Folg. Lip. Qu. 52
I.

SLÁZADUNK

POLITICAI,

TUDOMÁNYOS ÉS MŰVÉSZETI

folyóirat.

TÁRSUL A' HIRNÖKHÖZ.

Alapitá és szerkeszti

BALÁSFALVI OROSZ JÓZSEF.

Első év.

1838.

POZSONYBAN.

Nyomtatta ifj. Schmid Antal.

Sz. N. P. gimn. könyvt.
I.
30-306

A MAGY. TUD. AKADÉMIA
VIGYÁZÓ FERENC
KÖNYVTÁRA.
9520 sz.

1. szám. Januarius' 2.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

Boldog uj esztendőt kivánok.

Egy városkában erősen megrögzött a' szokás, melly szerint lakosai az év' változásával egymáshoz köszöntgélni járkáltak. Miért? senki sem tudta megmondani; mert mit uj évnek nevezünk, már magában is képzelt mennyiség, mellynek a' természetben semmi nyoma, 's e' tekintetben hasonló a' politicai geographia' országhatáraihoz. Ha azon időt választanók uj évnek, mellyben földünk napkörülti utjának azon pontjába ér, mellyből (a' kosjegyből) tavaly kiindult, valami kis értelme lenne, mert mérséklett éghajlatunk alatt ez időben a' természet uj ruhába öltözik, 's bennünket — örömet hintvén mindenfelé — közszármaztatásában részt venni mintegy meghí. Igaz, hogy az esquimauk' és hollószinű kedves testvéreink' lakhelyein máskép van; de ügyes rendkivüli küldöttségek által egyetértésöket tán megnyerhetnők.

A' köszöntés' oka szinte találós-mese, és legszorosabb vizsgálatin sem vezettek kielégitő felvilágosodásra; egyedül azt hozhattam ki, hogy az e' köszöntéseknél használt szavak többnyire épen ellenkezőjét fejezik ki a' különböző arczok' jelentőbb mozdulatainak, mellyeket azonban felfogni bajos, csak hoszabb tapasztalás vezethetvén czélhoz.

Ifjú *Szelesy* és dúsgazdag nagybátyja kézszorítások mellett köszöntgetik egymást. Az ifjúnak arcza igy szól: Reménylem, hogy a' jövő tavasz' éles szelei édes uram bátyám' lelkét a' paradicsomba, aranyait pedig zsebembe fuvandják; — mig az öreg' arcza: Ha olly esztelenül élsz mint kezdéd, öcsém, pazarolván nedveidet tetőtől talpig, majd gondom lesz helyes emlékkőről sirodra; addig is egy kis meglepést szerzek neked 's a' farsang közben megházasodom.

Két nénike bájos mosolygással ölelkezik. Az öregebbik' arczán olvashatni: Hála az egeknek, ismét idősebb egy évvel, noha tetemes számú lefolyt már, mióta a' 29től nem motszan és születése' napját mindig a' jövő december' végére teszi. — Az ifjabbik' mosolygása igy szól: Kár ezekért a' fejér 's piros festékekért; ha aranyporral kevert lépet mázolna helyettök ránczaiba, már eddig néhány pirókot reászedett volna.

Egy pár ifjú (hirlapczikkely-) iró bókol amott hatalmas Mecaenása előtt. Árnyékában az egyik boldognak lenni vallja magát 's a' tömjént nem kiméli; de arcza igy: Csak ne volna az az istenadta censura, majd befütyölnék Méltóságodnak; — a' másik Archimedes gyanánt kiemeli honját a' sárból (emelcső nélkül is), de arczvonásain áll: Hizlaljatok csak jól, majd én is közötökbe hempelygek. — A' kegyes pártfogó nyájas szavak közt mozditja fejét, de arczán látszik: Szegény párák, bár jobb hasznotokat lehetne venni! igen, ha valamit tanultatok volna, ács- vagy kőműves-mesterséget, jobban használnátok honunknak mint most firkáló vagy betyár Archimedes létetekre. De mitévők legyünk: jobbak' hiányában csak titeket is facsarlak czitromkint 's aztán elhánylak.

Annyi bizonyos, hogy az uj év az ellenséges pólokat közelíti egymáshoz, ha csak egy napra is. — E' tulajdonának köszönhetni, hogy városunkban a' legnevezetesb kávénénikék Sylvester' estvéjén összegyültek, változtatva minden évben egyik' 's másik' házánál. Az idén a' sor — a' történet' valamelly rejtett rugója által — özvegy *Csipkésynére* került, ki ürög forog a' konyhában, süt főz és várja számos vendégeit. Elérkezvén azonban az összejövet' órája, nem kis csodálkozás és boszankodással veszi észre, hogy csak öten jelentek meg a' különben olly számos nénikék közül, és már szinte sajnálni kezdé a' sok szép süteményt, hallván, hogy egyiket gyengeség, másikat nátha, harmadikat a' fogfájás, 's igy a' többit köhögés, orbáncz, migraine, szamárhurut 's a' t. 's a' t. szobába vagy ágyba bilincselé.

Első lépett be *Tollasyné* asszonyság; gyönyörű tejfejér teremtés. Rendes arczvonásai egykori szépségét mutatják; deli termetét gazdag, de könnyű öltözete ajanlólag tünteti; kis kalapjára tűzött strucztollak különösen jól állanak egész alakjához. Tollasyné leggazdagabb lakosa a' városkának, 's több megyékben bir. Jövedelmeinek legnagyobb részét halastavából húzza, de nem megvetendőt adnak ménese 's ügyességgel üzött kovácsmühelye 's takácsszéke is. A' szép asszony köz tisztelést nyert, mert adakozó 's a' szegényeket mindenkor segéli; de a' rágalom épen ott talál nyugpontot, hol a' magasztalás helyt foglalt, azt suttogván Tollasyné felől, hogy kapzsi 's többel adós mint mennyit megfizetni tud, 's hogy a' pénzt rendkivül szereti, jól tudván' mikor ad 's kinek.

Utána jő *Selymesyné* asszonyság a' legujabb divat szerint 's finom izléssel felpiperézve, azért is köz irigység' tárgya. Fürgöncz, könnyelmü, szeretetre méltó kis portéka. Elméje szikrázik, mindenkor vig 's ha muzsikaszót hall, még a' sirokon is eltánczol, mindenről tud ékesen és sokat beszélni, még ollyasokról is, miket nem ért. Házi rendje nem igen szoros, és családja, mellynek fiatal korában épen nem mert parancsolni, még most sem viseltetik különös tisztelettel iránta, változó mint a' barometer, szeretője minduntalan más más; a' vendéghajú tudóstól vékonyszárú tánczmesterhez, a' költésztől katonához, a' prókátortól kötéltánczolóhoz szökik. Jelenleg egy gazdag fűszer árost czirógat, mit a' nénikék pittyedt szájjal néznek, mondván: Elmult már a' sok változások ideje; de azért társaságát mégis keresik. Tollasyné szomszédaszszonyával majd mindig czivódott; de most nagy mosás és sikárlás volt mindkettő' házánál, 's azért nem értek a' pörlekedésre.

TÁRA

Felpattan az ajtó — 's méltósággal lép be *Bársonyosy* asszonyság, csupa biborba öltözve. Régi, hires nemzetségére nem kevéssé büszke. Ez és nyájas magaviselete által nagy tekintetet szerzett a' városkában ; több jeles erényekkel is bir, millyenek magaelszánás, állhatatosság, türedelmesség, szelidség, egyszerűség. Gazdagsága nagy, mellyet több szerencsés házasságok által gyüjtött, 's azért sokféle joggal birván vagyonát, levéltára jó rendben, de nagy titokban is tartatik. Csipkésynének rokona lévén, egyszersmind ennek és gyermekeinek gyámanyja boldogult Csipkésy Lajos ur' végrendelése' következésében, sőt az özvegy jószágait is birja 's a' családnak a' jövedelmekből, mellyeket egy tágas erdő, sok szántóföld, szőlő, juhnyáj 's gulya nyujtanak, táplalására gubacsot, lisztet, dohányt, bort, szénát, szalmát és gyapjút kiszolgáltat. Pompás házának egyik ablaka Csipkésyné' udvarára nyílik, 's abból gyermekei' játékaira 's némellyek' csintalanságaira is ügyelhet, a' vétkesekre érdemlett büntetéseket szabandó; egy másik kis nyílás pedig az özvegy' konyhájára szolgál, 's igy tudja, mi van mindegyik fazékban. Mind a' mellett, hogy Bársonyosyné asszonyom' szeplőtlen magaviselete köztekintetet nyert, a' rágalomtól ő sem vala képes megmenekedni, 's a' kávénénikék de különösen Selymesyné, kinek nyelve szüntelen pereg — azzal vádolják, hogy kevés könyveket forgat kezében, sokat alszik, 's hogy némelly kecsei — kivált a' szembetünőbbek mesterségesek, a' kívánatos gömbölyűségek vagy egy kis párnácskától vagy egy asztalkendőtől származván.

Következik *Bundásyné* asszonyom, drága bőrökbe öltözve tetőtől talpig. Terjedelmes uradalmai nem a' legjobb müvelés alatt vannak, az igaz, de számuk a' hiányt helyre üti. Férjei többnyire vadászok és szűcsmesterek voltak, 's birtokát mindegyike nevelte. Ha a' rosz nyelveknek hitelt adhatni, több férje' halálának oka a' kérdésjegyen tul van. Családjában szigorú rendet tart, nem kimélvén a' korbácsot, 's engedetlen gyermekeit néha vérig veszszőzteti. Acquisitionalis perekben igen szerencsés, mert fiscalisai ügyesek, 's igy majd egy kaszálót, majd egy mákos kertet foglal el. Igaz, ha majd a' repositiók következnek, lesz búcsú meg lakoma. Bundásyné asszonyom nem sokat beszél, de annál inkább mozog, 's ha valahol lakoma van, arról eleve tudósittatván, könynyen ki nem marad 's étvágya által becsületet szerez a' házi asszonynak.

Utolsó lép be *Pálczásyné* asszonyom, katonás tartással 's büszke tekintettel. A' városkának régi lakosa; de hirtnevet csak utolsó házassága óta nyert. Férje egy derék őrmester, ki csodálatos szép rendben tartja most már meglehetős vagyonát; de az asszony kérkedő, öndicsérő 's nagyító: tyúkja mindig nagyobbat tojik mint szomszédnéjaé. Kiterjedt nemzetségének ugy látszik ma képviselője, 's atyafiai iránt pártfogást fitogat, mit azok savanyu szájjal köszönnek. Egyik rokonának a' minap egy kis házikót vettek árverés' utján a' város' végén régi omladékok közt; a' felpénzt 's árát Tollasyné, Selymesyné 's Bundásyné asszonyok rakták össze játékpénzes zacskóikból. — Tekintete azért van különösen Pálczásynénak, mivel házánál tenyeres talpas legényeket tart, kik szükség' esetében egyik 's másik szomszédnak vagy nemszomszédnak jó hasznára lehetnek—és mivel Bundásyné tensasszonynyal szoros atyafiságot tart.

Együtt lévén most a' díszes társaság, mielőtt magáról a' vendégségről szólanánk, szükséges a' házi asszonynyal ismertetni meg nyájas olvasóinkat.

(Folytatása következik.)

A' magyarok' Istene.

Pesti magyar új Szinházunk' megnyitására.

A' két Hazához

Gróf Desewffy Jó'sef.

Kassán Julius' 18kán 1837).*

In your worst estate, hope; in the best, fear; in all, be circumspect. Legroszabb állapotod köztt is, remélj; a' legkedvezőbben, félj; mindegyikben, légy szemes. *Angoly szabály.*

Felhős, barna-sötét, bevakító éjek' utána,
A' mult, tiszta eget (kin csillag-tábora fénylő
Sarlós hold körül állt;) hoza hunt szemeimnek elejbe,
'S tünteti, álomban mélyen fekvőnek előtte,
Honunk' nyájasság közben komoly Istene, képét.
Ősz vala, orczáján látszottak seb-helyek, érzém,
Görbedt hátán hogy tarkót emelíteni kezdett,
A' vén tisztesnek mennyit már tűrnie kelle!
És még is behavazta szakáll felyül, annyi barázda
Nagy szeme' nagy-lelkes lángját nem eloltani tudta.
Egy meg' két gyeniosz vezeté, bizony eggyike nem volt
Àmornál magosabb; bíbor sima színben a' kettő
Öltve, Remény' 's Hitnek látszott nekem angyala lenni,
Ketteje 'serdültebb vala, mind-hárman szárnyasak; ám de
Csak minapában még keltek repülésre, 's lebegték
Pálczán támasztott jó vénemet, a' ki felém jött,
Szárny-csapkodva körül; mind-négyen az ágyom' előtte
Megtelepedtenek, és falamon szemlélve felettem
Ő Felsége', meg' a' Nádor' mely-képeit eggyütt,
Fej-bókolva kicsit, vígan mosolyogva örültek.
Most én „drága öreg, kérdém, mond meg nekem, e' szent
„Arczodon a' sok ráncz seb-hely mint támada?" ekkor
Szét-lepelezve melyét, 's még több seb-helyre mutatva,
„Nem részvétlenség egyedűl, avagy ellenes inger,
„E' halovány képű 's csaknem mindenha irígyes
„Ezt mind nyomta reám, hanem ámbár hinni nehéz is,
„Ebből nem keveset szeretőm e' szép fiuk' anyja
„(Elmelegülve kegyes mikoron fel nem hevül, és míg
„Nem szeme lángba mered, 's nincsen markában az ostor)
„A' hév buzgóság, kit hévkor megzabolázni
„Sokba kerül, ejtett, (nézd orczám' 's keblemet itten)
„Monda fohászkodván, rajtam, sok súlyos ütéssel.
„Külső Elleneink ezt látva, gyakorta nevettek
„A' Fagyosak! kikhez számos belföldi Jegültek
„Kába-majomképen magokat fej-vesztve csatolták,
„Sőt a' mi még furcsább, ama' kissebb magzatom olykor,
„Osztozván a' r'á szállott heves anyja' tüzében,
„A' felforrt Szépet némellykoron ellenem űzte,
„Ám de a' két bölcsebb lelkemből-este fiúktól
„Vénségem gyámot nyervén, vad Szépemet akkép'
„Megfékezni tudám, hogy sziv-felgyúlta tüzének
„Füstje elszállott már, 's maradott csak lángja 's melegje,
„Illy mértékletben vár most rám Pesten a mátkám
„Kész-ügyes a' Hasznost, Jót, Díszest rendre ölelni,
„'S perzseletek nélkül mindent melegítni világgal.
„Ah ne csudálkozzál, hogy mátkát és szeretőt én
„Agg-kopasz említek; hiszen egy már frisre ocsódott
„Iffias új ivadék' markos zömök Istene lévén,
„'S bár született, mint nem képes meghalni, azonkép'

---

*) Betü szerint a' mint beküldetett

A' szerk.

„Nem tudok és akarok még (számos századon által
„Bajnak aczélyzott már) vénségre hanyatlani gyengén.“
„Most látom késtél mért eddig Pestre haladni“
Mondtam az éltesnek, ki felém mosolyodva felelt így,
Ültéből padról Törökök' módjára keresztbe
Szegvén két lábát: „nem azért egyedül fiam a' mint
„Gondolod elkésém, de mikor szemléltem a' honfit
„Öszve keresztbe csatolt karival, mint most teszek én két
„Lábammal, renyhén évént őgyelgeni, és sem
„Már rég' szült szinházt használva megosztni, vagy újat
„Kis vagy nagy mintán földből serdíteni mennynek
„És nem látni, hahogy külföld' színészei főleg
„Kül-szinüt alkhattak több rég' őszinte magyarból,
„Akkép' hon-színész sok korcsból újra teremthet
„Tiszta magyart, a' kin csinosúlat' bélyege lássék,
„Elhagytam Pestet, 's bár ismét többszer azóta
„Szivből óhajték sok szép intézet okáért
„Vissza-sietni, mivel ott több bölcs alapitvány
„Kül-szájúra csak úgy, mint a' bel-honninak üdvös,
„Hon-szín ellenben hon-sziv, száj' és fül adója,
„Késém eddigelé; 's mint mondám, jókor előre
„Mátkám' elküldvén, utamat jobb évre halasztám,
„Ám de hogy új szinházt immár 'serdülnie hallok,
„Útba vagyok, most már könnyen rég' kedvesem azt te
„Képzeled a' várás mint gyötrött, mert ugyan, óh! óh!
„Pest-Buda között hány hab hullámzott szende Dunánknak
„Partjainál, 's az idő' bús árnyékában elillant
„Csöndesen, ébredező Stambulnak tenger-ölébe,
„Hon-szin-ház tárgyért, a' láng-toll Endre mióta
„Felmelegült Magyarok' hő keblén verseit edzé?!
„Nyúlta folyónk széles hátán már hordja, sebessen
„Zúgva futó, füstös gőztül hajtotta hajóit,
„Ám de sziven táplált hosszas vágyinknak epedve
„Várt sikerét, (immár eltünt halom- évek utánna)
„Mint változhatlan sohajinknak tiszta jutalmát,
„Szelleme lelkünknek csak most hörpentheti szomjan!
„Most sem egész honnunk, noha több megye, 's eggyike főleg,
„'S ott is az ép bajnok' vas győző szándoka, öntvén
„Gyujtva tüzet széllyel több sziv-teli honfi kebelbe,
„Azt a' szinházat megrendithetlen emelte.
„Lásd az egész akarat meg nem hajthatlan erőben
„Állandóságot hordván, mit nem tehet? űzi
„A' mikoron czélját mértékkel 's drága köz-értés
„Egybekötő lánczon lök Díszest folyton elébe
„A' fris utókornak, melly fog majd válni Jelenné.
„Kül-városban ugyan , még mostani gyenge korához
„A' művészetnek nálunk, kis csínos alakban
„'S nem piaczon (mint fő várost díszítene;) hallom
„Mérész boltok alatt pompásan hágni az Égnek
„Szinházunk' falait; de Kicsinnyel kezdeni szükség,
„Hogyha Nagyot czélzunk, túl torlott gátokon érni.
„A' tölgy' magva kicsiny, tágos Duna' kútfeje forrás,
„Herkules is gyermek volt hajdan, — nem marad ám az
„Törpe, remények között ha ki felnyujtózni ügyes lön
„Folytani fáradozást nem nyugtat, 's ég szive mindég.
„Ég nekem is mindég“ belevág mosolyúlva szavába
A' kissebb süheder, de a két 'serdülte suhanczok
Nékie intének, 's elhallgata, 's nem mere szólni.
Én pedig e' szókat tüstént a pulyához eresztém:
„Égsz de azért nem nősz, 's úgy fogsz csak nőni magosbra,

„Vak tüzedet ha megért ész tisztán látni tanitja
„Lángidat intézvén, 's a' sort, 's mértékkel az eszközt,
„Mindenben köz-jós czélyid' kitenyésztire nyújtja.
„Szólj hát tisztes öreg, 's bár honnan e földre bocsátád
„Évek' szürkületén, 's ugarok' pusztáji keresztül,
„Lóháton kaczagányt viselő vén dédös apáink';
„Kik valamint később maradékaik, útban is, itt is,
„Sok keserűt tűrtek, 's még többet vívtak e honnért,
„Mert szemeid 's füleid szivtak már annyi tapasztlást.
„'S bővebb műveltség' 's csinosúlat' tájira mint több
„Pontira, eljuta már Árpádnak hév ivadéka,
„Mond el sóhajtós lelkemnek kurta tanácsúl
„Honnomnak valamint, mitevő legyen ottan az épült
„Új szinházával különössenn, a' haza' népe?
Fej-csóválva az öreg „mit kérdezsz régi szülöttet?»
Válaszol , óh hiszem ilyt rendként némának akarna
„A' szólós ivadék! miután te is éltes azomban,
„Úgy derü , mint felleg' váltó folytába' sok égő
„Ró'sa-virányt láttál; illatját fel 's belehelvén,
„Tüskéjén pediglen vérig sértetve sebültél,
„'S így öntél örömet szintúgy víg dalba , miképpen
„Búvidat aggodalom' hangján szomorúba merítéd,
„Mert honnod' mindég magaménak néztem, azont hát
„Honnunknak nevezém, mint népét tőlem örökre
„Választott népnek, 's magaménak; rendre kitárom
„Szivem' gondolatit, melegen hogy elérjenek ajkra“.
Megpihenűle piczint, azután pedig égi hevenybe
Mintegy felragadott, nyomos-édes hangokon ismét,
Így a sok üdvözetest mondónak, megnyila szája:
„Könybe borult szemmel ne tekintsünk Multra, Jelenben
„(Tőlünk is részbenn önként fejeinkre kivívott
„Vak bajaink közt bár) a felénk mosolyogva, közelgve
„Lépő nem szaladó, Jobbal-terhelte Jövendőt,
„Ő fele terjesztett, már rég' nyujtózta karokkal
„Híva magyar szivhez forró ölelésre, köszöntsük.
„Hálás lenni tanúlj ugrós magyar, — ölts-le magadról
„Büszkés indulatot, mert nincs mód földre lehúzni
„Kék Egeket, de lehet lassan közeledni az Éghez
„Hév-léggel töltött, usztában lenge golyórul
„Csüngeni selymek alatt bátran, szél-csapta hajótskán.
„Dúsúlásra üdő kell, és még több ipar. Untig
„(De ne fukar csellel) szaporits nagy kincseket, aggódj
„Telkeken és vizeken, vagy boltban, vagy kalapáccsal
„Aztán, vagy közben, drágás kényelmeket éldelj,
„Csak ne szoríts mindent egyedűl értékre, divatra,
„Hogy ne zsibadjon meg maga az éldelet' ösztöne rajtad.
„'S végre beléd, 's benned fásuljon lelked' elemje,
„Mert ez' Öröklétű, már itt, más kincset is óhajt.
„Vajmi sok Új és Szép, tártan, vagy rejtve kerekded
„Földünk' dús színén, 's lehelők köztt, szerte lelendő!!
„Ezt lesd, ezt érezd, vagy mérd, vagy festeni készülj,
„Részekből elegyíts bizonyos vég-czélra, ezekből
„Rendre teremts egymáshoz forrt fény-tiszta Egészet.
„Harmoniást, Szépet, gyönyörűen drága Kelendőt,
„Emberek' és honnod' tartós örömére, javára,
„Sőt díszére, hahogy r'ád tévedt szikra Egekből.
„Hon-szinházt immár ország közepette találasz,
„Úgy Tettek' valamint lélek, szív élete testült
„Képének várát, mosolyoknak 's könynek emelve
„Mint e világi golyó, 's minden hon; hol szakadatlan

„Év-szakaszonként, más meg' más köntösnek alatta,
„Eggy azon indulatok helyzetként váltva kitörnek
„Egymással küzdvén, győzők, avagy el-'s letiporttak;
„'S a' gyarlékony Erőst, szóval, bélyegzik az Embert."

„Óh Te, ki a' fülnek' szemnek, léleknek adandasz
„Hangban meg' Tettben, vagy tánczban szellemi formát
„És mozgó alakot hon-szinház' deszka világán!
„Légy Te bár költész, bár színész, csalni tanúlj meg.
„És legelébb magadat szedd rá, érezve mi eltűnt,
„Vagy lehetett, soha sem volt bár; 's csak lennie kellett
„Volna, 's való még is, 's él 's érdemel élni örökké,
„Mert kép 's érzelem azt, Széppé, meg' tette Valóvá,
„Hogy veled a' halló 's néző érezze hasonkép',
„És ne gyanítsa, mikép' főleg belsőjiben élnek,
„Mellyeket a' költő meg' színész néki teremtett.

„A' magyar életről, minden nemü rendü mutatvány
„Járja kivált híven, még is szépülve azonban,
„A' magyar új szinház' hely-szin deszkázatit; eltünt,
„Vagy még folyton folyt, most már olly tarka korunknak
„Büszke világából; és ismértesse meg immár
„Honfival a' honfit; tisztán köszörülje simára
„Fényes aczélynak, ezen velejében minden erényre
„Képes nemzetemet; lángját hahogy őrzi köz-egyzés
„És olvadni tanúl visszont egymáshoz azonkép'
„'A sietö, mint lépni tudó, mint mászni törekvő,
„Értelmes szüntlen, hol üdőnek (helyre tekintvén
„Hol tova látva) veszély-kikerülve engedni okoknak,
„'S a' vélt Jókat nem rögtön 's egyszerre akarni.

„Tik pedig, új szinház, kiket el fog húzni magához,
„Vagy művészet, avagy nemesebb estvéli mulatság
„Vágyainak kötelén; szeretettel telve kebelben
„A' haza' dísze iránt; hogy nyelv 's erkölccsel az ízlés,
„Együtt bájra, miként felkapjon erőre simúlva,
„Bár markos kézzel, bár hó-puha gyenge kacsóval
„Birandtok; tenyeret csak ritkán üssetek össze
„A' méltó költőt 's színészt gerjeszteni; máskép'
„Őt is sűrű taps, örökös kontárnak avatja.

„Nem megyen a' sok taps érdemnek szüntelen! ollykor
„Ronda hiúságunk egyedül pazarolja jutalmát,
„És ezt vesztegető, hajt színészt vesztire bőven.

„Már Hamlet megmondta, miket színészben akarna,
„Undorodási csömört, 's hogy még betegebke unalmat
„Üzzön el a' szinház; de nem említette mit én a'
„Néző' 's hallótul várnék: figyelemre feszülten
„Ingerlett néztét folyvást eregesse szeméből
„Érdekes a' játék mikoron; ha nem ollyan, unalmát,
„Mint mikor éles-üres sérelmet tűr okos ember,
„Nyelje-be, vagy menjen, 's a' csöndet meg ne zavarja.

„Mert Sprea' sík-homokos partján, avagy Elbe' vidékén,
„És más csillag alatt, túl tengeren, és megizeltebb,
„Megtörtebb nyelven, rázóbb festvények itatták
„Lelkedet és szemedet, ne vonítsad válladat, és csúf
„Gúnyra fakadni ne merj, hiszen ott is kezdeni kelle,
„Ott is száz akadályok alatt gát-törve haladni,
„És valamint paloták első köveiknek alapját,
„'S árnyat-adó kerted' csemetéjit, durva kaczajjal
„Nem becsmérelted, szintúgy be ne hintse piszokkal
„Dölyföd, honfiaid' művészeti zsenge iparját.

„Hogy ha miveltebbek hon' fő szinháza' körében,
„A' költő' 's színész' izlésire hatni menendők,
„Majd ezek a' póribb 's falusibb rendekre hatandnak,
„Csak hogy lágy kantár vésztől láng-futtokat ójja.

„Bár ki vagy, és millyen nagy Méltósága hazánknak,
„Vidd oda hát karodon, még most külföldi ruhában
„Burkolt gyermekidet, meg' hölgyedet, ők veled együtt
„Külsőt belsővel, belsőt külsővel egyítni,
„Hőn dobogó szívvel mi elébre tanuljanak ott is,
„Hágóbb érzeteik, pompásb szinházat emelni
„Nyúljanak ott; 's e' szép vágyat ne sokára halasszák.
„Önszeretet' nagy szívek előtt, mindég piczi 's apró
„Bántalmit; honnért ottan kifeledni tanullják.
„Így 's így csak honnunk épülhet 's válhatik éppé,
„Így unokáitok, és ezek új unokáik üdővel,
„Épebbek lesznek, mint voltak Anyáik, Apáik.

A' magyarok' szomorú, ollykor jobb kedvre derülő
Istene! mindezeket miután bele szórta fülembe
Eltünt magzatival; nyomban pedig én felocsódtam,
'S ébrenten szavait poros ó lantomra emelve,
Mért versekbe szedém; ezokért már nincsen az elszállt
Képzet' rós'a-szinű fiatal láng fény-köre rajtok.
Túl vagyok én hatszor tiz nyáron, szintannyi fagyos tél'
Szárnya repült hol tar, hol hó-fejem' üstöke' szélén,
És ragadott tőlem sok lángot szállva felettem.
Így hidegűle fejem; kebelem' mélyére vonúló
Szívem' fedményét próbálta megérni, nem érte; —
Lángol az a' honnért, 's a király' gyökörezte javára
Úgy most mint hajdan; szecskák, por, víz-özön, és más
Bármilly fojtó szer nem foghat rajta; ez ollyan
Mint a' régi görög nevü tűz, melly elhala végre
Önmaga; még sem volt ki elaltathatta kivülről.
Adhat más könnyen honnomnak szerte világot,
És többet mint én; de nem adhat több meleget rá,
Mint érzék mindég érette, de mostan is érzek.

„Míg Buda-Pest' magosult sor-házas partjait úszva
A' Duna habjaival folytában mossa; hegyéről
Gellértnek téres sok telket, 's csillagot ott fenn
Szikláról bírsz látni csövön nagy messzire, a' míg
Beszkédnek roppant fény-sziklás bérczei lesznek
Függő vad-ketskék' szökövényes puszta tanyáji,
A' Tisza míg csak nyalja Tokajt, és látja borának,
Most egyedül mézes, már nem másféle arannyát;
Édes, szép, bús Hon! vég-nélküle áldani foglak,
Téged' mindenkor, vagy sirva, vagy örülve imádni,
És veled és értted fogok égni, lehelni, szomorgni,
Jó sors'-dísz'-áldást esedezni kivánni Egektől,
Nem szünvén miglen pihegek, mint holtam utánra
Magzatimat Néked, Téged' fiaimnak ajálni,
'S mint lehet és kitelik tőlem, törökedni javadra.

Tunnel.

A' londoni publicum most ismét bebocsáttatik a' Tunnel' megszemlélésére, minthogy az utolsó vizberontás által okozott sérelmek ki vannak javitva. A' Tunnel' tökéletes kiépittetése az ellető biztosság által el van határozva.

Nyomtatja Ifjabb Schmid Antal.

2. szám. Januarius' 5.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

A' patriarchalis nexus.

Ki nem ismeri olvasóim közt e' jelszót, melly leginkább a' mult országyülésen, az urbér feletti tanácskozásokban, annyiszor helyesen és helytelenül felhozatott, néha megyőződésre vezetvén, néha kaczajra is szolgáltatván alkalmat.

Milly üdvös legyen e' patriarchalis nexus ott, hol az valóságban a' földesur és jobbágyai között létez, egy legujabban e' hirlap' szerkesztőjével közlött eset bizonyítja, melly gróf Desewffy József' birtokában, Szabolcs vármegyei Sz. Mihály helységben fordult elő. A' helység nagy, több ezer emberből, tiszta magyarokból 's reformatusokból álló. Ezek a' bíróválasztás' alkalmával több izben vonakodtak a' földes uraság által kijelelt három gazdából egyet megválasztani, mire a' gróf következő felszólitást olvastatott fel a' helység' jegyzője által.

Bizodalmas taksásaim.

Nem igen merem többé kigyelmeteket ugy mint ezelőtt hiveimnek nevezni, mert valamint eddigelé teljes harmincz esztendőn keresztülha támadtak is ollykor kis ízetlenségek közöttünk, azokat a' kigyelmetek' józan esze, hüsége házomhoz, és a' fenálló törvényhez velem együtt ragaszkodása, csak igen hamar eltünteté, mivel a' többség sohasem engedett sokáig vagy a' felforrt elméjü és igy a' dolgok' mind közelebbi, mind további következéseit megfontolni nem képes, vagy épenségesen álnok csábitóknak, és igy a' törvény ellen szegülők' száma csak igen kicsiny maradott; most azonban fájdalommal látom, hogy jelenleg a' fenálló irott törvényt tapodni akaróknak száma felülkerült, mert ugyan mint történhetett volna egyébként, hogy bíróválasztáskor széllyelmentek csaknem mindnyájan kigyelmetek, mintha az uraság a' törvényes jusa szerint három a' bíróságra felajánlottak közül valamellyiket kigyelmetek' nyakába akarta volna tolni? Némellyek kigyelmetek közül még fenyegették is a' kandidátusokat, holott nem lehet kételkedni, hogy mindhárman képesek bíróságot viselni, sőt hogy közülök egyike' szerénységének köszönheti a' helység, hogy most több ezer forintoknál nagyobb teher nem fekszik rajta, mint különben feküdt volna. A' felajánlottak, nem azonnal nevőknek felolvasása után a' helység' házánál vonakodtak bíróságot vállalni, hanem minekutána látták a' zajgást, hallották a' többségnek ellenszegülését a' fenálló törvény ellen, és füleikbe mentek némelly lázitóknak beszédei. Az első szétmenet után maga a' szolgabiró jött el a' helység' házához, intette kigyelmeteket a' fenálló törvény' megtartására; de a' többség hasonlólag széllyelment. Azóta irásban intette kigyelmeteket; de ez sem használt, harmadszor mentek széllyel. Ugyan gondolják meg kigyelmetek, mint tapodták le két rendbéli tetteikkel, magának a' szolgabirónak, és igy a' vármegyének tekintetét is. Hát ugyan megintette volna e kigyelmeteket egyszerszóval, egyszer irásban, a' szolgabiró, hogy a' fenálló törvényt rontani ne iparkodjanak, ha nem tudná, hogy a' fenálló és pedig most már Istennek hála magyar nyelven irott törvény szerint a' bíróválasztásban a' földes urnak van jusa azokat *felajánlani* bíróságra, kiket ezen hivatalra legalkalmatosabbaknak ismér? kigyelmeteknek pedig jusa nincs a' földes urasági felajánlás' elmellőzése mellett, az uraság' belátása 's világos akaratja ellen, azt tenni birónak, kit kigyelmetek akarnak; — hiszen mi következnék abból, ha vagy csupán a' földes ur', vagy csupán a' kigyelmetek' akaratjától függne a' biró? és igy vagy kirekesztőleg csupán a' földes uraságnak, vagy kirekesztőleg csupán kigyelmeteknek volna lekötelezve? merné e az első esetben a' kigyelmetek' törvényes jusait a' földes uraság ellen, ha az azokat tiporni akarná, védelmezni? és szintugy bátorkodnék e a' másikban a' földes uri törvényes jusokat ótalmazni, ha azokat kigyelmetek akarnák elnyomni? lehetetlen hát által nem látni a' fenálló bíróválasztási törvény' messzi és minden eshetőségekre terjedő bölcseségét. Illik e hát a' sz. mihályi nép' többsége' olly igen józan eszéhez, okosságához, és mind a' vármegye, mind annak tisztjei, mind pedig a' földes uraság iránt ezelőtt mutatott hűségéhez, azzal mintegy beavatni és felszentelni e' helységnek a' földes uraság' tetemes segedelmével is felépitett uj házát, hogy némelly ollyan felforrt fejek' tanácsa után induljon, kik világosan törvénybontásra ingerelték a' többséget, mintha a' fenálló törvények' megtartása nélkül fenállhatna akármelly társaság, akármelly jus, és akárkié is? és nem kellene felbomlani a' jó rendnek, és igy lehetséges lenne a' közjó' fentartása és gyarapodása? Hát tudnák' e kigyelmetek felszámlálni, mennyi hátralévő robot van? melly mind engedetlenségből származott, ez pedig a' volt birónak lágyságából, mennyiben a' tisztségetnem támogatta; holott meg van irva az uj törvényben a' pénzbeli büntetés. Melly számos engedetlenségnek minő káros a' következése, már abból is világos, hogy nem csupán az üdő' járása miatt, hanem ezen engedetlenségek' következésében is annyira elmaradott az uraság' szántása vetése, hogy még most sincs bevégezve, holott igen számos béres-ökröket állitott fel fiam, ugy hogy a' szántással és vetéssel még soha sem maradt el ugy az uraság, mint ez idén. Hol itt az igazság? hát nem az volt e az országgyülés' czélja, hogy mind a' taksásoknál, mind az uraságnál az ipar nevekedjék? és lehetett e az a' czél az egész ország' javára nézve, hogy vagy az uraság' termése a' lakosok' kárával, vagy a' lakosok' termése az uraságéval kisebbedjék?. — És mikor ád

kigyelmeteknek többsége illy rosz példát a' bíróválasztás' ügyében, valamint a' robot-menésre való engedetlenségben, még a' felserdülő ifjú ivadéknak is? akkor, mikor az uj törvény a' taksás' sorsát javitotta, és a' földes uri önkénytől (mellyet ugysem hányhattak sohais se' nekem, se' feleségemnek, se' gyermekeimnek szemére kigyelmetek), mikor mondom a' földes uri önkénytől oltalmazza kigyelmeteket az uj törvény; — mikor a' törvény magyarúl van irva, hogy minden, ki nem akar prókátoroskodni, érthesse; mikor végtire állhatatos gondoskodásom mellett a' jobb nevelés is csirázni kezd kigyelmetek' gyermekei között. Hát nem szülék e kigyelmetek' nagyobb része? és nem látják e, hogyha egyszer hazánkban irott törvényeknek nem akarunk engedelmeskedni, akár mi földes urak, akár a' taksások, hogy fogunk engedelmeskedni hazánk kivűl messzi földre, a' legrégentebb üdőben, az ó és uj testamentomban megirott isteni törvényeknek? mellyek nem csak a' gyermekeknek szüleik iránt, hanem a' világi hatalmak és a' világi hazai fenálló törvények iránt is, mind az öregeknek, mind az ifjabbaknak engedelmességet parancsolnak?

Az igaz, szépen hálálták meg kigyelmetek édes jó fiannak, gazdaságának már legelső esztendejében, azon szivességet, mellyel ő szépen kezdte folytatni kigyelmetek iránt az enyimet! Keserüséggel hintették be virító korát a' tettleges élet' és boldog házasságának első esztendejében, és van e ebben okosság vagy legkisebb előrelátás? hát lesz e minden esztendőben olly isteni áldás mint ez idén volt? és tudják e bizonyosan kigyelmetek, hogy a' szegényebbek kigyelmetek közül nem fognak soha a' földes uraságra szorúlni? Higyék el kigyelmetek, hogy Magyarország' körülményeiben csak ott van állandó boldogság, hol a' jó és szives földes ur és a' jó és szives taksásság közt a' legnagyobb egyetértés és legnagyobb szivesség áll fen. —

A' sz. mihályi lakosok' többségének (mivel en taksasaimmal mindig okossággal, igazsággal és szivességgel bántam, és Emil fiam, kire most élemedettebb koromban a' gazdaság' vitelét biztam, nyomdokimat követi) jó, nem pedig rosz példával kellene előmenni. — Gondolják meg kigyelmetek, hogy a' korlátlanság nem szabadság, hogy ollyan nemzet, 's ollyan nép, melly a' fenálló törvényeket nem tiszteli, sem nem érdemel szabadságot, sem nem fejtődhetik az ki nála a' körülmények' és azokat latba vevő józan okosság szerint. Törvény mindig lesz, szintugy valamint szegényebb 's tehetősebb ember, valamint szorgalmatosabb 's restebb, valamint okosabb 's oktalanabb, valamint jobb 's roszabb. Előljáróság szintugy. Szeressék hát kigyelmetek a' haza' törvényeit, tiszteljék azok' szentségét, nézzenek azon országoknak annyi évek óta le nem csillapodott belső hánykódásaira, hol vagy felforgattattak tettlegesen a' fenálló törvények, vagy elegendő okossággal és előrelátással a' körülmények szerint nemsorban, nem mértékkel és nem lépcsőnként javittattak.

Kigyelmetek magyar emberek, 's ollyan nemzethez tartoznak, melly eddigelé mindenütt hires volt mind józan eszéről, mind szivességéről, és mind a' fejedelemhez, mind a' hazához és annak fenálló törvényeihez viseltetett hüségéről, mellyet sem az eléggé meg nem fontolt újitások' szeszélye el nem kapkodott, sem pedig a' közjó miatt kijavittatni szükséges káros szokások' rozsdája meg nem ült. — Tartsák magokat hát kigyelmetek mind a' bíróválasztásra, mind egyébre nézve ugy mint én és fiam magunkat bizonyosan tartani fogjuk a' fenálló törvényekhez, nehogy a' tettes nemes vármegye azoknak végrehajtását és tekintetének fentartását keményebb módokkal eszközölni kénytelenittessék. —

Mindezeket egy ollyan megélemedett ember mondja kigyelmeteknek, kinek még üdeje volt az emberi élet' annyi mindenféle viszonyai közt mind sokat tapasztalni, mind sokat gondolkodni; ki bizonyosan a sir' közelében nem fogná kigyelmeteket akár rosz tanácscsal, akár hazudságokkal tartani, ki a' kigyelmetek' emlékezetére hivatkozhatik, mikor azt mondja: „hogy mindenkor igaz szivve viseltetett kigyelmetek iránt", és szintugy a' kigyelmetek' többségének hűségét is, a' mostani bíróválasztásig, ugy hozzá, mint egész házához, 's minden magáéihoz mindenkor szíves-örömest érzette, — ki végre nem tart attól, hogy olvasván valaha kigyelmetek' levéltárában a' maradék ezen felszólitást, az, a' többségnek minapi bíróválasztáskori viseletét ne roszalja, 's e felszólitás' irójának akar emlékezetét, akar porait ne áldja. — *G. D. J.*

'S e' felszólításnak mi lön következése? — Ime, a' jegyzőnek jelentése, mellyet a' gróf' távollétében grófnéjához intézett.

Méltóságos Grófné, kegyelmes asszonyom! A' méltóságos gróf ő nagyságának kegyes hirdető levele, tegnap délesti isteni tisztelet után (délelőtt communio lévén) a' templom előtt általam felolvastatván, a' lelket igéző csuda erejü szavak, mintegy láttattak a' velők' oszlásáig hatni, mi onnan is világos, hogy a' nép egy lábig publicatio után a' helység' házához megindult, hova megérkezvén, azonnal szavazáshoz fogott, és a' szótöbbség Vajda Miklósra menvén, birói hivatalában az eskü' letételével meg is erősittetett; — kit is Méltóságodnak, 's a' mgos grófi háznak határtalan kegyeibe ezennel ajánlani van szerencsém.

Melly alázatos jelentésem után, Méltóságod' kegyes kezei' csókolása mellett, mély tisztelettel maradtam, Sz. Mihályon, november' 13án 1837. Méltóságos Grófné kegyelmes asszonyomnak alázatos szegény szolgája *Papp* Mózses sk. jegyző.

Hol igy szólhat a' földesur, 's hol szavai illy hatással birnak, ott a' patriarchalis nexus' fenállása felől józanon nem kételkedhetni.

Boldog uj esztendőt kivánok.

(Folytatás.)

Özvegy Csipkésyné' férje, boldogult Csipkésy Lajos jeles lovaskapitány, igen veszedelmes invalidatorius perbe keveredett volt büszke 's ravasz Szakálosházi *Holdosy* urral. E' per olly szerencsétlenül ütött ki, hogy jószágainak nagy része elitéltetett tőle, mit ő annyira szivére vett, hogy midőn executiora került a' dolog, a' kapitányt legottan a' guta megütötte. Özvegye számos gyermekeivel a' legszomorúbb körülményekben maradt, 's ha az elhunytnak testvére, a' gazdag Bársonyosyné, az említett végrendelés' következésében az elárvult családot nem gyámolítja, az egész vagyon Holdosy' körmei közzé kerül; mert a' szegény özvegyek nem igen szoktak pert nyerni, kivált hatalmasok ellen. De Bársonyosyné asszonyság' ügyes fiscálisai nem csak a' vagyonnak megtámadt részét megmentik, hanem a' már elexequált birtokot is sokévi perlekedés után via novi cum gratia visszanyerik. De másfelől könnyen megfogható, hogy illy hoszas processuskodás az özvegy' erszényét egészen kiüríté, ugy hogy az igen szép ingatlan javak mellett annyira szükölködik kész pénzben, hogy gyermekeit alig győzi ruházni 's a' legszükségesbekben oktattatni. De adóssága, hála az egeknek, nincsen, és gyermekei bőven ellátvák testi táplálékkal, noha a' tanulásban kissé hátra vannak. — Csipkésyné nagyon szereti gyermekeit, 's igy igen természetes, hogy azoknak tulajdonságait többnyire tulbecsüli. Mindig hon ülvén, más háztartásokkal keveset ismerkedett, 's igy azon hiedelmet táplálja, hogy nála minden a'

legjobb karban létez, mit azonban mások nem ugy találnak. Gyermekeinek nagyobb része jó indulatú 's eleven eszű; kedves anyjok iránt mindnyájan szeretettel viseltetnek, s boldogult atyjok' emlékét határtalanul tisztelik, ki éltében köz tiszteletet nyervén erényei által, ezeknek magvát fiaira hagyta, kiknek szivében az többet kevesebbet csirázik. Azonban itt is, mint más számos családban, nagy a' különbség a' testvérek közt, mert az erényesek, jámborok, iparkodók, tudvágyók mellett találni garázdát is, tunyát is, korhelyt is. *Kupa* már igen elhatalmasodott 's már nem ismer urat a' háznál. Némelly testvéreit meg is veri 's több izben már annyira megsértette, hogy seborvos után kelle küldeni. Lármája által melly néha a' szomszéd Bársonyosy tantot is nyugtalanítja, annyira letorkolja testvéreit, hogy ezek közűl alig mer egyik másik neki ellenvetést tenni, 's anyja is csak czirókálva nyerhet néha valamit tőle. — *Gejza* a' szegény özvegy' kevés pénzét a' szomszéd faluban eljátsza; *Béla* pedig hon ül 's dohányzik, nem igen gondolván a' világgal. De másfelől nagy öröme van Csipkésyné asszonynak *Gáspár* fiában. E' szép tehetségű 's eleven eszü fiú a' mult vacatiót Tollasyné keresztanyja' házában 's gyermekeivel töltötte, hol is annyi ujat, helyest, izletest látott 's tanult, hogy szinte megváltozva tért haza, ott testvérei közt némelly igen örvendetes változásokat eszközölt, azokat egészen Tollasyné' módjára igyekezvén átalakítani. A' kisebbek vakon követék minden tanácsait, mig az idősbek sok elmeszélésén kételkedtek, sőt némellyeket épen kikaczagtak, mit Gáspár szánakozással 's megvetéssel viszonzott. A' jámbor özvegynek pedig örömkönyekkel teltek el szemei, ha kedvencz fiára tekintett, kit többi gyermekei majd szerencsésen majd együgyün 's nevetségesen követtek. — Általán véve Csipkésyné nyiltszivű, becsületes jó lélek; csak ne bántsa más, ő valóban a' legyet sem kergeti el aludt-tejes bögréjéről. Áldott jó szive néha kelepczébe vezeti, 's ha kisirta magát, ismét bele pottyan. A' verseket szereti és Rákóczy' nótáját; egyik 's másik után könyeket hullat, az érzelgés nem kis baja; busul 's fohászkodik. Kedvencz és majd egyedüli tárgya Csipkésyné' asszony' olvasásának a' férje által vezetett emlékkönyv, mellybe a' boldogult kapitány életének eseteit, sok érdekest 's érdektelent följegyzett; 's minthogy irása nem igen volt olvasható, az özvegy néha ollyasokat is hozott ki belőle, miket az iró máskép értett. Noha háztartása nem volt olly finom 's rendszeres mint más uraságoké, a' kölcsönös szeretet sokat helyrehozott.

Együtt lévén tehát a' diszes vendégek, kikkel a' szegény egyszerű, fekete fejkötős anyóka élénk contrastot képezett, a' szokott köszöntések, boldog uj esztendő-kivánások 's ölelgetések után az ebédlőbe mennek, hol hajlik az asztal a' sokféle étel 's ital alatt. Hus és hal, tormás hurka, fokhagymás kolbász, töltött káposzta, vese-'s fejér pecsenye, vetrecze, tarhonya, pogácsa, mákos, diós és káposztás rétes, túrós galuska, kocsonya, pörkölt hus 's'a t. 's a' t. állának az asztal' felső végén; neszmélyi, somlai, egri, ménesi, tokaji borok, sőt honi pezsgő is, csillámlának a' palaczkokban. — De mikint irhatni le özvegyünk' megdöbbenését 's boszúságát, midőn észreveszi, hogy az asszonyságok megvető tekintettel vizsgálgatják az ételek' 's italok' tarka sokaságát, 's hogy a' suttogás mindinkább nevekedvén, végre hangos kaczajjá válik. „Nem mondám?“ — „fi donc!“ — „boldogtalon gondolat“ — „elveszté ez asszony eszét?“ — 's még sok más keserű guny hallatott egyszerre a' vendégek' szájából. Nagy vala Csipkésyné' zavara, midőn Tollasyné közelebb lépvén az asztalhoz, annak alsó végén a' legszebb vadat, gyönyörű fogast, finom fris és aszalt gyümölcsöt, hófejér czipót, izletes süteményeket 's több effélét nagy megelégedéssel szemlél. Fölfedezéseit a' többi vendégekkel közölvén, azok nem késnek asztalhoz ülni, 's rövid idő mulva kedvöket visszanyerik, tapasztalván, hogy az asztal sok izletes étkekkel megrakva, de mellyeket az egyszerü háziasszony nem értett illően elrendelni; 's hogy a' borok általában felségesek, sem pálinkával, sem nádmézzel nem kevervék, szóval hogy az asztalon sokkal többet találtak, mint a' mit első tekintetnél gyanítottak. Igy tehát csakhamar visszatért a' vigság, 's a' jámbor özvegy, ujra feléledvén, természetes vendégszeretetének enged, az asztalkörül forgolódik, kinálgatja vendégeit, tányéraikat tele rakván, vagy akarják vagy nem, a' legkülönb ételekkel, ugyszinte megtöltvén poharaikat, 's egy áldomást a' másik után felhozván. Közönséges vala az öröm 's megelégedés.

Ha zsarnokunk — 's ki esmér irgalmatlanabbat gyomrunknál? — vas akaratját betöltve látja, lenyugszik, a' veleellenkező hatalmak pedig fölkelnek, valamint a' kútnak mindkét vedre nem lehet egy időben fent vagy alatt. Vidulni kezdének vendégeink' arczai, mint nyílik a' pipacs eső után, a' nyelvek pedig, mellyek most már az ételemésztéssel nem foglalatoskodtak, szorgalmasan peregni kezdének. Mindenek előtt Csipkésyné' egészségéről tudakozódtak, ki is sok bókolattal — mert az özvegy szeret complimentirozni — válaszol: „Csókolom kezeit“ — mert az özvegy szereti az alázatos szavakat — „most már meglehetősen; szivdobogásaim már nem olly gyakoriak, étvágyam 's álmom pedig olly jó, hogy e' tekintetben senkivelsem cserélnék. Csak némellykor háborgatnak nyugtalan álmok, boszorkányok 's lidérczek által gyötörtetvén, de többnyire csak akkor, ha nagyon jól vacsoráltam.“ — A' részvét közössé vált és mindegyik a' másik' baját hozá elő. Valóban jó, hogy tulajdon betegségeinket 's bajainkat elfeledjük felebarátunk' szenvedésein; — ez tiszta kereszténység. Mindegyik vendégnek van több aprólékos baja mellett tulajdon bibéje, mellyben simodik, Tollasyné vizbetegségfenyegeti; Selymesyné agyvelőgyuladásoknak van kitéve; Bársonyosyné köszvényre hajlandó; Bundásyné gutaütés kerülgeti, mert rendkivüli étvágya nincs arányban emésztő-műszereivel; Pálczásyné végre tüdőgyuladásban várja halálát. Igy vagyunk mi szegény halandók; a' tökéletes egészség, a' hibátlan életmű ritka mint a' fejér holló. — A' beszéd jelenkorunkra fordult, és valamennyien egy értelemmel voltak az iránt, hogy ez egy borzasztó szörnyeteg, melly tulajdon magzatjait felfalja; characternélküli szeleburdi, hitszegő, köpönyegét szélnek fordító, hazug, csalfa, kérkedő, undok zsugori, ki inkább koplal mintsem költene, inkább sötétben tapogat, mintsem olajat venne; otromba nyulszivü bramarbas; félszemű, 's mégis kerüli a' napvilágot. — E' meggondolatlan zsarnok mindenre, mit elérhet, reásüti bélyegét, irásra, nyomtatásra, beszédre, gondolatra, tettre. Bélyege eleinte határtalan tér; keringnek benne millionyi vérszomjuzó szúnyogok, köztök a' félelem 's remény, mint rémalakja 's bálványa az erőtlenségnek; előlépnek zugaikból önérzet és emberi méltóság — 's a' szúnyogok elenyésznek. Mutatkoznak a' világító szeszek, de száz torok elbődül: „bolygótüz, lidérez!!“ és más százezer együgyü a' boldogító tüzet eloltja. Csalódás és lankadtság, egymásnak gyáva függvényei, temetői csendet késsitnek. Szélvész támad és földrengés; ropognak paloták, klasszitnek. Szélvész támad és földrengés; ropognak paloták, klasszitnek. Szélvész támad és földrengés; ropognak paloták, klassz

E' komoly beszélgetés félbeszakasztatik a' szomszéd szobában támadt zordon lárma által. Csipkésyné t. i. itt asztalt terittetett gyermekei' számára, kiknek a' lakomától elszedett ételek hordattak. A' mostani veszekedés' okát még nem lehete tudni, egyedül Kupának harsány szavai: Nekem senki sem parancsol — miért nem főztek különösen számunkra? — nem vagyunk cselédek, hogy az elszedett ételekkel jó lakjunk' —" 's a' t. némi világot nyujtának a' zaj' oka felől. Csipkésyné bocsánatot kért 's elhagyá a' teremet, gyermekeit lecsillapítandó.

(Vége következik.)

Felszólitás.

Az elmesurlódás egyike lévén a' szellemi haladás' dicső Sionához vezető ösvényeknek, mellyek a' különbőző, de mindig okokkal támogatott vélemények' józan megrostálása által végre azon izletes gyümölcsöt termik, mellyre olly igen feszitve van figyelmünk: „az igazságot piperétlen egyszerüségében", minden igaz müveltség' barátja ezt választandja jelszavul: „győzzön a' mi jobb." Ennélfogva ohajtható, hogy a' mérséklettel rokonitott, főleg pártatlan birálat hova-tovább elterjedne édes honunkban is. Mondám pedig, okokkal támogatott vélemények' józan megrostálása által juthatunk ama' bájos elmederűhöz, mellynek menynyei világánál olly igen megközelítették serény szomszédaink a' müveltség' fénylakát; mert ki állitmányát a' nélkül, hogy azt megerősitené, puszta szavakkal veti az olvasók' elébe, bizonyos lehet, hogy meggyőződést benne nem inditand, kivált ha a' fölvett tárgy komoly, mellynek adatokkal kell bebizonyittatnia, és ha az olvasó szinte bir adatokkal, ellenkezőt javaslókkal. Illy esetben mind az olvasó mind a' biráló felakad: amaz bizonytalan utakon 's mintegy sötétben bolyong, emez a' homályban andabaták' módjára harczolni nem akarván, a' köd-burkolta ellent megtámadni tartózkodik, mig az állitmány' okai ki nem fejlenek: hogy igy ezeket megczáfolván, vagy általok megczáfoltatván, az igázság' baráti annál dicsőbben üljék diadalmukat. — Hasonnemü állitmány olvasható a' mult évi *Társalkodó*' 98-ik számában, 392-ik lapon megjelent „Hosszu élet' példái" czimü közlemény' végén, hol ezek állanak: „Mózes' idejében még hosszabbra nyult a' halandók' életfonala; — de más volt az akkori időkor-számlálás. Kétségtelen adatokból kiviláglik, hogy a' régiek Abrahám' idejéig egy évben 3 hónapot, azután 8, 's József' idejéntúl 12 hónapot számláltak. Ezen állitás még jobban megerősödik azáltal, hogy maig is némelly keleti nemzeteknél egy év csak 3 hónapbul áll. E' számitás szerint a' régi 900 éves életkor mintegy 200 évre száll alá, mi épen nem lehetlen. Világos továbbá, hogy az ember' életideje mindig ugyan azonegy volt." — Ezeket állitja az emlitett czimü közlemény' szerzője, *Fárnek* Dávid ur; — de bár olly világosnak, olly kétségkülinek tartja is ő állitmányait; mindazáltal nem veszi rosz neven, ha kijelenti alulirt ezen tételt: „kétségtelen adatokbul kiviláglik" magában elégtelennek arra, hogy az olvasók' keblét megnyugtassa; egyszersmind felszólitni bátorkodik a' nevezett urat azon kétségtelen adatok' közlésére. Kegyeskedjék tehát azokkal mint a' pör' eldöntésére szolgáló bizonyságokkal föllépni, 's azon bizonytalanságot 's ingatag vélemény-zajt, mellyet puszta, de némellyek előtt sokat jelenteni látszott szavaival ütött, lecsillapitni. — Igen kedves dolgot fog cselekedni pedig Fárnek Dávid ur, ha közlendőit a' *Hirnök*ben terjesztendi elő. Végre reméli a' felszólitó, hogy a' mondott czikk' irója épen nem késendik okaival, hanem azokat, ugymint mellyek több oldalusággal birhatandnak, minden esetre pedig a' tárgy' méltóságát 's érdekességét tekintve közrehatás nélkül nem lesznek, első alkalommal nyilványosokká teendi.

**** *ész* *** *int.*

Ajánlásra méltó könyv.

A' *Hartleben* által *Poeppig*' szerkesztése alatt kijövő 's a' *Hirnök*' mult évi 34dik számában bővebben megismertetett *Malerischer Atlas*nak második havi füzete is megjelent, három aczélmetszette 's 48 (49 — 96) lapnyi szótartalommal. Előbbi ajánlatunkhoz ez uttal csak azt ragaszthatjuk, hogy a' jelen füzet' aczélmetszetei (*Antiochia* kelet és nyugot felől, 's *Lutro* Kréta szigetén) müvészeti tökélyben, ha lehet, felülmulják az első füzetéit, az e' nemü legszebb angol munkákkal vetélkednek 's a' carlsruhei müvészet-intézetnek, mellyből kerültek, legnagyobb becsületére és diszére válnak.

Egyegy illyes, a' legnagyobb elegantiával nyomtatott és kötött havi füzetnek ára csak 45 pengő krajczár.

A' szerelemkorona-rend Angliában.

Victoria királyné, mint mondják, mindjárt trónra-lépése után megújitá a' lovagszellemü 's a' szépnemnek hódoló scotiai IV. Jakab által alapitott szerelemkorona-rendet, mellynek birtokosnéi mindazon jogokkal élnek, mellyeket a' legujabb időkben többször szóba jött nők-emancipatioja igért. Ugyanis ők a' szülék' engedelme nélkül férjhez mehetnek, vagyonaikról teljes szabadsággal rendelkezhetnek, testamentumot tehetnek 'stb. A' rend, mellynek nagy-mesternéje maga a' királyné, a' herczegi születésü tiszteletbeli tagokon kivül, 20 lovagnőből (Ritterin) áll 's 40 novitiából, kik háromévi probát kötelesek kiállani, mielőtt joguk volna, történő üresség' esetében, a' lovagnők közé beléphetni. Illyen üresség támadván, a' lovagnők választójoggal birnak annak a' novitiák közül betöltésére, azonban minden negyedik üresség re a' királynét illeti a' kinevezés. A' tagoknak régi nemes, a' cancellárnőnek herczegi vérből származottaknak 's feddhetetlen életüeknek kell lenni, sőt még őseiken, egész a' negyedik ízig, sem szabad legkisebb hircsorbának is találhatni. A' rend' öltözete violaszin bársonyból készül, nyolcz-sugará csillaggal; a' ruha aranyzsinórokkal és szivalakú kapcsokkal szorittatik a' testhez. A' csillag' közepében egy piros zománczos szív látható ezüst mezőben, a' szív fölött egy arany korona és e' jelszó: *Victoria invicta.* — Az alsóruha fejér atlaczból van, aranyrózsákkal himezve; a' sapka violaszin bársonyból, hermelinnel szegve, melly szegélyben gyémánt boglár által kolcsagtoll-bokor tartatik. A' rend' láncát felváltva futó koronák és szivek képezik, mellyek szerelemhurkokkal vannak egymáshoz kapcsolva. A' rend' szalaga égszin-kék 's a' jobb vállon hordatik; az övről pedig válogatott drágakövekkel kirakott zsinórkán egy kisded tőr függ, drága hüvelyben, 's a' markolat szinte igen drágán foglalva. E' viselet csak rendkivüli alkalmakkal öltetik fel; rendszerint, midőn a' lovagnők diszben jelennek meg, fejér atlaczruhát hordanak, a' rendszalagot 's a' gyémánt homlokfüzérben egy koronás szivet, melly utóbbit, minden egyéb ismertető jel helyett, a' novitiák is hordják, de csak zománczból. — Mi igaz, vagy mi tréfa van e' tudósitásban, később fog kitetszeni.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

3. szám. Januarius' 9.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

A' népfelség' theoriája mostani statusainkban gyakorlatilag valósítható e?

Egy ujabb iratban (Etudes sur les constitutions des peuples libres, *Sismondi*tól!), mellyet mint az időnek örvendetes jegyét üdvözlünk, mivel több helyen a' tulzó liberalismus' birtokától az ép emberi elme', a' történet' 's a' dolgok' valódi természete' szemlélésének határára hidat verni próbál, következő nevezetes czikkely foglaltatik.— Miután t. i. a' szerző sajnálkozását fejezte ki, hogy a' statisticai vizsgálatoknak még eddig nem sikerült meghatározni: „a' népnek mennyi része él kézi munkájából értelmisége' rovására?“ 's miután arra figyelmeztetett, hogy a' folyvást üzött testi munkák a' szellemi tehetségeknek mindig ártanak, és pedig annál bizonyosabban, mivel azok egyformák és fárasztók, — azon helyes következtetést huzza, „hogy ezen ismeret mégis elkerülhetnül szükséges a' politicai hatalmaknak a' nép között okosan 's illendőképen leendő eloszthatására.“

Sismondi azután Párist és a' Szajnamegyét veszi föl szemléletei' alapjául. Itt van a' legtöbb szellemi müveltség egész Francziaországban, mert itt tódul össze minden gazdag, minden tudós, minden iró; itt tartatik az izlésnek 's tudásnak nagy vására! Francziaországnak egy része sem nyujt hasonló viszonyokat, és sehol sem élnek jövedelmeikből testi munka nélkül olly sokan, hasonló népességet véve föl, mint itt; sehol sem nagyobb azoknak száma, kik lelki tehetségeik' használásából a' szép 's komoly tudományok', egyház' jog - és - gyógytan' vagy a' közigazgatás' határán élnek. Sőt még a' sorompókon kivül fekvő St. Denis és Sceaux helységekben is nagyobb azoknak aránya, kik értelmi erőiket fejtik ki, azokhoz, kik izomerejöket képzik ki, mint Francziaországnak más akarmellyik részében.

Már most milly eredményeket ad Páris e' tekintetben? Nyolczévi időszakot magában foglaló közép számitás szerint az egész megyében 1000 összeirt fiatal ember közül 25 azok' osztályához tartozott, kik jövedelmeikből élnek. Ugyanannyi körülbelől azok' száma is, kik a' katonasághoz mást állíthattak helyettök. Innen következik, hogy magában Párisban negyven ember közt egy van ollyan, kit vagyona megment attól, hogy élte' fentartására dolgozzék; de ha egész Francziaországot tekintjük, illyen legfölebb egy esik hatvanra.

Ebből ugyan még nem huzhatni azon következtetést, hogy mindazok, kiknek, hogy élhessenek, dolgozniok kell, olly állapotban élnek, melly a' lelki tehetségek' kifejlésének ártalmas; de egy másik hivatalos adatokból készült jegyzék következő eredményeket ad: Magában Párisban 1000 lakosra 78 fával dolgozó kézmüves esik (ács, asztalos, deszkametsző 'stb.); 88, kik érez árúkat készitnek; 63, kik bőrrel dolgoznak (varga, nyereggyártó, szijgyártó stb.); 24 kőmüves, kőfaragó 'stb. eff.; 27 kertész; szekeres és mások, kiknek foglalatossága a' földmüveléshez közelít; 120 boltoslegény és irnok, köz és privát szolgálatokban; 19 szabó; 3 hajós; 78, kiknek nincs mesterségök, vagy olly fiatal emberek, kik még semmiféle mesterséget nem választottak, 's 27, klk jövedelmeikből élnek. A' 473 személyből álló maradvány — $^2/_5$ része a' népességnek — magában foglalja a' gyármüveseket (Páris t. i. egyike Francziaország' legnevezetesb gyárvárosainak), továbbá mindazokat, kik az emberek' táplálékát készitik vagy árulják (illyenek a' kenyérsütők, húsvágók, borkereskedők 's a' t.), minden cselédet, minden kalmárt, végre az egész tudományos osztályt, azaz minden vallású lelkészeket, irókat és hirlapszerkesztőket, törvényes személyeket és ügyvédeket, orvosokat és tanitókat.

„Ezen átnézet — ugy mond Sismondi — bármilly tökéletlen is, szükségkép kinos benyomást szül; de egyszersmind hasznos politicai szémléletekre szolgáltat anyagot. Világos, hogy Francziaországnak leggazdagabb 's legtöbb értelmiséggel biró városában 10 személy között legalább 9, sőt hihetőleg 20 között 19 kénytelenittetik élte' fentartásáról azáltal gondoskodni, hogy létének értelmi részét parlagon hagyja 's izomerejét lelke' rovására fejti ki. — Tehát nagy ostobaság volna, a' köz ügyek' igazgatását e' kezekbe adni, 's nem ez az, mivel a' philosophusoknak és törvényhozóknak kell foglalatoskodniok.“

Talán nem árt ez alkalommal megemlíteni, hogy Athenében a' persa háború' idején 21,000 szabad polgárra 400,000 rabszolga esett.

Ha a' fentebbi felszámolást hazánkra illesztjük, bizonyosan olly eredményekre jutandunk, mellyek még kinosabb benyomást szülnek. De nálunk még azon létalapos különbségre akadunk, hogy más alkotmányos országokban a' népnek közügy-igazgatása csak abban áll, hogy törvényhozókat választ, kik aztán önelmetehetségökre hagyatván, a' választó' tudatlanságát tulajdon ismeréteikkel pótolják; honunkban ellenben minden nemes ember, bármi mesterséget üzzön is, sőt ha még irni olvasni sem tud, nem csak a' választásokban, hanem kivétel nélkül minden köz tanácskozásokban, 's az országgyülési követek' utasitásaiban közvetlen részt vehet, vagy legalább szavazattal bir, a' mi némelly esetekben talán még nagyobb kárt szül, mint ha véleményét okokkal támogatni köteles volna. — De ezen és más hasonló tárgyakról majd kimeritőleg értekezendünk.

Boldog uj esztendőt kivánok.

(Vége.)

Mig özvegyünk a' béke' helyreállításával foglalatoskodik, vendégei ártatlan beszélgetéssel töltik az időt.

„Be kár, — mond Pálczásyné — hogy jó gazdasszonyunk nem tud rendet tartani házában, 's nem mer garázda fiainak parancsolni. Milly förtelmes lárma! Nem tanácsolnám gyermekeimnek, hogy illyesmit merészeljenek. Férjem csak füttyent egyet, 's reszketve némulnak el a' fiúk."

Bundásyné. Ugy kell. Tehát mire való a' korbács és börtön? A' pénz olvasva, a' gyermek verve jó.

Selymesyné. Fi donc! Én gyermekeimet csak szelid módokkal vezérlem 's mintegy nevetve tanitom; azért is leginkább katonásdit játszatok velök, minek, hiszem, nincs a' legroszabb sikere. A' verés minden becsületérzést elöl. Szabad tért engedek fiaim' kifejlésének 's a' jótékony természet' utját követem a' nevelésben; 's hizelkedem magamnak, hogy fiaim' könnyüsége, hajlékonysága, elevensége ellen nem igen támasztatik ellenvetés. Beszédeiket 's elménczségeiket teljességgel nem gátlom, 's különös hódolást nem kivánok tőlök. Ne közelítsenek hozzám mintegy szent rettegéssel, mert kedves gyermeket kivánok mellemhez szorítni, nem rabszolgát.

Pálczásyné. Van is sikere komámasszony' nevelésének. Nem irigylem örömét, mellyet eleven ficzkói szereznek. Nem mindenik anya szereti, ha gyermekei őt választják elménczségeik' czéljául, torzképét minden ajtóra krétával rajzolják, szavait 's tetteit kikaczagják, hátára nyulfarkat tűznek, beszédébe belevágnak, vagy őt épen le is tronfolják. Mentsen Isten illy neveléstől!

Selymesyné. Oh bizony, édes komámasszony, sárga szemüveggel tekinti a' dolgot. A' lángész nem járhat mindig glédában dobszó után, feszesen, ugy hogy mindig a' nyárs jut az embernek eszébe, ha a' feszes bábokra tekint. Ha megengedi kegyed, tánczmesteremet kis időre általküldöm, hogy több hajlékonyságot, ékességet hozzon mozdulataikba — káplárpálcza nélkül.

Bundásyné. Ismérek gyermekeket, kiknél a' káplárpálcza csak a' legüdvösb következéseket szülné, tartóztatván őket, hogy csupa ártatlan elménczségből kővel ne hajgáljanak szeretett anyjok után — (gunymosolylyal, egy pohár tokajit ürítvén.)

Égő pirosság futá itt el Selymesyné' képét, 's szikrázó szemmel Bundásynét mintegy átszurván, felelni készült, midőn *Bársonyosyné*, tartván a' kifakadástól, békitő hangon igy szólt: „Kár, édes barátnéim, czivakodni a' nevelés' legczélirányosb módjáról, mellyet még halandó fel nem talált, mivel az leginkább a' körülményektől 's gyermekek' természeti alkotásaitól függ. Nincs olly nevelési rendszer, mellyet kivétel nélkül mindenütt lehetne alkalmaztatni. Erről talán én legtöbbet mondhatok, kinek számos gyermekei olly különböző természeti tulajdonokkal birnak, hogy majd mindegyiknél más nevelésmódot kell használnom; 's mégis szerencsésen egy boldog családban egyesítem mindnyájokat, szeretetöket birván, a' nélkül hogy anyai tekintetemből legkisebbet is elengedjek. Pedig tulajdon szülöttjeim mellett még Csipkésyné' nagy családját is kormányzom. Nem tagadom azonban, hogy nálam is néha rendetlenségek 's kicsapongások történnek.

Tollasyné. Igaz. Hallom, hogy nem rég baja volt kegyednek Csipkésy Kupával, ki csintalanságában udvarába jött 's ablakát behajigálta.

Pálczásyné. Lehetetlen! 'S mikint büntette kegyed a' gonosz fiút? Tudom, börtön 's koplalás el nem maradt.

Bundásyné. Korbács, korbács a' rosz gyermeknek, édes szomszéd asszony, 's ha az nem használ, van nekem egy derék jégvermem, mellyben a' legcsintalanabb is megszelidül. Tán ajánlhatom kegyednek?

Bársonyosyné. Köszönöm a' jó akaratot; de mindezekre nem szorulok. Magam is birom annyi hatalommal 's bátorsággal felruházni Csipkésynét, hogy még legszilajabb fiát is rendbe hozhassa. A' csin azonban büntetés nélkül nem marad.

Tollasyné. Sajnálom áldott jó gazdasszonyunkat, hogy ez egy fia annyi bajt szerez neki. Legjobb lenne őt bizonyos időre a' háztól eltávoztatni 's kemény fenyiték alá helyezni, mert máskép még testvérei közül többet is elront. Meg vagyok győződve, hogy kedves keresztfiam Gáspár távozik tőle, mert erkölcsei 's eleven esze, mellyeket mult iskolaszünetkor örvendezve tapasztalék benne, minden vadságtól megóvják. Hallom, szépen oktatja, csinositja testvéreit.

Bársonyosyné. A' fiú derék 's eszes; csak egy kissé tulzó 's költészes. Hatása testvéreire általában jó, noha némellyek közöttük elbeszéléseit balúl fogván fel, néha a' legfurcsább kivánatokra 's tévedésekre ingereltetnek. Igy nem rég a' kis Gyula, hallván Gáspártól hogy Tollasyné' gyermekei egyszerű ruhában járnak, vasárnapi dolmányáról, mellyre anyja a' boldogult kapitánynak régi szép gombjait és zsinórait varratta, mármár a' sujtásokat 's vitézkötést kezdé lefejteni; Gizela pedig szőke selyemfürtjeit, mellyeket eddig mindenki csodált, erőnek erejével el akarja vagdalni. Ezt azonban leginkább a' gyermekek' tapasztalatlansága 's majmolásvágya okozza, nem annyira Gáspár' oktatása, kinek szándéka jó, habár kivánnám, hogy ne tartaná magát csalhatatlannak, 's türné jobban az ellenvetést.

Itt az özvegy vendégeihez visszatér, bocsánatot kérvén mind eltávozása mind annak oka miatt. — „'S mi volt a' lármának oka?" kérdi Bundásyné, kinek arcza a' jó vacsora' következtében már szinte biborszint játszott.

Csipkésyné. Oh édes szomszéd asszony, kimondhatatlan bajom van Kupa fiammal, kinek féktelenségét már alig türhetem. Most megint az innen elhordott palaczkokkal nagyon is megbarátkozott, kisebb fiaimat is leitatta, 's aztán ollyanokat tett 's mondott, miket inkább elhallgatok. Nagynehezen tudtam őket ágyba vitetni, 's reménylem, reggelig majd kialuszszák magokat. Többi gyermekeim most vidámul és csendesen ülik az ünnepet, 's olly szépen 's tisztességesen viselik magokat, hogy szinte öröm köztök mulatni.

Pálczásyné. Legjobb volna, Kupát egy katona-nevelők intézetbe adni; ott majd ránczba szedné a' fenyiték. Meglássa kegyed, itthon nem boldogul vele.

Tollasyné. Csak foglalatoskodtatni kell a' gyermeket, mert a' henyélés még a' legjobbikat is elrontja. Én fiaimat többnyire kalmárságra vagy gyáratra tanittatom, noha azoknak, kik a' tudományokra kedvet mutatnak, mestereket is tartok. Igaz; hallom, gazdasszonyunk is nem rég tudóst fogadott gyermekei mellé.

Csipkésyné. Annak mondja magát, mit én azonban meg nem birálhatok. Könyveit szorgalmatosan forgatja, 's felhuzott szemöldöke, nagy vendéghaja 's komoly hallgatása után itélve, nagy bölcseséggel kell birnia.

Tollasyné. Mikint van ácsaimmal megelégedve kedves háziasszony?

Bundásyné. Ácsaival? — mire?

Csipkésyné. Gyalogutat csináltatok udvaromban, mert — kivált nagy hóban — nem férek lud- és tyukketreczemhez.

Selymesyné. A' propos; hallom hogy már szinházba is jár. Jól mulatja magát?

Csipkésyné. Kimondhatatlanul; — gyermekeim pedig annyira kedvelik a' szinészetet, hogy még itthon is komédiát játszanak.

A' nénikék azután a' divatról beszélgettek nagy terjedelmességgel, 's itt Selymesyné volt a' szónok 's legfőbb itélőszék. Szegény özvegyünk kinosan ült közöttük, mivel garderobja még nagyobb részint boldogult anyja' hagyománya; szintugy némán maradott, midőn a' legujabb románokról, butorokról 's a' t. folyt a' beszéd, hol megint Tollasyné tündöklött. Még sokféléről beszélgettek, mit azonban e' helyütt elhallgatunk.

Emelkedni kezdének végre a' vendégek, 's lehelni Csipkésyné. Első ment el Pálczásyné, 's az özvegy' vállára ütvén: „Isten megáldjon, szivem! Ha fiaid katonásdit akarnak játszani, majd küldök egy káplárt.“ — Következik Tollasyné, nyájasan megöleli, mondván: „Küldje hozzám gyakrabban fiait, kiket nyiltszivüségök 's jó indulatuk miatt kedvelek. Majd ha kertének hátulsó ajtaját megcsináltatja, többször meglátogatom; most még nagyot kell kerülnöm a' sárban; addig is küldök emlékül egy — ekét.“ — Selymesyné legyezőjével megütvén Csipkésyné' arczát, igy búcsúzik tőle: „Ha fiaidban több elevenséget tapasztaltam volna, küldenék némelly társaság-játékot. Ajánlom azonban, gyakoroltasd fiaidat olvasásban, 's küldök egy szép aranyoslapú maroquinkötetü szakácskönyvet.“ — Mozdul most Bundásyné, lenyelvén az utolsó falatokat, kiálló töltött zsebekkel, mondván: „Én nagyon meg voltam elégedve mindennel; köszönöm szépen a' jóltartást. Az uj évben is csak folytassa, kedves szomszédasszony, felvett nevelési 's egyéb rendszerét; maholnap szorosabb szomszédok leszünk, 's ha reményeim nem csalnak, ki tudja — ki tudja“

Midőn végre Bársonyosyné asszonyság menni készül, mély meghajtások közt közelít az özvegy tisztelt nénjéhez és gyenge hangon köszöni megalázását, bocsánatot kérvén egyuttal a' vékony tartás és Kupának illetlensége miatt. — Megölelvén erre Bársonyosyné szeretett öcscsét, bájos mosolygással igy szól: „A' vékony tartásnak épen nem tapasztaltuk nélkülözéseit, sőt minden a' legnagyobb bőségben 's legjobb izléssel volt felrakva; csak a' tálaknak egy kissé jobb elrendelését kivántam volna. A' vendégek azonban igen meg voltak elégedve, 's azon szintugy örülök, mintha tulajdon házamnál történt volna. Kupát mi illeti, hogy gondolhatod édes Marim, hogy egyik gyermeked' neveletlensége miatt reád 's többi jó fiaidra neheztelnék, ismérvén 's tisztelvén szép anyai erényeidet és fiaid' jó indulatját. De épen ezért annál inkább kötelességem, házi rendedre teljes felvigyázással lennem 's leginkább arra vigyáznom, hogy Kupa' kicsapongásai miatt a' többi család ne veszedelmeztessék. Erre szoros atyafiságunk 's boldogult testvérem' végrendelése ,kötelez, mellymindig szent lesz előttem. Ha a' rosz fiú épen nem akar észre térni, majd keményebb módokhoz nyulok, 's bizonyos vagyok, hogy ő előbb megunja a' büntetést kiállani, mint én azt reá szabni, a' nélkül hogy Pálczásyné' botjára vagy Bundásyné' jégvermére szoruljak. Házadnál a' rendet fentartani szent kötelességem, 's e' tisztemnek mindig eleget teendek. Te, kedves öcsém, csak azon légy, hogy anyai tekinteted 's gyermekeid' szeretete által e' czélom' elérését mindinkább könnyitsd; a' többit gyermekeid' természetes jó indulatjától 's napról napra jobban kifejlő észtehetsé, geitől várom. Ha majd rend és csinosság uralkodandnak házadnál, a' kertünk közti falat is eldöntetem, ugy hogy gyermekeink akadály nélkül társalkodhassanak egymással 's kertjeink' gyümölcsei 's virágai közösek lehessenek. Akkor magam is többször meglátogatom házadat, szép gazdaságod' jobb müveléséről veled és idősb fiaiddal tanácskozandó. Tudom, szükséges még sok javitás és investitió, hogy a' jövedelmek tizszeresen nevekedjenek; de mindaddig csak bölcsen és halkkal, kedves Marim, szépen a' paplan szerint, 's ne épitgessünk 's reparálgassunk többet a' háznál, mint a' mit szük erszényünk enged; mert nekem is több költségeim vannak. — Ezeket most csak röviden, megnyugtatásodra, édes szivem; majd a' napokban bővebben. Addig fogadd el szeretetem' nyilatkozását.“ — Itt melegen megöleli Csipkésynét, 's az ajtónál még egyszer visszafordulván, kezével nyájasan inte, mondván: „Boldog uj esztendőt kivánok.“ — *N.*

Visszatekintés utazásomra. *)

(Vége.)

Majland, olaszúl *Milano*, Lombard-Velencze' fővárosa, eredetét az etruscusoknak köszöni, fekszik az *Adda* és *Ticino* folyók közt. Történetére a' római birodalom' sorsában osztozott. A' későbbi századokban a' hatalmas olasz városok' sorában fénylik; itt koronáztattak a' császárok a' vas koronával Olaszország' királyaivá, 's a' XII. században lázadásaikkal sokat alkalmatlankodtak a' császároknak; a' *Guelfek* és *Gibellinók* közti viszálkodások alatt *Fridrik* nem akará elismerni *Barbarossa*' hatalmát 's követeit elűzé, miért is a' császár megesküdt, hogy mindaddig nem fogja az olasz koronát viselni, mig Majland meg nem lesz alázva. Szavát rettenetesen tartá meg: miután első dühét *Cremonán* érezteté volna, egész erejét Majlandra fordítá, nagy ostromlások után meghóditá, a' várost feldúlá 's eke hányta a' földet, hol előbb az olasz városok' e' virága diszlett; de már a' legközelebbi században ismét felujult, annál erősebben emelkedék romjaiból 's a' *lignanoi* győződelem által szabad várossá lön. Csakhamar ezután herczegek uralkodtak rajta. 1535ben Spanyolország' birtokába juta, 1766ban Ausztriához tartozott, 1796ban pedig a' francziák ragadák el, mig 1814b. ismét előbbi uralkodójához visszaesett. Némelly alig ösmerhető maradványokig elenyésztek a' régi fény' nyomai, a' mai Majland' 6000 házával, 79 templomával, 150,000 lakosával, az ujabb történetek' tulajdona. Hat kapui mindannyi remek müvek, főutczái a' kapuk felé szélesek 's hoszak, a' kövezet pompás, kocsiutnak granittáblák vannak rakva, mellyeken minden rázás nélkül forognak el a' kerekek. A' házak csinosak, nagy részint pompás paloták, csupán a' sok erkélyek 's kárpitok emlékeztetnek Olaszországra. Legrégibb épületei a' kereszténység' emlékei; a' fejér márványból épült káptalantemplom nagyszerű, pompás tekintetű, méltó nagy hirére; a' majlandiak a' világ' nyolczadik csudájának nevezik. Ezen óriási épület 1386ban kezdetett meg, de azután több századig nyugvék, 's csak *Napoleon* hozta közelebb a' bevégzethez, azóta maig dolgoznak rajta. A' goth stilben kedzett egészet a' különféle századok' izlése díszesíti. Hosza 454, széle 270 láb; ezen tér annál inkább meglepő, minthogy itt, mint általában az olasz templomokban, nincsenek padok, de több helyeken a' szalmaszékek egész hegyet képeznek, mellettök áll a' tulajdonos, és az ülni kivánó egy pár centesimoért kezébe fog egyet, 's ugy borong a' nagy templomban, mig választott helyére jut. A' belső felséget még sokkal felülmulja a' fedél, hova 257 lépcső vezet, ez a' müvészet' koronája, 's az oszlopok', tornyok' és karzatok' valódi labyrintja; a' számtalan basreliefen kivül 500 képszobor díszesíti a' gothtornyokat, ezek' közepette emelkedik a' torony, mellynek tetején a' boldogságos

*) E' czikkely a' Hirnök' 1sö félévi folyamatának 41. számában kezdetett meg. *A' szerk.*

szűznek óriási érczszobra áll; a' kilátás bájoló az Alpesektől az Apennini hegyekig. Megemlítendő templomai még *S. Ambrogio*, szent Ambrus' épitése a' negyedik századból, Minerva' temploma' romjain. Ezer esztendős mozaikok, több sirboltok 's a' gyönyörű szónokszék érdekesítik. A' templom mellett egy korinthi márványoszlop áll, az órómai császárpalota' egyetlen maradványa. — S. *Lorenzo* pompás nyolczszegű épület, előtte tizenhat korinthi oszlop áll fejér márványból, legtetemesb maradványa a' római időnek, Maximin alatt Hercules' fürdőjéhez tartozott, kinek temploma Lucius Varus alatt 165ben végeztetett be, melly a' mostani templom' helyén álla.—*S. Alessandro in Zebedia* a' legpompássabban van ékesitve; a' főoltár lazulkő (agát), valamint a' szónokszék is gyönyörű mozaik. — *Madonna delle Grazie*, hol *Leonardo da Vinci'* nevezetes vacsorájának penészes, kopott maradékait láthatni, kocsifészerré változtatott. A' nagy templom' piaczán van az alkirály' kastélya, nagy épület, de külseje, három szárnyra nyulván, sok privát paloták által megelőztetik. — Tudományos intézetei 's gyüjteményei közt legelső rangú a' *Brera*, a' tudományok' és mesterségek' academiaja a' hajdani jezuita-collegiumban. Az udvar' kétemeletű nyilt csarnokát alul doriai, felül pedig joniai oszlopok képzik. Földszint az iskolák vannak, az emeletekben pedig a' ritka gyüjtemények. Az intézetnek van egy elnöke, két titoknoka, hatvan fizetett 's több tiszteletbeli tagjai. Az intézet két osztályból áll, hónaponként két ülést tart minden osztály, és minden két esztendőben egy főülést a' két osztály együtt, midőn a' rendes tagok nyomtatás alá bocsátandó értekezéseiket olvassák. Az acadamia' gyüjteményeit teszik: a' jeles könyvtár, melly 100,000 kötetet számlál, boldogult *Ferencz* császár' alapitása, többnyire uj könyvek a' római classicusok' némelly incunabuláival; Magyarországot érdeklőleg csupán *Bonfin'* munkáját és a' törvénykönyvet birja. Vasárnapot és csötörtököt kivévén, naponként nyitva áll tiz órától háromig. A' könyvtár mellett tizenhárom szobában van a' képcsarnok (Galleria alla Bréra, Pinacotheca) Raphael, Correggio, Veronese, Dürer, Crivalli, da Vinci 's más több müvészek' remekeivel; továbbá gipszöntések' gyüjteménye, pénzgyüjtemény, füvészkert, csillagvizsgáló-torony. September' első heteiben valának a' jutalmat 's dicséretet nyert müvek kitéve a' készitők' neveivel. Egy botjára támaszkodó Hercules alatt *Lorenzo Brankován Ungarese*, egy római szűz alatt pedig *Luigi de Forni Ungarese* állott. — Az Ambrosi-könyvtár, melly nagybecsű kéziratokkal birt, feloszlott. A' Trivulzi-gyüjteményben több darab találtatik a' corvini könyvtárból, de néhány elveszvén, most zárva van. Majland a' felső olaszországi muzsika' főszéke. A' conservatoriumban tizenhat fiú 's nyolcz leány ingyen nyer oktatást. — Játékszinei közt első helyet foglal a' pompás *Scala* jeles operáival és balletjeivel, nagyságra egész Olaszországban, a' nápoly *S. Carlo* nevűt kivéve, mindeniket felülmulja, a' hat emeletben 240 páholy van díszes kárpitokkal, földszint 800 ülés, de a' fegyveres őrök szemet szurnak. *Ré* gyönyörű, de igen kicsiny. Ezek után jőnek *Canobiana*, *Carcano* 's a' nappali játékszin. Az *Arena* a' pompás sétahellyel a' franczia uralkodás' nagyszerű teremtménye; amaz földből van fölhányva gyepülésekkel 30,000 nézőre; ez két órától négyig tömve szépekkel. E' mellett halad a' *Corso*, hol estve felé a' legnagyobb elevenség látszik, diszes kocsik, de mégsem ollyan csinosak mint a' bécsiek, számtalan lovasok, 's még több nézők lepik el az utczát, és csak nyolczadfél órakor szűnik a' robaj, midőn ismét mindenki játékszinbe tódul.

Majlandot az olaszok gyakran uj Athennek nevezik, a' keblében származott több jeles férjfiakról. Virgil itt tanult. Val. Maximus, Statius, Virg. Rufus, Lanfranco paviai tanitó, később canterburyi érsek, Porta jeles festő, a' nagyhirű Beccaria, Parini brérai tanitó 's költő itt jöttek a' világra, valamint II. Sándor, III. Orbán, IV. Coelestin, IV. Pius és XIII. Gergely pápák is. — Számosak kór- és jótékonyság-intézetei is. —

Majland' környékéből a' legnagyobb figyelmet érdemli a' Porta Tenagliától félórányi távolságban levő, jeles viszhangjáról nevezetes *Villa* vagy *Casa Simonetta*. Ez nagy, komoly épület egy réten, mellyet sűrű csere környez. A' háznak három szárnya van ugyan annyi arkadokkal, mellyek hátulról nyilt udvart képeznek. Az egyik oldalfal egészen zárva van, a' másik csak egy pár ablakkal bir; a' legfelsőről ébresztetik a' viszhang, melly harminczszor verődik vissza. Az olasz szolgálati készség itt is várja az idegent, és pisztolylövésekkel 's tapssal fogadja; illyenkor a' durrogás és tapsolás valóban meglepő. Az épület most egészen pusztán áll, a' szép szobák tárvák 's üresek, a' fresco penészedik, 's a' fal is omladóban vagyon. A' házat érdeklőleg azt beszélik itt, hogy egy angol e' házat a' legpontosabban lerajzolta 's honában mását állitá; midőn elkészült, barátit összehivá, az egy szóra harminczszor is visszapattogó Echo leányasszonyt hallani; először is pisztolyt lőtt ki 's a' megátalkodott néma maradt; még egyszer megtölté a' pisztolyt és — homlokába süté. —

Majland mint főváros nem kis érdeket nyer távolabbi környékétől is, a' bájoló *Lago maggiore* 's *Lago di Como* tavaktól. Már az uton mindenfelől fénylenek a' gazdag majlandiak' pompás villái. Majlandból a' gyorskocsi naponként megy Comóba, hova nyolcz óra előtt megérkezik, 's az utazók nyolcz órakor a' *Lario* gőzhajón folytatják a' leggyönyörűbb utat. Lago maggiorehoz Sesto Calendebe délben érkezik, 's egy órakor indul *Il Verbano* gőzös kellemes pályáját megfutni.

Innen Comóba vevém utam' 's Colicóban szállottam a' szárazra. A' gőzösön öt porosz ifjúval találkoztam, kik a' bonai egyetemből Helvetián átjövén, Tirolison keresztül honukba utaztak. Együtt folytatók utunkat Bormioig, hol az utolsó olasz helységet elhagyván, gyalog indulánk Tirol' kellemes völgyeit megtekinteni. Insbrucknál elváltunk. Én Salzburgon 's Linzen át ismét Bécsben valék october' 9én.

Peregriny Elek.

Kisdedóvó-iskolák.

Franciaországban jelenleg 800 kisdedóvó-iskolában 23000-nél több gyermek oktattatik. Minthogy ezen iskolák az elemi oktatás' alapintézetinek tekintettek, 1833-ban az oktatásministerium' fő felügyelése alá vétettek, a' sajátképi igazgatás a' községekre, a' felvigyázat pedig az iskolai biztosságokra hagyatván, melly utóbbi az addig ez ügyet intézett asszonysági választmánytól vétetett el. Hogy ezen anarchiának vég vettessék, egy decemb. 24dikén megjelent kir. rendelet meghagyja, hogy ezen intézet' igazgatása és a' számadásvitel ezentul a' városi és községi hatóságokat, az elemi oktatás' elintézése a' helybeli és kerületi iskolai biztosságokat, a' legközelebbi felvigyázat pedig az aszszonyságok' választmányát illesse, melly utóbbi egy külön, anyákból álló biztosság által a' tanitókat 's tanitónékat is vizsgálat alá véteti.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.

4. szám. Januarius' 12.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

Némelly honi tárgyakról.

Bel- és külföldön figyelem' tárgya levén azon eredmény, mellyet a' budapesti álló-hid' építése 's ama' mód, mikint és ki által fog ez létesittetni, Magyarországra nézve szülend: bátorkodom azon fonalat, mellyet a' *Hirnök*ben egy pár hónap előtt [1]) tevék le, 's melly különféleképen vala kifejtve, ismét fölvenni.

Hazánk és Erdély, mellyeket együvé méltán foglalhatunk, mivel ez utóbbi a' tulajdonképeni Magyarországgal egy eredetű, egy vérségű, egy nyelvű; továbbá ugyanazon nemes gondolkozással bir, 's ugyanazon viszonyokkal polgári alkotmánya által; szintolly gazdag mind aranynyal 's egyéb érczekkel, mind a' természetnek minden adományával; de fájdalom, hasonló akadályokkal is kell küzdenie termékei' eladhatásában; — hazánk, mondom, és Erdély együtt mintegy 6000 [] mérföldet foglalnak; földjök a' hideg és forró éghajlat' számtalan termékeit a' legnagyobb mértékben hozza elő, mit minden bel- és külföldi statisticai munkákban elégszer olvasunk. [2]) Ámde végtelenül többet, sőt még most felszámithatlan szaporodással, képes előhozni, 's ennélfogva a' népesség, melly jelenleg alig megy 12 millio lakosra, igen könnyen lehetne vagyonos, boldog, 's kétannyira, sőt a' nélkül hogy a' szerfölötti népesedéstől — az embergyűlölők' e' rémálmától — kellene tartani, négyannyira is növekedhetnék. [3])

Ezen országok folyóvizekkel és tavakkal mindenütt átszegvék; bennök olly emberek laknak, kik a' műipar, mindenféle javitások, nemzeti gazdaság 's mindennemű szépités iránt sok hajlandósággal birnak, mit 30 év óta a' Spanyolországgal, Szászhonnal és Sziléziával vetélkedhetőleg nemesített, 's — mondhatni, egyszersmind tizannyira szaporított juhok; [4]) mit a' szép szarvasmarha 's a' lovak' nemes faja; a' vashámorok' tökéletesb használtatása; a' már szépen előhaladó czukorgyárok; mit végre a' számtalan szép kastélyok [5]), kertek, remek gazdasági épületek, égettbor- és serfőzőházak 'stb., Magyarországnak és Erdélynek valamennyi vidékén eléggé bizonyitnak, sőt azon törvények is, mellyek a' mult országgyülésen a' hitel' nevelése 's a' műipar' élesztése végett hozattak, [6]) — szóval: ezen országok tömérdek segédforrásokkal birnak. —

Illy nagylelkű, értelmes és — mihelyt csak komoly és szilárd akaratjok járul hozzá — gazdag nemzetek' becsületét 's javát őszintén kivánók forrón ohajtják 's ohajtaniok kell, hogy a' már nagy nemzet-ügygyé vált *hidépités* ne legyen fényüzési czikkely, hanem, valamint minden közlekedés főszüksége egy művelt országnak, ugy a' keletnek és nyugatnak, Europa' egész szárazföldjének ezen összekötése is valósággal nemzeti jótétemény legyen, nem pedig országos csapás, nagyobb vámfizetés által mint akárhol terhelve, hogy valamelly nyereségvadász részvényeseivel együtt boldoguljon általa, mig minden ember, ki a' hidon fel 's alá jár, p. o. a' naponkint egy nagy europai főváros' méltóságára mindinkább emelkedő — akkoron egyesített — *Budapest*nek valamelly munkás lakosa, napjában talán négyszer is mindig pénzt 's időt kénytelenittetnék veszteni. De még sokkal súlyosabb csapás volna ez a' szegényebb nemesemberre nézve, ki *Árpád*unk' 's a' nagy *Szent István*' jótéteményéből, kiknek kiváltságait köszöni, 's talán csak ezt élvezi még mint megmaradt jótéteményt, 's ki akkor soha sem fogna többé ezen utra indulhatni a' nélkül hogy annak veszteségén ne búsulna. Parasztunk pedig, kinek sorsát nemde naponkint javítani akarjuk? — [7]) hisz' mindnyájan is-

---

[1]) L. m. e. 31. és 32. sz.

[2]) Magyarország, e' legnagyobb és legfontosabb része az ausztriai birodalomnak, e' dicső királyság (valamint kisebb mértékben Erdély) maga egy kis világ, mindent adó, mit a' jóságos természet alkotni képes, a' föld' gyomrában termö nemes érczektől kezdve lefelé a' legcsekélyebb szükségig! —

[3]) A' szép Lombardiában péld., ezen europai kertben, melly pedig mégsem olly termékeny mint Magyarország, 1 □ mérföldre 4,800 lakos esik; Chinában, mint mostanság a' hirlapokban olvastuk, 60,000 □ mérföldre 320 millio, következőleg általában 1 □ mfre 6,000, sőt birodalom' némelly részeiben 22,000 is.

[4]) Nézzük meg Ő cs. kir. Főherczegségének, országunk' Nádorának, költséges és igen czélszerű telepityényeit Alcsúton, 's általában a' derék gazdasági rendezeteket Ő Fensége' uradalmaiban; a' kiszáritásokat és áztatványokat Ő Fensége *Károly* Főherezeg' nevezetes mintagazdaságában, a' nem csekély tartományát képező óvári uradalomban; végre mindazt, mi Bábolna királyi uradalomban történik. — Gróf *Eszterházy* (három) testvérek jószágaik' osztályakor 12,000 juhot találtak; most közülök mindegyik 20,000 darabbal bir. — Gróf *Zichy* János ezelőtt 20 évvel 8,000 juhot vett által, fiai jelenleg 60,000-rel birnak. *Károlyi* grófoknál még nagyobb emelkedés mutatkozik mennyiségben 's minéműségben — 's ki győzné mindazon nagyobb kisebb birtokosokat elöszámlálni, kiknek jószágai az utolsó emberkorban mintegy varázsütés által megváltoztak. Észrevévén e' mellett, mint növekedett a' juhtenyésztés 15 év óta az orosz birodalom' némelly részeiben, 's mint hanyatlik ellenben Spanyolországban: óriási arányban mutatkozik, mit tehet hatalmas akarat, müveltség 's értelmiség, mit henyeség 's ellankadás!

[5]) *Batthyány*, *Erdődy*, *Eszterházy*, *Festetits*, *Pálffy*, *Zichy* családok magok száznál több kastélyt birnak.

[6]) Mint ezt a' mult országgyülésen valóban becsülendő okokból (csak hogy már egyszer eredményhez jussunk) hozott törvény nyilván mondja.

[7]) Némelly hamisan vagy féligmeddig értesitett irók, *Ellrichtől* 's *Hans Normanntól* (Gross-Hoffinger) egész' le némelly ujabb kedvelt iróinkig, egyéb helytelenségeik 's előitéleteik között a' szegény parasztot ugy festik, mint Europának legszerencsétlenebb rabszolgáját, 's ezáltal, a' helyett hogy öt valódi érdekeire oktatnák, inkább nyugtalanságra ingerlik; miáltal azon bel- és külföldiek előtt, kik még ma is olly szivesek elhinni, mit nyomtatásban olvasnak, Magyarország örökké terra incognita marad. Annak bebizonyitása, hogy

merjük őt — inkább 8 mérföldet kerül, életveszélylyel hajtja szekerét a' vizbe, csak olly nagy vámot ne kelljen fizetnie. [8])

A' szerencse minden esetre — talán már egy pár év mulva — meg fogja engedni, hogy egy felséges hidat érjünk, mint saját erőnknek felséges emlékét, mindenkor például szolgálandót, mit vihet véghez a' nemzeti akarat, létesülését akár *Clarke*, akár *Rennie* hires építészeknek, akár báró *Sina*', akár *Wodianer*' és társai' kölcsönzéseinek, mint utolsó ösztönnek, fogjuk köszönhetni. *(Folytatása következik.)*

P. F.

Egykét szó a' némelly helyeken már megtörtént telekszabályozás' következményeiről.

Megtörténvén már Zala és a' szomszéd megyék' némelly helységeiben egyezés által a' telekszabályozás, most látja által a' kisebb birtokú nemesség is, ki attól leginkább iszonyodott, magára nézve annak hasznos következményeit; ugyan is:

Az $183^2/_6$: 12 törvény' üdves következményeit több érdemes hazafiak részint a' *Kémlő*' részint a' *Társalkodó*' 'stb. lapjaiban fontosan előadván, egy maradt még hátra, mellyet tudtomra senki fel nem hozott, melly pedig véleményem szerint ezen törvény' leghasznosabb következményei közzé méltán számláltathatik; e' törvény t. i. megóvja a' középbirtokú és szegényebb nemességet a' végpusztulástól. Közönséges szomorú tapasztalás az, hogy a' nagybirtokú urak számtalan közbirtok alatt levő helységekben, kivált ha azoknak vagy szomszédi voltak, vagy ha az illy helységek kiterjedtebb erdőkkel, berkekkel, vagy posta- és országutak' mentében becsesebb királyi, vagy akármelly más haszonvételekkel birtak, egykét közbirtokosnak részeit megvásárolván, közbirtokosokká tették magokat, 's mint illyenek az erdők' pusztítása, a' legelőknek néhány nap alatt számos marháikkal fölétetése, 's több hasonlók által, mellyeknek előszámlálásába bocsátkozni nem akarok, 's mellyek ellen a' kisbirtokú nemesség a' törvények által eddig elegendőleg védve nem volt, kivivták azt, hogy még a' magokat jobban birók is, nehogy örökös ingerkedések, pörök, 's t. effélék között éljék le napjaikat, részjószágaikat nekik eladták, 's részint olly okokból, mellyeket a' legbölcsebb is emberi okoskodásból be nem láthatott, részint mert valamint a' pénznél jobb, ugy roszabb sincs, mivel a' pénzbeli birtok már magában sokkal több viszontagságoknak van kitéve mint a' fekvőjószág, számtalanokkal történt, hogy nemcsak örököseiknek semmit hátra nem hagytak; hanem végre magok is inségre jutottak. — Hány hajdan nagybirtokú nemzetségeknek még praedicatumait is ma idegen urak birják? hány roppant helységeket ismerünk az ország' minden részein, mellyeket hajdan nemesek, ma e' vagy ama' herczeg, gróf 'stb. birja. — Igy veszett, pusztult egy részről a' nemesség, támadtak más részről a' roppant, több németországi fejedelemségeket mind kiterjedésre mind népességre felülmuló uradalmak. —

De ez ellen azt vetheti valaki, hogy ha a' nagy urak összevették a' nemesi jószágokat, drágán megfizették; arról pedig ők nem tehetnek, ha a' nemesek meg nem becsülvén jószágaik' árát, pusztulásra, koldulásra jutottak. Mi az elsőt illeti, igaz, hogy első eladók' birtokát drágán szokták megfizetni, nehogy t. i. a' belső birtokosok törvényes elsőbbségi joguknál fogva megtarthassák azt; de nem ugy azokét, kik utóbbra maradtak, mert ezeket még azután is annál jobban ingerelhetvén és ingerelvén, jószágaikat velök mindinkább megunatták, ugy hogy többnyire magok kinálták jószágukat, 's végre a' vevők szabták árát mint akarták. — 'S ezeken felül mit vettek meg az illető közbirtokosoktól? bizonyosan nem egyebet mint a' házhelyeket, földeket, réteket, szóval mit kizárólag magok birtak; de kitisztázván egyszer a' helységet, minden legelők, erdők, berkek 's egyéb haszonvételek ingyen maradtak az övéik. Tudnék erre példákat felhozni; 's magam' emlékezetére is egy közbirtokú helységbe egy nagy ur magát bevásárolván, mai napig több száz hold szabályozott hasznos berket elfoglalt, mellyért természetesen egy fillért sem adott. De ki birna, vagy akarna ezen kérdésbe részletesen bocsátkozni; ugyis annyi benne az ország' minden részein a' tapasztalás, hogy azt mint mindenektől ismért tárgyat tovább folytatni felesleges volna. Mi az ellenvetés' második részét illeti: valamint a' nagy urak arról nem tehetnek, ha a' nemesek a' jószágaikért nyert pénzt elfecsérlették, ugy tagadhatlanul bizonyos ám az is, hogy sokan közülök nem magok' hibái, hanem más okok miatt, mellyeket előrelátni lehetlen volt, fosztattak meg pénzeiktől, kik ha jószágaikat eladni nem kényszerittettek volna, maig is urak volnának, magok vagy maradékaik. Ki tehát itt a' causa causae?

De örökös hála Felséges Urunknak és az utolsó országgyülésre összesereglett Karoknak és Rendeknek, kik ezen böles törvényt alkották; mert a' birtokok' szabályozása 's mindenki' birtokának egy tagban kiadása véghezmenvén, nem egykönnyen fognak a' nagy földesurak illy magányos birtokokat megvásárlani; de ha ezt tennék is, mivel minden közhaszonvételek arany szerint fel vannak 's lesznek osztva, meg kell már fizetniek minden talpalatnyi földet 's közhaszonvételt; de még ekkor is csak azt birandják, mit megvettek, 's nem ingerelhetik szomszédjaikat, kik azért osztalékaikat békesen fogják birhatni, és tulajdonképen Péternek nem is teend semmi különbséget, Pál birja e a' szomszéd osztalékot vagy azon nagy ur, kinek azt eladta; innen biztosan el merem mondani, mikép ha eddig 50 ezer forint kellett valamelly nemes helység' tisztázására, ezután legalább 150 ezer kell, és ha előbb 50 — 60 esztendő elég volt a' tisztázásra, bizonyosan kell jövendőben 300. Ha ezen üdvös törvény 3 — 4 századdal előbb hozatott volna, alig állnának napjainkban 70 — 80 helységből az uradalmak. Ezen törvény az, melly nem hagy bujósdi ajtókat, hanem azon természeti törvényen alapul: „Mindenki magáéval érje be, 's másét ne bitangolja; quod quis sibi non vult fieri, alteri ne fecerit.

Hetyey János, ügyész.

---

e' nézetek mind helytelenek és egyoldalúak, a' Hirnökben körülményesen meg fog jelenni, — Epen most egy munkácskát olvashatni „A' megpihenő diplomata" (Der ausruhende Diplomate) czim alatt, melly a' disznókereskedőket 's a' többi parasztokat, kikről említést tesz, magyar rabszolgáknak nevezi. Amazok' (a' disznókereskedők') zsebében gyakran sok pénz van, és szivesebben látják őket a' korcsmárosok mint sok irástudót; a' többi parasztok pedig munkás, iparkodó emberek, 's rabszolgáink nincsenek. Csak néha látunk koldulni Trencsén vármegyei korhely tót legényeket, kik sodronyt és egérfogókat árulnak.

[8]) Jól tudom, hogy ezt a' mult országgyülésen hozott törvény elhatározta, 's e' rendelésben nagy bölcseség rejtezik, mig illy óriási vállalatot létre hozni segít; de ha később talán olly körülmények mutatkoznak, mellyek a' hidnak illy áldozatok nélküli létrehozhatását igerik: e' törvényes rendelet szintugy megváltoztathatik mint számtalan más törvényeinkkel történt. De minden esetre szabad, sőt tanácsos is, hogy minden honfi e' tárgyi nézeteit közölhesse, 's talán ezáltal a' törvényhozás' czeljait elomozditsa. Milly terhes rabigába görbedne az egyetemi müipar, ha azt 100 vagy csak 30 evig is nagy vám nyomná? Egy év is már baj volna!

A' nép' szószólói.

A' párisi *Figaro* e' kitett czím alatt következő, a' jelen franczia következmara' túlzó párttagjait elmésen gúnyoló czikkelyt közöl: „Nincs itten szó Caius Gracchusról vagy testvéréről Tiberiusról, ezen respublicai óriásokról, erős lábikráikkal, széles ágyékaikkal, mint egyegy farnesei Hercules, egészségtől 's hazafiságtól dermedezőkről, cyclopsi fejekkel, két carbunculus szemmel, kékelve kikiduzzadó izmokkal, illetlenül kidomborodó czombokkal 's másfél láb hoszaságot ütő lábakkal. Ezen óriásoknak egyenes vonalban örökülő utódjai mostanság fiatal betegeskedők, vagy vén prókátorok, kik mellszorulást kapnak már attól is, ha Dupin ur' rostrumainak (a' követház' szószékének) három lépcsőjén felhágnak. Ezen emberek azt tették fel magokban, hogy a' szegény *népnek* ügyét védelmezendik, mellyet szerintök naponkint mindinkább nyom a' franczia aristocratia, mellyet most, régi fényűzése helyett, csak szerényen látunk omnibusokon haladni, vagy gyalog állongani a' boltok előtt 's minden fertálykor óráját kikirántva a' holnapi nap' közeledését erőltetni akarni. — *Garnier - Pagès* ur, példának okáért, azt képzeli, hogy a' *nép* szerencsétlenebb mint ő. De mi azt hiszszük, hogy nem találhatnánk olly kövér és vidám kézművest, ki, megszolgálván három forintját napjában, Garnier - Pagès urral cserélni akarna. Midőn a' kamara' karzatiról lenéz az ember 's látja ezen új népszószólókat, mint ülnek ott szomorún, mordan, unatkozva, kitikkadva, borzadozva, köhécselve, szunyadozva, 's mint nyujtanak egymásnak édes - gyökeres czukorkákat a' köhögés ellen; és ha aztán kimegy az ember a' város' végire, a' sorompókhoz, 's látja ott azt a' szegény népet enni, inni, ugrálni, kaczagni, a' jó gyomornak és a' szerelemnek gazdag tehetségeivel felruházva: akkor azt kérdi magától, valljon hol vannak a' szerencsétlenek e' két hely közűl? — A' népszószóló erősen hiszi, hogy a' boldogság abban áll, ha az ember minden öt esztendőben egyszer egy nagy ronda terembe jöhet 's ott a' szavazó - edény' szájába valamelly ur' vagy ügyvéd' nevét bevetheti. Mindaddig, valamig a' nép' embere ezen öt éves papirossal egyik vagy másik dicsvágyasnak, kit ő nem is ismer, javára nem rendelkezhetik, a' boldogság Cormenin ur' zsebében lesz eldugva. Ehetik aztán a' köz ember négyszer napjában, nevetheti az orvost 's a' roszúl emésztőket, gyakorolhatja a' szerelmet ad libitum, szóval falhatja magába állapotjának minden örömeit és mulatságit a' gazdagok' palotaiban nem is ismert érzékiséggel: ő mégis (a' népszószóló szerint) mindig az alkotmányos szerencsétlenségben fog sinlődni. Csak az szerencsés, ki lézeng, ki hurutot kap mihelyt egyet lehel, kinek dereka és melle flanellel öt rétben van kibélelve, ki *selzi* vizet iszik, egy tálka felfútt kását ebédel, csupán szemeivel szeret, — de követválasztási jogát gyakorolhatja. Ostobaságok' százada! — Ihol *Genoude* ur! egy millionak birtokosa, ki a' „Gazette de France'» két lapja közt unalomban 's testi cselekedetlenségben sorvad el. Igen, mert Genoude ur azt akarja velünk elhitetni, miképen ő hiszi, hogy a' nép csak az ő választási reformja által és után lehet boldog. Hét esztendeje már, hogy ezt mondja, hét esztendeje már, hogy e' themát a' muzsikának valamennyi hangnemében énekli. Ugyde ha valaki ennél sokkal kisebb balgatagságot csak egyszer mondana is az utczán, azt bizonyosan egyenesen a' bolondok' házába vezetnék. És mégis örökké ezt hallani, mindenütt ennek bűze üt az ember orra alá, 's vannak emberek, k.k egész komolysággal igy szólnak: *Héj, csak ügyes egy lap az a' Gazette!* — Ha mégis e' jámborok, akar Gazette akar népszószólók, legalább külsőkép és láthatólag mutatnának részvétet a' nép iránt. Bezzeg az. Lássátok csak, melly előkelő fel-sem-vevés ül arczukon, milly aristocratailag öltözködnek, 's mint irtóznak az alacsonyabbak' érintkezésétől. Vagy talán azt gondoljátok ti, hogy mikor *Cormenin* báró vagy vicegróf ur reggel szemeit felnyitja, első dolga, hogy haját tépi és siránkozik: Oh, szegény nép! te szerencsétlen nép! szivemen hordozlak, odaadnám érted életemet, sőt két szép lovamat is! — Igazán ezt gondoljátok felőle? — Valóban ideje volna, hogy e' szemfényvesztések véget érjenek, miután már a' balsors ugy hozta magával, hogy elkezdődtek.»

Kocsi-csolnak.

A' találmányokban olly gazdag időkorunk szinte csudákat müvelt 's vitt véghez már a' gőz' erejével: de nem kevésbbé érdemlik meg a' köz figyelmet olly találmányok is, mellyek a' gőz' használata nélkül, körükben kitűzött czéljoknak annyira megfelelnek, mint a' „*kocsi-csolnak*», egy legujabb találmánya korunknak *Dirnböck* József Auguszt egykori cs. kir. ausztriai katonatiszt által Gréczben.

E' mű, melly vizen csolnak, szárazon kocsi gyanánt használtathatik, szerkezetére nézve hajót képez, 's minden hajókázható vizen hajó' módjára hajtatik evezőkkel; kiérvén pedig a' szárazra, két kerék', egy vasrúd' 'stb. beleillesztése által azonnal kocsivá alakittathatik. Mechanismusa felette egyszerü 's igen csekély költségbe kerül, 's miután egyik legrohanóbb 's legveszélyesb folyón (*Murán Stajerországban*) sikeres próbákat adott czélszerüségéről, nem lesz érdektelen t. olvasóinkkal is tudatni lényeges elsőségeit 's haszonvehetőségét.

Kiváltképen alkalmasok lehetnek e' kocsi-csolnakok olly helységek' lakosainak, kik folyók' partjain lakván, épitőszereket, élelmi tárgyakat 'stb. szállítanak egy vagy más nekik viz-mentében fekvő városokba; mert ennek segedelmével a' terhes, időveszto hazatérést, midőn vagy vontatniok kell csolnakjokat, vagy épen szekérre tenni, egy kellemesebbel 's gyorsabbal pótolhatják. A' kocsi-csolnak t. i. más szekérkez kapcsolva, vagy egyetlen egy ló' segedelmével, 25 mázsányi teherrel mehet oda vissza, honnan mint csolnak kiindult. Továbbá leginkább alkalmasok az igen rohanó hegyi folyókban, mellyek helylyel-közzel gyakran lejtősek; mert illyenkor a' kocsi-csolnaknak csak kerekeit 's rudját kell fölcsatolni, 's a' veszélyes hely vagy örvény szárazföldi utazás által kerültetik ki, mint ezt a' feltaláló nagy sikerrel 's ügyességgel megmutatá a' Murának két igen veszélyes lejtőjén Grécz körül, több főranguak' 's dologhoz-értők' jelenlétében. Ugyszinte kiáradáskor felette haszonvehetők, mert a' kocsi-csolnak egy még ki nem áradt helyről másik, árviz borította helyre könnyü szerrel elszállittathatik, 's emberek' és jószágok' megmentésére nagy szolgálatokat tehet; végre mindennemü katonai előpostákra, főleg vizes helyekeni kémlelődések' alkalmával, 'stb.

A' feltaláló, ki Stajerországban egy katonai gyakorlat' alkalmával is bebizonyitá' ügyességét 's találmányának czélszerüségét mind szárazon mind vizen, mult évi sept. 15-kén Ő cs. kir. Fensége *Károly* Főherczeg' jelenlétében, próbautat tett szárazon Gréczből Bécsbe Nussdorfig 's innen azonnal a' Dunán Bécsbe vissza.

Oroszország' népessége.

A' pénzügyi ministeriumban összegyüjtött hivatalos adatok szerint 1836ik évben a' tulajdonképeni orosz császárság' 's a' hozzá kapcsolt különféle birtokok' népessége sokkal többől állott 60 millió embernél; a' görög szertartású egyházi rend 503,895, 'a birodalomban eltürt többi vallások' papsága 34,502, az örökös nemesség 538160, a' hivatali nemesség 153,195, az alsóbb polgárrend a' bucsúvett katonákkal együtt 424,490 személyt számláltak; az ideiglen itt tartózkodó külföldiek' száma 37,329-re ment; a' megtelepült rendes katonák' seregosztályai, a' doni, csernomoriai, urali, caucasiai különféle kozákcsapatok, a' szibiriai sorkatonaság, a' szabályozatlan baskir és kalmuk hadak összesen 1,932,165 mindkét nemü emberből állottak. A' városok' népessége a' közép 's alsóbb lakososztályokból az utolsó összeszámításkor 4,175,869 személy volt; ezekből a' kereskedőségre 251,961, a' kézmüvesek' czéheire pedig 2,773,416 esett. A' róna föld' népszáma 44,826,588, különösen koronai paraszt 21,463,993, uradalmi pedig 23,362,595 vala. — A' vándor (nomadicus) néptörzsökök, mint kalmukok, kirgiszek 's más mahomedkövetők Caucasiában 507,697, a' caucasusontuli összes birtokrészek' népessége 1,378,229 emberből állott. Lengyelországban a' népszám 4,188,222, Finn nagyherczegségben 1,372,122, az orosz-amerikai kereskedőtársasághoz tartozó gyarmatokban 60,963 személyre ment. E' számok már 59,333,566 léleknyi népességet adnak. De innen még ki vannak rekesztve a' rendes szárazföldi seregeknél 's hajóhadnál szolgáló alsóbb tisztek, az ideigleni szabadságra bocsátott katonák, ezeknek asszonyai 's gyermekei, a' caucasusi hegyüregekben a' fekete 's kaspi tenger között lakó vad néptörzsökök, mellyeknek száma 1,445,000-re tétethetik, az orosz hatalom alatt levő 's az orenburgi és szibiriai vonal között lakó különféle kirgisz nemzetségek, mellyeknek népességét még nem lehetett pontosan meghatározni. Mindezen népségeket egybefoglalván, az egész birodalom' lakosságát többre tehetni 62 milliő embernél.

Journalisticai kificzamodás.

A' multévi december' 25ikei Journal des Débats, hazánkat vevén értekezései' tárgyaul, hétszemélyes törvényszékünket „első éjszaki táblának“ (Table septemtrionale supérieure) nevezi. Nemde kaczagnának a' franczia olvasók — feltévén, hogy magyarul tudnának — ha valamelly hirlapunk az ő cassatiói széköket (Cour de cassation) „kaszás törvényszéknek“ nevezné? —

A' protestansok Szardiniában.

A' L'ami de la religion 2881. számában a' helvetiai *Novelliste vaudois*-t 's az ágostai *Allgemeine* ujságot czáfolja meg azon állitásuk miatt, hogy a' szardiniai uj polgári törvény szerint a' protestansoknak ott kevesebb jogaik vagynak mint a' zsidóknak. Az e' tárgyról rendelkező czikkely igy hangzik: „Minden alattvaló polgári jogokkal bir, hacsak azoktól valami tette által el nem esett. A' nem-catholicus alattvalók e' jogokat a' törvények, rendeletek 's az őket illető szokások szerint éldelik. Igy van a' zsidókkal is.“ *R.*

Egy historiai vak lárma.

A' világ' története gazdag a' vak lármákban. Minden időszak tud azokról beszélni. De alig fog találtatni minden nemzetek' évkönyveiben hasonló ahhoz, melly a' tizenharmadik század' közepén *Palologus Mihály'* uralkodása alatt *Nikáá*ban történt.

A' tatárokkal béke köttetett; azonban ezen barbárok' kegyetlenségének a' görögökre olly kitörölhetlen hatása volt, hogy az még béke' idején is mint kisértet szállonga. Egy reggel, martius' 14kén 1267, midőn Nikäa' lakosi szokott foglalatosságaik után mentek, azon hir terjedt el a' városban, hogy a' tatárok a' városba ütöttek; a' kapuk' őrjeit leölék 's a' mi elejökbe akadt, lekaszabolják. Iszonyú rémülés fogá el a' nikäaiakat. Mindenik félbenhagyta munkáját 's foglalatosságát. A' soká alvók félmeztelenül rohantak az utczákra; asszonyok, gyermekek, cselédek, rabszolgák kisiettek a' házakból és orditva, jajgatva futottak összevissza az utczákon. Egyik a' másikat döfé, egyik a' másikat teríté le a' zavarban. Csak e' kiabálás hallatszott: hol vannak? — mennyire jöttek már? Mindenik háta megett hitte az ellenséget, 's már bélében érzé mindenik a' pallost. Sokan erősiték, hogy látták a' tatárokat, most pedig még dühösbek mint valaha. A' vérontás iszonyú, a' távolabbi városnegyedek már vérben usznak. Most ismét épen olly gyorsan, mint midőn kifutottak, szaladtak vissza a' házakba, az ajtókat bezárák 's megerősiték. A' legtitkosb zugokba, kútakba, árkokba, sőt még a' sirokba is bujtak. De senki sem reszketett annyira mint *Manuclitius Miklós* a' város' parancsnoka. Nem mert, nem tudott semmi parancsot kiosztani. Szerencsére a' városban volt néhány a' csatamezőn megőszült tiszt, kik magokra vállalák a' város' becsületét védeni. Minthogy senki sem akart engedelmeskedni, megragadák dárdáikat, összecsődültek 's egyik utczáról a' másikba futottak, a' tatárokat keresők. Mindenütt jajgató rivásra 's a' kétségbeesés' ordításaira akadtak, sehol tatárokra vagy harczolókra, kik legkevésbbé is hasonlítanának azokhoz. De olly vak volt a' félelem, hogy már most magokat vélék a' rémitő gyilkosoknak, és a' helyett hogy egymás' védelmére összeállottak volna, egymástól futottak. A' mi több, a' házak' fedeleiről 's ablakaiból a' kiáltások sem hibáztak, hogy lőjenek 's dobáljanak reájok; de nem volt bátorságuk csak egy követ is fölemelni. Ezen köz zavart a' foglyok hasznukra fordíták. Feltörék tömlöczeiket 's a' rendetlenséget öregbiték; mert már most valódi ellenség dulonga a' városban 's annak utczáin. — Nikäának ekkor négy kapuja volt. Ezeknek egyikén kelle tehát a' pusztító tatároknak bejönni. A' tisztek legottan a' kapukhoz futottak, 's egyiknél sem tudtak felőlök semmit. Végre kimondhatlan erőlködés után sikerült a' nikäaiakat lecsendesíteni. Még sápadtan 's reszketve állottak a' piaczon 's ajtaik előtt, de csak semmiképen sem mutatkoztak az iszonyú tatárok. Minthogy tehát sehol sem juthattak a' tatárok' nyomára, legalább a' vad hir' okát keresék, 's találtak is valamit, e' szavat: tatárok! — Egy régi szertartásnál a' boldogságos szüz' képét szokták volt procession hordani, mellynél egy csapat asszony a' litaniában éneklé: „Szabadits meg a' tatároktól, védj meg öldöklő kezeiktől!“ Ezen szavak, mellyek a' jámbor nikäai nöktől nagy buzgósággal énekeltettek, roszul értetvén 's félremagyaráztatván, voltak a' köz rémülésnek és zürzavarnak okai.

P. E.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

5. szám. Januarius' 16.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

Marhadögről.

Dunamelléki alföld, december' 30án 1837.

Midőn az ujabb és szerencsésb irók' legiója a' közjóra 's nemzeti jólétünkre törekvő czélzatát, müveltségi szellem' leple alatt, felriasztó tárogatóival hangoztatja, gyakran felejték már, állapotunk' gyengébb oldalát javítgatni, vagy épen a' hazánkban létező roszat kiirtani, 's közvetlen alaporvoslás által honi boldogságunkat eszközleni.

Millio meg millio forintokra terjednek azon gazdaságbeli, majdnem kipótolhatlan káraink, mellyeket a' haza már több évtől fogva a' mindinkább harapózó marhadög által ezernyi ezer szarvasmarháink' elvesztével szenved! Tönkre tétetik ezáltal egyszerre a' gazdaság, mellynek a' marha valódi ereje, alapja és fentartója; siránkozik a' föld' népe, lesujtatik egyszerre a' polgár; mert a' mi által gazdaságát fentartotta, egész családja' életét táplálta, azt egy csapás által megsemmisítve látja. Egyes szegény személyek, özvegyek, kik egy tehenkéjökben életök fentartását várták, ezen egyetlenegy örömüktől, vigasztalásuktól és lényeik' táplálásától örökre megfosztattak. Szivrázó tekintet ez, melly hazánk' különös figyelmét 's részvétét érdemli. Valamint pedig a' szegények' osztályát súlyosan éri e' rettentő csapás: ugy tehetősb részét a' föld' népének, az uraságokat, kevéssel érdekli kiméletesebben e' szörnyű 's rendkivüli adó; mert hol sok van, sok ott a' vész, következőleg nagy a' károsodás, terhes a' pótlás; mert sok ezer forint kivántatik arra, hogy egy nagyobb gazdaságban a' megbomlott súlyegyen helyreállittassék 's a' gazdálkodás' előbbi rendszere folytattathassék.

Illy körülményekben tehát kivánatos, hogy a' tudós rendnek tapasztaltabb férjfiai, különösen az orvosi osztály' tagjai, már egyszer az irók' pályájára föllépjenek, tapasztalásukat 's tudományos eszméleti fogalmaikat, nézeteiket és következményi alapszabataikat az előbbiekkel összeegyeztetvén, valahára népszerűen ugyan, de mégis tudományos szellemmel, közlendők.

A' sok hasztalan irkálás, majmolás, fordítás, melly hazánkat már unalomig önté el, kevés termékenységet hagyott 's hagy mai napig maga után, 's koránsem enged Niluskint jótékony áradása után nemesb gyümölcsözést, dús termést reményleni, hanem többnyire bojtorján 's könnyű parlagi kóró' nemtelen teremtményei közt kényszeríti bolyongni a' honi müveltség' jótékonyságára olly hű kebellel várakozó lelkesb hazafit! Inkább eredetire törekedjünk! — Ne bilincseljük le lelkünket, csupán a' külföldet majmolni és a' sok hasztalan fordítások által nemesb izletű 's magasb honi boldogságra várakozó polgártársunkat szellemileg már annyira kifárasztani! — Igaz ugyan, hogy a' külföld' müveltségéről példát vevén, tanulhatunk, magunkat mindinkább kimüvelhetjük 's a' tudományok' 's szép mesterségek' szárnyain fölemelkedvén, valahára azzal is pályázhatunk: de koránse reményljük fenségesb müveltségünket 's jólétünket azzal elérhetni, ha rabszolgakint örök utánzók maradandunk. — Derüljön fel a' magyarnak is valahára jótékony napja! kövesse a' jót, a' nagyot, a' nemest, a' lelkest, űzze a' tudományt, a' szép müveket; emelje lelkét erkölcsikép fel a' tudományok' halhatatlan országához, hogy mit más nemzet az erény,' az ész', a' tudomány' fegyverével kivívni tudott, azt vívja ki önerejével, azt tegye sajátjává; ne rettenjen meg a' nagy terhektől 's akadályoktól; bátran küzdjön, és a' legszövevényesb, legszigorúbb taglalás' elemein nyugvó tudományát, a' gyakorlati élet' elvéin, ujabb 's ujabb próbákon alapított okfőivel elevenítse 's bizonyitsa be, a' közjó' előmozdítására szentelvén minden fáradozásait.

E' nemes elv' rendszeréből vevén nézetünk' vonalát, hazánk' hiányiról, sőt néhány bajáról, mint gyökeresen orvoslandóról, most már tisztább világban 's hivebb kebellel gondoskodhatunk, 's legelőször is az érintett rettentő természet-csapás' orvoslásáról, vagy legalább enyhítéséről alaposabban eszmélkedjünk.

E' végre legczélirányosbnak vélném, hogy a' honi tudósok, orvosok, müveltebb gazdák, gazdasági tisztek, helységek' előljárói egyesüljenek egy nagy állandó biztosságba, mellynek középpontja fővárosunk levén, legalább tiz főhelyen fiókbiztosságok folytonos levelezésben álljanak, 's mellynek első impulsusa legtermészetesebben a' „gazdasági egyesületből“ eredhetne. A' nm. m. k. Helytartó-Tanácsnak atyáskodó igazgatása 's jelesen illy körülményekben mindig bebizonyított gondos előlátása bizton reménylteti, hogy illy közhasznú intézettől hathatós pártfogását meg nem vonandja, valamint hazánk' főorvosának már számos évek óta tanusított tudománya 's nemes lelke, a' m. k. egyetemben az orvosi karnak a' tudós világ előtt is ismeretes tudományos szelleme 's a' többi törvényhatóságok' buzgósága 's hazafisága is erősitik e' reményünket. E' középponti biztosság, a' helyenkint uralkodó nyavalyák', főkép a' marhadög' tárgyában, a' többi munkálkodó biztosságok által alapos észrevételekkel időszakonkint gyámolittassék, egyuttal azon gyökeres gyógyszerekről, mellyeknek valódi ereje a' marhavész' külön ágaira nézve az orvosi kar előtt még eddig csak hallomásból ismeretes, különféle nyavalyák' tudományos szellemű leirásával, ezeknek orvoslásmódjaival, a' szerek' és nyavalyák' pathologiai feloldását tárgyazó észrevételekkel együtt pontosan tudósittassék, hogy ezek chemiai analysis alá vettetvén, valahára ne csak az empiricus orvoslást próbálgassuk, hanem a' valódi beltudományos, fokonkint növekedő gyógyitásmódra is eljuthassunk.

Illy biztosságok' összeállása 's munkálkodása több mellékes hasznokkal is fogna járni; de kiváltképen e' hazánkbeli csapás' megorvoslása végett csaknem elkerülhetlenül szükséges volna. Mert a' kérdésben forgó marhadög' tulajdonképeni oka 's természete: járvány e? közlekedésből vagy légünkből eredhető epidemia e? takarmányból, legelőből vagy italból származik e 'stb? még be nem bizonyittatott. Vannak helységek és vármegyék, vannak egyes és köz esetek, hol az előhozottakból egy 's két ok, néhol pedig valamennyi — különkülön esetekben, sőt az okoknak változó természetében is — bebizonyitható levén, e' vésznek csak egynemű rendszerét felállitani lehetetlen. De más részről szintannyi a' különbség a' használandó szerek 's azoknak használati módjai közt elannyira, hogy külön időkben különféle helyeken és ugyanegy nemű, de külön fokú nyavalyában szükséges az adagok' változtatása. Elgondolhatjuk, hogy az orvosi tudomány, melly még száz sőt ezer év után sem érhetendi el valódi tudományos tökélyét (melly emberi gyarlóságunk miatt tán soha el nem érhető 's melly csak lelkünk előtt eszmekint, fenségében lebeg), a' soknemű marhadög' valódi gyógyszereit még mind nem ismerheti. Mert azon ezernyi füvekből 's különféle növényekből, mellyek a' természetben léteznek, csak kevesen ismeretesek az orvosi tudomány előtt gyógyerejökre nézve; gyanithatjuk pedig, hogy a' mindenek' alkotója a' gyönyörű természet' roppant tárházában minden rosznak antidotumot, minden nyavalyának alapos irt alkotott bölcs elintézésével.

E' szerint igen hihető, hogy a' gyarló ember előtt még titokba burkolt, de a' nagy természetben már ezernyi évek óta fenálló gyógyszer a' gyarló ember' szorgalmas keresése, lelki kutatása 's figyelme által feltaláltathatik e' nagy természetben.

E' hazánkat végveszély' 's inség' nyomorúságával fenyegető nyavalya' orvoslásának rendszerénél 's alapos okainak figyelmesb vizsgálatinál a' tudományos eljárás mellett tanácsos volna meg nem vetni a' nemorvosok' észrevételeit, próbatételeit, orvoslásmódjait, szóval gyakorlati tanácsadásait. Mert az illy hasznosaknak elismert gyógyszerek, ha tudós orvosok által analysis alá bocsáttatnának, néha csodálatos eredményeket adnának, midőn most a' nemorvos, belerejöket nem ismervén, koránsem képes azokat egész kiterjedésökben használni. Innen van tehát, hogy gyakran kuruzslók 's vén asszonyok*) titokban tartott orvosi szereikkel, mellyeket ők a' természet' nagy kertjében véletlenül találtak, de minden tudomány nélkül használnak, gyakran mégis már egész csodákat tettek: az ugynevezett fenét (Brand) kigyógyitották, és olly fenés tagokat, mellyeket az orvosok és sebészek elvágatni rendeltek, ki tudják gyógyitni. Illy empiricusokat nem kell megvetnünk, hanem inkább efféle titokban tartott szerekkel megismerkedvén orvosaink, azoknak chemiai és orvosi tulajdonit legfigyelmesb vizsgálatokra méltassák; mert nem szégyen, sőt dicsőség a' tudományokban előmenni 's őszintén megvallani: a' tudomány' szárnyain mikép emelkedtünk, kik és mik által gyarapodtunk. Est enim benignum et plenum ingenui pudoris fateri, per quos profeceris. *Plinius.*

Kedves honfiak! uj dicsőség' mezeje nyilik meg pályázásra az ujabb és szerencsésb irók' seregének, millio 's millio forint forog kérdésben, melly a' marhadög által hazánkban néhány évek óta, de kivált az idén, elveszett, miáltal vagyonunk, moralis erőnk, sőt egészségünk is (annyi ezer dögnek ragályos kipárolgásai által) meggyengült. Olly nagy figyelmet érdemlő e' tárgy, hogy általanyosan a' tudósok' egész rendje, különösen

*) Feld. a' veszprémi *Gyöp* Őrzse.

pedig az orvosi kar, sőt még a' nemtudós, a' próbákat tevő kuruzsló 's minden lelkes polgár szivére vevén hazánk' veszélyét, a' marhadög' okait 's gyógyitása' módját a' legközelebbi nemes vármegye' törvényhatóságának egész érdemben jelentse be 's közölje figyelmes próbatételeinek következményeit, hogy e' szerint a' fenemlített — vajha minél előbb létesülendő! — küldöttségek által megvizsgáltatván 's helybenhagyatván, hazánk' javára közhaszonra fordittassanak.

Gyönyörű az e' tárgybeli irói pályázás! hazánk' legnagyobb gazdagságainak egyike forog kérdésben: *Nem volna e ennek megfejtése méltó nemzeti jutalomra?* de jutalom nélkül is tárva áll egy uj dicsőség' mezeje a' tudós irónak, a' magyar szellemi nemesnek! *V* * **

Némelly honi tárgyakról.

(Folytatás.)

Valamint a' szüléket tisztelni, kiknek életünket 's nevelésünket köszönjük: szintolly szent kötelesség, a' nevet 's jólétet adó hazának szentelni minden erőt; de e' kötelesség még maga az igazi életbölcseség által is szükségessé tétetik, mivel ha oda jutunk, hogy a' statusnak, tudnillik az összeségnek, jól folynak dolgai, minden bizonynyal az egyesek is nagy részt vesznek az általányos jólétben.

Századok, sőt még csak huszonöt év előtt is, vitézség, hóditás vagy nem csak ellenséges, hanem hajdan saját országok' [1]) pusztitása által is, kellett a' hazának szolgálatokat tenni; ezerek' halála és szerencsétlensége kivántatott a' hon' megmentésére; a' bátor méltóságokat, czímeket és kincseket szerezhete hálás uralkodóktól magának 's onokáinak; ma nemzeti gazdaság' 's műipar' fölemelkedése, jó nevelés felőli gondoskodás teszik ama' nagy szolgálatokat, mellyekre a' honnak mindenek előtt sürgető szüksége van, hogy azon magasságra jusson, mellyre a' természettől olly igen megáldva meghivatott. Magyarország és Erdély ezek által ma szintolly gazdagokká 's virágzókká tétethetnek, mint hajdan ama' valóban korszerű 's köz hálát érdemlő hőstettek által elpusztittatának.

Mohács', Austerlitz', Wagram' térein egy nap alatt 25,000 ember esett el a' csatában; jelenleg e' férfiaknak, kik éltőket minden perczben koczkáztaták, onokái egyetlenegy mocsár' kiszáritásával, egy homokos térnek czélszerű megáztatásával mind magokat, mind más sok ezer embert egyszerre vagyonosokká és szerencsésekké tenni, 's Magyarországunkból illynemű sok vállalat által valóban némileg három ujat elővarázsolni képesek; olly világos továbbá mint a' nap, hogy a' hon' magas képviselői egyesületekkel [2]) több szolgálatot tesznek, mint igen érdemes eldődeink akarmelly korszakban nyert csatáik által. 'S épen az a' nagy fejdelmek' áldása, melly sok század után is jótékony hatással bir, hogy azon bölcs törvények és szokások, mellyeket nekik köszönünk, bizonyosan nagy férfiakat 's nemes tetteket szülnek, 's ezért az aristocratia arra tanit bennünket, hogy a' historiai neveket még századok mulva is hálásan tisz, teljük, mivel azoknak birtokosai egészleni elszánásuk, vérök' 's életök' feláldozása által e' népboldogitó varázs' eszközlését ne-

1.) Százhatvan év alatt, mig országunkat török szomszédink birták.

2.) Angliában, Franciaországban 's mindazon statusokban, hol valami közhasznút és szükségest akartak elérni, ez csak egyesületek, csak derék férfiak' választottsága által történik, valamint Bécsben és Pesten is az asszonyegyesület olly sok vigasztalást és segélyt nyujt.

künk most olly könnyűvé teszik! Mig jelenleg Magyarországban és Erdélyben 12 millio embereink különféle nyelveken beszélnek, vallásküllönbség által egymástól elválasztvák, a' paraszt a' polgárt és nemesembert nem szereti, a' nemesember a' papságo és magnást nem, 's ezért annyi alkalom mind az országgyüléseken, mind pedig ezeken kivűl az egyenetlenségre: azalatt nekünk az anyagi jólét felőli helyes gondoskodás ugyanazon egy érdeket szerez. Szilárd szövetség lelkesítsen tehát az egyetértésre!

Hol, egyebet nem is említvén, még millionyi holdföldek, mellyeket most legfölebb mint sovány legelőket szomorúan szemlélünk, könnyen termőkké tétethetnek, mihelyt a' mezei gazdaság egész országunkban azon lépcsőn fog állani, minőn azt egyes olly derék gazdáknál, kiknél müveltebbek egy országban sem léteznek, méltán tiszteljük: ott mindenki velünk együtt meg van győződve ezen előadás' eldönthetlen igazságáról.

Haddlegyen mindenek előtt Magyarország, mindjárt a' hiddal kezdve, ama' boldog föld, hol minden ponton szabadon járhatni, vámvonalok nélkül, mellyek a' legkevélyebb europai statusokban gyakran minden fél postaállomáson az utazók' terhére felállitvák; engedjünk inkább a' külföld' csodálkozására egészen szabad közlekedést hazánk' belsejében; ne létezzék e' 6000 □ mérföldön árúkutatás [3]), sem a' dugárkodásnak szintolly költséges mint nehezen eszközölhető akadályozása [4]), e' szomorú, talán szükséges rendszabály azon országokban, mellyekben a' contrebande már fenáll. Mi legyünk azok, kiknek idegen károkat okosan kerülő hazafisága képes adni e' szép példát.

Milly elégtétel leend reánk nézve, ha minden nemzetbeli utazók, épen ugy mint mi magunk, igazán aristocratiai országunkban mindenütt élvezik az olly igen rettegett feudalitasnak e' jó alkalmazását, melly jótékony szabadságot törvényeink századokon át biztosítanak. De egyszersmind az igazság' törvényei szerint, minden ember' sajátját tisztelve [5]), mindenki tkármentesíteni szükséges, ugy hogy a' földesuraknak és városoknak eddigi vámjövedelme beváltassék 's e' tehernek az összeségre történendő igazságos elosztása által kiegyenlittessék. E' szerint minden rendűek' szeretetével 's egyetértésével tüstint megtörténhetik a' valódi jó.

Most már ki nem számoland teljes biztossággal a' magyar haza' összes akaratjára? Mi nagyot nem tettünk minden században, ha a' nemzet' nemeslelkűségéhez intézteték a' felszólítás?

Ha Francziaország a' müveltség' középpontjának, tökéletes kifejezésének (L' expression exacte) nevezi magát; ha [6]) *Burdett* azt mondja Angliáról, hogy az a' müveltség' fénytornya; ha London, rendkivüli pompájának kifejtésével, csak a' minapi lakoma alkalmakor (a' Cityben) arra volt büszke, hogy ő a' világnak legelső kereskedővárosa: bámulnünk kell Oroszországot is azon kezdeményért (iniciative), melly ott minden, mint jól megpróbált előlépések' gyors használásában tétetik; városainak, 's bennök találtató díszemlékeknek, szárazföldi táborának és hajóhadának roppantságáért, még sokkal jobban csodálván császárját 's ennek családját; becsülnünk remek nevelőintézeteit 's azon szives ápolást, mellyben mindenkit kivétel nélkül a' nap' minden óráján részesítnek; Poroszországban a' derék utakat és a' postaügynek egész szerkezetét, a' pénzügyi bölcs intézményeket e statusban, hol 15—20 év mulva már semmi statusadósság nem létezend; azon rendkivüli dolgokat, mellyeket a' müvészet' javára a' bajorok' királya viszen ki, 'stb. [7]) 'S mit nem olvasunk naponkint Európáról 's Európán kivül Egyiptomról, Éjszakamerikáról? — mit nem látunk statusainkban létesülni ama' szeretet által, mellyel a' fejdelem népeihez 's viszont a' népek a' fejdelemhez viseltetnek? mit nem tesz Lombardia, mit a' műipar és a' ritka közszellem Csehországban? milly műkiállitásokat szemlélünk Prágában 's Bécsben Europa' bámultára? Mi magyarok pedig csak teljes bizodalommal szólitsuk fel egymást, 's bizonyosak lehetünk aziránt, hogy nem sokára elérendjük mindazt, mi boldogságunkra kivántatik; hogy minden akadályt hamarabb el birunk hárítni, mint más akarmellyik status, sőt igen sokat tehetünk, mi más országokban csaknem lehetetlen. Mert akadályokat elhárítni, a' már fenállót lerontani sokkal nehezebb, mint létre hozni azt, mit a' kedvező természet valamelly országnak megenged, 's mire csak értelmiség 's a' kivitelre pénz kivántatik!

Si vis amari, ama! Viseltessünk tehát szeretettel, bizodalommal kormányunk iránt, mikint a' házasságban az egyik félnek bizodalommal kell kezdenie. Ez inkább illik hozzánk, 's e' megelőzés által boldogságunk viszont előmozdittatik. Milly bizton reménylhetjük ezt azon erény- 's emberszeretetnél fogva, mellyel Királyunk, Királynénk 's egész uralkodóházunk a' világ előtt tündöklenek! Illy alapra erős épületet rakhatni!

P. F.

(Folytatása következik.)

Néhai N.-Kállói *Kállay* Péter cs. kir. kamarás ur' emlékének egy hálás szózat.

Az elhunyt kamarás ur kormányozója levén t. cz. uri családja, m.-túri osztatlan birtokának, melly Nagy-Túrnak fele részét teszi, milly atyai engedékenységgel viseltetett jobbágyaihoz, — nem emlitvén azt, hogy az urbér' bevitelekor a' 40 holdas külső telki állományok után járó legelői illetőséget is 40 holdjával adatta ki, 's ezt, bár az urbéri szerződés' értelme szerint ujabb törvényeinkben megállapitott mennyiségre szállithatta volna le, nem kisebbitette — csak onnan is ki tetszik, hogy a' földesuri kilenczedet, mellyet a' lakosok természetiben valának kötelesek megadni, már 1831ik évben olly csekély mennyiségért hagyta megváltani, miszerint 1831től 1835ig berekesztőleg, egy telkes gazda, középszámitással, évenkint csak 6 és $^4/_5$ véka búzát 's 6 $^1/_5$ véka árpát tartozott szeműl fizetni. — Megka hálhatlan volt ezen atyai kegyes jótét, kivált a' gyászos em-

3.) Valenciennestől Párisig ez ötször történik, 's mint kinzatnak a' vámokon bel- 's külföldiek kivétel nélkül magában Párisban is, ugy hogy e' tárgy orvoslás végett a' kamarák' elébe kerülend!

4.) Ki nem tudja, hogy vannak még olly országok, mellyekben a' tiltott árúk' becsempezése meghatározott pcentért kivétel nélkül biztosittatik; ki nem tudja, milly erkölcstelenség uralkodik némelly határszéleken, hol egész ütközetek tartatnak, sőt dugárosokból haramiacsapatok alakulnak?

5.) „A' roskadt kunyhó 's az arany trón egyaránt szentek legyenek előtted". — „Tiszteld mindenkinek igazán szerzett jogát". — Ezek valának dicsőült Királyunk' utolsó szavai. Illy szavak minden jó ember' szivébe vésvék!

6.) Francziaország a' müveltség' tökéletes kifejezésének középpontja!!! hol száz ember közül alig tud egy olvasni, mig nálunk minden faluban minden vallású község imádságos könyveivel megy tisztesen és ájtatosan az egyházba! Ott pedig, valamint a' revolutio által megvesztegetett sok más országban is, igen nehéz az elmékbe visszahozni a' nyugalmat. Angliában (a' parlamentben előterjesztett legujabb tudósitás szerint) a' népességnek csak 17ed része nyer iskolai oktatást.

7.) München a' szobrászat' festészet' 's az épitőmesterség' fővárosa.

lékü 1831ik évben midőn ott is dühöngött a' kegyetlen epekórság, 's olly számos munkás kezeket dönte sirba.

Lehet, ki csekélységnek tartja ezeket; de ha régibb törvényeinknek, a' földesuri kilenczed' beszedetését tárgyazott, iparszorgalom- 's idővesztést okozott rendeléseit figyelembe veendi, nem lehet a' legnagyobb emberiséggel teljes tettnek nem neveznie. Az idén is, midőn áldott honunk' minden vidékein nagy bőség s ritka áldás uralkodék, csak 4 köből búzát 's ugyanannyi árpát tartozott egy telkes jobbágy szemül fizetni, mikor egy telek 140 's több köből életet termett. — Szükséges azonban itt azt is tudnunk, hogy egy telkes jobbágy csak 26 szekeres napot szolgál évenkint, de ennek is felét — egy szekeres napot 24 krajczárjával bb. számitva — ha tetszik, megválthatja. És ime ez a' nép zúgolódik, némellyektől izgatva, mintha a' földesuraság elviselhetlen terhet tett volna reá, holott az értelmesek tudják, milly boldog az ő sorsa.

Nem mondottuk ki életében a' megboldogultnak az igazmondó áldó szót, nehogy hizelgésre magyarázza a' kaján, de áldott emlékét hirdetni szent kötelességnek tartjuk; legyen ez utolsó tisztességtétel, és hasson minden jámbornak szivére!

Pest, october' utóján 1837.

V. S.

Könyvismertetés.

„Honi Vezér, gazdasági házi 's tiszti kalendáriom 1838ra; a' két testvér magyar haza' 's a' hozzá tartozó tartományok' minden rendü 's rangú olvasói' számára. Pesten, kiadta 's nyomtatta *Füskúti Landerer Lajos.* Nagy 4rét. 288 lap.“

Hetedszer jelenik meg e' közhasznú „Honi Vezér' közöttünk, 's mit tőle méltán vártunk, az ujnak, hasznosnak, életbe-vágónak 's korszerűnek ismét gazdag tárával, ugy hogy alig találkozhatik olvasó hazánkban, ki benne a' maga' mulatságára, oktatására, vagy hasznára czikkelyt nem lelne: mi a' könyvnek tetemességénél 's gondos összeállitásánál fogva igen természetes; mert az igen bőven előadott (mihez egy a' jelen 1838. év' csillagászi, időszaki 's levegői characteristicájáról szóló derék értekezés tartozik, 1 — 17 lap.) kalendáriomi tárgyakon kivül: az élet', gazdaság', politechnia', statistica', természethistoria', történetirás', hegytudomány', 's a' m. szépliteratura' (kötetlen 's kötött beszédben) 'stb. ágaiból különféle tudni 's mulattatni valókat hoz. Különösen kiemelünk pedig 's ajánlhatunk egy igen czélszerü 's gondos „Alapszabályok a' selyembogártenyésztés' vezetéséről“ czimü értekezést, mellyhez egy csinos réztábla járul; az említett csillagászi értekezést; a' búvárharang' leirását (egy réztáblával); Europa' nevezetesb városainak leirását 'stb.

Mi a' könyvnek második részét, a' schematismust illeti: minden europai uralkodóházakról 's hazánkbeli főbb hivatalokról, kereskedői, gőzhajói 's gyorsutazási intézetekről, olly teljes 's kimeritő, hogy hozzáfogható, legalább honunkban, még eddig nem létezett, és méltán elmondhatjuk e' könyvről, hogy azon érdemeknél, mellyeket *Jurende* „Vaterländischer Pilger“-évél az egész müvelt német olvasó közönség előtt szerzett magának, *Landerer*' „Honi Vezére“ nem csekélyebbekkel bir reánk magyarokra nézve. Csak azt ohajtjuk még, hogy közhasznú vállalata annyi olvasó által is, legalább aránylag, méltányoltassék, mint amaz; mert azt, még egyszer mondjuk, a' könyv megérdemli.

E' belső jeles tartalma mellett a' nagy 4rétben nyomtatott, csinos kemény congrev-boritékba kötött 36 ivnyi tömegnek az 1 forint 36 kr. pengő, valóban nem nagy ár.

G.

Szinház.

A' leégése után ujon-felépült 's a' mult december' 26-dikán megnyitott *Fenice* szinházról Velenczében ezeket olvassuk: „Már a' legelső belépésnél igen kellemesen lepetik meg az ember a' tágas tornáczok, a' pompás kettős lépcső 's a' széles folyosók által. De ezen meglepetés elragadtassá válik, midőn magába a' nagyszerü 's fényes világitású szinterembe jutunk. Ennek belső felkészitésében olly pompa és fényüzés uralkodik, mellynek a' legnemesebb egyszerüség és csin adja meg a' szépség' bélyegét. Az egész felséges és mégis kellemes, meglepő 's mégis nyájas, és hozzá járulván az éles világitás, melly a' páholyok' legbensőbb helyeire is elhat 's a' hölgyek' csillogó öltözete által még inkább emeltetik, tündéri hatással van a' szemre. Szóval a' Fenice, mint most áll, mindazoknak, kik Europa' legjelesb szinházait látták, egyhangú vallomása szerint, páratlan 's talán, mi csakugyan sok, magát *Nicolai* urat is csodálkozásra ragadná. Majd, ha a' parterre' iszonyú néptömegét nézzük, a' ház' nagyságát és roppant terjedelmét kell csodálnunk; majd ismét, ha szemünket a' szép felső padolatra vetjük fel, azt hiszszük, hogy egy csinos, deli hölgycabinetben vagyunk, olly gyöngéd 's olly izletes annak egész diszitménye. 'S mindez hét hónap alatt romok' és hamvak' helyén épült, még pedig, a' selyem kelméket kivéve, merő velenczei termékekből. A' két előkárpit (courtine) remek, mind az ideát mind a' kivitelt tekintve. Az egyiken a' lángokból kiemelkedő 's az Olympnak tartó phönix (Fenice) látszik; a' másikon Konstantinápolynak a' velenczei doge' hatalma alá átadatása van ábrázolva. A' többi diszitmények is pompásak. — A' megnyitás' napján Rosamunda czimü uj daljáték adatott, muzsikája Lillo-tól, mellyben Unger kisasszony 's Ronconi, Moriani és Marini urak énekeltek.»

Rosz utak.

A' cambraii hirlap szerint a' Lilleből Párisba vivő országut olly rosz állapotban vagyon, hogy a' szorgalomkocsikba (diligence) először 12, aztán 20 lovat kelle fogni 's végre azokat egészen 's az utazást abbanhagyni, ugy hogy az ezen utban fekvő városok Párissal ugyszólván minden összeköttetést nélkülöznek. E' bajt az utcsinálási felügyelőség' hanyagságának tulajdonitják, mivel az imént lefolyt évben igen későn fogott még némi kijavitásokhoz, mellyeket nem lehet bevégezni. „Francziaország' egész utrendszere — megjegyzi egy hirlap — a' tudományok' azon álláspontjának, mellyre méltán büszke az ország, gyalázatjára szolgál». — Tehát nem csak Magyarországban vannak rosz utak?

POZSONYBAN.

Alapita és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

6. szám. Januarius' 19.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

Egykét szó a' Buda 's Pest közt felállitandó hidról.

Buda 's Pest közt a' Dunán egy állandó hid' terve vétetett szemügyre a' messzebblátó hazafiaktól, 's ezen terv' kivitelének módja fárasztja talán épen most a' müvelt világ' két legnevezetesebb mérnökét, *Clarke* és *Rennie* urakat, 's még másokat is, nem csak tiszta hazafiúságból, hanem a' biztosan remélhető nyereség' leséséből is: azért most van ideje kinekkinek, véleményét e' tárgyról nyiltan kimondani.

Hogy a' Duna ütere leend a' kereskedési életnek honunkban, mihelyt termesztményeink a' világ' távol részeiben megkedveltetvén, itthon megkerestetnek, vagy általunk a' fő rakodóhelyekre kivitetvén, jó pénzen megvásároltatnak, kétségbehozni nem lehet. De miért az eddig is nem volt, más oka lehet mint e' királyi folyamon nem létező állandó hidak' hiánya. Ki ez okot nyomozni szereti, olvassa a' hon' hőkeblű fiának, a' jeles iró *Széchenyi* István grófnak „Hitel" czimű munkáját, 's jegyezze meg jól: hogy mi bő termesztményeinket kezelni, 's igy a' külfölddel megkedveltetni, egyszóval eladásra készíteni nem tudjuk. E' bajon majd talán az egyesületek, mellyek' alapitására számos hazafiak lelkesültek, segíteni fognak!

Ha tehát nem az állandó hidak' hiánya, hanem más valami oka tespedésünknek, mégis egy állandó hidnak Buda 's Pest közt leendő felállitásáért miért támadjuk meg törvényes kiváltságainkat; miért alkotunk kisajátító törvényt, mellynek erejével még a' dicső elődök' vérivel 's érdemeivel szerzett ősi lakásainktól 's vallásunk' szent helyeitől is, egy nyerekedő gazdagnak kivánságára megfosztathatunk! miért alkotunk törvényt, mellynek erejével a' vámok' bérlőinek' vaspálczája alá vettetünk!? Korántsem az egész hazára áradandó igen nagy haszonért; hanem két városnak' 's ezen városok' 's környékök' lakosinak nagyobb kényelméért, egykét dúsgazdag' biztosb számolásiért. Valljon megérdemli e ez ősi szerződésünkön, sarkalatos szabadságunkon (melly a' vérrel szerzett birtoknak szabad birását biztositja) történt változást *), megérdemli e az egész törvényhozó testnek olly nagy kedvezését: azt megbirálni bizzuk azokra, kik majd ismét uj törvények' alkotására, vagy az elavultak' módositására országgyülésen összejövendenek.**)

Midőn *Sina* György báró' ajánlásáról hirt vevék, azonnal a' tárgynak komolyabb fontolgatására fordítám figyelmemet, 's épen akkor egy vetélkedőtárs, *Wodianer* és társ. nagykereskedők' személyében, tűnék fel a' figyelmezőnek, okosan számitgatván ezek is a' lehető nyereséget. Wodianer és t. még kedvezőbb feltételek mellett ajánlkoznak ezen nagyszerű vállalatnak kivitelére. Hogy hazafiúság lelkesitné a' két ajánlkozót, azt magok sem mondják, 's mi sem kivánhatjuk tőlök, kereskedőktől: tehát csak a' nagy nyereségnek biztos reménysége nyujtott ingert ajánlkozásuknak, 's ha e' nagy nyereség több, mint gyanítható, valljon miért kellene azt a' nyerekedőknek átengedni, 's miért nem a' nemzetnek megtartani, melly ezen vállalatját még hazafiúsággal is párosithatná? mint a' ki „miscuit utile dulci." Ugy! mert a' nemzetnek nincs pénze, szegény, 's illy vállalatokban elegendő ügyességgel nem bir; 's talán pénzszükében, még hitele sincsen! Valóban szegény ország az, melly nek sem pénze, sem hitele, 's hogy illyen legyen Magyarország, minden elfogultság nélkül sem akarom hinni. Én az ország' gazdagságát a' lakosoknak vagyonosságától meg tudom különböztetni. Az ország' gazdagsága alatt értem annak termesztményi bőségét, 's hogy egy nemzetnek ne csak szükségeit, hanem kényelmeit is kielégiteni 's ezeken kivül sok fölöslegest is előmutatni képes legyen. A' lakosoknak vagyonosságát az ipar máshonnét is megszerezheti, nem csak tulajdon hazájok' kebeléből; 's igy a' nemzet gazdag lehet, ha országa kopár sivatag is; 's itt akarmellyik értelemben vegyék olvasóim hazámat, valamint egykor a' nagy 's dicső tettekben, ugy most a' gazdagodásra megkivánható természeti anyagban igen gazdagnak mondom. Talán mi csak használni nem tudjuk, a' miből mások igen is meggazdagodnának. Példa erre a' régi hires *Fugger* nemzetség, melly takács-vetélőit herczegi díszjelekkel cserélé fel a' magyarhoni bányákban. Az ujabb idők szinte mutathatnak megmagyarosodott gazdag Fuggereket!

---

*) Noha a' dolog' velejére — hogy t. i. a' kérdéses álló-hid sem nem elkerülhetlenül szükséges, sem olly általányosan hasznos, mint azt némellyek állitják, 's hogy országunkban még igen sok hasznosb és sürgetősb volna létre hozandó — tökéletesen egyet értünk a' beküldő urral: nem osztozhatunk mégis általányos nézeteiben a' kisajátító törvény iránt, melly, itéletünk szerint, minden tekintetben ujabb törvényhozásunk' legnagyobb áldásai közzé tartozik. Mert közhasznú, a' törvényhozó test által kijelelt vállalatokra, teljes kármentés mellett, csakugyan oda engedheti némelly birtokos földjének csekély részét, kivált olly országban, hol a' nemesség' negyedrésze sem birja már dicső eldődei' vérével 's érdemeivel szerzett ősi lakásait; hol, minden tiltó törvényeink' daczára, egy pazarló e' szent örökséget egy éjjel elkártyázhatja 's fájdalom, mindennapi példák szerint a' leggyalázatosabban el is fecsérli, a' nélkül hogy neki vagy maradékinak legkisebb kárpótlás, a' hazának csak parányi haszon is jutna. *A' sz.*

**) Itt pedig annál könnyebben történhetnék illyforma — annyiaktól ohajtott — változás, minthogy Wodianer 's társai azon nemes ajánlást tették: „sem kedvezést, sem elsőbbséget nem követelünk. — Ha más valaki az épitést felvállalandja, pénzünket ez által visszatérittetni 's az actiáknak ¼ részét nekünk általadatni kivánjuk, 's ez volna a' mi fáradságunknak egyedüli, de méltó, jutalma." — E' szerint tehát az ország a' hidépitést, még az elómunkák' elvégeztével is, általvehetné. *A'. sz.*

Országunk' lakosinak van e pénzök? ez már más kérdés. De ugy hiszem, Sina György b., Wodianer, és társ. Magyarhonban birtokosok, vagy lakosok; 's ha nekik ezen vállalatra öntudatuk szerint elégséges erejök van, megcsonkul e azon erő a' nemzeti tömegével együttvéve, őket, az ajánlkozókat, is a' nemzethez számítva. Inkább izmosodnak, ha többekkel egyesülve munkálkodnak! Tehát pénzünk is van; következésképen csak tiszta szándékban ne fogyatkozzunk; lesz hitelünk is, kivált ha kereskedési 's váltótörvényeink majd a' magok' helyén 's utján kiigazittatnak.

Mégis ezen a' maga nemében egyetlenegy 's jelenkorunkat is örökítő mívnek, a' Buda 's Pest közti dunahidnak létesitését nyerekedők' kezeibe adjuk 's önkényökre bizzuk! Igaz, nem egészen önkényökre, mivel a' törvény is hozzá szól; de csak annyira, a' mennyiben az ajánlkozók hasznukat önmagok számitgatták ki.

Nyerni szeret mindenki a' világon, 's ez hatalmas rugó az emberi tehetség' kifejtésében, 's ha embert képzelek magamnak, alig kárhoztathatom e' zavaros forrást is. Ámbár a' szépnek, a' jónak, a' hazát, e' köz anyát, érdeklőnek kivitelében mindenkor a' legtisztább szándékot, okot 's eszközöket használtatni ohajtom. Nyerjen tehát a' haza ne csak szellemileg, hanem anyagilag is ezen nagy terv' kivitelével; 's a' végett szólitsa fel tehetősb fiait, 's adakozzanak azok olly biztosítás mellett, minőt a' két ajánlkozó magának kikötni hajlandó, minden más kedvezés nélkül, 's bizonyára létesülni fog az, a' buda-pestieknek legnagyobb kényelmére, századunk' dicsőségére, 's az ország' valódi nyereségére: mi annál inkább ohajtható, minél több hasznos helyre fordithatnók jövedelmeit a' kereskedési tekintetben talán leginkább hátramaradt honnak.

Mi a' terv' kivihetőségét illeti: az engem legkevésbbé sem aggaszt, miután Angleseatól a' walesi tengerszorulaton keresztül 600 lábnyi hoszú 's a' tenger' szine felett 100 lábnyi magas, 's a' legnagyobb gyorsaság, vágtatás (a' mi itt épen nem tilalmas) 's teher alatt is mozdulatlan lánczhid, Telfordnak csoda épitménye, mint egy tündéri szövény áll előttünk a' levegőben; 's miután a' mi Dunánknál nem kevésbbé zajló Newa' szigeteit is összelánczolta a' mesterség! Ha csak az egyik partnak alacsonysága (mint a' pesti részé) nehézséget nem gördit. Azonban, azt elháritani, a' vállalkozó mérnökök' gondja. Csak a' kivitel' eszközei, nemkülönben az országra áradandó haszon tevé figyelmetessé a' felszólamlót.

Hajón-kereskedésünkre, leginkább gőzösinkre nézve az álló-hidak épen ugy kedvezők, mint a' sebes folyókra épitett malmok áradás' idején a' parti lakosokra. A' hajókázás' tekintetéből inkább kivánni kellene, hogy Ulmtól a' fekete tengerig egy hid se létezzen a' Dunán, 's igy ezen 200 's néhány mérföldnyi vonalban inkább tömlők, csolnakok vagy levegői golyók által tartassék fen a' közösülés. De már most más időket élünk, 's a' rakonczátlan elemen kényelemmel akarunk sétálni. Lesz tehát kényelem, lesz haszon a' nemzet' egy részére. Ha a' nemzet a' költséget másokkal tételti, az anyagi hasznot kezéből kiszalasztotta. Az igértetik ugyan, hogy ha a' vállalkozók' költségei meghatározott időben kiteremtetnek (mit véleményem szerint meghatározni teljes lehetetlenség), a' hid a' nemzetnek ingyen visszaadatik 's felszabadittatik. Már ha a' törvény bele szól, 's a' visszaadást elhatározza, az csakugyan visszajöhet a' nemzet' birtokába, miután azt tizszeres áron eddigi használóitól megvásárlotta; de hogy felszabadittassék, midőn az nyerekedők' kezei között kiváltságunk' valódi sérelmivel vám alatt

hagyatott, igazságosnak nem látom. Ha volt elegendő ok a' kiváltság' felfüggesztésére magányos nyerekedők' kedvéért (azaz: hogy kölcsönözött pénzök százszoros kamattal téritessék vissza), elegendő ok a' nemzetnek nagyobb szükségei, mint egy állandó hid, Buda 's Pest között a' vámszedésnek folytonos meghagyasára, mellynek jövedelmeiből azok lassankint elenyészhetnének, 's csak akkor tünnék fel e' szép hazában az igen gyakran mutatkozó borúra a' kivánatos derű. — De ugy vélem, azon régi közmondásban is nyomos igazság fekszik: qui sentit commodum 'stb. Fizessen a' hidon unokám is, csak az édes haza nyerjen. Türödelmesebben is fizethet ő ott, hol soha mentes nem volt, mint én, ki e' kiváltságot gyakran izleltem.

P.

Anglia' gyapot-gyármüvei.*)

Mig Baines és más jeles irók, Anglia' gyapot-gyármüveiről szóltokban, szántszándékkal 's mintha csak összeszólalkoztak volna, hallgatják el azon veszedelmet, mellyel Angliának ezen fontos műszorgalmi ágát a' külföld' concurrentiája fenyegeti, dr. Ure az itt alól megnevezett munkájában megmondja földijeinek az egész igazságot, mire őt kiváltképen egy másik munkájának *(Philosophy of Manufactures)* az Edinburgh-Reviewban megjelent birálata ösztönzé. Angliának egész létele — ugymond dr. Ure — gyapot-gyármüvei' készitésének elsőbbségétől függ, mivel leginkább ezekből kell a' roppant adóknak kikerülni. Ha Nagybritanniának csak annyi költség- 's adósságterhei volnának mint az éjszakamerikai egyesült statusoknak, vagy az europai szárazföldnek, akkor, igenis, kár nélkül engedhetné át ezeknek gyapotárukészitésének egy részét. Az 1814-diki béke után Éjszakamerikának 's az europai szárazföldnek illynemű fonóházai és szövőszékei még olly csekély számúak 's kiterjedésűek voltak, hogy a' világkereskedésben Anglia' gyáraival 's termesztésével a' legtávolabbról sem mérkőzhettek; de most már, együttvéve, $^3/_4$ részét dolgozzák fel azon nyers gyapotnak, mellyet Anglia nemesit, t. i. évenkint 750,000 bált. — Franczia-országba 1832ben 215,199 bál nyers gyapotot vittek be; 1832-ben már 272,463 bált. 1817ben ezen országban még igen kevés olly nagy fonóház volt, mellyek viz- vagy gőzerő által dolgoztattak volna, de azóta ezek' száma rendkivül megszaporodott, kivált Mühlhausen', Rouen', St. Quentin', Cambray', Lyon' és Nismes' tájékán, noha az erőmüvi szövőszékek' száma Franczia-országban még most sem haladja meg az 5000-et, mit egy részről az erőmüvek' 's a' tüzelőszer' drágaságának, más részről a' csekély munkabérnek kell tulajdonitani. — Helvetiában szinte évenkint szaporodnak a' fonóházak 's más gyapotgyárok, kivált Zürich, St. Gallen, Appenzell, Basel és Genf cantonokban. 1832ben a' schweiziak 56,000 bál gyapotot dolgoztak fel; 9000 személynél több foglalkozott a' fonással, ellenben 20,000-nél is több a' szövéssel, festéssel és nyomással. A' szövési munkabér olly csekély, hogy az erőmüves szövőszékek ki nem állhatják a' kéztakácsok' concurrentiáját. A' finomabb schweizi gyapotszövetek és nyomtatott árúk most nem csak a' közép tengeren, hanem Dél-Amerikában is megállanak az angolok mellett. Több németországi statusban szinte tetemesen szaporodnak az illynemű fonóházak, különösen pedig Csehországban, Ausztriában és Szászországban, melly utóbbiban maga a' zittaui kerület, mellynek népessége pedig nem több 220,000 léleknél, most

*) L. The Cotton-Manufacture of Great-Britain, by Andrew Ure.

évenkint 5 — 6 millio font gyapotot felfon. Poroszországban és a' Rajnamelléken 1830ban 35,000 bál gyapot dolgoztatott fel; Elberfeld körül pedig 1831ben nem kevesebb mint 15,600,000 font angol gyapotfonal szövetett és festetett meg 's küldetett részenkint Angliába vissza, onnan Keletindiába szállitandó. — De a' legnagyobb veszély az angol gyapot-gyármüveket az éjszakamerikai egyesült statusok' részéről fenyegeti. Ezek kiváltképen vastagabb fonalat és nehéz kendőket készitenek, 's a' nyers anyag hazájokban terem, miáltal Angliához képest a' szállitás' költségeiben sokat megkimélnek; azon kivül annyi adót sem fizetnek. Az ezen műszorgalom' itteni gyors felkapásának nevezetes példáját adta Lowell város, melly ezelőtt tiz évvel még, ugyszólván, pusztaság volt 's most már 22 fonóháza van 100,380 orsóval; ezenkivül 3554 szövőszéke, mellyekkel 4775 nő- és 1415 férjfiszemély hetenkint 702,000 rőf szövetet készit. Dr. Ure több esetet hoz fel annak megmutatására, milly igen árt az amerikai gyapotgyártás minden közönbös (neutralis) vásáron az angolnak. Igy Chinába, *Morrison'* tanusága szerint, 1834ben 134,100 darab hoszú gyapotszövet 's 32,743 darab házi kendő vitetett be Éjszakamerikából, holott ugyanoda 's azon évben angol hajókon mindent összevéve is csak 75,922 darab szállittatott. — Bengalba, *Bell* szerint, 1834ben csaknem kétszer annyi gyapotszövet szállittatott be Amerikából mint az előbbeni évben, t. i. 24,745 darab, előbb csak 12,800. Egy glasgowi kereskedő, ki néhány évvel ezelőtt gyapot házi kendőket szokott küldözgetni Chilibe, ezzel nem régiben kénytelen volt felhagyi, mivel az amerikai gyárok' concurrentiáját ki nem állhatta, ámbár ő a' gyapotot saját intézetében fonatta és szövette. Hasonló értelmü tudósitások jöttek angol kereskedőktől és kereskedőkhez Rio-Janeiroból, Maltából, Smyrnából és több más helyekről.

Mindezekből kétségtelennek látszik, hogy habár az angolok a' gyapotgyártásnak némelly ágaiban még erőmüvi nagyobb ügyességök 's több tőkepénzeik, ugy áruiknak a' világ' minden részébe könnyü szállithatása által elsőséggel birnak is, a' közönségesb szövetekben, főleg a' rajtok fekvő nagy adó miatt, a' külföld által máris legyőzettek. Ha meggondoljuk, hogy Angliában a' gyapotgyártás' különböző ágaival közel másfél millio ember foglalkozik 's keresi belőle kenyerét, érteni fogjuk, melly súlyos következései lehetnek ezen országra nézve a' külföldi gyapotgyártás' hatalmas kiterjedésének 's tökéletesedésének.

A' császári vadászatok Bécs körül.

A' császári vadászhelyek és intézetek a' főváros' közelében, mind terjedelmet, mind változatosságot, mind gazdagságot tekintve, talán egyetlenek egész Európában. Lehet, hogy Angliában költségesebbek a' vadászatok, eredetibb maga a' vadászatmód, de a' vad' száma, annak gondos ápolása és tenyésztése nem lehet sehol különb. Minthogy az itteni vadászatok nem csak az Udvarnak szokott őszi mulatságai, hanem azokban idegen magas vendégek is, mint nem régiben Auguszt porosz királyi herczeg, szeretnek részt venni, nem lesz talán érdektelen, rólok egy rövid vázolatot adni. Valamennyi császári vadászhely Bécs' közelében 4 erdőmesteri hivatal (Forstmeisteramt) által igazgattatik, ezek: a' laxemburgi, a' prateri, az auhofi és a' wolkersdorfi. Az elsőben 23 vadászkerület (Jagdrevier) van, a' másodikban 4, a' harmadikban, messze kiterjedő vadas vidékein kivül, van a' vadaskert, a' negyedikben ismét 16 vadászkerület. Az udvari vadászatok juliusban kezdődnek a' vadászható szarvasok' ellövésével, mellyek september' közepén a' párzás' idejébe jutván, következnek a' nyulvadászatok. Mindezen vadakra majd elzárt helyeken, majd nyiltakon, hajtás által, történnek vadászatok. A' lovas vadászatokat (Parforcejagden) I. Ferencz császár eltiltotta. Szarvasra a' Praterben, Brigittenauban a' cs. vadaskertben és Aspernben tartatnak vadászatok; a' többi kerületekben csak egyes darabokat lőnek el a' Főherczegek. A' nagy-vad' száma a' Praterben mintegy 15 — 1600 szarvasból áll. Itt legfölebb minden két esztendőben egyszer, juliusban, Ő Felsége zárt vadászatot tartat, mellyen mintegy 50 darab lövetik el. Ezekre az udvari főbb tisztek meghivatnak, 's a' vadászat délutáni 4 órától 6 óráig tart. A' Brigittenauban csak váltó vad van, 's itt a' Főherczegek minden évben tartanak egyegy udvari vadászatot. 1795ben volt az utolsó vadkanvadászat a' Praterben, melly azelőtt csak vadaskert volt. A' sajátképi vadaskert most, mint mondók, az auhofi vadászkerületben létez. Az ebbeni legérdekesb vadászatok közzé, mellyekre a' publicum' egy részének is megengedtetik a' bemenetel, tartoznak a' vadkanvadászatok, mellyek novemberben kezdődnek 's uj évig tartanak. A' nézők' számára, kik belépti jegyekkel jutnak be, állások alkotvák. A' vadászatok rendszerint reggeli 10 óra után kezdődnek 's délutáni 2-kor végződnek. Az évenkint ellőtt darabok' száma 3 — 400-ra megy. A' hivatalban levő vadászok a' vadászatok' elvégeztével lépnek be a' kerületbe 's láncsákkal és vadászkésekkel ejtik el a' sérült vadakat. — E' vadaskert 6 mérföld terjedelmü; 1782ben vétetett fallal körül. Három császári vadász szünetlenül itt lakik 's csak igen ritkán, a' legnagyobb szükség' esetén, szabad kerületökből eltávozniok. Itt mindennemü vad feltaláltatik. A' szarvas- és őzfélék jó szénával, fejér és sárga répával, vad gesztenyével és zabbal; a' vadsertések kukoriczával és árpával tartatnak. A' wolkersdorfi erdőmesterhivatal leginkább nyulakat és fáczányokat tart, és még rókákat is. Ez utóbbiak jó ideig lódögre csalatnak 's aztán hajtókkal vadásztatnak, többnyire berekesztésül, januarius és februarius hónapokban.

Peking.

A' chinai birodalom' első fő 's a' föld' legóriásibb városa, melly kiterjedésére nézve még a' hatalmas Londont is egy harmadrészszel felülmulja, 2 millio lakosával egy nagy sikságon fekszik. Magas, tornyos falak kerítik a' kiemelkedő épületeket, várakat és templomokat, három külön várost, 10,000 kastélylyal, templomokkal, számtalan házakkal, terjedékeny tavakkal, földekkel, térekkel' stb. zár az együvé. A' millyen chaosnak, de mégis egyenlőnek látszik a' távolra: épen olly meglepő belseje — a' menynyire a' különös és furcsa a' rendszeressel összevegyülve, egy egészen különös behatást szül. Számtalan utczák, néha 50 rőfnyi szélességüek 's egy órányi hoszúk, csaknem szabályosan szakitják egymást, a' többnyire egy emeletü házak téglából épültek 's cseréppel fedvék, 's földszint boltokkal ellátvák. A' császár' palotája, a' sok épületekkel, kertekkel, tavakkal, pázsittal, ugrókutakkal, sokban hasonlit a' konstantinápolyi serailhoz. A' királyi épületek' fedele sárga, a' herczegieké zöld, a' magánosoké barna. A' második vagy királyi városban van a' *Fo'* temploma, az istennek egy 60 lábnyi megaranyozott képszobrával, az egyetem', *Confucius'*, és az orosz missionariusok' templomai. A' végső várost, melly a' külvárosokat foglalja magában,

díszesítik az *ég*' és a' *földmüvelés*' templomai, mind a' kettő szörnyű, egy órányi, kerülettel bir. Az utóbbi mellett van azon föld, mellyet a' császár évenkint a' feltaláló' tiszteletére, falusi ruhába öltözve, saját kezeivel felszánt; itt vannak az academia, csillagvizsgáló-torony, számos szinházak, iskolák 's más nyilványos épületek; ezek közt 's mellett vannak a' számtalan temetők 's kaszárnyák 100,000 emberre, kik itt tanyáznak. A' köztéreket 's utczákat hihetetlen sokaság borítja. — A' ki ezen óriási és tündér város' képét személyesiteni akarja, az képzelődő erejét az »ezer és egy éjszaka'» regéinél gyujtsa meg! — Ha az utazó ezen chinai, mandzsur és mongol lakostömeg közt a' boltok előtt elmegy, hol a' portékák az utczára vannak rakva, különös képrészletek tünnek szemei' elébe, mellyek közül egyik meglepőbb 's ritkább a' másiknál: itt két előkelő chinai kalandos öltözetében találkozik, 's a' szokott szertartással: térdhajtással 's kézkinyujtással, szerény-furcsán köszönti egymást; ott egy *mandarin* lépdel előre díszruhában, előtte szolgái, kik a' tömegen át kancsuval nyitnak utat. Egy utczaszögleten két chinai előbb csak czivódik, azután élénk birkozásba jut; mi azonban a' nép' gyáva és puha charactere miatt soha sem végződik véresen; legfölebb is a' győzőnek markában marad a' meggyőzött' czopfja, mire a' csatahelyet szerényen elhagyja. A' szöglet' irányában egy könyvárus áll bódéjában, ki a' könyveket nem értékök szerint vagy kiszabott áron, henem fontszámra árulja, ha ebből még valami hibázik, egészen nyugottan tép a' legelső könyvből, melly kezébe akad, még néhány levelet, 's a' mérőserpenyűbe dobja, a' súlyt betöltendő. Most egy csapat zöldruhás katona jő a' legnagyobb rendetlenségben (vállukon a' puska mellett még egy papiroslámpa függ) a' gyakorlási helyről, hova a' nagy távolság miatt, már régen napkölte előtt ment ki. — A' nagy tolakodásban épen egy embert tiportak el. Hirtelen mindenki szétfut, 's a' szerencsétlen magára marad minden segitség nélkül; mert a' törvény azt határozza, hogy azon esetre, ha az illy megsebesített valamelly házban meghal, az, ki segité 's kinek házában meghalt, tartassék mindaddig a' tevőnek, mig a' valóságos föl nem fedeztetik. — Egy szépen fölczifrázott 's csengetyükkel megrakott kolyán a' menyasszonyt viszik mátkájához, ki a' kedvest még nem is ösmeri, nem is látta, de szüléik már megalkudtak; most mégis elébe megy: az utczán megállanak, a' menyasszony félrehányja fátyolát, 's megmutatja magát a' vőlegénynek, kinek ha a' kiválasztott nem tetszik, visszaküldi, de az alkupénzt odaveszti, különben fáklyákkal 's tánczolva kisérik jövendő lakába. Ezután talán épen egy temetés jő — férfiak és asszonyok kék ruhában, mandarinok, siránkozó asszonyok, fáklyások (még fényes nappal is) kisérik — a' halott bambuszlevelekbe takart szép koporsóban vagyon, mellyel már néhány év előtt kedveskedék a' halottnak a' gyermeki szeretet, mert itt ez a' szokás! — Ha pedig a' császár jő végetlen kisérőivel, talán valamellyik mulatópalotáját meglátogató, menetét 60—80 csatlós nyitja meg több rőfnyi ostort forgatván, mellyel a' bámulók' fejeit csapkodják, azokat házaikba kergetvén, mert nem mindig szabad a' szentséges felségnek szinét látni. Ezen respectdrabantok után következik a' gárda, fejér és fekete heréltek, udvari szolgák, apródok, az ország' nagyai, mandarinok rangjok szerint pávatollaikkal, a' császári herczegek 's azután ő felsége maga egy bevont díszkocsiban; végezetül jőnek: a' konyhacsapat, a' házi cselédekkel, egy csoport lovasság, ismét 60—80 ostorsujtó. De legfelségesb tekintettel bir Peking a' lámpaünnep alatt: minden ember, nagy és kicsiny, egy égő papiroslámpát hord; mindenféle nagyságú és szinű papiroslámpákkal vannak a' házak, templomok, kastélyok, tornyok, legfelső csúcsaikig kiczifrázva. A' sötét éj általában csillámlik, az egész város egy tarka tüztenger. Ezen világitás azonban az egész országon átsugárzik ugyanegy nap, ugyanazon órában. — A' társalkodásban unalmas, feszes, nevetséges szertartás uralkodik. Térdhajlongások, kar és kézmozgások a' közönséges üdvözlések. Ha egy, chinai valakit ebédre hí, azt irásban kell tennie háromszor rózsaszinű papiroson. Az ételeket igen megapritják, de villa helyett két pálczikával élnek, mellyek ezüstből vagy elefántcsontból készültek. A' hideg italokat mint egészségteleneket megvetik, és a' bort, theát melegen iszszák, az utolsót czukor és tej nélkül. A' gyakori egészségre-ivás is nagy szokásban van, mi szinte különféle kéz- 's karmozdulatok közt történik, de azt valamennyi jelenlévők tactusra majmolják. — Tánczolni soha sem szoktak. — A' muzsika idomtalan zaj. A' nők szenvedélyes dohányzók, 's ezzel űzik az unalmas időt, minthogy a társalkodásokból ki vannak zárva.

P. E.

Ábrándos szerelem.

A' Belvedere' Apolloja, melly hajdan, a' francziák' müvészetfoglalásai óta, Párisban *Napoleon*' muzeumát ékesité, de most ismét Rómában vagyon, tudva van, hogy az egészen tökéletesített istenképeknek legfőbb idealja. Sok utazó' közléseiből ismeretes, milly hatalmas befolyással van a' müveltek' indulatjaira ezen remek alak; de egy elfogulatlan 's a' müvészet' magas követeléseihez semmit sem értő falusi leányt is Róma' környékéből meghatott az, midőn a' képszobor még a' Pio-Clementinum muzeumban volt. Ezen leányka is megnézte egyszer, 's csakhamar keblében egy csodálatos szerelem támadt, melly csendes melancholiává változék; gyakran bejött falusi lakásáról 's kedvesének könyörgésekkel 's a' legszebb koszorúkkal áldozott, és a' leggyöngédebb könyeket önté előtte, a' hideg keblű előtt. — Ezen tetemes behatás a' képet Párisba is átkisérte, hol egy dáma a' belvederei istennel hasonló szerelmet szőtt, mellyben annyira epede, hogy a' chalonsi költők szerelmét énekelni el nem mulaszták. — Már *Plinius* beszéli egy régi müvészről, *Kleomenes*ről, hogy a' szép asszonyok' alakitásában olly szerencsés volt, hogy egy római hős egyik szobrába halálig szerelmes lön. — Kinek nem jutna itt eszébe *Pygmalion* s, az elégedetlen? —

P. E.

Baco.

Verulami *Baco* a' középkorban a' tudományok' halhatatlan hirű feltámasztója 's Anglia' nagy ministere, egykor megbetegedvén lefeküdt; épen kinos fájdalmai közt látogatá meg egy barátja, ki ágya mellől félrevonván a' kárpitokat, hizelkedőleg mondá: Csak illyen rejtélyeken juthatni az angyalokhoz! „Igen, igen, mond a' bölcs, mostani állapotom legbizonyosabbá tesz hogy millyen angyal vagyok.“

P. E.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz Jozsef.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

7. szám. Januarius' 23.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

Nevezetes oklevél.

Századunk' történetéhez.

Következő azon nyomtatásban mindeddig meg nem jelent utasitás, mellyet a' svéd király ezelőtt 14 évvel a' koronaherczegnek, kit akkor ideiglen Norvegia' alkirályának nevezett ki, adott: „Stockholm, april. 3. 1824. Kedves Oscárom! Azon pillanatban, midőn Norvegiába elindulni készülsz, ugy hittem, nem lesz neked kellemetlen némelly ideákat olvashatnod, mellyek utasitásul 's viseleted' szabályiúl szolgálhatnak azon viszonyokban, mellyekbe nem sokára jutandasz. Sok alkalomkor egyedül 's magadra hagyatva fogsz állani, a' nélkül hogy, mint eddig tettél, atyád' karjaiba vethetnéd magadat, 's kénytelen leszesz szünet nélkül tanulni az embereket, állhatatlanságuk ellen óvni magadat, igyekezvén mindig a' dolgok' összefüggését átlátni. Azt hittem, mondom, hogy te távol barátodtól, attól, ki boldogságát és dicsőségét kapcsolja vállalatod' szerencsés kimeneteléhez, némi haszonnal fogod jártatni szemeidet 's figyelmedet a' következő észrevételeken, mellyeket bennem a' saját szemeim előtt, 's mialatt a' világtörténeteket, de kivált az europai éjszak' történeteit forgatnám, végbement esetek szültenek. A' normannok' characterét ismered; te azt már gyermekkorodban kezdetted tanulni. A' nemzet emberséges (loyal), vendégszerető és büszke, 's mivel a' többi Európával csak keveset közlekedik, ősi erkölcseit megtartotta 's a' régi szokásokhoz erősen ragaszkodik. Az éjszaki népeknél, inkább mint másoknál, a' szokás második természet, 's minthogy characterök nem olly mozgékony mint a' délieké, azért egy olly fejedelem, ki egyszer bizodalmokat megnyerte, sok hibát követhet el és nagy szerencsétlenségbe is juthat, a' nélkül hogy azon érdek, mellyet maga iránt a' népben gerjesztett, elenyésznék. Ismered az aristocratiának azon nemét, melly Norvegiában gyökeret vert, ámbár ott többé nemesség nincs. Itt is, mint mindenütt, sok ollyan embert fogsz találni, kinek kevesebb esze van, hogysem maga magát kormányozhatná, de ki mégis többel birni vél, hogysem magát más' eszére bizná 's e' mellett azon veszedelmes hiúsággal bir, hogy a' kormányzónak tanácsolni akar. Sok ollyanok is vannak, kik, ideákban és ötletekben termékenyek lévén, olly ingatagok és változékonyak terveikben, hogy a' mellyeket estve létre hoznak, legkevesebbé sem hasonlók azokhoz, mellyeket reggel adtak elő. Ezektől ójad magad', de ugy hogy észre ne vegyék, hogy őket átláttad. Characterszilárdság olly nagy tulajdon az emberben, hogy bár kevesen birnak vele, mégis kiki nagy sértésnek tartja, ha valaki erőtlenségét átlátja. — Őrizkedjél az „erős elméktől" s, kiket rendszerint nagy elméknek neveznek. Ezek inkább veszedelmesek mint hasznosak. Az ügyek' viteléhez teljességgel nem értenek, 's mint kényesőnek, sehol sincsen megállapodásuk. — Ha szerénység és alázatos lélek lényegi tulajdonok azokban, kik az országok' kormányzására rendeltettek, ugy bizonynyal a' dölyf és gőg kiváltképen szenvedhetetlenek a' nyilványos hivatalokat, kivált főbbeket, viselő férjfiakban. — Minél fentebb áll valaki, annál kevesebbé szabad neki a' hozzá legközelebb állók' tanácsát megvetni; de az ő tanácsuk soha sem lehet állandó szabály a' fejedelemre nézve. Ennek kötelessége, a' tanácsot, mielőtt azt elfogadná vagy félrevetné, megfontolni 's ha e' megfontolásnál az tetszik ki, hogy a' tanács jobb mint az, mit a' fejedelem önmagától tenni szándékozott, akkor azt sajátjává kell tennie, mintha tulajdon elmélkedésének gyümölcse lett volna; mert gyakran szintolly érdem a' hasznost eltalálni, midőn t. i. az ember a' szerencsés vagy szerencsétlen kimenetelt önveszedelmére előre ellátja, mint egy más által oda vetett merész ideát felfogni tudni, mellyet az talán csak ötlet- vagy javaslatképen adott, a' nélkül hogy ideje lett volna azt teljesen átgondolni 's megfontolni. A' legügyesebbnek is mindig ki kell azok' tanácsát hallgatni, kiket magánál kevésbbé ügyeseknek tart, azon pillanattól kezdve, mellyben őket tanácsadóivá tette. Okosság parancsolja a' fejedelemnek, hogy keveset beszéljen, valamint nagy haszna van abban, ha sokat hall; mert igy minden véleményből hasznot huzhat, a' jó már önmagában hasznos lévén, a' rosz pedig a' jót felvilágositván. — Igen veszedelmes a' statusok' igazgatásánál a' szerfelett félénk 's akadékos lélekisméret. Igaz, hogy a' lélekismeretlenség sok igazságtalanságot 's kegyetlenséget szül; de az igen akadékos lélekisméret veszedelmes mozgalmakra 's a' kormánynak a' köz jóra nézve igen káros megereszkedésére ad okot. Azok, kik a' legkétségtelenebb elveket és eseteket meggondolatlanúl előre megállapitják, nem ritkán elvesztik vagy kárba hozzák a' statust, mellyet különben önmagokkal együtt megmenthettek volna. Folytonos keménység vagy zordonság nem mindig jelei valamelly kormányférjfi' becsületességének. A' keménység sokszor igazságtalansággal jár, 's jól meg kell ettől különböztetni egy bizonyos nemét a' szigorúságnak, mellyet sok esetekben alkalmaztatni kénytelenek vagyunk. Ha ez utóbbit a' köz jó kivánja, akkor épen kérlelhetleneknek kell lennünk. A' méltósággal párosult emberség 's a' nyilt és egyenes character kivánják azt, hogy bátran utasitsuk el azokat, kik szertelen kivánatokkal járulnak előnkbe. E' szokást tulajdonoddá kell tenned. Meg kell azt is vizsgálnod, valljon a' kormányhivatalokban lévő személyek' gondolkozása és bánásmódja a' kormányéval megegyez e. Ha egyik vagy másik jól cselekszik ugyan, de gyengébben beszél mint a'

többiek, akkor ennek nincs politicai becsületessége, mert a' gyülöletet azokra akarja hárítani, kik szintolly nyiltan és bátran beszélnek mint elszántan cselekesznek. — Minden országban, de kivált az alkotmányosokban, különösen ha ez utóbbiak revolutiókon mentek át, több ollyan ember van, ki rendetlenségekről panaszkodik, mint ollyan, ki azok' orvoslatának eszközeiről akarna gondoskodni. A' becsületes kormányférjfinak munkásnak kell lenni, panaszokkal nem sokat gondolni, hanem figyelmét fontos és országos tárgyakra fordítani, mellyekből a' köz ügy hasznot húzhat. Ezen becsületesség igyekszik levonni az álarczot azokról, kik mindig csak a' köz jót hordozzák nyelvökön, azonban sziveikben olly féktelen nagyravágyás uralkodik, hogy kivánataiknak nincs határa, és semmisem képes őket kielégíteni vagy földeríteni. — A' hoszas béke elidegenítette a' norveg nemzetet a' hadi dicsőséghezi régi hajlandóságától; azértis igyekeznünk kell, hogy ujra előlépéseket tegyen mindenben mi a' hadvitel' tudományához tartozik; a' mi olly rendkivül szükséges, mert napjainkban az ollyan status, mellynek katonája 's felkészült hadserege nincs, a' legelső elfoglalónak jut zsákmányul. Hautevillei Tancred Siciliát mintegy harmincz emberrel, normannokkal, foglalta el. Ha Sicilia akkor hadi szellemmel vagy csak egykét század állandó katonasággal birt, ugy ezen csodálatos emberek' kalandjainak mindjárt a' legelső kiszálláskor végök szakadt volna. Norvegia' hősei a' középkorban félelmesekké tevék magokat Francziaországban 's az európai tengerpartokon. A' nélkül hogy ezen időket visszahozni akarnók, meg kell arról Norvegia' lakosit győznünk, hogy sem az országgyülési szónokok, sem pedig a' vendégségeknél szokott egészségivások nem teszik a' statust szabaddá vagy maradandóvá. A' világ még nem lesz szabad azért, mivel szabadságáért egy ebédnél poharat emeltünk. A' leghatalmasb ország sem dicsekhetik biztos békességgel, ha nincs felkészülve arra, hogy egy hirtelen megtámadást, egy előre nem láthatott berontást visszaverjen. A' statusügyekben mindig annak van igaza, a' ki erősebb: ellenben a' gyenge alig kerülheti el azon sorsot, hogy a' világtól jog és igazság nélkül valónak ne tartassék. — Nagy Fridrik ezt mondá: „A' háborúviselésre kell először pénz, másodszor pénz, és harmadszor még több pénz», mivel tudta, hogy pénzért katonát lehet kapni. Ezért én is Machiavellel tartok, a' nélkül azonban hogy kormányelveit elfogadnám, midőn ezt mondja: „A' háboruviselésre kell először nép, másodszor nép, és harmadszor még több nép». Ha t. i. elég népe azaz katonája van az embernek, akkor a' meggyőzöttek' segélyforrásinak ura 's ezek nem képesek többé embereit megvesztegetni. Ha tehát azon esetbe jutandasz, hogy háborút kell viselned, kiméld katonáid' vérét, 's ápold őket betegségikben, kerüld az apró csatákat, ellenben merj valamit annak idejében 's tedd ki táborodat, ha a' haza' sorsa és becsülete kivánja. Sok nagy ütközet elveszett már csak azért, mivel némelly válogatottabb osztályokat szerfelett akartak kimélni. — A' köz jó attól, ki a' status' kormányán ül, megkivánja, hogy az ugy kormányozzon, miszerint hatalmában legyen nem csak minden kikerülhető roszat, hanem még az attóli félelmet is kikerülni. Az okosság' kivánata, hogy bizonyos arány legyen a' között, a' ki tart és a' ki tartatik. Ebből következik, hogy egy alkotmányos statusnak feje nem lehet el tanács nélkül, midőn arról van szó, hogy a' politicai súlyegyen fentartassék, 's hogy ezen súlyegyen csupán a' törvények' pontos és lélekismeretes alkalmazása által biztosittathatik. Egy korlátlan uralkodó könnyen 's minden veszedelem nélkül térhet el néha az önmaga által hozott törvények' szoros teljesítésétől; ő a' büntetést kénye szerint lágyítja vagy keményíti, minden, a' mit megenged, kegyelem, vagy a' hatalomnak átadása; a' status az ő személyében összesittetik, 's minden a' statust alkotó személyek kötelesek az ő akaratjához szabni magokat. Egészen máskép van ez az alkotmányos statusokban: itt a' fejedelem csak teljesítője azon szerződésnek, melly közte 's a' nép között köttetett, nem pedig a' népakaratnak szabályozója; mert azon pillanattól fogva, midőn ezen akarat irásba foglaltatott, bármi legyen annak neve, következik, hogy miután az ezen irományból származó törvények a' nemzetnek és az uralkodónak szentesítését egyiránt megnyerték, ez utóbbi szorosan köteles azt kivánni, hogy az említett törvények, mint a' statusnak 's minden egyes polgárnak védei és biztositmányi, mindenkitől megtartassanak és tiszteltessenek, a' nélkül hogy valakinek joga volna ellenök cselekedni. E' végre e' törvényeknek világosoknak, könnyen érthetőknek kell lenni, hogy igazságos voltukat minden józaneszű ember könnyen átláthassa. Ha ez megvan, akkor az ember kérlelhetetlen lehet azok iránt, kik a' törvényt áthágják. Ha néhány kemény példaadás az engedetlenség' folyamának féket nem vethet is, mégis bizonyosan meg fogják ezt az állhatatosan folytatott büntetések szüntetni. A' polgártársasági renddel szintugy van a' dolog mint a' katonasággival: az állhatatosság civilisálja a' nemzeteket 's ugyanez szüli a' katonai fenyítéket miből következik, hogy ha az ember mindenkit megbüntet, ki a' törvényt áthágja, végre igen keveseket kell büntetnie, mert nincsen az az ember' természetében, hogy valaki kitegye magát a' büntetésnek, midőn az elkerülhetetlen. Távol legyen azonban tőlem, azt tanácsolni neked, hogy népedet skorpiókkal ostorozd; — mindig csak mérséklettel kell a' természet által az emberek' kormányzására kezünkbe adott eszközöket használnunk. Szilárdság, sőt maga a' szigorúság is az első helyet azon polgárerények között, mellyek a' fejedelmet jelelik, csak annyiban foglalják el, mennyiben kellő helyen és időben alkalmaztattatnak. Ha a' kormányerő megereszkedésének okait vizsgáljuk, mindenkor ugy fogjuk találni, hogy az nem abból ered, mivel a' büntetés gyenge, hanem mivel a' vétkesek büntetetlenül maradnak. Ez arra is tanúság, hogy a' büntetést idején és olly gyorsan kell alkalmazni, mint ez a' formák által lehetséges: először azért, hogy a' bűnöst annál bizonyosabban elérjük, 's másodszor azért, hogy annak baráti és párthivei elijesztessenek. — A' pénzügyek vezércsillagai a' statusnak; igen fontos és hasznos a' bevételeket és kiadásokat tudni 's a' szükség' fedezésére elegendő segélyforrásokat teremteni, a' nélkül hogy a' nemzetet terheljük, 's azokat meggondolással kell elköltenünk. A' statusnak mindennap takarékosnak, és csak bizonyos alkalmakkor kell pompázónak lenni. — A' vallás a' nép' védfala. A' fejedelemnek elvből kell vallásosnak lenni 's ezen elvet mindennap kifejtenie. Az ő példája legfőbb nevelése a' népnek, mellyen uralkodik. Legyen a' fejedelem keresztény, philosophus és bajnok: 's akkor a' nép önként vallásos, felvilágosult és vitéz fog lenni.

Értesítő-intézet Vas vármegyében. *)

Az intézet' fogalma. — 1. A' szombathelyi értesítő-intézet, melly a' szükségeseknek könnyű megszerezhetését, a' feleslegeseknek szinte könnyebb eladhatását, az uzsora' eltávoztatását,

*) Annál örömestebb adunk helyet a' szombathelyi értesítő-intézet' alaprendeleteinek (1837. nov. 27. L. az *Ismertető'* 4d. sz. 1838.) *Századunk'* lapjain, mivel annak terve már illy czim alatt: „Javaslat, könnyü móddal, kevés költséggel népesb városokban kórházak' vagy más jótévő intézetek' alapitására pénzt

és igy közvetőleg a' közönség' kényelmét és a' közhitel' előmozdítását, mint egyedűli czélját eszközölni szándékozik, egy egyesület által képeztetik. 2. Minthogy az egyesület ideiglen 3 évre állott össze, az intézet is csakugyan azon időre hirdettetik megalapítottnak; további fen-nem-állásáról a' közönség az egyesület által 1 évvel előre fog tudósittatni.

Az intézet' kormányzása.— 1. Az intézet az egyesületi igazgatóság által kormányoztatik, ezt teszi: 1 kormányzó, 1 helyettes, 1 jegyző, 1 ellenőr. 2. Az igazgató tagok' rendszerinti lakásának, a' kormányzóén kivül, az intézet' helyén, mindnyájoknak pedig egyesületi tagoknak kell lenniek. 3. Az intézet' foglalatosságit egy rendesen jutalmazott kezelő teljesíti. Ez egyesületi tag nem lehet. 4. A' kormányzó hivatalát mindaddig, mig arról önkint le nem mond, viseli; minden többi hivatalok pedig az egyesületi közgyülekezetben szavak' többsége által egy fertály évvel mindenkor előre 1 évre választatnak, ugy hogy már előbb hivatalt viselt tagok ismét választhatók. 5. Közgyülekezet minden fertály évnek 1ső napján rendesen tartatik. Ha pedig az egyesületnek hirtelen egybehivását valamelly eset szükségessé tenné, azt a' kormányzó vagy helyettes rendkivül is tehetik. 6. Az egyesületnek mostani állása közgyülekezet' tarthatására a' kormányzóval vagy helyettessel 6 tagot kiván. 7. Minden kérdések a' közgyülekezetekben szavak' többsége által határoztatnak el. Egyedül uj tagnak bevételére szavak' egyenlősége szükséges. 8. A' szavazat-adásra a' tagnak személyes jelenléte elkerülhetetlenül megkivántatik. 9. Szavak' egyszámúsága' esetében az elnök határoz.

Az intézet' foglalatoskodási. — Az eladandók', vagy kibérlendők' bejegyeztetése. 1. Minden kisebb javak természetben, nagyobb kiterjedésüek mustrában az intézetbe bevétetnek, azon ingók pedig, mellyek se' természetben, se' mustrában be nem mutattathatnak, nemkülönben minden ingatlan eladandók vagy kibérlendők, csak megneveztetvén a' tulajdonos által meghatározott árukkal, ugyanannak lakhelyével és minden feltételekkel, mellyekkel eladatnak, vagy kibérletnek, az intézeti jegyzőkönyvbe az alább rendelt dij' lefizetése mellett beiktattatnak. 2. A' természetben beadott kisebb javaktól 1 p. kr. tüstént lefizettetvén, minekutána az 1 hónapig árultatván eladatott, az intézet' javára azon árnak 100ad része megtartatik. Ha az eladandó 2 hónapig árultatott, a' 100ad rész kétszerezve, 3ik hónapban háromszorozva, és igy tovább, vonatik le. A' kitűzött árnak 100ad része szinte mint feljebb vonatik le, ha az el nem adathatván, az intézetből kivitetik. 3. Minden ingó javaktól, mellyek csak mustrában vannak az intézetnél, ugy minden ingó és ingatlan csak megnevezett eladandók vagy kibérlendőktől 400 p. fr. árig az 1ső hétre 4 p. kr. az utóbbi hetekre ugyanaz váltóban, azontul pedig akármelly nagy sommáig szinte ollyformán az kétszerezve, mint bejegyeztetési dij fizettetik. 4. Mindazok, kik a' kezelőtől a' feljebbieket megtudni vágynak, tudósitást 1 vagy 2 p. kr. lefizetése után, a' fen kitett somma' mennyiségéhez alkalmazva, nyerhetnek.

Az intézet' közbenjárása általi zálogosítás. 1. Minden kisebb elzálogitandó ingó javak a' jegyzett feltételekkel beküldetvén, a' zálogos somma' mennyisége által határozandó 1, 2 vagy 3 p. kr. lefizetése után az intézetben kitétetnek. 2. Ha a' kitett zálogra kölcsönöző találkozik, és a' zálogadónak egyetértésével a' zálogot az magához veszi, a' kitett sommának 100ad része tüsténti, midőn az az intézetből kivitetik, fizettetik; midőn pedig a' zálogadónak és kölcsönözőnek ajánlatára a' zálog az intézet' őrizetére bizatik, minden fél évre ugyan a' 100ad rész, mint gondviselési dij, fizettetik. 3. Annak záloga, ki azt a' rendelt határnapon ki nem váltja, harmad napra a' kormányzó' vagy helyettes' jelenlétében, melly idő alatt az egy az intézetben felfüggesztett tábla által hirdettetik, árverés' utján eladatik, a' zálogos somma, törvényes kamatjával, minden költségekkel és az intézet' járandóságaival levonatik, a' fenmaradott mennyiség pedig a' tulajdonosnak, ha az magát 3 hónap' lefolyta alatt jelenti, visszaadatik; különben az intézet' pénzalapjához esendő. 4. A' zálogkiváltásnak határideje átirás által a' dij' ujabbi lefizetése mellett a' kölcsönöző' megegyezésével elhalasztathatik; ezt azonban tenni vagy nem, mindenkor a' kölcsönöző' önkényétől függ. 5. Minden az intézetbe természetben be nem adott elzálogitandóktól a' kölcsönözendők' határozott bejegyeztetési dija fizettetik.

Az intézet' közbenjárása általi kölcsönözés. 1. Azoknak neve és lakása, kik az intézetnél magokat jelentik, hogy törvényes kamatra kiadni való tőkéik vagynak, 1000 p. fr.tig 3 p. krt, azonfelül pedig ugyanazon mennyiséget váltóban lefizetvén, minden feltételekkel, mellyekkel a' tőke kölcsönöztetik, bejegyeztetnek. 2. Ha pénzt kölcsön venni kivánóknak utasítás adathatik, hogy kinél és melly feltételek alatt található a' kivánt somma, 2000 p. frtig minden 100tól 1 p. krt, azon felül pedig a' legnagyobb sommáig 24 p. kr. tudakolási dijt fizetnek. 3. Ezen pénzekért, minthogy a' tulajdonosnak mindenkor önkényétől függ az intézet által hozzá utasítottnak pénzét kiadni vagy nem, az intézet mint közbenjáró nem kezeskedik.

Szolgálatot ajánlók', vagy szolgákat keresők' bejegyeztetése. 1. Minden magát jelentő gazdasági tiszt, tanitó, vagy akarminő egyéb szolgálatot keresők, ha várandó fizetésök 100 p. frtot meghalad, a' bejegyeztetési 1ső hétre 8 p. krt, az utóbbi hetekre pedig ugyanazon mennyiségű dijt váltóban, kiknek pedig várandó fizetésök 100 p. f. meg nem halad, a' határozott dijnak felét a' feljebbi mód szerint fizetik. 2. Kik a' kezelőtől a' feljebbieket tudakolják, a' szolgák' miniműségéhez képest 1 vagy 2 p. krt fizetnek.

Közszabályok. — 1. Tulajdonosnak mindenkor a' kiadott nyuglevél' előmutatója tekintetik. 2. Midőn a' nyuglevél' elvesztése miatt az az intézetnél megsemmisittetett, tulajdonosnak a' bejegyzett tekintetik, és akkor a' nyuglevélbirtokos birtokát bebizonyitni tartozik. 3. Hazai törvényekkel megütköző kamatú kölcsönözések, zálogitások, vagy akarminő egyéb feltételek a' jegyzőkönyvbe fel nem vétetnek. 4. Eladandók, vagy zálogitandók tanulóktól épen nem, szolgáktól pedig portékáiknak kétszer 24 óráig történt kitétele után vétetnek be. 5. Az intézet nyitva áll mindennap reggel 8—10, délután 2—4 óráig.

Kérés és felhivás.

1. Alulirt bátorkodik minden ezen t. n. megyebeli akármelly vallásu t. cz. lelkészeket a' valódi köz jólét iránti buzgalmokban bizva, ezennel illendőleg megkérni: ne terheltessenek fárajok' hiveit az általa állitandó kölcsönös jégkármentő-intézetnek *) te-

szerezni" — a' *Hirnök'* m. e. 14d. számában közöltetett Tarródházi báró *Mikos* János urtól. Még akkor tiltá ugyan a' tisztelt buzgó hazafinak szerénysége neve' nyilványossa tételét; de miután javaslata ohajtott sikerrel koronáztatott, reméljük, nem fogja rosz néven venni, ha e' titkot czennel leleplezzük; mert meg nem állhatjuk, hogy a' való érdemet 's annak elismerését hálásan ne hirdessük. *A' szerk.*

*) Ezen intézet' terve a' *Hirnök'* m. e. 5d. számában ugyancsak a' tiszt. báró urtól közöltetett. *A' szerk.*

temes hasznáról szóval, 's a' jelen hirdetménynek nyilvános kifüggesztése által értesíteni, 's kitanulván mestereik vagy rectoraik által, kik legyenek ezen biztosításnak akarói, a' tapasztaltakról legfeljebb folyó évi februar'. 1ső napjáig őtet *) tudósítani. Ki ha bejött tudósításokból szándéka' sikerülhetését reménylhetné, e' folyó 1838ik évre csak előlegesen a' buza-, rozs-, árpa- és zab-vetéseket kivánná biztosítás' tárgyául fölvenni; jövendőre pedig minden egyéb mezei termékek és szőlők, sőt tüz által károsítandó épületekre nézve is hasonló kármentő-egyesületet kiván alkotni, ha amannak jó sikere, emennek pedig elég pártolói mutatkoznának. — 2. Alulirt nem csak kezeskedik a' kármentésre beküldendő pénzekért, hanem hogy azokból kölcsönadásra még csak meg se kisértethessék, a' t. n. vármegye' közgyülésén hitét is leteszi, miszerint azokat egyedül csak a' kitűzött czélra fordítandja, és semmi más szin alatt azokból legkevesebbet ki nem vesz; a' közönségnek pedig mind a' bevettekről, mind a' kiadásokról nyilván fog számadozni. Vége szakadván t. i. a' biztosító summák' beszedésének, nyomban fogja a' közönséget nyomtatott hirdetmény által értesíteni, mennyi jött be az intézet' cassájába? — mint szinte september' 1ső napján arról is, mennyit tesz a' jég által károsodottak' összes járandósága? — és ha a' kár többre menne, mintsem a' begyült pénzből kitelnék, mi esik egyegy forintra, azaz: mi fog a' kárvallottaknak kifizettetni? ha pedig ellenben kevesebb lévén a' kár, a' cassában fölösleg is maradna: mennyit fog abból arány szerint minden helység visszakapni? Ugyanazon hó' 9ikétől kezdve 6 nap alatt fognak megtörténni minden kifizetések ugyanazon, alul kijegyzendő renddel, mellyel a' befizetések történtek. — 3. Kármentésért száz vf.-tól 30 vkr, az intézet' költségeire pedig csak $^1/_2$ vkr leszen fizetendő: az előbbit, ha semmi kár nem történnék, egészen visszakapja a' biztosított; az utóbbira pedig semmi esetben nem számolhat. — 4. A' vetések' és befizetések' összeirására irópapirosra nyomtatott tabellák fognak készülni, és annak idejében az illető lelkész uraknak annyi példányban a' mennyi kivántatik, megküldetni, a' részvényeseknek eladandók: hogy azokban kiki biztosítandó vetéseit bejegyezhesse. Láthatni ezeknek mintáját a' tulsó lapon. Egynekegynek ára legfeljebb $1^1/_4$ vkra menend; 's kisebb gazdák hárman négyen is egyre irhatják magokat. — 5. A' befizetéseket 's összeirásokat alulirt a' vármegye' házában tek. fő-adószedő urnál, ki egyszersmind segédje is leend, május' 1ső napján a' szombathelyi, 2ikán a' kőszegi, 3ikán a' körmendi, 4dikén a' kemenesaljai, 5kén a' némethujvári, 6ikán végre a' tóthsági kerületbeliektől fogja bevenni; és pedig sem előbb sem utóbb. Ha egy helységből többen akarják vetéseiket biztosítani, mindnyájoknak egy megbizott ember által kell mind a' befizetéseket, mind az összeirási tabellákat egy lajstrommal, mellyen ki mit fizetett? följegyezve legyen, beküldeni. — 6. Ha valamelly helységben jégverési kár történt, legfeljebb 3 nap alatt tudósittassék tek. fő-adószedő ur. Erre alulirt tüstént kiküldendő tisztviselő urak által saját költségén meg fogja vizsgáltatni, biztosítva voltak e az elvert vetések? 's ha ugy, tehát szomszéd helységbeli meghitezett emberek által fogja (ismét saját költségén) megbecsültetni, hányad részben történtek kinekkinek kárai? Mig ezen becsü meg nem történt, senkinek biztosított vetéséhez hozzányulni nem szabad; nehogy szántszándékos letiprás által a' kár más részvényesek' rövidségére nagyobbittassék. Ezen hiteles becsükből kiszámittatván mindenkinek kára' megtéritése' fejében esendő járandósága, erről, és ha mi azonkivül még a' cassában fenmaradna, mi jár még vissza minden helységnek e' fenmaradt summából, september' 1ső napján fog a' közönség tudósittatni. Ezen nekik visszajárandó summáról, mint szinte a' kármentésül nekik jutandóról is, különkülön készitett nyugtatványokkal ellátott meghatalmazottjaikat küldjék a' helységek, név szerint sept. 9ikén a' szombathelyi, 10ikén a' kőszeghi, 11ikén a' körmendi, 12ikén a' kemenesaljai, 13ikán a' némethujvári, 14iken a' tóthsági kerületbeliek okvetetlenül ismét a' vármegye' házához, hol a' befizetés' alkalmával nyert nyugtatványok' visszaadása után ki fognak fizettetni. Költ Szombathelyen, jan. 1jén 1838.

Tarródházi B. Mikos János mk.

Biztosítottak' nevei	Mi az, a' mi biztosittatik?	Dülőnek neve, hol a' biztosított vagyon	Biztosítandó buza, rozs, árpa és zab vetéseik' összeirása: szomszédok' nevei	Becsára a' biztosítottnak fl.	den.	Fizettetik: Kármentés' fejében fl.	den.	Intézet' költségeire fl.	den.	Hányad részben károsíttatott	Kármegtérités' fejében fl.	den.

Keresztelés „sub conditione.“

A' L'ami de la religion' 2282. száma azerint mult septemberben Saint Acheul városban (Amiens mellett) két ifju számüzött lengyel tiszt, *Grotkowski* István és János, a' protestans vallásból a' római cathol. szentegyházhoz léptek által. Az ősz amiensi püspök mondotta a' misét a' főtemplomban 's *Lacroix* abbé alkalmas beszédet tartott. Az „abjuratio» 's a' római cathol. „professio» után a' két tiszt *sub conditione***) kereszteltetett meg egy különös kápolnában (le baptême sous condition leur fut conféré dans une chapelle particulière). Minden jelenvolt cathol. lengyel tiszt velök a' szent vacsorában részesült. *R.*

Gőzhajó vasból.

Liverpoolban nem rég egy gőzhajó épittetett, egészen vasból, az egyiptomi basa' számára. Alexandriába vitetvén, észrevették, hogy, a' mitől eleinte olly igen féltek, a' magnestü' iránya illy egészen vashajón legkevesebbé sem zavartatik. Igen természetesen, mert midőn a' vas minden oldalról egyformán hat a' magnestüre, azt szükségkép helyzetében megtartja.

*) A' tudósításokat Szombathelyre az ujonan felállitott értesitő-intézetbe *Zsoldos* ur' házába küldeni ne terheltessenek.

**) Néhány esztendő óta Francziaországban, sőt Németország' némelly részeiben is, a' protestans convertiták a' cath. templomban „sub conditione“ ujra megkereszteltetnek, mivel a' cathol. clerusnak értésére esett, hogy most a' protestansok nem mindenütt 's nem mindig a' szokott és szabott formulával „in nomine patris, filii et spiritus sancti“ keresztelteinek.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

8. szám. Januarius' 26.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

A' természetjogról.

Paradoxon, Csaplovics-tól.

Hugo Grotius és *Puffendorf* kétségtelenül okos emberek voltak; de még illyeseknél is nem gyérek a' bolond gondolatok. Csak emlékezzünk *Leibniz*' pasigraphiájára és vallás-egyeztetésére, *Kant*' javaslatára az örök béke iránt 'stb; képzelhetni e bolondabbat e' tervek' kivihetőségénél? — Oda tartozik Hugo Grotius' és Puffendorf' természetjoga is, mellyet csak tulcsapongó fők képzelhetének magoknak. „Természetjogok — ugy mondanak — megismértetnek tiszta ép ész által, 's minden tételes (positiv) jognak alapjai." — Mindkettejét kereken tagadom. Mert valljon kinek esze isméri meg? egy tulzó főé, ki a' valódi természettörvényeket figyelembe nem veszi. Az aristocratának is van esze, 's mégis őrültségnek isméri az ugynevezett természetjogokat. Kinek esze itt a' tiszta, az ép? hol van az észmérő, mellyen az ész' épségét próbálni lehetne? hol bir egy tulzó főnek esze több joggal csalhatatlanságra mint egy aristocratáé?

A' természetjogokat személyes létben, személyes szabadságban és személyes egyenlőségben helyzik, miket kivétel nélkül minden ember' természetjogszerinti tulajdoninak tartanak. De a' természetjog' tanítói észreveszik, hogy képtelenséget tanítnak, 's azért magok is annyira megszorítják e' hires jogokat, hogy végre semmi sem marad fen belőlök. *Krug* professor (System der practischen Philosophie, 1. Th. §. 29.) azt irja: Minden embernek eredetileg joga van: 1ör hogy éljen, vagy személyes létét addig folytassa, mig azt a' természet (itt hozzá kelle vala tennie: 's az emberi társaság) megengedi; 2or hogy hasson, vagy személyes erőit élő mozgásba hozza, a' mennyire ez önszabadsága' körében megtörténhetik; 's 3or hogy a' többiekkel egyenlő módon élhessen, a' mennyiben ezen egyenlőséget természetes különbségek, vagy önakarat (hozzá teszem: vagy a' társaság' akaratja) nem korlátozzák.

Ezek tehát az embernek nagyhirű természetjogai, de mellyek tulajdonképen csak annyit tesznek: „van jogod a' világon élni, ha meg nem halsz, vagy ha fel nem akasztanak; szabad hátadat vakarnod, ha megengedik; szabad jól laknod, ha van mit enned, vagy ha megengedik, hogy jól lakjál." — Csak fontoljuk meg, valljon többet mond e Krug, 's nem huzza e el a' másik kézzel, mit az egyikkel ad?

Hogy e' három természetjog merő bolondozás, még világosabban mutatandom meg. Épen olly helyesen alkalmaztathatók a' farkasokra mint az emberekre, 's szeretném megtudni, miként disputálná el Krug ur a' farkasoktól, hogy éljenek? Azért meg nem foghatom, miért nem irt még eddig senki egy állat-természetjogot. Ha ezek egykor iróskodnának, körülbelől igy okoskodnának: Minden állat egyenlő joggal születik. Milly joga van a' kétlábú állatnak, az ugynevezett embernek, hogy minket tetszése szerint levágjon, felfaljon, befogjon, vagy egyéb szolgálataira kényszerítsen? Valljon nem létezünk e egyenlő joggal a' világon? Nem terítette e nekünk a' természet az asztalt, mellyen táplálékot találunk az embernek minden hozzájárulása nélkül? Talán valami szerződés köt hozzá? Nemde szabadon járkálunk a' teremtésben, ugyanazon joggal, mellyel ő? Hogyan merészelhet tehát minket üldözni 's megenni?

Kinek lehet ezen okoskodás ellen legkisebb kifogása? Vagy talán azt hiszi az ember, hogy csak ő bir jogokkal, 's azokat az állatoktól megtagadhatja? Korántsem! hanem igy eszmélkedik: „Én vagyok az erősbik, 's annyi állatot eszem meg a' mennyi tetszik." — Még ezen okoskodás ellen sincs mit vetni, mert az magában a' természetben alapszik, mint mindjárt látandjuk.

Az ember' természettörvényének természetállapotjához kell alkalmaztatva lennie. Már most nézzük, millyen ez? Mert mindenek előtt ezt szükség megvizsgálnunk.

Minden lénynek természetállapotja az, mellyben él, mert máskép nem létezhetne. Az ember társaság nélkül nem élhet, azaz, éltének szükséges feltételeit emberi segitség nélkül nem teljesítheti. Ez talán bebizonyításra nem szorul; mert miként lehetne a' gyermekeket 's az ifjúságot ótalom, ápolás, oktatás nélkül megtartani 's emberekké alakítani? Mit tegyen a' beteg, a' nyomorgó? 'S ha a' felserdült igy állatilag fentarthatná is magát, de mint ember mégsem élhet, mert ahhoz társaságra van szüksége. Még az ugynevezett vadok is élnek társaságban, bármi csekély számú legyen is ez. Az állat czélirányos ruházatját a' természettől kapja minden hozzájárulta nélkül; ösztöne rendes táplálékaihoz vezeti, sőt még orvosságokhoz is, és igy magányosan is ellehet; azért is a' legtöbbeknél a' társaságösztön csak szaporítás végett tapasztaltatik, noha igen társas állatok is vannak, mint a' méh, hangya, hód, marmota 'stb. Az ember meztelen születik, minden szükségestől megfosztva; ellenben szünetnélküli vágy lelkesíti társaság után, mellynek segedelmével lakást, ruhát, táplálékot szerezhet 's létét növekedő arányban mindinkább kényelmesebbé 's kellemessé tehesse, azaz magát kimüvelhesse. A' legegyszerűbbnél kezdé, 's mindig halad, a' nélkül hogy valahol sorompóra akadjon, mellyet non plus ultrának kellene tekintenie. Ez az ember' *tulajdonsága*, ez az emberi társaság' okozatja. Habár fenmaradásának összetett eszközeit elérte, mégis sajátságos *természetállapotjában* marad, mellyet elhagynia se' nem szükséges se' nem lehetséges. E' szerint igen hibás mindazok' véleménye, kik az

embert természetállapotjából már régen kilépettnek siratják. Mert ki volna az, ki őt természetkivüli körbe helyzé? vagy talán maga távozott el a' természettől önfelfedezései által? Teheté e ezt, vagy teheti e? Épen nem. Ezt egy más erősebb, nagyobb lénynek kelle vala eszközölni. Az embernek eddigi előhaladása csak szükséges következése az emberi társaságnak.

Ezen igazságok: hogy az ember társaság nélkül el nem lehet, és hogy társaságban élvén, még természetállapotjában létez, eldönthetlenek.

De társaság nem is képzelhető tagjainak physicai, értelmi 's erkölcsi *különfélesége*, ugy álláspontjuk' 's foglalatosságaik', következőleg jogaik' 's éldeleteik' sokfélesége nélkül. Ennek következésében a' tagoknak minden tekintetből különbsége azon alap, mellyen az emberi társaság nyugszik. Ide tartozik mindenek előtt a' nemek' különbsége, az alak, erő, egészség, kor, testi 's lelki tehetőség, hajlandóságok 'stb. Milly tévedések uralkodnának szükségképen a' világon, ha az emberek alakjaikra nézve teljesen hasonlók volnának; lehetne e atyját, fiát, leányát, feleségét, kedvesét 'stb. megismerni? 'S miként maradhatna fen olly társaság, mellynek tagjai egyformán erősek, egyformán egészségesek, bágyadtak, betegek, öregek vagy fiatalok volnának? Képzeljünk továbbá magunknak olly társágot, melly csupa okosakból, ügyesekből, fortélyosokból, vagy csak egyforma ostobákból, együgyűekből állana.

Minden tagnak külön helyet is kell elfoglalni, mert ketten, sőt többen vagy inkább mindnyájan, egy időben ugyanazon helyen csak nem állhatnak. Azértis némellyek fen, némellyek alant, mások középett, még mások oldalvást léteznek; némellyek igen kényelmesen ülnek, mások ismét nagyon keservesen. — Maga az emberi test sokféle tagekből áll, mellyeknek némellyike annak egész súlyát viselni kénytelen, mások ellenben hordoztatnak. A' nyelv és szájpadlás éldelnek és kellemesen csiklandoztatnak, mig más részek kellemetlen működésekkel kénytelenek foglalatoskodni, hogy az egész fenmaradhasson. Igy van a' dolog a' hegygyel, házzal is; ha létezni akarnak, ugy némelly rétegeknek alul kell lenniök, némellyeknek oldalvást, másoknak felül; mert hiszen máskép hegyet vagy házat nem lehet képzelni. Nem kérdeztetik itt, valljon nem igen nehéz e az alsóbb állományrészeknek az egész teher' viselése? *kell* azt viselniök, mert máskép a' hegy megszünik hegy 's a' ház ház lenni.

Szintigy van az emberi társasággal is; némellyeknek egy, másoknak más foglalatossággal kell vesződniök. Néhányan parancsolnak, mások engedelmeskednek, szolgálnak; amazok jól, ezek roszúl élnek; amazok tobzódnak, ezek szükölködnek. Minél nehezebb a' munka, annál roszabb bére, 's igy megfordítva. Mind ez szüleménye az álláspontnak, mellyen helyezvék, 's ez máskép nem is lehet; mert hiszen az álláspont csak nem lehet ugyanaz a' társaság' minden tagjaira nézve. Szinte veleszületett mindenkivel, hogy olly embereket nagyobbra becsüljön, kik gazdag jövedelmekkel 's azon módokkal birnak, hogy magoknak az élet' minden kényelmeit megszerezhessék, az az, kik a' pénz' és hatalom' birtokában vannak. Illy magasabban álló személyektől a' közönséges életben még durvaságokat is felveszünk, szolgálatokra készek vagyunk irántok még akkor is, ha nincs remény feleslegökből részesülhetnünk. Egy gazdag zsidó, millionär, nemesember, mágnás, herczeg, Rothschild iránt — e' szavaknál rángatóznak mindazok' tagjai, kik nem ollyanok— nagyobb tiszteletet érzünk, 's e' természeti ösztönt csak azok vetik meg, kiknek az általányos világrendről épen semmi fogalmok. Csak illy buták merészelnek egy irányba állítni magokat ezekkel, mondván: „Micsoda? Én épen olly ember vagyok, mint ama' gazdag, ama' hatalmas, mágnás, király 'stb. Ember csak ember, én szintugy mint más; a' koldus ugy mint a' király 'stb.» Igen! de csak egyenként 's magában tekintve, nem pedig mint az emberi társaság' tagjai. Igaz, hogy a' királynak szintugy vannak természetes szükségei, 's épen ugy hal meg mint a' koldus; de mint a' társaság' tagjai vajmi távol állanak egymástól! Az egyiknek álláspontja a' másikétól igen különbözik, 's ugyanezen helyezetöknél fogva követeléseik 's jogaik teljességgel különbözők, 's azoknak is kell lenniök. A' láb szintugy tagja a' testnek mint a' fej; de mindaz neki mit sem használ, mégis kénytelen a' fejet hordozni; hasonlólag a' ház' fenekén lévő tégla szintolly tégla mint az egészen fen rakott, de mégis kell a' nálánál magasabban fekvőket hordoznia. Ezt az álláspont okozza.

Épen ezért hasznaikban és éldeleteikben is igen különbözők az emberi társaság' tagjai; némellyek bővelkednek, mások szükölködnek. Ez álláspontjaik' és személyes tulajdonik' következménye, a' nélkül hogy ezáltal a' társaság háborgattatnék vagy gyengittetnék. Valamint az emberi test szalag-'s egyéb geleszta táplál, a' nélkül hogy azért beteg legyen: épen ugy kénytelen a' társaság némelly ingyenélőket megszenvedni, kik még jólétét szintugy elősegítik, mint a' szalaggeleszták az emberi testét, mig igen meg nem szaporodnak. Ki ennek ellenkezőjét kivánja 's minden embert egyformán akar éltetni, az meg nem fontolja, mit ohajt. A' természet e' felől maga nyujt elég érthető intéseket. Egyik Grönland' jégbérczei közt születik, nyomorultan táplálja magát fókák' zsirjával, fázván élte' folytáig; a' másik Olaszországban narancsot, dinnyét 's maccaronit eszik 's mindig izzad. Még nálunk is a' terméketlen hegyekben igen nyomorultan élnek az emberek, mások megint termékeny vidékeken sokkal kényelmesebben. E' kettőnek léte mégis csak igen különböző, 's erre már magától a' természettől rendelvék. Mig a' méhek' 's pillangók' tápláléka méz, tüskét eszik a' szamár, más állatok szeméttel, rothadt szerekkel elégesznek meg. A' dolgozó méh fáradsággal gyüjti a' mézet, mig a' here otthon hever, a' királynéval enyeleg 's magát hizlalja; a' madár csintalanul repdes a' légben, a' féreg ellenben hason mász a' sárban, a' vakandok pedig a' földet turkálva soha világot nem lát. — Igy van a' dolog a' természetben 's igy az emberrel. Minden egyes a' lételnek csak olly módjára tehet szert, mellyet neki részint álláspontja, mellyen született, vagy mellyre egyébként helyeztetett, részint személyes tulajdoni, mellyeket vagy a' világra hozott, vagy később szerzett, nyujtanak 's mellyre alkalmatossá teszik. Igy a' gazdag szüléktől nemzettek a' kényelmes élet' elsőbbségét már magokkal hozzák a' világra; mások ahhoz ulajdonságaik vagy csak szerencsés körülmények' összefolyása által jutnak, mig másoknál épen megfordítva megy a' dolog, a' szerint, mint álláspontjokat az emberi társaságban változtatják. Erő, szépség, természeti ügyesség, lélekfelsőbbség 'stb. szóval személyes tulajdonságok rendelik el gyakran a' társaságbani álláspontot. Hány hölgy, hány férjfi nem köszöni könnyű életét egyedűl formájának, kecseinek? Mig a' természettől elhagyottak az emberek által is elhagyatnak, a' szépek minden éldeletek' tengerén usznak. Hol van itt az egyenlő *jog*, mellyet minden emberrel veleszületettnek állítnak? Némellyek szüntelen betegek, mások mindig egészségesek; itt is hol az egyenlő jog egészséges életre?

Valamint a' test' és lélek' tulajdoni, ugy a' foglalatosságok is különbözők az embereknél, 's ugy is kell lenni. Mert miképp

érhetné el a' társaság fő czélját, a' bátorságot 's éldeletet, ha az például merő szabókból, merő tudósokból, katonákból, tanácsosokból, kéménykotrókból 'stb. állana? hol venné az egyik a' posztót, a' másik könyveket, a' harmadik fegyvert 'stb? 's mindnyájan mikép laknának jól csak egyszer is? Ha pedig mind paraszt volna, mivel szántana, kenyérre hol találna lisztet, honnan venné a' legszükségesb edényeket, mellyeknek legegyszerűbbje is annyiféle külön munkákat kiván? 'S végre, ki hozna itéletet, ha egymás közt perbe keverednének; ki ótalmazná a' gyengébbet az erősbik ellen?

Egyedűl a' kölcsönös szükség azon kötelék, melly az emberi társaságot összekapcsolja.

Igy tehát teljességgel át nem látható, mikép illesztethessék azon állítás: „minden ember ugyanazon joggal születik," a' valóságos világrendre? Az emberi természet' jogainak természeti állapotjához szabva kell lenniök; ezt feljebb világosan megjeleltem. De Krug professor máskép tudja, 's azon kérdésre: Mi az ember' természeti állapotja? — igy felel 71 §., történetileg (historice) igen hibásan: „Természetállapot a' folytonos jogveszélyeztetés' állapotja; — polgárállapot a' folytonos jogbiztosításé." Ha ez utóbbi az volna, mit ő akar, ugy semmi panasz, semmi per nem fogna létezhetni 's minden jogoknak egyformán biztosítva kellene lenniök. Igy van e? Teljességgel nem. A' ki nem tudja, hogy a' polgári társaságban főleg szakadatlan jogveszélyeztetés uralkodik, az alszik, az a' világot nem ismeri. 'S mikép áll a' dolog az igazságkiszolgáltatással? Valljon minden panasz egyforma gyorsasággal 's igazsággal itéltetik el? Épen nem! Gyakran az ellenkező történik.

A' természetjogok' balgasága már az előbbiekből is világos; de a' következőkből még jobban ki fog világulni.

Minden jog a' vele-élhetés' tehetségét teszi fel, 's fel is kell tennie. Igy talán csak senkinek sem jutand eszébe, azon jogot tulajdonítni az embernek, hogy a' holdat látogassa, a' szivárványnyal házát beboltozza, vagy a' Karpátokat felfalja, vagy fogait napsugárral piszkálja; senki sem tulajdoníthat vaknak látásjogot, vagy rút asszonynak szépségjogot 's azt, hogy annyi imádót tarthasson mint a' szép; vagy agg szüznek az ifjuságjogot, 's igy más százezer jogokat, és csak azért, mivel az illető személy nem képes azokkal élni. —

A' ki már most azt mondja: „minden ember egyenlő joggal születik," ezáltal azt állítja: „minden ember bir létel-, fentartás-, szabadság- és egyenlőség-joggal, 's mindnyája képes e' jogokkal élni. — Látjuk azonban minden nap, hogy még a' szülöttek közt sem mindenik képes az élhetés' jogára, mert sokan már mindjárt születésök után meghalnak. Némellyik szünet nélkül beteg, vagy bénán születik stb. Mikép lehet már most, hogy mindezeknek olly joguk legyen az élet' fentartásához mint annak, ki közel egy századig él 's mindig ép 's egészséges? Annak, ki születése után mindjárt meghal, a' továbbélés nem kisebb mesterség, mint az élőnek a' holdat látogatni meg. — 'S végre, ha mindenkinek ugyanazon joga van az élethez, miért nem folytatja tehát ez életét, 's amaz miért nem egészséges, holott senki által nem akadályoztatik, sőt még szóval 's tettel gyámolittatik, egészség-intézetek stb. által? —

Ha tehát az emberek még a' létezés-jogra sem egyenlően képesek, annál kevésbbé követelhetik azon jogot, hogy egyenlő módon létezzenek, mert e' módot ismét nem csak az emberi társaság, hanem maga a' természet is elhatározza, valamint azt már fentebb láttuk. Igy némellyik a' jól-élhetés', egy másik a' roszul-élhetés' jogát már anyja' méhéből hozza a' világra; mikép lehetnének ezek egyenlő fenmaradási joggal születve. — Az inas talán szebb, egészségesb, erősb, fortélyosabb lehet uránál, de ő szolga, a' másik ur. Ha azt véli, hogy természeti joga van ugy élni mint ura, próbálja csak azt gyakorlatba hozni. Tegyük fel, hogy próbálja: urát megöli 's annak helyét elfoglalja; ugy ő is fogna inast tartani, kinek megint szintaz ötölhetnék eszébe, hogy amannak megmutassa, miként neki azon joga van szintugy élhetni, épen ugy megölni 's igy vég nélkül. Ha pedig nem akarna inast tartani, nehogy megöllettessék, ugy önmagának kellene inaskodnia, 's már csak azért sem hasonlítana előbbi urához életmódja' tekintetében, bármi világos legyen is előtte ahhozi joga.

Egyenlőség létez ugyan, de csak önkileges (subjectiv) viszonyban; mert kiki érezheti magát egyformán boldognak vagy boldogtalannak a' neki jutott osztály-rész mellett. A' grönlandinak szintugy izlik fókazsirja, mint az olasznak maccaronia; az inas épen olly jól érezheti magát, mint ura, néha még jobban. Egyedül az önkilegesség, a' fogalom, az érzékek választanak itt el mindent; az eredmény, noha külön körülmények közt elérve, mindig ugyanaz, bármi nagy legyen a' tárgyilagos (objectiv) különbség. Még a' legszegényebb, legnyomorultabb is bir azon képességgel, hogy életének örüljön, 's örül is néha neki jobban 's bensőbben, mint más legjobb egészsége 's feleslege mellett, kinek néha olly dolog, mellyet a' másik nem is ismér, életét elkeseríti. Ebben uralkodik a' legtökéletesb egyenlőség; 's ha a' philosophusok azt mondanák, hogy minden ember, személyessége' következtében, egyformán boldog vagy boldogtalan: ugy nem volna mit ellenvetni. Mert valamint nem hihető, hogy az arany-fáczán, a' czifra tengelicze vagy a' páva büszkébbek legyenek tollékességökre mint a' bagoly, 's hogy csillogó bundájok alatt szerencsésbeknek éreznék magokat mint a' veréb szürke köntöse alatt: szintolly erősen hiszem, hogy az emberi boldogság nem kevésbbé találtathatik durva állat-bőr alatt, mellyel az emberek' egy része födi meztelenségét, mint selyem ruházat alatt; mert itt a' viszonyképi (relativum) leginkább uralkodik. Mindenki részesül kellemetlenségekben. Habár azt nem nélkülözi, mit más, érezi mindazáltal olly dolgoknak, mellyekről a' másiknak még fogalma sincs, hiányát; 's igy akár honnan szarmazzék az elégületlenség' kellemetlensége, az mindig kellemetlen marad, valamint az örömre nézve egészen egyforma, akárhonnan keletkezzék, csak meglegyen.

'S itt találom a' valódi természetjogot: kiki t. i. már anyja' testéből magával hozza azon jogot, hogy ugy, mint a' társaságnak akármellyik tagja, létezzen a' világon önkileges tekintetben. De tárgyilag tekintve, más jogot nem engedhetek mint a' tételes (positiv) törvényt; a' közönséges természetjog pedig nem egyéb bolondjognál, 's igen helyes volna, ha annak tanítása egészen megszünnék; mert nem állván egyébből agyrémeknél, az ifjúság' fejeit megkábítja, a' társaság' legnagyobb kárára; hogy pedig a' vénekét is megzavarja, mutatja a' franczia zendülés, mint borzasztó bizonysága annak, milly veszedelmes légyen a' természet' valóságától, az örök természettörvényektől eltávozni 's agyrémeket vadászni.

Ugy vélem, világosan megmutattam, hogy a' tagoknak, 's ezeknek álláspontja, kiképzése, ügyessége, foglalatosságai' lényeges különbsége nélkül semmi társaság, következőleg ember

sem létezhet. A' ki tehát azt állítja, hogy minden ember egyenlő jogokkal születik, az azt akarja, hogy az emberi társaság, következőleg ennek minden tagja, 's szükségkép önmaga is, létezni megszünjék. *(Folytattatik.)*

Palermo.

Sicilia' fővárosa, a' tenger felől magas, tömött bástyáival egy középkori képet ábrázol. Annál meglepőbb a' város' belsejének hatása a' tengeri kapu' bemenetelénél. Ott egy széles, sinóregyenes és végigláthatlan hoszú utcza nyilik, kétfelől lapos fedelű, széles erkélyű, palotaszerű házakkal megrakva. Ezen pompás, mértföldhoszú utczának neve: *Casserano*, 's közepét egy nem kevésbbé szép utcza, *Macqueda*, hasítja, ugy hogy az által a' szép Palermo 160,000 lakosával négy csaknem hasonló negyedre osztatik. A' város magas hegyek' lábainál mérföldekre nyulik a' széles völgyben, 's fen végződik szent Rozália' klastromával. A' nyilványos életmód a' legvidámabb *genre*képeket tünteti elönkbe. Ne felejtsük, hogy délre az ég olly gyönyörű tiszta, a' természet olly bájoló, a' levegő olly meleg, de a' tengeri szelektől hűsítve 's kedves illattal áthatva, hogy az ember büvészi erővel érzi magát a' szabadba huzatni. Már reggel 4 órakor, midőn a' templomok' számos kupjait 's a' sok torony' csucsait az első napsugár aranyozza, hallani mindenütt reggeli misére csengetni. Asszonyok egyenkint sietnek a' templomok felé. Csakhamar ezután jőnek a' kecskések a' falukról nyájaikkal, 's hatalmasan kiáltozva: „Latte! Latte fresca! chi vuol buon latte di capra?“ (tej! fris tej! ki akar jó kecsketejet?) futják az utczákat. A' könnyenöltözött eladónők százankint körzik bögréikkel a' nyájat. Alig hajtatott az a' Macquedába, jőnek a' zöldségárusok, férjfiak és asszonyok, kiknek magasra halmozott kosarait szamarak hordják, 's lármájokkal: „Carotte! carotte! oh che belle carotte!“ (murok! murok! oh be szép murok!) töltik el a' levegőt. Ezek után következnek a' kertészek, kik „Maluni di tavola, Pumi d' amore-Pitrusini“ 'stb. kiabálják. „Oh che belle Friaule! belli, belli, belli Portugalli!“ hallatik ki ismét ebből. 5 órakor kinyittatnak a' caffétériák és serbetteriák. Az ajtó előtti tér megöntöztetik, söpörtetik, székek 's asztalkák rakatnak ki; az első költők rakásonkint gyülnek, ezek a' *fachini*-k (teherhordók) kik ott 4 — 6 granért kapják minden elevenségökkel 's lármájokkal a' szilkét 's kenyeret. Még fél óra 's a' boltok nyitvák pompás mutatványaikkal; az utczaárusok mindenütt jelen vannak aranyczafranggal 's viaszangyalkákkal ékesített bódéjokkal, és tárogatóhangon kiáltják az ülő 's kóborló vizárulók: „Aqua signori, aqua fresca!“ vagy „Chi bere aqua con ginerra! v. con lumini!“ mások ismét ajánlják „belli meluni di aqua“ és ismét mások jeges vizzel járják be az utczákat. 8 órakor már érezhető a' hőség; a' kávéházak 's ablakok előtt a' fejér sátoralakú függönyök lebocsáttatnak, 's az elsők' napfedelei alá kereskedők, hajóskapitányok, jegyzők, sensalok gyülnek; a' piperebóltok megtelnek dámákkal; a' számtalan prokátorok, scribanok szabadon álló iróasztalaik előtt lármásan czivódnak, tanakodnak, disputálnak; a' *memorialista*' asztala körül, ki az utczák' szegletein ül, minden rendű személyek sürögnek; szemérmesen, lesütött szemekkel sugja egy fiatal leányka az őszszakálú irónak egy szerelmes levél' megrendelését, midőn egy másik könyörgőlevelet kér a' királyhoz. Most kezdődik azonban a' tolakadás a' lottocomptoirok előtt. *Százezer* 4 granira! — minő szivrészegítő lehetség! — Ezután nyilnak meg a' műhelyek, mellyek nyiltan állanak földszint, vagy mint a' vargák és szabók a' szabad utczán vannak. Hangyaszerű munkásság kezdődik; 's mindazon kalapálás és dobogás, reszelés, gyalulás és fürészelés, éneklés és kiabálás összezavarva, rémítő, bódító lárma. De hirtelen elnémul az iszonyú zaj, halálcsend lesz, a' tömeg széled, mindenki leveszi kalapját, meghajolnak, sokan térdre borulnak — egy pap jön egész ékességben, ki a' szentséget viszi egy haldoklónak; a' dobosok, éneklő gyermekek füstölőkkel és égő gyertyákkal, a' pap a' szentséggel egy napernyő alatt, utána ismét gyermekek magas lámpákkal; mihelyt ez keresztül vonult a' buzgó néma sokaságon, egy szempillantás mulva ismét beáll az előbbi boldogtalan zavar és lárma. De alig hangzik a' déli óra, a' sokaság elszéled; a' boltok, kávéházak bezáratnak, és elpusztulva látszik az eleven Casserano, elhagyatva a' zajgó Macqueda; mert a' *siesta*' órája beállott, és halálcsend nyugszik a' hoszú mint kihalt városon. 4 órakor ismét az erkélyek 's a' lapos fedelek' árnyékos sátorai kezdődnek népesedni; most áll be az énekesek', szemfényvesztők', kutya-'s majomtánczoltatók', marionettek', policinellok', 's utczai hangászok' aratása. Minél alább hajlik a' nap, annál élénkebb lesz az élet. A' házak előtt egész társaságok ülnek, magokat beszélgetéssel, muzsikával vagy énekkel mulatók. Most jönnek a' fényes, gyakran igen furcsán ékesített ódivatú kocsik mozgásba. A' dámák a' leggazdagabb gyémántékességekkel, tollakkal és fáyollal fölpiperézve kocsiznak a' tengerkapu előtti térre, hol a' *Passeggiata* — igen pompás sétahely — a' palermoi *Corso*-t képzi. Számos nyalka legénykét, arany gyürűkkel, lánczokkal czifrázva, kezeikben selyem esernyőt tartva a' nap ellen, nyargalnak gyalog és lóháton *adorata*-ik' hintója mellett. A' pavillonban gyönyörü muzsika zeng; ott a' kocsik megállanak; amott suttognak, pillantgatnak, csevegnek 's egész szivökből nevetgélnek; de hirtelen a' város' ötven tornyából hallik az ünnepélyes *Ave Maria*, 's azon pillanatban a' muzsika megszünt; a' dámák fölemelkednek üléseikről, az urak leveszik kalapjokat; a' három Ave Maria' csendes morgása, mellyet mindenik imádkozik, terjed az egész mozdulatlan tömegen. De az utolsó *Amen* megkezdi a' zajgó örömlármát, mellyel az estcsillag (a' szerelem' csillaga) üdvözöltetik, és lármázva, csevegve kivánják viszont: „Buona notte!“ (jó éjszakát). — 8 órát üt, melly az opera' 's vacsora' órája. A' passeggiata megürül. Minden irányban robognak ismét a' kocsik vissza a' város felé. A' Casserano már fényes világítással sugárzik. Minden perczczel szaporodik a' tolakodás; csupa élet és mozgás látszik mindenütt. A' halvásár is elkezdődik az árulók' ordításaival; 9 órakor a' *Rosario* tartja menetét: ez egy minden rendüekből álló processio az olvasó' éneklésével. Ez minden estve viaszgyertyákkal vagy lámpákkal indul egyik templomból a' főutczákon át; az ezerek' zugó éneke, a' távolban, igen fájdalmasan hangzik. De erre tüstint a' legnagyobb contrastban hangzik ismét négy regiment' törökmuzsikájával a' takarodó (Zapfenstreich). Igy tart a' zaj majd éjfélig. Ekkor lassankint kihal a' nép' élete, csak imittamott egy Máriakép (Madonna) előtt egy szelid négyes asszonyének, vagy egy magányos mandoline kiséri az éji csendet egy szerelmi ének' panaszos és lágy hangjaival. Illyenkor ugyan a' rostély' háta megett nem hibázik egy leselkedő szép leányfő, melly epedve susogja: „Buona notte idolo mio!“ — Valami leirhatlan édesnek kell az illy üdvözlésben fekünni; mert a' palermoi nők, ellentételben a' nápolyiakkal, véghetetlenül finomabbak, fejérebbek és szebbek mint a' férjfiak. Az alsóbb rendűek fejökön fejér kendőt 's egy barna köpönyeget viselnek. Az arany és drágaságok iránti hajlandóság mind a' két nemmel közös. Még a' csupasz karú 's mezítelen lábú fazékasnak is egy nagy arany gyürű függ jobb fülén. A' felsőbb rendűek franczia divat szerint öltöznek, de az eleven szin 's ábrándos czifraságok utáni vágy mindenütt kitetszik. A' néptáncz, mellyet a' csendesb utczákban látni, az ujjakkal való csörgéstől 's pattogástól kisérve, hasonló a' spanyol *fandango* vagy *cachuca* tánczhoz. *P. E.*

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

9. szám. Januarius' 30.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

A' magyar tengermelléki kereskedésről.

Fiume, januarius' elején 1838.

Bármilly különbözők legyenek az ország' egyes részeinek 's megyéinek szükségei 's termesztményei, 's bár e' tekintetben a' belföldi kereskedést az utak' rendes vonala, alkotása 's a' viszonyos közösülés' könnyebbítése által jóval elősegíteni lehetne: különös figyelmet érdemel mindazáltal a' külföldi 's jelesen a' tengeri kereskedés, minthogy ez uton nem csak a' fölösleg, hazánkban többé el nem kelő 's nagyobb ipar által bizonyára jóval szaporítandó termesztményeinket eladhatnánk; hanem azokért, ama' tekintetnél fogva, hogy a' tengeren, a' világ' egyes részeiben, változva mindig előforduló szükségeket, folyvást a' körülményekhez intézve, a' legmesszebb távolságban is pótolni, 's a' nagy kereskedési viszonyok' rését követni lehet, jóval nagyobb árokat is nyerendnénk, mint a' mellyek egy, termésére nézve általányosan felette áldott, de topographiai helyzetét tekintve nem épen kedvező fekvésű országban reménylhetők. —

Az egyik fő vonal, mellyen termesztményeink a' külföldre juthatnának, a' hatalmas D u n a lenne; de ennek tökéletes használása a' Vaskapu, 's az e' körül Oláh-'s Törökországban előforduló tetemes nehézségek miatt mindeddig bizonytalan; a' kereskedés továbbá e' vonalon olly tartományok mellé vezet, mellyek nálunk kedvezőbben helyeztetve, önmagok is bővelkednek termesztményekkel 's velünk versenyeznek; végre a' hajózás még a' Vaskapun tul is, jelesen a' fekete tenger' partjain, veszedelemmel vagyon összekötve. Jusson azonban — forrón kivánjuk — létre és divatba tengeri kereskedésünk e' csatornán; olly termékenységű országhoz, mint a' miénk, mindig két vagy több fő vonalok is beillenek és szükségesek; 's minthogy a' kereskedés a' másik fő vonalon, t. i. a' magyar Tengermellék felé, csekély részben már tettleg divatoz*), ez iránt némelly é s z r e v é t e l e k e t bővebb megfontolás végett az olvasó közönség' elébe terjeszteni a' jelen értekezés' kitűzött tárgya.

A' viszonyok, mellyekkel ezen kereskedés jelenleg küszködik, imezek:

I. Nem küldetnek a' termesztmények azon tökéletességben, mellyben azok a' külföldi kereskedésre kivántatnak.

Ugyanis buzánk 's jelesen a' bánsági buza felől is ujabban az mondatott, hogy a' tenyésztők inkább a' sokaságra mint a' minéműségre ügyelnek; — melly utolsó tulajdona a' termesztményeknek a' világ' kereskedésében arra, hogy jó hirt 's nevet szerezzünk, 's árúczikkelyink másokéinál ha nem kelendőbbek, legalább egyenlő becsűek legyenek, voltaképen megkivántatik, 's helyzetünkben annyival inkább elkerülhetlen, mivel a' rendkivüli vitel-bér a' termesztménynek eredeti becsét (mint alább fog következni) felülhaladván, szorgalmunknak oda kell járulnia: hogy a' világ' piaczára a' legjobb féle 's legtisztább termesztményeket szállítsuk.

Hogy felséges boraink' megtetszetésére foganatos lépéseket tegyünk, közös a' kivánat. — Ezen ága a' hazai kincsnek a' tőkefajtól 's ültetéstől kezdve, minden egyes szakaszaiban a' bormüvelésnek, — minők: a' szüret, a' bor' idomítása az illető nemzetek' izlése szerint (hamisítás nélkül), a' bor' ápolgatása a' hordókban, 's annak lefejtése' alkalmával palaczkokban, — különös figyelmet érdemel. Például szolgálnak más nemzetek, mellyek aligha jobb boraikat, szorgalom és szerzett tapasztalások által, világszerte kedveltetni 's hajdan csirázó ebbeli kereskedésünket megszüntetni tudták. — Jutalmas dolog lenne valóban egy derék, a' szükséges tulajdonságokkal biró honfit az ebbeli alapos isméretek' megszerzése végett utaztatni, vagy legalább egy külföldi alkalmas embert e' czélból az országba rendelni, a' jótékony borismértető-intézetet mindinkább terjeszteni, 's az eladást lehetőkép könnyebbíteni. —

Továbbá a' magyarországi kender a' legbecsesebb kenderek' sorába számíttatik. — Keresve vala egy pár esztendő előtt kenderünk, 's Bács vármegye szép sommákat vön be ezen termesztményből. Némellyek azt állítják, hogy megcsalatván a' külföldi kereskedők bizonyos roszlelkű kalmárok által, kik a' kendert külsőképen szép alakba önték, belseje azonban a' pamatnak, aljas csepűvel (kóczczal) 's rothadt kenderrel vala kitömve, ujabban ismét másfelé fordultak. Mások azon észrevételt teszik, hogy a' kender általányosan a' pozdorjából nincsen eléggé kitisztítva, 's hogy ezen szemét a' portéka' súlyát 's a' fuvarköltséget szinte neveli. Ismét mások végre azt ohajtanák, hogy ne csak a' polgár, mint jelenleg történik, hanem a' földesur is müveltetné e' termesztményt (mit a' föld' javítása mellett 's amaz ujonan nyert telkekben, mellyek ezelőtt viz alatt valának, 's most a' legtermékenyebb földekké változtak, bizonyos haszonnal lehetne tenni) és fordíttatnék annak fajára, áztatására 's tökéletesb tenyésztésére több szorgalom. —

Hasonló kivánatokat hallani a' d o h á n y iránt. — E' termesztmény korántsem tenyésztetik azon mennyiségben, mint azt országunk tehetné; de a' velebánás is sok helyen tökéletlen és hiányos, a' zsidóság megelégszik azzal, ha romlott portékáját másra tolhatja, a' további 's el nem maradó következésektől nem tartva. — Illy kivánatokat hallani több más termesztményekre nézve is, mellyeknek egyes, amugy is tudva lévő előszámlálása unalmas lenne 's általa a' jelen értekezés eltávoznék czéljától.

*) Mult 1837dik esztendőben a' Ludovicea-uton 1,200,000. mázsánál többre ment a' kivitel.

II. A' bizonytalanság, melly idő alatt szállíttathatik a' termesztmény rendeltetése' helyére.

Jelenleg a' terhelt hajók a' Dunán Zimonyig, onnan a' Száván Sziszekig, 's innen a' Kulpa vizén Károlyvárosig jőnek. — Sziszekig a' hajózás a' Száván néha alacsony vizek 's a' folyamba dült fák által hátráltatik. Sziszektől Károlyvárosig a' nagyobb hajók igen ritkán juthatnak, 's e' miatt Sziszeken a' termesztmények csónakokra rakatnak: mindazáltal arra is, hogy ezen csónakok Károlyvárosig juthassanak, kedvező vizállás kívántatik.— Károlyvárosban végre a' termesztmények rendszerint raktárokba letétetnek, 's utóbb szekeresek által a' Ludovicea-uton Fiuméig, vagy a' nem rég igen czélirányosan a' katonai őrezredek által helyreállíttatott József-uton Zenkig vitetnek. Ezen emberek vállalásaiknak nem szoktak rendesen megfelelni, 's különböző hatóságok alatt lakván, és sokszor ugyanegy időben több kereskedőkhöz fuvarbérbe szegődvén, felette nehéz őket rendre szoktatni 's igéreteik' teljesítésére késztetni. Mindezen egyes akadályok 's hátráltatások azon következést szülik, hogy ha egy fiumei kereskedő a' Bánságban gabonát rendel, bizonyosan soha el nem határozhatja, melly időre fog gabonája ide érkezni, 's többször 6, 8, sőt 10 hónap (!) is elmulik, mielőtt portékája kézre jutand.— Milly káros légyen az illyetén késletés, kiki könnyen megbirálhatja; mert illy hoszú idő alatt a' gabonaár nevezetes változásoknak vagyon kitéve, a' szükséget szenvedő vidékek máshonnan már ellátvák, 's az, ki ma igen helyesen 's világos hasznával számolt, a' félesztendei változások után vagyonát koczkáztathatja. — Mi a' szállításokat a' száraz földön illeti, ezekkel szinte igen hátra vagyunk. Az ut jelenleg innen Bécsbe Laibachnak megyen, holott Varasdnak és Sopronnak jóval közelebb, 's ha az élelem' árát 's a' föld' egyenességét, mellyen az ut keresztülvezet, tekintjük, olcsóbbnak is kellene lenni. Innen Pestre Pettaunak (Stájerországban) küldetnek a' portékák, mi szinte nem kis kerület; de a' rosz utak Zala 's Vas vármegyéknek, Sopron felé, 's Varasdtól majdnem Fejérvárig, mellyeknek minélelőbbi hellyreállítása valóban felette kívánatos, és az elhagyatott állapot, mellyben a' szekerezés e' vonalon mostanság vagyon, okozzák, hogy a' portékák a' fentebb érintett, noha hoszabb uton küldetnek Bécsbe 's Pestre.

III. A' rendkivüli fuvarbér.

A' Bánságból Károlyvárosig egy mérő gabona' szállítása, a' fenemlített késés mellett, 20—24 pengő xrba kerül; Károlyvárostól idáig 40—50 xrba, sőt egy forintba is, a' szerint mint a' fuvar kevesebb vagy többb; ezen utolsó bérbe az uti vám a' Ludovicea-uton már be van számítva, melly egyébkint a' ujabbi leszállitás szerint mérőnként 10 xrt tesz. — Jelenleg Károlyvárostól idáig mérőnként 54 xr fuvart fizetnek, melly a' fentebbi vizi fuvarral együtt 24 xjával, 1 fr. 18 xrt teszen; holott a' Bánságban most egy mérő gabonát 1 f. 12 krajczárért pengő pénzben, sőt egy forintért is, vásárolhatni; 's igy a' fuvarbér a' termesztmény' értékét felülhaladja.

IV. A' hitel' hiánya.

Jelenleg, ha valaki a' Bánságban vásárolni szándékozik, kénytelen kész pénzt oda küldeni, 's váltólevelek által a' fizetések nem eszközöltethetnek. — Már a' kész pénz' eljuttatása a' Bánságba, sőt Pestre, költséggel jár; de a' kész pénz' azonnali kiadása, miután a' termesztmény csak fél esztendő mulva jut kézhez, azon tekintetben is veszteséges, mivel azt annyi ideig haszon nélkül kell hevertetni.

(Vége következik.)

Utazási töredékek Dalmátországból.

Fiume, nov. 18-kán 1837. *)

Bindocci' ittlétéről már a' *Hirnök'* valamellyik számában értesíttetett a' t. közönség, 's annak itt adott academiájáról a' *Rajzolatok'* nem emlékezem mellyik számában szinte többet lehete olvasni; ezekről tehát nem szólok. Az is meg volt már pendítve, hogy innen Bindocci két magyar ifjú' társaságában vitorlázott Dalmátia felé. Ezt oda kell igazolnom, hogy Bindocci' uti társai nem ketten, hanem hárman valának. Én lévén egyik közülök, e' kellemes és ugyszólván improvisált kirándulásnak főbb vonásait távol lévő barátim' és ismerősim' számára, kiknek e' töredékek' 's uti kalandok' olvasása tán egyedül nem lesz érdektelen — nem igen bántván azon viszketeg, melly szerint olly nagyon sohajtoznám azt, mit önmagam' 's velem együtt utazó barátim' egykori kedves visszaemlékezéséül csak futólag jegyezgettem fel, nyomtatva is látni — tisztelt szerkesztő urnak ime azon tökéletes meghatalmazással küldöm által, azokat a' Hirnök' hasábjaiba felvenni, vagy nem, a' mint tetszik.

Improvisáltnak mondám e' kirándulásunkat, mivel csak egy nappal előbb is mindhárman, kik Bindocci' kisérői lettünk, e' dalmátiai utról, most legalább még, csak nem is álmodozánk. Bindocci volt ki erre felszólíta, 's bennünket kért, kisérnők legalább egyketten dalmát utjában. — Nem soká tartott a' pro és contra habozás, és csakhamar egyes akarattal elhatároztuk magunkat, kezet adva az igenre, mert az olly szépen mutatkozó alkalom 's a' vágy, egy általunk még ismeretlen 's reánk nézve különösen érdekes országot, rövid idő alatt 's illy társaságban láthatni és beutazhatni, olly vonzalmak valának, mellyek ellenállhatlanul hatottak mindhármunkra.

Felfogadánk tehát egy kisebb rendű hajót, brazerát, Záráig, és october' 3ika' estvéjén játékszin és vacsora után, hol Bindocci' kevés napok alatt szerzett számos tisztelői 's barátink között, szerencsés visszajövetel' fejében vígan és sűrűen ürült még a' pezsgő pohár, a' sok szíves búcsuzás után hajóra ültünk azon derűlt kedvvel és reményteljes lélekkel, melly a' fiatal szívnek olly irigylendő tulajdona, 's gond nélkül adtuk magunkat által a' hivtelen elemnek. Éjfél felé vitorláztunk ki kedvező széllel a' Bocca-grandén. Utunk, kivévén hogy szegény Bindocci a' tengeri nyavalya miatt majd mindig szenvede, reményen felül szerencsés volt, 's itt a' két napot, melyet tengeren tölténk, elmellőzvén, mindjárt Zárába ugorhatnám, ha utazási koszorúmba egy nefelejtset nem kivánnék fűzni azon szépnek, ki már utazásunk' kezdetét olly kellemes órákkal fűszerezte.

Hajónk csekély mennyiségű burgonyával lévén terhelve, a' kapitány kért, engednők meg, hogy utközben Lussin-piccolóban horgonyt vethessen, azt ott lerakandó. Ezt annál örömestebb engedtük meg nekie, mivel a' burgonya, mellyen ágyaink voltak készítve; a' fekvést, az egyébként is szűk helyben nem igen tette kényelmessé. Igy tehát oct. 4én dél tájban Lussin-piccolo alatt állapodtunk meg.

Volt hajónkon mint ötödik utas még egy tisztes öreg hajóskapitány, ki a' hajózás' veszélyes pályájáról már lemondván, Lussinba vonta vissza magát, ott öreg napjait családja' körében csendesen végzendő. Ezen emberséges ősz, ki már utközben

*) Több okokból elkésett.

regényes kalandjaival mulattatván, velünk összebarátkozott, ide értünkkor mintegy kikérte magának, vennénk addig, mig a' burgonya lerakatik, házánál szállást és nyugodnánk ki egy pár óráig hajlékában. A' szíves ajánlás szívesen fogadtatott, 's ime ismeretes hivására egy hajócska közelített tüstént az ellenpartról, három hölgytől, a' kapitány' leányitól, eveztetve, bennünket a' szárazra viendő.

Be gyönyörű szép alakok! volt a' közönséges felkiáltás. Milly erős, egyenes, kifejlett termetek. De milly szebbnél szebb a' legfiatalabbik, a' nagy feketeszemű, kit Domenicának hallánk nevezni. Leraktuk szükséges holminket a' sajkába, a' sültekkel rakott kosarakat, 's borral tölt palaczkokat — mert nyolcz napra voltunk ellátva élelemmel, szerencsétlen 's hoszabb hajózás' esetére — 's áteveztünk a' tulpartra. Örömmel léptünk a' tágas kétemeletű házba és a' nyájas, ugy látszék, a' csendes házi örömekben elégedett 's boldog család' körébe, hol még az öreg de eleven 's fris anyától, 's még két más, de már férjhez ment leányától nyájas és megelőző szívességgel fogadtattunk. Tengeri uton többnyire jó étvágya szokott az embernek lenni; igy volt velünk is. Természetes lön tehát legelőször is az evésre gondolás. Minthogy minden ehhez megkivántató magunkkal volt, nem félhettünk a' szerény családnak üres gyomrunkkal alkalmatlankodni, sőt inkább szivességet szivességgel akarván fizetni, terítve lévén az asztal, az egész családot vendégünknek kértük, 's öröm és vigság közt végeztük a' jóizű lakomát. — Serdülő ifjúságom óta csak ritkán folytatott rajzolati gyakorlatimból még maradván némi kevés ügyességem, ebéd után elővevén albumomat, barátimnak mondám, hogy megpróbálom, hacsak időtöltésből is, a' szép Domenicát lerajzolni. Ezek mintha ezáltal önohajtásukat teljesítném, erre még mindinkább felszólítottak, 's e' szerint mindnyájan kértük a' szép Domenicát, ülne kevés szempillantásig csendesen, hogy őt dalmát utamnak emlékképeül albumomba lerajzolhassam. Àrtatlanul elpirúlva és szerényen vonakodva hallgatta eleinte e' különös és váratlan kérést a' meglepő szépségű hajadon, de utóbb, tán mivel mégis kissé hizelkedett asszonyi hiúságának ez ohajtás, és szüléitől is unszoltatva, mégis csak hajlott közös kérésünkre, 's gyermeki örömmel felpiperézvén még előbb magát, ünnepi ruhájába öltözve, lángokban égő arczczal ült le átellenemben. Itt őszintén meg kell vallanom, hogy később némileg megbántam e' tettemet, mert boszankodva kelle látnom, hogy a' többi testvérek irigy 's hiúság-bántott szemekkel mérték az e' részben egészen ártatlan Domenicát, 's miként csak neki hódol kiki, 's csak ő az egyetlen, e' nap' egyedüli dicsó királynéja. De hogy is lehete másképp? Egyenként külön tekintve, a' maga' nemében ugyan mindegyiket szépnek kelle vallani, de Domenica mellett ki figyelmezhete még másra? Nyájas enyelgések között elvégződött azonban munkám, 's imigy-amugy el is találtam. Előttem van, midőn ezt irom, 's még most is emlékezetembe, hová azonban hivebben be vagyon vésve, visszavarázsolja a' kedves originalt; de e' sima liliombőrt 's ragyogó egészség' rózsaszinét; e' nagy fekete nyilt szemeket, mellyekből szivének fel-felemelkedő érzéseit már tisztán lehet olvasni, mielőtt tán még önmaga ezeknek világos tudásába jutna; e' rubin-ajkakat, mellyek körül a' Gratziák játszadoznak; 's mindenek felett e' vidám, életörömet 's mély léleknyugalmat lehelő vonalokat, mellyeket néha egy búskomoly de szelid csendes melancholia még érdekesbekké teszen; e' fohászok alatt emelkedő keblet, egy szóval ez egész bajalak' remek alkotását nincs ecset melly voltaképen festhesse.

Mindnyájunk' érzésében látszott ekkor Bindocci osztozni, midőn rajzom alá e' két verset irá:

Ah! s' io fossi ogni istante a Te vicino
Per Te allor più bello mi paria Lussino!

és később:

Jo la vedi — e quel sembiante,
Mi sembrò l' astro d' amore;
La baciai — e da quell' istante
Di due cor si è fatto un core;
Jo Domenica sospiro,
Per Domenica deliro.

Vigan tölt még el az estve, séta, beszélgetés és játék között, 's éjfélkor elvégre hajóra kelle ülni. Nehezen váltunk el a' kedves családtól, 's elérzékenyedett szívvel vevénk végbúcsút 's mondánk tán örökre istenhozzádat a' bájoló Domenicának, ki könyező szemekkel 's reszkető elfojtott hangon kivánt kezet szorítva mindegyikünknek szerencsés utat!

Csendes álomba voltunk merűlve, midőn hajónk a' kies Lussinból kivitorlázott, 's más nap reggel felébredéskor már messze maradtak partjai. Délfelé szélcsend miatt csak lassan haladhattunk; estvefelé azonban eleinte ugyan csak gyenge szellőcske, de később nőttön nőtt hatalmas szél hajtván vitorláinkat, sebesen közelíténk Zára felé. Az estve már késő és sötét volt. Közel Zárához a' csatornák szaporodnak 's igen elágazottak; azért, kivált sötét éjszaka, igen veszedelmes a' bejáras, minthogy nehéz kitalálni az igaz utat, és ügyes gyakorlott kapitány kivántatik, ki a' hely' mivoltát minden oldalról jól isméri. A' miénk, mint mondá, már 16 esztendő óta nem volt Zárában, azért nem lehete csodálni, ha a' városba vezető csatornát elvétette; 's igy egyszerre csak azt vettük észre, hogy száraz földtől vagyunk körűlvéve; a' szél egész erővel 's dühösen süvöltött 's villám sebességgel hajtott a' part felé, 's kevésben múlt, hogy hajótörést nem szenvedtünk; de szerencsénkre még jókor észrevévén a' botlást, nagynehezen a' sok fáradságos bordeggérozás után mégis kivergődtünk a' veszedelmes helyből, 's nem sokára Zára alá értünk. Itt, minthogy napnyugat után már nem adnak libera praticát, azaz engedelmet a' partra szállani, reggeli 8 óráig még a' hajón kelle maradnunk. A' kiváncsiság 's látnivágyás azonban már szürkületkor felkergete bennünket a' hajó' fedezetére, de a' szemlélet nem igen felelt meg várakozásunknak, mert a' magas kőfalakon kivül, mellyekkel a' város körül van véve, magából a' városból majd semmit sem láthatni, 's a' két-három trabaccolo 's néhány sajka és csónak kikötőjében nem nagy ideát adhattak Zára' kereskedéséről.

(Folytatása következik.)

Gyorskocsizások Magyarországban.

Országutainknak igen nyomorú állapotja mellett is, mellyek csaknem az ország' semmi részében nem birnak szabályzott irányzattal, mind a' mellett hogy olly utalapoknak vagy kitüzéseknek, mellyek a' közlekedést némileg megkönnyithetnék, semmi nyoma sincs, és mind a' mellett, hogy a' járható utak' előállitásának illy elmellőzése miatt az év' nagy részén által csaknem minden közlekedésnek félben kell szakadnia, egy pesti serény kereskedőnek, más érdemes férfiakkal egyesülve, sikerült valahára, honunk' műiparos előhaladása' minden báratinak ohajtását betölteni, 's az utazóknak, pogyászoknak 's áruknak czélirányos előmozditása végett egy gyorsutazási intézetet felállitani, melly az ellenébe álló lényeges akadályok' daczára is nehéz feladatát

a' legdicséretesebb módon tudta megfejteni. Az eddigelő e' közhasznu társaság által tett rendelkezések szerint, e' gyorsutazási-intézet' kocsijai, Pesten a' ref. egyház melletti *Rottenbiller*-házból indulnak ki:

Minden *kedden* 's *pénteken* Fejérvár, Veszprém, Kanizsa, Varasd, Zágráb, Károlyváros és Fiume felé Triesztig.

Minden *vasárnap* és *szerdán* Gyöngyös, Miskolcz, Kassa és Eperjes felé 's innen tovább Lembergig.

Szerdán és *szombaton* Kecskemét, Szeged, Sz. Miklós és Temesvár felé.

Pénteken Debreczen, Nagy-Várad, Kolozsvár és Szeben felé.

Csötörtökön Vácz, Losoncz, Rosnyó, Kassa, Igló, Lőcse és Késmárk felé.

E' gyorskocsizás egyszersmind nem sokára, az uj-bányai kereskedőkkel egyesülés következtében, Losonczról kiindulva, Selmecz- és Körmöczbányával közlekedve, Uj-Bányán keresztül Rosnyó felé Biliczig, hetenként kétszer lesz kiterjesztendő, hogy ezáltal a' boroszlói nagy gyapju-vásárral is érintkezésbe lehessen jönni. Továbbá *Pausenberg* József' kereskedőháza Temesvárott ugyanonnan indulva ki, e' gyorsutazást Lugoson keresztül Szeben felé Brassóig szándékozik kiterjeszteni.

Üvegszövetek Franciaországban.

Dubus-Bomal Lilleben egy módot talált ki üvegből szövetet készíteni, melly egészen hajthatékony 's a' szobák' falai' felékesítésére használható. E' szövet igen meglepő tekintetet ad 's a' legszebb selyem-szöveteket, még ha arany vagy ezüst szálak vannak is beléjek szőve, csillogó színével felülmulja. Némelly nemei ezen uj termesztménynek a' párisi dalszinházban használtattak 's a' francziák' királynéjának annyira megtetszettek, hogy a' feltalálónak egy arany emlékpénzt küldött. A' franczia hirlapokban (*L' Echo du Monde savant* 'stb. 58. sz. 1837) e' felől következőt olvashatni: „Ha valamelly teremet, melly elegendőkép ki van gyertyákkal világítva, ez üvegszövettel felékesitve gondolunk, azon meggyőződés lep meg bennünket, hogy illy fényt csak a' legmerészebb képzelet teremthet magának. Szóval az ember magát az arab regék' legcsodásabb palotájába véli áthelyezve lenni. Az üvegszövet' sima felszinéről visszavetett világ, melly tetszés szerint különféle szinű lehet, a' teremet ollyanná teszi, mintha a' falak gyöngyökkel vagy gyöngyházakkal volnának befedve, vagy granát, zafir, topáz, rubin, amethyst és más illyfélékből készítve, vagyis tulajdonkép mindezen drágakövek ezerféle módon vannak egymással egybekapcsolva 's csoportozva, ugy hogy majd csillagokat, majd gyémántrózsákat, majd virágbokrétákat képeznek, mellyek a' legpompásabb habozatban végtelenül változnak.

Uj részvényes társaság.

Párisban egy uj részvényes társaság alakult, melly a' szegény gyaloglókat minden az ottani kocsiktól és szekerektől fenyegető veszélyek ellen biztosítja és kármentesíti. — Jövendőben tehát, ha egyszer az ember kamattartozását lefizette, bizvást besároztathatja, letapostathatja, összezúzathatja magát; erre többé nincsen gondja, megvan biztositó-jegye, 's igy a' részvényes társaság tartozik őt felemeltetni, lekeféltetni, kijavittatni 's több efféle. Minden utczasarkon egy vagy több biztosai állanak az igazgatóságnak kefékkel és hordozó-székekkel. A' gyalogló tehát most bátran mehet, a' nélkül hogy az utczákon előfordulható akadályokra legkevesebbet is ügyeljen. Ha egy szemtelen cabriolet' recsegő „félre!“ szavát hallja, soha se mozdúljon; ha egy neveletlen fiacre le akarja őt a' járdáról nyomni, soha se hajtson rá; 's ha egy goromba omnibus keresztüljár testén, csak hadd tegye; hiszen mindez az embernek egy krajczárjába sem kerül, mert hiszen az ember biztosítva van. Csak egy ujjacskáját mozdíthassa még, hogy a' legközelebbi sarkonállónak inthessen, akkor aztán őt minden további alkalmatlansága nélkül 10 percz alatt az ágyba teszik 's 24 óra alatt *Pére Lachaise*' temetőjébe kiviszik, a' nélkül hogy szokott kényelmeiben megzavarnák. *(Phönix.)*

Pénz' szűke.

Sokan panaszkodnak a' pénz' szűkéről, hogy nincs pénz. Igaz e ez? én azt hiszem, nem; mert pénz van elég. Ezt mutatják a' csekély kamatok 's a' számos tőkepénzajánlások. Minden esetre több pénz van most, mint Mária-Therézia alatt volt. Hazánk minden esztendőben csak a' gyapjuért közel 20 millio pengő forintot kap. — Miért nincs tehát pénz? mert a' kereskedés bágyadt; — 's miért bágyadt a' kereskedés? mert az embereknek nincsen pénzök. Ihol van megint. — Ismétlem: pénz, ha nem több, most is van annyi mint ezelőtt, hanem a' *földtermékek*' *és a' gyármüvek*' *árai közti régi arány* nincs meg többé. Még a' mult század' utolsó tizedében is azt tartották Magyarországban, hogy a' parasztgazda egy mérő buzáért egy pár csizmát, három mérőért egy mázsa sót, négy mérőért egy mázsa vasat vehet, 's kell vehetnie, különben nem élhet meg. Azaz, ha ő egy mérő buzáért csak egy tallért kap pengőben, akkor egy pár csizma nem kerülhet neki többe, mint csak egy tallérba, egy mázsa só csak 4 for. 30 xrba, egy mázsa vas csak 6 forintba pengőben. 'S ez akkor csakugyan ugy is volt. — De most másképen van. A' parasztgazda most egy mérő buzáért 2 — 3 forintot kap váltóban, tehát 48 xrtól 1 for. 12 xrig pengőben; ellenben egy pár csizmát 2 pengő forintjával, egy mázsa sót 7 for. 30 xrjával, egy mázsa vasat legalább is 7—8 forintjával (mind pengőben), kell neki fizetni. És igy minden pár csizmánál legalább 20 p. krja, minden mázsa sónál positive 3 's negative 1 f. 30 xrja, együtt $4\frac{1}{2}$ forintja, hiánylik. A' szij- és kötélmunkát is, mellyre szüksége van, drágábban kénytelen fizetni most mint ezelőtt; honnan vegyen aztán pénzt más egyéb szükségeire? — A' nemesség még sokkal drágában fizeti most a' ruházati 's fényüzési czikkelyeket mint ezelőtt 's mint a' mennyiért termesztményeit eladhatja. E' mellett szükségei sokkal többfélék 's nagyobbak is most mint előbb. Honnan legyen tehát még pénze, hogy sokat vásárolhasson? — Mind a' két fél érzi a' pénz' szűkét; azért panaszkodik most minden kereskedő és gyárnok a' pénz' szűkéről. *Ezen arány talanság* a' gyárnokot szintugy nyomja mint a' földmüvelőt. A' kormányférjfiak' bölcseségéhez tehát, ugy vélem, egy igen méltó feladás volna, *ama' régi arányt* helyreállitani.

Csaplovics.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz Jozsef.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

10. szám. Februarius' 2.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

Politicai szónoklat.

Baja, januarius' 2kán 1838.

A' mult évi september' 11ik napján főispányi helytartónk' bevezettetése' alkalmával tartott Bács megyei fényes ünnep valamint kitünő vala díszben és pompában, szintugy jeles szónoklati dicsőségben, főkormányzónk' lelkes és ékes beszéde által, melly hatalmas szavaival kebleinket elragadva, sok igazság' és törvény' tiszta kötelességeit költé fel azokban. Megjelent ugyan nyomtatásban is e' jeles beszéd, de sokkal kevesebb példányban, mint a' mennyit a' magyar olvasók' kezeibe ohajtottunk. E' hiányt némileg pótolni kivánván a' közlő, reményli, kedves éleményt nyujtand a' tisztelt olvasó közönségnek, ha ezen fontos és ékes beszédet *Századunk*ban is kibocsátandja. Ime szórul szóra:

Tekintetes Karok és Rendek! Ha valaha éltem' eddig lefolyt napjaiban, ugy bizonyára ma, ezen alkalommal, midőn Felséges Urunk' és Királyunk' rám árasztott magas kegyelméből, imént föl-olvasott kegyelmes királyi oklevelénél fogva, a' t. megyei KK. és RR.nek, ugyszinte a' hatóságok' ideküldött nagytekintetű 's érdemteljes választottainak illy fényes gyülekezetében kormányzói székemet elfoglalom, lehetetlen mindenek előtt hóduló hálaérzelemre nem gyuladnom koronás apostoli Királyunk iránt, ki tartozó hűségemet, gyönge erőmet és csekély érdemeim' kis számát kegyes szemmel nézvén, engemet, ámbár a' legközelebbi negyedfél évig tartott országgyülésnek, mellyben végig e' nemes megye' követének lenni szerencsém vala, lefolyta után meg lévén lelkiismeretemben győződve aziránt, hogy a' polgári intézvényekből merített javakért minden jó honfival közös adósságom le vagyon róva, éltem' hajójával a' nyugalom' ölébe visszavonulni 's ott családom' csendes körében a' béke' 's megelégedés' ízes gyümölcseit élvezni kivánkoztam, előbb ugyan királyi Helytartó-Tanácsának tiszteletbeli tanácsosává, majdan pedig e' nemes megye' főispányi hivatalának helytartójává ön magas akaratjából nevezni, 's ekkint ezen nagyterjedelmű megyének fénnyel és teherrel egyiránt társuló kormányát rám bizván, ujra rövid elválás után visszaadni kegyelmeskedett e' kis hazának, melly engem nemzett, ápolva táplált, anyailag nevelt és férfikorra érlelt; hol a' szabadság' védelmében elvérzett őseim' hamvai nyugosznak és hol, legkivált pedig itt e' szent helyen, alkottam polgári létem' bélyegét, lelkületét, azok szerint, kiket áldva említ a' jelenkor és bókolva tisztel a' boldogított sokaság.

Ezen, szívem' mélyébe vésett hóduló hálaérzelmeimet kettős öröm váltja fel, midőn valamint tegnap, bejövetelem' alkalmával, ugy ma is szerencsém vala tapasztalni a' t. RRnek 's hatóságoknak nekem tett szíves és díszteljes tisztelkedéseit, mellyek által éltemnek ezen — a' királyi magas kegyelem' 's közszeretet' tanujelei' egybefolyta miatt — örökre nagy napját nemzeti ünnepökké szentelni, 's azt erejök' föláldozásával fényessé tenni szívesek valának. — Ennyi tisztelkedésért fogadjátok ti t. RR., ugyszinte megyebeli hatóságok' nagyérdemű választottai, legforróbb köszönetem' ömledező szavait; ti pedig, nagytiszteletű egyházi rend, nemes szomszéd megyék' 's katonai hatóságok' nagytekintetű küldöttei! küldőiteket, a' mi kedves szomszédinkat és honfitársinkat, nevemmel mélyen 's e' kormányom alá bizott megye' nevével barátságosan üdvözölvén, ezen megkülönböztetett fényességű tisztelkedéstekért fejezzétek ki legérzékenyebb szavakkal szívünk' háláját. Mi ezért magunkat adósaiknak örömmel ismerjük, 's minden előforduló alkalommal rokonszivűségöket hasonló készséggel viszonozni édes kötelességünknek tartjuk. Vegyék a' vidéki 's egyéb küldöttségek' érdemteljes tagjai is és minden jelenlévők egyenkint érzékeny köszönetemet szíves fáradozásukért.

Részemről megismérem ezen nyert hivatalom' egész fontosságát. Tudom azt, melly szoros kötelességek vannak azzal egybekapcsolva; tudom azt is, mennyi várakozás, mennyi feszülő remény van annak hatalmára függesztve; de én a' mennyei virtus' tekervényes ösvényén szilárdan járdalva, a' jó szándék' 's eltökélett akarat' védő aegisétől födetve, bátran nézek bármelly terhet hozó jövendőnek elébe, mert Isten, kitől megyémnek áldást, magamnak lelki 's testi erőt kérek, áldott jó Fejedelmem és szeretett Hazám, kiket elmém sem érzékben sem érdekben egymástól külön nem választhat, főtárgyai szívem' leggyöngédebb szerítetének és tiszteletének; és valamint jó szándékim az emberiség' 's kötelesség' teljes nézeteiben egyiránt alapulva vannak: ugy igyekezeteim 's teendő munkáim az osztó igazság' és szánakodás' angyalának mérlegében fontolva lesznek. A' testületek szintugy mint az egyesek, e' kedves közös hazának megannyi tagjai, törvényben 's törvénnyé vált ősi szokásinkban gyökerező jogaiknak hatalmas védőjökre fognak bennem találni minden személyválogatás nélkül; 's mivel itt lakom e' megye' kebelében, hozzám az igazságot szomjúhozó, bíborban vagy foszlányban, bátran és mindenkor közelíthet. Házam' nyilt ajtain belől szíves részvét fogja őt fogadni, 's kitől a' törvény' szigorú értelme megtagadja előadandó panaszának oszlató gyógyszerét, részesülend legalább ott a' szánakozás' fájdalmát enyhítő cseppeiben. Szóval az én szemeim kivált egy czélra vannak szüntelen függesztve, 's e' kitűztem czél eme' mind terjedelmes fekvése mind erőszereinek nagy száma által nevezetes megyének jóléte 's dicsősége: mik ha kivánatom szerint teljesülnek, akkoron ezek után vágyó szívem egészen nyugodt, fáradozó lelkem pedig valódilag megelégedett leend.

Igy érezvén, igy lévén lelkesedve, méltán várok tőletek is, t. RR. és tisztviselő társaim, teljes bizodalommal hasonló érzést,

hasonló lelkesedést; azokért mit a' polgári erények' tömegéből előhozni kivánok, azt az alkotmányos királyi trón' és polgári alkotmányunk' állandó szeretete 's hű megőrzése teljesen kimerítik. Századok multanak már el, mióta ezek a' közben lefolyt 's a' semmiség' feneketlen tengerébe merült viharos időknek daczára, ugy számtalan viszontagságoknak közepette, rendíthetlenül fönállanak; szent hagyomány gyanánt vettük mi ezeket át gondos eldődeinktől, igy fogjuk mi viszont ezeket mint szent ereklyéket gyermekinkre 's ezek által a' késő maradékra átruházni. Ezt kivánja saját kebleinknek eddig szeplőtelen hűséggel nyilatkozott ösztöne, ezt mulhatlanul parancsolja polgári főkötelességünk' szent szava, erre intenek minket a' tizenhetedik század' végén — minek épen ma száznegyvenedik évfordulati napját hálálva számlálni szerencsénk van — a' magyart ujra rabigába görbeszteni akaró törökök ellen Zentánál — e' megye' kebelében — bajnokul harczolt saját őseinknek boldog árnyéki; azon őseinknek, mondom, kiket mi hamvaikban is dicsőíteni tartozunk, és kik a' királyi trón' 's polgári alkotmányunk' megőrzéseért vérökkel öntözék hazánk' eme' kánaánjának rónáit, mellyekről az ő csontjaikon termett arany kalászokat mi jelenleg az áldott béke' ölében egész kényelemmel aratjuk. Ebben is, valamint minden jóban, én fogok példával menni előttetek, 's ime itt az egész megye' szine előtt és ezen fényes gyülekezetben bátran nyilványítom: hogy én sem az uralkodó ház 's édes hazám iránt jó polgárhoz illő szeretetben 's tiszteletben, sem e' megye' boldogsága után szító részvétben, sem végre a' kötelességek' tiszta 's pontos teljesítésében soha senki által felülhaladtatni nem kivánok.

A' bírói hatóságot illetőleg: az ember alkotójától nyert sok szép jogait szükségképen lerakta a' társas élet' oltárára, és azokon vásárolt magának személy- 's vagyonbeli bátorságot, honnan a' földi jólét' boldogsága szülemlik. Ezen birói hatóság' fontosságát nem szükséges előttetek fejtegetnem, mert tudjátok ti jól nélkülem is, hogy számtalan esetekben a' földi jólét' boldogsága 's az élettel együttjáró becsület határozó szavától függenek; tudjátok továbbá jól, hogy az igazság' kiszolgáltatása csak a' gyors végrehajtás által nyeri meg azon jótékonyságot, melly az ő erkölcsi érdemét teszi, és melly a' törvényhozás' szándéka által czéloztatéik; tudjátok, mondom, mert példák' tanusága láttatja veletek, mikép kell sokszor egy népes család' atyjának, hogy a' nélkülözés' kinját ne említsem, igazságos ügye' megnyeréséért számos évekig várakoznia; annak sürgetésére silány kenyerének egy részét éhező kedveseitől megtagadva fogyasztania, sőt sokszor ügye' kivánt diadalmát be sem várhatván, minden vigasztalás nélkül sirba szállania: holott a' biró levehette volna vállairól a' nyomasztó inséget 's kínos várakozása' terhét, szemeiről pedig az aggodalom emésztő könyeit, ha az örök igazság' égbekiáltó szavára fogott volna ügyelni.

Nem kevésbbé fontos tekintetű a' megyei tisztviselőnek azon hatósága, melly a' politicai igazgatást foglalja körében. E' hatóság alá esnek többi közt az özvegyek és árvák, melly nevezet már maga képes részvétet gerjeszteni minden jóért buzgó kebelben, 's azon számos polgártársaink, kikben a' nemzeti gazdagság' tőkéje egy részben alapúl, kik verejtékök dijából' fizetik a' közterheket, vagy azokat görbedve viselik, a' szegény adózó népet értem itt eme' szavaimban, kik szinte hozzánk emelik föl szemeiket borútlan bizodalommal. A' mi bölcs őseink a' megyei hatóság' védő szárnya alá vevék őket a' visszaélések 's nyomások ellen, törvényes terheiknek igazságos és egyarányos felosztását kezeinkbe adák, 's pöreiknek följebbviteles utját törvényszékeinken vezették keresztül. E' főből t. RR. 's tisztviselő társaim! a' polgári kötelességeknek egész folyama ered, mellynek az ipar, egyenesség, szóval a' teljesítendők' teljesítése által termékennyé lett partjain bőven szedhetjük az erény' 's üdvösség' égig illatozó virágait. E' tágas mezőn mindenikünk szert tehet egy külön érdemkoszorúra, mellyen egyfelől a' hála' 's megelégedés' angyala díszlik fényözönben, másfelől pedig a' legdrágább gyémánt ragyog az emberiség' letörölt könyében.

Tek. RR. 's tisztviselő társaim! midőn ezen figyelmeztető szavakat hivatalom' szellemének sugallatából előtökbe adám, örömmel vallom azt meg, hogy ezen uj hivatalom' pályája' elébe hajnali fényben sugárzik a' hiedelmesen biztató remény. Ugyanis, ha a' t. RRnek 's a' kebelbeli hatóságoknak nekem tett szíves és fényteljes tisztelkedéseit mint iráutami rokonvonzalmuknak, melly kineveztetésemben szerencsés történetet sejdít, meganynyi csalhatlan jeleit, mellyek engem soha el nem feledhető édes örömre gerjesztének, kellőleg fontolóra veszem: ugy bizonyára mind megyémnek mind magamnak minden jót méltán remélhetek. Mert hol a' főt és testet — távol minden önzéstől — a' közjóra czélzó egy érzelem, egy akarat lelkesíti, ott az egész test' javánál egyébnek szülemleni teljes lehetetlen, annál is inkább, mivel ezen díszes gyülekezetben körülnézvén, olly férjfiaktól látom magamat körülvétetni, kik a' bölcseség' tárházából bőven merített alapos ismereteiket a' hoszas tapasztalás' kincseivel egyesítve birják; kik az erény' szeretetétől 's az emberiség' nemes érzelmétől lángoló kebleikben oltárt emeltek, áldozni minden nagyért 's dicsőért; kik ősi alkotmányunkat — eme' nemzeti szent palladiumot — saját életöknél hivebben 's ébren őrzik; kik a' királyért 's hazáért — hű magyarhoz illő nemes elszánással — készek föláldozni mindent, mi lelkeiknek becses és szívöknek kedves; végre kik Bács-Bodrog megye' évkönyveiben örökké áldva fognak említtetni, midőn azon nagyokról leszen szó, kik világító szövétnekei valának a' velök élő 's haladó kornak.

Ajándékozzátok tehát nekem, t. KK. és RR., előttem igen becses bizodalmatokat, hogy legyek én a' bizodalom' 's egyesség' középpontja, a' mint ezt hivatalom' természete is hozza magával, mellyek' terhei gyámoló karjaitokban fognak találni könnyebbülést; segéljetek engem bölcs és üdvös tanácsaitokkal, hatalmas erőtökkel, föltett 's jelenleg nektek előterjesztett jó szándékimban, hogy illy segedelmek mellett biztosan czélt érhessek, és ezzel a' Bácskaság' jólétét, boldogságát a' ti közrehatástokkal eszközölhessem; szeretett hazánknak a' viharos időkről való gyászos történeteinek néma lapjaiból 's onnan merített százados tapasztalásból okulva, örökre távolítsuk el magunktól a' visszavonás' és meghasonlás' maszlagát, mellynek emlékoszlopa csonthegyek' ormain épülve áll, és rá vérrel vannak irva oktató betüi. Ne hagyjuk ezen drága okulást nyom nélkül lesimulni szíveinken, hanem inkább tegyük azt tetteink' vezércsillagává. Ennélfogva az áldott egyetértés testvérileg kapcsolja össze szíveinket, 's legyen jelszavunk az egyesség, mellynek szent frigyére nem egyedül én kérlek titeket, hanem e' nemes megyének nemtője anyai szerény alakban előtökbe lépdelvén, ő is esdeklik azért, javára e' szép kis hazának, melly a' visszavonás' és meghasonlás' okából sokáig volt már áldáz háborúk' pusztuló mezeje. Igy egyetértvén, egyesítsétek mindnyájan velem a' közjóra czélzó gondjaitokat, hogy azok foganattal sikerülvén boldogság terjedjen szép rónáira Bácskának, mellynek szeretete szívem' ereivel van összeforrva, 's mellytől nem szakaszt el egyéb, mint a' tulvilág' ölébe engem átszenderítő 's tetemimet itt elhamvasztó halálom.

Közli *Sebők.*

A' magyar tengermelléki kereskedésről.

(Vége.)

Mikép lehetne ezen segíteni?

A' végre, hogy minden fenemlített hiányok megszünjenek, kétségkivül törvénykezési rendeléseket is kellene szabni, 's ezt az atyai kormány' és a' nemzet' köz megegyezésétől rövid idő alatt méltán várhatni. — Némelly intézetek azonban csak önmagunktól függenek, 's azonnal teljesedésbe mehetnek. — Látjuk a' külföldön minő roppant munkák 's vállalatok létesülnek az egyesült társaságok' állhatatos akaratja által, 's a' magyar tengermelléki kereskedés' elősegítésére egy társaság' alkotása annyival czélirányosabb 's hasznosabb lenne, mivel itten nem egyedül a' pénzbeli nyereség (mellynek — helyes elrendelés mellett — okvetetlenül következni kellene), hanem a' tenyésztők' főbb érdeke, t. i. termesztményök' eladása illendő áron, forog kérdésben.

Mennyire akarná ezen társaság vállalatit terjeszteni, önmagától függene. Hogy e' részben tág mező áll előttünk, kétséget nem szenved, 's a' részvevők' mennyisége 's nézetei fognák a' további lépéseket elhatározni.

Azon értekezés, mellyet egy érdemes hazánkfia, nagyobb kiterjedésű gőzmalmok' felállítása' érdekében a' Duna' 's Tisza' egyesülése' táján, 's a' gabonának legottani megőrlése, 's illy alakban további eladása iránt martius' 20dikán 1836. közrebocsátott, méltó figyelmet érdemel. — A' hol a' fuvarköltség olly nagy, hogy a' termesztmény' értékét felülhaladja, ott bizonyára oda kell ügyelni, hogy a' terhet lehetőkép könnyebbítsük; már pedig elesvén a' gabonának hüvelyes részei, — mellyeket a' hely' szinén haszonnal lehetne hizlalásra fordítani, — a' kész liszt' szállítása jóval kevesebbe kerülne, ezenkivül ha szárazon lenne őrletve, a' további tartásra sokkal alkalmatosabb és jobb a' gabonánál, de becsesb is a' kereskedésben, — minthogy azonnal használható, — 's a' külföld' czéljaira sokkal alkalmatosabb, háborúkban pedig uzsorás nyereséggel eladható.

Ha illy nagy mértékben a' társaság a' gőzmalmok' építését eleinte föl nem akarná vállalni, lehetne Károlyváros' táján a' Kulpa vizén, amerikai mintára 's gróf *Károlyi* Lajos ur' malma' példánya után malmokat felállítani, mellyek — mint tudva van — a' legszebb lisztet őrlik, 's kőszénre 's annyi munkásra szükségök nem lévén, mint a' gőzmalmoknak, jóval kevesebb költséget okoznak.

E' társaság nagy részint földbirtokosokból állván, ezeknek tulajdon példája által másokat, a' legjobb féle gabona' termesztésére serkentene; a' bortenyésztést 's azzali kereskedést értelmes bánás és jól elrendelt intézetek mellett idővel kétségkivül elősegítené, 's a' kender', dohány', 's egyéb hazai termékek' művelését hathatósan pártolhatná. — Ugyanezen társaság továbbá a' rendesebb hajózás és netalán a' vontató gőzhajók' létesítése által, a' Bánság és Sziszek közti vizi vonalt, bátorságosan, sokkal rövidebb idő alatt 's a' kitűzött időpontra bejárhatná; Sziszek 's Károlyváros közt vasutat állíthatna, 's Károlyvárostól Fiumeig, Pestig 's Bécsig, rendes szekerezést (Roulage) állapíthatna, mellynél fogva bizonyos idő alatt, 's illendő árért, kiki portékáját a' kivánt helyre juttathatná. — Ez nem csak a' kereskedésnek nagy hasznára 's könnyebségére válnék, mert — mint már felebb érintetett — az ut Fiumetől Pestig és Bécsig e' vonalon sokkal rövidebb 's kényelmesebb; hanem a' köznépnek is, melly a' fuvarozás által szépen kereshetne, nem csekély boldogulására fogna szolgálni. — Ugyanezen társaságnak végre a' fő pontokon emberei 's pénzei lennének, mellyek által a' kész pénzbeli fizetések serényen 's kevesebb költséggel teljesíttethetnének.

Eleinte, mig kiterjedtebb összeköttetésbe jutna ezen társaság a' külfölddel, azon termesztmények' vásárlásával foglalatoskodhatnék csak, mellyek olly olcsók, hogy rajtok veszteni semmi esetre nem lehetne. — Igy lehetett volna 1834ben bátran bort venni, lehetne az idén bátran gabonát vásárolni, 's lehetne a' dohánynyal folyvást kereskedést próbálni; mert minden felebb előhozott akadályok 's nehézségek mellett is csakugyan a' tiszta buzának pozsonyi mérője, melly a' Bánságban 1. fr. 12 krért vétetik, 's a' fuvarbérrel ide állítva 2 fr. 30kba telik, itten jelenleg 3 forinton p. p. adatik el; a' dohánynak mázsája pedig itten, a' pécsi vidékről 12 forinttal, Szeged' tájáról pedig 16tal is fizettetik, és igy világos nyereséggel adathatik el; valamint az 1837dik évi tavasszal a' kukoriczán is szép sommák nyerettek.

Különös raktárok' felállítása Fiumében a' társaság' hasznát bizonyosan nevelné; mert készen tarthatván nevezetes mennyiségeket, azokat a' legalkalmasb idő pontban jutalmasan adhatná el. — Továbbá ezen társaság oda is fordíthatná figyelmét, hogy a' szekerek, ne, mint jelenleg történik, üresen térjenek vissza, hanem viszont fuvarra találjanak, melly által a' szállítási bér az ide hozott 's visszaküldött árok közt felosztatván, jóval alább szállana, 's a gyarmati termékekkel az ország ez uton elláttathatnék. Terjeszteni lehetne bizonyosan a' kereskedésbeli terveket haszonnal még tovább is. Igy Fiume' környéke hatalmas forrásokkal 's folyókkal bővelkedik. Ezeken jelenleg több malmok vannak, mellyek azonban felette hiányos és egyszerű alkatjok mellett, egyedül csak parasztlisztet készítnek. Mennyire lehetne ezen vizeket használni, 's minő hatalmas és hasznos munkákat alkothatna egy derék erőművész, például szolgál *Smith* és *Mennier* uraknak itteni papirosgyára, melly szinte egyik itteni folyón állíttaték fel, 's most esztendőnkint — gyármüvei a' világ' majd minden részeire szétküldetvén — nevezetes hasznot hajt. — Ide járul még azon, tekintet, hogy Fiume szabad kikötő lévén, némelly a' külföldről a' gyárok' számára kivántató anyagokat minden vámfizetés nélkül meg lehetne szerezni. —

De elég immár arra figyelmetessé tenni, hogy egy illy társaság, jól elrendelve 's terveit előlegesen megfontolva, mind tulajdon számára, mind a' haza' 's egyes birtokosok' javára hasznosan munkálhatna. — A' főrendű birtokos tulajdonosoknak, 's azon vagyonos férjfiaknak, kik ujabb időben tömérdek kész pénzök' egy részét országunkban a' fekvő birtokok' vásárlására fordították, önérdeke hozza magával, hogy a' termesztmények' bizonyos 's illendő áron eszközölhető eladásáról gondoskodjanak. Nyerne ezáltal egyszersmind az adózó nép is, több alkalma lévén keresni, termesztményeit bő esztendőben eladni, szük termés' esetében pedig (mint már eddig is történt) külföldről a' könnyebb közösülés által mérsékeltebb áron pótolhatván szükségeit. — Atyai kormányunk az illyes vállalatot nem csak nem hátráltatná, de bizonyosan hathatósan elősegítené; és igy egyéb nem hibázik a' jó akaratnál és cselekvésnél.

Az első selyemtenyésztő hazánkban.

Passardi János Péter, selyemkelme-szövő Olaszországból, Toricellából, 1680 körül Magyarországba költözött. Ide érkezvén részint mestersége, részint gazdag házassága által olly karba jutott, hogy képes lön *I. Leopold* császár 's királytól Pellérd és Ara-

nyos nevű jószágokat Baranya vármegyében tulajdonává tenni. Itt lakott feleségével, ki született *Egger* volt, 's Olaszországból szederjfa-plántákat hozatott magának, mellyeket jószágában elültetvén, a' szederjfát Magyarországgal megismerteté. Ő volt első, ki selyembogarakat tenyésztett; gyárt épített 's drága selyemszöveteket készített, maga-termesztette selyemből. Érdemeért, mint ki első adott ösztönt selyembogártenyésztésre 's a' selyemszövésre Magyarországban, *I. József* által 1708. martius' 25kén magyar nemességre emeltetett, 's oklevelében soknemű érdemei a' magyarországi műipar' fölélesztése körül, illően megismertetnek. — Kérdés: valljon léteznek e még maradékai ezen Passardinak? Pellérd és Aranyos jelenleg *Czindery* nemzetségé.

Külföldi ipar.

A' serte, vagyis azon kemény szőr a' sertés' nyakgerinczén, melly annál keresettebb 's drágább, minél nagyobb, eddigelé fővásárokba csak Orosz-, Lengyel- és Moldvaországból vitetik nagy mennyiségben, minthogy a' német 's magyar hentesek elég gondatlanok azokat kefekötők' számára összeszedni. A' fővásárokban mindinkább felszáll ára. Ezelőtt 50 évvel mázsája 50 pengő forint volt, jelenleg sokszor 200 pengő forintra is felrug mázsája. Ezen ár leginkább azóta szállott igy fel, mióta a' sertét Amerikába kezdik kivinni, hol épen olly kevéssé tudják becsülni a' hentesek mint Magyar- 's Németországban. A' kereskedésre leghaszonvehetőbb sertének legalább három hüvelyk hoszúnak 's egyenesnek kell lennie. Csomókba köttetik, $^1/_4$ — 1 fontnyi nehézségüekbe. A' vaddisznó' sertéje nem jobb mint a' szelidé.

Régi épület.

Erfurtban a' mult hó' 8dikán beomlott a' mezitlábosok' temploma (evangelicusok' birtokában), melly e' városnak már 600 év óta dísze volt. Néhány évvel ezelőtt a' villám két oszlopát megsértette, de csak ez utóbbi hetekben, a' veszély' közeledtével, záratott be a' templom 's az oszlopok' kijavításához készület tétetett. Még magán a' beomlás' napján *Möller* consistoriumi tanácsos és lelkész több épitő művessel együtt a' karzatokon járt, midőn, épen lejöttökben, egyik munkás' e' felkiáltása: „A' kapocskő enged, szaladjatok!" lépteiknek szárnyat ada. Alig jutottak be a' sekrestyébe, midőn nyomukban a' hatalmas épitmény dörgő robajjal leszakadt.

Poroszország' catholicus népessége.

1831ben midőn általában 13,100,000 lélekre ment fel a' népesedés, ezek közt 8 millio evangelicus és mintegy 5 millio catholicus keresztény vala; a' zsidók' száma 168,000 's a' memnonitáké 15,000. Az egyes tartományok közt az *aacheni* kerület a' legtöbb catholicusokat 's a' legkevesb evangelicusokat birja: t. i. az elsőbbekből 345,000, az utóbbiakból 12,000-et; következik azután Münster 300,000 cath., 40,000 evang., ugyanazon arány létez Trierben is. Csak Düsseldorfban 's Koblenzben catholicus a' lakosság' nagyobb része. — A' cathol. papságot 1837 elején két érsek, két herczeg-püspök, három püspök, nyolcz felszentelt püspök, 25 perjel 's 100 kanonok képezé; a' világi papok' száma 3500, a' kaplánoké 's helyetteseké 1900ra becsültetett. A' kolostorok közül még csak néhányan tartattak fen, mellyek a' betegek' ápolásával 's a' neveléssel foglalatoskodnak; a' saecularizált kolostori papság nagyobb részint már kihalt; általában az egész cath. papság a' porosz statusokban 8000ben vétetik fel.

A' nőtest' erősítése 's kiképzése.

Amoena czím alatt az ismért gymnasta, *Werner* doctor Drezdában, egy 86 magyarázó alakkal ellátott irást adott ki, melly tudományos oktatást nyujt, az ifjabb nőnemnél a' testi kellem miként képeztethetik ki 's a' testi erő hogy fejtettetik ki alkalmas módon. Illy oktatás-háznak aláirások általi épitésére Drezdában serényen vitetnek az előmunkák, hogy Münchent elérjék, hol a' király' bőkezűsége által épen most áll fel egy illynemű intézet, melly *Maszmann* professor' vezérlésére bizatott. — Ha megfontoljuk, milly befolyással van a' nőtest' teljes kiképzése az emberi nemnek mind testi, mind (merjük állítni) szellemi előhaladására, lehetetlen nem ohajtanunk, bár nálunk is hazánk' minden részein létesülnének illy intézetek, mire a' pesti, *Schöpf* doctor által alapított 's annyi sikerrel fenálló orthopoedi már derék előmunkának tekinthetik.

Rabok.

Azon iszonyító tapasztalás, hogy évenkint igen sok gyermek kiséri szüleit a' fogházakba 's ott ezekkel együtt zárva tartatik, a' svéd kormányt egy körlevélnek kibocsátására birta, mellyben e' visszaélés keményen eltiltatik, kivevén a' még gyenge korú kisdedeket, melly iránt a' törvényekben már ugyis foglaltatnak rendszabások. Ha a' gyermekek még nincsenek azon korban, hogy élelmöket megszerezhessék, 's ha rokonaiktól sem kaphatnak semmi segedelmet, akkor a' szegények' curatoriuma (gondviselősége) fog rólok gondoskodni.

A' *genie*' ismertető jele.

Egy fiatal költő Berlinben a' reggeli órákban egy barátjához megy, és szokása szerint minden szó nélkül a' pamlag' egyik szegébe vonul. Barátja, ismervén hallgatékony természetét, épen nem zavarja, mindazáltal megkinálja egy findzsa kávéval. A' költő iszik, mialatt arczán valamelly különös tetszőség látszik ébredni, azután kapja kalapját, 's félig elnyomott szavakkal: „Ez az első meleg, mellyet már három nap óta izleltem" hagyja el a' szobát. E' költő' neve — *Grabbe* Keresztély. — Grabbe, a' jelenkor' egyik leggenialisabb drámaköltője, Berlinben csaknem éhhel halt meg 1836ban. Egy halála előtt nem régiben irt levelét igy végzi: Nem tudom, ha mint az emberek mondják igazán *genie* vagyok e; de azt tudom, hogy a' genienek *egy* ismertető jele — az éhség — nagyon közös velem.

P. E.

Pórnép-character.

Midőn Madridban 1823ban Riego general a' vesztőhelyre vezettetnék, ugyanazon pórnép, melly neki, a' szabadság' apostolának, 1820ban Madridba lett bejövetelekor diadalt szavazott, 's leirhatatlan örvendezések között kisérte kocsiját a' királyi palotáig, őt most, csak három év mulva, a' szó' legszorosabb 's legbaromibb értelmében, szét akarta szaggatni; a' mi valóban az akkor Madridban parancsolt franczia hadi kormányzó', *de la Verdière* marquis', előrelátása 's óvó rendszabásai nélkül meg is történt volna. Midőn az erről neki Sevillába megküldött tudósítást VII. Ferdinánd — ki a' spanyol charactert kétségkivü jobban ismerte, mint akarmellyik azon kormányférjfiak közül kik az ő halála óta a' statushajó' kormányzását egymás' kezéből kiragadák — elolvasá, felkiáltott: *Son los mismos perros con otros collares!* (Ugyanazon kutyák, csak más nyaklánczokkal!)

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

11. szám. Februarius 6.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

Egy pár szó
*a' színészetről és sziniyazgatásról *).*

Tapasztalásból tudván, hogy darázsfészekbe nyúl, ki a' színészetet, bár a' legjózanabb 's részrehajlatlanabb kritikával illeti, előre is kinyilatkoztatom, nem akarok kritikát irni; mert tán egész világon a' leghálátlanabb nyesés és tarlás színészetet bírálni; annál hálátlanabb, mennél sülyedtebb müvészi állapotban van ez; pedig bármilly magasan lobogó hazafiságunk mellett is meg kell vallanunk, hogy nálunk a' színész, főkép a' nem pesti, csak Isten' irgalmából tanul valamit. — Igaz, hogy Isten' irgalma véghetetlen, hanem igaz az is, hogy annál végesebb a' magyar színész' szorgalma, 's merem állítani, hogy mindaddig, mig azon belénk rögzött ideát ki nem irtjuk, hogy a' színészetet *hazafiságból* kell pártolni, soha a' magyar színészet, iskola nélkül mint ma, müvészi tökélyre nem fog fejlődhetni. — Mert mi történik közönségesen nálunk most? — Fellép nálunk valamelly vándortársaság a' haza' egyik vagy másik városában 's felszólal: „Im itt vagyunk; érezzük ugyan, hogy gyengék tehetségeink, hanem, oh hazafiság, a' te zsebeidre appellálunk!" — Vagy: eléáll egy igazgató, miután látja, hogy a' szinház naponkint üresedik 's fölemeli szavát a' közönséghez: „Uraim és asszonyaim! én mindent elkövettem, de naponkint üresedik a' szinház; oh hazafiság, a' te zsebeidre appellálok! jövel és pártold e' szinházat, mert bizony elvész a' nemzet! — 's ha illy szivrepesztő felszólításokra megindul a' közönség' szive 's oda ad 1 frtot, komolyabb megfontolás után ugy látja, hogy bizony nagyon rosz hazafiságra dobta ki forintját; mert a' müvészetnek szoros föltétele: megérdemelni mit követel, 's nem követelni mire érdemtelen. — Igenis, a' müvészet' akármelly nemében sokat igérő, fejledező elméket pártolni, ez a' szelid civilisatio' nemes szelleme, de erre is mintegy erőtetni akarni a' közönséget, céltévesztett irány. Kést adunk a' gyermek' kezébe, mellyel előbb-utóbb nyakát szegi, ha a' müvészetet, legyen annak jó vagy rosz iránya, legyen a' pártolás rá nézve üdvös vagy káros, föltétel nélkül, csupa hazafiságból pártoljuk. Pedig milly viszonyban állunk színészetünkkel most? Ha megtörtént egypárszor, vagy tán többször is, hogy valamellyik színész tapsot aratott, mert hisz a' vak tyúk is találhat gyöngyszemet; — pedig iskola nélkül, örökké csak találunk, — ha mondom valamellyik színészt e' szerencse megkisérté, túl esett ő ezen innen csaknem minden müvészi iparon; ő a' szinmüvészet' legtökéletesb mintájának hiszi magát, 's jogosítottnak arra, hogy most már hazafiságból tapsokkal is halmoztassék. A' közönség tehát hazafiságból szinházba járjon, akármillyen idegenítő az igazgatás; hazafiságból tapsoljon, de egyszer már valahára ugyan azon hazafiságból ne kivánhassa, hogy az igazgatásnak legyen józanabb, legyen czélszerűbb iránya. — Menthető még e' hazafiság' követelése olly közönségnél, melly müvészi követelést nem ismer; de nem igy áll a' dolog Pesten. Itt a' közönség nem csak müvészi követeléssel bir, hanem itt a' magyar színészet, a' két fővárosban, concurrentiában áll két színészettel, melly a' közönség' kivánatihoz simul, 's mellynek mind a' kettőnek igen ügyes practikai tapintata van, a' magyar színészet' fölibe kerülni, vagy azt sakban tartani 's magát a' hazafiságot is, minden boszorkányság nélkül, kisértetbe hozni; mert teszem: ma adnak a' pesti német szinpadon, egy már tán százszor adott, de mindig szép operát, a' magyar szinházban pedig egy sánta-béna szinjátékot; holnap a' német szinházban egy csupa élettel tele parodia kerül szinpadra, a' magyarban ismét szinjáték; holnapután a' németben megint egy műéleménnyel tele opera, a' magyarban pedig ujból ismét szinjáték. Most már a' legjobb hazafi a' világon, mind a' három nap azon gondolattal ébred fel, hogy *ma magyar szinházba megy;* de megtekinti a' német czédulát is; megtekinti első nap, második nap, harmadik nap; hazafiságát a' müélemény mind a' három nap kisértetbe hozza, 's ugyan kérdem: nem a' legjózanabbul viszi e az illy hazafi mind a' háromszor forintját a' német szinházba? — Ha abból áll a' hazafiság, hogy minden roszra hazafiságot követeljünk, ugy valóban a' legértelmesebb, legjózanabb, legmüveltebb rész nem lészen hazafi.

---

*) E' czikkely' felvételére egyedül azon ok birt, hogy Hirnökünk' f. e. 2dik számában szinte felvettük a' pesti magyar szinház' igazgatóságának azon jelentését, mellynek IIdik pontja imigy hangzik: „II. Tapasztalván a' pesti magyar szinház' igazgatósága azt, hogy mind honi mind külföldi hirlapok gyakran igen fonák és alaptalan hireket közlenek a' magyar szinház felől: ezennel kinyilatkoztatja, hogy hiteles tudósitásoknak csak azokat ismeri el és akarja (?) tekintetni, mellyek a' hirlapokban a' szinház' igazgatójának neve' aláirásával közöltetnek. Pest . . . 'stb. *Bajza József* m. k., igazgató." — Hogy akármelly müvészeti 's tudományos dologról vagy intézetről csupán a' hivatalos tudósitások legyenek hitelesek 's tekintessenek ollyakúl: ez olly követelés, mellynek, akár az igazság', akár az előhaladás', akár a' nyilványosság' érdekét tekintsük, hódolnunk teljességgel nem lehet. A' tudományok' országában még teljes épségében áll fen az egyenlőség' elve 's azon csak némellykor rendkivüli elme-óriásság (mellyet azonban a' magyar szinház' igazgatóságában kinyomozni eddigelő szerencsénk nem vala) némileg tulemelkedhetik. De a' mellett is minden követelt csalhatatlanság, suprematia, egyedárusság mindig számüzve volt a' muzák' köréből. Munkácsy ur' következő czikkelyének felvételével tehát legközelebb is czen *protestation*-kat akarjuk tettleg is megerősiteni, egészen egyet értvén az iróval mindazokban, miket a' szinmüvek' vizsgálata és vizsgálói körüli nagyobb nyilványsság' ügyében mond; ellenben a' jelen értekezésben foglalt személyt érdeklő gyanúkat vagy kétségeket, mellyek iránt illető birák nem lehetünk 's lenni nem is kivánunk, egészen magokra hagyjuk. *A' szerk.*

Ne hunyjuk be szemeinket az illy igazságokra, 's a' vakító indulatoknak ne legyünk örökké rabjai; férfiakhoz, épen erős akaratot 's szilárd elvet követelő férfiakhoz illik, a' hibát mindenütt átlátni, 's ha rosz uton tévelygünk, jobbra térni. — „De mitevők legyünk?! feljajdul a' magyar színészet: hiszen nem irattak magyarban tanuságos kritikák, mellyek képezhetnének, vagy mellyek, a' már müvészi haladással játszott szerepekben, tökéletesbbé idomíthatnának.“ — Nem akarok a' közelebb lefolyt egypár évről szólani, mikor ezen állítást nagy fönnen a' publicumba dobta a' nagyhirű *szerkesztő társ* (nota bene: *nem az enyém*), Bajza József ur, 's mikor ez odadobott állítással, nagy hirét is, az azt környezte magas nimbusból, a' földre dobta. — Igenis, volt idő, mikor az akkorban bizony nem a' legroszabb kritikákról, erővel a' publicumra akarák tolni azon hiedelmet, hogy azok a' magyar színészeten rontottak; a' közönséget a' játékszintől elidegenítették; magokat a' színészeket elkeseríték. — Az idők elmultak. — Herczeg Grassalkovich' magtárából egy szép búzaszem esett a' mellette tengett üres telekbe; kikelt belőle a' magyar szinház, 's most mégis csak ott vagyunk, hogy elmondhatjuk, mit a' bő áldásra jött csapáskor szokunk mondani: „Adtál Uram esőt; nincs köszönet benne.“ — Csodálatos, hogy ezen szép reményekkel biztató intézet épen olly férfiú' igazgatására bizatott mint Bajza ur, kinek egész literatori pályája mindekkorig azt bizonyítá, hogy kezei közt mindig elveszett a' gyermek: igy járt az „*Aurora*“, igy jártak a' Nemesis' sulyától méltán elnyomott „*Kritikai lapok*“, 's nagyon félő, vagy inkább igen nagy hihetőséggel gyanítható, hogy azon Bajza, ki egy ideig a' literatori dictatorságot bitorolta, ki a' „*külföldi játékszint*“ megindította, de tönkre juttatá; hogy azon Bajza, mikép most a' magyar szinház' csillagzata mutatja, ugyanezen ügyes mesterségét a' „*belföldi játékszinen*“ végzendi. — De valljon a' kritika lesz e ennek oka? valljon a' kritika fogja e e' szinházat nem csak financialis, hanem szellemi tekintetben is tönkre juttatni? Valóban nem: mert hiszen a' kritikákat Bajza ur' két társa irja 's azok a' legalkalmasbak arra, hogy a' színészek ugyan el ne keseríttessenek, de más részről e' kritikákból tanulni is, talán elbizottságon kivül, semmit se tanulhassanak. Nem lehet ugyan a' pesti színésznek, ha müvészetéhez csak egy szikrányi hajlandósága van is, nem tanulni, mert mire a' kritikák nem oktatja, van módja azt a' két német szinpadon gyakorlatból látni, hallani, és gyakorlatilag sajátjává tenni. Bátran elmondhatni ez okból, hogy azon idegenkedés, melly a' publicumban a' magyar szinház iránt napról-napra tovább harapózik, nem a' színészek' vétsége, hanem az *igazgatóé*.

Ugyan vallja meg Bajza ur igaz lelkiösméretére, gondolkodott e e' magyar szinháznak minden tekintetben lélekbe járó hivatásáról, feladatáról? és ha igen, ugy bizonyítsa be azt haladék nélkül.

Két főfeladata van e' játékszinnek. Kérdem tehát Bajza urat:

„*Miből áll e' két főfeladat? és mi módon akarja Bajza ur e' két főfeladat' sükerét eszközölni?*“

Épen nem czélom itt aenigmába burkolni a' dolgot, mert azt hiszem, maga Bajza ur meg fogja engedni, hogy azon ügyről, mellynek ő igazgatója, tökéletes ismeretének kell lenni. — Ne muiassza el tehát Bajza ur a' publicum előtt kifejteni e' dolgot, mert az, mit Bajza ur eddigelő a' szinház' igazgatására tett, csakugyan oda mutat, hogy sem ez intézet' financialis erteket, sem a' kork.vánatot, sem e' játékszin' hivatását, ugy mint tulajdon magáét is, nem értette. — Azonban elvárván a' Bajza urhoz intézett kérdés' megfejtését, ez alkalommal arról akarok csak egy pár szót szólani, mit Bajza ur e' szinház' szellemi gyarapítására tön, vagy tenni jónak látott.

Mult december hónapban e' következő *jelentést* bocsátá az igazgató ur közönség' elébe. (L. a' *Hirnök*' f. e. 2d. szám.)

Kérdem már most: fog e gondolkodó, a' közönségtől ismert, kedvelt iró tollat ragadni kezébe, hogy illy mystifikált jelentésre, akár szinmüvet, akár opera-textust, akár pedig *ugynevezett* parodiákat, énekes bohózatokat — mert Bajza ur szerint vannak *nem ugynevezett* parodiák és *nem ugynevezett* bohózatok is; — hogy mondom: mindezekből választva, valamit irjon? A' gondolkodó iró legelőször is azt fogja tudni kivánni: kikből áll azon választmány, melly müvét szigoruan vizsgálandja meg; Bajza urból és társaiból? akkor ha e' gondolkodó iró nem socius sociorum, azaz maga is nem társa e' társaknak, bizonyosan nem fog irni, vagy irott munkáját nem fogja olly társak' vizsgálata alá bocsátni, kiknek minden tetteit pártoskodási üldözés bélyegzi. Példák vannak rá, mellyek minden jobb érzésű ember előtt idegenítők, hogy ne mondjam undorítók.

Szükséges volna tehát mindenek előtt tudni, kik lesznek a' vizsgáló birák?

Azonban a' gondolkodó iró e' jelentések' fonalán tovább megy. Müve ollyan, hogy a' legszigorubb vizsgálatot kiállhatja; a' választmány azt, mert hatást igér, el is fogadja; de a' *jelentések*' 4d. pontjában ugy látja, hogy még ezután is az előadáskor megbukhatik szinmüve: valljon lesz e ez irónak bizodalma az igazgatóhoz, ki mind a' mellett hogy müve hatást igérőnek találtatott, az előadást ugy intézé el, hogy a' szinmű megbukott: mert szinpadon megbuktatni a' legremekebb müvet is lehet, sőt tán mennél remekebb a' mű, kontár igazgatás mellett annál hamarább buktathatni meg. Micsoda garantiája van tehát ez esetben az irónak, nem csak eredeti munkája, hanem *világszerte elismert remekmüvek*' fordítása után is? Nem fogja e az illy iró szemügyre venni, hogy az eddigi igazgatás ollyan volt, mintha készakarva szándékozott volna a' legroszabb lenni. De föltesszem: biztosíthatja magát az iró a' baligazgatás ellen és — conditio sine qua non — szerepeit csak az általa kijelelt személyektől kivánja játszatni; a' gondolkodó iró még ezenfelül egy kissé calculálni is fog. — Igen humanus gondolat, és valóban ideje is volna már egyszer, hogy ne csak a' sinecuristák, vagy hogy világosabban fejezzem ki magamat, ne csak a' magyar tudós társaságnak semmit sem dolgozó tagjai fizettessenek munkátlanságukért, hanem a' munkás irónak is legyen díja, szorgalma után. De mikép áll e' jelentések szerint a' jutalom vagy munkadíj? — Szinmüve után „*egy egész bevételt nyer*“ az iró. Az első előadásból $^1/_5$, a' másodikból $^2/_5$, a' harmadikból ismét $^2/_5$ részt, és *kötelezi magát az igazgatóság*, „hogy a' három előadást egy *éven túl* nem fogja halasztani.“ — Mit tesz ez más szavakkal? Ez más szavakkal ezt teszi: „Te iró, készits nekem egy darabot, melly képes a' szinházat megtölteni; én elő fogom adatni. Darabod bizonyosan megtöltendé a' házat, hanem januar. 15dikén olly irtóztató hózivatar volt, hogy csak egypár ember jöhetett a' szinházba, itt van a' bevétel' $^1/_5$ része, nesze 5 garas. Már most, édes atyámfia, ez öt garasból élj tisztesen december' 30dikáig és december' 31dikéig; akkor aztán, kétszer egymásután, ismét elő fogom adatni darabod'; addig azonban *semki nem nyomathatod, semel nem adhatod;* de december' két utolsó napján, akármillyen rosz idő lesz, reménylheted, hogy kapsz ismét legalább „*tiz garast.*“ — „Köszönöm (mond az

iró). De hátha igazgató ur december' elteltével, mindjárt uj esztendő' napján, müvemből 900 forint *tiszta hasznot* fog bevenni, nem fog a' 15 garasra nekem *semmit se'* rá fizetni?« — „Nem, — felel az igazgató — mert igy egyeztél.» — „Igen de hiszem a' majusi, vagy őszi szép napokban is lehetett volna a' darabot ismételve adni.» — „Hja!» azt mondja vállvonítva az gazgató, 's a' pörnek vége.

De tekintsük komolyabb oldaláról e' dolgot; mert meglehet, hogy Bajza ur és társai erre azt mondják: „már, minő nyomorult humor ez!» — Ugy látom én 's azt hiszem, ugy látják velem a' részrehajlatlan vizsgálók, hogy annak, ki remek müvet ir, talentoma egy mérlegbe tétetik itt azéval, ki Galotti Emiliából és Ekebontó Borbála' szoknyájából valamit összeférczelt; fölteszem, hogy a' nagy talentomu iró elég vigyázatlan lesz, azaz: nem fog tudni egyszersmind calculálni is, és remek müvét oda adja Bajza urnak, hogy Bajza ur azt a' szinen megbuktassa. De fölteszem már most más részről azt, hogy e' remek mű' irója calculálni is tud: oda fogja e ez adni az igazgató urnak szinművét? azt mondom, nem: mert mit reménylhet szinmüve' előadásából, és pedig egy egész esztendő alatt, januar. 1-sőjétől december' utoljáig? 600—700 forintot; holott más részről, — vegyük a' dolgot ugy a' mint áll, — 8—9 hónap alatt, a' magyar tudós társaságtól, ugyanezen remek müvért 100 arany jutalmat 's igy néhány száz forinttal többet várhat; mert jól megjegyezzük, fölteszem ezen iróról azt is, hogy egyszersmind politicus, és hozzá simul Bajza urhoz, Schedel urhoz 's a' többihez. — Vizsgáljuk a' dolgot egy kissé tovább: ugyan kérem nincs e azon iró, ki olly darabot irt, melly háromszor, tán történetesen, megtölté a' szinházat, egyformán jutalmazva azzal, kinek munkája tizszer, tizenötször és mindig tele csődíti a' házat? — De netán szememre hányhassa az igazgató ur, hogy mindig csak a' meleg kása körül forgok, igenis, megvallom: én is részemről irnék még egy *ugynevezett* vagy egy *nem ugynevezett* parodiát, (a' mint tetszik), de 15 garasért, mint a' mikép már tettem, nem teszem, hazafiságból pedig, — épenséggel nem teszem; mert ez annyit tenne: mint a' szegény favágótól azt kivánni, hogy hazafiságból fürészeljen nekünk három darabra egy öl fát, és csupa hazafiságból még aprítsa is fel. — Az illy hazafiságot követelje maga a' haza olly iróitól, kik sinecuráik után különben is ingyenélők. — És valljon ösztön e az, hogy esztendeig az iró, mig a' jutalom-előadások' ideje eltelt, munkájával, sajátjával kénye, kedve szerint ne bánhasson, hanem egészen önkényére legyen hagyatva egy igazgatónak, és pedig olly igazgatónak, mint Bajza ur. — Lehet hogy e' jutalom-jelentéseket azok, kiknek képzetei 's reményei igen fölcsigázottak, máskép fogják látni; de hidegvérű megfontolás után, mindezekből nyereséget a' szinház' részére 's illő jutalmat az irókéra nem remélhetni. Azonban fel van hiva Bajza ur egy olly kérdés' megfejtésére, mellyből mint igazgató, e' tán hibás véleményt is felvilágosithatja. *Munkácsy.*

A' függő hidak' alkalmazásáról.

Némelly jegyzetek „On suspension Bridges“ czimü angol emlékirat' végén, *Stewart Drewry* Károly — a' civil Engineers Institution' tagjától, London 1832. — Közli *Wester* Imre, magy. orsz. mérnök.

A' függő hidak' alkalmazása néhány év óta olly hathatósan növekedett 's még mindig olly igen növekszik, hogy a' kérdés felett: „valljon mennyiben alkalmasok vagy nem?“ némelly észrevételek aligha helyen kivül leendnek itt.

Egy függő hid' jeleskedő tulajdonsága annak függetlensége a' folyó' medrétől, melly fölött áll. Innen olly szélességre vihető, mellyen különben vagy a' folyó' rohanó ereje, vagy a' partok' nagy magassága miatt oszlopot egy kőhid' számára felállítani lehetetlen.

Legértékesebb tulajdonságai továbbá: a' könnyűség és sebesség, mellyel fölépíttethetik, a' szükséges építőszerek' minél kevesbsége 's az innen származó költségkimélés.

Ezen elsőségek, egyesülve azon elegans könnyedséggel, melly a' függő hidaknak csaknem tündéri bájt kölcsönöz, könnyen tulbecsülésre vezethetnek 's alkalmaztatásukat használhatlan helyekre is ohajtathatják.

Meg kellene jól fontolni, hogy függő hidak, még a' legerősebb, eddig felvett, arányok szerint épitve is, hasonlíthatlanul gyengébbek, mint kő- vagy öntött vasbóli ívhidak. Nem létez függőhid, melly képes volna a' szakadatlan terheket megbirni, mellyek napon- 's óránkint a' londoni hidon *) összetorlakodnak.

Egy erős és szakadatlan közlekedésre rendelt hidat, melly gyakran nem csak a' közönséges embertolongás és a' rajta keresztültakarodó katonaság által terheltetik, hanem nagymennyiségű terhes szekerek' erőhatalmas ingatásainak is kitéve, általában egy nagy város' élénk részében álló hidat nem kellene a' függő-elv szerint épitni.

Mert, ha erősebb nem volna, mint legerősb függő hidaink, bizonyára elegendő tartósággal nem birna. Más részről, ha erőssége, az elegendő fokig öregbíttetvén, képes leendne szakadatlan terhét biztosan elbirni, akkor nehézsége, a' lánczok' felvonásának terhes volta 's a' falazat' szaporodta a' költséget annyira gyarapítaná, hogy kétséges volna utóbb: valljon nem kerül e többe, mint a' kő- vagy öntött vasbóli ívhid kerülne.

Ide járul még, hogy függő hidak közönséges ívhidakkal tartósságukra nézve soha sem vetélkedhetnek, mivel lóbálásnak vannak kitéve, minek törvényei, adati hatásának pontos kiszámítására, még nem ismertetnek, de a' melly egy nehéz hidnál mindenkor veszedelmesebb, mint a' könnyűnél.

A' czél egy függő hid' építésénél tehát ez: azt vagy olly könnyűvé tenni, hogy sajátképi lóbálásai neki ne ártsanak; vagy, a' mi tán csak minden tizedik esetben kivihető, azt a' rajta viendő terhekhez képest olly nehéz 's merevenné tenni, hogy a' teher igen meg ne lóbálhassa. De ez olly függő hidnál, melly képes legyen annyi terhet, mennyi csak reá fér, felvenni, kivihetetlen.

Nagy szélességeknél, hol fontos a' szakadatlan összekötés' fentartása, 's hol ezenkivül, a' járók' száma egyszerre ritkán nagy, a' függő hidak csodálatra méltó elsőséggel birnak; mivel csaknem minden szélesség 's magasság fölé aránylagos csekély költséggel illeszthetők.

Sok olly helykörülmény is van, hol szokásban volt, ívhidakat kőből nagy költséggel épiteni, de hol mindazáltal a' kereskedés kiterjedésének azon arányát meg nem haladá, melly, helyes felszámítás után, egy függő hidra elégséges fogott lenni.

A' katonaságnak függő hidak igen alkalmasok. A' lánczok vagy alatságok, a' gerendázat, a' pálya könnyen előrekészithetők gyámoszlopok' felállítására, 's egy egész függő hid való-

---

*) New London Bridge. Sajátsága öt elypticai ivében áll, mellyek a' Themsén átnyulván, annyi boltozatot képeznek. A' legnagyobb közép boltozat-iv 24 bécsi öl, 2 $^1/_2$ láb feszitő szélességü, egy majdnem 28 $^1/_2$ lábnyi ivmagasságnál. Az egész hid granitból 's 1824—1831ig épittetett G. *Rennie* által. *A' közlő' jegyz.*

ban sokkal könnyebb móddal állíttathatnék fel, mint a' hajóhid, 's ha a' szükség ugy kivánná, könnyebben ki is szedettethetnék.

Jó sikerrel alkalmaztathatnának hegyes vidékekben is, nagy mélységek' összekapcsolására. A' simploni 's sz. gotthardi uton, a' Schweizból Olaszországba vezető hires ösvényen, p. o. a' mélységek, mellyek hidak által kapcsolvák össze, sokszor több száz láb mélyek, noha nem szélesek, 's a' bérczek' elősö része olly meredek 's előrecsüngő, hogy azokra ívhidakat építeni csaknem teljes lehetetlenségnek látszik. A' költség tehát, mellybe kerültek, mód felett nagy lehetett. Egy függő hid ezenkivül valamelly erős katonai ösvényen még inkább hatalmában van az embernek, mennyiben t. i. egynéhány kapcsoló henger' kiemelésével az egész hidat, a' nélkül hogy elrontsa, igen hamar elbonthatja, 's igy az ellenséget gátolja vagy visszatartja; midőn ellenben, hogy ezt egy kőhidnál tenni lehessen, azt végkép el kell pusztítani, mi nem csekély költséggel 's idővesztéssel hozathatik ismét helyre.

Oszlopokra épített, a' tengermelléken a' tengerbe nyuló hidnemű pályákra, nyilt összefüggésöknél fogva felette alkalmasoknak lenni látszanak. Ha a' tartó oszlopok pilotákra épitvék, önmagokban mint erős, de nyitott állvány alkotvák, a' lánczok a' pályával elég szorosan egybekapcsolvák, hogy a' hid olly mereven lehessen, millyen kevés nehézség mellett csak lehet, hogy a' lóbálásnak ellentállhasson, a' nélkül hogy azt nehézsége által igen öregbítse: akkor tartó oszlopot olly biztossággal sülyeszthetni a' hullámokba, hogy az soha sem fog kárt szenvedni.

Tartósságáról a' függő hidaknak az időn kivül semmi és senki sem hozhat bizonyos itéletet. A' lánczok 9 tonna nehézséggel, egyegy négyszög hüvelykre, próbáltattak meg, 's illy feszülésnél nem nyúlnak. De semmi esetre nem következik ebből, hogy a' vas szakadatlan terhelésnél 9 tonnával egyegy négyszög hüvelykre, épen semmit nem károsodhatik, noha a' próba' rövid ideje alatt egy illy károsodhatásnak legkisebb nyoma sem láttatá magát. Hasznos vizsgálat fogna lenni, vasrudakat különféle nehézségekkel, 7 tonnát egyegy négyszög hüvelykre, 's igy fölebb 's fölebb megterhelni 's terhökkel együtt több évig, ugyanolly körülmények között mint egy hidnál, a' szabad levegőnek 's időjárásnak kitéve hagyni. Noha egyébiránt a' lánczok bekátránozás és festés által a' rozsdától megóvatnak, 's ez által bizonyos fokig biztosíttatnak; mindazáltal mégis hat rájok romboló erő, mint az a' festéknek néhány év mulvai levakarása' 's ujra befestése' szükségéből eléggé kiviláglik. Milly nagy kiterjedésben 's mennyire emészti föl e' titkos surlás a' vas' részeit 's csökkenti ennek szilárdságát, a' nélkül hogy azt a' szem észrevenné, meghatározni nem lehet.

Jó volna tehát talán, mig ezen viszonyok tapasztalatok' utján nyerendett következmények által közelebbről meghatároztatnak, a' függő hidakat erősebbekké alkotni, mint közönségesen szokás, vagy pedig egyik másik hengerét 's tagját évek mulva kiemelni 's ismét próba alá vetni, hogy meg lehessen győződni, mikor kelljen a' hidat kijavítni; mert egyáltalában nem következik, hogy egy lánczhid, melly most 1000 tonnát bir meg, egy század mulva is annyit viselhessen el.

Előleges felelet.

Századunk' 1838dik évi 2dik számában a' 15dik lapán ***ész ***int elharapott név alatt költ „Felszólítás"-ra álljanak itt feleletül a' következendők *Kottmeier*ből:

„Da man es höchst unwahrscheinlich fand, dass das hohe, „fast tausendjährige Menschenalter gleich nach der Noachischen „Fluth fast zu dem jetzt gewöhnlichen herabgesunken seyn sollte; „da man zur Erklärung eines solchen sonderbaren Phänomens „auch nicht das Geringste in der Geschichte auffinden konnte; da „sich endlich gegen die Authenticität der Mosaischen Genealogie „nichts mit Grunde einwenden liess: so sind von den Auslegern „verschiedene Hypothesen, zur Hinwegräumung jener Schwierig„keit, angenommen worden. In der Einfachheit der Diät kann „die Ursache eines so ausserordentlichen Lebensalters nicht lie„gen, zumal da diese, nach Moses Erzählung, bei den Zeitge„nossen Noahs wahrlich nicht musterhaft war. — Einige haben „daher angenommen, dass unter den Jahren Mondenjahre zu ver„stehen wären. Es ist freilich nicht zu läugnen, dass man wirk„lich in den ältern Zeiten hin und wieder nach Mondenjahren ge„rechnet habe, wie z. B. das Zeugniss Diodors des Siciliers be„weiset. (So wirds erklärbar, wie einige alte ägyptische Könige „1200 Jahre regieren konnten.) Aus dieser Hypothese aber ent„steht eine andere Schwierigkeit, welche im Grunde noch grös„ser ist, als die, welche man zu heben sich bemüht. Es würden „nach dieser Rechnung die Menschen vor der Sündfluth kein so „hohes Alter erreicht haben, als nachher; es würden einige An„tediluvianer schon im fünften Jahre haben Kinder zeugen müssen; „der ganze Zeitraum von Adams Erschaffung bis auf die Noachische „Fluth würde nicht mehr, als etwa 127 Jahre in sich begreifen. „Da nun nach dem Plutarch bei einigen Völkern drei Monate auf „ein Jahr gerechnet wurden, so haben einige auch diese Rech„nung zum Grunde gelegt; alsdann wäre das Alter Adams 232, „des Henoch 91, des Methusalah 248 Jahre gewesen u. s. w. „Väter wären sie alle dann zwischen ihrem zwanzigsten und fünf„zigsten Jahre geworden. Die letztere Hypothese scheint sich „vorzüglich zu empfehlen. — *Auf keinen Fall* aber kann es *be„wiesen werden*, dass unter den Jahren unsere Sonnenjahre zu „verstehen sind, so wenig, als dass ein Tag im ersten Kapitel des „Genesis einen Zeitabschnitt von 24 Stunden bedeute."

Lásd: Texte und Materialien zu Religionsvorträgen bei Sterbefällen in allgemeiner und besonderer Beziehung, bearbeitet von Adolf Georg *Kottmeier*. Erster Band. Dritte Auflage. Leipzig. 1819. 8. a' 133dik lapon a' jegyzékben. — Vesd össze: Johann Rudolf Gottlieb *Beyer*'s Allgemeines Magazin für Prediger, nach den Bedürfnissen unserer Zeit. Neunten Bandes zweites Stück. Leipzig. 1794. 8. az 57dik lapon. — Allgemeines deutsches Orakel. 1797. 8. Heft 1. a' 17dik lapon. — Bibelcommentar, zum Handgebrauch für Prediger, Schullehrer und Layen, nach den jetzigen Interpretationsgrundsätzen ausgearbeitet von einer Gesellschaft von Gelehrten. Erster Band. Altenburg. 1799. 8. az 55dik lapon.

A' ki a' felvett tárgyban kimerítőbb feleletet kiván, olvassa meg a' következendő munkákat is: Joh. *Marshami* Canon chronicus aegyptiacus, ebraicus, graecus. Lips. 1676. 4. — Joh. *Seldeni* dissertatio de anno civili et calendario veteris ecclesiae seu reipublicae judaicae. Lugd. Bat. 1683. 8. — A fhor view of the chronology of the old Testament, by Will. *Whiston*. Cambridge. 1702. 4. — Eduardi *Simsonii* Chronicon historiam catholicam complectens ab exordio mundi. Lugd. Bat. 1729. fol. — Ferd. Wilh. *Beer's* Abhandlungen zur Erläuterung der alten Zeitrechnung und Geschichte. Leipzig. 1752 — 1756. 8. 3 kötetben. — J. D. *Michaelis* Commentatio de mensibus hebraeorum. Bremae. 1769. 4.

Reménylem, *Fárnek* ur is tud „kétségteten adatokat" a' felebb állítottak' bebizonyítására felhozni, mit nyilván fog is tenni, ha a' feleletet nem restelli.

Boάρος.

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.

12. szám. Februarius' 9.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

Utazási töredékek Dalmátországból.

(Folytatás.)

Oct. 6án reggeli 9 órakor tartottuk bemenetünket Dalmátország' fővárosába Zárába az ugynevezett Porta marittimánál. Kevés lépésnyire ehhez jobbról vagyon a' harminczadi hivatal. Itt a' váratlan 's nem igen megelőző fogadtatás a' legkedvetlenebb hatású volt reánk nézve. — Bevitték bőrzsákjainkat, ágyi ruhánkat, kalaptartóinkat 's egyéb holminket a' hivatal' szobájába; összecsődült a' nép — mert az efféle visitatio itt mindig egy mulattató spectaculum — 's néhány előrebocsátott bevezető kérdések és feleletek után, mellyeknek azonban hitel nem adatott, elkezdődött a' nagy szemle. Először is szemébe szökött az assistensnek egy nagy könyv, *Las Casas*' classicus franczia munkája Istriáról és Dalmátországról sok rézmetszésekkel ívrétben, mellyet *A**** magával hozott volt, 's ezt kezdte legelébb is vizsgálni, valljon nincs e benne valami contrabanda elrejtezve. Jóváhagyó mosolyából lehete látni, hogy a' képek igen is tetszenek neki, mert illyesmit alkalmasint nehezen látott még a' jámbor; azért hogy mi is hamarább megszabadúljunk, még igen kedves dolgot gondolánk neki tenni, azt ajánlva, hogy ha talán a' szép rézmetszések mulattatják, vinné haza, vagy pedig mi küldendjük házához, hol kényére kedvére egész commoditással nézegetheti, és addig tarthatja magánál, a' meddig csak gyönyörködtetik. De ő nem is ügyelvén szíves ajánlkozásunkra, hidegvérűleg forgatá végig laponkint a' nagy munkát a' jelenlévő számos publicum' nagy mulattatására. Lehetetlen volt ezt hideg vérrel látni, azért most melegebben, de mindig az illendőség' határi között, folytak a' viták; neque solum, quid istum audire, verum etiam, quid nos deceat dicere, consideravimus. *B*****, ki hevesebb észrevételeivel leginkább csipkedte a' tisztet, bezzeg elsózta a' levest; pedig először is ennek bőrzsákja került visitatio alá, és csak most kezdődött az igazi komédia. Hiába iparkodtunk meggyőzni a' felingerlettet arról, hogy királyi hivatalban lévő tisztek egy három héti kis excursiojokban bizony nem fognak tilalmas portékákat magokkal hordozni, avvagy contrabandákkal kereskedni; csak borsót hánytunk a' falra; nem használt semmi észrevétel, azért, látván, hogy humanusnak lenni itt nem kötelesség, elvégre egész resignatióval tűrtük a' rajtunk elkövetett méltatlanságot. Nem volt lyuk, mellyet vízsla orral ki nem fürkészett, 's darab, mellyet ki nem szedett volna; pedig milly szépen, milly rendesen, milly fáradságosan volt minden elpakolva, minden egyes darabocska, kefe, fésű, borotva, szappan, olló, kés, csizma stb., különösen, régi *Journal de Paris* franczia hirlapokba göngyölgetve! Ezekről a' franczia ujságoka mind leszaggatta, 's azon ürügy alatt, hogy censura alá kell bocsátani, letartóztatta; elszedett tőlünk még minden könyveket pedig többnyire csak utleirásokból 's néhány szépliteraturai darabokból állottak; lefoglalta ezenfelül még fuvolyára tett kottáimat, 's Bindoccitól improvisatióihoz fortepiánóra irt kiséreteket, mondván, hogy ezek is censura alá valók! De hogy rövid és talán már unalmas is ne legyek, elég legyen megjegyezni, hogy 4 kis bőrzsák' és egy pár kalaptok' visitatioja majd három óráig tartott! — Sokszor voltam Bécsben a' fő harminczadnál 's vámháznál, de illyesmit soha sem tapasztaltam; tudom is, hogy az efféle veratiók nem csak a' hivatal' köréhez nem tartoznak, de még tilalmasok is.

Megszabadúlván valahára a' harminczadtól és szállásra ohajtván már egyszer jutni, kérdezősködtünk: mellyik volna a' legjobb fogadó, 's azon választ vettük vezetőnktől: a' „fekete sas," mivel csak ez az egyetlen egy egész Zárában. Szerencsénkre ez is vendég nélkül volt; igy tehát mindenikünknek jutott különösen egy négyszegletű kis szobácska, mellyben egy ágy, egy asztal és két szék, mind puha fából, volt az egész bútorozás. Az evés-ivás igen olcsó, de a' szolgálat undorodásig mocskos és szennyes. — A' kormányzó, ebédjénél Dalmát ország' mindennemű boraiból kegyeskedett szolgáltatni. Ezek valóban jók, sőt több fajúak felségesek; de olly erősek, hogy víz nélkül alig lehet inni. Mondják, hogy már természettől borszesszel telvék, 's mint pálinka égnek. Ezért különösen külföldi kereskedésre is igen alkalmasok, mivel a' kormányzó által tétetett próba szerint is, a' tengeri utat változás nélkül kiállják.

Nem czélom 's nem szándékom itt Záráról, vagy Dalmátország' egyéb városiról geographicus és statisticus adatokat közölni; ezekről eleget lehet olvasni czélszerű systematicus munkákban, és nagyobb utazási könyvekben; 's minthogy nem akarom fordításban vagy kivonatban roszabbul mondani azt, a' mit mások nálamnál már jobban és bővebben mondottak, elég legyen itt csak azt megjegyezni, a' mi rövid utazásunkban leginkább szemünkbe ötlött. — Zára három oldalról környeztetik tengertől, és csak keleti részéről függ össze a' száraz földdel, minthogy ezen összefüggés is el vagyon metszve egy mesterséges mély árok által, már ezen természetes helyezése Zárát erőségnek igen alkalmatossá teszi, és csakugyan Zára egyetlen város is Dalmátországban, mellyet szabályos erőségnek tekinthetni. Tengeri részről erős, magas, és számos ágyútelepekkel ellátott kőfalak védik; földrészén pedig vannak több földsánczok, egy erős kastély és mély árkok csapóhidakkal; fél órányi távolságban a' kerűletben egy magasabb pont sincs, mellyről alkalmasan meglövöldöztethetnék. — A' város mintegy 1054 házat számlál, mellyek közül azonban egy sem dicsekedhetik szép architecturával. Na-

gyobb részök rosz alkotású. Vagyon két köz piacza, a' piazza della cisterna, és a' piazza dei signori; ez utolsó, melly 150 láb hoszú, és mintegy 100 láb széles négyszögöt képez, Zárának legszebb, és leglátogatottabb része. Utczái többnyire egyenesek, és igen keskenyek, 's minthogy földalatti csatornák nincsenek, naponkint kell tisztíttatniok, melly munkát az elitélt rabok nehéz vasakban visznek véghez. A' kövezet, a' piazza dei signorit kivévén, hegyes kövekből áll, 's olly rosz, hogy a' járást is bizonytalanná és kinossá teszi. Soha, majd a' láb-kificzamlásig, annyit nem botlottam mint Zárában. — A' templomok közül legnevezetesebb a' székes-templom, mellyet *Dandolo* Henrik velenczei doge a' XIIIik század' elején, miután Zárát az egyesült franczia keresztes vitézekkel bevette volna, építtetett. Külseje, melly bizantiumi izlésű, nem igen érdekes. Szebbek márvány oltárai. — Sz. Simon' temploma, egy ezüst koporsóban, melly a' fő oltár felett vagyon felemelve, csontjait birja ugyanezen nevű szent prófétának, ki a' város' patronusa. A' hivők' istenfélő ájtatossága következőképen adja elő e' koporsó' historiáját: *Lajos* Magyar király 1371ik esztendőben *Erzsébet* feleségével Zárát látogatva, tudván, hogy az ájtatosság uralkodóban is egy fő ékesség, elhatározá, az egész királyi udvarral szemlélésére menni e' drágalátos ereklyének, melly a' lakosoktól olly nagy tiszteletben tartaték. Erzsébet ez alkalommal csudálván a' test' bámulandó épségét, és elragadtatva a' vágytól, belőle hacsak egy kis részecskét is birhatni, addig nézegette, tetszőleg közelebbről, és tapogatta ittott a' szent holtat, mig feltétele sikerült, 's a' szent' balkezének mutató ujját elharapván, kebelébe rejtette. De, csudálatos mondani! alig távozott, egykevéssé az oltártól legottan elhalaványodék, borzada, ingadoza, és tetőtül talpig reszketvén, bizonyosan el is esik, ha az udvar' emberei segítségére nem futnak. Kebele, hol a' szent' ujját rejtve tartá, egy szempillantatban fájdalmas sebektől volt ellepve. Elismervén ekkor, hogy a' szentségtörő lopás, mellyet elkövete, egyedül oka e' gyászos esetnek, visszavezetteté magát az oltárhoz, és könyekben ázott szemekkel kért bocsánatot az igazságos szenttől, igérvén neki, hogy semmit akaratja ellen magánál nem kiván tartani. Visszaadá tehát az elragadott ujjat, melly alig tétetett előbbi helyére egy pap által, tüstint ugy összeforradt a' megcsonkult kézzel, hogy az elválasztásnak még csak helye sem látszott; és csak ekkor nyeré ismét vissza a' királyné teste' előbbi egészségét 's lelke' megzavarodott nyugalmát. Hálát ada az Istennek, szíve' egész buzgóságával, illy nyilványos és rendkivüli kegyelemért, 's hálaörömet zokogván reszkető ajkai, lehúzá gyűrüit, mellyek kezeit ékesíték, 's mintegy engesztelőleg feldugá azokat a' szentnek ugyanazon ujjára, mellyet magának kivánt vala tulajdonítani; e' gyűrük a' szent' ujján maiglan is megvannak 's láthatók, és mintegy bizonyítani látszanak ez eset' igazságát. Istenfélő buzgóságában ezután még tovább menvén a' királyné, a' fenemlített ezüst koporsót készítteté egy akkoron Zárában tartózkodó majlandi ötvös *Antonio* Ferencz által, és reá vésette e' történetet, a' mint is bizonyítja ezt a' koporsó' hátulsó részén goth betűkben vésett felirás, melly következő: Simeon hic Justus, Christum de Virgine natum ulnis qui tenuit, hac arca pace quiescit, Hungariae Regina potens, illustris et alta, Elisabeth junior, quam voto contulit almo. Anno milleno triceno octuageno. Hoc opus fecit Franciscus de Mediolano. — Az ajándék 's munka valóban méltó mind a' szenthez, kinek ez felajánltatott, mind a' felséges királyi asszonyhoz, ki ez ajánlást tevé. A' koporsó' egész hosza öt lábnál több, szélessége három láb, magassága pedig a' három lábot felülmulja. Belől és kivül gazdagon aranyozott ezüst táblákból áll. Basreliefjein vésve látszhatók azon sok malasztok, mellyeket a' szent' közbenjárása által számtalan ájtatos tisztelői Istentől nyertek. Ezenfelül ez és a' székes-templom még számtalan más ereklyében gazdagok. —

Zára középpontja minden felsőbb politicai, törvényszéki, kamarai és katonai hatóságoknak, 's azért minden rangú tisztviselőkkel telve, kik ugyszólván csak egyedül elevenítik a' várost, és nagy befolyással vannak a' lakosok' jólétére; minthogy a' házak 's lakások általok jó bért hoznak, nevezetes somma pénz jő forgásba. Ezért Zára' lakosi Dalmátországnak Magyarországhoz leendő visszakapcsoltatásától leginkább félnek, mivel ez által a' mostani tisztviselők' nagy száma, melly mintegy 600ra megy, nevezetesen csökkenne, és igy ők leginkább vesztenének. Kereskedési tekintetben Zára legkisebb figyelmet sem érdemel, minthogy egész kereskedési mozgása csupán csak a' város' consumtiojához vagyon szorítva, 's néhány rosoglio-gyárokon kivül, mellyekben a' világszerte ismeretes maraschino di Zara készül, egyebek nem léteznek. A' legjobb rosoglio-gyárnak tulajdonosa *Gerolammo Lurardo.*

A' városnak egy nagy hiánya az édes viz' szüke, melly kivált nyári időben majd minden esztendőben érezhető. 1824ik és 1834ik években a' viz' szüke olly nagy volt, hogy a' kormányszék kényszerítve látá magát, az ivóvizet terhes költségekkel a' köz viztartók' megtöltésére, csónakok által a' Kerka zuhatagtól Scardona mellett, mintegy 40 tengeri migliéről hozatni, és pedig több hetekig. A' köz viztartók (cisterna) a' kormányszéki épület mellett, az ugynevezett cinquepozzik, mestermüvei az architecturának. Mondják, hogy 40,000 akó vizet tarthatnak. Jelenleg a' kormány tetemes költséggel 's ugy látszik jó sikerreménnyel építtet egy vizi csatornát; ezt a' hely' szinén látni érdekes. — A' társas élet' mulatságára vagyon egy casino, hol farsang' idején tánczmulatságok adatnak. A' szinház a' a' népességhez arányozott, és igen csinos. Itlétünkkor kezdődtek épen az őszi daljátékok. A' társaság semmi említést sem érdemel; szegény Anna Bolénát olly nyomorúltan adta, hogy a' szinházat első megnyitás után ismét bezáratta az igazgatóság, hogy az éneklő tagok szerepöket jobban megtanulhassák.

A' játékszin' megnyitása előtti estvén és visszajövetelünkkor is Bindocci Zárában szinte adott egy hevenyészi academiát, 's itt is mint máshol babérral koszorúzta homlokát, 's gazdagon megfelelt azon nagy hir- 's névnek, mellyet 8 esztendei utazásiban Európa-szerte magának szerzett. Szándékom vala eleinte ezen hevenyészetekről tisztelt olvasóimnak 's különösen hazám' kedves szép leányinak itt habár csak egy kis ideát is adni; de minél többet gondolkozom rólok, annál inkább meggyőződöm, hogy birnék bármelly fellengős ékesszólással, törekvésem mégis elégtelen lenne érdemlett magasztalására. Bindoccit hevenyészi pillantatiban csak látni, hallani kell; de azon érzelmekről 's kimondhatlan kéjvegyületekről, mellyek e' pillantatokban az őt hallgatók' kebleit olly hatalmasan, olly ellenállhatlanul elfogják, 's az embert mintegy magából kiemelik, híven számot adni lehetetlen. Szép, valóban szép, felséges és mennyei azon éldelet: Bindoccit hevenyészeti elragadtatásában látni, midőn a' feladott themák' elolvasása 's kevés elmerült gondolkozás után ülő helyéből egyszerre felszőkik, nyugtalanul jár 's kél, 's izzó tüzet szikrázó szemeit ide 's tova villogtatja, mig a' lelkesedés' pillanatja megszállja; ekkor nyugodtabb lesz; megáll, 's mintha a' millio képzetek, gondolatok 's érzelmek közül, mellyek előbb csapkodó hullámkint tolongtak keblében,

egyet vezércsillagul kirántani 's fentartani kivánna, szemeit egy nyugvó pontra szegzi; homloka derült, fényes sima 's mintegy átlátszóvá lesz; kimondhatlan báj olvad el egész szép, szellemsugárzó arczán, 's a' genius' bélyege minden vonalain csillogó fényben reá vagyon sütve; nem ember, nem halandó ő ekkor többé, hanem egy mennyből leszárnyalt felsőbb lény, melly az embert szívolvasztó dalszózatával ellenállhatlanul elragadja, 's magából ki egy felsőbb sphaerába a' seráfok közzé emeli. Bár hányszor hallottuk légyen hevenyészetit, 's bármint hozzá szoktunk ujabb időkben Byron, Victor Hugo, Lamartine, Manzoni 's Silvio Pellico' felséges versezetihez, Bindocci mégis mindig tetszik, mindig elragad, 's lángesze' isteni adománya mindig bámulásra gerjeszt.

Nem mellőzhetem el itt, hogy meg ne említsem még régi jó barátomat, tisztelt kedves szerkeztő ur' testvérjét, kit jó egészségben láttam Zárában 's ugy látszék boldogan, minthogy egy fiatal dalmát szív' egész lánghevével szerettetik, 's miatta Bellona' szolgálatjáról is le akar mondani. Ő és báró Mayer gyalog ezred' egész tiszti kara, mellyben, minthogy egy pár évek előtt Fiumében feküdt, sok régi ismerőssel találkozánk, reánk nézve zárai mulatásunkban nagy nyereség volt.

Zárában postakocsit 's postalovakat fogadánk 3 for. e. p. napi dij mellett Spalatóig, de mivel a' kocsi már Bencovázon tul összetörött, csak nagynehezen mehettünk vele oct. 9-én késő estig Scardonába, honnan vissza kelle küldeni. Scardona római időben nevezetes város volt, most csak egy középszerű helység 290 házzal; helyzete nem igen kellemetes. Kerka folyóvize, mellynek jobb részén fekszik, itt igen széles, és igen csendes folyású, elannyira, hogy inkább egy tóhoz, mint folyóvizhez hasonlít. Téli időben, ha a' bora uralkodik, az átjárás itt igen veszedelmes. Nem messze Scardonától a' Kerka igen szép zuhatagot képez. Csónakban négy evezővel fél óra alatt könnyen oda lehet érni. Nem egy, számtalan vizeséseket láthatni itt egyesülve, mellyek egyik szikla-értől a' másikhoz sietnek és kopár szirtektől, 's kőszikla-tömegektől feltartóztatva 's elválasztva, alant ismét nagyobb folyamokba egyesülnek, 's iszonyú robajjal rohannak a' tátongó mélységbe. Magas nyár- és fűzfák gyönyörűen csoportoznak szép ellenkezésben a' hamuszinű holt kőtömegekkel, fen a' sziklák' tetején, a' meredek szirtek' közepette 's alant, és elevenítik az egészet. Nem a' magasság, mellyről a' folyam lezuhan (ez csak 150 lábnyi), 's nem a' látvány' rendkivülisége az, a' mi itt kielégíti a' feszült várakozást, hanem a' gyendéd 's zordon közti szép harmonia, a' fák' és bokrok' ingadozása a' viz' zörömbölése közt, és a' buja 's erőteljes növényzet, a' meredt kősziklák között, ez emeli és csillapítja a' feszült keblet. A' kerkai vizesés egy gyönyörű szép idyllicus és regényes kép, melly noha a' szemet elragadja, de bámulást 's csudalátot mégsem gerjeszt; azért, ugy hiszem, csak mese, a' mit *Cassas* „Voyage pittoresque" czímű munkájában mond: hogy ezt csak a' Niagara zuhatag mulja felül nagyszerűségében. Két órányira a' zuhatagon felül, egy nagy tóban, mellyet a' Kerka itt képez, egy szigeten vagyon egy barátklastrom, Vissovácz, honnan a' körülfekvő vidékre igen szép a' kilátás. Az egész táj bájoló. Ezen felül csekély távolságra vagyon még egy más vizesés, Roncislap; de ez már nem olly érdekes.

Scardonából oct. 11én korán reggel hajón evezőkkel elindulván, az nap mintegy 11 óra tájban értünk Sebenicóba. Itt a' szállás miatt eleinte igen nagy zavarban voltunk, mivel

hajósinktól azon szomorú nyilatkozást vettük, hogy itt sem fogadó, sem korcsma nincsen; de mégis miglen tétovázva gondolkoznánk, mitevők legyünk, az egyik, mintha egyszerre valami eszébe jutna, felszólított, hogy csak követnők, majd talál valahogy szállást. Csakugyan el is vezetett a' városon végig egy félre eső házba, hol parancsunkra egy nagy téres szobtüstint készen állott. A' fogadtatás, egy tekintet a' ház' belső elrendezésére, 's a' ki 's bejáró nőszemélyek' orczátlan 's émelygést okozó szemtelensége mindjárt világossá tevé előttünk, minő helyre kerültünk. Semmi esetre nem akarván itt éjjelezni 's átöltözvén, csakhamar siettüuk ajánló-levelünket általaladni, hogy ezután alkalmatosságot találván, per mare, vagy per terra tüstint tovább mehessünk. N. kapitány ur, kihez ez intézve volt, 's budai születésű tisztelt hitestársa, felette örülvén illy távolságban honfiakra találni, barátságos szivességgel fogadtak 's magyarosan jól megvendégeltek. Az ő társaságukban néztük meg ebéd után Sebenico' nevezetességeit, 's igy kellemesen tölt el még a' délután és estve. Sebenico a' tengerpartról emelkedő hegy' aljában fekszik, 's házai mint lépcsők vagynak épitve fölfelé, 's ezért a' város tengerről nézve amphitheatralis tekintetű. A' városon tul két magasabb hegy emelkedik, mellyeknek tetején három erőséget láthatni, Santanna, Sangiovanni és Barone nevekkel; ez utóbbi, nevezetét báró *Degenfeld*' emlékezetéért vette, ki 1648ban vitézül védte 21 napig a' törökök ellen. Ez és Sangiovanni azonban most prédául az időnek egészen el vannak hagyatva, és ez hatalmát annyira gyakorlotta is már, hogy az erős báró most csak egy düledező romhoz hasonlít. A' város' főékessége a' székes-templom, melly kétségkivül az egész országban legszebb; boltozatja csudálatos, battisteriuma mestermű. A' bor, mellyet Sebenicóban fejér aszúszőlőbül készítenek, az ugynevezett maraschino di Sebenico, egy a' legjobbak közül Dalmátországban. A' sebenicoi öböl, melly keletről nyugatra két migliére terjed, a' szabad tengerrel egy tengerszoros által vagyon összefüggésben, melly egy migliényi hoszú 's 660 lábnyi széles. Ezt Santantonio csatornájának nevezik. A' bemenetelt ide egy pompás Sannicolo nevezetű erősség őrzi, melly a' hires Sammicheli építőmester' kormányozása alatt építtetett 1546ban a' velenczeiek által, 's valóban a' maga nemében felséges. Engedelmet a' bemenetelre könnyen kaphatni a' parancsnoktól; azért, ki ide utaz, el ne mulassza megnézni. A' sebenicoi öböl halakban igen gazdag; itt halásszák a' dentali della corona nevezetű halat, melly igen becses, 's mint mondják, nem található máshol, csak itt és a' konstantinápolyi csatornában.

Semmikép nem találván alkalmatosságot per mare, szárazon voltunk kényszerítve tovább indulni, 's csak igy is nagy kegyességből kaphattunk 15 pengő forintért egy parasztkocsit a' 8 órányira fekvő Traùig. Az utkörüli vidék idáig kedvetlen, zordon és sivatag, és az ut Traù előtt egy meredek magas hegyen vezet lefelé a' kies Traùba. Fekvése ennek szép, regényes; utczái keskenyek, szorosak. Az ugynevezett piazza kicsiny, négyszegű, mellyet elhagyottsága miatt nem irigyelhet egy temető. Az utas' figyelmét egyedül csak a' székes-templom vonja magára, melly nemes egyszerűségében tetszik.

De Spalato volt ohajtásink' czélja, azért Traùból még oct. 12én reggel mindjárt egy óra mulva megérkezésünk után siettünk tovább lóháton. Az ut, melly Traùból Spalatóba vezet, a' hét kastély' — riviera de sette castelli — rónaságán megy keresztül, melly 5 órányi hoszú, egy órányi széles, és egy rész-

ről a' tengerrel, más részről a' magas Cabanus hegyekkel, mellyek a' tenger' hoszában huzódnak Spalato felé, határos. Ezen hét kastély' sikságát tartják a' legszebbnek, legkiesebbnek egész Dalmátországban. Gyönyörű, inkább lehet mondani nyári, mint őszi nap volt, midőn keresztülutaztunk rajta; a' nap melegen 's forrón sütött, mint nálunk nyáron, 's valóban midőn e' hét kastély mellett, a' kertek, szőlők, mandula- 's örökké zöldellő olajfák között ellovaglottunk, inkább egy nagy, gyönyörű angol kertben, mint uton képzeltük magunkat. Az utolsó kastélyon tul balra fekszik Salona, egykor nevezetes város, melly mint római colonia Martia Julia nevet viselt, 's mellyet a' 7ik században a' gothok és avarok elpusztítottak; most nyomorúlt helység, mellynek látása csak keserű fohászokra emeli az emberi keblet. Itt valóban mondhatni: Jam seges est, ubi Troja fuit; mert néhány töredezett kőszobron kivül, előbbi nagyságának mégcsak romjai sem láthatók. Van benne mégis valami igen érdekes; ez egy nagyra magaszalt élő fiatal hölgy, kinek szépségéről az egész ország beszél, 's ki nem ok nélkül tartatik az egész ország' legszebbikének; azért többet róla nem is mondhatok, mert leirásához nem merek fogni; a' kiváncsi maga menjen Salonába, ott elevenen 's ragyogó szépségének egész fényében láthatja. Pedig ez minden indiscretio 's tolakodás nélkül könnyen megtörténhetik, minthogy apjának vannak holmi már magokban is igen érdekes régiségei, mellyeket a' hely' szinén maga ásott ki; természetesen e' régiségek' megmutatását kell kérni, 's ezen ürügy alatt a' látogatás könnyen eszközölhető. Csecsemős gyermekét tartá épen karjai közt, midőn először láttuk 's valóban megilletődve állottunk előtte, *Rafael*' madonnája' originalját gondolván látni előttünk.

Félóránnyira Salonától balra nyílik egy völgytorok, mellyben Diocletianus' hajdani vizvezetésének romjai láthatók. Ezek 8 magas boltozatból állanak, mellyek iszonyú nagy négyszegkövekből épitvék. A' széles jó ut kertek között vezet Salonából Spalatóba. Az emlékkő az uton jelenti, hogy ezt *Marmont* general csináltatta. *(Vége következik.)*

Életmentő társaság.

A' londoni életmentő társaság (Humane society) januar. 2dikán tartotta évenkinti gyülését, mellyben jótékony hatósága felül tudósítás tétetett. 149,800 személy közül, kik mult év' majus hónapja' 1jétől october' 1ig a' Hydeparkban fürödtek, csak 10 merült el, kik a' mentőintézetbe felvétetvén, kettőn kivül ismét életre hozattak. Általában a' mult évben 160 tetszhalotti eset jött elő, mellyek közül 143 ismét felélesztetett. A' társaság arany és ezüst emlékpénzeket ad azoknak, kik magokat életmentések által érdemesítették. A' mult évben jutalmazásokra 2000 font sterlingnél (20,000 ft. pengőben) több adatott ki.

Kőnyomat.

A' nemzeti műipar' ébresztésére keletkezett franczia társaság a' 3000 franknyi főjutalmat *Dupont* Augusztnak itélte Perigueux-ből a' chateaurouxi köveknek kőnyomatra (lythographiára) használásáért. E' kövek jobbaknak találtattak, mint a' müncheniek, 's Francziaországot a' külföldre kifolyt nagy adótól mentik meg.

Engelmann kőremetsző 2000 frankot kapott a' szines könyomatnak általa feltalált uj módjáért.

A' legujabb égések.

A' Párisban leégett olasz dalszinház 320,000 frankig vala biztosítva; a' tüz által okozott kár, mint hallik, nem megy többre 180,000 franknál. — Ugy látszik, a' tüz, e' vak (?) elem, ez idén bizonyos megválasztással 's politicai itélettel intézé pusztításit. Ugyanis az autocratai Oroszországban a' császári palotát, a' kereskedő Angliában a' pénzcsarnokot, a' müvészetkedvelő 's lenge Francziaországban egy szinházat, a' vallásos Belgiumban pedig egy templomot és kolostort lepett meg; 's legujabban Gothában Sándor weimari herczeg' palotáját.

Rágalom' büntetése Svédországban.

Mevius jogtudós „Ad jus Lubecense“ czimű munkájában értesít, hogy Svédországban egy igen dicséretes törvény állott fen, melly szerint az, ki mást rágalmazott, szidalmazott 's lemocskolt, pénzbirságra itéltetett, mellyet *roszszelvpénznek* neveztek. De ez még nem volt elég, hanem a' törvényszék arra szorítá őt, hogy önmagának szájára üssön, rágalmait visszahúzza, magát hazugnak vallja 's végre háttal menjen ki a' törvényszobából. Ezenfelül az illy más' becsületében gázolónak nem volt szabad végrendeletet tenni, sőt, ha a' megbántott fél nem szólott mellette, a' városból is kitiltatott.

Az illyen *roszszelvpénz* napjainkban talán a' leggazdagabb jövedelemforrássá válhatnék.

Oppositio.

Egy angol földesur kérdé földbérlőjét: Barátom, mellyik politicai párthoz tartozol?

„Én — opponálok.“ — 'S tudod e, mit akar az oppositio? — „Igenis, uram: opponálni.“ — De mi végre? — „Hogy opponáljon.“ — Meddig akarsz e' pártnál maradni? — „A' míg élek.“ De hát ha a' kormány megváltozik? — „Én opponálok.“ — Ha ez a' közjót előmozdítandja? — „Opponálok.“ — Ha elvei mellett hiven megmarad? — „Opponálok.“ — Ha elveit megváltoztatja? — „Opponálok.“ — Ha azt teendi, a' mit te akarsz? — „Hm — akkor is opponálok.“ — Micsoda oktalan makacsság ez, mellyet semmivel sem lehet kielégiteni? — „Uram, ez az oppositio' következetessége.“ *(Adler.)*

A' pusztai arabok.

A' pusztában lakó arabok el nem ismerik a' Korán, állitván, hogy a' profétа' hite nem az ő számukra alkottatott. Mert, ugy mondanak, miért kellene ötször napjában mosdanunk, mikor a' pusztán a' viz olly ritka? miért alamizsnát adnunk, mikor magunknak sincs semmink? miért Meccába mennünk, mikor az Isten mindenütt jelen van? 's miért a' Rhamazan alatt böjtölnünk, mikor majd egész essztendőn át nincs mit ennünk?

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

13. szám. Februarius' 13.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

Itélet

a' Hirnök' programmájáról.

Lestin (Árva vármegyében), januar. 17én 1838.

Tisztelt szerkesztőség! Bátorkodom a' Hirnök' multévi 44dik számában kibocsátott programmájára néhány észrevételeimet, noha hon nem létem miatt későbbecskén, egész szerénységgel előterjeszteni. —

A' programma, kitűzvén Hirnökjének jelszavakul: trónt, oltárt, törvényes szabadságot és lépcsőnkinti stb. előhaladást, azt nyilatkoztatja, „hogy az alkotmányos monarchico-aristocratica kormányalaknak országunk' alkotása óta maiglan fenálló elve szolgáland alapúl e' hirlap' értekezéseinek"; egyszersmind mindjárt alább, velem egyetértőleg, évkönyveink' bizonyításánál fogva állítja, „mikép Magyarország csak olly királyok alatt, kik szigorúan tartották fen tekintetöket, volt nagy, boldog 's félelmes, mig gyenge uralkodók alatt anarchiai ármányoknak" — (részint az akkori királyválasztási székeknek, itéletem szerint, tulajdoníthatóknak, mert régenten is a' kormánykodás' terhe szintolly — tudja Isten miért! — kapós volt mint mai nap) „és külső ellenségeknek lön áldozatja." — Engedelemmel legyen mondva, én szerkesztő urnak e' két állításai közt egy anomaliát látok. —

Bizonyosan a' t. szerkesztőség' szemei előtt, midőn az utóbbi állítását irta, *I. Lajos*', Hollós *Mátyás*' és a' 18dik század' Mátyása *II József*' nagyszerű alakjai lebegtek, ellentétben a' két *Ulászló*', *II Lajos*' stb. balsorsú árnyékocskáival.

Ha jól fogtam fel évkönyveink' szavait: az előbb nevezett uralkodókat épen az absolutismusra — de ollyan absolutismusra, melly a' nép' érdekeit és jólétét tűzte ki czélul magának — az aristocratia' lehetséges elmellőzésével látom törekedni, 's ezen maxima által hazánk nagy, boldog és félelmes lön; mig az utóbb érintett királyok alatt az aristocratia, vagyis inkább annak gümője az oligarchia, büszkén emelte fejét, 's a' trónt kincstári birtoknak (domaine) lenni vélvén, 's a' status-kormányt kezébe ragadván, Sajó', Várna', Mohács' bús napjait, Dózsa' pórhadának rémségeit, később pedig az ugynevezett szabad hajduknak vad dynasták' vérszomjas zsoldosai- 's czimborásainak, sokszorozott törvények által meg nem zabolázhatott sziklás fészkeikből elkövetett rablásait, szóval azon anarchiát idézte hazánkra, mellynek számtalan irtóztató súlyaitól csak századok' lefolyta után a' szatmári békekötés mentett meg. — Országunk' kormányalakját az előbb nevezett királyok alatt monarchico-democratiainak, mert hallgatólag a' nép' jóváhagyását birta, az utóbbit pedig ellentétben monarchico-oligarchiainak, mellynél az utóbbi character mindig tulnyomó (praeponderans) szokott lenni, mélán nevezhetjük. — Már pedig az elsőt pártolni nincsen a' Hirnök' tervében, a' másodikat pedig védelmezni aligha valakinek kedve volna; mivel az már szelídebb alakjában nem okozhatna egyebet — békétlenségnél.

A' t. szerkesztőség azt fogja talán felelni, hogy sem az elsőt, sem a' másodikat, hanem csak a' józanul mérsékeltet szándékozik pártolni. — De milly vékonyka és emberi szemmel, kivált a' pártok' szenvedélyei által zavart időben alig, látható hajszál-vonal ez a' „juste milieu" — ez a' „quos ultra citraque" stb.! Ritka halandó, ki rajta a' súlyegyent olly ügyesen meg tudná tartani, hogy lába e' vonalról sem az absolutismus', sem az oligarchia', sem a' nemesi ochlocratia' tőszomszéd ösvényeire ne sikamoljék. — A' mi igaz és a' mi örökké igaz marad, az, hogy ama' trón, melly alattvalóit egyaránt boldogítja, olly sziklán alapszik, mellyet semmi habzás, semmi vihar fel nem dulhat, üljön bár rajta egy uralkodó, kit hű 's boldog alattvalói, akár mint „az ország' első tisztviselőjét" — mellynél dicsőbb czím aligha van a' világon, még a' chinai császáré sem — szeretnek és tisztelnek, akár mint egy gyarló emberiséget felülhaladó mennyei lényt imádnak.

Mi a' második jelszavat, „az oltárt" — mellyet mint religio' symbolumát első helyen kellett volna nevezni, mert az oltár azon felségnek trónja, ki előtt minden más felségei e' világnak térdet fejet hajtanak — illeti: minthogy hazánkban sokféle oltárok léteznek, bizonytalan, mellyiknek szándékozik azok közül tömjénezni a' Hirnök? mert ha mindeniknek sorban tömjénezne, ez nem volna character, ha pedig csak egynek szentelné buzgalmát, ez által másoknál féltékenységet okozhatna, egyetemi (universalis) oltár pedig hazánkban eddig felállítva nincsen, ha csak az alatt ama' láthatlan, kifürkészhetlen oltárt nem értjük, melly minden ember' mellében létez — de ezt kiki maga védelmezze tehetsége 's lelke' sugalma szerint. — Egyébiránt a' hazánkban létező hitfelekezeteknek törvényes jogai, papjai, előljárói 's olly számos, olly szemes és a' mellett olly szentséges tekintettel 's hatalmas eszközökkel, quibus nec portae inferi praevalebunt, biró' őrjei vannak, kik bölcs kormányunk' felvigyázása alatt, felekezetök' érdekeire ügyelnek, hogy ezek önkénytesekre épen nem szorulnak. — Az apostoli hivatás tehát a' politicai hirlapok' körén tul levén, azoknak szerkesztői, mint ollyanok, véleményem szerint, jól cselekednének, ha követnék *Protagoras*' azon tanját: De Diis neque ut sint, neque ut non sint, habeo quidquam dicere.

A' törvényes szabadság (a' Hirnök' 3. jelszava) a' hármaskönyv' I. részének 9dik czíme által magyar nemesnek szivébe vésve van, és ha ennek ereje Magyarország' többi lakosira némi módo-

sítással terjeszkednék, ezen oriflamme alatt millio meg millio védelmezői támadnának.

Az előhaladásnak (a' H. 4. jelszava) egy örvendeztető bizonyítványát adá a' Hirnök az által, hogy becses lapjainak hasábjait a' vármegyék' munkálatiról szóló tudósitásoknak, noha igen szűken, kinyitotta, miáltal a' komoly magyar hazafi' kivánatinak jobban megfelelhetni, mint a' nagy urak' lakomai', áldomásai' és más egyéb mulatságai' gyakran a' szegényebb sorsúaknál csak kedvetlenséget és csüggedezést okozó leirásával.

A' Hirnök' törekvése, a' vármegyei tisztszék-ujitások' (restauratiók) alkalmával történni szokott kicsapongások ellen (mellyeknél azonban annyi peccatur intra mint extra) hálát és dicséretet érdemlő; csak azt sajnálhatni, hogy becses lapjai az elszegényedett földmüvelő nemességre nem hathatnak, — azért mert ez azokat alig olvassa. De az csakugyan bizonyos, hogy mig ezt a' nemesi plebs-et a' szegénység nyomni és annak hív frigyese az iszákosság fogja restauratorius actusainál csupán ösztönözni; mig a' földi javak jobb scala szerint elosztva nem lesznek (mindazáltal távol van tőlem Lex-Agrariát pártolni); mig az oktató rend, mellyhez én a' lelki tanítókat számítom, czélirányosabb népnevelési rendszert fel nem talál és életbe nem hoz: mindaddig ezen tisztválasztási jog, ezen „magyar alkotmány' gyöngye" mellytől megfosztatni halálos veszteség volna, alkotmányunkat ékesíteni nem fogja, minden harmadik évben minden vármegyét és turnuskép egész országot egy barbarus vihar rázkódtatja meg; minden harmadik év a' vesztegetéseknek, demoralisatioknak és a' szegény adózó népet, mellynek érdekeiben kellene leginkább a' tisztválasztásoknak történni, botránkoztató 's egyszersmind terhelő orgiáknak lesz undorító időszaka.

Egyébiránt a' theoriai agyrémek, mellyeket a' programma említ, ezek az okoskodás és fürkészet mai korának korcs és lenge szülöttjei, komoly 's férjfias honunkban, ha netalán azokat egy nyugati szél kelethez közelebb fekvő országunkba fujná is, egy napig sem élhetnek: kár tehát azokat opponálással megtisztelni. — Opinionum commenta delet dies, naturae iudicia confirmat *).

Zm. J.,
a' Hirnök' figyelmes olvasója.

*) E' jeles czikkelyre felvilágositó észrevételeit a' jövő számban közlendi *a' szerk.*

Utazási töredékek Dalmátországból.

(Vége.)

Oct. 12én délben szállottunk meg a' Pernice fogadóban, Dalmátország' legnevezetesebb városában Spalatóban; 's mindjárt ide 's tova szaladgáltunk, a' piaczra, a' templomba, a' palota körül 'stb., egy hatalmasb időnek mindazon pompás emlékeit megszemlélni, mellyek még most is 1500 esztendő' leforgása után a' világ' csudálkozását gerjesztik. Spalato három részből áll: az ó, az uj 's a' külvárosokból. Elpusztúlván 640ben Salona, azon kevés lakosok, kik a' barbarusok' berohanása elől elszaladhattak, menedékhelyet kerestek *Diocletianus*' palotájának erős falai között, és ott kisebb házakat építettek magoknak. Igy jött létre egy kis város, mellyet eleinte *Palatium*nak neveztek, innen Spalatum és Spalato olaszul. Idővel a' hely' szűke a' palota' falai között nem lévén elégséges a' növekedő népességet magában foglalni, nyugati részéről kivül is épültek házak, mellyek most az uj várost teszik. Ezen része a' városnak is körülvonatott kőfallal, és azon korszakban, midőn a' magyarok parancsoltak Dalmátországban, egy kastély építtetett a' tenger' partján, mellyet azonban 1807—1809ik esztendőkben Marmont general lerontatott. A' város egy hegytorokban fél kör formában vagyon épitve, és tengerről tekintve igen szépen mutatkozik. Látni való nevezetességei: Diocletianus' palotájának maradványi, mellynek nagyszerűségéről most már semmi terv, semmi leirás nem adhat tökéletes képzetet. Az angol *Adams* egy igen nagyra becsült 's igen ritka munkájában *), 16 rézmetszéssel ivrétben, bőven leirta e' palota' romjait; de sok részei, mellyek Adams' idejében (1757) még megvoltak, mai napon már nincsenek többé; sok pedig olly tökélyben talán soha sem létezett, mint ő rajzolá. — Elég legyen mondani: hogy e' roppant épület lakóhelye volt egy uralkodónak, ki hozzá vala szokva az akkori római nagysághoz és pazar fényüzéshez, melly palotában minden tisztviselője, testőrző serege, asszonyai, rabszolgái stb. laktak, 's ezenfelül két templomot, egy játékszint, fürdőket, több nagy teremeket stb. foglalt még magában. Az egész, a' mint maiglan láthatni, egy hoszú négyszögöt képezett. Éjszaki részén volt a' főkapu, melly egy téres boltozaton keresztül egyenesen a' palota' udvarába vezetett, és ez jelenleg a' templom' piacza. A' boltozat' nagy gránit oszlopokon nyugvó homlokzata most is tökéletesen fenáll, 's homlokán egy márványkő mutatja, hogy Ő Felsége boldogúlt I. *Ferencz* 1818ik esztendőben maj. 4én szerencsésité Spalato városát jelenlétével. Ez Spalato' évkönyveiben kétségkivül igen fényes és nevezetes időszak, minthogy Diocletiánus után egész Ferenczig egy császárt sem látott többé falai között Spalato. E' homlokzat' jobb részén van Jupiter' egykori temploma, melly a' 7ik században keresztény egyházzá változott, 's később a' város' székes-egyháza lett. Külső formája nyolczszegletű; minden oldala 25 lábnyi: belseje gömbölyű, 's ennek átmérője 42 láb. Nyolcz porfir és gránit oszlop tart fen egy karzatot, melly belül a' templomot köröskörül futja; ezen ismét 8 kisebb oszlop, 's ezeken felül a' kúp. Fen a' karzaton a' falban egymásnak átellenében vagyon két mesterségesen készült fülke; ezekben a' legsuttogóbb hangon rebegett szót, mellyet valaki a' másik fülkében ejt, tisztán ki lehet venni, és igy ketten 42 lábnyi távolságra egymással beszélgethetnek, a' nélkül hogy a' közelállók csak legkevesebbet is értenének beszédökből. Kik régi időben oraculumhoz folyamodtak, bizonyosan itt vették a' papoktól a' kétséges feleleteket. Minthogy a' karzat feletti faragott ékesítvények a' vadászat' istennéjének több mesés tetteit ábrázolják, hihetőbb, hogy ezen templom Dianának mint Jupiternek volt szentelve. A' régiek' szokása szerint a' templomnak nem voltak ablakai, és a' világosságot csak az ajtóból vette; most azonban vannak rajta ablakok, és ama' régi idő óta több változásokon ment keresztül. A' csekély átmérőből láthatni, hogy a' templom keresztény egyháznak igen kicsiny, azért azon nagyhatású benyomást, mellyet mindenkire teszen, ki először lép e' templomba, inkább a' 15 századnak, mellyek homályos, kormos boltozatjából reá letekintenek, és a'

*) Ezen felette szép, érdekes és valóban classicus munkáról azt mondják, hogy a' különös szeszélyü angol csak három példányt nyomtattatott 's ezután a' táblákat összetörte volna. Az egyik példány Spalato város' tulajdona, mellyet különös engedelem mellett meg lehet látni; a' másodikat az angol királyi könyvtárnak ajándékozta, a' harmadikát pedig maga számára tartotta; de ezt már a' több aláirók' nevei, mellyek a' munka' elébe vannak nyomtatva, nem teszik hihetővé, mivel mindegyik aláiró' számára csak kellett egy példánynak jutni. Annyi igaz, hogy a' munka igen ritka.

régiség' azon varázserejű bélyegének tulajdoníthatni, melly minden kőre nyomva van, mint mostani átváltoztatásának. A' templom előtt áll a' torony, egy későbbi szép, merész építmény; egész súlya egy belülről üres boltozaton nyugszik, melly a' templomnak bejárásul szolgál; építőmesterének azon szerencsés gondolatja volt, több oszlopokat 's párkányokat, mellyek Salona' romjai közt találtattak, a' torony' külső ékesítésére használni, miáltal több régi kőfaragói mestermüvek megtartattak. Jupiter' templomának átellenében volt Aesculápiusé; most sz. János ' battisteriuma, melly régi formájában egészen fenáll. Mindezen 's még több maradványok a' római nagy időből, mellyek itt szemlélhetők, 15 század után még most is bámulásra ingerlik az utazót. — Az ujabb köz épületekből említendők: a' barátok' temploma, 2 más plebania-templom, a' püspöki lak, a' dominicanusok' klastroma, két más szerzetes- és apáczaklastrom, a' városház, a' pattantyús-kaszárnya és a' tenger' partján épült nagy veszteglő-intézet.

Ittlétünkkor halálozott meg a' spalatói püspök, kinek temetése igen nagy pompával ment véghez. A' püspöki temetésekнél itt szokásban lévő szertartás rendes és megjegyzést érdemel: magas nyilt koporsóban viszik t. i. a' holt fő lelki pásztort a' város' minden utczáin keresztül, hogy kiki még utoljára láthassa, mielőtt eltemettetnék. Jó hogy már nem érzett szegény *Miossich*, különben meg nem köszönte volna e' különös kijelelést, 's ezen utolsó földi vándorlást, mellyet kényszerítve tétettek vele; az égető napsugárok forrón sütötték tisztes ősz fejét és szinte olvasztották halálsárga képét; izzadva kellett szállania hideg sirjába, az örök nyugodalomra. A' koporsót majd az egész város' népsége követte, 's a' 10dik sz. vadász-zászlóal' hangászkara, mellynél jobbat még nem hallottam, rettentő szépen zengé közbenközben a' csontvelőn átható gyász-indulóját.

Különös figyelmet érdemel még Spalatóban dr. *Lanza*' igen szép izlésű gazdag privát muzeuma, melly nem csak Spalatónak, hanem az egész országnak díszére válik. Egy utazó sem hagyja ezt látogatlanul. Ferencz Császár maga is megtekinté ittlétekor e' ritka gyüjteményt, 's több a' császári bécsi muzeumban hibázó darabokat cserélt tulajdonosától. Minthogy volt ajánlólevelünk dr. Lanzához, nem csak muzeumát láthattuk többször egész kényelemmel, hanem naponkint több kellemes órákat is töltöttünk vendégszerető házánál, nyájas, barátságos társalkodásában. Ő volt Spalatóban vezérünk, kalauzunk, barátunk, ki reggeltől estig minden idejét nekünk áldozta, 's noha idegenek valánk, mégis számtalan szivességekkel tetézett bennünket; azért szivünk' kedves adóját egy részben lefizethetni gondolom, ha neki tartozó hálánkat és köszönetünket itt nyilványossá teszem, melly annál tisztább 's igazabb, minél kevesbbé reménylhetem, hogy ezen sorok' tartalma valaha értésére essék. Több jeles angol utazók, kik Spalatóban dr. Lanzával szinte megismérkedtek, talentumait 's érdemeit méltányolva, azzal gondolták hálálni iránta tartozásukat, hogy több tudományos társaságokba fölvételét eszközlötték; pedig ez Angolországban külföldiekre nézve igen nagy megtiszteltetés. Ez azon ohajtást gerjesztő szivemben: vajha magyar academiánk is kinevezné őt levelező tagjává, nem azért, mert mi hálával tartozunk neki, vagy mert én ajánlom; hanem mivel lelki tehetsége, alapos tudományai, Dalmátország' viszonyairól szerzett bő ismeretei 's tapasztalásai 's leginkább Dalmátországot érdeklő gazdag gyüjteménye számithatlan hasznúak lehetnének a' magyar academiára 's muzeumra nézve; vagy mindezt elmellőzve hacsak azért is,

hogy tovább is megmutassuk, hogy a' magyar a' jelest a' külföldön is feltalálja, 's azt tisztelni és becsülni tudja. De mint mondám, ez csak puszta ohajtás, és gyenge, ismeretlen szavamtól nem várhatom teljesülését. Minden esetre megelégszem, hogy itt, ha egyebet nem, legalább figyelmet gerjesztettem; talán egykor, ha Lanzával többen ismérkednek, olly férfiú' keblében is fog visszhangra találni ezen ohajtás, ki hatalmasabb szavával, 's befolyása által ennek teljesülését eszközölheti.

Épen midőn már gondolkodnánk a' visszautazásról, érkezett Spalatóba tudósítás, hogy kevés napok mulva a' Lloyd társaságnak herczeg Metternich' nevét viselő, ujonan készült gőzöse, Triesztből Spalatón keresztül első próbautját teendi egész Cattaróig 's vissza; eltökélők tehát ezen jó alkalmatossággal bocche di Cattaróig folytatni utunkat, 's a' gőzössel térni vissza egyenesen Fiumébe. Sokan készültek Spalatóból is ezen sétautat a' gőzössel megjárni, és igy kellemes társaságot lehete várni. 16án délutáni $4^1/_2$ órakor szaladt be ezen pompás gőzös Spalató' kikötőjébe és más nap 9 órára volt határozva az elindulás. Azon utazóknak, kik az egész utat Triesztből Cattaróig és vissza megjárták, 50 ezüst frtot kellett fizetni; a' többiekre nézve pedig, kik az utközti vonal' egyik pontjától a' másikig csak kisebb utat tettek, különös árjegyzék volt készítve. E' szerint nekünk vissza Fiuméig 40 e. frtot kellett fizetnünk, 's noha hoszabb utra köteleztük magunkat, mégis semmi könnyebbséget nem nyerhettünk. A' panatica naponkint első helyen 2 f. 30 krajczárra volt szabva e. p. Ez az után, mit az embernek a' jegyzék szerint kellett volna kapni, nem sok; de azt tekintve, mit 2 f 30 krajczárunkért valósággal kaptunk, felette drága; mert többször a' dupla fölöstököm 's vacsora csak a' papirosон volt meg, de tettleg nem láttunk belőle semmit; az ebéd is csak igen szűken és nem a' legjobban volt főzve, 's megkell vallanom, hogy a' vendéglés dunai gőzhajóinkon jóval olcsóbb és sokkal jobb. De ezt csak sub parenthesi és nem panaszképen hozom fel, minthogy egyébkint minden okunk volt utunkkal megelégedni.

Oct. 17én $9^1/_2$ órakor indult a' gőzös. Milly számos, milly szép család találkozott egyszerre fedezetén! Mindössze negyvenen voltunk 's mindnyájan vigak, mindnyájan jókedvűek. A' kemencze füstölgött, morgott, a' szél hatalmasb, a' tenger mindig nyughatlanabb lett; de a' derék gőzös kevély mosollyal hasította a' hullámokat, 's rettenhetlenül haladt egyformán előre. Kevés óra mulva hátrahagytuk Brazza szigetet, Lissát, Lesinát; az estve csak Sabioncellónál ért el, 's kényszerített Curzola előtt horgonyt vetni. Mennyi vendégszeretésre találtunk itt ezen kis szigetben! Fáklyavilággal fogadtattunk, 's fáklyavilágnál jártunk végig az utczákon, és látogattuk a' templomokat az egész népesség' kiséretében; vacsoránál még a' város' bandája is meglepett a' hajón, és igy a' csípős hideg szél ellen is késő éjig ugráltunk, futkostunk, vigadtunk a' fedezeten. Más nap reggel már 4 órakor ismét forogtak a' kerekek, 's ellenkező szél' daczára is 6 óra alatt Gravosába értünk. Fekvése ennek a' legszerencsésebb; tájfordulati mindig változók, mindig szebbnél szebbek, bájolók, elragadtatók. Mintegy elrészegűlve illy költői természettől gyalogoltunk Ragusába, egykor sokkal híresebb köztársaságba, mintsem hogy itt hoszabban kellene említenem. A' város kicsiny, de csinos, egy szóval tetszik. Estve játékszin. De a' gőzösön alig találkozik az ember, már ismét válni kell, 's gyönyörűséges ez a' hirtelen találkozás és elválás. 19én reggel öt órakor indulva Gravosából, már 10 órakor délelőtt horgonyt vetett Cat-

taro alatt sebesen haladó gőzösünk. Cattaro a' régi Ascrivium épen a' Monte-nero alatt vagyon építve. Ide vezető csatornája, melly a' gőzössel 2 óra folyásig tartott, eleitől végig festői; jobbról balról magas hegyek varázs ellenkezésben; jobbról a' természet dusgazdag pompájában, balról a' kopár meredek kőszirtek, a' búskomor Monte-nero; jobbról balról szép kastélyok, kies majorok (villa), gyönyörű falusi lakok ittott elszórva, és igy Cattaróig, melly valóban egy, ha nem legelső, Dalmátország' szépségei közül. A' török bazar, mellyet Cattaróban és Ragusában láttunk, képzetünknek meg nem felelt. Ez csak 50—60 legfelebb 100 törökből áll, kik apró lovaikon a' meredek hegyeken ide lenyargalnak holmi szükséges portékáikat vásárlani. De csak kevés időnk maradt itteni mulatásra, mert 12 órakor két ágyúlövés már ismét jelt adott a' visszautazásra, és szokott sebességgel repültünk Ragusán, Spalatón keresztül vissza Zárába.

Milly szép vasárnapot töltöttünk oct. 22én Zárában! A' jövet 's menet a' gőzösön szünetnélküli volt. Délután a' katonai hangászkar gyönyörködtetett válogatott darabjaival. Mennyi csolnak szaladgált ide 's tova a' gőzös körül, hasonlólag egy velenczei versenyfutáshoz! Az egészet egy vig tánczmulatság fejezé be a' hajó' fedezetén. Valóban egy neme a' boldogságnak az utazási élet gőzhajón. Egy kedves társaság, egy kölcsönös testvériség, egy vidám kedv, egy öröm mindenkiben; uj vidékek, uj tájékok, uj esetek; ki nevet, ki sohajt, ki tréfál, ki játszik, ki érzelgővé válik, ki gondolatokba merül, ki a' szakácsra ügyel, ki ágyát keresi; mindenhol más képek, más csoportozatok, szóval: egy kedves quodlibet, valóságos panorámája egy gondnélküli életnek. Utazzon bárki Dalmátországban, hazug annak ajka, ha roszat mond felőle. Égboltozatja tiszta és szép; vidékei regényesek, festőiek, földje gazdag, módjai, ruházatja, szokásai különbözők; vendégszeretés mindenütt, mindenütt emlékei a' historiának, mestermüvei a' müvészségnek, gyönyörű tájai a' természetnek; egy egész, melly vonz, tetszik, bájol, 's örömteljeseknek jegyezteti életem' albumába azon napokat, mellyeket Dalmátországban töltöttem.

Horhy.

Farsangi szó gazdag hajadon szépeinkhez.

Gazdag leányok többnyire szerencsétlen házasságot kötnek, minek fő oka részint bizonyos elcsavart kényelmesség, részint pedig az, mert ugy kivánják, hogy ne vagyonuk, hanem csupán önszemélyök iránti hajlandóságból kéressenek meg. Azonban ezen önszemélyök alatt koránsem értik müveltségöket, erényöket, belső becsöket, hanem külső tekintetöket, szépségöket, kellemöket, kéjöket. Minthogy pedig vannak, kik e' külső czégérekkel nem birnak, 's talán külső jószivűséget sem tudnak szinleni: az még különösb, mikép illy természet-mostohák is, kiknek egyebök nincs egy pár száz ezer forint (lesznek, kik erre szörnyeket sohajtanak) értéköknél, ollyannyira makacsul akarnak egyedül önszemélyökért szerettetni! Az illy ludak (engedelemmel legyen mondva, mert már ezek csakugyan nem is libák) bizonyosan azt gondolják, hogy mivel pénzöknek lelke nincs, 's mégis imádtatik, önszemélyöknek is elég, ha az csak húsból áll, mégis szerettethetik. — Férfi, ki leányt minden szivbeli hajlandóság nélkül egyedül pénzeért veszen el, alacsonyságot árul el; de okosan cselekszik, ha pénzt 's vagyont mint szerencséjének egyik nagy 's hatalmas eszközét, a' többi belső tulajdonok mellett tekintetbe vesz. Valóban a' nőnemnek nem kellene nagyon törődnie azon rugóokokon, mellyek miatt nőül kéretik; mert ez által a' legroszabbiktól is szinlő tettetés által könnyen kijátszathatik, neki csak arról kell meggyőződnie, személye illő e hozzá; aztán a' kérő milly nemes szellemi vonásokkal bir? miszerint azoktól vezéreltetve hozzá viseltető szeretete állandó maradhasson; mert mindezek' hiával bármi forró szeretettel viseltetik is iránta, boldogítani soha sem fogja; mivel olly hoszú utra, mellyet csak ásó és kapa szakaszt meg, puszta jóakarat nem elég uti költség.

Szegény gazdag leányok! nem irigylem sorsotokat. Minél tovább halasztjátok 's minél többet válogattok, annál inkább tartanotok kell, hogy agglantok maradtok, vagy utoljára megunván a' sok válogatást, a' legroszabbat választjátok.

Te, ki elmaradtál 's ezeket olvasod, ha szabad, szép 's e' mellett gazdag vagy, neked hiven azt javaslom: válassz engem; azt eleve értésedre adván, hogy ha tán nem vennélek el, a' kosártól meg ne ijedj; kedvezőbb esetben pedig, tudj tenmagadon segíteni, ha majd tán helyettem az venne el,

A' kinek lakja nem nagy vár:
Olly ház, mellyet négy deszka zár.

Nyitra-Zerdahelyi Lőrincz.

Műipar.

A' közönséges porosz status-hirlapban januar. 29kéről következőt olvashatni: A' status-hirlap' 23dik számában említés tétetik azon már ide Berlinbe is behozott bánásmódról, melly által az ócska, haszontalan posztódarabokból ismét jó 's felfonható anyagra lehet szert tenni. Örömmel adhatjuk most hozzá, hogy ezen uj műipar nem csak létre jött nálunk, hanem már jó előmenetelt is tett; minthogy *Rosenhain*' 's társa' itteni kereskedőháza az itt helyben készült erőmüvek által előállított *schuddy-gyapjut* szintugy magányos mint fris gyapjuval elegyítve, közönséges és finom fonalakra dolgoztatja fel, sőt *Cockerill* János' gyára által Kottbusban ezen fonalból már több darab posztót állítottak elő, mellyek csaknem minden kivánatnak megfelelnek. E' mellett még az is örvendetes, hogy kivált a' rongyok' 's gyapju' válogatásánál sok szegény ember talál foglalatosságot. Már most is közel 300 munkás kap itt helyben 's azon kivül Rosenhain 's társa ezen uj műipar' ágánál foglalatosságot, melly szám néhány hónap alatt 500ra szaporodhatik; mivel a' vállalkozók e' csak tavaly megkezdett vállalatot tetemesen kiterjeszteni szándékoznak.

A' lipcsei hirlap Chemniczból januar. 17dikéről ezen tudósítást közli: Városunk' takácsai abban egyeztek meg, hogy közönségesen kézgyárataik' számára egy rakhelyet állítandnak fel, melly az ezuttal tervezett rendszabások szerint csak az egészen sikerült árúkat foglalandja magában, a' vevőket tökéletes valódi szolgálat felől biztosítandó. A' szövők e' határozatra azon meggyőződésnél fogva jutottak, hogy csak egyesített közrehatás vethet véget a' szines szövetek' későbbi években szembetünőleg történt csökkenésének, 's azon czélból, hogy a' műgyártás' ezen ágára nézve Szászországban a' jó hir, mellyet elébb már szépsége 's tömöttsége által magának szerzett, biztosíttassék.

POZSONYBAN.
Alapítá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

14. szám. Februarius 16.

Századunk.

Első esztendei folyamat. 1838.

Felvilágosító észrevételek

a' Hirnök' programmájáróli ítéletre.

A' lapjaink' mult számában közlött, programmánkat illető, ítéletre némelly észrevételeket tenni szükségesnek véljük, nehogy hallgatásunk bal magyarázatra szolgáltasson okot hirlapunk' szellemére nézve.

A' trónróli nyilatkozásunkban „egy anomaliát lát" a' beküldő ur. Megvalljuk, hogy azt még okoskodása után sem találhattuk, a' helyett pedig ugyanazon eszméjében ollyast leltünk, mit helyesnek elismernünk teljességgel nem lehet. Hogy I. Lajos és Hollós Mátyás alatt „országunk' kormányalakját monarchico-democratiainak méltán nevezhetjük" — azt, engedelmével legyen mondva a' b. urnak, kereken tagadjuk. Mert noha igaz, hogy ama' királyink, leginkább Mátyás, az olygarchia' 's féktelenség' ármányait elnyomván, ezáltal leginkább a' köznépet boldogították: e' rendszerrel mégis csak a' törvényszerű aristocratiának raktak szélesb feneket, némelly kiváltságaiban olly testületeket is részesítvén, mellyek azelőtt egészen kizárattak belőle. De a' democratiának legkisebb nyoma sem találtatik alkotmányunkban Árpád óta mai napig. Mikép állhasson továbbá a' democratiai alak mellett az absolutismusra — bármi jótékonyra is — törekvés, szintolly nehéz megfogni, mint amaz állítást, hogy azért democratiai valamelly kormányalak, „mert hallgatólag a' nép' jóváhagyását birja", melly csudálatos theoria soha tanítószékből nem hallatott vagy könyvben nem olvastatott; mert ha alapja volna, akkor a' porosz igazgatás, mellyet a' nép nem csak hallgatólag jóvá hagy, hanem leghangosabban magasztal, democratiai volna; mit szerényen állítni csakugyan senki sem merne. Illy széles értelemben azonban nálunk is bátran pártolhatni a' democratiai monarchiát, valamint kérnünk kell a' jó Istent, hogy olly monarchico-aristocratiai alaktól, milylyent a' b. ur említ, még sokáig mentse hazánkat. — Reményljük, hogy ki a' mondottak után olvassa programmánkat, nehezen vádoland minket anomaliával.

E' tárgyróli okoskodásai' folytában még olly állításra fakad a' b. ur, melly aligha tévedésekre nem szolgáltatna alkalmat. Programmánknak azon tételére: „harczolni fog a' H. mindazon theoriák ellen, mellyek a' királyt, kit az alkotmány egy törvényes uralkodónak minden jogaival felruház, az ország' első tisztviselőjévé alázni törekszenek" — egyenesen nem felel ugyan a' b. ur, de azt mintegy mellékesen következő állításával igyekszik megczáfolni: „üljön bár rajta (a' trónon) egy uralkodó, kit hű 's boldog alattvalói, akár mint „„az ország' első tisztviselőjét"" — mellynél dicsőbb czím aligha van a' világon, még a' chinai császáré (?) sem — szeretnek és tisztelnek, akár mint egy gyarló emberiséget felülhaladó mennyei lényt imádnak." — Általán véve mi is legdicsőbb czímnek tartjuk az ország' első tisztviselőjét, ha alattvalóit boldogítja, sőt e' dicsőséget még a' statuspolgárok' minden osztályaira is kiterjesztjük, ha azok teljesen megfelelnek rendeltetéseiknek, 's e' tekintetben díszes előttünk Horaczként „et sutor bonus et solus rex." De itt lényeges feltétel, hogy mindenki rendeltetése szerint cselekedjék. Igy az éjszakamerikai statusok' elnöke a' dicsőségnek legfőbb polczát éri el, ha ő az országnak tökéletes első tisztviselője, mig a' szinte alkotmányos Angliában azon király, ki e' tisztséget gyakorolná, megszünnék király lenni, 's azon angol statuspolgár, ki királyán olly követelést tenne, a' millyent az amerikai polgár teljes joggal tehet elnökén, fejével játszanék; a' porosz vagy orosz jobbágy pedig még annyit sem követelhet uralkodóján, mint az angol vagy franczia polgár. Sőt ha a' régi időket elővarázsolhatnók, nem tanácsolnám a' b. urnak, hogy Hollós Mátyást, az általa democratiainak keresztelt monarchát, az ország' első tisztviselőjének tekintse 's a' szerint bánjék vele. Kérdés tehát most, hogy a' b. ur, midőn programmánk' birálásánál alkotmányos uralkodónk felőli nyilatkozásunkat veszi szóba, miért említ csak két olly tulzó kormány-alakot, melly napjainkban nem létez a' keresztény Európában, hol sem olly király, ki az ország' első tisztviselője, sem olly gyarló emberiséget felülhaladó imádott mennyei lény nem találtatik, érintetlen hagyván a' törvényes uralkodó' méltóságát „'s a' teljes épségű királyi hatalmat, a' mennyire az — programmánk' szavai szerint — világos törvények által nem korlátoztatik?" — Vagy ha velünk eziránt egy értelemben nincsen a' b. ur, miért nem mondja világosan, hogy ő is első tisztviselőnek tekinti királyunkat? hogy felelhetnénk neki: inconstitutionalis elvet pártol; mert alkotmányunk szerint az ország' első tisztviselője a' nádor — kinek czimjét minden igaz magyar kétségkivül a' chinai császáréinél dicsőbbnek tekinti — koronás fejedelmünk pedig urunk 's királyunk, rex noster et dominus, mi pedig annak alázatos és örökké hű jobbágyai vagyunk, humillimi perpetuoque fideles subditi. — De a' thesis szépen hangzik, 's ha azt némelly közhelyeken hozná fel a' b. ur, a' leghangosabb „éljen"re tehetne szert; annak bebizonyításaul, hogy napjainkban Magyarországon, szintugy, mint még rövid idő előtt Francziaországban, a' sokaság nem igen szokja megfontolni a' phrasisok' belső értéket, kivált ha füleit szép szavak által csiklandozzák.

A' programmának azon szavait, hogy az oltárt is választván jelszaváúl, „annak méltósága mindig szent lesz a' Hirnök előtt, noha felekezeti szellem, vallásbeli üldözés 's a' magyar charactertől általában mindig idegen türelmetlenség ellen, akármelly részen nyilatkozzanak is, szavát mindenkor fölemelendi"

— nem igen figyelmesen olvasta a' b. ur, noha a' Hirnök' figyelmes olvasójának nevezi magát; máskép egy illy jelszóban, melly itéletünk szerint felvilágosodott időnkben egy hirlapnak sem válhatik becstelenségére, annyi gáncsolandót nem találhatott volna. Már csak azon körülmény is, hogy az „oltár" a' „trón" után tétetett, megmagyarázhatta volna a' b. urnak, hogy a' H. szerkesztője, — kiről csakugyan feltehetni, hogy mindazokat már régen tudta, miket e' helyütt összehord a' programma' birálója — itt az oltárt nem azon értelemben veszi, millyent a' b. ur erőltetve reá tolni igyekszik; hogy továbbá korántsem egyházi ujságot irni, sőt mindent elkerülni kiván, mi a' dogmákat illeti, 's csak azon oltárt, melly, mint alkotmányunk' lényeges része, a' trón után való, 's mellyről a' magyar törvényhozás rendelkezhetik, választá jelszavául. Bizonysága ennek az európai nevezetességre kapott és hazánkat is érdeklő kölni ügy, mellyről a' Hirnök mindazt közli, mi a' tárgy' felvilágosítására szükséges, azoknak elmellőzésével, mik a' dogmába vágnak; melly tekintetből is nevezetesen az *Allgemeine Zeitung*' 8dik számában foglalt értekezést „a' vegyes házasságokról" felveendőnek nem itélte a' H. szerkesztője, noha azt igen érdekesnek találja 's felvételére egy általa mélyen tisztelt főpaptól szolíttatott fel, mivel azon czikkely' irója a' dogmákat rostálgatván, a' protestansoknak tökéletesbülési elvét egész az indifferentismusig terjeszti, a' vegyes házasságokról pedig dogmaticai nézetekből olly módon eszmélkedik, melly a' magyar törvényhozás' szellemével ellenkezik. — Miként kérdezheti tehát a' b. ur a' Hirnököt: „mellyik oltárnak szándékozik tömjénezni?" miként csavarhat ugy el egy egészen világos nyilatkoztatást és miként keverheti össze annyira a' legkülönbözőbb fogalmakat: a' „féltékenységről, egyetemi oltárról, őrökről, portae inferiről, önkénytesekről, apostoli hivatásról 's végre még Protagoras' tanjáról," mellyet e' helyre alkalmazva, bátran elmondhatjuk: de sano iudicio neque ut sit, neque ut non sit, habeo quidquam dicere.

Elmellőzvén végre azt, mit a' b. ur a' 1-ae 9us' erejének terjesztéséről, a' szegényebb sorsúakról, „kiknél — noha a' Hirnök' lapjait az elszegényedett földmüvelő nem olvassa — a' nagy urak' mulatságainak leirása csak kedvetlenséget és csüggedezést okoz" — és helyesen a' tisztszék-ujításokról mond: csak még a' theoriai agyrémekről véleményére, — hogy azok t. i. „komoly és férjfias honunkban egy napig sem élhetnek; kár tehát azokat opponálással megtisztelni" — kénytelenek vagyunk kinyilatkoztatni, hogy mi e' véleményt olly boldog álomnak tekintjük, mellyet a' b. urnak irigyelhetnénk, ha eszünkbe nem jutna — a' felébredés. *A' szerkesztő.*

Czáfolat *)

a' Figyelmező f. e. 3ik és 4-ik számában „Polgári Magánjog" czímü munkámról megjelent alaptalan birálatra.

Napjainkban, midőn olly nagy a' panasz, hogy részletes, oktató és fenekedéstől ment birálatok nincsenek: legkevesbbé sem volt előttem föltünő amaz egyoldalú 's melléknézetekből származott ócsárlás, melly a' *Figyelmező*' 3ik és 4ik számában „Polgári Magánjog" czímü munkámra megjelent. Hogy pedig az nem egyéb pártos ócsárlásnál, bizonyítsa be következő czáfolatom.

A' biráló tudós *Negyven* ur (40-nel van jegyezve a' czikkely) először is azon akad fön: ,kik lehetnek azok, kikről én munkám' előszavában ezt mondom: „mi a' nemzeti testnek parányi bár, de mégis hatékony tagjai." — Hát valóban nem tudja tudós Negyven ur? Nem gondolta el mindjárt, hogy az a' „mi" csak én és tudós Negyven ur lehetünk? Lássa Ön, tudós Negyven ur, — Magyarország' lakosi két osztályból állanak: tudósból és nem-tudósból; de Negyven ur tudós, én pedig vagyok nem-tudós: tehát mibelőlünk áll Magyarország! — Érti most már tudós Negyven ur, kik azok a' „mi"?

Másodszor azon akad fön tudós Negyven ur, hogy én jogtudományomat első rendszeres eredeti magyar munkának nevezem; mit ő fenhéjazásnak és önmagamat tulbecsülésnek 's másokat vakmerően biráló hangnak bélyegez. A' biráló, ezen állításom' hamisítása végett *Georch*', *Kövy*' és *Szlemenics*' munkáit idézi. Én pedig azt kérdem ezek után: tudja e a' biráló, mi a' rendszer, és mi az eredeti? Ezen utóbbit bizonyosan nem tudja, mit saját szavaiból alább elég világosan meg fogok mutatni; 's ennélfogva engedjen meg, hogy azt hiszem, mikép neki a' rendszerről sincs fogalma. Ha rendszernek nevezné azt, midőn p. o. a' természettudományban valaki az állatokról irt hat szakasz után az ásványokról, ismét hat szakasz után a' növényekről, 's igy ismét állatokról, ásványokról és növényekről irna (csak azért mert ezek mind a' természettudomány' körébe valók): ugy igen világos előttem, hogy az eddigi magyar törvénytudományokat rendszereseknek vallja. De engedjen meg tudós Negyven ur; ez nem rendszer. Én, rendszer alatt, különféle tárgyaknak olly főelv szerinti összeillesztését értem, mihez képest minden tárgy csak a' kiszabott helyen állhat 's máshova át nem helyeztethetik, a' nélkül hogy az összeillesztésnél kitüzött főelv, vagy a' tárgyakat egymással függésbe hozó kapocs meg ne szakadjon, 's igy a' különféle részekből összeállított egész, egész lenni meg ne szünjék. — Uralkodott e illy főelv a' nevezett iróknál törvénytudományuk' összeillesztése körül: azt ugyan ők magok tudák legjobban; mi csak a' szerint itélhetünk, mikép ők azt összeállították vagy rendszerezték; nem pedig, mikép ők ezt cselekedni szándékoztak. Egyébiránt, ha az önvallomásoknak hitelt adhatni, ugy Kövyről még saját nyilatkoztánál fogva is állíthatom, hogy ő „Magyar polgári törvényét" rendszeres munkának nem tekinté; mert latin jogtudományát ennek kiegészítő része gyanánt nyilatkoztatá számtalanszor, tanitványi előtt is. A' birálónak fölhozott oka pedig, hogy Kövy' és Szlemenics' munkái a' dicső *Marczibányi* nemzetség' alapítványából, mint eredeti rendszeres munkák, nemzeti jutalomra is méltattatának: még nem elég azok' valódi rendszerességének bebizonyítására.

Hogy én a' polgári magánjogot, a' czímlevél' mutatása szerint is, első osztály alatt adom: rendszeretlenségnek találja a' tudós biráló; mert, ugymond, a' honi jog' és jogtudomány' fölosztásában a' közjogot mondom az első osztályba tartozónak. 'S épen mivel ezt mondom, kellett volna a' tudós birálónak eszével felérnie, hogy nem tudatlanságból nevezém a' czímlapon a' polgári magánjogot első osztálynak; hanem mert amazt, valamint a' honi törvénytudomány' egyéb osztályit is, az országos küldöttség' ezekbe vágó munkálatinak országgyülésileg történendő elhatározása előtt közrebocsátnom nem lehet, 's igy, a' megjelenés' rende szerint, csakugyan a' polgári magánjogot kelle első osztálynak neveznem; mit ha nem tettem volna, bizonyosan a' biráló fogott első lenni, ki azért vádolt volna logicátlanság-

*) Pesti folyóiratink' szerkesztői, részint hoszúsága, részint azok' nézeteivel nem egyezése miatt nem fogadák el e' czikket, mellynek lapjaiban közlésére Önt bizodalmasan kérem. *K.*

gal, hogy a' honi törvénytudomány' második osztályát adám ki az első előtt.

Mi továbbá tudós Negyven urnak azon állítását illeti, hogy a' jogtudománynak köz- és magánjogra, ennek ismét polgárira, fenyítőre, bányaira stb. osztása hibás; — „mert a' polgári fenyítő 's bányai jogtudományok nem csak a' hazapolgároknak egymás közötti vagyis magánjogaira, hanem mindazon fejedelem és hazapolgár közötti jogokra és törvényrendelésekre is kiterjeszkednek, mellyek' áthágásának elitélése polgári, fenyítő, vagy bányásztörvényszékeink' elébe tartozik; valamint szinte azokra is, mellyek törvénykezésünk' rendét és módját, és magokat törvényszékeinket érdeklik:“ ezzel csak járatlanságát árulja el, kinek t. i. még arról sincs világos fogalma: mi a' köz- és magánjog? vagy hogy az ő nyelvén szóljak: mi a' jus publicum és privatum? — Az ő értelme szerint ugyanis, a' fejdelem és hazapolgár közötti jogok és törvényrendelések a' közjog' (jus publicum) körébe tartoznak. Én pedig tagadom ezt; mert minden juris publici irók egyértelműleg vallják, de különben a' csupa józan ész is azt hozza magával hogy közjog' tárgyai csupán olly viszonyok lehetnek, mellyek a' fejdelem és nép, tehát nálunk magyaroknál a' király 's az országkarok és rendek közt egymás' ellenében 's a' közigazgatásra nézve állanak, vagy fejlődnek ki; nem pedig ollyanok is, mellyek a' fejdelem és hazapolgár közt származnának, — mi tulajdonkép lehetlen is; mert olly esetben a' fejdelem' személye helyett a' királyi ügyész áll elő, 's a' magános polgárnak csak ezzel lehet jogbeli érintkezése, nem pedig mint a' tudós ur alaptalanul követeli, magával a' fejdelemmel. — Hogy továbbá Negyven ur olly jogokat és törvényrendeléseket is a' magánjog' körébe tartozóknak állít, mellyek törvénykezésünk' rendét és módját (hanemha itt egyes pörök' birói illetőségének meghatározását érti) és magokat törvényszékeinket érdeklik: a' főnebbiek után legkevesebbé sem csudálkozom. Ezzel csak uj bizonyságát adja a' tudós ur annak, hogy sem ő nem tudja mi a' rendszer, sem az általa követelt munkák (legalább az én rendszer-felőli főnebb nyilványított fogalmam szerint) nem rendszeresek; mert a' közjog' tárgyait a' magánjog közzé keverni csakugyan rendszernélküliség. Vannak ugyan némelly tárgyak, p. o. a' harminczad, mellyek bizonyos tekintetben a' köz-, más tekintetben pedig a' magánjog' körébe tartoznak: az illyeneket tehát mindkét helyen elő kell adni, de csak ugy, mint azok egyik vagy másik jog' körébe szükségképen tartoznak; nem pedig ollyformán, hogy a' magánjogban is elmondassék rólok az, mi a' közjoghoz tartozik, és viszont.

Hogy tudós Negyven ur, a' *Wuchetich* és *Szlemenics* által megérintett 's — mint ezennel kijelentem — általam nem olvasott németországi jogkérdés iránt: „valljon a' fenyítő törvény a' közjognak e, vagy pedig a' magánosnak része legyen?“ — utba igazulni nem tud: igen természetes; mert, mint főnebb megmutatám, — nem tudja, mi a' köz-, mi a' magánjog? Mikép is tudhatná tehát, mi tartozik ide, mi amoda? Én megmondom tudós Negyven urnak: milly vétek iránti fenyítőtörvény lehet a' *közjog*' tárgya: az, mellyet egy nép követhet el fejdelem ellen; olly vétkek pedig, mellyeket polgár polgár ellen, vagy polgár a' társaság sőt fejdelem ellen követhet el, mindenkor csak a' magánjog' osztályába tartozó fenyítőtörvény' tárgyai lehetnek. Mi továbbá a' bányászjognak köz- és magánjogra osztását illeti: bármint vélekedjenek erről saját törvényeik' rendelményi szerint a' német tudósok: nálunk magyaroknál I. István' II.k.6. fej.; 1351: 13; Zsigmond' II. végz. 21. törv. cz. és III. végz. 13. t. cz.; továbbá 1439: 6, mégis 1486: 49; 1492: 30 és 1514: 1; végre 1715: 56; 1751: 18, 30; és 1791: 22 t. czikkek szerint a' bányák a' korona' jövedelmei közzé számíttatván, a' fejdelem' birásába kizárólag adattak: csak magánosak és a' kincstár, vagy magánosak és magánosak (p. o. bányabérlők) közt fordulhatnak elő viszonyok, mellyek kétségkivül nem köz-bányajog', hanem a' magánjognak alárendelt magyar bányajog' körébe tartozhatnak. Csak saját hibás szemeinek tulajdoníthatja tehát tudós Negyven ur, hogy ő törvénytudományi osztályzásomban nagysándori modort lát, miképen én egy hatalomszóval vágom keresztül azon tudományi rejtényes csomót, mellybe a' jogtudomány' épűlete' részeinek helyes egymás alá rendezés burkolva vagyon. — Milly megdicsőíttetés egy tudós Negyven urtól!!

A' tudós biráló megütközik, hogy valamint Kelemen, Markovics 's mások, ugy én is először a' jogtudomány' történetiratát, azután a' polgári jog' előismereteit, végre a' személyekről szóló első könyvet adom. — Ugyan, ha a' tudós biráló törvénytudományt irand, mit fog abban először előadni? Talán a' kegylevelek' vagyis kiváltságok' tanítmányát, mellyben egyszersmind illogice meg fogja mutatni, hogy az észtől kiváltságot nyert, azok' sorába nem tartozni, kik csak ahhoz fognak, mihez erejök 's tehetségök van? Vagy csupán tőlem kivánja e, hogy az általam is helyesnek ismert rendtől eltértem volna; bizonyosan azért, hogy amaz esetben is, még pedig érdemelve, ócsárolhasson Csintalan criticus! tehát csak egyáltalán ócsárolni akar? — Isten nevében! — A' tudós biráló által ugynevezett harmadik rendbeli rendszereimre nézve, köszönettel tartozom zavaros kútfőből eredt figyelmeztetéseért, hogy t. i. a' rangról szóló 25-ik §.-ban nyomtatási hiba van, 's a' „születésbül“ szó után kimaradt „és hivatalviselésbül.“ Az ismert szándékú biráló azonban e' hibát nem nyomtatási hibának tekinti; noha munkám' figyelmes olvasása mellett egész lehetlenség volt, erről meg nem győződnie; mert a' 44ik §.-ban világosan áll, hogy az országnagyok, hivatal és nemzetség által jutnak e' polczra; azt pedig rólam, vagy bárki más ép eszűről föltenni, hogy azt hiszem, mikép az ember születés által lesz fő egyházi személy, csak az én tudós birálómtól telhetik.

Megbotránkozik tudós birálóm azon is, hogy az egyháziakat a' 25ik §.-ban különös osztálytaggá teszem, a' 39ik §.-ban pedig a' nemesek közzé is számítom. Én erre válaszolólag csak azt kérdem a' figyelmes olvasótól: nem nemes e az egyházi személy az ő papi rendje által? és mégis, nem különbözik e más egyéb nemesektől? — Hogy továbbá birálóm a' 39ik §.-ban a' papi nemeseket is megemlítendőknek követeli: nem helytelen ugyan, de nem is mulhatlanul teljesítendő kivánat; mert a' ki csak legkevesbbé ismeri azok' viszonyait, az tudni fogja, hogy ők is a' „helységi“ nemesek' sorába tartoznak, mi ott a' 4ik szám alatt világosan foglaltatik; az pedig, hogy ő a' zsidókat itt is érintetni akarja, egyáltalán alaptalan; mert a' zsidóság nem rang-, hanem valláskülönbség által van elszigetelve, miről a' 24ik §.-ban elégséges fölvilágosítás adatik.

Végre három fő hiányt akar fölhozni ellenem tudós birálóm, azt állítván, hogy „a' királyi fiscust is, kinek szinte néhány külön jogai vannak, szükség lett volna, mint külön rangú személyt megemlítenem; továbbá, hogy a' szabadság' tekintetéből tett osztály alatt az uri hatalomról is szükségkép kellett volna szólanom; 's végre, hogy ez osztályba a' hitvesek és jegyesek erőszakosan vannak betolva, mivel törvényeink sem a' férjet nejének, sem ezt amannak, sem egyik jegyest a' másiknak hatalma alá nem vetik stb.“

Mi a' fiscust illeti: neki, rendszeremnél fogva, az első könyvben egyáltalán nincs és nem lehet helye, szintugy nem, mint p. o. a' megyei tisztügyésznek, a' személynöknek, a' tárnoknak stb., kik ugyan szerintem is mindnyájan birnak különös jogokkal, mellyeknek fölhordása mindazáltal nem az első könyvbe tartozik. — De sokkal visszásabb ennél ama' követelése tudós birálómnak, hogy a' szabadság' tekintetéből tett osztály alatt az uri hatalomról is szükségképen kellett volna szólnom; mivel, szerinte, csak ugy lett volna lehetséges az urnak szolgái és jobbágyai iránti jogait rendszeresen előadni. Itt lehetlen föl nem kiáltanom az irás' szavaival: Sátán, ne kisérts engemet! — Törvényeink meghatározzák a' földesur és jobbágy közti viszonyokat, 's igy törvényink' szellemében a' jobbágyok, mint minden más haza-

polgár, törvényhatalom és nem uri hatalom alatt állanak; mert az alól tulajdonkép még *I. Ferdinand*' korában föloldozák őket törvényink, 's a' legujabb országgyülés után, minden viszonyaik törvényeink' rendelésétől és földesuraikkal tett vagy teendő szabad egyezkedéseiktől függ. — A' házasságot ellenben, mellynek a' mondott szakaszba iktatását tudós birálóm erőszakos betolásnak mondja, rendszerem' főelve szerint máshová iktatnom nem is lehete; miről, ha birálóm az 51-ik §-t figyelemmel olvasta, 's annak értelmét igazán fölfogni tudta volna, legkevesbbé sem kétkednék.

Ezekből kitetszik, hogy a' biráló, az eddig fölhordott ellenvetésekben csak értelmetlenséget és járatlanságot árul el; én mindazt, mit ő helytelennek állít, egész léleknyugalommal, belső meggyőződéssel vallom alaposnak, valamint más részről ennek a' közönség által már tettleg valósult elismerése felől is bizonyos vagyok.

Hátra van még bebizonyítnom, mikép tudós birálóm nem tudja: mi az eredeti? Ő ugyanis engem eredetietlenséggel vádolván, ezen okát adja állításának: „mert az első kötetben előforduló csaknem minden tanításaimat másoktól, jelesen Markovics és Kelemen uraktól kölcsönözöm. De valljon eredetiek e ezek' munkái? Nem egyedül eredetiek e csak a' törvények, mellyekből minden jogtudomány-iró köteles meritni tanítmányát? 'S ha nekik és nekem ugyanazon kútfőhöz kelle járulnom, t. i. a' törvényekhez, nem szükségkép kell e megegyezniek tanítmányainknak? Hisz a' törvény mindenkor csak egy, száz meg száz munka jelenjék is meg, annak rendeleteit magában foglaló, mindnyájának egyeznie kell. — Ha tudós birálóm férfiúkorában gondolkozni és itélni nem tud: legalább igyekezett volna fejében tartani azt, mit még mint iskolás gyermek tanult. Vagy nem tanulta e tudós Negyven ur emez arithmeticai igazságot: Quae sunt aequalia uni tertio, sunt aequalia inter se? 'S ha ezt az én, Markovics' és Kelemen', vagy bárki más' munkáira egy részről, más részről pedig törvényeinkre alkalmazni fogja: lehetlen meg nem győződnie botlása 's ellenem elkövetett méltatlansága felől. — Midőn továbbá azt mondja tudós birálóm, hogy én az említett szerzők' botlásait is híven megtartom: azt kivánja, hogy azokat, miket ő botlásoknak nevez, minden bizonyítás nélkül kiki botlásoknak ismerje; holott ő maga követ itt el egy olly botlást, minő nem csak a' birálónak, hanem a' *Figyelmező*' figyelmetlen szerkesztőinek sem válik díszökre: t. i. önellenmondást. — Az 57ik hasábon ugyanis botlásaim közzé számítja azon állításomat, hogy *Kálmán* király a' törvénykezéseket királyi udvaron kivül rendelé tartatni; a' 60 és 61-ik hasábon pedig azért korhol, hogy arról, mit amott botlásomul ró, 's mi munkám' 15ik lapján csakugyan foglaltatik, említést sem teszek. Itt világosan kitünteté tudós birálóm ama' megrögzött önhittséget, melly szerint az mind rosz, mit nem ő állít; ellenben jó, a' mi tőle kerül, sőt még akkor is jó, ha általa viszonadatik. Ugyanis midőn Kálmán' rendelését én hozám föl, akkor botlás volt; midőn pedig ő ismétlé, már akkor nem volt botlás; mert azon fonákságot csak nem teszem föl tudós birálómról, hogy botlásokat kivánjon nyakamra tolni igazságok gyanánt. 'S illy önczáfoló ellenmondás után nem csudálkozhatik birálóm, ha esze' és szive' egyenességét kétségbe vonom.

Markovicstól és Kelementől eltérésemet 8 pontban adja elő tudós birálóm, a' nélkül hogy ezeket roszalná vagy helyeslené. Azután ismét 16 pont alatt — szerinte — uj állításaimat idézi, mellyek közül csak a' 6ik pontbelinél akad föl azon, hogy sem a' szabadság' sem a' magyar haza' jelentését meg nem határozom. 'S ő ezt a' polgári magánjogban kivánja tőlem! Oh tudomány, oh rendszer!!! — Ezek után ismét az egész munkának rohan, 's azt igen gyenge és fölületes dolgozatnak állítja, 's tárgyismertetésim' — definitioim' — nagy részét hibásnak vagy egyoldalúnak bélyegzi. De mindezt egy szóval sem igazolja, 's a' követelt hibásokat jókkal föl nem cseréli, hanem tovább halad, 's kimondja irgalmatlan kárhoztatását szegény munkámra, mellynek egész hibája csak az, — hogy nem valamellyik czimbora készíté. Ah! milly jó volna akkor! — „Az egész munkában, ugy mond, egyetlen egy osztály, szakasz, fejezet, szegély vagy szelet sincsen, melly az abban czélul vett tárgyat kimerítőleg, habár csak fővonalaiban is, adná (mintha fővonalokban kimerítőt adni lehetne!) 's néhol annak lényeges részletei is érintés nélkül vannak hagyva. Igy például a' jogtudomány' történetiratában a' hazánk' régi korában divatozott királyi személyes és megbizott birák által itélettételről (?) judicia regalia personalia et delegata, a' Kálmán király által behozott zsinati törvényszékekről, judicia synodalia, a' nádori és kikiáltott gyülésekről, congregationes palatinales et congregatae, az egész III. Károly' koráig keletben volt ünnepnyolczadi nagyobb és kisebb itélőszékekről, judicia octavalia majora et minora, seu brevia, az eskütársakról, conjuratores, a' hármas vásári kikiáltásokról, trina forensis proclamatio stb., azontul, hogy I. István a' nyomosabb ügyeket önmaga' tanácsa' és a' nádor' elintézése alá föntartotta, és hogy Kálmán a' törvénykezéseket királyi udvarán kivül rendelé tartatni, a' szerző említést sem teszen," stb.

Ez utolsó állítás' helytelenségéről már főnebb szóltam; mi pedig I. István' rendelkezését illeti, hogy erről említést nem teszek, szinte valótalan. Utasítom a' birálót munkám' 9ik lapjára, hol a' 6 — 8. sorban következőt olvashat: „A' nyomosabb ügyeket önmaga' tanácsa' és a' nádor' elintézése alá bocsátandóknak hagyta fön." — Mikép adhasson hitelt a' közönség tehát a' biráló' többi állításainak is? Egyébiránt erről, ugy a' többiekről is, tagadom, hogy azok lényeges részletek; mert körülményes előadásuk különben sem ide, hanem a' közjog' történetiratába való, hol t. i. az igazgatásmód' és törvényszékek' régi 's mostani rendezete forog szóban. Inkább is hiszem, hogy ezeket tudós birálóm csak fitogatás' kedveért hozta föl, azok előtt, kik ezeket a' nagy tudományú *Horvát* István' tanításain nem hallották, kit birálómnak e' pontban mestere gyanánt nyilvánosan is el nem ismernie — hálátlanság.

Vádol végre tudós birálóm, hogy állításaimat munkámban sehol be nem bizonyítom, 's alapességuknak kútfejeit elő nem adom, ennélfogva be nem látja, milly joggal adhattam jelen munkámnak honi törvénytudomány czímet, és nem is tudja, kinek számára irtam legyen jelen munkámat. — Illy kifogásokat ismét csak tudós birálómtól lehete várni, 's azon irónak, ki illy vérszomjas körmök közzé jut, csakugyan áldva kell lennie türelemmel, hogy ki ne fakadjon. Tehát csendesen a' dologhoz. — Először is arra felelek: ki' számára irtam munkámat, 's ebből kifejtem egyszersmind: miért nem idéztem mindenütt a' törvényczikkelyt, akár volt arra szükség, akár nem.

Munkámat mindazoknak irám, kik gondosan készült, rövid de kimerítő, tiszta de csigázatlan nyelvű magyar törvénytudományt akarnak birni; különösen pedig az illető ifjúság' számára, melly abban ne csak tárgyismeretet, hanem törvénykezési nyelvet is tanulhasson. Fölösleges lett volna tehát ezeknél az olvasást vagy tanulást minden néhányad sorba czéltalanul tűzött törvényczikkely által elakasztanom. Különben is azok, kiknek kezeinél törvénykönyv van, hogy valamelly idézett helyet megtekinthessenek, birnak annyi jártassággal a' törvénykönyvben, hogy állításim' alapos vagy alaptalan voltáról itélhetnek; azokra nézve pedig, kik azzal nem birnak, sikernélküliek volnának utasító idézetim.

A' mi munkám' czímét illeti: birálata' első szakában, tudós Negyven ur az általa helytelenített czímből azt hiszi gyaníthatni, hogy idővel a' köz-, fenyítő- és bányajogot is kiadandom; midőn tehát én e' hitét alaposnak vallom, ugy vélem, egyszersmind elég bizonyítást nyujtok a' mellett, hogy ott a' „Honi törvénytudomány" czím nem ok nélkül 's nem czélszerűtlen' áll.

Végre örül tudós birálóm, hogy a' szerző' nyelve gondos, tiszta, hibátlan, és irása szabályos. De neki még öröme sem egészen tiszta; ebbe is a' fondorkodásnak egy kis maszlaga látszik vegyülve. Én neki jövendőre tisztább örömeket ohajtok. Mielőtt azonban tőle ez alkalommal búcsút vennék, a' nyilvánosság' 's az ezt nem rettegő jólelkűség' nevében fölszólítom őt, födözze föl valódi nevét.

Kunoss.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

15. szám. Februarius' 20.

Gazdánk.

Első esztendei folyamat 1838.

A' gazdag magyarok.

Közmondás.

„A' gazdag magyarok!“ igy hallja az ember Bécsben, Párisban és Londonban, 's igy fogná hihetőleg hallani más világrészekben is, ha ott ismeretesek volnánk; igy szól a' legfőbbrendűtől fogva a' legalacsonyabbikig minden, haszinte mindnyájának nem volna is oka e' közmöndással élni. Makacsul megmaradnak a' mellett, hogy a' magyarok gazdagok; mi pedig, kik olly hiúk és könnyenhivők vagyunk, hiven megegyezünk velök, mondván és hivén, hogy mi roppant gazdagok vagyunk, sőt ugy cselekszünk 's élünk, mintha valósággal azok is volnánk.

Ki volt valaha nálunk Magyarországban, 's kételkedik, hogy itt gazdag emberek vannak; ki nem bámulta *Esterházy'*, *Batthyány'*, *Károlyi'* stb. roppant birtokait; kinek szemét 's figyelmét kerülték el a' feles számú ékes kastélyok, nagyszerű intézetek, töménytelen nyájak; 's kinek ajkai közűl nem csalta ki mindezen dicsőségek' látása e' felkiáltást: „A' magyarok gazdadok!“? 'S mégis e' hiedelem, általában véve, egyike azon közmondásoknak, mellyek óság és gyakor ismétlés által ugyszólván európai polgárjogot nyertek, a' nélkül hogy azt talán megérdemelték volna valaha; jelenleg igazán kevés okot lelhetni reá.

Mi a' *gazdagság?* — Általában nehezen lehet fogalom határozatlanabb és nagyobb mértékben viszonylagos (relativus), mint a' gazdagságé. Elvontan (abstracte) véve, minden egyes ember vagy minden társaság gazdag, ha többel bir, mint a' mennyire szüksége van, 's e' szempontból tekintve, a' néhány egészséges tehénnel biró havasi nyájőr gazdagabb volna mint némelly herczeg, ki roppant jövedelmei mellett adósságot csinál. — A' mindennápi szokásban gazdagságnak a' pénz' és jószág' bősége vétetik és mindazé, mi az élet' szükségeire 's kényelmeire megkivántató. — De nemzetnél gazdagságot az életre, statustartásra 's fényűzésre megkivántató tárgyaknak olly nagy termesztése jelent, hogy azoknak feleslegéből még más népeknek is lehessen adni; mire azonban szükséges, hogy ezen felesleg többet tegyen, mint azon czikkelyek' ára, mellyek kivülről szállíttatnak be. — A' gazdagságot szorgalom, takarékosság 's néha szerencse által szerezzük és tartjuk meg; rendszerint pedig műipar által szaporítjuk.

Ez értelemben tehát a' magyarok — kik birnak ugyan bőséggel jószágban, de korántsem pénzben — nem gazdagok; szerzésről pedig és szaporításról szó sincs.

E' szerint kit kelljen tulajdonképen gazdagnak nevezni, teljességgel nem lehet általában meghatároznunk; hanem e' fogalom a' viszonyoktól és önkiségtől (subiectivitas) nyeri sajátlagos mértékét. Mondják ugyan a' köz életben, hogy „gazdag, ki semmiben sem szűkölködik“, 's ez értelemben gazdagoknak neveztethetnénk, ha különben az emberi vágyaknak határt lehetne vetni, mert azok miatt a' szükségnek sincs határa, mindig soknak, igen soknak levén hiával vágyaink. — Mások szerint gazdag volna, ki állapotjához képest vagyonával bőven kijöhet; de itt még az állapot' fogalma mellett, melly talán elébb volna meghatározható, a' bőségét igen nehéz megállapítani, 's végre itt is hajótörést szenved a' meghatározás a' személységen. Perzsa közmondás: „A' gazdagság nem abban áll, hogy az embernek feleslege, hanem hogy elege legyen“ — de közűlünk kinek van elege? 'S e' szerint talán senki sem volna gazdag, mit szinte elhiszünk, látván, hogy azok, kik földi javakkal legdúsabban ellátvák, vagy szerfölötti fényűzés vagy alacsony fösvénység által szüntelen azon vágyban tartatnak, vajha még többel birnának!

Mivel tehát, mint már mondottuk, mindenféle termékekkel bővelkedünk, de kész pénzzel korántsem, melly pedig képviselője mindazon tárgyaknak, mellyekhez bennünket szükség vagy fényűzés lánczol, 's mellyeket nagyobb részint külföldről veszünk: minden kétségen kivül van, hogy mi magyarok nem vagyunk gazdagok, a' parasztól kezdve az országnagyig.

A' jelen értekezésnek nem lehet czélja: a' külön nepostályokat venni vizsgálatra gazdagságuk' tekintetében, 's tételemet eléggé megbizonyítottnak hiszem, ha itt nagyobb földbirtokosink' gazdagságát vizsgálom szorosabban; mert hiszen csak ők tekintethetnek annak képviselői gyanánt olly országban, mellynek nemessége kilencz tizedrészben elszegényedett; polgársága csak csekély kereskedést, épen semmi gyármunkát, mesterségeket pedig csupán a' nagyobb szükségek' pótlására űz; parasztsága végre, tulajdon földbirtoka nem levén, nagyobb részint csak annyit nyer, mennyi maga' 's övéi' életének tartogatására szükséges.

Ki immár azt állítaná, hogy nagyobb földbirtokosink gazdagok, mindenek előtt ezt kérdeném tőle: mellyik birt leggazdagabb 's leghatalmasb uraink közűl az angol-amerikai legujabb pénzviszonyokkal, vagy az ottani gyapju- 's gabona kereskedés' egyedárusságával kész pénzzel szembe szállani; ki nem volt azáltal kisebb nagyobb mértékben zavarba ejtve; ki nem kénytelenittetett termesztményeit csekély áron adni 's ugyszólván elvesztegetni; hánynak nem kellett másoknál segélyt keresnie, vagy fizetéseit elhalasztania? — Gazdagság' jelei e ezek? — Szerencse' 's pénz' egyes fiai, vagy különösen jó karba helyzett emberek talán csak nem szolgálhatnak az egésznek képviselőiül; különben is az utóbbiak csak azzal birnak, mi a' szükséges táplálatra 's néha mi a' kényelemre és gyönyörködésre is meg-

kivántató; ámde nem ez, hanem a' bővelkedés vagy fölösleg határozza meg a' gazdagságot.

Legfőbb termékeink: gabona, marha, bor és gyapju; 's épen ezeket, az utóbbin kivül, nem azért veszik meg tőlünk szomszédink, mintha rájok szorultak volna, hanem inkább mivel olcsók.

Hogyan lehet ez? kérdi valaki ellenvetőleg. Fenállhat e Bécs 's Ausztria Magyarország nélkül? — Oh igen, minden bizonnyal. Ausztria, Morvaország, Szilézia 's végre Bajorország kenyeret, Galiczia és Havasalföld (Moldva) pedig e' mellett még húst is adnak. Bizonyságul szolgál, hogy minden csűr és pincze telvék ama' tartományokban, 's Bécstől három órányira az ár csak igen keveset különbözik a' miénktől.

Ugyde — fogják mondani mások — nem volt e Magyarország eleitől fogva éléstára nem csak Ausztriának, hanem egész Németországnak is? Honnan származnék azon jólét, melly az óriási birtokok', ékes kastélyok', egyházak', kolostorok' 's a' nagyszerű intézetek' keblében mindenütt olly tetemesnek mutatkozik? — Helyes; áldott földünk' termékeinek bőségéből áradtak e' kincsek őseinkre. De ne felejtsük a' kor' viszonyait és változását. Századokig táplálta Magyarország a' kereszténység' örökös ellenségével küzdő valamennyi nemzet' hadsergeit; Nagy Fridrik' táborai, valamint ellenségiéi is, magyar gabonával, borral és szarvasmarhával láttattak el. A' vallási 's forradalmi háborúk' idején az elpusztult Németország nagyobb részint ezen éléstárból tartatott; sőt még Lombardia' sikjáig 's tovább is vitettek magyar gabonák és ökrök; miért is a' külföld' pénze bőven jött hozzánk. — De most már Janus' temploma zárva; az egykor pusztulásra jutott szántóföldek bő áldással fizetnek; a' marhától megfosztott ólak ismét mindenütt telvék, 's már csak hazánk' tőszomszédi hordanak magoknak fölöslegünkből egyetmást műipari czélokra; a' többi kereskedés pedig egészen a' csekély népességű ország' mindennapi szükségeire korlátoztatik, vagy néhány, nem ugyan mindenkor kiváltságos, de mégis a' pénz' általányos szűke miatt egyedárúsokká vált nyerekedőknek kezeiben van, kik a' pénzben szűkölködő jobbágytól szintugy mint a' földesurtól a' termékeket rendszerint csekély áron csikarják ki. Ezt tarthatni mind gabona és bor, mind egyéb termékeink felől, minők: dohány, kender, fa, bőr, serte, olaj, gubacs 'stb.

Épen nem szándékom, itt azon akadályokat és nehézségeket, mellyek politicai 's diplomatai tekinteteket érdemelnek, részletesen előadni 's vizsgálni; hanem megelégszem e' helyütt azon általányos megjegyzéssel, hogy midőn földmüvelés 's marhatartás képezik legfőbb keresetforrásinkat, épen e' pillanatban termékeink' keletére nézve geographiai helyzetünk teljességgel nem kedvező; mivel szomszédink, naponkint tökéletesbülő földmüvelésöknél fogva, táplálatuk végett épen árúczikkelyinkre nem szorulnak, műipari czélokat illetőleg pedig igen nagy akadályokra bukkannak 's a' szállítási költségeket szerfölöttieknek találják.

Miből szerezzen tehát a' magyar földesur pénzbeli gazdagságot? A' jobbágy' készpénz-fizetéséből? Bizonyára azon egy forintból, mellyet háza' 's udvara' számára fizet évenkint a' jobbágy, nem. — Haszonbérbe adott korcsmákból és szántóföldekből? Hol jó utak nincsenek 's utazó kevés találkozik, a' fekvő jószágok pedig csekély jövedelmet adnak, mindkettőtől keveset várhatni. — Szarvasmarhából? Nem öli e meg a' barmoknak nagy részét évenkint a' marhadög, és száraz esztendőkben nem vesznek e el ezerenkint éhhel, a' végetlen legelők' daczára? — Lovakból? Minőkkel birunk, 's veszi e ezeket valaki? — Borokból? Számlálja fel minden borosgazda általában a' szőlőmüvelésre fordított költségeket, 's mondja meg aztán, minő eredményt talált? — Gyapjuból? Nincsen e ez is, melly termékeink között legjövedelmezőbb, néhány nyerekedők' kezeiben, kik árát kényök szerint szabják 's vevői verseny' (concurrentia) hiánya miatt azt mintegy örökös haszonbérben tartják, mitől talán csak idővel fog bennünket a' pesti gyapju-raktár megszabadítani. — Épület- és tüzi-fából? E' részben a' birtokok' fekvése csak igen ritkán kedvező a' tulajdonosra nézve, 's a' fahaszonnál következő arányt vehetünk fel általában: az egész fajövedelemnek egy harmadát a' reá fordított költségek emésztik meg; másik harmada ellopatik vagy megreved (rothad) az erdőben, 's csak egy harmada adatik el, rendszerint igen mérséklett áron. E' szabály nagyon kevés kivételt szenved. — Végre mi a' bérpénzt (Pachtschilling) illeti: mindenek előtt azon kérdés támad: minő ez mindennemű termékek' általányos árcsökkenése miatt; valljon pontosan fizettetik e; vagy nem kénytelen e az ember gyakran hoszas, költséges perrel venni meg a' bérpénzt? — Még kevesebbek az ugynevezett apróbb jövedelmek, mellyek nagyobb részint a' gazdaság' költségei által emésztetnek meg, minthogy a' gazdaság' folytatására szükséges eszközök aránylag sokkal drágábbak a' termékeknél. — 'S e' mostoha viszonyok mellett, valljon találunk e munkásokat, napszámosokat, ha reájok szükségünk van, 's minő bérért? Nem láttunk e névszerint tavaly még septemberben aratatlan őszi földeket? Vagy ez talán bőség' jele volt, minek sokan, kik az országot nem eléggé ismerik, fognák tartani, holott nem egyéb, mint a' szegénység' 's műipar-hiány' tagadhatlan bélyege.

(Vége következik.)

Könyvismértetés.

„A' kis Geometra, *Nagy Károlytól.* Bécsben, Sollinger J. B. sajtói alól. Nyolczadrét. 290 lap.“

Egy könyvvel kívánom a' közönséget némileg megismértetni, mellyet — külsejét tekintve — bármelly finom hölgy kifogás nélkül alkalmazna könyvgyüjteményébe; 's melly mégis, belsejére nézve, a' szigorú tudományossággal vizsgálót is kielégíti, párosítva levén benne a' külcsín belső fontossággal. E' két állítás' elsejének bebizonyítására elég tudnunk, hogy e' munka a' legügyesb bécsi sajtók alól került ki; a' másodikért különben is jót állván a' rövid időn nagy hirre jutott szerzőnek neve, melly ugyan egy a' magyar tudós társaság által kétszáz arannyal jutalmazott „Arithmetica'“ irójaéval.

Mint lehet a' hazának tettel, nem lármával, szolgálni, mint víja ki magának az igy cselekvő rövid időn is a' fényes nevet, mig mások — semmi tettlegest véghez nem vivén — zajütéssel 's egymás' viszonyos dicsérgetésivel akarják ezt elérni; sőt mint nyerhetni szövetséges összeköttetések nélkül egy, számos rokonfél által pártolt, verscsomó' ellenében kétszáz aranyat derék munka által, mindezeknek szembetünő tanuságát adja a' jelen „Kis Geometra'“ szerzője; kit mint igazhonfit és emberbarátot csak azon tekintetből sem halmozhatunk elegendő dicsérettel, minthogy buzdítója és előmozdítója egy társaságnak, melly szép czéljául nevelési és oktatási munkáknak szegény sorsúak közti kiosztását tűzé ki *).

Az előttünk fekvő munka figyelmünket két tekintetben foglalja el: mint magyar könyv, és mint tudományos munka.

*) Erről nem sokára bővebb tudósításokkal szolgáland a' t. Közönségnek *a' szerk.*

Első tekintetben nincs a' ki mélyen ne érezné, mennyiben számolhat a' magyar közönség' hálájára, ki azt a' nálunk eddig nem épen bőségesen ellátott tudományok' valamellyik ágában czélszerű munkával ajándékozza meg, a' mathesishoz tartozóval legfőképen, melly tán legelhagyottabb, 's mellyben köztünk „A' kis Geometra'" irója majdnem az egyedüli fénycsillag.

Mint tudományos könyvnek tartalmáról következőket lehet észrevenni:

1) Az előszó éreztetni akarja velünk, hogy a' geometriát a' kisebb iskolákba bevenni nem csak hasznos, de szükséges is lenne. Valóban nincs helyes ok arra, hogy a' terjedtség' tudományát legelőször is a' philosophiai pályán kezdjük ismerni; mert elemei olly egyszerűk, hogy semmi előleges theoriákra és nagy elmefejlettséget kivánó elméletekre nem szorúl *). A' geometriai alakokat a' 6 éves gyermek szintugy megismérheti, mint megismeri a' 2—3 éves az egyéb körültünki tárgyakat; a' számokkal munkálni tudó 8—9 éves gyermek könnyűséggel mérhet és számíthat terjedtségeket is, valamint térszint és tartalmat. Nem kevessé meglepő anomalia azon jelenet, hogy több értelmileg kifejlett nemzetnél nem vétettek köz tanítás' tárgyaivá azon tudományok, mellyeket köz meggyőződés szerint az elmefejléssel 's a' társasélet' bármelly helyzetével egybekötötteknek állítunk, minők például a' geometria, physica, vegytan, természet- és földleirás, boncztudomány 'stb. 'S ha valamelly tudomány' köz hasznát elismértük, miért nem ápolgatjuk azt? ha p. o. a' geometria minden embernek hasznos és szükséges, miért tanulják csak kevesen? holott annak a' mindennapi életben is mindenki — bár sejdítlen — gyakorlója. A' tudományok' jelen dicső állása megengedi, hogy belőlök minden kor és minden elmetehetség meríthessen; a' természeti tudományok pedig különösen alkalmasok az elemi előadásra, 's reméllem, nem hallatik többé azon félszegű itélet, hogy e' vagy ama' tudományt — én legalább *Kant*' munkáit sem veszem ki — lehetlen népszerűen előadni **).

Ismétlem tehát, hogy a' természeti 's tettleges alaptudományokat már a' legkisebb iskolákban is taníthatni, csak a' tanulók' erejéhez legyenek alkalmazva. Szükségesnek tartom tehát, hogy e' tudományok már a' legelső oktatással kezdessenek ***); 's évről évre folytattassanak is aránylag, mindegyre több ismereteket és terjedtebb nézeteket hozván a' tárgyba, míg végre a' felsőbb iskolákat folytatók a' tudományokba mélyen bocsátkozhatnak.

*) A' beküldő ismértetőnek e' nézetéhez helyes támasz-ok gyanánt adhatni még azt: hogy a' geometria' 's általában a' mathesisi tudományok' munkálata az elmetehetség' élesítésében, rendszeresítésében, hoszú eszmefolyam' felfogására szoktatásában 's általában annak más tudományok' tanulására alkalmasabbá tételében is mutatkozik. *A' szerk.*

**) Ezen, a' nagy, de sokban tulzó *Jacotot*' nézeteihez szító, állítást alá nem irhatjuk, mielőtt a' beküldő ismértetőt meg nem kérdeznők: mit tegyen népszerű, vagy meg nem mondanók: mit értünk mi alatta. Hogy minden tudománynak van nehezebb, van könnyebb előadási nyelve, 's hogy mig amaz által világos fők előtt is érthetlenné tehetni azt, ez által szűkebb elmékkel is felfogathatjuk, az bizonyos, és e' tekintetben mondhatni ez utolsót népszerű előadásnak. De hogy mélyebb tudományokat vagy azok' egyes fellengőbb ágait ugy lehessen előadni, hogy az minden ember' értelméhez mérve legyen 's mind a' mellett teljes erejében maradjon, ez állítás ugyanazon *Jacotot*' számos paradoxonait vonná maga után, mint például: hogy minden ember egyenlő elmetehetséggel születik; hogy a' genie nem természet' ajándéka, hanem nevelésé, életmódé 'stb. *A' szerk.*

***) Valóban azon tárgyak, mellyekkel a' gyermekek most kezdik tanulási pályájokat (nyelv, vallás 'stb. 'stb.), sokkal nehezebbek. *A' bek.*

Az alaptudományok csak az éjszakamerikai egyesült statusokban jutottak az itt említett alkalmazásra, hol számtalan tárgyukbeli könyvecske adatik ki 's taníttatik a' népiskolákban is. Európában a' közoktatás nyomorúbb lábon áll, az ujabb időben elég nagy lármát ütő porosz nevelési és oktatási rendszert sem véve ki, ha a' tudományok' kifejlettségét 's a' társaság', élet' és viszonyok' kivánatait vele hasonlatba hozzuk. Ez oka az örökös foltozásoknak és dugdosásoknak, mellyek jelenkorunkban olly szembetűnők: a' számtalan fillértárok és időszakiratok mindannyi foltok és dugaszok levén. A' francziáknál olly mohón kezdett kézmüves-iskolák *) 's más egyéb toldó-foltozó intézmények szintannyi memento-k: *a' közoktatás', az alapos és rendszeres iskolai tanítás' hiányát semmi toldalék ki nem pótolja.* Ezen axiomát csak most kezdik a' nemzetek egész erejében érezni, 's hüledezve lótnak futnak egymáshoz, kitudni: mellyiknél volna egy vagy más, sikerrel űzött vagy haszonvehető, intézet és tanítási rendszer. Könnyen megtörténhetik, hogy válogatásban és keresésben folyand le egy század, 's akkor veszik csak észre az előttök feküdt valódi jót.

2) A' bevezetés röviden előadja: milly utat vön az iró az előadásnál. Rámakint foglalja ez magában az egész könyv' tartalmát, mutatja a' felvett tanítási rendszert, előnkbe idézi a' benlévő tanítmányokat; 's szép ouverturekint áll az egész munka előtt.

3) Következik maga a' munka, tizenhét *beszélgetésből* álló, mellyekben mindaz értelmes nyelven 's világos előadással fejtegettetik, mit a' philosophiai iskolákban a' geometriából előadni szokás; a' beszélgetések' sora nem az ugyan, melly a' többi geometriai könyvek' szakaszaié; de olly ésszel és kiszámolva van mindenik a' czélra alkalmazva, hogy az előttünk fekvő beszélgetésnek valamennyi megelőző czikkely alapjául szolgál.

4) Az alkalmazások és példák utasítványul szolgáljanak, mikint kelljen a' tanulónak alkalmaznia és haszonra fordítnia mindazt, a' mit tanult; mert e' tudomány tiszta practicai, 's ha a' mindennapi életre nem alkalmaztatik, tanultatása felesleges arra nézve, ki nem csupán elméje' kifejtése végett foglalatoskodik vele.

5) A' beszélgetéseket tudományos tételek (thesis) követik, mellyek visszavezetnek bennünket a' könyvben foglalt tanítmányokra, és emlékünket segítik.

6) A' foglalatban bőséges utasítást nyerünk a' munkában előfordult kérdésekre, és szerinte vizsgálatok (examen) is tétethetnek.

7) Nem lehet dicséret nélkül hagynunk a' csinos nyomatú 's különös gondra és szorgalomra mutató-táblákat, mellyek (számra 28-an) mindazon beszélgetések után vannak berakva, a' mellyekhez tartoznak. Az idomok' elrendezése is uj, 's mind a' pontos számjegyek mind az egészen uralkodó tisztaság után reméllhetni, hogy a' tanuló igen könnyen megleli a' kérdéses alakzatokat, mellyek közt közel 60 ollyan van, minőket más geometriai könyvben hasztalan keresnénk: ezek az előadással megegyezőleg ujabb elméletekre vezetnek 's a' felfogást könnyitik.

8) A' nyelv' egyszerűsége minden feszes magyarázatokat és bizonyitmányokat kirekesztett (a' *hypothenusa* szó sem fordul elő az egész könyvben).

A' ki tudja, milly lábon állnak nálunk a' nyomtató-intézetek, vagyis milly arányban vannak a' közönséges müipari és

*) *Dupin* Károly' munkái 'stb.

szellemi kifejlettséggel, nem fog megütközni némelly ittott előforduló nyomtatási hibákon, mellyek valóban ritkák, ollyan pedig, melly a' tanulmányok' értelmességét zavarná 's így tetemesnek mondathatnék, egy sincs.

Nagy Károly' munkáit elejétől élénk részvéttel fogadta a' közönség; jelen munkája is mutatja, hogy fáradozásinak czélja nem annyira e' csillogó küljutalom utáni kapkodás, hanem a' jóra-törekvés vala, mellyet a' ki magának feltűze 's olly biztosan elért, mint a' „Kis Geometra'" szerzője, annak részvét sőt hála önkénytes jutalomkint nyujtatik. Én örömmel várom, hogy a' maga nemében nálunk egyetlennek minél előbb ismét egy uj munkájával ésmirtethessem meg az olvasókat. *T.*

Tüzvész elleni biztosító-intézetek Bécsben.

Most, midőn a' nagy égések borzasztólag nagyszerű alakban látogatják Európa' fővárosait, a' bécsi e' tárgyú biztosító-intézetek' rövid ismértetése annál tettlegesb érdekű leend, minél jótékonyabbnak mutaták azok évek óta magokat. A' bécsi lakos, kinek e' rémítő elem' hatásával máshol ésmirkedhetni nem volt alkalma, alig sejti pusztító közelléte' rettegéseit. Ha a' Sz.-Istvántemplom' toronyőre az óriásharangot tompán hangoztatja, a' piros-fejér zászló lobog a' kijelelendő hely felé, mindenki megmarad nyugalmas, félelmetlen helyzetében; még az azon házban lakók is alig érzik a' támadt tüztőli félelmet. Ellenben, mintegy varázslat által előteremtve, vizipuskákkal, vizzel és különféle oltóeszközökkel rakott kocsik tombolnak az utczákon keresztül; felügyelő biztosok, kőmüvesek, ácsok, kéményseprők sietnek az égés' helye felé, a' dobszó hallatik, tábori 's rendőrségi katonák nagy számmal gyülnek össze, szolgálatot teendők és rendet eszközlendők. Igy egy felől nyugalom uralkodik, mig más részről egészen háborítatlan szabályos munkásság lesz lehetséges. Már emlékhaladó idők óta áll fen itt egy tüzoltási rend. Az 1759. évi nyiltlevél (patens) alapjául szolgál a' mostaninak; ezt Ferencz Császár 1817. adta ki, 's nevezetesen az épitészeti rendőrséget illető szabályokkal bővítette. Rendeleteket foglal magában a' tüzvészek' elkerülésére és kisebbítésére, valamint kiütött égések' felfedezésére és elnyomására is, 's végre azon rendszabásokat, mellyek oltás után követendők. E' rendelmény hoszú évsorig legjótékonyabb gyümölcsöket hozott használtatásában, nem kevesbbé azonban az itteni városi tüzoltó-intézet' belszerkezete is, mellynek itt vázlatát adjuk, minthogy az még nyomtatás által nincs közhirré téve. Az e' feletti egész felügyelés 's annak vezérlete az alkamarai hivatalra van bizva, melly egyszersmind az építészeti ügyekben is tanácsi törvényhatóság. Az alkamarai hivatalnál, mellynek tiszti személyzete, a' két pénztárnokot kivéve, a' tüzvészeknél megjelenni köteles, városi költségeken tartatik a' tüzoltó személyzet, melly 4 tüzszolgából, 4 kocsisból 's ugyanannyi lovászinasból, 26 tüzi napszámosból áll, 's éjjel nappal kéznél lenni köteles. E' végből három pár ló minduntalan készen áll. A' városi fuvarhaszonbérlő egyszersmind köteles, 42 pár lovat készen tartani, mellyeket nappal ugyan — de csak az alkamarai hivatal' közelében — használhat; éjjel pedig 's vasár- és ünnepnapokon 18 pár lovat a' tüzi istálókban 's a' többieket tulajdon szálásain kell készen tartania. Egyébiránt egy tüzszolga, kocsis, lovászinas, 2 tüzi napszámos minden éjjel őrt állnak, és pedig felöltözötten, hasonlóképen néhány kéményseprőlegény, egy kőmüves- és ácslegény. Mindenkori használatra készen tartatnak 5 nagy vizipuska kocsin, 4 hordozható fecskendő, 26 vizkocsi és két eszközszekér a' megkivántató mellékszekerekkel együtt. Ezen az alkamarai hivatalnál levő oltó-eszközökön kivül azonban még az uradalmaknak 's Bécs' minden külvárosi községeinek 's egyéb nyilványos intézeti épületeinek eszközei is állnak szolgálatra, ugy hogy egyidőbeni több égés' esetén sem lehet hiánytól félni. Jutalmak következő értékekben fizettetnek: a' tüz' bejelentéseért 1 fr. e. p.; a' rendőrségi őrködésért 3 fr.; egy kigyuladt kémény' első bezáratásaért 4 fr. 30 kr.; a' másodikért 2 fr.; a' harmadikért 1 fr. e. p. Fáklyák' használása éji égéseknél 1827. megtiltatott, de aztán, a' városi tanács' alapos előterjesztésére, ismét behozatott. Az alkamarai hivatalnak feje jelenleg egy igen munkás és tudományos férfi, *Schiefer Kajetán* ur.

Két rokon furcsaság.

(Beküldetett.)

1.

Hogy sok m. tudós társasági tag verseket tud irni, németből fordítani, sőt grammaticailag is irni, 'stb. illyesek nem kevessé lephették meg egy idő óta a' m. olvasó közönséget; de, hogy ugyanezen tudósok' néhányai még *olvasni is* tudnak, ez ujdonuj hir bizonyára örömkönyeket fakasztott ki minden jó hazafi' szemeiből.

A' „Kisfaludy-társaság" t. i. e' napokban, febr.' 6kán, tarta gyülést, első nyilványosat, Pesten, 's a' hivatalos tudósító köztudomására adá az olvasó közönségnek (még pedig *komolyan 's hivatalosan*): milly tárgyhoz szabottan, világosan 's értelmesen tudnak e' tudós urak *olvasni*. Dr. *Schedel* F. acad. titoknok t. i. „világos hangon olvasott." *Szalay* L. akad. levéltárnok „igen értelmesen olvasott." *Székács* J. lev. tag „a' tárgy' sebes változatosságához 's gördülékenységéhez simuló ajakkal olvasott." Végre *Szenvey* J., szinte lev. tag, „tiszta derült ajakkal olvasá" fel, a' mit felolvasott. — Oh Kisfaludy' szent árnyéka! tudod e még, hogy tudósították normalista-korunkban praeceptoraink szüleinket olvasásbani előmenetelünkről, 's édes anyáink, ah, azok örömkönyeket sirtak!

2.

Egyik ujságunkban, egy hazai chemicus — ha megnevezzük sem árt: bizonyos *Glacz*, promontori gyógyszeres, — a' haza' fő- 's mindenrendű asszonyait, leányait 's az egész n. é. Közönséget „felhívja, méltóztassanak *hazaszeretettől lelkesítve* fogporait 's pirositóit 'stb. megvenni 's igy á' *közjót* előmozdítani." — Az illyet német szomszédink „Marktschreyerey"-nak nevezik; nekünk még nincs reá szavunk. De minthogy a' fölebbi tudós tudósítás olly igen hasonlít ehhez mint egyik tojás a' másikhoz, azt gondoljuk, könnyű lesz a' fölebbi tudós tudósítás' tudós tudósítójának ez idegen szóhelyébe egy alkalmas magyart koholni. A' dolog könnyen menend: saját mestersége' műszavait kiki legjobban alkotja. *Egy olvasó.*

Critica.

Mondják, hogy a' részrehajlatlan criticának valamelly vagyonos kedvelője következő jutalomkérdést, jövő nagy-péntekig megfejtendőt, tesz fel: „Kit kedvel a' *Humorist* jobban: *Elsler* Fanni kisasszonyt e, vagy *Birch-Pfeiffer* asszonyt?" A' koszorús megfejtő ötven aranyat nyerend 's a' Humoristnak mindazon számait, mellyekben a' nevezett két hölgy megbiráltatik.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.

16. szám. Februarius' 23.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Felszólítás

Kunoss urhoz.

A' Századunk' 14dik számába iktatott czáfolatban Kunoss ur több más eddiglen becsben tartott munkák között az én közönséges és fenyitő törvényszéki polgári magyar törvényekről irt munkáimat is, jóllehet azokat, a' mint a' németországi jogkérdés iránti tulajdon vallomásából kitetszik, nem is olvasá, rendszer nélkülieknek nyilvánitja, sőt még azt is gyanúba venni látszatik, hogy az első úgy, mint eredeti rendszeres munka méltattatott légyen a' Marczibányi nemzet' alapitványából jutalomra. — Szerényebben itélek ugyan önmagamról, mintsem hogy munkáimnak mindenek általi dicséretét követelném; de, megvallom, olly könnyelmü sem vagyok, hogy azon dicséretet is, mellyre azokat dológhoz értő férfiak méltaták, a' közönség előtt gyanúba vétetni, vagy azokat be nem bizonyított hiányokkal vádoltatni egykedvüleg venném. Ugyan azért ezennel komolyan felszólítom Kunoss urat: hogy úgy, mint férfiúhoz illik, rendszer elleni általa követelt botlásaimat egyenként kijelelvén, munkáim' becsét kisebbitő állitásának alaposságát vijja ki. Hogy pedig ne kételkedhessék Kunoss úr arról, hogy a' Marczibányi nemzet' alapitványára ügyelő deputatio közönséges törvényszéki polgári törvényünkről irt munkámat valóban rendszeres munkának elismérte, ide iktatom szóról szóra mind a' deputatiónak magának jutalmazó itéletét, mind pedig az 1823dik évben kijött magyar munkák' vizsgálatával általa megbizott, 's *Teleky József* gróf, *Schedius Lajos*, és *Horváth István*, hazánk' nagy nevü tudósaiból álló subdeputatiónak hivatalos jelentését. — A' subdeputatio' 1824dik september 3-kán benyujtott jelentésének szavai ezek: „Nem a' munkák' számára, hanem az egyetlen egy ide tartozó munkának velősségére nézve fő figyelmünket érdemli meg ezen esztendőben a' magyar törvénynek tudománya, mellyben Szlemenics Pál ur' közönséges törvényszéki polgári magyar törvénye kétség kivül időszakot fog alkotni. Akár a' tárgy' nagyságát, nevezetességét, akár a' kidolgozás' velősségét, akár a' megjobbított rendet, akár az előadás' folyóságát, és a' nyelv' erőltetés nélkül való tisztaságát tekintjük, ezen munka az e' tárgyban akár magyar akár diák nyelven kijött munkák közül az elsőséget alkalmasint egyiknek sem fogja általengedni, maga mellett pedig keveset szenved meg, és magyar tudományosságunk' ujabb korának bizonyosan legnevezetesebb jelenetei közé fog tartozni.“ Magának pedig a' mélt. deputátiónak 1824dik Sz. Mihály hava' 4dikén nagymélt. Cziráky Antal gróf úr' elölülése alatt hozott jutalmazó határozása imigy szól: „A' subdeputatió' véleményéhez képest azon munkák közül, mellyek a' legközelebb múlt 1823dik esztendő' folyta alatt magyar nyelven kijöttek, a' Marczibányi fundátiojában kitett 400 forint jutalomra a' közvélekedés szerént legérdemesebbnek találtatott Szlemenics Pál urnak közönséges törvényszéki polgári magyar törvénye, melly jeles munka a' magyar törvényt egész kiterjedésében, egy helyes systemába foglalva, kimeritve, és érthetőleg, tiszta, és könnyű magyarsággal, négy kötetben adja elő, úgy hogy ebből a' törvénytudó ismereteit bővitheti, és a' járatlan is magának minden tekintetben világositást szerezhet.“ — Kivánom Kunoss urnak, hogy munkája' rendszeréről és belső érdeméről a' fen nevezettekkel mérközhető tudósaink kedvezőbb itéletet hozzanak.

Szlemenics Pál, kir. akadem. professor.

A' gazdag magyarok.

Közmondás.

(Vége.)

'S mind e' körülmény mellett nem ugy élünk e egészen, hogy mások magokat jogosítva higyjék, bennünket gazdag magyaroknak nevezni? Van e vége-hossza kivánatinknak, követelésinknek, kedvtöltéseinknek? Nem ollynemű e kastélyainkban, házainkban, equipage-ainkban, szolgatartásunkban, ruházatunkban és ékszereinkben a' fényüzés, hogy bennünket gazdagoknak, igen gazdagoknak kell tartani? 'S e' roszak' legroszabbika még az, hogy mind e' tárgyakért kevés készpénzünket a' külföldnek küldjük vagy visszük. Az öltönyök, mellyeket mi és hölgyeink viselünk, a' lovak, mellyeket lovaglásra vagy kocsizásra használunk, vagy mellyek méneseinket alkotják, a' hintók, mellyekben vonattatunk, a' bor, asztalszerek, bútorok, ágyok, röviden mind az, mi környez és a' mivel élünk, a' külföld által nyujtatik, 's mind ezt magyar pénzzel fizetjük, mellyet többé soha nem látunk. 'S ugyan azért utaznak e földieink oda, hogy megtanulják, mint szerezhetni gazdagságot és jólétet? Nem, sőt azért, hogy ott hagyják vagyonukat és lássák, mint élnek ott a' gazdag emberek. Az idegen életmód' ügyetlen majmolása mellett épen nem hozatik közénk a' jónak és hasznosnak magva, hogy nálunk elültettessék és szorgalmasan ápoltassék, idővel tőle kivánt gyümölcsözést várhatván; hanem az egész külföldet minden kecseivel és örömélelhetésivel, mintegy varázslat által, rögtön közénk akarjuk idézni. Nem a' gyönge növény tétetik át hozzánk, hanem a' vén, már gyakran féregrágta fának kell, bár mibe kerüljön, itthonosulnia, hogy vagy kiszáradjon, vagy rosz, eltörpült gyümölcsöket hozzon. Innen a' sok költséges, alig bevégzett és már ismét elhagyatott kastély, kert, ültetvény, ménes és mindennemü intézkedés. A' földnek egy intésre meg kellene változnia, uj zöldeletnek, uj légmérsékletnek, uj világnak előállnia; Nápoly' napjának bennünket melegitnie, vagy Angliaénak ránk szelíden fénylenie; semmi áldozat, semmi pénzmennyiség nem nagy, hogy gőzkocsikat és vasútakat birjunk,

mielőtt erre csak egy darab honi vas használható volna. Illy módon sok év' jövedelme már előre elpazaroltatik, habár ezáltal a' tőkebirtok nagyot szenved, vagy épen idegen kezekbe folyand is; csakhogy mindenhez jussunk, a' mivel mások birnak, sőt még szebbekhez mint ők. Hogyan ne higyjék illymódon mindenütt, hogy gazdagok vagyunk, úszunk a' pénzben és javakban, mig adóságaink naponkint szaporodnak, és minden órában látjuk, mint foly pénzünk külföldre, birtokunk pedig nyereségleső pénzhajhászók' kezeibe, nekünk semmi nem maradván hátra mint fájdalommal elmondani: „a' magyarok gazdagok voltak; de gazdagságukat sem használni sem megtartani nem tudák, szerzésről pedig és gyarapitásról épen sehol sem volt szó."

Eszközök a' gazdagodásra bőven áldott országunkban mégis csak termesztés, ipar és kereskedés volnának. Tekintsük most, mint használjuk e' forrásokat, mit merítünk belőlök? „Mindent" — fognak sokan felkiáltani — „mert nincsenek e finom juhaink, váltógazdaságunk, eleségtermesztésünk, telivér ménünk, lóverseny és rókavadászat, egyesületeink, gőzhajónk, czukorgyáraink 'stb. 'stb? A' Duna már megnyittatott, a' kereskedés következend." — Mind ez részint igaz. De ne kiméljük a' fárodságot, a' dolgot egy kissé figyelmesebben megtekinteni és előitélet nélkül megvizsgálni.

A' müvelés — a' földéről beszélek, mert a' lélekéről, mellynek mindent meg kell előznie, itt szólni sem akarok — legfőkép abban áll: hogy a' rétek' és földek' czélszerű használása és elosztása által a' mezei gazdaságból lehető legnagyobb hasznot húzzunk, 's a' szántás-vetés, marhatenyésztés, erdőmüvelés közt a' helybeli körülményekhez szabott aránytartás mellett a' termesztésben, a' föld' czélszerű müvelése, mocsárszáritás, a' vizeknek árthatlan határok közzé igazitása, külföldi növények' tenyésztése 'stb. által, a' szükségre, kényelemre és kedvtöltésre megkivántató czikkek' mennyiségi és minőségi kitelhető maximuma állíttassék elő.

Csak egy pillantatot hazánkra, 's könnyen átmérhetjük annak termesztési müvelését. Hogyan is viruljon a' szorgalom a' földmüveléssel és marhatenyésztéssel foglalkozó olly népnél, hol az adók nem a' föld' terjedtségéhez és minőségéhez, hanem egyedül a' marhák' számához mérvék, következőleg az iparkodó mindig nyomatik a' tunya' hasznára. — A' csekély árok továbbá nem világos tanuságai e a' szorgalom' hiányának? Hogyan haladjon így a' müvelés előre? —Földmüvelés és népesedés minden ország' legfőbb gyámolai; minden használatlan darab föld egy *minus* a' lakók' számára nézve*). Ha tehát most Magyarország' népességét tekintjük 's annak legszámosabb osztályát vesszük vizsgálat alá, látjuk, hogy a' magyar földmüves majd mindenütt először a' szükségesről gondoskodik, legfelebb annyit termeszt, mennyi családja' tartására és adóinak lerovására megkivántató. Eltikkad, 's ennek következése a' restség! — A' köz ember rend szerint kenyérért dolgozik. Ha egy nap annyit érdemel, hogy többeken által élhet, akkor nyugnapokat enged magának, mellyeket különben is nagyon szeret; 's ez a' munkás' átmenetele a' koldusbotra. — A' vagyonosb és magasabb osztályok közt több birtokos emelkedett ugyan jószágaiban a' szorgalmasabb gazdaságvitelre, 's közülök sokan a' külföld' legjelesebb mezei-gazdáival mérkőzhetnének, de hova forduljanak

*) Ezen állitás illy föltétlenül el nem fogadható, minthogy a' túlnépesedésnek igen gyakran mutatkoznak rosz eredményei. Még a' szorgalom' feleslegessége is lehet ártalmas valamelly országnak, mint ezt a' szük élet sok gyárvárasokban bizonyitja. Igy Anglia is veszélyben van, hogy a' müszereknek a' szárazföldön leendő nagyobb elterjedése által igen elágazott kézmüködésének áldozatjává lesz.
A' szerk.

termesztményeikkel, ha a' kereskedés és közlekedés hiánylik, főképen pedig a' szorgalom? Mert mi egyéb a' szorgalom ez értelemben, mint a' nyers termesztmények' mesterséges nemesitése és kidolgozása? Felosztatik ez mezőgazdasági szorgalomra, müiparra 's végre kereskedésre. Mind ehhez azonban technikai tudomány, tanultság, ipar és közlekedés szükséges; egyedárusságok pedig a' legbiztosabb eszközök minden szorgalom' előlésére; ezek mellett a' rosz rendőrség, lassu igazságszolgáltatás, akadályozó kiváltságok 'stb. Mert mire használna a' szerzett birtok, ha a' szerzemény nincs biztosítva az ellen, hogy haszonvételében nem akadályoztatunk, vagy ha igazságos követeléseinket adósainkon kellő időre meg nem kaphatjuk? Az első a' rendőrség' kötelessége, második a' gyors igazságszolgáltatásé. —

Hogy gyárokat állitsunk fel, minden előtt Deucalion' mesterségével kellene birnunk, mert népességhiány miatt sehol sem lehet illő bérért kapni munkásokat; ezen felül különösen olly helyet kellene választani, hol mind az élelem- mind a' tűzszereket olcsón kaphatnók, mert — még népes vidékeken is — csak ezek által eszközölhetni olcsó munkabért. — Virágzó kereskedéshez, mint a' gazdagság' legdúsabb forrásához 's a' müvelés' és szorgalom' rugójához, minden előtt nyers anyagok' termesztői kivántatnak; azután azok' kidolgozói: kézmüvesek, gyárosok, müvészek; továbbá kereskedők és kalmárok; végre emésztők. Ezen osztályok' egymáshozi helyes irányából alakúl a' belső és külső kereskedés 's ez által az ország' jóléte. Ha a' termesztők annyit képesek előállítni, hogy minden polgárrend' táplálása mellett még fenmarad annyi, hogy a' kézmüvesek kidolgozásra eleget találnak, ha e' mellett még emberek vannak, kiknek elég pénzök, hitelök és bátorságuk van, mind a' nyers termesztméyekkel mind a' gyármüvekkel a' belés külföldet ellátni, ennek nem csak jólét, hanem gazdagság lesz szükségkép természetes következése. Olly országban azonban, hol a' termesztők' száma és termesztményeik' menynyisége igen nagy, a' kidolgozók' száma pedig olly csekély, hogy a' nyers termesztmény' feleslegének legnagyobb részét ki kell vinni, melly mint drága gyármű fog visszahozatni, ott ugyan gazdagságról nem lehet szó. Hol végre a' nyers termesztmények is csak olcsóságuk és nem a' külföld' rászorulása miatt vitetnek ki, a' mellett pedig a' kereskedőnek nyereségre kevés módja és kilátása van, hogy a' kivitelt magára vállalja, míg a' behozatal nem csak a' kényelem' és fényüzés' czikkelyeire, hanem a' legmindennapibb szükségekre is kiterjeszkedik, ott csak szegénységet várhatni gazdagság helyett.

'S valóban honunk e' helyzetben van. A' belkereskedés, mellynek a' külsőt meg kellene előznie, csekély, mert igen kevés népes városaink vannak *) 's még ezek közt is csak rosz utak által tartatik fel a' közlekedés. — A' csekély szállitó-kereskedés Moldva és Oláhországból 's a' többi török tartományokból rosz közlekedés által tetemesen nehezítve van; a' külföldi kerekedés pedig majd kizárólag csak nyers termékekre és néhány gazdag egyedárus' kezeire' szorítva, szüntelen ugyanazon akadályokkal kénytelen

*) Népes várasok és helységek nem hiánylanak ugyan nálunk, sőt ebben több virágzó külországgal mérközhetünk. Budapest testvérvárosunk nagyobb népszámmal bir, mint Bécsen és Berlinen kivül bármelly német főváros, Debreczen népesebb Stuttgardnál, sőt Pozsony, Szeged, Szabadka 's még Kecskemét is több lakót számlál, mint Würtemberg' fővárosa; Csaba falunknak épen annyi lakója van mint Manheimnak, 's olly helységünk, melly Carlsruhnál több népességgel bir, húsznál több van; a' kisebb német fővárosokat pedig mezővárosaink és faluink közül százak meghaladják. Ellenben a' legkisebb —5—6000 lakót számláló — német város több müiparral, kereskedéssel és szorgalommal bir, mint — fővárosunkat és legfelebb két három más várasunkat kivevén — Magyarország' bármelly néptömött helysége. Nálunk kevés az emésztő, 's ettől függ minden, ha élénk belkereskedést ohajtunk. *A' szerk.*

küzdeni. — Mert ugyan szabályozottak e folyamaink? járhatók e minden évszakban utaink? valljon mi nyereséget várhat a' terméstő egy pozsonyi-mérő buzától, ha a' szállítás maga Győrtől Mosonyig 5 garasba jő, 's ez utolsó helyen ára 3 váltó ftra van szabva? —

Mit nem lehetne még végre a' vásárokról, kereskedőházakról, biztosításokról, leszállított kamatozásról, váltóügyről, kereskedési egyezkedésekről 's végtére a' hitelről mondani? Valljon a' földet magát lehet e birtoknak tekinteni, vagy inkább csak annak haszonhajtását? Mi végre a' földbirtokos hitel nélkül; mi a' hitel ingatlan zálog nélkül; 's ugyan hol találtatik ez szigoru és gyors igazságszolgáltatás nélkül? — Tekintsük még mind ezek mellett geographiai helyzetünket. Nyitva ugyan a' Duna, de kereskedésünkre nézve épen ellenkező irányban foly, minthogy a' kelet most még kevésben szorult ránk. — Az adásvevési egyezkedések más népekkel és világrészekkel még ezután kötendők, és hihetőleg nehezen fognak köttetni, mielőtt másoknál tökéletesbet nem adunk, 's megkivántató biztosságot nem nyujtunk, miszerint kereskedési vállalatink és kötelezettségeink iránt teljes bizodalmat ébresszünk az idegeneknél.

'S mégis birunk, ha nem is gazdagságaival, legalább rejtett kincseivel minden müveltetésre képes földünknek, mellette olly alkotmánnyal, melly bennünket véd és tulajdonunkat, melly megengedi, a' kormánynak azon módokat, a' mellyek jólétünket alapíthatják és előmozdíthatják, elébe terjeszthetni. Mindazáltal e' módokat minden előtt szorosan meg kell ismérnünk, 's azokat ügyességgel, erős akarattal és állhatatossággal használnunk, őrizkednünk, nehogy maradandó érdekeket szempillantatnyi, látszatós nyerességgel váltsunk fel, 's különösen terveket alap nélkül ne koholjunk és felérhetlen dolgok után ne törekedjünk. Csak a' teremtő alkotá semmiből a' világot, 's még arra is meg kellett az akaratnak és erőnek lennie. —

„De mi e' sok kérdések', e' hosszu beszéd' rövid értelme?" hallom egynémelly által nyugtalanul kérdeztetni; mire én rögtön viszonzom: A' hosszu beszéd főkép azon körülményből eredett, hogy magyar vagyok, mi pedig magunkat és másokat örömest hallunk beszélni. Rövid értelme pedig: *„Számoljátok meg vagyontokat."* Tanuljatok minden előtt helyesen számolni; hasonlítsátok egybe activ és passivbirtoktokat, kiadástokat bevételetekkel, terveiteket segédeszközeitekkel; ismérjétek meg valódi érdekeiteket, 's főkép minden dolgot elején kezdjetek. Vonjatok hasznot mások' hibáiból, 's tanuljátok az ó és uj történetekből, hogy hamis számítások, félreismért érdekek, agyrémek' hajhászása, egyenetlenség, önzés, tudatlanság, tunyaság és elerkölcstelenedés a' római senatoroknál ugy mint a' grand- és cortesesknél, a' naboboknál mint a' pairek és követeknél monarchiák' és respublicák' megbuktának kútfeje voltak. Csak ezek' szivre-vétele akadályoztathatná meg, hogy ama' közmondás: A' gazdag magyarok, nem sokára ellenkező tartalmu igazsággá ne váljék, és sokkal nagyobb joggal ne mondathassék: A' szegény magyarok.

— *mb* —.

Jegyzetek a' pesti magyar színészet' ügyében. *)

Nem *lehet* érdek nélkül nem tekintenünk olly nemzetek' munkálatira, mellyek gyermekségök' korából kilépve, ifjúi tüzzel 's nem lankadható szorgalommal igyekeznek mindazt létesítni, mi nem annyira anyagi mint inkább szellemi jólétet fog teremteni. Illyennek tekinthetjük jelenleg minmagunkat is, kik hoszú tespedés után aligha kelletinél többet is nem akarunk egyszersmind mozdítani, 's álligha mindenkor olly eszközöket választunk, mellyeket komolyabb itélet után is helyeselni lehetne. Mi ezeket csupán literaturai 's müvészeti szempontból kivánjuk értetni, 's hogy czélzatunk' helyességét kimutassuk: idézni fogjuk ama' jelentést, mellyet a' múlt évben megnyitott igen csinos és czélszerü pesti magyar szinháznak igazgatósága, a' magyar irókhoz a' *Jelenkor'* politikai lap' (!!) első számában fölszólitólag intéz, egyszersmind közbe fogjuk szőni saját megjegyzésinket, mellyeket mi, kik a' helybeli körülményeket eléggé ismérjük, polgártársink' figyelmébe ajánlunk.

„A' pesti magyar szinház' igazgatósága" — igy hangzik a' jelentés vagy felszólitás — „a' drámai literatura' 's a' magyar szinház' repertoriuma' gyarapitására következő határozatokat teve, mellyek ezennel a' két magyar haza' iróival közöltetnek:

1) Minden uj eredeti szindarab, melly a' pesti szinpadon leendő előadás végett nyujtatik be az igazgatóhoz, egy e' végre nevezett választmány által szigorúan megvizsgáltatván, ha hatást igér, előadása meghatároztatik, 's ekkor az iró az előadási tiszta haszonból egy egész bevételt nyer illy felosztással: Az első előadásból $^1/_5$, a' másodikból $^2/_5$, a' harmadikból ismét $^2/_5$ része fizettetik ki a' tiszta haszonnak." — E' pontra igen sok megjegyezni valót talál az, ki a' müvelt országok' szinpadjait közelebbről isméri. Mellőzvén ugyanis azon általányos elv' megemlitését, hogy választmány soha sem itélhet illyesmiben alaposan, csudálkozva látjuk, hogy a' választmány' tagjai megnevezve nincsenek, miszerint tudhatná az iró, kiknek szigorú birálata fog pálczát törni munkája fölött, 's tudhatná a' közönség, milly férfiakra van bizva e' kényes foglalatosság, mellynek czélszerü teljesitésétől függ egyenesen a' színészet' fönmaradása vagy enyészete; 's mellyre nézve tehát ők a' közönségnek, sőt még az utókornak is felelősséggel tartoznak, mi alól névtitkolás által kibujni akarni, nem legtisztább nézeteket gyaníttat. De hányadik is fogja a' választmány' tagjai közül megitélhetni: valljon leend e hatása valamelly darabnak vagy nem? Ezt műbirók közül is igen kevesen tudják Magyarországban. A' tapasztalás legalább azt bizonyítja, hogy ollyanok is, kik magokat critikusoknak követelik, 's kiknek ennélfogva nem csak a' classicitast (ha egyébiránt classicitas képzelhető volna hatás nélkül), hanem a' hatást is kellene ismérniök, épen olly szindarabokat kárhoztatának, mellyek utóbb, szinpadra kerülve, köztetszést nyertek, 's igazi hatásúaknak bizonyultak, midőn azok, mellyeket ők jutalomra méltóknak hirdettek ('s igy kétségkivül hatásosaknak ismértek), első előadatásukkor is untattak, (a' mi csakugyan ritkaság) — azóta pedig szinpadra sem kerültek többé. Nem azt kell e e' szerint gondolnunk, hogy jövendőben is csak igy fog menni, 's akár hány olly műdarabot hatástalannak nyilatkoztatand a' választmány, melly előadás által egészen ellenkezőnek bizonyulna. Ohajtható, hogy Abauj megye' lelkes rendei ez ügyben palástolatlanabbul tegyék lépéseiket; 's a' tapasztalás ismét meg fogja mutatni, hogy sok az igy maradandó pesti választmány által hatástalannak ismért 's el nem fogadott darab közül, Kassán 's egyébütt tetszéssel fog adatni a' szinpadon. — Igy intézni felszólitást a' drámairókhoz annyi, mint vendégének azt mondani: hilak, de ne jöjj, kinállak, de ne egyél! — Hát még fölül rá a' jutalom! Nem sokára mérkőzhetik a' magyar drámairó a' francziákkal; drámajutalmakból inast és kocsiszert és mindent tarthat, mit szeme szája megkiván, mert hisz drámájaért egy egész tiszta bevételt nyer, mi (különösen bérletszünés nélkül adva) a' díszitmények' 's napi költségek' lerovása után, egy egész esztendő alatt (mert az előadásnak ekkorra meg kell történnie) rámegy legalább is 100 ezüst forintra!!!

„2) Bérszünettel adassék e az elfogadott darab vagy ne, különösen fog elhatároztatni minden különös esetekben." Szép rézsecske a' személyes viszonyok' játékmezejére a' kegyelésnek és üldözésnek. Tanácsoljuk minden olly drámairónknak, ki a'

*) A' drámaköltészek' megjutalmazása már minden müvelt nemzeteknél rendszeresen gyakoroltatván, 's ott a' literaturai jövedelmek' legjutalmasb ágát képezvén, a' magyar drámabirószágnak e' tárgyú legujabb határozatai a' legnagyobb köz figyelemre méltók, mivel nagy részben honi színészetünk' jövendő sorsára tetemes befolyással vannak. E' tekintetből tehát feleslegesnek nem tartjuk, a' lapjainkban már előfordultakhoz még a' jelen jegyzeteket is a' nagy közönség' itélőszéke elébe terjeszteni. *A' szerk.*

szinigazgató' vagy pártja' kegyével nem bögyösködhetik, hogy beadandó drámájához egyszersmind alázatos folyamodást mellékeljen, abban műve' kegyes fogadtatásaért esedező; azokat pedig, kiknek talán szerencsétlenségök volna a' mondott párttal nem-baráti viszonyban 's mint mások mondani szokták — ellenség-lábon állani: előre bizonyossá tehetjük, hogy darabjaik hónapokig sem olvastatnak el — mit három példából, szükség' esetén elmondandóból vagyunk bátrak állítani*) — 's végre is hatástalannak fognak nyilatkoztattatni, vagy elfogadás' esetében bérletszünés nélkül és iszonyú időközökben szinpadra hozatni, sőt talán az első előadás' alkalmával szántszándékosan megbuktattatni, — mit az igazgató vagy általa a' rendelő, fonák szerepkiosztás által igen könnyen eszközölhet. — Mi máskép van ez külföldön, hol az igazgatónak igazán lelkén fekszik a' gondja alatti szinház' ügye; mert annak rosszul kormányzása által mind becsületét mind erszényét tönkre juttatná. Itt azonkivül, hogy egészen másképjutalmazzák az eredeti drámákat: ritkán vet félre a' tapasztalással és műismérettel biró igazgató valamelly darabot, mert az uj darab, habár csak egyetlen egyszer is, mindig számos néző közönséget gyüjt, bizonyosan számosabbat mint sok közép-értékű szindarabok; ezeket ugyanis egész a' beleuntságig isméri már a' közönség, de amazoktól mégis csak alaposan reméllhet valami ujat, meglepőt 's legalább ezáltal érdekeset, különösen ha — mint előre bocsátottuk — becsületét 's hirét szerető szinigazgatójok van. De ezáltal egyszersmind a' színészet' ügye is nyer; mert tömött szinház tele pénztárt szül, ez pedig mindazon erőket kellő mozgásba képes hozni, mellyekre legnagyobb hatással az érczpengés van.

„3) Világszerte elismert remek müvek' (millyen péld. Lear, Romeo) classicai fordítása, fél bevétellel jutalmaztatik, azon renddel, mint az eredetiek.“ Ezeket tárgyazólag is a' főnebb elmondottak szolgálhatnak tehát sinórmértékül a' fordítóknak; egyébiránt minden esetre furcsa 's nagyon is szembeszökő, hogy csak két darab van érintve, minden 'stb. 'stb. nélkül; mintha ez arra mutatna, hogy a' nevezett darabokat már valaki leforditotta volna, 's neki a' félbevétel ezuttal már előleg is biztosíttatnék. Illyesféle, sőt még kissé vastagabb fogásokra igen szivesen hozandunk föl példát, ha valaki ollyas fogja azt kivánni neve' aláirásával, kit illyesféle cselben részesültség' terhe nyom.

„4) Ha az előadott eredeti szinmű első előadáskor megbukik, az többé elő nem adathatván, az iró természetesen csak az $^1/_5$ nyeri: de ezt minden esetre.“ — Mondtuk már, hogy a' darab' megbuktatása (a' legjobbé is) csupán az igazgatótól és rendezőtől függ; ennélfogva ismét csak az önkény és pártosság dönti el a' darab' ügyét jobbra vagy balra.

„5) Uj operák' muzsikája hasonló díjjal jutalmaztatik, mint az eredeti szinmüveké; textusának jutalma minden egyes esetben különösen fog elhatároztatni.“ Igen, de ki fogja szigoruan megbirálni a' hangmüvet, 's ki fogja elhatározni a' textus' jutalmát. Kétségkivül mind hangszerző mind költő szeretnék ismérni embereiket, még mielőtt dologhoz fognának. Istenem! milly gyermekileg bánnak még mindkettőjökkel!!

„6) Az ugynevezett parodiák', énekes bohózatok' 'stb. irója szinte egy egész bevétellel fog megjutalmaztatni, azon rendben, mint az eredeti szinmüvek. A' muzsikaszerző' jutalma illy müveknél minden egyes esetben különösen fog elhatároztatni.“ Ismét minden cselszövénynek 's alattomoskodásnak ajtó és kapu tárva!

„7) Az eljátszott szinmüvek' tulajdoni joga minden esetre az iróé marad, azaz: az iró kinyomathatja, vagy eladhatja szabadon, mint neki tetszik: de csak miután a' jutalomelőadások' ideje eltelt. Ha előbb nyomatja ki: elveszíti a' fön kijelelt díjat, de más részről az igazgatóság is kötelezi magát, hogy a' három előadást egy éven tul nem fogja halasztani.“ Eddig még minden pontban csak a' szegény drámairót és hangászt láttuk kötelezve, vagy ha ugytetszik — fojtogatva; egyszer valahára az igazgatóság is kötelezi magát; de mire? hogy egy esztendő alatt háromszor bizonyosan eljátszatja a' darabot! Milly csekély szinigazgatási előismeretet és jártasságot árul el e' pont! Külföldi igazgató megszakadna e' fölött kaczagtában, ha olvashatná. Egy uj darabot (minden kivétel nélkül jót vagy roszat, 's az első előadáskor tapsokkal halmozottat, közép vagy épen semmi méltánylással fogadottat) egy esztendőben háromszor akarni előadni!! A' külföld' nagyobb városainak szinházában valamelly jeles, a' közönségnek tetsző uj darabot 20—30szor is adnak egymásután! Nem kell e ezt a r á n y l a g minálunk is gyakorolni, mind a' szerzők' hamarábbi pénzhez jutása', mind a' szinészeti pénztár gyarapulása' tekintetéből? Hátha valamelly drámairónak kedve 's tehetsége volna (a' mi épen nem lehetlen) egy esztendőben 3—4 drámát irni: valljon, az elsőn kivül, hányadik esztendőben hozatná szinpadra az igazgatóság? — Látszik ebből, milly szük köre van az igazgató' fogalmának még a' drámai dolgozatok' szülemlése' idejéről is; pedig egykor pályázásra hitta ki egyik érdemes irótársát, ki ha ezt elfogadta volna, bizonyosan győzödelmeskedendett ellenfelén, kiről azóta bebizonyítá az idő, hogy a' literaturának egyetlen egy ágát sem tudta maradandó becsü munkával gyarapítni. *)

„8) A' fen kitett módon megjutalmazott szinműnek, előadhatási jogát veendi meg a' pesti magyar szinház' igazgatósága a' szerzőktől.“ — Kinek e' pontra szüksége van, hogy a' főnebbiekből más valamelly következtetést ne vonjon: az igen gyenge itéletű lehet, valamint bizonyára az az igazgató is, ki ez által az olvasó közönségről, de különösen a' drámairókról annyit sem tesz föl, hogy illy parányi combinatioval birnak. Mutatja ez egyszersmind az igazgató' fonákságát, ki ott, hol valóban szükséges volna fölvilágosítás vagy utbaigazítás, gondosan titokban tartja, mit fölfedeznie kellene, ott pedig magyarázgat 's oktatgat, hol csak az nem érti a' dolgot, ki még kisdedkorában feje' lágyára esett.

Végre föltevé az igazgató czikkelyének és önmagának a' logicátlanság' koronáját, midőn ezt mondja: „II. Tapasztalván a' pesti magyar szinház' igazgatósága azt, hogy mind honi, mind külföldi hirlapok gyakran igen fonák és alaptalan híreket közlenek a' magyar szinház felől, ezennel kinyilatkoztatja, hogy hiteles tudósitásoknak csak azokat isméri el és akarja tekintetni, mellyek a' hirlapokban a' szinház' igazgatójának neve' aláirásával közöltetnek. Pest, decemb. 28ikán 1837. *Bajza* József m. k. igazgató. “Ez annyit tesz: Én Bajza József csak azokat ismérem el hiteles tudósításoknak a' magyar szinház felől, mellyeket én aláirtam. — Lehet e ennél nagyobb önhittség és gőg a' világon? — Illy αυτος εφα nyilatkoztatás csakugyan botránkoztató a' 19ik században. Tehát ezentul mindenki hazudni fog, ki valamelly czikkeiyt közölvén a' szinészetről, ezt az egyedül igazságos (!!!) igazgató által nem láttamoztatja? Olly igazgató, ki ennyit merészel mondani: csakugyan érdemes arra, hogy kifütyöltessék, vagy — akarám mondani — *kidaloltassék*, mint ez valósággal megis történt minap a' hamuszedő által, ki egyszersmind kimondá az átkot azokra is, kik a' szinészetet critizálják, t. i. hogy v e s s z e n e k e l. De dalnok uram! hisz a' közönség is critizálja ezt, mennyiben t. i. tetszését vagy nemtetszését taps, hallgatás vagy pisszegetés által nyilványitja; tehát a' közönség is elvesszen? Valóban ha szinészeti dolgaink ugy mennek tovább is mint eddig mentek: teljesedni fog dalnok ur' átka, de csak annyiban, hogy közönségünk a' s z i n h á z b ó l v é s z e l; ekkor aztán dalnok ur az igazgató urnak trillázhat, a' tekintetes igazgató ur pedig dalnok urnak bravózhat, 's mindketten mentesek leendnek a' critizáltatástól. — Egyszere elég!

B. Cs. E.

*) A' beküldő urnak' ezen állitásának bebizonyitására egy világos példa már megjelent a' Rajzolatok' f. e. 12-ik számában, mellyet a' „Magyar hirlapok' heti szemléje“ *(Hirnök* 15. sz.*)* kivonatban közlött. *A' szerk.*

*) 'S ez valóban a' magyar literatura' sok anomaliáinak egyike. Mert voltak más nemzeteknél is, kivált korábbi tudományos kifejlődésökkor, egyes férjfiak, kik némi dictaturát gyakoroltak a' tudós világban; de csak akkor, ha már jeles munkáik által erre némi jogot szereztek magoknak. De hogy literaturai autocratia ollyanok által bitangoltatik, kik tudományt és eredetiséget tekintve, „a' catalogi obscurorum virorum'“ díszes tagjai, azt csak a' magyar literaturában találjuk. *A' szerk.*

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

17. szám. Februarius' 27.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Indítvány játékszínünk' ügyében.

Minden virágozni kivánó nemzetnek saját körülményei szerint kell intézkedni, különben hiányosak törekedései. Nemzetünk kimélte eddig erejét a' müvelet' lépcsőin, 's önbizottan nézé, mikint emelkednek szomszédi a' czél felé, mig észrevévén hátramaradását, egész erővel rugaszkodik, 's rögtön akar érni a' messze sietők' nyomába. — Csak rajta, honfiak! nekünk könnyebb a' haladás, mert több fokokat átugorván, ritkább viszontagságok bágyasztják erőnket; talán a' diadal kétes lehet. — Ne bolygassuk nyelvünk' oskolai rendes tanítását! Óriáslépéssel bájító műhelyéhez, a' játékszinhez, e' tökéletesítendő fő tárgyunkhoz, járuljunk szükséges támaszokkal, 's ugy megtámogassuk, hogy ne ingadozzék, mig a' fentartható erő, nyelvünk' divata és sajátink' becsülése fel nem derül.

A' pesti játékszinről alig hogy álmadozánk, 's ime megtestesült! 's még a' láthatási reménytől távol eső honfikeblek is örülnek felette, és örvendeznek, látván, mint sikerül, mint központosodik a' nemzet' általányos törekedése és valódi akarata; 's azt ohajtja titkon, bár e' felséges intézetnek az egész hazára érezhető áradása és hatása leendene, 's örök fenállhatása mellékmunkálódásokkal biztosíttatnék! Egy illy szempontból szándékom a' nagy közönséget egy ezt eszközlő módra figyelmeztetni, azon meggyőződésből, hogy inditványom' pártfogása a' pesti játékszint örök virágzásba, a' hont nagyobb derűlésbe, a' nyelvet igazi divatába helyheztetné.

De minekelőtte inditványom' előterjesztésébe ereszkedném; szükségesnek tartom a' nemzet' figyelmét néhány pontra vezetni, mellyeknek józan megfontolásából 's igaznak vallásából sejdítheti 's előre következtetheti: hogy csakugyan szükséges *saját körülményeink szerint* intézkedni.

Ugyanis valljuk meg:

1. Hogy nemzetünk és nyelvünk csak ugy áll, mint egy hajdani virágzó nagy családnak egyetlen végső csemetéje; minden közeli rokon nélkül, csak őseiben, magában és maradékiban gyönyörködik. 2. Városaink majd mind idegen ajkuak, 's maga fővárasunk is ámbár magyar lelkesedés buzog lakóiban, még sem számlál elegendő magyarságot ohajtásunk szerint fényes színésztársaság' kitartására. — Az uj csődít ugyan, de tekintsük meg csak *Bécs*' játékszineit, hol majd négyannyi, pedig egyajku, lakos pezseg, mégis mennyi viszontagságokon mennek által a' jövödelem' aránytalansága miatt! minél inkább lehet a' csökkenéstől tartani fővárosunkban? 3. Ha a' pestiek' buzgósága 's a' szaporodó adakozások képesek lennének is a' társaságot fentartani: a' társaság nem lesz képes örökös szorgalmával a' közönséget győzni 's kielégíteni, nem levén nemzetünknek szelleme, ugyanazon darabot egymás után több izben szemlélni, mi a' bécsi játékszinekben annyira divatozik, hogy némelly kedvelt darabot 80szor is ismételnek, 's mindannyiszor tömve a' ház. A' magyar közönség feliben harmadában ha egyszer látja is, nagyon megelégszik; a' másodikra elég azt mondania: „Láttam már!!“ 's e' szerint a' müvésznek szük ideje van, magát más szerepben müvészileg tökéletesíteni, 's ez által olly szorongásba jő a' társaság, hogy vagy nem játszhatik, mi veszteséges; vagy készületlen kell kiállnia, mi igen káros. 4. Magyar játékszinünkre nem állhatnak fitogtató külföldi müvészek, mint a' németre Ausztriából, Bajor, Cseh-, Porosz- 's egész Németországból felváltva, kik a' közönség' kiváncsiságát igen élénkké teszik, és csödítik azt a' látásra. 5. Mi legtöbb figyelmet érdemel: a' magyar müvészi tökélyek e' pályán nem hatnak a' haza' határin túl, 's igy a' nagy tehetségek szük korlátok közzé levén szoritva, a' vetélkedő emelkedés' buzgósága szenved. — Pest lészen legmagasabb polcza a' magyar színmüvészetnek, Pest' itélete lészen a' müvész' lelkének megnyugtatója és ne-továbbja.

E' környületek képesek idővel a' legtökéletesb társaságot is szétoszlatni vagy örök nyughatatlanságba ejteni, vagy a' közönséget idegenkedő lélekre fordítani. Hogy ez ne történjék, 's a' nemzet' legbuzgóbb intézkedése dugába ne düljön, hanem örök vetélkedés és változtatás által virágozzék 's figyelmet gerjesszen: szükséges *hazánkból egy kis világot,* egy kis Európát alkotnunk, 's a' világ' nagyszerü intézeteit benne, magunkhoz mérve, alkalmaznunk és élénkitenünk.

A' pesti játékszin diszlik, és simul benne a' hazai nyelv; de ez az egészre nézve csak ugy tünik szemünkbe mint egy áradástól mosatott tó, mellybe semmi frisítő patak nem csörgedez, 's mellyből semmi folyam nem áradoz, csak süppedő feneke issza, és fövenyes medre szopja ki az éltető nedvet, vagy magától elpárolog, 's csak meszíről szált madarak enyhítik belőle néha szomjukat. E' játékszini intézetnek mind a' két magyar hazára befolyó hatással kellene birnia, 's ezt illy formán lehetne legczélirányosabban eszközölni: 1. A' pesti játékszini fő igazgatóság vegye *szellemi pártfogása* alá az egész hazai színészetet, 's annak bizonyságlevele nélkül semmi vándor színésztársaság az országban ne létezhessen, 's ez országszerte minden vármegyében kihirdettessék. — 2. Hazánk' felosztása szerint a' négy kerületben négy színésztársaság állíttassék, 's ezeknek igazgatót a' *pesti fő igazgatóság* válasszon ki a' folyamodókból, 's ezen választott igazgatónak kezébe nyujtsa a' játszhatási jogról szóló bizonyságlevelet. 3. Neveztessenek ezen társaságok a' kerületek' nevéről: dunáninneni, dunántuli, tiszáninneni, tiszántuli tár-

saságoknak. 4. Minden kerületnek külön *szellemi pártfogásába* ajánltassék saját társasága, mit ts. Pest vármegye a' más ts. vármegyékkel szokott közlekedés' útján könnyen és szaporán eszközölhet.— 5. A' kerületi szerzők uj munkáikkal *ajándékozzák meg* és segéljék a' társaságot. 6. A' kerületi igazgatók tartozzanak a' fő igazgatóság' rendeléseitől függni.

A' kerületi igazgatóknak pedig kötelességül hagyassék: 1. Hogy jól nevelt, erkölcsös, tudományos, jó bizonyságu, jeles termetü 's, ha lehet, a' muzsikához értő ifjakat vegyenek a' társaságba, valamint nőszemélyeket is, 's a' társaság' jóviseletére 's tisztaságára szorosan felügyeljenek. A' garázdát, nyughatatlankodót, iszákost, rendetlen magaviseletüt azonnal, rosz ajánlással e' pályára, bocsássák el. 2. A' kerületi igazgatók' bizonyitványa nélkül egy társasági tag se mehessen által a' másik társasághoz. 3. A' társasági tagokat a' szónoklatban különösen gyakoroltassák. 4. A' darabok' választásában a' helyek' minőségéhez képest nagy vigyázattal legyenek, 's hazai dalokkal a' tájakat felviditsák. 5. A' felebbi rendelésig egyik társaság se lépjen a' másik' kerületébe. 6. Naplót 's évkönyvet vigyenek az igazgatók, év' végével a' fő-igazgatóságnak benyujtandót. 7. Kerületükben minden jelesebb és jövedelmező helyen megfordulni igyekezzenek. 8. A' tagok tartott beszédeikből, tájok', lakosok' szokási, müvelődési leirásiból, 's összeszedett népdalokból évenkint a' társaság' száma szerint négy zsebkönyvet adhatnak ki.

A' négy társaság' elrendelését igy tartanám czélirányosnak: arra nézve, hogy a' kerületek meg ne unják társaságukat, vagy a' társaságok kerületüket, a' tavaszi, nyári, őszelői hónapokban ekint lehetne változtatni: a' dunáninneni társaság átszálna a' dunántuliba. A' tiszáninneni a' tiszántuliba, és viszont. — Később a' dunáninnen a' tiszántúliba, a' tiszántúli a' dunáninnenibe, a' dunántuli a' tiszáninnenibe, a' tiszáninneni a' dunántuliba, és igy tovább kölcsönös csere és váltóztatás által soha unalmasokká nem lennének, 's időt nyernének magukat uj darabokban tökéletesiteni, mig téli szállásra minden társaság saját kerületébe telepednék.

A' kerületi társaságok' kitünőbb tagjai majd a' pesti színen is megfordulhatnának 's müvészségük' jeleit adhatnák, 's ezektől tökéletesedhetnének kiválogatásra tagok a' pesti főszinre. A' pesti társaság' tagjai szinte vendégkép megjelenhetnének hol egyik, hol másik kerületi társaságnál 's nagyobb müvészségükkel rugókint szolgálnának az emelkedésre. Mi több, a' pesti egész társaságot is elszoródás' okából minden évben valamellyik kerületbe lehetne bocsátani, 's helyét azon kerület' társasága pótolhatná, mig az, uj erőt szedve, még lelkesültebben lépne vissza sajátára. — Igy állhatna fel csupa szellemi pártfogásból öt jól rendelt társaság a' hazában, 's nem kis sikerrel hatna a' müvelet' virágzására. A' kedves testvérhaza, Erdély is állithatna egy társaságot kebelében, 's ennek tagjait, vagy néha az egész társaságot is, vendégkép szivesen látnók, 's a' mieinket helyette Erdélybe bocsátanók.

Mind ennek legörvendetesebb következése a' nyelv' egyenlősége lenne, mit elérni minden módon igyekezünk. — Igy rémlik előttem leghelyesebbnek a' honi szinészet' virágoztatása, igy képzelem nagyobb divatba emelhetni anyanyelvünket, igy látom tökéletesedhetni a' vetélkedő müvészeket minden költséget vagy alamizsnálkodást megkimélve, csupán a' szellemi pártfogolás által, mellyre a' szives vonzalmat tapasztaló szinésztársaság bizonyosan iparkodik szellemileg magát érdemesiteni. *N—y J—f.*

A' természetjogról.

Paradoxon Csaplovicstól.

(Folytatás.)

Az emberi társaság' tagjainak fölebb (a' 8ik számban) előadott álláspontjok-, személyes tulajdonságaik-, ügyességök-, kimiveltségök- 's foglalatosságaikhoz képesti *különbözéséből* szükségképen következmények erednek, mellyek közvetlenül fejlenek ki belőle, névszerint némelly individuumok' mások feletti *túlsúlya* 's *felsőbbsége*. A' túlsúly részint physicai részint erkölcsi, de mindkettő *tevőleges törvények* által — mellyek szinte csak a' tulsúly' következményei — módosíttatnak 's méretnek. A' társaságnak minden tagja a' hatalmában álló túlsúllyal, azaz physicai vagy erkölcsi erejével, olly mértékben él, a' mennyiben lehet és szabad élnie. 'S *kell* is vele élnie, mivel minden egyén (individuum) a' természet' ösztöne által *önmegtartásra* sarkaltatik, melly nélkül ismét egyike sem létezhetne. Mindegyik physicai 's erkölcsi tulajdonait 's álláspontját saját élveinek (Genüsse) biztosítására 's szaporítására használja, a' mi csak *a' többi tagok' rovására* történhetik meg. Közönséges és változatlan törvénye a' természetnek, *hogy az erősebbik a' gyengébb' rovásán éljen.* Ez a' *valódi természetjog!* Egyik állat fölemészti a' másikat, hogy ismét egy erősebb által vagy a' gyengébbek' tömegétől fölemésztessék. Véghetetlen a' lépcső, melly szerint ez történik 's történnie is kell, mert különben az állatország, sőt maga az ember, teljességgel nem létezhetne.

Ezen örök 's általányos törvény az emberre nézve is áll, és semmi tevőleges törvények (mellyek, mint már mondatott, szinte csak e' természetjog' következményei) sem képesek azt megszüntetni, különben az egész társaságnak fel kellene bomlania, következőleg minden egyes tagok is megszünnének lenni. Csak hogy itt nem kell az egymást *felemésztésre* gondolni, noha emberevők is vannak. Képzeljünk magunknak valamelly mély vizet, 's abban sok ezer embert egymás mellé szoritva. Egyik sem akar a' vizbe fúlni. Mindegyik szomszédjába kapaszkodik 's azt igyekszik lenyomni, némellyek kibújnak alóla 's hasonlókép' másokba fogóznak; némellyeket el nem bocsát, terhe által olly mélyen lenyom, hogy a' viz szájokba omlik. Némellyik sekélyes helyre jut 's meg volna mentve, de a' hullámok elsodorják a' mélybe. Némellynek lábai alá szirtek jutnak, 's erősen helyt áll, mig róla másoktól el nem tolatik. Igy megy a' világon! ha a' vizbehalás' helyibe *éhenhalást* teszünk.

Minden, ki más' segélyére szorúl, *gyenge*, épen azért, mivel idegen segélyre van szüksége. Már pedig ez minden emberrel ugy van, mert egyik sem tud a' társaság' segélye nélkül élni; igy tehát minden ember kivétel nélkül *gyenge*. De azért mindenki képes felebarátjának segitséget nyujtani, 's ennél fogva *erősebb*. Az emberek tehát, egymáshozi viszonyaikban, *gyengék* is *erősek* is, azaz kölcsönös segitséget nyujtanak egymásnak. Mindenik napszámos *erősebb* mint az, ki neki napszámot ad. Az inas *erősebb* mint ura, mivel ez amannak szolgálatát nem nélkülözheti. A' földesur jobbágyai' munkájából él, 's ezek földesurok után élnek. Tisztviselőkre minden földesurnak van szüksége, kiket fizet, 's kik e' szerint tőle élnek. A' paraszt idegen segélyt soha sem nélkülözhet, mert mivel fogna szántani, mivel gabonáját learatni, mivel egy darabka fát felhasogatni, miben levesét megfőzni, ha vasgyárok 's fazekasok nem volnának? Tudatlanoknak legkisebb fogalmuk sincs arról, hogy csak egy ekevas', egy fejsze' vagy csak egy fazék' készitéséhez is *sok száz* emberi kéznek kell járulni. De e' sok száz ember viszontagosan a' parasztot nem nélkülözheti, ha éhen nem akar meghalni. — És mindezeknek *rendre* 's *bátor-*

létre van szükségök, melly törvények nélkül, az igazságkiszolgáltatásnak szigorú végrehajtása 's religio nélkül, következésképen kormány, tisztviselők, birók 's papság nélkül teljes lehetetlen. Mindezek e' tekintetben *erősebbek* 's azoknak is kell lenniök mint a' jobbágyok, 's mégis ezektől élnek, mivel őket nem nélkülözhetik 's igy e' tekintetben ismét *gyengébbek*. Igy kell a' fölebbi állitást: hogy az erősebbik mindig a' gyengébbik' rovásán él, az emberre nézve érteni.

Ez nincs másképen és nem is lehet, mert általányos *természettörvény*; 's ezen túlsúlyban fekszik az *egyensúly*' alapja, mellyet a' figyelmes vizsgálódó az egész világban 's igy az emberi társaságban is észrevesz, 's melly nélkül egy ember sem létezhetne. A' túlsúly eredeti oka a' módok' egyenetlenségének, az emberi társaság' különböző tagjainál, a' tekintetnek, hatalomnak, a' birtoknak, általában az *élvezetnek*. Minél furfangosabb, iparkodóbb vagy szerencsésebb valaki egy alkalmas álláspontra juthatni, annál többet gyüjt, annál fölebb hág tekintetben, hatalomban 's felsőbbségben. Egy másiknak, ki ez elsőségekkel nem bir, vagy azokat használni nem érti, vagy a' már birtat elfecsérli, eltékozolja, nincs semmije. De lehet e ez másképen? — Némelly emberek, gyakran a' legostobábbak, a' szerencse, az esetnek lánczolata által mintegy üzőbe vétetnek, 's mint szoktuk mondani, álmokban gazdagodnak meg. Mások eget és földet megmozdítanak, 's még sem mehetnek semmire, a' balsors üldözi őket. Honnan van ezeknek joguk amazoknak mondani: adjátok ide, a' mivel többetek van, mint nekünk? A' tisztviselő jobban, könnyebben él mint a' paraszt; a' pap, az iskolamester szintúgy. De ezeknek is előbb 15—20 évig kellett tanulniok a' nélkül hogy valamit kereshettek volna; ellenben a' paraszt, alig nőtt fel egy kissé, már-is megkeresi kenyerét, 's az emberi társaságnak pedig szüksége van tisztviselőkre, papra 's mesterre, ha *emberileg* akar fenállani. Ugyanigy áll a' dolog a' mesteremberek-, gyárnokok-, kereskedők-, ügyvédek- 's művészekkel, stb. Maga a' koldus is bir *felsőséggel*, mivel szánatot képes gerjeszteni 's ebből hasznot húz.

Sokszor hallani a' közéletben keserű megjegyzéseket a' földi javak' *egyenetlen felosztatása* felett. Sokan igen rosz néven veszik a' sorsnak, hogy az egyiknek igen soka, a' másiknak semmije sincs; ugy vélekednek, igazságos volna, mindent egyenlően felosztani 's igy minden embert egyformán élni hagyni. Ezt leginkább azok teszik, kiknek agyukat a' gyönyörű „Természetjog" elkábítá. Jól meggondolták e ezen emberek, mit mondanak? *Lehetséges* e a' birtokegyenlőség és *kivánatos* e az? Ez olly két kérdés, mellyet itt közelebb fogunk megvizsgálni.

Vegyük fel az esetet: hogy az elégületlenek' megnyugtatására a' tulajdonok' birtokosai, tehát minden vagyonos polgár, rá hagynák magokat beszéltetni, hogy a' közönséges egyenlő felosztásba megegyezzenek (mire igazság szerint soha sem kényszeritthetnek), és tegyük azt, hogy magok a' jelen egyenetlenséggel elégületlenek neveztessenek elosztó biztosokká: ugyan mikint fognának ők e' dologban eljárni?

Kétségkivül előlegesen mindent commassálni, azaz egy halomra hányni kellene, mit az egyetemes emberiség vagy legalább egy ország' lakosai birnak; és minden lakosok' pontos öszeirását eszközleni. De kérdés már most: mint fognák a' felosztást elintézni? *fejenkint*, vagy *családonkint*? mert egy kulcscsal csak kellene birniok e' kérdés' feloldásához.

Fejenkint nehezen fogna megtörténhetni, mivel az emők (csecsemők), a' vakok, betegek, siketnémák, tébolyodottak, árvák 'stb. részök' elfogadására nem volnának képesek, még kevésbé annak igazgatására, noha szintolly kevessé lehetne őket kizárni, mint a' megnőtteket, látókat, egészségeseket 'stb. Ezt másoknak kellene helyettök tenni. Ingyen nem tenné meg mindenki 's igy fizetni kellene érette. 'S alkalmasint nem sokkal jobb lábon állana majd némelly gondviselők' lélekisméretessége, mint jelenleg némelly gyámoké, gondviselőké 'stb. Ezek kétségkivül egyetmást magoknak tulajdonítanának el 's igy az egyenlőség mindjárt az első pillanatban megszünnék; 's nem látunk naponkint példákat, hogy 4 — 5 egészen egyformán nevelt 's felnőtt testvérek' birtoka, örökjök' legpontosabb elosztása után, rövid idő alatt igen is egyenetlenné lett és lesz? . . .

Tehát *családonkint*? jó! Tegyük fel, minden háziatya kikapná a' neki járandó részt föld- és telekből, pénz- és marhából, drágaságokból 's mi még a' földi javakhoz tartozik; e' rész semmikép sem lehetne nagy, de tulajdonságára nézve sem egyenlő a' többivel. Kapna p. o. egy ökröt, egy lovat, egy pár hold földet 's egy pár forintot hozzá. Egy másik kapna malmot, mert csak nincs annyi *malom*, hogy minden háziatya kaphasson egyet; a' harmadik kapna valamelly gyári épületet 'stb. (Az *árbecsülések*' legyőzhetetlen nehézségeit, mellyek e' felosztást megelőzendők volnának, itt egészen elmellőzvén.) Mit fog már most az első egy darab marhájával kezdeni? Vagy el kell azt adnia vagy párját venni hozzá; a' másodiknak molnárt kell fogadnia, ha maga nem az; de hol kap illyet? hol a' harmadik gyármunkásokat, ha *mindegyik* független életet akar élni? . . . Mert bérért csak azok dolgoznak, kik saját jövedelmükből nem élhetnek el; ugyde a' felosztás után mindenkinek volna valamije 's igy kiki maga ura volna. Csupán az a' kérdés: ha valljon egyszersmind képes volna e részét használni is? Ki mezei gazda soha sem volt, mit fog az a' földdel, telekkel kezdeni, mellyet pedig mindeniknek kellene kapni?

Egy illy felosztás, melly alaposan véve soha egészen pontos nem lehetne, — tehát már magában is egyenetlen volna — következésül *az emberi társaság' elbomlását* vonná maga után. Nem lehetne egy darab kenyeret, darab hust, vagy öltözetet kapni. Ki ohajthat már most illy állapotot józanul? 's mint akarják tehát az egyenlőséget tartóssá tenni? Ugy vélekedem, felbontására alig fél nap sőt alig egy óra kivántatnék.

De tegyük fel azon tulajdonkép *lehetetlen* esetet, hogy minden rendesen, lélekismeretesen, pontosan és teljes egyenlőn elosztatva volna. Egyiknek számos családja van, a' másiknak senkije sincs. Amannak tehát sok kell, ennek kevesebb, vagy tán még több. Az egyik értelmes, iparkodó, jó gazda; a' másik rest 's az elosztás' pillanatától kezdve dolgozni megszünik, csak jól élni, enni 's inni akarna. A' változásnak tehát már ez első pillanatban kellene megkezdődnie 's nem sokára némellyik mindenét eltékozolván, kénytelen leendne keze' munkája által az éhenhalástól menekedni. Egy harmadik nem tud mit elkezdeni jószágával, azt munkások' hiánya miatt nem használhatja; eladja egy másiknak, ki azzal bánni tud.

Mindezen esetekben — 's igy ezeret lehetne felhozni — megszünik az egyensúly vagy inkább az *egyenlőség*, 's csak most kezdene minden lépcsőnkint az *egyensúlyba* jönni. Akár egy akár ezer lépés tétessék az egyenlőség' felbontására, az mindegy, csak azon különbséggel: hogy minél inkább távoznak az egyenlőségtől ('s hiszen ez az, mit a' bölcs egyenlőség-apostolok semmikép sem akarnak megengedni) minél különbözőbb lesz egyesek' állapotja, annál többet nyer maga a' társaság tartósságban és szilárdságban; az egyesek pedig jövedelemben és kényelemben.

A' társaság' fentartására tanitás, erkölcsiség, hitvallás ki-

vántatik, mert még a' legjobb 's legszigorúbban végrehajtott törvények sem volnának elégségesek a' rend' és biztosság' fentartására vallásosság 's erkölcsiség nélkül. E' tétel, ugy hiszem, nem kiván további bizonyítást, mert magában is elég világos és szembetünő. Már most kik a' tudományok', a' hitvallás' és erkölcsiség' tanitói? Tudományilag mivelt férfiak és asszonyok. Hol míveltetnek ezek? Oskolákban, egyetemekben könyvek 's számos egyéb eszközök által. Ki alapítá ezen intézeteket? Ki állított könyvnyomtatásokat, papiros- és eszköz-gyárokat? — a' *bőség*. Ha nem fogott valaki bőségben élni (azaz, ha többje nem lett volna mint a' mi mindennapi szükségeire elég, 's többje mint másoknak) bizonyára sem oskolák, sem egyetemek, sem templomok, sem tudományok, sem művészetek nem keletkeztek volna; 's egészen hasonlók volnánk most a' nyugatindusokhoz, mint őket *Columbus* felfödezte. 'S a' művészeteket és tudományokat ki pártfogolja, ki segíti elő? Csak a' *bőség* teheti. Egy könyvnyomtató intézet nagy tőkepénzt kiván meg, 's igy minden vállolatok, mellyek' termékei a' müvészeteknek, tudományoknak, vallásnak szükségesek. Nagy tőke *bőség*; ez pedig csak a' társaság' *többi tagjai rovására* gyüjthető. E' nélkül, következésképen a' birtok' egyenlőtlensége nélkül, sem városaink, sem kényelmes házaink, ruházatunk vagy hitvallásunk, sem kenyerünk, sőt még kenyérbicskánk sem volna; továbbá nem volna rend, nem biztosság, semmi életörömek, következésképen sem az ideigleni jóllét, sem az örök lélekidvesség. Már pedig illy lét az emberiségre nézve csak igen is szomorító 's nyomorú volna.

Bőség és a' birtok' egyenlőtlensége egyszersmind a' mulatságra rendelt intézeteket is szülé, mellyekben a' legszegényebb is vidám részt vehet. A' játékszinek és látványok igen nagy tőkét kivánnak, 's mégis elég 12 kr., hogy az ember bennök magát felderítse. A' nagy urak által adott mulatságok gyakran igen sok költségbe kerülnek, de jól esik a' szegénynek, ha az illyenekben legalább látással gyönyörködhetik (?), 's igy történik, hogy mulatságuk van, mellyet más körülményekben nem élvezhetnének. A' nagyurak' konyhájában mégis megtörténik, hogy egy darab torta egyszer 's másszor a' kukta' számára is húll. Quand Auguste buvait, toute la Pologne était ivre, azaz: midőn a' nagy urak esznek, az a' szegényeknek gyomorfájást, emésztetlenséget okoz. Ez nem is lehet másképen, mert az emberi társaság különféle részekből vagyon összeszerkesztve, mellyek közül soknak joga van *jól*, másoknak pedig *szegényül* élni. A' fönemlített *egyenlőséget* tehát olvasóim alkalmasint már nem akarják, hanem ugy vélekednek, csak oda kellene törekedni, hogy a' szegényebb munkás osztály jobban fizettessék, hogy jobban élhessen. Ezt magam is óhajtanám, csak lehetséges volna.

Itt mindenek előtt meg kell jegyezni, hogy száz szegény között bizonyára fele, ha nem több, maga oka, hogy szükséget szenved, mivel munkakerülők, restek, oktalanok, rosz gazdák 'stb. Illy emberek' bére tizszereztethetik, 's mégis mindig szükségben maradandnak.

De tegyük fel azon esetet, hogy egyike sem oka szükségének, 's hogy a' szántónak, a' kaszásnak, a' cséplőnek napszáma kettőztetnék, akkor a' gabonaárnak is azonnal kétszeresen kell emelkedni. Ez ismét a' kenyér' 's a' gyármüvek' drágaságát legott vonja maga után.

Épen illy nehéz, ha nem nehezebb, a' bányászok' munkája; de alig hogy napszámok' megkettőztettetik, azonnal fölemelkedik a' vasnak és minden vasneműnek (csak ezek mellett akarunk maradni) ára; ebből minden vas eszközöknek sőt egyéb kézmüveknek, mellyekhez vas szükséges, emelkedése következik, 's a' bányászok ezt hamar megérzendik, mert sokfélire van szükségök, mit magok nem készíthetnek. Kettőzött bérökkel tehát egy hajszálnyival sem jövendnek ki jobban. 'S mint volna, ha a' mezei jószágok' vagy vashámorok' tulajdonosai kiadásaikhoz képesti árszabályt nem készíthetnének, nem fogna e, ha többet kiadna mint bevesz, egyenesen embereivel együtt elpusztulni?

Terjesszük ki ezen elmélkedéseket az emberek' minden osztályaira, 's bizonyosan ugy találandjuk, hogy a' munkás osztály' bérjavítása egyáltalában *lehetetlen*. Angliában sok a' pénz, a' munkások bére sokkal nagyobb mint nálunk, de nem is élni sehol drágábban és sehol sincs annyi szegény, mint épen Angliában.

(Vége következik.)

Érdekes szózat.

A' „*Humorist*“ 26-dik számában egy tündérjátékot („A' fantaszta,“ vagy: „Vigan pénz nélkül és szomorun ok nélkül“), *Gulden József Eduárd*' szerzeményét, birálván, többi közt következőket mond el, mikből egynémellynek, nem csak drámavagy románirónak, hanem kritikus és theoriaszabóul magát kiadónak, nálunk is lehet valamicskét tanulnia.

„ . . . . . Ha *Gulden* ur egy farsangi darabot akart irni, mire e' nagyratartás, e' fitogatása az isteneknek, félisteneknek, ez allegoria, költőiség, tündérkedés 's mélyérzetüség? Félre e' természetelleni, széllel bélelt, habtáplált, betegeskedő csapdiságokkal, el e' redves, fonnyadt, rozsdás, penészes tündérségekkel! Adj *természetet* nekünk, valódi, velős, ép, hamisitatlan természetet; mért nyulsz a' magas és elrejtett után, mért Olympra és a' tündérországba, maradj szép csendesen a' földön; adj *embert* nekünk, ostobát vagy eszest, bünöst vagy erényest, gazdagot vagy szegényt, fürgét vagy lomhát, ez mindegy, csak embert adj nekem, érző, lélekző, *természetes* embert, 's gunyold bohóskodó időnket és még bohóskodóbb életünket: van tárgyad itt elég életed' hosszára. Szép dolog, azt hinned, hogy a' fensőbb életet az alacsonnyal, a' valóságot a' képezettel, az igazságot a' költeménnyel egybeolvasztád, ha Apollot egy szabóval társaságba hozod, ha egy éjiőrnek egy ökölnyi gombóczot és egy elkoptatott költői phrazist teszesz szájába, ha egy korhely fratert a' korcsmából tündérpalotába költöztetsz!! — Különös, epezavaró kaczagás fog el, ha ezekre gondolok.

Raimund' költeményeit akarják másolni ezek; de mi önála szellemsugallat, intuitio, egy valóban ékes költői elmének forró ömlengése volt, az nálok csak — bérmunka, metrumi izadság, nem poesis, nem is próza, nem valóság, se nem költemény, egyedül lelketlen, kényszerített gépelynemű természetelleniség és carricatura. *Fiat applicatio!*

Napkeleti mérték.

A' londoni török követ nem rég egy kis utazást tett Angliában, 's ez alkalommal Manchesterbe is elment, hol egy hires gyárt látogatott meg, mellyet mint megtekintésre igen érdemest rajzoltak előtte. A' tulajdonos a' legnagyobb készséggel mutatá meg neki minden gyárkészületeit, 's igy egy nagy terembe is jutottak, hol mintegy 3—400 gyermek 5től 12 évesig dolgozott. A' török diplomata e' gyermekeket nagy csodálkozással szemlélte 's utóbb a' gyárnokot félrehiván, mosolyogva mondá: „Az urnak igen szép családja van! mind saját gyermekei ugy e? He he, ugyan hány nője van?“

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.

18. szám. Martius 2.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Felelet

a' *Figyelmező* ezévi 5ik sz. foglalt illy czimű munkának „Az igaz hazafiúság' alapvonalai, a' jelenkor' szükségeihez alkalmaztatva" birálatára.

Rec. rövid bevezetés után következőleg nyilatkozik: „Mi ezen munkát orvosi rendelménynek tekinthetjük politicai életünk' némi betegségei' symptomái ellen." — Többet mint symptomákat látott a' szerzőnek hazája' jelen 's jövendő állapotján aggódó lelke, mert azon hibák, mellyek a' haza' 's fejedelem' józan fogalmáról, a' vallásosságról, engedelmességről, nemzeti értelem-, ősi alkotmány-, hazai nyelv- 's törvényhozásróli szakaszokban kijeleltettek, a' polgári társaságra nézve igen veszélyes betegségek; 's ki önként nem vakoskodik, vagy hasonló nyavalyában nem sinlődik, meggyőződhetett öntapasztalásából ezen igazságról. Ki a' tulzó szabadosság' terjedő szellemét, a' növekedő vallástalanságot, az ujítási kórságot, a' megyei 's országgyülési teremekben történni nem ritkán szokott rendtőli eltéréseket puszta symptomáknak tekinti, az igen rosz tapintatú orvos; mert ezek valóságos kitörései a' politikai betegségnek. Azért nem csupán óvó- hanem egyszersmind gyógyszer is nyujtatik az említett munkában e' betegségben sinlődőknek, azon forró ohajtással, bár olly jó szivvel fogadtatnék, minővel nyujtatik. —

Rec. a' munka' általános birálatában eképen fejezi ki magát: „Ollykor teljesen benne van az igazságban (t. i. a' szerző) 's rethoricája tagadhatatlanul mindig jobb logicájánál." — Ha a' Rec. kijelelte 's okokkal támogatta volna, hol nincs a' szerző teljesen az igazságban 's miért jobb rhetoricája logicájánál, ugy alapos lehetett volna itélete, de miután azt egész birálata' folyamatjában nem tette, a' mit mond nem egyéb puszta szózat- 's üres hangnál.

Rec. „birálatra átmenvén, legyen szabad a' munka tartalma' ezen előadásához egypár észrevételt csatolnom, a' mennyiben ezt nyilvánságunk' korláti engedik." — Ingerlő 's csalóka nyilatkozás! Pedig épen az *Athenaeum* és *Figyelmező*' szerkesztősége nem panaszkodhatik a' felettébbi korlátozás ellen, miután nem csak a' szerzőket egész szabadsággal megrövja, hanem ollykor olly czikkelyeket is közöl, mellyek szoros korlátozásra semmiképen nem mutatnak. De ismért köpönyeg ez, melly alá bujván a' Rec; ha helytelen is birálata, a' tapasztalatlan olvasó mindenkor kipótolja hiányát azon gondolattal „többet és helyesebbet is tudott volna még a' Rec. mondani, de nem volt néki szabad." — De én nem hiszem, hogy józanul tudna még többet is mondani a' Rec., mit a' nyilványosság' korláti meg nem engednének.

Rec. „Ugyan is nem hág e a' szerző a' hazafiúság' tiszta fogalmán mindjárt eleinte túl, midőn azt a' világpolgársággal összeférhetlennek lenni állitja?" — Ha a' Rec. a' 6ik lap' következő sorai előtt: „*Valóban veszélyes kábaság, 's egy gyarló korlátolt lényű teremtményhez illetlen dagály a' képzetek' büszke szárnyain, egy hazának kiemelkedni határából, 's magát az egész föld' urának tekintvén a' világot ismérni hazájának 's magát (szégyelve konfinak vallani) világpolgárnak nevezni,*" szemeit be nem hunja, akkor látnia kelletik, hogy a' szerző csak ollyan cosmopolitismust kárhoztat, melly a' hazafisággal összeférhetlen. És ebben áthágta e a' szerző' a' hazafiúság' tiszta fogalmát, avagy a' Rec. hágta e által a' szerző' szavainak jozan értelmét? itélje meg a' részrehajlatlan olvasó. — Tudja azt a' szerző is, hogy minden igaz erkölcsi tudomány szerint az embernek kötelességei: 1ör az Istent, (Rec. az Isten iránti kötelességeinket nem említi, pedig ezek minden józan morálban első helyet foglalnak) 2or minmagunkat, 3or felebarátinkat illetik; 's ezek' sorába zár minden embert, de csak annyira, mennyire velünk szorosb viszonyokban álló felebarátunk iránti kötelességeink engedik. —

Rec. „ki most az eredeti jogok' létezését általában tagadja 's helyességét; hitelességét gyanussá teszi többi, jobban megállapított állításai iránt is." — Különös! Tehát a' Rec. előtt gyanússá teszi jó állításait, ki az eredeti jogok' helyességét általában tagadja? És valjon miért? Nemde „mert *Grotius* Hugo, *Hobbes* és *Sidney* Algernon egy század óta hamvadnak sirjokban;" (egy század óta? hiszem Hugo Grotius 1619. hunyt el) „azóta az eredeti jogok' elmélete minden egyetemeknél (quod esset demonstrandum) taníttatik." Ez már, engedelemmel legyen mondva, igazán rosz logica, mivel épen az a' kérdés, valljon az eredeti jogok' elmélete, mellyet Hugo Grotius, Hobbes és mások után a' Rec. is valónak állít, képzeletben vagy valóságban létezik e? 's igy maga az előzmény kérdésben 's kétségben forog; pedig a' jó logica' szabályai szerint az előzménynek rendíthetlen okokon kell alapulnia, és csak akkor helyes a' következmény! Hogy Hugo Grotius' 's többeknek auctoritása nem elegendő az eredeti jogok' alaposságának bebizonyitására, meg fog győződhetni a' Rec. mihelyt a' mult és jelen évi *Méhkas*' és *Hirnök*' lapjaiban (különösen *Csaplovics* urtól a' Századunk-ban) az eredeti jogokról közöltetett alapos értekezéseket elolvasandja. — Okokkal kellett volna, kedves Rec., bebizonyítani az eredeti jogok' helyességét, 's szinte okokkal megczáfolni a' szerző' állításait. De ezt sem Hugo Grotius, sem utánna a' Rec. nem teheti; mivel tagadhatatlanul igaz az: hogy a' világnak bármelly részében szülessék is az ember, élte' első pillanatjától kezdve, szülői-, nevelői- 's előljáróitól függ, 's hogy önkényes független urrá sem Hugo, sem Hobbes, sem senki nem születik; 's ha csakugyan eredetileg független lényű volna az ember, a' legbölcsebb alkotó nem tehetetlennek, hanem olly erősnek alkotá vala

az embert, hogy több évekig más' kormányzására nem szorulna; azért az emberiség' historiájában nem akadhatni az eredeti jogok' 's függetlenség' évszakára; 's ez az, mi czáfolhatatlan marad mindaddig, miglen ugy születünk mint eddig születtünk. — Maga a' Rec. is elismeri „hogy a' fogalomzavar, kivált az ifiuság közt politicában igen nagy", ne neveljük tehát azt, az eredeti jogok', függetlenség', contract-social' 's más hasonnemű álbölcsesség-szülte tanításokkal, mellyek nem csak az ifiuságot, hanem egész néptömeget is képesek megzavarni 's boldogtalanítani. — Igenis (egyebeket mellőzve) ha a' nagy néptömegnek szivében az eredeti jogok' érzete' uralkodóvá lenne, ugy ő azon igen nagy különbséget, melly szegény sorsa 's a' felsőbb osztályok között van, eredeti jogaival össze nem egyeztetheti, mert a' társas élet' kedviért ha elismér némelly különbséget, de olly nagyot mindig összeférhetlennek gondol eredeti jogaival, 's igy kaján szemekkel tekintvén a' felsőbb osztályok' jólétére, törekedni fog egy hizelkedőbb arányt létre hozni, 's a' mostani rendszereket, mint igazságtalanokat, egy jobbnak reményében felforgatni, igy a' polgári életet alapjaiban megrázni 's mindaddig ingatni, miglen az eredeti jogok' álmaiból egy józanabb tudomány' világa fel nem ébreszti 's meg nyugtatja.*)

Rec. „az *ősi alkotmány* czimű czikkely egyike azoknak, hol szerzőnek teljes igazsága van. Ki ne helyeslené sorait (88 lap.) *Minthogy tehát ma már nemzetünk a' műveltség' magosabb fokán áll . . . . . a' józan hazafi' . . . . jelszava leend: alkotmányunkon halkkal 's nem rögtön ujitva jobbitani, de soha sem jobbitani ujitás nélkül.*" — Itt kéretik a' Rec. ne forgassa el a' szerző' szavait, 's homlokegyenest ellenkezőt ne fogjon reá, mert ez menthetetlenül rosz szándéknak jele. Az idézett lapon a' szerző nem ohajt *jobbitani ujitás nélkül*, de igen is ohajtja, ne *ujittassék semmi jobbitás nélkül;* miben minden értelmes hazafi egyet fog érteni, de nem a' Rec., kinek jelszava: „soha sem jobbitani újitás nélkül." — Im, mennyire elforgatta a' szerző' szavait a' Rec. Hoc, critice, vitare memento.

A' mennyire a' hazai nyelv' ügyében tett észrevételeit illeti a' Rec., azok a' szerző' nézetinek szellemével annyiban megegyeznek, a' mennyiben a' Rec. honi nyelvünk iránti buzgalma a' sok-ajkú nép lakta magyar honban a' lassankénti haladásnak és erkölcsi (nem kényszerítő) előmozditásnak, nem különben a' latin nyelvet javalló viszonyainknak szükséges korlátin tul nem csap.

Rec. a' nemzeti értelem' kifejléséről szóló czikkelyben, mintha a' szerző csak erkölcsi és vallási müvelődést sürgetne, a' kereskedés és ipar ellen szónoklana, 's a' nemzetet örök szegénységre kárhoztatná „egyoldalúságról" igazságtalanul vádolja őt. Ugyan is a' szerző csak azt mondja: hogy valamint egyes emberek', ugy egész nemzetek' értelmi kifejlésében (hogy az boldogitson) a' vallási 's erkölcsi müvelődésnek kell alapul szolgálni, főczélúl pedig a' földöntúli boldogságnak. **) Illy irány mellett hasznos a' kereskedés', ipar' 's a' nemzeti gazdaság' előmozditása is. — Csak attól akarta a' szerző óvni honfiait, hogy értelmi kifejlésöknek főirányául a' materialis jólétet ne tüzzék ki; mert ez egyik gyökeres hibája századunknak 's fő oka a' nemzeti nyughatatlanságoknak, 's elégedetlenségeknek! Ugyan is valamint nem csupa testből hanem lélekből is áll az ember, és ez nemesebb része, ugy a' testi kivánságok' kielégitése által korántsem elégíttetik ki a' léleknek nemesb 's tisztább ohajtása; pedig e' kettőnek tökéletes összehangzása szükséges, hacsak kettős természetünk' egyikét megtagadni nem akarjuk; sőt e' materialis érdekek' sikere is meghiusíttatik a' mondott összehangzás nélkül, mert az anyagi jólét tehet e egész nemzetet, vagy csak egyest is boldoggá? Nézzen kiki keblébe. Nem de a' földi javak' éldelése örömtelen, lelki nyugalom 's a' lélek' belső megelégedésének hiánya mellett? 'S ez az, mit a' szerző munkája' 78. lap. igy mond: „*A' nemzeti értelmesség' kifejlése nem egyéb, mint a' nemzet' anyagi 's szellemi tehetségeinek olly móddali kifejlése 's tökéletesitése, melly által a' nemzet mennyei rendeltetéséhez közeledvén, egyszersmind földi boldogságát eszközli.*" Valljon egyoldalúság e ez és nincsen e itt az égi 's földi lét barátilag összekapcsolva? itélje el a' részrehajlatlan olvasó.

Rec. eképen zárja be birálatát: „Egyébiránt a' munka legvégsőbb irányzata ellen nincs kifogásunk. Mi is mérséklést ohajtunk, mivel mindenek felett békére, tartós békére, van szükségünk, hogy iparunkat, kereskedésünket, értelmességünket 's nemzetiségünket kifejthessük: mik napjainkban az igaz hazafiúi munkásság' azon tárgyai, mellyeken túl minden út félre vezet." — Örül a' szerző, hogy véle a' Rec. is mérséklést és tartós békét ohajt. Ezt kell minden igaz és okos hazafinak nem csak pusztán ohajtani, hanem tehetsége szerint eszközleni is. De nem egyedül az ipar', kereskedés', értelmesség' 's nemzetiség' kifejtése tekintetéből, mint a' Reck. tetszik, hanem azért leginkább, hogy a' béke' napjaiban fő rendeltetéséhez mindinkább közeledvén az emberiség, már itt e' földön kezdje néminemüképen azon örömeket izlelni, mellyeket tökéletesen majd csak e' rövid élet' határin túl nyerend el; mivel polgári lételünknek nem csupa materialis főoka és czélja, mint feljebb említém, és mivel soha tartós békét egyedül a' legvirágzóbb ipar', kereskedés' és nemzetiség' kifejlése sem eszközölhet; hanem ezek csak ugy vezetnek az ohajtott czélhoz, ha már előre a' polgárok' szivébe az állandó békességet szülő vallásosságot csepegtetni meg nem szününk. Szükséges ezután a' polgárok' agyából az álphilosophiának 's liberalismusnak nyughatatlanságra ingerlő tanitásait kiirtani 's helyökbe a' keresztény philosophiát iktatni 's a' józan politica' tanulmányait közönségesiteni. És ezek napjainkban az igaz hazafiui munkásság' azon tárgyai, mellyeken túl minden út félre vezet. Azért ismét, tökéletes meggyőződésből és az igazságnak teljes érzetében, azon buzgó ohajtással zárom vitatásomat: Bár ébredne már fel az emberiség! Bár nyilnának lelki szemei, 's látnák, mikép egyesek' ugy egész nemzetek' fő rendeltetése e' földi élet' határin túl van, 's hogy ennek elérhetésére csak eszköz a' földi lét. Oh bár hazám' minden fia érezné e' szent, ez üdvözitő igazságot!

Egyébiránt épen ne csudálja az olvasó, hogy a' Figyelmező haragját el nem kerülhetve, pártfogását 's koszoruját megnyerni szerencsések nem valának „az igaz hazafiúság' alapvonalai," mert erre a' szerzőnek sem vágya sem ügyekezete nem volt, de nem is lehete mindaddig, mig az 1837ik első félévi Figyelmező egyikében megjelent programmájának elveit, „a' Figyelmezőt mindenkor a' literatura' érdeke, jelenállásunk 's részrehajlatlanság fogják vezérleni. Evvel mindazonáltal nem azt kivánjuk mondani, hogy harag és párt nélkül fog járni, mert voltak mindig, 's mig emberek maradunk lesznek olly könyvek, mellyekről harag nélkül nem szólhatni;" követi, annál is inkább, mivel a' szerzőnek munkájában kifejtett elvei, különösen a' vallásosságban, homlokegyenest ellenkeznek az Athenaeum' és Figyelmező' szellemével, midőn amannak 1837ki első számában olly Istent tü-

*) Post festa t. i. mint a' franczia zendülés után. *A' szerk.*

**) A' mint Jézus az örök igazság is nyilatkozik: keressétek először az Isten' országát, és az ő igazságát, és mind hozzá adatnak nektek ezek. (T. i. a' földi anyagi jóllétet érdeklő testi szükségesek összesen). Sz Máté 6. R. 33. k. *A' bek.*

zött ki imádásúl, minőt Berzsenyi költői mámorjában teremtett, énekelni nem iszonyodván:

Az Ész az Isten, melly minket vezet,
Az ő szavára minden meghajul.

Melly hamis, veszedelmes tanítástól, ugy hiszem, minden józanul gondolkodó irtózva fordul vissza, és csak egy rövidlátó, eszével visszaélő, rationalistának neveztetni ohajtó gondatlan foghat neki hódulni. *A' szerző.*

A' természetjogról.

Paradoxon Csaplovicstól.

(Vége.)

Ugy vélekedem, hogy a' fönebbiekben eléggé megmutattam, miképen az *egyenlőség* tárgylagos tekintetben az emberi társaságban egyáltalában lehetetlen, de nem is kivánatos; hogy e' szerint az ugynevezett *természetjog* veszedelmes agyrémnél nem egyéb. 'S ugyanez áll a' *szabadságra* nézve is. Tudatlanok a' szabadságot ugy képzelik magoknak, hogy mindenkinek azt szabadjon cselekedni, a' mit akar; vagy *Krug*' szerint: hogy mindenkinek személyes erőit élő mozgásba szabadjon hozni. De kérdés: *hol* történjék ezen erők' mozgása? a' szabadnak négy falai között e, vagy azokon kivül, az az érintkezésben az emberi társasággal? Magának 's önmagát illetve, a' személyes erők' szabad mozgása senkinek sem tiltatik; de más emberekre vonatkozólag a' szabadságnak tevőleges törvények által kell korlátoztatnia; különben az emberi társaságra nézve nem egyéb volna, mint az egérkő (arsenicum) a' testnek. Tehát *egyedül a' törvényszerü szabadság a' valódi természetjog;* miért kellene tehát egy saját jus naturaet alkotni, 's általa a' fejeket megzavarni? Ha valamennyi ember értelmes és egyszersmind jóindulatú volna, akkor igen, szabadságuk korlátozatlan lehetne, mert valamennyi csak okosan élne vele, 's akkor a' tevőleges törvény is megférne egy dióhéjban. De fájdalom, csak valljuk meg nyiltan, az emberek' *többsége* mindig visszás és roszra hajlandó.

Ezen állítás ugyan már magában is elég világos 's nem szorúl bizonyitványokra. De mégis következőt mulatságul:

Visszás volt és az is mindig az emberiség általán véve. Mert józan *oktatásokat* csak igen ritkán fogad el, de *ostobákat* azonnal 's a' legnagyobb készséggel. Csak egy pár példát:

Bold. II. *József* császár minden kigondolható módot elkövetett, a' burgonya' (krumpli) termesztését nálunk is közönségessé tenni; 's nem de milly általányos ellenkezés mutatkozott mindenütt iránta? Csak a' legujabb években, midőn az emberek láták, hogy burgonya nélkül meddő esztendőkben éhen kell vala halniok, jött termesztése mindinkább keletbe; tehát az emberek még az odanyujtott *kenyeret* sem akarták! — A' *tűzkármentesitések* tagadhatatlan olly jótékony intézetek, hogy már csak a' gondolat' nyilatkoztatásának is elégségesnek kellett volna lenni *közönséges* részvétel' gerjesztésére. 'S mikép történt ezekkel is? 30 évig dolgoztak rajta értelmes férfiak, hogy csak megkezdhessék. Csak most, miután az emberek látják, milly kellemes dolog leégés' esetében azonnal segitséget nyerni, terjedeznek a' tűzkármentesitések. Tehát az emberiség értelmes oktatások' elfogadására legkevesbé hajlik. 'S illy példákkal foliansokat lehetne betölteni. *)— De álljon fel egy oktondi vagy ámító, beszéljen boszorkányokról, kisértetekről, lelkek' megjelenéséről, csodákról, babonás eszközökről és jóslatokról: akkor mindezt azonnal százezeren hiszik; köztük ollyak is, kiknél az ostobaságot épen föl nem tettük volna. *Mahomed* híveinek a' jövő életben (Korán, XXVII. Kay.) azt igéré, hogy arany- és gyöngyökkel himzett karpereczekkel, zöld selyem, arany és ezüsttel kivarrt ruhákban, viruló kertek' árnyékában, csörgedező patakok mellett puha vánkosokon fognak ülni, mindenféle jeles-ízű gyümölcsöket enni, társokúl nemes, szép 's nagy-szemű, nagy emlőkkel ékes szűzeket kapni 's velek enyelegni. A' paradicsomban szerinte tej-, bor- és méz-folyók; a' pokolban ellenben (XXII. Kay.) a' hitetlenek tüzes ruhákba öltöztetnek, 's fejeikre forró viz öntetik, 's vas pálczákkal verettetnek (XXVII.) A' pokolban egy *dsakhum* nevü fa vagyon; ezen mind ördögfejek teremnek gyümölcsül, mellyeket a' hitetleneknek meg kell enniök, 's rája forró vizet inni (derék hánytató az ördögfejekre.) Mindez 's még számtalan hasonló képtelenségek azonnal buzgó hivőkre találtak *) a' nagy tömegben. Az okos (!) emberek (homo est animal rationale) kinevetik a' majmokat mint olly ostoba állatokat, mellyek a' kész tűzrakáshoz ülni 's ott melegülni szeretnek, de egyiknek sem jut eszébe fát hordani a' tüz' fentartására. 'S hát valljon kisebb e az emberek' fonáksága, kik egész erdőket irtanak ki, a' nélkül hogy eszökbe jutna ujjakat helyökbe ültetni 's igy uj fát nyerni? Inkább fáznak, hogysem a' jövendőre gondolnának, sőt a' még fenálló erdőkkel is olly kiméletlenül bánnak, hogy csak minél előbb fázlódjanak majd. Nem állhatnának e nálunk a' faszegény sikokon már rég' erdőségek? Nem! Az emberek kevesbbé előrelátók a' majmoknál, mert inkább főznek és fűtenek állatganéjjal 's az elkerülhetlen szükséges fát 20 és több mérföldnyi távolságról hordják, mintsem erdőtenyésztéshez fognának.

Az egész ősvilág felette számos példáit adja a' visszásságnak; annak p. o. mellyet a' boszorkány-pereknél 's megégetéseknél, kinpadoknál 'stb. olly dúsan 's olly tartósan követett el; 's nem fogja az utóvilág a' mi fonákságunknak is elég okleveleit örökleni? Nem rég kezembe vevém Donatus' és Rhenius' grammaticáját, mellyből egykor a' latin nyelvet tanulám, 's melly szerint az ma is tanittatik. Lehet e valami czéliránytalanabbat képzelni is, mint ezen nyelvtudomány' foglalatja? Most legkisebbé sem csodálkozom, hogy latinul tudok ugyan, de még sem tudok. Egy gyenge leányka, ha csak türhető jó emlékezete van, 2 év alatt a' franczia nyelvet tanulhatja meg; én a' latint 12 alatt tanultam 's még sem tudom. — Az utóvilág nem kaczagand e ezekért érdem szerint? 'S hány foliánsokat lehetne jelen bohóságainkkal tölteni! A' természetjog is közzébek való.

Mi az emberek' roszra hajlandóságát 's kegyetlenségét illeti, nézzük csak a' gyermekjátékokat, mint kinozzák mulatságból a' bogarakat, mint hasítják fel és csonkítják meg a' békákat, madarakat, 's aztán utnak eresztik. 'S talán csak a' gyermekek olly kegyetlenek? Fájdalom! a' felserdültek is. Tekintsük csak meg a' szegény vonó-marhávali bánást, milly kegyetlenséggel veretik, milly roszul tartatik; mint szurják ki szemeit a' levágásra rendelt szarvasmarhának *csak mulatságból* a' mészáros legények; mint tördelik el farkukat 's mint gyönyörködnek a' kinzott állat' haszontalan dühöngésén. A' birkáknak is — ez ártatlan szelid állatok-

*) A' legnagyobb bölcsek' tanitmányai hathattak e valaha a' néptömegre? sőt még Üdvezitőnk' szent erénytanja milly ellenzésre talált és talál még mai napig? *A' szerk.*

*) E' tételre korunkban eldönthetlen bizonyságot nyujta a' cholera, mellyet az oktalan néptömeg majd mindenütt a' kutak' megmérgesitésének tulajdonitván, a' legborzasztóbb kicsapongásokra 's néha valódi kanibal-tettekre fakadt, minden józan felvilágositás' és oktatás' daczára. 'S van e olly képtelenség, mellyet a' sokasággal el nem lehetne hitetni, vagy a' mellyet már nem hitt volna? *A' szerk.*

nak — gyakran kiszuratnak szemeik, mire aztán eleresztetnek, és nagy hahota közt nézik, mint szaladgálnak a' szegény vak birkák ide-oda, 's mint zúzzák össze fejeiket a' falon. „Nagy hahótával hallottam egy pásztort elbeszélni — beszéli valaki az 1820 Tud. Gyüjt. V. köt. 89. lapján — mikép ő néha komor 's unalmas óráiban elevenen lehúzta bőrét a' bárának 's úgy bocsájtá el meztelen; 's ki hinné, hogy azon inség' szüleményének még légyen annyi ereje, mellyel, kipihenvén egy kissé a' metélésnek fájdalmát, elszaladhasson? 's midőn sehol helyét nem leli, midőn társai is megzavarodva futnak az illy ismeretlen forma előtt, akkor hóhérai csipőjökre tett kezekkel kaczagnak, mig bele nem fáradvan botokkal verik agyon. És ez mulatság!!!" — 'S mit mondjunk ama' vérszopó *Szmetko*' istentelenségéről, Bazin k. városa' átkozott emlékű hajdujáról, ki 1822. aug. 4kétől 1823. aug. 26káig a' városban tizennyolczszor rakott tüzet 's igy 100nál több házat elhamvaszta csupán — mint maga megvallá — azon *gyönyörködésből*, mellyet kicsinek nagynak, embernek állatnak rettegő összevissza szaladása az utczán neki okozott. Tályán is, Zemplin vmegyében, egy 49 éves *Kalina* nevű gonosztévő hétszer rakott tüzet — boszúállásból, 1825ben. 'S *illy* vérszopóknak volna a' természettől jog adva, hogy személyes erejöknek phantasiájok szerint szabad játékot engedjenek?!! De talán ezek csak kivételek? Legkevesebbé! Tekintse meg csak kiki körületét 's mindenütt roszindulatú embert fog találni. A' jóindulatúak teszik a' kivételeket; a' roszindulatúság ezer fokozatban mutatkozik, a' rágalmazástól kezdve egészen a' méregkeverésig és gyujtogatásig, hová a' tudatlan, elcsábított sokaság' vastag kicsapongásai is tartoznak a' tisztujjitásoknál. A' természeti szabadsághoz tartoznak ezek? 's az emberi társaság' többi tagjai e' kicsapongásokat ugy jó néven csak oda vegyék? Nincs e ez utóbbiaknak szintazon joguk a' természettől személyes erejöknek szabad játékot engedni 's illy gonosztévőket felakasztani, hogy tőlök többé ne háboríttattassanak?

És most befejezésül: mellyik *a' valódi természetjog?* semmi egyéb mint a' *tevőleges országos törvények*, mert ezek szabvák az ember' társasági természetes állapotjához. Alaptételökre nem kivántatnak henye fejek' képzelgései. A' társaság önmaga leli fel e' törvényalapokat tulajdonképi körülményeiben, azaz szükségeiben. Azért olly különbözők különböző országok' törvényei; sőt ugyanazon egy országéi is időről időre az ország' változó körülményeihez alkalmaztattatnak, 's a' mi egykor teljes jog volt, az később jogtalan lesz 's annak is kell lennie. Ha különös saját *természetjog* volna, annak rég az egész világon közösen kellendett elterjednie (mert a' józan ész nem egyedül a' XVII. században született) és sehol és soha meg nem tiltattathatott, vagy korlátoztathatott volna, épen ugy mint a' természet' törvényei örökök, mulhatlanok és változtathatlanok.

Hogy a' mostani természetjog igen veszedelmes legyen 's a' fejeket elcsavarja, azt leginkább a' francziák tapasztalák 's a' legujabb időkben annak taníttatását igen okosan el is tiltatták. Nem akarnak többé *egyenlőséget* és *szabadságot*, mert a' tapasztalás igen drágán fizetteté meg velök ez experimentumot.

E' nézeteimben sokan igen meg fognak ütközni, 's végre még a' *józan észt* is — melly egyedül képes a' természetjogot megismérni — megtagadandják tőlem; a' mi ugyancsak a' legkényelmesebb 's legrövidebb czáfolásmód. Legyen! De én mindenkinek készen állok *kórházi eszemmel*, minden ellenészrevételekre, mellyek állitásaimra tétetnének, azonnal válaszolni. Dixi!

Alkalmaztatás.

A' *Theater-Zeitung*' f. e. 40dik számában következő hirdetést közöl:

„A' hannoverai kir. udvari szinigazgatóság minden levélre, melly iránt azt a' körülmények figyelemmel lenni engedik, *legfeljebb nyolcz nap alatt* választ nyujt, az operák' és szindarabok' elfogadtatása felől kézhez vételök után *három hétre határozatot hozand;* kéri mindazáltal, ha ez idő alatt felelet nem nyujtatik, ezt tagadó határozat gyanánt venni, a' kéziratok felől rendelkezni, 's a' megtagadó feleletek' el nem küldetését sértés gyanánt nem tekinteni."

Kedves dolgot vélek tenni a' szinészi drámabiróságnak és valamennyi honi drámairóinknak, hasonlókép a' pesti magyar szinház' igazgatójának, *Bajza* József urnak, ki két szindarabomat *„Pest, octob. 13d. 1837."* kezéhez vevé, és azokat azon hónapon, novemberen, decemberen, januáron keresztül egész febr.' 8dikáig — rájok határozást nem hozva, nem hozatva — magánál tartá; mondom, kedves dolgot vélek tenni, jelen sorok' hív lefordításával. Reménylem t. i., hogy azok, kik az igazgató urnak ezentul szindarabok' beadásával *alkalmatlankodni bátorkodnak*, ha hasonló bánásmódot nem reménylhetnek is; de nem sokára, hogy az időben mégis egy kevés bizonyosság és meghatározottság legyen, legalább is körülbelől illy tartalmu hirdetést olvasandanak az igazgató ur' *saját kezével* aláirva: „A' pesti magyar szinigazgatóság minden levélre, melly iránt azt a' körülmények — (vonzalom, 's más egyebek) — figyelemmel lenni engedik, *három sürgetős könyörgőlevél' vétele után legfeljebb harmadfél hónap és negyvennyolcz óra alatt* választ nyujt; az operák' és szindarabok' elfogadtatása felől kézhez vételök után *körülbelől tán hat hónapra határozatot hozand;* kéri mindazáltal, ha ez idő alatt felelet nem nyujtatik, ezt az idő' szükvolta miatt történt el nem határozás' tanuságaul venni, a' kéziratok' visszaadatását békén elvárni, 's ezen az idő' szűke miatti el nem határozást sértés gyanánt nem tekinteni. — Bajza József, igazgató m. k." *Hazucha.*

Igazítás.

Az *Allg. Theater-Zeitung*' f. e. 39dik számában febr. 22dikéről, egy czikkely honunk' történeteivel összeütköző adatot foglal magában, minthogy pedig e' lapokat olly számosan olvassák honunkban, könnyen tévedésekre adhatnának ama' sorok alkalmat, minek megakadályozása' tekintetéből ez igazításomat a' Hirnök' lapjaiba fölvétetni kérem, valamint azt már az *Allg. Theater-Zeitung*' szerkesztőjének is átküldöttem. Az emlitett czikkely igy szól:

„ — A' régiségbuvárok közt három sirnak, mellyeket eddig csupán templomi czifraságoknak tartottak, a' nápolyi székesegyházban történt feltaláltatása, figyelmet gerjeszte. Ezek' egyike *Anjoui Károly*' koporsóját és csontait foglalja magában, a' másik kettő unokájaét, *Károly* magyarországi királyét, 's ennek hitveseét, *Clementiaét*, *habsburgi Rudolf*' leányaét. Az utóbbinak teste még sértetlennek mondatik, 's igy hihetőleg bebalzsamozva lesz; férje' koporsójában egy damaski selyem köpönyeget találtak."

E' czikkelyben egy historiai tévedés van. Az első magyar király az anjoui házból *Róbert Károly* vala, kinek négy hitvese volt, *Katalin* Teschenből, *Mária* Lengyelországból, *Beatrix* Lucelburgból, és *Elizabetha* Lengyelországból, következőleg közülök egy sem a' habsburgi Rudolf' leánya; hanem anyja volt Clementia, habsburgi Rudolf császár' leánya, és atyja az öregbik *Martell Károly* az anjoui házból, a' sánta Károly' szicziliai király' fia. — Róbert Károly magyar király 1342 Visegrádban halt meg és Székesfehérvárott *Magyarországon* temették el, következőleg a' nápolyi székesegyházban feltalált koporsókban nem lehet Róbert Károly magyar király' tetemeit keresnünk; hanem azokban bizonyosan szüleinek, Martell Károlynak (megh. 1295) és Clementiának, habsburgi Rudolf császár' leányának, porai lesznek.

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

19. szám. Martius 6.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Abauj vármegyének benyujtott javító- 's dologházterv.

Tekintetes Nemes Vármegye!

A' megyebeli tömlöczöknek megvizsgálása 's czélszerűbb karba leendő hozatala iránti kiküldetésünk' következésében alázatosan jelentjük, hogy miután ezen fontos tárgyban a' régibb és újabb népek' emlékeit, a' közelebb és távolabb élő nemzetek' intézkedéseit, különösen pedig hazánkban ns. Arad és Nógrád megyék' buzgó törekvéseit, így tehát az őszkortól a' jelenkorig mindazt, mi e' tárgyban történt, egybevetettük volna, azon szomoru eredményekre jutottunk: hogy mivel a' régi vad, sőt magok a' pallérozott pogányok is csak büntetni, boszúlni és kegyetlenkedni tudtak, de nem javítani; a' mellyeknek példáját a' fenevadak' eleibe való kitételekben, a' kínpadok' minden mesterséges nemeiben, a' tömlöczöknek mély és örökös éj lakta, büdös, nedves és rettentő szerkezetében miként helyheztették: Cicero, Salustius és több classicus irók' emlékeiből tudjuk; ahozképest a' tömlöczök' javítása, egyedül csak a' keresztény vallás' áldása és ajándéka. — Méltó tehát, hogy a' porba essünk és imádjuk a' Megváltót, ki a' pogányság' kegyetlen szellemét, az általa hirdetett szeretet' világánál megútáltatta.

Az elsőbb századok' keresztényei a' testvéri és felebaráti szeretet' alapítójának azon isteni parancsit: „éheztem, ti ennem adtatok; szegény voltam, megruháztatok; tömlöczben voltam, ti hozzám jöttetek“ annyira lélekisméretesen értették és telyesítették, hogy szerencsétlen rabjaikat a' világ' távolabb részeiből, Ázsiából is, segítették és ápolták. *) Mihelyt azonban a' negyedik században a' nemeslelkű Constantinnal a' keresztény vallás a' status' vallásává leve, a' törvényhozásra is azonnal hatni kezde. A' pogány tömlöczök, amaz eleven sírboltok, azonnal megvilágosulni, a' szerencsétlen rabokról a' lánczok leoldatni, a' nemek különválasztatni, tisztán tartatni, illendően tápláltatni, az illető püspökök és lelkészek által hetenkint meglátogattatni, vígasztaltatni, szükségeik, panaszaik gyorsan orvosoltatni rendeltettek, Theodosius' és Justiniánus' törvényemlékei szerint. **) Ezen keresztényi kötelességnek később *Borromaeus Károly* majlandi érsek és bíbornok olly fényes példáját adta,***) hogy a' tömlöczök' és rabok' javítási ügyében általa tett intézkedések a' jelen, miveltebb századnak is csak dicsőségére és becsületére szolgálhatnának. Aztán *Claudius Bernát* és *Paulai Vincze* Franciaországban az evangeliom' ezen ágában hatáskörükhöz képest, hasonló lelkesedéssel buzgólkodtak. — Míg végre 1773-ban *Hovard* János Angliában, a' kardingtoni grófság' főispánya, nem csak hazája', de Európa' tömlöczeinek nagy részét is nagy költséggel és fáradsággal meglátogatta 's tudományos, mély vizsgálódásinál fogva nemzetét a' vallás' ezen elparlagult ösvényének mívelésére készíteni kezdette.

Mellynek következésében a' felebaráti szeretet' keresztény hősei, a' kínpad' műszerire támaszkodó büntető-hatóságokat a' nagy oceanon innen és túl, meleg vetélkedéssel iparkodtak arról meggyőzni, hogy a' szerencsétlen foglyokat nem elég elitélni, és a' tömlöcz' fenekére sujtani, hanem őket az Isten'fiának, a' szeretet' alapítójának, parancsolatja szerint meg is kell e' tömlöczben látogatni, és onnan merítendő tapasztalásokból meg kell tanúlni, mint kell a' nagyobb romlottságot megelőzni, és a' keresztényi szeretet' világánál javítani. — De épen ezen időtájban sebes lépésekkel kezdett a' müveltség és népesedés 's azzal együtt, fájdalom, a' vétkek és az ismételt vétkesek is nevekedni; annálfogva a' büntető-hatóságok a' szeretet' vallásán alapult felszólamlásokat csupa ábrándozó theoriáknak tekintvén, azokban elegendő biztosságot nem képzeltek. E' végből emeltettek nagyobb procentuatióra a' vesszők es korbácsok. Ott keresték tehát a' vétkek' szaporodása' okát, hol az nem volt, t. i. a' büntetésnek nem elegendő keménységében, mellyből természetesen következett, hogy a' vallás' hibás elmellőzésével választott hibás mód mellett, a' vétkek' statisticai progressiója megmaradt, sőt jobban növekedett, mint az előbbi emberibb fenyítőmód mellett.

Ezen a' tömlöczök' folyvást növekedő inpopulatiojából merített statisticai adatok a' keresztényi szeretet' barátinak hatalmas fegyverül szolgáltak, a' büntető-hatóságok' gyászos tévedéseiknek legyőzésére. És a' milly keserűk, épen olly szívhez szólók valának azon vallásos igazságok, mellyekkel harczoltak. Végre is tehát némely lelkesebb hatóságok, mélyebben gondolkodni és általlátni kezdették, hogy mégis lélekbenjáró dolog, még a' pogányoktól öröklött tömlöczök' szerkeztével és physicai baromiságokkal a' bűnöst elnyomorítani és a' status' terhére koldussá tenni, és hogy sokkal czélirányosabb lenne a' vallás és szeretet' szent ösvényét követni, 's a' bűnöst egykori hibája miatt keresztényi útakon 's módokon javítani 's hasznos polgárrá formálni.

Igy keletkeztek az okos hatóságok' szomorú tévedéseikből más nemzeteknél is a' legszebb és legvallásosabb keresztényi intézetek, a' millyenek a' szegény-árva-dolog- és javítóházak; nem különben a' munkás gyarmatok' alapításai. És ámbár ezeknek mind a' hárma, mint lánczszem, testvéri és elválhatatlan kapcsolatban vannak, és együtt tesznek egy egészet; kiküldettetésünk mindazáltal a' megelőző (praeventio) intézetekre nem lévén kiter-

*) Sz. Cyprianus 40. levélben a' numidai püspökökhez.

**) Cod. Theod. L. 9. tit. 3. — L. 9. tit. 2. — Cod. Justin. L. 1. tit. 4. §. 22. — Canon. 80. de electione procur. pauperi. Canon. 20. Incarcerati diebus Domini ab Ecclesiae Praepositis visitentur.

***) Acta Ecclesiae Mediolan. a S. Carolo condita.

jesztve, hanem csak a' már vétekbe esett szerencsétleneknek lehető javítására határozva: ahozképest e' tárgybani alázatos vélekedésünk az lenne, hogy mivel az isteni gondviselés' magos kegyelméből a' Megváltó által alapított országának szeretet-tagjai vagyunk, csupán vallásos kötelességeinket teljesítenénk akkor, midőn a' tettes megye' házánál lévő egyenes, az egészség és emberiség ellen szerkezett, de ezenkivül is javitási czélra egészen használhatatlan tömlöczök helyett egy javító-házat méltóztatnék a' tettes ns. megye alakítani. Ennek sikerülésére nézve pedig, két fő, u. m. *erkölcsi* és *anyagi (moralis* és *materialis)* tekintetekre kivánjuk a' tettes megye' kegyes figyelmét vezérleni. Az első, vagyis a' javító-ház' *moralis* szerkezetét a' mi illeti, erre nézve mulhatatlanúl szükségesek e' következendő feltételek:

1ször. Hogy a' rabok mindenek előtt elosztályoztassanak ifjabb vagy idősebb korokhoz, kisebb vagy nagyobb vétségekhez, elsőbb vagy ismételt rosz-tettekhez, testi fenyitékre vagy a' nélkül tett megitéltetésekhez képest. — Mert a' felebaráti szeretet' követői, kik az Isten' parancsolatja szerint a' tömlöcz' fenekén fetrengő szerencsétlenek' meglátogatására vallásos figyelmüket kiterjesztették, ezen osztályozás mellett valóságos keresztényi lélekkel szólalnak fel, midőn azt mondják, hogy a' büntető hatóságok akkor, midőn mindenkorú és vétkű embereket, ifjakat a' vénekkel, a' kisebb vagy épen eseti vétkeseket a' megrögzött gonosztévőkkel minden felebaráti szeretet és keresztényi tekintet nélkül összezáratnak és halmoznak, magok adnak alkalmat a' szerencsétleneknek még nagyobb megromlására. Mi természetesebb ugyan is, mint az, hogy a' megrögzött gonosztévők, kik egyik tömlöczből a' másikba vándorolnak, minéltöbb tömlöczbe jutnak, és azokban minéltöbb és újabb ismeretséget kötnek a' gonoszsággal, — annál több nemeire és a' törvényelőtti védelemnek annál több ravaszságaira kölcsönösen rátanítják egymást. — És mivel rendszerint unalmokban 's hevertekben efféle erkölcstelen beszédekkel mulattatják egymást, az először oda keveredett 's velök összezárt szerencsétlent is eltanitják; sőt ha lenne is benne valamelly bűne iránti töredelmesség, azt legyalázzák, szívét és lelkét mirígyes és dögvészes beszédjeikkel teljesen megrontják. — Ezek olly practicai igazságok, mellyek előtt minden, ki a' vallásnak és humanitasnak legkisebb szikráját hordozza keblében, tisztelettel kénytelen meghajlani, 's annál fogva lehetetlen az osztályozás' rendszerét az emberiség' gyarlóságai iránt viseltető lélekismeretes kötelességből, de a' status' közbátorsága' eszközlése' tekintetéből is el nem fogadni.

2szor. Az egyes osztályú raboknak is az egymással beszélgetés és értekezés szorosan megtiltassék, és ez kemény bőjt, ismételt esetben pedig még szigorú testi büntetések' súlya alatt is megtartassék. A' megnémítás' ezen rendszere megelőzési tekintetben, t. i. a' következhető vétkek' megakadályoztatására nézve is nagy fontosságú moralis büntetés. A' mennyiben e' mellett ugyanazon egy osztályú foglyok is csak arczulatban és testben ismérik egymást, de lélekben és organicus hibáik' hajlandóságira nézve nem; és igy annál kevésbbé lehetnek befolyással kölcsönös megvesztegetésökre, 's annál kevésbbé barátkozhatnak avagy szövetkezhetnek össze, majdan a' kiszabadulás' idején elkövetendő ujabb merényekre. — Az elnémítás' ezen rendszere közkormányozási nézetből is fontos morális büntetés. Mert a' status' csendességének, a' nemzet' jóllétének feltartására nézve a' törvények iránti engedelmesség mulhatatlan feltétel. Mert továbbá a' rab azért lett rabbá, hogy a' törvények iránti engedelmességet megszegte. Hogy tehát ő javúlhasson, a' status pedig nyugodt maradhasson, a' törvényes engedelmességre kell őt szoktatni; ha pedig a' rabnak olly kicsinységben mint a' beszéd, olly csekély dolognál, melly ellen legkönnyebben hibázhat, vad és szilaj akaratja megtöretik, akkor ő a' törvény iránti engedelmességre csakhamar megszoktattatik. Igy az engedelmességnek, ezen mindennapi és practicai tanulása mélyebb gyökeret ver szívében, mint azokná!, kik napokat éjjeket és éveket együtt töltenek a' tömlöczben, és a' kiknek testük csak az időszakonkénti verésekhez, de nem a' törvényes engedelmességhez szoktattatik 's akaratjuk' javulása practicai próbára ki nem tétethetik. — Az elnémítás' rendszere physicai büntetési szempontból is kemény és minden pillanati neme a' büntetésnek. Mert, noha csendesen, de mégis mélyen hat a' bűnös' lelkére és szívére, hogy a' vad és féktelen indulatokat a' kétségbeesésig képes kínzani. És a' melly hasznos következései vannak a' javításra nézve, épen olly becsületére szolgál a' vallásnak, hogy ezen szelidebb, de folyvást tartó és beható moralis büntetésnél fogva a' kínpad' műszereit, a' vesszőt és ostort mérsékleni, 's más lélektani szelidebb és javítóbb módokkal is lehet enyhíteni. Ugy annyira, hogy amazokat, t. i. a' testi büntetéseket, a' nagyobb fontosságú vétkek' eseteit kivévén, csak a' szoros némaság' megszegése idején kellene és lehetne a' kisebb bűnösök ellen használni. — Végre, az elnémítás' rendszere, a' javító-ház' gazdaságos feltartása' tekintetéből is fontos erkölcsi büntetés. Mert e' szerint fél-annyi erővel, fél annyi költséggel meg lehet a' rabokat zabolázni, 's az összeszövetkezések és kitörések ellen őrizni. De e' mellett:

3szor. Minden egyes osztályú rabok, hétköznapokon, egy közös műhelybe olly mesterségekre, mellyek az életben leginkább mindennapiak és szükségesek, taníttassanak. A' keresztényi philanthropiának barátit az igazi vallás' szövétneke vezérlette ezen lelkismeretes rendszerre. Lélekrázó volt ugyanis a' tömlöczöket látogató nemeslelkü férfiaknak tapasztalni, hogy a' physicai kinzó büntetések' súlya alatt még inkább el lehet az embert vadítani; de nem javítani; és hogy az ekképen elbaromított gonosztévő, végre is úgy költözik ki a' tömlöczből, mint a' statusnak és minden egyesek' élet- és vagyonbeli bátorságoknak elkeseritett ellensége. A' mi igenis természetes; mert ha a' romlottságnak fiai, az okos hatóságok' felügyelése alatt, semmi jót, semmi erkölcsiséget (mellynek hijánya miatt kerültek a' tömlöczbe) nem tanultak, hanem csak baromitást, önkint következik, hogy a' melly vad szellemmel és vad szokásokkal vetik őt ki a' büntető-hatóságok ismét a' világ' zajos zivatari közzé, épen oly kegyetlen baromi életet fog ő követni; ha bár darabokra és izekre össze fog is roncsoltatni. — Ezen elvadítás és baromitás' rendszere helyett kezdték tehát a' felebaráti szeretet' követői a' munka' és mesterségi tanulás' szelid, de hasznosan javító, moralis büntetés' rendszerét ajánlani.

Javítási szempontból ugyanis felette fontos moralis büntetés ez. Mert a' rabot rendszerint a' heverés, a' minden rosznak szülő anyja, vezette a' vétek' utjára. A' heverés volt azon haszontalanúl vesztett idő, melly vele a' vétket végrehajtatta. A' heverésért tehát szakadatlan munkával kell őt büntetni; hogy az időt jóra használni megtanúlja és megszokja. A' mesterségtanúlás statusgazdasági nézetből is fontos moralis büntetés; — mert a' heverés szüli a' szegénységet; a' szegénység pedig izgatója 's nógatója a' vétkeknek. Midőn pedig a' vallásos hatóság a' heverőt és szegényt valamelly mesterség' tanulásával bünteti, ad egyszersmind olly életmódot az ő kezébe, mellynél fogva mindennapi szükségeit fedezheti 's igy az által polgári tekintetben javulását is eszközölheti és megkeresheti. A' mesterségtanulás a' javító-ház' gazdálkodó feltartása, és az ártatlan publicumnak a' bűnösökért minél kevesebb költséggel való terhelése' tekintetéből is fontos moralis büntetés. Mert a' mennyiben a' bűnös-rabok' tartása a' statusnak ne-

vezetes költségébe kerül, ahozképest, minden egyes rab, minden dolgozó erejével és tehetségével adós a' statusnak, tartozik a' reá fordított költségek' megtérítésével 's e' részbeni káratlanításával. Valójában nem közönséges erkölcsi botránkozás az, hogy azok, kik a' rabok által tűz, lopás, ragadozás, vagy másképen megkárosíttattak, azután a' törvényhatóságok által a' kártévő rabok' tartásával újabban is károsíttatnak, vagyis kárt kárral pótolnak.

4szer. Minden egyes osztályú rabok vasárnap és ünnepnapokon a' magok' külön műhelyeikben az Isten, vallás, és erkölcsiség' törvényére, azonkivűl olvasásra, irásra és rajzolásra taníttassanak. E' mellett pedig naponkint, reggel, délben és estve, háromszor imádkozzanak. Sőt éjjeli szobácskájokba is nekik imádságos könyvek nyujtassanak. A' szeretet' országát mélyebben vizsgáló emberbarátok munkás és fáradságos vizsgálódások után azon statisticai resultátumokra jöttek, hogy a' tömlöczök' népessége némelly országokban a' tudásra nézve a' tudatlansághoz úgy áll, mint egy százhoz; azaz: míg egy találkozik, ki vallást, irást és olvasást tanult, — addig 99 találkozik, ki sem vallást, sem irást, sem olvasást nem tud. Minthogy pedig a' világon csak két dolog van, a' mi nem csalhat, a' vallás t. i. és a' számok; ahhozképest tagadhatatlan, hogy a' szerencsétlen rabok rendszerint a' vallás' és tudás' hiánya miatt jutnak az emberiség' gyászhelyére. Ezen szomorú igazságnál fogva kezdték a' keresztény philanthropia' baráti a' szerencsétlen rabok' javulására és szelidítésére nézve a' vallás' és oktatás' rendszerét ajánlani. Annyival is inkább, minél bizonyosabban tanítja a' tapasztalás, hogy ennek a' tömlöczben olly érdeme és olly sikere van, hogy azt a' szabadság' kellemeivel biró szabad ember nem is képzelheti. Mihelyest ugyanis a' vallás gyökeret kezd a' bűnös' szívében verni, önkint kezdi ő azt érezni, hogy neki mulhatatlanúl javulni és kettőztetett igyekezettel kell megbélyegzett' lélekismeretét és becsületét helyrehozni; és hogy, habár az elszenvedett büntetés után neki a' status' törvénye megkegyelmez is, de az Isten és saját lélekismerete nem, mindaddig, míg belsőképen ön maga is sejdíteni nem fogja, hogy szakadatlan töredelmessége 's keresztényi példás magaviselete által már nem csak a' világ, de az Isten' kegyelmére is számot tarthat. A' vallásos oktatás- rendszere mulhatatlanúl szükséges továbbá a' javításra nézve azért is: mert ha a' születésbeli vagy nevelésbeli hibáival megbélyegzett rab a' polgári életre szükséges egyik vagy másik mesterséget rabsága' ideje alatt a' legjobban megtanúlta és a' legszebb tökélyre emelte volna is, mind a' mellett is, mellyik philosophus kezeskedhetik érette, hogy ha az Istent félni, a' vallást tisztelni meg nem tanulta, nem fog e a' statusnak és minden jónak még fortélyosabb ellensége lenni, mint az előbbi egyűgyűbb állapotjában vala? —

5dször. Minden egyes rabot éjszakára mulhatatlanúl külön kell zárni a' maga külön szobácskájába. Fontos javító moralis büntető eszköz ez. Mert miután a' rab az Isten adta napot az *ora et labora* szent törvényei szerint, vagyis lelki és testi kötelességeinek teljesítésével elvégezte, magányos és szomorú állapotba tételték 's neki arra alkalmatosság adaték, hogy vétkes voltát és hibái' nagyságát megismérni tanulhassa, 's ezen méla helyzetében mindig csak a' jó és rosz közti különbséggel 's jövendő megjavulásával foglalatoskodhassék. Mert embert az Isten ugy alkotta, hogy az első a' lélekismeretet, vagy kis birót, mindenkor önkeblében hordozza; ez vigyáz minden hibás tetteire; és ha ennek szózatját a' szív' vétkes dobogása és hajlandósága, akkor, midőn a' bűnös a' bűnt elköveti, elfojtotta is; de csakhamar annál keserűbb szemrehányásokkal ébreszti fel a' bűnöst. És kinek lélekismerete nem tiszta, arra nézve, az éjjeli magány egyik neme az élet' borzadalminak. Az éjféli óra' zendülése sokszor rettentő pillanatokban serkenti fel őtet; kivált ha rémítő magányában nincs semmi társa, semmi vigasztalója, csak maga a' vétek, mint rémítő üldözője lép elébe, minden borzadalmival kisértetve. Igy maga a' bün a' bűnösben a' bűnt gyakran keményebben fenyíti, mint a' kinpadnak minden műszerei.

6dszor. A' szeretet' országának vizsgálói, kik Jézus ama' nagy törvényhozó' parancsolatja szerint vallásos kötelességöket a' tömlöczök' látogatásaiban is buzgón gyakorolták, kénytelenek voltak fájdalommal megvallani, hogy a' megátalkodott és az ismételt vétkesek' javítását physicai sanyargatásokkal is, mindazáltal minden elkoldusítás és nyomorítás nélkül szükség eszközleni; ahozképest a' physicai fenyítékek' olly nemeiről is mélyen bélátó bölcseséggel gondolkoztak, a' mellyek a' társaságra nézve is, de magára a' javító-házra is haszonnal gyakoroltathatnak és mint a' vesszők és korbácsok haszontalanúl el nem pattognak. Illyenek a' többiek közt a' taposó-kerekek, mellyekkel fűrészelni, őrölni, 's vizet és gépelyeket hajtani, egy szóval hasznot is hajtani, de fenyitni is — következésképen a' gonoszokkal éreztetni lehet, hogy a' vallás' és törvény' parancsit, mint az emberiség' üdvének és a' status' jólétének szentségét, bárki és bárkik legyenek is azok, testi szenvedelmek' súlya alatt is megsérteni nem szabad.

(Vége következik.)

Könyvismértetés.

„Schematismus venerabilis cleri dioecesis transilvaniensis pro anno a Ch. n. 1838.“ Nyolczadrét. 280 lap. Kolozsváratt, a' k. lyceum' betüivel.

Örömmel vettük ezen az erdélyi nagyfejdelemségi püspökség' költségén megjelenő munkát illető helyről kezünkhöz. — Valamint a' történeti adatoknak és okleveleknek leggondosabb fentartója a' t. papság volt eddig honunkban, ugy e' munkának a' megyei előterjesztéseket megelőző értekező részében (112. l.) a' legérdekesebb adatokat találjuk az erdélyi püspökszék', káptalan' és templom' történeteiről latin nyelven, melly adatok a' fehérvári és kolos-monostori valamint a' megyebeli levéltárokban őrizett oklevelekből vannak nagy gondossággal kiszemelve, és világosan rendbe szedve 's összeillesztve. Szomoruan látjuk, ezeket olvasván, visszaidéztetni emlékezetünkbe mind azon balsorsi csapásokat, mellyeket hazánk és kivált a' testvér Erdély századok' lefolyta alatt szenvedett. Milly bús és elhagyatott lábon állott ekkor püspökség és templom, a' következő érdekes két oklevélből kitetszik, mellyeknek elseje a' megyei levéltárban őriztetik 's mellyben csikszentgyörgyi *Illyés* András püspöknek, ki Pozsonyból 1696. jan. 19. nevezteték ki ez egyházi méltóságba, az akkori k. gubernium által történt eligazitása adatik elő:

„Böchulettel Szolgálunk, és Istentől minden áldásokat kivánunk Uram Keglmed.“

„Kivántuk volna szivünk szerént, hogy Keglnek más formá„ban, és mind nékünk, 's mind Kelnek kedvesebb mate„riarol irhattunk volna, de mivel Istennek Ő Szent Fölsgk „ugy tettzet, hogy circiter száz esztendővel az előtt a' „Keglmed Rendin szerént való Catholicus Püspökség ez „Hazából ki menvén, annak bé nem jövése pro Ratione „Status legibus sancita tartatott ez hazában. Azért az „Keglmed béjövetele nagy botránkozást szerezvén az em„berek elméekben Keglmedet ex Officio nostro, et Com„missione Dominorum Statuum et Ordinum szeretettel kő„vetvén, kérjük ez Hazánkból ki menni ne nehezteljen, „hogy a' Keglmed itt ben lételével sem az eő Felségek

„Diplomáia első punctuma, sem pedig ennek a' Hazának „tsendessége, törvénye, és Unioia ne habóritassék meg, „mellyre még is iterato kérjük, és kénszeritjük, Kegyel- „medet. Ez irásunkat pedig Keglmed ugy vegye tamquam „a publicis personis, publico nomine, et ex publica neces- „sitate procedens scriptum. Ajánlyuk Istenek oltalmába „Kedet. Datum Thordae ex Gubernio Regio Tranniae die „30-a Julii 1697.“

„Kgldnek böchulettel szolgál az Erdélyi Regium Gubernium. „G. Bánffi György. G. Bethlen Miklos Cancellarius.“

Milly lábon állott maga a' templom' épülete Fehérváratt, kitetszik a' kanonok uraknak a' kolozsvári országgyülésre begyült Rendekhez nyujtott következő könyörgő levelökből:

Magnifici, Generosi, Egregii Domini nobis observandissimi!

Az Feier Uari captalan supplical Kegyelmeteknek, hogy Kegyelmeteknek lenne valami gongya arra az helyre az el mult romlasokban is nagiob reszére az gondviseletlenségh mia lőt abba a Captalanban valo sok draga leveleknek fogiatkozasa. Tuggya Kegyelmetek, hogy az Országnak eggyik taarhaza, es talam legh dragab az Captalanba valo levelek. Vgy vagyon, hogy sok kár lőt benne. Sok ide s tova való tekozlas, de megh is anny evel vagyon ot, hogy harom Szekeret bövsegesen megh rakhatnanak vele. mind ott vesz a' földön, ot rothad; az torony megh égése után az eso viz nedvessége mia. Könyü Kolcheggel (költséggel) az toronnak az also részet az boot felett meg heyazhatnak. Nam az kis Selyki dézmanak minden bov hesznat azért veszik fel az pap Vraim, hogy valami részét az templom épületire forditanak. Az Koporsokot valamint fel hanták: lowakot az mit bele keötottek ez ideigh mind vgy aal. Az Feyedelem testenek koporsoya nitva aal (Báthori András fejedelemé t. i.) Az templum aytayat chyak (csak) tövissel sem verték be mind ez oraigh is. Az mi magunk kölchygén sokszor aytayat az Segresténck be chinaltattuk (csináltattuk) törtön törik fel, horton horgyak az leveleket, mert hogy a templumnak ninchyen (nincsen) aytaya Zent István Kiraly ideienel fogva valo sok Kiralioknak és az egész Országnak titok leveley ot hevernek. Nagy bün nagy vetek ily siketseggel ez bechülhetetlen (becsülhetetlen) kart el halgatni. Ez elmult Feyeruari giülesben is szollottunk Kegyelmeteknek ezen dolog felöl de semmi gongya nem leve senkinek rea. Ez előtt is sokszor, de ez elmult esztendöbe fő képpen nagy iszoniu kar leve az Captalanba, mert kinek kinek az ön maga hasznara leve gongya, az közönséges io senkinek eszibe nem iuta. Azok az levelek az mi romlot nemzetsegunknek mind Erdelben, s mind magyar Országban oly fov és draga emlekezetre valo kinchye (kincse) volna, mellyet keves szoval megh nem mondhatni. Az Istenért keryuk Kegyelmeteket, legyen gongya Kegyelmeteknek arra. Nem annyra az mi hasznunkért, mint az Közönséges ioért keriuk Kegyelmeteket. Ninchyon (nincsen) nekunk modunk benne, hogy derek ellensegh ellen oltalmazhassuk, s takargathassuk, mert el fogiatkoztuuk. Vagyon három esztendeye, hogy egy pénz haznat sem lattuk ez elébbi Feyedelmeknel rendelt fizetésünknek. Ez el mult üdökben történt veszedelmekben nem illyen gondviseles volt ez fele draga marhara, mint moston. Budából, Pechből, Zekesfeyervaarból, Esztergombol, Nagy Zombatba takartak volt ez fele leveleket, mellyekben most is az egéz magyar Országnak igaassaga aal. Orodbol es Chanadbol (Csanádról) ide Feyervarra hoztak volt az veszedelem elot az Orszagh leveleit, moston kenigh (pedig) senkinek anny gongya nem leve arra, hogy chak (csak) egy melföldigh az ellensegh elot valami reszey el vitethetnek volna, noha sokat törekednenk azoknal, kiknek Feyeruarat arra gongyoknak kellet volna lenni. Ez okaert ot hagyak veszni köz akarattal az mi eleinknek, es maradekinknak ily bechülhetetlen kincheit (becsülhetetlen kincseit) Lészen oly üdö s talam el is iot, mikor megh erezzuk ez mi siketsegünknek effectusát, forogianak elő chak az törveniek ez az öszve keveredet iozagoknak igassagy mellieknek karat, és fogyatkozasat Kegyelmetek maradeki kezdenek megh erezni. Mi Isten előt es Kegyelmetek elöt protestalunk, hogy szivünk szerent minden igyekezettel akartuk oltalmazni es takargatni, de mi nekünk ertekünk nem volt hozza, mert sok időtol fogva semmi fizetesünk meg nem iár. Azért mi sem most sem azután okay ne legyünk az iszoniu kárvallásnak.

Igy akaronk Kegyelmeteknek irni, hogy nyilvanabba megh erche (értse) Kegyelmetek ez dolgot. Legyen Isten Kegyelmetekkel.

Anno 1604. die 3. Febrary.

Ezen és hasonló érdekes adatokon felül a' könyvet külsőleg is csínos nyomtatás, correct latin nyelv teszik érdekessé.

A' mechanica' csodái.

Hogy a' háboru soha nem szünend meg a' világon, abból következtetik, mivel az emberek' legnagyobb része tetemes hajlandósággal bir bohónak lenni; lehet azonban állítni, hogy minél nehezebb lesz háborut viselni, annál inkább hihetjük annak elenyészendését. Legyen csak egyszer a' háboru gőzgépekkeli harczolássá, akkor majd minden barbár és félbarbár nemzetnek ki kell belőle maradni. Stephenson (a' hires gőzgépgyártó) mint táborvezér tüzlovas századával, mellyek egy óra alatt 15 órányit haladnak, egy percz alatt semmivé tenne egész ezredeket. A' mechanica, a' mesterség' nagy hatalma, olly kimeríthetlen, mint bármelly hatalma a' természetnek, mert csak a' természet' titkait köti össze és kormányozza. Még ezer év folyhat le, és mindenik hozhat egy nyomos uj találmányt létre. A' gőzerőmű mostani állapotjában alig ötven esztendős, mert II. György alatti feltalálatása még sokáig csupa játékul szolgált. Isméti ötven év alatt jelen állapotja hasonlókép csak játéküzésnek tekintethetik. Még alig tiz éve, hogy a' gőzhajó legelőször a' tengerre szállott. 30 esztendő előtt *Stanhope* lord egész London által kikaczagtaték, midőn próbát akart tenni, Londonból Greenwichbe gőzhajón jutni el. Most egy illy gőzös Londonból Gibraltarba és Gibraltarból Konstantinápolyba megy, vagy repül végig a' vörös tengeren, Bombayba, Ceylon- és Bengaliába úszik és a' mogult és a' chinai császárt ugyanaz nap lepi meg Europa' mult hónapróli ujságaival. — A' vasútak' mostani álláspontja nincs tizéves, és azok már nem csak Europán, hanem az ujvilág' messze tartományain is szétterjednek. Mire jutandnak még a' legközelebbi ötven év alatt? Milly befolyással kell birandniok! Bontsunk le minden legkisebb korlátot két nemzet közt 's azonnal müveltebbek lesznek. Nyissuk fel China' és Japan' szorosan elzárt tengerpartait 's e' tartományok' népe azon órától fogva előhaladand. Csak barbárok és zsarnokok gyülölik az idegeneket. *(Leipz. All. M. Z.)*

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

20. szám. Martius' 9.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Válasz

Szlemenics urnak.

Én rendszer alatt „ különféle tárgyaknak olly főelv szerinti összeillesztését értem, mihezképest minden tárgy csak a' kiszabott helyen állhat, 's máshova át nem helyeztethetik a' nélkül, hogy az összeillesztésnél kitüzött főelv, vagy a' tárgyakat egymással függésbe hozó kapocs meg ne szakadjon, 's így a' különféle részekből összeállitott egész, *egész* lenni meg ne szünjék.“

E' határzatát adám a' rendszernek „Századunk“ 14ik számában, hol Szlemenics ur munkái' rendszerességét általam megtámadottnak itéli, e' szavaimnál fogva: „A' birálónak fölhozott oka pedig, hogy Kövy' és Szelemenics' munkái a' dicső Marczibányi nemzetség' alapítványából, mint eredeti *rendszeres* munkák, nemzeti jutalomra is méltattatának, még nem elég ok, azok' valódi rendszerességének bebizonyitására.“ — Ezek' következtében fölszólít Szlemenics ur, hogy ugy, mint férfiuhoz illik, rendszerelleni általam követelt botlásait egyenkint kijelelvén, munkái' becsét kisebbítő állitásom' alaposságát víjam ki.

Mielőtt e' fölszólításnak eleget tennék, szükségesnek látom Szlemenics urat figyelmeztetni azon tévedésére, mi szerint fölszólítása' szavainál fogva azt látszik hinni, hogy fenyitőtörvényszéki jogtudományát is rendszernélkülinek mondám, holott fönebb idézett szavaim elég világosan tanusitják, hogy általam csupán „*Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény*-“e érinteték.

Ennélfogva, nyilatkoztatásomhoz híven, csak birálóm által szőnyegre hozott 's fönebbi szavaimban érintett *ezen* munkájának rendszernélküliségét fogom bebizonyitni.

Föltevén, hogy a' rendszernek általam adott 's elől ismételt határzata helyes (mit Szlemenics ur is elismérni látszik, mert abban semmi gáncsot nem talál): minden olly munka rendszernélküli, mellyben egyes részek nem kitüzött főelv szerint, 's nem ugy vannak illesztve, hogy azokat az összefüggés' megszakadása nélkül elválasztani, 's máshova áthelyezni ne lehessen. Illyennek állitom én Szlemenics ur' munkáját.

Ő ugyanis a' személyekről szóló első könyvének első értekezésében a' nemességről, tehát a' *nemzetnek egy osztályáról;* a' másodikban pedig a' királyi ügyészről, tehát egy fő hivatalbeli *magányos személyről* és a' korona-*javakról*; a' harmadikban a' sz.-kir.-városi polgárokról, tehát ismét a' *nemzet' egyik osztályáról* beszél; továbbá első könyve' második részének 1ső értekezésében az *atyai hatalomról*, ennek második szakaszában pedig az *atyai hatalomhoz jutás' módjairól* szól, mellynek alája rendeli az *eljegyzést* és *házasságot;* holott mindenki előbb jegyes, előbb házas, mint atya; t. i. atya törvényes értelemben. Végre harmadik értekezésének 1ső szakaszában a' szolgákról, másodikában pedig a' jobbágyokról 's így ismét *a' nemzet' egy osztályáról* tanit; mint látható, főelv és helyes rend nélkül; mert máskép egyes személyeket nem keverne össze néposztályokkal. — Különösen mi a' kir. ügyészt illeti: róla szintugy nincs helyén az első könyvben szólni, mint nem volna p. o: a' személynökről, a' bánról, a' tárnokról, vagy más — illy főhivatalt viselő 's mint illyen — különös jogokkal biró személyekről. A' kir. ügyész' jogait, valódi rendszeres törvénytudományban a' koronajavakról és a' törvénykezési személyekről szóló tanitmány' folytában kell 's lehet csak előadni, a' szerint, a' mint ennek jogai vagyonszerzést és birtoklást vagy pörbeli viszonyokat tárgyaznak. De a' koronajavakról is nem az első könyvben kell szólni; mint ezt Slemenics ur tulajdon irányával ellenkezőleg teszi, hanem a' *jószágokat* tárgyazó könyvben, tehát, Slemenics ur' felosztása szerint is, a' másodikban.

Már az eddigi botlások' kimutatása is elég volna állitásomat igazolni; hogy azonban Szlemenics ur' felszólításának még inkább megfeleljek, több hibát is idézek munkájából. Illyen második könyvének első szakasza, hol a' vadászatot, madarászatot, sőt halászatot is „eredeti jószágfoglalás“ czim alatt adja elő, holott Verbőczy I K. 24 cz. a' halászatot nyilván a' birtok' haszonvételei közzé számítja, 's így, ha következetesek akarunk lenni, a' madarászatot és vadászatot is a' cserjék' (nemora) és erdők' haszonvételei közzé kell számítnunk, nem pedig az eredeti elfoglalás' tanitmánya közzé szőnünk, 's így az nem a' IIik könyv' 1ső része' első értekezésének 1ső szakaszába, hanem 2ik részében a' második értekezés' 1ső szakaszának második alszakaszába vala sorozandó Szlemenics ur által. Rendszernélküliség továbbá az is, mit már fönebb érintettem, hogy második könyve' 7 és 8ik lapján a' *jószágok*' mivoltát 's felosztását előadván azoknak egy részéről nem itt értekezik, hanem iránt uk *személyekről* irt első könyve' 83-ik §ára utal, mi által halkan önmaga is elisméri, hogy azok' előadása itt volna kellő helyén. Hibásan teszi továbbá „sajátinkkal egybekötött törvényes terhek“ czíme alatt harmadik értekezésének első szakaszává a' jószágnegyedet és hajadoni jogot (v. — mint ő nevezi — a' *leány*-negyedet és hajadoni *igazságot*) nemkülönben második szakaszává a' törvéyes és szerződési jegybért és özvegyi's hozomány-jogot (v. szerinte a' házassági törvényes és kötésbeli *jutalmat* 's özvegyi és hozományi *igazságot*) mert, azonkivül hogy a' jószágnegyed nem minden birtokból adatik, 's a' hajadoni jog és hozomány sajátsági tehernek csak azért sem mondhatók, mivel azok' birtokosa már eredetileg ki van jegyezve: sajátainkkal egybekötött, törvényes terhek közzé a' nem tilalmazott beáruzások (investitiók), az igazságos követelményü adósságok, 's ujabb időben egyszersmind az országgyülési költségek is számitandók volnának, ha a' fölebbi osztályozást helyesnek ismérnők. Különösen helytelenül 's önmagával

ellenkezésbe jöve iktatja ide Szlemenics ur a' házassági *kötésbeli* jutalmat, mert hisz' a' kötéseknek vagyis egyezségeknek — mint előszavában elég világosan kimondja — követelt rendszerénél fogva a' *harmadik könyvbe*, mint kötelezésszülő tetteket magában foglalóba, *kellene tartozniok!* Sőt rendszernéküliség az is, hogy II. kötete 2ik könyvének első részében a' vagyonszerzésnek módjait számlálván el, 's mintegy ezt tévén osztályzása' talpkövéül, az örökcserét és adásvevést mégis munkája' III. kötetének teszi tárgyává, holott ez szintolly *vagyonszerzésmód*, mint az adományzás vagy örökösödés. Ha már egyszer a' vagyonszerzés' elvét választá jószágokról szóló könyvének alapjául: annak két módját kellett volna először is megkülönböztetnie, t. i. az *örökös* és *ideiglenes* vagyonszerzést, 's e' két osztály alatt mindazon módokat rendszeresen adhatta volna elő, mellyek által így vagy amugy, ideiglenesen vagy örökösen, — vagyont szerezhetni.

Apróbb hiányok' idézgetését mellőzve, válaszomat *végkép* befejezem, mert a' mondottakkal elégnél is bővebben kiviláglik állításom' alaposssága; 's teljesitém Szlemenics ur' fölszólitását, ki egyébiránt meggyőződhetik arról, hogy érdemeinek szivesb elismérője 's valódibb méltatója nálom alig van, 's ha birálóm' állitása szőnyegre nem kerül: munkája iránti meggyőződésem' nyilatkoztatását mellőztem volna; mert az oknélküli kötelőzködést garázdaságnak tartom, melly kisded literaturánkban ugyis a' csömörletig dühöng 's üldözéssé fajul. — De, az igazság mindenek fölött!

Kunoss.

Abauj vármegyének benyujtott javító- 's dologházterv.

(Vége.)

Ezekből tagadhatatlan, hogy ha a' büntető-hatóságok a' szeretet' nagy Mesterének parancsolatja szerint a' tömlöczöket meglátogatni 's azokra több figyelmet fognak fordítani, ugy a' kínzó 's az emberiséget az állatiságig lealacsonyító eszközöket bizonyosan nélkülözhetni fogják. Ezek' létesítésére nézve mindazáltal másodszor a' keresztényi szeretetnek azon materialis és practicai áldozatja is szükséges, hogy a' tettes ns. vármegye egy czélirányos javító-házat épiteni méltóztatnék. E' végre tehát más, a' vallás' ezen szent ösvényén már elébbhaladt nemzeteknél is helybenhagyást nyert, két szerkezési módot bátorkodunk ajánlani, ugymint a' *sugártervet* és a' *méhkas*-tervet. Részünkről a' sugártervet czélirányosabbnak látnók, mivel ebben is a' csendre, rendre 's dolgozó-mühelyekre nézve épen úgy megvannak a' múlhatlanúl megkivántató épitészi elrendelések, mint a' méhkas' tervében, ennél azonban tökéletesebb 1) egészségi tekintetben, minthogy a' szellő minden oldalról tisztítja; 2) építési tekintetben, minthogy a' költségekhez képest sugáronkint és apródonkint is létre lehet hozni; 3) javitási nézetből, minthogy a' felvigyázó az épület' közepében lévő lakásából az intézetnek minden rabjait csaknem egyszerre és észrevehetetlenül, minden pillanatban láthatja a' nélkül, hogy ő azok által viszont látattathatnék; és így ezen terv a' lehető tökélyt annyira megközelíti, hogy a' fogoly észrevehetetlenül is nem csak a' mindentudó és látó Istennek, de egyszersmind a' felügyelőnek is, mindentudása és látása alá vagyon vettetve.*)

Egyébiránt épen ezen tervek' közül egyikének, és semmi más, itthon készitendőnek elfogadására nézve, szükségesnek látjuk megjegyezni: hogy a' javitási intézetek' architecturája egészen új művészet. Mert noha a' régi miveltebb nemzetek az építészetet szinte magos fokra emelték, tőlök tanulta a' jelenkor is a' pompás egyházakat, palotákat és színházakat épiteni; de a' vétek' örvényébe sodrott ember' gyarlóságinak javítására magát a' pogányság' vad és vastag materialismusa fel nem emelhette. Mig tehát a' javitóházok' architecturája jelen tökélyét elérhette volna, az, a' gazdagabb és müveltebb statusoknak sok millókat haladó költségeibe, 's veszteségeibe került. Ugyanazért az előttünk e' részben is útat tört nemzetek' szomorú tapasztalásai és példái után nem lehet a' javító-házak' alakításában magára az architecturára nézve is minden figyelmet és ovakodást elegendőképen nem ajánlanunk; nehogy az eszközök' nem akarásával a' czéltól távól essünk; és nehogy a' következő kor azt, mire mi roszúl költöttünk, idő előtt összerontani kénytelenittessék. Ezen a' maga' helyén és idején tett figyelmeztetésünk' következésében bátorkodunk a' keresztényi szeretetnek e' részbeni practicai létesítésébe is beereszkedni; jelesül pedig a' mennyiben ehhez telek- és pénzbeli alap kivántatik. — Az elsőbbre nézve az lenne alázatos vélekedésünk, méltóztatnék a' tettes vármegye, nemes Kassa városát, a' külvárosban egy alkalmatos és a' sugárterv szerint mintegy $2^1|_2$ köblös, és közel a' Csermely patakához, melly az épület' tisztítására szolgálna, fekvő teleknek általengedésére, és részszerint közös használás végett leendő felépítésére felszólitani. — A', mi pedig a' másodikat, a' pénzbeli fundust illeti, erősen hisszük, hogy azt mivelt századunk' fiai és leányi, a' keresztényi nemeslelkű ajánlások, de a' szorosabb érdekű részvények, és végre a' közvígalmak és mulatságok' utján is boldogító 's a' szenvedő emberiség' javára segedelmező módokon bizvást össze fogják szerezni. Ezen ártatlan forrásokat, más tettes megyék' atyáskodó gondoskodása is már gyakran és igen bölcsen jó sikerrel használta. Ehez járulna még azon körülállás, hogy a' pénzzel csak szűken adakozható köznép, a' szükséges anyagok' összehordásában nem kis segedelemmel lehetne. De magok nagyszámú rabjaink is, a' szükséges követ megtörhetnék, a' téglát megkészíthetnék. A' mennyiben pedig a' javító-házok' lelkes czélja a' szerencsétlen foglyok' munkáltatásában és a' közéletre szükséges mesterségekre való megtanításában állana, kevés mesterlegényeknek, mint oktatóknak, segedelmével, magokkal a' rabokkal, valamint a' kőmívesi, úgy az ácsi és az asztalosi munkát nagy részben megtétetni lehetne. Igy hozta létre az auburni javító-háznak lelkes felügyelője *Lindsz* ur a' singsingi, ezer kis szobából álló javító-házat, mellyet elébb csak száz fogollyal kezdett, és az időközben megszaporodottakkal szerencsésen bevégzett. Igy tehát kételkednünk sem lehet, hogy azt, mit a' mi időnkben, mi életünkben egy lelkes hazafi' buzgósága létre hozott, ezen tettes megyének kisebb fontosságu tárgyaknál is annyiszor kifejtett energiája, minden kétségen kivül végrehajtani képes lészen. És ekkor a' tettes megye a' következő resultatumokra bizvást számolhat: 1. Hogy a' rabnak a' javitóházban elromlani telljes lehetetlen. 2. Hogy a' fogság' ideje alatt a' szoros rendhez, csendhez engedelmességhez, munkához és vallásos érzelmekhez szoktatott és szokott rab, miután a' polgári életbe visszatér, hasonló rendszeres, csendes, engedelmes, munkás és erkölcsi életet fog követni. — 3. Hogy ha némellyik talán gyökeresen meg nem javult is, legalább a' becsületesség' szokásit magáévá tette. Azelőtt ő heverő volt; most már megtanúlt dolgozni. Azelőtt életmód nélküli volt; most már tud írni, olvasni, tud mesterséget, mellyel mindennapi szükségeit becsületes úton és módon eszközölheti. Azelőtt rosz társalkodásból is rosz ember volt; most már megtanulta azt nélkülözni 's tőle félni. Azelőtt vallástalan volt; ezután legalább izlése 's hajlandósága lesz az erkölcsi elvekhez, mellyeket a' vallas' szent ösvényén tanult. Szóval, meg-

*) Ezekről bővebb értekezést találni *G. Julius'* „Vorlesungen über die Gefängnisskunde" nevü munkájában 1828. Berlin.

tanult a' törvények iránt engedelmesebb lenni. — 4. Nyomos okok kezeskednek érette, hogy ezen javítási intézet' utján a' tömlöczök' impopulatiója lassankint leolvad, a' midőn most naponkint a' statusra nézve veszélyesebb és fenyegetőbb állásban mutatkozik. És így, ha a' javító-ház most nevezetes költségnek anticipatióját kivánná is, az jövendőben nem csak finantialis, de moralis gazdag kamattal is visszatérűlend. 5. Ez megyénknek egyik legszebb dicsősége; vallásosságának egyik legfelségesebb napja, a' status' biztosságának egyik leghatalmasabb garantiája lészen, áldással és köszönettel koszorúzott. Annyival is inkább minthogy sem nagyság, sem méltóság, sem szív' tisztasága, sem életmód' okossága, ne tántorítson senkit azon elbizakodásra, hogy nem jöhet olly nap, 's nem üthet olly óra, melly őt, vagy kedvesit, a' tömlöcz' fenekére nem sujthatja. Az emberi dolgok' bizonytalansága, a' szenvedélyek' soha nem vélt lobbanása, a' körülmények' csodálatos összebonyolodása emlékeztesse még a' legjobb embert is arra, mit a' vesztőhely' gyászfiának lelki segedelmezésére hivattatott, nemeslelkű avillai *János* igazi keresztényi bélátással mondott vala: „Jól van, sietek tehát ápolni azt, kihez hasonló lehetnék, ha az isteni gondviselés magas kegyelme' ótalmát felettem ki nem terjesztette volna!“

Mellyeket e' szerint midőn a' ts. vármegyének bölcs megfontolása 's kegyes gondoskodása alá terjeszteni szerencsénk vagyon, nagy kegyelmébe ajánlottak mély tisztelettel maradunk. Kassán, februárius' 12. 1838ban. A' tekintetes nemes vármegyének — alázatos szolgái: *Vitéz* János másodalispány, *Patay* Sámuel táblabiró, *Bárczay* Mihály táblabiró, *Szobonya* Ábrahám táblabiró, *Kelcz* István fő-szbiró, *Olasz* János tiszti fő-ügyész, *Meczner* Sándor al-jegyző.

Igazitás.

Schedel doctor úr az idei Figyelmező' 8d. számában futó pilanatot vet a' multévi hazai literaturára, 's ennek hátramaradásával nagyon elégületlen. Okát leginkább *könyvkereskedésünk' tökéletlenségében* keresi 's találja, főleg magukban könyvkereskedőinkben, kik a' honi czikkelyekkel keveset gondolnak. Ők azok, kik e' serdülő növény' bujább növekedésének akadályul vagynak; ők a' kötőláncz literaturánk' kerekén, melly épen most akarja vala villámsebességgel átfutni a' tudomány' pályáját, mellyen más literaturák már jó messze haladtak. Ugy vagyon, őket kell kárhoztatni 's nem a' közönséget, ha ez keveset olvas; mert nem tudnak bánni ezen ujdonsült portékával, és olly keveset értenek hozzá mint a' Lappok fánkjainkhoz; ők olly hiedelemben vannak, hogy e' czikkelyeken minden munkás hozzájárulás nélkül is túladhatnak 's azért ezeket nem mutogatják, nem kinálják, nem küldözik, nem ajánlják, nem hirdetik mindenütt mindennek szünet nélkül; szóval, semmi fogalmuk nincs arról, miként tudják Olaszhonban a' macaroniárusok a' mellettök elmenők' inyét nem csak áruik' hosszasága hanem mindenek fölött bennek rejtező jelességek' végetlen felszámlálása által ingerelni. Könyvárusainknak is — úgy véli doctor ur — épen úgy kellene a' magyar ujdonságokkal forgolódni mint a' némethoniakkal, vagy legalább a' hazai áru iránt épen olly szeretettel 's buzgalommal viseltetni mint a' külföldi iránt; hanem Isten látja! milly mostohán bánnak ők amazzal, vevőiknek nem igen alkalmatlankodnak vele 's a' magyar bibliographia' isméretével sem nagyon vesződnek; igen — nekik könnyebben esik a' vevőket egészen el- mint útbaigazítni. És nemde erkölcsi nemes kötelességök volna — fölkiált buzgalmában doctor úr, — mindenek előtt a' honi termékeket 's ezek által a' nemzeti szellem-életet tolni előre, másféle kereskedésök' hátratételével, 's pedig csekély sőt semmi haszonnal is? Ezen áldozat az egy kevéssé kényelmes magyarra csodálatos hatással lenne. Igaz ugyan, hogy nálunk hitel nem létezik, de e' csekélység csak a' félénkre nézve akadály. Mellyik kereskedés jár koczkáztatás nélkül? Azért rajta, könyváros urak! küldjék el áruikat mind a' négy kerületbe 's a' mennyire csak ezekentúl a' magyar nyelv terjed; hiszen már önöknél nagyobb speculánsok is jutottak tönkre. — Nem tagadhatni továbbá, hogy az igtatási díj nálunk egy kissé szerfölötti; de az igazán lelkesedett könyvárus keveset ügyel e' taksára, egyik szemével a' portéka' árulására, másikkal a' dicsőségre tekintvén, hirdetvén, trombitálván mindaddig, mig az évi bilance deficit-et nem mutat. Végetűl, felsohajt doctor ur „nem nagy szégyen az? hogy csak három könyvkiadó van, *Heckenast*, *Károlyi*, *Werfer*, csak három, olly országban, hol olly sok könyvárus szép vagyonnal bír!“ Mivégett birnak ők ezzel, ha ezt nem azon veszteség' födözésére kelljen fordítani, melly némelly magyar czikkelyek' kiadásával vagyon összeköttetve? Vegyük például azon két könyvárust, kik közül egyik ereje fölött, másik hirtelen egymás után adott ki magyar munkákat; ezek ugyan nevezetes veszteséget szenvedtek, de milly kellemes elégtételt kelle e' mellett belső öntudatjokban érezniök?

Megvallom, hogy én azon egy pillanatnak kisérésében, mellyet doctor úr multévi literaturánkra vete, rosz kedvét megfoghatónak találtam; de hogy vérmes reményeinek pillanati füstbementét az ebben ártatlan könyvárusoknak veti főleg hibául, képtelennek tartom és feddésre méltónak. Ugy látszik, mintha doctor úr azon középkori szokással kivánna tartani, miszerint koronás herczegek' nevelői nevendékeik mellett egy vagy más sokat nem érő pórficzkót neveltek volt a' végett, hogy ha amazok valamit vétettek, ezt azért szépen meghusángolhassák. Illy bünbakokká akarja doctor úr a' könyvárusokat tenni, és a' mi vétket századok, sőt mondhatnám a' balsors követtek el a' hazai nyelven, ezekre tolja, midőn haragjának tele edényét a' bárányszelidségü betüárusok' elámult fejeire vaktában önti ki. Vizsgálatának végét gondolatjában még nem igen fogta elkésziteni, midőn villámát a' könyvárusokra sujtotta, mert különben észreveszi vala, hogy csak ott talált a' dolog' bibéjére, csak azon diagnosis az igazi, mellyre ottan jutott, ott nyúl jobb tapintással a' patiens' üteréhöz, és azon következtetések, mellyeket ott annak vizellete' megtekintéséből húzott, kiállják a' próbát, vagy metaphora nélkül: helyesen jegyzi meg, „hogy a' magyar literatura még sok tekintetben bölcsejében fekszik.“ Ennek még olly nagy és, megvallom, igazságos előszeretete mellett is mindenki meg fogja engedni, hogy könyvnyelvünk forrongó, átváltozó vagy forduló, röviden szólva *lenni akaró* állapotban vagyon, hogy épen most faragunk rajta minden oldalról, mellynek megmutatására kimerítő gramatikának és teljes szókönyvnek nemléte tökéletes bizonyságul szolgál. Ehhez járul, hogy a' hazai literatura, ámbár álla még alig pelyhedzik, mindennap egy tapasztalt győzővel, teljes erejében lévő veteránnal — értem a' német literaturát — kénytelen versenypályára lépni, mellyen természet szerint még most vesztenie kell. Doctor úr épen ugy tudja mint én, hogy édes hazánk' lakosainak alig fele beszéli a' honi kedves nyelvet, és ezen felerésznek sokkal kisebb száma, mint kivánni lehetne, nyúl könyvhöz, és végre hogy a' magyar olvasó közönség szintugy járatos a' német literatura' végigláthatatlan térmezején. Csoda e tehát, ha még most a' magyar olvasó is inkább a' jelesebb bár idegen táplálékot választja, 's a' sokféle legizletesb étkek' erhe alatt görnyedett asztalt elébbvalónak teszi azon szerény

asztalkánál, mellyen szűk otthoni táplálékok páráznak. Bizonyossá teszem, doctor ur, hogy hosszabb türelem után, mint a' millyennel ön látszik birni, a' magyar pezsgő is a' champagne-it egészen kiküszöbölendi. Annak szive nem ver hazájáért, ki nem örvend literaturánk' egén a' világosság derülésének, melly szép hajnallal biztat; hanem csak az előítéletes fogja e' derületet, e' szürkületet déli fénynek tartani 's attól hasonló melegítést, hasonló világítást várni. Ugy látszik, doctor úr sem bujt ki még egészen hasonló előítéletek alól; de hadd maradjon alattok, mig azok őt hibás következtetésekre, ezek pedig polgártársainak becsületes osztálya elleni nyilvános feddőzésekre nem vezérlik. Talán egy kissé tulvágó, ha doctor úr a' könyvárusokat összesen a' magyar bibliographiábani járatlansággal, honi termékek iránti hidegség- és szeretetlenséggel, sőt roszakaró idegenkedéssel 's még olly esztelenséggel is vádolja, hogy szembeszökő tulajdon hasznukat csupa nemzeti idegenségből félretegyék. De nagyon nevetséges a' mellette felhozott bizonyítás. Szerinte a' pete tojta a' tyukot, az ég esik a' hóbol; — azt mondja t. i., hogy a' könyvárusok' sürgeségének hiánya 's foglalkodásaiknak a' magyar literaturára rézve nemértése oka, hogy ez lassacskán halad; én pedig azt állítom, hogy ha literaturánk terjedelmesb alapokon nyugvandik, ha t. i. közönsége nagyobb 's termékei, kölcsönhatás által, tökélyesbek leendnek, a' követelt sürgeség mint elmaradhatlan következmény magától álland elő. A' könyvkereskedés is csak iparág, mellynek czélja nyereség, 's épen azért okosan nem kivánhatni, hogy épen a' könyvárus ne ügyeljen hasznára, hanem csak hazafiságot tüzzőn czélul magának. Ezt pedig kivánja doctor úr, kinek felvilágosulására jobbat nem tanácsolhatni, mint: állítson fel könyvkereskedést, és abban csupán honi termékeket áruljon. *H. A.*

Curiosum.

Azon szomorú környülállásnak, hogy Magyarországban nem tanácsos, csak egy példányban megmaradt magyar könyveket más tudósokkal közleni, 's hogy többnyire hálátlan dolog a' magyar folyóirásokat 's tudósokat útba igazítani akarni, a' következő példa is bizonyitja.

Dr. *Schedel Ferencz* ur e' német munkájában: „*Handbuch der ungarischen Poesie*“*) a' legrégibb nyomtatott magyar drámákról ezt irja a' XXI. lapon: „Merkwürdig sind, durch die Wahl ihrer Gegenstände, zwei dramatische Versuche dieses (des XVI.) Jahrhunderts. Der erste, ein *Nationalschauspiel* in fünf Acten von *Paul Karádi*, betitelt: „Balassa Menyhárt“; der andere *Bornemisza*'s Tragödie: „Klytemnestra“, nach Sophokles Electra. Sándor führt noch Laurenz *Szegedi*'s „Komödie vom Zustand unserer ersten Väter“ an; es lässt sich aber *aus guten Gründen* (??) zweifeln, dass es ein dramatisches Gedicht sey.“ — Losonczi *Farkas Lajos* ur becses értekezésében: „A' nyomtatásban megjelent második magyar színjáték' ismértetése“ az idei „Hasznos Mulatságok“ 8dik számában ezt jegyzi meg dr. *Schedel* urnak ezen állitására: „Sch. urnak ezen szavait olvasván 's a' Handbuch-nak érdemét méltányolni tudván, noha egyik munkatársat sem ismértem, elküldém hozzájok 1830diki decemberben *Szegedi* Lőrincz' Theophaniáját megtekintés végett. Hogy ez tőlem olly szivesség volt, mellyet egy könyvgyűjtő vagy könyvkedvelő (βιβλιοφιλος, amateur) illy ritka könyvvel, kivált *exemplar unicummal*, tenni nem szokott, meg fogja ismérni, ki maga is amateur, vagy valaha illyentől ritka könyvet kikérni merészkedett. Azonban, azonkivül hogy könyvemet épen 3 esztendő mulva, 1833diki decemberben, tudtam nagy üggyel bajjal kezeimhez visszakerítni, Sch. ur szivességemet illően meg is köszöné, midőn a' *Tudománytár*' első kötetére tett észrevételeimre, melyek talán más köszönetet érdemlettek volna (a' mit több tagtársai megismértek), egy csinos és szerény hangú antikritikával felelt, mellynek, egy másik hasonló éles és tudóshoz illő hangon irt párjával együtt, a' Tudománytár' 4dik kötetében hely rendelteték. Sajnálni lehet, hogy a' tőlem nagyon tisztelt mélt. gróf és másod elnök ur — ki, mint közönségesen tudva van, a' szépnek nagy barátja és egykor a' köpdösés ellen nyilván 's méltán kikelt — illy disztelenségeknek és moralis köpőknek helyt engedett.“ Azon nem kell csudálkozni. Hiszen a' magyar kritika és antikritika nem csak a' *Kritikai Lapokban*, hanem másutt is — exceptis excipiendis — az úgynevezett „Flegeljahre“t még nem hágta által. *α. ω.*

*) Igen különös, hogy dr. *Schedel* minap a' Figyelmezőben a' Hirnök' szerkesztőjének ironice szemére hányta, hogy a' magyar országgyülésről német könyvet adott ki, midőn maga még előtte a' magyar poesisról nem magyar, hanem *német* könyvet irt. Sem egyik, sem másik nem hibázott német munkája által, kiváltképen azért, mivel mind a' kettő a' németek' számára irt. De épen azért dr. *Schedel* urnak, kinek atyja 's anyja 's anyanyelve *német* volt, eszébe kellett volna jutni ama' német közmondásnak: *Leben und leben lassen!* — *α. ω.*

Könyvajánlás.

A' *Hartleben* által kiadott „*Malerischer Atlas des Oesterreichischen Kaiserstaates*“ harmadik és negyedik füzete is megjelent, mindenike három aczélmetszettel és 40 (57—96) lapnyi szótartalommal. A' kiadó' törekvése, jelen vállalatát minél érdekesebbé tenni, e' mostani két füzetben is dicséretesen tűnik ki, 's nem lehet nem örülnünk, akár magukban tekintsük ez aczélmetszeteket, azok' pontosságán és szépségén, akár az előbbiekhez hasonlítsuk, a' dicséretes szorgalmon és előhaladáson. Jelen két füzetben Persenbeug' vára, Waldstein' római, Ischl fürdő, Dürrenstein város és omladék, 's a' dunai örvénynek két nézetei folyammentében és ellenében adatnak. — *x* —

Némelly drámaköltők' vigasztalására.

Londonban egy különös klub — *the unsuccesful club* (a' megbukottak' klubja) — alakult, mellynek valamennyi tagjai szerencsétlenül járt drámaköltők. Ki egy bohózattal bukott meg, azonnal fölvétetik; egy második előadásra nem jutott vigjáték' költője felett még szavazni kell; de a' kinek darabja már az első felvonásban kifütyöltetett, az köz felkiáltás által bevétetik 's olly ebédet rendelhet, minőt csak szive kiván! Az örökös elnök díszjelül egy ezüst fütty-szert visel gomblyukában; azzal begyeskedik, hogy hétévi pályáján legtartósabb munkája egy melodráma volt, mellyben minden nézők egész a' negyedik felvonásig ott maradtak, mert már az elsőben elalvának. E' nagy-lélek ugy számolgatja a' kifütyöléseket, mint a' vitéz sebeit, 's reményli, hogy idővel olly munkát hozand napfényre, mellyben a' földszín (angol színházakban az utolsó hely) a' padokat széttörendi 's a' színhelyre dobálandja. — Mondják, hogy nálunk is illyesmi tervben vagyon. Clara exempla sunt imitanda!

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

21. szám. Martius' 13.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Korunk.

„Oh, a' rosz idők! a' fonák emberek! a' veszedelmes elvek, korunk' erkölcsi cholerája!“ igy hallunk ma sokakat valamint más egyébhol, ugy kedves hazánkban is szólani 's panaszkodni. „E' szilaj fiatalság — mondják — milly szerénytelenül, milly sokat követelőleg lép fel! csupán újításakról álmodik 's kárhoztat mindent a' mi ó; mindig rontani, de engedelmeskedni soha sem akar; örökké szabadságról ábrándozik, melly alatt gyakran féktelenséget ért; csak olly könyveket és beszédeket olvas, mellyek a' szívet ál theoriákkal hálózzák be 's elmét és érzékeket megzavarnak, tapasztalás nélkül levén 's itéleteiben egyoldalú, kárhoztat mindent, mi az ő gondolkozásától elüt; mérsék- 's türhetlenségében azt akarja, hogy minden, mit csak az időtől lehetne várni, most nyomban megtörténjék; csekély tudománnyal, sőt gyakran a' legszükségesb előismeretekkel sem birván, nem csak itélni, nem csak biráskodni akar mindenről 's mindenben, hanem még kormányozni is; eléggé hiú, magának mindent tulajdonítani, de nem elég erős, elméjét 's characterét müvelni! a' hazafiságot a' nyelvben 's ruhában keresi és tetszik magának a' durvaságban és nyakasságban, mellyet *characternek* nevez.“ —

„Azok a' pedant, minden ujat gyülölő öregek! — igy szólanak mások — egyedül ők a' felvilágosodás' és javítások' elakadásának, a' régi roszban megfeneklésnek okai. Felfúva tudományuktól 's elavult, penészes elveiktől, restek valami újat tanulni és sokkal elfogúltabbak, hogysem a' kor' szellemét felfoghatnák: elvetnek, kárhoztatnak mindent, mit még convictusaikban nem tanultak 's erősen hiszik, hogy bölcseség és tanács egyedül őbennök lakozik.“

'S valamint fiatalság és öregség egymással ellenkezik 's nézetit, véleményit és elveit egyik a' másik ellen védi, szintúgy képződnek a' társaság' minden rendeiben 's osztályiban ismét más, különböző pártok, mellyek már nem csak nézetek és elvek, hanem régi, jó jogok' gyakorlása, a' fenálló rend, sőt a' szent vallás és uralkodószék ellen is fölemelik szavukat. Egynek minden rendtartás, minden felsőbb hatalom terhére van, ő mindenben, ki valamelly nyilványos hivatalt, legyen az politikai, papi vagy katonai, visel, zsoldost, bérest és zsarnoksegédet lát; ellenben egy másik minden ártatlanúl kimondott ohajtásban veszedelmes czélzást, minden keresztülfutó szakálban egy republicanust gyanít. Emennek a' kormány igen jó, igen lágy, igen gyáva; amannak ugyanazon kormány igen is kemény, igen is despotai.

E' szók: *aristocrata, democrata, ministeri, szabadszellemű, udvari, hazafi,* puszta divatból 's utánzásból is használtatnak, de ritkán helyesen, ritkán okkal, néha nem is értve. 'S lehet e ez másképen, midőn pártok állanak egymással ellenségesen szemközt, midőn sem egyik sem másik részen nincs mérséklet, nincs nyugalom; midőn a' szenvedélyek nem csak ébren vannak, hanem olajat öntenek a' tüzre, 's a' mindenütt rejtező önhaszon, mint vezérlő elv, majd a' *szabadságot*, majd az *egyenlőséget* tűzi ki zászlóúl, melly mögött az önzés kullog, 's melly után a' felzúdult keblek vakon rohannak?

Kábaság, sőt istenkáromlás volna állítani, hogy a' természet az embereket arra rendelte, hogy egyik a' másikon zsarnokilag uralkodjék, vagy hogy eredeti különbözés létez az ur' 's a' rabszolga' természeti alkatja közt. Van, igenis, bizonyos általányos egyenlőség az emberek közt, először is annyiban, mennyiben mindnyájan *emberek* vagyunk; másodszor pedig, mennyiben mindnyájan egyenlően számot tarthatunk azon jogok' éldeletéhez, mellyeket a' társas állapot egyeseknek meghagyott. Hanem *egyenlőség* az újabbak' értelmében, a' társasági renddel ellenkezik.

Lafayette 's az amerikai *Paine* Tamás magok is megvallják „hogy az emberek' és polgárok' jogai' biztosítása mulhatlanúl szükségessé tesz egy nyilványos hatalmat, 's hogy ez a' társaság' közjavára állíttatott fel.“ Következőleg ők is megengednek egy főbb *hatalmat* 's egy *társas állapotot;* már pedig ezekkel egy általányos egyenlőség semmikép meg nem fér. Ugyan ők állítják fel azon elvet is, hogy az emberek, midőn polgári társaságba léptek, épen azon egyenlőtlenségeken akartak javítani, mellyek physicai, erkölcsi vagy esetlegi tekintetekben az emberek közt valának, nehogy t. i. az erősebb a' gyengét, a' ravaszabb az együgyűt büntetlenül elnyomhassa 's megkárosíthassa. Következéskép ama' fentemlített, minden embernek szükséges egyenlőség nem a' természet' adománya, hanem a' törvények' jótéte, mellyeknek védői a' kormányok. — *Csaplovics* ur e' tárgyat nem rég ugyan e' lapokban elegendőleg felvilágosította.

Valamint az egyenlőség' fogalmával, szintugy van a' dolog a' *szabadságéval* is, melly olly sokféle 's annyira különböző. — Szabadság a' legszélesebb értelemben: tehetség, kényszerítés nélkül cselekedni. Ez, általában, minden élő lénynek tulajdona; de különösben többféle szabadságok vannak; u. m. 1) az ésszel biró lények' szabadsága; 2) a' természetállapotban élő emberek' szabadsága; 3) társasági, *alkotmányszerű* szabadság; 4) politicai szabadság. 5) polgári szabadság.

Az értelmes v. ésszel biró lények' szabadsága: tehetség, értelem 's megfontolás szerint gondolkozni és cselekedni.

A' természetállapotban élő emberek' szabadsága minden kigondolhatók közt a' legkorlátlanabb. E' szók: társaság, kormány, alkotmány, törvény ezen állapotban isméretlenek; 's midőn mi a' szabadságról szólunk, ez nem lehet eszünkben, mert az annyit tenne, mint mivelt embereket 's erkölcsösített nemzeteket a' vadság' állapotjába taszítani vissza.

Társasági vagy alkotmányszerű szabadság: mindazon javaknak és jogoknak éldelete, mellyeket a' társasági egyesületek minden egyes tagnak, *saját helyezetéhez képest*, megengednek. E' javak és jogok e' szerint vagy *közösek* vagy *sajátok*; mert nincs és nem lehet társaság, melly egészen egyenlő tagokból állana, mivel már maga a' természet egyenlőtlenekké teszi őket testi és szellemi tehetségeik', erkölcsiségök' és viszontagságaik' különbözési által.

Azon pillanattól fogva tehát, mellyben az emberek a' természeti függetlenségről lemondottak, hogy a' társas élet' javaival élhessenek; azon pillanattól, midőn magokat, alkunál fogva, egy akarmelly kormánynak alája vetették: az *alkotmányszerű* szabadság lép a' *természeti* szabadság' helyébe. Lehetetlen ez utóbbi' körét meghatározni mindazon alkotó törvények' ismérete nélkül, mellyeken egyik vagy másik alkotmány alapúl; 's ugyanezen törvényektől függ: kisebbek vagy nagyobbak legyenek e a' *politicai szabadságok*, mellyek ismét sajátkép' csak egy részét teszik a' *törvényhozó*, *birói* 's *végrehajtó* hatalmokat magában foglaló alkotmányszerű szabadságnak. Hol ezen hármas hatalom egy ugyanazon személyben egyesül, mint az ázsiai kormányoknál többnyire, ott *politicai* szabadság nincs; ellenben hol egy, vagy kettő azon hatalmak közűl, például a' törvényhozó 's a' birói, egymástól külön vannak választva, ott politicai szabadság kisebb vagy nagyobb mértékben van 's annyival állandóbb, ha azon hatalmak egymást kölcsönösen egyensúlyban tartják.

A' *polgári* szabadságok az eddigiekből következnek. Ezek szerint a' társaságban élő embernek szabad tenni mindazt, mi a' vallással 's a' törvényekkel nem ellenkezik. Ezek biztositják a' becsület', személy' és vagyon' sérthetetlenségét, mennyiben t. i. ez utóbbiból kiki a' közterhek' viselésére adózni nem köteles.

A' szabadság és egyenlőség felőli fogalmak, a' törvényhozó, birói és végrehajtó hatalmak' korlátinak és annak meghatározása, mennyiben kelljen azokat egyesíteni vagy elkülöníteni, 's minő eszközökkel akadályozni azt, hogy egyik a' másik felett ne uralkodjék; továbbá, *minden* nemzetnek egyenlő politicai szabadságokat kelljen e engedni, 's valljon e' szabadságokban a' statusnak *minden* tagjai egyenlően részesittessenek e, vagy minő *képviseletet* kell azoknak adni: ezek azon vitás kérdések, mellyek a' kebleket nem mától, sem tegnaptól fogva, hanem századok óta foglalatoskodtatják 's mellyek az egymással ellenségesen szemközt álló pártokat kijelelik.

Tudjuk tehát a' kérdéseket és vitás pontokat, mellyek iránt a' vélemények kicseréltetnek 's kölcsönösen védelmeztetnek; de hátra van, kipuhatolnunk azon okokat és rugókat, mellyek e' vitatkozások' szeretetét az emberekben olly hatalmasan felköltik és táplálják. — Ez következése azon nagy reményeknek és várakozásoknak, mellyekkel Europa magát hoszú és véres harczai' bevégzése után kecsegteté; azon igéreteknek, mellyeket a' pártok' vezérei híveiknek mintegy felpénzűl adának; — 's az elhatalmazott iráskórságnak. Hatvan év előtt egész Europában alig volt 50 folyóirat és hirlap; ma több van 500nál; Németországban több jelenik meg 170-nél, magában Ausztriában több 70-nél. — Végre, annak is nyomára kel jutnunk, valljon e' vitatkozások' leggyakoribb rugója valóságos philanthropia 's javításokra törekvés e, vagy pedig tekintet, hatalom 's gazdagság utáni sovárgás? . . . Ha e' kérdésre nyugodtan, őszintén, lélekismérettel 's mindenekelőtt minkebelünkbe nyulva akarunk felelni, bizonyosan ugy fogjuk találni, hogy jobbára az utóbb nevezett inditóokok az uralkodók, sokaknál ezek az egyetlenek, némellyek pedig — 's illyek nem kevesen vannak — az igaz inditóokot magok sem tudják. Azt hiszik t. i., hogy minden önzés nélkül, csupán a' javítás' tiszta szándékából 's embertársaik' jóllétét és boldogságát előmozdítani akarásból cselekesznek, mivel sem magokat sem másokat nem vizsgáltak meg eléggé, 's a' kebel' mélyében rejtező és munkáló szenvedélyeket nem is sejtik. — Soknak a' jóllétről 's boldogságról is hibás fogalma van. Annak megitélésére, mi teheti a' társaságban élő embertömegeket boldogokká, igen erős, biztos értelem és hoszas tapasztalás kivántatik, mivel itt leginkabb a' *következéseket* kell tekintetbe venni, valljon azok bizonyosan vagy csak valószínüleg is az igaz jóllétet 's boldogságot előmozdítandják e vagy sem. Mert gyakran egy vagy más rendszabásnak sajátképi eredményei csak késő időkben tűnnek ki, 's nem ritkán megesik, hogy a' gyümölcs egészen más természetű, mint a' minő váratott. — Pillanati jótétek gyakran csak látszatlag 's mulólag javítnak az emberek' sorsán, 's rendszerint az irgalom' cselekedetei közzé számíthatók, millyeket, kivált mások' költségén, gyakorolni épen nem nehéz 's nem is jár érdemmel. Mindenek felett az erős akarat 's a' *tett* az, mi egyeseknek, valamint egész testületeknek javát előmozdítja, mit puszta szóval nem lehet véghez vinni, ámbár gyakran csak ezzel, t. i. a' puszta szóval, szeretnek az emberek megelégedni. Igy például ama' szüntelen panaszkodás a' magyar paraszt' sorsa felett, ki nem bir képviselettel sem saját ügyvéddel, puszta szó; 's a' *tett* az volna, ha velők a' földesurak, mint természeti véduraik, az országgyülésen belől és kivűl atyailag bánnának, őket védelmeznék, 's igy nekik, az ő javokra, az országgyülésen belől és kivűl igaz és legtökéletesb képviselőik lennének. Ez bizonyosan üdvösebb képviselet volna, mint ha a' tudatlan nép magának egy szinte tudatlan vagy pedig ravasz és önhaszonleső képviselőt választana, ki gyakran szántszándékkal zavarná a' vizet, hogy annál könnyebben halászhasson. — Különösen fontos, de szintolly nehéz a' jóllét' előmozditására szolgáló *eszközök*' megválasztása; még nehezebb annak megitélése, mi szerez valódi jóllétet és boldogságot; legnehezebb pedig, elhárítani azon akadályokat, mellyeket az illyes szándéknak a' fenálló rend, régi szokások 's erkölcsök, müveltségállapot, jól szerzett jogok 'stb, mindenfelől ellene gördítnek. Könnyű azt mondani, hogy a' magyar parasztnak nagy jótétemény volna, ha saját képviselőt küldene az országgyülésre, vagy ha tisztán 's határozottan tudná, mi adóval 's más egyéb szolgálattal tartozik évenkint, a' mostani önkényes és bizonytalan rárovások helyett: de a' gyakorlati kivitelnél ki fogna tetszeni, hogy az első azért nehéz sőt lehetetlen, mivel az ország' alaptörvényeivel ellenkezik; a' másodikat pedig minden sajátlagi képviselet nélkül rendtartás és méltányság mellett, a' szokott törvényes úton is elérhetni. — *mb* —

(Vége következik.)

Magyarország' gyapju- és juhkereskedéséről a' külfölddel.

„Magyarország' gyapju- és juhkereskedéséről" szándéklott munkámhoz szerencsés valék a' következő hiteles vámadatokat megkapni az $183^1/_6$ig lefolyt hat évről. Magában értetik, Erdélyországot is ide foglalva.

Gyapjubehozatal Magyarországba.

Esztendőkben.	Külföldről.	Ausztriai tartományokból.	Összesen.
1831	5,193,11 font	561,65 font	5,754,76 font
1832	5,437,74 „	1,990,68 „	7,428,42 „
1833	9,364,31 „	2,843,57 „	12,207,88 „
1834	10,362,57 „	3,731,16 „	14,093,73 „

1835	9,350,30	„	2,943,69	„	12,293,99	„
1836	11,814,58	„	3,004,38	„	14,818,96	„
Mindössze	51,522,61	„	15,075,13	„	66,597,74	„

Kivitel Magyarországból.

Esztendőkben.	Külföldre.		Ausztriai tartományokba.		Összesen.	
1831	3,863,48	font	129,122,56	font	132,986,04	font
1832	11,405,50	„	263,034,78	„	274,440,28	„
1833	15,032,46	„	245,384,13	„	260,416,59	„
1834	8,253,41	„	190,361,38	„	198,614,79	„
1835	10,602,35	„	221,309,30	„	231,901,66	„
1836	20,706,65	„	248,420,33	„	269,126,98	„
Mindössze	69,863,85	„	1,297,632,49	„	1,367,496,34	„

Juhok és kecskék.

Behajtás Magyarországba.

Esztend.	Külföld.		Ausz. birod.		Összesen.	
1831	6,772	darab	6,809	darab	13,581	darab
1832	24,003	„	20,133	„	54,136	„
1833	14,309	„	24,596	„	38,905	„
1834	26,770	„	27,350	„	54,120	„
1835	44,042	„	24,124	„	68,166	„
1836	76,123	„	37,560	„	113,683	„
Mindössze	202,019	„	140,572	„	342,591	„

Kihajtás.

Esztend.	Külföld.		Ausz. birod.		Összesen.	
1831	22,954	darab	186,959	darab	209,913	darab
1832	39,368	„	184,051	„	223,419	„
1833	19,636	„	191,224	„	210,860	„
1834	13,813	„	179,667	„	193,480	„
1835	25,976	„	193,050	„	219,026	„
1836	23,580	„	185,528	„	209,108	„
Mindössze	145,327	„	1,120,479	„	1,265,806	„

Hogy azonban ezen adatokból józan és bő hasznot vehessünk, szükségesnek látom, azoktól, kiknek a' következő viszonyokról pontosabb tudomásuk van mint nekem, némelly utasításokat kikérni:

Gyapju: 1.) Körülbelől hány mázsa közönséges, durva gyapju foglaltatik a' fentebbi kivitelsummában? Feltehetni e p. o., hogy 1836ban 200,000 mázsa finom, 's 70,000 mázsa durva gyapju szállittatott ki?

2.) Mit kell arról tartani, hogy mig a' kivitel esztendőnkint olly szembetűnőkép növekszik, hogy 10 év alatt, 1827től fogva, midőn 196,000 mázsa vitetett ki, több mint 70,000 mázsával, következőleg évenkint 7,000-rel növekedett: a' behozatal is 1831-től midőn 5,700 mázsa volt, szinte 15,000re, tehát majd három annyira emelkedett? Mennyi dolgoztatott fel ebből Magyarországban 's mennyi vitetett csak keresztűl?

3.) Az ausztriai tartományokbóli behozatal csekély; nevezetesb 's majd négyszer olly nagy a' külföldről. Mellyek tehát azon külföldi tartományok, mellyekből gyapju szállítatik Magyarországba? 's millyen arányt vehetni fel a' finom és a' durva gyapju' behozatalánál?

4.) Milly nagy lehet magában Magyarországban a' gyapjufelhasználás?

Juhok: 5.) A' fentebbi vámadatokban kecskék is foglaltatvák, Száztól hány kecskét kell számítani, hogy a' juhok' számát tisztán birjuk? —

6.) Magyarország' melly részeiből, 's hová hajtatnak ki legtöbb kecskék? 's honnan hajtatik be legtöbb Magyarországba?

7.) Miért növekedett a' behajtás annyira a' kitett 6 év alatt? holott a' kihajtás csaknem ugyanaz maradt? Lehet e a' behajtás' egy részét puszta átvitelnek tekinteni 's mennyit?

8.) A' ki- és behajtásnál száztól hány *finom* juhot lehet és kell számítani?

9.) Milly nagyra lehet Magyar- és Erdélyországban a' valóságos juhmennyiséget — még pedig a' finom és durva szőrűekét külön — közelítőleg tenni?

Az ezek felőli felvilágositásokat szívesen kérem a' *Századunk*ban vagy a' *Társalkodó*ban; mert más magyar hirlapokat olvasni nincs alkalmam, vagy pedig bérmentes levelekben közöltetni. Bécs, martius 2án. 1838. *Csaplovics János.*

Ismételt felszólítás.

A' mult évi 98ik számu Társalkodót olvasván, Fárnek ur' állításán, hogy az ó világ' polgári nem voltak olly hoszu életüek mint véljük, én is megakadtam, ohajtván tudni azon „kétségtelen adatokat", mellyekből kiviláglik, hogy a' régiek Ábrahám' idejéig egy évben 3 hónapot, azután 8 's József' idején túl 12 hónapot számláltak, — a' felszólítást azonban — közlésükre azoktól vártam, kik a' magyar Athenaeum' közelében élvén, mind a' vizsgálatra több móddal birnak, mind a' közlést hamarább teljesíthetik. Reményem nem csalt, az a' Századunk' 2ik számában csakugyan közöltetett, hol is együtt bölcsen jegyzi meg a' tudós felszólító, hogy azon kétségtelen adatok a' tárgy' méltóságát, 's érdekességét tekintve, nem leendenének közrehatás nélkül. Mind azáltal ohajtám hogy önalapokait is feltegye, mellyek eloszlatandó kétségűl szolgálhatnának a' Fárnek urtól teendő feleletben, — de tetszett azokat elmellőzni. E' közben a' Századunk' 11ik számában jött egy előleges felelet Fárnek ur' állítása mellett Βοιδρος urtól, de a' melly a' felvett tárgyat sem világosítja meg, annál kevésbé czáfolja az ellenkező véleménnyel tartóknak alapokait. Azért reménylem hogy a' t. felszólító nem veszi rosz néven, ha felszólítását kevéssel terjedelmesebben kivánom megujitni. Lehetnek, kiknek nem volt alkalmok e' tárgyról bővebben olvasni 's gondolkozni, azért kedves dolgot teend Fárnek ur, ha adandó feleletében ezen kétségeket is el fogja oszlatni.

1) Mózes minden iróknál régibb, tehát mikor a' maga idejebeli, vagy az előtti korszakról szól, mint puszta történetiró is, nagyobb hitelt érdemel Plutarchus- vagy Diodorusnál, kik olly sok századokkal élvén későbben, csak a' már mesével terhelt pogányságból merítették minden adataikat. — 2) Kik azt állítják, hogy az ó világban 3 hónap volt egy év, azok az esztendőnek négy főrészeire, tavasz, nyár, ősz és télre czéloznak; holott ezen részek közt keleten, hol az első emberek laktak, nincs olly tetemes különbség, hogy illy nemü időszámlálásra okot adhatott volna. — 3) Nem látom okát, miért Ábrahám után inkább nyolcz, mint három hónapot számláltak légyen egy évben. 'S ha ugy van, miért nem jegyzi meg ezeket Mózes? Miért zavarja-egybe az időket? Avagy nem tudhatta ő azt, ki mint irásaiból világos, nem csak adatokat birt az azelőtti időkről, hanem jártas volt az Egyiptomiak' tudományában is. — 4) Ki hinné azt, hogy az első együgyü emberek inkább a' csillagok, mint a' földi tárgyak után kezdették mérni az időt, eszökbe vevén, például, a' számokra olly szükséges gyümölcsök' érését. — 5) A' hold' változási ugyan előttök jegyzésre méltók lehettek, de nem hogy ahhoz szabnák az esztendőt, hanem inkább annak változásit szabnák az esztendőhöz, felszámitván például: hányszor ujul a' hold, mig egyszer érik a' gabona vagy más hasonló vetemény. Különben csak ugyan inkább

kellene hinnünk, hogy minden hónap egy esztendő volt a' régieknél, a' mi azonban Kottmeier szerint is képtelenségbe vezetne. — De mivel 6) ezen számítás sem lehetett állandó, csakhamar azon gondolatra jöttek az emberek, hogy ezen hold-változások után mért esztendőt egyesitsék a' nap' forgásival, mint a' sinaiak, kiknek majd 12, majd mint a' szükség kivánja, 13 hónapból áll esztendejek. Más keletiek pedig — valamint az arabok egész mai napig, — az esztendőt hat részre osztották, a' naphoz mérvén azokat, valamint a' hónapokat is. Maga Mózes is, ki az időmérésben magát kétségkivül az Egyiptomiaktól vett utasitás után szabta, mint egy kényszeritette a' Zsidókat a' *ve Adar* által, hogy 12 hónapból álló esztendejöket egyeztessék a' nap' pályájához, és igy kerüljék-el a' támadható zavart. A' honnan nyilványos, hogy keleten Mózes előtt jóval divatban volt a' csillagászat, mit a' legrégibb Chaldaeaiak' astrologiája is bizonyit, mellynek segedelmével az időmérés is már jókor meglehetős rendességbe jöhetett. — 7) Mennyire terjedjen tulajdonkép az emberi élet, nem tudjuk, rendkivül hosszu-életü embereket találunk korunkban is. Hát ha a' mi életünk csak azért olly rövid, mert megvesztegettük az emberi természetet, mind inkább eltávozván a' mesterkélt életmód által a' régiektől gyakorlott egyszerüségtől, 's megvesztegetve örökelvén azt a' lassankint megvesztegetett ősöktől, mit maga az irás is bizonyit, melly minél inkább közeledik felénk az ó világ' első századiból, annál inkább rövidíti az emberi életkort. Aetas parentum, peior avis, tulit nos nequiores. De egy rettentő közönséges vizözönnek egész maig lappangva uralkodható befolyása is sokat tehetett, melly hogy valaha csakugyan elborította a' földet, bizonyitják a' magas hegyek' ormain kiásott tengeri állatok' maradványit vizsgáló természetbuvárok. — 8) Azon hoszu élet az ó világban felette szükséges volt mind a' sokasodásra, mind a' müvelődésre nézve. Mert valljon szenvedhete e' szökést a' természet? Tapasztalás bizonyitja, milly nehezen vergődhetik valamelly tudomány vagy müvészet, a' mai fölvilágosodott korban is, nagyobb tökélyre. Mit fog Fárnek ur mondani ha kérdem: hogyan találtathatott fel már a' 4ik században, vagy számitása szerint mindjárt az 1ő század után az ércz-kovácsolás, mint Mózes 1ő könyve' 4ik részében emlittetik, ha a' minden isméret nélkül szükölködő emberek lassankénti tapasztalásukat hosszu élet-idejek alatt magok nem tökéletesithették? — 9) Fárnek ur szerint az özönviztől a' Bábel' építéseig 41 év alatt annyira megszaporodtak Noe' maradéki, hogy kénytelenek voltak egymástól elszakadni; 's e' korszaktól Ábrahámig egy század alatt, már állott Egyptom, már annyi virágzó nemzetek voltak a' földön. — 10) Mózes 1ő könyvének 18ik része, 10., 11., 12., 13ik verse szerint Sára mosolyog az Izsák' születéséről tett igéreten, és pedig azért, mert már magát arra idősnek találta. Hogyan? hiszen Fárnek ur szerint csak 30 esztendős sem volt. — 11) Mózes 1ő könyv. 11ik része, 14., 22., 's 24ik verse szerint Sale és Sarug 10, Nachor pedig 9 esztendős korukban nemzettek gyermeket. — De elmellőzvén számtalan illy előhozható kétségeket, jegyezzük meg 12) hogy Mózes maga megczáfolja a' Fárnek ur' „kétségtelen adatait", ha 1ő könyvének 7ik 's 8ik részeit egybevetjük. Mert amott a' 11ik versben azt mondja, hogy Noe' életének 600ik évében, a' 2ik hónap' 17ik napján nyiltak-meg a' mélységek, 's az egek' csatornái; emitt pedig az 5ik 13ik 's 14ik vers szerint a' hegyek' csucsai a' 10ik hónapban kezdtek látszani, 's miután még Noe huzamasabb időt töltött volna a' bárkában, életének 601ik évében, az első hónapban apadtak el a' vizek, 's csak a' 2ik hónap' 21ére szikkadt-fel a' föld' szine, — tehát látszik, hogy Mózes 12 hónapot számlál egy esztendőben. — Itt azonban nem azt akarám állitni, hogy a' régiek' időszámlálásmódja, a' mienkkel perczről perczre egyezik, 's a' világ' teremtésétől általunk kijegyzett korszakok pontosak, mert e' tárgyban egyetlen kútforrásunk, maga Mózes is csak kerekszámmal adja-elő az esztendőket, elmulasztván a' hónapok' 's napok' följegyzését; hanem hogy az az igazsághoz a' lehetségig közelít, még eddig bizonyosnak tartottam. Azért bátor vagyok én is szivesen kérni Fárnek Dávid urat, hogy kétségtelen adataival tanítson-meg az ellenkezőre.

Végre még βοΘρος urnak kellene valamit mondanom, de hiszen ő ellenem semmit sem szól, kivévén a' befejezést, melly igy hangzik: Reménylem Fárnek ur is tud „kétségtelen adatokat" — felhozni, mit nyilván fog is tenni, ha a' feleletet nem resteli." Hogyan? hát βοΘρος ur is „kétségtelen adatot" hozott-fel? 's hát Fárnek ur lehetne rest illy fontos tárgyban? 'S midőn szivesen kérjük, elmulaszthatná e minket „kétségtelen adatival" fölvilágositni? — De hogy lássák a' netalán németül nem értő olvasók is βοΘρος ur' Kottmeiertól vett „kétségtelen adatát," ime rövid értelme: Minthogy hihetetlennek látszik, hogy az óvilági olly hosszu élet-kor a' vizözön után rögtön annyira megkurtuljon; 's minthogy e' változást az életmódnak nem tulajdonithatni, mivel már Noe' idejében is eltávoztak az emberek abban az egyszerüségtől — sem magában az irásban róla fölvilágositást nem találhatni, e' nehézség' elhárítására különféle hipothesiseket gondoltak ki a' magyarázók. — Némellyek azért hónapos esztendőt vettek fel, mit hellyel-hellyel Diodorus szerint a' régiek is tettek. (Igy lehet magyarázni mikép 1200 évig is uralkodtak némelly Egyiptomi királyok.) Azonban e' számítás szerint a' vizözön előttiek nem éltek annyi ideig, mint a' maiak, némellyek már 5 éves korukban nemzettek gyermeket, 's a' vizözön világ' teremtése után csak mintegy 127 évvel történt. Mivel pedig Plutarchus szerint némelly népek 3 hónapot számláltak egy esztendőben, mások ezt vették mintául, 's igy Ádám 232, Henoch 91, Mathusalem 248 évig élt. E' végső hypothesis különösen ajánlhatónak mutatkozik. — De semmi esetre nem is lehet megmutatni, hogy az esztendőkön a' mi naphoz mért esztendeink értetődnek, valamint azt sem, hogy a' Teremtés' könyv. 1ő részében egy nap 24 óráról álló időszakot jelent." Ime kegyes Olvasó! ez-azon „kétségtelen adat." Végre több irókra utasít βοΘρος ur, kik szintugy tapogatóznak mint Kottmeier, 's kiknek mindössze sem lehet Mózes' számítása ellen több hitelök, mint Fárnek ur' puszta állításának. — Jegyezzük-meg még azt is, hogy ezen hypothesisek ama' számtalan ezredeket fitogtató némelly keleti, 's kivált Egyiptomi irók' magyarázhatása miatt gondoltattak ki. De ki ezen nemzet' hiu dicsvágyát, babonaságit, magát emelő 's örökitni szándékló erőködésit isméri, az ugyan annak hagymáz képzeményei miatt Mózes' irásiban nem fog szükség nélkül kétséget, vagy épen költeményt keresni. Előttünk az irás szent legyen. Annak betüszerinti értelmétől csak akkor szabad eltávoznunk, ha más helyek a' kérdés alatt levőt kétségtelenül felvilágositják, vagy az képes, példázatos levén, tulajdonképen véve a' józan értelemmel és más világos helyekkel 's adatokkal ellenkeznék. Máskülönben ahhoz szigoruan kell ragaszkodnunk. Mert ha játszi elménk' tárgyává tétetik, azonnal merő emberi véleménnyé fajul, melly semmi esetre nem adhat nyugasztó tanácsot, 's minden törvénye az elmék' tarkaságához képest értelmetlen hangzik el, melly józanon gondolkozó embert nem is kötelezhet. *Egy szatmári gymnasiumi tanító.*

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

22. szám. Martius 16.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838..

Szellemi változások Francziaországban.

E' czim alatt az ágostai Allg. Zeitungban következő értekezés foglaltatik, melly éles felfogása, képei' dússága 's irásmódja' elevensége által minden szellemileg kimívelt olvasóinkat bizonyosan gyönyörködtetni el nem mulasztandja. Az elmés levelező igy szól:

„Elmondhatni a' franczia nemzetről, hogy most vedleni akar. A' vedlési állapot nem ad ugyan szép tekintetet: a' régi bőr ránczosan csügg az uj test felett, 's épen nem a' Hercules' vállain függő orozlánbőr' módjára; azonban valami jövendő rejtezik a' szerető természet' e' gondoskodása mögött. Némellyek csak a' jelennek ránczcsúfított állapotjára néznek, mások csupán jövőjét tekintik az ujjá születettnek; legtöbben megelégesznek, ha a' jelent elhurczolhatják. De mindezek fölött egy elmélő gondviselés lebeg, 's egy értelmes szem néz ki a' nemzet' fejéből, bármilly kellemetlenül ötöljék is szembe ez Agathodaemon, e' két lábon álló kigyóistenség. Kik a' ránczosságot káromolják, az átkozott aranyszellemet tüntetik ki, mellyben a' jelennel boldogul élők olly igen kedvöket lelik. *Macaire* Róbert nekik a' korszellem' előképe, 's valóban *Macaire* Róbert és *Musard*, lányszédelgés és dörgőgalopp*), érzéki durva kéj és bőrzei csalékony Eldorado-álmok, ezek a' kor' vezérlői. A' *National* hoszu gyászöltözetben siránkozik: mert oda a' köztársasági becsület; — a' *Gazette de France*, fejére tűzi a' fűzkoszorut: mert oda a' catholico-monarchiai jámborság. Ellenben gőgösködnek a' ministeri lapok, felfuvalkodnak a' doctrinairek: mert soha sem volt mélyebb csend; az egész birtokban Pactolus folyik és minden tartományt megöntöz. Mi több, a' vallás ismét napvilágra jő. A' pénzváltók, kik az udvarhoz járnak, a' doctrinairek, kik az udvari-, az operahangászat és Musard közt válogatnak, ezt mondják: az embernek vallással kell birni! Az előhaladók, a' parti social, a' saint-simonisták nem tépik ki hajukat mint a' republicanusok és a' szigorúbb legitimisták; nem szédelgenek a' jelen' álomtánczában, mint a' kéjbe merült ministerialisok és doctrinairek; nem kiáltanak fel: *tant mieux*! (annál jobb) a' *Gazette*-el, melly azon várakozásban él, hogy a' republicanusok és legitimisták egymást legközelebb megölelendik és a' juste-milieu is harsogva kiáltand közbe: *vive Henri V.!* (éljen V Henrik), mire aztán *Lajos-Filep* egyik, *Genoude* ur másik kezénél fogandják meg a' Gazette' szabadelmü-aristocrata-democrata-mysticai országának uj Messiását, őt a' trónra emelendők 's a' jövendő' királyává szentelendők. Nem, a' philanthropok a' jövőben már minden négert fehér-bőrünek, minden gályarabot jámborlelkü becsületes hazapolgárnak, minden szegényt munkásnak és vasárnap tyúkhust edegélőnek, minden beszédet emberbaráti érzelmekkel tömöttnek, minden embert az emberiség' papjának tekintenek, melly emberiség legközelebb minden népségnek helyébe toluland, ugy hogy a' földön nem lesz többé német, franczia, angol, kalmuk, hottentota, hanem egyedül csak ember. Tiresiasi pillanatokkal fogják fel azon időpontot, midőn a' régi és egyházi alakjában elélt kereszténység, mint ők kérkednek, hasonlókép bőrt váltand és uj deistai 's pantheistai embertanná alakuland; ekkor megjelenik az uj emberiség' egy saint-simonistai pápája, ekkor harmatozik az ég a' földre, a' kórházak vendégházakká lesznek, a' következmarában a' *providence*-t és az *être suprème*-et (isteni gondviselést és legfőbb lényt) prédikálják! Mint pislognának a' multkor' emberei, ha illy időket közelitni látnának! — Ez a' mi napi hőseink': a' komorkodók', világfiak' és elragadt nézők' háromhangu chorusa. 'S épen ez a' vedlés; épen ez tűnik fel mulandó gyanánt a' philosophusi szem előtt; de mégis valódi változás történik; — elmék kelnek ki a' nemzetből, a' jelennél jobb után sovárgók, kik a' mammonalaku és otromba éldeletvágyás, utálatos sybaritismusnak ellenállnak. A' jobbakban a' tudás' emelkedése utáni sovárgás él; jó erkölcsre és becsületre intő szózatok hallatnak, mert a' nyavalya legfőbb magasságát elérte. E' sejtő elmék a' vallásban külsőt és belsőt, symbolico-mysticus, belső, nem csak külső kapcsolatban látnak, az ésszel nem ellenkezőt, hanem azzal magasabb harmoniákban, és accordokban egyesülőt. Szellemileg biztositott szabadságot akarnak; sem academiai jármot a' tudás', sem kormányzási jármot a' hit' tekintetében; nem akarnak zsarnokságot, azaz semminemü és módu önzést bármi ürügy alatt. És ha egyszer az erkölcsi, tudományos, vallási szabadság mélyebb gyökeret fogtak verni, ha a' politicai kormányzási hazugok' és sophisták' törvényszerű szabadságai a' földből kigyomláltatandnak, csak akkor erősödhetik meg a' politicai szabadság, akkor születhetik valami komoly a' vitatkozások' ezen egész zsibárujából, mellynek formáival a' parancsolók mai nap gyermekbábkint játszadoznak.“

*) A' nevezett hangászok' igy czimzett két tánczszerzeménye.

Korunk.

(Vége.)

Épen nem veszedelmesek, sőt inkább hasznosak az illy tárgyak feletti viták akkor, ha olly férjfiaktól származnak, kik szellemi tehetség mellett gyakorlati ismeretekkel 's elegendő nyugalommal birnak. Illyen viták fölvilágositják az elmét, irtják a' balitéleteket, igazítják a' tévedéseket 's a' törekvésnek határozott irányt tűznek ki. Károsok ellenben, mihelyt a' mérséklet' 's bölcs óvatosság' útjáról eltérnek, ha balul értetnek vagy roszakaratú, vakbuzgó emberektől vezettetnek; akkor pedig épen veszedelmesek, ha pártdühöngéssé fajulnak el 's vakmerő és önző czélok' eszközül a' tömegek' elcsábitására 's fölingerlésére használtatnak. Jaj azon

országnak, mellyben az őrülésig izgatott szenvedélyek lázadást, kormánytalanságot és vérengző polgárháborút szülnek! Ott a' jog, a' vagyon, az élet nem kiméltetnek többé; ott a' tekintetet és hatalmat végre is csak egy, vagy egykettő ragadja magához, kik aztán semmi más vezérlőt nem ismérnek, mint a' legiszonyúbb szenvedélyekkel párosult önzést, dulakodnak a' hol tapsoló, hol siró tömegek' vagyonában és életében, mig egy Cromwell vagy egy Napoleon ragadja meg a' gyeplőt 's azt erős, de egyszersmind vas kézzel forgatja.

Igaz, hogy sokat el kell a' fiatalságnak nézni, melly sok ábránddal 's kevés tapasztalással birván és keblében az égető tettszomjat érezvén, könnyen oda fordul, hol tetterejének mezőt 's becsvágyának táplálatot reményl találhatni. Becsvágy szintugy vezethette Columbust Amerikába, mint tudomány vagy nyereségvágy; 's többnyire ez az, inkább mint a' honszeretet, miért a' katona vért és életet örömest koczkáztat. Már pedig a' fiatalság igen gyakran, sőt csaknem mindig azt hiszi, hogy nem becsültetik eléggé, vagy épen megvettetik; 's rendszerint heveskedésből, hiuságból, utánzásvágyból 's tapasztalatlanságból veszen részt a' divatos, de balgatag 's gyakran, fájdalom, veszélyes mozgalmakban; inkább a' vér' heve, mint rosz szándék cselekszi, hogy csillogó, de csalékony 's kárt okozó minták után indul.

Annál bűnösebbek azon már meglett korú, ésszel 's tapasztalással biró férjfiak, kik önző szándékkal a' fiatalságot bizonyos czélok' elérésére használják 's gyakran mint előcsapatot előre tolják: kik mérsékletet hordanak nyelvökön, de szivökben a' boszút, 's csak kedvező pillanatra várnak, hogy azt kiönthessék; férjfiak, kik a' becsvágyat a' becskórsággal cserélik fel, 's mig emberjogokról, polgári egyenlőségről, politicai türelemről szólanak, azalatt lenéznek, megvetnek mindent, ki velek rangra és vagyonra nézve nem áll egy fokon vagy véleményökben nem osztozik; olly férjfiak, kik hiuságoknak nagyravágyásoknak 's más mellékczéljaiknak elvöket, meggyőződésüket 's honuk' javát minden meggondolás nélkül feláldozzák 's a' zajos sokaság' pillanatnyi tapsát kötelességök' és lélekismeretök' elejébe teszik. — Még vétkesebbek azok, kik a' kebleket előre kikoholt terv szerint ingerlik, a' fogalmakat megzavarják, végre az engedelem' megtagadására 's fellázadásra bujtanak. Megvetést érdemelnek pedig azok, kik pénzért és jószágokért hazájok' javát elárulják. — Ellenben mennyi tiszteletre méltók, kik a' jog' és igazság' érzetében férjfias elszánással, lélekismeretesen és tántoríthatlanúl állják ki e' harczot, hazájok' igaz javának előmozditásában sem fenyegetés, sem gúny, sem a' sokaság' lármája által nem hagyják magokat elrettenteni, hanem mindenütt és mindenben kötelességöket 's meggyőződésüket tartják szem előtt!

Ki nem ismér e' képekben korunknak számos embereire, irányzatira?... Csupán az a' kérdés, valljon e' mi jelen korunk uj 's mindeddig ismeretlen kor e? Némelly formáira talán, de bizonnyal nem az lényegére nézve. Tekintsünk vissza a' multra, kérdezzük meg a' kor' nagy tanitóját, a' historiát, 's minden régi és újabb időkben a' mostaniakkal hasonlóságot fogunk találni. Mindenütt látni fogjuk, mire vezetnek az illyes fogalmak és szenvedélyek Athenében szintugy mint Rómában, Angliában szintugy mint Francziaországban 1790 körül; 's látjuk legujabban, hova juttatá önzés és pártdüh a' szerencsétlen Spanyolországot. De egyszersmind azt is látni fogjuk, hogy minden időben csak a' vallásnak 's a' törvények' szigoru alkalmazásának sikerült a' szenvedélyek' dagadó folyamát lecsilapítani 's a' túlfeszült képzelet' izzó lávaömléseit meghűteni. 'S kit illetne e' két hatalmas fék' 's békitő szer' kezelése és védelme mást mint a' kormányokat, mellyek e' végre elegendő erővel felruháztatvák? Igaz, hogy maga az anyagi erő e' nagy czél' elérésére még nem elég, mivel az magában elnyomhat ugyan, de még nem győz. Bölcseség, igazság, mérséklet álljanak még a' kormány mellett, 's ezek neki tiszteletet, bizodalmat fognak szerezni.

Tisztelet és bizodalom tehát a' kormánynak, a' törvénynek, a' vallásnak! — 'S kinek is volna erre nagyobb oka mint nekünk magyaroknak, kik olly nagy befolyással birunk a' törvényhozó 's birói hatalomra? A' magyarnak nemes, emberszerető szíve van. Tegyük félre a' haragot, a' gyülöletet; ezek nálunk nem népszerűk 's csak elfogultságot, vakságot szülhetnek, mik ismét könnyen kárt okozhatnak. Engeszteljük ki a' kebleket; a' helyesen alkalmazott erő a' legellenségesb eleméket is egyesítheti, használhatja. Müveltség, értelmiség, józan fogalmak, hűség, egyenesség, mérséklet és kegyelem azon erények, mellyekkel a' törvényhozónak és birónak ékeskednie kell, mert kegyelem nélkül nincs élet, igazság nélkül nincs itélet, itélet nélkül nincs tudomány, tudomány nélkül nincs tapasztalás, és tapasztalás nélkül nincsenek practicus törvények. Legyünk türelmesek. Ez nem gyengeség' jele, hanem a' megfontolás' bölcsesége; nem a' jogtalanság' eltürése, hanem fogalmaink' zabolán tartása, melly nekünk mit sem árt. Ne örüljünk a' párt-zavaroknak, mellyek, szélesztvén az erőt, csak gyengíthetnek minket. Irtsuk ki a' balitéleteket 's kerüljük a' véleménykényszerítést, azaz, világositsuk fel nyugodtan az elméket 's engedjük meg kinekkinek, hogy nézeteit szerényen 's kimélettel előadhassa. Mert valljon joggyakorlás e az, midőn valakit csak azért nem akarnak kihallgatni, mivel talán nem a' sokaság' ínye szerint beszél? vagy *szabad* választás e az, mellyet pénzzel, sőt fegyveres erőszakkal csikarnak ki? Győzzük le hiuságunkat 's hódoljunk a' rendnek. — A' *Courrier*, egy igen szabadelmű franczia lap, ezt irá a' minap: A' fenyiték szintolly szükséges a' véleményeknek, mint a' hadseregnek. Olly kamarában, hol mindenik követ beszélni vágy, csak elhangzó szavak vannak, de valóságos vitatkozás nincs*). — Csak igy érhetjük el, hogy a' mi korunk, a' vitatkozások' kora, ne legyen veszélyhozó; csak akkor várhatjuk, hogy az utóvilág ezt mondja korunkról: Az egy mozgalmas, viharos időszak volt; de bölcseség és igazságszeretet lecsilapiták a' vihart, előmozditák a' polgári jóllét' kifejlését, 's igy az épen nem volt egészen elveszett kor! — — *mb* —

Misz Martineau' közleményei Amerikáról.

Misz Martineau éjszak-amerikáróli érdekes munkájában e' status' különféle viszonyai felől olly módon szól, melly nekünk egynél több uj felvilágositást nyujt. A' színesek' ottani polgári viszonyairól következőt mond: „Még mielőtt Uj-Angliába jövék, azt beszélte egy bostoni előkelő, kivel a' Missisippin összejövék, hogy a' színesek Uj-Anglia' statusaiban a' legjobb bánásmódot tapasztalják, és hogy gyermekeik különösen számukra alkatott iskolákban neveltetnek. Én máskép találtam. Vannak igenis Uj-Angliában a' színes gyermekek' számára iskolák, de most már elzárva vagy lerontva voltak, vagy hengereken gördittettek ki egy olly szelíd status' határain, melly nem akará megengedni, hogy színes polgárai neveltessenek is. — Egy színes polgár családostul együtt

*) „La discipline est aussi nécessaire aux opinions qu' aux grandes armées. Dans une chambre, où tous les députés tiennent à parler, il n'y a que des paroles perdues, il n'y a point de débat.“

saját templomi-padából kivettetett, minthogy fejér rokonai azt hivék, hogy színesnek oldala mellett nem tiszteltethetik általok az Isten. Hogy egy színesnek fejér rokonával egy asztalnál nem szabad ennie, hogy számára egy külön karzat a' templomban kijelelve, hogy collegiumokból, köz tisztségekből, mesterségekből, tudományos társaságokból ki van zárva, 's általában semmi társaságban nem mutatkozhatik, ha csak sértéseknek ki nem akarja magát tenni, ez minden idegen előtt épen olly különösnek tetszhetik, mint azon számos egyéb méltatlanságok, mellyeknek a' színesek minden amerikai előtt ki vannak téve. Még nem régideje nyilatkoztatá egy bíró Connecticutban a' törvényszék előtt, hogy ő nem tekinti a' színeseket törvényes polgároknak. Természetesen jobb gondolatokra hozák; de már elég tanusága ez, a' színesekről milly nézetek elterjedvék, ha még birók is illy véleményeket nyilvánítanak. —"

„A' mi Amerika' egyéb állapotját illeti, ugymond Misz Martineau, az europai sokáig nem tud ottan eligazodni. Itt a' gazdagság utáni bohó kapkodással és a' természeterők' szintolly hatalmas müködéseivel találkozik. Itt minden segédkezet nyujt, uj teremtmények' alkotására, 's a' végetlenségig menne, ha azon csudákat, mellyeket a' természet még az ottani vadonokban is fejt ki, előszámlálni akarnók. — Anyagi gazdagságaikra nézve megmérhetlenek az egyesült statusok, és lakóik' különnemű származásai nem csekély hasznokat nyujtanak az országnak. *Bármilly nagyon hizelgő legyen is valamelly nemzet' kevélységének, hogy az egy köz törzsöktől veszi eredetét, végre még is csak jobb, ha több nemzetekből van szerkesztve.* Mihelyt azok anyagi és szellemi tulajdonok által kitünnek, mihelyt a' nemzeti előitéletek elenyésznek, 's a' lelki segédforrások szaporodnak, a' nemzeti character magától kifejlődendik. — Az egyesült statusok' legérdekesebb személyes köreihez tartoznak az ugynevezett remeték (*solitaries*), magányosan lakó családok, nem egyes emberek. Egyszernél többször valék életmodjok' tanuja. Igy látogaték meg Uj-Hampshireben egy családot, melly már negyvenhat éve a' világtól egészen elkülönzötten élt, és embert soha sem látott, ha csak nyári hónapokban néha egy utazó oda nem tévedett. Dél-Carolinában a' fiak korán átveszik a' földeket és rabszolgákat, a' lányok pedig majd gyermekségökben férjhez mennek, ugy hogy nevelésök tulajdonkép alig kezdethetik meg, és korábban is végeztetik, mint akárhol. A' legmüveltebb termesztők és gyarmatosok ez uj kerületekben minden másról hamarább gondolkoznak, mint a' nevelésről; de máskülönben nem is jőnének ide. Épen olly mulatságos mint szomoru, az e' vidékekbeli fiatal embereket vizsgálni. Némellyek, kik magukat jobb életmódra tartják képeseknek, elégedetlenek; mások pedantok; némelly fiatal lányok regényesek, és mindez gyakran annyira megy, hogy az idegen majd kénytelennek hiszi magát, a' felötlő mindezen jelenetek' és személyek' valóságán kételkedni. Azon kevés jobb nevelésüek, kik pénzt szerezni ide jőnek, átlátják ugyan az itteni nevelésmód' kábaságát, de tudják, hogy illy társaságban csak akkor becsültetik az ember leginkább, ha a' leggyorsabban tud gazdagsághoz jutni. — A' négerkalibák' látogatása Dél-Amerikában utálatot gerjeszt, bárhol lássuk azokat. Valami medium azok egy majomistáló és emberi lak közt. A' velők született jó-ízlés, melly által különben a' négerek kitünők, itt egészen el van enyészve. A' sötét-barna, czélszerütlen, kis kalibák, a' tüz körül kuporodó kisdedek, a' felnőttek' állatias magaviselete, az öregek' baromi öröm- és haragkitörései, mind egyenlőn utálatosak. Valamivel vidámabb lesz a' látmány, ha a' kisded feketék a' napnál a' kalibák előtt játszanak, de különben egy őrültek-házban sokkal kevesbé fájdalmas a' látogatás, mint egy gyarmatnak valamelly négerlakhelyében."

Franczia journalisticai furcsaság.

Már néhányszor mulattattuk olvasóinkat a' franczia journalistica' botlásaival; így tavaly a' *bardievi* fürdőről, a' *rabszolgákról* és hg. Metternichnek *Polotechaj* urhoz intézett leveléről, az idén pedig az *éjszaki* felső tábláról 'stb. Szolgálunk jelenleg egy nem kevésbbé csodálatos meséről, melly a' „*L'Echo francais*" f. e. 55dik számában febr. 22dikén olvasható, 's így hangzik:

„Bécsből febr. 9kéről ezt irják: Magyarország' királyi kormánya a' nagy országgyülést, mellynek legott (incessament) kell vala megnyittatnia, jövő october' 1sejére halasztotta. Ime a' körlevél, mellyet a' kormány e' tekintetben Magyarország' vármegyéihez bocsátott:"

„„Megfontolván azt, hogy a' tél' zordonsága 's a' Duna' áradásai a' közösülést Magyarország' belsejében nehezítik, sőt majd lehetetlenné teszik a' mostani időszakban; megfontolván, hogy a' tavasz' kezdetével következnek folytonosan a' mezei munkák, a' vetés, a' szőllőmivelés, az aratás, a' szüret 'stb. mik az időt igen drágává teszik a' földtulajdonosokra nézve; tudva lévén, hogy Magyarország' követeinek nagyobb része földbirtokos, hogy ezek foglalatosságaikban elakasztva 's megkárosodva lennének, ha kényteleníttetnének az országgyülésben ülni, a' helyett hogy érdekeiket előmozdítsák: a' kormány a' magyar nagy diaetának összejövetelét jövő october hó' első napjára halasztja. Ezen országgyülés' helye most is, mint annak előtte, Pozsony városa leend.""

„A' magyarhoni hírek legkevesbbé sem kedvezők; a' földindulások, a' Duna' kiöntései, a' nagy hideg 's a' sok hó tetemes pusztításokat okoznak, a' mihez még járul a' parasztok' zendülése, melly egyike Magyarország' legnagyobb ostorainak. Több vidékeken a' parasztok még a' rendes szakmányt (robotat) is megtagadják, ugy hogy katona-erőhez kell nyulni rendrehozásukra. Sokan közülök teljességgel nem akarják magokat a' törvényes hatóság alá vetni, 's a' nagy hideg' daczára a' hegyekben 's erdőkben keresnek menedéket, azértis félhető, hogy elérkezvén majd a' szép időszak, haramja-csoportokat képzendenek. Leginkább a' pandurok, magyarok és czigányok (les Pandurs, les Madgiars et les Tsigans *) nyilvánítnak lázadás-szellemet, mig Magyarország' és Erdély' szláv népségi az ország' törvényeinek 's intézkedéseinek lélekisméretesen hódolnak. Közönséges a' meggyőződés, hogy az országgyülés, mihelyt össze leend hivatva, orvosolandja a' betegségeket, mellyekben Magyarország szenved. — A' görög szertartásu papság, melly hamisan vádoltatik a' nép' fellázasztásáról, buzgósággal 's hajlandósággal támogatja a' törvényhatóságokat 's földesurakat; közbenjárása mindenkor hathatósb a' fegyvererőnél, mert e' clerus határtalan befolyással van a' parasztok' indulatjára, kiknek nagyobb része a' görög szertartást követi." (Sic!)

Reform.

A' fellázasztás (Revolutioniren) annyi mint az országok' és törvényhozatalok' kifejlődésének feldulása, felforgatása! Ha ez áll, valljon lázasztanak e fel többet felülről vagy alulról?! — A' nép és uralkodó nemzetsége közti nagy egybeköttetés az örökösmonarchiában egyedül a' történetirás által szentesittetik. Az örökös-

*) Hihetőleg czigányok értetnek itt, noha tulajdonképen a' czigány francziaul *bohème*, *bohémien*. *A' szerk.*

monarchia' szentsége a' történeteknek egy a' nép' belső érzetében élő nagy természet-szemlélésen alapul, melly a' történeti alakokban belső szükséget és azok' kifejlésében egy isteni világrend' menetét' isméri meg, melly ezokból a' monarchia' szerkezetét és az uralkodónemzetség' történeti egybeköttetését a' népélettel nem esetlegesnek, hanem maga az Isten által szentesített 's az ország' legbensőbb természetében alapult léteges egybeköttetésnek tekinti. Csupán történeti álláspontból lehet megmutatni, hogy az „Isten' kegyelméből" 's a' fejdelemség' és királyság' isteni jelentősége igazságon alapulnak. — Ám ha magok az uralkodók szétszaggatják a' történeti köteléket, melly őket a' néppel egyesíti, ha magok megsértik az ország' történeti kifejlésének szentségét, szent maradhat e még akkor méltóságuk? Mi jogra támaszthatják akkor uralkodásukat? És mi más a' trónbitorlat mint nem történeti jogra épített uralkodás?! — A' korlátlan népfelsőség természetes szülötte a' korlátlan fejdelemfelsőségnek, melly akkor jöve létre, midőn a' nép- valamint a' fejdelemjog' Istentől eredettségét megismérő történeti elv elveszteték; mert egyik egyoldaluság örök természettörvények szerint létre hozza a' másikat, mint szükséges ellentétét. — A' franczia revolutio az országoshatalom' és a' népélet' minden egyes műszereinek eltörlésével, minden individualis községek- és országos testületeknek, a' fő- 's tartományi rendeknek, az önálló országos testületeknek megsemmisítésével kezdődvén, az országszerkezet' teljes felbomlásával végződött. — Törvényhozásaink közül olly soknak reformjai másképp kezdődtek e? 'S mikint fognak végződni?! — Ha az ország' egész individualis szerkezetét elrontjátok, azt hiszitek e, hogy a' monarchiát, az összes országszerkezet' e' legindividualisabb műszerét, az egésznek szétbontásában egyedül fentarthatjátok?! — *Schulz H.*

Mi a' nép.

(Rövid eszmékben.)

Hová a' szerencse fordul, oda hajlik a' nép' kegye is.

A' nép' itélete soha sem marad középúton. Emel és megbuktat, istenít és gyűlöl. Egy sokfejű állat a' nép, egy szüntelen apályban és áradásban levő tenger.

Ha a' nagy tömegre, mint az minden országban és minden időben volt, egy futólagos pillanatot vetünk, hajlandók leszünk, azt minden helyen és minden időben egy csudálatos ellenmondásokból összerakott ugyanazon lénynek nyilatkoztatni. Ugy találjuk, hogy az váltva állandó és változékony, jótevőjeit szenvedélyesen szerető 's egyszersmind háladatlan irántok, jámborlelkű és dühöngő, makacs és vezérelhető; szeretetében kicsapongó és gyülölségében engesztelhetlen.

Kerüljétek, a' mi csak a' népnek tetszik: lármával határoz az, nem értelmes fontolással. *Thucydides.*

A' nép nem fontolgatva, hanem zuhatag gyanánt rohan a' dolgokhoz. *Herodotus.*

A' népnél nincs tanács, okosság, megválasztás, szorgalom — önkény szerint itéli a' legtöbb esetet, illedelem szerint keveset. *Cicero.*

A' nép hajlandó a' gyanuskodásra, könnyen hiszen és megragad minden ujat, főkép ha szomorító, — a' hallottakat kivitt igazság gyanánt veszi. *Tacitus.*

Hasonló rajzolatok találtatnak Livius', Salustius', Seneca' Curtius' 'stb. irataiban.

A' ki jótéteményt nyujt, mond lacedemoni *Chilo*, felejtse el, és ki elfogadta, mindig emlékezzék rá. Egészen másképp van ez azonban a' népnél. Magasztalja és tulbecsüli a' jót, mellyet másoknak nyujt; és kisebbíti, elfelejti mindazon szolgálatot, mellyet neki tettek.

Anacharsis, egy szittya bölcs, igy szóla az atheni gyülekezetekről csudálkozva: „Itt a' bölcsek teszik az inditványt, 's a' bolondok határoznak." *Fenelon.*

Egy franczia zsebkönyvben igy festetik a' nép: Mindent teszek, 's még sem vagyok semmi. Cselekszem jót és cselekszem roszat. Mindig engedelmeskedem, mikor parancsolok. Többet adok, mint elfogadok. Nevemben alkottatik a' törvény; és ha ütök, önmagamat ütöm.

Valódi népháláról kevés tanuságot lelünk a' történetekben.

A' nép egy hívtelen és állhatatlan gyámol. Ez okból mindenre használható. *Goldsmith.*

Soha sem éri fel a' nép a' szabadság' valódi fogalmát. Szabadságért kiáltoz, a' nélkül hogy tudná, miben áll az.

Mind a' mellett, hogy nagyon szeretem a' szabadságot, mégis inkább kivánok egy orozlán' körmei alatt, mint szakadatlan kitéve lenni ezer patkányok', polgártársaim', fogainak. *Voltaire.*

Teljes szabadságot engedni a' népnek, épen olly ártalmas, mint teljes szolgaiságot róni rá.

A' nép sem egész szabadságot, sem egész szolgaiságot nem birhat el. *Tacitus.*

(Folytattatik.)

Igazítás.

Peregriny Elek ur a' *Századunk*' ez évi harmadik számában a' 22. lapon állítja: „Majland, olaszul Milano, Lombard-Velencze' fővárosa, eredetét az etruscusoknak köszöni." *Livius*, V. k. 34. része' végén az Italiába Belloves alatt bekelt gallusokról ezt irja: „Quum quo in loco insederant, agrum Insubrium appellari audissent cognomine Insubribus pago aeduorum; ibi omen sequentes loci condidere urbem: *Mediolanum* appellarunt", 's igy szerinte Majlandot vagy Milanot, mivel ez Mediolanum, fenéktől kezdve a' gallusok vagyis czelták építették. *Várady János.*

Tolvajok.

Liverpoolban 4200 nő és 4520 férfi gonosztevő van; ez utóbbiak közt 2270 van a' tolvajságot mesterség gyanánt üző, a' többi csak nyert alkalomkor lop; mindannak, a' mit egyesített erővel eltulajdonítnak, összes summája ez év' folytában nem megy kevesebbre 4,900,000 tallérnál. 1815-ben 13,506 személy fogatott be, és 2138 állittatott itélőszék elébe. Ugyanaz évi juliusban 914 tolvajt födöztek fel, még a' 18-dik éven túl nem haladottat, 's azon időben 1500 ismért tolvajok ültek börtönben. 1836-diki juliustól 1837-diki septemberig 2339 még nem tizennyolcz éves tolvajt zártak fogházba.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

23. szám. Martius' 20.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Felelet.

Kunoss ur' válaszára.

Kunoss ur felszólításomra adott válaszában *közönséges törvényszéki polgári magyar törvényem*' fő osztályai, t. i. az egésznek négy könyvre, és mindegyik könyvnek fő részekre osztása ellen kifogást nem tevén, következőleg, minthogy követelt rendszerelleni botlásaimnak egyenkénti kijelelésére és kivivására volt felszólitva, a' fő felosztásoknak, mellyek mégis a' tudományos rendszernek leglényegesb részeit teszik, hibátlanságát elismérvén, csupán csak néhány tárgyat jelel ki, mellyek vélekedése, vagy mint ő mondja, meggyőződése szerint munkámban nem illő helyen állanak, vagy is más szavakkal, munkám' követelt rendszernélküliségének, jelen válaszában is szóval ismételt vádjától tettel eláll, és csupán azt iparkodik kivívni, hogy a' tárgyaknak rendszeremhez illesztésében néhol hibáztam. — Ha Kunoss ur az igazságot, melly' mindenek fölöttiségének válasza' végén szóval hódol, szívére vévén, munkájának előszavában azt mondotta volna: hogy abban azon hiányokon, mellyek törvénytudományunkról eddig kijött magyar munkákban némelly tárgyaknak, véleménye vagy meggyőződése szerint, nem illő helyen álló előadása által léteznek, segíteni igyekezett, és munkája' birálatának czáfolatában szinte ezen értelemben nyilatkozott volna; bizonyára sem birálója Georch, Kövy, 's Szlemenics' munkáit meg nem emlitette, sem én hozzá felszólitást nem intéztem volna, minden okos ember bélátván azt, hogy emberi műv teljesen tökéletes nem lehet.

Ezeket itt átalánosan előre bocsátván, lássuk már, valljon valóban botlások e azok, a' miket munkámban Kunoss ur azokká bélyegez.

Kunoss urnak munkám elleni vádjai e' következők: 1) Hogy én a' személyekről szóló Iső könyvemben, jelesen annak az önállásu személyekről értekező Iső részében önállásu személyek közzé a' fejedelmet és annak törvényt álló képviselőjét, a' királyi fiscust, a' nemeseket, a' városi polgárokat, és a' szabadosokat számítván, egy szakaszban egy egyes személyről, a' kir. fiscusról, háromban pedig a' nemesekről, városi polgárokról, és szabadosokról, tehát egész nép osztályokról értekezem, továbbá hogy munkám I. könyve' II. részében az úri hatalom alatt egy szakaszban a' szolgákról, másikban a' jobbágyokról, és igy ismét egy néposztályról tanítok, következőleg személyekről tanitásomban egyes személyeket egész néposztályokkal, láthatólag minden fő elv és helyes rend nélkül, összekeverek. — 2) Hogy az atyai hatalomnak ismértetését, és a' szülőknek és gyermekeknek kölcsönös igazait előbb terjesztem elő, mint az atyai hatalomhoz jutásnak módjait, jelesen a' törvényes gyermeknemzést és annak kútfejét, a' házasságot, holott mindenki ugymond, előbb jegyes, előbb házas, mint atya. — 3) Hogy a' korona 's más királyi javakról az első könyvben a' királyi fiscus alatt szólok, jóllehet ezen tanitás, tulajdon felosztásom szerint is, a' második könyvbe tartoznék. — 4) Hogy a' vadászatot, madarászatot, sőt halászatot is az eredeti jószágfoglalás' czíme alatt adom elő, jóllehet Verbőczy 1ső r. 24 cz. a' halászatot nyilván a' birtok' haszonvételei közzé számítja, és ha következetesek akarunk, ugymond, lenni, a' madarászatot és vadászatot a' cserjék és erdők' haszonvételei közzé kell számitnunk. — 5) Hogy a' sajátainkkal egybekötött törvényes terhek' czime alatt a' leányi negyedről, hajadoni, özvegyi 's hozományi igazságról, és a' házassági törvényes jutalomról értekezem, ellenben pedig a' nem tilalmazott investitiókat, 's az igazságos követelményi adósságokat oda nem számítom. — 6) Hogy a' házassági kötésbeli jutalomról is a' most érdeklett czím alatt szólok, jóllehet követelt rendszerem szerint a' kötéseknek vagy is egyezségeknek a' harmadik könyvbe kellene tartozniok. — 7) Hogy munkám' II. könyve' 1ső részének tárgyául a' jószágszerzésnek módjait teszem, és mégis az örök cseréről és adásvevésről a' III. könyvben az egyezések és szerződések között szólok. Végre — 8) Hogyha már a' vagyonszerzés' elvét választám jószágokról szóló könyvemnek alapjául (a' sajátszerzés' módjait választám jószágokról szóló könyvem' első részének tárgyául, kellett vala mondania); annak két módját kellett volna először is megkülönböztetni, az örökös és ideiglenes vagyonszerzést, és mind a' két rendbelit ott előterjeszteni.

Az első vádra nézve azt, Kunoss uron kivül talán, senki sem fogja tagadni, hogy a' ki közönséges törvényszéki polgári törvényünkről, jus judiciarium civile, irt munkájának egyik fő osztálytagjává a' személyeket és azoknak személybeli különbségökből eredő külön jogait teszi, annak, ha következetes akar lenni, nemcsak az egész néposztályokról, hanem mindazon, habár egyes, személyekről is kell ottan szólani, kiknek ezen törvény körébe vágó különjogaik vannak; minthogy tehát a' fejedelem közönséges-törvényszéki polgári törvénybe vágó legjelesb és legnagyobb kiterjedésű különjogokkal bir, őt és, a' kiben ezen jogai összepontositva vannak, a' királyi fiscust helyes rendszer szerint a' személyekről tanitásból kihagyni nem lehet, valamint szinte hasonló oknál fogva a' szolgákat sem. — Lám Kunoss ur maga is polgári magánjogának első könyvében a' pórságról, polgárokról, szabadosokról, nemesekről, országnagyokról 's egyháziakról, vagy is néposztályokról tanít, és mégis nem néposztályokról is, úgymint a' jegyesekről, házasokról, törvényes és törvényesitett gyermekekről, gyámokról, árvákról, sőt egyes személyekről, például 86dik lapján a' nádornak, bánnak, 's tárnoknak külön jogaikról is értekezik. Azt pedig, hogy az épen most mondottaknál fogvást hogyan irhatta Kunoss ur válaszában e' következő szavakat: „Különösen mi

a' királyi ügyészt illeti, róla szintúgy nincs helyén az első könyvben szólni, mint nem volna p. o. a' *személynökről*, a' *bánról*, a' *tárnokról*, vagy más, illy főhivatalt viselő, 's mint illyen, különös jogokkal biró személyekről" — értse a' ki tudja, de én nem értem. Vagy talán az illyen tanítások szerinte csak másoknál rendszernélküliek, ő nála pedig rendszeresek?

A' második váddal, úgy tetszik, csak kegyes tréfát akart Kunoss úr üzni, hogy az olvasó elmés ötletein kaczaghasson; mert abban mégis komolyan botlást ő sem láthat, hogy az atyai hatalomról értekezvén, először annak, mint főtárgynak, mivoltát, azután a' hozzájutásnak kútfejeit, és végre megszünésének módjait magyarázom. — Nem is tudom, mit mondana Kunoss ur, ha valaki, az ő okoskodását követvén, munkáját annál fogva rendszernélkülinek vitatná, mert a' szülei hatalomról előbb tanít, mint a' gyermektörvényesitésről, holott a' törvényesités, mint ok, a' szülei hatalmat, mint okozatát, megelőzi.

A' harmadik vádra nézve: mindenki tudja, a' ki törvényünkben valamennyire jártas, hogy több ollyan tanítások vannak, mellyek törvényünknek több tárgyaiba vágnak. Ezeket logicai botlás és erőszakos beszúrás' vétke nélkül akár egyik akár másik ollyatén tárgynál elő lehet terjeszteni. Én az illyeneket azon tárgynál szoktam előadni, hol az által az előterjesztésnek világossága tetemesben nyer. — Illyen tárgy a' fejedelmi javak' természetéről tanitás is, t. i. ezen javaknak jogbeli természete különféleségökhöz képest különböző lévén, reájok nézve a' királyi fiscusnak jogai különbözők, és így azoknak világos értelmére igen czélirányos ezen jószágok' természetének különbségét a' királyi fiscusnál szóló értekezésben előterjeszteni. — Illyesmit minden követelt egyedüli rendszerességre mellett maga Kunoss ur is teszen munkájában. Így például az eljegyzésről, a' házasságról, a' szolgákról első könyvében értekezik, jóllehet az eljegyzés és házasság valóságos szerződések lévén, és egyik ember másiknak szolgájává, a' kényszerített szolgaságnak kevés eseteit kivéve, szinte szerződés által tétetvén, az ezekről tanítás a' szerződések közzé is tartozik.

A' negyedik vád csak akkor volna alapos, ha azon jegyek, mellyek az eredeti foglalás' képzetéhez tartoznak, a' vadászat, madarászat és halászatban fel nem találtatnának, a' mit mégis Kunoss ur sem állít. — Sőt épen akkor követtem volna el logicai hibát, ha Kunoss ur' utmutatása szerint a' vadászatot és madarászatot a' cserjék' és erdők' haszonvételei közzé számitottam volna, törvényeink szerint a' határ' nem tilos részében ollyanok is sajátjokká tehetvén vadászat vagy madarászat által a' vadat, kik a' határnak nem urai, 's kiknek cserjéjök és erdejök nincsen.

Az ötödik vád egyedül a' *törvényes terhek*' jelentésének elcsavarásán alapul, mellyet annyival kevesebbé lehetett az igazságosnak látszani akaró Kunoss urtól elvárni; mivel minden félreértés' eltávoztatása végett mindjárt az érdeklett értekezésemnek elején nyilván kifejeztem: hogy törvényes terhek alatt azokat értem 's értetni akarom, mellyeket sajátainkkal egyenesen maga a' törvény kapcsol össze. — Az érdeklett szavak' ezen valódi jelentésének visszaállitása által szemlátomást maga semmiségébe rogyik a' válaszoló urnak ezen egész vádja. — Az pedig, hogy az általam ide számitott terheknek birtokosai már eredetileg ki vannak jegyezve, épen egy ok arra: hogy e' terhek másféle terhektől elválasztva sajátaink' törvényes tulajdonai, attributumai, között külön előterjesztessenek.

A' hatodik vád szavaira nézve ugyan megáll, de nem Kunoss ur által neki adott értelmére és következtetményére nézve. Tudniillik a' házassági kötésbeli jutalomról, de dote contractuali, az

érdeklett helyen nem vigyázatlanságból, sem nem azért, a' mit Kunoss ur szivesen elhitetne olvasóival, mintha t. i. nem tudtam volna, hová tartozzék szoros rendszer szerint e' tárgy, hanem más igen fontos, 's a' rendszerről eltérésemet eléggé igazoló okból értekeztem. Ennek megmutatására szóról szóra ide mellékelem érdeklett tanításomnak kezdetét: „Az önkényes kötelezés által szerződött házassági jutalomnak, dos contractualis, fejtegetése, mivel nem egyenesen törvényen, hanem kötésen épül, ezen értekezésnek tárgyai közzé, szoros természete szerint nem tartoznék; mivel mindazáltal némelly tulajdonságaiban a' házassági törvényes jutalommal, dos legalis, megegyez, némellyekben pedig különbözik; az előterjesztésnek világossága, melly az illyetén tárgyaknak egymás ellent való állitások által szerfelett nyer, azt kivánja: hogy itten inkább, mintsem alább, hol az egyezésekről szó leend, adattassék elő."

Á' hetedik vádra mind azok illenek, miket a' harmadiknak megczáfolására fen előterjesztettem, mellyekhez rendszerem' igazlására még az is járul, hogy második könyvem' sajátszerzés' módjairól szóló első részének ötödik értekezésében az egyezés általi saját átszállitásnak általános feltételeit kimerítőleg előszámláltam, és igy a' rendszer' kivánatainak ott is megfeleltem. Végre

A' nyolczadik vádra nézve: második könyvem' első részében az ideiglenes vagyonszerzésről azért nem teszek említést, mert az oda nem tartozik; mivel én ott a' sajátszerzés' módjairól, de modis dominii acquirendi, szólok, már pedig ideiglenes vagyonszerzés által a' vagyon sajátom, dominium meum, nem leszen,— az illyen vagyonban, h. t. 1ső r. 102 czímjének és az 1647diki 125dik törvénynek értelme szerint, a' beléruházott pénzemen túl egyéb sajátom nem lévén.

Ezeknek előterjesztése után egészen a' dologhoz értőkre hagyom annak elitélését: valljon Kunoss ur, a' rendszert az egész tudósvilágban bévett és ugyanazért minden irónak zsinórmértékül szolgáló értelme szerint vévén, igazságos volt e, midőn érdeklett munkámat a' közönség előtt ismételve rendszernélkülinek állította? — valljon valamellyik általa fennen követelt 's rendszernélküliség' szennyét magára vonó botlásnak valóságát 's igy munkám' becsét kisebbítő állitásának alaposságát felszólitásomhoz képest úgy mint *férjfiúhoz* illik, ki vitta-e? valljon nem épitette e mások' igazságtalan lealázására önmagának felmagasztalását, midőn előszavában azt mondani nem átallá: „hogy majdnem évezredes alkotmányunk fönálása óta, némelly igen középbecsü fordításokat kivevén, egy *rendszeres* magyar törvénytudomány sem jelent meg nyelvünkön! Én igyekeztem segítni a' bajon" 'sat.?

Abban pedig, mire válaszának végső szakasza mutatni látszik, félreértette Kunoss ur felszólításomat, mintha én az által arra czéloztam volna, hogy érdemeimet ismérje el, 's hogy azokat méltassa. Isten mentsen, én ezt sem tőle sem más akármelly irótól nem kivánom. Az én követelésem egyedül a' szoros igazságra van szoritva, hogy tudniillik, a' mint felszólításomban nyilván is kijelentém, munkáimat senki se *rágalmazza*, azaz alaptalanul állított, 's be nem bizonyitott hiányokról ne vádolja, és azon dicséretet, mellyre azokat dologhoz értő férjfiak méltaták, mint tettet a' közönség előtt gyanúba ne vonja. *Szlemenics Pál.*

A' nemzeti jóllétről.

Semmi állat e' föld' kerekségén annyira nem vitte a' tökélyt, mint az ember.[1]) Ez, a' maga földi pályáját az állatokkal együtt

[1]) Tulajdonképen csak az ember képes valódi tökélyesbülésre; mert, a mi némelly házi állatoknál annak látszik, valóságban nem az. *A' szerk.*

a' legalsó lépcsőn kezdte, sőt, ne mondjam, minden jóllétének elemét azoktól tanúlta, 's a' majmolás' sükeres analogiájától lelkesíttetvén, ügyességét annyira vitte, hogy tanító mestereit végthetetlen hátrahagyván, nem csak magát bámulandó magas tökély' fokára emelte; de még állattársainak, sőt a' természeti bárgyu tárgyaknak tökéletesítésére is utat nyitott.[2])

Igaz, hogy a' mivelődés, vagy a' tökélyre törekvés, végthetetlen akadályokkal, kínokkal, önmegtagadással, költséggel, búgonddal, keserűséggel 'stb. van párositva; ugyannyira, hogy ezen tekintetből majdnem azt kellene mondanunk Rousseauval, hogy a' természeti vad állapot, illy sok bajokat nem ismérvén, jobb a' miveltségnél, mellyben a' jóllétet illy drágán vásároljuk meg; de minekutána bizonyos az, hogy az emberi nemzet, mihelyt szaporodni kezd, vad állapotban meg nem élhet, mert egymást időnap előtt kivégezné, midőn ezen vérengző természetét még mai napig, a' legfényesebb miveltség' állapotjában, sem tudta egészen levetkezni; — azonban az is bizonyos, hogy a' míveltség, bármelly kínjába kerűljön is az embernek,de annak öröme és jutalma is annál felségesb, mennyeibb, minél több munkába és magamegtagadásba kerül annak elérése, minthogy a' természet semmit ingyen és könnyen nem ad, hanem a' jutalmat a' munka' sulyához mérsékli. Innen nyilván van mind az, hogy az emberi nemzet, ha e' földön boldogúl akar élni, ezt csak a' tökélyre és miveltségre törekedés által éri el, mind az, hogy egyedűl magán, ön szorgalmán és iparkodásán áll, olly boldogság' fokát, minő tetszik, magának készíteni, mert ez csak igyekezetünktől függvén, a' melly mértékben magunkat megerőltetjük, boldogságunk' vagy jóllétünk' foka is azon iparunkkal lesz sulyegyenletben.

Milly sok ezernyi kellemeket, örömöket 's kényelmeket éldelünk ma a' mivelt társaséletben, mellyeket az emberi nemzet annál kevésbé ismért, minél feljebb menünk visszafelé a' társaságok' kezdetére, — sőt sok nemzet, melly a' míveltség' analogiáját (?) meg nem izlelte, még ma is úgyszólván csak sárfertőben teng a' mivelt nemzetekhez képest! Egy mivelt országban a' szegény koldus is boldogabb, mint a' miveletlen honnak királya.[3]) Hát a' gazdagok és hatalmasok egy mivelt hazában milly boldogsággal, mily kényelemmel élnek! Óh ezt nem lehet tollal lerajzolni!

Valóban, ha az életnek van valami becse, az egyedűl a' miveltségben, ezen Pandora' szelenczéjében foglaltatik. A' miveltség, vagy tökélyre, nemesbülésre törekedés, azaz egyetlen egy kulcs, melly által a' roppant természet' kincsvárába bemehetünk. E' nélkül az élet nem élet, hanem elkárhoztatott számkivetés.[4])

De az a' különös, hogy ez a' drága kincs, ez a' miveltségi vagy nemesbűlési szent tan, soha sem tenyészhetett szabadon, bátran és törvényesen, mert a' mivelt lelkek soha sem szaporodhattak olly számra, hogy a' szótöbbséget megnyerhették volna; és igy az elfogult sokaságnak részint rövidlátása, részint önhasznа' lesése 's a' zavarosban halászása, részint oppositioi betyár öröme 'stb. olly korlátok közt tartották a' miveltség' istenes szabad folyamatját, hogy az csak titokban és ugyszólvan lopva terjedhetett 's kaphatott lábra az oppositionak daczára is.[5]) Lábra kapott, mert közhasznú volt, 's midőn az oppositio látta, hogy azt tovább hátráltatni nem lehet 's a' haszna határtalan: akkor ő is hozzá állott, megragadta, és nem csak használta, de tüstént saját haszon-forrásává fordította, 's a' húst róla lerágván, a' szegény feltalálóknak csak a' csontját vetette. A' mivelt lelkek ugyan, kik annak becsét érezték, mindig pártolták és elősegítették a' tökélyt, valamint a' szükséggel küzdő szegény dolgos kezek is, (bár titokban) űzték és terjesztették; azonban végtére mégis csak azok foglalták el annak legbővebb forrásit, kik azt konokúl akadályoztatták, ugyannyira, hogy szinte analogiakint fel lehet venni, hogy a' tökély-elleni oppositio mindig a' maga javának opponál, melly ha akaratja ellenére mégis kivítetik, akkor is csak övé lesz az ujonnan felfedezett áldás' forrása. Mert a' miveletlen ember, bármilly dúsgazdag légyen is, egyéb tudatlanságai között, calculálni, annál inkább érezni 's előre mélyen bélátni sem tud, hanem csak a' jelen hasznot és éldeletet tekinti; 's ha még hatalom is van kezében, azt tüstint el is foglalja a' szegények elől, kiket e' szerint kenyerüktől megfosztván, őket ismét új tökély' feltalására kényszeríti, de ennek minden istenes útját tőlök törvényesen elzárja, hogy bűn legyen tökélyre törekedni. Pedig minden legkisebb jóllétünket ezen tökélyre törekedésnek köszönhetjük.[6])

Az igaz útról nem csak magányos ember, de egész nemzet is eltérhet, mig őt vagy saját keserű tapasztalása sok idők mulva, vagy a' nép' bölcsei irásaik által észre hozzák 's igaz útba térítik. A' melly nemzet pedig sem tapasztalással, sem bölcsei által igaz útba nem tér, az az ő nemzetiségének ne igen büszkélkedjék sok századokat ígérni, mert az örökkévalósághoz csak egyetlen egy igaz út, a' lelki nemesülés' útja vezet, 's ki ezt eltéveszti, bár a' félvilágon uralkodjék is, csak a' historiák' szomorú leveleit fogja szaporítani. Csudálatos, hogy a' historiákból semmi hasznot nem látszanak az emberi társaságok meríteni! — A'miveltségben szintúgy túlságra mehet, és szörnyeteg[7]) lehet az ember, mint a' miveletlenségben. 'S ha valaha, most különösen olly korszellem látszik uralkodni, melly azt árulja el, hogy a' jóllétről igen sok embernek álfogalma van. Mit mondanánk azon földesurról, kinek sok gyermekei lévén, annyira szereti a' kényelmet és jóllétet, hogy magától semmi éldeletet meg nem tagad, sőt a' mint szaporodnak gyermeki, úgy adogatná, zálogosítaná, fogyasztaná egymásután jószágait, pusztítaná erdeit, mert jóllétet akar holta' napjáig élni gyermekeivel együtt, hogy azok is roszlétről ne panaszolkodhassanak, 's ne mondhassák, hogy szükségben nőttek fel. Mit mondanánk, kérdem, az illy rövidlátó házi atyáról? Egyebet nem mondhatnánk annál, hogy ő a' jóllétet csak a' jelenben tartja, jövendőre pedig semmi gondja, melly annál keserűbb lesz, minél édesebb volt a' jelen. — Már pedig egy haza hasonló egy házi atyához, kinek temérdek gyermeki vannak, 's azok mindig szaporodnak, és lételét századokra akarja számítani. Egy haza-

---

[2]) E' theoria egy kissé igen materialis, nem is egyez meg azzal, mit a' legmélyebb eszmélkedők, mint *Herder*, *Fichte* 's mások e' tárgyban állítnak. *A' szerk.*

[3]) Ezen véleményben sem a' koldusok, sem a' királyok egykönnyen nem leendnek. Az utóbbiakról legalább ezt minden bizonyossággal feltehetni, mert máskép már több illynemű fejedelmeket lelnénk, kik koronájokat valamelly müvelt ország' koldusbotjával felcserélték; valamint talán még a' londoni koldusok sem vonakodnának nagyon valami miveletlen hon' koronájának elfogadásától. *A' szerk.*

[4]) Azon miveltség, melly által a' roppant természet' kincstárába bemehetni, olly ritka adomány, hogy azt százezerek közt alig egy éri el. Igy igen szomoru volna, ha mindazokat, kik e' nélkül élni kénytelenek, teljességgel nem-élőknek kellene tekinteni. Illy tételek csillognak ugyan (purpureus, late qui splendeat, unus et alter assuitur pannus), de a' hideg megfontolás' tüzpróbáját ki nem állják. *A' szerk.*

[5]) Illy szörnyü korlátozást talán még sem tapasztalt a' miveltség keresztény országokban, ha mindjárt néha akadályokra talált is. *A' szerk.*

[6]) Megvalljuk, hogy nem egészen világos előttünk a' beküldő ur' okoskodása. *A' szerk.*

[7]) Azon *miveltség*, mellyben *szörnyeteg* lehet az ember, talán nem valódi, hanem csak álmiveltség, 's ez sem olly szükséges, sem olly boldogító, hogy azt a' nemesb élet' feltételének kellene tartani. *A' szerk.*

nak tehát nem csak a' jelen jóllétet kell megfontolni, hanem különösen a' jövőt kell szeme előtt tartani, és ehez mindig olly eszközöket választani, mellyeket a' jelenkor' szelleme kíván, azaz, az idővel párosan mivelődni, mert elmaradni annyi, mint vesztét siettetni.

A' tűz, habár néha egész városokat porrá hamvaszt is, legdrágább elemünk marad. Illyen eleme jóllétünknek a' luxus is, mellyet áldanunk kell inkább mint kárhoztatnunk. A' tárgyban nincs hiba, hanem a' veleélőben 's a' veleélés' mértékében. Nem a' luxus, hanem a' telhetetlen emberi kény és határtalan éldeletvágy vitte ma már annyira a' korszellemet, hogy úgy látszik, mintha a' közjóval senki más okból nem gondolna, mint abból hasznot húzni, a' mások' rovására; egyébiránt pedig kiki magát úgy elkülönözni látszik, hogy embertársára és a' jövendőre mi gondot se fordít, csak maga élhesse le éltét kényelmesen, annyi életbölcsesége mellett, hogy jégszíve a' morál' hijányát politicus meleg szájjal kipótolja. Valamint a' szántóföldecskéből ha élni akarunk, annyi trágyát vagy táplálékot kell bele hordanunk, mennyi élelmet vagy zsirt belőle kiveszünk, különben nincs az a' sok, melly végre el ne fogyjon, ha hozzá nem teszünk: így a' hazából és a' honi jóllétből élni akarván, azt nem csak fogyasztanunk, hanem kétszeresen kellene gyarapítanunk, 's a' bölcs kormánnyal nem újat húznunk, sőt hálaörömmel egyetértve egy czélra dolgoznunk, és valamint az okos pénztősér nem csak tőpénzét nem fogyasztja, de még kamatjait sem költi el egészen, hanem azokból folytonosan neveli tőkepénzét: úgy a' hazafiaknak is kellene a' közjót iszonyú értékre nevelni, hogy az, a' jóllétnek kiapadhatlan forrása lehessen. Mert hejh! vajmi csiklandós idők és körülmények vannak még hátra! És midőn sokszor olly csapásokat is megérünk, mellyek még azelőtt soha sem történtek, mennyire nem illenék készen lennünk ollyanokra, mellyek közönségesek.

Ha egész nemzet, közakaratúl egyet nem ért a' tökélyesülésben, akkor magányos nagy honfiaknak igyekezeteik, áldozatjaik, óriási vállalatjaik nem csak sükeretlenül maradnak, 's rettentő nagy summák haszontalan sárba hajíttatnak; de még az egész hazafiúi buzgóság is végre gúny tárgyává és torzképpé alacsonyúl le, 's az illyen bőkezű magányos nagy hazafi bizonyos lehet benne, hogy éltével műve is meg fog szűnni. A' közjóra tehát mindnyájunknak egyaránt, azaz, proportionate, ésszel és pénzzel, kitől mi telik, kellene segítenünk, 's még ekkor csak hazafi nevet érdemelnénk, mert nagy hazafi csak az lenne közűlünk, ki proportion is túl cselekednék. De ha a' nagy rész, azon ürügy alatt, hogy az alkotmány minden legkisebb javítás mellett felbomlik, semmit nem tesz, ha a' szántóföldnek táplálékot nem ad, de zsírját színi igen is készen van: így a' mivelt nemzetekkel nem soká álljuk ki a' concurrentiát. Nincs a' világon olly emberi alkotmány, mellyre javítás rá ne férne, 's midőn birkáinkat nemesítjük, koránt sem törüljük el az egész nyájt, sőt gyarapítjuk. A' javítás tehát soha sem synonymum az eltörléssel, bármint palástolják is ezt némellyek. És ha már erkölcsi érzésből nem, legalább oeconomiából is meg kellene egész nemzetnek a' nemesítés' nagy munkáját alapítani, mert abból minden emberre, 's nem csak erkölcsi és szellemi, de anyagi haszon is olly bő mértékben háramlik, millyenről soha képzete sem volt. Hát valljon felbomlik e azáltal bármelly aristocraticus alkotmány, ha a' postára leveléért a' nemes is csak úgy fizet, mint a' nemtelen? sőt azáltal az alkotmány és közjó csak szilárdabbúl. Ezen analogia szerint, sem alkotmány fel nem bomlanék, sem a' közjó iszonyú nyereség nélkül nem lenne, ha csekély költségünket — midőn különben ezer annyit költünk positive, és tízezer annyit negative, nem sajnálnánk a' közjóra, de feltevén, hogy legyen az számadás alatt, mert számadás nélkül ki fogja pénzét kivetni? — A' kereskedésnél ezerszerte jobb volna, ha a' gazdag consumensek, speculansok, capitalisták 'stb. hozzánk jönnének, áldott kövér honunkba lakni, 's itt millio embert különbféle válalatjaik által foglalatoskodtatnának. De illyenek hozzánk jönni nem mernek, mert ismérnek bennünket [8]), kereskedésre pedig nem számolhatunk, mert akkor a' szomszéd adózó népeket nyomnók el. — A' luxusra évenkint több megy ki, mint bejő: mi lesz hát hazánkból, ha a' mivelt nemzetekkel a' tökélyben nem pályázunk, 's intézvényinken nem javítunk?

Ezek, és hasonló eszmék nem ujságok; de elég ember van, kiknek kedvükért érdemes volna e'féléket minden nap újabb alakban és oldalról ismételni, mert olly korban élünk, mellyben illyenekről elmélkedni, itt a' legnagyobb idő. *Udvardy János*,

Heves megyei almérnök és a' m. t. t. l. t.

Kormány.

A' status' elrendelt műszereit szokott menetében tartani és mindig pontosan felhuzni, ez minden középszerü kormány' foglalatossága. A' zsarnokság önkénytesen igazítja előre vagy hátra a' mutatót, azon véleményben, hogy a' napnak a' szerint kell pályáját és az órákat intéznie. Gyönge kormányoknak még az órák' felhuzása is terhes; nekik az órára semmi gondjok; soha sem tudják, mennyi idő van. A' legnagyobb baj, mellyet ez utolsók okoznak, nem abban áll, hogy önmagukat megvetendőkké teszik, vagy a' népet azon könnyelmü gondolkozásmódhoz szoktatják, miszerint e' felsőbbség ellen föltámodnak vagy a' törvényeket áthágják. Nem, ők jobb utódok' erejit is már előre megakadályozzák, kik vagy felhagynak legnemesebb terveik iránti reményeikkel, vagy a' zsarnoksághoz nyulni kénytelenek. Ekkor az összeesküvések divattá lesznek, mellyek semmit sem érnek, minthogy sem a' roszat eltörleni sem pedig a' jót előállítani nem képesek.

Fafogyasztás a' pálinkafőzésre Csehországban.

1836-ban Csehországban 1495 pálinkafőző-ház és 2,060,000 cseber pálinkamaláta jött árverésre.

E' maláta' készitésére legalább 12.000 öl $^5/_4$ rőfös lágy hasábfa használtatott fel.

A' lepárolás még megkivánt körülbelől 48,000 ölnyi további fogyasztást, összesen tehát az egész pálinkafőzés 60,000 ölfába került.

Egy cseber pálinka' főzésére közel 600 font vagy $^1/_3$ ölnyi fa kivántatott! E' fafogyasztásnak a' gőzpálinkafőzés' nagyobb elterjedésével és a' megjavitott párló készület' gyarapulandó használatával, mi által a' malátából egyenesen pálinka vagy borszesz pároltatik le, legalább felét, vagy évenkint 30,000 ölet meg lehetend kimélni!!! E' körülmény épen olly figyelemre méltó, mint a' serfőzöknéli fapazarlás. — *Balling* pr. *(Oekon. Neuigk.)*

---

[8]) Vagy talán, mivel nem ismérnek bennünket. — *A' szerk.*

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

24. szám. Martius' 23.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Vak lárma.

A' Hirnök' Századunk' a' 4dik számában, 32dik lapján, egy furcsa történetet, egy kis tatárfutást *a)* olvasunk; nem ugyan hazánkról, a' mi itt néhanapján több századokig épen nem volt ujság, sőt folytában majdnem szokássá látszik vala válni; — hanem még a' régi kis Azsia, vagyis a' mostani Natolia' Nikaea nevű városában. De tudnám én ennek egy hasonló példáját állitani hazánkban, nevezetesen a' másik szomszéd hazában, Erdélyben *b)*, még pedig nagyobb scalaban. Tudnillik 1762-3dikban Erdélyben egyszerre híre futamodék, hogy a' tatárok látogatóúl bekészűlnek, és talán már Moldovába be is nyomultanak légyen. — Ezen vak hírt hitték is, nem is; de mind a' mellett az erdélyi atyafiaknak még szájok' ízében lévén az előbbeni gyakor 's több izbeli, de főkép az utolsó, ámbár az előbbeniekhez képest kisebb tatárjárás 1738-9dikben, csakugyan gyanúperrel éltek, 's ész nélkűl 's megréműlve szemléltek, füleltek. — Ennek folytában többi közt — hogy egy különös példát említsünk — nevezetesen *Gernyeszegen*, Maros-Vásárhelyhez közel, az akkori ottan lakozó gróf Teleki Lászlónak épen a' menyét hozák vala házához, 's ennél fogva javában vendégeskedvén 's épen ebédnél ülvén, betoppan egy valaki 's felkiált: „itt a' tatár! már csak két órányira, Szász-Régenben!" — Nosza, kirúgják magok alól a' székeket, 's már is a' felső emeletű kastélyból ellátják a' porfelhőket, a' mit régóta a' tatármarsírozás' jeleűl tartanak vala; csakhamar felszeszpelődvén eltakarodék az egész menyegzői úri ház, minden pereputtyostul, úgy hogy egy óra múlva se' hirek se' hamvok, csak hűlt helyek, — M.-Vásárhelynek, Radnóthnak; — de ott sem sokat szemetezvén, nem is sokat stationirozgatván, csakhamar lélekszakadva Kolozsvárott teremnek. De nem csak egyedűl ezek, hanem az egész haza is erre a' hirre fellármázva, felzavarva, az egész ország' szine java, a' ki csak bírt, sebbel-lobbal oda csődűl; csakhamar megtölti a' várost, mintha diétázni, vagy legalább productionale forumot akartak volna tartani. Itt egymás' szemébe tekintgetnek, a' híreket egymással cserélgetik; itt már a' tatárokat kiki szentűl hitte, — de látni senki sem látta, mint a' kisértetet. — Itten egész álló hetet rettegésben, rémülésben töltvén, vesztegelvén, úgy hogy még a' l'hombrázást is felejtgették, végre csakugyan kisül, hogy csupa vak hir, és semmi sincs az egész dologban; — és így valóságos aprilist jártak, 's ennél fogva egymást kikaczagva, a' mint összegyültek, úgy eloszolván, szégyenfővel haza kullogtak. Utóljára is az egész hír egyik székelyföldi, Moldovával határos, úgy tetszik, az akkori csíkgyergyói fő-ispányon száradott, ki azt hivatalbeli tudósításával gerjesztette. E' szerint ez a' szegény jámbor, különben igen derék, úri ember és főtiszt, mintegy hazudságban maradván, minden hitelességét teljes élete' napjára elvesztette, ollyannyira, hogy még díszes vén 's netalán excellentiás korában is, széltében erdélyi *Münchhausen*nek *c)* tartatott. Pedig bizony talán méltatlanúl; mert csakugyan volt, vagy lehetett valami a' dologban; nem is zörög a' levél, ha szél nem fúj. Ezt pedig korán sem Erdélyben, hanem a' Nagy Fridrik királytól tanúltam, ki is az önnön maga szülte 's írta hétesztendős háborúja' leírásában *d)* egész nyíltszívűséggel előbeszéli, hogy 1761-3dikban, nem győzvén többé szusszal a' sok császár-királlyal hadarázni, azonkívűl, hogy a' fényes Portánál serényen diplomatázgatott, meghitt emberét elküldé Krímiába, az odavaló tatár kámhoz, 's őt fellovaltatta 's felültettette, hogy Erdélybe üssön be, 's e' szerint az ausztriai monarchiának mintegy hátunnan diversiót tegyen, 's egy kis bajt okozzon. Ez a' kám, mint afféle becsülettudó *e)* fejedelmi úri ember, a' király' követségét viszonozni kivánván, maga saját házi beretváló borbélyát küldé követségben, — a' melly diplomatán a' király jóízűen kaczagott. *f)* Ennek következésében a' kámnak kedve csosszant,

a) Tatárjárás, tatárfutás! úgy mondja azt a' magyar, 's így nevezi ezen vad rokonunknak a' hazánkban való atyafiságtalan látogatását, nem pedig: „a' tatárok Magyarországban" — a' mint az ismeretes színjátékdarabunk azt elég németesen nevezi — „*Die Korsen in Ungarn*" — formájára.

b) A' Századunk' ugyanazon számában mindjárt elején egy kis okoskodás találkozik a' felett, hogy Erdélyt is Magyarhazánknak tartsuk 's ismérjük. — Mintha bizony az valami újság volna; — pedig korán sem, legalább előttem ugyan nem; mert az igaz magyar ember azt mindig annak tartotta, vallotta, 's úgy is emlegette régtől máig is; p. o. „Mind a' két hazában" t. i. Magyar- és Erdélyországon; „a' másik" — vagy — „a' szomszéd hazában" 'sto. — így szólott 's így is szól mindig, mind az erdélyi mind a' magyarországi, föképen a' Tisza-melléki tös gyökeres magyar.

c) De korán sem ama báró Münchhausen Adolf, a' göttingai universitás' nagyhírű, lelkű alkotója, teremtője: hanem csakugyan azon fényes nevű' egyik rokona, ki fiatalkorában — úgy tetszik — az orosznál katonáskodván Siberiában sokat kószált, botorkált; végre hazájába visszavergődvén, annyit tudott darálni, hogy annak se' vége se' hosza, 's a' fele sem volt igaz, 's annál fogva a' másik — ne talán igaz — felét is senki sem hitte. Mire való nézve ezen elmesélt furcsa történetei összeszedve, mind németül, mind pedig — úgy tudom — magyarúl is „Münchhausen' hazudsági 's furcsasági" czim alatt, ki is vannak nyomtatva. Azon itt érdeklett erdélyi pendantjának meséjét is irásba foglalva láttam.

d) Amaz ismeretes: „*Histoire de la guerre de sept ans*" nem tudom, melly ik részében 's lapján, a' XV. darabból álló remekmunka nem lévén kezem' ügyében.

e) De csak tudhatott is, mert ugyan jó fejedelmi úri házból való születés volt ő magassága, ugy hogy mind a' bécsi mind a' kolozsvári „haute volée" sőt talán a' hajdani római szent birodalombéli nemes káptalanok is bízvást magok közzé fogadhatták volna; úgy mint több századoktól egy folytában kámságot viselő *Guerai* nemzetségnek egyik nemes ága, és ha nem csalatkozom, ivádékja ama' hatalmas Dsingiskamnak, a' ki bárha nem több *Dominus mundi* lehetett, mint akár Fridericus Barbarossa, a' ki önnön magát annak diplomatice vallotta, akár pedig Vik Károly császár is, kit a' világ 's bizonyosan méltábban annak hitt 's tartott.

f) Megbecsülte ugyan a' király ezen becsületes tatár envoyé-t, de mind

jó szívvel-kedvvel megindul vala népével, előre örülve nemcsak ménesének, hanem különösen háremjének Erdélyben való bőv és olcsó rekrutiroztatására; benyomúl Moldván keresztül, nem is sokat rostogolván, egész Erdély' széleig, úgy tetszik Háromszék' tő szomszédságába; ott a' határhoz közel tábort üt vala, 's egy kevéssé kipihenvén, a' mint már épen indúló 's berohanó félben volna, ime érkezik a' fényes Portától egy csauszhozta hatalmas firman, olly értelmű, hogy — ugymond — a' marakodó keresztény gaurok, a' mint akkor „sans rime, sans raison" összekoczódtanak, úgy most ismét hevenyében megbékéltenek légyen, következésképen ő kelmekre, tatár uraimékra, most az egyszer nem lévén szükség, csak szaporán takarodjanak haza. Mire a' jámbor szilaj atyánkfiai előbbeni nyomokon ugyan, de korán sem olly sietve mint jöttek volt, már előre a' prédára fenvén fogaikat, hanem a' magyar furmányosokkint minden csárdánál megállva 's minden harapásnyi gyepnél kiereszlve 's legeltetve, — mint a' német mondja — nagy orral *g)*, immel-ámmal feltápászkodván, csak úgy sompolyogva, haza czammogtak. — Hallottam azonkívűl egy háromszéki szavabevehető becsületes székely embertől, hogy akkor, még otthon lévén suhancz legény korában, a' határhoz közel csak úgy könnyen átballagott a' táborukba, 's ott egész bátorságban fel 's alá járkált legyen, minekutána t. i. *Hubertsburg* várában a' békepoharat megitták, 's a' hire ide is megérkezett vala.

Vegyük immár gondolóra miképen függenek össze a' világ' történetei, és a' nemzetek' sorsai! Hét esztendeig tartó, — Európának sőt Amerikának is — majdnem minden nemzete' véröntásai után, egy saxoniai vadászó-'s mulató-kastélyban összeáll két ember *h)* és ott egy két szóváltás után két tollrántással megbékélteti az ó és új világot, 's meghatározza Europa' állapotját, 's azzal — ki gondolná? — a' mi kedves erdélyi testvérhazánk' sorsát is, egy fél századra. Mert különben ha az említett béke azon órában el nem készűl, a' tatár berohan, elborítja egész Erdélyt, legalább húsz esztendőre merő temetőkertté változtatja, 's a' kies Erdély pusztasággal fordúl fel, minden marhájától, a' mi több, menyecskéje' szépe javától is megfosztva, úgy hogy ötven esztendeig is sirva nézett volna utána.

Ez ugyan szegény jámbor testvérhazánknak elég nagy és keserves csapása lesz vala, de mind a' mellett mégis, mint a' franczia mondja: „que chaque malheur est bon à quelque chose" — csakugyan lehetett volna néminemű haszna 's kárpótlása, abban t. i. hogy több becsületes magyar ember megúnt feleségétől, vagy „ut cum neologis loquar" — nőjétől, minden erdélyi négy vagy épen hét hitvallásu szent székeken való hoszas 's unalmas perpatvarkodás nélkűl, könnyű szerrel, szép énekszóval megszabadúlhatott volna, és, hajdani példa szerint, látván, hogy a' tatár kedves hitvesét rabolja 's lován czipeli, nem ezen, hanem a' rabló tatáron szánakozva, felkiáltott volna: „Szegény tatár, meggyűl bezzeg a' bajod!" — — — Valljon, hogy ha mostanában, épen száz esztendeje lévén az utolsó tatárjárásnak, ezen bácsiknak — bolondjában eszökbe találna jutni, itt vagy amott, mostan nagyon divatozó szokás szerint, közöttünk egy kis jubilaeumot csapni, 's bennünket hivatlanúl is atyafiságosan meglátogatni *i)*, valljon nem mondaná e most is, hasonló esetben, egy vagy más becsületes hazánkfia szintúgy kurjantva: „*Szegény tatár!*"? *B. P. S.*

a' mellett még se' hiszem, hogy annyit pajtáskodott és csak annyi szóbeszédet 's levelet váltott volna is ezzel a' nemcsak magát hanem másokat is beretváló diplomatával, mint akár Voltaire, d' Argens, és több e' féle nem épen bitang emberekkel. De úgy tartom, hogy az akkori berlini corps diplomatique, sőt az oda való noblesse is — a' melly ugyan, a' két egymást követő 's felváltó spartai lelkü 's erszényü király mellett, maga is inkább laconicus fogott lenni, — nem sokat l' hombrázott és whistezett ő excellentiájával.

g) Ez pedig már másod ízben történik vala rajtok, minthogy az 1737-9ik esztendei török háború alatt is csakugyan a' szultán' hirével becsaptak volt Erdélybe, 's—úgy tudom—Tordavármegye' *Kecsed* nevü falujáig haladtak; de akkor is a' belgrádi békesség hamarjában elkészülvén, szintúgy egy stambuli inhibitorium őket ott utólérte, 's tüstint visszaparancsolta. Az előbbeni valamivel nyomosabb 's ahoz képest utolsó tatárjáráskor az 1717-9diki török háború alatt tudtomra egész Szathmár vármegyébe benyomultak volt.

h) Tudniillik Hik Fridrik király és — úgy tetszik — b. *Collenbach* ausztriai követ.

Némelly pénzügyi kifejezésekről.

Pénzfolyam által financialis nyelvben én az ezen vagy azon helyre megindult penztömegnek tartását vagy folyását — *Strömung des Geldes* — értem, minő létez p. o., midőn statuskölcsönvétel' megnyitásakor azon helyekre, hol a' statuskötelezvények árultatnak, más vidékekről tódúl a' pénz; vagy midőn valamelly egyes akár helyen, akár megyében, akár országban termesztményi, gyár- vagy kézműi áruk' megvételének eszközlésére máshonnan kész pénz számosabb vállalkozók által vitetik vagy küldetik; vagy midőn egyik ország a' másiknak a' nyert pénzsegedelmet avagy árovott hadiadót fizeti le 'stb. Illy esetekben az illető helyeken az általányos csereeszköz' gyérűlése éreztetvén, használhatni helyesen azon kifejezést: hogy a' *pénzfolyam* ide vagy oda tart, a' pénz ide vagy oda *folyik;* és nevezetesen magyar honunkról is méltán mondhatjuk, hogy a' pénz pesti vásárokkor az országba *be*, időközben pedig abból *ki*folyik.

Midőn tehát a' hirlapokban „*Pénzfolyam*" czimű czikket látok, a' pénzek' előbb magyarázott folyamáról várok hirt vagy értekezést, és igen csalatkozottnak látom magamat, midőn valami egészen mást olvasok, t. i. a' *börzei* keletet, a' *börzei* keletjegyzéket, vagyis azt, hogy mi áron kelnek a' statuspapirosok; statuspapiroskeletet, *Börsen-Curs, Curszettel, Staatspapieren-Curs.* Ide nézve mind a' *Hirnök* mind a' *Jelenkor* eltávozik minden német és franczia hirlapoktól, mert ezek a' hasonnemű czikknek „Pénzfolyam" czimet nem adnak, hanem börzei kelet, vagy bécsi, párisi, berlini börze, vagy statuspapirosok avagy status-tőke, — *Öffentliche Fonds* — kifejezéssel élnek; és ha olvassák hirlapjainkat, azon gyanura kell fakadniok, hogy nálunk a' financialis fogalmak még nem honosodtak meg.

A' kifejezések' helyes megválasztása minden tudományban mindannyi szövétnek, az ellenkező pedig a' végzetes homályt el nem űzi. Ha a' pénzfolyamnak fogalmát egyenlitjük a' statuskötelezvények' keletének fogalmával, akkor általában a' pénzt, 's különösen a' papirospénzt és a' netalán divatozó más csereeszközt, 's a' statuskötelezvényt azon egynek hirdetjük, mi pedig igen helytelen; és ezen különböző dolgoknak akár tévedésből akár szántszándékból való összebonyolitása nem csekély szerepet játszott az éjszakamerikai pénzeseknek azon az ország' kárával üzött rendszerében, mellyet feldulni egy *Jackson* elnök elég belátó és hatalmas volt. A' nagy különbséget itt nem fejtegethetem, hanem csak említem, hogy azont a' „statusadósságok és statuspapirosok'" czimű munkámnak 3, 4, és 5ik szakaszaiban én is előterjesztettem. — Ezeknél fogva bátork odnám a' „*pénzfolyam*" czimzés' helyébe „börzei kelet" czimet javalni; és ugyan, mivel a' *Hirnök* a' bécsi keletet — *cursust* — irja mindig meg, a' „bécsi

i) A' mitől ugyan most — Istennek hála és a' két-fejü sasnak! — nem igen tarthatunk.

börzei kelet“ czimet még határozottabbnak tartanám. A' „börzei kelet“ kifejezés minden mások felett legalkalmatosabb; mert a' *börzén* nem csak statuskötelezvények, és jövedelmi beiratok, hanem papiros- és érczpénzek, váltólevelek, bankrészvények is tárgyai levén az adásvevésnek, 's felettek való szerződéseknek, ezek közül a' „börzei kelet“ általányos kifejezés' értelmébe mindegyik bele foglalható.

A' „*börze*“ szó a' „*pénzcsarnok*“ szóval fel nem cserélhető; mert a' börzén történő alkuk között legkevesebbek lévén azok, mellyek *pénz* felett esnek, nem szokás egy házat vagy intézetet olly valamiről elnevezni, mi ott legkisebb mértékben történik; és helytelen ugyanazon háznak olly nevezetet adni, mellynek értelme financialis fogalmak szerint épen nem foglalhatja magában azon dolgokat, mellyek ugyanott legnagyobb mértékben űzetnek. Miért ne tarthatnók pedig meg az idegen „börze“ szót, midőn annak helyébe alkalmatos magyar szónk nincsen, 's midőn attól a' külföldi számos országok sem irtóznak, noha az csak egyikének eredeti tulajdona. *Pénzcsarnok* csak a' német „*Geldhalle*-nak“ helyébe alkalmazható; a' *börzét* pedig *Geldhalle*-nak a' német nem mondja. *)

Ezen kifejezés „*statuskötelezvények' kelete*“ czim gyanánt csak akkor helyes, midőn a' következő czikkben egyedül csak a' statuskötelezvények' kelete van előadva; de mihelyest a' czikkben a' váltólevelek', vagy arany, ezüst, papirospénz' vagy részvények' kelete is érintetik, mint p. o. a' Bécsi Ujságban vagy az augsburgi *Allgemeine*-ban, már akkor azon czím, mivel ez utóbbiak nem statuskötelezvények, kevesebbet jelent, és tehát helyébe jobb a' „börzei kelet,“ melly alatt mindent lehet érteni, minek a' börzén kelete volt.

Pénz*folyam* és pénz*kelet* nem mindegy. Amazzal mit jelenthetni, fölebb érintém. Emezzel élünk, midőn a' különféle pénzeknek vásári árát akarjuk kifejezni, p. o. egy körmöczi arany most Pesten 4 ft. 38 kr.-on kel ezüstben, egy ezüst forint az egész országban $2\frac{1}{2}$ váltóczédula forinton; így midőn egyik országnak pénze a' másikban általányos csereeszközkint nem keringhet, a' váltóknál az illető statusbeli pénzek *kelet* szerint hol drágábban hol olcsóbban adatnak, vétetnek.

Budget sokaktól *költségvetésnek* mondatik; — tudomásom szerint a' „budget“ a' *jövedelem*' kimutatását is magában foglalván, magyar értekezéseinkben vagy a' budget szót kell megtartanunk, vagy helyette „*jövedelem*- és *költségkimutatást*“ használnunk **). Továbbá némelly hirlapczikkelyekben olvashatni: „az *évjövedelmek*' *kamatjának* alábbszállítása.“ Ez semmit sem jelent, legkevesebbé pedig azt, mit jelentenie kellene. Ugyanis Francziaországban, hol a' status a' kölcsönvett tőkének esztendei árát nem „kamat“, hanem „jövedelem“ — *rente* — nevezet alatt fizeti, csak a' *jövedelemnek* — *Rentenreduction, reduction des rentes* — nem pedig a' jövedelem' *kamatjának* — mert ez *non ens* — alábbszállításáról lehet szó. Ott nem a' kölcsönvett tőke, hanem a' kölcsönnek díja, — nálunk 's másutt *kamat* — neveztetik jövedelemnek, azon okból, mert ott, valamint Angliában, és az ausztriai-olasz tartományban is, ki a' kormánynak kölcsön ad, a' tőkevisszafizetés' idejére semmi biztosítást sem nyer, hanem csak a' kamatok' folyvásti megkapására, minthogy a' kormány csak akkor fizeti vissza a' tőkét, midőn módjában 's akaratjában van; a' hitelező pedig, ha a' tőkéjéhez akar jutni, kénytelen beiratát vásárra vinni. *).

Sránvi János.

*) A' „*Börse*“ szó idegen lévén 's a' „*pénzcsarnok*“ által elegendőleg visszaadatván, a' „*Börsen-Curs*-ot is „*pénzkelet*“ vagy „*pénzfolyam*“ által kielégítőleg visszaadatva véljük. *A' szerk.*

**) Engedjen meg a' tudós értekező, ez mind a' kettő lehetetlen. Az első azért, mivel a' *budget*' kifejezésére alkalmas magyar szót többet is könnyen lehetvén alkotni, ha az egyik megtartaná is az idegen *budget*-et, minek mi épen nem vagyunk ellenségei, a' másikat erre nem lehetne okosan szorítani. A' második pedig azért, mivel az, mit a' t. értekező ajánl, nem *szó*, hanem *definitio*. Miért ne volna a' Hirnök által is használt *költségvetés* eléggé jó szó a' *budget* helyett, részünkről mindeddig át nem látjuk. A' t. értekező által felhozott ok azon egészen helytelen feltételen alapúl, hogy a' *költség* csupán *kiadást* jelent; holott e' szó minden nyelvben *bizonyos kiadásokra szánt, tehát már meglevő, vagy még beszerzendő, pénzt vagy illynemüt* jelent, következőleg a' *jövedelem*' eszméjét is szükségképen magában foglalja. *A' szerk.*

Literaturai póruralkodás.

E' tárgyban az ezévben meghalt *Pölitz* ezeket mondja Németországról *Jahrbücher*, *'stb.* czimű munkájában, mik tán máshol is alkalmaztathatók:

Nem csak a' politicába, hanem a' literaturába, müvészetbe és tudományba is a' póruralkodás csuszamlott be, melly a' nagyot és érdemest, ha lehetne, elrontással fenyegeti. Az aljasság', fenhéjázás' és félszegségnek olly ochlocratiája ez, mellynek a' magost és nemest, ha az elenyészhető volna, meg kellene semmisítnie. Szomoru ezen állapot 's majd nem elcsüggesztő. A' mi legtöbb literaturai ujságaink' és criticai lapjaink — milly szégyen! — tulajdonosaik ugy bánnak velök, mint egy amerikai termésföldel, legkisebb költséggel a' legnagyobb hasznot vonni iparkodván belőlök. E' földet egy szellemi négerfaj müveli, melly azon szük napi bérrel, ama' szégyenpénzzel, mellynek neve tiszteletdij, tengeti életét. — „Éljünk mi 's a' mieink! bácsikáink és nénikéink! kedves rokonink és barátink!“ Dicséret dicséretért, ajánlás ajánlásért! 'S ha a' nyájas olvasónak tizszer mondatik: Ez nagy férjfi, ez remekmű! akkor nem volna nyájas olvasó, ha végre el nem hinné. A' hiúság, irigység, éhség és felfuvalkodottság nem termeszti e mérges gombák' módjára elő a' thersiteseket és a' számnélküli szőrszálhasogatókat? Hol a' hír, melly szent volna előttök, hol a' név, mellyet lealázni, és bemocskolni késnének, ha ezáltal a' nyereségvágy, önzés, vagy gyakran csak a' könnyelmüség is nyereséget reménylenek? 'S ama' kuruzslók és önfitogtatók a' politicában, mellyben most mindenki otthon véli magát, habár félig sem futá meg iskoláit, e' korának statusférjfiak, kiknél statusok' számára alkotmányok és törvények állnak készen, bárha különben egy családot sem tudnak vezérleni és kormányozni, mennyi bajt szereztek ezek nekünk! Milly sajnálatra és szánakozásra méltók vagyunk mi 's ama' derék férjfiak, a' mesterek a' művészetben, hogy a' vakmerő himpellérek elronták azon ér-

*) Köszönettel vettük és veendjük a' tudós értekező' jegyzeteit, annyival is inkább, minél több helyes magyar mászó' alkotására van még pénzügyi nyelvünknek szüksége. Legszembetünőbb tanúsága ennek az, hogy magának a' t. értekező urnak e' tárgyróli első terjedelmesb magyar munkájában („Statusadósságok és statuspapirosok... különös tekintettel az ausztriai financziára; előadva *Sránvi János* hites ügyvéd által.“ Pest, 1833. 8.) hemzsegnek a' helytelen kifejezések 's roszúl alkotott műszavak, mellyeknek nagy részét azóta kétségkivül maga a' tudós szerző kijavította 's munkája' második kiadásában illyekkel váltandja fel. Helytelenek például, a' mi nézetünk szerint, az illyesek: „Betriebs-Capital: *üzőtőke*; fundirte Schuld: *ágyavetett adósság*; Banquier: *bankér*; Geschäft: *bere*; symbolica traditio: *ábrázolt* általadás; hypotheca: *elkötött vagyon*; concurrentia: *versenség*; disconto: *discont*; Assecuranz-Prämie: *nyugtató bér*; Banknote: *papiros hitel*; disponible: *forgatható*; fictio: *fictio*; Vertrag: *alkalom*; Instanz v. Gericht: *igazságot tevő szék*; relativ: *tekéntetes*; Gewerbsmann: *készletes*; Casse: *cassa*; Serien-Zettel: *szerczédula*; bilanx mercantilis est favorabilis, disfavorabilis: a' *kereskedés bemér, kimér*; agent de change: *alkukerítői tiszt*; consumens: *költő*;“ és más számtalan. *A' szerk.*

demteljes munkát, melly körül amazok komolyan és józanul foglalatoskodtak. — A történetek' minden lapja hirdeti azon igazságot, és minden lapja bebizonyitja, bárha az esztelenség nem érti is és a' szenvedély rá nem figyelmez, ama' nagy igazságot: „hogy a' szabadságot semmi inkább elő nem mozditja, mint a' hatalommali visszaélés; a' hatalommali visszaélést pedig a' szabadsággali visszaélés.“ Tanuljatok igazságot, ti olly gyakran megintettek! erre figyelmeztet a' történetirás; de ők nem hallanak és semmit sem tanulnak. —

Jaj a' hazugnak!*)

Valóban ez igen korszerű felkiáltása egy megindult, talán épen a' kor' bajain 's a' való életnek a' költővilággali szentetlen ellenkezésén felzúdult költőkebelnek. Olly korszaknak, mellynek leghangosabb fiai mindig egy feneketlen mélységen túl fekvő arany jövendővel kecsegtetnek minket 's nyájosan intenek, hogy ugorjunk e' mélységen keresztül amaz ideálvilágba, melly nem egyéb déli-bábnál; olly jelennek, melly a' müveltség' tetőfokául a' a' szellem' és sziv' megfoghatatlan romlottságával kinálkozik; olly ivadéknak, melly naponkint több több fiakat szül, kik olly szemtelenül hazudnak magoknak, hogy önmagokat az igazság' felszentelt papjainak tartják, holott nem egyebek, mint hiú gőgjökben megsértett 's csalékony hangulatoktól ide-oda hányt lézengők; végre olly civilisationak, melly annyira tele van hazugsággal, hogy a' legsajátabbúl ugynevezhető pogányság rejtezik divatos müveltség 's ugynevezett tiszta vallás' nevei mögött, mindezeknek valóban szükséges egy intő, ki az elaludt lélekismereteket felrázza az apostol' e' szavaival: Jaj a' hazugoknak! —

(Adler.)

Uj felfödözés.

Túrócz megyében a' cholera' kiütésekor 1831ben sokan — mint máshol is — elláták magokat *chlórmésszel.* Ennek föl nem használt maradékát a' mészbe keverték, 's íme, a' házoknak illy móddali első kimeszeltetése után a' *poloskák* mind eltüntek. Nem tudom, isméretes e már valahol e' szer, mint poloska-pusztító: ezokból e' lapok' olvasóit erre figyelmeztetni hasznosnak látom. *Cs.*

Mi a' nép.

(Rövid eszmékben.)

Mindig rövidek és rosz jóslatuak voltak a' római nép' kedvezései. *Tacitus.*

A' városi pompáz és világit, mivel meg van parancsolva. Ugyan-azon okból tartatnak tánczok a' falukon. Az éljen! utánkiáltatik.

Volt olly idő, midőn a' paraszt önként gombjain viselte fejdelmének képét; 's ez hajlandóságának bizonyosabb jele volt, mint midőn valamelly törvényhatóság' parancsára kurjongatnia kell.

A' városok' külseje gyakran ál-alakot ölt magára, 's a' fejdelmek előtt más szinben állitja elő a' helyeket, mellyeken átutaznak. *Heszman.*

A' nép nem gondol tovább, mint a' mennyire lát. Ha egy kis alkalmat nyujtunk neki a' beszédre, tetemes dolgokat felejt el.

Egy tüzes lármázó gyakran inkább hat a' népre, mint minden okoskodás.

Érzéki előadások, sőt még nevetséges apróságok is gyakran többet visznek a' népnél véghez, mint a' bölcs ész' elvei: egy szinjáték, egy mese, egy *bonmot* többet, mint minden szódús előterjesztések.

Egyetlen egy nyomos szó, egy merész kifejezés, sőt egy hathatós pillanat is hatalmasan munkálnak a' népre.

Caesar egy egész lázadást nyomott el a' felkiáltással: *Quirites!* — és Augustus csupán azáltal, hogy haragos képpel, minden szó nélkül, a' legiok elébe lépett.

Midőn a' római nép' egyik gyülekezetében a' piaczon nagy morgás hallaték, fölkele *Scipio Nasica*, az erényességéről nagy hirű férjfi, székéről: „*Hallgassatak*, ugymond, *rómaiak! jobban tudom én, mi hasznos a' köztársaságnak!*“ A' zajongás azonnal lecsillapult, és minden hallgatott, mintha egy *Numa*' árnya jelent volna meg, a' nép' lelkiösméretét fölserkentendő.

A' nép' szabadsága szabadság által semmisül meg. *Lucanus.*

A' szabadság, ha jó erkölcsök által nem kisértetik, mindenkor veszélyes pajkossággá fajul. *Mably.*

A' jövőbe pillantás nem a' nép' dolga. A' jelennél állapodik meg ez; azonban a' jelennel mindig elégedetlen leend.

A' nép vagy alacsonyan szolgál, vagy gőgösen uralkodik. *Livius.*

Egy körben forog minden: a' jelennel elégedetlenek változást kivánnak; 's ha ez itt van, érzik annak tökéletlenségét, és vagy a' régi rendszert kivánják ismét vissza, vagy egy uj változást csinálnak, mellynek ismét megvan jó, valamint rosz oldala, mint az előbbieknek. *Schmidt.*

A' nép sem azt nem tudja, mit akar, sem azt, mit kell akarnia. Itél, a' nélkül hogy a' hamisat a' valótól megkülönböztetni tudná; mindig ellenmond magának, a' nélkül hogy azt észrevegye.

A' nép mindenre képes, mert vad és vakmerő; 's mégis el tud mindent viselni, mert gyáva és ingatag. Miután hathatósan lármázott és iszonyún fenyegetőzött, végre haza oszlik, 's most kiki azt szeretné, bárha magát okosabban viselte volna!

(Folytattatik.)

*) Grillparzer' illy czimü legujabb vigjátéka.

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

25. szám.] Martius' 27.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Utazási vázolatok.

I.

Bécsből Linzig.

Julius' 8kán utam Sz.-Hyppolit felé Bécs' felséges városának majorjain által eléggé kellemessé 's viggá tételék; a' hegyi átjárás kéjelmes volt, csinos falukon hajtván keresztül, mellyek' lakosi a' virágtenyésztést, kivált a' rózsáét igen kedvelik; mert még gyermekiskoláik is ezekkel látszanak körülövezve lenni. Sz.-Hyppolit' városa, mintegy 4000 lakost számlál, falak veszik körül, fekvése rónán, a' stiriai hegyek' átellenében esik, körülötte sétatér, lége' tisztaságára tekintve egészséges, a' kilátás egész a' messze távolban fekvő stiriai hegyekig terjed. Épületei közt jeles a' *székes-egyházé*, mellyet *Altomantól* nyert sok gyönyörű rajzolatok díszesítnek, kitől Ausztriában több sz.-egyház bir jeles képeket; *népsége* jó erkölcsű, az egyházi és polgári hatalmasságokról tisztelettel beszél, fiúi tisztelettel is hódol azoknak. A' *kanonokok* egy födél alatt laknak. Fogadója „a' *szarvashoz*" eléggé kéjelmes, mellyben mindent igen mérsékelt áron kaphatni. A' *városi kórház* felette pompás; az *ugrókút*, melly e' várost ékesíti, nyomó erőmű által löki fel a' vizet. Ohajtható, bár honunkban is illyeket használnának a' lapályokon.

Ezentúl fákkal szegett út terül *Mölkig* (Melicium), hol a' *Benedekrendiek*' egy gránitszikla' csúcsára épült lakhelye nevezetes; ezen épület' kebelét, melly az alatta uszó Dunán kevélyen látszik uralkodni, egy arany- és márvány-munkájú ékes egyház foglalja el. Itt az erkélyről elragadó a' kilátás.

Könyvtárában a' sokféle régiségek között fellelhetni a' színai irást is, 's több igen régi rajzolatot; kertje jó karban áll, de annál elhagyottabb állapotban sinlődik *természeti muzeuma*. *Mölkben* a' mathesis' tanitójával összejöttem az ágyúmüveknél, 's ezen urnak müvelt és széplelkű nejével, született C. asszonysággal. E' mezőváros közönséges érdekű; itt végre *szőlőhegyeket* láttam, mellyek ezentúl egész utamban fel nem tünnek; itt volt alkalmam tapasztalni azt is, mennyivel alkalmasbak fogadókban a' nőszemélyek *vendégek*' *szolgálatára* a' férjfiaknál, tisztaság-, fürgeség- 's pontosságra nézve, 's valóban mi a' teremek' 's ágyak' tisztaságát illeti, ezt nagyobb mértékben tapasztaltam, mint akárhol; mi nagy jóság ez egy utazóra nézve! — E' tekintetben ügyelvén a' természet' minden adományival megáldott hazánkra, milly szomorú tapasztalása van itt az utasnak sok nagy vendéglőben!

Mölktől *Amstättenig* igen felvidul az utazó, látván a' rendkivül jövedelmező gazdasági ipart minden részre elterjedve; a' stiriai hegyeknek iszonyú magas és hószinű kopár tornyain meglepő látványt tűntetnek elő. *Amstätten* szinte csak egy *közönséges mezőváros*, *fogadója* sok, *lakósi* hitbeli kötelességeik' teljesítésében igen pontosak; a' *kereskedő-boltok* ugyan vasárnap is nyitvák, mind e' mellett mégis szerénység, jámborság, az öreggebbek iránt tisztelet 's honosúlt erények mutatkoznak közöttök. Mölktől Linzig *gyümölcsfák* kerítik az utat; minthogy pedig a' szőlőtőben szükséget szenvednek a' lakosok, e' helyett „*Cider*" név alatt ismeretes almabort készítenek, melly savanyú és silány. *Legelője* nincs; a' barmok egyedül aratás után hajtatnak szabad ég alá a' földekre, azonban a' lóherét igen buján termi itt a' föld, 's azt fölötte kedvelik a' barmok. — Hasonló termesztést szemlél az utazó *Ennsnél*, melly várost egy oldalról a' hasonnevü folyó szegi, kevéssel alább a' Dunába szakadván; népessége 5—600 személyből áll. Ezen igen régi város azon helyen épült, hol hajdan Laureacum állott, 900ban bojárok által az avarok (magyarok) (?) ellen megerősíttetett; 304ben *Valerius* császár alatt sz. Florián a' hidról vettetett le az alatta ömlő patakba. E' város halmon fekszik mint egy vár, hova az utasokat felvinni mindenkor vontató lovak állanak készen. Utczái szabályosak, a' piacz' közepén egy torony áll, mellyet I. *Miksa* császár 1564ben kezdett épittetni, 's elvégzett 1568ban. E' felirás látható rajta:

Coepit ut oblatos sibi Maximilianus honores
Imperii, hoc Anisi surgere coepit opus,
Cynthius ad quartum sceptri cum verteret annum,
Suscepti finis grata laboris erat.
Aspicis exiguam nec magni nominis urbem,
Quem tamen aeternus curat, amatque Deus.
Haec de Laureaco reliqua est. His Marcus in oris,
Cum Luca Christi dogma professus erat.

Az itteni népköltés felől némi adatúl szolgáljon egyik ház' felirata:

So lang Gottes Aug auf dieses Haus thut sehen,
Wird es jederman darin wohl ergehen;
Man bauet hier auf das Allerbeste,
Wir sind doch nichts als fremde Gäste,
Und wo wir werden ewig sein,
Da baut man wenig oder gar nichts d'rein.

Ebersbergben végső emlékezetre méltó helyet ér a' *Linzbe* utazó, melly város hires az 1626ban *Fadinger*' vezérsége alatt kiütött pórháborúról; itt állította meg *Hiller* 1809ben 30,000 harczosával a' temérdek franczia hadat, 's akkor engedett csak, midőn *Napoleon* sokkal nagyobb erővel jelenék meg; oldalát a' nevezetes *Traun* patak mossa, melly fölé 294 öles hid van épitve. Itt két ágra szakad az országút, egyik Linzbe, másik Salzburgba vezet; mind a' kettő dicséretes állapotban tartatik; mert e' czélra mindenki édes-örömest áldozik minden különbség nélkül. (Hasznos volna bizonyára nálunk is az országuti vámokat nem egyes tagokra bizni.) *Ebersbergben* megnézetnek az úti levelek mint Bécsben a' határőrzők által, honnét *Linz* 13 postaállás, vagy 34 órányi távolság. *Linz* felső Ausztriának fővárosa, 22,000 lakost számlál, fekszik a' dunaparton, a' római világ „*Lentia*" név alatt ismérte;

fekvése kies; de a' nyugoti szél 's a' légmérséklet' gyakor változása kellemetlen hatásu az utasra. A' 12dik században gróf *Kainburg*' tulajdona volt, ki *Leopold* vezérnek adta el. E' város mindazzal, mi a' nagyobb városokban megkivántatik, bőven el vagyon látva; mi utczái' tisztaságát, épületjeinek rendességét, 's két piaczát illeti: ezekben tükörül szolgálhat minden más városoknak; a' fejérnép' tisztaságát, ruházatjának csinosságát, az egészségre 's testi épségre fordított gondot már azon itt, a' község közt 's a' távolabb eső tájakon is ismeretes nevezet mutatja, miszerint a' linzi fejérnép per eminentiam „szép nemnek" neveztetik; a' közelbe sok mulatságos kirándulások történnek, 's ezért nyáron a' szinház bizvást bezárathatnék, mert igen csekély számú látogató jelenik meg benne illyenkor, legalább jul. 11dikén, midőn én voltam benne jelen, alig leltem 30 nézőt. A' kórházat lovag *Stahrenberg Guidó* alapitá, 30,000et adván rá. A' *jobbitó-intézetben* mintegy 150 férjfi és 60 asszonyi személy lehet pamut fésüléssel és fonással elfoglalkozva; illy munkaházakat más kisebb városokban is hasznos volna felállítani, mert illy intézet a' szükségeire megkivántatott költséget kikeresi, hasznos és jó irányt ad a' csavargóknak, az ártalmas koldusereget kevesbíti, árváknak és gonosztévőknek szabad szállást és élelmet enged; azonban itt az utczák' nevei rendetlenül vagynak feljegyezve. Van Linznek püspöksége, papi növendéklaka, székes-egyháza, kanonokai; de ezek annyira el vannak példátlan módra a' város' különbféle részeiben tagolva, mintha nem is egy testülethez tartoznának. — *Miksa* főherczeg' várában most jesuita-növendékek szállásolnak; mi az erőség' 42 tornyát illeti, azokat menetközben nem látogathatám meg; viszautazásom' leirásában azonban említendem.

II.

Linzből Ischlen keresztül Salzburgig.

Ezen ut a' kamarai só-jószágokon, mellyek' hosza mintegy 5 mföld, szélessége pedig $3^1/_2$ mföldre terjed, viszen keresztül Salzburgig; lakosi' száma 18,000-re megy, kik catholikusok és protestansok lévén, a' legnagyobb egyességben élnek. Itt a' tél hoszú, az éghajlat szigorú; legmérséklettebb *Ischl*-ben, hol a' hegyek kopárszárazak, a' földmüvelés elhagyott karban van a' föld' terméketlensége miatt, határán a' veres-sárga agyag felhaladja a' jó földet; baromtenyésztése dicséretes, juha nincs, lakosai nagy számmal betegesek, gyakori meghűtésben, tüdő- 's egyéb testi sorvadásokban sinlődők; a' mintegy 5,000 lakos kevés bér melletti munkájából elég sanyarúan tengődik, mégis szülőföldjéhez teljes szeretettel ragaszkodik.

Ezen jószágot egy magányos társaság által 1825ben létesült vasut köti össze *Linzzel* 's Csehországban Budweiszig terjedvén, a' sószállítást nagyon könnyíti; ezen ut két párhuzamosan fekvő lapos vasrúdból áll, olly egymástóli távolban helyeztetve, millyet egy közönséges szekérnek tengelyhosza szokott elfoglalni. A' rajta járó szekér abban különbözik a' közönségestől, hogy ennek rudja nincs, 's kerekeinek talpazatján 4 vonal-vastag tányér-alakú kiálló szélei 3 hüvelyknyi magasságra görbülnek; a' kerekek a' fen említett párhuzamosan fekvő vasrudakon forganak, 's a' kinyiló tányérszél akadályozza azoknak vasutróli eltérését, 's minthogy az utnak a' vasrudak alatti esése 4 hüvelyk, azért ehhez a' kerekek nem érnek, hanem a' legegyenesb uton t. i. a' vason gördülnek minden akadály nélkül; 's azért ez uton *egy* ló 10-nek erejével mindenkor felér, azaz tizszer többet vonhat, mint más közönséges, kivált sáros uton, hol a' szekérkerekek több hüvelyknyire a' földbe vágnak. — Hogy pedig két szemközt jövő szekér egymásnak kitérhessen, több helyeken oldalaslag kikanyaruló félkörös utacskák vannak a' középuthoz adva, mellybe a' szekerek egyike befordulván, mindaddig vár azon helyen, mig a' másik mellette el nem halad; ezen félkörök a' postaállomásoknál földalatti csigák által hozatnak mozgásba, 's a' szekér' megfordítására szolgálnak, melly különben igen nagy terhű lévén, emberi kéz által nem egykönnyen mozdítható, ha kerekei nem fekszenek a' vaslapokon, egyébiránt a' kocsi' indulásának állomásából határozott ideje van, valamint érkeztének is, ugy hogy a' jövők és menők állomásaikon jönnek csak össze, hol lovaikat változtatják; utjokban egykönnyen nem is akadnak szemközt, hacsak valamellyike e' kocsiknak sóval terheltetvén meg, futását a' szokott gyors módon nem tehetné, melly esetben egyike a' mondott félkörbe tér. Az állomásokon a' befogatandó ló már várakozik a' kocsira, melly utolsónak rudja nincs, csak egy vaskarika első tengelyébe függesztve, mellybe akasztatik a' ló' hámjáról lecsüggő vaskapocs; ha két vagy több ló kivántatik, azok nem fogatnak egymás mellé, hanem egymás' elébe az ut' keskenysége 's a' rud' hiánya miatt; a' szekerek is ugy köttetnek össze egymással, hogy az elsőnek hátulsó tengelyéből lógó vaskarikájába tétetik a' másik' első tengelyébe ütött kapocs; az első pompásabb kocsiban nagyobb, az ehhez foglalt másikban pedig csekélyebb a' helybér: t. i. Linztől *Gmundenig*, vagyis $5^1/_2$ postaállomásért az elsőben 1 fr. 8 kr. p. p.; borravaló nem jár; az utas csak 50 fontnyi terhet vihet magával, a' többitől, mi ezen mennyiséget meghaladja, valami csekély bért fizet; a' szállítandó holmik gyorsan rakatnak fel és szedetnek le a' korláttal ellátott kocsifedélről; egy postaállomási utat 1 óra alatt fut meg a' kocsi. Minden kocsinak megvan saját neve: mellyen mi utazánk, „Zampa"nak hivatott.

E' vaspályán két rigai orosz tudósnak 's az anhalt-kötheni hgné' gyóntatójának társaságában tevém utamat *Linztől* Gmundenig, hevesen vágyakodván illy vasut' tulajdonságainak tapasztalására, mellyről annyit hallék már regélni 's még sem lehetett róla világos fogalmam. Két szekér akasztatott egymáshoz, mellyek' egyike 24 személyre eléggé téres, valóban müvészileg, díszesen és csinosan vala készitve; a' kocsisok és a' conducteur minden borravaló' hiánya mellett is takarosan öltözöttek 's emberségesek valának; az első kocsin levő több nemzetbeli társaság nem sokára egy jól összhangzó családot látszott alakítni; a' derült idő, halk moraj, minden zökkenés nélkül egy gyönyörű erdőn keresztül gördült kocsi, a' másodkocsibeliek' vidorsága 's a' szemközt jövők' derült arczai mindnyájunk' kebelében örömérzést gerjesztettek. Voltak, kik a' táj' nevezetességeiről tudósítának, mellyekről itt csak azt említem, hogy a' tenger' szinén 5248 's a' gmundeni tó' szinén 2960 bérczi öllel felülemelkedő *Traunstein* bérczei az utasra felvidító benyomást tesznek; azoknak egyik csúcsa egy hanyathajtott emberarczot ábrázol, melly az 1800ban ide berontó fellázadt francziák' vallomása szerint igen hasonlit 16dik Lajos franczia király' ábrázatához. A' vidám kedvet szinte félelmes komolyság váltja fel, midőn azon helyre ér a' szekér, hol egy meredek ut vezet Gmundenbe, ezen szoros utat egy irtóztató, $^1/_2$ órányi meredek teszi. Itt a' kocsi nagy sebességgel halad, holt csend ül ekkor az utasok' ajakin, ha minden veszély távol van; mivel ámbár vagy történetből, vagy gonosz szándékból a' vaspályára gördült nagyobb kődarab a' kocsi' kerekeit kiemelhetné is a' vasutból, mégis, minthogy a' közönséges utnak, mint mondám, vas alatti esése csekély, ez vész nélkül történik; mert illy alkalommal a' kocsis megköti a' kerekeket, 's a' kocsi megáll, pedig ezt a'nélkül teszi, hogy üléséből kimozdulna, vagy, a' mi több, leszállana: különben is letérvén csendes ösvényéről a' kocsi, annyira bevágnak ennek kihajló vasszélekkel ellátott kerekei a' földbe terhők alatt, hogy azt helyéből tovább mozditani két ló sem képes. Illy esetben a' vasvonalról lemozdított kocsi csigagépely által ismét visszaemeltetik. A' Linz és Gmunden közt fekvő vasut nem csak fentartására megkivántató övedelmet

hoz be, hanem ezen felül a' csináltatására fordított költséget is idővel jó nyereség mellett kifizetheti, mivel a' folytonos sószállításból sok hasznot lát; de valljon a' Pozsony és Nagy-Szombat közt készülő vasut megválthatja e magát valaha? Nem tudom, minemű holmik' folytonos szállításából reményli költségeit kihúzhatni; az utasok és egyes bútorok' szállítása aligha fog a' fentartási költségeken túl jövedelmezni. Ha Pozsonytól Bécsbe alkalmaztatnék egy, az bizonyára kifizethetné magát, és igy legalább a' temérdek porföllegek' kellemetlenségeitől szabadulnának meg az utasok.

Laky János.

(Folytatjuk.)

Czáfolat *)

a' Századunk' 11-dik számában megjelent

„Előleges felelet"-re.

Mindenek előtt keresztényi kötelességemnek teszek eleget, emlékeztetvén az „Előleges felelet"" iróját Máté' 7-ik fejezete' 5-ik versére: „Ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σοῦ, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου." Tessék ezt jól szivére venni; nehogy máskor az elharapott név szemébe ötölvén ismét, csipősségre gerjedjen, holott Ön görög palástba burkolva méltóztatik ballagni mondókái után.

A' felszólítás „kétségtelen adatokat" kivánt, hogy a' puszta szavak meggyőződést eszközöljenek, és az ingatag vélemény-zaj lecsillapodjék; azonban a' kétségtelen adatok mindig szépen elmaradtak, és az üres szavak előbbi sulytalanságukban léteznek. Érkezett ugyan Századunk' 11-dik számában egy ugynevezett „előleges felelet" Βοθρος álnév alatt; de melly annyira távozik a' kétségkülitől, mennyire keserű édestől; bú örömtől; éj-sötét déli napfénytől; fekete fejértől. Nem lehet szánakozólag nem mosolygani a' hangon, mellyet használ, nem eléggé bámulni az elbizottságot, mellyet mutat fölléptével az álnevű; ezek szavai: „álljanak itt feleletül a' következendők Kottmeierből:" — lássuk tehát menynyire állják ki a' józan vizsgálatot, ha már csakugyan ott kell állaniok; lássuk, mennyire felelnek meg a' felszólítás' kivánatinak.

E' lapok' köre szükebb lévén, semhogy kivonatoknak adhatna helyet, azért illyesmitől megtartóztatom magam', kivévén Kottmeier' idézett helyét, mellyből a' lényegileg ide illőket egykét szóval felhozom: „Mivel igen valószinűtlen, hogy a' régi csaknem év-ezredes ember-életkor mindjárt az özönviz után majdnem a' mai közönségesre apadt le; és mivel e' különös tünemény' fölvilágositására legkisebb fény sem ragyog jóltevő sugárival a' történetekben; de minthogy végre Mózes' genealogiai hitelessége ellen sem lehet alapos kifogást tenni: ez okból e' nehézség' elhárítására a' magyarázók különféle hypothesisekhez folyamodtak, mellyek közül kitűnőleg látszik magát ajánlani az akkori éveket három hónapnyinak állító." — Itt van tehát az óriási fegyver, mellyet az előleges felelet' irója kétélűnek, bűbájos erejűnek vélt, 's mellynek birtokában magát sérthetlennek álmodozá; — ez az a' medusa-fő, mellynek csak megpillantására is ex officio kővé kell válni?! — hol itt legparányibb nyoma a' kétségküliségnek? — hisz maga mondja Kottmeier: „Die letztere Hypothese scheint sich vorzüglich zu empfehlen:" azaz: ez utólsó hypothesis legjobban látszik ajánlani magát. Valóban több előrelátással és szerénységgel birt Kottmeier, mint az előleges' felelet' irója, kit ezután V-nek nevezünk. Kottmeier elisméri 's nyiltan vallja: hogy ez is csak hypothesis, bizonytalan, de a' többi közt magát leginkább ajánló: valamint a' közéletben is hányszor hallhatni: „a' sok rosz közt ez a' legjobb" azaz: legkevésbbé rosz; és nagyon helyesen, mert nemde a' többire nézve némi értelemben jónak nevezhető? honnan azért korántsem következik, hogy ugyanazon arány áll, ha azt más szoros értelemben vett jókkal is összehasonlítjuk, azaz: mi más roszakkal összehasonlítva jó' czimét nyeri, mert legkevesb roszat foglal magában, — az más jókkal mérlegbe vetve rosz' alakját 's nevét veszi föl. Kottmeier' szavai ennyit jelentenek, és még is V. ur elég bátor, hogy ne mondjam merész volt, a' szerény vallomást kétségtelen adatnak bélyegezni, 's mint illyet a' tisztelt 's mély belátásu olvasókra akarni tukmálni.

Kérdem már most V. urat: mennyi időre terjeszkedik ki; vagy világosabban: milly időszakig véli alkalmazhatónak a' fölhozott 3 hónapról szóló hypothesist? —

V. ur bizonyosan vagy azt felelendi: hogy ez a' hypothesis csak a' vizözönig; (természetesen a' bárkabeliek' szárazra lépteig elfolyt időt is hozzá értve) vagy azt: hogy egész Ábrahámig terjeszkedik ki. Az én szavam pedig ez: akár egyik akár másik áll: az előleges felelet semmi felelet. Mert ha az első helyes, azaz, ha ez a' hypothesis csak a' vizözönig alkalmazható, ugy Ön nem értett engem, azaz a' felszólítást; ha pedig Ábrahámig, ugy nem értette Kottmeiert, avvagy az ellenem idézett helyet. Az első esetben az említettem hypothesis haszontalan, mivel nem tesz eleget a' felszólitás' kivánatinak, melly kérve sürgeté: mutattassék meg kétségtelen adatokkal, hogy Ábrahámig egy év csak 3 hónapból állott: ugyanis ez volt Fárnek ur' állitmánya; — a' másik esetben szinte szükségküli lény ez a' hypothesis; mert ha V. ur nem értette Kottmeier' idézett helyét, hogyan, kérem, hogyan léphetett fel; hogyan vehete tollat kezébe, feleletet irandó; minekelőtte jól meggondolta volna, mire, milly okfőkből merítve, 's hogy akar felelni?! — A' tárgy' méltósága bizonnyal megérdemlé a' komoly megfontolást, mellynek azon izletes gyümölcse lett volna, hogy könnyen fölfedezhetendé vala ezen hypothesist nem illőnek a' felszólításra.

De akár értette V. ur a' felszólítást, akár nem; akár kiterjeszkedik Kottmeier' ajánlott hypothesise Ábrahámig, akár csak a' vizözönig, mindegy; — a' hypothesis' megbukása elkerülhetlen. Mert ha kiterjeszkedik Ábrahám' idejéig (bár Kottmeier' szavai ezt nem látszanak igazolni), akkor nem csak nem ajánlja magát, de még képtelenségekre is vezethetné a' könnyen hivőt; ugyanis belőle az következnék, mit az ugynevezett természetes okossággal biró sem helyeselhet: hogy t. i. némelly patriarkák olly korukban nemzettek volna, mellyben a' nemző erő a' szó' legszorosb értelmében éretlen, az ingerek és vágyak bölcsőben szenderegnek, mi teljes lehetlenséggel ví a' nemzésre nézve. Ha tehát a' Kottmeiertől valószinűsége miatt ajánlhatónak kürtölt hypothesis állhatna: állani kellene annak is, hogy a' teremtés' könyve' 11-dik fejezete szerint Arphaxad 35, Sale 30, Heber 34, Nachor 29-éves korukban nemzettek magzatokat; — azaz: a' Kottmeier ajánlott hypothesisnek is ugy kellene állania, mint a' Mózes' genealogiai hitelességének, hogy t. i. a' nemzés' ideje ne terjeszkedjék ki Ábrahámig, hanem csak a' vizözönig.

*) Érdemesnek tartjuk az ezen Czáfolatot kisért levélből is a' következőket közölni: Tekintetes Ur! Jól tudom, mint csodálkozik Ön, hogy olly későn érkezik czáfolatom: tetemes okaim voltak erre, mellyek' elsője a' tárgy' méltósága, nehézsége és azoknak, mellyek a' józan ész' mérlegébe vetendők, érett megfontolása; — második: hogy *Fárnek* ur' feleletét vártam, egyszerre akarván az előleges felelettel együtt megczáfolni. — Mivel pedig az előleges felelet' irója egy sereg irók mögé rejtekezett, ezekkel is elkerülhetlenül meg kellett nekem ismérkedni; ha egyedül Kottmeierrel volt volna dolgom, ugy a' czáfolat, januar. 5-ikei felszólításom' kielégitésére februar. 6-ikán megjelent előleges feleletre, mindjárt azon hónap' 10-dikén vagy legfölebb 12-ikén vala elküldetendő; de mivel, mint fölebb mondám, *Bothros* be akará magát sánczolni, meg akarám vizsgálni, milly erejü az ellenfél, és a' felhordott könyvek közül mellyik, mit, mennyit minő okokkal és hihetösséggel szól a' tárgyhoz, *azaz ezeket mind el kellett a' pör alatti tárgy miatt olvasni:* melly fáradságomat azon édes öröm jutalmazá, hogy valamennyiben semmit sem találtam, mi csak messziről is képes volna az igazság ellen a' harczsikot megtartani, bár kevés perczekre is. De dologba is került czélomat érni, mert a' 25 — 30 ezerre menő centralis könyvtár ujabb időkben némi zavart szenvedett, azért, mivel kevés idő mulva egy arra rendelt tágasabb 's alkalmasb terembe vala áthelyezendő, 's azon kivül egy nem sokára megszerzendő könyvtárral szaporitandó, illy körülményekben az ellenszerzők' míveit föllelni nem kis bajba került. Azonban nemcsak azok, de ellenirók is nagy számmal vagynak kéznél... 'stb. J — ó, mart., 7. 1838.

*** ész *** int.

lotta hypothesishez ragaszkodva 's ekkép' egy évre 3 hónapot számítva: Arphaxad $8^3/_4$ — Sale $7^2/_4$, — Heber $8^2/_4$, — Nachor $7^1/_4$ — évökben már családatyák valának; ez pedig minden képtelenségek' legvaskosabbika: tehát egy év Abrahámig 3 hónapból nem állhatott.

Ha a' vizözönig terjeszkedik ki: ugy is ez a' hypothesis minden eddig gyártottak' legnyomorultabbika, 's olly kevéssé ajánlható, milly kevéssé a' legszebb gyöngy helyett egy darab kavics, vagy májusi reggel helyett egy deres csipős őszi viradat; mert ha Ábrahámig az évek jól voltak számítva, mint kitetszik a' fölebb mondottakból: ugy semmi okunk sincs, hogy az Ábrahám előttiekről kétkedjünk, bármi valószinűtlennek látszassék is azok' nagy száma némelly megrögzött képzelgésű betegeknek; — azonfelül ez a' hypothesis homlokegyenest ellenkezik a' sz. irással, mellyben a' déli fénynél világosabban meg van irva, hogy: „A' vizek pedig mennek és apadnak vala tizedik hónapig: mert tizedik hónapban a' hónapnak első napján, kitetszének a' hegyek' tetei.“ Teremtéskönyv' 8dik fejez. 5 — v. „Második hónapban a' hónak huszonhetedik napján, megszárada a' föld.“ V. 14. Ebben a' Vulgátával megegyez az eredeti textus, meg a' samaritánus, káldi-paraphrasta, syrus, arab. Már most ennyi tömérdek tanuknak nem fogunk hitelt adni? — inkább egy két önfejűségét követő után indulandunk? — ki uj elveket kohol, és azokat csalhatlanoknak hirdeti a' világ előtt; árulgatja mint portékát, mellyen a' vakítás' máza fénylik, 's megbecsülhetlennek látszható az értetlen' szemeiben, mint a' drága kő helyett eladott üveg, melly estve gyertyavilágnál a' legvarázsabb szineket játsza, azonnal elmulandókat, mihelyt a' tiszta napfény' sugárai' elébe hozatik. — Engedelmet e' kitérésért, — a' fölvett tárgy' vizsgálatát folytassuk: igaz tehát, hogy a' tizedik hó' első napján tetszének ki a' hegyek' tetei; igaz, hogy a' második hó' huszonhetedik napján megszárada a' föld; de ha a' második hónak 27 napja volt, legalább ennyinek kellett lenni a' tizedikben is; tegyük már, hogy 10 hóban 270 nap volt, hol találjuk itt föl a' legfeljebb 92 napra menendő évet. — Lám, mire jut az egek' magasságát, a' milliárd csillag-világok' téreit, titkait fennen vizsgálgató, de a' lábai előtt tátongó feneketlen mélységet észre nem vevő ember; kénye-kedve szerint csonkitja a' sz. irást; — ha valami szűk agyába nem fér, azt rögtön lehetlennek lármázza; előveszi a' legkopottabb „locus communis“-okat, és ha máskép nem boldogulhat, hazugságnak kiáltja az igazságot, babonának az ájtatosságot, tudatlanságnak a' bölcseséget. Előállván egy sötétben szült képtelenséggel, ezt a' csalhatlanság' díszes czímével bepólyázza. Ha valami kevésnek látszik, hozzá férczel, — — ha soknak, elvesz belőle, mondván: ott kevés, itt sok van: ergo oda adni, toldani; innen venni, csipni kell. A' mit ezrek, szenvedélytelenül, komoly megfontolással 's illendő előkészülettel kerestek és föl nem találhattak, ő képesnek véli magát mindazt egy pillanat alatt fölfedezni, helyrehozni, sőt tökélyesíteni. De hagyján, örüljenek önfitogatási silányságaiknak, mint gyermek a' szappan-buborék' gyönyörű színeinek, elenyésznek azok, mint porba irt betük, mint a' kellemes nap' fényét irigyként elleplezni látszó korom-föllegek. — De lássuk még egy más oldalát is a' kedvelt hypothesisnek.

Hamis továbbá az is, mit Kottmeier idézett helye' első soraiban mond: hogy t. i. a' vizözön után mindjárt csaknem a' mái közönségesre süppedt le az emberek' életideje. — Szem Arphaxadot a' vizözön után két évvel nemzette: tehát őt (Arphaxadot) ugy tekinthetjük, mint ki a' vizözön utáni szülöttekhez tartozik; már pedig Arphaxad 303, Sale 403, Heber 430, Phaleg 209, 'stb. évekig éltek; ki fogja többé azt állítani, hogy az emberek' életideje mindjárt az özönviz után csaknem a' maira szállott le?! — mert fölebb tagadhatlanul megmutatám, hogy Nachor, Sale, Heber, Arphaxad 7, 8, 9 éves korukban nem nemzhettek: tehát ezeknek évei szükségkép jól voltak számítva; ez igy lévén, hol találkozandik olly eszelős, ki épen a' hátralévő években akarjon keresni hibát; pedig ezek voltak, kik 3, 4 század hoszú életűek voltak: ergo q. e. demonstrandum, azaz: mindjárt a' vizözön után nem szállott le az emberi élethoszúság a' mai-ra. Mivel pedig ez egyik fő, sőt csaknem egyedüli oka azon hypothesisnek, le lévén döntve az ok: 1ször nincs szükség hypothesisre; 2szor ez a' hypothesis nem csak alaptalan, hanem még természetelleni is.

Végre az ellenem idézett adatban egy gyönyörű ellenmondás is van. Ott ez mondatik: Mivel igen valószinűtlen az, hogy a' csaknem évezredes emberéletkor mindjárt a' vizözön után majdnem a' mai közönségesre apadt le, és mivel e' különös tünemény' felvilágosítására legkisebbet sem találhatni fel a' történetekben; de mivel végre Mózes' genealogiai hitelessége ellen sem lehet alapos kifogást tenni: ez okból 'stb.; itt merő ellenmondás van: mert azt erősítni, hogy teljes hihetlen az elődi emberéletidőnek olly rögtöni leapadása, és azért is hihetlen, mert a' történetekben nyoma, az egyszerű életmódban pedig oka fel nem lelhető; és ugyanezen nehézség elhárítására hypothesisekhez folyamodni annyit tesz, mint Mózes' genealogiai hitelessége ellen alapos kifogást keresni: — ezt állítja Kottmeier' felhozott helye; de ugyanazon hely, melly ezt állítja, egyszersmind azt is kiköti: „hogy Mózes' genealogiai hitelessége ellen alapos kifogást tenni nem lehet“, tehát az ellenem idézett hely magának ellenmond; honnan igy lehet okoskodni: minden kifogás, melly a' Mózes' genealogiai hitelessége ellen tétetik, alaptalan; de a' Kottmeier által ajánlhatónak nevezett hypothesis nem egyéb mint kifogás a' Mózes' genealogiai hitelessége ellen: tehát ez a' hypothesis alaptalan. — Továbbá az előleges felelet' irója is ellenmond magának; — nemde V. ur Kottmeier' ezen adatával ugy lép fel, mint kétségtelen adattal, annak bebizonyitására, hogy Mózes' genealogiai évei (akár a' vizözönig, akar Ábrahámig) három hónapot tesznek; már pedig Kottmeier szinte vallja és vele V. ur (mivel tételeit magáéi helyett fogadta el), hogy Mózes' hitelessége ellen alapos ellenvetést nem gördíthetni: de fájdalom! ugyanazon V. ur ugyanazon adatot, ugyanazon időben mint alapos sőt kétségtelen ellenvetést hozza fel Mózes' genealogiai hitelessége ellen; — mit mi logicátlanságnak, ellenmondásnak nevezünk. — E' szerint az említett adat 1ször magának; 2szor V. urnak; 3szor V. ur magának és Kottmeiernek mond ellent: következőkép ez adat olly messze van a' kétségtelentől mint 100 a' ∞-től.

Az eddig mondottakból eléggé kiviláglott, mit kelljen tartani a' megrostált idézetről, mellyre az előleges felelet' irója nem csak valószinűséget, hanem kétségküliség' álarczát akará ölteni. Láthatták az elfogultlan 's mély belátásu olvasók, hogy ezen álarcz nem csak le van rántva, de Bábel is, a' zavartorony ledöntve. Ez tehát az igazság' mérlegében semmit sem nyomhat: és igy az előleges felelet nem-felelet.

Mi a' felhordott irókat illeti, kiket olly erőtetve halmoza rakásra V. ur: ezek mindössze egy lenge kártyavárat alakítnak összve, mellyben magát győzhetlennek gondolá V. ur. Valóban szomorító lehet reá nézve, hogy a' hypothesisek' e' tömkelege, mellyből a' logica' fonala igen szépen kivezet, épen semmi menedéket sem ajánl V. urnak az igazság előtt, semmi fegyvert a' józan elvek' felforgatására. Főleg a' „Bibelcommentar, zum Handgebrauch für Prediger, Schullehrer und Layen, nach den jetzigen (!) Interpretationsgrundsätzen ausgearbeitet von einer Gesellschaft von Gelehrten. Erster Band. Altenburg, 1799. 8.“ és az: „Allgemeines deutsches Orakel. 1797. 8. Heft. 1.“

De V. ur itt nem nyugszik meg, hanem tovább megy, és a' felvett tárgyban kimerítőbb feleletet kivánót néhány iróra utasítja ismét (Századunk 11-dik sz. alján); azonban ezeknél a' felvett tárgyban kétségtelen adatokat reményleni, annyi volna, mint a' merő puszta véleményeknek minden józanabb megfontolás nélkül egyenesen hitelt adni.

Legvégül azon reménnyel fejezi be mondókáit V. ur, hogy *Fárnek* ur is (!!) tud „kétségtelen adatokat a' felebb állítottak' bebizonyitására, ha a' feleletet nem resteli. Tessék elhinni, V. ur, hogy Fárnek ur Önnek felszólalásaért nem igen érzendi magát lekötelezettnek; mert ügyét nem csak nem segítette elő, de inkább, bár akaratja ellen, tetemesen megnehezítette. Én sem reménylem, hogy kit a' felszólítás egyenesen érdekel, elmulasztandja a' fellépést, és e' pontban V. ur' reménye az enyém is; kedvetlen volna minden bizonnyal nekem, ha Fárnek ur e' reményemet restelésével meghiusitaná, mit róla fel sem tévén, de nem is tehetvén, érkezendő adatait igen szívesen veendem.

***** ész *** int.*

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

26. szám. Martius' 30.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Éjszakamerikai szinházak, illedelmek és erkölcsök.

Uj-Yorkban három elég csinos játékszin van 's még ezeken felül egy, mellyben feketék játszanak. A' fő szinházakban a' színesek' számára külön hely van rendelve, hogy a' fehérek közzé ne vegyüljenek. Elgondolhatni, hogy illy szabadelmü nép a' szinházban is elég kényelmesen viseli magát. A' földszinen ülő urak lábaikat az előli, könyöküket a' hátulsó padra teszik fel és kalapjokat szüntelen fentartják. Ellenben levetik néha kabátkájokat, dohányt rágnak 's annak levét szerte köpdösik. A' páholyokban a' legelől levők a' kartámaszra ülnek, hátukat a' publicum felé forditva. A' hölgyek már módosabbak 's kötelességgleg leveszik kalapjokat; tehát egészen megforditva a' mi szokásainkkal. Mi a' szinpadon történik, arra senki sem figyelmez, hanemha *amerikai* színész lép fel, vagy egy elmésség hallatik az angolok ellen; ekkor mindenki iszonyú sarkkopogással jelenti tetszését.

Egykor a' parkszinház' egyik páholyában ültem, melly szinház a' legszebb és a' nagyvilág által leglátogatottabb. Belépe egy ur és mellém ült. Előadás alatt a' kartámaszra rakta lábait, de végre még saruit is lehuzván, polczolta fel azokat; alkalmasint igen melege lehetett. Egy kellemetlen szag kényszeríte, fejemet az ellenkező oldalra forditnom és nyakam' a' páholyból a' mennyire lehet kitolnom; igy tehát kénytelen valék a' legközelbi páholyba pillantani. Itt egy hölgy és két ur üle; az egyik egész illendőséggel mulatott a' hölggyel; ezért a' másik boszankodott; rövid szóvita kerekedett, és a' boszus ur lesujtá öklével a' másiknak kalapját; ez általában a' veszekedés' megkezdésének módja. Ekkor felkiálta egy urfi, ki földszint a' karzat felé fordulva fekvék: „Ne zavarjátok a' játékot! öklöződjetek kün!" Egy csendőr azonnal a' páholyba lépett, 's mind a' két urat, az egészen ártatlan és elcsudálkozó hölggyel együtt kivezette. Igy hozza magával a' szinházi rend, 's illyen veszekedések szokásban vannak az uj-yorki előkelők közt. Szerencsére az eset jobbomon ülő vastag szomszédom' figyelmét nem kerülte ki, 's gyorsan czipőibe szökelve sietett a' veszekedők után, hogy az ökölharczot az utczán láthassa.

A' játékszinek privát emberekéi; a' vállalkozóktól nagy áron béreltetnek ki 's épen nem nagyon látogattatnak. Hogyan áll fen tehát a' vállalkozó? A' mint lehet, perekkel elboritva; felfogadja a' szinészeket bármi drágán, ez neki mindegy; a' fizetés napján azonban csak azt fizeti, a' mi neki tetszik; a' hiányt egy elmaradások miatti kárpótlási jegyzék pótolja. Ez már igy szokás és semmi felakadást sem okoz. A' szinész a' tapsokból él, ezek' tanusága, a' nagy pénzbeli egyezkedés, hitelt szerez és a' hiuságot kielégíti, a' többi önkint jő. Az idegenekkeli egyezkedések valamivel körülményesbek. Mult télen egy olasz énekestársaság érkezett Uj-Yorkba. Átengedék ennek a' mindennapi bevételt 600 dollár felett, a' mennyit a' vállalkozó magának kikötött. Hat hétig énekeltek és azzal tovább utaztak Isten' nevében, a' nélkül hogy egy liardot láttak volna. Egy kötéltánczos társaságnak még roszabbul ment dolga: ez, a' fogadóbani lakozásai miatt, még ruhatárát és műkészületeit is kénytelen volt zálogban hagyni. Néhány év előtt Párisból *Vestris*, a' híres tánczos, nőstül együtt egy esztendőre meghivaték. Az egyezés ugy volt, hogy a' vállalkozó az utköltségeket oda és vissza megtéritse, 's 20,000 dollárt fizessen; ellenben Vestris urnak és asszonyságnak kötelességök volt, bizonyos számu előadásokban részt venni, részint Uj-Yorkban, részint Philadelphiában, Bostonban és más városokban, különösen pedig Uj-Yorkban, azon időtájon tánczolni a' szinpadon, midőn *Jackson* az ujdonnan választott elnök e' várost meglátogatandja. Midőn a' Vestris-család megjött és néhányszor tánczolt, tizenkét előadásra a' philadelphiai szinházi vállalkozónak eladatott, aztán egy másiknak, egy harmadiknak, 's igy nyerekedtek vele tovább is. Ez ellen semmit sem szólhatni; azonban az elnök Uj-Yorkba jött, és Vestris azonnal oda sietett 's megérkezését a' vállalkozónak tudtára adá. A' ki nem kapott meghivást a' tánczolásra, az Vestris volt. Az elnök ismét elment, az egyezkedés' ideje lefolyt és Vestris pénzét kérte. E' követelésre a' vállalkozó egy másikkal válaszolt 22,000 dollárnyi kárpótlásról; a' kárnak onnan kellett erednie, hogy Vestris az elnök' jelenlétekor nem tánczolt. Vestris azonban csak nem léphetett föl minden előkészület nélkül és hivatlanul egy szomorujátékban vagy egyéb drámai előadásban tánczolva. Ez mindegy, ő a' fizetésre itéltetett, minthogy részéről az egyezés nem volt *betüszerint* betöltve; illy kimértek, illy bölcsek, illy részrehajlatlanok a' törvények. Igy tehát Vestris ingyen tánczolt Amerikában, 's még szerencsésnek tartá magát, hogy egy csónakon nejével és gyermekével megszökhetett és tengerre szállhatott, hol egy hajó volt megrendelve, melly őt fölvevé és Francziaországba hozá, mert egy rendőrtiszt már utána járt, hogy fölkeresse és befogja.

E' példa által el nem ijesztetve, nem sokára egy másik derék franczia ballettánczos, *Achille* ur, feleségével együtt szerződésre lépett. Ő azon volt, hogy szerződését okosan csinálja és belőle semmit ki ne felejtsen; e' végre *Holley* híres ügyészt kérte tanácsért; de ki dicsekedhetik azzal, hogy minden megfordult eszében? Midőn a' szerződés' ideje vége felé közeledett, a' muzsika egyszerre nagyon rosz kezde lenni; jó soha sem volt, de most egészen roszul játszottak, gyakran hirtelen kiállottak a' tactusból, a' műszerek nem hangzottak össze; a' szinpad nem volt magseperve, sőt mindenféle szeméttel tele hintve: lehetlen vala tánczolni. Hasztalanul tön Achille mindenféle előterjesztést, a' vállalkozó süket maradt, a' közönség pedig kaczagott. Ekkor kinyilatkoztata Achille, hogy ha ezen nem segitnek, akkor ő nem *tánczolhat*. „Ha Ön nem tánczolhat, én nem fizethetek," volt a' felelet. Achille

és a' vállalkozó közt e' feleletre egy szóvita keletkezett, melyben a' melegvérü francziát tüzbe és haragba hozák; azonnal készen állott husz tanu, kik sértegető beszédeket akartak hallani, 's most egy rágalmi pör vettetett nyakába, miközben neki mindegyre kellett volna a' tisztátalan, sikamlós szinpadon tánczolni 's magát a' közönség' kaczajának kitenni. Ezt ő egyenesen megtagadá, 's most egyszersmind roppant kárpótlás végett is idéztetett. A' pört Achille elveszté, fizetni pedig nem akart, 's igy bezáratott. Ekkor elővevé hitvese azon pénzt, mellyet Európában három gyermekök' számára fáradságosan összeszereztek, a' vállalkozóhoz ment, vele egyezkedendő, 's végre 2000 dollárért megnyerte férje' szabadságát. Achille' szülei Párisban derék fiok' segitségéből éltek. Mélyen fájt neki, hogy ezen adományait meg kelle szüntetni; de ezt az amerikai soha sem foghatja meg.

Nincs hiubb nép mint az amerikai. Hogy e' nemzeti hiuságot kielégitsék, kell a' szinházi vállalkozóknak hires idegen müvészeket felfogadniok, mi mellett azonban az igen tetemes költségekbe jutás' veszedelme szerfelett hazafiságosan mellőztetik el egy igen bölcs törvényhozás által. A' müvészettel, a' tehetséggel magával az itteni közönség keveset gondol. A' nyomorult hangászkar a' legszebb operát elrontja; a' legjobb énekes is alig hallatik az örök zavar, a' földszinti padok föletti mászkálás és dörömbölés és a' dohányle' szünetnélküli fercsegése miatt; a' ballettánczosokra a' szinpadtól elfordulva nyugvó nézők nem is tekintenek. És mégis botránkoztatónak és a' köztársasági erkölcsök' tisztaságával ellenkezőnek találták, hogy a' franczia tánczosnők olly felső öltönyökben jelentek meg, mellyek a' térden alól csak két tenyérnyire értek, és ezek alatt tricot lábruhát viseltek; sőt, ki hinné? a' napi lapok lármát ütöttek 's egyenesen kinyilatkoztaták, hogy a' status veszedelemben forog, alapjaiban van megrázatva. Vestris és Achille asszonyságoknak legalább bokáig érő hoszu ruhákban kellett megjelenniök, és azok alatt fehér és nagyon bő török bugyogót hordozniok! Illy metamorphosisra volt szükség, a' fellázadt elmék' megnyugtatására; a' hölgyek csak illy módon szenvedtettek meg, és első föllépésök franczia balletöltözetben köz botránkozást gerjesztett.

E' decorumot, e' szigoru külső magaviseletet követik általában a' házi körben. A' ház' épitésmódja és belső elrendezése annyi megnyugtatást szerez az amerikai férjnek, mint a' spanyolnak egy csapat duenna. Soha sem jő valamelly férjfi a' ház' nő lakóival máshol össze, mint a' mindenkinek szüntelen nyitva álló *parlour*-ban, mellybe az utczáról közönségesen egészen beláthatni; a' házi asszonnyal soha sem beszélhetni egyedül. Ha meglátogattatik, közönségesen *segéde* is, magyarul *szolgálója*, oda ül és részt vesz a' beszédben. E' segédnő asszonya' kalapját is fölteszi, sálját nyakába ölti 's vele vasárnap sétálni megy. Ki e' bizodalmasságokban részesülni nem akar, négerek vagy szinesek által kénytelen magát szolgáltatni. Ha azonban mind e' mellett is megtörténik, hogy valamelly amerikai bizonyos nagy rendnek tagjai közzé felvétetik, könnyen veszi sorsát. A' láthatlan homlokékszert valódi franczia könnyüséggel viseli 's kiveri fejéből, *hogy a' kereskedési munkálatok ne szenvedjenek általa.*

Általában, hogy e' külső illedelemről nagy merészlet volna az erkölcsök' tisztaságára huzni következést, többi közt a' *hurokvetőknek* az egész világon egyetlen czéhe is mutatja, melly határtalan vakmerősége által különösen az 1829-diki télen Uj-Yorkban és Philadelphiában tüntette ki magát. Azon évfolyambeli hirlapok telvék intésekkel és mindenféle gazcsinok' elbeszéléseivel, mellyek hihetetlen szemtelenséggel vitettek véghez. Gyakran a' szerencsétlen áldozatok meg is neveztetnek, sőt néha *magok* beszélik el esetöket. Asszonyok és leányok, klk, rokonik és barátnéik által

környeztetve, valamelly sétáról vagy látogatásról alkonyatkor mentek haza, egyszerre hurkot érzettek nyakok körül, melly szavuktól megfosztotta, villámsebességgel ragadtattak el kisérőik közül, 's nyom nélkül elvesztek. Három, négy, nyolcz nap mulva ismét családja' körébe lépett az elrablott, a' nélkül hogy a' házat, habár néha közelítőleg a' várostájat, hol fogva tartaték, megmondhatná. Rendszerint nem bántak keményen velök, jó és tiszta szolgálatuk volt, többnyire csak álarczos negerek környezék őket, selyem kötelekkel voltak megkötözve, 's mint mondtuk, néhány nap mulva ismét szabadon bocsáttattak. Ezen elfogásmód azon útonállóktól származik, kik Mexicoban illy módon rabolnak. Csak egy példája van Uj-Yorkban, hogy egy fiatal lady a' házat ki tudá jelelni, mellybe illy ocsmány czélból ragadtaték. Atyja, hajóskapitány, épen úton volt, midőn e' szerencsétlenség történt. Visszajöttekor leánya mindent megvallott neki; atyja azonnal elhatározá, nevezetes boszut állani. Néhány más hajó' különböző nemzetekbeli legénysége hozzá állván, fényes nappal ment a' csapat, fejszékkel, botokkal, rudakkal fegyverzetten, az ocsmány ház felé. A' bejárásokat az utczába elállatá és őrizteté a' kapitány, 's igy a' ház' ostromlásához kezdett. Az ajtók zárva és elrekesztve voltak; de ezeket betörvén, további ellenállásra nem találtak. A' ház üres volt, valamennyi lakója megszökött. A' kapitány a' házat földig lerontatá, a' nélkül hogy valaki ellene szólott volna, 's azzal dolgára ment. A' romok még most is illetetlenül hevernek ott, 's ott fognak heverni, mig gyalázatos tulajdonosuk' örökösei a' helyet vissza nem kivánandják.

Sietünk elhagyni e' tárgyat; de már ebből is látni, mint rágódik e' különös népnek házi boldogságán is féreg. Szerencsére a' nép e' ponton legkevesebbé sérthető; de olly esetekben is, mellyek legérzékenyebb oldaláról érintik, tudnillik pénzveszteségeknél, stoai egyenkedvüségről dicsérhetni, és nem lehet eléggé csodálni, menynyire tud leghatalmasb szenvedélyén uralkodni.

Ezt csak nem rég is bebizonyitá egy Uj-Yorkban történt nevezetes példa. *Maide – Lane* utczában két testvér egy réfeskereskedést tartott. Az egyik végenkint árult, a' másik rőf számra, 's igy két elkülönzött kereskedést üztek egy helyben. Néhány szerencsés eladás ujra megtölté a' nagykereskedőnek erszényét, a' hitel pedig raktárát. Egyszerre azonban minden készség a' kiskereskedő' kezeibe szállt a' nagykereskedőtől, 's ez utóbbi minden várakozás ellen megbukást hirdetett. A' hitelezők némi pénzt kivántak; de a' megbukott egy időre ezt is hű testvérének ajándékozta, 's most ment a' törvényszék' elébe 's megesküvék, hogy ő egy fillérnek sem ura. Letett eskü után haza sietett és pénzét kivánta testvérétől. „Pénzedet?“ kérdé egész nyugalommal a' testvér; „azt csak kell tudnod, hogy neked egy filléred sincs, hiszen épen most esküvél meg rá.“ — „No, valóban“ mondá a' megcsalatott csaló, „hozzád még iskolába kell járnom!“ 'S mit tön? boltos-legény lett testvérénél, és soha sem koczódtak össze. Egy gyermek, ki véletlenül lépett a' boltba, meghallá a' rövid szóváltást, a' dolog kitudatott és egy hétig napi ujság lőn, nem a' ritkaság miatt, mert az eset semmi tekintetben sem volt rendkivüli, hanem mivel a' két testvér igen isméretes, 's az illynemü dolgok élénk részvétet gerjesztenek, mivel anyagot nyujtnak az önkifejtésre. Ha a' yankeek általában kitünnek azokban, miket *rászedések*nek nevezünk, az ujyorkiak tagadhatlan elsőséggel birnak a' nagyobbszerü munkálatokban. — *(Morgenblatt.)*

Utazási vázolatok.

(Folytatás.)

A' vasút *Gmunden*' városában végződik, melly 3,300 lakost számlál. A' rómaiak *Laciacum* név alatt birták. Egy hasonnevü

tó mossa, melly a' legcsendesebb időben is habokat hány. E' tó' hosza 6310 öl, szélessége 1570; egyik partját meredek hegyek, másikat a' város teszi; e' tó mérsékli a' környék' telét 's nyarát; mélysége 90 öl, folytonos habzása miatt zöldszinü vize soha be nem fagy. A' *Traun* nevü patak be- és kifolyik belőle, melyen egész a' gmundeni térig szállittatik só. Előbb a' tó' mellékén, Miksa főhg' palotáját jobbra hagyván, útrövidítésből *Frauenkirchen*-ig, 's innét *Ischl*-be utazni a' tavon át szokás, mellyen evezőkkel és vitorlákkal ellátott hajók úsznak *Lambath*-ig, melly város már a' kamarai sójószágokban fekszik, hol a' munkás' bére 8 mérő rozs, 3 mérő buza 's évenkint egy mázsa só, naponkint pedig 10 p. kr. Az egész sóuradalom' jövedelme felmegy 500,000 mázsa sóra; a' munkások' árvái 's özvegyei segedelmet nyernek betegségökben és ingyentartást; a' sófőzés melletti hirtelen átfázás, sovány élelem 's nehéz munka sok embert butává 's golyvássá tesz, úgy hogy valamint *Linztől* Gmundenig álmélatig szép, egészséges nép lakik, szintolly nyomorúlt 's buta találtatik a' tavon túl Ischl-ig. E' város és Lambath közt az út igen jó. Jobbról a' *Schrott* bérczek emelkednek; sziklafalaik csaknem egészen kopaszok; balról a' hegyek közt nagy sebességgel rohan el a' felette keskeny medrű *Traun*, ennek sziklapartjain több fakereszt látszik, a' hajósokat vészre intő. *Weissenbach*-nál 45,000 mérő szén ásatik ki.

Ischl mezőváros az *Ischl*' és *Traun*' összefolyásánál fekszik; lakosa mintegy 1740; 10,000 öl fa-felemésztés mellett évenkint 200,000 mázsa sót nyujt bányája, melly 1562ben fedeztetett fel 's még most is igen gazdag 's bővelkedő. Minthogy ezen só több különnemű részekkel keverve ásatik ki a' bánya' gyomrából, azért édes viz bocsáttatik az aknákba, melly elválasztja a' sót 's magával egyesíti, különnemü részeit bántatlanúl hagyván; az e' sóval kevert viz csöveken vezettetik a' városba, ott egy üstbe eresztetvén, felforraltatik, hogy ezáltal kigőzölögjön a' viz, ezután meghüttetvén a' só megjegesedik, melly egykevéssé nedves lévén, csonka kupa idomú edénybe tétetik, 's ismét melegben szárittatik, hogy a' felesleges nedv kipárologjon belőle; illy állapotban szállíttatik aztán *Traun*' partján álló rakhelyre vasuton, innen pedig a' folyón tovább. Illyen sóval elegyített viz akkor tartatik legjobbnak, ha igen kevés van benne a' közép savakból, 's ha beleeresztetvén a' nedvmérő, az ennek 16ik fokán állapodik meg. — Mi a' sósfürdőt illeti, melly fölött ezen felirat áll: *In sale et sole omnia consistunt:* az 1823ban alapíttatott *Wolf* és *Götz* orvosok által, kik az egészségre e' fürdőből hasonló sikert vártak ahhoz, mellyet a' tengeri vizfürdők nyujtanak, kivált ha azon kénköves vizzel vegyíttetnék e' sósviz, melly szénsavany és hydrothionnal van keverve; téj szinü, és nehéz szagú 's olly nagy mennyiségben (egy nap, vagy is 24 óra alatt 200 akó) ömlik itt. Mondják, hogy ezen fürdő nagyon elhatalmazott betegségeket is meggyógyit; az e' fürdőbe költöző betegek' száma évenkint szaporodik. — Azon kazán felett, mellyben a' sósviz párolgás miatt forraltatik, több kis különválasztott termek vannak épitve az illendőség végett. 'S bár minden fürdőben eltiltatnék a' közösfürdés. *Ischl*-ben mindennemű kéjelemben részesülhet az ember egész a' fényűzésig, pedig sokkal kisebb fizetés mellett, mint nálunk. London, Páris, Studtgard, Odessa, Velencze, München 'stb. városokból volt vendégei érdekes mozaiktársaságot képezének. Ott volt előttünk *Kollowrath* minister és *Lubomirszky* hg. is. — Eleven itt az élet, mit a' reggeli órákbeli muzsika még kellemesebbé tesz. Van társalkodási tereme, billard-, klavier- és különvegyületű hir- és divatlapokkal ellátva. *Schmölnau*-ban, *Holzschwemme*-n izletes reggelivel vendéglének, honnét a' kilátás *Ischl*-re gyönyörködtető. A' kalváriahegy jeles. Egy öreg ácsmester, ki arany érdempénzzel bir, érdekes felvilágositást ada az itteni nép felől. Itt az ifjak még türhető épségüek, de később a' nehéz munka alatt butákká 's nyomorékokká lesznek; sétálói kellemesek. Linz Ischl-től $7^1/_4$ postaállomás, vagy 18 óra távolság. *Salzburg* $3^1|_2$ postaállomás. Ischl-től Salzburgig az út igen gyönyörű. *Ischl* folyó, a' lassan domborodó hegyek, két, a' Gmundenihez hasonló tó, a' derék termesztés, angol-kertté varázsolja e' tájt Salzburgig; erre a' lakosok már nem olly éptelenek. A' pénz' folyamatja bajor érték szerint kezdődik, azaz 20 p. kr. felér az ő 24 krjokkal.

III.

Salzburg és Gastein.

Salzburgnál nem nagyobb ollyan várost Németországban nem ismérek, melly hasonló mértékben nyugtathatná meg szilárdabb kivánatimat. Az emberek ritkán választának szebb tájékot lakhelyül 's mondhatni, hogy a' tájrajzi képiró e' város' környékén legváltozatosb festvényeinek is föltalálná eredetijét. A' ragadó *Salzach*, ez a' tisztasága és sebessége által még a' hegyeknek ártatlan, vidor gyermeke, kövek és virágok közt susogva lejt sziklamedrében; mindazáltal elég széles, hogy a' várost két részre szelje, 's a' föléje épített hidak használandóknak tetszhessenek. A' veteményes zöldeletü dombok, az ezeken elnyúló utak, az éjszaki irányban terülő laposság, 's mi ezekkel nagyszerü ellentétben jelenik meg, a' három oldalon fölágaskodó bérczfal változatos egységökben kép gyanánt állanak elő, melly a' lélekben maradandó benyomást hagy, méltót, hogy az Alpeszek' előcsarnokáénak tartassék.

Salzburg' fekvése, a' barát- és kapuczinus-hegy közt, valóban hierarchiai. A' városi épitésmód kitünő: utczái nem egyenesek, de tágasak 's tiszták; szükében a' piaczoknak nincs. A' házak jobbadán kőből, magasak és föltetszőleg fejérek 's ékesitvék a' közel bányabéli márvánnyal, melly leginkább fejér 's a' schönbrunni kertnek is több szobrot ada; a' háztetők, olasz sztilben, laposak és palával födöttek; tégla-vörös szinbe, melly tájképeken annyira bántalmas, sehol sem ütközik a' szem. 16 temploma között első helyet érdemel a' székes-egyház olasz sztilben a' vaticani szerint, 3 érsek' uralkodás-hosza és *Solani*' ügyelete alatt épitve, az architecturának remekműve; inkább széles, mint magas boltozatában öt külön orgonának hangjai zengenek; a' rajzok' finomsága, a' szobrok' 's érsekek' emlékei kiváltképen kitünők. Előtte piacz 's ezzel határos a' harang-játékos torony. Örömmel kezdém hallgatni e' játékot; de melly végre sem volt egyéb zavart pingpangnál. Mint értém, már több év óta romlottan játszik. E' két ugynevezett palota közt a' székes-templomi piacz' közepén van a' 45 lábnyi magasságra szökő kút egy darabból faragva; medenczéjébe 2500 akó fér. A' benedekiek' templomában látszik a' város' alapitójának sz. Rupertnek emléke, de ennél érdekesb *Haydné*, a' mellék-kápolnában: egy müvészi, mohos szikla, fölötte fekete urna, mit fejér fátyol föd, mind kőből. Hegyettök aranysugáros fakereszt. A' sziklán Haydn' müvei 's legalul hattyúdala, a' Requiem. A' templom mögött egy kis temető néhány díszes emlékkel, hol a' kedves elhunytak' sirdombjain hervadatlan virulatban éltet virágot a' hálás ivadék. A' franciscanusok' egyháza 5 (76 lábnyi magasságu) oszlopon nyugszik; benne sz. Ferencz a' fölmagasztalás' állapotjában *Rothmajer*től fölséges kép. Sajátszerű épület mellette a' nyári lovagiskola 's amphitheatrum, szép hely szabad mellette a' nyári lovagiskola 's amphitheatrum, szép hely szabad ég alatt, kétfelől a' baráthegy' oldalaitól környezve, meneyeken három karzatban 96 arcad vésetett. Hatalmas mű az új kapu. A' baráthegy van itt keresztültörve 415' hosz-, 22' széles- és 39' magasságban. Zsigmond érsek' képét viseli fölséges homlokán e' tartalmatlan aláirattal: „Te saxa loquuntur.“ A' főiskolaház igen közönsé-

ges templomostul, 's épen elvesz érdeke, midőn halljuk, hogy közel szomszédságban fekszik hozzá ama' csekély házacska, mellyben *Mozart* legelőször láta napvilágot. A' Salzach' tulsó partján a' 397 számmal jegyzett szögletház' 3ik emeletén látni egy képet ez aláirattal: „*Philippus Theophrastus Paracelsus ab Hohenstein*, natus in Einsiedl a. 1493., mortuus in hac domo 1541." Maga a' kép nem nagy becsületére válik a' szerzőnek; síremléke fejér márványból díszes a' sz. Sebestyén' templomában, nemkülönben mint az e' körül levő sírkert is. Arcádok teszik ennek falait 's az arcádokban kripta fölött kripta; ezeken, az üreseken is, síriratok. Olvasánk kérelmeket, temetkeznénk oda. Itt kitünő a' holtak iránti tisztelet. — E' részen van a' Mirabell-tér is, melly legnagyobb, de legszomorúbbb is Salzburgban, 's a' hasonnevű palota, szép müve az architecturának.

Nem messze a' kapuczinushegytől emelkedik egy sziklás domb, *Bürgelstein*, hajdan, mint a' kiásott hamvvedrek mutatják, a' rómaiak' temetőhelye. Salzburg már a' rómaiak alatt virágzott előbb *Juvavia*, később „Hadrián' gyarmata" nevet viselvén. Püspökei' lajstromában olvastatik, hogy *Ditmár* 907ben august. 9ikén Pozsony körül az *ungarok* v. *madscharok* ellen harczolván, elesett. Ki a' baráthegyre fölmenni nem rest, a' Salzburgra legszebb tekintetben részesül; ide a' városban tanyázó huszártiszt hazánkfiai kisérének föl 's örömünkben szíves részt vettenek. Az *Aigen* nevű hegyrésztől mindenek fölött kellemes táj nyilik a' szemnek; itt van a' Schwarzenberg hgek' palotája 's az 1821ben kimult Ernest győri püspök által müvelt kert. Számosan keresik ezt meg. A' vendégkönyvben fénylik Urunk Ő Fölségének neve is. Olvasható itt a' bajor királynak egy rögtön-költeménye 'stb.

Szíves bucsút véve Salzburgtól, dél felé *Gasteinn*ak tartánk. *Hellbrunn*nak Neptúnja (barlang) 5000 titkos fecskendővel, 's *Hallein*, hol 300,000 mázsa só főzetik évenkint, és *Golling* útközben emlékezetesb helyek. Itt a' tájvidéki kép nagy változást szenved; megszünik a' salzburgi sikság 's az óriási havas-hegyekre kezdődik a' fölmenetel. A' Salzach, szirtek közzé szorúlva 's ütközve, egy a' világnak legszebb vizei közül. Sok helyen hab gyanánt tünik ki a' *gollingi zuhatag* 300 lábnyi magasságával, hová kirándulni az utasok' szolgálatára készen állnak az egylovu kocsicskák. A' *luegi* hegyszorulatot védelmezi a' *horvátok' üreg*e; igy neveztetett t. i. az erősség, mert ezek az örökségi háborúban hegyoldalba vágott húsz ágyúval dicséretesen viselék magokat 1742. *Verfen*nek van vára; itt töltének éjszakát a' Gasteinból visszautazó Fölségek, és *Sz. János*, a' deszkafödelü 's kőnyomtatékú háztetős falu körül a' hegyeken tiszteletökre szédítő magasságon lobogtak az örömtüzek. Itt a' hegyek *Schwarzach*' völgyét alakítják, 's ha mindent tekintetbe veszünk, helyeslenünk kell az izlést, melly a' salzburgi érseknek Sz. Jánosban választa nyári tartózkodást, hol e' czélra a' benedictinusok' egykori monostorát váltá meg. A' sószövetségre emlékeztetének itt, egy asztalt mutatván, melly mellett a' parasztok sót izelve a' hit' ügyében megesküdtek. *Lendt*ben arany és ezüst olvasztatik, 's az *Ache* nagy rohanással ömlik a' *Salzá*ba. Ezután a' természet borzasztólag-fölséges alakban jelenik meg. A' *klammi* hegyszorulat kapuja a' gasteini útnak. Kinek az Alkotó' müvei még nem szorítá el leheletét, menjen Gasteinba. Előtte a' meredek út, mellyet a' *geisleri* vas szorgalom sem tehete kényelmessé boldogult I. Ferencz alatt: egyfelől minden perczben lerohanással fenyegető 's szél és eső omlasztotta darabokban alápergedező sziklaormok — 's másról a' rémítő mélység, melly különben az Ache folyónak medre, iszonyú temető gyanánt tátong az út' szélén, az érczkeblet is megrendítik 's a' lélekzetet elakasztják. Kiállván a' borzadásnak ezen igen sajátnemű paroxismusát, a' gasteini völgy (6 gyalogórányi hoszu 's másfél széles), idylli öltözetében kivánatos enyhítőként jő. Kocsiútja a' *Veit-moseri* bánya' égetett salakjával levén terítve, jó; az vas-, cserép- és talkrészekből elegyedvén össze, a' vizet be nem veszi, hamar szárad és keménysége miatt a' kerekek vágást nem tehetnek, csakhogy a' mellett a' lovak' körmei és sinvasak tetemesen kopnak. Dél volt, 's *Dorf-Gasteint* elhagyva, *Hof-Gastein*ban állt meg kocsink. A' vendégek' száma 30 felé volt, 's mi mint újak az itt divatozó szokás szerint az utólsó helyeket foglalók el. Öt tál középszerű ételeink' körülhordozása úgy változott, hogy ki az előbbiből első vett, az a' következőhöz legutólsó juthatott. Még ültünk 's már megjelent a' számításban ügyes pénzszedő leány. A' fizetés bajor számlálás szerint történik, a' mi ránk nézve kissé kellemetlen, a' krajczárok, garasok 's általán az aprópénz bajor, a' huszasok pedig 's főlebb ausztriaiak levén; kenyér 's bor nélkül 2 vt. f. volt az ebéd' ára. Dél után *Bad-Gastein* v. *Wild-Bad* felé folytatván utunkat, egy órányi hajtás után az angol kávéházat érők el szerencsénkre, mert az egész gasteini világ nagy cseppekben rohanó zápor által boríttaték el. Itt találkozánk a' fürdőnek némelly bécsi és bajor vendégeivel, 's noha édes szóváltásba elegyedénk; mindazáltal az eső' daczára utnak eredtünk. Borzasztó volt ez ismét! hegyoldalból vájva, keskeny és egyik-egyik szélén iszonyú mélység, melly fölött itt-ott félholdalaku faállás van, 's ide tér ki egyik kocsi a' másiknak. Eső és Ache-zuhatagi moraj közt jutottunk a' fürdőhöz, mellyet 300 's több év óta a' *Straubinger* család bir. Tele levén az épület, kénytelenek valánk a' *graben-würthi* fürdőbe térni, hol az igen középszerü szolgálat, szoros szállás, a' zuhatag' gőzeitől nehéz levegő 'stb. hamar leverék türelmünket, 's inkább a' hofgasteini fiók fürdőben vettünk szállást.

Itt egy különös világrészben gondolja magát lenni az ember. A' havas hegytetők közzé, mellyeknek oldalain csak hellyel-közzel inog egy-egy árva fenyű, főleg Bad-Gasteinban két órával később emelkedik a' nap 's hamarább nyugszik el fölöttük, 's igy a' nap itt igen is kurta 's ritkán huzódhatván át szellők a' hegyfalak miatt, a' levegő gőzzel terhes 's gyakor az eső, legalább három héti ottmulatásunk' nagy része esős volt. Éghajlata változó — a' forróból egyszerre hideg — azonban többnyire hüs, és ezért a' fürdő csak a' melegebb hónapokban használtatik. A' házak deszkafödelesek 's kővel nyomtatottak, csűreik völgyben 's hegyoldalakban szétszórvák. A' tehenek 's kecskék (egyéb házi állatok alig találkoznak) csodálatos ügyességel legelik le a' meredek helyeket; gyümölcsfák hiányzanak; buza a' nedvesség miatt üszögös; bőven van zab, lóhere és bab; egyéb termesztménye sovány. *Wild-Bad* katlanalaku, 's fenekére rémítő sebességgel zuhog az Ache. Hegyoldalra épített házai közt tiz jeles; kitünik a' vár 's, ki akkor ott mulatatott, János Főhgnek 's a' praelatusnak palotája, mellyet most Montecuculli bir, és a' legrégibb Straubinger-ház 3,000 lábnyi magasságon a' tenger' színe fölött. Az ásványos víz, melly öt külön helyen bugyog föl, tavaly háromszáz által használtatott kivánt sikerrel, 's a' paracelsi időktől fogva egész Europa' figyelmét magára voná; mérséklete este 38 R., reggel pedig az éjjeli meghűlés után 28 R. foknyi *Hof-Gastein* 120 házat számláló mezőváros; a' Moserfogadó itt kényelmes, és még más nyolcz újizlés szerinti épület; a' polgárok 1828ban 4470 ölnyi távolságról eresztették az ásványos vizet. Van itt cath. plebanus két segédpappal; kórházlakosok' 's betegek' számára orvos, gyógyszertár 'stb.

Mulatságunk, úgy szólván, szobába szorult; de Europa' különféle nemzeteiből egy egész társaságot a' világnak illy alattomos szegletében képezve látni, kik rangjaiknak csillogásait otthon hagyván, eredeti alakjokban jelennek meg — valóban hasznos mulatság. Sétálási főpont a' *Gesundheitsbrunn*, a' weitmoseri vár. *Böcksteinban Dorn* ur' systemája szerint jelenleg is amalgamázással aranyat 's ezüstöt választanak el. *Nassfeldbe* zuhatagot látni mennek, miben épen nem lát fogyatkozást Gastein' környéke. Lakosai német nyelvet beszélnek, mit a' köznép gyakor torokhangokkal durvít, a' müveltebbek pedig *th* helyett *schth* ejtenek; jó characterrel birnak, vallási dolgokban buzgók, 's gyönyörködnek a' virágokban, 's ezeket gyermekeiknek jutalmúl osztogatják. Öltözetük dolmány, térdig érő nadrág, harisnya és czipő; a' térd meztelen, hogy levegő' viszontagságai által megkeményedve hegymászásra alkalmasabbá tétessék. A' müveltek bécsi divat szerint öltöznek. A' nőnemnél nagyobb a' fényüzés: szalma kalapjaikat arany zsinór szegélyezi — függőjök többnyire arany, fürtjeik közt virág. Áldva azt, ki a' víznek olly erőt adott, millyet mi a' gasteiniakban tapasztalánk, 's áldatva 's jövendőre ismét meghivatva 's virágbokrétával ajándékoztatva vendéglőnktől, elhagytuk a' kellemes schweizi tájt, vissza Salzburgba 's onnan München felé indulók.

(Folytatjuk.)

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.

27. szám. Aprilis' 2.

Századunk

Első esztendei folyamat 1838.

Politicai szellem Franciaországban.

Érdekes azon rövid de hathatós ábrázolat, mellyet Franciaország' 's különösen Páris' jelen politicai szelleméről a' bajor Allgemeine Zeitung' egyik levelezője nem régiben következőkben adott: „Páris, mart. 14. Hova az ember fordul, panaszokat hall mindenütt; jobbról, balról, középett, a' centrumban és mindenfelé csak *egy* panaszszó hallik a' nagy politicai publicum' *gondolkozó* részénél. „Mi lesz ebből?" kérdi a' doctrinair; „mi lesz ebből?" kérdi a' republicanus. Tiers-parti, ellenzők, ministerek, békeszeretők, harczohajtó ifjak 's ősz-szakállas öregek, egy karban, mind ezt hangoztatják: „Nem, sohasem volt még az önzés szemtelenebb, hatalmasabb; a' szellem soha kigúnyoltabb, lepököttebb; a' pénz 's mindig csak a' pénz soha olly annyira *mindenben minden;* soha sem lettek még illy vakmerő gazok gazdagokká; sohasem piperézték ki magokat undorítóbban a' felülkerekedett szerencsevadászok, miután színészekkel, kötéltánczosokkal, zsebelőkkel, játékosokkal, megbukottakkal, firkálókkal, szinköltőkkel és sz—jhákkal pénzt és ismét csak pénzt szereztek magoknak, mint a' mezei gazda gyüjti a' ganajat rakásra, mellyel földjét trágyázhassa. Ime *igy* rohannak be ezen emberek a' politicába; igy lesznek a' vezérek politicai irókká; igy zörögnek a' választócollegiumok' ajtain; igy veszik fel a' becsületes ember' álarczát; igy fecsegnek függetlenségről; igy játsza az egyik bohócz az opponenst, a' másik a' ministerpártit! *Emez* itt kullogva jár 's uj vallást akar feltalálni; ő a' tuldemocrata jövendőnek óriásnagyságú philanthropja; *amaz* ellenben, miután rekedtté kiáltozá magát a' democratia' hirdetésében, most egyszerre aristocrata lett 's azt akarja, hogy a' papokat tiszteljük; sőt még vallásosnak is akar láttatni, valamint előbb a' mindennemű szabadság körül kaczérkodott." Ezen egyhangú éneket hallom én itt már szinte két év óta minden szegből és minden zugból. Az igaz tudomány elakadt; csupán a' *physica* tartatik még némi becsben, de a' literatori ficzkók csattogó ostorokkal agyonhajtják egymást a' hirlapokban és lapocskákban; az egész éven át örök farsang 's Musard-bál van, 's hah, mint gőzölög a' padló a' dörgő lábrobogástól!" —

Utazási vázolatok.

(Folytatás.)

IV.

Salzburgból Münchenbe.

Ki Salzburgból *Münchenbe* szándékozik, miután a' salzburgi termékeny völgyben két óráig haladott, átlépi Ausztria' határait; eltűnik a' sárga szin, 's a' nemzeti szerepet kékfejér veszi át. Megvallom, a' pillanatban, midőn a' bajor széleken vizsgálat alá kéretett utlevelünk, 's kocsinkat az illető tiszviselők kivül-belül megmotozák, érzés szállá meg keblemet, hasonló az atyai védszárny alól idegen kezek közzé került gyermekéhez. A' határszélen azonnal 5 pforintnyi vámbér vala fizetendő; miért senki sem neheztel, ha sima uton kényelemmel haladhat; azonban a' zökkenések igenigen vissza emlékeztetének annyiszor megrótt magyar országutainkra; különben vámpénz többé sehol sem kéretik. Versenyt futtatott ingolstadti kocsisunk a' helynek vizeivel éjszak felé a' kellemes síkon, 's a' kilátást délnek Gastein' és Tirol' hólepte bérczei fogják föl, mig szemközt pillanataink a' legédesebb — mert hasznos és kellemetes — tárgyakon andalogtak. A' hajdani bojárok' földe most egy gyönyörü kerthez hasonlít, mellyben a' *Hausbauer*eknek (igy neveztetnek a' mezőn lakozó földmüvesek) csinos faházai a' hozzájok tartozó földektől 's erdőktől parkok szerint körülsugározva pavillonok gyanánt tűnedeznek elé, 's az itt-ott látszó tornyokkal, mellyeket általában nemzeti szin díszesít, barátságos öszhangzásban állanak. Ha a' toronytetőkön felnyúló villámfogók (Blitzableiter) itt nem fényüzési czikkelyül használtatnak, valódi bizonyságai annak, mennyire legyenek ezek az ég' hatalmas lángjának kitéve. Legelőt itt hiába keresnél; a' szapora luczerna, melly gondos előlátásból itt is mint hazánkban tudtomra *Pálffy* herczeg' jószágain, faágasokon szántatik ki, istállóban is elég 's kövér táplálékot nyújt a' marhának, melly csak aratás' végével eresztetik szabadba. Itt a' paraszt, ha törvényes készpénzi tartozását lefizeté, korlátozatlan ura jószágának, 's noha földe a' középszerűnél jobbnak nem mondathatik, takarékossága mellett általában jól birja magát, élelme igen egyszerű, 's asztala, mondhatni, sovány, mellyhez a' ház körül elnyúló földeken dolgozókat az ismért csengetyűhang csődíti össze. Utunkat a' debreczeniek' németnaspolyája (mespillus aucuparia germanica) szegélyezé, 's *Wagingon*, a' szép tó' szomszédságában *Stein*on keresztül az Inn folyónak katlanalaku öblébe szorult *Wasserburg*ba jutánk. Ez a' többinél népesebb város, de minden csin nélkül; fogadójában istállóból vezet lépcső a' szobába, melly csaknem az Inn folyóba szakad, mellynek meredek partjait komló futja el. Polgárjai ellenségei minden egyedárusságnak, sorba járják a' sörpinczéket, hol mindazáltal esti 10 óránál tovább mulatni pénzbüntetés alatt tilos. Nálok a' salzburgi arany fejkötőket félholdalaku ezüstök váltják föl, 's a' nyak könnyü meghülhetés ellen többféle boritékkal födetik, mit azonban a' hiúság drágává teszen. Ugy látszik, nekik nem kis mértékben juta büszkeség, mert a' templomot fölnyitó gyermek is azzal tolá vissza a' neki nyújtott jutalmat, hogy ő földesur. Augustus' 9dikén a' nap' első sugáraival kelénk föl, mert a' 7 mfdnyi utat Münchenig korán akarók megfutni, 's valóban déltájban a' fővároshoz egy órányira termettünk. A' magányos fogadó, melly, mint értők, a' müncheni polgárság' mulatóhelye, minden történeti

festvényü falai mellett sem támaszthata fejemben magas ideát a' közel-városi lakosok felől. Ez 's azon egyhangú sik, mellyen a' főváros fekszik, azt hiteték velem el, hogy Münchenben nem találandom azt, a' mit keresék. Nyomtaték volt erre a' távolban mintegy tüzveszélyből kivergődött omladékot képező kettős torony is. De tisztelet neki! A' városba az Isar folyó fölött vezető 9 éves kőhid, melly diadalkapu gyanánt van emelve Bajor Lajos' győzedelmeinek, megszünteté aggodalmimat, 's vidor arcczal szállottam be az „arany kakashoz.“ E' városban a' javítások egy nyomban járnak e' bécsiekkel: láthatni benne szabályos utczákat, derék épületeket, 's a' nyilványos intézetek figyelmünkre igen is méltók — 's ezeket München többnyire Lajos királynak köszöni. A' székesegyháznak, melly különben nagyságban a' bécsi Sz.-Istvánéhoz hasonlít, díszesb tornyokat ohajtanék. A' munkában lévő Sz.-Lajosében *Kornelius*, a' szépmüvészetek' igazgatója, ki épen a' végső-ítéletet festé, nyájas kézszorítással fogadott. A' Sz.-Benedekieké 30 fejér márványoszlopon nyugszik; az au-belinek tornya 270 ölnyi magasságu; a' protestánsoké kivül is belül is jó izlést mutat. Említést érdemel még a' Jesuitáké, 's az udvari templomot a' bizanti stil, a' sz.-irásbeli tárgyak' jeles rajzolata, a' gazdag aranyozás, márvány mozaikok, 's melly benne uralkodik, az öszhang, elsővé teszik. A' szépmüvészetek melegebb pártolást sehol sem tapasztalnak; édes foglalatossága a' királynak minden mutatkozó talentumot kellő érlelésre juttatni. Canova' Parisa és Venusa fő ékessége a' gyönyörü képgyüjteménynek, melly a' bécsinek alatta semmikép sem állhat. A' királyi lakot, ha előre nem vagyok értesítve, szinte képtár gyanánt nézem, annyi benne a' jeles föstvény. Münchenben képszemle is tartatik, hol nézők soha sem hiányzanak, 's mondják, hogy a' király is gyakran jelenik meg e' helyen. Én egy beteghöz menő papot gyönyörü festvényben szemlélgeték, 's a' mellettem álló „Itt a' király“ sugá fülembe, 's egy körülbelül negyven éves férjfiút mutata, ki a' föstvényeknek egyikét nyájasan 's velősen birálgatá. A' régiségek' tárában, nem ok nélkül gyanítom, sok az álrégiség. A' kincstárban fő fokra emelé bámulatunkat a' ritkanagyságu gyémánt, rubin, smaragd sereggyöngy: a' melléképületben megmutatják Nagy-Fridrik' rőt szinü, tubákfoltos bársony öltönyét 'stb. Jelen voltunk a' követülésben: az elnök emelt helyen ült, jobbján a' ministerek, balról a' jegyzők; a' vita aprólékos tárgyak fölött folyt. A' piaczok' egyikén Miksának 38 láb magasságu szobra áll, másikán 100 lábnyi magasságu 's 610 mázsányi nehézségű ércz obeliszk a' fölirat szerint, emlékül ama' 30 ezer bajornak, kik a' napoleoni zavargásokban Russiában vesztek el.

Ugy tetszik, igaza van annak, ki állítja, hogy a' müncheni népnek Ördög-Robertet szinpadon hónaponkint legalább egyszer látnia kell; én szinte ezen valék jelen, hol a' hangászkar kitünőleg jeles, a' személyzet számos és a' páholyok elfalazatlanok. Különben a' Nymphenberg szökőkútjával kicsinyben Schönbrunnt, 's mellette az erdő a' bécsi Prátert tükrözi elé. Itt láttam az uralkodó királyt, nejét 's három kellemes viruló leányát, kiséretében egy magyar huszárnak, ki t. i. ő fölségét Berchtesgadennél az életveszélytől bátor hűséggel szerencsésen megmentette. Szóltam hozzá magyarul, de ő az édes-anyai hangot már csak nem egészen elfeledé. A' nevezetes könyvtár három pap által jó rendben tartatik, a' széptudományok nagy virágzatban vannak; *Boisserée* ur által azon elfelejtett mesterségnek új lételbe hozatása, midőn a' festés tüz által az üvegekbe letörölhetlenül varázsoltatik, különös figyelmet érdemel.

V.

Münchenből Berchtesgadenbe.

A' már leirott bajor térségen jöttünk vissza Wasserburgon át, mig en az ut az ország' legnagyobb 's körösleg 14 órányi hoszaságú *Chiemsee* tavához kanyarodnék, melly három szigetet foglal magában, hol *Thassilo* 782ben férjfiaknak és némbereknek kolostorokat alapíta. Itt tartatik réz koporsóban az első apátnénak második Lajos császár leányának teste. Az átmenet Berchtesgadenbe magas hegyen van, mellynek meredekét a' sürü eső és ég' zörgései közt nem minden szorongatás nélkül hágtuk át. Legfőbb fokra emelkedett félelmünk a' legnagyobb meredekbe sötéttel történt lemenetkor; mert noha kötve valának kerekeink, nem annyira mentünk mint sebesen rohantunk a' mélységbe, éltünk' nem kis veszedelmével, 's igy elkinozva, szekeresünk' ravaszságából a' mezőváros' legroszabb fogadójába értünk. — *Berchtesgaden* a' hóval borított hegyek' oldalán fekszik, alját az *Albe* folyó mossa, hajdanta a' vadak' berke volt. *Irmengard*, a' *Hallein* grófok' családjából 1106ban első alapított itt a' szerzetes kanonokoknak kolostort, mellyet Adelheid, leánya 's Berengár grófnak neje, bőven ajándékozott meg, 1ő Fridrik pedig 1156 megerősített. Igazgatásába segéd czim alatt a' bajor herczegek kevervén magokat, prépostságát, 1591ben független herczegséggé változtatták át, melly mostan világi birtokká tétetett. Kiterjedése nyolcz négyszegü mérföldnyi, mellyből csak félmérföldnyi alkalmas gazdasági müvelésre, lakosa mégis 10,000; a' többit sziklák, tavak és erdők boritják; a' levegő tiszta, de csipős, a' barmok' tenyésztése jó állapotban; fa- és csontgyárai nevezetesek; sóból 150 ezer mázsa ásatik minden évben; tiszta és természetes só is találtatik, valamint nálunk; legnagyobb figyelmet érdemel a' sós viznek áthuzása vas csöveken *Reichenthal*' városába. Csodálandó nagyságu meszes hegyei is vannak, ezek közt *Vatzman* 8,000 lábbal fölül a' tengerszinen; a' kövek' szine sokszor vereses. Legvidámabb a' kirándulás a' mezővárostól másfél órányi távolságu *Königsee* tavára, hova a' kigyózó ut a' tóból eredő Albe folyó mellett van. Az érkezőket a' nagyszakállú Charon fogadja, kinek füttyentésére férjfiakból 's némberekből álló keverék sereglik össze, vállaikon evezőket tartva; a' hajócska fedéllel 's ülőhelyekkel ellátott, 's mindenfelé szabad a' kilátás; két férjfi 's asszony evezének át a' hajóval, honnan először Nepomuki Szent-János' szigete szemlélhető, melly 1711ben négy személy által alapíttatott, kiknek hajóját ide vetvén a' szélvész, életöket megmenték. Az egész tón szabad a' szem; bal 's jobb felől az 5000 lábnyi magasságu meredek hegyek' partjai annyira a' vizhez fekszenek, hogy legkisebb hely sincs közben, a' viz' szine só nélküli izén kivül tengeri, ivásra föle nem rosz ugyan, de kissé meleg; különben tiszta 's minden szelecskére habocskát hány; a' kősziklák, bokrok és füvek legszebben tükrözik itt Sicilia' déli-bábját. — Hosza a' legfáradságosabb evezéssel is két órányi, szélessége egy fertálynyi, mélysége pedig 100 ölet felülhalad. A' hegyek' tetejéről gördülő *Königsbach* folyócska' zuhataga után a' viszhangról isméretes *Teixel-Mühle* következik, melly először lassu, később pedig rettentő ágyumorgásokhoz hasonló és sokáig tartó zugásokká változik és lassanként mintegy távol felhőkbe enyészik el. A' ki a' viszhangról és ennek okairól tudósan akarna itélni, szükség, hogy tulajdon füleivel hallja. A' tó' közepén fekszik a' *Fessel* barlang, melly a' fáradtan izzadó hajósok' számára alkalmas; a' hová *Kesselbach* zuhatag foly be, különben elhagyatott remetei puszta kicsinyben, melly felett hátul a' hegy' oldalán nyilás látszik, hova a' hegy' tulsó részebeli nevezetes *Göllingei* zuhatagnak életet adó viz foly. A' tó' végén van a' vadászlak kis térségben a' sz. Bertalan' tiszteletére szentelt kápolnával, honnan a' tó is gyakorta Bertalan' tavának neveztetik. — E' szent' napján ide a' szomszédsági lakosok nagy számmal járnak bucsút. A' vadászlak' belső falain az itten fogott 's különös nagyságú halaknak és az itt megölt medvéknek képei láthatók. Nyugatnak a' már nevezett Vatzman és tövig hóban álló hegy szemlél-

hető 's innen van, hogy ámbár ezen tartományban a' hó 6000 lábnyi magasságon kezdődik a' tengerszinen felül, ezen helyen mégis az alacsony völgyben, melly csak 2500 lábnyi magasságu a' tengerszinen felül, már hó találtatik. Az *Eiskapelle* felett, hol felséges ivóviz fakad, t. i. ezen völgy vasfazékfenék formájú, hova a' nap' sugárai kevés hetekig 's naponnan kevés órákig hatnak. Örökös rémülés lakik itt 's minden vegetatio mintegy elhal; egyedül havasi kecskék 's ezek is gyéren és csak nap' lemente után, láthatók messzelátó-csöveken. A' növényországból található *filago leonto podium* Linnaei, cl. 4. Gen. 1104., máskép *grefalicum alpinum pulchrum: Alpenfilzkraut, gyapjasfű*, mellyről már nevezesen értekezett Dioscorides. Hires, vastag és fekete gyökér ez, hamuszinű gyapjuval fedett szára fél lábnyi; hermaphrodit sárga-szinű virágai gyapjasak, ize összehúzó erővel keserű; szaga kellemes, a' mi *leontopodiumunk* vagy *alchemilla major vulgaris* e' tájékon oroszlántalpú-fű' neve alatt nő, *gnafalicum* pedig gyapjas-fű név alatt; ide tartozik a' sárga gyapár, máskép aranyvirágu-fű, moly és más férgek ellen használható. — Fél órányi távolságra a' vadászlaktól van még egy más búskomolyságú tó is. Az itteni pusztán enni, a' hely' méltóságával párhuzamban áll; a' különös formáju üvegekben feltett bor a' legjobb rajnainak sem enged. Az itteni tóbeli lazacz, *salmo alpinus*, befüstölve nagyhirü 's a' pisztrángtól abban különbözik, hogy a' lazaczban nincsenek veres foltocskák és szárnyai kevesbbé festettek, húsa jobb izű, ámbár Gmundenben a' salzburgi utban talált pisztrángok is jóizűk és felségesek. A' vendégek' számát nagyobbiták az érkezett hajócskák, mellyeknek igazgató férjfiai szegénységet, némberei pedig nagy fényüzést árulának el; ruháik a' gasteiniakétől kevésben különbözők; de a' vászon- és selyemmunka' finomsága azokét felülhaladja. Egyetértő lélekkel járták át e' kis üresseget, mellynek fogadónéjától, a' vadász' nejétől, észrevehető figyelemmel vendégeltettek; ezután felkészülve elfoglalák hajócskáikat és a' visszameneti parancsot vigan fogadák, kalapjaikat gyapjas-fű ékesité, mellyből midőn emlékül kérnénk, az első megtagadólag mondá: „Hát én minden örömtől megfosztassam e?“ Kinek mi felelénk: „Hát olly részvétlen lennél, hogy örömeidet a' vendégekkel nem közlenéd?“ „Inkább“ felele „bizonyitsa jószivüségemet a' virág' emléküladása.“ Ezen beszélgetések közt a' fegyver' durranása felséges viszhangot ada, mellyhez a' szélvészek' zugása a' tüneményekben csodálatosan hasonlít és több nehézségeknek felvilágositást nyujt. Sok van még itt a' természet-vizsgálóknak, kivált az örökös kutakra és a' hegyek' első eredetére nézve, megfejtendő, mellyekről korunkban felfuvalkodólag értekeznek. Megszemlélvén e' helyek' felséges voltát, visszajöttünkben a' gyermekeknél sok leontopodiumot vettünk észre, honnan következtethető, hogy ez a' havasokon nem épen ritkaság. Tartózkodik ezen helyen egy a' saxoniai tudós-társaságtól küldött füvész, egy zömök és tisztán öltözött ifjuval, ki a' teendő észrevételekre gyalog, mint erre nézve legalkalmatosabban, utazott, a' szükséges teher fedvén hátát. Magamban méltattam nemes vállalatát ezen ifjunak, ki a' látható 's gyakran nyomasztó nehézségektől sem félve, Istentől adatott elméjét tökéletesité; bár a' mi ifjaink is példáját követve és a' külföldieket is magokévá téve, térnének honukba, mire a' szünnapok legalkalmatosabb időt szolgáltatnak. —

(Vége következik.)

Laky János.

Népszerűség.

Valóban semmi nagyobbat, semmi szebbet, semmi magasabb becsét az erényes, tettdús életnek, semmi gazdagabb jutalmát

fáradozásinknak és gondjainknak nem ösmérek, mint nemzete' jótevője, megszabaditója és boldogitója lenni; ámde nem akkor leszünk jótevője, ha szeszélyeinek és gyöngeségeinek hizelgünk; nem akkor szabaditjuk meg, midőn azon kötelékeket föloldjuk, mellyek azt a' törvényhez és rendhez bilincsezik; nem akkor boldogitjuk, ha kedélye' mélyeit fölzavarjuk, mellyben az állati ösztönök és szenvedélyek szunnyadnak, mellyek, ha egyszer felszabadulnak, őrzőiktől megszökött fenevadakkint a' szabadság' éldeletét durva kéjek' kielégitésében találják. Ahhoz, mi az emberben nemes, mi természetében isteni, kell fordulnunk, hogy őt emeljük, boldogitsuk, szabadítsuk. Azon nép, mellynek kegyét, szeretetét a' becsületes, a' haza' és emberiség' barátja megnyerni törekszik, nem azon nép, melly az igazságost megbünteti és a' hizelkedőt isteníti; melly a' nagyszivü *Caesar* halálát jóváhagyja, hogy a' gyáva és fondor *Augustus*nak szolgáljon; melly az Istenember' biráihoz igy szól: „Feszitsétek meg;“ melly ostoba ájtatossággal rakja a' máglyát, hogy *Husz* Jánost a' lángoknak áldozza; melly a' nemes *Baillyt* ma kezein hordja 's holnap halálküzdését ördögi örömmel hoszabbitja; melly XVI. *Lajost* örömittasan a' haza' helyreállitójának üdvözli, 's vérző fejét vidáman nézi a' hóhér' kezében. Az nem a' valódi nép, melly a' szerencse' diadalkocsija elébe fogja magát, habár erőszak és fondorkodás vezérlik is; melly vak őrültségben kedvencze' képét istenitve helyzi az oltárra, hogy vak őrültségében ismét szétzúzza; melly, mint ama' vadok, a' világlelket, mellyet imádnak, ajándékokkal és tisztelettel tetézi, mig, mint véli, neki jó időt ad, 's gúny közt vonszolja a' sárban, ha a' vadászatot és halászatot meg nem áldja. Csak egy bálványozó kivánkoznék e' nép' istene lenni. Inkább mennék *Themistocles*sel számkivetésbe, mint *Kleon*nal Athene' ünnepelt hőse legyek; inkább fektetném *Malesherbes*-bel fejemet a' guillottine alá, mint *Marat*tal a' Pantheonba jussak; inkább halnék a' vérpadon a' nagy *Roland*nővel, mint áldott *Thermidor* asszonyunk*) helyett a' szeszélyes hódolást elfogadjam. Ha a' nagy ember, ki a' nép' ügyének, az igazság' és szabadság' ügyének szenteli magát, valóban a' tarpeii szirt és a' Capitolium közt áll: akkor ő, ha valóban nagy, amazt választandja becsülettel, ha erre csak gyalázattal léphet. Ki pedig a' népkegyelmet keresi, hogy azt szerencséje' talapjává tegye, az becsületét vesztette, mint árulója önmagának és a' népnek, bár tisztelettel halmoztatva jusson is a' Capitoliumba. De kik azon töredékeny nagyság, azon tünékeny halhatlanság, mellyet e' nép' változó szeszélye ad, annak tetszése és segedelme után esengenek, mivel a' valódi nagyságra fölemelkedni képtelenek, azon halhatlanságnak, mellyhez csak az igazság és erény vezet, elérhetése iránt saját méltatlanságuk' érzetében kétségbeesni kénytelenek: azok ám bizzák a' népkegyelem' árjára magokat, melly folytában azon hullámot, a' mellyet mintegy triumphussal fölemelt, a' legközelbi pillanatban vizei' mélyébe sülyeszti, 's legyenek gyáva áldozópapokból áldozati állatok. — *(Weitzel.)*

Kormány és pártok.

Semmitől se őrizkedjék a' kormány olly igen, mint a' pártbeszédekre hallgatástól, akarmellyik párttól eredjenek is azok, önkint 's annál inkább értetvén, hogy magát soha egy pártnak is ölébe ne vesse. Rendszerint, midőn a' kormányok lázadás és lázasztó pártok ellen ovakodnak, egy félszeg, rövidlátó vagy önző, a' kormányhatalmat saját czéljaira használó 's igy ugyanez által lázadásra vezető pártnak jutnak kezeibe. Mindazon eszközök,

*) Az ész-istennő.

mellyekkel a' lázasztók élnek a' nép' elcsábitására 's felingerlésére, ezerszerte nagyobb mértékben vannak a' kormány' hatalmában, hogy általok a' népet vezesse, tanítsa 's megnyugtassa. De e' kedvezést, fájdalom, csak igen ritkán és gyengén használják a' kormányok, mert azon veszedelmes és magát előbbutóbb megbüntető balhiedelemben vannak, hogy ők ezen eszközökre nem szorultak. — Minden erősebb mozgásu korszakban a' fél akarat és fél rendszabások okvetlenül veszélyhozók. Az elszánt és határozott hátrálás koránsem olly veszedelmes mint egy bizonytalan megállapodás az út' felerészén. Az elszánt 's önmagát értő kormány csak e' kettő között választhat: előre, hátra! — Fölötte veszélyes, ámbár korunkban közösen uralkodó nézet az, hogy minden magasabb törekvéseknek magából a' nép' belső életéből, függetlenül a' kormánytól, kell kifejleni! Minden ollyas kifejlése a' nemzeti életnek, melly nem a' kormánynak szünetlen kölcsönhatása alatt képződik, szükségképen lázadási irányba téved el. — *(Schulz H.)*

Sassari (Sardiniában), febr. 20.

Logulenti' kies vidékén tul egy Val di Partusu nevü virágzó kis völgyben, e' hónap' 2-dika' éjjelén, egy nevezetes természettünemény történt. E' völgynek egy kissé lejtős oldalán több száz olaj- és más gyümölcsfák állottak, *Sanna* testvérek' birtokában. Említett éjjel ezek némi vulkáni kirohanás által egészen elpusztíttattak. A' *föld* egy 500 négyszöglépésnyi térségen fölemelődött; agyag, kövek és gyümölcsfák borzasztó ropogással messze hányattak; uj tömegek jelentek meg, és a' régi föld' egy része széles nyilások és tátogó hasadékokba veszett el, mellyek a' kirohanás' ereje által okoztattak. E' tünemény olly tetemes földingást okozott, hogy a' szomszéd helység' templomtornyaiban a' harangok megkondultak.

Második Kean.

A' hires *Kean*' fia a' *Drurylane* szinházban a' legnagyobb szerencsével lépett föl. Állitják, hogy az ifju a' teremtő geniussal azon lelkesedést köti össze, melly atyját kitünteté, azonfelül mély studiumot és a' legkövetkezetesb characteristicát fejti ki, ugy hogy azonnal a' legnagyobb szinmüvészek' egyikének nyilatkoztaták. A' drámai müvészet' minden barátja telve csodálkozással játéka felett. A' tömeg előnti a' Drurylane szinházat, midőn ő fellép. Különös körülmény, hogy azon nap, midőn a' fiatal Kean *Hamlet*' szerepében lépett föl, a' bevétel épen annyit tön, mint azon napon, midőn atyja ugyanazon szerepben legelőször megjelent.

Mi a' nép.

(Rövid eszmékben.)

Gelon, Syrakuza' fejdelme, egykor összeesküvést fedezett föl maga ellen. Azonnal a' piaczra ment, közébe állott az összegyült népnek, elveté fegyvereit, 's igy szóla: „Itt fegyvertelen állok előtökbe! tegyetek velem, a' mit akartok.“ A' nép most maga adta ki az összeesküdteket, és szobrot emelt a' fejdelemnek azon helyzetben, a' mint fegyvertelenül a' nép előtt álla.

Ha a' nép egymás közt egyenetlenségben van, pártoskodásinak ritkán lesz vége, hacsak egyes férjfi elő nem áll.

Az egyességnek valamelly országban helyreállitására nincs más mód, mint egynek uralkodása.

Midőn a' phrygiak egyenetlenkedés' alkalmával az oraculum' tanácsaért folyamodtak, ezt kapák feleletül: „Válasszatok királyt, és vége az egyenetlenségnek.“ — Igy jutottak a' köztársaságok egynek uralkodása alá; igy keletkeztek dictatorok és királyok. Még a' köztársaságok is egyesek által allapíttattak.

Gyakran csak egynek lelkezetétől függött, valamelly köztársaságot megalapítani, vagy magát koronához juttatni. Igy mutatkozik a' szellemvilágban is, mint a' természet' nagy rendszerében, egy középpont' ereje sőt szükséges volta is, legyen bár most e' középpont egy archon, király, császár, consul, dictator, elnök, doge, fejdelem, polgármester, gróf vagy akármi.

Ha egy külföldi valamelly nép' belső viszálkodásiba meggondolatlanul avatkozik, néha szándékával egészen ellenkezőt eszközöl: a' pártok összebékülnek a' harmadik ellen.

Ha egyszer valamelly nemzet pártokra szakadozott, mellyeket tekintetben álló férjfiak vezérlenek: akkor főkép csak azt fürkészik, mellyik részen nyerhetni többet. — A' hon feledve van.

Olly nép, melly erőszakkal helyzé magát szabadságba, egy kutyához hasonlít, melly a' lánczot elszakitván, annak nagyobb részét magával huzza.

A' nép legtöbbször a' szavak' külszínén ragad meg; 's igy gyakran még a' szabadságot is elveszté a' szabadság' neve alatt.

A' régi szók megmaradtak; de a' régi szokásokból semmi sem.

Tacitus.

Gyakran a' puszta szók elámiták a' népeket; ugy hogy ők, mint valamelly mérsékelt kormány alatt, szabadoknak vélték magokat, habár a' zsarnokság' nyomását érezék is.

A' szabad Róma' idejében az mondatott: „A' tettek meglakoltattak; a' szavak büntetlenül maradtak.“

Tacitus.

A' rómaiak csak akkor érezék a' legnagyobb elnyomatást, midőn a' szólásszabadság oda lett, 's a' nyilván beszélőnek álarczczal kellett ellátva lennie: *Larvati perorabant.*

Épen igy volt ez a' görögöknél, midőn kénytelenek voltak, arczulatjokat falevelekkel eltakarni. Innen jött be a' németekhez ezen nyiltszivüséget jelentő közmondás: „Nem teszek levelet szám' elébe.“ Azonban felőlök is nem sokára illyformán irt Tacitus: „Ritka azon szerencsés idő, mellyben a' mit akarsz, érzened, 's a' mit érzesz, kimondand szabad legyen.“

Mihelyt *Tiberius* a' felségsértési törvényt behozta, képmutatás lépett a' nép közzé. Nem uralkodott többé szabadság a' vendégségeknél, nem bizodalom a' rokonok közt, nem hűség a' rabszolgáknál.

Montesquieu.

Hadd beszéljen a' nép; e' szabadság kevesbbé ártalmas, ha fentartatik, mint ha elnyomatik.

(Folytatjuk.)

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

28. szám. Aprilis' 5.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Csaplovics urnak Századunkban közlött Paradoxonjára.

A' fonák eszmék 's tárgyak' ferde felfogásai az ész' kificzamításán kivül a' szívet is be szokták pókhálózni. A' fiú, ki „neked lesz miből elélned, nem szorultál hivatalra" 's hasonló nevelési elvekben nőtt fel, rendesen üres fővel üríti a' számára telt pénzládát. A' természeti jogokról is sok csalfa eszmék rontják a' levegőt, mellyet besziván a' kapzsi kiváncsiak és meg nem főzhetvén, édes önmagok', embertársaik', hon', oltár' és trón' érdekire kártékony ábrándozásokkal bibelődnek. Felkapják a' korszellem' álfiai a' *szabadság* szót, 's puszta neve' elkárogásával *emberbarát'* tiszteletes nevével negédesek dicsértetni. Nézetök szerint szabad, ki adósságot csinál és nem fizeti, mert mocskosságnak tartja a' hitelező' követelését, remeknek a' magától nem fizetést; szabad, ki délig hever, ha ugy tetszik neki; szabad, ki champagneitól holtra issza magát, mert a' közbort megvetette; szabad, ki betyár-tenyérrel törli nyakon a' méltatlanságért megszólalt nemtelen nemest, mert ott van a' pör' utja előtte; szabad, ki sorba lopdozza a' szerelem' mézét, mert egynek esküdni hűséget köttetés volna; szabad, kinek csak halál' félelme adja kezébe a' szentséget, mert az istenházi buzgó csend ne kösse le nyugtalan nyelvét; szabad, ki előtt nincs becsületes, tudós, erényes, ki minden embert szól, szapul, megmutatandó, hogy ő ura szavának; szabad, ki a' szelid kormányt kegyetlennek, az atyait mostohának kereszteli, csak hogy „el merte mondani-t, éljent" harsányozzon neki a' czifra beszédnek tapsolni szokott allelkek' sokasága. Kötelet az illy álszabadszellemű kényraboknak, hadd tudják meg, hogy *a' szabadság a' legszigorúbb megköttetés.* Ugy van! *a' szabadság a' legszigorúbb megköttetés.* A' szabadság tárgyilag véve joggyakorlat; csak azt szabad tennem, mire jogom van; jogom csak arra van, a' mivel más' jogát meg nem sértem. Ott végződvén minden ember' joga, hol másé kezdődik: nyilván van, hogy a' szabadság csak addig terjedhet, mig mások' jogkörébe bele nem vág; mi más szókkal annyit tesz: függ, meg van kötve a' szabad ember a' törvénytől, melly „nebánts senkit; add meg kinekkinek a' magáét, mi a' császáré a' császárnak, mi az Istené az Istennek; ugy cselekedjél, mint kivánnád, hogy mások veled cselekedjenek; tetted mások' szabadságát ne korlátozza —" 's több erkölcsi, vallási szabályok' korlátiba závározza azt. — „No, ez megadta a' szabadságnak, egészen rabjává tette a' törvénynek; nem vagyok én szabad, ha törvénytől függök" — kiáltnak az önkény' áldozói. — Sőt inkább *csak akkor szabad az ember, ha törvénytől függ.* Szabadságnak ott van helye, hol választhatni. Miért nem szabad az oktalan állat? mert ezt csupán testösztön hajtja. Miért szabad az okos állat, az ember? mert ez az okosság' törvénye és a' test' ingere közt választhat; szabad, ha annak, rab, ha ennek enged. Egy dió közt választás kizárja a' szabadságot; de nem kettő közt. A' függetlenség tehát nem törvénytől, hanem testiségtől, önkénytől kiván függetlenséget, *quod erat demonstrandum.*

Kik a' szabadságnak e' valódi fogalmára nem emelkedtek, haramiát képzelve annak minden betüje alatt, kézzel lábbal azon vannak, hogy azt a' polgári életből kipereljék, 's ugy járnak, mint ki szobája' ajtóit és ablakait beteszi, hogy a' lég be ne menjen. A' szabadság nem csak ki nem zárható a' polgári társas életből, hanem ez annak egyedüli hazája, és ez azon lélek, melly benne az életet fentartja. Mint nagyobb hal kisebbet, róka a' ludat, ugy vetkeztette ki a' polgári léten kivül az erősb, a' csalfa ember a' gyengét, az együgyűt, 's igazaiknak e' bizonytalansága sarkalta őket a' polgári társaságba állásra, hogy itt a' szabadságot, a' jogok' bátorságosításának elmaradhatatlan feltételét, élvezhessék. Kiszedték agyukból a' törvényeket 's általadták azokat egy közerőnek, közhatalomnak, mellyet mint legfelsőt, *felség*nek tiszteltek; 's véröket, vagyonukat kötötték le, hogy mindnyájan a' felséget 's ez őket egyenkint utolsó csep vérig védi, ótalmazza. „Ne lopj; ne ölj; ne csalj; ne rágalmazz; viseld az ország' terhét aránylag; védd a' hont; tiszteld a' felséget, és légy neki engedelmes stb." — e' törvények minden ember' szivébe vésvék a' természet' nagy Urától; ezeknek tartozik minden ember bókolni, hogy szabad lehessen, és mikor az ország' magas trónjáról is ezek 's több hasonló törvények, a' közjót előmozdítók és igy egyenkint minden polgárt boldogítók, hangoznak le: nem abban áll e szabadságunk, ha ez üdvös országtörvényeknek fejet hajtunk? A' társaság törvény nélkül nem állhatván fen 's ez csak a' szabadság által töltetvén be: napnál világosb, hogy az a' polgári jólét' alapja, őrangyala. Akarsz e hát, korszellem' fia, e' sokat jelentő névvel: *szabadság, szabadszelleműség* megtiszteltetni? Ha akarsz: emelj kalapot az igazság' őrje, a' trón, előtt; hullj térdre a' szent oltár' zsámolyánál; kösd meg kezed', lábad', nyelved' a' törvény' édes kötelével; — szabadságodat kivivtad. Ki engedetlen honfi, házsártos, erkölcstelen és vallástalan, az nem szabad, nem erős, nem nemes; az zabolátlan, gyáva, nemtelen. — Emeljük ki kissé a' szólásszabadságot; lássuk, miben áll? Korántsem féktelenségben, azt szavalhatni, mit akarunk; vad orkánkint rázni fel a' csendes elméket és békés kebleket egy sértegető beszéd' czikornyáival; hanem a' törvény' határi közt tartózkodó szerény szónoklásban. Igaz, hogy eredeti jog a' lelket müvelhetni; kinek joga van czélra, van eszközre is; de csak a' szabadosra, 's ezt ne felejtsük. Mint nem szabad a' testi ügyesség' szerzése végett vagdalkozónak orrunk alatt hadarászni; a' löni tanulónak a' hálósüveget fejünkről, a' hályogot szemünkről lelőni; küzdőnek, kit uton ut félen talál, földre terítni: ugy nem szabad a' lelki erő' magasítása végett senkinek a' világon, koronától kezdve a'

legszegényebb koldusig, igazait sem szóval sem tettel veszedelemre kitenni.

A' valódi szabadság, mint fogalmából érthető, roszat se' nem beszélhet se' nem tehet soha, csak jót és mindig jót; 's ki ezt agyában és keblében birja, méltó, hogy szabad legyen mint madár a' levegőben; ellenben érdemesek a' zabolátlanok kalitkázásra hiénakint.

Jelen korunk' divatozó eszméi közt főfő szerepet játszik az *egyenlőség*' rebesgetése is; de nem merem előhozni, mert záporkint hullnak fejemre e' visszatorlások: „Ha olly heves barátja Ön az egyenlőségnek, tisztítsa maga ruháját; ültesse inasát maga mellé; vegye ki az eke' szarvát a' parancsolónak állított szántóvető' kezéből; cserélje fel kabátját a' koldus' rongyköntösével; ajándékozgassa el egyenkint a' szűkölködőknek kalapját, mellenyét stb.; ölelje, csókolja össze az aszott aggdadát mint fiatal gyöngyalakot; nevelje leányát egy könyvgazdag tudósnak; vétessen el fiával halászleányt" — 's ki győzné elszámlálni a' következetlenségeket, mellyekkel a' csupa szóból indulók készek a' nyomos okot letorkolni? Vannak, kik ha kocsisukat hátra beültetvén, magok veszik a' gyeplőt kezőkbe, átlátják, hogy az ur kocsis, ez urrá lett: hogy tehát a' világ őket az annyira vadászott egyenlőség' embereinek nevezze, olly ruhát viseltetnek cselédökkel, hogy sokszor az inast meguraljuk, leültetjük, theával, fagylalttal vendégeljük; mert ki is gondolná, hogy szolga rejtezik azon szép tartásu alakban, feszes uri öltözetben, bátor tekintetben, kerek beszédben; hisz a' kisasszony is olly édes szemeket veteget reá? Az inasnak sem lehet vétkül tulajdonítani a' fel nem világosítást; mert hátha jó lélekkel azt tartja, hogy az csupa szivességből, vagy ura iránti tiszteletből történik. Csuda, hogy az illy inas-journal-kergető uracsok a' szobaleányokkali kacsingatást, üres erszényt, fél szemet, sánta, bodzás lábat is nem utánozzák inasaikban. Elég az, hogy őket önözik, *tessék*, *kérem*mel szólítgatják, 's minden tett szolgálatjokat „Ich schenke Ihnen eine Million"-nal jutalmazzák. Szerencse, hogy az illy édes szavak mellett keserüséggel, ütés-dobással fizetett inasok közt találkozik, ki egy váltó forinttali beérését szerény a' millió helyett nyilványítni; különben jégre menne idő előtt a' szóban olly bőkezü, milliókat hányó n a g y s á g o s. Hallhatni olly magyarázatokat is az egyenlőségről, hogy az egész világ' vagyona az egész népesség közt osztatnék fel. Illy balgaság egy szó czáfolatra sem érdemes; de azért néhány sort áldozzunk neki. Meg kellene ekkor minden ember' kezét 's eszét kötözni, hogy egy fillérrel se szerezzen többet másoknál. Ezen eszme a' milly dőre, olly kivihetetlen; azért is abbanhagyom; mivel ugysem abban áll az egyenlőség, hogy minden ember olly gazdag, okos, szép, erős és olly rangu legyen, mint a' másik; mert ez a' szabadsággal homlokegyenest ellenkeznék; hanem *az egyenlőség a' legnagyobb egyenetlenségben áll.* Ez ugyan ugy hangzik, mintha mondanók: „Velenczében a' Canale Granden kocsikáztunk;" de mégis ugy van; mert a' fő természeti jog a' személyesség', élet', szabadság' és egyenlőség' jogaiból áll, és az egyenlőség csak a' két elsőt köti össze: t. i. egyik embernek ugy van joga élni mint a' másiknak; ugy van joga szabadságra mint a' másiknak. E' három jog tulajdonképen csak egy, és tapasztalatilag egyik a' másiktól elválhatatlan; mert senki sem élhet, a' nélkül hogy szabadságát ne használja, ne egyék, ne igyék, ne gondolkozzék, ne járjon, szóval ne tegye polgári, erkölcsi és vallási kötelességit, és megfordítva; 's ez minden emberre egyenlően áll. Mert azt csak nem tagadjuk meg élőtől, hogy él, sem kötelességei 's a' törvény alól feloldani nem akarjuk, és joggal nem is akarhatjuk, az egyik embert ugy mint a' másikat. — Világos innen, ugy hiszem, miben áll az egyenlőség: t. i. abban, hogy egyik ember olly joggal bir

életre és szabadságra mint a' másik. De hogyan következik ebből az egyenetlenség? Ugy, hogy a' természet' rendje szerint különböző test- és lélektulajdonokkal született ember nem egyenlőn használja és használhatja eredeti erőit. Egyik testi 's lelki erőit kimüveli; munkás, erkölcsös, vallásos; gazdagságot, rangot, koronát szerez magának és a' tulajdonnak sérthetetlen szentsége mellett ivadékira is átruházza azokat; egy másik, visszaélve a' szabadsággal, törvényeket gázol; rest, erkölcstelen, roszul neveli gyermekit; ezek még roszabbakat nemzenek; — 's mi a' következés? inség, gyalázat, szolgaság. Igy egyik gyorsabb lévén a' másiknál, megelőzi a' hátramaradtat; igy történik, hogy az egyenlőséget, mint árnyék testet, mindenütt követi az egyenetlenség. Két egyenlő tárgy a' természetben nincs, 's még akkor is, ha minden ember egy apától és anyától születnék, egyszerre lépne, ennék, dolgoznék, a' különböző tér és tömeg nem engedné az általányos egyenlőséget; és igy természetes, hogy az egyenlőség az egyenetlenségben áll, melly alatt korántsem visszavonást, hanem azt értem, hogy egyik ember jobban tölti be a' törvényt mint a' másik; némelly egészen elgázolja.

A' szabadság a' törvény' betöltésében, az egyenlőség pedig abban állván, hogy azt egyik ember ugy betöltheti mint a' másik: nem ellenkezik az egyenlőséggel a' bűnös' tömlöczözése, büntetése, bár fejvétel legyen is; mint nem ellenkezik a' nap a' világossággal, tüz a' melegséggel, fagy a' hideggel; mert a' törvény' betöltése ő előtte sem volt elzárva senki által. Az egyenlőség' valódi értelme szerint nem panaszolkodhatik a' szegény a' gazdag ellen, mert szerezzen, neki is lesz; nem nézhet kancsal szemmel az alattvaló a' fényes koronára, mert tisztán látja, hogy az is olly szerzett vagy öröklött tulajdon, mint az ő kereste vagy apjáról reászállt vagyon, 's mint vérével sem engedi magáét, ugy kész legyen a' korona' védelmére életét is feláldozni.

A' polgári társas életen kivül csak szemléletileg volt egyenlőség; mert az ököljog előtt semmi sincs szent; csak a' korona' védpaizsa alatt ébredt az fel halottaiból, 's ez biztosítja életét. És mégis azt olvassuk *Csaplovics* urtól, hogy az *„egyenlőség az emberi társaságban lehetetlen és nem is kivánatos."* De ha van természeti jog, mit tagadni vagyis magunkat élve holtaknak állítni nem fogjuk, mert ez ugyancsak paradoxon lenne; és a' személyességi jog, mellyben foglaltatik az egyenlőség is, elidegeníthetetlen: ugyan hová lett az, mikor a' társaságon kivül hiába keressük? Ha Cs. ezen kérdésére: *mellyik a' valódi természetjog?* önfelelete: *„Semmi egyéb mint a' tevőleges országos törvények"* megállhatna: akkor igenis megengedném, hogy nincs az emberi társaságban egyenlőség; mert ki merne ellenkezőt állítni a' római volt köztársaságról, hol az anya gyermekét törvényesen falhoz üthette; a' mai ásiai 's keleti szomszéd birodalmakról, hol a' nőnem a' férjfi' gyönyörére eszközül van lealacsonyítva; a' franczia zendületről, hol a' nagyok' vére a' kislelkűekével együtt patakzott? de már minden emberi társaságról illyest állítni vakmerőség. Az illy praemissákból mi lett a' consequentia? *„Különbözők különböző országok' törvényei, sőt ugyanazon egy országéi is időről időre az ország' változó körülményihez alkalmaztattatnak, 's a' mi egykor teljes jog volt, az későbben jogtalan lesz 's annak is kell lenni."* A' különböző országok' törvényei csak a' nemzetek' különböző müveltségére mutatnak, 's ha megengedjük is a' törvények' időszelleméhez mérésének szükségességét; de azt kereken tagadjuk, hogy mi egykor jog volt, később jogtalan lenne. Innen az következik, hogy ország olly törvényeket is szabhatna idővel, mellyek a' lopást, gyilkolást megengednék. A' természeti jog változhatatlan, 's a' tevőleges országos

törvénynek is ezen kell mindig alapulni 's mindaddig változni, míg ahhoz föl nem emelkedett, hol elérte non plus ultraját.

Már a' szelid országlások, mellyekhez jó Fejedelmünk' atyai kormányát is első helyen számlálni büszkék lehetünk, a' természeti jogokat, tehát az egyenlőséget is, tüzték symbolumul, mi nem is lehetett másképen. Királyunk Isten' képét viseli e' földön közöttünk, ki előtt személyválogatás nincsen. A' 1815dik évi sept. 26dikai szent szövetség' alapja szerint boldog emlékezetű I.*Ferencz* nyilván kijelentette, hogy alattvalóinak atyja, azokat testvéri szeretettel kormányozza. Dicsőült atyja' emlékét 's nyomdokát követi jó Fejedelmünk is, kinek igazságszerető kormánya alatt kiszolgáltatik az igazság szegénynek ugy mint gazdagnak; a' hazához, királyhoz hiv katona érdemkeresztet nyerhet mellére; senki előtt sem záratnak be az iskolák, a' templomok; minden igaz védlőt, minden bűnös büntetést talál a' törvényekben.

Igaz, hogy „quot capita tot sensus"; de az *enyém* és *tiéd*, *szabad*, *nemszabad* körüli véleményeket szükség az igazság' központjába egyesítni, 's ha valaki világosabb, értelmesebb megfogást nyujt a' természeti jogról, mint polgári, erkölcsi, vallásos létünk' őrangyaláról: bár arany borjút nem imádok, de az igazság, a' törvény előtt porba hullani nem szégyenlek. Tudom, hogy „non omnia possumus omnes." A' természet ugy osztá fel az erőket, hogy egyik egy, másik más tárgyban legyen munkás. Mindenféle ismeretet tulajdonítni magának annyi volna, mintha az ökör szántana is, nyereg alatt háborúba is menne, egyik szarván virág, másikon szőlőgerézd nőne. — Örülni fogok, ha e' tárgyban akárhonnan nagyobb világosság jövend az enyémnél. *Pukolay.*

Utazási vázolatok.

(Vége.)

VI.

Berchtesgadenből Linzbe.

A' sebes Albe folyót tekervényeiben is követi a' Berchtesgadenből Salzburgba vezető jó ut, jobbról márvány hegyektől, balról örvényekkel övedzve, hosza négy órányi. Előtünik itt a' jóformán elhagyatott *Schellenberg* mezőváros, végre a' bajor tartományokat az ausztriaiaktól elválasztó határ, ezen tisztességes fölirással: „Pax intrantibus et inhabitantibus." Megvizsgáltatva a' határőrök által, kik leginkább tudakozzák: nem vitetnek e be berchtesgadeni kézművek? édes örömmel tölte meg bennünket az idegen kormány alá vetett országbóli visszajövet. Eső közt értünk Salzburgba; sebes hajtással haladánk a' salzburgi Kapuczinus-hegy mellett, hol a' felséges fekvésű *Wallersee* a' müvelt sighardt-steini majorral együtt mint panorama tünt el szemeink elől; nevetésre készte a' többi koldulók közt serényen futó 's drótjaival megterhelt tót, kit mint földinket méltólag jutalmazánk meg. *Neumarkt*, *Frankenmarkt* és *Vöcklabrug* hasonló sebességgel tüntek el. E' tájék' lakosi nagy figyelmet gerjesztenek a' külföldiekben, kik jól müvelt tartományukban, mint látszik, megelégedettek; fényűzés a' ruházatban nagy, egészségök, szépségök kitetsző; leányaik mindazáltal, bár Linztől nincsenek messze, fejöket nem selyem kendőkkel, hanem fejér, gyapjas és széles karimájú kalapokkal ékesítik; kocsisunk is, bár nem uj lakosa e' földnek, felbuzdulva e' látáson, tajtékzó lovait sebesebben hajtá, ugyannyira hogy *Schwannstadt*-ban a' piaczon tanácskozás végett összejött népöregek is majd elgyurattak; e' miatt már meg akarók őt inteni, de ime a' furfangos Phäeton egyszerre kocsijáról leugorva, minket, mint vendégeit saját házába tisztességesen meghí, magát mint e' nagy fogadónak urát bársony sapkájában előmutatván; kiperdült csinos neje is, ki az ottani tartózkodásra nyájasan szólíta fel: a' széles és tisztasággal kezelt 's Traun' zuhatagához közel lévő szobák ajánlák a' tartózkodást. Korán reggel Traun folyó' zuhatagához mentünk: vad erdők övedzik körül a' folyót, és ennek habjait zöldre festik, mellyek a' 7 ölnyi mélységű örvénybe, legnagyobb ritkaság! ezen folyó' szélességében sehol sem gátoltatva, erőiknek minden enyészése nélkül mennek; innen sokan a' rajnainak elébe teszik, ámbár ez szélesebb, de nem olly kedveltető tájékú; a' viz' zuhanása kétfelé választatik a' három kitünő szikla által, balrésze mélységben vesz el; jobbja 208 ölnyi hoszú csatornát képez, mellyet 1416ban *Seeauer* készitett, és hajókázható; mivel pedig ezen csatornának 8 ölnyi és 2 lábnyi zuhanás felel meg, azért e' csatornabeli folyónak sebessége rendkivüli, 's a' terhelt hajó az egészet egy percz alatt végzi; hogy pedig a' hajó sziklákba ne ütközzék, vagy örvénybe ne sülyedjen, ezt a' csatornán folyó viz' utja akadályozza.

Schwannstadt után, hol mértékletes áron illőleg fogadtatánk, *Bau*ra értünk, hol a' halmon fekvő templom mindenre nézve hármas számmal játszik: 1713ban építtetett, a' szent Háromság' tiszteletére szenteltetvén föl; formája háromszegletű; három tornya, homlokzata, oltárja, orgonája, chorusa, sekrestyéje, 's a' márványból készült mozaik-munka is háromszinű; 333,333 forintba került, melly mennyiség hogy épen annyi legyen, 333 koldus kapott alamizsnát *Pagel* Miksa apáttól, mint alapítótól; a' mi pedig legérdekesb, a' templomhoz közelfekvő épületben szegények' gyermekei neveltetnek az alapítványból, kik arra mentünkben a' lármázásban tett előmenetelöknek szép tanuságát adák. Ezen templom a' legmagasb halmon fekvő *Lambach* mezőváros mellett áll, mellynek eredete 750re esik, ezt is a' Traun folyó mossa; lakosai 1300on nincsenek felül. A' nevezetességek közzé számláltatik a' 2883 akónyi hydrophilaceus hordó, melly 60 salzburgi márvány táblából készült; ezeken kivül a' postaház, gyógyszertár nevezetesek; de első ékessége mégis a' Benedek-rendieknek *Lambach* gróftól 1032ben épített klastroma, képei *Sandrarth*tól vannak, mellyek' egyikén ő egész családostul ábrázoltatik; könyvtára 23,000 kötetnyi; van benne ex incunabulis 4,692 esztendőtül theologiai legrégibb kézirat, 's 400 még a' carolingi időszakból; rajzolt codex, és 1400-róli Missale, 's *Felner*nek 15,000 lapból álló ki nem világosított rézmetszése; többi gyüjteményei nem sokat érők, mellyek között mégis *Paracelsus*nak eredeti képét találtam, kinek elrutított arczulatát a' salzburgi házban láthatni; hogy alchymista volt, egy ugyanitt elrejtett irás bizonyítja; különben a' háznak elhagyatott gazdasága ennek és lakosinak szomorú helyezetét mutatja, bizonyítva e' közmondást: „A' hol nincs, ne keress". A' klastrom melletti fogadó középpontja a' gmundeni tó és Linz között leirt vasutnak, 's fiókigazgatása a' vendégeket Linzig küldi. *Lichteneggb*en nevezetes azon gyár, mellyben rézből, czinből, vasból, ezüstből és egérkőből czipőcsatok, óralánczok, stb. készittetnek. Következik ezután *Traun* városa, mellyet szinte a' Traun folyó kerít; lakosa 4000-en felül; a' rómaiaktól *Ovilabium*nak hivatott; *Vels* és *Lambach* grófok már 780-ban felváltva birták, mignem a' dicső *Leopold* pénzért magáévá tette és sok kiváltsággal ékesítette fel. Első *Miksa* és Lotharingiai *Károly* Bécs városának a' törökök ellen védelmezője itt holtak meg. Gyárokkal ékeskedik e' város, és említésre 's dicséretre méltó benne, hogy a' vágószékek kivül a' városon a' folyó' partjára helyeztetvék; *Marchtrenk*-be egy nagy bölcső mutogattatik, mint büntetőhely, hova hajdan a' házasságban czivakodók nyilványos szemlére tétettek. — Következik ezután Felső-Ausztria' anyavárosa *Linz*. A' nevezett ut egyforma, mindazáltal a' vasuton vonatni a' vasak által összekapcsolt kocsik' társaságában, és itt a' kevert 's mindenféle nemzetbelieknek beszédét hallgatni, 's a'

nevezett tájakon a' nap' lenyugvását szemlélni annyira kellemetes, hogy a' fáradt utazót is fölvidámítja, kivált a' magyarokat, midőn keresztülvonatva *Vels*' utczáin, a' házak előtt, huszár hazafiaikat látják dohányozgatni, mint a' tartomány 's a' békesség' őrzőit. Linzben látni az 1680ban itt meghalt *Montecuculi*' emlékkövét. Tájéka a' pozsonyihoz, vásárjai a' bécsiekhez hasonlók; de főtárgy gyanánt tekinthető a' *Miksa* Főhgtől építtetett és a' mostani időben egész Európának figyelmét magára vonó erősség, melly Linzet 40 toronnyal, mellyek a' város és Duna fölött emelkednek, veszi körül. A' város felé a' kilátás felséges, a' tornyok zsindellyel fedvék, mellyek mindazáltal mint a' tüznek éltető szerei elosztottak és levehetők, a' többi részek égetett téglából rakvák 's olly erősen, hogy az ágyúgolyóbisok sem árhatnak nekik; a' földalatti szobákban a' könnyen gyuladó szerek tartatnak, kút sem hibázik; az ablakok' hasadékai fegyverek' és ágyúk' belülről kisütésére alkalmatosak. Az erősségbe 200,000 katona fér; a' tornyok' megszemlélésére engedelem a' katonai igazgatóságtól eszközöltethetik.

VII.

Mellékuton Linzből Bécsbe.

Ismét Elbersbergbe jutánk, hol az utlevelek láttamoztatnak; a' miénk diákul volt irva, mellyet mégis itt 's másutt magyarul irottnak gondoltak, 's diák nyelvbeni járatlanságukat szerényen megvallották. Bizonyításul szolgál ez arra, hogy a' diák nyelvtudomány a' különben jól kimüvelt ausztriaiaknál parlagon hever, vagy inkább hanyatlásnak indul. Országuttól eltérve *Sz.-Floriánba* igyekezénk, melly a' szabad müvészetek', főleg a' rendszeres gazdaság' virágzatáról hires. Az itteni templomot VI. *Károly* alatt építette *Brandauer*, olasz idomban Sz. Florián' sirja felett; belseje most ujíttatik. Láthatni itt földalatti kápolnát, mellyben a' legrégibb keresztények szent gyülekezetőket tartották, 's az egész déli Németországban legnagyobb orgonát, *Krisman*tól. A' praelatura nagyszerű, mellybe minden figyelmet érdemlő lépcsőzeten jutni föl. A' tornáczok, teremek 's a' bennök uralkodó tisztaság várakozásunknak megfeleltek. Tündöklik leginkább a' némellykor ide jőni szokott császárokat befogadó csarnok; a' 40,000 kötettel dús könyvtár sok uj 's ó kiadások' középpontja. Találtatik itt továbbá *Dávid*' zsoltára latin, lengyel 's német nyelven 1300ból, mellyet hajdan *Maria*, Zsigmond' neje 's magyarok' királynéja használt. A' képgyüjtemény, valamennyi más klastromét sokkal felülhaladja. A' lepék' szárnyaiból bámulatos ügyességgel és szorgalommal egy íde tartozó szerzetes kanonok által készült képek édesdeden hatnak a' szemlélőre. — Az érczkövek' gyüjteménye sem megvetendő; melly azonban a' nagyszombatinál sokkal alább áll; a' kitömött madarak' sorában egy fejér kakuk látható, melly nagy ritkaság. Ezen zárda minden eddig látottak között legjobban tetszett. Minthogy azonban itt hálni nem akartunk, 's a' kocsis megint ismeretesnek szinlé a' teendő utat, elindultunk; de sötét éj lepett meg bennünket, 's a' keskeny bal oldalról meredek mellékuton, minden perczenetben felfordulástól félve, iszonyú villámlások 's dörgések közt végre egy kicsiny helységbe értünk; itt a' korcsmáros' és felesége' távollétében, ezeknek családjáról imigyamugy befogadtatánk éjjeli szállásra, 's legalább az ég' dühétől mentve voltunk; a' nagy fából épült szobák egymással közlekedésben álltanak, de ugy, hogy az ajtót rekesszel bezárni lehetlen vala, miokért csak egybehalmozott székekkel gátoltuk a' bejárást. Visszajött vendéglőnk még virasztva találá, 's feltett süveggel komolyan vizsgála meg, de azt fejéről hamar lekapván, kijelenté, hogy itt bár hivatlanok a' vendégek, elszíveltetnek. A' szobában volt ágy' szélessége egy ölet teve, annyit magassága is, 's azt egy magas szék' segedelmével elérvén 's lefeküdvén, mély tollárba merültem; az ágy' idomzata ősidőkre mutatott. Korán reggel a' ház' ura, czipőtlenül 's térdekig meztelen, legelébb is parancsokat ada számos szolgáinak; midőn kérdeztem: mire való neki olly számos cseléd? viszonzá: hogy 30,000 fr. értékü jószágot vett; 's télen át mi ezeknek foglalatosságok? gyapjut fonnak, 's e' szálakból szőnyegek készülnek. Megnéztük a' falu' templomát, mellyben egy, Erdélyben faragott faképe találtatik a' boldogságos Szűznek.

Elbúcsúzás után elég gonosz hegyi ut vezete *Kremsmünster*ig, melly kis város 700 lakost számlál 's hires a' Benedek-rendiek' monostorával, *Tassilo* Bavaria' vezérétől 777. évben alapítottal, melly a' magas halmon építve, ura az alatta fekvő városnak. Van itt lyceum, gymnasium, polgári convictus, 300 esztendő óta létező hangásziskola. Dánok és svédek e' convictusba ingyen vétetnek fel. A' tiszteletre méltó apát a' magyar dolgok felől értelmesen beszélgetett. Az ebédlőteremben szökőkút van, melly a' jelenlévőket legfrisebb vizzel kinálja meg. A' 34 ölnyi könyvtár 50,000 kötetet számlál 's 400 kéziratot, egyet a' 8dik, hármat a' 9dik századból, 40 török-arab, egy chinai 's egy malabariai 's a' hires ezerévi szent-irást; ezek' becsét nagyítja 700 könyv a' nyomtatás' kezdetéből. Találtatik itten *Fadinger* Istvánnak, a' pórháború' vezérének elhiresült levele, melly a' monostort erőszakos kirablástól mentő meg, ámbár a' hely' lakói minden egyetértést a' vezérrel megvetének. A' francziák is 1809ben annyira mérsékelték magokat, hogy a' monostor csak 800 tisztet 's 22,000 közembert volt kénytelen eleséggel tartani, sőt *Lecourbe* a' szobrokkal ékes márvány haltartót lerajzolva küldé fel a' párisi academiának, kétségkül azért, mert jól tartatott halakkal, mellyek a' viznek lassú lefolyása mellett, kövérek ugyan, de nem jóizűek. Első helyet érdemel a' 7 emeletű és 26 öl magas csillagásztorony. Van e' monostornak Budán szőleje. — Kremsmünsteren tul szorgalmasan müvelt tájkörön foly az ut vas- és gyapju-kézmüvekben iparkodásra mutató helyeken keresztül; halmok, völgyek váltják föl egymást, gyümölcsfák jól tenyésznek, mellyek' gyümölcseiből készíttetik az ugynevezett „cider" bor olly bőségben, hogy gyakran 2000 akót számlál a' földmüvelő gazda. A' tájék' legfelsőbb pontjai díszlő tornyok' vagy templomok' tetői egész *Steyer* városig, Steyerndi' Enns folyamba ömlése mellett. Hiresek ezen városban Vulcan' valódi műhelyének vashámorai; 50 boltban árultatnak reszelők, borotvák, kések, szúronyok, kaszák, lakatok, horgok, 's egész Levanteig vitetnek. Legnagyobb része a' városnak *Lamberg* grófoké. A' vár' alapítója vala *I. Ottokar* 980ban. A' 16dik században gazdagságára nézve csak Bécs haladá felül. Pórháborúban a' város' lakói főnökök valának 's a' hely' birája *Maldeseder* cyclopsai által készítteté azon hires vas lánczot, melly most a' bécsi császári fegyvertárban tartatik 's a' Duna' elzárására használtatik. — Vulcannak e' műhelyében született a' tudós de kevésbbé tiszta fogású *Blumauer* és *Süsmayer*, a' város' dísze, ki Mozartra requiemet készíte. A' házak olasz divatúak lapfödelekkel és szoborékekkel; lakosai szorgalmasak, vídámak 's ép testűek, sőt szépek is. A' templom előtti piacz, kórház és más emlékek, jól elrendezett városra mutatnak. Az innen Seitenstätten felé vivő hegyközti ut, minthogy kereskedés nem pártolja, elhagyatott 's terhes menetű, és az egyenes vonaltól nagyon kitért; itt teljesedik be ezen vers: Eheu produces, semper variabitur ohe! Ki előtt a' stiriaiak' ugrósdija ismeretlen, csak erre vegye utját 's kisértse meg magát, mit birnak, mi alatt roskadnak vállai, 's tánczukat egy nap alatt jól megtanulandja. *Seitenstätten*ből, mellyet 1111ben *Udalschalk* Treffingbach mellé építtete a' benedek-rendi kolostor' számára, 's melly tüz által károsítva most ujra éled föl, *Amstätten*be jövénk, innen országuton *Mölk*be, *Sz. Hyppolit*ba 's végre Bécsbe.

Laky János, prof.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.

29. szám. Aprilis' 9.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Válasz

a' *Századunk*ban „Korunk" czím alatt találtató czikkelyre.

Ezen czikkely' szerzője a' korunkban divatozó vitatkozások' indító okait, módját 's czélját látszik roszalni, midőn azt állítja: hogy „pártok állanak egymással ellenségesen szemközt; hogy sem egyik, sem másik részen nincs mérséklet, nincs nyugalom; hogy a' szenvedélyek nem csak ébren vannak, hanem olajat öntenek a' tüzre, 's a' mindenütt rejtező önhaszon, mint vezérlő elv, majd a' *szabadságot* majd az *egyenlőséget* tűzi ki zászlóul, melly mögött az önzés kullog, 's melly után a' fölzúdult keblek vakon rohannak."

Az érdekesebb kérdések és vitás pontok iránti vélemények' pártólói közt vannak, igenis, kiket nem meggyőződésök, hanem szenvedélyek, vagy önhaszon vezérelnek.

Az önhaszon ugyan, anyagilag véve, az ujítások', az annyira ostromlott szabadság' 's egyenlőség' emberének rugója nem lehet; mert ez uton az anyagi jóllétre csak rendkivüli esetekkel juthatni 's — nálunk legalább egy — müveltebb férjfiú, ha önhasznához akarja alkalmaztatni korunk' szőnyegén forgó kérdések iránti vallását, az ugynevezett szabadelműekhez magát csatolni bizonyosan nem fogja: — ezen önhaszon tehát legfölebb is a' szabadelműebb következésekre vezető meggyőződés' módosítgatására, mérséklésére vagy tán épen megtagadására szolgálhat indító okul.

Nem lehet tagadni, hogy némellyek népszerűség, tekintet utáni vágy, mások egyéb szenvedélyek által biratnak e' vagy ama' vélemény' vitatására, gyakran a' nélkül hogy meggyőződésöket a' szenvedélyek által elnyomottnak lenni csak észre is vennék, még pedig nem csak ezen czikkely által érdeklett — de az ellenkező véleményeket vitatóknak is rugójok sokszor szenvedély. —

Legyen azonban a' vitatkozások' rugója önhaszon, legyenek szenvedélyek, legyen bármi egyéb: az magában véve, a' vitatkozások' következményeire nézve érdektelen.

Nem áll az, hogy valamelly vitató' véleményének a' közönség azonnal vakon hódol. — Természettől van az emberben ösztön az igazság' kinyomozására; okait vizsgálja ez az előadónak, 's ha fontosaknak leli azokat, hajol a' véleményre: ellenkező esetre győzvén az ellenokok, annál szilárdabbul állapítják meg az ellenkező véleményt. — Hadd beszéljen kiki, a' mit akar, csak ne sértsen senkit; ha igazat szól, hódol az igaznak; ha nem igazat, megczáfolja; ha épen ollyat szól, a' mi jelenleg hihetetlen, mosolyog reá a' közönség; pedig ki meri bizton állítani, hogy ezen legvakmerőbb állítás nem a' legvalóbb, a' legigazabb; hányszor mosolyogta, hányszor vetette meg 's czáfolatra sem tartotta érdemesnek a' világ egynek is másnak is olly állítását, mellyet most már kétségbe vonni senkinek eszébe sem jutna?

Attól tart talán az érintett czikkely' szerzője, hogy a' ki nem meggyőződésből szól, veszedelmes elveket hinthet el a' közönség közt, mellyeket, minthogy tán kecsegtetők, olly mohón kap a' nép, hogy az azok ellen lármázók előtt füleit bedugva, az ellenkezőről meggyőződni nem is akar? — Valljon ki állhat jót azért, hogy épen azok nem találnak illyesmi veszedelmest vitatni, kik a' dolgot a' leghidegebb megfontolás mellett meggyőződésök után vitatják? Vagy ki meri tagadni, hogy épen az, ki nem meggyőződésénél, hanem egyéb mellékes oknál fogva emeli szavát, ollyas valamit találhat vitatni, mit ha nem is azonnal, de idővel tán a' legszigorúbb biráló is valónak, igaznak fog találni? — Valljon mi vakmerőbb lépés: a' természeti jogoknak kissé tágasb értelmet tulajdonítani e, vagy azokat teljességgel megtagadni? 'S ime ez is megtörtént: tehát veszedelmesnek mondjuk, tehát kárhoztassuk e' véleményt? — Hadd állítsa azt, a' kinek tetszik; a' közönség az eziránti vitatást elmésnek, mulattatónak, vagy boszantónak, de talán feleletre sem méltónak tekinti; 's mégis ki tudja, nem válik e közvéleménnyé ez?

Érdektelen — a' vélemények' következményét tekintve — továbbá az is: olly férjfiaktól származnak e a' viták, kik szellemi tehetségök mellett gyakorlati ismeretekkel 's elegendő nyugalommal birnak, vagy pedig ábrándos, kevés tapasztalással biró 's becsvágytól izgatott fiatal emberek által vezettetnek e? még pedig azon okoknál fogva érdektelen, mellyek föntebb adattak elő. — El kell ezt 's el is lehet szívesen nézni a' fiatalságnak; mert ennél a' tapasztalás' hiányát természetének élénksége, minden szép 's jó iránti hevesebb részvéte, 's azon készsége pótolja ki, melly legtermékenyebb szülője a' jónak, legserényebb kutatója az igaznak, midőn a' tapasztaltabb, állapodottabb 's a' megfontolásra hajlandó éltesek gyakran nyugalomvágyból is ellenzik az uj jobbat, mellynek létrehozása fáradságba kerül, nyugtalanságot okoz; de hisz nem is azt szokjuk tekinteni immár: ki által, hanem mi és hogyan vitattatik. —

A' viták, bármilly ösztönből, bárkitől, bármiként eredjenek, károsak nem lehetnek; ellenben minden esetre fölvilágosítják az elmét, irtják a' balitéleteket, igazítják a' tévedéseket, 's a' törekvésnek határozott irányt tűznek ki.

Azon egy esetben lehetnek csak veszedelmesek a' viták, ha pártdühöngéssé fajulnak 's vakmerő és önző czélok' eszközül a' tömegek' elcsábítására 's fölingerlésére használtatnak. De mindezektől a' vitatkozások' mostani szelleme mellett tartanom nem lehet; mert hogy a' viták, nálunk legalább, pártdühöngéssé fajulnának, vagy csak fajulni készülnének is, arról adatom nincsen; de még azon esetre sem tudnék olly aggódva a' lázadásra, kormánytalanságra, vagy épen vérengző polgárháborúkra hivatkozni, ha a' legérdekesebb kérdések iránt véleményi pártok valóságosan keletkeznének is; mert hogy ezek nem olly veszedelmesek, példa erre Europa' legmüveltebb tartománya. — Soha sem, vagy igen

ritkán szülnek ezek olly iszonyú jeleneteket; 's ha épen annyira fenyegetnék a' köz csendet, bátorságot: akkor, igenis, a' vallás, a' törvények' szigorú alkalmazása csillapítsa a' dagadó folyamot; a' kormányokat illeti, igenis, ezen hatalmas fék' kezelése 's védelme. Sikerül is ez bizonyosan a' kormánynak, ha — mint a' szerző is említi — bölcseség, igazság, mérséklet és — mit a' szerző kihagyott — törvényszerűség bélyegzi azt; mert a' — kivált törvénytelenül használt — anyagi erő elnyom ugyan, de nem győz: azaz csak pillanatnyi időre demonstrál, mig az ellenokok réshez jutván, annál hatalmasabban bizonyítják be 's vívják ki az ellenkezőt!

Korunkban a' szabadságot 's az egyenlőséget tűzi ki zászlóul a' vitatók' nagy része; a' szabadság, az egyenlőség iránti kérdések és vitás pontok azok, mellyek iránt cseréltetnek leginkább 's védelmeztetnek a' vélemények. 'S ezt csodálni épen nem lehet. — Azt szereti leginkább emlegetni az ember, a' mi neki legkedvesebb, 's arról igyekszik mindenkit meggyőzni; már pedig lehet e egy jóravaló embernek kedvesebb, drágább, szentebb valami, mint szabadsága, mint azon jól értett egyenlősége, mellytől a' nélkül, hogy önmaga legyen oka vesztének, megfosztatnia nem lehet, 's mellytől ha megfosztatik, vesztesége annál keserűbb, minél szentebb joggal bir ahhoz. Ezen édes szabadság csügg minden ajakon, ezt hirdeti minden érzékeny ember. — Minthogy pedig vannak ollyanok, kik ezen szabadság' kiterjedését saját szabadságaik' vagy egyébkinti jóllétök' rovására történendőnek gyanítják, kik ezen szabadság elleni kikelésnek hasznát reménylik, lármáznak ez ellen, vagy legfölebb magyarázgatják, 's elidomtalanítják annyira, hogy végtére szabadságnak tartatnék az is, ha engem valaki négy ölnyi hoszaságú 's szélességű terembe zárván, tizenhat négyszeg-ölnyi téren lenne jogom mozogni 's föl 's alá járni. — Meglehet, hogy illyesmit vitatók meggyőződésök után harczolnak az általok valónak vélt vélemény mellett, de az ellenkező hihetőbb; 's valljon mit árt ez? — Csak felelni lehessen nekik, minden esetre az igazság derül napfényre, bármi volt is a' vitató' czélja.

Szintolly kevessé veszedelmes az, ki a' szabadságot hirdeti 's terjeszteni igyekszik. Ha hamisat mond a' szabadság' embere, czáfoltassék meg; ha igazat szól, nem lehet tartani tőle; most pedig még annál kevésbbé, mert azon szabadságot, ollyan egyenlőséget, millyet az érintett czikkely' szerzője 's az általa idézett *Csaplovics* ur czáfolgat, vitatni — korunkban legalábbb — senkinek eszébe sem jut.

Nem csak *Lafayette*, nem csak *Paine* Tamás, hanem minden józaneszű ember vallja 's elisméri azt: hogy az emberek' jogainak biztosítása mulhatatlanul szükségessé tesz egy nyilványos hatalmat; mindenki tudja, hogy az emberek épen ezen mulhatatlan szükségtől kényszerítve, természettől nyert szabadságaiknak egy részéről lemondottak azért, hogy fentartott szabadságaik biztosíttassanak; 's ez ellen senki sem emeli szavát, ezen szükséges főbb hatalmat felforgatni senki sem törekszik; de ha már természeti szabadságainak teljességét nem éldelheti is, legalább fentartott jogainak biztosítását 's — a' mennyire a' törvények (mellyek alá csak maga vetheti magát) nem ellenzik — kiterjesztését, 's igy, ha e' részben a' tökéletest el nem érheti, legalább a' lehető közelítést ehhez eszközölni igyekszik a' szabadság' embere, 's ezzel senkit sem sért, hanem természeti kötelességét teljesíti; mert előtte a' szabadság nem a' törvény' jótéte, hanem a' természet' ajándéka, a' törvény pedig egy szükséges rosz, malum necessarium, mellyel az ember legfőbb földi javát, a' szabadságot, szükségképen korlátozza.

Épen illy tekintetben veszi a' szabadság' embere az egyenlőséget is, ezt is mindenkinek csak saját állásához képest tulajdonítja;

de azon állásához képest, mellybe a' társaságban álló ember közvetőleg legalább maga helyheztette magát, 's igyekszik fentartani 's terjeszteni azt annyira, mennyire azon törvények, mellyeket önmaga alkota vagy alkottata, engedik; ezt pedig minden esetre teszi, mert ebben ő minden esetre a' köz jóllét' csiráját leli, 's nem képzel viszont jóllétet ott, hol a' szabadság, az egyenlőség szükség nélkül csonkíttatik 's korlátoztatik. — Igy például igen rendiben cselekszik a' szabadság' embere, ha Magyarországban a' jobbágynak képviselési jogot igyekszik kivívni; mert ennek, mint a' szabadság', az egyenlőség' — azon legfőbb jó' — egy föltételének veszedelmes következése — véleménye szerint — nem lehet; mert abból, hogy a' jobbágy' jóllétét a' földesuraságok anyagilag is előmozdíthatnák, nem következik, hogy ennek szellemi jólléte' előmozdításán ne iparkodjunk; és ez nem puszta szó, mert a' szabadságszerető ember ezen jogokat, mihelyt lehet, kivívja, 's innen anyagi haszna is tetemesebb lesz a' jobbágyságnak, mint ha a' földesurak bármilly atyailag viseltetnének is iránta.

Midőn ezt irom, bármi czélból is, ha igazat vitatok, előbbutóbb kivívódik az; ha hamisat szólok, minden következés nélkül hangzik el 's bukik véleményem.

Hogy az érdeklett czikkely' szerzője az általa festett vitatkozások' következményein annyira aggódik, annak oka az, hogy a' korunkban elhatalmazott vitatkozások' szelleme iránti föltételei részint hamisak 's nem állnak, többnyire pedig csak a' lehető legveszedelmesebb oldalról tekintetnek általa: fölteszi például, hogy „a' pártok már nem csak nézetek és elvek, hanem régi jó jogok' gyakorlása, a' fenálló rend, sőt a' szent vallás és uralkodó szék ellen is fölemelik szavukat"; töprenkedik azon, hogy „egynek minden, a' mi felsőbb hatalom, terhire van; ő minden emberben ki valami nyilványos hivatalt visel, zsoldost, bérest és zsarnoksegédet lát: ellenben egy másik minden ártatlanul kimondott ohajtásban veszedelmes czélzást, minden keresztülfutó szakálban republicanust gyanít; emennek a' kormány igen is lágy, igen is gyáva; amannak igen is kemény, igen is despotai"; — pedig mindez, ha ugy volna is, mi egyéb mint nézetek' és elvek' szükséges következménye. — Ha például valakinek főnézete a' szabadság: annak természetesen terhére válik minden hatalom; mert minden hatalom korlátozza a' szabadságot; de innen nem következik az, nem is igen van példa reá, hogy kikeljen a' törvényes hatalom ellen, mert meggyőződése az, hogy hatalom nélkül a' társas élet, e' nélkül pedig maga sem létezhet; 's ha ki nem kel ez ellen: nem kényszeríttethetik arra, hogy tessék neki a' hatalom; azért még nem veszedelmes polgár valaki, ha minden hatalmat annyira, mennyire a' törvények engedik, korlátozni igyekszik. Ha valakinek terhére válik a' hatalom: ismét természetes, hogy nem igen nagy sympathiával viseltetik az iránt is, ki talán eszköze annak; de hisz nem ártalmas a' puszta ösztön, csak tettekre ne fakadjon. Áll ez a' rendről is: a' rend is, érdeklő értelemben véve, korlátja a' szabadságnak, ezt is csak annyira türi, jóllehet kénytelen, a' szabadságot szomjuzó ember, a' mennyire szükséges arra, hogy a' társas életnek olly nagy áldozattal váltott gyümölcsit érje. — Igen egyoldalú kivánság az: hogy a' régi jó jogok 's gyakorlatok ellen senki se keljen ki. — Valljon hogy állíthatja ezen jogokat 's gyakorlatokat jóknak a' szerző? Azért jók e ezek, mert régiek, vagy mert neki tetszenek? Hátha jobb annak izlése 's itélete, ki ezen jogokat 's gyakorlatokat nem jóknak vélvén, megváltoztatni vagy eltörleni igyekszik! — Hogy pedig valaki a' szent vallás és uralkodó szék ellen emelné szavát, arról szinte nem tudok semmit, 's azt roszalnom kellene; mert a' vallás rugója az erénynek, az erény pedig alapja a' jóllétnek, a' boldogságnak; mert nem vitatások' szüleménye a' vallás, hanem követőire nézve isteni hirdetés, melly hogy

semminemű okoskodással ne czáfolgattathassék, azok' lélekismeretének nyugalma kivánja meg. — Legyen szent az uralkodó szék is; de ennek kezelő tisztjei hibázhatnak, 's hibájokat tudtokra adni lehet, sőt szükséges is.

Nincs oka aggódni a' vitatkozások' szüleményein, ezek' mostani szelleme mellett, annak, ki a' dolgot nem nagyítva, nem egy oldalról, hanem természetesen 's elfogultság nélkül tekinti; tudja az, hogy a' különböző véleményűek nem egymást, hanem egymás' véleményét üldözik; tudja, hogy e' részben a' keblek' kiengesztelése lehetetlen, de nem is szükséges. — Türelmes ő, nem is ohajt semmit annyira, mint hogy iránta is annyi türelemmel viseltessék viszont a' világ; sőt türelme ollykor, szükség' ugyhoztával, a' törvénytelenségre is kiterjed. — A' balitéletek' kiirtására épen a' szabad vitatkozást tartja legczélirányosabb eszköznek, épen ezt hiszi a' véleménykényszerítés' ellentérjének; mert meg van győződve, hogy nem joggyakorlás az, midőn valakit csak azért nem akarnak kihallgatni, mivel a' szabadságot, az egyenlőséget hirdeti, mivel fiatal, tapasztalatlan ember; hiszi azt, hogy némelly országokat a' fogalmakból és szenvedélyekből eredett hibás lépések, de nem a' fogalmakból és szenvedélyekből származott vitatkozások juttattak tönkre; 's bizonyos benne, hogy az utóvilág majd azt mondja korunkról: az nem csak nem elveszett, hanem mozgalmas és élénk 's épen azért a' szellemi 's anyagi jólétet tetemesen gyarapító időszak volt. *Burián István.*

Szemeria és Sepsi-Szent-György.

Miután néhány vonásban lerajzoltam a' pompás Tündérhalmot, *Rothenbächer*' remekművét, az erdős-hegykoszorúzott Brassót és Előpatakot*), ideje teljesítnem azon igéretemet, melly szerint becses olvasóimat átvezérlem a' tőszomszéd Háromszékre. Ha tehát egy kevés figyelemmel — mint igen szükséges utravalóval — ellátvák, ezennel elindulhatunk rövidke utunkra.

Előpatakról keleti irányban kijövén, meglehetős csinált uton haladunk részint csörgedező patakocskától átkigyózott síkság mellett, részint erdős bérczek**) és sziklás oldalok között az ásványos vizekkel gazdagon megáldott Háromszékre. — Legelső falu, mellyet találunk, Szemeria. Ez csak kisded székely helység, de azért tiszta érzelmű honfi előtt mégis mindig érdekteljes leend. Ki illyen léphetne ugyanis Háromszék' eme' szélső falvára a' nélkül, hogy egyszersmind hálás érzésekre ne lobbanjon ama' „lelkes szemeriai“ iránt, kit szív, ész 's tudomány a' kis haza' olly gazdag áldásforrásává alkotott?! Azon hazafiúi édes érzéseket, mellyek Szemeriára léptemmel az érdeklett „jeles'“ képzetére keletkeztek lelkemben, tollam nem képes lefestni, 's tán próbálnom sem szükséges; mert olly fénylő érdemek' meggondolásakor különben is az enyémhez hasonlókra fog gerjedni minden tisztakeblű 's érdemméltató olvasóm.

A' kedves kis Szemeriát — mint csinos külsője is mutatja — szorgalmas székelyek lakják, 's nálok azon szép lelkületnek, melly kisebb nagyobb mértékben az egész székely nemzet' sajátjának tartatik, igen szembetünő jeleit tapasztalhatni. Főkép a' Barczaság felől jövő utast különösen lepi meg azon megelőző barátság, emberbecsülés 's vendégszeretet, mellyel a' háromszéki székelytől fogadtatik; mert — sértés nélkül legyen mondva — sokszor halloltam, hogy Erdélynek némelly délszaki lakosai (de nem a' székelyek!) illyesmiktől igen elszoktatgatják az idegent, 's iránlai ritka gyöngédségöktől ösztönöztetve, azon biztatásukkal, hogy „a' szomszédban kényelmesebb szállásra találhatni“ sokszor ugy elutasítják, hogy a' jámbor, pénze mellett is, a' falu' tulsó határán találja fel magát 's az Isten' szép ege alatt kénytelen átálmodozni éjét*).

Bizton állíthatni, hogy Erdélyben Háromszék azon földdarab, mellyben a' hajdani erdélyi szivesség legállandóbb gyökeret vert, 's e' tekintetben Szemeriáról is el lehet mondani, hogy az érdeklett széknek méltó helysége.

Szemeria nevezetes arról is, hogy földjében, a' közvélemény szerint, legjobb dohány tenyészik egész Erdélyben. Azonban ezen pontot illetőleg a' szemeriaiak ellen a' szomszéd helységekben nem hallatlanok némi ollyas vádak, mintha tán ők nyereségvágytól ösztönöztetve, többé nem annyira azon iparkodnának, hogy minél jobb, hanem hogy minél több dohányt termeszthessenek**). Ha ezen vádnak igazi alapja van: ugy nem felesleges a' szemeriaiaknak eszökbe juttatni a' kincsre vágyó asszony' meséjét, kinek tyúkja naponkint egy aranytojást ada, de a' ki ezzel be nem elégedvén, megölé azt, hogy igy egyszerre fejtse ki belőle a' nagy kincset; azonban sem a' kivánt aranybányát fel nem találá, sem a' naponkinti aranytojásokat nem szedheté többé a' kihült fészekből.

Hogy utunkat minél rövidebbé tegyem, 's nyájas olvasóimnak unalommentesítést szerezzek: tán nem lesz czélellenes dolog, ha Szemerián hoszasabban nem mulatva, tovább indulunk.

Szemeriáról tehát szinte az előbbi irányban tovább haladva, Sepsi-Szent-Györgyre érkezünk. Ezen taxalis helynek épületei a' Szemeria felőli oldalon izletesebbek, az ellenkező részen pedig inkább falusi tekintetűek. Amazok közt vannak a' katonai épületek, ezen mezővárosban levén megtelepítve a' székely huszárezred' főtiszti kara. A' városnak évrajzi tekintetben legjelesebb épületei közzé tartozik a' halmon épített reform. egyház és ennek kétszeresen vitt körfala. Itt ugyanis Erdély' hajdani villongó, törökjárásokkal 'stb. rettenetes korában a' sepsi-szentgyörgyiek több izben találtak menedéket. Némi illyes historiai adatokat — mint ott helyben értesíttetém — az ekklézsia' régibb jegyzőkönyveiben is lelhetni, mellyeket ha az ottani érdemes lelkész, *Gödri* Ferencz ur, folyóirásaink' valamellyikében közleni fog, kedves szolgálatot teend a' honi évrajzok' minden lelkes barátinak.

Megjegyzést érdemlő, hogy az említett kettős körfalak — a' földszintől tetejőkig — helyen-helyen lyukacsosan vannak építve, még pedig 9 — 10 küvelyknyi átmérőjű kerekded lyukaknak közben hagyogatásával, mellyek kiszedhető fahengerekkel bedugdosvák. Ezen kerek lyukak lőnyilások gyanánt használtathattak régen. A' falak' teteje felé vannak lejtős irányú négyszögletes lyukak is, mellyek eszembe juttaták koszorús *Vörösmartynk*' „Zondoriláját“ (*Robogó*' nejét), kiről ő igy ir, hogy Egernél

Oroszlánt,
A' mint a' fal alól ez nem mozdúla, keresve
A' kaput, és az erős falakat dárdákkal ijesztvén:
A' forró lúggal Robogónak hölgye megöntött.

Ugyanis ezen szögletesen nyitott lejtős lyukak nagyhihetőséggel a' várak alá vonult ellenségeknek elforrázása' tekintetéből készíttethettek. — Most ezen körfalak sorvatag állapotban sinlenek.

A' halomról, mellyen a' reform. templom emelkedik, pompás kilátás esik a' Sepsi-Szent-Györgyöt körűlkoszorúzó 's a' kékes távolban eltünő sok székely falvakra, valamint a' várost köz-

*) A' *Hirnök*' mult félévi 20 ik 's 46-ik számaiban.

**) Ide — mint előpataki emberek mondják — néha medvék is jönek látogatóba a' legelő barmokhoz.

*) Ez, kivált ha a' kék boltozatot fellegszönyegek borítják, milly kellemetes legyen, elképzelhetik kényelemhez szokott olvasóim.

**) Nem kell azonban feledni, hogy emc' hir' terjesztői magok is dohánytermesztők.

vetlenül átkaroló szép térségre, mellyet a' szent-györgyiek igen jelentő néven „szép mező"-nek kereszteltek el.

A' dohánymüvelést a' sepsi-szent-györgyiek is űzik, és pedig olly sikerrel, hogy e' nemű termesztményök' hiressége a' szemeriaiakéval vetélkedik. — Magában a' városban — mint mondatott — tán két savanyúviz-forrás is találtatik; mintegy másfél órai távolságra pedig a' várostól egy bükkökkel árnyazott szép völgy' ölében más igen erős savanyúviz-forrás vagyon, mellynek vize üvegekbe töltve hoszas ideig megtartja erejét.

Ugyancsak hallomás után tudom, hogy ezen utóbbi forrás' környékén bizonyos gödör találtatik, szélességében 3 — 4, hoszaságában pedig alig $1\frac{1}{2}$ lábra terjedő, mellynek mindig nedves fenekéről olly kénsavas gőz szállong fel, hogy a' felette elszárnyaló madarakat fulasztva karikáztatja alá. Azok, kik köszvénnyel bajlódnak, nap' felkölte előtt gyakran meglátogatják e' helyet, 's meztelen lábaikat beeresztvén, enyhülten térnek meg onnan.

Azon barátságos indulat, mellyről fentebb is emlékeztem, a' sepsi-szent-györgyieknek is nagy mértékben sajátjok, mert hisz ők is székelyek és pedig háromszékiek.

Háromszéken létemben sok olly eredeti kifejezéseket is hallék, mellyeket mi nyugotibb magyarok nem igen ismérünk, 's ezenkivül az alattok értett tárgyakat olly szorosan meghatározó szavaink sincsenek. Ezért, de több olly okokból is, mellyek közelebbről közlendő „*nyelvmüvelés*" című indítványomból önkint kiviláglandanak, nagy figyelmet érdemelnek nyelvünk' emelése' tekintetéből a' székelyek' kifejezései, tájdivatai 's több effélék.

Krizbay Miklós.

Megtiszteltetés.

Vácz, martius' 25kén 1838.

Szép 's dicső szerettetni 's becsültetni embertársaink által; de még szebb 's erényesebb a' megismért jeles emberi 's polgári tulajdonokat kiemelni 's napfényre tüntetni. Valósulni tapasztaltuk ezt nem kis örömünkre, midőn főtiszt. *Meritzay* Antal székeskanonok urat 's alsó-városi plébánosunkat, t. ns. Csongrád vármegyének Holdmező-Vásárhely városából, hol ezelőtt hét évnél tovább közmegelégűlésre lelkészkedett, városunkba 's körünkbe egy pár hónap előtt ohajtólag visszajutottat, Csongrád megyei különféle rangú 's vallású jó barátjai, hozzá intézett levelök mellett küldöttségök által egy ezüstből müvészileg készült belűl megaranyozott 's bemetszett emlékszavakkal díszesített nagybecsű serleggel (billikommal) megajándékozni 's tisztelni szíveskedtek, mellyet fentisztelt kedveltünk hálás örömkönyek közt fogada el; mi pedig az érintett levelet, mint általunk részvevőleg 's örömosztozólag fogadottat, mindenkivel tudatni vagyván ime ide iktatjuk.

Főtisztelendő Kanonok Ur!

Baráti sziv ha nem hűl,
Távol 's határ semmisül.

E' szavakat vésettük emlék-serlegünkre, nem mintha szíveink' meghülhetésétől tartanánk, hanem mivel mélyen érezzük, hogy buzgó tiszteletünk- 's forró szeretetünket semmi hely' vagy idő' változása meg nem rendítheti: kevés, a' mit sokért áldozunk, mert kevés és csekély, a' mivel a' tisztelet' 's barátság' oltárához járulnunk engedtetik; de sok és nagy, a' mi főtiszt. Kanonok Urhoz örök hálás vonzódásunkat nekünk kedves kötelességgé alkotja. Főtiszt. Kanonok Urnak szelídsége, nyájassága, emberi 's baráti legjelesb részvéte boldogítá számos évek' lefolytában szűkebb házi, összes létünktől valamenyire különböztetett, körünket; — azonban még sokkal hathatósabban szerencsésítettek mindezek bennünket, midőn főtiszt. Kanonok Urat a' nagy társasághoz való érdekes állásának ritka erénnyel, csüggedés nélkül megfelelni tartozó elismeréssel szemléltük, a' legbővebb mértékben kielégített barátság' öröme sem bátorkodván vetélkedni azon mindenrendű különszerkezetű 's vallású sok ezerekre egyaránt árasztott jótévőséggel, melly által főtiszt. Kanonok Ur, kivált lelki-pásztori hivatása' teljesítésében, tiszta 's buzgó ájtatossággal minden tévelyedéstől ment papi szellemmel, előljárói mértékletességgel, az egyenes egybeköttetésen kivűl lévőkkel kivánatos egyetértés' virágzását, felebaráti köz szeretetet, botránkozás' elmellőzését, szóval testi, lelki 's társasági nyugalmat szűlő, olly böles mint keresztény bánás- és viseletmódjával mindenkit szinlés nélkül magáévá tenni értett.—Tekintsen főtiszt. Kanonok Ur változhatatlan érzeményeink' kisded zálogára gyakran olly szíves meggyőződéssel, hogy a' Csongrád megyeiek semmit inkább nem kivánnának, mint azt leghoszabb 's legboldogabb élete' fentartásának ohajtott eszközével csordultig tölteni; maradván Holdmező-Vasárhelyen, november' 7én 1837. Főtiszt. Kanonok Urnak hű tisztelői. (Következik hoszú sora az alulirt Csongrád megyeieknek.)

Ezek bizonyságúl szolgálhatnak akármelly egyházi személynek, mikint állhat egy lelki pásztor, mint hű polgár 's jó emberbarát önmaga' és sorsosi' díszére, hivatása' 's rendeltetesé' helyzetében a' neki kitűzött czélt szerencsésen kivíva 's a' szíveket — mi egy halandónak legfőbb dicsősége lehet — magaviselete által diadalmasan részére hódítva. *H. I.*

Öklészek.

Melbourne-Commonban (Cambridgeshire grófs.) ez évi mart. 13kán igen számos, de nem felette tisztes „működvelők" előtt Cambridge- és Londonból, két öklész-mester (Boxer), Owen *Swift* és Brighton *Bill*, mérkőzött egymással. A' viadal' díja 50 font strl. volt. Swift győzött, de mind a' két ökölhős a' másfél óráig tartott viadal alatt annyira összemarczongoltaték, hogy Bill más nap megholt, Swift pedig élet 's halál között fekszik Londonban. A' két bajsegéd *Bottleholders* (Palaczktarti) és *Backers* (Hátszabadi) 's más a' durva viadalban részes személyek eddig még szabadon járnak.

Házassági statistica.

Egy franczia hirlapban 1837ről következő házassági statistica olvasható: megszökött nők 1132; megszökött férjek 2345; egészen elválasztott házasságok 4175; nyilványos viszálkodásban élő házastársak 17,345; titkos egyet nem értésben 13,279; egymás iránt közönbösök 55,240; boldogoknak tartatnak 3175; valamenynyire boldogok 127; valóban boldogok 13.

Carthago.

Nem régiben Francziaországban egyesület állott össze müvészekből és tudósokból a' végre, hogy azon helyen, hol egykor Carthago állott, ásások tétessenek 's a' feltalálandó régiségek Francziaországba szállíttassanak. Két tag e' munkák' közvetlen igazgatását vállalta fel 's már a' hely' szinén is van; e' két tag: *Grenville-Temple*, angol alezredes, ki tunisi utazásairól (1832ben) isméretes, és *Falbe* hajókapitány 's Tunisban 11 évig volt dán consul. E' vállalatot Anglia', Francziaország' és Dánia' kormányi támogatják.

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

30. szám. Aprilis' 12.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Néhány szó a' hazafiúi felekezetekről.

Hik közlés.)*

. . . . Whate'er by valor is obtain'd
Your wisdom must preserve . . . .

Thermopylae. Act I. Sc. 2.

Tovább haladván a' hazafiúi felekezetek' vizsgálatában, az érintett *optimisták* 's *pessimisták* után azokat hiszem leginkább említendőknek, kiket *mohó ujítóknak* nevezhetünk.

Ujabb időkben fölötte megszaporodtak ezen felekezet' hősei, kik — ellentétben az óság' védeivel, kiket mint minden ujnak 's még a' helyes javításoknak is ellenségit sötétségben tengőknek 's annálfogva rosz hazafiaknak kürtölnek — magokat szabadelmű magyaroknak is szeretik nevezgetni; 's valamint ők nagy hazafiaknak tartják magokat, ugy azoknak akarnak tartatni másoktól is. De milly joggal bitorolják 's követelik ők e' szép, e' dicső nevet, nem tudom; annyit azonban előlegesen is mondhatok, hogy ha polgárt, ki a' társaságnak 's hazának általában 's polgár- és honfitársainak különösen inkább ártalmára mint hasznára van, hazafinak vagy épen nagy hazafinak nevezni nem képtelenség, nem kábaság: ugy mi e' felekezetbelieket bizvást nevezhetjük nagy hazafiaknak. — Ha egyébiránt az *optimisták* vagy *pessimisták* a' nemzetisedés' hovátovábbi kifejlését, tenyészését 's virágzását akadályozzák, 's annálfogva a' köz jóllét' tekintetében károsak: reménylem, minden józanúl gondolkodó, részrehajlatlan, honát 's annak viszonyait alaposan ismérő magyar megegyezend velem abban, hogy mohó ujítóink nem csupán a' nemzetre 's hazára, de annak egyes polgáraira nézve is nem kevésbbé veszélyesek, mint azok, kik az áldott régit 's ezzel némelly tekintetben vétkes tespedésünket magasztalják, 's örökké és szüntelen *maradjunk*-ot rikácsolnak.

Tul vagyunk ugyan, hála a' jó égnek! tul valahára azon régi jó időkön, mellyekben a' rozsdás óságnak mindenben pártolói, a' legszentebb, legüdvösebb irányú 's következésű ujításnak is egy hatalmas *maradjunk*-kal szegezték magokat ellene. E' szót a' mai nemzedék már alig érti. Látja a' legnagyobb rész, hogy ne mondjam mindenki, 's látta az országosan egybegyült nemzet, koronás fejdelmével együtt, mint közelített meg bennünket a' sebesen rohanó időnek azon szaka, mellyben sok már létező intézvényünk-, sőt törvényünkről is, a' penészt le kell dörzsölnünk, kivált ha másokat — mellyeknek hasznát, boldogító 's üdvös voltát, hogy ne mondjam, elkerülhetetlen szükségét, kénytelenek vagyunk átlátni — akarunk létre hozni; **) 's csak az napjainkban a' nagy kérdés, az a' fejtörő feladat: „miként tisztítsuk le a' penészt és rozsdát az óról ugy, hogy vele a' jó anyagnak is egy részét el ne csiszoljuk, 's ezt, ha nem is egészen haszonvehetlenné, legalább fölötte gyengévé 's törékennyé ne tegyük?"

Megfejtése e' nagy kérdésnek, 's az abban előforduló szám nélküli fontos tárgyaknak rendszeres és minden oldalróli felvilágítása fölötte hoszadalmas leendne, 's egy napi-lap' körét tulhaladná; 's azért megkezdett *néhány szavaimban*, mellyeket legfelebb is némi csekély vagy tán semmi becsű rhapsodiának tekinthet az olvasó — kimerítőleg abba nem ereszkedhetem. — Szólandok inkább egyelőre mohón-ujítóinkról 's a' szellemről, melly őket izgatja, vezérli, érintvén némellyeket, mik ezekkel némiképen összefüggésben vannak, vagy lehetnek.

* * *

Mióta a' hoszú éveken át szendergett nemzetiség, mint valami isteni szikrától meghatva, honunkban is ébredezni, a' hazafiúság fejledezni, a' müvelődés 's polgárisodás haladni, szóval a' felvilágosodás' hajnala derülni kezdett, egy szellem lepé meg az egyszerre lángra lobbant magyar ifjúságot, melly azt nyugodni nem engedi, melly agyát honunk', alkotmányunk' 's ebben gyökeresült ősi szabadságunk' állapotja felől, 's halálos tespedésünk' sajnos következései miatt aggodalommal, rémképekkel tölti el; 's egyszersmind egy általa — tán szalmalánggal? — kivívandó aranykor' létesítésével kecsegteti; 's a' neki került ifjú-sereg hagymázában rontani akar, hogy építhessen; de nem mint *Palladio*, hanem a' nélkül hogy tudná, mit és miként?

E' gonosz szellem, a' fönnen hirdetett *szabadság*' és *egyenlőség*' szelleme — tán ujítási vagy rontási kórságnak is nevezhetnők — még a' mult század' utolsó felének szülötte, melly a' Rajnán átlebbenve, megrendíté a' szilárdul állott német tölgyeket, 's nagy tömeget csábíta azoknak százados galyai körűl foszlékony palástja 's hamvas szárnyai alá; 's nem messze tőlünk egy egész nemzetet sodrott el, 's tán örökre, a' dicső tettek' emlékével dús Visztula' folytában; behatott az ősz Duna' 's zajtalan Tiszának csendben virító partjai közzé, mérget rejtő mézes leheletével uj követőket csatlandó magához. Mert lám, találkoztak, kik a' csillámló külsejű idegennek meggondolatlan vendégszeretettel ajtót tártak vala, aranynak hivén, minden további próba nélkül, a' magában egérkövet rejtő kicsiszolt rezet.

Sok szózat, sok okos szózat emelkedett föl már közöttünk e' szellem ellen; de majdnem minden nyom nélkül hangzott el a' hazában. Voltak tudniillik férjfiak, kik a' veszélyes árnak hellyelközzel vigyázó karokkal kivántak gátat emelni, 's kik a' rohanó hullámra kimélő, óvó intésekkel figyelmezteték a' hozzá közelítőket. De a' vakoskodó tömeg nem akarta látni a' rohanó árt, és

*) Lásd a' *Hirnök*' mult évi 30ik számát.

**) Lásd az 1836iki törvényczikkelyek' kezdetét: „Ezennel tudtokra adjuk" 'stb.

siket volt a' hallgatók' serege, mellyhez a' jó tanács intéztetett, elreteszezve a' szű, 's lázos mámorba szenderűlve a' lélek, mellyhez annak hatnia kell vala; 's a' jós' szava a' pusztában kiáltozóéhoz hasonlíta, melly száraz nádszálak' suhogásaként enyészik el a' végtelen térség' messze homokjain!

„A' kor' kedvenczévé, sőt szükségévé vált már — mondják többen — e' szellem! Hasztalan kivánunk tőle menekedni, hiába iparkodunk előtte szivünket, eszünket elzárni. Hogyha haladni, szabadokká, dicsőkké lenni akarunk, követnünk kell pillangós zászlóit, dandáraiba kell szegődnünk, és sietnünk a' fényes pályára, mellyre ő bajnok követőit vezérli. Tőle elmaradni, pulyaság; elhagyni az ösvényt, mellyet ő tört meg a' nemzetek előtt, vétkes renyheség; visszarezzenni a' veszélyektől, mellyek haladtában környezik, gyermeki gyávaság leendne! — Az ész' fáklyája fellobogott; annak tüzénél gyujtá meg szövétnekét e' szellem; 's a' *szabadság*, az *egyenlőség*, az égiektől adott legdrágább földi kincsek, ragyognak szűz homlokán, mint déli nap borútlan egek' azurján. 'S hol van, hol lehet ember, hol polgár, hol nemzet, melly hozzá ne vonzódjék, melly fényénél ébredni, éltető melegénél enyhülni ne ohajtson, ne vágyjon, ne sóvárogjon?“

Igy vagy illyformán papolnak e' szellem' apostoli, megkábítva, mint hajdan delosi Apollo' népcsaló papjai, a' körűle elömlő gőztől, elvakítva nimbusa' káprázató fenyétől; 's a' csalárd, igéző bájú hangokba burkolt vészes szavakra elragadtatva figyel a' hővérű ifjúság; ihletve érzi tapasztalatlan agyát, a' világ' 's élet' mostoha viszonyi által, a' csábok' nagy csoportja ellen eléggé nem edzett szivét, 's égő szomjjal siet ezen uj hesperiai kertek' gyümölcsét szaggatni!

Hogy a' kor' szükségévé lett e' szellem, tagadom; hogy kedvenczévé vált, tagadni nem akarom, de nem is tagadhatom; mert hiszen napjainkban alig van — kivált Európában — nemzet, mellynél, ha zászlói nem lobognak is, legalább maga titkosan ott nem bolygana. De, ugy vélem, épen azon tettdolgokból, mellyeket napjainkban hallhatunk, olvashatunk, 's ha épen ugy tetszik, szemlélhetünk is, győződhetünk meg bensőképen a' felől, hogy e' magasztalt szellem koránsem olly jótékony, koránsem olly boldogító 's dicsőítő, mint azt sokan képzelni, hinni 's papolni szeretik; épen azokból győződhetünk meg arról, hogy e' szellem nem azon világító, melegítő 's éltető elem, mellynek általában tartatik 's magasztaltatik; sőt hogy épen ő az, melly veszélyt, nyomort, inséget hoz vak követőire. — Kell e tettekkel 's példákkal gyámolítnom állításomat? idézzek e okokat annak támogatása- 's bebizonyítására? — Valóban felesleges és többeknek tán unalmas is leendne, az általában ismért 's tudott adatokat felhordani. Kiki emlékezik még a' vérpadokra, mellyeken e' szellem, tüstént első támadása után, ezrenként szedé a' Szajna' partjain áldozatait; 's valóban különös, hogy ott áldozó papjai épen azok valának, kik fényét, dicsőségét 's boldogító hatalmát leginkább kürtölék, magasztalák! Vérben, patakokként folyó polgárvérben fürészték ők a' bálványt, mellynek szolgáltak, mellynek áldoztak; 's mig egyik kezökben az *egyenlőség*' 's *szabadság*' zászlóit lobogtaták, bárdot emeltek a' másikkal, hozzájok hasonló és szabad polgártársaikra. — Szóltam a' Visztuláról, mellynek bús habjai megáradtak ama' boldogtalanok' vérétől, feldagadtak ama' szerencsétleneknek sebekkel borított, lelketlen tetemeitől, kik e' szellemben védő nemtőt imádva, mohón rohantak himzett sátorába. — A' Pyrenaeusokon tul irtózatosabban dúl ő, mint nem dúltak a' magoknak hajdan véres harczok közt királyi lakot alkotó mórok, 's mint nem dúlnak a' madridi királyszékért küzdő fejdelmeket csatázva gyámolító hadak 's guerillacsapatok. — A' nyugati tengerrel egyesülő Tajónak partjain minő gyászosak gyümölcsei, az ujabb napi-lapokból ismérjük.

De ne tovább! Miket itt futva említék, leplezetlenül mutatják e' szellem' természetét; ezekből láthatjuk, ki és mi ő; ugy halad e utjában, mint kába apostolai hirdetik; vagy inkább ugy e, mint a' pusztítás' angyala vért-csepegő pallossal 's tüzes korbáccsal jobbjában, 's a' zászlón, mellyet balában tart, egyenlőség, szabadság és dicsőség helyett, a' rabiga' 's inség' jelképét lebegtetve?

Ez képe azon áldáz szellemnek, mellyet olly sokan kor' kedvenczének hisznek, vallanak. Hű valék e rajzában, és színeim eléggé elevenek e, azt a' nyilt szemmel látó magyarok' itéletére bizom. De nem; hiszen ezek' számára nem is rajzolék. Ezeknek nincs szükségök e' szavakra, mert ők nálamnál jobban ismérik e' vészhordó szörnyeteget. Azok' szeme' elébe szeretném állítni képemet, kik mintegy megbűvölve az irtózatost leplező bájos hüvelytől, ennek nézdelésében gyönyörködnek, 's elragadtatásukban egészen megfeledkeznek a' káprázatos fényű palást alatt lappangó szörnyre tekinteni. Ezek' szemeiről szeretném a' vastag, kárhozatos hályogot lefosztani, vagy épen, hacsak ügyesb kezekkel birnék, lemetélni elébb, mintsem édes vakoskodásukban e' szellem után röppenve, hanyatt-homlok rohanjanak a' tátongó örvénybe, melly felett az választottait viszi, ragadja! Ezeknek fülét ohajtanám megnyitni, mellyet a' szellem' szireni bűvös melodiája olly zsarnokul tart zárva, hogy az őket attól ovandó szavak szirtekre inkább mint rájok hathatnak! . . . .

De, lássuk már, mi az, mit ezen szellem' hívei, kik, mint említém, nálunk szabadelmű magyaroknak is szeretik nevezgetni magokat, czélul tüztek ki; 's mit akarnak elérni vezér- 's védszellemök' zászlói alatt? „Bontani mindent, 's építni . . . .“ de mit? — Erre felelni valóban nem könnyű; sőt annál nehezebb, kivált egy ollyannak, kit ők profanusnak tartanak, minél kevésbbé tudják magok is, hogy valóban és voltaképen mit akarnak? —

Szabadságot 's *egyenlőséget* akarnak. Legalább ők azt mondják. 'S ha aztán kérdezzük: kik, vagy mik ők; azt felelik: mi szabad magyar nemesek vagyunk; 's herczeg, gróf vagy báró X. csak annyival különb ember nálunk, mennyivel több jövedelemmel bir! — De hát miért keresik a' szabadságot, mellyel birnak? Ugy ám, hanem ők a' *szabadság* és *szabadság* között különbséget tesznek; 's ha már azon szabadsággal, mellyet egy viharokat tulélt ősi alkotmány adhat és ad, birnak, azon szín alatt, hogy azt az ország' nem-nemes lakóira kiterjesszék, ollyant is kivánnak, melly azt lerontsa, 's helyébe *féktelenséget* állítson. — Igen, ők *egyenlőséget* is akarnak; ollyant p. o., minő Éjszakamerika' egyesült statusaiban, Angol- vagy Francziaországban létez, hol legalább a' törvény előtt egyenlők a' lakosok, vagy akarom mondani, a' polgárok; az aranykor' napjait akarják visszaidézni, mellyet a' görög 's római költők megénekeltek, de mellyek csak álom' 's költői láz' fellengései valának; azon aranykort, mellyet némi maszlagos eszű, korunkban olly bőven termő pseudo-publicisták ábrándjaikban festenek, de melly csak maszlagos ész' ábrándja.

'S a' mondottakkal tán ki volna egészen mutatva, mit akarnak? Koránsem. Ők még sokat akarnának szóval; tettel azonban semmit, vagy fölötte keveset, mi másokat szabadokká 's velők egyenlőkké tehetne. Többnyire magok akarnának ők határtalan szabadsággal felruháztatni, hogy aztán másokat attól — a' papiroson tán mégis meghagyandótól? — ha nem is mindjárt, idővel legalább, megfoszthassanak, szolgákká tehessenek, eltiporhassanak; mert fő vonása volt 's maradand vezérszellemöknek a' türelmetlenség 's ennek leánya a' zsarnoki kegyetlenség. Nem festé

e' hős férjfiakat kevés szavakkal helyesebben, eltaláltabban tán senki mint *Rückert* ime' distichonában:

Ein unzufriedenes Geschlecht mit Zorngebärden
Will ändern seine Welt, und selbst nicht anders werden.

Az éjszakamerikai egyesült statusok, Anglia 's Francziaország forognak leginkább nyelvén mohón-újítóinknak, mellyekről ujabb időkben ifju magyarjaink sokat 's tán többet mint szükséges, vagy mennyit készületlen gyomruk megemészteni képes vala, olvasának. — Hallottak valamit az angol 's franczia parlamentekről, az oppositioról, *Odilon-Barrot*' korábbi beszédeiről, az irlandi izgatóról, szólás- és sajtószabadságról, kormányférjfiak' felelősségéről; az angol whigekről, radicalokról 'stb., 's mindazt most [már nálunk is létesítni, egyszerre 's rögtön behozni akarnák, a' nélkül hogy megfontolnák 's legtöbben megfontolni képesek volnának, valljon mindez 's más illynemű intézkedések, szabályzatok és szokások, mellyekért lelkesültökben agyuk forr, mellyeket akarnak 's nem akarnak, ha mindez, mondom, alkalmazható e vagy sem honunkban is; megegyeztethető e vagy sem alkotmányunkkal is; üdvös és hasznos e egyes polgáraink' 's az egész nemzet' érdekeire nézve is?

Ugy vélem én — 's tán nem első, nem egyetlen — hogy, valamint nem minden növény tenyészhetik egyképen dúsan és szinte virítón minden éghajlat alatt, vagy minden földben, hanem Virgiliusként:

Hic segetes, illic veniunt felicius uvae;
Arborei foetus alibi atque injussa virescunt
Gramina:

ugy nem minden intézkedés alkalmazható minden országra, minden nemzetre. Voltak 's vannak publicisták, kik hiszik 's állítják, hogy az alkotmányalaknak 's kormányrendszernek is természeténél fogva különbözni kell a' tartományok' fekvése', 's az azokat lakó népek' 's nemzetek' lelkülete', sajátsága', testi 's lelki müveltségfoka' különbözésének arányában. Csak egyet említek itt a' sok közül: a' „Törvények' szellemének" nagy 's örök nevű iróját, ki e' munkája' I. k. 3. f.-ében igy ir e' tárgyban: „Elles (les loix politiques et civiles de chaque nation) doivent être tellement propres au peuple pour lequel elles sont faites, que c'est un très-grand hasard si celles d'une nation peuvent convenir à une autre." 'S kevéssel utóbb: „Elles doivent être relatives au *physique* du pays, au climat glacé, brulant ou tempéré; à la qualité du terraine, à sa situation, à sa grandeur; au genre de vie des peuples, laboureurs, chasseurs, ou pasteurs" 'stb. 'S valóban minden kétségen kivül van, hogy a' népeknek 's nemzeteknek, miután társaságba léptek, egy vagy más tartományban letelepedtek, 's polgári viszonyaikat, kötelességeiket szorosan megalapították, megvan azon organicus létök, helyzetök 's állásuk, mellyet megrázni, feszegetni, rögtön 's erőszakosan megváltoztatni, a' nélkül hogy az egész meg ne sinlené, teljes lehetetlen. Bizonyítja ezt, hogy többet ne említsek, Róma, a' dicső, hatalmas, világhódító Róma, melly minden erőszakos változtatásánál kormányalakjának 's alkotmányi rendszerének polgárvérrel árasztá meg szép Tyberise' szende hullámait. Vérontás közt űzeték el *Tarquinius*, a' között jöttek kormányra a' consulok; az törlé el ezeket, 's hozá be az örökös dictatorokat, 's császárai szinte vértől pirosló trónon fogadák el az elpuhult 's pulyákká lett polgárok' első hódolásait; 's mennyi csaták 's öldöklések közt hozattak vagy töröltettek el a' nép' korlátain tágítandó, vagy az összeirt atyák' szabadalmain szorítandó törvények?

Ezzel azonban csak azt akarom mondani, hogy mi Éjszakamerika' egyesült tartományiban, Angol- vagy Francziaországban szép, jó, dicső, magas és felséges, vagy ollyannak látszik, abból még

nem lehet szükségesképen következtetni, hogy mindannak Magyarországban is szinte ollyannak kell vagy lehet lennie. Ki ezen tartományok' 's az azokat lakó népek' történeteit, politicai jelen helyzetét, 's azon viszontagságokat isméri, mellyeken azoknak elébb, mintsem oda jutottak, hol ma vannak, át kelle menniök, könnyen meg fog győződni állításom' valóságáról. — Soká 's különös körülmények közt jött ott létre, a' mi jelenleg erősen áll vagy erősen állni látszik; 's nagyobb fáradság, meggondoltabb határozat 's cselekvés által, mintsem hogy mindazt olly könnyű szerrel 's csekély munkával néhány szédelgő fő az Árpádtól alkotott honba rögtön, vagy tán valaha is jó sikerrel 's politicai helyzetünk' 's viszonyaink' hatalmas megrendítése vagy felforgatása nélkül behozhassa; mert egészen más természetű azon intézvények' nagyobb része, mintsem hogy a' Duna- 's Tiszának — különben szépen virító, 's dús kalászokat 's fürtöket termő — partjain egyhamar gyökeret verhessenek 's tenyészhessenek. Egyébiránt pedig tudniok kellene ezen mohón-újítóknak, hogy ama' boldogító, üdvös rendezkedések mellett, mellyek az említett országokban szabadelmű magyarjainktól égig magasztaltatnak, vannak szinte tetemes homályoldalok is, mellyeket épen nem irígyelhetnek 's melyeket, legalább nagy részben, ők sem fognának elháríthatni. Ugy ama' dicső, agg Angliában léteznek még mindig a' gőgös pénzaristocraták, a' fenhéjazó toryk, a' káposztatorzsával, szagos túróval 's t. eff. hajgáló követválasztók, ezen örökös — néha sebző, öldöklő 's mindig nyugtalan — csatázók; az éhenhalással küzdő munkások' ezrei, sőt a' személyes bátortalanság is! *) Éjszakamerikában csak a' mostani congressus és különösen a' két utolsó év mennyi épületes adatokat nyujthatna ezen szédelgőknek! Ott szabad — ha még is a' bankaristocraták' zsarnoki kényétől függő népet annak mondhatjuk — a' nép; ott egyenlők, ha a' dúsgazdagot, az élet' minden kényelmeivel birót, az élet' fentartására elkerülhetlenül megkivántató szerekben szűkölködőkkel egyenlőknek nevezhetni — a' polgárok: találunk mégis törvény előtti megkülönböztetést, elnyomatást, oppositiót a' népkormány ellen, oppositiót, gyakran tüzzel vassal pusztítót, a' különféle vélekedésűek között, 's emberi jogokkal nem biró embereket!

Az aranykor, urak, a' téjjel-mézzel folyó tölgyek 's csermelyek, higyék már egyszer, csak álom, mellyet emberek, mióta érzésekkel birnak 's birtak, soha sem ízleltek, éldeltek, csak álmodtak!

Vannak mindazáltal az érintett tartományokban intézvények, mellyek' elfogadására e' haza már napjainkban is alkalmatos; vagy mellyekre elkerülhetlenül szüksége van, hogy azok' minélelőbbi létesítésével sok másoknak ohajtható sikerrel leendő elfogadására mintegy elkészíttessék. Ezen intézvények közzé számíthatni főképen a' nép' felvilágosítására szükséges, következőleg annak értelmi kimüveltetését tárgyazó rendezkedéseket; mert erősen hiszem, hogy minden, a' föld' népének rögtön adandó engedmények károsak, sőt veszélyesek, mert — mint lettdolgok mutatják — időelőttiek leendnek, mig annak elméje 's belátása annyira fel nem világosíttatik, sok rozsdás előítéletektől meg nem tisztíttatik, hogy a' concessiókból reá háramlandó valóságos hasznot, a' mindenütt 's mindenkor találkozó ál-democraták és számtalan, zavarban ha-

*) Itt az adósok elleni törvényt értem. — Azonfelül, hogy ezen törvény magában már nem épen a' legemberiebb, még azon vadságra is szolgáltathat alkalmat, hogy általa egy ártatlan nem-adós is megfosztathatik szabadságától. Akadván ugyanis valami istentelen — 's pedig illyesektől, gondolom, Anglia sem lesz ment egészen — hogy valakinek fejére, boszúból, vagy épen szeszélyből, a' biró előtt hamisan megesküszik, hogy azon valaki neki adós, megnyeri tüstént az annak bebörtönzésére megkivántató parancsot, 's ha ugy tetszik kegyetlen szeszélyének vagy alacsony boszúvágyának, évekig tarthatja fogságban áldozatát — 's Nagybritanniában!

lászni szerető, vágyó önzők' daczára is saját szemeivel láthassa, saját kezeivel tapinthassa. Azonban nem csupán a' pórnépnek van szüksége ezen felvilágosításra; van még több ezreknek azok közűl is, kiknek azon concessiók' tételében tettleges részt kell vagy kellene venniök. Ez, itéletem szerint, alapfeltétele minden, ésszel kezdendő 's érett megfontolással kiviendő reformnak, melly különben nem csak siker nélküli, de káros, sőt veszélyes leend, midőn az azok' elfogadására készületlen elméket forrongásba hozva, egymástól inkább tovataszítja, a' helyett hogy a' köz jóllét' 's boldogság' szilárd lábra állításában, melly mégis örökre főczélja leend ujításainknak, egyesítené. — Vannak továbbá, mik az emberiség' méltóságán alapulva, annak megismérését, fentartását 's illendő jogokkali felruházását tárgyazzák: mint p. o. kór-, javító és dologházak' felállítása, vagy a' már levőknek helyesb és czélirányosb elrendezése 's igazgatása; a' testi büntetések', kinzások' 's a' 14ik század' homályához illő bebört önzések' fokonkénti kiküszöbölése; ismét mások, mik közvetlen az alsóbb néposztálynak, az egész nemzetre jóltevőleg ható boldogítására szolgálnak: ide tartoznak a' földmüvelést, termesztmények' javítását, lovak', juhok' 'stb. nemesítését, közösülés' gyorsaságát, kereskedés' virágoztatását, műipar' tökéletesítését 's haszonnal üzetését illető intézvények, mint utak — 's pedig egyelőre tán csak jó karban tartandó kő- vagy murvával terítettek? — hidak, csatornák, folyók' szabályozása, gőzhajók, gyárok, versenyek, jutalomhirdetések és osztások 's több effélék.

De hallom, mint kiált fel itt némelly hevült agyú, mohó reformer: „Minő kábaság, minő esztelenség, mostani félig hűbéri, egészen penészes rendszerünk, 's törvényeink mellett a' kereskedés' 's műipar' virágoztatásáról szólanunk, midőn aviticitásunk, fiscalitásunk 's több efféleségünk mellett semmi hitelünk sincsen 's nem is lehet!“

Ugyan ugy e? Én ezt megvallom, nem hihetem; sőt meg vagyok győződve, hogy minden hűbérforma rendszerünk, ősiségünk 's több alkotmányi szabadalmaink mellett is lehet hitelünk, 's következőleg virágozhatik földmüvelésünk, műiparunk és kereskedésünk — csak akarjuk! — Lássuk bár, mennyire a' hely' szűke engedi, miként?

(Vége következik.)

Német literatura' időszakai.

„1750-től 1770-ig. Nyugodalmas. Szorgalmas. Szellem- és érzésdús. Méltó. Korlátozott. Helyhez kötött. Pedant. Tiszteletteljes. Ószerü franczia müveltség. Formakereső. 1770-től 1790-ig. Nyugtalan. Vakmerő. Elterjedt. Könnyelműleg becsületes. Tiszteletet megvető és elmulasztó. Angol müveltség. A' formát önkényleg megrontó és józanul helyreállító. 1790-től 1810-ig. Lecsillapodott. Gyöngéd. Önkorlátozó. Komolyan vallásos. Hazafilag munkás. Cselszövényes. Spanyol müveltség. A' formától eltávozó. 1810-től 1820-ig. Elégedetlen. Meghatározott. Derék. Uralkodni vágyó. Előlépő. Tiszteletlen. Ó német. A' formátlanba törekvő. Legujabb időszak. Bármilly különnemű legyen is minden müvészet törekvése Németországban, olly annyira hogy az ember róla valami közelebbit és meghatározottabbat szólni alig merne: mégis az egészben bizonyos irány megy keresztül, melly bennünket arra bir, hogy jelen költő és képző müvészetünk' időszakát a' persa poesis' ama' másodikához hasonlítsuk, mellyben *Enweri* különösen kitünt, 's mellyet magasztalónak nevezhetünk. Mind a' közvetlenül jelen érdemek, mind a' nem rég lehunytak és rég elen yésztek megünnepeltetnek. A' születésnapokat jó barátok soha sem bocsátják el üdvözetlenül; ezüst és arany menyegzők ünnepekre adnak alkalmat; a' szolgálati jubilaeumoknál maga a' status részvevőnek nyilatkozik; valamelly academiai méltóság' ötvenedik' évfordultakor egyetemek és tudományosztályok mozgásban vannak; 's minthogy az egészségre, tartós dicsőségre és hoszú életre hozott nagyon élénk áldomások el nem maradhatnak: illy szép előzményekhez szükséges záradékul egy dicséretes *„ergo bibamus“* csatlódik.“ Ezeket *Göthe* mondta a' német literaturáról. Fájdalommal kell látnunk, hogy a' mi szomorú itt elmondatik, annak nagy részen mi is keresztülestünk már, a' nélkül hogy azon jónak és szépnek csak részével is dicsekedhetnénk, miket amaz itt szigorún rajzolt literatura már rég elére.

Elegy.

A' szolgailag gondolkozó emberek és a' gyöngék könnyen összetartanak. Mindenik érzi némileg gyöngeségét, érti a' másikat 's értik egymást nem sokára. A' szabadelműek azonban csak lassan jutnak azon éréshez, hogy annak, mi az egyik előtt jó, helyesnek kellene lenni a' másik előtt is, azaz hogy mindenkit meg kellene okaival hallgatni 's mindenkinek az illő hatást megengedni. De mielőtt a' lelkek ez érettségre jutnak, mindenki egyedül akar hatni, 's némi féltékenységgel vetélkedőjét látja a' másikban, kí őt megelőzhetné. Ez minden időben az emberiség' charactere, leginkább olly időszakokban, midőn ujat merhetni, többet nyerhetni vagy veszthetni. Nem a' szolgaiak döntik meg a' szabadelműséget, hanem a' szabadelműek' egyik pártja rontja meg a' másikat. Legalább ritkán jut a' dolog oda, hogy a' szabadelműek egymást becsületesen gyámolítsák, 's inkább azon jót, mellyet a' másik tön, emeljék ki, mint azon ócsárlást, mellyet bárki ellen könnyen felhozhatni. *(Dr. Paulus.)*

Erőteljes és characterrel biró férjfiaknak gyakran vetik szemökre, hogy hangjok a' társaságban nagyon elhatározó, nagyon elitélő; azt akarják az emberek, hogy az illyenek mint férjfiak cselekedjenek 's mégis asszonymódra beszéljenek. Érczet öntenek ezek: ne vigyétek hozzájok közel gyönge viaszalakjaitokat. *(Klinger.)*

Nápoly, mart. 24.

A' tegnapelőtti mutatvány' végén a' *del Fondo* királyi játékszinben egy már koros (60—65 éves) férjfi, a' negyedik karzatról, 40 egynéhány láb magasságról, egy földszint ülő személy után akart nézni; ekközben azonban nagyon előre hajolván, sulyegyenét elveszté 's a' földszinti helyre hullott, és pedig véletlenül egyenesen unokaöccse mellé, kit keresett. Két angol, kik ez utolsónak egyik oldalán a' két helyet elfoglalák, szerencsére épen akkor állottak fel és távoztak el, midőn azon bukás történt, melly hihetőleg életökbe kerülendett. Igy e' két helyet a' zuhanó töltötte be, ki súlyos testével a' háttámaszokat ezer darabokba töré, 's hátával és fejével unokaöccse' oldalához esett, kinek karja megsérteték, mig nagybátyja elég csodálatosan legkisebb sérelem nélkül épen olly egészségesen hagyá el a' szinházat, a' mint oda ment. Az öreg köpönyegébe volt burkolva, az összegyült közönség első pillanatban azt vélte, hogy csak egy köpönyeg esett le.

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

31. szám. Aprilis' 16.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

A' „Ferdinand Császár" nevű éjszaki vasut' részvényeseinek ötödik nagy gyülése.

Igen érdekesek általában, de különösen hazánkra nézve is, a' „Ferdinand Császár" nevű éjszaki vasut' részvényesei által f. é. martius' 14kén tartott ötödik nagy gyülés' munkálatai. Az igazgatóság' elnöke, *Geymüller* János Henrik báró, nyitá meg az ülést 103 részvényes' jelenlétében, előadván: 1) hogy azon nehézségek, mellyeknél illy terjedelmes és az ausztriai birodalomban még egészen uj műipar-vállalat' kezdetén szükségkép kelle küzdeni, lassankint tervszerűleg legyőzettek, mit a' legfoganatosb előhaladás követett; 2) hogy a' Bécs 's Brünn közötti majd 20 mérföldnyi hoszú pályaosztály' alapépítményének elkészítése szerződések által f. é. augustus' 15eig biztosítva van, 's már nagyobb részint végre is hajtatott; 3) hogy a' most említett pályatér' alapjának csinálására előlegesen kivetett költségek nem csak ki nem fognak meríttetni vagy épen pótoltatni, hanem azoknak egy része meg is fog kiméltetni, noha a' vas' ára tetemesen fölment; 4) hogy ezen társasági, mondhatni nemzeti vállalat' valamennyi eredménye főleg a' legfelsőbb helyről folytonosan nyujtott védelemnek és pártfogásnak köszönhető; továbbá mindazon hatóságok', uradalmak', városok' és községek' előljárói' segédmunkálásának, mellyeken e' vasut keresztülmegy.

Az ülés' folytában legelőször is a' technicai tudósítás olvastatott fel, mellyből kitetszik, hogy a' technicai osztálynak első foglalatossága volt a' Bécstől Brünnig menő vasut' terveinek, mellyek 1836dik évi october' 19dikén a' nagy gyülés' elébe terjesztetének, átvizsgálása, melly átvizsgálás az előbb *Francesconi* Hermenegild udv. építési tanácsos' főintézése alatt állott technicai biztosság' utmutatása szerint ment véghez. Azután maga az utkészítés vétetett tanácskozásba, melly alkalommal a' Bécstől Lundenburgig terjedő pályarész *Bretschneider*, a' Lundenburgtól tovább egész Brünnig terjedő pedig *Ghega* főmérnökökre bizatott; ama' mellé 2 főmérnöki segéd, 6 mérnök, 13 építési felügyelő és 1 becsülő-biztos; — Ghega mellé pedig 1 mérnök mint segéd, továbbá 7 mérnök és 12 építési felügyelő adatván. A' Praterben emelendő főállomási-épület' tervezésével és igazgatásával *Jüngling* építész, 's a' Duna feletti hidak' elkészítésével *Ueberlacher* hidmester bizattak meg, a' felső épitmény' felügyelését *Zeller* segéd vivén. A' munka' erőművi részét gőz- és szállítókocsikra 's műhelyekre nézve, valamint általában a' szükséges mindennemű gépelyeket, a' *Stephenson* által Londonból küldött angol erőművész 's mérnök *Baillie* igazgatta, ki alá több belföldi munkáson kivül, két angol gőzkocsivezető 's négy angol gépelymunkás rendeltettek. Baillie erőművész azon világos feltétel alatt fogadtatott fel, hogy a' német munkásokat tanítsa; — mert kezdetben, költséges tapasztalások' megkimélése végett, szükséges minden bizonnyal, gyakorlott külföldi munkásokat alkalmazni, ugyszinte arról is gondoskodni, hogy az erőművi munkákat jövendőben belföldiek is megtehessék. A' sínek', korongok', kitérő-sínek' rakására, általában a' felső építésre, 2 angol sínrakó fogadtatott fel, mivel e' látszólag olly egyszerű munka mégis igen sok gyakorlati műfogást tesz fel, mellyekkel csak azok birhatnak, kik efféle építményeknél már dolgoztak. Egyébiránt ezen angolok között máris több német munkás képezte ki magát, ugy hogy e' tekintetben is minden lehető zavarnak eleje vétetett. — Az egész munkánál a' technicai osztály tervszerűleg és teljes nyugalommal foga dologhoz, törvényül tevén magának, csak a' legegyszerűbb és tapasztalt jó mellett maradni, a' nélkül hogy a' sok részről szóba hozott újításokba 's ugynevezett találmányokba ereszkednék, igen jól tudván, hogy illy terjedelmes és uj munkánál minden ingadozás és próbákat tenni vágyás csak zürzavart 's tetemes menthetlen költségeket fogna maga után vonni. A' technicai osztály tehát különös figyelmét a' pályának legczélszerűbb vonalára fordítá; mivel ha a' pálya az esésekre 's kanyarodásokra nézve szerencsésen méretett ki 's czélszerűleg készült el: rajta nem csak ideiglen legolcsóbban kezdethetik el a' járás a' most meglevő eszközökkel, hanem a' vasutakat illető gépelyek' tárgyában a' valódi uj találmányok és javítások is nyugottan elvárhatók, 's későbben, midőn e' javítások csakugyan meg lesznek próbálva, annál nagyobb haszonnal és gazdaságos sikerrel lehet azokat behozni.

A' Bécs és Florisdorf közötti első pályatér' eredeti terve a' Duna' áthágása által fenforgó, egészen különös viszonyok miatt, lényegi változást szenvedett: eleinte ugyanis csak egyszerű, ideigleni lópálya' készítése szándékoltatott az ugynevezett kincstári-ut és kincstári-hid mellett Florisdorfig, 's a' gőzkocsizás csak innen vala kezdetét veendő; melly alkalommal czélul tűzetett ki: a' Duna' szabályozásának még tanácskozás alatt levő kérdésébe nem avatkozni, és igy a' Bécstől vezetendő vasut' felállítását nem nehezíteni, de azonban a' Praterben levő fontos és igen kedvező állomási hely' birtokába jutni, a' járást Bécstől megkezdeni 's azon időt elvárni, mellyben a' dunaszabályozás' megállapítása után, a' vasutat és hidakat maradandólag fölépíteni 's mindjárt a' Pratertől gőzkocsikkal járni lehetend. A' vasut' megvizsgálására rendelt kormány-biztosságnál mindazáltal Klosterneuburg uradalom azon megjegyzést tevé, hogy a' kiváltság szerint köteles ugyan telket engedni a' vasut' számára, de ez kétszer nem történhetik meg: egyszer t. i. ideigleni, későbben pedig az állandó pályaéra. — Ezt a' biztosság' tagjai helybenhagyák 's a' vasuti meghatalmazottakat felszólíták, nyilatkoztatnák ki, valljon nem tartandják e jobbnak, a' pályát már most állandóvá tenni, — a' dunaágakon mindazáltal a' dunaszabályozás' eldöntetéseig egy elkülönözött fahidat

építeni, miszerint kétséget sem szenved, hogy a' gőzkocsizás mindjárt Bécstől megkezdethetik. Nyilvánságosak levén illy rendelés' hasznai, a' vasut-igazgatóság a' kormánynak ebbeli felszólítására elhatározá, az uradalom' kívánságában megegyezni. — E' végre a' kormány' parancsára megbizott építési hatóság' közbenjárásával a' pályavonal kiszabatott 's az utgátak' és hidak' magassága meghatároztatott, ugyszinte azoknak építésmódja is jóváhagyatott, 's mind a' hajózásra mind a' jégtakarodásokra nézve ártalmatlannak jelentetett; — végre a' hidak és átjárások a' Duna' bal partján Florisdorfon alól a' korneuburgi kerületi tisztség' 's Florisdorf' községe közbenjárultával és megegyezésével megállapíttattak. Csak a' kiváltságban foglalt rendszabások' legszorosabb teljesítése után fogtak e' pályatér' csinálásához. Midőn az a' hidakkal együtt majd egészen elkészült 's tulajdonképen még csak a' felső építmény hiányzott, a' Duna' bal partjának némelly lakosai legfelsőbb helyen panaszt terjesztettek elő az építmények ellen, mellyek mégis legfelsőbb helybenhagyás' következtében végrehajtattak. Még nem érkezett ugyan elhatározó k. válasz az említett panaszra; azonban teljes bizodalommal váratik, annyival inkább, mivel a' dolog' jelen állásában nem tagadhatni, hogy a' jégmenéskori veszély' oka nem a' vasuti építményben, hanem — mint a' tapasztalás ez évben is mutatta — a' nagy Dunának szabálytalan és szétszórt folyásában vagyon, min hogyan lehessen és kelljen segíteni, eziránt még folynak a' tanácskozások. — Azonban nem titkolhatni, hogy a' fahid csak bizonytalan, mivel minden jégmenéskor, habár ez idén legkevésbbé sem sérültek meg a' hidak, rendszerint szerencsétlenségektől tarthatni, ugy hogy azon körülménynél fogva is, hogy az illyen hid' létrészei csak 3 — 4 vagy 5 — 6 esztendeig tarthatnak, nemcsak az évenkinti javításköltségek tetemesek, hanem a' járáskelés' félbeszakadása által okozandó károk is olly nagyok lehetnek, hogy valóban a' vasut-társaság' érdekében fekszik, jövendőben állandó hidat birnia. Jóllehet azonban a' Dunaszabályozas' eldöntetése előtt illy hidról nem egykönnyen gondolkodhatni: a' jelen ideigleni hid' felállításakor egy állandó hidnak későbbi — szükség-parancsolta — építése mégis tekintetbe vétetett, pedig ugy, hogy e' hid, az utgátakon teendő tetemes változtatások nélkül, és igy ez utóbbiakra nézve igen csekély költségen, a' mostani mellé építtethessék. — Illy hid tökéletesen megfelelend a' czélnak, 's a' reá fordított költségeket kifizetendi, kivált ha majd a' pályakereset, a' főpálya' előmenetele 's a' Pozsony felé vezetendő oldalpálya' felállítása végett, más pályákkal szakadatlan biztos összeköttetést fog kívánni.

Továbbá végeztetett, hogy a' pálya Bécstől Gänsendorfig, melly helységtől a' pozsonyi oldalpálya fog kezdődni, 4 német mérföldnyi hoszaságban, kettős vágánnyal láttassék el, mivel ez egy részről a' főváros' közelébeni nagyobb tolongás miatt, más részről pedig a' Pozsonnyal eszközlendő háborítatlan közlekedés végett szükségesnek ismértetett, 's e' kettős pálya' tüstinti felállítása kevesebb költséggel történheték meg, mint ha most egyes, és csak később ben készíttetnék kettős pálya.

A' Bécs és Florisdorf közötti vonal' költségei, mellyek az egyszerű lópályának eredeti tervében 86,300 forintra voltak téve, 157,337 fr. 15 krra szaporodtak; melly költségnövekedés igen mérsékeltnek fog tetszeni, ha tekintetbe vesszük, hogy a' Praterben lévő állomási hely most már az egész éjszaki vasut' keresetére készíttetett föl, és szükség' esetében olly terjedelmet nyerhet, hogy akkor is elegendő lesz, midőn a' pozsonyi oldalpálya 's a' más, péld. a' prágai, pesti pályákkali összeköttetés létre jövend; — ha továbbá meggondoljuk, hogy egyes, ideigleni helyett, kettős, állandó pálya építtetett; — végre hogy a' dunahidak is kettős vágánnyal láttattak el, 's rajtok gőzkocsik fognak járni. — A' helyesen készült terveknek, mellyek pontos részletrajzokat 's építési leirásokat és szoros általányos haszonbérleti föltételeket foglalnak magokban, kivitele egy mindenkori haszonbérbe-adás' tárgyává lön, és sikerült az igazgatóságnak, több vállalkozó' élénk versenyének elérése által, nem csak kedvező szerződéseket kötni, hanem a' munkákat meghatározott, általányos dijért olly vállalkozóknak engedni át, kik a' gyors és szilárd építésért megkivántatólag kezeskednek. — A' költségkimutatás' eredménye azon, minden eddig munkába vett vasutnál olly igen ritka, bizonyságot nyujtja, hogy az akkor fenállott technicai biztosság által az alapépítésre kiszámított költségek nemcsak nem szaporíttattak, hanem azoknak egy része meg is kiméltetett.

(Folytatása következik.)

Néhány szó a' hazafiúi felekezetekről.

Hik közlés.

(Vége.)

Tagadhatatlan, hogy a' hitelre nagynak, kicsinynek, urnak, jobbágynak 's igy az egész országnak szüksége van. De valljon nem lehet e kiváltságaink, ősiség- 's koronaörökösödéseink mellett is hitelünk? — Az 1836iki XV. törvénycz. 15. 18. 19. 's 20. szakaszait, hacsak, hogy mohón-ujítóink' nyelvén szóljak, magunkat erővel általtani nem akarjuk, nem mondhatjuk csupa palliativ eszközöknek hitelünk' eszközlésére és szilárdítására. Mert ha a' hitelező törvény által van a' felől biztosítva, hogy tőkéjét kész pénzben, vagy tán azt jóval is felülmuló nemesi vagy nem-nemesi ingatlan vagyonban akképen kapja vissza, hogy annak birtokában, tőkéje' visszanyeréseig őt zavarni 's birásából kitolni senkinek nem szabad: nem képzelhetem, mi lehetend oka, hogy ő kész pénzét attól, ki őt illy módon képes biztosítni, nemcsak 6-al, de még 5-el sőt 4-el is 100-tól, megtagadja? — Tőkéjének megtagadására ugyanis nem lehet elegendő ok az, hogy *örökösen* nem veheti birtokába az illy hypothecát; valamint az sem, hogy illy birtokban nem javíthat, felőle szabadon nem rendelkezhetik 'stb.; mert ő erre törvényesen van felhatalmazva, hacsak tán magunk nem akarjuk 's iparkodunk a' törvényt kijátszani, foganatlanná, holt szóvá tenni; mi azonban mindenütt és mindenkor lehetséges volt és leend; de akkor ne okozzuk törvényeinket, hanem magunkat. —

Egyébiránt kénytelen vagyok megvallani, hogy szükséges, elkerülhetlenül szükséges, javítni törvényinken, de főkép törvénykezési rendszerünkön általában, 's különösen azon, melly a' kölcsönöket, kereskedési ügyeket, hová a' *váltók* is szükségesképen tartoznak, érdekli; sőt, ha ősiségünk, fiscalitásunk 's több effélék mellett vagy nélkül hitelt biztosan akarunk eszközölni: ohajtható, hogy minden esetre ezen ügyekre nézve egy különös, magánálló törvénykönyvünk 's itélőszékünk legyen, mellynek szoros kötelességévé tétessék, az elébe kerülő pöröket törvényesen kiszabott időhatár alatt eldönteni, 's az azokban hozott itéletet minden késedelem nélkül, erőhatalommal is végrehajtani, 's pedig ugy, hogy az elmarasztalt adós és hypothecaul adott vagyona semminemű hátsó vagy titkos ajtócskán 's lyukacskán hitelezője' körmei közül ki ne búhassék; 's higye el nekem kiki, lesz hitelünk 's kereskedésünk, habár ősiségünk fenmaradand is. — Különben pedig, ha mindez megtörténendik is, azt hiszem, hogy a' magyar 's különösen nemessége, általában véve, csak annyiban leend mindörökre kereskedő, a' mennyiben gyapját, borát, gabonáját 's egyéb termékeit eladandja, ruházatát 's más házi 's családi szükségeit venni kénytelen leend, mi ugyan a' belkereskedésnek fő rugója maradand; de magyarból ex professo kereskedő, vállalkozó, hacsak lelkülete nem változandik, alig leend. —

De tán messze is távoztam tulajdonképi tárgyamtól 's annak fejtegetésétől: valljon mit akarnak, mit nem szalmatüzű reformereink? — Százszor ismételt dolgokat érintettem ugyan, de tán nem épen azon szempontból mérve, mint másoktól mérettek, 's ollyanokat, mellyeket untalan érinteni, fejtegetni 's felvilágosítni, kivált napjainkban, fölöslegesnek alig tekinthetni. Sokat, fölötte sokat lehetne még mondani mindazon tárgyakról különösen, melyeket itt futtában megpendítettem; de azt máskorra hagyom, 's rhapsodiámat folytatom.

Egy széles tudományú, mély belátású hazánkfia, kinek a' közjó körül több tekintetben tett fáradozásait, munkálkodásait 's igyekezeteit minden jó magyarnak kötelessége elismérni 's kellőleg méltányolni, azt mondá egy helyütt irásaiban: „hogy tükröt akart nemzete' szeme' elébe állítni, mellyben az mindenbeni hátramaradását 's ennek okait; a' körüle egész Európában kifejlett polgárisodás, nemzeti tökély, virágzás 's boldogság közepett örökös, vétkes tespedését, 's az ősihez, létezőhez káros, megátalkodott ragaszkodását, egész minemüségében láthassa, 's képétől visszarezzenve, előre törekedjék.“ — A' tükör azonban nem volt egészen tisztafényű. Sokan, kivált a' mámoros fejűek 's lázos agyúak közül, bele tekintvén, eliszonyodtak a' benne látott képtől, melly Hunniát ábrázolá, 's hitték, hogy hazájok már sirba dőlt, vagy legalább végső vonaglásaiban a' halállal viaskodik, 's nekik hantjaira vagy betegágyára borulva kell vesztét könyüzniök, mellynek, mint a' tükör mutatá, ők legalább közvetve okai, kivált ha rajta legott nem segítnek.

A' tükörtartó' szándéka tiszta, nemes és szent lehetett, 's kétségkivül az volt; de a' czélt elhibázta. Oda akarta ő t. i. egyszerre, vagy legalább egykét év' elforgása alatt, a' magyar hont 's nemzetet ugratni, hová Franczia-ország, de különösen Anglia 's Éjszakamerika legalább is félszázad alatt jutottak el. 'S mi következett a' sok éveken keresztül tapasztalt káros veszteglés' eredményeinek olly igen eleven szinekkeli rajzolásából? az, hogy a' serkenő, lángoló keblű 's lázos agyú fiatal hősök, kik leginkább tekintgettek a' tükörbe, buzgóságukban mohón rohantak a' mármár utolsót lélekzőnek vélt hon' szabadítására, emelésére; 's a' helyett hogy baján enyhítettek volna, azt bizonyosan súlyosbítandók valának, ha a' fellegtelen elméjű 's nem káprázó szemű férjfiak még idején nem jőnek a' sinylőnek fentartására, ápolására 's erőre-segítésére. — A' tükörben látott rémletes kép azonban szüntelen kiséri nyakrafőre ujítóinkat, kik most már azon boldogtalan gondolatra is jutottak, hogy minden tespedésünknek 's ezt követendő szegénységünknek 's boldogtalanságunknak a' kormány közvetlenül oka. — Ezt kezdék tehát ostromolni tompa fegyvereikkel, 's ez most untalan vesszőparipájok, mellyen nyargalózni fognak, mig hanyathomlok árokba nem zuhannak. Nincs méltóság, nincs tudomány, nincs polgári erény, érdem, mellyet, ha nem inyök szerinti, megtámadni, 's többnyire betyár-pajkossággal megtámadni, ne átallanának; nincs rendelmény 's határozat, mellynek, bárminő hasznos, üdvös és törvényes legyen is, csupán és egyedül azért, mivel fölülről jön, ellene ne szegeznék magokat.

Szült e ez jót, boldogítá e az országot, vitte e előbbre csak egy arasznyival is nemzeti állásunkat 's jóllétünket? az utolsó évtized, melly olly sokat igérő reményt gerjeszte a' jó polgár', hű jobbágy' keblében — de mellyet nagyobbára az idétlen ujító kórság 's türelmetlen szabadelműség, fájdalom! füstbe oszlata — tanusítja. Szülend e, szülhetend e jót, ha tovább tart, nem hiszem; de arról, hogy sok kellemetlent hozand egyesekre, sajnost a' honra, fájdalmast a' nemzetre, bensőkép meg vagyok győződve. — Spanyolországra 's Portugaliára, akarnám, forditnának egy pillanatot vakon buzgó szabadelműink, hol ez mélyebb gyökeret vervén, 's a' kormány' tehetetlensége által bátoríttatván, majdmajd végínségre juttatja az országot, a' nemzetet!

Ha honunk' történeteit figyelmes szemekkel, 's törvénykönyveinket elfogulatlan lélekkel vizsgáljuk, könnyen meggyőződhetünk arról, hogy alkotmányunk sértetlenebbül, 's törvényes szabadságunk szilárdabb lábon alig állott, mint épen napjainkban, midőn a' lelkiismeretes fejdelem, híven esküjéhez, 's a' kormányon ülő bölcs férjfiak, híven szent hivatásukhoz, szent ereklye gyanánt őrzik azt, 's hozzá szilárdul ragaszkodnak. — A' történeti számos esetekből legyen elég egyet említeni. Tudjuk, hogy azon koronásunk, ki arany bullájával a' nemzet' jogait, annyi viszontagság' daczára is, olly hoszú időre biztosította, a' népet ismaeliták' 's valódi publicanusok' mint megannyi vérszopók' sarczolása és zsarnoksága alá engedte hanyatlani. —

Vannak férjfiak, kik ezt átlátván, érezvén, a' nemzetnek jelenleg létező sérelmei' elhárítását buzgón sürgetik, ohajtva várják; ezt azonban csak törvényes uton-módon kivánják eszközölni; jól tudván, hogy egy országban, hol a' fejdelem' jogai 's érdekei olly szoros viszonyban 's kapcsolatban állnak a' nemzetéivel; hol azokat ősi szent törvények olly erősen fűzik össze mint nálunk, ott csupán és egyedül törvényes uton lehet és kell azoknak orvosoltatniok 's elháríttatniok. — Fogjunk kezet mindnyájan ezekkel; kérjük, követeljük azt, mire a' nemzetnek jólléte', boldogulása', virágzása' 's dicsősége' tekintetében szüksége van, vagy lehet, a' királytól, a' kormánytól, de törvényes uton. Maradjunk ősi alkotmányunk mellett híven a' fejdelemhez, ki azt esküjével igérte épségében megtartani, 's épen tartja; javítsuk, alkalmaztassuk törvényeinket a' kor' józan szelleméhez, vagy inkább szükségeihez, hol azt századunk' felvilágultsága 's az ország' minden rendű 's osztályú lakosinak összes és egyes ügye, érdeke megkivánja. Segítsünk az adózó népen, de ugy, hogy magunknak ne ártsunk; ne akarjunk aratni, csűrbe takarítani, mielőtt még trágyáztunk, szántottunk 's vetettünk volna; ne vágjuk, Istenért! a' fát magunk alatt. Ne higyünk azon többnyire napról-napra tengő, birtok nélküli reformereinknek, kik vétkes vakoskodással vádolnak, hogy concessioinkban fösvénykedünk; hadd lármázzanak ők, kik ugyis csak üres szavakkal adják engedményeiket a' jobbágyságnak, 's ha telkeik volnának, fukarabbul bánandnának azokkal, mint sok érett eszű reformerünk. Tudjuk, hogy a' magyarországi paraszt, minden ugynevezett vagy neveztetni szokott rabszolgasága mellett is, százszorta kényelmesebben él — 's élhetne, ha munkától nem irtóznék — mint a' nyomorult irlandiak' milliói *), kik a' hitelben 's következőleg bel- 's az egész ismért világra kiterjedő külkereskedésében dús és majdnem elfuló Anglia mellett, ezen, a' mi nyakrafőre ujítóink' szemeiben — kivált néhány év óta — a' polgári jóllét', szabadság', müveltség' 's virágzás' tekintetében minden országok' typusának átellenében 's anyáskodása mellett, majd szüntelen éhenhalással küzködnek. — Tartsuk fen, sőt emeljük minden kitelhető erőnkből 's minden törvényes móddal nemzetiségünket, a' hon' virágzását 's köz jóllét' eszközlését, melly igyekezetünkben atyai kormányunk gyámolító kezet nyujtani mindig kész; hellyel 's módjával, de szinte mindig törvényesen, iparkodjunk sérelmeink' orvoslását megnyerni, de azt is igyekezzünk elfogulatlan lélekkel megismérni: valljon mindaz, mit mi sérelemnek tartunk, valóban az e, vagy csak annak látszik?

* *
. . . . .

*) *Gilson* a' multkori parlament-ülésben 2,000,000-ra tette a' szegények' számát Irlandban! 's minő szegények azok!

Miképen lehetne a' folyamok' jégzaj 's torlat okozta vészáradásait ezentul elhárítani?

Most, midőn a' szörnyű csapáson, melly anyavárosunkat, a' vén Budát, de főkép ennek fiatal szép testvérét, Pestet, a' nemzet' díszét, jövendőnk' büszke reményét, és egyéb városainkat, helységeinket, vidékeinket érte, mélyen gyászolunk; midőn kiki siet a' véghetetlen nyomort tehetsége szerint enyhíteni; midőn kétségkivül számtalanok' agyveleje azon módok' kigondolásában izzad, valljon „miképen lehetne a' folyamoknak jégtorlat okozta olly iszonyú áradását ezentul elhárítani?“ most, vélem, helyén van, hogy kiki a' maga e' felőli véleményét, tudományát, tapasztalását — a' mennyiben ezek t. i. a' dologhoz értő baráti kör' helyeslését már megnyerték — a' nagy közönséggel tudassa, megitéltesse, megrostáltassa, hogy illyképen ez a' legjobbat a' sokból választván, azt idővel nem csak a' haza', hanem az egész emberiség' megszámíthatlan hasznára gyakorlatba is hozza.

A' jégzaj által történt áradásoknak egyik fő okát igen helyesen azon utaknak tulajdonítják, mellyeket a' befagyott vizeken minden község — folyvásti öntözés, szalmával megszórás, sok hó-legázolás által — a' beszakadás ellen felette vastagokká és igy erősekké csinálni szokott; melly bánásmódnak aztán — mikor az idő meglangyul, a' hó olvad, és igy a' porhanyodó jégnek indulnia kellene — következése az, hogy ezen utak erejök által az előttök lévő jég' indulását vagy elmenését gátolják. Azon esetben pedig, ha az utának erővel tóduló jég által meg is indulnának, rendkivüli vastagságuk 's felette erős összefüggésök miatt olly apróra, mint kivántatnék, össze nem daraboltathatván, vagy a' partokba ütközve felakadnak, vagy vastagságuk miatt megfeneklenek, és igy erős gátkép az utának tóduló zajt megállítják. Igy kezdődik a' jégnek ama' rettentő tornyosodása, melly a' viz' folyását végképen elállván és azt felduzzasztván, a' szörnyen pusztító özönt okozza.

Megmutatván azt, hogy a' folyam' jegén csinált utaknak vagy meg nem indulhatása, vagy felakadása okozza leginkább a' szörnyű vizárt, e' kérdés támad: „mikép lehet ennek elejét venni?“ mire én igy felelhetni vélekedem.

Ezen utakat ugy kell készíteni, hogy a' veszedelem-támadhatás' idején hirtelen eldaraboltathassanak, és pedig igy: mihelyt a' jég megállapodik, jegyeztessék ki rajta a' készítendő ut' helye 's egész hosza; közepén egyik parttól a' másikig rakassék egy vizellenes tüzakna (Mine) vagy fa vagy agyag vagy ércz csövekben; ennek fekvése jegyeztessék meg rátett gerendák vagy mellé vert karók által, és igy midőn az ezt borító jég még nem elég erős, szekerek és összegázolás ellen lehetőleg védelmeztessék; egyébiránt az ut-öntözés, megszalmázás 'stb. által olly erősre csináltassék, mint szokás. Ha a' jégtömeg valahol indulni kezd, akkor ezen aknákat nemcsak ott, hanem — a' mennyire lehet — ugyanazon időben, minden alsóbb vidékeken is (mert ezen egyetlenegy utnak széthányatása nem használna, ha a' többi alsó megmaradna) megtévén az emberek' éltét óvó szükséges rendeléseket, el kell süttetni. Hogy pedig az alsó vidékek is — a' mennyire lehet — ugyanazon időben ezt megtehessék, szükséges az egész folyam' mentében telegrafot, habár a' legegyszerűbbet is, állítani, igy p. o. e' végre mindig töltve tartott és a' veszedelem' idején elsütendő ágyukat, mozsarakat, taraczkokat; vizellenes, azaz olajos papirból, nem ragasztott, hanem varrott, nagy, szines, magasra bocsátandó és éjjel világító sárkányokat, vagy — mint táborozásnál és hadvonalokon (cordon) szokás — világító golyókat vagy magas póznákon meggyujtandó szalmát 'stb. készen tartani. — Erről, ha a' terv a' tisztelt közönségnek megtetszik, máskor többet.

Itt nyilván meg kell jegyeznem, hogy ajánlott tervem nem egyedül a' Dunát, hanem minden nagyobb folyamunkat illeti, pedig nem csak az áradás' eltávoztatása', hanem mind a' hidak', mind a' gátok' megmentése' tekintetéből is, mert ezeknek is a' nevezett utak legrémítőbb bakóik.

A' mi pedig e' tervnek pénzügyi tekintetét illeti: ugy vélem, legjobb volna, a' közjót olly igen akaró kegyes Kormányunkat arra kérni meg, hogy tüzaknászai (mineur) által az aknákat, meghatározandó mennyiségök és minémüségök szerint, maga készíttesse; az illető községek pedig — mellyeknek a' folyamokon csak illyen 's nem más utakat legyen szabad csinálniok — ezen aknákat a' készítés' árán a' Kormánytól megvegyék. — Az aknák', valamint az egész intézet' költségének megtérítésére, mellynek aránylag minden esetre igen csekélynek kell lenni, határoztassék egy vámjegyzék, és az e' szerint beszedett vám az intézet' nyilványítandó költségét, melly jövendőre a' tariffa' helyes készítésére szolgálhatna, felülhaladná, az minden, az aknák' elsütése vagy ezek által akármiképen történt kár' aránylagi pótlására fordíttassék, melly ha elegendő nem volna, azt kölcsönnel kellene pótolni, 's e' kölcsönt a' jövendő vámjegyzékre tolni. — Azonban tetemes kár e' fellobantás által nem igen fog történhetni, ha — a' dologhoz értők szerint — az ut olly helyen fog készíttetni, és az elsütés akkor intéztetni, hol és mikor sem épületeknek sem embereknek nem árthat.

Végre mi az egész intézet' műlegi (technicai) kivitelét illeti: az itt mondott kevés, soknak azonban talán kelletinél is több; azért is bocsánat! szerényen megvallván egyszersmind a' közlő, hogy ehhez mások a' helybeli és egyéb körülményekhez képest jobban fognak érteni. *Egy hazafi.*

Mi a' nép.

(Rövid esszékben.)

Mazarin politicának tartotta, megengedni a' népnek, hogy mindent mondhasson; mivel azt hivé, hogy a' széthintett tüz nem központosul, mig kigőzölgni hagyják. Prózában és versekben fejezgeték ki magokat az udvar és ministerek ellen. Mazarin énekelni hagyá a' párisiakat tetszésök szerint. A' nép fizetett és megunta az éneklést.

Épen igy gondolkozott *Sully* minister is.

Már IV. *Henrik* mondá: „Lélekismeretes dolognak tartanám, valamelly embert azért bántani, mivel igazságot monda.“

Midőn V. *Károly*nak egy iratot adának át, mellyben azok voltak följegyezve, kik cselekedeteiről nem legjobban beszéltek, a' mellette levő kandallóba veté azt, mondván: „Illik ugyan egy uralkodóhoz, mindent tudni; de minden szót vizsgálat alá vetni, nem nagylelkű férjfiú' dolga.“ *(Savedra.)*

Semmi sem enyhíti ugy a' fájdalmat, mint a' szabad kipanaszolhatás. Ha ez nagyon korlátoltatik, kapu nyílik a' vádaskodók' azon kigyófajzatának, mellyről *Martialis* (ad Caesarem de delationibus) irja: „Olly csőcselék nép ez, melly a' békét utálja, 's a' kedves nyugalomnak ellensége.“

Ausztriai *Anna* ugyanazon elvet követé, mondván: „Mindig védendem az igazságot. Halmozzátok annyi gyalázattal a' bünt, hogy Franciaországban erénynél semmi egyéb ne maradjon.“

(Folytatjuk.)

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

32. szám. Április' 19.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Winter statusminister.

Könnyen megfejthető azon mély és fájdalmas benyomás, melyet *Winter* minister' halála egész Baden nagyherczegségben tesz, mert e' férjfiban épen azon ellentétek' rokonulása volt személyesítve, mellyek korunkban szakadatlanul egymás ellen vínak. Conservativ volt ő, hol ollyas jó mellett kelle küzdeni, mellyet a' jelenkor a' régibb nemzedékektől kapott; de barátja vala az előhaladásnak is, hol az ujat biztosan haszonhajtónak lehetett ismérni. Hogy némellyek előtt nagyon előhaladónak, mások előtt nagyon fentartónak látszott, épen ez mutatja, hogy a' valódi középutat jól felfogta; általán azonban mindazok' tiszteletét és tetszését birta, kik a' rendek' közgyüléseiben egyik vagy másik irányban víttak ellene. Mind a' két tulzó párt, mellynek emberei a' nélkül is egyre gyöngébbek lettek és feszültségökből mindig alább hagyának, kénytelen volt megismérni, hogy közülök egynek sincs tartós győzelemre, egyeduralkodásra reménysége, 's ellenszegülésök csak arra szolgált, hogy az általányos mérsékletet ajánlja, 's a' józan többség előtt világossá tegye, mi legyen czélja. Nem lehet, főkép az utolsó évekre nézve, állitni, hogy Winter tetemes és fáradságos munkákhoz, p. o. törvényjavaslatokhoz, maga fogott volna; de helyes tapintattal áttekinte mindent, a' mi történt, korlátozott és előmozdított szükség szerint, 's éles szemmel megismérte, mit kivánt a' jelen pillanat. Mig az egyes dolgokat bizodalmas segédekre hagyta ministeriumában, elérte azon nyugalmat és érettséget, mellyet a' munkálatok' árja által szakadatlanul sodrott statusférjfi olly fájdalmasan nélkülöz, 's melly a' nyilványos ügyeknek nagyban vezérlésére olly szükséges. A' radicaloknak gyakran erősen és szigorúan lépett ellenökbe, de eltürék azt, mert igenis érezték, hogy az illő mértéket áthágták, 's hogy azon esetben, ha valamelly kormányzási ágazat' fejévé tétetnének, magok is ellenszegülnének annak, a' mit, tán csak félkomolyan, követeltek. Kevesbbé nyilványosak, de még hevesbek voltak egy másik párt' megtámadásai, mellynek, minthogy valamit valóban veszte, némi keserűség megbocsátható, de kiknek ideálai és igényei azon irányra, melly felé az europai körülmények feltarthatlanul haladnak, semmiképen össze nem egyeztethetők. E' részről jöhettek a' legsulyosabb órák, mellyeket Winter mint statusférjfi általélt. Ellenben fejdelmének ingadozhatlan, sokévi bizodalma, 's a' bel- és külföld' magas tisztelete vigasztalására szolgála. Ha vannak tán egyesek, kik halálából a' kormányzási rendszer' változására reményeket merítnek, bizonyosan csalatkoznak ezek, mert a' nemes nagyherczeg sokkal inkább tudja, mennyire vezérle épen a' kezdett ut országa' javára, semhogy az attóli eltávozást megengedje 's a' munkában álló nagy javításokat a' megzavarás' veszélyének kitegye.

A' „Ferdinand Császár" nevű éjszaki vasut' részvényeseinek ötödik nagy gyülése.

(Folytatás.)

Az alapépítménynél nyert gazdasági eredményeknek ezen előadása után most már a' valóban tett munkáké következik, mellyeknek végeztével az építménynek szorosan meg kell vizsgáltatnia egy az építésben részt nem vett mérnök által, 's arról egy formaszerinti részletes jegyzőkönyvnek fölvétetnie, melly, ha semmi kétség nem forog fen, helybenhagyásul és az alapépítmény' átvételéül szolgá a' társaság' részéről; de a' vállalkozók ezen átvétel után szerződés szerint kötelesek, a' gátak' üllepedésiért, lecsuszamlásokért 's általában minden egyéb épülettárgyak' szilárdságaért 18 hónapig jót állani. Az építményi rendelkezéseknél szándék volt, a' felgátolásokat, mihelyt lehet, létre hozni 's mindenek előtt a' pályát Bécstől kezdve elkészíteni 's egészen járhatóvá tenni, miáltal nem csak a' pálya' korábbi jövedelmezése éretik el, hanem alkalom is nyujtatik belföldieknek, hogy a' pálya körüli munkákat megtanulhassák, 's a' gépelyek', kocsik', fűtőanyagok' stb. tárgyában szükséges tapasztalásokat szerezhessenek. — Az építés Bécs és Lundenburg között m. é. április' végén, Lundenburgtól Brünnig pedig m. é. juniusban kezdetett meg, és lehető legnagyobb munkássággal folytattatott, némellykor 10—12 ezer munkás is dolgozván rajta. — Az ugynevezett pályaudvar' feltöltése, mellynek olly magasnak kellett lenni mint a' dunagátak, 's mellyre 7132 koczkaöl föld kivántatott, egészen el van végezve; ugyszinte az utgát is a' Pratertől fogva a' dunaligeteken és Florisdorfon keresztül egészen a' morvasíkságba, és a' dunahidak, mellyeknek egyike 225, másika pedig 90 öl hoszaságú. Florisdorfban, hol a' pálya két uton megy keresztül, az utvonalok elkészültek; általában az alapépítmény Bécs és Lundenburg között 24,820 ölnyire, tehát, $6\frac{1}{5}$ német mérföldnyire kész; a' többi építmények is helyenkint már elkezdetvék. Ezek között két tetemes, 800 ölnyinél hoszabb átmetszés, a' Morva vize mellett Grubnál, végéhez közelget, mellyek hogy a' magyar földre kiterjesztetni olly hamar megengedtettek, azt csak *Pálffy* Antal Károly ő herczegsége' szíves közbenjárásának 's a' magyarországi 's ausztriai illető hatóságok' gyors helybenhagyásának köszönhetni. Több falazott hidak és viz-áteresztések vannak már készen; a' többiek' számára pedig most hordatnak az építőszerek. — Akkorig, midőn a' beállott tél miatt a' munkákat félbe kellett szakasztani, Bécs és Lundenburg közt a' felgátolás 168,866 koczkaölet tön, 2502 koczkaöl falművel, 901 koczkaöl kövezettel és 64,561 koczkaöl beültetett lejtőkkel egyetemben. A' bevégzett földmunka Lundenburg és Brünn közt összesen 130,000 koczkaöl föld- és 500 koczkaöl falmüvet tesz, ugy hogy a' Bécstől Brünnig felállított földműnek egész tömege többre megy 300,000 koczkaölnél 's 3000 koczkaöl falműnél. — A' kerítésfalon kivül a' Praterben levő

főállomási épületekből, a' kétemeletes fogadóépület és hivatal-helyek, kocsiszin 8 gőzkocsira, lakatos- és nyereggyártó-műhely fedél alatt vannak. Egy raktár 36 szállító-kocsira és egy fűlőház 2 gőzkocsira egészen készek. Ezen építményekre 200 koczkaöl terméskövön kivül, mellyből az alap készült, mintegy 4,000,000 tégla fordíttatott, 's azoknak elkészítése *Knoll* Károly polg. városi építőmesterre volt bizva. Florisdorf- és Wagramban is a' viz-állomások bevégeztettek, 's e' darabon 7 őrház építtetett. A' még szükséges épületek a' pályaudvarban 's a' többi állomásokon minél előbb el fognak kezdetni 's az alapépítménnyel egyszerre bevégeztetni.

A' telek-beváltásra nézve az ausztriai osztályban mostanig a' főudvar- és tartományi vadászmesteri hivatallal, a' bécsi polgári kórházzal, Klosterneuburg uradalommal és több községekkel, továbbá Magyarországban Malaczka uradalommal, végre Morvaországban *Liechtenstein* herczeg' lundenburgi, *Dietrichstein* herczeg' branoviczi birtokaival 's két községgel barátságos kiegyenlítés történt. Ausztria' 's Morvaország' még hátralévő tájéki iránt is minél előbb további alkudozás fog kezdetni, vagy józerű kiegyenlítés vagy törvényes megbecsülés végett, mivel némelly földbirtokosok e' tájékokon még szerfölött sokat kivánnak. Az igazgatóság igen jól tudja, hogy a' telekbirtokosokat is kármentesíteni kell, de — ugy hiszi — eléggé bebizonyította készségét, t. i. milly igen iparkodik minden méltányos kárpótlást megadni 's a' telekbirtokosokat kielégíteni, midőn az előlegesen meghatározott árnál többet fizetni eltökélé. Azonban a' földesurak' és telekbirtokosok' dicséretére legyen mondva, hogy ők, kevés kivétellel, még a' kárpótlás' megadatása előtt megegyeztek az építésben 's hogy egészleni kiegyenlítést reménylhetni. Ezért a' társaság legforróbb hálaját nyilatkoztatá az illető hatóságok, de kivált a' kerületi 's gazdasági tisztségek iránt, mellyek mindent, mi hatalmokban állott, az akadályok' elhárítására fordítottak.

Bécstől Wagramig 9,675 öl hoszaságú téren a' felső építmény egészen el van végezve, 's tudvalevőleg e' téren már a' mult év' utóján jártak gőzkocsik, melly alkalommal a' pálya' 's a' dunahidak' szilárdsága tökéletesen bebizonyult. — A' megkezdett kéjkocsizások ugyan a' rendkivül kemény tél miatt félbenszakasztattak, de rövid időn ismét el fognak kezdetni*), 's ezáltal a' pálya is már jövedelmezend. — Aziránt is tétettek rendelések, hogy a' felső építmény, a' mennyiben az alapépítmény készen lesz, folytattassék, 's reménylhetőleg még ez évben Brünnig vezettessék.

E' végett szükséges volt, a' megkivántató vas' és fa' megszerzésére foganatos előkészületeket tenni, mivel az elkésés a' pálya' valóságos megnyitásának igen nagy kárára volna. A' belföldi vashámorokhoz ismételve intézett jókori felszólítások után, csak a' mult év' közepe' táján lehete reményleni, hogy legalább egy része a' megkivántató sínvasnak használhatólag, mindazáltal mázsájától 13 fr. fölemelt áron, készíttethetnék a' belföldön. Mondom: *használhatólag*; mert a' síneknek, hogy olly vaspályára, mellyen gőzkocsik járnak, alkalmazhatók legyenek, magasság-, vastagság- és formára nézve tökéletesnek kell lenniök, 's azoknál semmi hiány, bármilly csekély legyen is, el nem nézhető, mit világosan általlát minden, ki csak felületes ismeretével bir is a' gőz- és szállítókocsiknak, 's egyszersmind fontolóra veszi, milly gyorsasággal hozatnak mozgásba e' nehéz kocsik a' pályán. — A' belföldi sínek' szűke, melly onnan magyarázható, hogy azok' készítése a' belföldön még eddig nem volt szükséges, és az építés olly hirtelen határoztatott el 's hajtatott végre; továbbá legfelsőbb helyen kért azon engedelem' megadása iránti bizonytalanság, hogy a' vállalat' kezdetén Angliából vétessenek sínvasak, az igazgatóságot korlátolt mennyiségű belföldi lapsínek' megrendelésére birák; egy részről, mivel csak azáltal lehetett bizonyosan megtudni, hogy a' pálya' első mérföldjének a' kiváltság-levélben kikötött felépülése kellő időre, ugymint f. é. martiusig, létesíttethetik; de más részről azért is, mivel a' jó lapsínek' készítése egy nagy lépés a' másféle ugynevezett rail-sínek' készítésére, mint a' tapasztalás is mutatta. A' lapsínekkeli építés tehát, melly több tekintetben a' rail-sínéknél sokkal alábbvaló, csak kivétel gyanánt egy rövid pályatérre 's akképen lön alkalmaztatva, hogy belőle legkisebb kár sem származhatik; a' többi pályatérre nézve pedig tölgy vagy fenyű talapokon (sleepers) fog a' railsín-építés történni.

Ez évben a' következők szükségesek a' rail-építményre: 100,000 mázsa rail, 360,000 darab chair öntött vasból, 600,000 chair-szeg, 403,000 ék, 186,600 sleeper; a' lapsín-építményre pedig: 21,200 mázsa lapsín, 26,800 darab szeg, 40,000 tekerőcsiga, 14,300 kereszt-gerenda, 21,000 közönséges öl nyujtó-gerenda 's 30,000 darab faék. Mindezek részint már megvannak, részint szerződések által biztosítvák. Ámbár a' rail-sínekre nézve pontosan meghatározott mennyiség iránt még nem lehetett a' belföldön szerződéseket kötni: mindazáltal bizton várhatni, hogy f. é. augustus' végeig 40, de talán 50 ezer mázsa rail-sín is szolgáltathatik a' belföldön: a' jelen évi szükség' fedezése végett tehát legfelsőbb helyre kellett engedelemért folyamodni, hogy a' még szükséges többi rail-síneket Angliából venni szabad legyen, mi kegyelmesen meg is engedtetett, de vámfizetés mellett. Az igazgatóság tekintettel levén a' belföldi műiparra, mellynek előmozdítása leginkább fekszik a' vasut' érdekében: egyszersmind kinyilatkoztatja, hogy minden tökéletesen használható belföldi rail-szállítványt 1838dik évben mázsájától 13 ezüst for. magas áron fizetend, mi a' vashámoroknak a' külföldről 1838ban vett rail-sínek által semmi kárt nem okozhat; sőt azoknak idő engedtetik, a' későbbi nagy szükségre előre készülhetni. Ez és más okokból tehát legfelsőbb helyre kérelem nyujtatott be az említett vám' mérséklése iránt, annyival inkább, mivel a' legjobb minőségű angol rail-sínek a' pályára szállítva 10 fr. 30 — 40 krba kerülnek, mint ez az eredeti számítástervben fölvétetett, melly áron későbben reménylhetőleg a' belföldön is fognak készíttethetni.

A vám-leszállításra nézve még a' k. válasz nem érkezvén le, az sem határoztathatik meg, mennyire fog áthágatni a' rail-sínekre nézve előre készített számításterv. Azonban örvendeztető, hogy a' felső építménynek többi létrészei a' belföldön, csekélyebb áron, mint a' melly a' számítástervben szabva volt, biztosíttattak, 's az alapépítménynéli megtakarítás — továbbá a' közkamatoknak növekedett, csak 40,000 frtra tett, de máris 152,000 frtra menő jövedelme által a' rail-sínek' nem várt magas ára miatti költségtöbbség fedeztetni fog, 's ezért reménylhetni, hogy e' költségtöbbség', a' Bécs melletti építmény' szaporítása' 's a' telek-beváltási költségeknek közelgő felemelése' daczára, az egész pályát Bécstől Brünnig az előtervben kiszámított 4,000,000 frttal tökéletesen járhatóvá 's jövedelmezővé lehetend tenni, annyival inkább, mivel már ez évben el fog kezdődni a' pálya' jövedelmezése. Hogy az angol railsíneket még elég jókor meg lehessen kapni, a' leghiresb angol vashámorokkal tett alkudozásokon 's az áraknak közelítő meghatározásán kivül, szükségesnek tartaték, *Pazzani* főtisztviselőt szoros utasításokkal Angliába küldeni, ki végszerződést kötend, 's a' rail-sínek' megvizsgálása, átvétele 's hajónszállítása felől gondoskodni fog.

A' járáskelés' megkezdésére eddigelő *Stephenson*' 's *Taylor*' *és társ.* gyáraiból 6 gőzkocsi vásároltatott és hozatott Bécsbe, hova 3 hónap alatt 2 más vontató-kocsi (locomotiv) is induland meg *Kockerill*' ismeretes seraingi műhelyéből; továbbá Stephen-

*) Már el is kezdettek. *Szerk.*

son szerződés által kötelezve van, f. é. juliusig ugyanoda még 4 vontató-kocsit szállítani. A' belföldi műipar' ébresztésére szinte tanácsosnak tartatott, dijt és jutalmat határozni azon belföldi erőművészek' számára, kik 1839-diki augustusig 2 legjobb gőzkocsit készítendenek, hogy a' lassankint építés alá kerülendő pályavonalokra szükséges gőzkocsik belföldi gyármüvek legyenek, ha t. i. a' czélnak megfelelnek. — Végre megemlítendő még, hogy a' műhelyek a' Praterben levő állomáson ugy vannak készítve, hogy nem csak a' gőzkocsik' kijavítására, hanem idővel ujak' készítésére is, ha ez hasznosnak fog találtatni, alkalmasok legyenek. — Az első kezdetre 28 személykocsi készíttetett 3 külön osztályban, nagyobb részint a' legjobb angol minták szerint, honi gyártók által. A' látszólag bonyolódott, de igen biztos és czélszerűleg összeállított talapok', tengelyágyak, puskák' és öntöttvas-kerekek' elkészítése, a' rájok szorított kerékpártázatokkal (kalapált vasból) együtt eleinte némi nehézséggel járt, és csak az árak' fölemelése 's állhatatosság által lehete czélhoz jutni. Illy talapok most akadály nélkül 's már olcsóbban készíttetnek, valamint a' tökéletes járáskelésre még megkivánható kocsik is lassankint és elég jókor fognak szállíttatni. A' korongok, kifordítók, kitérő-sínek 's a' pályához tartozó egyéb munkák is itt csináltatnak 's rendeltetésöknek tökéletesen megfelelnek.

Mi a' kőszenet illeti: több részről gyüjtettek mutatványok megvizsgálás végett, 's a' tett próba után nem szenved kétséget, hogy azok közül többnek minéműsége megfelel a' czélnak, de áruk még szerfelett magas; minélfogva már a' szükséges intézetek megtétettek, hogy e' czikkely is kielégítő módon szereztessék meg, legalább addig, mig a' pálya közelebb fog vezettetni Sziléziához, honnan jó és olcsó szenet lehetend kapni; de hihetőleg az élénk műipar által a' Duna' vidékéről is olcsóbb szén fog szereztethetni.

Mindezekből kitetszik, hogy a' mult évi április hónapban Bécstől Brünn felé kezdett pálya, ez esztendő' végeig, t. i. egy évvel korábban, mint az előtervben föl vala számítva, a' nélkül hogy az előtervben egy mérföldre kivetett 200,000 frtot pótolni kellene, el fog készülhetni; olly eredmény, mellyet az eddigi vasutak közül talán egy sem mula felül. Ezenkivül a' szükséges előmunkák 's minden lehető lépések megtétettek a' Gänserndorftól Pozsonyig vezetendő oldalpályára nézve.

(Vége következik.)

Észrevételek

a' pesti magyar színházigazgató' mentegetőzésére.

Igazgató ur! Mindjárt elején mentegetőzésének azt jegyzi meg kegyed, hogy *Halley' üstökőse*' előadatására a' pesti magyar színpadon lépések nem tétettek, minthogy az a' hónapos játékrendbe a' színigazgató által be nem volt iktatva, 's rendelések rendezőknek, festőknek, asztalosoknak, szabóknak 'stb. — („kik a' pesti magyar színpadon egy uj darab' előadhatását eszközlik!“) nem adattak. Millyen mesteremberek kivántatnak meg a' pesti magyar színpadon valamelly uj darab' adhatásának kieszközlésére, azt nem tudtam; *lépések* által én semmi mesteremberek' lépéseit nem értettem, egyedül csak azt, hogy Halley' üstökösét a' pesti magyar színpadon adni *akarták*, adni *szándékoztak*. Hogy pedig ez igy volt, kilátszik onnan, minthogy alig érkeztem oda, azonnal e' hirrel leptek meg több oldalról. Kegyednek ugyan mind ezt eltagadni szabadjában áll, 's ezt nem kis meglepetésemre az *Athenaeum*ban meg is tevé; tanuságaul annak, mire nem vetemülhet egy megszorított színigazgató a' „*si fecisti, nega*,“ nem ajánlatos maximának alkalmaztatásában. Alig merem — mert félek, hogy a' tagadáshoz folyamodand itt is — de megpróbálom mégis visszaemlékeztetni kegyedet, hogy midőn magam' „kegyedhez személyesen megaláztam“, illyforma szavakat intéztem kegyedhez: „Hallom, hogy a' magyar színpadon Halley' üstökösét adni szándékoznak.“ Kegyed, emlékezzék csak vissza jól, édes színigazgató ur! világos és érthető hangon ezt mondá: „*Igen!*“ Ekkor megkértem kegyedet, hogy említett színdarabom' előadatását tiltsa meg, 's erre még világosb 's érthetőbb hangon — mintegy olly színigazgató' megdöbbenésével, ki a' pesti martiusi vásárra egy helybeli bohózat' előadatásából jóforma hasznot reményle bevenni — kérdezé kegyed: „*Miért?*“ Melly kérdésre feleletem vala: „Mivel ez előadásról nekem semmit sem szóltak, pedig tudtom 's egyezésem nélkül, reménylem, előadni nem fogják.“ Itt kegyed vállait felhuzván, fejét egy kissé lehajtván, „*Jól van*“ válaszola. — Ha ezek élénken vissza nem hozzák kegyed' emlékezetébe, hogy vigjátékom' adatása kegyednek is tudtával volt szándékban, ugy Isten legyen irgalmas kegyednek. Én kegyeddel e' dologban többé nem vesződöm.

Visszavett két darabom felől azt irja kegyed, hogy azokat nem visszavettem én, hanem visszavetette a' színigazgatóság. Mellőzvén, hogy kegyed, midőn magam' „személyesen kegyedhez aláztam,“ nekem illyesmit épen nem monda, sőt említett két darabom iránt holmi megjegyzéseket hoza fel; csak arra emlékeztetem kegyedet barátságosan, mit 1) kéziratim felőli nyugtatványában, 2) harmadfél hónap után hozzám küldött levelében ira. Amabban ez áll: „.....Iránt*ok annak idejében* a' fentisztelt urnak tudósitást küldendek“; — ebben ez: „..... Ha ott (a' színbiráló küldöttségnél) az itéltetik, hogy előadhatók, elő fogom a' színpadon adatni; ha nem, ugy *rövid időn* visszavétetheti ön.“ — Ha már most kegyed ez „annak idejében“t és e' „rövid időn“t azzal összeegyeztetheti, hogy 1837-diki october' 13-dikától 1838-diki februarius' 8-dikáig nekem egy *betűnyi tudósitást sem juttatott*, miből darabjaim iránt valami bizonyost kitudhattam volna, ugy megvallom, hogy meggyőzött kegyed; de minthogy ezt igazgató létére is nehezen tehetendi, kimutatom a' nevetséges utat, melly kegyednek magamentségére még fenmarad: mondja t. i., épen azon nap, midőn én Pestre érkeztem, döntetett el, hogy darabjaim előadatni nem érdemesek! — És arra mit mond kegyed, édes szép igazgató ur! hogy szóban forgó két darabom közül, midőn magam „személyesen kegyedhez aláztam,“ egyet sem kaptam kezei közt, hanem mindenik — mint maga vallá — *kün volt olvasás végett a' szinbiráló küldöttség' tagjainál*; nevezetesen a' szomorujáték *Szalay* Lászlónál, a' vigjáték *Fáy* Andrásnál, 's nekem nagy üggyel bajjal is csak egyiket lehete akkor kezemhez kapnom (— természetes, hogy illyesmi a' színigazgató' rendtartásának nagy dicséretére szolgál). Miért voltak azok az igazgató' kezein kivül a' biráló küldöttség' egyes tagjainál, ha már birálva voltak és sorsuk eldöntetett? „Hát csak — voltak!“ fogná kegyed vállait felhuzva és fejét lehajtva mondani, ha most szemközt volna velem. Beszélhet ugyan kegyed mindenfélét tetszése szerint; ne képzelje azonban, hogy tán egypár jó barátján kivül lesz valaki a' magyar közönségben, ki factumok ellen kegyed' igenlését vagy tagadását hinni fogja.

Rövid utbaigazításul csak ezeket tartottam megirni szükségesnek. Várom kegyedtől, hogy még további tagadásokhoz 's tán tanufelhozásokhoz is folyamodjék, vagy épen más tolla által mentegettesse és dicsőitgesse magát; — illyeket practizált kegyed eddig is; ha most is ugy fog tetszeni, jó szerencsét kivánok a' finom fogáshoz.

Sokat beszél még kegyed mentegetőzésében. „Több és fon-

tosabb dolgai vannak“ — „ezer bajai vannak“ — „játékimat kegyedtől visszakaptam“ — „játékom a' szinházi könyvtárban elfelejtve hevert“ — „irói hetvenkedésemről“ — „fiatal irókról, kik az *ész*' autoritását döntögetni akarják“ — „kedvező itélet' (!) esetében nem emlitettem volna ezen müvek' dolgát Nyilatkozásomban,“ 'stb. 'stb. Részint világos botlások ezek az igazság ellen, 's olly dolgok, mellyeket kegyed maga sem hisz; részint oda czéloznak, hogy nevem az olvasó közönség előtt jó előre, még irói fölléptem előtt, bemocskoltassék. Nem irigylem kegyednek, igazgató ur, az illy finomságokat; én még barátim által sem dicsértettem meg magam soha, annál kevesbbé várom ezt attól, ki a' nem bókoló békülni akarónak ellensége. Ha kegyed illy megvetendőségekre legkisebb feleletet vár, akkor ne velem legyen dolga.

És mind ez után oda vetemül kegyed, hogy az olvasó közönségnek tudtára adja, miképen egy az *Athenaeum*ba küldött „értekezésemet“ a' szerkesztőség föl nem vevé. Perse hogy mindent össze kellett kegyednek szednie, mivel engem gyalázhasson. De én ez alacsony uton is megkimélem kegyedet, csupán — magam iránti kötelességből — azon érintett munkát érdeklő ez egy pár szót: „Hoszasága miatt nem vétethetik fel az Athenaeumba, bárha különben használható volna“ hozván fel kegyed' leveléből. Ezt sem tenném, mert nekem nem telik kedvem abban, hogy dolgokat, mellyek négy szem közt történtek, közönség' elébe tálaljak, és pedig máskép, mint történtek; de tennem kell kegyed' beszéde után. Különben is meggondolhatta volna kegyed, hogy — ha én e' kiméléssel ez ügyben nem élek — az, kinek pirulnia kell, nem én vagyok. Menjen tehát most kegyed, zárkozzék szobájába és szégyelje magát. *Hazucha.*

E l e g y.

Nem rég *Meier* Meinrad ur, sz. János' templomának lelkésze Freiburgban, egy kisded munkát ada ki franczia nyelven illy czím alatt: „Kereszténi szózatok cselédek' számára, vagy oktatás ezek' kötelességeiről“. E' munkácska, szelid szeretettel irva, legszebb 's legvigasztalóbb tanításokat foglal magában olly emberek' számára, kik azon esetben vannak, hogy kenyeröket szolgálat által kell keresniök; olly tanításokat, mellyek az evangeliumból 's az apostolok' leveleiből merítvék. A' könyv azonban tetszést nem nyert; a' jámbor papnak éreznie kellett, mit tesz bizonyos embereknek oktatást adni akarni. Néhány nappal ezelőtt több cseléd jelent meg nála, mondván, hogy ide vannak küldve megkérdezni, ki bizta meg őt, vagy ki adott neki hatalmat, tanító könyvecskét irni cselédeknek? De viszonti kérdésére, kitől volnának küldve, hogy tőle számot kérjenek, a' cselédek minden felelet nélkül eltávoztak. Most már hallani lehetett a' városban, hogy több cseléd összebeszélt, egykor este a' papi lak előtt egybegyülekezni, Meier urat macskamuzsikával megtisztelni 's aztán a' könyvecskét nyilván elégetni; mi azonban alkalmasint abban maradand. Később Meier ur egy orvos barátjával az utczán beszédbe eredvén, egy szolgáló megy el mellettök 's kétszer leköpi őt. Az orvos' kérdésére, mint merészkedik illy szemtelenséget elkövetni, daczosan igy felel: „Uram, ez nincs önnek szánva, hanem e' papnak itt, ki nekünk cselédeknek tanítást akar adni.“ A' szolgáló 48 órai fogságra 's a' költségekre itéltetett, olly hozzátétellel, hogy kiállott büntetés után egy hajdu' kiséretében Meier urhoz vezettessék, hogy őt illendőleg megkövesse. Azonban Meier ur megelégedni nyilatkozott, a' megkövetést a' törvényszék előtt elfogadni, hogy a' leányt a' hajdui kisértetés' szégyenétől megmentse 's kereszténi szeretetből helyette a' költségeket is megfizette. Ez bizonyára nemes cselekedet, 's a' könyvecske egy igy cselekvő 's gondolkozó férjfiútól már ez egyetlen tett által is eléggé ajánlott.

Minap Londonban a' brit királyi tud. társaság (Royal Society) gyülést tartott elnökénél, *Sussex* herczegnél; melly alkalommal a' könyvtár' egyik teremében *galvani telegraf* volt felállítva, melly vassodronyok által értekezék egy, a' Kensington-palota' kertje' végében ($^1/_4$ angol mértföldnyi távolságra) fekvő házzal. *Wellington* herczeg, felszólíttatván, azt kérdé a' telegraf' értekezőjétől, milly távolságban vagyon ő? 's nem kis bámulására azonnal feleletet nyere. De ugyanazon időben Pekingből vagy Calcuttából is lehetett volna feleletet kapni; mert a' világosság 70,000 órányi tért fut keresztül egy másodpercz alatt, a' villany (electricitas) pedig e' szörnyű gyorsaságot még sokkal felülhaladja. Dr. *Wheatston*, a' villany-telegraf' feltalálója, megmérte a' galvani folyadék' átszivárgása' sebességét, 's az eredmény 115,000 óra lön egy másodperczre.

A' wesmeathi utolsó-esküttszéknél Irlandban a' birói hanyagságnak hallatlan esete adta magát elő. Egy kanczaló a' melette legelő csikót agyonrugta; ennek tulajdonosa a' kancza' birtokosát bevádlá, kárpótlást kérvén, 's tanukat állíta elő. Azonban megfoghatlan tévedésből a' bíróság a' kancza' nevét az emberének tartotta, 's ezt mint bevádlottat az esküttszék' elébe idézte: mivel *ez* egy más' csikaját gonosz indúlatból *agyontaposta*. Ez angol törvények szerint vétség, melly számüzéssel (Deportatio) büntettetik. „Következésképp a' roszúl feltett vádlevél miatt“ igy szóla a' jury' elnöke „a' szerencsétlen három hét óta kénytelen fogságban epedni, épen parancsoltam szabadon bocsáttatását; de ha ő e' hibás vád miatt teljes elégtetelt kiván, kénytelen magát egy *per*' költségeinek és bizonytalan kimenetelének kitenni.“

Midőn *Negrier* general utolsó átmenetekor a' constantinei tartományon Milahba érkezett, uj jeleit vette a' constantinei *caid*' (biró) csalásainak. Milahban Achmed' agája bocsánatot kért, 's egy pompás 2500 fr. érő nyerget küldött; amazt megadta a' general, a' nyerget pedig visszaküldé; azonban később egy nyergesnél lelte, kihez a' caid (ki tehát a' nyerget magának tartá) változtatás végett küldé. Milahban az aga a' generalhoz jött 's kérte, hogy fejét üttesse le, hogy legalább holta után családja élhessen békében; mert ő nem képes, a' nagy váltságdijt megfizetni. Csodálkozva viszonzá neki a' general, hogy az ő bocsánata ingyen és feltételek nélkül adatott ki. csak most tudá meg legelőször a' general, hogy a' Caid mint annak díját az agától 32000 budjut(pénz) csikart ki. — A' neki tett szemrehányásokra a' caid hidegen felele: ez itt országos szokás.

Francziaországban az idei összeirásnál azon észrevétel tétetett, melly a' német tartományokban (p. o. Würtembergben), hogy t. i. a' zászló alá állítandó ifjonczok' azon száma, melly az 1817-iki szükség' és éhség-esztendőben született, szembetünőleg csekély, legalább is egy hatodrésszel csekélyebb, mint az utóbbi években.

Azon férjfiu (papnak mondják), kiről minap jelentetett, hogy a' *del Fondo* játékszinben a' negyedik karzatról leesett, es ése' következtében, mellyet egészen kárt nem okozónak tartottak, meghalt.

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

33. szám. Április' 23.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Még valami a' természetjogról.

Századunk' 8dik számában Bécsből *Csaplovics* urtól „Paradoxon" czím alatt egy bölcselkedés fordul elő, folytatása pedig a' 17ik számban közöltetik a' természeti jogról, melly értekezés ugy látszik a' felvett czímnek megfelel. — Az értekező t. i. azt akarja olvasóival elhitetni, hogy a' természeti jognak képzete nem egyéb bolondságnál, 's hogy igen helyes volna, ha ennek taníttatása egészen megszüntettetnék, hogy továbbá *Grot* Hugo, *Puffendorf* 's többek, kik e' tant előadták, bolondok valának. —

Nem akarom ugyan a' szerény itéletért 's uj bölcselkedéseért Cs. urat kárhoztatni, mert ha czélja volt megmutatni, hogy a' birtok' és személyek' egyenlősége olly ábrándozás, melly a' lehetetlenek' sorába tartozik, ugy meg lehet neki bocsátni 's egyedül azt tulajdonítani vétkeül, hogy a' fölvett themától messze távozván, olly sophismákkal jött elő, mellyeket a' józan ész el nem fogadhat. —

Ha Grotnak természeti tanjából a' világi javaknak egyenlő felosztását 's birtok' és személy' egyenlő szabadságát tanulta ki: ugy megbocsát, ha az ellen azt mondom, mit Grot Hugo maga: hogy a' természeti jogok tiszta ép ész által ismértetnek meg; — ha tehát birálójában ollyanra nem akadott, arról ő nem tehet. — Én is forgattam Grot Hugot fiatal koromban mint előmbe adott tant, 's azóta is, de abban illy képtelenségre nem akadtam, sőt ellenkezőt találtam; mert Grot Hugo d. c. 5. § 27. azt tanítja: Natura quidem omnes sumus aequales ratione humanitatis, non ratione potestatis. — A' ki mindazokat, miket e' derék tudósok tanítottak, egymással összehangzásba teszi, lehetetlen hogy olly következtetést hozzon ki azokból mint Cs. ur.

Lycurgus' életrajzában olvastam, hogy ezen bölcs a' spartaiaknak a' birtok' 's vagyon' egyenlő felosztását ajánlotta; de a' mi olly nagy zendülést okoza, hogy abban egyik szemét ő el is vesztette. Bármi lángeszű bölcsnek tartá is őt különben a' közvélemény: e' botlását igazoltatni még egy bölcstől sem olvastam. Mivel tehát sem Grot Hugo, sem Puffendorf nem tanították azt, hogy birtok' és személy' egyenlősége a' természet' törvényén alapul; bizonyos, hogy nagy igazságtalanságot követett el Cs. ur, midőn e' derék bölcseket olly kiméletlenül támadta meg, habár előadásaikban olly világos értelmet nem fejtettek is ki, minőt a' mostani korszellem kiván 's azért a' sophistáknak elmefuttatásokra tág mezőt engedtek. — De még nagyobb merészség tőle a' természeti jognak lételét ott is, hol positivus törvények divatoznak, e' minden törvények' eredeti forrását (mellyet minden bölcsek, Thales, Solon, Sokrates, Plato, Aristoteles, 's ezektől fogva Kant, Krug a' jelen körbeli bölcselkedésig — a' triplicismus' tanjával monismust és dualismust legyőző Hegelig — a' bölcselkedésnek egyik fő ága' gyanánt tekintettek 's tanítottak) tagadni, 's illy authoritások ellen kikelni ollyannak, ki még olly lángelmét nem fejtett ki a' világ előtt, minélfogva archonságra alkalmatosnak tartatott vagy areopagitának fogadtatott volna el. Nem gondolta meg Schellingnek ama' bölcs megjegyzését: hogy a' melly bölcselkedés nem minden müvelt nemzetnek megfogható 's nem minden nyelven előadható, már ezért magáért általányos és igaz nem lehet — 's e' szerint sziklakeménységű tőkébe vágta gyenge baltáját.

Meg kell ugyan őszintén, de sajnálkozva vallanom, hogy mióta a' machiavellismus vagyis ravaszkodás egyfelől, másfelől pedig az önzés (egoismus) felkapott, 's az emberekből minden jobb érzést 's a' közjó iránti buzgalmat kiirtani mesterkedik, hallottam nagyhirű politicusoktól is (kik a' conservativ felekezethez tartozóknak vallják magokat) azon elvet terjesztgettetni: hogy a' természeti jog csupa chimaera; mi épen egyenes ellenkezésben vagyon a' conservativ okfővel, 's ugyanazért én a' természeti jogot egy szent jognak tartom, mellynek illy nyilványos megtámadása az emberek' demoralisatiojára tágas utat nyit. Jaj pedig azon országnak, hol a' demoralisatio' fekélye szétharapózott! mert a' legjobban 's legszigorúbban végrehajtott törvények sem elégségesek a' jó rend' és közbátorság' fentartására, vallásosság és erkölcsiség nélkül. Szomorú, de óvó példáját adja ennek azon népek' historiája, mellyek hajdan a' legszebb virágzásban voltak, 's e' vétek' súlya miatt a' nemzetek' sorából kimaradtak.

Hazánkban a' privát törvények is gyakran a' természeti törvényre vonatkoznak, 's már akkor is, midőn a' szülék 's gyermekek közti kölcsönös jogokat (minélfogva az apa fiának, ez viszont apjának minden szerzeményében örökösödik) meghatározták, ezen igazságot a' természeti jogból következtették.

Az egoisták, kik a' constitutiot csak akkor méltatják figyelemre, midőn abból hasznot látnak; de midőn azzal járó polgári kötelességeket kellene teljesíteni, akkor annak kijátszására minden furcsaságot használnak; kiknél a' felebaráti szeretet olly szük határok közzé szorítva lenni tapasztaltatik, hogy csak annyival vélik magokat lekötelezve embertársaik iránt, a' mennyire ártalmokra lenni a' positivus törvény' fenyítékétől tartanak, vagy a' mennyit a' positivus törvénynek szigorú rendelete minden formalitások' megtartása mellett megkiván — ugy látszik Cs. ur' felekezetéhez tartoznak; mivel a' természeti jognak 's azzal járó kötelességnek el nem ismérése czéljokat elősegíti. — De a' status' java ezáltal korántsem eszközöltetik, sem méltósága nem emeltetik.

Cs. urnak állításai ezek: „Természeti törvény az: hogy az erősebb a' gyengébb' rovásán éljen. — Egy gazdag zsidó, millionär, nemesember, magnás, herczeg, Rothschild iránt nagyobb tiszteletet érezünk. — Ezen igazságok: hogy az ember társaság

nélkül el nem élhet, és hogy társaságban élvén még a' természeti állapotban létez, eldönthetetlenek. — Az aristocratának is van esze, 's mégis őrültségnek isméri az ugynevezett természeti jogokat. — Hol bir egy tulzó fejnek esze több jogokkal, mint egy aristocratáé? — Krug, ugymond, azt tanítá: hogy minden embernek joga vagyon: 1ör hogy éljen; 2or hogy hasson, vagy személyes erejét mozgásba tehesse; 3or hogy a' többiekkel egyenlő módon élhessen; a' mit, ugymond, épen olly helyesen lehet alkalmaztatni farkasokra mint emberekre; mert ezen nagyhirű jogai az embernek tulajdonképen csak annyit tesznek: van jogod a' világon élni, ha meg nem halsz vagy föl nem akasztanak; — szabad hátadat vakarnod, ha megengedik; szabad jól laknod, ha van mit enned, vagy megengedik, hogy jól lakjál."

Ha ezekből áll az embernek természeti joga — mit Cs. ur gúnyolódva megenged — ugy lehet mondani, hogy ennyivel a' rabszolgák is birnak, sőt ennyinél több jutott a' farkasoknak is; mert ezek attól nem tartanak, hogy fölakasztatnak; 's társaságban nem lakván, éltökre jobban vigyáznak, nehogy puska alá kerüljenek, mitől a' társasági ember, ki létét a' társasági szövetség által biztosítottnak hiszi, nem tartván, könnyen áldozatja lehetne az önkénynek ott, hol a' természeti szent jog nem tartatik tiszteletben.

Miután azonban a' rabszolgaság (hála a' Mindenhatónak és a' nagy angol nemzetnek) már az europai statusokból száműzetett, sőt mennyire az angolok, kik azt világszerte megszüntetni törekszenek, Algir, Tunis, és Tripolis tartományokban nem eszközölhették, a' francziák Algirban is már ugyanennek talpkövét letették: reményleni lehet, hogy azt Tunis, Tripolis és több barbár statusokban is létesíteni fogják; — 's igy az emberiségnek természeti joga azon szoros korlátoktól, mellyek közzé azt Cs. ur szorította, fel fog szabadulni.

Meg kell ugyan vallanunk, hogy hazánkban az ugynevezett parasztság sokáig rabszolgaságban nyögött, mig 1715ik évben alkotmányunk' rendszere meg nem változott. Ekkor t. i. (a' rendkivüli eseteket kivévén) a' haza' védelmére, melly eddiglen a' nemességet illette, állandó katonaság alkottatván, 's annak fentartására állandó adózás rendeltetvén, mindkét rendbeli teher pedig a' nem-nemesekre háríttatván, illy módon a' lakosoknak ezen osztálya polgári terhek' viselésére alkalmaztatott. Mi volt tehát igazságosabb, mint hogy a' polgári jogokban is részesíttessék? — Hozattak ugyan már régebben a' parasztok' javára is törvények, mellyek őket némileg a' földesurak' önkénye ellen ótalmazták; de csakugyan mindezek mellett is jobbadán a' földesurak' önkénye alatt maradtak' 's csak a' legutóbbi országgyülésen, kegyesen uralkodó Királyunk' megegyezésével, a' földesur 's jobbágyai közt fenforgó viszonyokban alkotott bölcs törvények' hozóit illeti azon dicsőség, hogy már a' nem-nemes is tudhatja, miért kell katonáskodnia. Mivel a' világszerte elismért igazság: hogy senki saját ügyében biró nem lehet, köz elfogadást nyervén, ha most földesurával pörbe keveredik a' jobbágy, nem lesz többé birája az, ki ellenfele; mivel továbbá haszonvételeinek szabad adásvevésére tulajdont uyervén, ezt védeni természeti józan ésszel kötelességének isméri; mivel végre személyes sérelmeit önfelperessége alatt is kereshetvén, által kell látnia, hogy már bir polgári jogokkal. — De alapos reményt nyert arra is, hogy a' mennyire még reá nézve törvényeink igazítást kivánnak, a' korszellemhez alkalmazva igazíttatni fognak; 's igy alkotmányunk azon salakoktól, mellyeket a' régiség' bélyege rajta hagyott, megtisztíttatván, valamint ezáltal jótékonysága ragyogóbb fénybe helyeztetik: ugy illy módon a' trón' és ország' ereje is kétségkivül növekszik. — Annyi átlátással ugyan Cs. ur is birhatna, hogy a' korszellemet erőszakkal visszatolni olly képlezet, mint a' lőpor' kidurranását tartóztatni, melly annál kegyetlenebbül rombol, minél tovább és keményebben volt összeszorongatva. — Hogy tehát illy alkotmányt, melly minden lakosnak polgári állását napról napra jobban biztosítja, védeni természeti kötelesség, kiki önkint átláthatja.

Ha már az anyagi embernek (mikint azt Plato képzelte) általányos jogairól folytonosan okoskodni akart Cs. ur, jobb letvolna, előbb az ember' anyagi jogait meghatároznia; mert már itt föllelem a' természet' Alkotójának azon különböztetését, miszerint az egyik embert a' másik fölött egészségesebbnek, izmosabbnak, 's igy boldogabbnak, szerencsésebbnek alkotá; sőt ha innen a' moralis emberre megyek át, itt is észreveszem azon különbséget, hogy a' teremtő Isten az egyiket nagyobb lelki tehetséggel ruházta fel, mint a' másikat. — Ha veszem a' moralis ember' személyét objective, vagy az embert subjective — mindenütt különbségeket találok köztök az anyagi természet-jogokkali élhetésre nézve, noha mindezek még csak az embernek természeti stadiumában fordulnak elő. — Innen azonban mégsem következik, hogy akár objectivus akár subjectivus *) általányos természeti jogai a' társas életben létező embernek már nem volnának.

Az ember ugyan jónak nem született; de a' jót a' rosztól megkülönböztetni a' Teremtő által a' többi állatok felett ésszel áldatott meg; minél jobban kifejlett elmebéli tehetsége, annál inkább törekedett a' jónak, mellyben kölcsönös hatást vett észre, terjesztésére 's a' tökéletesedésre, 's ez ösztöntől buzdulva, mivel a' természeti állapotban életét 's vagyonát biztosítva nem látta, kénytelen volt másokkal társaságba lépni. — Ezáltal természeti jogai szorosabb körbe korlátoztattak; mert a' mit előbb tartózkodás nélkül tehetett, ahhoz csak önereje 's akaratja kivántatván, most már ki nem viheté, mert abban más gátolta, azzal igazítván őt vissza: ha velem egy társaságban akarsz élni, csak ugy élhetsz teljes jogoddal, ha másét nem sérted.

Igy képződtek nemzetek, országok, mellyekben az embernek általányos természeti jogai ugyan megmaradtak; de hogy azok a' magányosaknak jogaiba ne ütközzenek, különféleképen határoztattak meg.

Némelly nemzetek körükből uralkodót választának, 's uralkodójoknak fejére szent koronát tettek; de előbb a' szent korona' jogait positivus törvényekkel határozták meg, 's a' megkoronázandót ezeknek megtartására megesküdtették; később látván, hogy az uralkodónak gyakori választása sok nyughatatlanságot okoz, 's az országnak békés állapotját és az egyesek' jogait nem biztosítja: az uralkodást törvényes maradékira örökítették.

Más nemzetek hódítók által legyőzetvén, azoknak hatalma alá föltétetlenül adták magokat; innen van azon különbség: hogy a' melly fejedelmi jogokat a' szabad nemzet positivus törvény által nem ruházott uralkodójára, azokat fentartotta magának; ellenben azon önkényes uralkodó, ki önkegyelméből engedett alattvalóinak általányos jogokat, mellyeket positivus törvény által oda nem engedett a' nemzetnek, azokat fentartotta magának. — Innen folynak a' nemzetek és uralkodók közt fenálló kölcsönös jogok és kötelességek. Mert minden jognak vagyon hozzá alkalmaztatott kötelessége, mellynek szigorú megtartása 's teljesítése képezi föl-

*) Csaplovics ur érintett értekezése' végén (Századunk' 18d. sz. 141 h.) ezt mondja: „Ugy vélekedem; hogy a' fönebbiekben eléggé megmutattam, miképen az egyenlőség *tárgylagos* tekintetben az emberi társaságban egyáltalában lehetetlen, de nem is kivánatos; hogy e' szerint az ugynevezett *természetjog* veszedelmes agyrémnél nem egyéb 'stb." Ebből, ugy véljük, eléggé látható, hogy Cs. ur különböztetést tesz az objectiv és subjectiv egyenlőség és természetjog közt, 's ezt mindenik birálójának illik vala szem előtt tartani.

A' szerk.

tételét a' király' és nemzet' természeti jogainak, 's eszközli a' czélba vett köz boldogságot. *Olgyai Gáspár.*

(Vége következik.)

A' „Ferdinand Császár" nevű éjszaki vasut' részvényeseinek ötödik nagy gyülése.

(Vége.)

Technicai tekintetben *Bretschneider* főmérnök által az említett két vonal' egyike, t. i. a' rövidebbik, az iglói hegyeken keresztül Pozsonyig, megvizsgáltatott; de a' vizirány-rajz által azon meggyőződés szereztetett, hogy e' vonal a' szerfölötti emelkedés miatt nem czélirányos. A' második vonal Gänserndorftól Iglóig 's innen a' Morva' mentében Dévénig, onnan pedig a' Duna' hosszában Pozsonyig, *Ghega* főmérnök által vizsgáltatott meg, 's némelly föld-akadályok mellett is, a' jó lejtés' tekintetéből, az igazgatóság egyedül ezt találta alkalmatosnak. E' főmérnök által fölvett részletek már annyira haladnak, hogy ha a' rég várt engedelem megjövend, rövid időn el lehet kezdeni az építést. Mi ezen engedelem' megnyerése iránti reményt illeti: bizvást közölhetjük, hogy az igazgatóságot azon igéreteknél fogva, mellyek a' pozsonyi küldöttségnek 's neki magának is legfelsőbb helyen több izben tétettek, annyival inkább táplálhatja azon kellemes remény, miszerint kérelme nem sokára teljesíttetni fog, mivel t. ns. Pozsony vármegye' rendei és sz. kir. Pozsony városa' n. tanácsa, az utóbb tartott biztossági tanácskozás' alkalmával, nem csak mint törvényhatóságok adák teljes készséggel az említett vonalra (Dévénen keresztül) megegyezésöket, hanem felirás' utján a' főmélt. magyar kir. udv. Cancellariához és Helytartó-Tanácshoz is folyamodtak aziránt, hogy ezen közlekedési eszköznek nagy fontosságát Magyarországra nézve, melly ekkép Ausztria-, Morvaország-, Szilézia- és Gallicziával kedvező kereskedési 's egyéb viszonyokba lépendő, minél világosabban előterjesztenék 's az engedelmet részökről is kérnék. — A' Lundenburgtól fölfelé menő főpálya' építésének folytatására is megtétettek a' szükséges rendelések. Ghega főmérnöknek ugyanis meghagyatott, hogy a' tervet Lundenburgtól Gödingen keresztül Napajedlig készítse el, mellyet rendkivüli munkásság' kifejtése által, 32,000 öl, vagy 8 német mérföld hoszaságra, már be is végzett. E' terv, mihelyt át lesz vizsgálva, haszonbérbe fog adatni 's azonnal munkába vétetni, hogy — ha lehetséges — még ez évben, vagy a' jövőnek elején, az egészen kész pályával el lehessen a' gödingi fontos pontot érni. Jövő nyáron a' részlet-tervek is, Napajedltől tovább Olmütz és Leipnik felé, ki fognak dolgoztatni, hogy 1839dik évben végrehajtathassanak. — Az idén *Meiszner* Károly főmérnöki segéd, hogy a' vett utasítás szerint a' vasutak' építése 's keresete felől minél bővebb ismereteket szerezzen, Angliába; *Pabisch* erőművész pedig és *Schimber* műlakatos Belgiumba *Cockerill'* seraingi műhelyeibe küldettek, hogy az ott megrendelt két gőzkocsi' csinálásában részt vegyenek, 's ezáltal a' honi műhelyekre nézve hasznosbakká váljanak.

A' vasut-társaság f. é. martius' 1sőjén 2,517,150 ezüst for. és 43 krról rendelkezhetett. Mivel e' pénzmennyiség az 1838ra kivetett költségeket még akkor is tökéletesen fedezi, ha azonkivül, hogy a' pálya Brünnig folytattatik, egyszersmind a' főpályának folytatása is Lundenburgtól Olmütz felé, 's az oldalpályáé Pozsony felé elkezdetik: az igazgatóság a' 100 e. frtnyi negyedik fizetésrész' letételére f. é. majus' 1seje helyett f. é. november' 1ső napját rendelte határidőül, ugy mindazáltal, hogy kinekkinek szabad legyen, valamint eddig, mind a' negyedik, mind pedig a' későbbi részeket is, 4 % kamatpótlás mellett, befizetnie. Egyébiránt azon ideigleni részvény-levelek, mellyekre már mind a' 10 befizetés megtörtént, az osztályszerűleg megbélyegzett eredeti részvényekért kicseréltethetnek.

Dr. *Lichtner* Prágában, ki még 1836iki juniusban folyamodott Ő Felségéhez engedelemért, hogy Prágától Brünnig 's innen Bécsig vasutat építhessen, már rég felszólítá az igazgatóságot, miszerint ez vele az éjszaki vasuthoz csatlakozása iránt egyezkedjék, vele m. é. november óta némelly előleges tanácskozásokat tartott is; mellyek azonban, mivel dr. Lichtner még a' legfelsőbb engedelmet meg nem nyerte, semmi eredményhez nem vezethetének. Ekközben dr. Lichtner f. é. martius' 8kán az igazgatósághoz egy levelet küldött, mellyben azt mondja, hogy: „ámbár a' legfelsőbb helyről egy vasutnak Prága 's Bécs között, 's két mellékpályának Brünn és Igló felé vezethetése iránt kért engedelem még nem érkezett le: dr. Lichtner ugy hiszi mégis, hogy azt, e' vállalat' világos czélszerűségénél 's tagadhatlan nagyhasznúságánál fogva, rövid idő alatt határtalan bizodalommal várhatja. — A' Bécstől Brünnig menő éjszaki vasutnak használata a' Prágával és Iglóval eszközlendő összeköttetés' tekintetéből — minden egyéb kedvező körülményt mellőzvén — már a' tetemes építésköltségek' megkimélése által is igen czélszerűnek látszik, 's a' legjobb kereskedési utak' megnyerése az annyira fontos levantei kereskedésre nézve, nehogy a' németországi vasut-vállalatok győzzenek, rendkivül nyomossá és sürgetőssé teszi az éjszaki vasuttal, mindjárt a' legfelsőbb engedelem' vétele után, 's mihelyt lehet, létesítendő összeköttetést. — E' végre tehát az igazgatóság a' f. h. (martius') 14kén tartandó nagy gyülésben eszközölne fölhatalmazást arra, hogy e' tárgy alkudozásba vétethessék, szerződés köttethessék, 's az illető oklevelek jogerejűleg kiadathassanak; 's kedvező határozatot reményl azon észrevétellel, hogy felesleges volna, azon nagy hasznokat, mellyeknek ezen összeköttetés által az éjszaki vasutra kell hárulniok, részletesebben előadni." — Ugyszinte *Ullmann* Móricz ur mart. 12kén közlé az igazgatósággal: „hogy a' nmélt. magyar kir. Helytartó-Tanács neki folyamodása' következtében engedelmet adott egy vasut' felállíthatására Pesttől az ausztriai határszélig. — Meg lévén győződve, hogy e' pályának a' Duna' bal partján vezetése, miáltal az éjszaki vasutba vágása eszközöltethetnék, hazája' érdekével leginkább megegyezőnek látszik, mivel azáltal Magyarország összeköttetnék Ausztria-, Morvaország-, Szilézia- és Gallicziával, 's igen nagy kereskedési közlekedés fogna életbe hozatni: tehát ajánlást tesz aziránt: „valljon a' t. éjszaki-vasut-igazgatóság hajlandó volna e ezen összeköttetésben megegyezni; — őt szerzett tapasztalataival gyámolítani; — neki a' szükséges felvilágosításokat megadni; — szállítási szerződéseket kötni, 's általában vele jogerejűleg alkudozni?" — Mivel azon nagy és lényegi hasznok, mellyek illy összeköttetés által a' „Ferdinand Császár" éjszaki vasutra nézve nyeretnek, sokkal világosbak, hogysem itt különösen felhozandók volnának; ennélfogva kedvező választ reményl."

E' két levél' következtében, 's áthatva azon hasznoktól, mellyeket két olly nagy és fontos pályának, mint a' prágai és pesti, hozzá csatlakozása az éjszaki vasutra szükségképen árasztana, az igazgatóság azon kérdést intézte a' gyüléshez, akarja e az igazgatóságot felhatalmazni arra, hogy értekezéseit a' prágai és pesti két kiváltság-kérővel folytassa, 's vagy velők a' társaság' nevében végalkut kössön; vagy pedig a' körülmények ugy kivánván, e' tárgyban hozandó határozat végett egy rendkivüli nagy gyülést hívjon egybe? — A' gyülés az utóbbit határozta.

Végre *Eskeles* D. báró, *Löwenthal* J. J., és *Chernel* Ferencz az eddigi számadások' megvizsgálására választottsági, — *Littrow* J. J. pedig igazgatósági tagokká neveztettek.

Kőszén.

Azon körülménynél fogva, hogy egy részről a' fának folyvást növekedő drágasága, más részről az erdők' pusztulása miatt naponkint szaporodnak a' panaszok, a' többi tüzi szerek jobban kerestetnek és nagyobb becset nyernek mint eddig; ezek' sorába tartoznak névszerint a' *kőszén* és *gyeptőzeg* (turfa). Az ausztriai birodalomban alig van tartomány, mellyben mindkét említett tüzi szer, vagy legalább egyik nem találkoznék, 's csak azon kell csodálkozni, hogy még mindig olly csekély iránt tok a' figyelem; mert haszonvételök ittott gyárokban és műhelyekben még korán sem áll egyenes arányban használhatóságukhoz. Mint tudva van, a' kőszén nem csak jeles tüzi szerül szolgál, hanem világítószesz' készítésére is (talán koromgyártásra is) alkalmatos, sőt legapróbb hulladékai 's hamuja is szántóföldek' 's rétek' trágyázására igen jók. Egy országban sem tudták olly hasznosan alkalmazni a' kőszenet, mint Angliában, hol egyetlenegy, p. o. az uj-castlei bányában csaknem négyannyit ásnak, mint Poroszországban, és hatannyit, mint Ausztriában. Igaz ugyan, hogy egy tartományt sem áldott meg vele a' természet annyira, mint Angliát; mindazáltal az ausztriai birodalom sem szenved benne fogyatkozást; névszerint Magyarországban és Erdélyben roppant kőszén-tömegek hevernek, mellyeknek termőhelyei nagyobb részint még tudva sincsenek, sőt az ismeretes kőszénbányák közül is csak kevés müveltetik illőleg. A' gőzhajózás által ugyan néhány, azelőtt figyelemre is alig méltatott, kőszénbánya igen élénkké 's jövedelmezővé lön, és az örökös tartományok' határszélein, ugyszinte némelly gyárokban is több van szorgalmas müvelés alatt: azonban mi ez a' most már ismért termőhelyek' sokaságához és a' jó tüzi szerek' hiányához képest, mellyet kivált Magyarország' téres pusztáinak lakosi szenvednek, kénytelenek levén, mint tudjuk, szárított marhaganajjal, tengerikóróval, dudvával, náddal, szalmával 'stb. tüzelni; mi ez végre azon tömérdek mennyiségű tüzi szerhez képest, mellyre szükség leend, ha majd Magyarország is, aránylag termékeinek bőségével, gyárokat, vasutakat 'stb. számláland? Nem említvén, hogy a' kőszén a' szomszéd tartományok' és tengerrévek' számára nevezetes kiviteli árúczikkelyül szolgál, és hogy bányáinak müvelése sok ezer szorgalmas kezet táplál: még azon körülmény is figyelmet érdemel, hogy a' nálunk olly bőven termő érczek' feldolgozására, nem csak pénzügyi, hanem technicai tekintetben is, sokkal jobban használható a' kőszén, mint a' fa.

Mivel az ásványtudósok még nem egyeznek meg a' kőszénfajok' osztályozására nézve: mi a' régi mellett maradván, barna és fekete kőszenet különböztetünk meg. Amazzal Magyarországban leginkább a' következő vármegyék bővelkednek: Pozsony, Nyitra, Trencsén, Bars, Túrócz, Árva, Liptó, Zólyom, Hont, Nógrád, Pest, Heves, Borsod, Gömör, Bihar, Krassó, Arad, Zala, Somogy, Vas, Veszprém, Esztergom, Komárom, Sopron; Horvát- és Tótországban: Szerem és Pozsega; — fekete kőszénnel pedig: Szepes, Sáros, Zemplén, Marmaros, Zólyom, Szatmár, Krassó, Tolna és Baranya. — Erdélyben sokkal kevesebb figyelem fordíttatik a' kőszénre, mint Magyarországban, pedig ott is kétségkivül roppant bőségben rejtezik, sőt sok helyen, minők p. o. Dánfalva, Oláh-Köblös, Kolozs, Sólyomtelke, Vöröspatak 'stb., eleget láthatni, melly azonban semmire sem használtatik; a' kőszénbánya-müvelésről pedig szó sincsen. — Angliában az utóbbi években 18,000,000 tonna (1 tonna = 20 mázsa) kőszén ásatott ki, mellyből 5 millió tonna küldetett külföldre. Nevezetes, hogy Angliából még Stiriába 's Karinthiába is hordatik kőszén; de még nevezetesb, hogy 1837ben ugyanazon áron szállíttatott, mellyen 1737ben; e' 100 esztendő alatt 1730tól fogva ára mindig felebb ment; 1810ben legnagyobb volt, t. i. majd háromannyi mint most; azóta pedig 1832ik évig lassankint az egy század előttire csökkent.

Répaczukorgyártás Csécsényben.

A' nm. m. kir. Helytartó-Tanács' hazánk' minden megyei hatóságaihoz intézett felszólításának: „a' czukrot nagymennyiségben honi földön czukorrépákból termeszteni 's az e' fontos iparág' vállalkozóinak minden lehetséges segedelmet nyujtani", nagy mértékben felel meg Szarvaskendi *Zsibrik* Bálint ur Csécsényben; nem messze Győrtől, birtokában felállított jeles készületü répaczukorgyárával. Igazgatója e' gyárnak *Kollmayer* Antal chemicus, egy elmélet- 's gyakorlatilag kimüvelt gyárnok, ki Franczia-, Német- és Csehország' legelső gyáraiban szerzé ismereteit. Ő a' répaczukrot a' legujabb 's legolcsóbb mód szerint nagy mennyiségben készíti, valamint egyszerű módokkal főző edényekben, ugy nagyszerűleg is franczia és angol készületekkel gőzgépek' segedelmével, 's 10 pcent czukrot nyer répáiból. E' gyárban naponkint 10 mázsa durva czukor, 25 — 30 pengő forintjával, készíttetik. Ugyanezen Kollmayer ur munkát szándékozik kiadni a' legjobb és legjutalmasabb répaczukor-készítés' módjáról, mellyel évenkint 10,000 mázsányit készíthetni; a' szerző e' módszert a' magyarországi hely-viszonyokra építi. —

Honunkban a' répaczukorgyárok épen olly jól tenyészhetnének mint Francziaországban (hol 400 gyár évenkint több mint 600,000 mázsa durva czukrot, mintegy 20 millió frank értéküt, készit), mivel a' gyarmati nádczukorra tett bevitel-vám az ausztriai birodalomban olly nagy, hogy még a' német tartományi gyárnokok, kik pedig nagyobb adó alatt élnek mint a' magyarországiak, sem panaszolkodhatnak a' felett, midőn a' franczia kormány, a' gyarmatok' gyámolítása' tekintetéből, a' nádczukor' bevitelére kis vámot vet.

Uj burgonya-vágó.

A' nem rég Nagy-Károlyban (Szatmár vármegyében) alapított mezei gazdasági egyesület' első gyülésében egy, *Kovács* Márton ur ottani gazdasági tiszt által feltalált uj burgonya-vágó gépely mutattatott elő. Ez alakjára nézve kávéőrlőhez hasonlít. Gömbölyű fenekén hét-hét hüvelyknyi hoszú kések vannak körösköril virányosan helyezve, hasonlók a' káposztagyalun találtató késekhez. A' találmány' elsőségei ezek: fél percz alatt egy mérő burgonyát vág fel vékony, széles szeletekre, mellyek a' garad alatt álló fiókba hullanak; készítése igen egyszerű és olcsó; kevés erővel hajtatik: 's igy azt kevesbé tehetős mezei gazdák is megszerezhetvén magoknak, igen ajánlhatni. A' felvágandó burgonya, előbb fűzkosarakba tétetik, beáztattatik 's néhányszor megrázatik, hogy a' földrészek róla leváljanak. Az igy felvágott burgonya jobb eledelül szolgál juhoknak és szarvasmarhának.

Literaturai statisticához.

Egy angol könyvkereskedő kiszámítá, hogy általában véve a' Londonban megjelenő könyvekből tizenöt közül csak egy födezi a' reá fordított költségeket. Még nagyobb koczkáztatással jár a' röpiratok' kiadása, mellyeknek csak ötvenedike hoz a' papirosra, nyomtatásra, bekötésre 's hirdetésre tett kiadásokon felül némi nyereséget. Második kiadást, általában véve, mindig csak 200 közül egy ér; harmadik kiadást 500 közül egy 's negyediket épen csak 1000 közül egy. Azok' számát, kik Londonban kizárólag literariai dolgozatokból élnek, mintegy 4000re teszik, kik közül mintegy 700 hirlapoknak 's a' journalisticának szenteli erejét. Sokan ezen journalisták közül rendszerint nem tudják, kiknek megbizásából 's milly érdekben fognak a' legközelebbi napon dolgozni. Ki először fogadja őket meg, vagy legtöbbet fizet nekik, közönségesen megnyeri őket magának 's felekezetének. Gondolkozásmódjok nagyobb részint házi szükségeik által dictáltatik tollukba, 's a' Londonban élő literatorok' legnagyobb része olly szegény, hogy általában többen szenvednek pénz' mint ész' szükében.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

34. szám. Aprilis' 26.

Századunk

Első esztendei folyamat 1838.

A' dicsvágyról.

Minden élő teremtménynél, és igy az embernél is, az *önszeretet* az *öntudat*tól elválaszthatlan. Amaz szükséges feltétele a' lételnek, 's — hogy igen egyszerű példával éljek — épen ollyan, mint hordón az *abroncs*, melly nélkül közönséges hordó nem gondolható; ezért minden grammaticában prima persona *ego*.

Az önszeretetnél fogva iparkodik az ember annyi testi 's lelki *élvezetben* részesülni, a' mennyiben csak lehet. Az utóbbiak közzé tartozik azon kellemes érzet is, melly annak tudásával van összekapcsolva, hogy a' többi ember által tiszteltetünk és jó hirben állunk. Másoknak felőlünk táplált kedvező véleménye *becsület*; 's ha az illy véleményt valaki iránt külsőleg eláruljuk, *becsüljük* azt.

A' *dicsőség* hasonlíthatlanul több a' becsületnél. *Adelung* szerint a' *dicsőség* fenhangú elbeszélése valamelly személy' vagy dolog' tökélyeinek. A' *dicsvágy* tehát: hevesb és tartós kivánsága a' dicsőségnek, tökélyeink' vagy tetteink' mások általi fenhangú elbeszélésének.

Minden ember tudja, milly kellemesen csiklandoztatik az önszeretet, ha valakiről sokan és fennen beszélnek jót; és igy könnyen megfogható, hogy e' csiklandozás sok embernek ösztönül szolgál ollyas vállalatra vagy cselekedetre, melly a' sokaságban figyelmet, bámulatot, csodálkozást gerjesszen, ugy hogy azok minden nemesb indító okról megfelejtkeznek, és csupán e' *vastag önzési*, következőleg nemtelen ingerből nem csak némi szépet 's jót visznek véghez, hanem még *vétkeket* is követnek el; mert lucri bonus odor ex re qualibet. — Illy gonosztévő volt *Herostratus*, ki dühében, hogy magát hiressé tegye 's nevét az utóvilágra szállítsa, Diana' pompás templomát Ephesusban felgyujtá.

Hogy kiki örömest hallja dicséretét, mint mondók, igen könnyen megfejthető, sőt meg is bocsátható. Ha e' kivánság csak az ember' életének idejére terjed ki, még türhető; de vannak emberek, kik h o l t o k u t á n is, és kiváltkép akkor akarnak dicsértetni. Ez az, mit én igen különösnek, sőt oktalannak találok; mert hogy a' dicsőség kellemes legyen, szükséges, hogy a' dicsőített tudjon felőle valamit; de mit használhat valakinek, kiről péld. Chinában jól és fennen beszélnek, ha ő legkisebb tudósítást sem kap felőle? Örvendhet e ennek? — Egy csepet sem, mivel semmit sem tud róla. Szintolly keveset ér az alvónak, ha az egész világ megharsan is dicséretétől. Az álom testvére a' halálnak. A' halottnak legkevesebbet sem használ, ha dicséretével a' föld' minden zuga teli volna is. Mit mondanánk azon nyalánkról, azon torkosról, ki, nem elégedvén meg gazdag asztalával e' világon, halála' esetére is meghagyná végintézetében, hogy sirját minden nap sokféle drága étkekkel rakják körül? — Semmivel sem okosabbak a' dicsvágyasok, arra levén gondjok, hogy holtok után is csiklandoztassanak. Legkisebb kifogásom sem volna ellenök, ha arról valamiképen tudomást vehetnének; 's lehetséges ugyan, hogy a' halottak' országába is jár levélposta; de h o l adják fel a' leveleket, e' felől bármelly halandó nehezen tud valamit; én legalább egy betűt sem.

Ha tehát a' dicsőséget jó tettek' jutalmául gondoljuk 's kivánjuk: ez csak addig lehet némileg kellemes, mig az élet tart. Ha reá halálunk után is számolunk: ez esetben tulajdonkép előre elfoglaljuk az élvezetet, azaz képzeljük, mint fogják egykor az emberek vállalatinkat, merészségünk', bőkezűségünk', lélekmunkásságunk' 'stb. emlékeit bámulni és fennen magasztalni, 's ennek előre örülünk. Ebből is áll tulajdonkép minden, mit a' dicsvágyasok elérhetnek. És felfuvalkodnak ők, és ringatóznak azon hizelgő ábrándban, mint fog a' földnek minden zuga egykor, midőn nem lesznek többé, dicséretöktől viszhangzani.

Egy n e m e s e b b rugónak kellene azonban minden jó vállalat' alapjául szolgálni, t. i. azon öntudatnak, hogy jót, dicsőt, hasznost cselekedtünk az emberek' részére, vagy csak az állatokéra is, és azok' helyzetét javítottuk. A' világ méltán neveztetik *siralom' völgyének*. A földnek minden zuga telve nyomorral, szegénységgel, inséggel. Senkinek sem eshetik nehezen, azokat fölkeresni 's rajtok tehetsége szerint segítni. De erre legkevésbbé készek az önzők, a' dicsvágyasok. Nem *felebaráti szeretet*, hanem a' legvastagabb *önszeretet* emeltyűje munkásságuknak; miáltal annyira megvakittatnak, hogy gyakorta hasztalan vagy legalább felesleges vállalatokhoz fognak, sőt vétket is követnek el, hogy holtok után is emlegettessenek. Exempla sunt odiosa! —

Csaplovics.

Még valami a' természetjogról.

(Vége.)

Bár ugyan az előrebocsátottak a' természeti jognak kétségtelen voltára czéloznak, következőleg Cs. ur' véleményével nem látszanak összehangzásban lenni: innen azonban mégsem következhetik az, mit Cs. ur a' természeti jogok' következésének lenni állít, t. i. a' földi birtoknak egyenlő felosztása, a' korlátlan szabadság 's egyenlőség; sőt épen a' természeti jog biztosít aziránt, hogy ki mit akár önügyessége, akár születése által törvényesen nyert, az senki által csorbítást ne szenvedjen, és a' másiknak természeti jogai ne sértessenek; mert mind a' mellett, hogy minden társaságbeli ember bir olly moralis általányos jogokkal, mellyek már annálfogva, hogy azon országban született, vagy azt választá hazájának, 's viszont a' haza vevé be polgárjának, őt illetik, szintugy e' jogokkal járó kötelességei is vannak. Az anyagi jogokból azonban valamint az egyiket a' másik felett több illeti, ugy kötelességei is egyiknek nagyobbak mint a' má-

siknak; 's ugyaninnen következik, hogy mindezen egyenlőtlenség mellett megmarad a' természeti moralis jogok' egyenlősége.

Van a' királynak joga uralkodni 's minden fejedelmi jogokkal élni; de kötelessége is, mindazokat, mik a' nemzet' nyugodalmát, dicsőségét, javát 's fentartását illetik, eszközleni 's letett hitét szentül megtartani. — Illy súlyos kötelességekkel terhelt fejedelemtől ki tagadhatja meg azon polgári viszonkötelességet, hogy érette, mint áz igazság' felségeért, ki egyedül hazám' boldogításán fáradhatatlanul törekszik, éltemet, véremet 's mindenemet feláldozzam, fényét 's díszét kitelhetőleg előmozdítani törekedjem? Nem üres hang tehát a' magyar' szájában: „éltemet, véremet királyomért!“ — mert ez ön belső meggyőződéséből származik. Nem azért szereti királyát, mivel király; mert hiszen voltak tyrannusok, despoták: valljon megelégedhetnék e uram királyom azzal, ha én csak olly szeretetet szinlenék hozzá, mint amazokhoz? —

Szeretem hazámat, kötelesnek tartom magam' érette minden nyugodalmamat feláldozni; mert az adta nekem mindazon világi javakat, mellyekkel élek. —

Szeretem constitutiomat; mert ez vetette meg alapját politicai létemnek, ennek köszönöm, hogy szabad ember vagyok, 's azon jogokkal, mellyeket nekem a' természeti 's polgári törvény enged, mások' sérelmezése nélkül szabadon élhetek: ennek fentartására tehát minden igyekezetemet fordítani 's mindenemet föláldozni kötelességemben áll.

Ezen hármas okfő pedig olly elválaszthatatlan egymástól, hogy sem a' királyi trón elszigetelve a' hazától és constitutiótól, sem viszont az ország a' trón nélkül maradandó nem lehet; 's meg vagyok győződve, hogy a' melly országban ezen elvek divatoznak, ott az uralkodó' trónját olly moralis erő övedzi körül, melly az uralkodásnak hatalma alatt lévő minden physicai erőnél hatalmasabb; mellynek aegise alatt az uralkodó kedvesen nyughatik, 's mellyel, ha azt lélekisméretesen fentartja, minden viharok ellen bátran kikelhet.

Vannak minden társaságbeli tagnak természeti jogai, de mindazok kötelességgel járnak. Az ember midőn házasságra lépett, jogot nyert felesége fölött, de csak ugy, ha a' férjnek kötelességeit, mint családjának feje, kitelhetőleg teljesíti. — Van az apának gyermekei fölött joga, de csak ugy, ha azzal járó kötelességeinek megfelel: ha t. i. azokat, kiket nemzett, az isteni rendeltetésekhez vezérli; nekik jó nevelést ad, 's elméjök kimüvelésére tehetségéhez képest alkalmat szerez, őket az erény' követésére buzdítja 's hasznos hazapolgárokká képezi. Ezekre pedig más positivus törvény nincs, mint a' természet' törvénye. Tehát a' természeti jog bolondság nem lehet, sőt azt mi annál fogva sem nélkülözhetjük, mivel azt kipótoló elégséges positivus törvényeink nincsenek.

Birtok' egyenlősége, korlátlan szabadság 's egyenlőség illy alkotmányos országban nem lehetséges; mert már religionk azt tartja, hogy nem csak tettel, de még gondolattal is lehet vétkezni: tehát olly gondolatot is távoztatnom kell, melly által felebarátomat megbánthatom vagy a' közönségnek ártalmat okozhatok. Noha különben ama' német közmondás: „Die Gedanken sind zollfrey“ fenáll: de ha gondolatimat szóval nyilványítottam, 's azzal megbántottam valakit, a' világi törvények által meghatározott büntetésbe esem; ha pedig gondolatimat irásba foglalva sértettem meg valakit, arra is büntetést rendelt a' törvény, 's a' mennyire még ezek a' kor' szelleméhez alkalmazva nincsenek, azokat a' törvényhozás bővítheti. — Ezeknek határi közt azonban szólani és irni nem csak szabad, de polgári kötelesség is; mivel ezáltal

alkalmat nyujtunk embertársainknak elmebéli tehetségök' kimüvelésére, 's eképen a' közboldogságot előmozdítjuk. De nem azért kell szólanunk vagy irnunk, hogy merész mondásainkért tapsokat nyerhessünk, sem azért, hogy magunkat ezáltal valakinél behizelkedjük 's innen előmenetelt, jutalmat reménylhessünk, hanem csak tisztán azért, hogy polgári kötelességünknek megfeleljünk.

Valamiut pedig egy részről (e' határok közt értve) szabadnak kell lenni a' szólásnak és irásnak: ugy azon szabadságot sem lehet megtagadni valakitől, hogy ha valamelly irásban előadott elvekkel gondolkozása meg nem egyez, azokat megczáfolhassa. Szükséges ez már azon elvnél fogva: contraria juxta se posita magis elucescunt; hogy a' közvélemény itélhesse meg, kinek van igazsága. Szükséges azonban az is, hogy minden iró megnevezze magát munkájában; egy részről azért, hogy ha vétket követett el, a' törvény itélhesse meg; más részről azért, mivel álorcza alatti lappangásra az igazságot hirdetőnek szüksége nincs, a' mit csak ollyanok kivánhatnak kikerülni, kik attól félnek, hogy gonoszságaik a' világ előtt felfödöztetnek 's gáncsoltatni fognak.

Nem hihető, hogy hazánkban az igazán józan eszű hazafi ezeken felül törekedjék; de ha találtatnék is a' sokaság közt olly bohó, minőt Cs. ur képzelt, annak eszméje e' hazában viszhangra nem csak nem talált, sőt az illyent a' közvélemény kétségkivül az őrültek' házába kárhoztatandja. Hihetőbb az, hogy némellyek azon nagy birtokúak közül, kik jogaikat abban helyezik egyedül, hogy világi javaikat, mellyeknek birtokába a' constitutio' jótékonyságából jutottak, minden azokkal járó polgári kötelesség' teljesítése nélkül pazarolgathassák — félvén, nehogy azokból a' közboldogság' eszközlésére áldozatot tenni 's igy a' kor' szellemével előre ballagni kényteleníttessenek — illy ábrándozásokat koholtak ki, mihez segéd kezeket a' demoralizált emberek közt, kik előmenetelért, jutalomért, kedvezésért készek mindent elkövetni, könnyen találtak. — Miután a' moralis természeti jogokhoz minden rendű lakosok a' constitutio' engedelméből hozzátérhetnek — ha t. i. moralis tehetőségöket kellőleg kimüvelték, 's magoknak azok' elnyerésére elegendő tudományt 's ügyességet szereztek — nincsen ok, minél fogva kelljen attól tartani, hogy illy állapottal a' közvélemény meg ne elégedjék.

A' világi boldogsághoz nem szükséges, hogy az ember gazdag, nagybirtokú legyen 's fényes ranggal diszeskedjék; birhat valaki Croesus' kincseivel, én gazdagságát nem irigylem, azért sorsommal talán jobban meg vagyok elégedve, mint ő, 's Horátznak igaz ezen mondása:

Házamat nem ékesitik
Márvány, arany, szép csontok Indiából,
Sem gerenda, melly Hymetten
Nőtt 's Afrikának vágott határin,
Nem neheztel oszlopimra;
Isméretlen sem huztam én magamhoz
Attalus' királyi kincseit;
Selyemfonóim nincsenek, se' bársony'
Gyengesége nem takar be.
Főbb kincsem a' jó szív 's az észtehetség.
Illy szegényt szeret nagy úr is.
Nem kérek égtől többet és nagyobbat,
Sem hatalmas pártfogómtól;
Elég ajándék nékem Sabinum. —

Nyugodt szív, tiszta lélekisméret, azon öntudat, hogy polgári kötelességemnek tehetségemhez képest eleget tettem, 's rendeltetésemnek, a' mennyire tőlem kitelt, megfeleltem — ezek azon kincsek, mellyekben az igazi boldogság rejtezik; kell lenni gazdagabbnak, kell lenni szegényebbnek; egyik a' másikkal kezet fogva élheti csak igazán a' világ' gyönyöreit.

Nagyon vad állítás az tehát Cs. urtól, hogy a' gazdag a' szegénynek rovásán él! mert hiszem a' gazdag el nem élhet a' szegény nélkül. — De valaminthogy ekkép a' polgári életbeni állásuk egymástól különbözik, ugy a' haza iránti természeti kötelességeik is nem egymértékűek.

A' nagy ur nem azért van egy társaságban mások fölött megkülönböztetve, mintha csak annálfogva tarthatna tündöklésre jogot, mivel a' születés hozzá olly kegyességgel viseltetett; hanem azért, mivel az ezen joggal járó kötelességeket is hiven teljesíti — 's igy méltán a' hazának gyámola gyanánt tiszteltetik.

Illy különböztetett állásra hazánkban nem egyedül bizonyos fajnak vagyon kizárólagos joga; minek nyilványos példáit látjuk. A' legalsóbb rendű polgárok' fiai önerényeik által a' legfőbb egyházi 's katonai méltóságokra emeltettek, sőt a' kinek apja szerzetesek' irgalmából nyujtott leveskével táplálgatá életét, annak maradéki ma a' legfőbb országos méltóságokban tündökölnek; mások kedveltetésre ragadó külsejök 's müveltségök által gazdag házasságra léptek, vagy rokonaik a' papi méltóságban nagy kincseket gyüjtögetvén össze, ezek' végintézkedéséből egyszerre nagybirtokúakká lettek; mások ismét ügyességök által meggazdagodván, roppant jószágokat szereztek magoknak. Olly példákban sem szűkölködünk, hogy hatalmas nemzetségeknek (mellyek valaha hazánkban a' legterjedelmesebb birtokokkal dúsalkodtak) maradékai néha restség 's tunyaság miatt, néha balsors által üldözőbe vétetvén, ragyogó fényöktől elmaradtak 's inségre jutottak, midőn mások poraikból feltámadva virágzásnak indultak. Most is (mint a' mindennapi tapasztalás mutatja) jöhetnek azok, kik morális erejöket el nem temetik, hanem józanul használják, a' legfőbb jogok' birtokába. — Nemde mindezek arra mutatnak, hogy a' moralis jogokra nézve, mellyektől kölcsönözik létöket az anyagi jogok, létez nálunk egyenlőség. — Nincs tehát mit egymásnak irigylenünk, — csak azt kivánnók, hogy a' mennyire ki közülünk kedvezőbb helyzetbe jutott, ne felejtkezzék meg arról, hogy annyival több kötelessége vagyon hazájának javát tehetségéhez képest előmozdítani.

Midőn Cs. ur minden logicai következtetés nélkül azt állítja föltételetlenül, hogy „egy gazdag zsidó, millionär, nemes ember, magnás, herczeg, Rothschild iránt nagyobb tiszteletet érezünk" — vagy satyrát irni, vagy hizelkedni akart, 's kedveltetés-halászó szándékát árulta el; mivel ezt csak subjective lehet elfogadni: ha t. i. illy személy a' haza iránti polgári kötelességét hiven teljesíti (a' Cs. ur által felfogott rend szerint menvén). — Ha ama' gazdag zsidó, mivel e' hazának kedvezéseiből gazdagodott meg, annak javára nevezetes áldozatot tesz, jobblétét, a' hol tőle kitelik, eszközli: akkor megérdemli, hogy tiszteljem; ha a' nemes ember erényei 's moralis charactere által tünteti ki magát, 's ezáltal nyilványos jelét adja annak, hogy nemes ember: ugy őt a' többi fölött becsülöm; ha a' magnás, herczeg a' haza' oltárára, annak java' előmozdítása végett nyujtott áldozatokban, fáradozásokban kitüntetik magokat — mire példányok hazánkban, egy időtől fogva főkép, nem hibáznak; sőt örömmel mondhatni, hogy a' közjó' előmozditása iránti törekedésben számos nagyjainknál a' versenyezés nem csak törvénykönyvünkben, de a' practicus életben is tündöklik, 's jótékonysága' áldását az egész hazára terjesztgeti — ezeket 's az illyeneket, mint hazam' csillagait, teljes őszinteséggel üdvözlöm. — De ha a' gazdag csak önmaga 's családja' számára gyüjtögette kincseit 's hazája' javával nem törődött; ha a' nemes csak címénél fogva nemes, és nem hevül a' közjó iránt kebele; ha a' magnás a' constitio által biztosított kincseit kötelesség nélkül a' külföldön tékozolja el, 's ha még akkor is, midőn a' haza' oltárára áldozatot hozni a' törvény' rendelése, őt kötelessége' teljesitésére kényszeríteni kell: illyeneket tisztelni csak csapodár hizelgő tud.

Valamint tehát minden rendű embernek méltósága, tekintete 's mások fölötti különböztetése attól függ, ha rendeltetésének (melly nem más lehet, mint az erényre törekedés) megfelel: ugy ezen természeti jog az, melly iránt az egyenlőség fenáll; mellynek kiszolgáltatására tudnillik positivus törvény nem kell. —

Ugyanezen alapszik a' világi boldogságnak éldelete, mellyet *Epicurus* a' legfőbb jónak lenni tanított; de nem ugy ám, mint sokan, kik e' tan' követőihez tartozóknak mutatkozni akarnak, azt csak önmagokra relative alkalmaztatják, az életnek gyönyöreit mások' sérelmezése nélkül ugyan, de csak önségök' határi közt éldelvén, ha p. o. midőn izlésök tartja, rántott csibét ehetnek, operákat hallhatnak, vagy összegyüjtött pénzeiket olvashatják, 's ehhez képest Epicurusnak azon ajánlását, hogy az országos hivataloktól tartózkodva élhet az ember boldogabban, elfogadván, ezzel a' moralis embernek tisztjét teljesülve lenni hizelkednek magoknak. — Valamint azonban ez csak egoismusra mutat, ugy innen kinyilványul, hogy illy móddal Epicurusnak bölcselkedése félremagyaráztatik; mert ő a' közjó' előmozdításának, mellyet legfőbbnek tarta, minden magányos tekintetet alája rendelt. Az igazi hazafinak tehát, a' negativus polgári jóságnál és erényeknél nem kell vesztegleni; mivel e' mellett hazám és constitutiom elveszhet, akkor pedig magányos jóllétem is oda van. Sokszor egy jó tanács a' maga helyén, egy szózat nagy hasznot hajthat az egészre; az ehhez vezető alkalmat tehát kikerülnöm nem kell, haszinte szánt szándékkal nem keresem is.

Megengedi végre csakugyan Cs. ur, hogy az ember a' társaságban élvén, még természeti álláspontjában létez. Ha ez — mint mondja — eldönthetetlen igazság: ugy, hacsak pasquillust nem irt, mikint állíthatja, hogy „az aristocratának is van esze, 's mégis őrültségnek isméri az ugynevezett természeti jogokat?" hacsak ez alatt az észnek aristocratiáját nem gondolta; mert különben ezen thesis két hypothesist foglal magában, mindkettő ismét ujabb meg ujabb transcendentalis eszméket csatol össze, mellyek felvilágosítást kivánnak. — Első az: hogy nem látszik fontolóra venni, hogy nálunk az aristocraták' serege igen nagy; mert kiterjed minden privilegiált osztályokra, mellyekről az 1só Rész' 2dik Címe azt mondja: Nec habet dominorum quis plus, nec nobilium quis minus de libertate: azt állítani tehát, hogy minden illyen aristocratának van esze, a' logicával 's mindennapi tapasztalással meg nem egyez; mivel születésre nézve az aristocrata sincs megkülönböztetve a' pórtól, és igy nem tehet arról, ha mind a' mellett, hogy a' szerencse aristocratának szülte, mégis őrültnek vagy esztelennek alkottatott. — De még akkor is, ha Cs. ur ezen hypothesist az oligarchákra akarja alkalmaztatni — ámbár ezek' száma kisebb — a' hypothesis' tisztaságának mértékét meg nem üti állítása; mert ott is akad még illyes ellenkezésekre, főkép ha meggondolja, hogy nálunk született oligarchák, pedig hivatalbeliek is vannak, kiknél megtörténhetik, hogy a' természet néhol a' józan észt megtagadta. — Második az: hogy a' dolognak tökéletes megitéléséhez még a' józan ész sem elégséges, hanem annak tudomány általi kiképeztetése kivántatik: kérdés tehát, nem mulasztotta e el ezt; vagy netalán bőségben, kényén-kedvén neveltetvén, nem maradott e ez bölcsőjében? midőn a' szegény sorsú (előmenetének tekintetéből is) minden iparkodását arra fordítá, hogy eszét kiképezze, 's az előforduló tárgyakról józan ítéletet hozzon. — Mindehhez azonban még más is kivántatik: t. i. a' *moralis character*, hogy en nél fogva minden részrehajlás nélkül hozza az ítéletet; ennek hiányát pedig, oh fájdalom! minden rendű emberben tapasztaljuk: azért megbocsássanak ezen állításomért mindazok, kik ezen hiányokon felülemelkedtek, kiknek száma polgártársainknak minden osztályá-

ban még, hála Istennek, nevezetes, és reménylhetőleg napról napra szaporodni fog. —

Épen igy áll a' dolog Cs. urnak másik állításával is, mellyben azon kérdést terjeszti elő: „hol bir egy tulzó fejnek esze nagyobb joggal mint egy aristocratáé?“ Itt előbb azt kell tisztába hozni, ki az a' tulzó fej? Az e, ki józan okosság 's logicai rend szerint itélvén, az ész' aristocratiáját tartja csak boldogitónak, 's a' törvények' javitgatása által kivánja alkotmányát fentartani; vagy az, ki a' nélkül hogy meggyőző okot terjesztett volna elő — mivel ollyanoknak, kiktől ezért hasznot reménylett, hizelkedni akart — olly állításokat vetett a' közönség' elébe, mellyek többnyire demoralisatiora vezetnek?

Valaminthogy Cs. urnak állításaiban az aristocratismus' jogai igen gyenge védelmet lelnek: ugy reménylem e' czáfolattal bármelly része az aristocratiának megbántódni nem fog. — Ohajtható pedig, vajha ezen megkülönböztetési fonák vágy, melly az egész statusra káros befolyással van, megszünnék — 's egyik a' másikat becsülve 's igy kezet fogva a' közboldogság' eszközlésén törekednék.

Olgyai Gáspár.

Budapesti áradások egy század óta.

Mailáth János grófnak, a' külföldtől is méltán becsült magyar történetirónak, ki most Pesten mulatása alatt szokása szerint a' levéltárokban buvárkodik, hozzánk intézett becses közleményéből kiemeljük itt a' következőket: „A' *Hirnök*' 28dik számában emlités tétetik a' Dunának magas árjáról, 's igy kétségkivül kiöntéséről is, 1730ban. Mennyiben én eddig kipuhatolhattam, egy századot visszahaladva, a' Dunának Buda-Pest közötti tetemesb áradási és kiöntési a' következő években történtek: 1732. — 1744. — 1775. — 1783. — 1789. — 1795. — 1799. — 1809. — 1811. — 1838. A' követelt 1730dikinak semmi nyomát nem találom sem az országos épitészet-igazgatóságnál, sem a' budai jesuiták', franciscanusok' vagy capucinusok' krónikáiban. Az 1732diki kiöntés föl van jegyezve a' 153. számú házon a' Váczi-utczában. Az 1744diki szinte azon házon és a' capucinusok' krónikájában. A' többi, általam kijelelt, áradások kétségtelenek. Meg kell még jegyeznem, hogy a' 153. számú házon az 1799diki kiöntés hibásan iratott 1798ra. — Mit egy, a' jelen évinél még nagyobb áradásról regélnek, melly 1741ben vagy még korábban történt, 's midőn a' pesti franciscanusok' templomában a' nagy-oltár, melly most egészen szárazon maradt, a' második lépcsőig vizben állott volna, merő költemény. 1741ben nem öntött ki a' Duna; de ha kiöntött volna is, a' fenforgó nagy-oltár vizben nem állhatott, mivel az akkor (1741ben) még meg sem volt, hanem sokkal később épittetett Grassalkovics herczeg' adakozásából. — Szintolly mesés azon állítmány, mintha az érdeklett legnagyobb áradás 1694ben vagy épen 1640ben történt volna; mert a' pesti sz. ferenczrendiek' épülete csak a' 18dik század' elején emeltetett, 's igy a' 17dikben vizben nem állhatott. — Pestnek legrégibb elöntetése, mellynek történetirási nyomait találjuk, 1267ben történt. Erről emlékezik Szent-Margit' életének (magyar) krónikája, mellyet *Pray* adott ki. Ezen évtől kezdve nincs adatunk egy illyes kiöntésről egész 1732-ig. Tévedés az is, mintha 1450ben lett volna Buda-Pesten nagy árviz. E' tévedésre a' franczia *Bertandon de la Proqueríe*' utleirása adott okot, ki 1433ban utazott Magyarországon keresztül 's beszéli, hogy Belgrádnál a' Dunán átkeltekor ez rendkivül meg vala áradva 's 12 (franczia) mérföld szélességű is lehetett. — Bertandon' utja, németre fordítva, mint függelék, Engel' történeteiben is olvasható.“

Fordítók és szinházczédula-átnézők.

Előttünk fekszik pesti magyar szinházunknak egy nem régi czédulája, mellyen a' következő darab jelentetik: „Dominique. Szinjáték 3 felv., D'Épagny' és Dupin' munkája fordította J. L. D.“, 's a' darabban mindjárt a' legelső személy ez: „Gróf La Haumerie, Richelieutől számüzetett az *5dik martiusi* összeesküvés után . . . 'stb.“ Az Istenért, fordító és czédula-átnéző ur, hiszen ez az *5dik martius*' (Cinqmars) ember volt, ki Richelieu' mindenhatósága ellen összeesküdött 's e' miatt, XIII. Lajos' nem kevés boszujára, 1642ben ki is végeztetett! (L. legköz. Brockhaus' Conv. Lex. 7d. kiad. 9d. köt. 295d. lap.)

Mohácsi selyemtenyésztő társaság.

A' selyemtenyésztő-társaság Mohácson, mellyet *Hermann* János, második megye-orvos, több más tekintetesb férjfiak' egyetértésével rendkivüli buzgalommal életre hozott, a' legjobb előmenettel dicsekszik. Baranya vármegyétől hatalmasan pártfogoltatván, Somogy vármegye' első alispányától, *Czindery* László urtól, hathatósan segíttetvén, és *Csapó* Dániel Tolna megyei volt alispány urtól eredeti olasz szederjfákkal gazdagíttatván, jelenleg 10,000 illyes fával bir.

E l e g y.

Victoria angol királyné szembetünőleg kicsiny, 's azon számos arczképek közül, mellyeket most mindenütt olly pazarul kitéve láthatni, egyhez sem hasonlít tökéletesen. Orra finomul görbült, szemei nyiltak, kékellők, haja szőke, melly a' magasztalt gesztenyebarna szinbe — az angol szépség' elemébe — átsötétülni mintegy igérkezik, 's a' szépen domborodott, kissé magas homlokon kis füléig a' legegyszerűbb simaságban vonul alá. Ajkai élettől dagadnak és eleven pirosságban égnek; nem ugy teljes arczai, mellyeken bágyadt, de nem beteges halványság ömlik el. Szája mindig zárva, 's ez némi eltérés az angol szépségtől, melly a' fejér fogak' sorait láttatni szereti. Victoria igen hajlandó a' testességre, mint apja volt, minélfogva neki a' mindennapi lovaglás mint legjobb óvószer tanácsoltatott. Észrevehetni magatartásán, hogy királyi méltóságát teljesen érezi.

Hullban nem rég egy fiatal asszony jelent meg a' törvényszék előtt 's panaszt tett egy férjfi ellen, ki tőle csókot rabolt. Az ember, igy szóla a' fiatal nő nagy boszankodással, házába tolakodott, őt átkarolta 's megcsókolta. — A' biró a' csókrablót 40 shilling kárpótlásra, hathéti fogságra 's a' költségek' megtérítésére itélte.

Lyonban szétpattanás történt gas által és pedig onnan eredő, hogy a' patkányok az ólom vezető-csőket átrágták.

Münchenben az idei lábmosásnál (nagy csütörtökön) 12 öreg ember közül a' legidősb 94, a' legfiatalabb 86 éves, összesen 1052 évesek voltak.

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

35. szám. Április' 30.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Észrevételek

a' *Korunk* című czikkelyt érdeklő *Válaszra.* *)

Mondott némellyeket a' ***Korunk***' című czikkely' irója, melyekben többen nem fogtak vele kezet; de volt azért szavaiban sok igazság; 's ha hellyel közzel élesb szineket választott is előadásában, azt a' félre-nem-ismérhető jó szándék bizonyosan kimentendi. — Vannak egyébiránt a' reá adott *Válasz*ban is több állítások, mellyeket t. irójok tán maga sem hisz, vagy inkább mellyekről előre meg van győződve, hogy következés nélkül hangzandanak el a' publicumban.

Én sem osztakozhatom — *mb* — ur' szertelen aggódásiban; mert gyermekekhez illő, képzeletteremtette rémektől rettegni; de azért még nem tarthatok ***B.*** urral sem, ki egészen gondtalanul hagyná a' nálunk jelenleg uralkodó politicai vitákat; hanem illő irányt 's mérsékelt hangot szeretnék én adni azoknak, 's igyekezném szükséges korlátokat szabni, nehogy egészen kényök szerint csapongván, gyászos tettekké fajulhassanak; 's annálfogva azt is szemmel tartanám: *hol* és *kik* által folytattatnak; mert nyilt elméjü emberek közt azok csak hasznosak; ellenben a' néptömeg közzé jutván, legdühöngőbb, legpusztítóbb zendületekre szolgáltathatnak alkalmat.

Hogy az illy vitáknak én sem vagyok ellenségök, jelen *Észrevételeim*' közlése tanusítja. Vélemény egyébiránt az, mit a' ***Korunk***' szerzője, valamint az is, mit a' *Válasz*' t. irója e' lapokban elmondott, 's vélemény az én észrevételeim is; 's minthogy mi ollyanok előtt mondjuk el azt, kik fontolhatnak, itélhetnek, ebbeli vitánknak bús következménye bizonyára nem leend; sőt ha helytelen, el fog az teljesen hangzani, ugy hogy állitásinknak legparányibb következése sem lesz észrevehető; de szeretem hinni, hogy mindhárman igazat akartunk szólani, 's azért ki tudja, nem hintünk e el magot, melly imittamott csirára fakadhat? mert különben nem vitázunk, hanem czéltalanúl csevegünk.

Önhaszon rugója a' honunkban jelenleg hirdetett 's czélba vett rögtön ujitások, szabadság 's egyenlőség ellen szegülőknek; igenis, de azon *önhaszon*, mellyet törvényes szabadságuk' 's birtokuk' megtarthatási joga, 's azon meggyőződésök szül, hogy az ország' boldogsága szilárdabb lábra csupán szükséges, kor- és czélszerü, megfontolva tett ujitások által állíttathatik. De önhaszon, 's valóságos anyagi önhaszon, egyszersmind 's legtöbbnyire csakugyan egyedüli rugója a' létező' általányos lerontásával eszközlendő ujitások' barátjának, az annyira ostromlott szabadság' 's egyenlőség' emberének is; 's pedig azon igen egyszerű oknál fogva, hogy ujítani, szabadságot 's egyenlőséget létre hozni ugy, mint azt szabadelműink ohajtják, azok iparkodnak leginkább, kik a' fenálló réginél semmivel sem, vagy csak fölötte kevéssel birnak; 's kik következőleg veszteni semmit sem, nyerni azonban 's ha a' sors ugy hozandja, tetemesen is nyerni képesek a' zavarokban, mellyek nagyobbszerű, rögtön eszközlött ujítások' 's az ő értelmökben vett szabadság' 's egyenlőség' létesitése' alkalmával egészen ki nem kerülhetők. Azok kiáltoznak aristocratiánk ellen leghatalmasabban, kiknek semmi birtokuk, vagy olly birtokuk van csak, mellyet Izsák szomszéd, vagy Prokóp mester már rég zsebében hordoz; 's ritka, mint téli fecske, azon férjfiú, ki anyagi önhaszon nélkül, csupán lelke' tiszta sugallatából, szive' nemes hajlandóságából akarja amaz ujtásokat, mellyek által ősi alkotmányunknak annyi viharok' daczára századokig épen állt fő elvei nem csak gyökerökben rendíttetnek meg, hanem fel is forgattatnak, 's mellyekből egyik résznek minden esetre nyilványos veszteség mutatkozik, a' nélkül hogy a' másiknak tettleges világos nyereség ajánlkoznék. — Ha találkoznak illy férjfiak, 's szólnak az ujtásokról, az egyenlőségről és szabadságról, hallgassuk meg szavaikat; ők bizonyosan nemesen, okosan 's módjával szólandanak ott, hol beszédeiket a' hallgatók megérteni képesek, 's hol szavaiknak sikere is lehet; ők fonák elveket nem hintendenek; de iparkodjunk gátolni tehetségünk szerint mostani ujítóinknak többnyire megfontolatlan beszédeit; mert bár igaz volna, hogy a' vitató' véleményének a' közönség legott vakon ne hódoljon! Ismérjük a' néptömeget; 's van nálunk ezen ujítóknak, ezen szabadságot, egyenlőséget vitatóknak egy neme, melly csak erre akar hatni; 's pedig a' tömegben szendereg nagyobbára az igazság' kinyomozására késztő ösztön; nincs nála tanács, nincs okosság 's megválasztás; lármával, nem értelmes fontolással szokott az határozni; a' képtelent is elhiszi, a' hamisat szentnek képzeli, 's ha felizgattatott, kész az álapostolok' hazug szavait, szinte mint a' szent igazságot, vérrel pecsételni, 's majd mindig akkor eszmél, akkor ébred csak fel, akkor látja hogy megcsalatott, midőn a' dolgon segítni már épen nem vagy csak nagynehezen lehet.

Tegyünk fel egy vármegyét, hol sok a' nemesség; de a' felvilágosodott fej köztök aránylag igen kevés; hiszi e a' *Válasz*' t. szerzője, hogy ott két felhevült fej két külön, de egyképen fonák, véleményre képes téríteni, 's pedig olly megátalkodottan, az egyetemes nemességet, hogy a' két fél aztán vitatkozni kezdvén, nem állapodik meg puszta szavaknál, hanem ökölre kerül a' dolog, 's a' tömeg összeütközik, véresen, a' nélkül hogy tudná, *miért?* — E' megyében már most tisztválasztás legyen; a' nemesség első alispánya miatt két részre oszoljék; mindenik párt' vezére égig magasztalandja jeleltje' tudományát, igazságszeretetét, hazafiságát 's egyéb lelki, testi jeles tulajdonit; a' tömeg hisz vakon — mert a' jeleltek' egyikét sem ismérte — 's megfontolatlanul; ütközetbe vezettetik, 's barátait, ismérősit, atyafiait csépli, a' nélkül hogy

*) Lásd a' *Századunk*' 21. 22. 's 29. sz.

tudná, *kiért.* 'S ha talán fél esztendő mulva első alispányában zsarnoki hajlandóságot, a' tiszti kar ki nem állható korholásokat, gáncsoskodásokat, részrehajlást, szóval mindent, csak tudományt, igazságszeretetet 's egyéb jeles lelki tulajdonokat nem talál, kérdezi: valljon ezen emberért küzdöttem e hat hónap előtt? — Azért ám; de már késő, el kell várnia a' három év' végét. — Ez egy részletes és minden nagyítás nélkül előadott eset is lehet. Valljon tanácsos e tehát olly gyülekezetekben, hol a' jelenlevőknek, csak igen keveseket kivéve, a' szabadságról 's egyenlőségről a' legvastagabb képzetők van, e' tárgyakról, vagy inkább képzeményekről összevissza demonstrálgatni, vitatkozni?

Az ellen, hogy kiki beszéljen, mit akar, „csak ne sértsen senkit", semmi kifogás sem lehet akkor, ha a' *sértsen* szó illő legszélesb értelemben vétetik: t. i. hogy a' beszélő se törvényt, se embert, nem csak tüstint érezhetőleg, de még erkölcsiképen se sértsen meg ugy, hogy az legott vagy valaha tökéletlenebbé tétessék, 's a' nem is gyanított sértés' következményit soha se legyen kénytelen érezni. — De ha valaki nem-igazat mond, ha szavaival álhitre veszi embertársait, bizonyosan megsértette azokat, jóllehet tán szép szavakkal csiklandozta is füleiket 's látható káros következményekre egy előre még okot nem adott. — Ki tudja, hol és mikor kelend ki a' mag, mellyet szeles időben vetünk? 's pedig szeles időben vetőhöz hasonlít, ki igazat, nem-igazat, okosat és fonákot, hol és mikor tetszik, kénye kedve szerint összevissza papol. —

Nem „érdektelen a' vélemények' következményét tekintve" az, valljon meggyőződésből beszél e valaki, vagy nem? Ez is, az is hinthet veszedelmes, de hinthet üdvös eszméket 's elveket is, 's itt az tekintendő legelőbb is, valljon a' köz és magányos érdek' 's jóllét' tekintetében üdvös e, vagy veszélyes a' dolog, tárgy, szellem, vagy azon akárminő névvel nevezendő *mi*, mellyről valakinek meggyőződése van, vagy nincs, 's miről meggyőződéssel vagy e' nélkül vitatkozik? Az pedig kétséget sem szenved, hogy ki meggyőződésből szól, nagyobb hatással bir hallgatói' lelkére és szivére mint az, ki a' nélkül beszél; mert annak közönségesen erősb alapjai vannak, mellyekre szavait építi; érettebb, rendezettebb okai, mellyekkel beszédét támogatja, több forrásai, mellyekből okait 's alapjait meritheti; midőn az, ki meg-nem-győződésből szól, akaratja ellen is kitörő habozása, el nem fojtható ingatagsága által könnyen 's nem akarva is elárulja, hogy mást érez lelkében mint miről nyelve szól, 's annálfogva többnyire süker nélkül vesztegeti szavait, kivált értelmes hallgatóira. Én tehát a' jó ügynek mindig azt ohajtom, vajha minél több meggyőződésből beszélő szónokai legyenek!

Igaz, azt szoktuk ma már tekinteni — de nem tudom, minden szükséges megfontolással e? — hogy *mi* és *mikint*, 's nem egyszersmind azt is: *ki* által vitattatik. — Ha van, ki valódi benső örömmel hallgat egy okos, ifju szónokot, ki „hallgasson"-t kiált egy agg csevegőnek, az vagyok én is; de megenged a' *Válasz*' t. irója, ha egy, szellemi tehetségekkel, gyakorlati ismeretekkel 's elegendő nyugalommal biró aggastyánt minden esetre örömestebb 's nagyobb figyelemmel hallgatok, mint egy ábrándos, kevés, leggyakrabban épen semmi tapasztalással sem biró 's becsvágytól izgatott suhanczot. Ama' felől kezeskedik hoszú élete, nyugalma, hogy legalább empyricus dolgokról okosan szólhat; erről ábrándozása, hevessége, hogy kört, négyszögöt összevisszakuszál; amaz, ha mást nem, jó tanácsot adhat; ez legfölebb is csak trücsköket szöktethet ki 's be fejemből. Tapasztalhatta továbbá a' *Válasz*' t. szerzője maga is, hogy a' nép' tömege általában jobban figyel egy meglett, idők' viszontagsági közt őszbeborult 's annálfogva érettebbnek, okosabbnak tartott férjfiúra, mint egy ábrándos, szökdécselő ifjonczra; 's minthogy a' viták nálunk már nem csupán 's nem mindig értelmes körökben folynak, hanem, mint már érintém, sokak által a' tömeg közzé is átvitetnek, épen nem érdektelen a' vélemények' 's vitatkozások' következményit tekintve, *mi* és *mikint;* hanem arra is kell ügyelni, *ki* által vitattatik e' vagy ama' vélemény; annál is inkább, mert ha ősz és ifjú egyiránt okosan beszél, inkább hat amaz ennél, mivel az saját tapasztalatival is támogathatja szavait, mit ez alig, vagy épen nem tehet; az végre teljességgel nem érdektelen, ha szellemi tehetségekkel, gyakorlati isméretekkel 's elegendő nyugalommal biró férjfiak, vagy pedig ábrándos, kevés tapasztalatú 's heves ifjaktól származnak 's vezéreltetnek e a' viták 's véleményi pártok? mert hogy azoknál érettebb, okosabb, alaposabb gondolatok 's elvek szolgálnak a' vitatkozásokra tárgyul, 's hogy azoktól a' vélemények' vezérlésében nagyobb ovakodást, előrelátást 's mérsékletet várhatunk, mint emezektől, azt csak az nem hiszi, ki a' fényes nappalt a' sötét éjtől lelki szemeivel megkülönböztetni nem képes.

Nem áll továbbá, legalább vallási 's politicai tekintetben nem, a' *Válasz*' t. irójának azon állítása, hogy „a' viták bármilly ösztönből, bárkitől, bármikint eredjenek, károsak nem lehetnek." Ezt megczáfolják a' világ' minden korának, minden nemzetének történetei. — A' viták vélemények' különbözéséből erednek, 's azon természeti ösztönből, mellynél fogva másokat saját véleményünkre birni akarunk; minthogy pedig a' vitatkozók' veszélytelen szóharczoknál nem állapodnak meg mindörökre, hanem igen gyakran tettekre is kerül a' dolog, 's hol szóval előadott okok nem sikerülnek, ott végre *argumenta ad hominem* használtatnak, ezek pedig legalább azon korra 's nemzedékre nézve, mellyben történnek, károsak lehetnek: önkint következik, hogy káros lehet az ok is, mellyből e' tettek erednek. — Vallási vitákról szólani nem akarok; ezekről az *ikonoklasták*' vitái elegendők az idézett állítás' helytelenségének bebizonyítására; hanem elfeledte e a' t. *válaszoló* ur, hogy minden politicai forrongásnak, polgárháborúnak és zendülésnek első 's egyetlen csirája a' vélemények' különbözésében 's az abból eredő vitákban gyökerezett? — Mi szülte a' magyarnak a' mohácsi vérnapot; mi Olaszországban a' Ghibellek' 's Guelfek' népemésztő harczait; mi Robespierre' nyaktilóit 'stb.? — vagy ezek nem voltak tán káros következményei a' különböző véleményekből eredett vitáknak?

De hiszen, utána veti ez állításának azon *egy esetet*, mellyben e' viták, itélete szerint, veszedelmesek lehetnek; ez esettől pedig félni, nálunk legalább oka 's adatai nincsenek; sőt a' vitatkozások' mostani szelleme mellett nem is félhet. De még akkor sem tartaná azokat veszedelmeseknek 's károsoknak, ha közöttünk a' legérdekesb kérdések iránt véleményi pártok keletkeznének; 's erre például Europa' legmüveltebb tartományát (nyilván Angliát?) hozza fel. — Itt önmagával ellenkezik, midőn előbb lehetetlennek mondja, hogy a' viták bármi tekintetben is károsak legyenek; 's aztán esetet hoz fel, mellyben mégis veszedelmesekké lehetnek; hacsak tán szerinte a' *káros* és *veszedelmes* szavak' jelentései egymástól lényegesen nem különböznek? Arra pedig, hogy ezen *egy eset* be ne álljon, nem elég a' dagadó folyam' csilapítása, mi közönségesen csak halálba kerülő erőködéssel történhetik meg, hanem a' serkedő patak' irányát kell szemüggyel kisérni, miszerint szélesb folyammá növekedtében ágya ollyan legyen, hogy partjai közt áradás és annálfogva vész nélkül haladhasson. Egyébkint pedig *egy* 's a' *legmüveltebb* tartományról minden 's kivált kevésbbé müvelt országra, mint p. o. a' miénk, következést huzni nem elég, de józan logica szerint nem is lehet; 's hogy a' viták' mostani szellemében sem bizhatunk egész nyugalommal, pél-

da Spanyolország 's Portugalia, hol a' különböző véleményekből eredő viták, nem levén, ki azokat szüntelen szemmel tartsa 's hatékonyan korlátolja, egyedüli kutfői a' gyakran megujuló dühös lázongásoknak, mellyek napjainkban a' legszivrázóbb látványokat adják Europának. Annak, hogy nálunk a' vitáknak pártdühöngéssé fajultáról adatai t. válaszoló urnak nincsenek, lelkünkből örvendhetünk; 's hogy szakadatlan leend azon örvendezésünk, arról kormányunk' bölcsesége, igazsága, mérséklete 's *törvényszerűsége* biztosítnak.

Hogy nálunk, napjainkban, leginkább a' szabadságról 's egyenlőségről folynak a' viták, igen természetesnek, mert korszellemünek, találom magam is; de nem hiszem azt, hogy mig azok a' törvényes szabadságról 's józan értelemben vett egyenlőségről illő határok közt folyandanak, ellenszegülőkre vagy épen gátolni akarókra találjanak; azt ép elméjű ember, 's ollyan, kinek szive is helyén fekszik, soha sem teendi. — De a' *korunk* czikkely' szerzője, ha jól értem szavait, azokról 's azok ellen emeli szavát, kik szabadság' ürügye alatt féktelenséget, 's a' t. válaszoló ur' theoriája szerinti egyenlőség helyett, democratai általányos jog- és birtok-egyenlőséget akarnának tán honunkban létesíteni; 's az illyen szabadság', az illyen egyenlőség' álapostolai' szónoklatinak, reménylem, t. válaszoló ur sem fog közöttünk szabad tért engedni; minthogy az illyest hirdetők 's terjesztők, kik habármás tekintetekben 's viszonyokban igazat, de nálunk hamisat, egyiránt mondhatnak, minden esetre veszedelmesek alkotmányunkra 's annálfogva politicai állásunkra 's nemzeti létünkre nézve.

Ha a' *Korunk* czikkely' szerzője, a' tőle festett viták' következményein azért aggódik szerfelett, mert a' nálunk most divatozó vitatkozások' szelleme iránti föltételei részint hamisak 's nem állanak, többnyire pedig csak lehető legveszedelmesb oldalról tekintette azokat; válaszoló ur, véleményem szerint — melly szinte mint az övé 's *Korunk*' irójaé alaptalan lehet — azért nem aggódik egy cseppet is, mert állításai szinte nem egészen igazak, 's merő hypothesiseken alapulnak, többnyire pedig csupán legkönnyebb, legszebb oldalról tekinti azokat. Allítja p. o., hogy nincs arra példa, hogy a' szabadságért buzgó ember, kinek minden hatalom terhére válik, kikeljen a' törvényes hatalom ellen. Ha nincs napjainkban, van elég honunk' korábbi történeteiben; 's logica szerint, mi olly sokszor megtörtént, mig az ok megmarad, ismét megtörténhetik; oka pedig ezen kikelésnek, mint a' t. válaszoló ur is mondja, természettől van oltva minden emberi kebelbe, 's azon ösztön az, mellynél fogva semmi hatalom sincs inyünkre, melly szabadságunkat szükségképen korlátozza. Ha pedig egész általányossággal akart szólani 's értetni, 's a' kicsinyekből nagyokra vitt elfogadható következményekből enged itélnünk, láthatjuk akkor majd naponta, mint szegülnek törvényes előljáróik ellen több helyütt az alsóbbrendű hivatalviselők 's nem-hivatalbeliek is, azon szines kifogással, hogy azoknak hatalma törvénytelen; tapasztalhatja, mint fakad tettre, 's annálfogva mint lesz ártalmassá igen gyakran azon ösztön, mellyet a' hatalom' képzelt vagy valódi 's mindig szükséges eszközei ellen a' szabadságot szomjuzó ember kebelében táplál. Szomorú példája ennek az 1831iki felső-magyarországi 's a' tavalyi szicziliai pórlázadás. — A' törvényt és rendet minden jó polgárnak azon egész kiterjedésében kell türnie, mellyben azt szabad vagy kényszerített akaratjából alkotá 's behozá; 's még azon esetben sincs joga ezen korlátokat öntetszése szerint áthágni vagy letiporni, midőn azok miatt a' társas élet' olly nagy áldozattal váltott gyümölcseinek mindegyikét nem éldelheti is, minthogy a' társasági, akár önkénytes, akár kényszerítve kötött alkutól egymaga polgártársai' megegyezése nélkül vissza nem léphet. Ezen puszta hypothesisre végre: „hátha jobb annak ízlése 's itélete, ki a' régi jó jogokat 's fenálló rendet nem-jóknak vélvén, megváltoztatni vagy eltörleni igyekszik?“ csak azon, valamivel tán alaposbat hozom fel: hátha nem olly ingó azok' itélete, kik a' huzamos időn át jó sikerrel megtartott régi jó jogot 's rendet (mert hogy a' rosz jogot 's a' rendnek nem is nevezhető rosz rendet meg kell 's pedig jóra változtatni, abban nincs kétség) a' bizonytalan következésü 's tán roszabb újjal fel nem cserélendőnek hiszik 's hirdetik?

A' vallás' és uralkodó szék' szentségét hagyjuk érintetlen és sértetlenül; védjük mindkettőt, mint illik 's emberi és jobbágyi kötelességünk megkivánja, hüséggel; 's ha az utóbbinak kezelő tisztjei hibáznak, — 's pedig hibázhatnak, mert emberek — nem hiú vitatkozásokkal kell azt velök tudatnunk. Ha vitáinkban a' két elsőt mellőzve, 's polgártársaink' törvényes jogait sértőleg nem illetve; ha végre a' kormányférjfiak' hibáit törvényes uton 's móddal javítatni kivánva haladunk, akkor veszély nélkül irtandjuk százados előitéleteinket, 's minden káros összeütközések nélkül világosítandjuk fel egymást; akkor bizonyára nem leend okunk félni attól, hogy vitáink valaha gyászos tettekre fakadandnak. — *sz* —

Felekezetesség.

Lestin (Árva vármegyében) april. 22dikén 1838.

A' *Hirnök*' 29dik számának 1só lapján „Igazítás“ czim alatt következő sorokat olvashatni: „A' budapesti német hirlap' 25dik számában azon emberbarátok közt, kik adományaikkal segélyt nyujtának a' pesti károsultaknak, *örömmel* láthatni a' pozsonyi evang. lyceumbeli *hittudomány*' hallgatóit 's azoknak kiküldöttjeit, névszerint *Borik* Dániel-Jaroszlaw és *Hurban* József-Miloszlaw urakat, mint kik 100 kenyér és 60 font sajtra terjedő ajándékkal lemenének. — Az említett urak azonban csak az ifjuság' *egyik* része' adományát vitték le ottani lelkész t. Kollár urhoz, hogy az *nyelvrokonaik*, a' pesti tót ajkú lakosok közt osztassék ki.“ — — Valóban az említett öröm nagyon meggyengül, ha gondolóra vesszük, hogy e' kegyes adomány *tót ajkú* pesti károsult lakosokra szoríttatik azon *hittudomány*' *hallgatói* által, mint a' kiknek, a' felett, hogy illyetén *nyilványos*, külön ajkú szerencsétlenek' kirekesztése *gyengédtelen, ex professo* emlékezni kellene az apostol' szavairól: Cs. X. 34, 35. — Teljes dicséretet érdemel ellenben a' többi lyceumbeli ifjuság, az illető helyen olly végre átadott adományért, „hogy az *minden vallás- és nyelvkülönbség* nélkül a' szerencsétlenek közt osztassék ki; magát megneveztetni sem akarván,“ Máté VI. 2., 3., következtében. —

Édes jó magyar hazánk annyi sok különböző 's tarka hit-, nyelv-, rang- és sorsbeli érdekek által van fel borozdálva, gödrözve, turva, hogy azokból eredő viszálkodásokra akármikor és akármi módon emlékeztetni — hacsak béke' okáért is — nem kellene, sőt azokat inkább mindenkivel elfelejtetni kötelesség. — Munkálkodni kellene, kivált evang. egyházi és oskolai tanitóinknak azon, hogy e' hazafitlan, kereszténytelen viszálkodás az idősbek közt feledékenységbe hozassék, az ifjabbakkal pedig annak létezése se tudassék; egyesíteniök kellene nevelési iparkodásaikat hazánk' országosan kijelentett kivánatival, 's azon módról gondoskodniok, mikép lehetne protestans tót ajkú polgártársainkat nyelv' tekintetéből is magyar nemzeti egyesülethez — ama' honunk' minden lakosinak köz anyaszentegyházához — minél hamarább, minél szorosabban kapcsolni; emlékezvén Sz. Pál' szavairól: I. Cor. 12, 13.

De fájdalom! ellenkezőt tapasztalhatni, midőn látjuk, hogy, kivált az evang. tudományos intézetekben, majdnem minden évben uj meg uj *tót társaságok* és *szláv nyelvbeli gyakorlások*

keletkeznek — mintha nem volna eléggé megterhelve tanuló ifjuságunk a' sok nyelv' tanulásával; mintha a' *cschországi szlávok*, kinek kötelességében áll, hazai nyelvét nem csak jól megtanulni, hanem kimüvelni is, azt tenni vagy nem tudná, vagy restelné, vagy pedig reánk Magyarország' lakosaira bizta volna. — Az említett társaságok és tót nyelvbeli gyakorlások más, hazánkra nézve szükségesebb tudománybeli előhaladást hátráltatnak, 's az ifjakban olly hiuságot ébresztenek, millyennek példáját többi közt az *idegen* melléknevekben is leljük, u. m. Yaro-, Milo-, Wencel-, Mici-, Bogo-, Wladi- 'stb. szlavok' neveiben, — mintha ezen *bérmálás* által a' hajdani *Marahaniának* dicső emlékezetét — *Hunniáról* elfelejtkezve — örökíteni szándékoznának. — Ezen szláv nyelv iránti szertelen lelkesülést honi oskoláinkban helyesleni szinte ugy nem lehet, mint azon ál-patriotismust, minőt egykor némelly magyar ifjaink széles karimájú kalapokban, zsiros nyiratlan hajban, nagy tarajú sarkantyúkban 'stb. helyeztek, de a' mellytől, hála Istennek, a' most serdülő nemes magyar irtózik.

Igaz ugyan, hogy ezen oskolai tulságokat ugy kell tekinteni, mint visszatorlásokat, mellyekre némelly honi magyar oskolákban divatozó rosz szokás szolgáltatott némileg okot, miszerint a' felső vidéki tót ajkú ifjak, kik főképen a' magyar nyelv' megtanulása végett küldettek oda, mindenféle csúfolódásoknak 's amaz istentelen „tót nem ember" — gyalázásnak 's más baromiságoknak ki voltak téve, 's a' mi korosabb évekig *manet alta mente repostum*; de ezen inhospitalis vad szokás a' fejledező müveltség által már azokból is kiüzetik. — Egyébiránt a' roszat, más rosszal — kivált ártatlan hazánk' kárával — boszúlni meg, szükkebblűség és szent-irás elleni tett, Róm. XII. 17. szerint. — Reménylhetni tehát, hogy ágostai vallású érdemes tanitóink a' haza' kivánatinak azáltal is megfognak felelni, hogy a' tanuló ifjuságba a' honi nyelv iránti szeretetet illyen oskolai tót egyesületek' ápolásával gyengítni nem fogják, hanem inkább a' lehetőségig gyarapítani törekvendenek. — Ohajtják azt a' tanuló ifjak' szülei, kik előtt tudva van, hogy az 1830: 8. és 1836: 3. törvényczikkelyek óta a' honi nyelv' nemtudása fiaik' jövendő polgári pályáján akadályul szolgáland; parancsolják számos régi 's ujabb törvényeink; komolyan áll előttünk a' magyar haza' szent nemtője, 's mindnyájunkhoz, de kivált hozzátok, nevelők! a' keresztény vallás' nagy alkotója' szavaival szigorúan szól: Sz. Lukács XI. 23. — Hallgassunk ezen intésre, nehogy ellenkező esetben hazánk' nemtője tőlünk elfordulván, boszankodva mondja reánk Üdvözitőnk' sujtó szavait: „Nunquam novi vos!" *Zm..... J.*

Mi a' nép.

(Rövid esszékben.)

A' nép, fájdalom, inkább szerencséjök, mint bölcseségök után itéli a' fejdelmeket. Bölcseknek tartja őket, mig szerencsések; szerencsétlenségben a' bölcseségen is kételkedni kezd.

Amelot.

Valamint az irók', ugy a' nép' tömegének is mindig szokása legelőször is az uralkodót tartani minden roszak' kutfejének, a' nélkül hogy különbséget tegyenek olly status közt, hol az uralkodó, a' mit akar, tehet, és ollyan közt, hol kezei minden oldalról megkötvék. *Schmidt.*

Ritkán gondolja meg a' nép, hogy a' legjobb kormánynak sincs mindig hatalmában, az idő' sérveit gátolni.

„A' roszak' oka gyakran az idő, nem az uralkodó."

Cicero.

A' legjobb statuskormányok sem nyernek köz tetszést, és sokkal nehezebb, egy bölcsekből álló népet, mint egy philosophus uralkodót találni.

A' nép csak annak barátja, ki neki használhat.

Mondani rút ez ugyan; de legyünk megvallani készek,
A' nép haszna után nézi, barátja vagy e.

Ovidius.

A' nép' hangulatát ismérni, használni, forgatni, a' politica' legjelesebb czikkei közzé tartozik.

A' városok' szava nem mindig a' vidéki nép' szava. Ha a' városi felhőket nem lát, onnan nem következik, hogy a' vidéken is derült az ég.

Ki az ország' szerencséjére 's jóllétére, elégültségére 's jókedvére a' főváros' tánczaiból, bálaiból és játékszineiből von itéletet, csalja magát.

Helytelen következtetéseket csinál azon fejdelem, ki a' városi nép szerint itéli a' falusit.

Mig a' fővárosokban a' színházak fénylenek 's a' hangversenyek zengenek — gyakran gyászol az ország, 's faluk és városok lángokban állanak.

La Hire, a' derék general *VII. Károly* franczia király' uralkodása alatt, egykor a' királyhoz küldetett, hogy neki mind a' tábor' szomorú helyzetét, mind az ország' nyomorúságát rajzolja le. Burgosba érkeztekor, hol akkor az udvar tartózkodék, épen fényes ünnepélyek voltak. „A' mint látom, ugymond La Hire, itt pompa és táncz közt akarnak tönkre jutni. Könnyűdebben az országot elveszteni nem is lehetne."

A' mulatsághoz szokott városi azonnal megérez minden nélkülözést, melly a' falusi előtt már napi-renddé lőn; 's ha szenvedések nélkül vagy épen a' bőség' mámorában éldegél: azt hiszi, hogy az egész ország' jóllétét képviseli.

A' nép gyakran ugy cselekszik, mint a' katona: kényszerített erőteljességgel, belső érzelme ellen.

A' népvélemények' vezérlésénél a' hirlapok — a' politica' országában — ha nem csarnokát teszik is az igazságnak, mégis hatalmas eszközt szolgáltatnak, a' nép gondolkozásmódját forgatni.

Természetesen ugy van néha egy olly hirlapszerkesztőnek, ki nem fizettetik, szivében, mint olly polgárnak házában, ki ablakait kivilágítja. Világít mind a' kettő, mert megparancsoltatott.

A' nemzet' valódi elégültségének — az igért országnak — láthatására a' hirlapok nem jó fejedelmi tükrök.

Minél inkább eltávozik a' nép nemzeti characterének jó oldalától, annál forgathatóbb véleményében.

(Folytatjuk.)

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

36. szám. Majus' 3.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

A' nemzeti jóllétről.*)

A' heverésnél, dologtalanságnál, magányos embernek sincs nagyobb veszedelme; de ha ezen kórság egész nemzetet, vagy annak bizonyos részét, egy egész embertömeget, meglep, már akkor a' társasági rend sokáig épségben nem állhat fen.

Tökéletes polgári alkotmány még soha sem volt, 's ez okért minden alkotmány, ha ugyan állandó akar lenni, tartozik a' kor' szellemével előmenni, 's a' szükséges folytonos javítások' elvét örökre elfogadni. —

De a' szükséges javítások közt is nagy a' különbség, mellyeket egymással elcserélni 's az utóbbi szükségesnek elébe tenni, sokszor nagyobb rugás, nagyobb vesztesége a' közjónak, mint semmit sem tenni. Egy hibás lépés századokkal visszarughatja egész nemzetek' közboldogságát.

A' fényüzési intézvényeknél mindig előbbvalók az életet vagy lételt tárgyazó rendszabások és javítások, elannyira, hogy midőn ezek nélkül amazok minden lehető áldozattal támogatva sem állhatnak fen, fenállanak önkint, minden áldozat és erőltetés nélkül, ha a' nemzet emezeket bölcs alapra helyezte és fejedelmi bőkezűséggel gyámolította.

Arról ma már kérdés sincs többé: kell e valamelly, még a' legjobb alkotmányban is, szakonkint, a' kor' szelleméhez képest, javítást behozni? — hanem az a' kérdés: a' tömérdek sokféle szükséges javítások között, hogy ugrást és káros lépést ne tegyünk, 's az utóbbit az elsőbbivel föl ne cseréljük, mellyik volna elébbvaló, és minő rendet kellene a' javításokban az emberi társaságoknak követni? Olly kérdés ez, melly elég tág mezőt nyit a' legmélyebben látó honfiaknak, róla vitákat és tanító értekezéseket irni.

Illy fontos tárgyban leczkét adni, magas elmék' dolga. De hogy azon érdemes honfiaknak, kik a' haza' boldogítása' ügyében többféle folyóiratinkban hatalmas tollal dolgoznak, 's kiknek buzgó irásait minden hő honfikebel örömmel olvassa; hogy mondom azon fáradhatlan hazánkfiainak és avatott publicistáinknak én is némi hasonszenvű adatokkal szolgálhassak, 's az olly igen tenyészni kezdő ál-korszellem' lázkórságának némi gyógyszert nyujthassak: hazafiúi kötelességemnek ismérem, e' czélra annyit, mennyi tőlem kitelik, valahányszor időt nyerhetek magamnak, néhány őszinte sorokban olvasó és gondolkodó közönségünknek bemutatni. Ha tévelygek, csak ugy használok, mint ha jó uton járok. (?)

A' mai korszellem' czímvonásai közt legkitűnőbb a' tudományos betyárság. A' tudományok felvilágositani látszanak nagy részünknél a' büszke emberi elmét, nem a' szelid anyatermészethez közelítésre, hanem az ő szent törvényeinek felforgatására; holott minél közelebb jönne az emberi nemzet és társaság a' titkokkal és rejtvényekkel teljes, szólani nem tudó, hanem csak ujjal mutató anyatermészethez, annál boldogabbá tehetné magának azon rövid pályát, mellyet neki a' gondviselés kiszabott, saját szorgalmához és igyekezeteihez, bölcs vagy balga intézvényeihez képest, jól vagy roszul átfutandót.

Kormányoz ma már minden tudósocska, politizál minden olvasó, országok' sorsát rendezi, constitutiót osztogat, szabadságot tanít, proselytákat szerez, vallást felforgat, ront, bont, javít minden, valaki csak tudósnak 's müveltnek tarja magát olly értelemben, melly saját énjének leghizelkedőbb.

Való, hogy a' surlódás mulhatlanul szükséges az igazság' kitalálására, 's e' czélra az ál-avatottak, vagyis tévelygők, ál-tanjaik által annyit tesznek nemlegesen, mennyit az avatott tudósok tettlegesen eszközölnek; de hogy az oppositio káros ne legyen, 's az elcsábultak' száma nagy erőre, szótöbbségre ne kapjon, illő e' surlódást annyira határok között tartani, hogy a' javítás' heve ne perzseljen, hanem csak csendesen melegítsen. — Bármelly emberi indulatnak nagy foka olly részeggé teszi az embert, mint a' bornak feleslege; már pedig részeg embertől soha józan észt, érett, hideg és üdvös megfontolást 's itéletet nem várhatni. — Észt terjeszteni tehát az indulatok' és érdekek' részegségében, kötelessége minden józan hazafinak.

Kinek semmi dolga, szerez az dolgot magának, de nincs köszönet benne. Ugyanis embernek nagyobb kínt ki sem lehet gondolni, mint heverni. Nincs rém, mellyet ember inkább kerülne, mint az unalmat. — Boldog, kinek a' sors hivatalt adott, mellyből háza' népét is tisztességesen táplálhatja, unalomról és henyélésről semmit sem tudván. Innen érezhetni, milly boldogtalanok az olly gazdagok, kik a' dolgon kivül mindennek bőviben lévén, hanyatt-homlok rohannak egyik gyönyörből más gyönyörbe, vagyis inkább egyik unalomból másikba (mert az örökös gyönyör nem gyönyör többé) — 's igy egész életök, minden drága költségök és pompájok mellett is, csupa megelégedetlenség. Jó a' gazdagság, jó a' tudomány; de csalatkozik, ki ezekre heverés' kedvéért sovárog.

Egy fő alapja a' jól rendezett, bölcs és szilárd alkotmánynak tehát, olly intézvényeket tenni, hogy minden polgári tag dolgot találjon és heverésre senki se vetemedhessék. A' heverést még a' gazdagoknak sem lehet elvül fölvenni; de a' szegényeknek ezt megengedni olly vétek, mellynek súlya egyenesen a' haza' atyjait illeti. A' természet' tárháza tömve van az ő teremtményei' számára kincsekkel, elemekkel és kiapadhatlan gyönyörökkel; de a' természet semmit ingyen nem ád egy teremtményének is egyenes uton, hanem elébb azt munkája által meg kell érdemelnie, és csak

*) Folytatása a' *Századunk*' 23dik számában közlött ugyanilly czímü értekezésnek.

az érdemlett jutalom édes, érdem nélkül még a' jutalom is keserű és lealázó. A' ki tehát munka nélkül örökös gyönyörben akarna élni, egyenesen a' természet' törvényeit forgatná fel.

Ha a' foglalatosság' utja el van zárva, vagy nincs kinyitva minden kéznek, észnek, sorsnak, rangnak 'stb., mellyek egy országban léteznek, nem csak léteznek bőven, de még számuk is évenkint özönnel szaporodik: akkor ezen polgárok kénytelenek — mert élniök, ruházkodniok kell, sőt a' gazdagoktól még fényüzést is tanulnak — magok készíteni magoknak foglalatosságot, mellyre csak a' csupa unalom is ráhajtaná, hát még az élet' szükségei mire nem kényszerítik az embert? — Ugyde hasznos foglalatosságokhoz nem kezdhetnek; mert ezeknek utja vagy egyedárussággal el van zárva, vagy még ki sincs nyitva bölcs intézvényekkel. Kezdenek tehát politizálni, kormányozni, hibát találni, javítani, izgágát szerezni, a' dolgozókat is összezavarni, és magokat szükségesekké tenni; 's minthogy e' megelégedetlenek' száma naponkint szaporodik, ugy hogy egyik ember a' másiknak szájából siet kiragadni falatját, vagy hivatalát, mert az öreg monopolisták nem csak meg nem halnak az ifjak' kedvéért, hanem még a' népességet is szaporítják, 's a' kitanult kész ifjuság' száma évenkint özönmódra növekedik: innen alattomban olly veszedelmes korszellem keletkezik, mellynek orvoslására a' világ' tömlöczei és kinhelyei sem elegendők, sőt czéliránytalanok. Nincs ennek egyéb orvoslása a' munkára 's foglalatosságra kinyilt tág mezőnél, hogy kiki a' maga tárgyában elmerűlvén, ne kényteleníttessék, vagy inkább ideje se jusson politizálni. Más egyéb orvosság csak betakaró, de annál veszedelmesb. Ha a' földmüvelés nincs felszabadítva, holott ennek számára soha sem lehet felesleges a' népesedés, és semmi tárgy a' világon ártatlanabbúl nem foglalatoskodtat, ártatlanabb nyereséget és meggazdagodást nem adhat, mint a' tudományos dicső földmüvelés, de egyedül csak felszabadítva; ha a' kereskedésre sem kedvező intézvények, sem utak, sem hitel, sem sulyos megrovás nélküli kivitel a' consumensekhez, vagy a' mi még ezerszerte jobb volna, a' consumenseknek hozzánk jövése 's itt nagy vállalatokban foglalkozása nincsenek és alkotmányunk' egy pontja miatt nem is lehetségesek; ha a' czéhek és monopoliumok a' nemesb lelkeket a' remekelés' utjából kitiltják; ha a' polgári hivatalokból nem hal ki minden éven annyi öreg tag, mennyi kitanult, végzett, kész ifjakat az iskolák évenkint kirajoznak; ha háborúra semmi kilátás és a' fegyvergyakorlásra semmi intézvény nem lévén, a' vég nélkül szaporodó nemes ifjuság erővel asszonyi elpuhulásra, henyélésre, korcsosulásra 's igy az erkölcsök hanyatlásra szoríttatnak; ha a' haza semmi nagy vállalatokat, minők p. o. csatornák' ásása, tömérdek mocsárok' kiszáritása, árvizek ellen gátak' készitése, és ezáltal iszonyú földtérségnek megnyerése 's még tömérdekebb károknak elkerülése 'stb. 'stb., nem tétet, és azonban a' külföld' előmenetele, szerencsés sikere 's javitási korszelleme még ingerli is a' már különben is politizáló föld-népet: akkor nem tudok olly régi erős alkotmányt képzelni, melly javitás nélkül önmagát össze ne döntené.

Patriarchalis életben, midőn minden földesur saját jószágán élt és lakott egész életében, 's jövedelmét hon költötte, hon házasodott, 's a' külföldi mesterembereket és consumenseket helyébe hítta dolgozni, nem pedig ő küldötte ki müveikért a' pénzt 'stb., azonban az örökös háborúk elnyelték volna az ifjuságnak bármelly nagy számra szaporodott sokaságát is: akkor fenállhatott bizvást és a' czélnak megfelelhetett a' mi alkotmányunk, és ugyanazon feltételek alatt fenállhatna tán a' világ' végeig is. De más feltételek, más okok, más sikert és müveletet szülnek; 's igy ma, midőn a' földbirtokosoknál szinte uralkodó szellemmé válik, jószágaikon, sőt maholnap a' hazában sem lakni, nem házasodni, vagy külföldön házasodni, honi jövedelmőket külföldön költeni, a' hazában semmit sem tétetni, 's igy a' honban vég nélkül szaporodó ifjuságnak keresetre, pénzre, élelemre semmi kilátást nem mutatni 'stb., illy feltételek alatt öl azon alkotmány, melly ama' patriarchalis feltételek alatt éltet; 's ugy látszik, maga azon aristocratia, vagyis inkább annak egy bizonyos része, melly ezen alkotmányt valaha alkotta, siet most azt minél előbb össze is dönteni.

A' földbirtokos és gazdag capitalista azt gondolja, hogy ha földjét haszonbérbe adja is, annak kamatjából munka és gond nélkül könnyen meg fog élni. Igaz ez olly országban, hol kereskedés, hitel és szabad földmüvelés, szóval a' munkás észnek nyilt mező van; de hol ezek hiányoznak, sőt még a' régi kilátások is lassankint elenyésznek: valljon a' haszonbérlő miből fizethet ezután haszonbért; az adós miből fizeti a' kamatokat, ha a' honban nincs kereset, és a' pénz is urainkkal együtt mind külföldre siet? — Az igazi kereskedésnek, vagy akármi vállalatnak nem szabad csaláson alapulnia, hanem igazságos nyereségen és munkája' szorgalmán. De már maholnap nálunk a' haszonbérlő igaz uton meg nem élhet, hanem a' legrútabb gonoszságra kell vetemednie, hogy maga is élhessen, a' haszonbért is fizethesse, ha lehetséges. De ez is meddig lesz lehetséges? midőn már most is sokan közülök, kivált a' korcsmárosok, hogy végképen ki nem pusztultak, egyedül a' földnépe' erkölcstelenségének köszönhetik, 's mit más országban a' tulajdonosok idegen utazóktól és gazdag kereskedőktől korcsmáik 's korcsmárosaik által nyernek, azt a' mi tulajdonosaink saját jobbágyaik' demoralisatiojából huzzák nagy részint; minthogy minden gazdasági vállalatjaik közt legtöbb procentet hajt a' korcsmára tett költség, 's innen a' korcsmák különös kincsforrásnak is tekintetnek, 's általában jobb karban állanak, mint az iskolák és templomok. Valóban sok hazafi ugy tesz a' hazával, mint hernyók a' fával, semmit a' jövendőről nem aggódván, csak jelennen egy ideig legyen miben bővelkedni.

Hogy tökéletes polgári alkotmány és Plato' respublicája nem létez e' földön, azt jól tudjuk; de hogy az erős férjfiúi akarat a' tökélynek véghetetlen fokait egész a' bámulásig megközelítheti, csak akarja, már az is be van eléggé bizonyítva. — Kinek jól van dolga, az a' más' bajáról és szükségéről, ha elég érzéketlen szívű, nem sokat aggódik, sem képzelt előjogaiból valamit engedni, annyival inkább még magát egy kis munkára, megerőltetésre 's áldozatra elszánni, nem hajlandó. De a' józan embernek tovább kell látni a' mai napnál, tovább önhasznánál; mert csak más emberek által 's igy feltételesen élhet meg minden ember, még a' legdúsabb capitalista is. Ha tehát erkölcsiségből nem, még oeconomiából is kellene a' közjót szilárd alapra állítni segíteni, 's addig semmi költséget nem kimélni, valamig annak legkisebb csorbája mutatkozik, kivált a' kiknek jószáguk és kedveseik vannak a' jövő kétes időkre hátra hagyandók! — mert a' valódi magányos jóllét' korszaka 's örökös tántoríthatlan alapja egyedül a' közjó' szilárd alapjával kezdődik. — Mint ki a' zsiványokkal vigan lakmározván, csak midőn haza tér, akkor veszi észre, hogy a' magáéból 's igy a' maga rovására vigadott: hasonlóképen csak a' magok' rovására 's rövidségére szívták időnap előtt a' haza' zsirját az ollyan hazafiak, kik a' közjóra semmit sem áldozván, egyedül saját családjokat akarják gazdagságba és jóllétbe helyezni. A' közjóban minden becsületes, szorgalmatos embernek nyitva az ut istenesen meggazdagúlásra, holott közjó nélkül csak az égbekiáltó vétek tud meggazdagodni. Vérzik a' becsületes ember' szive, olly hazában lakni, mellyben az uzsorás csak embertársai' romlásán épiti calculusát, 's mellyben a' gazdag búzakereskedő csak a' köz éhhelhalás' idejében, a' nyomorult dolgozó sokaságnak utolsó fillérjével töltheti

erszényét. Hát már egy egész ország nem tudna tisztességesb és istenesb utat szabni a' pénzkeresésre?

Udvardy János.

(Vége következik.)

A' szőlőtőkének magbóli növesztéséről.*)

Ballus Páltól.

Ha meggondoljuk, hogy a' szőlőmag könnyen csirázásba jő, mivel olly helyeken, hol a' kertben a' törköly elhányatik, mindjárt az első évben százával bujnak ki a' szőlőcsemeték; 's hogy még a' smyrnai nagy mazsolának, melly tésztába használtatik, magvaiból is, egy kis szorgalommal ültetvén el, olly szőlőnövények termesztettek, mellyek a' szabadon, födetlenül és gondviselés nélkül, még az $18^{29}/_{30}$-diki kemény telet is sértetlenül kiállották: könnyen azon hiedelemre csábittathatnánk, hogy semmi sem könnyebb, mint a' szőlőváltozatokat ujabb ezerekkel szaporítani. Ennek azonban ellenmond azok' tapasztalása, kik szabad vidéken egy uj szőlőfaj' növesztésével foglalatoskodtak. Mert a' milly hamar kibujnak a' magból a' szőlőnövények, épen olly lassan erősödnek meg a' gyümölcsözésre; a' mi, véleményem szerint, minden vad gyümölcsfánál többé kevesbbé igy van.

Hat év előtt őszkor szabad vidéken ugyanegy időben ültettem el egy 7000 □ ölnyi nagyságú 's legalább 50 — 60 különféle szőlőfajjal ellátott hegyről és egyszersmind a' fűszeres boltokban árultatni szokott nagy mazsolákból magokat; mindkettő kihajtott majd egy időben a' legközelbi tavaszkor, mindenik nemből átülteték a' következett évben ott helyben körülbelől tizenkettőt jó kerti földbe; 's illy hoszú idő után azidén hozott végre egyetlenegy, belföldi magról növesztett tőke egy fürtöcskét, mellyről, minthogy első gyümölcs, jövendő jóságára és jelességére nem lehet következést huzni.

Hogy a' szőlőtőkének az ápolásra és mesterséges segélynyujtásra leginkább szüksége van, senki sem tagadandja, a' ki tudja, hogy a' vadszőlő — *vitis vinifera* — melly Pozsony' tájékán is ápolás és gondviselés nélkül rendkivüli tetemességre jut és a' legnagyobb fák' tetejéig felhat, csak apró, savanyús, kékvörös szemeket terem; hogy az abbahagyott, azaz már nem müvelt szőlőhegyeken a' legjobb fajok is évről évre kisebb, a' müveltekkel sem iz' sem nagyság' tekintetében épen nem mérkőzhető szemeket hoznak; hogy még a' legjobb fajú bujtványok is sokkal később kezdenek hajtani 's hamarább tönkre jutnak, ha a' második vagy harmadik évben nem homlíttatnak.

Ez és hasonló észrevételek azt sejtetik velem, hogy czélomat uj fajok' létrehozásában bizonyosan előbb elérendettem, ha az egyes venyigéket homlítottam 's igy azokat mesterség' segitsége által előbb önállókká tettem volna. Mit értek homlítás alatt, látható részint az itteni szőlőmüvelésről *André*' gazdasági ujságainak 1817 — 18-dik évi folyamatában általam adott bő leirásából, melly „Pozsony és vidéke" czímű német munkámban is kinyomatott, részint annak *Schams* barátom' „Magyarország' szőlőmüvelése" munkájában közlött kivonatából. De minthogy meg akarék győződni, mennyi időt kiván egy magból növesztett, nem nemesített szőlőtőke természetes uton tökéletes kifejlésére, ez okból ezen különben czélszerű módot használnom nem lehete. Egyébiránt valljon minden nem-nemesített szőlőtőke illy későn fejlik e ki a' terméshozásig, vagy tán csak néhány faj illy makacs; vagy nem mutatkoznának e más körülmények közt tán kedvezőbb eredmények? nem merem elhatározni. De föltevén, hogy hoszú vagy rövid — melegház' segedelmével a' legrövidebb — uton illy uj szőlőfajok létre hozatnának: kétlem mégis, hogy azokat a' kertmüvelés' ápolására fenálló egyesület, tekintet nélkül a' helyre 's egyéb körülményekre, föltétlenül méltánylaná, és pedig tapasztalásból merített okokból. Tudomás szerint ugyanazon szőlőfaj, gyakran fél mérföldnyi távolságban 's a' hegyhajlás' különböző szögében vagy különböző földben, más meg más termesztményt ad. — Hadd világosítsa fel példa a' dolgot. Sz. Györgyön, Pozsonytól félmérföldnyire, bizonyos szőlőfajból (mellynek neve Pozsonyban *Zapfler*) kedvező években, midőn a' szemek mazsola alakúvá lesznek, olly jó bor készíttetik, melly sz. györgyi aszúbor név alatt a' külföldön, kivált Sziléziában már 200 év óta érdemlett hirben áll, mig ugyanazon faj Pozsonyban csak savanyú, legfölebb középszerű asztali bort ad. Ugyanazon fajból, mellynek aszú szemeiből a' Hegyalján a' nemes tokaji készíttetik, több mint 40 év előtt sok ezer bujtványokat ültettek el Ukrániában az orosz kormány' költségén, de tokaji aszúbort mégsem termeszthettek. — Hasonlót próbált Pozsony' közelében az ausztriai határszélen T. gróf, 's csak közönséges bort nyert, mig ugyanazon kertben a' valódi burgundi venyigékből nevelt szőlőtőkék a' burgundi bornak nem sokat engedő derék italt adnak. — Illy példákat még nagyobb számmal felhozni nem volna nehéz; de e' kevés is csak annak megmutatására szolgáljon: hogy a' szőlőfajok' létrehozása a' szőlőmüvelést föltétlenül elő nem mozdítja, ha egyuttal próbák által ki nem eszközöltetik, milly helybeli körülményekben lehet ezt vagy amazt haszonnal ültetni és müvelni. Mert valamint egy ember sincs egészen haszonvehetetlen, ha azon helyre állíttatik, melly személyiségével és erejével megegyez; ellenben maga a' virágok' királynéja, a' rózsa, csak dudvának tekintendő, ha a' lóhervetésen teng: ugy egy szőlőfaj sem egészen rosz, ha a' föld és éghajlat által vele egyező helyre ültettetik és czélszerűleg ápoltatik. 'S ez okból tanácsosabb, jó szőlőfajok' magvaiból uj fajokat hozni létre, mint valamelly melegebb éghajlatból hidegebbe, gyakran 50 mérföldnyi távolságra, a' venyigéket vagy bujtványokat hordatni. Ennélfogva nagyon is rosz neven veszem azon tudós iróktól, kik ujabb időkben a' szőlőmüvelésről irtak, hogy a' szőlőfajok' felszámlálásakor e' vagy ama' felett olly irgalom nélkül pálczát törtek.

Ha a' szőlőből csupán köz italra, nem pedig nagy asztalokra való bort akarunk termeszteni: egy faj sem föltétlenül rosz, következőleg az uj fajok' termesztése nem felesleges.

Ez eltérő véleménynek ugyan mindazok ellenmondanak, kik irományaikban csak egyes, mint egészen kitünő fajok' termesztését ajánlják, sőt — mint *Schams* barátom — épen minden fajt különösen akarnak sajtoltatni 's a' belőle nyert mustot egészen külön kezeltetni. Bátorkodom ez eltérő nézetemet következő észrevételek által támogatni. A' bor, legyen bár csekélyebb vagy nemesebb fajú, nem egyszerű anyag, hanem több, a' bort alkotó egyszerű vegyrészekből van összetéve, 's a' jobbik az, mellyben minden részeinek lehető egyenlő vegyülete van meg; valamint az a' legjobb, mellyben csak a' bort alkotó legnemesebb részek, mint czukoranyag és borszesz, összeegyezőleg uralkodnak. Ez anyagok' képzése és kifejlése a' szemekben nem lehet minden fajoknál egy és ugyanaz, egyiknél a' czukor-, másiknál a' nyálka- 's harmadiknál még más valamelly anyag uralkodván 's a' többinek rovására kifejlődvén.

Csak a' szőlőmüvelésre különösen kedvező időjáráskor, minőt vidékünkön a' 19-dik században csak 4-szer, 1808, 11, 22, és

---

*) A' szőlőmüvelés egyik főága levén honi gazdaságunknak, a' jelen értekezést, mellynek t. szerzője mint jeles borosgazda több illynemű munkái által már rég elhiresült, közlésre méltónak tartottuk, annyival inkább, mivel az a' külföldön is illő méltatást nyere. (L. Verhandlungen des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in den königlich preussischen Staaten. XXIV. Lieferung. Berlin 1836. 31 — 36. l.) *A' szerk.*

27-ben *) értünk, ezen anyagok egyiránt és tökéletesen fejlődhetnek ki minden egyes szemekben, 's ekkor derék bort lehet egyes szőlőfajokból is termeszteni. Hogy a' tokaji, ménesi és sz. györgyi aszúborok csak egyes és igen kevés szőlőfajokból készíttetnek, ez azon állításommal: „hogy a' jó borhoz, általában, a' különféle szőlőfajok inkább használhatók, mint egyesek," épen nem ellenkezik, minthogy ezen aszúborok' készítéséhez, mi tudomás szerint nem minden évben történik, csak azon teljes érettségökben összefonnyadt aszú szemek használtatnak, mellyekben a' bort alkotó minden anyag' vegytani (chemiai) kifejlési folyamatja tökéletesen végh ez ment. Egyes szőlőfajokbóli mustokkal tett próbák épen nem voltak olly kedvező eredményüek, mint a' szőlő' jósága után várni lehetett, minthogy az illy bor vagy mindjárt idősülése után roszabb, vagy legalább nem lett jobb, mint más bor, vagy idővel nem maradt meg jóságában olly soká, mint a' vegyített szőlőfajokbóli bor, 's többnyire nyúlóssá lett. E' mellett azonban fölteszem, hogy olly évek' boráról van szó, mellyek nem tartoznak egészen a' jelesek közzé, 's a' millyen tudomás szerint annyi van, hogy az elsőbbiekhez olly arányban állnak, mint 8 az 1-hez. — Egyébiránt nem tagadhatni, hogy a' föld' és fekvés' viszonyai, a' kereskedés' 's árulás' kivánatai egyetlen vagy igen kevés szőlőfajok' termesztését is kivánatossá, sőt szükségessé tehetik. Tudomás szerint a' zöld muskotály, mellynek gyümölcse kedves izű, legalább Pozsonyban, olly bort ad, melly azon egyébkint nem megvetendő tulajdonsága mellett, hogy korábban érik és lesz ihatóvá, hamar megnyúlósodik, 's e' miatt csekély tartóssággal bir; 's mégsem iparkodnak itteni szőlőmüvelőink semmin inkább, mint e' fajokat ültetgetni 's a' végtelenségig gyarapítni; mert egy sem jutalmazza meg olly gazdagon, mint ez, a' szőlőmüvelésre fordított költségeket és fáradságot, részint nagy termékenysége miatt, részint pedig azon körülménynél fogva, hogy a' belőle készített bor korábban 's már 2-dik évében iható, 's ez okból a' későbben érő ausztriai savanyú borrokkal haszonnal keverhető. De a' mi itt 's illy körülmények közt haszonnal történik, már fél mérföldnyi távolságra, péld. Récsén, világos kárvallással lehetne összekötve azon oknál fogva, mert az ottani kövecses földben a' zöld muskotály' termékenysége nem áll olly jó lábon, 's a' többi szőlőfajok' mellőzésével, következőleg a' bor' minőségének feláldozásával, a' szaporaság' rovására, az ottani borok' régi hitele is elenyésznék 's igy áruk is csökkenne.

* * *

Jegyzetek a' fentebbi közleményre.

Mit a' közlő ur a' bornak magróli termesztéséről mond, igen helyes; mert mihelyt valamelly csak gyönge gyökértőkével biró magnövény mindjárt 2-dik évében olly helyre hozatik, melly nem bővelkedik kerti földdel, 's nyáron gyakorta kiszárad — mint ez a' szőlőhegyeken történni szokott — 's igy a' gyönge gyökerek összefonnyadnak, a' tőke csak silányul növekedhetik 's kedvező eredményeket nem adhat, mint ezt *Ballus* ur is megmutatta. Nem látjuk azonban szükségesnek, egyik tulzásból a' másikba lépni 's a' magnövényeket azonnal melegházban növeszteni; illy módon épen olly kevessé lehetne mint a' szőlőhegyen, az 1 éves növényekből erős venyigéket és tökéletes fürtöket nevelni. — Ha uj szőlőfajokat magról akarunk növeszteni, akkor iparkodásunk a' magnövény' első életéveiben különösen oda járul, hogy annak gyökértőkéjét a' lehető legerősebben kiképezzük, hogy igy jövendő helyén elég tehetséggel birjon, erős gyökereket ereszteni a' föld' mélyébe, hol a' földszinen tartósan uralkodó szárazság sem tehet neki tetemes kárt. — Legkönnyebben elérni ezt, ha a' magnövények az első évben melegágyban növesztetnek 's őszig abban ápoltatnak, télen által fagytól ment helyre ültettetnek 's tavaszkor jól müvelt kerti ágyakba helyeztetnek. Itt maradnak bevégzett 3-dik évőkig, midőn aztán veszedelem nélkül a' szőlőmüvelés' szabályai szerint bármelly tetsző napsütött (nem hideg) helyre áttétethetnek. — Már 5-dik évben számolhatni középszerű 's a' 6-dikban jó szüretre; legalább ugy történt Berlinben a' följegyzett müvelés mellett, melly szerint sz. lőrinczi, koraérő lipcsei és kék malvasiai szőlőknek egy szabadon álló falon felfutó 5 — 6 éves magnövényei' majd minden darabjáról 12 — 16 legtökéletesb fürtök szedettek. — Tökéletesen megegyezünk Ballus ur' nézeteivel, mellyek szerint ugyanazon szőlőfaj különféle helyeken gyakran annyira elütő becsüvé lesz. — Itt nem csak a' föld alsóbb rétegeivel együtt 's a' napsütött, magas fekvés munkál; hanem a' nyugat és éjszak elleni védelem, nyilt rés a' meleg lapályok és völgyek felé, ugy hogy a' hideg légfolyamok kizáratnak 's a' szőlők' helyére csak a' melegek érnek; a' közel levő szirtek a' nap' folytában felfogott meleget éjjel kibocsátják, a' fehér falak a' napsugárokat visszaverik, a' földben levő mész a' föld' munkálatát emeli; források és esővizek' előmozdítják ugyan a' venyigék' növését, de a' szőlőszemek' borszesz-tartalmát kevesbítik. — Mind ez többé kevesbbé haszonhajtólag vagy károsan hathat e' vagy ama' szőlőfajra: azokból tehát, hogy valamelly faj felől itélhessünk, azt minden esetre különféle helyeken meg kell próbálni 's minden fen kitűzött körülmény iránt tekintettel lenni.

*) E' közlemény 1833-ban iratván, nem említtethetek benne az 1834-dik esztendő.

E l e g y.

Basilio *Garcia*, carlospárti spanyol vezér, mint közkatona kezdette el hadi pályáját; 1811dik évben hadnaggyá 's 1812ben a' castallai ütközet után Valenciában első segédtisztté lön „Corona" nevű ezrednél; testi ereje 's durva charactere voltak, mik őt ajánlák. Együtt táborozott Morilloval Amerikában, 's 1824ben mint ezredes tért vissza; ekkor san-lucari parancsnokká tették; de hivatali kárpotlást nem nyerhetvén, csakhamar lekőszönt 's vissza akart vonulni szülőföldjére, Ó-Castiliába. Azonban Madridba ment, 1828ban segovai parancsnokká, 's aztán Logrono kerület' katonai kormányzójává neveztetett, hol don *Carlos*' részére nyilatkozván, egy bandát alkota. Basilio Garcia 57 esztendős, magas és erős, nyers és tudatlan 's legkisebb megfontolási tehetséggel sem bir; se' nem szerettetik, se' nem tiszteltetik.

Korunk' hires nőiróinak egyike, *Schopenhauer* Janka (Johanna) f. é. april. 17ke' éjén hirtelen, de csendes halállal mult ki Jénában leánya' karjai között. Született 1770. Danzingban. Minden munkái 24 kötetben jelentek meg 1831. Ő azokat lelki barátja *Fernow*' életével kezdé meg (Tübingen 1810), mellynek irására a' Cotta-könyvkereskedés által biratott. Ismeretesek angol-, skót- és francziaországi, ugyszinte rajnamelléki 's németalföldi utleirásai, de leginkább „Gabriele" czímű munkája.

A' részvénytársaságok feletti biztosság által meghatározott áttekintés szerint jelenleg Francziaországban 1039 illyen társaság van, 1008 millió tőkepénzzel $1^1/_2$ millió részvényekben.

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.

37. szám. Majus' 7.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Viszonválaszok

a' *Századunk*' 29. számában *Korunk* czikkelyre adatott *Válaszra*.

I.

A' *Századunk*' 29dik számában „Válasz a' Századunkban *Korunk* czím alatt találtató czikkelyre" felirattal egy értekezést olvasok, melly sajátképen semmi „válasz"-t, hanem egy igen alaptalan vádat foglal magában, azt t. i., mintha én a' vitatkozásoknak ellensége 's üldözője volnék, vagy épen félnék tőlök. Egyszersmind azonban némelly kedvencz ideáit fejti ki a' szerző, mellyek inkább *tettleg* bizonyítják nézeteim' helyességét, hogysem azokat legkisebb részben is megczáfolnák. — Csupán azon okból, nehogy a' Válasz' tisztelt irójának újolag alkalmat adjak, engem a' viták' ellenségének nyilatkoztatni, jónak tartom itt, mindenek előtt vitatott értekezésem' értelmét és tartalmát röviden ismételni. Veleje ez: „Édes jó hazámfiai, ti, kik a' kifejlésnek, előhaladásnak 's javítások utáni vágyásnak és törekvésnek korszakában éltek, ime lássátok itt e' kornak egy képét, mint az nem csak itt Magyarországban, hanem szinte az egész müvelt világban mutatkozik; lássátok a' kérdéseket, mellyek körül a' viták leginkább forognak; ne resteljétek az okokat is vizsgálatra venni, mellyek e' vitákat, e' küzdést annyira feltüzesítik: 's akkor, reménylem, meg fogtok győződni, hogy az e' kérdések feletti viták, ha *okkal-móddal* történnek, épen nem ártalmasok, sőt tanulságosak és hasznosok; ne kárhoztassátok eleve a' lángbuzgalmától könnyen elragadtatható fiatalságot; ellenben őrizkedjetek az önző czéluaktól, szenvedélyektől, pártdühtől; távozzatok és féljetek a' lázítóktól, 's vessétek meg a' gyáva árulót. Magatok' 's embertársaitok' javát előmozdítani akarván, legyetek vigyázók 's ovatosok az eszközök' megválasztásában. — Ha mindezekben e' mi korunkra ismértetek, mi könnyen megtörténik, ha szokott körötökön valamivel túl pillantotok, akkor lássátok, ha valljon ezen kor egészen új e, vagy talán hozzá hasonlót többet 's több helyen mutatnak a' történetek; a' midőn ugy fogjátok találni, hogy illyen forrás- és fejléskorok már többször fordultak elő, de hogy a' vallás és a' törvények csaknem mindig jó véget és irányt adtak azoknak; következésképp, honosim, tiszteljük a' vallást, a' törvényt és a' kormányt, melly mind a' kettőt védi; kiváltképen pedig mi magyarok tegyük ezt, kik törvényeinket magunk alkotjuk 's kik a' vallásnak és kormánynak minden időben olly sokat köszönünk. Legyünk türelmesek, mérsékeltek, egyezkedők, és hajoljunk meg a' rendnek, hogy egykor utóink korunkról mondhassák: az egy viharos, a' vitáknak és fejtegetéseknek kora volt, de épen nem üres vagy elveszett kor, mivel a' polgári jóllétet 's boldogságot felvirulni segítette." Valljon hol van ezekben legkisebb nyoma is annak, mintha a' vitatkozásokat gyülölném, kárhoztatnám, vagy épen félnék tőlök? hol van itt egyoldalúság vagy nagyítás? holott értekezésem' végén magam mondom: „engedjük meg kinekkinek, hogy nézeteit szerényen 's kimélettel előadhassa"; hol és mikép tehetné ezt, hanemha a' vitatkozások' mérték- és törvényszerűleg szabad útján? — Valljon a' „vélemény" hazánkban áru 's kereskedési czikkelye, valljon egyik vagy másik politicai hitvallás egyszersmind modus acquirendi e, 's mellyik hoz kövérebb kamatokat? azt én valóban mindeddig nem vettem fontolóra, 's mind magamat mind honfitársaimat többre becsülöm, hogysem azt kiszámolnám. — „A' szabadság, ugymond a' Válasz' irója, nem a' törvény' jótéte, hanem a' természet' ajándéka." Ha a' V. i. „Korunk" czikkelyemet figyelmetesen olvasá, akkor a' szabadság' különböző felosztásait ott láthatta 's egyszersmind megtanulhatta volna, mellyik szabadságot lehet és kell a' természet' ajándékának tekinteni. Illyen szabadsággal élnek a' lég' madarai 's a' rengeteg' őzei; de szintillyen szabadsággal élnek a' keselyűk 's a' farkasok is, mellyek őket széttéphetik. A' ki tehát ezen állapotot szereti 's inkább emberevők mint polgárisodott 's müvelt emberek között kiván élni, az bizvást elmondhatja, hogy „a' rend nyűg, 's a' törvény szükséges rosz." De én akarom hinni, hogy itt a' Válasz' irója csupán a' *fenyítő* törvényeket értette. —

Különösen gyülöletesek a' Válasz' irója előtt e' szavaim: „a' régi, jó jogok . . . 'stb."; 's kérdezi, valljon azért tartom e azokat jóknak, mivel régiek, vagy mivel *nekem* tetszenek? Könnyű volna, e' kérdést megfordítva ő hozzá intéznem; de akkor én is, ugy mint ő, felelet helyett kérdeznék: azértis egyenesen felelek 's azt mondom, hogy e' jogokat régieknek nevezem, mivel csakugyan azok, 's jóknak, mivel, ha jók nem volnának, alig lehettek volna olly régiek. Ha *nekem* tetszenek e? némellyek *igen*, némellyek *nem;* mint ez általában igen viszonyszerű. Azon jog, miszerint életemet védelmezhetem 's pénzemet adósaimtól visszakivánhatom, nekem, igenis, jó jogok, bárha talán ellenfeleimnek nem azok; szintugy azon jog, miszerint szomszédom' erdejében vadászhatok, nekem, igenis, jó, de szomszédomnak aligha jó, kivált ha nekem nincs erdőm, mellyben ő vadászhasson.

Azon állítása a' Válasz' irójának, miszerint ő „azt hiszi, hogy némelly országokat a' fogalmakból és szenvedélyekből eredett hibás lépések, de nem a' fogalmakból és szenvedélyekből származott vitatkozások juttattak tönkre", körülbelől annyit tesz, mintha mondanám: nem a' puskapor, melly a' golyóbist kiüzte, hanem *csak* a' golyóbis sértett vagy ölt meg. — Ezen állítását az irónak 's minden ehhez hasonlót, például: „legyen a' vitatkozások' rugója önhaszon, legyenek szenvedélyek, legyen bármi egyéb: hadd beszéljen kiki, a' mit akar, csak ne sértsen senkit . . ." más szóval: hadd szóljon akárki, okos és bolond, józan és őrült, az igazság majd ki fog tetszeni . . . én a' közönség' ítéletére hagyom;

mert, mint a' Válasz' irója mondja, „természettől van az emberben ösztön az *igazság*' kinyomozására," 's nyugodtan elvárom, mig azt, „mit mosolyogva olvasott a' világ 's czáfolatra sem tartott érdemesnek," senkinek sem jutand többé eszébe, kétségbe vonni.

— *mb.* —

II.

Nem volt még e' lapokba felvéve olly értekezés, melly akár ál-okoskodásra, akár az abban kimondott elvre nézve, alkotmányszerű embernek, 's azért igaz hazafinak, figyelmét nagyobb mértékben gerjesztette volna, mint „Korunk" czím alatt találtató czikkelyre a' „Válasz": — bizonyára csak azért felvéve, hogy a' szép szavak, az ál-okoskodás — a' korszellemi szónokoknak általányos tulajdoni — arról levonatván, a' czélzat palástolatlan álljon. — Tekintsük azért az e' tárgybani előadást szakaszról szakaszra, *nem egy oldalról, hanem természetesen 's elfogultság nélkül.*

Az önhaszonkeresés' vádját a' szabadelműekről*) az alkotmányszerintiekre terelni igyekszik a' *Válasz*' irója; azonban épen „az önhaszon" — mind moraliter, mind materialiter véve — „rugója a' szabadelműeknek, vagyis az ujítások', a' szabadság' 's egyenlőség' embereinek." — Mert mi egyéb a' szabadelműség, mint olly gondolkozás', olly szólás', olly — ha lehet, — cselekvés' módja, melly sem élő törvény, sem fenálló rend, sem kormányzó hatalom által korlátoltatni nem szeret? És ezért épen ellenkező az alkotmányszerűséggel. — Maga a' *Válasz*' irója sem tagadja ezt, midőn a' 229. lapon igy szól: „Ha valakinek fő-nézete a' szabadság: annak természetesen terhére válik minden hatalom; mert minden hatalom korlátozza a' szabadságot". — Tovább: „Ha valakinek terhére válik a' hatalom: ismét természetes, hogy nem igen nagy sympathiával viseltetik az iránt is, ki talán eszköze annak". — Még is: „Áll ez a' rendről is: a' rend is, érdeklő értelemben véve, korlátja a' szabadságnak; azt is csak tűri, jóllehet kénytelen, a' szabadságot szomjuzó ember 'stb." — Mi természetesebb már, mint hogy a' szabadelmű ember igyekezettel, szóval és cselekedettel magát a' teher és kénytelen' türt korlátoztatástól felszabadítani törekedjék? Nem rugója e tehát a' szabadelműnek a' moralis önhaszon? — De rugója még a' materialis önhaszon is; mert jól tudja, hogy a' zavarban könnyű halászni, és a' mit törvény, rend 's alkotmányos hatalom kormányozta időszakban elnyerni nem lehet, arra sokszor a' zavar nyithat utat; jól tudja, hogy polgárháború, országlásformai változás' és szabad társaság' kivivása' alkalmával számtalanok legnagyobb hivatalt, gazdagságot nyertek: **) jól tudja tehát, hogy illy módon veszteni keveset — mert leginkább vagyontalanok a' szabadság' 's egyenlőség' emberei — de nyerni, habár ezer meg ezer ártatlan polgár' vérébe kerül is, mindent lehet. — Nem rugója e tehát a' szabadelműnek az önhaszon még materialiter véve is? —

„Nem áll" ugyan „az, hogy valamelly vitató' véleményének a' közönség azonnal vakon hódoljon;" de áll ám az, hogy ha a' vélemény az emberszeretet', emberiség', kivált szabadság' 's egyenlőség' kecsegtető szine alatt ékesenszólással párosítva adatik elő, illy előadásnak a' közönség, a' néptömeg, melly az ál-okoskodást, a' szónoki szemfényvesztést megfogni, megitélni nem képes, vakon is hódoljon. Mert habár az elmélkedéshez szokott ember ösztönt érez is az igazság' kinyomozására: a' közönség, a' néptömeg, melly nagyobb részben tanulatlan, nem sokat szokta vizsgálni okait az előadásnak; mivel természettől van az emberben ösztön arra, hogy a' mi neki kedvezőnek látszik, annak vakon is hódoljon. — Nem ok nélkül tart tehát a' *Korunk*' szerzője attól, hogy a' szabadság' 's egyenlőség embere „veszedelmes elveket hinthet el a' közönség közt, mellyeken, minthogy kecsegtetők, olly mohón kap a' nép, hogy az ellen-felszólamlók előtt füleit bedugva az ellenkezőről meggyőződni nem is akar." Ezt nem csak vármegyei, hanem még országgyülési vitatások is igazolják. — És valljon nem veszedelmesek e azon elvek, mellyek minden hatalmat mint terhet, annak segédeszközeit mint ellenséget, a' rendet mint kénytelenségből türt korlátot bélyegzik? —

Épen nem „érdektelen az is: olly férjfiaktól származnak e a' viták, kik lelki tehetségek mellett gyakorlati ismeretekkel 's elegendő nyugalommal," megfontoló tehetséggel „birnak, vagy pedig ábrándos, kevés tapasztalással biró emberek által vezettetnek e?" Mert habár az elmebéli tehetséget az ifjuságtól megtagadni nem lehet is; de „a' tapasztalás' hiányát természetének élénksége" még koránsem pótolja, és „a' minden szép és jó iránti heves részvét 's készség" az ifjuságnak még nem tagadhatatlan tulajdonsága. Épen ezért *kell tekinteni, ki által vitattatik valami*; mert igen sokszor az: mi, és hogyan vitattatik, a' lelki tehetségek mellett, az életkornak egyenes következése.

Ha „a' viták, bármilly ösztönből, bárkitől, bármikint eredjenek, minden esetre felvilágosítanák az elmét, irtanák a' balitéleteket, igazítanák a' tévedéseket", ugy igenis „károsak nem lehetnének"; de ha a' szabadság' 's egyenlőség' embereitől, kiknek a' törvény, rend, hatalom természetes ellenségök, származnak; ha „a' törekvésnek illy határozott irányt tűznek ki", akkor azt, hogy károsak nem lehetnek, állítani képtelenség. — Azért, habár igazsága van is a' *Válasz*' irójának abban, hogy „a' viták veszedelmesek, ha pártdühöngéssé fajulnak"; de azt, hogy „csak ezen esetben lehetnek veszedelmesek", megengedni nem lehet, kivált midőn a' „Válasz" irója maga is megisméri, hogy veszedelmesek akkor is, ha „vakmerő és önző czélok' eszközeiül a' tömegek' elcsábítására 's felingerlésére használtatnak." Már pedig nem csak akkor használtatnak illy veszedelmes czélzatokra, midőn közvetetlenül 's egyenesen elcsábításra, felingerlésre használtatnak; hanem még akkor is, midőn általok a' földesur és jobbágy, a' kormány és ország, 's a' nemzet' külön osztályai közt a' megelégedetlenség', a' bizodalmatlanság' magva elhintetik, élesztetik, táplálatik. Lehet e pedig egyebet várni azoktól, kiknek — a' *Válasz*' irójának nyilványos politicai hitvallása szerint — „a' törvény, a' hatalom természetesen terhökre van"; kiknek „a' rendet csak kénytelenségből kell türniek?" — Hogy azonban mindezen természetes ösztönök, irányzatok mellett is a' viták még pártdühöngéssé nem fajulhattak, azt az ország' ébren álló kormányának, a' szomszéd fejedelmek' szerencsés egyetértésének, 's a' néptömeg' annyi 's egymással annyira ellenkező eredet- 's vallás-elemekből szerkezetének, nem pedig a' szabadság' 's egyenlőség' emberei' mérséklettségének lehet köszönni. Azért valahol ezek' törekvése nem sikerül, ott az bizonyára nem az akaratból, hanem — erős kormány' ellenében — a' tehetség' fogyatkozásából ered. Ugyde, mond a' *Válasz* irója, „ha szülnének is ezek olly iszonyú jeleneteket, 's ha épen annyira fenyegetnék a' köz csendet, bátorságot: akkor, igenis, a' vallás', a' törvények' szigorú alkalmazása csillapítsa a' dagadó folyamot; a' kormányokat illeti, igenis, ezen hatalmas fék' kezelése 's védelme." — Ugyan ugy e? — Talán a' gyujtogatást sem kellene eltiltani; mert hiszen azért vannak az oltók, hogy a' tüzet csillapítsák? — De mindezeknél merészebbek, veszedelmesebbek a' *Válasz*' irójának következő so-

*) Ezen értekezésben a' szabadelmüek nem a' szónak nemesb értelmében vétetnek, hanem ellentétben az alkotmányszerüekkel.

A' szerk.

**) *Mendez* zsidó mezitláb jött a' cadixi táborba, 's mint *Mendizabal* fő hivatalra 's milliókra tett szert.

rai, mellyekben az ország-kormányt alattomosan ugyan, de mérgesen vagdalja: „Sikerül is ez bizonyosan a' kormánynak, ha — mint a' szerző is említi — bölcseség, igazság, mérséklet és — mit a' szerző kihagyott — törvényszerűség bélyegzi azt; mert a' — kivált törvénytelenűl használt — anyagi erő elnyom ugyan, de nem győz," 'stb.

„Korunkban" — igy szól tovább a' *Válasz*' irója — „a' szabadságot és egyenlőséget tűzi ki zászlóul a' vitatók' nagy része." — Polgári társaságban csak egynemű szabadság lehet, és ez a' törvényszerinti szabadság: 's azért „minden jóra való embernek" csak ezen szabadság lehet „kedves, drága és szent," igen különböző attól, mellyet nem a' polgári alkotmány ad, hanem a' szabadság' 's egyenlőség' emberei — mint magoknak czélul kitűzöttet — kivivni akarnak. Azon szabadság valamint törvényben gyökerezett jogunk: ugy azt védelmezni és sértetlenül maradékinkra hagyni törvényes kötelességünk. Azért az alkotmányszerinti ember — és csak ez az igaz hazafi — tiszteli a' törvényt, rendet, hatalmat; mert ezek alapjai, biztosítói törvényszerinti szabadságának. De a' szabadság' 's egyenlőség' embere, ki magának törvény által nem korlátolt természetes szabadságot ábrándoz, mindazokat csak kénytelen tűri; mert mint terhet, mint határtalan szabadsága' korlátját tekinti. Midőn tehát e' türhetetlen terhet lerázni törekszik, kit okozhat mást mint egyedül magát, ha a' törvényes szabadság helyett, mellyet méltó joggal éldelhetett volna, „négy ölnyi hoszaságú 's szélességű terembe zárva, tizenhat négyszeg-ölnyi téren van csak joga mozogni 's föl 's alá járni?" —

Meglehet ugyan, hogy a' szabadelműek közül is sokan megismérik azt, „hogy az emberek' jogainak biztosítása szükségessé tesz egy nyilványos hatalmat," és azért nem mindnyájan kivánnak fejetlenséget; de azért kevesbbé veszedelmes e azon törekvés, melly az országlás-formának, vagy a' nyilványos hatalomnak változtatását tűzte ki czélul? —

Ha az ember egyenesen felnőtt korában jőne is a' világra, még ugy sem lehetne a' határtalan szabadságot természet' ajándékának mondani; annyival kevesbbé, midőn az embernek első lélekzetétől fogva nem a' szabadság, hanem a' függés, a' hatalomalattiság természetes állapotja. — Valamint az első emberpárnál a' függést 's hatalomalattiságot magával hozta a' tőle nem függő alkottatás, ugy általment ez annak maradékira is. — Mivel tehát az ember nem csak ugy mint sok állatok, társaságos, hanem (mivel ott, hol parancsoló 's engedelmeskedő, feljebb- 's alattvaló van, polgári társaság, habár első keletkezésében is, létez) polgár-társaságos teremtmény: a' természet' törvényében is áll azon szabály, melly egyszersmind alapja minden polgári társaságnak: *Omni juri correlata est obligatio ejusdem generis et vicissim.* Azért a' menynyire egynek joga van szabadságát gyakorlani, annyira másnak kötelessége őt annak gyakorlatában nem háborgatni; 's mivel ez kölcsönös: a' szabadsági jog szintugy mint az azt korlátoló kötelesség is kölcsönös. Már pedig a' hol mindkét részről a' szabadság mellett kötelesség is van, ott a' szabadság nem határtalan. — Innen az embernek szabadsága soha sem tökéletes, hanem ahhoz csak ugy 's annyiban van joga, mennyiben azt akár a' természeti, akár az emberi törvény engedi. — De mi is lenne, ha mindjárt természeti állapotban képzelnők is az embereket, ha mindegyik határtalan szabadsággal természeti jogánál fogva élhetne? Nem korlátolná e épen e' határtalan szabadság a' másiknak hasonló szabadságát? — Ezt tehát, mint chimaerát, képzelni sem lehet. — Ha pedig határozott szabadságot tart a' „Válasz'" irója természet' ajándékának: hol vagyon annak határa, a' hol emberi törvény nincs? — Tehát csak egynemű a' szabadság, 's ez nem a' természet' ajándéka, hanem a' törvény' jótéte. — Fölteszem, hogy a „Válasz'" szerzője is, midőn azt mondja: lehet e egy jóra való embernek kedvesebb, drágább, szentebb valami, mint szabadsága? 's ezt az ember' legfőbb földi javának tartja: a' józan, az emberhez illő 's igy törvényes szabadságot érti inkább, mint ama' buta, vad állatokhoz való 's igy határtalan szabadságot, és azért nem lehet nem álmélkodnom, midőn értekezésében olvasom, hogy a' törvény, melly ezen utóbbit rendbe szedi, korlátolja, „szükséges rosz;" holott épen ez a' legfőbb jótétemény, melly egyedül szüli 's tartja fen az emberhez illő szabadságot. — Ha azonban csakugyan rosznak tartaná a' törvényt, emlékezzék meg arról: *Quidquid appetimus, appetimus sub ratione boni, et quidquid aversamur, aversamur sub ratione mali.* Minthogy tehát természetben van gyökerezve, hogy a' mit rosznak tartunk, azt kisebb nagyobb mértékben, de csakugyan utáljuk, gyűlöljük: melly szeretetet, tiszteletet lehetne várni igy a' törvény és azon alapult hatalom 's rend iránt? Ez olly politicai hitvallás volna, mellynél merészebbet e' lapokban fölvétetni nem láttunk! —

Ugy hiszem, midőn a' *Válasz*' irója az egyenlőséget veszi pártfogása alá, nem arra czéloz, hogy hazánkból is szabad köztársaságot alkosson: azért nem az éjszakamerikai statusokra, hanem azon polgár-királyságra — a' *liberté*' 's *egalité*' fészkére — hivatkozom. E' nyughatatlan nemzet — idealja a' szabadelműeknek — általlátván, hogy az egyenlőség, mellyet hirdetett, fen nem állhat: hogy mégis felállított elvét fentartsa, igyekezett azt a' törvényelőtti egyenlőségre terelni; de hogy még ez sem állhat meg, tanubizonysága annak *Berry* herczegné' büntetése. — Mert ugyanis ki olly vak, be nem látni, hogy a' melly büntetést egyik fel sem vesz, az másiknak halállal egyenlő, vagy épen halálos? — Avvagy talán az egyenlőséget azzal kivánná hazánkban létesíteni, hogy a' képviselési jog a' jobbágyokra is kiterjesztessék? Ugyde ez, migcsak monarchico-aristocratica országlás-formánk áll, mint egyenesen ezen elvvel ellenkező, egyáltalában lehetetlen. De különben is, ugy hiszem, tudni fogja, mit tett a' római roppant birodalomban egy pár tribunus plebis; és ebből következtetheti, mit várhatna hazánk egy legio tribunus plebistől. — Avvagy talán egy más nemét találta fel a' szerző az egyenlőségnek, midőn igy szól: „Épen illy tekintetben veszi a' szabadság' embere az egyenlőséget is: ezt mindenkinek csak saját állásához képest tulajdonítja; de azon álláshoz, mellybe a' társaságban álló ember közvetőleg legalább maga helyezte magát." — Ha ez által csupán azon egyenlőséget érti, melly ugyanazon állásbelieket magok közt illeti: akkor ez ugyis létez, és a' szabadság' emberének ezt kivivni nem szükség; ugyde akkor azon kivánság, hogy a' jobbágyok is más állásbeliekkel egyenlően képviselői joggal ruháztassanak fel, épen nem foly az előbocsátott okfőből; ha pedig olly egyenlőséget ért, melly szerint a' jobbágyok is földesuraikkal — nemesekkel, főrendűekkel — egyenlőkép birnának képviselési joggal 's igy olly egyenlőséget, melly állástekintet nélkül a' polgári társaságban élő mindenkivel közös: akkor ebben és szavaiban ellenmondás fekszik; mert midőn azt mondja, hogy „az egyenlőséget mindenkinek csak saját állásához képest tulajdonítja" már megisméri, hogy a' polgári társaságban lévők' állása különböző; hogyan állhat tehát fen ezek közt egyenlőség, ha azt mindenkinek csak saját állásához képest kell tulajdonítani? — „De azon állásához" — ugy mond — „mellybe a' társaságban álló ember közvetőleg legalább maga helyezte magát." Mit ért ezen kikötésen a' szerző? — Illy nézete szerint minő álláspontiaknak tulajdonít ő reájok 's földesuraikra nézve nagyobb egyenlőséget; azoknak e, kik szolgálatba állván, vagy más országból itt jobbágyhelyeket népesíteni jövén, magokat önkinti szolgaságra, jobbágyságra vetették, következésképen magok magokat állásukba közvetetlenül helyezték; vagy azoknak, kik eleink' bejövetelekor a' szolgaságot inkább mint a' halált vagy kiköltözést választván, jobbágyi állapotba magok magokat, közvetőleg legalább, helyezték; vagy végre azoknak, kik hadbani gyáva félékenységök, vagy gonosz tetteik miatt erőltetett szolgaságra vettetvén, mint ollyanok még most is jobbágy- vagy zsellérhelyeken vannak, következésképen sem közvetetlenül sem közvetőleg legalább magok magokat állásukba nem helyezték? Melly rendbelieknek kiván tehát a' válaszoló az egyenlőségnel fog-

va képviselői jogot kivivni? avvagy talán mindnyájoknak különbség nélkül? — Mit ért tehát azon, midőn előadván, hogy a' szabadság' embere az egyenlőséget mindenkinek csak saját állásához képest tulajdonítja, hozzá köti: „de azon állásához, mellybe a' társaságban álló ember közvetőleg legalább maga helyezte magát“??? — Hogyan foly ebből a' képviselési jognak kivivása minden különbség nélkül? Vagy ha nem foly: miért van itt ezen kikötés minden ok és következmény nélkül? —

Jó és helyes lehet valamelly intézet egy országlás-formában, egy népnél; de abból — mint ez minap az angol felsőházban is kimondatott — még nem következik, hogy az mindenütt jó 's helyes legyen. — Azért valamint azt, hogy mit a' *Válasz*' irója „bármi czélból is“ vitat, az haszinte más országlás-formával, más nemzet' geniusával összeférő lehet, hazánkban is „előbb-utóbb kivivódik“, meghitten jövendölni nem lehet: ugy viszont nem áll az, hogy „ha valaki hamisat szól, minden következés nélkül hangzik el s bukik véleménye“; mert hányan kapnak az ujításokon, hányan ragadtatnak el az ál-okoskodás, a' szép szavak, a' kecsegtető igéretek által, kik csak akkor ébrednek föl elkábíttatásukból, midőn magokat a' veszedelem' örvényébe sodrottaknak érzik? —

Azért korántsem ok nélkül aggódik a' *Korunk*' szerzője a' szabadelmű vitatások' és a' régi jó jogok 's gyakorlatok elleni kikelések' következményein. — Egyoldalúnak mondja ugyan a' *Válasz*' szerzője azon kívánságot, „hogy a' régi jogok 's gyakorlatok ellen senki se keljen ki“; mert, ugy mond, „valljon hogy állíthatja ezen jogokat 's gyakorlatokat jóknak a' szerző? Azért jók e ezek, mert régiek, vagy mert neki tetszenek? Hátha jobb annak izlése 's itélete, ki ezen jogokat 's gyakorlatokat nem-jóknak vélvén, megváltoztatni vagy eltörleni igyekszik!“ — de midőn ő igy szól, meg nem gondolja, hogy — ha valami — ezen szavai valóban egyoldalúak. — Mert midőn kérdi: „azért jók e ezek, mert régiek, vagy mert neki tetszenek?“ megfelejtkezett, hogy van még más ok is, mellyért azokat jóknak mondhatni; mivel t. i. törvényszerinti uton szereztettek, 's a' törvény által biztosítva vannak; mivel ezek az illetőknek törvényes tulajdonuk, mi minden pallérozott nemzetek előtt szent és sérthetetlen; mivel ezeket fentartani a' nemzet' képviselőinek legszentebb kötelességök: mert arra, hogy a' tulajdonra, kárpótlás nélkül, kezöket tegyék, küldőik által — ha azokat, kiknek illy „régi jó jogaik“ nincsenek, 's más erszényéből szokták bőkezűségöket fitogtatni, kiveszem — fel nem hatalmaztatnak; már pedig a' *Válasz*' szerzője sokszorozva említi, hogy a' törvény alá csak maga vetheti magát; a' törvényeket csak önmaga alkotja, vagy alkottatja az ember. — Azért a' tulajdont, a' régi jó jogokat 's gyakorlatokat utasítás és kárpótlás nélkül nem egyes korszellem' rabja, nem országgyülés *), hanem csak egy nemzeti convent törölheti el. — Egyoldalú azon állítás is: „Hátha jobb annak itélete, a' ki ezen jogokat eltörleni igyekszik?“ mert ennek még más oldala is van, mellyet a' szerző készakarva hallgat el, t. i. „hátha nem jobb?“ — —

Hallgatok „a' szent vallásról“, melly szó a' szabadelműnek szájából igen furcsán hangzik. — A' szabadelműnek tulajdonsága a' szabadságról ábrándozás; teher minden törvény, rend 's hatalom; és ha kénytelenségből azt türnie kell is, de természetes gondolkozása indifferentismushoz, naturalismushoz vonz. — És hol van illyenek közt csak egy, ki vallásos? — Tiszteli ő szóval „az uralkodó széket“; de mivel a' hatalom, melly határtalan szabadságát korlátolja, mivel a' rend, mellyet az fentart, mivel a' törvény, mellynek legfőbb őrje, kénytelen' türt szálka szemében, azt — ha máskép nem árthat — legalább gyülöletessé tenni törekszik. Azért keres a' kormány' minden lépéseiben gáncsot; azért gerjeszt iránta, és segéd-tisztjei iránt a' nép' tömegében bizodalmatlanságot. — Igaz ugyan, hogy a' kormány' tisztjei, mivel emberek lenni meg nem szüntek, hibázhatnak, 's hogy hibájokat felterjeszteni lehet; de ekkor megsértett törvényekre kell ám utalni, 's nem elég, a' nélkül hogy előadni lehessen, mellyik törvény van megsértve, mindenből gravament tenni, vagy épen szülői, rokoni könyekre hivatkozni: hiszen Milfaitért, Sobriért is folytak szülői, rokoni könyek.

Maga megisméri a' *Válasz*' szerzője, hogy „veszedelmesek a' viták, ha a' tömegek' elcsábítására 's felingerlésére használtatnak.“ Tehát csakugyan lehet a' vitákat a' tömegek' elcsábítására 's felingerlésére használni, 's ekkor a' viták veszélyt hozhatnak az országra? Hogyan mondhatja tehát a' szerző értekezése' végén: „hogy némelly országokat a' fogalmakból és szenvedélyekből eredett hibás lépések, de nem a' fogalmakból és szenvedélyekből származott vitatkozások juttattak tönkre;“ nem eredtek e ezen hibás lépések a' veszedelmes fogalmaknak *irással* ugy mint *szóval* történt terjesztéséből? —

Principiis obsta: sero medicina paratur,
Dum mala per longas invaluere moras.

Késmárky Zsigmond.

*) Vannak régi jó jogok, mellyek az 1741: 8. törvényczikkely által még az országgyülési rendelkezés alól is kivétetvék.

Kibérlendő nyári lakás *).

„Nyári lakás? nyár? nyár! Ugyan mi dolog az? Bizony még attól tartok, hogy az épen nem-lény! Nyár? De igen: emlékezem rá, mint egy kedves, de valamennyire homályos visszaemlékezés' édes tárgyára. Tudjuk még körülbelől mindnyájan, mikép az itt volt, olly vidáman, olly világosan, olly napmelegítetten és gyönyörűen, olly szépen kékellőn, valamint most nem-szépen szürkülőn; jóformán emlékezünk még mindnyájan ama' mosolygó virányokra, mellyek most is mosolygók ugyan, de csak gúnymosolygók; mert ama' kies eleven zöldszinű pázsitokon, mesgyéken és lombokon — már elhalt. Minden elmult; minden porrá lett. Általa, a' nyárias erények' ezen egyetlen maradványa által körülvéve, mégis nyári lakást akarunk bérleni? Ám legyen! csak bátran! De legyünk elővigyázók! Illy lakásnak mindenek előtt mindenféle fűtőszerekkel szükség ellátva lennie, 's jó nagy ablakai legyenek, hogy a' csekély komor világosságot felfogják. Keletnek feküdjék, hogy valamikép egy csep napsugárkát se szalasszon el, mert bizony szükséges lesz, a' sovány fényhulladékokat különösen e' végre köszörült üvegeken összegyüjteni, mikint derék szolgálók az esővizet még csepenkint is szokják gyüjtögetni. Ezen és más előgondoskodásokkal merészkedjetek tehát 's költözzetek ki. — De mondom nektek, gondoskodjatok felőle, hogy a' nyári lak téli tanya legyen.

Nyári lakás kerestetik, olvastatott a' homályos előkorban az ujságokban. Most a' még homályosabb jelenkorban illy lakások ugyanazon hirlapokban kiajánltatnak. Ejh, ejh! hogyan lehet ez? Talán bizony, mivel a' kedvelők tünedezni kezdenek? 'S ugyan nem fogjuk e nem sokára olvasni: „Nyár kerestetik: nyár, nyár, maga a' nyár kerestetik?“

A' jelenségek elég gyanusak. A' nyár elkezd későn jőni, ritkán jőni, csak igen rövid időre jőni. A' nyár' látogatási egyre ritkábbak lesznek. Végre biz a' nyár egészen kimarad!

Szép historia! De ne csodálkozzunk rajta; férfiasan elvárhatjuk. Mert valljon nem vagyunk e már előkészítve, sőt begyakorolva reá? Nem maradt e el tőlünk ugyanis már maga a' nyár' előzője is? Hasztalan küldenénk nyomozó leveleket a' hűtelen kikelet után; nagyon messze halad az már; bizonyosan a' délpolusnál tartózkodik. Öreg, nyomorék, kedvetlen levén, szép csöndesen hon marad, nem megy tehát látogatóba többé. Mi természetesb, mint hogy a' követő ollyan mint az előző? Hah! tekintetes nemzetes halandó, mit szólsz erre? Heh? Csínos emlős-állatocska, heh?! De ne búsuljatok! annál hivebb lesz a' nyár' követője 's maga e' követőnek követője ránk nézve; 's majd akkor (természetesen szánon) fölkerekedünk, 's nyári lakást bérlendünk ki.

Tavasz és nyár tehát kimarad: jó, igen jó. Idővel igy lesz a' többi más két időszakkal is. Ez igen érdekes és regényes lenne; 's mégis, mint magunknak, ha akarunk, hizeleghetünk; nem egészen lehetlen. — Addig is béreljünk nyári lakot, vagy tulajdonkép egy nyarat is, vitézül füttetvén. Éljenek az erdők!

*) „Humorist“ Allgemeiner Welt-Kourier 18. sz.

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.

38. szám. Majus' 10.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Erdély' termékeiről, műiparáról és kereskedéséről.

Az ausztriai birodalomnak, terjedtségéhez képest, egy tartománya sem olly gazdag természeti kincsekben, mint Erdély, 's mégis egy sincs e' tekintetben még olly kevéssé ismérve, 's a' szomszéd tartományokkal egy sem áll olly kevés kereskedési viszonyban, mint Erdély. Hegyektől, a' Karpát-láncz' szakadékaitól, környeztetve, Pesttől, Bécstől 's a' dunáni világkereskedéstől jóformán elzártan, csupa olly tartományoknak levén szomszédja, melylyek a' természet' adományaiban hasonlókép szerfelett gazdagok, igen különböző nemzetek által lakatva, mellyek csak lassankint emelkedendnek közös érdekekre, 's mellyek' legnagyobb része egyszerű földmüvelés vagy kényelmes marhatenyésztés mellett nyugton és elégedetten, vagy az olcsó élelemszerek' valamelly kézmű vagy mesterség általi könnyű megkeresésével éldeli napjait, szinte semmi ollyas ösztönnel nem bir, millyenek a' műszorgalmi 's kereskedési világot közönségesen mozgásba hozni szokták. Volt idő, midőn ez máskép volt, midőn az itt lakozó németek (köz néven szászok) *I. Lajos* király alatt Ausztria, Csehország, Dalmatia, Velencze 's Lengyelországgal kereskedést űztek és pedig legnagyobb részint belföldi termékekkel, 's gazdagságokat gyüjtöttek össze, mellyeknek még most is látszanak itt-ott nyomai. A' szászok jelenleg is jóval meghaladják az ország' többi lakóit müvészetben és mesterségekben; de épen annyival hátrább vannak (kevés kivétellel) Ausztria', Csehország', Némethon' 'stb. előhaladásánál, 's inkább e' mint bármelly más körülménynek kell tulajdonítni, hogy még közönséges és az országban szintolly könnyen készithető tárgyak is, p. o. czipők, faholmik és egyebek Pestről vagy Bécsből hozatnak.

Ha egy futólagos pillanatot vetünk azon termékekre, mellyek különösen érdemelnek ez országban figyelmet, mindenek előtt a' baromtartás ötlik szemünkbe; a' szarvasmarha *), juh- és sertéstenyésztés nagy haszonnal üzetik, mig a' lótenyésztés kelletinél inkább elhagyatott. A' kormány ennek bölcs megfontolására az országban egy tulajdon hágató-intézetet alapíta Deésen, évenkint kincstári méneket küld ki az ország külön tájaira 's a' lakosok' előállított kanczáit ingyen hágatja; de mig némelly egyéb ménesekben a' külföldi, nevezetesen az angol utáni vak kapkodás uralkodik, mig a' földmüvelő barmát igen szűken táplálja 's igen korán megerőlteti, a' most olly ritkává lett 's mind a' mellett is igen dicséretes erdélyi telivér nem hozandja be az országnak azon summákat, mellyeket különben a' külföldtől huzhatna. — A' szarvasmarha a' bőrökön kivül is nem csekély kereskedési czikket teszen; nemkülönben a' juhok és kecskék gyapjura, faggyura 's bőrre nézve; az aránylag igen csekély mezei gazdaságokon láthatni a' nemesített juhtenyésztést, mig a' kecskék' sokasága itt-ott a' fiatal erdőségeknek igen ártalmas. Az erdélyi juhnyájakban két fajt lehet megkülönböztetni, mellyek' egyikének hoszú, mélyen lecsüggő, gorombább gyapja van, másikának rövid, kondor, finomabb; ez legnagyobb részint a' külföldre megy, mig amaz a' honi családok közt fonatik és szövetik fel. Minthogy a' szalonna, sertéshus és sertészsír, főleg falukon, a' legszokottabb táplálékszerekhez tartoznak, ez okból a' sertéstartás a' gazdaság' nevezetes részét teszi; azonban nem csekély mennyiség hajtatik be évenkint a' szomszéd fejdelemségekből. Fajd-, nyírtyúkok és császármadarak hideg évszakban gyakran igen messze küldetnek. Halakat nem kis mennyiségben kell behoznia, minthogy a' lakosság' $^3/_5$ részét tevő oláhok' és görögök' böjtjei igen sokat emésztenek meg. — A' méhtartás a' külkereskedés' számára nevezetes mennyiségű mézet és viaszt nyujt; leginkább űzetik Brassó körül 's az ugynevezett mezőségen az ország' éjszaki részén. — A' selyemtenyésztés, mellyre olly sok igen alkalmatos helyek vannak 's mellyet a' kormány maga nem egyszer ajánlott és gyámolított, alig tön valamelly előlépést; sok helyen egész hold termékeny föld használatlanul áll 's a' lakosoknak elég szabad órájok volna, a' könnyű 's egészséges munka után járni. — A' hátszegvölgyi csigák 's a' mindenütt de kivált a' hegytájakon szapora rákok magában az országban emésztetnek föl; ellenben a' nadályok olly kereskedési czikket képeznek, melly az utóbbi években nevezetességre jutott; saját egyesületek utaztatják be az országot, kikerestetik a' vizeket, 's a' fogottakat egyenesen Franczia országba vagy Angliába viszik. — Általán véve a' vadászat csak ritkán és kevés helyeken gyakoroltatik szabályosan; ez okból mind a' belföldi megemésztésre, mind a' kivitelre nézve nagyon kevéssel szolgál; a' medvék', farkasok', rókák', nyulak', zergék', őzek' 'stb. száma olly nagy, hogy a' bőrükből, szőrükből 'stb. bevehetendő nyereség épen nem volna megvetendő.

A' növényország' termékei közt a' tengeri (kukoricza) különös említést érdemel; 1611 óta levén Erdélyben isméretes, termesztése leginkább elterjedt minden táplálati növények közt, 's a' legtöbb lakosoknak, főleg pedig az oláhoknak, legfőbb élelemszerévé lön, ugy hogy évi termékenysége a' többi élelemszerekre nagy befolyással bir. A' tengeri mellett ujabb időben a' burgonya terjedt nagyon el 's kedvelt eledellé, valamint meddő esztendőkben bő kisegitővé lett. Gabona Erdélyből nem vitetik ki 's egy évnek terméketlensége is azonnal fölemészti a' csekély tartalékokat 's a' behozatalt teszi szükségessé, mi eddig egy részben Magyarországból, leginkább azonban Oláh- 's Moldvaországból történt. A' vizutak' hiánya 's a' vitel' drágasága rendkivüli árkülönbséget okoz-

*) Erdélyben gyakran egész csordákban látni a' bivalyokat, mellyeket rendkivül kövér és jóizű tejök 's bőrük miatt becsülnek.

nak az élelemszerekben. — A' káposzta Erdélyben is, mint Magyarországon, igen sok helyen ültetett növény; a' hüvelyes veteméný nagy mennyiségben ültettetik, minthogy az oláh böjtje' idején leginkább ezzel tart. — A' gyümölcstermesztés iránt egyes, privát emberek, valamint iskolai intézetek is faiskolák' telepítése által érdemet szereztek ugyan magoknak, de mind a' mellett eddigelő csak középszerűen is alig gyakoroltatik; ha egyes helyeken, p. o. Segesvár, Szeben, Brassó 's a' katonavidék körül látjuk, milly jól tenyésznek a' legtöbb nemesített gyümölcsök, akaratlanul is hidegségről és restségről kell vádolnunk azon embereket, kiknek nagy és jólfekvő kerteikben, némelly vén almafákat kivéve, alig teng néhány, nyomorúság közt felnőtt veres vagy beszterczei szilvafa. — A' bortermesztés nagy kiterjedésben virágzik, 's többnemű, nem annyira erő mint jóiz által kitünő borokat nyujt, miből azonban még az ország' szüksége sem födöztetik, annál kevesbbé vitethetik ki valami; magában az országban a' bor igen jövedelmes és járatos kereskedési czikket tesz, minthogy az éjszaki 's éjszakkeleti tájaknak nincs bortermesztésök; Magyar-, Oláh- és Moldvaországból is sok bor hozatik be. Még igen nagy számmal vannak szőlőhegyek' számára üres helyek, mellyek csak szorgalmas kezekre várnak. — Lényeges javítás kell a' rétek' és takarmány' müvelésének, mit a' szigorú szükség csakhamar előállítand, ha, mint valószinűleg várhatni, Oláh- és Moldvaország réteit és legelőit az erdélyi marhatenyésztőknek többé át nem engedendi. — Kendert és lent eddig nem vetettek többet, mint a' mennyit elköltöttek, sőt a' len gyakran nyersen 's fonatokban vagy szövetekben bevitetik; melly körülményt az ország' lakosainak már rég figyelembe kellett volna venni. A' dohánytermesztés sem födözi a' belszükségeket, pedig azt kellene hinnünk, hogy legalább ezt kielégithetni, minthogy a' belföldi dohány némi ápolás mellett a' magyarnál nem alábbvaló, mint a' Maros-Vásárhely, Fogaras, Bátiz, Háromszék 'stb. körül termesztett fajok bizonyítják. — Bárha az országnak a' legkülönneműbb növényfajokban*) roppant gazdagsága mellett sok, orvosi és technicai czélokra fordítható sem hiányzik, ezekre mégis kevés ügyelet van, 's nem ritkán Pestről vagy Bécsből hordatják, a' mi közelben megkapható volna; ültetésöknek csak itt-ott láthatni kivételkint nyomait. — Az erdőmüvelés néhány év óta szorgalmasabban üzetik mint ezelőtt; ez ország' erdői a' fák' sokaságára 's szépségére nézve tán a' birodalom' valamennyi erdőit meghaladják; különösen a' határhegyekben az őserdők' méltósága még teljes pompájában csudálható; nagy részint csak ritkán járt ember ezekben, a' fejsze soha sem hasogatta törzsökeiket, 's ezeréves moh közül roppant magasan és vastagon nyulnak ég felé. Valamivel mélyebben azonban már kopognak a' fürészmalmok; deszkák, léczek, zsindelyek 'stb. tutajjal és épületfákkal együtt mennek a' vidékekre Kokel, Maros, Szamos, Olt 'stb. folyamokon. — A' faholmikat, minők Felső-Ausztriában Schwarzwaldon 'stb. készíttetnek, Erdélybe mind behordják; milly nevezetes keresetmódot nyujtana az embereknek, ha legalább a' belföldi szükséget kielégítnék! — Szén csak a' hegyes kerületekben égettetik rendesen 's nagyobb kiterjedségben. — A' gubacs' gyüjtése figyelembe sem vétetik; hasonlókép csekély fáradság fordíttatik a' taplo' készitésére.

Hogy már a' rómaiak a' gazdag ércz- és sóbányák miatt gyarmatosították Erdélyt, tudva van; aranygazdagságban az még mindig az elsők közzé tartozik; a' bányászat 's a' mosás 12 — 16 mázsát adnak évenkint, vagy tán többet is. Az ezüst és ólom mellett említést érdemel műipari tekintetben az évenkint növekedő rézásomány, főkép a' sz.-domokosi bányákban. Nagy terjedségü vasbányák találtatnak Vajda-Hunyad, Vácza 's Toroczkó körül, 's még sok más helyen is lehetne 's hellyel-hellyel gazdag erekre találni; kényeső, horgany (zincum), manganum, piskolcz, egérkő is találtatnak, de nem olly szorgalommal ásatnak. A' földany (tellurium) majd csak egyedül Erdélyben otthonos. A' kén, bárha régebben szorgalmasan ásatott 's igen sok helyen kapható, jelenleg nem müveltetik, a' kőszénnel és gyeptőzeggel együtt, mellyek roppant mennyiségben az országban majd mindenütt találhatók. Graphit van Zoodtban és Mihályváratt, 's edényekre használható ugyan, de irónra nem. Az osdolai hegykristály 's a' porkurai amethyst hiresek nagyságuk és szépségök miatt; gyakran találni chalcedont, karniolt, achatot, közönséges és félopalt, jaspist 'stb. a' hegyfolyamok' gördítményeiben. A' szapora bányavirág bő anyagot nyujt az üveghutáknak. — A' kigyókövet több helyeken törik, különösen pedig nagyon sokat és nagyon finomakat a' Schyllervölgyben; de hiányzik még itt a' feldolgozására megkivántató ügyes kéz, mi a' készitményeknek Erdélyben 's a' szomszéd tartományokban leendő élénk eladhatása' tekintetéből rendkivül jutalmazó lenne. Márvány, gipsz és alabastrom nagy mennyiségben találtatnak, de majd épen nem müveltetnek; az itteni márványt a' rómaiak gyakran használták. A' közönséges mészkő sok és nagy terjedelmű hegyrétegeket képez 's bőven égettetik és szállíttatik ki. A' bazaltrétegek itt-ott az ország' nyugati és déli részein mutatkoznak; a' detunatebeliek mindenek előtt megérdemlik a' geognosia' figyelmét. — Az agyagföldnek az egész országban a' legkülönfélébb fajait kaphatni, de mégis sem a' téglaégetők sem a' fazekasmesterség és kőedénygyárok nincsenek olly állapotban, mellyben a' bőséggel találtató olcsó anyag mellett lehetnének 's lenniök annál inkább kellene, minthogy belőlök Erdélyben és valamennyi szomszéd tartományban igen jutalmazó kereskedés volna reménylhető. —

(Folytatása következik.)

*) Erdélynek egy „Flora"ját már *Baumgarten* J. G. dr. készitette 's Bécsben 1815 kiadta; már ebben is bebizonyulnak a' mondottak, 's némelly növény könnyen el is nézethetett.

A' nemzeti jóllétről.

(Vége.)

Illy nézetekből láthatjuk, hogy van okuk édes hazánkban a' szegényeknek, kiknek száma ellepi a' gazdagokét, politizálni; sőt csudálnunk kell, hogy a' külföld' korszelleme nálunk hevesebben nem munkált, mint más nemzeteknél. — Akármelly veszedelemnek könnyebb elejét venni, mint azt orvosolni. Nem romlott szívű hazafiak tehát és nyughatatlan polgárok, sőt a' legforróbb honi keblek azok, kik nyilványos irásaikkal a' nemzet előtt fellépnek és a' nemzetet szükséges javításokra, intézvényekre 's a' hátralévő veszedelmek' megelőzésére serkentik.

Az *önszeretet* ugyan korszakunkban legkitűnőbben uralkodik, midőn majdnem minden ember csak magáról látszik gondoskodni, 's a' közjótól, köztehertől, mennyire csak lehet, hátrabujni. De az ember mégsem olly elfajult, kőszívű valósággal, mint a' minőnek közönségesen látszik. Nagy részét charactervonásinknak a' körülmények okozzák, mellyek változván, változik egész embernek, sőt egész nemzetnek charactere. Legtöbb ember nem elvből, nem fajultságból rosz, hanem tudatlanságból, könnyelműségből, betyárságból, vagy elcsábíttatásból 'stb., elannyira, hogy józan irások és felvilágosítások által 's czélirányos értekezések' olvasásával, ha azok mindennek vagy legalább minél többeknek kezeihez juthatnának, igen sok embert józan utra lehetne vezérelni 's tévelygéséből kigyógyítani.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Különösen pedig a' *szabadság* azon tárgy, mellyről korszakunk' szellemében legtöbb szót hallunk avatott és avatatlan publicistáink' tollán és nyelvén koptattatni, jóllehet ezen szót, majdnem minden ember saját értelme 's érdeke szerint magyarázza, ugy hogy változván érdeke, változni fog a' szabadságról való megfogása és határozatja is. Egyiknek szabadság, ha kertjét minél erősebb kőfallal bekerítheti, hogy ő hozzá semmi idegen ne férhessen; másiknak pedig az a' szabadság, ha maga előtt semmi kőfalat és korlátot nem lát, hogy szabadon indulhasson, még ut nélkül is, valamerre neki tetszik. E' két fő ellenkező felekezet között olly nagy még a' zavar és eltérés' foka, hogy számtalan tollnak dolga lesz még, a' különböző értelmeket egységre összepontosítani. Én a' szabadságról egészen más szempontból értekezném, mint a' minő értekezéseket e' tárgyról még eddig olvasni szerencsém volt. Olly tárgy az, mellyet csak egyedül psychologice lehet felvilágosítani, 's valamig ezt elmulasztjuk, addig az avatatlan sokaságot e' felől világos értelemre nem hozhatjuk. Ugyanis azt kell mindenek előtt megfontolni, hogy az embernek minden cselekedetét megelőzi az akarat, vagy nem-akarat (a' mi mindegy, mert e' tekintetben a' nem-akarás is akarat). Ezen akarat ugy velünk születik, mint saját lelkünk, és annyira tulajdona élő teremtménynek, hogy még az oktalan állatok sincsenek saját akaratjok nélkül. Olly hatalmas ösztön pedig ez az emberben, mellynél nagyobbat minden ösztöneink között sem ismérünk. Csak akarat kell hozzá, ugy éhhel is meg tud halni az ember az eledelek' közepén; csak akarat kell hozzá, ha torkig lakott is, mégis ehetik valamit és lenyelhet az ember. Legfőbb földi hatóságunk az akaratban foglaltatik; ez azon bálványunk, mellynek egész életünkben bókolunk, és pedig örömmel, teljes készséggel bókolunk, sőt még másokat is saját akaratunknak hódolóivá akarunk tenni, mintha azoknak nem volna saját akaratjok, vagy azoké roszabb volna a' miénknél. Kiki a' maga akaratját tartja legszentebbnek, leghibátlanabbnak (értem a' müveletlen testi sokaságot), másét pedig senki sem akarja elfogadni, mert a' maga akaratját tehetni, ez a' szabadság, más' akaratját elfogadni pedig, ez a' szolgaság. Nem a' rablancz teszi tehát a' szolgaságot; mert ha a' rab is ugy akarja és ohajtja lábaira tétetni a' bilincseket, mint a' poroszló: ez neki korántsem szolgaság; valamint nem uraság, ha valaki saját akaratján kivül erővel urrá tétetnék. A' mint retteg az ember a' szolgaságtól, ugy vonattatik a' szabadság' ösztönétől; de a' szolgaság, mint látók, semmi egyéb, mint saját akaratjának ellenére, más' akaratjának hódolni; a' szabadság pedig nem egyéb, mint saját akaratján járhatni. Ez oka, hogy semmi becse sincs előttünk az olly jótétnek, mellyet velünk valaki akaratunk ellen közlene: ellenben bármelly jármot és bilincset örömmel viselünk (mint a' szerelmesek), ha az saját akaratunkkal tétetik reánk. Innen van, hogy a' büszke ember örömestebb ad a' révésznek az átvitelért önakaratjából egy forint borravalót, mint egy krajczár vámpénzt törvényes kötelességből, vagy tartozásból. — És a' mint van ez egyes emberrel, ugy egész nemzetekkel is. Bármelly szultáni zsarnokság alatt sem érez azon nemzet szolgaságot, mellynek akaratja a' szultán' önkényével megegyez; ellenben a' legkeresztényibb, legbölcsebb fejedelem is szabadságtiprónak tartatik, mihelyt az emberiség' javára czélzó nemes intézvényeit más uton mint a' nemzet' akaratjával akarja felállítani. Mert — egy szóval — minden embernek és minden nemzetnek legdrágább házi istene **önakaratja**.

Igaz, hogy az akaratnak nemes és szent volta a' lélek' müveltségének fokától függ, és igy a' müveletlen tompa léleknek akaratja is bárdolatlan és buta, sőt többnyire olly veszedelmes, hogy követőjét nyomban végveszélybe döntené; de az itt még most nem kérdés, minő az akarat, mert minden esetre psychologice

igaz marad az örökre, hogy még a' buta ember, sőt az oktalan állat is, a' maga buta akaratját épen olly éltető örömmel követi, mint a' legmüveltebb lélek az ő legtisztább, legnemesb akaratját; sőt nem csak maga követi, hanem még másokkal is kiki a' magáét akarná követtetni; 's minthogy mások ezt ritkán teszik, innen van a' világban annyi zaj, baj, perpatvar, visszayonás és azon számtalan kínok' nemei, mellyekkel tömvék a' történetek' lapjai, de tömve saját tapasztalásunk is.

De ha kiki csak a' maga akaratját követi, mi lesz ugy az emberi társaságból? hiszen sok müveletlen embernek sokszor akaratja is olly ostoba, hogy ez neki tüstint vesztét hozná, ha követésében meg nem gátoltatnék. Lehetetlen itt az erőszakot elkerülni, és a' testi emberrel önakaratját megtagadtatván, őt a' müvelt lelkű emberek' és bölcs törvények' akaratjára nem kényszeríteni; sőt sok ember olly rövidlátó, hogy a' maga javát sem tudván, őt még saját boldogságára is bottal kell ösztökélni, 's heverésben gyönyörködő akaratját vele megtagadtatni. A' csecsemő mihelyt mozogni tud, mindjárt a' gyertyavilágba akar nyulni, 's mellyik anya volna elég kegyetlen, neki ezen akaratját megengedni? Már pedig, mihelyt valakinek saját akaratját meg kell tagadnia és más' akaratjára állania, ez nem egyéb szolgaságnál. És igy látnivaló, hogy a' világon tökéletes szabadságról álmodozni csupa képtelenség; mert — tanítók és népnevelők! jól megértsétek, mire kell a' leendő polgárt és hűséges jobbágyot leginkább oktatni — nincs ház, mellyben minden cseléd, nincs olly szabad ország, mellyben minden ember saját akaratját követhetné mindenben, a' nélkül hogy számtalanszor azt megtagadván, a' törvények' és többség' akaratjának fel ne áldozza. Nem a' kormányzás' monarchiai vagy respublicai formájában áll tehát a' valódi szabadság, oh ezek egymással vetélkedhetnek is a' szolgaiság' fentartásában; hanem attól függ a' nemzeti szabadság, mellyről mai időben olly sok húrok pengenek, hogy a' nemzet mellyik kormányi forma alatt áldozza fel saját akaratját több idegen akaratnak? — Sőt ha valamelly kormány oda tudja vinni hitelét, hogy a' nemzet' akaratja is egyszerre megegyezzen a' kormányéval, ott van a' világon a' legnagyobb szabadság.

De, hogy más' akaratja az enyémmel összehangozzék, azt erőszakkal, hatalommal, kegyetlenséggel 'stb. soha ki nem viszem; mert ezek által csak az elkeseredés, megátalkodás és ellenszegűlés tüzesednék. Más mód van arra fentartva, hogy másnak — a' müveletlen embernek — rövidlátó akaratját a' magam nemes és messzeható akaratomhoz édesítsem, t. i. a' szelid, józan, hideg oktatás. 'S ezen okból megbecsülhetlen kincsnek tartom a' nemzeti folyóirásokat, 's az ezekben közlött józan értekezéseket; mert ezek, már csak a' mi időnkig is, több szétkóborló szilaj akaratokat egy pontra összesítettek, mint mennyit a' világ' minden szuronyai egyesíteni képesek lehettek volna. — Azok tehát, kik a' szabadságról hathatós értekezést irni akarnak, ne feledjék el, az emberi természetet elébb psychologice anatomizálni, mert az olvasó az ő megrögzött régi értelméről más értelemre addig el nem tér, mig emerről tökéletes meggyőződést nem szerez magának; ugyde tökéletes alapos meggyőződést a' szabadságról lehetetlen addig szerezni, mig annak gyökerét 's eredetét az emberi szívben tisztán ki nem fejtjük, és az olvasót minden igazságra kezénél fogva nem vezéreljük.

Nem kevésbbé kitűnő a' mai korszellem' czímvonásai között a' *vallástalanság* vagy a' vallás' gúnyolása is. E' tárgy, minthogy csupán csak a' legbetyárabb tudósok' müve, szót és megjegyzést sem érdemelne, mert munkájok magokkal együtt, mint polyva széltől, elenyészik; de mivel ezen vallásgúnyoló betyároknak száma naponkint és igen nagyon látszik növekedni, 's többnél több proselytákat elkábítani: valóban itt az ideje, hogy folyóirásainkban ezen kórság ellen is minél több íróink megszólaljanak, 's a' józan észt és fölvilágosítást terjesszék, mert a' méregnek ártalmát ellenméreggel kell sikeretleníteni. Mi czéljok a' vallásgúnyolóknak? Tán hogy a' néppel ősi vallását, egyetlenegy paladiumát, megutáltassák, az ol-

tárokat és szentségeket felforgattassák, 's azután a' hazát olly veszedelembe döntsék, mellyet az békével elkerülhetett volna? Balgatagok! meg nem gondolják, melly munkába, hány századokba, mennyi harczokba és küzdésekbe került valaha a' szilaj föld-népét annyira vinni, hogy a' keresztény vallást elfogadja, templomba járjon, lelki atyára mint vezérére figyelmezzen, és a' régi pogány vad erkölcsökből kitisztuljon? Nagynehezen, hála az egeknek! ma már mindezen keserves kezdő munkákon tul vagyunk; önkint megy már a' nép, nem erőltetve, a' templomba, önkint küldi magzatjait oskolába; vannak már legtöbb helységeinkben lakházaik lelki atyáknak és gyermektanítóknak, hol pedig ezek még hiányoznak, kész az ösztön, nagy a' vágy, mindenütt lassankint ezeket létrehozni. Mennyi időbe, munkába került ennyire menni! Ott vagyunk már egyházi intézvényeinkkel, hova eljutni eldődeink nagy munkával és fáradsággal törekedtek. Ott vagyunk mi, hol a' kormánynak egy szava a' bölcs lelki pásztorok által csudákat tehet a' nemzet' javára; és ti ezen drágán szerzett kedvező körülményeket és intézvényeket fel akarjátok e forgatni, 's a' nemzetet századokkal visszataszítani? Nem nagy vitézség együgyű embernek vallásából csúfot űzni, 's őt attól megfosztani; de kérdem: ha a' szegény köznépet vallásától megfosztjátok, valljon mit adnátok neki annak helyébe? Egyebet nem adhatnátok vérengező vallásnál, mellynek oltárain ti lennétek a' legelső áldozatok.

Barátom! ha tudós vagy, azt csak nemesebb lelkeddel mutathatod meg, mert ki a' tudományokban még annyira nem ment, hogy saját lelkét, az emberi indulatok' és gyarlóságok' mocskaitól kitisztította 's szenvedélyein uralkodni megtanúlt volna, az, bár az egeket verje tudományával, még mindig tudatlan, mert lám még azt sem tudja, mire való a' tudomány; nem tudja, hogy ez nem czél a' fenhéjazásra, hanem csak a' többek között egy eszköz a' magunk tökéletesítésére. — Ha, mondom, tudós vagy, akkor a' vallást csak tisztelni, de felforgatni nem fogod, sőt azt minden gyenge hitűben erősíteni 's nevelni igyekszel; ha pedig tudós nem vagy, akkor szűnjél meg betyár-elménczséggel a' vallást kigúnyolni és a' közjót botránkoztatni; mert azzal senkinek sem ártasz hamarább mint magadnak. — Igaz ugyan, hogy a' müveltebb lelkű embernek, szelidebbek és finomabbak a' vallásról való eszméi is, mint a' szegény müveletlen mezei emberéi; de azért vallása nem kigúnyolandó, mert csak kiki ugy dicsőítse Teremtőjét, a' mint tudja, és erről soha meg ne feledkezzék: örökre becsületes ember marad ő. — Más emberek' akaratját a' te akaratodra csigázni: ennek egykissé más módja van, mint épen a' gúny' választása.

Egy különös czíme korszellemünknek a' *könnyelműség* is. Olly gyér alapon áll egész életünk, minden szerencsénk és vagyonunk, tüzi, vizi, pénzi bátorságunk, hogy mindenünk a' csupa szerencse' koczkájára, és semmink a' calculáló ész' mathematicai biztosságára nem látszik alapítottnak lenni. Illy bizonytalan életben és hazában nem volna a' nemzet eléggé képes, a' bátorságot és közjóllétet, bármelly áldozatokkal is, minél szilárdabb alapokra állítani; azonban a' boldog béke' idején is, midőn hála az egeknek, semmi ellenséggel nem küzdünk, e' czélra elég könnyelmüek vagyunk semmit sem tenni, készebbek az erőt henyélésre, puhaságra, betyárságra 'stb. feláldozni; csak mikor a' nyomorúság jelen van, akkor tudunk érezni, jajgatni; de előre érezni és magát a' bajban képzelni igen kevés tudja, 's ezeknek sopánkodása kinevettetik! Hajh barátim! egy nemzet, melly állandóságra számol, nem elpuhulással, hanem férjfias küzdéssel, nagy munkával éri el e' szent czélt.

Udvardy János,
Heves megyei almérnök, 's a' m. t. t. l. t.

Angol óriásgőzösök tengeri utazásra.

A' *Hirnök*' olvasóinak kedveskedő szolgálatot vél tenni *testvére*, midőn amannak napi tudósításaira vonatkozólag, nagyobb világosság' okáért, vagy figyelemgerjesztésül, vagy tán csak a' tárgynak különös érdekességénél fogva is, bővebben, kimerítőbben, 's igy mintegy magyarázólag adja azt, mit amaz — az események' sebes folyamat kisérni kénytelen — néha csak futólag, csak érintve adhat. Igy azon angol óriásgőzösök, *Syrius* és *Great-Western*, mellyekről Hirnökünk' minapi számában irtuk, hogy Londonból Uj-Yorkba mentek, érdekesb 's fontosb tüneményei századunknak, mint hogy saját *Századunk*ban is méltán helyet ne foglalnának.

Már 1790ben jósolá *Fitch*, egy amerikai, ki 20 évvel előző meg az első angol gőzhajó-épitőt *Fultont* egy gőzös' létrehozásával, hogy rövid idő mulva gőzösök szelendik az atlanti tenger' hullámait. A' jóslat teljesülni látszott 1819ben, mert akkor az egyesült statusokból, ugy tetszik Savannából, csakugyan érkezett Liverpoolba egy gőzhajó. De a' merény azóta nem ismételtetett. Most azonban Syrius és Great-Western ugyanez' utra indultak, szabályos gőzhajózási közlekedést létrehozandók Anglia 's az egyesült statusok között.

Syrius a' Sz. György' nevét viselő gőzhajózási egyesület' tulajdona, 's eddigi London és Cork között tett utjai által jó hirt szerzett magának. Noha nem régi hajó, 's tán épen csak olly koros, hogy eléggé száraz lehessen, mégsem épült a' Syrius mostani atlanti utazásai' czéljára; még a' régibb európai szabályzat' gőzöseihez tartozik, 700 tonna teherrel jár, 's két erőműve összesen 320 lóerővel bir.

Great-Western rendeltetésére különösen alkottatott hajó, egy bristoli kereskedő-társaság' tulajdona. Szerkezete 's rendeltetése becsületére válik azon kikötő-város' kalmárainak, melly első fedezte fel, Cabot által, az iranytű' (magnestű') eltávozását az éjszakmutatóban, megalapitá az Angol- és Oroszország közötti kereskedést, Uj-Fundlandot felfedezé, és — ha igaz — Florida' tengermellékét egy évvel korábban ismeré, mint Columbus nagy utját elkezdé. Great-Western minden esetre megujitja a' régi Bristol' dicsőségét, hol 420 évvel ezelőtt *Canynge* mester' kereskedőhajói a' föld' első hajóinak tartattak, „Maria“ és „János“ hajói 900 tonnával minden nemzetek' tengeri hajósait bámulatra gerjesztvén. A' Great-Western 1340 tonna teherrel jár. Mit jelentsen ez, már csak abból is megértheti még a' hajózási ügyekben tapasztalatlan olvasó is, hogy a' nem rég készült *Gorgon*, az angol hajóság' legnagyobb gőzöse, csak 1150 tonna terhű. A' Great-Western 20 napi széntakarmányt, 150 matrózt, 1000 katonát 's 6 hónapi eleséget visz magával. Erőművei' hatása az, melly a' Syriusé. Hosza 240 láb. Kerekeinek hengerei 74 hüvelyk vastagságúak. Négy gőzüstje, ha vizzel telvék, 180 tonnát nyom; alsó részében 900 tonna fér el, ott vannak a' vasládák szén' számára. A' két gőzerőműnek mindegyike 225 lóerővel bir. Hogy valakinek teljes fogalma lehessen ez iszonyú hajóról, szükség, hogy egy 80—100 ágyús hadi hajót látott légyen. Gondoljuk ehhez két oldalról az iszonyú két kerék-domborúlatot, a' magas fekete kéményt az aránylagos sürűn fölemelkedő füstoszloppal 's egy teljes, négy árbocz tartotta, vitorlakészületet. A' külsőnek egészen megfelel belseje. A' külső hajószoba 46 láb hoszú; következik egy tágas gépelyszoba, ezután a' 82 láb hoszaságú 's 34 l. szélességű főszoba. Körőskörül a' két szobában 128 ágyhely utazók' számára 's ezektől elkülönítve 20 cseléd ágytérség. Az egésznek fölkészülte valóban pompás, és a' tulajdonosok semmit sem kiméltek hajójokat — a' mennyire egy sóhullámokban uszó épület az lehet — egy Eldoradová alkotni.

De még ezen óriási hajót is sokkal felülmulja Victoria, a' brit-amerikai gőzhajózási társaság' tulajdona. E' társaság elsőleges terve szerint két nagy angol és két ugyanakkora amerikai gőzössel folytonos közlekedést szándéklott eszközölni London és Uj-York között. E' *négy* gőzös *nyolcz* vitorlahajót vala pótlandó, 's egynek-egynek 1200 tonnával 's 300 ló' erejével kelle birnia, 40,000 font sterlingbe kerülni, 18,000 ft. st. évenkint reá fordítást kivánni 's 30—50 pcentet keresnie. Később a' társaság megváltoztatá tervét, tőkéjét fél milliótól majd egy millió font st.re emelé, erejét *egy* gőzös' előállítására fordítandó. Igy született e' nem sokára elkészülő gőzös, egy valódi tengeri Mammuth. 1800 tonna teherrel jár, hosza a' vizvonalban 230, legnagyobb lapján 253 láb, legnagyobb szélessége 69 l. Megterhelve 16 lábnyi mélyen jár; hengerei 78 hüvelyk vastagok, két gőzerőműve, mindegyik 250 ló' erejével; hely benne 500 utazóra, 1000 tonna szállítmányra. Mint mondják, 100,000 font sterlingnél többe kerülend 's Liverpoolból induland ki először Uj-Yorkba.

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.

39. szám. Majus' 14.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Néhány szó a' 3 hónapú évekről vitatkozáshoz.

A' *Társalkodó*' mult évi 98-k számában *Fárnek* Dávid ur, a' „Hoszú élet' példái'" közlése' utóján igy szól: „Közönségesen azt hivék, hogy a' világ' létre jöttével ennek szülötti is hoszabb 's tartósb életkort értek. De más volt az akkori időkor-számlálás. Kétségtelen adatokból kiviláglik, hogy a' régiek *Abrahám*' idejéig egy évben 3 hónapot, azután 8, 's *József*' idején tul 12 hónapot számláltak. — — Világos továbbá, hogy az ember' életideje mindig ugyanazon egy volt." — Ez állítás' következtében *Századunk*' folyó évi 2-dik számában ****ész* ****int* névjegy alatt Fárnek urhoz a' 3 's 8 hónapú évekről i kétségtelen adatoknak Századunkban leendő közlésére *Felszólítás* intéztetett, mellyre nem Fárnek ur, hanem a' helyett, Századunk' f. é' 11-k számában, *Kottmeier*-ből, a' kétségtelen adatok' képében idézett, némelly véleményekkel, Βοηθος azaz *Gödör* ur felelt — „reménylvén, ugy mond, hogy Fárnek ur is tud kétségtelen adatokat — — felhozni, a' mit nyilván fog is tenni, ha a' feleletet nem resteli" — de Gödör ur' reménye, vagy az elsőbb vagy az utóbbi ok' hiányából, mindeddig nem teljesült.

Megvallom, többekkel együtt én is szeretném azon kétségtelen adatokat látni, mellyekből kiviláglanék, hogy a' régiek Ábrahám' idejeig egy évben csak 3, azután pedig 8, és csak József' idején tul számláltak volna 12 hónapot. Ha ez állana is némelly tudatlan és barbar népekre nézve; de hogy a' zsidó népet, a' patriárchákat 's Mózsest is érdeklené, teljességgel nem hihetem. Im *Augustinus*, némelly historicusoknak, név szerint Pliniusnak is, az efféle kevesebb hónapokból álló évekről i vélekedését megemlítvén, de Civit. Dei lib. XV. cap. 12. igy szól: „Neque enim ullo modo audiendi sunt, qui putant, aliter annos illis temporibus computatos, id est tantae brevitatis, ut unus annus noster decem illos habuisse credatur." — De magából *Mózses*' ostromoltatott könyvéből vegyünk az ostrom ellen erősségeket, és a' szent-irásnak Θεοπνευστια-ját (ámbár Fárnek és Gödör urak, ez iránt is megkérdethetnének) most elmellőzvén, csak mint történetirást vegyük tekintetbe. — Lehetetlen, hogy Mózses, mint okos historicus, sőt valóságos tudós, mind az első mind a' második világbeli patriarchák' életkorának' leirásában, különböző, azaz kevesebb és több hónapokból álló, rövidebb és hoszabb éveket vett volna fel; vagy ha ugy, meg ne említette volna. Ő első könyve' vagyis a' Genesis' V-k részében az özönviz előtti patriarchák' életkorát, sőt mindegyik' nemzésének idejét is előadván, a' VII-k és VIII-k részekben leirja az özönvizet, a' hol különösen a' VII: 11, 24, és VIII: 3, 4, 5, 6. mondottakból világos: 1) hogy itt 30 napból álló hónapok vannak leirva; mert a' 2ik hónapnak 17ik napjától fogva a' 7dik hónapnak 17ik napjáig 5 hónap levén, 's ezen 5 hónapnak 150 nap tulajdoníttatván, 30 nap esik egy hónapra; 2) hogy itt 12 hónapból álló, még pedig solaris, vagy a' nap' utjához mért, egész év vagyon leirva, mellynek nem csak 7-k, hanem 10-k hónapja is megneveztetik, azután pedig csak napok említtetnek; 3) *Noé*, 601-k éve' 2-k hava' 27-k napján jövén ki a' bárkából, abban az özönviz' teljes ideje alatt, egy egész évet és 10 napot töltött el; — ezekből következik 4) hogy ha Noé' életének 600-k éve 12 hónapból állott: életének többi évei, valamint a' több patriarchiák' évei is illyen 12, nem pedig 3 hónapból álló évek voltak. A' 3 hónapú évek' állítása tehát helytelen kötölőzködés és elmeviszketegség azon mind régibb mind ujabb emberek' részéről, kiknek, hogy az özönviz előtti patriarchák 7 — 8 — 's 900 éveken is feljül éltek, fejökbe nem férhetett 's nem férhet. — De vessünk tekintetet az özönviz utáni patriarchákra is, kiknek élete egész Mózsesig sőt Jósueig (ki már csak 110 évet élt) mindig lejebb szállott, ugy hogy *Sem* patriarcha már csak 600, *Arfaksad*, *Selah* és *Eber* 400 's néhány éveket; *Peleg*, *Reu*, *Serug*, *Thare* 200 's néhányakat, *Nakhor*, *Ábrahám*, *Izsák*, *Jákob*, *József*, *Mózses* és *Jósue* pedig 200 és 100 évek között, több vagy kevesebb ideig éltek, mint Mózses' 1ső könyve' XIik részében láthatni. — Már hát Fárnek ur szerint feltévén (posito, sed non concesso), hogy a' régiek 3 hónapú éveket számláltak Ábrahámig: Sem' 600 évei 150-re, Arfaksad', Selah', Eber' 400 's néhány évei 50 's 58-ra, Nakhor' 148 évei pedig 37-re szállanának le. De megirta Mózses ezen patriarcháknak nem csak életkora', hanem nemzése' éveit is; ugymint Selah, Peleg, Serug nemzették fiaikat 30 éves korukban, Nákhar pedig nemzette Tharét 29 éves korában. (Lásd I. Mózs. XI: 14, 18, 22, 24.) Ha tehát ezen nemzési évek 3 hónapból állottak volna, $7\frac{1}{2}$ évekre szállanának le, melly életkor még tehetetlen a' nemzésre; miből ismét természetesen következnék, hogy e' közelebb nevezett patriarchák, házasodásuk' vagy nősülésök' idején $6\frac{1}{2}$ éves gyermekek lettek volna. — Továbbá Ábrahám élt 175 évet, mellyek ha 3 hónapból állottak volna, életkora nem többre, mint 43 évre 's 9 hónapra terjedett volna. Hogyan mondhatta tehát róla Mózses imezeket: „És elfogyatkozván meghala Ábrahám, jó vénséggel megelégedvén" — I. Mózs. XXV: 7, 8. — holott hihető, hogy Fárnek ur maga sem állítana mai időben is 43 's 44 évű életkort jó vénségnek; a' minthogy a' feljebb említett 's általa közlött: „Hoszú élet' példái"-ban 160 's ha jól emlékezem 170 éves embereket is nevezett meg a' közelebb mult időszakból. Jákob 130 éves volt, mikor leköltözött Egyiptomba, hol *Farahó* királlyal beszélvén, kérdésére igy felel: „Kevesek voltak az én

életem' esztendeinek napjai, és nem érték el az én atyáim' élete' esztendeinek napjait." — I. Mózs. XLVII. 9. — No de Fárnek ur szerint Ábrahám csak 43, Thare 51, Nakhor pedig csak 37 — mint feljebb is látók — éveket éltek; Jákob' 8 hónapú 130 évét pedig 12 hónapú évekre leszállítván is, azok már akkor 85 évre 's 8 hónapra terjedtek, és igy az ő feljebb nevezett atyáinak életkorait a' 43, 51 's 37 éveket, jóval felülmulták: igy tehát Jákob, egy éhség-üldözte vándor, vén ember 's a' mi több patriarcha létére, egy királyi felség' szent személye előtt hogyan mert hazudni?! — Ezekből ismét kétségtelenül kiviláglik, hogy: 1) nem áll meg Fárnek urnak azon állítása: „világos hogy az ember' életideje mindig ugyanazon egy volt"; 2or a' 3 's 8 hónapú évek' fölvétele által, a' patriarchák' életkorában a' legnagyobb zavar 's képtelenség áll elő, melly mind a' physiologiával, mind a' világ' kezdetéig fölmenő 's mindenektől bevett közönséges chronologiával ellenkezik. De hol is van az a' profanus iró, kinek irásaiból Mózsest, ezen nagy régiség' emberét 's iróját meg lehetne czáfolni 's 3 hónapú évek' tudatlanságával vádolni? *Orpheus* ama' legrégibb görög poëta is jóval élt Mózses után, a' birák' idejében, Krisztus urunk' születése előtt 1200 évvel; *Homerus* 1000; *Pythagoras* 533; *Herodotus* a' profana historia' atyja 444; *Diodorus Siculus* 6 évvel; a' legrégibb görög chronologus pedig, *Claudius Ptolomaeus*, Kr. ur. szül. után a' 2k században élt; de ezek' 's több régi irók' munkáiból Mózsesnek, a' zsidó 's egyéb napkeleti nemzeteknek, araboknak, phoeniciaiaknak, chaldaeusoknak, babyloniaknak, sőt a' patriarcháknak, mint kivált Ábrahámnak, nem tudatlanságát, hanem inkább tudományát, 's astronomiai ismereteit — mellyektől függ a' helyes időszámlálás vagy chronologia — lehet megmutatni.

Hogy pedig valamint Mózsest 's a' patriarchákat, ugy általában a' keleti vagy ázsiai régi nemzeteket, a' 3 's 8 hónapú évekkeli időszámlálással egybekötött tudatlansággal vádolni nagy méltatlanság: egy, a' régi világ' minden megmaradott könyvei között legrégibb még pedig szent könyvből (Jób) és számos pogány irók' munkáiból (ugy vélem, mind — együtt véve — kétségtelen adatokból) meg lehet bizonyítani. — Mire nézve azt kérdem: a' mai tudós Europa honnan vette tudományát? — A' régi rómaiaktól. Hát ezek? — A' régi görögöktől. Hát ezek? — Leginkább az egyiptomiaktól. Hát ezek honnan vették? mert talán csak nem állíthatjuk, hogy minden tudományuk a' Nilus' iszapjával megöntött 's kövérített földjökből, mint bőséges gabonájok, buvott volna ki: azt feleljük tehát, hogy Egyiptom valamint lakosait, ugy tudományát is eredetikép Ázsiából vette 's idővel ugy bővítette. Az Egyiptommal szomszéd, de már Ázsiában fekvő Arabia, valamint később, midőn a' közép századokban (in barbarie medii aevi) a' tudatlanság' setétségével elborított Europát tudományos ismereteivel felvilágosította: ugy a' régi világban is már Mózses' ideje előtt a' tudományokban, kivált az astronomiában 's annálfogva a' chronologiában olly lábon állott, hogy a' 3 's 8 hónapú évekkeli élés' tudatlanságát reá fogni nem lehet. Ez világos Jób patriarcha' könyvéből, ki Mózses előtt jóval élt; mivel Mózses Krisztus ur. szül. előtt 1609, Jób pedig 1763 évvel született. Petav. Ration. Temp. part. 1. libr. 1 cap. 3. — Jób egy nem csak kegyes és gazdag, hanem tudós (Jób IV: 3.) arab emir volt. Hogy az arabok, Ábrahám' e' maradéki, már akkor is, és igy nem csak József patriarcha' ideje után, 12 hónapú évekkel éltek, a' nap' útján lévő 12 égi jegyet 's a' 12 hónap' jegyeit ismérték, 's az astronomiában jártasok voltak, kitetszik Jób' XXXVIII: 31, 32; IX: 9. Itt van a' hemisphaerium coeli septemtrionale et meridionale. Továbbá XXVI: 7. és XVIII: 18. Geographia mathematica. XXI: 12. — XXX: 31. Aesthetica. XIX: 23, 24. Irás' mestersége. De ezeken kivül Jób' könyve moralis és physicai tudományokkal is teljes, mint a' XXVIII. és XXXVIII — XLI. egész részek. — Metallurgia van a' XXII; 24, 25. és XXVIII: 15 — 19. — Hogy az arabok a' mathematicai tudományokban a' legrégibb időtől fogva jártasok voltak, nem csak ezen Jób' könyvéből, hanem abból is kiviláglik, hogy a' mathematicusok mind e' mai napig sok arab szavat megtartottak, péld. az arabiai számjegyeket, mellyeket az indusoktól vettek az arabok. — Lásd *Weidleri* Math. 19. l. — Zenit, nadir, almucantharat, azimuthum, regel, aldebaran, mind astronomiai arab nevek. Az algebra, mint neve is mutatja, arabok' találmánya, azoktól vették az egyiptomiak, ezektől ismét a' görögök (lásd *Baerens* Anzeige 28, 29. l.); a' közép századokban pedig magok az arabok terjesztették Europában, nevezetesen Spanyolországban. — József patriarchától is sokat tanultak az egyiptomiak; mert ő vitte be a' rendes földmüvelést közükbe; földjeiket fölmérvén kiosztotta, 's a' papoknak is külön szántóföldeket rendelt; ő találta fel a' mértékeket is. — Mindezeket bizonyítja *Alexander Polyhistor* Artapanus után; lásd Eusebii Praepar. Evang. libr. 9. cap. 23; vesd össze: Zsolt. CV: 21: „Urrá tevé (az egyiptomi király) őtet (Józsefet) az ő házán és minden jószágán fejedelemmé. Hogy az ő fejedelmit is az ő akaratja szerint megkötöztetné, és hogy az ő véreit tanítaná bölcseségre."

De hogy feljebb menjünk: tudjuk Mózsesből (1 Mózs. XII: 10. — XIII: 1, 2.), hogy Ábrahám lakott Egyiptomban, ki nem csak fejedelmi (1 Mózs. XIV: 14, 15, 16.), gazdag (1 Mózs. XXIV: 22, 34, 35.) és keleten nagyhirű, hanem mint propheta (1 Mózs. XX: 7., 17.) tudós ember is volt, 's mint több pogány irók bizonyítják, az egyiptomiakat sokra tanította; ő tőle vették azok a' körülmetélkedést, a' hétnek hét napját és minden vallás tudományukat. *Orpheus* őt „chaldeo sanqvine cretus"-nak nevezi, és nem csak az egy igaz Isten' ismeretét, hanem astronomiai tudományt is tulajdonít neki. (Clement. Alex. Stromat. libr. 5.) — *Berosus* Chaldaeus azt mondja, hogy Ábrahám az égi dolgokban igen tanult ember volt (vir magnus et sideralis scientiae peritus). Lásd Joseph. Historic. Antiqu. Jud. l. 1. cap. 8. — *Alexander Polyhistor*, Artapanus és más régi irók után azt állítja, hogy Ábrahám az óriásokhoz ment, kik Babyloniában laktak, 's ott a' csillagvizsgálás' tudományát jól megtanulván, onnan először Phoeniciába ment, 's az odavalókat azon tudományra megtanította; azután Egyiptomba egész családjával, hol Pharetho királyt az astrologiára megtanítván, húsz évig folyvásti ott lakása után ismét visszaköltözött Syriába. (Lásd Eusebii Praepar. Evang. l. 9. cap. 1.) — *Nicolaus Damascenus* igy szól: „Abrahamus regnavit apud Damascum, a d v e n a, ut qui cum exercitu venerat e regione supra Babylonem sita, quae chaldaeorum dicitur." (Lásd Joseph. Histor. Antiqu. Jud. c. 1. c. 8.) — Kitetszik tehát mindezekből, bogy Ábrahám keleten fejedelmi, gazdag, tudós és nagyhirű ember volt, ki mind a' phoeniciaiakat, többek közt az irás' mesterségére is (kiktől azt Cadmus később Europába hozta), mind az egyiptomiakat sok tudományra, névszerint astronomiára is, tanította. Lehetetlen tehát, hogy az ő idejében és előtte 3, utána pedig, még József patriarcha' korában is, 8 hónapú évek lettek volna divatban keleten. A' minthogy Jób' könyvéből, melly a' világ' hajdankorából megmaradt minden könyveknél — még Mózseséinél is — régibb, láthatni feljebb: hogy az arabok, már József előtt, a' zodiacuson lévő 12 égi jegyet, mellyek 12 hónapú évekre mutatnak, tudták, és más tudományokban is jártasok voltak. Chaldaea tehát, Ábrahám szülőföldje, valamint Babylonia — melly két tartomány volt az özönviz utáni embernem' lakhelye — nem csak egyéb, hanem kivált astronomiai tudománnyal birtak,

's belőlök mint központból sugárzottak széllyel a' tudományok Ázsia' mind keleti (Persia, Media, Parthia, India, Sina) mind nyugati (Assyria, Syria, Phoenicia, Judaea, Arabia) tartományaiba, ezekből Egyiptomba, innen pedig a' görögök által Europába. A' honnan *Porphyrius* pogány iró (Vita Pythagorae) azt mondja, hogy Pythagoras nem csak az egyiptomiakhoz (kiknek papjai őt körül is metszették), hanem arabokhoz, zsidókhoz és chaldaeusokhoz is elment tanulni, és ezen nemzetek közötti bujdosásában gyüjtötte philosophiajának legnagyobb részét. (Lásd Brucheri Philos. in Pythagora. És Joh. Alb. Fabricii Bibl. Graec. l. 2. cap. 12.)

Alexander Polyhistor' és Artapanus' állításának — melly szerint a' régi egyiptomiakat az astronomiára Ábrahám tanította — valósága kitetszik abból is, hogy az egyiptomi év egyszersmind babyloninak, vagy későbbi nevezet szerint nabonassarinak (annus aegyptiacus sive babylonicus vel nabonassareus) is neveztetik a' mathematicusoktól; kik a' nap' 24 órája' kezdeteinek 4 nevezetesebb megkülönböztetése között még ma is a' chronologiában, a' nap' feljöttével kezdődő babyloni órákat (horae babylonicae), mint legrégibb származásuakat, legelől említik. De hogy az egyiptomiak Ábrahám' ideje után is figyelemmel viseltettek a' babyloniak' időszámlálása iránt, mutatja az, hogy *Ptolaemeus Claudius* alexandriai astronomus ama' régi történetirásban hires aera nabonassareát a' babyloniaktól vette; sőt az ezektől Kriszt. ur. szül. előtt 721 évvel tapasztaltatott holdfogyatkozást astronomiai munkáiban emlékezetben hagyván, alkalmat 's tehetséget szolgáltatott Europának arra, hogy később Kr. ur. szül. után 1621k évben *Vendelinus* belga astronomus' munkája által, a' mensis synodicus' tökéletes mennyiségének isméretére juthasson. (Lásd ezekről *Petavii* Ration. Temp. part. II. libr. I., III.; és *Weidl.* Astron. et Chronol.) — Valamint már az egyiptomiak az általok Ábrahámtól vett hétnek hét napját (hebdomadis septem dies) mint pogányok az ő költött isteneik' nevéről neveztetett planetákról *dies Saturni, Solis, Lunae, Mercurii* 'stb. (lásd Weidleri Chronol. cap. 1. § 8.): ugy a' chaldaeaiak és babyloniak a' nap' utján a' 12 jegyeket: *mérték, rák, bak* 'st. eff. titkos értelmű nevekkel nevezték el, mint bizonyítja *Thomas Hyde* De Relig. veter. Persar. cap. 32.

De hogy a' régi keleti vagy ázsiai nemzetek' (chaldaeaiak' 's babyloniak') astronomiai 's chronologiai isméreteinek (mint az egyiptomiakéi' kutfejének) vizsgálásában még feljebb menjünk: *Herodotus* (libr. 1. cap. 178 et sequ.) Babylont és abban Jupiter Belus' templomát — melly még az ő idejében is megvolt — valamint az annak közepén épített igen erős tornyot és azon felül lévő más 8 tornyot leirván, azt mondja, hogy a' legfelső toronyban vagyon egy pompásan vetett ággyal és arany asztallal ékesitett kápolna (sacellum). — *Diodorus Siculus*' bizonysága szerint ezen kápolna nem egyéb mint observatorium astronomicum vagy is csillagvizsgáló-hely volt, melly által a' babyloniak csakhamar többre mentek más nemzeteknél az égvizsgálás' tudományában. A' honnan, a' mi megjegyzésre méltó, midőn nagy *Sándor* Kr. ur. szül. előtt mintegy 330, vagy mások szerint 323 évvel Babylont megvette, már akkor az említett templom nem volt ugyan meg (Xerxes által rontatván le); de *Callisthenes* philosophus, nagy Sándornak mindenütt uti társa, ugy találta, hogy a' chaldaeusoknak, vagy babyloniaknak voltak astronomica observatioik 1903 évekről, melly calculust, az ott akkor Kr. ur. szül. előtti 747k évtől fogva már divatban volt aera nabonassareával együtt Callisthenes az ő tanitójához Aristoteleshez Görögországba elküldött, mint ezeket *Simplicius* Comm. 46. libro II. de Coelo bizonyítja. (Lásd Petavii Ration. Temp. part. II. libr. III. cap. 3.) — Már pedig azon 1903 éveknek kezdete, ha felfelé megyünk, épen a' Babel-tornya' építtetésének 15k évére, vagy is az özönviz utáni 115k évre esik. Ugyanis a' nyelvek' összezavarodása 's a' nemzetségek' eloszlása azon évben lett, mikor Peleg született (I Mózs. X: 25.); ő pedig 101 évvel született az özönviz után (I Mozs. XI: 10, 12, 14, 16.): és igy ezen babyloni astronomica observatiok a' Bábel-tornya' építtetésének 15dik évében kezdődtek. — Itt önkint ime' kérdés ötlik fel: Ha Mózses szerint az özönviz után 101 évvel a' Bábel-tornya már állott, 's a' nyelvek' zavarodtából eredt nemzetségek' szétoszlása is megtörtént; azonban a' 101 évek Fárnek ur szerint csak $25\frac{1}{4}$ éveket tettek: ezen kevés évek alatt hogyan szaporodhattak Noé' unokái az ő 3 fiáról annyi számra, hogy egy várost 's roppant tornyot épithettek, és többféle nemzetekre ágazhattak széllyel?

Ezen astron. observatioknak a' Bábel-tornya' építtetését megközelítő kezdődéséből valljon nem azt lehet e kihozni: hogy az özönviz után még 350 évet élt Noé, az igazságnak ama' hirdetője (2 Péter. II: 5.), az 1656 évekig fenállott 's azalatt többféle mesterségeket (I Mózs. IV: 17, 20, 21.) — mellyekhez a' művészeti tökélyt mutató nagy bárka' készítése is tartozik — sőt már az irást (lásd Berosus Chaldaeust, Josephi Antiqu. Jud. libr. 1. cap. 4.) feltalált első világbelieknek tudományos isméreteit magával a' második világba általhozta, 's unokái között elterjesztette; melly tudományos isméreteknek legfőbb 's becsesb részei voltak azon patriarchai traditiók és documentumok, mellyekből Mózses a' teremtés' könyvét és a' patriarcháknak (Jóbon kivül) Ádámtól fogva egészen Józsefig lejövő, nem 3 vagy 8, hanem 12 's pedig 30 napú hónapokból álló évekkel számlált genealogiáját készítette.

Valóban tehát nagy méltatlanság, a' régi Ázsiát — valamint az emberiség' 's nemzetségek', ugy az isméret' 's tudományosság' középpontját — a' 3 hónapú évekkeli számlálással egybeköttetett tudatlansággal vádolni; holott bátran állíthatni, hogy Ázsia mind a' régi mind az ujabb korban, kivált — mi a' vitatás alatt lévő tárgyat illeti — az astronomiai 's chronologiai isméretekben, Európát felülhaladja. Minek bizonyságára befejezésül még csak ez egyet hozom fel: hogy a' persa nemzet' astronomusai már Kriszt. ur. szül. után 1079k évben, vagy a' XIdik században *Gelal-Eddin*, vagy *D'Selal-Eddin* szultán' indítására, az addig divatozott *Jezdegirdi* nem egész tökélyű évek helyett, nem csak a' tudósok' hanem a' köznép' használhatására is olly tökéletes polgári (civilis) naphoz mért vagy solaris évet — az akkori szultán' nevéről *Gelal*-nak nevezettet — dolgoztak ki, hogy a' tudós Europa, a' sokkal később t. i. 1582k évben XIII. *Gergely* pápa alatt megjobbított, és róla Gregorianumnak neveztetett calendarium által is ama' persa nemzet' említett éveivel egyező tökélyű évekre szert nem tehetett. Lásd ezen persa vagy gelali aeráról 's évről *Olearii* Itiner. pers. p. 440. 627; — és Weidl. Chronol. §. 69., ki erről igy szól: „Elegantia singulari se commendat" — és *Budai* Ézsaiás' „Régi Tudós Világ' Historiáját" a' persa irókról, a' 681 's 682 lapokon, hol ennek lényeges tartalmú leirása ezen szókkal vagyon berekesztve: „Ennél tökéletesebb elintézése az esztendőknek még eddig nincsen; és a' mi most egynéhány esztendőktől fogva e' részben ujságnak tartatik Europában, már a' XI. században megvolt Ázsiában." — Igy lévén a' dolog, nem pirulnak e azok, kik mind a' régi, mind az ujabb keleti nemzeteket 3 hónapú évekkeli számlálással egybekötött tudatlansággal vádolni merészlik?!

Fónod János.

Erdély' termékeiről, műiparáról és kereskedéséről.

(Folytatás.)

A' kősóra nézve az ország' gazdagsága csaknem kimeríthetlen; Erdélyt e' részben csak Galiczia, éjszaki Magyarország,

Moldva és Oláhország érik el; kiszámíták, hogy az itt kapható sóval egész Europát évezredekig ki lehetne tartani. A' parajdi, tordai, vizaknai, szamosujvári, deésaknai, kolosi és széki aknák jelenleg a' legélénkebb munkáltatásban vannak, 's évenkint egy millió mázsánál többet adnak napvilágra; délnyugati Magyarország' nagy része innen láttatik el. Csak 80—90 fontos ugynevezett normalkövek számíttatnak be a' munkásoknak; a' kisebbek mint minutasó részint a' kismértékben árulásra felhatalmazott sóárusoknak adatnak el, legnagyobb részint pedig a' nagy halmok közt elhányatnak. Nem csekélyebb bőségök, hanem igen nagy mélységök 's a' só' felszállításának innen eredő nehézsége 's költséges volta miatt hagyják abban az egyes aknákat; ezek aztán vizzel telnek meg 's nagy tókat képeznek, mellyekben füröd hetni. — A' salétrom, zöld, kék és fehér gáliczkő, timsó, glaubersó a' szükségekhez 's a' meglevő anyagokkoz képest igen csekély mennyiségben készíttetik. — Az ország' igen számos ásványforrási közt több van, mellyek czélszerű elrendezés mellett a' külföldről is nyernének látogatókat; jelenleg a' borszéki forrás csak néha vonz vendégeket Moldva- 's Oláhországból; az itteni 's az arapataki viz külföldre is szétküldöztetik, 's helyes szorgalom mellett az országba, főkép keletről, sok pénzt hajtana be.

Ha a' mindennemű természetadományoknak ezen csak futólag és a' legjelesebb nézpontokból rajzolt vázolatát áttekintjük, önkénytelen egy szintolly dús mint különnemű műipar' képzeménye is ébred bennünk; ha az utas egy gyors ugrással egyenesen a' szász városokba, Brassóba, Nagy-Szebenbe 'stb., a' szép Disznód faluba, Zeiden mezővárosba, az árpási és kertsisorai üveghutákba, a' bátizi fayence-gyárba 's más helyekre jőne, akkor nyájas képet is alkotna e' felől magának, melly azonban csak rövid ideig tartana, ha ez egyes pontok' határait tulhaladná. A' kézműködésnek és gyáriparnak általában, sőt a' földmüvelés' javításának is még nagy mező áll nyitva Erdélyben, 's nem tudjuk, valljon a' keleti kérdés' feloldása kifejtendi 's előállítandja e azon külső kedvező körülményeket, mellyek nélkül e' tartomány' ipara és kereskedése nehezen juthatand a' hozzá illő diszlésre. A' kézmüvekbeli czéhek' 's az ezek' üzésével gyakran összekötött mezei gazdaság' számtalan hibái, a' mesteremberek' azon szokása, melly szerint csekélyszámu készítményeikkel a' helységek' vásárait egyenkint látogatják, a' régihez ragaszkodás, a' legények' vonakodása Ausztriának virágzó műiparral biró tartományiba utazni 's azokban munkálni és előhaladni, az innen eredő képtelenség a' versenyzésre és vállalkozóságra: ezek 's még némelly más akadályok, hozzájárulván a' nagy vizutak' hiánya 's az e' vázlat' elején érintett körülmények, a' műipart, külső és belső sürgölődést 's kereskedést jelenleg egészen lenyomják. A' kézmüvesek' legnagyobb része szászok, németek 's más külföldiek; a' magyarnak és székelynek kevés hajlandósága van kézmüvekre, még kevesebb az oláhnak. A' városi kézműczéhek' intézményei a' régi németekéihez hasonlítnak, 's az egész kézműszerkezetnek eredetileg német szabása volt. A' mindennapi szükségek' fedezésére megkivántató kézmüvek minden városban és faluban czéhekben vannak, szabadon csak falukon üzetvén. Az oláh 's a' hegyekben lakó székely, hasonlóan az idegen világrészekbe telepedőkhöz, a' legtöbb egyszerű szükségeseket maga készíti magának, 's azon keveset is, mit maga nem készíthet, a' legközelbi nagyobb helységből hozza; felesége a' belső házi intézkedésre nézve a' legszorgalmasabb munkásságu, 's némi ékességeket és finomabb fehérneműket 's a' piros csizmát kivéve, semmire sincs a' mesterembertől és boltból szüksége. A' kézműi munkásság' főhelyei Brassó, Kolozsvár és Nagy-Szeben, az elsőben (ez a' bejöveteli állomás Oláhországból) különösen a' kereskedés éleszti azt, a' másik kettőben az országos hatóságok' ottléte 's az ebből eredő népbőség. Különös kitüntetést érdemelnek a' nagyszebeni szappanosok és kalaposok' készítményei, mellyek Magyarországban, Galiczában sőt Bécsben is nagy kelendőséggel birnak; ezenfelül a' brassai kulacseszter gályosok, kik Magyar-, Moldva- 's Oláhországba nagy mennyiséggel küldözik kulacsaikat; más kézmüvekre nézve is találtatnak, különösen e' két utolsó városban, szép és derék készítmények. — A' vászonszövés Zeiden mezővárosban és Helzdorf faluban élénken üzetik; a' finomabb gyolcsnemekre nézve a' szepesi, sziléziai 's rumburgi gyolcs födezik a' szükséget. — Az országban levő tiszenkét papirosmalom leginkább közönséges papirost szolgáltat, melly a' szomszéd fejdelemségekben élénk vételre talál, a' finom és szinezett pedig behozatik. — Répaczukorgyár jelenleg kettő van keletkező félben, az egyik *Jósika* báróné' jószágain már több év óta fenáll, 's a' másik az idéni télen Kolozsvárott alapíttatott egy társaság által részvényekre. A' pálinkafőzés élénk munkásságban áll, ott főkép, hol bor nem terem; igy p. o. a' székely székekben, továbbá az urasági jószágokon, hol leginkább zsidók által kezeltetik. A' gabonán, törkölyön és borseprőn kivül leginkább szilva használtatik reá; Csikban igen hires fenyűviz is készittetik. Rozsólist, rumot 's más kölönféle szeszes-édes italokat, essentiákat Brassó szolgáltat még külföldre is. — Lenmagolajon kivül a' belföldön más olaj nem készittetik 's a' többi fajok kivülről hozatnak be. — A' kikészített dohányfajokat, mind a' száj' mind az orr' éldeletére, leginkább Magyarország és Galiczia adja. — A' posztókészítés csak durvább szöveteket ad, de nem csekély mennyiségben; Brassóban, Kolozsvárt, Disznódon, Segesvárott 'stb. vannak fő helyei; e' készítmények' nagy része Magyar- és Oláhországba megy; finomabb posztók és gyapjuszövetek Bécsből, Brünnből és Pestről hordatnak be. — Selyemfélét az országban szinte épen semmit sem készitnek. — A' timárság terjedelmesen üzetik; a' Csik és Háromszék székely székekben készített kordovány, valamint a' szőrösen kikészített juh-, bárány- és vadbőrök födezik a' lakosok' szükségeit, sőt ki is vitetnek; a' tobak (Weissgerber) munka ellenben nem eléggé gyakoroltatik 's még a' borju és szarvasmarhabőrökre nézve is olly csekély terjedségben, hogy a' felhasználtak' nagy része is a' külföldtől vétetik. — A' finomabb kalapkészítés *Bayer* J. Gáborban Nagy-Szebenben olly mesterre talált, kinek készítményei még Bécsben is örömest vétetnek. — Bárha sok juhsajt készittetik az országban, mégsem elég, 's Magyarországból is hoznak be; igy az ugynevezett schweizi, emmenthali, groyi 'stb. sajt is sűrűn hordatik be.

(Vége következik.)

Művészet.

Pesten *Trentsensky*' és *T.* könyomtató intézete által nyomtatva és kiadva megjelent: „Pesth am 13—18. März 1838“ nagy-median folio, félív, 11 kép, természet után rajzolva *Schwindt*-től, kőre edzve *Torsch*-tól; ára szép schweizi velinpaposon 1 f. 30 kr., chinai velinen 2 f. p. p. — E' tábla, honi müvészetünk' egyik figyelemre méltó terméke, szintannyi hűséggel mint müvészi tökéllyel terjeszti előnkbe a' Duna-ár' pusztításait 's nagyságát 1) a' pesti városház-piaczon, 2) a' városi (német) szinház-piaczon, 3) az évangelicusok' templománál, 4) a' reformatusok' templománál, 5) a' Therezia-város' egy részében, 6) a' József-város' egy részében, 7) a' Ferencz-város' egy részében, 8) a' Derra-ház' leomlásában, 9) a' „vad-ember“-hez nevezett ház' leomlásában, a' Három-korona-utczában, 10) a' vakok' intézete' beomlásában, 's 11) a' szegények' ápolóintézetének beomlásában a' „Vadászudvar“-ban. A' tábla szintolly jeles a' tárgyak' megválasztásában, mint azok' müvészi előadásában, 's igy azt igen becses és hű emlékül ajánlhatjuk mind azoknak, kik Pest' örökké nevezetes elöntetésének tanúi valának, mind azoknak, kik e' vizvészről eddigelé csak igen gyenge és tökélyetlen leirásokat olvashattak. A' minden tekintetben jeles kép 4 pengő forintért szinezett példányokban is megrendelhető.

Igazítás. Századunk' 34ik számában 271ik hasában 33ik sorban *Váczi-utcza* helyett *Tél-utcza*; a' 38dik számban pedig 299. has. 47. sor. *Kokel* helyett *Küküllő* olvastassék.

POZSONYBAN.

Alapítá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

40. szám. Majus' 17.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Majus' első napja.

A' fakadó tavasz' örömünnepét, majus' első napját, mint a' kinyiló természet' hajnalát, vigan szokták megülni, 's illyenkor azok, kiket a' rokonérzés vagy helyzet egybefűz, közösen vigadoznak. Igy történt, hogy ugyanazon asszonyságok, kik mult Sylvesterestén özvegy *Csipkésyné*' házánál gyültek össze ujévi köszöntés végett, az idei kikelet' gyönyöreit is együtt élvezendők majus' első napján *Tollasyné* asszonysághoz mentek barátságos ozsonnára. — *Tollasyné* bár érkezendő vendégeiről tudósíttatva, őket jóizű étkekkel elfogadni kész volt; mindazáltal az étkekről, azok' feltálalásáról 's a' terítésről épen nem gondoskodott, az ezekröli gondoskodást, házának régi szokása szerint, még bátyjáról maradott hiv szolgáira bizván. — Ő maga fejtollaival 's ékességeivel foglalkozott, mert örömest tündöklik a' többi asszonyságok felett, 's magának mást elébe tétetni épen nem enged. A' vendégek közül első lép be *Selymesyné* könnyű 's kaczér uj divatú öltözetben, de mellynek szabásán a' régi divat' több vonásai 's czifraságai látszottak. — „Az ujuló természettel (igy üdvözlé Tollasyné asszonyt) ujuljon barátságunk, 's im e' zöld olajág legyen szívem' tolmácsa, melly, hogy a' hévnapokban se hervadjon el, buzgón kivánom.“ — Csakhamar azután *Bársonyosyné*, özvegy *Csipkésyné*' kiséretében, szokott méltósággal 's őszinte nyájas szelidséggel üdvözlé az elfogadó házi asszonyt. — Végre *Bundásyné* vékony párducz-öltönyben, karján vezetve kedves szomszéd rokonát *Pálczásyné* asszonyt, kopogtatott be, 's ő is szokott módja szerint elmondá kivánatit, mellyeket Pálczásyné bókolásaival igenlett.

Elérkezvén az ozsonna' ideje, 's feltálaltatván az étkek, mellyek a' város' minden részeiben találtató legritkább ujságokból készíttettek: Tollasyné asszony vendégeivel az asztalhoz ült. Vigan 's különféle elmés 's nyájas beszélgetések közt folyt az ozsonna, a' mint t. i. egy illedelmet tisztelő társaságtól várni lehete; a' beszélgetésre azonban kimeríthetlen tárgyul szolgáltak a' feltálalt élelmi ujságok. — A' kellemes házi asszony' derültsége- 's szívességétől fűszerezett ozsonna közönséges kedvre hevíté a' társaságot, egyedül Palczásynénak nem nyiltak ajkai vidám mosolyra. — „Mi szomorú aggódás — mond Tollasyné — emészti kedves Pálczásyné asszonyt, miért nem örvend velünk a' szép tavasznak, mintha zöldelő kikelet helyett zordon téltől tartana?“ — „Azon épen nem fognak Kegyetek csodálkozni, ha közelebbi napokban esett bajaimat megértendik.“ — „Halljuk!“ — kiáltának mindnyájan. — „Tudják öntapasztalásukból Kegyetek — szól Pálczásyné — mi kellemetlen dolog, ha a' házban némi izetlenség uralkodik, 's e' mellett még régi ismerőseinkkel is czivódásba keveredünk.“ — „Többször érzettem én is annak keserűségét — szól Selymesyné — de már jó ideje semmi nagyobb figyelmet érdemlő háborgás nem történt házamban, noha apróbb rendetlenségeket ott sem kerülhetni ki; de illyeseket is azonnal helyre szoktam hozni.“ — „Tessék folytatni, kedves szomszédasszony — szól közbe Bundásyné — mert, higye el, szomorúsága minden kedvemet elvette, pedig örömest könnyítenék bajain, sőt ha a' szükség ugy kivánja, tulajdon béreseimet is elküldendem segítségére; én ugyan már valamicskét hallottam a' dologról; de az egészet örömestebb értem meg Kegyedtől.“ — „Annyira csak nem engedi bonyolíttatni a' dolgot — mond Bársonyosyné — hiszen nagy szégyen lenne, ha jó módjával maga le nem birná csillapítani házát Bundásyné' béresei nélkül.“ — „Igen igen; hiszen azáltal még inkább elidegeníttetnék háza' népe — közbe szól Selymesyné — de csak kérem, beszélje el a' történtet, talán szíves tanácsainkkal segíthetünk a' bajon.“ —

„A' mint tudják Kegyetek — folytatja Pálczásyné — két leányom van, az idősbik, Romána, külső alakjára, gondolkozásmódjára 's természetére tőlem elannyira különbözik, hogy leányomnak senki sem mondaná: ellenben *Kulcsosyné* keresztanyjához olly hasonló, mint alma almához. A' fiatalabbikat, Auguszta, mind külsőjére, mind gondolkozására kiki első látásra leányomnak isméri: igen természetes tehát azon forró vonzódás, mellyel ehhez viseltetem, noha amazt sem gyűlöltem; mert különben igen jámbor, szelid erkölcsű 's engedelmes, mit leginkább keresztanyjának tulajdonítok, ki minden jóra oktatja 's inti. Én mindkettőnek kertecskét adtam müvelésül; Augusztának ugyan nagyobb darab jutott, mert hiszen, mi tagadás benne, csak jobban húzok hozzá mint Románához, 's több kertészei 's napszámosai vannak, de amannak is meglehetős darab jutott, és kertészei kisebb számuak ugyan, de igen értelmes és hiv emberek; egy csapás választja el a' két kertet. — Kisebbik leányom' kertjében sok 's különféle növények találtatnak, tarkánál tarkább virágokkal ékeskedik, mellyeket kertészei a' vegyület által tenyésztenek, azonban legtöbb napraforgó vagyon benne. Idősbik leányom ellenkezőleg csak egyetlen növényt termeszt, mellyet keresztanyja küldött és kertészei által leányom' kertjébe ültettetett, sőt még a' földet is ő készítette el, egyszersmind megparancsolván, hogy azt egyedül kertészeire bizza, 's müvelése azoktól függjön, vigyázván, nehogy idegen növénnyel összevegyülve elfajozzék, és kikötvén, hogy semmi szennyet rajta meg ne szenvedjen, annál kevesbbé valamelly szemzést vagy oltást; mert eredetisége azonnal elvész.“ — „De ugyan millyen tehát e' növény, 's honnan származott?“ — kérdi Tollasyné. — „Az igen különös és rendkivüli plánta — felele Pálczásyné — ugy mondják a' kertészek, hogy a' leghitelesb botanicusok' bizonyítása szerint már a' paradicsomban kezdett csirázni, de

tökéletes kifejlésben a' Jordán folyam' partján vették észre, 's mivel igen megtetszett rendkivüli szépsége 's jó gyümölcse, csakhamar az egész világon elterjede. Leányom' keresztanyjának kertészei hozták, mint említém. Természetét illetőleg, levelei igen szép renddel hajlanak egymásra, virágának és gyümölcsének meleget kölcsönözvén, 's a' fagytól óván. Virága a' legszebb égi liliom, mellynek jó illatja a' fejet nem kábítja, hanem inkább tisztítja, 's a' szükségtelen és ártalmas nedvek' kipárolgását jóltevőleg eszközli. Én ezt mind csak hallásból tudom, mert virágát még nem szagoltam. Gyümölcse igen szép, egészséges, és igen hasznos táplálékot ad, sőt a' belső nyavalyák' orvoslására szükséges; egyébiránt sem virágába sem gyümölcsébe féreg nem esik, mert kertészei annyira őrzik, hogy még a' port is lerázzák egyenkint leveleiről, sőt a' szomszéd major' kakasaitól is igen ügyesen ótalmazzák, és ezeket némileg öntapasztalásom után mondhatom. — Ez tehát azon növény, mellyről Romána' kertészei kétségkivül többet tudnának mondani, 's mellyet Kulcsosyné annyira őriztet, hogy még a' csemeteágakat sem engedi lemetszetni Augusztának, holott ez szivesen adna oltványokat legszebb virágaiból; de ő alig szagolja, azok' bűzétől, ugymond, majd elájul. Többször panaszkodott már ezért édes leányom, és hogy nekem e' nagy finnyásság nem tetszik, elgondolhatják Kegyetek; de eddig csak elnéztem érdemes Kulcsosyné keresztanyjáért, 's kertészeit sem véltem illendőnek megszomorítani; mert egy részről jámbor 's engedelmes emberek, más részről pedig igen elterjedt atyafiságuk levén, rokonaikat sem akartam felingerleni. De végre Auguszta' panaszait kihallgatván megparancsoltam, hogy azon ágakat, mellyek kertébe hajlanak, bátran messék le, 's Romána' kertészei ültessék által, mert ők leginkább értenek hozzá. Talán reá is állottak volna, de ugy hogy a' gyümölcsöket mind ők szedhessék le és a' magok csürébe vihessék, igy Kulcsosyné is egyezését adni nyilatkozott. De én ezen megboszankodva azt parancsoltam, hogy a' lehajló ágak metszessenek le és Auguszta' kertébe plántáltatván, gyümölcseiket is ennek kertészei szedjék. Erre Romána sirt, rimánykodott, ne tenném azt, mert elfajzanak drága növényének csemetéi, 's mivel Kulcsosyné sem fogná megengedni, pedig illyesmit magától nem cselekedhetik, de pálczával feleltem neki 's elutasítottam. Azonban a' kertészekkel, főkép az elsőbbekkel, tömérdek bajom volt; mert ők azt nem akarták engedni: én tehát azt, ki először visszaszólni bátorkodott, a' kertből kihurczoltattam, béréseimnek szivökre kötvén, hogy mindenben jól vigyázzanak reá, nehogy a' kertbe visszacsusszon; a' többi panaszkodókat fogságba tétettem.“ —

„És mit mondott mindezekre Kulcsosyné asszony?“ — tudakozá Bársonyosyné. — „Igen igen felháborodott kertészei' erőszakos elhurczoltatásán, nagyon érzékenyen panaszkodott, és a' többi kertészeknek megtiltotta, ne merészeljék a' kert feletti gondviselést elvállalni; és igy senkit sem találok, ki a' főkertész' hiányát kipótolhatná, pedig annyi kertész közt 's olly nagy kertben csak a' jó rendért is szükséges volna egy ügyes főkertész. A' napszámosok szinte igen megszomorodtak, a' főkertészt nagyon szeretvén; 's igy leányom sir, a' kertészek panaszkodnak, a' napszámosok busulnak, Kulcsosyné neheztel; szóval, izetlenség támadt házamnál. Én ugyan küldöttem egy hiv cselédet Kulcsosyné asszonyhoz, hogy ne haragudnék, mert hiszen leányommal van jogom parancsolni; de ő azt felelte, hogy igenis másban, de nem a' kerti növényre nézve, mert ő azt egyenesen leányomra 's a' kertészekre bizta, 's hogy bizonyos föltételek mellett ajándékozta meg vele Románát, és kivánja, tenném vissza az öreg kertészt, és engedném leányomnak kénye szerint müvelni kertjét.“

„Igazságos kivánsága Kulcsosyné asszonynak — mond méltósággal Bársonyosyné — édes leányával csak mégsem illik ugy bánni, mint valamelly alávaló cseléddel; azután a' főkertészt is erőszakkal elvitetni csakugyan sok volt, holott őt Kulcsosyné rendelte oda, 's ha kisebbik leányának teljes szabadságot enged kertje müvelhetésére, az idősbiknek is hasonló szabadságot illő adni; azért az volna szíves tanácsom, béküljön meg Kulcsosyné asszonysággal, tegye vissza a' főkertészt, bizza a' kertet Kulcsosyné' felügyelésére, mint leánya' tapasztalt 's tiszteletre méltó keresztanyjáéra, igy a' csend helyreáll. Ne is gondolja, hogy talán megcsökken tekintete, mert azért a' pálcza kezében marad, és a' jó kertészek nem csak félni, de szeretni is fogják Kegyedet.“ — „Igen bölcsen“ — viszonzák a' többi asszonyságok. — Pálczásyné pedig ránczba szedett homlokkal és gondba merülve hallgatott. Ekközben az ozsonna is véget érvén az asszonyságok kissé még a' szabadban mulattak; végre gyengéd ölelkezések után kiki haza sietett.

— *y.*

Korunk' iránya.

Szilárd férjfiak, kik állhatatos akarattal birva, nem a' nap' pártjának, nem a' pillanat' szenvedélyének, nem egy vak csoport' dicsősége utáni becsvágynak szolgáltak, hanem tántoríthatlan okossággal az igazságnak és a' törvénynek a' legtisztább értelemben hódoltak, egyet értének abban, hogy a' kormánynak és azon férjfiaknak, kiket választóik' bizodalma az országgyülésekre vezetett, vagy a' köz ügyek' igazgatásával felruházott, kötelességök, a' sokaságnak anyagi érdekek' kielégitése utáni lázos törekvését jól meggondolt, korszerű eszközökkel meggátolni. Elismérte ezt *Royer-Collard*, 's eziránt nyilatkozott a' választó-gyülekezet előtt, miután Vitry le Francaisban ujra megválasztatott másod-kamarai követté. Beszédének kezdetén megemlíti, hogy neve 40 év előtt jött ki legelőször Marne megye' választó-vedréből, 's hogy a' választó-gyülekezet 22 év óta szakadatlanul megtisztelé bizományával; azután imigy folytatja: „Ez időszak' folytában társasági, uralkodói 's ministeri felforgatások történtek; a' vélemények megváltoztak, az érdekek más irányt vettek, a' szokások megmásultak, 's a' bennem helyzett bizodalom mégsem hagya el. Él tehát Uraságtokban 's bennem is él valami, a' mi meg nem másult, holott körültünk minden megváltozott, 's ez, becsületünkre mondom, a' szilárd ragaszkodás ahhoz, mi a' világon legváltoztathatlanabb: az igazsághoz, a' joghoz, az örök erkölcsi törvényekhez. Önök azon vélekedésben vannak, hogy én e' törvényekhez hű maradtam, hogy azokat megtartottam, és a' legkülönbnemű körülmények között teljes erőmből védtem, 's azért hivnak fel most ismét azoknak ótalmazására. E' bizományt elfogadom; ez azon egyetlenegy, mellyet még teljesíthetek; az olly különféle 's már olly távol idők, mellyekben éltem, a' komoly tanulmányok, mellyekkel lelkem foglalkozott, a' mai napok' munkáira kevesbbé tesznek alkalmassá. A' politica jelenleg ki van vetköztetve nagyságából; az ugynevezett anyagi érdekek uralkodnak rajta. Én nem vetem meg ezen érdekeket; becsök megvan, 's méltók a' kormányok' figyelmére; de becsülésem szerint hátrább állanak azok más, sokkal fenségesb érdekek mögött, mellyekben valódi virágzásukat és tartós dicsőségöket kell keresni a' nemzeteknek. Engedjék meg Uraságtok, hogy elválásom előtt ez uttal is kimondjam, milly büszke vagyok Önök' szavazatinak állhatatosságára, melly engem az általányos változékonyságnak e' napjaiban némileg tárgyává tesz hazám' figyelmének. Önök ezáltal részemre többet tesznek, mint a' föld' minden hatalmasságai tehetnének.“

Egykét szó a' juhászatról.

Az embernek természetében fekszik javítani és előhaladni mindenben, a' miben csak lehet; mihez képest a' mennyire csekély tapasztalásom kiterjedt, bátran merem állítani, hogy bármit mondjanak vetélkedő szomszéd gazdatársaink és az önhasznot vadászó ügyes kereskedők (kik közönségesen állításaikat oda szokták irányozni, a' honnan több hasznot és nyereséget várhatnak), az előhaladás, javítás és finomítás gyapjunkra nézve néhány év óta mégis tetemes, noha sok megrögzött betyár, bojtár és juhászgazda, uraik' és előljáróik' parancsait mellőzvén, azon iparkodtak, hogy a' kezeik alá adott finom kosok' életének minél előbb véget vetvén, előitéletes tervök sikerüljön.

Nem czélom azon okokat mind előszámlálni, mellyek e' nyósztályt a' mondott kárhozatos utra vezetik, valamint az sem, mennyire állunk még hátrább szomszédinknál a' juhtenyésztés' tárgyában; mert igy kénytelen volnék kitérni hivatásom' köréből, melly arra kötelez, hogy ne az irói pályán, hanem a' téres mezőn iparkodjam tenyészteni, javítani és finomítani mind saját mind nemzetem' hasznára és javára; de valamint a' gazdaságnak akarmelly ágában, ugy 's annál inkább a' juhtenyésztésben is vannak olly javítások hátra, mellyeket uradalmakkal biró földesur is egyetértés, közös akarat és kötés' kitüzése nélkül ki nem vihet; illyen p. o. azon felette káros és megrögzött szokás, hogy az egész juhászati cselédséget, hazánk' nagy részében még máig is Sz.-Mihály-napkor fogadjuk, változtatjuk és cseréljük tetszésünk szerint; melly szokást minél könnyebb lett volna már régen megváltoztatni, annál károsabban hat reánk juhbirtokosokra. Az okok sokkal ismeretesbek, hogysem valaki kérdené: miért? De ha mégis kérdené: azért, mert azon időszak, mellyben a' juhászati cselédséget fogadjuk és cseréljük (kivált lapos vidékeken) a' legelő általi juhromlásnak mintegy kitűzött ideje, mellyet egy ügyes bojtár elmellőzni 's juhait a' káros befolyású legelőtől védeni képes ugyan, de a' benne megrögzött roszlelkűség, vallástalanság és betyárkodás oda vezérlik, hogy urának tetemes kárt, vetélkedő társának pedig bajt okozzon; a' mi közönségesen és nagyobb részint annak következése, hogy urát, mivel rajta kiadott, büntetni, vetélkedő társának pedig, mivel helyéből kiszorította, szinte bajt szerezni törekszik. De egészen másképen áll a' dolog ott, hol a' juhászati cselédség nem Sz.-Mihálykor, hanem Sz.-György' napján változik, mert igy a' nyári és őszi legelőn történni szokott juh-megrontás eltávoztatik, melly akár gondatlanságból, akár pedig roszlelkűségből történt, szinte a' suhancz bojtárt is érdekli, mivel igy ugyanő és nem más kénytelen levonni bőrét azon ártatlan állatnak, mellynek vagy gondatlansága, vagy roszlelkűsége 4 — 5 hónap előtt veszélyt okozott. A' kármentesítésről illy esetekben sem lehet ugyan szó; de tudván azt a' pajkos bojtár, hogy ő a' következő bajoknak szemtanuja lenni kénytelen, eszébe jut még az is, valljon nem vonatik e le egy évnegyedi bére? mi reá nézve majdnem arányban áll urának kárával. De mindezekre talán valaki azt fogja mondani, hogy épen e' baj' elhárítása végett szoktuk azon nap fogadni bojtárinkat, mellyen mindjárt a' változás is történik. Én erre röviden azt felelem, hogy nincs olly tökkel ütött fejű bojtár, ki már jóval előbb ura' vagy előljárója' szándékát ki ne tanulja, mellyhez azután magát alkalmaztatni el nem mulasztja. De talán valaki még azt is fogja mondani, hogy a' ki az említett bajba keveredni nem akar, engedjen cselédjeinek juhtartást. Azonban e' módot akárki javasolná is, én nem helyeslem; mert illy esetben (kivált nagy juhászatoknál) a' nemesítés 's tiszta haszon sokkal alább áll; szóval minden tekintetben jobb és hasznosb, a' juhászati cselédséget Szent-György-napkor változtatni; mire nézve hizelgek is magamnak azon édes reménnyel, hogy valamint e' javaslat' czélszerűségét már régen tek. ns. Vas, Sopron és több vármegyék igen bölcsen belátván azt elfogadták: ugy a' nagy közönség előtt sem fog jelen értekezésem figyelem nélkül maradni. Leginkább pedig tek. ns. Pozsony vármegyének bátorkodom ajánlani a' juhászati cselédség' fogadásának Sz.-György-napra leendő áttételét; mert legelője általában véve mély és lapos, e' szerint káros befolyású is.

Bertalanffy Antal.

Erdély' termékeiről, műiparáról és kereskedéséről.

(Vége.)

A' bányászat rendkivül sok kezet foglalatoskodtat egész' az érczek' tisztává készítéseig; de a' mesterség és művészet által még épen nem dolgoztatik fel annyi, mennyi az ország' szükségét kielégitné. Pénzt a' kormány Károly-Fehérváratt veret. Arany- és ezüstmüvek legnagyobb részint Bécsből és Pestről szállittatnak; igy az erdélyiek a' többi érczárúk és műszerek' legnagyobb részét is, gyakran még a' legcsekélyebb, legközönségesebb vas és pléhholmikat, p. o. csatokat, szegeket, reszelőket 'stb., külföldről kapják. A' fazekasmesterség készitményei közt a' *Dandré* ur' fattyuporczelángyárából valók különösen kitünők; nem olly keresettek a' görgényiek; a' közönséges fazekaskészitmények legtöbbnyire még mindig durván és otrombán vannak készitve. A' porczelán és finom edények Magyar-, Csehországból 's Ausztriából szállittatnak. Igy évenkint nagy mennyiségü magyar cseréppipák is szállittatnak az országba (főleg Selmeczről): mig Borgóban a' fenálló műhelyekben csak szorgalmasabban dolgozni 's itt-ott, hol jó agyag töretik; ujakat állitni kellene, hogy e' részben mind Erdélyben mind a' szomszéd tartományokban jó kelendőség eszközöltessék; e' gyártás annál figyelemre méltóbb, minthogy üzhetése végett épen semmi tőkepénz sem volna szükséges és a' munka ugyszólván nincs a' divatváltozásnak alávetve. — Az árpási és kertsisorai üveghuták finom és metszett üvegneműket is készitnek 's készitményeik' tökéletesitésében előhaladnak; valamennyi többi huták (számszerint mintegy 10) igen jó kelendőséggel birnak mind az országban mind a' szomszéd tartományokban; idegen üveg azonban bőséggel jő be Csehországból. Ló- 's rugtatóport két pormalom szolgáltat Nagyszebenben és Kisfalun, Károlyfehérvár mellett.

Erdélynek ugyanazon pénzei és keletei vannak, mint Ausztria' egyéb statusainak: u. m. souverainsdor, cs. és hollandi arany, koronás és conventiós tallér, husz, tiz, öt 's három krajczárosok ezüstből, rézből pedig egész, fél és negyed krajczárosok, továbbá a' Bécsben keringő papiros pénz. Hallani még néha az ugynevezett magyar forint (50 kr.) vagy a' vonásforint (51 kr.) szerint is számolni. A' 60 krajczárból álló conventiós forint rénesforintnak neveztetik. — A' postamérföldnek a' magyarral hasonló hoszasága van (4400 bécsi öl), 's a' német mérföldhöz ugy áll mint 44: 40. — Gyakran élnek még az erdélyi rőffel az adásvevésben; ez $^1/_2$ lábbal rövidebb (2 láb). — Gabonát, lisztet, hüvelyesveteményt, gyökérveteményt 'stb. köből (64 alsó-ausztriai pint) és véka (16 ausztriai pint) számra mérnek; a' határkereskedésben Moldva- és Oláhországgal e' tartományok' mértékei is gyakran előfordulnak. — Folyadékmérők a' pint, melly az ausztriaihoz hasonló, 's ugy is van felosztva; 8 illyen tesz 1 csebert (ez okból 5 erdélyi cseber ér fel egy ausztriaival); 40 cseber egy hordót. A' magyarok gyakran magyarországi szomszédaik' mérszerei szerint számolnak. — A' piaczi és gyógyszertári mérlegek nem különböznek az

ausztriaitól. Papirosnál, kendernél, sernél, mésznél saját jelelésnemek vannak, mellyek azonban kevesebb figyelmet érdemelnek.

Ki mai nap Erdély' országutait gyalázza — 's ezt nem kevés utas cselekszi — mind általában a' csekély kereskedésről 's az országnak aránylag szűkkörű közlekedéséről megfelejtkezik, mind pedig a' nehézségekről, mellyekkel olly országban küzdeni kell, hol a' természet a' föld által olly sok akadékokat rakott fel, 's hol ut- és vizvámok nem fizettetnek. A' legjobb mód, melly szerint e' bajon gyökeresen és mindenhol segithetni, azon rendszabás marad, hogy minden helység a' szomszéd helységig minden fő és mellékutait illően megcsinálja 's jó karban tartsa; jó országutakat csak igy lehet eszközölni. Az utóbbi 30 — 40 években jobb kereskedési 's postautak' alkotására igen sok tétetett; a' kereskedésre 's adásvevésre nézve a' fő közlekedési ut a' magyar határtól Hunyad vármegyén által Szászvárason, Mühlenbachon, Reuszmarkton, Felső Fehér vármegyén, Nagyszebenen megy keresztül egész Oláhország' határaig; ez mintegy főerét képezi az erdélyi közlekedésnek, mellybe a' többi nevezetesb mellékutak folynak; Szászvárosnál a' banáti; Mühlenbachnál a' nagyváradi és kassai; Nagyszebennél a' bukovinai postaut; nyugatra a' brassai (és oláhországi); ez által a' moldvai 'stb. — Vizutakra szolgálnak a' Küküllő (csupán tutajoknak), a' Maros, Szamos és Olt. A' Küküllő és Maros leginkább sószállitásra használtatik 's az Olt csak most lesz hajózható, minthogy e' czélra egy társaság keletkezik. Minthogy az Olt egyenesen a' Dunába visz, ettől, ha a' határhegyek közti átmenetelénél levő akadékok elmellőztethetnének, Erdély' jóllétére uj időszak volna várható.

A' belföldi kereskedést az ország' egyes tartományai' földjének és éghajlatának tetemes különbsége teszi élénkebbé, azok' mindenike kénytelen levén termékei' feleslegét azon tőle hiányzókért, mellyekkel mások birnak, fölcserélni. Minthogy a' városok és mezővárosok az országban nem czélszerűleg elosztvák, sok (mintegy 366) 's többnyire jóformán látogatott vásárok tartatnak, mellyek tömöttsége a' minden korlátozástóli mentség által tetemesen előmozdittatik. A' sajátképi kereskedési 's adásvevési munkásság a' görögökben és örményekben szorgalmasb és ügyesebb emberekre talált, mint a' németekben. A' zsidók' kereskedése kevesbbé nevezetes, a' törvények nem engednek nekik a' szász földön állandó lakást, 's a' bányavárasokból, környékeikből 's a' katonai határszélekről egészen kizáratvák. A' marhákkal 's a' baromtartás' termékeivel leginkább az oláh hegylakók kereskednek; épületi fával, deszkákkal 'stb. a' székely hegylakók; a' borkereskedés kiváltkép a' Maros, Küküllő 'stb. völgyek' lakóinak kezében fekszik. — Brassó, Nagy-Szeben, Kolozsvár, Maros-Vásárhely, Besztercze 'stb. a' méhkereskedés' legfőbb helyeinek tartatnak; ezt azonban kisebb helyek is hasonló 's gyakran nagyobb mértékben űzik. — A' nép' egyszerű élésmódja, készpénzbeni szegénysége 's némelly még mindig akadályozva munkáló intézmények mellett a' méhkereskedés csak később — a' népipar' nevekedtével és kifelé leendő gyarapodásával — fog emelkedni. A' külföldi kereskedés, mint elején említém, a' régebben virágzotthoz többé nem hasonlít; csak időközileg kezdett a' szárazföldi elzáráskor tetemesb kereskedési munkásság mutatkozni; de csakhamar és soknak vesztére elenyészett. A' görög kereskedési egyesületek' létrehozása Nagy-Szebenben és Brassóban, az örmény gyarmatok iránti kedvezés, a' portávali kereskedési egyezkedések, egy kevesbbé szigorú 's az ország' viszonyaival egyezőbb veszteglő-intézet' behozása, az udvari agensségek' felállitása Moldva- 's Oláhországban megmutatták, hogy az ausztriai kormány rajta van, az országot, melly módfelett szétzúzott viszonyokban jöve gondviselése alá, e' tekintetben is fölsegitni. Mutatják ezt a' Magyarország és Erdély közti vámfizetések' eltörlése 's egy országos küldöttség' felállitása, melly a' szorgalom' és kereskedés' emelésére czélzó javaslatokkal foglalkozandik.

Nem csekély keresetforrást nyujta Erdélynek az átviteli kereskedés a' Levantéból az ausztriai tartományokba 's Europa' egyéb részeibe; a' gőzhajózásnak évről évre növő gyarapodása által közel jutott ez az elenyészéshez; e' fogyatkozást belföldi szorgalomnak és kereskedésiparnak kell pótolni. Lényeges gyámolitást nyernének ezek megelőzőleg gazdasági és technicai iskolák' felállitása által, mellyek még az egész országban hiányzanak, és pedig annál érezhetőbben, minthogy egyéb tudományos iskolái nem csekély virágzásban állnak, 's a' polgároknak és földmüvelőknek, sőt a' falusi nemesnek is szük módja nem terjeszkedhetik annyira, hogy fiaikat az országon kivül — nevezetesen Bécs' intézeteiben — drágán taníttassák. Az idegen szomszédtartományok' jelen állapotja mellett ebben egyszersmind egy mód fekszik, azok' lakóit lecsatolni 's Erdély' és Ausztria' érdekébe mélyebben beszőni, mit a' nélkül is nemzeti, vallási 's politicai okok tanácsolnak. — Milly befolyást gyakorolnának egy vagy több, ha még olly egyszerűen is létrehozott, gazdasági vagy technicai iskolák, abból kivehetni, mit azon csekély 's csak alkalmilag adott oktatás, mellyet a' határszéli ezredek kapnak, munkál. Hogy az illy oktatásnál mindenek előtt a' helybeli érdekekre legyen legfőbb tekintet, 's legalább a' kereskedőnél elmellőztessék azon tudományosság, melly a' külföldivel, sőt idegen világrészek' javaival 's termékeivel törődik, mig otthon rendesen idegen marad, a' műipar' minden valódi barátjának legfőbb kivánsága. *Dr. — m —.*

Mi a' nép.

(Rövid eszmékben.)

A' népet állapotján felül felvilágositni annyi, mint a' legügyetlenebb itélethozásokra készíteni. A' parasztot parasztnak felvilágosodása illeti, a' polgárt polgáré. Ha több adatik neki, mint mennyit megemészthet, felvilágosodásának eredménye makacsság, balitélet és ferde müveltség lesz.

Ne tegyünk mindenkit status és vallás feletti okoskodóvá. A' felvilágosodás' viszonyszerinti határok közzé szoritásának ezen elmulasztása oka, hogy olly sok varga tulkerül a' kaptafán. Minden rang meg van tömve öngondolkozókkal, ujitókkal nevelésmesterekkel, törvényhozókkal, statusgazdákkal, emberboldogitókkal és világuralkodókkal. — „Hadd jöjön elő ministerem 's szabjon ruhát nekem“ — mondá egykor *IV. Henrik* franczia király, midőn szabója egy tervet adott neki által az ország' kormányzásárá.

Nagyon veszedelmes lenne a' nagyokra nézve, ha a' nép egy elven és véleményen volna némelly előljárójával.

Young Ed.

(Folytatjuk.)

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

41. szám. Majus' 21.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Még egy szó a' „Korunk'" irójától.

Azon mérséklet és tiszta, józan nézetek, mellyeket az „Észrevételek a' Korunk czikkelyt érdeklő válaszra" irója a' *Századunk*' 35. és *Késmárky* ur a' Századunk' 37dik számaiban kifejtének, arra birtak engemet, hogy érdeklett czikkelyemet még egyszer figyelemmel átolvassam és lássam, valljon abban ama' szememre lobbantott, csaknem a' gyermekek' kisértetektőli félelméhez hasonló aggodalmat 's az igen is eleven szineket, mellyekkel, mint mondatik, festettem, feltalálhatom e. Ez utóbbiakat, igenis, feltaláltam, mert ezek már előbb sem kerülték ki figyelmemet; de ugyan mit festettem tehát én olly igen eleven szinekkel? nem mást, mint a' pártok' tulságait, 's ezt szándékkal, de talán nem nagyítva. — Ellenben szerfeletti aggodalmat, félelmet vagy a' vitatkozás' ellenzését azon czikkelyemben sehol sem födözhettem fel, 's illyesmit nem is lehet abból okosan következtetni, mert hiszen miért, mi végre irunk illyes czikkelyeket? bizonyosan nem azért, hogy magunk olvassuk, hanem, hogy mások olvassák, fontolják, szóljanak, itéljenek felőle 's ha talán szükségesnek vagy érdemesnek vélik, czáfolják meg, — 's ez mit tesz egyebet, mint vitatkozást szülni, okozni, vitatkozni? — Számtalanszor hallom hazámat Angliához hasonlíttatni. Adná az ég, hogy mi olly müveltek 's vitatkozásinkban olly szabályosak 's mérsékeltek volnánk mint az angolok. Mert nem az ottani nép- 's kézmüves-egyesületekben néha tartatni szokott beszédeket, hanem a' parlamenti vitákat kell a' mi köz- és országgyülési vitáinkkal összehasonlítanunk; de még az angol népgyülésekben sem lehet soha a' *törvény* iránti mély tiszteletet félreismérni. Avvagy elegendő volna e nálunk, mint Angliában elegendő, valamelly nyilványos rendetlenség' vagy épen verekedés' megszüntetésére, akarmelly törvénynek, mint ott a' zendülési actának, puszta felolvastatása? 'S tudják e az összehasonlítók, milly kérlelhetlenül szigorúk az angol törvények? tudják e, hogy ott minden a' vita' hevében kiejtett sértő vagy illetlen szó a' jelenlévőktől azonnal megrovatik 's visszahuzása sürgettetik? tudják e, hogy a' toryk és whigek, bárha politicai nézetekben és elvekben eltérők egymástól, a' kölcsönös tekintetet sóhasem tagadják meg, közhasznú czélokra számtalanszor egyesülnek, a' privát életben pedig, minden tekintet nélkül politicai véleményeikre, a' legnyúgodalmasabban haladnak egymás mellett? Tudja e, isméri e a' mi fiatalságunk az angol iskola- és egyetembeli szigorú törvényeket, mellyek szerint ott egy tanulónak sem szabad, előljárósági engedelem nélkül, ebet vagy lovat tartani? lóverseny, czéllövés, versenyküzdés egyáltalában tilalmasok, sőt engedelem nélkül még egy kocsit sem mer a' tanuló bérleni, 's kiküszöbölés az ezek' áthágójának bizonyos büntetése! — Az angol, bármi rendű legyen is, isméri törvényeit, intézvényeit 's tudja alaposan védelmezni; mig nálunk azokat csak egy csekély számú emberosztály isméri, 's a' legnagyobb és leggazdagabb urak közül is alig tudná egy vagy kettő saját jogait 's törvényeit képviselő nélkül fentartani és védeni. És mégis annyira szeretik sokan közülünk ezt a' hasonlítást! Bárcsak már azon a' fokon állanánk, hogy az összehasonlítást kiállhatnók! — Midőn továbbá látom, hogy az általam felhozott *önzést* kiki el akarja tagadni, 's magáról, mintegy neheztelve, elhárítani, akkor mindig ama' franczia közmondás jut eszembe: *Ce n' est que la vérité qui blesse* (csupán az igazság sért)! Részemről őszintén megvallom 's megismérem magamnál az önzést, csupán azt jegyezvén meg, hogy különböző önzések vannak, 's hogy különösen az erkölcsileg *szabad*, a' *megbocsátható*, és a' *bűnös* önzést jól meg kell egymástól választani. Midőn én polgártársaim' javát szóval vagy tettel előmozdítani törekszem, akkor igen gyakran saját sorsomon is akarok javítani, 's ezt talán *szabad önzésnek* nevezhetni. Ha azt, mit eleim századok óta háborítlanúl birtanak, magam sem örömest eresztem ki kezemből, ez talán *megbocsátható önzés;* de ha csupán *elvenni* akarok másoktól, 's a' franczia közmondáskint igy szólok polgártársomhoz: *Ótes-toi, que je m' y mette* (takarodj' onnan, hadd én üljek le)! ez már *bűnös* önzés. — Ugy hiszem, ezekből akarmellyik olvasó is könnyen kiválaszthatja a' maga önzésrészét.

Ha többekkel együtt 's velök egyenlő joggal rég idő óta egy házban lakom, 's a' lakók' egy része a' házon változtatni, a' másik azt egészen lerontatni 's helyébe ujat épiteni, a' harmadik a' házat legnagyobb részint csak a' maga kénye-'s javára használni vagy minden további szó nélkül még egy negyediket is befogadni akarnak: valljon nem *szabad önzés* e részemről, igy szólni hozzájok: „Lassabban, barátim! jogotok van ugyan itt velem együtt lakni; tanácskozhatunk is együtt a' ház' változtatása vagy egy negyediknek hozzánk befogadása felől; de lerontatni a' házat nem engedem, mert könnyen hajlék nélkül maradhatnánk 's nem egyhamar épithetnénk fel új házat, melly mindnyájunknak kényelmes lakást adjon." — Ha pedig látom, hogy a' ház roskadófélben van 's javítani, változtatni kell rajta, valljon nem *megbocsátható önzés* e részemről, ha a' változtatott házban is előbbi lakomhoz, mennyire csak lehet, hasonlót kötök ki magamnak 's meg nem engedem, hogy csak egy követ is megmozdítsanak addig, mig műértő épitőkre 's ügyes kézmüvesekre szert nem tettünk, vagy ha ellenzem azt, hogy, mint a' Babel' tornya' épitésekor, kiki lármázzon, kiáltson és senki se értse egymást, hanem előre meghatároztatni kivánom, hánynak és kiknek lesz szavok, hányan és kik fognak parancsolni, kik engedelmeskedni? — Ellenben az önzők' mellyik osztályába tartoznék az, ki ekkor igy szólana: „Nekem az én eddigi földszinti lakásom nem tetszik; ezentul én is az első emelet-

ben akarok lakni ugy mint te; azért tehát csak szoruljatok, vagy pusztúljatok el Isten' hirével, mert ha nem, ime itt a' negyedik, ki szinte be akar jőni, ezzel mi egyesülünk 's titeket a' házból kivetünk.“ Vagy a' kik ezt mondanák: „Mi a' szomszédban egy házat láttunk, melly nekünk igen megtetszett; most tehát nekünk is illyen kell, ha mindjárt törik, szakad...“ Valljon felesleg aggódás vagy gyermeki félelem e, ezekhez igy fordulnom: „Barátim, meggondoltátok e jól a' dolgot? laktatok e valaha ama' házban? tudjátok e annak mind jó mind rosz oldalait, kellemeit 's kellemetlenségit? fogunk e egy ollyanban szintolly nyugalmasan 's biztosan lakhatni, mint most ebben lakunk?“ — Vagy igen élénk szinekkel festek e, ha mondom nekik: „Lássátok eme' más szomszédinkat; ezek is uj, igen szép és igen sok költségbe került házat építettek magoknak, a' padlót viaszos koczkákkal rakták ki 's a' falakat magas tükrökkel ékítették; de ők ezekhez nem levén szokva, minduntalan elelcsúsznak a' padlón 's fejöket a' pompás tükrökön törik be.“ Vagy pedig: „Nézzétek ama' szomszédunkat; az is *nagy* házat építtetett magának, de üres belől, mert nem birta költséggel a' butoroztatást; építői azalatt felgazdagodtak, kész palotát emeltek magoknak, 's most a' jó szomszédot egy házhéjszobácskával kinálják, ha t. i. a' lakbért meg birja fizetni.“ Végre, nagyitok e, ha mondom: „Nézzétek ezt a' szomszédunkat; ez is lerontotta házát 's azóta több ízben építtetett ujat, még pedig vérrel keverte a' meszet 's a' talpfalakat sirokra állitá; de a' sirok horpadoznak 's ujabb meg ujabb halottak kellenek azok' betemetésére.“ Illyeket tartván szeme előtt, valljon nem kötelessége e minden hazáját igazán szerető férjfinak, bátran ugyan, de minden heveskedés nélkül előlépni, 's nem gondolván a' vádakkal, mellyekkel őt a' mohón újítani szeretők terhelni akarnák — millyenek például a' *sötétítés*' vagy épen *hazaárulás*' mocskai, melyekkel ezen urak minden ellen, ki velők nem tart, fegyverül élnek — fenhangon mondani: Legforróbb ohajtásom az, hogy honunk' mind a' 11,000,000 lakosa ezt tartsa a' föntebb érdeklettem tisztelt iróval: „A' vallás' és az uralkodószék' szentségét hagyjuk érintetlen' és sértetlenül; védjük mindkettőt, mint illik 's emberi és jobbágyi kötelességünk megkivánja, hűséggel: akkor veszély nélkül irtandjuk százados előitéleteinket, 's minden káros összeütközések nélkül világositandjuk fel egymást.“ — *mb.* —

Nyelvmüvelés.

Az elmélő értelem különféle theoriákat alkota a' nyelvek' eredetéről, mellyek szerint azok legközönségesebben vagy egyenesen isteni adománynak, vagy természeti hangok' utánzásainak szoktak tulajdonittatni. Azoknak, kik közvetlenül isteni ajándéknak tartják, állitása csak homályos érzésökön alapul, melly érzéseket világos eszmékké magasztalni képtelenek 's ennélfogva meggyőződésükről józan ész előtt megállhatólag számolni általánfogva nem tudnak. Igy tehát könnyen elképzelhető, hogy ezen hit' sorsosi *apparent rari*, 's hogy hovatovább mindinkább ritkulni fognak, a' mint a' közértelmesedés' napja emelkedik a' láthatáron.

Sokkal kielégítőbb azoknak e' tárgyróli véleménye, kik a' nyelveket a' természeti hangok' utánozásának hiszik, melly szerint tudnillik az *ég dörögni*, a' *láng lobogni*, a' *kigyó szisszegni*, a' völgyi *patak csörgedezni* mondatik. Kisebb, nagyobb mértékben ugyanis minden ismért nyelvekben találtatnak illyes szók, mellyeket lehetlen el nem ismérni a' természeti hangok' másolatainak. De jól megjegyzendő, hogy ezen vélekedést is csak azon szorosabb értelemben vett *eredetéül* lehet elismérni a' nyelveknek, melly szerint a' csoportocskakká alakult elsőbb embereknek beszédei előbb csak illyes szavakból állhattak; nem pedig azon terjedelmesebb jelentésében a' szónak, melly szerint az (példa általi felfejtés szerint) valami ollyas „előállást“ jelent, mint Minerva' mythicus születése. Ugyanis az akármellyik nyelvet alkotó szókat vizsgálat alá véve, nagyobb részint ollyanoknak találandjuk, mellyeknek *eredetijét* a' természeti hangok között hiában keresendjük. — Mit kell tehát az illyenekről tartanunk? Azt, hogy ezek csak későbbi beléömlések a' kezdetben kisded forrásba, mellyek által ez csak lassankint, sok idő' multán növekedhetett gőzösöket megbiró folyammá, vagy — kép nélkül szólva — terjedelmes, gazdag nyelvvé. Mert midőn a' társaságokká összeolvadott egyének (individuumok) a' szükség' vaspálczája által ösztönöztetének isméreteiknek szemlélődés 's munkásság által hovatovább szélesülő körébe jött olly dolgokat is elnevezgetni, mellyeket a' természeti hangok *nem jelentének ki mintegy* előlegesen: ekkor az illyekre hihetően önkényszabta neveket ruháztak, mellyek az érdeklett társaságokban huzamos használgatások' következtében köztudatra jövén, végre az alattok lappangó dolgoknak köz ismértető jegyeivé (neveivé) váltak.

Ha csak futó pillanatot vetünk a' legközelebbi idők' bármilly szerencsés ujitási szüleményeire 's azoknak mikinti elfogadtatására: könnyen elgondolhatjuk, milly lassú gyarapodása lehetett ezen csecsemőnyelvek' növekedésének!

Itt kezdődik már a' nyelvek' aranybányájának egy uj ere. Miután tudnillik az önkényes elnevezgetések jócska számra szaporodtak, az emberi vizsgálódó elme az alattok értett dolgok' természetét, minőségeit bonczolgatni kezdvén, azok és a' még név nélküli dolgokéi közt hasonlatosságokat fedezgete fel, mellyeknek következéséül amazoknak szélesebb értelmet tulajdonítva, ezeket is alájok foglalá 's igy egy szenvedélyek által felhevült ember *tüzben lenni*, a' kanyargó patakocska a' völgyet *átkigyózni*, 's király és százados tölgy egyiránt *koronásnak* mondatott.

Az illy compendium vagyis a' szók' értelmének átvivése által könnyíttetett ugyan a' közlekedés; de másfelől a' dolgok' szoros meghatárzottságú kifejezhetése csökkent, 's egyszersmind tág ut nyilt a' sajátlan (improprius) kifejezésekre.

Nem volt példanélküli azonban, hogy a' növekedő társaságok' különböző kisebb köreiben létező egyének különbözőleg sáfárkodtak a' nyelvek' gazdagítása körül, a' honnan különböző tájdivatok keletkezének ugyanazon nyelvekben, 's egyszersmind a' mit az illy különböző kisebb körök' némellyikében csak átvitt-értelműleg tudtak kifejezni, arra a' másikban saját kifejezést tanultak; továbbá a' minek kifejezésére némellyiken egy saját kifejezés jött használatba, ugyanannak megnevezésére másban más — csakugyan saját — kifejezést vettek fel, a' minek természetes következése lett, hogy némelly dolgoknak néha ugyanazon nyelvben több saját nevezetei is találtathatnak (midőn ellenben nem kevés — főkép ujonan talált — tárgyakra egy sincs).

Illyen esetekben — közönségesen szólva — nem szokatlan dolog inkább idegen nyelvekhez folyamodni 's azok' szavaival korcsosítni, mintsem szép hangzásra, józan származtatásra 'stb. számított uj kifejezésekkel gazdagítani a' hiányos nyelvet. Már pedig hogy ez akármelly nyelv' fejlődése' elébe gátat vonó 's ennélfogva veszedelmes szokás: minden józan ésszel megáldott ember átláthatja, ha figyelmesen rágondol, milly nyomorult, bábeli egyveleg vált volna akármelly nyelvből, ha annak öntermészete szerinti fejlesztésével 's müvelésével fejlődésének hajnalán gondatlanul felhagytak volna. — A' nyelvnek ki nem müvelt állapotjában érzeményeinknek, tapasztalásainknak nem lehetne hű képét közleni másokkal, mi a' közértelmesség' tetemes kárát fogná ma-

ga után vonni, minthogy a' vizsgálódó fők gondolkozásuk' nyomán gyüjtött hasznos ismereteiknek nagy részével együtt szállnának sirjokba; midőn ellenben annak önmagából fejtése 's müvelése által az ész' és értelem' eszméinek és fogalminak minden árnyékolatait hovatovább pontosabban közölhetvén másokkal, a' tudományok' népboldogító virágai dús kellemmel tenyészendnek.

Minthogy pedig az érdeklett müvelés mulhatlanul föltételezi az ujítást: *az ujítás' szellemétől általánfogva* igen helytelen visszaborzadozni. — Visszaélések ugyan mint mindenütt, ugy itt is történhetnének, mellyektől óvakodni hasznos; de arra is vigyáznunk kell, hogy Charybdistől erősen óvakodva Scyllába ne sodortassunk, 's ugy ne járjunk, mint az egykori fösvény, ki pazarlóságtól féltében éhen veszett el vagyona mellett; vagyis hogy nyelvünknek eredeti formájából kivetkeztetésétől féltünkben a' jótékony ujításoknak is szemet ne hunyjunk. Ki közülünk a' nyelvujítás' üdvös nyomait meg akarná tagadni, nyelvünknek literaria historiai ismeretében nagy járatlanságot árulna el. Mi okozta ugyanis nyelvünknek a' közelebbi évtizedekben jelenkező, majd erőteljes rövidségü, majd bájosan simulékony 's kedves zengzetü szabatosságát, melly egy lelkes *V.* vagy *B.* tollából ömlengve, most a' lelket csillagokig képes ragadni, majd — mint a' lant' hurjainak igéző éneke — szelid hangjaival szíveket olvaszt? Felelet: nyelvmüvelés, nyelvujítás (müvelt ízlésnek és sok oldalú ismereteknek vezérszövétnekénél!). Azonban ki azt hinné, hogy nyelvünk már a' tökély' *non plus ultráját* elérte 's több ujítás- és javításra oknélküli dolog gondot fordítani, erősen csalódnék. A' szünetlen tökéletesedhetés alól a' dolgok' rendénél fogva egy nyelv sincs kivéve: tehát a' mi sok szépségekkel gazdag nyelvünk sem.

Már csak a' fentebb előadottakból kiindulva is, tünnek fel nyelvünkre nézve ollyan pontok, mellyeknek javítása, müvelése korunk' gondjára bizatott. Igy például többek helyett csak keveset említve: különböző tájainkon sok olly sajátságos kitételek divatoznak, mellyeket más vidékeken vagy átvitt értelmü szókkal pótolgatnak, vagy körülirásokkal (paraphrases) fejezgetnek ki; de továbbá az sem példátlan, hogy gondolatlan mohóságok' következésében főkint újalkotásu szóknak hamis értelem tulajdonittatik, melly által néha egész sereg rosz ösvényre vezéreltetik 's — a' mi ezzel határos — megtörténik az is, hogy a' némileg hasonló szók közti határvonal' nem tudása miatt az illyek gondatlanúl összevissza használtatnak, 's szinte számithatlan sokaságú más illyes hiányosságok, mellyek közül amazoknak köztudatra hozása' 's közönséges megismértetése', ezeknek útbaigazítása' 's felvilágosítása' tekintetéből 'stb. nem leend üdvtelen, ha ezen folyóirásunkban a' fentebbi czim alá tartozó egyegy lap nyilik meg azon t. iróink' számára, kik az illyesekkel foglalkozást méltatni tudván, nem tartják igen csekélynek figyelmökre,— hogy igy vizsgálódásaik' eredményeit ide, mint rakpiaczra, kitevén, pártolandó nézeteik minél díszesb közönségre találjanak.

Mivel pedig — hitem 's meggyőződésem szerint — nemzetiségünk' létalapjai közzé tartozik a' honszeretetben nyelvünk' szeretete is, ohajtandó, hogy e' szeretetünket tettlegesen bizonyítsuk be, azaz: nyelvünk' bájait szorgalmasan tanuljuk ismérni, jobbítandó hiányait vizsga szemekkel keresve, gondoskodjunk lélekismérettel tökéletesítésén; egymásnak illyesek iránti javaslatait türödelemmel hallgassuk ki, a' helyeslendőket teljes erővel pártoljuk, a' nélkülezendőket okokkal mozdítsuk félre, 's pedig mulhatlanúl azon illedelmes hangon, melly minden nemtelen szenvedélyektől tiszta, 's melly minden igazi honfinak sajátja.

Hogy pedig e' nemes előretörekvést annál biztosabban koronázza áldás és süker: ohajtandó, hogy bár lelkesb ifjaink, értelmesb férjfiaink 's tapasztalt öregeink közül minél számosabban vegyenek részt a' szép előretörekvésben*), hogy igy munkás nyelvszeretet' nyomán viruljon a' hon, honunkban a' nemzetiség, hogy ennek üdvei buzditsanak minket és a' maradékot századokról századokra minden szentre, nagyra és nemesre!

Krizbay Miklós.

K ö z j ó.

Nem tudjuk, mint képeztetik az embernek testi, még kevésbbé szellemi tulajdona és sajátsága anyja' méhében; de tudjuk, látjuk, hogy az embereket, minden rang' tekintete nélkül, ugy alkotta a' természet, hogy azokat akárhol két felekezetre oszthatjuk, ugymint, cselekvő és szenvedő tehetségü emberekre. — A' dologra termett vagy cselekvő ember mind egy testvér (szellemileg), habár az egyik bíboron, a' másik pokróczon született, habár az egyik országokat, hadakat kormányoz, a' másik csizmafoltozás mellett űzi azon tüz' szikráját, melly más nevelés által talán az emberiség' őrangyala lesz vala. Hogy ellenben a' dologkerülő vagy szenvedő emberek is mind testvérek, bármelly magasan vagy alacsonyan születtek légyen is, azt nem kell megmutatni, csak mutatni.

E' praeludiumból, vagy lemmából, nem azt akarom értekezésem' tárgyául felvenni, mi innen legközelebb folyik, hogy t. i. a' születésében és rangjában kevélykedő szelidebb gondolkozásra birassék, — hanem a' közjóra czélzó némelly kitünőbb tárgyak' felvilágosítására akarom használni.

Közjót csak olly országban képzelhetünk, mellyben a' természet' szent törvénye 's rendje nincs felforgatva, hol az ur nem szolga, a' szolga nem ur; hol a' cselekvő lelkeknek nyitva az ut ezerféle foglalkozásaik' szabad gyakorlására, 's ezek viszik a' vezéri vagy gazdai szerepet, ezektől függnek a' szolgalelkek, nem pedig megfordítva. — A' meggazdagulásra vagy is bölcsebben értve, a' jóllétre — melly minden embernek egyenlő vágyakodása, mert senki sem kiván öreg napjaiban a' szemétdombon nyomorogva elveszni — két ut vezet, t. i. istenes és istentelen. Már a' melly országban istenes uton csak alig, vagy alig sem, és csak alattomos fortélyok által vergődhetik jóllétre a' szegény, ott nincs közjó, hanem csak közprédálás, mint azon méhkasban, mellyre a' rabló méhek rátörtek, 's most már a' tulajdonosok is velök együtt prédálnak. E' végett csak a' történetirásokba kell tekinteni, mellyek tömvék elenyészett roppant országok' neveivel és azon axiomával, hogy hasonló oknak hasonló volt és lesz örök időkig következése. — A' melly ország tehát állandó akar lenni, szükség, hogy talpkövét ne homokra, hanem minél keményebb alapra, egyedül a' közjóra, helyheztesse, 's ettől ne kimélje a' legnagyobb áldozatot és költséget is, mert itt a' fösvénység nem fizet kevesebbel mint végpusztulással. Ezen kivül akármi egyéb álpótlékokra, biztositványokra, menedékekre költ is az emberi nemzet, csak azt fogják a' késő történetirások az akkor élőknek tanúsítani, hogy ama' pénz mind csak a' sárba volt kivetve. Roppant, drága, felséges intézvények, gazdag jótévő alapítványok, kegyes boldogító véghagyományok, iszonyú tőkepénzek, idővel mind kijátszatnak, mind elenyésznek olly országban, melly

---

*) Aazonban e' horatiusi intéssel: „*Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam viribus*“ teljességgel nem akarok ellenkező evangeliumot hirdetni, sőt inkább leghőbb ohajtásim közzé tartozik, hogy a' szerkesztőség a' tudományok' ezen ágát semmiképen nem gyarapító haszonvehetlen irományoktól minél gondosabban kiméltessék meg, annyival is inkább, mert az ollyasok sajtó alá nem kerülhetvén, az iróknak a' közdivatkint sok boszúságot, másfelől pedig a' szerkesztőségnek is nem kevesebb alkalmatlanságot, terhet 's kedvetlenséget okozhatnának.

a' közjón kivül akármi álpótlékban, vagy tán még fortélyban is kereste állandósága' alapját. — A' dologkerülő szolgalelkeket semmi törvénnyel sem kellene gyámolítani (cum grano salis értve), ellenben a' cselekvőket minden módon segíteni, ótalmazni, biztosítani, jutalmazni; ez volna az igazi közjó. — Örökké semmi sem tart, csak az igazság; 's igy minden ország csak addig áll fen tartósan, mig igazságon alapul. Ama' fortélyok és ravasz fogások, czifra szavak és tettetések, mellyekkel az emberek egymást kábítják, 's az áligazságot pőre igazsággá keresztelik, azok az alattomos fogások, mellyek által a' szolgalelkek a' cselekvő lelkekeni uradalmukat fentartani nem rettegnek 'stb., mind csak az alkotmány' mételyét érlelik, siettetik; mert az igazságnak nincs surrogatuma. — A' divatot, korszellemet követni kell igen sokban, de nem mindenben, 's annyira épen nem, hogy a' korszellem alkotmányokba belevágjon, az igazság' megsértésével, a' mi nem lehetetlen, mert a' divat szüntelen változik, az emberek gyarlók és könnyelműek, 's egymást majmolják még a' nemzetek is. De a' bölcs nemzet tartozik a' divatnak és korszellemnek bizonyos határvonalt huzni, nehogy a' korszellem a' haza' alapját, a' közjót, az igazságot fenyegesse. — A' különczködés ugyan nevetséges sok tárgyakban, a' cosmopolitismus' századjában szintolly utálatos a' nemzetiség melleti állhatatosság mint a' vakbuzgóság; de a' bölcs nemzet mindezekkel ne gondoljon; hadd gúnyoltassék egy lélekben-járó legfőbb palladiuma melletti különczködéséért! Ez azon pont, mellyben a' tévelygő divatot vagy korszellemet követnie nem lehet; mert a' honszeretetben, a' közjó' fentartásában, bármit itéljen is a' cosmopoliticus csalfa világ, különcznek, vakbuzgónak, sőt fanaticusnak lenni nem szégyen, hanem dicsőség.

Igaz, hogy minden ország a' közjón akar alapúlni; de a' közjót nem a' bölcsek' meghatározása szerint használják, hanem ezen szónak magok az emberek adnak értelmet, saját érdekeik és jelen hasznaik szerint. Némellyik közjónak tartja, ha a' közterhek alól ki van véve, de a' haszonban osztozkodni legelső; egy másik közjónak tartja az olly törvényeket, mellyeket senki igazán nem ért, hanem a' fortély kénye szerint csavarhat, ugy hogy ugyanazon törvények által nyerni vagy veszteni, csak az ügyességtől függ; egy harmadik abban helyhezi a' közjót, ha maga ugyan (vélekedése szerint) tudós, de embertársai olly tudatlanok, neveletlenek, romlottak 'stb., hogy ő azoknak gyengeségéből iszonyú kamatokat húzhat; soknak közjó a' közbitangolás, a' zürzavar, rendetlenség, hogy semmi igazi világos rendben, számban, mértékben, határban ne legyen, hanem minden közösen és zavarban használtassék, mert az ő érdeke csak a' zavarosban halászást tartja legtanácsosabbnak 'stb. — Igy minden ember és minden nemzet maga ad értelmet a' közjó nevezetnek, saját érdeke és fogalma szerint, ugy hogy vannak egész országok és alkotmányok, mellyek csupa rabláson, zsiványságon, embertársaikkal való kereskedésen 'stb. alapúlnak, és ezt ők közjónak nevezik; 's minthogy néhány századig fenállhatnak, tökéletesnek és eléggé szilárdnak vélik alkotmányukat. De micsoda néhány század az örökkévalósághoz! Nem százados, hanem még ezredes nemzetek és roppant birodalmak is semmivé lettek már, mert a' közjót ők is illy hamis surrogatumban helyhezték. Nincs a' közjónak más alapja az igazságnál, ennek pedig semmi más surrogatuma. — Akár rosz neveltetése vagy neveletlensége, akár felfordúlt szokásai, akár rendíthetlen fonák előítéletei miatt olly elfogúlt a' nagy sokaság, hogy a' közjó' alapításában nem mindenik az örök szent igazságot tekinti, hanem többnyire saját érdekéből indúl ki. Ez oka, hogy állandó ország és országlás még mai napig sem volt e' földön; mert a' mi állandóvá tehetne, épen azt nem ragadta meg egy ország is, vagy ha megragadta, utóbb visszaélések által láb alá tiporta. 'S valljon mind e' mai napig tanúlt e' egyik ember a' másik' kárán? Távol legyen! ma is úgy megy a' sokaság mint mindenha, mint a' légy; látja, hogy a' kitett csészécske' környéke köröskörűl elborítva döglött és vonagló legyeknek sokaságával, de mindez őt mégsem inti, hanem könnyelműleg fut, siet ő is, még pedig döglött légytársainak holttestein keresztűl az édes méreghez, vágyván abból torkig lakni. Igy fut az emberi társaság is önvesztére, semmit sem gondolván a' történetek' kiáltó szózatjával; mert az ember még azzal is biztatja magát, hogy ő majd okosabb és vigyázóbb lesz, mint az előtte elhullottak. De barátim, akár vigyáztok akár nem, ugyanazon okok világ' végezetéig ugyanazon sikert is szülik, és egy országnak sincs e' földön az igazságon kivül semmiben biztos alapja és bátorsága. — Most az emberek csak saját érdekeikből felekezetekre szakadnak — pártszakadást, oppositiót formálnak — tory, vagy whig felekezethez állanak, dühös vággyal egymás alá ássák a' végveszedelmet, 's nem az igaz ügy győz, hanem a' melly felekezet nagyobb számmal bir. De kérdezzünk meg egy toryt, mért tart ő a' torykkal? egy whiget, mért áll a' whigekhez? korántsem az igazság' szereteteért, hanem saját érdekeért, 's azért is a' leggazdagabb tory, legyen ma szegény közemberré, tüstint a' legliberalisabb democrata vagy whigpárt' tagja lesz belőle; — ellenben akármelly szegény közsorsú ember jusson ma dúsgazdagsághoz, azonnal kész a' legdühösebb aristocrata, ki a' torysmusban magokat a' született aristocratákat is felülmúlja. Egyedűl a' valódi bölcset kell e' két esetből kivenni; de vajmi kevés azon valódi bölcs, kit a' világi érdekek le nem köteleznének, jóllehet látja is, hogy itt e' rövid életben minden csak komédia, rövid lejátszandó szerep, szemfényvesztés, mellyeket különben is rövid idő mulva mind itt kell hagynia, 's a' czivakodás' tárgyait és szerepét másoknak átengednie. — Valamig tehát az emberi nemzet annyira ki nem józanúl, hogy a' törvényhozás szent temploma' küszöbén kivűl le nem rakja az önhaszon' és testiség' álnok csábjait, hogy az egész alkotmány egyedül csak az örök szent igazságon alapúljon: mindaddig közjórol és állandó hazáról ne is álmodozzunk, még olly országban se, hol a' cselekvő felekezet fölötte van a' szenvedőnek, hát még ott, hol a' cselekvő csak szenvedtetik, vagy a' szenvedőnek csak cselédül szolgál, — hol a' nemeslelkű cselekvők' száma a' mellett hogy igen csekély, még a' szenvedő sokaság' iszonyú számától gátoltatik is, hogy épen semmit se tehessen! Az oppositio, 's igy a' súrlódás, az igazság' kifürkészésére múlhatlanúl szükséges; 's e' czélra jól és kellemesen hangzanék a' whig és tory nevezet; — de ezen nevezetek most koránsem az igazság' kitisztításából, hanem inkább annak beburkolásából, czifra surrogatuma' költéséből, szóval, csupa földi alacsony érdekből ismeretesek. — Mert habár az igazi nemeslelkü ember annyira útálja is az álnokságot, hogy gazdag sem kiván lenni, ha gazdagsága csak olly uton jöhet, mellyért pirulnia kellene: a' nagy földi sokaság nem igy gondolkodik; nem bánja, a' gazdagság bármiféle uton jő is, csak jöjön. 'S illy emberek némelly országokban legtöbben mennek a' parlamentbe, törvényt hozni a' szegény cselekvő sokaságra.

Udvardy János.

(Vége következik.)

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

42. szám. Majus' 24.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Néhány szó

a' „Korunk" című czikkelyre adott „Válasz'" czáfolóihoz.

Midőn az idézett czikkelyre válaszomat irtam, nem alaptalan vádat volt szándékom koholni, nem alacsony czélzatot volt föltételem szép szavakba burkolni; ki a' mézből mérget szivni nem akar, érti az szavaimat, tudja, hogy nem egyéb, mint a' vitatkozások' ártatlan voltja, 's általában a' szabadság 's egyenlőség iránti véleményemet 's fogalmamat röviden kifejteni volt szándékom, akaratom.

Bárhogy' magyarázza „Korunk'" szerzője kifejezéseit, én czikkelye' szellemét, mellynek csakugyan a' — kiváltképen szabadelműebb — vélemények' vitatóinak kicsapongásait volt czélzata kiemelni, nézeteimmel vagy ha ugy tetszik „kedvencz-ideáimmal" meg nem egyezőnek találtam: ellenmondottam tehát az általam el nem fogadható elveknek, a' nélkül azonban, hogy az ellenvéleményt kárhoztatni, mint czáfolóim, elég szerénytelen volnék.

A' vitatkozások iránti véleményemet czáfolgató okoskodások' ellenében, roszul értett válaszomra hivatkozom; nem bocsátkozom állításaim', okaim' 's az ellenokok' fejtegetésébe, mert a' ki általányos kifejezéseimen fenakad, az csak részletes értekezés által győződhetik meg azoknak valóságáról, mellynek itt sem ideje sem helye nincs, 's e' részben csak azt jegyzem meg, hogy midőn én a' vitatkozások' ártatlan voltját védem, azoknak nem általányos (absolutus), hanem képestleges (respectivus) ártatlanságát kell természetesen értenem; valamint ha azt állítom, hogy a' viz ártatlan, senki sem magyarázhatja szavaimat oda, mintha én azt egy absolute ártatlan lénynek képzelném. —

Azt hiszem, hogy a' vitatkozások' minden nemei az emberiség' fölvilágosodására sokkal hathatósabb 's igy jótékonyabb befolyással vannak, mintsem azokat azon tekintetnél fogva, hogy tán egyes esetekben pillanatnyi rosz következéseket szülhetnének, gátolni kelljen; annál is inkább, mert a' mint a' tapasztalás, a' hajdan- és középkor' jelenetei bizonyítják, azon sötétség, mellyet csak a' vitatkozások oszlathatnak szét, sokkal hibásabb, sokkal borzasztóbb, nyomait sokkal mélyebbre verő lépéseket palástolt el, mint a' milly rosz következéseket szült néha a' vitatkozásoknak elhibázott módja, melly mód csak a' körülményekhez képest lehetvén ártalmas, az ártatlan módtól *a priori* nem igen különböztethetik meg, vagy legfölebb is csak annyira, a' mennyire válaszomban általam is megkülönböztetett. — Ha tehát a' vitatkozások iránt itéletünket akarjuk kimondani: ugyanezek' következményeinek távolabbi kifejlődéseit kell tekintetbe vennünk; és igy értem, igy kivántam értetni abbeli kifejezésemet is a' vitatkozások' következményeire nézve.

Nem volt szándékom többé szót szaporítani, különösen a' szabadság 's egyenlőség iránt, melly tárgy tulajdonképen nem is állott kapcsolatban kitűzött czélommal; csak miután ezen folyóirat' olvasása mellett tapasztalnom kellett, hogy épen a' szabadság 's az egyenlőség ellen felhozott, első tekintetre nyomosaknak látszó okoskodások — a' nélkül hogy ezt az illető szerzők jól megjegyezték volna — egyedül olly képtelen szabadságot, olly egyenlőséget czáfolnak tulajdonképen, a' millyet az ember amugy is csak az ájtatos kivánságok' sorába helyez, a' millyet hogy korunkban valaki létrehozni álmodoznék, nem hiszem; minthogy illyesmit a' „Korunk" című czikkelyben is észrevettem, hogy egy uttal mondjam meg a' mondani valót, csak ezért tettem egy uttal a' szabadság 's egyenlőség iránt megjegyzéseimet; csak ezért vagyok kénytelen e' tárgyban ujonnan szólani most, midőn czáfolóim közt K. ur különösen nem csak a' szabadelműség iránt hamis fogalmakat terjeszteni, de éles szavaival személyesen engem is érdekelni igyekszik. —

Ha nem igaz, hogy határtalan szabadságról senki sem — egészséges ésszel biró ember legalább nem — álmodozik: mutassák meg czáfolóim az ellenkezőt; ha áll az, valljon mirevaló az amugy is képtelen szabadságot, kivihetetlen egyenlőséget annyira ostromolni? mirevaló a' szabadelműséget annyira üzőbe venni? — Ne hárítsák magokra az ugynevezett alkotmányszerű urak ezek által azon gyanut, mintha a' törvényes szabadság' szomját is ki akarnák oltani az emberiség' kebléből; mert igy nevetségessé, megvetendővé tennék a' képtelen szabadság' 's egyenlőség' palástja alatt azon ártatlan szabadságot is, mellyre törvényes uton lehetne szert tenni; gyalázatos önhaszon' bélyegét nyomnák a' szabadság' embere' indító okaira 's czéljaira, hogy gyanussá tehessék azt.

Nem szerettem fejtegetni, milly vélemény' pártolóit vezérelheti inkább önhaszon, tudtam, hogy kellemetlen munka ez; de a' szabadelműekre igazságtalanul mázolt szennyet lemosni nem mulaszthattam el; vagy nem volt okom erre? Hát csak nem vette fontolóra „Korunk'" t. szerzője, mellyik politicai hitvallás hoz kövérebb kamatokat? Vagy nem állította e, hogy „a' mindenütt rejtező önhaszon majd a' *szabadságot*, majd az *egyenlőséget* tűzi ki zászlóul, melly mögött az önzés kullog"? — Hallgatni szerettem volna erről, de hogy nem lehet, ime kitetszik.

A' válaszomra tett észrevételekben azt olvasom, hogy „az önhaszon ugyan rugója a' rögtöni ujítások, a' szabadság 's egyenlőség ellen szegülőknek, de azon önhaszon, mellyet törvényes szabadságuk' 's birtokuk' megtarthatási joga 's azon meggyőződések szül, hogy az ország' boldogsága szilárdabb lábra csupán szükséges kor- és czélszerű, megfontolva tett ujítások' által állíttathatik. De hogy valóságos anyagi önhaszon egyszersmind

's legtöbbnyire csakugyan egyedüli rugója a' létező' általányos lerontásával eszközlendő ujítások' barátinak, a' szabadság' 's egyenlőség' emberének is, 's pedig azon egyszerű oknál fogva, hogy ujítani, szabadságot, egyenlőséget létre hozni ugy, mint azt szabadelműek ohajtják, azok iparkodnak leginkább, kik a' fenálló réginél semmivel sem, vagy csak fölötte kevéssel birnak, tehát veszteni semmit sem, nyerni azonban tetemesen is képesek a' zavarban, melly nagyobbszerű rögtöni ujítások' alkalmával ki nem kerülhető." — No ez igazán egyszerű ok! — Hát nem a' legvastagabb önhaszon kullog e ott, midőn a' közönségre tán legjótékonyabbul hatandó ujítást csak azért ellenzi valaki, mert talán birtoka' csonkulásával járna ez? ellenben nem azon meggyőződés lehet e ösztöne egy szabadelműnek is — kit azonban valami rontás' dühében sínlődő embertől megkülönböztetni kivánok — lépéseiben, hogy az ország' boldogsága csak a' visszaélések' eltörlésével, csak bizonyos tervek' kivihetésével állíttathatik szilárdabb lábra?

Hogy a' szabadelműek' nagyobb része csekélyebb birtokú mint az ellenpártiak, igen hihető; de hisz e' körülmény épen a' szabadelműektől hárítja el az önzés' gyanuját; mert sokkal valószinűbb, hogy egy „maradjon"-t kurjongató aristocratát javai' csonkítása iránti féltékenység, azaz önhaszon vezérel, mint hogy a' kisebb birtokú szabadelmű ember azért szándékoznék ujításokat hozni be, hogy a' zavarban tehesse szerencséjét, mivel e' törekvés, azonfelül, hogy a' legromlottabb charactert tenné fel, igen ritkán és soványan kamatozna a' szegény szabadelmű embernek. — Még kevésbbé mutatta meg K. ur az ellenkezőt, midőn azon állítását fejtegeté, hogy a' szabadelműeknek, „mind moraliter mind materialiter véve, önhaszon rugójok"; 's erre nézve egy részben a' most mondottakra hivatkozván, csak azt adom feleletül: hogy bizonyos tekintetben önhaszon, érdek nélkül semmi sem történik a' világon, de az érdeket különböztetni kell.

Ha léteznék olly ember, ki minden törvényt 's hatalmat eltörleni, minden régit földulni, minden rendet bontani törekednék: állna ez ellenvádja K. urnak; de kérem, drága ur, ne tessék a' válaszomban emlegetett szabadság' emberét olly dühös szörnynek képzelni; ne tessék olly hangon szólani, mintha mindenkit, ki csak szabadságszeretőnek nevezi magát, olly alacsonysággal bélyegezvén, a' közönség előtt utálatossá, gyanussá tenni igyekeznék; ne tessék, kérem, egyes kifejezéseimen kapkodni; válaszom' szelleméből mutassa meg, a' mit egyes szavaimból sem képes teljesíteni, habár nem a' legjobb értelemben veszi is azokat. —

Az volt előttem a' szabadság' embere, kinek lépéseiben ösztöne a' szabadság 's egyenlőség iránti vonzalom, czélja a' szabadságot, egyenlőséget terjeszteni, létrehozni annyira, menynyire a' szükséges törvény-szabta uton lehet, 's jóllétet eszközölni ez által az emberiségnek. — Hol van ezen emberben az önzés? hol az alacsony czélzat? —

Ha valami, igazán álokoskodás az, mellyel azt kivánják megmutatni czáfolóim, hogy a' kinek fő nézete a' szabadság, az magát általában a' hatalomtól, törvénytől 's rendtől felszabaditani természetesen igyekszik. — Nem olly emberről szóltam e én; vagy van e valaki, kinek nem meggyőződése az, hogy törvényes hatalom nélkül a' társas élet, e' nélkül pedig maga sem létezhetik? ha pedig nem létezhetik, mikép tehetni fel róla, hogy eltörleni szándékoznék azt, a' mi nélkül léteznie nem lehet? micsoda logica mellett következtetheti czáfolóm: hogy ha valakinek valami nem tetszik, azt, ha mindjárt elkerülhetetlen szükségesnek látja is, eltörleni igyekszik? Azoktól, kik e' kifejezésemen: „a' törvény szükséges rosz" annyira megbotránkozni látszanak, azt kérdem: nem lenne e jobb és szebb állapot az, ha minden ember polgári törvény nélkül tisztelné, sértetlenül hagyná mások' jogait, sietne a' közjónak áldozatokat tenni, ha ennek legczélirányosabb módját mindenki tudná, a' nélkül hogy e' részben valakinek rendszabásokat tenni kellene? Jó volna ugye, ha mindezt tennők, a' nélkül hogy magunkat törvény alá vetni kényteleníttetnénk? Nem jó tehát ennek ellentétje, az tudniillik: hogy positivus törvény által kell kényszerittetnünk minderre, mi természeti szabadságainknak minden esetre csonkulásával történik meg; pedig ez — tökeletlen lévén az ember' természete — mégis elkerülhetlenül szükséges, és létünknek egyetlen módja, föltétele: ennyiben tehát a' törvény, valamint a' hatalom 's a' rend is képestleg ismét jó, de azért mégsem a' szabadság' kútfeje, hanem általa szükségképen csonkított szabadságunknak 's jogainknak őrje és védője.

Nem olly rémítő teremtés tehát a' szabadság' embere, tiszteli ez is a' törvényes hatalmat és rendet, mert szükségesnek tartja; ki ne tisztelné például a' gyógyszert azért, mert tán nem édes az; nem minden szabadelmű tűzte ki czélúl általában az országlás-formának vagy a' nyilványos hatalomnak változtatását; lehet a' szabadalmű is, sőt némelly — itt a' hely' szűke miatt ki nem fejthető — tekintetben csaknem egyedül ő lehet igaz hazafi; nem türhetetlen terhet lerázni, hanem a' türni kellőt igyekszik türhetőbbé tenni, szabad uton azonban, nem határtalan szabadságot akar fölcserélni azon törvényes szabadsággal, mellyet méltó joggal éldelhet, mert ezt tennie nem lehet, nem szabad; nem a' szabadelmű ember tehát az, kit négy ölnyi terembe zárhatónak állítani elég szerénytelen volt czáfolóm, K. ur.

Ugy vélem, rá fog ezekből ismérni, drága ur, az általam említett szabadság' emberére; látni fogja, hogy a' minden jognak megfelelő kötelesség ellen annak sincs semmi szava: hogy tehát véghetetlen, határtalan jogokat az sem követel; de mikép következik mindebből az, hogy a' szabadság nem a' természet' ajándéka? hát azon törvény, melly a' határtalan jogot korlátozza, nem a' természet' törvénye, nem a' természet' ajándéka? —

Az egyenlőség iránti fogalmam, a' mennyire a' hely' szüke engedte, ugy vélem, elég világosan van kifejtve; nem szólok többet e' tárgyban, egyedül a' római nép' tribunusairól felhozott példára, minthogy ez egyenesen az általam megpendített képviselési jogot érdeklé, feleletül azt adom: miszerint arra, hogy ezen tribunusok a' római birodalmat ollykor zavarba hozták, nem a' római népnek engedett képviselési jog, hanem ezen jog' gyakorlásának czélirányalan módja adott alkalmat; egyébiránt nem fejtethetik meg itt azon kérdés: valljon nem várták volna e Rómát tribunusok' nemlétében sokkal borzasztóbb veszélyek? — Többnyire

Az egyenlőség' tárgyában irt e' kifejezésem: „Épen illy tekintetben veszi a' szabadság' embere az egyenlőséget is, ezt is mindenkinek csak saját állásához képest tulajdonítja, de azon állásához képest, mellybe a' társaságban álló ember közvetőleg legalább maga helyezte magát stb." — K. urnak elménczkedéseire 's kérdéseire felelve, annyit tesz, hogy a' társaságban álló ember soha sem helyezte magát ollyan állásba, mellynél fogva sorsát akkor, midőn szabad, kedvezőbbé tennie ne lehessen. — Napoleon' uralkodása alatt a' Bourbon-háznak is volt politicai állása: nem méltán helyezé tehát ez magát mostani állásába akkor, midőn lehetett, szabad volt? —

Azt mondja K. ur, hogy a' „szent vallás" a' szabadelműek' szájából furcsán hangzik, a' szabadelműek' természetes gondolkozása indifferentismus, neutralismus." — Ugyan milly praemissákból mer K. ur illy ferde következést vonni? Ugyan hol van

állításának alapja? — „Van e csak egy is vallásos?“ Igenis; én is annak tartom magamat, drága ur, mutassa meg hogy nem lehetek az! — — Hát hihetem e én keresztény ember, hogy vallásom természeti jogaimmal, a' szinte Isten' ajándékával, ellenkezésben áll? nem épen a' vallás jeleli e az utat a' szabadelműeknek szent természet által kitűzött rendeltetésünkre, boldogságunkra?! —

Nem csak e' felekezetet, de személyesen engem is vádol K. ur ollyanokról, mellyeket sem szavaimból sem politicai vallásomból biztosan következtetnie nem lehet, midőn jelesül azt állítja, hogy én akkor, midőn a' kormányban többi tulajdonságai közt a' törvényszerűséget is megkivánom, a' kormányt mérgesen és alattomosan vagdalom. Magyarázza meg nekem, drága ur, honnan következteti azt, hogy én ez által vagdalom a' kormányt; de ugy magyarázza meg, hogy magyarázatából még egyszer mondhassa el biztosan állítását! —

Könyveket kellene irnom, ha mindenre felelni akarnék; két észrevetelök van még czáfolóimnak azonban, mellyekre hallgatnom nem lehet: az „észrevételek'“ t. irója e' kifejezésemre: „kiki beszéljen, mit akar, csak ne sértsen senkit“ — azt jegyzi meg hogy a' „sértsen“ szót különbféle értelemben lehet venni; — lehet, igen, de lehet látni nézeteimből azt is, milly értelemben kivántam én vétetni ezen szót; lehet például sérteni valakit ugy, mint K. ur viszonválaszában. — Lehet még erkölcsiképen is sérteni azáltal, ha valaki mással nem igazat hitet el; de ki állhat jót, hogy nem való valamelly vélemény, 's ha igaz talál lenni az, a' mi csak csalhatóságánál fogva nem mondatott ki: nem gátoltatott e a' tökéletesítés, nem sértetett az, kinek az igazság' megismérésével tökéletesülni kell vala?

A' „régi jó jogok“ kifejezésre tett kérdésemben: „valljon azért jók e ezek, mert régiek, vagy mert a' szerzőnek tetszenek? — egyoldaluságot egyáltalában nem vehetek észre; mert ha valami azért jó, mivel régi, ugy minden régi jog jó; ha pedig azért jó valamelly jog, mivel — mint K. ur mondja — törvényszerinti uton szereztetett, akkor egy törvényes jog sem volna soha eltörlendő; ha valamelly jog csakugyan jónak látszik az ujitónak is, az azt eltöröltetni nem fogja; ha pedig valamelly régi jognak eltörlését csakugyan kivánja valaki, miért vádoltatik ez azzal, hogy jó jogok ellen emeli szavát, mielőtt meggyőzettetnék arról, hogy a' megtámadt régi jogok csakugyan jók? — Kitetszik innen az is, hogy a' „Korunk'“ szerzőjéhez intézett 's most érintett kérdésemet ellenem fordítani nem lehet; mert én általában azt, hogy a' régi rosz jogokat eltörleni kelljen, nem állítom. —

B. I.

Vélemény

a' kerületileg felállítandó javító-házak iránt, melly t. n. Győr vármegyének f. é. majus' 12én folytatva tartatott közgyülésében elfogadtatott.

A' kemény büntetések 's vesztőhely lecsillapíthatják a' rablási 's gyilkolási hajlandóságot, de csak józan törvények, 's nem bot, nem hóhér képes birni halkan egy egész nemzetet nemesebb erkölcsiségre.

Gr. Széchenyi István. Hitel. 207. l.

Általában véve az embert vagy a' jónak kedvelése vagy a' büntetéstőli félelem készti jót cselekedni, vagy legalább roszat el nem követni. Hol az erény megszünt vagy nem is létezett, ott mindenek előtt annak gerjesztését kell munkálatba venni. Ha ez nem eszközölhető, olly intézkedések tétessenek, mellyek által a' még bünt el nem követett visszarettentessék, a' bünös pedig olly módon büntettessék, melly alkalmatosb a' jó utra visszavezetni, mintsem a' megátalkodottság' örvényébe taszítani.

A' társaságos szövetkezésnek főczélja: személyes és vagyoni minél nagyobb bátorságnak eszközlése, 's ez által az élet' valódi kellemeinek minél nagyobb kifejtése, mit tökéletesbülésnek nevezhetünk. Minél többen vannak, kik kötelességeiket hiven teljesitik, mások' jogát szentnek tartják — történjék ez akár erénynek kedveléséből, akár fenyitéktőli félelemből — annál inkább közelitünk ama' társasági főczélhoz.

Óvni kell mindenek előtt az embert a' gonosztól, a' már eltévedettet pedig a' jó utra visszavezetni. Az elsőbb nevelő-, ez utóbbi pedig javító-intézetek által elérhető. Neveltessék a' gyermek az oskolai pályán erényességben, szoktattassék az ifjú, az éltesb a' törvények' szigorú megtartására, a' vétkes pedig küldessék javító-házba, hol leginkább abban, minek kerüléséből eredt vétke: dolgozásban, önmegtagadásban, engedelmességben — lelje jobbulásának forrását.

Dicső hivatás, a' kisded embernek nevelésében munkálódni, nem kevésbbé dicső, az ifjú', az éltesb' munkálódásainak üdvös irányt adni; de az eltévedett embernek ismét jó utra vezetésével foglalkozni annyi, mint a' Megváltó' isteni példájának méltó követője lenni. — Illy példától lelkesittetve, találkoztak ezen t. vármegyében is, kik szerencsétlen embertársaik' sorsát szivökre vevén, elhatározottan munkálódtak 's még ezután is munkálódni meg nem szünnek olly intézetek' létesítésében, mellyek' segitségével, a' vétekbe keveredett ember megjavulva adathassék viszsza a' polgári társaságnak. — Azon nemeslelkűek' indítványára 's törekedéseik által — mint azt jegyzőkönyveink körülményesen kimutatják — sikerült, hogy ezen ns. megyében egy felállítandó dolog-intézetre jelenleg 7717 vfr. 40 kr. tőkepénz összesítve találtatik. —

Ha honunkban létező fogházakra vizsgálódva tekintünk, szomorúan kell megvallanunk, hogy azok a' közbátorságot csak ideiglen biztosítják háborgatói ellen, 's azt is ugy, hogy ezek kiszabadulván, ármánykodásaikat, a' börtönökben találkozott gyakorlottabb társaiktól tanult, mesterségesebb utakon üzendik. A' kisebb gonoszoknak a' nagyobbakkal, az itéletre várakozóknak az elitéltekkel összekeveredése valóságos tápszere a' gonoszságnak.

Ki mindezeket szívére veszi, örvendenie kell azon törekvésen, melly szerint több ns. megyék a' fogházakat javító-házakká változtatni szándékoznak; de ezen öröme nem lehet tiszta, mert azon munkálódások közt az egyesület' szellemét nélkülözi. —

Éjszakamerikában, hol a' szorgalmi kifejlődés nagyságát elérte, statusfogházak állíttattak fel. Massachusetts status' fogháza Charlestownban — melly hazánkban is mintául szolgálhatna — 317 □ mértföldnyi terjedtségű tartomány' épitménye, 307 fogolyra. — Hogy ezen intézethez hasonlót — melly a' czélnak ugy mint az megfeleljen — csak egyesített erő létesíthet, tapasztaláson épült igazság; és azon hiedelem, hogy hasonlót egyes megyék, 's ezek' lakosinak is csak egy része t. i. a' nemesség képes magán állva is felállítani, talán méltán, az áldicsőséget vadászó hiúság' szülöttjének neveztethetik. — Ha ezen ns. megye, alapítói dicsőségét féltve, meglévő 's talán még szaporodó tőkepénzével a' dologház' felállításához fogna: ezen tettet a' hirlapokban, az egész hazával tudatni 's pillanatnyi hirt-nevet szerezni ugyan lehetne; de elnyelvén az egész summát az építési 's anyagbeszerzési költségek, a' puszta hir-név elhangzanék 's a' dolog-intézet, vagy tengne csak, vagy egészen elenyésznék. Ellenben, ha azon summa több megyék' adakozásával összesittetik, századokon átható intézet létesíthető. —

Midőn a' nemzet fényüzési czikkekre, ugymint szinházra, muzeumra 's egyéb illyesekre több száz ezereket összesít, a

hiúság' vádjától csak ugy menekhetik meg, ha a' személyes és vagyoni bátorságot elősegítő intézetekről meg nem felejtkezik, 's országos javító-házak' felállításában is hasonló, sőt nagyobb buzgósággal munkálkodik.

Az 1827ik évi 8ik t. cz. által rendelt országos kiküldöttség, az 1793ik évben munkálkodott országos kiküldöttség' véleményét követve, Magyarországon minden kerületben egy, Tóth- és Horvátországra nézve szinte egy, 's igy összesen öt javító-háznak felállítását javasolta, hozzáadván, hogy azokba csak egy vagy több évi fogságra itélt rabok vétessenek be. Ugyanazon kiküldöttségi munkálat szerint, mindegyik magyarországi javító-ház 400, a' horváth- és tóthországi pedig 200 főre lenne alkalmazandó. Mi a' felállítandó intézet' helyét illeti: ezen dunántuli kerületre nézve, Fejérvár, Pécs, Buda, vagy Győr tüzetnek ki választásul. A' szükséges költségek pedig általában a' kir. kincstárból váratnak. —

Egy nemzet, melly mindent a' kormánytól várna, 's maga csak kényelmes néző kivánna lenni, alkotmányos szabadsággal élhetésre nem lenne alkalmatos; ugy hiszem pedig, hogy mindnyájan alkotmányos szabadságban élni ohajtunk: ohajtsuk tehát azt meg is érdemelni, 's azok' véleményéhez járulván, kik — a' szabadosságtól megkülönböztetve — szabadságot ott látnak, hol isteni 's emberi törvények szigorúan teljesíttetnek, a' javító-házak' ügyében különösen, ne várjunk mindent egyedül a' kormánytól, 's ne sajnáljuk néhány krajczárunkat, garasunkat, forintunkat e' czélra összeadni; annál is inkább ne, mert a' mit adunk, olly kamatra adott pénz leend, mellyért ugyan száztól hatot nem kapunk, de személyünk' 's vagyonunk' nagyobb biztosításával a' tőke sokszorozva pótoltatik.

Ha a' kerületenkint felállítandó javító-házak a' nemesség' adakozásából létesíttetnének, a' foglyok' munkálódásai által pedig — ugy mint más országokban — fentartatnának: akkor méltán követeltethetnék az adózó néptől, hogy azon rabokra nézve, kik még el nem itéltettek, vagy pedig rövid időre kárhoztatvák, a' megyei fogházak' czélszerűbb elrendelésére kivántató költségeket viselje.

Egy felállítandó javító-házra — mint felebb is érdekeltetett — ezen t. megyében már 7717 vft. 40 kr. összesíttetett, 's igy igen kevés kivántatnék, hogy 8000 vft. lenne készen. Ha felvesszük Győr vgyét 27 □ mértfölddel, esik ezen summából egy □ mértföldre — elhagyván a' kisebb számokat — 296 vft. Ha tehát ezen egész dunántuli kerületben lévő vármegyék' kiterjedése 947 □ mértföldre vétetik, a' fentebbi számolás szerint 280,312 vft. összesíttethetnék; melly pénzmennyiséggel egy olly kerületi javító-házat lehetne felállítani, melly a' czél' kivánható komolyságának megfelelne. — Ha továbbá azon intézet idővel 400 fogoly' befogadására terjedhetne: akkor a' mérföldek' és adakozás' aránya szerint, Győr vgyének mintegy 15 személyt lenne joga beküldhetni. — Midőn a' t. KK. és RR. ezeknek erkölcsi javulását 's azt látnák, hogy a' személyes és vagyoni bátorságnak ellenségei ugyanannyival kevesbültek: bizonyára mindannyiszor édes örömet érezne az, ki e' szent czélra nem sajnált adakozni; a' fösvény önzők pedig — hideg elveikkel — elszégyenülni kényteleníttetnének.

E' nézetek' előleges kifejtése mellett — a' kiküldöttségi indítvány' folytában — oda járul alázatos véleményem: hogy a' dunántuli kerületben lévő minden t. vgyéket fel kellene szólítani, hogy e' kerületileg felállítandó javító-ház' ügyét magokévá tevén, a' kivántató summának összesítésére 's az intézet' létesítésére ezen ns. megyével kezet fogni, 's a' közboldogságot ezáltal is, többször kitüntetett buzgósággal, előmozdítani szivesked-jenek.

Zmeskál István,
t. ns. Győr vármegye' aljegyzője.

Nép és hatalom.

Midőn *Constant* Benjamin azt mondja, hogy a' nemzetek' képviselőit illeti, korlátot vetni a' hatalomnak, nem pedig ezt, mellytől olly nagylelkűség nem várható; hogy elmult azon idő, mellyben el lehete mondani: mindennek a' népért, általa pedig semminek sem kell történni; hogy ellenkezőleg most a' nép által történik minden, a' mi érette történik; hogy nem a' hatalomtól kell a' javításoknak eredni, hanem azon véleménytől, melly a' nép által ennek képviselőire 's a' végrehajtó hatalomra munkásnak mutatkozik: akkor e' nyilatkozásban inkább találjuk a' hatalomtól megsértett férjfiúnak elégületlen daczát, mint a' népek' és emberiség' barátjának okos nézetét. Hátha a' nemzetnek nincsenek képviselői, kik által részt vesz a' köz ügyek' igazgatásában! Nem szükséges e itt, tehát Európának sokkal nagyobb részében, semmi javítás, vagy nem kell e ennek csakugyan életbe lépnie? En azt tartom, örömmel és hálásan kell a' népnek fogadnia azon adományt, mellyet neki a' hatalom nyujt. Csak annak volna e becse, mi a' hatalomtól elragadtatik; 's egy barátságos ajándék nem kedvesb adomány e, mint egy eldaczolt (makacskodással nyert) engedmény, mellyet épen azért törekvendenek visszavenni, mert nem örömest adták? Constant a' hatalmat és népet ellenségesen állítja egymásnak irányába. Ha ez volna azoknak szükséges viszonya, hogyan eredhetne valami jó belőle? 'S mégis sok jót szült az, mint a' történet tanítja. A' statushatalomnak ezen ellenséges állása a' nép' irányában, mellyet a' tapasztalásnál fogva nem lehet tagadni, természetlen, erőszakos és nagy szerencsétlenség, korunk' legnagyobbika. Hiedelmünk szerint a' hatalom' jól értett érdeke a' legtöbb esetben érdeke a' népnek is; a' fejdelem' nemes nagylelkűségétől minden önkénytes adományt hálásan kell fogadni, 's koránsem szolgál lealacsonyításul, kérni is olly jótéteményt, melly mint jog meg nem nyerhető. Az ajándékot megvető büszkeség csak azon hatalmas- és gazdaghoz illik, kinek semmire sincs szüksége, vagy ha szüksége van, bizonyos benne, hogy azt megkapja. Sok hija van még, hogy világrészünk' népei illy helyzetben volnának. Azért is a' mély belátásúaknak és igazságszeretőknek azon törekvését, mellyet a' hatalom' felvilágosítására 's előterjesztések általi megengesztelésére fordítanak, sem tilosnak sem fölöslegnek nem tartjuk. Saját nevemben, elszánva, szükölködni vagy elveszni, minden kegyelmet elháríthatok, de a' népre nézve nem, melly élvezni 's élni akar. Az ugynevezett szabadelműeknek, véleményem szerint, nem kellene ingerelni 's elkeseríteni. Az okosság a' gyöngeségnek hatalma. Tudunk annyit, mennyi boldogságunkra szükséges; de, szerencsétlenségünkre, még sok század fog elmulni, mig azt, a' mit tanultunk, alkalmazni tudandjuk. (*Weitzel:* „Geschichte der Staatswissenschaft," *Filangieri* és *Constant Benjamin* czikkelyekben.)

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.

43. szám. Majus' 28.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Korszellem.

A' *korszellem* hazánkban csupa hiúság, dicsvágy, ellenkezés, szabadelműségben való affectatio, miszerint sem az érett itéletű idősebbnek, sem a' feljebbvalónak engedelmeskedni és subordinálva lenni a' mostani kórszellemű müveltséggel meg nem fér; továbbá a' külföld, főkép angol hon' kiszemelt szokásai, és constitutiók' majmolása, elcsavarása és a' magyar honra rosz applicatiója, szóval, mindent a' mi régi, és nyolcz század óta fenálló törvények és eredeti nemzetiségek voltak, nyakra-főre felforgatni, és a' korszellemmel repkedő reformot pártolni; mindezen tendentiáknak *principium* czímet adni, mellynek sokaságától a' mostani korszellem' éretlen 's indulatos emberei annyira el vannak telve és kábulva*), hogy valóságosan hasonlítani lehet őket azon bús gulyabéli állathoz, melly meg nem férhetvén a' nyájban, kicsap, és indulatjai' dühében neki-megy falnak, fának, ároknak, mocsárnak, ex principio desperationis (megelégedetlenségből), mig végtére ugyanazon fejébe vert principiumból agyontöri magát, vagy befúl **). — Taglalásai ezek:

1. Hogy a' magyar korszellem' általányos elragadtatásai merő hiúság, kitetszik, mert csak éretlen ifjúság pártolja, melly természete szerint mint uj polgár kap az ujságon; vagy korosb is, ki kevés solidus tudománnyal bir, de ékesen-szóló, és a' maga fellengező zavaros ideáit, a' korszellem' principiumain építvén, válogatott szavakkal adja elő; az ifjúság éljenkiáltásokra vágy, és legfőbb emberei a' korszellemnek a' szerencsevadászók, hogy sorsukat javíthassák.

2. Hogy egyik principiuma a' korszellemnek az ellenkezés, világos onnan, mert ha azon principiumokkal meg nem fér a' társasági positivus törvény, vagy elcsavarják magyarázatát, vagy félrevetik és rögtönös reformot kivánnak; innen származnak azon nemzeti egyenetlenségek és a' kormánnyal több helytelen surlódások; innen a' szólásszabadság' határtalan kivánata, miszerint bármelly magyar polgárnak, 's bármelly helyen, ha neki a' dolog igaznak látszik, szabad legyen azt mocskos szavakkal, kifejezésekkel és ábrándozó nevetséges képekkel előadni, és a' gyenge elméket felgyulasztani ***). Ennek egyik titkos ága az egyenlőség és természeti állapotban lévő személyes korlátlan szabadság, ezt a' korszellem szüli, 's ennek szülöttje azon végső czél, hogy senki engedelmeskedni, hanem kiki parancsolni akar azon oknál fogva, mert érzi magában, hogy feje teli van a' sok kórszellemű principiumokkal, mellyek' felfogására 's előadására sem ész, sem tapasztalás, sem solidus tudományok' olvasása és népismeretek' combinatiói nem szükségesek, arra elegendő észt merítenek a' politicus ujságok', folyóiratok' és románok' olvasásából, tapasztalni pedig sokat lehet, ha a' külföldet össze-vissza járja gőzkocsin, gőz- és léghajón tér vissza, principiumokkal megtelve, a' reformot hirlelő magyar tudós, vagy ministerialis diplomata*). Mindezeknek következménye az, hogy a' világ' kezdetétől eredt azon erős és tapasztalással teljes valódi principium, melly szerint „in senibus est consilium", felforgattatik; mert most egy poëta, egy bonne vivent (bonvivant?), sőt oskolás deák is felszólalhat a' közgyüléseken, diaetákon, remek esze csudáltatik, csak sebesen forogjon kereke, nagy tapsot, dicsőséget arat, midőn az idősebb 's tapasztalt törvénytudót, diplomaticust, statisticust 's finantialis tudományút kisziszegik, gúnyolják, mert ahhoz nem értvén, belé nem szólhatnak, és az effélék már óság, nem ujság. Tekintsünk csak egy pillanattal a' régibb és a' mostani országgyülésekre **). — Azzal akarjuk gyengéinket palástolni, hogy most nincs azon diaetalis szabadság, melly azelőtt volt? Tagadom; mert most is teljes szabadsággal választjuk követeinket, szabadok vagyunk az instructio' kidolgozásában; a' garantia követeinknél volna; de kérdem, hány követ revocáltatott, ki hite ellen, az instructio ellen szavalt? Mocskos szavakban áll e a' nemzeti energia, vagy moderatus észben és tettekben?

3. Hazánknak és helyheztetésének megismérése szinte nem fér meg a' korszellemmel (?), hanem ez a' divat: csak a' külföldet kell beutazni, annak szokásait, törvényeit, életmódját, gazdasági terveit, akár alkalmazhatók akár nem, a' magyar honba hozni, habár csak majmolása legyen az; és minthogy finantialis állapotunkat itt tekintetbe nem veszik, csak nyakra-főre angolt, francziát affectálván, angol és amerikaikint banquerotot csinálunk, 's igy pusztúl el és fuldoklik a' magyar, mint azon majom, melly gazdáját borotválkozni látván, ő is hozzá fog és nyakát szegi. Boldogúl a' külföldi pénzes banquier és vállalkozó a' lethargiában lévő uj szellemű magyar által!

---

*) A' beküldő ur' engedelmével legyen mondva, hogy mi a' korszellemnek e' definitioját igen egyoldalúnak 's tulságosnak tartjuk. A' mi itt említtetik, a' korszellemnek — melly tulajdonkép felvilágító 's üdvös — csak kinövései' egyike; de illy hibás iránya az ellenkező részre is mutatkozik, mit a' korszellem' rajzolójának érintetlen hagynia nem lehet. *A' szerk.*

**) Az ex pincipio dühöngő ökör egészen uj tünemény előttünk, 's kételkedünk, hogy még Nabuchodonozor is, midőn a' legelőn jól lakott füvel, principiumaitól meg nem vált volna. *A' szerk.*

***) Hogy a' magyar polgár, bármelly helyen, a' neki igaznak tetszö dolgot kimondhassa, az alkotmányos szabadságának legdrágább kincse; a' mocskos szavakat pedig és a' gyenge elméknek bünös felgyulasztását az illető hatóság fenyíték alá veszi, vagy ha elmulasztaná, a' Felség, mint legfőbb igazságszolgáltató, megbüntetteti rendeli. *A' szerk.*

*) Gözkocsin, gőz-és léghajón a' külföldet összevisszajáró honfiaink' száma olly csekély, hogy azok, habár akarnák is, csakugyan tengelyéből ki nem fordítják alkotmányunkat. *A' szerk.*

**) Ha oda tekintünk is, csak egyes rendetlenségeket fogunk látni, mellyektől azonban képviselési rendszer soha és sehol sem lehet egészen ment, de olly botránkozásra, millyent *Hazafi* ur akarna a' magyar országgyülésre kenni, aligha találunk. *A' szerk.*

4. A' törvényes formák' szoros megtartásait, ha a' korszellemmel meg nem egyeznek, az „uj magyar“ gúnyolja; mert fő principiuma a' reform, melly a' mostani ideáknak kimeríthetetlen forrása és semmi törvényt nem ismér, melly a' Hármas-könyvben van (?), habár semmi ujabb törvény által eltörölve vagy módosítva nincs is; mert — ugy mond — a' természeti jusokkal meg nem egyez, melly képzelt jusok azonban sem a' vad embereknél, sem az oktalan állatoknál, annál inkább a' civilizált nemzeteknél nem divatoztak soha határtalanul; mert társasági törvények az ész- és pénz-aristocratiának szülöttjei, korlátoztatik, és pedig legtermészetesebben a' monarchiákban, gyalázatosan „a' dicső amerikai szabad társaságokban,“ hol a' rabszolgaság törvénnyé vált!! — Hol van tehát az a' korszellemű hires egyenlőség, szabadság? Annak tulságos vadászói tekintsenek, mint feljebb, Amerikára, a' lengyel lázadásra, a' török' hanyatló erejére, mellyet az ujítások is gyengítettek egy részben, Napoleon' tetteire, 's az előbbi kegyetlen pártos revolutióra; mire jutott sok okoskodása után Francziaország? Olvassák meg Mikes Kelemen' leveleit a' kiköltözött magyarok' sorsáról, kik Törökországban a' háladatlan magyar atyafiak miatt éhhel haltak volna meg, ha a' török szultán ezen embertásait zsolddal nem ápolgatja vala. Mit javasol Mikes Kelemen magyar társainak és maradékinak?! —

Rövid javaslat. — Az ujítások, szokások 's gazdasági tervek csak olly mértékben tartassanak meg, a' mennyire a' magyar hon' több nyelvű 's hitű népei, lakosainak száma, földjének természete, climája és a' szomszéd országok iránti viszonyai engedik; mert csak tekintsük azt, hogy itt a' föld sok, a' földmüvelő kevés, hogyan lehetne angolul gazdálkodni; hogyan állhatnának fen gyárok, midőn szomorúan tapasztaljuk, hogy nyers termékeink' árjai közt finantialis tekintetben szomjaznak kevés sovány gyáraink, és minden vállalkozásaink, részvényes-társaságaink, casinók, lóversenyek erőltetve állanak össze, hacsak *Rothschild* vagy *Sina* nem segít, vasutakat, álló-hidat 'stb. nem csinál; holott Angliában egy óra alatt milliók gyülnek össze illy vállalatokra *).

Sajnosan lehet tapasztalni, hogy még a' pórnép közt is elhintetik a' korszellem; mert a' földmüvelő paraszt is megunván a' rómaiaknál nagy becsű ekét, a' földmüveléstől elvonja gyermekét; hacsak módja van, prókátornak, doctornak, poëtának, tudósnak nevelteti, pedig olly nagy e' nép osztály' száma, hogy szomorúan ballagnak tagjai a' városokban és falukon; mert kevés még a' per, a' beteg; poëta 's tudós már az előidőkben is koszorúsan ugyan, de sovány képpel festetett. Természetes, hogy illy helyheztetésekben csak reformot, egyenlőséget és szabadságot kell kivánni azon müveltebb néposztálynak, hogy lehessen „in turbido piscari.“ — Anglia' helyheztetése és népsége a' pórnép' müveltetését megkivánja; mert birodalma a' világ' minden részében szétszórva lévén, a' müvelt angolnak elég mezeje van, országából kivándorolni és szerencséjét, kenyerét esze után feltalálni, és ámbár ezerek költöznek ki Angliából, azért sem a' földmüvelés sem a' műipar nem csökken.

A' fenálló törvények a' magok erejében és szoros értelemben megtartassanak; ha pedig a' század' előhaladása 's müveltsége kivánja, országgyülések által változtassanak vagy módosíttassanak, nem pedig egyes törvényhatóságok, annyival kevesbbé egyes személyek által **).

A' nagyobb erőnek nem ellenszegülni, hanem ésszel 's politicai tekintetből engedni, a' józan okosság javasolja; egyébiránt okos energiával (melly a' magyarban hiányzik) országgyüléseken az országos bajt (nem pedig egyes individuumét) orvosolni lehet, 's illy orvosság mellett él a' magyar hon nyolcz század óta. Kérdem, hány constitutio és szabad status hamvadt el örökre azóta Europában? és a' magyar él most is! —

Végtére bizzunk a' világ' forgó sorsában; ez kormányozza a' földi trónt és a' nemzeteket. — De a' magyarnak mi baja? Felelet: a' mit magának szerez. — Élj magyar egyszerűen, tanulj nyelveket, tudományokat, mint őseid éltek és tudtak: boldog lészesz!!! *) *Hazafi.*

* * *

Midőn a' *Századunk*ban mind az ollyan czikkelyek mint a' jelen, mind pedig az ellenkező tulságra hajlók felvétetnek, de egyszersmind igazíttatnak 's megczáfoltatnak: e' lapok' eleve hirdetett czéljának legjobban megfelelni vél

a' szerkesztőség.

K ö z j ó.

(Vége.)

A' valódi és istenes jóllét csak a' közjóban tenyészhetik. De a' jólléten korántsem azt értjük, hogy minden szegény dorbézoljon, minden koldusnak szájába repüljön a' sült galamb; sőt nagy kérdés, valljon azon jóltévő intézetek és kegyes alapítványok, mellyek sok helyeken a' koldúlás' megszüntetésére tétettek, ha ugyan őket dolog nélkül néha érdemetlen is táplálják, nem károsabbak e az erkölcsiségre, mint hasznosak? Az igazi jóllét abban áll, hogy minden szegény, minden heverő kéz, minden időben dolgot találjon. A' haza tehát csak dolgot adjon, hogy eledelét kiki maga szerezhesse meg munka által; ez a' jóllétnek legczélirányosabb rendezete. Nem a' szegénységet kell irtani, oh azt soha ki nem irtjuk, hanem a' henyélést, a' henyélésnek még alkalmát is, mert a' heverésnél nincs nagyobb ellensége az emberi társaságnak. A' munka már csak unalom ellen is legdrágább orvosság, de még a' munka által szerzett jutalom sokkal édesebb is, mint a' fáradság nélkül érdemünkön kivül előnkbe vetett ajándék! Valóban, olly országoknak, mellyekben a' henyélésre olly nyilt, mint a' vállalkozásokra zárt az út, ha ugyan állandóságról álmodoznak, nem lehet eléggé a' munkásságot ajánlani.

Ha a' közjó' megalapítása olly könnyű volna, mint rólá egy értekezés' irása, ugy az már régen szilárd talapokon állana; mert a' tömérdek könnyelmű lakosok közt találkoztak mindig némelly érzékeny, megsebhedt szívű elszánt hazafiak, kik nem nézhetvén a' hon' betegségét, a' közjóra értekezéseikkel előállottak, sőt néha még iszonyú áldozatokat, alapítványokat, intézvényeket, tán önmegtagadással és megerőltetéssel is, tettek a' közjóra 's mások' serkentésére. Jó, igen szép, igen nemes ez a' maga helyén 's idejében; de fájdalom, helyén 's idején kivül czélt nem ér soha az illy magányos áldozat; sőt ha talál is egy két rokonkeblű bámúlót és magasztalót, annál több irigyet, gúnyolót és nevetőt lázít fel maga ellen a' szilaj sokaságból, mig végre idővel, ha nem is az alapító' éltében, de halála után, az egész intézvény torzképpé aljasúl, vagy eredeti czéljától egészen elvonatva, a' ravaszság' prédája lesz. Olly iszonyú moles a' közjó, hogy ahhoz magányos, bármi buzgó honfi is, nem kevésbbé nevetségesen kezd, mint ha egy hangya a' Gellérthegynek támaszkodnék, azt helyéből tovább mozdítandó. Magányos honfi, ha csakugyan akar időnap (?) előtt a' közjóra áldozni, nagyobb

---

*) Igy tehát mégsem olly rosz, az angolokat illyesekben mintául venni. *A' szerk.*

**) Tudtunkra eddig sem egyes törvényhatóságnak, sem egyes személynek nem sikerült, fenálló törvényeket változtatni. *A' szerk.*

*) Bizony csak talán mégis jobb lesz valamivel többet tanulnunk, mint őseink tanultak. *A' szerk.*

jót nem tehet, mint ha a' közjóról értekezik, józan észt terjeszt, és a' jó ügynek minél több barátokat szerez; ezzel többet tett, mint ha e' nélkül minden vagyonát feláldozza is*). Igaz, hogy a' közjó végtére is magányos hazafiak' apró áldozatjai' halmozatjából fog felállani, 's a' mit egy meg nem tehet minden áldozatjával is, az az egésznek olly könnyű, hogy azt ugyszólván senki meg sem érzi; de ezen áldozatot a' közakaratnak, közmegegyezésnek kell elébb sanctionálni, mert közakarat nélkül a' legnemesebb intézvény is müveletlen, dudvás, parlag földbe van elvetve. A' természet ugrást nem szenved, 's ugyanazért, valamint mindaddig hijában irunk könyveket, mig népünket és publicumunkat elébb ábéczére nem tanítjuk, ugy hijában teszünk áldozatot, mig a' sokaságnak sokfelé kalandozó szilaj értelmét 's akaratját meg nem szelidítjük, 's józan értekezések által igazi egyenes utba nem vezéreljük**); mert meggyőződés nélkül szabad ember semmit nem tesz; meggyőződést kell tehát, és pedig okos, bölcs, józan meggyőződést, a' szilaj indulatok között legelébb terjeszteni, 's az előitélettel teljes parlagi embert régi megrögzött, ostoba, kényes, irigy, makacs 'stb. meggyőződéseiből kivetkőztetni 's annak helyébe bölcs meggyőződést plántálni; ekkor kész az akarat, melly a' közjót egyszerre, minden erőlködés nélkül felállítja, mellyet magányosak, különben minden erejök' feláldozásával sem voltak kiviendők.

Azonban a' közjó' felállítása nem annyira tettleges, mint inkább nemleges intézkedésben állana, ha nézeteimben nem csalatkozom. Én hajlandó vagyok, azoknak megnyugtatására, kik a' közjóra nézve mindenben meg egyeznének, egyedül csak az áldozatoktól 's repartitiótól félnek, azt állitani, hogy a' közjóra, ugyszólván semmi positivumot sem kell tenni, hanem csak a' negativumot eltörölni. Semmi orvosságot ne adjunk be, csak a' betegség' okait szüntessük meg, 's ezáltal önkint feláll az olly igen nélkülözött drága közjó; mellyben a' koldus maga szünteti meg magát, nem pedig más által szünteték meg közvetetlenül; közjó, mellyben a' heverő éhhel vesz el, a' dolgos pedig határtalan mezőt lát maga előtt a' jóllétre 's meggazdagúlására; közjó, mellyben a' cselekvő lelkek uralkodnak a' szolgalelkeken, nem pedig a' szolgalelkek tartják lebilincselve a' munkára termett eleven lelkeket. Ugy látom, hogy némelly országokban a' közjóra nem annyira tétemény kivántatik, mint engedmény, 's egy parányi engedménnyel olly ismeretlen kincsek' forrási nyilnak meg előttünk, mellyek a' közjót már csirájokban félig felállították.

De hajh, milly nagy fát mozgat, ki a' régi megmohosúlt előitéletek' tündér várát „engedmény“ szóval ostromolja! Kérjünk bort, búzát, szalonnát, kenyeret, babot, borsót, sőt szükség' esetében, kevés pénzecskét is a' közjóra, csak engedményt ne emlegessünk; mert mihelyt ennyire megy a' dolog, vége a' barátságnak, 's a' közjó régi tespedésben marad.

Ha a' 19dik században még itt állanak hazánkfiai: jele, hogy a' közjóval practice intézkedni még korán van. Intézkedjünk tehát theoretice józan értekezések' terjesztése által, hogy legalább annyira népszerüvé és szokottá tegyük az *engedmény* szót, hogy tőle honosink ne retegjenek többé olly mód felett. Igy a' maradéknak legalább az utat megtörjük, 's a' czélérésben neki hagyjuk a' dicsőséget, ha ugyan azalatt maga a' szükség ki nem csikarja azt dús mértékben, mit most bölcs előlátással, módjával is könnyű lesz vala végrehajtani. Némelly öreg ur, semmiképen által nem látja, hogy az ősi alkotmány, ha legkisebb engedményt teszünk is, össze ne rogynék? Ez okáért semmi engedményről hallani nem akar egész életében, sőt tán halála' órájan is utolsó szava: „semmi engedmény!“ Azt gondolja szegény egyoldalú, hogy az ő makacssága majd feltartja a' világ' nagy kerekét; azonban mi ellen teljes életében olly vérengező dühhel harczolt, az halála után fija' legelső lépése, ki azon engedményen kezdi el a' társaságos életben és a' közjó' megalapitásában, az ősi alkotmány pedig ezáltal nem csak össze nem dől, kanem annál szilárdabb lesz. Ha az egyoldalú, makacs angol toryk eleitől fogva feltámadnának: felállítva és valóságban találnák azon közjóra czélzó minden eszméket, mellyeket ők életökben meg nem engedtek, mivel ugy hitték, hogy azok miatt az ősi alkotmány összve rogyik. Igy van ez más országokban is.

Ha az emberi nemzetnek egy bizonyos része tudná magát a' más' bajába képzelni, 's a' szörnyű könnyelműség helyett félelmet és rettegést öltözni — mire a' természetben sokkal több ok int, mint a' könnyelműségre, mert mellyik emberi nagyság az, melly tudná előre, minő lesz az ő kimenetele? — oh be másképen intézkednénk a' közjóról! — Vagy ha a' csupa szent igazságon alapúló, minden kedvezést, részrehajlást, személyválogatást, kivételt, monopoliumot 'stb. kizáró alkotmány mellett buzgólkodnék, bigótkodnék, sőt fanaticuskodnék e' párt, és ebből semmi engedményt egész a' halálig meg nem engedne: ezt a' konokságot dicsérni kellene inkább mint kárhoztatni; de midőn tudjuk, milly gyarlók, milly egyoldalúak, milly hiú érdekeken 's inségen épültek azon intézvények, mellyek mellett harczolnak egész halálig némelly embereknek előitéletei; tudjuk, miből állanak azon engedmények és titkok, mellyeket ők elvállalni és nyilványitani vonakodnak, 's látjuk világosan, mintha már megtörtént volna, hogy végre azon előitélet fogja őket eltemetni, mellyben ők tüzzel vassal üdvőket és állandóságukat helyezik: valóban kőszivűnek kell lenni azon hazafinak, ki, ha tehetségében áll, egész könyvet, vagy legalább értekezést nem ir embertársai' számára, őket az igaz közjóról, vagyis a' közjónak helyes értéséről felvilágositandót.

Az éhhel halónak falatunknak felét is oda kellene adni. De mi ennyit sem kivánunk a' nyavalygó sokaságra nézve, semmi tettlegest nem kérünk, csak egy kis engedményt ohajtunk, csak azt kérjük, hogy a' lehullott falatok, mellyek különben is eltipratnak, engedtessenek át a' szegény éhezőknek, hogy azok magok ezeket felszedhessék és vele töltekezhessenek. Ah ezen hulladékból, ezen engedményből ők boldogabbak lennének talán, mint kik annak tömegében részesültek! És ime e' csekély engedményt, melly olly számtalan boldogokat teremtene egyszerre, meg nem engedik nekik az előitélet' elfogúltjai, sőt készebbek, a' mit magok nem használhatnak, azt mástól is elzárni. De ha már könyörületességből nem adnak, legalább oeconomiából és speculatióból is adhatnának illyen engedményeket, mert hiszen a' dolgos nép mind ő nekik dolgozik (?), és minél több a' dolgos nép, annál több dolgozik ő nekik, a' mi onnan is kitetszik, hogy ha a' dolgos nép egyszerre kihalna, akkor az uraknak kellene dolgozniok; ha tehat a' népet csak ugy tekintik is, mint juhokat, mellyeknek gyapját megnyirják: *) még ezen oeconomicus tekintetből is engedményeket kellene adni, hogy minél több nép élhessen; 's ime ők mégis semmi engedményről sem akarnak hallani, mert azt még nem foghatják, mint legyen az gazdaságos, a' mire még engedményt is kell kiadni? Ők csak bevenni szeretnének, 's ha nekik a' kormány még több engedményeket adna, azt két kézzel ölelnék, de ők, a' magok' részéről, még a' hulladékot sem adják másnak, ha annak engedmény a' neve**).

Az én közjóm nem kivánja, hogy valaki a' maga kész szerzeményéből és drága keresetéből adjon engedményt; az én köz-

*) De a' hazafiságnak legfőbb polczát mégis csak az érte el, ki az oktató szót tettekkel 's áldozatokkal is támogatja; mert puszta tanítás által, bármi bölcs legyen is, valamelly nemzet' jólléte csakugyan nem eszközöltetik. Nem is minden ember bir a' szónak hatalmas fegyverével, 's igy reá nézve nagyon lesujtó, a' közjóra pedig kártékony hatásu volna, ha a' tettlegi, de tannélküli áldozatok olly kevésbe vétetnének. Hány honfi, ki soha szóval vagy tollal nem oktatott, mozditotta már elő a' közjót áldozatai 's alapitványai által. Ellenben nem mindig ott találtatik a' legnagyobb jóllét, hol arról legtöbbet beszélnek vagy irnak, valamint nem a' legtöbb erényekkel bir azon hölgy, ki azokat szüntelen emlegeti. *A' szerk.*

**) Talán igen késedelmes volna, ezen időponjot bevárni, mielőtt áldozatokat teszünk, 's talán mind a' kettő könnyen elfér egymás mellett, sőt kölcsönösen segitik egymást. *A' szerk.*

*) De a' juhok nem csak megnyiratnak, hanem azoknak táplálékra is van szükségök; azért csak annyi juhot tenyészt a' gondos gazda, mennyit majorja' forrásai birnak. *A' szerk.*

**) Illy keserü 's terhes vádakra honunkban még, hála az egeknek, egy felekezet sem adott alkalmat, 's az utolsó országgyülésen, mellynek főtárgya az adózó nép iránti engedélyek valának, illy mocskos gondolkozás még egyeseknél sem nyilatkozott. Igen hajlandók vagyunk ez egész kikelést valami komor képzetnek tulajdonitni. *A' szerk.*

jóm megelégednék azzal, a' minek más hasznát nem veszi, és igy a' más' elveszett, holt jószágából; de lám ezt sem engedi által senki, hogy embertársa abból élhessen. Népesedésben tartjuk az ország' erejét; de a' népesedés' eleme el van fojtva, 's hozzáférhetlenül le van lakatolva. Házasság nélkül nincs erkölcsös népesedés; de a' házasság nem olly tréfaság, mint azt a' könnyelmű gazdagok gondolják; mert még a' madár is elébb fészket rak 's abban költi ki magzatkáit, és mi, szegény embertársunknak holmi kis engedmények által — pedig mellyek nekünk magunknak használnának legtöbbet — fészket sem adunk a' magzatozásra, mégis azt kivánjuk, hogy magzatozzék, 's ha házasság nélkül magzatozik, akkor még meg is sirattatjuk vele (ha nem gazdag) magzatozását! — De a' hazának is mi haszna az illy népesedésben?

Adjunk fészket és elemet a' hozzánk hasonló, velünk mindenben egy természetű embertársunknak; — sőt ne adjunk, hanem csak engedjünk neki olly hulladékokat, mellyeknek mi már hasznát nem vehetjük, nyissuk ki azon mezőt, mellyet mi ugy sem használunk; majd megragadja ő azt maga, elél belőle, házasodik, nemz, nevel, és boldogabb lesz soknál, ki azon resignatiót magán elkövette, hogy neki illy csekély hulladék-engedményt adott. Az engedmény azonban, ha sok ezereknek használ is, de senkinek sem többet, mint magának az engedőnek. Ennél jobb oeconomicus calculus nincs a' világon.

A' pénztőzsért nem érheti nagyobb csapás, mint ha adósai megbuknak; a' borkereskedőnek legnagyobb kára, ha borai elfolynak; a' vadászt nagyobb kár nem érheti, mint ha lőszere elvesz, 'stb. Egy földmüvelő országnak, melly a' földmüvelésen kivül semmi (?) egyéb kinézésre nem támaszkodhatik, legnagyobb vesztesége az elveszett föld. Milly tömérdek föld el van veszve náluuk a' számtalan folyóvizek' kiáradásai által, még pedig a' legkövérebb, legdrágább föld, mellyből néhány hold többet teremne, mint illy egész faluk' határa terem, minőket a' sovány felső megyék' lakosai majdnem minden haszon nélkül müvelnek a' sárga sovány hegyoldalakon. Milly tömérdek föld el van veszve az olly viz-szakadásos hegyoldalakon, mellyek hajdan erdők voltak, de a' fa kivágatván, a' hegyoldalak felszántattak, 's most már vizmosások által olly haszontalanokká lettek, hogy sem erdő, sem legelő, sem szántóföld gyanánt nem használhatók. — Hát a' közlegelletés' vagyis patriarchalis nomadicus közbitangolási gazdálkodás' járma alatt nyögő egész faluk' határaiban milly tömérdek föld el van veszve haszontalan, egyedül azért, mert minden közös és senkié sem! A' falu mellett köröskörül öt-hat száz hold gyep, olly sárfészek a' tömérdek marhacsapás által, hogy azon soha fü nem teremhet. Ezenkivül a' legelőn minden kocsi uj vágást csinál, 's az út' szélessége határtalan, mert az egész legelő vagy utból áll, vagy sertések által fel van túratva. Milly számos tavak, mocsárok, haszontalan homok-torlások, halmok 'stb. találkoznak majd minden határban, mellyeknek soha élő teremtés hasznát nem vette! Mindezen földeket megnyerni és haszonvehetőkké, következésképen milliónyi emberek' élelemforrásává tenni, korántsem kerülne annyiba, mint akár külső országokat hódoltatni, akár az ő luxusaiknak meghódolni! De próbálj valamelly határban, szorgalmad alá elkérni csak néhány holdnyi mocsárt, mellynek soha senki hasznát nem vette, te pedig abból vagyonos lehetnél, valljon megnyered e kérésedet? Távol legyen! inkább ott hever az ártalmas mocsár világ' végeig, és gőzölgi a' lakosokra a' dögleletes párát örök időkig, mintsem azt egy szorgalmatos kéz megnyerhetné. Az árvizek alatt sinlő milliónyi hold legjobb föld mindjárt első egy pár évben kifizetné a' rá forditott költséget, a' mi csak onnan is kitetszik, hogy ha magunknak nincs hozzá pénzünk, számtalan külföldi capitalisták felvállalnák vizeink' szabályozását, kevés kamatért *), a' mi által nem csak iszonyú földtérségeket megnyernénk, de még a' közlekedést is lehetővé tennők, midőn most a' szomszéd falu nem tud a' szomszéd faluval értekezni. De im, sem magunk nem csinálunk semmit, sem a' pénzt be nem eresztjük, hogy ez milliókat éltessen, 's nekünk még ezeknél is nagyobb kincset hátra hagyjon. Hát a' közbitangolási határokról 's az e' miatt haszontalanúl elveszett tömérdek legjobb földről, mellyen mégegyszer annyi ember megélhetne, mit szóljak? Itt ugyan az előitélet' kőfala már át van törve, 's ott vagyunk már, hogy az uri vagy allodialis birtok lassankint elkülönittetik az egészen heterogeneum urbéri, adó alatti birtoktól, vagyis a' földesur valahára külön válik a' jobbágyoktól; de még magát a' jobbágyot is egészen külön kell választani jobbágytársától, 's milly jó lett volna egy költséggel ezt is elvégezni, holott elébb utóbb ez lesz vége, és a' közös nomadicus gazdálkodás önkint elkülönözött majorgazdálkodásban fog felolvadni. Mert ha p. o. valamelly falu körül kiadatik a' jobbágyoknak öt-hatszáz hold legelő, de ez mind csupa marhatiprásból fog állani: min fog hát a' marha legelni; vagy tán az uraság tartozik öt-hat száz hold legjobb földet csupa marhatiprásra, az ostoba gazdálkodás' és henye élet' elősegélésére feláldozni? *) Nem gondolnám, hogy ezt bármelly uraság is megtegye; ha pedig meg nem teszi, ugy a' jobbágyoknak megvan legelőjök, mégsem élhetnek rajta. Mi lesz hát a' vége? az, hogy a legelő is felosztatik, és minden jobbágynak egész birtoka egy tagban vágatik ki, azon különbséggel, hogy akkor magok a' jobbágyok fizetik a' mérnököt, holott most az uraság' költségén megtörténhetett volna. De akárki' költségén történik, meg fog történni, mert a' közös soha sem volt jó, minek elismerésére ki fog nyilni a' szegény ember' szeme is. Ekkor a' faluból egy ut vezet ki, a' többi föld pedig az ut mellett kétfelől, a' falutól kezdve végig, mind ki lesz osztva gazdákra, és egyetlenegy gazdát ismérő majorokra, 's tömérdek heverő ember dolgot talál 's elél ott, hol eddig az egész helység, a' legdrágább föld' közepében, Tantaluskint, akár bő akár szűk termés' idején, egyaránt éhséggel nyomorgott, 's a' henyélésre, garázdaságra, ugy rászokott, hogy már szinte vérévé 's nemzeti characterévé vált népünknek a' heverés, tolvajság, vallástalanság, szóval, a' demoralisationak minden symptomái beállottak **).

Ha már sem külkereskedésünk nem lehetséges, nemzeti viszonyok miatt; sem a' consumensek és gazdag vállalkozók hozzánk nem jönnek, pénzügyi bizonytalanságunk miatt; sem utaink, sem hidaink, sem csatornáink nem lehetnek, a' kiváltság' megsértése miatt; ellenben a' fényüzésre évenkint több pénz megy ki, mint az egész honi bevétel: úgy bizvást láthatja minden gondolkozó hazafi, mi lesz egy olly hazából, mellyben a' természet minden kincseit pazar kézzel széllyelszórta, de a' lakosok azokat használni nem tudták?

Uraim! ki maradékot és kedveseket hagy hátra maga után, annak leginkább illő e' lélekben-járó tárgyat, a' közjót, ugyancsak komoly ésszel megfontolni, a' könnyelműségről, világi tündérfényekbe elmerülésről lemondani, 's a' boldog jövendő' szilárd alapjának megvetésében nem fösvénykedni. Mert vajmi bizonytalan a' jövendő, de vajmi bizonyos az, hogy az igazságon kivül semmi fortély és pótlék nem állandó. Ha halad is, de egyszer megérik, 's eljő mindennek az examenje, midőn aztán ember embertársától számadást kér, — számadást, mellytől az igazság nem retteg, bár ég föld összeroskadjon is körülötte.

Vannak a' világon alkotmányok és politicák, mellyeket embernek szégyenleni kellene inkább mint használni 's velök dicsekedni. Ám minden ország lássa, mint felel meg a' maga examenje' napján a' nagy kérdésekre? De mi, mint legnemesebb nemzet, nem szorúltunk arra, hogy ravaszsággal tartsuk fen magunkat, sem hozzánk nem illenek, a' boldog Kanaán' közepében közjót felállítani nem tudni 's körülöttünk éhezőket szemlélni. Egy kis engedményt uraim! 's áll a' legbiztosabb közjó, a' nélkül hogy az ősi alkotmány legkisebb csorbát szenvedne; sőt az ősi alkotmányt csak egyedül engedmény tarthatja már fen.

Udvardy János,
Heves megyei almérnök, és a' m. t. t. l. t.

*) Meg kell vallanunk, hogy e' capitalisták' hirét soha sem hallottuk. *A' szerk.*

*) Ugy látszik, az $183^2/_6$ XII. törvényczikkely nincs tisztában a' beküldő ur előtt. *A' szerk.*

**) Illy általányos vád csakugyan nem illeti népünket. *A' szerk.*

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

44. szám. Majus' 31.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Néhány szó a' hazafiúi felekezetekről.

IIIdik közlés.

Combien de calomnie et combien de bassesse!
Combien de pamphlets vils qui flagellent sans cesse!
V. Hugo. Voix interieures.

A' literaturai világban, mint a' politikaiban, különbözők a' vélemények. Felekezeteket szülnek ezek, mellyek a' nemzet' nyelvére, tudományos kifejlésére 's haladására üdvös vagy káros befolyással lehetnek; a' mint tudnillik a' vélemények 's ezeknél fogva a' felekezetek' nézete, iránya helyesek vagy helytelenek.

Minden nemzet' literaturájában voltak időszakok, mellyekben a' vélemények forrni kezdvén, hatalmas pártokra 's harczokra oszlaták az irókat; és szerencse a' literaturára, a' tudományokra 's következőleg magára a' nemzetre nézve is, ha azoké lett a' győzelem, kik nem csupán hiú gőzfényért, tudósi álhirért 's magányos érdekekért küzdöttek, hanem főleg a' tudományos igazságok' 's aesthetikai izlés' általányos terjesztéséért harczoltak.— Nálunk magyaroknál a' literaturai különböző vélemények' forrása 's az iróknak felekezetekre oszlása leginkább századunkban 's ennek hozzánk közelebbi éveiben kezdődött; 's mai iránya, bármilly kellemes szinben mutatkozzék is hellyel-közzel, ollyan, hogy annak nem igen örülhetünk; mert tapasztaljuk, hogy kritikusaink 's egyéb literaturai bajnokink leggyakrabban nem a' köz ügy' előmozdításaért, nem tudomány-szeretetből, hanem hiú fitogtatásból, hirvágyból 's magányos érdekekből szállnak a' viadaltérre; hasonlóul ama' rosz vitézhez, ki csatára kelvén, nem a' hon' megmentéseért, hanem főképen önfejére aratandó babérért vesztegeti erejét.

Nyugalmas szemlélője a' tollcsatáknak, mellyeket literatorink küzdöttek, 's mellyekben eddig tettleg semmi vagy csak parányi részt vettem, szemmel tartám a' vélemények' e' forrását, kritikánk' haladását, a' küzdés' nagyobb jelentésű szakait, tárgyait 's működéseit; 's távol minden párttól, minden felekezettől mondom itt el észrevételimet, mint egyes igen csekély tagja azon nagy publicumnak, melly előtt e' literatori bajnokok tusáztak, 's mellyre viaskodtukban olly sokszor hivatkoztak. — Elébb azonban, mint a' dologba ereszkedjem, szükségesnek tartom, egy megjegyzést tenni.

„Mi nálunk a' literatorság csupán csak hazafiság.“ Ezt mondja a' sümegi muzsák' koszorúsa a' *Tövisek és Virágok*, 's az ezekkel majdnem egykorú *Mondolat* által létre jött, honunk' első rangú literatoritól küzdött tollharcz' alkalmával *Kazinczy* ellen intézett egyik levelében. — Ezen állítást csak azért hozom fel, hogy illy autoritással — melly, minthogy ész-szülte autoritás, nem megvetendő a' literaturában — mintegy igazoljám *néhány szavam*' jelen sorait, mellyekben, mint említém, a' literatori felekezetekről akarom észrevételimet közölni; 's ezt egyedül azok miatt, kik tán helytelennek vélik a' tudományok' pályáján haladók közt uralkodó pártoknak a' hazafiúi felekezetek közzé sorozását. A' ki tudja, minő hatalmat gyakorol a' sajtó minden tekintetben a' népeken, minő befolyással van a' nemzetekre, azok' politikai állására, szellemi irányára, kifejlésére, felvilágosítására; mint izgatja fel, mint hozza mozgásba, forrásba a' magányos és köz érdekeket, annak semmi szüksége efféle autoritásra; mert önmaga látja, hogy azon férjfiak, kik irásaik által igyekeznek hatni a' nemzetre vagy annak testületeire 's egyes polgáraira, igen is a' hazafiak közzé tartoznak; 's valamint a' köztök létező pártok és viták szoros összeköttetésben vannak a' nemzet' tudományos kifejlése-, haladása-'s virágzásával: ez ismét közvetlenül függ össze a' hon' szellemi erejével és súlyával, minek eszközlése főfő hazafiúi kötelessége minden polgárnak; önkint következik, hogy a' literaturai felekezetek is helyőkön vannak e' néhány szóban.

'S most a' dologhoz.

* * *

Felette hoszadalmas lennék, ha némelly korábbi tollcsaták' részleteibe bocsátkoznám. Azértis csak röviden érintem *Révay*' 's társainak, az illedelem' 's mérséklet' határain tulhágott kitöréseit *Verseghy* ellen. — Kiküzdötték az orthoepia' 's etymologia' pártolói, ki a' *j*-ottisták 's *y*-psilonisták nehéz harczukat. A' hevesb Révayé lett a' győzelmi borostyán, de a' nem épen hidegvérű Verseghynek is megvan saját érdeme. A' rosz szokás' és mindennapiság' salakjaiból szemlátomást tisztult irói nyelvünk, 's ma már ritka magyar szerző találkozik, ki elébb mintsem iráshoz fogna, nyelvünk' szabályait keresztül nem futotta, nem tanulta volna.

A' *Tövisek és Virágok* megilleték *Himfyt;* 's a' boldogtalan mint boldog szerelmében egykép bájos, egykép fellengző 's magával ragadó költő, mély hazafiúi érzést, de egyszersmind lázadt indulatot lehelő (magányos) levelekben éreztette erejét azok' szerzőjével; de a' Himfynek alaptanul tulajdonított *Mondolat* sem hibázta el czélját; mert megjelenése után dicsőült Kazinczynk nem *szóródott el* olly gyakran *a' vadkanpamlagon*; nem *applaudirozott* olly élénken a' *pantomimek-* 's *grammatisch-correctségnek;* nem tett többé nyelvünkre nézve olly veszedelmes *experimenteket*; nem szeretett *monák*ot, nem *Sophie*ket, 's *Marie*ket; szóval, nem *outrirozott,* nem *affectált* többé stylistikájában, hanem ismét magyarra változtatta *sentimentjeit* 's *costümjeit,* 's visszatért azon tiszta, bájos magyarságához, melly neki mindvégig olly utánozhatlanul volt sajátja.

A' *neologismus* végre annyira elterjedt, hogy barátit napjainkban felekezethelieknek már nem is nevezhetjük. Olly közösséinkben felekezethelieknek már nem is nevezhetjük. Olly közösséinkben

gessé vált ugyanis íróink között az elavult szavak' felélesztése, ujak' képzése, alkotása, hogy azokban alig ütközik meg a' publicum; 's neologusainkat illetőleg csak arról van most szó, arra legfőbb gond: ki éleszt fel 's ki származtat vagy alkot helyesebben, kellemesebben? 'S ha találkozik is olvasó, ki néhanéha feljajdúl még az uj szavak ellen, az némellyeknél azért történik, mivel az uj szó szertelen ferdesége miatt tán kínosan hat a' halló- 's szólóérzékekre; vagy teljesen érthetetlen 's értelmetlen; másoknál pedig, mert nehezökre esik, a' bevett és — mint mondani szeretik — meghonosított latin, szláv, német 's franczia szavak helyett korosb napjaikban ujakat tanulni, 's anyanyelvöket a' kölcsönzött, de szerintök szép és csillogó pávatollaktól megfosztatni látni. Ez utolsókra azonban a' közönség már most nem ügyel, 's örömmel tapasztaljuk, mint tetszik széltiben, milly általányos éldeletet nyujt az irók' csinos, tiszta, szüz nyelve a' magyarul olvasóknak.

A' harczoknak, mellyeket e' felekezetek küzdöttek, sikere nem maradt soká látatlanul. Köz ügyért csatáztak azok, habár mellékes ösztön készté is néha a' nemes czél felé a' küzdőket, 's csatáik által a' nemzet' egyik szent kincse, a' nyelv, győzött, 's literaturai reformunk a' nemzet' hasznára 's díszére létesült.

Az ujabb literatori felekezetek már nem annyira nyelvünk, mint inkább tudományos haladásunk körüli vélemények' különbözéséből támadtak. De sajnosan tapasztalhatta a' publicum, hogy az ebbeli küzdések' fő czélja, néhány esetet kivéve, nem annyira a' köz ügy' szeretete, mint inkább magányos tekintet 's érdek volt; 's hogy a' felekezetek' vitáit többnyire az annak szent palástjába burkolt önzés, hirvágy, személyes vonzalmak 's idegenkedések vezérlék.

Igy volt ez *Wigand*' Conversations-lexiconával (*Ismeretek' tára*), melly tetemes felekezetet szült literatorink között, kik mellette 's ellene huzamosan, élesen küzdöttek. Nem a' köz ügy, hanem hiúság birhatá csak a' lexiconistákat e' per' makacs védelmére; mert előre sejdítheték, hogy Wigand' conversations-lexiconának az antilexiconisták által megrovatott tervök 's jelentésök szerinti kidolgozása, vagy helyesebben, egy német conversations-lexicon' ferde, csonka lefordítása 's megjelenése, literaturánkat épen nem fogja gazdagítani. A' publicumnak Wigand által adott szavukat akarták ezen tudós férjfiak, bármibe kerüljön, teljesíteni, valódi vagy képzelt irói érdemöket 's hiröket igyekeztek e' nagyszerű vállalat által szilárdítani, öregbíteni. — Az antilexiconisták ellenben amazok' leküzdése által iparkodtak magoknak literatori hirt 's nevet szerezni; midőn felhagyván replicáikban az üggyel, a' vele foglalatoskodó literatorok' személyeit, tudományukat 's ügyességöket támadák meg; holott azért kellett volna egyedül 's mindvégig küzdeniök, hogy Wigand' conversations-lexicona jól, czélszerűen, a' nemzet' kívánságának 's kor' szükségének megfelelőleg keljen ki sajtó alól; vagy hogy Wigand a' vállalattól idején visszarezzentessék. Ez lett volna a' legkivánatosb, legnemesb tett az antilexiconisták' részéről; mert most láthatja minden részrehajlatlan hazafi, hogy Wigand' silány conservations-lexicona, mellyben az olvasó hiába keresi a' legérdekesebb nemzeti 's hazai czikkelyeket, Brockhauséit pedig többnyire csak ferdítve, csonkítva találja, 's mellytől utóbb *Heckenast* garasos füzetekben szeretett volna megmenekedni, literaturánkra nézve mind anyagi, mind szellemi tekintetben, nem csak nem nyereség, hanem valóságos veszteség; mert nem csupán könyvárust 's nyomtatót, hanem irót 's olvasót egyiránt ijesztend vissza, 's hoszú időre, minden hasonló nagyszerű vállalattól 's munkától. —

E' nevezetes lexicographusi csata azzal végződött, hogy *Bajza*,

kit akkorig a' magyar publicum alig vagy nem is ismért, 's ki nem annyira a' lexicon mint inkább a' lexiconisták ellen irt replicáiban különös viadali tehetséget 's ügyességet bizonyított be, némi literatori hirre kapott; 's megkedvelvén a' tusázást, mellyben ő a' kritikát állni hitte, különös viadalmezőt nyitott a' *Kritikai lapokban*. Fő 's közvetlen okát ezek' létrejövésének, bár kiadójok vezérszavában máskint nyilatkozott, leginkább a' conversations-lexiconi ügynek 's különösen gróf *Desewffy* József ellen intézett, e' pert illető, azon *Észrevételek*nek tulajdoníthatni, mellyek e' lapok' I-ső füzetében megjelentek, 's mellyek különben sem a' publicumban annyira el nem terjedtek, 's következőleg irójoknak olly széles (!) literatori hirt-nevet nem szereztek, sem a' nyomtatási költségeket olly bőven meg nem térítették volna.

A' *Kritikai lapok*' megindítása előtt a' *Tudományos Gyüjtemény* és *Muzárion* voltak a' szokottabb tér, mellyen némi kritika 's literátori küzdések mutatkoztak. A' *Kritikai lapok*' megjelentével a' csatatér megoszlott, — de — tágult is. A' felekezetek hovatovább elágaztak, a' küzdés több oldalról nagy hévvel folytattatott, kritikánk azonban csak kevéssel gyarapodott; mert a' *Kritikai lapokban* aránylag fölötte csekély nyomára találunk a' józan, czélszerű kritikának, hanemha annak vesszük a' mindennemű magányos érdekek' 's ügyek' végnélküli taglalását, személyes gáncsoskodásokat 's pajzán kötekedéseket is, mellyekkel annyira rakvák e' *lapok*, hogy végre — mint látszik — azokba be is fultak. *) — Egy felekezetet akartak ugyan e' lapok' kiadója 's társai elnyomni, eltiporni, az általok ugynevezett *literatori bálványozókét*. Nemes czél! de mellyet, mint nem sokára tapasztalhattuk, csak azért iparkodtak kivívni, hogy aztán ők tömjéneztessenek; csak azért igyekeztek literatori lázadásokat gerjeszteni 's táplálni, hogy magok jussanak dictatorságra: *car c' était aussi de vaine gloire qu' ils ont disputée*, mint *Molière*' philosophusa, viadal-, táncz- és muzsikamesterei. Mert miért buzognánk annyira másoktól a' literatori hirnevet 's tudományt elreplicázni, hanemhogy magunkévá tegyük azt? minek ragadnánk meg uton utfélen minden szálkát, hogy azokról a' gőzfényt eloszlassuk, hanemhogy saját körünkbe vonjuk azt, 's benne minmagunk ragyogjunk?

Sikerült e 's mennyire ezen igyekezet, nem akarom vitatni; annyi bizonyos, hogy azon felekezet, melly a' *Kritikai lapok*' ügyében olly nagy hévvel 's hazafiúi szinű buzgalommal munkálódott, igen számos követőkre talált, 's hatását jelenleg, alantabb hangon ugyan, de annál nagyobb haszonnal, gyakorolja a' *Figyelmezőben*, melly, bár nem egészen ment a' személyes vonzalom' 's idegenkedés' 's annálfogva a' kritikában mindig káros részrehajlás' gyanújától, hogy ne mondjam bűnétől, ekkorig mégis nagyobb illedelem, mérséklet 's kötelességéhezi hűséggel járdal kitüzött pályáján, mint nem jártak soha a' *Kritikai lapok*;

*) „Nem elég a' puszta szó.“ De hát tagadhatják e ezen literaturai areopagiták, hogy a' *Kritikai lapok*' eddig megjelent hét füzetében inkább hiú perpatvarra, mint józan 's czélszerű kritikára volt legtöbb hely vesztegetve? Ki fogja ugyanis illy kritikának mondhatni a' lexicographusi pert illető Észrevételeket az I-sö Füzetben? a' boldogult Kazinczyval folyt, 's a' publicumot alig vagy nem is érdeklő levelezést a' II-ikban? az Auroraperben adott replicát az V-ikben? a' Horvát Istvánt, Stancsicsot, Balogh Pált és Samut, a' Rajzolatokat, Garayt 's másokat csipdező, nyesdező, mardozó czikkelyeket, Értesítőket 's t. eff., mellyekben majdnem minden kötetke többé-kevesbbé bővelkedik? Hát a' „*Pályalombokat*,“ ezen szatürizálni akaró ügyetlen 's vastag kezektől faragott verseket, kritikának tartsuk e? Egyébiránt a' *Kritikai lapok*nak köszönheti a' publicum többek közt a' *Papiros tükör*', a' *Bökversek*', Thaisznak a' *Sas* czímü folyóiratról adott előleges hirdetése' 's az év és tekéletes szavaknak, mind megannyi fölötte érdekes és *hasznos dolgok' elmondására alkalmat szolgáltatott* munkák' 's tárgyaknak ismértetését 's mély tudományt rejtő birálatait!?... *parturiebant montes* . . . .

's ha kivált a' külföld' azon elmemüveit, mellyek minket magyarokat alig vagy épen nem érdekelnek, ritkábban 's szükebben ismértetné meg olvasóival, 's annálfogva honiak' birálatára még több helyet hagyna hasábjain, belőle literaturánkra kétségtelen 's félre-nem-ismérhető haszon fogna háramlani.

Volt idő, midőn némellyek a' magyar tudós társaságot is némi dictatorsági hatalom' gyakorlására akarták birni, 's igy azt egy felekezet' vezérévé téve, önmaga által lealacsonyítani. Azt hozák t. i. indítványba, hogy az akademia által kiadatni szándéklott folyóiratba birálatok is vétessenek fel; vagy hogy a' magyar elmeműveknek tagok 's nemtagok által készített birálatai' közzétételére különös tár nyittassék és adassék ki, ugy azonban, hogy abba czáfolatok sohase vétessenek fel. De a' tagok' nagyobb része eléggé nem magasztalható óvakodás- és előrelátással szegült ellene ezen indítvány' elfogadásának, 's az akademiai tribunal nem létesült. Sejdíték úgyanis többen, hogy ezáltal csak egyes tagok' felekezeti, vonzalmai' 's idegenkedései' gyakorlásának fogna tágasb mezőt nyitni kebelében; mivel e' folyóirat' szerkesztését egyeteme nem viendhetvén, az többnyire a' heti gyülések' vagy szerkesztő tagok' felekezeti nézetinek bélyegét hordandja. Érezék, hogy a' tudós társaság' rendeltetése egészen más, mint hogy magányos müveken ollyformán biráskodjék, hogy tárában a' netán megrovandó munkák' szerzői által adott czáfolatoknak helyt nem engedvén, a' literaturában is olly gyűlöletes dictatori hatalomra törekedni látszassék, hogy arra tekintete' veszélyeztetése nélkül nem is törekedhetik; elfogadván pedig az antikritikákat is, rövid idő mulva még a' kivánatos, józan kritika is sántikálni fogna, 's leereszkedvén a' viadaltérre, mellyen a' küzdők többnyire csak hiú gőzfényért, vagy henye ujságvágyók' kedve- 's mulattatásaért csatázgatnak, tekintetét 's méltóságát nem csak veszélyeztetni, de bizonyosan veszteni is fogja. — Egyébiránt teljes lehetetlen, hogy a' m. t. társaság' egyetemére is hellyel-közzel némi felekezeti szin ne háramoljék; de ez egyes, többé-kevésbbé mindig literatori pártoktól hányatott tagjainak azon vonzalmai- 's idegenkedéseiből származik, mellyeket ezek a' társaságtól rájok bizott ügyek' intézése- 's végzésében — akarva — mutatnak. Az okos, mélyebben látó hazafi azonban tudni fogja, hogy egyes tagok' hibáit 's hiányait az egész testületre ruházni képtelenség; 's hogy, mi azok' befolyása által a' publicum' itélete szerint helyesen vagy helytelenül történik, azt az egészre tolni igazságtalanság.

Itt volna tán helyén literatoraink' azon felekezetéről szólani, melly a' m. t. társaság által 1833ra hirdetett 200 arany jutalom' két részre osztásából támadott, 's melly csatáival majd minden literaturai lapjainkat elborítá? De, megvallom őszintén, hogy gróf Desewffy József', Horvát István', Kisfaludy Sándor' és Vörösmarty' köztiszteletű nevei mellé olly mocskosokat állítni, minőkkel e' vitákban a' küzdők közt némellyek egymást illeték, átallok.*) — Különben is, minthogy e' pernek, melly inkább szorosan személy iránti vonzalomból, mint kritikai tekintetből 's tudományok- 's szép mesterségeknek használni akaró tiszta ösztönből serkedett 's folytattatott, egyetemes literaturánkra nézve semmi észrevehető, vagy csak igen parányi befolyása volt, azt ujra feszegetni, fölösleges 's czélelleni munkának tekintem.

A' *Kritikai lapok*' vezérszavában azon aggódott érdemes kiadójok, hogy iróink' száma nem sokára közegyenbe jutand az olvasókéval. Ez időtől fogva azt vehette észre a' publicum, hogy kritikastereink' serege annyira szaporodott, hogy majd minden iróra, sőt némelly költő' öt-hat soros versecskéjére is egy-egy biráló jutott, mi aztán a' küzdést természetesen szaporította. Ez ugyan magában nem nagy kár; de kár annyiból, hogy az olvasók, ha pénzt nem is, bizonyosan időt vesztegettek azon többnyire silány dolgok' olvasására, mellyeket efféle kritikusocskáink egy vagy más helyütt elfecsegtek. Mert, természetünknél fogva örömest fedezgetvén fel mások' szemében a' szálkát, nem sajnáljuk illyesekre pazarolni a' drága időt, mellyet tanulságos, hasznos munkák' forgatására szentelhetnénk. — Innen eredt aztán, hogy nem levén elég tér a' *Kritikai* 's Kassai *Literaturai lapok*ban, 's nem a' *Tudományos Gyűjtemény*ben, végre politikai fő- és mellék-, sőt divatlapjainkba is befurta magát a' tollcsaták' viszketege; 's minekutána mi férjfiak szinte unalomig mulathattuk magunkat illy izetlenségekkel, divatlapjaink' szerkesztői hölgyeinknek is akarván kedveskedni e' szép tárgyakkal, elejökbe vezették a' küzdőket, 's előttök nyitottak sorompókat a' literaturai bajvivóknak.

A' lovagkorban hölgyek is megjelentek a' küzdőjátékokban, 's ők voltak, kik lángtekintetökkel hevíték a' viaskodókat, uj erőt, uj életet öntének sovárgó szemeikkel a' hanyatló bajnokokba, 's koszorút tűzének a' győztesek' izzó homlokára. 'S e' kort akarják tán divatlapjaink most a' magyar literaturában feléleszteni? — Fonák vállalat, káros igyekezet! Elszoktak hölgyeink' gyöngéd érzékei e' komor látványoktól, és szelídebb tárgyakhoz vonzódnak nemesb iránt nyert lelkeik; inkább szeretnek ma myrtusfüzérrel lángérzetű költőt 's lelkes hazafiakat koszorúzni; inkább nyert csatából megtérő harczosok' fürtei közzé olaj- 's babérágat tűzni, mint a' toll- 's aczéllal küzdő vitézekbe erőt, lángot önteni; 's ha a' castiliai vagy andaluziai hölgyek lelkesedéssel vesznek részt még napjainkban is a' nemzeti bikaviadalokban, abból még nem következik, hogy a' magyar nőknek is tetszenek a' gyakran olly aljas literatori küzdések. Káros volt továbbá ezen igyekezet, mert épen akkor mutatkozott, midőn hölgyeink' nagy része az általányos panaszra mintegy feleszmélve, idegenkedését a' honi nyelv' 's literatura' ügyétől feledni, azt éldelni, kedvelni 's ápolni kezdette.

Sohasem fogják a' keletkeztökben olly szép reménnyel biztató *Rajzolatok* a' kárt helyreütni, mellyet *Színbiráló-compániájok*nak *Bajza*, 's *némelly igazságbarátoknak* az akademiai *1837iki drámabiróság* ellen közlött harczukkal okoztak; de mint látszik, nem is igen igyekeznek a' nekik szabott ösvényre visszatérve a' kárt pótolni, sőt egyre folytatott efféle izetlenségeik miatt kénytelenek lesznek azon erősb lelkű szépeink is, kik e' vitákat, 's következőleg a' kevés mulattató- 's kellemesért a' sok untatót 's kellemetlent eddig eltürék e' lapok' olvasásával, 's minthogy a' *Regélő*-'s *Honmüvészben* — melly bár a' vitákat annyira nem kedveli mint a' Rajzolatok, de a' szinbirálói harczba mégis beleereszkedett — kevés vagy semmi kárpótlást sem lelhetnek, divatlapi lecturájokkal teljesen felhagyni.

'S hogy ez nem haszon, azt csak vak nem látja, valamint abban sem fog kételkedni senki, hogy czélirányosan kezelt divatlapok, drámai 's románi zöldelni csak most kezdő parlagságunk mellett zsebkönyveinket sikerre 's hatásra jóval felülmulandanák.

Kárt 's pedig tetemes kárt szültek tehát e harczok, 's nem csupán szellemit, mi legfájdalmasabb, hanem — a' *Rajzolatok*ra nézve tán — anyagit is. Igaz egyébiránt az is, hogy a' *Rajzolatok* e' csatáknak, kivált az elsőnek, közvetlen nem okai; mert szinbiráló compániájok csak ugy birálgatta a' budai szini előadásokat és színészeket, mint p. o. jelenleg az *Athenaeum* a' pestieket 's mint azt több külföldi divatlapok is tenni szokják; 's mert

*) A' *Békefyt* csak oda lehetne iktatni; de mikint az *E-binyit* 's *I-gazfit*? — Lásd kassai Lit. lapok' 1836iki 37. sz.

— Bajza vetett keztyűt. De ha már csatázni akartak, miért nem szállottak egy küzdőtérre? 's ha a' részrehajlásról vádolt *Társalkodó*, vagy Bajza' külön viadalhelye, a' *Kritikai lapok*, nem ereszték őket azon síkra, mellyen a' kihívó állt, adták volna replicáikat külön íveken a' publicumnak, 's nem leginkább gyöngéd nőkezekbe szánt saját hasábjaikon. 'S ezt tehetnék a' *Rajzolatok*, ha csakugyan vég nélkül harczolni akarnak, jövendőre is. — Általában pedig kár volt nekik a' *Kritikai lapok*' kiadójával csatatérre szállniok; ki ha nem épen jeles kritikus is, minden esetre ügyes és gyakorlott replicázó; 's ebbeli erejét a' *conversations-lexicont*, a' Kazinczy által fordított *szent hajdan gyöngyeit*, 's Károlyi-Kisfaludy' *Auroráját* *) illető vitákban eléggé kitünteté; 's ki olly ügyesen tudta most is dolgát vinni, hogy mint az előbbiek neki *akademiai rendes tagságot*, ugy a' dramaturgiai leczkézések *szinigazgatóságot* szereztek? —

Továbbá, ha sajnosan látta a' publicum az *igazságbarátok*' *harczát* a' Rajzolatok' hasábjain megkezdetni, bizonyára még sajnosabban tapasztalta az igen komoly tárgyat ugyanazokban olly gyermekesen, olly harlequin-formán bevégeztetni; 's ha a' magyar literatura körüli fáradhatlan munkásságával magának némi érdemet szerzett *Schedel* iránt, a' körüle levő hivatalos személynek hivatal, vagy a' typographiai intézet' emberének kötelesség elleni, 's azért minden esetre nem-nemes tette — mert véleményem szerint csak ezek által kerülhetett az *igazságbarátok*' kezeibe a' *válaszuk*kal közlött $183^{6}/_{7}$diki dramák' eredeti hivatalos jegyzéke — tán némi gyanut gerjeszthetett volna is a' publicumban, eloszlatá azt bizonyára *Egy olvasó*nak az 1837diki Rajzolatok' 84. számában közlött *hirlapi furcsasága*, melly kézzel-foghatólag bizonyítja, hogy az igazságbarátok, ügyöket vesztvén, epéjöket olly alacsonyan engedék kiöntetni, 's a' fontos, komoly tárgyat olly nevetséges exequiákkal eltakaríttatni.

Ennyi unalmas és izetlen, jobbadán köz érdek és minden haszon nélküli perpatvar után, a' pesti magyar szinház' ügyében, 's különösen annak megnyitását 's igazgatóságát illetőleg támadott felekezetek öltöttek ismét némi nemzeti szint és lelkületet. Ezek' vitatkozásait főleg a' tavalyi *Hirnök*, *Athenaeum* 's *Társalkodó* közlötték; 's bár küzdésök egy idő óta, mint látszik, felfüggesztetett is, nem hiszem, hogy annak egészen vége szakadt volna, 's hogy az ugynevezett *ügy*' *nem-baráti*, mivel tiszta szándékuk és szent buzgalmuk némellyek által félreismértettek, magokat visszsa hagyták volna rezzentetni? — Egyébkint pedig, ha egészen bevégzetteknek kellene is tekintenünk e' vitákat — mellyekben, megvallom, véleményem szerint sok mondatott mind a' két részről, mit én 's velem tán többek is jobban szerettek volna elhallgattatni — ha az általok elhintett helyes nézetek' megfogamzása mindeddig kézzel nem tapogatható is, meg vagyok győződve arról, hogy kivánt siker nélkül mégsem maradtak, 's hogy eljövend az idő, melly a' széthullott jó magot csirára 's ezt virágra fejtendi.

* * *

Visszatekintvén az e' közlésben mondottakra, könnyen azt gondolhatná némelly olvasó, hogy én ellensége vagyok a' kritikának, 's következőleg a' literaturai küzdéseknek; pedig fölötte csalatkoznék; mert bár azt tartom is *Weitzel*-lel, hogy „*a' kritika majd mindig 's mindenütt a' középszerüség' védszentje volt; azért fogják azt kevesen ócsárolni, sokan pedig dicsérni*," 's annálfogva, midőn untalan csak kritikát 's ismét kritikát és antikritikát látok, csak középszerűségünket sajnálom; de tudván, hogy korunk a' küzdések' kora, 's hogy küzdések nélkül egy nemzet' literaturája sem müveltethetett ki, sőt a' legkimüveltebb literatura sem létezhet, minthogy az a' literaturában valóságos *malum necessarium*, önkint elismérem, hogy kritika, 's következőleg literaturai pártoskodás nélkül mi sem lehetünk el; de el, 's igen könnyen, pasquillok 's pasquillansok nélkül, mellyekből kritikánk 's ujabb literaturai harczaink eddig leginkább állottak. — Azt ohajtanám pedig mindenek fölött, hogy ne áradozzanak minden hirlapjaink tollcsatáktól, hanem szoríttassanak azok illő 's kellő korlátok közzé, minőkül, véleményem szerint, a' szorosan literaturai lapok szabhatók; 's ha politicai fő- vagy mellék- 's divatlapjaink, — mellyekbe egyes munkák' birálatai 's ezek' czáfolatai, itéletem szerint, csak ugy valók, mint a' *Kritikai lapok*ba a' román' theoriája, vagy a' *Rajzolatok*ba Rondaháti' viszontagságai — a' magyar elmemüvek' jelentésén vagy ismértetésén túlhaladni akarnak, közöljék külön íveken a' birálatokat és czáfolatokat, mellyeket azon esetre, ha a' *Figyelmező*, *Tudományos Gyüjtemény*, vagy — mitől literaturánk' nemtője őrizzen — a' netán ismét feléledendő *Kritikai lapok* fel nem vennének, nyomassanak a' csatázók saját költségeiken; 's vagy árultassanak könyvkereskedéseinkben, vagy minél több olvasók' kezébe akarván juttatni azokat, küldöztessék szét nagyobb publicumú politicai hirlapjainkkal, mit a' *Jelenkor* tenni már megigért, 's hogy a' *Hirnök* is megteend, arról eddig bebizonyított részrehajlatlansága kezeskedik. De ne idegenítsék el hölgyeinket fejleni indult literaturánktól, 's ne sajnáltassák meg az előfizetők közűl eggyel is a' hirlapokra kiadott pénzt; mert ha vannak, kik a' tollcsaták' olvasásában némi gyönyörködést lelnek, találkoznak kétségkivül — 's pedig tán nagyobb számmal mint egyelőre gondolnók — ollyak is, kik efféle hasztalanságoknak tetsző firkákért egy fillért is sajnálnak kiadni. * * . . . . .

*) Igen nevezetes per, melly utoljára is azzal végződött, hogy a' per' tárgya, a' valódi *Aurora* t. i., a' ketté vált között egészen Thaümasz' ölében maradt; de mellyről, minthogy inkább *enyém*' 's *tiéd*, mint szoros literaturai érdekü tárgy fölött folyt, bővebben emlékezni e' néhány szó közzé nem tartozik.

Könyvismértetés.

Pesth und Ofen mit ihren Einwohnern, besonders in medicinischer und anthropologischer Hinsicht, dargestellt von Dr. Anton *Jankovich*, Hofarzte Sr. k. k. Hoheit des Erzherzogs Joseph, Palatins von Ungarn, und Mitgliede der Pesther med. Fakultät. Ofen, Universitäts-Buchdruckerei, 1838, XIV és 275 l.

Ohajtván, hogy ezen a' müvelt közönség' minden osztályinak 's épen nem csak az orvosinak számára irt, szintolly érdekes mint tanulságos könyv minél többektől ismértessék, 's meg levén győződve, hogy azt méltányos olvasó megelégedés nélkül nem fogja kezéből letenni, kötelességünknek tartottuk, olvasóinkat hazai literaturánk' e' jeles termékére ajánlólag figyelmeztetni. Általában gáncsolnunk kellene ugyan azon szembetűnő előszeretetet, mellyet a' szerző ur Pest iránt mindenhol kimutat, ha ugyanezt a' haza', lak- 's talán szülőhely' szeretete 's más részről a' kedvencz-város' árnyékoldalainak hű kijelelése is elegendőleg nem mérsékelnék. A' könyv hét szakaszra 's egy toldalékra oszlik. A' három első szakasz a' két testvér főváros' statisticai, helyleirási, égaljtani 's anthropologiai viszonyairól, a' negyedik a' lakosok' minősége, életmódja és szokásiról, 's a' végső három a' köz és különös helybeli gyógytanról foglal magában becses ismértetéseket. Végül a' toldalék rövid de megkapó 's hiteles leirását adja ama' rettentő természetcsapásnak, melly néhány hét előtt a' két fővárost érte 's rajtok mély, csak lassan gyógyítható, de mégis gyógyulható 's minden bizonnyal gyógyulandó sebeket ejte. Mindezekben a' szerző kimélő nyiltsággal mondja el tapasztalásit, itéleteit; dicséri, mi dicsérendő, 's gáncsolja, de szerényen, mi gáncsolandó, 's azon ohajtások és vélemények, mellyek' kifejezésére itt és amott alkalmat vesz, kevés kivétellel, minden elfogulatlan honfi előtt viszhangra fognak találni. E' mellett az előadás, a' munka' komoly népszerű irányzatához képest szintolly távol van a' rhetori pompától és szódagálytól, mint a' tudományos leczkék' fárasztó egyhanguságától. Ára a' könyvnek, igen szép postapapiroson 's nyomtatással, fűzve 2 f. 30 kr. p. p.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.

45. szám. Junius' 4.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Hazafiúskodás.

Buda, majus' 15kén 1838.

Örömmel tapasztalják a' *Hirnök*' olvasói, miképen az 1830ki 8dik és az $183^2/_6$ki 3ik törvényczikkelyek' malasztjai hazánk' legtávolabb részeibe is már elhatottak, 's a' nyelvbeli egyesülésnek gondos kézzel elhintegetett magvai ott is a' törvény' óvó paizsa alatt örvendetesen csiráznak. Igaz ugyan, hogy ezen első csira jobbára még csak az egyes üvegházakban mesterségesen táplált meleggel neveltetik, 's ritkábban fejlődhetik ki egész virágzásig; de tisztelet és hála azon buzgó kertészeknek, kik azt hideg honjokban ennyire is ápolják; mert idővel a' gyenge növevény mélyebb gyökeret vervén, kétségkivül ott is meghonosúl és tökéletesen acclimatizálódik. Efféle nyelvünkbeli szerencsésen honosított 's tökéletes virágzásig is kifejtett plántának, ha nem csalatkozom, két oltványát vettük a' *Századunk*' lapjaiban. Lestin nevű Árva vármegyei helységből *Zm*..... urtól, — vidéke' e' részben tett haladásának igazán tiszteletre méltó jeleit. — Sajnálom, hogy a' tisztelt értekezővel, közléseiben 's nevezetesen a' Századunk' 35ik számában *Felekezetesség* czím alatt olvasható értekezésében, tartalmára nézve, egyaránt kezet nem foghatok. Keményebben támadja meg e' közlésében Zm. ur azon néhány pozsonyi evang. lyceumbeli hittudomány-hallgatókat, kik adományukat pesti tót ajkú kárvallott nyelvrokonaik' számára küldötték, választott két tagjok által; véletlen salto-mortáléval teremvén az egész honi evang. egyház előtt, 's azon furcsa vádoló consequentiát huzván ebből sorsosikra 's oskoláikbeli tanitóikra, hogy „tót társaságokat és szláv gyakorlásokat" tartván, a' tót nyelvet keblökben szántszándékkal ápolják, 's ezáltal is a' „különböző tarka hit-, nyelv-, rang- és sorsbeli érdekekből eredő viszálkodásokat" velünk nem csak el nem felejtetik, „sőt azokat a' serdülő ifjúság' szívébe mindjárt gyenge korában mintegy beoltják", midőn állításának majdnem minden pontját felhozott szent-irási czikkelyekkel erősíteni törekszik. — E' vád, Árva vármegyei magyartól, ki vidéke' nyelv-viszonyainak 's ezekből keletkező vallási szükségeinek, de nyelvéhez is szintazon szeretettel, joggal, mint akármelly más az övéhez, való vonzódásának 's ragaszkodásának mindennapi tanúja, valóban váratlan 's annál inkább meglepő. Nem vagyok én akár a' tótság' akár a' külföldi' terjesztésének kazánkban meghitt 's minden különbség nélküli védője, sem az egy physicus honi föld által egybekapcsolt nemzet' különféle részek felé vonattatásának 's az említett „viszálkodásoknak" barátja vagy nevelője; de ugy tekintem az egyes emberek' cselekvését 's édes hazánk' ebbeli ügyét, mint a' dolgot minden oldalról mngnézve venni lehet és venni kell.

A' mi az elsőt illeti: miért kisebbíti Zm. ur az egész világ előtt azon némelly pozsonyi deákok' szép tettét, kik ama' gyászos veszedelem károsította nyelvrokonikról különösen gondoskodtak? miért keseríti tiszta örömérzésöket? avvagy talán jobb néven veszi vala, ha semmit sem tettek — ha példájokkal oskolatársaiknak fiatalabbik részét hasonló, de tökéletesebb jótéteményre nem buzdították volna? vagy olly nagyon példa nélküli e az efféle adományoknak kevesebbre szorítása? Olvassa meg Zm. ur ezen kegyes adományok' számos lajstromait, nem akad e több illyen példára? Hogy a' többi ifjúságnak minden különbség nélkül minden hitre kiterjesztett adománya tökéletesebb, dicséretesebb 's mintegy cosmopoliticusabb, azt magam is és akárki más, Zm. ur' interpretátiója nélkül is, szíves örömmel erősítjük; de azért azt, ki tehetségéhez, megfogásához képest jót tett, 's abbeli jótéteményét csak szűkebb határok közzé szorította, nem gyalázom, sem nem kisebbítem. „Gyengédtelennek" nevezi ezt Zm. ur, mivel épen a' *hittudomány*' tanulói tették, ugymint kiknek az apostol' szavairól Cs. X. 34. 35. meg kellett volna emlékezniök. Én azért e' jóltévő ifjakat nem okozhatom, főképen ha czéljok' okát azon vélekedésemben találom fel, hogy ők szemérmes adományukat sokkal kisebbnek tarthatták, mintsem abban az egész város' károsult lakosait részesíteni kivánhatták volna. Hátha azt hivék, hogy ajándékukat a' város megvetheti, midőn más részről azt gondolhatták, hogy azt nyelvsorsosaik köszönettel fogadják? Csak igazságosak legyünk mások iránt is, 's ne keressünk más' szemében szálkát, midőn a' magunkéban a' gerendát nem látjuk; sz. Lukács VI. 41. Ezen ifjak legalább *valamit* tettek, 's azzal is emberszerető indulatjokat bizonyították; hány hontársunk hizik ellenben és úszik javai' tengerében, a' nélkül hogy esze' ágában volna, kárvallott polgártársait, hazánk' ezen két szívkamaráját, mellyből az éltető vér testületünk' minden ereibe elkering 's talán az övébe is bőven elhat, még csak egy csep áldozattal is megsegíteni? Ha Fenséges Nádorunk 's vármegyéje, ha Bécs és környéke, ha „Marahania" 's főkép Csehország (ezen „gyalázatos tótok", kiket csak akkor magasztalunk, midőn hasznukat vesszük (?), ha a' külföld szegény testvérvárosink' segítségére nyomban nem *sietnek*, 50 ezer lakosa Magyarországnak, sovány patriotismusunk mellett éhen hal *) vagy legalább koldusbotra szorúl. Tisztelettel, hálával ide értem mindazon nagylelkű törvényhatóságinkat, azon ismért és isméretlen dicső nagyainkat, 's minden más nemesérzésű hazánkfiait, mellyek és kik másokért is áldoztak 's amazoknak is adakozni siettek. Nem szándékom, ezzel Zm. ur' tisztelt személyét távolról is érdekelni, mint kinek keblében, is-

*) Bármi nagy köszönettel vesszük is és méltán vennünk kell a' külső rendkivüli segedelmeket, az éhenhalástól, hála Fenséges Nádorunk' atyáskodásának 's a' szomszédok' nemes bőkezüségének, félni teljességgel nem lehetett. *A' szerk.*

méretlen létünkre is, igazi patrioticus érzéseket keresek és praesupponálok; de jól tudom, hogy ezen ifjak' tettét sem ócsárolná annyira, ha tudná, mint nekem — a' legfelsőbb rendeléseknél fogva felküldetni szokott oskolai tudósításokból — néhányszor megtudni alkalmatosságom volt, hogy ezen lyceumbeli tanulók közt sok cseh és morva ifjak találkoznak, kik talán e' részben segítő okai is lehettek az adomány' kevesebbre szoríttatásának. De már erről elég. — Lássuk az evang. egyház, ugymint a' tisztelt értekező' állítása szerint, a' tótságot gyámolító 's a' magyarságot akadályozó (?) intézet ellen felhozott vádat.

Csudálatos, hogy az értekező a' dolog' baját nem a' nyelvbeli felekezetekben, hol az tulajdonképen és kirekesztőleg fekszik, hanem egyik vagy másik vallásban keresi, mintha a' vallás szülője volna a' nyelvnek; még csudálatosabb, hogy tovább nem nézvén, csak az egy evang. egyháznál 's kevés főbb oskoláinál megállván, itt az egész baj' gyökereit fellelni látszik, midőn annak orvoslását 's mintegy az egész haza' magyarosítását az evangelicus professoroktól 's papoktól várja.*) — Fájdalmas érzés lehet egy egész testületnek, ha magát „hazafiatlan és kereszténytelen viszálkodások'" táplálásával vádoltatva, hogy ne mondjam lealacsonyítva látja, főkép olly időben, mellyben a' kor' lelke mindent, a' mi kedvelt magzatjának hódol, tüzzel fog fel 's mélyebb benyomást enged, 's mindazt, a' mi neki nem hizelkedik, nem bókol, kárhoztatja. Hány száz meg száz olvasó olvashatta Zm. urnak ezen értekezését, ki e' feleletnek talán hirét sem fogja hallani, 's igy értekezése' benyomását kebelében az e' részben, meggyőződésem szerint, ártatlan evangelicusok ellen czáfolatlanul hordozza?

Miért nem keresi az értekező a' magyarság' akadályait inkább Felső-Magyarország' határszélein, az értekező tulajdon hazájában, Liptó, Túrócz, Trencsén, Szepes 's t. efféle vármegyékben, hol a' magyar szó még nagy ritkaság? miért nem akad fel az alföldi oláh, görög 's némelly egyes német gyarmatokban, Arad vármegyétől kezdve a' határőrző-vidéken keresztül egész a' Vas-őrségig 's a' bányavárosi korcsosult svábokig? Vagy azt gondolja, hogy azok többet segítenek a' magyarságon, gyorsabban haladnak a' magyarosodásban? vagy hogy mindezek az ágostai vallást követik? Vagy azt hiszi, hogy a' magyar nyelvet templomban kell tanítani és tanulni? Sajnos dolog, hogy ezek közt is vármegyéje' gyüléseinek magyarosításáról 's a' hozzá legközelebb fekvő akadályokról megfelejtkezni látszik, mint a' melly gyülésekben az egyedül bevett deák nyelv közt épen nem ritkaság egykét tót szót is hallani. De több efféle igazságtalan kivánságokra 's valóságos idétlen tulságokra fakad gyakran sok hontársunk, főkép ha valami kis magyarságot megtanult; az ő nemzeti gőgjével össze nem fér a' más nyelvek és nemzetek iránt *szükséges* tolerantia. Sok fiatal magyar nemes, vagy *az* lenni *akaró*, ha bajuszát megneveli, ha a' pesti kávéházakban és tánczmulatságokban, ha többel nem is, legalább néhány törzsökös magyar káromkodásokkal magyarságát tanusíthatja, legfelebb ha Bölöni *Farkas* Sándor' utazásaiból néhány mézes mondást a' democraticai alkotmányról megtanult, 's az ittott fülheggyel felfogott, de meg nem emésztett ideákat a' népfelségről magasztalni 's liberalitásról fecsegni tud, nyomban pedig valamelly szegény német kellnert vagy marqueurt felpofoz: magát e' vitézségeiben magyar patriotának képzeli vagy mondja, és képesebb önmagát, eredetét és nemzetségét megtagadni, mintsem az uralkodó divatról, a' „kor' szelleméről," ugynevezett „patriotismusáról" lemondani, magát vagy „németnek," vagy „tótnak" mondatni, habár az egyik vagy a' másik ki is rína belőle. Eszembe jut itt egy kis erdélyi tréfa, mellyet el nem hallgathatok. Egy erdélyi gróf a' genevai egyetemben, hova egy kis németet és francziát tanulni ment volt, rövid idő alatt annyira megfrancziásodott, hogy visszajövén Marosvásárhelyre, magyarul sem akart tudni már, az egykori tánczmulatságban igy kiáltván el magát: „Ma foi, je n' ai jamais vu un bal aussi fichu, que celui-ci a' *Marosvazarheli*." (Sic.) Hogy ez nálunk is megesik egyszer-másszor a' magyar nyelvvel, ha az ugorkafára felkapunk, gondolom, senki sem tagadhatja, 's ha tagadja is, teszi azt vagy büszke öncsalódásból, vagy nemzetünk' pudendáit takargatni ohajtó fájdalmas érzésből. De ezzel nem segítünk magunkon; mert — mondjuk meg az igazat — azért tetszünk magunknak némelly betyáros szokásinkban, mivel ezekben is bizonyos patriotismust helyezünk, 's ezen mindenre illő tág köpönyeggel legrútabb oldalainkat is szívesen fedezgetjük; végre pedig nemzeti gyengeségünknél fogva mindent (a' bécsi portékán 's a' franczia pezsgő boron kivül), a' mi magyar, magasztalni, ellenben mindent, a' mi nem az, gyalázni, kisebbíteni szeretünk. 'S illyen quasi-patriotismusban, illyen csalfa vakító öncsalódásban gyönyörködünk, 's azt praetendáljuk, hogy az egész világ a' mi nótánk szerint tánczoljon, 's kinek az nem tetszik, anathema esto. — Hagyjunk fel már valahára e' nevetséges gascognadokkal 's rodomontádákkal, 's legyünk igazságosabbak; ne parancsoljuk a' lehetetlent, a' mi más esetekben magunknak sem tetszenék.*) Ismérjük el, hogy a' száz esztendős tölgyfát egykét ütésre le nem csaphatjuk; hogy az ezer meg ezer különböző véleményü embert sem bottal, sem megvetéssel, sem a' törvénnyel magával még meg nem változtathatjuk, 's igy a' dologban *ugrásokkal* nem haladhatunk. Emlékezzünk vissza ama' dicső emlékezetü nagy *József* császárra, 's némelly erőszakos reformjaira: kigyót békát kiáltott reá a' magyar, midőn a' német nyelvet behozta. Nem akarom ugyan e' rendelését, melly ugy sem tartott sokáig, akár helyesleni akár ótalmazni, hanem ezzel csak azt mutatni meg, hogy az embernek nyelve igen kedves és tőle igen nehezen elidegeníthető sajátja, önkint megengedvén azt is, hogy itt a' magyar nyelv' dolgában egészen alia sit ratio. „Dieu et mon droit," ezt tartja igen velősen egy franczia közmondás: *Isten* után joga, sajátja minden embernek a' legszentebbje. Ezen sajátjai közt *nyelve* bizonyára nem az utolsó. Azért is őrizkedjünk minden hatalmaskodástól, minden erőszakos oktalan lépésektől; mert ezek idegen ajkú hontársainknál bizonyosan csak annál keményebb reactiót, megátalkodottságot 's épen azon viszálkodásokat fogják szülni, mellyeket az értekező távoztatni kiván. — Hódolok én tiszta érzéssel 's kétségtelen háladatossággal azon törvényeinknek, mellyek más élő vagy holt nyelvek által már majdnem teljes feledékenységre juttatott honi nyelvünk' felélesztését és terjesztését tárgyazzák, 's azt magam is minden foganatos és szabad módon elősegiteni igyekszem; de azért hontársam' *vallását* és nyelvét porba nem tiprom. (!) Terjesszük nyelvünket, ezt én is mondom; szükséges, okvetetlenül szükséges, hogy hazánk' határai közt összeszorított annyiféle különböző constitutiva rész, legalább a' *nyelv* által *egybekapcsoltassék*, 's az ember hontársára legalább *erről* ismérhessen. Erre jogunk is van, mert törvényes; törvényes pedig, mert kellvén valamelly nyelvet e' végre választanunk, a' hazánkban létező sok közt mást csakugyan nem lehetett vá-

*) Meg kell vallanunk, hogy Zm . . . . . urnak ebbeli várakozását értekezéséből épen ki nem huzhatjuk, sőt illy kivánatra józaneszü ember nem is fakadhatna. *A' szerk.*

*) In parenthesi meg kell jegyeznem az értekező ur' justificatiójára, hogy e' kis digressióval őt érdekelni, vagy reá czélozni teljességgel nem szándékom. *A' beküldő.*

lasztanunk, mint a' magyart; 's e' részben minden felekezeteink' ellenvetései bizonyára igazságtalanok, sőt számba sem vehetők. De hogy mi a' horvátokat, slavoniaiakat, tótokat, németeket, oláhokat 'stb. magyar predikációkra szorítsuk, hogy papjaikat, kántoraikat, ha idegen ajkú hiveiknek *magyarul* nem szolgálnak, helyeikről elmozdítsuk, hogy a' magyar imádságokat a' szegény más ajkú parasztnak 24 pálczával verjük fejébe, pedig illyen példákat némelly buzgólkodó vármegyékben könyező szemmel láttunk; (?!) hogy tehát egyszerre két ugrást tegyünk, két sebet egyszerre verjünk, az embert egyszerre két sajátjától megfosszuk: ezt a' józan ész, a' törvénynek semmi extensiva interpretátióval oda nem magyarázható értelme soha sem engedheti, 's az efféle viszaélések ellen szavát minden józan gondolkozású bizonyára mindig emelni fogja. Lépcsőnkint kell haladnunk, 's azon uton járnunk, mellyet az egyszerű, legfelebb az igazság' fuvalmával felvilágosított ész' vezérlése által segített természet kitűzött. Alig kezdi a' haza lerázni a' vallási türedelmetlenség' lánczait, máris uj igába akarjuk verni „liberalis principiuminkkal," nyelvünk' despotizáló patriotismusával? Reménylem, hogy az értekező a' vallás' szentségét, mellynek szabadsága' kivívásában annyi vér folyt, mellyben talán az értekező ur' elei is vérzettek, sokkal többre becsüli, mintsem a' templomot nyelvoskolává, a' papot nyelvmesterré akarná lealacsonyítani, szóval a' nyelvet a' vallás' contójára terjeszteni kivánná. Ne bitoroljuk oltáraink' szentségét ez uton ugyis kivihetetlen chimaeráinkkal; ne idegenítsük el magunktól és kiviendő ügyünktől más ajkú, de hasontörvénnyel, egy földdel, régi rokonság' lánczaival hozzánk kapcsolt hontársainkat illy despoticus terjesztési dühhel, azon bizonyos *felföldi* vármegyei illiberalis követ' idétlen javaslata szerint, ki az 1830ki országgyülésen, midőn Horvát-, Tót- és Dalmátország' követei törvényeinknek, az országgyülési diáriumoknak 's jegyzőkönyveknek egyedül magyar nyelven leendő irása ellen szólottak, 's committenseik' nagy számát tekintetbe vétetni kérték, ezt kiáltá nekik büszke önelégedéssel, és tulajdon tót származásáról megfelejtkezve: „A' ki nem tud magyarul, tanuljon." Erre ugyan, igaz, hogy *vivat*! következett; de azért a' bölcsebb törvényhozó test mégis elfogadta az egy nagy alföldi vármegyebeli tős magyar és tolerans követ' ellenkező javaslatát, mellyre egyedül az értelmesek' csendes helyeslése következett. Hova menjünk az Istenért, ha törvényeinket is még külön német, tót, oláh, görög 's t. m. nyelvekre kell fordítanunk, hogy azokat hazánk' minden lakosai, polgárai megérthessék? hogyha dicasteriumaink, több vármegyéink, városink, bányászi törvényhatóságink még most is — az egyetlenegy k. Curiát 's némileg a' Helytartó-Tanácsot kivéve — régi álláspontjokon állanak? Azért is ne erőltessük a' dolgot, ne akarjunk mindent egyszerre, elégedjünk meg *ideig óráig*, ha nyelvünket curialis vagy diplomatica nyelvvé tehetjük ott is, hol az eddig a' deák volt 's ha azon polczra emelhetjük, mellyen a' deák ugyanott állott, 's részint még most is áll. További terjesztését a' nép közt bizzuk és utasítsuk oda, hova az tulajdonképen és kirekesztőleg tartozik, tudniilllik trivialis, kisebb és nagyobb oskoláinkra; hazánk' különféle részeinek mindinkább nevekedő közlekedésére; nemzetünk' napról napra tökéletesebben kifejlődő 's önmagunk' anynyiféle különböző részeit szerencsés tapintással egy czélhoz, egy közönséges kikötőbe vezérlő nemtőjére, 's végre atyáskodó bölcs Fejedelmünkre, ki atyai gyengéd szivének tündöklő érzéseivel 's valódi czászári bőkezüséggel hazánk' középpontját most is kegyelmesen ápolja, boldogítja — De mivel e' kérdés tudtomra már több iratokban feszegettetett, 's több szerencsés vagy szerencsétlen fejtőkre talált: felhagyok további — e' lapokba ugysem való — nyomozásával, 's most egyedül Zm. urnak az evang. oskolák iránt tett hiv felszólításáról egykét szót.

Azt kivánja Zm. ur, hogy azon bizonyos „tót társaságok vagy gyakorlások" az evang. oskolákból valahára kiküszöböltessenek. Elmellőzvén azon elfogultság' említését, melly szerint a' magyar inkább a' czigány vagy zsidó mint épen a' tót nyelv' tanítását és tanulását, történjék az bár literaturai czélból, szenvedendi el, egyedül azt kérdezem, valljon tanácsosnak találná e az értekező ur tulajdon hazájára azaz vármegyéjére nézve a' tót nyelvnek a' hittudományi tanulókkal akár elfelejtetését, akár nemmüvelését? Ha szükségesnek találja, mint szavaiból következtethetni, valljon kire bizná a' vármegyéjebeli 's a' többi felföldi tót eklézsiák' vezérlését, vallási oktatását, 's legujabb törvényeink' magyarázását is? Lehet e, kérdem, Árva és szomszéd vidéke e' nyelvben tökéletesen jártas papok, oskalamesterek, jegyzők nélkül? — sőt lehet e' maga az értekező ur ezen gyalázott idioma nélkül? Fogna e tudni falujában ezen nyelv nélkül még csak egy darab kenyeret is kérni? — Bizonyos lehet tehát benne Zm. ur, hogy — meggyőződésem szerint — evangel. ágost. vallású atyánkfiai is (kiknek én ugyan sem megbizott szószólójok, sem akár minémű képviselőjök nem, hanem — mint akármelly más vallástársainknak — barátjok, 's egyedül az igazságnak részrehajlatlan tisztelője, ellenben minden tulságoknak és az ezekből eredni szokott gyáva kérkedéseknek esküdt ellensége vagyok) e' részben is csupán a' fenálló *szükségnek* hódolnak, midőn, a' catholicusokkal egyaránt, nevendék-papjaikkal a' tót nyelvet, valamint az egyesült és nemegyesült görögök, a' szerb, rácz és oláh nyelvet az övéikkel ex professo müveltetik. Egyébiránt Zm. urat a' felől, hogy e' „tót vagy más társaságok" az evang. oskolákban, valamint egyéb, akármilly szinű vagy felekezetű hazánkbeli oskolában is, *még név szerint sem* léteznek, nemhogy valóságosan megvolnának, teljes tudománnyal és több bizonyossággal, mint bármelly evangelicus egyházi előljáró *biztosíthatom*; ha pedig *némi* gyakorlások tartatnak, ezek bizonyára, épen ugy mint a' német nyelvbeliek is, csak azon ifjúságra szorulnak, melly ezen nyelv' jövendő szükségét papi hivatalában sejdíti 's azért jókor gyakorolja. — E' mellett, a' mennyire az evangelicusok' oskoláit kis tapasztalásomból ismérem, Sopronytól kezdve egész Késmárkig a' honi nyelv mindenüt *ex professo* példás szorgalommal és foganattal nem csak taníttatik és tanultatik, hanem gyakoroltatik és tudatik is, minek tavaly egy felföldi oskolában személyes tanuja voltam; ha nem csalatkozom, egykét főoskoláikban némelly tudományok, mellyek a' fordítást könnyebben engedik, honi nyelven taníttatnak: professoraikat tehát azon vád, mintha ők e' „viszálkodásokat" oskolai rendszerök által, melly tudtomra hazánkban nem a' legroszabbik, nevelnék, nem érdekelheti. — A' tót melléknevekben pedig (p. o. Jaro-, Wladi- 'stb. szláv) mint említésre sem méltó 's legfelebb a' gáncsoskodóknak feltünhető csekélységekben én nem akadok meg annyira; de azokat az emberekről ugysem moshatjuk le már, kivévén ha ezeket is meg akarnók bérmálni, vagy neveiket az egyházi anyakönyvekből is kitörleni; azonkivül pedig csak nem lehetünk mindnyájan Attilák, Gejzák, Bélák 'stb. néha csak más nevekre is kell szorulnunk.

Végre tökéletesen kezet fogok Zm. urral azon tapasztalásában, hogy hazánkban a' tótság ujabb időben mintegy enragirozva, bizonyos féltékenységgel, hogy ne mondjam majomszeretettel 's éhséggel, esett neki nyelvének 's további tüzesebb müvelésének. Oka ennek kétségkivül nem más mint a' magyarság' terjesztésének sok helyett igenigen oktalan és sértő módja, sőt — ha az igazat meg kell vallanunk — tyrannismusa. Ha az actio nem lett volna olly parancsoló, olly despotai, bizonyosan nem talált volna

olly kemény reactióra, melly természetes szülöttje az elsőbbinek. Igazsága van az értekezőnek, hogy tanuló ifjúságunk a' sok nyelvek' tanulásával szerfelett meg vagyon terhelve; azért tehát, midőn még ezen *sokféleség' szükségét* látjuk, csak azt kivánjuk, mit e' sokféleség mellett kivánnunk lehet, 's mit *az* tetemes kára 's csonkulása nélkül enged. — Francziaország' szélein az emberek spanyolul, angolul, németül, olaszul beszélnek, 's ezt a' franczia legujabb törvény is megszenvedi; a' franczia nyelv azért mégis az egész föld' kerekségén az első, az egyedüli diplomaticai nyelv, melly Washington városától kezdve egész Pétervárig minden civilizált udvarokban uralkodik. Oroszországban hányféle a' nemzet és a' nyelv? Azonkivül, hogy az orosz nyelv a' birodalomban a' diplomatica, minden nemzet a' maga nyelvét szabadon beszéli, szabadon müveli. Sőt magában Angolországban is több nemzetet, több nyelvet tapasztalunk; mindegyiknek megvan létezési szabadsága, kivevén, hogy az angol a' törvényes, a' parlamentaris nyelv. Hogy az árvai tót, a' szepesi német, a' határőrvidéki oláh, illyr, horvát, dalmát 'stb. nyelvét elfelejtse 's magyarosuljon, az csak némelly ultra-buzgó magyarok' pium desideriuma, melly azonban vagy épen nem, vagy talán csak több századok mulva valósulhat. Azért tehát mi is elégedjünk meg azzal hazánkban, a' mivel a' franczia Elsasban, Aquitaniában; az orosz tatár Crimeajában, német Lieflandjában; az angol Hiberniában, az ausztriai német, cseh, morva, lengyel tartományiban megelégszik; 's örüljünk, ha azt elértük, hogy nyelvünk édes hazánkban azon polczra hágjon, mellyen a' franczia, orosz, angol 'stb. a' maga hazájában áll.

Egyébiránt Zm. urat, mint a' honi nyelv' tiszta 's ékes müvelőjét, szinletlen tiszteletemről 's arról biztosítom, hogy az itt mondottakkal koránsem tisztelt személyét, hanem egyedül dühödő balitéleteinket kivántam érdekelni. *F.*

Chateaubriand.

E' nevezetes férjfiú' jelen életmódjáról igy ir az *Allgemeine Zeitung*' párisi levelezője: „Paris, majus' 9. *Chateaubriand* magányosan él 's távol a' mostani Páristól, rue d'Enferben 86., közel Mária Terézia' kápolnájához, hol Chateaubriandné asszony napjait korgyengült és szegény papok' ápolására szenteli. Chateaubriand' kis háza pusztán és búskomolyan fekszik itt. A' kapus egy régi szolga, ki urát egykor földi fényben látá. Mostani egyszerű életmódjában a' nagy iró megtartotta néhány hajdani szolgáját; nem akará őket elhajtani; nagylelkűen, mint minden alkalommal, osztja meg velök a' lemondás' kenyerét. Mint nemest a' szerencsében, büszkét a' szerencsétlenségben, elszántat a' szenvedéseknél, mellyek személyesen érték; könyörületest és megilletődöttet, hol idegen könyeket láta folyni, segélyét soha sem tagadva meg az elnyomottól; lelkesültet minden szép 's nagyszerű iránt, bőven adakozót, sőt a' legnagyobb önfeledésig, szegényt nagylelkűségből; végre mint megvesztegethetlent és feddhetlent szemléljük a' rue d'Enfer' mostani lakosát. Minden felekezet becsülte az ő characterét, magasztalta észtehetségét, Chateaubriand egyedül hiszi magát elfeledettnek és nemtiszteltnek. Haszinte a' kátrán-emberek keveset gondolnak is vele, de a' nemzetek' értelmes része nem feledi el a' gondolatvilág' hőseit. Igy a' veronai congressusról irt munkájának nem rég megjelent két kötete is szintolly figyelmet gerjesztett a' literaturai világban, mint maga a' tett egykor a' politicaiban. Szabad és emberbaráti tekintet lebeg a' politicai föld felett. Nem csupán történeti adatok, hanem characterek, az idő' jelei 's diplomaticai felvilágositások, miket a' nagyeszű szerző szép irásmódjának gazdag köntösébe öltöztet. *Sándor* császárnak csakugyan nem adatott meghatóbb sirirat, mint az, mellyet Chateaubriand utolsó munkájában irt.“

Elegy.

Linberger' czukorgyártásáról Csehországban ezeket mondják: „Hogy lehet valaki olly vak, 's hogy kapdozhat *Linberger* J. G. pénz-csalétke után? — Mindenki azt vallja: „soha sem hihették volna, hogy egy olly nagy figyelmet egész Európában gerjesztő gyártást két nap alatt biztosan 's tökéletesen annyira meg lehetne tanulni, hogy annak sikerülésében hiba ne történhetnék.“ — Ha egy akármellyik konyhai fazékfőzés egész Európában figyelmet gerjeszteni képes volna, 's ha a' czukorgyártás csak ebben állana, akkor igenis Linberger urnak igaza volna; azonban én bizonyossá tehetem őt, hogy ő, kivévén egy fazékfőzést, a' czukorgyártáshoz épen nem ért; 's hogy ő évek óta csak kontárkodik, 's maga is inkább tanulni akar, mit az ő levelezésbeli kérdései 's nyert utasítások Csehországból bőven bizonyítnak. Egyébiránt ez: „két nap alatt a' czukorgyártást megtanulhatni,“ épen ugy hangzik, mint két nap alatt francziaul beszélni. — Semmi sem bizonyítja azonban annyira pénzkivánczsiságát, mint e' szavak: „általam Szileziából hozatott jó magok.“ Tehát csak Linberger által hozatott magból lehetne 23 holdon (holdját 1200 □^{0}-vel számítva) 20,000 mázsa 's holdonkint 1500 mázsa répát termeszteni, 's azon felül 12^0 B. nedvtartalmat nyerni, következve több czukortartalmat, mint a' jamaikai czukornádból. — Igazi számolás szerint a' fejérczukorrépa 2' távolsági sorban $1\frac{1}{2}$' hoszúságban 2 font nehézségű, 's 1600 □^{0}-es holdon 384 mázsát ad; de sok évi tapasztalás után a' répaaratásból, egyremásra, a' tökéletlen és ki nem kelt répa miatt, esik 180 mázsa. Uj törésekben 's kövérebb földekben, ha kétszer annyit felveszünk, Magyarországban pedig háromszor annyit, akkor esik egy holdra 540 mázsa; jól megjegyezvén: 540 mázsa czukorrépa. — Linberger azonban igy számlál:

1 magyar hold 1200 □^{0} ad 870 m.; vagy igy is
1 „ „ „ „ 1500 „ vagy
1 bécsi „ 1600 □^{0} „ 1160 „ vagy
1 „ „ „ „ 2000 „

következve a' felebb kiszámított lehetőségnél 620, sőt 1460 mázsával több esnék 1 bécsi holdra. — A' fentebbi tétel szerint egy répa 3 □' helyet foglal; tehát első esetben, azon hibás föltételnél fogva, minden répának, hogy tökéletes nehézségű legyen, és ha mind kikelne, 6 fontosnak kellene lennie, a' másik esetben pedig $10\frac{1}{2}$ fontosnak. Hogy pedig az illy nagyra nőtt répa belől üres, vizes nedvű, 's igen csekély czukortartalmú, mindenki, a' ki csak két óráig tanult is czukrot gyártani, tudja. — Csehországban, febr. 1. 1838. *(Ismertető.)*

Világos most, hogy a' rómaiak' fő telepedése Constantineban volt. A' föld itt városok' és emlékek' romjaival borítva; mindenütt találni feliratokat, mellyek a' római uralkodásra emlékeztetnek, 's egy kiránduláskor a' Bomerzug' forrásaihoz egy bálványtemplomot, egy roppant terjedségű város' düledékeit 's a' nismesi kertekben levőkhöz hasonlító fürdőket födöztek fel. Ha majd tudósok fürkészhetik át e' tartományt, nagy régiségi kincseket találandnak benne.

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

46. szám. Junius' 7.

Századunk

Első esztendei folyamat 1838.

Néhány szó a' közlekedésről és országutakról.

A' *Hirnök*' 40dik számában örömmel olvastam tek. Borsod vármegyének tek. Pest vármegyéhez intézett az iránti felhívását, hogy a' Pesttől Miskolcz felé 's innen tovább, Galicziának és Lengyelországnak, vivő országutat, mennyiben őt illeti, jó karba helyezni 's abban szakadatlanúl fen is tartani sziveskedjék, azon igen természetes és nyomos okból, hogy igy az ország' ezen fővárosa, melly, mint reményljük, phoenixkint ifjúdott erővel, tartósabban 's czélszerűbben fog romjaiból a' haza' diszére felvirúlni, a' hatóságoknak, kereskedésnek, utazó idegeneknek 'stb. az év' minden szakaiban járható legyen, mi most annyival is sürgetőbb szükségű, mivel jelenleg az egész országból fognak ide épületszerek vitetni. — Részemről nekem, valamint sok más, hona' javát 's boldogulását ohajtó embernek, régóta nehezemre vala az, hogy még a' birodalom' székes-városa Bécs és Pest között sem létez egy egészen kész 's mindenkor járható műut; mert mit is használ egy nehéz terhű szekeresnek, posta- és gyorskocsinak vagy sietve utazni akarónak, ha Bécsből kiindulva 20 — 24 mérföldet jó uton halad ugyan, de itt, egy vagy két mérföldnyi részen, egyszerre elakad, terhét a' sárból nem mozdíthatja, vagy egy pár utazó' béreért lován és kocsiján több száz forintra menő kárt szenved? Ez történik Pest felé több irányokban is, névszerint Komárom vármegyében, hol még az utak' dolgában igen sok tenni való van, noha alig merem hinni, hogy most is, midőn nem sokára vaspályák fognak rajta vagy mellette futni, valami javítás történjék; mert sokan még azt hiszik, hogy mihelyt vaspálya lesz, utazók és terhek mind csak ezen fognak szállíttatni 's az ország és kisebb utak üresen maradni, minek tehát ezeket javítani? holott a' tapasztalás már bebizonyította az ellenkezőt, azt t. i., hogy minden országban, hol vasutak 's ezek' körében népesebb helyek léteznek, az amazokhoz vezető közel és távolabbi csinált utakon jóval szaporodott, nemhogy fogyott volna, a' járás-kelés. Egyébiránt nem csak a' Bécs és Pest közötti vonal, hanem általában az ország' valamennyi főbb utai még távol vannak a' tökéletességtől, lámbár sokan az árvai, trencséni, nyitrai, gömöri, fejérvári, krassói és baranyai utakat non-plus-ultráknak tartják. —

Közel 30 — 40 esztendeje már, mióta köztünk gyökeret vert azon meggyőződés, hogy az utakat bizonyos, tudományos rendszer és műszabályok szerint kell épiteni; de minde' mellett is ez idő alatt, tekintve az egészet, csak kevés történt némi foganattal, 's én eddig egyetlen utépítési tervet sem tudok, melly az országgyülésen megfordult volna a' végre, hogy a' most többnyire csak az egyes vármegyék' belátására 's akaratjára hagyott utvonalak 's utirányok köz törvény által szabassanak ki, megfontolván, hogy e' vonalaknak Pestből, a' haza' közepéből, 14—15 sugár gyanánt kellene mindenfelől az ország' határáig futni, hogy ha akarhol 's bárminemű gabonának szűke mutatkozik, azt oda azonnal lehessen szállítani; mert azt, reménylem, már mindnyájan át fogtuk látni, hogy mi belső kereskedés nélkül örökre szegények 's tehetetlenek maradunk. Mi, kik néhány év óta már gyakorló gazdák vagyunk, tudjuk 's érezzük legjobban, milly roszul fordul meg, lassú belközlekedésünk miatt, mezei-gazdaságunkból ráköltött pénzünk és szorgalmunk; 's a' mostani csúf árak természet szerint mindaddig meg is maradnak, mig, teszem, a' határra, vagy más jó piaczra, hova különben, azaz jó utak mellett, gabonánkat 's más termesztményünket 2—3 nap alatt elszállíthatnók, 8—19 nap alatt lehetend csak azt eljuttatnunk. Illyes példákat pedig, ugy hiszem, számtalanokat láthatott, ki a' folyó évi martius és aprilis hónapokban utazni volt kénytelen; midőn egyszersmind azt is tapasztalhatta, hogy sok helyen a' legnagyobb hófuvatagok után sem jutott senkinek eszébe, az egészen beborított utakat ágakkal és galyakkal csak valamennyire is kijelelni, vagy a' hónak némi eltakarításával a' szegény utazón és fuvaroson segíteni. Csodálatos, hol egy felvilágosodott 's munkás hatósági személy volt a' környékben, ott ez könnyen és szaporán megtörtént, 's áldották őt érte, de, ha valaha, e' télen bizonyosan volt a' parasztnak is elég ideje egy pár napi munka által magát, szekerét 's vonómarháját a' kész vagy várható veszedelemtől mentté tenni. Ellenben, hol illyes férjfiú nem létezett — a' helyek' t ö b b s é g é b e n nem létezett pedig — ott a' havat halomban hagyták az utczákon aprilisig, mikor aztán a' nagy tömeg hirtelen olvadván, nem volt ember képes se' kocsin, se' lovon, se' hajón, se' szánon keresztülhatni. Ez már csakugyan bűnös és fenyítésre méltó hanyagság, 's többnyire épen azoknak tulajdonítható, kiknek *kötelességből* kell vala a' dolgon segíteni, de kik a' meleg kályha mellől nem igen örömest mozdultak, sőt talán örültek is, ha egy rongyos korcsmában a' falu' közepén 10 — 20 szekér volt kénytelen napokig pangani 's a' nagy uram' rosz borát szörpölni. Általában én azt hiszem, az utkezelés nálunk rendszerint épen azon individuumokra bizatik, kik egész életökben a' szomszéd megyébe is ritkán, annál kevésbbé utaztak az ország' távolabb részeibe vagy Ausztriába, Bécsig teszem, hogy életökben legalább egy, szabály szerint 's tartósan csinált utat láttak volna; legkevésbbé látták pedig a' jó cseh, galiczai, olasz, német vagy épen az angol honi országutakat, 's igy legkevesebb eszméjök sincs arról, millyen tulajdonképen egy jó ut 's miképen lehet azt készíteni. *Tudomány* kell egy jó utépítéshez is, mint mindenhez a' világon; pedig én nem emlékezem, hogy iskoláinkban illyesmit tanítottak, ámbár én a' legnagyobb készséggel tanúltam volna. És

mégis, mihelyest a' tisztujításnak vége van, az uj, fiatalka szolgabirák 's esküdt urak rendszerint az utcsinálásban akarnak jeleskedni 's uj hivatalukat ezzel avatni be; de ők azt hiszik, hogy már mindent tudnak, okosabb, tapasztaltabb embert nem akarnak hallgatni, ámbár a' legfonákabbúl fognak a' dologhoz, azon keveset kivéve, kik saját szorgalomtól és kedvtől ösztönöztetve, könyveket szereztek magoknak 's azokból a' józan utépítés' alapelveivel legalább megismérkedtek. Szintugy a' gyüléseken mellyik nem hiszi, hogy az utcsinálás feletti vitákhoz okosan szólhat, ollyan is, ki csekély udvarát vagy háza' kapuját és tornáczát egy kis árok által nem tudja a' víztől, mocsártól megmenteni, 's panaszkodik, hogy neki egész télen által sárban, pocsékban kell gázolni. 'S mit mondjunk még e' falukról 's kisebb mezővárosokról, hol ősszel és tavasszal egész tengerek képződnek, kivált ha a' helység több birtokosé; hol az üres vermeket senki be nem húzza, sem egy hidat, bármi kevés költségbe 's fáradságba kerülne is, ki nem javítana, 's hol ennélfogva az utas, miután lovait elcsigázta, megrontotta, ugyancsak kedves érzésekkel 's gyönyörű emlékezetekkel megy keresztül. — Nem nagy ideje, néhány hete még csak, hogy egy ismérősöm a' bányavárosokból Pozsonyba utazván, Diószegig, Pozsony vármegyében, szerencsésen eljutott ugyan, de itt, félóránnyira túl a' helyen, az ugynevezett *csinált ut*' kellő közepén egy sárfészekbe süppedt, mellyből csak több órai vesződség után 's tagjainak nem kevés veszedelmével, megrongált kocsiját vontató lovak hurzták ki, holott a' szegény fuvarosok több mint egy héttel azelőtt panaszkodtak már e' hely miatt, de biz a' jámbor közönségnek csak meg kellett várni, mig a' melegebb szelek e' gonosz helyeket egy kissé kijavíttották. Mindennek főkép ügyetlenség, tudatlanság oka; azért én jónak tartanám, ha valaki egy könyvecskét adna ki, mellyben az utak' csinálásáról 's kijavításáról népszerű oktatás foglaltatnék, hogy igy e' részben mindenfelé ugyanazon elvek szerint dolgoznának; különben, mint már említettem, ne csak magát a' mi vármegyénket nézzük, hanem az egész országot 's különösen annak fővárosát, hol minden utak összefutnak, tartsuk szemünk előtt. — Az utaknál semmivel sincsenek jobb karban a' kisebb nagyobb vizeken átkelési eszközeink; hidaink, mellyek néha olly keskenyek, hogy két ló 's a' kis kocsi alig fér el rajtok; és kompjaink, mellyeken igen sokszor nincs karfa, elhiszem, mivel a' a' fának olly nagy szükét látjuk. — Valóban Angliába, Nápolyba vagy épen Amerikába sokkal kevesebb veszedelemmel el lehet jutni, mint néha a' Tiszának, Vágnak, Marosnak 'stb. egyik partjáról a' másikra. A' Dunáról nem is szólok, hol gyakran fél napokat kell a' révnél várni, mig túl a' hajósoknak kedvők kerekedik az utast észrevenni 's átevezni. Nem egyszer történt velem, hogy egy sereg ökörrel és sertéssel tettem a' kompra, melly állatok összeveszekedvén, egymást a' Dunának nyomták, ugy hogy kocsimat csak nagy erőködéssel tudtam a' veszélytől megmenteni.

Egyébiránt jegyezzük meg, hogy mindezeken mostani rendszerünk mellett csak alig fogunk valaha, vagy épen nem fogunk segíthetni. Az országos ut- és hidépítés' ügyét a' nemzet' egész testének kell magára vállalni; mert azt csak nem akarhatjuk, hogy örökké a' paraszt maga csinálja az utat, holott a' tehetősebbek használják, közvetve vagy közvetlenül, leginkább az utakat, 's igy igen is illő, hogy önhasznuk' tekintetéből is osszák meg a' terhet azokkal, kiken az most egyedül fekszik. Lehetne például egy nemzeti pénzalapot alkotni, mellyből a' fő utak' és hidak' építése' 's kijavítása' költségei fedeztessenek, egy középponti biztosság' intézése és igazgatása alatt a' külföldi legjobb minták után. Mert azon ellenvetés, hogy most kár volna igen költséges országutakat csinálni, mivel a' vasutak és gőzkocsik ugyis lecsalandják azokról az utasokat, már csak azon egy tekintetből sem állhat meg, mivel nálunk még igen messze kilátás az, hogy egy vasutunk legyen Ausztria' határitól, Bruckon keresztül, Győrig 's innen Pestig, egy másik Pozsonytól Nagy-Szombatig, egy harmadik Pesttől Váczon 's igy folyvást a' Duna' bal partján Nógrádon, Barson, Nyitrán keresztül Morváig, vagy a' Ferdinand-éjszaki pályához csatlakozva (melly vonalt különösen az ajánlja, hogy télen a' Duna' vize és zajlása nem tesznek neki akadályt) — utóbb majd egy negyedik Debreczenbe 's az ég tudja még hova. Ezekbe, gondolom, néhány év bele kerül, 's addigis vajmi jó volna, több állandó 's biztos fő utvonalokkal birnunk belső kereskedésünk' fölsegélésére! — Később elhiszem hogy mindenik vármegye iparkodni fog utait a' vaspályához csatolni 's mindig jó karban tartani, sőt a' pályához közelebb eső minden legkisebb város is jó utat fog magának ahhoz csinálni, hogy a' lakosok 's utasok egy perczre kiszámíthassák, mikor érhetnek a' kijelelt ponthoz, hogy a' pályára idővesztés nélkül fölvétethessenek, 's igy minél hamarabb az ország' fővárosába, vagy, ha tetszik, egy pár nap alatt 100 mérföldnyire, külföldre szállíttassanak. Igaz, hogy a' mi embereinknél ez még álom, hiú agyrém; mert a' mit magok nem láttak vagy tapasztaltak, azt ők lehetetlennek, kivihetetlennek tartják.

Részemről, mi nekem e' nagy vasutrendszerben, melly által hazánk 's különösen annak fővárosa Pest Bécssel, Prágával, Lipcsével, sőt Hamburggal is egyenes közlekedésbe fog idővel jutni, még nem egészen világos, az, mikép fog e' közlekedés annyi 's olly különböző statusokon keresztül *gyorsan* és szakadatlanúl gyakoroltatni, ha azokban a' mostani vám- és az utast különösen gyötrő fürkészési rendszer megtartatik? mert ha feltesszük például, hogy a' gőzkocsi egy menettel csak 300 személyt visz, ezeknek 's pogyászaiknak kikérdése 's fürkészése, egyre öt perczet számítván, 25 órányi időt kiván meg; ha pedig hozzá vesszük, hogy erős járatú pályánál ennek több izben egymás után kellene megtörténni, akkor igazán a' fürkészőknek egész hada kivántatnék a' munka' megtételére, hogy az ut' gyorsasága ne szenvedjen. De reménylenünk kell, hogy a' kereskedési érdek' tekintetéből e' részben is czélszerű rendszabások fognak tétetni; mert bizony most még Bécsbe sem igen örömest megyen e' miatt az ember, kivált ha visszaemlékezik, milly nyájasan 's udvariasan fogadták ezelőtt 15—20 esztendővel az ausztriai határon vagy a' fővámháznál, most pedig milly durván látnak dolgukhoz a' határszéli vadászok és fürkészők, mi által a' különben jó és hasznos statusintézvényt gyülöletessé teszik. — Szintugy, midőn látjuk, hogy Europa most a' vasutak, csatornák és gőzhajózás által egy nagy családdá kezd forradni, 's hogy egy rajnai, berlini, mailandi, gyármüveivel együtt honából megindulva, két-három nap alatt már köztünk forog, akkor részünkről is ohajtanunk kell, hogy az ő honukba, kivált ha családi, erőművi vagy más tudományi ügyekben utazunk, szintolly rövid idő alatt eljuthassunk, mi természetesen meg nem történhetik, ha utleveleink a' külföldre ezután is olly lassan és későre adatnak ki, mint eddig rendszerint kiadattak. — Részemről ugy hiszem, mindezen dolgok, mennyiben minket illetnek, már eléggé érettek arra, hogy a' jövő országgyülésen szóba hozassanak, hogy igy végre valahára helyreüthessük azt, mit a' szomszéd tartományokkali 's külföldeli közlekedésünkben eddig elmulasztottunk, annyival is inkább, minél kedvesebbekké tette előttünk legujabban e' szomszéd tartományokat 's külföldet a' pesti vizvész után általok iránt unk kimutatott nemes részvét.

Nyitramelléki.

Répaczukorgyártás Magyarországban.

Leitner József csécsényi gyárgondviselő a' répaczukorgyártásban a' kiáztatási módot (maceratio) követvén mint legczélszerűbbet, a' mult nyáron itt nálunk Magyarországban két gyárt állított; az egyiket Hoszú-Peresztegen Vas vármegyében *Erdődy* Kajetán gróf számára, melly csak egyszerű főzőedényekkel szabad tüzön dolgozik; a' másikat Óvári és Szarvaskendi *Sibrik* Antal urnak Csécsényben Győr vgyében készítette, melly gőzkészülettel működik. Állítása szerint kezelése olly egyszerű, hogy a' hoszú-peresztegi gyárban hat nap alatt az ottani várnagyot *Dub* Antal urat és a' munkásokat annyira begyakorlotta, hogy legkisebb nehézség nélkül folytathatják munkálataikat. A' mi a' czukornyerést illeti, azon körülményre tesz bennünket figyelmesekké, hogy midőn srófos sajtó által 70% vizi sajtó által pedig (melly egyébiránt igen sokba kerül, és ha megromlik, jeles mestert kiván a' kijavitáshoz) 75% répanedvet nyerhetni, akkor az említett gyároknál, tettleg is be levén bizonyítva, 96%tet lehet kiáztatás által kihuzni, melly Beaume' aërometerje szerint épen annyi fokot mutat, mint a' 70 pcenttel sajtolt nedv. — Említett Leitner ur továbbá figyelmessé teszi a' közönséget, hogy azok, kik 10% kristályozott nyers czukrot igérnek a' répából előállítani, csak hitegetők és pénzt kicsalók; mert ekkorig nagyban semmiféle mód szerint sem lehetett átmérőleg 8% kristályozott nyers czukornál többet nyerni. Chemicusok ugyan analysis által a' legjobb fajta répában 10% czukoranyagot találnak, mellyet olly gyári mód szerint csak, melly ezen anyagot a' répából tökéletesen kihuzhatná, lehetne ugyan nyerni, de ez nem mind kristályozódható czukoranyag ám, mint azt, ki csak a' kristályozás törvényeivel kevessé is megbarátkozott, tudhatja, hogy anyalug nélkül a' kristályozás meg nem történhetik. Azonkivül a' 10%től még egyéb részek is elválnak, péld. a' melasse. Igaz, hogy ez ismét czukornak főzetik fel, de ebből ismét elvesz egy rész, ugy hogy utoljára 7% kristályozott czukornál többre biztosan számolni nem lehet, mit szinte csak jó répából nyerhetni. — Leitner ur, mint mondja, a' répaczukrot az eddiginél sokkal édesebbé tudja készíteni ujonan feltalált módja által, sőt a' czukoranyag, mint még nyers czukor, szabad minden répaszagtól, és a' nádczukor' izét tökéletesen utánozza, mit azonban egyedül csak kiáztatási mód által lehet eszközleni. Még az is méltó figyelmet érdemel, hogy egy 200 mázsa répát kiáztatással naponkint feldolgozó gyár, a' sajtoló gyárral összehasonlítva, a' gépelyek' és épületek', valamint a' vonó marhák', emberek', sajtók', sajtoló zsákok' 's cserények' (mellyek egyébiránt hamar elromolván, mindenkor ujakkal pótlandók) meggazdálkodásával, minthogy a' kiáztatási módnál mindezek szükségtelenek, 1500 forinttal pengőben kevesebb tőkét kiván, és naponkint őt napszámost nélkülözhet. Felette fontos lehet azon körülmény is, hogy midőn a' sajtolásnál csak 20—30 sajtólékot, akkor a' kiáztatásnál minden mázsa répa egy mázsa legjobb 's legegészségesebb baromeledelt ad, mit mindennemű barmok, kiváltképen a' birkák, kiváncsian emésztenek meg. Egyébiránt a' kiáztatásnál ezután hideg kezeléssel a' fa is meggazdálkodtatik. Leitner ur a' sürítéshez, Sibrik ur' gyárában, egészen egy uj szerkezetű működyt talált fel, melly mind gyorsaságra mind minden legujabb szerkezetű működyökre nézve a' cselekvőséget felülmulja. Végre a' répanedvnek megromlásától sem félhetni. Két illy sürítő működy mintegy 300 pengő ftba kerülhet egy olly gyárhoz, mellyben 200 mázsa répát naponkint feldolgozhatni. Minek valóságáról magát Csécsényben a' helyszinen mindenki meggyőzheti, Leitner ur a' szükséges utasítás-adásra is szivesen ajánlkozván. (*Ismertető.*)

Elegy.

Színészet és színészek. A' 18ik század' közepe' táján, midőn a' színészet Németországban még gyermekkorában volt, ott épen nem olly könnyű volt a' színész' dolga, mint most gondolnók. Ugyanis semmi darabhoz sem valának kész szerepek, mellyeket a' színész meg- és betanult volna, hanem a' darabnak csak általányos tartalma, cselszövénye 's a' jelenetek' egymásra következése adatott mindenik színésznek tudtára, mit rendszerint az igazgató egy összejövetnél, mellyet *concertálásnak* neveztek, tett. Próbákról szinte nem volt szó. A' színész tehát maga csinálta meg a' dialogust, 's minthogy előre nem tudta, melly szókra kellend majd felelnie, mind emlékezetét mind lélekébersége't szüntelen munkásságban kellett tartania, minek egyébiránt azon jó következése lett, hogy az előadó több részt vett a' játék' egész menetén 's kifejlésén mint most vesz. Minde' mellett, már azon időben is adattak szomorujátékok, de mellyek' tárgya többnyire, nem levén még meg Göthének, Schillernek, Kotzebuenak 'stb. müvei, a' legendákból 's szent és világi történetkönyvekből vétettek. *Genoveva, Nepomuki János, Sámson, a' tékozló fiú* — voltak az akkori legisméretesb tragoediák' czimei. Azonban e' darabokban, ha tetszeni akartak, egyegy bohócznak is kellett lenni. A' publicum akkor rendszerint nagyobb megindulással hagyta el a' házat mint most, mert meghatottsága egyedül a' színésznek müve volt, holott jelenleg a' dicsőség' nagyobb részét a' költő aratja. Mi továbbá napjainkban a' színész' helyezetét nagyon könnyíti, az, hogy a' hangműszerzőben, festőben, öltözőben, erőművészben megannyi segédei vannak, kik a' nézőnek legalább két érzékét lefoglalják, hogy ő annak szivére annál biztosabban hasson. Különben igen nevetségessé tenné magát, ki most ama' régi daraboknak valamellyikét akkori alakjában adatni akarná: valamint akkor czélirányatlan lett volna, a' publicumnak egy versekben irt darabot adni akarni, minthogy azt bizonyosan senki sem értette volna, valamint maig is, ugy hiszem, csak kevesen értik.

Nyilványos élet. Nincs egy könnyen nagyobb csalatás, mint midőn valamelly korszaknak becsét, elő- vagy hátramenését nem csak kiváltképen, hanem egyedül a' nyilványos élet' millyenségéről akarjuk megitélni. A' statusélet' érdekei sem a' legfőbb sem egyetlen czélai 's javai az emberéletnek. Jog és szabadság ugyan a' legfőbb feltételei egy okos és boldog statuséletnek 's általában minden okos és boldog életnek; de csak feltételek ezek, nem pedig életczél, 's a' hol megvannak, ott még nincs semmi jó, hanem általában csak a' rosz van elhárítva. Sőt ha mindjárt a' nyilványos élet javúl is, ezzel még az élet' javulása nincs eldöntve. Éjszakamerika ugy mutatkozik, mint képe egy jeles statuséletnek, tekintve formái' 's igazgatása' egy- és czélszerűségét 's a' statusterhek' csekély voltát. De én ugyanezen Amegét 's a' statusterhek' csekély voltát. De én ugyanezen Amerikában egy tisztább 's magasabb müveltségben álló, szép és nemes emberiségéletnek képét nem láthatom. Egyébiránt a' külső élet azért tenyészik és díszlik most Éjszakamerikában, mivel az ország' erejének népességéhez képesti kedvező aránya a' nemzeti erőnek 's vagyonosságnak növekedését eszközli. De mi lesz akkor, ha majd idővel a' népszám nem csak megtelik, hanem túl is szaporodik, a' kereskedési viszonyok mostohábbak lesznek, 's a' túlnépesedéssel szegénység áll elő? fogjuk e még akkor hinni, hogy a' kormányforma csak magát a' külső boldog életet is biztositani képes?

Répaczukor. A' *Bulletin des Sucres*-ben egy 200 mezei gazdától Isére franczia megyéből aláirt kérelemlevél foglaltatik e'

megye' küldötteihez, a' belhoni czukort adó-alá-vető 1837ki törvény' visszahuzásaért, még pedig azon megbecsülhetetlen javítások végett, mellyeket a' répaczukor' termesztése a' vidékökbeli mezei gazdaságban előhozott. E' javítások a' kérelemlevélben közelebbről ismértettetnek meg: 1) A' föld' termékenységének gyarapulta, az ugaroltatás' végképi megszüntetése által, czélirányos vetemény-változtatás mellett; 2) A' vetemény' öregbítése a' földnek mindennemű gaztól megszabadítása által a' szüntelen felszántás', felboronálás' következtében; 3) tetemes szaporítás a' marhatartásban a' répamaradványok' marhaetetésre használása' következtében; 's innét 4) a' ganéj' szaporítása; 5) a' szántóvető-eszközök' és közlekedési módok' megjavítása, mind a' kettő csak a' terméknek biztos, sebes eladhatása által tétetvén lehetségessé, melly, a' közönséges gabonán kivül, mint tiszta ráadás nyeretik; végre 6) kevesbítése a' közterheknek a' szegények' hasznos foglalatoskodtatása által, kiknek egyébiránt a' czukorgyárok menedékhelyül szolgálnak a' téli szükség ellen. Igy szól 200 mezei gazda olly vidéken, hol ezen iparág még csak négy év óta üzetik, és hol épen azért a' mezei gazdaságnak az éjszaki megyékben szokássá vált javítása még egészen uj. — Magyarországban is bizonyára mindinkább meg fognak ismértetni ez iparág' elsőségei, noha, mint nálunk szokás, lassabban.

Mérsékleti egyesület' dísze. Illy czím alatt a' *Herald* irja, hogy a' hoxtoni mérsékleti egyesület' titoknoka nem régiben a' szokott 5 shilling büntetés-fizetésre itéltetett, mivel részeg állapotban emelteték fel az utcza' földéről. A' vádlott azzal menté magát, hogy épen mértékletessége okozá e' megbukását, minthogy több hónapi önmegtartóztatás után azon korty, mellyre őt barátja reábirá, azonnal fejébe ment.

A' londoni hirlapokba iktatni szokott jelentések között következő léghajózási vállalat' jelentését olvashatni: „Nagy léghajó-felereszték a' királyi zoologiai kertben Surreyben, ő felsége' közvetlen pártfogolása alatt. Jövő csötörtökön, maj. 24., a' legrendkivülibb ujságnak, melly valaha a' közönség' figyelmét magára voná, leendünk tanúi, t. i. több léghajók' ereszténsének egy bámulatos nagy uj ballonban, melly, *Montgolfier'* rendszere szerint, a' gas helyett higított léggel tölteték meg, — az első ezen elv szerint teendő légutazás, mellyet Angolország látand! E' ballon a' legnagyobb aerostaticai erőmű, melly valaha ez országban készitteték, mert fél akkora, sőt kevéssel magasabb mint az emlékszobor *), arányos terjedelmű, 's 170,000 köb lábnyi levegőt foglal magában. Rendkivüli nagy ereje és sajátnemű töltési rendszere ez első felereszténst páratlanná teszik a' léghajózás' történetében. Katonai muzsika 'stb. nem hibázandik. Kezdete 12 órakor. Belépti ár 1 shilling. A' ballon még néhány napig nyilványosan mutattatik a' felereszténs előtt.“

Annak, ki szinpadra készül, hogy a' sors' szeszélyeit, melyleknek e' nemben gyakran a' legjobb müvész is alájok van vetve, ismérje, *Hasenhut* Antal' életét (Scenen aus dem Leben und der theatralischen Laufbahn des Schauspielers Anton Hasenhut) kellene olvasni, ki sok esztendeig Ausztriának legkedveltebb comicusa volt, évenkint gyakran 5—6000ig ment jövedelme, 's ki most, 71 esztendős korában, csaknem alamisnából él. Azon őszinte mód, mellyel nyomorú neveltetését és életviszontagságit előadja, ezen önéletirásnak psychologiai tekintetben is nem csekély becset ad. Ezenkivül a' szinészet' történetéhez 's több szinész' characteristicájához jeles adatok foglaltatnak a' könyvben. Igy például *Brockmann*, ki magát a' hamburgi szinpadon Schröder alatt képezte ki 's mint Hamlet egész Németországban nevezetessé lett, szini pályáját mint czédulahordó 's az előadásokat hirdető dobos kezdte, 's legelőször is egy kötéltánczosmutatványban lépett fel a' szinre.

*) Az isméretes 202 láb magas, az 1666i nagy tüzveszély' emlékére felállított oszlop.

Bourbon-Vendee környéke már régóta isméretes volt különösen szép fajú kutyáiról, ugy hogy Francziaország' minden részeiből sereglének oda a' vevők. A' hatóságok ennélfogva évenkint két kutyavásárt tartatni rendeltek, 's az első (f. é. majus hó' első hétfőjén) felette élénk 's népes lön. Egy kutya az első fajból, mint mondják, drágább vala mint közönségesen egy tehén szokott lenni. Igen furcsa esetből e' kutyavásár ugyanazon helyen tartatik, melly előbb vadászati találkozás' helyéül szolgált a' nagy uraknak.

A' carthagoi régiségek' ásatására alakult párisi társaság immár szerencsés eredményekhez jutott. Egy igen szép ház ásatott ki a' tenger felől, melly házban fresco festvények, hasonlók a' pompejiekhez, valamint jeles mozaikok, embereket 's állatokat ábrázolók, találtattak; 15 láda illy ritkaságokkal megtöltve érkezett Toulonba Páris felé teendő utjában. A' társaság egyszersmind Tunisban egy olasz hirlapot ad ki, *Giornale di Tunis e Cartagine* czím alatt, melly az ottani mező-gazdaságot és kereskedést előmozdítandó, 's a' tudósoknak az e' classicai földön felfedezett régiségekről hirt adandó.

Eddigelé *Shakespeare*-től csak három autographumot bir a' világ, 's ezek sem literariai érdekűek, t. i. végrendeletét, 's két oklevelet egy ház' elzálogitása 's eladása iránt. Néhány nappal ezelőtt egy negyedik akadt elő, melly a' könyvárverési jegyzékben igy vala beirva: *Montaignés Essays, by Florio First edition. Shakespeare 's copy with his autograph, in the original binding,* 1603. (Következik hoszas bebizonyitása e' kézirat' valódiságának. A' költő, mondják, „Vész“-ének egy jelenetét e' könyvből kölcsönzé.) Bizonyos *Pickering* ur e' ritkaságot 100 font sterlingen vásárlotta meg.

Solothurn cantonban (Schweizban) egy *Jecker* nevezetű hires rabló 's tolvaj ismételt törvényszéki itéletek által mindössze 81 esztendei fogságra kárhoztattaték; minthogy tehát ő most 31 esztendős, reménysége lehet, hogy 112 esztendős korában kiszabadúl, ha addig valamiképen meg nem hal — vagy talán el nem szökik.

Hugo Victor odáihoz irt előbeszédében igen helyesen mondja: „A' költőnek csak egy példaképe legyen, a' természet; egy vezére, az igazság. Ne azzal, a' mi irva van, irjon, hanem lelkével és szivével. Minden az emberek' kezeiben forgó könyvek közül csak kettőt tegyen tanulmányaivá: Homert és a' bibliát, és pedig azért, mivel e' két tiszteletes könyvek' mindegyike, koruk és becsök szerint elsők, ezek, mellyek csaknem olly régiek mint maga a' világ, magok két egész világok a' gondolkozó észre nézve. Bennök bizonyos tekintetben az egész teremtést fellelhetni kettős szempontjából felfogva: Homerban az emberi genius, a' bibliában az isteni lélek által.“ Igen helyesen; de nem épen a' franczia literatura e az, melly ezt legkevesbbé követi?

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

47. szám. Junius' 11.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Észrevételek Csaplovics ur' „dicsvágyára."

(L. Századunk' 34. sz.)

Mint tudva vagyon, az önmozgó teremtmények közül a' majmok' néhány faja az, mellynek testalkata — számos eltéréseinek daczára is — az emberéhez leginkább hasonló. Ez és elmélést szinlő némelly ügyességök' észrevétele azon gyöngédségre birtak irántok némelly régibb természetvizsgálókat, hogy azokat testvéreinknek nevezni nem átallák, állítván 's reménylvén, a' nevelés által minden köztünk 's közöttök levő hiány' kipótolhatását, minden különbség' elháríthatását. De a' számos tapasztalások kétségtelenné tették e' vélemény' és állítás' alaptalanságát, annyira, hogy már ma nemcsak a' müveltek- és bölcsészeknél 1), hanem a' müveletlenek-tudatlanok-, sőt gyengébb koru gyermekeknél is, meggyökerezett előítéletnek 2) mondhatni az ember és többi minden teremtmény közötti lényeges, semmi módok' 's eszközök' segedelmével ki nem egyeníthető különbség felőli meggyőződést és bizonyosságot. Mostan minden földi, önmozgó teremtményt ezen két osztály alá sorozunk: ember, állat, vagy okos és oktalan állat; amannak — állatiságán kivül — közelebbi meghatározásául szolgálnak ezek: öntudat, értelem, ész, halhatatlan lélek 'stb., vagyis az ember mindez egyben, azaz nemcsak egyén (individuum), hanem alany is (subiectum); imez pedig, t. i. az állat, szükölködvén az előszámlált tulajdonokban, csupán egyén, az az olly létszeres (organicus) lény, mellynek minden egyed része, vagy inkább tagja, az egésszel, és viszont, nyer vagy szenved. Az előszámláltakon kivül veszünk észre az emberben még ugyneveztetni szokott, alsóbb ismereti tehetségeket is, millyenek: a' kivánó, képzelő és emlékező tehetség, 's ezek bizonyos mértékben az állatoknak is szoktak tulajdoníttatni.

Csaplovics ur értekezését azzal kezdi, hogy minden élő teremtménynek — a' növényeknek is? ezek is élők levén — öntudatot és önszeretetet tulajdonít, 's ez által semmivel sem tesz kevesebbet, mint a' felebb említett régibb természetvizsgálók, mivel az öntudat valódi fogalma szerint — 's a' tudományos értekezésekben csak illyenről lehet szó — a' földi teremtmények közül (földkülieket kétségkivül Csaplovics ur sem értett) kizárólag az embert illeti. Hogy ezen ellenállítás' igazvolta kitünjék, szükséges az öntudat' fogalmát néhány szóval kifejteni.

Hogy a' gyermek születése előtt és után egy ideig öntudat nélkül, a' természettel nem csak szoros kapcsolatban, hanem egységben és épazonságban (identitas) vagyon, ezt mint bizonyos és kétségen felüli lett-dolgot elmellőzhetjük. Születés által a' gyermeknek növénynemű élete befejeztetvén, kezdődik az állatnemű és pedig legszorosb értelemben, ugy hogy még az oktalan állatok közül is csak néhány nemnek saját, születés után bizonyos napokig tartó vakság, neki is osztályrésze, bár szemei nyitvák; sőt fülei is csak idővel nyilnak fel, izlése és szaglása pedig még később fejlik ki. A' világosságra, szin-, nesz- és izre figyelni kezdéssel a' gyermek még nem haladta meg az oktalan állatiság' fokozatját, hanem csak elérte annak tetőpontját, mellynek tökélye e' kezdeten tul nem terjed. A' gyermeknek nem kevés időre van szüksége, öntudatja' teljes kifejléseig; mert már járni kezdvén is, ha valami eszköz, vagy földre esés által magának fájdalmat okoz, megszünik sirni, ha azok' megbüntetését szinleljük, bizonyosan nem más okból, mint mivel azokat alanyoknak (subiectum), tehát magával épazonosoknak (identicum), nem pedig tárgyaknak, tehát magától különbözőknek, tartja. E' szerint az öntudat' részletei (momentum): az én, a' tárgy, 's mindkettő' léte' 's különbözőségének tudása 3). Az állat a' természettel egységben élvén, magát, mint ént, a' tárgyaktól, 's ezeket magától meg nem különböztethetvén, nem tudja, hogy ő van, mint azt sem, hogy világ van, azaz nincs öntudatja; sőt ha nála némi öntudatot föltennénk is, annak fő bélyege csak egyedség (Einzelnheit) lehetne, midőn az emberéé egyetemiség. Mivel az állat már fogalma szerint csupán egyén (individuum) innen vagyon, hogy az egyed állat csak magát, legfelebb némi tekintetben önnemét, nem pedig ez egész állatiságot képviseli (repraesentat); de igenis az egyed ember nem csak az egész emberiség', hanem az istenségnek is, kinek képére van teremtve, képviselője; innen vagyon továbbá, hogy valódi érteményben állatok' története nem lehetséges, mivel a' történet nyilatkozása, fejlődése, tökéletesbülése, sőt egyetemülése a' szellemnek; de mindez tehetségeket, idomokat, lehetőséget vagy kifejletlen létet teszen föl, 's ez az, mi az állatnak hiányzik; innen vagyon végtére az is, hogy minden egyed állat mai napon is ott kezdi 's végzi élte' pályáját, hol a' paradicsomban tette azt. Hogy mindez az emberrel nem igy vagyon — állatiságát kivévén — tanusítja a' mesterségek', müvészetek', tudományok', országok' állapotjának szüntelen tökéletesbülése.

A' gyermek' öntudata csupán addig egyed, mig anyjához, vagy ápolói' valamellyikéhez szembetünő vonzódást nem tanusít, mi által vonzalma' tárgyával egylényegüségét vagy épazonságát árulja el, és öntudatja — hogy ugy mondjam — eredeti rugalmasságánál fogva bővül, terül, fejlik. Innen magyarázhatónak látszik a' gyermekek' nagy részének idegenkedése és félelme az isméretlenektől. Ezen fejlődés' tetemes előhaladtának bizonysága az, midőn a' kisded minden előtte gyakrabban megfordulókat megismér. Sikeresen elömozdíttatik az öntudatnak ezen egyetemülése azáltal, ha a' gyermeknek — idősebb korában — alkalma van az övétől különböző nyelvű, nemzetü, tartományú 'stb. em-

berekkel megismérkedni. Tetőpontját, tehát egyetemiségét, akkor éri el az öntudat, midőn a' hitvallási, bölcsészeti, történeti tudományok' segedelmével, nem csak az emberiség', hanem az istenség' szelleméveli való egylényegűsékünkről tökéletesen meggyőződünk.

Az öntudat' ezen egyetemisége, vagy az egyed ember' és az Isten' szellemének egylényegűsége csaknem egyedűli megrendíthetlen bizonyítványa szellemünk' halhatatlanságának. Nem állíthatni ugyan, hogy ezen egyetemiség' tudására minden ember eljutna, de ennek oka nem a' kivánt tehetség' hiánya, hanem a' tudatlanság, az előítéletek' sokasága, sőt ugyanazon vallás' tanításainak balulértése vagy félremagyarázása, melly az egész emberiséget egy pár emberből 's annak lelkét az Isten' lelkéből származottnak lenni világosan 's kétségbe hozhatlanul tanítja.

A' kifejlettség' ezen fokozatján az öntudat már önlénytudatba megy által.

Szükséges itt megjegyeznünk, hogy mindeddig főleg az öntudat' egyik t. i. alanyi vagy szellemi részletét (subiectivum, spirituale momentum) kisértük szemmel; tárgyi részletét, mellynek alapja különben is az előbbi, eszközei pedig a' kültárgyakra terjeszkedő érzékek, még csak röviden érintendjük. Az öntudat' tárgyi részlete a' test, mellynek a' természettel való egyléte felől az ember ujonszülött korában az emlőnek legelőszöri megizlelésével bizonyságot tenni kezdvén, élte' utolsó leheletéig azt folytatni meg nem szünik, és pedig nem csak étel', ital', levegő', illat' 'stb. magához vétele, hanem a' hideg', meleg', nedvesség', időjárás' 'stb. egészségére 's kedélyére való befolyása által is. És ez azon pont, mellyen, az oktalan állathoz legközelebb állunk, de itt is csak addig maradunk, mig öntudatunk föl nem ébred; mi megtörténvén, nem elégszünk meg a' természettel való egylétűségünkkel, hanem idővel abban tulajdonságokat, változásokat, főképen rend-, czél- és törvényszerűséget fedezvén föl, 's elmélet által tapasztalván egyszersmind, hogy ezek épen ugy önhatározataink (determinationes) mint ész' szüleményei, a' természettel egylényegűségünket is megismérjük. Ezen egylényegűségen alapúl a' természetre elméleti és gyakorlati hatásunk 's viszont, vagy nem csak érzéki, de szellemi élvezetünk is, mert e' nélkül a' természetnek sem észrevehetése, sem képzelhetése, annál kevesebbé megismérhetése vagy megemészthetése, megfogható. Ki testének a' természettel egylétűsége felől még kételkedik, lássa, mi történik azzal, közös anyánkkal a' földdel egyesíttetvén, mutasson szerelmest, ki szeretett felét olly teljesen olvasztja önlényévé, mint a' mi közanyánk.

Végre azon érdek és vonzalom, mellyel a' természetet, embert és Istent illető tudományok iránt viseltetünk 's mind a' hármat tekintő kötelességeinket teljesítjük, megfejthető egy részint öntudatunk' tárgyi részletének a' természettel, más részint alanyi vagy szellemi részletének az emberiség' és istenség' szellemével való egylényegűségéből. Ezen érdek annál hőbb, ezen vonzalom annál hathatósabb, 's ezen kötelességteljesítés annál teljesebb, minél tökéletesebb említett egylényegűségünk felőli meggyőződésünk. Ezen jegyzés önkint vezet bennünket az önszeretetre.

Cs. ur az önszeretetet az öntudat' elébe tette, de hogy az elsőbb hely az öntudatot illeti, nem szükség hoszasan bizonyítgatni. Az önszeretet olly botláskő (Stein des Anstosses), hogy Évától kezdve mostani pillanatig nem történt botlás, nem következtetett el olly égrekiáltó gonoszság, bűn, istentelenség, mellyet rá nem róttak, vagy róni nem akartak volna. Nem csak az ártatlanság' elcsábításának, az erény' lábbal-tapodásának, országok' elpusztításának, de még pompás épületek', mint Diána' ephesusi temploma' hamuvá-tételének, is oka az önszeretet. Cs. ur az utolsót ugyan a' dicsvágynak tulajdonítja, de ez szerinte az önszeretetnek szülöttje; következőleg ez eredeti, amaz csak eredett ok. Más részről nincs szép, dicső, szívemelő tett, melly az önszeretetből, mint tisztátalan forrásból nem származtatott volna. Szóval, ha az mind áll, mit az önszeretetről mondanak, ugy ez sokkal roszabb az ördögnél. Minthogy pedig némelly tekintetben nem kevesebb érdekkel birnak a' gonoszról mint a' jóról elhiresedett lények: nem lesz talán érdektelen ezen annyi váddal illetett önszeretethez is néhány lépéssel közeledni. A' szeretetnek, bármilly különbféle alakokban mutatkozzék is, fő bélyege, két külön lénynek érzéki- vagy szellemiképen egyléte. De nem a' szeretet magányosan, hanem az önnel egyesülve vádoltatván a' gonoszságokról: szükség ezen önt közelebbről megvizsgálni. Hogy az ember testből és lélekből áll, azon meggyökerezett előítéletek' egyike, mellyeknek ujszemlére (revisio) van szükségök. Ezen ujszemlénél nem megvetendő fáklyaul szolgálhatna az egész emberiségnek, a' szent irásban, főképen Sz. Pál' leveleiben, testi-, lelki-, szellemire (σαρκικὸς ψυχικὸς, πνευματικὸς) divatozó felosztása. Sz. Pál ezen osztályozása' alapját nyilván az erkölcsiség- és erkölcstelenségtől kölcsönözte; mi, kiknek nem annyira az erkölcsiség mint a' müveltség szavunk' járása, háromságától nem, de talán nevezeteitől idegenkednénk, és azokat a' következendőkkel, egyszersmind a' müveltség' fokozatját jelentőkkel örömest cserélnők fel: érzelem, értelem, ész. Azonban, ha Sz. Pál' kifejezéseinek 's a' mieinknek valódi érteménye szorosabban megvizsgáltatik, egymással bátran felcseréltethetőknek fognak találtatni; sőt Sz. Pál' élességét nem lehet nem csudálnunk, mert az ő osztályozása annyira fogalomszerű, annyira a' dolog' természetéből merített, hogy az nem csak kivétlenül minden egyed ember, hanem egész nemzetek és világkorok által is nyilván igazoltatik; holott nincs, nem is volt ember, nemzet és világkor, melly ezen fokozatok' valamellyikén nem állott volna, vagy nem állana. Különösen az ember az érzelem' fokozatáról az értelemre, innen az észére megy által, önkint értődvén, részint, hogy ez, főképen az utolsó lépés, a' megkivántató módok' és eszközök' használata nélkül nem történik; részint, hogy ezen fokozatok közül sem ember-, sem nemzetben, sem világkorban, soha egyik sem létezik tisztán, hanem mindig elegyűlve, olly arányban mindazáltal, hogy a' többi felett tulsúllyal biró könnyen kivehető. Az ó világ az érzelemnek, a' középkor az értelemnek, az ujabb kor az észnek hódol. A' francziák az érzelemnek, az angolok az értelemnek, a' németek az észnek hősei.

Mivel, a' logika' törvénye szerint, a' mi a' nemben van, van a' fajban is, vagy inkább az egyetemiség egyedség is, és viszont; továbbá mivel ismét, régi előítélet szerint, az ember olly arányban áll a' világhoz, mint a' mikrokosmos a' makrokosmoshoz: azért mit Sz. Pál az egész emberiségről irt, 's mit ennek fokozatairól mondottunk, mindannak az egyed emberről is szükségképen kell állania, t. i. hogy annak állománya (substantia): a' test, lélek és szellem; vagy érzelem, értelem 's ész, vagy természet, emberiség 's istenség; mivel végtére a' szellemi részletei épazonosok, ugy hogy valamint mindnyájan együtt, egyik másikában emelítve (aufgehoben), nemkülönben egyenkint is játszhatják az ön' szerepét: azért mondhatjuk, hogy az embernek önje háromság, mellynek állománya az imént említett részletek. E' három részlet' testülése legszembetünőbben képviseltetik ez emberiség' korának három szaka által. Nevezetesen a' gyermekkornak önje az érzelem; az ifjúkoré — mellyben a' gyermek és érzelem emelítve vagyon — az értelem; a' férfikoré — melly ismét a' gyermek', érzelem', ifju' és értelem' emelítése, — az ész.

Félreértés' elhárításaúl szükséges érinteni, miképen itt, valamint az önszeretet csupán annyiban vétetik tekintetbe, mennyiben vádoltatik, hogy bennünket tettekre határoz: ugy az önről is nem teljes értelmében lehet szó, hanem csak mennyiben a' szeretetnek ugyszólván vezércsillag- és határvonalúl szolgál.

Ha tehát az áll, mint állnia kell, hogy minden embernek önje van: ugy áll az is, hogy nem csak némelly, és pedig kárhoztatandó, hanem kivétlenül minden tett önzésből vagy önszeretetből származik; mert akármi néven neveztessenek is a' cselekvés' indító okai, mindnyájának szükségképen vagy az érzelem-, vagy az értelem-, vagy az észben kell gyökereznie. Ezeknél fogva, ha méltányosak akarunk lenni, tulajdonítsuk ne csupán a' gyalázatost, hanem a' dicsőségest is az önszeretetnek, mire hogy az képes legyen, az önnek kifejtett természete kételkedni nem enged.

A' becsületnek Cs. ur által adott határozatában hiányzik egy lényeges részlet, t. i. magunkról és minden való 's nemvaló sajátunkról táplált önvéleményünk, melly nélkül a' becsületsértések talán nem is volnának lehetségesek.

Az értekezés' czímpontját a' dicsvágyat illetőleg: az olly határozatlanul van tartva, hogy rajta nem könnyen lehet elmenni, mert részint nem tudhatni, a' dicséretvágyból, a' dicsőségvágyból — mindkét fogalom jóformán különböző levén — vonta e össze Cs. ur a' dicsvágyat, mivel értekezése' folytában majd egyikről majd másikról beszél; részint — az értekezés' ezen szaka csaknem csupa gúnyolódás levén — nem tudhatni, egyedül a' dicsvágyasokat, vagy a' lélek' halhatatlansága' hivőinek élt 's élő egész sokaságát is, illesse e a' gúny? Ennélfogva, nehogy Cs. ur' véleményét félremagyarázzuk, a' dicsvágyat illetendő minden további észrevételtől elállunk. *)

---

1) Bölcsész, bölcsészet, bölcsészkedik = philosophus, philosophia, philosophatur, olly szavak, mellyekre ma már elkerülhetlen szükségünk van, és mellyek a' régibb bölcselkedő, bölcselkedés, az ujabb tan, tanuló 'stb. felett némi elsőséggel birni látszanak. A' bölcsész azonkivül, hogy nem melléknév, mint bölcselkedő, tanuló, okoskodó 'stb., olly főnév, mellytől kényelmesen lehet a' többi szükségeseket származtatni; továbbá a' philosophusnak fogalmát is gondolkozásban, itéletben, tehát okok', czélok', eszközök' feltalálása- 's megválasztásában, ügyes, gyakorlott ész eléggé kifejezi, mi olly tulajdonság, melly minden tudományszónak vagy tanszónak (terminus scientificus) ohajtható. A' bölcselkedés csak foglalkozás, 's nem eredmény, mint a' bölcsészet. (Igy tehát a' tisztelt beküldő ur, ki ezen értekezést kisérő levelében mint nevelő irta alá magát, helyesebben nevelész volna. — *A' szerk.*)

2) Itélet a' logikában két vagy több fogalom' egybekapcsolása, vagy inkább egyítése és épazonítása (unio, identificatio); a' köz életben, hol a' fogalmak nem tisztaságukban, hanem különféle burkolatokban fordulnak elő, hogy az itélet éretlen vagy helytelen ne legyen, annak hozatala előtt az okok', ellenokok', körülmények' 'stb. meghányatása kivántatik meg, ugy hogy ha munkálatunk felől tisztában vagyunk, a' gyakorlati életben is, itélvén, nem teszünk egyebet, mint a' logikában, azaz épazonítunk. Midőn p. o. Pál lopásról vádoltatik, tanuságok és bizonyságok kivántatnak, mellyek meghányatásuk után elegendőknek találtatván, az itélet igy szól: Pál = tolvaj, vagy subiectum Pál = praedicato tolvaj, vagy A = B. Az előitélet olly itélet, mellynek igazvoltát minden illy megelőző vitatások nélkül elismérjük, 's magunkévá tesszük, vagy a' tárgy' igazságának ugyszólván átlátszóságánál vagy a' közlő' tekinteténél, vagy a' dolog' mások által történt számos meghányatásánál fogva. Innen könnyű kivenni, hogy az előítéletek igazak, igaztalanok 's uj szemlét (revisio) kivánók is lehetnek.

3) Innen az is kitetszik, hogy az öntudat, melly a' Bewusstseyn' kifejezésére van képezve, ennek meg nem felelvén, nem fogalomszerű szó, mert a' Bewusstseyn' tartalma lény és tudat = lénytudat. Az öntudat vagy önlénytudat = Selbstbewusstseyn az előbbinek már magasabb fokozatja, ez levén fogalma: 1) midőn a' tárgyakat tudom, magamat, vagy önömet tudom; 2) kül tárgy helyett önöm is lehet tudásom' tárgya; és 3) a' kül tárgyakat csak akkor tudom valódilag, midőn azokat, mint önömet tudom, vagy azoknak fogalmát sajátommá tettem. Könnyű átlátni továbbá azt is, hogy a' legujabban némellyek által használt *van* sem alkalmatos a' *Seyn* áttételére, mert a' Seyn olly egyszerű, egyetemes, közvetlen fogalom, mellynek, sem benette, sem külötte ellentéte (Gegensatz) nincsen, mivel igenleges részlete még el nem vált a' nemlegestől, 's illyen fogalom a' mi *lény*ünk; ellenben a' *van* már csupán az igenleges részlet, és minden lépten külötte kisértetik a' „*nincs*-től." A' lény az ellentételre is alkalmatosabb: *lény*, *nemlény*, mintsem: *van*, *nemvan*, vagy *nincs*.

Tuppy József.

---

*) Egy kissé furcsának találjuk, hogy olly értekezésben, mellynek czíme: „Észrevételek Cs. ur' dicsvágyára" ugyanezen dicsvágyat illetendő további észrevételtől eláll a' szerző, miután eddig róla mit sem mondott; noha mondottai többnyire igen helyesek 's igazak. *A' szerk.*

Elegy.

Mailandi főtemplom. Nem sokára nagy ünnepély fog a' mailandi székes-egyházban véghez vitetni, t. i. az ausztriai Császár és magyar Király' koronáztatása. E' körülménynél fogva némi ismértetése a' nevezetes épületnek nem lesz talán olvasóink előtt érdektelen. Némelly történetink szerint a' mailandi főtemplomot Visconti Galeazzo herczeg építtette; mások azonban a' roppant tömegű háznak egyedül a' város' költségein lett felállítását vitatják. Talpköve 1386ban tétetek le. Építőjének 's az épületterv' készítőjének egyik *Zamodia* Henriket, másik *Marcot*, a' Campioneben (falu a' Lago Maggiore mellett) szülöttet, mondja. Az épület goth modorú, 's az egész, még fedele is, csupa márvány. A' homlokrajzot *Pellegrini* készítette, görög és goth sztílt összekeverve, 's ezt Napoleon kiviteté. A' templom' alakja egy latin (azaz egyszerű) kereszt, mellynek főága, a' nagyajtótól a' nagy-oltár előtti sorompóig, hol emelkedni kezd, öt hajót, a' két mellékág 's a' kar (chorus) pedig három hajót foglalnak magában. Legnagyobb hosza az épületnek 449, legnagyobb széle 275, magassága a' kúpon belől 238, kivül 370 láb. A' szobrok' tömérdek száma, mellyekkel e' templom ékítve van, valóban nagyszerű és meglepő, mintegy 4,400 alakra mehet a' szenteknek e' véget nem érő csarnoka. A' legjelesebbek közzé tartoznak Sz. Helena, a' kolduló Lázár', Sz. Péter' és Sz. Luczia' szobrai, *Salari* Kristóftól; a' bűnbánó Magdolna *Fusma* Andrástól; Dávid, Góliát' fejével, *Faironetól*; a' szobrászok' legnagyobb részének neve azonban nem tudatik. A' templom' fedele tömve van ékítvényekkel; 98 pompás tekeépület emelkedik itt büszkén a' levegőbe, közepett a' legnagyobb, melly ablakain felül 49 ölnyi magasságra a' legnagyobb, mellynek 's ideigleni torony áll mellette három haranggal, mellyek' egyike 35,000, másika 14,000 's harmadika 8,000 fontot nyom.

Török rendőrség. *Tietz* „Tarka vázlatok délről és keletről" czímű könyvében következőt beszél: „Egy szép martiusi nap vala, midőn Konstantinápolynak egyik kávéháza előtt ülvén,

egy török tisztviselőt láték több alája rendelt hivatalbeli szolgákkal egy oldalutczából előjőni 's egy tőlünk nem messzeeső sütő' boltjának tartani. Ez még a' mellettem restül dohányzó néhány török' ujvágyát is föl látszott gerjeszteni, mert hamar a' félretett papucsokba szöktek 's a' bolthoz közeledtek, melly példát magam is követtem. Egyike a' szolgáknak a' magával hozott mérlegen épen az árulásra kitett kenyereket 's czipókat mércsélte, mig a' sütő, görög nemzetbeli, mellette bűnös orczával állott. Néhány darab kiállotta ugyan a' próbát, de most a' török egy hátrább fektetett rakást nyomott elé, 's darab darab után pattant fel a' mérlegben, mint a' kiszabott súlyt meg nem ütő. Erre a' tisztviselőnek egy szinte észrevehetlen hunyorítása következett, mire kisérőinek egyike kalapácsot 's egy jókora szöget vön ki széles övéből, 's mig a' másik szolga a' csalfa sütő' fejét oldalt az ajtófához nyomta, meghúzván egy kissé a' fülgombot, azt minden fölösleg szó nélkül oda is szegezte. Most a' biró övén függő iróeszközét vette elő, néhány szót jegyzett, 's azzal kiséretével együtt dolgára ment. Azalatt a' konstantinápolyi suhanczok nagy számmal gyültek fel az ajtó' elébe 's a' szerencsétlent gúnyolták, kaczagták; utánok a' lompos, bitang kuvaszok, Stambulnak e' szabadságszerető lakosi, jövének, 's a' szegény sütő' minden riasztgatása mellett is egyik czipót a' másik után kapák le az asztalról. — Két óra mulva ismét megfordulék az almeidanon, 's ez mégis ugy ment. Csak naplementekor, midőn a' minaret' ájtatos imánja imádkozásra hiv, bocsáttatik fel a' bünhödő. Ha az igy meglakolt másodszor esik ugyanazon bünbe, a' felsőség figyelmez arra, hogy a' szegezés ne a' már meglevő nyiláson történjék, hanem a' szeg uj utat törjön magának. Azt vettem észre, hogy a' konstantinápolyi sütők igen mélyen lehúzzák fezeiket 's turbányaikat, kétségkivül mivel e' szégyenjelektől tartanak, vagy a' netalán már meglévőket fedezgetik. — A' mi hatóságink sokkal szelídebben bánnak sütőinkkel és mégis..!"

Hirlapi orzások. Korunk' egyik bélyegző vonása — igy irnak Berlinből a' hannoverai hirlaphoz — hogy köztünk is fog egy hirlapirói egyesület alakulni, mellynek czélja, a' hirlapokban és általok történni szokott utánnyomtatásnak gátot vetni. Bármilly dicséretes e' szándék, mégsem fog az sikerre vezetni mindaddig, mig a' jobbak' igyekezetét, mint Francziaországban, törvény nem támogatandja. Több hirlapunk van itt Berlinben, mellyek, egyedül utánnyomásból élnek, 's mellyek a' szemtelenségben annyira mentek, hogy meg sem nevezik a' forrást, mellyből merítettek, nehogy saját, teljes meztelenségök kitessék. Francziaországban a' nép' jogérzete olly élénk, hogy az e' literaturai zsákmányolást minden törvény nélkül is kárhoztatná 's meggátlaná, annyival is inkább, mivel a' politicai hirlapok, jó példával menvén elő, megfizetik hirlaptársaiknak a' tőlök vett levelezéseket. Nálunk eszébe sem jut senkinek, hogy illyes ártatlan kölcsönnel a' másét bántja, 's már azt is nyereségnek kell tartanunk, ha megnevezik a' kölcsön' kútfejét, mit azonban a' legelső lapok is számtalanszor elmulasztanak. Halljuk azonban, hogy a' Németország' külön tájain keletkező hirlapi egyesületek a' német szövetséggyüléshez fognak fordulni 's az utánnyomtatás ellen már kiadott általányos törvényhez részökre egy védő pótlékczikkelyért esedezni, miután amabban rólok nincs semmi emlékezet. — Ha a' németek igy irnak, mit szóljunk mi magyarok?

Mult Századunkban lemásoltuk azon tantalusi dicsekvéssel irt hirdetést az „óriási léghajóról," a' surreyi zoologiai kertben, 's im a' nagy dicsekvés' eredménye: „Majus 24-kén — mond a' tudósító — 10,000nél több ember gyült össze a' kertben 's környékén a' nevezetes ballon' fölemelkedését megtekintendők. A' ballon' külseje $7\frac{1}{2}$ órakor keveset igérő volt, ránczoktól fityegve lógott egy pár gerendáról le a' tó' közepe felett. A' nép végre türhetlenkedni 's kiáltani kezde: Ballon, ballon! eresszétek föl! föl vele! Ez intés néhány alatta állót reábirt, hogy a' gépely' töltéséhez kezdjenek, a' mi elég sebesen ment véghez; azonban csakhamar látható vala, hogy a' ballon nincs csak egyetlen egy emberi lénynek is elbirására építve, 's már fogadások is tétettek felszállhatása ellen. A' csolnak sem igen akart mutatkozni. Ekkor a' karzat is elkezde türhetlenkedni 's kiabálása összevegyült a' tó' partján állókéival. Végre megjelent egy csolnak a' tóban, póznára kitüzött czédulával, hogy a' ballon nem szállhat fel; hanem kárpótlásul, mihelyt besötétedik, egy Vesuv-kitörés fog adatni. Szégyen, szégyen! a' népet lóvá tenni! a' publicumtól pénzét kicsalni! igy kiálta ezer hang. Egy czédulahordozónak, ki az említett szájas hirdetéssel a' nép közzé merészkedett, czédulája ezer darabokra szaggattatott 's maga alig menekheték meg ép háttal. De ennél nem maradt. Némelyek köveket kezdének a' ballon felé hajgálni, mi által annak töredékenysége csakhamar kiki előtt világos lön, mert a' kövek egyik oldalon be 's a' másikon kirepültek. Mihelyt ezt észrevevék, mindinkább nagyobb fokra hágott a' nép' dühössége, 's a' kövek sőt penny darabok özönnel repültek a' ballonra. Minden uj hasadásnál uj hurrah, 's kevés percz alatt a' ballon teljesen hasonlíta egy golyózáportól ostromlott katonazászlóhoz, 's a' gőz mindenfelől előnyomúlt. De a' kövek sok szegény munkást is találtak, kik a mennyire lehetett csolnakok által menekedtek meg nem minden emlékeztető jelek nélkül a' csatából. A' nép most a' ballont át akará vonni magához, hogy azt egészen szétszaggassa, hanem a' kötél elszakadt. Ellenben a' gerendák, mellyeken függött, a' karzat' egy része 's más fák elpusztíttattak, sok ablak is bezúzaték az uj ablak-menageriában. Később néhányan a' pórnépből a' kert' tulajdonását, *Crosz* urat, törekedtek előhurczolni, hogy saját tavában megfürösszék, mit alig háríthatott el a' rendőrség. Midőn sötétebb lett, a' pseudo-Vesuv' kezdé tüzét hányni, 's dühe némileg a' népét lecsendesíté. Mint később tudomásra jött, a' ballon azért nem volt képes fölemelkedésre, mert hálójok hibázott, 's Crosz ur felül reá azt mondá, hogy a' kályha, mellyet eleinte használtak, nem működött eléggé, a' helyébe hozott nagyobb pedig a' kigyuladhatási veszélyt annyira nevelé, hogy lehetetlen vala el nem határoznia, nem koczkáztatni egy emberéletet is a' ballon' felszállásával."

A' minden gőzösök' óriása „British Queen" *Curling* és *Young* urak' hajóműhelyéből maj. 24-kén bocsáttatott először ki a' Themsébe. Ezen iszonyú hajó 1862 tonna teherrel jár 's 500 ló' erejével bir; 35 lábbal haladja meg a' leghoszabb vonal-hajót a' brit hajóseregben, azonban csak három árbocza van, midőn *Great-Western* néggyel bir. Ormóján Victoria királyné' életnagyságú képe látszik, a' királyi pálczával jobbjában, 's az ország' almájával baljában. E' hajó, mellynek építésére két egész esztendő fordíttaték, a' brit-amerikai gőzhajózási egyesület' tulajdona, 's nem sokára teendi első próbautját Uj-Yorkba. A' vizre-bocsátás' ünnepélyében, az eső' ellenére, mintegy 7000 ember részint szárazon, részint ünnepileg diszesített csolnakokban vett részt, köztük *Cambridge* herczeg; a' herczegnő 's György kir. herczeg, az amerikai követ 'stb.

Jerney urnak *Századunk'* mai számához mellékelt „Szózat"-ában a' 3ik megkezdés' 4ik sorában olvasható évszám helyett 1825, az 5ik sorban pedig 1828 évnek kell állani.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

48. szám. Junius' 14.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Javaslat

biztos temetési intézetek iránt.

Több mint negyven évtől fogva, tudnillik első hitvesem' halála óta, elmémbe mélyedett 's majd minden nap ujolag feltűnik előtte azoknak gyászképe, kik midőn már megholtaknak tetszenek, tulajdonképen csak mély álomba merülve, az érzékek' némi zsibbadásától megmerevedve, életöknek legkisebb jelét sem mutatják, hanem holtaknak tartatván, örökre koporsóba 's földbe tétetnek, de aztán, tagjaikat a' földalatti melegség felüdítvén, visszajőnek az életre; boldogtalan 's irtózattal teljes életre, mellynél keservesbet, gyászosbat, rettenetesbet gondolni sem lehet, midőn bizonyosan tudják, hogy a' rajtok fekvő földtömeg' szük rejtekéből szavokat és kinjaik' panaszait senki sem hallja meg, 's igy segélyt sem várhatnak, 's végső dühösségbe jövén 's kétségbeesvén, magokat iszonyúan összemarczangolva, végre lélekzetet sem vehetve, másodszor halnak meg, a' nélkül hogy szomorú kimenetelökről valamit tudni lehetne, hanemha ezernyi hasonló esetek közül egy vagy kettő csak véletlenül jut még élő kedveseik' 's rokonaik' tudomására, 's ez is gyakran csak több nemzedék után, vagy legalább akkor, midőn már többé rajtok nem segíthetni.

Számtalan más illy esetek után, mellyek az élő embernemet érhették 's mellyek az évkönyvekben szomorú emlékezetül hagyattak fen, legujabban (1836) mind honi mind külföldi hirlapok egyről tudósítanak Nagy-Szebenből, hol *Elsasser* alezredes cholerában megholtnak tartatván, eltemettetett; de midőn kevés idő mulva, egy drága gyürűje nem találtatván, ennek ellopatása' gyanujába szolgája vétetnék, ez pedig azt erősítené, hogy a' gyürűnek urával együtt kellett a' koporsóba tétetni, nagyobb bizonyosság' okáért a' holttest kiásatván, iszonyú 's Polydorusnak — mint Virgilius irja — vért izzadó sirjánál borzasztóbb látvány tünt elő, midőn a' szerencsétlen halott nem hanyatt immár, mint mikor a' koporsóba záratéк, hanem hason fekve 's egészen összerágott 's tépett kezekkel és karokkal találtatott, mi a' körülállókat halálos irtózattal tölté be, melly ámbár nem csak az ausztriai birodalom' valamennyi részébe, hanem a' legtávolabb fekvő tartományokba is eljutott: mégsem indítnak meg bennünket — oh sziklánál keményebb szivű embernem! — testvéreinknek annyi szomorú példái, annyi veszélyek, mellyek minket is fenyegetnek, végre annyi külföldiek' 's ezek közt a' halhatatlan *Hufeland*' intései: hogy egy halott se temettessék el mindaddig, mig a' rothadásnak, mint a' halál' egyetlenegy biztos megismértetőjének, világos és legbizonyosabb jelei kétségtelenné nem teszik annak életnélküliségét.

Istenem! milly magas fokát érte el az emberi nemzet a' müveltségnek e' legujabb korban az egész földkerekségen; a' tudományok, művészetek, uj találmányok mindenütt virágzásra emeltettek, az élet' szükségére 's kényelmére mindennemű bámulandó tárgyak napvilágra hozattak; még a' tenger' roppant hullámival is daczol 's azokat semmibe sem veszi már a' hajózás' mestersége; gőzkocsik', vasutak', gőz- és léghajók' segedelmével nem annyira utazunk, mint földön, tengeren 's légben repülünk; ellenben midőn ennyi 's illy találmányokkal kérkedünk, nem jut eszünkbe dőreségünk' alázatos megismerése, nekünk, kik korunknak több mint óriási emlékei között, még nem tudtuk magunkat, szüléinket, hitveseinket, gyermekeinket, rokoninkat 's többi embertársainkat a' minden gonoszok' legroszabbika ellen biztosítani, hogy elevenen el ne temettessenek! mit ha nehéz vagy lehetetlen volna eszközölni, megengedném, hogy egyéb földi bajokkal e' nyomor is békével türendő; de tudni 's bizonyosan tudni, miкép e' rosznak igen csekély költséggel és fáradsággal elejét veheted, 's mégsem teszed, ez valóságos hagymáz, mellyért ugyszólván egész Europának pirulnia kellene; mert benne egy tartományt sem ismérek, mellynek minden helye 's községe el volna látva olly házzal, hol minden ember' hült tetemei, a' szokott halotti szertartás után, azon kevés időre letétetnének, mig a' kétségtelen 's bűzös rothadás csalhatlanul nem bizonyítja a' soha többé vissza nem jövendő élet' megszüntét.

Az ausztriai Uralkodók' ritka és hasonlíthatlan bölcseségének, szívjóságának 's az alattok levő népek iránti valóban atyai szeretetének látszik fentartva lenni, hogy tág birodalmukban nem sokára ne találkozzék olly rejtett, olly távol hely, melly minőségéhez képest hacsak egy kunyhócskával is el nem lenne látva, hol némi rövid időre valamennyi halott', sőt még az ujszülött csecsemők' tetemei is letétessenek, 's a' lelkészek' szomszéd lakából gondosan szemmel tartassanak. De hogy ezek ne csupán magokban a' királyi rendeletekben vagy a' törvényekben foglaltassanak és maradjanak, mind az egyházi, mind a' polgári, mind az uradalmi hatóságok', mind végre valamennyi község' együttmunkálása elkerülhetlenül szükséges. A' köznép a' templomi szószékekből oktatandó és szívrehatólag, meggyőzőleg elébe terjesztendő: mennyi roszat és veszélyt távoztathat el ezen óvószer' használása által, ellenben mennyi érheti annak elmulasztása miatt; 's kétséget sem szenved, hogy alig fog valaki találkozni, ki illy üdvös, illy szükséges munkára tehetsége szerint sokkal nagyobb készséggel ne nyujtana segédkezeket, mint más akármire, 's e' jótékony intézetet majd minden egyéb életszükségnek elébe ne tenné.

Hogy pedig illy házak' létesítésére 's fentartására nem sok

költség kivántatik, tudjuk mindnyájan, kik tapasztaltuk, mit képesek véghez vinni csekély tehetségű községek is, ha az épületszereknek legalább egy részét az uradalmak adják, 's mit bir tenni a' kegyes emberbarátok' bőkezűsége. Valamivel több gondot adna az e' hallgatag árnyak körüli szolgálat 's őrködés, ha ismét nem tudnám, hogy mindenik 's a' legkisebb községben is találkozik néhány szegény, kiknek ha a' szülőhelyen kivüli kéregetés vagy huzamosb tartózkodás szigorúan (mi már rég ohajtandó vala) megtiltatnék, ezek a' lelkész' 's helybeli előljárók' felügyelése alatt valamelly kórház' mintájára egy társaságba szövetkeztetvén 's élelemmel és ruházattal illendően elláttatván, a' mondott szolgálatra lassankint alkalmasan fordíttathatnának; szoros kötelességök volna pedig, mind a' netalán visszatérő életnek, mind a' rothadásnak mutatkozandó jeleit azonnal a' helybeli előljárók' tudomására juttatni, hogy azon esetben, ha ez utóbbiak kétségteleneknek ismértetnek, a' holttest — temetési szertartása már előbb véghez vitetvén — a' kész sirba mindjárt letétethessék.

Véleményem szerint e' jótékony intézet' létesítésére honunkban következők volnának teendők:

1. Adassék ki egy, csak néhány lapból álló könyvecske a' nálunk divatozó nyelveken, 's több száz ezer példányban mindenfelé ingyen osztassék szét, mellynek tartalma az egyházi szószékekből minden vallású lakosoknak az illető lelkészek által szorgalmatosan magyaráztassék meg, hogy t. i. semmi emberi test, bár életnélkülinek tessék, több nap, hét 's hónap mulva sem tartathatik holtnak teljes bizonyossággal, 's ennélfogva a' temetőben is föléledhet, mig rajta a' bűzös rothadásnak világos és csalhatlan jelei nem mutatkoznak; 's azért mindnyájunk' biztossága megkivánja, hogy tetemeink, mig rothadni nem kezdenek, olly helyen tartassanak, honnan, ha még volna bennök élet, a' többi élők' sorába visszahelyeztethessenek: a' holttesteknek tehát illy hajlékira elkerülhetlen szükség van, mellyek néhány hónap alatt az egész ausztriai birodalomban csakugyan fel is fognak állíttatni 's mindenütt használatba vétetni. Továbbá e' könyvecskének röviden azokat is magában kell foglalnia, mik az illy holttesteket illető bánásmódhoz a' jó rend' és biztosság' tekintetéből tartoznak.

2. Minthogy Magyarországban efféle üdvös intézetek sokkal czélszerűbben, sikeresebben és állandóbban létesülhetnek akkor, ha országgyülésen törvénybe iktattatnak: azért jónak vélném e' tárgyban valamennyi törvényhatósághoz bocsátandó különös legfelsőbb rendelet által kegyelmesen kinyilatkoztatni: hogy a' legközelebbi országgyülésen, mind az e' tárgynak adandó szerkezeti egyformaság végett, mind az e' részben behozandó általányos kötelező erő' tekintetéből, ezen ügy minden mások előtt az ország' rendeinek bölcs tanácskozása alá fog terjesztetni, addig azonban, mivel a' veszély' nagysága hoszasb halasztást nem tür, a' vármegyék', kir. városok' és szabad kerületek' gondoskodására bizatik, hathatósan ajánltatván egyszersmind, hogy azt minden törvényhatóság teljes erejéből, megkivántató buzgósággal pártolva, a' körülményekhez alkalmaztatandó helybeli rendszabások által iránta ideiglen is intézkedni törekedjék, 's gondját arra fordítsa, hogy valamint már több megyében jeles sikerrel léteznek küldöttségek az árvák' ügyében, utcsinálás', selyemtenyésztés' 'stb. tárgyában: ugy e' részben is külön küldöttség neveztessék ki *biztos temetési küldöttség* czímmel, mellynek elnökségét a' megye' legnagyobb tekintetű férjfiainak egyike viselje, 's tagjai köz bizodalommal biró 's a' közjó iránt buzgó személyek legyenek, még pedig a' megye' minden járásából minél számosabban; e' küldöttség továbbá ollyképen alkottassék, hogy járásonkint külön

osztályokból álljon, 's ezek' segedelmével a' járásbeli tisztviselőkkel egyesülve helyről helyre folytathassa munkálatait, leginkább annak kieszközlésén iparkodván, miszerint az uradalmak és közbirtokosságok nem csak mindennemű épületszereket, mellyekkel birnak, ingyen adjanak, hanem a' költségek' nagyobb részét is valamelly ártatlan alapból vagy a' tehetősb lakosok' önkénytes ajánlatiból szerzendő kész pénzzel fedezzék, a' lakosok pedig mindazon kézi és szekeres munkákat, mellyek nem csak magára az építésre, hanem az épületszerek' elkészítésére 's összehordására is megkivántatnak, bér nélkül tegyék meg, 's a' kegyes adakozások által ekkép bekerülendő szükséges tárgyakból legalább egy szoba a' holttestek' befogadására, mellyet fűteni is lehessen, ismét egy az őrök' számára, konyhával és kamarával együtt, minél előbb építtessék, 's a' szükséges, de igen egyszerű 's olcsó házi eszközökkel bútoroztassék is föl.

3. Az illyen házakban egy ideig tartandó holttestek' őrzésére és szolgálatjára mindenütt alkalmas személyek rendeltessenek olly módon, mellyet a' hely' körülményei legczélszerűbbnek mutatandnak; vagy ha máskép nem lehetend, minden városnak vagy helységnek saját szegényeiből és koldusaiból, kik ezért a' helybeli lakosok' segélyével tápláltatandók, választassanak; mi hogy annál bizonyosabb sikert nyerjen, megyei vagy városi rendszabás által mindenkinek általában a' mostani lakhelyén kivüli kéregetés keményen, bezáratás' büntetése 's az efféle kóborok' szigorú megfenyítése alatt, tilalmaztassék; ellenben a' kebelbeli szegények' sorsa, kivált azoké, kik az őrzendő holttestek körül fognak szolgálatot tenni, az uradalmak', közbirtokosak', polgárok' és lakosok' jótékonyságába 's bőkezűségébe különösen ajánltassék.

4. Választassék mindenütt, a' helybeli legjobb erkölcsű lakosok közül, a' járásbeli küldöttség' befolyásával, néhány férjfiú, mennyi t. i. a' hely' terjedelméhez képest szükségesnek fog látszani, a' lelkész', helybeli biró' 's esküttek' felügyelése alatt az intézetre szorgalmasan vigyázandó 's arra is szolgálandó, hogy midőn valamelly holttestet már rothadni 's bűzhödni az őrök észrevesznek, e' választott férjfiaknak aziránt tüstint jelentés tétessék, 's közülök legalább kettő, a' halottnak közel rokonival, kiknél t. i. az meghalálozott, a' hely' színére menni tartozzék, hogy miután a' dolog szorosan 's lélekismeretesen megvizsgáltatott, ha az elkezdődött rothadásról többé nincs kétség, a' holttestet azonnal, de csak a' mondott vizsgálók' itélete 's engedelme mellett, el lehessen temetni; önkint értődvén egyébiránt, hogy ha valamelly holttestben az őrök a' visszatérő élet', természeti melegség' 's lélekzet' némi jeleit észreveendik, e' körülményről a' birák és lelkészek az illető helyen rögtön jelentést tenni 's orvosi segélyt kérni tartoznak; végre a' föléledési esetek a' hatóságok által a' nmélt. magyar kir. Helytartó-Tanács' utján a' legfelsőbb helyre jelentessenek föl, azután pedig a' hirlapokban mindenütt közöltessenek és mindenfelé nyilványíttassanak.

Ezekhez még több 's az illető czélnak talán jobban megfelelő rendszabásokat fognak részint a' főkormány részint magok a' hatóságok adhatni; itt csupán a' biztos temetési intézetek' tervének első vonalait röviden rajzolni elégnek tartottam. *K.*

Miksa bajor herczeg Egyiptom- és Nubiában.

Cairo, aprilis' 25. Alexandriából eddig a' Niluson az alkirálynak egy gőzhajójával rendkivül sebesen, három napnyi rövid idő alatt, tevők meg utunkat. *Ibrahim* basa' palotájában már minden el volt készítve fogadtatásunkra; e' palota illatozó kertek' közepette a' Nilus' partján fekszik, 's varázsszépségű kilátással bir a' városra; mi abban azon felséges teremekbe szál-

lottunk, mellyeknek pompás butorozatában 's kiékítésében keleti fény vetélkedett az europai nyugat' finom izlésével. Ő fensége *Miksa* herczeg az alkirály' részéről a' legnagyobb kitüntetéssel fogadtatott, 's nem kevesebb szívességgel látá ő az utazó társaság' valamennyi tagját. Az öreg *Mehemed Ali* rendkivül érdeklő férjfiú, 's barátságos és szelid magaviselete által az idegenekre nézve igen kedveltető valamivel bir. Nyolcz szép napot tölténk igy Egyiptom' világhirű fővárosában, melly időt a' legjelesb, igen számos és kivált az europaiakra nézve érdekes nevezetességek' megtekintésére szentelénk. Februarius' 28kán végre ismét elkezdők nilusi utunkat folytatni Felső-Egyiptom felé, mire a' basa három pompásan fölkészített bárkát adott ő fensége' rendelkezése alá. Különösen az első, melly a' herczeg' számára rendeltetett, gazdagon volt ékesítve arannyal és selyemkelmével. Ő fenségén kivül ebbe a' két *Buseck* báró szállott; a' másodikban a' herczeg' udvari cavalierja *Häusler* ur foglalt helyet, a' harmadik pedig konyhául szolgált; sajátságosak e' bárkák' roppant magosságú vitorlái, 's a' velök-bánás nagy ügyességet kiván, különben igen könnyen okozhatják a' hajó' felborulását. Igy evezénk, kedvező széllel, a' Nilus' hullámain, áldott termékeny völgyén keresztül, 's igy tanultuk e' hires és dicső folyamot egész magas érdeme szerint becsülni. Azonkivül, hogy a' tartományt, mellyet öntöz, termékennyé teszi, vizét is igazán becsesnek nevezhetni, mert — a' mennyire Felső-Egyiptomot keresztülfolyja — igen tiszta 's fris, és igy jó italú, a' nélkül hogy a' gyakor veleélésnek az ivókra nézve ártalmas következése volna. Tizenötnapi felette kellemes hajózás után elértük a' hajdani Thebát, de ez uttal az ottani jelességek' megnézésére nem fordítánk időt, hanem késedelem nélkül tovább eveztünk az első zuhatagig (cataracta). Itt kénytelenek valánk, a' basa' bárkáit, mint a' zuhatagokon járásra igen nehezeket, fölcserélni más könnyebbekkel, 's kaptunk is néhányat, mellyek' legénysége feketékből állott. Azon tekintet, mellyet itt a' rohanó folyam mutat, szintolly egyetlenegy mint felséges. Itt látszik az magának utat nyitni a' roppant, 's mindenféle, gyakran a' legfestőibb alakú márványsziklák között 's ezeken keresztül, mellyek daczosan szegülnek ellen a' zuhogó hullámoknak. A' valóban idylli Philae szigetre menénk, mellyen szép 's messze terjedő templommaradványok láthatók Cleopatra' idejéből, aztán a' zöld habokon a' nubiai partok' hoszában evezvén, mindig kedvező széllel, Wadi-Halfához érkeztünk. Innen a' második zuhatagba menénk, egyiptomi utunk' főpontjára, melly Dongola birtokban $2^1/_2$ fokon fekszik a' rákjegy' naptérítője felett. Visszamenet az előidőnek számos emlékeit, mellyekben Nubia 's Egyiptom olly gazdag, vevők szemügyre. Ezek közül csupán az isambuli sziklatemplomot nevezem meg, 60 lábnyi magas őrtornyával; továbbá Doer', Hamada', Saboa', Gerf-Husszein', Kolarse', Meroe', Taffe', Dabot' templomait Nubiában; Com-Ombos, Edfu-Edne templomokat Egyiptomban; végre az obeliskokat, sphinxeket és a' királyok' sirjait Thebában. *Maier* festőn kivül *Buseck* Károly báró, ki tájfestési remek ügyességéről isméretes, szép albuma' számára ezen épületi emlékek' legnevezetesbjeiből néhányat lerajzola. Aprilis' 9kén ismét Cairoba érkeztünk. Holnap a' pusztán keresztül Palaestina felé indulunk, karavánunk 60 tevéből álland, 's ez legnagyobb mindazok között, mellyek valaha privát személyek' részéről Cairoból kiindultak; reményljük, hogy 15 nap alatt a' szent földre fogunk érkezni.

Iparvilág.

Ha meggondoljuk, hogy hazánkban, eddigi cselekvőségünkhez képest csakugyan meglehetős számú nevezetességgel birunk,

de eszünkbe juttatjuk egyszersmind azt is, hogy azoknak megismértetésében olly restelkedők, mondhatnám visszatartózkodók vagyunk: nehezen itélhetjük meg, szerénységünknek kell e ezt inkább tulajdonítnunk, vagy titkolózásunknak. Annyiszor hallám mondani, hogy nemzetünk' főbélyegei közzé tartoznak a' vendégszeretet és nyiltszivűség; tapasztalásomnál fogva azonban szinte hajlandó volnék ez utolsót kétségbe vonni. A' nyiltszivűségnek egyik ága a' közlékenység; mi pedig semmik sem vagyunk kevesebbé, mint közlékenyek. Megengedem, hogy ez nem mindig igy vala; de a' titkolózásban alkalmasint kissé tulságoskodunk. Mi szükség p. o. rejtegetnünk régiségeinket, minők: oklevelek, pénzek 'stb., hisz mindezektől senki sem foszt meg bennünket; — vagy mi szükség hallgatással mellőzni azt, miről meggyőződésünk szerint szólnunk kellene! Vagy nem akarjuk e, hogy a' jót, a' hasznosat mások is megismérjék 's utánozzák? Ez legvastagabb önség volna, melly valaha emberben létezett. Pedig, ne tagadjuk, sokat csakugyan e' miatt nem ismértetünk meg honfitársainkkal; nem akarván, hogy mások is szedjék az epret, vagy mások is gyönyörködjenek ebben vagy amabban. Ha tehetném; gyökerestül számüzném szótárunkból az önzés' minden sarjadékát, mert soha általányos emelkedésre nem jutunk, mig egymástól az önség elszigetelve tart.

A' hallgatagság' tengerét, mellyben fuldoklunk, egy cseppel megkevesítendő, czélszerűnek tartom megismértetni közönségünkkel ama' czukorgyárt, melly Vas vármegyében, gr. *Erdődy* Kajetán' Pereszteg nevű falujában, ezelőtt két évvel állíttatott, 's a' *Jelenkor*' tavalyi számainak valamellyikében csak futólag említtetett meg. — E' gyárt *Dúb* Albert, volt uradalmi számtartó 's mostani gyárigazgató, alapitá. Ő azonban oktatóinak utmutatásit nem egészen kielégítőknek találván, Prágába utazott az ottani gyárigazgató ur' ismeretivel megbarátkozandó; utóbb *Leitner* urnak, a' csécsényi gyár' igazgatójának ismeretségébe jövén, ennek tapasztalásit 's kémlelődésit is magáévá tette, 's igy, alapos ismeretekkel gazdagultan, egyszersmind saját buvárkodási után, olly mű- 's iparágat létesíte, melly nem csak az uradalomnak nyujtand bő hasznot, hanem a' jobbágyságnak is jövedelmező keresetágat nyit. Azonkivül ugyanis, hogy a' czéklatermesztésből mind marháik' tápláltatása, mind pedig a' répáért kapott kézpénz nyári szorgalmukat szembetünőleg jutalmazza, még téli időben is folytonos keresetmódjok van a' gyár körül megkivántató munka' napi-díjából, 8—10 garasával naponta, 's ugyanannyival éjenkint, mindenkor 40 személyre. Igaz ugyan, hogy még most a' répaárból nem vonnak olly nagy hasznot, mint aránylag vonhatnának; mert mázsáját csak 5 ezüst garasával adhatják el; de mind e' mellett is sokkal több tiszta haszon marad egyegy hold e' mellett is sokkal több tiszta haszon marad egyegy hold földnél, mint ha bármi más vetemény termesztetnék benne. — A' gyár maga lehető legnagyobb egyszerűséggel 's gazdaságos költségkimélette van épitve, annyira, hogy ki illyes intézetek' szokott alakját isméri, egészen elcsudálkozik. Itt ugyanis — nem említve azt, hogy csupán magtárból van gyárrá idomítva — az egy répametsző-gépelyen 's egyetlenegy kisszerű sajtón kivül semmi különös szerkezetű 's drágaságú erőmű nincs, 's az egész készület csak egy pár szürőgépelyből 's a' szükséges kádak- és kazánokból áll. De épen ezen egyszerűség okozza, hogy nem csak a' gyár' fenmaradására, hanem virágzására is bizton számolhatni; ez okozza, hogy a' mult télen feldolgozott 5400 mázsából nyert mintegy 350 mázsa czukor az egyetemes költségek' felét nyert mintegy 350 mázsa czukor az egyetemes költségek' felét máris kifizetendi. — Megemlítendő még e' gyár' kezelése' ügyében, hogy itt a' süredékből (szirupból) nem csak rhumot 's keben

az eszterházi czukorgyárban sert ugyan nem, de ellenben, a' kisatult malátából (répatörkölyből) igen jóféle hasonszenvi (homoeopathicus) kávé-pótlékot tudnak készítni. *Kemenesi.*

(Természet.)

„Nicolai I.“ gőzös' égése.

A' *Nicolai I.* nevet viselő gőzös, *Stahl* kap., 132 utazóval 's 33 hajóssal, Sz. Pétervárából Travemünde felé tett utjában maj. 31. este 11 és 12 óra közt Gross-Klütz alatt, mintegy mérföldnyi távolságra a' travemündei kikötőtől, meggyuladt. A' szerencsétlen eset' körülményesb leirása következő: „A' kiindulást Sz. Pétervárból legszebb idő kiséré; tegnap reggel (maj. 30.), a' posta Rügennél átadatott. Este mintegy 11 órakor, miután már minden aszszonyságok 's gyermekek fekvőhelyeiken valának, de a' férjfiak még a' vacsora- vagy játék-asztaloknál ültek, egyszerre rémítő kiáltás hallaték, hogy a' hajó ég! Csakhamar látható is lett a' füst és szikrák' fellobbanása azon helyről, hol a' fűtőkamara volt. Stahl kapitány, lélekéberségét megtartván, a' gépelynek még hatékony erejét használva, azonnal a' part felé hajtatott és csak kézi fecskendőket használtatott; mert a' gépely' megállítása 's a' gőzfecskendő' használása által, az elegendő csolnakok' hiánya 's az igy bekövetkezendett zavar 's tolakodás miatt, hihetőleg mindannyian vagy a' lángokban vagy a' hullámokban fogták lelni halálukat. A' tüz olly sebesen gyarapodott, hogy csak épen kiköthettek Klütznél, mintegy 100 lépésnyire a' száraztól. A' 33 főre ment legénységen kivül 132 utas és 11 kocsi volt a' hajón. A' rémülés és zavar már most főpontját érte; kiki első akart megmenekedni; néhányan a' vizbe ugrottak, mások erőszakkal akarák a' csolnakot elereszteni, de a' melly eltörött. Egyébiránt mind megmentetett, ötöt kivéve. A' 11 kocsi közül kettőt tengerbe vetettek, a' többi elégett, valamint az utasok' podgyászainak nagyobb része. A' posta-bőrzsák, valamint három futár' sürgönyei, nem mentethettek meg. Kész pénzből csak egy hordó arany volt a' hajón, de a' mellyet megkapni reménylenek. Stahl kapitánynak, ki csak az utazók' szabadítására gondolt, hasonlókép oda vesztek holmija 's papirosai. Az utazók' nagyobb része czipő 's fejtakaró nélkül érkezett meg Trawemündebe. A' hajó egészen a' viz' felületéig leégett, azonban sietni fognak a' hajó' aljából a' még lehetségeseket megmenteni. A' hajó Londonban kármentesítve van. A' kigyuladás' okáról még semmi bizonyost nem mondhatni; részint azt gondolják, hogy a' nedvesen még jéggel vegyes felrakott szénből gyulékony gas fejlett ki, mások azt hiszik, hogy a' tüz alkalmasint a' gépelyből eredett.

Lótenyésztés Schweizban.

Már néhány év óta létez Genf, Waadt, Freiburg és Bern szomszédos cantonokban, Schweizban, egy társaság a' romani Schweizra nézve olly fontos lótenyésztés' javítására, 's mellynek ébresztésére 's fölemelésére évenkinti versenyek 's díjelosztások tartatnak. E' társaság épen nem a' lófényüzés és mulatság' értelmében alakult össze, nem tart futás-versenyeket, egyedüli czélja csak erős lovakat képezni a' szántásvetés-, pattantyusság-, fuvar- és posta-szolgálatokra; innen csak olly lovaknak adatik díj, mellyek legsebesebben 's legtávolabb visznek nehéz terheket egyenetlen uton vagy homokon, mellyekkel leggyorsabban 's legmélyebben szánthatni. Illy versenyek már többször tartattak, mindig növekedő sikerrel, Payerne mellett Waadtban.

Zöldséget eltenni Braconnot' módja szerint.

Vesz az ember egy nyilással ellátott bödönyt, tele rakja az elteendő zöldséggel negyedrészét; a' nyilásba egy vasfonalra (drótra) kötött kénbe (büdöskőbe) mártott kanóczot helyez, melly meggyujtatik, 's hogy a' zöldség némikép felrázassék 's a' kifejtendő kénsavany attól lassankint magába szivassék, a' bödöny ide 's tova mozgattatik. Igy folytatja az ember a' kénezést háromszor négyszer, mig a' növény, éltető nedve' elpárolgása után, megfőve látszik lenni, 's ekkor kő edényekbe rakja, mellyek pergamentbőrrel jól becsinálandók, nehogy levegő jusson beléjök. Ha az igy elrakott növényeket használni akarjuk, előbb egy pár óráig vizben kell megázni hagyni, mielőtt megfőzetnek, és sem több idő nem fog kivántatni fövésökre, sem kevesbbé izesek nem lesznek mint az először főzött zöldség. Sóska, saláta, spárga 'stb. illy bánásmód mellett teljesen megtartják eredeti jóizűségöket.

E l e g y.

Teheranban f. é. januar. óta egy hirlap jelenik meg, az első e' nembeli vállalat Persiában. Egy egész ív vastag papirosból áll, két oldalon kőnyomatú betükkel beirva, ugy hogy az első és hátulsó lap fejéren marad. Legfölül a' persa czimer látható: egy oroszlán, mellynek feje fölött a' nap ragyog, egyik lába pedig a' világ' golyójára téve, másika kivont kardot tartva illy felirással: „Az Isten' oroszlánja mindenható.“ Az egyik oldal a' persa hivatalos tudósításoknak vagyon szánva; a' másik közönséges ujságokkal, napi történetekkel, anekdotákkal 'stb. betöltve. Alul ez olvasható: „Nyomatott Teheranban, a' kalifa' házában, a' világ' oktatására.“

A' hirlapok Sirius és Great-Western gőzösök' szerencsés próbautjáról sokféle tudnivalókat közlenek. Igy a' *M. Herald* egyik uj-yorki lap után irja, hogy egy uj-fundlandi kutya, melly a' Siriuson a' tengeri utat megtevé, speculativus gazdája által azon megjegyzéssel bocsáttatott árúba, hogy ez az első maga nembeli eb, melly gőzösön uszott át az oczeánon. Egy yankee a' kutyát 300 dolláron vette meg, 's a' föllengő uj-yorkiak ezt kutyául olcsónak találák. — *Hoskins* kapitány igen panaszkodik, hogy az amerikai republicanusok, mistress *Trollope*' leczkéi' ellenére is, még mindegyre nem szoktak le a' dohány-rágásról. Néhány rágcsáló gentleman, a' Great-Westernt meglátogatván, a' hajószoba' szép padozat-szőnyegeit rútul beszennyezék a' dohánylével. (Mit mondana erre Széchenyi gróf, ki nálunk még az egyszerű köpés ellen is annyira kikelt, pedig nem szőnyegre, hanem csak a' deszkaföldre a' hajófedélen!)

Egy franczia orvos, *Bardin* ur, a' mult évben, hogy a' magnetismus feletti vitának véget vessen, 3000 fraknyi jutalmat tett ki azon álomjárónak, ki világ nélkül szemei' 's tapintása' segedelme nélkül olvasni fogna. Egy orvosnak Montpeillerben valóban van egy 11 éves leánya, ki bekötött szemekkel irást 's nyomtatást olvas; mutató-ujját a' kezdő betűre teszi, de ennél tovább nem megy. Nevezetes azonban, hogy azonnal képtelen tovább olvasni, mihelyt kezeit hátra kötik, vagy valamelly homályos tárgyat tesznek szemei 's a' könyv közzé. Apja, mint mondják, Párisba szándékozik vele menni. (Credat judaeus Apella!)

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

49. szám. Junius' 18.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Tetemes fontosságú közlés.

A' hold' lakosinak hivatalos legujabb jelentése.

Legfelségesebb, felséges, fenséges, nagyméltóságú, eminentiás, excellentiás, méltóságos, nagyságos, főtisztelendő, nemes nemzetes és vitézlő, tekintetes, tiszteletes, nagyérdemű, t. cz. közönség, polgár, fika, paraszt 's a' t. 's a' t. 's a' t. 's a' t. 's a' t. minden karú, rangú és rendű legkegyelmesebb uraink!!!!

Tudják kegyetek, mikint már legrégibb időktől fogva, mi alulirt köteles és alázatos szegény szolgái, kegyeteknek állandó és örökös hajdúivá, nyilványos és titkos rendőrjeivé tétettünk. Jobbágyi és alattvalói kötelességeink' teljesítésében nem csak azon okból kivánunk hiven eljárni, mivel az örök végzés bennünket olly szorosan, olly elválaszthatlanul egybekötött, hanem különösen azért, mert kegyetek' szép lakhelye, a' földgömb, egyetlen támaszunk, védelmünk, őrzőnk és kezesünk, hogy a' veszélynek, melly ezer meg ezer alakban fenyegeti csekély gömbünket, legalább nála nélkül kitéve nem vagyunk, 's jól tudják oh kegyetek! hogy a' szerencsétlenséget társaságban könnyebb elbirni.

Noha nem mondhatnók, hogy hatalmas urunk bennünket valamelly különös jótéteményben részesitne — ezt most már ohajtani sem akarjuk — tökéletesen megelégedve, sőt tökéletes boldogok vagyunk, ha ragyogó arczát szemlélhetjük, 's ez több mint elég, hogy örökös és határtalan háladatosságunkat leborulva kifejezzük.

Velünk született kötelességünkben mindmaig hiven eljártunk: könyvtárokat képező jegyzőkönyveink telvék azon vizsgálatokkal, fölfedezésekkel 's észrevételekkel, mellyeket kegyetek' lakhelyére nézve szakadatlanul és fáradhatlan szorgalommal mindenkor tettünk és folyvást teszünk.

Tudva van kegyetek előtt, hogy gömbünk csak egyik oldalát fordítja a' földnek, 's hogy a' másikat kegyetek soha sem látják; de hogy mellyik legyen ezen oldala, azt nem tudják, megmondani pedig, nekünk az illendőség tiltja.

Bizonyosan kedvező körülmény reánk nézve, hogy azalatt, mig mi a' föld körül egyet fordulunk, emez 27szer fordul tengelyén 's bennünket a' pecsenyesütőre emlékeztet. Vannak azonban körülmények, mellyek helyzetünket nehezítik 's kötelességeink' eljárásában akadályoztatnak, 's mellyek kegyetek' méltó figyelme alól azon egyszerű okból szöknek ki, mivel a' hatalmasok igen keveset gondolnak azzal, melly izzadságba kerül a' hiv szolgálat, és mivelhogy a' véres-verítékmérő a' jövő találmányok' sorába tartozik. Óvni fogjuk magunkat, kegyetek' méltó haragját azáltal reánk hárítani, hogy csekély, említést alig érdemlő létezésünkre mernénk magas észrevételökért könyörögni; távol legyen tőlünk e' felfuvaltság! Nevelésünk sokkal jobb, mintsem illy nevetséges hibába pottyannánk; ha tehát egész alázatossággal kegyetek' dicső színe' elébe terjesztünk némelly nehézségeket, csupán csak mentegetni akarjuk magunkat, és ha mindazt teljesíteni képesek nem volnánk, mit kegyetek tőlünk egész joggal kivánnak, bocsánatért esdeklünk.

Hogy planetánk — engedelmet kérünk e' vakmerő kifejezésért — mondjuk javítva, hogy ezen parányi tömeg, satellita, trabant, vulgo hold, nyomorú lakhelye a' sokkal nyomorultabb és élhetetlen, legalázatosabb alulirottaknak, még forrásban, érésben van, vagy tudományosabban mondva, tökéletesen még meg nem sült, tudják kegyetek, és nem épen alaptalanul következtetik, hogy a' számtalan tüzokádók évről évre ujabb-ujabb lávahéjakkal borítják szinét, mellyen csak éltünk' szünetlen koczkáztatása mellett szánkázunk ide 's tova. De nem csak belseje nyers és hig még plane----- holdunknak, hanem azon fele is, mellyet elég szemtelenül kegyetek felé fordít, és melly elmellőzvén minden botránkoztató hasonlítást, ollyan, mint az élesztő által kelésbe hozott kenyértészta.

Mint a' nap, fordulása szerint, lassan-lassan gömbünkre süt, ezt lágyítja mint a' viaszat, 's mi kénytelenittetünk vagy a' világ elől elfutni — mi reánk nézve jobb — vagy az árnyék után költözni; igy éltünk szünetlen vándorlás, vagy kereken czigányélet. Noha egy napunk közel 14 földi napot teszen, e' becses időt nem használhatjuk, kényszeriittetvén bagoly' módjára az éjt keresni. Kegyetek' felséges lakhelyét nem is bámulhatjuk nappal, hanem csak éjjel, melly éjünket kegyetek -- nem tudjuk mi okból — ujholdnak méltóztattak elgunyolni.

Nézőcsöveink az ujabb időben nagy tökéletességet nyertek, különösen Frauenhofer által, ki üvegkészitési titkát magával eltemettetvén, egyenesen minket boldogított jeles találmányával. Igaz, hogy elveit változtatnunk kellett azon iszonyú hévség miatt, melly kegyetek' üvegét hig alakjába visszaviszi; e' körülmény valamennyire felvilágositást ad kegyeteknek, miért irjuk mi legalázatosabb jelentésünket asbest papirosra platina irótollal és olvasztott arany téntával.

A' mellett hogy nézőcsöveink jobbak azoknál, mellyekkel kegyetek imittamott felénk kandikálnak, tán szemeink is élesebbek, ugy hogy tartós, változatlan erősségű alkotmányuk' következésében tisztábban látunk, és soha sem, mint kegyetek, egyszer *imigy*, másszor pedig *amugy*. Ez alázatos megjegyzésben a' legkisebb sértés sem lappanghat kegyetekre nézve, mert részünkről mindkettő durvább, következésképen szolgai tulajdonokra mutat.

Jól tudják kegyetek, melly boldogító érzelem „a' hatalmasok' árnyékában hempelygeni;“ nekünk sincs kellemesb pillana-

tunk, mint mikor kegyetek' lakhelye' árnyékán keresztül hajózunk. Ez reánk nézve valóságos hideg fürdő, 's mig ez tart, se' nem látunk se' nem hallunk; mi ismét tettleges időnyerés, 's mit jól tudnak azok, kik kényelmesen pihennek az előbb említett árnyékban.

Hivatalos jelentéseink már több ezer év óta megszüntek. Ha fillenteni akarnánk, könnyen állíthatnók, hogy leveleink vagy elvesztek vagy most is a' postán hevernek; de illy elkopott mentségekkel élni nem szoktunk, kegyeteket sem kivannók egyenesen vádolni, hogy bennünket elhanyagoltak, mert jól tudjuk, mikint voltak 's vannak elfoglalva sokkal fontosabb tárgyak által, minők p. o. gyomruk 's a' t.

Volt idő, mellyben a' föld' lakosi velünk nem csak rendes, hanem egyenes közlekedésben is állottak, mit a' számtalan pyramisok és obeliskok, mint megannyi telegraphok, a' chinai fal 's más egyéb geometriai idomok nyilván bizonyítnak. E' szép időben az élő teremtmények mélyen érezték, milly szoros atyafiságba csatolvák a' természet által, 's igy az égi-testek is, mint ugyanazon atyának magzatjai, egész jelenlétökkel tölték az ember' keblét, melly büszkén emelkedett e' varázsszavak által: *mindenség, természet, közszeretet.* Akkor, de csak akkor reménylettük azon ohajtott szívbeli közeledést, melly a' barátok közt kézszorítás, a' testvéreknél átölelés által mutatkozik. Az álom szép volt — — kegyeteket nem vádoljuk; — panasz nélkül térünk vissza szolgai helyzetünkbe.

Mi szünetlenül ápolgatók mindmaig azon felséges tudományokat és müvészeteket, mellyek a' teremtő' czéljai szerint nem csak nemünket nemesítik, hanem, mi főbb, bennünket alkalmasokká tesznek kegyetek iránt tartozó kötelességeinknek megfelelhetni. Egész alázatossággal meg kell azonban vallanunk, hogy kegyetek, mint most vannak, igen kevés hasznát vennék közléseinknek, mert nem tarták érdemesnek velünk együtt haladni. Miért? vizsgálni szükségtelen; kegyetek mindent megtettek, mit tehettek, vagyis mindent elmulasztottak, mit lehetett, majdnem egyedül felülfordult külső érzékeik' korbácsolásainak engedelmeskedvén. Távol legyen tőlünk, kegyeteknek szemrehányásokat tenni, sokkal jobban felfogtuk állásunkat, 's azért csak ollyasmit veszünk fel jelentésünkbe, mi épen kegyeteknek ínye szerint való, 's mit a' nélkül is nehéz fejök megbirni képes. Különösen nehezíti munkáinkat azon körülmény, hogy Bábel óta kegyetek ezerféle nyelven petyegnek, 's mi több, furcsa fejességgel ragaszkodnak az egyszer ide 's tova, ez vagy amaz csoport közzé tévedett *jargon*hoz. Valóban remek ut azon egyesülés' eszközléséré, mellyet kegyetek olly igen és *par preference* szeretnek fitogtatni, 's mellyet most — ugy látszik — a' vasutaktól várnak! Mivel azonban kegyetek mély bölcseségökben elhatározni méltóztattak, hogy mindegyik csoportnak, falkának, felekezetnek, törzsöknek (vulgo nemzet) nyelve legjobb, legtökéletesb 's tőle elválaszthatlan; hogy abban fekszik lelke, esze, szive, élte 's mindene: abban mi is a' legnagyobb alázatossággal megnyugszunk; de kénytelenittetünk azon legalázatosabb észrevételt tenni, hogy 1-o a' tömérdek sokféle nyelv' tanulásában embereink — a' seleniták — tetemes időt vesztenek, melly idő alatt okosabb foglalatosságokra vethetnék magokat; 2-o *bureaunk*' személyzete, 's igy költségeink is, olly rendkivüli magasságra emelkedtek, hogy mit ezelőtt két-három irnokkal könnyen elvégeztünk, ahhoz most két három első és másod elnök, egy két tuczet referendarius, még több titoknok, fogalmazó, egy rakás jegyző, levéltárnok, irnok, gyakornok 's a' t. 's a' t. szükségesek, kik ezenfelül bizonyos osztályokba szélednek. Igaz, hogy vannak közöttük, számosan fizetésnélküliek, kiket tiszteletbelieknek nevezünk azért, mert valóságos dolgozók.

Ha kegyetek ezen környülállást bölcs megfontolásukba veszik, alázatos könyörgésünket meghallgatni és méltatni fogják, melly legalázatosabb könyörgésünk abban áll, hogy silány kiürült pénztárunkat valamennyire segélni méltóztassanak.

Ismérjük azon határtalan szeretetet, mellyel kegyetek a' pénzhez ragaszkodnak, 's tudjuk, hogy *Shylok* szerint először éltöket adják 's azután válnak meg erszényöktől, 's azért valamelly egyenes segedelemre számot nem is tartunk; reánk nézve azonban mindegy, ha koldulás által szedik is össze adományukat; mert ha csak egy rosz krajczárt vet a' föld' mindegyik lakosa a' számunkra kitett perselybe, a' 46,666,666 fr. 41 kr. *) pengő pénzzel egy ideig eltengődünk. E' csekély kivánat példátlan szerénységünket legszebb fényében tünteti elő; mert tudják kegyetek, hogy ezen pénzmennyiség, dicső lakhelyükön, alig elegendő, 300 ezer embert a' hozzájok tartozó ölőszerekkel béke-időben egy évig tartani, kivált ha több köztük az ezredes mint a' dobos.

Köteles béketüréssel elalszunk tehát azon édes remény' ringatása közben, hogy kegyetek, alázatos jobbágyi esedezésünket kegyelmesen meghallgatni méltóztatni fognak.

Miért kezdjük annyi ezer év óta félbeszakasztott hivatalos jelentésünket most, 's miért épen magyar nyelven? kegyetek' bölcsesége és elméssége előtt nem lehet találóska. Az idő a' történtekkel szoros egybeköttetésben van, mit kegyetek — habár egyikkel 's másikkal legkevesebbet sem gondolnak is — igen jól tudnak. Mit is törnék fejöket a' multtal? a' holtak föl nem kelnek!!

A' magyar nyelvvel a' föld' lakosinak egy uj aerája nyílik, 's ha a' magyar tudós szinjátszó társaságnak olly ügyes titoknoka lesz, ki mély tudományossággal tudja leirni, mikint mozgatja fejét, kezét, lábát 's más egyebét egyik vagy másik színész vagy színésznő, vakmerőség volna kételkedni, hogy maholnap több illy 's más csudákat ne lássunk.

Az égi dolgokról kegyetek igen keveset tudnak, és ezen kevés egyenes arányban áll agyvelejök' minőségével, megfordítottban pedig annak tömegével. Nem ok nélkül büszkék kegyetek az astronomiában tett fölfedezéseik 's előhaladásuk miatt; valóban mi kegyetektől annyit várni alig merészeltünk, ismérvén az anyagot, mellyből alkotva vannak, 's ha egyfelől furcsa komolyságukon, mellyel a' különböző körvonalokat, a' hyperbolát, parabolát, ellypsist, logistikát, cycloidát 's a' t. 's a' t. olly együgyűen összevisszakeverik, a' mint egyik vagy másik égi-test' utját méregetik, mellyel az égi-testek' távoláról, külső 's belső elrendeléséről mesélnek, gyakorta kaczagunk: meg kell vallanunk másfelől, hogy kegyetek' egyéb *üzései* közt ez nem a' legnevetségesb, és csudálkozásunkat el nem titkolhatjuk, hogy még jelenleg is találkoznak kegyetek közt ollyanok, kik a' pornyelést nem a' legfőbb jónak tartják. A' cometákról különösen hibás ismereteik vannak kegyeteknek; ezeket valamennyire igazítani kötelességünknek tartjuk. A' cometák valóságos *gőzléghajógyorsszekerek*, mellyeken a' planeták' lakosi kisebb nagyobb rándulásokat tesznek a' mulatóhelyekre, fürdőkbe, vagy csupán éghajlat-változtatás' kedveért. Illy gőzléghajógyorsszekerek az egész térben mindenütt rendesen járnak, 's a' számtalan naprendszerekhez tartozó planeták' lakosi egyik rendszerből a' másikba utaznak tapasztalás végett is. Kegyetek csak azokat láthatják, mellyek naprendszerünkhöz jőnek látogatóba 's nem tudhatják, honnan jőnek, mert látócsöveik igen gyengék; különben

*) A' legujabb és legbiztosabb kútfők szerint a' föld' népessége épen most junius' 10kén 1838, délután 9 óra 17 perczben, 700000002½ LÉLEK.

könnyen olvashatnák nem csak a' rendszer', planeta', ország', város' vagy helységnek, honnan kiindultak, nevét, hanem a' kocsisét vagy tulajdonosét is; mert mindezek igen szembetünőleg vannak fejér betükkel felirva a' gőzösökre. Ezen gőzléghajógyorsszekerek — a' hatalmas kéményeikből párolgó füstöt, lángot és gőzt kegyetek a' cometa' üstökének méltóztattak elnevezni — iszonyú sebességgel haladnak; kegyetek' számításai szerint (!!!) némelylyek több száz év alatt végzik utjokat, de elfeledik, hogy az, mi időszámlálásuk szerint század, más égi lakosoknak év, hónap, hét, nap, óra vagy tán percz is lehet. A' gőzösök' myriadjai közül kegyetek körülbelől 130-at vizsgáltak csekély eszközeikkel, és ismét ezek közül csak vagy 26tot találtak *rendeset*, vagy kifejezésök szerint *ellypticai* utút, a' többinek parabolát tetszett kijelelniök. Mi egy cseppet sem csudálnók, ha, helyzetök' következésében, kegyetek egyik rakás gőzösnek egyenes vonalú utat, egy más rakásnak pontot határoznának.

Uranusnak és a' rajta még tul levő — rendszerünkhez tartozó — planetáknak szegény lakosi iszonyú sötétségben, de még nagyobb hidegben kínlódnak, 's ezek seregesen csődülnek a' nap' környékibe. Gőzöseik tágosak és igen kényelmesek; egy két millió utas minden podgyászával befér, 's ezenfelül maradnak még olly tágos *salonok*, mint p. o. Rákos-mezeje, a' nyájas társalkodásra. A' gőzösök a' napnak csak bizonyos és meghatározott közelibe mennek, őrizkedvén a' megperzseltetéstől; Uranus' és a' többi hideg planeta' lakosi ezen excursiók alatt nem csak jól megmelegszenek és azon foglalatosságaikat, mellyekhez napvilág kell — millyenek a' történetirás és philosophia — elvégzik, hanem bizonyos ügyes kezelés által, mellyet ők titokban tartanak, annyi meleget és világot összítnek edényeikbe, mennyi házi szükségeikre egy ideig elégséges. Minap egy illy gőzös szétpattant, mert gondatlanul a' napközelitési határt áthágta; a' szerencsétlen uraniak — a' gőzös urani volt — a' térben mindenfelé szétszórattak; közülök meglehetős nagy szám a' földpálya' közelibe pottyant, 's a' szegények most örökre forognak, nehézkedvén a' föld és az alsó pláneták közt. E' boldogtalanokat kegyetek hulló csillagoknak nevezik. Különös ötlet! Egy illy uranusi mult martiusban a' földre esett, 's egyik lába — gondoljuk a' bal — Csepel-szigete alatt a' jégbe szorult;*) a' borzasztó és szivszaggató következmény tudva van kegyetek előtt, 's nem mellőzhetjük el részvétünkkel együtt teljes örömünket nyilatkoztatni azon gyönyörű alakzaton, mellyben az emberi lélek és szív e' bús alkalommal mutatkozott.

Az égi viszonyokról most irni, vagyis alkalmatlanok és untatók lenni nem akarunk; meglehet, hogy jövőben egy pár órát e' tárgyra is szentelnek kegyetek, ha minden *szükségeiket* kielégitették, és ha addig értelmi tőkéjöket kamatokkal együtt meg nem emésztették. — E' kis eltérésért bocsánatot kérünk.

(Vége következik.)

*) Az uraniak' közép nagysága körülbelől 183 bécsi öl, 's igy bal lábuk' talpa lesz 2196 hüvelyk.

mutatta, ártalmasnak merem mondani. — Elhagyjuk e tehát ezután a' himlőótást? Épen nem, mert századok' tapasztalásai bizonyitják, hogy a' jó himlőótás' hasznai igen nagyok. Mit tegyünk hát? azon legyünk, hogy a' himlőótást, melly magában hasznos, árthatlanná tegyük; ez pedig csak ugy eshetik meg, ha nem gyermekből, hanem egyenesen himlőző állatból vesszük az ótványt.

Eddig tehénből szokták a' himlőanyagot venni; de mivel mi erre hazánkban épen nem, külföldön pedig csak nehezen tehetünk szert, a' dolgon segiteni szándékozván, juhhimlővel éltem, 's láttam, hogy ha a' himlőző juh egészséges volt, a' juhból vett ótvány hasonló betegitő 's óvó erővel birt, mint a' tehéné. — Közel levén tehát tapasztalataim az érettséghez, közlöm ezeket, ohajtván minden illetőt serkenteni a' juhhimlőnek tehénhimlő' helyébe alkalmazására az ótásban, 's a' tapasztalandó sikernek akár velem, akár pedig a' közönséggel közlésére.*) „A' juhhimlő tehát tehénhimlőnek pótléka" — ez az én állitmányom; de mennyire valósul ez meg, az idő fogja megmutatni; azonban ha — mint reménylem — megvalósul, sokszoros lesz a' nyereség; igy a) nem leszünk kénytelenek sok idő- és pénzvesztéssel külföldről hozatni — néha rosz — ótanyagot; b) válogathatunk a' juhhimlőkben a' legegészségesebbeket vevén; c) elég ótanyagunk lesz, és az ótást, ha a' tapasztalás parancsolná, legalább minden negyedik esztendőben ismételhetjük, mit én sok mással tanácsosnak is tartok; d) mi fő, megszünvén egy gyermekből másba ótásnak szüksége, megszünik az átragadó nedvbetegségeknek betegekről épekre átvitetése is; mi valóban, ha jelen és jövendő ivadékunk' sorsát szivünkön viseljük, nem kisebb érdekü a' bujasenyv és rüh ellen már sok országban felállított, nálunk pedig még egészen hiányzó vesztegintézeteknél. Meggyőződésemnél fogva mondhatom: ha a' himlőótás mint most van, a' bujasenyv és rüh szabadon garázdálkodhatnak mint eddig, az emberiség' virágzása sirba dül; mert e' bajok maga a' természet által nem orvosoltatnak; ember által sokszor csak palástoltatnak, azaz külsőképen szépittetnek, vagy az ellenök adott méreg nem kevesbet árt magánál a' bajnál, és mert szomoritó szüleményeik egész nemzetségre terjednek, mint ezt az ugynevezett nemzetségi bajok nyilván bizonyitják.

Szükséges e a' himlőanyagot külsőképen a' bőrbe ótani, vagy talán jobb ezt más uton a' testtel érintkezésbe hozni, jelenleg vizsgálgatom, az eredményt annak idejében őszintén közlendő.

Dr. *Ivanovics.*

*) A' hirlapokat is kérem e' czikknek vagy legalább eszmének terjesztésére.

Az óthimlőről.

Magam' és mások' számos tapasztalásánál fogva bizonyos vagyok, hogy a' himlőnek egy gyermekből másba ótása által nem csak a' himlőnek, hanem minden más többekre ragadható betegségnek is, minők: rüh, kosz, görvély, buja senyv s. t. eff., magvai általvitetnek; a' himlőótás' e' módját tehát, melly szerint gyermekből, nem pedig magából az eredeti tehénhimlőből vétetik az ótvány, azonkivül, hogy gyéren is óvja az ótottat emberhimlő ellen, mint ezt a' közelebb években több járvány megmutatta, ártalmasnak merem mondani. — Elhagyjuk e tehát ezután a' himlőótást? Épen nem, mert századok' tapasztalásai bizonyitják, hogy a' jó himlőótás' hasznai igen nagyok. Mit tegyünk hát? azon legyünk, hogy a' himlőótást, melly magában hasznos, árthatlanná tegyük; ez pedig csak ugy eshetik meg, ha nem gyermekből, hanem egyenesen himlőző állatból vesszük az ótványt.

Eddig tehénből szokták a' himlőanyagot venni; de mivel mi erre hazánkban épen nem, külföldön pedig csak nehezen tehetünk szert, a' dolgon segiteni szándékozván, juhhimlővel éltem, 's láttam, hogy ha a' himlőző juh egészséges volt, a' juhból vett ótvány hasonló betegitő 's óvó erővel birt, mint a' tehéné. — Közel levén tehát tapasztalataim az érettséghez, közlöm ezeket, ohajtván minden illetőt serkenteni a' juhhimlőnek tehénhimlő' helyébe alkalmazására az ótásban, 's a' tapasztalandó sikernek akár velem, akár pedig a' közönséggel közlésére.*) „A' juhhimlő tehát tehénhimlőnek pótléka" — ez az én állitmányom; de mennyire valósul ez meg, az idő fogja megmutatni; azonban ha — mint reménylem — megvalósul, sokszoros lesz a' nyereség; igy a) nem leszünk kénytelenek sok idő- és pénzvesztéssel külföldről hozatni — néha rosz — ótanyagot; b) válogathatunk a' juhhimlőkben a' legegészségesebbeket vevén; c) elég ótanyagunk lesz, és az ótást, ha a' tapasztalás parancsolná, legalább minden negyedik esztendőben ismételhetjük, mit én sok mással tanácsosnak is tartok; d) mi fő, megszünvén egy gyermekből másba ótásnak szüksége, megszünik az átragadó nedvbetegségeknek betegekről épekre átvitetése is; mi valóban, ha jelen és jövendő ivadékunk' sorsát szivünkön viseljük, nem kisebb érdekü a' bujasenyv és rüh ellen már sok országban felállított, nálunk pedig még egészen hiányzó vesztegintézeteknél. Meggyőződésemnél fogva mondhatom: ha a' himlőótás mint most van, a' bujasenyv és rüh szabadon garázdálkodhatnak mint eddig, az emberiség' virágzása sirba dül; mert e' bajok maga a' természet által nem orvosoltatnak; ember által sokszor csak palástoltatnak, azaz külsőképen szépittetnek, vagy az ellenök adott méreg nem kevesbet árt magánál a' bajnál, és mert szomoritó szüleményeik egész nemzetségre terjednek, mint ezt az ugynevezett nemzetségi bajok nyilván bizonyitják.

Szükséges e a' himlőanyagot külsőképen a' bőrbe ótani, vagy talán jobb ezt más uton a' testtel érintkezésbe hozni, jelenleg vizsgálgatom, az eredményt annak idejében őszintén közlendő.

Dr. *Ivanovics.*

Angol koronázási követek.

A' *Morning Post* következő jegyzékét adja a' koronázáshoz Londonba váratott idegen fejedelmek' képviselőinek, a' mennyire azok eddigelő ismértetnek: „Mig ő felsége' ministerei azt gondolák, hogy a' koronázási ünnepélyt igen fősvényen kell elintézniök, Európának valamennyi fejedelme egészen ellenkező gondolkozást mutat. Megfontolva, hogy egy fiatal és szép királyné lépett e' hatalmas nemzet' trónjára — egy fejedelemné, melly hivatása szerint nem csak politicai barátság' egyezkedéseit kötendi, hanem egyik vagy másik kedvelt udvarral házassági kötelék által is össze fog kapcsoltatni, ezt mindenek között a' legillőbb alkalomnak találák, hogy képviselőiket a' legnagyobb fényben léptessék fel. Sőt ez uttal nem csak minden keresztény uralkodóházat, hanem a' mahomedi hatalmasságok' legelsőbbikét is, Törökországot, rendkivüli követ által látandjuk képviselve; 's ez tudtunkra az első e' nembeli példa. A' padisah képviselőjét már

rég kinevezte, 's ez már uton van London felé. Legközelebbi szomszédunkkal kezdjük meg a' sort. Francziaország. *Soult* marsal, dalmatiai herczeg, mindenki által ismértetik; ő Franczia-ország' első (?) hadvezére Napoleon után, 's csaknem vetélkedő társa a' hadi dicsőségben (??), később az ország' legfőbb polgári hivatalaival megbizva 's e' mellett tömérdek vagyon' birtokosa; a' választás jobb már nem is lehetett. *Wellington* herczeg e' régi ellenségének olly elfogadást készit, melly szintolly meleg legyen a' vendégszeretetben, mint egykor meleg vala lőpor-füstben és szuronyok között. Azonban marsal ő exceájának az udvarkodás' kötelességei alkalmasint egy kissé terhesek leendnek, minthogy egyik térde régi golyóseb által meg van merevedve. Soult marsallal számos kiséret érkezik. — Ausztria *Schwarzenberg* herczeg által leszen képviselve, ki hitvesét, az ausztriai birodalom' legszebb hölgyei' egyikét, magával hozandja; kisérője *Trautmansdorff* herczeg 's egy sereg magyar 's egyéb nemzetbeli gazdag és szép nemesifjúság, azon számos nemzetekből, mellyek az ausztriai birodalmat képezik. A' herczeg' költséges előkészületeiről a' szárazföld' hirlapjai már jó eleve szólottak. Több mint segéde lesz neki *Eszterházy*, ki mindenben, mi pompát és izletességet illet, könnyen első leend. Valóban Ausztria ne féljen, hogy bármelly udvartól fényben felülhaladtassék ez alkalomnál. Oroszországot *Stroganoff* gróf fogja repraesentálni, amaz iszonyú birodalom' legfőbb nemeseinek egyike. Mint mondják, az ifjú *Demidoff* gróf kiséri, ki irigylésre méltó nevezetességet szerzett magának azzal, hogy urali gazdag arany- és platina-bányái' jövedelmét a' literatura' 's müvészet' előmozdítására fordítja. Stroganoff gróf, mondják, hazája' legkülönfélébb termékeiből fényes mutatványokat hozand magával palotája' ékesítésére. Titoknokokon és segédeken kivül még számos herczegek kisérik ama' különböző ázsiai néptörzsökökből, mellyek ötven év óta egymásután hódoltak az orosz koronának. Poroszország képviselőjeül tartományainak talán legnagyobb és leggazdagabb nemesét választá *Putbus* herczeget. *Lövenhjelm* Károly gróf, general, 's előbb svéd követ Párisban, fog Svédország helyett megjelenni. Hollandia *van Capellen* báró generalt küldi. Dánia' képviselőjeül az ifjú *Holstein-Gottorp* királyi herczeg, a' királynak unokaöccse, nevezteték ki. E' szép herczeg királynénk' azon kérőjének tekintetik, ki házasság által Angolországnak ama' Dániával volt egybeköttetését megujítni törekszik, mellynek Anna királyné' dicsőséges uralkodása első példáját adta. Würtemberg' részéről egyik würtembergi királyi herczeg jelenend meg, 's ez ország' rendes követe *Mandelslohe* gróf méltán foglaland helyet mellette. Ő felsége' nagybátyja' részéről, Belgiumból, *Ligné* herczeg küldetik. Spanyolország legfőbb rangú férjfiainak egyikét küldi *Florida Blanca* marquist. Portugalia rendkivüli követéül egy statusministert, egy diplomatát küld, t. i. *Palmella* herczeget. *Brigniole* marquis és marquisné *Pollon* grófot fogják segítni Sardinia' képviseletében. A' nápolyi király, mondják, ministerének uj megbizó-leveleket küldend. A' diplomatia' érdemes Nestora, *Ludolf* gróf Szicziliát képviselendi e' nagy ünnepélynél. A' fényes porta, mint első követét illy alkalomra, *Achmet Ferid* basát küldi. Ő exceája hir szerint apr. 16kán indult el Konstantinápolyból, megrakva kaftánokkal, kasmirsálokkal 's arab illatszerekkel, a' padisah' kedveskedő ajándékival, Angolország' szép királynéjának.

Müvilág.

E' czim alatt a' *Természet* következő czikkelyt közöl: „Művészetünk' parlag világában egy uj avatottja tűnik föl a' szépmesterségeknek, kit honfitársaink előtt örömrepeső szivvel mutatunk be. *Vietoris* Antal, Torna megyei hazánkfia ez, kinek több műdarabját fogjuk időnkint közleni. Ő legtöbb idejét a' szabott oskolai tudományok' tanulásában tölte, 's mint ügyvéd lépett a' világpályára. A' szépmüvészet azonban kora ifjuságától fogva legkedvesb mulatsága volt. A' hangászat' szivandalító gyönyöre, 's a' természet' bájainak szemlélete lángos szenvedélyre gyujták hangászat és festészet iránt, melly utóbbi iránt keletkezett vonzalmát, mint a' kellemekben gazdag Torna megyei völgyek' 's vidékek' lakosa, már gyenge korán kitünteté. Örömestebb legelteté szemeit a' zöld erdőn 's csergedező folyam' tükörén, mint emberi hiúságok' czifrázatin. Később iskolai igába fogva elvonaték a' tiszta természettől; de mig tanulótársai szünidő alatt gyermekjátékaikat üzték: ő rajzolt és festett, mitől felsőbb iskolai terhesb pályája sem idegenitheté el, noha részint mesterre nem talált, ki őt ebben müvészileg gyarapithatta, részint az erszény' fogyta miatt, ohajtása szerinti tökéllyel birót nem is tarthatott. Ő tehát — mi minden dicséreteknek legfőbbike — önszorgalom által képezé magát. Törvényes pályája közben, tapasztalás végett Bécsbe ment, 's egy évig ott mulatása' idején leginkább a' régi hires olasz müvészek', különösen Titian', Rubens' és Dyk' dolgozatai szolgáltak neki vezércsillagul; azokéi, kik a' természetet olly szentül követték. Mestert itt sem tarthatott; de az academiában eleven modellák szerint rajzolt és festett, mi neki legjobb utmutatás vala; mert csak a' természet' tökélyes vizsgálása 's követése által lehet sajátságos uton járni. Bécsből visszatérvén, két évig nagy részét bejárta honunknak, 's közel 200 eredeti táj-rajzot gyüjte, mellyek a' legnevezetesb eddig ismért karpátvidéki helyeket ábrázolják, sőt néhány egészen új általa felfödözötteket is foglalnak magokban. Különös dicséretel emlithetjük még csak 25 éves ifjú müvészünknek jártasságát, 's öntalálóssága által nagy mértékben tökélyes ügyességét a' rézés aczélmetszésben, hasonlag a' kőre rajzolásban. Méltó dicséretét legmeggyőzőbben nyilványitandják müvei, mellyekből minél többet iparkodunk lapjaink mellett közönség' elibe juttatni. *Kunoss.*“

Elegy.

Mehemed Ali most már azon sérelmekre fordítá figyemét, mellyeket az egyiptomi hajdankor' emlékei europai utazóktól évek óta szenvedtek; 's felszólitására dr. *Bowring* Cairóban tervet készített a' még meglevő régiségek' maradványinak fentartására, további fölfedezések' előmozdítására 's egyiptomi régiségek' muzeumának felállitására. Dr. Bowring' javaslata' következtében Cairóban az egyiptomi régiségek' fentartására egy állandó biztosság alakittatott, mellynek tagjai: a' statusministerek, az angol, franczia és ausztriai főconsulok, az egyiptomi társaság' elnöke 's titoknoka 's még néhány más személy. E' biztosság' rendelkezése alá bizonyos mennyiségű pénz adatott, hogy képes legyen, a' templomokat, sirokat és műtárgyakat a' pusztulástól megóvni, 's a' még fenálló emlékekről terjedelmes tudósitásokat szerezni. Az emlitett biztosság' megegyezése nélkül egy régiség-emléket sem szabad elvinni, sem valamelly kiásást megkezdeni vagy folytatni. Ugyanazon biztosság az Egyiptomot látogató tudósok' buvárkodását könnyitendi, és szükség' esetében segitségökre is lesz; de egyszersmind arra is fog vigyázni, hogy azon pusztitások, mellyeket részint a' pórnép' tudatlansága 's kincsvágya, részint az utazók' vandalismusa már régóta gyakorlának, jövendőben elkerültessenek.

Ő cs. felsége *Braganza* herczegnő, ki, mint tudva van, még nem érte el 26ik évét, szépségét 's kellemeit megtartá, noha egész arczkifejezésében nem lehet meg nem ismérni, milly terhesek valának az esetek, mellyek őt kilencz év alatt váltogatva érék.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

50. szám. Junius' 21.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Vas vármegyei javító- és munkaház.

Szombathely, jun. 2kán 1838.

A' javító- vagy munkaházak' szükségét mindenfelé érezik. Hazánk' törvényhatóságai is az emberiség' nemes ösztönétől 's a' müveltség' haladó szellemétől buzdíttatva, az ujabb kornak ezen üdvös intézvénye iránt előlépéseket készülnek tenni. Azonban, a' mennyire legalább nyilványos hirlapokból tudhatjuk, ezen ns. megyék eddig csak az előlépések körül maradtak. Örömérzet fogja tehát el Vas vármegye' minden lakóját, hogy ezen üdvös intézet honunkra nézve kebelében létesült legelőször *). Ugyanis mult hónap' 26ka volt azon nap, mellyben — annyi tanácskozások, szavalások és gyülési végzések után — végre munkaházunk megnyittatott. Mielőtt azonban ezen intézet' belső elrendezésének, szabályainak 's fenállása' eszközeinek taglalásába bocsátkoznám, az emberiség' nevében kötelesnek érzem magamat, említést tenni *Bertha* Ignácz első alispányunkról, kinek szorgalma és buzgósága adózóink' pénztárának terheltetése nélkül emelte tévedett szerencsétlen embertársaink' számára e' menedékhelyet, és *Hegedüs* Sándor megyei rendes mérnökünkről, ki a' felállítandó munkaház' tervét 's alapszabályit példátlan szorgalommal elkészítvén, a' technicai tekintetben szükséges adatokat megszerezvén, nem csak az intézet' felállásának egy nevezetes eszköze lett, hanem az ujdon felállottat, első haladásának nehézségeiben, majd folytonos jelenléte 's részvéte által támogatja, elősegíti.

E' munkaház a' fékházzal (börtönökkel) ugyanegy födél alatt van. A' megyeház' pitvarában ugyanis, hol előbb vasrostélyzatú szük lyukakon a' közeledő felé megromlott levegő ömlött ki; hol hat szük szobában a' megyének számos rabjai összehalmozva tartattak, 's egymásnak erkölcsi és természeti lételét az elromlott levegő 's megromlott szív által kölcsönösen vesztegették; honnét a' néha csak gyanuból letartóztatott ártatlanokat, testiképp mint elerőtlenült tántorgó csontvázakat, erkölcsiképp pedig mint kiképzett gonosztevőket bocsáták vissza szenvedésöknek gonosz társai rokonaik' körébe: most ott egy díszes külsejű épületnek czélszerűen elrendezett belsejében, egészséges, apró szobákban, a' gyanuból befogottak biztos őrizet alatt tartatnak, az elitélt rabszemélyek fenyíttetnek, 's a' dologra folytonosan szoríttatván, a' javításnak nagy munkája czélszerűbben 's enyhébb eszközök által gyakoroltatik.

A' hoszan keletről nyugatnak nyuló három emeletű épületet a' bejárás két egyenlő részre osztja. Az alsó emelet, mellybe néhány lépcsőzet lefelé visz, egészen folyosóval van körülvéve, mellynek ablakai a' külső épület' földszini ablakait teszik. E' folyosóra nyilnak éjszaknak és délnek az elkülönözött tömlöczök, egy a' főfallal párhuzamosan nyuló közfal által elválasztva. A' középső emeletben részint hasonló magányos, részint több kisebb vétkű rabszemélyekre készített nagyobb tömlöczök, az őrterem és a' kápolna vannak. Mindenik emeletben a' folyosók fűttetnek, mellyek a' reájok nyiló börtönöket melegítik. A' legfelső emeletben van végre a' várnagy' lakása, a' munkaház' teremei 's a' kórház.

Fenemlített mérnök urnak e' tárgyban készített jeles javaslatát, mellyben az intézet' czélja, szükséges iránya, belső elrendezése, alapszabályai és reménylhető hatása rendszeresen és szívrehatólag kifejtetnek, egészen ide iktatnom tán e' lapok' határa meg nem engedné: jelenleg tehát annak csak azon részeit fogom közleni, mellyek az intézet' műleges elrendezését 's pénzalapját illetik, mik honunkban tán legtöbb nehézségekkel lévén összekötve, ezeknek közlése által legtöbb haszon reménylhető.

Megyei végzés által a' szürposztó' készíttetése fogadtatván el, az ahhoz szükséges szerszámok következő tőkét kivántak váltóban: a' szövőszéknek (mellyet rabok készítettek el) fája került 20 frtba; ehhez szükséges két nyüst, egyike szür-, másika pokroczszövésére, mellyekhez kivántatik egyenkint 3 darab saspálcza 18 kr., 528 darab ringszem 3 fr., $2^1/_4$ font spagét 3 frt.-jával 6 fr. 45 kr., munka 3 fr., összesen egy nyüstre 13 fr. 3 kr., tehát mindkettőre 26 fr. 6 kr.; továbbá két borda munkával együtt 5 frtjával 10 fr., két sikotér 3 fr., 18 darab kerekes rokka, mellyeket szinte rabok csináltak, lakatos-munka és fa 3 fr. 30 krjával 63 fr., 9 szál ideg 9 fr., 3 kártoló-szék stb., melly műszerek összesen 200 vfr. 16 krba kerülnek. — Ezen szerszámokkal dolgozhatik 24 rab, kik ha bele tanultak, elkészítenek hetenkint 18 darab 25 sing hoszaságú szürposztót, mellynek közép árát 24 v. ftra tehetni. *) — A' 18 darabhoz kell 5 mázsa 40 font magyar gyapjú, mellynek közép árát 65 v. fjával vévén, tesz 351 frtot. — A' munkát igazgató csapómesternek és legénynek, kik a' műszerek' fentartására is kötelesek ügyelni, fizetése összesen tesz 630 frtot. — Illyformán egyhéti kiadások következők: a' mester' és legény' fizetése **) 13 fr. $7^1/_2$ kr.; kallózástól 12kr.-jával 3 fr. 36 kr.; ehez $^1/_4$ öl fa 2 fr. 30 kr.; 540 font gyapju, 65 frtjával számítván, mázsáját 351 fr.; a' szerszámok' romlása 8 fr.; 24 rab' tartása 21 fr. 36 kr.; összesen 399 fr. $49^1/_2$ kr.; melly összeséget kerek

*) Ha nem csalatkozunk, hazánk már néhány illy intézettel bir, névszerint *Arad*, *Nógrád* és *Tolna* megyék; az elsőnek megismertetését l. 1834. Fillértár' 10dik számában; az utóbbit 'az 1834. Honművész ismerette meg 63ik számában. *A' szerk.*

*) Illy áron a' szombathelyi szürszabók 5 — 600 vég jó minéműségüre már ajánlják magokat vásárlóknak.

**) Vas vármegye' munkaházában jelenleg csak egy mester működvén, a' heti kiadásokból legaláb 5 v. frtnyit leszállit.

számmal 409 fra tévén, ha azt a' 24 fr.-jával eladandó 18 vég posztó' árából levonjuk, marad tiszta nyereség 32 fr.

A' fentebbi számolás szerint e' vállalathoz, hogy folyamatja esztendőn át tökéletesen biztosíttassék, kellene mintegy 21,000 fr., melly summát az elkészített 936 vég' árából 24 fjával 22,464-ból levonván, nem csak az említett alaptőkének kamatja, hanem a' fölöslegből, az elfogadott elv szerint, a' szorgalmatos rabnak jutalom is kerül ki.

E' szerint a' tőke és kamat biztosítva lévén, reménylhető, hogy illy megyében 840 részvény 10 p.ftjával el fog kelni.

Az intézet' belső elrendelésére nézve ezek javasoltatnak: 1. A' munkaházban csak olly rabok alkalmaztassanak, kik legalább $^1/_2$ évi tömlöczre ítéltettek. 2. Ezek semminemű más munkára ne fordíttassanak. 3. Közöttük a' dohányzás és beszélgetés tilalmas legyen. 4. A' rabok kész pénzben munkabért kezeikhez nem kapnak, azonban a' serényebbek, szorgalmuk' jutalmazására a' meghatározott mennyiségű gyapju' feldolgozása után serkentésül 1 font husť kaphatnának; utóbb pedig minden font fonáltól bizonyos mennyiségű díj tétessék ezenfelül a' rab' számára félre, mellyet azonban csak kiszabadulásakor kap kezéhez, nehogy szabadságának első napjaiban ujabb gonosz tettek' elkövetésére kényszeríttessék; kivévén ha netán családjának ohajtana keresményéből valamit küldeni. 5. A' dolgozás' ideje nyári hónapokban reggeli 6 órától esti 6ig, télen 8tól délután 4ig tart, délben egy óra pihenésnek engedtetvén.

Közgyülési végzés által a' javaslat nagyobb részint elfogadtatván, az intézet' kormányzójául *Erneszt* József táblabiró ur választaték. Alaptőkéül pedig jelenleg 400 részvénydarabok rendeltettek 10 pengő fjával kibocsáttatni, mellyeknek mindnyáját ha egyesek meg nem vásárlanák, azon nem reménylett esetre a' fenmaradó rész' dija valamelly megyei pénztárból fog kifizettetni. Ennek folytában a' gyülés' szinén tüstint elkelt részvények' dija képessé tevé az intézet' kormányzását, hogy 20 rabszemélyt a' nevezett naptól fogva 12 rokkával 's egy szövőszékkel foglalatoskodtathat.

Azon ohajtással fejezem be ezen — nemzeti örömmel tett — közlésemet, vajha a' nevezett mérnök ur, kinek ápoló gondoskodását a' kisdedkorú intézet nem nélkülözheti, attól eddig mutatott fáradhatlan buzgóságát meg ne vonja, 's ha tán tette nem jutalmaztatnék azon méltánylással, mellyet érdemel, buzdítsa őt azon nemes ösztön, melly minden haszon' reménye nélkül tett eddigi fáradozásainak indítója vala. S**

Kritika és engedmény. *)

Régen irtam Kegyednek. Egésségem' bomlása tudnillik, az ez idei nagyon állhatatlan üdő-járása alatt, kedvemet csaknem mindentől elhuzá mi egyébkor gyönyörűségemre szolgált. Itt ugyan még most is nem tavaszodott ki egészen az ég, azomban mutogatják magokat elő-postáji a' kikeletnek ennek vége felé, a' zöldbe öltözött föld' szinén, és még a' leverő pesti szerencsétlenségek' fájdalmas emlékezetei után is, lassanlassan redeunt animi cum lenibus Zephyris, et hirundine primâ.

Egy nagyon szivemen fekvő dologban, tartom kötelességemnek Kegyedet megkeresni. Talán nem gyanitja Kegyed, hogy a' Vasárnapi újságról akarok szóllani. Ez az erdélyi hirlap nem kevés jót, és üdvösségest foglal magában, 's a' magyar köznép' müvelődésére nem kevés hatással van. Mind a' dolgok, miket előterjeszt, mind a' mód, mellyel előterjeszti, többnyire köznépünk' jelenlegi legfőbb szükségeihez, 's esze-járásához vannak szabva, hozzájárul a' nagy olcsóság, 's éppen ezért legjobb szándéka mellett kiadójának, gyámolitók nélkül megszünend.

Ohajtanám valóban, hogy a' két hazában ezen hirlapot minden földes úr, minden urasága alatt lévő helység számára hordassa. Minél többen hordatnák, annál inkább, czéljához képpest (mi a' fő dolog) tökéletesednék. Ezokért nagyon fájlaltam, midőn a' Hirnökben a' magyar hirlapok' héti átnéztében, (ámbár az efféle rostálgató átszemléletek' ideáját nagyon helyeslem) egy Kamcsatkával előfordult hasonlitás miatt, melly ugyan nekem is egy kissé hidegnek látszék, a' Vasárnapi újság' igen érdemes szerzője, annyi forrósággal leszapultatott, sőt még ortografiája is kigúnyoltatott.

Én a' magyar ortografiáról azt tartom: hogy oly kevéssé van még az, (mind a' mellett, hogy annyin annyit irtak róla,) akár filozofiai, akár eszthetikai szellemben, akár a' müveltebbek' egyforma szokásán eddigelé megállapitva, hogy valóban fájt nekem azon kemény kritika, mellyhez bizonyára nem egy megnemvetendő észrevétel férhetne. Azért szeretem az effélékben, la grande, et non la petite maniere de critiquer, mert egyedül a' széllel béllelt felfúvottakat lenne szükséges ostoroznunk.

Nem kellene megfelejtkezni, miként köznépi hirlap ezen Vasárnapi újság. Hahogy a' nép' értelmét lassanlassan felderíteni akarjuk, úgy mostani értelmességéhez lebocsátkoznunk, és a' jelenlegi Vasárnapi újságunkat pártolni kell. Nem szóllok általjában, de tudósaink' többsége alkalmasint mindenhez jobban ért, mint ezen köznépi mérték-vevéshez, mellynek tudása által, némellyek még lealacsonyitottaknak is tartanák magokat, azután csudálkoznak olvasóik' száma' csökkenésén, pedig a' köznép teszi a' többséget, azt kellene müvelni. Nem ferde eszü, hanem többnyire jó, ép itéletü az nálunk ha tudunk eszéhez, és szivéhez szóllani, értjük indulatait nem fellázitani, hanem lecsillapitani, 's eléggé ügyesek vagyunk önjavára, se nem másztatva, se nem ugratva, és szöktetve, lökést adni értelmének.

Kérem tehát Kegyedet, legyen ajállója a' Vasárnapi ujságnak, eszközöljen ki engedékenységet iránta. Ollyan okos és derék ember annak szerkesztője, miszerint nem szükség attól tartani, hogy ne érezze, miként nem állhat másban minden engedmény, mint abban, hogy a' kécségtelen igasságtalanságot megszüntesse, 's igy mind a' kritikus', mind a' kritizáltatott' érdekei kiegyenlíttessenek, mert más szellemben, bármiben is az engedmények veszedelmesek, mivel igen nehéz, sőt ollykor lehetetlen a' tettleges és gyakorlatos életben, azoknak, nem egy könnyen eldönthető akár határt, akár mértéket szabni, kivált egy oly felvilágosodott században, mellyben a' felvergődő értelmesség, nem tette még a' tudós embereket képesekké, az elégedés' féke' megszaggattatása után, a' mértéktelen vágyak' árjaira hol taszitottakat, hol önmagoktól elszéledőket, a' megelégedetlenség' örvényeitől megovni.

Reméllem, nem igen fog még Udvardy mérnök úr' mathematicus feje is, mellyet én nagyra becsülök, (annyiban tökéletesen egyetértvén vele, hogy sok nem esett még nálunk, minek már mind lehetett, mind kellett volna történnie) ezen az engedményekre nézve általányosan nem kevésbé lényeges, mint praktikus eszmémben, velem ellenkezni.

De legyen szabad ez alkalommal megjegyeznem egyszersmind, az engedményekről értekező mérnök úr előtt, mint határoztatott el már több dolog, mellyet vagy nem kellett, vagy másképp' kellett volna? Ha okát kérdi valaki tőlem, megmondom hahogy szabad, és mind alulról, mind felülről vera gratis praeferuntur.

Közelebb mult ország-gyülésünk előtt t. i., noha az 1791ki

*) Betü szerint, a' mint beküldetett. *A' szerk.*

67ik t. czikk általányosan mindenkit felhí gondolatjai' közlésére a' közügyek felett, ezeket nálunk nyomtatásban nem igen szabad vala közleni. Igy hát el nem terjedhettek. A' pro et contra, az-az: a' mellett és ellen, nem járhatta meg, nem dolgozhatta fel az olvasni és gondolkozni szerető fejeket. — — Ha maga a' legközelebb, mind mult, mind jövő historia is, nem a' jelen, vagy ezután legott jövő kornak, (mellynek leginkább hasznot hajthatna) hanem csak a' későbbi jövendőségnek, és igy kevesebb haszonnal iratik: nekem legalább kihúll a' toll kezemből, 's nem szeretek ott magot elvetni, hol vagy ellenzik azt, vagy félni kell a' zsengék' bolygatásától, nem mintha gondolnám, hogy minden magvam tökéletes épségü, hanem mivel érzem, miként szoktam tehetségem szerint kiszemelni a' magvakat, és gáncsost szántszándékkal bizony el nem vetek, de hiszen a' léhás úgy se csirázna, vagy legalább nem 'serdülne.

Nem tartatnék e p. o. nálunk, holott az illyetén értekezés igen érdekes, és tanulságos lenne, a' legnagyobb tiszteletlenségnek, sőt irtóztató vakmerőségnek, ha valaki megmutatni szándékoznék, miként vala mult országgyülésünk, nemzeti tánczunkhoz hasonló, mellyben szökdécselő boka-apritásokkal végződik a' tánczosnak legfenségesebb lejtőzése, a' jövendő történet-iróra bizván meghatározni: kezdődött, folytatódott, vagy végződött e aprózásokkal?

»Ne tessék neheztelni Kegyed, ha nincs rendszer e' levélben; hiszen levél, nem rendszeres munka, és nem minden rendszeres munkában van rendszer, és mindenféle a' rendszer, néha ott van legtöbb, hol legkisebb mértékben látszik lenni, végre nem birják kirekesztőleg rendszeres munkák a' jó és üdvösséges ideákat; nemzetet pedig, akármi tekintetben is kiemelni felfelé a' tettleges müvelődés' fejlései' tájaiba, soha sem állott sehol is erejében a' többnyire csak oskolai értelemben felfogott rendszerűségnek.«

Gr. *Desewffy Jó'sef.*

Tetemes fontosságú közlés.

A' hold' lakosinak hivatalos legujabb jelentése.

(Vége.)

Kegyetek' lakhelyét rendszeresen vizsgáljuk, 's minden legkisebb mozdulásaira vigyázunk. Saroktól sarokig 36 hatalmas geoscop (nagyító cső) van felállítva ugy, hogy mindegyik' tárgyüvegébe 5 fok teljesen befér; 144 rendes *geonom* (földvizsgáló) ül felváltva hat-hat óráig előttök; ezekhez tartozik 72 *geognom* (földész-segéd) az idő' és tér' följegyzésére; 72 *geograph* (protocollista, vulgo titoknok), kik a' földön történteket lelkiismeretesen följegyzik; 36 *geometra*, kik minden hónapban új földabroszokat készítenek, fölvevén ezekbe mindazon változásokat, mellyek physicai vagy politicai okok által következtek; 3600 titkos *geosoph*, kik mélyebben avatkoznak a' földi dolgokba; ezekhez tartozik 7200 *geolog*, kik különös ügyességgel látnak 's tudnak mindent, miről még senki sem álmodott; ezen belső személyzeten kivül van közel 18,000 minden rangú és czímű tisztviselő, kik az összegyült anyagokból az említett *geochronika* név alatti foliansokat szerkesztik, 's mellyekből mi kegyetek' alázatos alattvalói köteles jelentéseinket vonjuk ki az általunk már kimondott elv szerint.

Holdunknak semmi atmosphaerája 's igy refractionk sincs, de annál tömöttebb azon folyam, melly kegyetek' lakhelyét mindenfelől beburkolja; ezen lég bölcseink közt heves vitára adott alkalmat, többen azon véleményben vannak, hogy ez kegyetek' agyvelejének kigőzölgése, mások (ezekkel analog) kegyetek' gazdag phantasiaja' képzeteinek 's különösen azon helynek tartják, hova kegyetek legszivesebben szoktak épiteni. A' hypothesis csak azért áll meg maig, mert kegyetek' koponyája rendkivül kiürült. A' vastag köpönyeget, mind a' mellett, hogy műszereink nagy ügyességgel készültek, eddig egészen elmozditani nem tudtuk, de noha czélunkat tökéletesen el nem értük, némi önhittséggel annyit állíthatunk, hogy csövünkbe több világ hat, mint mennyi kegyetek' hirlapjaiban szokott lenni.

Huszonnégy óra' lefolyta alatt az egész föld kiterjed előttünk mindazzal, mi rajta történik, 's e' körülmény eléggé bizonyitja, milly fontos lehet állásunk és hivatalunk kegyetekre nézve. Mig a' *Great-Western* Liverpoolból Newyorkba mász, tüdőszakadva hasitván a' habokat, a' föld előttünk 13-szor fordult meg, 's ennyiszer látjuk a' gőzöst uszkálni; csöveink' keresztfonalában lévén az utóbbi város épen 4 óra 44 első és 5 másodpercz' multával jön bele Liverpool, honnan kegyetek könnyen meglelik földjök' és a' Great-Western' viszonyos sebességét.

A' multról, mint emlitők, azon okból nem közlünk kivonatokat jegyzőkönyveinkből, mivel — a' példák gyülöletesek — kegyeteknek főfájást okozni nem akarunk. Jól érzik kegyetek, milly tömérdek különbség van az *egykor* és *mostan* között; a' *classicitas*' csaknem tökéletes *nem*léte, az *elfajúlás* 'stb. szó imittamott hallatik kegyetek közt, de elhangzik. Ha azonban kegyetek az első okokra visszamenni méltóztatnak — ha csupa kandiságból is — emlékezni fognak, milly tartós és következleges rendszerrel üzték 's irtották ki minden időben mindazt, mi — utjokban állott; a' kereszt és más fa, tüz, bürőklé, börtön és béke barátságosan válták fel egymást, mint kegyetek' erkölcsei szelidültek; 's reméljük, hogy jövőben a' tiszta ész és szabad lélek, szives pártfogásuk által, a' tébolyodottak közt fogja csendes hajlékát találni!! Kiküszöbölvén az alkalmatlan vendégeket, minden akadály nélkül fejlődnek kegyeteknek azon jeles tulajdonai, mellyek kétségkivül sokkal közelebb állítják kegyeteket az egyéb teremtvényekhez; ha ezenfelül helyökbe ujabb elemeket is hoznak, *millyenek* az önszeretet és haszonlesés, *melly* elemek csakugyan sebesen gyökereznek és gyönyörűen gyümölcsöznek, köztörekvésök' czélját szükségképen elérik. Voltak és vannak kegyetek közt olly éles elmék vagy inkább elmeélek, mellyek nem csak az egotismusnak, hanem *t* nélküli anyjának is ékesenszóló bajnoki; szerintök kegyetek' minden érzelme és cselekvése szintugy alapul e' szó' értelmén mint alapulnak az égi testek' viszonyai és jelenetei a' nehézkedés' törvényén. E' vitézeket szorgosan ápolgassák kegyetek, ők legbiztosabb kezesei a' jó következésnek. Volt alkalmunk megpendíteni, milly forróan ragaszkodnak kegyetek a' pénzhez; előttünk kegyeteknek ezen tulajdonak kegyetek a' pénzhez; előttünk kegyeteknek ezen tulajdonak csak test*véri* szeretetre mutat, mert mindegyik pénzdarab számcsak testvéri szeretetre mutat, mert mindegyik pénzdarab szám-talanszor fürösztetett atyjokfiai' szivvérében. Több izben küldöttük már innen egy az aranynál sokkal becsesebb érczneműket kisebb nagyobb mennyiségét, de kegyetek' vegytudósai vagy vegyművészei (chimiste) egykissé ügyetlenek, 's a' helyett hogy jó hasznát vennék őszinte adomásunknak, ezt meteorkő név alatt ásványgyüjteményeikbe zárják.

Mind a' mellett hogy kegyetek a' pénzt olly határtalanúl szeretik, mégsem tudnak vele bánni, kivevén közülök azon ügyes financiereket, kik a' pénzgyüjtés' tudományát olly magas polczra emelték, 's kik egész erővel reá adták magokat, és kirekesztőleg csak gyüjtenek; de ezen (régi törzsökből származott) atyjokfiai kegyeteknek valóságos szemfényvesztők, 's ha nem vigyáznak kegyetek zsebjeikre, ezek szükségképen egész tartalmokkal amaz' erszényébe ürülnek, 's igy kegyetek egyenes uton megmenekszenek mindazon bajoktól, mellyeket a' vagyon szokott szerezni.

A' két fő elv' következésében kérjük alázatosan kegyeteket,

méltóztassanak a' franczia academia' szótárának utolsó kiadásában némelly szavak' magyarázatát megigazítani, hogy jövő jelentéseinkben zavarra okot ne adjunk, mert kegyetek által félreértetni nem szeretnénk. Igy p. o. a' következő szavak helyett: philanthropia, hazaszeretet, nemeslelkűség, jóltevőség, tudnivágyás, szorgalom 's a' t. 's a' t., olvasd: *egoismus*; szinte e' szavak helyett: szabadság, függetlenség, érdem, tisztelet, szeretet 's a' t. 's a' t. olvasd: *pénz*.

A' civilisatio' bölcsőjéből, tudják kegyetek, a' tudományok és szép müvészetek kivándorlottak; hol legyenek most? kikutatni mindeddig nem tudtuk. A' roppant Ásia' dicső romjait nyomorult néptömeg tiporja, melly mozgonykint engedelmeskedik az áldásnak: *crescite et multiplicamini.* — A' szomszéd szinte roppant Afrika' lakosi közt a' multiplicatio sem látszik különös szerepet játszani. — Az uj világ' déli részén kegyetek' speciese a' természethistoriából még eddig (két lábával) nem tudott kilépni, minden republicanismus' és constitutionalismus' daczára. Meglehet, hogy a' mag volt rosz; de ugyan jó volt ám az éjszaki. Mit mutat a' szabadság' földje? Nemde azt vélték kegyetek, hogy azon földdarabról, hova menekedett egykor az üldözött lélek és ész, ezeknek szelleme tisztulva, tökélyedve, erősödve fog jóltevőleg a' többi földre átsugározni? A' halhatatlan *Washington*' szilárd épitményét egy *Jackson*' hideg marka megrázza, és buknak a' bankok, buknak Europa' kereskedőházai, 's a' magyar gyapjú egy forinttal olcsóbb.*) *That 's all.* — Kis Európáról — ezen elkényeztetett elég vén piperés nénikéről — kegyetek' jó véleményét és szíves indulatait gyengíteni nem akarjuk, a' nélkül is tudjuk, hogy az mind csak galanteria. Nézzék csak kegyetek, mikint tánczolnak Albion' egykor zordon lakosi selyem ruhában 's czipőkben, mikint tolongnak kézcsókolásra. A' boldogok' — *god bless them* — egy kis lányka lett fővezérök!

Azalatt, mig örömükben a' britek szökdécselnek, a' félsziget' lakosi egymás' nyakát szegik. Hihetőleg mind magoknak mind szomszédjaiknak a' mulatság tetszik, különben annyi ideig nem folytatnák.

Látták ujabb időben kegyetek a' *la belle france* és a' *grande nation*t? A' gyönyörű Gaul' városai 's falui elég nyomorultak 's piszkosak, valamint földjének müveletlensége a' meglehetős rongyos nagy nemzetével egybehangzásban van. De a' tudatlan gallus puffad az olim *gloire militaire* alatt, 's ha a' *domination universelle*' anyagi értelmével fel is hagyott, a' szellemit még hajhássza. Látják kegyetek, mikint veszti lépcsőnkint mindazt, mit milliók' véráldozatával nyert? Nemde vagy a' nyereség' vagy a' nyerő' értéke *problematique*? Tán mindkettőé? Emlékeznek kegyetek, mikint csalták a' népeket poczikfogóba — mellyben egyike agyon is zúzatott — festett szalonnával? Látják, mikint civilizálják az arabokat — bagnéttal?

A' nénikének *szive* mindig érzelgős volt, *romantisch und schwärmerisch*, 's azért oszlott annyifelé. A' minap egy korcsmában vagy 28 derék szőke legény ölelkezett, ugyanazon egy nyelven köszöntgetvén egymást; de a' borocska csakhamar erőt vett rajtok, 's iszonyú zenebonát vevén észre vizsgálóink, felhangzott az „én büszke, mert porosz vagyok; én büszke, mert bajor; én büszke, mert badeni; én büszke, mert würtembergi; én büszke, mert holsteini; én büszke, mert hesszi; én büszke mert frankfurti 's a' t. 's a' t. 's a' t. vagyok;" ha a' rendőrség jókor oda nem ér, a' szegény kocsmárosnak irgalom nélkül összetőrik zúzzák minden üvegét, székét, asztalát 'stb. egymásnak fejével. Az esetet egyik protocollistánk az *egalité et fraternité* felirású lajstromba irta.

*) Ad vocem magyar gyapju: ezen terményt Ujhollandia is árleszállitással fenyegeti.

A' 44. és 50dik éjszaki parallel közt fekvő kis Dacia majd nem egészen befér nézőcsövünk' mezejébe, 's igy egy tekintetre tudhatjuk, mi történik benne. Eddigi jegyzékeink ezen érdekes földtájékról bizonyos okok miatt nem igen számosak, 's rosz néven ne vegyék kegyetek, ha nem adjuk, mi — nincs. Egyik ügyes müvészünk most dolgozik egy *hunniostaton*, melly egyedül Magyarország' vizsgálatára lesz szánva, 's melly cső ugy fog a' földdel forogni, hogy az említett szép ország mindig benne legyen. Mivel a' feladás lehetlen, müvészünket különösen jutalmazzuk egy érdemkereszttel.

Kiterjedésére, minőségére és népességére nézve ez ország nem megvetendő része a' földgömbnek; de tudják kegyetek, hogy mindezek igen jól meglehetnek a' nélkül, hogy a' — macaronievés kimulna a' divatból. Lakosinak nagy része olly rongyokban jár, minőket a' föld' egyéb részein alig lehetne találni, a' félmezítelenek' száma nem csekély. Lakásaik, mellyeket házaknak neveznek, korántsem mutatják azon ügyességet, mellyel a' madarak alkotják fészkeiket; 's mi azon alázatos véleményben vagyunk, hogy ha Pest, Buda, Esztergom, Vácz 'stb. városokat 's más egyéb helységeket a' castorok épitették volna, a' mostani iszonyú kár nem lenne akkora. Ha kegyetek ezen ország' lakosinak külsejéről itélnének belsejére, a' következtetés nem lenne különösen kecsegtető. A' nép majd mindenben az ABC-nél van, mit kegyetek jól tudnak, az ide tartozó okokkal együtt. De a' jó dolgokra idő kell; 's ha a' nemzet két század alatt ki tudta vinni, vagy mint mondják vívni, hogy nyelvén fog beszélni, ha más két század mulva a' szólásra engedelmet nyerend: az ezután következő 4 század alatt eldönti a' kérdést, kell e valamit tanulni? de mit tanul és mikor fog hozzá, azt kiszámítani nem tudjuk. Reményljük, hogy addig is különös figyelmet fordítandanak kivált Pest városának ujonnan fölépítésével a' korcsma- és kávéházakra, hogy ezen utóbbiakból minden utczára legalább is 5 jusson. A' kártya- és billard-játék különös lelki és testi ügyességet következtet az ifjúságban, 's az értelemre nézve az, mi *Franklin*' találmánya a' mennyköre nézve. Van e ezen nemzetnek valamelly politicai hite? igen nehéz kitudni, mi legalább csak ollyatén ingadozásokat veszünk észre, millyeket a' magnestő mutat az egyenlítő alatt. E' véleményben megerősítnek bennünket azon nyomtatott szavak, mellyek a' pártokról és felekezetekről akarnak szólani. Tudják kegyetek, hogy mi alázatos szegény szolgáik — kiknek éltök szünetlen munka, 's kiknek magokmegtartási gondjait lakhelyök' háromféle forgása is neveli — a' valóság' súlyát elevenen érezzük, 's igy alávetve a' természet' törvényeinek, az idealismus' csatatérén kevés szerencsével küzdhetünk; a' *párt* szó is ezen okból előttünk ismeretlen, de sejdítjük, hogy kegyetek közt azt teszi: „Te azt akarod, én meg ezt", vagy „mit te akarsz azt én azért sem akarom." Csekély tudomásunk szerint a' rész soha sem egész, a' szétoszlott erő pedig gyengülés. Mechanicánk' első elemeiből tanuljuk — de tudjuk is — hogy az ellenkező irányú erők, ha egyenlők, egymást semmivé teszik; ha nem egyenlők, a' kisebbik *egészen*, a' nagyobbikból pedig annyi lesz semmivé, mennyi volt a' kisebbik, 's megmarad a' köztük volt különbség.

Mi is tudjuk részünkről, hogy kegyetek minden kivétel nélkül — alázatos engedelmet kérünk — furfangos kis portékák, és egyik fő gyönyörűségöket a' — czivódásban találják. Jó mulatást kivánunk kegyeteknek legalázatosabb nyomorult alattvalói és hű jobbágyai

(L. S.)

a' seleniták' nevében
saját keze,
ideigleni elnök.

POZSONYBAN.
Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.

51. szám. Junius' 25.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Az árva költő *).

(Kun László' idejéből.)

I.

Gyászfűzek' árnyiban
Fából keresztke áll,
Előtte bús fiú, —
Imája égbe száll.

Szemére köny tolul
Fájdalma' érzetén:
Apját vesztette el
Már élte' reggelén.

„Rád szórták, jó apám,
A' föld' örök porát,
Szellemed messze kék
Egekbe lenge át.

Tagjaid nem rokon
Porban nyugosznak itt,
Kerűlni kénytelen
Honod' határait.

Ah hol fog nélküled
Derűlni hajnalom?
Föllelni nyugtomat
Hol, ah hol foghatom!"

II.

Ifjú kesergő mért zenegsz panaszt,
Mért énekelsz szívrázó bú' szaván?
Enyhít e' bánaton egy jobb idő,
Majd balzsamot hint rá egy szebb korány!
És földerűlend élted' templomára
Ujult reményid' éltető sugára.

„Igen, leszállnak majd a' kikelet'
Örömderítő bájsugárai,
De oh e' sziv kelyhet nem tár nekik
Mint a' mező' ifjú virágai.
Sirban leend tanyám, hová apámat,
Hová leszállni láttam szép hazámat.

Árván, magára hagyva, nyomorún,
Lantom hiába zeng nehéz panaszt,
Öszhangja elvész a' bércz' csúcsain,
'S részvétre semmi keblet nem fakaszt.
'S bár nem fakaszt: keservi énekemnek
Tiprott hazát 's vad háborút zenegnek."

'S lantját ragadva, a' mindig rokont,
Melly csillogó smaragddal hímezett,
Átfutja könnyedén érczhurjait,
'S ébreszt belőle hangot, édeset;
Mikint a' csattogány est' alkonyában,
Ugy zeng az ifjú olvadó buvában.

'S majd lelkesülve képzeményiben,
Magasra kelti keble' lángjait,
'S leszen zenéje mint a' zuhatag,
Ha szirtre csapja omló árjait:
Mert hontalannak zengi bujdosását,
És a' magyarnak elpusztult hazáját.

'S zajgó dalának hullámzása, mint
Zúgó vihar, megrázza a' tetőt, —
De szívre nem hat, szív rá nem figyel;
Mert mint honárulót kerűlik őt.
'S bár gyűlölik, kerűlik: őrfigyelme
Boldogtalan honának szent szerelme.

III.

Bús magányban jár az ifjú,
Hajh de búsabb érzete;
'S ha pendíti czifra lantját,
Éji dal a' zengzete;
'S fel ha dobban a' kebel,
Remény arra nem lehel.

„Mért e' lantról nem zeneg
Lány iránti érzelem?
Mért nem ömlik ajkamon
Bájjal édes szerelem?
Lantom akkor kapna bért,
Homlokomra zöld babért.

Oh de elhagyottan igy
Vígan én nem zenghetek!
Sem mosolygva-csillogó
Szemnek nem örűlhetek,
'S nem derít sem nép' szava,
Sem tavasznak bimbaja.

Egyszer zengek én örömdalt,
Majd, ha honnom' szent ege
Felderülve, széllyeloszlik
Zivatarja, fellege!
Ha *László* javulni fog,
'S nem zsarolnak a' kunok!

'S ha javulni teljesen
Nem fog a' parázna hős,
'S nem lesz a' gaz kúnokat
Megfenyíteni erős:
Haljon ő, — és haljak én!
Kúntól ő, kezemtől én!"

*) Mutatványul mult sz. *Hirnök*ünkben említett pozsonyi literaturai intézet' munkálatiból. *A' szerk.*

'S a' jövő nap meglelé
Vérben a' bú' dalnokát,
'S vérben a' boldogtalan
László' ékes sátorát:
Az kezétől dőle el, —
Ezt kún bosszu ölte el!

Vizsolyi Gusztáv.

A' nép' felvilágosításáról.

Az ember kimeríthetlen tárgy az embernek. Minél pontosabban isméri 's érzi magát, minél világosabban látja át természetével lényeges méltóságát, 's kimüvelni törekszik azt: annál bizonyosb minden lenni, mi idomai által lehet, 's nagy alkotója' czélzatinál fogva lennie kell.

A' természet minden embernek testi, értelmi 's kedélyi idomokat ad, mellyek az öszhangzó kimüveltetésnek magas lépcsőjét érhetik el. Végetlen sokfélék az okok, miért maradnak sokaknál ezen idomok kifejtetlenül, 's különösen az ész cselekvőnek nem mutatkozik; 's mégis ezeknek kimüvelése legnagyobb feladata az emberiségnek általában, 's minden egyesnek is a' többiek' kimüvelését épen olly nagyon mint az egész társaságnak az egyesét szívén kellene hordania; mert egyik' müveltségének csak a' másiké nyujthat biztos kezességet 's védelmet; tudatlanság pedig, durvaság és tévelygés, bárhol létezzenek ellenséges elemek, mellyek a' világosodást és müvelést fenyegetik. Hol ezen elemek, mint követei a' sötétségnek, nyilván jelennek meg, ott semmi igazság, semmi jog biztosítva nincs; ott minden szent dolgai az emberiségnek: szabadság és tulajdon, tudomány és lelkiismeret — sérülnek. Az ész az Isten' szelleme az emberben; ki az ember' tehetségét, az istenit, ész által megismérhetni tagadja, az őt az állatiság alá alacsonyítja le.

A' szellemi világosság minden időben hasonló a' testihez; valamint ezt a' tompaszeműeken és gonosztévőkön, ugy amazt is a' gyenge fejűeken és csalókon kivül mindenek kedvelik. Hogy a' világosodás ellen küzdőkhez gyakran éltes férjfiak társulnak, kik az emberi szellem' haladásiban nem okhatnak: megbocsátható. Öregebbekké 's tehetlenebbekké lévén, mintsem együtt előbbre menjenek, 's mindig valami ujat tanuljanak: tetszenek magoknak öntudalmok' szük körében, és szívesen rónak minden bajt, mellyet az idő' körülményei okoztanak, a' nekik szenvedhetlen felvilágosodásra. Az idő elhagyá őket, 's ennek ők azon szakát élék, melly nincs többé. Igaz, valódi felvilágosodás bármilly alakzatban, csak áldást hozhat; ez a' dolog' természetében fekszik. Felvilágosítani tesz: fáradni, hogy az emberek helyesen gondolkozni tanuljanak; tesz: megvilágositani, mi előbb homályos volt; tesz: az embereket a' tévelygések- és előitéletektől megtisztítani. Az ember' szemének és eszének egyiránt alkalmatlan a' sötétség; csak addig, mig az ember alszik, legyen éj: ha működni kell, legyen nap. Felvilágosultnak és tanultnak lenni, nem mindegy. Ha a' felvilágosodás' baráti azt üdvösnek állitják: ezzel nem akarják mondani, hogy kiki különbség nélkül minden tudománnyal birjon; hanem hogy kiki pontosan és világosan tudja, mit helyzetében 's azon álláspontan, mellyre őt a' gondviselés hivá, tudnia szükséges, hogy kötelességeit mint ember, keresztény 's országpolgár teljesithesse.

De hogy lehessen müvelésünknek állandó tartósságot igérni, mig az át nem fogja és hatja az alsóbb rendeknek nagy tömegét? Dőre bizalmatlanság az, midőn az alsó rendek' haladásai a' lelki müveltségben kancsal szemekkel tekintetnek; mert épen az a' valódi müveltség' tulajdonsága, hogy az érzetet a' jog, rend, és erkölcsiség iránt fogékonyabbá teszi, 's az alávaló irigységet a' tisztább belátás által elijeszti; hogy az ember' érdeme és igaz boldogsága sokkal kevesebbé függ a' születés', gazdagság' és külfény' véletlen javaitól, mintsem kimüvelésétől, és minden jó használásától a' személyes erők- és tehetségeknek. Mi az ember, ugy mond *Shakespeare*, ha legfőbb java 's idejének minden nyeresége semmi egyéb mint enni és aludni? Barom és semmi több. Bizonyára az, ki olly messzeható értelmet ada nekünk, melly a' multba és jövendőbe lát, nem azért adá az isteni észt, hogy az bennünk használatlanul tespedjen. Mi az emberben isteni, annak kifejlődnie és szabad nyilatkozásra kell jönie szintugy értelmi mint erkölcsi irányzatára nézve.

A' valódi müveltség, melly bennünk ezen tespedését az isteninek akadályozza, melly a' lelket, szivet és erkölcsöket nemesíti, a' gazdagabb 's tekintetesb osztályoknál nem lehet, 's nem is lesz uralkodó, ha abban egyszersmind a' köznép is, viszonyaihoz képest, részt nem vesz. A' durva skláv parancsnoka iránt soha sem fog becsülést mutatni, és csak félelmet, de sem szeretetet sem tiszteletet nem érzend. — Kivált pedig az országra nézve legnagyobb nyomosságú dolog, hogy a' köznépi osztályok a' szellemi és erkölcsi müveltségben nagyon hátra ne maradjanak; mert összeköttetése' jótékony czéljainak tökéletes elérése csak a' minden erőknek megegyező összehatása által lehetséges, és előre fölteszi a' müveltség' egyenlő mértékét.

Általában tanítja a' minden idejü tapasztalás, hogy az erkölcsiség, polgári erények, szorgalom 's dús állapot valamelly nép' felvilágosodásával és müveltségével pontos viszonyokban állanak. — Hasonlítsunk p. o. össze két tájékot, hol az iskolák legjobban vannak rendezve, és hol a' leggyengébb lábon állnak, 's az utolsóban többnyire sokkal szembetünőbb erkölcsi puhaságra találandunk, mint az elsőben.

Az ész' és szív' müveltsége, tisztább belátások, helyes érzetek sehol vétket, rendetlenséget 's engedetlenséget nem szültenek. A' jó nevelés' nyomosságáról a' legerősb bizonyítványok' egyikét nyujtják a' börtönök, minthogy a' legtöbb merészletek mint a' rosz nevelés' gyümölcsei bizonyodnak be. Mig tehát a' néptömeg emberségre a' szónak teljes értelmében kimüvelve 's épen ezen müveltség által a' gondviseléstől valódi polgári szabadság' méltó izlelésére hivatva nincs, legnagyobb jótéteménye marad a' kormánynak, ha atyailag szigorúan és szeliden intézi a' nép' müveltetését. Most ugyan mindenütt kikiáltatnak az emberi jogok, a' pórnak tulajdon biztosíttatik, ő a' testi büntetésektől fölmentetik, mi igen emberileg van; de ugyanazon népnek müvelésére, mi egyedül tenné azt képessé az emberi jogoknak megfelelni 's ezeket izlelni, semmi intézvény, semmi rendelet által sincs gond fordítva. A' tapasztalás bizonyítja, hogy fénylés a' tudományok' mezején még nem munkál általányos nemzeti nemesedést. Hol jó népiskolák nincsenek, ott jeles academiák és gymnasiumok a' nép' szükségén nem segítenek, 's minden népnemesítés vagy hijába lesz, vagy nem kap jó lábra. Mielőtt, mond *Rousseau* egy helyen, megszabadítnátok a' testet, szabadítsátok meg a' lelket. Az embernek szabadsága az ész' uraságán nyugszik; egy nemzet' szabadsága a' törvények' uraságán, melly ismét csak az országtestre fordított észben áll. Mindenik csak a' világosságnak közönséges terjesztése 's mindazon viszonyok' belátása által fejlődik ki, mellyekből a' nemzeteknél jó törvények, egyes tagnál jó erkölcsök származnak. Az elmét tehát cselekvési tehetségére kifejteni, feladata minden szabadgondolkozású kormánynak, mert azzal mindenütt szabadság jár, nélküle sehol.

A' megjobbított népiskolák' baráti között e' nézet képeztetik: *A' vétkek' száma és nagysága rendesen ellenkező viszonyban*

áll a' népoktatás' nevekedésével. Azonban, hogy ezen viszony csakugyan létesüljön: az iskolai oktatás ne legyen szoritva csupán az elmének müvelésére, melly az irás-, olvasás- és számolásbani alapos utmutatásban áll. Egy illyen egyoldalú müvelés a' jónak is, rosznak is lehet eszköze. Jó használásuk még csak az erkölcsi vallásos müvelés által biztosítható. — Csak az elmemüvelés, összekapcsolva az erkölcsi neveléssel, hoz boldogságot. Az elmekifejtés erkölcsi müvelés nélkül rendetlenséget, engedetlenséget szül, és a' társaságra veszélyt hoz. Ama' müvelés maga az elmét élesíti, és ezen éles kés, noha az erkölcsös ember' kezében használható, vallásos müvelés nélkül veszélyes gyilok gonosztévő' kezében. Nemde a' legnagyobb gonosztévők sokszor a' legpallérozottabb és legeszesebb emberek? Minden tanításnak csak akkor vagyon igazi értéke, ha az elmét, akaratot és érzelmet egyszerre müveli.

Minél messzebb haladt az elme' müveltsége, annál sürgetősebben szükséges, hogy a' szív, indulat' 's erkölcsök' képzése az erény- és becsületre egyenlő lépésekkel történjék; 's ha csakugyan vannak vidékek, hol a' nép leginkább vesz részt az iskolai oktatásokban, és mégis dúskodás, fénypazar, 's igy a' kisértetek is a' vétkekre, inkább divatoznak mint egyébütt: ennek bizonyosan nincs más oka, mint hogy azok az erkölcsi nevelés' ereje által nem zaboláztatnak. Most sokan sajnálkozásukat jelentik a' fölött, hogy a' népoktatás a' papságra van bizva; mivel ez, mondják ők, nem a' jelen, hanem sokkal inkább a' jövendő életre nevelni bir hivatással és tehetséggel. De micsoda minden müvelés religio nélkül? Nem ettől nyer e az csak szilárdságot és tökélyt? A' pogány nemzeteknél ugyan a' religio, alapításától fogva, csak a' politicának volt eszköze; de a' keresztény intézet religioja az emberiségnek. Épen nem igaz, hogy az ifjúságot csak egy jövendő 's nem egyszersmind e' jelen életre képzi ki; mivel nyilván tanítja, hogy állapotunk a' sirontuli életben szorosan mostani viseletünkhez leend alkalmazva az örök igazság szerint, mellytől az erény ott jutalmát, a' vétek büntetését veendi el. És az erények, mellyeket az evangelium ajánl, nem a' legközhasznúabbak e? Minden szabályai szeretetet lehelnek, másokérti feláldozást kivánnak, 's a' magányos érdeket a' közjónak alárendelni parancsolják. Az intézet, melly illyen morált tanít, nem mindenek előtt alkalmatos e a' nép' müvelésére? A' köznépi osztály' oktatásának bajos hivatala valóban a' dics- és pénzvágynak 's puhaságnak nem nyujt ingereket, hanem annál erősebben tiszta hevet, mellyet a' vallás ébreszt, az emberiségnek igaz javát megszerezni. — Tanítja a' tapasztalás, hogy a' nép' müveltségének kisebb vagy nagyobb foka mindig különösen attól függött: valljon a' papság tiszta hivatási érzettel végzé e abban a' főmunkát, 's maga is e' czélra szükséges képezést nyert e, vagy nem?

Továbbá, hiszen elve is a' nevelési tudománynak, hogy: *a' gyermekek ne a' jelen, hanem az emberi nemzet' jövendő lehetséges jobb állapotjára neveltessenek, mint ezt az emberiség' eszméje 's annak egész rendeltetése kivánja.* Szülék többnyire csak ugy nevelik gyermekeiket, hogy a' jelenkorban éljenek; de ugy kellene nevelniök, hogy azáltal egy jövendő jobb állapot teremtessék.

Egy ország' müveltségének nincs szilárd alapja, mig az a' nép' tömegét át nem hatotta és összesítette. Ismét a' leghatalmasb trón és legjobb alkotmány is szükölködik bátorság, biztosság és védfegyver nélkül, ha megbecsülése és szeretete a' törvényszerzés' és nevelés' egyesült erejével a' nép' minden osztályainak érzetében mélyen nem gyökereztetik. Vessünk egy pillanatot Egyiptomra, Görögországra, Rómára: — mi lett jeles müveltségekből? Fővárosaikban virágoztak a' tudományok és müvészetek, az izlés és ép erkölcsök; itt a' bölcseség' és erény' hires tanítói 's hatalmas szónokok vezették az indulatokat; de a' földmüveseknek legszámosabb osztálya el volt mindezen müvelési eszközöktől zárva. Az előkelő és szabad polgár mint sklávokat tudatlanság- és durvaságban hagyá őket. Igy midőn ütött az óra, mellyben egy hódoltató ezen országok' hatalmát megtöré, milly könnyű vala neki az ő müveltségöket eltörleni, melly csak a' városokra volt szoritva! Az emberi erők már mindenütt mozgásba hozattak; csak tőlünk függ azokat az általányos jóra kimüvelni, 's minden a' maga rendes helyén lesz.

Elforog az idő' kereke 's összezuzza azt, ki feltartóztatás végett bátor küllőjébe tenni kezét. De mégis az igazságnak haszonnal és kárnélküli terjesztésére az alsóbb néposztályoknál egy különös tulajdon bölcseség kell. Hogy a' népnek igazán használjunk, szüntelen ügyeljünk, hogy az igazság a' hatalommal surlódásba ne jőjjön mert különben az igazság kénytelen engedni; vagy védei hatalmasbakká legyenek, ha győznie kell. De ha ezek egyszer hatalmasok lesznek, ki áll jót, hogy bölcsek maradnak? A' nép' tanítói tehát annak szivét törekedjenek megnyerni, mielőtt elméjéhez nyulni bátrak; tudniok kell, micsoda igazság után vágyik a' népnek jelen pillanati szüksége? Illy módon meg lesz akadályoztatva egy nemzet' elszunnyadása, 's ő egyszersmind veszedelmes zavaroktól megóva. A' népszerű bölcsek istenség gyanánt fognak a' népbe lelket és életet önteni, a' nélkül hogy a' forrás akár kimeríttessék akár elfojtassék.

Dr. *Wirth.*

A' pesti országos vásárokról.*)

Pest, junius 6. 1838. A' magyar Gazdasági-Egyesület' mai közgyülésén előfordult legérdekesb tárgy tagadhatlanul azon végzés volt: nyilatkoztassék ki legczélszerűbb uton az Egyesület' meggyőződése, miszerint a' pesti országos vásárok' eddigi határideje, mellyet a' bel- és külföldi kereskedőség már rég alkalmatlannak ismért, a' mezei gazdaságnak is — főleg a' gyapjura, activ-kereskedésünk' ezen legnyomatékosb ágára nézve — tetemes károkat szül. E' tárgyat már több év előtt *Kappel* Fridrik ur, egyik legdologértőbb, helybeli nagykereskedőnk, velős tartalmú értekezésben pendité meg, melly értekezést azóta a' Gazd. Egyesület az általa alapított „Gazdasági Tudósitások" című folyóiratba is (lásd az I. évi folyamat' I. füzetét) fölvevé. Benne az okok körülményesen 's czáfolhatatlan igazsággal előadvák: miért az első vagyis józsefnapi vásár igen korán, az utolsó vagyis leopoldi vásár pedig igen későn, mikor t. i. az idő közönségesen legroszabb, 's az utazás mind szárazon mind vizen olly tetemes bajjal jár, — esik; a' két nyárszaki vásár ellenben igen hamar következik egymásra, a' nélkül hogy legnyomosb rendeltetésöknek, mint gyapjuvásárok, megfelelnének; minélfogvást a' kettő egyetlenegy juliusi vásárrá olvasztatni javasoltatik. Az első vagyis józsefnapi vásárra nézve: a' jelen évi szomorú tapasztalás, miszerint ugyanekkor valamennyi vásári vendég olly tetemes károkat szenvedett, e' vélemény' helyességét a' leggyászosabb módon igazolja, ha azt magok a' korábbi évek' eseményei, t. i. a' majd évenkint ez időtájban megujulni szokott jégzajlási veszélyek, vagy legalább a' meggátolt hajóhid-beállítás 's a' sokfélekép megnehezült közlekedések, olly igen világosan nem tüntetnék ki! 'S igy különösen most, midőn minden ismét a' bizodalom' helyreállitásától függ, már

*) V. ö. a' *Hirnök* 50. sz.

csak ezen egyetlenegy ok miatt is elkerülhetetlennek látszik, legalább e' tavaszi vásárt némileg módosítani. Ámde azon okok is alaposak 's megczáfolhatatlanok, mellyek miatt a' korán tartatni szokott medárdi vásár, mint gyapjuvásár, rendeltetésének legkevésbbé sem felel meg. Birkanyájaink' nagy mennyisége, különösen a' távolabb birkatenyésztő gazdáknak lehetlenné teszi a' jobbadán még hideg és zordon majus hónap' végeig annyira siettetni a' birkamosást és gyapjunyirést, hogy a' gyapju-szállítványok még a' vásári időre Pesten teremhetnének. És épen ezen sietségben 's hamarkodásban is létez egyik főoka a' tisztátalan gyapju-mosásnak, miről eddig bennünket vádoltak. Nem kevésbbé nyomos a' hasonlag junius' elején bekövetkező boroszlai vásárra való tekintet, — a' szárazföldön egyetlenre, melly a' szállított gyapjumennyiségre nézve a' pestit megközelíti; minélfogva igen kivánatosnak látszik, hogy a' számos angol, belga, amerikai 's egyéb gyapjuvevőknek, kik a' boroszlai sokadalmat elevenítik, legalább lehetségessé váljék, a' pesti vásárt is meglátogatni, hova most a' nekünk is szabályul szolgáló boroszlai gyapjuárnak hire még egyesekhez stafeták által is alig érkezik, kik aztán könnyen káros csalódásokra nyujthatnak alkalmat. — E' bajos állapot' érzelme létesíté, a' kereskedés' természetéhez képest, melly mindenütt igyekszik magán segíteni, hol hibás elrendelések utjában állnak, az ugynevezett váczi vásárt, ez pedig nem egyéb, mint a' pesti vásárnak junius' utóljaig kinyujtatása, mellyen gyapjutermesztőink kénytelenek elkésett gyapjokat, a' nélkül hogy magok jelen lehetnének, 's a' vásárlók' már kevesbült concurrentiája mellett, csupán megbizottak' közbenjárása által, eladni. Mit tehát maga a' kereskedés illy módon csak tökéletlenül létesített, az mintegy ujjal mutatja, hogy az ország-hatóság' tisztéhez tartozik, ugyanazon czélt alkalmasb eszközök által, t. i. az igy meghoszabbított gyapjuvásár' határidejének későbbre tüzetése által érni el.

De bármi általányosan érzik a' pesti vásárok' mostani határidejének ártalmait, 's bármi kivánatosnak tetszik minden el nem fogult kebelben e' bajok' orvosoltatása: mégis minden már fenálló kereskedési elrendelés sok más viszonyokkal olly szoros összefüggésben áll, hogy minden azokkal összeütköző ujítást csak legnagyobb ovatossággal 's e' viszonyok' lélekisméretes tekintetbevételével szabad létrehozni. Igy p. o. azon javaslatnak, hogy az eddigi négy pesti-vásár háromra huzassék össze, utjában állnak — Pest város' részéről: jövedelmeinek csökkenése, a' vendégfogadók' megkevesbülendő haszna, 's általában azon aggodalom, hogy a' belfogyasztás tetemesen szenvedni fog; mivel előre szerzett tapasztalás nélkül nem igen győződhetni meg, hogy három vásár, ha hoszabbra nyujtatik, mindent ismét kellő súlyegyenbe hozand; ezenkivül gondolhatni még, hogy a' pesti vásárok' eddigi határidejének megváltoztatása által káros összeütközések történendnek más nevezetes vásárokkal, p. o. a' debreczenivel 'stb.; még maga a' julius' közepén kezdődő bécsi vásár is ellenzeni látszik a' medárdi vásár' későbbre-tételét; ugyszinte az octobertől aprilisig terjedő hoszú időköz sem látszik a' kereskedés' kivánatihoz alkalmazottnak. Illy ellenvetéseket épen nem könnyű dolog legyőzni; azonban próbáljuk meg: valljon a' tett javaslatok' módosítása által, a' nélkül hogy a' főczél veszélyeztessék, nem háríthatni e el azokat. Én csak egy statuspolgár' kötelességét gondolom teljesíteni, midőn legjobb meggyőződésem szerint a' következő javaslatokat terjesztem köz megitélés alá.

A' tavaszi vagy józsefnapi vásárt aprilis' első hétfőjére gondolnám általhelyeztetni; kivevén minden esetre azon éveket, midőn husvét aprilis hónapban esik, ekkor a' husvét-utáni első hétfő határozná annak kezdetét, 's tartana szinte két hétig. A' három hétig tartandó nyári vásár kezdődnék junius' harmadik hétfőjén; — a' kétheti őszi vásár october' 2dik hétfőjén, 's ide kellene a' forró nyári vásárból a' lóversenyeket is általhelyezni, mellyekkel jövendőben egy, Magyarországhoz olly igen illő mezőgazdasági ünnep — kedvezvén annak a' borszüret' szép ideje is — összekapcsoltathatnék. Végre, hogy az érintett fő ellenvetések elháríttassanak, januarius hónap' 2dik felében, ha mindjárt csak egy hétre 's vásári sátorok nélkül is, egy — különösen a' belközlekedésre számított — téli vásár tartathatnék; ekkor a' Dunának rendszerint erős jégháta 's jó szánut a' közlekedést könnyíti, ezenkivül farsang is van, 's ez a' kereskedés' kivánatit bizonyára jobban kielégítendi, mint az eddigi józsefnapi vásár, mellynek képét a' két testvérváros' javára én valamennyi vásári vendég' emlékezetéből minélelőbb kitörleszteni ohajtom.

Bujanovics Eduárd.

E l e g y.

Magyar borszeszgyár. Bezdedinben, Sáros vármegyében, egy részvényes társaság spiritusgyárt állított az ujabb égetésmód' 's készületek' hires feltalálójának *Gall* Lajosnak utasítása 's felkészítése szerint. E' gyár naponkint 170 mázsa burgonyát (krumplit), vagy pedig 55 mázsa gabonát dolgozik fel, 's közép számmal 1200 (magyar) itcze spiritust ad, 35—36% -út.

Londonban egy társaság alakult, mellynek czélja, London és déli Franczia- 's Olaszország között rendes gőzhajózást létesíteni; tőkepénze 300,000 font sterlingből áll, 50 fontos részvényekkel. A' hajók jószágokat és utazókat veendenek föl, 's az utazási idő Londontól Marseilleig 11, Genuaig 16, Livornoig 18, Nápolyig 23 napra számíttatik.

Egy bristoli asszonyságnak minap Great-Western gőzös' egyik utazója egy teljes épségben 's frisen eltartott virágbokrétát hozott Uj-Yorkból. Reménylik, hogy a' nyár' vége előtt a' conventgardi vásár bőven elláttatik majd még amerikai virágokkal is. — Egy bál pamut, melly maj. 6kán tétetett Uj-Yorkban a' Great-Westernre, 22kén ért Kingroadba, 's azonnal Bristolban a' szövőgyárba vitetvén, már 24kén egy része szálakba volt varázsolva.

A' nem rég megholt *Potier* hires comicus 1827. óta Fontenay-sous-Boisban egy mezei lakban élt tőkepénzéből, melly neki 18,000 frankot kamatozott évenkint. Nevezetes — mond a' *Quotidienne* — hogy e' nagy színész ugyanazon órában temettetett el Pere-la-Chaise temetőben, melly órában a' nagy diplomata-müvész, *Talleyrand*, de l' Assumption templom' kriptájába tétetek. Ez összeütközés most tárgya minden társalkodási mulatságoknak.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

52. szám. Junius' 28.

Századunk.

Első esztendei folyamat 1838.

Felelet

a' *Századunk*' 42ik számába iktatott *Néhány szó*-ra.

Ha *Korunk* czímű czikkelyre adott *Válasz*-át védené egyedül *B.* ur: hallgatnék, 's nyugton biznám a' Válasz' és arra következett *Észrevételek*' 's *Viszonválaszok*' megbirálását mindazokra, kik *elfogultsáy nélkül* e' két egymással ellenkező értekezést figyelemmel összehasonlítják; de mivel B. ur által feleletre több helyen felszólíttatom, felelnem kell. Felelek tehát nem csak ezekre, hanem a' *Néhány szó*' minden pontjaira is, és hiszem: a' nélkül hogy „könyveket kellene irnom", mindenre felelhetek is. —

Midőn a' Válaszra Viszonválaszomat irtam, nem arra feleltem, mit B. ur mondani szándékozott, mert *de internis praetor non judicat;* hanem arra, mit félre nem magyarázható szavakkal mondott, 's arra, mire kifejezéseit *logice* 's *philologice* érteni kellett. *Azért* midőn Válaszából olvasom: „A' viták bármilly ősztönből, bárkitől, bármikint eredjenek, károsok nem lehetnek: ellenben minden esetre fölvilágosítják az elmét, irják a' balitéleteket, igazítják a' tévedéseket, 's a' törekvésnek határozott irányt tűznek ki"; — midőn, habár megisméri is azt, hogy „azon egy esetben lehetnek csak veszedelmesek a' viták, ha pártdühöngéssé fajulnak, és önző czélok' eszközéül a' tömegek' elcsábítására 's fölingerlésére használtatnak"; azomban még „akkor is, ugy mond, „a' vallás', a' törvények' szigorú alkalmazása csilapítsa a' dagadó folyamot; a' kormányokat illeti, igenis, ezen hatalmas fék' kezelése és védelme"; — midőn még ezen utóbbi értekezésében is igy szól: „azt hiszem, hogy a' vitatkozások' minden nemei az emberiség' fölvilágosodására sokkal hathatósabb 's igy jótékonyabb befolyással vannak, mintsem azokat azon tekintetnél fogva, hogy tán egyes esetben" (p. o. a' mult század' utólján Francziaországban) „pillanatnyi rosz következéseket szülhetnének"; — midőn, mondám igy szól, mondhatja bár: „midőn én a' vitatkozások' ártatlan voltját védem, azoknak nem általányos, hanem képestleges ártatlanságát kell természetesen értenem"; a' védést ugyan senki, ha felhivott szavait figyelemmel olvassa, megszorított értelemben venni nem fogja. — Állítsa csak a' vizet — bármilly esetből, bármiből, bármikint eredjen, bár tán egyes esetben (p. o. Budapesten) pillanatnyi rosz következéseket szüljön — ártatlannak: bizonyosan senki sem magyarázhatja szavait másra, hanem hogy azt egy absolute ártatlan lénynek képzeli. —

„Mire való a' szabadelműséget annyira űzőbe venni?" kérdi B. ur: szívesen felelek. — Nem volt titok előttem is, hogy a' korszellem *liberalismusra* hajol. *Liberalis gondolkozásuaknak* tartottam a' *kész engedékenyeket*, a' *bőkezű adakozókat* — habár többnyire más' jógaiból, erszényéből is — egy szóval a' *philanthropokat*, 's ezeket az alkotmányszerűek' ellenében *reformereknek* neveztem; és habár jól tudtam, hogy ezek közt nem hibáznak *radical-reformerek* is, ezekről tökéletes fogalmat mégis csak egyedül B. ur' Válaszából szereztem. — Itt találtam a' 3ik szakaszban, hogy „az ujítások', szabadság' 's egyenlőség' embere szabadelműnek neveztetik"; — itt olvastam a' 13ik szakaszban: „előtte a' szabadság nem a' törvény' jótéte, hanem a' természet' ajándéka, a' törvény pedig egy szükséges rosz, malum necessarium, mellyel az ember legfőbb földi javát, a' szabadságot, szükségképen korlátozza"; — itt láttam a' 16ik szakaszban: „*ha valakinek* főnézete a' szabadság, annak természetesen terhére válik minden hatalom; mert minden hatalom korlátozza a' szabadságot"; — itt láttam: „ha valakinek terhére válik a' hatalom: ismét természetes, hogy nem igen nagy sympathiával viseltetik az iránt is, ki talán eszköze annak"; — itt láttam: „áll ez a' rendről is, a' rend is korlátja a' szabadságnak; ezt is csak tűri, jóllehet kénytelen, a' szabadságot szomjúzó ember." — Már ha ez a' szabadelműség' characteristicája: megférhet e ez nem mondom egy monarchico-aristocratiával, de még akármelly polgári társasággal is? És ha meg nem fér: nem lehet e, nem kell e minden akármelly országlásformabeli igaz polgárnak, annyival inkább *alkotmányszerűnek* annak ellenszegűlnie? igen távol azon gyanutól, „mintha a' törvényes szabadság' szomját is ki akarná oltani az emberiség' kebléből." — De hogyan is gyaníthatja ezt B. ur? hiszen épen állítása' ellenében olvashatja Viszonválaszomban, hogy polgári társaságban „csak egynemű a' szabadság, és ez nem természet', hanem törvény' ajándéka": azért a' törvény „a' legfőbb jótékonyság, melly szűli és fentartja az emberhez illő szabadságot."

Azon állításomat, hogy a' szabadelműeknek mind moraliter mind materialiter véve önhaszon rugójok, maga B. ur sem tagadja, midőn megisméri, „hogy bizonyos tekintetben önhaszon — érdek nélkül semmi sem történik a' világon"; csak azt jegyzi meg, hogy „az érdeket különböztetni kell." Ez tökéletes igazság: azért nem kellett volna az önhaszon' vádját B. urnak Válaszában az alkotmányszerűekre terelni, ha megismérte azt, hogy ettől a' szabadelműek sem mentek. De hogy lássuk, melly önhaszon *törvényes*, melly *törvénytelen*: igenis „az érdeket különböztetni kell." — Az aristocratia' jogai alkotmányunkkal, országlásformánkkal többnyire szorosan összekapcsolvák, nem rendelkezésünktől függő szerzeményünk, hanem őseink' vérével szerzett 's maradékinkat is illető örökségünk: ezeket tehát védni, fentartani nem csak őseink iránti, hanem — mivel az aristocratia polgári alkotmányunk' kiegészítő része 's a' királyi szék'

támasza — alkotmányunk 's királyunk iránti legszentebb kötelességünk is. Már pedig polgári társaságbeli kötelességeknek kitünő teljesítése az, mit törvényeink' értelmében *érdemnek* nevezünk, mellyet hivatalokkal, fekvő javakkal jutalmaztatni törvényeink' rendelése. Legyenek bár tehát ezen jutalmak akárminő fényesek, hozzon bár az alkotmányszerüség „kövér kamatokat": de ezen jutalmak, ezen kamatok törvényes módon 's törvény' következésében nyert hasznok; és azért milly igen különbözők azoktól, mellyeket, az általam felhozott példa szerint, a' szabadelműek — ha czélzatuk sikerül — idegen jog' 's tulajdon' rablásával fertőztetett és — vajha soha igaz ne lett volna! — polgárvértől nedves kezekkel szednek. De különben is azt, mit valakinek törvény, alkotmány ad 's biztosít, védni, megtartani nem önhaszonkeresés, hanem legszorosabb törvényszerüség: ellenben valakitől azt, mit teljes joggal bir, megegyezése 's illő pótlás nélkül akaratja ellen is elvenni, és annak, kinek ahhoz legkisebb joga sincs, adni 's „ez által" — mint a' t. szerkesztőség az Észrevételekben megjegyzé — „ősi alkotmányunknak annyi viharok' daczára századokig épen állt főelveit nem csak gyökerökben megrendíteni, hanem" — hogy az igy elkerülhetetlen zavarban halászni lehessen — „fel is forgatni", már ez nem csak valóságos önhaszonkeresés, hanem még a' legvastagabb törvénytelenség 's hazafiútlanság is. — Ime a' különbség, ha „az érdeket különböztetni kell." —

Azért szépítse bár B. ur a' liberalis gondolkozásától igen különböző szabadság' emberét, 's ennek czélzatát: de hacsak az általa hirdetett characteristicát vissza nem vonja, lehetetlen azt egyenes okoskodással polgári társaságban, annyival inkább alkotmányos országban egyébnek mint egy „szörnynek" képzelni.

Ugy hiszem, hogy B. ur Válaszának egyes szavait, kifejezéseit megfontolta, mielőtt azt közrebocsátotta, azért ezek annak szellemével ellenkezésben nem lehetnek: midőn tehát ezekre a' Viszonválaszokban hivatkozások történnek, nem lehet ezt szavain, kifejezésein kapkodásnak mondani; és ha ezek akár egymással, akár a' követelt szelidebb szellemmel ellenkezésben volnának, az nem a' kapkodásnak, hanem a' meg-nem-fontolásnak lenne hibája. — A' szellem' szine alatt tehát a' szavakat, sorokat, kifejezéseket tanult embernek mentegetni haszontalan erőlködés: ezt azonban folytatván, azoktól, kik e' kifejezésében: „a' törvény szükséges rosz" megbotránkoznak, azt kérdi: „nem lenne e jobb és szebb állapot az, ha minden ember polgári törvény nélkül tisztelné, sértetlenül hagyná mások' jogait, — — a' nélkül hogy e' részben valakinek rendszabásokat tenni kellene? Jó volna ugy e, ha mindezeket tennők, a' nélkül hogy magunkat törvény alá vetni kényteleníttetnénk? Nem jó tehát ennek ellentétje, az tudniillik, hogy positivus törvény által kell kényszeríttetnünk mindenre." — Jó volna, igenis, ha mindezeket tennők, 's épen az, hogy nem tesszük, *rosz*, de nem ám a' törvény, melly nem a' jókat kötelezi 's bünteti, hanem a' roszakat kicsapongásaikban — mellyeket B. ur sem tart természetes szabadságnak — korlátozza; sőt mivel polgári társaságban nem létezhet más, mint törvényes szabadság, egyedül az ennek kútfeje, és mivel határtalan szabadság lehetetlen — saját szavai szerint is — „határozott szabadságunknak 's jogainknak őrje és védője." — Szükséges rosz e tehát ez, vagy inkább legfőbb jótékonyság? itélje meg az, kinek a' jóról 's roszról igaz fogalma van. — De már most engedje meg, drága ur, hogy felhivott szavaiból, kifejezéseiből *egy pár sort* kikapkodjak. „Nem lenne e", igy szól, „jobb és szebb állapot az, ha minden ember polgári törvény nélkül tisztelné, sérthetetlenül hagyná mások' jogait, a' nélkül hogy e' részben" (természetesen az áthágók ellen) „*rendszabásokat tenni kellene?*" Tehát csakugyan maga is megismeri, hogy *tisztelni, sérthetetlenül kell hagyni mások' jogait;* ki cselekszi pedig ezt: az alkotmányszerű e, kinek jelszava: *másét ne bántsd, magadét ne hadd;* vagy a' szabadelmű, kinek elve: *vedd el attól, kinek van; add annak, kinek nincs?* — Már illy egymással ellenkező elvek' következésében ki hágja át a' törvényt, melly „szabadságunknak 's jogainknak őrje és védője": az alkotmányszerű e, vagy a' szabadelmű? És ha épen ezen áthágóra van a' Válaszban nem minden gunyolódás nélkül említett terem a' törvény által szabva: az alkotmányos, vagy pedig szabadelmű ember e az, kit — ámbár sokkal kimélőbb kifejezéssel, mintsem azért a' szerénytelenség' vádját megérdemleném — azon négy ölnyi terembe zárhatónak állítani ennek characteristicája' következésében elég okom volt.

Ugy vélem, reá fog ismérni, drága ur, az általa lefestett szabadság' emberére, 's azért meg fog bocsátni, hogy arról — ha a' kép hiv — jót nem mondhattam. — A' szabadság' tárgyában azonban még egy kérdésre kell felelnem. Maga megismeri B. ur: „hogy a' minden jognak megfelelő kötelesség ellen a' szabadság' emberének sincs semmi szava: hogy tehát végtelen, határtalan jogokat az sem követel"; csak azt kérdi: „mikép következik mindebből az, hogy a' szabadság nem a' természet' ajándéka?" — Megfeleltem erre Viszonválaszomban: most a' *concessákból* reá felelni annyival könnyebb. Megengedi ugyanis B. ur, hogy *határtalan szabadság* még természeti állapotban sem létezhet; következésképen ez természet' ajándéka nem lehet: annak tehát, mit természet' ajándékának mondani tetszik, *határozottnak* kellene lenni; ugyde hol vagyon ennek biztos határa, ha *positivus törvény* nincs? már pedig *határozott* határ nélkül csupa elmefuttatás. Nem is létez a' természeti állapotban *valódi szabadság*, hanem *legszélesebb 's tágasabb értelemben szabad akarat*, melly jóra ugy, mint roszra hajlandó; és igy vagy engedékenység 's békeszeretet, vagy önkény 's erőjog (jus fortioris). — Ha tehát a' természeti állapotban nem szabadság, hanem szabad akarat létez; ha a' határozott szabadságot, melly egyedül lehetséges, csak positivus törvény állapítja meg: áll igenis az, hogy *csak egynemű a' szabadság, és nem természet', hanem törvény' ajándéka.* Már pedig, ugy hiszem, a' szabadelmű is magát polgári állapotban lenni tartja: tehát erre nézve is csak egynemű a' szabadság, és ez nem természet, hanem polgári törvény' ajándéka.

Az *egyenlőséget* érdeklő kérdés jobban ki van Viszonválaszomban fejtve, mintsem a' figyelemmel olvasót akár B. urnak Válaszára utalása, akár a' hely' szükének említése kielégítse: azért e' részben tovább is Viszonválaszomra hivatkozom. — Megengedi ugyan B. ur, hogy a' tribunusok a' római birodalmat ollykor zavarba hozták; ezt azonban nem a' római népnek engedett képviselési jognak, hanem ezen jog' gyakorlásával visszaélésnek tulajdonítja; — de nincsenek e nálunk is számtalan *nagylelkek*, *népbarátok*, kiknél csak a' hatalom hibázik, hogy annak gyakorlásával visszaéljenek? Történt ez: tehát történhetik máskor is, az okosság' szabálya ez: *praestat praevenire, quam praeveniri.* — Azon kérdésre pedig: „valljon nem várták volna e Rómát tribunusok' nemlétében sokkal borzasztóbb veszélyek? — a' kérdésbe hozott logicám szerint csak azt felelem: *a posse ad esse non valet argumentum.* —

Még kevesebbé kielégítő B. ur' felelete, midőn a' kérdésbe vett azon állítását: „épen olly tekintetben veszi a' szabadság' embere az egyenlőséget is, ezt is mindenkinek csak saját állásához képest tulajdonítja; de azon állásához képest, mellybe a' társaságban álló ember közvetőleg leg-

alább maga helyezte magát“ — és az erre például felhozott jobbágyok' képviselési jogának kivivására törekvést ugy iparkodik felvilágosítani, „hogy a' társaságban álló ember soha sem helyezte magát ollyan állásba, mellynél fogva sorsát akkor, midőn szabad, kedvezőbbé tennie ne lehessen“, — 's erre példát hoz fel: „*Napoleon*' uralkodása alatt,“ ugy mond, „a' Bourbon-háznak is volt politicai állása: nem méltán helyezé tehát ez magát mostani állásába akkor, midőn lehetett, szabad volt?“ — No ez igazán derék felelet akár a' kérdéses tárgyra akár a' példákra nézve!! — A' kérdésbe vett állítás iránti ellenvetésem ebben állott: „A' szabadság' embere, ugy mond B. ur, az egyenlőséget mindenkinek, *de csak saját, 's azon állásához képest, mellybe maga helyezte magát* tulajdonítja,“ 's erre például felhozza a' szabadság' emberének a' jobbágyok' képviselési jogának kivivására törekvését. E' szerint már arra, hogy valakinek a' szabadság' embere egyenlőséget tulajdonítson, megkivántatik *saját 's olly állás, mellybe az ember maga helyezte magát;* mert ez a' mondottak szerint conditio sina qua non: tehát olly álláshoz képest, mellybe magát az ember *nem maga* helyezte, az egyenlőséget a' szabadság' embere sem tulajdoníthatja. Midőn tehát B. ur az ekképen tulajdonítandó egyenlőség' példájául a' kivivandó jobbágyi képviselési jogot hozza fel, vagy azt kell feltenni, hogy a' jobbágyok mindnyájan állásukba, *legalább közvetőleg*, magok helyezték magokat; vagy ha nem, akkor a' mondottaknál fogva a' szabadság' embere sem tulajdoníthatja nekik még magok közt is az egyenlőséget. Már pedig Viszonválaszomban meg van mutatva, hogy a' jobbágyoknak egyik része *közvetetlenül*, másik *közvetőleg*, harmadik pedig *sem közvetetlenül sem közvetőleg* helyezte maga magát állásába: hogyan mondhatja tehát B. ur Válaszában, hogy igen rendiben cselekszik a' szabadság' embere, ha Magyarországban a' jobbágynak képviselési jogot igyekszik kivivni; 's igy hogyan kivánhatja az egyenlőséget azoknak nem csak saját, nem csak feltételes állásukhoz képest, hanem még más nép osztály' állásának tekintetbe-vétele nélkül is általában tulajdonítani? És ez volt azon kérdés, mellyre a' fentebbi felelet legkisebb részben sem felel meg; mert azon felvilágosítás nem foly legkevesebbé is a' kérdésbe vett 's azért felvilágosítandó állításból. — De még kevesebbé világosítja fel az itt felhozott példa akár a' tárgyat — a' kérdésbe vett állítást — akár a' fentebbi példát, mind azért, mivel a' Bourbon-házból vett példa legkisebb egybeköttetésben sincs akár az egyenlőséggel, akár B. urnak kérdés alá vett állításával; mind azért, mivel a' Bourbon-ház kiüzetésekor sem mondott le azon jogairól, mellyeknek a' kiüzetés előtt törvényes birtokában volt: ebbe tehát, midőn lehetett, méltán visszahelyezé magát; de a' jobbágynak képviselési joga ezen összehasonlítást ki nem állja; mert itt olly jogról van szó, mellynek gyakorlatában a' jobbágyság soha sem volt. — Nem voltak tehát e' tárgybani megjegyzéseim „elménczkedések,“ hanem a' Válasz' saját soraiból merített olly kérdések, olly ellenvetések, mellyekre megfelelni, mellyeket eloszlatni B. ur ugyan soha sem fog. — Többnyire midőn azt mondja, hogy „a' társaságban álló ember“, és igy p. o. a' jobbágy is, „soha sem helyezte magát ollyan állásba, mellynél fogva sorsát, akkor midőn szabad, kedvezőbbé tennie ne lehessen,“ kérdem: Mikép veszi azt: „midőn szabad“ B. ur? — Ha szoros értelemben: akkor — minthogy polgári állapotban mindaz, mi törvénnyel, polgári alkotmánnyal, országlásformával ellenkezik, soha sem szabad — a' jobbágyok' képviselési joga, mint mindazokkal egyenesen ellenkező, migcsak országunk' alkotmánya, aristocratico-monarchica országlásformája fenáll, soha szabad nem lesz; ha pedig, mint alább a' Bourbon-házra nézve láthatni, azt azzal: „midőn

lehet“ egy értelemben veszi: meddig fog igy a' törvény, maga a' kivivandó képviselési jog, az alkotmány, az országlásforma fenállani, ha azon elvnek, hogy mindenki, hogy minden rész, és igy az aristocrata, a' király is, sorsát akkor, *midőn lehet*, kedvezőbbé tehesse, állani kell? —

Azt kérdi B. ur, hol van alapja azon állításomnak: „A' szent vallás a' szabadelműnek szájából igen furcsán hangzik“? megfelelek: B. ur' Válaszában; a' honnan a' szabadság' 's egyenlőség' emberének — az ugynevezett szabadelműnek — természetes tulajdonságit ismérni tanultam. Ha a' szabadelműnek „*természetesen* terhére válik *minden hatalom*“: *természetes* következés, hogy az isteni is; ha *természetes*, hogy „nem igen nagy sympathiával viseltetik az iránt is, ki eszköze annak:“ ismét *természetes* következés, hogy az illető vallások' szolgái iránt is, kik az isteni hatalomból folyó törvények hirdetői, fentartói, eszközlői, nem igen nagy sympathiával viseltetik; ki pedig ezek iránt általányosan kevés sympathiával viseltetik: *természetesen* az illető vallás iránt is; mert nem azért viseltetik ezek iránt kevés sympathiával, mivel emberek, hanem mivel vallás' eszközei; — ha „a' rendet is csak *kénytelen* tűri:“ a' vallást is, melly az isteni tiszteletnek rendje 's módja, csak kénytelen 's hogy vallástalannak ne mondassék, tűri; — ha előtte „a' törvény szükséges rosz;“ az isteni is; mert az is „korlátozza legfőbb javát — szabadságát. Innen nem ragaszkodva egy valláshoz, magának azt választja, melly szabadságát legkevésbbé korlátozza; innen van az *indifferentismusra* hajlandósága; — és mivel a' *naturalismusnak* — nem „neutralismus“-nak — 's az ebből folyó *rationalismusnak* legkevesebb és csak az embernek saját esze, mellyel rendelkezni nem nehéz, alkotta törvényei vannak: *természetes*, hogy a' többféle *szükséges rosz* közül, mit kisebb, nagyobb mértékben gyülölni természetünkben van, a' legkisebbet válassza. És habár nem áll is a' szent vallás természeti jogainkkal egyenesen ellenkezésben, de mivel azokat *mégis* rendbeszedi, korlátozza; — és mivel a' vallás jeleli ki az utat rendeltetésünkre, boldogságunkra, 's azért szükségképen akaratunknak, cselekedeteinknek bizonyos rendet, arányt szab törvényei, eszközei által, mi iránt a' szabadelmű *természetesen* nem nagy sympathiával viseltetik: ismét *természetes*, hogy a' vallást is, melly rajta hatalmat gyakorol, melly neki rendet szab, csak mint kénytelen terhet tűrje, 's annak törvényeit csak szükséges rosznak tartsa. — Illy „praemissákból“ vontam én e' következést: „Hol vagyon illyenek közt csak egy, ki vallásos.“ — A' mi azonban e' tárgyban engem érzékenyen érdekel, az, hogy e' szavaimat B. ur magáról mondottaknak véli. — Én sérteni nem akartam, 's e' részben bátran hivatkozom a' t. szerkesztő hivatalra, mellyet Viszonválaszom' beküldése után némelly erősebb kifejezések' kihagyására első postával megkértem, mit teljesíteni szíveskedett is. Csak a' szabadelműről, 's ahhoz képest, mint azt a' Válasz lefestette, vontam e' következést, de nem B. urról is, kit habár ugy, mint liberalis gondolkozásút 's illy érzésnél fogva a' szabadelmű elveknek védőjét tekintettem is, de szabadelműnek, kinek characteristicája maga után vonja azon következtetést, mindaddig, mig azon szavaimat magára nem vette, nem tartottam. — Már most B. ur' részéről más mód nem marad fen, mint vagy a' szabadelműek' characterizálását visszavonni, vagy a' szabadelműséget el nem vállalni; mert különben a' *praemissákból* folyó *logicai* következtetés alól kibujni igen nehéz leszen. —

Egészen más tekintetben kell azon kifejezéseket venni, mellyekben az ország' kormánya vagdaltatik: itt, hol — a' jelen időszakaszban — a' fejdelem' bánásmódja tétetik gyanussá, az igazat minden tartózkodás nélkül ki kell mondani. Igenis B. ur

alattomosan, de mérgesen vagdalja azt, midőn igy szól: „Sikerül is a' vallásnak és törvénynek kezelése bizonyosan a' kormánynak, ha — mint *Korunk'* szerzője említi — bölcseség, igazság, mérséklet és — *mit a' szerző kihagyott — törvényszerűség* bélyegzi azt; mert a' — *kivált törvénytelenül használt — anyagi erő* elnyom ugyan, de nem győz; azaz csak pillanatnyi időre demonstrál, mig az ellenokok réshez jutván, annál hatalmasabban bizonyítják be 's vivják ki az ellenkezőt!“ Mert ugyanis miért van ott, hol már az „*igazság*“ megemlíttetett, a' *törvényszerűség* kiemelve még azon megjegyzéssel is, hogy azt Korunk' szerzője *kihagyta*? — Miért van ennek folytában épen ott, hol vérengző polgárháborúról 's pártdühöngés szülte iszonyú jelenetekről van szó, a' kormány' lépéseivel összekötötten az *anyagi — kivált törvénytelenül használt — erő* említve? — Miért áll mindezek' 's illyesek' végén a' felkiáltásjel? — Nem minden irányzat nélkül vannak ezek egy helyen összehordva; és a' ki a' nyelvet, kifejezésmódot, a' Válasz' szellemét 's azon bizonyos kitüzött irányt, mellyre a' szabadság' embere törekszik, isméri, az itten az alattomos, de mégis mérges vagdalást kétségbe nem hozhatja.

Végre: soha sem tagadtam, hogy vannak nem sarkalatos, alkotmányunkkal nem összeszövött jogok, 's hogy ezek annak utján köz megegyezéssel el is töröltethetnek; — de vannak ám sarkalatos és alkotmányunkkal szorosan összekapcsolt jogok is, és ezek nem azért jók, mivel régiek, sem azért, mivel Korunk' szerzőjének tetszenek; hanem azért, mivel ezek törvényszerinti uton szereztettek, az illetőknek tulajdonuk, 's alkotmányunkkal összefüggők: azért ezeket a' törvényhozó hatalomnak csak fentartani kötelessége. — Áll tehát tovább is az, hogy B. urnak Korunk' szerzőjéhez intézett azon kérdése, hogy az általa jóknak mondott jogok azért jók e, mert régiek, — vagy azért, mert neki tetszenek? épen nem ment azon *egyoldaluságtól*, mellyel B. ur Korunk' szerzőjét vádolta.

Késmárky Zsigmond.

Mi a' nép?

(Rövid eszmékben.)

Berekesztés.

Vannak bizonyos előitéletek, mellyek a' statusra nézve csak akkor lesznek veszélyesek, ha megsemmisítni akarjuk. Néha nevetségesek voltak ugyan, de mégis a' legnagyobb hasznuak.

A' spartaiak Mars' oszlopát vas lánccal kötözék meg, hogy a' diadalistent szüntelen nálok maradásra kényszerítsék, — 's ezáltal edzék bajnokkeblőket.

Az athenebeliek lenyirták a' diadalistennő' szárnyait, hogy el ne repülhessen.

A' Creta szigetbeliek azt állíták, hogy Jupiter országukban született és halt meg, 's temploma mellett koporsóját is mutogaták. Semmi hatalmasság ne próbálta volna ez emlékeket megsérteni, a' nélkül hogy az egész nemzetet maga ellen ne lázassza.

A' trójaiak győzhetlennek tarták magokat, mig a' palladium falaik közt volt. Királyok és papok erősíték a' népet e' hiedelemben.

A' görögök szükségesnek tarták, e' drága kincset előbb ellopatni, mielőtt Tróját elfoglalni merték; mert azzal a' nemzet' lelke is eltünt.

Róma kevély volt rá, midőn a' palladiumot Vesta' templomában felállítá, 's a' senatus' rendeletei megerősíték a' Sibyllák' jóslatait e' néphiedelemre nézve.

Egyre nehezebb lesz a' határvonalt kijegyzeni, hol szűnik meg a' nép 's kezdődik a' müvelt rend.

A' történetek' fürkészőjének figyelmét nem kerülheti el azon megjegyzés, hogy a' népek' characterének szilárdsága az együgyü erkölcsök' idejében jóval nagyobb volt, mint az ugynevezett müveltség' szakában.

Ugyszólván egy állapot sincs, mellynek pórnépe meg nem volna. — Ez állítást hozza fel *Savedra* ama' szép rajzolatában, mellyet a' spanyol trónörökös' elébe a' népcharacter felől ekképen állíta: „A' nép' természete, melly egy szörnyhöz mindenben hasonlít, önmagával nem egyező, állhatlan és változékony. A' nép a' dolgok' külszine által elcsábíttatik, belsejébe nem hat. A' pletykák után itél; annyira el van minden módtól és az észtől hagyatva, hogy az igazat a' hamistól meg nem különböztetheti. Mindig a' roszabbakra hajló. Ugyanazon egy órában két egymással ellenkező szenvedélyt ölt fel. Inkább ez által vezérelteti magát, mint ész által, inkább parancsolat mint okosság által, inkább árnyék mint valóság által. Büntetésekkel és fenyitékekkel fékezhető. A' hizelgésekben a' képtelenségig megy, az igaz dicséreteket összekevervén a' hamisakkal. A' közép uton nem tud maradni. Vagy tulságosan szeret vagy gyülöl, vagy módfelett hálás vagy hálátlan, vagy retteg vagy rettegtet; de midőn retteg, bizvást megvethető. A' csekélyebb veszélyek által is, ha közel vannak, megzavartatik, 's a' nagyobbaktól, ha távolabbak, épen nem fél. Vagy szolgál elvetemült lélekkel, vagy gőggel és dölyffel uralkodik. Sem maga nem tud, sem mást nem enged szabadnak lenni. Fenyegetésekben bátor, de ha a' dologra 's tettre jő, kislelkü és nyúlszivü. Csekély okok által fellázasztatik 's csakhamar ismét lecsillapul. Követ, nem vezet; könnyebben hagyja magát kényszeríttetni, mint rábeszéltetni. Ha jól megy dolga, felfuvalkodott és vallástalan; szerencsétlenségben remegő 's ájtatos. Mind a' kegyetlenségre hajló, mind könyörületességre. Azon lelkesedéssel, mellyel egyiknek kedvez, üldözi a' másikat. A' szerfeletti kegyességgel kicsapongásra él vissza; szerfeletti keménység kétségbe ejti. Ha egyszer zabolátlanul a' jókra rohan, sem ész sem szégyen vissza nem tartja. A' pletykákat kedveli és szövögeti, 's hiszelékenységével szárnyra kapatja a' hirt. Nem hallgat keveseknek beszédére; a' sokaság' szavai után indul. A' rosz eseteket a' hatóság' roszaságának tulajdonítja 's a' köz nyomoruságokat a' fejdelem' botlásinak. Semmi sem engeszteli meg inkább mint az eleség' 's minden dolgok' bősége, ezekre levén minden gondja és gondolata függesztve. A' privát dolog iránti gondoskodás vagy becsületének megsértése nem nagyon érdekli. Ha megterheltetik, összerogy; ha könnyítnek rajta, kirug. A' tüzes és vakmerő elméket, valamint a' zajongó és zavaros kormányokat nagyon szereti. A' dolgok' jelen állapotján soha sem nyugszik meg, szüntelen változást és ujságot ohajtván. Az előállók' erényeit vagy vétkeit majmolja. A' gazdagokat és hatalmasbakat irigyli 's utánok fondorkodik. A' játékokat 's egyéb mulatságokat kedveli, nem is lehet más valamelly dologgal olly könnyen megengesztelni, mint ezzel. A' vallásban babonáskodó. — Ezek a' nagy csoport' bélyegei. Azt azonban tartsa eszében a' fejdelem, hogy semmi egyesület, semmi olly magas állapot nincs, bármilly müvelt és válogatott férjfiakból álljon is az, mellyben némi *nép* nem volna, 's melly e' néprajzzal sokban nem egyeznék.“

Figyelmeztetés. Azon t. cz. irókat, kik lapjaink' számára küldendő munkáik alá vagy épen semmi vagy álnevet vagy tetszésök szerinti bárminő jegyet kivánnak tétetni, tisztelettel kérjük, méltóztassanak minden esetre valóságos nevöket is — a' szerkesztőség' titkai közzé tartozandót — velünk közleni; különben semminemü, névnélküli vagy álnevü dolgozatok el nem fogadtathatván.

POZSONYBAN.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifj. *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

53. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Julius' 2.**

Magyar betük.

E' hirlap' czímbetüi megváltoztak. A' dolog' története ez. Miután a' *Hirnökhöz* melléklapot adni elhatároztam, ennek minél izletesb czímbetüi' öntését „Haase et Söhne" hires prágai intézetnél jó idején megrendeltem, de betüimet a' sok hó miatt csak karácsonykor kaptam meg. — Gót formájok, megvallom, nekem sem igen vala ínyemre, mivel azonban a' tárgyat nem nagy fontosságunak véltem, az idő' rövidsége miatt is csakugyan használnom kelle, azzal vigasztalván magam', hogy e' betüalak most divatban vagyon. 'S valóban a' franczia, angol 's amerikai hirlapok' nagyobb része illy betüket visel homlokán, honi hirlapjaink pedig, leginkább az *Athenaeum*, különös izlésre e' tekintetben számot nem tarthatnak. Szóval, tudtam, hogy ez irás, módi, 's ez sokat szépít napjainkban, mi aesthetice véve nem igen szép; máskép ugyanis nem történhetnék, hogy némelly épszemű ifjaink pápaszemmel gyengítsék látásukat, akadályozó saskörmőkkel csúfítsák el kezeiket, kecskeszakállal 's nevetséges fürtökkel tiszta magyar arczvonásaikat, vagy fecskefarku 's egyéb termetökhez nem is illő ruhában járjanak. Magát az irást tekintve, a' divat itt is zsarnokilag uralkodik, és szépeknek tekinteti velünk a' mindenféle görbén álló 's az olvasó' orrát fenyegető felirásokat, ügyetlen ácslegény által faragottaknak látszó *egyptienne* betüket, vagy más a' hieroglyphoknál nehezebb megfejthetésű jeleket. A' gót irás nevezetesen az, mellyet most többnyire látni delibb honosink' pecsétnyomóin, kocsiajtain, fejérneműin 'stb.; de mi több, ugyanezen gót betükkel éltek elődeink, 's igy azok sokkal inkább magyarok, mint a' most szokásban lévő diák jelek. — Azonban, mint mondám, csekélységnek tartván a' dolgot és lapjaim' szellemi elrendelésével vesződvén, többet nem hajték rá. De hajtottak bezzeg mások, pedig sokan! 'S a' különösségekben gazdag hirlapirói pályámon itt is, mint sok másban, uj tapasztalást tevék. Mi előttem csekélység volt, azt mások lélekben járó dolognak tarták, 's csak özönlött mindenfelől a' gúny és gáncs. Egy pár anonymus rám parancsolt, hogy czifra levelét azonnal lapjaimba vegyem fel, mit természetesen azonnal — nem tettem; némellyek az utczán megállítottak, 's elmellőzvén a' lapok' tartalmát, irányát, czélját — mikről okos emberekkel igen örömest értekezem kölcsönös felvilágosítás' tekintetéből — nem tudtak másról szólani, mint a' gót vagy német betükről, 's hogy elején a' czímet *Szczaczadunk*-nak olvasták, 's tudja Isten mit még mindent. A' micromania' kitörésein, általán véve nem szoktam csudálkozni, ismérvén sok kedves hazámfiának ebbeli hajlandóságát; de a' dolog nem maradt e' polczon. Több helyekről figyelmeztettek ugyanis barátim, hogy sokan e' felirásban nagy prosopopoeiával ártalmas politicai tendentiát látnak, sőt hitelesen értesítettek, hogy egy igen számos előkelő társaságban bizonyos uri ember tanácsolá: „repraesentáltassék e' czímbetük ellen, mivel *O.* a' magyarokat még betüiktől is meg akarja fosztani" — és a' javasló nem kaczagtatott ki legott, sem ki nem sziszegtetett. O sancta simplicitas! Igy tehát a' magyar nemzetiségnek egy uj neme keletkezett, 's a' *Világ*' irója az általa felhozott „álnemzetiség' eszközei, ugymint: torzonborz bajusz, pengő sarkantyu, vitézkötés, panyókásmente, sinór, borítás, paszománt, kócsagtoll, túri-süveg, atila-kalpak, zrinyi-dolmány, — káposzta, juhászbunda, pipaszag 's több efféle" mellett még a' betüket is megemlíthette volna, 's midőn azt mondja: „sokan vélik, oda nemzetiség, magyarság, becsület, ha tokajiba égettbor kevertetik" — az utolsó szavakhoz most már tehetné: „vagy ha egy hirlap' czíme gót betükkel iratik." — De mit volt tennem; az iszonyú bajon segítnem kelle, 's azért a' botránkoztató czím' változtatását határozván el, egy honi szépiró' lelkére kötém: gondolna ki olly betüket, mellyeknek tiszta magyarságán kételkedni teljességgel ne lehessen; mit is szentül megigérvén, elküldé — mint erősíti — sok álmatlan éjjelei' drága gyümölcsét, mellyet im a' tisztelt közönségnek bemutatok, bölcs itéletére hagyván, valljon a' müvész feladását szerencsésen oldotta e fel vagy sem?

Orosz.

Első és utósó.

Századunk' utóbbi lapjain olvasható *Desewffy* József gróf urnak a' *Vasárnapi Ujság*' ügye mellett jó szívvel 's dicséretes szándékkal (ugy vélem) a' *Hirnök*' t. cz. szerkesztőségéhez irt levele. — Megvallom, egy népi lap' keletkezése olly ohajtott vala régóta előttem, hogy nem lehete mondhatlan öröm nélkül fogadnom a' Vasárnapi Ujság' divatba lépését; de annak későbbi iránya az igazságos kellőség' ösvényéről ugy elsiklott, ugy elferdült, hogy nem lehete viszont súlyos kárhoztatás nélkül tekintenem. — Mások más észrevételekkel bővelkednek; jelesen *Csató* Pál ur, a' védő gróf ur által is megemlített összehasonlításon kivül, *Brassai* urnak irásmódja ellen kifogásokat gördíte. Igazmondás, uraim, nem emberszólás; és a' forrón tisztelt gróf ur sem fog józan meggyőződés' utján a' Vasárnapi Ujság' irásmódjában megegyezni. Hogy a' népi lap' nyelvének egyszerűnek 's könnyen felfoghatónak kell lenni, szent; és én illyennek találom a' *Méhes* szerkesztette *Hiradót*, 's miért ne lehetne illy irásmódú a' Vasárnapi Ujság is, által nem látom. De van egy fontosabb tárgy, mellyet a' magyar hirlapok' heti szemléjének irója sem vett érintetbe, vagy az érdek' csiklandós minéműségénél ovakodó volt közbejőni. Én azonban, mint honi birtokos és kedvelt jobbágyim' gondoskodó atyja, el nem mellőzhetem. Több számában, de leginkább a' jelen félévi februar. és martiusi lapjaiban a' tekintőlegi népujságnak, vala némi külföldről közlések által elhintve a' vallásküllönség' egyenetlenségeinek gyülöletes magva, kevésben ugyan, de mégis olly nyilványosan, hogy azt első tekintetre roszalnom kellett. Kárhoztatám — mondom — mert hár magam is reformatus vagyok, mindazáltal hitsorsosim' egyik-másikán ejtett sérelmek' kürtölése előttem mégsem kellemes hir. Nem kivánok én Brassai ur' érdeme' 's tehetségei' birálásába ereszkedni, mert az gyakorlatomon 's körömön kivül van; azonban mint olvasó 's fizető, valamint más ujságiróktól következetességet, ugy tőle is szoros igazságot követelek. Mert ha már a' vallás' kényes érdekébe bocsátkozni 's catholicusok által reformatusokon elkövetett méltatlanságok' szátyárlására készkedni annyira sietett, következetes, igazságos és tárgyához, a' néphez, hiv ugy leende, ha visszafordított értelemben is eseteket (mellyek, fájdalom, szinte vannak) közölve, mindkét fe-

lekezetnek elégtételt, tanuságot 's kerülésre lelki eszközöket vagy inkább egy adatot sem szolgáltatott volna. De elveiből részrehajlás és meghasonlásra ingerlés' szelleme tűnik elő, 's fejtve van az ok, hogy lapjainak pártolása hanyatlik, mert felekezeti irót, csak felekezet gyámolít, 's ennek is csak azon része, melly a' gyertyavilágnak vakon repülő éjlepke' szerencsétlen példájáról még nem tanult. Innen származott az is — bár saját kivételével csak egyes dolog, de mégis számos hasonmása van — hogy helységem' praedicatorának igen jó emberi tiszte' teljesítésével sikerelt tanácslására községem hozzám folyamodott f. hónap' 12kéről költ bizodalmas levelében: miszerint a' jövő 2-ik félévre, minthogy az i — i korcsmában meghalálozott vándorlegény' tetemeinek catholicus határba lett kivitetését közvetlenül a' Vasárnapi Ujságban közlött hirek' megtorlásának 's az elhintett meghasonlás' magvai' epesztő megfoganzásának rettegve sejtik, catholicus tiszt-, esküdt- 's lakostársaik' világos előítéletére, a' Vasárnapi Ujságot tanácskozásaik' asztalán többé látni nem kívánják, ennek kirekesztésével csupán az Erd. Hiradót — mig t. i. amaz magának jobbszerű 's üdvösebb irányt nem veend — rendeljem számukra. Öröm, mondhatlan öröm tapasztalnom eléggé nem szerethető jobbágyim' fejledező eszméletének jámbor utmutatásokra illy önkint hajlását; 's midőn kérelmöket teljesíteni kész vagyok, nem titkolhatom azon forró kivánatnak lelkem' mélységében lobogását: vajha a' Vasárnapi Ujság' t. cz. szerkesztője a' hon' és saját érdekét méltóbban felfogván, lapjainak ezentul az általányos nép' fejlődő szelleméhez, müveltségi korához és várakozásához alkalmas, pártosságokat nélkülöző 's föleg a' vallás' érdekét kimélő irányt adva, nemcsak minket el ne idegenítsen, sőt más szertartású rokoninkat is magához édesítve, a' boldogító köz czélnak elérésében, mellynek hivatása utáni elhanyaglása hazátlanság 's lélekgyilkolás volna, minél előbb eszköz lehessen! és az eddig bebizonyitottaknál fogva ezen közelgető kimondásra soha alkalom ne nyujtassék: „Szánts, őrizz nyájt, 's hagyd másnak az áldozatot.“ —

Desewffy József gróf urnak pedig, kit a' csintalan világ „minden lében kanál“-nak nevezett, részemről, hogy szivének sajátjával, nemes szándékával, az érdembeli népujság' ügyét felfogta, 's igy magát arra is, miszerint kegyenczét, Brassai urat, a' haza' köz kivánsága', józan birálók' figyelmeztetése' 's nyelvünk' sajátságainak szent épségben tartása' méltánylására tanácsolni fogja, lekötelezé — köszönetet jelentek. Bécs, junius' 23kán 1838.

Nyéki *Horváth Lajos*
t. m. táblabiró.

A' természetjogról.

Pótlék, Csaplovicstól.

Midőn a' minap paradoxonomot irám (l. *Századunk*' 8, 17, 18. sz.), nem egyéb vala szándékom, mint bármi keveset is tenni azok' megnyugtatására, kik világpolgári helyzetökkel nincsenek megelégedve, 's e' végre gyakorlatilag megmutatnom, hogy a' dolog *nem lehet* másképen, 's hogy a' minden emberek' teljes egyenlőségéről és szabadságáról terjesztett kártékony tanitmányok nem egyebek, mint henye fők' hiú ábrándozási és agyrémei. Ennélfogva tehát: patienter ferendum, quod mutari nequit.

Hogy ezt tehessem, szükség vala az embernek számtalanszor félreértett természetjogait közelebb vizsgálatra vennem 's abból megmutatnom, hogy a' természetjogtan, mint az rendszerint előadatni szokott, a' világ' valóságos rendével és folyásával fölötte roszul egyez meg, mivel az ábrándozó észnek üres kémlődése, melly ugyanazért sok főt megzavar, 's igy kárt tesz. Ellenben, hogy egyedül a' tettlegi (positiv) jogtanból meríthetők valamennyi statuspolgár' jogairól 's kötelességiről az igaz ismeretek.

E' mellett azonban távol valék azt ohajtani vagy reményleni, hogy nézeteim' helyességéről és igazságáról minden természetjogtudóst meggyőzendek, mert hiszen lehetetlenséget ohajtani vagy reményleni kábaság, 's igen jól tudom, mennyin fáradoztak már *Spinoza* óta hiába a' természetjogászok' álmainak elüzésén. Francziaországban ezen álmok' terjesztgetésével már bölcsen felhagytak ugyan; de Europa' egyéb országiban még folyvást igen számos imádói maradtak, 's hihetőleg még soká maradandanak. T. i. a' természetjogtan saját varázzsal bir az emberfők' elcsábítására, mert olly szépen hangzik, 's olly csodás, kalandos dolgokat igér; már pedig nincs olly esztelenség, mit az emberek, ha sokszor mondatik nekik, vagy ha magok sokszor beszélik el, végre a' legvalóbb igazság gyanánt ne higyenek. Tegyen csak próbát valaki: beszéljen tréfából másoknak huzamos ideig merő balgatagságokat 's hazudságokat, vagy halljon sokáig másoktól illyeseket beszéltetni, végtére azokat bizonyosan maga is hinni fogja. (?) Igy jártak a' régiek mythusaikkal, mellyeket mi most szép mesék gyanánt nevetünk, igy a' középkor, 4 századon keresztül, a' scholastica philosophia' bolondnál bolondabb tanítmányival, igy minden korbeli emberek a' kisértet- és rémtörténetekkel, 's igy a' természetjogtannal. Tanítók és tanulók lassankint annyira megszokják ezt, hogy végre eszökbe sem jut annak alaposságán vagy egyes tételein kételkedni.

Kész valék tehát ellenmondások' hallására, még pedig *goromba* ellenmondások' hallására is, mert hiszen faragatlan, gyalulatlan természetemberektől különbeket várni nem is lehet. A' természetjog fölötte áll minden tettlegi 's igy a' csinosabb életmód' törvényeinek is, hiveinek teljes igazok van, ha az általa adott azon szabadságot, miszerint erőiket élénk játékban 's cselekvőségben tarthatják, használják 's ehhez képest természetjogilag gorombák. — De ón az illendőség' tettlegi törvényei által köteleztetve érzem magamat, 's igy azon szépségeket, mellyekkel engem a' *Figyelmező* $^{15}/_{16}$ számaiban *Jogi*, *hites ügyvéd* megtisztel, szintolly természetjogi erővel nem viszonozhatom. Honor est honorantis. — Egy kis próbatét mutatná meg, kettőnk közül mellyik tekintett jobban körül az emberi tudás' nagy kertjében.

A' többi, mit ő a' természetjog mellett mond olly *megfoghatatlan*, hogy szót sem érdemel, nemhogy a' czáfolat' fáradságát megérdemelné. Az egésznek veleje ugyanis ez: „vannak természetjogok, még pedig minden törvényhozón, minden statuson felül“, 's ő ezen tételt a' következő, igen elmés, eldöntő, gyakorlati, önmagáról vett példával, igazán ad hominem, akarja megmutatni; t. i. önmagát teszi ezen állapotba: „hogy ha a' status határozná, őt a' bolondok' házába záratni, akkor ő egyebet nem mondana rá mint ezt: miért? nincs joga a' statusnak!“ — 's ő azt hiszi, ámbár egyenesen ki nem mondja, hogy ha a' bezáratására küldött rendőri tisztnek e' néhány mázsanehézségű szót elébe dörgené, az okvetetlenül össze- meg összerettenne 's Jogi hites ügyvéd uramat körmei közül azonnal kieresztené. — Ám, ha a' természetjog illy könnyű 's mégis illy hathatós eszközt nyujt a' statust megijeszthetni, akkor ugyan Jogi hites ügyvéd urnak tökéletes igaza van, ha annak lételét védi, nehogy a' megnevezett, igen kellemetlen esetben ereje és segedelme nélkül ellenni kényteleníttessék. Hanem a' status aligha megköszöni neki e' hathatós bűvösszernek nyilványossá tételét. Mert sokszor adja elő magát eset, midőn a' status némelly nyugtalan főt meg-

ragadni 's becsípni kénytelen, 's milly zavarban látná ekkor magát, ha amaz egypár szóra mind a' 300,000 argumentuma megszaladna vagy épen hasra esnék!

De nekem itt azon parányi felakadásom van, hogy ha a' kiküldött tisztviselő csodálatosképen nem birna valami extrafinom természetjogi ésszel, hanem a' maga ostobaságában jobban szeretné fizetésívét minden hónapban a' statuspénztárba küldeni mint természetjogot tanulni, az Jogi hites ügyvéd uramat kétségkivül 's annál is bizonyossabban hűsre tenné, mivel a' daczos megszólításból elég világosan láthatná, hogy Jogi hites ügyvéd uram' esze csakugyan nincsen egészen helyén, mint ki a' statust amaz egy pár szóval megijeszthetni véli. Szintezen formula kétségkivül a' katonaszolgálatra kiszedett ujonczoknak is lényeges szolgálatokat tehetne; de ezt Jogi hites ügyvéd ur hihetőleg a' *positivum argumentumok* miatt jónak találta meg nem említeni. Est et fideli tuta silentio merces. —

Hogy tehát van természetjog, még pedig olly erős, hogy előtte minden statustisztviselőnek futni 's remegni kell, ezt már tudjuk.

De még tudnunk kell: *ki csinálta ez erős jogtant? miképen függ az a' való világgal*, vagyis *ez emberi nem' való állapotjával össze?* és valljon *szükséges*, vagy csak *hasznos e?*

Erre azt felelik a' természetjogtudósok: 1) hogy a' természetjog merő *észjog*, minden tapasztalástól, azaz az emberiség' való állapotjától független, 's igy minden tettlegi jognál 's törvénynél is feljebbvaló; 2) hogy a' természetjog egyetlen, örök, változhatatlan; 3) hogy a' tettlegi jog- és törvénytan egyedül a' természetjogtan' szabályai szerint lehető. (*Krug*, Einleitung, §. 4.)

Laudat venales qui vult extrudere merces. — Gyönyörű dolgok, a' miket itt hallunk, és szintolly gyönyörűek, a' mik belőlők következnek; t. i.

Ad I., hogy ha a' természetjog az *ész'* szüleménye, akkor a' tettlegi jog nem lehet más mint az *esztelenség'* szüleménye, jóllehet mindeddig kiki azt tartotta, hogy egy jó törvénykönyv' készítéséhez százszorta több ész kell, mint a' természetjog' összefoltozásához. Krug a' 7dik §-ban ezt mondja: „A' törvényhozóknak is az ész' elveihez *kellene* magokat szabni", mi nem tesz egyebet, mint hogy a' törvényhozók *nem* szabják magokat az ész' elveihez, hanem csak a' magok *esztelenségéhez*. Krug ugyan ez utóbbi szó helyett „önkény"-t tesz, hihetőleg azért, mert mégsem volt elég bátor a' positivus törvényalkotóknak az esztelenséget szemökbe mondani; de már ezen ellentét is egy semmihez sem kötött természetjogi szabadságra mutat, mert a' szokott (esztelen) gondolkozás szerint az *ész*nek *nemész* vagyis *esztelenség*, az *önkény*nek pedig *törvényszerüség* tétetik ellenébe, valamint a' *meleg*nek nem a' kemény vagy gömbölyű, hanem a' *hideg*, 's az *egyenes*nek nem az édes vagy savanyú, hanem a' *görbe* teszi ellentétét. De, hogy az önkénynél maradjunk, ez csupán esztelen lehet, miután nem észszerű. E' szerint a' törvényeket merő *esztelenek* alkotják. Azértis, ugy látszik, legjobb volna az országgyülésekre merő természetjogászokat küldeni, kiknek bölcseségéről én a' legerősb bizodalommal fölteszem, hogy a' társasági viszonyokat csakhamar gyökérben felforgatnák, 's hajánál fogva is előhurczolnák ama' boldog *arany* időt, midőn a' teremtés' koronája, az ember, makkot evett 's tiszta hideg vizet ivott rá, — melly hig kosztra azonban hihetőleg magok a' természetjogászok unnának leghamarabb.

Következik továbbá az első tétből, hogy egészen *Hugo Grotius'* koráig mind csak tökkolopok futostak a' föld' színén, kik a' természetjogot fel nem találhatták, 's hogy mindazok, kik a' természetjogtant nem imádják, Spinozától egész' Csaplovicsig, merő esztelenek vagyis bolondok, 's hogy csupán a' természetjog' gyártói és fogyasztói birnak amaz extrafinom, minta-józanésszel. E' nagy szerencseért valóban irigykednünk kellene rájok, ha nem tapasztalnók minden nap, hogy az emberek, általában véve, semmivel sincsenek annyira megelégedve mint épen eszökkel, sőt hogy épen a' bárgyúk 's együgyűek azok, kik e' részben legtöbbet képzelnek magokról; mi azonban igen természetesen és minden bűbájosság nélkül történik; mert

Az észt *rőf*höz lehet hasonlítanunk, mellyel mindenki bir, de ugy hogy mindenki csupán a' magáét látja, 's nem csak mindenik rőf tetemesen különbözik a' többi valamennyitől, hanem egy ugyanazon rőf sem mindig egyforma, hanem hol hoszabb, hol rövidebb. Valahányszor valamelly dologról itélni kell, az ember e' rőföt alkalmazza; jön egy másik, ez is a' *maga* rőféhez méri a' tárgyat, 's ellene mond az elsőnek, mivel a' tárgy *az ő rőfe szerint* más mértéket üt. Megegyeztetni a' rőföket lehetetlen, mivel, mint mondók, kiki csak a' magáét látja 's azt tartja legjobbnak. Innen aztán pőr és viszálkodás ered, mire csak ezt szoktuk mondani: quot capita tot sensus. —

Meg kell tehát itt mindenek előtt határozni, mellyik ész a' józan, a' mintaész, 's mellyik nem az?

Ennek criteriumát én, részemről, abban találom: ha valljon az ész a' *valósággal* egyező e; 's azt mondom: minél szorosabban 's hívebben egyeznek az ember' fogalmai és itéletei a' valóságos, gyakorlati világgal, annál helyesebbek 's észszerűebbek; 's minél inkább eltávoznak attól, annál helytelenebbek 's esztelenebbek. Ugyane' mérték szerint maga az *ész* is, mint az itéletek' producense, inkább vagy kevésbbé józan.

Ez utóbbbinak sokszor igen feltűnő példáit látjuk a' költőknél. E' jó urak néha nem ismérnek határt a' nagyításban és tulzásban, csevegnek és ábrándoznak, a' *nélkül hogy* a' való világ csak távolról is eszökbe jutna, 's ollyakat mondanak aztán, mikre az ember nem tudja, nevessen e, haragugyék e. — Hogy csak apróságokat említsek, nem furcsa e, ha *Horácz* ezt mondja: sublimi feriam sidera vertice, azaz: olly magas leszek, hogy fejem' lágyával a' csillagokat érem el, — midőn csak azt akará mondani, hogy *büszke* lesz valamire. Szintigy emlékezem, *Ossián*ban olvastam, hogy „*Fiongál csatákat rázott le szemhéjairól*," mivel a' költő sajátkép azt akará tudatni, hogy ez a' Fiongál, mint köznépünk mondani szokta, „fenemódra" neki volt bőszülve. Hogyan rázhat egy illyen veszekedett ember *csatákat* szemhéjairól? Bolhát talán, vagy más illyes férget fog lerázhatni, de soha sem csatákat. —

'S épen illyen költők a' természetjogtan' kovácsai is, minthogy fogalmaik szintolly távol esnek minden valóságtól. Ők mindig csak ezt mondják, igy meg ugy *kellene lenni* a' dolgoknak, minden embernek jól *kellene* élni 's azt tehetni a' mi neki tetszik 'stb.; de bezzeg azt nem merik állítani 's nem is állíthatják, hogy ugy *van* a' dolog, vagy hogy az ugy *lehet*. És igy csak olly jogokat 's követeléseket hirdetnek, mellyeknek egyedül az ő agyokban van lételők és értékők. Ez pedig épen ollyan, mintha valaki egy szegény ördöghöz igy szólana: Barátom, hiszen a' természettől neked is van jogod, mint N. szomszédodnak, mikor kimégy, száz aranykát vagy száz forintocskát dugni zsebedbe, hát miért nem dugsz? — vagy egy darab száraz kenyéren rágódóhoz: Barátom, hiszen neked is van jogod vesepecsegódóhoz: Barátom, hiszen neked is van jogod vesepecsegőnyét enni olasz csikkal (maccaronival), hát miért nem eszel? — vagy végre egy púpos hátúhoz: Barátom, neked igazán nincs eszed, hogy nem állasz 's nézesz fel egyenesen, hiszen neked

erre a' természettől szintannyi jogod van, mind a' legelső balletlánczosnak, mint már *Ovid* rég éneklé:

Pronaque cum spectent animalia cetera terram,
Os homini sublime dedit, coelumque tueri
Jussit et erectos ad sidera tollere vultus.

Valljon e' szegény embereknek nem azt kellene e hinniök, hogy vagy ők tartatnak bolondoknak, vagy nekik van bolonddal dolguk? 's lehetne e nekik rosz néven venni, ha a' bölcs professor urat gúnyolódási miatt jól megütlegelnék?

Ha már a' természetjogászok olly igen bölcs emberek 's mindent, a' mi görbe, ki tudnak egyenesíteni, egy lépéssel tovább is mehetnének 's megmutathatnák példáúl, melly igen szomorú, hogy a' ló huzza a' kocsit, holott sokkal jobb volna, ha a' kocsi huzná a' lovakat; vagy melly igazságtalan, hogy a' szegény asszonyoknak annyi fájdalommal sőt életveszedelemmel kell szülniök, hogy ugyanők idővel megöregednek 's elrutulnak; hogy a' jég elveri gyakran a' vetéseket 's megsemmisíti a' jámbor földmüves' reményeit — és igy az emberéletnek ezer más nyomorain áthaladva.

Mindezekből az tetszik ki, hogy a' temrészetjogászok fölcserélik az *észt* a' *képzelettel*; de mi jámbor emberek sokkal udvariabbak vagyunk mint ők, 's még ezért nem tagadjuk meg tőlök az észt, hanem csak csodáljuk képzeleterejöket 's nagy hajlandóságukat a' költészetre, minden tarka fogalmaikat egy természetjogról nem egyébnek tulajdonítván, mint képzeletöknek; vagyis, állításunk szerint, az ugynevezett természetjog nem *észjog*, hanem csupán *képzeletjog*, 's ez azon okból, mivel a' való világtól igenis messze eltávozik.

(Vége következik.)

Kérdések.

Miért törekednek az emberek a' boldogság' küszöbéhez olly sok, őket eltévesztő hamis uton, midőn majd mindnyájan tudják, hogy csak egyetlen egy ut van, melly ahhoz vezet?

A' philosophia, mint szinte a' religio tanítja őket, hogy boldogok csak erény, mérséklet, igazság 's felebaráti szeretet által lehetnek; de az elsőt visszataszítják; megvetik a' másodikat; rettegik az igazságot, 's csak egymást rontani iparkodnak.

Senki sem tagadja az elvek' igazságát, 's mégis senki sem követi azokat. Valljon nem ered e ezen következetlenség a' szavak 's gondolatok közt létező csekély összehangzásból? 's nem találta e ki d'Alembert e' rejtélyt, midőn azt mondá, hogy „ha az emberi nemzet örökös ellenkezéseknek van kitéve, annak oka a' jó definitiok."

Valóban, ha az emberek e' szavak': *lélek*, *szabadság*, *igazság*, *becsület*, *kötelesség*, *jogok* 's *boldogság* igazi magyarázatában 's értelmében mindnyájan megegyeznének, el volna hárítva legnagyobb része azon okoknak, mellyek őket elkülönítik 's tévesztik. De ezen békéltető grammaticus még nem létezett, 's mig eljövend, az emberek még soká fognak vitázni, ragadozni 's öldökölni.

Miért különbözik a' becsület idő-, tartomány- 's kormányalakhoz képest? nem érzés e az inkább, mint elv? 's nem mondhatnók e, hogy a' becsület az erényre nézve az, mi igazság' tekintetében a' méltány? de soha, és sehol sem egyeznek meg az

emberek e' szavak': *erény*, és *igazság* valódi értelmében: mint egyezhetnének meg tehát a' becsületében?

A' keresztény' erénye irtózik a' boszútól; a' harczfié nem türheti a' megsértést. Az egyik' becsülete abban áll, hogy jóval fizesse vissza a' vett roszat; a' másiké, hogy barátját egy szó miatt meggyilkolja.

Van tartomány, mellyben becsület ellen vétkezik, ki játék közben tett adósságát huszonnégy óra alatt a' zsebelőnek visszsza nem fizeti; 's becsületsértés nélkül hagyhatja sohajtozni husz esztendeig becsületes kölcsönzőjét.

Mint magyarázhatni ugyanezen tartományban a' némberek' becsületét, melly hűségök' meg-nem-szegésében áll; 's a' férjfiakét, kik dicsőségnek tartják a' némbereket becsületöktő megfosztani?

Miért szenved az ember csonkítást becsületében, ha a' ligeti összejövetelt elmulasztá; midőn becsülete' meghomályosítása nélkül szegheti meg oltár előtt tett esküjét?

Mint engedné meg a' felekezet' szelleme, hogy a' valódi becsület' jelentésében egyet értsenek az emberek?

Mind helyes az, mi a' jó ügyet előmozdítja, szól mindenik felekezet.

A' szabadság' barátja azt gondolja, hogy a' becsület kötelességévé teszi mindenét feláldozni, javait, nyugalmát 's életét, csakhogy függetlenné tegye hazáját, 's védje azt külső befolyás és fegyver ellen; ellene pedig ugy tartja, hogy a' becsület megengedi a' külföldivel egyesülten harczolni a' szent ügyért, mellyet véd, 's mellyet elválhatlannak hisz hazájaétól.

Mint vethetünk véget ezen siralmas ellenmondásoknak? Az embereket vádolva, felvilágosítva, 's viszonyos hibáik' megismértetése által egymás iránti türelmességre vezérelve.

Egész világ egyet ért abban, hogy le kell mondani a' boldogságról, ha vágyainkat mérsékelni képesek nem vagyunk; de mint értsük e' mérséklést?

E' szavak: *szükség*, *fölösleg*, illetőlegesek, mellyeket mindenki saját izlése 's helyzete szerint magyaráz. — Egy tizenötödik századbeli országnagy' 's herczeg' *fölöslege*, egy korunkbeli polgárnak ma már *szüksége*,

Miért olly ritkák minden polgárisodott tartományban az utonálló rablók? Mert megbüntettetnek 's megvettetnek.

Miért találunk' a' nemzetek' kormányzásával megbizott emberek' történetében olly sok hódítót? Mert tömjéneztetnek 's majdnem imádtatnak áldozataik által, 's hervadatlan virágokkal koszorúztatnak meg a' történetiróktól. Mint állhatna az ember ellene az éltébeni hatalom' 's holta utáni dicsőség' kettős ingerének?

A' népek majd mindig magok okai a' nyomorúságnak, mellyet türnek; 's vademberekkint istenesítik azt, kit rettegnek, megvetik a' békés erényt, melly boldogságukat eszközölné, 's tömjénezik a' fényűzést, melly őket megrontja; a' hatalmat, melly őket kiirtja; 's a' harczi lángészt, melly őket fölemészti.

Miért szólják le egymást szüntelen az udvaronczok és tudósok? — Valljon nem hiúságból e? — Egyik nem türheti a' rang', a' másik nem az ész' felsőbbségét. Többnyire igazságosaknak kellene lenniök egymás iránt, mert ugyan azon módokat használják; 's hogy fölebb juthassanak ezek a' Parnassuson, azok az udvarnál, nem szünnek meg pártfogóiknak hizelegni, 's vágytársaikat rágalmazni. — *sz* —

(Folytatjuk.)

Pozsonyban.

Alapítá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal*.

SZÁZADUNK.

54. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Julius' 5.**

Kit illet hazánkban a' felségiség (souveraineté)? *)

Figyelmet ébreszt azon, nyilványos helyen kimondatott 's nagy pártfogásra talált, jelen *korszellemi* állítás: „A' királynak csak azon jogai lehetnek, mellyek törvénybe iktatvák." — Ez egy uj, 's polgári alkotmányunkban ismeretlen *juris publici principium*, egy eredetű a' *juste-milieu okfővel*, a' *polgár-királysággal;* és a' *nép-souverainitére* irányul.

Egészen ellenkező e' tárgyra nézve meggyőződésem, 's azt vallom, hogy a' *felségiség* nem a' *nemzetnél*, hanem a' *királynál* vagyon; — és innen következik, hogy már a' *monarchának ismeretéből* is minden fejedelmi jogok a' királyt illetvén, csak a' mennyire azoknak gyakorlásában megszorítva van, és azok a' nemzettel közösek, annyira kellett azokat egy *mérsékelt monarchiában* törvénybe iktatni.

Tanubizonysága ennek az *arany-bulla*, mellyben nyilván ez mondatik: „Concedimus libertatem a' Sancto Rege concessam", — azon arany-bulla, mellyre királyaink koronáztatásuk' alkalmával megesküttek és mai napig is megesküsznek.

Dicsőségesen uralkodó Királyunk' koronáztatási esküvésformája is, mint minden időben, országgyülésen hányattatott, állapíttatott meg, és a' KK. és RR. kivánságára iktattatott törvénybe: azért az abbani köz megegyezést kétségbe hozni nem lehet. Fel sem is tehetni, hogy az ország a' királyt ollyanra, a' mi jogait sérthetné, esküttette volna a' nélkül, hogy azon sérelmesnek látszó kifejezést ugy, mint az az arany-bullának 31ik czikkelyére nézve történt, abból kihagyatni ne kivánta volna. — Midőn tehát az esküvés az arany-bullára — az általam felhozott kifejezést érdekelhető minden észrevétel nélkül — megtörtént: ez által is már az ottani kifejezést az ország is mind igaznak mind törvényesnek elfogadta; de különben is az arany-bulla, az egy kihagyatott czikkelyen kivül, az 1687: 4 czikkely' 2 §ában a' többi részeire nézve magok az ország' rendei által is teljes épségben meghagyatott a). Áll tehát *jogilag* és *tettleg* az, hogy nemzeti szabadságunkat Sz. *István* adta.

Ezt tartja királyainkról az 1836: 1 törvényczikkelybe iktatott, most tisztelt koronáztatási diploma is, félre nem magyarázhatóképen igy szólván: „Primo: Quod praeter ab antiquo deductam haereditariam Regiam Successionem; tam Coronationem ad mentem art. Diaetae Anni 1791" (azaz, hogy 6 hónap alatt a' koronázás megtörténjék, addig is pedig az örökös király' minden jogaival, az egy kiváltságadást kivévén, élhessen) „quam reliquas universas, et singulas communes istius Regni Hungariae, Partiumque eidem adnexarum Libertates, Immunitates, Privilegia, Statuta, communia Jura, Leges, et Consvetudines a divis quondam Hungariae Regibus, et gloriosissimae memoriae Praedecessoribus Nostris hactenus concessas, et confirmatas, infuturumque concedendas, et per Nos confirmandas — — sancte observabimus." — Illy világosan szól e' részben az 1681: 10 czikkely is: „De Juribus Praerogativae Nobilitaris, et Libertatibus Regni; leges superinde conditae Diplomateque Regio firmatae, signanter vero P. 1. Decr. Trip. 9. Andreae Regis Hyerosolymitani II. — — nec non omnia Privilegia, et Statuta Libertatibus Regni deservientia, a Divis quondam Ungariae Regibus concessa, ac per Suam Majestatem etiam confirmata renovantur." — Épen ugy, mint az 1836: 1 szól, az 1715: 2 az 5ik §ban, megismérik ezt magok az ország' rendei is az 1723: 1 czikkelyben b); ezt tartja azon esztendei 3 czikkely is, midőn hivatkozva az 1sö czikkelyre 's az 1715iki 2ikra igy szól: „Sacratissima C. et R. Majestas universorum fidelium SS. et OO. Regni, Partiumque eidem adnexarum omnia tam Diplomatica, quam et alia quaevis Jura — — (conformitate Articulorum — — modernae Diaetae, in sensu Articulorum Anni 1715, formulaeque Juramenti ibidem contentae, intelligendorum) clementer confirmat". — Az 1836: 1-sővel egyformán szólanak az 1741: 2 a' 3 §ban, az 179$^{0}/_{1}$: 2, és az 1792: 2 czikkelyek is. — Tehát királyaink adták 's adhatják nemzetünknek „universas, et singulas communes Regni, Partiumque adnexarum Libertates, communia Jura;" már pedig egy *felségi nemzetnek* szabadságokat, jogokat adni képtelenség volna: magából foly tehát, hogy a' *felségiség nem a' nemzetnél volt 's vagyon, hanem a' királynál.*

De mi is egyéb a' *felségiség*, mint *főhatalom*, vagyis *minden fejedelmi jogok' gyakorolhatása;* már pedig habár tisztelhi kell is nemzetünknek azon jogait, mellyeknél fogva némelly fejedelmi jogoknak gyakorlása nemzetünkkel közös; de mivel ez még nem *főhatalom*, még nem *minden fejedelmi jogok' gyakorolhatása, melly csak egyedül fejedelmünk mellett vagyon*, az egyes fejedelmi jogoknak *engedett köz gyakorlása* még *felségiséget* magában nem foglalhat.

Sőt, ha akár eredetünket akár eleitől fogva történeteinket vesszük is közelebbről figyelembe, nemzetünkre nézve a' *nép-felségiségnek* még csak nyomdokára sem akadhatunk. — Mert a' ki elgondolja, melly *felségiségök* vagyon *a' keleti nemzeteknek* nem csak fejedelmeik, hanem még kormányzóik felett is: átláthatja, hogy eleinknek, mint *vándor néptörzsöknek*, minemü *nemzeti felségiségök* volt légyen. — Éltek ök *patriarchai hatalom* alatt, melly — mint eredeti — sem szabad választást, sem nemzeti jogoknak akár fentartását akár átruházását nem isméri. — Fejeik által, kiket *kapitányoknak, vezéreknek* neveztek, felszólíttatván, hogy *Atila*' földének tulajdonát visszaszerezni indulnának — haszinte azon engedelmességet, mellyel akár a' nemzetségbeliek, akár vagy az eről-

*) E' czikkely' tisztelt irójának nem minden állításait helyeselhetvén: berekesztése után különböző, sőt némellyekben ellenkező nézeteit közölni fogja *a' szerkesztőség.*

a) 1687 a. 4 §. 2: „In reliquo tamen eodem Articulo et ejusdem (Andreae II.) Decreto in omnibus suis Punctis, Conditionibus et Clausulis in suo pristino vigore, et statu permanente."

b) 1723 a. 1: „— — — primum, et ante omnia, nullaque praevia fidelium SS. et OO. eatenus praemissa humillima Supplicatione ex puro erga Eosdem Paterno affectu, universos SS. et OO. Regni — — in omnibus tam Diplomaticis, quam aliis quibusvis Juribus, Libertatibus, Privilegiis, Immunitatibus, Consvetudinibus, Praerogativis et Legibus, hactenus concessis, et conditis — — conservaturam offerre, et eosdem — — confirmare dignata fuisset; humillimas — — gratias referunt."

tetett, vagy élelmökért 's védelmeztetésökért önkint lekötelezett szolgák patriarcháik 's uraik iránt tartoztak, elmellőzzük is — mi lehetett ezek és felekezeteik között egyéb 's természetesebb tettleges kötés, mint: „Mi titeket fogunk vezetni, ti kövessetek; mi fogunk parancsolni, ti engedelmeskedjetek“? — Igy tehát a' *főhatalom* a' kapitányok, mint megannyi *patriarchák* mellett volt, és pedig nem a' néptől átruházva; mert ez azzal sem nem birt, sem róla nem is álmodozott.

(Folytatása következik.)

Késmárky Zsigmond.

A' természetjogról.

Pótlék, Csaplovicstól.

(Vége.)

Igy például *Krug* I. 45. §. azt mondja, hogy sem a' végrendeleti sem az a' nélküli *örökösödés* nem okos, nem *észszerinti*, következésképen a' végrendeleteket félre kell vetnünk, 's az örökösök, vagy akarki más, ragadják magokhoz a' hátrahagyott jószágot titulo primae occupationis, kiki a' mihez hozzáférhet, 's e' mellett üssék-verjék össze egymást: ez aztán *okos és észszerinti lesz*, mert ez üdvös testmozgás nekik kétségkivül hasznukra fog válni 's az örök' elköltése annál jobb izűen esni. A' holttestet pedig tetszésök szerint égessék el, ássák a' ganéjba, vagy mint vampyrt darabolják szélt. E' szerint minden temetés, minden örökosztály, ugy mint most gyakoroltatnak, merő ostobaságok.

Szintigy a' természetjognál fogva mindenki tetszése szerint köthet szerződéseket, ha az erre megkivánt feltételeket, mellyek *Krug*nál az 57 és 58 §§ban megolvashatók, megtartja. És igy kiki olly nagy kamatra adhatja ki pénzét, mennyit kivánnia tetszik, ámbár a' tettlegi törvények nálunk száztól hatnál többet elvenni tiltanak. Világosan tanítja ezt *Pauer*, Marburgban 1808. kiadott könyvében.*) A' kamatok iránt ugyan én sem vagyok az igen szoros korlátozás mellett, de azért mégis kérdhetem: mi okos czélja lehet olly tanitmányoknak, hogy senki sem kötelcs a' végrendeletekhez szabni magát, hanem, ha egy vagyonos meghal, annak hátrahagyott jószága szabad zsákmány; vagy hogy száztól száz kamatot is szabad évenkint 's hónaponkint venni? — Miért vesztegesse az ifjuság a' legszükségesebb tudományok' megtanulására is olly rövid és szük idejét illy balgatagságokra? miért tömje meg fejét illy agyrémekkel, mellyek a' való élettel homlokegyenest ellenkeznek? 's miért oltsuk az ifjuságba a' fenálló törvények' megvetését, ugy adván ezeket elő, mintha merő bolondoktól, esztelenektől hozattak volna? Vagy talán józanabb ennél *Jogi hites ügyvéd*' tanitmánya, midőn a' status' foglyaihoz 's az újonczokhoz igy szól: nyomban megszabadúlhattok, csak ezt mondjátok a' kiküldött tisztviselőknek szemökbe! *miért? nincs joga a' statusnak!*?

De más részről a' természetjogászok igen jól tudják a' köpönyeget a' szél szerint forgatni. Már multkor megjegyzettem, hogy a' mit egy kézzel adnak, azt a' másikkal elveszik, ugy hogy a' jámbor megajándékozottnak végtére sem marad egyebe, mint mit neki a' tettlegi törvény megenged. Igy tehát a' természetjogászok igen ügyes szemfényvesztők. Valóban mit is jelentsen ez: „minden embernek eredetileg joga van, hogy hasson vagy személyes erőit élénk mozgásba hozza, *a' mennyire ez ön szabadsága' körében megtörténhetik*; vagy hogy a' többiekkel egyenlő módon élhessen, *a' mennyire ezen egyenlőséget természetes különbségek vagy önakarat nem korlátozzák?*“ Mit jelenthetnek ezen itt kijelelt megszorítások egyebet mint: *mennyire a' tettlegi törvények, vagyonosságod, állapotod és személyes tulajdonid megengedik?* Igen furcsa felsőbbsége ez a' természetjognak a' tettlegi törvények felett; épen ollyan, mintha valamelly házi-ur igy szólana nagybátran a' cselédekhez: En e' háznál magam vagyok ur, 's kiki közületek, feleségemmel együtt, azt köteles tenni, a' mit én parancsolok; azonban feleségem tehet, a' mit akar, 's ti azt teszitek, a' mit ő parancsol, bárha én az ellenkezőt parancsoltam volna! — Épen igy beszél a' természetjogtan, 's kérdem, parancsa nem nevetségesebb, nem megvetendőbb e, mint ama' papucshősé? Nem épen ama' megszorításokat 's feltételeket foglalja e magában a' tettlegi törvény? sőt ez pontosabban, világosabban tűzi ki minden társasági tagnak jogát 's illetőségét a' különböző körökben, mellyeket a' természetjog csak igen könnyeden, határozatlanúl 's homályosan jelel ki, 's ez által félreértésekre és önkényes jogtágításokra nyujt alkalmat. Mi végre adja a' természetjogtan a' *jogokat* olly nyersen, olly tisztán, ellenben azok' feltételeit 's korlátit olly félénken, himezve, eltakarva? miért nem mondja ki a' mondandót egyenesen?...

Innen jön aztán, hogy kivált a' fiatalság az oda csatolt, szükséges korlátokat semmibe sem veszi, hanem csak a' csillogó jogokat jegyzi meg magának, 's azokat kénye szerint tágítja ki. Példának okáért: neked jogod van *hatni*: tehát a' status' kormányába is beszólani, a' ki neked nem tetszik, megütlegelni, pasquilleket irni 'stb. Vagy: neked jogod van szintolly jól élni mint mások: tehát a' mivel szegényebb vagy, azt mástól orozni vagy rabolni el 'stb., e' jogaid pedig a' természettől vannak, következésképp azokban téged senki sem háborgathat, 's ha te ezt mondod: nincs joga a' statusnak! akkor a' status köteles, azonnal befogni száját 's előtted elnémulni!

Kit ne kecsegtessen az illy édes beszéd? — Én e' tekintetben a' természetjogot még veszedelmesnek is tartom, mivel a' társasági rendnek igen kellemetlen háborgatásira csábít el.

Egészen más volna a' dolog, ha minden ember olly *eszes* volna, mint Jogi hites ügyvéd, ki épen ellenkezőjét tartja annak, a' mit hirdet, 's az érdeklett természetjogokat még szűkebb korlátokba szorítja; mi azonban előbbi állításomat az önkényes magyarázatokról 's félreértésekről még inkább igazolja. Ő ugyanis igy ir: „az egyenlőség nem áll a' testi vagy lelki erők' egyenlőségében, és igy sem az emberek' foglalkozásai- vagy álláspontjának, sem a' birtoknak egyenlőségében, hanem abban, hogy minden ember más emberben magához hasonló lényt ismérjen el.“ — 'S utóbb: „Ugyancsak vastag értetlenség (itt rólam méltóztatik emlékezni) kivántatik arra, hogy valaki p. o. a' személyi egyenlőséget a' javak' és polgári állás' egyenlőségében tartsa.“ —

Valóban ezek igen szerény követelések. Csakhogy ebből azt kell következtetnem, hogy Jogi hites ügyvéd ur vagy nincs még egészen beavatva a' természetjogba, vagy előbbi nyilatkozásával a' Figyelmező' olvasóinak mulatságára csupán tréfát akart úzni 's mellékesen engemet egy természetjogszerű udvariassággal meglepni. Mert hiszen mindazok, miket ő előszámlál, mulhatatlan feltételei azon fenállásnak és éleményeknek, mellyekhez *Krug* szerint minden embernek egyenlő joga van. Maga t. i. Krug, a' többi természetjogirókkal együtt, világosan mondja 's megismeri 30. §-ában „hogy a' három fő természetjog közül egy a' *dologhozi jog* általában, vagyis minden ésszel nem biró dolgokhoz, mint szabadságunk' tárgyaihoz,“ és igy hogy kinekkinek joga van nem csak a' tálhoz, hanem a' pecsenyéhez is, mint a'

*) Lehrbuch des Naturrechts.

tál' tárgyához; „mert — ugy mond — az ember sem élhet sem hathat e' dolgok, mint eszközök és műszerek, nélkül," azaz, ha jól nem lakik 's minden egyebe nincs, a' mire szüksége van. Ezt Jogi hites ügyvéd is csak tudhatta, sőt kellett tudnia; következkezéskép mit akart valljon, e' szavaival mondani: „az ember a' többiekkel egyenlő módon élhet, mihelyt ezek őt magokhoz hasonló lénynek elismérik?" — Ezzel ugyan a' jámbor „hasonló lény" még nem igen önthetné le salátáját, 's nekem igen nagy okom van hinni, hogy maga Jogi hites ügyvéd ur sem volna puszta *emberisége'* megismérésével, ha szinte pergamenen, aranyozott betűkkel 's egy bulla aureával ellátva adnák is ki neki, megelégedve, ha a' titulussal semmi vitulus sem lenne összekötve. Igy ő én előttem, ama' mondásával, valóságos bohócz és *nequiter se humilians* — 's azt kérdem, kinek rovására esik most ama' „vastag értetlenség?" Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum.

Hogy egy ember a' másikat ne valami szénaboglyának, hanem magához hasonló kétlábú állatnak tartsa, ahhoz, hiszem, legkevesebbé kell neki iskolai leczke, hacsak Isten egészen meg nem vakította. De fontosabb ennél az, hogy ama' régi balga kérdést is: valljon az *asszonyok* emberek e, melly Francziaországban a' VIdik 's Németországkan még a' XVIIdik században is nagy tüzzel feszegettetett, csupán a' természetjogtan' segedelmével lehet végképen eldönteni, 's hogy ha valaki a' természetjogot olly alaposan nem tanúlta mint Jogi hites ügyvéd ur, teljes lehetetlen neki tudni, valljon az asszonyok csupa káprázatok e, mogyoróbokrok e, vagy mi egyebek. — (Zárjel alatt legyen itt mondva, hogy csupán a' természetjog' segedelmével lehet más, hasonló, igen szövevényes eseteket is megoldani; például: valljon egy bérben lévő kengyelfutó, ha történetből egyik vagy mind a' két lábát elveszti, köteles e még urának folyvást bérben futni? (*Krug*, I. 58. §.) Már e' nagy fontosságú kérdést ki dönthetné el a' természetjog nélkül, melly ha öröktől fogva nem létez, ama' szerencsétlen kengyelfutót kétségkivül minden biró további futásra ítélte 's törvényhatalommal kényszerítette volna. Valóban én meg nem tudom határozni, valljon ez, vagy a' régi scholasticusok' ama' furcsa kérdései, mellyeket ők a' gondolkodó erő' egész megfeszítésével pro et contra feszegettek, kivánnak e élesebb elmét 's több belátást a' megoldásra. T. i. a' hires quaestio quodlibetica-kban igen hevesen és hoszasan vitatkozának e' kérdés felett: valljon ollyan ember, kinek csak *fél* lelke volna, képes volna e *egész* gondolatokra, vagy, ha nem, millyenek lehetnének a' *fél* gondolatok? — A' közel rokonság ez és Krugnak előbbi kérdése között félreismérhetetlen. Kétségkivül a' természetjog mind a' két esetben legjobban kisegít. Claudatur parenthesis.)

Hanem épen most jut eszembe, hogy Jogi hites ügyvéd ur talán egészen mást, t. i. azt akarta mondani, hogy minden embernek joga van, a' *társasági* viszonyokban szintollyan tagul tekintetni mint a' többiek. És igy Jogi hites ügyvéd ur a' maga inasát kétségkivül szintugy *urnak* tekinti mint magát, 's nem mer neki legkisebbet is parancsolni. Lehet, hogy ők kölcsönösen szolgálják ki egymást, vagy ha nem, akkor Jogi urról el lehet mondanunk: operibus eius credite, non verbis. —

Eddig a' *józan észt* láttuk; most a' *tiszta* 's minden tapasztalástól és tettlegi törvénytől *független* észt tekintsük. E' tisztaságot és függetlenséget már paradoxonomban és csak iként is méltánylottam, sőt példákat is hoztam fel rá (az örökségekről 's pénzkölcsönözésről). Annál meglepőbb, hogy az észjognak e' tisztasága és függetlensége olly tetemes elegyítést (amalgamatiot) és függést szenved meg. Üsse fel csak valaki *Krug*ot II. 106. §.

a' *házasságról*. Itt ez mondatik: „A' nembeli szerződés csak akkor érő (jogerejű), ha csupán *két*, különnemű személy közt 's egyik vagy másik résznek *egész élete'* hoszára köttetik."

Meg merne az ember esküdni rá, hogy ezen tanitást már más valahol, t. i. a' *keresztény* erkölcstudományban, hallotta és olvasta, 's nincs is különben a' dolog. Itt tehát a' *tiszta's független* ész ugyancsak hatalmas korcsosodást szenvedett. De ne is kételkedjünk benne, hogy ezen 106dik §. egészen máskép hangzék, ha *Krug* ur nem lipcsei keresztény professor, hanem született török vagy metélkedett zsidó lett 's a' török vagy zsidó tanulmányokban nevelkedett volna. Jóllehet Krug ur akkor is eszét minden bizonnyal a' legjózanabbnak 's legfüggetlenebbnek nyilatkoztatta volna! — Csakugyan mit is mondjanak a' *tiszta ész'* ezen canonjára a' törökök, kiknek 4 feleséget venni, ha eltarthatnak, törvényesen 's vallásilag szabad? vagy talán ők nem is tudják, micsoda fán terem a' józan ész? nem hozhatnák e fel igen *eszesen*, törvényök mellett, azt, hogy hiszen már maga a' természet önkint polygamiára vezet, miután általában véve több a' nő mint a' férjfi, 's egy férjfi több nőt is termékennyé tehet, mit a' többi állatoknál is szintugy látunk; következkezésképen hogy a' többnejűség tökéletesen természetszerű. De ha igy, mikép tanithat a' *természetjog* mást mint maga a' *természet?*

Bauer Antal marburgi professor imént idézett könyvének 211dik lapján irja, hogy „sem az egy-, sem a' többnejűség, akar meghatározott akar határozatlan időre köttessék a' szerződés, a' természetjoggal nem ellenkezik." — Ime tehát két gyönyörű példánya van előttünk a' tiszta és független észnek! az egyik *ezt* mondja, a' másik *azt*. Mellyik már a' kettő közül az igazi *tiszta* és *független?* — 'S hány illyen ellenmondást lehetne kiemelni, ha méltó fáradozás ezen Augias' istállóját, az ugynevezett természetjogtant, egészen kiseperni.

Ad II. A' természetjog *egyetlen, örök, változhatatlan.*

Ki holmi allotriáknak 's hiú ábrándoknak barátja, üsse fel a' Grotius' és Puffendorf' korától e' mi időnkig kijött természetjogtani könyveket, 's jegyezzen ki magának varianshalmokat annak kimutatására, miképen 's mennyire örök vagy változatlan e' jogtan. Mi itt megelégedhetünk a' házasságról csak imént felhozott példával. Bauer' könyve 1808ban jött ki, Krugé 1817-ben, és igy amannak egész természetjogtani örökkévalósága csak 9 — 10 évig tartott, mit a' csillagászok és időmérők feljegyezhetnek magoknak. — Ha a' természetjog örök és változatlan: ugyan miért iratnak felőle minden pillanatban uj meg uj könyvek? nem elég volna e, akarmellyiket közűlök, mint a' tiz parancsolatot, álló betűkkel (stereotyp) öntetni 's az uj kiadásokat mindig ezen egyről tenni? — Hanem a' természetjogkorácsok' mindenike akar valami *örökké tartandót* koholni; 's ez mindeniknek szerencsésen sikerül is, mert a' mi egyszer nyomtatva van, azon többé változtatni nem lehet, 's igy megmarad örökre, azaz mig a' moly meg nem eszi. Jönnek az utódok, 's ezek szinte igy az örökkévalóság' számára nyomatnak.

Értem én jól, mit akarnak itt a' természetjogászok mondani; t. i. körülbelől ezt: Egy porkabáthoz, ködmönhöz vagy juni

Ad III. *A' tettlegi (positiv) jog csupán a' természetjog' szabályai után lehetséges.* Látjuk; mert Mózes' öt könyve, a' római törvény, a' Sachsenspiegel 's minden más országok' törvényei, a' mi tripartitumunkkal együtt, csupán Hugo Grotius után és szabályai szerint támadtak. — Egyébiránt is: *ab esse ad posse valet consequentia.* Már pedig azt láttuk előbb, hogy a' természetjog nem ismér örökösödést, és szerinte az elhalónak minden hagyománya urtalan, elhagyott jószág (*Krug*, 47. §.), melly a' legelső elfoglalóé, 's mellyen az élők bizvást czivakodhatnak, ölhetik egymást. Ez a' természetjog' szabálya. Igen, de azt is látjuk, hogy valamennyi tettlegi törvény másképen szól 's szólania is kell, ha az emberek közt örök háborgást és véres verekedést nem akarunk. Igy tehát a' tettlegi jog a' természetjogtan' szabályai nélkül is lehető, mert *létez* 's léteznie *kell!*

Egy bohócz ember azon tréfát csinálá magának, hogy egy felfordult házat építtetett, mellynek t. i. fedele alul volt, pinczéje felül, 's kéménye lefelé járt. — Utódai támogaták a' balga építményt, sőt holmi czifrázatokat toldottak hozzá; a' szomszédok nevettek. — Mióta állhat már ez a' bolondos ház? kérdi az egyik. — Ősapánk építette, mustrául minden építőknek; de a' ház, valójában, öröktől fogva áll. — Micsoda? 's hogyan? — Csak ugy, hogy már Ádám apánk is összerakhatta, ha tudott volna hozzá, mert az anyagszerek már akkor is megvoltak. — Habár; de mi a' kőnek tartjátok ti fen? mi hasznát veszitek? vagy azt hiszitek, hogy lesznek olly kábák, kik szinte igy fognak építeni? — Semmit sem tesz; az emberek buták, ha nem építenek igy, mert sajátképen csak az *igy* épült házak lehetnek jók. — De kérem Kegyedet, hisz ez az egész rosz fészek meg van fordítva, a' minek felül kellene lenni, alul van 's viszont; ki a' patvarnak juthatna eszébe, hogy fején járjon? — Minden *eszes* embernek, csakhogy még eddig senki sem akarta elkezdeni; de ez onnan van, mivel ti, mint mondám, mindnyájan ostobák vagytok. — És csak *ti* vagytok az okosok? hahaha, prosit! —

Csak rajta tehát, küldjünk merő természetjogászokat az országgyülésre; majd hoznak azok törvényeket, hogy végre senki sem fogja tudni, mi főtt, mi sült, 's ki a' szakács, ki a' pinczér.

Minde' hoszú beszédnek rövid értelme ez: A' természetjog nem az *észnek*, legkevesebbé pedig a' tiszta 's minden tettlegi jogtól független észnek, hanem a' *képzeletnek*, vagyis helyesebben, a' metaphysicába süppedt, azaz *félrecsappant észnek* szüleménye; nem egyetlen, sem örök, sem változhatatlan, hanem inkább egy ens variabile et praeter necessitatem, sőt még ezenfelül veszedelmes is. — Spinoza, a' félreismért Spinoza! — már 1670ben ezt irta: „Jus naturale non sana ratione, sed cupiditate et potentia determinatur.“ — Hanem erre *Krug* csak azt mondja: Spinosa bolond volt! na, és hogyan is ne, miután Grotius és Puffendorf előtt a' józan észnek se' hire se' nyoma nem volt az emberek közt! — Lesz még idő, midőn a' természetjogtan az egész metaphysicával együtt, valamint hajdan a' scholastica philosophia, melly 400 esztendőnél tovább hurczolta az embereket orraiknál fogva ('s mellyről nem sokára a' közel rokonság' bővebb kimutatása és mulatság végett némellyeket közlendek), ki fog nevettetni, 's a' tudományok' teremből oda, a' hová való, kidobatni. Az emberiség kétségkivül ezen, a' józan észt sértő tudományoktól és — értem a' metaphysicát és természetjogtant, melly szinte csak metaphysica — szintúgy magához fog térni, mint a' scholastica philosophiától 's a' Barbara celarent-től magához tért; 's épen ekkor fog majd a' felvilágosodás is, mellyet Jogi hites ügyvéd olly igen félt, igazán bekövetkezni, ha az emberek megszűnnek, sületlenségeket fontos dolgoknak tartani; addig csak igy sohajthatunk fel: Quantum est in rebus (humanis) inane!

Egyébiránt én szeretek, ha lehet, kibékülni; azért is berekesztésül ajánlok én is egy *természetjogot*, millyet t. i. én eszesnek 's lehetőnek tartok; lássák a' természetjogászok, ha elfogadhatják e.

Az ember igen élénk igazságérzéssel születik. De ugyanő elejétől fogva igen haszonvágyas, igen buta és igen gonosz. E' mellett a' természet' változhatatlan törvénye ugy hozza magával, hogy az erősebb a' gyengébb' rovására éljen. Ennek következése az, hogy az erősebb adja a' törvényt; miben gyakran ama' természetes igazságérzés ellen cselekszik.

Tegyük fel azonban, hogy az erősebb csupán ezen igazságérzést akarja követni, 's lássuk, melly jogokat 's kötelességeket ismér az szükségképen el.

Az ember társaságon kivül nem élhet. Társaság a' tagok' minden tekintetbeni igen nagy különbözése nélkül nem gondolható. Hogy tehát egy illyen társaság az imént említett zavarelemek (erősebb jog, birvágy, butaság, gonoszság) mellett is fenállhasson, vagyis, a' mi mindegy, annak valamennyi tagjai egymás mellett megélhessenek: törvények szükségesek, melyek mindenkinek illetőségeit és tartozásait kijeleljék. Valamennyi illyes törvénynek végső alapja nem lehet más, mint hogy *a' társaságnak akármelly tagja csak azon mértékben követelhet jogokat 's élvezést, mennyit ezekből neki társaságbeli álláspontja, személyes tulajdoni és vagyonállapotja megengednek.* Ennyivel neki meg *kell* elégedni, 's tökéletes egyenlőségről a' tagok' sem egyike sem másika ne is álmodozzék, mert az *lehetetlen.* — Minél szorosabban ragaszkodnak minden tettlegi törvények *ezen* elvhez, annál igazságosabbak; minél inkább eltávoznak tőle, annál igazságtalanabbak. Ohajtható tehát, hogy a' törvényhozók, menynyire csak lehet, ezen természetes és keblökbe oltott igazságérzést kövessék mindenkor.

Szántszándékkal mondok *igazságérzést*, nem *észt*, mert a' hideg, semmi érzéstől át nem melegült *ész'* itéletei sok esetben másképen fognának történni, mint azt a' társaság' köz java kivánná. Ugyanis csak a' leghidegebb ész állíthatja például azt, hogy senki sem rendelkezhetik vagyonáról halála' esetére, mert: *non entis nulla jura.* Legyen ugy; de valljon nem ártana e a' társaságnak, ha annak tagjai minden egyes örökség felett veszekednének? különben is e' részben maga a' hideg ész is szolgáltat némi jogczímet, mert nem a' *halott*, hanem az *élő* csinálja a' végrendeletet, 's mint illyennek joga van vagyonáról rendelkezni, 's ugy kell venni a' dolgot, mintha ő ezen akaratját halála' perczében valóban teljesítené is; mi mivel ekkor nem igen lehető, az akarat' végrehajtásának természetesen csak halála után kell megtörténni. Az ab intestato örökösödést szintigy el lehet egy kis józan ésszel minden czivakodás nélkül intézni. De ha a' non entis nulla jura elvnél makacsúl megállunk, akkor abból az is következik, hogy a' meghalt törvényhozóknak törvényei sem köteleznek senkit is többé. 'S ez aztán szép zürzavarra adna okot. Mire való az illyen elvek' felállítása?

Előadtam természetjogomat; mit mondanak hozzá a' természetjogászok? — Bécs, jun. 12. 1838.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

55. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Julius' 9.**

Kivándorlás Ejszakamerikába.

A' közép-frankoniai kormány, intésül a' kivándorlani vágyókra nézve, egy Amerikából visszatért kivándorlottnak törvényhatóság előtt tett következő vallomását nyilványítja: „M. é. junius' 16kán az itteni kir. kerületkormánytól folyamodás' utján nyert kivándorlási szabadságnál fogva feleségem- 's gyermekemmel, N. N. és családja' társaságában, mentem innen el. Julius' 1jén Bremába értünk, 's *Lüdering* ottani hajóügyvivőnek, ki a' német kivándorlókhoz igen nagy szivességgel viseltetik, közbenjárása által mindjárt kaptam alkalmatosságot Philadelphiába. Már másfél nap mulva elindulhaték *Alvina* hajóval (kapitánya *Curland*) Bremából. Uti társam N. Bremából Uj-Yorknak akarta venni utját, 's ezért elmaradt tőlem Bremában; mi történt akközben vele 's övéivel, nem tudom; igen lehetséges, hogy egy elsűlyedt hajóban, melly több száz német kivándorlottat vive, veszett el. Iszonyú viharos utazás után Helgolandon, az angol csatornán 's az atlási tengeren keresztül csak 59-dik napra érkeztünk meg Philadelphiába. Itt most már reménylém, hogy családommal a' szerencse' révpartjára szállottam, de igen keservesen tapasztalám várakozásom' csalódását! milly fájdalmasan kelle mindjárt a' magasztalt Eldoradoba érkezésemkor meggyőződnöm a' felől, hogy magamat 's enyéimet a' legszerencsétlenebbekké tettem! Philadelphiát minden nemzetbeli, de kiváltt irlandi kivándorlottakkal tömve, 's a' legnagyobb részt kereset, hajlék és táplálat nélkül, iszonyú inségben találtam. Legszerencsétlenebbek ezek közt a' német kivándorlottak, kiket most már az amerikai teljességgel nem szenvedhet. Naponkint tódulnak ide seregestül kivándorlottak más amerikai tartományokból is, mellyeket szállás' és táplálat' hiánya miatt hagytak el. E' félmeztelen és elsoványult nyomoralakok' tekintetét le nem irhatom. Eredeti szándékom, hogy megmaradt vagyonomból, melly Philadelphiába érkezésemkor még körülbelől 900 frtra ment, valamelly földbirtokot veendek, egészen dugába dőlt, mivel a' földek nem, mint sokan hiszik, a' statuskormány' vagy testületek', hanem olly uzsorások' kezeiben vannak, kik egy nap alatt megmunkálható mocsáros és csaknem müvelhetlen darabföldért 10—12 dollárt kivánnak. Eléggé müvelt vagy müvelésre képes jószág' megvásárolhatására 's egy formaszerinti gazdaság' alapitására legalább 4—5000 frtnyi értéket kell odavinni. Miután, mint mondám, Philadelphiában 's az ottani vidéken meg nem telepedhettem, Ohio status felé fordultam. Itt azonban még sokkal roszabbnak találtam mindent, mint az elhagyott vidéken. A' kivándorlottakat földalatti barlangokban lelém, mellyeknek az ő lakásokul kell szolgálniok, a' legnélkülözhetlenebb élelemszerek' keserves szükségével küzködve, leirhatlan inségben. Most már mesterségem' üzése által próbáltam munkát szerezni, de ez sem sikerült, mivel a' benszülöttek magok is minden mesterséggel foglalkoznak, 's a' német ritkán fogadtatik fel valamelly házhoz, az amerikaiaknak félreismérhetlen idegenkedése miatt. Én még a' legnehezebb és legalábbvaló napszámosi munkákat is felvállaltam volna, csakhogy családomat táplálhassam 's ne legyek kénytelen visszatérni, de ez sem sikerült. Még egy harmadik próbát tettem Uj-York statusban, de az is ugyanazon okokból szintolly szerencsétlenül ütött ki, mint a' másik kettő, 's itt végre a' legnagyobb kétségbeesésben eltökélém magamat, visszatérni az elhagyott hazába. Különféle nehézségek után — mert a' visszatérés minden külföldinek igen megnehezíttetik — fölvétettem *János Fridrik* hajóra (kapitánya *Herterich*), mellyel 30 napi utazás után october' 8kán szerencsésen meg is érkeztem Bremába, 's onnan utamat ide folytatám. Hálát adok Istenemnek, hogy még volt annyi pénzem, a' mennyivel visszautazásomat bevégezhetém; a' német kivándorlottak közül, kik most inségben epednek, szégyenletök' daczára is ezerenkint jőnének vissza honukba, ha pénzök volna az utazási költségek' fedezésére. Nem vagyok eléggé képes lerajzolni azon inséget, mellynek a' csalékony kecsegtetések által elcsábított német kivándorlók magokat kiteszik, mert haszinte sikerül is egynémellynek, Éjszakamerikában megtelepedésre szert tenni, de az magában mégis meg fogja bánni kivándorlását, 's nehezen nélkülözhetendi hazájának rendbeszedett viszonyait. A' drágaság egész Amerikában valóban iszonyú; a' legközönségesb élelemszerek' ára négy- 's ötszörte nagyobb, mint hazámban. A' vagyon' bátorságáról szó sem lehet; az emberek gyakran fényes nappal is kiraboltatnak az utakon, 's a' hatóságoknál hiába keresnek ótalmat. Mindazon levelek, mellyek Amerikából hozzánk jőnek, merő hazudságok, 's bennök épen ellenkezője foglaltatik annak, mit a' hely' szinén találunk.“ Azon kérdésre: nem akadt e bajorországi ismerősre Amerikában, 's hogyan megy ott a' bajorok' dolga? N. N. ezt mondá: „Philadelphiában N. N. lakatoslegénnyel N-ből találkoztam, ki ottan dolgozik. Azt mondotta nekem, hogy egy összeesküvésbe keveredék, melly Schweizban tartózkodásakor koholtatott, 's a' börtönt el akarván kerülni, Amerikába szökött. Több ismerősre vagy hazámfiára nem akadtam, N. N. puskamüvesen kivül, ki philadelphiai lakos és feleséges. Philadelphiában egy Würtembergből elutasított emberrel is találkoztam, ki ott sercsapszéket tart, 's a' német kivándorlottaknak megigéri, hogy rólok gondoskodni fog; de csupán azt látszik akarni, hogy a' kivándorlottak kevés pénzöket nála elköltsék, mert engem, mint a' többit, csak puszta igéretekkel tartott.“

Kit illet hazánkban a' felségiség (souveraineté)?

(Folytatás.)

Árpádnak *fejedelmi vezérré* választatása is korántsem történt a' nép, hanem a' *kapitányok* mint megannyi *patriarchák* által. — A' ki ezt kétségbe vonni akarná, tekintse meg csak Constantinus Porphyrogenitusnak, ki eleinkkel, midőn ezek Lebediában tartózkodtak, a' pacinaciták ellen szövetséges volt, könyvét: „De administratione Imperii“, és azután Anonymusét: „Historia septem Ducum“, hol ezek 's több illyesek találtatnak: „Tunc supra dicti Viri Principales fusis in unum vas propriis sanguinibus“ 'stb.; továbbá a' III. alaptörvényben: „Ut ipsi (Principales Personae), qui libera voluntate sibi Ducem elegerunt“ 'stb.,

és látni fogja, hogy legrégibb történetiróink szerint is nem a' nép, hanem, kiket a' *főhatalom* illetett, *a' kapitányok, a' patriarchák választottak.* Ezek öntötték véröket egy edénybe; ezek esküttek; ezeket tárgyazzák egyedül — mint *választási pactum conventum* — az alaptörvények a' nélkül, hogy azokban akár a' népnek egyenes befolyása, akár ennek a' kapitányok' részére történt meghatalmazása csak egy szóval is említtetnék. — És ezek is kötöttek e ki magoknak az alaptörvényekben valami ollyast, mellyből csak messziről is a' *felségiség*' fentartását állítani lehetne? Az I. „Ut quamdiu vita duraret tam ipsis, quam etiam posteris suis, semper Ducem haberent ex progenie Almi (vagy inkább Arpadis) Ducis", a' választókra nézve semmi jogot, hanem csak kötelességet foglal magában. — A' II. „Ut quidquid boni per labores eorum acquirere possunt, nemo eorum expers fieret", csak lekötelezése a' fejedelemnek, hogy *felségi jogainak* gyakorlata' alkalmával a' választók is a' szerzendő javakban részesíttetni fognak; de különben is nem a' *részesülés*, hanem a' részesítés foglal magában felségiséget. — A' III. „Ut ipsi (Principales Personae), qui sua libera voluntate Almum (vagy inkább Arpadem) sibi Ducem elegerunt, quod ipsi, et filii eorum nunquam a consilio Ducis, et honore Regni omnino privarentur", a' fejedelmi tanácsból, az ország' hivatalaiból ki-nem-rekesztetés a' fejedelmet a' tanács' követésére épen olly kevéssé kötelezi, mint a' conclusum diaetale a' sanctióra; annyival kevésbbé tagadja meg tőle a' *felségi jogot.* — A' IV. „Ut siquis de posteris eorum infidelis fieret contra Personam Ducalem, et discordiam faceret inter Ducem, et cognatos suos, sanguis nocentis funderetur, sicut sanguis eorum fuit fusus in Juramento, quod fecerunt Almo (vagy inkább Arpadi) Duci", sanctiója alávetésöknek. — Az V. „Ut siquis de posteris Almi Ducis, et aliarum Principalium Personarum juramentum, statuta ipsorum infringere voluerit, anathemati subjaceat in perpetuum", sanctiója a' választásnak és választási alaptörvényeknek mind a' *választott vezér*', mind a' *választó főszemélyek*' részéről: melly azonban a' fejedelemre nézve az 1687ki 4dik czikkely által el van törölve.

Azt fogja talán valaki mondani: „Az I. törvény nem csak a' kapitányokat, hanem a' népet is kötelezte arra, hogy vezérök mindig csak Árpád' nemzetségéből legyen: tehát a' pactum conventum nem egyedül a' vezér és a' néptörzsökök' fejei, hanem a' nép között is történt." — Továbbá: „A' II. törvény nem egyedül a' kapitányokról szólott; mivel már Árpád is Kételnek — mások szerint Rételnek — 's másoknak is ajándékozott fekvő-javakat." — Végre: „A' IV. törvényben a' hivtelenség' esetére szabott büntetés nem csak a' kapitányokat, hanem a' népet is érdeklette; tehát erre is ki volt terjesztve a' pactum conventum." — Ezekre azonban felelem: A' néptörzsökök' fejeinek alávetése már maga után vonta — minden *pactum conventum* nélkül is — a' többi népnek alávetését. — Továbbá: Árpád Kételnek 's a' népből másoknak is ajándékozott fekvő-javakat *érdem-jutalomul, bőkezűségből;* a' főszemélyeknek pedig a' *pactum conventum*' *következésében kötelességből.* — Végre: a' fejedelmi vezér a' népre nézve határtalan hatalommal birt; mert „omnis potestas condendae legis et constitutionis" a' vezérnél lévén c), még Gejza is „severus quidem et crudelis veluti potentialiter agens in suos, misericors autem et liberalis in alios" volt d); miglen Sz. István, mint már király, „temperato — quo Duces utebantur rigore nationi universae Immunitates, quae cuivis hominum classi admensae essent, concessit" e). — Ide járul az, hogy az V. törvény

c) IIik rész, 3 czím, 1. §.
d) Carthuitius vita S. Steph. 1. fejez.
e) Kelemen Hist. Jur. Hung. 39 lap.

is, melly épen az *esküvésnek és pactum conventumnak sanctiója*, korántsem a' népről, hanem egyedül az esküvést és szövetkezést tevő *főszemélyek*' maradékiról szól.

Vannak, kik *Werbőczy* után azt tartják, hogy Sz. Istvánt eleink szabadon választották királynak, és ezen választásból igyekeznek a' *nemzeti felségiséget* következtetni: ezen állítása azonban Werbőczynek meg nem állhat; mert

1. Sz. István, már mint fejedelmi vezér, atyja után *nem választás, hanem örökség* által jött az uralkodásra, *Chartuitius* szerint, ki 400 esztendővel közelebb lévén Sz. István' idejéhez mint Werbőczy, igy szól: „Convocatis Pater suus Hungariae Primatibus cum Ordine sequenti per communis consilium colloquii filium suum Stephanum post se regnaturum populo praefecit et ad hoc corroborandum a singulis juramentum exegit" f). — Innen

2. Maga Sz. István is a' Pannonhegyen felállított apátság' oklevelében 1001ben magát *nem választottnak* mondja, hanem igy szól: „Cum civilis belli ruina urgeret, volente quodam comite Simeghiensi paterna me sede repellere" 'stb. Idejárul

3. Hogy Sz. István már akkor 3 esztendeig mint fejedelmi vezér, és pedig határtalanabb hatalommal mint később, mint már király, uralkodott. Valljon uj választás alá adta e magát az, ki atyjának széke utáni vágyódásaért Kupát olly szigorúan büntette? — Továbbá

4. *Kollár* Werbőczyről azt jegyzi meg, hogy „praetermisis, quae ad jura nostra publica attinent, quaestionibus fere omnibus, quae leviter attingit, crassas aevi sui tenebras affuderit" g). — Innen származott az electio' tanítása is, melly kifejezést eleink mindenkor szorgalmatosan kikerültek — habár aziránti jogukat, kit illessen az I. alaptörvény szerint a' korona, minden külső befolyás' ellenére szabadon kijelelni, és igy azt annak, kit jogilag illetett, tettleg is általadni, szakadatlanul fentartották — miglen azon kifejezést II. *Ulászló*, és igy épen az, kire szoros értelemben a' *választatás* legkevésbbé alkalmaztathatott, legelőször diplomájában elfogadta. — Mert midőn Corvinus Mátyásnak, kit Szilágyinak rémítő ereje emelt a' királyi székre, magvaszakadtával négyen, t. i. Ulászló, 's ennek ifjabb testvére János Albert, ki a' Rákosmezőn Magyarország' hadi fővezérének, sőt sokak által királynak is kikiáltatott; ugyszinte Maximilian, már akkor választott római király, ki Fridrik császár és Mátyás közt a' korona' átengedése' alkalmával 1463ban történt békülés' következésében a' koronára számot tartott; végre Corvinus herczeg, Mátyásnak természetes fia, ki atyjának érdemeiben, barátinak hatalmában és saját nagy kincseiben bizott, sőt tulajdonságaira nézve is magát királyi székre érdemetlennek nem tartotta, — a' koronát követelték: ezek közül eleink szoros értelemben nem csak nem választhattak, de még nem is jelelhettek királynak az I. alaptörvény' következésében mást, mint ezen törvényszerinti legutóbbi király' — Posthumus László' — leánytestvérének legidősb fiát, II. Ulászlót. — De ki nem tudja mind ennek engedékenységét h), mind leginkább az akkori hatalmasbaknak fenhéjazását? i) — Végre

5. Werbőczynek ezen állítása személyes gondolkozásából is eredett, ki II. Lajos' halála után a' nemzet' nagyobb és törvényesb részének ellenére az eddigi szokás' és törvény' félretételével nem Ferdinandhoz, hanem a' képzelt szabad választási jognál fogva Zápolyához csatolta magát.

f) Carthuit. ugyanott 1. fejez. 5. sz.
g) De potest. legisl., 12 fejez. 115 és követk. lap.
h) Király' lev. pünk. más nap 1495. Praynál Hist. Reg. Hung. II. r. 574 lap.
i) Kelemen ugyanott 241. 243. 244. lap. — és ugyanott b) jegyz. — Pray ugyanott 499 és 500 lap.

Nem lévén tehát itt helye a' *határtalan szabad választásnak*, nem tehettek eleink ezen alkalommal is semmi ollyast, miből a' *nemzeti felségiseget* következtetni lehetne.

Nem lehet továbbá ezt — melly hogy eredeti nem lehetett, eléggé megmutattam — következtetni Abáról, kiről Biogr. S. Gerardi 17. fejez. igy szól: „Unus ex eis" (t. i. Optimatibus) „Aba nomine, qui erat Comes Palatii, illo" (t. i. Petro) „exturbato, regiam sibi auctoritatem per vim usurpavit"; — nem I. Béláról, ki Salamontól a' királyságot *fegyverrel vette el* k); nem II. Lászlóról és IV. Istvánról, kik *Manuelnek hatalmától félelemből* emeltettek a' királyi székre l); nem I. Ulászlóról, kit az ország maga is csak *Lengyelország' királyának* nevez, Posthumus László' I. Decr. 5. czikk. igy szólván: „Idem Dominus Rex omnes Donationes quondam Serenissimae Dominae Elisabeth Reginae Matris suae, et etiam Domini Regis Poloniae, pro quorumcunque parte — — factas revocabit," 'stb.; nem Corvinus Mátyásról, kinek választatásában az ország' rendei, midőn arról, kit illetne a' sz. korona, tanácskoznának, leginkább *Szilágyinak rémítő készületeitől indíttatván*, vagy megegyeztek, vagy ennek ellentállani nem merészlettek m); nem lehet, mondám, a' *nemzeti felségiséget* mindezekről következtetni; mert hol a' nemzettől független *erőhatalom* parancsol, ott a' *szabad választásnak*, annyival inkább pedig a' *nemzeti felségiség' kikötésének* helye nincsen. —

Zápolya' királysága sem mutat a' nemzet' határtalanul szabad választására; mert ez csak *Ferdinanddal lett egyesség'*, nem pedig *választás'* következésében viselhette a' királyi nevet; bizonyságul levén e' részben az 1527: 1, 2 és 7; az 1528: 2, 3 és 4 törvényczikkelyek, mellyekben az ország' rendei Zápolyát nem királynak, hanem *vajdának* és *Zápolya Jánosnak* nevezik.

Ha Zsigmond' koronáztatása vagy hitvesével Mária királynéval lett házassága előtt, vagy ennek halála után történt volna: talán itt példája lehetne határtalanul szabad választásnak; de midőn Mária már királyné volt, akkor már mást választani nem is lehetett; kellett pedig, mert hazánknak akkori állapotja elkerülhetetlenül férjfi uralkodót kivánt: kellett tehát Mária' férjét, kitől az ország koronaörökös is méltán reménylett, királynak megkoronázni; mert *salus publica suprema lex est.* —

Koronás király' leányát Erzsébetet sem rekeszthette ki az ország a' királyságból; azért is midőn ennek és férjének az ország' rendei 1439ben hódoltak, igy szólának: „Spondemus praefatis — Domino nostro Alberto Regi, et Dominae Reginae suae Conthorali — quam principaliter hoc Regnum jure geniturae concernere dignoscitur, fidelitatem illibatam" 'stb. n). De különben is Albert' decretumának Erzsébetről szóló 12ik czikkelye szerint: „est haeres Regni" a' korona Erzsébetet illetvén, nem annyira a' haldokló Zsigmond' könyhullatások közti ajánlásának, mint inkább I. Mária' idejéből merített tanuságnak következésében az ország' rendei Erzsébet' férjét is királynak kikiáltották o). —

Talán II. Mátyás', II. III. IV. Ferdinand' és I. Leopold' koronáztatásainak alkalmával alkotott törvényczikkelyekben látható kifejezésekből akarja valaki *a' határtalan szabad választást* 's innen *a' nemzeti felségiséget* következtetni? — Azonban habár nem akarok is visszamenni azon okokra, mellyek Rudolfnak a' koronáról lemondását 's II. Mátyásnak megkoronáztatását magok után vonták, és mellyek hazánkat azon egész időszakban háborgatták: csupán csak azt említem, hogy midőn az ország' rendei ezen *belső viszálkodásoknak, törekedéseknek* véget vetni kivánván, az 1687: 2 czikkelyben megajánlották, *hogy ezután senkit mást, mint egyedül Leopold' férjfimaradékiból mindenkor az elsőszülöttet, királyoknak 's uroknak ismérni nem fognak*, hozzáadni el nem mulaszták: „id ipsum etiam statuentibus Articulo 5. Anni 1547. aliisque superinde exstantibus." — Állottak tehát még ekkor is az 1547: 5 és más ugyanezt tárgyazó törvények; és mivel eltörölve nem voltak, ezeknek ez alkalommal nem csak ujonnani alkottatását, hanem még megujíttatását sem látták a' törvény' utjára már visszatért országos rendek szükségesnek. Valamint tehát az 1687: 2 nem egyedül Leopoldnak országunk' szabadításában szerzett érdemei' tekintetéből *szabad akarat' következésében*, hanem *ugyanezt rendelvén az 1547: 5 és más eziránt alkotott törvények is*, hozatott: ugy II. Mátyásnak 's többi időközbeni királyoknak királyi székre emeltetése minden — *az akkori törekedés szülte* — törvénybeli kifejezés mellett is nem történhetett *a' még fenálló alkotmányos törvények' ellenére olly határtalan szabad választás'* következésében, mellyből *nemzeti felségiséget* lehetne következtetni.

A' ki a' *nemzeti felségiséget* akár Mária Theresiának és igy a' dicsőségesen uralkodó ház' leányágának a' királyi székre lett meghivatásából, akár azon alkalommal az 1723: 1 és 2 czikkelyekben látható kifejezésekből meríteni kivánná: olvassa csak meg Kelement, ki Péterről Carthuitius p) és Hermannus Contractus q) szerint előrebocsátván, hogy Sz. Istvánnak magvaszakadtával, minekutána Vazulnak, Árpád' maradékának, fiai: András, Béla és Levente, Sz. István ellen pártütésbe keveredtek, és azért a' IV. alaptörvény' következésében Vazulnak szemei kiszúrattak, az V. szerint pedig mind ez mind fiai, kik magokat futással mentették meg, polgári jogaikat elvesztették, igy szól: „S. Stephanus — — cum consilio fidelissimorum Optimatum Petrum Sororis suae Filium Successorem designavit r)." — Olvassa meg a' III. András' magvaszakadtával 1307ben törvényesen összegyült országos rendek' decretumát, melly Robert Károlyról — Máriának, V. István' leányának, unokájáról — igy szól: „Favente Deo ejusdem Regni Barones, et Nobiles animositati veritatem praeponentes, — — Dominum nostrum Carolum, et Posteritatem ejus, prout Regalis Successio exigit, in Regem Hungariae, et Naturalem Dominum perpetuum suscipimus" s). — Olvassa meg I. Lajosnak fiúágon lett magvaszakadtával Mária' decretumának 3. §át, melly igy szól: „Proinde ad universorum notitiam etc. etc., quod Serenissimo Principe Ludovico Dei gratia Inclyto Rege Hungariae — — Genitore nostro — — absque Prole masculina de medio sublato Nobisque Successoribus, et ordine geniturae Solium, et Coronam dicti Regni Hungariae, ac Sceptrum Regni ipsius Genitoris Nostri feliciter adeptis," 'stb. — Olvassa meg a' már felhozott Albert' decretumának 12. czikkelyét, mellyben Zsigmondnak hasonló magvaszakadtával Erzsébetről meg van ismérve az, hogy „est haeres hujus Regni"; továbbá ezen decretumnak Albert' és Erzsébet' részére az ország' rendei által is tulajdon aláírásukkal kiadott, hasonlóképen eredeti példányát, mellyben Erzsébetről igy szólanak: „quam principaliter hoc Regnum jure geniturae concernere dignoscitur": — és látni fogja, hogy *a' fiú-*

k) Ugyanaz ugyanott 72 lap. f) jegyz. — Thuróczy 42. fejez. — Pray ugyanott I. r. 60 lap.
l) Pray ugyanott 149 lap.
m) Ugyanaz Annal. III. r. — és Hist. Reg. II. r. 1456 és követk. esztend. — Katona 13. köt., ugyanazon esztend. — Kelemen Hist. Jur. 204 lap.
n) Kelemen ugyanott 184 lap. e) jegyz. — Vestig. Comit. 227 és követk. lap.
o) Pray Hist. Reg. II. r. 207, 241, 287, 303 lap. — Annal. II. r. 324 lap. — Thuróczy IV. r. 25. fejez. — Kelemen Hist. Jur. 183 lap.

p) Carthuitius 5 fejez. 30 sz.
q) Herman Contract. 1058 esztend.
r) Kelemen Hist. Jur. 60 lap. a) jegyz.
s) Hist. Critic. 7 köt. 116 lap. — Kelemen ugyanott 142 lap. e) jegyz.

ág' magvaszakadtával a' leányágnak királyi székre hivatása az ország' kezdetétől fogva nem egyedül a' nemzettől függő szabad választás, hanem az I. alaptörvény szerinti kötelesség is volt. — Valamint tehát ezekből *nép-felségiséget* kihozni nem lehet: ugy még kevésbbé az 1723: 1 és 2 törvényczikkelyekből; minthogy ugyanazon 1ő czikkelynek elején, midőn az igy szól: „in omnibus tam Diplomaticis, quam aliis quibusvis Juribus, Libertatibus, Privilegiis, Immunitatibus, Consvetudinibus Praerogativis, et Legibus hactenus concessis" 'stb.; — nemkülönben a' 3ik czikkelyben is, melly az 1ő czikkelyre, 's az 1715: 2ra, következésképen ennek 5ik §ára is utal, maga az ország is önkint megisméri azt, hogy *minden jogai, szabadságai, elsőbbségei, szokásai királyaink által adattak, engedtettek;* már pedig egy *felségi nemzetnek szabadságokat, jogokat* adni, mellyekkel a' *felségiség' ismeretéből* a' nélkül is birna, szükségtelen — sőt illy törvényeket alkotni részéről vigyáztalanság is lett volna: midőn tehát mégis királyainktól nyerte nemzetünk minden szabadságait, jogait, szokásainak törvényességét, és ezen igazságot mind ezen mind más számos törvényczikkelyekben t) nyilván megisméri: egyenes következés, hogy a' *felségiség nem a' nemzetnél volt és van, hanem a' királynál.* —

Ezen kifejezés is: „avita, et vetus approbataque Consvetudo, Praerogativaque SS. et OO. in Electione Regum" nem foglal magában *mindakkorig* határtalanul szabad választást, és igy *nemzeti felségiséget* sem; hanem csak azt teszi, hogy a' hányszor magszakadás' esete volt, mindannyiszor azt, *valljon illet e, vagy kit az I. alaptörvény' következésében a' sz. korona?* minden *külső befolyás ellen is szabadon* kimondani egyedül az *ország' joga és szokása* volt. — Mert ugyanis, hogy a' követelő önhatalmával foglalja el az országot, ez a' nemzet' meghódítása volna; idegen befolyásnak pedig eleink is mindig ellenszegültek: kell tehát lenni egy olly hatalomnak, melly azt, kit a' korona illet, kijelelje, és annak ezt, minthogy *jogilag* őt illette, *tettleg* is általadja; és épen illy hatalom az ország' rendei, kik szemeik előtt tartván egy részről *törvényes kötelességöket*, más részről pedig *függetlenségöket*, ezen kérdés' elhatározását másra bizni nem szokták. — De ez még mind nem *felségiség;* mert *a' mi kötelességből történik, az felségiséget nem szül*, annyival inkább, minthogy azon „consvetudo", azon „praerogativa" is ugyanazon 1723: 1 és számos, már előbb is felhozott czikkelyek szerint, *királyaink által engedtettek nemzetünknek*, és ez oka, hogy mind itt mind több más illy helyeken is e' szó: „approbata" törvényeinkből ki nem hagyatott. *Késmárky Zsigmond.*

(Vége következik.)

t) Arany-bull. előszó;— 1681: 10; — 1715: 2, 5 §; — 1741: 2, 3 §; — 179$^0/_1$: 2; — 1836: 1.

Kérdések.

Miért olly szenvedélyesek a' némberek a' felekezet' vitáiban? Mert ők mit sem ügyelnek a' rendszerre, a' fenálló intézvényekre, 's a' vitákban csupán embereket látnak.

Miért nem voltak a' francziák huszonőt év óta soha szabadok? Valljon nem azért e, mivel nagyobb hiúságuk, mint hősiségök; 's inkább védék az egyenlőséget, mint a' szabadságot?

Segur algróf azt mondá: „akarjátok tudni, mi egy lázadás? magyarázata e' néhány szóban foglaltatik: *Takarodj' onnan, hadd üljek én oda.*" — Igaza volt neki.

Miért vitáz az ember? azért e, hogy tudja, mint fog kormányoztatni? Nem; hanem hogy elhatározza, ki fog kormányozni.

Mint kell színészetünk' sűlyedését megakadályoznunk? — Csak a' csalódás adja azon éldeletet, mellyet abban keresünk; 's a' journalisták naponkint abban fáradoznak, hogy e' csalódást minden ó és uj szindarab fölötti örökös értekezéseik által elenyésztessék. — Azon ifjú, ki lapjaikat olvasta, estve szinházba megy; 's nem látja a' jelenés' helyét, hanem a' szinfestész' (decorateur) munkáját; nem figyel többé a' személyre, hanem a' színészre, kit reggel hizelgve dicsérgettek, vagy megróttak; nem a' szenvedély' nyelve az, mellyet hall, ő a' declamatiot bírálja.*)

Milly forrásszereket használjon a' szerző, hogy könyűt fakasszon szemeiből, vagy mosolyt csaljon ajkára a' hideg 's csalódás nélküli nézőnek?

Valljon érzékeny megilletődésre birna e egy basát ama' rabszolgakereskedő, ki neki egy sebész által boncztani leirását nyujtatná át azon szépségnek, mellyet elébe kell vezetnie?

Miért csodálkoztok az operák' sükerén? Lapjaitok megvetik azokat; kisikamlanak bonczkéseitek közűl; 's az odatóduló nép nem olvassa az ujságokat, 's még képes sirni és nevetni, mert meghagyátok neki csalódásait.

Miért osztakoznánk a' lázítók' rettegésiben? — Franczia-országban mi felől sem kell kétségbeesni; a' mult felel a' jövőért. — Láttuk, mint foglalták el e' szép országot a' szaraczenok; mint hódították meg az angolok; mint pusztították el a' polgári visszavonások, 's mint dulták fel a' vallási háborúk. — Francziaország mindezen sűlyedésből fölemelkedett, 's kevés idő alatt kipótolá minden, saját vagy ellenségei' dühöngése által okozott veszteségeit. — „A' franczia nép — mondá *Voltaire* — hasonlít a' méhekhez; elveszik tőlök mézöket 's viaszukat, 's egy pillanat mulva ismét fáradoznak annak gyüjtésében."

Miért emelkedendik ki Francziaország azon inségből, mellyben nyavalyog? Mert a' nemzet munkás, iparkodó; gyakran jutott végveszélyre fenállása óta, 's még is fentartotta magát, bármint erőködtek is ellenségei végelpusztításán. — Mindaddig fölemelendi magát, mig felvilágosultságát 's munkásságát megtartandja. Tüz és aczél megsebesíthetik ugyan, de nem pusztíthatják el. Mig világosan lát, haladni fog. **)

Miért ne lenne türelmetlen az ostobaság? Csak félszakról látja az a' dolgokat; mi leginkább meglepő, az, hogy eszes emberek közt is találunk türelmetleneket; azok közt, kik a' tárgy' egész arczulatát látják.

Miért ítél az ember olly fonákul mások' tetteiről; mert saját helyzetéből tekinti azokat, a' helyett, hogy a' megitélendőnek állásába helyezné magát. — Milly sokan nem korholnák mások' tetteit, ha visszaemlékeznének ollykor arra, mit önmagok cselekedtek!

Miért olly ritkán jó 's becsületes a' gyanakodó? Mert csak azt kölcsönzi az ember másoknak, mivel maga bir; azt képzeli mások' szívében találni, mi a' magáéban lakik.

Ki olly könnyen előrelátja a' bűnöket, tán nincs fölötte távol azok' elkövetésétől? — Kevés törvénycsavaró hiszi az őszinteség', kevés kaczér asszony a' bölcseség', 's kevés zsarnok az erény' létezését.

Akarod tudni, minő tulajdonok hijával van valaki? Vizsgáld meg azokat, mellyekkel kérkedik.

Ha a' penthievrei herczeg' bölcs alapmondását követnők: nem vitáznánk annyit olly kérdések fölött, mellyek leginkább elkülönözék e' században az elméket. E' derék herczeg ezt mondá: „Szünet nélkül kellene beszélni a' királyoknak a' népek' jogairól, 's a' népeknek a' királyokéiról; ez fogna egyetlen mód lenni az alattvalókat engedelmesekké, 's a' királyokat népszerűekké tenni."

(Folytatjuk.)

(Segur, Galerie morale et politique V.) — *sz* —

*) Emelkedni alig kezdő színészet is sűlyedhet, vagy legalább gátoltathatik emelkedésében; 's mi itt mondatik, azt tán a' magyar journalistica is figyelemre méltathatná. *Ford. jegyzéke.*

**) Oh, az istenért! nyissuk ki mi is szemeinket, hogy haladhassunk. *Ford. kérelme.*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

56. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Julius' 12.**

A' „Korunk'" irója a' „Korszellem'" irójához *).

Nincsen ugyan jogom, a' *Korszellem* tisztelt iróját gáncsolni vagy megczáfolni, annál is kevésbbé, mivel sokakban csakugyan igazat mond; azonban mint e' lapokban magamat különböző itéleteknek önkint 's örömest kitett irója a' *Korunk*nak, melly utóbbi olly szoros kapcsolatban 's rokonságban áll a' *korszellem*mel, ugy látszik, némi jogot nyertem, ez utóbbiról is kifejtenem nézeteimet. — Én a' tisztelt *hazafi* által adott határozatában a' korszellemnek vele teljességgel nem foghatok kezet. Mert bárha a' t. szerző ur magáról a' dologról sok igazat 's, fájdalom, sok valót mondott is: határozatával közel épen ugy járt, mint ha valaki például a' lovat akarván meghatározni, e' nemes és hasznos állatról nem mondana egyebet, mint hogy annak „foga van, mellyel harap, és lába, mellyel rug." —

Itt van tehát helye, hogy egy pár szót szóljak a' korszellemről 's annak eredetéről. Korszellem alatt értem én a' bizonyos kor- vagy időszakban uralkodó gondolkodás- és cselekvésmódot. — E' szerint a' korszellem változik, valamint a' kor' külső eseményei 's velök az emberek' ohajtási és szükségei változnak; de fő iránya 's bélyege e' szellemnek mindenkor ugyanaz volt és lesz, t. i. valamelly *jobb lét* vagyis *javítások* utáni sovárgás és törekvés, legyen aztán e' jobb lét *való*, vagy csak *képzelt*, 's a' javítás *szükséges*, vagy csak *annak képzelt*; mit *Schiller*, ki mind saját korát mind a' jövendőt olly helyesen fogá fel, e' kevés szóban olly nyomosan fejez ki:

> Die Welt wird alt, und wird wieder jung;
> Der Mensch hoffet immer auf *Verbesserung* **).

Többnyire nagy tehetségű férjfiak, fejedelmek, vagy különben nagy befolyású emberek adtak a' népeknek 's koraiknak ösztönt azon irányzatokra, mellyeket korszellemnek nevezünk. Igy különböző szakokban a' *vallási, katonai, műszorgalmi* 's a' *reformokra törekvő* szellemek valának főképen uralkodók. Mikép következtek ezek egymás után; mikép ment egyik a' másikba által, 's mikép használtattak különböző czélokra: a' történetek' könyvei eléggé kimutatják; itt csupán a' mostani korszellemmel akarunk közelebbről megismérkedni, 's ugy egy pillanatot vetni kedves hazánkra.

Midőn a' nagy császárság, t. i. Napoleoné, melly a' legféktelenebb önkény 's legkorlátlanabb szabadság után következvén, egész Europát bilincsbe verni törekedék, végre hoszas erőködés 's ugy szólván Európa' minden erejének kimerítése után legyőzetett: mindenfelől béke, csend, nyugalom, könyebbülések és javítások, müveltség és kereskedés, szóval vagyonosság 's annak békés, biztos éldelete utáni vágy jelenkezett. A' „béke" szóhoz azon reményöket is kapcsolák az emberek, hogy innentúl a' statusterhek' is tünedezni 's a' mindennemű adók naponkint apadozni fognak. De a' harcz igen hoszas volt, az erőköltség igen nagy, a' sebek sokkal mélyebbek, hogysem olly hamar begyógyulhatnának; a' beállott béke a' készpénzforgást tetemesen megcsökkentette, a' szegényebb osztály szükségről, keresethiányról 's a' közterhek' súlyáról kezdett panaszkodni; a' mindennemű termesztők pedig, de kivált Angol-, Franczia- és Olaszországnak gyármüves városai, termékeik' rosz kelése ellen zúgolódtak. Az ugyanekkor bekövetkezett mostoha esztendők még inkább nevelék az inséget, 's a' pártoskodás' soha nem nyugvó szelleme ravaszúl használá ez alkalmat, a' szegények' gyülöletét a' gazdagok ellen 's ezekét a' kormányok ellen lángokra lobbantani. Politicusok, kik még Mirabeau' elveit követték, speculansok, kik a' háborús időkben pénzhalmokat szereztek, elbocsátott, kenyérnélküli katonák 's a' becsvágyas ifjuság — mindez egyesíté panaszait, elégedetlenséget 's forrongást okozván a' népekben. 1819ben Manchesterben tört ki legelőször komolyabb alakban a' háborgás; de Olasz-, Spanyol- és Francziaországban is mindenütt támadtak népbujtók, alakultak titkos társaságok és clubbok, 's hol a' kormányok elég erősek vagy elég vigyázók nem valának, ott rendbontások, sőt zendülések törtek ki, mint Spanyolországban, Nápolyban, Piemontban. — Melly gyalázatosan raboltatott ki ekkor a' vagyonosabb néprész az alkotmányszerű szabadság' örve alatt, 's melly csalfa igéretekkel általták a' pártvezérek a' megkábúlt, de nem örömest harczoló népet, mutatják e' lázadások' eseményei 's azon körülmény, miszerint azokat a' közbejáruló hatalmasságok mindenütt könnyű szerrel elfojtották, 's a' régi rendet ismét helyreállították. Ugyanez időben fedeztetett fel Angliában is ama' hires összeesküvés, melly szerint a' *Harowby* lordnál összegyült valamennyi ministernek meg kell vala gyilkoltatnia, 's mellynek koholói részint kötéllel, részint holtiglani számüzetéssel lakoltanak.

Igy elfojtaték azon pillanatra a' rosz, de annak okai nem valának egyszerre kiirthatók, sőtinkább mindennemű democratai koholmányok ujabb véd- és óvókészületeket tevének szükségesekké, mellyek a' statusterheket ujra öregbíték, 's az annyira ohajtott könnyítéseket 's javításokat messzebb időkre halasztaták; ujabb, terhes kölcsönök vétettek fel, 's Europa, látszatólag a' legmélyebb 's köz béke' közepén, teljes harczállapotban létezett. A' honukból nagy számmal kiüzöttek vagy megszököttek, a' számos henyélők, pénz, hatalom és tekintet után vágyódók látták, hogy bűnös terveiknek egyedül a' vigyázó kormányok állanak útjában; minek következésében lassankint a' fenálló kormányok 's nyilványos hatóságok elleni gyülölet elvvé fejlődött ki, melly a' legszabadelműbb alkotmányok' kecsegtető palástja alatt igért a' népeknek üdvösséget. Speculansok, kik részint a' kormányoknak, részint az ellenpártnak kölcsönözék nagy kamatok mellett pénzeiket, illy helyzetben mind több és több befolyást nyerének a' köz ügyekre, 's naponkint alább-alább szállt a' kormányokhozi bizodalom. Ez utóbbiak részint igen gyengék levén hathatós rendszabások' tételére, részint olly emberek' kezeiben, kik értelmileg tehetetlenek voltak vagy az ellenpárttal szövetségben állottak, számos hibákat követtek el. — A' nép, melly örömestebb tánczolt a' szabadság' fái körül 's dőzsölt mások' rovására, hogysem az ekéhez vagy a' szövőszékhez visszatért volna, merő javítási álmokon csüggött,

*) L. Századunk' 43. sz.

**) Elagg a' világ 's ifjuéletre kél,
Az ember mindig a' *jobbra* reméll.

mig a' közép osztályok bankspeculatiokban és nyereményvadászatban (agiotage) kerestek boldogulást, mi által azonban mind nagyobb és nagyobb függésbe jöttek a' legelső pénzemberektől. Ezen elemekből állott aztán elő azon ujdonuj korszellem, mellynek törekvésiránya az alkotmányos kormányformák' behozatala látszott ugyan lenni, de melly valójában inkább csak rontani 's ujítgatni akart, 's melly külső bélyegül a' népszerű gyülések' és ünnepek', nyilványos helyeken 's gyülekezetekben tartott beszédek', különös, jobbára az ősi korra emlékeztető viselet', a' kormányokkal meghasonlásba 's ellenkezésbe jött férjfiak' szeretete 's merész, nagyszerű vállalatokhozi hajlandóság által tünteté ki magát. Legbelsőbb sajátsága volt azonban e' szellemnek az, hogy rögtön, a' jelen pillanatban kivánta elérni azt, mit csak idő, hoszas szorgalom és fáradozás adhat, 's hogy e' türhetlen kivánság és törekvés alatt valóban a' szegénynek a' gazdagabb, a' henyének a' dolgosabb, az alattvalónak a' fölebbvalóság elleni harcza 's küzdése rejtezett. —

Illy körülmények közt támadtak a' juliusi, a' lengyel, a' belga revolutiok, a' spanyolországi és portugaliai koronaöröklés-változások 's a' pápabirodalombeli lázadáspróbák.

Honunkban azalatt, 1825-ben, országgyülés tartaték, 's minden joggal várható vala, hogy olly nép, melly már századok óta birta azt, mit a' többiek még csak elérni 's megállapítani törekedtek, t. i. egy alkotmányszerű kormányformát, tökéletesen kiképezett municipalis rendszert és képviselést, ezeknek megőrzésén 's megerősítésén fog kiváltképen iparkodni. 'S valóban azon oppositio, melly ekkor némelly ismért, itt azonban bővebben ki nem fejthető esetek' következésében támadt, még annyi fentartó szellemmel birt minden részenkinti hevessége mellett, hogy nem csak a' köz véleményt nagyohb részben megnyerte, hanem magát az alkotmányt is szilárdabb alapra helyezni segítette. De már a' reá következett 1830-i országgyülésen imitt-amott a' felduló szellem' jelei mutatkoztak, mellyet azonban a' törvényhozó testnek mérsékelt, alkotmányszerű, körültekintő 's fentartó többsége majd mindig legyőzött, mig 1832ben egy ujabb országgyülés jöve össze, mellynek egyedüli feladása kor- és czélszerű javítások valának. Itt, valamint már előbb némelly vármegyékben, mutatkozott leginkább ama' hajlás a' rögtön és merész ujítások felé, a' rontásnak a' javítással fölcserélése 's némellyeknél, meg kell ezt őszintén vallanunk, egy igen káros rokonszenv (sympathia) az imént említett 's mindenütt olly nagy bajokat okozott korszellem iránt, melly nálunk is merő reformokat, uj formákat, uj embereket hozandó vala. — *Ez* a' szellem az, mellyet a' Korszellem' tisztelt irója érdekleni látszik, még pedig nem ok nélkül. De, hála az égnek, mi még ezen, hozzánk a' külföldről becsúsztatott, belopózott szellemet hazánk' és korunk' szellemének el nem ismérhetjük; mi még nem vagyunk pénzkóros speculansok' körmei közt, sem idegenek' zsoldjában álló árulók' hálójában; véleményeink még tiszták, elfogulatlanok; vagyonunk bátorságban, a' legfőbb hatalom csorbítatlan. Vannak még nekünk emberséges, önhasznot nem vadászó férjfiaink, kik a' haza' érdekeit tudják 's azok' védelmezéséhez is értenek; vannak szép, vannak dicső emlékezeteink a' multból, mellyek a' magyarnak fejedelme és hona iránti hüségét, ragaszkodását bizonyítják; van végre érzékünk a' javításra, de nem a' dulásra, nem a' felforgatásra. — Az önmagát lakoltató Francziaország, a' végkép elszegényült és saját tulajdonjogából szinte kivetkezett Portugalia és Spanyolország nekünk intő példákúl szolgálandanak, 's a' magyarnak saját józan esze csakhamar meg fogja a' valót az álfénytől különböztetni; az ország' valódi érdekei, a' béke, egyesség, kölcsönös bizodalom, a' növekedő müveltség és jóllét elnyomandják az ábrándok' és túlszabadság' szellemét, 's a' külföld honunkról mondandja: A' magyarnak saját korszelleme van, e' korszellem azonban okos és emberséges.

— *mb* —

Kit illet hazánkban a' felségiség (souveraineté)?

(Vége.)

Történeteinknek e' rövid előadásából is tehát tagadhatatlan az, hogy *nemzetünk sem eredeti, sem átruházott, sem visszanyert felségiséggel soha sem birt:* tanubizonyságúl lévén az előadottakon felül az ország' rendeinek Albert' és Erzsébet' részére viszont kiadott 's felebb is felhozott decretumban olvasható ezen ünnepélyes igérete: „Se ampliora Jura, quam hoc Decreto continerentur, nunquam postulaturos“ u). Hol van itt, hol az alaptörvényektől kezdve a' legutolsó törvényczikkelyig, nyomdoka a' *nép-felségiségnek?* A' mit eredetünktől fogva nemzetünk soha sem birt, következésképen a' mit soha fen nem tartott, de fen sem is tartatott; a' mit 1000 esztendőtől fogva — mióta történeteink isméretesek — soha sem követelt: annak birtokába varázslotta e nemzetünket e' *magasztalt 19ik század?* — De miért is hivják az *ország' rendei decretumaikban* is v) *királyainkat* „az ő uroknak?“ — miért mondják magokat *országgyülési* fölterjesztéseikben a' „fejedelem' örökké hiv jobbágyinak“; miért nem törlik ki Ilik sarkalatos elsőbbségünkből azt, hogy a' nemesség a' koronás királynak hatalma alatt van; és csak rendes hatalmával x) nem háborgathatja törvényes uton kivül sem személyében sem vagyonában; miért kivánnak a' királytól koronáztatása' alkalmával *diplomát* és *minden jogait', szabadságait', szokásait', elsőbbségeit' megerősítését;* és miért nem adnak inkább a' királynak diplomát: ha nem a' királynál, hanem a' népnél van a' *felségiség?* — Avvagy talán a' felségiség a' királynál is csak ugy van, mint a' nemzetnél? — Nem; mert a' felségiség *főhatalom*; és épen azért mindkét rész mellett egyaránt nem lehet. De különben is mikor nevezték királyaink nemzetünket *az ő uroknak?* —

Azt mondják némellyek, hogy a' népnek ideája előbbi, mint a' királyé; mivel pedig *qui prior tempore, potior jure,* a' melly jogaik vannak a' királyoknak, azokat a' néptől kellett kapniok: és igy a' *néptől* jöhet csak a' *felségiség.*

Meg áll igenis e' nézet, mihelyt azt be lehet bizonyítni, hogy az emberi nemzet egyszerre mint nép lépett föl a' világban; de ha állani kell a' teremtés' történetirásának, a' dolog' természetes folyása egészen ellenkező következtetésre vezet.

Az *első embernek*, mint időre elsőbbnek, tulajdona lett a' *főhatalom* az *asszony* felett. — Megtartotta ezt akkor is, midőn általok 's gyermekeik által az emberi nemzet szaporodott: és ez volt az *atyai-hatalom* még tovább is, midőn gyermekeik

---

u) Vestig. Comit. 227. lap. — Kelemen Hist. Jur. 184. lap. e) jegyz.

v) Decr. SS. et OO. 1307., felebb az S. alatt. — Zsigmond' I. decr. 2. §. — Posth. László' I. decr. elősző, 1 §. — Constitut. SS. et OO. 1474. Előszó, 1 §. — 1527: 1, 2 §. — Artic. SS. et OO. 1537: 1; 1567: 1; 1578: 1. — Artic. Praelat. et Baron. 'stb. 1593: 1, 3 §.; 1608. elősz., 3 §. — Artic. Praelat. 'stb. 1609: 1; 1613: 1; 1622: 1; 1638. elősz. és 1. czikk., 1 §.; 1662: 1; 1687: 2, 1 §. — Artic. Praelat 'stb. 1715: 1, 1 §; 1741: 1; 179⁰/₁: 1; 1792: 1.

x) Nem élt e már országunk' alkotója is Kupa ellen *rendkivüli hatalmával?* — Avvagy egyes személyek közül is azt, ki p. o. koronázás' alkalmával a' megállapított rendet nyakasan akadályoztatná, nem tétetné e a' király azonnal *rendkivüli hatalmánál fogva*, habár sem felségsertést, sem criminalitást nem követne is el, olly helyzetbe, mellyben a' fenálló rendet meg nem zavarhatná? —

közül némellyek az atyai-hatalom alatt megmaradtak, mások pedig uj atyai-hatalom formában máshol telepedtek le.

Atyai-hatalom alatt szaporodván idővel az emberi nemzet, a' mennyire egy atyai hatalmat a' szaporodás erőre, a' szorgalom 's jó kormány gazdagságra emelt, annyira a' másikat mindezeknek fogyatkozása erőtlenségre, szegénységre szállította le. Ez okozta, hogy az erőtlen az erősnél, a' szegény a' gazdagnál védelmet 's táplálást keresvén, magát és szolgálatját más atyai-kormánynak lekötelezte. Igy az atyai-kormányhoz idegenek is övén, az atyai-hatalom *patriarchaivá* lett; a' *főhatalom* pedig még ekkor is megmaradt a' *patriarcha* mellett.

Az emberi nemzetnek patriarchai-kormányok alatt további szaporodása, szükségeinek nevekedése, 's az ebből természetesen eredett önhaszonkeresés okozta, hogy az erősebb kormány a' gyengébbet megtámadá, 's nem csak tulajdonitól megfosztá, hanem még személyét is kényszerített szolgaságra veté. Hogy tehát illy megtámadások ellen magokat könnyebben védelmezhessék, több gyengébb patriarchai-kormányok összeszövetkeztek, a' miből *systema civitatum* vagy *foederativum* keletkezett, itt is a' *főhatalom* az egyes felekezetekre nézve az illető patriarcha mellett megmaradván, az egész egyesült felekezetekre nézve pedig a' szövetkezés' következtében *a' szövetséges patriarchákat együtt* illetvén.

Minthogy pedig *az erő' és akarat' egyesítése a' polgári társaságnak egyik főelve:* hogy ezen czél tökéletesen eléressék, a' *patriarchák magoknak egy urat 's fejedelmet választottak, kinek kezébe az eddig mindegyik patriarchát különösen 's összesen illető főhatalmat letették,* magoknak vagy semmit vagy bizonyos jogokat fentartván; a' honnan az első esetben a' *határtalan,* a' másikban pedig a' *határozott fejedelemség, vezérség, királyság, császárság* eredett; mindazon *főhatalom,* mellyel azelőtt az egyes patriarchák felekezeteikre, összesen pedig az egész szövetséges statusra nézve élhettek — hacsak magoknak ebből valamelly részt fen nem tartottak, vagy fejedelmök' engedékenységéből utóbb vissza nem nyertek — *egyedül már a' fejedelmet illetvén.* — Innen, minthogy a' *főhatalom* már magában foglalja *minden fejedelmi jogok' gyakorolhatását:* azt, hogy melly jogok illetik a' fejedelmet, törvénybe iktatni szükségtelen; hanem csak a' mennyiben a' fejedelmi jogok' gyakorlásában a' király megszorítva vagyon, és a' mennyiben ezek a' nemzettel is közösek, annyiban ment az e' határozott fejedelemségben is törvénybe; és épen ezen *exceptio firmat regulam in casibus non exceptis.*

Ime az emberi nemzet' kifejlése a' *teremtéstől fogva* a' polgári társaság' legtökéletesb állapotjáig — a' *határozott királyságig.* — Az *első emberrel* kezdődött előbb a' *férji,* azután az *atyai-hatalom*; az atyai-hatalomból származott a' *patriarchai*; innen a' *szövetségi*; ebből végre a' *királyi*; és ugyanezen lépcsőkön ment által a' *főhatalom* is *az első embertől a' királyig.* — Valamint tehát az *első embernek* 's innen származó *hatalomtartóknak* ideája *első:* ugy a' *gyermekeké, cselédeké, alattvalóké, népé csak második rendbeli.* — Lehet e tehát *a' felségiséget a' néptől* levezetni, midőn még az sem megmutatható, mikor kezdett valamelly embercsoport *néppé* lenni? — Mikor és honnan vette tehát *követelt főhatalmát, felségiségét;* vagy azt — *mivel nem birt* — miképen adta által a' királynak; vagy mikor és miképen tartotta meg magának?

Azt mondják mások: „A' király a' népért van, nem pedig a' nép a' királyért: tehát a' nép' hatalma nagyobb a' királyénál." — Erre megmaradván a' formában, ha azt mondom: *Általnézem az első részt; tagadom a' következést,* — ezt hallom reá felelni: „Ez egy olly szent elv, melly a' természetben van gyökerezve." — Igen, igen; csakhogy e' szent elv csak mai napon született gomba, melly még tegnap fen nem állott; mert még tegnap nehezen állott volna meg az *illyforma okoskodás*: „A' porkoláb a' rabokért van, nem pedig a' rabok a' porkolábért: tehát a' rabok' hatalma nagyobb a' porkolábénál." — De hát ha még az első részt is tagadnám, és hogy az ellenfél ezen állításával sokáig ne vesződjék, okát adnám tagadásomnak, midőn kérdeném: Julius Caesar a' római népért; Napoleon a' franciákért lett e császárrá? Hát Bonaparte József a' spanyolokért; Lajos a' hollandusokért; Hieronimus a' westphaliaiakért; Murat a' nápolyiakért; Nagy Fridrik a' poroszokért; a' bajor, szász, würtenbergi herczegek népeikért; Wilmos a' németalföldiekért; Sándor a' lengyelekért lettek e királyokká; vagy dicső emlékezetű Ferencz az ausztriaiakért császárrá, vagy a' velenczeiekért királyá? — Nehéz olly theoretica állítással boldogulni, mellyet minden időkori történetek tagadhatlanul megczáfolnak! —

Mások pedig azt mondják: „A' király csak repraesentálja népét: tehát a' népnél van a' felségiség." — Megkülönböztetem az első részt: és igy a' következés magában is eldől. — A' király repraesentálja népét *ex plenitudine juris*, vagyis *vi supremae potestatis*, megengedem; repraesentálja népét *ex electione* és igy *vi mandatariatus,* tagadom; mert igy mindazon felebb előszámlált fejedelmek népeiket bizonyosan nem repraesentálták. —

És igy, ha e' tárgyat akár *diplomatice*, akár *historice*, akár *philosophice*, akár *etymologice* tekintjük: hazánkban a' *nép' felségisége* csak egyedül képzelődésben állhat fen. — Innen, minthogy a' II. alaptörvény is nem a' fejedelmi adománytételre ad jogot a' vezérnek, hanem csak azt tartja fen a' választók' részére, hogy midőn a' vezér *ex plenitudine juris* fekvő javakat ajándékozni, vagy pedig magának megtartani fog, akkor a' választókról se felejtkezzék el; és azért — minthogy magából *a' hatalom' teljességéből* éltek nem csak királyaink, hanem már Árpád is y) fejedelmi jogokkal a' nélkül, hogy ezekre nekik *szabadságot* törvény adott volna — igen merész állítás az, hogy „a' királynak csak azon jogai lehetnek, mellyek törvénybe iktatvák." — Éltek 's élnek is fejedelmeink minden fejedelmi jogokkal a' *hatalom' teljességéből;* hanem csak a' mennyire azoknak gyakorlásában meg vagynak szorítva z), vagy a' mennyire ezek közül némellyek a' nemzettel közösek zs), csak annyira mentek ezen *mérsékelt országlásformában* törvénybe.

Késmárky Zsigmond.

Az isteni jogról *).

Olly időben élünk, mellyben a' legegyszerűbb, az emberi társaság' alkotmányának alapul fekvő lettdolgok 's eszmék nem biztosak a' balra magyaráztatás- és elcsonkitástól, 's mellyben a' legüdvösebb 's legvilágosabb igazságok a' pártok' tévelygései 's szenvedélyei által legveszedelmesb képtelenséggé csavarva, az emberiségnek ostorává lesznek.

Ezen a' jogtudomány' 's kormánytan' olly sokfélekép félreértett alapigazságai közzé főleg a' k i r á l y o k' i s t e n i j o g a tartozik. — Mindenki vallja, hogy ezen elvnek el- vagy el nem

---

y) Anonym. Belae 4, 8, 11, 14, 15, 24, 25, 26, 40, 41, 43, 44, 46, 47, 52 fejez. — Kelemen Instit. Jur. Hung. Priv. I. könyv. 2. kiad. 7 lap.

z) 179°/₁ : 3. 'stb.

zs) 179°/₁ : 12. 'stb.

*) Forrás: „Historisch-politische Blätter."

fogadása képezi mai politicánk' életkérdését, 's mi távol vagyunk tőle, hogy e' fontos és elhatározó lettdolgot tagadni akarnók. Azonban, mint mindenütt, mindenek előtt szükséges, hogy minden pro et contra nyomozódásokat a' vitatott elv' valódi értelmének világos megkülönböztetése előzzön meg, melly elv, a' mint igy vagy amugy értetik, a' jognak, a' rendnek 's a' valódi szabadságnak erős vára, vagy a' rombolás' fegyvere, a' jogtalanság' és erőszakoskodás' álnok palástja.

Legyen elég egy pár szó ama' kifejezés' valódi értelmét kijelelni, 's annak minden a' valódi, azaz jogszerű, szabadságnak kártékony magyarázatát eltávolítni.

Minden felsőség és autoritás a' földön azok' saját természetes hatalmán alapszik, kik azokkal felruházvák. — Az apa, ki gyermekein uralkodik, hatalmát épen olly kevessé nyerte ezektől, mint a' bátorsággal 's vitézséggel biró hadvezér a' körülőtte viadalszomjas bajtársaktól — mint a' hatalmat felülről nyert lelkész, ki körül oktatást és üdvöt szomjazó hivek csoportulnak, neki engedelmeskedők, 's magokat vezérlésére bizók. — Épen igy alapszik a' földesur' hatalma föld- és birtokbeli tulajdonosságában, mellyen jobbágyainak szolgálat- és adóért ótalmat 's állandó tanyát enged, tehát egy földi jó' birtokán is, mellyet azoktól nem nyert, nem nyerhetett, kik épen amaz ótalmat 's tanyát keresék jószágában. Ezen egyszerű kezdetekre 's elemekre vezethető vissza minden fejedelemi uralkodás, mellytől — mellékesen legyen érintve — a' köztársaság csak azáltal különbözik, hogy ez közuralkodás, szövetség — de nem netalán az országban lakozó minden egyének, hanem több vagy kevesebb független családfők között — azaz testület, melly öszvegében csak ugy tekintetik mint egyes fejedelem, 's melly, mint a' fejedelem, saját jogából uralkodik mindazokon, kik országában laknak 's nem tagjai e' testületnek.

E' szerint tehát a' király, a' dolgot mind lényegileg mind tárgyilag véve, nem azért uralkodik, mivel alattvalói őt uroknak választák 's némi hatalomteljességgel felruházák, a' mi bebizonyíthatólag soha sem történt, hanem alattvalói engedelmeskednek neki, mivel fekvő jószágai- 's haszonvételeinél fogva, dicső neve- és nemzetségénél fogva, szolgái' segédei' és háza' barátjai' nagy számánál fogva nem csak hatalmas, hanem független ur is, ki soknak parancsol, de semmi földi urnak nem engedelmeskedik.

Ezen saját joga a' királyoknak az emberi dolgok' vallásos felfogása szerint mint Istentől adott tűnik fel. Az uralkodó fejedelem azt egy embernek sem köszöni, sem az egyesnek sem az összeségnek, sem egy idegen urnak sem jobbágyainak, hanem egyedül Istennek, — azért méltán nevezzük isteni jognak, 's a' fejedelem azt nem birja az emberek' kegyéből, hanem Isten' kegyelméből. De minthogy saját joga az: az igazság' általányos kötelességénél 's az isteni parancs' akaratjánál fogva követeli, hogy e' hatalmát, melly sajátja, senki meg ne csonkítsa vagy el ne vegye, hanem adja és hagyja meg neki azt, a' mi övé. A' fejedelem' joga ugyanazon kezesség alatt áll, melly által legkisebb jobbágyának jószága, birtoka, szabadsága 's természetes hatalma biztosíttatik, azaz az isteni parancs' ótalma alatt — melly nélkül minden esetre nem volna jog, nem volna igazság a' földön.

Egy szóval tehát: minden jog, mind a' fejedelemé mind jobbágyaé, isteni jog, — a' különbség csak a' jogosított' személyében feküvén, nem magában a' jogban, 's egyáltalán abban áll, hogy a' fejedelem minden földi főbb hatalomtól független 's ennélfogva egyedül az ótalmazásra rendeltetve, mellyet saját és szövetségesei' hatalmával magának megszerezhet, midőn alattvalói, számtalan esetben, hol saját erejök elégtelen, tőle kérnek ótalmat és segítséget erőszak és igazságtalanság ellen.

Azonban, ha a' fejedelem isteni jogára hivatkozik, akkor, minden földi hatalma 's emberi felsőségtőli függetlensége mellett is, a' kötelességeket is meg kell ismérnie, mellyekre őt ugyanezen isteni jog kötelezi, mellyből jogának sérthetlenségét származtatja. Neki mások' jogait, mellyek szinte Istentől vannak, szenteknek kell tartania, 's igy sem alattvalóit sem más független urakat velök született vagy érdemlett jogaikban meg ne sértsen vagy csorbítson; nem szabad egyezkedéseket megszegnie, senkit jogos szabadságában csellel vagy hatalommal csorbítania vagy sértenie, 's mindezekben ugy kell viselnie magát mint ohajtja és akarja, hogy vele mások bánjanak. Sőt a' jogosságnak e' szigorú kötelességén túl másokénál nagyobb hatalmát arra fordítsa — hogy minden embernek, a' mennyire ereje terjed, de főleg allattvalóinak, mivel ezek hozzá leközelebb állnak, jót tegyen, szeretetet gyakoroljon, ekképen az Isten' országát vagy az isteni rendet a' földön, a' mennyire tőle telik, felállítandó 's előmozdítandó. Végre következik ez isteni jog' fogalmából, hogy a' fejedelem, mint minden más, ez életbeni helyzetét mint Istentől neki adott hivatalt tekintse, mellyről az itélet' napján a' királyok' királyának számot adandó.

Igy vétetett a' kereszténység' első századiban 's a' középszázadokban az isteni jog, 's a' királyok' isteni felkenetése.

Anglia' világhelyzete.

Azon nagy lázadások' közepette, mellyeknek szárazföldünk e' század' elején láthelye volt, Angliának a' szomorú sors jutott, hasznot huzni ezen számíthatlan bajokból, mellyek az europai hatalmasságokat körülvevék. Hollandia kénytelen volt neki derék comtoirejait egy vele határos megyeért átengedni, mellytől később Anglia maga segítette őt megfosztani; Francziaország tengertúli birtokainak legjobbikát volt kénytelen odaadni; 's mi marad ma a' szerencsétlen, polgárháború által kimerített Spanyolországnak azon véghetetlen tartományokból, mellyekben a' nap soha sem hunyt le? Mi marad Portugaliának, mellynek birtokát egy pápa' ujja választá el, a' világ' földabroszán, a' spanyolokétől? Egyedül Angolország gazdagítá meg magát a' lázadások által felizgatott Europától tett foglalásaival. Ma már vetélkedő társ nélkül uralkodik Indiában, 's népesíti lakosai' sepredékével Australiát. A' jó remény' fokától lefelé végig lebeg e' tengereken, mellyek' valamennyi kikötői birtokában vannak. Gibraltar és Malta által a' közép tengeren uralkodik, 's az orosz császár' ébersége nélkül rég ura volna Konstantinápolynak is. Meg nem elégedve ezen hasznokkal, azon ürügy alatt, hogy a' madridi uj kormányt gyámolítandja, elfoglala a' passagesi kikötőt, egyikét a' legszebbeknek a' gasconi tengeröbölben, 's most a' veres tenger után nyujtja kezét, egy arab szultántól Aden' kikötőjét vásárolván meg. Már egy idő óta láthatni hajóit e' tengeren, mellyet mint rövidebb utat akar használni indiai utazásiban. Már ajánlatokról is hallani, mellyeket angolok tettek Mehemed Alinak egy Alexandriától a' veres tengerig huzandó vaspálya iránt. Az Euphrat folyásától visszanyomatván, tervöket e' szerint igy talán még jutalmazóbban módosítják. Hihetőleg, hogy foglalásaikat kiegészítsék 's más nemzeteket a' veres tengerből kizárjanak, még Berberiát is megszerzendik, melly az abyssiniai tengermelléken fekszik. E' tengerek' szabad birtokosai levén, majd Arabiát 's Abyssiniát termékeik- 's kézmüveikkel elárasztani 's hajóik' számát, az épületfa által, mellyet ez utóbbi ország bőven nyujt, még inkább nevelni fogják.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

57. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Julius' 16.**

Értekezés

a' városi előljárói hivatalok' állandóságáról és időszaki változtatásáról.

Századunkban mind az országos munkálatoknak némelly részeiből, mind a' közelebbi országgyüléseken, mind magányos beszélgetések közt is nyilványított kijelentésekből azt lehet észrevenni, hogy sokakban már azon előleges vélekedés vert gyökeret, hogy évenkinti, vagy legalább rövid időszaki változtatása a' városi közönségek' előljáróinak a' közjóra, csendre 's előmenetelre hasznos sikerrel hatandana. — Minthogy pedig az illyetén 's többnyire nagy népességű és helybeli törvényhatósággal is biró közönségek nagy számmal vannak, 's hazánk' közrendű lakosainak érettebb, virágzóbb és igy közérdekűbb részét teszik: reménylem, ezen érdekes tárgy iránti értekezés nem lesz kedvetlen a' haza' valódi boldogságát nem szájból, hanem szívből ohajtók előtt.

Az időszaki változtatást javaslóknak állításai, többnyire e' következendőkben pontosulnak össze:

1. „Az emberi léleknek legfőbb vágyódása a' szabadság — a' polgári szabadságok között is legdíszlőbb kincs a' maga birájának szabad választása; és igy a' szabad vagy szabados közönségek' lakosainak is legméltóbb és alaposabb joguk az, hogy előljárókat magoknak szabad tetszésök szerint választhassanak: tehát igazságtalanság volna azokat meggátolni abban, hogy e' szép polgári jogukkal minél gyakrabban élhessenek.“ [1]

Az előbbre bocsátott okfőket én elhiszem, de a' belőlök vont következtetést nem hiszem el; mert annak folytatásából (progressio) egy szembetünő képtelenség fejlik ki; ugyanis ha jó, szép, vagy a' közönségre nézve hasznos a' szabad választással minél gyakoribb élés, és az ebből következő előljáróságnak minél gyakoribb változtatása: miért ne tennék azt minden hónapban, vagy minden vasárnap? [2] Hogy ebből képtelenség 's a' köz dolgokra nézve tetemes zavar és kár hárulna, okokkal mutogatni szükségtelen; de épen e' képtelenség bizonyítja eléggé azon következtetést is, hogy ha a' változtatásnak minél gyakoribb esete, minél több kárt és zavart okoz, annak minél ritkábbi esete, a' társaságra nézve, minél több jót és rendet von maga után. [3]

2. „Az $183^2/_6$ik eszt. 9ik urbéri törvényczikkely, már a' szoros urbéri bánásmód alatt lévő faluk' lakosainak is megadja azon jogot, hogy előljáróikat, évenkint szabadon választhassák, jegyzőjöket pedig esztendő' derekán is elcsaphassák: (?) mennyivel inkább érdemesek ezen szabadságra a' szabad és szabados városi közönségek' lakosai, kik mind személyeikre, mind tulajdonos javaikra nézve sokkal szabadabbak!“ — De

Én ezen állítmányban inkább gunyt mint helyességet látok; mert rövideden szólván, az egész okoskodás ide megy ki: ha a' szamár, mint alacsonyabb fokon lévő állat, megérdemli, hogy két nagy füle legyen: mennyivel inkább megérdemli azt egy telivér angol paripa, mint sokkal nemesebb fokon lévő állat! [4] — De különben is a' helybeli törvényhatósággal biró, és igy nem csak egyik testületben, hanem az $183^2/_6$ik eszt. 14ik, 15ik, 18ik, de kivált a' 20ik törvényczikkelyek óta egyenkint is törvényt szolgáltató városi — és a' semmi törvényhatósággal nem biró 's csak az adók' (portiok') kiosztásával 's beszedésével 's egyéb efféle puszta kezelésekkel bibelődő falusi előljárók közt olly nagy a' különbség, hogy ezeket összehasonlítani, vagy egyikről a' másikra biztosan okoskodni, a' helyességgel össze nem fér. — Azonban még ezen falukra nézve is minemű következést fog szülni ez a' mostani módban felállított évenkinti szabad választás, majd még a' jövendő idők tanítják meg! Annyit már imittamott fájdalommal lehetett tapasztalni, hogy a' csupa ujítás' tekintetéből vagy elrejtett boszúból a' hűségesen 's ügyesen szolgált jegyzőket és birákat is elkergették; a' választóknak pedig, az illy választásbeli szabadság bottal és tömlöcczel köszöntött be!! [5] 'S valóban nem mernék fogadni, hogy az illy választási szabadság már a' jövő országgyülésen is más szabályt és módosítást nem nyerend. [6]

3. „Az előljárók' állandósága, helybeli oligarchiát és elhatalmasodást von maga után, mellyekből sok és a' községre nézve káros visszaélés következik.“

A' mi az oligarchiát, vagyis a' község' arányához képest képzelt kevesek' uralkodását illeti: ha ez az egy időkori előljárók' egész testületének hatóságára értetik, nem csak helyes, hanem a' közjóra és rendre nézve igen is szükséges, hogy tudniillik tőlök a' közönség teljes függésben legyen, és iránttok engedelmességgel viseltessék, mert hiszen épen e' czélra választattak; és jaj azon közönségnek, hol a' kormányozandó lakosság kormányozóvá 's az engedelmeskedni rendelt parancsolóvá is teszi magát! — [7] Ha pedig az összes előljáróság' egyes tagjaira értetik, a' mennyiben ezek netalán a' magok atyjokfiait, gyermekeit, magok mellett vagy helyett a' városi kormányra állítgatnák, 's ennélfogva az előljárói hivatalokat mintegy örökükké tennék: valóban az ettőli félelem az előtt, ki ezen körülményeket közelebbről isméri, egészen alaptalan; mert csak azon városi közönségben is, hol e' sorokat irám, több élő példák bizonyítják, hogy a' régibb időkbeli előljárók' maradéki most másoknak cselédei és napszámosai: ellenben több szegény szülék' gyer-

---

1) Józanon talán csak azt kivánhatják, hogy e' jogokkal minél tökéletesebben, háboríthatlanul élhessenek, de nem minél gyakrabban. *A' szerk.*

2) A' kenyér az emberi testnek legártatlanabb tápláléka; de ki ezért azzal minél gyakrabban akarna élni 's napjában huszonnégyszer egyegy pár font kenyeret tömne magába, nem igen sokáig dicsekednék ép egészséggel. *A' szerk.*

3) Ez sem áll, mivel igy mindazon tárgyakat, mellyek magokban hasznosak, de igen gyakori alkalmaztatásban árthatnak, egészen távoztatni kellene. *A' szerk.*

4) Ugy látszik, a' beküldő ur előtt igen nagy becsben áll a' nagy fül, mivel azt nemes kitüntetés' jeléül tekinti. *A' szerk.*

5) Ez visszaélés, mellyből még kárhoztató ítéletet az egészre hozni nem lehet. *A' szerk.*

6) De futuris contingentibus etc. *A' szerk.*

7) Az oligarchia 's korlátlanság közt még igen sok osztályai vannak az igazgatásnak, 's csupa tulságok' elöhordásából nem keletkezik az igazság. *A' szerk.*

mekei most előljárók. [8] — De különben is, midőn az előljáróságnál csak kijelelési (candidatio) jog vagyon, 's az is a' felsőbbség' biztosai 's több ide tartozó kültagoknak korlátja mellett, magát pedig, a' kijeleltekből választást, a' halál vagy más változás általi megürülések' eseteiben, a' nép vagy annak képviselői gyakorolják: a' felebb érintett örökösödésnek helye nem lehet. (?) — A' mi pedig az elhatalmasodást illeti: minthogy ez a' kezelt lakosságnak önkénytes, kész és pontos engedelmességét szüli, erre nem csak a' közönségek' előljáróinak, kik a' felsőbb rendeleteknek, törvényes itéleteknek, országos és helybeli közszolgálatoknak, szóval a' hazai kormány' általányos czéljainak már nem irással vagy paranccsal, hanem ugy szólván kézzel lábbal (!) valóságos végrehajtói; hanem ugyanezen tekintetekből magának a' statusnak is mellőzhetlen szükségök van; 's talán abban sem hibáznék, ha azt állítanám, hogy a' status' gazdasági igazgatásának (machinájának) próba- és sikermértékét nem a' felsőbb pontokon, hanem itt alant kell keresni — —. És ezen, a' legalsóbb fokú, de legszigorúbb és kedvetlenebb munkálatokra rendelt, azonban minden felsőbb itélő- és kormányszékek' intéseitől, felvigyázásaitól függő, sőt még alulról is az ugynevezett választott községek által (electae communitates) korlátolt helyen látni való, hogy az előljárói elhatalmasodás a' közjóra nézve soha visszaéléseket nem szülhet, hanem csak használhat. [9]

4. „A' t. vármegyéken is igen régi idők óta az időszaki 's többnyire 3 esztendős előljárói változtatás divatozik, holott is a' dolgok a' legjobb renddel és sikerrel folynak: és igy az illy időszaki változtatásnak a' városi közönségekre nézve is a' legjobb következésök lenne."

De valamint felebb (a' 2dik pont alatt) a' városi közönségeknek az urbéri bánás alatt lévő falukkal tett összehasonlítása, tettlegi tévedésen épült: ugy azon épül a' t. megyéknek is a' városi közönségekkel való összehasonlítása. Mert a' t. megyék egészen más, sőt ellenkező szerkezetűek; ugyanis itt a' tisztujításkor kimaradt előbbeni tapasztalt 's a' kormányozásba beléokult férjfiak, mint táblabirák és igy állandó előljárók, a' köz igazgatásnak továbbra is részesei, mindennemű gyüléseknek rendes tagjai maradnak: amott többé semmi efféle befolyással nem lehetnek; és igy minden tapasztalásaik a' közönségre nézve egyszerre kihalnak. — Itt tehát, a' kilépettek az ujaknak nem csak segítő társai, hanem utba vezető barátjai is maradnak: amott ellenben lenézés', sőt többnyire üldözés' tárgyaivá tétetnek; miből sok belső nyughatatlanság és városi zavar keletkezik, minthogy a' köznép egyiket a' másikkal ellentétben lenni képzeli, mit nem észképi föltételből, hanem tapasztalásból állíthatok. — Itt az ország' népének egy müveltebb 's tanultabb osztályával: amott pedig egy alsóbb 's a' köz terhek' nyomása miatt is könnyen ingerelhető 's néha a' tettek' megfontolására sem eléggé képes osztállyal vagyon a' dolog. — Itt annyi és olly számos müvelt férjfiak közül könnyű a' válogatás, 's a' közjónak rövidsége nélkül megeshetik: amott csak egy alkalmas tanácsot (magistratus) is kiállítani, a' legnehezebb feladatok közzé tartozik. — Itt a' közjóra és rendre való felvigyázás, sőt maga a' köz igazgatás is, a' gyakran tartatni szokott köz gyülések által is (hol minden egyesnek belészólhatása nyitva áll) gyámolíttatik: amott pedig az illyforma népközgyülések' tartásától az Isten mentsen meg minden városi közönséget. [10] — Továbbá

5. Vagyon még egy, mít a' középesek (moderantisták, juste milieuk) javaslanak, hogy tudnillik „a' változtatás ne olly sűrűen, hanem ritkábban, p. o. minden 6dik vagy 10dik évben, de még ekkor is, ne az egész előljáróságra, hanem annak csak fele részére történjék, hogy e' szerint a' hivatalviselésbe már beléokult megmaradtak a' még tapasztalatlan ujakat a' hivatalok' helyes viselésébe beavathassák."

De e' javaslatban már első tekintettel is megvagyon a' magával- ellenkezés; mert ha jó és szükséges a' közönségre nézve a' tapasztalt fele résznek benmaradása: meg nem foghatni, miért nem volna még jobb és szükségesebb az egész tapasztalt testületnek állandósága? [11] — Azonban ha e' javaslatnak foganatba vétele képzeltetik, a' képtelenségeknek és méltatlanságoknak egész serege kiált reá; mert tegyünk fel p. o. 12 tagból álló előljáróságot: eljövén a' változtatás' ideje, ha az előbbeniek mind jók és ügyesek, miért kelljen a' közjó' szembetünő rövidségével azoknak felét mégis kitenni? — ha pedig mind roszak és ügyetlenek, miért kelljen a' 6 roszat is benhagyni? [12] — Vagy ezekre nem tekintve, azokból mellyik hatot kell kihagyni? talán az öregebbeket, kik már tapasztaltabbak, higgadtabb itéletűek? — avvagy nem nyilványsgos kára következnék e ebből a' közönségnek? holott meg vagyon irva a' sz. irásban is: „megbüntetem a' népet, és elveszem annak véneit;" és az Istennek különös áldása, az öreg kor, átokká 's büntetéssé váljék e a' városi előljárók' háznépének fejein? — Talán tehát az ifjabbakat? — Igy meg azzal büntettetnének a' városi közönségek, hogy soha tapasztalt előljáróik ne lehessenek! — Ha van valami jó az előljáróság' ifjításában vagy frisítésében, az csak ugy lehet meg a' közjó' szenvedése nélkül, ha az előljárók' egyes kihalásai' vagy más változásai' esetében történik, és igy a' változtatás megrázatást nem szül; de erre elég maga az emberi halandóság is, mert vétessék fel bár akármellyik hivatalbeli állandó testületre nézve is tükörül egy 15 éves időköz, azonnal kitetszik abból, hogy az egykori előljáróknak a' bekövetkezett 15dik esztendő ritkán éri ott csak fele részét vagy harmadát is; és igy a' nép' választásjogának maga a' köz halandóság elegendő alkalmat szolgáltat. — Vagy talán sorshuzásra bizassék a' kiszemelés? vagy pedig az előljáróság' igazgatása, féke, sőt a' kicsapongások' eseteiben fenyítéke alatt volt népnek adassék a' megrostálási és kitörlési jog? — Ugyan mennyi népszakadás, mennyi fondorkodás, mennyi veszélyszülő népmozgalom, és ezek közt hány becsületes embernek és a' leghasznosabb hazai polgárnak politicai feláldoztatása következnék mindezekből? könnyen elgondolhatja, a' legkevesebb városi tapasztalással biró ember is. — Holott is ha a' kocsifarban ülő gazda siet, 's a' kocsis a' lovakat, hogy sebesebben menjenek, ostorozza, azok nem a' gazdát, hanem a' kocsist rugdalják! — és közönséges tapasztalás, hogy a' köznépből több haragosaik 's boszúállóik válnak azon előljáróknak, kik hivatalaikban 's a' végre-

8) Teljes becsben tartván a' beküldö ur' szavait, bizonyossá tehetjük, hogy más számos helyeken ez másképp van; hogy pedig már a' középkorban a' szabad német birodalmi városok az illynemü legkegyetlenebb zsarnokság alatt nyögtek, azt a' történetekben csak némikép járatos is tudja. *A' szerk.*

9) Talán jobb lenne, illy szövevényes, annyi különbségnek 's módositásnak alávetett tárgyról nem olly igen elhatározottan 's categorice itélni. *A' szerk.*

10) Tudtunkra nem oda megyen azoknak, kik az időszaki tisztujítást ohajtják, kivánsága, hogy az egész tiszti kar lépjen ki, 's hogy ezek közül senki se választassék ujolág; igy tehát az uj magistratusnál nem fognának a' régiebbek' minden tapasztalásai kihalni. *A' szerk.*

11) Erre igen könnyü a' felelet: mivel minden magistratusban különfélék az individuumok, 's azért jó, ha alábbvaló része kilép, 's helyette alkalmatosb választatik. *A' szerk.*

12) A' beküldö urnak különös hajlandósága van mindenütt a' tulságot választani 's a' sokkal gyarkoribb 's természetesb középet érintetlen hagyni! Hol találni olly elöljáróságot, mellynek minden tagjai vagy általában jók vagy egészen roszak? *A' szerk.*

hajtásokban legszigorúabban járnak el, és igy a' köz jó' tekintetéből legtöbbet tesznek, mint azoknak, kik keveset vagy semmit sem cselekesznek, de minden lakost nyájasan köszöntenek: — és igy a' változtatás' idején, minden esetre, a' legjobb és legjelesebb személyek szólíttatnának ki. (!) — Hát csak a' városi előljárók legyenek arra kárhoztatva hogy a' sorshuzásnak vagy a' nép' állhatatlan kedvének szolgáljanak játékul? hüséges szolgálatjaikért üldöztetést, becstelenséget, háznépök' romlását 's gyalázatját arassák? és hogy mindezeknek kiállhatására minden változtatáskor készen legyenek, se becsületbeli, se emberi érzésök ne legyen? Valóban ezeket sem a' haza' java, sem a' közigazság, sem az emberiség nem kivánják, sőt inkább az emberiség' felsőbb fokán álló Európának minden statusai — már még a' török is — a' hoszas köz szolgálatokat, érdemjelekkel, nyugpénzekkel és örökös kenyérrel jutalmazzák. — Végre

6. Hozatnak még fel némelly példabeszédes állítmányok is, p. o. „a' közönséget szolgálni minden polgár egyenlően köteles;— becsületért kell szolgálni, nem állandó kenyérért; — ha a' hivatal' viselésében teher van, viselje azt más is, ha pedig haszon, részesüljön abban más is" — 'stb.

De ezeket bővebben fejtegetni feleslegnek tartom, és elég ezekre, csak azt megjegyezni; hogy miért nem jutott hát valakinek eszébe, szinte ez okokon, a' választási szabadság' tekintetéből, évenkint ujra és sorba választatni patikáriust, orvos doctort, tanitót és papot is? holott csak épen ugy lehetne egy cserző vargából jó doctor, vagy patikárius 'stb., mint egy marhákkal bánt paraszt gazdából törvényt tudó előljáró![13] — Különben is e' példabeszédek a' régibb sötét századoknak elfogultságból származott szüleményei lévén, és azok' sorába tartozván: „extra Hungariam non est vita"; és „fac talem talis erit" 'stb., mint már csak a' sötétségben repkedő denevérek a' világosság elől, önkint is eloszolnak.[14]

Nem állhatnak tehát meg az efféle polgári ujítást, ugymint a' városi előljárók' időszaki változtatgatását kivánóknak elvei, a' felebb előhordott okoknál fogva is, de még kevesebbé állhatnak meg, ha e' következendők is méltó figyelembe vétetnek; ugymint:

a) Általában mindennemű polgári szabadság, ámbár a' maga körében az emberiségnek és polgárisodásnak legfőbb kincse, csak ugy lehet hasznos a' köztársaságra nézve, és igy a' választási szabadság is, ha a' tárgyhoz arányozva, ugy körülkorlátoltatik, hogy a' közjó' czélján tul, rugékony természete miatt, ki ne törhessen. Mert a' szabadság a' féktelenségnek olly közelfekvő 's határos tőszomszédja 's mintegy vérszerinti rokona, hogy csak legkisebb kilépés is már a' tulságba, rendetlenségbe, mások' jogainak tapodásába, szóval a' köztársaság' főczéljának, a' személy- és vagyonbeli közbátorságnak sértésibe hág ki, 's annálfogva ezen igen kedves, sőt szükséges jogot nem gyakorolhatja mindenki egyenlő mértékben, hanem csak önállásához, politicai helyzetéhez és a' közjó' czéljához mérsékelve. Hogy lehetne hát a' kicsinységek által is könnyen felingerelhető, inkább a' külső szint mint belső valódiságot tekintő köznépnek olly határtalan szabadságot adni, hogy előljáróit, (kiknek pedig megkivántató tulajdonságait általában véve megmérni sem képes) minden törvényes okadás nélkül, kénye 's kedve szerint ki- 's behányhassa, 's becsületében polgáriképen megölhesse?![15] Ugyan mi lenne az országból, csak 10 esztendő alatt is, ha a' legfelsőbb helyeken kezdve, minden hivatalbeliek egy vagy két évenkint igy választatnának? már pedig a' legkisebb kiváltságos város is kis képe az egésznek.

b) Az előljárók, mint az országos törvényeknek 's igazságnak helybeli kiszolgáltatói, mint a' kormány' rendeleteinek végrehajtói, a' helybeli vétkeknek fenyítői, egy szóval az egész testületnek az országos czélra közvetlen vezetői, nem csak épen a' helybeli nép' képviselői, hanem egyszersmind helybeli képviselői a' fejedelemnek és statusnak is; és igy az előljárók nem épen csak magoké a' lakosoké, hanem még sokkal inkább a' kormányozó felsőségeké is: következésképen azokat a' lakosok a' magok önkénye szerint, ki 's be nem hányhatják vethetik,[16] mert különben gyakran ugy cselekednének, mint a' cholera' idején eltébolyodott emberek, hogy a' veszedelmes nyavalyát a' levegőből szivták be, mégis a' zsidókat verték agyon! —

c) Az előljárói hivatal' viselhetésére alkalmassá létel nem adatik magától a' születéstől vagy természettől, hanem arra, mint egyszersmind tisztes életmódra is, a' szülékről lenéző javaknak (örökségnek) tetemes feláldozása mellett, nagy előkészület, majd mindenféle tudományok' tanulása, e' mellett a' tekervényes törvénykezések' utjainak 's módjainak huzamos kitapasztalása, és hogy a' mondott hivatalra készülő az élő világ' ismeretétől el ne maradjon, 's a' kormánynak ahhoz mérsékelt ujabb rendeleteit egész értelemmel felfoghassa, mindennapi olvasás és több effélék szorosan megkivántatnak; és igy a' hivatalok is kétségkivül a' szép mesterségek (artes liberales) közzé tartoznak.[17] — Azt pedig csak nem kivánhatni, hogy a' helybeli lakosoknak minden (?) tagja az előljárói tudományokra általában ugy elkészüljön, hogy ha az évenkinti vagy más időszaki változtatáskor majd a' sor vagy többek' kedve reá következik, azonnal már mint tanult és tapasztalt előljáró léphessen be;[18] azt sem kivánhatni, hogy valaki csak azért tanuljon egész ifjúsága' ideje alatt, hogy egykét esztendeig előljáró lehessen, azután pedig majd minden becsületessége és ügyessége mellett is kitehessék; holott még igy is, midőn a' hivatal állandó és tisztes életmód formában vagyon, részint a' silány fizetés, részint a' városi egyes lakosoknak csekély vagyonossága miatt, igen ritka az erre jó előkészülettel birók' száma. — Mindezek mellett már azt kivánni, hogy ámbár egy csizmadiának csak 6 esztendei tanulás kivántatik arra, hogy jó csizmát varhasson, az mégis, ha mesterségét szorgalmasan folytatja, abból magának állandó életmódot szerezhessen; az előljáró vagy tanácsbeli pedig, ámbár 15 's 20 évi drága előkészülettel 's huzamos gyakorlással lehet a' hivatalra alkalmassá, mégis ügyessége 's jó magaviselete mellett se tarthasson számot a' magának választott állandó és bizonyos életmódra — ez már csakugyan kaján kivánság volna.[19] Végre

---

13) Ezen okoskodás olly sajátságos, hogy minden commentatiot feleslegessé tesz. *A' szerk.*

14) Felőtlő, hogy a' t. beküldő ur a' tisztujitást kivánók' legfontosb inditóokát meg sem érinti, melly abban áll, hogy az időszaki tisztujitás által a' községek tehetetlen, ravasz, részrehajló előljáróiktól menekedhessenek; hogy a' tisztviselőknek ösztön adassék a' jeles szolgálatra, 's hogy senki el ne hagyja magát, tudván, hogy hivatalában minden esetre meg kell maradnia, 's hogy azok is, kik részrehajlásra vagy tunyaságra ösztönt éreznek magokban, a' kimaradhatás' tekintetéből ebbeli hajlandóságuknak féket ne eresszenek. *A' szerk.*

15) Hogy illy korlátlanságot senki sem kiván, 's a' törvényhozás nemes tisztének, itt a' szükséges rendszabásokat előre megtenni, bizonnyal megfelelend, kétséget nem szenvedő dolog. *A' szerk.*

16) Egy pillanat a' vármegyei tisztekre ezen ellenvetést megczáfolja. *A' szerk.*

17) E' szerint egy jó juhász, varga 'stb., kinek szinte mesterségét meg kell tanulnia, artium liberalium doctor volna, 's igy minden község academia artium liberalium. *A' szerk.*

18) Valóban nem kivánhatni, 's tudtunkra még senki nem is kivánta. *A' szerk.*

19) De kérdjük, 15 's 20 évi tanulás mindenkit alkalmatossá teszen e a' tisztviselőségre, vagy arra épen jogot adhat e neki? akkor

d) Fájlalni lehet, még pedig magyarul, hogy kedves hazánkban többen is találtatnak még ollyanok, kik többet tudnak Chinának vagy Amerikának alkotmányairól, mint a' törvényhatósággal biró magyar mezővárosok' belső szerkezetéről; jobban ki puhatolták a' dervisek' tánczainak, vagy a' spanyol bikaviadal' hőseinek (madador) tactusait, mint az említett városi előljárók' kötelességeinek, apróbb ugyan, de igen érdekes, tárgyait! — Holott ha valakinek a' magyar polgárisodás' (civilisatio), a' csinos és rendezett szabadság' czélirányos terjedése; a' köznép' megérlelése ezen polgári szabadságra; a' magyar honfiak' értelmi kifejlődése mind a' földmüvelésre 's mesterségekre, mind a' kereskedésre 's egyéb élettudományokra, mind kivált a' hazának szíves és valódi szeretetére; a' rabszolgai 's elfojtott vad érzések' kiirtása; és igy az erkölcsi világosodás — igazán szívén fekszik: lehetetlen ezeknek természeti bölcsőit 's első oskoláit, a' szabad és szabados városi közönségeket, nem becsülni; midőn ezekben, és honunkban ugy szólván csaknem egyedül ezekben, vagynak a' magyar köznépnek azon testületei, mellyek ön indulatjokból ébredtek föl a' polgári érzésre és csinosodásra; kiváltságaikat, a' király' és haza' hiv és tettlegi szolgálatja 's a' köz terhek' viselése mellett, önerejökből szerezgették meg; 's nem ugy képzelik már a' haza' fejedelmét és kormányát, mint az ó testamentomiak az Istent, azaz mint erős boszúálló urat, hanem a' felvilágosodott uj testamentomiak szerint, mint a' népnek kegyes és jóltévő atyját! — és már a' magyar földön egyegy darabka tulajdonnal birván, magokat nem csak világ', hanem haza' polgárjainak is lenni érzik, 's ennélfogva a' haza' fentartására kellő köz terheket méltánylani tudván, azokat szívesen hordozzák. [20]

De ezen fölébredés 's belső polgári erő' kifejlése minden bizonnyal nem a' nép' tömegének szüleménye, hanem azokat a' köz tömegnél értelmesebb, tanultabb 's messzebb látó (circumspecti) előljáróiknak huzamos munkásságai hozták létre; kiknek tehát gondjok és kötelességök nem csak az, hogy elrendezett hivatalos munkáikat napról napra gépelykint végrehajtogassák; hanem még ezek felett a' közelebb előszámlált nemes és hazai czélokra vezetése is a' lakosságnak, és a' már elértekben ótalmazása; kik lakostársaikhoz nem csak ugy állnak, mint a' csupa végrehajtásokra kiválasztott tagok, hanem ugy is, mint a' nevelők a' nevendékekhez. [21] — Látni való, hogy ezekre igen hoszú idő 's néha századok kivántatnak; és igy a' városi előljáróságnak is, hogy az egyszer elkezdett polgári czélok a' surlódást és darabosságot okozó változtatások miatt dugába ne dőljenek, hoszú idejüeknek, századéltüeknek, azaz a' csak egyes esetekben előforduló kipótolás' és onnan következő összeforradás' utján, állandóaknak kell lenni. —

Mindezeknél fogva egész meggyőződéssel hiszem, hogy a' városi előljáróknak időszaki, akár általányos akár részenkinti változtatása mind a' hazára, mind a' közönségre, mind az előljárók' hasznosságára nézve, nyilványságos kárt és veszedelmet okozna. — Kecskeméten, julius' 3-ikán 1838.

Csányi János,
h. ügyvéd.

A' journalista mint müvész.

Nápolyban f. é. maj. 27ke e' főváros' publicumára nézve igen nagyérdekü nap vala, mert e' napon a' mint journaliró 's criticus közösen ismért dr. *Borsini* Lőrincz mint „Bartolo" vala fellépendő a' „Sevillai borbélyban." Ezen a' nápolyi szinvilágban nagy fontosságú tüneményről következő részleteket emelünk ki, egy a' „Piratában" megjelent tudósításból. „Literatorok, muzsikamesterek, énekesek, játékszinigazgatók, mindnyájan ti, kik hirlapirói pályámon bennem megbotránkoztatok, jöjjetek egybe, akár azon szándékkal, hogy kifütyöljetek, de jöjjetek bizonyosan!" Mintegy ezek valának a' szók, mellyeket az ujságiró, fellépte előtt, egy hirdetmény által a' publicumban keringtetett. A' következés megmutatta, hogy a' meghivás hatását el nem hibázta. A' szinház tultömve volt emberekkel, kiknek nagyobb része kétségkivül azért jött, hogy a' szegény recensensen iszonyú boszút álljon; nem kevesen még egy kis uti költségre sem néztek, csak hogy Borsini' felléptén jelen lehessenek. Sokan szemüvegeket tettek föl, hogy azonnal a' legkisebb hibát észrevegyék rajta, 's csaknem erőszakoskodtak az első helyekért. Ah ezeken a' legjobb alkalom vala, mindent észrevehetni. Borsini' legelkeserültebb ellenségei foglaltak itt helyet; volt itt p. o. öt hat ollyan, ki Borsini' torzképeinek (carricaturáinak) mintául szolgált, husznál több isméretlen ujságba iró, kiktől Borsini egy czikkelyt sem vett fel hirlapjába, szerzők, kiket szigorúan megbirált, drámairók, kiknek elszerencsétlenült müveit jól megostorozá, lyrai költők, sonettgyártók, kigúnyolt novellisták 'stb. Egy közös pisszegés egyszerre elnémítá a' csevegő hallgatóságot; az előlepel felvonatott. A' sevillai borbély' kellemes hangjai bájolólag hatának a' publicum' hallásműszereire, 's Rossini' felséges melodiái balzsam valának a' Borsini ellen felbőszült indulatokra. Végre köz csend vala 's előlépett don Bartolo — Borsini! Önkénytelenül ujra erőt vettek sokakon a' csak imént visszanyomott érzelmek; de csak alig hallák don Bartolo' kü lönös, leirhatlan hangját, 's már ismét felülkerült az örőm, a' gyönyörködés, semmi más érzelmeknek ez estén többé helyt nem adandók. Borsini, mint tapasztalt müvész, legnagyobb bizodalommal volt egy közönség iránt, mellytől kevés kedvezést várhatott; ő énekelt, 's a' publicum tetszést ujongatott; előhivatva megjelenik 's a' publicum kiált, lármáz, bőszül, mintha *Malibran* mint Rozinka lépett volna fel. Minden ellensége elfeledé a' kapott sértéseket; de ezek között vannak ollyak, kik nem olly könnyen szelidíthetők, az — énekesek t. i.; ezek boszút esküdtek ellene. Az első felvonás' finalejában, hol Almaviva katonának öltözve Bartolo' házába jő, hogy a' szép gyámleányt megláthassa 's a' megijedt gyámot megkardlapozza, *Basadona* (Almaviva) derekasan reá csapkod szegény Borsinira, 's hogy ez sokáig ne kétségeskedjék az ő szándékáról, világosan kimondá neki: „Ma a' boszúállás' napja van!" Ez elmés ötletre kevésbe mult, hogy a' szinház össze nem dült, olly zajos taps következék. Basadona' elmessége *Baroilhetet* is pajkossá tevé, mert a' finalében e' helyett: „Imlásd, Bartolo egy szoborhoz hasonló," — igy szólott: „Nézd, Borsini egy szoborra hasonlít." Uj taps, uj éljenezés, ugy hogy az előadásnak jobb kimenetele már nem is lehetett. Borsini olly tetszést aratott mint csak egy *Lablache* arathata, 's egyszeri föllépteért 120 ducatit kapott.

Szükséges igazítás

a' természetjogról pótlékhoz.

E' lapok' 54dik számában a' 428dik hasáb' 4dik 's köv. soraiban alulról, igy kell a' mondást kiigazítani: „hogy a' három fő természetjoghoz a' dologhozi jog is . . . tartozik; tehát a' tálhoz pecsenye is." — A' 429dik hasábon pedig az 5 — 7 sorban felülről e' szavak: „az ember a' többiekkel egyenlő módon élhet 'stb." *nem* Jogi hites ügyvéd' saját szavai, mint az idézetjelből vélhetni, hanem ez az előhozottak szerint az ő szavaiból csak következik — Egyébiránt, hogy *Jogi* hites ügyvéd ur ellenem, ki magamat megnevezém, álnév alatt 's igy rejtekből és alakosan harczolt, ez ugyan nem vala szép tőle. Én csak a' természetjogot támadtam meg minden személysértés nélkül, miért sértenek tehát engem személyesen? lehetetlen e a' philosophálás, személysértés nélkül? — Bécs, julius' 8. 1838.

Csaplovics János.

---

bizony nem sokára több lenne az előljáró mint az engedelmeskedő. *A' szerk.*

20) Mindez igen helyes, csakhogy a' fenforgó kérdésseli összefüggését annál kevésbbé láthatjuk át, minél általányosb kivánságuk magoknak a' magyar mezővárosoknak, hogy tisztviselőik időszakonkint ujra választassanak. *A' szerk.*

21) Éljenek mindazok, kik ugy cselekesznek, és választassanak ujra in aeternum; mi kétségkivül egy jól elrendelt tisztujitásnál meg is történendik. *A' szerk.*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

58. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Julius' 19.**

Nyilatkozás

a' Századunk' legközelebbi számaiban közlött felségiségről czikkely iránt.

Ha *Késmárky* ur a' felségiséget (souverainité) a' szó' közönséges értelmében veszi, azaz alatta minden *uralkodói jogok*' birtokát érti, akkor tudtunkra nem létezik ez időben szabadon járó ember, ki azt valaha a' magyar *nemzetnek* komolyan tulajdonította volna, 's igy a' tisztelt beküldő ur' terjedelmes czáfolatai, egy nem létező tárgy' ellenében, csak a' szomoru-alakú hős' ismeretes szélmalomharczára emlékeztetnek; sőt feltesszük honfiaink' ép eszéről, hogy olly embert, ki nemzetünknek a' felségiséget egész kiterjedésben tulajdonítaná, a' nem rég egy hazafi püspök által bizonyos jótévő czélokra ajándékozott ház' első lakosának szánni el nem mulasztanák. Illy harczban tehát fegyvert ragadni keveset jutalmasnak 's dicsőnek tartanók. De a' nevezett értekezésben ollyan állításokra is akadunk, mellyeket már most észrevétel nélkül nem hagyhatunk, noha azoknak kimerítő czáfolatát magunkra vállalni nem kivánjuk, azon érdemes hazánkfiaira bizván azt, kikről fel nem tehetni, hogy egy olvasott hirlapban felhozott, nemzeti szabadságunkat bántó állításokat, hallgatás által mintegy jóvá hagyni fognának. Addig is tehát, mig hazánk' számos alkotmányhősei közt egy vagy többen az odavetett kesztyüt felvennék 's a' Századunk' harcztérén, melly illy nemes vitának mindig tárva álland, e' fontos ügyet kivivnák, a' szerkesztőség csak némelly tételekre tesz itt rövid észrevételeket.

Megütközik K. ur ezen állításon: A' királynak csak azon jogai lehetnek, mellyek törvénybe iktatvák? — Felszólítjuk erre a' tiszt. beküldő urat, nevezzen nekünk csak egy királyi jogot, mellyel dicsőségesen uralkodó Királyunk 's Urunk él, a' nélkül hogy az törvénykönyvünkbe iktatva volna. Mert noha Magyarországnak, fájdalom, mai napig egy rendszeres és a' törvényhozás által elfogadott közönséges joga (Jus publicum) nincsen, a' nyolczszáz év' leforgása alatt hozott törvények, mellyek a' magyar statusélet' leghivebb leirását foglalják magokban, minden királyi jogokról egyenesen vagy mellékesen tesznek említést, 's hála a' gondviselésnek, hogy hazánkat olly uralkodói Házzal áldotta meg, mellynek veleszületett törvényszerűsége nem engedi, hogy olly királyi jogokat követeljen, mellyek törvénykönyvünkbe nincsenek iktatva. —

Ha továbbá az értekező ur' törekvése czikkelyének egész folytában oda megy: megmutatni, hogy a' magyar nemzet Európába jöttekor nem volt szabad, hanem, valamint a' mai ázsiai népek, határtalan uralkodás alatt nyögött; hogy nemzeti szabadságunk merő ajándék Sz. Istvántól; hogy nem szabad nemzet 's annak képviselői kötötték az eredeti szerződést 'stb. 'stb., — mindezek olly állítások, mellyeknek történetiróink, Béla k. jegyzőjétől kezdve egész Feszlerig, homlokegyenest ellenmondanak, 's mellyeknek czáfolata, hála épen fenálló alkotmányunknak, egyszerű *nem*mel is teljesen megeshetik. Nem helyeselhetjük K. urnak azon szorgalmát, mellyel törvényeink' stylusából szabadságunkat megcsonkítni akarja, nem fontolván meg azt, hogy régiebb törvényeink olly nyelven irattak, mellyet a' törvényhozók' sokkal is nagyobb része nem értett; hogy királyi szolgák által irattak, 's hogy általában a' magyarba természettől királya iránt olly mély tisztelet, hogy ne mondjam imádás, van öntve, hogy még azt is, mit teljes joggal nyer koronás fejedelmétől, jobbágyi hódolattal megköszöni 's mintegy ajándékul veszi. 'S épen e' boldog nemzeti szellem tartá fen hazánkat 's nemzetiségünket minden külső viharok' és belső dulások' daczára.

Arra pedig hogy K. ur nemzetünket eredeti szabad választhatási jogától megfosztani törekszik, csak törvénykönyvünkre utasíthatjuk a' tisztelt urat, leginkább az 1687. országgyülésre, a' sanctio pragmaticára 's névszerint dicsőségesen uralkodó Királyunk' inaugurationale diplomája' 4ik pontjára, melly igy szól: „Azon esetben, mellyet Isten még messze távoztasson, ha az ausztriai Főherczegek' mind a' két nemen kihalnának, nevezet szerint a' mi dicső emlékezetű ősatyánk VI. Károly', továbbá ezen ág' kimultával dicső emlékezetű I. József', és ismét ennek kimultával dicsőült I. Leopold', mind császárok' és magyar királyok', utódainak kihalása' esetén, az 1723: 1 és 2 czikkely' értelméhez képest 's következésében, a' *királyválasztás' és koronázás' joga* a' megnevezett országos Rendekhez előbbi erejében 's állapotjában háruljon vissza, 's e' magyarországi királyságnál és megnevezett részeinél *ősi szokás szerint* feldönthetetlenül maradjon meg.“ —

E' rövid jegyzeteket elégelvén e' helyütt a' szerkesztőség, fentartja magának a' beküldendő czáfolatokat szükségesnek látszandó észrevételeivel kisérni; el nem titkolhatván azon mély fájdalmát, hogy egy annyi szellemi tehetségekkel megáldott törvénytudó, ki már a' Századunk' hasábjait olly alapos és alkotmányszerű dolgozatokkal gazdagította, valami ellenséges csillagzat' befolyása alatt illy tulságos állításokra fakadni elég szerencsétlen lehetett. *A' szerkesztőség.*

Engedmény-ohajtás

a' népi jegyzők' javára.

Ok nélkül gondolni, beszélni, irni vagy tenni valamit, kevesebb a' semminél; mert a' mellett, hogy az illyes hatás nélkül hangzik el a' légben, a' jó izlést untatja is; de ha figyelemre méltó okokon alapulnak efféle — emberi — működésink, az értelmi világ' embere felnyitja részünkre zárt kincsét — irántunki akaratját — 's okainkat méltányolja, és — többször — jótékony engedményben részesit: noha sokan, kik nagy nevüeknek születnek, és kik — kicsinyből nagyobb szerencse' karjaira fölvétetve — czifrább vendéglő-asztalhoz ülhetnek 's emberi gyengeségeiket csillogóbb öltönyökkel fedezhetik, a' kisebb körbe helyzetteket 's ezeknek okait figyelmökre sem méltatják, annyival inkább szivességet vagy, a' mi ennél több, engedményt nyujtani jéghidegek, holott az engedménynek, jelenleg és jövendőkre, jó hatását aligha lehet tagadni; mert itt, a' megátalkodottság, türhetlenség, személygyülölés 's több illyes rémalakok számüzve lévén, helyettök a' kölcsönös szeretet és bizodalom lobogtatják zászlóikat, 's nyujtják üdvös engedményiket.

Engedményt ugyan, ama' minapi előadás szerint, a' haza' és nemzet' köz jólléte' virágzására ohajtani — rövidlátású szemeimmel — nem látom boldogítónak; mert a' közjónak változhatatlan igazságon, szilárd törvényeken kell fenekleni, melly a' kegyelemnek és leányának az engedménynek helyt nem adhat, mindenki tudhatván azt, hogy az engedmény merő kegyelemnek szüleménye, mellynek mindenhai változékonyságához ki merne meghitten bizakodni? Annak okáért az engedményeket inkább részletes mint egész és köz jóllét' eszközeinek tekinthetni; ott lehet nevezetesen az engedménynek ajtót nyitni, hol a' nagynak és kicsinynek, erősnek és gyengének, soknak és kevésnek, gazdagnak és szegénynek 'stb. polgári viszonyai jóváteendők, vagy pedig ott, hol a' törvény még nem gondoskodott, és a' mennyiben a' törvények' épsége mellett az engedmény is megférhet, annálfogva a' hányféle a' jóllét, annyiféle engedményt ohajthatunk.

Egyébiránt nem akarván az engedmények' fejtegetésébe belebb ereszkedni, csak saját érzetim után, kiváltkép a' népi jegyzők' részére — kiknek jóllétéről még az ujabb urbéri törvények sem gondoskodtak — ohajtanék engedményt; mert noha oda volt intézve legkegyelmesebb királyaink' 's hazánk' nagyjainak atyáskodó szeretete, hogy a' jobbágyság régi bizonytalan helyzetéből kiemeltessék, 's igy a' tökéletesedés' 's iparkodás' utján a' jóllét' lépcsőjéhez vezettessék: mindazáltal a' szent czél' elérhetésében hiányzik valami, kétségtelen adatokból tudván azt, hogy e' felett némelly köznép és felsőség között több viszálkodások keletkeztek, mellyeknek megszüntetésére, és igy a' köznépnek a' törvényes elvek szerinti jóllét' élvezhetésére sokat tenne, ha a' népi jegyzők' jólléte is a' jobbágyi jólléttel állandóbban biztosítva lenne; mert akkor a' jegyzők nem félhetvén annyira kenyeröknek időközi elvesztésétől, inkább összesimulnának, és ezen értelmesbek — legalább kellene lenniök — ama' még most gyermekcsoportot kézen fogvà vezethetnék a' törvényeken alapult jóllét' lépcsőjéhez, kivált miután közönséges törvények által igazolva van a' népi jegyzők' szükséges volta ezen szavakkal: „minden esetre a' megye — — — fog figyelmezni, hogy a' községek jegyzők nélkül ne maradjanak:“ hasznos voltuk is el van ismérve, 's ennélfogva ohajtható, hogy rosz létöket jobbá tegyék, és az illető felsőség engedményt nyujtani kegyeskedjék; különben nem csuda, ha közülök valamellyiknek lélekismérete 's jobbágyok iránti hűsége elferdül és tulságosan politicuskodik, azaz alacsony hizelgésre vetemedik, holott az alacsony hizelgés és simulás — közönségesen véve — olly mérges táplálék, mellyen minden bűnök — 's ide alkalmazva a' jobbágyok elleni bűnök is — híznak és buján tenyésznek.

Mindezeknek és még több illyeseknek következésében, e' bizonytalan állású népi jegyzők' részére, jelen csekély indítványomban bátor vagyok felszólalni, bátor vagyok zörgetni, hogy nyittassék, kérni, hogy adassék! t. n. Heves megyei t. cz. mérnök urnak szavaival kiáltva: „Egy kis engedményt, Uraim!“ 's ezek is biztosabban élendhetik le — most — szigorú napjaikat, 's igy a' közjónak egy részletét ezáltal is tökéletesbítvén, várhatni idővel, hogy a' kijavított részletekből a' közjó' egésze is hibátlanul alakuland össze. Mányról, *Kecskés Lajos.*

Granichstaedten doctor'

hidegviz-gyógyintézete Laabban, Bécstől két órányira.

Számos orvosok az ó, közép és a' legujabb korban mint biztos gyógyszert ajánlották irásaikban a' hideg viz' használását külső- és belsőkép különféle nyavalyákban, 's állitásaikat számos, nem megvetendő példákkal mutatták meg. Az ókori orvosok közül megemlítendők: *Hyppocrates, Celsus, Cassius, Aetius;* a' középkoriakból: *Rhazes, Avicenna, Savonarola, Mengho, Blainhello, Amatus, Heyden, Locke, Willis*; a' legujabb időbeliekből: *Floyer J., Baynard, Bergius, Ferro, Smith J., Noguez, Kurtz, Schulze, Oertel, Frölich, Müller, Granichstaedten 'stb.* A' hidegség, higság és lágyság azon három tulajdon, melly által a' viz olly gyógyerővel hat az életmüvezetre, és a' testnek számos fájdalmai 's nehézségei eltűnnek, ha még a' részint fenálló előitélet a' hidegviz' használása ellen legyőzethetik. — Alig mutathat valamelly gyógyitásmód szebb és ajánlhatóbb eredményeket, mint a' természettől pazar kezekkel kiöntött hideg viz. Itt a' legegyszerűbb, legolcsóbb szerek a' legnagyobb 's legáldottabb foganatot szülik. Legujabb bizonyságul szolgál mindezek' megmutatására a' gräfenbergi vizgyógyintézet, és Granichstaedten' gyógyintézete Laabban Bécs mellett, a' hires Priesznitz Vincze' gyógymódja szerint elrendezve. A' hideg viz' használása az emberi müvezetre már rég isméretes, de olly különös és hathatós módon soha sem használtatott mint most. — Laab egy nyájas falu a' legkellemesb vidéken, két órányira Bécs székesvárostól. Környékét minden tekintetben regényesnek nevezhetni: Kalksburg, Rodaun, Rother-Stadel, Breitenfurt, Hochrotherde helységek, félhold alakban feküdvén, a' természetbarátoktól sokszor kirándulásuk' czélpontjául választatnak. Igy a' laabbani mulatás a' meleg évszakban sok élvezetet igér mindazoknak, kik a' természet' nyájas' rajzképeiben enyhülést keresnek. A' betegek ezen falusi honban, távol a' fényüzés' és nagy-világi illedelem' kötelékeitől, olly természeti éltet élveznek, millyet talán egy fürdőhelyen sem találhatni. Granichstaedten Zsigmond, a' gyógyászat' tanárja Bécsben, e' székesvárosban elterjedt gyakorlata és kimerítő munkája által (Über die Heilkraft des kalten Wassers) becses nevet 's ez által köz bizodalmat szerze magának. Ő nagy gonddal olly vizgyógyintézetet hozott létre, melly a' gräfenbergi mintájára elrendezve, évről évre nagyobb tökélyre emelkedik. Az intézet jelenleg két jeles egy és két emeletű épületekből áll, mellyek 80 díszes, tágas és szellős, cseresznye- és diófabútorokkal ellátott szobákat foglalnak magokban. Egy nagy társalkodó- és evőterem egyesíti a' fürdővendégeket szellemi és testi felüdülésre. Az intézet négy egész, négy kád- vagy készületi, és négy csurgófürdőkből (Douche) áll, elkülönözve a' nőnemé a' férjfiakétól. Két zárt, az időjárástól biztos ut vezet a' fürdőhelyekre. A' források' bősége miatt el van intézve, hogy a' viz csövek által a' fürdőhelybe szünet nélkül ki- 's befolyhasson, 's igy a' fürödők' kellemeinek megfelelő fris viz szolgál. A' csurgóknak olly alkotásuk vagyon, hogy különféle betegségekben 1 — 3 ujnyi átmérőjü sugarakban 8 — 22 láb magasról eresztethetik le a' viz. Az említett fürdőkön kivül találtatnak még itt: különféle átmérőjü sugár- és esőcsurgók egyenes, gömbölyü vagy felszálló viziránnyal, a' különféle nyavalyák' czélszerü legyőzésére. A' fürdőelem való, Reaumure szerint 6 fok melegségü, forrásviz 's olly tiszta, millyet Bécs' környékén többet nehezen találhatni. Nincs helye itt a' laabi intézet' egész gyógymódját leirni; szabad legyen mindazáltal annyit mondani, hogy a' beteg előbb finom gyapjupaplanba takartatván, mesterséges izzadságba hozatik, azután pedig a' hideg fürdőben megerősittetik. Hidegviz-ivás és csurgó fürdő váltjak fel az izzadó-, kád-, fél, ülő- és lábfürdőket, a' betegségek' és a' testalkat' különbözései szerint. — Levegő, testi mozgalmak 's életrend hasonlag nagy befolyással hatnak a' hidegviz-használás' előmozditására. Granichstaedten doctor szilárdul megmarad gyógyitásmódja mellett, 's még nincs példája a' balorvoslásnak. A' betegségek,

mellyeknél a' vizgyógyászat csudákat tesz, részben következők: idegszenvedések, de kivált általányos ideggyengeség, köszvény és csúz, bujasenyv és bujasinylés, csontköszvény és csontszú (Beinfrass), egyes tagok' elesése, nyílt sebek, görvély, angol betegség, sömör, fő- és gyomorgörcs, ködcsömör, tagok' reszketése, megrögzött váltó-láz, alhasi kórok, gyenge emésztés, hajlandóság nyálkásodásra, sokáig tartó hasmenés, rögzött hányások, kóros vérmesség, szorulások, folyások, aranyérbajok, hurutos fájdalmak, mellyek a' lélekzetet nehezítik, sápadság, méhgörcs, lépkór, nehézkór, idegsorvadás 'stb. Az intézetben gond vagyon a' legnagyobb rendre, tisztaságra és kényelemre. Az életmód a' vállalkozó' rendelkezéséhez szabatik 's a' betegek állapotjának tökéletesen megfelelő. Hogy ezen életrend annál pontosabb lehessen, társas-asztal (Table d' hote) rendeltetett, hol az egybegyült vendégek a' vállalkozó orvos' felvigyázata alatt szolgáltatnak ki. Ezen dicséretes vizgyógyintézet máris a' bécsi lakosok' köz bizodalmával és látogatásával dicsekszik. A' Felséges császári Ház' több tagjai meglátogatták azt, 's a' czélszerű rendelmények felett magas tetszésöket kijelenteni kegyeskedtek. Habár ezen intézet' hire szájról szájra máris messze elterjedt: érdemes mégis, hogy a' hirlapokban bővebben ajánltassék, miután olly sok szenvedőnek vigasztalást nyujt a' legdrágább kincs', az egészség', legegyszerűbb és legolcsóbb módon lehető visszanyerésére. A' Bécs és Laab közötti közlekedés saját társas-kocsik által tartatik fen. *M-r.*

Gyorskocsiut.

Pestről Egerbe és vissza.

Régi családügyek' elintézése kivánta Egerbe utazásomat; ezen szándékomnak nagyobb rugót ada azon a' tavalyi esztendőben a' budai 's más ujságokban olvasott szép intézménye hazánknak, melly szerint Pestről a' felállított gyorskocsikkal pontosan jutandanak az utazók czéljokhoz. Valóban a' ki sokat utaz, tapasztalta, hogy különösen a' jó *kocsi* nagy könnyebbsége a' magában hoszas és terhes utazásnak. Igy a' pozsonyi gyorskocsi-intézmény különösen dicséretes, mivel a' pontosság mellett jó, alkalmatos kocsikkal ellátva vagyon, ugy hogy mindenki örömmel emlékezik vissza tett utazására. Ezen igéretnél fogva jó reményben lévén, örültem, hogy ezen kedves hazámban támadott iparágnak én is hálás részese és tapasztalója leendek; de, fájdalom, én ezen olly szép és szükséges intézménynek csak csecsemőkorát és rendetlenségeit tapasztaltam. Ugyanis a' szombati napon 1 órakor délután Gönyőre eljött gőzhajóra szállván 's esti 8 órakor Pestre érkezvén, szállásomat ama' gyorskocsi-intézethez közel vettem, tudván a' tavalyi budai ujságokból 's az idei kalendáriom' postai hirdetményéből a' gyorsszekereknek Pestről melly napon ide vagy oda utazását. Ehhez képest a' gyorskocsinak vasárnapon déli 12 órakor kell vala Pestről Kassára indulni, 's igy én is vasárnapon reggel azonnal jelentém magamat, hogy Egerbe szándékozván, az adandó helyért fizetni kivánok. E' jelentésemre a' gyorskocsi-intézetnek igazgatója azt válaszolá, hogy már korán reggel elment a' kocsi, mire én neki mutatám az 1838ra kitett elindulási napokat 's órákat, de ezen kimutatásomra az lön a' felelet, hogy ezen határidő megváltoztattatott, és ezt az igazgató a' pesti nyomtatott játékszini czédulában már kitétette, azt elegendő tudósításnak lenni gondolván. Azzal vigasztalt azonban, hogy ezt jövendőben a' hirlapokban fogja közzé tenni, de most várakozzam szerdáig; akkor reggel elmenend egy kocsi Gyöngyösig, és ha 3 vagy 4 utas összejövend, Egerig is el fog vitetni. Nem lévén illy helyhezetésben más mód, mint ama' napnak türödelmes bevárása: egy nappal előbb jegyet váltottam, ládámat feladtam, 's más nap reggel az igazgató' meghagyásakint 5 óra előtt már ott voltam, ugyszinte egy pesti ur 's egy fiatal asszonyság, és egy irnok. — Elindulásunk azonban lovak' késedelme miatt csak $6^1/_4$ órakor történhetett. 'S ime ugyanekkor állott elő az ugynevezett *gyorskocsi*, egy igazi disznóhidas, szurtos, lekopott vászonfedelével. Alig hogy e' rosz kocsiba bebúhatánk: az eső elkezdett esni. — Én, mivel e' tájékot már régen nem láttam, ámbár a' hátulsó ülés illetett, azt átengedtem a' fiatal asszonyságnak, magam pedig a' kocsis után való ülésben fogtam helyt a' tájék' jobb megszemlélése végett; de alig értünk a' város' határából ki, már a' kocsiban ülők jajgattak, hogy nem lehet benne megmaradniok, mivel a' kocsifedél' közepén átfutó fa eltörött, és a' nyiláson az esővíz ugyancsak csurog be, azért is a' kocsis állana meg; de ez sok átokszóval 's isten-nyilával csak hajtott tovább, mig én a' szegény fiatal asszonyságot, kinek kalapja 's ruhája a' berohanó mocskos víztől már egészen átázott, megszánván, köpönyegemet adtam neki, mivel engem kin az előre eresztett fődél mégis valamennyire fedezett. Illy szomorú helyheztetésben 's esőzésben értünk Bagig, hol ebédeltünk, utóbb pedig a' váltó lovak elérkezvén, délután 1 órakor elindultunk Gyöngyös felé, 's az eső is megállván, utazásunk valamennyire kellemetesb lön, a' kin ülőknek t. i., mert a' ben lévők a' beszakadott tető miatt alig ülhettek, 's e' mellett a' kocsivasaknak nagy csigorgása miatt a' beszéd alig vala érthető. — Végre 5 órakor Gyöngyösre értünk, 's az ottani gyorskocsi-intézőnek, ki a' casinoban lakott, tudtára adtuk, hogy, kora lévén az idő, tovább utazni akarunk, 's hogy minket Egerig vitetni igért a' pesti intéző, 's elő is mutattuk levelünket; de ő erre röviden felelé, hogy ha tovább akarunk utazni, magunknak kell fogadni alkalmatosságot, mert ő nem köteles mai napon tovább menni Gyöngyösnél. — Ekképen megmaradni kénytelenek valánk. Más napon reggel azon nagy hidas ott maradott, 's egy rongyos gyékényes kocsi járt be az udvarba, tudtunkra adván, hogy ez a' kocsi, mellyen Egerbe megyünk. Mindnyájan megszomorodott arczczal ültünk a' kocsira, 's keserű utunkat folytatva délutáni 1 órakor szerencsésen Egerbe érkeztünk. Itt utazótársaim elváltak; magam pedig, egy heti mulatás után Egerben, ugy irányoztam visszautazásomat, hogy az nap estve jöjjek Gyöngyösre, midőn a' gyorskocsi Pestről oda érkezendik, hogy azzal más nap Pestre mehessek; mit is ugy érvén, ámbár megint ama' gyülölt nagy hidast és ugyanazon romlott állapotban találtam, bele ültem még egy utazóval, 's eljöttünk a' bagi állomásra, hol is gödöllei lovaknak már várni kellett volna; de a' lovak ott *nem* voltak, 's a' vendégfogadós panaszunkra csak azon vigasztalást adta, hogy hiszen az urak mai napon itt is maradhatnak, mert Gödöllőn vásár vagyon, és a' kocsis, kinek itt lenni kellett volna, bizonyosan ott mulat. Erre, mindkettőnknek unalmas lévén illyen gyorskocsi-utazás, borravaló-igérettel bátorítottuk előbbi kocsisunkat, vinne el Gödöllőig, majd ott azon ide tartozó lovas embert szemre veendjük. — A' jámbor, adott borravaló után, csakugyan elvitt Gödöllőre, azon embernek háza' eleibe, kinek kötelessége lett volna Bagra jönni. E' jó ember' minden mentsége az vala, hogy ma Gödöllőn *vásár vagyon; nem ért rája;* 's nekünk e' mentséggel meg kellett elégedni. Egy idő mulva csakugyan befogatá lovait 's Pestre elvitetett. — E' saját, sajnos tapasztalásom után Pesten még azon tudósítást vettem, hogy a' Debreczennek járó gyorskocsizás még roszabb állapotban vagyon; de a' többiek türhetők. — Nem igen várható mégis, hogy illy formában e' zsengéiben lévő intézet megalapuljon, ha már

most is, hol a' legnagyobb pontosságnak kellene lenni, illy tapasztalást kell tennünk. 'S legnagyobb rosz az, hogy nincs kinek tegye panaszát az ember, nincs a' ki segítsen. — *G. M.*

Műismértetés.

Pest és Buda szabad kir. városok' 's környékeik' két alaprajza, kiadta *Blaschnek* B., mérnök 's Magyar- és Erdélyország' nagy földabroszának társkiadója, 1838.

Két igen érdekes és becses alaprajzát vettük az említett testvérvárosoknak ezen ügyes és igen szorgalmas férjfiútól, mindkettőt e' jelen év' folytában. Az elsőn a' két fővárost Ó-Budával együtt ugy látjuk, mint azok az iszonyú és példátlan árözön *előtt* voltak (fuimus Troës!), melly, köz tudomás szerint, f. é. mart. 13 — 16ig ezen felette nagy fontosságú és népes városokat terhes csapással látogatá meg, a' másikon, millyen volt e' városok' képe az árvizben és *utána*. Az egyik rajz mindent élénk, fris, kellemes szinezetben mutat, a' másikon a' gyászszin emelkedik főleg ki, mint mellyel mind az összedőlt mind pedig a' megsérült lakházak — amazok fekete, ezek sötétbarna szinnel megkülönböztetve — jegyeztettek meg; 's e' pontosságot még a' házrészekre is kiterjesztve tapasztaljuk, ugy hogy világosan láthatni, mellyik részén sérült meg e' vagy ama' ház. A' contrast felette megkapó, főleg mivel ez utóbbin az árözönnek még kiterjedése is kijeleltetett kék festékkel, pontos megkülönböztetésével azon kevés magasabban fekvő 's igy a' víztől el nem ért helyeknek, mellyek mint valódi menedék-oasisok fehéren állnak itt 's mintegy elenyésznek e' tengerben. De az áradásnak nem csak kiterjedése, hanem mélysége is följegyezve látható bécsi lábokban és hüvelykekben, következkezéskép megvan minden, a' mi e' tárgyban tudomásra méltó. A' pontosságért kezeskedik azon tettdolog, hogy a' rajzoló ur (ki sok más házbirtokosakkal együtt maga is elveszté a' József külvárosban Futó-utczában 211 sz. alatt állott tulajdon házát) az itt feljegyzett adatokat személyesen, bár vérző szívvel, de éles mérnöki szemével magán a' hely' szinén gyüjté. — Az alaprajzok' jobb és bal szélein a' szükséges topographiai magyarázatok olvashatók; az utóbbinak alján részletes előadása a' megsérült, beomlott 's fenálló házaknak. Idővel, igen hihetőleg, nemhogy csökkenni, hanem emelkedni fog e' rajzok' becse; mert valamint nem kételkedhetni, hogy Pest egészen uj terv szerint pompásabban 's nagyszerűebben fog felépíttetni, a' mi a' tömérdek házpusztulás által rendelkezhetővé lett helyterjedtségnél igen lehető: ugy az által az előttünk fekvő alaprajzok is historiai becsűekké válandanak, 's valóban felette érdekes lehetend, a' nagy különbséget az egykori 's későbbi város' fekvése között későbben összehasonlítani. Megjegyzendő még, hogy e' két alaprajz egyszersmind a' Duna' mélységének valamennyi, a' szándéklott hidépítésre nézve, nagy pontossággal tett kiméréseit körülményesen adja elő.

Az igen csinos és pontos rajzok' ára egyenkint 4 p. forint. A' derék kiadó a' másodiknak minden elkelendő példányából — noha, mint mondottuk, maga is a' károsultak közzé tartozik — 40 p. krajczárt kötelez le a' budapesti károsultak' fölsegélésére. Megkaphatók minden mű- és könyvkereskedésben; leginkább Bécsben *Artaria* és társ., a' Kohlmarkton és a' Bognerstrassén levő műkereskedésben; Pesten *Eggenberger* és *Heckenast;* Pozsony- és Sopronban *Wigand;* Eperjesen *Benczur* és *Schmidt;* Kassán *Hagen* könyvkereskedő uraknál. *Csaplovics János.*

Bizonyítvány.

Tek. ns. Somogy vármegyének szigeti járásában helyzett Sz.-Borbás helységben folyó esztend. februarius' 2kán kiütvén a' marhaveszély: megbetegedék összesen 24 darab, mellyek közül 14 darab elveszett. — A' nyavalya kiütött két istállóban ollyformán, hogy az egyikben 21 marha levén, egymás után naponkint betegedének 's vesztek is; a' másodikban 18 darab lévén, 3 közülök megbetegedett, mellyek azonban felgyógyulának. — A' betegeken külső jelek: az ételvágy elment, az italt nem kivánták, nyögtek, szemeikből könyek, orrukból takony, szájokból nyál folyt; fogaikat csikorgatták, a' nyavalya' elején keményet ganéjlottak, ezt utóbb lugszinű hasmenés váltotta fel; minden beteg 4 — 5 nap alatt elveszett. — Belsőképen találtatott: a' tüdők' fele vérrel teli levén, a' máj dagadt, a' vékonybelek 's a' gyomrok véresek, a' végbél kidagadt. — Februarius' 2dik napjától fogva, midőn kiütött, 22keig, mig a' baromorvos ur ide érkezett, 12 darab veszett el; talált pedig nálunk még két beteget, mellyek azonban hamar elvesztek. 23kán a' baromorvos ur által adatott még egészséges marháinknak darabonkint egy kanál vizben némi cseppekből egyegy csepp, melly adása ezen szernek mai napig folytattatik harmadnaponkint; jóllehet egyik istállóban még 15 darab marha vala egészséges, mégis sem hogy több azokból, sem a' többi istállóból egy sem betegedett meg, hitünk' tétele mellett keresztvonásunkkal bizonyítjuk, 's mindenkor hittel vallani kivánjuk. Költ Sz.-Borbáson, martius 10kén 1838. *Dervár* Mihály öreg biró, *Dervár* Márton esküttt. *Borbás* Mihály, *Detelius* József közemberek. Általam *Oláh* Lőrincz jegyző által sk. —

A' fenemlített cseppek készíttettek hasonszenvi gyógymód' rendszabályai szerint, a' beteg marhák' orrából és szájából kifolyó nedvből (a' 16 dilutio). *Erős* Lajos, t. ns Somogy vármegye' baromorvosa. —

Hogy a' fenirt bizonyítványt, az irt tanuk és notarius azon általam tett rendelésre adták, melly szerint nekik meg volt hagyva, hogy a' gyógyítás' mi módon történtéről 's a' veszély' mi módon lett megszüntéről, olly irásba foglalt valóságos bizonyítványt küldjenek, mellyet hitők' letétele által is jó lélekismérettel megerősíthetnek, a' szükség' esetére bizonyítom. Görösgál, mart. 11. 1838. *Thassy* Károly, járásbeli főszolgabiró.

Közre bocsájtja, 's a' többi hazai hirlapokba is fölvétetni kéri, 's kinek akár sikerült akár nem sikerült tapasztalása van e' tárgyban, ezt az alulirottal közöltetni bizodalmasan kéri, hogy arról a' hazát értesíthesse — dr. *Ivanovics.*

Vaspléhből épített szinház.

A' „Cabinet de lecture“ 306ik számában következő ujságot közöl, mint hozzá Amerikából érkezettet, mellyre egyszersmind nem csak a' müvészeket, hanem mindazt, kit a' dramai müvészet érdekel, figyelmetessé teszi; t. i. *Ananiali* épitőmester és díszitvényfestő Bostonban, Massachusetts statusban, egy szinházat csupa vaspléhből épitett. Az ötlet, mellyre a' legközelebb mult számos gyuladások adtak alkalmat, teljes sikerrel 's igen rövid idő alatt létesíttetett. A' kárpitok, szinfalak, padok, páholyok, karzatok, még a' sugó' kalitkája és a' szinpad' pallója is, vaspléhből vannak. A' festés sokkal élénkebb 's egészen más hatású mint a' vásznon; a' szinészek' beszédéből egy hangocska sem vesz el. Mindezen elsőségekhez még a' csekély költség is járul, minthogy az igy épített szinház harmadrésznyivel kevesebbe jött, mint egy más közönséges szinépület. A' közönség első előadáskor legélénkebb tetszését nyilványitá, 's a' feltalálót előhivta, a' kereskedőség egy 25,000 dollár értékü szelenczével tisztelé meg, 's a' nép diadallal kiséré házába. — Ohajtható volna, hogy közelebbi tudakolások tétetnének eziránt. Kétségtelen, hogy, ha a' szinpadoni járás-kelés nem okoz kellemetlen zörejt, tekintetbe vevén azon nagy lelkesedést, mellyel ez ujság fogadtatott, a' vaspléhnek alkalmazása számithatatlan elsőségekkel birand minden egyéb ugynevezett éghetetlen anyagok felett.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

59. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Julius' 23.**

Szinházi szokások.

A' nemzet' bélyege valamint tükrözheti magát, még pedig néha igen meglepő 's teljes mértékben, *egyes* individuumokban: ugy és még inkább visszatükröztetik egész tömegek', kivált rang' és rend' különbsége nélkül bizonyos czélra vagy éldeletre összegyült tömegek' viseletében 's magok' tartásában. Ezt látni a' lakomáknál, házasságoknál, népünnepeknél, templomokban 's más vallási szertartásoknál, tánczmulatságoknál és — a' szinházakban. Ha például az éjszakamerikai elterpeszkedik szinháza' padjaiban, kabátját leveti, cigarroja' nedvét jobbra és balra szerteköpi, sarutlan lábát a' páholyok' karzatára felteszi 's t. eff., akkor az ő e' szinházi viseletében, e' szinházi *trollopismusokban*, tökéletesen festve látjuk a' polgári szabadságától, kereskedési foglalatosságától 's ezen alapuló pénzhatalmától felfuvalkodott *souverain kalmárt*, kinek keresete műipar, tudománya számvetés, vallása önkény, fejedelme szolga, czélja és bálványa *pénz*, 's ki e' szerint igen jól megülhet egy lovat, de sohasem fog rajta *szépen* ülni, vitéz és bátor lehet a' harczban, de a' lovagi szellemnek minden nemessége nélkül, beszélni fog talán tudni, de soha nem társalkodni, inni és enni talán, de sohasem banquetirozni 'stb. — Igy ha az angol rohadt almával, naranccsal és tojással dobálja a' tehetetlen vagy neki nem tetsző színészt; de más részről vallásos áhitatossággal mondja színésze után Shakespearje' halhatlan költeményeit: ebben, a' törvény' szigorú betüjén 's a' constable' szelid pálczáján túl semmi erőszakot nem ismérő szabad polgár 's a' kevés, de velős és nemzeti műismérettel biró szinházlátogató festve áll előttünk. Hasonlóul, ha az olasz ideggörcsökbe esik egy magas, csengő tenor' 's egy csodálatos és müvészileg kifejlett Catalani-alt' hallására 's tapsaiban és *benedetta, benedettissima*-iban semmi határt és semmi mértéket nem ismér: akkor a' szelid ég' befolyása alatt elpuhúlt, elfajzott, elgyengült, de a' müvészet' izlésében egyetlen és szinházában még szabad nemzetnek képe áll előttünk. És ha látjuk, hogy a' franczia publicum a' szinházban a' legnagyobb csendre és rendre önmaga ügyel, asszonyainak minden lehető kényelmet 's tekintetet kivivni törekszik, de e' mellett minden szónak, a' legkisebb mozdulatnak hatását is felfogja, a' rosz, a' silány, az unalmas, szóval, a' neki nem tetsző darabot mindjárt a' játék' elején vagy közepén elakasztja, végképen elejti 's itéletében nem ritkán politicai vagy személyes nézetek 's anti- vagy sympathiák és még inkább a' zsarnoki divat által vezéreltetik: akkor ki ne ismérne mindezekben a' föld' legmüveltebb, legelmésb, de egyszersmind legváltozóbb, legzsarnokibb 's a' *divattól* leginkább függő népére? Végre, ha a' németet látjuk szinházában a' kárpit' felgördülte előtt csendesen megülni, a' darab' játszatása alatt áhitatos fogékonysággal figyelni, tetszését szerény tapsokkal, nem-tetszését még szerényebb hallgatással vagy legfölebb kétes pisszegésekkel kijelenteni 's darabot és embereket ismét és ismét magára tolatni hagyni: ki ne látná ezekben a' müvelt és felvilágosult, de a' házi élet' szemérme 's illedelmei és a' monarchiai formák által szelidült erkölcsü népnek vonásait? —

Hazánkban valamint a' polgári, ugy a' szinházi életnek formái sincsenek eléggé kifejledve, 's ugyanazért épen nem egyenlők. Mig a' vidéken több helyt a' publicum még kedvére dohányzik, pökdös, czivódik, tetszését újongatással vagy egyes önkényes felriadásokkal hirdeti, a' darabot lármája által nem ritkán elakasztja, megszünteti vagy még vége előtt hanyag elégületlenségben oda hagyja, azalatt a' főbb és fővárosi magyar szinházi nép a' bécsi és pesti német szinházak' nemesebb tonusát és szerény illedelmeit tartja, de nem minden keveréke nélkül a' vidéki nyersebb szokásoknak (hova leginkább a' karzatok' ordítozását és dörömbölését számítom), és nem a' nélkül, hogy a' szinházi formákban még nagy és igen szükséges előmenetelt tehessen, sőt e' részben mintáit jóval is felülmulhassa.

Hogy egykét példát hozzak ez utóbbi állításomra: nem fölötte örvendetes és meglepő e tapasztalnunk, hogy a' nemes fiatalság' azon kicsapongásai, mellyek ezelőtt játékszini mutatványainkat nem ritkán megzavarák 's mellyek miatt egy nemes gróf a' szinház' publicumára nézve a' Partis I-mae tit. 9-ust felfüggesztetni javalá, 's ha ez nem történnék, egy fővárosi magyar szinház' létezését lehetetlennek állította, már több év óta önkint, csupán korunk' szelidebb erkölcsinek befolyása által, végképen megszüntenek? 'S valljon nem hasznos ujjmutatás e ez a' *parterre*nek, mellytől általában a' szinházi tonus' adása függ, 's mellyet ez minden joggal 's minden tekintetben illet is, arra, hogy erőteljes összetartással 's a' müveltség' ellenállhatlan superioritásával ama' karzati dörömböléseknek és szintolly éktelen mint értelmetlen ordítozásoknak véget vessen? —

A' mi pedig a' formákbani előhaladást illeti, legyen szabad a' magysr szinházak' igen tisztelt publicumainak figyelmét itt különösen arra fordítanom, melly igen kivánatos és szükséges, hogy mind tetszésünk' mind nem tetszésünk' kifejezéseiben a' kellő *változatosság* és *fokozat* mellett a' szintolly mellőzhetetlen *egység 's egyformaság* is uralkodjék. 'S épen ez az, miben mi, mint nyomban kifejtendem, a' német szinházak' publicumait is, bár különben mintáinkat 's mestereinket, megelőzhetjük. Tegyük fel, hogy nem szükséges, vagy nem akarunk ezen egységre 's egyformaságra ügyelni: mi lesz vagy lehet ennek legtermészetesebb következése? az, hogy, ha a' darab' e' vagy ama' helye tetszeni fog, az egyik hangosan felkiáltand: *szép!* a' másik: *derék!* a' harmadik: *pompás!* a' negyedik: *dicső, felséges!* az ötödik: *Ejnye, üsse meg a' mennykő, beh szép!* 'stb. 'stb. Menjünk tovább. A' tetszés nagyobb fokra hág, a' színész magát mindinkább megkülönbözteti: mit csinálunk ekkor? kiáltson e az egyik: *Ah! ah!* a' másik: *De már ez csak ugyan sok!* a' harmadik: *Illyet még soha sem hallottam!* a' negyedik: *Nem, ez rettentő, hallatlan, hasonlíthatatlan, praechtig, superbe, fuora?* Nem fogunk e, kérdem, egymásra nézni 's egyik a' másikon jó izűt nevetni? lesz e az illyen zagyvalék magasztalásnak azon hatása és becse a' színész előtt, mint ha az egész ház ugyanazon szóval, mint egy vagy két ezer emberből egyhangúlag kitörő dicsérettel, buzdítandja 's koszorúzandja működését? — 'S tekintsük a' praxist. Mi, ugy látszik, eredetiek vagy épen puristák is akartunk vagy talán szeretnénk még ezentul e' rész-

ben is lenni, de eddig ugyan nem messze mentünk vele. A' pesti magyar szinházban például, hogy csak e' mellett maradjunk, most a' szinésznek, ha és a' hol tetszik, ez kiáltatik: *éljen!* ha a' hely még jobban tetszik: *kétszer* vagy többször kiáltatik az *éljen!* ha a' tetszés még nagyobb, tegyük, a' legnagyobb fokra hág: akkor *ordítoztatik* az *éljen!* 's ha a' kedves hely' ismétlése akartatik, akkor kiáltanak: *fuora!* a' mi nem is ezt teszi: újra, vagy még egyszer, hanem ezt: ki! — Tehát az egész szóbeli kincs a' tetszés' kifejezésére 's annak fokozatára e' két szó: *éljen* és *fuora*. Kérdem: eredetiség ez, gazdagság ez, egység és változatosság ez, 's nem inkább szegénység, magában a' szegénységben is tarkaság 's mind a' kettőben helytelenség? — Sem az angol, sem a' franczia, sem a' német, sem az olasz nem kiált a' szinésznek vivat-ot, e' szót komolyabb alkalmakra, fenségesb ünnepélyekre tartva fen; sem angol, sem német, sem franczia nem kivánt e' tetszésjelentő szavakban, vagy más szinházi nyilatkozások' kifejezésében eredeti lenni, miben a' megegyezés nehezebb, az új szók a' régieknél alkalmatlanabbak 's igy a' tarkaság kikerülhetetlen lettek volna, hanem elfogadták az olly indulatos és élénk műérzékű *olasznak*, nála legkorábban 's legteljesebben kifejlett 's már hangzatosságuk és kellemességök miatt is kipótolhatatlan, tetszés-szavait, 's élnek velök mind e' mai napig. Cselekedjünk mi is hasonlóképen, de használjuk e' szókat épen ollyan jól, mint magok az olaszok, 's muljuk felül ebben az angolokat, németeket és francziákat.

E' szerint ha *egy* férjfi szinész tetszik, kiáltsunk: *bravo!* ha *egy* szinésznő tetszik, kiáltsunk: *brava!* ha *több* férjfi: *bravi!* ha több szinészné: *brave!* Hasonlóúl, a' tetszés' magasztaltságánál, ha *egy* a' szinész: *bravissimo!* vagy a' kettőt ismételve: *bravo, bravissimo!* ha *egy* a' szinészné: *brava, bravissima!* ha több a' szinész: *bravi, bravissimi!* ha több a' szinészné: *brave, bravissime!* — Továbbá, ha ki akarjuk a' már lelépett szinészt vagy szinésznét hivni, hogy őt megtapsoljuk, kiáltsuk: *fuora!* ha pedig ismételtetni akarjuk a' kedvelt helyt, kiáltsuk: *ancóra!* vagy *bis!* — Mindez nem boszorkányság, 's behozatala a' parterrenek csak *egy* hétigleni állhatatos akaratjától függ.

Hasonlót kell tartanunk a' tetszés' vagy nem-tetszés' nem szóbeli kifejezéseiről is. A' müvelt és józan emberhez az illyesekben *száján* kivül egyedül *kezeit* illik még mozgatni, 's igy a' bravokhoz járuljon még a' taps; legfölebb a' versek és koszorúk, de semmi más; avagy nem elég jutalom, nem elég megtiszteltetés e akarmelly szinésznek és irónak egy tömve telt szinház' tapsokkal párosult 's tetszésig ismételt, harsogó bravo-ja, bravissimo-ja, brava-ja, bravissima-ja? adhat e' megtiszteltetéshez legkevesebbet is a' sarkak' és botok' kopogása vagy az ordítozás? — 'S ellenkezőleg legyen elég a' nem tetsző darabot és szinészt lepisszegetnünk, 's *csupán ez* által a' szinészt leléptetnünk, a' darabot, ha tetszik, egészen felakasztanunk, félbehagyatnunk; avvagy illik e és szükséges e ehhez az olly igen paraszt fütyölés és füttyengetés, vagy a' különben is lelépő is elég szerencsétlen szinésznek rohadt almákkal 's tojásokkal dobása vagy kiröhögése? — Részemről legalább, ha én szinész vagy dramairó volnék, valamint jobban fájna nekem az egyszerű lesziszegtetés minden paraszt fütyölésnél és leröhögésnél: ugy minden eddig ajánlott taps- és bravozajnál is büszkébbé tehetne egy a' parterre' 's a' páholyok' hoszában elterjedő *ah!* — 's az örömnek, csodálatnak és meglepetésnek lassú susogása.

Mit az eddig ajánlottakon kivül szinházink' publicumaitól még ohajtanék, az, hogy azok' erkölcsi 's müveltségi ereje már

magában elég lenne minden szinházi háborgók' 's rendzavarók' fékezésére, mi, hiszem, elég is lesz, csak akarjuk, csak a' müveltebbek 's tekintetesebbek egyet értsenek 's közremunkáljanak.

Fog e javaslatom sikerre 's viszhangra találni, nem tudom; annyi bizonyos, hogy azt egyedül köz tekintetünk iránti élénk részvétem 's honosim' nemes és gyöngéd érzéséhezi határtalan bizodalmam sugallák. *Csató Pál.**)

A' beczkói bor.

(Óvásul mindazoknak, kik még nem ismérik.)

Beczkó m.- város áldott egy város, termékeny esztendőkben mindennel bővelkednék, ha termékeny esztendei volnának. Lakosai csendes, jámbor lelkek, hanem — Isten látja lelkemet, ez nem rágalom — boruk, átkozott boruk van!

Ők arról, hogy vidékökben bor terem, mit sem tehetnek; fatum, kedves olvasó, fatum! nem egyéb! mellyet el nem kerülhetnek, melly alól ki nem bújhatnak, melly rájok van mérve mint iróra a' critica. Mert midőn a' jóságos Isten a' Duna' és Balaton' partjait borággal koszorúzá 's Tokajt arany gerezdjeivel megajándékozá, akkor felkaczagott a' testesült ironia, az ördög, gúnyosan kaczagott, megkapálta egy ujhold-vasárnap-éjjel Beczkó' halmait, 's magvat ejte a' földbe, melly minden emberi izlelő szerekre veszélyt és kárhozatot árasszon.

A' beczkói szőlőgerezd-lé' hatási iszonyúak, 's bizonyára nagy erkölcsi érdemet szerez magának az, ki ezeket megismértetné, hogy utódjaink gégéjöket inkább vizzel, mondd: vizzel, öntözgessék, mint ama' borironiával, mellyet, jólismért okokból mi magyarokul *három-ember-bornak* nevezünk.

Nem vagyok borszipa, de szeretem a' bort; nem vagyok pulya, de futok a' beczkóitól. Ember vagyok, mint szokjuk mondani, talpamon, ki a' sátánnak is szemébe mer nézni; de jöjjön nyitott sisakkal 's ne mint beczkói bor előmbe; mert, parolámra, megiramodom, — az illy fegyverek ellen én gyenge ember nem harczolhatok!

A' m. hónapban — maj. 16kán volt, soha sem fogom a' napot elfeledni — hivatalos utam Trencsén vármegyébe vitt; a' durva, hideg levegő igen átjárt, egy kis fölmelegítőre vala szükségem, azaz szomjúhoztam. Megállíttatám tehát kocsimat az első helységben. Nagy Isten! ez — Beczkó volt! Páni rémület fogta el tagjaimat. Már gyermekkoromban ezzel ijesztett dajkám; később tanúja voltam egy pajkos tréfának, mellyben egy pár vígfi Zsiga brúgósnak büntetésül két icze beczkói bort vagy 25 botot igért, 's a' brúgós inkább ez utóbbit választá. Képzelhetni aggodalmamat, mellyel a' vendégházba léptem. „Egy palaczk bort a' legjobbikból!“ kiálték jó hangosan, mintegy magamat bátorítva, 's hittem, csak lesz egy italka éldelhető boruk. Kérdezem, a' palaczkot kezembe véve, mi az ára? A' pinczér felel: „Négy garas.“ Megrémülök 's kétkedve nézek magam körül. „Négy garas,“ ismétlem aggodalommal 's egy iszonyú sejtés emelkedik fel lelkemben. „Négy garas — oh bizonyára megtévedtél, emberem.“ Egy forintot adtam volna értte e' pillanatban, ha az ember legalább tizennégy garast mond vala. „Nem — mondá gonosz pillantással a' rettegésem' okát sejtő pinczér — nem csalatkoztam; ez szabott ára a' valódi beczkóinak.“ Ki volt mondva a' rettenetes szó; elsápadtam mint egy holttetem, vagy mint egy szegény bűnös, kinek ítéletét olvas-

---

*) Némelly urak' bal gyanúja' eloszlatására ki kell jelentenem, hogy a' *Századunk*ban egyedül azon czikkelyek voltak és lesznek tőlem, mellyek alatt egészen kiirott nevem állott vagy áll.

sák fejére; a' pinczér azonban ugy tön, mintha legkisebb sem történendett, megfordult 's engem, Istentől és a' világtól elhagyottat, beczkói palaczkommal magamra hagyott.

Műismérő arczczal nézegetem, vizsgálom: valódi beczkói volt. Végre töltök magamnak, három keresztet jegyzek a' pohár fölé, megragadom azt 's felkiáltok: ne cede malis, sed contra! 's ajkamhoz viszem. Ah! ezen korty! lelkemet Istenemnek ajánlám!...

Először ugy rémlék előttem, mintha guta kerülgetne, olly villám futott tagjaimon végig; azután meredtségbe estem, szemeimet mereven a' földre szegezve. Egyszerre megmozdul jobb kezem, fölemelkedik 's ismét leesik; a' bal láb utána teszi, 's épen midőn csodálkozni, magamon kivül lenni készülök illy hallatlan tünemény felett, ime jobb karom hasonlag fölemelkedik, a' padlat felé nyujtózik 's ismét leesik. A' bal kar nem rest, utána csinálja, 's én szerencsétlen itt ülök mint egy malom, egy ördögi lőre' hullámaitól hajtva.

Ez idő óta mindazon b a l e s e t e k e t, mellyeket a' beczkói bor' ivása okoz és előhoz, összegyüjteni föltettem magamban 's egyszersmind azokat is kiszámítani, mellyeket előhozhat. Szándékom e' munkát jövő évben kiadni 's Beczko' városának ajánlani; mottóul reá irom *Kisfaludy*val *Beczkó*' mondását:

„Köszönd Stibor komám' borának."

Ime egy kis kivonat a' készülő munkából. (Az nem is munka mai világban, mellyből szerzője próbamutatványokat nem közöl előre az érdemes ásító közönséggel.)

A' beczkói bor' rettenetes hatásai:

Ha az ember' álmodja, hogy beczkói bort ivott, más nap iszonyú fájdalmakat érez belsejében.

Ha B..... Gergely egy palaczkkal megiszik belőle, egy verset csinál.

Ha egy müvelt ember ülőhelyében megiszik e' borból öt iczét, végig olvassa a' Társalkodót.

Ha egy pesti dunavizhordozó leittasul tőle, hozzá fog a' magyar irók' összebékéltetéséhez.

Ha *Hazafi* ur poharazás közben fenekére tekintene egy palaczknak, még egyszer defineálná a' korszellemet: hogy az csupa hiúság, dicsvágy, ellenkezés, szabadelműségben affectatio, külföld' majmolása, a' réginek, jónak nyakra-főre felforgatása 'stb.

Ha V. és Sch. urak egy pintet együtt megisznak belőle, az első egy hét alatt tiz szomorújátékot ir, a' második mind a' tizről azt mondja — a' mit mond.

Ha dr. B.... J. egyet hörpent belőle, egy pillanatban olly remek műszert gondol ki, mellynek segedelmével négy erős ló egy fa szeget ki tud huzni.

Ha a' Tud. Gyüjt. redactora másfél palaczkot felhajt e' borzadalomból, azonnal tovább folytatja maculaturáját.

Ha K. urnak csak orrához tartják szagát e' rettenetes bornak, még egyszer taglalat alá veszi a' népfelségiséget stb.

T. K.

Halljunk itéletet

a' „Századunk'" uj czímbetűiről!

Ezen hirlap' jelen évi folyamatának 53ik számában bemutatja *Orosz* ur a' magyar közönségnek az uj czímbetűket, elég szerényen meghagyván annak a' felőlök teendő itélet' jogát. E' szerint bátorkodom én a' ns. magyar közönség' egy általam ismért nagy részének itéletét, irásba foglalva, ezennel köz tudomásra adni.

Hála a' magyarok' Istenének! ismét elenyészett egy okunk félteni nemzetiségünket az elkorcsosodástól. *Századunk* az a' dicsőség, hogy a' fertőzetlen magyar szemek' elébe vakmerően kiállani bátorkodó kajla gót betűket minden további ceremonia 's törvénykezés nélkül, csak amugy rövid uton, az ármányosan bitorlott fénypolczról leparancsolá 's honunkból örökösen kitiltá, még birtokon kivül sem engedve nekik felebbvitelt. Hála nemzetünk' őrszellemének! már szünedezik rettegésünk, mit ugyan lehetetlen vala egy hazája' boldogságát ohajtó igaz honfinak nem érezni, midőn szent hévvel kezdett magyarosodási pályáján előhaladtában olly rémítő tüskés szörnyetegeket látna meredezni maga ellen, mellyek őt, hacsak egy lépést is tovább tenni merészlend, rögtöni halálos átdöféssel fenyegették.

Jól, igen jól tudjuk mi, kedves Orosz ur, hogy vendégszerető elődeink, szállást adván honunkban ezen görcsös gót betűknek, velök jó darabig éltek; ámde épen a' hoszas együttlét véteté észre elődeinkkel a' könnyelműen befogadott gót fajzatnak veszedelmes és káros hatását nemzetünkre; látták ők az ellenségnek fejünkre törő cseleit, mellyek nemzetünk' elfajzását czélozták, *hoc cavebat mens provida Magyarum;* 's ugyan-azért a' kártékony vendéget honunkból lassankint kiküszöbölni közakarattal elhatároztatott. Meg lőn: 's immost a' jobb honfiak, levétetvén mellőkről a' szorító aggodalom, könnyebben pihegének; holott a' már rég számüzött szörnyetegek *Századunk*ban ujlag, mindnyájunk' bántalmára 's rettentésére, előtörni merészkedtek. Minthogy pedig Orosz ur volt az ellenünk ujabban ármánykodó gót fajzatok' fővezére: lehetséges volt e az ő egyenességét 's hona' javát tárgyazó igaz akaratját kétségbe nem vonnunk? 's ennek következtében ég 's föld előtt méltó panaszra nem kelnünk? De most már minden ebbeli gyanúink megszüntek, mivel a' fentisztelt ur, megértvén a' ns. magyar közönség' neheztelését, gyülöletes armadáját önmaga tüstint *sans retour* a' magyar határokból kiparancsolá. Mire nézve mi magyarok készek vagyunk elhinni, 's nyilván is vallást tenni: hogy mi most már sem *ártalmas politicai tendentiát* Orosz ur' lapjainak czímiratában lappangani nem gyanítunk, sem ellene *repraesentálni* — mit *rebus, ut erant, stantibus et se habentibus* minden bizonnyal teendünk vala — nem fogunk; annál kevésbbé, mivel Orosz ur az ő előbbeni rettentő nyársas seregét egy ollyannal váltotta fel, mellynek *tiszta magyarságán* kételkednünk egyáltalánfogva lehetetlen.

Ugyanis: a' *Századunk*ban előállított uj czímbetűk' mindegyike a' magyar nemzetiségnek olly félreismérhetlen bélyegét hordozza, melly még az őket csak futtában tekintő szemekbe is igen könnyen beleötlik; 's ugyan micsoda bélyeg lehet ez?.. hát — *bajusz*. Ám nézd csak végig, barátom, az uj öntetű czímbetűket, mint megannyi rendbenálló magyar huszárok állanak ők *Századunk*' homlokán, mindegyik szép kanyarított bajuszkával ékeskedvén; azt pedig csak elhisszük, hogy ez egy a' magyar nemzetiség' örökös főbélyegei közül; mit a' *Világ*' köztiszteletü irója is elismérni 's nyilván megvallani nem kételkedik. —

Éljen a' magyar czímbetü-müvész! neki bizonyára nincs oka *sok, álmatlanul töltött éjjelei* fölött bánkódnia; mert ő a' — még Oedipusnak is gondot szerezhető — feladást valóban *szerencsésen* oldotta fel, olly betűket gondolván ki, mellyeknek tiszta magyarságáról kételkedni nem lehet. Éljen a' magyar nemzetiség! *Századunk*' czímbetűi megmagyarosítvák, Orosz ur a' kérdéses tekintetben minden gyanú alól fölmentve, a' ns. magyar közönség teljesen és tökéletesen megnyugtatva. —

F.....i K...n.

Ajándék.

Kis ajándékot kaptunk, mellyet, kisdedkorunktól megszokva, a' nyert ajándékokat barátinkkal megosztani, tisztelt olvasóinkkal közleni el nem mulaszthatjuk.

E' *kis* ajándék azonban sem *mindennapi* sem *csekély*. Mert ha négy 8adrétű, igen ritkán nyomtatott lapon valaki egy egész könyvet ad, czímmel és előszóval együtt, 's e' könyvben egy egész, uj tudományt: már az csakugyan kicsiny, de ritka, különös és igen *velős* adomány. — Ime tehát az egész *könyv*. Czím: „A' gondolat-tudomány' alapjainak új előadása. Szerzette 's kiadta *Balogh* János. Szombathelyen, 1838." — Előszó (mottoalakban): „E' kis munkám' tárgya a' gondolat-tudomány' alapjainak ismértetések; czélja az *alakos igaz* (verum formale). Szerző m. k." — Maga a' könyv: „Az elvek. Fő, közönséges, tárgyügyelő elv a' *kitétel**) (propositio) ezen alakban kiejtve: Lehet, vagy van; és nem lehet, vagy nincs. — Ezen kitétel lehetséges, vagy lévő; magában foglalja az ellentételü elveket (principia oppositionis). — Az ellentevés áll: ellenmondásbul, határozott, és határozatlan ellenkezetbül. Az ellenmondás illy alakocskával hangzik: Lehet, és nem lehet; van, és nincs. — A' határozatlan ellenkezetü imigy: A' mi lehet, vagy nem lehet; a' mi van, vagy nincs. — A' határozott ellenkezetü ekkép: E' lehet, vagy ama' lehet; e' van, vagy ama' van. — Másodszor: magában foglalja a' kapcsolatú, egybekötésü elveket (principia synthetica, seu metaphysica) igy kifejezve: Semmi sincs; nem is lehet kielégitő ok nélkül. — Végre az általános és képesleges ugyanazonságú elveket illy alakocskában: A' mi van, ugyan az van; a' mi lehet, ugyan az lehet." — Vége a' könyvnek és ajándéknak. —

Elegy.

Stuttgart, jul. 6. Régóta hivék, hogy a' tehénhimlőbeoltás mindenkit biztosít az emberhimlő ellen; de ezt a' tapasztalás tökéletesen megczáfolta. Ezután azt vélék, hogy a' beoltás' hatása csupán egy pár évig tart, 's ennélfogva a' beoltást bizonyos időszakban ismételni kell. Azonban e' vélemény is ledöntetett, midőn itt nem rég az akkor uralkodott természeti himlő olly embereket is meglepett, kik nem sokkal azelőtt másodszor oltaták be magokat. Tudós orvosi collegiumunk most már kitanulta, hogy az oltóanyagban rejtezik a' hiba. Ha az mindenkor ismét olly gyermekektől vétetik, kik csak kevéssel azelőtt oltattak be, már nem lesz elég fris. Ezért tehát az eredeti oltóanyagot kell, időrül időre legalább 's minél gyakrabban, előkeresni 's a' himlős tehenektől kölcsönözni. A' ministerium e' végre hirdetményt bocsátott ki, melly szerint mindazon marhabirtokosak, kik himlős tehenet jelentenek be a' hatóságnak olly korán, hogy belőle a' himlőanyag sikerrel használtathassék az emberek' beoltására, jókora jutalmat (4 koronástallért) kapnak. A' főhivatali orvosok tartoznak a' hely' szinére, hol a' tehenek vannak, kimenni 's azonnal próbát tenni az anyaggal. Az uti költségeket a' kormány fedezi. Fog e ez uj mód sikerülni, csak az idő mutathatja meg.

---

*) Ezen szavat *Kitétel F. T. Fehér* urral használtam. *Szerző.*

Egy nyerekedő nem rég Párisban 10,000 frank árú keztyűket, vásárolt, azokat Angliába viendő 's ott a' koronázás' idején eladandó. Hogy kevesebb vámot fizessen, jószága' értékét 5000 frankra mondá. A' brit vámhatóság, gyanítván a' csalást, lefoglalá a' keztyűket, 's kifizeté az 5000 frankot a' tulajdonosnak. De a' megcsalatott nyerekedő jóvá tudta tenni a' kárt; t. i. társaságba állván egy másikkal, ismét keztyűket vásárolt 40,000 frankon, 's más név alatt két uton küldé azokat Angliába. Ismét csekély ár vallatik be, mire ismét lefoglalás következik! De az árverésre a' vámhivataloknál megjelentek a' nyerekedők. Doverben csupa bal kézre való keztyűk találtattak a' csomóban, 's nem akadt vevőjök; Bristolban is ugyanakkor csupa jobb kézre való keztyűk bocsáttattak árverésre, 's mindkét helyen csekély áron vásárlák vissza jószágukat a' nyerekedők, azután pedig Angliában összerakták páronkint a' keztyűket, 's jó drágán eladván, az előbbi veszteséget gazdagon helyrepótolták.

Uj apáczamonostor Rómában. A' marseillei „Garde National" jun. 7kéről következő ujságot közöl: A' legközelebbi pénteken, délután 5 órakor, egy 10 — 12 apáczából álló társaság (nagyobb részint még fiatal alakok, nemes és szerény magatartású hölgyek) ült nálunk hajóra, *Tacred* gőzösön Rómába menendő. E' szokatlan látvány még inkább kiemeltetett a' hölgyek' különös öltözete által, melly fehér ruhák-, kék övek- 's fekete fátyolokból állott, a' szív' tájékáról egy ezüst szív csüngvén le. Már több év óta képezé magát Franczíaország' több helyein, de névszerint Angers és Alersben, egy uj intézet „Notre Dame du bon Pasteur." (Boldog asszony' monostora a' jó pásztornál.) Főképi katásköre: szegényeket gyámolítani, fentartani, oktatni; megtérő bünösöket az erény' ösvényére vezetni; és szegény, elhagyatott árvákat ápolni. A' pápa értesítve azon számíthatatlan jócselekedetekről, mellyeket ez intézet tartózkodásai' helyein gyakorolt, bizonyossá tevé a' rendet, hogy különös ótalmára számolhat, azt magában Rómában letelepítendő. Ez oknál fogva ő szentsége az angersi fejedelemasszonyt Rómába méltóztatott meghívni, hogy ott mindjárt, néhány magával hozandó apáczával, egy magát olly üdvösnek mutatott monostor' alapját megkezdje.

Az idő-jóslók. Az időjóslókat már egy pár század előtt maga az öreg *Fischart* János is kicsufolta, midőn azokat többek között következő tréfákkal parodiázta: Karácsony és minden-bolondok-böjtestéje között a' henyéknek az este igen rövid és a' nap igen hoszú leend. Ha a' nap korán lenyugszik, az éj nem áll be későn, és ha későn alkonyodik, hamar abbanhagyhatod munkádat. Szél után eső következik, ez után nedvesség. Ha a' bor hamar forr, a' must jó lesz, de viz minden esetre több leend. Összel sok mindenféle fog lehullni 's szétszóródni, de mégis minden békesen végződik. Ez évben a' halak szárazon nem tenyésznek. Ki a' vizbe nyúl, ha semmit sem halász is ki, mégis egy emberkezet huzand elő. Kinek kertje nincs, e' tavasszal nem szabad fáit lehernyózni. Az augustus olly hév lesz, hogy egy fekete rák egészen megpirosodik — ha megfő. A' legsoványabb tehén több tejet adand, mint a' leghizottabb ökör. Mindenütt, hol a' bolondok kenyeret nem esznek, a' rozs igen olcsó lesz. Ez egész éven által a' mennydörgés nagyobb lármát teend, mint a' villám.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

60. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Julius' 26.**

Némelly honi tárgyakról *).

Azok közzé tartozom, kik álomban is alig ülnek lóra, 's azért teljességgel nem vagyok competens. Mivel azonban minden, mi hazámat 's általában a' közjót érdekli, nagyon szivemen fekszik, igen örülök, hogy a' hires *Széchenyi* István gr. már harmadik könyvét irja a' lófuttatásról, és hogy ezúttal két eszes embert — *Orosz* Józsefet 's a' *maréchalt* — vesz elő. Igy hihetőleg majd szikrázni fog**), mi által az igazság tisztán kerül napfényre, a' hazának e' tárgyban is nagy hasznára.

Már szinte több 15 esztendejénél, hogy a' lófuttatások' b ehozatala iránt első ülés tartaték nálunk. Jelen valék, mint általában minden közhasznunál. Láték derék, hazafi, lóismeretekkel biró férfiakat; azt gondolám, egy érdeklő, tüzes, ifju honfi, kinek neve már akkor is jól hangzott, kétségkivül fel fogja rázni földieit, ha valamelly tárgy iránt felhevül. Hiszen a' lótenyésztés minden nagyobb 's kisebb földbirtokost a' legnagyobb mértékben érdekel; a' magyar továbbá, régi közmondás szerint, lóra termett, ugy hogy — mint az amerikaiak Cortez' jöttekor a' lovagokról mondották — lovával összeforradt. — Illy körülmények közt hinni kelle, hogy majd ezeren futandnak a' futtatással, 's hogy száz ménes mai napig száz száz telivért állítand ki a' pályára.

'S valljon mit érénk? Bécsben évről évre kevesebb lovakat. A' fő vállalkozók közül sokan egészen visszavonultak. Futtatást nézni már nem is bon ton. Nők, testvérek, sőt a' billikom-vivók' szivrokonai betüszerint útnak eresztik a' lovakat 's gazdáikat, ugy hogy ha a' nemeslelkű *Liechtenstein* Alajos herczeg a' futtatást szokott lelkesedésével nem gyámolitná, már Bécsben a' futás ugy elakadt volna mint egy fel nem húzott óra.

Pesten, igaz, hogy néhány bőkezü férjfiak' adakozásai által, mellyekhez még a' hölgyek' takarékgarasai is gyüjtvék, az ügynek még néhány évi fenmaradása biztositatott. De ezzel punctum.

Hatvan év előtt hány jeles ménes állott fen Magyarországban 's Erdélyben! Azóta három negyede kiszoríttatott a' birkák által. Parasztlovaink, mellyek gyorsak 's tartósak, de pompátlanok 's még a' ponyknél is kisebbek, ma is szintollyanok mint hatvan év előtt. Azon egy, mit az uj kor hozott, a' parasztposták, mellyek igen czélszerüek; csak kár, hogy nem mindenütt léteznek, kivált hol posták nincsenek; de ezen jól és sebesen hajtó parasztok tudtomra a' pesti futtatásokban kevés részt vettek.

A' Morva-völgyen, Csehország' több megyéiben és honunkban is a' cs. ménesek' szomszédságában látok ugyan jobb fajt a' parasztlovak közt; ennek azonban oka az, hogy kanczáikat ingyen hágathatják meg a' cs. ménekkel, ugy hogy némelly helységek az adófizetésnél csak lótenyésztés által pótolják a' gabona' csekély árát. Ha országunk' nagyai, kik közül sokan óriási előlépéseket tevének a' juhtenyésztésben, ugy hogy Károlyi', Hunyadi', Eszterházy' 'stb. nyájai Europának legfinomabbjaival kiállhatják a' versenyt, ha nagyaink, mondom, telivér méneseikkel hasonló jótéteményben részesíttetnék a' köznépet, gyorsan előhaladna a' lótenyésztés, gyorsabban mint a' világnak minden versenyei által.

Az említett könyvet első lapjai' elolvasása után legott félretevém, mert nem vagyok képes annyi „néhány szót" lovakrul olvasni, még akkor sem, midőn egy olly elméncz iró a' tárgyat teljesen kimeriteni igyekszik. El nem fojthatok azonban ez alkalommal is néhány bús sohajtást, millyek minden alkalommal előtolakodnak annak szemléleténél, mik lehetnénk 's mit vihetnénk ki, ha erőnket összepontosítnók.

Hazánkban kevés az egyetértés, összetartás; osztályunkban teljesen hijányzik; mieink közül sokan legnagyobb ellenségeink, 's ez okból minden megtámadásoknak majdnem védetlenül ki vagyunk tétetve. A' paraszt, a' helyett hogy hálásan elismérné, mikép az utolsó diaeta' tanubizonysága szerint, az ő javára 's biztosb állására kiki közülünk ön erszényéből örömest áldozik, mindig csak ellenségeskedik velünk; rendszerint a' vármegye' tisztei is — talán a' legnemesb szándékból — ellenünk nyilatkoznak; a' mihez még azon viszálkodásokat számítva, mellyekről már más alkalommal értekeztem, könnyen gondolható, milly kellemetlen többnyire a' förendüek' állása. Ha az országgyülésen minden újitás — bármi alkotmányelleni legyen is — legott acclamatióval nem fogadtatik el táblánkon, mindjárt az ország' elleneinek neveztetünk, leginkább ollyanok által, kik minden illustritástól iszonyodnak, noha, mint több példa mutatja, nem átallnak magok *illustrissimi* lenni, csak szerét tehessék. — Illy körülmények közt nem volna e szükséges, a' thermopilaei 300 spártai' példájára, szorosan összetartanunk, mindnyájan egyért 's egy mindnyájaért, félretévén minden önhasznot (mert hiszen ha az egész ország virágzik, minekünk van legnagyobb részünk benne), 's nem törekedvén másra, mint a' haza' boldogságára 's az egész birodalom' nagyságára, ugy hogy még elhatározottabb ellenségeinket is kényszerítsük, hogy becsüljenek 's utánunk igyekezzenek a' jóban? — Vis unita fortior; ezt tanulja

---

*) Folytatása a' mult évi *Hirnök*' 31. 32 's a' *Századunk*' 4. 5. számaiban álló hasonczimü értekezéseknek. *A' szerk.*

**) Mit teend a' *maréchal*, nem mondhatom; részemről azonban bizonyossá tehetem a' tisztelt beküldő urat, hogy nálam nem fog szikrázni. A' tárgy magában olly csekély érdekü, hogy arra nem szeretném időmet veszteni; 's már első alkalommal sem szólottam volna az ügyhez, ha más fontosabbakkal nem lett volna összekötve. 'S mivel mindazok, miket azon alkalommal mondék 's jövendölék, szórul szóra beteljesedtek, megvallom, hogy gr. Sz. ezen utolsó elmeszüleményét még nem is olvastam. Ismérőseim azt mondják ugyan, hogy a' gróf ez alkalommal engem „vesz elő", 's ez uttali nyilatkozásai, kivált a' Hirnök ellen, nyilványossá teszik, hogy fogalmai az általa más alkalommal (Cicero pro domo sua) annyira vitatott sajtószabadságról, nem tisztábbak a' yenkeek' személyszabadsági elveinél. Ez utóbbin én — 's velem számosak — már régen nem kételkedtünk; az elsőbbi pedig szabad időtöltés, mellyet annál kevésbbé roszalhatok valakinek, mert néha magam is mulatok vele. Minthogy pedig azon kevés szerencsétlenek' sorába tartozom, kik a' gróf' infallibilitásán kételkedésöket nyilványitni merészelték, igen természetes, hogy illy crimen enorme et morte piandum az érdemlett büntetést ki ne kerülje. Manet alta mente repostum judicium Paridis spretaeque injuria formae; 's azért ellenmondás nélkül nyujtom oda talpaimat az érdemlett bastonadera. Sőt, ha illy kegyes kifakadások által illy drága fő talán valamelly isméti epebetegségtől megmentethetnék, még meg is csókolom a' sujtó atyai kezet, a' büntetésnek csak azon enyhitését kérvén ki magamnak, hogy az illy kiömlések' olvasásától kegyesen felmentessem. *A' szerk.*

minden gyermek az oskolában, 's ezt már e' lapokban is sohajtva hozám elő.

Eldönthetlen bebizonyítására annak, milly keveset müvelhet az egyes erő 's igyekezet még a' legdicséretesb szándék mellett is, csak a' már említett lángoló hazánkfiát, hires irót, fényes országgyülési szónokot hozom fel, ki szinte husz évek óta ritka állhatatossággal igyekezik kedvencz ideáit a' hon' boldogítására létre hozni. És mégis valljon mennyire hajthatá végre terveit?

A' Buda-Pest közötti *hid* nem áll még fen, 's mikor jövend még létre! 'S nem láttuk e, hogy a' kik drágán kinálták a' magot, még az aratást is magoknak kivánták fentartani, hasonlóul az oroszlán' ismeretes, nagylelkü osztályához. 'S valóban ki illy közhasznu, nagynemü vállalatoknál csak mérsékelt haszonnal megelégednék — 's pedig már ez is milly summákat hajtana be! — a' haza' örök hálját szerezné meg magának, 's neve még a' legkésőbb századokon keresztül is az emberiség' őrangyalai közt ragyogna. Mig pedig illy nagylelkü honfi nem találkozik, e' vállalatra elég tehetőséggel 's jótévő szándékkal, az állóhid csak a' jámbor ohajtások közzé fog tartozni. *) *P. F.*

(Folytatása kövekezik.)

Az állatokról

értekezik Csaplovics.

Tuppy ur a' *Századunk*' 47-dik számában ezt irá: „Cs. ur minden élő teremtménynek — a' növényeknek is? ezek is élők lévén — öntudatot és önszeretetet tulajdonít 's ez által semmivel sem tesz kevesebbet, mint némelly régibb természetvizsgálók," kik t. i. „a' majmokat testvéreinknek nevezni nem átallák, állitván 's reménylvén a' nevelés által minden köztünk 's közöttök levő hiány' kipótolhatását, minden különbség' elhárithatását."

A' „növények" miatti fricskát megérdemlettem, mert nem eléggé határozottan fejezém ki magamat; de én azt gondoltam: alig fog valaki találkozni, ki higye, hogy én, midőn a' „dicsvágyról" irok, ezt, t. i. a' dicsvágyat, alma- és körtefáinknak, vagy épen kukoriczaszárainknak is tulajdonítani akarjam, melly dologban, t. i. ha valljon e' növények csakugyan dicsvágyasok e, tudatlanságomat őszintén 's örömest megvallom. Tuppy ur azonban, mint látszik, azok közzé tartozik, kikhez nem lehet eléggé világosan 's határozottan szólanunk, ha azt akarjuk, hogy félre ne értessünk. Meglepőbb volt ennél idézett szavainak többi része, melly szerint könnyen azt godolhatná valaki, hogy én a' természetirásban (historia naturalis) eléggé járatlan vagyok a' majmokat emberekül tartani.

Illy járatlan azonban e' tudományban még sem vagyok. Igaz, hogy ebbeli isméreteimet itt egy summában, mint valamelly hordozó-tányéron, elő nem adhatom; 's azért kénytelen leszek csak némelly csekélységekre szorítani magamat, mennyi t. i. elég lehet annak megmutatására, hogy én majom-nevelőségre sohasem készültem.

Mindenek előtt ugy hiszem: bármi nagy előhaladást tettünk is eddig a' természet' isméretében, mi mégis alig jutottunk a' természet' roppant palotájának csak ajtóküszöbéig is. Annyit azonban mégis már látunk, hogy a' teremtő teremtményei' előállításában a' legnagyobb *sokaságot* a' legnagyobb *különbféleséggel* tevé magának feladásul.

A' *sokaságot*: mert az egész földgömb teli van élő lényekkel, mellyek' legnagyobb része, sőt hihetőleg mindnyájan ismét más apróbb élő lényeket, névszerint állatokat, hordoznak magokban és magokon (az élősdi és bélférgeket).

'S a' *különbféleséget* minden tekintetben, u. m. a' nagyságában (kezdve az iszonyú czettől a' láthatatlan ázalékféregig), formában, táplálatában, tenyészetében, tulajdonságok-, tehetségek- és élettartásában 'stb. 'S e' különbféleség nem csak az osztályokra, rendekre, nemekre és fajokra, hanem az egymikre (individua) is kiterjed. Igy, megfoghatatlan már maga az egyes állati *arczok*' különbfélesége. Ha találkozik is, például, e' föld' körülbelől 800 millió lakosa közt itt vagy amott két egymáshoz igen hasonló emberkép: *tökéletes* hasonlóságot azonban csak kettő között is még alig vett valaki észre, 's ugyane' végtelen változatosságot lehet és kell feltennünk az emberinem' létezése óta született és elhúnyt nemzedékekben, tehát az emberek' *myriadjai* közt. — Szintúgy van a' dolog a' többi állatoknál, hol az arczok' végetlen különbözése inkább vagy kevésbbé szinte szembetűnő. A' mi emberi nyelvünk sokkal szegényebb, semmint e' határtalan változatosságoni csodálkozásunkat is eléggé kifejezhetnők olly szük téren, millyet egy állati arcz rendszerint elfoglal. — Közelítenek ehhez a' teremtmények' egyéb tekintetekbeni elláthatatlan különbözései.

E' különbféleségben egy nem kevésbbé csodálatos *fokozatot* vagy *lánczolatot* vehetni észre. Ugyanis nem csak az ismeretes három természetország, hanem azokban a' külön osztályok, nemek és fajok sincsenek egymástól élesen elválasztva, hanem inkább a' legszebb átmenetekben egymásba folynak, ugy hogy a' leggyakorlottabb 's jártasabb természetbúvár is elakad, ha arról van szó, melly fajhoz, nemhez vagy rendhez kelljen e' vagy ama' természeti tárgyat sorozni, minthogy sok eh hez is amahhoz is tartozni látszatik.

Igy például az ásványországból a' növényibe átmenetet képez a' kőlen (asbest), mellyet mint a' lent vagy kendert fonni, szőni és papirossá gyártani lehet; igy ugyanazon ásványországból az állatországba átmenetek a' klárizsok és tengeri csigák vagy kagylók. — Továbbá, a' növény- és állatországot összekötik a' habarczok (polypok), mellyeket a' növényországból olly igen megközelít a' *mimosa pudica*; 's valljon az ugynevezett tengeri pálmákat 's liliomokat ki mondaná, alakjoknál fogva, állatoknak, a' mik valósággal? — Igy a' *rák* a' rovarok (insecta) között elég közel áll a' héjasokhoz (crustacea), a' denevér 's a' repülő evet a' madarakhoz; a' vizi-ló (trichecus rosmarus) oroszlánfóka (phoca leon.) krokodil és teknősbéka a' négy-lábú állatokhoz; végre a' kigyó a' halakhoz: legalább a' menyhal sokban közelít a' kigyóhoz.

Ugy az emberek közt a' legnagyobb 's teljesebb müveltségűtől kezdve az eskimoig, hottentotig, albinoig 's a' buta cretinig szakadatlan fokozatot találunk minden tekintetben. Az utóbbiak

---

*) Hogy eddig miért nem jöhetett létre az állóhid, arról már régen felvilágositott gr. Széchenyi „Világ" czimü munkájában: „Többek közt, ugymond, csak azon szinte bizonyos adat is, hogy Pest 's Buda közt a' Duna 6—10 lábnyira lejebb szállna, ha mind azon akadály el lenne hárítva, mellyek folytában 's kivált Moldva 's Gladova közt vannak, 's mellyek Magyarországnak ugy szólván egyedüli természetes csatornáját olly magasra duzzasztják — elég annak megmutatására: hogy a' mai teendők sorában egy álló kő- vagy vashid nem legelsö. — Ha legelsöbben épitetnék hid, 's aztán rendeltetnék el a' Duna, nem állna e hidunk mint egy hosszu lábu gólya két városunk közt? Egy gólya vagy daruforma hidat pedig én legalább szépnek nem tartok." — Voltak, kik meg nem foghatták, mikép szállhatna a' Duna 6 — 10 lábbal lejebb, holott sok helyütt általányos mélysége sem olly nagy, sőt a' gőzösök sokszor 4 láb vizet sem találnak 's zátonyra jutnak; hacsak fel nem tesszük, hogy illy helyeken a' Duna példáját követi Rajna rokonának 's a' föld alá buvik. — De mindezen kétségek csak vétkes scepticismus, mellyben jó magyar hazafi nem osztozhatik, mert *αυτος ἐφα*. *A' szerk.*

(cretinek) elég közel állanak az orangutanghoz. A' majom tehát átmenetel az állattól az emberre, 's még magok a' majmok közt is megvan a' lassú 's fokozatos átmenetel az emberhez leghasonlóbb farkatlan- 's rövid farkúaktól a' hoszabb farkúakra 's ugy a' többi állatországra.

De mindezen különbözések olly annyira állandók 's változatlanúl megállapítottak, hogy minden, ki a' természettel csak valamennyire megbarátkozott is, *hasonlóságról* szólhat ugyan, de sohasem *egyenlőségről;* 's igy a' fajnak vagy egyminek *nemesítéséről* igen, de sohasem az alsóbb fokúnak egy felsőbbre *kimüveléséről 's felemeléséről,* következéskép sohasem arról, hogy egy *majom* emberré neveltethetik. — Mert bármilly közel állanak ezen osztályok egymáshoz, mégis lényegileg különböznek 's *kell* is különbözniek, ugy hogy nincs semmi mód és semmi lehetőség, valamelly fajt egy osztályból kivenni 's másba, legyen ez akar magasb akar alacsonyabb, áttenni.

Ugyanis a' teremtő minden teremtményt ellátott arra való eszközökkel, tehetséggel és tulajdonokkal, hogy létezzen és szaporodhassék, de csak *magához hasonlókkal* szaporodhassék, —ezentúl semmivel. Az állatok és az ember közt azon nagy különbség létez, hogy amazok sokkal kevesebb ápolás mellett 's idő alatt fejlenek ki, 's a' szükséges ruházatot is a' természettől kapják, még pedig párjával: egyet telére, egyet nyarára. Sőt a' madarak egyegy palaczkocska olajat is kaptak, mindig magokkal hordozandót, mellyel toll-egyenruhájokat megkenhessék. Fésűje, keféje mindenik állatnak van. — De lakhelyet is sokkal könnyebben talál, vagy nélküle könnyebben ellehet az állat, mint az ember; vagy pedig annak építésére — mint a' hód, a' hangya 'stb. — magától a' természettől meg van már tanítva. Továbbá, az állatok' tápláléka egyszerűbb 's általok jobbára már készen találtatik; betegségeiket önmagok gyógyítják; következéskép sem polytechniai iskolákra, sem academiákra, sem gyárokra, sem kávéházakra, orvosokra, gyógyszeresekre 'stb. nincs szükségök, és semmi egyéb dolgok, mint hogy egyenkint vagy seregesen eledelök után járjanak 's fajukat szaporítsák. E' végre pedig, mint már mondottam, minden szükséges, néha csodálatot gerjesztő tehetségekkel vannak felruházva.

Ellenben az ember meztelenül, tehetetlenül 's tudatlanúl születik, 's társasági állapoton kivűl nem élhet meg; következőleg táplálatáról, melly az állatokéinál sokkal különfélébb, ruházatáról és lakhelyéről magának kell gondoskodnia. Hogy ezt megtehesse, ehhez, igenis, mind testi mind szellemi *tehetségekkel* fel van ruházva, valamint ahhoz is, hogy a' társasági viszonyaiban megkivántató, különféle intézvényeket ésszel felfoghassa és létre hozhassa.

Már csak e' kevés vonásokból is észrevehetni, miszerint nekem soha eszembe sem juthatott a' majmokat kis-öcséimmé fogadni, vagy legalább majomacademiákat állítani fel, mellyekben azok emberekké, tehát bognárokká, kovácsokká, vagy épen ügyvédekké, nevelőkké 'stb. képeztessenek. — Jóval is könnyebb volna, az *emberekből* csinálni majmokat, miután erre sokban közöttök igen erős hajlamokat és képességeket találunk; 's már maga az embernek majom-egyenruhába átöltöztetése is bizonynyal inkább gyakorolható, mint a' majmoknak szőrükből és bőrükből kivetkeztetése. —

Igen természetes, hogy mások' ismérethiányát leginkább olly dolgokban vesszük észre, mellyekben magunk jártasok vagyunk. Igy Tuppy urnak is feltűnhetett az én tudatlanságom. Ő felsőbbségét 's mélyebb ismereteit, mellyek egy *nevelőnél* csakugyan inkább is feltehetők, mint egy puszta tudománykedvelőnél (dilettansnál), millyen én vagyok — következő állításaival bizonyítja be:

1. „Az öntudat és önszeretet kizárólag az embert illeti.“

2. „Az állat magát, mint *én*-t, a' tárgyaktól 's ezeket magától meg nem különböztethetvén, nem tudja, hogy ő van, mint azt sem, hogy világ van.“

3. „Minden egyed állat mai napon is ott kezdi 's végzi élte' pályáját, hol a' paradicsomban tette azt.“

4. „Az egyed ember nem csak az egész emberiségnek, hanem az istenségnek is, kinek képére van teremtve, képviselője.“

5. „Az ember testből 's halhatatlan lélekből áll.“

6. „Az ó világ az érzelemnek, a' középkor az értelemnek, az újabb kor az észnek hódol. A' francziák az érzelemnek, az angolok az értelemnek, a' németek az észnek hősei.“

Ezen szép és igen mélyen gondolt tételeknek utolsó hárma ez úttal érintetlenül maradhat. Ugyanis a' 4. pont alatti inkább az egyházi szószékre, mint a' Századunkba vagy egy természetismereti értekezésbe illik. Nem szükség: sacra miscere profanis. Az Isten' képéről, igen tiszteletes, mózesi képes kifejezést bizvást békében hagyhatá Tuppy ur, mert az egészen mást jelent, mint ő alatta érteni látszik. De mi az „egész emberiségnek képviselőségét“ illeti, szeretném T. urat kérdeni, valljon látott e már ő illyes képviselőségre az egész emberiségtől valamelly „egyed embernek“ adott megbizó-levelet, vagy adott e maga hasonlót valakinek? Én legalább még nem adtam senkinek, de nem is adnék az europaiak' legnagyobb többségének sem (mert a' többség mindig és mindenütt ostoba), annál kevesbbé választanék egy negert, albinot vagy cretint képviselőmül. Az istenség' képviselőségéről mondat nekem igen magas, igen érthetetlen, 's azért arra nincs is semmi megjegyzésem.

Az 5dik pontra igen is sokat lehetne mondani; de a' halhatatlanság szinte nem a' természettanba, hanem a' vallástanba tartozik. 'S az ember' sajátképi, belső alkata általában az emberi tudásnak leghomályosabb részét teszi, valamint már maga az *élet'* fogalma is az embernél szintugy mint az állatnál vagy a' növényeknél. Én legalább, megvallom, bármennyit olvastam 's gondolkodtam is e' tárgyról, épen semmi kielégítőt sem tudok mondani arról: mikép élek, látok, hallok, szaglok, gondolkodom vagy gondolkodhatom; 's kérem igen szépen T. urat, fejtse meg ezt nekem. Erit mihi magnus Apollo! —

Végre a' 6. pont alattiak csak igen önkényes 's igy nagy igazítás alá eső, világtörténeti és népismértetési állítások, millyeket különben *tréfáknak* is szoktunk nevezni. Épen nem ártana, ha T. ur az angolokról és németekről dicsért *eszességgel* egy kissé közelebbről volna ismeretes; akkor talán e' balgatagságokat nem is irta volna.

Igy tehát, amaz állítások' három elsejét illetőleg, csupán az *állatokról* fogok itt szólani. — Tuppy ur az állatok' tehetségeiről 's tulajdonságairól ugy beszél, mint csak egy tökéletes ismérő beszélhet, azaz olly határozottan 's egyszersmind körülményesen, hogy az embernek akaratja ellen is azon gondolatra kell vetemedni: Tuppy ur többet elköltött már egy pár font sónál az állatokkal, vagyis velök a' legbensőbb meghittségben élt, 's azokat minden tekintetben, fültől farkig, keresztül-kasúl tudja, látja, isméri.

(Folytatása következik.)

A' francziák, az angolok és a' szabadság.

Valóban szinte comicai a' franczia elvont liberalisok' dühe az angol királyné' koronázása' hirére. Egyszerre megtagadnak az angoloktól egészben és egyenkint, radicalaiktól ugy mint min-

den másoktól (a' francziák közt nagyra nőtt *Leader* és *Molesworth* urakat kivéve), minden emberi józan észt. „Értik ugyan az arithmeticát — igy fakadnak ki — de egy szikra logicájok sincs; az általányos ideáknak egészen hiával vannak; a' franczia az egyetlen nemzet, melly általányos fogalmakkal bir; a' legvastagabb bőrű franczia ultra és legitimista kevésbbé ittas a' monarchiától mint O'Connell 's az angol radicalok; a' legitimista legalább a' törvényszerűséget saját hasznáért szereti 's nem mint az angol radical gyönyörködésből.“ Tehát bizonyos, a' franczia demagogok' szemeiben az angolok nem egyebek, mint megannyi buták. Szerintök az angol nép rongyokban ordítoz ide 's tova; de hogyan ordítoztak tehát a' sansculotte-ok? ugy látszik, nadrág nélkül jártak; nadrágtalanul járni 's az erénynek kétes istennéjét a' diadalkocsiban hurczolni valljon kevésbbé hitvány e? Ha nadrágtalanokkal 's veres sipkásokkal pompáznak, 's a' democratiának 's népszabadságnak fő fokául *Robespiere*' hóhérkormányát magasztalják, akkor csakugyan kissé kevesebb megvetéssel kellene az angol nép' szellemi korlátoltságára lenézni, mivel vallását még fentartja, mivel politicai nagyság iránt még tisztelettel viseltetik. Jó lenne ez uraknak a' dolgot egyszer megfordítni, komolyan kérdezvén magokat: mit fognának az amerikaiak, e' valódi democraták, egy olly kormányhoz mondani, minő Robespiere ur' democrata kormánya volt? — Adnók csak egyszer theoterizáló demagogjaink' kezébe a' kormánypálczát. Túrják fel mindazon gyanú-rendeleteket, mindazon nyaktilókat, mindazon utálatos agyonlövéseket 's vizbefúlasztásokat összevéve: mi leend képe Párisnak 's egész Francziaországnak e' clubbkormány alatt? Valamennyi bolt be fog záratni az egész országban, a' bankierok fizetéseikkel megszünendnek, a' birtokosak tőkéiket beváltandják 's kivándorlanak. Avvagy tegyük fel, hogy ellentállás mutatkoznék, akkor olly gyilkolás és felekezetháború keletkezik, minő még *Marius*' és *Sulla*' idejében sem vala látható. Lehet, hogy az angolok' szabadsága kevésbbé elvont, kevésbbé logica- 's theoriailag tőkélyes, mint *Rousseau* János Jakab' rendszere, mellyet demagogjaink még mindig utánpetyegnek; de ezen szabályszerűséget megengedve is, hol fog több individualis szabadság tiszteltetni, Robespiere' demagogi köztársaságában e, vagy az aristocratiai Angliában és az angol Amerikában? Adassék bár választás a' bármelly osztályú, bármelly gondolkozású, bármelly felekezetű müvelt franczianak, *Odilon-Barrot* vagy *Lafayette* generaltól kezdve *Berryer* vagy *Fitzjames* urakig, hol szeretnének inkább élni, Francziaországban e a' convent' korában, vagy Törökországban, vagy a' nagymogul' udvaránál. Mindannyi democrata és mindannyi aristocrata egy szívvel lélekkel igy szóland: „ezerszer inkább a' mexicoiak között *Montezuma* és emberáldozatai alatt, chinaiak és törökök közt, mint rendszeres és sophisticus hóhérok alatt, minők Robespiere és *Marat* 's a' convent' egyéb fő czinkosai voltak.“ Ezen szabadság a' pokol' anticipált képe.

Elegy.

Weimar, jul. 8. Egy szomorú eset néhány nap óta egész Weimart elrémíté 's nyughatlanná tevé: ott t. i. egy kis gyermek, $2^1/_2$ esztendős, férjannyal (egérkő, arsenicum) megmérgezett sódort evett, mellyet egy ismeretlen ember ada neki; minek következtében hirtelen megholt. Már több mint 50 tanu hallgattatott ki, mindnyájan a' gyászoló család' szomszédi, de, fájdalom, még elegendő gyanu senkire sem hárámlott. Csak némi csekély nyom után látszik járni a' vizsgáló bíróság. Mint mondják, a' szomszédos Erfurtban is hasonló gonoszság követtetett el. Senki sem akar már többé kolbászt és sódort enni. Még a' kútakat sem tartja biztosaknak a' megijedt nép. A' gyógyszeresek naponkint ételek' 's italok' chemiai vizsgálatával foglalkoznak. A' gyermekek szoros vigyázat alatt tartatnak. Vajha itt a' gonosztévőnek fölfedezése 's megbüntetése által minél előbb helyreállana a' nyugalom 's megelégedés!

Brüsselből jul. 9kéről irják: Tegnap délutáni 3 órakor a' park-részben két lüttichi kertésznő 24 kosár szamóczát (földi epret) bocsátott árúba, mellyeket tegnap reggel a' Maas' partjain szedtek. E' szorgalmas asszonyok vasúton jöttek ide, gyümölcsüket jó nyereséggel azonnal eladák 's még jókorán utaztak vissza Lüttichbe, erős szándékkal, speculatiojokat ezután is folytatni. Hasonlóul már halászokat is látni egy idő óta Brüssel' utczáiban, kik még este Ostendeből indulnak el, halaikat eladják, 's még elég korán érnek haza. Nem is kételkedhetni, hogy Brüsselben nem sokára egész bazarunk (árupiaczunk) leend, hol a' tartományoknak vasuton ide szállított legnemesb gyümölcsei igen jó áron kelendenek.

A' *Great-Western* kilenczvenkét utazót hozott magával, kik nem dicsérhetik eléggé a' hajó' kényelmességét 's könnyű haladását. A' gőzösökkeli utazás' lehetsége tengeren most már minden kétségen túl van, de még mindig kérdés, valljon találkozandanak e mindig elégséges utazók a' nagy költségek' fedezésére, főkép mivel itt, mint látszik, igen nagy versenyzés támadand, a' nagy hely pedig, mellyet a' gépelyek, szén 's viz elfoglalnak, nem enged igen sok tért az árúféléknek. Azonban politicailag tekintve inkább szerencse, hogy, midőn annyi gonosz lélek fegyverkezett fel, a' két ország (Anglia 's az amerikai szabad statusok) között meghasonlást okozni, épen most kelt létre e' vállalat, a' két nemzetet szorosabb 's barátságosb kapcsolatba hozni 's ez által ujabb anyagi összeköttetéseket eszközleni, a' mi természetesen minden komoly meghasonlást mindinkább nehezítni fog.

Junius' 29ke 's 30ka közötti éjjel Kaisershagen nevű faluban, Mühlhausen mellett Thüringenben, gyuladás támadott, „melly“ — mint a' gothai hirlapban, jul. 3ról, szórul szóra mondatik — „150 laképület közül, mellyeket e' falu számlál, csak hetet mente meg a' lángok' dühétől.“ — Ehhez az *Oest. Beobachter* e' megjegyzést teszi: „Olly gyuladásnak, melly a' lángok' dühétől megment, csakugyan a' legmegfejthetlenebb természeti tünemények közzé kell számíttatnia.“

Párisban egy valaki fogadott, hogy hétfőn a' párisi, kedden a' londoni, szerdán a' brüsseli operában fog megjelenni, 's csütörtökön pontban esti 6 órakor a' Café de Parisban vacsoráland. Már több tétetett 1000 Lajos-aranynál e' fogadásra.

A' london-birminghami vasúton nem rég 3 vontató-gépelyen 1632 juh szállíttatott. Az idő és költségkimélésen kivül ezáltal (minthogy az állatok nincsenek elfáradásnak kitéve) még 5—7 pctnyi nyereség eszközöltetik az állatok' jóságán.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal*.

SZÁZADUNK.

61. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Julius' 30.**

Vasutak Magyarországban.

*Horváth János' értekezése. *)*

Most, midőn a' vasutak iránti részvét már annyira — 's méltán — elterjedt hazánkban, hogy mellettök törvényhatóságok is felszólalnak, és rövid idő mulva ez leend honi privát és köz értekezéseink' főbb tárgya: szükségesnek véltem ez ügyben nézeteimet nyilványosokká tenni, 's azon közelebbi ismereteimet, mellyeket összeköttetéseimnél fogva sokkal bővebben szerezheték, mint földieim' nagyobb része, röviden előadni, hogy azon érdemes honfiak, kik a' vármegyékben 's ezáltal az országgyülésen e' tárgy iránt tanácskozni fognak, a' dolog' valódi fekvéséről eleve tökéletesen értesítve legyenek. Mert olly vállalatoknál, mellyek annyiféle tekintetnek 's felszámításnak alávetvék, csak a' mindenoldalú felvilágosítás vezethet jutalmas eredményhez.

Hogy azon két társaság, mellyek' egyike a' *Ferdinand-császár' éjszaki pályájára*, másika a' *bécs-trieszti*re legfelsőbb szabadalmat nyert, már hathatósan munkához is fogván, mellékszárnyakat kiván Pozsonyig — 's idővel hihetőleg tovább is — építeni, közönségesen tudva van, ugyszinte az is, hogy a' trieszti pálya' társasága, mellynek báró *Sina* főbb tagja 's vezére, Bécstől a' Duna' jobb partján Pozsonyig 's Győrig már kiváltságot is nyert 's előmunkáit el is kezdette. A' Duna' bal partján építendő vasut azonban, ugy látszik, szinte kedvezést nyert az ország' nagy része előtt; miután ns. Pozsony vármegyének felszólítása **) máris viszhangra talált, 's hihetőleg még nagyobbra találand, ugy hogy itt egy hatalmas — hasznos e vagy káros, még nem tudhatni — vetélkedés bizonnyal előre látható. De kérdés, valljon mindazon nagyérdemű közönségek, mellyek az egyik vagy másik vonal mellett most vagy jövendőben nyilatkoznak, ismérik e tökéletesen mindazon viszonyokat 's körülményeket, mellyek csak közelebbi állás- és szorgalmatosb vizsgálatnak lehetnek eredményei, 's mellyeknek tökéletes ismérete egyedül képes botlásoktól megmenteni, millyekbe illy szövevényes tárgynál igen könnyen eshetni.

Mielőtt e' szárnyutakról — mellyek a' magyar vasutak' talpkövének tekinthethetnek — nézetimet előadnám, szükségesnek vélem a' két pályának, mint azok tervezvék, közhasznú tekintetből összehasonlítását előrebocsátani, állításaimat szilárd alapon nyugvó adatokra támasztván, 's azokról, mint hiszem, mindenkor felelhetvén is.

I. Összehasonlítása

a' Bécstől Pozsonyig vezetendő két vasut' terveinek.

1. A' Duna' bal partján az éjszaki pályának állomáshelyétől, melly a' Praterben van, Wagramon, Gänserndorfon 's Dévénen keresztül Pozsonyig nyúló vonal' hosza körülbelől 35,500 ölet vagy $8^{7}/_{8}$ német mérföldet tesz. — A' Duna' jobb partján ellenben azon vonal' hosza, melly a' győri pályának a' Belvedere-vonal melletti állomáshelyétől kezdve, Lanzendorfon, Himbergen, Trautmannsdorfon, Lajta melletti Bruckon, Rohraun és Köpcsényen keresztül Pozsonyig tart, mintegy 37,000 öl vagy $9^{1}/_{4}$ mérföld.

E' szerint a' Duna' bal partján levő vonal csak 1500 öllel vagy $^{3}/_{8}$ mérfölddel rövidebb a' másiknál, mi a' gőzkocsizásnál csak 4 — 5 óraperczynyi különbséget tesz, mellyel az utazók hamarabb fognának megérkezni a' bal mint a' jobb parton; de mivel a' bal parti pálya Dévén mellett 's innen Pozsonyváralján (Zuckermandl) keresztül Pozsonyig igen nehéz járatú földre esik, 's élesebb kanyarulatokat kell nyernie, mellyek lassúbb járást kivánnak: e' csekély különbség hihetőleg egészen ki fogna egyenlíttetni. Azon késedelem, melly az utazókat a' jobbfelőli pályán azalatt érendi, mig Bécsben társaságkocsin (omnibus) a' Belvedere-vonal melletti állomáshelyre, 's a' pozsonyi hajóhidnál levő állomáshelyről szinte társaságkocsin ugyanazon hidon keresztül a' városba jutnak, nem leend nagyobb, mint a' Duna' bal partján; mert Bécs és nagyobb külvárosai, kivált a' Wieden, hol a' pozsonyi utasok le szoktak szállani, közelebb feküsznek a' Belvedere melletti állomáshoz, mint az éjszaki pályának a' Praterben levő állomásához, 's másfelől Pozsonyváralja' helyzete Pozsonynál a' Duna' bal pártján egy, a' nevezett város' közepéhez közelebb eső felülési hely' létesítését meg nem engedi. — De ha a' bécs-győri vasutnak aziránti javaslata, hogy állomását Schwarzenberg herczeg' bécsi kertjében készíthesse, elfogadtatnék: nem szenved kétséget, miszerint az a' Duna' bal partjához képest még nyereségesb volna.

2. Azon mellékszárny, mellyet a' Duna' bal partján Pozsonynak az éjszaki pályával összekötése végett, Gänserndorftól Neudorfon 's Dévénen keresztül kellene építeni, mintegy 19,500 ölnyi vagy $4^{7}/_{8}$ mfdnyi hoszaságot fogna nyerni, 's azon nagy nehézségek, mint a' Morva vizén általjárás, a' Dévén melletti építés, hol egy tunnel javasoltatott, továbbá szinte az építés Dévéntől Pozsonyváraljáig és Pozsonyig, a' Duna' meredek és keskeny partjain, e' mellékszárny' szilárd létesítését legalább is $1^{1}/_{4}$ millió ezüst forintnyi nagy summán alól nem engednék meg. — De ha ez utóbbi akadályok' elkerülésére egy, a' neudorfi hegyeken és a' kalvárián keresztül Pozsonyig vezetendő pályát hoznának javaslatba: ugy a' jobb parton levő vasut azt a' szinvonal' (niveau) tökéletességére 's a' járás' gyorsaságára nézve felülhaladná. — Ellenben a' jobb parton a' győri pályát, Pozsony' 's Bécs' összekötése végett, csak a' Köpcsénytől a' dunai hajóhidig terjedő egyenes és $^{3}/_{4}$ mfdnyi hoszú téren kellene szárnyvonallal ellátni, 's ezért legfelebb $^{1}/_{4}$ millió ezüst forintnyi kiadást tenni.

E' szerint a' pozsonyi szárnyut' építési költségei az éjszaki pályától egy millió ezüst frttal nagyobbak, mint a' győri pályától; miből következik, hogy az utóbbin minden kár nélkül jóval kevesebb utazásbér szabathatik Bécs és Pozsony között, 's hogy ennélfogva az éjszaki pályának Pozsonyig nyúló szárnya teljességgel nem leend képes a' győri pálya' versenyét kiállani, 's ezért csak veszteséget fogna okozni a' vállalkozóknak.

---

*) Nem hallgathatjuk el hálás köszönetünket az előttünk egyébkint ismeretlen beküldő urnak ezen minden tekintetben nagyérdekü 's közhasznú, valamint ritka dologismérettel irt értekezéseért; óhajtván, hogy belőle e' nevezetes tárgynak olly mindenoldalú 's kimerítő vitatása támadjon, mellyből a' tárgy' valódi fekvése 's igy a' nemzeti haszon' holléte napfényre 's köz tudomásra jusson. *A' szerk.*

**) Lásd a' Hirnök' 45. számát.

3. Az éjszaki pálya elsőbbséggel látszik birni a' győri pályafelett, mivel amaz fahiddal vonul keresztül Bécsnél a' Dunán, ezen pedig az utasoknak társaságkocsival kellend átmenniök a' pozsonyi hajóhidon. — A' felebb mondottak szerint ennek nincs semmi befolyása az utazás' több vagy kevesebb ideig tartására, 's a' közösülés a' győri pályával csak a' jégjárás' rövid ideje alatt szakad félbe, midőn t. i. Pozsony' hajóhidja elszedetik. De ha megfontoljuk, hogy a' bécsi dunahidnak egy részét majd minden esztendőben elszakasztja a' jég; hogy a' Morva feletti vaspályahidra a' Duna' visszatorlasztó jegétől ugyanazon sors várakozik; hogy ezen hidak néha sok napig zárva tartatnak a' jégjáráskor; hogy a' télnek e' szakában ugyis csak kevés utazó találkozik; végre hogy télen általában, az éjszakamerikai 's linzi pályák' tapasztalásainál fogva, a' vasuti közlekedés, mig hófuvatagok vannak, nem gyakorolható: csakhamar meggyőződünk a' felől, hogy a' Duna' bécsi fahidjainak haszna a' pozsonyi publicumra nézve nem nagy, 's nem adhat okot egy második, illy költséges vasut' építésére. — Ha pedig a' bécsi dunahidak el vannak szakasztva: akkor a' közösülés a' Duna' jobb partjával, tehát Béccsel is, sokkal korábban helyreáll Pozsonyban mint a' Morvamezőn, mivel Pozsonyban e' végre minden hajó 's más egyebek elkészíttetvék, mi Bécsben nem történik. — Másfelől itt talán helyén van azon észrevétel, hogy a' győri pálya, ha kirekesztőleg eszközli Pozsony' és Bécs' összeköttetését, olly kedvező viszonyokba jöhet, mellyek megengedik annak a' Dunán Pozsonynál *egy álló-híd' létesítését* Magyarország' nagy hasznára, holott ellenkező esetben illy terv' kiviteléről soha álmodni sem lehetne.

4. A' Duna' bal partján Bécstől Pozsonyig nyúló pálya egy puszta vidéket metsz keresztül, melly majd épen semmi közösülésben nem áll Pozsonnyal, 's csak csekély helységeket tesz összeköttetésbe a' nevezett két fővárossal. — Ellenben a' Duna' jobb partján levő pálya közvetve vagy közvetlenül egyesíti Pozsonyt Köpcsénnyel, Lajta melletti Bruckkal 's majd mindnyájával azon számos malmoknak és helységeknek, mellyek a' hegyi folyamok mellett Bécs-Ujvárosig feküsznek, mellyek évenkint igen nagy mennyiségű gabonát 's egyéb termékeket kapnak Pozsonyon keresztül őrlés 's Bécsbe küldés végett, és igy élénk közösülésben állanak Pozsonnyal. Mindenkinek meg kell vallania, hogy — minden más hasznot mellőzve — egyedül ezen, a' föld' természetében fekvő viszonyok döntik el szükségkép a' kérdést a' Duna' jobb partján építendő vasut' részére, 's a' tovább fürkésző előtt annak is világosnak kell lenni, miért létezik századok óta a' Duna' jobb partján két csinált országut Bécstől Pozsonynak, t. i. az egyik Haimburgon, a' másik Bruckon keresztül, mig a' Duna' bal partján csak egy hitvány gyeput találtatik. — A' közösülés mindig a' legjobb irányt keresi, 's már régen tört volna utat magának Pozsonytól a' bal parton, a' Bécsnél eleitől fogva létező állóhidi összeköttetést használandó, ha az nyereségesb lett volna; mert hiszen Magyarországnak két harmada 's Erdély mindig a' folyam' bal partján feküdtek. De igy a' pozsonyiaknak és a' dunamelléki alsóbb vidékeknek nincs mit keresniök a' Morvamezőn, 's csak arra találnak alkalmat, hogy kereskedésöket a' Duna' jobb partján terjesszék ki.

Ebből következik továbbá, hogy a' jelen esetre alkalmaztatható az ausztriai vasut-törvények' külföldi hirlapokban megjelent tervének ama' §-a, melly szerint második vállalkozó félnek meg nem engedtetik, egy másik, ugyanazon rendeltetésű vasutat állitani a' publicum' használatára, melly vasut' czélja, ugyanazon végpontokat egymással kapcsolatba tenni, a' nélkül hogy a' pályavonalon uj, kereskedési tekintetben fontos közbeneső pontok érintessenek.

5. Az éjszaki vasuttól Pozsony felé vezetendő mellékpálya nem ad okot arra, hogy hozzá uj, fontos pályák kapcsoltassanak. — Ellenben a' jobb parti pálya által, Pozsonytól Köpcsényen és Bruckon keresztül, annak idejében eszközöltethetni fog a' Fertő tavának nyugati partján fekvő nagy helységekkel, továbbá Kis-Martonnal és Sopronnal a' fontos egyesülés, melly pálya egyszersmind lehetővé fogná tenni a' Triesztből jövő, Pozsonyba rendelt árúczikkelyeknek egyenes uton Magyarországon keresztül szállítását, a' nélkül hogy Bécs felé kellene kerülniök, továbbá e' pálya jobb összeköttetést volna szerzendő Felső-Stájerországgal, melly összeköttetésnek, a' magyar termékeknek e' hegyes tartományba küldözései' tekintetéből, Magyarországra nézve sokkal nyereségesbnek kell lennie, mint ha vasuti közösülés létesíttetnék Morvaországgal, melly ugyis bőven el van látva gabonával.

Ha az éjszaki pályának főczélja a' Pozsony felé vezetendő mellékszárnyutra nézve csakugyan az, hogy ez által Morvaországgal összeköttetés eszközöltessék: jobb volna, e' szárnyutat nem Gänserndorfnál, hanem *Angern*-en felül kezdeni, mert a' Morvába 's onnan utazók ez által nem csak közel $1\frac{1}{2}$ mfdnyi utat kimélnének meg, hanem a' morvahidnak jelenleg javaslott felette veszélyes és költséges építése is olly helyre tétethetnék által, hol az sokkal több hasznot fogna hajtani.

A' felebb mondottakból kétségtelenül következik, hogy Bécsnek Pozsonnyal a' Duna' jobb partján a' győri pálya által, *mellyet már Ő Felsége kegyelmesen jóváhagyni méltóztatott*, eszközlendő összeköttetése mind Magyarország' közlekedésének, mind a' vállalkozók' hasznának sokkal jobban megfelelő, mint a' bal parti pálya, és hogy ez utóbbi, ha mégis legfelsőbb helybenhagyást fogna nyerni 's létesülni, az éjszaki vasut' mostani részvényeseinek bizonyosan csak kárukra lenne, mivel az építésre megkivántató tetemes tőkepénz 's a' győri vasuttal és dunai gőzhajózással kiállandó verseny teljességgel nem engednek illő jövedelmet reményleni.

(Vége következik.)

Torontáli intézetek.

T. n. Torontál vármegye, a' jó és hasznos iránt meleg részvéttel gerjedezvén, a' közelebb lefolyt években, két intézetnek vetett alapot. Egyike ezeknek „a' rabok' czélszerű foglalkodtatását“ másika pedig, „a' megyei szolgálatban elaggott szegény tisztviselők', illetőleg özvegyeik' és árváik' segedelmezését“ tárgyalja. Ezen „torontáli intézetek'“ történeti ismértetéseül következők érdemelnek említést.

Meg levén győződve Torontál' rendei a' felől, mikép a' rabokat nem csak fenyíteni, hanem jobbitani szükség: 1837ik évben javaslatba 's határozatba hozták egy *munkaház*' felállítását; 's e' czél' elérhetése végett legelőbb is tőkepénzt rendelének önkényes adakozás' utján gyüjtetni; magát az intézet' külés bel-alkatját akkor itélvén legczélszerűbben meghatározhatónak, ha az adományok' mennyisége tudva leend. Lelkes buzgalmáról közönségesen tisztelt másod alispány Beodrai *Karátsonyi* László ur bizaték tehát arra meg: birná ajánlásokra a' megyei birtokosokat 's tisztesbeket. Minő lelkesülettel fogta föl ezen ügyet Karátsonyi László ur, szép tanuságot teszen arról felszólítási levele, mellyet a' torontáli földesurakhoz illy tartalomban intézett:

„Fanyar és kinos érzelmekkel döbbenti meg az erényes férjfikebelt azon borzasztó látmány: midőn több vétekbe sülyedteket, vad indulatú czinkosokat 's könnyelműség vagy elcsábitas

által bűnáldozattá fajultakat szemlél csörgő vasba verve 's néhány ölnyi térbe szorítva tespedni. A' fenyítő igazság' szilárd itélete kárhoztatá a' személyes és vagyonbeli bátorság' ezen konok elleneit rabságra; — megköttetnek az orozásra 's gyilokra szokott kezek, hogy a' jólelkű polgárok' vagyoniban és személyén hivatalanul ne dulongjanak; — keserves sujtásokkal bünhödik a' gonosztévő marczona tetteiért, hogy jobb utra vezéreltessék, 's másoknak intő például szolgáljon."

„Mig a' vétekdüh' mérges forrása ki nem apad: kell és szükség büntetésnek lenni. Társas élet' elveiből emelkedett jog és igazság ugyan ez; de a' büntetés' módja és neme 's a' rablánczra fűzöttekkeli bánalom annál komolyabb megfontolást 's czélszerűbb kivitelt parancsol, minél sajnosabb ezen igazság. — Lélekrázó 's emberiséget alacsonyító fenyíték a' testi büntetés; hanem a' gyalázat' érzése többszöri ismétlés után ellebben a' a' veretettnek arczáról; kinjait a' megkeményült szív fokonkint könnyebben türi, 's végre a' jobbulás' reményének szemérmetlen fásultság daczol. A' gyakori esetek 's ezek' mindennapisága másfelől elvesztik lassankint intő hatásukat, és a' czélzott példaadás gúnymulatsággá aljasodik! — Mélyen megilletődve 's epesztő bánat közt vélné továbbá a' hiszékeny emberbarát a' börtönök' szük üreibe zártakat busongani, — 's embertársai' illy szomorú helyzetén szánakodó sohaj röppenne melléből. Azonban a' bűnösök' zárlaka vétektanya. Borzalmas oktatásokat suttog a' vén czinkos az ujoncztolvaj' füleibe; regényes alakban rajzoltatnak a' véghezvitt csínyok, ugy hogy az eltántorodott ifjú, tanult gonoszkint kerül ki a' fogházból, 's mint mételyes hirnöke az áltanulmánynak, többeket elkábít a' gonoszság' ingerével; mert a' neveletlen népre könnyebben 's hatalmasabban tapad a' rosz a' jónál. Dolog és foglalatosság nélkül üldögélnek a' sötétség' e' veszélyes fiai börtöneikben, 's ártalmatlan helyzetökben is ártanak a' munkás néposztálynak, mivel őket élelemmel ellátni kötelesség; kiszabadulván pedig, undorodnak a' meg nem szokott mozgástól, 's igy addig űzik átokfogta mesterségöket, mig gyalázatos éltök' fonala el nem szakad!" —

„Nem rablánez, nem bot, nem korbács, nem csupa börtön javítják tehát a' czinkosokat; alaposabb gyógyszer szükséges ott, hol a' felületes orvoslat foganatlan. Munkára 's dologra kell azt szorítani, ki élelmét véres veréjtékkel megszerezni vonakodik; józan oktatás 's foglalatosság által kell elfojtani a' gonosz irányú tanakodás' magvát, és szemes felügyelés alatt alkalmat szükség nyujtani a' henye rosznak, hogy fogházi kitartását megkeresse, 's költséget és munkálkodási kedvet vigyen ki magával szabad ege alá."

„Bölcsen átlátták nemes Torontál vármegye' rendei a' fenyítési mód' érdekelt hiányait, alaposan felfogták az eddig czélvétőleg divatozott rendszer' javításának körülményeit, 's elhatározni méltóztattak: hogy néhány törvényhatóságokban már kedvező sikerrel fenálló intézetek' mintájára, jótékony ajánlásokból épitendő *munkaház* kapcsoltassék a' megyebeli tömlöczökhez, 's akkint a' czinkosok ne csak baromi fenyíték alá vonassanak, hanem erkölcsileg is képeztessenek. E' kegyes czélú ajánlatok iránt teendő felszólítások' eszközlésével pedig engem díszesített meg a' közhatározat."

„Buzgalmas kérelemmel mutatom tehát be tisztelt urságodnak is azon hivatalos megkeresésemet: méltóztassék az emberiség' 's a' személyes és vagyonbeli bátorság' fentartása' érintett kivánatának létesítését részéről is szelid kezekkel gyámolitani, 's adakozásával elősegéleni, engem pedig ajánlmányának mennyiségéről szívesen tudósítani, hogy jelentésemet a' ns. megyéhez minél előbb benyujthassam; 's igy idővesztés nélkül kidolgoztassék terve azon *munkaháznak*, mellynek homlokzatja minden lelkes kebelben olly őszinte vallomást gerjesztend: „jobb egy czinkost, csekély áldozat mellett, az erény' és tisztességes foglalatosság' utjára téríteni, mint kőkemény szívvel század' henyeségét, jajait 's korcsosultát a' balsors' fuvalmára bizni." — N.-Becskereken, martius' 10kén 1837. Beodrai *Karátsonyi* László m. k., másod alispány."

Sikere ezen felszólításnak az lőn, hogy a' folyó 1838diki majus' 14kei közgyülésre nyujtott jelentéshez képest, a' *munkaház*' alapítására a' zágrábi káptalan 30 p. f., a' törökbecsei urodalom 100 p. f., *Csekonics* János ur 200 p. f., a' beodrai urodalom 120 p. f., *Tajnay* János ur 120 p. f., a' bánlaki urodalom 100 p. f., *Bajzáth* József ur 25 p. f., *Nikolics* nemzetség 100 p. f., gr. *Rogendorf* József ur 100 p. f., *Gyertyánffy* Lukács ur 50 p. f., b. *Gerliczy* urak 100 p. f., gr. *Buttler* János ur 200 p. f., *Hegedüs* Pál ur 50 p. f., *Szerviczky* György ur 70 p. f. 16 kr., 's legujabban gróf *Nákó* Sándor ur 200 p. f. ajánlatokkal járultak. Némileg biztosítva levén igy az üdvös szándék' valósíthatása: mind további adakozások' gyüjtése határoztaték, mind küldöttség neveztetett ki a' *munkaház*' alaptervének, szabályainak 's belső elrendezésének kidolgozására. Szép reményünk vigasztaló valósággá éledez tehát már a' felett, hogy megyénkben is alaposan fog a' bűn' kiirtása eszközöltetni.

* * *

Munkaházzal a' vétkeseket ohajtja Torontál vármegye erény' utjára vezetni; nyugintézete pedig az erénynek készit jutalmat. Midőn ugyanis a' megyei hivatalokat honi törvényeink csak nemeseknek adják, 's a' tiszti haszonvételek mindennapi élelemre sem elegendők, a' szelidebb gondolkozás azonban a' tisztviselőkben nem szigorúan a' birtokosságot, hanem az ügyességet, ipart és becsületérzést méltányolja: szent kötelesség, hálás kezekkel ápolgatni a' hű, de vagyontalan tisztviselőket akkor, ha a' szolgálat' fáradalmai ellankasztják őket, 's végpillanataikat hátrahagyandó özvegyeik és árváik iránti aggodalom keseríti. A' magyar hon' javára tett áldozatokról annyira isméretes *Marczibányi* nemes nemzetség' érdemteli sarjadéka *Marczibányi* Lajos ur tön négy év előtt Torontál vármegyében indítványt „az elaggott megyei tisztviselőknek, ezek' özvegyeinek és árváinak segélyezésére alkotandó intézet iránt", 's javaslata köztetszéssel fogadtatván, jótékony adakozás' utján rendeltetett ez üdvös czélra is pénzalap szereztetni. Másod alispány Beodrai Karátsonyi László ur' lankadatlan szorgalma legszebb sikerrel mozditá elő e' nyugintézet' létesülését is; mert hasonlag, a' folyó évi majus' 14kei közgyüléshez beadott jelentése szerint, az érintett czélra következő ajánlatok gyültek össze: a' zágrábi káptalan adott 100 p. ftot, a' törökbecsei urodalom 120 p. f., *Csekonics* János ur 2,000 p. f., a' beodrai urodalom 200 p. f., *Tajnay* János ur 500 p. f., a' bánlaki urodalom 200 p. f., *Bajzáth* József ur 100 p. f., *Nikolics* nemzetség 100 p. f., gr. *Rogendorf* József ur 100 p. f., *Gyertyánffy* Lukács ur 50 p. f., b. *Gerliczy* urak 200 p. f., *Hegedüs* Pál ur 50 p. f., *Szerviczky* György ur 500 p. f., a' zágrábi püspökség' billeti urodalma 500 p. f., *Nákó* János ur 1,000 p. f., a' kir. kamarai urodalom 1,000 p. f., b. *Liptay* Fridrik ur 1,000 p. f., *Lázár* Zsigmond ur 1,500 p. f., *Kiss* Erneszt ur 2,000 p. f., *Marczibányi* nemzetség 250 p. f., *Iszákovics* Sándor ur 100 p. ftot adakoztak; ezeken kivül, magányosaktól kisebb részekben 689 p. ft szedetett be; a' tisztviselőkar pedig tiszteletdijából száztól négyes levonással gyarapitja évenkint az intézet' tőkepénzét, mellynek neveléséhez legujabban gr. *Nákó* Sándor ur 2,000 p. f. adománnyal járult. — Ennyi szépelkű adakozások azon kedvező foganatot szülék: hogy Torontál

vármegyében tettleg fenáll már az elaggott tisztviselők' nyugintézete, 's bár alapszabályai végképeni elhatározás alatt csak most vannak, *Körmendy* István táblabiró ur mindazáltal, ki 40 évet tulhaladt szolgálatjában kifogástalanul futá meg, előbb mint írnok, aztán mint esküdt, a' hivatalos pályát, mostani elaggott korában, 1836ik esztendő óta, évenkint 200 p f. nyugpénzzel gyámolíttatik.

Áldás és égi malaszt szálljon azon jótékony érzelmű férjfiakra, kik a' megyei hivatal' ösvényén erényesen fáradozó szegényebb sorsú tisztviselők' agg korát és jövendőjét illy szende kebellel biztosítják! Mert haszinte törvényeink' szellemében a' megyei hivatalok minden három évben megujítandók és igy változékonyok is: nem rendelik mindazáltal azok azt, mintha három év' multával a' hű tisztviselőknek ki kellene hagyatniok; 's valamint nagyobb méltánylást érdemel az, kit többszöri tisztujítás szakadatlanul méltónak ítél hivatalfolytatásra: ugy azon hivatalnok, kinek a' születés és sors birtokot 's vagyont nem ada, de lelki erővel megáldott, előjog által nem látja magát a' megyei tisztségektől elrekesztve, egyszersmind a' mindennapiszükség' súlyai ellen aggsága' éveit 's kedveseinek húnyta utáni helyzetét biztosítva érezvén, buzgalmas ösztönt nyer arra, hogy kenyér- 's haszonkeresés helyett tiszta kezekkel hordozza a' birópálczát, 's lelki erejét és napjait hivatalának szentelje. —

Ezen intézetek' alapszabályait annak idejében közlendem.

Nagy-Becskerek, julius' 15kén 1838. *Hollóssy Mihály.*

Az állatokról

értekezik Csaplovics.

(Folytatás.)

Szerencsés Tuppy! Mit nem adnék érte, ha én mindazt tudnám, a' mit ő. Az én itéletem szerint ugyanis semmi sem lehet hiányosabb és határozatlanabb, mint a' mi szokott képzeleteink az állatokról. Valóban igen különös és csodálatos is az, hogy mi szüntelen érintkezésben élvén többféle állatokkal, azok' legnagyobb részét mégis csak táplálatuk' és szaporodásuk' módjára nézve ismerjük; és mennyi van, mellyekről csak ezt sem tudjuk, nemhogy egyéb tulajdonaikról tudomásunk volna. Sőt sokakról azt sem tudjuk, hogy vannak, mert még mindig ujabb és ujabb nemek és fajok fedeztetnek fel. Ugy látszik, mintha köztünk 's közöttük, bármi közel állanak is hozzánk, egy áthághatatlan hézag feküdnék.

Két lakófél ütötte fel sátorát egy házban, csak egy közfal által választva el egymástól. Az egyik fél azt hiszi, hogy a' szomszéd lakók némák 's egészen tökkel ütött lények, mivel őket sem szólani nem hallja, sem valamihez kezdeni nem látja. — Más szóval: az embernek az állatok' képességéről, műtehetségeiről, közlékenységökről 's gondolkodástehetségökről csak fölötte hiányos ismereti vannak, sőt legnagyobb részint épen semminők sincsenek, mivel sem azok' közlekedésmódját (nyelvöket), sem szándéklataikat nagyjából sem ismeri ('s épen ez a' közfal!), következőleg azt hiszi, hogy mindez az állatoknál nem is létez 's igy azok merő otromba és botbuta lények. Coecus de colore! — Hogy csak az általunk legismértebbről, az ebről, szóljunk: nem látjuk e naponkint, miszerint ezek találkozásukkor, mennyiben még egymást *személyesen* nem ismérik, az által teszik kölcsönös bókolatukat, hogy egymást először orruknál, utóbb farkaiknál — tehát a' két végén — megszagolják? Ezen üdvözletmód nekik kétségkivül igen sokat jelentő és fontos, mert azt, mint látjuk, sohasem mulasztják el, 's mihelyest megtették, békésen 's barátságosan válnak el egymástól. De ki magyarázza meg: *miért* történik az? mert hogy ok nélkül nem történik, az bizonyos. 'S ha az ebek e' rövid procedura által mindent megtudnak, mit az előttök még ismeretlen confraterről tudni ohajtanak, valljon nem jobb, nem czélszerűbb e ezen etiquette a' mi ajánló- és útleveleinknél 's ama' hoszadalmas kérdezősködésinknél: Ki vagy? mi vagy? honnan jösz? mit akarsz? házas vagy e vagy nőtelen, becsületes e vagy gazember? be van e himlőd ótva vagy nincs 'stb.? Az ebek, ugy látszik, ezen bölcs elvet tartják: quod fieri potest per pauca, ne fiat per multa.

Egy jámbor ember, *Wenzel*, a' maga tudatlanságában több könyvet irt össze az állatokról, de már azon, előre feltett szándékkal, hogy azok' ostobaságát 's nyomorúságát fogja megmutatni. Meg is mutatta bezzeg, de hogyan? Mutatványainak mindenik sorából az ő saját ostobasága 's minden tapasztalás- és gondolkodás-nélkülisége világlik ki.

Miket Tuppy ur az állatokról mond, azok, ugy látszik, aligha egyebek Wenzel' fölötte együgyű állításainak 's a' sokaság' hitének hű viszhangjánál. Ugyanis

Ad 1. et 2. Van e az állatnak öntudatja és önszeretete, vagy nincs? ez olly kérdés, mellyre okosan csak akkor felelhetnénk, ha előbb iránt tok az állatokat körülményesen kikérdezhetnők. Kérdem Tuppy urat: hogyan tudhatná, hogy az *embernek* van öntudatja 's önszeretete, ha ezt önmagán nem tapasztalta 's másoktól számtalanszor nem hallotta volna? Kérdem, haszinte 100,000 embert, különböző müveltségfokút, bármi soká 's bármi élesen szemmel tartott, de velök soha sem szólott sem őket beszélni nem hallotta volna, merné e állítani, hogy az öntudatot 's önszeretetet csak egyetlenegynek is orráról leleste?

Minthogy tehát az állatok' kikérdezése egy kölcsönösen érthető közlésszer' tökéletes hiánya miatt teljes lehetetlen: a' kitett kérdésekre sem lehet okosan egyebet felelni mint ezt: *non liquet.* — Hanem T. urnak egészen más, saját meggyőződései vannak, mellyekről a' többi halandók mit sem tudnak. Ebből azt kell sejtenem, hogy ő az érdeklett kikérdezést, exament, néhány állatnál legalább megtette. De hogyan? ezt az isméretlen szert, ezen ujdonuj felfedezést kár volt T. urnak elhallgatni; vagy, ha ollyannal nem birt, kár volt olly dologról, mellyet jobban 's közelebbről nem ismér mint mások, annyi határozottsággal hozni itéletet. Nekünk legalább, kik tanultunk valamit, kellene annyi vigyázattal lennünk, hogy előbb vizsgálnók meg magunkat, valljon többet tudunk e valamelly dologról, mint olvasóink' legnagyobb része, kiket t. i. *tanítani* akarunk, 's csak akkor venni a' pennát kezünkbe, ha tudományos felsőbbségünkről, azaz arról, hogy másokat *taníthatunk*, bizonyosak vagyunk.

Hogy az állatoknak öntudatjok *van*: ezt legalább *gyanítani* lehet. Látjuk ugyanis, hogy ha veretnek, lármájok — épen ugy mint az embeknél — egyenes arányban nő a' verés' súlyával, 's hogy *én*-jöket az alól menteni iparkodnak. A' bot, ugy vélem, nem épen rosz eszköz az öntudatnak kipuhatolására. — Ezt, mondám, *gyaníthatni;* hanemha fel akarnók inkább tenni, hogy az állatok egész életöket szakadatlan kábultságban 's részegségben töltik el, 's igy ha veretnek is, a' verést érzik ugyan, de nem tudják, hogy az ő *én*-jök az, melly veretik. Ugyde, kérem, mitől lennének a' jámbor állatok akar kábultak akar ittasok? holott, az én tudtomra legalább, sem nem dohányoznak, sem maszlagos redőszirommal (datura stramonium) kevert bajor sert nem isznak, hanem mindnyájan, kivétel nélkül, vizivók, 's épen azért olly egészségesek, 's priessnitzi gyógymódra sohasem szorulnak, sőt, mint tudva van, legnagyobb részök az embert fürgeségben és éberségben jóval felülmulja, 's annak e' tulajdoni által nem ritkán lényegi szolgálatokat tesz. Ludak, éber ludak mentették meg egykor a' capitoliumot, nem emberek! —

(Folytatása következik.)

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

62. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Augustus' 2.**

Akármelly egyes megyében létesíthető

tüzkármentési terv.

A' magyar többnyire Istene' gondjaira szokta bizni jövendőjét, 's a' jelennek virágit pazar marokkal tépve, hivalkodva várja be a' boszúórát, melly őt gyakran százados nyomorba sujtja. Sőt ha találkozik hazafi, ki honosit a' történhető káresetek ellen egy kis áldozattal egyesülni fölhivja, mint a' hirlapjainkban közlött jégkármentési terv' szóba jöttekor N. megyében fájdalommal tapasztaltuk, mindenféle okokat keres az ellenszegülésre. Közel valánk már a' *jégkármentő egyesület*' létesítéséhez, 's örült sok mezei gazda, hogy ezután nyugott lélekkel nézhet a' tornyosodó fellegekkel szemközt, de nagyobb birtokosaink magok visszavonásuk által megsemmisíték örömeinket. Ugyanis volt nagyobb birtokosaink közűl, ki e' közjót tárgyazó intézet' tagjának fölszólíttatván, válaszola: „Nincs nekem szükségem mások' segedelmére," 's feledni tudá, hogy van a' közjónak, van alattvalóinak, mert nincs év, mellyben illy károsultak ajtainkon alamizsnáért nem koczogatnának. Volt ollyan is, ki azon állításnál fogva, miszerint egyes törvényhatóság nem volna képes illy intézetet létesíteni, veté félre a' jó tervet.

Hazámfiai! Közakarat és áldozat! 's ne higyétek, hogy van valami lehetetlen hazátok' boldogításában. E' kettő kivántatik arra is, hogy tüzkármentés végett a' külföldnek ezután adózói ne legyünk, hanem nyujtsunk rokonkezet édes miénk' védelmére, 's állítsunk minmagunk tüzkármentő-intézeteket. Gondolatom szerint illy intézetek a' következő terv szerint leendnek létesíthetők.

Ezen elvből indulva ki: a' *befizetés minél kevesebb, a' kárpótlás pedig, habár nem egész, az első szükségnek födözésére mégis elég legyen*, ne az egész épületek és sok ezerre menő holmik, hanem csak az épületek' födelei tegyék a' biztosítható tárgyakat. Mire nézve minden épületnél e' következők vétetnek tekintetbe: 1ör mire van az épület födve; 2szor minő széles és hoszú; 3szor nincs e magányos helyen. Mi az elsőt illeti, akármire legyen födve az épület, a' biztosítási ár egy leend, de a' kár' megtérítésének különböznie kell; még pedig olly formán, hogy a' fazsindelesért kétannyi mint a' zsúpos vagy nádas épületért, a' cserépre födöttért pedig háromannyi fizettetik. A' másodikat, vagyis minő hoszú és széles az épület, azért kell tekintetbe venni, mivel az épület' szélétől és hoszától fog függeni mind a' befizetésnek mind a' kármegtérítésnek mennyisége. A' harmadikra végre azért kell figyelmezni, mert a' magányosan álló épületeknek káruk kétannyival pótoltatik, mint a' szomszédosoknak.

A' kármegtérítés' esetében, minden négyszegű ölért, ha zsupra vagy nádra van födve, 1 pengő forint fizettetik, a' fazsindelesekért ugyan a' fentebbiek szerint kétannyi, a' cserepesekért háromannyi.

Ezeket előre bocsátván, szükséges, hogy a' n. megye egy választmányt nevezzen ki, mellynek mindenkor egy vagy két tagja a' károkat vizsgálja meg, és a' választmányt azok felől értesítse. Ezután fölszámíttatván a' kármennyiség, hogy a' helységek a' kivánt mennyiséget a' kárvallottak' kielégítése végett beküldhessék, az a' megyében hirdettessék ki, valamint az is, hogy minden száz négyszegű ölre a' károknak megtérítésére mennyi pénz kivántatik.

Minden város- és faluban egy e' végre szerzett jegyzőkönyvbe irassanak be minden biztosított épületek. A' beirás ekképen történhetik: 1ször feliratik a' lakház számjegy alatt (numerice), mire legyen az födve, minő széles és hoszú, következőleg hány négyszegű öl; magányos helyen áll e vagy nem; 2szor a' lakháztól vagy egészen elkülönözött, vagy egybefüggő, de máskép födött, vagy nem egy szélességű melléképületek szinte a' fölebb előadott mód szerint, de nem szám, hanem betűjegyek alatt iratnak föl. Ezen jegyzék párban iratik, mellynek egyike a' város- vagy falunál hagyatik, másika a' választmány' használására a' megye' levéltárába tétetik le.

A' fölebbiek' nagyobb világosságára szolgálhat e' következő példa:

		Széle.	Hosza.	Négyszeg ölet teszen.
Épületszám: 8.	Lakház, cserépfödélre	5 öl,	10 öl,	50
Betük: *A.*	Istálló: fazsindelre . . .	4 „	12 „	48
„ *B.*	Istálló: zsupra	3 „	15 „	45
„ *C.*	Gabonáspajta: zsupra .	4 „	20 „	80
„ *D.*	Cséplőpajta: zsupra . .	5 „	6 „	30
„ *E.*	Magányban álló akol: zsupra	3 „	20 „	60
			összesen	313 []öl.

Ha tehát a' 8dik számjegy alatt lévő épület az A. B. C. D. E. melléképületekkel együtt elégne, akkor a' felebbiek szerint a' lakóháztól jutna . . . . . 500 p. fr.
az *A.* betűvel jegyzett istállótól . . . . . 96 „
a' *B.* „ „ „ . . . . . 45 „
a' *C.* „ „ gabonáspajtától . . . . . 80 „
a' *D.* „ „ cséplőpajtától . . . . . 30 „
az *E.* „ „ magányosan álló birkaakoltól . 120 „
összesen 521 p. fr.

kármentésül.

Ha egy n. megyére négy millió négyszegű ölet számítunk, a' mennyit népesebb megyéinkre bátran számíthatunk, és ha egy helységben zsupos födelű épületekből 4000 négyszegű öl emésztetnék föl a' tüz által: a' megtérítendő kárnak mennyisége 4000 p. fra menvén, minden házi gazda tiz négyszegű öl épületjétől csak egy kispénzt fizetne; következve az, kinek, mint fölebb érintém, 313 []öl épületje van, és kára' pótlása' fejében 521 p. frtot kapna, nem fizetne többet mint $31\frac{1}{2}$ pénzt pengőben. — Melly csekélység! Mekkora nyereség! És ezt tenni mégsem lehet? —

Továbbá, hogy a' kárvallottak minél előbb kielégíttethessenek, szükséges mindjárt az egyesület' létesültekor kinekkinek minden négyszegű öl épületjétől egy kispénzt lefizetni, és a' bejött summát a' város' vagy helység' házában bizonyos előljárónak hű gondja alá adni. Ez pedig szükséges azért, hogy abból annyi, mennyi a' kihirdetett tüzi kárnak megtérítésére kivántatik, a' választmányhoz tüstint beküldethessék, és a' kárvallottak kifizettethessenek. A' beküldött pénzmennyiség pedig azonnal az illetők által pótoltassék ki.

Megtéríttethetik a' tüz' terjedésének meggátolása végett elbontatott épületek' fele ára is a' felebbi mód szerint, valamint a' tüznél munkálkodóknak is bizonyos jutalom adathatik. *M.*

Vasutak Magyarországban.

Horváth János' értekezése.

(Folytatás.)

II. Összehasonlítása

a' Duna' bal partján Bécstől Pozsonyon keresztül Pestig, és a' Duna' jobb partján Bécstől Győrön keresztül Budáig vezetendő két vasut' terveinek.

1. A' két vonal' kiterjedésére nézve megjegyzendő, hogy a' bal parti vonal, a' Duna' kanyarodása miatt Nyerges-Ujfalutól Pestig, körülbelől 4 mérfölddel hoszabbra terjed, mint a' jobb parti összeköttetés, melly folytonos emelkedéssel átmegy a' Tata és Buda között fekvő hegyeken, és igy a' Duna' tekervényét elmetszi.

Ez utóbbi tér' emelkedésén minden esetre a' gőzkocsik' használata, kivált azoké, mellyek az ausztriai birodalomba *Sina* báró által behozott amerikai szerkezettel birnak, czélszerűen fog diadalmaskodni, 's nem leszen szükséges a' gyorsaságot tetemesen csökkenteni, hanem csak a' hozzájok kötött terhet kevesbíteni.

Ebből következik, hogy a' Bécs és Pest közötti vaspályán utazók körülbelől egy órával hamarabb fognak megérkezni a' Duna' jobb mint bal partján, 's ha — mint előre föl kell tenni — a' bal pálya Pozsonyváralján és Pozsonyon keresztül a' szorulat, az utban álló sok épület, az ut- és dunapartépítmények miatt, gőzkocsizásra nem lenne használható, vagy talán a' tetemes költségek lópályát sem engednének meg: ez esetben az utazás' ideje még kedvezőbben mutatkozik a' jobb parton.

2. Mi az alaptőke' költségeit illeti: ezek sokkal kisebbek lesznek a' Duna' jobb mint bal partján. — A' Morva vize' átjárásának ugyanis, továbbá a' Dévénnél 's onnan Pozsonyváraljáig a' Duna' bal partján teendő építésnek nagy nehézségei már a' Bécstől Pozsonyig vezetendő két pálya' összehasonlításakor felvilágosíttattak; melly építés ha egész Pestig terjesztetnék, az említett akadályokhoz a' bal oldalon még ezek fognának járulni: a' pályának csak pazar költségekkel lehető 's magát soha ki nem fizetendő keresztülmenése Pozsonyban az érsekujvári dunaágon átjárás, hogy Csalóközbe lehessen jutni; a' költséges építés e' sziget vizáros földjén 's mocsáriban; a' Vág és Nyitra egyesült folyamokon készítendő hid Komáromnál, ugy a' Garanon és Ipolyon 'stb.; holott a' jobb part általában száraz vidékkel kínálkozik, 's csak a' Lajta, Rábcza és Rába vizeknek kevés költségbe kerülő átjárásait teszi szükségesekké.

3. A' pálya mellett vagy annak közelében fekvő városok' és nevezetesb helységek' száma a' Duna' jobb partján nagyobb mint a' másikon; mert itt előjönnek a' Lajta melletti Bruck, Haimburg, Pozsony összekötve a' hajóhid által, Magyar-Óvár, Mosony, Győr és Esztergom; holott a' bal parton csak Pozsony, Komárom és Vácz jelennek meg. De a' fontos Komárom város is könnyen és igen czélszerűleg összeköttethetik a' jobb parti pályával gőzhajók által, mint ez Amerikában sokszor történik; ennélfogva csak a' csekélyebb fontosságú Vácz város nem közlekedhetik vasuton Béccsel és Pesttel; holott ha csupán a' Duna' bal partján létesíttetnék vaspálya, a' Lajta melletti Bruck, Magyar-Óvár, Mosony és Győr mind meg lennének fosztva az említett közlekedés' hasznaitól.

4. A' Duna' jobb oldala még a' rendkivül élénk gabonaszállítás' elsőbbségével is bir, melly Magyarország' déli részeiből 's a' Bánságból Győrön és Mosonyon keresztül századok óta ez irányban történik, 's a' Duna' bal parti vidékére át sem tétethető, mert csak a' jobb oldalon, Brucktól Bécsig, a' bőven leomló hegyi folyamokon feküsznek azon számos malmok, mellyek a' gabonát Bécs' számára megőrlik; továbbá, mert ezen magyarországi gabonaszállítványok legtöbbnyire Bécs', Bécs-Ujváros' és Stájerország' kebelébe veszik utjokat, ellenben ritkán tartanak Morvaországnak.

5. Sok mondatott azon hasznokról, mellyeket a' Duna' bal partján létesítendő pálya a' szomszéd vármegyéknek 's mint főut a' Karpatok felé vezetendő mellékágakra nézve hajtand; e' pálya Magyarország és Galiczia' összekapcsolására szükségesnek bélyegeztetett 's t. eff.

De a' földabroszra vetett egy pillanat megmutatja, hogy a' Karpatok körül fekvő nagyobb városok, mint Nagy-Szombat, Szered, Nyitra, Selmecz, Beszterczebánya 'stb., mindnyájan sokkal nagyobb távolságúak, mintsem a' Csalóközön keresztül javaslott pályát használhatnák, 's hogy az ezen városoktól eredendő közlekedés is egyenes irányt veend Pozsonyig, a' helyett hogy olly igen nagyot kerülne a' többször említett pályához a' még nem létező utakon és hidakon. — Ha pedig ez utóbbi pályát Komáromtól a' Vág' mentében Szered és Nagy-Szombat felé 's csak innen akarnák Pozsonyba vezetni: ez esetben a' kerület olly nagy fogna lenni, hogy a' pálya teljességgel nem tekinthetnék többé Bécset Pesttel haszonvehetőleg és czélszerűen összekötő eszközül.

Végre Galicziára igazán nem bir semmi befolyással a' Duna' bal partjára javaslott pálya; mert nem tekintvén azon körülményt, miszerint a' Magyarország és Galiczia közötti kereskedés olly csekély, hogy alig érdemel említést, másfelől az éjszaki vasutnak Bécstől Bochniaig nyúló része sokkal hamarabb képes leend Galiczia' termékeit olcsóbban szállítani Bécsbe 's innen a' Duna' mentében Magyarországba, mintsem ez a' Karpatokon keresztül történhetnék, ha illy eset csakugyan előadná magát.

6. Egy, Buda és Pest közötti álló-hidnak Magyarországra nézve olly fontos vállalata is valahára csak akkor létesülhet, ha a' bécsi vasut a' Duna' jobb partján, t. i. a' budai részen, építtetik; mert csak a' Pesttől Budán keresztül Bécs felé terjedő közlekedés, összevéve magával a' Pest és Buda közöttivel, fizetheti ki az ezen hid' építésére fordítandó tömérdek költségeket; holott ha az utasok és jószágok Pestről Bécsbe 's vissza utazhatnának, a' nélkül hogy a' hidon át kelljen menniök: ez esetben tetemes jövedelem maradna el. Habár ezt is a' közönségnek kell fizetnie; ez tekintetbe sem jő azon kiszámíthatlan hasznokhoz képest, mellyeket egy álló-hid Pest és Buda fővárosoknak 's a' Duna által elválasztott fél Magyarországnak képes nyujtani. Elkészülvén pedig a' budapesti álló-hid: e' két város Béccsel télen is közlekedhetik, melly közlekedés még árdagály' 's jégjárás' idején sem szakasztatik soha félbe, mi pedig megtörténik, ha a' jég az éjszaki vasut' dunahidját Bécsben 's a' budai hajóhidat, ugyszinte a' Morva', Vág' és Garan' hidjait elszakasztja, mi gyakran meg is fog esni.

7. Magyarország' kereskedése, mint már megjegyeztetett, természetes okokból, t. i. termékeinek kelendőségeért, eleitől fogva inkább Ausztria és Stájerország vagy a' birodalom' tengeri kikötői felé tart, mintsem Galiczia, Morvaország és Szilézia felé, mellyek hasonló termékekkel magok is bővelkednek; 's még nincs eldöntve, valljon a' Bécstől az adriai tengerig építendő vasut nem a' kedvező fekvésű Magyarországon fog e, a' hegyekkel elzárt Stájerország és Illyria helyett, keresztülvezettetni.

Mindezen esetekre pedig csak a' Bécs 's Buda közötti pálya látszik czélszerűnek 's a' birodalom' főpályájával, melly az adriai tengerhez fog vezettetni, eszközlendő összeköttetésre alkalmasnak, mig a' Duna' bal partján létesítendő vasut' terve hasonló czélra egészen haszonvehetlen fogna maradni.

8. Katonai tekintetből is a' jobb oldali pálya érdemli meg, világos okokból, az elsőséget, minthogy a' Duna annak védeszközét képezi.

9. Végre különös tekintet illeti mindazon városokat és helységeket, mellyek Bécs 's Buda közt a' Duna' jobb partján feküsznek, kivált Bruckot, Mosonyt és Győrt; mert ezeken keresztül vette eleitől fogva irányát a' kereskedés, 's keresetőknek bő forrását képezte. E' helyeket ugyis már keményen sujtotta a' gőzhajózás, és lehetlen megengednie a' kormánynak, hogy megmaradt kereskedésöknek a' Duna' bal partjára helyezése által még terhesebb csapás érje.

Mindazokból, mik eddig mondattak, következik immár, hogy a' Duna' jobb partján Bécstől Budáig vezetendő vasut minden tekintetben jobban megfelel a' status' és a' vállalkozók' érdekeinek, mint a' bal oldali pálya' terve, melly haszinte létre jőne is, nem birná magát a' jobb oldali pálya 's a' dunai gőz- és közönséges hajózás ellen fentartani, 's annak idejében kereset' hiánya miatt elkerülhetlenül tönkre jutna, mi teljességgel nem lehetne serkentő arra, hogy Magyarországban más vállalatok létesíttessenek, 's mélyen kellene fájlalni, hogy egy darabföldre olly nagy tőkepénzek **kétszeresen** fordíttattak ok és haszon nélkül, holott azok már egyszeresen is több mint elegendők lettek volna, 's igy ezáltal a' vasutépítés Magyarország' egyéb irányaiban hoszabb időre gátoltatott.

(Vége következik.)

Szónoklat.

Tek. **Sáros** megye f. é. julius' 19kén veszté el n. Péchujfalusi *Péchy* Imre kir. tan. és első alispányában köztiszteletben állott elnökét; elveszté pedig csak annyiban, mennyiben Ő cs. kir. Felsége' kegyelménél fogva, a' nm. kir. kamara' tanácsosává, 's a' XVI szepesi koronai szab. város' kir. főigazgatójává neveztetvén, uj hivatásának örömmel engedve, megyénknek díszes ünnepletben feles számmal összegyülekezett rendeitől érzékeny fájdalommal elbúcsúzott. Mit érezett ez alkalommal a' hálára olvadt megye' közönsége, tanusítani fogja e' beszéd, mellyet Kapivári *Kapy* István főjegyző ur, ünnepélyes érzelmek közt, fokonkint növekedő megindulás' szaván 's az előadásnak értelmes és gördülékeny szabatosságával mondott el. Közlöm e' beszédet, nem mintha bizonyos politicai elveket rendszeresen fejtene ki; hanem, mert azzal a' politicai szónoklatban mindekkorig kiegészítetlenül maradott literaturánk' jelen állapotjának tartozom. — Szomorú dolog, hogy hazánkban a' szabályosságra, mi egyedül adhat a' beszédnek igaz és kiszámolt hatást, 's egyedül teheti a' müvet becsében tartékonnyá, polgári szónokaink olly felette keveset ügyelnek. E' hiánynak többek közt egyik főoka, hogy nem örömest halljuk a' szónokot, ki készülve vagy, mint mondani szoktuk, *papirosból* beszél; hanem készek vagyunk, az eszméiket kifejezni erőködők' logicátlan férczeletét, valóságos kinszenvedések és kételmek közt, egész végig kihallgatni; pedig *Cicero* mondotta: „Orator praeparet se dicturus.“ Az említett beszéd szórul szóra igy hangzik:

„Nagyságos királyi Tanácsos és első Alispány Ur! Tekintetes Karok és Rendek! Midőn rendkivüli viharok vagy a' kérlelhetlen halál ragadja el a' bölcs kormányozót, fekete ruhát ölt a' hajósereg, 's az elragadottnak emlékezetét számtalan évekig szivében gyászolja; de midőn egy köz tiszteletben álló elölülőt fejedelmi méltánylat szerencsésebb polgári fekvéssel jutalmaz: ki titkolná el az őszinte örömet, melly kedveltünk iránt csak ugy nyilatkozik teljes mértékben, ha annak boldogulását mindenkor szinetlen kebellel ohajtottuk?“

„Igenis örvendünk, nagyságos Uram! Mert jutalmaztatva szemléljük érdemidet; mert a' gondviselés, mint mindenben, itt is igazságos vala; mert törekvéseid hatás nélkül, küzdéseid süker, hű kebled elégtétel, reményeid teljesület, ohajtásaid foganat 's imádságid meghallgattatás nélkül nem maradtak; 's mert boldogulva szemlélnünk azokat, kik tiszteletünket viszonyzással, barátságunkat méltánylattal, bizodalmainkat pedig számtalan kegymutatásokkal aratták, habár vesztegségünkkel is, olly ohajtott mint érzékeny örömre fakasztó boldogság!“

„'S mégis, tek. KK. és RR., ez őszinte örvendezés közt is, ha festenem kellene lelkünk' állapotját, azt egy csendes alkonyhoz lelném hasonlónak, midőn, mig a' másoknak kelendő nap láthatárunktól búcsút veszen, egünknek egy részét észrevehető setétség, mezeinket lágymelegen permetező harmat boritja. — Avvagy illik e, a' háladat' fájdalmát igazságtalanul eltitkolnunk? Illik e ellentállnunk a' pillanat' komoly ösztönének, melly örömeinket a' méltó szerencsén, midőn ő nagysága' halmos érdemeit elönkbe állítjuk, érzékenyen fájó könyek nélkül, kinyilatkoztatnunk nem engedi? Én műszere leszek a' t. KK. és RR. érzelmének; igen gyarló tolmács ez ellágyulásnak meleg órájában; mert hallom a' kötelesség' szavát, a' szót, melly bennünket hálás búcsúra int; 's a' szót, mellynek komoly intésére sebes habzásba jön a' vér szivem alatt!“ —

„T. KK. és RR.! Fának a' gyümölcs, férjfiúnak érdem becsmértéke, mellynél fogva minél nagyobbszerűk az érdemek, mellyek a' férjfiú' elváltával nálunk örök emlékül maradnak, annál vérezőbb a' fájdalom is, melly ezen érdemek' bajnokát távolba kiséri. — Ő nagysága ifjusága' küszöbétől fogva a' KK. és RR. bizalmának huszonkilencz nehéz éveken keresztül szakadatlanul és legméltóbb részese volt; 's ezen évek alatt, mellyek nagy és szövevényes dolgok' érdekében gazdagok valának, mit nem érdemelhetett mi tőlünk? Tekintsük csak hiv szolgálatának csupán utolsó hat éveit, mellyeket mint igazságos biró, mint született elnök 's mint alkotmányszerű szabadságot tisztelő hazapolgár, egy küzdéssel és veszéllyel teljes időszakban, hatékony törekvés között vivott át. Ezen utolsó hat évek azok közül voltak, mellyekben egy erkölcsi testet kormányozni, összehangoztatni a' nemzet' és fejedelem' érdekeit, 's bölcsen mérsékelni a' neki melegült keblek' szenvedelmét — olly nagyszerű, mint majdnem kivihetetlen feladat volt. 'S mégis, nemde ő nagysága vala, ki a' tiszteletes régiség által megszentelt alkotmányt szeplőtelenségben fentartani, elnöki kötelességei' legfontosabbjának vallotta? nemde ő nagysága vala, ki a' nemzetiség' és az avval kapcsolatban álló igaz hazafiság' előmozditása nézetéből, nemzeti nyelvünk' virágzását határozat által is biztositá; 's annak hatalmával e' szent teremben minden közérdeket ollyan meleg mint törvényes hazafiúsággal pártola? 's nemde ő nagysága vala, ki minden jutalmát az e' megye' javában való részvétben helyezvén, feláldozta kötelességének nyugalmát, a' közjónak könnyebbségét és gyönyörűségét, 's hogy bizodalmunkat végtelen mértékben birhassa, szükség' esetében feláldozta volna életét is? Azonban miért említem mindezeket? midőn sem én arra képes nem vagyok, hogy ő nagysága' mindenszerű érdemeit méltólag kiemeljem, sem a' KK. és RR. nem kétlik azokat, sem e' felett a' valódi érdem, hogy igaz fényében szemléltessék, a' mi nagyitó üvegeinkre nem

szorult. — De épen az érdemek' nagy volta teszi elválásunkat Nagyságodtól, ki azokat szerzé, kinosan fájdalmassá; és épen ez' érdemeknek elismértetése akasztja el a' hálát ajkaimon, mellyet először e' díszes közönség' nevében Nagyságodnak rebegni kivánok."

„Fogadja Nagyságod legbuzgóbb áldását ezen megye' mélyen megindult Karainak és Rendeinek, kik ezen órában mindazt, mit Nagyságod' elváltával vesztendenek, tisztán ömledező könyeik közt, kettősen érezik. Fogadja Nagyságod azon legbiztosabb meggyőződhetésben, hogy e' Karok' és Rendek' tisztelete, hogy e' Karok' és Rendek' végtelen szerelme és bizodalma, azon alkormányzójok, azon polgártársuk, azon barátjok és atyjokfia iránt, kivel elnöki székök büszkélkedett, kinek fáradalmát méltánylani, barátságát keresni 's rokonságát megérdemleni serénykedtek, soha meg nem hidegülend, soha meg nem fog kevésbedni. Fogadja Nagyságod végezetre a' Karoknak és Rendeknek azon egyetemi forró ohajtását és kérelmét is, hogy mennyire uj tisztének foglalkodásai megengednék, megyénk' közügyeiben és tanácskozásaiban ezentul is kegyesen részt venni méltóztassék."

„Köszönetét nyujtja még általam ezen megye' bizodalom választotta tisztkoszorúja is; szomorú koszorú, melly ragyogó díszét Nagyságodban a' végzet által távol ragadtatni, érzékeny keserűséggel szemléli. Együtt küzdöttünk mi Nagyságoddal, együtt virasztottunk ezen díszes közönség' dolgaiban; bizodalom és szükség volt a' láncz, melly bennünket együvé kapcsola; 's midőn ezen láncz most szakadásnak indul, vérezni érezzük hálás kebleinket, 's veszteségünk' kinos érzetében Nagyságod' fájdalmas elutazásához egy bús köszönetű i s t e n h o z z á d-ot sohajtunk! Az athenaiak lenyirták Victoria istenasszonynak szárnyait, hogy közülök el ne repülhessen; mi szárnyakat kérünk Nagyságodnak a' szerencsétől, mellyeken a' fény- és dicsőségnek minél fentebb polczához juthasson. A' spartaiak Mars' oszlopát vaslánczokkal kötözték meg, hogy a' diadaloknak istenét szünetlen nálok maradásra kényszerítsék; mi pedig Nagyságodnak hiv emlékezetét kötendjük szivünkhöz, melly, mig dobogni fog, azon egyszerű ohajtást táplálja magában: hogy Nagyságodat a' távolban is teljes boldogságban 's reánk való kedves emlékezésében a' mindenható Ur Isten é l t e s s e!" — *S. Gy.*

Hazafiúi jótékonyság.

Schwarzenberg Fridrik herczeg, legidősb fia a' hires tábornagynak, és szerzője egy igen becses munkának Algir' elfoglaltatásáról, társasági sorshuzásból 300 pengő forintot külde az árviztől károsult budapestiek' fölsegélésére*); melly adományt következő, *Zichy* János gr. udvari fogalmazóhoz intézett irattal nyujta be: „Igen tisztelt felszólítása' következtében küldöm fájdalom! igen csekély részemet a' m. kir. udv. Cancellaria által olly czélszerűleg megindított segélygyüjtéshez. Sajnálom, hogy körülményeim nem engedik fényesb móddal járulhatásomat azon nevezetes mennyiségekhez, mellyek Önnek aláirási ívén azon vigasztaló igazságot tanusítják, hogy Magyarország' határin kivül is hőn dobog a' szív a' szorongó állapotba jutott honért, 's részvevőleg fordul annak sérveihez 's örömeihez. Sokszorozza Ön csekély adományomat az adó' jó szándékával, 's annyira rugand a' mennyiség, hogy egész Pestet ujra föl lehetne épiteni belőle. 'S azért nem szégyenlem, hogy csak illy csekély lehet adományom, noha egyébkint e' gyöngeség' érzelme legnyomasztóbb 's legmélyebben alázó akkor szokott lenni, midőn elbénul, ha azt embertársunk' segélyére kellene nyujtanunk. Azonban, ha már kész pénzzel nem járulhatok is méltólag azon kötelességteljesítéshez, mellyre hálás megismérése az annyira drága polgári jogoknak, mellyekkel minket indigenákat (honosítottakat) Magyarország díszesite, 's azokból származó polgári kötelességeknek kénytet: szeretném legalább máskép követni szivem' sugalmát, melly hiven és hálásan megtartá emlékezetét azon barátságos vendégszeretésnek, mellyben a' szerencsétlenült két testvérvárosban évekig részesülék. Bátor vagyok tehát még fegyvertáramból gyarapítani adományomat egy karddal 's egy arab yatagannal; az előbbi őszerűségeért némileg becses, és én örömmel teszem azt a' haza' oltárára, 's majd találok azért még másikat, mellyel karomat fölfegyverezhessem, ha védelmemet kivánná a' haza; a' yatagan pedig részem azon fegyverzsákmányból, melly Algir' elfoglaltatása után valamennyi katonatiszt közt elosztaték. Örömemre fog szolgálni, ha e' távol vitt kalandból hozott fegyver néhány könyűt képes szikkasztani a' hazában. Mind a' két darab becses lehet az illyesmit kedvelők előtt, 's eladás vagy kijátszatás által tetemesen nevelhetné csekély adományomat. Midőn használtatásuk' módját egészen Önre bizom, bezárom soraimat. *Schwarzenberg* Fridrik herczeg, cs. kir. alezredes."

*) L. a' *Hirnök'* 60. szám.

E l e g y.

Minap a' Löwen és Tirlemont közötti vasuton (Belgiumban) egy paraszt, ki a' kocsiból kalapja után ugrék, a' síneken összezúzatott. Ha ez és hasonló szerencsétlenségek csak a' részesek' vigyázatlanságának tulajdoníthatók: másfelől a' vasutigazgatóság ellen támasztott sokféle sérelmek sem hiányzanak. A' belga hirlapok naponkint telvék panasszal a' vasuti gondatlanság és tunyaság miatt, mellyeknek következtében a' kocsivonalok gyakorta néhány órával később érkeznek meg azon helyre, mintsem várattak. Főkép azt vetik szemére az igazgatóságnak, hogy az alsóbb, fedeletlen kocsikat (waggons) elnyomni törekszik, 's a' szegényebb népet egy gyors és jutányos elősegítési eszköztől akarja megfosztani. A' kormány ellenben a' vasutak' csekély jövedelméről 's az általok okozott tetemes költségek miatt panaszkodik.

A' galamb-kedvelő-társaság Schutterhofban, Antwerp mellett, felhivást bocsátott ki az ország' minden galamb-kedvelőihez, egy Londonban tartandó pályázás iránt, 's ennél a' többi városoknak 15 perczet ajánlott meg egy-egy postamérföldre. A' tétel egy-egy galambért 8 frankra határoztatott meg. A' társaság egy 100 franknyi becsületdijt tett hozzá. Több brüsseli, genti és artselaeri galamb versenyzett a' dijért; 156 vitetett e' szárnyas posták közül „Antwerpen" gőzössel jul. 4kén Londonba, hol jul. 8kán reggeli 8 órakor föleresztettek. Valamennyi (számra 16) dijt a' két antwerpi (Schutterhoff és Loodshuys) társaság nyeré. Az első dijt *Godbaerts* ur nyerte el, kinek galambja 12 órakor 32 perczen délkor ért haza. Az egész galambsereg' két harmada még az nap jött meg; igen sok délutáni 1 óra előtt.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

63. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Augustus' 6.**

Viszon-nyilatkozás

a' „Századunk'" 58. számába iktatott „Nyilatkozásra."

Szintolly távol minden absolutismusi vagy monarchico-oligarchiai, valamint democratico-monarchiai vagy épen democratiai elvtől — szeretem én is ugy, mint a' *Hírnök'* tisztelt szerkesztője, a' fejedelmi jogok iránti hódoló tiszteletem mellett, minden tulzástól tiszta nemzeti szabadságinkat, jogainkat, szóval alkotmányunkat; 's ezen szellemben voltak irva munkáim is, mellyeket a' t. szerkesztőség megemlíteni sziveskedett; de minthogy ön megismérése szerint is *jus publicumunk*, következésképen a' felségiségnek eredetére nézve biztos alapunk nincs [1]; sőt minthogy eleinknek kijövetelök előtti polgári állására nézve csupa véleményeken, állításokon tul menni nem is lehet [2]: mi természetesebb, mint e' részbeni nézeteknek 's innnen vont következtetéseknek különbsége? —

Hazánkban én a' főhatalmat felülről vezetem le, midőn abban, hogy a' királyi jog isteni jog, az igen tisztelt szerkesztőséggel kezet fogok [3]: azt én t. i. a' Teremtőtől a' teremtett első emberre 's férjre, innen az atyára, patriarchára és szövetséges összeköttetésben álló több illy patriarchák által választott [4] fejedelmi vezérre, 's ebből minden ujabb választás nélkül lett királyra vezetem le; 's ezen nézetemet az emberi nemzet' kifejlődésének természetes rendén, továbbá a' *Századunk'* 54. 55. és 56. számaiban felhozott 's mindeddig kétségbe nem vett történeti adatokon 's nemzeti dolgainkat tárgyazó iratok' auctoritásán, ugyszinte alap- és más irott törvények' 's diplomák' hitelességén alapítom [5]. Ekképen a' főhatalom, vagyis a' fejedelmi jogok' összesége, a' nemzetnek minden alkotó befolyása nélkül a' fejedelmet, a' monarchának isméretéből (notio) [6], illetvén, nem minden következetesség nélkül állíthatom, hogy azokat — mint ez valóban meg is történt — törvényben előszámlálni szükségtelen volt [7]; hanem csak a' mennyire közülök némellyek a' királyi főhatalomból, mint kútfőből, a' nemzetre is háramlottak, 's azoknak határtalan gyakorlatában engedékenységből a' király megszorítva van [8]: csak azoknak 's annyira kellett menniek e' *határozott országlás'* következésében törvénybe. — E' szerint büszke vagyok ugyan nemzeti jogainkra, szabadságinkra; ezeket azonban egyedül királyainknak köszönöm; mert csak az adhat, kinek van; 's az nyerhet mástól, kinek nincs [9]. —

Mások ellenben, ugy látszik, a' főhatalmat alulról vezetik fel a' királyig [10]. Ők elmellőzvén a' természetes rendet — az atyai, a' patriarchai hatalmat — eleinket egyszerre mint nemzetet, melly, mint már patriarchai kormány alól felszabadult, magának vezéreket, kapitányokat választott, léptetik fel, 's azt állítják, hogy valamint a' kapitányok a' nemzet által szabadon választattak, ugy ezek csak mint a' nemzet' képviselői tették le *Árpád'* kezébe a' nemzetet illető főhatalmat. E' szerint a' fejedelmi jogok a' nemzettől származván, *a' királynak* igenis *csak azon jogai lehetnek, mellyek törvénybe iktatvák.* —

A' nézeteknek illy különbözésében habár magamnak sem csalhatatlanságot sem mások feletti tudományt nem követelek is: de mivel csak meggyőző okoknak szeretek hódolni, meg fogja engedni a' t. szerkesztő ur, hogy kimondott ítélete után is okainak nyomosságát fontolgathassam.

Hogy eleink kijövetelökkor akármelly külső hatalomtól függők voltak, azt én soha sem állítottam, 's e' tekintetben szabadságukat kétségbe soha sem hoztam [11]; mert hiszen épen ez természetes tulajdonsága a' patriarchai kormány alatt lévő *tribusoknak*, nemzetségeknek: azonban hogy kapitányaikat magok választották, hogy ezek a' fejedelmi vezér' választásában csak képviselők voltak, ennek bebizonyítására talán több, mint történetiróinkra, kivált ujabbakra, általányos utalás, kivántatik akkor, midőn ezen állítás az emberi nemzet' természetes kifejlődésének rendével, történetiróinknak, kik szerint eleink 7 *tribu-*

---

1) Csak az mondatott, hogy „egy rendszeres és a' törvényhozás által elfogadott közönséges jogunk nincs" — t. i. hogy az rendszeresen nincs összeirva; de azért a' biztos alap nem hiányzik, mert máskép fel nem szólíthattam volna a' t. beküldő urat, nevezzen csak egy királyi jogot, melly törvénykönyvünkbe iktatva nem volna. *A' szerk.*

2) Mikint kivánhatja tehát a' t. beküldő ur, hogy az ő állítása, minden magyar publicisták' 's történetirók' állításai' ellenében, ellenmondás nélkül fogadtassék el? *A' szerk.*

3) Kezet fog, igenis, a' kifejezésben, de nem a' dolog' velejében. A' királyok' isteni joga, mint én 's a' *Századunk'* 56. lapjába felvett értekezés' szerzője azt értjük, egészen különbözik K. ur' isteni jogától, mi amaz értekezésnek csak eme' szavaiból is világos: „Neki (a' fejedelemnek) mások' jogait, mellyek szinte Istentől vannak ('s igy egy alkotmányos országban nem fejedelmi ajándék), szenteknek kell tartania, 's igy alattvalóit és más független urakat velök született vagy érdemlett (nem nekik ajándékozott) jogaikban meg ne sértsen vagy csorbítson; nem szabad egyezkedéseket megszegnie ('s igy alattvalóival is lehetnek, az isteni jog mellett, egyezkedései), senkit jogos szabadságában csellel vagy hatalommal csorbítnia vagy sértenie 'stb." — Ha K. ur igy érti az isteni jogot, akkor mi is örömest kezet fogunk vele, még pedig nem csak a' kifejezésben. *A' szerk.*

4) Ha tehát isteni joggal felruházott patriarchák szabadon választottak magoknak fejedelmet: nem volt e nekik joguk a' vezérré választott férjfi' hatalmát egyezkedés' utján megszorítni; — 's ha ezen megszorítás' kétségtelen bizonyítványait nyolcz száz évi szakadatlan gyakorlatban 's mai napig, magától a' fejedelemtől elismért 's hittel erősített ép fenállásában tapasztaljuk: lehet e józan okunk azt kétségbe hozni? *A' szerk.*

5) De helyesen alkalmaztatja e előzményeit? — ez itt a' fő kérdés. *A' szerk.*

6) A' *korlátlan* monarchának isméretéből t. i. — 's ezt igen szigorúan meg kell különböztetni, ha tévedésekbe nem akarunk esni. *A' szerk.*

7) 'S mégis elöszámlálvák elsőtől utolsóig, noha nem egy helyütt 's nem bizonyos rendszerben. *A' szerk.*

8) Igy tehát csak engedékenységből, és nem kölcsönös egyezkedésből volna megszorítva nálunk a' királyi hatalom. Valóban, ha olly főhatalom, melly csak engedékenységből, azaz kegyelemből, szoríthatja meg magát, nem absolutismus: akkor a' jus publicum' minden korú tanítói tévedésben voltak 's vannak. Illy tan szerint továbbá az országgyülési tanácskozások — mutui tractatus — a' mint azok nyolcz századokon keresztül minden királyaink alatt szakadatlanul mai napig folynak, egészen feleslegesek, söt mindazon esetek, hol indítványok a' nemzet' meg nem egyezése miatt el nem fogadtatnak, a' királyi hatalom' megsértése volnának. *A' szerk.*

9) Nem irigyeljük K. urtól ezen okoskodást. *A' szerk.*

10) Ezt, mint már mondottuk, józan eszü nem teheti. De itt is, mint másutt, K. ur a' két ellenkező állítás között fekvő igazságot kitalálni nem tudja vagy nem akarja; ezen közép igazság pedig a' független férjfiak közti szabad egyezkezés. *A' szerk.*

11) Hiszen a' külső hatalomtóli függésről itt általában soha szó sem lehetett. *A' szerk.*

sokban azaz habár egy eredetű, de mégis külön *nemzetségekben*, mellyeknek természetes fejeik, vezéreik a' patriarchák, jöttek ki, bizonyításával, valamint a' mindeddig kétségbe nem hozott alaptörvényekkel, mellyek szerint egyedül a' főhatalommal biró főszemélyek választottak, öntötték véröket egy edénybe, esküttek és kötöttek ki magoknak 's maradékaiknak bizonyos jogokat[12], a' nélkül hogy követelt képviselőségökről vagy meghatalmazóikról emlékeznének — homlokegyenest ellenkezik. — Sőt még polgári állásukra nézve sem vettem kétségbe szabadságukat[13]; mert a' patriarchai kormány alatt is egy rész *nemzetségbeliekből*, más rész *önkinti vagy erőltetett szolgákból* áll: ezek közül pedig az elsők azon nyelven, mellyen legrégibb történetiróink irtak, szabadoknak (liberi familias) is neveztetnek; de ezen a' más résznek ellenében vett szabadság még olly értelemben nem vétethetik, mellyből a' tökéletes szabad választást következtetni lehetne. — Chiliben, Peruban, Mexicoban — határtalan kormány alatt is — a' revolutio előtt a' nép két részből, szabadokból[14] és rabszolgákból, állott; de ez csak annyit tett, hogy midőn egyik ur, másik szolga; midőn az egyik szabadon költözködő parancsoló, a' másik örökös rabszolga. — Azonban minő szabadságaik voltak eleinknek Europába jöttökkor uralkodóik' ellenében, azt t. szerkesztő ur sem fogja soha is megmutatni; de ha a' többi ázsiai népekről lehet következtetést vonni; ha áll Carthuitiusnak I. fejezetében Gejzáról tett bizonyítása: „*Severus* quidem, *et crudelis velut potentialiter agens in suos*, misericors autem, et liberalis in alios"; ha állanak Werbőczynek II. r. 3. czim. 1ő §ban látható szavai, hogy „*Omnis potestas condendae legis, et constitutionis*" a' vezérek mellett volt; ha áll törvénytudóink' aggastyánjának, Kelemennek, Sz. Istvánról e' mondása: „*Temperato, quo Duces utebantur, rigore* Nationi universae immunitates, quae cuivis hominum classi admensae essent, concessit": akkor egész Sz. Istvánig igen mérséklett országlásformával épen nem dicsekedhettünk; 's azért valamint állításomat tulságosnak mondani nem lehet, ugy annak czáfolata — — egyszerű *nem*mel is teljesen talán meg nem eshetik[15]. —

De tegyük hát, hogy nemzetünk kapitányait szintugy mint Árpádot vezérnek, Sz. Istvánt királynak tökéletesen szabadon választotta: akkor föl kell tenni, hogy a' főhatalom vagyis a' fejedelmi jogok' összesége nemzetünknél volt[16]; mert hogyan adhatta volna azt által a' kapitányoknak, vezéreknek, királyoknak, a' mivel nem birt? Már most vagy általadott azonnal minden fejedelmi jogokat ezeknek, 's igy Sz. Istvánnak is, vagy nem[17]. Ha általadta azokat: hol van az a' törvény, mellyben azok előszámláltatnak, ha állani kell azon elvnek, hogy a' *királynak csak azon jogai lehetnek, mellyek törvénybe iktatvák?* — és ha törvény nincs, 's vezéreink, királyaink mégis éltek fejedelmi jogokkal[18] a' nemzetnek minden ellenmondása nélkül: akkor nem állhat ezen elv: *a' királynak csak azon jogai lehetnek, mellyek törvénybe iktatvák.* Ha pedig által nem adta nemzetünk azokat Sz. Istvánnak, 's azért azokkal nem éltek 's élhettek királyaink mindaddig, mig azok egyenkint 's több századok után — sokszor csak mellékesleg — törvénybe nem iktattattak: ki mellett voltak mindaddig ezen fejedelmi jogok, és igy a' felségiség? mert egy független országot felségiség nélkül képzelni sem lehet. Nem lehettek a' király mellett; mert állítólag *a' királynak csak azon jogai lehetnek, mellyek törvénybe iktatvák:* tehát a' nemzet mellett kellett lenniek még akkor is, mikor már királya volt. Azon elv tehát egyenesen népfelségiségre irányul; és ha korunkban megtörténhetett még olly országokban is, hol határtalan országlás volt, a' népfelségiségnek kikiáltása[19]: nem kell e minden olly elv ellen, melly népfelségiségre irányul, küzdeni? — *Kossuth* urnak folyóirásától lett letiltás ellen pártoltatása' alkalmával közgyülésben mondatott ki 's pártoltatott azon elv[20]: tehát igen kora itélet az, hogy „terjedelmes czáfolataim egy nem létező tárgy ellen" tétettek.

(Vége következik.)

Vasutak Magyarországban.

Horváth János' értekezése.

(Vége.)

Miután az előbbiek szerint kétségtelen, hogy a' Duna' jobbpartján épitendő vasut Bécstől Pozonyig 's Győrig, valamint szinte Budáig is, sokkal czélirányosb, biztosabb 's hasznosb *az egész országra nézve*, egy bal-parti pályánál: szükséges még egy pillanatot vetni *egyes vidékekre* 's névszerint n. Pozsony vármegyére, melly ez utóbbi vonalt nagy lelkesedéssel pártolja.

Előre kell bocsátnom, hogy amaz igen elterjedt vélemény, miszerint a' vaspályák azon vidéknek, mellyen keresztülvonatvák, *közvetlen* hasznot hajtanak, nagy csalódáson alapul. A' vaspálya e' tekintetben igen különbözik az országuttól, mellyen kiki ínye szerint megállhat, költhet, vehet, eladhat 's maradhat, a' meddig tetszik, mi által illy helységek élénkebb mozgalmat 's keresetmó-

12) E' szerint K. ur maga teszi fel azt: „hogy a' 7 tribusok' természetes fejei, vezérei, a' patriárchák jöttek ki — 's hogy alaptörvényeink szerint egyedül (?) a' főhatalommal biró főszemélyek választottak" — igy tehát már a' főhatalom nem egynél, hanem többeknél volt; nem ők választattak a' fejedelem által, hanem ők választottak fejedelmet, valamint szükséges volt, hogy ők is azelőtt a' többi patriarchák, családatyák által, kik t. i. isteni joggal a' természet által felruházva voltak, választassanak; mert máskép nem lehettek volna vezérekké, hanem szintugy családi patriarchák maradtak volna, mint azok, kiket vezéreltek; — 's mégis mindezen előzményekből olly következtetéseket huz ki a' tisztelt beküldő ur, mellyek semmi ép logicával ki nem huzathatók. *A' szerk.*

13) Ha K. ur Árpád előtti eleinknek „még polgári állásukra nézve sem veszi kétségbe szabadságukat": valljon mivel támogathatja fő állitását? Vagy talán „szabadság és polgári állás" alatt mást ért mint mi? *A' szerk.*

14) Igy mégis igazunk volt a' legközelebbi megjegyzésben, mert most látjuk, hogy K. ur olly szabadságot ért, millyennel a' Chili', Peru' 's Mexico' *határtalan* kormánya alatti szabadok birtak. *A' szerk.*

15) Ha a' jelen kérdés' vitatása idegen bíróság előtt folynék, ugy bizonyosan a' számos és nagy erőködéssel fölhozott törvényeket 's okoskodásokat ellenkező számosbakkal kellene lerontanunk, millyekkel szerencsénkre bővelkedünk is; de a' magyar publicum előtt elégséges puszta *nem*-mel felelni, ha valaki Ázsiából kijött elődeire azt akarja fogni, hogy ők szabad emberek nem voltak, 's határtalan főhatalom alatt görbedeztek. *A' szerk.*

16) E' szerint tehát szabad választási jog és a' fejedelmi jogok' összesége (souverainité) egyértelmüek K. ur előtt; — 's erre jól figyelmezzünk! *A' szerk.*

17) A' beküldő ur' nyájas engedelmével legyen mondva, itt még egy harmadik eset is létezhetett; az t. i., hogy szabad férjfiak, vagy patriarchák, vagy akármiknek nevezzük, egy vagy több vezért választottak magoknak *föltételesen*, szabadon megalkuván velök azon hatalom iránt, mellyet nekik átadtak vagy magoknak fentartottak. 'S igy is történt valóban az eredeti kötésben, melly minden lényeges változás nélkül századokon keresztül mai napig épen fenáll, 's mellyből csak sophismák által hozhatni ki, hogy egy eredeti szolgaság' 's későbbi kegyelem' szüleménye. *A' szerk.*

18) De valljon *határtalan* fejedelmi jogokkal e? — 's ez a' kérdés' veleje. *A' szerk.*

19) Lázadás' és az egész status' véres felforgatása' következésében; mi létalaposan különbözik egy, az idő' folytában lépcsőnkint a' kor' kivánatai szerint, csendes és kölcsönös egyezkedések' utján kifejlődött polgári alkotmánytól. — Be kár, hogy K. ur annyira erőködik egy kétségtelen történeti 's közjogi igazságnak szövevényes scholasticai okoskodások általi elforgatásán. *A' szerk.*

20) Egyes tulzók által talán ('s melly szabad alkotmány alatt nem találtatnak illyenek?); de hogy a' népfelségiség' theoriája honunkban lábra kaphatott volna, arról nehezen győzendi meg K. ur a' magyar közönséget. *A' szerk.*

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

dot nyernek. A' locomotiv csak az állomás-pontokon szakasztja félbe sebes futását, 's igy az illy pontok közötti lakosoknak a' vasutból egyéb közvetlen nyereségök nincs, mint hogy szemeiket a' mellettök elrepülő kocsisoron legeltethetik; 's a' ki azt gondolja, hogy a' kocsik majd megállanak kivánságára, 's őt legott termékeivel 's áruival felveszik, nem bir e' tárgyban tiszta fogalmakkal. A' vasutak közvetlenül csak az egész ország' általányos hasznára szolgálnak, mellette pedig az állomás-pontokéra; az egyes vidékek csak közelebbi vagy távolabbi fekvésök szerint az állomás-pontoktól *közvetve* részesülhetnek a' vasutak' hasznaiban. Ezen axiomát n. Pozsony vármegyére alkalmazva, könnyű kitalálni, hogy reá nézve csekély különség, a' Dunának jobbik vagy bal partján építtessék e a' vaspálya, csak fővárosa, Pozsony, állomás-pont legyen. Minthogy pedig ez minden esetre fő pontnak ki van jelelve, a' környék' haszna ugyanaz, a' folyónak akármelly oldalán legyen a' pálya. Igaz, hogy a' jobb-parti pályának állomás-pontja hihetőleg a' folyam' jobb partjára fog helyeztetni, de mindig a' város' általellenében, a' ligetben, 's igy a' többi vármegyére nézve majd szintolly közel, mint ha magában a' városban létezne. A' közlekedésnek pedig téli akadályai 's talán néhánynapi félbeszakadása gazdagon pótoltatik azon bizonyos kilátás által: *„hogy e' pályának majdnem szükséges következése leend egy álló-hid Pozsonynál, mellynek építése egy bal-parti pályánál alig reménylhető"*. 'S már e' környülállás maga birhatja a' vármegyét sőt a' várost is arra, hogy, minden aprólékos tekintetek' elmellőzésével, a' jobb-parti pályát pártolják; mert illy messzeható vállalatnál nagyszerű számítással szükséges élni, nehogy az egész haza' virágzását eszközölhető jótétemény tökéletesen ki nem fejlett ismereteken hajótörést szenvedjen. Magyarországnak oda kell törekednie, hogy közlekedése nyugat felé biztosíttassék a' birodalom' fővárosával, az adriai tenger' kikötőivel 's Europa' nyugati országaival. Innen várható az ország' műipari, kereskedési és szellemi hajnala, nem keletről; megfordítva áll a' magyarnak politicai zodiacusa a' csillagászihoz. — Magát pedig Pozsony várost tekintve, ez leginkább a' pálya' személysokasága (Personenfrequenz) által fog nyerni; 's ez a' jobb-parti pályán, melly, az előbb mondottak szerint, sokkal biztosabb leend a' másiknál, bizonyára nem lesz csekélyebb mint a' bal parton fogna lenni; kivált ha egy álló-hid jövend létre.

Mielőtt ezen, csak fővonalokban rajzolt értekezésemet berekeszteném, czélirányosnak vélem, a' t. közönségnek tökéletes értesítése végett, még azon főelveket közölni, mellyekből eddig a' legmüveltebb nemzetek, kivált a' német kormányok, a' vasutépítésnél kiindultak, 's mellyek, külföldi hirlapok szerint, bölcs főkormányunk által is elfogadtattak *).

a) Azon sorra nézve, melly szerint egyes vasutvonalok egymás után vagy mellett létesítendők, a' kormány' részéről oda kell munkálni, hogy azok' építésének egymásután-következése, a' mennyire lehetséges, kereskedési fontosságuk' fokai szerint történjék.

b) Hogy kelletinél több vasut-vállalatok' egykorú létesítése' káros következéseinek elejök vétessék, azon esetben, ha magányos személyek által bejelentett kelletinél több vállalatok egyszerre jőnének össze: szükséges lesz, a' jelenlegi létesítést ideiglen csak a' legfontosabbakra szorítani, a' többire nézve pedig fentartani későbbi időpontokra.

c) Valamelly pályavonal iránt bejelentett magányos vállalatot el kell utasítani, ha attól lehetne tartani, hogy létesítése által a' kereskedés a' maga természeti irányából hibásan és károsan ki fog téríttetni.

d) A' vasutépítési engedelem' föltételei közzé tartozik az is, hogy a' kért irányra más magányos személynek még jog ne adatott legyen, melly különben azáltal meg fogna sértetni; továbbá, hogy a' vállalat csakugyan végre is hajtassék, 's ne puszta ürügyül használtassék részvényekkeli börzejátékra, hanem sikerülése valószinűnek is mutatkozzék.

e) A' magányos személynek vagy társaságnak vasutépítésre adott jog annyiban kizáró is, a' mennyiben másnak meg nem engedtetik, hogy ugyanazon irányban csupa párhuzamos (parallelus) pályát épitsen, melly a' megengedett pályának egyik pontjától fogna kezdődni 's annak egy másik pontjára ismét visszavezetni.

E' főelvek után röviden csak ezeket jegyzem meg:

1ször. Báró Sina már birja a' kiváltságot a' bécs-pozsonygyőri pályára, 's hathatósan az előmunkákhoz is fogott.

2szor. Ezen pálya minden tekintetben jobb a' bal-partinál, ugy hogy ha a' kettő között szabad választás volna is, a' jobbik parti fogna választatni.

3szor. Más országok' tapasztalása mutatja, hogy még olly vidékeken is, mellyek népességre 's a' közlekedés' élénkségére a' kérdésben lévő vonalt sokkal felülmulják, két ugyanazon iránybani párhuzamos pálya roszúl kamatoz.

4szer. Ha csak *egy* vonal vitetik Bécs és a' magyar főváros közt: ez mérsékelt bér mellett is fenállhat; holott a' kettős, kétszer annyi költségbe kerülő pályán vagy a' bért is kettőztetni, vagy a' társaságok' egyikének tönkre jutni kell, 's igy minden esetre vagy a' publicum, vagy egy műszorgalmi vállalkozó társaság szükségképen megkárosodik, ez által pedig a' többi illynemű vállalatok csirájokban fojtatnak el.

5ször. Ha a' vaspályák utáni vágy olly nagy, azt az ország' más vidékein is kielégíthetni, mivel a' mult országgyülési XXV. törvényczikkelyben kijelelt 13 vonalból még 12 üres. — Nem szükséges tehát egy már munkába vett vállalatot szükségtelen vetélkedés által megrontani.

E' bizonyos adatok' megfontolása után biztosan várhatni hazánk' törvényhatóságitól 's országgyülésétől, hogy a' jobb-parti pályát pártfogásuk alá veendik, atyáskodó főkormányunk pedig ezen, egyesekre 's az egészre káros vetélkedésnek helyet nem engedend.

*) Ez értekezés' beküldetése óta már valóban meg is jelent nyomtatásban a' vaspálya-törvény, ugyanazon értelemben, a' mint itt felhozatik. *A' szerk.*

Az állatokról

értekezik Csaplovics.

(Folytatás.)

Az *önszeretetet* szinte nem lehet az embernek, annál kevésbbé az állatnak szeméből kiolvasni; de vannak jelek, mellyekből azt azok' viseletében következtethetni, u. m. a' *birvágy*, *élvezetvágy*, *tetszvágy* és *önvédelem*, mellyek az állatoknál szinte mind megvannak, ugy annyira, hogy a' legkétesebb is, t. i. a' tetszvágy, némellyeknél egészen meglepő.

Különösen, hogy az állatok igen élénk érzékkel birnak a' *szeretetre*, még pedig nem csak a' nembelire, hanem a' barátságira is, ennek minden órán a' legszebb bizonyitványira találunk. Leginkább megilletett engem egy eset, mellyet itt-elbeszélek. Egy hím canari elválasztaték a' nősténytől. Ez utóbbi szemlátomást búslakodni kezdett, nem evett semmit, ugy hogy félteni kezdették az állatot, 's a' hímet kalitkájába visszatevék. Alig hogy azt itt a' nőstény megpillantá, kicsapongó örömnek

adá jeleit és — halva fordult fel. Az örőm ölte meg! Hol az ember, ki a' szeretetnek nagyobb fokára képes volna? Én nagyobbat nem ismérek; lehet, hogy Tuppy ur mondhat egyet. — Mennyire szeretik az állatok kisdedeiket 's melly igen tudnak ragaszkodni az emberhez, nem szükség említenem. Voltak ebek, mellyek jótevőik' sirjain halálig busultak. Illyen szeretetnek 's háladatosságnak az emberiség' történeteiben igen kevés példájára találunk. Oh, kedves Tuppy ur, milly kevéssé figyelt még Kegyed az állatokra, milly keveset elmélkedett felettök! Ha nekem akart Kegyed e' részben leczkéket adni, valamivel jobban kell vala rá elkészülnie.

'S most azt kérdem: miért ne birnának az állatok *önszeretettel* is, mi hiszen, mint legszükségesb önfentartási ösztön, a' természettől minden alkotmányba öntetett! Én legalább legkevesebbé sem kételkedem, hogy ha van az állatoknak grammaticájok, abban az első személy szinte *ego: én*, ugy mint a' miénkben. —

„Az állat nem tudja, hogy van a' világ", ugy mond továbbá Tuppy ur. Ezt én szinte nem merném olly elhatározottan állítani; mert az efféle tudást vagy nem tudást szinte nem lehet az embernek, annál kevesbbé az állatnak orráról lenézni, kivált miután az még olly jelenségekben sem mutatkozik, millyekben az önszeretet, 's igy sejtésünk sem lehet róla mindaddig, mig az állatokkal formaszerinti conferentiát nem tartunk iránta — mi pedig lehetetlen. Hiszen hányan vannak magok az *emberek* közt, kik e' kérdésre: van e világ? meg nem tudnának felelni. Ha pedig Tuppy ur e' szót „világ" a' szokott, tág értelemben veszi, ugyan nem nevetné e őt ki minden ember, kitől ezt kérdené: van e világ? Nem mondaná e neki mindenki: „Hát az ur nem látja a' világot? tekintsen csak körül; hiszen itt van, rajta áll az ur!".. 'S bizonyosan ugyanezt felelné neki valamennyi állat is, ha T. ur őket, vagy ők T. ur' nyelvét érthetnék. Bizonyosan nevetnének rajta az állatok is, mint azon együgyűn, ki lovát kereste, holott rajta ült.

Hogy az állatok a' Saturnus' gyürüjéről vagy a' kettős csillagokról csak igen keveset tudnak, ezt magam is hiszem; de T. ur vélhetőleg csak e' földtekét értette. E' felől is, nincs kétségem, igen homályos ismereteik lehetnek, miután, a' költözőket kivéve, bizonyos tájékhoz köttetvék, 's igy vizsgálatokat nem tehetnek az iránt: valljon hol szünik meg a' mérsékelt égal 's kezdődik a' jeges vagy izzó; ámbár, elhiszem, nálunk nyáron néha azt képzelhetik, hogy a' zona torrida alatt izzadnak, télen pedig, hogy a' frigida alatt rezketnek.

Az évenkint költöző állatok, névszerint a' madarak, de leginkább az olly magasban szárnyaló 's olly különösen éles szemekkel biró sas, többet mondhatnának talan nekünk a' föld' alakjáról, mint legmerészebb léghajósaink, ha őket egy rigorosum examen ala vonhatnók. De ez nem lehetvén, az érdeklett állításra is egész egyenességgel csak ezt lehet felelnünk: *non liquet.*

„Az állat magát mint *én*-t a' tárgyaktól 's ezeket magától meg nem különböztetheti." — Ezt én egy részt igen rendén 's természetesnek talalom; mert bizonyosan Tuppy urnak sem volt az *én*- és *nem-én*ről semmi fogalma, mig a' transcendentalisták' magas bölcseségét, vagy saját kifejezésekint „bölcsészetét", meg nem ízlelte, mit az állatoknál annál is kevesbbé tehetni fel, minthogy ők, a' T. ur által nekik tulajdonított teljes butaság és otrombaság mellett, kétségkivül sokkal *valóbb* dolgok után törekszenek, mint a' finomabb észtehetséggel felruházott *istenség' képviselőjének* én-je és nem-énje.

De más részről én T. urnak ezen állítását a' merésznél is többnek találom. Nekem ugyanis ugy tetszik, hogy az eb, midőn valamelly sültnek szagát érzi, igenis jól, sőt teljes bizonyossággal tudja, hogy ez a' szag nem *ő tőle* ered, hanem egy, ő kivüle létező 's illatozó tárgytól, vagyis, a' metaphysicusok' fenlengő nyelvén 's *világosabban* szólván, hogy a' sült ő rá nézve nem *én*, hanem egy *nem-én*. — Mert hiszen, ha máskép volna a' dolog, olly bolond volna e a' kutya, hogy várjon, vagy épen két hátsó lábára is álljon, mig a' falat orrára tétetik, vagy szájába vettetik, holott azt sokkal közelebb és hamarabb kapná, ha saját *én*-jébe harapna? Én illyesmit sohasem tapasztaltam. Lehet, hogy Tuppy ur már látta, miután az érdeklett tételt felállítá.

Szintugy hiszem azt is, hogy ugyanezen eb, midőn valamelly idegen eb ellen executiora megy 's azt jól megczibálja, egészen bizonyos abban, hogy az általa megczibált bőr nem az *ő saját* bőre, 's hogy ő nem maga magán, hanem egyik drága kutyatársán tett executiot. Csupán egy kevés metaphysica' hijával van ezen eb annak még világosabb tudására, hogy a' megczibált pajtás nem az ő *én*-je, hanem egy *nem-én*. — Azonban amicus Plato.. sed magis amica veritas. Én itt a' kutya' ostobaságát még inkább elárulom, mint a' meddig e' részben T. ur ment. Azt mondom t. i., hogy az eb gyakran önmagát önmagától nem tudja megkülönböztetni; 's ez akkor történik, midőn magát a' tükörben megpillantja. Azt hiszi illyenkor, hogy valamelly ismeretlen ebtársat lát, farkat csóvál, igyekezik a' legszebb formában megjelenni, 's a' viszonzott farkcsóváláson észrevévén, hogy szivesen láttatik, közeledik a' szokott szaglálás' megtételére. De alig ért a' két orr egymáshoz elég közel, az én ebem, ugy látszik, tévedését azonnal észrevette, szinte szégyenkezik 's egész hidegvérrel tovább indul. — Ezt én a' kávéházban nem egyszer mulatva 's okúlva szemléltem.

Igen, de hasonló körülményekben az ember számtalanszor épen nem okosabb mint az eb. Ugyanazon kávéházban, ugyanazon tükör, melly egy álajtó' borítéka volt, egy uj vendéget egészen elámított. Ez ugyanis, hihetőleg azt vélvén, hogy az ajtó üveges-ajtó 's mögötte egy szobának kell lenni, neki rohant a' tükörnek, a' nélkül hogy drága énjét észrevette volna, 's csak akkor pattant a' vendégek' nem kevés mulatságára vissza, midőn orra már csaknem tükör-énjének orrához ütődött.

Ez a' két tükörpárt tökéletesen egyenlő esetben volt, 's meg kell vallanom, hogy a' jambor bipes csak egy hajszalnyival sem mutatott több észt vagy metaphysicát, mint a' farkas quadrupes. Pedig amaz is csak egy amollyan *képviselője* volt az *egész emberiségnek*, 's nem lehetetlenség, hogy épen akkor Tuppy urnak credentionálisát zsebében hordozta. Hogy ezen ember a' tükröt gyermekkorától fogva ismérte 's azt gyakran használta, bizvást föltehetni; ellenben az eb nem szorult tükörre, hogy magát borotválja, nyakkendőjét szépen felkösse, vagy haját egy kellemetes cserjévé változtassa; nem lehet e tehát *ennek* a' tévedést százszorta inkább 's hamarabb elnézni, mint az istenség 's egész emberiség' ama' képviselőjének? —

(Folytatjuk.)

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

64. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Augustus' 9.**

Levéltöredékek
a' pesti magyar szinházról.

Be just, and fear not!
Let all the ends, thou aim'st at, be thy country's,
Thy God's, and truth's; then if thou fall'st....
Thou fall'st a blessed martyr.

King Henry VIII.

Midőn néhány hónap előtt azon kéréssel tisztelél meg, kedves Emiliám, miszerint a' pesti magyar szinházról időről időre értesítnélek, feleletem akkor az vala, miképen ott olly kevés történik, mi szót különösen érdemelne, hogy érte postadijt fizetned tán kár lenne; azaz: hogy működéseik a' hirlapokban érintve lévén, a' néha *varians lectiokból* a' valót magadnak *ad libitum* kiszemelheted. Mert hiszen te azon kevesek közzé tartozol, kik hő kebleiken hordozzák az édes magyar nyelvet; azon lelkesb nők közzé, kik ismervén gyönyörű termékeit az angol, franczia, német és olasz literaturának, nem szégyenlik mindenek felett kiemelni a' honit, nem unják szaggatni a' nemzeti nyelv' szerény virágait is, azokat egy soha nem hervadó 's az erdélyi nő' keblét olly dicsően ékesítő bokrétává kötendők.

Azonban

„Nem ugy van most mint volt régen,
Nem az a' nap süt az égen";

azaz: más igazgató van a' napi renden, 's az ellenséges *fatum* ugy akarja, hogy kormányának még hajnalát, mellyből már sokan szép és tartós delet jóslának, vészterhes fellegek borítsák. De nem szállok még egy ideig ama' fenyegető fellegekbe, 's a' helyett, hogy e' veszedelmes léghajózásra vetemedném, jer kedves! nézzünk szét szinházunk' földjén 's lássuk röviden,

„az év' vetései közül
Minő mag kelt ki és mellyik nem?"

lássuk, mit igér e' váltógazdasági rendszer nálunk? mi lehetend körülbelől az idei termés? *)

I.

Emlékezhetel édes Emiliám — ha van csekély dolgokra is emléked — minő pártatlanul, milly őszintén léptem fel a' *Rajzolatok*' tavalyi 77. 78. 79. 80. és 81ik számaiban *magyar játékszinről töredékeimmel*. Sokan, kik véleményöket, ha az nem egészen népszerű, nyiltan kimondani nem merik, némellyek, kik minthogy magok nem türékenyek, másokról is ugyanazt feltenni készek, még azt is gyaníták: hogy e' *töredékek*' irója a' magyar hallgatóságnak súlyos neheztelését vonandja magára, állása a' legkellemetlenebb, legnépszerűtlenebbek közüli leszen, valóságos martyrává válandik *Don-Quixotteriájának* 's t. eff. Pedig szó sem igaz, sőt egészen ellenkezőleg történt. Olvasók' nagyobb része sok igazságot talált állításaiban, a' hallgatóság tettleg és hallgatva látszik megegyezni nézeteiben; magok a' megrovott szinészek pedig — nők és urak — iránta nem változott szivességökkel és bizodalmukkal tanusítják, mennyire vannak ők már megérve alapos igazságok', és helyes rovatások' hallására; de különösen tanusíták azon figyelembe szökő buzgóságuk által, melly a' haladásvágy' és műipar' bizonysága. Nem lehet el nem ismérni, mennyire igyekezett *Lendvayénk* azóta is helyreütni szavalását, és sok másokban lát előhaladást az el nem fogult szem. *Egressy* naponnan törekszik fölfelé; *Lendvayn* látszik a' vágy, a' müvészetet a' természettől ráruházott ajándokival összehangoztatni; igy a' fiatal *László*ról is sokat leköszörült már eddig is a' *magyar játékszini krónika*. Mert távol legyen azt követelnem, mintha ezen üdvös eredményeket csak a' kérdéses töredékeknek akarnám tulajdonitani, sőt igen szívesen osztoznám — ha esnék részemre is némi dicséret — azokkal, kik semmit el nem mulasztának szinészeink', szinpadunk' javítására, csinosbítására, tökélyitésére. Azonban tán nem szerénytelenség állítni, hogy ama' töredékek magvakat hintének, mellyeknek szép kikelését hanem is *csak* azoknak köszönhetni, de köszönhetni talán, talán azoknak *is*.

Kedves Emiliám! tudd meg: azóta is, hogy a' kedves Bécset elhagyám, egyik vagyok a' magyar szinház' mindennaposai közül, 's nem fogod tán elhinni, ha mondom neked, hogy miután utósó Bécsben mulatásom után ujra legőzölögtem (mert gőzösön szoktam járni), alig volt este egy vagy kettő — pedig messze Buda sánta ebnek — mellynek (t. i. estének) kisebb nagyobb részét magyar Thalia' csarnokában nem töltöttem volna. Azt kérded: miképen lehet huszonhat olasz operát egy huzamban hallani, 's aztán (huszonnégy órát sem nyugodva) épen olly mindennapias lenni a' hatvani kapunál, mint a' carinthiainál? Barátném! ha egyoldalúság bélyegzi nézeted', akkor igazad volna; de hiszen te Erdélynek vagy lelkesb leánya, 's te is, mint minden nemesb nő, ismersz szebb érzéseket, mintsem érzékink' élvezete; a' te lelkedben is vannak húrok, mellyek ezen eszmét „*pesti magyar szinház*" vajmi más hangokra tudják varázsolni, hogysem ama' hideg szózatok, mellyeket részvétlenség' körmei olly *con amore* pengetnek. Igaz hogy a' különbség nagy, százados, kimondhatlan; és soha sem volt olly szembeszökő, mint mikor leindulásom ellőtti este *Gemma di Vergi*-t olaszoktól, 's a' rákövetkezett másik estén *Beatrice*-t mieinktől hallám. A' pusztacsányi határon létező, tövisből font törökbuzakasok' ajtócskái, meg a' berlini, brandenburgi kapu között nincs azon roppant különség, minő mutatkozék azon melegében ama' dalt-záró két kapu között, a' carinthiait értem és a' hatvanit, vagyis a' két szinháznak előadásait, mint egészeket tekintve.

Ah elfelejthetlen *Signora Sophia*! Te minden Zsófiknak Zsófija! te óriás a' müvésznők' müvészei között! Te női Napoleon az ének' csatáiban! 's ti *Poggi, Cartagenova, Marini* élvezetadó hangbüvölők! Soká legyenek lelkembe nyomva *Donizetti*' *) e kedves szerzeményének szebbszebb melodiái! —! —

Azt hiszed, részletekbe bocsátkozom? Világért sem. Épen

*) Hogy levelem az erdélyi rendetlen postákon soká ne hányódjék, 's rosz habari irásom' talányaival szemedet ne fáraszd; római számokkal jegyzett darabkákban küldöm azt a' pozsonyi *Hirnök* által. Hahogy te azokat még unalmasbaknak találnád, mint magam is, ime' fogadom: első találkozásunkkor visszatérítendem a' pastadijt. Pedig ezt nem minden unalmas levél' irója teszi ám!

*) „Gemma di Vergi" Donizetti' müvében a' megneveztem dalnokok énekelnek.

olly futó bolond nem vagyok megkivánni, hogy mieink amazokkal vetélkedjenek. De olly jó bolond vagyok ám, miképen ha annyi ezrem volna, mennyi nincs, lehozatnám Árpádunk' széles hátán bár egy pár estére minden ahhoz tartozókkal együtt azon szín- *) és hangmüvészeket, kik e' szép nevet nem bitorolják, hanem érdemlik; hogy lássák, kik tán még nem látták; hallják, kik még nem halották; érezzék, kik még nem érezheték, mi legyen a' szini müvészet, mi a' hangászat, 's mi egy daljáték? mi érdemel tapsot, mi nyujthat müvelt léleknek, finom hallásnak élvezetet; nem ál, hanem igaz, való, mennyei élvezetet!

De hová ragad olasz melomaniám? kegyes ohajtásokra, mik álmok maradnak, mig minapi álmom — hogy millionär lettem — be nem teljesül. Addig is, mig az történnék, 's én a' jámbor bécsiektől ama' nagy hősöket Budapest' számára elragadnám, térjünk vissza a' dologra: magyar szinházunkra.

Én tehát, kedves Emiliám, mint mondám, egyike vagyok szinházunk' mindennaposainak, melly (t. i. a' szinház) bár kongó üres, 's noha épen most szétbomlással fenyeget, voltaképen mégis haladás' utján van és szebb remények' alapja. Mi viszen engem, élvezni szeretőt, igazabb müvészet' hő emberét, illy mindennapi kongóságba, kézdezed? 's csudálkozol, hogy az, ki a' theát — bár nem atheus **) — annyira szereti, miért nem élvezi a' helyett inkább a' női salonok' valamellyikében e' kedvencz italának vajszeletes bájait? Vagy tán a' franczia' „*les extrèmes se touchent*-jában keresed a' talány' fejtését? Hibázasz. 'S nagyságod ne tudná, kis hamis grófné, mi bű fekszik e' szóban: *miénk*? Mi szebb szinekkel mutatkozik minden, mi e' szónak van takarva kedvességeibe? Sokat elnéz az édes anya gyermekeinek; a' gyöngéd nő szeretett kedvesének; a' derék bajnok saját paripájának. Sokat elnéz szinházunknak a' hon' engedékenyebb gyermeke. Jelenét a' szebb jövendő bűvöli 's képzelet' rajongó képei töltik ki a' kongó ház' ürjeit. Mert a' képzelet' bűvös szinezése hasonlít a' holdhoz, 's mint erre, ugy rá is illeszthető Manfrednek Coloseum feletti azon andalgása, mellyet olly szépen fest a' halhatlan brit költő e' szavakkal:

„'S te forduló
Hold! te ragyogtál mindezekre, és
Löveltél egy terült, gyöngéd világot,
Melly az ösz pusztulás' vadon szigorát
Szelidité, 's kitölté, mintha uj
Volna, a' századoknak ürjeit; azt
Elhagyva szépnek, a' mi az vala
Még mind, 's ollyanná téve azt, mi nem;
Mig szentre vált a' hely, 's a' szív az ös
Nagynak némult imádására ömlék! —
Az elhunyt, de királyi pálczás
Uralkodóknak, a' kik szellemünket
Hamvvedreikből máig is vezérlik.“ —

De te nem is tudod — mert nem is próbáltad — mi saját varázzsal bir felettünk maga ezen kongó üresség is. Nem tudom más, de én legalább midőn a' páholyba belépek, 's a' földszín' sivatagjain elfutó szemem könnyű szerrel végig lejt a' nézők' számán, mindannyiszor magamat mi jobbnak, mi nemesb agyagból öntöttnek lenni vélem, mint mindazok, kik épen ugy ott lehetnének mint én, 's ott még sincsenek; 's ezen érzés annál emelőbb, annál kevélyebb én bennem, mentül kevesebbekkel kell abban osztoznom, azaz mentül kevesebb illyféle martyrokat szálhatnak (a' homályban) szemeim. Azonban hidd el, édes-szivesen áldoznám fel ez önérzetet ama' másiknak, melly mindig tele szinház' látományából keletkezendnék, ha minden ugy menne mint ohajtanám; azaz: szinházba menne. — 'S ezen önérzeten kivül, kedves Emiliám, ha azt mondanám, hogy más élvezetem nincsen, hazudnék. Mert olly meglehetősen adnak néha egyegy darabot, olly ügyesen, csaknem mesterileg fogja fel néha szerepének szellemét egy és más, 's valóban néhánya olly bájoló 's olly csinosan öltözött és általában olly fiatal a' női személyzet, hogy valóban szigorú követelők is némi elégedéssel 's visszavággyal hagyják oda e' porkörözte műtanyát, más este ugyanazon porfellegen, ugyanazon homoktengeren át, ugyanazon árva kikötőbe evezendők. Jövő postán kapod a' folytatást, addig is Isten veled.

(Folytatása következik.)

*) Itt az udvari játékszin' tagjait értem.

**) Ezen szójáték' felhozhatásaért itt németre megy át a' levél, de mi jobbnak véltük kerülni a' tarkaságot. A' német *a' thé* 's *Athée* látszik tenni a' witzet. *A' szerk.*

Viszon-nyilatkozás

a' „Századunk'“ 58. számába iktatott „Nyilatkozásra.“

(Vége.)

„Csak egy királyi jogot kiván a' t. szerkesztő ur megneveztetni, mellyel dicsőségesen uralkodó Királyunk és Urunk él, a' nélkül hogy az törvénykönyvünkbe iktatva volna.“ Igenis nevezek *egyet, a' censurát* [1], mellyel királyaink — minthogy abban törvény által megszorítva nincsenek — hatalom' teljességéből éltek 's élnek; a' censurát, mondom, melly az $179^{0}/_{1}$: 67 törvényczikkely által országos választmányra véleményadás végett bizatván, még mai napig sem ment törvénybe. — Már ha, t. szerkesztő urnak meggyőződése szerint is, azzal Királyunk 's Urunk teljes joggal él: miért pártolja ezen elvet: *a' királynak csak azon jogai lehetnek, mellyek törvénybe iktatvák?* —

Azt sem állítottam én soha, hogy „nemzeti szabadságunk merő ajándék Sz. Istvántól [2]; hanem törvényeink' világos szavainak következésében csak arról vagyok meggyőződve, hogy nemzeti szabadságinkat Sz. István 's királyaink adták 's adhatják [3]. Azt állítja ugyan t. szerkesztő ur, hogy „régiebb törvényeink olly nyelven irattak, mellyet a' törvényhozók' sokkal is nagyobb része nem értett; hogy királyi szolgák által irattak“: — tehát felteszi azt, hogy azon királyi szolgák nagyobb részint nyelvtudatlan törvényhozóinkat rászedték, 's ezt királyaink elnézték?? [4] — De ha e' részben t. szerkesztő ur a' felelet' terhét magára veszi, 's én ennélfogva megengedem is ezt; kérdem: hát

1) Mindenek előtt tudni kell, hogy a' censura, magában véve nem különös k. jog, hanem csak a' népnevelés' és legfőbb felvigyázat' (suprema inspectio) része. Hogy pedig az utóbbi a' törvényben előfordul, arról talán semmi magyar törvénytudó nem kételkedik. Legyen elég az $17^{0}/_{0}$: 15; 1548: 12; 1550: 19; 1599: 45 törvényeket itt felhozni a' hasonló számosok közül. *A' szerk.*

2) Hogyan tagadhatja ezt K. ur, holott ezek tulajdon szavai: „Áll tehát *jogilag* és *tettleg* az, hogy nemzeti szabadságunkat Sz. István adta (Száz. 54. 225 l.). Tehát királyaink adták 's adhatják nemzetünknek „universas et singulas communes Regni Partiumque adnexarum libertates, communia Jura (Száz. 54. 226. l.).“ 'S ezt leginkább onnan hozza ki K. ur, mivel „a' fejedelmi vezér'a' népre nézve határtalan (?) hatalommal birt, még Gejza is, miglen Sz. István 'stb. (Száz. 55. 435. l.). Sz. István már akkor 3 esztendeig mint fejedelmi vezér, és pedig határtalanabb hatalommal mint később, mint már király, uralkodott. (Száz 55. 436. l.) 'stb. 'stb.“ — Furcsa jószág az a' fekete kis jegy! Egyszer a' fejér térre mázolva, vajmi nehéz azt félrecsavarni! *A' szerk.*

3) Hát, ha *szabadon adták*, mi egyéb ez mint ajándék? *A' szerk.*

4) E' következtetés épen olly terhes, mint ha én azt állítanám, hogy K. ur értekezése által nemzetünket polgári állásától meg akarja fosztani. — Ha a' tisztelt ur olly kevéssé ismeri az alkotmányos gépely' közönséges és szükséges rugóit 's ellenrugóit, tollait és kerekeit, akkor kár volt olly fába vágni fejszéjét, mellyből azt most olly keservesen törekszik kihuzni. *A' szerk.*

ujabb törvényeinket *) királyi szolgák irták e, 's a' törvényhozóknak csak egy része értette e azokat?? — — Igenis osztozom én is nemzetemmel királyom iránti mély tiszteletben 's jobbágyi hódolatban; de sem a' királynak igazságszeretetével, sem egy nemzetnek helyheztetésével soha megegyeztetni nem tudom, hogy akkor is, midőn minden szabadságainak, minden jogainak eredetéről, fentartásáról, biztosításáról ünnepélyesen szól, hizelgésből nem-igazat mondjon. — De ha mind e' mellett is törvényeink' hitelességét igy csonkítja is: állíthatni e ezt a' fejedelmi diplomákról, sőt magáról dicsőségesen uralkodó Királyunknak általam az 54. sz. alatt a' 425ik hasábon felhivott koronáztatási diplomája' 1. czikkelyéről is?? [5] — És ha csak annnyi hitelességök van t. szerkesztő ur előtt törvényeinkben, fejedelmeink' diplomáiban látható kifejezéseknek: mikép hivatkozhatik az 1687diki országgyülésre 's különösen az 1723: 1 és 2 törvényczikkelyekre, holott azok közül az 1ső egyenesen, a' 2ik pedig az 1715: 2ra, 's igy ennek 5ik §ára is hivatkozván, kimondja, hogy *nemzetünknek minden szabadságait, jogait királyaink adták, engedték?* — Ezen törvényekből merített kérdés azonban a' *mult időkre* nézve számos törvények' felhozásával az 55. sz. alatt eléggé ki van merítve, 's erre nézve az ottani fejtegetésemre továbbá is hivatkozom, azt adván hozzá felvilágosításul, hogy az 1687: 2, ugyszinte az 1723: 1 és 2 törvényczikkelyek előtt egyes királyok' magvaszakadtával minden külső befolyástól szabadon választotta ki nemzetünk azt, kit az alaptörvény, továbbá az 1547: és 5 más törvényczikkelyek' következésében a' korona illetett [6]; mert nem volt törvény, melly a' személyek' sorát elhatározta volna; de miután ezen sor az 1687: 2 és kivált az 1723: 1 és 2 törvények által megállapíttatott: akkor már a' történhető egyes esetekre nézve még azon szabad kiválasztásról is önkint lemondott nemzetünk. Ezen törvényeknek azonban *jövő esetére* — mellytől az Isten nemzetünket örökre mentse meg! — visszatér a' nemzetnek azon joga, hogy midőn az I. alap-, vagy utóbb hozott törvények' következésében valamelly oldalágból koronakövetelők támadnának, ezek közül azt, kit a' korona törvényesen illet, maga szabadon kiválassza; magában is értődvén, hogy illyenek' nemlétének esetére — miután a' patriarchák megszüntek, azoknak pedig, kiket a' korona az előhozott törvények' következésében illetett, magvok szakadt — a' *tökéletes szabad választás* egyedül nemzetünket fogja illetni. — És igy valamint jól 's törvényesen értett 's csak igy használandó nemzeti szabadságainkban az által, ha azokat számos minden időszakaszi törvényeink' 's fejedelmi diplomák' következésében a' királytól származottaknak megismérjük, csorbítást nem teszünk: ugy ellenben, ha azon diplomák' 's törvények' hitelességét azért, hogy a' fejdelmi jogokat szintugy mint nemzeti szabadságinkat magától a' nemzettől származottaknak mondhassuk, kétségbe hozni kivánjuk, talán olly magot hintünk el, melly Európának nyugati részét felzavarta, 's maig is zavarja [7].

*) 1681: 10; 1715: 2., 5. §.; 1723: 1 és 3; 1741: 2., 3. §.; 179⅞: 2; 1792: 2; 1836: 1.

5) Politicai életem sokkal nyilványosb, irásaim sokkal világosbak, mintsem illy vádnak legkisebb alapja is lehessen. Törvényeink és diplomáink' hitelessége iránti tiszteletem mindig olly mély és tántoríthatlan volt, mint polgári szabadságunkhoz ragaszkodásom. E' tárgyban bátran hivatkozom az olvasó közönség' itéletére, melly irásaimat birja. Tisztelem a' diplomákat 's törvényeket, de szó nélkül nem hagyhatom, ha látom, mikint kinozza e' vagy ama' hazánkfia eszét, hogy e' törvények' egyes szavaiból polgári 's választási szabadságunknak ártalmas következéseket huzzon. Kár K. urnak illy nem-nemes fegyverhez nyulni. *A' szerk.*

6) Mihelyt törvények szerint valakit illetett a' korona, már nem volt szabad választás, hanem csak a' törvény' alkalmaztatása. *A' szerk.*

7) Itt is, mint másutt, a' két tulságok közti igazat érintetlen hagyja az értekező ur. Csak mindig a' népfelségiségről szól, melly honunkban sem most sem azelőtt soha nem követeltetett józan emberek által. Mit pedig ittott egy éretlen fő ábrándozik vagy fecseg felőle, az komoly tekintetet nem érdemel. *A' szerk.*

Mindezeket előrebocsátván, ha t. szerkesztő ur értekezésemet — jus publicumunk' 's igy biztos alap' hiányában — minden felhevülés [8] nélkül, mint más czikkelyekre nézve tett, jegyzéseivel kisérte [9] 's annak czáfolatát másoktól nyugton várta volna: örömest járulnék csekély tehetségemmel ezen tárgy' kifejtéséhez; de miután engemet ollyassal, mi hazafiúságomhoz, alkotmányszerűségemhez épen nem fér, országszerte vádol [10], 's azon keztyűt, mellyet csak történetből talált, viadalra kinálgatja: nehogy azon vádra, mintha szabadságinkat, mellyeket királyunk iránti hódoló tiszteletem mellett is igazán szeretek 's becsben tartok, csonkítni kivánnám, többé alkalmatosságot adjak, azon keztyűt, melly épen nem kihivásra volt szánva, magam veszem fel, kinyilatkoztatván, hogy e' tárgy feletti viszon-értekezésekről tudományt venni nem fogok. [11] — Guthoron, julius' 22kén 1838.

Késmárky Zsigmond.

8) A' tisztelt közönségre bizom, valljon értekezésemben olly felhevülés mutatkozik e, melly feddést érdemel. Hogy pedig némelly alkalommal szükségképen felindulunk, az talán az emberi, kivált szabad emberi, természettől el nem választható, 's a' tisztelt beküldő ur, midőn nem rég a' szerkesztőséget személyes látogatásával tisztelé meg, észrevehette, hogy annak minden tagjai e' tárgy feletti szóvitánál némileg felhevültek. E' dolog' legközelebb oka abban fekszik, hogy magyar és nem török vér kereng ereinkben. *A' szerk.*

9) Észreveheti K. ur, mikép sietek kivánatinak eleget tenni. *A' szerk.*

10) Ha netalán olly szerencsétlen lettem volna, többel vádolni K. urat mint a' mit a' közönség találand értekezésében, örömest visszahuzom mondásomat. *A' szerk.*

11) Ha ezzel megelégszik a' t. közönség, 's illy bánásmódot a' nemes harcztér' törvényeivel megegyezőnek elismér, nincs nekünk mit ellenvetni. *A' szerk.*

Könyvismertetés.

A' Magyarok' történetei. Az első ifjuság' használatára; *Peregriny* Elek nevelőtől. Buda, Gyurián' és Bagó' betüivel, 1838. VIII. és 95 lap. Ára 30 kr. p. p.

Minél gyakoribb, sőt szinte kivétel nélküli 's több tekintetben fontosabb ágát teszik kisdeink' oktatásának a' hazai történetek, annál kivánatosb, hogy ezen oktatás olly vezérkönyv után intéztethessék, mellynek szelleme és előadásmódja a' kisdedi elméhez és szívhez legyenek alkalmazva. — Hazánk' történetei, országos tekintetben, egészen a' XVIII. század' elejéig, kevés és rövid ideig tartott fényvillanásokat kivéve, jobbára olly szomorú, részint borzasztó képeket mutatnak, hogy azok' előterjesztésében a' nevelő-oktató eléggé óvatos alig lehet, az oktatásiránynak pedig mindig annak kell lenni, hogy megmutattassék, miszerint az ország' valódi erejét, nagyságát és boldogságát nem a' hadszerencse és birtoknagyság, nem az egyesek' korlátlan nagyravágyása 's személyes, kivált szabálytalan harczi vitézsége, hanem a' béke' áldásos művei 's az egyeseknek jóra irányzott, folytonos munkássága, különösen pedig a' műszorgalomnak, családköri életnek, tudományoknak és kereskedésnek szeretete bennök, eszközlik. — A' szerző ur, kinek neve a' magyar paedagogiai literaturában márig sem isméretlen, e' kisded könyvében a' szokott előadási rendet tartotta ugyan, de igen helyes tapintattal a' sok sikeretlen háború' és békepontok' felszámlálása helyett, az ország' mindenkori állapotját 's fejedelme' beljegyét igyekezett egy pár festő vonással a' növendék elme' elejébe állítani, 's ebben neki csaknem mindenütt sikerült a' történeti hívséget, igazságot a' gyermeki szivhez alkalmazott megválasztással 's becses rövidsége mellett is igen világos

és tiszta előadással párosítani. Mutatványul 's bizonyítványul álljanak itt a' következők:

Szent László. „László, a' meghalt király' testvére, csinos külseje, tiszta vallásossága, szigorú igazságszeretete és hajthatlan bátorsága és vitézsége által már régen meghóditotta a' magyarok' sziveit, kik most királyuknak üdvözlék. László azonban nem akará a' királyságot mindaddig elfogadni, mig Salamon, szinte törvényszeresen koronázott király, arról önkényt le nem mond. Salamon is megilletőde (megilletődék) e' nagylelkűségen, és nem volt ellene László' megkoronáztatásának. De nem sokára megbánta Salamon igéretét 's a' király' élete ellen incselkede (incselkedék), miért is a' visegrádi várba záratott."

„Nagy nemzeti ünnepet tartott az ország 1083, midőn István' és Imre' testeik koporsóikból fölvétettek. Illy napon lehetetlen volt Lászlónak atyafiát tömlöczben tartani: Salamon tehát szabadon bocsátaték, ő pedig külső segítséget nyervén, haddal támadta meg Lászlót, mellyben életét veszté, mások szerint pedig a' had' szerencsétlen kimenetele után Pola Istria' városába vonúlt, hol remeteéletet élvén mult ki. — László ezután Horvátországot Magyarországhoz kapcsolta, hol a' zágrábi püspökséget alapította. A' kunokat, kik az országot pusztítani merészlék, szétveré, az elfogattakat pedig keresztényekké tevé. László' jámbor és igazságos uralkodásának dicsősége a' külföldre is kihatott, igy történt, hogy a' németek a' császársággal is megkinálták, mit ő el nem fogadott, teljes erejével Magyarországnak kivánván élni; az európai egyesült fejedelmek őt érdemesíték a' keresztesek' fővezérségére, melly dicsőségben már nem részesülhete, mert midőn némelly herczegi atyafiak között támadt egyenetlenségek' eligazítására Csehországba menne, Nyitrán 1095. meghalt. Eltemettetett Nagy-Váradon. Fiai nem maradtak."

Zsigmond. „A' királynék' szabadítására az egész ország kezet fogott, minden Zsigmond' táborába sietett, még a' gyermekek játékaik közt is táborokat képeztek. Egy illy csoport játszó gyermekekre akadván Zsigmond, a' legidősbet, ki egyszersmind zászlótartó volt, magához hivatá 's illy beszélgetés támadt köztök:

Zsigmond: Ki katonái vagytok?

A' zászlótartó: Az országé.

Zsigmond: Ki a' királytok?

A' zászlótartó: Zsigmond.

Zsigmond: Hát hol van Zsigmond?

A' zászlótartó: Nem tudom, Uram!

Zsigmond: Hát ha én Zsigmond lennék, elfogadnátok e engem királytoknak.

A' zászlótartó: El, Uram!

Ezen beszéd annyira meghatotta Zsigmondot, hogy miután a' királynét megszabadította, azon ifjút magához vette, nagy jószágokkal megajándékozta, a' legfelsőbb hivatalokra emelte 's Guth nevét első feleletének emlékére Ország névre változtatta."

Mátyás. „Dicső fényt deríte Mátyás' uralkodása az országra. Tömérdek költségekkel hivattak Olaszországból építő, festő, képfaragó mesterek. Németországból énekesek; az olasz földről kertészek 's gazdák. A' budai és visegrádi királyi lakokat a' legpompásabb lábra állítá; 's általában számtalan épületei, kertjei a' művészet' remekei voltak. A' tehetősbek a' király' példáját követvén, a' mesterség 's izlés gyarapodni kezdtek. De még fényesebbek Mátyás' érdemei a' tudomány' világában. Ő maga jeles országló, törvényszerző 's hős, egyszersmind tudós, a' tudományoknak is nagy előmozdítója volt. Posonyban uj academiát alapított, a' budait gazdagon emelé; a' könyvnyomtató műhelyt ő hozta be Magyarországba. Tömérdek költséget fordított a' legjobb könyvek' megszerzésére, 's Budán királyi lakában volt az akkori idő legpompásabb könyvtára Európának. A' külföld' tudósait és szép lelkeit jutalmakkal és tisztelgetésekkel ide édesítette, 's a' királynak e' dicső szelleme a' nemzetet is meghatotta. Nemes vetélkedés ébredt a' magyarok közt, és jeles munkákkal léptek fel."

„Megemlítendő még igazságszeretete is, és annak szigorú kiszolgáltatása. Elhatározottságát leginkább kimutatta akkor, midőn egy felső rangú tisztviselőt a' nép' nyomása miatt, hivatalából kitett. Zápolya, már az öreg Hunyady' meghittje 's benső barátja, esdekle a' vétkesért, de Mátyás szilárdul itélete mellett maradt. Zápolya megneheztelvén jószágára vonult, lemondván a' közügyek további részvételéről. Vitéz elejébe adta Mátyásnak e' veszteséget. Egyiket, viszonzá Mátyás, el kelle vesztenem, Zápolyát vagy az igazságot. Vitéz Zápolya' elvonulásának káros 's veszélyes következéseit festé előtte, mire ismét azt felelte: ha az egész ország ellenem lázad is, még sem fogok eltérni attól, mit lelkiösméretem igazságosnak sugall! — Illy példák után maradhata a' magyar' szájában a' közmondás: meghalt Mátyás király, oda az igazság."

I. Ferencz. „Ferencz hosszú uralkodásának felét nehéz gondok alatt tölté; mert Napoleon franczia császár, ki egész Európát megrendíté, győzedelmes fegyvereivel Ferenczet is megtámadta, meggyőzte, több tartományait elfoglalá 's mindaddig nyugtalanítá, mig Ferencz a' többi europai fejedelmekkel egyesülvén, a' félelmes hőst az angolok a' messze tengeren egy sziklaszigetbe zárták. Ezután béke nyugva (nyugvék) az austriai tartományokon, 's Ferencz tömérdek áldozatokkal és fejedelmi költségekkel járult Austriának, különösen Bécsnek előmozdítására; mindazonáltal Magyarország sem maradt hátra, mert még midőn az ország' egy része a' csatamezőn királyáért harczolt, a' másik rész lelkes elragadtatással iparkodott a' haza' diszét és javát emelni. Nemes honfiak voltak azok, kik a' XIX. század' kezdetével a' honszeretet' legtisztább érzelméből a' tudomány és mesterség' gyarapítására összeállván több intézeteket alapítottak, illyenek: a' váczi süketnémák' intézete; a' keszthelyi gazdasági iskola Festetics György gróf által alapítva (1802), a' nemzeti muzeum, mellyet Széchenyi Ferencz grófnak köszönünk (1808). Több lelkes hazafiak' bőkezüségéből támadt 1825. a' vivó-intézet Pesten; a' lófutási egyesület, állattenyésztő társasággá változott 's ebből keletkezett a' gazdasági társaság Pesten; az asszonyi egyesületek, kisdedóvó-intézetek, 1830. a' magyar tudós társaság, szinte adakozásokból állottak össze."

Ezekből, ugy véljük, eléggé láthatják az értelmes nevelők és szülők, hogy e' kézikönyvet, mellynek egész alkatja- és előadásában általában csak igen kevés gáncsolhatóra akadtunk, kisdedeik' tanításában a' legnagyobb biztossággal 's minden ohajtható sikerrel élhetnek, melly miatt azt jó kisdedkönyveink' még mindig igen hézagos literaturájában való nyereségnek tartjuk. Betűk, papiros és festék Gyurián' és Bagó' typographiájának becsületére válnak. *Csató Pál.*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

65. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Augustús' 13.**

Felvilágosítás és felelet *).

A' városi előljárók' állandóságának szükséges voltáról tett és *Századunk'* 57dik számában kijött csekély értekezésemnek némelly részeire a' t. szerkesztőség által megjegyzések és felszólító ellenvetések tétetvén mind a' felvett tárgyra, mind némelly, személyemet is érinteni látszó kifejezésekre nézve: szükségesnek láttam e' következendőket előadni; nevezetesen

A' 2dikra: A' testi vagy érzeti szabadság (ha igy szabad szólni) különbözik a' szellemi szabadságtól; mert a' test mindennemű működéseiben azonnal maga magától megérzi az eleget, p. o. ha eszik, megérzi, hogy már jól lakott és elég; de a' lelki vagy szellemi szabad kivánságok határtalanok, 's arra különös kifejlettség 's bölcseség szükséges, hogy észrevegye az elégség' mértékét, 's magát a' tulságtól megtartóztathassa. Eléggé bizonyítják ezt a' jelen tárgyra nézve a' régi görög respublicák, a' hol, p. o. Athenében, a' tiszti változtatás' kivánsága már annyira ment, hogy minden harmadik hónapban tisztujítást tartanának, és *Aristides'* példája, kire egy őt nem is ismérő polgár csak azért is számkivetést szavazott, hogy miért ollyan igazságos. — És igy a' kenyérevés a' tisztválasztással nem hangzik össze.

A' 4dikre: Én a' nagy fület, nemes kitüntetés' jeléül nem érthettem; mert azt inkább kicsinység' vagy alacsonyság' jeléül hoztam fel, azt kivánván rövideden megmutatni, hogy a' nagy fülek a' magok helyén állanak a' nevezett, alacsony fokon álló, rest természetű állatnál, de már azok a' virgoncz és sebes futású angol paripára nem csak nem illenének, sőt inkább gúnyjára és gyors haladásának akadályára lennének; és igy valamint egy kisebb fokon lévő állatról a' nagyobb fokon lévőre, ugy egy politicai tespedésben álló faluról a' már politicailag élő 's előbb-előbb haladó városokra, különböző természetök miatt, okoskodni nem helyes, — sem a minori ad majus. — El nem gondolhatom tehát, hogyan hozhatá ki a' t. szerk. azt, mintha a' nagy fülek én előttem nagy — még pedig igen nagy — becsben állanának! mert hogy ezt talán személyem' vágására kivánta volna felhozni, és ezzel, mint tiszta hazafiúi indulatból és senkit még csak távolról is sérteni nem akaró értekezőt csak azért, hogy ugyanazon tárgy iránti vélekedésünk meg nem egyez, megjutalmazni — a' haza előtt igen tisztes álláspontjánál fogva — teljességgel föl nem tehetem; annyival is kevésbbé, mivel ezen becses és a' polgárisodásra nézve olly nemes czélú lapok, mint még eddig tapasztaltam, bármelly különböző vélekedésűeknek is tárva állottak; és minden esetre azon szives kéréssel küldöttem be csekély értekezésemet, hogy ha azt a' t. szerk. a' közlésre méltónak találandja, e' végre használni, ellenkező esetre az én költségemen visszaküldeni méltóztassék.

A' 8dikra: Abból, hogy a' középkorban a' szabad német birodalombeli városok, az elhatalmazott oligarchiából származhatott legkegyetlenebb zsarnokság alatt nyögtek, ugy vélem, nem következik, hogy alkotmányos országunkban is a' szabados városok, a' tisztviselők' állandósága miatt, illyetén sanyarú karban volnának vagy jöhetnének; mert hiszen itt, hol az adózó nép' testületeit a' t. vármegyék, a' n. m. kormányszékek, sőt maga az uralkodó Felség is, különös szemmel tartják 's őrzik, 's folytonos figyelemmel és mintegy atyai aggodalommal ápolják; hol a' legalacsonyabb sorsú embernek is, sérelme' esetében, joga van, felsőbb pártfogásért azonnal és szabadon folyamodni — ugyan hogy' verhetne gyökeret a' zsarnokság?

A' 10dikre: Azt én is hittem és teljesen hiszem is, hogy azoknak is, kik az időszaki tisztujítást ohajtják, kivánsága nem oda megyen ki, hogy az egész tiszti kar kilépjen, és hogy ezek közül újolag senki sem választatván, az előbbeniek' tapasztalása kihaljon; mert azt senkiről sem teszem föl, hogy a' tisztujítást valamelly elrejtett fondorságból kivánná, sőt inkább abban kivánok meggyőződve lenni: hogy valamint én a' hivatal' állandóságát a' polgárisodás' előbbmenetelére, hazám' és hazámfiai' köz boldogságára tekintve kivánom, ugy a' tisztujítást kivánók is szintezen tiszta érzésből indulnak ki; hanem épen arról van a' szó, hogy e' közösen kivánt czélra a' két különböző ut és mód közül mellyik vezetend biztosabban? Én abban biztos vagyok, hogy az állandóság' utján (holott csak a' hibásak, vétkesek 'stb. tétetnek ki, egyes panasz', felsőbb vizsgálat' és rendes itélet' utján, a' helyes magaviseletűek pedig éltök' napjáig ben maradnak) a' régiek' tapasztalásai soha ki nem halhatnak; de hát a' tisztujítást kivánók illyen biztosak e abban, hogy a' csekélységekkel is ingerelhető és változó kényű köznép (mellynek még nagyobb része ugy is gondolkodik, hogy az adókat, köz terheket az előljáróság szabad kénye szerint emeli felebb vagy leebb, az itéleteket 's végrehajtásokat csak szabad tetszése szerint teszi 'stb.) a' változtatás' idején majd egyedül a' közjót tartandja e fő targyul; lesz e annyi erénye, hogy magányos szenvedélyeit amaz által legyőzhesse; és igy fog e majd meghagyni az előbbeniekből egyet vagy néhányat, 's nem halnak e ki a' régiebbeknek minden tapasztalásai? — Én ugy vélem, hogy itt nem vág össze a' tisztujítást kivánók' jó és üdvös czélzata a' változandóságáról világszerte ismeretes köznép' természetével.

A' 11dikre: E' pontra nézve a' most legközelebb elmondottakhoz még csak azt kivánom kapcsolni, hogy a' tisztviselők közül mellyik az alábbvaló, vagy a' hivatalra alkalmatlanabb (ha már latolgatni kellene), azt talán ne az alsóság 's a' szenvedelmes és a' csekélységekben is nagy sérelmeket képzelő, 's a' hivatalra való képességet nem is ismérhető köznép ítélné meg, hanem a' felsőség, melly ahhoz jobban ért; mert azt mondja a' törvények' lelkébe mélyen belátó *Montesquieu:* „Az mindenkor

*) E' czikkelyt következő kisérő-levéllel vettük: „T. Szerkesztőség! A' városi előljárók' állandóságáról irt és *Századunk*-ban közre is bocsátott értekezésemre a' t. szerk. által nyomban ollyatén észrevételek és megjegyzések tétettek, mellyek egyszersmind recensioul is szolgálnak; 's ezek szerint csekély munkácskám a' maga szüzeségében csak egy perczenetnyi világot sem láthatott: annálfogva teljes bizodalommal reménylem, hogy a' t. szerk. őszintesége ezen ide mellékelt világosításomnak és feleletemnek Századunk' lapjaiban helyet fog engedni. Egész tisztelettel maradván, Kecskeméten, augustus' 5kén 1838, a' t. szerkesztőségnek a. sz. *Csányi* János m. k., h. ügyvéd." — Igenis, e' czikkelynek Századunk' lapjaiban helyet enged ezennel, sőt azt — nehogy a' beküldö urnak további panaszra okot adjon — teljes szüzeségében, minden észrevétel nélkül, bocsátja a' t. olvasó közönség' itélete alá *a' szerk.*

képtelenség marad, hogy a' nép önmaga itélje meg a' maga sérelmeit. VI. k. 5dik cz.; pedig a' tisztujítás többnyire ezen alapulna.

A' 14dikre: Az időszaki tisztujításokat, mellyek a' t. vármegyékben már több századok óta divatoznak, én sokkal nemesebb ösztönből (motivum) eredetteknek lenni hiszem, mintsem abból, hogy azok által a' nemes megyei közönségek tehetetlen, részrehajló 'stb. előljáróiktól megmenekedhessenek; én szinte ollyan tiszteletet és becsületet érzek magamban a' tisztujítás által kimaradtak iránt, mint azelőtt, mig hivatalban voltak, és ezt igy tapasztaltam másokban is. Ha megtekintetnek hazánk' ide szóló törvényeinek belső értelmei 's lelkezetei, és ezekkel az országnak egykorú környülállásai egybevettetnek: ugy vélem, eléggé világosan kitetszik: 1ször az, hogy az állandó katonaság' behozatala előtt a' t. vármegyék vitték mind az országos katonai, mind a' magányos megyebeli hivatalos szolgálatokat, 's minthogy minden nemes egyszersmind tettleges katona is volt, hadgyakorlatok (exercituatio) alatt kikre a' sor következett, dijasok (stipendiati) is voltak; ugyanazon személyre nézve, a' huzamos polgári tisztviselőség miatt, gyakran összeütődések, inconvenientiák fordultak elő. Ezért rendeltetik az 1715dik esztendei 123-dik czikkely' 2dik §ában: „Vice Comitum porro, et subalterna Comitatensia Officia quolibet triennio mutentur, et incopatibilia, per unam, eandemque personam non gerantur"; — az 1723dik esztendei 56dik czikk. 2dik §ban pedig: „Ac pro avertendis publicum Comitatuum, *adeoque Regni Servitium remorantibus* quibusvis inconvenientiis, singulo triennio, Sedes restauratorias indicere" 'stb., ezért vették ki törvényeink a' hivatal' fel nem vállalásaért szabott büntetés alól is azokat, kik a' katonai gyakorlat végett épen akkor dijasok voltak; — 2szor hogy a' vármegyei hivatalok' ingyen viselése rendkivüli tehernek tekintetett, elannyira, hogy az elvállalni nem akarók ellen 1435ben (Zsigm. VI. d. 2. cz.) 25 márka, 1486ban pedig (Máty. VI. d. 9. cz.) 50 márka büntetésnek is kellett rendeltetni; és midőn a' tisztujítás háromévenkinti volt is, a' szolgabiráknak mégis jog engedtetett, hogy egy esztendő mulva hivatalaikról lemondhassanak, és 5 esztendeig ismét fel se is szólittathassanak. — Az időszaki restauratiok tehát, ugy vélem, nem a' hibás vagy gyenge tisztviselők' elmozdíthatása', hanem inkább részint az országos szolgálatokkal való összeütközéseknek elhárítása', részint a' rendkivüli terhek alól lehető kimenekedhetés' tekinteteiből hozattak be. — De minthogy elvem az, hogy a' t. vármegyékről, mint sokkal magasb és nemesb elemekből álló 's más rendeltetésü testületekről, az alacsonyabb fokon álló és más természetü 's állásu városi községekre következést huzni hiba nélkül nem lehet; a' felvett tárgyra nézve szólok csak ezekről. — Valamint a' tisztujítást kivánóknak, ugy nekem és a' velem egyformán gondolkodhatóknak igen méltó 's igazságos ohajtásunk, azon utnak és módnak minél czélirányosabb feltalálása, sőt rendszeres behozása, mellynél fogva, az illyetén előljárói testületek a' henye, tehetetlen, annyival inkább a' ravasz és részrehajló tagoktól megtisztulhassanak, és még az ezekre hajlandók is a' szerénységre és serénységre ösztönöztessenek. E' tekintetből nekem sem czélom az, hogy az illyeneket az állandóság' leple alá elbúvassam, sőt azt is hibának tartanám, ha az illyenek, az időszaki tisztujítás szerint, csak egy, két vagy három évekig is ben maradnának; — de azon tekintetekből az eddigleni több százados szokásokat és állásokat, mellyek szerint a' városi községek mindenkor állandó előljárók által igazgattattak, és e' módon, a' köz tapasztalás' bizonyitása szerint, szembetünő sikerrel, szép polgári előmeneteleket is tettek, ugyan mi szükség lenne felforgatni?! — holott az illyetén hibás vagy vétkes előljárók' eltávolítására, minden illyen rendkivüli nagy változtatás nélkül is, sokkal rövidebb, könnyebb, mégis hathatósabb és czélirányosabb utak és módok vannak: p. o. minden egyes polgárnak is joga van, előljárója ellen az illető felsőségek előtt akármikor is panaszt tenni, és ha a' panaszlott vétkesnek találtatik, az itélet' utján időközben is kitétethetik; — minden városi község a' felsőség' szoros felvigyázata alatt létezik, az pedig tudván 's értvén az előljárók' kötelességeit, kit hibásnak tapasztal, azt rendre igazitani, vagy meg is birálni, mind jogában mind kötelességében áll. Vagy ha ezek még nem elegendők, könnyü módjában áll a' törvényhozó test' bölcseségének még szorosabb rendszert is létre hozni: p. o. dolgoztassanak ki a' hivatalnak mindennemü ágazataira kimerítő utasítások (instructio); tartassanak mindenféle hivatalos kiküldésekről (exmissio) escontrok, 's ezeknél fogva vizsgáltassék meg, az illető felsőbb tisztek által, évenkint vagy akármikor, ki, mikép 's mennyiben járt el hivatalos kötelességében; a' tudatlanok, annyival inkább a' ravaszok és részrehajlásból vétkezők, még az általok okozott károk' megtérítésében is marasztaltassanak el 'stb. — Mennyivel czélirányosabbak ezek, mellyeknél fogva, az illető és a' hivatalviselésre megkivántató qualitásokat ismérő felsőség által, egyszersmind a' személyes szabadságot 's védelmet is fentartó uton, itéltetnek meg a' hibások, mint a' többnyire csak a' dolgok' és személyek' külsejét ismerhető köznép' kényének a' változtatás' utján kimutatandó és még csak nem is appellálható vagy orvosolható és igy a' személyes jogot sértő rögtöni biráskodása?! — Én tehát azt, hogy az időszaki tisztujítást kivánóknak ez volna legfontosabb indító okuk, valamint föl sem tehettem, ugy arról nem is értekezhettem; annyival is pedig kevésbbé, mert azt is biztosan lehet előre látni, hogy az időszaki változtatás azon jó következést sem huzná maga után, mellyet a' tisztujítást kivánóknak becsületes és hazafiúi ohajtása reménylene: t. i. „hogy ösztön adassék a' jeles szolgálatra, senki el ne hagyja magát, és azok is, kik a' részrehajlásra, vagy tunyaságra ösztönt éreznek magokban a' kimaradhatás' tekintetéből, ebbeli hajlandóságuknak féket ne eresszenek"; hanem egészen mást, és mindezeknél sokkal veszedelmesebbeket, t. i. a' legalacsonyabb hizelkedést; a' köznép' kényének, kedvének vétkes vadászatát; a' mindenek előtt, még a' legtörvényesb és igazságosb esetekben is, gyülöletes végrehajtásoktól (executio) való borzadást és félénkséget; a' lelketlen képmutatást; az alattomos és a' polgári erkölcsöket rontó megvesztegetést, 's több efféléket, mellyeket, mint belső moralis érzeteket, mint elrejtett hajlandóságokat, mikép a' világ' történetei bizonyitják, törvények által sem lehet eléggé fékezni! — és igy egy és kisebb következésü hibának elháríthatása' tekintetéből valóban nagy tévedés lenne, az előszámlált 's még több előszámlálható, sokszorta nagyobb és veszedelmesebb hajlandóságoknak tágas kaput 's mintegy kényszerítő módot nyitni! — Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdin.

A' 19dikre: Itt azon kérdés tételtik fel: „15 's 20 évi tanulás mindenkit alkalmatossá tészen e a' tisztviselőségre, vagy arra épen jogot adhat e neki? akkor bizony nem sokára több lenne az előljáró mint az engedelmeskedő". — Ha e' kérdést az értekezés' tárgyára nézve tekintem: ugy ezen értekezés' egész tartalmára bátran hivatkozom, hogy illyesmit sehol sem állitottam; ha pedig közönségesen véve tekintem: azt felelhetem, hogy még a' 15 's 20 évi tanulás nem tesz mindent alkalmatossá a' tisztviselőségre, de mégis inkább alkalmatossá tesz, mint a' 15 's 20 évi nem tanulás, vagy csak 3 's 4 évi tanulás. Továbbá felelhetem, hogy a' 15 's 20 évi tanulás a' hivatalra semmi esetre sem adhat jogot, hanem csak reménységet; de azt, hogy ha

egyszer az illyetén tanulású ember, ki magának ennélfogva valamelly tisztes életmódot választani képes, a' városi község' meghívására, a' más életmódok' elmellőzésével, vagy talán a' már meglévőnek abbanhagyásával, a' köz hivatalt elvállalja: azt, mig annak becsületesen megfelel, megtartani is joga vagyon, állítom. — Attól pedig, hogy az illyetén tanultak' száma valaha többséggé váljék, és a' nem-tanultak' számát felülhaladja, nem lehet tartani; mert erre még mióta csak a' világ' történeteit ismérhetjük, egy ország sem mutathat példát, de alkalmasint nem is fog soha mutathatni. Ellenben az előljárói hivataloknak a' nép' változó kénye' koczkájára leendő kitétele' esetében méltán lehetne tartani inkább attól, hogy minden embernek első kötelessége levén, magának biztos és állandó életmódról gondoskodni, ezt egy vagy két esztendei hivatalért, utoljára, egy józanon számító sem áldozná fel, és az előljáróság általában tudatlanokra és együgyűekre szállana. — A' régibb századokkal együtt eltünt már ideje, kora és szelleme a' sorban való bíróságnak. —Végre *A' 20dikra:* E' pont alatt az állíttatik: „hogy a' tisztviselők' időszaki ujraválasztása a' magyar mezővárosok altal általányosan kivántatik.“ — Én teljes becsben tartom a' t. szerk. állítását, 's elismérem az ország' állásáról való sokszorta nagyobb ismeretségét és szélesebb tudomását, 's annálfogva csak a' magam egyszerű tudomása' és ismeretsége' köréből szólhatok. Ugyanis, én sem az országgyülési tudósításokból 's actákból, sem köz hir' utján (a' mostanit kivéve) nem olvastam vagy hallottam a' mezővárosoknak ebbeli általányos kivánságát, hanem azok körül, mellyeket ismérek, azt tapasztaltam, hogy századok óta állandó előljárókkal birtak, ezeknek vezérlete alatt futották előbb-előbb polgári pályájokat, és hol a' mostani, néha hirtelen szellemű, legujabb időkben netalán a' tiszti változtatás kivántatott, ennek szikrája alkalmasint néhány fenhéjázók', boszús érzetűek', vagy pedig alattomban hivatalokra vágyakodók' forrongásából pattant ki, nem pedig annak szorgos és hideg előre való megfontolásából: ha valljon jót tesznek e ezzel magának a' községnek, a' polgárisodásnak és az ország' czéljának; jót tesznek e magoknak 's maradikaiknak; és valljon nem önmagok alatt vágják e a' fát; valljon nem inkább csorbítják és rontják e ezzel önnön valódi szabadságukat? — holott a' már egyszer felidézett auctor a' valódi polgári szabadságot ebben állapitja meg: „hogy ha azt szabad tenned, a' mit akarnod kell, és hogy ne légy kénytelen azt tenni, a' mit nem kell akarnod.“ —

Mindezeket azon megjegyzéssel zárom be, hogy én ezen, csupán magányos, de egyenes szivből eredett vélekedésem' előadásával senkit sérteni, vagy csak oldalaslag is valakire czélozni nem kivántam, hanem egyedül magát ezen tárgyat, mint tiszta politicai kérdést, köz vélekedés alá hozni; 's ezeknél fogva méltán reménylhetem azt is, hogy ebből senki személyességet se' magára, se' rám nézve nem következtet. *Csányi.*

Levéltöredékek

a' pesti magyar szinházról.

(Folytatás.)

II.

Mint mondám neked, kedves Emiliám, némelly estém művészeti szempontban is elég kellemesen van kitöltve. Több darabokat, kivált vigakat, 's azok között legkivált az eredetieket, elég kielégitőleg adnak. *Lendvayné* nem csak minden nemben legjobb közöttük, de társalkodási darabokban valóban jó is. Benne termet, kedvesség, csin, báj és illedelem egyesülnek egy ritka

édességű organnal. Képének némi piquant kifejezése van, melly azt érdekessé teszi, 's játéka a' választékosságnak, elegantiának — olly ritka tünemény magyar színészeknél — hordozza bélyegét. Hanem szavalni . . . szavalni . . ! *there is the rub'*, itt van a' bökkenő. Noha Lendvayné ebben is javult, néha szabatosan ejti ki szerepének mondatait és szokott habarásából már sokat hagyott. Minap a' Veszedelmes nagynéne' szerepét valóban kedvesen adá, kivált azon jelenéseket, melyekben mint nagynéne álkodék. A' meglettebb kor' szólását kellvén utánoznia, természetes, hogy halkabban beszélt mint szokott. 'S mi másnál, ki nem habar, nem tetszik vala affectált beszédnek, az Lendvaynénál, noha affectált, de igen helyes volt. Én kivánnám, hogy illyformán uralkodjék a' szép Lendvayné mindig kimondásának gyarlóságán! Hanem a' prosodiában általán nem lelek haladást nőinknél, mit részemről noha felette sajnálok, de legkevésbbé tulajdoníthatok nekik; 's megvallom igazán, igen csudálom, hogy azok, kik a' pesti szini gép' kormányzására befolynak, kik annak mozgásban tartását 's haladtatását bármi czim alatt kötelességöknek elvállalák, ezen olly lényeges és olly kevéssel megszerezhető javításra épen semmi figyelmet — mint az eddigiekből látszik — nem fordítának. Mibe kerülne a' szinházba befolyó vagy az azt pártoló tudósok' valamellyikét arra kérni, miképen ő egy rövid, világos és megtanulásra mindenkinek alkalmatos kézi könyvecskét irjon, a' szóejtés' szabályait magában foglalót. Milly könnyen lehetne azt legalább főbb szabályaival a' szini szavalásnak összekötni, 's ekkép előzni meg azon terjedelmesb munkát, melly tán közöttünk is világot látand már valahára, 's mellynek létrehozását a' *töredékek* is annyira sürgették. Néhány száz illyen könyvecske mennyi jót tenne az egész magyar színészet' országában! Hány fiatalabb vidéki tag, ki a' pesti szinpadra jőve itt most többnyire mindent az *ábczén* kezdve kell, hogy tanuljon, lépne fel akkor legalább kimondási szabatossággal? Mennyi botránkozásnak az orthodoxusok között véget vetendene e' kicsiny catechismusa a' helyes szóejtésnek! . .

De a' minek általában hiával vagyunk: az a' szabatosság az előadásban. Én nem láttam még soha magyar előadást — dilettánsokét kivéve — melly tökéleteseu összevágó, a' müvészeti egység' bélyegét hordozó lett volna. Ennek pedig fő oka a' szerepek' be nem tanulása. Innen aztán a' sok furcsa gyarlóság, mellynek te is, én is ittott néha olly megbotránkozva nevető tanúi valánk; innen az a' határtalan *coquetteria* a' sugólyukkal, és innen ama' szomorú élvezet, a' színész' ajkából lepergő minden szót második kiadásban hallani kényteleníttetni, a' páholyok' legtávolabbikából is. Minap, képzeld csak Emilia! a' főváros' szinpadján illy scandalum! — Hinkóban *Lendvay* (Hinkó) az őt üldözendő Fülöp grófot *(Fáncsyt)* fenszóval szólítá ki a' szinfalak közül; ez nem volt elég: Hinkó (kedves Markittájával vállán) szaladni kezd, 's látván, hogy még sincs kitől üldöztessék, meg-megáll 's ujra csak megáll, 's visszafordul, privát — de hallható — szókkal uszítni a' grófot maga után. A' jámbor *Fáncsy*nak, ki felejté néhány perczre pünkösti fejedelemségét, ingyen se' juta eszébe üldözőbe venni a' derék *Lendvay*part. (Noha — zárjel közt legyen mondva — szinpadunkon, mint hallatszik, nagyon divatba kezdének jőni az egymást felváltó üldözgetések.)

Ime, kedves Emiliám! te illyes mulatságok' élvezetétől meg vagy fosztva, hacsak valamelly sátoros müvész-család mostanában nem tartózkodik vidéktekben; mi azonban megtörténhetnék, 's akkor szánakodásom helyén kivüli. Azon szilárdság a' szerepfogásban, melly teszem Bécs' szinpadjain uralkodik, teszi bizonyosan fő alapját derék mutatványaiknak. Avvagy nem a' szerep' tökéletes betanulásának eredménye e a' szini szabatosság? —

Ime ők, szerepeiket mint a' miatyánkot tudván, nem is várják a' végszó' (Schlagwort) kiejtését; rendszerint két három szava van még mondani való a' másiknak, 's ez már belevág övéivel, épen ugy mint a' köz életben történik. Ekkor lehet csak élénk a' dialog, érdekes a' mindennapiság is, 's természetes a' müvészség. Ekkor lehet csak elhinnünk mindazt, mit az öreg Emerlinggel olly jól elhitetni tudott ama' veszedelmes színészné, nogy t. i. a' mezők, nyájak, hazatérő müvesek, a' téli est, a' pipa, a' kis Marie, szóval minden, mit ajka ejt, csaknem kézzelfogható-lag állanak előttünk. Ekkor, csak ekkor lehetséges a' dramai csalódás!

E' hibától általányosan mentebbek a' nők. Ti szegények a' szinpadon is, mint mindenütt, bizonyos tekintetben szenvedőleg álltok. Nagyobb bennetek a' lelkisméretesség, megfelelni a' hivatásnak, 's kisebb amaz önelbizottsági adag, mellyel nagyobb mértékben ruházott fel bennünket férjfiakat a' természet, hogysem néha vissza ne élnénk vele. Avvagy emlékezzél csak vissza ollykori szini működéseinkre, nem tudták e nőink mindnyájan sokkal jobban szerepeiket, mint a' férjfiak' legszorgalmatosbja is? Nálatok a' sugólyuk csak végmenhelye az emlékezés' történhető gyarlóságának, de fő talap a' férjfiaknál, mire építvék teljes reményök és minden bizodalmuk. Én valóban a' tanulságos phaenomenek' egyik legérdekesbjének (a' boncztan' mezején) gondolom tartathatni azon tüdőt, melly 10 évig működék egy magyar sugó' porházában.

(Folytatása következik.)

Könyvismértetés.

Magyar- és Erdélyország' bortermesztését 's borkészítését tárgyazó folyóirás, a' szőlőbirtokosak', müvesek', mezei gazdák', és borkereskedők' számára, Schams Ferencztől; harmadik füzet, 1838, Pesten Füskúti Landerer Lajos' betüivel, 8.

Előttünk fekszik ezen folyóirásnak harmadik füzete, mellynek hasznáról és szerzőjének, az *országos venyigeiskola'* alapitójának, érdemeiről már bővebben értekeztünk*). A' szerző mindjárt e' füzet' első czikkelyében („Egy jó szó annak idejében") felhozza, hogy termesztményink között egyedül a' bor az, melly minden többi vetélkedőinkkel mérkőzhetik, helyesen jegyezve meg, hogy a' juhtenyésztés, melly olly jeles ágát teszi egy idő óta termesztményeinknek, a' németek', lengyelek', oroszok', de leginkább az angolok' concurrentiája miatt csökkenni fog; de a' bortermést, az adakozó természet' ajándékát, melly áldásos javaival Magyarországot olly gazdagon felhalmozta, el nem vehetik. — Minthogy földünk olly nagyon hajlandó a' bortermesztésre, a' szerző mindjárt az 1ső §-ban *egy csalhatlan módot ad elő, miképen kelljen a' bortermesztést Magyarországban hasznosabb keresetággá tenni, hogy az által nem csak a' hegyekbeni hanem a' laposságon és dombon fekvő szőlők' tulajdonosi is aránylagosan jutalmaztassanak.* Alapos okát adja ezen értekezésben azon tapasztalásnak, hogy, a' szőlőmüvelés nálunk az ujabb időkben csökkent; mert, ugy mond, a' jó bort termő hegyek a' szőlős gazdák' sok bor utáni sovárgásának meg nem felelhetvén, a' birtokosak kiirták a' régi őstőkéket 's helyökbe termékenyebb ugyan, de silányabb fajú venyigéket ültettek; tanácsolja tehát a' természet' ama' törvényét: *Övét mindenkinek*, megjegyezvén, hogy *nem minden terem mindenütt*, 's azért a' hegylakosnak a' szőlő, a' lapályinak a' szántóföld és rét legyen foglalatossága. — Tanácsolja továbbá: hogy Magyarországban a' nemes hegyszőlőmüvelés a' lapályi szőlőmüveléstől elválasztassék, vagyis az ismert jó hegyeken tökéletes jó müvelésrendszer tüzessék ki: ellenben a' dombokon és lapályokon minden igyekezet a' bő szüretre fordittassék. — Mint lehessen hegyi borainknak belső értékét annyira emelni, hogy azoknak jósági rendszere a' mennyiségi rendszeren győzödelmeskedjék, következő adatokra alapítja: a) *Csak olly szőlőfajok ültettessenek és szaporittassanak, mellyek mennyiségre való tekintet nélkül a' legjobb bort termik.* b) *A' hegyekből különös jó italokat szerezzünk; ehhez késő szedés és ennek idejében a' fürtök' válogatása elkerülhetetlen szükségesek.* c) *A' must' forrására, valamint a' pinczebeli bánásra, nagyobb vigyázatot fordítsunk.* d) *Csak kedvező fekvésü hegyeket kell a' jobb minőségü borok' termesztésére választani; valamint* e) *a' szőlőkaróknak megkiméléset is tekintetbe kell a' hegyeken venni.*

Hogy a' bor' jóságára, de kivált tartósságára nagy hatással van a' pincze, azt hiszen tudjuk: mindazáltal igen kevés bortermesztő van, ki erre kellő figyelemmel viseltetnék; a' VIIdik §-ban tehát *Schams* ur „a' pinczebeli gazdaságról" értekezik. Egy óvószert is ajánl az olly pinczékbeni veszedelem ellen, mellyekben must forr, 's ezt itt közöljük olvasóinkkal: „Azoknak, kiknek a' mustforrás' ideje alatt a' pinczében dolgok van, azt lehet tanácsolni, hogy ha a' szédülésnek csak legcsekélyebb jeleit érzik is, azonnal feküdjenek a' földre, és arcczal föld felé fordulva a' pinczéből másszanak ki, ezen elővigyázattal bizonyosan épen megmenekszenek. Noha pedig az életveszélyeztető mustforrás által kifejlődött levegő nehezebb a' közönséges életlégnél, következőleg az mindig alább igyekszik, a' föld' szinét még sem egészen érintheti; mert a' pincze' aljazatának folyvásti kigőzölgése vagy épen semmi, vagy már csekély és igy veszedelem nélküli közeledést enged annak." Végre közli még Schams ur (a' IXdik §-ban) a' közönséges magyar szőlőiskola' jelen állapotját, a' Xdikben pedig jegyzékét adja mindazon önkénytes adakozásoknak, mellyek 1837-ben az országos magyar *venyigeiskolára* tétettek, és fölszámitását mindazon költségeknek, mellyek jan. 1től decemb. végeig 1837. az országos venyigeiskola' fentartására megkivántattak; honnan kitetszik, hogy az összes bevétel 1837-ben volt 1063 f., a' kiadás pedig 1085 f. 6 kr.; több adatott tehát ki 22 f. 6 kr.-ral; ehhez a' mult évekről tartozási maradék 1332 f. 18 krral járulván, marad e' folyó évre összes adósági tartozás 1354 fr. 24 kr. *O. L.*

*) Lásd a' Hirnök' mult évi 29. számát.

Soult.

Egy Londonban tartózkodó franczia következő anecdotát közöl: Midőn nem rég *Soult* marsal London' nagyszerű gyárintézetei' egyikét meglátogatá, a' munkások által vasárnapi öltözetben fogadtatott. Elmentekor szokott ajándékot, de talán kevéssel többet is, adott, 's vezetőjének azt mondá: „E' jó emberek, ugy látszik, kedvemért vettek magoknak fehér keztyűt 's igy legalább kárpótlást kell nekik adnom." „Kegyelmes uram! — viszonzá egyike a' munkásoknak — lehetetlen, hogy nekem fehér keztyűket ajándékozhasson, mert mindkét kezemet Toulousenál elvesztém" 's ezzel mindkét kéztövét oda nyujtá, mellyekkel mindazáltal naponkint munkáját elvégzi. „Helyesen, derék ficzkó — ez vala Soult' felelete — ha kezeidet elvesztéd is, meg vannak lábaid, itt, vedd ezt, 's végy magadnak rajta egy pár selyem harisnyát", 's a' meglepett munkásnak 5 font st. banknotát nyujta.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

66. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Augustus' 16.**

Némelly honi tárgyakról.

(Folytatás.)

Egy másik kedvencz ideája gr. Széchenyinek, a' *gőzhajózás* *), szinte távol áll még a' tökélytől. Az utazás, még alának is, sem igen gyors, sem felette kellemetes. Mig gr. Sándor — mint a' lókönyv' sárga lapocskáján látható — egyrendbeli lovakon Pozsonyból Bécsig 2 óra 's 41 percz alatt kocsizott, a' gőzhajó e' távolságon három órát tölt el, miután az utas kénytelenittetett egy mértföldnyi utat, a' legkellemetlenebb időben is gyakorta feldülés' veszedelme közt, tenni; 's igy a' leutazást négy órára tehetni, *ha jól megy a' dolog;* viz ellen pedig egész nap kivántatik, sőt a' mult őszön egyszer 56 óráig tartott a' rövid ut. Pestről pedig Bécsig, kivált rosz időben és sok utasoknál, milly förtelmes éjszakák! Hát ha még zátonyokra akad a' hajó, mi már most a' közönséges esetek közzé tartozik; lehet e illy esetben alkalmatlanabb 's késedelmesb utazást gondolni? Biztossá tehetem azonban az utazó közönséget, hogy nem sokára összeálland egy társaság, mellynek tökéletesb alkotású gőzösei csak mintegy 18—24 hüvelykig merülnek le, 's igy sem a' zátonyoktól nem félthetők, sem nem kénytelenek egy órányi távolságra Bécstől kikötni, hanem a' Duna' kisebb ágán is szinte a' város' belsejéig járhatnak. E' gőzösök' sebessége kétszeres leend a' mostani gőzhajók' sebességéhez képest, 's igy Pestről Pozsonyig nem leend szükséges éjt rajtok tölteni, Bécsből pedig Pestre még a' rövid napokban is ugy lehetend eljutni, hogy az utas nem lesz kénytelen három órakor felkelni. A' hajók kémény nélküliek lesznek, 's igy a' hidak alatt is elevezhetnek, 's minthogy a' füst teljesen elemésztetik, az erőmű csőrendszerrel birand, katlana pedig sisakkal leend ellátva, minden füst, kéményből hulló cseppek, vagy szikrák általi kellemetlenség, valamint az elpattanás' veszedelme, el lesznek mellőzve. Minthogy pedig illynemű hajók már Angliában 's Éjszakamerikában a' legjobb sikerrel használtatnak, a' terv' kivihetősége semmi technicai akadályt nem találand.

Milly tömérdek summákat áldozott atyáskodó kormányunk, gr. Széchenyi' indítványa' következésében a' *vaskapui szirtek' kipusztítására* 's a' *Duna' medrének rendszeresítésére!* — 'S kérdem, keletkezett e a' reménylett és megigért siker? — A' vaskapui közlekedés ugyanazon akadályoknak van kitétetve ma, mint századok előtt, mert most is kénytelen az utas elhagyni hajóját, kocsira rakni portékáit 's több mértföldnyi kocsizás után más hajóra szállni 's rakodni. Ha ez már szakadatlan vizi közlekedés, mint az több helyütt hirdettetik, akkor a' földközi tenger is összefügg már a' vörössel, mert hiszen ott is csak egy kis szárazföldi ut szakasztja félbe a' hajózást. Hogy pedig ujabb időkben egykét hajó keresztülevezett a' Duna' veszedelmes pontjain, az inkább Herora 's Leanderre emlékeztet, 's hihetőleg lord Byron illy utazásban sokkal nagyobb örömét lelte volna, mint a' szorgalmatos és számítni tudó kalmár. Igy tehát a' sok készületek', költségek', diplomatai alkudozások', feszült várakozások' egész eredménye lett egy nagy semmi; mert egy dunaparti száraz utnak helyreállítása nem az, mi igértetett, 's illy munka sokkal kisebb költségekkel és szertartással mehetett volna végbe *). A' vaskapu azonban mindeddig zárva előttünk, noha sok hazánkfia az ellenkezőt hiszi **).

Nem nagyobb sikere lön a' Duna' medre' kitisztításának, melly egy újan behozatott angol erőmüves hajó' (Vidra) segítségével kieszközlendőnek igértetett. Emlékezzünk csak vissza, milly várakozások gerjesztettek ez iránt is: „hogy egy nyár' lefolyta alatt legalább Pozsonytól Győrig a' Duna' medre annyira ki leend tisztítva, hogy minden hajó akarmelly szárazságban is utját akadály nélkül folytathatandja; — hogy a' kihányt fövenyből miképen javulandnak országutaink 'stb.“ Dolgozott is valóban a' Vidra

---

*) Itt tévedésben vagyon a' t. beküldő ur; mert a' gőzhajózás gr. Széchenyinek minden befolyása nélkül hozatván be honunkba, nem lehetett kedvencz ideája. Az első próbák ugyanis már mintegy 16 évek előtt tétettek, midőn a' gróf még semmi közvetlen részt nem vett a' honi vállalatokban. E' próbák azonban, mellyekkel két külföldi állott elő, nem igen kedvező sikert nyujtván, a' tárgy több esztendőkig heverőben maradt, mig a' mostani gőzhajó-társaság összeállott, de a' gróf' legtávolabbi befolyása nélkül, ki a' tervet elején nem is igen kedvelte, noha később a' társaságba állván, annak munkás tagja lön. De a' gőzhajózás mai napig szintugy virágoznék hazánkban, ha a' gróf nem állott volna is a' társaságba. A' hiedelem azonban, mintha ő a' gőzhajózást nálunk létre hozta volna, igen elterjedt az országban, 's még csak a' mult hónapban ezeket olvasók a' „Hasznos mulatságok'“ 5-ik számában:

Világfolyóvá lángeszed a' Dunát
Avatni készül; hogy lebeg eddig is
Hullámain több gőzöny, áldást
Hozva reánk, egyedül te mived.

Sőt sokan a' grófot még a' gőzhajók' feltalálójának is tartják, kivált az alsóbb osztályokban, mint azt magam is többször hallottam; névszerint egykor, mintegy négy év előtt, a' gőzhajó' elindulásakor a' pozsonyi hidon állván három alföldi forma ember mellett, ezek igy üdvözlék az elmenő gőzöst: „Éljen a' haza! Éljen gr. Széchenyi!“ — 's az egyik társaihoz fordulván, ezeket tevé hozzá: „Ezt csak magyar találhatta fel!“ *A' szerk.*

*) Az 1834. Társalkodó' 88. számában értesíti a' gróf a' közönséget e' terv' kivihetlenségéről. Egy fő oka az, hogy „ha le lehetne is szállítni a' Dunát, szirtek közti tágítása és az izlási és vaskapui sziklák kihányatása által, ugy hogy Budapest közt hat lábbal esnék a' viz, az hazánkra nézve nem haszon, hanem kimondhatatlan kár lenne; mert csak közönséges szárazságban is *kiasznék a' fél ország.*“ — Ez pedig annál hihetőbb, mivel, mint az 1835. Társalkodó' 33ik számában tanit a' gróf: „a' Dunának nincsenek olly biztos és nagy hó-tartói (réservoir), mint a' millyekkel e' tekintetben kedvezőbb vizek roppant havasaikban birnak.“ — Noha eddig Tirol', Salzburg', Stájerország' jegesei, valamint Karpátaink, 's az erdélyi 's moldvai havasok elég biztos és nagy hó-tartóknak tekintettek, mellyek egész nyáron által gazdag töltvényt küldenek a' Dunának *Inn, Salza, Ens, Mürz, Mura, Dráva, Szávа, Kulpa, Morva, Vág, Tissa, Maros, Olt* és számtalan más folyók által, millyekkel Europának egy folyama sem dicsekszik: a' fentebbi kiaszástheoriát mégsem merjük kétségbe venni. *A' szerk.*

**) Igy még mult évi augustus' 26án levél által megkérettetém, hogy egy „hazafi-ünnep' leirását“ venném fel a' Hirnökbe, melly Gyöngyösön tartatott Sz.-István-napkor, 's mellynek leirásában ezek is foglaltatvák: „A' casinoi erkély kivilágitva egész fényben tünteté a' tisztelt grófnak (Széchenyinek) másolatát „Nagy hazafi“ aláirással a' bámuló nép előtt jobb oldalról igen kitünöleg állott a' szétszórt vaskapui szirteken keresztüluszó gőzhajó, ez aláirással:

„Vaskapu zárta Dunának; jó Széchenyi 's felszabaditja,
'S két földrésznek nyit boldogulásra kaput.“ —

'S későbben hallám, hogy neheztelléssel voltak sokan irántam, miért nem adtam e' leirásnak helyt lapjaimban. *A' szerk.*

Pozsonyon alul; de, mi a' legcsodálatosb, épen azon helyeken akadt meg leginkább a' gőzös, még pedig most gyakrabban mint azelőtt; hol a' bús utazó hiában fohászkodik fel: Vidra, ubi es?...

P. F.

(Folytattatik.)

Felelet Al-Kendinek

a' Figyelmező' f. é. 28ik számában megjelent azon birálatára, melly a' Tudománytár' uj folyamata' 1sö darabjában (68—98 l.) közlött illy czimü értekezésem ellen van intézve: „A' természettudományok' becséről és befolyásáról a' józanabb philosophiára."

Rec. különös szerencsétlenségnek mondja nemzetünkre nézve a' német philosophiához ragaszkodást, 's ohajtja, bár inkább az angolok' és francziák' philosophiai nyomdokit követnők. — Az angol philosophiának e' magasztalását már *Fejér* György' metaphysicája' vizsgálatában is olvastam és nevettem; hihető, lelki rokonságban vagy identitasban van a' két rec. egymással. Én pedig arról vagyok meggyőződve, hogy minden nagy száma mellett a' tudósoknak 's kitünő elméknek, mellyek Britanniából egész Európára világot terjesztettek, alig létezett ott egy-két igazi philosophus. Tudjuk, mennyire igyekeztek *Berkeley* és *Hume* az angol philosophia' empiriai irányának ellene dolgozni; de győzött a' nemzet' szelleme. Ez igy van ma is. Physicával, psychologiával 's több, a' philosophiától egészen különböző tudományokkal foglalatoskodó tudósokat philosophusoknak neveznek. A' rec.-től idézett *Reid* felségesen ir a' lélek' tehetségiről; de azért felsőbb értelemben philosophusnak szintugy nem neveztethetik, mint chemicusnak azon természettudós, ki szépen hasznára tudja fordítni a' mások' felfedezésit; de maga nem képes analysálni. Nem elég csak *belső tapasztalásból*, mit rec. minden további meghatározás és fejtegetés nélkül annyiszor emleget, indulni ki a' philosophiának; be kell annak hatni a' lélek' fenekére, vizsgálata alá vonni az eredeti fogalmakat, analysálni a' belső tapasztalást. — A' francziákra nézve hasonlóan van a' dolog. *Royer Collard*' parlamenti beszédei 's egyéb munkái philosophiai lélektől vannak áthatva, 's kedvesek a' népszerü cselekvő-philosophia' barátinak; de itt felsőbb értelemben vett philosophiáról van szó, 's ha rendszeresről nem is, legalább ollyanról, melly mélyébe hat a' lélek' törvényinek. Lám a' derék *Cousin* elhagyá Franciaországot, hogy a' philosophia' hazájában keresse fel *Schellinget*, *Hegelt*, kik iránt olly nagy tiszteletet nyilatkoztat, 's kiknek köszönheti, hogy philosophiai rendszere, ecclecticus charactere mellett is, nem kis mértékben hajlik a' természetphilosophia felé; 's ime rec. egészen el akarna bennünket zárni azon forrástól, melly, ha nincs is meg mindig ohajtott tisztasága, csakugyan forrás a' philosophiában. Hegel' és egyebek' homályának én sem vagyok barátja; de nem akarom a' vizzel együtt kivetni a' gyermeket is. Van közép ut mindenben, 's egyik tulságból másikba ne ugorjunk. Annyi igaz, hogy a' *philosophiát* tanulni törekvőt angolok vagy francziák közzé akarni utasítni még sokkal nevetségesb, mint az angolt mechanica-tanulás végett honából Németországba küldeni. —

Ezeket előre bocsátván, menjünk által rec. czáfolatára, melly igen rövid, 's csak parányi részét illeti annak, mit kötelessége lett volna felvenni recensensi tollára. Rec.-nek három nehézsége van ellenem: 1) hogy a' psychologiai ut ellen csatázok; mín rec. „meghökkent, mert a' psychologiai utat philosophiában az egyetlenegy üdvözítőnek tartja"; 2) hogy *Cartesiust* és *Leibnitzot* a' psychologiai módszert követő philosophusok közzé teszem; 3) hogy *Kant*ot, mint hasonlóan psychologiai módszert követőt, Cartesiussal 's Leibnitztzal teszem egy társaságba „midőn —

mond rec. — kiki tudja, hogy hires criticáinak fő iránya épen az e' két utolsótól divatba hozott dogmatismus ellen vala intézve." Hogy ezen, nem kifejtett 's okokkal támogatott, hanem csak megpendített ellenvetésire rec.-nek, nem csak odalőkve mint ő csinált, hanem meggyőzőleg felelhessek, czélirányosnak tartom, egykevéssé leszállani a' philosophia' első elemeire. A' philosophia' fejlődése mutatja, hogy minden philosophusok a' következő öt categoria közül tartoztak valamellyikbe: 1. A' szoros értelemben vett *empiricusok*, vagy a' kültárgyak' vizsgálásán felül nem emelkedők, kik a' lélek' mélységébe nem hatottak, csupán a' kültárgyak' körében levén határozva philosophiai elmélkedésök. Ezek némelly ujabbaktól *objectivus empiristáknak* neveztetnek. 2. A' széles és szoros értelemben vett *idealisták*. Mindketten a' lélek' eredeti törvényit keresték 's igyekeztek kiemelni az ész' segítsége által; de a' belsőben szerfölött elmerülvén, a' kültárgyakat tekintetbe nem vették; a' kültermészet' létezését vagy nem tartották egészen bizonyosnak, csak hihetőnek, vagy egészen kétségbe hozták, mint a' szoros értelemben vett idealisták. Mindkettőjöket pedig a' psychologiai körben munkálás bélyegzi; innen némellyektől *subjectivus empiristáknak* neveztetnek. 3. *Skepticusok*, kik mind a' kültermészetet, mind az ideákat tagadják, vagy kétségbe hozzák. 4. Az ugynevezett *synthetismus' baráti*, kik nem veszik ugyan illendő hasznát a' kültárgyaknak, 's az azokban rejtező ideák' kikeresésében, philosophiai fenségre emelésében nem fáradoznak, 's e' szerint a' természetphilosophusoktól különböznek; de a' kültermészet' létezését nem csak elismérik, hanem a' külső factort (a' kültermészetet) szintugy szükségesnek tartják, mint a' belsőt (a' psychét), hogy alapos philosophiai vizsgálatokat tehessenek. Végre 5. A' *természetphilosophusok*, kik a' kültermészetet mint a' psychének antagonistice ellenébe tett revelatiót tekintvén, törekednek annak titkait fejtegetni, kapcsolatba hozni egymással az örökös idea' ezerféle elágazásait, 's az ész' szavát csalhatatlan isteni szónak tartják. — Ezen öt categoria' rövid előterjesztését azért tartottam szükségesnek, mert ollyan rec.-sel van dolgom, kinek a' philosophia' ezen elementaris része is hiányzik; a' mi nélkül pedig nincs álláspont a' philosophiában, 's minden olvasás, isméret csak a' zavart neveli. Hova kell tehát már számítni Cartesiust és Leibnitzot, 's el kell e ama' kettő' társaságától Kantot választani? Ők mindhárman a' psyche' törvényei' fejtegetésében fáradoztak kisebb nagyobb szerencsével; de soha nem ügyelve a' kültermészetre. Innen mindenikök' munkáiban azon egyoldalúság, t. i. a' lélek' fogalmainak fejtegetése ugyan és mély analysálása; de nem-figyelmezés a' kültermészetre, 's az ott levő ideák' philosophiai fenségre nem-emelése teszi a' főfogyatkozást. Igy lettek a' különben olly mély belátású Kant' criticai nézetei sok tekintetben szintolly hypotheticumok mint azokéi, kik előtte éltek; 's ha szerző' állítása szerint Kant a' szemlélődési dogmatismus ellen kelt ki, Kantról is bátran mondhatja a' természetphilosophus, hogy nézetei leginkább szemlélődési dogmatismusra mennek ki, mert nem hatott rájok a' kültermészet kiegészítő erejével. Ollyan *fővalót* állított elő, melly csak az emberi gyenge tehetségek' másolata. Az autonomia által elszaggatja a' lélek' tehetségeit, 's olly szabadságot igyekszik megalapítni, melly részint az universum', részint a' gondolkodás' szükségképeni törvényeivel meg nem állhat; az erkölcsi roszat eltüreti az örökös ideával, 's azt azzal mégis megbüntetteti; a' roszat nem ugy veszi mint szükséges feltételét a' jónak, hanem a' kettőt, mintha épen kétféle fővalótól vennék eredetöket, egymástól elkülönözi. Szóval, criticái csak logicai körben forognak, 's mihelyt a' metaphysicába vág, nem mervén annak tárgyaira alkalmaztatni a' szoros dialecticat —

mit Schelling és Hegel olly meglepő szerencsével tettek — szintugy eltévelyedik, csupán a' psychologiai vagy idealis uton akarván czélhoz jutni, mint egyéb ugyazon körben munkáló philosophusok. — Ha Kantot elválasztja rec. Leibnitztól, miért nem Leibnitzot is Cartesiustól? Leibnitzot mondom, kinek monadologiája nélkül Kant' *Erscheinung*-ja és *Ding an sich*-je nehezen fog világot láthatni; kinek mély esze nevezetes titkát fogta fel az örökös ideának; kinek Theodicaeája semmivel sem nyugtatja meg kevésbbé az észt, mint Kant' hires *Morale Argumentuma*; kinek *Essais sur l'Entendement humain*-je nélkül nem emelkedhetik fel olly fénnyel a' *Kritik der reinen Vernunft*. — Sőt Cartesius' philosophiáját sem szabad dologhoz-értő embernek egészen hypothesisen alapulónak nevezni, mint rec. akarná, mintegy ellenébe tevén azt Kant' philosophiájának. Cartesius volt ugyanis, ki ama' mély psychologiai nézet' felállítása által: *cogito: ergo sum*, a' skepticismust megdöntötte. Ha rec. nem csak angol 's franczia, 's különösen nem csupán *józan eszű*, mint maga nevezi, hanem igazi tudós és mélyen analysáló irókat tett volna studiuma' tárgyául: nem hökkent volna meg az én állításomon, 's azt nem csodálatos nyelv-elforgatásnak, hanem igen természetes elnevezésnek találná. Milly képtelenség ellenben, mikor rec. Kantot Cartesiustól 's Leibnitztól elszakasztván, Reiddal teszi egy categoriába, t. i. idealis philosophust realissal, 's mindkettőt a' psychologiai körbe helyezi, a' mi annyit tesz, mint a' kereket a' szegletessel zavarni össze. Ugyan ha rec., mint mondja, a' psychologiai utat egyetlenegy üdvözítőnek tartja a' philosophiában, mondja meg, hogyan férhet meg fejében két nagyon különböző hit, t. i. *Kant-féle* és *Reid-féle* hit? hogyan reményli illy módon üdvözülését a' philosophiában? —

„Értekezése' nagyobb részében a' psychologiai ut ellen csatáz", mond rec. Igenis az ellen, abban az értelemben vevén a' psychologiai utat, a' mint előadtam; — és bár rec. is csatázott volna azon ut mellett, mellyen a' philosophiában üdvösségét várja; de hallgatott mélységesen. Miért vette tehát fel recensensi tollát, ha épen a' legfontosabbra nem felelt? De halljuk csak mit mond a' szemes rec. „Az értekezés' második átnézése bizonyossá tett, hogy a' psychologiai ut alatt a' *szemlélődési módszert* érti szerző, mellyet a' francziák hypothesisen alapulónak neveznek." Talán azért nem felelt tehát semmit az általam előhozottak' megczáfolására, mert velem egyet értett; oh nem! ferdéknek kiáltja nézeteimet, t. i. azon nézeteket, mellyek, mint a' munka' második átnézésekor meggyőződék rec., hypotheticumok ellen valának intézve! — 's a' mi fődolog, mikint nevezheti szerző, hacsak legfőbb mértékben inconsequens nem akar lenni, hypothesisen alapulónak egy Kant' nézeteit? mert épen Kant' nézetei azok leginkább, mellyeket én összevetve a' természetphilosophia' nézeteivel, analysáltam. Ótalmaznia kellett volna kétségkivül Kantot a' természetphilosophia' csatája ellen Rec. ezen philosophiának ellensége; azt kelle tehát megmutatni, hogy a' physica által nem gyarapíttathatik a' philosophia; fel kellett volna venni 's analysálni azokat, miket én a' természetre támaszkodó philosophia' elsőbbsége felett mondtam; ótalmába venni a' psychologiai utat a' főváló' keresésében, mit én megtámadtam; megbizonyítni, hogy a' categoricus imperativusról, a' jó és rosz közötti különbségről helyesebb a' régibb mint az ujabb vagy természetphilosophiai nézet; — de mindezek ellen egy realis kukkot sem képes adni a' tudós Al-Kendi! Az illyen már a' recensio, 's ebből tanulhat, a' kinek feje van!

Azonban közli nézetei' rövid vázlatát „az enyéimével szemközt, figyelemgerjesztésül". Figyelmezzünk tehát. „Minden ismereteink két kútfőből származnak, tapasztalás- és gondolkodásból. Minden gondolkodásnak észrevevésen kell alapulnia, 's a' gondolkodás az észrevettet, azt a' mi van és létezik, csak magyarázhatja. Ezen gondolkodás általi magyarázás viszont lényeges eleme ismeretünknek, mert a' tárgyak önmagokat nem magyarázzák." Ez eddig igen locus communis, tudja kiki, 's nincs mit mondani ellene. „Az észrevevésnek, tehát a' magyarázó gondolkodásnak is, két köre van: *külső* és *belső*. Kivülünk külső érzékeink által térben és időben az anyag' érzéki tüneményit vesszük észre, érzéki szükségképeni törvényeivel és czéljaival: belsőnkben csak időben. szellemünk' gondolkodás-, érzés- és akaratbeli jeleneteit, erkölcsi törvényeivel és czéljaival." De ez már nem locus communis; sőt, igy a' mint van, egészen eredeti. Hogyan veheti észre rec., vagy itt már szerző, külső érzékei által az anyag' szükségképeni törvényeit és czéljait? Hát, törvényeket, czélokat venni észre, érzék' dolga? — Hasonlóan az a' belső észrevevés hogyan lehet képes, szellemünk' gondolkodás-, érzés- és akaratbeli jeleneteit észrevenni; hiszen ha az észrevevés csak segédje a' gondolkodásnak, ha a' gondolkodás dolgozza fel az anyagokat: ezen gondolkodási erő lesz csupán képes a' gondolkodás' jeleneteit észrevenni; az a' belső észrevevés csak egyes fogalmakat lát, csak valami gyenge csiráját annak, miből keletkezik később a' gondolkodás által kifejlett erkölcsi törvények' tiszta észrevevése; mert erkölcsi törvény gondolkodás nélkül nem létezhetik, 's nincs szomorúbb mint igy elszaggatni a' lélek' tehetségeit. Mit tesz az, hogy „észrevevésből kell kiindulnunk a' philosophiában?" Épen ott kellett volna szerzőnek megfogni a' tollat, 's fejtegetni azon belső tapasztalás' menetelét. — Szerző „az egész mindenség' magyarázatát két fő tudományra osztja, *physicára* és *philosophiára*." Hát a' tiszta mathesis hová marad? A' physicával, akármelly szélesen vegye szerző, csak nem férhet meg; a' philosophiától egészen különbözik. E' tudománynak nem marad hely a' szerző' psychologiai körében. A' historiát pedig bizonyosan a' physica' körébe teszi szerző, mert a' philosophiával csak össze nem zavarhatja: tehát e' tekintetben akaratja ellen is hajlandónak mutatkozik a' schellingianismusra. „Szellemünk' eredeti tehetségei igazak, 's minket meg nem csalnak." A' *szellem* szó helyett talán jobb lett volna *ész*; legalább mindjárt leeb igy fejezi ki magát: „Az *ész* törvényes munkásságában szintazon bizonyossággal bir mint az *érzék*, mert mindkettő egyiránt lényünk' eredeti igaz tehetsége: igy tehát a' szemlélődésben is bizhatunk, ha törvényes feltételeit betölti 'stb." Ennélfogva az ész szerző szerint épen olly bizonyosságú mint az érzék, 's egyik *hajszálnyival* (mint szól szerző) sem bizonyosabb a' másiknál. Itt hökkenhetni ám meg igazán! Ugyan mellyiket tartja bizonyosabbnak szerző, azt e, hogy a' nap forog a' föld körül, vagy hogy $2 \times 2 = 4$? Ha az ész és érzék egyformán csalhatatlanok: mindkettőt egyformán bizonyosnak kell tartania, különben ellenkezik magával. Soha szebb győzödelmet nem vett az ész az érzéken, mint mikor Soha szebb győzödelmet nem vett az ész az érzéken, mint mikor a' *copernicanum systemát*, t. i. azt a' rendszert, melly ellenében a' tapasztalás bizonyít, mit az ég' tömérannak, mit a' mindennapi tapasztalás bizonyít, mit az ég' tömérdek csillagai szemünkkel 's eszünkkel is el akarnak hitetni, feldek csillagai szemünkkel 's eszünkkel is el akarnak hitetni, feldállította; mint ezt már *Galilei* a' *systema cosmicumban* gyönyörűen mutogatja. — Igy van ez a' philosophiában is; és ezért vallaszták a' legmélyebb elmék inkább a' psychologiai kört, vagy subjectivus empirismust, mert itt nem valának kitéve az érzékek' csalódásának; noha más tulságba estek; mert a' belső fogalmak' korlati közt tartván a' lelket, 's nem hatván arra a' külső tárgyak' ideái által, egyoldalú lett philosophiajok. — Az érzékek csak segédjei, conductorai a' léleknek; általok tétetik az kapcsolatba az universummal, hogy azt vizsgalhassa, 's feldol-

gozhassa a' tüneményeket, épen mint a' gyomor az anyagokat. De miután az ész önállású erőre kapott, vagy más szóval, az előbb szunnyadó psyche az érzékek' segítsége által kifejlett: észreveszi, hogy ő az ur, amazok csak szolgák, hogy rájok támaszkodva csalódnék számtalanszor, 's azoknak az ő igazgatására van szükségök. Az ész' elsőbbségét épen a' bizonyosság' magasabb foka teszi, 's ha szerző szerint az egyik hajszállal sem bizonyosabb a' másiknál: elidálni fogják egymást a' philosophiai vizsgálódásban, mellynek, 's e' szerint azon munkának is, melly a' szerző' eredeti nézeteiből fog talán valaha keletkezni, resultatuma lesz = 0.

A' természetphilosophiának legfelségesb oldala az, hogy gondolkodásból vagy észből indul ki, a' mit midőn rec. a' *semmivel* tesz egy categoriába, nem tudja mit beszél. Az érzékek tehát bizonyosak, 's az ész semmi? az az ész, melly erőt vesz rajtunk, bár mint küzdjünk ellene, 's épen ezért nem emberi, hanem isteni munkálat. Ezen ész által szerkeszti e' philosophia a' valót, és épen azért ez reális philosophia. Eszköze ennek az a' szükségképeni gondolkodás, melly egyfelől a' természet' vizsgálata által tökéletesedvén, másfelől mervén a' logicai törvényeket metaphysicai nézetekre is alkalmaztatni, a' természettudományok' befolyását a' philosophiai pályán megbizonyította.

Részemről semmit inkább nem ohajtok, mint hogy hazánkban a' természettudományok' czélszerű tanítása minél előbb felállíttassék, 's hogy a' tanuló azoknak befolyása által tisztított ésszel, javított szívvel és szélesedett gondolkodással hallgassa a' philosophiát, melly csak akkor nem korcsosodik el kicsapongó szemlélődésre, midőn a' valóhoz (reale) támaszkodott. *)

Mocsi Mihály.

Az állatokról

értekezik Csaplovics.

(Folytatás.)

Ad 3. „Minden egyed állat mai napon is ott kezdi 's végzi élte' pályáját, hol a' paradicsomban tette azt" — mond Tuppy ur. — Ez is egy őskori, minden megfontolás nélkül ismételt, mindennapi mondásocska; 's én igen szeretném hallani, mellyik régi krónikából olvasta 's tudta meg T. ur, *miképen* éltek egykor az állatok a' *paradicsomban?* vagy talán ő ezt magoktól az állatoktól tudja? ugy igen kandi vagyok rá, mellyik módszerben vevé őket cathechesis alá, a' socratesiben, vagy a' siketnémákéban, 's különösen *melly* állatokat?... Olly *egészen* bizonyos e az, hogy az állatok' életmódja semmit sem változott? Meg vannak e még minden állatnemek, mellyek kezdetben teremtve valának, 's nem jöttek e később újak a' voltakhoz? Illyes kérdésekre nincs egyéb felelet mint ez: *non liquet!* mert honnan is meríthetnénk mi *biztos* tudósításokat a' felől, miképen éltek több századok előtt az állatok, 's melly nemek voltak meg, mellyek nem? következőleg mikép szólhatnánk okosan *évezredekről?* hiszen még alig van *egy* száz esztendeje, hogy az állatokra pontosabban figyelni kezdettünk; a' régi természetirások telvék mesékkel!

Emlékezem, valahol olvastam, hogy az állatok olly tájakon, hol még soha ember nem járt, egészen félelmetleneknek 's bizodalmasoknak találtattak, ugy hogy a' madarak a' vadász' puskacsövére szállottak, sőt meg is hagyák magokat illetni, mig csakhamar észbe vevék, milly ragadozó állattal van dolguk! — Azóta lettek aztán olly vigyázók, gyanakodók és félénkek.

Kant ezt jegyzi meg Anthropologiájában a' 318dik lapon: „A' dalmadarak megtanítják fiaikat saját énekléseikre 's ezeket szájhagyomány által örökítik meg fajokban, ugy hogy egy elszigetelt madár, melly vakon vétetik ki a' fészekből 's magányban neveltetik fel, nem énekel, hanem csak egy bizonyos, vele született száj- és torokműszerbeli hanggal bir. A' pintyek' és fülmilék' énekeiben különböző vidékeken némi különbözéseket vehetni észre; hogy pedig sok madár az embertől éneket, kaczagást, gúnyolást, sőt egész szókat és rövid mondásokat megtanul, elég említenem.

Sander beszéli (Über die Güte und Weisheit Gottes, 1780.) hogy a' méhek nem mindenhol egyiránt dolgosak. Chinában, mint mondják, igen restek 's alig hasznosabbak a' mi legyeinknél. Hogy az égalnak 's a' vidék' különbözésének lényegi befolyása van az állatokra, tagadhatatlan. A' sikról hegyes vidékre honosított állat lassankint nálunk is elfajul 's törpébb lesz, és megfordítva. — Az Európából Australiába szállított juhok' gyapja tetemesen megváltozik. Az ebek némelly országokban megkopaszodnak 's minden szőrüket elvesztik, másokban elnémulnak; a' forró égöv alatt tüzöket, bátorságukat 's okosságukat vesztik el. — Mindezen lettdolgok, mint épen eszembe jutottak, ámbár én mindenik' hitelességeért jót nem állok, sokkal hihetőbbeknek látszanak nekem, mint T. ur' semmivel be nem bizonyított állítása.

Ha már az égal illy tetemes behatással van az állatok' testére 's olly nagy változásokat okoz abban, miért ne változtathatná meg az állatok' életmódját is? — A' felhordott adatok erre csak ujjmutatások.

Hanem T. urnak mint nevelőnek, fülébe kell sugnom, hogy eddig a' *paradicsom*ról csupán az emberekre — mint az istenség' képviselőire — nem pedig az állatokra nézve is volt szokás szólani. Legfőlebb, ha a' kigyó említteték meg. — Tudjuk ugyan, hogy a' teremtő az első embernek, Ádámnak, elejébe vezette az állatokat, hogy ez azokat ismerje 's nekik neveket adjon, 's hogy e' dolog hihetőképen a' paradicsomban történt; de valljon az Ur Isten kivezette e ismét az állatokat, miután neveket kaptak, a' paradicsomból, vagy néhányat legalább az első emberpár' társaságára 's gazdálkodására meghagyott e benne? erről Mózes' könyvében semmit sem olvasunk 's igy mit sem állíthatunk, hanemha T. ur, miután a' paradicsomban olly igen jártas, erről is adhatna biztos tudósításokat. — Még fontosabb lenne a' természetbuvárok- 's tudós academiákra nézve annak megtudása: valljon és mellyik könyv- vagy levéltárban lehet amaz Ádám-féle nomenclatort, vagyis névjegyzéket, feltalálni; mivel abból igen sokat tanulhatnánk, különösen pedig inventariumba vehetnők az állatokat, hogy lássuk, melly nemek vagy fajok tüntek el a' világ' teremtése óta, mint péld. a' mammuthok 'stb., 's más felől melly újak keletkeztek. —

Itten bucsút veszek Tuppy urtól, 's e' lap' tisztelt olvasóival *saját* nézetimet fogom innentúl e' tárgyról folytatólag közleni, mulattatás végett, de talán némellyeknél az állatokról eddig volt fogalmaiknak 's hiedelmeiknek megigazítására is.

(Folytatjuk.)

---

*) E' becses *értekezést* (mivel az csakugyan *több*, mint puszta anticritica) az Athenaeum' és Figyelmező' részrehajlatlan és pártatlan szerkesztősége, noha Al-Kendi' bírálata a' Figyelmezőben jelent meg, *nem vette fel.* Ennyi elég ez ikerlap' tudományának 's részrehajlatlanságának bélyegzésére. Mi nem csak felvesszük azt, hanem köszönjük, magunk' 's kétségkivül olvasóink' legnagyobb része' nevében is, annak beküldését, 's M. urat ezennel több illy jeles dolgozatok' közlésére bizodalmasan felkérjük. *A' szerk.*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

67. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Augustus' 20.**

Füred.

Már egy pár héttől fogva Füreden vagyok, hazánk' ritka tüneményű tájékán; hol az élet' forrása csörgedez a' magyar tenger' habjaiban; hol a' jóllét' elemei szivárognak honi társas életünkbe; hol egészség 's kellem párosúl a' szelid légmérséklet alatt; hol földi boldogság létesül, ha társas viszonyok műveltséget és szellemi megelégedést egyesítenek a' magyar ég' 's magyar szabadság' palladiuma alatt! — Jeles társaságot leltem Füreden, melly magyar keblű honosink', tudósaink és költőink' néhány jelesbivel tünt ki. Igen élénk a' reggeli idő, mert mindegyik siet az életadó vizből meríteni, és testét vagy a' savanyú viz' vagy a' Balaton' habjaiban fürösztení. — De annál lankadtabb a' délutáni, melly olasz rendszerkint nyugalomra használtatik, hacsak kikocsizás a' környékbe nem történik. — Estve felé ismét föllelevenedik a' fürdői központ; mert pezseg ujra a' sétatér késő estvéig: midőn a' magyar szinházba (mellynek építési izlése 's bel szerkezete, elrendelése és minden éke igen a' középszerűségen alól áll, 's azon várakozásnak, mellyet homloka' nagy betűi gerjesztenek: „*Hazafiság a' Nemzetiségnek*" koránsem felel meg) mindegyik nyelvét kedvelő honosunk, *gyakran erőltetve*, sietni látszik! De tapasztaltam azt is: hogy sok müvelt honosunk, a' színészet' bájaitól talán meg nem lepetve, nagyon hamar kitért, kellemesb éldeletet a' gyönyörű természetben, mintsem a' bel művészetnek tartott rekedt légű, hatás nélküli szinterem' puszta falai közt, lelvén. Végre beáll a' csendes est 's a' fenséges ég' milliónyi világai meggyulván, a' gyönyörrel keblet emelő Balaton' tükrébe visszaverődnek! — Leirhatatlan látvány ez! melly annál magasb fokra hág, minél derültebb a' békes menny' boltozata, 's a' balatoni párolgások a' lég' tisztaságát meg nem zavarják. Egy illy derült éjt tölténk vala el barátság' körében: hogy mindazon kellemeket, melyekkel e' pompás természet' éjszakai tüneményei kinálkoznak, sajátunkká tehessük! Átvirasztottuk tehát e' classicus éj' minden szakait, 's figyelemre vettük mindazt, mire egy szorgalmasb vizsgálónak figyelni kell! — Álmélkodtunk az ég' fenségén, a' föld' 's vizi természet' gyönyörein, a' ragyogó számnélküli világokon, a' későn felkelő hold' halavány bús világán, melly varázshatással öltött a' kies Tihany' falaira, a' természet' szikláira, 's egy végnélküli tükörré varázsolta át a' csendben sima Balatont! De már hasad a' hajnal, hanyatlik az éji ég' fensége, kitüzi Aurora szines lobogóját, mellyet gyenge zephyrek lengedeznek körül, 's frigyet kötni látszik éj a' nappal, melly most uralkodását a' földi látkörön kezdi, 's ime a' Balaton', a' magyar tenger' szinén ennek mélyeiből kibukkan! — Festői 's költői alakzat ez, melly a' földi természetben létesül. — Lehetetlen leirni ennek bájos hatását, mellyet csak az képzelhet magának eredetiképen szellemileg, ki ezen fenséges tüneményt a' hely' szinén csodálta tapasztalatilag! — Jertek honosim, 's hazátok' közepén csodáljátok a' magyar természet' remekeit! — Bel öröm, egy különös bel érzet foglalja el kebleteket, mellyet sem a' Hymalay, Dhawalagiri, Javahir, Nevado, Illimani, Chimborasso, sem az Alpesek' havas ormain, sem Afrika' sivatagain, sem az Oczeán' habzó végnélküli sikjain fel nem leltek! Ime Füreднek, ime Tihanynak, ime magyar tengerünknek természet-szülte kellemei milly szellemi hatást alkotnak a' hazáját hőn kedvelő kebelben!!! —

E' ritka tüneményű balatoni vidékről többfelé tettem kirándulásokat a' mult hónap' végén; ezek közt a' veszprémi elsőbbséget érdemel: ennek többi természet-szülte nevezetességei közt meglátogattam egy különvált, meredek sziklán épült, bástyákkal környezett, 's természeti mély völgy' patakival egyfelől körülkarolt püspöki 's káptalani várat, a' középkorbeli székesegyházat, az ősidőbeli, több század' lefolytát mutató catacombát. Visszapillanték a' mohos várból a' szent hajdanba! — Kadárta, Rátóth, Palota 's Fejérvár felé éjszakról Bakony, valamint nyugati részről a' festői alakú 's kicsinyben alpesit képző ugynevezett veszprémi apátság' völgyébe tekintvén, elmerültem az előidők' történetiben, 's a' maig fenálló veszprémvölgyi apátság' eredetét a' gyönyörű földi természet' sziklás völgyéből itt kiemeltetni láttam.

E' honi ősidőre emlékező andalgásim közt betértem a' püspöki palotába (mellynek remek 's magas architecturai alkatásán, gyönyörű aestheticai felosztásán, bájos kilátásain álmélkodtam); pompás szobák, nagy teremek, czélszerű feliratok 's több más jelességek, a' sikamló tükörfényű padlaton 's fenségesb magányt rejtő csendben haladván, elragadák keblemet magasb ideákra, midőn egyszersmind a' ház' urának tündöklő erényeit, 's fenséges tudományát árulák el! — Épen nyitva állott egyik szárnyán a' püspöki kisded házi templom, melly Üdvözítőnk' képe művészi*) festményével díszlik; alant pedig a' püspöki palota ugyanazon szárnyán, egy több mint 8 század óta fenálló, a' boldog Gizelának, Sz. István első magyar király' felséges nőjének goth izlésű kápolnájával, mint legrégiebb honi falak' dicső ereklyéjével ékesítteték, melly az egész püspöki vár' legfenségesb, hazánk' egyik legnevezetesb diplomaticai 's egyik legrégiebb történeti maradványa! — Ezután néhány füredi 's veszprémi tudós férjfiak' társaságában lévén, értésemre esett, hogy épen egy jeles szerkezetű geographiai abrosz készült vala el, melly Veszprém, Zala és Somogy vármegyéket, különösen pedig a' veszprémi egyházi főpásztori megyét képezi, 's a' püspöki várban szerzőjénél látható, ki épen most munkája' vég-berekesztésén dolgozik. Szerzője, *Vizer* István ur táblabiró 's mérnök, szívesen fogadott, 's mindeneket tudományos szellemmel megmutogatott; figyelemmel hallgattam e' szép lelki tehetségű honi tudósunk' előadását, ki magyarázatát ritka humanitással 's világgal tudta összekötni. Ugyanis félbeszakítván munkálkodását, szíves vala elolvasni az önkészítette földabroszon rövid 's tudományos szellemben leirva előadott mathematicai munkálatinak rendszerét 's elemeit; geographiai készületű és stereographiai projectiojú abrosza' fokainak (gradus) a' föld' valós. geog. fokaival, 's különbféle ugynevezett geographiai, magyar és ausztriai mérföldekkel összehasonlítását, astronomiai és geographiai helyek' határozatait, 's más ritka tulajdonú, statisticai és egyházi adatokat. Csodáltam az egész

*) Ez az egyetlen Rafael hazánkban; és mi nem ismerjük!

munkának müvészi és olly remek kidolgozását, melly tudtomra még ekkorig hazánk' illynemű egyetlenegy munkáját sem tudományosságra, sem müvészi ritkaságira, sem jeles technicai munkálat-ékeire nézve nem bélyegezi. Honunk' egyik legjelesb geographiai munkálatát nyerendi tehát nem sokára a' tudós világ, ama' tudományokat szerető 's pártoló nm. püspök *Kopácsy* József ur' nagylelkűsége által minél elébb kiadandót.

Ezen kellemes szemlélések után, a' veszprémi, szent hajdant előtüntentő 's müvészi szellemet lehelő püspöki vár' nyájas és tudományos lakóit elhagyván, ismét Füredre értem. — Itt ujra a' természet' forrásából merítek, 's életerőt nyerek, melly még nagyobb mértékben elevenít azon időponttól fogva, midőn mult julius' 27én tisztelve szeretett Fenséges Nádorunk, Fenséges fiával István Főherczeggel együtt, magas jelenlétével minket füredieket szerencsésített, kiknek iránt unki kegyelmes leereszkedése, erényes és magas keblű és jótékonyan ránk ható bölcs egyszerűsége 's keliemei valóban örök emléket és hódoló tisztelet' kiolthatatlan érzelmeit alkotának lelkünkben! — Sok nagyoknak pedig, kik dúsgazdagságukban vagy képzelt aristocratai különösségekben vélik nagyságukat létezni, valódi moralis mintául szolgálhatnak e' fenséges Főherczegink' áldást hintő erényei.

Két hete mult már el, hogy itt Füreden a' Főherczegek' magas erényeinek emléke napi renden létez, 's azokat minden müvelt száj örömtelve rebegi. — Többi életünk' rendszere a' régit, előadottat foglalja ismét el: hol a' barátság' köre, szóváltás, olvasás, hirlapi nevezetességek és sétáink vezérlik a' füredi élet' fonalát. Ismét meglepetve tapasztalom az e' napokban ide küldött uj munkák' irott jelentéséből, hogy a' már említett geographiai mű' szerzője ismét 2 uj tudományos szüleményeinek kiadandását teszi köz hirré. Egyik *Cosmologia*, a' másik *Geologia és Geognosia*, mellyek honunk' virágzóbb tudományos müveltségére mint természettudományok czéloznak. — Szerencsét e' szép vállalatnak, 's érdemkoszorút kivánunk a' munkás szerzőnek!

Füred végre hazánk' legkiesebb vidéke lévén, életadó savanyú vizével, 's a' Balaton fürdővel 's kellemeivel jeleskedik. — Mind e' mellett itt a' füredi vendég még olly szellemi éldeletet is talál, mellyet leirni lehetetlen. Talán varázs-szülte éldelet ez, melly Tihany' őshajdani tűzmaradványú regényes vidékétől származik; vagy a' későbbi földalkatás' zürzavaraiban szült Balaton' habjai felett lengedező légi területekből, vagy más ismeretlen szellemi titok-szőtte okokból, talán a' Bakony' magányiból ered? Érez a' fürdői vendég valamelly lelki vidámságot, testi könnyüdséget 's belső megelégedést, mellyet a' fentebbi okokon kivül bizonyosan a' savanyú viz' ritka 's a' testi műszerséget könnyítő gyógyerejének tulajdoníthat és köszönhet. — Érdekes a' Balatont természettudományi tekintetben vizsgálni, nevezetes lakóit, világszerte ismeretes *fogásait*, megemlíteni, természeti alakulását 's néhány tüneményeit köz tudomásra hozni. — Részletes közlések ugyan adattak ki a' Balatonról, de ezek ki nem elégítők; mert a' mit földalkatási és physicai tulajdonira nézve tudunk, mindaz még igen csekély arra, hogy nagyszerű alkotása, alakulása, természete, tudományos okfőkből megismérthethessék!

Ha valahol hazánk' körében, itt valóban kivánatos azon belföldi vállalat, hogy egy gőzös hasítsa a' Veszprém, Zala és Somogy vármegyék' határira kiterjedő Balaton' kékes habjait, mellyen termékeink' kölcsönös viszonyokban hordassanak Veszprém, Zala 's hazánk' felsőbb vidékeiről Somogyba 's Tolnába át, a' Sión és Sárvizen keresztül egész a' Duna' medréig, és onnan ismét vissza a' felvidékekig, melly üdvös tervet több nevezetes és lelkes honfitársaink pártfogolni elhatározták, az akadályokon győzödelmeskedni reménylvén. — Kivánatos még a' Balatonnak alapos szabályozása és bizonyos mélységig tervezett részletes leeresztése; mert a' mi ezelőtt történt e' tárgyban, annak nem olly nagy sükerét vehetjük észre, minekutána a' hajdani vizáradások ismét ellepik a' nehezen létrehozott réti földek' virányait. Egyedüli orvoslását ennek egy lelkes kiküldöttség 's tudomány- és műértők eszközölhetik.

Füreddel általellenben áll a' gyönyörű Tihany, a' hajdani apátsági vár, a' 2 tornyú szentegyház, egy hirtelen-meredek sziklán épülve! Itt méltán mondhatni: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam!* — Regényes az egész táj, mellyet ama' hires *Petrics* generálunk több pontokból lerajzolt. Egy ritka tisztaságú echót fedez keblében; a' titkos alkotású 's köz rege által kecskekörmöknek vélt *tengeri csiganemek* (congeria) említést érdemlenek. Az ó világ' tüzi hagyományit sejdítteti horpadt bel alakjával e' fél sziget, katlanmedret (hajdani crater), besülyedést és kisded bel tavat, 's föld' mélyeiből erőltetve feltolt 's egyenetlen területekben körülhalmozott bérczeket mutogat.

Utoljára méltán említést érdemel az uj tihanyi apát főtiszt. *Bresztyenszky* Béla ur' kellemes és tudós társalkodása, melly egy müvelt idegen utazónak a' regényes táj' gyönyörű vadonságát ékes szellemben előmutatni 's képzeteit szebb ideálokra emelni képes! —

Berekesztem e' gyönyörű természet-szülte ritkaságokróli nézetimet, mellyekkel honosimat Füredről tudósítani vágytam!

*N**

Levéltöredékek

a' pesti magyar szinházról.

(Folytatás.)

III.

Három főbb hibára lehet inkább huzni a' mostani szini előadások' gyarlóságát. Ezeknek mindhárma pedig könnyen elháritható. Egyik, mint mondám, a' helytelen prosodia, másik a' szerepek' be nem tanulása. Hátra van még érintenem a' harmadikat, 's ez már a' szinigazgatást érdekli inkább 's legközelebb a' rendezőket, a' regisseureket. Értem a' szerepkiosztást. Olly lényeges feltétele ez a' jó sikernek, hogy nélküle minden egyéb hiábavalóság. Mert ha én *Laborfalvi* Rózának anyaszerepeket adok, valóságos értkorúakkal pedig, kik commode anyák lehetnének, ugynevezett szende (naiv) szerepeket játszatok; ha én *Bartháról* mindenkép sima világi embert, a' caricaturákban jeleskedő *Kovács*néból salon-dámát, a' különben derék kassai színész *Lendvayból* első tenoristát, 's *Contiból* gáliczkövet akarnék csinálni, az bizony vagy épen nem, vagy csak minálunk menne. 'S pedig — ki hinné? — megyen, sőt néha ugyancsak megyen. Azonban, habár a' taps-kór*), melly egy időre apadni kezdett volt, megint a' napi renden van minálunk, a' szereposztóknak illyen botlásainál is; vannak mégis sokan, kik sem azt átlátni nem akarják, hogy a' fiatalra festett 's öltözött, valóban is fiatal L. Róza az idősbnek látszó *M. Juliának*, még (quod plus) Fáncsynak is édes anyja (Hinkóban); sem pedig azt, hogy Lendvay egy Zampa *comme il faut;* sőt ollyanok is vannak, kiknek még az sem fér fejőkbe, hogy a' minap tapsözönnel fogadott *quasi Sever* karénekesből valaha csak türhető tenorista is válhatnék, sem az, hogy a' hangvesztett Conti' acquisitiojával (kitől azt csakugyan meg nem tagad-

*) Erről 's az evvel rokonosokról is irtam volna ujra néhány szót, ha a' Századunk' 59ik számában olly sok helyeset és nézeteimmel tökéletesen megegyezőt mondó *Csató* Pál meg nem előzött volna. Azért hát oda utasítlak.

hatni, hogy oskolája jobb minden eddigelő létezett és mai napon létező magyar dalnokénál) már a' bariton-szak ugyancsak derekason be van töltve.

Azt mondhatná talán e' gáncsoskodásomra az érdemes szinigazgatás: igen de kinek adjuk hát az anyaszerepeket, hacsak gáncsoskodó uramnak nem tetszik egyet festeni, vagy ha ahhoz nem tud, *in propria persona* személyesítni a' gyöngéd anyákat? Ah már ez más! „hol nincs, ne keress.“ De hát *Déryné* miért nem használja a' szereposztó ollyanokra, miknek ő igen helyesen tudna megfelelni? „Ő talán nem akar?“ — Azt fogod tán magadban kérdezni, édes Emiliám! Ő akar, bizonyosan akar, azt tudom: csakhogy character-szerepeket kiván, mint mondja, nem pedig csekély érdekűeket. Hogy Déryné minden esetre megérdemlené a' rendezőségtől ezen különböztetést, az tagadhatlan; hogy Déryné sokkal több ügyességgel játszik most is, mint sok más nálánál sokkal fiatalabb, az is tagadhatlan; — hogy Déryné p. o. Hinkóban az anyaszerepben ezerszer inkább a' maga helyén lenne, mint L. Róza, azt is tagadni lehet e? hogy neki honunk' színészetének ügyében sok érdemei vannak, 's ő a' magyar színésznők' legjelesbjeinek most is egyike, ezt ugye e bizony magad is tudod? De hogy Déryné kisebb szerepekben is anyakint fellépni nem akar — ha csakugyan nem akarna — azt nem teszi helyesen; mert nem gondolja meg, hogy nagyobb érdem, művészi előadás által kiemelni a' csekély szerepet, hogysem haladatos szerepben érdemelni helyeslést; itt a' szerep emeli a' színészt, amott a' színész emeli fel a' szerepet. *Altera cosa.* —

„Azonban, ha olly szükiben vannak ezen nevezetes osztályában a' női szerepeknek, miért nincs itt *Kántorné?!*“ Te és tieid mindig csak ezt, 's örökösen csak erről a' *Kántornéról* tudtok cantálni! 's nem tudjátok megfogni, hogy azon hires nevezetes szinművészné, kit egész Hunnia dicsőítve magasztalt; ki a' budai szinház' gyöngyének, bölcsek' és tudósok' csudájának, magyar Schrödernek tartatott; hogy mondom *a' nagy Kántorné* ki van rekesztve a' budapesti Thalia' templomából! 'S ti ezt nem foghatjátok meg? — Igazán nem? No igen örvendek, mert, megvallom, én sem foghatom meg. Némellyek azt mondják, *crimen laesae*-t követett volna el az ujraszületett Thalia ellen, meg nem jelenvén a' templomszentelésre. De hogy csupán ez szolgáltatott volna alkalmat a' történtekre, azt én nem hihetem, 's velem sok mások nem hiszik. Mert hát ez olly nagy vétek lett volna e? Nem hátráltathatta őt egy vagy más körülmény? De ha nem is, illy tettért illy büntetést érdemelt e? Hiszen ez a' mellett, hogy némi zsarnokoskodásnak is viselné bélyegét, nem is volna tán egészen okult; mert hiszen ha Kántorné vétett, mit vétett a' szegény hallgatóság? mit vétettünk mi, szegény fejünk, hogy illy silány magyar-Schröder-surrogatumokkal kinoznak? Mit vétett szegény L. Róza, hogy őt elvonva korához 's képességéhez illő szerepektől, *nolle velle* életőszre hanyatló asszonynyá *) akarják tenni? Szegény feje! Ha ő most, illy ifjantan, Kántornét kényteleníttetik személyesíteni, mikor válik belőle az, a' mi válhatnék, mire neki némi hivatása van, 's a' minek valóban most is sokaktól tartatik, t. i. fiatal tragicai heroinának? Aztán látnád csak, be szépek e' fiatal vén asszonyok? mint kikenik fenik magokat, hogy fűződnek, hogy öltözködnek, hogy hajlonganak, hogy kacsinganak; szóval miképen tesznek meg ők mindent, miszerint minden egyébnek látszassanak, csak ne véneknek. Azonban én inkább hiszem, hogy Kántorné más okokból mellőztetett el. Azt hallom, csömörig teljes követelésekkel, hogy a' művészi önérzet gőggé aljasulna le nála, 's hogy ez okból kormányozhatlan lenne. Ez ha igaz, felette nagy kár. Illy megnemférhetőséggel párosult tőkély annyi, mint női lelkesség kedély, vagy férjfias erőteljesség bátorság nélkül. Ezeknek hiával színész, férj 's feleség mit sem érnek. Én ugyan mindezeket Kántornéról nem állítom, 's nem is állíthatom; mert őt közelebbről ismerni nincs szerencsém. Csak azt mondám el itt neked, a' mit itt is, ott is néha hallani. Azonban, ha teszem, a' mi épen nem tartozik a' lehetlenségek' sorába, ha, mondom, ezen hires magyar színészné efféle gyarlóságnak valóban alá lenne vettetve (hiszen példa csak volna illyesre, de *exempla sunt odiosa*): reményleni kell és illik, hogy neki is, mint mindenikünknek, elhozza, vagy meglehet már el is hozta, az érettebb kor (mert, fájdalom, igen sokszor csak evvel érkezik) azon átlátást, miszerint tehetségeink és mások felett csillogó érdemeink csak ugy lehetnek igazán méltányolhatók és becsületünkre válók, ha azok szerénység-, illedelem- és türékenységgel párosítvák.

A' szereposztás tehát egyik nem legcsekélyebb oka annak, kedves Emiliám, hogy az előadások nem olly jól mennek, mint mehetnének. Erre pedig nem csak az kell, hogy maga az igazgató, repertoriumának minden darabját 's azoknak főbb szerepeit jól ismerje, 's nem is csak az, hogy a' szinpad' minden tagjainak képességét is; hanem szükséges legfőbbképen egy vas türelemmel edzett erős sceptrum, sok energia és teljes függetlenség.

Nem lenne talán helyén kivül, sem időelleni, ha itt beszúrnám nézetemet a' játékszini *fenyítékről*. Az egyetlen egy szóba összepontosítható. Ez a' szó pedig igy hangzik: bezárás, mint nálunk szokták néha mondani, *árestom*.... Szeretném látni képedet e' nagy szónak olvasására. Valljon az, olly döbbentő e, mikép első meggondolásra hangzik? Nem; valóban nem az. Ha szinpadi szabályok' készítése tőlem függene, azok közt lenne egy *sereghajtó*, melly illyformán hangzanék: „Szinész vagy szinésznő, ki a' szinpadi szabályok' p. o. 3. 4. 7. vagy 13ikában kitett rendszabások ellen vétkezik, illően kihallgattatván, szembesíttetvén és hatósága által elitéltetvén, ennyi 's ennyi időre a' maga szobájába, vagy a' szinház' fogházába (a' mint t. i. vétke kisebb vagy nagyobb) fog bezáratni!“ Ezen bezáratás annak rende szerint meg is történnék, 's pedig hol szorosb, hol engedékenyebb feltételek között az elitélt törvénysértés' miségéhez képest. Ezen bezáratási jog — csupán csak igen kevés és különös esetéket kivéve — egyedül az igazgató' kezében állna, és a' szinház' minden tagján általányosan és minden kivétel nélkül gyakorolható lenne. Hanem ('s ezt meg kell jól jegyezni) a' szinházi törvényeknek már tökéletesen kidolgozva, az igazgató' asztalán kellene lenni, mikor e' vagy ama' színész- vagy színésznével egyezkedik. Az igazgató, mielőtt a' szerződést az egyezkedő *habeas corpusl*, 's taggal aláiratná, kezébe venné az érintett annak szabályait (ha tán nem tudná azokat az egyezkedő) értsége felolvasván, illyformán szólna: „Látja ön, vagy kegyed, mire kötelezik önt a' szinház' szabályai. Ezek minden törvénysértőt különbség nélkül büntetnek. Gondolja meg tehát az ur, vagy az asszonyság, hogy olly szabályoknak veti magát ezen szerződés' erejénél fogva alá, mellyek megsértés' esetében tulajdon személyes szabadságát fenyegetik; ha tetszik, ezt tudva, aláirni, itt a' toll, ön a' miénk!“ — Már mondd meg, kedves Emiliám! te, ki bizonyosan birsz annyi gyöngéd érzéssel és női büszkeséggel, mint akarki más, történnék e rajtad méltatlanság, ha mint akarki más, történnék e rajtad méltatlanság, ha — *un beau matin* — csak azon illyformán aláirt szerződés után vennéd magad' észre, hogy egy nagy mennykő hóri-horgos szinházi hajdu áll hétfejű sárkánykint ajtódon kivül őrizni hangodat egykét nap, vagy tán ugyanannyi hetekig, a' netán ártható kül-

*) E' szót „*vénasszony*“ előttetek kimondani tilos.

ső levegő' befolyásától? Bizony szeretném tudni, ha el lehet törvénysértésért zárni grófot, bárót, nemest, katonát, nemkatonát, a' nélkül hogy büntetésök a' meggyalázásnak legkisebbé is hordozná bélyegét, valljon miért ne lehetne épen ugy becsukni színész uramat, vagy színészné asszonyságát is, habár a' legnagyobb művész volna is az. Avvagy nem történt e ugyanez eset néhány héttel ezelőtt a' császári színháznál, hol egy színészné, ki a' színfalak között előadás alatt színésztársát illetlen szavakkal bántotta, kivilágosodván vétke, *stante pede* 8 egész napra elzáratott *); színészné, kinek kedvessége, bája, lelkessége, 's mindenek felett europai hirű művészete, egy második Troját dönthetne hamuvá. — 'S tehát csak a' *magyar* művésznek nem lehetne elzáratnia?... Oh Hunnia! Hunnia! édes magyar hazám!

Illy őszintén kimondott nézetemnek helyességét, gondolom, csak ollyan tagadhatja, ki közelebbről soha sem tekinté a' szinpad' mechanismusát. De a' ki be van avatva a' művészi deszkák' sötét rejtélyeibe; ki azon galibáskodó cselt és ármányt koholni értő és mohón kedvelő, nyakas, türelmetlen, garabonczás népet közelebbről ismeri (vannak kivételek mindenütt); ki tanuja és figyelmes kisérője azon viszálkodásoknak, mellyek épen most is szétbomlással fenyegetik színházunkat: az, tudom, el fogja ismerni szükségességét *(minálunk kivált)* egy olly igazgatásnak, melly inkább szigorú, hogysem szelid; kemény inkább, hogysem engedékeny; önfejű inkább, hogysem habozva ingadozó.

De még ez sem elég. Függetlenebbnek kellene lenni nálunk az igazgatásnak. Mire négy, öt, vagy több igazgató? Avvagy nem mindannyi igazgatók e a' szini választmány' tagjai? Színházigazgatónak — pénztárt illetőket kivéve — korlátlan hatásúnak kell lenni körében; mig ő minden kicsiséget választmányhoz visz; mig őt e' választmány mindenben megszoríthatja, gáncsolhatja 's akadályoztathatja, mi annak nem tetszik; szóval mig hat igazgató lesz és nem egy: mindaddig rendes magyar színház' organisatiójáról álmodni sem lehet**); *„sok bába közt"* stb.“ Factumok szólanak, fájdalom! mellettem. Ime egyik igazgató már lemondott, miután csak 10 hónapig viselte vastürelemmel edzett, de a' comitével megosztott sceptrumát. Meg vagyok pedig győződve róla, miképen e' volt igazgató mind a' mellett, hogy azon minden tekintetben nagy áldozat, mellyet Thalia' oltárára ezen rövid idő alatt is hozott, neki több keserűt mint édeset kamatolt; mégis tovább is hordozá vala vasigáját, hahogy annak viselésében a' szini választmány őt segíteni annyira nem buzgólkodott volna. Ő ama' súlyos lánczokat más könnyebbek- és édesebbekkel cserélte fel, soha le nem rázhatókkal ugyan, de — ha az én szíves ohajtásom teljesül — tartósan boldogítókkal. Ő szegény feje eleget izzott és fáradt, boszankodott és töprenkedett; 's mi köszönet volt benne? Valóban nem sok. Hacsak ki nem pótol mindent azon belső érzése keblünknek: „megtettem mindent, mi tőlem kitelt, az akarat erős, a' szándék jó vala, hadd próbálja más is.“ *(Vége következik.)*

*) Lásd az *Athenaeum*' f. é. 47dik számát.

**) Az igazgatónak csak kétszer egy évben kellene a' nagy részvényes-gyülés előtt számolni sáfárságáról, ennek hatalmában állana netán helytelen tetteit megróni, 's természetesen az olly igazgatót, ki hivatalának meg nem felelt, az igazgatástól elmozdítan

Életszabályok.

Mielőtt másoknak életszabályokat adnánk, szükséges, hogy ezeket az életben alkalmazva láttuk 's jóknak találtuk légyen.

Egy tapasztalás az életből többet ér száz puszta bölcselkedési szónál.

Egy embert se vess meg; mert a' kit ma gőgösen megvetsz, ki tudja, tán holnap rászorulsz.

Minél nagyobb vagy, annál nyájosabb és leereszkedőbb légy: ez azon mód, melly szerint minden ember' szeretetét megnyerheted.

Csak az nagy ember, kinek tekintete embertársainál nem félelmen, hanem szereteten alapul.

Ha ellenségeddel jót tészesz, elszégyenli magát; 's habár makacsság fészkelne is szivében, kész megbékülni, mihelyt tenmagad készítesz neki utat is a' hozzád közeledésre.

A' ki azért, mert bizodalmával az emberek visszaélnek, azt ezek iránt egészen elveszti: valóban szánakozásra méltó; mert barát 's rokon kebel nélkül lesz kénytelen átvándorolni örömtelen életét.

Ha hoszú 's állandó örömeket akarsz izlelni, szükséges azokat tiszta forrásból merítened.

A' boldogság az embernek önmagával 's a' világgal megelégedésében áll.

Az önmagával megelégedésnek alapja egy romlatlan tiszta szív.

A' ki önmagával megelégedésben él, könnyű annak a' világgal kibékülni.

Hogy a' világgal kibékülhess: keveset kivánj, és ne remélj szerfelettieket.

Megelégedésre nem a' javak' szaporítása, hanem kivánságaink' kevesítése vezet.

Matics Imre.

Elegy.

A' franczia kormány, ugy látszik, igen ótalmába vette a' földszurokkali utkövezést; a' Páristól Versailles felé vezető ut' kikövezését Polonceau-társaság nyeré meg; a' st.-denisi utra Dez-Maurel-társaság kapott engedelmet. Kevés év mulva e' kövezet az eddigit az országnak minden utairól leszorítandja, noha költségesebb, de egyszer elkészülve számos javítgatásokat 's foltozásokat teszen szükségtelenekké.

Joinville herczeg, mint tudva van, magával Brasiliából egy egészen szelid oroszlánfit hozott, melly most a' Tuilleriákban szabadon sétálgat. Két kis majom adaték neki játszó társakul, mellyekkel regtől estig játszik 's mulatozik.

A' sermérések' megkevesbítésére hozott bill, mellyet *Brougham* lord a' pairek' nagy tetszése közben a' felsőházban behozott 's mellyben a' serivás bélyegeztetik bizonyos tekintetben minden bűnök' forrásának Angliában, a' sajtó' egy része által nevetségessé tétetik. A' *Sun* azt hiszi, hogy a' ser egészen ártatlan valami; hisz a' szilárd németek is déltől kezdve egész késő éjjelig sereznek erkölcsiségök' legkisebb kára nélkül (?); a' bűnök tulajdonképi forrása Angliában nem más mint a' tudatlanság az alsóbb néposztályokban, 's itt az oskolamesternek, nem a' rendőrségi tisztnek, kell a' bajon segítni.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal*.

SZÁZADUNK.

68. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Augustus' 23.**

Válasz

a' *Századunk*' 58dik számába iktatott „Engedmény-ohajtás" czímű czikkelyre.

Kecskés ur gondolt, beszélt, irt és tett is valamit, de ez kevesebb a' semminél; mert különös ohajtása, alaptalan kérése csakugyan józanok előtt légbe ment. Fájdalom, hogy népi jegyző, és az urbéri törvényekben mégis járatlan. „Engedmény-ohajtásában" ki nem látja által függetlenségre vágyó kivánatit; avvagy ki tagadhatja, hogy a' legközelebbi országgyülés elegendő módon atyáskodott az urbéri 9ik törvényczikkely' 1ső §ban? a' hol ezt olvassuk: „Jegyzőt pedig a' földesur' jóváhagyása mellett szabadon fogad a' község; a' fenforgó nehézségeket a' megyék intézendik el." Továbbá az elbocsáttatásról is nemde igy hangzik a' törvény? „A' földesurak' tudtokkal vétségükhöz képest a' községek által a' jegyzők elbocsáttathatnak." Láthatók e ezek a' volt urbéri törvényekben? ugyebár nem. Nincsen e tehát *engedmény* vagy jobban mondva atyáskodás a' jegyzők iránt? Vagy Kecskés ur mint felségsértő is szolgálni akar; mint független is a' jobbágyok' erszényin élődni? Különös dolog valakire szorulni, és mégis azon uralkodni vágyni! A' status' minden polgárai az ország' törvényeitől, a' megyék' tisztviselői a' KK. és RR.-től, a' birák a' néptől némiképen nem függnek e; 's nemde a' kitüzött hivatalviselésért béresek? Egyedül Kecskés ur bir ellenkező gondolattal. Tanácsosabb volna neki Éjszakamerikában egy meglehetős falucskában jegyzői hivatal iránt tudakozódni. — Vajmi különös azon állítása is a' szerző urnak: „hogy rosz létöket jobbá tegyék a' jegyzőknek, és az illető felsőbbség engedményt nyujtani kegyeskedjék; mert ha közülök valamellyiknek lélekismérete, jobbágyok iránti hűsége elferdül, tulságosan politicuskodik, alacsony hizelgésre vetemedik." — Valamint egész értekezése önnek, ugy ez leginkább character-minutiákra mutat önben; mert ön a' tehetetlen falusi nép' erején tul is önkényes gazda és vezér kiván lenni; ez már nemcsak Századunkból, hanem *Mehemed-Ali*' országából kivető; mert igy a' szegényebb sorsú 's fizetésű hivatalbeliek mindannyian, ha engedményt nem nyerendnek, álorczás bábok, csuszó férgek 's orozók legyenek? Tagadom, mert vagyon még lelkiismeret, ha önben hiányzik is, de ezen elv' igazából leginkább: kiki elégüljön meg sorsával, minthogy a' hivatal egy fenső valóságtól jön. — Nevetve emlékezem arra is, hogy remek szerző urunk a' jobbágyokon segitni, magát tőlök függetlenné tenni, általok fizettetni, egy más hatóság' őrsége alatt létezni ohajtana; ezek, mint egymással ellenkezők, józanul kivánhatók e? Nemde inkább „Engedmény-ohajtásában" igy ohajtozott volna: hogy a' jobbágyok' képviselői és szószólói a' jegyzők, a' föld' uraival több viszonyban élhető párok' igazainak őrködése végett, csupán jobbágyoktól függjenek a' megyék' felvigyázata alatt. 'S végre ha olly bizonytalan állásúak a' népi jegyzők, azt kérdem öntől (mint nem csak jegyzőtől): miért nem rázza le vállairól az ocsmány, alacsony és kevés kamatú terhet? De ezt nem teszi (mert kamatozhatnék); tehát mi van egyéb hátra annál: hogy sutor ne ultra 'stb.; mert a' nép fizet, a' nép' birájának rendelkezésétől függ a' jegyző, és igy ön is, jó szerző uram, álmaiból fölébredvén, maradjon meg subordinatusomnak, annyival is inkább, hogy e' terhes urbéri törvények rendbeszedetvén, kedveért ezeket meg nem másolhatják. Költ Mányon, t. ns. Sz.-Fejér vármegyében, augustus 8ikán 1838.

Petrecz András m. k.,
mányi biró.

Levéltöredékek

a' pesti magyar szinházról.

(Vége.)

IV.

És ime, kedves Emiliám! ez a' „más" valóban próbálja is. Nevéről ismered már az uj igazgatót. Pest megyének igen érdemes volt főjegyzője (hivataláról nem rég monda le) *Szentkirályi* Móricz ur, igazságszerető derék embernek tartatik. Engedjék a' 9 Muzsák, hogy soká tartson nem rég átvett kormánya; hogy a' vas korona, mellyet köz akarat tön fejére, soha ne inogjon azon, 's hogy ne tiz hónapig, hanem legalább annyi évig hordozhassa azt egy huzamban. Akkor én is kész leszek visszavonni mindazon sértőnek látszó, de lényeges igazságú epithetonokat, mellyeket imént a' szinészi nép' rovására felidézni merészlék. Adja Isten, hogy a' feje felett most is már olly fenyegetőleg összetornyosult fellegek nem soká szétoszolván, egy ujabb és szebb hajnalnak legyenek hirnökei; valóban szivemből kivánom.

Ezen többször érintett fellegekről sokat irhatnék neked, de nem akarok; részint mert azok inkább szinfal közti pletykaságok' és pártviták' gőzölgései, részint pedig, mert kárhoztatnom kellene ('s meg lehet idő előtt) valakit, kinek én magasb müvészetét lelkem' teljéből tudom méltánylani, 's ki (reménylem ezt én is lelkességétől) előbbutóbb át fogja látni, miképen az ut, mellyen indult, se' nem az, mellyen egy ön becsét érző, de szerény müvésznek járnia kell, se' nem az, melly a' maga jogaira előbbutóbb feleszmélő hallgatóság' szivéhez és tartós kegyeihez vezethetne.

Operáinkról csak annyit irhatok most, hogy bájoló magyar philomelánk' huzamos rekedtsége 's mint hallám a' napokban történendő isméti elutazása miatt — talán Erdélybe — rég nem volt élvezetteljes daljátékunk. Hogy továbbá a' dal *Felbér* Mária' és *Benza*' személyével jó acquisitiót tett, hogy az utósó egy csengő hangú eléggé gyakorlott *buffo* (inkább hogysem *Orovese*); amaz pedig egy kellemes torokkal ellátott csinos és reményteljes, de nem épen kezdő énekesné; hogy *Joob* (a' tenorista) szemlátomást halad énekben és játékban; hogy *Almavivát* minap épen nem roszul adta; hogy *Szerdahelyi* most is a' legdegagirtabb dalszinész közöttük; hogy a' közkedvességű *Elisir d' amore*' első felvonását — kedvelt honunk' fia, az ezermester *Deáki* Sámuel, magyarositva Bécsből már leküldé; hogy *Déryné* minap megint mint *Romeo* lépett fel egy rengeteg kiterjedésü teleholddal *), és se' nem épen olly teljes, se' nem épen olly nagy kiterjedésü

*) Pardonnez moi ce qui-pro-quo.

hangkörével; végezetre, hogy a' légszesz-gép is — mint hallám — megérkezék, kimentendő bennünket azon egyiptomi sötétségből, melly az árviz óta uralkodik a' szinteremben.

De már ideje lenne ugy e, kedves Emiliám, bevégezni terjedelmes levelemet. Nem végezhetem be pedig most sem, mert még jutott valami eszembe.

Mi foganatja lett légyen a' szinigazgatóság által felállított dramajutalom' alapításának, azt láttuk. Négy eredeti uj drama került azóta szinpadra — ha emlékem nem csal — kendvencz rokonod Jósikáé, Vörösmartyé, Gaalé és Szigligetié. Ha valljon olly szinpadnál, mellyen másodszor előadott darabot ugy szólván senki sem néz meg többé; olly szinháznál, hol sem a' hallgatóság' nagy tömege nincs még azon fokán a' müveltségnek, hogy a' drama' benső érdemeiben, szép dictióban, rejtettebb szépségekben találna ismételt müvészeti élvezetet; sem pedig a' színészet azon pontján a' müvészi tökélynek, melly gyönyörűvé tegye a' jót, kiemelje a' közepest, 's éldelhetővé varázsolja a' legsilányabbat is — mint ez a' jelesb szinházaknál az eset — valljon, mondom, mínálunk, jelen körülményeink között, igazságos avvagy czélirányos e azon fukarság, melly vezérelni látszatott a' dramai megjutalmazások' tervén dolgozó kezeket, 's hahogy igazságos, valljon czélszerű is? mutassa meg a' jövő. Ha rajtam állana, minden elfogadott eredeti drama' előadásának fele, 's az utána következőknek egy ötöde 5 vagy 10 egész évig lenne a' szerzőjé, ki csak ekkor vesztené el sajátsági jogát a' dramához, ez időköz után a' szinházi könyvtár' sajátjává válandóhoz. Mert hogy illy rövid idő alatt, mióta a' díjszabályok fenállanak, ahhoz képest elég számos és azok közt koszorúzott tollakból is nyertünk szindarabokat, az még nem biztosítja ám a' jövendőt véleményem szerint; nekem legalább meg nem szünteti aggodalmaimat? Mert hátha már kidolgozva, már e' czélra elszánva valának ezen dramák előbb, hogysem e' díjintézvény létesült? Sőt meglehet, hogy ezentul is, a' dramai jutalomkérdés' practicai oldalának illy rémítő szomorúsága mellett is, akadnak még irók, kik vagy tisztán müvészi sugalmoknak magokat átengedve, vagy ingereltetve dicsvágy-, hiúság- 's irviszketegtől 's t. eff., leteendik Thalia' lábaihoz működéseik' gyümölcseit még akkor is, ha tán nekik kellendene valami *superplust* fizetni azoknak előadhatására. Azonban ama' nemes czél, melly kétségkivül szeme előtt lebegett az igazgatóságnak, 's gondolnám, abban is állott egyfelől, hogy ne csak legyenek eredeti dramák, hanem azoknak szerzői *tandem aliquando* meg is jutalmaztattassanak, elérve teljeséggel nem leend. Mert a' jutalom kétféle: valóságos vagyis materialis, és idealis vagyis moralis, azaz tiszta magyarsággal mondva: vagy *pengő* vagy *zengő*. A' franczia szinpad p. o. mindkettőt egyesíti (valamint utána majd minden külföldi szinpad is). Azért említem pedig épen ezt mintául, mert szeretünk untalan ezen csakugyan *aimable* nemzetre hivatkozni. Ott, mint helyesen vevé észre minap a' szeszélyes szemleiró is, az első előadáskor nincs közzétéve a' szerző' vagy szerzők' neve; ha a' szinmű tetszik, játék' végén kiáll a' rendező és megnevezi az irót, de még evvel nincs vége; mert ekkor az iró, ki már fekete frakban és fényes czipőben szivdobogva várta a' kimenetelt, előhivatik a' hallgatóság' őrjöngő zaja és tapsa között; meghajtja magát, néha ismételt kihivások után, 's a' kárpit legördül. Ámde még evvel sincs mindennek vége; mert ekkor már könnyebbült szivvel és nehezült erszénnyel kocsizik a' *Provencaux* testvérekhez, vagy a' derék *Verry* uramhoz, néhány ismerőit, többnyire irókat, színészeket és színésznéket, amugy uriasan megemberelendő. Illy vigasságos soupécskák néha 1000 frankba kerülnek, de bezzeg van is ám eszem-iszom utána, 's mi főbb, van ám miből kifizetni a' borsos árjegyzéket. 'S ki hinné e' mintául felidézett példa-nemzet' szellemdúsairól, hogy épen ezen lelkesség, kellem és champagneitól pezsgő lakomák szolgáljanak legnagyobb ingerül a' dramairásra? ki hinné, hogy a' halhatlan genialitás' ugyanezen franczia példányának (ki olly kevély önérzettel megy néha csupa jó reménység' fejében megrendelni a' fényes lakomát) ingyen sem jut eszébe, hogy ő dramáját a' hazáért irta, hogy ő éji mécsének világát a' dicső franczia honért égeti, midőn *Marion de Lorme*, vagy *Kean*-je után néhány ezer frankot aratni reménylt. Nincsen egy biztosb erőmérője nemzetnek, én legalább azt tartom, mint kitapogatása ezen ugy szólván moralis szükségesség-szülte betegségnek, minden apróságra, minden mellékesre, minden kisszerűre a' *haza*', a' *közjó*', a' *honszeretet*' édes, szent nevezeteit vesztegetni.

De már tán igazán elég lesz ugy e, kedves Emiliám? Rövidséget igértem, 's ime mikép tartám meg szavam'. Hanem te már ismersz, jó Milim, 's elnézed a' többivel együtt e' gyengeségemet is. Már én csak illyen vagyok. Mindig felteszem magamban, hogy hoszas nem leszek, 's aztán ha egyszer bele jövök, vége nincs a' csevégesnek. Szeretett anyánknak csókold helyettem kezeit. Kérdezd meg tőle, miért nem küldi fel *Tarenti Juliusát*, *Hajadon*ját 'sbt.; majd átnézném egy keveset 's előadatnám. Avvagy félti tőlem a' részökre eső jutalmat? Ime fogadom, hogy a' mi 1000 pengőn felül lesz, mind le fogom azt küldeni lelkiismeretesen. No de tréfán kivül, miért hevertetni működéseinek ezen szüleményeit? *Tarenti Julius*, a' szabadság' ama' hő barátja (ha jól emlékszem), ugyis mindig Magyarországra készült; ültessétek fel a' kétségtelen erkölcsű *Hajadon*' társaságában, 's majd ide szállítják ökemeket per Kolozsvár, Debreczen, Gyöngyös, *Biasini* és *Rottenbiller* uraimék. Magam addig is, meglehet, egy pár napra falura rándulok.

À propos! legnagyobb örömmel értesítlek felőle, hogy gróf *Széchenyi* jobban van. Hunnia' Istene tartsa meg e' honnak testben és szellemben, abban még soká — igen soká, ebben pedig örökre; téged pedig 's a' kis Adelaidát áldjon meg és ótalmazzon! *Petrichevich Horváth Lázár.*

Könyvismértetés.

Munkálatai a' pesti növendék-papság' magyar iskolájának. Ötödik kötet. Az árviz által megkárosult szerencsétlenek' javára. Budán, a' m. k. egyetem' betüivel, 1838. Ajánlva mélt. és főtiszt. Nagy-kéri Scitovszky János rozsnyói megyés püspök 'stb. urnak. Klimó pécsi püspök' arczképével, n. 8-r. X és 343 lap. Ára 1 f. p. p.

Midőn ism. ezelőtt 15 — 16 évvel a' pesti egyetemi papnevendékháznak egyik érdemetlen ápoltja volt, akkor mi nevendékek, kik együtt valánk, mint tanúk lehetnek sok élő társaim, kiket ezennel is szíves emlékezetben tisztelek és üdvözlök, a' tanulásnak, szóbeli tudományos vitatkozásnak 's a' vidám-bizodalmas társalkodásnak napjait éltük ugyan, találkoztak közöttünk, mint mindig annyi ifjú közt, magyar *versirók* is, millyen az olly korán elhúnyt, lelkes és nemes *Német* József, sőt az akkor még újdonúj Aurora 's lelkes szerzőjének személyes behatása többeknek ösztönül és vezérül szolgáltak az újabb és szerencsésb magyar költészet' pályájára lépni (*Czuczor* ezen befolyások alatt dolgozá ugyanott és akkor Augsburgi ütközetét); de *tudományos*, még pedig *egyházi* tudományos munkálatokról *magyar* nyelven, mellyekhez mi egyesített erővel fogtunk, mellyekből mutatványokat a' nagy közönségnek is benyujtani mertünk, 's mellyeket egy „magyar iskola" alakjában követőinkre is átszállítani

's igy az intézetben megörökíteni gondolkodtunk volna, közülünk senkinek eszméje, legalább világos és többekkel közlött eszméje nem vala. De az 1830dik év, az új, velősebb, 's különösen a' sajátlag nemzeti *tudományos* magyar literaturának epochalis éve, feltünt 's, ha hozott is magával keserű terméseket (millyen ama' bunkós és dorongos critica 's az ez által okozott *személyes* czivakodások az irók közt, mellyekből, ha érzetem nem csal, csak épen most vetkezünk ki), de hozta öröklő jótéteményül az acamiát is, melly hatását valamint minden egyéb hazai tudományos központon, ugy itt is, a' pesti papnevendékházban, villanyerővel és sebességgel éreztette. 1832ben már létre jött itt egy „magyar gyakorló (egyházi-tudományos) iskola", melly nagyemlékezetű. card.-primás *Rudnay* Sándor' engedelmével 's akkori házigazgató, most püspök 's kir. tanácsos *Dercsik* János' lelkes felvigyázata alatt azonnal munkálatai' egybegyüjtéséhez is fogott, mellyeket 1834től kezdve évenkinti egyegy kötetben nyujtott a' közönség' kezeibe. Ezen „munkálatok" idei, ötödik, legjelesb kötete az, melly előttünk fekszik, 's mellynek szellemét, akarjuk mondani: *csodálatra méltó erejét és csinját mind a' tudományban mind a' nyelvben*, nem gondoljuk rövidebben 's hivebben előterjeszthetni, mint ha az „előszó"-nak velejét kiirjuk: „Buzgó megelőzőink' dicséretre méltó példája után indúlva, mennyire rendes foglalatosságink 's más különféle körülményeink engedék, teljes erőnkből oda iparkodtunk, hogy természeti tehetségeinket czélirányosan használva a' Magyar Gyakorló Iskola' tagjai által előbbi hat éveken keresztül létre hozott négy kötetet ez idén ismét eggyel szaporítsuk. Örömmel szemléljük legforróbb ohajtásunkat teljesülve, midőn Munkálataink' 5ik kötetét a' két haza' olvasó közönségének vagyon szerencsénk általnyujtani. Munkálkodásinkban valamint az előbbi években, úgy ez idén is mindig a' közép vagyis mérséklett útoni előrehaladás szolgált vezérleti fő elvül; úgy azonban, hogy ezen előrehaladás, soha ne az úgynevezett hit vagy erkölcsi czikkelyeket — mellyeket mi a' ker. catholica anyaszentegyházban öröktől fogva való 's örökké fenmaradandó igazságoknak vallunk, hanem mindenkor csak magát az ezek' pontos megismerése 's azok körüli rendíthetlen meggyőződés' ügyében fáradozó subjectumot illesse. — E' szerint mi távol a' fellengősdiek', kiknek fejeik tömvék a' létre hozni szándéklott csodálatos fellegvárakkal, — és általános tespedők', kik, ha rothadnak is, helyeikről kimozdúlni mégis vonakodnak, távol az ó vagy új világot kizárólag egyedül magasztalók' és ócsárlók', a' mindenről kétkedők' 's mindent látni tudni 's fölfogni ohajtók', az észt megvetők' vagy istenesítők', a' vakbuzgók' és egykedvűek', az embert egészen szellemesítők' vagy egészen anyagosítók' 's más számtalan végső úton járó elvüek' táborától, inkább azoknak túlzásaikat mindaddig közelíttetjük egymáshoz — mind a' két részről t. i. egyszerre, egyenlőleg levonva valamit — mig azok egy középpontban egymással kezet fogva, összehangzólag egybeolvadnak. 'S ezen a' két ellenkezők', végsők', túlzók' összehangzó, megegyező egybeolvadásának olly felette fontos középpontja azon pont, mellyen nyugszik 's jár az igazság és erény. Hagyja el egyszer az ész ezen közép utat, törjön át az őt környező gátokon és korlátokon, 's valljon mire fognak szolgálni minden erőködései, fáradságai, 's fellengző föllobbanásai? a' sas fölemelkedik a' földszinről, merészen neki megy a' levegő' roppant birodalmainak, könnyen hasítja egy ideig a' lengeteg elemeket, indulatja gyorsan ragadja a' fölséges nap felé, melly méltóságosan ömleszti reá kedvelt sugárait, — azt elérni neki legforróbb kivánsága; de minekelőtte csak látszólag is közeledett volna a' tündöklő csillagzathoz, elfogyott ereje; nincs pont, mellyen a' bágyadt teremtmény megállapodhassék, eltikkadva tehát a' fáradságtól, hoszú zuhanás után egy magas havasra leesik, mellynek szikláin széjjelzúzva életével fizette meg a' merész vállalatot. 'S nem látjuk e ezen eleven képben a' a' kevély korlátokat ismerni nem akaró elme' borzasztó de mégis igaz 's valóságos sorsát? Természetünkben van a' tudomány' és igazság' vágya, az ember tudni, mindent tudni akar, de ha e' vágyat egész maga kiterjedésében kielégíteni akarja, nem tekintvén ennek teljes lehetetlenségét, valljon mi történik? — az, hogy midőn az elvont metaphysicus nyomozásokba mértéktelenül ereszkedik, a' mindenség' titkait keresztülvágni, a' természet' fátyolát fölemelni, a' legsetétebb mélységekbe behatolni 's az egeket mintegy a' földre leragadni kivánja, lépésről lépésre végtére észrevehetlenül azon magasságra jut, mellyen a' gondolat szédül, a' lélek ingadoz 's az elme zavarodottan elfogódik, magát a' mindenség' közepén, az ég és föld között azon ponton szemlélvén, mellyről többé sem az eget, sem a' földet kurta látásával nem érheti el! Igy szüli a' korlátlanság a' scepticismust, melly nem mutat egyebet a' kétségek' szünetnélküli folyamatjánál, háborítja a' csendes életet, kínozza a' lelket, 's fő oka az e' világgal való megelégedetlenségnek és *indifferentismusnak*, ezen az emberi hibák' legutálatosbikának, mellynél nagyobb mértékben egy sem sérti az ész' méltóságát, 's melly az embert azon legdrágább kincsétől is megfosztja, melly egyedül teheti a' halált kedvessé, sőt kivánatossá; — mert a' ki az igazság és erény iránt egykedvű, mit keres az a' jövő életben, nem inkább szeretné e, hogy testével együtt egészen elenyésszen? Borzadással tekintünk ezen szörnyü tévedésekre, 's ennélfogva a' mi gondolkodási fő elvünk volt és marad mindenkor: haladni, tanúlni, elmélkedni, emelkedni, de mindig a' mérséklet' korlátjai közt 's azon a' legbiztosabb uton, melly középnek nevezetik. Úgy véljük, legjobban 's legsükeresben fogunk a' religió' 's haza' javára munkálkodhatni, ha a' mértékletlenség' szomorú példáin okúlva közepett megyünk a' sirók és nevetők, a' jajgatók, kurjongatók 's más veszedelmes szirtek között, férfias lélekkel és elhatározottsággal haladva a' pályán, mellyet a' sors mutatott számunkra, a' nélkül, hogy töviseitől elrémülve futnánk, vagy rózsái által leszegezni engednők magunkat. Virtus est medium vitiorum et utrinque reductum. — Mi tehát hálával 's köszönettel fogadunk el mindent századunk' szellemétől, mi abban mint szép, nagy, fölséges, igaz dicséretre méltó tündöklik; ellenben elvetünk, nyilt 's lelkes bátorsággal, félretéve minden külső tekintetet, rovunk meg mindent, mi abban a' józan ész' elvei szerint rút, alávaló, csalfa, igazságtalan találkozik. Minden kornak megvannak a' maga jó 's jelentő vonásai, de egy sincs, mellynek szinte azon mértékben vétkei, hibái 's fogyatkozásai ne lennének. A' világon még eddig mindig volt valami végső; azon mértékletesség, mellyet a' közép út kiván, csak a' fölvilágosodás', érettség' 's magasb fokon álló miveltség' tulajdona, — a' tudatlanság, miveletlenség egyik végsőből a' másikba rohan; a' közép századok' szerfelett könnyü hivősége hirtelen hitetlenségbe ment által; 's most mindkettő egy középbe látszik olvadni, mint ezt Anglia', Francziaország' 's Amerika' legújabb történetei bizonyítják. — Mi nézeteinket a' fordított, vagy eredetileg kidolgozott tárgyak' megválasztásában illeti, itt azon szempontból indultunk ki, hogy munkálataink ne csak a' kor' szükségéhez 's szelleméhez alkalmazva, de hogy egyszersmind az egyes darabok a' tudományok' különféle ágaikból merítvék 's úgy elegyítve legyenek, hogy a' különféleség az olvasást kedvessé, az ezen különféleségben uralkodó egység pedig magukat a' tárgyakat a' szivre 's lélekre hatókká tegye. — A' jelen kötetet, mint tudva van, az árviz által károsult szerencsétlenek' javára adjuk ki. Azért

illető hirdetéseinket a' „Jelenkor'“ 's „Hirnök'“ tudós szerkesztői a' jelentések közzé ingyen fölvevék. Midőn tehát ezen érdemes 's tisztelt hazafiaknak, valamint mind azon t. cz. pártfogóinknak, kik igyekezetinket pártolni, fáradságinkat bárminemü hozzájárulás által előmozdítani kegyeskedtek, ügyünk iránt mutatott részvétükért, az egész haza színe előtt nyilványos hálaköszönetet mondunk: egyszersmind ünnepélyesen kijelentjük, hogy lépteinket soha csak legkisebb haszonkeresés sem vezérlette. Ez idén csak a' kitűzött czél' szentsége 's azon kimondhatlan édes nyájasságú remény, hogy fáradozásaink által, legalább egyetlenegy remegő könycseppet fogunk a' szenvedő emberiség' bánatos szemeiről letörülni — lehete elegendő indító ok arra, hogy munkálatainkat az annyi ideig tartott elszéledés után, nem tekintve a' rendkivüli bajokat, akadályokat és nehézségeket, még ez iskolai év alatt adjuk ki. Más években pedig, ha marad is valami fölösleg, azt mi soha sem néztük úgy mint önmagunk', de mindenkor mint ez egész haza' tulajdonát, 's ezért ezt soha sem is fordítottuk egyes magányos, de mindenkor közönséges 's ollyan czélokra, mellyek utódjainkra is hason jótékony befolyással lehetnek. Mit minden megye munkálatainkért adott, azt jövendőben ugyanannak növendéke könyvtárunkban 's egyéb intézményeinkben föltalálandja. A' mi minden fáradságaink' végczélja nem egyéb, mint, hogy mi a' religiói mozgalmak' ezen olly nevezetes időszakában már ifjúságunkban megtanúljuk, mit tesz mai időben az anyaszentegyház' értelmében az Isten' választott népének előljárójává lenni, 's az Isten' legfenségesebb szentségei fölött őrködni; — mert a' lelki pásztoroknak van mondva: „Tanuljatok tanítás 's jó cselekedetek által előmenni, hogy ne legyetek gyümölcstelenek. Gondját viseljétek az egész nyájnak, senkinek nem adván okot a' megbotránkoztatásra, hogy ne gyaláztasssék a' ti hivatalotok, hanem gyakoroljátok magatokat, mint Isten' szolgáihoz illik, a' békességes türésben!“ — Hieronymus szerint fölséges ugyan a' papok' méltósága, de annál irtóztatóbb is az abból való kiesés. Ne annyira örüljünk, hogy fölemelkedtünk, mint féljünk, hogy a' magasból alá ne essünk. Nem olly örvendetes a' magas tetőket elfoglalni, mint szomorú azokból alá zuhanni, mert nem csak minnen vétkeinkért, de mindazon vett javakért is kell majd adnunk számot, mellyekkel egykor visszaéltünk.“ —

Ha igy szól az ifjú, miképen fog szólani a' férjfi? ha igy a' tanítvány, miképen szóland majd a' mester? — Sok vallás és papnevelő-intézetek vannak hazánkban, sok „magyar iskola“ keletkezett 's van most is divatban felsőbb tanító-intézeteinknél, mellyek' némellyike szinte benyujtá a' közönségnek zsengéit; de ezek mind *zsengék*, jobbára csak *költészeti* zsengék voltak: itt érett gyümölcsöket, itt komoly tudományt találunk. — Az egyes czikkelyek' bővebb ismértetése vagy épen birálata nem hozzánk tartozik; competens biró szólott már felőlök az *Anastasia*' 9 és 11dik számaiban; szólani fog legközelebb az „egyetemi literatura' körében *Figyelmező*“ is. Mi csak a' tartalom' főbb czikkelyeit nevezzük még meg 's névsorát adjuk az Iskola' ez évi tagjainak, fájlalva, hogy ez utóbbinál ki nem jelelhetjük, e' kötet' dicsőségéből mennyi és mellyik rész mellyik tagot illet. A' főbb czikkelyek: Sz. Hieronymus' rövid életrajza (ered.); ugyanannak levele a' papok' életéről (ford.); az istentiszteletről; a' cath. anyaszentegyház' védelme a' fanatismus' vádja ellen; 's a' nevelésről (mind a' három *Fraissynous* után); ismértetése a' nevezetesb religioi néptévelygéseknek (ford.); a' természeti vallás' fogyatkozásai (ered.); 's Klimó György pécsi püspök' élete (szinte eredeti). — Az iskola' ez évi tagjai a' megyék' sora szerint igy következnek: Esztergom: *Bielek* János, *Kamenár* János, *Squor* Gáspár, *Sujánszky* Antal, *Szilva* Imre, *Taxner* Ignácz; Eger: *Buziásy* László, *Hajtovich* Sándor; Besztercze: *Kamaszy* Mátyás; Csanád: *Hopf* János, *Magyari* Alajos; Diakovár: *Pachmann* Dániel; Erdély l. *Zerich* Tivadar; Munkács g. e.: *Paulovics* Lázár, *Voloszán* Bazil; Nyitra: *Choreny* József; Pécs: *Csajághy* Károly, *Garay* Alajos, *Sztoczek* József; Rozsnyó: *Danielik* János; Szathmár: *Stokinger* Dienes; Székesfejérvár: *Király* Ferencz; Vácz: *Molnár* Mihály; Veszprém: *Kisovics* József; Praemonstr.: *Kádas* Rudolf; Ferencz-rend.: *Farkas* János. — A' könyv' jövedelme, mint a' czímen láttuk, az árviz által megkárosultak' jávára van szánva. —

Csató Pál.

Gazdasági ipar' példája.

Nagy-Kún kerületben Kis-Uj-szállás városában tiszt. *Dorka* Illés predikátor ur az oskolák iránt különös vonzalommal viseltetvén, igen-igen sokat tett a' kisebb nagyobb tanulók' czélszerű taníttatására. Azt, hogy egy a' magyar nyelv' természetéből merített egészen uj deáknyelv-tudomány' készítése által, oda tudta vinni a' dolgot, hogy az 5—6 esztendő helyett, 2 év alatt a' gyermekek a' deák nyelvet egészen elvégezhetik, annyira, hogy az alulirt, 7 hónapos deáknyelv-tanulókat, mintegy 10—11 esztendős korúakat, Phaedrust, Corneliust folyvást fordítni látott — mint nem a' gazdasági tárgyakhoz tartozót, csak mellesleg említvén: nagy dicsérettel kell megismertetnem a' tisztelt férjfiúnak többnyire a' gazdaság' folytatására menendő gyermekek' tanításába befolyó azon nagy gondját, miszerint ő, a' gazdasági tudományt is taníttatja; és különösen az iskolás gyermekekkel munkaszünetkor az iskola' udvarában cserép-zsindelyeket csináltat. Melly munkának minél ügyesebben 's tökéletesebben leendő végrehajtásában a' gyermekek egymással vetélkedvén: az ő kezeikből kijött cserepek sokkal tökélesbek a' rendes cserepes-mesterénél. Ezen gondoskodásnak következése csak eddig is az lett, hogy majd minden háznál csinálnak a' heverő napokban a' háznépek' személyei cserepeket, mellynek szárítása 2—3 szál deszkán 's ernyő alatt könnyen megy; 's több gazdák összeállván, összetett cserepeiket kiégetik, 's az égetteket vagy eladják, vagy meggyüjtvén, a' nádasoknak és csuhuknak fogytával, háztetőkre alkalmazzák. Lehetne e az alföldön, hol fa' hiánya miatt faracskálni nem lehet, azt a' külső gazdaságtól fenmaradt igen sok időt, mellyet eddig az alföldi ember heverés' napjainak tartott — ennél hasznosabb foglalatosságra fordítni? — Vajha minden iskola' felvigyázói illy buzgósággal viseltetnének a' kormányuk alá bizott gyermekek' legczélszerűbb tanítása iránt! Áldást kivánok a' munkás férjfiúnak a' schlendriánon tulemelkedett messzevágó gondoskodására! 's kérem, hogy ezen hasznos igyekezetének ismertetését — mellyet itt például és mások' buzdítására akarék tenni — a' közjó' tekintetéből elnézni szíveskedjék. — Kún-Sz.-Miklóson, jul. 12. 1838. Dr. *Balogh* József, Kis-Kún kerül. r. physicus. *(Ismertető.)*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

69. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Augustus' 27.**

Igazítások és pótlékok

t. *Fényes Elek* urnak e' czímű munkájához: „Magyarországnak 's hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai 's geographiai tekintetben."

Dr. Rumy esztergomi professortól.

Több szem többet lát.

Mivel maga nagyérdemű *Fényes* ur derék, de nem hibátlan munkájában igazításokra nemeslelkűen felszólította olvasóit, 's mivel a' *Hirnök'* t. szerkesztője (m. é. 4. szám.) imigy nyilatkozott: „A' Hirnök' szerkesztősége örömest felveend minden e' tárgyú igazításokat, mellyekre is hazánk' tisztviselőit, kiknél a' szükséges ismereteket méltán feltenni lehet, a' jó ügy' nevében ezennel bizodalmasan felszólítja a' kiadó": én is, mint 40 esztendős buvár Magyarország' statisticájában, chorographiájában és topographiájában, Magyarország' statisticája' 's geographiája' egykori professora (Sopronyban és Karloviczon) és statisticai 's topographiai iró, bátor vagyok igazításokat Fényes urral 's derék munkája' olvasóival közölni, midőn *Pesti* Lajos ur a' Hirnökben (m. é. 4. szám.) már megtörte a' jeget. Reménylem, hogy igazításaim annál nevezetesebbek lesznek, mivel némelly vármegyékről (mint Bács, Somogy, Esztergom) hiteles statisticai 's topographiai adatokat kaptam *).

I. *Igazítások és pótlékok Bács vármegye' statisticájához 's geographiájához.*

(Hiteles adatok és tulajdon tapasztalásom szerint.)

Bács vármegyét nem csak sokszori utazásaim által (5 esztendeig szomszédságában, Karloviczon laktam) jól ismerem, hanem egy jó barátomtól, ki vármegyei tiszt, hiteles adatokat is kaptam. — Fényes ur Bács vármegyéről értekezik munkája' második kötetében, a' 27—71 lapon.

Földterülete nem $170^{8}|_{10}$, hanem csak $169^{12}|_{18}$ □mfdet foglal el (hiteles adat szerint), t. i. a' csajkások' kerülete nélkül, melly más, t. i. a' katona-őrvidéki hatósághoz tartozik; de ugy látszik, hogy Fényes ur a' csajkások' kerületét is beszámlálta. *Lipszky'* mappája szerint Bács vármegye' kerülete $170^{759}|_{1000}$ □mfd. Az egész terület, a' Duna 's Tisza folyókkal együtt, $1{,}623{,}311^{5}|_{8}$ holdat foglal magában (a' Duna' 's Tisza' területe tesz 10,540 holdat). Bács vármegyében urbéri telkek (urbarialis sessio) 11,823, a' tiszamelléki kir. koronakerületben pedig 3545, összesen 15,368.

28d. l. F. ur a' bulkeszi termékeny földet említi. Hozzá teszem, hogy a' hires chemicus és agronomus dr. *Burger* tőlem neki küldött két fontját a' bulkeszi földnek 1821. esztendőben chemice megvizsgálta **).

32d. l. F. ur irja: „Sokan az itteni esztendei termést (t. i. gabonatermést) 3 millió pozsonyi mérőre becsülték, 's ennyi középszerű esztendőkben is terem, ide nem számlálván a' gazdagabb esztendőket, mint p. o. az 1835-it, midőn a' gabonának fele másik esztendőre nyomtatatlan maradt. Én hiteles adatokból tudom, hogy Bács vármegyében a' gabonatermés sokkal nagyobb, mert középszerű esztendőkben is annyi, hogy azon mennyiségen kivül, melly Bács vármegyében megemésztetik, az idegenekkeli kereskedésre 3,500,000 pozsonyi mérőt terem.

37. l. F. ur szerint Bács vármegyében a' nem egyesült görögök' száma 96,268, 's az egyesült görögöké 6734; de már 1820dik esztendőben (mit hitelesen tudok) a' nem egyesültek' száma volt 120,432, az egyesülteké pedig 9272. Fényes ur szerint az egész népesség 429,511 lélek, és igy esik egy □mfdre 2506 lakos. Az 1820dik évi conscriptio szerint népessége ezen vármegyének volt 399,862 nemtelen lakos, 's igy esik egy □mfdre 2359 nemtelen.

38d. lapon jó lett volna megjegyezni, hogy a' rácz leányok közt sokkal több szépek találtatnak mint a' magyar és sváb leányok közt.

43d. l. F. ur az ujvidéki görög nem egyesült oskoláról igen határozatlanul mondja: „Az óhitűek Ujvidéken birnak egy jól elrendelt gymnasiumot." Ez inkább lyceum, mert benne nem csak az ugynevezett humaniora, hanem (mint a' karloviczi nem egyesült gymnasiumban) a' mathesis, physica és philosophia is tanittatnak; a' magyar nyelvet pedig különös oktató tanítja; Ujvidéken is rácz (szerb) és ujgörög trivialis oskola létez az óhitűek' számára.

44d. l. F. ur irja, hogy Bács vármegyében egész jobbágytelek számláltatik 6426; de van, mint már felebb megjegyeztem, hiteles adataim szerint 15368. — A' bácsi birtokosokhoz a' görög nem egyesült bácsi püspök is tartozik. (Szireghi puszta az övé.)

45d. l. *Szabadka'* (Theresiopolis) intravillanuma (belső fundusa) $643^{4}|_{8}$ hold, szőlője $2286^{4}|_{8}$ hold, használható legelője 11359 hold, nem használható 19370, füzfaerdeje 2700 h., bozótja $940^{3}|_{8}$ h., vizei 300 h., használhatlan földje 640 h. Egész határa $160302^{4}|_{8}$ holdat teszen. Lakosainak száma F. ur szerint 32,984; de (mit hitelesen tudok) már az 1820dik évi conscriptióban a' nemtelenek' száma 37,680-nak találtatott.

47d. l. *Ujvidék.* Népessége F. ur szerint 17332 lélek; de már 1820dik évben találtatott 17365 nemtelen. Határa F. ur szerint „mintegy 25000 holdnyi"; inkább $27132^{6}|_{8}$ h.

48d. l. *Zombor.* Határa $52902^{3}|_{8}$ holdra terjed.

49d. l. *Almás* mezőváros' határa 28856 holdra terjed.

50d. l. *Apathin* mezőváros' határa 24653 hold.

51d. l. *Bács* mezőváros' határa $23419^{4}|_{8}$ hold.

52d. l. *Baja* mváros' határa 12871 hold.

53d. l. *O-Becse* mv. határa 28778 hold, népessége 8683 nemtelen. — *Bezdán* mv. határa $13000^{5}|_{8}$ hold. — *O-Futak* mv. határa 12230 hold. *Hodság* mv. határa $7871^{3}|_{8}$ hold, népessége 3058 nemtelen.

54d. l. *Jankovácz* mv. határa 28764 hold. — *O-Kanizsa* mv. határa $32080^{1}|_{8}$ hold. — *Kula* mv. határa $18598^{7}|_{8}$ hold.

*) Somogy vármegyéről topographiai és statisticai adatokat velem boldogult nm. gróf *Széchenyi* Ferencz, Somogy vármegye' volt főispánya, mikor a' sopronyi lyceumban philosophia', historia', statistica', természetjog' 's politica' professora voltam, szokott nyájassággával 's humanitásával közleni méltóztatott.

**) Valljon minő eredménye volt e' vizsgálatnak? *A' szerk.*

55d. l. *Szenta* vagy *Zenta* mv. határa 58135 hold. *Sztanicsics* mv. határa $16896^{4}/_{8}$ hold.

56d. l. *Temerin* mv. határa $18723^{3}/_{8}$ hold. *Topolya* mv. határa $24560\ ^{6}/_{8}$ hold. *Palánka* mv. határa $11973^{2}/_{8}$ hold.

57d. l. *Ada* mv. határa $24726^{4}/_{8}$ hold. *Bajmok* helység' vagy falu' határa 22570 hold; *Bajsa* falué 13023, *Baracska* 11868, *Begecs* 10112, *Béregh* $5657^{1}/_{8}$ hold.

58d. l. *Bikity* falu' határa $10834^{6}/_{8}$ hold, *Bogojeva* vagy *Bogojova* $5960^{6}/_{8}$, *Bogyan* 5688, *Bresztovácz* $7738^{4}/_{8}$, *Bukin* 11823, *Bulkesz* 4440, *Csantavér* 14310, *Csatalia* $6345^{6}/_{8}$ hold.

59d. l. *Csávoly* falu' határa $7537^{6}/_{8}$ hold, *Csép* $6822^{4}/_{8}$, *Cservenka* 11280 hold (népessége 4101 nemtelen), *Csonoplya* $13236^{6}/_{8}$ h., *Dautova* $6845^{4}/_{8}$, *Dérony* $6339^{4}/_{8}$ *Doroszló* 6990 hold.

60d. 'stb. l. *Feketehegy* falu' határa $1085^{4}/_{8}$ hold, népessége 2654 nemtelen. *Filipova* (F. urnál *Philippova*) falu' határa $5398^{2}/_{8}$ hold, *Földvár'* (Tisza-Földvár) határa $13099^{2}/_{8}$ hold, *Uj-Futak'* határa $4021^{1}/_{8}$ hold, népessége 1180 nemtelen. *Gajdobra'* határa $5762^{4}/_{8}$ hold, *Gákova* $4872^{3}/_{8}$, *Gara* $10169^{6}/_{8}$, *Glozsán* $4461^{1}/_{8}$ hold, népessége 1748 nemtelen. *Hegyes'* határa $13957^{4}/_{8}$ hold, *Járek* $1819^{6}/_{8}$, *Istvánmegye* $93^{6}/_{8}$, *Karavukova* $10590^{2}/_{8}$, *Katymár* $13206^{6}/_{8}$, *Kis-Kér* $4824^{7}/_{8}$ *Ó-Kér* vagy *Nagy-Kér* $9704^{6}/_{8}$, *Keresztur* $10929^{7}/_{8}$ hold, népessége 3828 nemtelen, *Kernyája* $8755^{4}/_{8}$, *Kiszács* 4600 hold, népessége 2538 nemtelen. *Koluth* $6998^{6}/_{8}$ hold, *Krushevle* $2733^{4}/_{8}$, *Kuczura* $9452^{6}/_{8}$, *Kulpin* $6416^{3}/_{8}$ hold, népessége 1814 nemtelen. Itt születetett boldogult karloviczi érsek és metropolita Kulpini *Stratimirovics* István. *Kunbaja* $11090^{3}/_{8}$ hold, *Kupuszina* $6554^{5}/_{8}$, *Lality* $6093^{2}/_{8}$, *Madaras* 13673, *Mártonyos* $15639^{3}/_{8}$, *Mélykút* $23698^{6}/_{8}$ hold, népessége 4026 nemtelen, *Nemes-Militics'* határa $11455^{5}/_{8}$ hold, *Rácz-Militics* 6186, *Moholy* 22442, *Monostorszegh* $13686^{7}/_{8}$, *Novoselo* $5011^{3}/_{8}$, *Obrovácz* $5954^{4}/_{8}$ hold, népessége 1598 nemtelen, *Omorovicza'* határa $14565^{7}/_{8}$ hold, *Pacsér* $14068^{2}/_{8}$, *Parabuty* $8936^{6}/_{8}$ hold, népessége 3403 nemtelen, *Paraga'* határa 5977 hold, népessége 1127 nemtelen, *Petrovácz'* határa $10192^{7}/_{8}$, *Petrovoszelo* $17260^{3}/_{8}$ hold, *Piros* $5096^{4}/_{8}$, *Plávna* $1074^{6}/_{8}$, *Pivnicze* $9561^{4}/_{8}$, *Rigyicza* $10606^{6}/_{8}$, *Sándor* $3059^{1}/_{8}$ hold, népessége 949 nemtelen, *Sóve* (Ó és Uj) $9531^{2}/_{8}$ hold, népessége 2759 nemtelen, *Szántova* $5861^{2}/_{8}$ hold, *Szeghegy* 6729 hold, népessége 1765 nemtelen, *Szilbás* 7181 hold, népessége 1861 nemtelen, *Szivacz* (Német és Rácz vagy Uj és Ó) 24001 hold, *Szonta* $22526^{5}/_{8}$ hold, népessége 3204 nemtelen, *Ó-Sztapár* 15390 hold, népessége 4238 nemtelen, *Sz.-Tamás* $38142^{4}/_{8}$ hold, *Tataháza* $4756^{6}/_{8}$ hold, *Torzsa* 5952 hold, *Turja* $7796^{2}/_{8}$ hold, népessége 1935 nemtelen, *Vajszka* $7144^{1}/_{8}$ hold, *Vaskút* 11717 hold, *Veprovácz* $6367^{6}/_{8}$ hold, *Ó-Verbász* $10760^{3}/_{8}$ hold, *Uj-Verbász* $7976^{3}/_{8}$ hold. Uj Verbászon német reformatusok is laknak, 's egyesült lutheranus és reform. grammaticalis oskola vagyon.

70 és 71d. l. Népes puszták: *Belaradanova* $6224^{2}/_{8}$ hold, *Borota* $7384^{6}/_{8}$ hold, népessége 70 nemtelen, *Keles* 1200 hold, *Kis-Szállás* 15834 hold, *Legyen* $3940^{6}/_{8}$ hold, *Mátéháza* $3894^{6}/_{8}$ hold, *Mateovics* $4614^{6}/_{8}$ hold, *Petau* $4484^{2}/_{8}$ hold, *Prekája* $3271^{6}/_{8}$ hold, *Puszta-Kula* 6027 hold, népessége 288 nemtelen, *Rasztina* (Hrasztina) $3971^{6}/_{8}$ hold, népessége 218 nemtelen, *Rém* $6039^{6}/_{8}$ hold, *Roglaticza* $13144^{2}/_{8}$, népessége 557 nemtelen, *Szelencse* 2025 hold, *Stiregh* 5961 hold, *Kis-Sztapár*, népessége 244 nemtelen, *Zside* $5322^{6}/_{8}$ hold, népessége 42 nemtelen. — *Tanki-Lugh* nevü erdőnek határa $1121^{2}/_{8}$ hold.

(Folytatjuk.)

Némelly honi tárgyakról.

(Folytatás.)

A' *nemzeti casino* Pesten, melly nem csak kedvencz ideája, hanem tulajdonképen teremtménye is gr. Széchenyinek, teljes fényben ragyog ugyan 's részvényesei' száma olly nagy, hogy a' drága bútorozás' megszerzése után is már nevezetes tőkével bir. De kérdem, ezen egyesület azzá lett e, a' minek terveztetett 's a' mi olly remekűl leiratik a' „Világ"-nak Egyesületek czímü szakaszában? — Közeledik e a' casino évről évre eleve hirdetett czéljához? Társalkodási, összepontosító 's közhasznu tekintetben látjuk e a' pesti casinonak nevezetes eredményeit? Majus' végét 's junius' elejét kivéve, lehet e róla mondani, hogy benne „az idegen kereskedő, agens vagy müvész egy helyben 's egy nap alatt, országgyülésen kivül is feltalálhatja némüleg a' nemzetet?" (Világ, lap 334). Az évnek alig egy negyed részében találni ott olly társaságot, melly egy nemzeti nagy intézetnek megfelelne, 's egyébkor csak üres szobákat és kevesektől olvasott sok hirlapokat látni az unalomnak e' czifra tanyájában. Az összepontosítás' jótékony hatásai nem igen jöttek még itt napfényre, 's mig a' két hazában némelly kisebb casinoi egyesületek közhasznú törekvéseiknek több bizonyítványait adják, 's még az országos közösülésre is nevezetes áldozatokat tesznek, a' nemzeti casinonak, valamelly nagynemü hatásáról hallani még nem volt szerencsém. Sőt még ama' borzasztó csapás' alkalmakor, melly fővárosunkat ez évben érte, 's midőn nem csak a' birodalom' minden részeiben, hanem még a' külföldön is általányos részvét mutatkozott, midőn a' szeretetnek, irgalomnak 's feláldozásnak olly ragyogó példáit láthattuk felséges uralkodó családunktól kezdve a' legalsóbb osztályokig, midőn egyesek, társaságok, egyesületek, közönségek, casinok versenyeztek az adakozásoknak minden utoni 's módoni gyüjtésében, ez alkalomkor mondom, ki nem várt rendkivülit a' helyben lévő nemzeti casinotól, mellyről mint a' hirlapokból értettük, jun. 3. tartatott nyári közgyülése' alkalmakor „örömmel értette a' társaság, hogy ez intézet a' Pest városát érte csapás ellenére is semmi tetemesb csorbát nem szenvedett, sőt ujabb 's ujabb tagok' hozzájárulása mellett szüntelen növekedéssel dicsekszik." — ? Lehet, hogy figyelmemet elkerülte, de a' nemzeti casinonak valami nagy adakozásáról a' megkárosultak' javára sehol sem hallottam.*) 'S igy bátran állíthatom, hogy ezen intézet, noha anyagilag erősödik, minden külső fénye mellett a' kitüzött nemesebb czéljától inkább eltávozni, mint ahhoz közeledni látszik.

Hát még azon tárgy, melly nélkül semmi kereskedés, semmi köz ipar 's igy, bármi sokat okoskodjanak és próbálgassanak is, semmi practicai müveltség 's állandó jólét nem reménylhető, *a' hitel*, ama' szükséges előzménye minden anyagi virágzásnak, mennyire ajánlták a' lángeszü gróf által egy olly könyvben, melly az észnek és szónoklatnak minden fegyvereivel ellátva, honunkban olly köz kedvezést nyert, millyen a' magyar literaturában eddigelő hallatlan volt, kérdem, e' törekvésnek volt e kivánt sikere? A' könyv, minden elsőbbsége mellett hintett e általában jó magot, 's nem csirázott e ezen vetés után a' kölcsönös bizodalmatlanság' növénye, melly a' hitellel össze nem fér-

*) A' Hirnök' 30. számában ezeket lehete ugyan olvasni: „Pesti hiteles tudósítások szerint a' pesti nemzeti casinonak némelly nemeslelkü részvényesei azon emberbaráti javaslatot tették, hogy a' casinonak több évek alatt gyüjtött tőkéje a' szerencsétlen pestiek' számára fordíttassék. Ez indítványnak még eddig, közgyülés nem tartathatván, sikere nem lehetett, de mellyet minden emberbarátnak teljes szivből ohajtnia kell." — De ezen ohajtás tudtunkra nem teljesedett. *A' szerk.*

hető, olly buján, hogy talán semmivel sem állunk magasb polczon a' hitel' tekintetében, mint azelőtt állottunk?

Hallgatok itt azon számos javaslatokról 's kedvencz ideákról, mellyek szinte a' gróf' tollából jelentek meg egy vastag kötetben, 's mellynek elfogadása nem kevesebbet eszközlene, mint alkotmányunk' egész megváltoztatását, ne mondjam, sarkából kiforgatását. Hogy ezen ideák viszhangra találtak, sőt nem csekély hatással is voltak egyesek' 's egész testületek' nem csak gondolataira, hanem tetteire is, az utolsó időknek néha nem igen vigasztaló eseményei bőven bizonyítják. De noha ezen sok és sokféle javaslatok közt jók és elfogadhatók is találtatnak, mégsem tudnám mindezen mozgalmak- 's forradalmaknak valami tettlegi hasznos sikerét vagy következését felhozni, vagy komolyan állítani, hogy ama' könyv' megjelenése óta az országban valami különös publicisticai vagy törvényhozási érettségnek bizonyítványait lelhettem volna.

Igaz, hogy e' silány eredmények többnyire magokban a' javaslott ujításokban rejtezvék, mert azoknak nagy része nemzeti characterünkkel 's polgári alkotmányunkkal nem könnyen egyeztethető, többnyire kivülről befelé, nem belülről — magából a' magyar nemzetiségből — kifelé irányozva, soha mély gyökeret nálunk nem verhet: de hogy a' jó, hasznos és nemzeti characterünkkel nem ellenkező javaslatok 's ujítások sem gyümölcsözhettek, annak csakugyan egyet nem értés, felekezeti gyülölet és pártoskodás fő 's majdnem egyetlen oka*). *P. F.*

(Vége következik.)

Egy pár szó Szigethről

Marmarosban.

Tavasz' végével, vagy nyár' elején Huszthról Szigeth felé utazván a' vándor, részint zöldelve virúló dombokat, mellyeken néhol juhnyájak, néhol marhacsordák legelnek, részint kies mezőket lát, mig végre hat mérföldnyi haladás után Szigeth városa regényes tájával tűnik elő. Mármaros vármegyének ez első rendű városa róna helyen fekszik, 's maga nem a' legmeglepőbb hatással bir az emberre, de annyival fönségesebb festészeti tekintettel bir körvidéke, és a' minden oldalról emelkedő hegysorok' gyönyörű erdei. Szigethet egyik oldalról Iza, másikról Tisza vizek ölelik, melly utolsó a' kőrösmezei havasok' forrásaiból fakadván ki, a' délszakon eredő Izát kicsiny távolban Szigethen alól magába veszi, 's már tova nagyobb hullámokban ömlik le, mig a' partjaihoz oldalvonalban fekvő hegyektől elválván, honunk' tágasb lapályú vidékeire lehalad. A' benyomás, mellyet Szigethre először jöttömkor annak komoly vonása, házainak nem csekély rendetlensége, millyen p. o. azoknak az utczára kiebb, vagy beebb építtetése 'stb., bennem támasztott, nem a' legvonzóbb vala. A' k. kamara' épületein kivül, vannak ugyan több jó idomúak, millyen a' kegyes-iskolabeli szerzetesek' gymnasiummal 's a' r. catholicusok' templomával egybecsatolt laka, a' vármegye' még tökéletesen végre nem hajtott háza, 's többek; de egészben tekintvén a' hol együvé nyomult, hol pedig egymástól jó távolra épített házakkal rakott utczákat egy részről, más részről pedig a' zsidók' tisztátalanságának elszenvedését, melly engedékenység' jutalomfejébe ezek majdnem az egész városnak nem a' legegészségesebb büzt adják, őszintén meg kell vallanom, hogy e' hiányok Szigethnek minden más szellemi tárgyakban tett előhaladását csökkentik. A' lakosság igen szorgalmas nép, 's a' mezei gazdaság, a' társas életnek ezen lényegi foglalatossága, melly valamint egyes embereknek, ugy egész nemzeteknek vidor életet ad 's egyedül adhat, itt nem csekély fokon áll. — A' szigethiek' soknyelvüségéről azt értettem, hogy itt a' magyar szó német, orosz 's oláh nyelvekkel igen zavartatik; de most öntapasztalásom után szólva azt mondhatom, hogy ez csak csekély mértékben történik, 's hazafiúi buzgósággal kell áldanom az egyházi 's megyei kormánynak ez iránt tett bölcs lépéseit 's örvendő szivvel jelenthetem, mikint a' városban már az egyesült görögöknél is, kiknek itten foraneus vicariusok vagyon, az egyházi szónoklatok magyar nyelven történvén, a' magyar szó nem csak ébredez, hanem mintegy fölemelkedvén már uralkodóvá is lett. Az uri rend' társalkodási hangja menynyire hajlik a' szellemihez, annyira telve magyar szivességgel is, 's ennek nem lehet nem kedvesen hatni a' jövevényre. E' városnak intézetei között nem lehet elhallgatni a' jótékonyságáról ismért mélt. gr. Buttler János ur' nagylelkű adományából a' ref. collegiumban fölállított jogiskolai intézetet, melly az idén nyittatott

---

*) Egyik oka még az is lehet, hogy nemzetünk talán nem annyira szorult az uj tervek' sokaságára mint inkább kevés, de jó 's népszerű javaslatok' 's javítások' müértő 's körültekintő kivitelére. Az elsők által még igen ritkán tétetett boldogabbá valamelly nemzet, mig az utóbbira minden ország szorul 's nélküle egy sem lehet el. 'S e' tapasztalás leginkább oka annak, hogy a' politicailag kimüvelt nemzetnél soha sem kedveltetnek 's bámultatnak annyira a' projectansok, mint a' csak félig megéretteknél, mellyek könnyen elkábíttatnak a' tervek' és igéretek' csillogó külsejétől, a' nélkül hogy a' kérdés' fenekére látni, vagy az akadályokat méltó fontolatra venni képesek volnának. Igy az érett angol nemzetnél hiában fárasztja magát valamelly tervgyártó olly változások' javaslatával, mellyek a' brit nemzeti characterrel vagy polgári alkotmánnyal össze nem férnek, bármi arany hegyeket igérne is a' népnek, ha terveit elfogadja; legfelebb egyes osztálynál vagy pártnál találand visszhangra, de a' nemzet' nagyobb 's értelmesb része csak hasztalan ujítónak vagy álmodónak, vagy épen szemfényvesztőnek tekintendi. Mert vajmi könnyebb dolog terveket csinálni, javításokat ajánlani, a' fenállót gáncsolni, mint valódi jót és hasznost létre hozni, 's az akadályokat felforgatás és részinti megkárosodás nélkül elmellőzni. Be nagy a' különség a' theoria és a' praxis közt, leginkább a' törvényhozásban! Ha illy fellengő tervek csak anyagi érdekek vagy technicai vállalatok körül forognak, következéseik nem lehetnek felette károsak, 's végre is csak pénz és idő áldoztatik fel sikeretlen kivitelökre; de ha erkölcsi viszonyok, polgári állások, régi szokások, a' tulajdon' szentsége 'stb. vétetnek illy ujítások' tárgyaul, már akkor a' legszomorúbb következések is eredhetnek; mert többnyire egyes osztályok' elégületlenségét 's ki nem vihető vágyakat gerjesztenek, a' fenálló intézkedések iránti gyülöletet ébresztik, 's a' külön néposztályokat mindinkább elidegenítik egymástól. — Vannak azonkivül még tervek, mellyek magokban jók, hasznosak és kivihetők is, de nincs ki létre hozásokkal birna, 's igy az alkalmaztatásban dőlnek meg. Itt is az anyagiaknál kisebb kárral tétetnek a' próbák, mint az erkölcsieknél, 's azért, ha valamelly országban akármi okból igen felébred az ujítás' vágya, ugy hogy sokan kivihetetlent kivánnak, vagy a' kivihetőt időn kivül 's erőn felül alkalmaztatni ohajtják: a' bölcs kormány illy próbatételt inkább materialis tárgyaknál enged meg, mivel itt a' kár sokkal kisebb, az akadályok szembeszökők és félre nem magyarázhatók, az erkölcsi tanulság pedig a' tett áldozatokért elég pótlék. Azért, ha honunkban még kevés ujítás hajtathatott végre, ne gondoljuk, hogy azok mind vagy ki nem vihetők, vagy létre hozatni nem fognak, hanem legyünk inkább annál nagyobb buzgalommal, de egyszersmind vigyázattal is, hogy csak az alkalmatos ujítást fogadjuk el, 's leginkább, hogy a' kivitelben ne hibázzunk. Ne gondoljuk például, hogy mivel a' Vaskapu' szirtei eddig ki nem hányattak, azok teljességgel ki sem hányathatók. Jő majd, ki elég tudománnyal 's tapasztalással fog hozzá, nem mint

> Dicitur Amphion, thebanae conditor arcis,
> Saxa movere sono testudinis, et prece blanda
> Ducere quo vellet. .

hanem valóban, műlegesen, a' nélkül hogy a' budapesti — 's örömmel mondhatom már, a' pozsonyi — álló-hid ugy állandana, mint egy hoszúlábú gólya; a' nélkül hogy a' fél ország kiasszék, de még egy jobbágy-telek sem; 's a' kiről majd nem csak egy kis versfaragó regélheti, hanem a' történetiró is komolyan elmondhatja:

> „Vaskapu zárta Dunánk'; jő N. N. 's felszabaditja
> 'S két földrésznek nyit boldogulásra kaput."

A' szerkesztő.

meg. Szinte illő megneveznem egy más nemes czélt is, mellyet itt a' koldulás' eltörlésére némelly önkint vállalkozott honfiak' 's leányok' játékszini egyesülete tűzött ki magának, melly a' nélkül, hogy legkisebb visszaható nyereségre tartana számot, oda törekszik, hogy az egykor teljes erőben kifejlendő emberbaráti vállalatot hacsak kezdetbe is vegye. Valóban szent 's nemes czél ez! egyszersmind ollyan, melly a' szellemi 's erkölcsi körben a' szigethiek' jeles müveltségét tanusítja; mert azonkivül, hogy e' játékszini előadások a' kellemes estidő' töltéseihez tartoznak, egyszersmind mutató tükrei egy fensőbb állásra való emelkedési igyekezetnek is. Fejezetül legyen szabad az ide főkép vásárok' alkalmával gyülő orosz 's oláh népcsoportok' characteréről egy pár szót szólanom. Az oroszok meglehetősen csendes viseletűek, 's a' mi nyerseség van bennök, az nem erkölcsi romlás, hanem a' jobb' és nemesb' nem ismerésének 's bárdolatlanságnak keserű gyümölcse. Ellenben az oláhok' fő vonása a' vidámság, melly a' szabadságvággyal 's büszke rátartással vegyülten őket az akaratosságra, önkényre 's engedetlenségre teszi hajlandókká; szóval: mennyire alázatos és szolgai az orosz, annyira szabad 's büszke itt az oláh. Ez azon rajzkép, mellyet rövid itt mulatásom után az illyenek' olvasásában 's tudásában gyönyörködő t. cz. közönségnek adhatok.

Duliskovits.

Horváth József néhai kalocsai kanonok' alapítványa 's ezen épült jutalomkérdés.

Ezen alapítvány' czélja a' magyar nyelvnek a' religiói tárgyakban müvelése 's tökéletesítése. Tudniillik, a' nemeslelkű alapító' végintézete szerint, bizonyos summa' kamatjából esztendőnkint azon, egyedül magyar nyelven iró tudós nyerend jutalmat, kit erre, jelesen dolgozott theologiai, főkép pedig a' keresztény erkölcsöt tárgyazó munkájaért, a' pesti theologiai kar legérdemesebbnek itél. E' végett három egymás után következő esztendőben jutalomkérdések fognak feladatni; a' negyedik esztendőben pedig, kérdésfeladás nélkül, azon munka' irója fog megjutalmaztatni, melly a' közelebb lefolyt négy esztendőben magyar nyelven kiadott theologiai munkák között, a' közönség' véleménye 's a' theologiai kar' itélete szerint, legjobbnak találtatik. A' feladandó kérdések' kidolgozására egy esztendő fog engedtetni. A' megjutalmazott feleletnek külön vagy valamellyik folyóiratban a' szerző által kell kiadatnia. Ezenfelül a' boldogult alapítónak, mint önmaga megjegyzé, épen nem szándéka, hogy eme' theologiai tárgyak' irói régente vagy ujabban fenforgó 's hajszálhasogató kérdéseket, mély eszmélkedéseket, vagy homályos fejtegetéseket sértegető kifejezésekkel és harczoló tollal vitassanak; minthogy ezek a' keresztény religiónak felséges méltóságát, mellynek különböztető czímere a' szeretet és békeség, igen lealacsonyítják, 's terjesztését gátolják. Ohajtja továbbá az alapító, hogy ezen theologiai tárgyak' irói óják magokat a' hímezett, vagy csonkított és eldarabolt szavakkal zavart irásmódtól; mivel ez a' magyar nyelvet természetes erejéből és szépségéből kivetkőzteti, meghomályosítja 's érthetetlenné teszi. Ezekhez képest az emlitett theologiai kar a' dologhoz értőket a' következőkre figyelmezteti: *Ámbár a' haza' 's egyes polgár', a' jelen 's jövő élet' boldogsága nagy részint az egyházi 's polgári törvények iránti engedelmességtől függ: a' köz tapasztalás szerint mindazáltal e' törvényes előljárók iránti engedetlenség annyira elhatalmazik, hogy a' szomorú következésektől méltán tarthatni. Ez okra nézve olly értekezés kivántatik, melly* 1) *az engedetlenség' természetét 's nemeit, különböző módját 's lépcsőit, korunkhoz alkalmazva, a' köz életből előterjessze; azután annak gonoszságát megmutassa, 's ama' rosz következéseket, mellyeket az engedetlenség már szült, vagy szülhet és idővel bizonyosan szülni fog, előszámlálja; végre pedig az engedetlenség' okait felfödözze, 's ezen okok' elhárításának módját leirja. Ellenben* 2) *az engedelmesség' értelmét meghatározván, annak kötelező 's indító okait nyomosan előadja; 's valamint a' kötelező okokkal ellenkező kétségeket 's kifogásokat megczáfolja, ugy az indító okok' akadályait elhárítsa. Mivel pedig a' nemzet- 's honszeretet és az anyaszentegyházhoz viseltető fiúi tisztelet méltán az engedelmesség' indító okai közzé számíttatik; fejtessék ki: mi értetik a' nemzet- 's honszeretet és az anyaszentegyház iránti tisztelet által? és mi nem tartozhatik ezek' körébe? Végre mutattassék meg, hogy nemzetünket 's hazánkat tartozunk szeretni; az anyaszentegyház iránt pedig kötelességünk tisztelettel viseltetni.* — A' legjobb munka' jutalma 250 forint ezüstben. A' pályairatok' beküldésének határnapja, mellyen tul senki' munkája el nem fogadtatik, augustus' 28-ka 1839-ben. Minden pályázó, munkáját idegen kézzel és tisztán irva, lapozva 's kötve név nélkül tartozik a' theologiai kar' jövő esztendei dékánjához, nt. ifjabb *Szabó* János urhoz küldeni. A' munka' jelszava legyen a' szerző' nevét rejtő levélre is irva. — Pesten, augustus' 15-kén 1838. — A' theologiai kar' nevében *Szilasy* János s. k., ugyanazon kar' dékánja.

E l e g y.

A' *Satirist* irja: „Nem sokára már éjünk nappallá fog változtattatni előkelő világunk által. *Somerset* herczegné nem régiben reggelit adott, melly este hét órakor kezdődött.

Az esküttszék előtt Devonban minap egy férjfiú állott kétszeri házasságért bevádolva. 1811ben Hemlok fárában egy viselős nőszemély őt esküvel nevezé gyermeke' atyjának. Ő tagadá nemzőségét; de befogaték, 's minthogy fizetni nem tudott, a' papi törvényszék választást hagya neki, az illető személyt elvennie, vagy a' tömlöczben ülnie. Ő az elsőt választá, de a' mint esküvő után a' templomból kijöttek, a' menyasszony a' maga utján, ő pedig haza ment. Azóta soha sem láták egymást. Mintegy 10 év előtt az ember egy más asszonnyal kelt össze, kivel szerencsésen élt. Közben az első elszegényedve a' község' terhére esett, 's a' szegények' ügyviselősége az ember ellen kétnejűségi vádat emelt. Az esküttszék' elnöke nyomosan a' papi szék ellen nyilatkozott, hogy illy körülményekben egy házasságot erőszakkal kényszerítettek, 's kimondá a' reménységet, hogy illy durva visszaélések ezentul nem fognak türetni. A' törvényszék a' vádlottat vétkesnek találá 's — egy órai fogságra itélé.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal*.

SZÁZADUNK.

70. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **Augustus' 30.**

A' philosophiáról

philosophál Csaplovics.

1. §. Philosophia annyi mint a' bölcseség' „szeretete"; 's a' philosophusok eleinte *sophi*-nak azaz bölcseknek neveztettek; Pythagoras volt az első, ki magát szerényen csak a' bölcseség' „szeretőjének, kedvelőjének" nevezte. Utódai megtarták ugyan a' szerény nevezetet, de nem a' szerénységet. Ugyanis csak a' legvastagabb szerénytelenség szólhatott igy: „Csak akkor lesz jó élet a' világon, ha a' királyok philosophusok, vagy ha a' philosophusok királyok lesznek". (Plato.) — Kell e még több tanú, midőn e' koronakövetelők' beszéde maga eléggé hirdeti bölcseségöket? Királyok akarnak ezen urak lenni (nem épen rosz gustus!), holott semmi józan ember, annál kevésbbé egy *bölcs*, sem akarhat azzá lenni, a' mire teljességgel nem alkalmas. Hiszen csak ennek hijával volnánk még, hogy a' földi nyomorok' mértéke csordultig megteljék! Az ég őrizzen meg minket 's az egész világot a' *philosophusok*' kormányától, millyenek t. i. ezek a' *valóságban*. A' philosophusok' határtalan bölcseségének példáit nyomban látni fogjuk.

2. §. Előlegesen is azt kérdem: miben állhat 's kell állania sajátkép és okszerűleg az ember' *bölcseségének*? — Felelek: itéletem szerint nem egyébben, mint olly okos magaviseletben, melly által az ember mind maga boldog legyen, mind másokat boldogítson; azaz, hogy józanúl, értelmesen, kellemesen és erkölcsösen éljen. Sit mens sana in corpore sano. Ide tartoznak a' testnek 's a' léleknek minden szükségei, 's mindkettő' bajai' orvoslatának tudása. A' test táplálatot, ruházatot és hajlékot kiván; a' szellem pedig szellemi táplálatot, vagyis hasznos és földerítő tanulmányokat. 'S mivel mindenki egyszersmind az emberi társaságnak egyik tagja, igyekezzék annak *hasznos* tagja is lenni, azaz ne bántson senkit, 's töltse be helyét egészen, más szóval: kiki teljesítse kötelességeit. Ez az, mire a' philosophiának tanítnia kellene.

Cicero igy szól (Orat. I. 49.): „Philosophus est, qui studet omnium rerum humanarum divinarumque vim, naturam, causasque nosse et *omnem bene vivendi rationem tenere.*" 'S ismét (Tusc. Quaest. I. 1.): „Omnium artium, *quae ad rectam vivendi viam pertinerent*, ratio et disciplina studio sapientiae, quae philosophia dicitur, continetur." —

A' philosophiának egész bélyege tehát annak *szükséges* és *hasznos* voltában határozódik. E' nézet' helyességét, reménylem, a' philosophusokat kivéve, semmi józan eszű ember sem fogja tagadni. —

3. §. És miben áll ez a' „bölcseség", ez a' „philosophia" valósággal? — Már Cicero igy irt (De Divinat. II. 58.): Nihil tam absurde dici potest, quod non dicatur ab aliquo *philosophorum.*" — És Varro még keményebben: „Nemo aegrotus (azaz delirans) quidquam somniat tam infandum, quod non aliquis dicat *philosophus.*" — E' két bókolatra aligha fognak igen büszkélkedni a' philosophusok; ámbár én nem állok jót, hogy ők, magas bölcseségökben, ezeket is merő hizelkedésekül veendik. —

Igen régi baj tehát az, miszerint az emberi elme, a' helyett hogy *hasznos* vizsgálatokra adná magát, mire pedig olly sok oka van, sőt mire őt a' mindennapi szükség szorítja, hiú agyrémek után indúl, 's ez által magát nevetségessé, sőt épen utálatossá is teszi.

4. §. Mennyire igazok volt Ciceronak és Varronak, kiki könnyen megyőződhetik *Brucker*' Historia philosophiae (Lipcse, 1790) czímű munkájából, mellynek sajátkép „Historia deliriorum" czímet kellene viselni, — ha csak gyomra nem igen émelygős. Halljuk bár a' régi görög *sophistákat*: mikről 's miképen szoktak ők vitatkozni.

„Epimonides ezt mondja: minden cretai hazug; ugyde ő is cretai: tehát hazudik, tehát a' cretaiak igazmondó emberek, tehát ő is igazat mond, midőn azt mondja, hogy a' cretaiak hazugok: ezek tehát valósággal hazugok."

„Ez az ember azt mondja, hogy hazudik 's ebben igazat szól. Midőn tehát azt mondja, hogy ő igazat szól, hazudik; ugyde ő épen azt mondja, hogy hazudik 's ebben igazat mond; tehát ő valósággal hazudik."

„Midőn te valami dologról szólasz, ez keresztülmegy a' szádon: tehát ha szénásszekérről szólasz, a' szénásszekér keresztülmegy a' szádon."

„Ha egy fő valahol van, az a' fő nincs nálad; ugyde egy fő csakugyan van valahol, tehát ez a' fő nincs nálad, következésképen neked nincs fejed." —

5. §. Méltó követőkre találtak utóbb a' *sophisták négy* században keresztül (mintegy 1100 — 1500 K. u.) az ugynevezett *scholasticusok*ban. Az ekkori philosophusok olly sokat tartottak az ész' balgatagságira, hogy azokat, kik ezekben legnagyobb fürgeséget és ügyességet mutattak, „doctor irrefragabilis — solennis — fundatissimus — resolutissimus — seraphicus — angelicus — sublimis — invincibilis — perspicuus" 'stb. czímekkel illetnék. És valljon miket fürkésztek, mi felől és mikép okoskodtak ezek a' gyönyörű doctorok? Ime egy pár kérdésök és themájok:

„Micsoda nyelven beszélnek az angyalok? „E' kérdés felett az olasz tudósok 50 esztendeig czivakodtak 's egész könyvtárakat firkáltak össze, egyike azt mutatván meg, hogy az angyalok görögül, másika azt, hogy zsidóúl beszélnek. — A' nagy „angyali" doctor (ugyanezért neveztetve igy) 312 folio-ívnyi munkát irt össze az „angyalok' természetéről" olly határozottsággal, mintha velök sok ideig társalkodott volna. A' többi közt megmutatá, hogy az angyalok mindennap *reggel* sokkal okosabbak mint *estve*, hogy több ezeren tánczolhatnak egy tő' hegyén, a' nélkül hogy egymást nyomnák 's t. eff. —

Továbbá: valljon olly embernek, kinek csak *fél* lelke volna, lehetnének e *egész* gondolati, 's ha nem, mikép *mondathatnak ki* a' fél gondolatok? 'stb.

6. §. A' *nominalisták* és *realisták* 450 egész évig (1050től 1500ig) harczoltak a' felett, valljon az universaliák létezhetnek e particulariák nélkül? tehát, például, ha lehetséges e a' farkas' eszméje, mielőtt maga a' farkas létezzen? — És az illyes viták gyakran a' legrútabb szidalmak, sőt néha ököl- és botütések 's kardvágások között is folytak, ugy hogy a' tudósok nem csak mély sebeket kaptak, hanem egyik és másik agyon is veretek.

7. §. Egynek tartaték a' legszebb 's legföloldhatlanabb kérdések közül e' következő: valljon a' malaczot, melly kötelen vezettetik a' vásárra, a' kötél tartja e vagy a' kéz (an porcus, qui ad venalitium agitur, ab homine aut a funiculo teneatur)? — A' spanyol *Péter* tevé a' következő fontos felfödözéseket: hogy *senki* és *semmi* egy zsákban megharapják egymást; hogy az antichristus és annak szamara a' *chimaera*' szülöttei; továbbá, hogy *non nonhomo non possibiliter non currit;* — végre, hogy *quodlibet qualibet de quolibet tali scit ipsum esse tale, quale ipsum est;* melly utóbbi lefordíthatatlan.

8. §. A' skót *Duns* János mestere volt a' világos definitioknak. Illyenek például:

„*Praxis.* Est actus alterius potentiae quam intellectus, naturaliter posterior intellectione natus, debens elici conformiter rationi rectae ad hoc, ut sit actus rectus."

„*Fruitio.* Est actus inhaerendi objecto propter se, quem concomitatur delectationis quietatio."

„*Quietatio.* Est actus ultimate terminans potentiam, in quantum potentia se ipsam terminat actu suo."

Nem ugy rémlik e az embernek, mintha valamelly bolondházból kiugrottat hallana? Pedig ez egy igen nagy philosophus volt, tehát szinte koronapraetendens.

9. §. Egy barát (monachus) a' felett vitatkozék: an detur *minima* aqua, quae requiritur ad baptisandum, et *minima*, quae non exigitur? *maxima*, quae requiritur, et *maxima*, quae non requiritur? quae *nec sufficit, nec requiritur?* minima, quae sufficit nec requiritur? minima, quae nec sufficit, nec requiritur? —

10. §. Mások azt feszegették: valljon Isten az embernek öngyülöletet parancsolhat e, 's önszeretetet és tiszteletet megtilthat e? — valljon e' világot jobbnak teremthette e? — valljon a' teremtő-erőt másra ruházhatja e? — valljon a' történtet nem-történtté 's igy az asszonyt szűzzé teheti e? — valljon az emberek a' feltámadás után esznek és isznak e 's mit? sültet e vagy főttet, mi hideget, meleget, nyerset?... 'stb.

Orvosok azt kérdezék: an *complexio* sit substantia vel accidens cum ejus appenditio? an unum sit membrum principale, vel plura cum adnexis? an caput sit factum propter cerebrum, vel propter *oculos?* — an sanitas sit *species specialissima cum adnexo?* 'stb.

11. §. De elég. Elhallgatom egész seregét a' botor, illetlen, mocskos, sőt istenkáromló kérdéseknek, mellyeket ezen kor' philosophusai 's theologusai felhánytanak. Ezeken mi nevetünk, nemde? 's méltán, valamint a' régiebb kor' boszorkánypöreit is méltán nevezzük vérengző ostobaságoknak. De kérdés, nincsen e szintannyi okunk, más philosophusokat is nevetnünk, azaz, ha valljon a' többiek bölcsebbek 's igy az uralkodásra alkalmasabbak voltak e mint amazok? Hadd lássuk.

12. §. Minden időben sokat vesződtek a' philosophusok a' *világ' teremtésével* 's mindenkép erőködtek azt ugy leirni, mintha valóban jelen lettek volna. De milly képtelen és balgatag hypothesisek jöttek itt napfényre! Már Democritus és Epicurus álmodoztak ez atomusokról. *Gassendi* (szül. 1592.) fölmelegítette e' tanítmányt 's jóformán ki is foltozta. Szerinte az egész mindenség öröktől fogva tele volt fölötte picziny, oszthatatlan, de mégis merő, gömbölyű és szögös, nagyobb és kisebb testecskékkel, mellyek mindenféle irányban 's a' legnagyobb sebességgel futostak keresztül és kasúl. Egy illyen jószágocska egyszer elveszti az utat, másikba ütközik, ez és valamennyi megzavarodik 's — összeáll a' világ! Kell e a' világ' születésének világosabb megfejtése?! —

Des Cartes (Cartesius szül. 1596.) kedvét lelé e' tréfában, az atomusokból megannyi forgattyúkat vagy örvényeket csinált, 's igy a' világ' összeállását ő is segítette.

Leibnitz (szül. 1646.) ezekből alkotá *monas*-ait, mellyek szinte oszthatatlanok, de egyszersmind minden testi tulajdonoktól — területtől, nagyságtól, alaktól, súlytól mentek 's igy merő mértani pontok, vagyis *semmik*, voltak. És mégis merő illy semmik' sokaságából állt össze a' világ! — Mindezen *semmik* képesek gondolkodni, mit a' buta atomusok nem tehettek, 's négy osztályba soroztatnak. Első osztály: az Isten' lelke; második: az ember' lelke; harmadik: az állatok' lelke; negyedik: a' többi testek' elemei. Ez utóbbiak' gondolkodása azonban örök kábultság; az állatok már világosabban gondolkodnak; az emberek még világosabban; az Isten tökéletes és teljes világossággal. — E' szerint a' kövek is *gondolkodnak;* de igen butául; innen történik, hogy a' házfedélről leeső kő vagy tégla a' maga' ostobaságában a' netalán épen elmenő városbiráját is agyonütheti; innen kell kimagyarázni azt is, hogy minap a' Duna Buda-Pestet elöntötte, mivel t. i. a' Duna merő *ostoba semmikből*, azaz negyedik osztálybeli monasokból, áll! — 'S az illyen bolondok akarnak királyok lenni!

13. §. Mit mondanak a' nem-philosophus, tehát a' királyságra alkalmatlan olvasók e' dőreségekhez, mellyek pedig az iskolákban a' legnagyobb komolysággal mint a' legnagyobb philosophusok' igazán pholosophiai, 's igy minden tiszteletre és hitelre méltó vélekedései taníttattak 's részint taníttatnak? — Nem juthatott e e' nagy-eszű bölcseknek, kik minden áron a' világ' teremtését akarák kilesni, semmiképen eszökbe, azt kérdeni magoktól: valljon honnan, ki által és mikép lettek, származtak tehát az atomusok, a' monasok? — Avvagy nem taníthatták volna e szintannyi bölcseséggel: hogy az égből több éjen és napon át merő kövek és agyag hullottak esőképen alá, mellyekből aztán e' világot angyalok rakák össze, 's hogy a' teremtő, nagyobb segedelemül, oldalaslag még egy derék mész- és téglaégetőt is állított fel? —

Komolyan szólván: ezen eszes fők nem juthattak e végtére is azon gondolatra, mellyet én részemről a' legokosabbnak tartok, hogy t. i. csak eszelős fő vetemedhetik azon ötletre, hogy a' világteremtést, melly embernek teljességgel kifürkészhetetlen, kilesni 's kifürkészni akarja? — Mellyik józan ember fog például valaha azon gondolatra vetemedni, hogy a' mi Kárpátjainkat Chinába vagy Sahara' homokpusztáiba tegye által? A' világ' teremtésének megtudása pedig ennél csakugyan nem kisebb feladat.

14. §. Szintúgy az emberi *lélek* elejétől fogva a' legfáradságosb vizsgálatok' tárgya volt, egyszersmind alkalmi ok a' legvadabb ötletekre. Ezek közzé tartozik *Pythagoras*' ismeretes lélekvándorlása (metempsychosis). Szerinte t. i. a' lélek egy testből a' másikba költözik, még pedig minden megválasztás nélkül most egy emberébe, majd egy állatéba 'stb., mig a' paradicsom' ajtajához szerencsésen elvergődik. Plato ugy vélekedett, hogy e' vándorlat, e' ki- és beszállás, tiz ezer egész esztendeig tart; — már pedig Plato ugyancsak hatalmas egy philosophus volt, sőt épen a' legelső koronapraetendens; következésképen a' mit mond, hinnünk kell. Kár azonban mégis, hogy sem egyik sem másik elhatározottan nem mondja, valljon a' léleknek épen nem marad e semmi szabad választása ujabb beszállásakor, hanem kénytelen nagybúsan a' legelső testbe, hol épen lélekürességg van, bebotorkálni. Mert az első esetben feltehetnők, hogy a' lélek, folyvást előrehaladva, mindig jobb-jobb szállásokat keres, és hogy igy egy malacz' lelke, például, legelőször is egy kéményseprő' testébe igyekszik jutni, 's igy tovább mindig ne-

mesebbekbe, egész a' nagyságosokig és méltóságosokig, honnan aztán ki lehetne magyarázni, miért bir némellyik ez utóbbiak közül is némi malacztulajdonságokkal. —

(Vége következik.)

Nyilatkozás Priesznitz Vincze felől.

Gräfenberg, jul. 20. 1838. Ha mindannak, mi egy, europaivá leendő helybeliséget illet, közérdekűnek kell lenni: akkor kiváltképen azon, a' müveltség' történeteiben korszakot tevő eredmény, melly a' legrészletesb földabroszokon is még hiába keresett Gräfenberg nevű hegyi falucskát a' mostani idő' legnevezetesb helységeinek sorába emeli, épen ugy ismétlőleg a' nyilványosság' korláti' elébe tartozik, mint maga a' vizgyógytan általában. Ezt itt Önnek messze elterjedt lapjában kifejezni annyival inkább kötelességöknek tartják az alulirottak, mivel — ugy hiszik — elfogulatlanul és dologismérettel itélhetnek olly tárgyról, melly az egész embernemre nézve nagy fontossággal bir. Távol vidékekről csaknem egy időben találkozván össze itt az alulirottak, *Priesznitz* Vinczének a' vizgyógyitásban olly sokképen kitüntetett bánásmódjával a' hely' szinén jobban megismérkedendők, már korán kellett, a' kölcsönös fürkészet' utján találkozva, érezniök annak szükségét, hogy mindenfelől tett észrevételeik' és tapasztalataik' kicserélendő közlése által a' mindegyiköknek kiszabott mulatási időt minél hasznosabbá tehessék. A' készség, mellyel a' nagyszámú tiszteletreméltó gyógyvendégek velünk bizodalmasan közlött kórtörténeteik 's egyéb utasításaik által e' részben segedelmünkre voltak, megkivánja — mint előmozditója ittlétünk' orvosi czéljának — mindnyájunk' hálás elismerését. Amaz észrevételek- és kölcsönös közleményeknek szentelt több hónapi idő után 's azon kikötéssel, miszerint illető helyen 's annak idejében terjedelmesebb értekezést bocsáthassunk nyilvánosságra, nem késünk, azon eredményeket, mellyeket collegialis összejöveteleink' alkalmakor lélekismeretes fürkészés után nyertünk, röviden előadva köz hirré tenni 's kifejteni, a' mint következik:

Láttunk mindkét hidegviz-gyógyintézetben, t. i. Gräfenbergben és Freiwaldauban *(Priesznitz* és *Weisz* alatt) fájdalmas gyuladásokat 's mind engedő mind váltó bélyegű lázokat a' priesznitzi módszernek egyedüli alkalmazása által sikeresen gyógyittatni; — valósulva láttuk, hogy megrögzött gyomornyavalyák, csúz, köszvény, görvély, májbetegségek, bujasenyv és higanykór, mellyek minden előrebocsátott orvosi fáradozással makacsul daczoltak, itt amaz egyszerű gyógymód által vagy tetemesen enyhittetnek, vagy meggyógyittatnak; — láttuk, mikép már jóformán előhaladt, hasfájdalmakban gyökerezett, mellbetegségek tetemesen javultak, és idegbajok, mint méhgörcsök, idült fejfájások, néhány esetben a' fothergilli arczfájás is, tökéletesen megenyhültek, sőt még a' szélhüdések sem állának ellent a' vizgyógyerőnek; különféle eredetű megrögzött csontfájdalmak is itt részint már tökéletesen meggyógyittattak, részint szemlátomást javulásnak indittattak. Továbbá meggyőződtünk, hogy e' gyógymódnál a' betegek' erői jobban kiméltetnek, mint akarmelly másnál, 's képesekké tétetnek, azon visszahatásokra, mellyek a' legnevezetesb elválasztó bőrkiütésekben, láz-, vizelet- és bélbajokban mutatkoznak; — végre, nem szoritván magunkat az itten tett észrevételekre 's tapasztalatokra, kirándultunk néhányszor a' környékbe, 's ott olly emberekkel ismérkedtünk meg, kik leginkább idült köszvény vagy más nyavalyák által megszállatván 's Gräfenbergben már 1828ik évben 's későbben gyógyittatván, mindez óráig egészségesek, — igy tehát az ezen módszer' némelly ellenségeitől támasztott ellenvetést, mintha az nem alaposan és tartósan segitene, megerőtlenitik.

Mindezen örvendetes gyógyeredmények nem rekedt kórszobákban, nem gyógyszervegyitékek, sem eledeltőli megtartóztatás által 'stb. nyerettek; — hanem szellőjárta szobákban, kristálytisztaságú fürdőkben, illatozó halmokon és hegytetőkön, erős eledel 's bő ital mellett, a' hegyi források' életujitólag zuhogó vizsugára alatt érezék a' betegek fájdalmaik' szünését. — Ennélfogva csodálhatni e, hogy a' Gräfenbergben levő gyógyvendégek' többségénél, kiknek nagyobb részint az előrebocsátott, gyakran évekig használt orvosi segély', ugyszinte a' legmagasztaltabb ásványos források' elégtelenségéről okuk van panaszkodni, 's most már ez életvidító gyógymódnál bajaikat mulni látják; — csodálhatni e, kérdjük, hogy nálok az uj gyógymód 's ennek alapitója iránt lelkesedés mutatkozik, melly belőlök gyakran olly szózatokat csusztat ki, mellyeket az el nem fogult vizsgáló teljességgel nem hagyhat helyben? Igy a' többi közt Gräfenbergben nem ritkán hallható azon nyilatkozás, hogy „Priesznitztzel szükségképen el kell veszni áldásos találmányának is az emberiségre nézve, mert csak ő képes vele-született tehetségeinél fogva minden egyes kóresetben gyógymódjának k e v é s főpontjait ugy összeilleszteni, hogy egyszerű forrásviz és izzasztás által olly nagyot, sőt sejdítetlent vihessen véghez.“ — Efféle állitások, mint a' mellyek a' háladatosság' nemes ösztönéből erednek, csak menthetők, de soha sem igazolhatók. Mert hogy azokat helyben lehessen hagyni, kevéssé kellene beavatottnak lenni az emberiség' képzésfolyamának történetibe; kétségbe kellene esni, a' mult és jelen' minden tapasztalásinak ellenére, annak előhaladásán, 's félrevetni tökélyesülhetésének számtalan, az idők' folytában gyüjtött bizonyitványait. Sőt inkább a' fölfedezések' és találmányok' története nyilván tanit bennünket, hogy azok mindnyájan, a' haladás' törvénye alatt levén, nagy módositások- és javitásokra képesek. Mert midőn Guttenberg és Schöffer a' könyvnyomtatást feltalálták, talán épen olly kevés sejtésök volt a' mai gyors-sajtók- és stereotypokról, mint a' milly kevéssé álmodá meg Hele Péter egy angol időmérő' lehetségét, vagy a' milly kevéssé gondolt a' földi telescopok' nagy feltalálója Frauenhofer-féle refractorokra. Az emberi tudás' kifejlésfolyamának e' jótékony törvénye tehát kétségkivül Priesznitz' találmányára is alkalmaztatható, 's jogot ad, a' már örvendetes eredmények mellett, még mindig szebb reményekre, mellyek némelly részben már teljesültek is Weisz József' Freiwaldauban épen Gräfenberg mellett fekvő, nem csekély haladásra mutató, hidegviz-gyógyintézetének létesülése által. Milly czélszerű lehet a' vizgyógymódnak más valamelly gyógymóddali összekapcsolása, hogy a' gyógyulás sebesebben haladjon, 's nem sikerült esetek minél ritkábbak legyenek: a' jövendő időnek kell megmutatni. Minden esetre alaposan reménylhetni, hogy minél inkább szivökre veszik előitélettől ment orvosok ezen, az egyetemi egészség' javára nézve olly igen fontos ügyet, ez annál inkább és folyvást örvendetes sikert és szünetlen tökélyesülést várhat.

Ha Ön, a' vizgyógyitást illető számos iratok mellett, még e' közleményt a' nyilványosságra érdemes bizonyitványul tekinti, 's lapja' hasábjain annak helyt enged: ugy kivánságukat elérendették: dr. *Wagner* A., az ötödik orosz pattantyús-brigád' orvosa; dr. *Posevitz*, Iglóból (Magyarországból); dr. *Weigersheim*, Charlottenburgból; dr. *Brunner*, Winterthurból. *(Allg. Ztung.)*

Statustisztek' fizetései Éjszakamerikában.

Az elnök (praesidens) kap évenkint 25,000 tallért és szabad lakást (az ugynevezett „fehér házban“); az alelnök 5000 tall. lakás nélkül; a' statustitoknok 6000 t.; a' kincstár' titoknoka 6000 t.; a' hadi titoknok 6000 t.; a' tengerészeti titoknok 6000 t.; a' főpostamester 6000 t.; a' statusügyvéd 4000 t.; a' főirnokok az elnöki 's ministeri hivataloknál rendszerint 2000 t., az alirnokok pedig 600—1500 t. Továbbá az egyes statusok' kormányzóinak fizetései illy renddel következnek: Maine st. 1500 t.; Uj-Hampshire st. 1200 t.; Vermont 750 t.; Massachusetts st. $3666^2/_3$ t.; Rhode-Island st. 400 t.; Connecticut st. 1,100 t.; Uj-York st. 4000 t.; Uj-Jersey st. 2000 t.; Pennsylvania st. 4000 t.; Delaware st. $1333^1/_3$ t.; Maryland st. $2666^2/_3$ t.; Virginia st. $3333^1/_3$ t.; Észak-Carolina st. 2000 t.; Dél-Carolina st. 3500 t.; Georgia st. 3000 t.; Alabama st. 3500 t.; Mississippi st. 2500 t.; Louisiana st. 7500 t.; Tennessee st. 2000 t.; Kentucky st. 2500 t.; Ohio st. 1000 t.; Indiana st. 1500 t.; Illinois st. 1000 t.; Missouri st. 1500 t.; Michigan st. 2000 t.; végre Arkansas st. 2000 t. — Egyes statusnak az alkotmány szerint a' maga' részére sehol sem szabad követséget tartani, sem önálló szárazföldi vagy tengeri hadsereget; az egész egyesület' diplomatai ügyvivőinek fizetései pedig következők: t. i. a' teljeshatalmú ministerek és rendkivüli követek, London, Páris, Madrid, Pétervár, Bécs 's Berlin városokban és Mexicoban, egyenkint 10,000 tallér évi fizetést huznak; az ügyvivők Portugalia, Hollandia, Belgium, Svéczia, Dánia, Törökország, Uj-Granada, Venezuela, Brazilia, Közép-Amerika, Chili, Peru és Texas statusokban, egyenkint 4000 t. Azon hét követségi titoknok közül, kik Angol-, Franczia-, Spanyol- és Poroszországban, az ausztriai 's orosz birodalomban és Mexicoban vannak, mindegyik 2000 tallért kap évenkint. A' követségekhez kapcsolt személyeknek (attaché) nem jár fizetésök, 's azokat nem a' kormány nevezi ki, hanem a' követek fogadják. A' követségi tanácsnokok' kinevezése is a' követekre van hagyva, ámbár czímöket a' congressustól viselik. E' szerint Amerikában tulajdonképeni diplomatai pálya nem létezik, mivel a' követek rendesen a' legjelesb politicusok és congressusi szónokok közül választatnak ki, a' követségi titoknokok pedig és a' követek' kapcsoltjai (többnyire fiatal nőtelen emberek) soha sem vagy csak igen ritkán lépnek elő ügyvivőkké. Egyébiránt az itt felhozott adatokból kitetszik, milly silány és aránytalan fizetésök van általában az éjszakamerikai statustiszteknek; néhol az évi dij nem a' személy' rangjához, hanem munkájához van szabva; péld. Island statusban a' kormányzó, mint felebb láttuk, csak 400 tallért, a' kincstármester pedig egyéb járandóságokon kivül 750 tallért huz, 's némelly irnoknak több fizetése van, mint a' kormányzónak. Louisiana statusban még a' francziák által meghatározott dijak fizettetnek; itt a' statusügyvéd kap 3000 tallért: ellenben Indiana statusban csak 100 tallért!

„Erős“ gőzhajó' kereskedése.

E' czím alatt az *Ismertető* legujabb vontató-gőzösünkről, mellynek rövid leirását a' *Hirnök*' f. é. 56dik számában adtuk, következő érdekes czikkelyt közöl: „A' nevezett gőzhajó elkészülte óta már három utat tett. — Első utjában Pestről Apatinon alól a' Dráva' torkolatáig 16 óra 's 15 percz alatt üresen ment le; onnan felfelé Pestig egy 6000 mázsa kőszénnel 's 1200 mázsa repczeolajjal terhelt hajót vontatott 51 óra 's 30 percz alatt. — Második utjában Pestről Drenkováig 1261 mázsa mindenféle portékát, részint Bécsből részint Pestről Oláh-, Török- 's Országba, Drenkovától pedig Pestig felfelé 210 hordó hamuzsirt azaz 2458 mázsát, 461 zsák pamutot azaz 761 m., 176 zsák gyapjut azaz 542 m., 308 kötet juhbőrt azaz 604 m., összesen 4365 mázsát szállított, 's ezenkivül Zimonyból Pestig egy 1600 mázsa aszalt-szilvával, 400 mázsa gubaccsal terhelt hajót 1100 vftért vontatott. Nemkülönben Ujvidékről egy 2600 mérő kukoriczával és 2000 mázsa ótatlan mésszel (melly hordókban vala) rakott hajót szállított 1750 vftért. — Ha e' fizetést szám alá vesszük, kisül, hogy a' hajók' tulajdonosai alig fizették meg a' különben szokott vontató-bért; 's azonfelül nyernek 1) a' hajós legényekben, mert a' lovakkali vontatáshoz 9 ember kivántatik egyegy hajó mellé; ellenben a' gőzös mellett 1 kormányos és 1 legény elégséges, kik a' vontatandó hajóra vigyáznak. 2) A' közönséges vontatás által elemésztetik legalább is 6 szál kötél, mi mintegy 5—600 vfba kerülhet, de ha gőzös vontatja, egy 50 őles jó uj kötél is elegendő, melly el sem romlik. 3) Nyer az időben is; mert legcsendesebb 's alkalmatosabb idővel egy terhes hajónak lovak általi felvontatására Zimonytól Pestig 17—18 nap és 28 ló kivántatik, Ujvidékről pedig 26 lóval 15—16 nap, de ugy, ha a' szelek vagy egyéb körülmények akadályt nem tesznek. Ellenben az *Erős* gőzös Pestről Drenkováig lemegy 57 óra 22 percz alatt; feljött pedig Drenkováról Pestre 104 óra 31 percz alatt. — Harmadik utjáról az *Erős* gőzös aug. 10kén megérkezvén, egy terhelt hajóval együtt szállított: 1894 mázsa gyapjut, 410 m. enyvbőrt, 214 m. borkövet, 501 m. repczeolajt, 106 m. faggyut, 124 m. zsirt, 368 m. törökországi portékát, 241 kötet azaz 396 m. juhbőrt, összesen 4013 mázsát. — Méltán lehet tehát a' vontató-gőzösöket a' gazdaság', ipar' 's kereskedés' előmozdító gépelyeinek tekinteni. A' gőzös mindenkinek javait, legyenek azok a' Dunának bármellyik partjára szállítva, kötött alku után, egész serénységgel felveszi és felvontatja. Kik tehát termesztményeiket Pestre kivánnák szállíttatni, azok az ügyviselőségeknél jelentsék magokat. E' gőzös kisebb vizzel Gönyőig, nagyobbal pedig Bécsig is fog vontatni. *B.*“

E l e g y.

Szombaton, sept. 1jén Bécsben a' Wien melletti, ujan diszített kiváltságos szinház *Halm* Fridrik' „Adept“-jével fog megnyittatni. Az uj ékesítés felette izletes és pompás, és általányosan meglepő leend.

Franciaországban 47,000, magában Párisban 20,000 angol tartózkodik; ha feltesszük, hogy mindegyik naponkint másfél tallért költ, akkor mindnyáján egy év alatt 22 millio tallérnyi summát hagynak az országban, mellyet hazájoktól vonnak el.

Aug. 10-én Mitweidában egy földbirtokos' nője öt élő lányka't szült szerencsésen. Ezen *ötösök* mindnyájan tökéletesen kiképzettek voltak, 's egyik sem mutatott legkisebb eltérést is a' szokott alaktól. De minthogy a' szülés kissé kora volt, mintegy fél óra mulva mindnyájan meghaltak.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal*.

SZÁZADUNK.

71. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **September' 3.**

Árpád' ébredése 1838ban.

Közjátékul

a' pesti magyar szinház' megnyitása' első évünnepére

irta

— Sz —

Vezérszó.

Azok' kedveért, kik *Közjátékom*' czímében tán hajlandók volnának megütközni, szükségesnek véltem megjegyezni, hogy Árpádot — kivel Budapestet 1838ban ujra láttatni, 's kinek némelly, tavali ébredésekor olly viszáson rajzolt dolgokat tisztább 's valódi alakban mutatni eltökéltem — azért ébresztetém föl ismét, mivel semmiképen sem tudtam magammal elhitetni, hogy a' fejedelmi vezér, első ébredése óta, egy egész álló évig bolygott volna országunkban; hacsak nem szoros *incognito*ban? 's akkor nem bűn, hogy köztünk létét nem tudtam. — A' *Sirszellem* azt mondá ugyan a' hős férfiúnak, hogy „*ha vissza vágyik hamva*' *sátorába, szólítsa nevéről, és ő eljövend*“ (Árpád' ébred. 1837b. 5. lap.); de, tudtomra legalább, nem vezette vissza sirjába: mert őt nevéről szólítni Árpád — nyilván a' nagy gyönyör miatt, mellyet a' rémalakok 's haldokló színésznő között talált — elfeledte; a' szellem pedig, maga' jó szándtából, nem jött érette. Annyi bizonyos, hogy ébredése után két hónapra még Budán násznagyoskodott; de azóta mit sem hallottunk felőle; 's igen valószinű, hogy megunván a' gyönyört, egyedül tért viszsza sirjába.

Ennyit, nyájas olvasó! mentségére a' nem eredeti czímnek, 's feleletül azon ellenvetésnek: minek fölébreszteni halottaiból a' sirba vissza nem tért fejedelmi hőst? — Élj boldogúl!

Irám Magyarvégen, august. 20. 1838ban.

Személyek:

Geniusz.	Két színész.
Árpád.	Polgár.
Költő.	Fia.
Dalszinésznő.	Nép.
Szivesdy..	

Játékhely: Budapest.

Első jelenés.

Geniusz.

A' nyugvó nap' bíborában száll le Kelemföldre, mellyen egy fegyverekkel díszesített ravatal áll, 's körüle több kisebb sirhalmok.

Hagyd el sirodnak gyászos éjjelét
Még egyszer, Álmos' hadverő fia!
'S lásd nemzetednek működéseit
Tisztább alakban, mint nem láthatád
Egy év előtt. Jer, 's add áldásodat szent
Hevére! Megilleti a' koporsó' födelét, 's ez lehull.

Második jelenés.

Árpád, Geniusz.

Árpád.

Fölülve, körültekint.

Ah! mi fény özönlik el
Körülem? a' nap' tiszta déli fénye,
Mellyben halandó szem gyönyörködik,
Nem olly sugárzó, olly dicső. 'S ki vagy te,
Ki a' sötétből fölszólítasz engem,
'S derült ajakkal intesz a' világra?

Geniusz.

Őrangyalául rendelt engemet
A' sors' hatalmas úra nemzetednek.
Mióta a' nagy Karpát' bérczeit
Meghágva, azt e' földre átvezetted,
És néki rajta állandó hazát
Szerzett csatázva rettegett karod,
Közüle eddig én nem távozám:
Bal és szerencsés sorsában hiven
Mellette álltam. — Geniusz nevem.

Árpád.

Kiszáll a' ravatalból.

Ezerszer üdvözlégy nekem! Dicső
Arczodra én még jól emlékezem;
Midőn szerettem népem' elhagyandó
Hadurnak esdtem: adna életet
'S erőt a' honnak, mellyet alkoték,
Hoszút, dicsőt és megrendíthetetlent;
Előttem akkor bájosan tünék föl
Sugárzó arczod, 's ón nyugott kebellel
Szállottam által alvó őseimhez. —
De, kérlek, engedd tudnom: mint van az,
Hogy másod ízben kényszeríttetem
Félben szakasztni síri álmomat,
Mit én örőknek hittem?

Geniusz.

Ah, bocsáss meg,
Honalkotó hős! tettemért. Magas
Ok bira engem arra. Jól tudom,
Egy éve most, hogy elhagyád elöször
A' végtelennek hitt álom' lakát.
Éjnek szülötte, a' sír' szelleme,
Zavarta akkor nyugtodat. Sötét
Arczczal jelent meg a' sötétben ő,
Mert a' világtól irtózék; halált
Rajzolt elédbe a' midőn megújult
Életre hívott, 's vészt 's vihart 's csatákat,
És népemésztő átkos tespedést.
Komor szinekben láttatott veled
Mindent, mit e' nép hosszu századok'
Során keresztül, csüggedetlenül
Magasbra törve, művelt, alkotott.
Szivem keserrel tölt el e' fonák
Tettén; de rajta nem segítheték:
Mert nincs hatalmam hátráltatni őt
Munkáiban, mig ártalmára nincs
E' népnek. Ámde, kellőnek hivém,
Azt helyre hozni első alkalommal.
'S most ten szemeddel lásd: milly félszegül
Végezte művét, a' mikor gyönyör
Helyett epét és bút tön föl nemes
Lelkednek, 's ádáz rémhadat hozott
Elődbe; mintha érdemes vala
Néped' körébe visszahozni téged,
Hogy csak salakját lásd annak.

Árpád.

Való,
Hogy csak kevés jót, szépet és nemest
Láttam közötte; de mégsem menék
Vigasztalatlan vissza mély siromba
Egészen.

Geniusz.

Oh, mert egy szép szó elég
Volt arra; hogy nagy lelked megnyugodjék,
'S feledje a' sok bántalmat. Mit akkor
Bájos jövönkről álmodozni hallál,
Téged gyönyörrel tölte el; 's te mindig
Nagylelkü voltál elleniddel is,
Mikint lehettél volna nemzeteddel
Szükkeblü? 'S ebbe bátran bízom én is;
Mert hogy roszat lelsz a' sok jó között,
Azt elhiszed, ha én nem mondom is;
De konkoly nélkül búza sem terem,
'S a' bölcs ítélni a' többség után
Szokott. — Azonban, szómról tenmagad
Győződj' meg e' nép közt, dicső vezér!

Árpád.

Szavad bizalmat önt belém, 's reményt,
Hogy úgy találok mindent, mint te mondod.

Geniusz.

Magadra hagylak, bajnok férfiú;
Tekints körül e' honnak szép szivében;
'S ha eljövend a' kellő pillanat,
Föltünöm ismét, 's vissza viszlek a'
Dicső atyáknak szent, örök honába.

Fölemelkedik, 's eltünik.

Árpád.

Az eltünőhez.

Köszönni tetted', bátor nincs okom
Kétkedni szódban, megbocsáss, csak akkor
Fogom, ha majd a' szép remény valósúl.

Harmadik jelenés.

Árpád.

A' nap' köre távol hegyek mögé ereszkedik, végsugárai Budát bíborozzák.

Egy éve már, hogy láttalak Budának
Ős vára, 's téged tisztes ősz folyam! —
Avvagy mit mondék? hisz nem láttalak;
Mert mély sötétség ült fölöttetek,
Komor, mikint a' sír, mellyből kihitt
A' véghetetlen éjek' angyala,
'S én csak gyanítám, hogy közel vagyok
Hozzátok? — Oh, milly fölséges tekintet!
Az esti bíbor' fényitől elöntve,
Pompásan, égi béke' szent ölében
Áll most előttem a' föld, mellyen egykor
Bajnok hadammal hont keresve jártam,
'S üzém hatalmas fegyverimmel az
Ellenszegülni bátor népeket;
'S mellyet hazául adtam a' magyarnak.
Oh, légy ezerszer üdvöz, drága föld!
'S te, nemzetem! kit győzelemre vittem,
Őrizd örökre e' szent telkeket,
Hol vérem és nagy ősök' vére folyt,
Vitézül, a' mint jobbjaink szerezték;
Tartsd fenn örökre a' dicső nevet,
Mellyet csatázva, győzve vitt ki e'
Rettenthetetlen kar, szeplőtlenül!
'S légy rajta boldog, nagy, szabad 's dicső.
— De mit beszélek? Mint kivánhatom
Ezt a' magyartól? Fájdalommal. Ő elaljasúlt!...
Oh, nem! lehetlen elaljasodni a'
Nemzetnek, mellyet harczra én vezettem,
'S mellynek szivébe én önték erőt,
'S kiolthatatlan vágyat a' dicsőre?
Föllhevülve. Hol vagy, te írmag, kit mély bánatom
Magas hoszúmtól megmentett, midőn
Szitok', gyalázat' 's rágalom' szavával
Szólál előttem e' népről? hová
Rejtetted átkos, mérges nyelvedet?
Jer, 's monddsza egyszer még, hogy elfajúlt
E' nemzet, és hogy gyáva, törpe lett
Árpádnak vére, nagy Hadúrra mondom,
Hazug szavadnak tüstint megnyered
Érdemlett bérét: a' szégyenhalált.
Te? elfajúltál, igen; mert kihült
Kopár szivedből a' nemzet 's haza
Iránti minden tisztelet; midőn
Garázda szókkal olly fennen meréd
Illetni azt. Ég mentsd meg illyenektől
E' népet és hont, 's boldogok leendnek! ....
Hát ott mi szörnyü köhalmok merednek
Az égbe szőke Iszter' partjain?
Tán csak ti vagytok Pestnek házai,
Mellyek között egy év előtt bolyongtam,
Nem tudva, merre visznek ínaim
Az éj' sötétén? És minő romok
Hevernek szerte a' halmok mögött?...
Ah, tán vad ellen' dühe dúlta föl
Szent működésid' szép gyümölcseit,
Hü népem? Oh, ki nyugtatand meg engem?
Keblem' szorúlni érzem, szivemet
Kimondhatatlan bánat fogja el!.... Bús gondolatokba merülve, Pestre függeszti szemeit.

Negyedik jelenés.

Árpád, Költő.

Költő

Jön derült arczczal, raismer Árpádra; elragadtatással, de mély hódolat' jeleivel közelit hozzá.

Légy üdvöz, ismét, fenséges vezér! légy
Ezerszer üdvöz, hü magyarjaid közt!

Árpád.

Ki háborítja csöndemet? Ki vagy te,
Kinek szavából hő szívnek lehel
Érzelme, 's mély, őszinte hódolat'
Jelét mutatja tagjárása? Szólj.

Költő.

Magyar vagyok, mint szómból érthetéd;
Polgára e' szép, töled alkotott
Hazának, és nem munkátlan fia;
Egész erőmből fáradok javán?
Boldogságáért lángoló szivem'
Sugallatával buzdítván nemesre,
Dicsőre, nagyra honfitársimat;
Kik, bátor azt nem érdemlem, költőnek
Szoktak nevezni.

Árpád.

Költőnek? Félre. Hová,
Hová tünél el, oh jó Geniusz?
Jövel, siessünk vissza mély siromba:
Nehogy haragra gyúlván e' kebel,
Hozzám nem illő tettre kényszerítsen.
Vagy adj erőt, hogy türhessem nyugottan
Sivó beszédét!... A' költőhez. Szólj tovább.

Költő.

Minő
Habzást okoztak benned szavaim!
Sértők valának tán?

Árpád.

Kedvetlenül.
Nem; csak beszélj.

Költő.

Avvagy tudom már: *Költő* név boszont;
'S méltán. De tőlem félszeg képeket,
E' nép- 's hazáról, ős vezér, ne várj;
Sem rágalomszó-, sem nem-érdemelt
Dicsérgetéssel nem vakítlak én.
Valót beszélend nyelvem, hogyha szót
Engedni kész vagy, hü szolgádnak.

Árpád.

Ugy van;
Neved nem épen kedvezőn hatott rám.
De szólj; örömmel hallgatandlak én,
Legyen keserrel bár vegyes beszéded,
Csakhogy ne sértsd, ne tedd utálatossá
A' népet, mellyért véremet folyattam.
Ez fáj szivemnek; mert örökre atyja
Vagyok 's leendek e' népnek 's honának.

Költő.

Mióta minket ősi fészkeinkből
Kihozva, számos ország- 's népeken
Keresztül e' szép földre átvezettél;
Mióta e' hont alkotád, 's mióta
Átköltözél az istenek' lakába;
Sokféleképen változott fölöttünk
A' sors' szeszélye. Majd lesújta, majd
Ismét egekbe vitt. Közel valánk
A' végveszélyhez többször; majd virágzók,
Nagyok, dicsők és boldogok levénk,
Daczára bensö háborgásainknak:
Mert megbocsáss, ha őszintén kimondom,
Az egyetértés bajnok nemzetünkre
Nem szálla által ősinkről örökkint,
'S inkább emészte, mint kül ellenek.
De, hol hanyatlás környezett, föleszmélt
Bennünk az égi szikra újolag,
'S a' hon' javára mind kezet fogánk,
Ha volt, ki bátran harsogá fülünkbe;
„Ébredj, magyar nép! sírod nyilni kezd.“
'S mi láttuk, hogy nem puszta rém' szava.
Együtt követtük merre lelke intett,
Elölve magvát a' viszálkodásnak,

'S hazánk viràgzó lett, 's nevünk dicső.
Irígy szemekkel néze ránk a' külföld,
'S mint példaképet mintaúl tüzött ki
Magának. A' mély, vérező sebet,
Mellyet Sajó és Várna vágtanak,
Begyógyitotta nem sokára a'
Benső erő, melly forrott lelkeinkben;
És győzelemre mentek fegyverink
Ismét, 's előttök rettegett kelet
'S nyugat. — De, föltünt a' mohácsi vérnap;
Elhullt királyunk 's bajnokink' virága,
'S alélva rogytunk tátogó sirunk'
Ormára ....

Árpád.

Hagyd el. E' szörnyü csapásra,
Melly szinte sírom' mélyeig hatott,
Megzördülének porhadt csontjaim,
És mintha újra éltető erő
Szállt volna a' velőtlen hézagokba,
Följajdulának rémes, síri hangon.

Költő.

De irgalomra hajlott istenünk,
'S a' végenyészet nem boríta még el.
Hoszú nyavalygás, 's félhalál követte
E' gyásznapot. Sok hősvér ontatott,
Sok egyes élet húnyt el, mig hatandó
Erő szivárgott a' nagy testbe: mert
Nem csak hatalmas külső ellenünk,
Ki győzödelme által elbizottá
Lön, 's kit tömérdek elvesztett csatái
Véres boszúra gyújtának, dühönge
Köztünk hadával; — volt, ah, volt magyar,
Ki elvakítva a' királyi fénytől,
Királyi széket bús sirunk fölött
Akart emelni édes önmagának;
És milly időzve jött segédhadával,
Hová köz ellen sürgetön hivá,
Olly gyorsan edze most fegyvert azok
Ellen, kik útját állni készülének.
'S majd honfi vértől honfi kard piroslott!

Árpád.

Hát volt, ki Árpád' nemzedéke ellen
Fegyvert merészelt fogni, szent jogát
Kérdésbe vonván a' királyi székre?

Költő.

Nem; e' magyar nem töled származott,
Már rég kihalt, ős fejdelem, magod
A' férfi ágon, melly trónunk' örökié;
'S mi böles apáink' véres esküjétől
Föloldva, annak adtuk a' királyi
Széket, kit arra több fejdelmi ész
'S erény ajánlott. 'S valljon volt e kor,
Mellyben nagyobb lett volna e' magas
Tulajdonokra a' szükség, mint épen
E' gyásznapokban? De kellett erő is,
Melly a' hatalmas ellent visszaverje;
'S erőt e' honban hasztalan kerestünk!
Szó is kötötte már a' nemzetet
Egy fejdelemhez; 's a' magyar szavát
Megszokta állni. Győzött józanabb,
Előrelátóbb részünk, 's a' királyi
Fényt és hatalmat a' szomszéd dicső
Habsburgi háznak adta át. Soká
Dúlt még közöttünk külső ellenünk'
'S a' bel viszályok' marczangló dühe;
Szét volt tagolva e' szép föld ezer
Darabra; száz meg száz zsarnok parancsolt
Fölötte, és mi jármot hordozánk,
Porig konyító súlyos érczigát,
Mellyet török kéz illesztett nyakunkra.

De jött segély! A' bátor sas nyugatról
Fölszálla, 's szárnyát védőleg terité
Reánk; szeméből szikra 's fény lövelt,
Melly gyújt 's világít; 's a' járomba nem
Szorítható tüz bennünk lángra gyúlt.
Eggyé levénk mi, jármunk szétzuzott,
'S szabad fejünket ég felé emeltük.

Árpád.

Szorongva lestem e' szót ajkadon;
Sziklát vevél le mellemről vele.

Költő.

Hoszú borúnkat szép derű követte;
Karunk vitézül üzte a' pogányt
Távol lakába ősi telkeinkről;
Majd új borostyánt szedtek bajnokink
Véres csatákban küzdve minmagunkért
'S mentő sasunkért; 's megdöbbenve látta
A' félvilág, hogy él még a' magyar!

Árpád.

Igy ismerém én mindig népemet,
Melly szolgaságra nem teremtetett.
Mint Mátra' bérczén a' magasra nőtt
Tölgy megkonyúlva enged a' hatalmas
Éjszak' szelének, 's hogyha megszünék
A' fergeteg, büszkén emelkedik
Az égnek ismét, új erőt sziván
Magába messze, mélyre ágazott
Apróbb gyökéből: úgy e' nemzet is,
Ha elvonúla a' vihar fölüle,
Melynek hatalmát gyönge volt kiállni,
'S előtte búsan földig meghajolt,
Új életet szí nem sejtett eréből
'S nyomán erősbben, szebben fölvirúl.

Költő.

De mig mi nyögtünk a' nehéz igában
'S elszánva küzdénk újabb életért:
Addig magasra szállt az ész' világa
Más nemzeteknél. A' szelídülő
Kor' szelleméhez ők könnyen simúltak
A' béke' karján, mig mi vér között
Távol verők a' jármazó pogányt,
'S könyv 's toll helyett csak kardot forgatánk.
Csudálva néztük röptüket, 's mikint
Versenygtek éggel dölyfös mámorukban,
Félistenekhez méltó müveket
Alkotva, téve. És fájt látni, hogy
Olly véghetetlen messze elmaradtunk! ...
Égtünk nyomukba szállni; oh de még
Gyöngék valának lelki szárnyaink,
'S a' visszahullás csak kinosb leendett.
Lassan hegedtek a' fölötte mély
Sebek; de nem volt ápolásra rest
Karunk, 's közöttünk a' rég számüzött
Rend visszaállott; törvény ótta a'
Szent birtokot; 's mi, új erőre kapván.
Nem hajtva félénk vészjósok' szavára,
Röpülni kezdtünk a' sas' árnyokában;
Nem vakmerőleg széditő magasra,
Bármint rivallták némellyek fülünkbe:
„Siess előre, oh magyar! Maradni,
Vagy mászni, annyi, mint — halál, enyészet!

Árpád.

Helyes, szavokra hogyha nem figyeltek.
A' nyakraföre kezdett munka ritkán
Ért jó sükert; 's ha ért, szerencse volt;
'S sorskényre bízni nemzetet 's hazát,
Meggondolatlan, bűnös, vakmerő tett
'S ti mit tevétek?

Költő.

Restek nem maradtunk.

Iparkodánk a' többi nemzetek'
Nyomán haladni, fölvilágosodni,
Simúlni a' kor' józan szelleméhez:
Hün istenünkhez 's a' királyi trónhoz,
Hol bölcseség ül 's ritka kegy; szeretve
Ős telkeinket, 's értők, hogyha kell,
Készek kiontni végső cseppjeig
Vérünket; áldott béke' karjain
Intézve összes 's egyes érdekinket.
— De, hosszu lenne egyről-egyre mind
Fölhozni azt, mit néhány év alatt
Tevénk honunk' köz 's egyesek' javára.
Emlékezel még, hős vezér, azokra,
Miket *Szerényi* násznagyságodon
Munkás hevünkről bőven elbeszélt?
Azokhoz én csak e' pár szót adom:
Ki nem feledte, mik valánk, 's mi volt
Hazánk csak egy pár nemzedék előtt is,
'S ma tiszta szemmel nézi helyzetünket,
Elismerendi, hogy nincsen, miért
Pirúlna e' nép a' külföld előtt.
'S ha még tömérdek nálunk a' teendő,
Van az bizonnyal más országban is.
De, létre hozni mindazt nem lehet
Egyszerre 's rögtön, mint sokan szeretnék.
Sok évi véres, tartós munka volt
Szükséges arra, hogy fölálljon ez
Ország, mikint azt ősink alkoták;
'S újjá teremtni egy nap tán elég lesz?
Kezünket eddig még egy perczre sem
Tevők zsebünkbe.

Árpád.

'S ez dicséretes.
Bár el ne húnyjon e' szent munkaláng
Hő kebletekben! Mert csak munka tesz
Naggyá, dicsővé minden nemzetet.

Költő.

Tudjuk mi azt, hős férfiú! 'S csak igy
Áll fenn Budának aggott vára, igy
Áll rendületlen a' fejdelmi szék;
Igy a' szabadság 's szent törvényeink,
Mikint öröklők; nyelved igy virágzik,
Mint nem virágzott, a' mióta azt
Magyar beszéli. 'S bízunk istenünkbe,
Ki annyi vészben épen őrze meg,
Adand hevünknek tartósságot, és
Erőt karunknak, hogy tovább haladjunk.

Árpád.

Te szép reményre gyújtod lelkemet,
Szavad szivemnek kéjes éldelet.
— De, szólj: mi bal sors érte Pestet? A'
Halomra omlott házak' ezreit
Minő kegyetlen ellenség dulá föl?
Nem volt e kar, melly védje azt dühétől?

Költő.

Oh, milly keserves, bús emlékezet! ...
Ellen dulá föl; ellenállhatatlan,
Legyőzhetetlen, fönséges vezér!
Az ősz Dunának, melly most csöndesen
Hempelyg alattunk, mérges árja volt
E' dühös ellen!

Árpád.

A' Dunának árja!
Hogyan?

Költő.

Sokallá a' tisztes folyam,
Hogy gőzhajókkal, mellyek csak mosolygják
Zsémbes szeszélyit, szántjuk habjait;
'S azonfölül még nyerget is szeretnénk
Hátára vetni, szörnyen földagadt

Mérgében; és hogy megboszúlja a'
Dicső merényt, 's hogy elrettentsen a'
Nagy vállalattól, megszakasztva a'
Védgátakat, túlhágott partjain,
'S rettentő dühhel Pestet megrohanta ....
Pestet! hazánknak e' legszebb virágát,
Mellyet szünetlen őrszemmel nevelt,
'S fáradhatatlan kézzel ápola
Negyven tavasz 's nyár óta nemzetünk'
'S honunk' dicső, bölcs, áldott Mentora;
'S hová mi méhkint gyüjtők müködésink'
Érő gyümölcsét! .... Három hosszu nap
'S végetlen éjen át dulonga a'
Bőszült folyamnak árja térein;
Szörnyű robajjal, melly megrengeté
A' mélyre ásott földet, itt magas
Lakok szakadtak romba; ott szivet
Rázó sikoltás közt zuhant gerenda,
'S súlyos tető a' reszkető anyákra! ...
De, oh! ki volna képes elbeszélni,
'S rajzolni Pestnek e' gyásznapjait?
Hallatlan inség, végső pusztulás,
Vész és halál szállt vad hullámiban
A' széles ágyon túlcsapott folyamnak
Mindenfelé! .... 'S Pest gyászos rom leve!

Árpád.

Hát, ősz folyam, te, melly leggazdagabb
Erét valál ez országnak teendő;
Te, melly keletnek kincseit hozandád
Népem' honába, 's életet, virágzást
Szivárgtatandál szerte telkein!
Vesztére ekkint esküvél e össze?
Átok ....

Költő.

Ne, oh ne mondd ki, ős atyánk,
Dunánkra szörnyű, vészes átkodat!
Gondunk leend rá, bőszült habjait
Fékezni; 's ő majd áldást hoz reánk.

Árpád.

Ám teljesítem kivánságodat.
De, mondd: mi történt a' halomra dölt
Várossal aztán?

Költő.

Halld, vezér, 's örülj!
Nagy volt az inség, fölszámolhatatlan
A' veszteség; de nagy lett a' segély is;
Nagy! És örömmel látta a' magyar,
Mikint az inség' bús óráiban
Fölötte mint őrcsillag tündökölt
Dicső szülötte a' nagy férfiúnak,
Ki annyi évi fáradalmai'
Legszebb gyümölcsit látta ott enyészni!
Mikint az inség' gyászóráiban
Elsők valának éltöket veszélyre
Nyilván kitenni bátor nagyjaink:
Méltó szülötti bajnok atyjaiknak,
Kik igy valának elsők egykor a'
Harczban, midőn vad ellen tört hazánkra.
Benső örömmel látta a' magyar,
Mikint siettek fölséges kezek
Enyhíteni sorsán szép- 's nagylelkűleg;
Mikint hatott el híre a' csapásnak
Távol vidékre, 's mint gyült a' segély
Az Elba' 's Majna' messze partiról;
Mint buzditotta a' jó fejdelem
A' nagy családnak minden tagjait
Segélyhozásra, és mikint talált
Viszhangra köztük fölséges szava! ...
Gazdag segély jött; Pest már éledez.

'S erős reményünk, hogy sajgó sebéből
Maholnap újra 's szebben felvirúl.

Árpád.

Szavad valóban megvigasztal engem.
'S mit nem tehet meg összesült erő! ....
De jer; szeretném látni népemet,
Mellyről te annyi szépet 's jót beszélsz. El.

Ötödik jelenés.

Izléssel bútorozott szoba, melly némi kényelemre mutat; egy asztalkán csínos bronzlámpa ég; mellette karszék.

Dalszínésznő.

A' karszékben ülve, olvas; rögtön fölkél.

Igen, igen; mindenütt 's mindenünnen csak dicséret 's magasztalás. Ez új életet ad, kivált egy némberi kebelnek. Igaz, nagyából Szivesdynek köszönhetem, hogy illy gyöngéden bánnak velem e' jó urak; de tán szabad önszeretetemnek megvallanom, hogy nem épen érdemetlenül magasztaltatom; 's azon varázs, azon elbájolás, melly, mint olly nyájasan mondják, ezüst szavam' csöngésében létezik, nem merő bókolat, nem puszta dicséret. Olvas. Ah! im, van itt egy kis keserű is; de ez mit sem tesz: mindennek kell árnyékoldal, hogy annál szebben tünjék ki világos része. Egy jól sükerült trilla ma estve; utána egy olvadozó pillantás 25. úr' savanyú orczájára, 's holnap ismét merő méz leend a' krónika. Zongorához ül, 's énekel.

„Tedd kezed', tedd e' kebelre,
Szűm' dobogni, szökni érzed;
Kéj 's öröm dagasztja, mellyet
Elviselni nincs erőm."

Hatodik jelenés.

Szivesdy, dalszínésznő.

Szivesdy,

ki a' dalt a' szín' hátulján hallgatta, végével elragadtatással előlép.

Fölséges! égi! éljen! bravissima!

Dalszínésznő.

Fölszökik.

Ah! hogyan megijesztett, a' csintalan? észre sem vettem, mikor bejött.

Szivesdy.

Egészen érzés 's fül valék, midőn
Bájos szavadnak hangját hallhatám;
'S zavarni szörnyü véteknek hivém.

Dalszínésznő.

Szivesdy úr fölötte nyájas; azt akarja, hogy piriljak nem-érdemelt bókolati' hallására?

Szivesdy.

Csak a' valónak hódolok szünetlen;
'S az érdem az, mit itt magasztalok.

Dalszínésznő.

Mint látom, nyájassága, ma kivált, kimeríthetetlen. — 'S mi jót hoz külömben?

Szivesdy.

Sokat, kecses hölgy. Minden készen áll
Új fényt deritni ritka érdemidre:
Szép festemények, pompás hangakar,
'S kettős világtól tündöklő theatrum.
Új győzelemre 's dicsre mégy te ismét;
A' nép örömmel fog fogadni, mint
Királynéját az ünnepnek. Jövel,
Siess közünkbe; minden várva vár.

Dalszínésznő.

Fogadja, kedves Szivesdym, méltó, örök hálámat példátlan buzgalmaért.

Szivesdy.

Hálálni nincs mit; bár többet tehetnék;
Csekély erőmtől sok 's nagy nem telik.
Mim van, hazámé, 's a' művészeté,
'S kivált a' dallás' égi lányaé,
Mellyet honomban, bármi áldozattal
Emelni, legszebb tisztemnek tekintek.
'S föllelve benned eszményét, dicső
Hölgy, a' művészet' e' nemének, úgy
Hiszem, honomnak áldozok, midőn
Nagy érdemidnek a' kellő adót
Megadni sürgök.

Dalszínésznő.

Oh, volna bár sok illyen fia e' hazának, 's a' dallás nem sokára tökélyre jutna a' magyar szinen.

Szivesdy.

Menjünk.

Nép.

Az utczán énekel, a' dalszínésznő' ablakai alatt.

Egyik kar.

A' dal' égi hangjait
Hogyha zengik ajkaid,
Szünkbe kéj 's öröm száll;
Büszke a' magyar reád,
Bár diszítné Hunniát
Számos illy virágszál!

Másik kar.

Jöszte, készen a' füzér,
Melly arannyal is fölér,
Hadd tegyük fejedre;
Bár virága hervadó,
Mégis szép az illy adó,
Fényt derit nevedre.

Egy hang.

Jöne most Árpád apánk,
Jöne bár, 's figyelne ránk,
Lelke fölvidúlna:
Mert kaján guny, éhhalál
'S csáb helyett örömhad áll
Itt kéjittasúlva.

Többen.

Jöne most Árpád apánk,
A' dicső, 's figyelne ránk,
Lelke földerülne!

Mind.

Jöszte, készen a' füzér,
Melly arannyal is fölér,
Hadd tüzzük fejedre!

Dalszínésznő,

Az ablakból a' néphez.

Köszönöm, köszönöm! Jövök, édesim, jövök! — Szivesdyhez. Ez mind ön' munkája, drága Szivesdym; oh, önnek én forró hálával, örök köszönettel tartozom.

Szivesdy,

megelégüléssel.

Mind csekélység.

Dalszínésznő.

Én egészen öné vagyok.... De, ha tetszik, kedves Szivesdy ur?...

Szivesdy.

Könyörgök. El.

Hetedik jelenés.

Budapesti hid; a' dunasori házakon több és több lámpa gyújtatik; a' színészek, kiknek úti málhák vannak hátaikon, a' hid' közepén megállnak.

Első színész.

Isten hozzátok, ti Pest,
Iszter, 's Budának ősi vára, melly

Olly sok vihart 's vészt láttál tornyosúlni,
'S széllel vonúlni e' szép hon fölött!
Vegyétek e' hő mell' bucsúfohászit:
Mert messze földre vonz titöletek
A' szüz müvészet' vágya engemet!
Vidéki földre, hol fényben diszelg
A' dallás' égi mestersége; hogy
Titkába jutván e' hirszomju szív,
Varázs hatalmát tennén nyelveden
Hallassa egykor ajkam, hon! veled.

Második színész.

Szünjél időzni; már bealkonyúlt,
'S a' mára tüzött pálya hosszu. Jer.

Első színész.

Megyek.... Bocsáss meg; jól esik szorúlt
Mellemnek e' szép, kedves tárgyakat
Az elválási perczben üdvözölni.

Második színész.

Üdvözlöm öket én is, bár szavakra
Ajkam tiédkint nem fakad; de mélyen
Érezve lelkem e' percz' ünnepélyét,
Megilletődve mond nekik bucsút.

Első színész.

Az ég vezérlje léptünket.

Második színész.

Jerünk. Indúlnak.

Nyolczadik jelenés.

Árpád, költő, 's a' voltak.

Árpád.

Mit eddig láttam, szép 's vigasztaló;
Egyet kivéve, hogy kevés magyar
Szót hallhaték csak a' magyar Budán.

Költő.

Hol századon túl fészkelt a' török,
'S hová utána távol tartományok'
Százféle nyelvü polgárit fogadta
A' puszta ország önpolgáriúl,
Nem kell csudálnod, hogy gyér a' magyar
Beszéd? De terjed pár év óta köztök
Szemlátomást; 's mi fő dolog, vezér,
Szivök magyar volt mindig, 's az ma is.

Első színész.

Ráismér Árpádra, 's mély tisztelettel járul hozzá.

Fogadd, dicső hős, hő üdvözletünket;
'S add ránk, könyörgünk, szent áldásodat!
'S a' pálya, mellyre indulunk, szerencsésb
Lesz.

Árpád.

Merre mentek? Kik vagytok?

Második színész.

Színészek
Vagyunk; olasz föld útunk' czélja, hol
Teljes virágban 's fényben díszlik a'
Dallás. Tökélyre vágyunk jutni ebben,
'S diszére lenni egykor nemzetünknek.

Árpád.

A' vállalat szép, vágyotok nemes.
Ki az, ki ollyan messze küld, 's ki ad
Költséget a' nagy útra?

Első színész.

Senki. — Mit
Saját erőnkből tenni képesek
Vagyunk, örömmel tesszük a' müvészet'
Tekintetéből. Csak segélyt kivántunk
Kölcsön' fejében, 's azt is megtagadták;
De lett igéret úntig. Mink azonban
Izzadva szerzett pénzecskénkkel, im'
Megindulunk; csak félig bízva, és

Alig reménylve, hogy majd küldenek
Egy kis segélyt: mert buzditó szavak,
Szép nógatások, dús igéretek
Itt nem hibáznak; csak ha adni kell,
'S segítni, akkor van — mentség elég!
Igy hát magunkén járunk a' müvészet'
Nyomába, mint több pályatársaink.

Költő.

Sajnos, de úgy van, felséges vezér!

Árpád.

Hő kebletekben szent tüz lángol a'
Nemzet' diszéért, ifju vándorok!
'S ha csüggedetlen lélekkel haladtok,
Higyétek, a' dij, mellyet érdemel
Szép vállalattok, messze nem maradhat:
Mert nem szavakkal tengetendi mind
Örökre e' föld 's felkes nemzet a'
Müvészt. — Vegyétek terhes útatokra
'S szent czélotokhoz hő áldásomat! El mind.

Kilenczedik jelenés.

Országút Pesten.

Polgár 's fia,

Egy épülőben levő ház előtt halomra rakott fenyűszálakon ülnek.

Fiú.

Hallod, minő zaj hallik ott, apám?
Ha nem csalódom, épen a' magyar
Szinház körül, hol, most egy éve lesz,
Olly rémletes had támadott meg egy
Szegény szinésznőt, hogy ha nem jöve
Árpád vezér, még szét is szaggaták.
Tán most is olly rút rémek járnak ott?

Polgár.

Nem, nem; fiam! Más zaj lesz ez, vigabb. —
'S hát nem feledted még el, gyermekem,
Az estet?

Fiú.

Oh, nem! És nem is fogom
Azt elfeledni, míg élek, soha.
Mikint sirattam azt a' szép vezért,
Kinek kiszúrták mind a' két szemét,
'S a' mint te mondád, olly ártatlanúl!
Aztán kifoszták mindenből; 's szegényke,
Koldús ruhában jött elönkbe. Még
Te is sirattad, jó apám. Hogy' is
Hitták?

Polgár.

Belizár.

Fiú.

Igen, Belizár.
Talán ma este is ott leend, apám?
Kérlek, vezess el, hadd lássam megint.

Polgár.

Nem, kis fiam; ma nem lesz ott. Ez estve
Dalolni fognak, 's tán nem sírva, mint
Taval, mulatni. — Elmennék; de lám,
Minden garasra szükségünk vagyon:
Nyakunkra ér a' tél, 's még nincs födél
Alatt leroskadt házacskánk. Ha majd
Egyszer fölépül teljesen, 's szükült
Erönket ismét kissé összeszedjük,
El, elvezetlek, kedves kis fiam;
Kivált, ha jó léssz, mint eddig valál.

Fiú.

Oh, jó leszek; ne tarts attól apám.

Polgár.

Késő az óra; jer, menjünk 'alunni.

Fiú.

Olly szép az est, hogy itt tudnék egész
Éjjel maradni a' csillagvilágban...
Nézd, nézd apám; ki jő emitt felénk?

Polgár.

Árpád vezér, a' nagy fejdelmi hős,
Fiam, ki nékünk e' hazát szerezte.

Fiú.

Emlékezem rá; láttam öt taval.

Polgár.

Mellette még egy ember lépeget,
De azt nem ismerem.

Fiú.

Tán az leszen,
Apám, ki olly igen sopánkodott
Akkor miattunk a' vezér előtt?

Polgár.

Lassan beszélj, itt vannak. — Ne feledd,
Előtte mélyen meghajolni.

Fiú.

Nem.

Tizedik jelenés.

Árpád, költő, előbbiek.

Árpád.

'S ti itt pihentek a' kedves szabadban?
Mint látom, a' bút, gondot csak nevéről
Isméritek, mert nem lelek nyomukra
Orczátokon; nem ért e a' csapás?

Polgár.

Jutott belőle, hős vezér, nekünk is;
De hála érte a' jó égnek, és
Kegyes királyunk- 's lelkes nádorunknak,
Olly türhetővé tétetett, minővé
A' szörnyü súlyt csak tenni lehetett.
Azok' kegyéből ím födél alá
Jutand maholnap összedőlt lakom.
Áldás reájok e' határtalan
Kegyért!

Árpád.

Örökre áldd őket, fiam:
Háládra méltók; 's oltsd szivébe mélyen
E' serdülőnek, hadd nőjön korával
A' hála, áldás 's tántoríthatatlan
Ragaszkodás az illy kegyes királyhoz.

Fiú.

Már mondta sokszor jó apám nekem,
Hogyan szeressem a' vallást, hazát,
És a' királyok' legkegyesbikét,
Ennen magamnál jobban. És szavát
Jól megtanúltam én; 's ha fölnövök, hidd,
Hivebb jobágyot nálam nem talál
Áldott királyom széles birtokában.

Árpád.

Derék fiú, jer, vedd áldásomat;
Az ég vigyázzon napjaidra, hogy
Fölnöve támaszt leljen a' királyi
Szék benned, 's a' hon védet karjaidban!
— Nem, nem fajúlt el a' nemzet, kinek
Ekkint növekszik gyönge sarjadéka,
'S hol igy tanítja gyermekét az apa. El mind.

Tizenegyedik jelenés.

A' magyar színház előtt.

Dalszinésznő, Szivesdy' karján, nép.

Nép,

énekel.

Jöszte, készen a' füzér,
Melly arannyal is fölér,
Hadd tegyük fejedre.

Egy hang.

Élj, élj dicső,
Szép dalnoknő
Soká közöttünk;
Te általad
Új bájokat
Nyer ősi nyelvünk.

Mind.

Dicsérjük öt, a' merre jár,
Adjuk meg, a' mit szive vár:
Díszt, örömöt, hirt, kincseket.
Találjon édes enyhelyet
Köztünk, mig él, szünetlenül,
'S fényes szobort emlékjelül.

Többen.

Élj, élj dicső,
Szép dalnoknő
Soká közöttünk!
Jöne most Árpád apánk,
Jöne bár, 's figyelne ránk,
Lelke földerülne!

Szivesdy.

A' nemzet ül ma, szép hölgy, ünnepet,
Színháznyitása' első évi napját;
'S téged dicsőít, mint ki bájdaloddal
Eddig nem ismért fényszakot derítél
E' zsenge házra 's dalszinészetére.

Dalszinésznő.

Vegyétek ti, kik a' müvészet' becsét igy
Isméritek 's tisztelitek, ismételt, forró köszönetemet.

Tizenkettődik jelenés.

Árpád, költő, és voltak; utóbb Geniusz.

Árpád,

A' szín' hátuljáu.

Mi ünnepélyes zaj, mi vigalom
Ez?

Költő.

Mint tudod, ma van, dicső vezér,
Évnapja e' ház' megnyitásának;
Minek bizonnyal minden jó magyar
Szivből örült, ha a' házról magáról,
'S a' megnyitási ünnepről egészen
Más véleménnyel volt is. Egy derék
Magyar, Szivesdy, buzgó tisztelője
A' szép müvészet' bármellyik nemének,
Belé szeretvén e' leányba inkább,
Mintsem müvészi énekébe, hozzá
Egy vak szerelmes' lángja- és hevével
Vonzódik, és mit szenvedélyinek
Tesz, azt a' dallás' eszményének érti
Áldozni, és a' honnak, mellyet úgy
Szeret, mikint egy jó magyar honát
Szeretni képes. — Mára ünnepet
Készíte néki, kincseket pazarl rá,
E' népcsoport itt mind zsoldjában áll,
'S zsoldjában egy pár rokkant hirlap is;
Sőt arra birta a' színápolókat,
Hogy képtelen nagy díjjal megszerezzék
Tagúl e' zsenge intézethez öt.
Magában ez nem rosz; de elbizottá
Tevén a' lyánykát, a' középszerűn
Müvészetében túlemelkedettet,
A' sok dicséret-, ünnep-, taps- 's díjakkal;
'S a' nála gyöngébb, bár jeles tagoknak,
Kik bérökön csak szüken tengenek,
Kedvét enyésztvén, szenved a' nagy ügy
Az illy fonák tett 's túlzások miatt.

Árpád.

'S hát nem lehetne illycken segítni?

Költő.

Igen, lehet; de arra még idő kell,
Mig a' szinészet' 's dal' dolgában is
Jobban megérik kezdő nemzetünk;
Mig a' nem ismért tárgyba béokulnak,
'S csínját kitudják új igazgatóink;
Mig elhiszik, hogy csak méltó arány,
'S mérték hozand itt jó sükert egészre.

Nép
Ráismervén Árpádra.

Üdvözlégy, közöttünk
Árpád, hös vezérünk,
'S dicső apánk!

Üdvözlégy ezerszer,
'S adj bajnok kezeddel
Áldást reánk!

Szivesdy.

Ezerszer üdvözlégy, hös férfiu!
Szivből örülök, hogy meglátogatsz
Bennünket ismét, 's hogy kikérhetem
Áldásod' e' szép, gyöngéd hölgyre. Oh

Ne vond meg töle; hidd, diszére van
Nyelvünk- 's hazánknak bájos énekével.

Árpád.

Valódi kéjjel látlak, gyermekim,
Jó kedvetekben itten összegyülve.
Vegyétek üdvöm' 's hő áldásomat,
Vedd szép szüzecske, vedd te is, 's dalolj,
Király- 's hazáról lelkes éneket,
Dalolj az ösök' fényes tettiről!
De el ne bizzad ám magad', hogy illy
Ünnepre méltat e' nép mámorában;
Sok kell, mig ennyit érdemelsz. Fölötlő
A' most 's taval közt itten a' különbség;
'S én tettetekben több mérsékletet
'S arányt szeretnék látni, még a' színi
Tárgyakban is; de, inkább lépjetek
Túl a' határon jó kedv- és örömben,
És részvevésben a' jó 's szép iránt,
Mintsem hogy ollyan undok rémhadak
Üzzék közöttetek játékukat.....
Vigadjatok csak; nem hiú reményem,
Hogy a' lobogva, 's igy bizonytalan
Iránnyal égő láng lohadni fog,
'S tartós parázzsá változandik át,

Melly jóltevőleg fogja kebletek'
Hevítni a' jó, szép, nagy és dicsöre,
Mellyek' csirája megvan lelketekben,
'S virágra már is dúsan fejledeznek.

Geniusz,
Alászáll.

Láttad, dicső hös, népedet viszont,
Bár szüd örüljön a' látottakon,
'S elégedetten szállj honodba vissza.

Árpád.

Szavad valósult, oh szent Geniusz,
Vedd érte forró hálámat! Nem, oh
Nem aljasult el még jó nemzetem,
Az ös atyákhoz méltónak lelém öt,
Vezesd örökre bár illy üdvös úton!
Haladj tovább is bátran hü magyar nép,
Vallás, király, hon légyen jelszavad,
'S nagy és szabad léssz, és dicső hazád!
Áldásom rátok. Fölemelkedik a' Geniusszal.

Nép.

Áldásod reánk!
Vallás, király, hon lesznek jelszavaink,
'S dicsök leendünk, 's élni fog hazánk
Csöndben, viharban, élni mind örökre!

A' függöny legördül.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

72. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **September' 6.**

Tisztválasztás.

Mit mondogatnak azok, kik állításaikkal bebizonyítani kívánják, hogy a' tisztujítási szabadság nemzeti szabadságunk' csillaga; 's mit lehet azon állítások' czáfolása végett felhordani: azt nem régen egy barátomnak kéziratában összeszedegetve olvastam. Reménylvén emlékezetbe hozott barátom' kéziratának közrebocsáttatását, — nem czélom azon állítások' 's czáfolások' körébe ereszkedni; egyedül a' *Századunk*' 57ik számában *Csányi* ur' értekezésének fonalát fogván fel, 's méltányolván ezen lapok' t. szerkesztőjének észrevételeit: azon nézeteimet irtam le, mellyek szerint talán egy közép uton lehetne a' valódi czélhoz érni. —

Fontolgatásaim után azon következményre jutottam, hogy a' tisztválasztási szabadság — melly lényegesen különbözik az *ujítási*, vagy jobban mondva *változtatási* szabadságtól — csakugyan egy gyöngyszeme a' nemzeti szabadságnak. A' *tisztválasztási* szabadság tehát azon kincs, mellyet a' nemzetnek őriznie kell, 's egyszersmind óvni, hogy a' már bőven mutatkozott elfajzások 's kinövések végpusztulását ne okozzák.

Én egy óvószert elegyítettem. Más talán másfélét 's meglehet jobbat tudna, 's közlésével sok hasznot is tehetne. Óvószerem a' következendő:

1. A' tisztviselők választassanak ezután is azok által, kiket a' törvény azok' választásával megbizott.

2. A' választások' gyakorlására dolgoztassék ki egy az egész országban egyaránt alkalmazandó rendszer, mellynek legfőbb feladata legyen: a' csábítások' megakadályoztatása, 's a' mégis elkövetettek' szigorú fenyítése.

3. A' tisztviselők választassanak nem három vagy Isten tudja hány évre, hanem egész éltökre. Azonban kivételül szolgáljanak a' következendő esetek:

a) Ha valaki hivataláról lemond. Ekkor őt a' további hivatalviselésre kényszeríteni ne lehessen. E' föltételt, a' tulságos változtatásokat is annyira kedvelő korszellemünk, tudom, legszivesebben fogadandja.

b) Ha a' tisztviselő öregség vagy állandó betegség miatt tisztének tovább meg nem felelhet, nyugalmaztassék. — A' nyugalmazást különböző jutalom kövesse: a' vagyonosoknál érdemelismerés, másoknál pedig nyugpénz. Egy ujabb dicső feladat lenne: e' czélra alapítandó nyugpénztároknak létesítése.

c) Ha a' tisztviselő hivatalával visszaél, vagy tisztének, hibája miatt, meg nem felel, a' törvényes uton tétessék le. — E' tekintetből is ohajthatók az állandó törvényszékek, hol a' vétkes vagy hibás tisztviselő bevádoltathassék. Egy, az egész országbeli — tisztválasztás alatt lévő — tisztviselőkre szolgáló felebbviteli itélő-testület lenne ennek következménye, mellynek tagjai országgyülésen állandóul választatnának.

Illy módon a' választási szabadság fentartatván, a' divatozó kicsapongások már az által is nagy részint megakadályoztatnának, hogy a' választások többnyire egyes hivatalokra és személyekre, nem pedig egész tiszti karra lennének egyszerre alkalmazandók.

Ezek szerint: megválasztatván egyszer a' tiszti kar, jövendőre csak a' következendő esetekben történnék választás: u. m. ha valaki leköszönne, ha nyugalmaztatnék, ha letétetnék, vagy halál által okozott megürülés' esetében.

Hogy a' végrehajtó hatalom' megyei 's városi eszközeinek választatásán 's állásuknak bizonytalanságán javítni kell, habár ki nem hirdetett, de sokaktól — kik a' jó rend' baráti — táplált ohajtás. Minthogy pedig e' részbeni javítások is alkotmányunk' lelkével megegyezőleg, csak országgyülésileg, atyáskodó Királyunk' kegyelmes megegyezésével lehetnének eszközölhetők: a' lassankint becsúszott ártalmas visszaélések országos figyelmet érdemelnek. *Zmeskál István.*

Egypár szó
az „Athenaeum miatti zajgások"-hoz.

Keserü a' narancs, ha nagyon facsarják.
Magyar közmondás.

Tudják a' *Hirnök*' tisztelt olvasói, hogy az *Athenaeum*' 's *Figyelmező*' szerkesztésében fáradozó tudós triumvirek „*a' tőlök másfél éven túl követett békerendszerről lemondani kényszeríttetvén**), *ezentúl, a' mennyiben hasznosnak fog látszani, az ellenök intézett alaptalan támadások' visszaütésitására, igazságtalan vádak' czáfolatára 's stb. lebocsátkozandnak*"; 's hogy ezen lebocsátkozásuk' első zsengéjét az idei Figyelmező' 30d. számában „*Athenaeum miatti zajgások*" czim alatt közönségöknek bemutatni sziveskedtek; de azt nehezen fogják tudni, hinni, gyanítani, hogy e' t. férjfiak ezen zajgásokba olly irókat is kevernek, kik az *Athenaeum miatt* soha sem zajogtak. — 'S pedig mégis ugy van! Legalább velem ugy történt.

Hogy a' közönség lássa, mikint kapkodnak ezen jó urak oda is, hol mi sem bántja őket vagy folyóiratukat; 's hogy lássa, mint bánnak minden megválasztás nélkül ollyakkal is, kik ha barátjaik közzé nem is, de bizonyosan elleneik közzé sem tartoznak, alkalmasnak hittem a' dologhoz egypár szót szólani; annál is inkább, nehogy hallgatva elismérni látszassam a' tőlök zajgóknak nevezettekhez intézett 's némikép engem is érdeklő leczkézések' alaposságát, 's elfogadni azon szép neveket, mellyekkel való vagy képzelt elleneiknek egyképen kedveskednek.

Mióta az *Athenaeum* született, én mindeddig sem mellette sem ellene egy szóval sem nyilatkoztam, egy betűt sem irtam; sőt, a' mennyire emlékezem, a' *Figyelmezőt* is, egész életében csak kétszer neveztem meg a' közönség' elébe került irataimban; de akkor sem korholólag, sértőleg, ócsárlólag, hanem egész illedelemmel, 's csupán másoktól hirdetett, némellyekben magamtól is tapasztalt pártossági szellemét igen-igen gyöngéden feddőleg. 'S ez minden, mit én e' kettős folyóiratról gondoltam, irtam 's a' közönséggel tudattam; 's higyék el, drága urak, ez uttal is jobb'

---

*) Ej, be feledékenyek önök! Hisz zajogtak már a' *Társalkodó*-ban 's kettős folyóiratukban több helyütt az ellenök zajgók ellen. Sajnálom időmet, különben idézném e' helyeket. — Vagy csak önök ellen lehet zajogni?

szerettem volna hallgatni, 's hallgattam volna, hacsak önök, idézett czikkelyökben, olly általányosan sértő bevezetés után, még sértőbb beszédfolyamatban nem idézik vala egyik, a' tavali Hirnökben megjelent levelemet; mellyben volt ugyan szó *Vörösmarty* 's *Bajza* urakról, de arról, mint költőről, 's különösen „*Árpád' ébredése*'" szerzőjéről; emerről pedig, mint a' pesti magyar szinház' igazgatójáról, 's életemben először (mea culpa!) a' „*Figyelmező*"-ről, mint criticai folyóiratról, *mellybe, ha azon alkalommal Árpád' ébredéséről birálatot irni akartam, azt megküldöttem volna;* dr. *Schedel*-ről végre egy betű sem. — Mondják meg tehát, kedves urak, ha azon czikkelyemet gyémánt lencséjű microscopiummal vizsgálandják is, mikint fogják abban láthatni, hogy én *önök' kettős folyóiratát egyedül, vagy mint frigyes, szabad és nem szabad eszközökkel üldöztem, — magokat pedig mint athenaeumi szerkesztőket, vagy különben is, nem csak gáncs', hanem becsmérlés' és gúny', 's a' mi több, gyanusítás' és rágalom' tárgyaivá tettem? *)*, vagy legalább is azt, hogy *én az Atheneaum miatt zajogtam?* Avvagy ugy össze vannak e önök mind a' hárman egymással 's hármokkal az Athenaeum nőve, forradva, hogy mi egyikökről vagy másikokról 's az *Athenaeumon kivüli* tetteiket, dolgozataikat 'stb. illetőleg, nem épen kedveskedve mondatik, az mindhármoknak 's Athenaeumjoknak is egyképen fáj? 's hogy ha most Vörösmarty' *Marót bányáról*, *vas emberéről* 'stb., vagy épen Bajzának a' *pesti magyar szinház' igazgatásáróli lemondásáról* szólanék, az mind dr. Schedel ur 's az Athenaeum ellen is mondatnék? az által az Athenaeum ellen áskálódnám, azt üldözném, 's a' jó ég tudja még, mit nem tennék?.... Ez, urak, hallatlan esemény a' physicai 's moralis világban, Aristoteles' logicájában, 's nem csupán a' magyar, de tán egész földkerekségi journalisticában is, 's a' *sziami* kettősök ezen ritka természeti vagy természetfölötti tüneményhez képest csak mindennapi dolog! — Hanem, ha önöknek ugy tetszik, Isten neki, én nem bánom; csakhogy hirdessék ki előre a' dolgot, hogy az ember tudhassa magát mihez tartani.

Nem tudva ezt, irtam én taval september' 4-d. egy levelet a' Hirnökbe, a' másodikat megindulása óta, a' nélkül hogy vele, vagy érd szerkesztőjével, kit akkorig személyesen ismérni szerencsém sem volt még, szorosb összeköttetésben 's viszonyban lettem volna; 's e' levelem annak 25d. számában csakugyan meg is jelent. E' levelemre a' következők szolgáltattak *nem várt* alkalmat: olvastam t. i. a' *Jelenkor*ban, hogy a' pesti magyar szinház megnyittatott; olvastam, hogy előjátékul ez alkalommal Vörösmarty' *Árpád' ébredése* adatott, 's ezt legott meg is hozattam; szóval: olvastam e' nemzeti ünnep' minden körülményeit, részleteit, mert érdekelt minden paránvi része; 's a' belépti díj' fölemelése, az előjáték' fonákul szatürizáló allegoriája 's az idegen vak *Belizár* annyira felháboríták véremet, hogy mindezekben hazámat, nemzetemet, ebben ismét, mint magyart, enmagamat is mélyen 's fajdalmasan megsértetve érezvén, szent haragomban sanyarú szavakra fakadtam a' szinház' igazgatója ellen, ki a' dijt fölemelni 's az idegen vak Belizárt adatni engedte; és a' költő ellen, ki e' nemzeti örömünnepen nemzetét vastag allegoriájában pelengérre tenni elég szivtelen volt. Nem szólottam pedig *Árpád' ébredése*' birálójáról, ki a' Figyelmezőben fél ivet szánt az egészben körülbelől másfél ivre (27 kis lapra) menő embertelen szatürának magasztalására; mert ez csak levelem' elküldése után jutott el kezembe; különben bizonyossá tehetem a' t. recensens *D. S. F.* urat, hogy nem az Athenaeum 's Figyelmező, hanem és egyedül maga ellen fogtam volna — nem zajongni ugyan, mert azt csak pórcsoportok 's nem müvelt, nevelt emberek szokták tenni, hanem szinte — búsan kifakadni; ha nem is egyébért, legalább azon szembeszökő részrehajlásaért, mellynek e' birálatában legfényesb tanujelét adá. — De hasonló sanyarúsággal fogtam volna azon pillanatban kifakadni, *akárki* lett volna is mindezek' alkotója, eszközlője, rendezője; megvallom egyébiránt, hogy azon levelemben kifejtett okoknál fogva sokkal inkább érhette feddés önöket, kik másoktól olly tömérdeket követelnek, 's magok..... De ez nem ide való.

Nem kétlem, hogy akárki — az Athenaeum' t. szerkesztőit kivéve — olvasta vagy olvassa idézett levelemet, el fogja ismérni, hogy abban egy hazájáért lángoló kebelnek érzései rajzolvák, némi keserűséggel azok ellen, kik véremet fölizgaták; 's hogy Bajza és Vörösmarty urak csak ezen érzés' következésében voltak érintve sanyarúan, de nem igazságtalanul. — Egy év mult el azóta, 's vérem e' tárgy körül már jóformán lecsillapodott; de azért Vörösmartynak, kit különben mindig tiszteltem 's tisztelek, ma sem tudnék megbocsátni szerencsétlen allegoriájáért; de még D. S. F... nek sem pártos recensiójáért; meg azonban Bajzának a' dij' fölemelése- 's a' vak Belizár' adatásaért, ha igaz, hogy nem egyedül ő volt oka e' szörnyű botlásnak; sőt mint hallottam, ő nyilatkozott is mindkettő ellen, de süker nélkül; egyébiránt hatalmában volt magát a' vád' terhe alól kivonni: lemondván tüstint az igazgatóságról, mellynek, mint többen bizonyíták, csak nevét 's árnyékoldalait viselte; 's azon, hogy ezt nem tette, ha csakugyan való, hogy Belizár' adatását ellenzette, de elmellőzését keresztül nem vihette, szilárd lelkületét 's magafejűségét ismérvén, csak csudálkozhatom.

Egyébiránt petyegni, pletykálkodni én nem szeretek, 's nem is akarok; csak azt kivánám a' közönséggel láttatni, hogy e' levelemben, mellyet e' tudós férfiak „Athenaeum miatti zajgások" czimű czikkelyökben, az idei 30d. számú Figyelmező' 490d. szeletén, mint ollyant idéznek, mellyet a' Hirnök a' *Rajzolatok*' 's egyebekéinél nem nemesebb fegyverkint használt volna az Athenaeum, de leginkább Vörösmarty ellen, vele oppositiója' súlyát éreztetendő, — egy szó, egy betű, de még legtávolabb czélzás sem találtatható az *Athenaeum* ellen; hogy nekem, midőn azt irám, Athenaeumjok eszembe sem jutott, mert én gondolhatok Bajza 's Vörösmarty urakra vagy a' Figyelmezőre a' nélkül, hogy egy uttal az Athenaeumra is szükségesképen gondoljak; hogy továbbá a' Hirnök' szerkesztősége ugy álmodott e' levelemről, csak egy percczel is vétele előtt, mint én e' pillanatban arról, hogy holnap japáni császárrá leszek; hogy önök, kedves urak, ugy küzdöttek a' többi közt e' levél ellen, mint Don Quixotte az óriásnak hitt bortömlő ellen; 's hogy végre uton utfélen e' manchai hőskint harczot, csatát keresnek, 's a' csöndesen haladó szerzetesekben ellenségi hadakat látnak, csak hogy küzdhessenek. Be jól esnék, ha egy *Marilorna* akadna, ki amugy ablakba függesztvén, egy kissé megbűvölné önöket! De lám, ugyis meg vannak már bűvölve, mert ott is ellenséget, agyarkodót, üldözőt, rágalmazót látnak káprázó szemeik, hol annak nyoma sincs. Sajnálom, szivből sajnálom önöket; 's ha bűvölő lehetnék, csak azért szeretnék az lenni, hogy önöket, kiktől más uton a' hazai literatura sokat nyerhetne, szemeiket fölnyitván, az egyetlen üdvös ösvényre visszavezethetném. De, ám küzdjenek, ha kedvök tartja, akár ellenem is, én azt sem

*) Ezek bevezető szavai az „Athenaeum miatti zajgások" czimű czikkelynek a' Figyelmezőben, mellyeket igen természetes következtetés szerint a' szerkesztőség mindazokról akart értetni, kiknek, mint folyóiratuk ellen zajgóknak, neveit vagy dolgozatait e' czikkelyében idézte; különben az általányos szabálytóli kivételeket a' jó leczkéző nyilván ki szokta tenni.

sem az ő dalai-lamai személye ellen „*csipősségek*“, mint ezt bármelly el nem fogult is meg fogja ismerni, nem irányoztattak, abracadabrájával el akarja a' világot ámítni, mintha minden embernek hoszú füle volna, csak neki nem. *Calumniari audacter semper aliquid haeret.* Korszellemű kifejezései, mellyekkel sorai telvék, igy hangzanak: „*mondókái*“ — „*elbizottság*“ — „*merész*“ — „*megrögzött képzelgésű beteg*“ — „*önfejűséget követő*“ — „*uj elveket kohol*“ — „*mellyen a' vakítás' mása fénylik*“ — „*csonkítja a' szent irást*“ — *szük agyába nem fér*“ — „*hazugság*“ — „*babona*“ — „*tudatlanság*“ — „*sötétben szült képtelenség*“ — „*önfitogatási silányság*“ 'stb. Az illyféle replicára hasonmású duplicában kellene nekem is felelni, mert *a' millyen az Isten áldj', ollyan a' fogadj' Isten,* vagy a' német mondás szerint: *auf einen groben Kotzen gehört ein grober Fleck;* de minthogy az illyeshez sokkal több epe kivántatik, mint mennyit homoeopathicus orvosom bennem találtatni mond: a' tudós közönségre bizom, megitélni, ha érdemel e *B* urnak karczolata *szelid* czáfolatot, vagy nem? Részemről az utólsót hiszem, mert „ὁ ἀπτόμενος πίσσης μολυνθήσεται.“

Ki *A* és *B* ur' iratait olvasta, természetesen azt fogja *C* ur' 330 sorból álló „*néhány szavára*“ mondani, hogy e' *több ezerekre terjedő*, 's a' „hoszú élet' példái“-nak megjelenése után még csak a' 154-dik, a' „felszólítás“ után 130-dik, az „előleges felelet“ után 97-dik, az „ismételt felszólítás“ után 61-dik, a' „czáfolat“ után pedig 48-dik napra születhetett „néhány szó“ minden *néhánysága* mellett is *szükségtelen* és fölösleges, mert abban *C* ur csak azt mondja és annyit, mit és mennyit *A* és *B* urak már ő előtte sokkal világosabban mondottak és szinte kimerítették, következésképen az olvasó közönség ezen „*fölmelegített káposzta*“ nélkül igen könnyen ellehetett volna. *Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.* Az *uj*, mit *A* és *B* urak még eddig nem tudtak, 's minek tudását egyedül *C* urnak köszönhetik, csak kettőből áll: *először* abból, hogy ő engem βοθρος ból görög lexicona szerint „*Gödör urra*“ fordít, 's igy nevemet velök tudatja, 's a' maga görögül-tudását is értésökre adja; *másodszor* abból, hogy a' szent irás' *theopneustiáját* általam veszélyeztetettnek hirdeti. Mi az elsőt illeti, én is mondhatnám, ha fecsegni akarnék, hogy „Fónod János“ nem *Fónod János* ur ám, mert Fónod magában *semmi*, hanem „*Gyilkos ur*“, mert φόνος-ból (gyilkosság) igen könnyen kikerül φόνοδ vagy *fónod.* A' másodikra nézve azt felelem, hogy ha a' szent irás' theopneustiáját *C* ur a' betűkre 's talán még a' „puncta vocalia“-kra is kiterjeszti, ugy az én hitem az övétől e' pontban igen is különbözik, de nincs okom sem ezen különbözésemért akár magam akár *C* ur előtt pirulni, sem *C* urat ellenkező nézeteiért, mellyeket bizonyosan nem *Márton*-tól nyert, irigyelni. „A' betű megöl, a' lélek pedig megelevenít. Mindeneket megpróbáljatok, a' mi jó, azt megtartsátok.“ Egyébiránt *C* ur is jobban csak *Fárnek* urat korholja, mint engem, 's az elsőt hiván a' csatatérre, neki is egyebet mondani szükségtelennek tartom.

De általában is egyéb felelni valóm nincsen 's *e' tárgyban többé nem is leszen*, a' „kétségtelen adatok“ közlését arra bizván, ki azokat legelőször megpendíteni jónak látta. A' mivel a' magam mentségére 's a' tárgy' némi *felvilágosítására* tartoztam, azt megtettem, 's reménylvén egyszersmind *részemről is*, hogy az *előleges* feleletre *eldöntő* felelet fog *Fárnek* urtól nem sokára következni, félbeszakasztom soraimat, még egy kevés béketürésre utalván a' tudós *A*, *B*, *C* urakat.

Βοθρος.

Elegy.

Mendelsohn Felix, a' híres hangszerző, a' híres philosophus Mendelsohnnak onokája. Mondják, hogy ennek, a' két híres név között álló atyja egyszer ezt mondá: „Mi vagyok én magam? Midőn fiatal valék, mindig csak Mendelsohn Mozes' *fiának* neveztek; mióta öreg vagyok, mindig csak Mendelsohn Felix' *atyjának* neveznek.“

Vasárnap, aug. 12, ugyanazon nap', midőn a' saint-germaini vaspályán a' már ismert szerencsétlen eset adá magát elő, hasonló baleset történt a' belga termondi pályán. T. i. egy Brüsselből Gentbe menő kocsisor Termondben megállott; a' lokomolio leoldatott, vizet veendő; csakhamar visszajött 's ismét a' vonal' elébe állíttatott, mindazáltal olly vigyázatlanúl, hogy egy rémítő lökés által 8 kocsi és hintó — összedaraboltatott 's 30 személy megsebesíttetett; egy asszonyságnak a' homloka repesztetett szét. A' szerencsétlenség egyedül a' vezető' (conducteur') vigyázatlanságának tulajdoníttathatik.

A' híres angol kengyelfutó, *Molley*, fogadott, hogy 1000 angol mérföldet 1000 fél óra alatt fog haladni. Már 278 mérföldet fürgén és erőteljesen halada, midőn elsíklott 's az ez által kopott lábsérelem olly gyuladásba jött, hogy tovább nem mehete, 's igy a' fogadás el volt vesztve. Mint mondják 5000 font sterlingnél több állott a' fogadáson.

Nem rég Berlinben egy napszámosnak egy öt pecséttel ellátott levelet és egy ládát kelle kézhez adni, mellyben a' felirat szerint száz tallér volt. Ő az uton néhány ház előtt türelmetlenül járt fel 's alá, midőn egy ur hozzá lép 's kérdi, kihez akar menni? Ez a' levelet tartja elébe, kérő, olvasná el 's mondaná meg neki, hol találhatná meg az átvevőt? Az ismeretlen ur méregetvén kezében a' levelet, őszintén felkiált: „Végre! Nagyon régem vártam már. A' levél *nekem* szól.“ — A' napszámos, megörülve, hogy tovább nem kell keresgélnie csak a' levél' borítékán látható 10 tallérnyi bért kéri a' levelért és ládaért. Az ur kiveszi tárczáját, oda ad a' napszámosnak két öttalléros jegyet 's ezenkivül még néhány garas borravalót. Alig kapá meg a' napszámos díját, a' levél' mostani tulajdonosa egypár házzal tovább megy, egy kapu alá siet, a' levél' borítékát leszakasztja 's talál — semmit, mint néhány lap fejér papirost, mellyek legfelsőbbike ezen szóval vala beirva: „Rászedtelek.“

A' nyegleség (Charlatanerie) most már mégis messze megy. *Friese* Róbert lipcsei könyváros a' hirlapokban egy „angol tőlcsért“ hirdet, vagy oktatást az angol nyelvet nyolcz óra alatt megtanulni; ára hat garas!

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

bánom; mig lehet, kitérendek csapásaik elől, 's ha ez lehetlen lesz, iparkodni fogok, mint ezennel is, magamat védelmezni; nem doronggal ugyan, mert annak forgatására erőm nincs, hanem vesszőcskével, mit könnyen birok, csakhogy ennek ollyan vaktában kilőtt kartácsok előtt, millyekkel önök, tudós urak, az athenaeumi zajgásokat megkezdve, a' csatatérre lebocsátkozni (?!) kegyeskedtek, tán nem is sok hasznát vehetendem?

Hogy a' literaturai harczoknak egyáltalában barátja nem vagyok, 's hogy semminemű, önök, Athenaeumjok — mellynek őszinte szívből kivánok külső belső gyarapodást és hoszú életet — vagy más, akármiféle néven nevezendő tudós, iró és journalista ellen keletkezett frigynek társa nem vagyok, azt önök a' literaturai felekezetekről mondott, 's az idei *Századunk*ban megjelent néhány szavamból, mellyeket érdemem fölött, egy részben legalább, jóváhagyni kegyeskedtek, láthatták; de higyék el, hogy soha sem is leendek illyesek' barátja, frigyese; mert azt tartom: „tota (vitae pars elabitur) aliud agentibus." 'S azért más levén az én polgári 's tán még literaturai hivatásom is, birálatokat irni, tollcsatákba — kivált ollyanokba, mint mellyek korunkban napi renden vannak — keveredni, 's önök, vagy kettős folyóiratuk ellen zajogni, agyarkodni, áskálódni, mint eddig eszem' ágába sem jutott, ugy ezután sem fogok, nem akarok, 's — érzem — képes sem vagyok. — Egy birálatot irtam egész életemben (mintegy hat év előtt), 's hacsak vérem nem változik, mondhatom, az volt első és utolsó; de a' hont, nemzetet 's köz tárgyakat érdeklő munkák 's irások fölött megszólalni, rólok helybenhagyó vagy roszaló véleményemet, mint épen szemszúró levelemben tevém, szabad magyarhoz illőleg 's kellő korlát között, mig erőm engedi 's kedvem tartja, elmondani soha meg nem szűnöm.

Illy elveknél fogva azt szeretém vala most is, ha kérdéses levelemben foglaltató hazafiúi kifakadásimat önök, drága jó urak, félre nem ismérték —; hanem, ha már róla emlékezni akartak, azt értelmes, müvelt emberek- 's tudós férfiakhoz illően megczáfolták, vagy botlásimat kimutatták, felvilágositották volna. De önök ezt nem tevék; hanem régi szokásukkint, mintegy ex tripode beszélve, azt az athenaeumi zajgások közzé vegyítvén, tőle egyetlen csekély érdemét, a' hazafiúlag dobogó kebel' kifakadásának hangjait megtagadni, 's az önök és kettős folyóiratuk fölött álló, az én védelmemre, segitségemre, sem semminemű fegyveremre nem szorúló Hirnök' *nem-nemes* fegyverévé csavarva, velem együtt lealacsonyitani ügyekeztek; mi, megengedjenek, tudós urak, nevelt emberekhez nem illő. Ha önök ezt nem tevék, nem vala okom itt felszólalni, 's önöket ezennel barátságosan megkérni, hogy midőn olly általányosan beszélnek, eget poklot össze ne keverjenek, 's vigyázzanak arra, mit mondanak, mert szavuk elébbutóbb torkukra forrhat még.

Minekelőtte önöktől, drága urak, bucsút vennék, bátor vagyok még egy kis logicai siklásra figyelmeztetni önöket, kik olly igen szeretnek logicázgatni másokat. Mondják meg, kérem szeretettel, minő logica van e' mondásban: *„nem nemesebb, de ész' fegyverével lépett föl ellenünk az új Hirnök"?* — Hol *ész* van, ott, ugy hiszem, *nem-nemes* vagyis *nemtelen* fegyverről szó nem lehet; mert az *ész* illyet nem sugalhat. Sugalhat a' *szív* nemtelen tettet, annak kivitelére nemtelen eszközöket 's fegyvert, mert lehetnek nemtelen érzései, mellyek ingerlik; de *ész*, kedves urak, mihelyt *ész*, nem-nemes fegyvert nem szolgáltathat; mert mihelyt ezt tenné, megszünnék *ész* lenni, 's a' nem-nemes fegyver nem fogna *ész*é lenni.

Egyéb dolgom az athenaeumi zajgásokkal nincs, 's a' menynyiben tőlem függ, reménylem, nem is leend; annálfogva Istennek ajánlom önöket, drága jó urak, zajgásukkal együtt; éljenek boldogul!

* * *

Felelet

az „Ismételt felszólítás" (Század. 21. sz.), „Czáfolat" (Száz. 25. sz.) és „Néhány szó" (Száz. 39 sz.) czimű czikkelyekre.

Az eddig haladt év különféle *változások* között röpült el tőlem; mert nem csak hogy böjtelő' havában elébbi lakhelyemből, hol az *„előleges felelet"*-et készitettem, szinte a' negyedik vármegyébe költöztem át, hanem alighogy itt is félig-meddig rendbeszedhetém dolgaimat, midőn sietve ismét Török- és Olaszországba utaztam, ethnographiai ismeretimet gyarapitandó, honnét csak kevéssel ezelőtt térhettem vissza elhagyott lakomba. Ezen egész idő alatt minden honi hirlapokat mellőzve, iróinknak tudományok körüli vizsgálataival természetesen nem foglalkoztam. Ide járul, hogy hol eddig laktam, a' *Hirnök* volt rendes ujságunk, uj szállásomon, melly Pesthez közelebb esik, mint Pozsonyhoz, a' *Jelenkort* járatjuk, melly az elsőben találtató tudományos vitákat, mint tudva van, soha sem közli. Ezen okoknál fogva mintegy kénytelen voltam feleletemmel ennyire késni.

Az előleges feleletre tudtomra három rendű feleletek érkeztek *Századunk*-ban. Az első a' 21dik számban, „Ismételt felszólítás" czim alatt, *„egy szatmári gymnasiumi tanitótól"*; ezt *emberséges* feleletnek nevezem, noha magában nem *felelet*; a' második a' 25-dik számban, „Czáfolat" felülirattal, *„****ész ***int"*-től; ezt lehetne *goromba* feleletnek mondani, noha különben velős; a' harmadik a' 39-dik számban, *„Fónod János"*-tól, illy czímzettel: „Néhány szó a' három hónapú évekről vitatkozáshoz", 's ezt kellene *szükségtelen* feleletnek nyilatkoztatnom, noha sok fejtörésébe kerülhetett szegény Fónodnak. Rövidség' okáért az elsőt fogom nevezni *A*-nak, a' másodikat *B*-nek, a' harmadikat *C*-nek.

A az előleges *feleletet* bonczolgatja ugyan, de *irójának* békét hagy; nézeteinek közlésében, okainak felhozásában, kétségei' eloszlatásának vágyában, a' fölvett tárgynak birálgatásában nem szeleburdi, nem sértő, nem türelmetlen, nem önhitt 's magát fitogtató, hanem szerény, szenvedélytelen, személyt kimélő 's az illendőség' határin tul nem rugó. Minden büne csak abban áll, hogy az előleges feleletet *kétségtelen adatnak* nem veszi, mit én nem is kivántam, 's az általam idézett irókban azt, mit keresett, föl nem találja, miről én nem tehetek. Hiszen ki jól meggondolja a' dolgot, mindjárt első tekintetre átláthatja, hogy az „előleges" feleletre még egy „másiknak" is — már az aztán akár *Fárnek* urtól, akár én tőlem kerüljön, mindegy — melly szinte „eldöntő" felelet lehetne, *szükségképen* kell következni. De *A* ur nem is annyira ellenem, mint *Fárnek* ur ellen intézte szavait, mi csak abból is világos, mert sem *„felelet"*-nek, sem „czáfolat"nak, nem nevezi sorait, hanem *B* urnak még az előleges felelet előtt Századunk' 2-dik számában tett „felszólítás"-ára adott „ismételt felszólítás"-nak. Neki tehát mondani valóm nincs.

Máskép áll a' dolog *B*-vel. E' gőgös kényur, már a' Vaticanban álmodván magát, méregbe mártott tollából dőlyfősen szórja rám 's mindazokra, kik az ő véleményéhez αὐτος ἐφα-t nem bicczentenek, sujtó mennyköveit, 's a' nélkül hogy az előleges feleletet illő figyelemmel megolvasta volna, hol sem *„kétségtelen adatok"* nem igértettek, puszta *auctoritas* hozatván fel a' kérdéses ügynek nem *eldöntésére*, hanem *felvilágositására*, ezen törvény szerint: *contraria juxta se posita magis elucescunt*,

SZÁZADUNK.

73. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **September' 10.**

Bulkeszi föld.

Közli dr. Rumy.

Századunk' 69. számában megjegyzettem, hogy a' hires chemicus és agronomus, dr. *Burger* cs. kir. tanácsos, tőlem neki *) küldött két fontját a' bulkeszi földnek 1821ik esztendőben chemice megvizsgálta; erre Századunk' tisztelt szerkesztője jegyzékben kérdezte: „Valljon minő eredménye volt e' vizsgálatnak?" Szívesen közlöm ama' vizsgálat' eredményét.

Dr. Burger a' bulkeszi termékeny szántóföldből, melly bizonyosan a' Duna' usztatásának (Aufschwemmung) eredménye (ezt dr. Burger is hiszi), viz által elválasztott: feketeszürke szinű fövenyet (schwarzgrauer Flugsand), melly olly finom, mint minő a' tenger' partjain találtatik **), 0,248 részt, finom homokot 0,142 részt, nagyon finom (zart) homokot 0,282 részt, agyagot 0,328 részt. Tehát a' bulkeszi szántóföldnek $^2|_3$ része homok, és csak $^1|_3$ része agyag. Ha felvesszük (mond dr. Burger), hogy ezen agyag' $^1|_3$ része agyagföld, és $^2|_3$ része kovaföldből és vasból állott, mint a' ragasztott agyag (bündiger Thon) ***) lenni szokott: innen az tetszik ki, hogy 0,10 agyag- és 0,20 kovaföld, midőn majd csupa finom homokkal vannak keverve, igen ragasztott szántóföldet adnak, mert ezen földnek száraz darabjai, ha nedves állapotban meg voltak szorítva, csak nehezen, nagy erő által, törethettek szét. — Vizet tartó ereje ezen földnek nem nagyobb mint 55, mivel annyi homok van benne. —

Ha ezen föld a' vele elegyített mészföldtől és conchyliáktól, mellyek együtt 0,05 tesznek, megtisztítva tüzben égettetett: belőle 0,102 elveszett. Ugyanezen föld dr. Burgernél 8° temperaturájában (Reaumur' hévmérője szerint) 48 óra alatt, a' vizes gőzöknek atmosphaerábóli felszívása által, 0,046-el szaporodott.

A' bulkeszi szántóföld a' lápföldnek (Marschland, Marschboden) minden nyomaival bir. Szine száraz allapotjában setétbarna, nedves állapotjában pedig fekete; száraz állapotjában igen szorosan összefüggő, meglágyúlt állapotjában olvadékony. Igen sok televény' (humus) és conchyliák' maradékai léteznek benne. Mélysége 2 láb, és ámbár 50 évtől fogva a' háromrétü földrendszer (Dreifelder-System, Dreifelder-Wirthschaft) használtatik 's eddig nem trágyáztatott, mégis igen jó termő.

*) 'S pedig kérésére.

**) Ezt nem csudálom, mert Bács vármegyében szintugy mint Pest vármegyében (Pestnél, mint Bácskában, a' homokban 's a' porhanyós kőben számtalan tengeri conchyliák találtatnak) egykor tenger folyt. *R-y.*

***) Az igen hiányos és tökéletlen zsebszótárban („Magyar és német zsebszótár. Közrebocsátá a' magyar tudós társaság. Második vagy német-magyar rész") a' 166dik lapon e' német szó *bündig* ekképen magyaráztatik: „mn. kötelező, foganatos, sikeres; hathatós, meggyőző, rövid, velős (beszéd)." E' zsebszótár szerint tehát a' *bündiger Thon*-t igy kellene fordítani: „Kötelező, v. foganatos, v. sikeres, v. hathatós, v. meggyőző agyag; a' mi mind rosz fordítás volna. (A' pesti „Német-Magyar szókönyv"ben is, 1827., a' 181. lapon, hiányosan csak igy fordíttatik: kötelező, erős hathatós, meggyőző, velős, rövid.) Ollyan hiányos magyarázások ama' zsebszótárban százankint fordulnak elő, p. o. a' 88dik lapon: „*Ausstattung*, die; kiházasítás." Tehát: *die Ausstattung eines Buches* talán *a' könyvnek kiházasítása?* Risum teneatis amici! *Ausstattung* nem jelent e egyszersmind: felékítést, kiékítést, felruházást? Tehát die Ausstattung eines Buches: a' könyvnek kiékítése. A' magyar tudós társaságnak tökéletesebb zsebszótárt kellett volna kibocsátani. Ha dr. *Bowring* ur csak hiányos szótár' segítségével fordította volna a' magyar népdalokat angol nyelvre: fordítása igen tökéletlen lett volna; de én tudós barátomnak kérésére azokat elébb szórul szóra fordítottam, 's ő aztán (igen szerencsésen) angol versekbe foglalta. Dr. Bowring a' magyar tudós társaság' tagjává lett, engemet pedig egy alacsony rágalmazó *Bajza'* Kriticai Lapjaiban gúnyversekben vádolt, hogy tótul gondolkozom, tót gondolataimat konyhadeákságban leírom és németre fordíttatom, holott anyanyelvem a' német, nem tót; holott férjfikoromban még nem tudtam tótul, de már magyarúl igen; holott csak később tanultam szükségből a' lengyelektől lengyelül, a' ráczoktól ráczul; holott latin könyveimben, p. o. a' Tropologiában és Schematologiában, a' legszigorúbb recensensek sem találtak konyhadeákságot, 's holott sem latin fogalmazatra (Concept) sem német fordítóra nincsen szükségem, midőn németül értekezni 's könyveket irni akarok, mivel anyanyelvemen legkönnyebben irok. De a' rágalmazónak elve ez: *Calumniare audacter, semper aliquid haeret* (t. i. apud imperitos et vulgus). *R-y.*

A' philosophiáról

philosophál Csaplovics.

(Vége)

15. §. Továbbá voltak philosophusok, az ugynevezett idealisták (*Berkeley* szül. 1684), kik azt állíták, hogy egyedül ők léteznek a' világon, a' többi mind merő káprázat, tüneményes vigjáték, mellyet előttök az Isten' mindenhatósága mulatságúl legörget; szóval, hogy az ő becses személyeiken kivül *semmi* sem létez a' világon, 's igy maga a' *világ sem.* Már ekkor ugyan könnyűk lehettek a' népösszeirások (popularis conscriptio), mert csak ezeket a' *bolondokat* kellett megolvasni, 's azonnal tudta az ember az egész föld' lakosainak mennyiségét! — Azonban gyanítom, az idealista urak *való*nak tartották sültjöket, mikor megéheztek. — 'S illyen emberek kormányozzák aztán a' világot!

16. §. De lássuk már, valljon a' *legújabb* kori philosophusok valamivel okosabbak lettek e, 's igy a' világ' kormányzóivá választhatók e? — Fájdalom, én ezt sem a' philosophiának mai definitioiból, sem magából a' mai philosophiából nem veszem észre.

Schilling e' határozatot adja: „A' philosophia az *általányosnak* (absolutum-nak) tudománya." Micsoda állat lehet ez?

Krug (1818) igy: „A' philosophia tudománya az emberi szellem' összes munkássága' eredeti törvényszerességének", 's ha valaki elég buta volna ezt nem érteni, megmagyarázza neki világosabban: „vagyis az én' eredeti formájának." — Ki érti, mit akart ezzel a' jámbor mondani, 's mivé akará magát a' philosophiát tenni? Micsoda rém ez az „énnek eredeti formája (Urform des Ich's)? Nem üttetik e itt az ember főbe iszonyú szavakkal?

Fichte Immanuel (1832) már világosabban fejezte ki magát. — Szerinte ugyanis a' philosophia „szükségképi önkifejlése az öntudatnak, melly önkifejlés az *Isten' személyességének* 's a' természetben levő életnek eleven látásában vagy szemléletében (Anschauung) végződik." —

17. §. Kérdem, értette bár ezt is valaki? Bizonyosan senki, hanemha a' ki maga is *philosophus.* Mert emberismeretileg nevezetes, hogy csak rokon szellemek értik meg egymást; 's igy a' tébolyodottak szintugy megérthetik egymást mint a' józan eszüek. Én például *Misley'* „Totalgrundmathesis"-éből (lehetet-

len e' könyvczímet illy röviden magyarra fordítanom) egy betűt sem értek; de egyik tanítványa, midőn ezt neki mondanám, csodálkozott nehézfejüségemen, holott neki az egész olly „tökéletesen világos.“ Más részről én *Littrow'* astronomiáját meglehetősen értem, mellyet ezen uracs teljességgel nem tudott felfogni.

Jegyezzük meg jól: hogy a' philosophusok mind e' mai napig sem tudtak megegyezni ahban, *mi* tehát sajátképen a' *philosophia?* E' szerint száz szakács főz, mindenik mást, és mégis mindeniknek az *egy* kivánt ételt kellene feltálalni!

18. §. Prima orationis virtus est perspicuitas, ugy mond Quintilianus. 'S mi is lehet a' beszédnek végczélja? nem más, mint ideáink' közlése. Minél könnyebben 's világosabban teljesítjük ezt, annál okosabban cselekszünk; minél homályosabban, annál oktalanabbúl, vagy legalább ügyetlenebbül. Ez nálunk, közönséges embereknél, törvény; 's én részemről meg vagyok győződve, hogy nincs igazság, mellyet elég világosan ki ne lehessen fejezni.

19. §. A' philosophusok ellenben ezt tartják: „Prima orationis virtus est confusio et obscuritas“, — 's a' legszebb az, hogy *szántszándékkal* irnak illy homályosan és zavarosan, nehogy őket mindenki megérthesse. Maga *Kant* — dux gregis ipse caper — megvallotta, miszerint ő „Prolegomenen zu jeder künftigen Metaphysik“ czímű munkájában szántszándékkal irt homályosan; mert, mig egyéb tudományokban, például a' mathesisban, csak azok mernek megszólalni, kik azokhoz némileg értenek, azalatt a' philosophiáról, bármi keveset értsen is hozzá, mindenki vél szólhatni; mi ellen nincs egyéb orvosság, mint nekik a' dolgot egy kissé nehezebbé tenni 's *ignavum pecus a praesepibus arcere.* — E' szerint azon emberek, kik a' világot bölcseségre akarják tanítani 's magok még királyok is lenni, szántszándékkal beszélnek és irnak zavarosan, homályosan! Már maga ez egy tökéletesen elég volna az egész philosophusczéhet megutáltatni; mert ki is becsülne legkevesebbre is ollyan embert, ki tudva és akarva hoz tévedésbe másokat?

20. §. De — ha lehetséges — még megvetendőbbekké teszik magokat ezen urak az által, a' *mit* 's *mikép* feszegetnek.

Herbart, egyike a' legujabb philosophusoknak, azt mondja Psychologiájában (1834, III. k. 3. fej.): nem *lihető* (tehát mégis lehetséges?), hogy egy embernek *több* lélek legyen testében, sőt a' kábáknak (Blödsinnig) talán épen *nincs* is lelkök, hanem csak tenyésző testök, millyen a' reteké vagy a' káposztáé. — Nem juttatja e ez akaratlanúl is a' scholasticusok' ama' kérdését eszünkbe: valljon olly ember, kinek csak *fél* lelke volna, *egész* gondolatokra képes volna e; csakhogy itt már nem fél, hanem *több* egész lelkekről és ismét *lélek-nélküli* élő embertestekről vagyon szó. Herbart nem a' scholasticusok' korában él e még mindig?

Ugyanő a' léleknek titkos kormánycabinetjét az agy és a' hátgerinczvelő közzé helyezi. Hanem, ugy mond, a' lélek innen *mozdulhat* 's a' testben sétákat is tehet. — Nem hiába hűti 's locsoltatja tehát *Priessnitz* különösen a' nyakcsigát, hogy itt a' tunya lelket pamlagáról felugrassa 's inspectióiban szorgalmatosabbá tegye!

21. §. *Fichte*, mint mondók, az Isten' személységét akarja elevenen látni. Látni akarja az Isten' személységét! Csodálja az ember e' dőre kifejezést! E' nagy bölcseségű pilosophustól tehát, ha én őt jól értem, megkapjuk végtére az ur Istennek eredeti arczképét, mert ha az Isten' személyét elevenen láthatni, akkor egyszermind nem lehet nehéz egy ügyes festőre is szert tenni.

22. §. *Mally*nak „Mathematik und Philosophie 'stb.“ (Grätz, 1834) czímű munkájában szinte gyönyörű dolgokat olvasunk. A' 41dik lapon ez fejtegettetik: valljon a' teremtő, szintugy mint az általa teremtett világ, lassankint, fokonkint fejlődött e ki, vagy pedig egyszerre? — A' 44dik lapon pontosan meghatároztatik a' világteremtésnek kora, évszáma és *napja;* — a' 46dikon pedig ugyane' világteremtésnek *módja* olly részletesen iratik le, mintha maga Mally jelen volt 's egy kissé segített is volna. — A' 45dik lapon megmutattatik, hogy Isten a' teremtés' munkája által legkevesebbé sem *fáradt* el és *erejéből* mit sem vesztett. A' 262d. lapon összehasonlíttatnak a' teremtő' és az ember' lelke, mind a' kettő a' legkörülményesebben mérlegeltetvén 's minden irányban megméretvén. Az 51dik lapon megmutatja M., *mikép* gondolkodik a' teremtő; 's a' 268dikon kérdi, vannak e annak *érzékei* és minők 'stb.

23. §. De az olvasó kétségkivül már elégli ezeket az eszelősségeket. Lehetséges e, kérdjük, hogy ember annyira vetemedhessék, azaz eszét annyira elvessze, hogy *illy* vizsgálódásokba, illy istenkáromlásokba ereszkedni ne irtózzék! Pedig Mally is számot tarthat a' kormányra, ha valahol trónürességet találna lenni, legalább a' *vadludak* közt, mert philosophiája ugyancsak vad. —

24. §. A' természetjogászok' balga álmairól e' lapokban már szólottam. Most csak ennyit, hogy ezen urak különösen és kiváltképen készek a' kormánygyeplőt akarhol és akarmikor is megragadni. Mert nyiltan hirdetik, hogy az ő bölcseségök felette áll minden statusnak. Mi hiányozhatik tehát kormányra lépésökhez egyéb, mint hogy számukra valahol koronák és trónok üresüljenek meg. — De bárhol legyen is a' királyoknak szűke, az én szerény tanácsom az, csak philosophus ne választassék királyúl, ollyan t. i., millyenek ezek a' valóságban! Mert egy illyes a' helyett hogy de coordinatione fororum elmélkednék, minden bizonnyal a' legnehezebb philosophiai kérdéseket huzná elő egyiket a' másik után alattvalói' boldogítására, 's például ama' kérdésen: valljon igaz e, hogy ha *senki* és *semmi* egy zsákba tétetnek, ezek itt harapják egymást? törné fejét, sőt statustanácsa által tapasztalványokat is tételne a' dolog iránt; vagy pedig a' legközelebbi országgyülésen a' kereskedési munkálatok' átvizsgálatát ama' még szinte oldatlan problemával: valljon a' malaczot, melly vásárra vitetik, a' kötél tartja e vagy a' kéz? nyitná meg, minthogy ez, vélekedése szerint, minden egyéb kereskedési kérdésnek alapja. Továbbá szigorú vizsgálatokat tételne az iránt, valljon egyik és másik esedezőnek, ki sokat kiván, több lelke van e egynél, egy fél vagy egy sem; utóbb saját öntudatának önkifejlésével, az Isten' személysége' eleven szemléletével, az atomusokkal 's a' 3dik és 4dik osztálybeli monasok' lehető okúltabbságával 'stb. bibelődnék; vagy végre, mint természetjogász, minden örökösödést eltörölne, 's jól kikaczagná magát, ha hív alattvalói ez örök feletti vitákban egymást öldökölnék! Azalatt törvénykezés, rendőrség, béke és háború 's általában mindennemű kormányügy menne mint mehetne, Európának, sőt az egész nagy világnak nem kevés kaczajára! — Tehát még egyszer: a' világ' minden kincseért csak philosophust ne királyul!

Mindezekből következik, hogy Platonak ama' legelől említett candidatioja sajátképen ugy értendő 's vala teendő: „hogy a' philosophusoknak csak akkor lesz jó dolguk a' világon, ha ők királyok, vagy ha a' királyok philosophusok lesznek.“ Ekkor igenis, elhiszem, gyönyörnapokat élnének a' philosophusok, de jaj, háromszáz-harminczháromszor jaj az alattvalóknak!

25. §. Tisztelet-becsület a' philosophiának, mennyiben *hasznos* tanítmányokat hirdet! — Én itt csupán a' szemlélődő

(speculativ), ugynevezett transcendentalis és *természet*philosophiának a-priori-féle agyrémei ellen irok, mellyek legkevesebb haszonnal sem birnak.

26. §. Fiatalkoromban olly szerencsétlen valék, hogy a' metaphysicát kétszer is kellett hallgatnom. Iskolai füzeteim még megvannak 's valahányszor beléjek pillantok, csodálkoznom kell különben igen tisztelt és tiszteletre méltó tanítóim' balságán, kik velem a' legszebb időt illy egészen fölösleg balgatagságokra pazaroltaták, mellyeknek én azóta, csaknem fél század' lefolyta alatt, egyetlenegy esetben sem vehettem legkisebb hasznukat, 's mellyekből egyedül azt tanultam, hogy a' philosophusok csak ugy neveztetnek *bölcseknek*, mint lucus a non lucendo. — A' psychologiát szinte kétszer hallgattam 's nem kevés gyönyörrel; de a' három csodaszép hypothesis' daczára is lelkemről, azaz annak lényegéről, mind e' mai napig egy hajszálnyival sem tudok többet mint azelőtt tudtam, 's csak most nem régiben tanított meg *Herbart*, hol kelljen a' lelket keresnem, ha netalán meg akarnám saját teremében látogatni.

27. §. *Ezek* az emberek, ezek a' büszke *bölcsek* akarnak minket igaz életbölcseségre tanítani! ők, kiknek mindenkori munkájok, csak üres szalmát csépelni, mellyből mindeddig a' *hasznos* igazságnak csak *egy* szemét sem birták kicsépelni; ők, kik nem csak egész szótárakat kifosztanak 's a' kifosztott szókat összevissza keverik, lapátolják, hanem egészen uj szókat is koholnak, hogy rég ismert dolgokat ugy mondjanak ol, hogy azt kivülök más ne értse! Innen jön aztán, hogy a' fiatalság, midőn az iskolákból kilép, a' való életben egészen idegen, tudatlan. Innen van, hogy a' legkitanultabb diák is, a' helyett hogy a' tanulatlan népet ő oktatná, ha csak az orra' vére foly is, tudatlan vén banyáknál kénytelen segedelmet keresni, mert maga magán segíteni nem bir. Hogyan teremtetett a' világ, miképen függ a' test a' lélekkel össze, hány monas megy fel egy bécsi vagy pozsonyi mérőre, azt tudja, de tintáját a' penésztől megóvni nem képes, a' legkisebb gyümölcs- vagy tintafoltot gyolcsából a' mosóné' tudománya nélkül soha sem venné ki. Illy legénykék aztán pöffeszkednek otthon a' nagy tudománytól, 's nevetségesekké teszik magokat a' józan ész előtt, mint amá' *philosophiát* végzett ifju' ismeretes példája mutatja, ki apjának meg akarta mutatni, hogy a' vacsorára feltálalt 3 hig tojás nem 3, hanem 5. Hogyan? kérdé az apa; igen, mond a' fiú, mert hol 3 van, kettő is van, már pedig $3 + 2 = 5$. Ah, mond az apa, az jó, hogy öt tojásunk van; én és anyád megeszünk hármat, edd meg te a' többi kettőt. —

28. §. Elképzelem, mint fognak zúgni-zörögni a' *philosophusok* e' nyilatkozásim ellen, 's nem várok egyebet, mint hogy ignoransnak nevezzenek. De soha se csalogassák magokat, uraim; én a' kegyetek' magas bölcseségét és fenséges *kormány-maximáit* igen jól ismerem. 'S ha kegyetek e' részben igazolásokra és megczáfolásokra ereszkednének le, feleletem nem leend más, mint a' mit ama' derék és hatalmas MALLEUS MALEFICORUM, neve: *Csató Pál*, a' Hirnök' 65dik számában a' pesti három bölcsnek igért, t. i.: „itt vannak a' *factumok*, uraim; kérlek igen szépen, tagadjátok el a' factumokat.“ — Bécs, aug. 20. 1838.

Válasz a' Figyelmezőnek.

A' *Figyelmező*ben illy czímű munkámról: „Haiszler György' orvosi munkája. Harmadik Darab. A' Gyermekkor' és Nőnem' nyavalyáiról“ még f. e. martius' 13kán megjelent észrevételekre majus' 25kén beküldöttem ugyan a' Figyelmező' szerkesztőségéhez

feleletemet; de hogy az mindeddig ki nem jött, okát nem fürkészem, inkább hogy egészen feledékenységbe ne jusson, feleletem' fölvétele végett a' *Hirnök*' és *Századunk*' t. szerkesztőjéhez folyamodtam. Legyen a' Figyelmező' megsértése nélkül.

Hivatalbeli foglalatosságim közt csakugyan jutott egy szabad órám, mellyben a' nagyérdemű tudós recensens urnak említett észrevételeire némi könnyű felelettel kedveskedhetem.

Mit tagadjam? mindjárt az első sor megállított: „*A' jelen munka czíme alatt más is értethetnék, mint a' mi.*“ Igy kezdi a' nagyérdemű recensens ur észrevételét, mellyre az a' felelet: ha mindegyik orvos volna, ki munkámat olvassa, épen ezen észrevételen fen nem akadnék; mert mindegyik jól tudná, mi légyen amaz orvosi munkám' czíme alatt értethető: *mi más*. De minekutána többek a' nem-orvosok, kik olvassák, félő, netalán bakszarvast (hirco-cervus) érthetnének alatta: szükséges azért a' világosítás; azonban engem megkimélve maga a' rec. ur rögtön utána veti: „*Az nem egyéb, mint különös kór- és gyógytan*“ (pathologia és therapia specialis). — Már ha nem egyéb, hogy' mondhatnám: *más is értethetnék, mint a' mi?* vagy talán a hajdani maiglan tündöklőket, kik „opera medica“, „ratio medendi“, 's több efféle czímek alatt különféle orvosi munkákat irtak, kivánta bennem érinteni? Ha ugy van, nem illenék e ide amaz emlékeztetés: „Icarus icarias nomine fecit aquas?“

Folytatván az olvasást: nem annyira észrevételek mint inkább megannyi felséges intések és tanítások ötlöttek szemeimbe; hallják csak a' rendeltetésökre serénykedő ifjak: „*Ki a' jelenkorban ezen tengerre ereszkedik, utjára jól elkészüljön*“ 'stb. Nem szép, nem hasznos intés ez, hogy minő testi és elmebéli előkészületekkel ereszkedjenek e' tengerre? mi ritka iparral buvárkodjanak ennek minden ágaiban! hogy' óvja őket a' jelen időkben uralkodó káros és veszedelmes szellemtől mondván: „*Alig uralkodott károsabb és veszedelmesb szellem a' gyakorló orvosi tudományban, mint a' jelen időkben.*“ — Nem atyai feddés ez? megvallom, mig ezeket az ember' boldogságára czélzókat olvastam, ifjúdva hajdani elfelejthetlen tanítóim' (áldás hamvaikon!), jelesen *Kolin*', *Stoll*', *Quarin*' oskoláiban álmodtam lenni magamat. — Ezen nagy férjfiak' nyomdokiba lépve, szívvel, lélekkel oda tör az érdemes rec. ur, hogy *Scaliger*' szíve szerint orvosokat szüljön: „Medicum oportet esse virum doctum, probum, lenem, diligentem (nulla dies sine linea), maturum, circumspectum, Deo fretum, non sua vel scientia, vel opera, vel successu tumidum etc.“ 'S ekkép kezet foghatunk, szent a' békeség. — De talán az érdemes rec. ur azért ütötte a' legyet, hogy az oroszlán érezze. Ha ugy van, azt mondom: Amice! bene, sed dic, quid hoc monstri est: egy ötven év óta gyakorló orvost kisérteni?

Tovább is folytatván az olvasást; csakugyan belebotlottam az engemet is kimélve illető leczkébe; halljuk csak: „*Mi a' jelen munkát illeti*, igy fejti ki magát az érdemes recensens; *meg kell vallanunk, hogy sok, igen sok kivánni valót hágy; mert nincs az érintett szellemben irva*“ 'stb. — Ebből azt kell kihoznom: megfelejtkezett az érdemes rec. ur (régen volt), hogy az akkori *Hirmondó*-ban a' házi gazdáknak, lelki atyáknak és falusi borbélyoknak ajánlottam munkámat, kiknek csak tejjel 's gyönge péppel kellett szolgálnom; mert az erősebb étket meg nem birta gyomruk; sapienti pauca. — Engedelemmel legyen ejtve, ugy látszik: az érdemes rec. ur orvosi munkám' harmadik darabját csak tőled-hozzád forgatta, de el nem olvasta; egyébiránt már a' módból, mikép kelljen a' gyermekek' nyavalyáit kikutatni, észrevehette volna, hogy nem orvosoknak irtam; a' mit annyiszor meg annyiszor bebizonyítanak többszöri intéseim: *hogy mig orvoshoz folyamodnak, mig az orvos megérkezendik, használják*; tehát családos gazdáknak, lelki atyáknak 's falusi borbélyoknak irtam, kikre nézve talán *a' sok kivánni valónál* többet is irtam.

Azonban orvos is olvashatja, kinél a' sok, igen sok kivánni való bőven meglévén, munkámat mint emlékeztetőt használhatja.

Végre csakugyan megelégszik az érd. rec. ur orvosi munkámmal annyiban, hogy szava szerint: „*Az értelmesség mégsem hibázik, 's a' műszavak benne rakásokra halmozva nincsenek*“ 'sb. Miután illy érdemes tanum van munkám' értelmességéről, büszkén kiálthatok fel: használtam!

De bezzeg kikel az irótoll ellen: „*Kívántuk volna*, ugy mond, *hogy az ujabb műszavak gondosabb stilusba elegyíttettek volna.*“ — E' kivánságra csak az a' felelet: ha *Massilon'* hallgatóihoz, vagy *Celsus'* olvasóihoz hasonló olvasókat remélhettem volna: megtalálta volna bennem annyira-mennyire ezeknek szorgalmas követőjét; de — mint tőbször említém — házi gazdáknak, lelki atyáknak, falusi borbélyoknak orvosi tárgyakról irni, elég, ha mindenki megérti, netalán csinosabb nyelven, gondosabb stilusba ejtetten, értelemzavarólag, azzal tiszteltetett volna meg munkám: mare verborum, gutta rerum.

Átfutván ekkép az érd. rec. urnak mind szívreható intéseit 's feddéseit, mind észrevételeit, azzal fejezem be feleletemet: divina molimur, humana solum perficere valemus. 'S ez bökkenője, hogy majd minden munkában, még a' *gyógytárban* (Orvosi Tár) is sok, igen sok kivánni valót hagyott szerzője.

Haiszler György.

Az óthimlőről.

Pótlékul az e' lapokban (49. szám.) megjelent hasonló című értekezéshez ide iktatjuk *Wildberg'* „Jahrbuch der gesammten Staatsarzneikunde“ című folyómunkájából a' dr. A. H. *Nicolai* által közlött észrevételeket, mellyek méltók, hogy minden illetőnek tudtára essenek.

Az ótás, ha akarjuk, hogy csak használjon, mindenkor az eredeti tehénhimlőből történjék; mivel pedig a' tehénhimlő igen gyéren támad önkint ez állaton, 's a' mi támad, az emberiség' ezered részének beótására sem elég: szükséges a' tehénhimlőt mesterségesen termeszteni 's igy szaporítani. — A' szaporítás legjobb sikerrel történik a' beótott gyermek' bőrén termett óthimlőből, ha ez még bir valami erővel, ennek genye t. i. beótatik a' tehénnek nem tőgyébe, hanem magokba a' bimbókba, mert csak ezeken teremnek igaz himlők, a' tőgyön pedig csak álak. Megkülönböztethetni az igazakat az álaktól az által, hogy ezek hólyagocskákat képelnek, mellyek' hig tartalma azonnal a' felbökés után egészen kifoly, holott az igazak ekkor is tele maradnak. — A' szaporításnak e' módját ajánlja *Heim* („Rust Magaz.“ 38. k. 2. f.), ki a' gyermeken termett óthimlőnek evétől, midőn ez a' tehénbe ótatott, láta himlőket foganzani és nőni, mellyek ismét gyermekekbe ótatva épen olly változásokkal járó himlőket hoztak elő, minők az önkint termett tehénhimlő-ótványnál szoktak támadni, t. i. az ótás' helyén mérges verésség 'stb., csakhogy az itt érzett láz csekélyebb volt. Mindkét Siciliában már 1806tól kezdve szokásban van a' szaporításnak e' módja a' legkivánatosabb sikerrel. — Ajánltatik az emberi himlőnek is tehénbe ótatása; de erről sokkal kevesebb eddig a' tapasztalat, hogysem valami bizonyost lehessen mondani. — A' tehénhimlőnek eve csak támadásának két első napján használható az ótásra, nem pedig később, midőn ez zavarossá lön, még kevesebbé a' himlőhaj.

Ugyanott említtetik: hogy Kielben Poroszországban *Ritter* észrevette a' tehénhimlőhöz mindenben hasonló kiütésnek származását a' ló-pók' (Mauke) ragadványos evének beótásától. Az első tapasztalat, mint szokott, véletlenül esett, az említett bajban szenvedő lóval bánó embernek kezén t. i. támadtak a' tehénhimlőhöz mindenben hasonló kiütések, mellyek beótás által másokra átvitetve egészen hasonló kiütésekké növekedtek. — Figyelmessé lévén ezáltal Ritter, később többekbe ótotta a' mondott anyagot, és minden helyen hasonló sikert látott; támadtak t. i. a' tehénhimlőhöz nem csak külső alakra, hanem lefolyásra és hagyott sebhelyre nézve is épen nem különböző kiütések, ugy hogy ez állítás valóban természetben alapuló lettdolognak tekintethetik. — De arról, valljon az igy anyagképen hasonló himlők birnak e hasonló óvó erővel is az emberhimlő ellen, hallgat a' szerző.

Dr. *Ivvcs.*

Victoria királyné' gastronomiai életmódja.

Victoria királyné parancsot bocsáta ki a' főkonyhamesterhez, hogy a' királyi asztalra további rendeletig teknősbékalevest ne készíttessen. Oka ennek alig lehetett izlésváltozás, mert a' királyné mindig nagyon szerette a' teknősbékalevest, 's iránta még csak néhány nappal is a' számüző parancs előtt folyvásti kegyet mutatott. Igy a' királyné azon búcsuebéd' alkalmával, mellyet *Nemours* herczegnek adott, a' teknősbékalevest olly különös jóságúnak találá, hogy — mint mondják — az álmélkodásnak őrizetlen kifejezése lebbent el a' franczia herczeg' arczán, midőn a' királynétól másodszor kiürített tányért teknősbékalevessel harmadszor is megtöltve annak átadatni 's az előbbeniek' irigylendő sorsában osztozni látá. Ámde ezzel végdiadalát is ünnepelte a' teknősbékaleves. Legalább egy ideig tartandó számüzetése nyomban következett. Indítóokul pedig a' királyné' házi orvosának azon állítása szolgált, hogy a' „kissé igen sok“ teknősbékaleves' élvezése a' királyi egészség' harmoniáját megzavarta, 's ahhoz kapcsolt tanácsa, hogy ő felsége jövendőben „kissé kevesebbre“ szorítsa magát; végre a' királyné' igen természetes kivánsága, hogy a' kisértő (t. i. a' teknősbékaleves) inkább egészen távolíttassék el. — Nagybritannia' királynéja rendszerint 10 és 11 óra között reggeliz, fölkelése után fél órával. A' reggeli áll egy csésze kávéból és két csésze theából, mind a' kávé, mind a' thea erős és a' csészék' terjedelme angol tetemességű; áll továbbá határozatlan számú ugynevezett franczia hengerekből (french rolls), pirított és melegen megvajazott kenyérszeletekből, két lágy tojásból, egy kevés skócziai marmeladeból, és változtatva szárnyas állat-, vadhús- vagy sódarból. Két órakor tartatik a' „luncheon“ vagy másod-reggeli, 's itt rizspudding, sült oldalszeletek (cotelette) és rostélyos (beefsteak) pirított burgonyával teszik a' királyné' szokott választását. Ha ő felsége a' bort tisztán issza: a' moselinek, ha pedig vizzel vegyítve: a' burgundinak szokta adni az elsőséget. Hét órakor készen áll az asztal, 's a' királyné pontban foglalja el helyét. Terítékén hever a' már kész és felhordandó ételek' jegyzéke. Ő e' szerint határozza meg, mellyik ételből vigyenek számára, 's kevesbbé szeretvén a' változást mint a' jóságot, egyféle ételből, melly izlik neki, gyakran második és harmadik tányért is vitet megának. Általában többször választ tápláló 's erősen fűszerezett ételeket, mint édességeket vagy a' nyelven légbe olvadó szakácsmüveket. Egy pohár madeirait néhány pohár könnyű italú franczia bor, ezt pedig — ritka kivétellel — három vagy négy pohár champagnei, rózsaszinű „oeil de perdrix“ követi. Asztal után a' királyné egy csésze kávét iszik, igen édesen, 's ritkán kevesebbet két csésze theánál, de ezt csaknem minden czukor nélkül 's — valamint a' kávét is — csak kevés tejjel vegyítve. Tánczmulatságok' alkalmával — akár tulajdon palotájában, akár királyi rokoninak lakásain tartatnak azok, mert még eddig a' királyné semmi más privát ünnepélyben nem vett részt — éjfél után egy órakor nyittatnak meg az evőterem' ajtai, 's egy csésze húslé, olasz saláta, szárnyas állat és vizzel vegyített bor itt a' fejdelemnőnek legkedvesbek. Ha a' királyné társaság nélkül tölti az estet: illyenkor többnyire 12 óra előtt egy kevéssel megy alvóteremébe, 's egy pohár fris kútvizet iszik éjszakára. Mig a' Kensington-palotában lakott, addig, valamint azelőtt, anyja' szobájában hált 's vele reggelizett. Midőn lakását a' Buckingham-palotába tette át: megszünt az éji társaság, de a' közös reggelizés még több hétig tartott; aztán *Kent* herczegné megbetegedvén, ez is félbeszakadt, 's azóta a' királyné forma szerint lemondott róla 's most magányosan reggeliz, a' mennyiben tudnillik néhány hirlap' társaságát nem lehet társaságnak nevezni. *(Court-Journal.)*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

74. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* September' 13.

A' buda-pesti állóhid' tárgyában.

Megjelenvén a' „Buda és Pest közt építendő álló-hid' tárgyában kinevezett országos küldöttség' munkálatainak második közleménye" (Pest, Heckenastnál, 1838), sietünk abból tisztelt olvasóinkkal legelsőbb is báró *Sina* Györgynek a' Fenséges Nádorhoz 's főm. országos küldöttséghez intézett ujabb nyilatkozványát velős kivonatban közleni.

„Azon társaság — ezt olvassuk mindjárt e' nyilatkozványnak elején — melly *Wodianer Sámuel és társai* czím alatt vetélkedő fél gyanánt lépett volt fel ellenem, a' Buda 's Pest' városait azóta ért gyászeset után, melly által az egész vállalat sokkal kedvezetlenebb világba lön helyezve, mi azonban engem annak folytatásától teljességgel el nem ijeszt — jónak találta, magát hozzám csatolnia. — Én mindenkor azon véleményben lévén, miszerint Buda 's Pest közzé függő lánczhid legalkalmasabb, mindenek előtt W. T. *Clark* urat, mint a' mostani tudva levő legügyesb lánczhid-építőt választottam számomra, Wodianer ur' és társai' választása pedig G. *Rennie* urra esett. Mennyire volna kő- vagy vas-ivű híd, technicai tekintetben, a' megkivántató számos oszlopok miatt Buda 's Pest közt alkalmazható, erre nézve személyesen nem itélhetek; a' hozzáértőknek azonban, 's különösen *Plews* és *Slater* uraknak, kik mint tulajdonképeni oszlop-építők a' londoni kő-hid' építésében is közvetlen részt vettek, és az utolsó dunai nagy árviznek másfél hónapi itt tartózkodásuk után személyes tanui valának — tapasztaláson alapult véleményök szerint, ollyas sok oszlopú hídak nem csak financiai tekintetben véghetetlen nehézségeknek vannak kitéve, hanem a' két várost is minden erősebb jégjárásnál felette nagy veszélynek fognák kitenni. Függő lánczhidak nem csak Clark urnak, és Plews és Slater uraknak jelentései, hanem maga Rennie urnak is Wodianer urakhoz intézett itélete szerint Buda 's Pest városainak állandó egybekapcsolására tökéletesen alkalmasak, a' nélkül hogy az áradási veszélyt legkevesbbé is nevelnék. Clark urnak egyik terve egy Pesten a' Nákóháznak, Budán pedig az ottani katonai raktároknak irányában építendő hidat ábrázol, két oszloppal a' Duna' medrében. E' hid a' két város közti közlekedésnek és a' kereskedés' kivánatinak egészen megfelelne. — Az építendő müvészeket illetőleg, a' főmélt. orsz. Küldöttséget arra kérném egész alázattal, méltóztatnék az e' két müvész közüli választhatást rám hagyni; mert a' hidépítés sokkal könnyebben és biztosabban sikerülhet, ha két jeles müvész áll rendelkezhetésemre — kik tán együttmunkálva is vihetendik az építés' igazgatását — mint ha csak egyre vagyok szorítva, kit emberi köz sorsunknál fogva sokkal előbb érhet valami, mi által a' munka megakadhatna, mint kettőt egyszerre."

„Ezeknek előrebocsátása után, 1837-diki majus' 3kán költ első nyilatkozásom' 's cs. kir. Fenséged' 's a' főmélt. orsz. Küldöttségnek arra adott kegyes válasza' folytában, előterjesztéseimet e' következőkben bátorkodom összesítni: 1. Igérem, hogy az említett lánczhidak' egyikét vagy másikát, t. i. vagy a' Nákóház' táján, két oszloppal a' mederben, minden czélra számíttatott, vagy a' Szent-Gellért-hegy' táján egy nyilással de korlátolt használatra szolgálandót, lehető legrövidebb idő mulva — tán már négy esztendő alatt a' kegyes jóváhagyás után — fel fogom építeni és a' közönség' számára megnyitni. 2. A' két várost illető kárpótlásra nézve ügyekezni fogok azoknak annak idejében — mikor t. i. már végkép' el lesz határozva, hogy Buda' 's Pest' állandó egybekapcsolása rám bizatik — olly ajánlásokat tenni, mellyek szerint e' tárgy, ha csak lehetséges, barátságos uton elvégeztessék. 3. Mi az 1837ki majus' 3kán költ első nyilatkozásomban foglalt kötelezések' 3-dik, és kedvezések' 5dik pontját illeti, mellyeknél fogva Buda 's Pest' városaihoz tartozó dunapartokat czélirányos töltésekkel óvni igértem, kikötvén más részről, hogy mindazon telkeknek, mellyek most a' Duna' medrében, rendszerinti vizállásnál födve rejteznek, a' két part' feltöltése által azonban szárazzá lennének, méltányosan meghatározandó értéke nekem az illető városok által megtéríttessék, vagy magok a' telkek a' részvényes társaságnak tulajdonúl engedtessenek által: — e' pontoktól most azon oknál fogva állok egészen el, mert mind Clark mind Rennie urak' itélete szerint egy a' Nákóház' táján két oszlopra építendő hid, a' vizáradási veszély' legkisebb nevelése 's igy a' folyamnak minden előre bocsátandó szabályozása nélkül tökéletes biztossággal létesülhet, ugy hogy a' két város, a' hid' felépülte után, csupán azon áradásoknak maradna kitéve, mellyektől nagyobb viznél most is félhet. Ha azonban a' két várost e' híd' felállása *után* az áradások ellen nagyobb biztosságba kivánná helyeztetni, erre nézve is első nyilatkozásom' értelme szerint, de némelly, a' két várost ért legutolsó gyászeset által szükségesekké vált nevezetesb módosításokkal, leendő értekezésre ezennel készségemet ajánlom. 4. Az első nyilatkozásomban foglalt 4dik pont, mellynél fogva kötelezém magamat, a' megszabandó kiváltsági évek' elfolyta után, a' felállítandó közlekedési eszközt legjobb állapotban átadni, azon ideig pedig, általam benyujtandó jegyzék szerint, egy tartalék pénzalapot, a' fő országigazgatásnak akármikor kimutatandót alkotni 's világosságban tartani 'stb. — cs. kir. Fenséged 's a' főmélt. orsz. Küldöttség által egész terjedelmében elfogadtatván, erre nézve részemről nincs egyéb hátra, mint annak idejében, ha t. i. szerencsém lesz a' főmélt. orsz. Küldöttséggel végegyességre léphetnem, az ide tartozó programmát az országigazgatásnak előterjesztenem. 5. Mi az első nyilatkozásom' kötelezési 5dik pontjában foglalt részvény-kibocsátást illeti, ámbár az utolsó vizáradás által a' körülmények egészen megváltoztak, és én azóta a' vállalat' előmozdítása végett némelly kereskedőházakkal egyesültem, mindazáltal a' kibocsátandó részvények' felét Magyarország' 's a' két város' számára hagyom szabad elvállalhatásul hat hónapig, ezen idő' elmulta után azok, ha el nem kelnének, ismét saját rendelkezhetésem alá esvén vissza. A' Wodianer-társaság eleinte, félreértések által 's tán a' kitűzött czél' elérését tárgyazó felettei buzgóságtól indítva, személyemet gyülölséges világba állítni kivánta ugyan, mintha engem mértéktelen nyerekedési vágy vezérelne 's mintha követeléseim olly tulságosak volnának: később azonban Angliának, melly egyedül mutathat ujabb időkben létesült nagyobbszerű munkákat elő, tapasztalásait sajátjává tevén, csakhamar

átlátta, miszerint az általam kikötött kedvezések — bármilly tulcsapongóknak látszassanak is azok előtt, kik olly óriási munkáknak, millyen a' Buda 's Pest közt építendő hid lenne, nehézségei- 's költségeivel nem ismeretesek — elkerülhetlenül megkivántatnak arra, hogy a' czélba vett hidépités' valósítása okosan lehetővé tétessék, vagyis hogy azon társaság' legkisebb kára nélkül eszközöltethessék, mellynek képét viselem 's ekkép méltányos kármentetéséről gondoskodni kötelességem. Mindezt figyelembe véve az említett társaság, hogy maga részéről a' kérdéses tárgyat előmozditani segítse, sőt annak létesítését is végbevigye, semmi költséget 's fáradságot nem kimélt, Anglia' egyik leghiresb művészének hely' szinére lett kihivatása végett, magának ezáltal az ügy iránt nagy érdemet szerezvén. — Az előszámlált kötelezéseimért nyerendő kedvezések' sorát most azon alázatos kérésemmel kezdem, hogy 1. A' többször említett, számos tagból álló társaságnak, volt fáradsága', nevezetes költsége' 's megbizonyított hazafiúi' buzgalma' tekintetéből, az általam Magyarország' 's a' két város' számára ajánlott részvények' egy harmadát, szabad rendelkezésére engedni méltóztassék, annak tagjai különben is nagyobb részint, ha nem mindnyáján, honfiak és a' két város' lakosai levén. E' pont után még a' következő feltételeket bátorkodom előterjeszteni: 2. Hogy az első nyilatkozásomban a' kedvezések közt 1sö pontban kijelentett abbeli kérelmemet, miszerint „én a' velem szövetkezendő társasággal együtt a' szinte azon alkalommal közlött jegyzék szerint mindentől, ki a' felállítandó közlekedési eszközt — akár a' két oszlopu akár az egy nyilásu hid lene az — használandja, vámot szedhessek, e' vámjegyzéket azonban, ha jónak látnám, alább szállíthassam" — cs. kir. Fenséged 's a' főmélt. orsz. Küldöttség egész terjedelmében jóváhagyni méltóztassék. Minek megtörténtével én a' közönség' java' 's kényelme' tekintetéből nem csak előfizethetést, hanem — ha a' részvénytársaság' fenállásával csak valamennyire is összeegyeztethető lenne — a' vám' leszállítását is fognám eszközleni. 3. Az első nyilatkozásomban foglalt feltételek' 2dik pontja, az ország' igazgatása' és illető törvényhatóságok' részéről a' törvénynek kiki által megtartathatása végett kikért segélyt illetőleg, ugyanazon értelemben, mellyben én értettem, már kegyesen elfogadtatván, részemről e' tekintetben nincs egyéb hátra, mint cs. kir. Fenségednek 's a' főmélt. orsz. Küldöttségnek alázatos köszönetemet kijelentenem. 4. Az első nyilatkozásomban foglalt feltételek' 3dik pontjára nézve, melly szerint az országlás' részéről, a' felállítandó közlekedési eszköz' mindenkori szabad használásáért, egyszer mindigre, általán véve 150,000 pengő forint kész pénz' fizetését, 's ezen kivül a' budai részen fekvő élelemraktároknak az ugyanazon pontban előadott mód szerint, tulajdonomul leendő átengedését méltányosnak véltem — köszönöm mély alázattal cs. kir. Fenséged- 's a' főmélt. orsz. Küldöttségnek abbeli kegyes biztosítását, hogy e' kérelmemet annak idejében hathatós közbenjárása által ajánlani és pártolni fogja. Azonban bátorkodom ezennel — kérelmemet egyenesen a' legfelsőbb kormányszékhez nyujtván be — rövideden azon okokat előadni, mellyek engem e' kérésre vezérlettek. a) Miután a' törvény' világos szavai szerint a' Buda és Pest közt építendő állandó hidon hidvámot kivétel nélkül mindenki fizetni tartozik; 's ekkép abban, véleményem szerint Ő Felségének szentséges személyén 's a' fenséges uralkodó ház' tagjain kivül, minden ember 's minden aerariumi is benne foglaltatik, a' vámnak azonban mindenkori különös fizetése a' katonaságra és egyéb aerariumi átvitelekre nézve nem volna alkalmas: ugy hiszem, a' fenséges aerariumnak magának is javára lenne, az építendő hid' mindenkori szabad használását általányos kielégítéssel biztosítani. b) A' Buda 's Pest közt létesitendő állandó közlekedésből a' fenséges aerariumra is háramlandó haszon olly nagy és sokféle, hogy igazságosnak látszik, mikép más részről ugyanazon fenséges aerarium azon teher' egy részében is osztozzék, mellyet a' nemesség 's az országnak egyéb kiváltságos lakosai illy nagyszerű és közhasznu munka' létesítésének lehetővé tétele végett magokra vállaltak. c) A' legutolsó gyászeset, a' vállalatot pénzügyi tekintetben annyira alászállította, hogy azon részvénytársaság, mellynek képét viselem, nem csak áldozatai- 's koczkáztatásáért semmi kárpótlásra számot nem tarthat, hanem felette hihetőleg fen sem is állhat, ha az ország' igazgatása is hathatós segedelmével nem pártolja. d) Mind Clark mind Rennie ur' nézete szerint állandó hid' építésére épen azon hely legalkalmasb, hol a' kérdéses raktárok állanak, mellyeket a' fenséges aerarium igen könnyen és felettei költségek nélkül a' Duna' partjain feljebb vagy alább kipótolhat, 's ekkép a' czélba vett tárgy' előmozdítása végett teendő áldozat — holott az épités' czélirányos végbevitelét épen az teszi lehetővé — aránylag mégis csekély volna. — 5. Az első nyilatkozásomban a' feltételek közt foglalt 4dik pont, melly szerint kikötém, hogy „sem hajó, komp, vagy csónak, sem gőzhajó a' két város' és Ó-Buda koronai mezőváros' határaiban, egyik partról a' másikra átszállításul pénzért járni előleges megegyezésem nélkül ne engedtessék" — az e' részben világosan rendelkező hazai törvények' értelmében elfogadtatván, egyedül abbeli felvilágositó hozzáadásért esedezem, hogy azon hazai törvények' szelleméhez képest, semmi ürügy alatt semmi bármi néven nevezendő átszállítási eszköz vagy mód, melly az építendő hid' jövedelmét legkevesbbé is csórbíthatná, senki által ne használtathassék. 6. Hogy az általam alkotandó részvénytársaság, az 1837diki majus' 3dikán benyujtott első nyilatkozásomban foglalt feltételek' 6dik pontjának értelme szerint, a' hidvám' szedhetésére 100 évi kiváltsággal ruháztassék fel, akár az általam javaslott, minden kivánatnak megfelelő nagyobbik hidnak, akár a' bizonyos rendszabályok mellett használandó kisebbiknek építése lesz megállapítva, melly utolsó esetre azon ajánlatot teszem, miszerint a' Sz.-Gellért-hegy' táján építendő kisebbik hidon kivül, az év' jégtől ment szakaiban feljebb a' Nákóház' táján még egy hajóhidat is tartanék fen, mellyen azonban természet szerint hidvámot épen ugy mint az állandó hidon, mindenkinek kellene fizetni; mert különben kiki átláthatja, hogy a' részvénytársaság nem csak aránylag olly kétséges alapra állítandó tőkéinek kamatjait nem remélhetné, hanem nevezetes áldozatai, költségei 's történhető kárai után még sajátjából is pótolni lehetne kénytelen. 7. Hogy a' két város' határában 's környékén, a' lakosok' kényelmére 's gyönyörüségére, mulatóhajók, csónakok 's effféléken kivül kisebb gőzhajókat is tarthassak, a' személyeknek egy partról a' másikra átszállíthatása, és a' két város' legközelebbi tájaira, mint például Promontoriumba, kéjutak' tehetése végett. Ez által mulató-házaknak a' két város' környékén az év' szelidebb szakaiban annyira érzett hiánya lenne valamennyire kipótolva, minthogy a' most távol eső ollyas nyaraló helyek kényelmesb és gyorsabb egybeköttetés által ugy szólván a' lakosok' közelébe hozatnának. 8. Szabadságomban álljon, azon hajósoktól, kik hajóikat az illető hidakon egyik partról a' másikra huzatni kivánnák, illendő bért vennem, vagy őket attól egészen eltiltanom; — midőn ellenben a' hid alatti átjárást mindenkinek szabadon hagyom, és csupán egy netalán fentartandó hajóhidnáli átbocsátásért, melly mindig költséggel van egybekapcsolva, tartanék fen magamnak méltányos dijszedhetést. 9. Azon esetben, midőn a' természet a' két várost jéghiddal ajándékozná meg, azt mindenki, mennyiben az illető hatóságok személyes életbiztosság' tekintetében megenged-

nék, fizetés nélkül szabadon használhatná ugyan, de olly világos kikötéssel részemről, hogy semmiféle parti hidak, pallók vagy a' partról a' jégre átmehetésül szolgáló bármi néven nevezendő illyféle készületek senki által oda ne helyeztethessenek, 's ne használtathassanak; mire nézve az illető törvényhatóságok' segedelmét hasonlólag kikérem. Ugyanis átlátható, hogy ollyas készületek által, csak egy kissé keményebb tél' alkalmával, a' társaság' jövedelme gyakran tetemes csorbát szenvedhetne. 10. Végre, noha az építéshez honi munkásokat 's belföldi készítményeket szándékom lehetőségig használni: mindazáltal, a' menynyire Clark és Rennie urak dologhoz-értő külföldiek' meghivását elkerülhetlenül szükségesnek tartanák, azoknak ezen országban az építés' ideje alatt leendő szabad tartózkodását, 's mesterségök' szabad gyakorlását, és a' kün készítendő erőművek- 's műszereknek szintugy mint az egész építmény' tökéletes végrehajtására és mindenkori épségben tartására megkivántató vasnak és vasrészeknek vámnélküli szabad behozatását kérem. — Az építési költségek' feljegyzései az illető müvészek' ide mellékelt jelentéseiben foglaltatnak. Egyébiránt minthogy bizonyossággal sem azt ki nem számíthatni, mennyi jövedelmet hozna jelenleg egy Buda 's Pest közt építendő állandó híd, mellyen mindenki fizetne, sem azt: jövendőben mennyire mehetne azon jövedelem; más részről pedig az ország semmi történhető kárért vagy tulköltségért nem kezeskedik, hanem mind a' történhető kár, mind az illyes tulköltség egyes-egyedül a' részvénytársaságnak esik terhéül, 's ekkép igazságos, hogy ennek, koczkáztatásaért, az eredhető haszon és lehető költség-kevesebbség történhetőleg javára szolgáljon: — ugy hiszem, hogy az illy építéseknél már magokban is bizonytalan költségvetések a' vállalat' feltételeinek meghatározására nem szolgálhatnak alapul, 's pedig annál kevesbbé, minthogy némi egyéb idővel támadható új vállalatok, mint például a' Duna' bal partján Vácznak menendő vasút, melly létesülése' esetére a' két város' felvirágzása ellen felette hátráltatólag hatna, — a' híd' jövedelmezését tetemesen csorbíthatják. Mindezek után az egész ügy csak azon fordul meg, valljon cs. kir. Fenséged 's a főmélt. országos Küldöttség financialis tekintetben az én személyembe — és technicai tekintetben Clark és Rennie urak' személyeibe helyeztetnek e bizodalmat. Mert ha eléggé szerencsés leszek ezt megnyerhetni, akkor meg fogom mutatni a' világnak — és ez legyen válaszom mindazon gyülöletesre, mivel a' közönségnek egy része illetett — hogy nem alávaló pénzvágytól indíttatva ohajtottam Buda 's Pest városainak állandó egybekapcsolását létesíteni, — hanem egyedül azon tiszta szándékomnál fogva: a' közjót és Magyarországnak virágzását tehetségemhez képest ez által is előmozdítani; — Clark és Rennie urak pedig be fogják bizonyítani, hogy Angliában szerzett hirnevöket Magyarországban is fentartani képesek. De minden esetre jutalmam leend azon öntudat, hogy bizonyságát adhattam, milly örömest használok minden alkalmat, hazámnak szolgálatot tehetni, és hogy legalább olly müvészek' előállását eszközlöttem, kik Buda 's Pest' városai' állandó egybekapcsolásának lehetőségeért, azoknak' legkisebb veszélyeztetése nélkül, kezeskedni képesek és valósággal kezeskednek is."

(Folytatása következik.)

Isméti engedmény-ohajtás
a' népi jegyzők' javára.

Századunk' 68dik sz. a. egy ál' paraszt biró — minthogy Manyon az ott kitelt *Petrecz* András nem biró — előbbi, és pedig 58. sz. a. közlött engedmény-ohajtásomat nagyon orrába vette, 's félszeg kevélysége 's tudományos tudatlansága — minden illőséggel közlött — előterjesztésimből éktelen bünt 's független zsarnokságot jósol, és igy ön agyafurtsága által keresett okok miatt — eddig hiven betöltött kis körömből is — csaknem pokolba igazít; mit jóformán meg is tehetne az $183^2/_6$ évi IX. törvényczikkely' 1ő §ának tartalma szerint, ha kedvelt jelenlegi szerepét valósíthatná; mert mi volna könnyebb a' fent érintett ál-biró gazdának, mint az összesógorosodott, komásodott fél falui atyafiakat 's barátokat összecsődíteni, és a' falu' korcsmájában s pinczeszereken fejeikbe vésett 's szükség' esetében hamis esküvel is törvényesíthető, különben pedig rágalom-koholta okok miatt az ártatlan jegyzőnek kenyere' botját ketté törni, és a' törvény' szavait betű szerint véve, időközben is elbocsátani: igaz ugyan, hogy a' törvény azt rendeli, hogy „a' földesur' előre tudtával"; de épen ez a' baj, mert nem eshetik e meg többször, hogy még magok kasznár 's számtartó uraimék, vagy a' nagyságos inspector ur — kik gyakran sajátjoknak hizelgik a' föld' ura' személyét, kivált ha a' szegény jegyző nincs bele okva a' körültöki csuszásba 's hizelgésbe — nyujthatnak jó alkalmat illyesre, és a' biró' együgyűségét fegyverül nem használhatják e? kivel különben is igen könnyű elhitetni, hogy az egész urbéri authoritas mogyoró pálczájában összesítve van; és épen illyen okok miatt ez uttal is ismétlem engedmény-ohajtásomat; mert — bár megcsaljanak rövidlátású szemeim — ha most a' népnevelés' hiánya miatt (melly ugyan már a' felsőbbség' kegyes gondoskodása után javulni kezd) együgyűek és tudatlanok a' jobbágy-községek, 's őszintén mondva bíráik is; de csakugyan ha Isten' jóvoltából a' czélszerű nevelés által egy kis tudományosságot és szelidebb erkölcsiséget nyerhetendnek is, mindazáltal durva foglalatosságaik mellett — némelly részben — megmaradnak ők durváknak, és ha csak annyira mehetnek is az erkölcsi tökéletesedésben és tudományban, mint a' fentebbi ál-biró gazda, még akkor is jaj a' szegény jegyzőknek és mindazoknak, kiket ők közvetlenül fizetnek; mert csakugyan akkor is rustica natura sua jura servat, és a' pórnép-tömeg akkor is olly előítéletes és könnyenhivő, kegyelme olly ingó leend, mint most vagy ezelőtt volt, ugy hogy ha ma hozsánnát, már holnap vagy azután tartózkodás nélkül „feszítsd meg"- et kiáltozni képes lehet.

De megbirálom magam', mert efféle nyilt előadásaimmal vagy sérthetek, vagy csinos rendszerbe öntött válaszomat ál-biró gazda tán meg sem értené; azért tehát emberhez mérve irásmódomat, imigy szólok: lássa kend ál-biró gazda, az én engedmény-ohajtásomra tett válaszában kend nagyon okos akart lenni, és törvénybeli járatlanságomon, vagy más szóval törpeségemen akart volna észt, és — a' mint nevezi — character-minutiámon külső tekintetet fitogatni; hát azt gondolja kend, hogy elég csak valakit tudatlannak, felségsértőnek, függetlennek, zsarnoknak és lélekismeretnélkülinek bérmálni? Nem elég ám ez, ál-biró gazda, hanem szükséges, hogy beszédje és tette okokon is alapuljon; mert különben nem csak hogy kevesebb a' semminél és légbe menend, hanem még sértő hazug koholmányaiért kendet be is zárathatják, sőt meg is botoztathatják, igaz, hogy már most fél év alatt csak 25 ütéssel; már pedig itt sehogy sem bizonyíthatja be vádjait, mert bár kérdezze meg kend az igazi mányi birót avvagy a' községnek egyes tagjait, bizonyosan meg fogják mondani, hogy bennem eddigi éltemből sem függetlenségre vágyást sem zsarnokságot föl nem fedezhettek, pedig lakva ismerik ám az embert; de higye el kend, ál-biró gazda, hogy én effélét nem is tehetnék, jól tudván, hogy az ország' zsirját, a' szegény jobbágyot, a' lehetségig mindig kímélni kell, de azért kendtek is megélhetnek, kivált már most, de azért mégis

a' kendtek' jogai sok ostromnak ki lehetnek téve, és épen azért is ohajtok engedményt a' felsőbbségtől a' népi jegyzők' javára, hogy minekutána kendteket a' törvény a' földesur' első birósága alá rendelte, nem lenne czéliránytalan, ha a' jegyzők akkor — csak állásukra nézve, nem értem pedig személyöket és a' netalán általok elkövethető bűnöket — egyenesen a' t. n. vármegyék' rendelkezésétől függenének, mivel ekkor a' jegyző kendteknek álarcz nélküli barátjok, és nem, mint kend gondolá, „képviselőjök — mert lássa ál-biró gazda, nemes hazánkban nincs a' jobbágyoknak képviselőjök — jogaikban szószólójok, bajaikban közbenjárójok lehetne; de különben, elhiheti ál-biró gazda, hogy mig a' föld' ura' személye' helyett kasznár uram vagy a' nagyságos inspector ur kendteket és a' jegyzőket letromfolhatja és lelármázhatja, mindaddig — tisztelettel kivéve a' kiveendőket — gyakorta megeshetik, hogy sérelmeik' valódi orvoslása helyett csak mézes madzagot rántanak szájokon keresztül. Igaz ugyan, hogy illy esetekben a' felebbvitel' utja fenmaradna, de bele ún abba a' szegény jobbágy, és mérséklett igazsággal azt mondom: quod posset fieri per pauca 'stb. —

Utoljára, törvény szerint azt sem parancsolhatja ál-biró gazda, „hogy subordinatusának megmaradjak"; mert az nincs törvénybe iktatva, engem pedig csak a' törvény vethet valakinek lába alá, de ha eddigi szokásból kisebbek volnának is a' jegyzők a' birónál, még akkor is — legalább én — szelid magamviseletével és gorombaságainak ügyes kikerülésével ugy tudnám magamat alkalmazni, hogy csakugyan a' köz vélemény engemet előbbvalónak tartana, mint az ál-biró gazdát. Ezenkivül a' felhozott IX. törvényczikkely' 4. §. azt mondja: „A' jegyző a' bíróval 'stb."; a' 6. §. pedig: „A' helybeli biró két esküttel és a' jegyzővel" 'stb. Lássa ál-biró gazda, én is meglehetősen értem az urbéri törvényeket. Itt tehát-a' törvény' világos szavaiból az tetszik ki, hogy egyik a' másik felett nincs, hanem a' faluban mind a' kettő első — mint az anyakönyv' két eredeti kiirása — 's jobbágytársaik' javát együtt tartoznak lélek szerint munkálni: és igy törvényszerűleg kifejtvén magam' ál-biró gazda' subordinatioja alól, ezennel bátran kikérem, hogy lélekisméretemben többé ne piszkálódjék, mert ez, mint az emberi kebelnek legdrágább rejtett kincse, sem az ál-biró gazda', sem pedig más emberbarátom' itélete alá nem tartozik. Én ugyan részemről nem bánom, ha az ál-biró gazdának akkora lélekismérete van is mint *Fáy'* ludjának mája, de visszatorlásúl, a' köz véleménynek csaknem igazzá vált szavaival azt mondom, hogy: „az üres hordó jobban kong", és „a' ki maga a' kuczkóban (máshol *sut*nak mondják) ül, az szokta a' másikat ott keresni."

Egyébiránt akárki légy, ál-biró barátom, itt csak a' vak nem látja, hogy bárányhőrben farkas kullog, és én nem is tetőled, hanem a' felsőségtől ohajtok engedményt, ezen pedig a' t. n. vármegyéket értem; egyedül ezek' bölcseségétől függend: hogy engedményt a' beállandó országgyülésen eszközöljenek e, vagy politicai okokból a' közgyülés által, vagy pedig ezt meg se hallgassák; azonban ez még nem is kérés, de kérni is szabad, nem adni is szabad. A' mi pedig a' törvény' módosíthatását illeti: jól tudhatná azt az ál-biró gazda, hogy a' törvényeket némelly pontjaikban is szokták országgyüléseink módosítani; csak például: nézze meg az atyai hatalom alatt álló erkölcstelen gyermekek' fenyítését tárgyazó I. rész' 51. czímének 5dik §át, ez már az 1723: 111 által módosítva van; hát a' zálogitások menynyin mentek keresztül: Ulászló' V. decr. 7. czikk.; I. rész' 65; 1618: 62; 1625: 53; 1635: 90; 1638: 29; 1647: 144; 1659: 31; 1729: 35; ugyszinte a' határbeli közös haszonvételekre nézve gyakorlatból behozandó arány az 1837: 12 törvényczikkely által 'stb. Azonban még azt mondtam én előbbi engedményohajtásomban: „hogyha a' létező törvényekkel összefér"; de az is a' felsőségnek bölcs megitélésétől függ. Lám némelly nemes megyében közgyülési végzés is hozatik a' nemes ember ellen, hogy a' fiscalis actio alá rendelendők addig is, mig törvényes birájok megitélné, közgyülésen és tisztválasztásokon szava-vesztettek legyenek; nem látom tehát által, miért ne illenék, avvagy lehetne a' népi jegyzők' javára is nem csak engedményt ohajtani, hanem annak idejében a' t. n. vármegyékhez alázatos kérelemlevéllel folyamodni is, egyenesen az iránt, hogy a' népi jegyzőket saját rendelkezésök alá venni — törvényes uton — kegyeskedjenek, mi ha megtörténnék, bizonyosan mondhatom, hogy lassanlassan kiküszöböltetnének a' boros kancsó mellett diákizáló jegyzők, és azon szegényebb sorsú 's törvénykivánta jóerkölcsü, tanultabb ifjak, kiknek szolgabiróság, vagy a' nm. magyar kir. Kamaránál és Helytartó-Tanácsnál biztos kenyér nem jutna, ide is örömmel és megelégedéssel alkalmaznák magokat.

Ezeket mondván, kiemelem ál-biró gazdát szüréből vagy zsiros bundájából, 's hogy tudja meg, miszerint bozontos füvek között is illatozhat ibolyácska: vegye tanuságúl, hogy minden életkor az emberek között létező különféle tudományoknak gyakorlati részeiből alakúlt, és ezen gyakorlati vegyület az, mellyből — a' viszonyokhoz képest — fejlik ki a' korszellem, és a' mindnyájunkat kötelező törvények is, mint földünk' erei, ebbe ágaznak el, és nem a' korszellemnek az emberhez, hanem az embernek kell magát a' korszellemhez szabni és mérni; már pedig azt ön is tapasztalhatta, hogy — a' hajdanhoz mérve — most már szelidebb a' korszellem, és szükséges, hogy gondolatinkat 's minden emberi működésinket ehhez szabályozzuk; azért kérem a' t. cz. válaszoló urat, hogy ha velem vitázni, engem tanítani, avvagy tőtem tanulni akar — minthogy egyik sem szégyen — szelidebb rendszert tartson irásában, és tegye le álarczát; akkor ha tetszik, én biztosan felveszem keztyüjét, de különben nolo amplius inquinari ignavo sangvine. Mányról, *Kecskés Lajos.*

Gőzkocsik.

A' belga hirlapok telvék panaszokkal a' vasut' rosz igazgatása iránt, mellynek majd mindennap ujabb bizonyságát hordják föl. Minap a' királynak is két óráig kelle Termondban a' menetre várakozni. A' *Commerce Belge* alkalmasint minden nehézségeit a' következő szavakba foglalja: „A' vasutak' igazgatása egész országban sok fogyatkozást szenved; az elindulásoknak néha két vagy három órával is későbbre kell halasztatniok, szükséges viz' és szén' nemlétében, mellyek szinte az állomásokon is hiányzanak; 30—35 kocsinak is elébe fogatik olly vontató (locomotiv), melly többé helyéből sem mozdulhat. Menett is olly lassuság uralkodik, hogy a' türelem-vesztett utazók a' kocsivonal mellett gyalogolnak. Ha valaki a' késedelmek miatt panaszt tesz vagy valamelly vontatót haszonvehetlennek mond, azt a' tisztviselők magoktól durván utasítják el. Aug. 4kén a' brüsseli állomáson nagy számú népség gyült össze, a' nélkül hogy az indulásra legkisebb készület is tétetett volna; midőn a' gyülekezet türelmetlenné lett, egyik tisztviselő egész hidegséggel igy szóla: „Vontatónk sincs, kocsink sincs." Antwerpbe jutásra most is épen annyi idő kell, mint előbb a' közönséges kocsiknál, azaz egy egész nap. E' mellett még szerencsésnek mondhatja magát az ember, ha szabad ég alatt nem kell hálnia vagy nagyobb baleset nem éri.

Igazítás. Előbbi számunkban a' czímlap' 2dik hasábján *Schilling* helyett olv. *Schelling.*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

75. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **September' 17.**

Némelly honi tárgyakról.

(Vége.)

Előrehaladásunknak ezen akadályai el nem mellőzhetők mindaddig, mig a' *vélemények' szabadságát* minden melléktekintet nélkül nem tiszteljük, mig egy bizonyos igen hangos párt némelly autoritásoknak vakon hisz, az ellenök, bármi alaposan, felhozottakat merénynek, ellenségeskedésnek, rágalomnak kereszteli, 's minden állítás' igazságát csak a' mondó' személyéhez méri. Ezáltal akadályoztatik a' létrehozandóknak előleges minden oldalróli hideg megvizsgálása, mi okból ismét ezek többnyire hibásan alakulnak, egyesek' tulsúlya által hibás irányt nyernek, 's végre sok ollyan férjfiak' pártfogását, tanácsát, együttmunkálását nélkülözik, kik valamint a' megkivántató tulajdonságokkal birnak, ugy nem szeretnek heves és néha méltatlan személyes kikelések' tárgyai lenni. Mindez a' többi müvelt országokban másképen vagyon, mert ott a' véleményben egyedül az igazság tiszteltetik *).

Tisztán látó embereknek hazánkba utazása, könyvek, egyedül olly adatokat foglalók magokban, mellyek honunk' megmérhetlen kincseit egyéb országokéhoz képest szám szerint is kimutatják, 's melly kincseket, mint már más alkalommal e' lapokban mondottam, mihelyt a' haza' igaz baráti komolyan akarják, kőbarányban lehet még nevelni, végre, a' könnyen kiszámítható haszon, mellyet ezekből a' velök bánni és élni tudó huzhat, már-

*) Igy például Angol- és Francziaországban senki sem áll olly magas polczon, hogy közéleti elvei vagy tettei szigorú birálat alá ne kerülnének. *Wellington*, e' történetileg nagy hadvezér, minister, parlamenti szónok és tory a' szónak legnemesb értelmében; *Brougham*, az angol népnevelés' és közipar' e' hatalmas előmozdítója, a' káros előítéletek' rettenhetlen megtámadója, e' törvénytudó 's gondos reformer (mert Angliában vajmi szomorú szerepet játszanék egy improvisált dilletant-reformer); *O' Connell*, földeinek e' fáradhatlan jóltévője 's határtalan népszerüségre méltó nagy férjfiú; *Laffitte*, e' szabadság-hös, ki nem csak feleslegének egy részét fordítá köz czélokra, onnan talán majd *más utakon* gazdag kamatokat huzandó, hanem milliókat, egész vagyonát áldozta fel a' hazának; *Lafayette*, *Chateaubriand*, *Talleyrand* és több más valódi — nem képzelt vagy ráfogott — nagy emberek teljes köz életök' folytában birálatoknak 's ellenvetéseknek ki voltak tétetve 's részint jelenleg is kitétetvék. 'S talán csak hadvezérek, ministerek, nagy-urak, millionárek birálgatják vagy nyilatkoznak ellenök? vagy talán a' biráló, kételkedő, feddő kérdeztetik ott, hány csatát nyert már és zsebje milly tele van? Nem, urak! igazság, logica, tudomány jogosít ott csak erre akárkit, minden egyéb tekintetek nélkül; 's ki az alapos okoskodást göggel vagy épen személyességekkel viszonozná, az veszett ember volna az egész müvelt világ előtt; 's ha illy alkalommal netalán egy jámbor journalista igy kiáltaná el magát: „Ó vasgyomrú időnk, melly egy Wellington' 'stb gyalázását meg tudja emészteni!" az aligha tanácsul nem nyerné, hogy szappanfőzésre adja magát inkább vagy vargaságra, mint olly dolog' kezelésére, melly ép észt kiván. — A' vélemények' e' szabadsága a' köz előhaladásnak legbiztosb talpköve, mert ez és csak ez korlátolja az egyeseknek káros tulsúlyra igyekezetét, a' félszeg és veszedelmes elvek' ellenmondás nelküli terjesztését 's ezáltal a' kevésbbé tapasztaltak-, leginkább az ifjuságnak elcsábítását és néha ön veszélyébe rohanását, ez menti meg a' köz intézeteket visszás irányától és egyesek' zsarnokságától, 's ez adja főkép minden értelmes, tanult, előítéletlen és nemes öntudatú embernek azon férjfias bátorságot, mellyel minden fonákságnak és charlatanismusnak elébe mer lépni, semmit sem gondolván vele, akármilly gazdagon halmozva legyen is külső elsőbbségekkel az, ki ellen nyilatkozik.

A' szerk.

is oda juttaták a' dolgot, hogy noha sok történt a' hitel' megrontására, mégis, mintegy próbaképen, egyes földesurainknak, kik tetemes földbirtok mellett szilárd bánásmódjok által köz bizodalomra érdemesültek, olly jutalmas feltételek alatt adattak kölcsönök, millyenek csak a' legpénzesebb országokban szokottak; továbbá, hogy külföldiek gyapjunkat tőlünk már első kézből is veszik, más termékeink pedig, különösen a' répaczukor, kender és len, értelmes és buzgó müvelőkre találtak, kik azokat a' lehető legnagyobb tökéllyel képesek előállítani, számos, igen munkás és gyakorlott földmüvelőink végre szinte hihetlen mennyiségig szaporítani. Mert az auri sacra fames egy évezred után is igaz maradt, 's a' kereskedői világ e' részben mindig jó étvágyat fog mutatni.

Minthogy tehát csak az eredmények érnek valamit, *nagy* eredmények, azaz országos jóllét, pedig csupán egyetértés által eszközölhetők: innen mindazoknak, kiknek szavok behatással bir, oda kellene munkálniok, hogy valamint Angliában és Amerikában mértékletességi egyesületek vannak a' részegítő italok' 's azok' rosz következésinek kevesbítésére, ugy honunkban is meggátoltassék és minél ritkábbá tétessék ama' legkártékonyabb mámor, mellynek egyik fő symptomája: a' *mások' kisebbítése* **).

Hassunk mindnyájan, kivétel nélkül, kölcsönös szeretettel és türedelemmel. Használjuk e' mostani jótékony irányt és felbuzdulást ahhoz, mi mindnyájunkra nézve a' legnélkülözhetlenebb, 's egyesüljünk, valamint már a' hazának csaknem mindenik megyéjében vannak egyesületek, casinok, mellyekben a' közjóra hatás az üdvös czél, mit például a' munkácsi casino a' selyemtermesztés' tárgyában tett fáradozása által olly szépen bizonyít. Most, midőn minden, mit egy lángelme a' világnak akármelly részében kigondol, gyors-sajtók, gőzkocsik és gőzhajók által azonnal *köz* birtokká válik, mivel a' korábbi századok nem dicsekedhettek; most, ha valaha, van azon idő, hogy egyetértés és szorgalmi egyesülések által testvér két hazánkat a' jóllétnek eddig nem-ismért fokára emelhetjük. 'S miután az idei, az ország' szivét ért, iszonyú szerencsétlenség europai részvétet, olly nagyszerű segedelmet 's nemzetiségünk iránti szeretetteljes megismérést fakasztott: csatlakozzunk mi is e' szeretethez és köz jóakarathoz; egyesüljünk ezekben hasonló szerencsétlenségek' jövendőbeni elhárítására; egyesüljünk mindnyájan, kikben nem gög és dölyf és önzés, hanem az igaz nemzeti character — mellynek egyik saját alkatrésze a' nemeslelkűség — él, a' kölcsönös türelemre és tiszteletre; az országgyülésen tisztelje és becsülje egyik Tábla a' másikat, 's ott és azon kivül egyik rend a' másik.

**) E' mesterséghez leginkább ért egy bizonyos párt, mellynek tagjai mindent „csupa hazafiságból" tesznek. Egyik könyvet ad ki, másik verseket ir, harmadik folyóirást „egyedül patriotismusból" — hivatalt vállal magára a' vele járó fizetéssel, intézetet kormányoz ön hasznával, mást üldöz, legyaláz — „csupán mivel valódi hazafi" — végre, ha egy pipa dohányt szi, vagy egy pohár tokajit iszik, azt is csak patriotismusból teszi; — 's a' ki ezt el nem hiszi, vagy ellene akármi alaposan is nyilatkozik, az nem öt bántja, hanem a' hazát, az a' jó ügynek nem barátja, habár jobban, legalább *korszerübben*, törekszik is azt előmozditani, mint illy álhazafiak' egész serege. De jelszavok: qui non est mecum, est contra me.

A' szerk.

kat: akkor nem találandanak alkotmányszerű kivánatok is olly gyakran oppositiora, sem ama' kártékony, csak keserű gyümölcsöket teremhető elszakadás' és visszavonás' szelleme olly zajos pártolásra. Kiáltson a' nemzet sokszorozott éljen-t azoknak, kik baráti kezet nyujtanak egymásnak a' közért, nem pedig azoknak, kik örökös sértéseket 's keserítéseket hangoztatnak. Mikor maradtak legtöbben, ha a' veszedelem legnagyobb vala is, életben? Akkor, midőn mindnyájan készek valának meghalni, 's ezt amaz örökre emlékezetes, az egészen nemzetet áthatott acclamatioban: Moriamur pro rege nostro! kifejezték. A' magyar honnak, ha együtt tart, mint a' damaszki kard, nincs mitől félni, nincs min aggódnia; sikerül minden, létre jő minden. — Ellenben hol lelte sirját a' legtöbb magyar? Mohácsnál, például, hol 30 ezerből 22,000nél több veszett el, és miért? mert ellenkezés, egyenetlenség, visszavonás volt közöttök, 's csak keveseknél igaz honszeretet!

Müvelt és jót akaró emberek közt olly könnyű az egyetértés, 's csakhamar feltalálhatni az eszközöket, mellyek az ország' *igaz* szükségeinek kielégítésére 's az akadályok' elhárítására vezetnek. Mihelyt a' nemzet akarja, megkapja a' milliókat, mellyeket hatalmas folyamunk', a' Duna', csatornává tétele megkiván; csakhamar feltámadnak rajta az átvágások, a' kőpart a' városokban, 's a' partkitömések, hol a' folyam sebes; 's akkor a' Duna, nem ábrándban, hanem valóságban, hajózható lesz, mint az Ohio és Themse, mert valamint a' viznek határinkon innen, szintugy urai leszünk a' szikláknak határainkon tul. Hidak sokévű vitatkozások nélkül fognak keletkezni, ugy mint más civilisált országokban; a' hitel, mihelyt élénk közlekedés lesz, meg fog állapodni; gőzhajók 's vasutak *olcsó* szereket fognak szállítani, mellyekből a' szálló, sivatag homokon szintugy, mint a' zsíros, ragadó fekete-föld' sikján, erős országutak épüljenek; szóval, *lehet*, hogy egyetlen, ősi magyar szivvel tartott országgyülésen, talán épen 1841-ben, a' nagy Therézia' emlékének százados évében, olly eredmények nyeressenek, mellyek honunkat, megszégyenitésére azoknak, kik azt akár a' bel- akár a' külföldön mint a' többi országoktól 2 századdal hátrább állót rajzolják 's ócsárolják, akármelly europai statussal egy rangba 's versenybe tétetni engedendik.*)

Talán megengedi az ég, annyi ideig élnem még, hogy némellyeket az itt említettek közül létesülésökhöz közeledni, törekvésem- és csekély tehetségemhez képest, én is segíthessek. 'S ez az egyetlen mód, mikép *személyes kisebbítésekre* felelni szándékom. *P. F.*

*) Ezt bizvást reménylhetjük, mert a' felvilágosodás rést tör magának mindenütt. Tekintsünk körül egész Europában, és mindenütt látandjuk a' nemesb korszellem' irányának boldogító hatásait; mindenütt alakulnak közhasznú egyesületek, emelkednek intézetek és gyárak, javíttatnak törvények, írtatnak előítéletek és káros szokások, erősödik az anyagi jólét; a' folyókat gőzhajók hasítják, vasutak kezdik az egész világrészt áthálózni. Ha pedig kérdezzük, ki eszközlötte mindezt, mindenütt csak az a' felelet: ezeket az idő, a' korszellem müvelte, mellyet az ország' jobb polgárai felfogni képesek valának. Sehol sem hallani illy alkalommal egyes nevet, mert csak az együgyü ad minden rendkivüli esetnek istent

---

A' buda-pesti állóhid' tárgyában.

(Folytatás.)

Következik ezután egy „felvilágositó függelék", a' főmélt. országos Küldöttséghez intézve, *Sina* báró' aláirásával. Tartalma (kivonatban) imez:

„Fel lévén szólítva minden tőkepénzesek és vállalkozni-szeretők 1836ik évi junius' 10-én a' hirlapokban; senki sem jelentette magát, és az egész felette veszélyes merénynek tartatott. Ekközben több érdemes férfiaktól, sőt felsőbb helyről is — 's egyes-egyedül Magyarország' virágzásának technicailag is lehető előmozdítása' tekintetéből — felszólíttattam: alkotnék társaságot nevem alatt a' végett, hogy a' még csak irott törvényt, díszére a' magyar nemzetnek, mellynek tagja lenni büszke vagyok, életbe hoznám. Sokáig nem tudtam elhatározni magamat. Sokféle foglalatosságaim, élemedettebb korom, mellyben már nem igen szeretjük napjainkat felhalmozott munka által keseríteni, erősen visszatartóztatának: mig a' hozzám intézett felszólítgatásoknak végre engedtem. Milly kevéssé indított engem e' lépésre nyereségvágy, minden okos ember megitélheti, ki előtt csak féligmeddig is tudva van, milly bizonytalan és aránylag csekély jövedelmet nyujtanak külföldön az állóhidak; — megitélheti továbbá az, ki viszonyaimat ismeri, mellyeknél fogva nekem nem egy, hanem számos sokkal nyereség-igérőbb vállalmányok kinálkoznak. Alig volt azonban tudva, hogy én az ügyet felvállalni elhatároztam, a' közvélemény rögtön egyik tulságból a' másikra szőkött által, 's a' nagy közönség ott, hol nem sokkal ezelőtt csupa veszélyt 's veszteséget látott, most egyszerre a' legbiztosb 's legdúsabb aranybányát vélte fellelni. Kiváltképen hallható vala csudálkozása, 's majdnem mondhatnám neheztelése az iránt, hogy 100 esztendőre terjedő kiváltságot kértem, mintha ezzel olly hallatlan 's a' nevem alatti társaság által viselendő terhekkel legkisebb arányban nem álló kedvezést kivántam volna. De Franciaországban kisebb szerű hidakért is 99 kiváltsági évet szoktak adni, és Angliában, hol a' világ' legnevezetesb hidjai léteznek, ezek a' vállalkozóknak olly móddal engedtetnek által, miszerint ők azokat örökös tulajdonuknak tekinthetik. Továbbá sem Franciaországban, sem Angliában nem létez olly hid, mellynek valósítása, mindent összevéve, annyi nehézséggel 's aránylag annyi költséggel lett volna egybekapcsolva, mint a' Buda és Pest közt építendő állandó hid. — Mindezt tekintetbe véve, az általam kikötött 100 év teljességgel nem hallatlan, tulságos követelés, hanem hidegvérű számolásnak eredménye, melly számolás, ha Francziaország' 's Anglia' példái állanak, kivált a' legutolsó áradási szerencsétlenség után, a' 100 év mellett is inkább tán veszteség' mint nyereség' következését gyaníttatja, 's az által is sokkal kedvezetlenebbnek mutatkozik, mint a' francziaországi 's angliai hidaknál szokott lenni a' dolog, mert ott tudtomra egy vállalkozó sem volt, ki az illy óriási épitmények' sikeresítésével már magával járó terheken kivül még azon kötelezést is magára vette volna, mellyre én ajánlkozom: — „hogy t. i. a' megszabandó kiváltsági évek' elfolyta után, a' felállítandó közlekedési eszközt legjobb állapotban átadandom, azon ideig pedig, általam benyujtandó jegyzék szerint, egy tartalék-pénzalapot, a' fő országigazgatásnak akármikor kimutatandót, alkotni 's világosságban tartani kész vagyok, mellynél fogva az, netaláni nagyobb megrongáltatás' esetére is szakadatlan haszonvehető állapotban tartathassék." Ha ezenkivül még a' javaslatban lévő váczi vasut, melly által Buda 's Pest elmellőzve 's ekkép virágzásuk nem kevéssé hátráltatva lenne, 's tán idővel még egyéb hasonló vállalatok is létesülnek, — akkor a' részvényesek' számolásai teljességgel semmi kedvezővel sem kecsegtethetnek. — A' pesti

---

és farag magának bálványt, mellyet vakon imád. A' müvelt nemzetek a' jó polgárt tisztelik, de senkit sem imádnak. Örüljünk tehát, hogy mi is számos érdemes honfiakkal dicsekedhetünk, kik a' nemzeti jólétet minden ágaiban hathatósan, noha többnyire lárma 's fecsegés nélkül, előmozdítják 's előhaladásunkat biztositják. Azt hinni, hogy napjainkban egyes ember képes legyen egy egész országot boldogitani, vagy talán még „erényre is tanitani", olly képtelenség, mint valamelly nemzettel elhitetni akarni, „hogy mindenben hátra van." *A' szerk.*

hid Francziaországban, sőt Angliában is, ugyanazon helybeli 's éghajlati viszonyokat téve fel, sokkal kevesebb költséggel lenne valósítható, mint nálunk, a' mit Plews és Slater urak' jelentése is világosan bizonyít, minthogy Angliában mind a' vas és faragott kő nagy darabokban, mind az illy munkákhoz alkalmas mesterembereknek napdija — millyek nálunk nem is találtatván, nagy költséggel külföldről hozatandók — sokkal kevesebbe telik, mint Magyarországban; erőmüvek, felügyelők, igazgató építészek pedig illyes munkákra épen olly kevéssé léteznek nálunk, 's igy ezeket is nagy költséggel 's egyéb áldozatokkal szükség megszereznünk. — A' közönség' egy része az általam kikötött vámjegyzéket találta tulságosnak. De e' vámjegyzék, mint a' volt tapasztalás szerint sem a' két városi közlekedésre, sem az általányos kereskedésre nézve nem káros, nem általam, hanem az ország' törvényhozása által szabatott ki, 's igy én ekkép semmi egyebet nem kértem, mint mit a' törvény már megengedett, olly megjegyzéssel mindazáltal, hogy én a' közönség' java 's kényelme végett nem csak előfizethetést, hanem — ha a' részvényes társaság' fenállásával csak valamennyire is összeegyeztethető lenne — a' vám' leszállítását is fognám eszközleni. — Jóllehet igen kivánatos volna, hogy a' vállalat' technicai részét idevaló müvész vezérlené; de a' megoldandó feladat már magában is olly nehéz, miszerint örvendeni kell, ha az egyedül, minden egyéb hozzácsatlandó akadályozások nélkül, szerencsésen végbemehet. Hasonló tekintet alá jő azon kivánság is, melly szerint csupán honi készítményeket kellene az építéshez használni, hogy ekképen belföldi termesztőink segíttetnének elő. Bármilly ohajtható volna is ez, nincs helyén, ezen noha igen dicséretes, de mégis itt csak mellékes czél miatt a' főczél' sikerülését ha nem is közvetlenül koczkáztatni, de minden esetre kiszámíthatlan idővel hátrább vetvén, közvetve a' legnagyobb veszélynek tenni ki. Mert jóllehet a' magyar és cseh vas épen olly jónak, ha nem jobbnak, a' stájer pedig tagadhatlanul jobbnak ismértetik mint az angol vas, mindazáltal amazok' gyártása, főkép lánczhidakra, mellyeknél a' lehető legnagyobb bevégzettség kivántatik meg, olly annyira hátra áll, hogy elsőbb tetemes előkészületeket kellene létesíteni, mellyekhez nagy pénztőkék volnának szükségesek, ezek azonban, az egy vagy több hidnak is építése végett teendő költség meg nem térülvén, nem gyümölcsöznének, 's ez okból egybe sem szerezthetnének; melly előkészületek továbbá annyi időbe telnének, hogy mig azok létesülnének, addig hihetőleg maga a' hid is már készen állhatna. 'S ezenkivül mikint lehetne tőlem, mikint Clark és Rennie uraktól a' rendkivülileg nagyszerű munka' sikerüléséért igazsággal jót-állást kivánni, ha kezeink megköttetvén akadályozva volnánk, azon forrásokból meríthetni, mellyeket az építő müvész legalkalmasabbaknak ismer? Mire nézve a' dologhoz értő külföldieknek építés' ideje alatt szabad itt tartózkodását 's illető mesterségők' szabad gyakorlását, és mindannak, mi a' hid' építéséhez 's fentartásához tartozandik, vámnélküli behozathatását illető kérelmem' tevésére csupán a' vállalat' rendkivüli nehézsége kényszerített. — Tagadhatatlan, hogy a' jég' elindulása 's általában a' jégjárás Buda 's Pest városai közt gyakran olly komoly tüneménykint jelenik meg, hogy azt látni kell, ha ki magának a' Duna' hatalmáról helyes képzetet kiván szerezni. Ugyanez okból tartottam én is szükségesnek, a' magok' nemében legcompetensebbeknek ismert két angolt, Plews és Slater urakat, a' hely' színere meghívni, hol ők e' folyó évi februar. 4-étől fogva martius' 18-áig tartózkodván, végre szemtanúi levének azon gyászesetnek, melly a' két várost érte, melly azonban — ha már elkövetkezése a' gondviseléstől kimérve volt —

az épitendő állóhid' ügyére nézve épen legalkalmasb időpontban fordult elő, a' vállalat' nehézsége- 's veszélyességének legfelsőbb fokán, épen azok előtti feltüntetésére, kikhez az oszlopok' 's effélék' építése tartozik. Plews és Slater urak pedig hídoszlopokat és efféle építményeket már legnagyobb tökéletességben közvetlenül állítottak fel. Ha meggondoljuk, milly összeköttetésben állok igen számos bel- és külföldi kereskedőházakkal, mellyeket hasonló vállalatokbani részesülhetésből lehetetlen kizárnom, ha továbbá figyelembe vesszük, hogy magamat lekötelezém, a' megszabandó kiváltsági évek' lefolyta után a' felállítandó közlekedési eszközt legjobb állapotban átadni, azon ideig pedig, egy tartalék-pénzalapot alkotni, mellynél fogva az, netaláni nagyobb megrongáltatás' esetére is szakadatlan haszonvehető állapotban tartathassék: méltányos és szükséges, hogy a' részvénynek egy része nálam maradjon meg. Mert ha mind idegen kézbe menne 's én mint a' vállalkozó társaság' fő tagja és vezére nevezetesb részvényszámot nem tartanék meg, valljon ez az ügynek szükséges hitelét előmozdítaná e? és lehetne e tőlem igázsággal kivánni, hogy az említett terhes kötelezéseket magamra vegyem, ha a' vállalat' tőkéjében semmi részem nem volna, és minden előleges költségeimnek csak valaha is lehető megtérülésétől mindigre el lennék tiltva? Ha első nyilatkozásomban azon ajánlást teszem vala, miszerint én a' vállalat' vezérletét átveszem ugyan, a' részvényeket azonban másoknak engedem által, és számomra tiszta hazafiságom' bizonyságaul egyetlen egyet sem akarok megtartani, valljon akkor ismét nem azzal vádoltak volna e, mintha csupán hiú dicsnévre vágynám a' nélkül, hogy a' teherben és veszélyben is másokkal osztozni kivánnék? És ennek megmutatásaul csak azon nyilatkozást kellene adnom, hogy most, ha minden előköltségeim megtéríttetnek, és a' fentebb említett kötelezéstől feloldatom, minden részvényt, egyet sem véve ki, az országnak engedek által. A' közönség ez ajánlatomban semmi egyebet nem fogna látni, mint olly szándékot, melly szerint most — inkábbi megokulásom után — bölcsen visszalépni és a' vállalat' dicsőségét magamnak tartva, annak végbevitelét és az ezzel egybekötött veszélyt másokra hagyni kivánnám; és nem gondolható, hogy a' szükséges tőkék egybekerülnének, hacsak helyettem ismét olly valaki nem venné által a' vállalat' vezérletét, ki annak a' közönség előtt hitelt szerezni képes volna. — Az utolsó gyászeset a' vállalat' financziai részét tagadhatlanúl felével vagy legalább egy harmadával leebb szállította. Ezenkivül a' közönségnek azon felingerült heve is: „vaktában bármilly előfordulható vállalatnak neki esni“ — sok reménycsalódás után már jóformán lecsillapult; ugy hogy, ha szándékom alávaló nyerekedés, nem pedig valósággal a' két város' állandó egybekapcsolásának létesítése volna, e' mellett egyedül a' ráfordított tőkék-, fáradság- 's koczkáztatásnak a' vállalat' lehető sikerüléséből igazsággal várható kipótlását remélvén: — bizonyára az üggyel most, miután az sokkal kedvezetlenebb világba van állítva, felhagynék, vagy követeléseimet a' legujabb eseményekhez szabva felebb emelném, vagy legalább az egészet nem fognám olly buzgósággal mint azelőtt folytatni. Mindez azonban nem történik. Én első ajánlatimnál megmaradok, magamat ugyanazon terhek alá vetem, ugyanazon biztosításokat nyujtom most is mint ezelőtt, és szinte ugyanazon kedvezéseket kérem, mellyeket első nyilatkozásomban köték ki. Sőt inkább most még nagyobb buzgósággal látok hozzá a' végett, hogy kisebbítőimnek megmutassam, mikép nyereség csak annyiban jöve számolásomba, mennyiben a' kitüzött hazafiui czél' elérhetésére okvetetlenül szükséges. Mit az által is bebizonyítok, hogy a' nélkül hogy tudnám, leszek e szerencsés ajánlatim' elfogadását megnyerhetni, költségeim' koczkáztatásával folyó augustus' végére Clark urat az alább előadandó okból ismét Pestre meghíttam. — Sokan tőlem egészen részletes költségvetéseket fognak várni. De illy rendkivül nagy és nehéz épitményeknél, kiváltkép olly országban, hol még soha hasonló

valami nem vitetett végbe 's ekkép legkisebb iránymértékül semmi nem szolgálhat, még közelítőleg is alig vethetni fel a' költségeket előre. Ha azonban lehetséges volna is a' Buda 's Pest közti hidra fordítandó költségek' mennyiségét bizonyossággal felvetni előre, a' részvény-társaságnak adandó engedmények' igazságos kiszabhatására mégis mindig hiányzanék valami, 's ez azon teljes bizonytalanság, mennyit hozhat be valaha a' felállítandó híd. Az egész csupán vélemény' dolga. Miután az ország sem történhető szerencsétlenség' esetére legkisebb kármentést nyujtani, sem a' hidjövedelem' lehető fogyatkozásaért kezeskedni nem fog, hanem mindezt kirekesztőleg részvény-társaságunk lesz kénytelen viselni: méltó jutalom gyanánt azon lehetőséget is kegyesen nyitva hagyatni kérem, mellynél fogva a' munka' szerencsés bevégzése után legalább valaha fáradságunk' díját remélhessük. — Az egész vállalattal nem csak felhagynék, hanem azt kárhoztatnám is, ha az illető műértők' itéletéből kisülne, mikép annak végrehajtásából a' két városra 's általában a' hazára több kár mint haszon háramlanék. Azonban a' két város híd nélkül is a' legnagyobb veszélynek van kitéve. Csak az a' kérdés, valljon két oszlop, mindegyike hét-hét ölnyi, a' Nákóház' irányában a' mederbe állítva, az áradási veszélyt nevelné e, vagy sem. Mind Clark ur és Plews és Slater urak, mind Rennie ur azt hiszik, hogy legkevesbbé sem nevelnék, mert a' híd alatt az oszlopok által elfoglalandó hely' lehuztával is sokkal téresebb vizfolyás maradna, mint a' sz.-gellérthegyi szoros, mellyen az egész viz és jégtömeg keresztülmenni kénytelen. Némellyek azt is állítják — mint számosb hirlapi czikkekben olvasható vala — hogy a' nevezett helyre állítandó 1—2 oszlop nagyobb jégtorlás ellen, melly mindig főoka az áradásoknak, kedvezőleg hatna, minthogy a' nagyobb jégtáblákat megtörvén, ezek könnyebben csuszhatnának el. Mások ellenben azt tartják, hogy hidat építeni teljességgel nem volna tanácsos, mig a' Duna nem szabályoztatik, és e' két munkát egybekapcsolva kellene végezni. Legczélirányosb volna e' végre Clark urat ismét egyenesen Pestre meghivni, hol e' folyó hónap' végével várom őt, hogy az illető műértők' részéről netalán teendő kérdésekre azonnal felelhessen, 's ekkép az egész tárgy minél előbb valóságra fejlődhessék. Javaslataimat Clark és Rennie urak' tanácsa után 's részint saját nézeteimhez képest ugy tettem, mint legjobb belátásom és lélekismeretem sugalák. Már most a' cs. kir. Fenséged 's a' főmélt. országos Küldöttség által netalán szükségesnek látandó utbaigazítás- és felvilágositásért esedezem, nyilván kijelentvén itt, hogy az $183^2/_6$ 26dik törvényczikknek a' dicsőségesen uralkodó felséges ház' 's a' magyar nemzet' díszére 's javára holt betűkből életre hozhatását elősegíteni ohajtván, minden végbevihetőre, mi e' tárgyban cs. kir. Fenséged 's a' főmélt. országos Küldöttség által rendeltetni fog, teljes készséggel ajánlkozom. — Ha azon helyzetek, mellyeken az illető két hidat építtetni javaslom, nem felelnének meg; ha a' partok' feltöltése és az általam a' Nákóház előtt minden használatra építtetni javaslott lánczhid mellett tán alább a' Sz.-Gellérthegy' táján még egy hajóhidnak is fentartása látszanék kivánatosnak 'stb. 'stb., méltóztassék ez iránt 's mind ennek kivihetőségére nézve csak kegyes utasítást adni, én bizonyosan, mennyire csak a' lehetőség engedi, teljes ügyekezettel azon leszek, hogy a' főmélt. orsz. Küldöttség' kivánságát 's parancsát pontosan teljesitsem."

(Folytatása következik.)

Könyvismertetés.

Az egyeneslelkü hivatalviselő' charactervonásai, szívbélyegei; b. e. *Sz. M.* kolozsvári pap után közli P. *Gegő* Elek, sz. Ferencz' szerzetebeli hitszónok, m. academiai lev. tag. *Az árviz által megkárosult budapestiek' javára.* Nyomtattatott Kőszegen, 1838. 35 lap. 8. Ára 24 kr. p. p.

E' könyvecske, mint erkölcs- 's életphilosophiai töredék, annál érdekesb, minél gyérebb illy tüneményeket mutat még literaturánk. Valóban különös, hogy, mig a' tudományok' minden

ágait olly hévvel kezdjük ölelni, leginkább azt mellőzzük el, mi az erkölcsi embert, a' mindennapi társas életben, legközelebbről érdekli.

Az előttünk fekvő munkácska, mint czíme mutatja, az egyeneslelkü hivatalviselő' charactervonásait és szívbélyegeit öt pont alá sorozva, fejtegeti. Az elsőt, melly legterjedelmesebb 's az egész könyvecskének majd felét foglalja el, mint a' többi közt legfontosabbat és a' nevelés' körében figyelemre igen méltót, ismertetésül közöljük rövid kivonatban:

„*Első szívbélyegi vonása* (az egyeneslelkü hivatalviselőnek) *az, hogy mire hivatva van, és mivé akar lenni, arra ifjuságától kezdve készíti magát.*" — Tehát: „a) *Hivatva kell lenni.* Értem pedig a' hivatáson azon mennyei bölcs intézetet, melly valamint a' világ' minden testeinek kimutatta állóhelyöket 's elejökbe irta mozgásuknak törvényét a' természetbe szőtt erők által: épen ugy minden magányos embernek is lelki és testi természetébe beleteremtette az erőket a' munkálkodásra 's ezekkel együtt a' vonzó hajlandóságot is ez vagy amaz állapot iránt. Az illy értelemben vett hivatás már az eszmélkedő gyermektől mutogatni kezdi magát az ő első foglalatosságaiban (hibásan ugynevezett j á t é k a i b a n), mellyek, mig nem más gyermekektől tanult mesterségek, nem egyebek, mint a' természeti hivatásnak első hirnöki és a' majdani férfiúi foglalatosságoknak csirái, ugy hogy nem gyermekeink a' bábbal, hanem mi játszunk az ő jövendő sorsukkal, midőn azok iránt figyelmetlenek vagyunk, vagy pedig ugy nézzük, mint semmit nem jelentő repkedéseket. — Csak ezen titkos hivószózatot kellene a' gyermek' természetéből kihallgatni és ahhoz mérsékelt vonzódásait részint elősegíteni, részint pedig a' félrecsapongástól megótalmazni. — b) *Készíteni is kell az embernek magát arra, a' mire hivatva van.* Millyen együgyü, épen olly nevezetes kérdés volt eleitől fogva az: ha teremtve-terem e, vagy szoktatás és készítés által leszen az ember illyen vagy amollyan tulajdonságú 's mineműségü emberré? — Igaz ugyan, hogy a' mire az ember nincs teremtve, abban minden törekedése mellett is középszerü fog maradni; ellenben, hijábani a' belső hivatás, ha a' tehetségeket ki nem fejti 's el nem készíti a' külső müveltetés. Együtt kell lenni a' belrátermettségnek a' külső készültséggel. — — Kötelességünk tehát, gyermekeinknek nem ön álmadozásunk, hanem az ő természeti hivatásukhoz képest választani állapotot, neveltetésökben soha el nem feledni Platonak szavát: hogy egyiknek sarkantyura, a' másiknak pedig zaholára van szüksége."

Igenis: hogy az ember *el ne tévessze társasági helyzetét*, a' nevelés tartozik a' gyermek' természeti hajlandóságát 's tehetségeit kilesni, müvelni, azoknak jó irányt adni. De még ez mind nem elég. Még ez által a' nevelés nem tett eleget arra, hogy a' nevendék hajlandóságához és tehetségeihez mért 's majdan elfoglalt társasági helyzetét be is töltse, szóval: hogy tökéletes emberré váljék. — De, fájdalom! nálunk a' nevelés még igen rosz karban van. Mi ha neveltetünk is, csak azzá nem neveltetünk, a' mivé neveltetnünk leginkább kellene. Hivatalokra, müvészetekre 's kézi munkákra neveltetünk; de a' társas életbe, hol álláskörünk leend, azaz, emberré, társas emberré — nem neveltetünk. A' nevelésnek alapjául kellene venni a' szív' képezését, nemesitését. A' gyermek' szivébe korán be kellene csepegtetnünk kiváltképen az őszinteséget, egyeneslelkűséget, igazságszeretetet 's mások iránti méltánylást, mik a' társaság' boldogságának leglényegesb rugói. Ekkép növekedvén 's müvelődvén nem csak észbeli 's kézi ügyességekben, hanem szivében is a' gyermek, jókor az emberek közzé vezettetve 's a' mindennapi tapasztalásból azok közti magaalkalmazásra oktattatva, válnék belőle tökéletes hivatalviselő, müvész, kézi munkás, szóval — tökéletes polgár.

„Az egyeneslelkü hivatalviselő' charactervonásai, szivbélyegei" czímü könyvecskét eléggé ajánlja már az is, hogy az emberi kebel' legragyogóbb müvének, a' szerencsétlen embertársunkkali jótétnek, egy ezek iránt hőn dobogó szivtől származott eszköze: egész jövedelme t. i. *az árviz által megkárosult budapestiek' javára* szenteltetett. *Matics Imre.*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

76. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **September' 20.**

A' kecskeméti reform. főiskola'
ujabb időkbeli történetei 's jelen állapotja.

Minő történeteken ment által a' kecskeméti ref. iskola szinte a' reformatio' kezdetétől fogva 1828ik esztendeig; — hányszor 's melly időkben taníttattak ebben felsőbb (t. i. philosophiai és theologiai) tudományok; — mi okoknál fogva szállott ismét le gymnasiumok' sorába; — kik voltak nevezetesebb professorai időről időre: fontos rövidséggel elő van adva azon egyházi almanachban, mellyet a' helv. vall.-tét. köv. dunamelléki egyházkerület' részéről 1836ik esztendőre egyházkerületi főjegyző *Polgár* Mihály ur adott ki; 's ugyanazokat bőven kimerítette néh. kecskeméti professor 's utóbb czeglédi predikátor *Nagy* István ur, ezen iskola' történeteiről irt, még kéziratban heverő nagybecsű munkájában, melly a' tisztelt szerző' özvegyének ajándékából ezen iskola' könyvtárának sajátja. — Minden ezelőtti történeteinél 's változásainál ezen iskolának fontosabbak azok, mellyeken a' legutóbbi évtized alatt ment által, 's mellyeket leirni czélja e' jelen soroknak; reménylvén, hogy olvasásuk a' nemzeti művelődés' 's tudományok' barátinak nem lesz érdektelen. —

Miután a' h. v. t. követők' négy egyházkerülete közül kettőnek, t. i. a' tiszántulinak és tiszamellékinek, saját kerületi főiskolái, Debreczenben és S.-Patakon, régi időktől fogva virágoznak; a' dunántulié pedig Pápán, szinte fél század óta szép virágzásnak indult: mind a' dolog' természetéből 's a' külön egyházkerületek' egyenlő jogaiból, mind pedig a' három főiskolától távol lakó szülék' 's tanuló ifjak' terheltetéséből 's gyakori panaszaikból egyenesen folyt azon gondolat 's ohajtás, hogy ezen dunamelléki e.-kerület' kebelében is, a' többiekkel egyenlő rangú kerületi főiskola állíttatnék föl, még pedig a' dolog' természetéből szorosan folyólag, egy és nem több kerületi főiskola, nehogy a' jóltévők' önkénytes adományai — a' protestáns főiskoláknak ezen egyedüli alapjai — megoszolván, az ohajtott czél' kivitele lehetetlenné legyen. Ezen köz ohajtásnak valahára létesülését a' kecskeméti h. v. t. követő közönség előmozdítni kivánván: 1828-ban az e.-kerületi főtanácshoz olly nyilatkozással 's ajánlattal folyamodék, hogy mivel elavult iskolaépületei ujítást kivánnak, — ha a' rég ohajtott kerületi főiskolának Kecskemét' kebelében leendő felállíttatása felől biztosíttatnék, azon esetben nem saját iskolaépületeinek megujítására, hanem azon kerületi főiskola' közös oltárára kész volna szentelni kitelhető áldozatait. — E' nemes ajánlatot az e.-kerület' bölcs 's buzgó előljárói méltányló örömmel fogadák; 's kiküldöttség által még azon esztendőben a' hely' szinét 's egyéb helybeli körülményeket megvizsgáltatván, a' kecskeméti egyházközönség' részéről az építés' fele költsége' viselését illető ajánlatokat ünnepélyes oklevélbe foglaltatván, 's viszont az egyházkerület' részéről teendők felől tervet készíttetvén: az 1829ben tartatott e.-kerületi köz gyülés a' küldöttség' munkálatait megerősíté, a' kerületi főiskolának Kecskeméten leendő felállíttatását, az iránt Ő cs. 's ap. k. Felségéhez fölterjesztendő folyamodást, 's az e.-kerület' részéről tüstinti segedelem-kútfők' megnyitását, a' szükséges épületek' tervének minélelőbbi elkészíttetését, a' maga részéről leendő építésnek tulajdon pénztárnoka általi kezeltetését elhatározá. A' lelkes előljáróknak buzgó felszólításai segedelmezési készségeket gyujtának, 's a' kecskeméti e.-közönség' ajánlatai mellett, az e.-kerület' részéről megnyitott források is folyamatba jövén: miután 1830ban a' kerületi főiskola' közös czéljához irányzott díszes épület' terve elkészült, 's a' köz gyüléstől e' végre meghatalmazott elnökök által megvizsgáltatván, jóváhagyatott, és az építőmesterekkel kötött szerződések minden illető felek' nevében aláirattak: eljött 1830ki majus' 15én azon ohajtva várt időpont, midőn a' kerületi főiskolai épület' alapköve a' lelkesedett buzgóság' örömzaja közt letétetett. Ez időtől fogva folytattatván az építési munkálatok, a' két emeletes, 27 öles épületrész (mivel a' terv szerint az épület még idővel a' szükséghez képest folytattatni fog) 1834-ben már fedél alá vétetett; 1835ben földszint két hallgatóterem, 1836ban már földszint öt terem, és az első emeleten, két hallgatóteremen kivül, a' könyvtár-terem és az oratorium készen valának.

Belső avvagy tudományos emelését illetőleg $183^1/_2$ben már kezdődtek itt taníttatni első évi philosophiai tudományok 21 hallgatónak *Tatai* András professor ur által, majd $183^2/_3$ban a' második évi philosophiai tudományok is taníttattak 45 hallgatónak, hazafi készséggel segítségre járulván hites ügyvéd és mostani törvénytanító Válai *Sipos* Imre ur; 's miután 1833-ban az e.-kerület' részéről is egy tanítószék állíttatott, 's abba ugyanazon év' novemberében *Szabó* Sándor oktató ur beiktattatott, már $183^3/_4$-ben a' philosophiai tudományokon kivül, az első évi jogtudományok' tanítása is 70 — 80 hallgatóval folyamatba jött; 's miután 1834ben a' felsőbb tanítószékek néh. kecskeméti tanácsnok ns. *Szánthó* Márton ur' lelkes özvegye' ns. *Kuthy* Juliánna asszony' kegyes alapítványa által is gyarapíttattak: ez időtől fogva az alsóbb iskolák' sikeresebb taníttatása végett, oktatóik' száma is szaporíttatott.

Az e.-kerületi fő tanács 1834ik évben a' nm. magyar kir. Helytartó-Tanács' utján Ő cs. 's ap. k. Felsége' elébe fölterjesztett legalázatosabb felirásában és folyamodásában kimerítőleg előadván, miszerint az ezen e.-kerületben fölállítandó kerületi főiskola' helyéül Kecskemétet, az ez iránt vele vetélkedő N.-Kőrösnél alkalmatosabbnak találta: az itt már czélba 's munkába vett iskolai intézetnek a' közönséges főiskolák' rangjára leendő fölemeltetéséért esedezett. Ennek következésében jött az 1835ki novemb. 3kán költ k. k. rendelet, melly által a' kecskeméti iskola lyceumi rangra emelteték, 's egyszersmind az e.-kerületi fő tanácsnak meghagyaték, hogy azon tudományok' rendezését, mellyeket abban taníttatni kiván, legfelsőbb megerősítés végett minél előbb fölterjessze. — Majd az 1836iki majusban tartatott e.-kerületi köz gyülésből azon tudomány-rendezés, melly szerint az e.-kerületi fő tanács ezen kerületi főiskolában a' philosophiai, juridicai és theologiai tudományokat, ugyanollyan kiterjedésben kivánja taníttatni, minőben azok a' többi egyházkerületek' főiskoláiban taníttatnak, Ő cs. k. Felsége' kegyelmes szine' elébe fölterjesztetvén, még azon esztendőben (1336 oct. 25) leérkezett azon k. k. rendelet, mellyben az e.-kerületi fő tanácsnak ez utóbbi legalázatosabb kérése is kegyelmesen meg-

adaték, 's a' kecskeméti főiskola illy minőségben, mint philosophiai, juridicai és theologiai tudományokat közönségesen és szokott terjedelemben tanító intézet, az illető polgári és iskolai hatóságoknál kihirdettetni rendelteték. — Melly k. k. rendelet' leérkezte után az e.-kerületi fő tanács ezen főiskolai intézetet, miután ez a' protestánsok' többi főiskoláival egyenlő rangra emeltetett, minden amazokat törvényesen illethető jogokban részesíteni kivánván, a' szűnnapokbani segedelemszedés végett ifjak' széllyelküldethetését, 's ugyanazoknak ünnepi szolgálatokra 's iskolamesterségekre az ekklézsiák' kivánsága 's tanulók' szaporodása szerinti kimehetését az $179^{1}/_{2}$: 26. törvényczikkely' értelmében elhatározta 's folyamatba vétette. — Minő kedvetlen összeütközések jöttek közbe ez évtized alatt a' n.-kőrösi egyh.-közönséggel az ottani gymnasium' felebbemeltetése iránt, azoknak előadása jelen értekezés' czéljára nem tartozik; szülte légyen bár azokat nemes vetélkedés, vagy más tekintetek: temesse el feledés' sirjába az atyafi szeretet. —

A' főiskolai rangra már törvényesen fölemelt kecskeméti iskolában a' helybeli egyh.-közönség 1836ban két tanítószéket, egyiket theologiai, másikat juridicai tudományok' tanítására, állítván föl, ezen tanítószékekbe az alapító egyh.-közönség' 's az egyh.-kerületi fő tanács' köz megegyezésével, 1836iki october' 1ő napján beiktattattak: az elsőbbe ugyan volt Dömsödi predikátor *Báthory* István, másikba hites ügyvéd Válai *Sípos* Imre urak. E' szerint az $183^{6}|_{7}$iki iskolai esztendőben négy, ifjui tüzzel buzgón igyekező oktató által (kiknek részint a' költészet' oktatója, részint némelly jelesebb tanuló ifjak bizonyos könnyebb tudomány-ágakban segítségül voltak) a' philosophiai, juridicai és theologiai tudományok' szokott kiterjedésbeni tanítása 105 hallgatóval folyamatba vétetett. — Azonban csakhamar fájdalmas seb éré e' serdülő intézetet, midőn a' ritka sikerrel kezdett tanítása által legszebb reménnyel biztatott, gazdag tudományos készületű, szép lelkű 's elméjű, tanítói tüzzel hevült ifjú hittudományi professort, néh. Báthory István urat, 1837-iki october' 3-ikán halál által elvesztette. — De a' megürült tanítószék, alig két hónap' multával, a' külső országi academiákról akkoriban haza érkezett *Karika* János urral betöltetvén, az elkezdett tudományos pálya — hála a' gondviselésnek! — semmi csonkúlást nem szenvedett, 's ez utóbbi $183^{7}|_{8}$-ik esztendőben, a' felsőbb tudományokat hallgatók' száma 152re szaporodott.

Az ezen intézetben taníttatni szokott tudományok' elrendezését illetőleg: mind a' philosophiai, mind a' juridicai, mind a' theologiai tudományok' elvégzésére két-két esztendő lévén különkülön kiszabva, az első évi philosophusok elvégzik a' politica historiából a' régi és közép' idők', valamint hazánk' történeteit, a' philosophiából logicát, psychologiát, metaphysica purát, a' mathesisból arithmeticát és geometriát, e' mellett hallgatnak, deák, görög, német és magyar literaturát; a' másod évi philosophusok elvégzik a' politica historiát a' legujabb időkig, a' philosophia' historiáját, metaphysica applicátát, ethicát, physicát, alkalmaztatott mathesissel; e' mellett görög és franczia literaturát. — Az első évi juristák' tanulmányai: jus naturae, jus publicum Hungariae, statistica, politica, jus montanum; e' mellett paedagogica. A' másod évi juristákei: jus privatum Hungariae, jus criminale, historia juris; e' mellett azok, kik theologiai pályára nem szándékoznak, hallgatnak ecclesiastica historiát; kik pedig theologusok fognak lenni, tanulják a' zsidó nyelv' grammaticáját és zsidó archaeologiát. — A' theologia' két éves pályája alatt folytatólag taníttatnak és elvégeztetnek ezen tudományok: theologia propaedeutica, dogmatica, moralis, és elenctica, historia ecclesiastica, homiletica, cura pastoralis, hermeneutica, critica sacra, ó és uj testamentom' magyarázata. — És ezen tudományok, kivévén a' jus publicum és privatum Hungariaet, mind magyar nyelven taníttatnak; olly móddal, hogy a' tanulók azoknak deák nyelveni előadásában is gyakoroltatnak. — Az oktatókat különkülön illető tudományok pedig ezek: *Tatai* András ur tanít tiszta mathesist és physicát, alkalmaztatott mathesissel; *Szabó* Sándor ur tanítja a' philosophiai és exegesisi, V. *Sípos* Imre ur a' politico-juridicai, *Karika* János ur a' historiai és theologiai tudományokat. A' literaturákban és nyelvekben segítségül szoktak lenni részint költészettanító *Zágony* Ferencz ur, részint kiválasztott jeles ifjak. — E' pontban nem lehet elmellőzni azon ohajtást, vajha minél előbb az oktatók' száma szaporodhatnék! — mi hogy teljesülni is fog, előbb, mint a' mostani oktatók' ifjúi tüze ellankadna, azt az idő' lelke 's a' részvevők' buzgósága engedik reményleni.

E' főiskolában 1837diki decemberben jött folyamatba azon intézkedés, melly szerint a' theologiai pályán lévő 's közelebb arra menendő togatus ifjak, minden vasárnap délelőtt, egymást felváltva, a' templombeli istentisztelet' órája alatt az iskola' oratoriumában, részint magok által illető felügyelés alatt készített, részint kezőkbe adott cathedrai beszédek' elmondásában gyakoroltatnak, 's az iskolai növendékek' nagyobb része' 's más helybeli lakosok' jelenlétében istentiszteletet tartanak. És mivel minden illyen istentisztelet' végzetével, a' jelen lenni köteles egy-két oktatók a' felsőbb tanulók' jelenlétében, az akkor szolgáló ifjúnak előadásmódját szoros itélet alá veszik, 's általában gyakorlati oktatást adnak: ezen intézkedés közelebb az ünnepi szolgálatra külső ekklézsiákba (mellyek már eddig is számosan kivánják az itt tanuló ifjakat, és számuk időről időre növekszik) kimenő ifjakra, jövendőben pedig az egyházi szónokok' tökéletesbítésére nézve nagy haszonnal biztat. —

Volt ugyan szokásban ezelőtt is, hogy a' nagyobb tanulók a' kisebb gyermekek' magányos tanításában gyakoroltattak: de ennek kivánt sikere azóta tapasztaltatik leginkább, mióta a' felsőbb tudományok' hallgatói paedagogicát is tanulnak. Szinte azóta kezd, legalább a' tanulók' legalsó osztályaira nézve, lábra kapni azon intézkedés, melly szerint különkülön minden nemzeti, grammaticai és humanitási osztályokba közönséges oktatókúl, minden itt taníttatni szokott felső tudományokon már általment 's magányos tanításokban is gyakorlott, jelesebb ifjak rendeltethetnek; melly intézkedés a' reformatusok' többi főiskoláiban nagy sikerrel divatozik; de itt még eddig egészen azért nem állhatott fel, mivel tudományokat végzett ifjak mindez ideig nem voltak. Szinte a' paedagogica' tanulása után várhatni sikeresebb tanítást azon ifjaktól is, kik részint régi szokás szerint némelly apróbb tanítóságokra, részint az e.-kerületi fő tanács' 1836diki végzése szerint, a' többi ref. főiskolák' példájára, népesebb iskolák' vezetésére is kibocsáttatnak.

Az iskolai esztendő' kezdete october' első napjára, az első fél évet bezáró szoros vizsgálatok (rigorosum) februarius' 15kén kezdve, azon hónap' hátra lévő napjaira, a' második fél évet bezárók pedig julius' 15kén kezdve, azon hónap' többi napjaira vannak határozva; melly vizsgálatok, külön minden tudományokés minden tanulóra nézve, az e.-kerületi fő tanácstól kirendelt igazgató-választottság és az iskolai szék által a' legnagyobb szigorusággal végeztetvén, 's a' tanulók' osztályozása megtétetvén: az egész iskolai esztendőt augustus' 1ső napján, minden felső tanulóknak nyilványos vizsgálata (examen) zárja be; melyen minden rangú hallgatók előtt egész éven át végzett tanulmányaikból mutatványokat adnak elő.

Az ifjak' erkölcsi nevelését 's kormányozását illetőleg: az e.-kerületi fő tanács által helybenhagyott törvények szerint kormányozza a' tanuló ifjuságot az e.-fő tanács által kirendelt 's az ő képét viselő állandó igazgató-választottság' felügyelése mellett az iskolai szék 's közvetlenül a' rector professor. — Nevezetes ezen törvényeknek azon szelleme, melly a' tanuló ifjúságot ugy kivánja tekintetni, mint az iskolai előljáróságnak saját gyermekeit, kiknek az előljáróság' hire 's tudta nélkül, például: magoknak szállást fogadni, vagy azt változtatni, ruhájokat, könyveiket, vagy akármijöket eladni, kölcsön pénzt fölvenni, kereskedővel vagy mesteremberrel szerződni 'stb.eff. tilalmas. — Egyébiránt az ifjak' nevelésében uralkodó elv ez: közép utat tartani a' leverő keménység 's féktelenítő lágyság közt, mellynek eredménye az, hogy ámbár itt is, mint minden iskolai intézetben széles e' világon, kihágási esetek elkerülhetlenek; de csakugyan általában véve ez iskola' növendékeitől a' részrehajlatlan 's elfogulatlan biráló a' társalkodási és erkölcsi simaságnak dicséretét meg nem tagadhatja.

A' szegényebb sorsú tanuló ifjak' segedelmezése' tekintetéből a' kecskeméti egyh.-közönség már rég alapított olly summát, mellynek kamatjából évenkint 24 ifjat ingyen élelemmel ellát, 's e' fölött többnek is, kevés fizetésért élelmet szolgáltat. — Ezen 24en kivül a' közelebb mult években 6 ifjunak ingyen élelmezésére tétettek részint helybeli részint külső jóltévők által alapítványok; kiknek neveit valamint azokéit is, kik vagy az építésre tetemes segedelmeket nyujtottak, vagy az ifjak' szorgalma' jutalmazására tettek alapítványokat, a' valódi nemes tettől elválhatlan szerénység elhallgatni parancsolja. —

Berekesztésül nem lesz érdektelen ezen iskolának tanítást segélő készületeiről röviden említést tenni. — Ámbár illy kevés idő alatt ezeknek megszerzésében az intézet sokra nem mehetett: mindazáltal a' legszükségesebbeket — még pedig hálás köszönettel legyen említve — legnagyobb részben kecskeméti jóltévőktől begyült pénzen már megszerezte. — Ide tartoznak a' szép számú 's alkalmatos mathematicai, mechanicai és physicai készületek; a' csinosan rendezett 's tanítási czélra elegendő ásványok' 's petrefactumok' gyüjteménye; az 5 — 6 száz darabból álló 's ritka darabokat mutatható régi-pénz-gyüjtemény; végre az 5 ezernél több darabot számláló 's időről időre régibb 's ujabb munkákkal szaporodó könyvtár, melly több kegyes adományok között néh. nagyeml. Széki gróf *Teleki* László urnak, ezen egyh.-kerület' volt fő curátorának, sok százat érő 's főkép a' classica literaturát tárgyazó adományival dicsekszik; legközelebb pedig hálás köszönettel tartozik az ezen e.-kerület' érdemek közt őszült superintendensének 's ezen főiskola' tántoríthatlan buzgóságú pártfogójának 's előmozdítójának, főtiszt. *Báthory* Gábor urnak, kitől a' közelebbi napokban is nagy számú, különböző tudományokat tárgyazó, könyveket nyert. — És ezen könyvtár, valamint a' jelen fél évben a' folyóiratok' olvasása végett megnyitott szoba is, a' tanuló ifjuságnak mindig nyitva áll; kik ezenkivül is, tulajdon költségükön alapuló, de felvigyázat alatt lévő, olvasó-társaságukban elmetehetségeiket szép sikerrel művelik. — Az iskola' könyvtárának nem kevés díszére szolgáland a' czélba vett 's már megindított mellkép-gyüjtemény, mellybe a' haza' 's tudományok' barátinak és ezen iskola' különös jóltévőinek mellképei fognak helyeztetni. Ugyanezen könyvtárt fogja diszesíti hazánk' jeles művésze' *Ferenczy* István ur' műteremében már szinte készen álló azon nagyszerű művészi darab, mellyet a' fentebb tisztelt alapító, ns. *Kuthy* Juliánna asszony, elhunyt kedveseinek gyászemlékeül készittetvén, mint szépművészet' remekét, ezen iskolai intézet' falai közt kiván megtartatni; melly midőn rövid idő mulva rendeltetése' helyére fog tétetni, mint hazai érdekes mű külön leirásnak méltó tárgya leend.

A' buda-pesti állóhid' tárgyában.

(Folytatás.)

Következnek ezek után az illető müvészek' jelentései 's levelei, ugymint:

A) *William Tierney Clark'* jelentése báró Sinához. (Bécs, sept. 26. 1837.) — Ebben Clark, miután a' függő láncz hidat legczélirányosbnak állította, általmegy a' költségekre, mondván: „E' pontra nézve bajos valami bizonyost mondani, miután olly felette sok függ a' körülményektől, mellyek előre nem láthatók: csak egy kedvező tél az építés közben jóval kisebbítheti, ellenkező pedig nevezetesen öregbítheti a' költséget. A' hidhoz kivántató vas' és kő' mennyiségét jóformán kiszámíthatni. Minthogy azonban a' folyam' medre és a' két part nagyobb részint homok- 's agyagból áll, és a' viz' színe közönséges és legmagasb foka közt 25 lábnyival változik: teljes lehetetlen, akár a' mederben akár a' parton építendő oszlopoknak jó 's biztos alapot zárgátak' (Coffer-dam, Fangdamm) használása nélkül rakni. Ha már e' munka viz-szük évbe esik (miről semmi bizonyost nem tudhatni előre), a' zárgátak' felével is előállíttathatnak azon summának, melly viz-bő esztendőben szükséges; miután azonban ez előre nem látható, a' számításokat rendkivüli esetekre kell tenni, és egy tavasz és ősz közti idő, kedvező évben is, alig elégséges *egy* zárgátnak a' mederben bevégezhetésére, mihezképest ha a' következő tél lágy, a' zárgát sértetlenül maradván, az oszlopok 's kőmüvesi munkák messze előre haladhatnak: ha ellenben szigorú tél következik nagy jégtömegekkel, a' zárgát hihetőleg megkárosul, annak kijavítása sokba telik, 's ekkép nem csak sok pénz, hanem idő is vesz, mit ollyas munkánál, melly egyedül tökéletes elkészülte után kezd jövedelmezni, különösen számba kell vennünk. De ha több szigorú tél következik egymás után — mi ezen országban, mint hallom, nem ritka eset — ugy biztos számolási alapul épen semmit sem vehetni. Hogy azonban Báró urnak mégis némi iránymértéke lehessen előleges számolásainál, minden körülményeket tekintetbe véve, annyit mondhatok, hogy egy czélirányos és tökéletes erős hid, 300,000 font sterlinget tul nem haladó summával felépithető. A' hidhoz való vasat a' szárazföldön olly fokú jóságban és pontossággal teljességgel nem gyárthatni, minő a' biztosság' elérhetése végett okvetlenül szükséges; ide járulván még, hogy annak gyártása és próbálása vagy magam' vagy megbizottaimnak szüntelen figyelmét és személyes felügyelését is megkivánandja. Több honi kőbányát vizsgálván meg, azt találtam, hogy a' farkasvölgyi (Wolfsthal) gránit és a' csobánkai kő a' kivánt czélnak megfelelnek. — A' dunai jég az oszlopokat soha sem veszélyeztetheti; mi pedig nagyobb áradások' okozhatását illeti: e' tekintetben sem tarthatni semmitől is, miután az építendő hid alatt még mindig marad legalább annyi szabad viztér, mennyi a' mostani legszorosb vonalnál létez. A' pesti dunapartok' szabályozása felette kivánatos; és a' partok fentartása 's megóvása különös felügyelés alá helyeztetvén, a' rendőrségnek megakadályozni kellene, nehogy a' folyamba mindenféle szemét és sepredék szórassék, mellyet az áradó viz elmosván, Csepel' szigeténél rak le, 's melly ezt századok óta szüntelen öregbitvén, a' vizáradásokat bizonyosan nem kissé segíti elő. De a' partok' szabályozása a' hidépitésnek legkisebb akadályaul sem szolgáland, e' két tárgy akár egyszerre egymással, akár külön végezt ethetvén. —

Ha Báró ur jónak találandja, rám bizni a' munka' vezérlését, szerencsémnek tartandom, szerződés által e' következőkre kötelezném magamat: 1-ször. Minden részletes tervet és kimutatást egymás után, a' mint a' munka' folyamata alatt kivántatni fog, a' külön munkavállalók' (contractor) szerződéseivel együtt elkészítek és kézhez szolgáltatok. 2-szor. Az egész munkát vagy személyesen vagy hozzá tökéletesen értő megbizottaim által igazgatom. 3-szor. A' vas' gyártására 's próbálására Angliában személyesen és megbizottaim által felügyelek, és annak minélhamarabbi átküldetését eszközlöm."

B) *Plews* és *Slater'* jelentése báró Sinához. (Pest, mart. 19. 1838.) — Ebben többek közt következők mondatnak: „1830-ban, midőn a' londoni uj hid épült, és a' folyamban e' végett négy zárgát állott, olly erős fagy uralkodék, hogy a' jég legalább hat lábnyi vastagságú volt, 's olly jégtömegek torlódtak fel, millyeket itt nem láttunk: munkáink mindazáltal sértetlenül maradának, 's azt bátorkodunk állítani, hogy habár a' dunai zaj még nagyobb volna is — mi néha megtörténhetik — mint a' millyennek mi találtuk, bizonyosan sem a' hid' oszlopainak nem ártana, sem az áradásokat legkevesebbé sem nevelné, feltéve: hogy igen kevés oszlopú hid állíttassék; hogy az oszlopok legnagyobb gonddal és lehetőleg erősen legyenek építve; 's végre hogy a' hid ne álljon a' folyam' legkeskenyebb részén. Az oszlopok' lehető kevés számát annyira szükségesnek tartjuk, miszerint semmi egyébfélét mint függő lánczhidat nem ajánlhatunk. Kő vagy öntött vas hid 7 vagy 8 oszlopot kivánna, mellyek a' zárgátakkal és ívezetekkel (centering) építés közben annyira akadályoznák a' jégjárást, miszerint nem csak nagy áradások következnének, 's igy a' két város felette veszélyeztetve volna, hanem az ívezetek' állásainak szétromboltatása által magok a' munkák is koczkáztatva lennének. Az ívek' egyensulyának fentarthatása végett egyszerre négy oszlopnál kevesbet nem lehetne építeni, és minthogy az oszlopok szükségkép zárgátakban építtetnének, a' viz' színének fele el lenne foglalva az építendő hid' helyén, 's ekkép vagy a' jég torlódnék meg 's áradást okozna, vagy az ívezet rontatnék el. Tekintetbe véve azon állapotot, mellyben a' magyarországi kőbányákat találtuk, és a' londoni uj hid' építésénél nyert tapasztalásunk után itélve, merjük állítani, hogy egy kő vagy vas ívű hid 10—15 esztendőnél előbb fel nem állhatna. A' kő vagy vas ívű hid' építési költségét — feltéve, hogy minden annak rende szerint folyna, semmi nehézség vagy szerencsétlenség nem adván magát elő — 800,000 vagy 1,000,000 font sterlingbe minden bizonnyal kerülne. Még nagy nehézség fordulna elő a' feljárások' elkészítésében is, minthogy a' hidnak olly emelkedésűnek kellene lenni, miszerint jég és hajó a' legmagasabb vizállásnál is szabadon járhasson alatta. Függő lánczhid' építésénél az említett nehézségek közül több elmarad. Két oszlop a' mederben elég; és nem levén ívek, ívépítő fa ívezet sem kell; egy oszlop a' másik után épülhet; 's minden akadály a' munka' folyamata alatt egyetlen egy zárgátból áll, melly a' folyam' szélességéből csupán 15 ölet vesz el. — Nem kételkedünk, hogy a' partok' mostani állásánál, azoknak legkisebb változtatása nélkül is két oszlop' építése a' folyam' medrében a' Nákóház' táján legkevesebbé sem nagyobbítná az áradási veszélyt, melly veszély-nagyobbítás csak a' legkeskenyebb helynél lenne félhető. Némelly itteni építészek olly véleménnyel vannak, miszerint az oszlopok' építéséhez nem szükségesek zárgátak, hanem lebocsátó szekrények (caissoons) is elegendők volnának. Illy vélemény tapasztalatlanságból eredhet, és kénytelenek vagyunk illy véleménynek egyenesen ellenmondani. Elég említenünk a' Temzén levő Blackfriars és Westminster hidakat, mellyek szekrényekkel épültek: az első e' pillanatban van javítás alatt, és alapjainak biztosítása végett épen most készítenek zárgátakat, mellyek 10,000 font sterlingbe bizonyosan bekerülnek; a' Westminster-hid' alapjai pedig 25 esztendő óta szüntelen igazítás alatt vannak, a' kormánynak évenkinti iszonyú költségére. Ha e' hidak zárgátakkal épülének, azon javítgatások nem lettek volna szükségesek. Efféle javaslatok, bármilly kecsegtetők is aránylagos olcsóságuk miatt, végre roszul ütnek ki, kiváltkép olly sebes folyamban mint a' Duna. Sokan azt hiszik, hogy lánczhid nem volna tartós, és a' szél ártalmasan hat rája. Mi nem látjuk át miért nem volna tartós, miután minden része látható, és az Angliában épültek legkevesebbé sem romlottak meg; a' mi pedig a' szél' hatását illeti, a' szélnek kitett felület nagyon csekély levén, annak hatása is erre csak felette csekély lehet. Mennyi idő alatt készülhet el egy függő lánczhid két oszlopra, igen nehéz megmondani; de nem hisszük, hogy 4-évnél előbb felállhasson, és ez idő alatti elvégezhetésére is derekasan hozzá kell látni. A' szerszámok és különféle erőművek Angliából lesznek megszerzendők. Jó és tökéletesen kipróbált szerektől felette sok függ, mert ha azoknak legcsekélyebbike is enged, az egész munkát hátraveti, és a' zárgátak' építésénél hihetőleg egy évet veszíttet el, mi azonban 20—30 ezer font sterlingnyi költséget okozand Noha azt hisszük: az itt termő vas igen jó és tán az az angolt is felülhaladja: a' gyártás' módjára nézve mindazáltal az itteni hámorok, szükséges erőművek' hiánya miatt, annyira a' mieink mögött állanak, hogy egyedül Angliában készült vasnak használását tanácsolhatjuk. Azon kérdésre: mennyire menend a' hid' általányos építési költsége, nem vagyunk képesek közelítőleg is felelni; mert sok függ a' körülmények' minőségétől: lágy telek például és alacsony vizállások nagy költségkimélést okozhatnának, ellenkező esetben pedig a' kiadás nevezetesen szaporodnék. Azt mindazáltal állíthatjuk, hogy hasonló hid Magyarországban sokkal többe körülend mint Angliában, és pedig a' következő okokból: — Az építő készületek' 's műszerek' nagy részének, valamint a' vasnak is, elkerülhetlenül Angliából kell hozatnia, 's igy ezeknek eredeti árához természet szerint hozzáadandó még a' vizen és szárazon hozatal, a' kárbiztosítás, vám' költségei, kamatok és idővesztés. Épületfát itt nem szerezhetni olcsóbban: a' veresfenyű nagyon drága levén; a' tölgynek tökéletes kifaragása pedig nevezetes költségbe kerülvén. Mi pedig a' követ illeti, félünk, hogy az még egyszer annyiba telik mint Angliában, minthogy az itteni kőfejtőknek nincs hozzávaló készületök és szerszámuk, mellyekkel nagy darab köveket könnyen kiállíthatnának, és nagy kiadást okozand a' kőbányáknak olly állapotba helyzése, melly szerint nagy mennyiségű követ rövid idő alatt lehessen nyerni belőlök; a' bányáktól a' folyóhoz vezető utak' rosz mibenléte még inkább nevelendi a' költséget. Magához a' hid' építéséhez is továbbá számos munkást kell Angliából kihozatni; az itteni lakosok nem értenek a' mi szerszámainkhoz és erőmüveinkhez, és mielőtt őket azokhoz hozzászoktatni lehetne, addig az egész hid már majdnem felépülhetne; 's noha az élelem sokkal olcsóbb Magyarországban mint Angliában, más részről azonban egy munkás sem hagyandja el Angliában levő keresetét, külön nagyobb jutalom nélkül, ugy hogy ollyas munkásoknak kihozatása 's ismét haza küldetése bizonyosan sokba telik, de végre mégis gazdaságosabbnak fog mutatkozni, kivált időnyerésre nézve, melly illy roppant munkáknál legfőbb tekintetet érdemel. — Szemtanui valánk azon iszonyú csapásnak, mellyel a' Duna' árvize borítá el Pest városát, és azt hisszük: egy állóhid nagy szolgálatot tett volna a' lakosoknak, kik közül sokan vagyanukat Buda' magasabb részeire áthordhatták, vagy éltöket is biztosságba helyezhették volna rajta."

(Vége következik.)

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

77. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **September' 24.**

A' magyar magányos jog' commentatorainak szellemi characteristicája *).

Egy régi magyar jogásztól.

> Amicus Plato, amicus Aristoteles, (amicus Verbőczy, amicus Kelemen, amicus Kövy,) sed magis amica veritas.

Ha a' magyar magányos jog' mezejére 's annak nevezetesb kidolgozóira fordítjuk figyelmünket ezeknek szellem- és műrokonság' tekintetében következő genealogiáját állíthatjuk fel: *Verbőczy* István a' magyar magányos jog' törzsatyja; utódjai pedig *Kittonich*, *Huszty*, *Kelemen* és *Kövy*, kik egyenes leszálló lineában származnak tőle. Ezen genealogiai származtatás' valóságát bebizonyítja müveik' hasonlatossága és szellemrokonságuk, melly ugyan mindeniknek a' magyar Themis' e' papjai közül individualitása 's felsőbb tökélyre törekvése által módosíttatik, de ugy, hogy származásuk a' dologértő' 's figyelő' criticai szemét ki nem kerülhetik.

Verbőczy Istvánt ugy kell tekinteni, mint a' korában divatozott magyar szokásjog' (jus consvetudinarium, jus non scriptum) fejtegetőjét, mellyet illy című munkájában adott elő: „Tripartitum opus Juris consvetudinarii Inclyti Regni Hungariae." Editio prima, Viennae, typis Joannis Singrenii 1517 fol. **) — és feudalis alkotásból 's kora' magyarjainak erkölcseiből és népsajátságiból merített okokkal világosított meg. E' munka azon tiszteletben részesült, 's pedig épen a' szokásjog által, miszerint a' magyar jog' forrásai közzé véteték föl, mivel akkor annál jobb nem létezett, 's mivel akkori törvényhozóinknak belső és külső nyugtalanságok által fölingerlett szelleme nem volt képes a' jog' elveit a' kétértelmű és zavaros törvénygyakorlás' és jogi casuistica' chaosából kifejteni 's csendes gondolkozást kivánó irásba foglalni; végre mivel az akkori magyar jogászok' szellemi szegénysége 's bátortalansága jobbat még nem adhatott: tehát a' törvényhozók szintugy mint a' jogtudósok örvendének, hogy Verbőczy itélőmester valamit összeirkált, mert most már mégis volt nekik mihez ragaszkodniok. Ezen Verbőczy — ki vagy épen nem az volt, ki a' szorgalommal dolgozott 's következetes elő- 's utóbeszédet irá; vagy kinek munkája' kidolgozására csak kevés ideje, vagy a' tárgy iránt nem nagy buzgalma, vagy végre csekély reménye volt, hogy munkájának ragyogó szerencséje leszen — Tripartitumát általában hanyagon 's néhol épen fej nélkül (sit venia verbo!) irta ***). A' figyelmező magyar jogtudós jól tudja, hogy a' II. Ulászló alatt alkotott törvények sokkal jobb stylusban irvák, mint a' Tripartitum; sőt a' cancellaria-formulákban is (I. Lajos és I. Mátyás királyok' idejében) 's általában a' középkor' jogtárgyi munkáiban, mellyek nyilványsság- és hoszabb fenmaradásra voltak számítva, gondosabb 's tisztább irásmód találtatik. Ezért olvassuk gyönyörködve más nemzetek' középkorbeli okleveleit is, kiváltképen a' jog' osztályában, péld. a' sokkal régiebb „szász és sváb tükröt" (Sachsen- und Schwabenspiegel). — A' római jogból kölcsönözött régi 's valóban használható jogrendszer, mellyhez Verbőczy jogtani tételeit szabta, minthogy különben semmi figyelmet nem fordított rá, eo ipso megszünt nála systema lenni. Az egyes czikkelyek per associationem idearum következnek, ugy hogy az előljáró czikkely azon tárgy által, melly végén fordul elő, a' következő czikkely' alakját határozza meg. Mégis Verbőczy magyar Ulpianus-, Tribonianus-, Hermogenes- és Gratianusnak neveztetett, és sokáig a' magyar jogtudomány' egyetlen szabályának és legtisztább forrásának tartatott, ugy hogy az ujabb magyar jogászok 's jogtanítók sem tudtak Verbőczy' elavult rendszerétől megszabadulni *).

Kosztaniczai *Kittonich* János, horvát, mint királyi ügyek' igazgatója adá ki e' című munkáját: „Methodica Directio Processus Judiciarii Juris Consvetudinarii I. Regni Hungariae." Editio II. Viennae, 1634., 4 — r. 349 l. Editio III. Tyrnaviae, 1700., fol. 145 l. Editio IV. Tyrnaviae 1724., fol. 145 l. — és a' jogi scepticismust száz kétséggel kevesítette, mellyeket most említett munkájának „Centuria Dubietatum" czímet viselő pótlékában oldott meg. — Kittonich' munkájában a' kir. curiánál, vármegyei törvényszéknél és szent széknéli törvénykezésmód adatik elő, mert részint nem teljesen 's körülményesen fejtette ki Verbőczy e' tárgyat, részint a' pör' némelly formái,

---

*) Pótlékul a' magyar jogtan' literaria historiájához.

**) Ujabb kiadásai: Bécsben 1545. 1561. fol. Kolozsvárott 1571. 4. Bécsben 1581. 1628. 1637. 1660. fol. Löcsén 1560. 4. Nagy-Szombatban (Corpus Juris Hungarici-val együtt) 1690. 1696. 1751. fol. Vörös Balás' magyar fordítása kijött Debreczenben 1565. fol. Lipsziai Pál' fordítása Debreczenben 1611. Kolozsvárott 1698. 4. Wagner Ágoston' (pozsonyi ügyvéd) német fordítása Bécsben 1599. fol. 'stb.

***) De: quandoque bonus dormitat Homerus. — Maga *Kelemen*, ámbár Verbőczy' imádója, megvallja (Institutiones Juris Hungarici privat. I. könyv. 54 lap.): „Qualescunque illi sint naevi (neque enim ab omnibus Verbőczium purgare intendo), quos justo severiores Aristarchi ingerunt (ezek között legnevezetesebb *Kollar* Ferencz Ádám, de potestate legislativa Regum Hung.), quod nempe: 1. principia Juris publici vel penitus omittat, vel leviter solum attingat; 2. modum legum ferendarum Seculi XI. et XII. in Synodis mixtis, aut ignoraverit, aut reticuerit; 3 neglectis domesticis consvetudinibus, peregrina ex Jure Civili, et Canonico consectatus sit; 4. ordini sibi I-mae tit. 1. proposito, juxta objecta Juris procedendi, non insiterit, sed pleraque de *rebus* in primam, de *actionibus* in secundam partem sui operis transtulerit; 5. plura magni momenti, et quotidiani usus objecta, uti: testamenta, telonia, contractus plerosque, servitutes rerum, vix delibaverit etc. Quae tamen tanta non sunt, ut merita Verbőczii enervent, praesertim cum primus difficilem hanc viam ingredi jussus, nulla ante se vestigia viderit, quae vel insisteret, vel caveret."

*) *Jung* János (Jus personale privatum Regni Hungariae, Viennae 1828.) a' 20dik lapon egyenesen mondja: „Verbőczius, qui aristocraticam partem nationis, jura primitiva ex vetustissimis temporibus, omnium desiderio satisfaciens (?), docuit, et leges compilavit, ob quas Hungaria sibi invidiam conscivit; illi, quem celeberrimi extranei jurisconsulti Ulpianum, Tribonianum, Hermogenem et Gratianum nominabant, mox qua deliciae, decus, superbia et idolum nationis admiratus fuit adeo, ut commissio, cui elaboratio Quadripartiti demandata fuerat, ab eius systemate recedere nefas existimaverit. Consectarium exaltatae huius venerationis fuit, ut Verbőczius qua unica norma et limpidissimus fons jurisprudentiae omnis consideraretur, et ipsi recentiores jurisconsulti se eius inveterato systemate, secundum quod Jus privatum, publicum, criminale, et procedura judiciaria promiscue traduntur, expedire haud protuerint; omnem conatum progressus jurisprudentiae exterarum gentium, moderno temporum genio magis conformes, imitandi, suapte negligendo."

mellyek az ő idejében divatoztak, már Kittonich' korában elenyésztek. Kittonich tárgyát gondosan, kimerítőleg és logicai rendben adja elő; irásmódja világos és hibátlan. Kittonich e' munka által korának nagy szükségén segített, 's az némelly tekintetben még most is használható.

E' két munka — a' Tripartitum és a' Methodica Directio Processus Judiciarii — sokáig volt a' terhes gyakorlat (praxis) mellett egyedüli vezérkönyv, melly a' magyar növendékeket Themis' szolgálatjára előkészítette. Valóban nehéznek kellett lenni e' növendékek' novitiatusának, 's csak podex plumbeus és caput ferreum győzhették meg annak nehézségeit.

(Folytatása következik.)

A' buda-pesti állóhid' tárgyában.

(Vége.)

C) *Plews'* és *Slater'* jelentésében (W. T. Clarkhoz. Trinity Square Boro, april. 14. 1838.) többek közt ezek foglaltatnak: „Pestre februar. 4dikén érkezvén, figyelmünket mindenek előtt a' folyam' állapotjára fordítók, melly egészen be volt fagyva, és a' jeget, az épitendő hid' oszlopainak helyéhez olly közel a' mennyire csak gondolhatók, két léket furatván, a' budai részen 6 —, a' pestin pedig 10 lábnyi vastagságúnak találtuk; e' vastagságból azonban valóságos jég csak mintegy 1 láb volt, a' többi félig fagyott hóból állván. — Továbbá figyelmünket a' zárgátakhoz megkivántató épületfára fordítók, 's noha az országnak számosb dunamelléki vidékeit megtekintők, sehol olly fát, melly a' czélnak megfelelne, nem láttunk: azonban hallottuk, hogy b. *Sina* saját jószágain kiterjedt erdőkkel bir, mellyekből a' szükséges fa kikerülvén, e' tekintetben minden nehézség megszünnék; és mi azt ajánlanók, hogy — kivált ha angol épitővel köttetik szerződés — a' vállalat' előmozdítói magok gondoskodjanak a' szükséges fa' megszerzéséről, minthogy ők ismervén az országot 's annak segédforrásait, könnyebben tehetik azt. A' zárgátakhoz szükségkép tölgyfát kell használni; mert a' veresfenyű, melly jó minőségű, felette drága, és a' fejér fenyű nagyon puha a' leverhetésre. — Mi a' követ illeti, megtekintettük a' csobánkai, sóskúti és pesti bányákat, 's mindegyiket olly állapotban találtuk, melly szerint, hogy az uj hidhoz megkivántató mennyiséget csak valamennyire is megnyerni lehessen, igen nevezetes költségre lesz szükség a' felület' letisztítása 's uj törések' nyitása végett. Minek megtörténtével azonban, nem kétkedünk, a' czélnak megfelelő elég jó minőségű és elég nagyságú kövek kerülhetnek ki azokból. De itt ismét más nehézség adja magát elő: a' kőfejtők t. i. nem birnak nagy darabok' töréséhez, kiemeléséhez 's a' bányáktól a' Dunáig viteléhez megkivántató eszközök- és erőművekkel. Ezenkivül az utak is nevezetes javítást kivánnának, mielőtt rajtok olly nehéz terheket hordani lehetne; szóval: a' bányák' kellő müvelhetése végett még előbb mindenféle eszköz-, szerszám- 's egyéb illyesekről kellene gondoskodni. — Ezek után az ottani mész' és homok' minőségét vettük vizsgálat alá. Mi csupán folyói homokot ajánlanánk, mert a' parti homokban nincs elég fövény, és igen sok föld-anyag találtatik. — Figyelmezéssel voltunk még az iránt is, mennyire lennének belföldi munkások használhatók a' munka' különféle ágaiban, és mind mások' értesítései mind saját tapasztalásunk után azt hisszük: belföldieket, angolok' társaságában nem használhatni. Angolországi munkás nem érti nyelvöket, és egy személy annyit végez, mint azoknak ketteje vagy hárma. Ennek okáért csupán angol munkásokat kell használni a' gátak' csinálására, az alapok' rakására, az egész kőmunka' végzésére. Belföldiek az anyagszerek' előállitása- 's helyre-hordására, valamint tán kőfaragáshoz és egyéb munkáknál is lesznek alkalmazhatók, hol magokban dolgozhatnak. Tehát számos karóverő, ács, kőmüves és kovács lenne Angliából hozatandó. Szükséges lesz azonkivül Angliából még mindenféle munkáló erőmüvek- 's eszközöket is küldeni, millyenek: kőfejtésre 's a' kövek' lerakására szolgáló emelőgépek, karóverő és huzó eszközök, kőmüves-, kőfejtő-, ács- és kovács-szerszámok-, felvonó 's leeresztő csigák, lánczok 'stb. Az anyagszerek' megszerzéséről is jó eleve kell gondoskodni. Vasgyár, mellyből valamelly netalán eltörendő öntvényt kipótolni lehetne, a' mennyire értesítettenk, közelebb mint Bécsben nem létez. — Agyagot a' zárgátakhoz, mellyből nagy mennyiség lesz szükséges, kaphatni mintegy 12 mérföldnyire a' Duna' mentében felfelé."

D) és E) alatt közöltetnek W. T. *Clark'* levelei (Hammersmith, mart. 14. és april. 20. 1838.) báró Sinához. E' két levélben feleletek foglaltatnak a' tisztelt báró' némelly kérdéseire, 's többek közt ezek is mondatnak: „A' sz.-gellérthegyi hóomlásokat, mellyek, mint legközelebb történt, néha a' hegy' alját veszélyeztetik, jövendőre az által lehetne megelőzni, ha a' Sz.-Gellért' hegyén, az állandó hidnak általellenében, 's annak szélességét valamivel meghaladó hoszaságban czélszerű falak rakatnának. — Ámbár a' gyaloghid eleinte csak gyalogolókra volt számítva, és nem minden egyéb czélra is, legkisebb megszorítás nélkül: mindazáltal ugy is épithetni azt, miszerint portékák', szarvas marha', lovak', kocsik', ágyúk' 's több effélék' áthordására is szolgálhat. Ha e' hid a' legközelebbi szerencsétlenség' alkalmával létez vala, Pest városának egész népessége egy nap alatt Buda' dombjaira keresztülköltözhetett, 's ezáltal nevezetes vagyon 's több becses élet megmentethetett volna."

Végre *Wodianer és társai* jelentik, hogy magokat báró Sina György urhoz csatolták, és hogy gróf *Sztáray* Albert ur társaságukból kilépett, 'stb.

Könyvismértetés.

13. A' háztartás' és mezei gazdaság' tudománya 'stb. Szerzé *Balásházy* János, a' m. t. társaság' rendes tagja. Első kötet. Debreczen, nyomtatta Tóth Lajos, 1838. 8-r. XXXII. és 306 lap.

„A' gazdasági tudomány' térein szemlélődve — igy ir előszavában a' tudós szerző — több parlagokat találtam, mellyek miveletlenül hevertek, 's mellyeket felfogni czélosnak véltem. Illyenek: a' különféle vállalatok' tételekor követendő vezérelvek' világosságra hozása; a' pénzügyi (finantialis) tárgyak' megvitatása; a' vagyonszerzési különféle módok; a' kedvetlen körülmények 's szenvedélyeink' hibája miatt aljasodott állapotra került vagyoni dolgoknak újabb boldogító rendszerbeni organizálása. Végre mind az avúltkoriak, mind az újabb irók által a' gazdasági tudomány' gyakorlására feltételül állíttatik nevezetesebb fekvő vagyon' birása; mi itéletem szerint nem meríti ki a' szélesebb értelemben vett gazdálkodás' tárgyát; ugyanis fekvő jószág nélkül, csak ingó vagyonokkali intézkedés is anyaga ezen tudománynak. Annak is, ki capitalisokból él, vagy hivatala', mestersége', kereskedése' jövedelmeiből, gyakorolni kell a' háztartási elveket. Sőt hogy az ember vagyon nélkül is lehet azzal biró, csak dolgozni, takarékoskodni ne resteljen: a' mindennapi tapasztalás bizonyítja; 's igy a' kézi munkával, ésszel keresett értékkeli bánásmód, már a' gazdálkodás' osztályába tartozik. Ezeknél fogva megvitatni azon elveket, mellyek szerint cselekedetekre indúlva vagyont szerezhetni, 's azokat, mellyek által aljaso-

dásnak indúlt állapotunkban dolgainkat újabb rendszerbe alakíthatjuk, a' gazdasági tudomány' fő feladásaihoz tartozik; az első vigasztalására válik azoknak, kiket a' sors mezítelen hagyott, — a' másik, kiket üldözőbe vett. — Az előbocsátottak ábrázolván némileg különösebb felfogásaimat: észrevehető, hogy azon útról, mellyen az eddigi gazdasági irók jártak, én el fogok térni; 's noha a' mezőgazdasági felfedezéseket, különféle földmivelési módokat, tenyésztési fogásokat, agronomiai ismereteket, uradalmi intézkedés' tárgyait 'stb., mellyekből áll az ujabb gazdasági tudomány, törekszem minél hivebben adni, de el nem mellőzöm a' hajdankori classicusok által hagyott czélirányos nyomokat is, 's tőlem telhetőképen vitatandom illő helyeiken a' fenirt még parlagon heverő részeit is a' gazdasági tudománynak, u. m. vagyonszerzési, vállalati, pénzügyi (finantialis) oldalait, mellyek természetöknél fogva a' kisebb, nagyobb birtoki 's uradalmi belső intézkedés' isméreteivel együtt, munkám' első részének, t. i. a' háztartás' tudományának, előkelőbb részei. A' második részben fognak előadatni: a' földismereti tudomány (agronomia), földmivelési, plántatermesztési, állattenyésztési 's a't. ismérétek, 's ezeken túl befejezésül a' hanyatló vagyonbeli állapot újontai létegesítése' fogásai, vagyis a' reorganizationalis tárgyak. Az általam ezennel alapított újabb rendszerű tudomány' érintett két fő részeit megelőzi egy függetlenül álló szakasz, a' gazdasági tudomány' vezérelveinek czimzete alatt, mellyben ezen tudomány' ágazatainak alapos igazságai, vagyis fő elvei foglaltatnak, 's mellyek teszik annak szellemét. Mint érintettem, hol helyes leend, élet-philosophiai, emberisméreti 's moralis elvekkel lesznek előterjesztéseim hintve, szóval embert javító szellemben, 's törekedni fogok a' gazdálkodást űzni készülő birtokosok' 's gazdatisztek' characterbeli szilárdságát (soliditását) is meggyökeresíteni, 's e' részben *Young* Arthur' előadásai szolgáltak vezérül, midőn az angol yeomannok vagyis kisebb birtokosok', és farmerek' (árendások) egyszerű házi szokásairól 's character-vonásukról, és némelly fenhéjázó, gebeszkedő fényűzők' természetellenies élésmódjokról olly élénk színekkel értekezik, magasztalva az elsőt, illőképen ócsárolva az utóbbikat. Úgy vélem, nem felesleges ezeket érinteni, minekutána az illy élési mód ellenkezik a' józan gazdagságos szellemmel, 's midőn a' fényűzés árviz' módjára terjed az alig egy pár ezeres 's néhány száz forintos jövedelmű birtokosok', hivatalbeliek', kereskedők' 's mesteremberek' háznépei közt is. Nem fogják talán tisztelt olvasóim határon túlinak tartani, ha Hesiodus és Cato szerint, a' házi jó szokások' 's a' gazdasági intézkedések' eseteiben is megkivántató moralitas' tekintetéből, a' háznépeknek szigorúbb vallásbeli gyakorlásokat ajánlok, 's ezt a' cselédtartási rendszerekbe is beszövöm, olly korszakban, midőn a' characterbeli szilárdságot Diogeneskint fényes nappal méltán kereshetnők lámpással, 's az elerkölcstelenedést napról napra fájdalommal szemlélhetjük, 's helyén van itt alkalmasint azon szíves ohajtásom, hegy fenyítéki törvényes rendszerünk minél elébb javíttassék, czélszerüen kidolgozott büntető-törvénykönyvünk' javaslatainak szellemében; mert valóban az oktatásnak 's népmivelési intézeteknek is úgy reménylhetjük sikerét, ha más részről a' fenyítéki rendszer czélirányos."

E' nézetek nagyszerű fogalmakat gerjesztenek az olvasóban az iránt, mit a' szerző e' több kötetre menendő munkájában adni szándékozott, 's az iránt, minek egy alapos és rendszeres és mégis népszerű (ez utóbbit a' szó' legnemesebb értelmében véve), szóval, *classicai* gazdaságtudományi könyvnek lennie kellene. Lássuk tehát itt némileg, mikép felel meg e' gerjesztett, nagyszerű várakozásnak ezen első kötetben — melly különösben a' háztartásról, vagyis a' házon belőli gazdálkodásról szól — a' szerző. A' kötet hat szakaszból áll, mellyek' elseje a' gazdaságtudomány' vezérelveiről, másodika az eredeti vagyonszerzés' törvényes és szabados módjairól, harmadika a' pénzügyi tárgyakról 's egyéb ingó vagyonok' kezeléséről; negyedike a' szorgalmi és gazdasági vállalatokról, ötödike a' házi gazda' és családatya', ugy a' kezdő gazda' 's t. eff. kötelességeiről, végre hatodika az uradalmi kormányzásról szól. Halljuk a' szerzőt legelőbb is a' koczkajátékokról, mint a' pénzzel-bánás' és netalán vagyonszerezhetés' egyik módjáról: „Mi a' szerencsejátékok' következményeit illeti — ugy mond — irtózatosak azok mind vagyonossági mind erkölcsi tekintetben. Csaknem a' legbiztosabban állíthatni, hogy általában véve a' vagyonossági elaljasodásnak két harmad része szenvedélyes játékosságból ered, 's hány feleség 's gyermekek siratják, férjök' 's atyjok' illy nemű kicsapongásait, sorvasztó inségre kerülvén. Mi erkölcsi oldalát illeti, még érzékenyebb az; maga az ezt üző hozzátartozandóinak rosz példát adva, többnyire elfojtja ez által a' jó erkölcsi sarjadzást a' tőle függőkben, 's nincs semmi szent az így elmerült előtt. A' játékos szüle nem gondol gyermekeivel, gazdaságával, 's undok szenvedélye által eltépi a' házassági 's szülei kötelesség' édes lánczait. A' játékos fiú prédálja atyját, figyelembe sem veszi családi terhes állapotjokat, megkárosítja testvéreit, 's megcsalja barátját vad szokássá vált kedvteléseiért, 's midőn maga, mint hasznos polgár, javára élhetett volna az emberi társaságnak, annak terhévé válik, 's öldökli tulajdon szerencséjét, sőt hogy öngyilkossági mord gondolatokra is vetemíti: igen gyakori gyászos példák bizonyítják. — Becsületére válik nemzetünknek, hogy a' szerencsejátékokat eddig is tilták, 's 100 arany birság' fizetésre bünteté a' törvény a' hazardjátékosokat; de hogy ezen szabály legkevésbbé képes annak gyakorlásától elidegeníteni az embereket, a' mindennapi tapasztalás bizonyítja, 's ohajtandó ezen szerfelett nagy fontosságú tárgyat, mellyben sok virágzó családok' jólétének elpusztulása, 's különben hasznos polgárrá válható ifjak' elerkölcstelenedése rejtezik, nagyobb figyelembe venni, 's hathatósabb törvényes szabályokkal örökre elfojtani; 's ezennel bátor vagyok a' törvényhozó testet mély tisztelettel figyelmeztetni arra, hogy alkotandó új törvény által a' szerencsejátékot a' criminalis bűnök' sorába helyezni, 's kártékonyságát tekintve a' játékosokat, az álnokság' (crimen falsi) büntetésével terhelni méltóztassék; valamint azokat is, kik a' tilalmas játékok' űzésére helyt adnak. Meg vagyok győződve, hogy egy törvényt sem idvezlene annyi anya 's atya örömkönnyekkel, mint ezt, 's mi áll ellent annak, hogy nemzetünk ezen jótéteményben részesíttessék?!"

Továbbá a' szorgalmi 's gazdasági vállalatokról: „Megjegyezvén — ugy mond — hogy a' rendes földmivelést, tenyésztést, hol csak lehet, tőkéletesítve gyakorlani szükséges: mindazáltal ezekkel egybekötve, más több kezeket foglalatoskodtató termékek' 's kézi müvek' előállítására is czélos törekedni, különösen azon vidékeken, hol a' népesség nagy, a' határok szűkebbek, magányosak' birtokai kisebbek, 's ezek miatt a' rendes termesztés, tenyésztés, a' kiélési szükségek' fedezését nem kielégítő, — ezen practicus szempontból indúlva, hazánk' népességi, éghajlati 'stb. állapotjához képest, különféle gázdálkodási ágakat lehet kitűzni. Például: hegyközi népesebb és szorgalmi czélokat lehet kitűzni. Például: hegyközi népesebb vidékeinken ohajtandó lenne a' gyártási iparnak élénkebb kifejlése, kivált gyapjú-, len- 'stb. szövetekben; 's nagyobb ipart találhatni az érczek' mivelésében, némelly nagy birtokosaink által tőkéletesítettet. A' bérczesebb vidékek 's róna termékeny földű alföldség közt fekvő, szelídebb éghajlatú, kevésbbé hegyes,

inkább halmos, jelenleg bortermesztő tájékokon, kivált a' tagosítások' (commassatiók) létesülésével szűkebb határok 's kisebb birtokok' állapotjában is czélos lenne az úgy nevezett kereskedő-plánták' mivelése, millyenek a' dohány, repcze, kender, len 'stb. 's az elhalt éjszaki borkereskedés, 's a' borital' megkisebbedéséből eredő csökkent jövedelmezés' pótolására, a' selyemtermesztésnek létesítése, 's mint már fenebb egyszer egyik jegyzetemben előhoztam, a' czukor-, olaj- 'stb. gyártásnak részvényestársaságok általi élénkebb létesítése. Ezen neme a' tenyésztésnek 's termesztésnek az, melly a' csak néhány holdú birtokot alig hét nyolcz hetekre terjedő, inkább csak gyermeki kezeket foglalatoskodtató iparral, olly jövedelmezésre emelhetné, millyent sokkal nagyobb jószágok szolgáltathatnak rendes gazdálkodással. Igen terjedelmes jószágokban gyakorlani a' selyembogár-tenyésztést nem lehetvén, úgy látszik, a' gondviselés ezen jövedelmi ágazatot azoknak segedelmére alkotá, kik a' szaporodás által megoszlott kisebb birtokokból kényteleníttetnek élni. De akárhol is, hol az eperfa tenyészhet, sikerrel munkálkodhatnak ezen czélra a' kis birtokosok, vagy nagyobbak is. A' selyemtenyésztésben 30—40 holdú terűleten már olly nagy selyemtenyésztést állíthatni, millyennél nagyobbat felügyeléssel 'stb. győzni alig lehetne, 's ki talán több száz 's ezer holdaknak illy czélra való fordításáról álmodozik, tévelygést táplál elméjében. — A' róna kövér alföldség, mint hazánk' életes, hús- és zsírkamarája, ezentúl is maradhatna az élettermesztés 's állattenyésztés' tökéletesebbített 's terjedelmesebb űzése mellett.“

Végre a' kezdő gazdáról (l. 294.): „A' kezdő gazdák' állapotját is érdekelni egyik czéljául tűzvén ki jelen szakaszomnak, helyesebben ezt nem tehetem, mintha röviden előszámlálom rendesen tenni szokott hibáikat, 's azon figyelmeztetéseimet, melylyekre ügyelniök kelletik. Értem itt azon kezdőket, kikre örökség' útján nevezetesebb vagyonok szállottak. Egyik jeles irónk', *Terhes* Sámuel', nem emlékezem, milly czímű munkájában olvastam egykor azon emberismereti nyomos észrevételt, hogy sorsával ritka, eszével minden ember meg van elégedve. Ezen állítást noha nem merném aláirni, mert magam vagyok első, ki több ésszel szeretnék birni, de általányosabban áll ez az ifjú embereknél, 's eszökkeli megelégedésök sok hibába, bukásokba viszi a' kezdő gazdákat. Ők tapasztalatlanságoknál fogva nem is tekinthetik úgy a' világot, mikint áll tettleg: de képzeletök szerint, 's illy nézetek után indúlva, későn veszik észre, hogy szikla helyett homokra építettek. Jobb tehát azt hinniök, hogy még keveset tudnak valamihez, mert a' legjobb theoriai kiformáltatás után is még fele útján is alig van az ember az ügyességnek, 's hogy egészen ügyes lehessen, húzamos próbatétel, hibák és jó sikerű körülményeken, változásokoni tanúlásból merített észrevételek kivántatnak, mellyet szóval tapasztalásnak nevezünk, mi ollyan portéka, mint már máshol is megjegyzettem, mellyet sem pénzért venni, sem könyvből tanúlni nem lehet. Azért javasolható, hogy eleinte két három esztendeig sokba kerülő változásokat, vállalatokat örökségűl jutott gazdaságokban ne tegyenek, 's inkább csak közönséges, de szorgalmas móddal, mikint talán közel hozzájok lakó szomszédjok gazdálkodik, folytassák dolgaikat; 's az első gazdálkodási korszakban legczélosabb megismérni a' birtokok' jogi állapotját, 's rendbe venni az irományokat, a' határok' természeti tulajdonságait. Továbbá olvasgassanak, nézegessék más ügyesek' gazdálkodási módjait, de mindig ecclecticai szellemmel, azaz, általányosan ne higyenek, utánozzanak vak engedelmességgel, hiedelemmel az előadásoknak, de tegyék kiszemelve a' körülményeikhez czélirányost, 's jól megfontolva. Másik nevezetes hibája az ifjú embereknek, hogy szeretik magokat fitogtatni, hogy van nekik miből gond nélkül élniök, és rendszerint sorsuk' jó óldalait túlságosan méltányolják, gyenge óldalait pedig kisebb figyelembe veszik, mint illenék; továbbá, csacskák, szószátyárok, kikotyogják szándékaikat, 's másokat birálgatnak becsületi, vagyoni, hivatali dolgaikban: sőt még az ország' dolgai is csupán az ő eszök szerint folynának jól, 's illyenekbe is elbizottsággal avatkoznak; szóval ők igyekeznek nagyok lenni. Mi a' magafitogtatást illeti, sem szépnek, sem bölcseségnek nem tarthatni: mivel azt ha sokunk van, úgyis tudják mások 's illőképen méltányolják; de ártalmas is ez: mindjárt szép lovak, nagyobb kiszolgálat kivántatik, 's gyakran akkor, midőn illy költséget a' birtok' investitiója kivánna inkábbb, 's elmúlasztjuk bajainkat, mellyek lehetnek, orvosolni. Kibeszélni szándékainkat dicsekedve annyit tesz, mint irígyeket, roszakarókat szántszándékosan gyüjteni egybe, kik mások' dolgaiba való avatkozás- 's illyenekről pletykálkodásban találják kedvöket, rendszerint meg szoktak magokról felejtkezni, 's magok mivelnek roszat és rútat; a' pletykaság pedig magában is mindig jegye volt 's lészen egy czudar characternek: jutott mindennek elég baja, szebb ezeket intézni, 's valljon bölcseség e ollyant mivelni, mit minden józan, útálatos dolognak tart. Mi az ifjak' körén túllévő országos dolgokba való avatkozást illeti, igen szép dolog ez, ha van hozzá mély látás és practicus ügyesség; de e' hijával nem egyéb unalmat és veszedelmet szülő dolognál. Azért minden előszámlált tárgyakban a' szerény viselet az, mit józan okosság helybenhágy, 's mi az ifjakat nagy hatásúaknak, 's a' józan közvélemény előtt legjobban ajánlja figyelemre.“

Mindezekből már, ugy vélem, láthatni, hogy a' munkát józan szellem, közhasznú irányzat 's értelmes, világos előadás ajánlják; de egyszersmind, hogy az hijával van azon mélységnek és tárgykimerítésnek, melly az illynemű munkákat *nélkülözhetlenekké*, 's azon lelkesedésnek, melly azokat mély és országos *hatásuakká* teszi. Lehet, hogy e' hiányoknak, mellyek azonban csak a' classicitas' eszméjéhez mérve hiányok, fő oka a' sietségben és sok gondokban, mellyel és mellyek közt a' szerző e' kötetet saját vallomásaikint (l. 332.) irá, fekszik; de lehet az is, hogy a' tudós szerző mindig csak a' *rendszert* tartva főleg szemmel, inkább akart mindenről valamit, mint *valamiről mindent* — mi pedig az intensiv tökélynek bélyege — irni. Egyébiránt nem kell mondanunk, hogy a' könyv, ha egyszer egészben kijövend, minden eddigi illynemű kézikönyveink között a' legteljesebb, legrendszeresb és leghasználhatóbb leend.

Csató Pál.

E l e g y.

A' középponti csillagász-torony Sz.-Pétervárott közelget elkészüléséhez, 's mondják, hogy a' jövő évben megnyittatik. Egy különös szabály rendeli, hogy a' fő csillagásznak más hivatalt nem szabad viselni, hanem ezért 40,000 rubelnyi fizetést huzand. Az igazgató évenkint a' legfontosabb tapasztalásokat tartozik az academia' elébe terjeszteni, melly ezeket a' csillagászati évkönyvekben hirdetni fogja, 's ingyen küldend példányokat az orosz egyetemekbe, az európai csillagászatokba 's a' legjelesebb bel- és külföldi csillagászokhoz. A' csillagászatnak évenkinti fentartása 62,000 rubelbe kerül.

Ezelőtt 266 évvel, 1572. aug. 24 's 25. közötti éjjel, *IX. Károly*, Francziaország' királya, anyja *Medicis* Katalin által ösztönöztetve, a' tuileriák' ablakából protestans alattvalóira (a' hugonottákra) lőtt, és egyetemi gyilkolást rendelt Párisban; melly alkalommal sógora *Henrik*, navarrai, később franczia király, csak azáltal menté meg életét, hogy szinleg a' cathol. hitre tért: jelenleg ugyanazon tuileriákban, ugyanazon nap egy királyi herczeg született protestans fejdelem' leányától a' régi német Mecklenburg házból!

Pozsonyban.

Alapítá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

78. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **September' 27.**

Felvilágosítás

a' Pozsonytól Gänserndorfig vezetendő vasut iránt.

A' *Hirnök'* szerkesztősége 73. szám alatt közlé a' bécsgyőri vasuti ideigleni biztosságnak ns Pozsony városához benyujtott nyilatkozását, miszerint e' társaság a' Béccsel való szakadatlan közlekedés' biztosításaul egy álló-hidat Pozsonynál a' Dunán építeni, 's ez által Pozsony városát is a' Duna-jobbparti vasut' vonalába bevenni ajánlkozik*); e' czélra kivánja, hogy a' most fenálló hidvám vagy a' most nevezett társaságnak adassék haszonbérbe, vagy ha már iránta valakivel az alku megköttetett, mivel tudta szerint még a' szerződés főbb helyen jóvá nem hagyatott, két esztendőnél továbbra ne köttessék.

Hogy e' nyilatkozás valóban beterjesztetett, 's e' végett a' városi tanács és polgárság egy választmányt is nevezett ki, melly a' vállalkozókkal értekezzék, ez nem szenved kétséget; mi által Pozsony városa eléggé bebizonyítá, milly készséggel fogad olylyas felszólításokat, mellyek hazánk' közboldogságának előmozdítása' tekintetéből tétetnek.

Említi a' Hirnök azt is, hogy ns Pozsony vármegye legutóbb tartatott közgyülésében e' kir. város' felszólítására egy alázatos fölirásnak ismétlését határozá, melly által Felséges Urunk Királyunk megkerestessék, hogy *Rothschild* báró urnak, ugy mint az éjszaki vasuti társaság' elnökének, előbb ugyan Angerntől, de időközben megváltoztattatván e' kis kanyarulatnál az éjszaki vasuti pályának terve, most már Gänserndorftól (a' meddig t. i. a' vasut már készen van) Pozsonyig vezetendő vasuti ágvonal' készítésére, a' mennyire az ausztriai tartományokkal való kapcsolat kivánja, kiváltságlevelet, a' mennyire pedig Magyarország' határában Pozsonyig folytatandó volna, minthogy ezt az Ő Felsége által szentesített $183^2/_6$dik évi 25dik törvényczikkely megengedte, erre nézve a' törvénynek végrehajtását megrendelni méltóztassék; nem lesz tehát érdektelen, ns Pozsony városának e' végett a' megyéhez intézett értekezését a' közönséggel tudatni, melly szóról szóra ekkép hangzik:

„Tekintetes nemes Vármegye! Tanúi lévén azon hazafiúi lelkesedésnek, mellyel a' vasutaknak általában, de főképen a' Ferdinánd Császár' nevét viselő éjszaki vasutról Rothschild báró ur által Pozsony városáig vezetendő vasuti vonalnak kérdését e' t. ns megyének Rendei fogadták, valahányszor ez köztanácskozásaik' folyamatja alatt előfordult; tanúi lévén továbbá azon készségnek, mellyel azon t. ns Rendek e' tárgybani háromszori felszólító értekezéseink' következésében a' legfőbb helyre tett abbeli alázatos folyamodásainkat, hogy tudniillik a' nevezett báró urnak az e' czélra szükséges legfőbb engedelem adassék, közbenjárásaik által Ő Felsége előtt pártolni méltóztattak: — bátorkodunk ezen, a' hazai kereskedésre nézve legnagyobb érdekű tárgyat a' t. ns megye előtt ismét szőnyegre hozni.“

„Igaz ugyan, hogy azon küldöttségünk, melly folyó évi boldogasszony-havában a' közönségnek e' tárgy iránt nyilván és buzgóan kijelentett ohajtásai' minélelőbbi sikeresítéseért Ő Felsége előtt ismételve esedezett, nem csak kegyesen fogadtatott, hanem arról is biztossá tétetett: hogy ezen közhasznú intézet bizonyosan létre jövend; de ámbár Ő Felségének atyáskodó és honunk' minden lakosainak boldogítását kivánó kegyelmétől bizvást reményleni lehet a' közönség' e' részbeni ohajtásai' teljesítését: mind a' mellett az alázatosan kikért, a' kérdéses vasuti vonal' építésére szükséges legfőbb engedelem eddig meg nem adatott.“

„Már valamint egy részről e' tárgynak késleltetése polgáraink' aggodalmára adott okot, ugy más részről, mivel időközben más vállalat is készül a' Duna' jobb partján a' vasuti közösülést Bécsből városunkkal létesíteni: — kénytelenek vagyunk annál is inkább felszólalni, mivel nem csak külföldi, de hazai hirlapokban is a' Duna' bal partján, t. i. Gänserndorfból Pozsony városáig építtetni szándéklott vasuti vonal iránt ollyan állításokat szemlélünk előadva, mellyek a' mi nézeteinkkel össze nem férhetők; szükségesnek tartjuk pedig ez iránt azon tekintetből is szót ejteni, nehogy hallgatásunk által a' kérdésben lévő idegen és a' mieinkkel ütközésben álló nézeteket elfogadni, helybenhagyni, és előbbi szándékunktól valamiképen elállani látszassunk.“

„Hogy a' vasutnak a' Duna' bal partján való létesülése az országra nézve hasznos és szükséges, az már az $183^2/_6$ eszt. 25ik törvényczikkelyben ki vagyon fejtve ugy 's annyira, hogy akármelly ujságirónak az iránti külön nézetei tekintetet épen nem érdemelhetnek.“ *)

„Kérdésbe sem hozatik ugyan az, hogy a' Duna' jobb partján készítendő vasutnak Pozsony vásosáig való vezetése, és ugy a' Duna' jobb partjának bal partjával való egyenes összekapcsolása a' Duna-balparti vidékekre nézve hasznos és kivánatos: de az illyetén közösülés által hazánk' Duna-balparti részeire tekintve a' legfőbb czél távolról sem éretik el; — mert világos dolog az, hogy Magyarországnak, de főképen a' Duna' balparti vidékeinek kereskedése általában csak éjszak felé vonul, és a' bochniai vasuttal való összekapcsolás nem tárgyalja egyedül a' Bécs városával folyton fenmaradandó összeköttetést, hanem főképen azon most előre sem látható közösülést, melly Morva, Szilézia, Galiczia és Csehországra, de még a' külföldi véghetetlen éjszaki vidékekre is utat nyitand, holott a' Duna' jobb partján építendő vasut által a' fen nevezett tartományokkal való összekapcsolhatás soha el nem érhető.“

„Lehetne ugyan ezen két vasutnak összehasonlítása' tekintetében sokat fontosan előadni: de nem lévén ezen alázatos értekezésünknek czélja a' vasuti vállalatok' tudományos taglaltatása, hanem szemünk előtt tartván egyedül azon, hazánk' kereskedésére nézve a' legüdvösebb következésekkel összekapcsolt czélt, bátorkodunk a' t. ns. megyét ujonan alázatosan felszólítani: méltóztassék ez alkalommal is a' tárgyat pártolni, és azon tekintetnél fogva is, hogy a' vállalkozó társaság ezen jeles vál-

*) E' folyamodás benyujtatott, még mielőtt báró *Sina* egy álló-hid' építését Pozsonynál ajánlotta volna. *A' szerk.*

*) A' jámbor jegyző azt gondolja, hogy a' folyóirat egészen a' szerkesztő' munkája, emlékeztetvén ama' pusztai gazdára, ki a' színjátékot valóságnak gondolván, elkiáltá magát: „Ne sirjon, édes leányasszony, hisz ott a' szegletben fekszik a' levél, mellyet keres.“ *A' szerk.*

lalat' létesítésére az előkészületek' és nevezetes anyagnak megszerzése által már felette nagy költségeket ett, és ugy, ha ezen szent czél minél előbb létre nem jövend, ' bizonytalan időre netalán terjedendő elhalasztás miatt kipótolhatatlan kárt és veszteséget szenvedhet — Ő Felsége' elébe ismét az iránt, hogy báró Rothschild urnak a' kérdéses vasuti vona' építésére minél előbb a' legfőbb engedelem adassék, felirást tenni, és ha a' t. ns összeségnek bölcsesége azt czélirányosnak tartaná, a' végett ugyan Ő Felségéhez küldendő választmányt is nevezni. Kik többnyire kegyeibe ajánlottak mély tisztelettel maradunk. Költ Pozsonyban, 1838ik eszt. kisasszony-hava' 31kén tartatott tanácsülésünkből. — A' tettes nemes megyének alázatos szolgái: *Namer* Antal, biró m. k.; *Bednarics* András, főjegyző m. k."

A' kérdésben forgó vasuti kis vonal iránt a' *Századunk* 61. 62. és 63. számaiban *Horváth* János ur' észrevételeit közlé, ki báró *Sina* ur' agensének szerepét vevén föl, azt igyekszik megmutatni, hogy a' Pozsonytól Gänserndorfig vezetendő vasuti ág Magyarországra nézve hasznos nem volna, 's miután ezen elvet mindenfelé terjesztgeti, 's ugyszólván tele torokkal kürtölgeti, ezzel nyilván elárulja magát, hogy a' Duna-balparti vasutat koránt sem a' közjó' tekintetéből támadta meg, hanem egoismusból, mivel talán sok actiája van a' Duna-jobbparti vasuti társaságtól, 's hogy, ha tervét kiviheti, 's a' Duna-balparti vasutnak készítését illy fortéllyal megakaszthatja, megnyervén illy móddal a' Duna-jobbparti vasuti társaság hazánkban a' vasuti monopoliumot, vállalata kétségkivül jövedelmesebb leend, 's ez által az actiák' becse tetemesen növekedni fog.

Az eldöntő kérdés hazánkra nézve csak az lehet, valljon mind a' mellett, hogy a' Duna' jobb partján Bécstől Budáig vezetendő vasut' készítésére b. Sina már a' legfőbb engedelmet kieszközlötte, a' Duna' balpartján egy vendégvonal, melly Gänserndorftól a' már készen lévő vasuttól Pozsonyig vezetendő, és szinte már az éjszaki vasuti társaságnak reá az engedelem megigértetett, mellynek bizodalma alatt a' vállalkozó társaság az előleges készületekre már nevezetes költséget is tett, Hazánkra vagy annak legalább dunáninneni részére nézve hasznos és kivánatos lehet e?

Horváth János ur által ez ellen felhozott okok ugyan nem mutatnak arra, mintha e' vállalat az országra nézve káros lenne, hanem csak arra, hogy mivel ez által is Pozsony Béccsel közelebbi összeköttetésbe jövend, 's az utazók ez uton a' járásköléseket szinte kényelmesen tehetik, a' Duna-jobbparti társaság' jövedelmezése a' másikkal megosztatnék; továbbá a' vasuti vállalatra nézve ugyan kétségkivül való, hogy nagyobb hasznuk van a' vasuti vállalkozóknak az utazókból, mint a' portékák' 's kereskedési tárgyak' szállításából, mit ha egy rendbeli társaság nyerhet meg részére, nagyobb hasznát látja vállalatának: — de ez, mint mondám, csak magányos nézete a' vállalkozó társaságnak; az utazókra nézve igen mindegy, midőn e' két pálya Bécstől Pozsonyig, mint állíttatik, egyforma távolságra terjed, az ut Bécstől Pozsonyig, ha a' Duna' bal partján vagy jobb partján érhetik el e' czéljokat. — Ha azonban a' jobbparti vasuti társaság azt is felhozza szándéka' kivitelének okfejéül, hogy az ő vonalában a' Duna' jobb partján Bécstől Budáig több népes városok jönnek érintésbe vasuti vonalával: van oka ezen kilátásokkal megelégedni; mert számíthat az utazók' sokaságára a' nélkül, hogy Pozsonyból Bécsbe Gänserndorfnak vezető vasuti pálya' építését elmellőzni kelljen. — De nem ebben fekszik egyedül az ország' haszna, hanem abban, hogy a' vasutak által a' kereskedési tárgyaknak az országból és monarchiából minél hamarabbi és szaporább szállítása, ki- és behozatala, könnyebbíttessék; miáltal a' kereskedés előmozdíttatik.

Ha Bécs városa a' monarchiának végén állana, hogy onnan a' külfölddel az összeköttetés közvetlenül megtörténhetnék, ugy az ellenvetés talán több figyelmet érdemlene; — de miután innen még tovább kell keresni a' kereskedési összeköttetés' fonalát, ha termesztményeinket a' monarchiából ki is akarjuk vezetni, más vaspálya kifelé nem létezvén mint a' Ferdinánd-éjszaki-vasut, termesztményeink, 's ki- és behozandó portékáink Bécsből ismét az éjszaki vasutra, és pedig a' gänserndorfi vonalra szorulnak: — mi szükség volna tehát olly kerülést tenni kereskedési tárgyainkkal, hogy azokat Pozsonytól a' Duna' jobb partján Bécsig, onnan ismét vissza Gänserndorfig küldjük, holott azt innen Gänserndorfig (a' hová most is vasut nélkül három óra alatt el lehet kocsizni) sokkal rövidebb uton megtehetjük? e' felett pedig Bécsben a' portékákat, termesztményeket ismét lerakni, tengelyen a' Praterig vitetni, 's ez által nem csak az átszállítási költségeket szaporítani, hanem a' portékákat, termesztményeket 's minden kereskedési tárgyakat az illy hurczolódás által nagyobb kárvallásoknak kitenni kellene; e' kis vendégvonal által pedig a' Ferdinánd-éjszaki-vasuttal Gänserndorfnál közvetlen összekapcsolásba jövén, midőn onnan Brunáig a' vasut még ez idén készen leend, innen pedig, mint tudjuk, Olmutzba 's Prágába, 's igy az éjszaki tartományokkal, hol a' legtöbb gyárok találtatnak, a' közlekedés nyitva lesz, a' Dunai gőzhajózás által kereskedésünk kelettel mármár megnyittatván, maga e' kis terjedelmű vasuti vonal által keleti kereskedésünk az éjszakival kezet fogna: — mindenkinek átlátható lesz tehát, hogy illy kedvező kilátások közt ez alkalmat elszalasztanunk 's hátramaradnunk káros volna.

Hogy b. Sina ur egy vasutnak Bécsből a' Duna' jobb partján Budáig készítésére engedelmet nyert Ő Felségétől, azon nem lehet a' jó hazafinak nem örvendeni; mert hogy ez által (kivált ha onnan majd egyfelől Debreczenig, másfelől a' magyar tengerpartokig fognak a' vasutak huzódni) a' kereskedés hazánk' nagy részére nézve jelesen előmozdíttatik, kétséget nem szenved, 's ugyanazért annak létesítését ohajtanunk kell: de ő tőle is azt várjuk, hogy a' fentebb érdeklett törvénynek jótékonyságát ne csak ön hasznáról becsülje, hanem hazánknak dunáninneni lakosi-, birtokosi- 's polgártársaira is, hol szinte kereskedési anyagok, mint bor, búza, kender, gyapju 's egyebek, nagy mennyiségben találtatnak, kiterjesztetni engedje; 's miután tudja azt is, hogy *Ulmann* Móricz ur a' Duna' bal partján Pestről Nagyszombat felé egy vasutnak készítését elvállalta, 's a' Nagyszombattól Pozsonyig vezető vasut is már készülőben van, a' Pozsonytól Gänserndorfig folytatandó vasutnak elkészítését ne akadályozza, 's ne kivánja e' részen lakó embertársait arra kényszeríteni, hogy, ha gyapjaikat, boraikat, gabonáikat az országból ki akarják vinni, Pozsonyból Bécsnek, ott lerakván, tengelyen a' Praterig hurczoltassák, 's csak ugy vihessék onnan Gänserndorf felé, miután ezt Pozsonytól egyenesen Gänserndorfig megtehetvén, sok idővesztegetéstől, költségtől 's aggodalomtól megmentethetnek.

Hogy b. Sina ur Pozsony városát is a' Duna-jobbparti vasuttal kapcsolatba hozni 's e' végett egy álló-hidat, sőt még rakhelyet is Pozsonyban készíteni igér, ezt szinte kedvesen lehet venni. — Vajha e' szándék kedves álom 's boldog ohajtás ne maradjon! Mert ki a' Duna' állapotját Pozsonynál isméri, 's emlékezik, hogy 1809ik évben, midőn a' Duna' ágya a' flantzendorfi töltéssel szinte ugy mint most össze volt szorítva, januarius' 29én a' Duna a' jég' elindultakor annyira megáradott,

hogy egy hetes-hajó' (Khelhammer) ormát egy háznak első emeletébe az ablakba sodorta, meg fogja vallani, hogy ez talán több nehézségekkel küzködő vállalat leend, mint a' buda-pesti álló-hidnak építése, hacsak olly hid nem készíttetik, melly a' jég' elindulását semmiképen sem akadályozza, illyneműnek készítése pedig a' vasuti nyereséget talán fölemésztené. — Ám legyen meg, csak ezen ürügy hitegetésül 's ámításul ne szolgáljon arra, miképen lehessen azon tervet kivinni, hogy a' Duna' bal partján Pozsonytól Gänserndorfig vezető vasutnak készítése elmellőztessék, avvagy csak késleltettessék is. Máris méltó neheztelléssel vette az éjszaki vasuti társaság, hogy miután, a' Hirnök' tanusága szerint is, tetemes költségeket tett e' vasuti vonalnak kimérésére, jelelésére, technicai kitapogatására 's némelly részben már a' kisajátításra is, 's miután a' Századunk' 33. számában előadott nyilatkozás szerint, a' vállalkozó társaság bebizonyította azt is, hogy ugy vagyon ellátva a' szükséges pénzzel 's anyaggal, miszerint e' vasuti vonalat Brunáig, a' Gänserndorftól Pozsonyig vezető vendég-szárnnyal együtt, egy évvel előbb, mint igérte, azaz még ez idén létesítheti — e' tervének kivitelében azzal hátráltattatik, hogy a' kegyelmes legfőbb engedelemnek kiadása megakasztatott.

Horváth urnak technicai nézetei vagy inkább sophismái azt tartják, hogy egy országban két egymással parallelában futó vasut fen nem állhat, melly elv az ausztriai tartományok' kormánya által is már elfogadtatott volna. — Ha ez, megengedőleg, igaz volna is, valljon hol leli föl itt a' parallelismust? a' hol egy illy méltóságos folyam, mint a' Duna, melly hazánkat kétfelé hasítja, teszi e' két vasuti pálya közt a' határvonalat, midőn az egyik délnek Pozsonyon tul a' hidon által a' magyar tengerpartok felé, a' másik a' Dunán innen Pozsonytól éjszak felé egyenesen az éjszaki vasutra vezet. — Ha illy parallelismusokat elfogadni lehetne, ugy hazánkban más vasuti vonal nem létesülhetne, mint báró Sina uré, 's a' többiek, mellyeket az $183^2|_6$: 25ik törvényczikkely szinte azon kedvezésekre méltatott, mint a' Duna-jobb partit, ez üdvös törvénynek jótékonyságából mind kizáratnának, mit, és igy Horváth János urnak igyekezetét is, mellyel törvényeink' rendeletét kijátszani törekszik, az ország' javával 's a' közkivánsággal megegyeztetni nem lehet.

Tudva lévő dolog az is, hogy az éjszaki vasuti társaság' elnöke, báró Rothschild, előbb folyamodott a' Gänserndorftól Pozsonyig vezetendő vendég-vasutnak készíthetéseért, mint b. Sina a' jobbpartiért, 's ez amannak meg is igértetett, csakhogy még a' föltételeknek 's vám- és harminczadi általányos szabályoknak tisztába-hozataláig a' k. legfőbb engedelem felfüggesztetett. Ettől bátoríttatva, az éjszaki vasuti társaság e' vendégvonalra nézve is megtette nevezetes költséggel az előleges készületeket, b. Sina ur pedig — midőn a' bécs-győri vasutnak felállíthatását sürgette, megnyerte 's tervét hirdette — azzal hallgatott, hogy ha időközben a' Gänserndorftól Pozsonyig vezető kis pálya elkészülne, az övé fen nem állhatna; tudván azt is, hogy a' fentebb idézett törvény e' vasuti vonalnak elkészítését is megengedte: valljon tehát ellenvetésével ön maga' hitelét nem gyengíti e?

Azt veti Horváth János ur az éjszaki vasuti társaságnak szemére, hogy Bécsnél a' Dunán az éjszaki vasuti társaság által épített hidak igen gyenge alkotásuak, mellyeket a' jégmenés el szokott szaggatni, miért is illy alkalommal a' küzösülés ez uton ismét jó darab ideig meg lenne akadályoztatva, melly akadály teljesen eltávoztattatnék az által, ha Pozsonynál egy állandó hid készíttetnék, mivel azon átmenvén, többé egész Bécsig semmi illyes akadály nem találtatik; — de nem gondolja meg, hogy az éjszaki vasuti társaságnak előleges tervében ki volt az már kötve, miszerint a' közlekedés' biztosítására kivántató 's minden aggodalmat megszüntető hid fog ott készíttetni, addig pedig, mig ez elkészülhet, a' most fenállók annál biztosabb reményt nyujtanak a' fenmaradásra, mivel 1830dik év óta nem fordult azon eset elő, hogy ezen hidakat a' jég elszakasztotta volna; — de, ha ettől tartani lehetne is, ugy e' bőkkenő csakugyan a' bécs-győri vasuti vonalra is szolgálna; mert midőn — mint már fentebb említém — a' Duna-jobbparti vasuton a' portékát Bécsnél tovább kell szállítani, akkor Bécsből szinte csak ezen hidakon lehet az éjszaki vasuti pályára jutni: itt tehát szinte ugy meg volna akadva; pedig azon részében az esztendőnek, midőn a' vizek' árjai az

utazást bizonytalanná tenni, az idő' durvasága pedig az utazókat az utazástól eltartóztatni szokta, a' vasut' jövedelmét nem annyira az utazók' száma, mint a' kereskedési tárgyak' szállíthatása szaporítandja — Azokat, hogy illyenkor Bécsben ne vesztegeljenek, ismét Pozsonynak vissza (ha itt csakugyan valaha egy a' jégmenésnek daczoló hid fel fog állíttatni), 's ugy onnan Gänserndorfra igazíttatni kellene. — Hát a' Dunának bal felén lakó, vagy azon részen kereskedést üzni kivánó hazánkfia, 's külföldi, teszem brunai posztógyáros, ki p. o. a' nagyszombati vásáron gyapjunkat megvette, akkor is csak vigye át portékáját a' jobb partra, sétáljon vele Bécsig, ott várja be, mig a' hidak elkészülnek? holott most már minden időben akadály nélkül folytathatván utját Gänserndorfnak Brunáig, mig a' másik Bécsnek kerülni, 's ott a' hidak' hiánya miatt tovább késni kénytelen, vett gyapját meg is fonhatná, 's kevesebb lévén uti költsége, majd posztóját is olcsóbban adhatja.

Végre, a' Duna-jobbparti vasuti társaság' emberei, miután majd minden hirlapban terjesztgetik azon elvet, hogy hazánkban, ámbár iránta törvény is van már alkotva, két, noha különféle irányban vezető vasut nem fog létesülni: a' bécsi hirlapokban augustus' 19én azon hirt bocsáták ki, miképen Felséges Urunk Rothschild bárótól a' Gänserndorftól Pozsonyig vezetendő vasut' készítésére az engedelmet megtagadta volna; mi azonban a' *Közönséges Ujság*' (Allgemeine Zeitung) 244. számában ekkép módosítva czáfoltatik meg: „Hogy Ő Felsége S. M. Rothschildnek Wagramtól Pozsonyig vezető vasuti szárny' készíthetése végett 1836 évi martius' 7én, mielőtt ő kiváltságát az éjszaki vasuti társaságnak átengedte, beterjesztett kérését az időközben meg változott állapot 's azon körülmény miatt, hogy hasonló folyamodást az Ő Felsége' dicső nevét viselő éjszaki vasuti társaság' részéről (mellyre Ő Felsége kegy. határozatát magának fentartotta) megtagadni méltóztatott"; mi valamint igazságos, ugy természetes következésű volt; mert b. Rothschild ur kilépvén az éjszaki-vasuti társaság' igazgatóságából, 's átengedvén privilegiumát az éjszaki-vasuti társaságnak, azon jogról lemondott, mellyre csak az számíthatott, ki a' felvállalt tervet foganatba is hozza: ikőközben tehát az éjszaki-vasuti társaság is beadván e' végett folyamodását, amazt — tudniillik báró Rothschildét — mint többé szükségtelent, félrevetni a' dolog' természete megkivánta. — Nem igaz tehát azon állítás, hogy Ő Felsége e' vasuti szárnynak készítésére a' vasuti társaságtól az engedelmet megtagadta volna; mit b. Sina ur' emberei hirdetgetnek.

Innen kitetszik, hogy b. Sina ur' emberei, minden mesterséget használnak arra, miképen e' vasuti szárnynak létrehozatalát akadályozzák, 's a' közönség előtt kivihetlennek ábrándozzák (talán csak azért, hogy a' kibocsátott részvények' becsét emeljék?). — Hogy erre b. Rothschild urnak az éjszaki vasuti társaság' igazgatóságából kilépte szolgáltatott alkalmat, ezt el kell ismérni; 's annyival inkább lehet sajnálni, hogy b. Rothschild egyedül bőrse-speculatiová alakítván e' díszes vállalatot, miután a' kibocsátott actiákkal (mellyek nagy és biztos hasznot igérvén, becsők nevezetesen fölemeltetett) elégséges nyereséget szerzett, a' vasuti vállalatnak kivitelét másnak engedé, ki nagy hatása szerint ezt már régen kivitte volna, 's pedig annál kétségtelenebbül, minél bizonyosabb az, hogy valamint Bécstől Brunáig a' vasut mármár elkészül, ugy e' rövid pálya is — miután ahhoz szükséges mindenféle anyagok készen valának, ennek kivitelét egyéb nem tartóztatván, mint a' Magyarország 's ausztriai tartományok közt felállítandó vám- és harminczad-rendszernek kidolgozása — még ez edén elkészült volna; mi ha azon időre halasztatnék, midőn majd b. Sina ur Bécsből vasutját Bécsujvárosnak, onnan Lajtha-Bruckon keresztül 37,000 ölnyi távolságra vezetteti, 's Pozsonynál egy lánczhidat építtet — mert más a' kőz kivánságnak alig felelhetne meg, sőt miután ő a' Bécsnél lévő fahidakat gáncsolá, föl sem tehetni, hogy ollyat kivánjon építeni, minőt a' vizár, midőn a' jég elindul, elszaggathat*) — e' tervének kivitelére még vajmi sok idő kivántatik, 's ennek kivitelétig

*) Azonban b. Sina ur e' napokban itt lévén, a' hid' megépíttetése iránt e' ns városi küldöttséggel értekezett, de nem lánczhidat ám, nint emberei hiresztelék, hanem fahidat akar, melly hogy az 1809 évi catastrophát ne ismételje, erről a' pozsonyi polgárság bizonyosan gondoskodni fog. *O. G.*

még vajmi sok viz fog lefolyni a' Dunán! — addig halasztani e' nagy fontosságú vállalatot, az egész hazára nézve káros volna.

Nincs tehát alapos ok, kételkedni abban, hogy Ő Felsége az éjszaki vasuti társaságnak e' vasuti szárnyra a' kiváltságot kegyelmesen megadandja, annyival is inkább, mivel már több ns megyék is e' részben egyetértvén ns Pozsony vármegyével, Ő Felségét szinte alázatos felirásukkal megkérték.

Olgyai Gáspár.

A' magyar magányos jog' commentatorainak szellemi characteristicája.

Egy régi magyar jogásztól.

(Folytatás.)

Huszty István, a' magyar jog' első tanítója a' *Foglár* által alapított egri collegiumban (később a' nagyszombati egyetemben), segítségökre akart lenni a' magyar jog' növendékinek illy című munkája által: „Jurisprudentia practica, seu Commentarius novus in Jus Hungaricum.“ Kijött először Budán 1745. 4. r.; II. kiad. szinte Budán 1756.; III. kiad. Egerben 1758.; IV. kiad. a' szerző' halála után Nagy-Szombatban 1766. 426 l., és a' fenyítőtörvény 120 l. 4. r.; V. kiad. végre Egerben 1794. 4. r. — Már ezelőtt (1734) ugyan P. *Szegedy* János kiadta Nagy-Szombatban „Tripartitum Juris Hungarici Tyrocinium“ című munkáját; de ez ugy volt készítve, hogy a' kezdők' (tyro) fejeit inkább egészen megzavarta, mintsem a' hazai jog' tiszta fogalmait beléjök önthette volna. Általában Szegedy' jogtani munkái épen nem fontosak; ő invita Minerva irt, ámbár nem volt az akkori magyar jogászok' már említett két tulajdonának (podex plumbeus és caput ferreum) hijával*). *Prileszky* Pálnak 1743dik évben (Sopronban 4ed rétb.) nyomtatott „Quadripartitum“-a **) igen kemény, a' gyakorló magyar jogásztól is csak alig megemészthető étel; de mégis megérdemli, hogy általa néha fölkerestessék. — Szegedy' és Prileszky' most említett két munkájánál sokkal tökéletesebb Huszty István' Jurisprudentiája, mellyet a' szerző három részre vagy könyvre osztott: az első könyvben a' személyjog (jus personarum) és a' törvénykezésmód általában, a' másodikban a' dologjog (jus rerum), a' harmadikban végre a' fenyítőjog (jus criminale) adatnak elő. Előadásmódja abban áll, hogy előbb a' tárgyak' fogalmait állítja fel, 's ezeket alkatrészeik szerint fejtegeti; azután a' nevezetesebb nézeteket és szempontokat terjeszti elő; továbbá különféle nehéz eseteket magyaráz és dönt el; végre a' minden tárgynál előforduló ügyeket számlálja elő, 's ezek' különösségeit mutatja ki. — Huszty mint gondolkozó és alapos jogász tünik fel munkájában, mellyet még eddig általában más nem mult felül, 's melly ámbár korunkra nézve sok tekintetben hiányos, de gyakorló jogászinknak mégis ajánlható. Ezelőtt nem csak sokáig szolgált leczkékre a' tanítószékeken 's a' patvaristák ***) és ügyészek által versabatur manu diurna et nocturna, hanem egyszersmind bő forrás is lön, mellyből a' honi magányos jog' ujabb irói, mint Kelemen, Kövy 'stb., merítettek, 's casuisticájából a' magyar jog' candidatusai most is sokat tanulhatnak. — Azonban e' munka, jóllehet Kelemen' idejéig a' magyar ügyvédek' imádott bálványa, teljességgel nem omnibus numeris absolutum: mert a' czimek' és tárgyak' rendje benne sokszor nem természetes és logicai (péld. az ügybeli jog' tárgyai 's törvénykezésmódok az első és második részben összezavarva fordulnak elő); némelly a' magányos joghoz tartozó tárgyak (péld. a' házasságról 's ennek felbontásáról) benne nem találtatnak; néhány definitio nem eléggé világos és határozott; az előadásmód néhol tökéletlen; végre Huszty' fenyítőtörvénye igen hiányosan és rendszer nélkül van kidolgozva.

Huszty' utódja, *Kelemen* Imre — ki fél századot szentelt a' jogtannak, kivált a' magyar magányos vagy polgári jognak, 's ezt egy ideig, ámbár nem ragyogó előmenetellel, mint ügyvéd gyakorolta is — bálványa volt 's részint most is az a' jog' candidatusinak, különösen pedig számos tanítványinak (a' pesti egyetemnél) és némelly veteranusoknak. Nyilványos leczkéi a' jogtanuló ifjaktól nagy buzgósággal hallgattattak, és „Institutiones Juris Hungarici privati“ czímű munkája (nyom. Budán 1814., II. kiad. 1818., 4 köt. nagy 8ad rétb.) tanításai' bölcsesége iránt nagy tisztelettel fogadtatott 's csodálkozással olvastatott, és sokaktól még most is olvastatik. Kételkedem, hogy Magyarországban valaha csak egy iró is hasonló hirt, tetszést, jóváhagyást és jutalmat (pénzbeli tekintetben is) nyert volna, mint Kelemen. Munkája alig lön ismeretessé (kéziratát hallgatói 's az ügyvédek közül is sokan lemásolták magoknak), már majd szó sem vala Husztyról. 'S mégis Huszty volt azon iró, kinek Kelemen hirének nagy részét köszönheté, ámbár ezt sem könyvében sem szájjal meg nem vallotta. A' magyar magányos jog' rövid literaturajában (I. köt. 139 lap.) Huszty' commentariusáról csak ennyit mond: „magna industria elaboratus, dignusque, qui saepius Agriae, Tyrnaviae etc. ederetur“, 's egy jegyzésben (II. köt.), hol Huszty' állítását czáfolja, őt „vir praestantissimus“-nak nevezi. Ez minden, mit Kelemen azon iróról mond, kinek egész tanítástervét, rendszerét 's előadását követte, kitől legtöbb tanítóállítmányait kölcsönözte, 's kitől a' dolog' lényegére nézve, mi t. i. a' tulajdonképeni jogtant illeti, csak abban távozott el, hogy becses jogi casuisticáját nem használta, melly Huszty' munkáját előbbvalóvá teszi; végre hogy az ujabb törvényeket munkájába fölvette. Bátorkodom állítani, hogy Kelemen soha sem jutott volna Huszty nélkül azon dicsőségre, mellyel birt.

Következik *Kövy* Sándor, a' sárospataki reform. collegiumban magyar jog' tanítója. E' tudós férjfiú, ki Kelemen' iskolájában képeztetett magyar jogásszá, „Elementa Jurisprudentiae Hungaricae loco manuscripti edita“ czímű munkájának első kiadásában (Sáros-Patakon, 1800.) szorosan ragaszkodott oktatója' gondolkozásmódjához; de majd azon bátor gondolatra jött, hogy mesterét felülmulja, 's e' szándékát végre is hajtotta; mert ujabb — u. m. 1817, 1823 és 1829iki*) — kiadásait csakugyan méltán elébe tehetni Kelemen' munkájának. — Kövy, Huszty' példájára, casuisticával — kivált a' kir. curia' decisioihoz tartozóval — is élt, 's ezt több nevezetes esetekkel öregbítette, 's a' magyar magányos jog' tárgyaira több világosságot terjesztett. Egyébiránt a' tárgyak' felosztására 's rendezésére nézve Kelemen' systemájához többnyire hiv maradt. Lényeges hibái különben becses munkájának ezek: aphoristicus és hanyag (ámbár tiszta latin), néhol zavart irásmód, melly Themis' növendékinek homlokára (kivált most, midőn sokan ifjaink közül a' latin nyelv' gyökeres studiumát elmulasztják) gyakran verítéket hajt, és egyes tárgyaknak nem alkalmas módon rendezett, sokszor csak töredékes előadása.

(Folytatása következik.)

---

*) Tyrociniumáról *Kelemen* igen kedvezőleg igy itél (Instit. Juris Hung. privati. I. könyv. 139. l.): „Sequitur Verbőczii ordinem, eiusque titulos ex recentioribus legibus non clariores modo, verum hodierno usui magis etiam adcommodatos reddit, sed multa etiam ex Jure Romano et Canonico immiscet.“

**) Quadripartitum Juris Consvetudinarii I. Regni Hungariae in suos libellos redactum. Sopronii 1743. 4. Prileszky vastag munkáját Quadripartitumnak nevezte, mivel azt négy részre osztotta fel: „de personis; de rebus earumque dominio adquirendo; de actionibus; de juribus et jurisdictionibus Dominorum terrestrium.“ De csak első része jött ki nyomtatásban, mert Prileszky a' második rész' kidolgozása közben megholt. A' tudós világ ez által igen keveset vesztett.

***) A' *patvaristák*' neve közönségesen, de hibásan származtatik „pati varia“ latin szavaktól (ámbár a' patvaristák ezelőtt principalisaiknál valóban sokat szenvedtek); de nem is szükség e' nevet Schwartner Mártonnal (Magyarország' statisticájában) Padua olasz városról származtatni, mellynek hires egyetemét egykor magyar jogtanulók is látogatták; — mert *patvar* magyar szó.

*) Kövy hallgatói' számára még ezen becses compendiumot adta ki: „Summarium elementorum Jurisprudentiae hungaricae“ (legujabb kiadás Sáros-Patakon 1822. 248 lap. 8.); magyar nyelven pedig ezt: „A' magyar polgári törvény“ (legujabb kiadás. Sáros-Patakon 1824, 8.), mellyet *Tablitz* tót nyelvre fordított.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

79. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **October' 1.**

Magyar szinház.

A' világnak minden eddig ismert szinházai között, bátran elmondhatni, jelenleg egyetlen egy sincs, melly pesti magyar szinházunkhoz hasonlítana, nem ugyan belső müvészi fensősége, vagy külső szépsége, hanem más valami miatt, mi maga nemében tán az egész világon páratlan, 's mellynek egy kis vázolatát adni, nem lesz érdektelen.

Minden más szinháznál az igazgatóság, legyen az egyes személyben vagy választmányban központosítva, megteszi szellemi 's anyagi haszonra czélzó tisztét, mellyet a' közönség szinházba járásával vagy jóváhagy, vagy elmaradásával elégületlenségét nyilván kifejezi. A' szellemi 's anyagi viszonyok a' szinház és néző világ között ekkép a' legtisztesb uton surlódnak egymással és egymás közt, 's ha néha megtörténik is, hogy szilajabb kifakadásokra, példa gyanánt: *fütyölésre* kerül a' dolog, ez koránsem a' nagy közönség' tette, hanem legfelebb is egykét jó madár' erdőháti füttye, 's ki tilthatná meg a' *madaraknak*, hogy ne fütyöljenek?

A' pesti magyar szinháznál nem igy van a' dolog. Itt a' kéményseprőn kezdve — ki különben igen eredeti ember kéményseprőségében, neve mellé t. i., hogy müvészeti bélyegét is láttassa, mindig egy csinosan-görbe lajtorját szokott a' napi tüzczédulára fösteni — ezen kéményseprőn kezdve, mondom, pesti magyar szinházunknál, föl egészen 25 tudós urig, minden ember *dirigál, intriguál, practicál, krónikál* és *mystificál!!* — És ha valami, ez bizonyára e' nemzeti szép intézetnek lassan forró 's lassan emésztő mérge. Itt minden ember okosabb igazgató akar lenni az igazgató-választmánynál; itt minden ember csak hibát keres, 's mivel a' jót senki sem keresi, mindnyájan csak hibát találnak.

De kérdi tán tisztelt szerkesztő ur: miért nem irom én a' pesti szinházat illető mindezen dolgokat tulajdon lapjaimba? Azért, mivel a' pártatlan *Hirnököt* az általam elmondandókban sokkal jobban illeti az ellenőrködés — 's még azért is, mivel egy diák mondás azt tartja: „nemo propheta in patria"; pedig én olly igen szeretnék, ha mindjárt per fas et nefas is, próféta lenni, mi korunkban némelly embereknek, ugy látszik, nem roszúl sikerült *). De szeretném e' mellett még azt is, hogy pesti magyar szinházunk' dolgait nagyobb közönség tudja, mint az, melly szives, lapjaimat hordatni, 's melly szives közönséget *Vörösmarty* ur nem rég az Athenaeumban „vad filkónak" méltóztatott nevezni. — Reménylem, ismeri szerkesztő ur hiréből, nevéből Vörösmarty urat, ki egy tudós értekezést irt az „infusoriák' anatomiájáról", magyarul: „*a' felekezetekről.*"

E' beszédekre ha tán ezt mondaná szerkesztő ur: „Ugyan ki már egyszer a' zsákból a' macskával!" én ezt is könnyen megtehetném, a' zsákot t. i. szépen kioldanám 's a' macskát belőle kiráznám, ha attól nem tartanék, hogy e' zsákban a' macska mellett még *kutya* is van, mi engem egy kissé *Fabius Cunctatorrá* teszen. —

*) Ide értvén még a' hamis profétákat is. *A' szerk.*

E' magyar szinház' csillagzatában, mindjárt szép hajnala' derültén, sokan egy égi jegyet véltek látni, 's oroszlánnak hivék azt, 's ez oroszlán' képében *Bajza* urat igazgatónak választották. Én ugy vélekedtem akkor is, hogy jobb lett volna akárkit mást, mint Bajza urat választani, mert erősen hivém, hogy igazgatóságában meg nem áll, 's ha megbukik, akkor egy igen cselszövényes párt fog a' szinház ellen fondorkodni. — Hitem nem csalt. Bajza ur a' szinigazgatásról leköszönt, vagy mondjuk meg a' dolgot nyiltabban: a' dramaturgia az operával pesti szinházunknál forrongásba jött; az elsőnek képviselője vala Bajza ur 's még egy igen érdemes — ur *), az operát pedig képviselé csaknem az egész választmány; e' szerint a' többségnek minden esetre győzni, Bajza urnak pedig hátrálnia kellett.

Bajza ur tehát az igazgatásról lemondott, 's lemondása után kitünt, hogy 11,000 váltó-forint *adósságot* hagyott e' szinházra, holott ő ezen ház' aratásának legszebb korát érte, olly áldott korát, midőn e' ház, megnyitása' idejében, tavalyi augustus' 22-dikétől kezdve september' 5dikeig (14 nap alatt), *25,000 forint jövedelmet* hozott! Ez *factum;* ezt elcsavarni nem lehet; ugyde Bajza ur tán azzal védi magát, hogy ez adóssági summa fölment *Schodelné* asszony' fizetésére; pedig ha Schodelné nincs, nincs nagy jövedelem, 's tán lett volna adósság még annyi!

Bajza ur tehát a' legnagyobb rendetlenségben hagyta el a' szinházat, 's e' rendetlenség természetes következménye volt annak, hogy Bajza ur egész igazgatása' idejében nem fordult meg *tizszer* a' szinfalak között. De hozzunk elő e' rendetlenségre factumot, mert hiszen van elég. Bajza ur' visszás bánásmódja, különösen egy gőggel és puffaszkodással tele czédulája okozá, hogy *Kántorné* a' pesti szinházat kinyitása' korában, alig érkezte után, tüstint odahagyá. Most már az okosság azt javalta: ha az egyik első magyar szinésznőt elvesztők, igyekezzünk legalább a' másikat, *Lendvaynét*, mindenkép leköttni. De mi történt? Bajza ur leereszkedett ugyan és fölkeresé Lendvaynét, hogy ez a' szerződést irná alá, hanem ezen igen sima dologban Bajza ur ismét annyi gőgöt, annyi puffaszkodást, annyi méltatlankodást fejte ki, hogy Lendvayné, ki igen jól 's igen méltán érzé azt, hogy nélküle e' szinház *nem lehet el*, 's hogy ő szerződés nélkül is elég biztossággal maradhat e' szinháznál, nyiltan kimondá az igazgató urnak, hogy ő olly emberrel szerződést nem köt. — Meglakolt érte a' derék szinésznő, mert az *Athenaeum*' krónikája még most is utonutfélen gáncsolja, piszkolja, sőt nem ritkán kezdő szinésznőt, minő *Laborfalvi* Róza, elébe tesz, vagy legalább *tett.*

E' *factumokat* azért hozám itt föl, mert hiszen volt idő, midőn Bajza ur' igazgatása ellen szavamat fölemelém, hogy e' *nagy hazafiak* engem *hazaárulónak* kiáltottak, és nyilván és fönhangon lármázák, hogy lelkemet eladám az *ördögnek* és a' német szinházigazgatónak, *Schmid* urnak, és a' kegyelmes Isten tudná, még kinek. — Én hallgattam 's nagy okom volt hallga-

*) Talán csak nem régi nevetséges emlékezetü ismerősünk, ki tavaly kérdezett: milly joggal szólok a' nemzeti szinház' ügyéhez? *A' szerk.*

tásra, mert tudtam, hogy e' *nagy hazafiak* mindig személyességen és becsületen rágódnak, valahányszor alaposan szóló ellenjiket megczáfolni nem képesek; de hallgattam még azért is, mert sem a' derék igazgatót, Schmid urat, sem pedig, becsülettel legyen mondva, az ördögöt nincs szerencsém személyesen ismernem, 's igy sem egyikkel sem másikkal lélekeladási érintkezésbe nem jöheték.

Nem tudom, mit fognak most ezen nagy hazafiak rám ismét költeni, nem azt e, hogy most lelkemet ujra eladtam, az *igazgató-választmánynak?* 's ha ezt: meg kell vallanom, nem csalatkoznak; sőt e' lélekeladás' fejében még *Szentkirályi* Móricz ur' igazgatása alatt felpénzt is kaptam, *egy szabad belépti jegyet;* mellyet azonban, mint a' mai (sept. 15.) czédulán látom, az igazgatóság *minden* szabad jegyekkel együtt beadatni rendelt; 's igy könnyen megeshetik, hogy a' felpénzt is elvesztem, lelkemet is eladtam. A' dolog azonban megtörtént, 's ha haszna lehet, örömest szolgálok, ha nem is lelkemmel, de — néha tán nem a' legroszabbul — gereblő pennámmal az igazgató-választmánynak.

Hogy Bajza ur nem legszebb virágzásban hagyá el az igazgatást, a' fenebbiekből láttuk; de mind e' mellett is az a' párt, melly Bajza urban a' szinigazgatástól elesett, nem olly könnyen feledé veszteségét, 's az igazgatás ellen, a' szinen *belől* és szinen *kivül*, teljes erejéből cselszövénykedett. Legelébb is a' *krónikát* fordította az uj igazgató Szentkirályi Móricz ur és annak minden tette ellen, mig titkon pasquillusok ragasztattak a' főváros' főutczaszögleteire, 's olly hirek terjesztetének, hogy Szentkirályi ur csupán azért vevé át az igazgatást, mert hivatalnyerésre vágy 's érdemül a' szinházat szándékozik megbuktatni! — Mi volt természetesebb ezek után, mint az, hogy Szentkirályi ur lemondjon tisztéről? — De megszűnt e hát ezután e' párt a' szinház ellen tovább is fondorkodni? Épen nem; mert ezen pártnak czélja, Bajza urat még bukásában is fölemelni, azaz megmutatni azt: „hogy miután Bajza ur az igazgatásról lemondott, a' szinháznak meg kell buknia. Minek dicsőségét azonban Bajza ur és pártja nehezen fogják elérni; mert annyi bizonyos, hogy egy kissé szemes és gazdálkodó igazgatás mellett e' szinházat ki lehet tartani.

Ezen párt' czéljait tudva, a' részvényesek' utósó gyülése előtt határozatlan levén, mi fog történni a' szinházzal, e' nemzeti ügyben, egy ezen intézet' buktatására törekvő párt' ellenében, magam sem valék munkátlan, 's a' szinház' kormányzása iránt minden esetre a' részvényes társasághoz folyamodtam olly módon: „hogy az intézetnek mindenkori állapotjáról a' nemes megyének minden közgyülésén, vagy annyiszor, a' mennyiszer kivántatnék, a' legnagyobb szigorúsággal kész volnék számolni, 's ugyanerre kötelezném magamat a' társaságnak is, mig e' szinház körüli vállalkozásának ideje (3 év) tart; sőt minthogy a' társaság ez intézetre egy év óta mintegy 30,000 váltó-forint költséget tön, vagy annyit legalább tennie kell: azon esetre, ha e' szinház *tizenkét esztendeig* kormányzásomra bizatnék, az utósó 6 esztendő' folytában évenkint 5,000 váltó-forintnyi részvény', és pedig ezen summából évenkint a' pesti négy vásár' alkalmával mindenkor *tizenkét — tizenhárom részvény' visszaváltására kötelezném magamat.*“

A' társaság jobbnak látta dolgait nem illy módon intézni, 's megtörtént a' szinigazgatásban a' változás, melly már a' *Hirnök*ből is tudatik. Lehet e már most reményleni, hogy azon zajgó, azon cselszövénykedő párt fel fog hagyni a' szinházon kivüli és belőli, hazafi szinbe burkolt, fondorkodásival? — Teljes bizonyossággal mondhatni: „nem“; mert ime lesz szerencsém mindjárt előadni, mit tett e' párt, mióta a' szinigazgatástól elesett. —

Mik *Egressy* és *Schodel* közt történtek, a' közönség előtt tudva vannak; tudva van az is Egressy' tulajdon nyilatkozásából, hogy ő ez ügyben nem személlyel, hanem *dologgal* küzdött; dologgal t. i., melly a' dramaturgia 's opera közt, mint fenebb említém, forrongott. Egressy áldozatul esett e' párt' fondorkodásinak, 's mi csekély vigasztalása lehet még belőle, tán egyedül az: hogy most e' párt az *Athenaeum*- és *Jelenkor*ban néha kigyókönyeket hullat utána. Egressyben, mondhatni, a' veszteség közösen érezhető volt, 's igy a' dolgot csak felületesen látóknál e' pártnak könnyebb vala a' bujtogatás.

Elhatároztatott tehát *legelőször* is: hogy *Schodelnét* kifütyölik, mihelyest föllép. És kiért, vagy miért? — Egressyért, kivel Schodelné soha legkisebb érintkezésbe sem jött. A' dolog magában igen nevezetes lett volna, 's hihető, europai hirre jutandott ollyformán: „mikép a' magyarok magokat már annyira müvelték, hogy pesti országos szinházukban legelőbb is a' *legelső* müvésznőt, egyet Europa' énekesnőinek legjobbjai közül, kifütyölték!“ — — *Schodelné*, a' müvelt, a' lelkes asszony, kinek a' gyönyörű szándékot e' párt levélben tudtára adá, meg akarta a' nemzetet e' gyalázattól óvni, 's tehetett e okosabbat annál, hogy szerződési szabadságát távollétre használta? De e' párt még a' távolban is lövelte utána mérges fulánkját; szidalmazták, becsmérelték, hogy az augustusi vásárra nem jött haza, 's mivel már most Egressyért kifütyölni késő volna, kapott e' *hazafi* párt még arra az esetre is, ha most fog Schodelné föllépni, más okot a' fütyölésre, t. i. azt, miért nem volt itthon, 's miért nem énekelt vásárkor? Itt van ismét egy *factum;* jő a' másik is, melly bár közelebbről engem illet, de szorosan a' szinház körüli fondorkodásokhoz tartozik, ugy hogy kötelességem azt közölni.

Megtudta ezen párt, hogy az uj igazgatást csekély erőmből én is szándékozom segitni, hogy számára „Tündér Ilonát“ irom; megtiszteltek tehát e' *nagy hazafiak* azonnal engem is egy névtelen levéllel, mellynek bevezetése és fő tartalma imigy következik: „Te bolond, gazember Munkácsy! Mit irtál megint ostoba Rajzolataidba? Te nem csak igazi tökfilkó vagy, hanem hunczfut is azonfelül. Sem eszed, sem nevelésed, csak a' nagy szamárfejed. Benned sem hazafiság, sem becsületérzés, sem igazságszeretet. 'S te akarsz ollyan emberekkel kikötni, mint *Vörösmarty, Bajza, Schedel?* — Látod, ők már csak megvetnek mint haszontalan kutyát, és te mégis becstelenítő és igazságtalan dolgokat firkálsz! De neked már nem is használ többé semmi, te Istentől elrugaszkodott bivaly*), hanem majd használunk mink. Utósó legyen, hogy többé Bajza vagy Vörösmarty ellen csak egy kukkot is irj! Halljuk, hogy uj parodiát irtál. Azt ne adasd, mert a' színészek el fogják ejteni; ők sem szenvedhetnek téged, malitiosus gazembert; mi pedig kifütyöljük, mert tőled nem is telik, csak kifütyölésre méltó ostobaság 'stb.“ —

E' levél ösztönül szolgált szinmüvem' minél előbbi bevégzésére, hogy e' *nagy hazafiaknak*, ha már Schodelnét ki nem fütyölheték, legalább egy másféle fütyölési ünnepet szerezzek. Ijesztgetésektől nem rettegek, de e' levél' intése után a' színészek, vagy közülök legalább némellyek iránt vigyázóvá lettem, 's mi tagadás benne, többször és több színésznek nyilván kimondám: miszerint én *egyre*, de csak erre az egyre gyanakszom, hogy játékomat el akarja ejteni. Megkimélem nevét, hisz maga az igazgató-választmány isméri őt mint legnagyobb intriguanst. Most

*) Ugyan mi dolga volt a' bivalynak az Istennél? *A' szerk.*

már a' történetek után tegye szivére kezét e' színész, 's ha ön lelke nem vádolja őt, én nem vádolom, sőt örömest megbocsátok neki. Kétszer elhatározottan csakugyan ki akarta e' párt fütyölni „Tündér Ilonát", de a' szinmű bir némi erővel mulatni a' közönséget, 's igy tetszés közben fütyölni, mégis csak igen nagy czimboraságot jelelő 's eláruló dolog lett volna. De voltak piszszegetők, sőt térítők is, kik megszólíták a' nézőket: *„mit nevetnek ezen a' czudar, haszontalan darabon?"* — Ennyit a' dologhoz tartozólag e' tárgyban. Kiktől eredt e' levél, nem szükség feszegetnem, mert a' későbbi factumok: a' játék, a' pisszegetés, az apostolkodás, a' fütyölésre készülés, miket a' szinpadon 's nézőhelyen egyiránt mindenki tudott, világosan kimutatják.

De én csak mellékszemély voltam e' pártnak, lemocskoltatásom csak mellékesen tehete szolgálatot pártczéljaira, mennyiben t. i. becsmérelt, lepiszkolt szinmüvem nem hozanda közönséget, nem jövedelmet; mikben azonban e' párt csalódott; főiránya a' pártnak minden esetre az igazgatás' buktatása volt, 's hogy „senki se álljon dicsőséggel ott, hol Bajza ur azzal nem tudá magát fentartani." — Szentkirályi ur rendet, szorgalmat, ipart, fenyítéket szandékozott a' szinpadra hozni; igazgatása ellen nem lehete panasz; mert alig egy pár hónap alatt több ujságot hozott szinpadra, mint Bajza ur szinte *egy év* alatt; de épen ezek voltak, mik az ellenpártnak nem tetszének. Egy *nem-tudós*, egy *profanus ember*, ezenfelül egy *operista*, vagyis képviselője az operának, illy ember mondom, egy *tudós'*, egy *fölkent historicus'*, egy *Horatiusok'* és *Curiatiusok'* barátja' ellenében, miként merészel még csak álmodni is arról, hogy okosabban 's czélszerűbben tudja a' magyar szinházat igazgatni, mint egy *nagy Bajza és társai?* — A' profanus csak rövid idő alatt is bebizonyította, hogy többet tud a' tudósnál; föl kelle tehát ellene izgatni a' szinészeket, 's a' nagy csatát, nagyobb erővel mint ezelőtt, a' szinpad' emberei közzé dobni. — Mik történtek ezután, Egressyn kezdve a' kardalnoki historiákig, ismét tudja a' közönség. De nem csak nyilván, alattomban is történtek itt dolgok, mellyektől minden józan gondolkodású, minden nyugalmas keblű ember borzad. — Hozzunk elő ismét egy *factumot*, hadd beszéljen az; mert hisz e' *zajgó* urak mindig factumot kérnek tőlem, holott valahányszor még ellenök szóltam, mindig elhalmozám őket el nem csavarható factumokkal. Beszéljen tehát ismét *egy névtelen levél*, melly kiktől iratott, nem szükség magyarázni, csak a' faragatlan, durva, szilaj modorra kell ügyelni, mellyben ez ugy mint a' fentebbi iraték, 's e' modor könnyen a' kútforrásra vezet. A' levél' tartalma: „Pest, aug. 7én 1838. Hallja az ur! mint szinházigazgatóval szólok az urral! Az ur nagyon neveletlen ember lehet, hogy egy olly testületet, mellyben annyi becsületesebb tagok vannak az urnál, despotailag akar kormányozni. Az ur elűzési rendszert vett elő, hogy mihelyt valamellyik az urnak a' színészek közül nem tetszik, azt kimarja az ur. Miért nem játszik Egressy Gábor? — az urnak despota bánásmódja miatt, pedig ha ő heves is volt, én hiszém, ha az urak szamarak 's *aristocraták* nem lettek volna, e' fiatal embert eszére hozhaták, 's kötelességeihez visszatéríthették vala; most az urak' alávaló önzése miatt a' közönség szenvedjen? vagy tán az ur fog majd *Lear* királyban jeleskedni? na, akkor igazán négy-kézláb járand szegény Lear! — Ha önszenvedélyeinek rabja, ne vállaljon az ur igazgatóságot, kivált ollyat, mellyhez olly keveset ért mint a' harangöntéshez. Ha az urban becsületérzés volna, érezné gyávaságát, 's legalább titkon okos embertől tanácsot kérne. Miért nem énekel Schodelné? Tudja e az ur, mit biztak rá, mikor szinházigazgatóvá tevék; tudja e az ur, mi a' kötelessége? — Ugy igyekeznek a' színészet' megalapitásán mint az ur? Hisz az ur vesztére jár az intézetnek. A' ki egy nemzeti közintézet' vesztén munkás, az hazaáruló, az *gazember*; értett az ur? Hát ha az ur mind elüldözi a' színészeket, ki fog játszani? tán a' nagytekintetű igazgatóság in corpore? — Én azt ajánlom az urnak, ha becsületes ember — a' miben kételkedem — vagy tegye le tüstint az igazgatóságot, vagy kezdjen más utat. — Ha az ur becsületes ember, követni fogja tanácsomat; egy hónapig várok, ha addig a' fentebbiek nem teljesülnek, nyilványos *pasquillok által* fogom az ur' álarczát lerántani, 's az urat teljesen semmivé tenni." — (Miért nem épen féregkint eltiporni, mikép egykor ez gróf *Desewffy* Józsefnek mondaték?)

Nem bocsátkozom itt a' levél' 's a' dolgok' bővebb fejtegetésébe, mert Szentkirályi Móricz ur ugyis fölhívta Bajza urat, hogy szálljon nyilt csatára, 's ő kész, férfiuhoz illőleg, nyiltan és szabadon — nem pedig dugaszban fondorkodólag — vele megküzdeni. De el kellett valahára e' dolgokat, ha mindjárt nagyjából is, a' közönség előtt mondani, hadd lássa egyszer már ezen elámított Magyar Haza, mikép gazdálkodnak, ezen mások' mocskolásával magokat *nagy hazafiaknak* kiáltozó pártemberek és gyáva, de nagy-szájú fiatal secundansaik a' legszentebb nemzeti ügy körül is, ha ez rájok fényt nem vet, ha, mint ők szokták, ingyen és csupa kényelmes heverésért belőle fizetést nem huzhatnak, hasznot nem csigázhatnak. Egyébiránt a' pesti fiatalság által most gyakorlani akart gyáva és nyomorú terrorismus eszembe juttat egy régibb *factumot*, melly arra és derék ébresztőire ujabb fényt deríthet. Gyanu vala t. i. *Frankenburg* Adolfra, még akkor tudós társasági irnokra, hogy Bajza ur' „Apotheosisát" Károlyi' „Koszorujában" ő travestálta; titkon tehát, orozva — vagy mikép fejezzük ki diszesen? — kinyittaték Frankenburg' iróasztalának fiókja, a' travestált Apotheosis' töredékére csakugyan ráakadtak, 's ekkor e' nevezetes szavakat intézé *dr. Schedel Ferencz* Frankenburghoz: „Tudja e az ur, hogy én tudok embert, ki tiz pengő forintot ajánlott, hogy az urat megverjék?"

Ezek után arról is kellene talán még egy pár szót szólanom, minő cselszövénykedést visz e' párt a' szinen *belől* véghez? de e' káros befolyást magokra a' szin' embereire nem akarom fejtegetni; elég legyen ennek bizonyságaul csak azt felhoznom, hogy maga az igazgató-választmány, melly olly sok jeles és derék férfiakból áll, 's mellynek már elnöke is, *Földváry* Gábor ur, olly erős akaratú, olly szilárd lelkületű férfiu, maga e' választmány, mondom, minden férjfiassága mellett sem volt még eddig képes e' társaságba rendet és fenyítéket hozni, 's csekély itéletem szerint nem is fogja ezt mindaddig tehetni, mignem ezen párt' káros befolyása vagy neutralisáltatik, vagy egészen semmivé tétetik. *Munkácsy János.*

A' magyar magányos jog' commentatorainak szellemi characteristicája.

Egy régi magyar jogásztól.

(Folytatás.)

Kelemennek még életében azon kedvetlenséget kellett szenvedni, hogy több más irókat mint élődieket (sit venia verbo!) neki kellett szellemi termésével táplálni *). Több oktatóknak munkája igen terjedelmesnek látszott, 's azért abból hallgatóik' számára compendiumokat vontak ki, nevezetesen: *Grusz* Antal pesti ügyvéd 's a' magyar magányos jog' supplens professora (Compendium Juris privati hungarici. Pestini 1818, 303 lap. 8-r.), *Szlemenics* Pál pozsonyi professor (Elementa Juris hungarici civilis privati. Posonii 1817. Editio secunda emendata 1829. 2 köt. 8-r.), és egy nevezetlen pesti iró (Epitome Institutionum Juris hungarici privati. Budae 1819. Edit. II. 1822. 8-r.). Az első (Grusz) olly szemtelen volt, hogy tanítóját, Kelement, kit szóról szóra kiirt, épen nem nevezte meg, 's az olvasót intette: „Falleris, si captandae novitatis, aut Auctoris nominis, vel aliis Auctoribus nocendi cupidine manus meas ad huius Opusculi compilationem admotas existimas: nam in Regia Scientiarum Universitate Pestiensi Juri privato Hungarico alterum jam in annum exponendo admotus, Theoriam Legum Patriarum ex officio tractans, vacuum ab aliis laboribus tempus huic compendio concinnando sacravi eo, ut Tibi ampliora volumina fors volvere nolenti, quantocunque labore gratificari queam. Habes hic extractas optime de Jurisprudentia Hungarica meritorum Auctorum (egyenesen kellett volna mondani: Emerici Kelemen) sententias, et ex

*) Azt lehet Kelemenről mondani, mit *Goethe* irt Schiller' almanachjában „Xenien" czimü epigrammákban Kantról 's követőiről, kik a' critica philosophiának compendiumait vetélkedve adták ki:

„Wie doch ein einziger Reicher so viele Bettler in Nahrung
Setzt! Wenn die Könige bauen, haben die Kärner zu thun."

his eas, quae Spiritui Legum accomodatiores videbantur, cum recentioribus Excelsae Curiae Regiae Decisionibus, Benignis Intimatis, ac Altissimis Resolutionibus Jus privatum concernentibus. Stilus Laconicus (? inkább Kelemenianus) est, prout is in compendiis necessarius est; atque adeo attentione et pervestigatione eget. Utere opusculo hocce, si aptum judicaveris, in tuam commoditatem; habe illud ex manu Auctoris Te aestimantis, Tibi benevolentis, et Caesarem cum Catone vitam agere debuisse (!) minime ignorantis.“ Quid dignum tanto tulit hic promissor hiatu? Verbalem compilationem. Parturiebant montes, natus est ridiculus mus *). — A' második (Szlemenics) ugyan dicséretesen megvallotta, hogy ő „methodum celeberrimi viri (Kelemen) ordinemque ac systema, nonnullis (hanem csak *paucis* ac *minutis*) tamen, uti vel ipse operis conspectus docet, mutatis“ követte, hanem ezt adja hozzá: „Caeterum in exponendis Juris nostri placitis figendisque assertionibus solam legum, ubique sedulo adductarum, Excelsaeque Curiae Regiae autoritatem, ac propriam meam secutus sum convictionem, ita ut hac parte ex editis hucdum operibus pro momentorum gravitate jam uni, jam alteri adhaererem, in quibusdam (hanem csak *in paucis*) ab omnibus discederem“ **). — Az „Epitome Institutionum Juris hungarici privati“ nevezetlen kiadója sokat igért munkája' hirdetésében a' magyar magányos jognak mathematica methodus szerinti kidolgozásáról. Vágyódva vártuk ezt: de nagyon megcsalatkoztunk; mert a' szerzőnek mathematica methodusa csak abban áll, hogy minden, többnyire igen sovány, paragraphushoz egy vagy több corollarium és scholion adatik. Mathematica methodussal a' magyar polgári jogban sokkal elébb élt már *Fleischhacker* Janos, pozsonyi professor, illy czímű munkájában: „Institutiones Juris hungarici, praemissis eiusdem Historia ac Prolegomenis, tres in libros divisae“ (Posonii 1792. 4-r. Edit. II. Posonii 1795. I. könyv. 270 lap; II. könyv, 446 lap; III. könyv, 275. lap. 4-r.), 's pedig nagyobb szerencsével. Ha valamelly magyar jogász Fleischhackernek (ki többnyire Husztyt követi) munkáját mathematica methodus szerint ujra critice kidolgozná, megjobbítaná, pótolná 's összehúzná, onnan legjobb compendiuma származnék a' magyar polgári törvénynek; mert munkája világossággal 's a' tárgyak' igazi rendével ajánlja magát, 's csak az kár, hogy igen hoszasan van irva, 's hogy szerzője Verbőczy' definitióit és sokszor balgatag etymologiáit — igen félénken — megtartotta.

A' magyar magányos jogot, Kelemen' rendszere 's elvei szerint, *Jung* János bécsi professor (Budán született) német nyelven népszerűen dolgozta 's e' czím alatt adta ki: „Darstellung des ungarischen Privatrechtes, nach dem in seiner Art als classisch allgemein (?) anerkannten Werke des Herrn Emerich von Kelemen, mit Berücksichtigung der gleichfalls hochgeschätzten Werke der Herren Elias von Georch, von Kövy, von Fleischhacker u. s. w.“ Bécsben, 1818. 4 kötet 8-rétben. E' munkától, melly német polgár' számára van kidolgozva, nem lehet minden eredetiséget megtagadni; csak az kár, hogy az eredeti, melly benne találtatik, részint kevés, részint rosz, és hogy az ausztriai német polgár, ki benne a' magyar polgári jog' tárgyaira nézve tanácsot 's felvilágositást keres, sokszor tévedésbe esik. Kevés czikkely van benne, melly jogászi tekintetben a' próbát tökéletesen kiállaná. Jobb az ausztriai polgári codexre alkalmazott második kiadása. (Bécsben 1827. 2 kötet. 8-rétb. I. k. 460 lap. II. k. 580 lap.) *)

Jung' német munkájánál sokkal jobb azon elébb kiadott népszerű magyar munka, mellyet Ettre-Karchai *Georch* (Görcs) Illés „Honnyi törvény“ czím alatt 4 kötetben Pozsonyban és Pesten nyomtattatott 1804 — 1809 (I. köt. 260 lap. II. köt. 523 lap. III. köt. 375 lap. IV. köt. 281 lap), ámbár a' tárgyak' elrendelése nem mindenütt egészen jó, a' jogfogalmak az együgyű értelem' számára nem eléggé népszerűen előadvák, 's a' curialis decisiók' belé hintett casuisticája által a' magyar polgári jog' tanulása a' közönséges észre nézve igen megnehezíttetik.

Frank Ignácz pesti professor' „Principia Juris civilis hungarici“ czímű munkája (Pest 1829, két kötet 8r., 645 lap) leczkékre alkalmazott hasznos compendium, 's részint Kelemen' rendszerétől 's némelly állításaitól is különbözik.

Kunoss Endre' munkája: „Honi törvénytudomány. Első osztály: polgári magánjog. Első kötet“ (Pest 1837. 8r.) még nincsen bevégezve; de ő is leginkább Kelement követi **).

(Vége következik.)

*) Igen szerencsétlen gondolat 's cselekedet volt Grusz' nyomorult compendiumának magyar fordítása *Szekrényesi* Endre ügyvéd által, 1837dik évben. A' fordítás e' czím alatt jött ki: „A' magyar magányos polgári törvény, Grusz Antal után magyarítá Szekrényesi Endre ügyvéd. Pesten 1837, Trattner-Károlyi' tulajdona.“ (Nagy 8-r. 266 lap.; ára 2 fr. p. p.) A' fordító nem csak nem pótolta Grusz' tetemes hiányait, hanem hibás, sokszor nevetséges fordítása által azokat felette szaporította is. Ugy látszik, hogy Szekrényesi ur, magyarosított német, a' magyarosodás által a' latin nyelvet is nagy részint elfelejtette, mert néha olly roszul fordítja a' latin textust, mintha még csak grammatista vagy syntaxista volna. A' magyarok' Istenéért! mi lesz tiz, husz év mulva a' magyar jogból, midőn a' magyar ügyvédek a' latin nyelven irt magyar törvényeket 's jogászi könyveket már most sem értik jól, ámbár a' magyar jog a' magyar egyetemben, a' királyi academiákban 's a' protestans lyceumokban még latin nyelven taníttatik!

**) Tud. *Szlemenics* ur a' magyar polgári jogot magyar nyelven bővebben kidolgozta, 's 1823dik évben illy czím alatt: „Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény“ Pozsonyban 4 kötetben adta ki. E' munkában Kelemen' rendétől 's systemájától már jobban eltávozik. Ő maga ezen eltávozásáról, az I. kötet' elöszavában, ezt jegyzi meg: „A' mi a' munkának alkotmányát 's rendbeszedését illeti: már csak a' kötetek' foglalatjainak lajstromaiból is észreveszi az érdemes olvasó, hogy néhai királyi tanácsos és törvénytanító Kelemen urtól, kit itten nagy tökéletességű munkájának csaknem közönségesen elismért elsősége végett említek, mind a' munkának fő felosztására, mind az egyes fő részek' tárgyainak rendbeszedésére nézve többnyire eltávoztam. Hogy ezen sokak előtt talán vakmerőnek látszató lépésemnek okát adjam, mind azon köz tisztelet, melly azon nagy férfiúnak hamvait méltán fedi, mind azon háladatos érzés, mellyel én neki, ugy mint volt tanítómnak tartozom, és valóban adózom is, megkivánja, 's kötelességül teszi, egy illyen férfiúnak negyven esztendei elmélkedés által felállított épitményét elégséges ok nélkül döntögetni köz sértésnek, reám nézve háládatlanságnak is, magyaráztathatván.“ Egyes tárgyak felől Szlem. ur különös iratokban és a' Tudományos Gyüjteményben polemice értekezett Kövy ellen. Egyébiránt nem tagadhatni, hogy Szlem. ur mint oktató Pozsonyban, szintugy mint Kövy Sáros-Patakon, sok jeles jognövendéket képezett.

Ariadne.

Kutly Lajos' „Ariadne“ czímű szinmüve, melly a' pesti magyar szinpadon f. é. sept. 24dikén először adatott, uj és nagyszerű jelenet a' magyar dramaturgiában. Benne az ujabb franczia iskola tulzásig is van talán követve, de mély lélekphilosophiai, psychologiai következetességgel párositva. A' characterek', 's főleg Ariadneénak sok oldalú kimerítése classicai, de fájdalom, egy olly annyira elvetemült nő' rajzát adja, kihez Lucretia Borgia szelid gyermek, 's kit azért irtózva lát az ember. A' publicum, ugy látszott, az eredeti műben először felhozott franczia iskola 's a' fő character' borzasztósága által egyaránt meg volt lepve, 's a' müvet aligha minden részleteiben felfogá: mert a' hoszú előadás alatti feszült figyelem után sem, vagy nagyon határozatlanúl nyilatkozott itéletével. Ohajtandó, hogy a' nagyreményű ifju iró minél elébb szelídebb, 's rövidebb szerkezetű müveket hozzon terméketlen szinpadunkra. *B.*

*) Professor *Jung* 1827dik évben latin nyelven kezdette kidolgozni a' magyar magányos jogot az ausztriai birodalom' polgári codexének systemája szerint; de halála miatt csak első része jött ki e' czím alatt: Jus personarum privatum Regni Hungariae, secundum systema Codicis Civilis Imperii Austriaci. Viennae 1828. (226 lap, 8ad rétben.) Kár, hogy e' könyv konyhadeáksággal iratott, 's hogy szerzője munkáját be nem végezhette.

**) Ha Kunoss ur' munkája be lesz végezve, ezt Frank' compendiumával, Szlemenics' közönséges törvényszéki polgári magyar törvényével 's más ujabb munkákkal együtt bővebben birálni szándékunk.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

80. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **October' 4.**

Némi csodálkozások.

Mióta egy hazafitól a' korszellem' definitioját olvasám 's fölöttei csodálkozásomat a' Századunk' 56dik számában kifejezém, többször esett alkalmam és okom csodálkozni. — Tevém ezt először, midőn gróf *Széchenyi* Istvánnak legújabb könyvét: „Néhány szó a' lóverseny körül", olvastam, mert nem bámulhattam eléggé, mikép találhat a' gróf olly igen terjedelmes munkássága mellett honának, magának és szeretetre méltó családjának javára, még annyi időt, hogy sok, valóban sok igaz dolgokat, de ollyakat, mellyeket nem egy sem két izben hallottunk már tőle, ujolag leirjon és kinyomasson. — Csodálkoztam továbbá, hogy gróf Széchenyi, a' nagylelkü magyar és szabadelmü hazafi, egy külföldi marsalt, ki honunkat átutazá 's ártatlan észrevételeit és nézeteit — mert csak igaz marad az, hogy a' közül, mit eddig a' franczia'któl tanultunk 's talán ezután is tanulhatunk, épen a' lovaglás és lónevelés bizonyosan a' legjobb — több egyéb tárgyakkal együtt a' publicummal közlötte, olly vastagon czafol és igazit útba. Hiszen a' vendégszeretet még eddig egy igen elhiresztelt, 's méltán hiresztelt erénye volt a' magyarnak; a' véleményüldözés, véleményszorítás pedig teljességgel nem fér meg a' szabadelmüséggel. — Csodálkoztam, hogy Orosz ur is a' marsal' oldala mellett, egy már majdnem elidősült vétkeért szinte „elővétetik"; csodálkoztam, hogy *P. F.* mind a' kettőnek védelmére kelt 's az intő példák' daczára a' fogadatlan prókátor' jutalmát egészen elfeledte *), — és csodálkoztam azon, hogy Orosz ur a' Néhány szóban foglalt szúnyogcsípés iránt annyi érzékenykedést mutatott, holott a' Quod tibi non vis fieri-t el nem feledheté.

Még nagyobb volt azonban csodálkozásom, látván, hogy gróf Széchenyinek az ország körüli érdemei bolygattatnak.

„Et si de l' obtenir je n' emporte pas le prix,
J' aurai du moins l' honneur de l' avoir entrepris"

mond egy franczia iró; 's itt, gondolom, magok a' tettek eléggé szólanak; 's ugyanezért növekedett csodálkozásom, midőn gróf Széchenyi a' pesti Társalkodó' 71dik számában, érdempolczáról leszállván, tollát beteg epéjébe mártja 's azzal elleneit bemocskolja. És itt már csodálkozásom a' lehető legmagasabb fokot éri el. Olly férjfiak, kiknek rendeltetésök, harczaikat nemesmódon, czimeres vérttel, sisakkal és láncsával vivni ki, *Smith* és *Adam*kint fognak e veszekedni? — Részemről, noha épen nem fognék csodálkozni, ha ezen őszinte nyilatkozásom szinte egy vaskos választ vonna maga után, részint mivel a' „fogadatlan prókátor"-ra magam sem ügyeltem **), részint, mivel az illyes replicák most ugy is napirenden vannak, — csupán ezeket kérdezem: valljon e' lapok, 's általában a' magyar hirlapok, arra vannak e szánva, hogy ideacsere és véleményigazitás által müveltséget és igaz felvilágosodást terjesszenek, vagy pedig arra, hogy bennök egymást személyességgel rongáljuk? czéljok e' lapoknak az e valljon, hogy ujabb elkeseredett pártokat szüljenek, vagy hogy a' voltakat egymással kibékitsék? az e czéljok, hogy egy még szabadabb sajtóhoz utat készitsenek, vagy hogy véleményinket 's nézeteinket rabbilincsbe verjék? az e, végre, hogy az érdemet, akarhol és akarkié legyen az, koszorujától megfosszák, vagy hogy az önkénynek és bálványoknak áldozzanak? — Valóban az utóbbiakat tenni fel, egy nagylelkü 's a' szabadságot és rendet együtt szerető nemzethez egészen méltatlan dolog volna *).

— *mb* —

*) Itt szükséges megjegyezni, hogy a' kérdéses értekezés csak folytatása több már tavaly megkezdett, hasonczimü 's csak *tárgyak* nem személyek körül forgó értekezéseknek. *A' szerk.*

**) Olly velős és mérsékelt itéletek, millyekkel — mb — ur e' lapokat már többször gazdagította, soha sem jöhetnek a' fogadatlan prókátorság' osztályába. *A' szerk.*

Köz szavazatjogérti zajgások.

A' radical, de mérsékelten radical *Examiner*ben illy felirásü, értelmes kézzel dolgozott, czikkely áll, melly bizonyságát adja, milly kevés viszhangra talál az angol nép' müveltebb osztályaiban a' követválasztásbani *köz* szavazatjog' kivánsága. A' czikkely többek közt ezeket mondja: „Azon, az alkotmányos törvénykönyvekben olly sokszor felállitott, népi szószékekben (hustings) 's parlamentekben ismételt tétel, hogy a' választójogot az adófizetésnek megfelelő kiterjedés illeti, kétségkivül a' köz szavazatjogra fogna vezetni, minthogy az adófizetés, közvetve vagy közvetlenül, mindenkire kiterjed. Mégis e' köz szavazatjognak nehezen fogna védszónoka akadni, ki közönségesitési javalata mellett némelly kivételeket meg ne engedne, 's azt, mit *köz* szavazatjognak nevez, inkább vagy kevésbbé ne korlátozná. Kevesen vannak, kik mindjárt előre az emberiség' felét, t. i. a' nőket, ki ne zárnák; mindnyájan kizárják pedig a' kiskorúakat 's elmebetegeket. Sokan meg' nagyon is ingatag módositásokat javalnak; p. o. hogy minden, ki olvasni 's irni tud, választhasson, de a' milly kiterjedt volna ezen választási jog, még sem volna általányos; az, ki irni és olvasni tud, egészen meg van arról győződve, miképen jogos és politicai az, hogy az irni és olvasni nem tudó a' választási jogból kizárassék, holott ez nem kevésbbé tartozik adózni. Valamint tehát az irni és olvasni tudó az ezt nem tudót kizárja, ugy maga ollyaktól, kik egyebet is tanultak még mint csak irni és olvasni, mint nem elég értelmességü 's ennélfogva a' nyilványos ügyekkeli bánás' szükséges kezességével nembiró fog tekintetni. A' kérdés tehát fokozati kérdés, 's eldöntésénél a' vezérfonal nem, mint hamisan állittatik, azon elv, hogy minden, a' törvény' megtartására kötelezett, e' törvény' hozatalánál szavazattal birjon, hanem azon elv, hogy csak ollyaknak legyen szavazatjoguk, kik nyilványos ügyekről 's ügyvivő férfiakról itélni képeseknek tartatnak. Miért, kérdezzük a' köz szavazatjog' védszónokait, miért tagadják meg e'

*) A' jelen pör' actái a' nagy publicum' kezeiben vannak. Itélje meg ez, tárgyak körül indittatott e az vagy személyességgel? melyik fél lépett legelőször a' személyességek' mezejére, elmellőzvén a' tárgyakat? melyik hágta által a' szabadabb sajtó' korlátait illetlenségekkel és megtámadásokkal? 's végre, melyik kivánt önkényt követni 's bálványáldozatokat nyerni? — A' per, mint mondám, nyitva áll; nem rettegek, azt itélet alá bocsátani. *A' szerk.*

jogot a' kiskorúaktól? miért a' tanulatlanoktól? mindenekelőtt pedig miért az asszonyoktól? Az utósóra nézve azt fogják felelni: az asszonyok' érdekei férjeik 's atyáik által képviselvék; de számos hölgy van ám férj és apa nélkül, és sokan ezek között jósággal is birnak, melly a' törvényhozás' befolyásainak ki van téve, 's e' mellett elég értelemmel 's belátással is birnak arról, a' mi érdeköket illeti, itélni. Hogy a' választójog a' szellemi tehetségeknek bizonyos fokát feltételezze, annak szükséges voltát *Guizot* az ujabb statusokbani democratiáról irt értekezésében jelesen fejtette meg. Megmutatta, hogy egy nép' puszta, vegyítetlen akarata még nem képezheti egy képviseleti rendszer' fenéktalpát, sőt inkább, hogy ez akaratnak olly polgárok', kik a' tudatlanság' salakjából kiemelkedtek, értelme 's jogérzete által kell vezéreltetnie. Szerencsére az illy polgárok' száma a' müvelt statusokban nem csekély, 's Angol- és Franciaországban főereje a' középosztályban találtatik fel. Nézetünk változhatlanul áll: a' közszavazatjoghoz közértelmesség kivántatik meg; az egyik épen olly ohajtandó mint a' másik, 's minden lépés a' népoktatásban előhaladás ama', még most igen messzefekvő, jóhoz. E' czél' elérése a' most élő nemzedékben minden okos remény' határain kivűl fekszik, a' hozzáközeledés hatalmunkban áll, 's mindazon őszinte népbarátoknak is, kik a' köz szavazatjognak most ellene szegülnek, tisztében áll, buzgósággal oda törekedni, hogy a' választási joggal nem biró sokaság, ezen joggal birásra neveltessék, mellytől őt most, értelmiségének hiányos állapotja mellett, távoltartani az okosság parancsolja. Nekünk Angliában nincs olly tág mezőnk mint Amerikában, mellyen a' tévedés nagy kár nélkül lefuthat; a' mi törvényhozó arenánk tele van hatalmas gátkövekkel 's akadályokkal. Midőn azonban a' köz szavazatjognak ellene szegülünk, semmiképen sem vagyunk a' választásjog' jelen korlátozásával 's még kevesbbé jelen elosztásával megelégedve. Most is mint mindenkor mindinkábbi kiterjesztetése mellett vagyunk, azon arányban t. i., mellyben a' nép' értelmessége 's müveltsége terjedez. Azok közt, kik a' választás' korlátait ostromolják, sokan vannak, kiknek fel kellene vétetniök 's kik a' legrémítőbb támadókká válnának a' kizártak között, ha pedig fel vétetnének, a' rendszernek jeles védőivé leendnek. Nagyobb, legalább józanabb választóságra van szükségünk, ollyanra, melly ki legyen tisztulva abból, mi a' mostaniban elromlott, megifjuljon méltó létrészek által, mik belőle most kizárvák, hogy a' várőrséget a' kivülről nyomások ellen hatalmasan segíthesse. Ha a' jelen választóság megmarad, gyengéivel 's részbeni rothadásával, akkor a' választórendszer erőtlen leend, a' várat a' kapuin tomboló nemválasztók' tömege ellenében megtartani. A' választóság' nagyobbításától vonakodni azon félelemből, mert az új szavazókat a' népből kellene venni, épen olly képtelenség, mint vonakodni egy hadsereg' kiemelésétől a' népből, a' néptőli félelem miatt. Minden kizáró characterű rendszerben igen könnyű dolog támadókból barátokat alakítni, midőn az ember őket a' rendszerbe felveszi. Nem gáncsolhatjuk a' választójogból kizárt munkásosztályt azért, mert abban részesülni kiván; törekvésök érette, mint sok más törekvés, jó lehet, habár a' képesség reá kétséges. Egyszersmind igen jól tudjuk, miképen egy intés, hogy a' köz ellenség' kezére ne dolgozzunk, itt a' légbe veszne. Az önfejűségnek nem lehet tanácsot adni. A' munkásosztálynak nagy része kétségtelenül el van határozva, erejét az ország' birtokérdekei ellen megpróbálni. Ők ezt megteendik 's látni fogják, milly gyengék; de ezen tapasztalásnál a' nyilványos hitel és műipar fájdalmas lökést szenvedend. A' régi mese a' gyomorról 's a' többi tagokról hozatik alkalmazásba. A' kezek meg

akarják a' rest gyomortól szolgálatjokat tagadni, de egy illy felkelés' következései könnyen előreláthatók: a' munkások' sokasága árthat ugyan a' munkaadóknak, de a' legnagyobb kárt mégis önmagának szerzi. Elválasztva minden birtokos osztályoktól 's ellenmondásban velök, a' tömegek mitsem tehetnek; csak szalmatüzet gyújthatnak, mellynek hamujában saját szorgalmok' veszteségét együtt siratandják."

Észrevételek

Petrichevich Horváth Lázár urnak, a' Századunk' 64, 65, 67. és 68ik számaiban megjelent Levéltöredékeire *).

— — — — — — — — — — — — — — — —

A' fenidézettek' folytatásában mondja *P. H. L.* ur: „Ennek pedig fő oka a' szerepek' be nem tanulása, innen aztán a' sok furcsa gyarlóság, mellynek te is, én is itt-ott néha megbotránkozva, nevető tanúi valánk: innen az a' határtalan coquetteria a' sugólyukkal, és innen az a' szomorú élvezet, a' színész' ajkából lepergő minden szót második kiadásban hallani, még a' páholyok' legtávolabbikából is. — Minap, képzeld csak Emilia! a' főváros' szinpadján illyen scandalum! — Hinkoban, *Lendvay* (Hinko) az őt üldözendő Fülöp grófot (Fáncsyt) fenszóval szólítá ki a' szinfalak közül; ez nem volt elég: Hinko (kedves Markittájával vállán) szaladni kezd, 's látván, hogy még sincs kitől üldöztessék, meg-megáll, 's ujra csak megáll, 's visszafordúl, privát, de hallható szókkal uszítni a' grófot maga után. — A' jámbor *Fáncsynak*, ki felejté néhány perczre pünkösti fejedelemségét, ingyen se' juta eszébe üldözőbe venni a' derék Lendvay-párt." Nekem nem szándékom szinbirálóval, mig legalább magam szinész leszek, csatázni; ha bírálata csupán játékom' helyes- vagy helytelenségéről szól: de P. H. L. ur itt a' becsületről szólott. — Azzal, mit mondott, ezt mondta ki: Fáncsy egy olly himpellér, ki mint szinész, annyira ingyenélő a' világon, hogy nem csak szerepe' szavait nem tanulja, de még szerepének a' szinen szükséges cselekvéseiről is megfeledkezik. —

Hogy a' szerep-nem-tudás szinésznél legundokabb dolog, hogy legnagyobb akadálya a' szini előadás' jó sikerének, ki fogja tagadni? És ha a' sugólyukkali coquetteria P. H. L. állítása szerint egészen igazi: nagyon szomorú dolog! De hogy azon coquettek között én magam valék a' legméltóbban felidézhető példa, én különösen azon megrögzött semmirevaló, ki e' megrovatást érdemlé, én azon himpellér, ki csak annyira lelkiismeretes szini előadásaiban, hogy a' játék' folyamatjában elfelejti szerepe' szükséges cselekvéseit: bajosan hiszem, hogy P. H. L. meg tudná mutatni. —

A' magyar haza' publicuma, melly engem ismer, és szini munkálkodásimat nagyobb figyelemmel kisérte mint P. H. L., tudja mennyire szoktam kötelességeimről megfelejtkezni. — Pesti színész-intézetünknek pedig mind előljáró mind játszó tagjaira hivatkozhatom, ha nem én valék e egyik, ki több társaimmal együtt, személyes érdekem' feláldozásával is, egész lélekkel mindig azon igyekeztem, hogy a' magyar szini előadások' érdeke, mind szellemi mind anyagi tekintetben, minél sikeresebben haladhasson? Nem én valék e egyik, ki a' szerep-nem-tudást annyira üldözém, hogy nem egyszer nyilványítám, miszerint ollyat, kit e' kárhozatos gyarlóság bélyegez, a' szinről letiltanék? — Ha P. H. L. levéltöredékeiben ezen üldözgetést érti, midőn azt mondja: „Noha szinpadunkon mint hallatszik nagyon divatba kezdének jőni

*) Ezen „Észrevételekből" csupán az itt kiszemeltek látszottak nekünk a' *dologhoz* tartozóknak és közlésre méltóknak. *A' szerk.*

az egymást felváltó üldözgetések“: ugy minket meg nem szégyenít. De én tudom, micsoda syren dalolá neki e' romanze-ot.

Mi a' felhozott *scandalumot* illeti, ha én felebarátim' hitelével olly könnyen játszanám, mint P. H. L., egyszeribe ki tudnám magam' menteni; de nem teszem: mert azt más' rovására (és pedig nem igazságtalanul) kellene tennem, és én még igy is kimélőbb akarok lenni mint P. H. L. — Most csak annyit kivánok mondani, és azt *becsület-szavamra*, hogy a' *scandalumnak* én oka nem valék, és hogy *pünkösti fejedelemségemről nem néhány, de egy perczre sem feljtkezém meg.* — Ha P. H. L. gyakori szokása szerint akkor is a' szinpadon édelgett volna: személyesen megláthatá, hogy nem minden ugy történik az álfalak megett, mint a' néző gondolja. — De ezt mellőzve, ha P. H. L. csak egy kissé akart volna igazságosabb lenni, Hinko' előadatásakor, mint midőn Levéltöredékeit irta: ugy bizonyosan észreveszi, hogy én mennyire beteg, bádjadt voltam, mennyire rekedt, hogy szólani is alig birtam, ugy hogy másnap is már kihirdetett szerepemben *Lendvaynak* kellett helyettem fellépni, sőt azután is a' gyengeségemben történt megerőltetésemből származott rekedtségem miatt tizenkét napig föl sem léphettem: és akkor tán a' történt hibát, ha akarta, gyengeségem' rovására is irhatá vala; de ezt ő nem akarta, *ő csak scandalumot akart felhozni a' magyar szinpadról*, és ha ez épen közelében nem lett volna: genialis költői talentuma tán teremtett volna egyet.

Továbbá, ő a' hibák' okait a' szereposztás' helytelenségében keresi, és még azt is kitalálja, hogy ez a' *szinigazgatást illeti*, és valódi bölcseséggel még azt is elmondja: „Olly lényeges feltétele ez a' jó sikernek, hogy nélküle minden egyéb hiábavalóság.“ — Ez igaz, all is feldönthetlenül, csakhogy nem ollyan móddal, mint P. H. L. hiszi. — E' tárgy azonban legbajosabb problema is, mellyet — *kivált szinházunknál*, és épen *az időben, mellyben P. H. L. értekezett* — ügyesen megfejteni, igen szép feladás lett volna. Lesz alkalmam erről majd máskor többet és alaposabban szólani, most egyedül P. H. L. okoskodásaira térek vissza. —

A' mit az énekbeli tárgyakról szól, arról nem akarok beszélni, elvből nem. — De P. H. L. nem birja megfogni, hogy lehessen „a' fiatalra festett és öltözött valóban is fiatal L. R. az idősbnek látszó M. Juliának, még (quod plus) Fáncsynak is édes anyja?“ Gyönyörű észrevétel! Comme il faut!

Lám, lám! Hogy itt még P. H. L.-nak nem jutott eszébe, hogy ha anyaszerepében fiatalabbnak látszott mint kellett, az nem a' szereposztó' hibája, mert hiszen ő maga, egy kissé alább, mondja: „Aztán látnád csak, be szépek e' fiatal vénasszonyok, mint kikenik-fenik magokat, hogy füződnek, hogy öltözködnek, hogy hajlonganak, hogy kacsinganak; szóval, miképen tesznek meg ők mindent, miszerint minden egyébnek látszassanak, csak ne véneknek.“

Ezt én nem azért idézem itt fel, mintha L. R.' rovására akarnám a' szereposztót mentegetni, mert hiszen én azt ugysem hiszem egészen ugy mint P. H. L. mondja, csak figyelmeztetni akarom őt arra, mennyire következetes ő, és mennyire érti a' szinmüvészetet gyakorlatilag, midőn nem birja megfogni, mint játszhatik L. R. anyaszerepeket, *és pedig csak a' legkönnyebben hárítható külsőségek miatt;* pedig tapasztalhatá, hogy színész nem csak tudhatja, hanem tudnia is kell individualitását megtagadni, hogy a' közönség elámíttassék. — Szerinte *Gurli*nak 13 éves leányka kell, *Daniel*nek, az *örökségi egyezésben* 80 éves férjfi, *Schakspeare' Falstaff*jának épen olly pohos bohócz. Gyönyörű combinatio! — Ugyan mondaná meg P. H. L., szerinte hol szerzünk *Hugo Victor Quasimodo*jára szinészt, ki az ő kivánata szerint, külsőleg is megfeleljen szerepének? —

Továbbá, L. R. felett igy sopánkodik: „Szegény feje! ha ő most illy ifjantan Kántornét kényteleníttetik személyesíteni“, 'stb. — Én azt nem tudtam, hogy *Kántorné maga magát* és *nem szerepeit személyesítette* a' szinen, és hogy L. Rózának, most *nem Kántorné' szerepeit*, hanem *Kántornét* kell játszani. — Mennyire birja L. R. a' derék, jeles Kántorné', az általam is igen tisztelt művész Kántorné' helyét kipótolni, azt elitélni nem az én dolgom; de hogy a' derék művész Kántorné' érdemét, kit P. H. L. mint maga is mondja, nem ismer, nem ugy kell szóba hozni, mint ő teszi (noha odavetjük is neki a' *nagy* epithetont), az bizonyos; és ehhez ismét olly tárgyismerettel szólott, mint többi criticai töredékeihez. — Lesz idő, és abban ember, ki Kántorné' ügyében, több tárgyismerettel és tagadhatatlan érdemeihez méltóbban fog szólani.

Nagy buzgalmában tovább haladva, egy a' szini ügyre üdvös befolyású fenyitékről elmélkedik; ez: „*a' bezárás, vagy mint nálok szokták mondani, árestom.*“ — Im, érdemes olvasó, ki van tálalva a' nagy problema, mellynek megfejtése által P. H. L. kimutatta azon utat, mellyen szini haladásunk kellő dicsőségét el fogja érni.

Hogy rosz, vagy kötelességéről megfelejtkezett embert be szoktak zárni, azt én is tudom, és kivételt a' színészre nézve sem kivánok; de itt szeretném mégis tudni, mit kivánna P. H. L. a' bezáratással különösen elérni? Azt e: *hogy szini előadásaink művészeti egység' bélyegét hordozók legyenek?* — Azt bajosan hiszem, hogy elérné vele! — Hiszen ha azt hiszi, ugy azt is hiheti, hogy Thorwaldsenből minden szorgalom nélkül épen olly nagy müvész-szobrász lett volna, csak kedvhiány' esetében több izben be kell vala zárni. — Ha e' mód elősegíti müvészi haladásunkat, ugy csak széltiben be kell csukni mindnyájunkat, *igy*, igazán hiszem, *senki sem fogja szégyenleni.* Én minden héten hatszor becsukatom magamat, és örömest; mert könnyebb uton csakugyan nem fogok magamnak müvészi nevet szerezhetni.

Én tudok magam is eseteket, hogy jeles művészt becsuktak, de azt nem tudom, hogy az művészeti szempontból történt volna. — Hogy pedig valakit kötelessége' elhanyaglásáért, vagy törvénysértésért bezárjanak, az megtörtént, még mielőtt P. H. L. *e' nagy philanthropiai rendszert feltalálta volna.* — Itt a' regényiró megint egy kis regényességet akart, mellynek főszemélye lett volna *egy nagy menykő horihorgos szinházi hajdu!*

Én tudnék egy rövidebb javító módot a' szinmüvészet' számára; az igaz kevésbbé lenne regényes: t. i. *minden színészt, ki hivatásának tehetségeihez képest megfelelni nem törekszik, kizárnék a' társaságból.* — Igy már legalább a' szinházi hajdu' fizetése, és a' börtön' építésének költsége is meg volna gazdálkodva. — — — *Fáncsy Lajos.*

A' magyar magányos jog' commentatorainak szellemi characteristicája.

Egy régi magyar jogásztól.

(Vége.)

Láttuk a' magyar magányos jog' commentatorainak e' rövid átnézéséből, melly *sine ira et studio* iratott, hogy az Huszty' idejétől fogva kevés haladást tett. Majd épen azon sorsa volt, mint Németországban a' római jognak, melly *Heineccius'* idejétől fogva nem ment előre, mig a' híres, még élő, göttingai pro-

fessor *Hugo* azt gondviselése alá nem vette. De igen jeles mutatványát adta a' magyar magányos jog' szellemi kidolgozásának dr. *Pfahler* Károly (egykor a' keszthelyi Georgiconban a' magyar magányos urbéri jog' tanítója): „Jus Georgicum Regni Hungariae et partium eidem adnexarum“ (Keszthely 1820. CXXXVI és 528 lap, nagy 8-r.) című becses munkájában, melly a' magyar magányos jogban nagy csorbát pótolt ki. Verbőczy a' jobbágyoknak földesuraik iránti jogviszonyairól „de Villanis“ című czikkelyében igen keveset mondott. Kittonich' tervéhez nem tartozott ezen tárgyról értekezni. Huszty, ki csak Magyarország' négy karairól értekezett, e' tárgyat hasonlókép egészen kihagyta. Kelemen e' tárgynak ugyan egy különös czikkelyt szentelt, de csak annyiban értekezett róla, a' mennyiben a' jobbágyot és a' földesurat Magyarországban legszorosabb értelemben, a' temesi bánságnak (mellynek különös urbariuma van) kirekesztésével, illeti, 's csak a' Corpus Jurisban előforduló törvényeket és a' Maria Theresia által Magyarországnak adott urbariumot használta. Az igen fontos urbéri instructiókat és resolutiókat, valamint a' királyi intimatumokat, mellyek által a' Corpus Juris' sok tételei módosíttatnak vagy egészen megszüntetnek, az urbariuméi pedig közelebbről meghatároztatnak, felvilágosíttatnak és uj szabályok által kiterjesztetnek, sem Kelemen, sem követői nem használták. A' különös munkák pedig, mellyek a' Theresianum urbariummal és a' magyar jobbágyok' 's földesurak' viszonyaival foglalatoskodnak, részint ki nem elégítők, részint roszul sültek el, részint nem tulajdonképeni jogmunkák. *Csausanszky* J. B. „Extractus synopticus punctorum et paragraphorum benigni urbarii“ (1807) című munkája csak a' magyar urbariumnak (a' bánsági, tót- és horvátországi urbarium nélkül) szóról szóra kiirt pontjait, mellyek a' két urbéri instructio' hasonlóképen szóról szóra kiirt szabályai által meg vannak magyarázva, betűrendben foglalja magában. *Pauly* Károly' bővebb munkája „Constitutio Rei Urbarialis Regni Hungariae opera et studio Caroli Pauly“ (Bécsben, két kötet. 1817. XXXII és 672 lap. 8-r.) invita Minerva iratott; mert benne sem opera, sem studium, sem systema nem találtatik, miről minden alapos jogtudós meggyőződhetik, ha a' munkának csak kis részét olvasni vagy a' tárgyjegyzéket átnézni akarja. Az egész munka szörnyű elmeszülemény, melly Magyarországban szinte mint a' külföldön kedvetlenül fogadtatott, de mellyet ugy, mint a' természeti szörnyek (monstra) a' muzeumokban megtartatnak, a' 19dik századi magyar jogliteratura' szörnyritkaságául a' nyilvános könyvtárakban meg kell tartani. *Ege* ur' urbéri kontármunkája „Compendium benigni urbarii et editarum eatenus altissimarum Resolutionum, in usum Advocatorum, Comitatensium et Dominalium Officialium et Communitatum“ (Sopronyban 1820. 8.), melly előfizetés' utján Pfahler' munkájánál csak kevéssel elébb jelent meg, csak szóról szórai kinyomtatása a' pristaldok által a' keszthelyi Georgiconban kidolgozott (az urbariumot magyarázó) füzeteknek, mellyeket Ege ur engedelem nélkül adott ki. *Brechter'* német munkája „Urbarialregulation oder Richtschnur der Ingenieurs zur Regulirung der Unterthanen im Königreiche Ungarn“ (Kismarton, 1804.) hiányos és felületes, azonkivül tévelygő 's hibás elvekkel bővelkedik. A' genialis de excentricus *Berzeviczy* Gergely' munkája „De conditione et indole rusticorum in Hungaria“ (Lőcse 1806., 4-r.), melly német fordításban Bécsben (báró Hormayr' historiai, geographiai és statisticai Archivumában), Göttingában és Tübingában jött ki *), philanthropiai, cosmopoliticai és statisticai, nem pedig jogi tekintetben van irva, 's benne nem kevés tévelygő 's hibás állítás találtatik **). A' magyar jogban alaposan jártas Pfahlernek tehát igaza volt, midőn férfiasan irt előbeszédében ezt állította: „Vestigia, quae sequerer, nulla inveni. Manuscripta et libri, quae exstant, aut nullo sunt ordine scripta, aut nullo fere, videlicet alphabetico, nihilque exhibent, praeter verbotenus descripta et truncata praecepta, sine omni spiritu, verba igitur, et praeterea nihil.“ Tudós Pfahler urnak (ki most Keszthelyen tisztség nélkül in otio philosophico a' tudományoknak és a' szép természetnek él) remek munkájában alaposság uralkodik, továbbá szellem, rendszer, helyesség a' fogalmakban és nézetekben, világosság és érthetőség az előadásban, velősség a' hibátlan irásmódban ***). Megbiráltam ezen remek munkát a' bécsi „Jahrbücher der Literatur“ című folyóiratban, 1826., 75—87. lapon. Csodalkozom rajta, hogy Pfahler' derék munkáját sem az országos Küldöttség (az urbéri tárgyban), és az országgyülés, sem az uj (1836diki) urbarium' következtében kiadott urbéri könyvek' irói (p. o. *Hoblik* Márton „Enchiridion legum urbarialium 1836“, — „Világositó és rendszeres előadása az 1836diki urbéri törvényeknek, legközelebb az ügyvédi vizsgálatra készülők' és tanitványi' számára készitette *Sárváry* Ferencz, Pesten 1837“, — „Manuale legum urbarialium Anni 1836, scripsit Joannes *Csaplovics* Viennae 1837. 8.“) nem használták 's Pfahler példája szerint az urbéri törvényt tudományos rendszerben elő nem adták. De elég Pfahler' munkájáról, már manum de tabula!

Különcz.

Januarius' 1én halt meg Irland' egyik kerületében *C.* helység' plebánosa, ki a' következőkkel birt: 4500—7000 font sterlingnyi jövedelemmel évenkint. Egy inasa és egy szolgálója volt, kiket minden este külön maga zárt be. Utolsó dolga volt minden este a' házat megkerülni, kutyáit lánczaikról leoldani, és puskáját kilőni. Éltét következő különös módon veszté el. Januar. 1jén fölkelt, hogy inasát és szolgálóját szobáikból kibocsássa; a' kutyák, őt üdvözlendők, neki rohantak 's a' pap egy kád vizbe bukott, honnan nagy hasa miatt ki nem vergődhetvén, befúlt. Hasztalan lármáza segitség után, minthogy a' bezárattak ki nem jöhetének. Utolsó szavai voltak: „Vigyázzatok mindenemre, hogy ki ne raboljanak!“ Volt 30 papi palástja, 100 pár czombruhája (nadrág), 100 pár csizmája, 400 pár czipője, 80 parókája, ámbár mindig csak saját hajában járt; 58 kutyaja, 80 kocsija, 83 ekéje, ámbár egyet sem használt; 50 nyerge a' nélkül hogy csak egyet is használt volna, és olly sok pálczája, hogy egy kereskedő 50 ftot igért érettek; továbbá 60 lova, 200 fejszéje, 210 lapátja és ásója, 74 létrája és 249 borotvája. —

---

*) Magyarországban munkája meg volt tiltva, Bécsben pedig nem.

**) Berzeviczy' tévelygő állításai ellen irtak: báró *Mednyánszky* Alajos, *Kazinczy* Ferencz és *Rumy* Károly. A' két utolsó Berzeviczynek bizodalmas barátja, de mindkettőnek ez volt jelszava: Amicus Plato 'stb. Berzeviczy jól tudta, hogy mindkettő ellene irt; mégis barátjok maradt, 's harag nélkül, ámbár hevesen (mint minden forró cosmopolita), védelmezte magát Hormayr' Archivumában. Kár, hogy a' philanthropicus Berzeviczy 1836dik évben már nem élt (megholt 1821. évben), mert örömmel tapasztalta volna, hogy a' magyar parasztok az 1836diki urbéri törvény által azon *kedvezéseknek*, mellyeket nekik ohajta, *nagy részét* valóban megnyerték.

***) Csak igazat mond Pfahler ur előbeszéde' 8dik lapján: „Igitur conabar partes disjectas in ordinem redigere et neetere, definitionibus notiones claras reddere, hasque enucleare, fontes diversos inter se comparare, et quid juris statui debeat, ex ipsis distincte et accurate deducere, antilogias conciliare, aut tollere, diversas lacunas, quoad eius fieri potuit, ex principiis juris generalibus supplere, spiritum legum accuratius pervestigare, philosophicaque interpretatione litteris mortuis vitam indere, verbo molem legum indigestam scientitice, ut dicunt, pertractare.“ Az egész munka bizonyítja, hogy szerzője sem hazug, sem hirvágyas.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

81. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **October' 8.**

Kérdések

doctor Schedel Ferenczhez mint a' m. academia' titoknokához.

A' Figyelmező' 37dik számában, ugy szinte többi hirlapjainkban, örömmel olvastuk a' magyar academiának mult hó' elején tartott nagy-gyülésében végzett dolgait 's nyilványított határozatait; csak egyben — engedjen meg érte ezen általunk is mint minden hazafi által tisztelt testület — lehetetlen vala a' nyomban kifejtendő okokból meg nem ütköznünk. Az ütközés' kőve t. i. azon pont, mellyben tudtunkra adatik, hogy az 1837re a' természettudományokból kitűzve volt jutalomkérdésre beérkezett feleletek közül a' 100 arany jutalmat dr. Balogh Józsefnek „Szikes vidékek"-ről irt munkája nyerte el. Első baj itt az, hogy feleletek érkeztek be és vétettek vizsgálat alá, nem felelet; a' második pedig az, hogy dr. Balogh Józsefnek a' „Szikes vidékek"-ről irt munkája is vizsgálat alá vétetett; mert hogy az, miután felvétetett 's a' többi közt a' vizsgálók' okainál fogva legjobbnak találtatott, a' koszorút elnyeré, ez legkisebb baj sem, a' költőnek ama' szavai szerint: Dem Verdienste seine Kronen!

Az első bajt illetőleg, mult martius' 20dikán ezt adá köz hirül a' titoknok: „Folyó évi martius' 19dikeig, mint határnapig, a' szinte 1836-ban kihirdetett természettudományi feladásra: készíttessék bármelly magyarországi, hozzá kapcsolt tartományokbeli, vagy erdélyi terjedelmesb vidék' természettudományi leirása — *egy*, illy jelmondatú pályamunka érkezett: Des principes simples et uniformes gouvernent l' univers, mellynek tárgya: „Hazánk' Karpátinak természettudományi leirása". A' jelen köz inség okozta körülmények' következésében, a' méltós. másodelnök ur' rendeléséből, a' társaság' ülései utóbbi intézkedésig fel levén függesztve, az előszámlált pályairatok jeligés leveleikkel együtt 11 rendes és levelező tag' jelenlétében egy nyalábba bepecsételtettek az academia' és két tag' pecséteivel, 's tisztügyre vételig a' levéltárnoknak adattak által. Pest, mart. 20. 1838. Dr. Schedel Ferencz, titoknok." (L. *Hirnök*, 25. sz.)

Áll tehát az, hogy mart. 19dikeig, mint az academiától kitűzve volt határnapig, csak *egy* természettudományi pályamunka jelent meg, u. m. „Hazánk' Karpátinak természettudományi leirása"; következőleg, minthogy az academia e' pályakérdések körül azon rendszabályt követi, hogy ha csak *egy* felelet érkezik be a' kellő formaságok' megtartásával, legyen az bár olly silány, hogy kinyomatást se érdemeljen — mint már adta magát illyen eset elő — annak a' jutalom múlhatlanúl kijárjon, az említett jutalmat *ennek*, t. i. a' Karpátok' leirásának, mint a' határnapig egyedül érkezettnek, kell vala okvetlenül elnyerni. Ugy látszik, érezte ezt akkor maga a' kisgyülés is, mert jóllehet, mint láttuk, elég számos volt, senkinek sem jutott eszébe a' munka' egyedülisége 's igy minden esetrei megjutalmazandósága ellen szót emelni, vagy ha talán valaki emelt volna is, nem volt 's nem is lehetett annak semmi sikere, 's a' pályairat, a' többivel együtt, teendő használatig, azaz vizsgálatra kiadatásig, a' levéltárnok' őrizete alá bocsáttatott. Nem *lehetett*, mondjuk, a' munka' egyedülisége elleni felszólalásnak semmi sikere, mert az egyedüliség csak akkor lehetett volna a' kizáratásra vagy mások' bevárására némileg plausibilis ok, ha meg lehetett volna mutatni, hogy a' munka csakugyan rosz, ugy de erről jogosan csak a' még kinevezendő birók, kik a' munkát mart. 20kán még távolról sem látták, itélhettek 's igy hozzá nem is szólhattak. De szólhattak volna bár, a' jutalmat el nem mozdíthaták vala, mert mint mondók, *egy* pályamunkának *minden esetre* jutalmaztatnia kell, 's az academia nem húzhatá ki magát e' köz szabály alól: Patere legem, quam tuleris. —

Nem volt tehát egyéb mód e' munkának a' jutalomtóli elejtésére, mint az, ha a' kitűzve volt határidő (terminus praeclusi) feldöntetnék, későbbre tétetnék 's az ezen pótlék idő alatt netalán beküldendő pályairatok közt találtatnék egy, melly belső jóság miatt előle a' pálmát elragadná. És íme — a' határnap feldöntetett, a' jutalom másnak itéltetett.

Nem akarjuk feszegetni, van e a' heti ülésnek (kisgyüléseknek) hatalma, nagygyülés által határozottakat, millyen a' határidők' megállapítása, akarmelly esetben és szín alatt is feldönteni (ez a' legelső kérdés, mellyet ezennel dr. Schedel Ferenczhez, mint a' társaság' titoknokához, intézünk), hanem jogunk van, azt feszegetni: milly fontos okok birhatták az április' 2dikán, két hétre az előbbi után, tartott heti ülést arra, hogy a' nagygyülés által megállapított pályahatáridőt egynéhány héttel megtoldja, kitágítsa?

Megfelel erre a' titoknoki jelentés az említett napról, azaz april. 2dikáról. „Minthogy — ugy mond — a' folyó évi academiai jutalmakra készült pályairatoknak magok idején beküldhetése a' közbe jött budapesti áradás 's az ez által meggátlott vásári közlekedés' következésében többekre nézve lehetlenné válhatott: e' rendkivüli 's valamint előre láthatlan, ugy el sem mellőzhető akadályok' tekintetéből a' m. t. társaság mai kisgyülésében mind a' törvény- és természettudományi, mind a' dramai pályamunkáknak mart. 19- és 24dikén eltölt határidejét méltányosnak itélte ezennel majus' 1jeig kiterjeszteni, de ugy hogy azontul semminemű ürügy alatt munka el ne fogadtassék, valamint minden jövendőre netalán huzható következtetés nélkül. Pest, apr. 2. 1838. Dr. Schedel Ferencz, titoknok." (*Hirnök*, 30. sz.)

Az itt felhozott okok' semmisége — megengedjen ismét a' kisgyülés — a' legelső pillantásra kitűnik. Mondatik, hogy a' munkák' kellő idejéni *beküldhetése* vagy netalán *átadhatása* gátoltathatott meg a' budapesti árviz 's az ez által elakasztott vásári közlekedés miatt. De egyik ok sem állhat. A' *beküldést* nem akadályozhatta árviz, mert ez hirtelen jött, előre nem láttathatott 's az ország' csak igen csekély részét borította el és tette járhatatlanná, ugy hogy minden, akar közel, akar távol vidéki iró pályairatát akar korán, akar későn bizvást *utnak indíthatta*, azaz beküldhette, mert az árviz, az előre nem láthatott árviz, Pestet csak mart. 14dikén 's igy a' határidő' eltölte előtt csak negyednappal borította el. Hiszen a' vásárra jóval az előtt, az ország' és a' külföld' minden tájáról oda gyült kereskedőket ott lepte az árviz, ezek tehát ott voltak 's velők a' bekül-

dött kéziratok. — De a' kéziratok' *átadatását* sem gátolhatta az árviz, mert az hamar lefolyt, 's magán a' vég határnapon, u. m. mart. 19dikén (annál inkább 24 dikén, a' dramákat illetőleg), már eléggé akadéktalan volt erre Pesten a' közlekedés. Az egyetlen, gondolható 's e' végzést némi okkal motiválható eset tehát az, hogy egy vagy más pályairat beküldetett ugyan, de 14-dikéig be nem adatván, épen a' veszélyesb négy nap (mart. 14—18) alatt bármi módon az árviz' 's az árviz szülte zavaroknak martaléka lett. Ugy de ezen, valamennyire plausibilis okot a' titoknoki jelentés egy szóval sem említi; ugy de illyes veszteséget a' kézirat' beadásával netalán megbizott vásári alkalmak' egyike sem jelentett be két hét alatt a' társaság' titoknoki hivatalánál, következőleg illy veszteség' feltételére 's igy e' miatt a' határidő' meghoszabbítására józanul nem volt ok. 'S kérdés, valljon az itt érdeklett esetben is a' csak april. 2dikán költ titoknoki jelentés által elérethetett e azon czél, hogy az illető kézirat' beküldője, ennek elveszéséről megbizottja által értesíttetve, azt idegen kézzel ujon lemásolva az academia' titoknokához majus' 1-jeig ujra beküldhesse? —

A' második bajt illetőleg: ország szerte tudva van, hogy dr. *Balogh* József a' „Szikes vidékek"-ről irt munkáját e' czím és saját neve alatt a' hirlapokban hirdette, de elég részvevőre nem találván, azt ki nem adhatta. Kérdés már most: ha dr. Balogh József ezen olly régóta kész munkáját csakugyan pályázásra szánta (mit nevének és a' czímnek már megtörtént tudatása után józanul nem tehetett), miért nem ment az be Pestre mart. 19-dikeig, melly vég napig csak egy illy nemű pályairat jutott az academia' titoknokához, még pedig sokkal távolabb vidékről mint Pesthez a' Kunság? — Kérdés másodszor: mikép fogadhatta el a' bíráló küldöttség e' pályairatot (dr. Balogh Józsefét) vizsgálata alá, holott annak kihiresztelt iróját a' czimből gyanithatá 's vizsgálata alatt akaratlanul is az iró' neve 's annak az academiához 's egyéb mindennemű viszonyai szükségképen előtte lebegtek 's itéletében elfogulttá tevék? Mert hiszen azon menekvés, hogy más is irhatott a' szikes földekről nem csak Balogh József, 's ezen iratát a' pótlék négy hét alatt versenyre be is küldhette, — minden ember- és biróismerő előtt silány, helyt nem álló.

Mindezeket összevéve, engedje meg dr. *Schedel* Ferencz, mint a' magyar tudós társaság' organuma, hogy hozzá a' kellő és kielégitő felvilágositás' biztos reménye alatt a' következő fő kérdéseket intézzük: 1) A' hirlapokban közlött 's iménti idézett, de egyszersmind ki is forgatott okokon kivül, micsoda okai lehettek még az april. 2dikai heti ülésnek a' pályairatok' beküldési határidejének meghoszabbítására? 2) Mi által lehet a' publicum előtt megfoghatóvá tenni, hogy dr. Balogh József régóta kész kéziratát a' „Szikes vidékek"-ről mart. 19dike előtt pályázni be *nem* küldötte, aprilisben pedig beküldötte? 3) Végre, nem véli e a' titoknok ur, hogy ha e' két kérdésre tökéletesen kielégitő felvilágositás nem érkezik, akkor a' „Hazánk' Karpátinak leirása", mint a' kitett szabályszerű határidőre egyedül beérkezett pályairat' szerzőjének *joga van*, a' jutalmi száz aranyat, mellytől nem jogosan esett el, nem ugyan az academián in corpore, hanem az april. 2dikai heti ülésben jelen volt 11 tagon, kiváltképen pedig a' kéziratokat „birált testületen" törvényes úton is követelni és megvenni?

A' mikép ezekre titoknok ur felelni fog, a' szerint intézendjük további nyilatkozásunkat.

(Beküldetett.) *Több figyelő.*

Ifjabb Furkács Tamás' levele apjához Monosbélbe*).

Édes uram atyám! — Már több hete, mióta Pesten vagyok, 's még nem vett tőlem egy sort is; megvallom, pirulva gondolék erre, mert tudom milly serény levelező volt uram atyám, annyira, hogy levelei külön könyvben nyomtatva jelentek meg. Hát a' hoszú csodálás, nézés és tudakozódás után gondolom csak lesz mit irnom, 's annál hoszabb levelem, minél később fogtam hozzá. Uram atyám megparancsolá, hogy csak országos és tudós dolgokról irjak, meg akarván mutatni a' világnak, hogy mi palóczok is értünk efféléhez, mit eddig sokan nem hisznek; de hagyján — lássunk a' dologhoz. Még azon nap, mellyen uram atyám Pestről elment, kávéházba mentem; együgyű palócz létemre azt vélém, hogy a' mi kivül szép, annak belől is ollyannak kell lenni, 's azért először is a' legfényesebb újsághoz nyúlék, ez a' „Hirnök" vala, átolvasám, de java csak a' vége felé volt, ezen czim alatt: „Magyar hirlapok' heti szemléje". Mondhatom, már tettem némi haladást az újitott magyar nyelvben, de a' szemle szót nem érthetém, nem törtem hát a' neven soká fejemet, hanem olvastam; no de ekkor látott volna uram atyám, nem tudom azt mutattam-e arczomon, mit lelkemben éreztem; de olvasás közben azt gondolám, hogy a' monosbéli kocsmában vagyok egy sereg mátrai bicskás között, elhülve tekinték körül, de a' billárdok 's a' fényes márványozat meggyőztek, hogy pesti kávéházban ülök, e' szerint csak a' heti szemlében kelle a' bicskást keresnem, 's ott meg is lelém ő kemét, mert ebben az egy két lapban „lepökés, hazudsz, gazember" olly kereken ki voltak irva, mint azt csak csárdában lehet hallani; már ezen elbámultam, 's csak úgy magyarázhatám meg magamnak a' dolgot, hogy — mint az újságból kitetszett — Csató Pál ur mellett, midőn ezt irá, épen kupa volt, 's pedig valami Daulnay Sándor' kupája, mellyet ő egy bizonyos 25 urnak a' fejéhez akart ütni, 's alkalmasint, hogy szobáját össze ne piszkolja, előbb kiitta belőle a' bort. Itéljen e' felől uram atyám a' mit akar, de én nem birtam a' dolgot máskép megfejteni. 'S itt jutott eszembe mit tehet az a' szem le! szó, azt t. i., hogy Csató Pál ur ha illyeket ir, maga előtt is szégyenli magát és a' *szemét lesüti*. Azonban mind ezek annyira csodálatosak voltak előttem, hogy eltökélém principálisomhoz menni 's tőle kérni fölvilágositást. Nem leltem otthon, 's mig haza jőne, egy az asztalon fekvő könyvet kezdék olvasni, e' könyv spanyolból volt németre fordítva 's teli képekkel, czime magyarul ez: Don Quixote de la Mancha, az elmés lovag' élete és tettei.

Azt mondom: ezt a' könyvet olvassa, a' ki nevetni akar, csodákat fog benne látni. — Azon Don Quixote' fejében egy egész darázsfészek döngött, ő azt hitte, hogy a' világ most is teli van még, mint Brunszvik' és Stilfrid' idejében, griffek, sárkányok, óriások és tudja a' manó miféle szörnyetegekkel, 's erős szándéka volt ezeket kiirtani, a' világon minden igaztalanságot

*) L. *Athenaeum* 26. szám. — Lapjaink ugyan *illynemű* czikkelyeket valamint eddig nem közlöttek, ugy ezentul sem fognak közleni, de ezen egy, első és utolsó, esetben jónak láttuk kivételt tenni, részint mivel e' levelek, kivált a' Munkácsy uré, valóban igen mulatságosak, részint 's leginkább, mivel az athenaeumbeli, minden lehető okoskodásnál erősebben mutatja, mennyire zavarodtak meg és sülyedtek le ezen urak, kik az illyen fegyvert is jónak, épnek vélik, 's kik midőn minden irói morál' letaposásával másnak akarnak ártani, mást nevetségessé tenni, észre nem veszik, hogy önmagok alatt vágják botorúl a' fát, önmagokat teszik nevetség' és méltó megvetés' tárgyaivá.

A' szerk.

helyre hozni és minden bajt jóvá tenni. Illyen roppant munkához azonban eszes szolgára volt szüksége, megszólíta azért egy Sancho Pansa nevű embert, de ez eleinte sehogy sem akará hinni a' meséket, mellyeket a' lovag való gyanánt tálalt elébe, de végre elcsábíttatva Don Quixote' igéretei által, ki Sancho Pansát, hű szolgálatjaiért, szigetekkel, grófságokkal 's más kincsekkel vigasztalá, beszegődött; 's a' jutalom' reményében — bár eleinte vonakodva — mégis végre igent monda, ha ura a' szélmalmokat óriásoknak, a' bortömlőket holmi pogány törököknek, 's az üstsúroló szolgálót hyrkániai herczegnőnek nézte. Ezen könyv annyira elfoglalt, hogy a' szemlét is elfelejtém, ha történetből néhány számai nem hevernek principálisom' asztalán, átolvasám ezeket is. Egyikben — minden dicsekedés nélkül — azt mondja Csató Pál: hogy ő a' szemlében (?) „már eddig is több józan ideát terjeszte el, mint Vörösmarty minden drámáiban in complexu.“ Aha! gondolám magamban, hát a' „lepökés“ és a' „hazudsz, gazember“ bizonyosan Csató Pál ur által terjesztett józan ideák, bár Daulnay Sándor' átkozott kupája, melly épen a' gazember előtt áll, nem symboluma a' józanságnak.

Illyen gondolatok tölték fejemet, 's már jó későn levén, nem vártam tovább principalisomat, hanem haza mentem és lefeküdtem. Ne csodálkozzék uram atyám, hogy álmomat irom meg, de az igen nevezetes volt. — Ugyanis álmomban úgy tetszett, hogy a' Hirnök' szerkesztője Don Quixote' képében Csató Pál ur' szobájába lépett, 's igy szólítá meg őt:

„Ismeri kegyed Don Quixotet?“

Csató *(boszonkodva)*. Hogy' kételkedhetik azon?

Szerk. Hát engem ismer?

Cs. Kegyedet nem.

Sz. Én, tudván milly számtalan haszonnal áraszták el Don Quixote' tettei századát, eltökélém magamban a' 19-dik század' és hazánk' Don Quixoteje lenni. Nevem Balásházi (?) Orosz József.

Cs. *(nyájas édesen mosolygva)*. Már úgy ismerem édes kegyedet. Tessék leülni.

Sz. Kegyed ismervén Don Quixotet, tudja, hogy neki egy Sancho Pansa nevű hű fegyvernöke volt, illyeski nekem is szükséges, kegyedet néztem ki ezen czélra, 's most itt vagyok kérdezni, felvállalja-e a' szolgálatot?

Cs. Fejtse ki magát jobban, mi ellen akar küzdeni?

Sz. A' mai világban csak hirlapokban és hirlapokkal harczolhat az ember: én tehát a' magyar újságok ellen fogok mezőre kelni.

Cs. Hát ezen háborúban legyek én kegyed' Sancho Pansája? Azonban tudni fogja édes kegyed, hogy Don Quixote Sancho Pansának szolgálatjáért valami gazdag alkirályságot, vagy legalább egy szigetet igért.

Sz. *(hirtelen)*. Ezek nem a' 19-dik századba illő jutalmak, én pedig, mint mondám, ennek Don Quixoteja vagyok, hanem korunkhoz illőleg fogom kegyedet jutalmazni, határozott fizetéssel, mellyet hónapról hónapra nyugtatvány mellett felvehet.

Cs. Ez mind igen szép, de csak szeretném édes kegyed' tacticáját ismerni.

Sz. Ezen tekintetben mint okos vezér majd kiadom én parancsaimat minden alkalmas időben. — Azt azonban már tudhatja kegyed, hogy a' Rajzolatokkal szép barátságban élek, tehát igyekezzék ezen barátságot fentartani és erősíteni.

Cs. Kérem, már az nem lehet, mert én egész Pesten 's akárki előtt nem csak azt mondtam a' Rajzolatok' szerkesztőjéről, a' mit Daulnay Sándor kupája mellett mondott, sőt mind azt, a' mit részeg kanászok kancsóik mellett mondhatnak, ezt udja a' világ.

Sz. Nem tesz az semmit, az már elmult, kegyednek bizonyosan jó fizetése lesz nálam, aztán sapientis est consilium mutare in melius, és kegyedről ugy is ezt mondják, hogy csak az állhatatlanságban állandó.

Cs. O Sie falscher Siebenzehner! hogy a' szivére tud beszélni az embernek. Isten neki hát, hiszen Sancho Pansa is sokra igent mondott ura' kábaságaiból, bár nem hitte is, én elfogadom ajánlását, együtt harczolunk.

Sz. Az utolsó csepp téntáig!

Cs. Az utolsó csepp téntáig!

Sz. Áll az alku!

Cs. De a' mint látom, édes kegyed azon nagy csatára igen gyengén van fegyverkezve, csak egy linialist látok kezében.

Sz. Hiszen én azért fogadtam fel kegyedet, hogy harczoljon, a' 19dik század' Don Quixotejához igy illik, nekem elég a' linea fegyverűl, én avval kegyed' papirosát szépen meglineázom, 's kegyed szépen rendesen fog irni ezen lineák után, érti?

Cs. *(kedvetlenül morog magában)*. Nem bánom, erre is rá állok.

Sz. Hát indulhatunk kalandjainkra, kegyed hozzon magával papirost, jó hegyes tollat 's kifogyhatatlan kalamárist.

Csató ur legelőbb is papirost adott uj principalisának, ki azt hamar meglineázta 's aztán utnak indulának. Csató Pál ur azonban igen elfogúlva levén uj hivatalában, Daulnay Sándor' kupáját — melly, mivel gyakran más argumentuma nincs, mindig asztalán áll — köté kalamáris helyett a' nyeregkápába, és tollát, mint hajdan a' peleskei notárius (ki, mellékesen mondva, legalább is volt ollyan hires ember mint Balásfalvi Orosz József és Csató Pál urak együtt véve) a' kalapja mellé dugá. — Igy láttam őket utnak indulni, mint a' szomoru alaknak két keservesen jó kedvű lovagát 's mentek mendegéltek az észnek ó-perencziája felé, mig nem Csató Pál ur egyszerre nyergére pillantván, ott látta Daulnay Sándor' átkozott kupáját, 's benne ténta helyett sz. györgyit tündökleni: „Hát te örök rém gyanánt üldözöd lépteimet?“ kiálta fel boszusan, 's a' kétségbeesésben, mellyben volt, kiüríté a' nedvet, 's épen egy pocsolya mellett ballagván, annak zavaros, sáros, büdös vizével tölté meg a' téntatartóvá alacsonyított hires kupát, 's azzal irja most a' szemlét, melly e' szerint tiszta nem lehet. — Ekkor lárma támad ablakom alatt 's én felébredtem. Ebből elhiheti édes uram atyám, hogy idővel mégis válhatik valami belőlem, miután máris olly tudós álmaim vannak. Nem sokára reménylem még többet irhatok; 's addig is jótévő kezeit csókolván, örök fiui tisztelettel maradok édes uram atyámnak

Pesten, september' 20. 1838. engedelmes fia
Furkács Tamás.

Öregebb Furkács Tamás' válasza fia' levelére az Athenaeumban *).

Elfajult gyermek! — Atyák' tévedéseit gyermekeik által bünteti az Isten, általad sajnálkozva tapasztalom. Pestre küldélek téged, hogy legyen valami belőled, 's nem hallgattam barátim' és rokonid' tanácsaira, kik olly éles belátással jósolák előre, miképen csak falra hányom a' borsót, midőn belőled valamit faragtatni akarok. „Az ökröt ha Bécsbe hajtják is, ökör marad“, régi közmondás, de Isten látja lelkemet, igaz voltát rajtad tapasztalom. Oh! mit vétettem én, mi rosz tettet kelle elkövetnem, hogy illy gazfiú' atyjának lenni lőn sanyarú rendeltetésem! — Nem az volt e szüntelen ismételt tanácsolásom: „vigyázz, kivel tár-

*) L. Rajzolatok, 26. sz.

salkodol", nem ezt iparkodtak e jó anyád és rokonaid fejedbe verni, nem ezt javasolta maga szegény együgyű testvéred is, ki még elég jókor átlátta, hogy veled együtt eke' szarva mellé teremté Isten, 's most itthon csárdáskodik? Azt véltem, szülőid' jó czélu intéseinek több hatása lesz lelkedre; de előtted a' jó nem áll tiszteletben, te elfajult vagy. Micsoda társaságba avatkoztál? kikkel kötél pajtásságot? minő czimborákkal fogál kezet? miféle rosz lelkek közzé keveredél? A' szidalmak forrnak ajkaidról; a' rágalmazásban mester levél; hazudozol; káromkodol; derék embereket becsmérelsz; részegeskedel; minden sorodban kupát emlegetsz; gazságokat követsz el nyakrafőre, 's ha kik gonosz hazudságaidért, roszlelkű tetteidért az érdemlett czimmel illetnek, pulya lelked csak fecsegésben keres elégtételt, az ágy alá bujsz, 's hogy a' nem birt bátorságot birni láttass', innen larmázasz, fecsegsz, köpködsz, mint fondorkodó gyáva macska a' hősi uszkár ellen. Mi közöd neked azzal, hogy valakinek gazember lesz neve? Ki mit keres, azt megkapja, 's 's ha mit érdeme után kapott, inye ellen van, elég szégyen, hogy csak gyermeki vinnyogással tud rá felelni, 's a' gazság által érdemlett gyalázatot vénasszonyi pletykákkal iparkodik lemosni magáról. De ösmerlek már téged, rosz fiu — nosco te mi asselle! — 's hirét vevém, hogy többi alacsony tetteidhez még az álarczoskodást is ragasztod, larvatus incedis. Ha kit a' roszban dicsérni lehetne, dicsérlek téged annyiban, hogy átlátod, miképen elkövetett vétkeid miatt annyira utálatos neved minden becsületes ember előtt, hogy most kénytelen vagy álnévi alakoskodásokat űzni, ha szólni akarsz; de mi dicsérendő legyen ez átlátásban, ha az téged nem megbánásra, hanem uj alacsonyságokra vezet? vagy azt véled, nincs tudva előttem, hogy te és korcsmabeli czimboráid hetvenkedtetek minap is káromkodólag egy más közönséges helyen? Becsületes ember nyilván szokott a' sikra kiállani, 's ezt ama' 25 is tenné, kiről te fecsegsz, ha mélyen nem érzi, hogy Daulnay Sándor' szavai csakugyan rá illenek. Oh fiu! fiu! Isten látja lelkemet, nem sajnálnám a' sok költséget, mellyet rád pazarlok, csak látnám, hogy nem épen minden haszontalan; de te neki indultál a' rosznak, 's miután czimboraságot csupa romlott lelkekkel kötöttél, ki reméljen belőled valaha valamit? Ne csudálkozzál, hogy levelemben szeretet és harag egymást váltják; az kel lobra bennem, ha meggondolom, hogy fiam vagy; emez lobban fel, ha eszembe jut, hogy elfajzott rosz fiam vagy.

Leveledből látom, hogy te 's gonosz czimboráid igen dühöngenek, mivel a' „Hirnöknek" szebb külseje van, mint a' Jelenkornak, 's minthogy mi a' szem' itélete alá esik, el nem tagadhatjátok, kétségbe akarjátok hozni belső velősségét, melly fölött a' lélek itél? Gyermek, hallgass! tekintsd meg azon embert, ki e' Jelenkort több éven át, harmincz (ha nem negyven) ezer forint tiszta jövedelem mellett a' legdurvább papiroson — mindig szebbet szebbet igérve, — a' legocsmányabb nyomtatással — mindig tisztábbat igérve, — nem kiadta, hanem odavetette drága pénzért a' magyar közönségnek. Tekintsd meg ezt, 's fontold meg, hogy az, ki nem zsugori pénzhideglelésből tesz mindent, kevesb jövedelemmel is szebbet, jobbat, finomabbat adhat.

Mit köpködtök? mit dühöngtök? mért fecsegtek uton utfélen? mit dobáltok sárral magatok körül? Hiszen magatok mondátok: „az ész az Isten", 's most mégis tajtékzik szátok, midőn ezen saját Istenetek korbácsol benneteket Csató Pál' képében? Ki tanított benneteket, az ész' szavaira nyelvkiöltéssel felelni? okokra rágalmakkal? adatokra koholmányokkal? következtetésekre bukfenczekkel és czigánykerekekkel? ki tanított vini felfödött sisakú ellen alattomosan, bujkálva, elrejtezve, álarczosan, — kicsoda? ha saját semmiségtek' öntudata nem? Midőn Csató Pál Daulnay' szavait fejetekhez sujtotta, oka volt ezt tenni, mert ti rágalmakat sziszegtetek ki ellene, hazug rágalmakat, dühösségtek kisajtolta rágalmakat, desperatiótokból eredő rágalmakat. 'S ti illyesmivel az okoskodásokra mertek felelni? — Oh fiu, fiu! te a' kárhozat' utján jársz. A' bicskás és gazember *) azonban a' te és czimboráidnak, kiket principálisaidnak nevezesz, fejére érdemetek szerint önkényt háramlik vissza hatszorosan.

'S nem pirulsz nyilván megvallani, hogy a' pesti fényes kávéházban is, korcsmában és csárdában vélted lenni magadat bicskások közt? Gyalázatos gyermek! azt véled, nem tudjuk mi mindnyájan: „nauta de ventis" — „a' sertés makkal álmodik"? 's ugyan mi más juthatna eszedbe, midőn társa vagy bicskás czimboráknak? Ezt a' „bicskás" szót jól megjegyezd magadnak czimboráiddal együtt: mert ti közönségesen másra ruházzátok minden illy jeles találmányaitok' megkezdését; a' végre tartsátok eszetekben t. i., hogy ha majd példátok után gyakrabban megfordul e' szó ezentul a' közönség előtt, ne hazudjátok dicső szokástokkint, hogy nem ti voltatok feltalálói. Quo vos Bacchus rapuit?

Mit csinálsz te fiu? hiszen te humorizálni is akarsz? witzeket csinálsz? szójátékot — plane szójátékot! — faragsz? Uram Istenem! mire nem visz titeket egy nagy városban bicskás czimborák közt boros kupak mellett a' desperatio? A' szemle szót magyarázgatod. Igenis e' szó: szemle annyit tesz, mint mondád: szem le, t. i. hogy minden becsületes ember levonja rólatok szemét, mert tekintetére nem érdemesít, 's inkább a' földre néz, mint rátok, mert a' legfeketébb is fehér némelly curiosus lelkek mellett.

Irod egyszersmind, hogy principalisodat nem leléd otthon. Ha principálisaid közül csak egy is valaha otthon volna, mentve volnának illy megromlott gyermekektől; de hiszen az a' legnagyobb baj, hogy principálisaid közül csak egyik sincs soha otthon. Ha ezek otthon volnának, bizonyosan nem engednék meg, hogy olly ember' drámáit nyilván merd dicsérni, mellyekre ők magok is csak lopva aggatnak illyféle dicséret-foltokat. — Álmokat is fecsegsz nekem? mi köze jámbor embernek kupahevítette fejek' álmaihoz? hiszen hogy nagy álomjárók vagytok mindnyájan, az ugyis világszerte elhiresztelt dolog, ezt nem szükség magatoknak dobolgatni. Na hiszen csak jer haza! majd adok én neked álmokat; majd kiverem az álmot szemeidből, hogy láss; fölébresztelek, hogy érezd a' valót.

Most többet nem irok, mert érdemetlen vagy rá. Kérni fogom az Istent, adja vissza eszedet 's térítsen jó utra, mellyről eltántorodál. Azt az egyet atyailag javaslom, használd bölcsebben az időt, mint hazudságok' elpletykálására; hadd az embereket azoknak, a' mik; hadd a' gazt gaznak, a' búzát pedig buzának. Vagy nem tudom, miért iparkodol konkolyúl kelni ki, ha én buzául vetettelek el. Rosz emberek' czimboraságát kerüld; keress becsületes társakat magadnak, 's ne keserítsd atyai szivemet romlottságod által. Minden előtt tartsd eszedben a' sz. irás' mondásait: „ne itélj gyermek, mert meg fogsz itéltetni"; és: „a' melly mértékkel mértek másoknak, ugyanazzal fog visszaméretni nektek." — Küldök egyszersmind e' levelemben öt pengő forintot, hogy legyen miből becsületes tollat vásárolnod; különben ezentul rosz irásod miatt is olly feddésekre tarthatsz számot, millyeket érdemlesz.

Apád
Furkács Tamás.

*) Figyelmeztetik a' t. olvasó, hogy ezek a' fenemlített levél' tulajdon szavai.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

82. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **October' 11.**

Eszméletek a' köznép' neveléséről.

Az embereknek három rendbeli és ugyanannyi időszaki nevelésök vagyon, ugymint: a' házi vagy gyermeki, oskolai vagy ifjonczi, és világi vagy emberkori; az elsőben a' szívre, a' másodikban az észre, a' harmadikban a' polgári működésekhez megkivántató értelmességre, vagyis az életbölcseségre dolgozunk főképen; a' honnan önkint következik, hogy a' két elsőbbik inkább theoreticai, az utóbbi pedig inkább practicai nevelés lévén, amazoknál elegendők a' szóbeli tanácslások és irott könyvek, de már itt valóságos dolgok, cselekvési gyakorlatok, polgári jogok, szabadságok és tulajdon birtokbeli viszonyok kivántatnak; mert az ezek közötti törvényszerű birakozás, a' személy- és birtokérdekek körüli ügyes forgolódás, küzdés és surlódás szülhetik csak a' polgárpályáni helyes futhatás' mesterségének megtanulását, szóval, a' polgári nevelést. Ha nincs valamelly szabadság, a' lekötött polgár hogyan mozoghasson? ha nincs jog, miért küzdjön? ha nincs pálya, min fusson?

A' szorosan különválasztott polgári nevelés tehát illyen alapokon épülvén, legelőbb is azon főkérdés tünik fel: millyen szerkezetű országlás alatti népről legyen szó? mi legyen azon országlásnak főrugója, ösztöne, mellyre a' népnevelést irányozni 's vezetni kelljen? mert ha valaki a' despóták alatt lelánczolt ázsiai népet, az angol, franczia vagy amerikai köztársasági népek' mintájára nevelné, szörnyen elhibázná a' dolgot, valamint az, ki hazánk' köznépét akár a' despotai, akár a' respublcai, akár a' tőlünk különböző angol vagy franczia elvekre tanítaná; ebből nem csak semmi jó, hanem inkább köz zavarodás, belső elégedetlenség és nyughatatlanság keletkeznék. —

Annak megmutatására, hogy magyar országlásunk a' legjobbak' és az emberi természettel leginkább egyezők' sorába tartozik, nincs szükség hizelkedésre, sem hazafiui elfogultságra; mert hiszen az alkotmányos fejedelemség kiváltképen az, melly az ember' mind testi, mind lelki vágyódásainak minden tekintetben megfelel; mellyben bármilly különböző sorsú, rangú 's állapotú emberek magoknak illendő helyet találhatnak; melly mindennemű jó országlásokat (és igy kivevén a' zsarnokit) magában összefoghat és összeforrasztva tarthat, a' nélkül hogy egyik nemű testület a' másiknak ártalmára legyen. Itt a' fejedelem, a' mi dicső koronás Királyunk, ugy áll különböző sorsú népeivel, mint a' nap a' körülte járó planetákkal 's cometákkal, egyik kisebb, másik nagyobb körben, de mindenik külön utat futhat, a' nélkül hogy egyik a' másik' körébe vágjon, egyik a' másik' futásának akadályára vagy ártalmára hasson, mert mindegyik, a' mellett hogy magát a' maga körében szabadon fejtheti ki, a' felséges napra néz, pályafutását ahhoz alkalmaztatja, az áldást magára mindenik attól várja és veszi, mindenik attól lelkesül, attól hevül; ott pedig az áldás és élesztő meleg mindenik testületre kellő mértékkel hintetik széllyel, az összeütközések eltávolíttatnak, és mindenek a' magok körében önjogaik szerint ótalmaztatnak. —

A' különféle kiváltságú, rangú, rendű és állású honfiaknak békes és e' mellett szabad összeállására találhatnánk e ennél helyesebb rendszert?! — Megvan itt a' lelki vagy szellemi vágyódások' szabad köre, a' kisebbről a' nagyobbra, az alacsony alásról a' felsőbbre léphetés: mi a' respublicákban vagy épen nem, vagy igen gyéren találtatik fel; megvan az ügyesebb forgolódás és ipar után a' legnagyobb gazdagságra, rangra és birtokra léphetés: mi amott a' köz kárhozat' és czivódás' tárgya 's t. eff.

Mennyire bibáznak tehát azok, kik ezeket meg nem fontolván, némelly az országlással ellentételben álló képzelmekkel töltik el a' közönséget, holott ezt olvassuk *Sz. István* első koronás királyunk' intésében: „Quis graecus regeret latinos graecis moribus; aut quis latinus graecos latinis regeret moribus? Idcirco consvetudines sequere meas, ut inter tuos habearis praecipuus, et inter alienos laudabilis*). Holott továbbá csak ezen erkölcsi szokások' megtartása mellett lehet az, hogy az időszaki javítások, a' szükségképen megkivántató ujitások, egyik-másik nemű testületnek a' maga körébeni boldogítása, vagy ha az érdem és közjó ugy hozza magával, egyikből a' másikba való áttétele is, maga az alkotmány' rende és módja által, minden rendbontás nélkül megtörténhessék. — Nem kell ide a' római praetorianus katonák' vagy ozman jancsárok' hatalma, nem kell a' honfi vértől gőzölgő franczia forradalom, sem *O' Connell'* lármás agitatioja, — elég a' magyar koronás fő' szelid 's atyai tekintete, hazánk' előkelő férjfiainak nemes őszintesége, egy országos, rendezett és csendes tanácskozás; elég országlásunk' gépelyének tisztogatása, vagy a' századok' viharjaitól elkopott részeknek az idők' kivánata szerinti megujítása olly módon, mint a' királyi személynök a' közelebbi országgyülésen mondotta, hogy „a' régibb törvényeknek az ujak fiai, a' jövendők pedig unokái lehessenek.“ Ezt mondja a' törvénykönyvünk' legelején felidézett bölcs *Salamon* is: „Audi, fili mi, patris tui disciplinam, et ne dimittas legem matris tuae, ut addatur gratia capiti tuo, et multiplicentur tibi anni vitae tuae.“ **) —

De hogy a' szeretet és országlásunk iránt vonzó szives hódolás messzire ne ragadjanak, az a' kérdés következik: mi legyen tehát országlásunk' azon főrugója 's ösztöne, mellyre köznépünk' nevelését irányozni 's vezetni kelljen? Ezt, ugy gondolom, nem kell sokáig keresni, mert a' törvények' lelkével belső ismeretséget kötött *Montesquieu* ezelőtt majdnem 100 esztendővel fölkereste és megmutatta, hogy a' despotismusnak a' félelem, a' respublicáknak az erkölcsösség vagy erény, az alkotmányos fejedelemségeknek pedig a' becsület (becsvágy) ösztönük — és igy ez azon főczél, mellyre alkotmányunk' korlátjai között köznépünk' nevelését irányozni, vezérelni kell.

Ez á' millyen igaz, ollyan természetes. Minden egyes polgár', sőt minden rendű és rangú testület, annál nagyobb becsületben érzi magát, minél előbbvaló állást szerezhet magának, 's minél közelebb ér a' naphoz, vagy a' fejedelem' sugáraihoz,

*) „Melly görög kormányozná a' latinokat görög szokásokkal, 's melly latin a' görögöket latin szokásokkal? Azért is szokásaimat kövesd, hogy a' magadéi közt legelsőnek, az idegenek közt dicséretesnek tartassál.“

**) „Hajolj, fiam, atyád' tanácsára, 's ne távozzál anyád' törvényétől, hogy megáradjon a' malaszt fejed felett 's megsokasodjanak éltednek évei.“

és ezen közeledéshez, előbb-léphetéshez intézi minden iparát, erényét. Vetélkedve tódulnak ezek a' közelebbségre, a' polgártársaik közti kitünhetésre, és a' köz tisztességet, becsületet éltöknél is fölebb becsüljik.

Ime előadtam röviden, mi legyen országunk' főösztöne, 's mit értek a' polgári becsületen; a' köznépen pedig szoros értelemben veszem itten honfiainknak azon több milliókból álló tömegét, melly minden kiváltságokon (privilegia) kivül, szoros urbéri bánásmód alatt létezik, melly még fekvő tulajdonnal nem birván, eddigelé ön polgári állás, élet és rendes előbbre-mozoghatás nélkül, egy álló helyben tespedett. — Mellyik hazafinak ne feküdnék szívén ennyi millió embernek a' polgári működésre, iparra 's a' polgári érzésre, törvényeink' korláti közt lehető felébresztése, állásukhoz mérsékelve kitünhető valamelly pályának felnyitása, és ez által élő és érző hazánkfiainak több milliókkal lehető mintegy szaporítása!

E' czélra nézve tehát én ezeket vélem jóknak: —

1. Ha azon becsület' ösvénye, melly ősi törvényeink' lelkezete szerint, még a' legalsóbb helyzetűeknek is, még a' rabszolgáknak is felvolt nyitva, a' viszontagságok' mohától, közbe gördített akadályoktól megtisztíttatnék, sőt az idők' kivánata szerint valamennyire meg is tágíttatnék. Ugyanis:

A' népek' vándorlása, a' vitézséggel és karddal történt elfoglalások' századai önkint hozták magokkal a' véduri és védhivi (hübéri) rendezetet (feudale systema) 's még a' hazafiak között is a' belső köz igazságnak karddal 's bajvivással való rendes kiszolgáltatását (judicia duelli), vagy — a' mi mindegy — a' nemeseknek azaz katonáskodóknak országlási rendét. Később azután, de még ezen szokásoknak folytában, legalább maradványaik között, midőn már a' vándor nemzetek megtelepedtek, a' szünet nélküli háborús lábon állás megszünt, 's az ujdon alapított országok, a' magok örökös belső polgári állásáról gondoskodni kezdettek, állítá elő a' magyarok' Istene hazánkat törzsökösen megalapító Sz. István apostoli királyunkat. — Nem csuda tehát, hogy még ekkor ez az ő magyar népéről szólván csak ezt mondja: „Quartus decor regiminis est fidelitas, fortitudo, agilitas, comitas, confidentia principum, baronum, comitum, militum, nobilium“*), és igy az ország' több lakosait népnek nem is tartván, csak mint mellékes dolgokat, mint szolgákat és szolgálókat tekinti, de mégis az alkotmány' természete szerint ugyanő egyszersmind bölcsen felnyitja a' becsület' pályáját a' most érdeklett szolgáknak is, ugymint — II. könyve' 17ik fejezete szerint — a' felszabadulhatást.

Később ezen már országunk' születésekor felnyittatott becsület' ösvénye a' köznépre nézve is még tágasabbá lön, a' szabados helységeknek felállítása, a' vármelléki lakosoknak szabadosokká tétele által, és törvényeinkben a' servusok már colonusoknak neveztetnek. — De II. *Ulászló* alatt ugy látszik, mintha a' köznépnek akkori boldogtalansága miatt az örökre meg akart volna szüntettetni, midőn az 1514ik esztendei 7ik decr. 14ik és 25k czikkelyek alatt azon törvény hozatott: „Ut mera ac perpetua rusticitate sint subjecti“; hanem csakhamar az isteni gondviselés a' dicső és szeliden uralkodó ausztriai ház' fejére tévén a' magyar koronát, *I. Ferdinánd* alatt már az 1547ik esztendei 26ik törvényczikkely ezt mondja: „Neque alia res magis, ab aliquot annis florenti quondam Hungariae nocuisse videatur, opressione colonorum, quorum clamor ascendit jugiter ante conspectum Dei — libertas (igitur) subditorum colonorum superioribus annis quacunque ratione illis adempta restituatur“*). Láthatjuk is édes hazánk' történetei között, hogy nem csak egyes jobbágyok léphettek ki az érdemek' utján aljas állásukból 's fölebb juthattak a' becsület' pályáján, hanem a' haza iránt kimutatott hűséges szolgálatjaik 's gondos iparkodásaik után egész jobbágyi községek 's helységek is közelebbedhetének a' becsület' főpontjához, az ország' napjához.

De még nagyobb áldás önté el hazánk' földnépét ezen a' szelid emberiséget mélyebben érező 19ik században, midőn Felséges Királyunk' atyai kegyelme 's az ország' nemességének lelkessége által az $183^2/_6$ik évi 13ik törvényczikkely alkottatott, melly szerint ezen köznép az őt elzsibbasztott örökös gyámság alól felszabadíttaték, és igy már személyes polgári lábra állíttatott, sőt személyes önállása a' többi czikkelyek szerint némelly vagyonbeli tulajdon-bánhatással is gyámolíttatott.

Látnivaló ezekből, hogy hazánkban, mint becsület' országában, a' becsületre habár keskeny is, de csakugyan folytonosan nyilt ösvény állott a' legalacsonyabb sorsú köznép előtt is. — Ujabb és örök áldást érdemlő törvényeink által pedig már, ben a' maga körében és helyzetében is, becsületpálya nyittatott meg, a' mennyiben személyes jogainak, becsületének ön ótalmazása, ingó vagyonainak, javításainak, épitményeinek szabad adás-vevése, a' javítások' gyarapítására törekvés, telkeinek magányos és szabad használása, 's több effélék által, polgári surlódásba 's önkint cselekvő gyakorlatba jövén, az egymás közti vetélkedésre, másoknál előbb-haladásra, 's mindezeknél fogva a' becsületérzésre, hathatósan fog ingereltetni. — De egyszersmind látnivaló az is, hogy a' tökéletes polgáriság nem csak *én*-ből, hanem *enyém*-ből is, azaz nem csak a' személy', hanem a' szerezhető birtok' tulajdonosságából is állván, sőt a' polgári tisztességnek legáltalányosabb 's majd mindennapi rugója főképen ezen alapulván, az országlási főösztönre csak akkor nyilhatik e' köznépre is teljes pálya, ha (mit már országunk' nemes kebelű rendei a' közelebbi országgyülésen czélba is vettek) valamelly hozzá mérséklendő részben fekvőjószágbeli tulajdonosságra is érdemesíttethetnék, és már egy-két talpalatnyi tulajdonára is állhatna; a' mi talán — minthogy sem országlásunk' főösztönével, sem alkotmányunkkal, sem országosan hozott törvényeinkkel nem csak nem ellenkezik, hanem inkább erre hazánknak fölemelkedettebb lelkű több földesurai a' magyar emberiség' és hazánk' köz erejének tettleges gyarapítása' tekintetéből, a' közelebbi időkben már számos példákat is adtanak — nem is a' képtelen kivánságok' sorába tartozik. Értem a' megválthatásnak nem általányosan kényszerítő, hanem mind a' két félre nézve szabad akarattól függő jogát is; mert azon ellenvetés is, hogy erre a' köznép még meg nem volna érve, annak meggondolása által, hogy megérni a' melegítő szabadság' megelőzése nélkül, 's látni az előbb fel nem tünt világosság nélkül nem lehet, magában elenyészik. —

2. Ha fenyítőtörvényeink, mellyek különben is ujabb alkotás alatt vagynak, e' tekintetre, ugymint az országlás' főösztönére, a' becsületérzés' gyámolítására is különös figyelemmel kiereszkednének. —

Mert avvagy nem gyakori érzékeny tapasztalás e az, hogy

*) „Negyedik dísze a' kormánynak a' herczegek', zászlósok', grófok', katonák' és nemesek' hűsége, ereje, ügyessége, nyájassága és bizodalma.“

*) „Nem is ártott néhány év óta más dolog a' hajdan virágzott Magyarországnak annyit, mint a' jobbágyok' elnyomása, kiknek kiáltása szünet nélkül felhat az Isten' szinének elejébe. Azértis a' szolga-jobbágyoknak a' mult években bármi módon elvett szabadságuk adassék ujra vissza.“

ha némelly becsületesebb érzésű lakosok is valamelly (néha csak gondolatlan eltévedésből vagy gyarlóságból) hibába 's bűnbe keverednek, a' megátalkodott gonosztevőkkel közös és gyalázatos fogházakba záratván, vagy az egész község' láttára botoztatván, a' reájok mért büntetésen fölül, milly egyszerre megfosztatnak honfitársaik előtt volt tisztességöktől, és milly egyszerre letöretik a' még bennök létezett becsületérzési hajlandóság; és igy milly nagy különbség legyen egy megrögzött gonosztévőre és egy magában még becsületet érző emberre kimért csak 12 pálcza között is?! —

Nem czélom itt a' fenyítőtörvényeknek országunk' belső bátorságának biztosítására való hatásáról, mint magában véve is nagy fontosságú 's kiterjedésű dologról, hanem csak a' fölvett tárgyra, a' becsületérzés' gyámolítására tartozható ágazatáról szólani. — A' katonaságnál, hol a' becsületérzés a' legmagasabb fokra hágott, látjuk, hogy a' fenyítékeknek két egymástól igen különböző neme divatozik; egyik az, melly fenyítés ugyan, még pedig érzékeny fenyítés, de a' becsületet legkisebb részben sem sérti vagy csonkítja meg, ugy hogy a' szenvedő, annak kiállása után, mind mások mind társai előtt előbbeni tekintetében és teljes becsületében áll elő, p. o. házi árestom, kárban-marasztalás 'stb.; másik pedig az, melly már fenmaradandó gyalázatjára is válik, p. o. érdemjel' elvesztése, kicsapás, vesszőzés 'stb., melly becsületét megcsonkítja vagy egészen is elveszi.

A' polgári nevelésre nézve is méltán ohajtandónak látom, hogy ha alkotandó fenyítőtörvényeink is elfogadnák ezen elvet, mellynél fogva hazánkban minden helyen kétféle 's nemű fogházak lennének, egyik a' tisztességes legalább illendő butorokkal ellátott polgári letartóztatóhelyek, hová a' marasztaltatott mintegy szabados formában csak beutasíttatnék, hogy a' kiszabott ideig ott maradjon, nem pedig poroszló által hurczoltatnék, melly zár nélkül, nem pedig kivülről lelakatolva lenne, önnön költségén, módjához illő eledelt kaphatna; másik pedig az ugynevezett tömlöcz-félék, az eddigi rend szerint, hová már a' szántszándékos, ismételt vagy megrögzött gonosztévők záratnának el.

A' mi pedig a' botozást illeti: miért ne lehetne az embereket e' tekintetből is, nem csak rangjoknál, kiváltságaiknál, hanem erkölcsi magokviseletinél 's érzésöknél fogva is megkülönböztetni, 's ezáltal a' 'becsületérzés' gerjesztésére ujabb és igen hathatós utat nyitni? Hiszen ha az előbbeni viharos századokban fenállhatott kedves magyar hazánk a' nélkül, hogy nemes és polgár lakosai (és igy csak a' szolgákat kivéve) bot alá tartoztak volna: miért ne állhatna az fen szelídebb századunkban ugy is, hogy minden magyarországi lakos becsületérző polgárnak tekintetvén, általában bot alá ne tartozzék, és a' bot rendkivüli esetekben egyedül a' baromérzésre lealacsonyult 's másképmár nem javítható gonosztévőket illesse? és miért ne lehetne ezen határvonalt ugy kitűzni, hogy e' részben az önkénynek vagy igen kevés vagy épen semmi helye se maradhatna?

A' régibb, pedig durvább időkben is voltak még esetek, hol a' pálczaütéseket legalább meg lehete pénzen váltani, mi a' becsület' országában szinte nem alapnélküli szokás lenne; de ha ez meg nem történhetnék is, midőn a' becsület egy az élettel, minden esetre pedig több a' vagyonnál, ha husz 's harmincz forintos keresetet lehet felebbvitel' utján a' köznépnek is orvosolni, miért ne lehetne 20 — 30 pálczaütés iránt is ugyanazt megengedni?

Nem állíthatom, hogy soha sem láttam volna itélőbirákat, kik a' kemény botozással végrehajtást mintegy mulatva, 's a' vérig-verést helyeselve ne nézték volna: de azt állíthatom, hogy ettől a' szelídebb érzésűek többnyire borzadva fordultak el. Meglehet, hogy amott a' kemény törvényekhez, emitt a' szelíd emberiséghez ragaszkodó elv uralkodott. Én részemről leghelyesebbnek tartom azon elvet, mellyet a' most uralkodó svéd király' *Oskár* koronaherczeghez intézett, országló-atyai utasításában olvasunk, hogy: nem a' kemény törvények érik el a' kivánt czélt, hanem a' törvényeknek (habár azok gyengék legyenek is) kifogást, kibujhatást nem szenvedhető pontos és ideje-koráni kiszolgáltatása.

(Vége következik.)

Borzasztó gonosztett.

Hogy azon, *Hirnök*ünk' 73. számában említett nyomozat, mellyet Emden városa a' mult hónapban egy, „Braganza“ amerikai hajón, elkövetett gyilkosság' felfedezésére megkezdett, a' publicumot igen foglalatoskodtatja 's hogy ez az egész permenetelt feszült figyelemmel kiséri, igazoljak a' négy fogoly matróz' vallomásai (ötödik társuk mindjárt első éjjel a' börtönben felakasztá magát). Ezek szerint a' gyilkolásra a' kapitánynak túlvitt, csaknem a' baromisággal határos keménysége és szigorúsága adott okot. Közepette az atlanti oczeánnak, egy viharos éjjel, ütött ki a' lázadás; viaskodásra került a' dolog a' hajósnép és tisztjei közt, mellyben késekkel, bárdokkal, 's horgonyok' csavarására használni szokott dorongokkal támadák meg egymást. E' viaskodásban a' kapitány és a' főkormányos kemény, néhány matróz könnyü sebekbe estek. Most ez utóbbiak azt határozák, hogy vérökben fetrengő tiszteiket a' hullámok közzé vessék. E' felett iszonyú birakozás támadott; a' birakozók gombolyagkint ragadának egymásba. Végre a' kapitány 's a' fő kormányos letolattak, de magokkal egyet az ellenek közül is lerántottak. Mialatt most a' lázadók minden erejöket összeszedék pajtásuk' megmentésére, sikerült a' két tisztnek is a' hajóban megkapaszkodni 's arra ismét felmászni. A' főkormányos azonnal a' hajószobába ugrott, hol a' többi hajóbeliek, t. i. a' hajó' tulajdonosa, az alkormányos feleségestül, a' kapitány' neje, a' szakács és egy néger gyültek össze. A' kapitányt ellenben, alig ért a' fedélzetre, a' dühös lázadók ujra megragadák 's, minden esengése' 's bizonyozása' ellenére, hogy minden megtörténteket elfeled 's megbocsát, másodszor is leveték. Ez ismét megkapaszkodék a' hajóban, de az emberiségből kivetkezettek botokkal 's dorongokkal csapkodák kezeit; el kelle a' hajót eresztenie, még egypárszor körül uszá a' hajót, mig végre elbágyadva 's vérét vesztve ezen felkiáltások közben nejéhez: „O Mary, my dear Mary“ elsülyedett. A' matrózok' egyike e' történet' elbeszéléséhez hozzá teszi, miképen e' jelenet szivét egészen megtöré 's ő a' hajó' elejére szaladt, hogy a' kin' helyétől távol legyen. Most a' matrózok azon voltak, hogy a' hajlékba futottaktól is megmenekedjenek, 's próbát tevének, azokat gőz által megfúlasztani, melly végre csöpüből és kötél-végekből tüzet gerjesztének. Az ördögi szándék azonban nem sikerült; a' bezártak' folyvásti esedezései által végre meglágyultak a' lázadók 's megegyezének benne, őket a' nagy csolnakon kiszállítani, a' mi meg is történt. (E' hat személy szerencsés eset által egy a' tengeren czirkáló angol hajóba felvétetve, Greenokban Skócziában partra tétetett.) A' főkormányos a' szobában maradt 's nem sokára megholt; ha a' kapott sebek' következtében e, vagy a' vad csoporttól végkép meggyilkolva, még nincs kinyomozva. Az isteni gondviselés egyébiránt nevezetesen mutatkozott e' történetnél, itt védelmezve, amott boszúlva. Valamint viharban vitetett véghez, ugy ismét vihar vala, melly azt elárulá. Egy elkövetett gonosztett' első gyanúja t. i. akkor esett a' matrózokra, midőn este 11 órakor, iszonyú

viharozás' ellenére is elutazásukat Emdenből Brake felé olly igen sürgeték. Tiszta égnél egy illy éjjeli ut nem tünendik vala fel, 's a' matrózok könnyen az ország' belsejébe vergődhetének, hol ollynemű gonosztett' gyanújába, minőt ők követtek el, nehezen fogtak volna esni. A' foglyok már most mindnyájan bevallák a' tettet, miután, a' már minap is főczinkosnak gyanított, belga születésű *Verbrügge* is, ezen felkiáltással: hiszen valami roszabb mint felakasztatni ugy sem történhetik vele, mindent kivallott. Lánczokon tartatnak 's várják Amerikába szállíttatásukat; Emdenben legalább az a' vélekedés, hogy eziránt már tétettek is lépések.

Könyvismertetés.

13. Régi magyar nyelvemlékek. Kiadta a' magyar tudós társaság, *Döbrentei* Gábor mint szerkesztő' felügyelése alatt. Első kötet. Budán, a' magyar kir. egyetem' nyomtatása. 4-r. CIV, 26; és LXIV, 280 lap. Ára 7 for. p. p.

Az academia' és a' publicum' szegénységéhez képest igen is nagy pompával, de mind azok' tudományához és szükségeihez, mind a' tárgy' fontosságához méltólag jelent meg a' régi magyar nyelvemlékek' nyomtatott gyüjteményének minden honi nyelvbuvár és nyelvmüvelő által olly rég ohajtott, olly szívszakadva várt ezen első, sok tekintetben hihetőleg sokáig egyetlen 's a' többinek alapúl szolgálandó kötete. Hála érte a' magyar academiának, hála a' körűle olly sok tudománnyal, szeretettel és hazafisággal fáradott számos férjfiunak (*Ocskay* Antal püspök, *Luczenbacher*, *Szabó*, *Szeder*, *Gévay*, *Jászay* 'stb. uu.), 's leginkább magának a' nyelvünk és literaturánk körül olly sok 's régi és nagyérdemű szerkesztőnek, kinek a' buvárkodással teljes, egész nagy kötet' folytában kimutatott tárgyismeretét, lelkességét 's az illyenekben mindenre, még a' legkisebb kicsinységre is, tágulhatlanul kiterjeszkedni kellő lélekismeretes pontosságát nem lehet eléggé becsülni, magasztalni.

Köre ezen academiai gyüjteménynek magában foglal mindent, mi magyar nyelvű irat a' honi kereszténységes' elejétől fogva 1550ig eredetijében előfordul vagy ezentúl leszen felfedezhető. 1550től 75ig már válogatás áll be a' nyelv' hivatalos életének, fejlődésének, sajátságainak, orthographiájának 'stb. tekintetéből; 1575től 1600ig pedig, mellyen túl a' gyüjtemény nem terjed, e' megválasztás még nagyobb, azaz még szigorúbb. — Czélja a' társaságnak e' kiadásnál (melly hivatásának és rendeltetésének egyik fő és legsajátabb feladatát teszi) természetesen és leginkább az, *a)* hogy sok elavult, de jó hangzatú 's képzetű szónk sirjából kiemeltessék és ujra folyamatba jöjön; gyökszavainknak és ragainknak első eredeti jelentése és szófüzeti használata, mennyire csak előkorunkba visszahathatunk, kinyomoztassék 's földeríttethessék; *b)* hogy kitessenek a' nyelv' bővülésének és fejlésének sajátságai még olly időkből, midőn al és förend csak nemzeti nyelvén beszélt, abban kezdett és szűnt meg szólani, 's igy nyelve' járását a' külföldiség' fordulatai el nem tarkíthaták, mert ez leend szükségképen a' mi syntaxisunknak is fő alapja; végre *c)* hogy maradjanak fen a' nemzet' nyelvének ezen eddig feltalált és még előkerülhető régi emlékei együtt, egy gyüjteményben, nehogy külön hagyatva, vagy magányos személyeknél, ugy vesszenek el, mint eddig is már hihetőleg sok, igen sok örökre elveszett, gondatlanság 's hazai ezer baj és viszályok miatt.

Tartalma az első kötetnek: Temetési beszéd és könyörgés (az ismeretes Latiatuc feleym, és Szerelmes bratym, a' most már pesti m. muzeumi codexből *Luczenbacher* ur' felügyelése alatt másolva 's kőre metszetve), hihetőleg Szent István' idejéből; és néhány ó-testamentomi könyv, hihetőleg 1437 — 41ben fordítva 's a' bécsi cs. udvari könyvtár' kézirati közül legelőször hiven *Gévay* Antal ur által másolva.

A' két elsőt mi illeti, alig hisszük, hogy az europai 's keresztény magyar beszédnek ezen eddig legrégibb maradványi körül sok nyomosat lehessen bármi tekintetben is mondani vagy felfödözni Révain és azokon tul, mik itt rólok pótlólag elmondva vagy felfödözve vannak. Minden esetre pedig nagy lépés Révain túl 's ezen gyüjteménynek saját érdeme, e' két beszéd' akkori leghihetőbb 's legközelítőbb *kiejtésének* kinyomozása, vagyis azoknak leghelyesb 's öszhangzóbb olvasása. E' szerint az első a' pap' szájából akkorban ekkép hangzott volna: „Látjátok, feleim, szömtőkkel, mik vagymük. Isa por és homú vagymük. Mennyi milosztben terömtéve Élee (élő, azaz Isten) mü isemüköt Ádámot, és odatta vola neki paradízumot házoá. És mend paradízumben volóu gyimölcsöktül monda neki élnie. Heon tilotoá űt egy fa gyimölcsétül. Gye mondoá neki, mérett nőm ennéik. Isa kí napon emdöl az gyimölcstől, halálnek haláláal halsz. Halláva holtát terömtee (teremtő) Istentül, gye feledéve. Engede ördőng intetinek és evék az tilott gyimölcstől, és az gyimölcsben halálot evék. És az gyimölcsnek oll keserő vola íze, hogy torkukat mege szakasztja vola 'stb.“ — Valóban, ki e' halott feletti beszédet még most sem ismeri el magyarnak, magyartól irott- és elmondottnak, annak magyarságán szabad legyen viszont kételkednünk.

Az ó-testamentomi könyvekből szabad legyen saját olvasásunk és mai irásmódunk szerint szinte egy kisded mutatványt hoznunk fel. (Ruth, 2d. fej. l. 5.) „Vala kedeg Elimeleh férfiónak vérént való rokona, hatalmas ember és nagy kazdagságbeli, Booz nevő; és monda moabitidai Rut ő napának: Ha parancsolsz, elmégyek a' mezőre és gabonafőket szedek, melleket az aratónak kezei elhagyandnak; valahol a' házi atyának kegyelmes malasztyát lelendem én bennem. Kinek a' felele: Menyny el, én leányom. És ugy elmene és szedi vala gabonafőket az aratók' hátok megétt. Történék kedeg, hogy a' szántóföld urat vall vala Booz nevőt, ki vala Elimelehnek rokonságából. És ime, ő jő vala Bethlehemből; és monda az ara: Ur tüveletek. Kik felelének neki: Álgyon meg tégedet Ur. És monda Booz az ifjónak, ki az aratóknak előttök járójok vala: Kié ez lány? Ki felele: Ez a' moabitis, ki jőt vala Noemival Moabitisnek vidékéből és kéré, hogy az elmaradandó gabonafőket szedné meg, az aratók' nyomokat követvén és holvaltól (reggeltől, hajnaltól) fogván mend maiglan áll a' mezőn, és valóbizony csak egy pillantatban fordólt haza. És monda Booz Rutnak: Hallgassad leányom, ne meny egyeb mezőre gabonafőket szedned, se meny el e' helről, de egygyesséhed te magadat én lányimmal, és hol aratandnak, kövessed, mert parancsoltam én gyermekimnek, hogy senki meg ne szomoróhon tégedet, de is ha szomjóhazandol, menyny el az edényekhez és igyál vizeket, kikből is az én gyermekim isznak. Ki leesvén ő orczájára és imádván a' földön, monda ő neki: Honnat az énnekem, hogy malasztot lelnék te szemeid előtt, és méltólnál engemet, zarándok *nemberiet*, esmerned?“ 'stb. . . . .

Milly gyönyörűen áll ez a' beszéd négy száz esztendővel az előbbi után; de milly sokban pirítólag ránk nézve négy száz esztendővel mieltünk!

Minden felvett kéziratnak vagy csak első levele nyujtatik hű hasonmásban, vagy közepéből is az, mellyen a' betük' irásformái változnak; a' többi textus, különösb régi jegyek' meghagyása mellett, *mai* betükkel foly, mi az olvasást igen könnyebbíti. Minden kötethez a' felvett darabok' története 's ritkább gyökszavaik' és kitűnőbb nyelvbeli sajátságaik' okoskodó lajstroma járul. — Adhatna bár az academia, mi nagy részint publicumunktól függ, hova hamarabb egy második, harmadik, negyedik kötetet! —

Csató Pál.

Igazítás. Századunk' 80-dik számában az első hasában 15dik sorban „a' legjobb“ helyett kell vala állani „*nem* a' legjobb,“ — alább pedig „*Smith* és Adam“ helyett „*Swift* és Adam.“ E' két öklözőről l. Echo français, 253d. sz. feuill.; *Swift*-röl és *Bill*röl Századunk' 29 sz.

Pozsonyban.

Alapítá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja Ifjabb *Schmid Antal*.

SZÁZADUNK.

83. szám. *Első esztendei folyamat.* **1838.** **October' 15.**

Gyapjumosás.

A' *Hirnök*' tavalyi 24dik számában közöltetett, miképen különös figyelmet gerjeszte a' gyapjutermesztők és kereskedők előtt *Heksch* Adolf' gyapjumosása, ki a' legtisztátalanabb gyapjut is hideg vizzel, bizonyos vegyületénél fogva, hófehérségüvé képes mosni, 's hogy Pesten egy mosóintézetet is állított fel; melly tudósításhoz ugyanakkor a' Hirnök' szerkesztősége' részéről e' jegyzés adatott: „Csak még az a' kérdés, valljon nem szenved e a' gyapju' tulajdonsága e' mosás mellett? mert a' forró vagy spanyol mosás is tiszta fehérségre hozza a' gyapjut, de a' gyárnok mégis inkább keresi a' közönséges módon mosottat. Azonban lehet, hogy jelen észrevételünk alaptalan, 's akkor a' találmány valóban legnagyobb figyelemre méltó." — És ime! most már örömmel jelentjük a' t. cz. közönségnek, hogy e' miatti aggodalmunk végkép megszünt, és az említett uj találmány a' várakozást teljesen kielégítette, sőt talán felül is multa; mert *Strasser* Filep és *Heksch* Adolf uraknak minden eddigi vállalatait, az uj gyapjumosásmódot illetőleg, a' legfényesebb siker koronázta; mit a' következők nyilván és tökéletesen bebizonyítanak, ugyanis:

Az 1837diki november' 17kén Bécsben költ kizáró szabadalmi levélben (privilegium exclusivum), mellyet Strasser Filep és Heksch Adolf, az általok feltalált gyapjumosásra, magok', örököseik' és engedményeseik' részére *öt* egymás után következő évre nyertek, többek közt körülbelől ezek mondatnak: „Strasser Filep és Heksch Adolf pesti kereskedők előterjesztették, hogy ők egy, legjobb tudalmok 's lélekisméretők szerint szabadalmazhatónak és ujnak tekintendő találmányt tettenek, miszerint mindenféle juhgyapjak, mind élő állatokon, mind pedig nyirt állapotban, valamint a' juhbőrökön is (ugynevezett döggyapjú), bizonyos ártatlan szer' alkalmazásával, olly módon mosathatnak, hogy azok nem csak tiszta világosfehér szint, hanem némi lágyságot és puhaságot is nyernek, miáltal a' gyapju' becse tetemesen emeltetik mi kiváltképen azon gyapjunemekre nézve mutatkozik hasznosnak, mellyeket eddigelő a' zsirtól és szennytől ugy szólván teljességgel nem lehetett megtisztítani; hogy továbbá e' gyapjumosásmód a' legkisebb és legnagyobb juhnyájakra általányosan alkalmaztatható, 's felülmul minden eddigi mosás- és usztatómódot még különösen azáltal, miszerint ugyanaz folyóviz' hiányában vagy zavaros állapotjában, ugyszinte hideg időben is szintollyan jó sikerrel használtathatik, mint a' legkedvezőbb viszonyok közt, 'stb." —

Mennyire volt igaz ezen előadás, bőven kitetszik a' mindjárt közlendő fényes bizonyítványból, mellynek tartalma szóról szóra imez: „Alulirottak minden juhainkat, mellyek' száma több ezer darabra megy, a' Strasser Filep és Heksch Adolf urak által feltalált és szabadalmazott juhgyapjumosásmód szerint mosattuk; ezen uj mosás' sikere olly kielégítő, hogy ugyanaz megérdemli, miszerint a' legtökéletesb mosásmódnak neveztessék. Főtulajdonságai következők: a) A' felolvasztó fürdő hidegen 20 — vagy langyosan 23 foknyira, Reaum. sz., készíttethetik. b) A' juhok legkevesbet sem szenvednek, és sokkal jobban megkiméltetnek, mint minden eddig fenálló mosásmódoknál. c) A' gyapju olly fehérséget és selyemfényt nyer, melly több külföldiek' vallomása szerint a' legszebb szileziai mosásokat is felülmulja; nem lesz kérges, mint némelly meleg mosásnál, sőt inkább megtartja természeti puhaságát és rugalmasságát. d) A' mosás a' termesztő' önkényétől függ, minthogy az a' gyapjut tetszése szerint világos- vagy fényes-fehérre moshatja. — Miután tehát az ezen mód szerint mosott gyapju a' gyapjukereskedő uraktól kerestetett és jó áron fizettetett, valamint hires gyárnok urak által is, mint a' gyártásra 's minden szinekre tökéletesen alkalmas, ajánltatott: örömmel nyilatkoztatjuk, hogy Strasser Filep és Heksch Adolf urak az országnak mind a' gazdaságra mind a' műiparra nézve lényegi szolgálatot tettek, minthogy juhtenyésztésünkre ezáltal tetemes haszon fog háramlani, 's a' szemrehányás a' hiányos mosás miatt, melly a' külföldi vásárlókat eddigelő csak korlátozva engedé hozzánk jutni, már ez évben is megszünt. — Hazafiui kötelességnek tartjuk, minden hasznos műipar-tárgyat előmozdítani 's közhasznúvá tenni: ezért a' fenirt szabadalmazott mosást hathatósan 's kiváltképen honi termesztőinknek köz használatra ajánljuk. Budán, sept. 5kén 1838. *Almásy* József s. k., titkos tanácsos és főispány. *Gyürky* Pál s. k. Báró *Eötvös* Ignácz s. k. *Végh* Ignácz s. k., kir. tanácsos és nádorispányi itélőmester. *Groszer* János s. k., a' piaristák' provincialisa Magyarországban. *Károsz* Miklós s. k. Báró *Vay* Miklós s. k. Báró *Prónay* Albert s. k. *Lányi* Imre s. k. B. *Wesselényi* Miklós s. k. Báró *Bánffy* Pál s. k. Gróf *Zichy* Edmund s. k. Gróf *Ráday* Gedeon s. k. *Földváry* Lajos s. k., cs. kir. kamarás. (P. H.)" — E' mellett méltó helyet foglalhat a' következő bizonyítvány is: „A' t. cz. gyapjutermesztők és gyapjuspeculansok által hozzánk intézett kérdésekre: valljon a' Strasser Filep és Heksch Adolf uraktól feltalált és szabadalmazott juh- és gyapjumosás a' gyártásban semmi ártalmat nem fejt e ki? kinyilatkoztatjuk: hogy mi már több rendbeli gyapjut, az említett szabad. mosással ellátottat, vásároltunk, és részint fel is dolgoztunk; 's ez alkalommal ugy találtuk: hogy e' gyapju minden gyármüvekre 's mindenféle festésekre tökéletesen alkalmas, és ezért is azt a' gyárnokok mindenkor örömest fogják venni. Ohajtandó tehát, hogy az említett mosás közönségesen használtassék, miáltal mind a' termesztőre mind a' gyárnokra tetemes haszok fognak háramlani. Pesten, János-fövételi vásárkor 1838. *Schoeller* testvérek. *Delhaes* testvérek. *Bathelt* és fiai. *Offermann* Ján. Henr., cs. k. priv. namiesti posztógyártársaság." Ezeken kivül még számos hasonnemű bizonyítványokat olvastunk, illyenek: 1) *Rainer* Főherczeg lombard-velenczei Alkirály Ő cs. kir. Fensége' Schönkirchen uradalma' részéről. Költ jul. 29kén 1838. Aláirva: *Stock* Ádám s. k., gazdasági tanácsos és jószágigazgató 'stb. — 2) Gróf *Gyulay* Lajos' bizonyítványa. Pest, sept. 6. 1838. — 3) *Almásy* József cs. kir. titkos tanácsos és t. n. Gömör vármegye' főispányáé. Pest, jul. 15. 1838. — 4) Báró *Eötvös* Ignáczé. Buda, jul. 14. 1838. — 5) Gróf *Zichy* Lászlóé. Pest, jul. 15. 1838. — Gróf *Zichy* Edmundé. Sz.-Mihály, jun. 28. 1838. — 6) *Gyürky* Pálé. Pest,

jul. 4. 1838. — 7) *Csapó* Dániel, *Gindly* Antal, és Nagyattádi *Czindery* László uraké. Pest, jun. 5 és 6. 1838.

Továbbá, mennyire elterjedt már és elterjedend jövendőben a' többször említett üdvös találmány' használata, bizonyítják a' feltaláló urakkal juh- és gyapjumosás iránt kötött több rendbeli szerződések, mellyek közül főképen említésre-méltó e' kettő: 1) Szerződés, egy részről báró Eötvös Ignácz ő exc., más részről Strasser Filep és Heksch Adolf között, mintegy 40,000 darab juh' mosatása iránt, négy egymás után következendő évre, t. i. 1839től 1842ig bezárólag. Költ Pesten, sept. 5kén 1838. — 2) Almásy József ő exc. 's a' szabad. urak között, 10,000 juh' mosatása iránt, hasonlókép 1839től 1842ig bezárólag. Költ Pesten, sept. 22kén 1838. — Itt egyuttal jelentjük az illető t. cz. közönségnek, hogy a' többször nevezett urakkal kötendő szerződések' föltételei iránt a' *Hírnök*' szerkesztőségénél is mindenkor értekezhetni.

Az eddig mondottak e' nagy hasznú fölfedezésnek további ajánlását részünkről fölösleggé teszik; végül azonban bátorkodunk juhtenyésztőinket, gyapjukereskedőinket és gyárnokinkat hazafilag egyre figyelmeztetni: minthogy tudnillik Strasser és Heksch urak' uj találmányának titkát bizonyos fű vagy növény teszi, melly azok' állítása szerint egyedül honunkban terem, és igy ha e' titok örökre nálunk maradna, általa tagadhatlanul ki fogná vivni a' hazai gyapju minden külföldiek felett az elsőséget, az ebből nemzeti jóllétünkre áradandó tömérdek hasznokat pedig, ugy véljük, nem szükséges tovább fejtegetni: igen ohajtandó, vajha tisztelt hazánkfiai, különösen kiknek e' tárgy körüli közvetlen érdeke forog fen, a' feltaláló urak' említett titkát olly föltétel alatt, hogy az a' külfölddel semmi esetre ne közöltessék, megvásárolnák!

Eszmélletek a' köznép' neveléséről.

(Vége.)

3. Ha a' becsületérzés a' köznépben külső megkülönböztetések által is gerjesztetnék.

A' becsületbeli megkülönböztetések, az előkelőségek, rangok, rendjelek és apróbb díszjelek valamint a' respublicákra nézve a' legkárosabb következéseket, ugymint az országlás' czéljául felvett egyenlőség' feldulását, vonnák magok után: ugy ellenben szinte azok az alkotmányos fejedelemségben a' legnagyobb hasznokat, az országnak virágzását szülték és szülik; mert ezek által nagyon serkentetnek a' honfiak, a' fejedelem és haza iránt tartozó kötelességbeli vetélkedésre, a' szép- és jóban való kitünésbeli törekedésre, egy szóval a' legnagyobb hazafiui tettekre.

Hazánk' történeteire 's eleitől fogvásti állására e' szempontból visszatekintve, nem lehet ugyan mondani, hogy a' legalsóbb osztályú köznépnek (mellyről itt szó vagyon) a' becsületbeli megkülönböztetésre épen semmi ut se' lett volna nyitva, mert hiszen némellyeket fönebb is említettem, és azok közzé tartoznak az ugynevezett, de még törvény szerint eléggé ki nem magyarázott libertinusok és honoratiorok is: de mindezek, akár községekre, akár egyes személyekre tekintve, egyedül az alsó osztályból a' felsőbbe léphetésből állanak, magában azonban ezen alsó néposztály' körében valamelly megkülönböztetés' jeleit föl nem találhatni; vélekedésem szerint pedig az e' részben élvő és tespedő köznépet a' becsületérzésre ez ébresztené 's indítaná föl legközelebbről 's leghathatósabban, mert ezen állítás: „forma dat esse rei", respublicára nézve igen keveset, alkotmányos országlásra nézve pedig igen sokat teszen, p. o.

a) Ha biráik és előljáróik a' minden esetre gyalázatos botozás és arestomozás alól legalább hivataluknál fogva törvényszerint kivétetnének, a' nagyobb criminalis eseteken kivül, de a' mellyek miatt azonnal megszünnének előljárók lenni, sőt még valaha lehetni is. — Mert valóban visszás és országlásunk' természetével ellenkező, azaz a' becsületérzést 's talán még az emberi érzést is lesujtó dolog, még pedig nem csak a' szenvedőre magára, hanem az illető egész községre nézve is, ha azok, kik ámbár csekély körben, de csakugyan a' többieket belsőképen kormányozni, igazgatni, vezérelni, az ország' fenállásának egyik alapját, a' köz adót 's terheket beszedni, végrehajtani kiválasztatnak, némelly polgári tévedésekért vagy hibájokért rövid uton megbotoztathatnak, a' becstelen padról pedig felkelvén, vagy a' tömlőczből kibocsáttatván, ismét a' becsületes tanácsban folytatják előbbeni előljárói kötelességeiket. Avvagy nem lehetne e' hibásakra nézve ezen büntetésmódnál sokkal helyesebbet feltalálni? — De ezen tárgy' mélyebb fejtegetésébe itt tovább ereszkedni nem akarok.

b) Ha a' helybeli bíróságok általányosan behozatnának, és csak annyi fizetésök is lenne, hogy az ázsiai kaczagánytól származott suba, más névvel juhászbunda, vagy a' tót szűr mellé, egy tisztesebb és az erkölcsi érzést annyira el nem szennyező posztóöltözetet szerezhetnének. Nem azt értem ezen, hogy minden falunak legyen rendezett polgári és fenyítő-hatósággal biró tanácsa, hanem hogy választatnának ki ollyatén kisebb rendű 's mélyebb törvénytudományt meg nem kivánó tárgyak, mint a' czéheknél is divatozik, mellyekre nézve ezek is biráskodhatnának; mert ki mivel gyakorolja magát, abba végre beléokúl; mert továbbá ez mind az itélgető tagokat, mind az egész községet a' becsületérzésre, illő rátartásra emelné; mert végre ez által is sok kenyér nélkül lézengő 's a' meg-nem-elégedés' kisérteteivel küzködő növendékek a' becsület' utjára állíttathatnának. Sőt

c) Ha a' nagyobbacska helységekben még választott lakosok is állíttatnának föl, a' városokban divatozó választott polgárság' néminemű mintájára, kik legalább évnegyedenkint a' rendes előljárókkal a' községnek köz dolgairól, gazdaságáról 'stb. értekeznének. Ez nem azért lenne, mintha a' helybeli szükség ugy kivánná, mert hiszen némelly helyeken, még eddig ugyan, igen kevés értekezni való tárgy volna, de a' legujabb törvényeink által létre hozott rendszer' következésében ezután több is lehet; hanem hogy a' köznép ez által szoktattassék, a' köz tárgyakra, köz iparkodásra figyelmezni, a' köz előmenetelekről gondoskodni, egymást értesíteni, és egymás közt illendően vetélkedni.

Kinek a' czéhgyüléseket közelebbről látni, 's azoknak belső intézményeivel megismérkedni, a' czéhbeli tagok' érzéseit figyelemmel kisérni alkalma volt, legjobban fölveheti, hová czélozok e' pontban. Látni itt mindenikben néminemű büszke érzést, csak azért, hogy ő már a' köz dolgokhoz hozzászólhat; látni, hogy ha a' másik által történetből kisebbítő szóval illettetik, az ellen azonnal felszólal és elégtételt kér; látni, hogy az értelmesebbek, tisztesebb magokviseletűek, sőt öltözetűek is mások által mennyire megkülönböztetvék; de egyszersmind tapasztalhatni azt is, hogy azokat, kiket körülök valamelly szerencsétlenség ért, sőt más nyomorult idegeneket is, segíteni mennyire hajlandók és készek legyenek, — 's mindezek nem egyebek, mint az illyetén elrendezett összejöveteleknek természetes származékai.

d) Ha a' számos évekig ügyesen és jelesen szolgált előljárók, ugy az adó' megfizetésével 's egyéb köz szolgálatok' pontos teljesítésével magokat huzamos ideig kitüntetett lakosok, valamelly, az ő polgári állásukhoz arányzott díszjelecskékkel, vagy legalább az illyenek neveinek a' község' házában becsület' jeléül

leendő kitételével megtiszteltetnének, 's több effélék, mik csekélységeknek látszanak ugyan, de a' becsületérzés' fölébresztésére nagy következéseket szülhetnének.

4. Ha a' közelebb álló felsőbbek ezen legalsóbb rendűekkel is illendő becsülettel bánnának 's éreztetnék velök, hogy őket is ugy tekintik mint becsületérző embereket, nem pedig mind valamelly érzéketlen állatokat.

De ezt, minthogy kinekkinek szelidebb vagy vastagabb characterétől függ, közönségesen szabályozni nem lehet, 's annálfogva nem is a' javaslatok', hanem csak a' kegyes ohajtások' sorába tartozik, itt mélyebben feszegetni nem szükség, csak annyit hozván méltó figyelem alá, hogy a' legalacsonyabb sorsú és legszegényebb emberrel is azon kimutatott lenézéssel 's mintegy természeti megvetéssel szólani, bánni, parancsolni, mintha valamelly barommal volna dolog, a' becsületérzést mindkettőre nézve egyaránt lealacsonyítja 's tapodja, és nagy kérdés, melylyikre nézve inkább? minden esetre pedig nem a' becsület', hanem a' páriák' országába tartozik. — !

5. Ha az urak vagy gazdák bérbe fogadott cselédjeikkel, szolgáikkal, szolgálóikkal nem a' határtalan hatalom' vagy teljes önkény', hanem a' becsületérzés' pontjából kiindulva bánnának.

Nem említem azon erkölcsi veszedelmeket, elfajulásokat, elvásulásokat, mellyek az ellenkező bánásmódból szoktak keletkezni, hanem csak azon kis oldalát érintem, melly a' becsületérzés' kifejlesztésére vagy kiirtására tartozik. Avvagy nem közönséges igazság e az, hogy ha a' gazdák ugy bánnak cseléd-jeikkel, mint barmokkal, mint minden becsületérzés nélküli lényekkel, azokat vagy az emberi becsülettel ellenkező, vagy erejökön felüli munkákra kényszerítik, legcsekélyebb hibáikért is azonnal egész kegyetlenséggel ütik-verik, köz emberi figyelemre sem méltatván, a' házi ebeknek is utánok teszik, rendszerint a' legcsufosabb nevekkel szólítgatják: nem embereket, hanem barmokat nevelnek; és házaiktól alacsonyabb érzésekkel küldik el, mint oda fogadták? — Pedig akár a' keresztényi akár a' polgári czélt tekintvén, nem innen lehetne e legméltábban várni a' tudatlan 's együgyű köznépnek egyik legbiztosabb és legczélirányosabb oskoláját, mind az emberiségre, mind a' becsületérzés' fölgerjesztésére nézve?! —

Ugy hiszem, a' népnevelésre nagy jótékonyság származnék abból, ha a' gazdák' és cselédek' viszonyaira nézve ezen tekintetre is kiható törvények alkottatnának, ugy hogy habár eladja is az önkint bérbe állott szolga ön munkásságát, testi erejének illendő használását, a' kötött időre: ne szünnék meg azért egyszersmind köz polgári joggal és érzéssel biró személy és magyar honfi lenni; azaz világos törvénnyel tartatnék fen azon különbség, melly egy esztendőre megvásárolt rabszolga és egy szabadon bérbe állott esztendős cseléd között vagyon, mint ezt több müvelt országokban is láthatjuk. — Ugyan ki menjen jó példával elő, hanemha (köz föltétel szerint) a' müveltebb érzésű gazdák 's urak, és valljon ki kivánhatná azt, hogy cselédjeink müveljenek bennünket, nem pedig mi azokat? holott embertársainkat nevelni, müvelni — legszebb kötelességeinknek egyike. — Mai világban már kitanultuk azon mesterséget, hogy a' legkegyetlenebb érzésű vad állatokat, ugy a' legszilajabb és makranczosabb lovakat is, nem ütéssel-veréssel, mint azelőtt, hanem szelid velőkbánással kell megszelidíteni!

6. Ha a' becsületsértések' és személyes kisebbítések' büntetése a' jelenkorhoz alkalmaztatott törvények által szigorúbb lábra állíttatnék, és a' legalsóbb rendű köznépre is kellő arány szerint kiterjesztetnék.

Hazánk' sok százados törvényei időről időre mutatják, hogy a' magyar a' becsületet e' tekintetben is fő figyelemben tartotta; az igen régi időkben is, midőn Verbőczy' Isó része' 133dik czíme szerint egy ép, egészséges ökörnek, vagy két meddő tehénnek 'stb. becsára egy márka vagy 4 ezüst forint volt, ugyanakkor a' becsület' dija 25 márkából állott, a' parasztoké pedig 5 márkából (Kitt. 9. 2. 21. fejez.), és igy amaz huszonöt ökör árú, egy ökör' árát pedig jelen időnkben biztosan tehetvén 40 pengő frtra, látnivaló, hogy azon törvények' lelkezete és arányzata szerint most a' becsületsértésért ezer pengő frtot kellene fizetni a' mostani száz váltó fr. helyett, a' köznépre nézve pedig 200 p. frtot.

De ezen polgári becsületérzést óltalmazó törvényeinknek mélyebb vizsgálata még más különös megjegyzésekre is vezet bennünket, nevezetesen: nem csak hogy a' régi, 1000 p. forintot érő, 25 márka már 100 fr. papiros-pénzre leolvadtott, hanem még e' felett annak megkereshetése' módja is nagyon alább szállott, a' mennyiben tudnillik a' későbbi időkben rendre lépett hoszas, formás és igen költséges pörlekedés miatt, kevés embernek van nem csak kedve, hanem módja és ideje is, sértett becsülete' díját megkeresni, holott a' becsületsértések a'igha ugyanazon progressioval nem mennek előbbre, mellyel azoknak régi becsü-alapja alább száll; továbbá még ezen leszállott becsületdijnak is $^2/_3$ része a' biróé, a' megsértetté pedig csak $^1/_3$ része; ez régenten, midőn a' rendes fizetéssel el nem látott, hanem csupán a' birságokkal jutalmaztatott biró nyomban ítélt, azonban a' summának $^1/_3$ része is nagy becsü volt, nem látszott olly különösnek mint most, a' közelebb érintett tekintetek miatt.

De engedelmet kérek ezen kitéréseimért, nem szószaporitásból tettem ezeket, hanem annak megmutatására, hogy a' magyar mindenkor nagynak, fődolognak tartotta a' becsületérzést, hogy e' részben törvényeink a' szóban levő köznép' becsületéről is gondoskodtak, és hogy az itten már zsibbadozó becsületérzés' fölélesztésére mennyire szükséges legyen ide szóló törvényeinknek a' sok százados kopás és viszontagságok utáni helyreigazítása 's régibb erejökbe leendő visszatétele! a' törvényhozó testület' bölcseségére tartozván annak megitélése: valljon a' mostani, pénzzel bővelkedő és azzal mintegy játszó világban lehet e még helye a' becsületdij' pénzbeli megválthatásának, és nem fogna e könnyen találkozni olly negédes római ifju, ki sok zacskó pénzzel a' piaczra menvén, a' szembe talált polgárokat, sorban pofozta, verte, a' kiszabott dijakat pedig nekiek azonnal lefizetvén, magát ezzel mulatta? — Végre

7. Ha mindezek mellett, egy a' nemzeti nevet méltán megérdemelhető, de igen olcsó és igy országos költségen és felvigyázat alatt kiadandó kalendáriom hozatnék folyamatba.

A' kalendáriomokról meg kell vallani, hogy világszerte kivivták magoknak a' kelendőségre, kapósságra és majd minden kézen forgásra nézve minden egyébféle 's a' legtudományosabb tartalmú könyvek felett is az elsőséget, és magokat már a' legszegényebb sorsú emberek' házaiba is csaknem általányosan befurták; de e' nagy auctoritásuk, azonkivül hogy az időjárás' tudhatása végett majd mindennap szükségesek, alkalmasint csak az olcsóságon alapul, p. o. a' hat vagy 8 kron. — Miért ne lehetne tehát, ezen üdvös és hazai czélra tekintve, országos költségen kiadni szinte 8 krért olly kalendáriomokat, mellyek egész könyvvel vetekednének, 's mellyek, az eddigi nevetséges, néha fajtalan mesélések helyett, a' köznépet mind illető törvényeinek 's köte-

lességeinek helyes felfogására, értésére, mind munkálkodásainak a' becsületérzés szerint lehető vitelére oktatnák, és lassankint számukra egy kis házi könyvtárt szaporítanának? Csekélységnek látszik ez, de az értelmes jesuiták' történeteiből láthatjuk, milly csekély utakon 's nyilásokon vezették be a' fölébredés' sugárait! —

Ezen gyenge, de tiszta buzgóságból merített eszméleteimet, azon ohajtással zárom be: vajha e' méltó tárgyat, melly a' magyar nemzet' egy nagy testületének polgárisodását vonná maga után, a' nagyobb elmék is, ezeknél helyesebb, bölcsebb és hathatósabb értekezésekre méltatnák *). *Csányi.*

Páris' egészségi állapotja.

Ha erről az ember az orvosok által kiadott tudósításokat olvassa, elijed azon veszélyektől, mellyeknek a' franczia fővárosbani szakadatlan tartózkodás őt kiteszi 's mellyeket csak lassankint venni észre, a' szellemi 's erkölcsi tehetségek' bizonyos ellankadásán, de a' melly gyakran csak a' párisi életmódból eredő szórakozásvágynak tulajdoníttatik. Kevés család van Párisban, melly e' városnak három egymásra következő nemzedék' létezését bizonyíthatná, avvagy azok, kik még akkor is élnének, alig mutathatnak fel egyebet mint rachiticus (angol betegség) és görvélyes gyermekeket. Lettdolog, hogy 2000 ujoncz közül, kiket Páris a' hadsereghez állít, 760 visszautasíttatik mint igen kicsiny, 640 pedig gyengélkedő egészség miatt, ugy, hogy azoknak csak egy ötöde alkalmas a' szolgálatra. Az élet' általányos tartóssága Párisban csak 29 év, mig az a' többi kerületekben 36 évre számíttatik. Ugyanis, Páris' legközelebbi környékében kevés mezei lak vagyon, noha nyugat és éjszak felé a' Szajna' partjai' hoszanta szép tájak vonulnak el; de a' föld' nagyobb része a' környékben krétás és gipsznemű, innen egy fris és tartós tenyészet' előhozására képtelen. E' tekintetben a' mulatási vasutak mindenkép felszámíthatlan jótétemény leendnek a' párisi népnek, mivel igy a' csak kissé vagyonosb családok is legalább egyszer tölthetnek egy-egy napot hetenkint a' túlparton, St. Germain', Versailles'-stb. magaslatin, 's a' párisi fojtó levegőt kilehelvén, helyette tisztábbat szíhatnak tüdejökbe a' nélkül, hogy foglalatosságaikat bármikép is félbeszakasztanák. Egyébiránt a' párisi egészségi rendőrség' dicséretére legyen mondva, hogy — 's ezt különösen ez idei nyáron lehete világosan észrevenni — már néhány év óta felette sokat követ el a' városi lég' tisztítására 's felfrisítésére, az utczák' észszerinti kikövezetése által, elvétetvén középről a' kövezetárkok 's mind a' két oldalról bolthajtást emelvén a' kövezetre, a' trottoirok által, miknél az asphalt csodákat tesz, végre az utczák' szorgalmas öntözése által, mi a' port végkép elüzi. Az utóbbit különösen minden bolttulajdonosok utánzák, általlátván, miképen árúik jobban elállnak, ha a' kövezetet gyakran felöntöztetik.

E l e g y.

A' párisi adósságbörtönben egy 43 éves férjfiú van, ki dajkáltatási költségeiért záratott be. Szülei t. i. 300 frankkal maradtak adósok dajkájának; nagykorúságát elérve a' férjfiú váltólevelet adott róla ki, melly külön kezeken megfordulván, hoszabbítások 's kamatok' kamatjai által 5700 frankra növekedett. Ezenkivül a' fogoly, szabadonbocsáttatásaért, hitelezőjének még 1213 frank perköltséget tartozand megtéríteni.

Struve cs. orosz statustanácsnok Münchenbe váratik, azon, *Merz* ur által készített óriási sugártörőt, melly a' sz.-pétervári csillagásztorony' számára van megrendelve, megtekintendő. A' sugártörő' (refractor) nyilása 12 párisi hüvelyk, hosza $17\frac{1}{2}$ láb; messzelátó csöve 14 párisi hüvelyk nyilású és 21 láb hoszaságú.

Enfantin atya, a' szent-simonisták' egykori, ismeretes feje, most postamester, vagyis inkább csak postabérlő a' Páris és Lyon közti uton, 's némi segedelmezést kap néhány előbbi tanítványától.

Saumur mellett nem régiben egy kisded hajócsapat haladott el, u. m. öt gőzhajó, háromszinű lobogókkal, melly hajók ezentúl a' Loire-on egész Orléansig fognak járni. E' gőzhajók vaspléhből épültek, 's terhelten is csak 8 hüvelyknyire nyomulnak a' vizbe. Felfelé 1 óra alatt $2\frac{1}{2}$ fr. mérföldet, lefelé 4nél is többet haladnak.

„Koblenz" és „Gutenberg" gőzhajók, amaz a' kölni, ez a' düsseldorfi társaságok' tulajdona, mult sept. 14dikén egyszerre indultak el Mainzból. Bieberichnél nagy pattanás hallatszik a' Koblenzen, mellyet erős rázkódtatás követ, 's csakhamar kisül, hogy az erőmű repedt meg. Az utazók jajveszéklés közt futottak a' hajó' orrmányára; Gutenberg' kapitánya azonban nyomban melléje állott, 's mind az utasokat mind árúikat felvevén, tovább haladt. Koblenz Bieberichben valamennyire kiigazíttatott, ugyannyira, hogy utját estve felé folytathatá. A' szerencsétlenség, mint mondják, onnan eredt, hogy a' bátorsági szelelő (ventil) bedugult; mások ellenben ezt is ama' boldogtalan versenyezésnek tulajdonítják, melly szerint a' Koblenz, egy vén hajó, erőművét túlfüttette, hogy Gutenberggel egyaránt haladhasson.

Az angol *Globe* ezt irja: „Olly személyeknek, kik látogatás' alkalmával a' Buckingham palotában királyné ő felsége' ágyát látták, igen meglepetve kellett lenniek, ha azt hitték, hogy egy királyné csak pelyhes dunyhákon 's vánkos-halmozaton alhatik. Itt egy kis egyszerű nyoszolyát találtak, egyetlen matráczczal 's egy kis vánkossal. Ha dámáink általában a' mi ifjú királynénk' példáját követnék, ugy ennek hasznos következményit mind szinökre mind egészségökre és vidámságukra nézve tapasztalnák."

Gräfenbergről ausztriai Szileziából közlik, hogy a' Prieszn itz-vizgyógyintézet' idei vendégei közt *Skrzyneczki, Krasinski, Chlopiczki, Kriczki, Szymanowsky* 'stb. generálok 's más vezérei a' lengyel felkelésnek, valának láthatók; továbbá *Eszterházy* és *Schwarzenberg* herczegnék, *Liechtenstein* és *Montlucar* herczegek, valamint Nassau herczegek is. Augustus' 20kán a' gräfenbergi fürdőlajstrom 622 személyt számlált, köztök 3 herczeget, 2 herczegnét, 41 grófot és 14 grófnét, 27 bárót és 10 bárónét, 109 nemes urat vagy katonatisztet, és 56 nemes asszonyságot vagy katonatisztnéket, 85 hivatalbeli urat és 20 illy asszonyságot, 's 14 orvost.

*) E' nagy fontosságú tárgyat szinte köz figyelembe ajánlva, egyszersmind a' nagyon tisztelt irónak e' jeles értekezéseért itt nyilván is köszönetet mond *a' szerk.*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

84. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **October' 18.**

Ki a' jurista?

Felel Csaplovics.

1. §. Mindig találkoznak nálunk férjfiak, kikről azt szoktuk mondani, hogy: *nagy juristák!* 's e' czímet rendszerint azoknak adjuk, kik jól értenek a' prókátori fogásokhoz. — Ámde e' részben mégis takarékosbaknak kellene lennünk; mert az igazi *juristák* csak igen ritkák lehetnek.

2. §. Ki a' *jurista?* — Felelet: Olly *jogtudós*, ki minden *előforduló esetben* képes megmondani: *quid juris?* — Neki nem csak Verbőczyt és a' decretumokat, curialis decisiokat 's a' legjobb compendiumokat, hanem a' törvények' szellemét is, tehát a' jog' historiáját (de nem a' *Kelemen*-félét, mert ez annyi mint semmi, szegényke nem tudott hozzá!), egyszersmind pedig a' többi forrásokat is, mellyekből megtudhatni: *quid juris?* — mind jól kell ismérnie. — Illy források: a' fenyítő- 's bányajog; továbbá minden hitfelekezet' egyházjoga; a' kereskedőjog; a' jus publicum, diplomatica; valamennyi vámtörvény és szabaly; az urbér; minden megye', város' 'stb. rendszabásai (statuta), minden testület' municipalis joga, péld. Horvát- és Tótországé, valamennyi szabad királyi városé, névszerint a' bányavárosoké (Jus tavernicale), a' szepesi XVI városé, a' jászok-, kunok- és hajduké, a' tengermellék' szabad városié, Turopolya mezőé, a' praedialisták-, libertinusok- és decimalistáké 'stb.; ugyszinte minden czéhtörvények, hadi czikkelyek; végre az ápoló-, biztosító- 's nevelő-intézetek' rendszabásai. — Sőt a' két *Kovachich* (apa és fiu) 's *Horvát* István' fürkészetei sem lehetnek a' jurista előtt ismeretlenek. E' három tisztes férjfiutól magam is sokat tanultam.

3. §. A' juristának mind tudnia kell a' normalis resolutiokat is, mellyek nem egyebek, mint a' hiányzó törvények' pótléka. Ki nem tudja, milly hiányos a' mi törvényhozásunk? — Hányszor jőnek elő esetek, mellyek a' törvényekből el nem döntethetnek! Sőt még *cseledrendünk* sincs, melly pedig általányosan és minden órán szükséges. Ki az országos munkálatokat és curialis decisiokat jól megnézi, már ott is sok hiányzó törvényt fog találni, de mégis korántsem valamennyit! Tehát a' kormány' tiszte, e' hiányt ideiglen normalék által pótolni, mellyek tulajdonképen nem is volnának szükségesek, hanem csupán parancsok a' törvények' végrehajtására. Tehát minél több a' normale, annál hiányosbak a' törvények!

4. §. Mindezeket, mondom, egy igazi *juristának* tudnia kell, 's még többet, ugymint a' római jogot és számos egyéb segédtudományokat is. Más népek' törvényeit 's alkotmányait illetőleg sem szabad tudatlannak lennnie. — Illy embernek tehát egész életében igen sokat kell tanulni (mert ars longa, vita brevis); és megbocsáthatlan bűn, ha ideje még az ugynevezett természetjog' bohóságival foglaltatik el. — Minden okos ember, ki utra megy, iparkodik magát a' *szükségesekkel* ellátni, tehát pénzzel, ruhával, élelemmel, zsebórával, fegyverrel 'stb. — 's csak akkor, midőn körülményei megengedik, vesz magához *szükségtelen*, de mégis legalább földerítésre szolgáló holmit is. De nem nevetnők e ki azon dőrét, ki az említett szükséges tárgyakról csak amugy mellesleg gondoskodnék, és zsebeit inkább kártyával, koczkával, czigány-miatyánkkal (e' grande-patience-játékszert hiszen mindenki isméri) regényekkel, almanachokkal, szindarabokkal 'stb. tömné meg? — Épen igy van a' dolog azon juristákkal is, kik — a' helyett hogy a' fentebbi igen szükségeseke', az élet' hoszú utjára, legalább nagyobb részint, megtanulnák — a' természetjog' álmaival tőltik a' drága időt!

5. §. A' természetjogból elég, ha tudja, mi az tulajdonképen, t. i. nem egyéb, mint *metaphysica*, miről e' lapok' 73ik számában valódi definitiót adtam, ugymint: üres agyrémek, mellyek a' valósággal legkisebb összefüggésben sem állanak. — 'S legszebb: hogy a' természetjog *még csak nem is kész*; mert még mindig a' műhelyben, munkában vagyon, még folyvást faragtatik; tehát hogyan lehet már hasznát venni? Gyártói (*inanis loquacitatis homines*, mint *Brucker*, Historia philos. 3 lap., az illy philosophusokat igen helyesen nevezi) még mindig vitáznak egymással fölötte, 's mégis mindenik azt állítja, hogy ő gyártotta az *egyetlen*, *helyes*, *örök* természetjogot!

6. §. De e' gyártók ravaszok. Tudják, hogy ebben minden okos ember meg fog ütközni. Azért el akarnak minket ámítani 's bölcsen megelőznek. — *Krug* ezt irja (7. §. 2. jegyz.): „A' természetjog *egyetlen*, *örök*, *változhatlan*, habár egyéni (individualis) és időlegi megismérése még olly igen átalakított is.“ — *Még olly igen!* — Itt látjuk, mint értenek a' finom metaphysicusok a' megelőzéshez! 's hogy mentség miatt olly kevéssé vannak zavarban, mint minden *inanis loquacitatis homines*, vagy pedig a' fillentők, 's mint a' hajdani aranycsinálók. — Krug tudnillik ennyit akart mondani: Örök természetjog bizonyosan létezik, de a' *valódit* még ki nem tapogathattuk, 's még nem tudjuk igazán, mellyik az? — Azonban gyártjuk, a' mint tudjuk, 's minden gyártó a' legis-legjobbat gyártja az ostobák' számára. Én ezt mondom, más meg valami mást; végy a' mit akarsz, ideiglen mind elég jó.

7. §. Ihol fél tuczat mutatvány a' természetjog' különféle gyármüveiből, mulatságul:

I. *Meister* (Lehrbuch des Naturrechts, 197 §.) a' *biztosság*' jogát is természetjognak isméri; — félre tehát ama' régi ostoba közmondással: „Rem tuam custodi, ne auferant poloni!“ — 'S már becses természetszemélyedet sem embernek sem oktalan állatnak nem szabad bántani.

Krug azt mondja (29. §. 2. jegyz.), hogy ez bolondság. Maradj tehát a' régi közmondás mellett; mert *vivitur ex rapto!* A' rendőrség' cseleivel nem bajlódik a' természet, 's ki a' természet' rendőri kémeire bizza magát, hajat is ellopják fejéről. Természettől nincs jogod kivánni, hogy ludjaidat mások őrizzék; tehát csak magad őrizd magadnak. 'S ha ekközben megütlegelnek is, és ha kemény télben megesznek is a' farkasok, ez a' természetre nem tartozik; ne gondolj vele.

8. §. II. *Kant* a' *szükségjogot* (jus necessitatis) is természetjognak mondja; azon jogot tudnillik, mellynél fogva physicai létünk' fentartására mások' jogait megsérthetjük; 's azt hozza fel például, hogy ha ketten roszul úsznak egy deszkán, egyik a' másikat letaszíthatja róla, hogy egyedül biztosabban szaba-

dulhasson ki a' veszélyből. De ezt más esetekre is lehet alkalmazni, hol nincs közel tenger; ugymint: te nem vagy köteles a' hazáért sem éhezni sem fagyoskodni. Ha tehát éhezel, 's nincs pénzed: bátran meglophatsz mást, vagy elveheted tőle, a' mire szükséged van; ha pedig fázol a' hideg télben: legtermészetesebb rád nézve, a' szomszédházat felgyujtanod 's mellette quantum satis megmelegedned, hogy csuzt ne kapj. — E' jog tehát százszorta szebb, mint az *életótalmi jog* (Nothwehrrecht), 's az inanis loquacitatis homines = a' természetphilosophusok nem dicsértethetnek eléggé e' szép fölfedezésért.

Krug azt mondja (22. §. 2. jegy.), hogy *Kant*nak igaza van, a' szükségjog tagadólagi (negativus) következménye a' jogtörvénynek. Tehát éljen Kant! hogy ez eszébe jutott.

Bauer ellenben azt tartja (49. §.), hogy ez mégis átkozott gazság volna, miért te a' legszebb módon a' legjobb természetjogi akasztófára juthatsz — nem pedig jog. Tehát csak éhezzél 's fázzál Isten' nevében! mig valamit enned, vagy meleg ruhát nem kapsz.

9. §. III. A' *becsületre* is mondanak létezni természetjogot. Ha tehát téged valaki *nemzetes urnak* czímez *tekintetes ur* helyett, vagy ha nem elég korán veszi le kalapját előtted, vagy ha *gazember*nek avvagy *szamar*nak hív, paraszt módra üsd nyakon érte.

Bauer azt mondja (99. §.), hogy ez nem szabad; legfölebb is azt kivánhatja valaki, hogy *gazembernek* ne neveztessék.

10. §. IV. *Schmalz* (Reines Naturrecht, 52. §.) az *igazmondást* és *őszinteséget* is természetjoggá akarja bélyegezni. Ha tehát egy puposhátút vagy egy agg szüzet látsz: köteles vagy nekik ezt mondani: Hallja, barátom! az ur ugyan szép puposhátú! — a' kisasszony pedig régi kincs! — A' vöröshajút nem szabad mintegy képlegesen *szertelen-szőkének* hívnod, hanem egyenesen kell mondanod: *vöröshajú* ur, vagy *róka* koma! mert minden embernek *igazmondással* és *őszinteséggel* tartozol. Ugyanez áll minden társas viszonyban is. Ha valamelly biró igazságtalanul itél: tartozol kimondani az igazat, t. i. hogy ő gazember.

Bauer erre igy válaszol (100. §): Ne hidd; *Schmalz* nem tudja, mit fecseg. E' jogok igazi bolondságok. Próbáld csak, mindjárt kapsz hátadra valamit. Tehát *hazudj*, a' mennyit akarsz, ezt okosabban cselekszed.

11. §. V. A' természetjog-gyártók mindnyájan azt mondják, hogy mindenkinek van joga a' *dolgokhoz* is általában, azaz oktalan lények' használatához, mint a' szabadság' tárgyaihoz; mivel az ember se' nem élhet se' nem munkálhat illy lények' mint eszközök' és műszerek' használata nélkül, azaz a' nélkül hogy jóllakjék 'stb. (*Krug* 11. §. 2. jegyz. és 30. §.); 's valóban ez is minden embernél a' fődolog, és pedig kiváltképeni fődolog!!!

Jogi hites ügyvéd, egy *nagy jurista!* azt mondja a' *Figyelmező*ben, hogy ez bolondság! mert hiszen az ember üres gyomor mellett is megelégedett lehet, hahogy őt hozzánk hasonlónak elismérjük! Ez a' fődolog! — Szerencsét kivánok neki e' transcendentalis takarékossághoz; de nagyon kételkedem, megelégednék e maga azzal, és egy *cretint*, kinek *Herbart* szerint még csak *fél* lelke sincs, elismérne e *magához hasonlónak;* mit magam sem tennék. Sőt még a' *czigányt* sem ismérem el hozzám hasonlónak, ámbár némellyik *másfél* lélekkel is bir. 'S nem is hiszem, hogy *Jogi hites ügyvéd* valamelly *czigányt*, mint magához hasonlót, valaha ebéddel megvendégelt volna. Hogy ezek mindketten két lábbal, két kézzel, két szemmel 'stb. birnak: előttem semmit sem ér; mert a' majom szinte bir azokkal. De agy! agy! ez teszi az *embert*, és még sok más, mit még a' *másfél lelkű* czigány sem mutathat elő. — Továbbá

12. §. VI. *Bauer* ezt mondja (190. §.): Végy annyi feleséget, a' mennyit akarsz; és addig, a' meddig akarod.

Krug ellenben igy szól (106 §.): Ne bolondozz! *Egyetlen egygyel* is elég bajod van; de mindaddig meg kell tartanod, mig élni hagy.

13. §. Ihol vannak az *örök, változhatlan* természetjogok! — E' tekintetben valósággal ugy tetszenek nekem a' természetjog-kovácsok, mint a' *kölni* viz' számtalan készítői. Ezek igen sokan vannak; mindenik másképen, de mégis mindenik a' legis-legjobbikat készíti, mint *Farina;* és ócsárolja a' többi kontárt. Csak az a' különbség, hogy mégis minden kölni vizet lehet használni, de a' természetjogot *épen semmire sem.*

E' lapokban már bővebben bebizonyítottam a' természetjog' semmiségét. Ezt igen rosz néven vették tőlem, sőt egy *laptázó gyermek* (tulajdonképen, mint hallám, medicinae studiosus, tehát természetesen *nagy jurista!*) még embertelenségeket is erőködött nekem mondani. Nem is vártam egyebet; mert mindig ez a' következés, valahányszor az ember megrögzött előítéletekbe ütközik: de főkép, ha ezek még pénzt is hoznak be; mert lucri bonus odor ex re qualibet; és senki sem veszi jó néven, ha árúit becsmérelik.

14. §. Legvakmerőbben viselte magát bizonyos *Jogi hites ügyvéd* a' *Figyelmező*ben, mintha nyargalva akarna engem elgázolni. Álnév alatt (mert idegen köntösben szemtelenebbül lehet pajkoskodni) minden lehetőt kirakosgatott, mit csak tudott és nem tudott. Ugyanazért is *csak őt* magát vettem csávába, mint mások' véleménye szerint legfélelmesb ellenfelet, de ki nekem minden egyéb mint félelmes. Irá a' többi közt, hogy a' természetjogot az országalkotmányok' jóságának kipuhatolására is lehet használni. 'S halljuk csak, milly elmésen és igenigen világosan teszi ezt nekünk megfoghatóvá: „Ha kérdés tétetnék: — ugy mond — mellyik alkotmány legjobb Spanyol- vagy Magyarországban? illyformán kellene felelnünk: a' philosophiai-politicai tudományoknak, p. o. természet- 's országjognak főbb elvei az ő alkotmányukból sem hibázhatnak; de hogy történeti tekintetben ott melly jogok állottak fel, 's micsoda tekintettel kell most lenni ezen régi jogokra, és helyi 's müveltségi tekintetben mellyek illenek reájok, azt az országlás' mestersége adja elő.“ — Valljon e' galimathias *dignum tanto* hiatu? Nem ugy hangzik e, mint Misley' „Totalgrundmathesis“-e? Tudhatja e most már a' keresztény ember, mellyik alkotmány a' legjobb?

15. §. Jelenlétemben egykor bizonyos seborvos maga hozá el valakinek a' gyógyszertárból az *emplastrum cerussae* nevű ismeretes tapaszt. Ez kérdi: miből áll azon tapasz? — A' seborvos már régóta inkább foglalkozott a' mythologiával (névszeszerint pedig a' bacchussal), mint a' pharmaceuticával; ezért nem is jutottak mindjárt eszébe a' speciesek. De kisegíté magát a' szorultságból e' rövid felelettel: „Megvan a' *dispensatorium*ban.“ 'S a' beteg már tudta, mit tudni akart. — Tökéletesen igy hangzik *Jogi hites ügyvéd*' fentebbi bölcsesége is; mert e' kérdésre: hogyan kell a' legjobb alkotmányt szerkeszteni? ezt feleli: „Recipe: egy pár csipetet a' természetjogból, a' többi majd máshol fog találkozni.“ — Minden olvasótól felhivok, mondja meg: talál e egyebet e' feleletben, mint: „*Megvan a' dispensatorium*ban“; 's nem tudhatjuk e már most mindnyájan tökéletesen, mi tartozik egy jó alkotmányhoz? Hisz ő nekünk világosan mondja: hogy azon alkotmány a' legjobb, melly a' népre legalkalmasb. — E' bámulandó igazságot még eddig egy halandó sem tudta *Jogi hites ügyvéd*en kivül. Ez a' legis-legfontosabb fölfedezések' egyike, mellyért ő legfényesebb jutalmat — sőt még kizáró szabadalmat is érdemel. Mi tehát igen szi-

vesen köszönjük a' rövid oktatást, 's mindjárt próbálunk egy pár különös jóságú alkotmányt a' *recipe* szerint gyártani.

16. §. De szóljunk komolyan! Nagyon sajnálom, hogy *Jogi hites ügyvéd* — azon férjfiú, ki minden rhetorica' daczára, természetjogi szabadságnál fogva, ugyszólván minden interpunctio nélkül mintegy röptében, vagy nyárgalvást olly csodaszép, záporral ömlő exercitiumát irhatá a' rhetoricai *figura praeteritionis*-nak; 's ki egyszersmind olly illedelmesen 's udvarilag tudott engem a' bolondok' házába utasítani, a' melletti pedig más szép módosságokat is szemembe mondani — hogy, mondom, e' derék *nagy jurista* saját gyöngeségét annyira el tudta árulni, hogy t. i. olly sokat „mondhatott volna" (azaz hogy a' ravasz figura praeteritionisban *valósággal megmondotta* mindazt, a' mit csak tudott és pedig *dicenda tacenda*), 's mégsem mondott semmi *okosat*. (Lingua praecurrit mentem raro sapientem.)

Az általa ugynevezett 's felhozott „*argumentum ad hominem*" mutatja: hogy ő a' *logicát* is, haszinte hallott is valaha felőle valamit, már régen elfelejtette. Mert argumentum ad hominem annyi mint „*ratiocinatio ex adversarii principiis petita*" — mi *az ő* argumentumára teljességgel nem alkalmazható, minthogy az legkisebb összefüggésben sincs *az én* mondásimmal. Ő tulajdonképen csak egy *pugnis ad oculum*-ot akart nekem adni, 's ezt — minden logica' daczára, hasonlóképen természetjogi szabadságnál fogva! — argumentum ad hominem-nek nevezi! Milly szép szabadságok rejteznek a' derék természetjogban!!!

17. §. Ej, ej! kedves *Jogi hites ügyvéd!* ön derék *hites ügyvéd* lehet ugyan: de annak, ki önt *juristának*, vagy épen *nagy juristának* csufolja, bátran becstelenítési pert akaszthat nyakába, az I: 72, 1649: 94, 1655: 108 és 1723: 57 törvényczikkelyeknél fogva; ön azt bizonyosan megnyeri, mert a' rágalmat nem érdemli. Ön az *interpunctio* tekintetében a' *rhetoricara*, 's az *argumentum ad hominem* tekintetében a' *logicára* sem igen emlékezik talán már. Leczkéket tartani pedig — de kivált értelmes leczkéket — ugy látszik, teljességgel nem dolga. (Cui lecta potenter erit res 'stb.) Ámbár magam is átlátom, hogy bajos', az *értelmetlenséget* olly müvészileg kicsinositani, hogy az egy kis értelmességi szint nyerjen.

18. §. Ugyan mellyek a' természetjognak azon „*főbb elvei*", mellyeknek az alkotmányokban nem szabad hiányzani? 'S miért *főbb elvek?* miért nem a' természetjog' *minden* szabályai, ha olly igen *okosak*, hogy mindaz, mi helyökbe tétetik, csak oktalan lehet? — Hol marad azután *Krug*' canona (7. §. 2. jegyz.), miszerint minden tettlegi (positivus) jognak mindenkor a' természetjogot kell *legfőbb sinórmértékeül* ismérnie; azaz minden tettlegi jog csak a' természetjog' szabályai szerint lehetséges? — E' canonnak *Jogi hites ügyvéd* szemlátomást ellenmond, miután csak *valami keveset* akar — fűszer gyanánt — venni a' természetjogból. — Minek taníttatik tehát az iskolákban a' *haszonvehetlen*, a' *haszontalan?*

19. §. *Krug* azt mondja, hogy *a' természetjog egészen független a' tapasztalástól* (7. §. 2. jegyz.), de mégis *a' polgári társaság*' (12. §. 1. jegyz.) és igy a' *tapasztalás*' számára szolgál! Azért taníttatik tehát az iskolákban! — Ez annyit tesz: Igen is jól tudom, hogy az emberek dühös harpyiák, kik egymást csereszny éért megverik, 's egy pár aranyért agyonütik. De mindez semmitsem tesz! Az *öröködésrend* nem észszerű: mindenkinek joga van tehát természettől a' megholtnak vagyonából „*titulo primae occupationis*" (Krug' szavai! 47. §.) annyit, a' mennyit megragadhat, elvenni. — Ha ekkor az elfoglalók agyonverik egymást: az ő dolguk, 's nem tartozik az okossághoz. — De ha valaki *nekem* valamit hagy, vagy atyám meghal: szeretném látni, ki nyul örökségemhez! Jól tudom, hogy *oktalan* az (örökségem t. i.), de *oktalan* aranyoknak is vehetni hasznukat. Nem engedem, hogy azokat tőlem elvegye valaki; a' *Tripartitum* részemen van, és száz pőrt fogok a' rablo' nyakába akasztani.

20. §. Ez a' természetjogászok' fenséges és különös *okosságú* beszéde! — Igen jól tudják ők, mi következik nagy bölcseségű tanjaikból — tudnillik az emberi társaság' *felbomlása*, 's mégis hirdetik. — De ha *ők magok* jönek az esetbe: tanjaikat könyvekben hagyják heverni, 's az *oktalan* tettlegi törvényekhez folyamodnak. — Nekem ugyan soha sem volt alkalmam, vagyon' dolgában Krug urral vagy *Jogi hites ügyvéddel* megismérkedni; de meg mernék rá esküdni, hogy a' *magok* ügyeiben a' legis-legokosabb természetjogot szögre akasztanák, 's az *oktalan* tettlegi törvényekhez tartanák magokat. Egyszersmind abban is bizonyos vagyok, hogy rokonaik' holttesteit a' szokott *oktalan* módon (Krug, 47. §. 1. jegyz.) ének- és harangszóval temettetnék el. — Miért akarnak tehat mással aprilist járatni? — belőle bolondot üzni?

21. §. Halljunk még egy igen illő hasonlatot. Jó egy foltozó-szabó 's ezt mondja: „Ostobák, kik ruhához mértéket vesznek, csupa kontárok! Én egy köz mértéket találtam fel, csupán eszemmel, olly jó esze pedig senkinek sincs, mint nekem. Az emberek természettől mindnyájan egyenlők; mire való a' ruhák' nagy különbözése? Én gyökeresen értek hozzá! ollyan ruhákat csinálok, a' minőknek lenniek *kellene*. Akár vastag valaki akár vékony, nagy vagy kicsiny, pupos vagy egyenes növésü: rám nem tartozik. Ruhámnak mindenkin jól kell állani. Tudom, hogy a' vastag urat szorítni fogja, ő jóformán fog izzadni benne, a' vékony pedig ugy jár mint valamelly gyapjuzsákban. Semmit sem tesz! Egyik ember ollyan mint a' másik! — De *magamnak* mértéket vétetek a' ruhához!" — Igy beszél minden természetjog-kovács!

22. §. Szegény *Jogi hites ügyvéd* tehát épen nem volt szerencsés a' fentebbi alkotmánykérdésre adott feleletében. Ő ugyan maga tevé azt fel magának, de nem birt vele. (Lingua praecurrit mentem!) — Én más könnyebb feladatokat (problema) ajánlottam volna, tudnillik a' következőket. Ha tetszik, rágódjék rajtok.

I. Megfér e a' természetjoggal, hogy a' lakosoknak egy osztálya harangszóval vezéreltessék — *a' lakosok*' *többi osztályaért* — feje' vakarására? — Ez *Drezdában* történik, hol (az *Allgemeine Zeitung*' 1837diki 311. száma 's a' *Hirnök*' 1837. 39. sz. szerint) valahányszor tüz támad bárhol a' városban, a' *zsidók* mindenkor tiz szász tallér birságot tartoznak fizetni. Igen természetes, hogy ezek a' vészharang' első megkondulásakor fejeiket vakarják, mert vagyonuk már *tiz* szász talérral kevesebb, 's azonfelül még magok is igen szépen megéghetnek.

II. *Nürnbergben* 1540dik évben a' városi tanács egy szekeret rendelt, hogy rajta a' részeg emberek az utczáról haza vitessenek. (*Curiositäten*. Weimar, 1823. X. kötét. 145. lap.) Ez a' korhelyek' historiai joga! Most már kérdés: valljon a' józan polgárok köteleztethettek e természetjogilag arra, hogy a' részegesek' szállitására adózzanak? — 'S végre:

III. A' *mecklenburgyi Codex*ben egykor ez vala: „*Quod noctu furatus fueris, cras appone hospitibus.*" (*Wachler, Geschichte d. Literat.* Lipcse, 1833.) Valljon ez, a' vendégeknek szinte historiai joga, tartozik e a' jó alkotmányhoz? —

Elég ez uttal! Több illy jogtani diót is adhatok feltörés végett *Jogi hites ügyvéd*' elébe.

23. §. A' természetjogászok nekünk olly dolgokat is ipar-

kodnak megmutatni, mellyek' megmutatását csak esztelenség tarthatja szükségesnek; péld. hogy a' szülék' kötelessége, gyermekeiket táplálni 's nevelni. (Krug, 111 §.) *Olgyai* ur pedig, *Századunk'* 34. számában, tudni akarja, hogy ha ez nem állana a' természetjogban: senki sem fogna gyermekeivel gondolni. — Sőt *Meister* még azt is mondja (421. §.), hogy e' kötelesség „*vétekből*" (ex delicto) ered, tudnillik büntetésül a' gyermekek' nemzéséért. A' szüléket tehát ütni-verni kell, hogy gyermekeiket szeressék. — De miért nincs meg a' derék természetjogban, hogy az *éheseket* is meg kell verni, hogy egyenek? Hisz ezen esetek egyenlők. — Nem annyit tesz e ez, mint üres szalmát csépelni? — Jaj az embernem' megmaradásának, ha ezen kötelességeket, mellyekre már maga a' természet ösztönöz, még elébb a' természetjogászoktól kell megtanulni. Tehát *Grotius* Hugo előtt semmit sem tudtak a' gyermekszeretetről? semmit az evésről? 'stb. Az ugyan balgatag világ lehetett! — Talán fontosabb és okosabb dolog volna, azt vizsgálni: valljon nem kellene e a' természetjognak *eltiltani* a' szüléket a' gyermekek' nemzésétől, minthogy ez „*vétek*", 's gyermekeik' szeretésétől; valamint gyakran az éhesnek is természettől tilos az evés, mivel tudnillik nincs mit ennie. — Miért hagyják a' természetjogászok e' kérdést érintetlenül? — Talán *Olgyai* ur fog rá legjobban felelhetni.

24. §. Hogy végre a' *juristára* térjünk vissza: elég, mondám, ha ő a' természetjogból az itt előadottakat tudja, 's a' helyett más *szükségeseket* tanul. —

Az *illyen* jurista 's az ügyész közt immár olly különbség van, mint az *egyetembeli tanító* 's a' *falusi oskolamester* közt; vagy a' *mathematicus* és a' közönséges *földmérő* közt; *Mozart* és egy *paraszt furuglyás* közt. — A' különbség csak mégis elég nagy! — Az ügyészt tehát, bármilly calculussal, haszinte *cum praeclarissimo* birna is, meg kellene különböztetni a' juristától; *nagy juristát* pedig, ki tudnillik egész tudománykörét kimerítette, csak igenigen ritkán keresni; mert az effélék csak igenigen gyérek, mi valóban nem is lehet másképen; — kivált nálunk! — Bécs, sept 23. 1838.

U. I. I. Az *állatokról* nem felejtkezem el; de a' philosophusok és juristák elsőséggel birnak.

II. Sept. 25. Igen nagyon megijesztett az érdemes régi magyar *jogász* „a' magyar magányos jog' commentatorairól" irt értekezésének (*Századunk'* 77. számában) eleje által. De ki is ne ijedne meg, ha látja, hogy *Verbőczy*, *Kállonich*, *Huszty*, *Kelemen* és *Kövy* ugyanazon egy *commentatori* mozsárban töretnek össze? — „*Verbőczy commentator! Verbőczy hanyagon, fej nélkül irt!!!*" — Boldog Isten! milly ujságokat nem hallani e' nyomorult világon! (Omnia jam fient, fieri quae posse negabam!) Szinte nagy kedvem volna ez iránt véleményemet kimondani. De patientia! Előbb a' többit is meg kell olvasni, mit a' régi jogász ur még mondani fog. Talán még megfordul; ámbár, én legalább, teljességgel nem látom át, mint lehetne olly mély, keskeny, sáros uton, minőre a' jogász ur ágyujával jutott, megfordulni. De — Istennél 's juristánál minden lehetséges! — Ez uttal csak ennyit: A' jó jogász bizonyosan egy hoszú, igen hoszú, mintegy *hüsz* éves külföldi utjáról talán csak mostanában érkezett haza; következőleg még egészen ismeretlenek előtte azon igen tetemes felvilágosítások, mellyeket derék *Horvát* Istvánunknak (tisztelet becsület annak, kit illet! ámbár ő nem is *academicus*) *jogtani* tekintetben is köszönhetünk. — Hogy *Saul* a' *próféták* közzé, azaz a' *nagy jurista*, és Judas Iscariotes — *Jung* — a' tudományos auctoritások' sorába jutott: minden bizonnyal csak a' hoszú utazásból magyarázhatni meg, és egy olly — Isten tudja, miképen szerzett — hit' birásából, melly hegyeket képes helyökből kimozdítani 's melly *e' szerint az utcsinálásnál igen derék szolgálatokat tehetne, de a' literaturában egészen 's teljességgel nélkülözhető, 's épen semmi dolga.*

Csaplovics.

Nyelvhiba.

A' *Társalkodó*' 71. és 72dik összekapcsolt számában, a' 179dik lapon bámulással olvastam: „egy *régi dámához* kapaszkodva." Eddig csak *koros*, *éltes*, vagy legfölebb *öreg* dámákról vagy asszonyságokról hallottam szólani 's olvastam, de soha sem *régi* dámákról. Valamint a' rómaiak a' *priscus*, *antiquus* szókat a' *vetus*, *vetulus*, *senex*, *senilis* és *decrepitus* szóktól jól megkülönböztették. Mondák p. o. *priscum* aevum (régi kor); *prisca* verba (régi szók), *prisca* gens (régi nemzet); *antiquum* vinum (régi bor), *antiqua* historia (régi vagy hajdani történetek), *antiqua* scripta (régi irások), *antiqui* mores (régi szokások, tropice: jámbor erkölcsök); *vetus* homo (öreg, vén ember), *vetus* navis (vén hajó)*), *vetulus* (aggocska, vénecske, ältlich, ziemlich alt) vir, equus; *vetula* arbor; *senex* miles (agg, vén, öreg, koros katona), *senilis* (öreg, vén, öreghez illő, vénségbeli) prudentia; *decrepitus* homo (agg, aggott, igen öreg), *decrepita* aetas (vénség, élemedett kor); szinte igy a' magyarok is a' *régi* és *hajdani* (priscus, antiquus) szókat az *öreg*, *vén*, *agg*, *koros* (senex, vetus) szóktól szorosan megkülönböztetik. Csak a' német él minden esetben *alt* szóval, p. o. *alte* Wörter, *altes* Volk, *alter* Wein, *alte* Gewohnheiten und Sitten, *altes* Schiff, *alter* Soldat, *alter* Mann, *alte* Frau, *alte* Dame 'stb. Talán az értekező *németül* gondolkodott, 's azért fordította az *alte Dame*-t *régi dámá*-val. De a' Társalkodó' szerkesztőjének kellett volna a' németes bakot megigazítani 's a' *régi dámát* éltes v. koros dámával felcserélni.

Egy olvasó.

*) De néha vetus = régi, hajdani; p. o. veteres poëtae, veteres coloni.

Elegy.

Tapasztalt dolog, hogy a' vörös borok télen át, hideg pinczében, megzavarodnak 's kifejlésök akadályoztatik. E' bajnak elhárítására Stettinben, Danzigban 's több helyeken a' vörösborpinczéket fűtik, mi legalkalmasabban ugy esik meg, hogy egy keménczétől vascsövek vezettetnek az egész pinczében körüskörül, 's ezáltal annak levegője folytonos langyságban tartatik. E' mellett ajánltatik a' pinczének tisztán tartatása, mert kétséget nem szenved, hogy a' tiszta, egészséges levegő tetemes behatással bir a' borokra.

Franczia hirlapok különösnek találják, hogy *Orléans*, egy a' másod rangú legnépesb franczia városok közül, csak kevés héttel ezelőtt kapott utczai gázvilágítást. Mit mondjunk Németés más országokról, hol igen nagy és népes városokban a' gazvilágítást névről is alig ismérik!

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja Ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

85. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **October' 22.**

Egy conversatio.

Társaskörökben gyakran szeretem a' magányt, 's éleményemet inkább abban lelem, ha másokat örülni és vigadni látok, mint hogy magam is ugyanazon eszközökkel, mellyekkel ők élnek, akarnék földerülni. Innen van, hogy a' jelen őszi estéken, 10 és 11 óra közt, midőn már az asztalok rendezve, a' csoportok szorosabban különválva vannak, szeretek visszavonúlni az elhagyott kandalló mellé, hol egy gondolat- és képzeletébresztő félfényben, a' hamvadó szenet mozgonylag szítogatva, egy pár órát örömest elmerengek. Igy tevék tegnapelőtt, midőn F,* régi iskolatársam és szinte gyermekkori barátom, nem literator maga, de művelt, figyelmes olvasó 's újabb literatori viszonyainkba meglehetősen avatott, mellém veté magát a' karszékbe 's egy meghitt párbeszéd szövődék közöttünk, mellyet, mivel körülményeinkben talán érdekkel birhat 's némi, kivált irói és literaturai viszonyok és tárgyak felett fölvilágosításul szolgálhat, jónak találtam emlékezetemben összeszedni, a' tetemesb hiányokat kisimítani, de az egészet a' szóbeli társalkodás' szabadságában és tárgyugrásaiban meghagyni 's így az olvasót mintegy beszélgetésünk' részesévé és kihallgatójává tenni.

F* tehát mellém veté magát a' karszékre 's korábbi említések' következtében így kezdé a' beszédet.

Ő. Én csakugyan hiszem, hogy az az Ochtinay az Athenaeum' 29dik számában nem más mint *B—y.*

Én. Mindegy. Irántami viselete minden esetre egy szilaj tinóé, melly jegyzésembe nagy dühhel belevágtat, egyetmást megszaglal benne, egyet fordul, egyet bőg, egyet rug, 's azzal istállójába visszarohan.

Ő. A' kép eleven; de halljad okaimat. Ez a' poetasteri kicsiszolt, felmagasztalt hang és ez a' szenvedélyesség, nyilván elaruljják előttem a' pajtást és pártost. Ezen urak a' stylus' símaságában és keresett, széphangú fordulataiban mindnyájan Kazinczynak, a' pártban és pajtásságban mindnyájan Kisfaludy Károlynak növendékei; azért hasonlítanak annyira egymáshoz, azért nehéz őket álnév alatt egymástól mindenkor megkülönböztetni, de itt e' dühösség a' *szemleíró* ellen, olly közel állásban az athenaeumi zajgásokkal, csak a' legszorosabb körben hagynak tapogatni, 's itt a' „három" után legelső 's meghíttebb *B—y.*—

Én. Lehet, hogy ugy van. De mi nekem benne leginkább tetszik, az épen azon düh, mellyet említesz 's melly az én psychologiám szerint csak a' gyenge és roskadozó ügynek lehet tanusága. Ugyanis kinek ügy, közügy van kezében 's erőt érez magában, *azzal* győzni, ellenét belőle okokkal kiforgatni, az nyugalommal 's illedelemmel szól, mert a' nyomos okoskodás nyugodalmat, a' tárgy illedelmet kíván; és még, mert a' felesebb erő, ismét az én psychologiám szerint, mindig nemességgel, a' diadalérzet mindig kímélettel szokott járni. Ama' nemes harag, mellyre a' méltatlanságot látva gerjedünk 's mellyet O. emleget, vajmi messze esik azon erőtetett, görcsös nevetéstől, mellyel ő felkiált: „Mindenható kaczaj, *meg ne ölj!*" és azon vadságtól, mellyel a' kontár és hivatlan irót szintugy el akarja zuzatni, eltipratni, mint az útonállót és rablót felakasztatni!

Ő. Minden bizonnyal; ez az én véleményem is. Egyébiránt jegyzésedet a' Hirnök' 65. számában ma ujolag átolvastam 's ugy találom, hogy azt minden író minden legkisebb felakadás nélkül elfogadhatja.

Én. Miért is ne fogadhatná? Nincs ott egyetlen nemesebb rugó is kizárva; hanem az irói rugók' természetes sora és hatásereje van a' lehető legkiterjedtebb általányosságban scalázva. Vegyük fel a' dolgot ab ovo, ugy a' mint van. Minden emberben van ösztön az irásra, azaz gondolatainak 's érzeteinek kinyomására és más többekkeli közlésére, mihelyt gondolatai élénkebbek, érzetei hullámzóbbak. Ezen ösztönt neveli még a' gyönyör, mellyet, mihelyt azokat közleni akarjuk, gondolatink' játékából, rendbe és világosságba hozásából 's érzeteink' tisztultabb, nemesültebb kifejtéséből, mint általában minden lelki és testi erőnk' természetszerű és öntudattal szabályzott gyakorlatából, szükségképen érezünk; de ezen ösztön 's a' vele párosult gyönyör magok még korán sem elegendők, valakit a' nyilványos irói pályára lépetni 's azon fentartani; következéskép rólok ott, hol én a' nyilván föllépett irók' rugóiról szólottam, nem is tétetheték említés. Mert hiszen ezen köz ösztönnél fogva *minden*, élénkebb gondolkodású 's érzetű embernek iróvá, azaz literatorrá kellene lenni, mi pedig nincsen ugy. Már ama' velünk született szemérem és kényes önérzet, melly ezt kérdezteti velünk: valljon fognak e gondolatid mások előtt is eléggé fontosoknak és helyeseknek tetszeni; valljon nem fognak e mások a' te legszentebb 's rejtettebb érzeteiden nevetni? sokat, igen sokat legeleve visszarezzent az irói pályától, 's nekem egymagamnak is tapasztalásaim vannak több jeles, részint kitünő hivatalokat viselő vagy viselt férjfiakról, kik egyedül e' kényes tartózkodásból állhatatosan vonakodtak munkálataikat sajtó alá bocsátani. Ezen első, eredeti, legtisztább 's legközösebb ösztön tehát magában nem birván elegendő rugó erővel, az irói pályára tömegeket lépetni föl, kérdés már most, valljon milly rugók kívántatnak meg 's munkálkodnak tehát az emberi szívben, mellyek a' legnagyobb részt, mellyről jegyzésemben 's itt is mindenkor szó van, e' fontos és minden esetre kockázatos lépésre birják? Kérdezd meg az ifjút, ki legelső versét, legelső mű-, vagy könyvbirálatát vagy legalább fordítását névtelenül a' hirlap- és folyóiratkiadóhoz vivé, valljon mi dolgozott *legnagyobb erővel 's elhatározólag* keblében, midőn irt és ment? nem a' hiuság e, nevét, ha csak *álnevét* is és munkáját nyomtatva látni, ennél fogvást, mivel hiszen a' nagyobb irók' munkái is *csak* nyomtatva vannak, némileg helyet foglalhatni a' költők, az irók közt 's érezni és éreztetni, habár ismeretlenül is azt, hogy mi is tudunk ám szólani a' dologhoz, mi is tudunk ám irni ezt vagy azt, még pedig ugy, hogy művünk méltónak tartassék a' kinyomatásra! Igenis, a' hiuság, a' bennünk felébredt 's tehetség vagy csak mások' dicsérete által ápolt 's kecsegtetett önérzetnek ezen első-szülött, könnyelmű leánya, de egyszersmind szülője vagy testvére a' később kifejlésű, komolyabb és nemesebb *becs-* és *dicsvágynak*, valamint kifejlésre nézve első (mivel szívünk' és lelkünk' legbelsőbb gyökeréből, t. i. az *önérzetből* közvetlenül ugrik ki), ugy bizonnyal legközösb, sokszor legerősb, őt

sirjáig kisérő — 's igy egyik fő — rugója az irónak. Avvagy nem láttatok e már koros és egy vagy másban megállapított érdemű irókat, kik reputatiojok' egy részét koczkára tevék, olly tárgyakról irván, ollyanokhoz szólván, mikre nem termettek, mikre nem hivattak, miből? merő hiuságból, melly rajtok erőt vett? — Az ifjút siker és megismérés serkentik. Ez a' kettő neki még elég jutalom, 's az lenne bizonyosan továbbra is, ha az ifju ifju maradna 's ha a' szépen megkezdett pályán tovább haladni nem kellene. De az ifju férjfivá lesz 's a' pályát folytatni kell, mert kiszt az ösztön, kiszt a' hiuság, kiszt a' növekedett erő 's az ezzel együtt a' hiuság mellett kifejlett, nemesebb becs- és dicsvágy. Igen, de a' férjfinak más, szinte eredeti és hatalmas ösztönei is vannak, ő nősödni is akar, 's felébredt becsvágya, melly mint láttuk, nem egyéb mint maga a' felmagasult önérzet, kitüntetést ohajt polgártársai közt, szóval a' férjfi biztos és díszes polgári állást keres 's e' végre körültekint. Látja most, hogy ha a' megkezdett, néha olly mohón és könnyelmüleg megkezdett irói pályán tovább haladni akár, hosszas olvasásra, könyvekre, eszközökre 's mindenek felett elvonult, szórakozatlan elmélkedésre és életre van szüksége, 's boldog ő, ha ősi vagyona, öröke, tőkepénze van, melly neki otiumát és studiumit biztosíthatja. De kinek, hányadiknak van ez, azok közül is, sőt kiváltképen azok közül, kik már próbáit is adák irói hivatásuknak, tehetségöknek? 's ime itt vagyunk a' második bökkenőnél, itt a' második rostánál, melly az irót a' nem-irótól különválasztja, amazt fentartja, ezt általereszti. A' férjfi irónak szükségképen számolnia kell 's azt kérdenie magától: mikép egyeztetheti meg e' kettőt: tanulni, elmélkedni, irni mindig (mire kedve és tehetsége 's igy hivatása van), 's mégis magának és családjának biztos és illendő polgári létet szerezni, megtartani? A' mikép e' kérdésre felelhet, a' szerint haladhat ő a' tudományos 's müvészeti pályán, a' szerint lehet vagy nincs egy nemzetnek virágzó 's életdús literaturája. Ha a' felelet igy eshetik ki, mint kellene elmélet és igazság szerint mindig kiesni: „hiszen a' tudomány, az irás eltart engem, akarmelly ágát müvelendem is sikerrel a' tudományoknak", akkor salva res est, akkor az iró örömest, nyugodtan veszi kezébe a' tollat, örömest, nyugodtan veszi fel keblébe a' második, sokszor leghatalmasb rugót az irásra, t. i. a' pénzt (kenyeret, hivatalt), mellÿ munkajaért adatik, mert hiszen erre tekinteni, még pedig főkép tekinteni, maga és övéi iránti legközelebb, legbizonyosb 's ugyanazért legszentebb kötelessége. Hanem Ochtinay, e' nagy psychologus, erre ezt mondja: A' pénz vagy kenyér a' legkisebb; kinek igaz hivatása van, kinek keblét a' tudomány 's müvészet' érdeke lelkesíti, kinek igazság és szépség vezércsillagai, ki a' literaturát 's nemzetet tartja szeme előtt, az *csak* ezekre néz, az, ha ugy esik a' koczka, feláldozza magát, nyomorog maga és nyomorogni hagyja családját; és *ez* az igazi iró és literator, a' többi mind béres, mind zsoldos. — Én pedig erre ezt felelem: *nem igaz;* Ochtinay nem isméri az embert, az életet, a' literaturát. A' legelső szükségekre, a' legközelebb, legvilágosb 's ugyanezért legszentebb kötelességekre kell minden becsületes embernek főleg hallgatni; 's legyen bizonyos benne O. ur, az emberek' 's igy az irók' legnagyobb része arra hallgat is. Tudom én jól, hogy vannak vagy voltak individuumok, mellyekben olly tulnyomólag sőt kirekesztőleg uralkodó az irói ösztön, hogy mellette minden más ösztön, tehetség és kötelesség elhal 's elhalványul; de ezek irtak volna és irnának, ha *soha sem létezne is nemzet, olvasó, literatura,* de illyen individualitassal ezer iró közül csak *egy* bir, de ezek magok sem literaturát nem képezhetnek, sem

az irói többségnek, mellyről itt szó vagyon, szabályul és mintául nem szolgálhatnak. Avvagy abból, mivel mint mondatik, egy Newton, egy Schiller, egy Camoens, egy Kazinczy mindent, néha még a' legelső 's legerősb ön- és mások iránti kötelességeket is feláldozták, következik e, hogy annak, ki ezt nem teszi, nincsen irói hivatása? következik e, hogy a' biztos és illendő polgári állást irói munkásságunkban nem szabad, nem kell egyik fő rugóul vennünk? vagy hogy a' ki ezt teszi, eo ipso feláldozza meggyőződését, függetlenségét, 's többé nem a' tudomány- és igazság-, hanem csupán személyes érdekektől vezettetik? Hiszen az erkölcsi szabályok' szentsége az én rövid jegyzésemben világosan kikötve van e' szókkal: hogy „ha az irónak fő rugója nem erkölcsi eszme is (mi épen azért, mivel csak *eszme,* munkásságunk' fő *rugója* psychologice nem is *lehet*), de irását *mindig az erkölcsi eszmék és törvények szabályozzák;* igy például, irjon valaki hiúságból, de irjon *jót,* legalább *ne ártalmast,* irjon bár boszuból, de *igazat, ne rágalmat, hazudságot* 'stb." Lehet e ennél világosabban szólani? Avvagy egy e az erkölcsi *törvény,* melly a' cselekvést *szabályozza,* és a' *rugó,* melly azt élteti, izgatja, munkáltatja? Vagy nem lesz az irásra termettek' többsége iró, 's igy nem lesz literatura sem; vagy munkáiból az irónak biztos polgári állást, azaz pénzt, kenyeret, hivatalt kell reménylhetnie 's igy ennek, t. i. a' pénznek, 'stb. az ő munkásságára tetemes és főképi hatással birnia. 'S most lássuk, valljon igy van e ez, mint mondom, a' valóságban, nem csak nálunk, hanem minden nemzeteknél. Miért olly gazdag minden kigondolható ágában az angol, franczia és német literatura? nem azért e főképen, mivel ott minden jó munka bizonyosan elkel 's iróját pénzzel (azaz kenyérrel, hivatallal) bőven jutalmazza, következőleg annak illő polgári állását megszerzi 's biztositja? miért jő ki Párisban évenkint 2—300 kisebb nagyobb színmű? Hugo, Dumas, Delavigne, Scribe, Vigny 'stb. 'stb. irnának e annyi 's olly jól kidolgozott színmüveket, ha értök a' szinházigazgatóktól 's könyvkiadóktól, sajátlag a' *publicum*tól, annyi ezereket nem várnának, nem kapnának? — de ha igy, mi tagadhatlan, valljon mindezeknél az irásban nem egyik fő rugó e a' pénz, mint a' polgári biztos állás' eszköze és képviselője, miután az mind a' munka' mennyiségére mind annak jóságara kétségtelenül befoly? Valljon Hugo Victor, vagy akarmellyik közülök, igazságot, tudományt, meggyőződést áldoz e fel, midőn e' hasznot munkássága' fő rugójaul veszi? Ki a' függetlenebb 's igazságszeretőbb iró, az e, kit a' publicum, vagy kit a' tudós társaság, vagy más akarmelly egyes személy vagy testület fizet, jutalmaz? — Csak ott virágzik a' literatura, csak ott gyarapulhat általa a' nemzet, hol belőle magából a' tehetséggel és készültséggel felruházott iró biztos polgári állást reménlhet. — E' szerint, gondolom, jegyzésem' első két rugója eléggé ki volna mutatva és fejtve. Következik látnunk, mik lehetnek az iró' további hathatósb rugói? Feleltet: mik lehetnének egyebek, mint szenvedélyei, 's ezek az irónál szintugy mint minden halandónál. Kinek hiusága vagy becsvágya kielégítve 's polgári állása biztosítva van, mi hatna annak munkásságára 's cselekvéseire ezek után inkább mint épen szenvedélyei? Az igen szomorú dolog volna, ha szenvedélyeink nem volnának, 's igen uj, ha azok az *irók'* munkásságára előkelőleg nem hatnának. Kiben egyszer hiuság, becs-, dics-, hir-, pénz-, boszuvágy, tudomány- és honszeretet 'stb. 'stb. szenvedéllyé magasultak, örökre egyik fő rugója marad saját szenvedélye az ő tetteinek és munkásságának, — akarmit mondjon Ochtinay. Igy például, hogy csak kicsiben és közel maradjak, az athenaeisták kétségkivül boszuból, legalább fő-

képen boszuból szidalmaztak és rágalmaztak engem zajgásaikban. Kiálthatott volna nekik Ochtinay: „Uraim, hogyan? nem a' boszú, hanem a' tudomány, az igazság, a' haza, az emberiség!“... Késő már akkor, mikor őket elragadta a' ló. — 'S ha Ochtinay azt állítja, hogy az illyen szenvedélysugalta munkák mind és *szükségképen* roszak, névszerint hogy „hiuságból nem lehet jót, boszuból igazat írni soha“ (ezek az ő saját szavai), erre ismét azt kell mondanom: *nem igaz;* mert bárha a' szenvedély, kivált az ellenségesek, millyen p. o. a' boszú, megzavarja az elmét 's az igazság' és méltányság' határain, mint sok *nagy* iró' példája mutatja, tulragadozza, azért a' szenvedélyt általában véve, mint az iró' 's minden más ember' tetteinek egyik fő és loyalis rugóját megtagadtatni, mint psychologus és emberismérő, soha, de soha helyben nem hagyhatom. Mennyi jót és igazat irtak Johnson és Shakespeare, Voltaire és Piron, Rousseau és Diderot 's más százan merő hiuságból, boszuból, hir-, dicsvágyból 'stb! — Igy tehát áll az, mit én a' jegyzésben mondottam 's most ismétlek, hogy t. i. az egész világ' irói' legnagyobb többségének az irói pályára kisztő és azon fentartó főbb rugói ezek: hiuság (becsvágy), kenyér (pénz, hivatal), és szenvedélyek. Egynél egyik, másnál másik, majd ez, majd amaz erősebb, 's csak ezek után jönnek, mint rugók, sőt sajátképen nem is rugók, a' tudomány' és müvészet' előbbrevitelének, a' haza' 's emberiség' java' előmozditásának szabályzó *eszméi*. Mert az igen furcsa dolog is volna, feltenni, hogy csak *néhány* iró is, nem mondom, a' nagy *többség*, egy a' legszebb sikerrel 's tehetségi öntudattal megkezdett irói pálya' elején vagy derekán is igy szóljon magához: „Ha én ezen a' pályán, bár inség és nyomor között, haladok, akkor a' haza, a' tudomány és az emberiség nyer; ha pedig elvonulok, veszt; tehát irok.“ És mégis *ezt* az okoskodást, ezt a' képtelen és vétkes önhittséget akarja Ochtinay minden irónál az első és legerősb rugóul, ezt egyedül az irói hivatás' jeléül vételni! Ez már igazi *Ochtinay*-féle psychologia volna. Micsoda psychologiát, physiologiát vagy anthropologiát tanult ez az ember? Azt hiszen mi irók valamennyien tudjuk, hogy a' tudomány' előbbre vitelén, a' müvészet' gyarapitásán, az igazság' földerítésén, 's igy közvetve a' haza' 's emberiség' javán kell dolgoznunk, különben nem is várhatnánk iratunknak semmi tetemesb sikert vagy maradandó becset; de hiszen ezek csak messze *czélok*, erkölcsi *törvények* és *szabályozó eszmék*, nem pedig *rugók*. Üsse fel az ábrándiban boldog Ochtinay a' legelső oskolai psychologiát vagy anthropologiát, 's látni fogja benne, „hogy az emberi akaratnak és cselekvésnek legközelebb 's *rendszerint* elhatározó rugói az *ösztönök és a' szenvedélyek*, nem az okoskodás és értelem.“ Ugy de melyik ösztön hatalmasb, mint az önfentartásé, 's melyik szenvedély erősebb vagy tartóbb, mint a' becs- és dicsvágy?

Ő. Mindez természetes. Egy hasonlót hozok fel. A' házasodásra mindnyájunknak van ösztönünk, kisebb vagy nagyobb hivatásunk, nemi ösztönünknél fogva; ezen kivül a' házasság valóban igen erkölcsi 's haza- és emberségboldogító eszme, mert csak a' házasságban köttetik erősen a' polgár a' honhoz, neveltethetnek legjobban gyermekek, tartathatik fen az egészség, gyarapodik a' polgárisodás és emberiség 'stb. És mégis, ha *csupán* ezen ösztön és *eszmék* intéznék a' dolgot, hihetőleg a' föld' népessége csakhamar egy tizedére vagy épen századára szállna le. Hanem kebelünkben különböző *rugók* is rejteznek, mellyek a' lépést hathatósan elősegitik és sokasitják. T. i., ha nem csalatom, egynél a' szépség, hiuság, pénz, kényelem, másnál a' kényelem, hiuság, szépség, pénz, harmadiknál a' pénz, hiuság, szépség, kényelem 'stb. döntik el a' dolgot; 's ha a' *nagyobb számnak* lelkébe pillanthatnánk, aligha ugy nem találnók, hogy itt is, mint az iróknál, többnyire hiuság és pénz, 's pénz és hiuság a' leghatósabb és legmunkásabb rugók.

Én. Nem lehetetlen.

Ő. De, látod, a' magyar irókra nézve mégis tehettél volna kivételt; ezekre legalább, mint Ochtinay mondja, a' te család csakugyan nem illik, mert ime literaturánk' kezdetében, ő szerinte, a' magyar irók' „tiszta, *pusztán az ügy' szentségétől* buzdított törekvései sükerülének 's megveték literaturánk' első alapjait. Kazinczy Ferencz feláldozá az ügynek magát 's vagyonát, de felizgatója is lőn literaturánk' legújabb szakának 's neve köztünk el nem enyészend.“ Szóval, a' mostani magyar literatoroknak $^3/_4$ része *nem* vezettetik pénz-, hir-, boszuszomjtól 'stb.

Én. Hiszen épen ebben tetszik ki leginkább ezen ember' bárgyusága, mivel azt hiszi, vagy legalább *látszik* hinni, hogy nekünk magyaroknak másképen lehet literaturánk, mint más nemzeteknek lett, 's mivel nem érzi, nem látja, mik naponkint körülötte történnek. — 1790-től, mint a' magyar ujabb literatura' serkenési évétől, 1830-ig, tehát 40 egész év alatt, nem volt literaturánk; 's miért nem volt? épen azért, mert nem volt publicum, melly az irót buzdította és jutalmazta volna. Gvadányi, Dugonics, Budai, Svastics, Georch, Pethe, Fejér, Horvát 'stb. és maga Kazinczy is, poeta- vagy fordító- egész seregével, részint professorok vagy más hivatalbeliek, részint papok vagy földesurak voltak, kik tehát irhattak, a' nélkül hogy egyedül ebből vártak volna hivatalt, pénzt és polgári biztos állást. A' legszükségesebbel birván, többet a' kiadóktól és publicumtól nem remélhetvén, elhiszem, hogy a' pénz- és becsvágy nem lehetett a' fő rugó bennök, de bezzeg adtak is nekünk literaturát! az már egy nemzethez, egy 12 millionyi magyar nemzethez illő tudományos és müvészeti literatura volt, kivált ha Aranka, Döbrentei és Fejér nem tartottak volna fen folyóirataik által némi igazán literatori életet 's közlekedést! 'S a' hiuság és egyéb szenvedélyek nem dolgoztak bennök, ugy e, még pedig annál hevesebben és irígyebben, minél kevesebb volt a' koncz, mellyért versenyezhettek, 's a' tekintet, melly után sovároghattak volna?! Ostobább embernek beszéljen Ochtinay ur mint maga, ha *ezt* mással is el akarja hitetni. 1830ban végre jött gróf *Széchenyi* István, 's munkásságot akarva lövelni az irókba, gondolod, à la Ochtinay szólott az irókhoz, igy például: „Uraim, magyar irók! ismérem tapasztalt nagylelküségteket 's tudom, hogy ti pusztán az ügy' szentségétől buzdittatva munkálkodtok, azért is felhivlak benneteket *egyedül az ügy', a' tudomány', az igazság', a' haza' és az egész emberiség'* nevében, irjatok, de irjatok sokat és jót, többet és jobbat mint eddig, mert kell; 's igérek érte nektek cserfa koszorúkat és azt, hogy ha magatokat 's vagyonotokat az ügynek feláldozzátok, nevetek köztünk el nem enyészend!“ — Ez iszonyú sensatiot fogott volna tenni, 's literaturánk ez utóbbi nyolcz év alatt kétségkivül nagyobbat ugrott volna mint most. De Széchenyi ezt, fájdalom, nem tette; ő másképen isméri az irókat, még magokat a' magyar irókat is, mint Ochtinay, 's a' maga ember- és világisméretében igy szólott hozzájok: „Uraim, felhivlak benneteket az irásra; jelszavaim: pénz és becsület! A' ki jót ir, az événkint száz vagy két száz aranyat nyerhet, 's tagul vétetik az academiába, hol, ha semmi más nem volna is mint *csak iró*, diszes polgári állása és holta' napjáig biztos egy pár száz forintja leend.“ — Ez átkozott egy materialismust lehelt, ugy e, és gondolod, hogy ezek a' nagylelkü magyar irók (legelől Kazinczy) nem irtak, ha-

ragudtak, megvetették az aranyokat? Majd megbolondultak a' tagságért; egyet tudok (legalább igy susogák Pesten), a' ki *sírt*, hogy levelező tagúl nem választatott, ámbár most, midőn már elérte e' czélt, feléje sem tekint az ülésnek. És a' munkák csak röpültek az academiához, minden 100 aranyra 8, 10, 20 pályairat, a' kiadásra elfogadottakat *nem győzi* a' társaság nyomatni, 's literaturánk e' nyolcz év alatt többet, iszonyúbbat haladt, mint más nyolczvan alatt. És a' magyar irók *pusztán az ügy' szentségétől* buzdítvák! a' magyar irók' $^3/_4$ része *nem* vezettetik a' pénz- és becsvágytól, nála ezek nem fő rugók! — Mig ezen psychologiát, e' practicai örök igazságot gróf Széchenyi *tettel* hirdette, addig az nem volt blasphemia, de mihelyt a' szemle *kimondotta*, már akkor blasphemia lett! Igaz, hogy az én jegyzésemben „pénz" helyett „kenyér", (talán ez a' *szó* bántotta meg O. urat), a' „becsület" helyett „hiuság" áll az első sorokban, mert ott én az „egész világ" iróiról szólék; már pedig Törökországban, például, nem pénzzel jutalmazzák az irót, hanem csak kenyérrel, hivatallal, 's a' „becsület" helyett, mellyet ott nem igen ismérnek, a' hiuság játsza e' szerepet. Különben is e' rugók, mint tudjuk, rokonok.

Csató Pál.

(Folytattatik.)

Lichtl Károly.

Miután hazánkban *Lichtl* Károly ur' törekedései anyagi oldalról már eléggé felvilágositvák, hű elismérés' tisztjének látszik, igyekezeteinek tágas irányzatáról is szólani! — A' ki tudja, milly nehéz a' kezdet mindenben, 's e' részben *Foulton*' merészletére, a' bölcsek' szenvedéseire, szóval minden nagyobb emberek' küzködéseire emlékezik, könnyen elgondolhatja, hogy illyesek nélkül Lichtl K. ur' vállalatai sem maradhattak. Valóban méltó e' férjfiúról élesebben megérinteni ama' rendítlen lelki erőt, melly semmi, utjába gördült akadályok', sőt veszélyek' és tetemes romlások' súlya alatt nem csüggedve, annál elszántabban szállott szembe tervei' ellenzetivel!... 's győzött!!... Ama' bátor tekintet, mellyel Lichtl ur az emberre nézni szokott, ugy látszik, ezen nehéz tusáknak és azok' férjfias lebirásának eredménye. Lichtl ur volt az első, ki nadálytogásból hazánknak kiszámlálhatlan hasznokat hajtott, azzal Franciaországba kereskedést nyitván és üzvén; egymást érték az ő szekerei Párisban, hol egész nadálytartó tavakat birt, és hazánkat gazdagította, hiresítette. De, bár hazánkfiai, haszon' szomjától ingerelve, a' nadálytogazást nem kiméltek, 's e' részben csaknem végképen megfogyatkoztak, azonfelül pedig Lichtl Károly urnak Pesten volt egész tavából irigyei a' nadályokat só által mind kipusztitották, 's ő ezzel sok ezerekig iszonyúan károsult: vállalkozó természete nem csökkent, 's mint nagyobb lelküek' tulajdona, a' bajban kettős veszélybe nem esni, t. i. eszöket el nem veszíteni, hanem megtartani, ő is eszén volt a' szerencsétlen körülmények közt; kedvét el nem vesztette; uj terven kezdte futtatni merész elméjét: czukor finomító-gyár jutott eszébe, és ezt tüzte ki bátor nézetű lelkének feladásul; mit Pesten a' Terézia-külvárosban létre is hozott, a' kormánytól igen kedvező szabadítékot nyervén rá.

Sokan jártak nagyobb tekintetű férjfiaink közül e' szép gyárnak csodálására, és örültek a' kisded alkotású férjfiu' láttának, kinek nagyszerű terveit valósitva szemlélték! Számtalan ifjak voltak, kiknek tágasabb körben forognak gondolati, e' közreható intézetnek megtekintésére, és kielégített, megkönnyebbült lélekkel távoztak el.

Az erős azonban örök kisértetek közt él, hogy megváljék, mennyire terjed a' benső hatalom nála?!... Lichtl Károly urnak gyönyörű gyárintézete tüzgyuladás által hamvasztatott el! 's ő, Fenséges Nádorunktól 10,000 [] ölnyi tért kapván, néhány tehetősebb polgárral egyesült, és a' legpompásabb épületek' egyikét maholnap egészen bevégzi, melly a' váczi töltésnél emelte föl büszke fejét, és egész környéken uralkodik.

Bár követnék dúsabb nemeseink e' példát, 's illy közhasznú intézetekre fordítnák nagy jövedelmeiket! Csak maga Pest vármegye termeszthetne annyi selymet, hogy egész hazánk beérné vele; a' homokos határ szinte hiva látszik hini eperfák' ültetésére és selyembogarak' tenyésztésére az embert! —

Méltó volt a' szellemről szólani, mellyben Lichtl K. él, melly a' köz jóllét' előmozdításába olly erősen belevág, 's a' vállalkozást olly hatalmasan hozza divatba, mint képes a' tett szó', és a' példa tanitás' felibe lebbenve, nem annyira inteni, mint vonni és parancsolni! ...

Z. L.

Napfeléépités és országszépités.

Bajorországot illeti azon dicsőség, hogy az országszépitésre legelső fordított különös figyelmet, 's azt a' tanitás' és kormányzás' saját ágává tette. Dr. *Vorherr*, építésztanácsnok Münchenben, több év óta csüggedetlenül törekedett az athenabeli Sokrates által már 2200 év előtt emlitett és sok templomban tapasztalt napfeléépitési rendszert oktatásai-, iratai- 's példáival megkedveltetni 's azt az országszépités' köz tárgyául vétetni. Már 1812. évi tavaszon a' mezeigazdasági egyesület' főbiztossága Münchenben saját küldöttséget rendelt Bajorország' mezeigazdasági építészetének előmozdítására. Münchenben már évek óta fönáll, a' hires és nagyérdemü Vorherr építésztanácsnok' igazgatása alatt, egy jeles és köz követésre méltó építészziskola, mellyben eddig több mint 1600 tanuló (közülök $^3/_5$ bajor, 's $^2/_5$ külföldi) képezteték 's oktattaték. Ezek buzgón intettek, az itt vett országszépitési oktatást szóval és tettel mindenütt terjeszteni. Vorherr ur' hazafiságának köszönhetni szinte egy, az építésnek' gyámolitására és az országszépités' előmozdítására szolgáló alapitványt, mellynek tőkéje máris mintegy 4000 forint, 's mellynek 4 pcentes kamatjaiból, a' tőke' 5000 ftra szaporodtával, $^1/_2$ rész egy bajor falu' szépitése' és jobb alakzata' jutalmára, a' másik $^1/_2$ pedig az építészziskola' növendékei' utazási segedelmére fog évenkint fordittatni. Kivánatos 's valóban reménylhető, hogy más országokban is illy országszépitési egyesületek alakuljanak, 's a' napfeléépités*) és országszépités közönségesen elterjedjen.

---

*) Erről más alkalommal kimerítőbben. *A' szerk.*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

86. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **October' 25.**

Levéltöredékek.

I.

O! o! Ho! ho! So! so! Rococo!

Saphir.

Minapi együttlétünk' alkalmával elég hoszan beszélettünk a' jelenkori hirlapjainkban divatozó criticáról, a' szinházról, Egressyről, Szentkirályiról és Bajzáról. Vélekedésemet ezen homogeneo-heterogeneus tárgyak iránt részint meg is mondtam; és tetszvén véleményem, feltettem magamban, hogy bővebben is közlendem veled időről időre csekély nézeteimet. Örülni fogok, ha ezeket méltánylod, csak arra kérlek, ne nézzed leveleimet criticának, vagy tán a' *zajgásokra* feleletnek, mert ki győzne vagy akarna ezekre felelni!

Igazán mondva, sajnálnunk kell az időnkbeli ujságolvasó közönséget; kérdezed miért? mert egy negyed része minden hirlapi számnak nem critica, nem ujság, hanem gunyirások 's rágalmazások.

Primo loco candidálom illy formán az *Athenaeum*ot.

Ha tartod ezen hirlapot, tudom, magad is helyben hagyod állításomat. Furkács Tamás' levelei, ezen alacsony stylusú karczolások, méltán szülnek haragot és megvetést.

Mi egyik fő tárgya az Athenaeum' zajgásinak?

Pest vármegye szinházat épített: béne! Készen állván a' szinház, Bajzát igazgatóvá tette: o! o! — Bajza nem igen gondolt az igazgatósággal, mert ehhez nem értett (ez nem gunyolás, hanem tettel bebizonyított igazság): ho! ho! — Bajza' eltávoztával Szentkirályi lett igazgató: so! so! — De most Bajza állott elő, és addig critizált, mig Szentkirályi ezt méltán megunta és lekőszönt: ez már rococo!

Ezen 4 pontról egyenkint fogom nézeteimet közleni, de elébb csak egy szót a' szinházról.

Pest vármegye a' szinházat bő adakozásokból, sok vitatás közt felépítette. Készen állván ez, ezen uj coloniát meg is népesítette. Hogy olly szinészeket kellett volna szereznie, kik jók, tökéletesek, szóval, a' néző közönség' minden kivánatának megfelelhetők, természetes. De ezt Pest vármegye akarta is; hogy nem sikerült, róla nem tehet. — Kár, hogy szinészink' nagyobb része, kiknél a' tehetséget olly örömmel látjuk tünedezni, majd mindnyájan ollyanoknak vélik magokat, kiknek már tanulniok semmit sem kell, azt képzelvén, hogy a' müvészség' legfelsőbb polczát már elérték. Barátom, ez tőlem nem üres állítmány, mert példát tudok 's mondok rá. Egy sok tehetségü fiatal magyar szinész Bécsbe jött, hogy itt az udvari szinház' mestereit tanulja. Bécsben lévén, összejött egy urral, kinek nem a' legszebb tanulni-vágyását mutatta, azt állítván, könnyen vállat vonítva, hogy: „Bizony a' bécsi udvari szinészek jók, helyesek! A' regisseurrel is megismérkedhetném — mondá tovább a' magyar szinész — és igy a' próbákon is jelen lehetnék, de erre nincs szükségem; csak az előadásokba járok majd" — és volt is vagy 5ször.

Már most azt kérdem, mit gondol az illy szinész magáról? A' próbákon tanulhatott volna legtöbbet; de ez neki nem kellett. Vagy egy Löwe-től, Laroch-etól nincs mit tanulni? —

Ez a' fő hiba, édes barátom! 's mig szinészeink illy principiumokkal mennek utazni, bizony nem tanulnak semmit is, sőt kar a' pénzért, mellyet illy útra költenek; de ez még nem minden; mert az illy forma nézeteikkel nevetségesekké is teszik a' külföldön az ugy is rosz hitelü magyar szinészetet. —

És minek következése ez?

A' fő criticusok szindarabokat akarnak csak, és az operára kigyót, békát kiáltanak; pedig jobb volna az operánál maradni, hol külföldi tag is használható, 's mellyet könnyebben lehet alapítni, mint a' szavaló, bár remek darabok', mond uk, csak középszerü előadásával nyomorgatni a' szegény publicumot, melly a' szomorújátékok' előadása' alkalmával sir ugyan — de pénzért, mellyet hiába kiadott.

De ez tettleg is bevalósúl.

Nem üres a' szinház, ha egy eredeti dráma vagy szomorújáték adatik? Azonban én ezzel nem czélzok csupán drámairóinkra, mert Calderon, Knowles 'stb. is igy járnak; és valljon miért? mert az illy darabok a' középszerüségen is alól adatnak, mert szinészeink tanulni nem akarnak 'stb. Valahányszor azonban daljáték kerül a' szinpadra, a' ház tele van, az előadás tetszik; kérded ismét, miért? mert az előadás mindig jobban sikerül, nem lévén egyedül magyar szinészekre szükségünk; noha ezt nem ugy értem, mintha az operában a' magyar szinész kizárólag nem volna használható, de nemesíteni kell jó, már ismért operistákkal, melly egyvelegből később jó 's tiszta magyar társaság fog válni.

De ennek az Athenaeum ellensége! vagy azért, mert ekkor a' hős- és szomorú-szindarabok hátrább állanának, 's természetesen *ezeknek irói* is; vagy mert nem rágalmazhatván az operát, kifogynának az athenaeumi zajgások — nem volna tárgy, és igy mit irna az egyik szerkesztő?

Lássuk tovább, hogyan kellene még szinházunkon segiteni salva opinione Bajzaiana. *Rococo.*

(Folytatása következik.)

Észrevétel

az Athenaeum' 24ik sz. foglalt: „Falusi pap' órája" czimü elbeszélésre.

Az Athenaeum' és Figyelmező' figyelmes olvasója rég sejdíthette ez ikerlapok' tisztátalan irányát. Vezérelvül tüzvén ki szerkesztői „Az ész az Isten"-t, mintegy zászlót emeltek minden auctoritás ellen, 's azért egy olly munka sem volt szerencsés a' Figyelmező' koszoruját vagy dicséretét megnyerni, melly különösen a' vallás', egyház' 's egyházi rend' igazságos védelmét, az ál-szabadság' 's szabadelműség' korlátozását tárgyazta. Sőt az Athenaeum czikkelyeket közlött, mellyekben guny 's rágalom foglaltattak a' catholicismus ellen, noha nem nyilván, hanem alattomosan: fordításokba, mulatságos elbeszélésekbe, versezetekbe burkolva; hogy igy a' jó lelkü olvasó semmi gonoszt sem gyanitván, annál könnyebben megcsalassék, miként a' hal a' kedves ételekbe rejtett horgon legkönnyebben fenakad. Ennek bebizonyítására a' sok közül elegendő legyen az Ath. 24. sz. foglalt illy czimü elbeszélés: „A' falusi pap' órája." *V — a*-tól.

Az elbeszélés' rövid foglalatja ez: Bretagne' egyik kis falvában élt XIV. Lajos alatt egy pap, kinek egy gazdag ur órát ajándékozott fia' tanitásaért, — magában silány, érdektelen történet, de igazságos neheztelést gerjesztő a' hitet gunyoló ármányos czélzata által. A' pap ugyan első pillanatra dicsértetni látszik, de ha az elbeszélést tovább vizsgálva olvassuk, a' satyrát könnyü kitalálni, melly burkolatlan', sőt egész vakmerőségében tünik fel a' berekesztésnél; t. i. az említett 's szinleg dicsért pap' óráját az azt hazavivő órásnak kezében meglátván a' nép, ördögöt vélt az órában rejtezni, 's hire futamodott a' faluban, hogy egy bűbájos, ki kalitkában hordozza magával az ördögöt, a' papi lakásba ment. Némellyek azt kiálták: föl kell őt akasztani, mások: meg kell égetni, de senki sem mert hozzá közelíteni; mert nem kis dolog, szemfényvesztőt 's ördögöt egyszerre megtámadni. — A' nép pedig egyre szaporodék a' papház előtt; már kövek repültek az ablakokba, iszonyú ordítás keletkezék, már fáklyát és száraz ágakat hordtak össze, 's az órás, az óra, a' papház, egyházfi 'stb. nagy veszélyben voltak. Szerencsére e' pillanatban érkezék meg a' plebánus; kérdezé a' zürzavar' okát, mellyet elmondtak neki. Eleinte nagyon megijedt, de majd magához jött, 's tudván, minő befolyást gyakorol hallgatóira, kinyitotta az ablakot.... Első pillanatban azt gondolá a' tömeg, hogy az ördögöt látja, a' kereszthányás újra kezdődék, 's a' száraz ágat hozó asszonyok szentelt vizzel fecskendezék le a' sokaságot, de végre megismérték a' papot, 's ezer szó kiáltá: „Plebánus ur, az ördög van kegyelmednél!“ — „Az ördög? kedves hallgatóim, nagyon szeretett nyájam, minő csalódás! Ezen eszköz, mellyet ti boszorkányozottnak tartatok, r e l i q u i a, igen drága becses jószág“. — „Reliquia! kiálta a' sokaság, kiki térdre hullott, és az alamizsnának nem lőn vége hossza. A' betegek esengve kérék, hogy a' mozgó reliquiát megillethessék, 's a' meddő asszonyok közel léptek, 's megérinték a' becses eszközt, hogy anyákká legyenek, az óra processioval hordoztaték körül, a' falu pedig az ide tolongó sokaság által meggazdagittaték, mert az egész világ a' reliquiához kivánkozott, kegyet és b ü n b o c s á n a t o t nyerni. — A' felvilágosítottak pedig pontosan tudák a' mise' és vecsernye' idejét. — Eddig az elbeszélés. Már ebből kiki észreveheti, hogy czélja annak nem egyéb, mint a' catholicum dogmát a' szent ereklyék' tiszteletéről nevetség' tárgyává tenni, 's mint alamizsnanyerésre szolgáló ürügyöt aljas haszonlesésnek festeni, 's igy czélja nem egyéb alacsony rágalomnál, legigazságtalanabb 's legroszabbul koholt gunynál, agyarkodó gazsagnál, 's helytelen ráfogásnál. Mind erről, ugy reménylem, meggyőződik az olvasó, ha a' következő észrevételeket figyelemre méltatja.

Minden költemény' főtulajdonsága, hogy az sem a' józan ésszel, sem a' dolog' természetével, sem a' történetekkel ne ellenkezzék, mert különben rendetlen agy' születlen szüleményének tekinthethetik; mivel pedig az érintett elbeszélés mind a' józan ésszel, mind a' történetekkel, mind a' dolog' természetével nyilván ellenkezik, méltán a' felfordult agy' szüleményei' sorába számittathatik. Ugyanis a' csodálkozás' főoka egy részről az órának ritkasága, még pedig olly nagy ritkasága, hogy ördögi munkának neveznék; más részről a' bretagnei lakosok' együgyüsége 's olly nagy tudatlansága, hogy az órában ördögöt rejtve lenni vélnének. Ám de ez, *V—a* uram, ellenkezik a' történetekkel (mellyekbeni járatlanságát nagyon szépen elárulta), mert már a' XII. században kezdettek a' klastromok órákat használni, a' XIV. században pedig már toronyórák divatoztak; sőt már 1510. *Hele* Péter zsebórát készitett; hogyan lehetett tehát az óra, mellynek (első föltalálásától) Francziaország fő műhelye volt, XIV. Lajos' idejében a' XVII. század' végén 's a' XVIII-ik' kezdetén olly nagy ritkaság, hogy ördögöt vélne abban lappangani a' bretagnei közönség? — De más részről a' franczia népnek olly nagy tudatlanságát, és az előitéletek' sürü ködében olly nagy elmerültségét csak az hiheti el, ki nem isméri a' tudományok' virágzását, 's a' müveltség' magas fokát, mellyen XIV. Lajos' idejében Francziaország díszlett, ki nem tudja, hogy XIV. Lajos' uralkodásának a' müveltség' 's tudományosság' nagy haladása volt fő éke! — Ime tehát alapjaiban hiányos levén koholmánya *V—a* urnak, épen nem csoda, hogy egyebekben is, hol legtöbb nyomosságot vélt adni elbeszélésének, legnagyobb hibában tévelyeg; mert ha *V—a* ur tudná, mit hisz 's mit tart a' catholica egyház a' szent ereklyék' tiszteletéről, ugy bizonyára nem állította volna, hogy a' mozgó reliquiához betegek esengve gyültek. Az utolsó catholicus is tudja, hogy óra, vagy más ehhez hasonlo, szent ereklyéül nem tekinthethetik. A' szenteknek, mint hajdan a' szent lélek' eleven templomainak, testeit, vagy azok' részeit, szent ereklyeül tisztelik a' catholicusok, de nem mozgonyt, mert ez a' szent ereklyének értelmével, a' catholica egyház' tanitása szerint homlok-egyenest, ellenkezik. Olvasta volna addig inkább, mig a' helytelen rágalmat irta, *V—a* ur a' tridenti szent gyülekezet' XXV. ülését, 's abból tiszta fogalma lehetne a' catholica tanról. De sokkal méltatlanabb guny az: mintha bünbocsánatot nyerni reménylenének a' catholicusok a' szent ereklyétől. Hiszen egy kisded is megmondja *V—a* urnak, hogy soha bünbocsánatot szent ereklyétől nem vár a' catholicus, miután igen tudja, hogy csak igazi megjobbulás 's bünbánat után a' poenitentia' szentsége által nyerhetni az Istentől egyedül bünbocsánatot. — Ime igy kelle egy nyilványos lapban a' vallást, még pedig az uralkodó vallást, az ő hitágazataiban nevetségessé tenni akarni? legigazságtalanabb koholmányokkal kisebbiteni? még pedig ezt a' triceps' redactio' felügyelése alatt? Hiszen az általa alkotott isten, az „é s z“ sem hagyhatja ezt jóvá! gyalázat' bélyegét nyomja igy önmagára e' hirlap, midőn hamis költemények', alacsony rágalmak' tárházává válik! — *y.*

V á l a s z

Bothros József urnak *Századunk'* 72dik számában kijött „Felelet“-ére.

Fárnek Dávid urhoz, a' három hónapos évekről általa állított „kétségtelen adatok'“ közlésére, *Századunk'* folyó évi 2dik számában *****ész* ****int* urtól egy „Felszólitás“ intéztetvén, *Gödör* József ur, jóllehet amaz általa született, de mindjárt az első fürösztőteknőben elhalt *Laura'* *) 126dik lapján igy nyilatkozik magáról: „Senki jussaiba avatkozni, vagy *fogadatlan prókátorok* lenni nem akarunk“: mindazáltal Fárnek ur helyett előáll, és mint *fogadatlan prókátor* Századunk' 11dik számában, már említett Laurájában is több helyeken használt — görögre fordított Βοθρος — tulajdonneve alatt „Előleges Felelet“ czímmel, Kottmeier' némelly állításait, a' „kétségtelen adatok'“ képiben nagy önbizottsággal idézi. Minekutána pedig ezen idézése — mint az érdemes olvasók emlékezhetnek rá — egy szathmári gymnasiumi tanitó és ****ész ***int urak által megczáfoltatott, 's később ezen vitatkozáshoz „Néhány szó“ czim alatt egy érte-

*) *Laura*, oktatva mulattató ujság a' pallérozottabb magyar familiák' számára. — Közre bocsátotta Gödörházi *Gödör* József, a' philosophia' doctora, a' szép tudományok' magistere, szendi evang. predikátor és a' tek. komáromi és fejérvári egyesült megyék' egyházi notariusa. — 1824. Első esztendei folyamat, januariusi kötet.

kezés általam is kibocsáttatott volna: Századunk' 72dik számában egy füst alatt mindhármunkat egy mérges „Felelet"-tel tisztel meg, mellyben, a' helyett, hogy a' szóban forgó igazságot felvilágosítani igyekeznék, vagy a' Fárnek ur' és ön állításai ellen általunk a' dolog' érdemében mondottakra czáfolatul csak egy realis kukkot is szólana, ime a' philosophia' doctora, a' szép tudományok' magistere 'stb. Βοθρος, *Foveanus* (igy is nevezi magát Laura' 6dik lapján) vagy *Gödör* uram fillentésekkel, gúnynyal, dölyffel 's gorombaságokkal áll elő; sőt hogy rajtam minél mérgesebb csapást ejthessen, nevem' egy hozzá hasonlónak látszó görög szóra lett erőszakos csigázása által, még „gyilkos"-nak sem átall az olvasó közönség előtt kiáltani!!!

A' mi már egyébiránt ezen epés „Felelet"-et illeti: ennek előbeszédében, ezzel ennyire (september' elejére) lett késésének fő és első okát böjtelőhóban ujabb lakhelyre költözködöttségének, 's azt mindjárt követett utazásának tulajdonítja, igy szólván: „Alighogy itt is félig-meddig rendbeszedhetém dolgaimat, midőn sietve ismét Török- és Olaszországba utaztam, ethnographiai ismereteimet gyarapítandó, honnét csak kevéssel ezelőtt térhettem vissza elhagyott lakomba." — Értse meg hát az érdemes olvasó, hogy ezen kürtölt 's hires — ethnographiai isméreteket gyarapító — utazás abból állott, hogy Βοθρος ur Komárom vármegyéből, Szendről, a' husvéti ünnepek' elmultával, gyalogosan — talán hát, lehet gondolni a' czélba vett nemzetek felé lett indulásából, egy jó vaskos vadkörtvélyfabottal, 's hátára öltött felleislival vagy málhával, mert banknotákkal duzzadt tárczáját vászony tarisznya' hűségére csak nem bizhatta — megindult Horvátországnak, mellyen keresztülmenvén, a' vad 's rabló Bosnyákország' (ez az ő Törökországa) szélén tett fél napi sétálása, vagyis mint magányosan utazó, ha életét nem, de legalább tárczáját a' rablóktól félthetése miatt, szüntelen rettegve bujkálása után, fölment Fiumét 's Triestet meglátni; honnét, már pünkösd előtt Szendre haza jövén, ethnographiai isméretei' gyarapításának bunkója lön egy palaczk tengerviz. — Ezek igy levén, fenebbi állításában 1só fillentés az, hogy ő Olaszországban is utazott volna; mert hiszen Fiume, mint magyar tengermellék, a' magyar koronához, Triest pedig, mint Karinthia' része, Ausztriához tartozik; ha csak azon okból nem nevezi Olaszországnak, mert azokban főkép olasz nyelvet hallott; ugyde azon joggal Pozsonyt és Sopronyt is az ott idegen utas Németországnak, Bihar és Arad vármegyék' egy részét pedig Oláhországnak nevezhetné. 2dik fillentés, hogy onnét csak kevéssel ezelőtt térhetett vissza elhagyott lakába; mert pünkösdre már otthon volt, mitől fogva „Felelet"-e' közlésének idejeig szinte 3 hónap vagy egy egész évnegyed tölt el. Ha tehát ezek fillentések — mint bizonyosan azok — állítása' többi részét sem lehet hinni, mert „quicunque turpi fraude semel innotuit, etiam si verum dicit, amittit fidem." — Nem is hiszem, hogy ezen török- és olaszországi utazást „ethnographiai isméreteit gyarapítandó" tette volna, hanem bújában, bizonyosan a' „kétségtelen adatokat" ment keresni, vélvén, hogy minekutána azokat Németországban sem Kottmeiernél sem Beyernél, sem a' több általa idézett iróknál fel nem találhatta, Olaszországban, a' régi rómaiak' lakhelyén, vagy Törökországban, és igy még Kis-Ázsiát 's Egyiptomot is ide értve, a' régi tudós görögök' honában feltalálandja; de ezen reményétől is elesve, legalább utazása' „kétségtelen adat"ául hoza magával egy palaczk tengervizet.

Továbbá „Felelet"-ében az A. és B. urakhoz intézettekből csak azon két helyet, mellyekben elfillenti Foveanus ur, hogy „előleges felelet"-et nem „kétségtelen adatok"-ul közlötte, érintem: mivel ezek a' tárgyra nézve rám is tartoznak. Ugyanis A.

urról, többek között, igy szól: „Minden büne csak abban áll, hogy az előleges feleletet kétségtelen adatnak nem veszi, *mit én nem is kivántam*". Itélje meg akárki: micsoda logicátlan 's magát sárba keverő beszéd ez, Gödör urtól, egy philosophia' doctorától, a' szép tudományok' magisterétől; mert ha igaz, hogy nem is kivánta az előleges feleletet kétségtelen adatnak vétetni: bünt A. urnak miért tulajdonít? holott ugy nem lehet büne; ha pedig az ő értelme szerint büne van A. urnak: akkor nem lehet igaz, hogy az előleges feleletet kétségtelen adatnak venni nem kivánta. Mendacem oportet esse memorem. — B. urhoz intézett szavaiban hasonlóképen azt mondja Bothros ur: hogy az előleges feleletben „kétségtelen adatokat *ő nem igért*." Itt ismét egy fillentés Foveanus urtól, a' szép tudományok' magisterétől! egy inconsequentia — következetlenség — a' philosophia' doctorától! — mert hiszen B. ur „Felszólítás"-át Fárnek urhoz egyenesen a' „kétségtelen adatok" közlése végett intézte; midőn tehát ennek következtében előgördül Gödör ur, 's mint fogadatlan prókátor nagy önbizottsággal 's dölyffel igy szól „Előleges Felelet"-ében: „a' *Felszólításra álljanak itt feleletül a' következendők*"; — de a' mi több, midőn igy fejezi be „Előleges Felelet"-ét: „reménylem *Fárnek ur is tud* kétségtelen adatokat", hogy nem szégyenli ezekből eléggé kivilágló azon szándékát 's állítását, hogy ő is „Előleges Felelet"-ében kétségtelen adatokat kivánt és tudott közleni, eltagadni. Turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum.

Végre a' mi Bothros ur' „Felelet"-ének C-t azaz *magamat* érdeklő részét illeti: „Néhány szó" czímű értekezésemről ezeket mondja: „360 sorból álló" — „több ezerekre (szavakra) terjedő„ — „sok napokra születhetett" — „szükségtelen és fölösleges" — sőt „fölmelegített káposzta" névvel gúnyolja ki. — De szépen kérem tehát „philosophiae doctor" urat: határozza meg mind az én mind mások' okúlásunkra 's mint „magister" tanítson meg mindnyájunkat arra, hogy akármelly „néhány szó" czímü értekezésnek hány sorból állónak, hány ezer szóra terjedőnek, hány napra születhetendőnek kell lenni? — hogy pedig „szükségtelen és fölösleges" e vagy sem? kérem — engedjen meg — ezt már kegyedtől kérdezni szükségtelennek tartom, 's véleményem szerint mások is annak tartják; mert kegyed' „Előleges Felelet"ére, B. urnak lökött tulajdon gúnyszavai szerint: „αυτος εφα-t bicczenteni" sem én sem más nem köteles, de nem is tette senki. Mi továbbá a' „fölmelegített káposzta" gúnynevet illeti: csodálkozom rajta, hogy ezen kedves magyar eledel' nevével tisztelte meg csekély értekezésemet; mert a' mennyire kegyedet mint nagy magyart van szerencsém ismérni, a' káposztát nagyon szereti, miről a' magyar azt tartja, hogy minél többször „van fölmelegítve", annál jobb. No de, ugy e, most az egyszer, erre ezt feleli: nulla regula sine exceptione. — Valósággal el is találta; mert kegyednek A. ur fris káposztát főzött, de inyéhez vagy igen savanyú vagy igen borsos levén, nem tetszett, a' honnét A. urnak „bünt" tulajdonít. — Továbbá B. ur kegyednek „fölmelegítette" a' káposztát, 's nemhogy a' magyar szabály szerint jobban tetszett volna, hanem ugyancsak sziszeg utána mert száját megégette, jól föl levén melegítve, 's megégetett nyelvéről meszórja a' mérges szikrakat B. urra. — Én pedig másodszor melegítettem föl a' káposztát, 's ime olly szerencsétlen vagyok, hogy mérgében még „gyilkos-"nak is kiált kegyed, mivel már annakelőtte megégetett nyelvének a' „fölmelegítés" még nagyobb fájdalmat okozott. — Továbbá azért is mérgelődik, hogy Βοθρος

re.“ — Engedelmet! épen megfordítva áll a' dolog: nem kegyed fitogatta e görögül-tudását, midőn mind régebben „Laura“-jában több helyeken, mind közelebb „Előleges Felelete“ alatt görögül tette ki nevét? — *Másik az* (a' mivel ujra görögül-tudását fitogtatja), hogy, tulajdon szavai szerint, fecsegni akarván, „gyilkos“nak kiált, mert — ugy mond — *φονος*-ból (gyilkosság) igen könnyen kikerül *φονοδ* vagy fónod“. Ugyan nem átall kegyed „philosophia' doctora és szép tudományok' magistere“ létére illy szerencsétlen etymologizálással lépni fel a' közönség' elébe?! E' szerint azt is „fecseghetné“ kegyed: hogy Árpád nem *Árpád*, hanem *ragadozó* vagy *zsiványi*, mert *ἁρπαξ*-ból (ragadozó, rabló, tolvaj) igen könnyen kikerül *ἁρπαδ* vagy Árpád. — Nem köveket ragadna e ezért kegyedre minden buzgó magyar? Avvagy nem tudja e kegyed, hogy akármelly nyelvben is, nem csak egy betűváltoztatás, de egy vonás' elhagyása vagy föltevése is egészen más értelmet ad a' szónak: más *Βοτρος*, más *Βοθρος* — más a' *has* más a' *kas* — más a' *kar*, más a' *kár* 's *kor*; mit egyébiránt mutogatni nem szükség. Azonban kikérem kegyedtől: hogy az én nevemet ne ürgesse forgassa, haszinte a' magáét, mellynek ura, „gödör“ — „*Βοθρος*“ — „Foveanus“-ra csavarta is! — Végre azt fogja rám kegyed, hogy „a' szent irás' theopneustiáját általa veszélyeztetettnek hirdetem“. — Engedelemmel legyen mondva: ez sem áll; mert én csak azt mondottam, hogy „Fárnek és Gödör urak ez iránt is megkérdethetnének“ — és többet nem. Oh! távol legyen, hogy kegyedet olly nagy pontnak nézném, hogy a' szent irásra még veszélyt árasztani is képes lehetne, min már eddig — fájdalom! — sok nagy tudományú, de morál nélküli éles elmék hijában erőlködtek; mert II. Péter I: 21. — 's meg is áll urunk Jézus' ama' jövendölése: „az én anyaszentegyházamon a' pokol' kapui nem vehetnek diadalmat.“ Mát. XVI: 18.

Utoljára „Felelet“-ében azt igéri kegyed: hogy felelni valója „e' tárgyban többé nem leszen, a' kétségtelen adatok' közlését arra bizván, ki azokat legelőször megpendíteni jónak látta“. — Ezt mind a' kettőt jól teszi kegyed, bár először is arra bizta volna; igy a' fogadatlan prókátoroskodást elkerülte volna. — Ha pedig netalán e' „Válasz“ által megsértettnek érzendi kegyed magát, legyen erős megbocsátani, mert „Felelet“-ében maga adta ki e' szabályt: „a' millyen az Isten áldj', ollyan a' fogadj' Isten“; — én pedig kegyedet Máté' VII: 2 mondottakra útasítom *).

Fónod János,

Még egy szó gőzösink' ügyében.

Csodálkozik az ember, ha látja, milly nehéz sokszor a' kifejezés' legnagyobb világossága mellett is *elégge* világosan irni. — Én itt Árpád gőzhajónak minapi fenakadását 's erre a' Hirnök' 78ik számában tett észrevételt értem. A' Jelenkor a' maga' hazafiúi bölcseségében erre azt felelé, hogy csak akkor volna érdemes gőzösink' bajait 's a' rajtok utazottak' viszontagságait emlegetni, ha, mint Angliában és Éjszakamerikában, minden héten egyegy illyes hajó a' légbe repülne; — egyszersmind figyelmeztet minket arra is, hogy mi, kik gőzösinken már több izben utaztunk, egyedül a' kapitányok' 's embereik' bölcseségének vagy emberiségének? köszönjük, hogy mindeddig épségben megmaradtunk 's illető dolgaink után láthattunk. — Nem lesz tehát, ugy látszik, felesleges a' derék és jámbor Jelenkornak megjegyezni, hogy a' gőzhajók' gyakori felakadása és egyéb szerencsétlenségei nem csak az utazóknak, hanem az illető vállalkozó társaságoknak is ártanak, és hogy angol lapok a' gőzkatlanok' elpattanásának meggátlására a' többi közt még azt is javaslatba hozák, hogy példaadás végett egy pár bűnös gépelykészitő vagy felügyelő akasztassék fel, 's ekkor bizonyosan fog a' többi vigyázni és vigyáztatni. — Általában igen balul 's ügyetlenül védi a' Jelenkor a' gőzhajózást illy borzasztó esetekre czéloztával, mintha t. i. ezek a' gőzhajózástól 's általában a' gőz' alkalmazásától elválhatatlanok volnának. — De a' társaság' pozsonyi ügyviselője is balul értette a' Hirnököt, mintha ez az elemi akadályokról szólott volna, holott a' gáncs egyedül a' kapitánynak ki nem menthető nyilatkozását illette. Részemről legalább azt hiszem, sokkal illendőbb és okosabb lett volna az igazat őszintén 's egyenesen kimondani, azt t. i., hogy ő, a' kapitány, nem tudja, valljon és mikor fog a' hajó felszabadulhatni; különben is ezt 24 óra mulva a' hajógyerkőcze is megmondhatta volna. — E' nyilatkozásomat én itt nem azért teszem, mintha a' fenforgó eset magában olly igen fontos volna, hanem azért, hogy jövendőre hasonló félreértések elmellőztessenek; mert hiszen a' felakadások ellen a' publicum még eddig tudtomra legalább nem igen panaszkodott, azokat, kivált a' mostani csekély vízállásnál, természeteseknek, menthetőknek vagy türhetőknek találván, — 's hihetőleg ezután is teendi, haszinte a' Jelenkor illy ügyetlenül nem emlékezteti is rá.

Egy pártatlan.

*) A' tárgyhoz nem tartozó feleselést Századunkban ezennel berekesztettnek nyilatkoztatja *a' szerk.*

Hirlapi per.

A' *Moniteur Parisien* 's a' *Journal de Paris* között igen különös 's talán csak Francziaországban, az ottani lapok' lengeségénél fogvá, lehetséges per keletkezett. Az utóbbi a' nyilvános oktatás' ministerének szemrehányásokat tett, hogy uj facultások' kinevezésével foglalatoskodik, a' helyett, hogy inkább a' gymnasiumbeli oktatás iránti törvényt öntené más alakba, melly törvény az utóbbi ülések' alkalmával elfogadtatott ugyan, de ugy, mint azt a' kamarák hagyák, nem alkalmazható. A' Moniteur Parisien elbül álmélkodásában, hogyan lehetséges nem tudni, hogy ama' törvény az utóbbi ülésekben sem elő nem fordult, sem el nem fogadtatott. 'S illyek a' megtámadások — ezt teszi hozzá — miket mindannyi lapok nagy buzgósággal egymásból kölcsönösen kiirnak. Felhívjuk egészen egyszerűn az irókat, kik olly nagy buzgóságot mutatnak az ország' érdekei 's a' kormány' hibái iránt, hogy legalább a' lettdolgok' ismeretét szerezzék meg magoknak 's kissé több tisztelettel viseltessenek a' müvelt publicum iránt.“ — Ezekre a' Journal de Paris igy felel: „Lehetetlen megfogni azon példátlan vakmerőséget, mellyel a' ministerium a' neki napról napra szemére lobbantott lettdolgok iránt a' közvéleményt tévedésbe hozni törekszik. Tegnap *Salvandy* urnak szemrehányásokat tettünk, hogy idejét 's az adózók' pénzét a' tartományokban 5 — 6 tudománykar' felállítására, mellyek legalább is haszontalanoknak fognának mutatkozni, roszúl fordította, midőn más részről még olly sok teendő volna elemi oktatásunkra nézve, 's midőn a' gymnasiumbeli oktatásnak törvényre volna szüksége, minthogy az, mellyet a' következkamara megajánlott, jelen alakjában nem alkalmazható. Erre Salvandy ur hirlapjában, egész Páris', egész Francziaország' szine előtt, kinyomatja, hogy egy a' gymnasiumbeli oktatásról szóló törvény sem nem szavaztatott, sem elő nem terjesztetett. Megvalljuk, hogy erre nem felelhetünk egyebet, mint ha a' *Moniteur*t idézzük. Olvastassanak meg a' hivatalos lap' 1837. mart. 15től 30káig terjedő számai, 's látni fogjuk, ha a' következkamara hozott e törvényt e' tárgyban avvagy nem, 161 szavazattal 132 ellen. Hazudjatok, ha reménytek van, hogy a' hazudságot nem lehet rátok bizonyítni; ez legalább megfogható; de egész Francziaország előtt kimondani a' nem igazat, midőn a' Moniteur itt van, titeket megszégyeníteni, az mégis csak szörnyű.“

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

87. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **October' 29.**

Philosophiai leczkék.

Előszó.

Egy vagyonos mezei gazdának **ban három fia volt, kiket én itt *A. B. C.*-nek nevezek; az első 18, a' második 17, a' harmadik 16 esztendős. Ezek már elvégezték a' rhetoricát, poësist, a' physicával, mathematicával és más tudományokkal együtt. Atyjok őket ésszerű mezei gazdakká akarta képeztetni egy gazdasági intézetben. De a' fölvétel ott a' *philosophia*' föltételéhez van kapcsolva. Ezért a' házhoz fogadá *Ph.* derék philosophust, általa fiainak a' philosophiában privát tanítást adatandó. A. és C. jófejűek, B. ellenben buta ifju volt 's a' mellett igen ábrándos. —. Ime itt következnek Ph. philosophusnak philosophiai leczkéi.

Első leczke.

1. §. Ph. Kedves ifju barátim! Tudjátok, miért vagyok itt. Minden tudományok' legfenségesbikét kell belétek csepegtetnem: az isteni *philosophiát* — a' *bölcseséget* — melly nélkül nincs üdv a' világon, sőt még a' gazdasági intézetbe sem lehetséges a' fölvétel, mit az, ki nem philosophus, meg sem foghat.

Őseinknek ezen közmondásuk volt: „*Si Christum nescis, nihil est, si cetera discis.*“ Mi ellenben hasonlíthatlanul bölcsebben ezt mondjuk: „*Si philosophiam nescis, nihil est, si cetera discis.*“ — Mindjárt fogjátok látni, hogy philosophia — bölcseség — nélkül csak *oktalan állatoknak* és igen ostoba 's rosz mezei gazdáknak kellene lennetek. Ez uttal csak valami keveset, csupán a' bölcseség' quintessentiáját közlendem veletek, hogy annál kiváncsiabbakká tegyelek aztán titeket.

Sok ellensége 's megvetője van az isteni bölcseségnek, mint nem rég bizonyos *Csaplovics* is — együgyű, avatatlan ember — e' lapokban minket, *bölcseket*, kik a' világra a' bölcseség' isteni fényét árasztjuk, kik mindennap *királyok* lehetnénk, szóval: minket *philosophusokat*, mint *tökfilkókat* — sőt tökéletes *bolondokat*, meg akart gyalázni. De mindjárt meglátjátok, milly vak veréb ő, milly tudatlan! Ezt már neki a' nagy philosophus és nagy jurista *Jogi hites ügyvéd* a' *Figyelmező*-ben orra alá törte. De nem sikerülend a' philosophiát rosz hirbe kevernie. Mig *őrültek* létezendnek, mindaddig lesznek *philosophusok* is, azaz világ' végeig. Ámen! — *Őrülteket* mondottam? — *Transcendentalis fejeket* akarék mondani, kiket Csaplovics őrülteknek nevez.

2. §. A' *philosophia* olly tudomány, melly a' legfőbb és legfontosabb tárgyak': *Isten*', *világ*', *ember*' legfőbb ismeretével foglalkozik.

Különféleképen határoztatik meg, majd igy: a' philosophia *a' dolgok' lényegének tudománya;* majd: *az eszmék*' (idea) *tudománya;* majd: *észtudomány* (Kant); majd: *észtudomány fogalmakból;* majd a' *tudás' tudománya;* majd: *az érzékfelettinek tudománya, tiszta észből;* majd: *a' lehetségesnek tudománya, a' mennyire lehetséges* (Wolf); majd: *tudománytan*, azaz: *legfőbb elvek által meghatározott ismérete azon tannak, melly minden tudás' lehetőségét tárgyazza* (Fichte Ján.) — 's mit különben Csaplovics e' lapok' 73dik számában (16. §.) elmondott. — Mindenik philosophus másképen kereszteli a' philosophiát, a' mint tudnillik eszébe jut: de az *olly* dolgokat tanit, hogy szédül bele az ember' feje! olly dolgokat, mellyeket egy ember sem tud, hacsak azokat neki philosophus nem mondja.

3. §. A' *bölcseséghez* tartozott hajdan a' *physica* és *mathematica* is (Aristoteles); de az elsőbbik csak buta kéztüveseknek, az utóbbik pedig földmérők- 's épitőmestereknek való. Illy ostobaságokkal nem bebelődik a' valódi philosophus. Az ő tanulmányinak tárgyai sokkal fellengőbbek, tudnillik, mint már mondottam: *Isten, világ, ember.*

A. Tehát a' *physica* nem tartozik a' *bölcseséghez?* Én azt gondoltam, hogy az nekünk igen szükséges, sőt nélkülözhetlen.

Ph. Nem! ha mondom. Nem minden, a' mi szükséges, bölcs is egyszersmind. Igy péld. az ökör igen hasznos, sőt szükséges, de nem *bölcs*. A' csizmák is szükségesek, de ki látott valaha bölcs csizmákat? — Physica nélkül, valamint csizma nélkül, tökéletesen bölcsek lehetünk. A' *természetphilosophia* és *természetjog*, mellyet Csaplovics *czigány-miatyánknak* nevez, a' fődolog. Hisz ti már tudjátok a' physicát. Ott csak a' viz-, tüz-, levegő-, földről 's más illy ostobaságokról van szó. A' vizre csak molnárok- és mosónéknak van szükségök; a' tüzre kovácsoknak; a' levegő szélmalmoknak jó; a' föld patkányoknak és vakandokoknak. A' *bölcsnek* ezekre mind nincs szüksége; mert ő maga is tud nem csak vizet, levegőt, tüzet és minden elemet — hanem egész világokat is csinálni, ha azokra szüksége van. Miképen csináljuk a' *világokat*, Csaplovics már előadta nektek.

B. Nem tartozik e az is a' *bölcseséghez*, hogyan lehet a' szelet két egyenlő részre osztani?

Ph. Hogyan osztod el?

B. Hol az ajtóban göblyuk van, ott szél vonul keresztül. Most már csak orromat kell a' lyukra tartanom, azonnal mindenik orrlyukba egyenlő mennyiségű szél menend, 's a' szél két egyenlő részre van osztva.

Ph. Nincs roszul! Itt te bizonyára valami *transcendentalis* dolgot mondasz! Bravo! Most halljátok csak tovább.

4. §. Minden bölcseségnek első 's legfőbb elve: *hogy mi valósággal a' világon vagyunk.* Ki ezt nem tudja: nem bölcs, nem philosophus. Egész' a' nagy *Des Cartes*', diákul *Cartesius*', koráig, ki 1596ban született 's 1650ben holt meg *(vegyétek le kalapotokat!)* egy ember sem volt bizonyos benne, hogy létezik. — E' fenséges philosophus fedezte föl végre a' hasonlíthatlan „*Cogito: ergo sum*“-ot (gondolkodom: tehát vagyok) — mi mindaddig embernek, sem pogánynak sem kereszténynek, nem akart eszébe jutni. (*Tiedemann*, Geist der speculativen Philosophie. Marburg, 1797. VI. köt. 117 — 119 lap.) 'S most már bizonyosak lehetünk benne, hogy a' világon vagyunk. Hogy igazat beszélek, olvashatjátok *Századunk*' 66. számában, hol *Mocsi* ur ezt mondja: „Cartesius ama' *mély* psychologiai nézet' felállítása által a' scepticismust megdöntötte.“ Az tehát igen-igen *mély* psychologiai nézet!!! annyira mély, hogy bele is fulhat, ha ki uszni nem tanult. Mit mondtok rá?

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

5. §. C. Ez csak mégis igen különös! Az egész korábbi világ — az emberek' myriadjai, a' pogányok és keresztények, törökök és pandurok iszonyú ostobák lehettek, hogy legalább valami hasonló nem ötlött eszökbe, például: Keserves fogfájásom van, vagy: szörnyen éhezem: tehát vagyok!

Ph. Nem! ha mondom. 'S ha megbódulsz is a' fogfájás — vagy majd meghalsz is az éhség miatt, azért még nem vagy bizonyos benne, hogy a' világon vagy, hacsak az arany „cogito: ergo sum"-ot hozzá nem gondolod.

C. 'S ha valaki a' deresen veretik: nem érzi e, hogy a' világon van, tudnillik a' deresen?

Ph. Nem! ha mondom. Ha ekkor nem gondolja: „*Cogito ergo sum*" (ha tetszik, bizvást hozzá teheti: „*a' deresen*", ez ellen nincs semmi kifogásom) — nem bizonyos benne, hogy a' deresen fekszik.

C. Ugyde, nem ér rá, hogy a' „*cogito: ergo sum*"-ról gondolkodjék.

Ph. Ez az ő dolga. Ha nem ér rá: ugy nem is fekszik a' deresen; sőt nem is létezik, és igy nem is veretik. Legalább ezt gondolhatja.

C. Már ez nekem csakugyan bolondságnak látszik.

B. Nekem épen nem. Én igen *mély bölcseséget* találok benne, *Mocsi* ur szerint.

Ph. Bravo! kedves B., belőled derék philosophus lesz.

C. *(Halkan A.-hoz.)* Ugyan, bátya! nem tetszik ez neked is bolondnak?

A. Nagyon! de halljuk csak tovább.

6. §. Ph. Mondom tehát nektek: „*cogito: ergo sum*" a' fődolog, és pedig a' mezei gazdákra nézve is.

A. Hogyhogy?

Ph. Igy: mi minden gazdaság' főelve? — Nemde, hogy *gazdálkodni kell.* — Most már, gondoljátok meg csak: ha az arany „*cogito: ergo sum*"-ot nem tudjátok, 's ha mindennap legalább százszor nem forgatjátok eszetekben: akkor nem vagytok bizonyosak benne, hogy a' világon vagytok. Tehát minden bizonnyal abban fogjátok hagyni az egész mezei gazdaságot, 's meg sem fogtok mozdulni. Mert ha nem vagytok a' világon: nincs szükségtek sem kenyérre, sem borra, sem ruhára, sem lakásra 'stb.; tehát miért kinlódnátok a' mezei gazdaságnak különben is nehéz és mocskos munkájával, miért izzadnátok körülte, ha épen nincs rá semmi szükségtek? Van e igazam?

B. Tökéletesen!

A. *(C.-hez halkan.)* Oh a' stomphax! Ugy látszik, ezen ember megtébolyodott. Ezt meg kell mondanom atyámnak.

(Folytatása következik.)

Egy conversatio.

(Folytatás.)

Ő. Hiszen e' kettő nem csak az iróknak, hanem az egész cselekvő és polgári társaságban élő emberiségnek fő rugója, mert egyik anyagi, a' másik szellemi szükségeinknek 's érdekeinknek általányos képviselője, kifejezése. Ezeket tagadni akarni, annyi, mint kitagadni az embert az emberből és a' polgári társaságból. De az, mit az academiáról 's annak iróinkrai nagy hatásáról mondasz, nekem még más tekintetből is fontos. Ebből ugyanis azt látom, hogy jelenleg iróinknak három negyede, az athenaeistákkal szólván, „az academiának zsoldjában áll", más szóval, hogy az academiának iróinkrai hatása jelenleg, midőn t. i. a' publicum még folyvást igen gyenge támasza az irónak, túlnyomó; és igy nem csak a' literaturára, hanem a' közre nézve is igen fontos dolog tudni, micsoda párt erősebb jelenleg az academiában, mert ennek szinét 's irányát fogja az irók', kivált a' kezdő, az academiába vágyó irók', többsége is jó ideig viselni.

Én. Kétségkivül; csakhogy te talán igen is csekélyre teszed azon támaszt, mellyet iróink, függetlenül az academiától, 1825 óta magában a' publicumban birnak, 's mellyre *egyedül* munkáik' alaposságánál és korszerűségénél fogva bizton számolhatnak. Avvagy nem találtak e ezen idő alatt habár nem arányos, nem kielégitő, de mégis türhető és *biztató* sikert 's jutalmat közönségünk' részéről Kisfaludy Károly' munkái és Aurorája, gróf Széchenyi István' Hitele, Fáy' Bélteky-háza és Kedvcsapongásai? nem *könyvárusok* adták e ki Kisfaludy Sándor' és Vörösmarty' munkáit, báró Jósika Miklós' és Gaal' elbeszéléseit 's az eredeti magyar játékszint? nem támadtak e azóta 's állnak e fen folyvást több hirlapjaink? nincsen e magának az olly korszerűtlen és pártos Athenaeumnak 500 előfizetője? nem fogadták e el 's nyilványitották e hirlap- és folyóiratkiadóink azon elvet, hogy iróikat czikkely- vagy ívszámra honorálják? nem enged e nemes Pest vármegyének játékszini nagylelkű részvényes társasága az eredeti szinműirónak és daljatéki hangműszerzőnek egy egész bevételt, jutalmat? Mindezek az irónak az academiától független rugói, jutalmai. 'S magában az academiában is, ha kiveszed a' három athenaeista' és szorosb párthiveik' félszeg irányát és proselytuscsődítését, melly lapjaik csaknem mindenik számából inkább vagy kevesbbé átvilaglik, de melly irányt az academia sem javalt, sem a' magáénak nem ismert soha, milly szerény, milly csupán tudományos érdekű és czélú a' munkálkodás! Nézd az Évkönyveket, a' Tudománytárt, az eddig kiadott munkák' legnagyobb részét, ha nem a' tudomány', a' kötelesség', a' köz rend' és béke' szelleme uralkodik e bennök? És vedd ezekhez még a' közöttünk is honosodni, erősödni, emelkedni kezdő, száz fülű és száz nyelvű, mindent tudó és mindent kicsevegő, m i n d e n hatás és irányzat felett olly hathatósan és üdvösen ellenőrködhető *journalisticát:* és mondd meg, ha mindezek már most is nem elegendők e, azon káros irányt, mellyet talán az academia' most uralkodó többsége az irókra és literaturára tolhatna, neutralisálni, paralysálni?

Ő. Különben is én a' legszabadelműbb magyar irók' loyalitásáról és characteréről is felteszem. . .

Én. Micsoda? te a' legszabadelműbb magyar irók' *loyalitásában* és *characterében* bizol? Na, hiszen ne volna csak censura, majd meglátnád te a' magyar *legszabadelműbb* irók' loyalitását! Character? Mintha te nem tudnád, hogy ugyanazon B., kinek politicai tendentiái Coriolanjából, verseiből, értekezéseiből és Athenaeumából sat superque ismeretesek, egy bécsi politicai hirlapra kért privilegiumot a' kormánytól? avvagy gondolod e, hogy ő akkor ugyanugy irt volna mint ir és irna, ha birna? gondolod e, hogy e' hivatás' (értem, a' *politicai hirlapirás'*) szentsége 's a' kormányhatalommal- és bölcseséggeli közelebbi érintkezés lassan-lassan, akaratlanul is, nem hoztak volna némi módosulást, némi változást gondolkozásába 's érzeteibe, némi árnyéklatot, mérsékletet, körültekintést kifejezésibe? Mert én szeretem az illyen dolgokat a' legemberibb, legvalóbb és legméltányosb szempontból venni fel. Mit értesz te itt a' character alatt? nemde azon kisebb vagy nagyobb szilárdságot, mellyet saját belátásunk és érzésünk mások' belátása' és érzése' befolyásának ellenébe szegez? Igen, de nem változtat e gondolkodásunkon és érzésünkön, tehát illy értelemben vett characterünkön, sokszor egy *asszony?* 's valljon az illyen befolyás által eszközlött characterváltozással szükségképen mindenkor

vesztünk e? nem lesz e inkább általa számtalan esetben gondolkodásunk helyesb, érzésünk nemesb, egész valónk és életünk szelidebb, jobb, erkölcsibb? a' mit tehát hölgyeink' befolyásának engedünk, sőt engednünk kell, azt nálunk okosb és belátóbb férjfiak' társaságának, tanácsának, felvilágosításának, szóval a' velünk együtt haladó kornak és tapasztalásnak ne engednők meg? Mindig a' legjobb meggyőződés szerint cselekedni: ez kötelesség; nem egy könnyen hajlani másoknak szavára, habár ők számosak és okaik súlyosak is: ez férjfiasság és érett, higgadt észre mutat; de a' meggyőződést minél jobbá, tisztábbá és egyezőbbé tenni: ez a' legfőbb 's legszorosb kötelesség, mert e' nélkül nincsen igazi erkölcsi haladás, nincsen tökéletesbülés. 'S valljon te egy olly jó, olly tiszta és minden tárgyaiban egyező meggyőződést, melly többé tetemesen ne javulhasson, ne változhassék, egy 20 vagy 30 esztendős emberben fogsz e keresni, fogsz e követelni? Azon kor, mellyben a' nézetek és elvek 's cselekvéseink' mindannyi rugói annyira megállapodnak, meghiggadnak bennünk, hogy többé rajtok tetemest javítni, változtatni nem lehet, nem tudunk, gondolom, a' férjfiaknal csak az 50dik vagy épen 60dik évvel áll rendszerint be; addig a' többség mindig javul, mindig halad. Kimutatni azon időpillanatot és határt, midőn és mellyen ujabb belátásunk és érzésünk a' régit felváltani, hátra nyomni, vele — mivel ugrás a' természetben nincs — sokakban összeolvadni és általa módosulni kezd, ezt gyakran mi magunk, a' legszigorúbb önfigyelem mellett, sem volnánk képesek, annál kevésbbé képes ezt ránk nézve megtenni más. Hogy valaki ez vagy amaz *egyes* esetben, izgatva a' körülményektől és szenvedélyeitől, szoros meggyőződése ellen szóljon vagy cselekedjék, sőt hogy valaki, okosság és körülmények miatt, ösztöne' és meggyőződése' ellenére évekig is *hallgasson:* ezt megfoghatjuk; de hogy valaki ösztöne' és meggyőződése' ellenére huzamosan és összefüggőleg szóljon és cselekedjék: ez az emberi természet' alkotásával és minden józan psychologiával ellenkezik. Te nem voltál országgyüléseken? — De hiszen te egészen elmerültél!

Ő. Épen arról gondolkodom, mi lehet természetes oka azon számos politicai hitváltoztatásoknak, mellyeket kivált megyéinkben 's országgyüléseinken annyiszor tapasztalunk.

Én. Ha cselekvő és folytonosb hitváltoztatásokról, milyenekről csak épen most szólottam, beszélesz, akkor én a' dolgot épen mi közöttünk nem csak természetesnek, hanem sok esetben szinte szükségesnek 's elmellőzhetlennek találom. Vedd fel a' mi házi nevelésünket. A' közép és kisebb birtokú nemesség nálunk többnyire falun vagy pusztán születik, *nevelletik.* Mit hall ez a' fiú, alig kelve ki pólyáiból? „Laczi fiam, te nemes ember vagy, neked a' világon senki sem parancsol!“ És csakugyan az ifjoncz csakhamar látni kezdi, hogy neki a' világon nem igen sok ember parancsol. Az anyja nem szól neki, tartva az atyjától; a' cselédség bókol, a' parasztság hódol; az én legényem puskával és pipával járja keresztül a' falut; iszik, dorbézol; rendőrség, hivatal, fenyíték ismeretlen dolgok előtte; könyv és iskola csupa nyűg, mellyből hazai fészkébe, az arany szabadság' honába visszavágyik; itt minden a' kény' és ösztönök' rendén megy; itt törvény, polgári szerkezet, hirlap, civilisatio, müvészet, tudomány egészen ismeretlen, nem becsült, vagy ritka madarak; 's midőn az én Laczim, iskoláiból kiserdülten vagy épen juratus korában, egyik vagy másik pajtását ezen szükséges és a' világban csakugyan létező korlátokban fejét jól megütni látja, akkor felkiált: *kényuraság, zsarnokság!* . . . Vármegyéjébe visszatérve, mit gondolsz, hova fog ülni ez az ember? az oppositio' legszélsőbb padjaira. Minden, mi a' kormánytól jő, nem lehet nem gyanús ezen ember előtt, kinél rend és fenyíték és polgári szerkezet egészen ismeretlen. „Nem kell! nem akarjuk! zsarnokság! Lafayette! Paine Tamás! korszellem!“ ezek az ő vesszőparipái; összehunczfutoz, összegazemberez, rosz hazafinak, hazaárulónak mond mindent, ki ugy nem szavaz és gondolkozik mint ő; egyszer-kétszer ki kell őt taszigálni az ülésből, hogy némileg magához térjen; de ez még nem elég észrehozására. Hanem az ifjut a' házasság' horgára kerítik. Itt őt legelőbb is lefülelik az asszonyok. Házat kell tartani, *rendhez* kell szokni az életben és a' költségekben, különben a' háziság veszve van; az asszonyi befolyás és illendőség módot, mérsékletet hoz a' viseletbe. Az én „édes Laczikám“, vagy „László ur“-am most sötétszin kabátot, világos keztyűt hord, mindennap megborotválkozik, fogai hószin fejérek, az ülésekben ritkán és keveset szól, kiválóbb emberekkel társalkodik. Ügyesség, ujság vagy rokoni befolyás által al- vagy főbiróvá választatik. Bezzeg itt látja most, mennyi kell csak egy falunak vagy egy szűk kerületnek is rendben-tartására, kormányozására! itt vetteltik a' jövendő statusembernek és kormányférjfiunak alapja. És az én Laczim — mert kedvező esetről és hajlamokról vagyon szó — országgyülési követül neveztetik. Itt legelőször is hallgatunk, fülelünk 's érezni kezdjük, milly gyengék vagyunk illy fényes, illy roppant capacitású gyülekezet előtt valami nyomossal, ujsággal fellépni, vagy csak instructionkat is kellőleg előadni és támogatni. Nincs kedve Laczinak declamálni, még kevesebbé pedig debacchálni, mert egy elfojthatatlan érzés azt sugja neki, hogy nem általányosságokkal, nem üres szókkal, nem a' kormány' gyanusításával 's bekormozásával mozdítjuk elő az ország' javát 's annak virágzását. Nem levén képes minden egyes javaslatnak az egészhez képesti fontosságát vagy korszerűségét megitélni — mert ehhez több studium, több tapasztalás és talán nagyobb észtehetség is kell, mint neki jutott — röviden és szerényen 's csak specialitásokhoz szól, a' többire nézve lelke egy általányos megnyugtatást keres. És hol lelné meg ezt máshol, mint vagy a' világos többségben vagy a' kormányban? Ez utóbbira nézve itt különösen alkalma esik, több közel álló és köztekintetű férjfiakkal értesülni 's tőlök a' kormány' általányos czéljainak tiszta és teljes bizonyosságú belátásába vezettetni. Ekkor ő egész örömmel és meglepetéssel felkiált: „Phű, mord millió, hiszen nem ugy van ez, a' mint én gondoltam; nem akarja senki is ezt a' szép Magyarországot megenni, felkonczolni; sőt inkább annak egysége, ereje és felvirágzása ohajtatik, csakhogy a' fentartás' és óvatos, lassú haladás' útján, nem pedig az ugrásoknál és felforgatásén 's t. eff.“ És ezen pillanattól fogva a' centrum' és moderantismus' embere, merő önbelátásból és kifejlésből, készen áll előttünk; e' szellem megöröklik benne, ő azt visszaviszi megyéjébe, hol a' zajgó fiatalság nem képes megfogni, mi-viszi megyéjébe, hol a' zajgó fiatalság nem képes megfogni, mi-

viszi megyéjébe, hol a' zajgó fiatalság nem képes megfogni, mi-

egy idő óta olly igen készek egymásnak fejéről „lefúni a' nimbust", melly nekik, valamint minden egyéb nemű aristocratiának, olly igen jól áll.

Én. À la bonne heure, ha azt mondod: „egy idő óta", t. i. a' Kritikai Lapok' megjelenése óta, és ha a' tudomány vagy művészet hinte az iró' feje körül fénysugárt. De ha különösen a' „három emberről" és ezek' nimbusáról szólasz, akkor homályban jársz 's fel kell téged világosítanom. Ezen urak' fejei körül nem annyira a' tudomány és igaz művészet szövé 's tartá fen a' nimbust, mint inkább egy általok praetendált 's magoknak és pártjoknak kirekesztőleg arrogált „hazafiság", mellynek idegen fényébe akarják literatori csekélységöket emelni 's benne villogtatni. Valahányszor az mondatott nekik: „hiszen te semmi, vagy csak középszerű historicus, te középszerű költő, te középszerű philologus vagy, tehát huzd meg magad'; irj jobbat, ha tudsz, és szólj kímélettel más irókról", ők mindannyiszor ezt felelték: „igenis, mi középszerűk vagyunk, de mi tiszta kézzel szolgáljuk a' hazát, mi a' hazának szenteltük csekély tehetségeinket." .. Nem látod itt azon czélt, hogy rosz hazafinak tartassék az, ki őket rosz vagy gyenge iróknak tartja? nem ismersz e' beszédben egy tulzó politicai pártra, melly mindent egyebet a' haza' ellenségének, a' nép' elnyomójának akar tekintetni, egyedül magát a' honbarátnak, a' szabadítónak? — De meg kell különböztetni az irót a' politicustól, a' haza' ügyét, a' literatura' ügyétől. Abban, hogy a' tudós-társaság' pénzalapját completáljuk, 's hogy egy középponti magyar szinházat Pesten állandóan megalapítsunk, hazafiság van, 's rosz hazafi az, ki ereje és tehetsége szerint *ide* nem áldozik; de abban, hogy mindent javaljunk, mit a' tudós-társaság tesz, hogy annak irányát és szellemét ne feszegessük, vagy hogy egy és más irót csupán azért, mivel ehhez vagy amahhoz a' politicai párthoz és bármi néven nevezendő „hazafiakhoz" tartozik, magasztalgassunk, ebben hazafiság nincs, ebben rosz hazafiság van; mert a' literator csak jó munka által szolgálhat a' hazának. Ah, ha mégis nem volna vagy minden órán nem lehetne nekünk nagyobb historicusunk mint *Bajza*, nagyobb költőnk mint *Vörösmarty*, nagyobb philologusunk mint *Schedel!* Nem nevetséges dolog e, ezen urakat tudományukért és literatori érdemeikért bálványolni? A' melly literator *Vörösmarty'* szomorujátékait, különösen pedik legutolsó darabját, Marót hánt, magasztalni, azaz, hogy bennök a' dramaköltészet' leglényegibb kivánati és szabályai kielégítve vannak, állítani merné (mit ugyan még eddig senki sem mert), az egyenesen rosz izlést terjesztene közöttünk, 's literaturánknak valóságos ártalmára lenne. — Ha ezen urak magokat annyira előre nem tolták, criticát és hirlapot olly kiméletlenül, olly pártosan és olly félszegül nem kezeltek 's e' miatt iróink közt egy vétkes élethalálra küzdő belső háborut nem gyujtottak volna, akkor hiszen várhatták és megnyerhették volna a' szeretettől és hazafiságos buzdítani-akarástól azt, mit a' szoros igazság tőlök megtagadni kénytelen vala; de igy, miután ők annyira felkötötték a' kolompot, miután összekeverték a' literaturát a' politicával, 's miután el akarták zúzni, semmivé tenni minden irót, ki velők akar literaturai akar politicai nézetekben egyet nem ért: nem ártott, azt tartom, nekik egyenesen és keményebben is értésökre adni, hogy *ha* első rangú tudósoknak, academicusoknak és literatoroknak akarnak tartatni, érdemeljék meg ezt tudományos és maradandó becsü müvészeti munkákkal; *ha* pedig egyenesen a' közre, a' hazára akarnak hatni 's igy politicai szerepet játszani, akkor keressenek vármegyei vagy egyéb köz hivatalt, választassák magokat országgyülési követekül, vagy legalább szerezzenek magoknak *politicai* hirlapra privilegiumot!...

Ő. Ez elég méltányos kivánság. De különben is a' más véleményüeket üldöző pártosság és dictatorkodás a' politicában mint a' literaturában egyiránt káros, egyiránt veszedelmes.

Én. Na igen; és nézz a' jövendőbe. Én nem türhetem, nem tarthatom jónak, hogy egy ollyan nemzetnek, mint a' miénk, literaturáján mostan még *mediocritások* uralkodjanak. A' mi nyelvünk még mindig fejlésben, gyarapodásban van. A' mi nemzetünk ezer esztendőt töltött már Europában, 's még egy ezer esztendőt fog tölteni, mig a' polgári egységnek és öntudatnak, a' nemzeti character' és egyetemi erők' összhangzó kifejlésének azon tökélyére és tetőpontjára jut, mellyen tul csak hanyatlania és hervadnia lehet, 's mellyen tul kezdődhetik csak a' mediocritások', dictatorok' és zsarnokok' hazája. Mikor fog a' mi literaturánk culminálni, ki képes ezt megmondani? Mig tehát ezt még csak jóslani sem tudjuk, mig nyelvünk és nemzetiségünk folyvást fejledez 's magába ujabb és ujabb élet-, szin-, erő-, nagyság-elemeket vesz fel, egy általunk még alig sejthető *egésszé* kifejlendőket, addig szerényeknek kell lennünk, meg kell ismernünk fejlődő gyermeki állapotunkat, egymásnak botlásait és hiányait szeliden ugyan, de igazságosan kijelelnünk, egymást oktatnunk és birálgatnunk, nem pedig vak bálványozással 's az elért tökéletesség' hiú ábrándival zárni be magunk előtt a' nemesebb, magasabb literaturai világ' kapuját, vagy épen az azon beléphetéstől egymást dühös veszekedéssel és mindenik részt felemésztő pártoskodással elmarnunk! —

Ő. Nem gondolod e, hogy ez utóbbi tekintetben kiváltképen roszalni kell azon *személyességeket*, mellyek egy idő óta feleselgetéseiteket bélyegzik? *Csató Pál.*

(Vége következik.)

Elegy.

Green ur — „az égboltozat' Columbus Kristófja" (mint őt a' *Globe* nevezi) — october' 2kán uj légutazást tett hat ur' kiséretében. A' léghajó, Portsmouth és Southampton közt, Londontól minegy 74 angol mérföldnyire, szállott le. A' léghajósok csak 120 fontnyi súlyterhet vittek magokkal; mindazáltal nemcsak ezt, hanem minden más terhöket, mint eleségöket, borüvegeiket, sőt ruhájok' egy részét is, ki kellett hányniok, hogy a' léghajót a' tengerbe eséstől megmentsék.

Egy lányka, ki nem rég Londonban egy vizes csőbőrbe esett 's abból olly hidegülten, mint egy holttetem, huzatott ki, *Parker* sebésztől villany' alkalmazása által ismét fölélesztetett.

Értesítés tisztelt iróinkhoz. — „Válasz a' Figyelmezőben megjelent birálatra" czimü küldeményt hoszasága miatt nem veheti fel melléklapunk; a' „Keresztény szent leczke" akkor fog közöltetni, ha az illetett fél újolag találna vétkezni; a' „Természetjogról. Z... vármegyéből", a' „Honunkban elhatalmazott marhalopás elleni egyetlen rendszabály", és „Maximák" czimü, köszönettel vett és sok tekintetben becses közleményeknek végre, mint nézeteiket nem elég szabatossággal 's kimeritéssel vitatóknak, felvételt nem igérhetünk. — Egyszersmind ismételjük azon általányos figyelmeztetésünket, hogy csak rendes és már ismért levelezőinktől fogadhatunk el bérmentetlen közleményeket.

Igazitás. *Századunk'* 80dik számában a' 649. hasáb' 4dik sorában „magányos urbéri jog" helyett olv. „magányos *és* urbéri jog."

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb. *Schmidt Antal.*

SZÁZADUNK.

88. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **November' 1.**

Főjegyzői lemondó beszéd *).

Tartá *Kapy* István, tek. Sáros megyének f. é. october' 15kén tartatott tisztujitási közgyülése' alkalmával.

Nagyméltóságú, méltóságos Báró, királyi udvari Főtárnokmester és Főispány ur! Tekintetes Karok és Rendek! Mig a' polgárisodásnak felséges eszméje meg nem fogta kezét az embernek és a' természetnek, hogy azokat egymással mintegy kibékítse: a' természeti szabadság' embere, gyakran legigazságosabb bántalmait, saját fellázadt indulata szerint boszulta meg. Erőszak volt akkor az igazság; erőszak a' törvény és alkotmány; erőszak osztott volt halált és életet; és a' hatalmasbnak zsarnokságaiban érezte az erőtlenebb ember a' rémítő hiányt, mellynél fogva közbiztosság, mint szellemi 's anyagi jóllétnek alapköve nélkül szűkölködött; ezen borzasztó állapot, ha ugyan nem csupán irói abstractio, ha ugyan valaha létezhetett, a' boldogságra született emberiség' rendeltetéséhez méretve, *természeti* állapot igenis, hanem *természetes* egyáltalában nem vala. —

A' történetek' könyvében nincs ugyan az időpont megirva: de ütött az óra, mert ütnie kellett az órának, 's kelet felett, honnan őseink is származtanak, a' polgárisodás a' nyomatott ember' ohajtásaiban szelídebb hajnalkint derüle fel, magában hozván a' biztosság' magvait, mellyek az emberiségnek roppant sérelmeit, habár némelly jogainak megtagadásával, korlátozólag gyógyítsák. — 'S ekkint történt, t. Rendek, hogy a' társas ember, midőn földmüvelés- és kereskedéssel foglalkoznék, villongásainak elintézhetése' 's rendeltetésének háborítlan elérhetése' czéljából, felsőséget választott magának, férfiakból állót, kikben minden bizodalma pontosulván, jogainak tetemesebb részét felügyelés és végrehajtás végett átengedte. Nem czélom itt az igy támadt különszerű alkotmányok felől értekeznem; nem szándékom a' formákat, mellyek szerint a' földnek népei kormányoztatnak, még csak illetnem is; azt mondom egyedül, hogy hamvaikban is áldandó őseink a' józan ész' bölcsesége szerint cselekedtek, midőn bizodalmaikat egyes férfiakra ruházván át, ugyanakkor fentarták magoknak, az igazgatási egyéneket szabadon választhatni. És itt van nálunk a' szabad tisztválasztás' bölcsője!

Ugy gondolom, nem hibázok, t. Karok és Rendek, ha ezen szabad választást, mellynek e' napon törvényes gyakorlására olly ünnepélyesen összegyültünk, a' magyar nemesnek mennyire szép annyira fontos, 's mennyire alkotmányszerű legannyira igazságos jogai közzé számitom. Mert lehet e áldottabb jótétemény ama' biztosságnál, mellynél fogva panaszainknak bizonyos enyhület, kivánatainknak biztos teljesités 's ügyeinknek lélekismeretes végrehajtás olly polgártársunk által szereztetnek, ki e' hatóságát, ügyességének általunk történt méltánylata szerint, törvényszerű joggal gyakorolja? De ezen választás a' millyen jótékony a' Rendekre, szintolly boldogító a' választottra nézve. Mert ámbár nem lehet tagadni, hogy a' törvények' szigorúságából az egy vagy más félre hárult kedvetlenség koránsem magát a' törvényt, de gyakortább annak hivatalos végrehajtóját érinti; ámbár tudva van, hogy a' tisztviselő saját háza' népét odahagyni, saját családjának érdekeit, gyakran legtermészetesebb érzelmének megtagadásával, félretenni, és hivatalának minden nyugodalmát feláldozni kénytelen: mindazáltal mi csekély áldozat még ez a' lángzó kebelnek, mellyet a' *közjónak* előmozditása 's azon nagyszerű erkölcsi gondolat lelkesit, hogy a' bizodalmat, melly egy egész testületnek ajándéka, bármelly csekély mértékben is, örökre tiszta és soha nem tágító szenvedelemben megszolgálni fáradozik! — Ugy van, méltányoltatván a' tisztviselők' törekedései, elismértetvén az érdem, mellyet választott férjfiak' közpályán arattak: a' közhivatalok' viselése olly dicsőség, fénye olly ragyogó, örömei olly megnyugasztalók, hogy midőn megérkezik a' percz, mellyben alkotmányos törvény megszünteti ezen hatóságot, lehetetlen, hogy a' lemondó' szivének idegein bizonyos nemesebb fájdalom ne fusson keresztül. És ez természetes is, t. Karok és Rendek. Mert valamint nem az a' hős, ki nem képes a' harczok' mezején megrettenni, hanem ki legtermészetesb ijedelmén nagy lelkének jelenléte által diadalmaskodik: ugy nem az a' tiszta keblű polgár, ki viszonyainak legfontosb fekvését egykedvűleg látja megszüntetni; hanem ki a' veszteség' fájdalmát bölcsen mérsékelni elég erős, midőn azt a' minden igaz honfi előtt tiszteletben álló alkotmány kivánja.

Mi is, nagyméltóságú Főispány ur, t. Karok és Rendek, kiket eddig a' közbizodalom és kegyesség ezen nemes megye' biráinak 's tisztviselőinek polgári díszünkül szolgált legszentebb nevével ruháza fel; hogy a' czélban lévő uj tisztválasztás' nagy ünnepe annál előbb bölcs intézet alá vétethessék, engedvén a' törvény' parancsának, tisztelvén nemzeti szokásinkat, búcsut veszünk, tagadni nem fogjuk, már maga a' megszokás miatt is, nem könnyen keresztülfutó fájdalommal. De ez ellágyulásunkat mérsékeli azon belső öröm, hogy e' tekintetes közönségben, a' szép boldogságra viradt magyar hazát, szerencsés hazánkban egy szabad nemzetnek dicső fejedelmét, 's hü fejedelmünkben a' polgári erények' legfényesb hatalmát, szolgáltuk. Elhagyjuk mindnyájan tiszteinket, t. Rendek, elhagyjuk a' súlyos tünődéssel, hogy a' tökélynek kivánt mértékét ohajtásink szerint megüthetnünk nem adaték; elhagyjuk a' legtisztább ohajtásainkkal, hogy vajha megürült hivatalainknak utódjai a' szép és jó tettek' előhivásában rajtunk túltegyenek, fogyatkozásinkat pedig, jelesb tehetségök szerint, kipótolják. Im itt van e' toll: — leteszem e' tollat, mellynek minden vonásait törvényes igazság, törvényszerű érdek és kötelességszerű akarat vezették; leteszem azon belső sohajtással, hogy bár szük ismereteim a' Karok' és Rendek' dicsőségét, e' tollal, ugy mint kivántam volna, nem eszközölhették; de mégis öntudatom' szentségére mondhatom, hogy e' polgári ereklyét soha szándékos akarattal, soha szándékos eltángorodással meg nem fertőztetém! — Itt vannak a' levéltár' kulcsai. — Excellentiádnak átnyujtom azokat, azon biztositással, hogy a' kincsek, személyes jogaink' és javaink' legdrágább kincsei, most is azon épségben léteznek, mellyben akkor voltak, midőn fel-

*) Politicai szónoklatunknak ezen mind alkotmányszerű nézeteire, mind müvészeti tökélyére nézve jeles példánya kétségkivül már az illyesek' ritkasága miatt is kedves leend olvasóink előtt, 's annak közölhetéséért a' tek. *másod-alispány* urnak itt is köszönetet mond *a' szerk.*

ügyelésem alá bizattak. — Köszönjük már, t. Rendek, hálás szivvel köszönjük a' kedves bizodalmat, mellynél fogva szerencsénkül jutott, azt e' legközelebb lefolyt három év alatt, nem érdemlett mértékben birhatnunk; — köszönjük a' mindenkori szives kedvezést, mellynél fogva törekvéseinket mindenkor méltányos, mindenkor részvevő kebellel kisérték. — Fogadja Excellentiád szinetlen hálánkat, mellyel Excellentiádat, mint e' törvényesen feloszló koszorú' erényekkel ékes ragyogványát, mindenkor őszinte, mindenkor hódoló alázatossággal tiszteltük. 'S ha Excellentiád' várakozásának ugy mint kellett meg nem felelhettünk, engedje meg, hogy az önérzésnek meleg órájában ezzel vigasztalhassuk magunkat: „Hol nincs teljes erő, tenni akarni, elég!“ —

Philosophiai leczkék.

(Folytatás.)

7. §. Ph. Most megtanítlak titeket, *mint* kelljen gondolkoznotok.

A. Mi már régóta tudunk gondolkozni; hisz már felserdült ifjak vagyunk.

Ph. Oh simplex! Semmit sem tudsz. Tudod a' *logicát?*

A. Nem.

Ph. No tehát, hogyan fogsz gondolkozhatni, ha a' *logicát* nem tudod? A' *logica* olly tudomány, melly *mesterségesen* gondolkozni tanít, hogy mindenütt fölfedeztessék az *igazság*. — Tehát nem mint mindenkor, mint széna és szalma, káposzta és répa; hanem finomul, mesterségesen, fortélyosan gondolkozni. Logica nélkül teljes lehetetlen az igazságot kitudni; logicával fogjuk ezt, valamint hálóval a' halat: a' logica tehát hálója az igazságnak, valamint a' *grammatica* a' szavaknak, mikép kelljen tudnillik *helyesen* — nem pedig akárhogyan beszélni. (Lehrbuch der Philos. Wien, 1835. I. köt., 67. lap.)

8. §. A. Engedelmet! Itt felette nagy különbséget találok. A' beszédnek bizonyos szabályai vannak, mellyeket mindenki megtanulhat, ha csak egy kis emlékezettel bir. Nem mondhatom péld. e' helyett: *fregit crus*, ezt: *franxit* vagy *frangavit crurem*, a' nélkül hogy ki ne nevessenek. De ki képes a' gondolkozótehetséget ugy idomítani, hogy gondolkozzék, mint gondolkozni *kell?* Hogyan tanít meg ön péld. tébolyodottat vagy ostobát, mint B. testvérem, okosan és fortélyosan gondolkozni? A' gondolkozótehetség velünk született talentum. Egyik ember természettől éleselméjű, a' másik buta. A' gondolkozás önkénytelen valami; gyakran nem akar eszébe jutni az egyiknek, mi a' másiknak hamar eszébe ötlik. Valamint ki egyenes, ép lábakkal született, jobban és könnyebben tud szaladni 's ugrani, mint a' görbelábú. — Gyakran valamelly, kivált kellemetlen gondolattól meg nem menekedhetem. Hol a' logica, melly ekkor rajtam segíthet? — *Csevegni* pedig vagy *hallgatni* tudok, a' hányszor csak akarok.

9. §. Ph. Mindjárt meglátod, hogy *te* vagy ostoba fiú, nem pedig B. testvéred. Csak azt kérdem tőled: hányféle *idea*, magyarul *eszme*, vagy *fogalom*, van a' világon?

A. A' hány tárgy.

Ph. Nem igaz! legelőször is csak *négyféle* van, ugymint: *homályos, tiszta, világos* és *tökeletes*. — Látsz péld. a' fán a' levelek közt valamit ülni, a' nélkül hogy megkülönböztethetnéd, macska e az, vagy madár: ez *homályos* fogalom, azaz nem látsz jól. — Közelebb járulsz, és látod, hogy madár, a' nélkül hogy megismérnéd, micsoda madár: ez már *tiszta* fogalom; látod azután, hogy szarka: ekkor fogalmad *világos;* még közelebb mégy, 's ugy találod, hogy fiatal vagy vén szarka: csak ekkor van róla *tökeletes* fogalmad, azaz csak ekkor látsz elég tisztán. — No's, tudtad e már ezt? Ugye, nem! Ezt csak a' logicából tanulod.

B. Felséges! ezt még nem tudtam.

A. Tehát ez a' *logica?* E' bölcseséget már régen tudtam, 's mindjárt igy feleltem volna, ha okosabban kérdez vala ön. *(C.-hez halkan.)* Mit mondasz rá?

C. Bolondságnak tartom, azt tanítani, mit már tudunk.

10. §. Ph. Az *idea* valami igen nagy. Idea nélkül semmi sincs a' világon. A' nagy *Hegel (vegyétek le kalapotokat!)* az egész *bölcseséget* is csupán ideákra alapította, 's látod! milly finomul, milly éleselműleg, milly helyesen. Ugyanis:

1) A' *logica* az *idea'* tudománya *önmagában véve.*

2) A' *természetphilosophia* az idea' tudománya *másképlétében* (Anderssein) tekintve.

3) A' *szellem' philosophiája* az idea' tudománya, melly *a' maga' másképlétéből önmagába visszatér.*

11. §. C. Mi az a' *másképlét* 's *a' másképlétből önmagába visszatérés?*

Ph. Tehát nem érted? Oh simplex, simplicissime! Hisz ez valami igen egyszerű. Ha péld. köpönyegedből nadrágot csináltatsz: ekkor a' köpönyeg már más, mint elébb volt; 's ha a' nadrágból ismét köpönyeget csináltatsz: ekkor az visszatért *másképlétéből.* Igy az ideák is másképp szabathatnak, foltoztathatnak és készíttethetnek el. Ezt nem érted?

12. §. C. De miért nem mondja a' nagy Hegel *világosan*, a' mit mondani akar?

Ph. Ennek oka van ám! A' philosophusok nem irhatnak mindenkinek számára világosan; mert azután nagyon is sok *bölcs* lenne a' világon, 's végre mindnyájunknak összesen nem volna mit *ennünk*, mert bölcsek nem foglalkoznak étel- és italárukészítéssel, hanem csupán a' bölcseség' ambrosiájával. Ezt már az avatatlan *Csaplovics* is észrevette e' lapok' 73dik számában; de hibázott — mint mindenben hibáz — mondván, hogy *Kant* az első, ki *szántszándékkal* irt philosophusilag, azaz homályosan. Csaplovics nem tudta, hogy mi *bölcsek* már a' nagy bölcs *Aristoteles*-től *(ismét vegyétek le kalapotokat!)* öröklöttük e' fogást. A' *mozgást* péld. a' közönséges emberek, tudnillik a' *physicusok*, igen röviden igy határozzák meg; „A' mozgás *a' helynek változtatása*“; 's ha épen finomul és fortélyosan akarnak szólani, azt mondják, hogy „*valamelly test' külső viszonyinak térbeni változtatása.*“ Ékesebben 's világosabban nem tudják magokat kifejezni.

Most halljátok a' mi nagy *Aristoteles* urunkat *(ismét vegyétek le kalapotokat!)*, milly fortélyosan, milly körülményesen, milly érthetőleg határozza ő meg a' *mozgást*. Notabene! ő görög nem egyesült vallású volt *(A. és C. nevetnek)*; ezért mozgása is görög vala. Én nektek e' tárgyismértetést (definitio) magyarul adom, mert görögül nem tudtok. Ugyanis:

„A' *mozgás* a' tehetséghez képest levőnek munkássága, a' mennyiben az a' tehetséghez képest van. Ez okozza, hogy a' mozgás középet foglal a' csak tehetséghez képest levő közt, és az egészen megvalósult munkásság közt, mellyben nincs többé tehetséghez-képesti, mivel a' mozgás nincs sem korábban sem későbben, mint a' mennyiben a' tehetséghez képest levő megvalósul, de korábban csak a' tehetséghez képest levő, 's későbben csak a' valóság van; melly okból a' mozgás sem a' tehetséghez sem az energiához nem tartozik, mivel sem az nem mozdul szükségképen, mi a' tehetséghez képest bir nagyság-

gal, sem az, minek valóságos nagysága van.“ (*Ritter*, Gesch. d. Philos. III. rész. Hamburg, 1834.)

Tehát nem százszorta szebb, fellengőbb, körülményesb, érthetőbb e ezen tárgyismértetés, mint amaz ostoba, t. i. *a' helynek változtatása?* melly tárgyismértetés egyszersmind felette helytelen is, mert a' vasuton épen nem mozdulok, 's mégis változtatom a' helyet. Ki Aristotelest nem érti, az csak igazi együgyű ember, azaz nem philosophus. A' philosophus mindezt igen jól érti, valamint Hegel' *másképlétét* 's az abból önmagába *visszatérést* is. B. testvéred bizonyosan érti.

B. Oh igen! *Másképlét* a' köpönyeg, *visszatérés* a' nadrág.

Ph. Bravissimo! belőled nagy philosophus lesz.

A. (*C.-hez.*) Ugyan, öcsém! nem bolondság ez?

C. (*Vállat vonít.*) Tizenhat latos bolondság; de halljuk csak tovább.

13. §. Ph. Most menjünk tovább! Vannak még mindenféle más ideák is, péld. *összevettek, elvontak, általányosak, viszonylagosak* 'stb. Ezeket máskor fogom nektek megmagyarázni. Mind igen szép dolgok és a' mezei gazdaságnál nélkülözhetlenek. — Két összekapcsolt ideából *ítéletek* származnak, 's két ítéletből *következtetés*, péld. minden ember hazug; te is ember vagy: tehát hazug vagy. — Itt az első két idea: *ember* és *hazug;* a' másik pár: *te* és *ember;* ebből a' következtetés. — E' szép okoskodásmód *syllogismus*-nak neveztetik. Nemde, ez igen szép?

C. Ugyde, Ph. ur! ön is ember, következőleg ön is hazug.

Ph. Hallgass! én *philosophus*, én *logicus* vagyok, sem *hazudnom* sem *meghazudtoltatnom* nem lehet, mert az igazságot ki tudom csiklandani. — A' syllogismusokból több fajjal birunk; de legszebb a' *soritis*, péld. a' ki jól iszik, jól alszik; a' ki jól alszik, nem vétkezik; a' ki nem vétkezik, üdvözülni fog: tehát — a' ki jól iszik, üdvözülni fog.

B. Ah, felséges! Tehát a' ki üdvözülni akar, részegesnek kell lennie.

C. Valóság e ez, vagy tréfa, Ph. ur?

Ph. Teljes valóság. Ugye, te ezt nem tudnád, ha nem mondottam volna? — Jegyezd meg magadnak C.! hogy igazságot syllogismusok nélkül nem lehet fölfedezni.

14. §. Ph. A' *dilemma* (másképen *krokodilus-* és *szarvas-syllogismus*-nak is neveztetik) szinte az igazság' fölfedezéséhez tartozik. Ez egy csínos mesterm\u0171, mellyel megmutathatni, hogy akár fehér, akár fekete, főtt vagy sült, mégis mindegy. Halljátok csak:

Egy jogtanuló 100 forintot igért tanítójának, ha az első pert megnyeri; ha pedig elveszti, akkor semmivel sem tartozik. A' tanító akará, gondja levén borravalójára, az *első* pert nyakába akasztani, 's ezt irá neki: „Ha megnyered a' pert; akkor a' kötésnél fogva fizetsz; ha pedig elveszted: akkor a' bíróság nekem fogja ítélni a' 100 frtot.“ — De a' fiatal ügyész jó logicus levén, igy felelt, szinte dilemmában: „Ha megnyerem a' pert: akkor a' bíróság engem ugyis fel fog menteni; ha pedig elvesztem: akkor a' kötésnél fogva nem vagyok adós.“ — Nemde, mindkettő szép logicai okoskodás?

A. Ugyde, most már mi a' dolog' vége? Mellyiknek van igaza?

Ph. Ehhez a' philosophusnak semmi köze; ez a' bíróság' dolga.

A. Tehát annyit tudok mint azelőtt.

Ph. Sokkal többet tudsz, mert tudod már, mi a' *dilemma*.

A. Nekem ugy tetszik tehát, hogy a' logica csak *szótár*, nomenclator, melly megmutatja, mikép kereszteltetik a' lélek-nek valamennyi külön ötlete 's fogása, nem pedig a' gondolkozás' vagy ötletébresztés' mestersége.

Ph. Nem igaz. Még nem végeztük el. Még csak a' logica' 2dik része tanítja tulajdonképen az igazság' keresését; a' 3dik mutatja meg erre az eszközöket, tudniillik: mint kelljen elmélkedni, könyveket olvasni, tudományosan vitatkozni. Mindezt később fogom nektek megmagyarázni.

A. De ez igen különös; miért nem mondja meg ön ezt nekünk most mindjárt?

Ph. Máskor! Most készen vagyunk a' logicával. Ez, mint láttátok, mintegy köszörüs, ki a' lelket élessé feni, hogy ez annál képesebb legyen, magát az isteni bölcseséget szeldelni, azaz megtanulni. A' logica tánczmester, ki a' ballet-növendékeket tanítja. Ha a' hangász hegedülni akar: elébb hegedűjét hangolnia kell. Igy hangolja a' logica is a' lelket. — Hogy az a' mezei gazdának is elkerülhetlenül szükséges, mindjárt fogjátok látni. Mert ha a' mezei gazda nem tud rendesen gondolkozni: akkor nem is fog rendesen gazdálkodni. Szolgád péld. kárt tesz neked, hogyan foghatod azt ki béréből? Igy szólasz hozzá: A' gondatlan cseléd tartozik a' kárt megtéríteni; te pedig gondatlan cseléd vagy: tehát tartozol a' kárt megtéríteni.“ Mit mondhat ő neked erre? Egy szót sem! Fejét vakarandja 's fizetend.

15. §. Ph. Most lássunk a' magas *természet-philosophiához*, tehát az idea' tudományához, a' maga *másképlétében* tekintve.

B. Igen! a' köpönyegtől a' nadrághoz.

Ph. Helyesen fiam! (*A.-hoz.*) Mit látsz ott futni? (*Egy borjúra mutat.*)

A. Borjút.

Ph. Oh simplex! ugyan ki fog egy philosophusnak illy ostobául felelni! — Nem borjú az, hanem egy *nem-én*.

A. (*Álmélkodva.*) Hisz tudom, hogy ön nem azon borjú. De az ott csakugyan borjú.

Ph. Latod, milly ostoba vagy. Hisz *én* és *nem-én* szinte egyik főelve minden bölcseségnek, valamint: a' „cogito: ergo sum.“ — Vigyázz! A' bölcseségnek csak három elve gondolható *Fichte* Ján. szerint (*ismét emeljétek kalapot!*), ugymint:

1) Az *én* teszi eredetileg egyenesen (azaz minden további ok nélkül) saját *létét*. — Ez én vagyok!

2) Az *én*-nek egyenesen ellenébe tétetik egy *nem-én*. — Ez a' borjú.

3) *Én* az *én*-ben az eloszthatót *én*-nek egy eloszthatót *nem-én*-t teszek ellenébe. — E' mellett gondolhatsz magadnak, a' mit akarsz. *Fichte* nyilván mondja, hogy ezen elv' megfejtése hatalomszava az észnek.

A. Az eloszthatót *nem-én*, mit magam elébe tehetek, talán kenyér, bor, sült? Kitaláltam? Mert hisz e' tárgyakat el lehet osztani.

Ph. Mint mondám, gondolj, a' mit akarsz. — Érted e most már, mi az *én*, mi a' *nem-én*?

A. Csak annyit értek, hogy én sem vagyok ama' borjú.

Ph. Bravissimo! mégis lesz belőled philosophus Isten' segedelmével! — Most megmutatom neked: milly felette szükséges az *én* és *nem-én* a' mezei gazdaságnál. Lásd! ha nem vagy philosophus, és meg nem különbözteted jól az *én*-t a' *nem-én*-től: akkor gyakorta tévedésből saját *én*-edet, azaz *tenmagadat* fognád be az ökör helyett! — De te sokkal gyengébb vagy, mint a' *nem-én*, t. i. az ökör; tehát igen roszul menne a' dolog a' szántás körül. Legfelebb is a' homokban, péld. Szabolcs vármegyében, Kárász, Berkesz 'stb. körül mehetnél valamire, mert ott a' szántás csak tréfa, ott alig kell fél ökör az ekéhez.

A. Ugyan, Ph. ur! ön a' mezei gazdákat bizonyosan *tébo-*

lyodottaknak tartja, ha képeseknek hiszi azon balgatagságra, hogy önmagokat befogják. Ez, ugy hiszem, sokkal hamarabb megtörténhetnék egy transcendentalistán, ha a' balgatag *én*- és *nem-én*-től megtébolyodik. Önnek, mint philosophusnak, csak mégis tökéletesen meg kellett emészteni a' logicát. Nem mondja ez önnek, mikép keresse itt az igazságot (Lehrbuch d. Philos. Wien, 1815. I. köt. 68. lap.); mikép gondolkozzék helyesen a' mezei gazdákról? Most már kénytelen vagyok illy világosan beszélni önnel. Nekem mindaz, mit ön beszél, nem egyébnek mint balgatagságnak tetszik.

Ph. Belőled soha sem lesz philosophus, tehát jó mezei gazda sem. A' többit hagyjuk holnapra!

(Folytatása következik.)

Könyvbirálat.

I. Anno', vetvári kún-avar püspök', pecsétnyomója 826-ból. Ismérteti *Jerney* János, h. ügyvéd, táblabiró 's m. academiai r. tag. A' Tudománytár' 1838-beli III. füzetéből. Egy rézmetszettel. Pesten, Trattner és Károlyi István' betüivel. 8. rét. 41. lap.

Iróink' szépliteraturai munkálatinak jelenkori özönében igen becses tünemény az, mit szerző e' rövid értekezés vagyis, mint ő czímzi, ismértetés által a' Tudománytárban és abból külön nyomatásban az olvasó közönség' kezébe nyujt; Pannonia' keresztény egyházi történetének velősb ismeretéül a' IX. század' homályba burkolt eseteit nem kissé világosítván. A' munka' czélja egyébiránt, napfényre hozni az avaroknál 826d. év körül püspöki székben ült Anno nevű főpapnak nem rég' feltalált, és Jankovics Miklós hazai régiséggyüjtőnknél eredetiben látható serpentinkő pecsétnyomóját; a' tudós világ előtt védni 's bebizonyítani annak netalán kétségbehozható valódiságát. — Rec. itélete szerint lehetőképen megfelelt ugyan vállalatának a' szerző: nézetiben mindazáltal és állításaiban némelly helyen vele nem osztozik. —

Mindjárt a' pecsét' köriratának említésénél (4. l.) J. e' szókat: „ANNONIEPS" igy olvassa: „*Annon I.* (azaz primus) *Episcopus.*" Ezt hibának 's tévedésnek hiszi rec. „*Primus*" jelentésre venni nem szükség az Annon név után álló I. betűt. Ha Schönwisner' Numismaticája és a' Széchenyi-cathalogus szerint Salamon m. kir. pénzein „SALAMONI REX" olvastatik „*Salamon Rex*" helyett, miért ne lehetne a' harmadfél századdal régibb pecsétnyomón „*Annoni Episcopus*"? vagy nem áll e inkább az „EPS" rövidités „*Episcopi*" helyett, miután az Anno név „*Annonus*" formával is jelelteték? és igy helyesebb olvasás lehet a' 2-dik ejtésben: „*Annoni episcopi de vetvar*" azaz „*sigillum.*" — De ugy látszik, maga a' szerző is elállott előbbi olvasásától, midőn véleményét határozatlanná téve (33 l.) Muratori Lajos után Benedek pápa' pecsétének e' felirását „*Benedictus Papae*" támaszul felhozza, a' vizsgálat alatti pecsétnyomó' hitelességére abból helyes védokot huzó.

Szónyomozás által *Vetvar*nak *Földvár*ra vitelét (17. l.), mint szerzőnk' elmés találmányát, a' többi felhordott véleményeknél hihetőbbnek örömest elfogadná rec., ha a' hunnusok' és avarok' magyarokkali vérsége 's egynyelvűsége tisztább fényben állna az egyetemi történet' mezején. Régi történetiróink ugyan nem kételkedtek Atilla' hunnusait vagyis kúnjait, és az avarokat a' magyar nemzet' történetébe beszőni: de az ujabbkori irók, különösen a' külföld, alapos nehézségeket hengeritettek a' százados hiedelem ellen, miket még Horvát István sem mozdított el, kitűzött czéljához képest, elegendően. A' kún-avar nyelv' magyarsága tehát még bővebb bizonyitást kivánó feladás.

Igyekszik J. (19., 20., 21. l.) ájtatos Lajos' 836ki oklevelében említett Anno Chorepiscopust a' vetvári Anno püspökkel eggyé tenni. E' részben ohajtotta volna rec., hogy a' szerző, valamint a' dologra használható egyházi történetirókat megforgatta, ugy az egyházi törvénykönyvekbe is beletekintsen, és a' X. század' középtájáig keletben volt „*Chorepiscopus*" czim' jelentéséről, tisztihatása köréről velős ismeretet szerezzen. Nem egy jelentésü volt ugyanis az a' „*Suffraganeus Episcopus*"-sal. — Ámbár meghasonlanak a' tudósok a' chorepiscopusok' egyházi hatalmának elhatározásában, annyi mindazáltal bizonyos, hogy kisebb tekintetűek, és a' püspökök' némelly jogainak mezei lakosok közt voltak gyakorlói, mikint felvilágositja azt nagy Károly cs. következő capitulareja: „*Hominum confirmatio, ecclesiarum, altarium, virginum, chrismatum, presbyterorum, diaconorum et subdiaconorum consecrationes a chorepiscopis factae, ab episcopis, qui canonice ordinati sunt, reformandae, canonicequе sunt peragendae, quia chorepiscopi haec contingere non debuerunt. Nequaquam enim talis ordinatio vel consecratio reiteratio esse a prudentibus et recte sapientibus videtur, sed irrita (nec agere potuerunt, non enim ea tribuere valuerunt, quae non habuerunt) indubitanter fore agnoscitur.*" (L. VI. capitul. c. 369.) Semmikép sem lehetett tehát a' 826ban már püspökszéken ülő Anno 836ban chorepiscopus. — De ez a' pecsét' valódiságát legkevesbbé sérti.

Rec. hiszi, hogy e' nyiltszivü utbaigazitást örömmel veendi a' szerző, ki minden tudósi dagályon 's elbizottságon felülemelkedve illy őszinte vallomást tön: „*Több szem többet lát, egy parányi észrevétel gyakorta velős kifejléseket von maga után a' homályos régiségek' magyarázatában.*" (36. l.) Kétségkivül, hasonló homályba merült régiségek' hibátlan megfejtését csak tudós társaságoktól 's több irók' közremunkálásától kivánhatni igazságosan. — Fenmaradandó elég érdeméül szolgál szerzőnknek azokáért vagy csak az is, hogy a' megbecsülhetetlen emléknek ő volt első felfedezője 's megismértetője. A' német és cseh tudósok, kiket közelebbről érdekel e' tárgy, bizonyára nem hagyandják méltó figyelem nélkül munkálódását. — Abbeli ohajtását nyilványitja végre rec., vajha a' más egyéb munkálatiból is tág ismeretet, alapos combinatiot és nagy olvasottságot kitüntető fiatal iró több illy érdekes nyomozásokkal gazdagitsa literaturánkat, mire academiai osztálykörétől meghiva van, 's mit tőle méltán reménylünk is. *Xr.*

Tunnel.

F. é. oct. 13kán este a' themse-tunneli munkások megvendégeltettek a' tunnelnek egyik részében, mellybe nézők is bocsáttattak. Ez azért történt, mivel a' munkások e' napon végezték el a' 800 lábnyi kifalazást. A' mérnökök' egyike, *Page*, abbeli reményét fejezé ki, hogy tul a' folyamon még eljutandanak 100 lábnyira. Ez alkalommal tapasztaltatott, hogy a' rothadt párolgások, mellyek miatt minap panasz hallaték, elenyésztek. Az utolsó 30 lábra fordított költségek nem ütötték meg a' fölvetést, 's minden arra mutat, hogy a' főnehézségek elhárítvák. 1837dik évben csak 28 láb falaztatott ki; 1838ban felényi költséggel kétannyira haladtak, mit leginkább azon sulyterhes hajóknak köszönhetni, mellyek a' vizmeder' fenekére sűlyesztvék azon hely felett, melly alatt az árkászok dolgoznak.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

89. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **November' 5.**

A' mailandi koronázás' jelentősége *).

A' mailandi koronázás' dramája, mellynek epilogusát a' velenczei ünnepélyek képezék, bevégződött, 's most már a' leggyengébb szem előtt is világos kezd lenni, hogy annak mélyebb jelentőség szolgál alapul, mint feudalis pompa' üres mutogatása, minek venni sokan hajlandók voltak. A' mailandi koronázás legnagyobb politicai fontosságú cselekvény; egész Europa' közvéleményéhez bocsátott nyilatkozvány; őszinte előterjesztése azon elveknek, mellyeket az ausztriai cabinet mind a' mellett, hogy nem csak ellenségeitől gyaláztattak, hanem barátitól is sokképen igen tökéletlenül fogattak fel, évek óta soha sem vesztett el szeme elől, 's mellyek most mindig élesebb körrajzokban lépnek elő. A' koronázás és a' vele összefüggő kormánycselekvények mutatják, mikép az ausztriai statushatalomnak, 's eddigélő talán csak egyedül neki, tökéletesen sikerült, olly rendszert végrehajtani, melly elvben egészen monarchiai, de végrehajtásában felette szabadelmű. Olly időben, hol a' pártszellem egy szónak sem hagyja meg jelentését, 's a' leghitványabb dolgokat a' legjobb kifejezéssel ruházza fel, szükséges, eziránt nyilatkoznunk. Ausztria a' monarchiát akarja, erre szüksége van, ezt birnia kell, egészen, tisztán, teljesen, mint minden hatalomtökély' központosulását, mint a' nagy, sokképen összerakott statusépület' zárkövét. Egészen 's tökéletesen kell azt birnia, hogy az Europa fölé fuvandó legközelebbi vihar kérdőre ne tegye lételét, 's vele 32 millió ember' javát, kik a' kormány' bölcsesége, ereje 's ébersége iránti bizodalomban nyugottan alusznak. A' rendszert, melly ezen igazgatásnak alapul szolgál, nem lehet a' mindig állhatatlan sokaság' nézeteinek minden habozásához képest változtatni; erősen kell állnia, a' kor' nagy szükségeinek ugyan engedelmeskednie, az emberi szellem' müveltsége' 's kifejlése' mostani fokának kivánatit tekintetbe venni: de a' pillanat' mozgalmaiban helyén maradni, 's minden lételnek biztosan szükség e' rendülhetlen oszlopokra támaszkodnia, 's e' biztosság' érzetében cselekvő erejének minden tilatlan határt vethetni, nem gondolva vele, hogy a' mindig változó vélemény talán holnap olly combinatiokat tesz semmivé, mellyek ma a' siker' minden kezeskedésével terveztetnek. De ezen erősen és szigorúan vont határon belül bármilly mozgásnak mindenfelé tér engedtetik, 's itt állandó haladás van a' jobb, kötelesség 's czél felé! Mindennek, ki csak egy pillanatot vetett is az igazgatás' belső erőmüvébe, sőt ki csak egy hónapig is lakott Bécsben, mint e' mozgás' középpontján, meg kellend vallania, hogy a' nézetnek e' szabadelműsége mindenütt uralkodik. E' szabadelműség a' mellett a' gondolkozásmódnak bizonyos szelidségével van összekötve, melly egyszermind a' legmélyebb, legmeggondoltabb 's legjobb politicának látszik. Milly erőt nyer a' kormány e' rendszerből, milly fényesen tünnek ki annak eredményei, bizonyítja a' mailandi koronázás; 's valóban azon statusférjfiak, kik Ausztria' sorsát intézik, némi büszkeséggel 's méltó önérzettel tekinthetnek vissza fáradozásaik' sikerére. Valamennyi ausztriai tartományok közül abból, melly legtöbbféle változáson ment keresztül, melly legtöbb elői élettel viseltetett az ausztriai igazgatás iránt, mellynek népe legingerlékenyebb, hol a' föld mindenfelé a' legveszélyesb tanokkal volt megásva: mi lett néhány évi időszak alatt? A' franczia hirlapok' mailandi levelezői kényteleníttettek megvallani, 's a' koronázási vendégek, kik ott egész Európából összegyülve voltak, bizonyíthatják, hogy „az egy jelesen kormányzott ország.“ A' franczia hirlapoknak ezen állítása nem bókolat, hanem az igazság' kicsikart adója. A' lombard-velenczei királyság olly jóllétet élvez, mellyről azelőtt sejtésünk sem volt. Mailand egyikévé lőn a' világ' leggazdagabb városainak, 's benne a' tőkepénzek' bősége olly nagy, hogy 20 — 30 milliót kivánó vállalatok kevés óra alatt egyedül a' város' körében, idegen hozzájárulás' megengedése nélkül, fedeztetnek. Szintolly virágzók a' tartományok is, mi ha Velencze városára kevésbbé alkalmazható: az okok kivül vannak a' statusigazgatás' körén, melly itt legalább megteszi, a' mit lehet, hogy a' tengerek' egykori királynéja' nagyobb romlásának elejét vehesse: mindazáltal Velencze nem képes többé utólérni Triesztet, melly óriási léptekkel siet a' világkereskedés' főáruhelyévé emelkedni. Milly állapotban volt a' közbátorság ezelőtt az olasz tartományokban, millyenben van most? Mailandban szüntelen mintegy 700 köztudomású gonosztévő találkozott, 's mégis az egész koronázási ünnepélyek alatt, hol az idegenek' iszonyú sokasága jó zsákmányt igért, egy rablás sem követtetett el. 'S valljon észrevette e valaki e' rendőrségi szabályokat? szerezték e ezek alkalmatlanságot valakinek, kivevén talán magokat a' tolvajokat? Velenczében, hol az ottani ünnepélyekre mintegy 50,000 idegen volt összegyülve, hol a' csatornák melletti szük, sötét utczácskákban minden gonosztettet, majdnem biztosítva a' fölfedeztetés ellen, el lehetne követni, ezen egész idő alatt négy személy fogatott be zsebelésért, 's e' négy személy bevándorlott idegen volt. Milly különbség csak e' tekintetben is az ausztriai 's a' többi olasz tartományok közt! A' hadsereg, melly arra van rendelve, hogy Olaszországot előfordulható esetben kivülről ótalmazza, valamennyi idegen katonában csodalkozást gerjesztett. Ezek egyezőleg megengedik, hogy most Európában nem létezik hadsereg, táborozásra jobban elkészített, haborúra jobban gyakorlott, mint a' gróf *Radeczky* tábornagy' parancsnoksága alatt álló, kinek még Olaszország' forró ege alatt is csak sétálásoknak tetszenek a' sebes hadmenetek. Ez jelen állapotja az ausztriai Olaszországnak: a' legfőbb, itt soha nem volt jóllét, a' legnagyobb bátorság, a' legtökéletesebb bel csend, 's e' jóllét biztosítva egy derék hadsereg által minden lehető kül megtámadás ellen. A' hangulatnak, mellyet a' hazudság' és rágalom' valamennyi gonosz eszközével fenekestül felforgattak, végre szükségképen a' tettdolgokhoz kelle fordulnia, 's jelenleg a' Pótól a' fekete tengerig harsog az örömzaj! Ez időpontot nyugalommal várhatá a' kormány, jó ügye' érzetében; elmaradhatlan volt az. E' szerencsés kormányrendszer, melly olly rendülhetlenül nyugszik a' monarchiai elv' alapján, melly erősen el van tökélve, minden próbált jót megtartani, minden hiányt lehetőleg javítani, olly eredményeket hozott elő, mellyek semmi más úton nem lettek volna elérhetők; mi

*) E' jeles czikkelyt az ágostai *Allgemeine Zeitung*' f. é. oct. 27kei rendkivüli toldalékából közli *a' szerk.*

azon meggyőződést szülte, hogy a' statusigazgatásnak szívén fekszik a' kormányzottak' boldogságának minden lehető módon eszközlendő előmozdítását tárgyazó feladat; az elméket megnyugtatta, a' kétségeket eloszlatta, a' véleményeket kibékítette, a' mailandi közbocsánatot lehetővé tette. Hol van példája illy erkölcsi hatású kormánycselekvénynek? Hol fogják azt utánozni? Az alkotmányszerű Francziaország nem adhatja, a' korlátozatlan Oroszország nem fogja adni, Ausztria megadta! — Épen azért neveztük nyilatkozványnak a' mailandi koronázást. Ennek meg kelle mutatnia, mit tehet 's mit akar Ausztria. Szigorúan és sokáig engedték tartani a' büntetést, mert a' kormánynak, a' vétek' ellenében, meg kelle mutatnia, hogy nem hagy magával tréfálni, 's hogy a' vétkes az igazság' karját el nem kerüli. Amde itt is a' lehető legnagyobb szelídséget követték, egy csep vér sem ontatott, az érdemlett halál még a' legbünösebb fejeket is megkímélte. Most, midőn eljött a' bocsanat' napja; most, midőn a' Császár, statusai' bátorságának veszélyeztetése nélkül, szíve' ösztönét követve, nagylelkű lehetett: az vala egészen, kivétel nélkül, korlátozatlanul. Minő viszhangjára talal bizodalmának a' Császár' szelídsége a' legfőbb hivatalú férjfiak' nézetiben, kitetszik azon feleletből, mellyet azok' egyike adott, midőn kérdezteték, valljon egyike a' legvétkesebb szökevényeknek szinte visszatérhet e? „Nem fogunk — ugy mond — megelégedni, migcsak a' legutolsó eltévelyedettet is vissza nem adhatandjuk honának.“ — Látni ebből, mint gondolkoznak azon kevés személyekről, kik visszatérésök iránt még a' Császár' kegyelméhez folyamodásra utasítvák. — Ha kérdi valaki, melly biztosítmányok kezeskednek ezen állapotért a' jövendőre nézve is? igen közel van a' felelet: a' statusigazgatás' vezérelvei, kivülről a' jog és a' szerződések, belülről a' jog és a' törvények. Illy paizs alatt büszkén 's biztosan nyugszik, és semmi más ország' szabadságát nem irigyelheti Ausztria. Akármerre fordul a' szem, nyugalommal és szép reményekkel nézhet a' jövendőbe. — Olaszországot egy boldog jelenből még szebb jövendő felé látjuk menni; nem sokára a' legközelebbi magyar országgyülés szinte illy érdekes pontra fogja irányozni a' figyelmet. Ott is dús erők várakoznak körszerű kifejlésre. E' részen is figyelemmel kisérendjük az eredményeket, 's rólok annak idejében tudósítást adandunk.

Egy conversatio.

(Berekesztés.)

Én. Sőt inkább, épen azokra czéloztam végső szavaimmal A' személyességeket minden különbség és korlát nélkül hozni be a' literaturába annyi, mint az ököljogot és anarchiát hozni be ott, hol egyedül az ész' és okok' többsége, helyessége adhat felsőséget. Ha az utóbbi két hónapi hirlapi magyar literaturára visszatekintünk, látni fogjuk, hogy ha ezen idő alatt a' magyar irók közt legalább is 7 vagy 8 párviadal, élethalálra, nem támadt, azt egyedül ezen becsületlentisztítás' nálunki szokatlanságának 's az irók' általábani phlegmájának vagy józan eszének? kell tulajdonítani. És miért jöttek ennyire a' dolgok? Azért, mert az irók nem látták vagy gonoszúl áthágták a' határt, mellyet a' személyességek' felhordásában tartanunk kell, ha az irói rendet lealazni, ha a' literaturát botránkozások' és vérengezések' undok mezejévé tenni nem akarjuk. Meg kell, mondom, különböztetni a' személyességeket. Azon személyes tulajdon, mellyet az iróra annak munkájából erkölcsileg elegendő okkal rábizonyíthatok, általam felhozható 's reáruházható; de több semmi esetre nem. Az iró micsoda? nem egyéb, mint egyegy tagja a' szellemi és a' polgári köztársaságnak. 'S e' kettős szempontból micsoda köteleztetése van minden irónak? nem több 's nem egyéb, mint először, hogy mindennek, a' mit állít, erkölcsileg elegendő okát tudja adni, és másodszor, hogy irásával a' polgári társaságnak, mellyben él, fenálló positiv törvényeit meg ne sértse. Minden lehető vagy gondolható, jogszerű critica és anticritica egyedül e' két kérdést teheti fel magának. De ha ugy, akkor nekem mint criticusnak vagy anticriticusnak egyedül az iró' állításaival 's azokat támogató okaival vagy legfölebb azon viszonyokkal, mellyekben ezen állítások a' polgári törvényekhez képest állanak, lehet jogszerűleg dolgom, nem pedig az iró' személyével, hanemha ez utóbbira nézve, magából az iró' munkájából erkölcsileg elegendő okokkal be tudom bizonyítani, hogy annak ez vagy ama' személyes tulajdonnal, jóval vagy rosszal, kell birnia. Ez, azt tartom, egy köz erejű irói charta, egy csalhatlan irói evangelium. De bezzeg épen itt van a' bökkenő. Meg kell t. i. határozni, minemű személyes tulajdonokat lehet, általában véve, az iróra, saját munkájából, rábizonyítani, melyeket nem; 's igy milly személyességek' felhordása lehet a' literaturában, általában véve, jogszerű és helybenhagyható, milyeké nem? Milly criteriumot fogunk itt követni? Én gondolom ezt: a' melly személyes tulajdonok az iróban irása közben legközelebb, legerősebben 's attól szinte elválhatatlanúl munkálkodnak, azokra lehet az iróban munkájából következtetni; a' többire pedig annál kevesebbé, minél távolabb, gyengébb 's különválhatóbb azok' munkássága az irástól. Már pedig az irásban mindenkor és szükségképen legerősebbek 's legközelebb munkálkodnak az észbeli v. értelmi tehetségek, a' szív- 's characterbeliek pedig csak távolabbról és gyengébben: tehát általában az irónak, munkájából, csak észtehetségére 's a' felvett tárgybani tudományára lehet mindenkor és biztosan következtetni, a' szív- és charactertulajdonokra csak felette homályosan és kétesen, az iró' megelőzött egyes tetteire, polgári viszonyaira vagy testi tulajdonaira pedig épen és teljességgel nem. Valóban én szeretném tudni, miképen lehet valakinek közrebocsátott irásából, ha maga nem mondja, erkölcsi meggyőződéssel 's meggyőződhetésig bebizonyítani azt: kövér e az iró vagy sovány, púpos e vagy egyenes, gömbölyű e hasa vagy lapos, van e hivatalban vagy nincs, házas e vagy nőtelen, koros e vagy fiatal, nő e vagy férjfi; még kevesebbé pedig azt: mit evett ez az iró *tegnap*, hol volt, vagy mit csinált *tegnap*, micsoda vélekedéssel volt ugyanazon tárgyról *tegnap*, mi czélt akart ő ezen irásával, magán az íráson azaz gondolatinak közzétételén kivül, *legközelebb* elérni, milly rugók munkálkodtak keblében annak irásakor *legerősebben* 'stb. Lehet ugyan mindezek felől inkább vagy kevesebbé, több vagy kevesebb belső jelenségeknél fogva, a' psychologusnak és emberismérőnek némi *sejdítése*; de, mint mondám, itt a' sejdítés maga nem elég az ítéletnek kimondására, hanem erkölcsi *meggyőződés* kivántatik, még pedig magából a' munkából merített; különben az irói köz szabály ellen vétkezünk 's a' félreértéseknek, gyanusításoknak, rágalmaknak, pasquillusoknak 's több efféle irói és polgári *vétkeknek* nyitunk tárkaput. — Én igen szeretném, ha valaki az itt általam hirdetett irói törvényt 's evangeliumot legelőször is *reám* alkalmazná; szeretném, ha valaki különösen szemlémből csak egy ollyan állításomat is fel tudná mutatni, mellyre, *habár a' dologban hibáztam is*, meggyőződésemnek erkölcsileg elegendő okait nē tudnám felhozni, vagy mellyben személyes characteristica foglaltatván, az itt általam kitűzött korlátot át-

hágtam volna. Én ugy tudom, hogy ez utóbbi tekintetben én az általam megrovott íróknak, csupán nyomtatott munkáikból bebizonyítható, szellemi hibáit és fogyatkozásait, nem pedig privát életőket, előbbi, nem irói tetteiket (kivevén, hol személyes gyanusítások' visszalökésére factumokat kelle elbeszélnem), legkevesbbé pedig testalkatjokat érdeklettem, hanemha valaki abban is fen akarna akadni, hogy dr. *Schedel* Ferenczet egy izben „*fürge, kis* protocollistának" neveztem, melly két epitheton hiszen a' testalkatra *is* vihető: de talán ezen értelemben véve sem gúny, legalább nem szarvas bün. — Hanem itt ezt mondják ezen elv' ellenei, vagyis, helyesebben, az ellenkező elvnek gyakorlói: „Miért ne hozhatnám én fel akarmelly iró ellen is annak testalkatát, privát életét 's előbbi, nem literaturai tetteit, ha azokat be tudom bizonyítani, 's ha velök az *iró*' hitelét csökkenthetem? sőt épen az a' legjobb tactica, bizonyos diadalt nyerni az ellenfelen, ha benne legelőbb és leginkább is az *embert* igyekszem megdönteni, miután az iró is kétségkivül inkább vagy kevesbbé ingadozni fog; és ezt annyival inkább, mivel az *iróval* nem mindig birok, de az *emberrel* mindig, mert ki az, kinek testalkatán, privát életén 's nem literatori tettein kisebb vagy nagyobb foltok ne találtathatnának, 's kit ezeknél fogva ha nem a' gyülölet' és utálat', legalább a' nevetség' tárgyává tenni ne lehetne!" — Igenis, uraim athenaeisták (mert ez a' *ti* logicátok 's gyakorlattal vallott elvetek), ez a' legjobb tactica, pillanatra legalább bizonyos diadalt nyerni az ellenfelen, de egyszersmind ollyan, mellyhez csak a' köz és minden irói moral' letaposásával lehet nyulni, ollyan, mellyhez csak azon kétségbeesett, lélekismeretlen és fanaticus iró folyamodhatik, ki gyökerestül fel akarja forgatni az irói és polgári köz társaságot, 's ki ezen köz dulongásban és felbomlasban maga is veszni kész, csakhogy gyülölt ellenfelét veszni lássa. Mert én most könnyü szerrel rátok fogom bizonyitani, hogy ha a' ti elvetek, mellyet, mint mondám, gyakorlattal vallotok, áll, akkor a' polgári társaságban meg nem áll sem iró, sem katona, sem pap, sem biró, sem tisztviselő, sem aristocrata 'stb. Avvagy én kérdek miden józan eszü embert, valljon, ha elvül vesszük fel azt, hogy ne lehessen, mert nem érdemli, iró, katona, pap, biró, tisztviselő, minister 'stb. senki, ki ellen tanúkkal 's teljesen *be lehet bizonyítani* ezt és illyeneket: „Hiszen az ur roszúl neveli gyermekeit" „hiszen az ur nem jól él feleségével" „hiszen az ur nem fizeti pontosan adósságait" „hiszen az ur ellen illyen és illyen pör folyt" „hiszen mi az ur' szobajából egy reggel egy pongyola fökötőt láttunk kijőni" „hiszen az urat a' doctor régimere szorította" „hiszen az ur néha annyit eszik, hogy 24 óra alatt alig gondolkozhatik két órát, 's két hét alatt sem olvas egy könyvet" „hiszen az ur egy délután olly tüzesen praelgált a' cathedrán vagy disserált az academia' ülésében, hogy az auditorium rezketett bele 's a' hallgatók orczája' kicsattanásától féltek" „hiszen az ur egy nagy ebéd' alkalmával, midőn három órától hatig ült asztalnál 's a' levestől az almaig mindig champagneit ivott, végre, hogy Tycho de Brahe' sorsára ne jusson, kénytelen volt kirohanni a' teremből" „hiszen az ur helyett secretariusa vagy adjunctusa dolgozik" „hiszen az ur 10,000 forint jövedelemből tizzel sem áldozik köz intézetekre" „hiszen az ur a' köz' pénzéből *magának* is gazdálkodik" 'stb. 'stb., valljon, mondom, ha ezek elegendők volnanak minden tisztviselő', pap', katona', iró' 'stb. elmozditására, elnémitására, lennének; vagy lehetnének e akkor íróink, papjaink, katonáink, bíróink? — és ha nem: valljon jogszerü e, okos e, szabad e tehát annak cselekedete, ki illyeseket, mihelyest egyikre vagy másikra közülünk megharagszik, publice felhord ellenünk 's ránk bizonyít, csak azért, hogy ha az irót vagy tisztviselőt meg nem dönthetí bennünk, legalább az *embert* megdöntse, megpirítsa? és ha ő ezt teszi, valljon nem jogosit e fel mást is önmaga ellen hasonlókra, és igy nem gyujt e köz háborut a' polgári és literaturai világban, a' személyekét személyek ellen, az emberét ember ellen, szóval, nem hozza e be a' törvény helyett az ököljogot, a' béke és rend helyett az örök harczot és ellenségeskedést? — A' mi polgári társaságunk, mint mindenik, melly a' többitől egészen el nincsen szigetelve, a' századnak, mellyben élünk, szellemét tükrözteti vissza mind egészben mind egyes, kitünőbb tagjai' többségében. A' mi századunk' szelleme: civilisatio, erős hajlással a' libertinismusra. — Az illyen században sok polgári erény (de a' szónak legáltalányosb és épen nem respublicai értelmében) a' privát életnek és gondolkodásnak sok szabadságával párosul; 's én bátran felhivom nem csak Magyarországnak, hanem az egész müvelt Europának minden vallású papjait annak tanusítására, ha valljon nem találnak e hiveiknél (a' müveltebbeket értjük) általában véve sok emberszeretetet, sok türödelmet, sok tiszteletet a' vallás és törvény iránt, de egyszersmind amaz igen ismért lélekismerettágságot (laxitatem conscientiae), melly egy általányos jó irány, jó akarat mellett nem igen szabja magát *egyes* törvényekhez, *kicsiségekkel*, mint mondani szereti, nem gondol, 's nem örömest hallja azt mondatni, hogy az a' mi *szokott*, a' mit sok *mások is* tesznek, *rosz* 'stb. — *Illyen* individuumokból álló polgári szerkezetben álljon fel aztán valaki 's mondja az irónak: te hallgass! a' katonának és papnak: te bujj el! a' birónak: te mozdulj! a' tisztviselőnek: te mondj le! a' kormányférfinak: takarodj'! *mert* én te rólad ezt meg' ezt tudom, a' te *privát életed* illyen meg' illyen! Nem egy bolondházba való tett volna ez, és még nagyobb, még bünösebb don-quixoteria, mint midőn *Bajza* a' kontárokat, az érdemetleneket, a' zugolyirókat és a' literatori kullancsokat akarta kiirtani a' literaturából! — Valóban én igen ohajtom, hogy iróink e' tárgyról bővebben vizsgálódjanak, vitatkozzanak, 's határozzák meg még pontosabban az irói morált, vagy is az íróknak egymás iránti kötelességeit a' publicum előtt, és jeleljék ki szorosan azon személyességeket, mellyek az irótól, mint *irótól*, elválaszthatlanok, következőleg érdekelhetők, 's azokat, mellyek az íróban az irótól elválaszthatók 's igy az *olvasó közönség* előtt az iró' éltében, illoyalitas', emberteleuség' és nemtelen gonoszság' szennye nélkül meg sem pendithetők. A' publicumban igy felvilágositott és élesitett moralis tapintat azontul elegendő lenne, minden ollyan irót, kicsinyt vagy nagyot, ki irótársa ellen az illendőség' határain tul a' tilos személyességek' mezejére lépne, egyszerre letorkolni, 's kényszeritené őt azon nemes hang' és dolognál-maradás' megtartására, melly az irói respublicában, ha a' pusztító belháborut 's a' szintolly pusztító külbotránkoztatást el akarjuk kerülni, mellőzhetetlenül szükséges. 'S ezt én nem magamért ohajtom; koránsem; hanem az irói községért. Mit nekem az athenaeumi zajgások? az én személyességem nem szorult mentségekre. Az én lelkületem, hála az égnek, eléggé ki van nyomva irásaimban. Azokban és az én *mindennapi* irói munkálkodasomban elég tiszta ész van annak megmutatására, hogy ez a' fő nem lehet a' mámorok' hazája; elég őszinteség és egyenesség annak megmutatására, hogy ez a' szív nem lehet rosz, nem gonosz, nem fondor; és elég elv 's az elveknek összehangzása annak megmutatására, hogy a' mit irok, azt hiszem is, noha nem mindenik meggyőződésem 7 vagy 10 esztendős, 's noha, mint minden iró, gyakran a' legjobb akarat 's telhető igyekezet mellett is hibázok.

Ő. Igen, én szeretem benned ezt az egyenességet 's néha talán a' kellő határokon is túlgyakorlott őszinteséget; de mas részről, ellenségeid' megszégyenitésére, szeretném, ha te nagyan-

ezen őszinteséggel nekem és másoknak elmondanád már egyszer Pozsonyba jövetelednek 's a' szemlének eredetét, legelső történetét.

Én. Ah, ez nevezetes. Tudod, hogy én az ultrák közzé *soha sem* tartoztam. *Bajza* irta nekem 1834ben (ezelőtt négy évvel), miszerint sokan az ő baráti közűl Pesten nem igen biznak bennem, nem akarják hinni, hogy én az ő „pártjokhoz" fognék állani (ha t. i. az academiába rendes tagul választanának), 's hogy e' miatt gyakran ő egy maga nagy üggyel védelmezett engem. Arról volt szó, valljon *liberalis* vagyok e én vagy nem, tehát. mint látod, némi részben politicáról is. Már most tudnod kell, vagy talán tudod is, hogy nálunk a' politicai pártok nincsenek még annyira kifejledve, annyira felekezetekre, coteriákra, oszolva, mint Angol- és Francziaországban. Amott a' whigek, toryk, conservativek, reformerek, sőt magok a' némileg józan radicalok, — ugy Francziaországban a' philippisták, ministerialisok, dupinisták, thiersisták, guizotisták, barrotisták, szóval, jobb és bal oldal és centrum — mindezek chartisták, constitutionalisok, egyiknek sem jut eszébe a' tulzás, a' felforgatás, hanem csak a' teendő reformok' mikor- és mennyiségéről foly köztök a' vita, 's kiki tudja, mellyik szinhez, micsoda árnyéklathoz tartozik, 's idő-, tárgy- és emberekhez képest egy pár paddal idébb vagy odább ül, a' ministeriumhoz képest helyet változtat, a' nélkül hogy tetemes inconsequentiáról vádoltathatnék. Nálunk másképen van a' dolog. Nálunk még a' constitutionalismus' fokozati nincsenek kifejtve; nálunk csak a' tulságok birnak világos szinezettel, 's ezek az absolutisták és az anarchisták; a' többi mind a' „liberalismus és illiberalismus" 's a' patriotismus és royalismus" kétes, sőt veszedelmes pártnevei alatt (mert mi lehet veszedelmesebb és gonoszabb, mint ellentétbe helyezni a' hazát a' királlyal 's a' királyt a' hazával?) mint valami ködben ide 's tova hullámzik, ingadoz. 'S valamellyikhez e' kettő közül, ha egyenesen az ultrákhoz vétetni nem akarsz, mégis tartoznod, számíttatnod kell. Pest lényegileg „szabadelmű." Itt e' határozatlan, korlátozatlan szellemet különféle befolyások 's már maga az, hogy Pest egy fényűző főváros 's egy constitutionalis hazának középpontja, tartják fen. Itt tehát a' középrend' többsége „hazafi," „liberalis." Ha azt mondod nekik, hogy valamelly hirlap nem „liberalis," hanem „conservativ" sőt talán épen a' kormánytól is pártolva, gyámolítva van, nyomban összezudúlnak: „illiberalis, nem-hazafi, absolutista lap, nem irhat meggyőződése szerint!" 's mit én tudom; mert szaz közül egy sem képes meggondolni, hogy talán a' mostani angol whig ministerium, melly lényegileg aristocrata és conservativ, egyik vagy másik *radical* lapot igen jól támogathatá, hogy általa az ultra-tory sajtó' tulnyomóságát mérsékelje, 's hogy, ha lehetnek esetek, midőn valamelly országban a' „mozgalmi" sajtót kell ébreszteni, bizonyosan 's még inkább vannak ollyanok, midőn ezt a' „fentartó" sajtóra nézve kell tenni, mert a' kormánybölcseség, itéletem szerint, nem valamelly erő' vagy irány' teljes elfojtásában, hanem a' különböző, ellenkező erők' és irányok' ügyes ellensúlyoztatásában áll. — Akarmint legyen ez, elég az: midőn a' Hirnök' megjelenendése Pesten hirdetve lön, sokan igy kiáltottak fel: „illiberalis lap! nem-hazafi lap! absolutista lap!" — Nekem e' laphoz vágyni eszembe sem juta, részint, mivel akkor szinjátékirással voltam elfoglalva, részint mivel a' kiadóval semmi korábbi isméretségem vagy összeköttetésem nem vala. Egyszerre azonban, egészen váratlanul, egyik igen tisztelt jóakaróm tudósít, hogy szó vala rólam Pozsonyban, 's egy ostensibilis irományt mutat, mellyben olvasom, hogy ha az intézettel, annak költségén, „meg akarok ismérkedni," ezt a' kiadó örömest veendi; egyszersmind az én igaz jóakaróm — szinte „liberalis" — ajánlja a' feltekintést. Feltekinték tehát. — Két szóval el lőn közöttünk végezve minden. „Conservativ lapot irunk 's fogunk irni, már azért is, hogy a' constitutio fentartassék." — Mialatt azonban én Pestre visszamentem családomért, azalatt az Athenaeum' triumvirei — szinte „liberalisok" — meggondolták, hogy talán a' Hirnök mégis valamit nyerhetne, ők pedig valamit mégis veszthetnének, ha én Pozsonyba jönnék fel 's — egyszerre a' legforróbb „barátim" lettenek. Láttad volna csak az elválási scenát közöttünk; az egy dicső szinjátéki jelenet vala mind a' két részről. — „Barátom, tehát csakugyan? csakugyan?" — „Fájdalom, urak, fájdalom, de mit tegyek, nem lehet másképen!" — „Igaz, igaz, mi nem vehetjük rosz neven; de legalább contractust nem köt kegyed?" — „Oh, dehogy, dehogy!" — „Mi pedig szerzünk itt kegyednek hivatalt, az academiánál, a' magyar szinháznál." — „Köszönöm, urak, köszönöm igen nagyon, tudom, hogy szivből megy; ajánlom magamat." — Egyiknek sem irtam egy szót sem. Három hónap mulva Bajza csakugyan megkeres, nem akarnék e a' szinházhoz lemenni. Mit feleljek az embernek? azt e, hogy „sült bolond" volnék, ha lemennék? mondtam; húzzam halogassam a' dolgot? tettem; egy pár neki tetsző, *fél-confidentiával* kedveskedjem *ál barátsaguért?* tettem ezt is. 'S ez a' három levél. Négy hónappal ezután megirtam neki, hogy „személyét" ugyan mindig szeretem, tisztelem; de „literatori viszonyaink" megváltoztak. — Vörösmarty évek óta, Schedel soha sem kapott tőlem confidentia'is levelet.

Ő. És a' szemle?

Én. Csaknem minden angol és franczia politicai hirlapnak van szemléje, azaz kivonatai a' többi hirlapokból, hol commentariussal, hol a' nélkül. Több bécsi olvasója a' Hirnöknek hasonlót ohajtott, hogy ne legyen kénytelen minden magyar hirlapot tartani vagy olvasni, 's ezen ohajtást egy napon a' fő szerkesztő előnkbe terjeszté. Négyen valánk jelen. Mindnyájan javalák a' dolgot, csak *magam* valék ellene; mert sejdítém, hogy ha *nekem* kellene irni a' szemlét, azt a' magyar hirlapok nem fogják megköszönni. — Leszavaztak; nem csak, hanem abban is egyek voltak, hogy épen én irjam a' szemlét. „Uraim, felelék, megpróbálom; de a' sajtó előtt felolvasom előttetek 's mindeniknek tanácsát, javítását kikérem." Ezen terv szerint a' szemle collegialis fogott lenni, 's a' fő szózat, tehát a' vezérideák benne, a' fő szerkesztőtől függeni. Megtettem a' próbát. Az első szemle felolvastatván, köz tapssal fogadtatott; csekélységek másíttattak benne, de mivel másíttattak, egynek neve sem mehetett alá. Azonban már a' második szemle ellen feljajdult *Kuzinczy* Gábor, 's viszonzásul rágalommal és piszokkal illette a' fő szerkesztőt, kinek a' szemlét tulajdonítá. Becsület kivánta kijelentenem, hogy ama' szemlét, lényegi részében, én irtam, nem amaz, 's e' naptól fogva nevem a' szemle alá, a' szemle az én kezembe jött, ugy hogy azt a' kiadó is rendszerint csak nyomtatásban olvasá, 's csak a' jegyzéseket vagy a' be nem vételt, de nem a' változtatást köté ki magának. A' többit tudod. Olvasd meg a' szemle' legelső számait 's hasonlítsd össze azokat, elvekre nézve, a' legutolsókkal, ha fogsz e bennök öszhangzást találni. Valóban én szeretném látni azt az embert, ki akarmi igéretre vagy fenyegetésre *ezt* és *ennyit* tudott volna irni, ha a' mik itt irattak, régi studiumból, elmélkedésből és meggyőződésből nem merítette volna. Én e' részben a' közönség' tapintatára appellálok.

Ő. Helyesen! Én most csak azt szeretném, ha te ezen conversationkat közzé tennéd.

Én. Miért ne?

Ő. Csak hogy ollyas mit ne mondass velem, miért egy rágalmazót vagy még roszabbat vágjanak fejemhez.

Én. Tréfálsz; hiszen te az álnév alatt eléggé védve vagy.

Ő. Az athenaeisták, meglátod, egy conversatiot szegzendenek conversatiod ellen, mert ők, mint a' gyermek, neked mindent utánad mondanak.

Én. Ha ők ellopják a' conversatiot, akkor én ellopom az epigrammokat 's a' pályalombokat. —

Ő. Vagy pedig azt fogják mondani, hogy ezen conversatioi *susogás* az ő *zajgásuk*nak van ellenébe téve 's igy merő majmolás . . .

Én. À ce trait je reconnaitrais mes gens.

Csató Pál.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

90. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **November' 8.**

Levéltöredékek*).

II.

Propria laus sordet.

Semmit sem gyülöl inkább az ex professo criticus mint az operát. Ez olly tünemény, mellynek okát nagyon könnyü feltalálni. A' pusztán literatori criticus nem ért az operához, azt birálni nem tudja, 's igy a' munkából eo ipso kifogy.

Ha másért nem, csak azért is szeretném most a' szinjátékot egy időre kiküszöbölni, hogy megtudnók, miről irna Bajza az athenaeumi játékszini krónikában, ha csupán az opera jönne divatba. Mert itt a' különbség a' közönséges és a' műhöz értő criticus között. Szindarabokról criticát irni, nem nagy mesterség; nem értem ezt ollyformán mint Saphir szokta criticáit irni — mert ez az egyetlen egy helyes szinműi criticus, a' kit ismérünk; hanem értem az olly criticákat, millyeket mindennap olvasunk a' sok számtalan hirlapokban. De más a' muzsikát recenseálni! itt, uraim! isméret, gyakorlás és a' muzsikát illető nyomos critica szükséges, 's igy világos, hogy kevés recensensekre találnánk. — Sed de hoc satis.

A' szinház szent hely — 's a' Muzsák' temploma, ebben a' rosz és igazságtalan criticus nem más mint épen e' szent hely' ellensége; 's régenten azok, kik a' hamis istenek' templomaiba járván, ott magokat helytelenül viselték, onnan kivezettettek, be lévén az ajtó nekik örökké zárva.

Én illyformán bánnám az olly recensenssel is, ki a' jót rágalmazza 's a' roszat dicséri, 's ez volna a' legjobb mód, az efféle silány recensenseket némákká tenni.

Ugy hiszem, a' mostani világban (értem a' magyart) legjobb speculatio volna, ujságot irni, ha a' szerkesztő ezt igérné jelentésében: „Drága olvasó közönség! én ujságot akarok kiadni, de olly feltétellel, hogy recensiókat ugyan fogok irni, sőt talán szemlét is, de erősen igérem, hogy feleleteket nem irok".

Csak egyet akarok itt megjegyezni. Mi mulatsága lehet az Athenaeum' olvasójának, ki a' Hirnököt vagy a' Rajzolatokat nem tartja, midőn a' sok és végnélküli feleleteket olvassa? — A' jámbor Athenaeum' olvasója, egyre másra látja ezen hirlap' 2—4 — sőt több lapjait is telve az illy anticriticákkal 's feleletekkel, és nem tudja azt, mire felel Bajza — 's miért haragszik Bajza! — Ekkor az Athenaeum' olvasója igy gondolkozik: „Ezen feleleteket én bizony nem értem, 's hogy értsem, inkább a' criticákat is olvasom"; előfizet a' Hirnökre, 's szinte a' Rajzolatokra, 's most nyilnak szemei, most isméri meg a' trifoliumot, 's a' jövő előfizetési határidőkor az Athenaeumot szépen megköszöni. —

Azonban ezen zajgások között leginkább az a' szerkesztő nevet, kinek igaza van. Ki ez? mellyik ez? videbimus. Egyébiránt bátran lehet állitani, hogy minden szerkesztő ultráz; de ha mindegyik kétszer annyit ultráz, mint a' dolog magában van, ugy bizony *Bajza* hatszor teszi ezt! — Héj, csak az a' Szemle ne volna, ne lett volna! —

Csató azonban sokat átnéz a' Szemlében: p. o. én találtam olly sorokat az Athenaeum' 30dik számában a' 486ik oldalon, mellyeket a' világért sem mellőztem volna el, t. i. *Furkács* Tamás' levelezésének folytatását.

Olvastad barátom! ezen billet-doux-t? ha nem, ugy keresd meg magadnak ezen számot, és gyönyörködjél soraiban.

Ezen levélben öregebb Furkács Tamás fiához ezt irja: „Igaz ugyan, hogy korodban természetes a' harag és boszankodás mindenre, a' mi igazságtalanság' bélyegét viseli; korodban gyülölni kell a' tehetetlenséget, melly az irigységgel szövetségben mindenre képes, a' mi alacson; igaz, hogy a' melly dolgokat 's kifejezéseket közlöttél, azok csak bicskások' 's részeg kanászok' szájába illenek, hanem mire használta a' ravaszság méltó haragodnak ezen kitörését, arra, hogy *jó, becsületes**) atyád' nevét egy semmirekellő a' Rajzolatokban bitorlani merte, hogy nevem alatt téged feddeni, 's rút nevekkel a' világ előtt illetni nem pirúl, 's ügyet és embereket vádol, *kiket én tisztelek*, 's ismét ügyet és embereket véd, kiktől iszonyodom."

Be szép dialogus, Bajza uram! kegyed egyre rágalmazza a' hirlapokat, a' durva expressiókért, és maga nem restel a' legtisztátalanabb és a' társas élet' köréből kiküszöbölendő szavakkal é'ni! — —

Lásd barátom! ezen urak azt gondolják, ha valakit a' hibáért megdorgálnak, ők is hibázhatnak; pedig ez nem megy, mert az illy critica elveszti erejét, és semmivé lesz.

Tovább haragszik Bajza vagy pajtása (mert ki a' Furkács Tamás, nem tudjuk, de a' redactor *Bajza*), hogy a' Rajzolatokban a' pseudo-Furkács olly embereket vádol (t. i. *Bajzát*), kiket ő tisztel (t. i. *Bajzát*). — Amor incipit ab ego. Igaza van az Athenaeum' szerkesztőjének — mert ha önmagát nem szeretné, ki szeretné más — ha illy tisztátalan kifejezésekkel él, azért mert ezt más is tette?

„Egy semmirekellő a' Rajzolatokban"!!! Hát ez miféle uj szó — még semmi *valamirekellő* könyvben sem olvastam.

Midőn egy redactor ezt irja a' másikról: *„illyen ember akar redactor lenni* **), ez annyit tesz: „Uraim! én redactor vagyok — ujságot irok, praenumeráljatok — mert ugyan van még több hirlap is és több redactor, de ezek nem értenek hozzá, csak én vagyok az igazi redactor!" Ezt követi dobszó, és a' következő utczában ujra kezdődik a' proclamatio 's tovább.

Végre szinte azon számban a' 488dik lap' hetetik sorában Bajza csufolja *Munkácsy*-t, hogy ez nem tagja a' *magyar tudós* társaságnak. Már ez, perse nagy fatum, no de minek csufolódni — renovare dolorem! — Szegény Munkácsy ugyis érzi ezen

---

*) Történhető félreértések' megelőzésére szükségesnek láttam az olvasó közönséget értesítni a'felől, hogy a' Századunk' 86ik számában *Levéltöredékek* czim alatt megkezdett, és épen ugy mint az enyéim is, a' pesti magyar szinházat tárgyazó czikkely (*Rococo* aláirással) nem tőlem való. — Ezt, többi közt, azért is szükségesnek tartom kinyilatkoztatni, mivel szoros elvül tűztem ki magamnak, minden czikkelyeimet, bármi csekélyek legyenek is azok, egész nevem alatt adni ki. Bécs, octob. 30. 1838.

Petrichevich Horváth Lázár.

*) ?

**) Lásd Athen. 30 sz. 487 lap.

kemény sors' súlyát, minek ezt neki szemére vetni? Igaz, elég nem szép tőle, hogy a' magyar tudós társaságnak semmiféle tagja, és mégis elég merész, irni. — *Rococo.*

(Folytatása következik.)

Nyilatkozás

egy illetlen megtámadtatásom iránt *Századunk*' 84dik számában.

...Solutos
Qui captat risus hominum famamque dicacis.
Horat.

Tek. *Csaplovics* ur, kinek literatori érdemeit, kiváltképen a' magyar statisticában, elismérem, szokta meggyőződéseit 's véleményeit, mellyek néha igen *paradoxok*, mint maga megvallja a' természetjogról irt paradoxonában (Századunk' 8dik és 17dik számában) már ezen szó „paradoxon" által, őszintén és szabadlelkűleg német és magyar hirlapokban közölni, és más tudósok' nézetei 's véleményei ellen küzdeni 's tüzesen harczolni. Ez neki ugyan szabad, de teljességgel nincs joga, más tudósokat, kik valamelly tudományban mint professorok 's irók sok évig fáradoztak, személyesen megbántani, sem finom elmélkedésivel tanítványaik 's a' hirlapi közönség előtt nevetségesekké tenni, tudatlanoknak, sőt bolondoknak (mint a' nagyérdemű lipcsei professort, *Krug* urat) szidalmazni, vagy *utcsinálásra ítélni*. Ez utolsó rajtam történt Századunk' 84dik számában, mert én vagyok azon *öreg jogász*, ki *a' magyar magányos jog*' *commentatorairól* irt értekezést Századunk' 77—80dik számaiban közlötte, melly ellen Cs. ur felkelt. Én ugyan magamat nem neveztem meg: de ez mindegy; 's épen azért, mivel Cs. ur a' szerző' nevét nem tudta, személyével szelídebben kellett volna bánni, 's engemet utcsinálásra nem kárhoztatni, mig több évtől (1803) fogva mint professor 's mint jurista is, és pedig nem minden haszon 's áldás nélkül, fáradoztam, mit előljáróim (Késmárkon szintugy mint Teschenben Sziléziában, Sopronyban, Keszthelyen, Karloviczon, Pozsonyban, Esztergomban) és számtalan háladatos tanítványim bizonyítottak; 's eddig még senkinek sem jutott eszébe, engemet az oskolai cathedrától kirekeszteni 's utcsinálásra igazítani *). De ha tudta volna is nevemet Cs. ur, kétségkivül velem azért, mivel más nézeteim vannak Verbőczy' Tripartituma iránt, mint neki, mégsem bánt volna szelídebben, mint *Jung* cs. kir. professorral a' bécsi egyetemnél 's a' Theresianumban, kit Judas Iscariotesnek szidalmazni nem átall. Csak röviden fogok Cs. urnak szemrehányásaira felelni, 's pedig hideg vérrel 's minden személyesség 's becstelenítés nélkül. Itéljen a' tudós közönség, kinek van igaza, 's ki tud illendőséggel, humanitás- és urbanitással irni, ki nem?

Cs. ur irja, hogy őt ezáltal megijesztettem; „hogy *Verbőczy, Kittonich, Huszty, Kelemen* és *Kövy* ugyanegy *commentatori* mozsárban töretnek össze." Nem töretnek össze egy commentatori mozsárban; de mivel a' magyar magányos jog' commentatorainak rövid criticai átnézését irtam, természetes volt, hogy Verbőczyt, Kittonichot, Husztyt 's a' többi commentatorokat ugyanezen értekezésben egymás után biráltam meg.

Cs. ur azon ütközik meg, hogy Verbőczyt *commentator*nak neveztem, 's kiált: „*Verbőczy commentator!*" Ugy látszik, Cs. urnak a' „*commentator*" szóról különös saját fogalma van. Nekem, mint minden más tudósnak, *commentator fejtegetőt* jelent. Hát Verbőczy nem fejtegette e Tripartitumában a' magyar polgári szokásjogot (Jus consvetudinarium)? — Azt *meggyőződésem szerint* több más magyar jogászok- 's jogirókkal együtt jegyeztem meg, hogy Verbőczy *néha* hanyagon 's mintegy fej nélkül irt. Cs. ur, mint Verbőczy' imádója, ezen nagyon megütközik, 's kiált: „*Verbőczy hanyagon, fej nélkül irt!!!*" (Miért hagyta el Cs. ur e' fontos szócskát: *néha?* Illik e illy reticentia?) Boldog Isten! milly ujságokat nem hallani e' nyomorult világon! Omnia jam fient, fieri quae posse negabam!" Hát azon állitás Cs. ur előtt ujság? Nem tudta még, hogy épen azt nem csak *Grossinger*, ki ugyan előttem nem bir auctoritással, az „Examen Verbőczianum'" névtelen szerzője (Pest, 1785) 's cs. kir. professor *Gustermann*, hanem még elébb a' nagytudományú jurista, historicus és literator *Kollár* Ádám és mások is mondták, 's korunkban nagytekintetű professorai 's irói a' magyar jognak állitják. Már Kelemen' munkájából és Schwartner' Statisticájából (III. rész, 247. és 248. lap) tudhatta Cs. ur, mit mások Verbőczynek előttem szemére hánytak. Cs. ur különös csipő és sértő elménczségével állítja, hogy mély, keskeny, sáros uton ágyúval járok, 's hogy „a' jó jogász bizonyosan (?!) egy hoszu, igen hoszu, mintegy *husz* éves külföldi utjáról talán csak mostanában érkezett haza (?!), következőleg még egészen ismeretlenek (?!) előtte azon igen tetemes felvilágosítások, mellyeket derék *Horvát* Istvánunknak (tisztelet becsület annak, kit illet, ámbár ő nem is *academicus*) *jogtani* tekintetben köszönhetünk". Bizonyossá teszem Cs. urat, hogy én külföldi — nem *husz*, hanem csak *öt* éves — utazásomról Bécsből, hol Cs. ur még most is lakik, valamint már előttem ott lakott, nem *mostanában*, hanem még 1828dik esztendőben érkeztem haza, 's még azon évben a' magyar közönséges és magányos jog' rendes professorává lettem; hogy a' magyar jog' legujabb literaturája Bécsben sem volt előttem ismeretlen, annyival inkább, mivel professor Jung' halála után a' magyar magányos jog' cathedrájáért a' Theresianumban concurráltam, 's hogy derék 's tőlem tisztelt *Horvát* István urnak historiai 's jogtani felvilágosításait jól ismérem, 's ide tartozó jeles munkáit, nevezetesen pedig ezen czímű: „Verbőczy István' emlékezete, mellyet a' hármas törvénykönyv' törvényes bevételének harmadik századára készített *Horvát* István, II. kötet. Pest, 1829 *), birom, 's hallgatóimnak ajánlom. De sehol sem találtam, hogy t. t. Horvát ur Verbőczy' Tripartitumát opus omnibus numeris absolutum-nak 's Verbőczyt *infallibilis*-nek tartotta volna. Azért a' magányos jogról irt kézi könyvemnek (melly még kéziratban hever) bevezetésében ezen szók után: „Cum nec Rex Ferdinandus, nec Regi addicta pars Statuum et Ordinum Verbőczii Tripartito consuetudinario contenti essent, partim quod nonnulla essentialia exmiserit, aliqua

---

*) Itt, ugy látszik, tágabb magyarázatot enged a' tudós értekező Csaplovics ur' szavainak, mint millyet azoknak a' szövet és Cs. ur' világosan kifejezett szándéka szerint tulajdonítani lehet. Cs. ur (Századunk, 84. sz., 682. szelet) legkevesebbé sem utalja az „érdemes régi magyar jogász"-t utcsinálásra, hanem csak egy erős *hit*-ről szól, ollyanról, melly „hegyeket képes helyökből kimozditani, 's melly e' szerint *az utcsinálásnál igen derék szolgalatokat tehetne, de a' literaturában egészen 's teljességgel nélkülözhető* 'stb." Ez a' mi csekély itéletünk szerint se' többet se' kevesebbet nem tesz, mint midőn egyik igen érdemes német iró a' másik szinte igen érdemes német irónak valamelly állitására ezt mondja: „dazu gehört ein *Köhlerglaube*", mi hiszen legkevesebbé sem teszi ezt: „Menjen az ur szénégetőnek, mert annak 's nem irónak való" 's t. eff. — Meg kell különböztetni a' *személyességeket*. Hiszen ha Cs. ur' idézett mondása gáncsolható személyesség volna, akkor nem volna nehéz megmutatni, hogy nem csak maga *Rumy* ur *Szlemenics* ellen, ez *Kunoss* ellen és viszont 'stb. 'stb., *gáncsolható személyességekre* fakadtak, hanem hogy e' hibától általában semmi criticus sem ment, mit pedig mi épen nem mernénk állítani. *A' szerk.*

*) Akkor már esztergomi jogtanító voltam.

propria auctoritate mutaverit, et plura falsa, imo consuetudinibus, quas compilare debuisset, repugnantia conscripserit" — ezt jegyzettem meg: „Postremum eo fidedignius est, quod *Stephanus Horvát*, vir doctrina historica, critica et juridica celeberrimus, demonstraverit, *Verbőczium de antiquo Familiarum hungaricarum jure prorsus falsas habuisse ideas*, in opusculo: Magyarország' gyökeres régi nemzetségeiről, Pestini 1820. p. 80. et 109." Ezt már 1828dik évben irtam. Tehát Horvát ur épen részemre nagytekintetű auctoritas. Higye el Cs. ur, hogy én azon időtől fogva, mellyben a' jogtudományokat tanultam (t. i. 1797—98 és 99dik évben Magyarországban, 1800 — 1803ig a' göttingai egyetemben), mindeddig jártas voltam a' jog', nevezetesen a' természeti 's magyar jog' literaturájában, 's az ide tartozó minden nevezetes munkákat megszereztem; kik engem ismérnek, jól tudják, 's a' könyvárusi contiból megbizonyíthatom, hogy 1803dik esztendő óta, mellyben professorrá lettem, csekély salariumomnak felét mindig a' szükséges régi és uj könyvek' megszerzésére fordítottam, azon tudományok' köréből t. i., mellyeket tanítottam; igy Késmárkon és Teschenben a' philologia', Sopronyban a' philosophia', historia', statistica', jog' és politica', Keszthelyen a' természethistoria', oeconomia' és technologia', Karloviczon a' philosophia', philologia' 'stb. tárgyában. Midőn Esztergomban a' magyar jog' professorává lettem, 400 ezüst forintnyi csekély salariumomból többet mint felét a' magyar joghoz tartozó könyvekre költöttem. Jöjjön Cs. ur Esztergomba, 's nagy könyvtáromban majd minden magyar jogi könyvet meg fog találni, mellyeket a' magyar magányos jog' commentatorairól irt értekezésemben megbiráltam.

Mivel Verbőczy ellen *Jung*' munkájából egy helyet citáltam, Cs. ur e' szókra fakad: „Hogy *Saul* a' próféták közzé, azaz a' *nagy jurista*, és Judas Iscariotes — *Jung* — a' tudományos auctoritások' sorába jutott: minden bizonnyal (?!) csak a' hoszú utazásból (?!) magyarázhatni meg" 'stb. Hogy előttem boldogult *Jung* teljességgel nem *nagy jurista*, hanem csak *unus ex Diis minorum gentium*, kitetszik értekezésemből, mellyben munkáit szigorúan biráltam. Csak azért citáltam őt, mivel itélete Verbőczyről az ennyimmel 's nagyobb magyar juristákéval, mint én vagyok, megegyez, 's mivel, ha nem citáltam volna, Cs. ur vagy más valaki kétségkivül szememre hányja vala, hogy Jung urat kiirtam, mert Verbőczyről csak rövid itéletet kellett hozni, nem pedig különös értekezést irni. De én sokkal nagyobb auctoritást citáltam, mint Jung urat, t. i. *Kollár* Ádámot. Ujabb nagytekintetű auctoritásokat is citálhattam volna, p. o. dr. *Pfahler* Károlyt, ki kétségkivül nagyobb theoreticus és practicus magyar jurista mint Cs. ur és én, mit legalább „Jus georgicum" czimű munkája által bizonyított; ezen nagyérdemű magyar jogász pedig, 's meg vagyok győződve, hogy *minden el nem fogult magyar jogász*, ki a' kor' szellemétől hátra nem maradt, épen olly szigorúan itél Verbőczyről mint én. Ha elég időm 's kedvem lesz rá, különös értekezésben fogom, Jung 's Gustermann' segítsége nélkül, bebizonyitani: hogy Verbőczy a' Tripartitumban *néha* (nem mindig, ezt soha sem állitottam) csakugyan *hanyagon 's fej nélkül irt*. Hogy Jung *Judas Iscariotes**) volt, nem tudtam, azonban ha maga a' *sátán* lett volna is, mégis citálom vala, mivel igaza volt. De magának Cs. urnak is meg kellene vallania (ut virum ingenuum, sibi constantem decet), *hogy Verbőczy* saját (Cs.) elvei szerint *nem volt nagy magyar jurista*, mert nem ismérte 's nem használta mindazon forrásokat, mellyekből megtudhatni: *quid juris?* 's mellyeket Cs. ur értekezésében: „Ki a' jurista" (Századunk' 84 számában) számlál elő, ámbár a' természetjogot jogtalanúl azon forrásokból kirekesztvén. E' tekintetben nem hizelkedem, midőn a' magyar közönség előtt nyilván megmondom, *hogy* nem csak Horvát István, hanem maga *Csaplovics ur* is sokkal *nagyobb jurista, mint Verbőczy*.

Milly illetlen pedig 's tőlem valóban meg nem érdemlett kifejezése Cs. urnak, hogy hitem „az utcsinálásnál igen derék szolgálatokat tehetne, de a' literaturában egészen 's teljességgel nélkülözhető, 's épen semmi dolga", itéljen az el nem fogult olvasó közönség és *Századunk' részrehajlatlan szerkesztősége*. Ki engem ismér, jól tudja, hogy nem szoktam jurare in verba magistri, vagy valamelly tudós- és irónak vak követője lenni, ámbár a' tudósokkal szelidebben 's igazságosabban bánok mint Cs. ur.

Cs. urnak értekezésem nem tetszett, én pedig őt bizonyossá tehetem, hogy sok másoknak nagyon tetszett, sőt némelly ellenségeimnek is, kik nem tudták, hogy az öreg jogász Rumy Károly. De Cs. ur értekezésemnek csak fejét vagy kezdetét olvasta, mikor ellenem irt, mint maga megvallja: miért nem várt tehát farkára? talán ez neki jobban tetszett volna (mint a' csuka' farka jobb fejénél).

Kénytelen voltam Cs. urnak felelni, mivel engem személyesen megsértett, 's a' közönség előtt alacsonyított, 's mivel *vivitur ingenio, caetera mortis erunt.*

Egyébiránt, mint Századunkba Cs. urral dolgozó irónak, ismétlenem kell itt is, mit minap a' *Hasznos Mulatságok*' 29dik számában őszintén kimondottam: „Sajnálni kell, hogy az épen azon folyóiratba dolgozó társak is, kik szinte ugy *collegák* mint az egy egyetemben vagy oskolában dolgozó oktatók, egymást keserűséggel támadják meg. Hasznos ugyan, midőn egy dolgozó társ a' másikat folyóiratban igazítja ki 's czáfolja meg, ha szükséges; de *ez keserűség 's személyesség nélkül történjék. Illyen megtámadások elidegenítik azon irókat, kik a' békét szeretik, a' journalistica-irástól.*" Azért esedezem, ne engedje meg a' Hirnök' és Századunk' tisztelt szerkesztősége dolgozó társainak az illy személyes megtámadásokat egymás ellen 's az olly vastag elménczségeket, minők Századunk' 84dik számában fordulnak elő, 's intse őket a' humanitásra 's collegialis harmoniára. Már Üdvözítőnk jelesen mondta (Matth. 12,25): „Omne regnum divisum contra se desolabitur, et omnis civitas vel domus divisa contra se non stabit" *). Ettől Századunkat is kell félteni, ha a' szerkesztőség a' személyességeknek gátat nem vetend. Jobb volna, ha a' Századunk' dolgozó társai a' Hirnököt és Századunkat az *Athenäeum*', *Figyelmező* és *Társalkodó*' megtámadásai ellen *unitis viribus* védelmeznék, mint egymást személyességekkel megtámadni**). Esztergom, oct. 24kén 1838.

Dr. *Rumy Károly*,
a' magyar közönséges és polgári jog' rendes tanitója.

---

*) De talán Cs. ur azért nevezi *Judás*nak, mivel nem volt Verbőczy'-imádója, 's ellene irni mert. Ezen esetben Verbőczy volna magyar Üdvözítőnk: ezt pedig *credat Judaeus Apella!* — Illetlen pedig valakit Judásnak kiáltani. Jézus intette hiveit: Non judicate, ne judicemini.

*) Megbocsásson Cs. ur, hogy a' Vulgatával élek; sem a' görög testamentom, sem Károlyi Gáspár' magyar vagy Luther' német fordítása (mellyben mint protestans kétségkivül jobban hisz mint a' Vulgatában) nincsenek most kezemnél.

**) Én már ősz férjfi vagyok 's kétségkivül közel a' sírhoz; Cs. ur is megöszült. Illik, hogy az öszek békében éljenek, már azért is, mivel (mint Horácz megjegyzi) „*multa senem circumveniunt incommoda*". Jól tudom ugyan, hogy az ősz (szinte Horácz szerint) „Difficilis, querulus, laudator temporis acti se puero, *censor castigatorque minorum*": de én nem tartozom *ad minores*, nekem már nem kell illyen censura 's orbiliusi castigatio. Tehát Cs. ur az *öreg magyar jogásznak* jövendőben hagyjon békét. Lám! én is tudok elménczkedni.

Észrevétel

a' magyar tudós társaság' munkálatairól szóló tudósításra.

Régen várta már a' magyar publicum, hogy a' tudós társaság tagjai' lajstromát nem csak puszta neveiknek, hanem literaturai munkáiknak is jegyzékével terjessze a' két haza' elébe. A' tudós társaságnak hét évi fenállása után e' köz ohajtás végre teljesült ez ősz' folytában, a' tudósítás szétküldöztetvén a' honi hatóságokhoz és az academiai tagokhoz fejenkint. Eddig tehát a' dolog már most (ugy látszik) jól vagyon: jól a' hazai publicumra, de jobban még magára a' tudós társaságra nézve. Mert hitesse el magával a' t. társaság, hogy egyenesség és nyilványosság azon két főeszköz, mellyekkel a' hazának egész bizodalmát megnyerheti, és mind a' tagok iránti szives tiszteletet kivíhatja, mind a' dicső intézetnek további gyámolítását és emelését (mi pedig még elmulhatlanul szükséges) bizton reménylheti. De ezen tudósítással a' köz ohajtásnak még korán sincs tökéletesen megfelelve. Ugyanis ebben csak olly munkák vétettek jegyzésbe, mellyeket a' tagok az academia' fenállása óta mutattak be a' hazának; nem pedig kinekkinek eddigi életében tett összes dolgozatai. A' tudós tagokat tudnillik, mint literatorokat, két rendbelieknek lehet venni: ők részint ollyanok, kik az academia' fenállásakor vagy fenállása óta léptek fel a' világ előtt; részint ollyanok, kik az academia' létrejövése előtt már fáradoztak a' magyar literaturában. Az elsőbbekre nézve a' tudósítás igazságosan történt; kivált a' kiknek ezen idő alatti munkái híven közöltettek, és azokból semmi a' publicum elől el nem fogatott. De a' másik rendbeli tagokra nézve ezen tudósítás nyilván csonka, és rajtok méltánytalanságot követett el. Ők talán épen munkáik' javát még azelőtt irták; talán az academia' fenállása nekik már életidejök' hanyatlásába esik; és ők ezután annyit és olly jeleset, mint addig, többé nem nyujthatnak: holott a' fiatalabb és ujoncz irók ezután díszeleghetnek hovatovább jelesebb elmeszüleményekkel. Mi nagy igazságtalanság tehát, a' nyilványos tudomás elől elfogni az éltesebb tagoknak 1831. előtti munkáit; hatáskörük' kezdetéül az academia' létrejöttének idejét tüzni ki, és összes munkáik' közlését, az illy érdemes tagok' holta utánra akarni halasztani! Vagy talán az academia nem akar tudni semmit azon literatori fáradozások felől, mellyek létrejövése előtt mutatkoztak? Avvagy semmibe sem akarja venni az 1831-dik év előtt magyar nyelven irt munkákat? Ez az éltesebb tagoknak nagy megszomorítása, az ifjabb tagoktól pedig nem kis önhittség volna. Bizodalmasan megvárhatja tehát a' nemzet a' t. társaságtól, hogy a' legközelebbi tudósításban e' hiányt kipótolandja, teljes jegyzékét adván mindenik tag' összes munkáinak 1831től visszafelé, és kiegészítvén azon jegyzékeket is, mellyekből ez uttal egyik vagy másik kihagyatott. Ugy aztán folytathatja 's pótolhatja a' munkálatok' jegyzékeit évről évre (adja Isten!) végetlenségig.

*K * * Gy.*

Elegy.

Róma, sept. 30. Tegnap, mint Sz. Mihály' napján, Sz. Mihály' conservatoriuma a' közönségnek nyitva volt. Ez egy szörnyű nagy, izletteljes, sokoldalú épület, mellynek a' Tiberis és Aventinum felé egy igen szép homlokzata, egy igen izletes nagy udvara, ennek közepén egy kifogyhatlan szökőkutja 's több más kis udvara van. A' rómaiaknak, névszerint a' római asszonyoknak, tömérdek sokasága csődült egybe, az esztendő' ezen egyetlen napját használandó olly intézet' megnézésére, melly annyi tekintetben érdekes. Sz. Mihály' conservatoriumának rendeltetése, felnőtt árvakat és talált gyermekeket különféle kézi munkákra és müvészetekre oktatni, 's azokat hasznos és ügyes polgárokká képezni. Az intezet egy egész kis város; saját igazgatósággal bir, mellynek feje egy cardinal; saját tanítói, saját temploma, saját gyógyszertára és orvosai vannak. Az ifjak, kiki hajlandósága és tehetsége szerint, minden lehető kézi munkákban oktattatnak. Külön helyek vannak a' vargák', a' szabók', az asztalosok' és esztergályosok' 'stb. számára. A' gyapjuból dolgozók az épületnek egy egész szárnyát foglalják el, mignem azon helyre juthatni, hol a' legszebb 's legtartósb posztók' különféle nemei találtatnak. A' növendékek mindezen kézimunkákban annyira mentek, hogy az intézet képes a' katonaság' részére posztó-, czipő- 's kalapszállítást vállalni, 's mind jóságra mind olcsóságra minden más vállalkozóval vetélkedni. A' felsőbb emeletben vannak azon teremek, mellyekben a' müvészetek taníttatnak. Legelébb is egy nagy terembe juthatni, mellyben a' legszebb antiköntvények találtatnak. Innen mennek az építészet', rajzoskola' és szobrászat' teremeibe, hol a' növendékek' néhány féldomború munkái kedvesen leptek mng minket, a' többi közt néhány igen csínos márvány mellkép, valamint teljesen bevégzett építészeti rajzok is. Ezen szobákból egy nagy terembe jöttünk, hol a' lányok' dolgozati, kik szőnyeg-szövéssel foglalkozának, vonták magokra figyelmünket. Ezen rövid ismértetésből láthatni, milly nagyszerű, terjedelmes és hasznos ez intézet, 's milly méltatlan azoknak panasza, kik a' pápa' kormányát gondatlanságról vádolják a' nyilványos jótévő intézetek 's az ország' belső virágzása iránt.

Uj világításmód. October' 18kán a' párisi academiában egy uj, *Gaudin* urtól föltalált világítással tétettek próbák, melly a' légszeszvilágításnak nem sokára véget vetni látszik. Az academiai tagok, kik a' próbáknál jelen voltak, ezen uj találmány által — mint mondják — egészen meglepettek. Gaudin' világítása három fokra oszlik. Az első a' légszeszt látszik kipótolni, minthogy hasonló de sokkal tisztább és fehérebb világosságot ad. A' második sokkal fényesebb, 's a' feltaláló kénytelen magát zöld ellenzővel ellátni, ha azt egész erejébe helyezi. Ez csillagfénynek hivatik, széke (focusa) egy dió nagyságú, 's hiszik, hogy különösen a' világító tornyokba alkalmatos. Végre a' harmadik világosságfok a' napfényhez hasonlít, és szintugy szemvakító. Egyetlen világával a' legnagyobb utcza napvilágosságúvá tétethetik.

A' franczia igazság- és egyházügyi minister egy körlevélben megparancsolta, hogy, ha a' papság valamelly halottnak a' keresztény temetési szertartást megtagadja, a' polgári hatóság a' holttestet egyenesen a' temetőbe vitesse, a' papságnak további közbejárulta nélkül. Ellenben a' respublica' XIIdik évéből egy rendelet azt parancsolja, hogy ez esetben a' makacs pap' helyébe egy másik hozassék; de a' minister azon nézet mellett van, miszerint e' határozat, a' charta' 5dik czikkelye által, melly általányos vallás-szabadságot enged, eltöröltetett.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

91. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **November' 12.**

A' természetjog'
valódi fogalma, charactere, isméretforrása, becse és hasznai *).

Eddigi (1810 ótai) joghallgatóimnak szeretettel ajánlva.

Audiatur et altera pars!

A' *Paradoxon'* szerzője iparkodott *Századunk*ban megmutatni, hogy „a' *természeti jognak* képzete nem egyéb *bolondságnál*“, 's hogy „igen helyes volna, *ha ennek taníttatása egészen megszüntettetnék*“. E' Paradoxonnak bizonyára nem csak minden természetjogtanító előtt a' hazában, hanem a' magyar jog' valamennyi professora, sőt a' magyarországi gyakorló jogtudósok előtt is, kik — mint már *Verbőczy* István előbeszédi czímeiben (tituli prologiales) tőn — gyakran hivatkoznak a' természetjogra, föl kellett ötlenie, 's azáltal a' természetjog' tanítóinak és tisztelőinek fölhivatniok, hogy *pro aris et focis* harczoljanak. Már lépett is fel három ellenfél a' *Századunk* **), *Figyelmező* és *Társalkodó* czímű folyóiratokban. Minthogy pedig nekem saját nézeteim vannak a' *természetjog'* valódi *fogalma, charactere, becse* és *hasznai* iránt: ezeket itt, *sine ira et studio*, közleni akarom, a' nélkül hogy a' Paradoxon' szerzője ellen polemizálnék (és pedig már azért sem, nehogy talán velem is olly keményen bánjék, mint *Krug* professorral, ki kétségkivül nem a' szerző ellen irt, 's ennek megtámadásai nem is fognak szeme' elébe kerülni), 's a' nélkül hogy három ellenének, kiknek értekezései most kezempél sincsenek, nézetei- 's ellenvetéseire tekintettel lennék. Az el nem fogult olvasók itéljék meg 's határozzák el, nekem van e igazam, vagy a' Paradoxon' bécsi szerzőjének, 's mennyiben egyezek meg elleneivel 's távozom tőlök el. Reménylhetőleg tapasztalni fogja a' szerző, hogy nem ama' kemény hangon irok, mellyet ellenei a' Figyelmezőben és Társalkodóban használtak, 's mellyel ő is, fájdalom! gyakran élt, a' természetjogot, philosophiát 'stb. tárgyazó irataiban, érdemes tudósok ellen, millyen péld. Krug. Nem csak a' tudósokhoz mindenek felett illő udvariságnak, hanem a' jogérzetnek 's azon tapasztalásnak is, miszerint tudományos vitatárgyaknál amaz isméretes közmondás: „Quot capita, tot sensus“ — annyiszor igaznak találtatik, tartóztatni kellene az irókat attól, hogy másokat, kik ellenkező nézetekkel birnak, kivált a' tudományok' körében érdemekkel koszoruzott férjfiakat, minő Krug, *bolondoknak* nyilatkoztassanak. A' természetjog nem ollyan jog, melly törvénykönyveken alapszik, hanem az embernek tettlegi (positivus) statusalkotmányon kivül, azaz a' természeti állapotban létező jogait tanítja. A' *természeti* állapot (status naturalis) szoros és egyenes ellentéte a' *polgári* állapotnak (status civilis). A' természetjog tehát a' természeti állapotban levő emberek' jogainak tudománya, azaz a' mennyiben az emberek a' tettleges polgári állapoton kivül vannak.

A' természeti állapot csak *fölvétel* (hypothesis) ugyan: de mégis segítségül kell hivnunk a' természetjog' eszméjét, hogy a' polgári állapot' jogait megitélhessük *). Igen sok természetjogtanító hibázott abban, hogy a' természeti állapotot *valóságosnak* gondolta. Igy vélte a' legrégibb természetjogtanítók' egyike, *Hobbes* Tamás a' természeti állapotot valóságos állapotnak, és pedig olly durva, vad, baromi állapotnak, mellyben physicai anarchia, egyetemi háború 's az erősbek' joga fogna keletkezni: „jus omnium in omnia, ergo bellum omnium contra omnes, ergo jus fortiorum.“ Ezért is tagadta Hobbes a' természetjog' lételét. Ámde létezik fogalma a' *sajátjognak*, melly minden tettlegi jogoktól meg van különböztetve. *Rousseau* a' természeti állapotot *ridegség'* (társatlanság') állapotjának festi, mellyben kiki szabadon és függetlenül él a' másiktól **): ellenben *Puffendorf* azt *társalkodás'* állapotjának rajzolja ***).

A' természetjog' létele a' maga eszméjében már a' tettlegi törvényből is kiviláglik, melly természetjog nélkül fen nem állhatna. Haszinte nem léteznék is természetjog, alkotni kellene azt az emberiség' javára.

A' *természetjog' isméretforrásának* tartották sokan:

1. *Az emberiség' történetét*, melly sokat közöl velünk a' népek' jogai- és jogszokásiról. Ámde az nem lehet a' természetjog' isméretforrása; mert:

a) A' jogszokások ellenkeznek egymással;

b) Mert a' népek' jogai nem a' természet' jogai;

c) Mert azok mindig hiányosak.

2. *Az ösztönök' rendszerét.* Mire (ugy mondanak némelly természetjogtanítók) természeti ösztönünk van, arra jogunk van, 's ha összeütközésbe jövünk, szerződések által kell gondoskodnunk. Ámde a' természeti ösztönök nem adnak jogot. Az ösztönök' rendszere az erősebb' jogára vezet, 's leront minden természetjogot. Az ösztönök' rendszeréből semmi esetre nem lehetne teljes természetjogot meríteni.

3. Számos természetjogtanítók, kiváltképen *Kant'* közvetlen elődei; a' természetjog' isméretforrásának *a' cselekedet' következményeinek érzéki tapasztalását 's az a' feletti eszmélést* (reflexio) tartották. Az emberek tudnillik észreveszik, hogy, ha másokon jogtalanságot követnek el, boszujokat magokra vonják, 's ezek nekik viszont ártani törekszenek: a' jogtalanságtól tehát tulajdon káruk miatt félnek; péld. ha szerződéseimet meg nem tartom, mások is meg fogják ellenem szegni azokat; tehát általlátom, hogy a' jogtalanság voltaképen önmagam ellen van irányozva. Ellenben észreveszi az ember, hogy jogossága által mind tiszteletre, mind személye' 's javai' bátorságára nézve nyer. E' szerint a' jogtalanság és kár feletti eszmélés ezen elvet

*) Apologiai próba a' *Századunk'* 8., 17. és 18. számaiban foglalt megtámadások ellen.

**) 33. és 34. szám. „Még valami a' természetjogról“. *Olgyai Gáspártól.*

*) Hasztalan tenné valaki azon ellenvetést, hogy a' természetjog, ugy mint a' tanítószékeken és könyvekben taníttatik, soha egy népnél sem létezett. A' természeti vagy észszerű *hittudomány* sem volt egy népnek is hittanja; de szükségünk van rá, hogy szerinte itélhessük meg a' különféle tettlegi hitvallásokat. Szintugy szükségünk van a' természetjogra is a' tettlegi jog' megitélése végett. *R—y.*

**) L. Rousseau discours sur le fondement l' inegalité. Német fordítás: Über die Gründe und den Ursprung der Ungleichheit. Berlin.

***) L. Puffendorf' illy czímű munkáját: „De jure naturae et gentium. II. könyv. 1 fejez.

képezi: *Mit magadnak nem akarsz, másnak ne tedd!* vagy: *Senkit se sérts meg!* Ámde e' szabály következő okokból nem tartathatik a' természetjog' ismeretforrásának:

a) Cselekedeteink' következményinek tapasztalása csupán arra tanít minket, valljon a' cselekedet hasznos e vagy káros, nem pedig, valljon jogos e vagy jogtalan, péld. hogy a' csalás önmagamra nézve káros, nem pedig, hogy jogtalan. Valamelly cselekedet' hasznossága vagy ártalmassága pedig egészen el van különözve jogszerűségétől vagy jogszerűtlenségétől. Az első fogalmak physicaiak, a' többiek erkölcsiek.

b) Ha a' természetjogot a' cselekedetek' következményeiből kellene vagy lehetne származtatni: akkor kiki tulajdon tapasztalásához tartaná magát, ez pedig különböző; ennélfogva egészen különböző természetjog eredne belőle; péld. az erősbekre 's gazdagokra nézve egészen más következményei vannak valamelly cselekedetnek, mint a' gyengébbekre és szegényekre nézve. Igy nem leendenének egyetemi jogfogalmak az embereknél, pedig azokat mindenütt feltaláljuk, vagy homályosan vagy tisztán és világosan.

c) A' fogalom- és szabálynak igazgató és vezérlő elvül kell a' cselekedet előtt járni; mert hiszen a' jognak kell cselekvésem' módját meghatározni, tehát bennem egy elvnek lenni, melly által elébb átlássam, ogos e valami, vagy jogtalan. Ezen elvnek az ember' minden cselekedetére ki kell terjedni. De ha a' jogszabály elébb a' tapasztalásból volna elvonandó: akkor nem a' cselekvés előtt, hanem csak ez után lehetne azt átlátni. E' szerint sok rosz cselekedet nem tulajdoníttathatnék vétkül az embereknek, mivel ezek azoknak még semmi rosz következményét nem látták.

d) A' természetjog ezen elv mellett csak annyira fogna kiterjedni, a' mennyire a' tapasztalás terjed; a' hol tehát ez bizonytalan, semmi jogszabály nem volna lehetséges.

Nem marad tehát egyéb ismeretforrása a' természetjognak, mint *a' tiszta ész;* azaz: a' jog' alapelvének a' csupa észszerű öntudatból kell eszmélés által kifejtetnie; vagyis: az ember annyiban bir joggal, a' mennyiben eszes; és ezáltal különbözteti meg magát az oktalan állatoktól. E' szerint pedig mindaz, mi az ész által határoztatik meg, tárgya a' *philosophiának*, tehát a' *jognak* is *elve*. Ennélfogva a' természetjog csupán *philosophiai szemlélődő tanulmány*. A' philosophus a' természetjogban a' tettlegi jog' tanítójának az elvet adja. De a' jognak csak puszta fogalma, eszméje, formája keresendő az észben; az anyag csupán *utólag* (a posteriori) adatik, a' személyeket (subjectum), tárgyakat és eseteket, hol a' törvény alkalmazandó, a' tapasztalás szolgáltatja. A' puszta jogfogalom' kifejtése az észből *tiszta természetjognak* vagy *a' jog' metaphysicájának* neveztetik. Ez tehát csupán *propedeuticának* vagy a' tulajdonképeni természetjog' bevezetésének tartandó.

A' *természetjognak*, mellyet *Csaplovics* ur a' juristára nézve egészen haszontalan tudománynak nyilatkoztatott, *becse és hasznai* ki fognak világlani a' következőkből.

1) A' természetjogot, valamint az erkölcstant (morált), sajátképen emberi tudománynak lehet nyilatkoztatni, azaz olly tudománynak, melly az embereket mint embereket illeti. Mit kell mint embernek cselekednem? mi jogos? e' fontos kérdésekre a' természetjog felel meg. Ha igazán tudom, minő hatalomkör adatott nekem az ész által: akkor meg lehetek győződve, hogy hatalomkörömet nem fogom áthágni, 's milly cselekedetekre vannak irántam mások felhatalmazva. A' természetjog tehát azt tanítja, mit cselekedhetik az ember jegszerűleg, 's felvilágosítja őt jogaira nézve.

2) A' természetjog érdekli a' polgárt. Képessé teszi arra, hogy a' polgári társaság' hasznait philosophiai okoknál fogva méltólag becsülje. A' polgárok' boldogságának biztosítására tudnillik némelly szabadságaiknak korlátoztatniok kell. Ez ugyan terhes az egyes polgárokra nézve: de a' status nagy hasznokat ad nekik érette. Csak a' status által biztosíttatnak 's lépnek erőbe egyéb jogaink és szabadságaink, mellyek' feláldozását és megszorítását a' status nem kivánja. Igy a' természetjog' ismérete segítségül lehet arra, hogy a' polgár a' maga helyzetén, haszinte ez neki nyomasztónak tetszik is, megnyugodjék, mivel megmutatja neki e' helyzet' szükségét, 's azon hasznokat, melylyekkel a' mellett bir. Fontos dolog ez, főkép korunkban, midőn több statusokban politicai bujtogatók és demagogok által, élő szóval és irásban, anarchiai elvek hirdettetnek. E' támasztól meg lennének fosztva a' kormányok, ha a' természetjog chimaerának vagyis agyrémnek tartatnék.

3) *A' természetjog sinórmértéke minden tettlegi jognak és szabály (canon) azoknak megitélésére.* A' törvényhozónak és juristának általában csakugyan tudnia kell, mennyiben birnak erővel a' hozott törvények, mennyire korlátoztathatnak vagy szoríttathatnak meg az emberjogok a' statusban. *Azon jogot, mellyel az ember mint ember általában bir, csak a' természetjog ismérteti meg velünk.* Ezáltal határozhatni meg, mikép távozik el a' tettlegi jog a' természetjogtól, 's adhatni okait az eltávozasnak, mellyek által a' törvényhozó arra jogosíttatott. A' tettlegi jognak homályos, kétes, bonyolódott tárgyait csak a' természetjogból világosíthatni fel. Ennélfogva át nem láthatjuk, mikép mentheti fel Csaplovics ur „Ki a' jurista?“ czímű értekezésében (Század. 84. sz.) a' magyar juristákat a' természetjog' tanulásától, 's rekeszthetí ezt ki a' magyar magányos jog' forrásaiból. A' királyi Főtörvényszék (Curia) jobban tudja becsülni a' természetjog' hasznait, minthogy itéleteiben (decisio) a' kétes, bonyolódott, vagy tettlegi országos törvények által még el nem döntött eseteket (mert a' magyar magányos jog, mint tudva van, még felette hézagos és hiányos, és sokkal alantabb áll a' római, ausztriai 's franczia jognál) igen gyakran a' természetjog' elvei szerint határozza el. A' magyar polgári jognak Cs. ur által magasztalt atyja, Verbőczy István, is tudta becsülni a' természetjogot, mint előbeszédi czímei bizonyítják.

4) A' mennyiben a' természetjog alapja és sinórmértéke a' tettlegi törvénynek, helyesli vagy roszalja a' *közvélemény* a' fejedelmek', ministerek', országnagyok' 's népek' bánalmát; a' közvélemény láthatlan ítélőszék, mellynek elébe kell állniok királyoknak 's népeknek. *Vox populi vox Dei.* Gyakran egyedül a' közvélemény korlátozza a' zsarnokot és ministereit. Ezen közvélemény a' természetjog' eszméin alapszik, mellyeket a' közönség táplál, mellyek a' többségnél mintegy ösztön által homályosan nyilatkoznak, másoknál pedig felvilágosítvák. Ezen eszméket sem sophismákkal elokoskodni, sem szuronyokkal elnyomni nem lehet, mint a' tapasztalás több statusokban, péld. Belgiumban, tanította. Ezen eszmék annál világosbakká lesznek, minél jobban müveltetik a' természetjog valamelly statusban. Ezért olly statusokban, mellyek korlátlan kormányalakkal birnak, nem szeretik, ha a' természetjog irásban fejtetik ki. *A' természetjog szent palladiuma az emberiségnek 's a' nemzeteknek a' zsarnokság és önkény ellen.* Az észnek jogszerűség 's jogtalanság felőli ítélete megvesztegethetlen.

5) A' természetjog a' gyakorlati jogtudományban segédjogul használtatik, hol a' tettlegi jog hiányos; használtatik továbbá a' tettlegi törvények' magyarázására és könnyebb alkalmazására. Tudnillik tettlegi jog' szerkesztésekor lehetlen volt mind-

azon esetekre ügyelni, mellyek előfordulhatnának. Ellenben a' természetjogban előlegi (a priori) elvek foglaltatnak, mellyek minden esetekre kiterjeszkednek. Hol tehát a' tettlegi jog hézagos, ott a' természetjog szolgál e' hézagok' kipótlására, ugyszinte tettlegi törvények' magyarázására is, mellyek gyakran homályosak, 's mellyek' jogszerűségét nem lehet átlátni. Magyarországban is elismértetett *segédjogul* a' természetjog nem csak a' Főtörvényszéktől, hanem az egész nemzettől is, Cs. ur' oppositioáig (Század. 8., 17., 18. és 84. sz.), 's ezért az ügyvédek is a' perekben gyakran hivatkoznak rá. Minden magyar hazafinak borzadnia kellene, ha Csaplovics ur' Paradoxonának, melly azt tartja, hogy a' természetjog nem egyéb chimaeránál, általányos hitel fogna adatni.

Fentartom magamnak, részint Századunkban, részint egy másik magyar folyóiratban a' természetjog' egyes tárgyairól, annak megbizonyítására, hogy *a' természetjog nem agyrém*, értekezhetni; egyszersmind tudatom a' nagyérdemű olvasó közönséggel, hogy több év óta dolgozom, még pedig *saját rendszerben*, egy munkán, melly a' természet- és köz status- és népjogot tárgyazza, 's melly magyar és német nyelven fog megjelenni.

Hiszem, hogy a' természetjognak ezen apologiáját a' legjobb szándékkal, *sine ira et studio*, irtam.

Dr. *Rumy Károly*,
esztergomi jogtanító.

Könyvismertetés.

14. Magyarországnak Betlen Gábor' támadásakori állapotjáról. Egy, azon idejű, hazája-szerető, igaz magyar embernek tanácslása. Ujra nyomatták P(iringer) és T(hewrewk). Pozsonyban, ifj. Schmid Antal' és társa' betüivel, 1838. 8-r. VIII és 94 lap.

„Az itt ujonnan sajtó alá kerített munka nyomtatva találtatik fölséges Udvarunk' bécsi könyvtárában következendő homlokigékkel: „Magyarországnak mostani állapotjáról egy, Hazájaszerető, igaz Magyar embernek tanácslása.“ — Világosan kitetszik ezen bölcs tanácslás' egész foglalatjából, hogy az 1622dik esztendőben szegődött *nickelsburgi* frigykötés után; de az 1627dik esztendei békeség előtt — és igy a' közben lévő öt esztendőnek forgása alatt — iratott, ámbátor nyomtatása 1621re mutat. Névtelen a' tanácsló. — Akárki; de országos dolgok' titkait ismérő, mult üdők' történetiben tudós, koronás királyához hív, nemzetének törvényes szabadságon nyugvó köz boldogságát ohajtó jámbor hazafi volt — magyarán csordúlt nagy okosságú tanácslásának minden szavai szerint. *Pázmán* Pétert lehetne annak gyanítani, mind tiszta magyarságára mind pedig az elszámlált történetek' világos, eleven föstékire nézve: ha *Kemény* János' — ugymint Betlen Gábor' egyik legkedvesebb 's ennek titkos dolgaiban szüntelen forgolódott hívének — *avtobiographiája* nem bizonyítaná, hogy ez a' szent életű 's hazánkban örökös emlékezetű főpap minden esetre csakugyan szelídebb módon czáfolta volna ezen erdélyi valóságos fejedelemnek, ámbátor kárhozatosoknak ítélt, tetteit. Inkább lehet tehát azt gondolni, hogy Magyarországnak akkori nádorispánya, *Eszterházi* Miklós irta, vagy iratta, kiről a' legközelebb említett avtobiographiában olvashatni: „hogy Betlen Gábornak igen nagy aemulusa vala, 's vele nem mert communicálni semmit is, sőt, a' mennyiben lehetett, titkolta inkább: mert egy korban e' fejedelemnek, kereszténységnek javára nézendő dolgokban, communicált 's iratott levelét ezen palatinus a' portára küldötte vala, akarván nem csak hitelét és tekintetét azzal a' török előtt rontani, hanem ugyan egyébiránt is a' fejedelemséget bolygatni.“ — Az itteni tanácslásban is következendő igék fordulnak elő: „és noha (Betlen Gábor) Eszterházi Miklóst ki nem marhatta: mindazáltal nagyobb részét jószáginak el foglalá mind magának mind fiának“; — más helyt pedig ez mondatik: „nagy álnokúl Szombatból Posomba ment (Betlen Gábor) csak azért, hogy a' palatinust magához csalván, vagy meg fogja vagy meg ölesse: a' mint maga szájából is hallották e' fenyegetéseket.“ — A' mi ezen munkának belső bőcsét illeti, azt mondhatom felőle, hogy én más hasonlót nem ismérek, mellyben olly világosan, röviden és józan itélettel volnának eléadva édes hazánknak — a' mohácsi szörnyű veszedelemmel kezdődött, törökök' álnoksága mellett azon túl is nevelt, némelly, saját hasznot istentelenül hajhászó pártosoktól pedig többre szaporított — bokros bajai, mellyeknek szövevényes következései, bujdosó köszvény gyanánt, emészték 's undorították országos dolgainkat. Innét reménylem, hogy ezen fölötte igen nagy ritkaságú nyomtatványnak mása kedves lészen magyar- és erdélyországi tudósaink' főtiszteletű színe előtt — a' benne lángoló, szintén török passák' és vezérek' kétszáz esztendős leveleit is egyaránt lelkesítő, gyökeres magyarság pedig, kezdettől fogva végig, mulatságot szerezhet a' mi, nemzeti nyelvünknek saját eredetű tulajdon díszét kedvelő hazánkfiainak közönségében. E' másolatnak igéi mindenestül egyenlők a' régi könyvben találtatókkal. Csak az olvasást könnyítő szünjegyek *(interpunctiones)* iránt követtem a' külföldi nyomtatványokban már szokásba vett, könnyebb értelemre vezető 's ékesb helyheztetést. Azonkivül pedig, jónak itéltem, az ujra nyomtatott sorok mellett kitenni a' beléjök foglalt történetek' esztendeit is.“

Ezek az előbeszédnek szavai, melly alatt *Bécs*, és az egyik kiadó urnak *P.* névjegye áll, mellyet hogy a' „Magyar nyelvnek fényre bocsátott ágozati“ irójáéra helyesen magyarázunk, mutatja ugyanezen munkának mint tőle származottnak itt ezen előbeszédben, a' tisztelt kiadó ur által történt említése. Ezek után nekünk, pusztán ismértetői tisztünkhöz és hivatásunkhoz képest, nem marad egyéb hátra, mint hogy a' sok tekintetben olly érdekes munkából mutatványokat adjunk, névszerint pedig, hogy láttassuk olvasóinkkal, mellyek különösen e' hazafiekből, buzgó tanácslónak *Betlen* elleni panaszai, 's miképen adja azokat ő maga elő. (Kivonatunk mindenben a' könyv' irásmódját követi.)

„Mondám azért harmadszor — igy ir ő itt a' 64dik 's köv. lapokon — hogy megerőtlenítésünkre igyekszik, édes Nemzetem, előnkbe vett vezérünk. — Ki ez is hogy ollyan nyilván légyen, mint a napfény: tsak a nem látja, a ki nem akarja. Mert tudni való, hogy hathatósbb az egyesült erő, és *egyik* Fele vagy része az erősségnek az egyesség — *másik*, az egyességben lévő Országnak hatalmas Fejedelme — *harmadik*, azon Országban lévő hatalmas Urak; *negyedik*, értekes és Főnemes Rendekn k állapotjok; *ötödik* a jeles vitézlő Népnek számok és mivoltjok; *hatodik* az Országban való Érték. — De! lássuk, mind ezekben, mint nézzen Vezérünk erőtlenítésünkre! — holott Országunkban az egyességet fel bontá és, egyikét a másik ellen támasztván, nagy gyülölséget szerze az egész Magyar nemzet között: ugy annyira, hogy egyik a másikát — mellynek még most sintsen szüneti — dúlá, fosztá, prédálá, ölé, kergeté; ugy, hogy majd senki a másiktol bátorságos nem lehetne. — El szakaszta hatalmas Fejedelmünktől is, és, a hatalmas Királyak helyett, a hatalomnak rabját, Magát, tolá a mi Nemzetünknek eleibe. És igy, a Török hatalmával toldozván a maga erőtlenségét, el szakaszta oltalmától a hatalmas keresztyén Monárkának, és — a mi természet szerént való ellenségünknek oltalma alá adván magát — Nem-

zetünket, mint bárányt a farkasra, ugy bizá magával együtt a Törökre. — És így nem ő, hanem ő általa a Török hatalma vagyon köztünk; ki nem is ott hadja járni őtet, a miből Országunknak valami gyarapodása lehetne, hanem inkább veszedelme! Kire nézve, nem az ő, vagy a mi Nemzetünk hatalma nevekedik; hanem a Töröké: mivelhogy ő most is azon rab, a ki ezelőtt volt, és minden méltósága a Török rabságában vagyon. — A mi pedig a' Nagyuri emberek állapotját illeti; nézzünk szét! ha nem szemünk láttára fogyatja-e őket? — Mint bántanak a Főpapi Rendekkel? oda fel meg mondottam. Meg halljuk azt is, hogy Urak közűl egyik tömlötze miatt, másik ugyan az ő révén számkivetésben hala tsak hamar meg. Harmadikát, Pete Györgyöt, törvénytelen fogá meg, és most is tömlötzében nyavalyog. Negyedikét 's ötödikét is — Pálfi Istvánt és Bosnyák Tamást — hitivel tsalá meg, és azokat is fogságban tartja. — Ezeken kivül közel tizennégy Nagyságos Urakat kergete ki az Országbol, kiknek minden örökségöket és jószágokat-el foglalta — ugy mint: Pálfi Jánost, Pálfi Pált, Pálfi Miklóst, Aponyi Pált, Horváth Gáspárt, Czobor Imrét, Ostrosith Istvánt, Forgáts Miklóst, Balassi Imrét, Eszterházi Dánielt, Bakith Pétert, Somogyi Mátyást, Kohári Pétert. — Az Ország kivül halának meg, szegény Kendi István és Balássi Péter is. És, noha Eszterházi Miklóst ki nem marhatá; mind az által nagyobb részét jószáginak el foglalá mind magának, mind fiának. — De! az elő hozott Urakon kivül is, sokan gyanakodnak — 's talám méltán is! — hogy az első frigykezdő Urat is, Nádasdi Tamást, ő aludta el; és azután szegény Erdődi Kristófot is: ki tőle menvén a frígytractának indítására, hogy onnét vitte volna betegségét, mellyből halála is következőtt, nyilván mondják. — Im! most utolszor — bizony dolog! — Turzó Imre is halálos betegségét, valami piszkráng hallal, nála találtá: a mint Turzó maga mondotta. — Igy fogyatja 's erőtleníti ezzel is a mi szegény Nemzetünket: meg fogván némellyeket az Urakban; némellyeket az Országbol ki kergetvén; némellyeket titkos halállal el vesztvén. — Ekképen tselekvék a *nemes Főrendekkel* is: mert azokban is — kit fogva tart, ugy mint: Cziriáki Mojsest, Zichi Pált, Darabos Jánost és sok egyebeket — kit ki kergetett Országunkbol, ugy mint: Móricz Mártont, Terstyánszki Gáspárt, Orle Istvánt, Strucz Ferenczet, és nagy sokat többet is — kit meg öletett, ugy mint: Darótzy Istvánt iszszonyatos halállal, és Farnasi Jánost hiti ellen. — A *vitézlő Rendekkel* is mint bánt légyen! unalmas, példákkal bizonyítani: holott kiáltnak, az ő hamis ügye miatt, el esett sok testek, kik halmokkal láttatnak — mint oda fel említém — minden úton 's minden módon fogyatván, kémélés nélkül őket: hogy azzal is erőtlenítse és fogyaszsza Nemzetünket. — Közönségesen való Értekét is Országunknak, láthatós mint fogyatja! Ki mondhatatlan és a mi Országunkban hallatlan Adókat vét fel: mellyeket, a régi szokás szerént, nem tsak a Portákon veszen meg, de a földes Urakon is mind egyaránt. E mellett személye szerént ugyan minden Urnak, Nemesemberek, hadba kell menni. Annak fölötte, hadait mindenütt ingyen tartja: dúlatván, pusztítván, égettetvén, fogyattatván a szegény hátra maradott kis részetskéjét is a mi meg nyomorodott Országunknak. Préda minden marhájok a szegény Községeknek. Valahová fordúl mint maga, mint Udvarnépe, ingyen él Országunkon. A mi jövedelem a Bányákról jő, azt mind ki takarítja Országunkbul, 's ugy annyira el nyomorította már az egész Országunk népét, hogy utolsó veszedelménél egyebet semmiképen magára nem várhat. — Ezeket pedig — ne véljed szerető Hazám! — hogy tsak történetből tselekedje: hanem néz a tőle fel tett tzélra; a mint tudni illik le nyomhassa Nemzetünket, és mind magát 's mind minket kötve adhassa a Töröknek. — E dologban amaz, egy élemetes ember idejü, négy Ifju, erőssen futá édes Nemzete 's Hazaja és maga veszedelmének tzélját. Kiknek vajha! az attyok vagy ősök, a kiktül szép javaikat vötték, fel támadhatnának és látnák ezt az ő gondatlan futásokat: 's valljon mit mondhatnának? — Nemde így szóllott volna *Turzó György* Imrének ő fiának? — hogy ő nem azt a példát hatta ő néki; testámentomban sem erre intette! *Tokait* sem azért adták néki száz negyven ezer forintban; *Árvát* sem azért adták örökben; a' tzímerében sem azért adták az unicornist 's a sast, sem a Grófságnak bötsületit; a Palatinusságra sem ezután ment; és több javait is hogy Ősök az Austriai Háztul nem efféliért vötték! — hihető hogy feddené és haraggal eleibe adná, meg érdemelvén nétalám, hogy többet is tselekednék. — Ama *jámbor Nádasdy Ferentz* is meg mondaná ugyan Pálnak, a fiának: hogy mint Urrá 's mint Palatinussá az Austriai Ház tötte volna az attyát, Nádasdy Tamást, és hogy ő is azon Háznak sok javait vötte; kinek ő hála adó szolgálattal is lőn mind holtáig, jó példát hagyván fiának. De kiváltképen — ha azt látná, hogy a Pogányokkal, kiknek vérében, Hazája 's Ura hivséges szolgálatja mellett, sokszor meg festette kardját, mostan a fia az ő Ura 's Házája ellen hadakozik — nem de nem szánná-e számkivetésbe küldenni? érdemetlenek tartván, hogy az ő szép javaiban részes légyen? — Bizony *Rákóczi* Sigmond is, attya nyomdokirul el hajlott Györgyfiát — ha látná, hogy maga Nemzetéből, illy maga feledve, halmokat rakott, a mi némüket Homonnánál tsinált, 's látván azt is, hogy az ő vele jó tött kegyelmes Ura ellen, a Törökkel együtt hadokoskodik — hihető ezt mondaná néki: „Te nem érdemled, hogy fiamnak mondattassál; holott — tudod-e? hogy „én tsak két lovu katona voltam, és az Austriai Házbul való „kegyelmes Uraimtol vöttem vala minden uraságomat, elő me„netelemet és bötsületemet? — Mellyeket nem azért hagyék te „néked, hogy te azok ellen éllj véle, a kiktől én vöttem vala: „artzúl támadván Uradra, Fejedelmedre, és öszve szővén ma„gad a mi természetszerint való ellenségünkkel, a Törökkel, „igy rontsad, pusztítsad Hazádat 's fogyassad Nemzetedet, „okot adván, hogy sokan a Török rabságba esnének bennök; „Kitől, hallhattad, hogy természetem ugyan irtózott, és sok „módokkal fogyattam 's ölettem őtet; sőt alatta Fejedelemséget „sem akartam viselni!“ — De valljon! ama békesség szerző *Illyésházi István*, ha meg tekénthetné attyafiát, Illyésházi Gáspárt, mit mondana néki? — Nemde? ezt mondaná-e: „oh, „te boldogtalan ifju! 's azért munkálódám-e én Hazád békesség„gében kevés üdővel ez előtt, hogy te magad gondatlanul, „Nemzeted 's Országod veszedelmére, azt meg fel bontsad? „vagy tsak valami eszköze is légy annak? — avagy, nem tud„tam volna-e én is azont akkor meg gondolni, a miben ti most „károsan törtétek fejeteket? ha azt Hazánknak 's Nemzetünk„nek javára véltem volna alkalmatosnak lenni? — Mind eszem, „mind pénzem, mind bátorságom több volt, 's én is reá érkez„hettem volna arra, a mire ti. De nem találék az én Hazámnak „'s Nemzetemnek egyébütt megmaradást, hanem a mi kegyel„mes Urainknak, az Ausztriai Házbul való Fejedelminknek, szár„nyok alatt: kiknek oltalmok, ha eddig is nem lett volna, sem„mivé lött volna a mi szegény Magyar Országunk.“ — Meg mutatná néki — hihető — a Trenchinyi Donátiót is. Sőt, ha meg másolhatná, nyilván nem gondolna most a névvel; hanem fel forgatná testamentomát, és, mint a báttyát, őtet is érdemetlennek mondaná keresetihez. Méltán is — hogy, a kiktől ő azokat vötte volt, ellenök ne élne véle — másnak adta volna. — Azomban, kereskedik ezekkel Betlen, a meddig kereskedhetik. Azután ugy bánik vélek is, mint a többivel: hogy avagy meg fogatja őket, vagy meg öleti, vagy meg futamatja; meg mutatván, hogy a ki ördögnek szolgál, kinnal fizet néki. Kiknek Vezérök ugy be kötötte szemöket, együtt az eszessével is, hogy tsudára méltó“ 'stb. 'stb.

Thewrewk ur ez utóbbi években több más hasznos kiadásokkal foglalkozott, névszerint *Faludy* Ferencz' és *Wathay* Ferencz' némelly munkáiéval, egyszersmind, mint halljuk, egy eredeti, nagyobb verselt munkáját (oktató-tárgyút) és epigrammjait készíté sajtó alá. *Csató Pál.*

Pozsonyban.

Alapítá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

92. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **November' 15.**

Politicai nyomozódásokról.

Sok oldalról régóta és súlyos vádak emeltettek e' részben a' kormányok ellen. Bizalmatlanság, demagog-neszelés, erkölcsrontó kémlődés, soha meg nem szünő nyomozódások figyelmet nem érdemlő rajoskodók ellen, végre keménység a' politicai vétségek' büntetésében nem csak a' pártok' embereitől vettettek a' kormányok' szemére, hanem e' szemrehányások más, különben jóakaratú, csendes polgárok által is gondatlanul utánmondattak, 's az elsőbbektől kiszámított ravaszsággal békétlenkedések' magváúl használtattak. Sajnos, hogy nem lehet félreismérni, miképen minden országokban a' figyelem, most jobban mint akármikor ezelőtt, egy a' kormányok' menetelének 's rendszerének, majd titkon majd nyilván, de mégis mindig ellenszegülő hatalomra van irányozva, mellyet szemmel tartani 's neutralisálni, az önfentartás' kötelessége, de egyszersmind a' *valódi* haladás' szent érdeke parancsolják. Minthogy minden szétdiribolás gyengíti az erőt, tagadhatatlan marad, hogy azon e' hatalom' ellenében a' kormányok, főkép némelly kormányok által kifejtendő törekvéseknek magasb czéloktól elvonatniok és sikerökben nemlegeseknek kell maradniok. De kinek essék ez erőveszteség terhére, kit illessen az iszonyú feleletteher, anyagi és socialis jóllét' tettlegi kimüvelésére szükséges elemeket elenyésztetni, azt nem lesz olly nehéz meghatározni.

Senki, ki a' történetek' menetelét isméri azon időtől fogva, midőn az utolsó europai háború a' minden eddig élt izgatók (agitatorok') legnagyobbikát a' veszteglés' gyötrelmére egy messze szigetbe kárhoztatta, sem fogja tagadni, hogy a' régóhajtott béke, mellynek karjaiban a' had-unta világ felüdülni remélt, nem sokára ismét más viadalmak által háboríttatott meg. Vannak növények, mellyek' buja tenyészése csaknem minden kiirtási próbáknak daczol. Ágai levágatnak, gyökei kitépetnek, földjök az éles eke által feldúlatik 's belé jobb mag vettetik, de a' gyom mégis kibúvik ugyanazon helyen, eleinte gyéren, de — ha a' földmüvelő' keze irtásában lankad — nem sokára olly teljben, hogy a' nemes magvat elnyomással fenyegeti. Igy volt a' revolutio' elveivel. Fájdalom, érdekében feküdt párthiveinek, ezen véres zászló alá olly törekvéseket is sorozni, miket egy kormány sem kárhoztat, mik minden józan gondolkozásútól helyeseltetnek 's gyámolíttatnak. Haladás pusztítás nélkül, vallásosság vakbuzgóság nélkül, szabadság önkény nélkül, jóllét féktelen dölyf nélkül, hazaszeretet nemzetgyülölség nélkül nem czéljai a' revolutionak. Azonban gyakran hordoz illy szavakat szájában, ott, hol valódi alakjában még nem mer mutatkozni, 's a' vészszövétnekeket 's fegyvert még rejtélyes palást alatt rejtegeti. A' fogalmakat csirájokban akarja összezavarni, 's a' törvényszeresség' fogalmihoz, a' legszentebbekhez minden országos életben, a' zsarnokságot 's az emberi méltóságot lealacsonyító rabszolgaságéit kapcsolja, elfelejtve, hogy eleitől fogva ő volt mindig leghivebb megelőzője ez utóbbinak. *Chateaubriand* a' törvényszerességnek *és* az alkotmányos elvek' e' szódús barátja 's Francziaországnak egy igen forrongó időszakban ministere, maga is említést tesz a' titkos társaságokról, mellyek Napoleon' bukása óta Francziaországban üzik-füzik terveiket. Les conspirations ne peuvent plus être placées au rang des fables, aujourd' hui qu'on les avoue et qu'on s'en vante. (Congrés de Vérone 'stb. 1838. I. 37.) Szükség e, hogy előszámláljuk a' neveket és formákat, mik alatt ugyanazon emberek, majd többé majd kevesebbé szemszurólag kimondva nézeteiket, terveik' majdani létesítésére társakat 's eszközöket összehalmozni törekedtek? A' *Patriotes de 1816.*, a' *Vautours de Bonaparte*, a' *Chevaliers du Soleil*, a' *Patriotes européens*, a' *nép' barátjai (Amis du Peuple)*, az *emberi jogok' társasága (Société des droits de l'homme)* Francziaországban; a' *communerok* és *exaltadok* Spanyolországban; a' *carbonarik*, *giovane Italia*, *Massoni riformati federati italiani* Olaszországban; a' *hazafi clubbok*, a' *világfiak' társasága*, a' *népboszú* és a' *lengyel nép' társasága* Lengyelországban; az *erényszövetség*, a' *Burschenschaft*, a' *férfiak' szövetsége*, a' *népbarátok'* Németországban 's több mások, mint revolutioi egyesületek voltak 's jelenben is tenyésznek, csakhogy más más alakban tünnek fel, nagyobbrészint egymás között szövetkezve vannak 's, mint a' carbonarismusról 's az ifjú Európáról tudjuk, fél Európában elágazottak, titkos igazgatás által egyesíttetnek 's folyvást munkásak. A' németországi mozgalmak 1817 óta, az ismételt felkelések Olasz-, Spanyol- és Francziaországban 1820 óta, a' lengyel lázadás, a' schweizi mozgalmak, a' savoyai menet, a' frankfurti támadás, a' franczíak' királya ellen intézett merények mind előrekészítettek, vagy közvetlenül okoztattak ama' politicai boldogság' apostolai által. Rejtve és védve levén, elég vakmerők e' törekvések' fővezérlői, a' valódi nemzeti szükségek' teljes nemtudásában, vért és zavart messze hinteni; ügyesek, minden nyilványos elégületlenség' nyomát leshi, minden országos sebet roszakarólag kitágítni, gyógyíthatlanná tenni, 's álszin és a' fogalmaknak már említett összezavarása által, fájdalom, gyakran még igaz uton törekvőket is megzavarni. Kivül maradt eddig Németországon — hála az égnek — e' törekvések' középpontja; de megfoghatatlan csalódásukban olly férfiak, kiket súlyos feleletnek terhe nyom, itt is ügyekeztek, viszhangot és terjedést szerezni neki. Németországnak szerencsétlensége elejétől fogva az idegennek csodálása és a' külföldhözi ragaszkodás volt. Vajha igazságos, kölcsönös méltalom a' föld' minden fiait egymásiránti tisztelet' kapcsával egyesítsen, de soha a' hazaszeretet cosmopolitismusban el ne merüljön 's a' revolutio divattá ne legyen. A' cosmopolitismus nem egyéb politicai agglegénykedésnél: csodál, enyelg, nyájaskodik majd e' majd ama' nemzettel; de csakhamar itt is ott is hiányokat fedez fel, változó előszeretete meghül, 's végre magánykodásra 's hazátlanságra vezet az élet' végén.

A' mi családja' szeretete a' férjfiúnak, az hazája iránti szeretete a' polgárnak. Miképen remélhetnek már a' németek, ha hazájokat szeretik, az idegenektől valódi méltalmat, 's érdekeiknek őszinte előmozdítását! A' lenge francziától, ki kancsal szemekkel tekint át a' derék Rajnán, 's azt még soha sem lépte át Németország' üdvére! a' sötét spanyoltól, ki évtizedek óta saját vérével hizlalt hazájából nem képes az áldás' gyümöl-

csét aratni! a' ravasz olasztól, kinek szép földében annyi német holttest nyugszik, 's ki soha sem fogja kezét testvérileg nyujtani nektek az alpeseken át! a' speculativus angoltól, ki hajóit számlálva csak azt számítgatja, valljon meghasonlástok hozand e neki több nyereséget, vagy békes egyetértéstek! Kivülről vártok e szabadságot, szerencsét 's jóllétet, az által, hogy a' revolutioi pártok' embereivel egyesültök? Ékes beszédek az egyenlőségről, aristocrata- és zsarnokgyülölségről, azon silány ragasz, mellyel a' legkülönfélébb anyagokat akarják egyesíteni azon phantasiai épülethez, mellyet „közjóléti boldogság"-nak neveznek, 's az alapköveket ez óriási műhöz, mellynek már puszta felfogásán századok óta a' legnagyobb elmék szenvedtek hajótörést, az uj statusmüvészek a' fenálló polgári és egyházi intézvények' romjaiból akarják rakni! Ha már a' kormányok illy balgatag törekvéseknek ellenök dolgoznak, természetesen a' pártok' kétszeres gyölölségének lesznek tárgyaivá. Azonban nem fordulok ezekhez. Az anya, ki gyermekét kiabáló, szilaj gyermekekkel látja az utczán tombolni, visszahivja nyájas szóval, aztán komolyabban, végre erőszakkal; 's minden józaneszü ember dicséri tetteért. Hódoljon az ember bármelly rendszernek, a' status, ha magas hivatásához minél közelebb vitetik, viszonyaiban egy jól rendezett családhoz mindig tettlegesen hasonlítand, legyen bár egy családfő, vagy egy családi tanács kormányzója. A' kormányok' szándékai ismételve 's a' legujabb időkben egy nagy ugynevezett korlatlan (absolut) status' részéről nagylelkü kegyelmesség' fényes tette által bizonyíttatnak be, 's ha azt akarjuk, hogy az igazság' pallosa nyugodjék, 's a' feledés' fátyola elkövetett balgatagságokra általányosan boríttassék, akkor, mit minden józan ész átláthat, igen a' maga helyén kell lennie, hogy a' soká háborgatott kormányoknak tartós jelenségek által adassék kezesség az általányos, visszatérő, rend és törvény iránti szeretetben. Akkor gyakoroltathatnék az elnézés legteljesb mértékben, 's a' kölcsönös bizodalom' ótalma alatt a' kormányok' osztatlan ereje ismét a' valódi nemzeti érdekek' kifejtésére 's előmozdítására fordíttathatnék.

Oda hatni egész komolysággal, hogy a' valódi békének illy állapotja hozassék létre, minden igaz, hazáját szerető polgárnak kötelessége, 's az egyszerü ut hozzá azon jeles szavakban festeték le, mellyeket *Müller* János közönséges történetei' végén, mint a' népek' sorsa feletti mély vizsgálódásinak eredményét, mindenkinek komoly oktatásaul elmondott. *(Allg. Zeit.)*

Philosophiai leczkék.

*Második leczke *).*

16. §. Ph. A' tegnapi leczke az *én*-és *nem-én*-ről szólott. E' kettőt csak az ember' lelke tudja megkülönböztetni. Az oktalan állatok azt nem tehetik. A' róka gyakran tulajdon árnyékának, sőt önmagának nézi a' vadászt. Azért az ostoba állat sokszor meg is lövetik.

A. De hogyan tudhatja ön ezt? Volt már egyszer róka? vagy beszélt a' rókával?

Ph. Egyik sem történt a' kettő közül. De tudjuk bizonyosan, hogy egy oktalan állat sem tudja ezt gondolni: „*Cogito: ergo sum*," sem az *én*-t és *nem-én*-t megkülönböztetni. Erről te magad is könnyen meggyőződhetel. Kérdezd csak a' legközelebbi állatot, péld. lovadat: nem kapsz tőle feleletet, mert ostoba. Én már sok állatot, nagyot és aprót, még pedig igen barátságosan és udvarilag, több nyelven, sőt kozákul is (azaz korbáccsal) szólítottam meg aziránt, de — mindenütt *altum silentium!* Egy sem akar előállani a' beszéddel. Kár, hogy nem él már *Bileam*' szamara, azzal mégis lehetett egy okos szót szólani; attól igen sokat meg lehetne tudni. Kétségkivül zsidóul kellene vele beszélni, ugy pedig nem tudok; de — est modus in rebus — a' legközelebbi rabbit lehetne erre használni.

A. Tanácslom önnek, hagyjon békét Bileam' szamarának, azzal igen roszul járna. Hisz az ezt kérdezte: Miért ütsz *engemet?* — Igen jól meg tudta tehát az *én*-t a' *nem-én*-től különböztetni.

Ph. Ad animam! igazad van, fiam! De utódai minden bizonnyal ostobábbak mint ő; hisz ő prófétánál volt kosztban.

A. Ez nekem mégis igen különösnek tetszik. A' mit ön nem tapasztalhat, azt lehetetlen tudnia. Egy bölcsnek — egy logicusnak — egy philosophusnak az állatokról is helyesebb nézetekkel kellene birnia a' köznépnél. 'S ön mégis épen ugy beszél, mint a' paraszt. Ugy látszik, *Csaplovics*nak mégis igaza volt, midőn *Tuppy* urnak *Századunk*' 61dik számában azt válaszolta, hogy az állatokat teljességgel nem ismérjük.

17. §. Ph. Hagyd az állatokat. Most *lelkünkről* akarok nektek fontos dolgokat fölfedezni, azaz titeket a' *psychologiával* foglak megismértetni. — Lelkünk a' testtől egészen különböző. Majd *substantia*nak, majd *monas*nak definiáltatik, majd pedig igy: *ens immateriale intelligens et volens.* Ez mind ugyanegyet tesz.

C. De mit? Mondja csak világosabban, mi a' lélek?

Ph. Hisz elég világosan mondom. A' lélek testetlen, értelmes és akaró lény: tehát *szellem.*

C. Mi a' szellem?

Ph. Tehát nem érted, mi a' szellem? A' szellem szellem: hús, bőr és csont nélküli, még olly durva sem, mint a' legfinomabb liszt, még olly vastag sem mint a' köd.

A. Tehát körülbelül ollyan mint az árnyék?

Ph. Igen! mint az árnyék. Most találtad el igazán a' dolgot.

18. §. A. Micsoda tehát? Egy *semmi?* Hisz az árnyék csak a' világosság' hiánya, tehát semmi.

Ph. Mondom: *szellem, monas, substantia.* Még sem érted? Neked nehéz valamit megfoghatóvá tenni. Az árnyék mellett akarsz maradni? azt sem bánom. Voltak már esetek, hol az árnyék saját árnyékcsinálójának hajat hátulról meghuzta, sőt zsebkendőjét is ellopta. Tehát az árnyék mégsem csupa semmi. Ezt jegyezd meg magadnak. A' szellemekről is beszélnek hasonló jeleneteket. Saját tudomány létezett a' szellemekről, neve: *pneumatologia;* de igen sovány maradt, mivel még akkor a' szellemekről annyit tudtak mint semmit. Igy a' szegény tudomány aszkórságban hala meg. Requiescat in pace!

A. Ugyan, 's ön annyit akar tudni a' lélekről! Hisz ez is csak szellem.

Ph. A' lélekről igen sokat tudunk, mert bennünk van, mert érezzük, sőt még hálókamarájának hollétét is tudjuk. Némellyek ugy hiszik, az agyban, mások, mint *Herbart*, a' nyakszirtben lakik. Elég, hogy *in altis* tartózkodik. Azért is olly veszélyes a' nyaktörés, mert a' lélek a' nyakkal együtt eltörik. De sétálni jár a' testben mindenfelé, 's inspiciál, hogy minden rendesen menjen.

A. Igy tehát igen kicsiny lehet.

Ph. Természetes, hogy kicsiny, 's annak is kell lennie. Körülbelül ollyan, gondolom én, mint egy malacz anyja' méhében.

19. §. A. De *hogyan* kormányozhatja a' testet és ennek minden tagjait, miután csak szellem?

Ph. Most hozol a' legszebb themára. Ezt *igen világosan*

*) Az *első leczkét* lásd a' 87. és 88dik számokban.

meg fogom neked magyarázni. — Képzelj egy házaspárt. A' férj a' test, a' nő a' lélek. Ezek mindig szorosan egymás mellett ülnek, mert szörnyen szeretik egymást. Ha a' férj el akar aludni, akkor a' nő megrántja orrát; 's ha a' nő akar elaludni, akkor ennek orrát a' férj rántja meg. Gyakran össze is vesznek, a' nő egy pár pofot ad a' férjnek, ez szinte amannak. Ezt csendes házi örömeknek nevezzük. Igy állanak *Aristoteles* szerint a' test és a' lélek egymással, 's ennek neve: *„influxus physicus.“*

A. De, kérdem ismét, hogyan lehet ez? Hisz a' lélek szellem: hogyan foghatja meg a' testet orránál, vagy hogyan pofozhatja az', 's ez viszont a' lelket?

Ph. Ha neked ez nem tetszik, a' következőt gondolhatod: mindketten — férj és nő — álmosak; az após vagy annyós a' légycsapóval néhányszor fejeikre üt: ekkor mindketten tüstint ébren vannak. Ennek neve: *„influxus causarum occasionalium.“* (Cartesius.) De az embereknél a' légycsapóval maga az Ur Isten hadaz. (Lehrbuch d. Philos. Wien, 1835. I. köt 164 lap.)

Ha ez sem volna inyedre: egy harmadik házaspárt gondolhatsz, melly természetre nézve egészen egyenlő. Ha a' férj éhes, a' nő is enni akar; ha ez álmos, amaz már bóbiskol; ha a' nő köp, a' férj is köp; ha amaz megharagszik, a' férj is boszankodni kezd; ha amaz' meg akarja verni szolgaleanyát, a' férj már üti is. Ez is a' csendes házi örömek közzé tartozik, 's neve: *„harmonia praestabilita.“* (Leibniz.)

20. §. C. Most már mellyik ezek közül tulajdonképen az igazi?

Ph. Válassz közülök, a' mit akarsz, ez mindenkinek szabadságában áll. Nem tudom, mit kivánsz még többet. Jelenleg nem tudunk semmi bizonyosabbat; de a' philosophusok majd rá jövendenek. Addig patientia!

C. Ez mégis különös! Ön azt igéri nekünk, hogy mindezt *világosan* meg fogja magyarázni, 's maga sem tudja.

Ph. *(Vállat vont.)* Quid faciendum? Mit gondolsz, olly könnyű a' lelket meglesni, mint egy káposztatolvajt, vagy mint a' macskát, midőn egeret fog? Próbáld csak magad.

De azt *bizonyosan* tudjuk, hogy a' lélek az, melly a' szem által néz, az orral szagol, a' fülekkel hall, a' nyelvvel izlel, 's az egész testtel — a' körmöket és hajat kivéve — érez. Ez bizonyos.

21. §. A. Ah! legalább ezt beszélje el nekünk ön; ez igen szép lehet.

Ph. Bizony igen szép is, de épen olly nehéz elbeszélni. Tudjuk, például, mint van alkotva a' szem, 's hogy belőle idegek mennek egész' az agyig; de valljon ugy kukucsál e a' lélek keresztül az idegeken, mint a' csillagvizsgáló a' telescopokon, vagy miképen teszi azt, hogy lássunk: még mindig isméretlen előttünk; ugyanez áll a' többi érzékekről is. Midőn péld. bort kóstolunk, valljon a' nyelvbe mász e a' lélek, 's ott ő is kóstol, és tüstint kiáltja a' torok által: „ezen bor jó“ vagy „rosz“; midőn tubákolunk, az orrlyukakba megy e, 's ő is tüsszent és prosit-ot mond e? ezt, mondom, nehéz meghatározni. Könnyebben boldogul — ugy vélem — az *érzéssel*. Mert midőn valaki veretik, akkor a' léleknek staféta által jelentik az idegek, mi történik ott alant, 's a' lélek a' testnek minden ütés után jaj-t kiáltani parancsol, a' nélkül hogy a' pamlagról megmozdulna, nehogy maga is verést kapjon. De erről sem lehet bizonyost állítani.

22. §. Azonban az egész világon nem létezik olly elcsigázott tiszttartó, mint millyen a' szegény lélek. Képzeljétek csak: midőn valaki zongorázni tanul, akkor tulajdonképen a' *léleknek* kell tanulni, melly alkalommal olly véghetetlen sok dolga van,

hogy teljességgel megfoghatatlan, mikép állhatja ki, kivált ha valamelly virtuos concertál; mert először is ki kell néznie a' szemeken 's vigyáznia a' kótákra; azután annyi izmot és csontot tenni mozgásba mindkét kézben és tiz ujjban a' tactus szerint; mindkét füldobnál a' hangra ügyelni; 's ha valaki egyszersmind énekel is: illyenkor még a' tüdőt és gégét 's mindazt, mi a' kiáltáshoz tartozik, dirigálni.

De egy ballettánczoshoz képest ez még mind csak csekélység; mert annak *egész* teste, mind a' *kétszáz hatvannégy* csontja, mind az *ötszáz hatvan* izma (ennyivel mondatik birni az ember) mozgásban vannak. A' léleknek mindezeket pontosan kell dirigálni, egyszersmind a' muzsikára, a' tactusra vigyázni, 's mindezen felül még arról is gondoskodni, hogy ekközben a' testnek mindenik alkatrésze megkivántató abrakát — sem többet sem kevesebbet, mint a' mennyi illeti — hiány nélkül megkapja; hogy tehát a' konyhában (gyomorban) rendesen főzzenek; hogy valamennyi csontserpenyű és csukló szüntelen ujolag beolajoztassék; hogy a' másodperczes óra (ütér, pulsus) jól járjon; hogy a' tisztító-csatornák mindig nyitva tartassanak; hogy a' fuvók (tüdő) folyvást munkásságban maradjanak; hogy a' *kétezer tizenhat millió* kémény (gőzlyuk, porus) illőleg végezze kipárolgásait és beszivásait; hogy a' 28 font vér 's minden nedvek szabályszerűleg forogjanak, 's a' testben minden apró javításokra — a' ballet közben is — gond legyen. Mondom nektek, ha az ember ezt meggondolja, feje is szédül bele, mint állhatja ki a' szegény lélek, mellynek azonfelül még egy kis álomra sem szabad bocsátkoznia, mindezen fáradságokat.

23. §. Most még *betegségek* is járulnak hozzá. Ezeket is a' léleknek kell gyógyítani 's a' testen minden szükséges javítást megtenni. — Ha az ember péld. ujját megvágja: ez esetet a' léleknek az ő leghivebb kémei, esküttei (az idegek) estaffetaliter jelentik, azaz a' lélek figyelmessé tétetik a' fájdalom által, hogy a' sebet kösse be és gyógyítsa. Most tehát a' lélek nyakra-főre odaküldeti a' szükséges építőszereket, 's minthogy kézművesei, akár mert talán esőtől félnek, akár szemérmességből, akár keresetirigylésből, nehogy mesterségöket elárulják, mindig csak sötétben szoktak — mint a' méhek — dolgozni: ezek egy jól bezárt *lajlékot* csinálnak, minőt Nyiregyháza' közelében láttam, hol az emberek először is a' tetőt állítják fel négy karóra, 's csak azután szokták a' falakat építeni vályogból. A' lélek tehát egy rakás vért szivattyuztat oda; ebből támad az ugynevezett *gyuladás*, miáltal egy sajátnemű sürű folyadék — a' genyedség — választatik el a' vértől, hogy az atmosphaerai levegő a' sebtől eltávolíttassék. A' genyedség lassankint egy vastag tapasszá — varrá — változik, melly alatt, mint valamelly jól megőrzött fedél alatt, a' lélek illőleg befoltoztatja a' vágást. Ha a' seb már behegedt, akkor a' lélek leszakasztatja a' fedelet, 's egyszersmind legkülsőbb köpönyegét — a' felbőrt (epidermis) — állhatatosan ismét kiegészitteti.

Ha az ember mézgatapasszal — gummi-flastrommal — (mit a' lélek nem készit, mivel sem mézgája sem tafotája nincsen) jő segítségére: akkor a' lélek nem aggódik többé fedélről, 's a' seb a' legrövidebb idő alatt meggyógyul, mert a' lélek a' mézgafedél alatt tüstint a' javításhoz láttathat. — Ha van türelmed, sebes ujjodat huzamosb ideig hideg vizben tartani: ennek sikere ugyanaz, mi a' tapaszé. A' lélek nem bánja, 's mindjárt a' vizben, minden gyuladás és genyedség nélkül, gondoskodik a' megfoltoztatásról.

Igy még sok betegséget tudnék nektek elbeszélni. Az orvos tulajdonképen egyet sem gyógyít meg; ő csak az akadályokat háritja el, a' mennyire birja, 's azáltal csupán a' lélek' munká-

ját segíti elő. Mi a' *láz* (köz szóval *hideglelés*) egyéb, mint a' lélek' törekvése valamelly betegség' meggyógyítására? Ha péld. gyomrodat olly igen teli tömted, hogy mindent meg nem emészthet: torkosságod tüstint jelentetik a' léleknek. — Sohajtás (böfögés) által panaszkodik a' szakács, hogy mindent el nem főzhet. A' lélek parancsolja neki: vessen ki tüstint minden fölösleget, azaz *hányás* vagy *hasmenés* jő rád. De a' jámbor gyakorta meg sem bir mozdulni; ekkor a' lélek az egész testet, és igy magát a' gyomrot is, cséplői 's pandurai által derekasan megrázatja, azaz téged kilel a' *hideg*. Ha neked az orvos kiürítő szert ad, akár felülről akár alulról történjék aztán a' kiürülés, azaz még roszabb valamit, tehát mit a' szakács még kevesebbé képes feldolgozni, mint azt, mi már üstjében van: akkor ezáltal *uj* betegséget készit, hogy a' meglevőt elhajtsa vele; egyik ördög kiüzi a' másikat; mert sem a' hányás sem a' hasmenés nem functioja az egészségnek. Ugyanazt cselekszi a' láz rázás által, csakhogy sokkal lassabban.

Ezt csak ugy alkalmilag csentem el az orvosoktól. De az nem tartozik a' *bölcseséghez*. Még csak most veszem észre, hogy ezen ostobaságot nem is kellett volna elmondanom; csak confususokká lesztek általa. De egy furcsa anecdotát még el kell nektek beszélnem. Valamelly tréfás ember egy orvost festett bekötött szemekkel, 's bunkóval kezében. Előtte az *egészség* 's *betegség* állának személyesítve. Az orvos rájok üt a' bunkóval. Ha a' betegséget találja: *ad regulas artis* üti agyon; ha pedig az egészséget találja: ez is *ad regulas artis* veretik agyon. De a' munkáért mégis meg kell fizettetnie, mert *dignus est operarius mercede sua;* és senki sem gondol vele — — azaz: bármilly tanultak és tapasztaltak most orvosink: mesterségök mindazáltal még mindig felette tökéletlen. Minél tapasztaltabb valamelly orvos, annál hajlandóbb megvallani, hogy *semmit* sem, azaz *igen keveset* tud. 'S ha ollyanra találtok, ki azzal kérkedik, hogy mindent ért, az tud még legis-legkevesebbet; mert valamint jó és rosz ügyészek, szintugy ügyes és ügyetlen orvosok is vannak.

De a' valódi philosophusnak sebekhez és tapaszokhoz semmi köze; mert azokban épen semmi transcendentalitas, semmi *bölcseség* nem létezik. A' mi dolgunk csak azt vizsgálni, *mikép* teheti mindezt a' lélek? mikép érthetik meg a' lélek' parancsait a' test' alkatrészei, a' csontok, izmok, idegek, vérerek, üterek 'stb.; 's viszont, mikép értheti meg a' lélek ezeknek jelentéseit? 'S erről egy szót sem mondhatok nektek, mert nem tudjuk.

Uff! már mégis igen sok ostobaságot beszéltem! —

24. §. A. Ez nem volt ostobaság; ez nékem legjobbnak tetszett mindazok közt, miket öntől hallottunk.

Ph. Pfuj! ki fogja azt *legjobbnak* tartani? Egy *én* és *nem-én* philosophiaibb mint minden medicina. Csak tudnám, mint mondottam, jobban megmagyarázni nektek, *mikép* győzheti a' lélek mind az efféle munkákat?!

A. Tehát már nem hallunk róla többet?

Ph. Többet nem, mint a' mit épen most mondottam. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy a' philosophusok arról valami bizonyost tudnak. — De azt bizonyosan tudjuk, hogy csak a' lélek gondolkozik bennünk; hogy emlékezik, képzel, verseket, rejtettszókat, recensiokat csinál; hogy álmodik, midőn mi alszunk; hogy szeret, fél, utál, haragos, vig, szomorú 'stb. Ha valamelly gyermek szabóságot tanul, akkor tulajdonképen a' lélek tanul. Ha a' lótolvaj lop, akkor a' lélek lop, mert ő parancsolja a' testnek, hogy lopjon. Azért is felette igazságtalannak találom, hogy a' farizmok veretnek érette, mellyek az egész dologról semmit sem tudnak. A' lélek csak a' *species facti*-t, a' jelentést veszi felőle, mint fentebb említém. Akközben pamlagán ezt gondolja: „*cogito: ergo sum;*“ és: „a' farizmok *nem-én:* ergo habeant' sibi.“ Ezt mind nem teheti sem a' kéz, sem a' láb, sem más tag; 's legkönnyebben ugy fogsz róla meggyőződni, ha fejedet leütteted. Azáltal lelked is levágatik, és instrumentumai mind elmetszetnek. 'S ezzel vége az egész tréfának.

25. §. A. Mindezekből egy hajszállal sem tudok többet a' lélekről, mint a' mennyit tudtam.

Ph. Nem segíthetek rajtad. Mint mondám, tedd meg kedvemért, üttesd le fejedet egy pár perczre, majd meglátod, hogy igazat szólok. De a' mit nektek beszéltem, igen szükséges tudni a' mezei gazdának.

C. Ugyan mit? hisz nem hallottunk semmi philosophiai ujságot.

Ph. Épen azt igen szükséges tudnotok, hogy mi semmit sem tudunk róla. Mert ha a' mezei gazdának reménysége volna, valamit megtudhatni e' tárgyról, akkor abbanhagyná a' gazdálkodást, és szüntelen lelkéről gondolkoznék. Minden hozzátartozóival tönkre jutna. Azért jó, ha tudja, hogy arról semmit sem tudhat. Ez csak nekünk philosophusoknak való, kik se' nem szántunk, se' nem vetünk, se' nem fonunk: kiket azonban meunnybeli atyánk ruház és táplál, mint mezőn a' liliomokat, kedves felebarátink által, kik bölcseség után epednek, 's a' szélért pengő pénzt fizetnek.

26. §. Ph. Most már ismeritek az embert kivül-belül. Tudjátok minden titkait.

A. De micsoda titkokat?

Ph. No, mellyeket épen most magyaráztam meg nektek, a' *lélekről*. Hisz a' titok olly valami, a' mit senki sem tud; ugyde ti semmit sem tudtok róla: tehát tudtok minden titkot. E' syllogismussal megelégedhettek, mert *non singulo stulto quadrato licet adire Corinthum*, azaz: illy titkok nem minden embernek valók.

(Berekesztése következik.)

Elegy.

Varsóban az asphaltkövezet, melly az ottani főmérnök *Visoczki* ur által készült, már egy nagy próbát állott ki. A' napokban Varsón egy gépelyszállítmány ment keresztül, *Cockerill* ur' seraingi gyáraiból, *Geier* ur' Lodsban levő pamutszövő-intézete' számára. E' kocsik' néhányán 180 mázsa teher volt. Ha e' 180 mázsát hozzátudjuk egy-egy illy kocsi' nehezségéhez, melly 30 mázsa: kitetszik, hogy az asphaltkövezet 210 mázsányi súlyt állott ki, a' nélkül hogy legkisebb repedést vagy más egyébkinti sérelmet mutatna.

Jaquotot asszony. Azon műkirakásnál, melly most Mailandban a' Brera-palotában tartatik, semmi sem olly feltünő, mint *Jaquotot* asszony' zománczfestvényei. Itt valóban az előadás' összeolvadása látszik, a' szó' legsajátabb értelmében. Ámbár csak régi mesterek' festvényeit — nevezetesen: Raphael-, Holbein- 's másokéit — 's ámbár kisebb mintában másolta, de az olaszok erősítik, hogy minden báj, mellyel e' nagy müvészek' eredeti képzeményi birtak, 's melly vagy dolgozat vagy az idő által részint elveszett, Jaquotot asszonynak a' maga nemében hasonlíthatlan zománczfestvényeibe teljesen átment.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

93. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **November' 19.**

Észrevételek

Sismondinak statisticai kivonatából huzott némelly következtetésekre és czélzásokra.

Különféle elmefuttatások közül, mellyek a' magyar literatura' mezején szemem' elébe kerültek, némellyek mint lelkem' táplálékai gyönyörrel tölték el szívemet, midőn mások érzésimben rokon érzelemre nem akadtak, noha ugy kell hinnem, hogy illyenek' terjesztése szinte jó végből 's helyesnek látszó okból indulhatott ki. Ez utóbbiakhoz tartozókra nézve vélekedésemet kimondani kötelességemnek ismérem, hogy az, ki mind a' kettőt megbirálásra érdemesíti, itélje meg, kinek van igaza.

Századunk' szerkesztősége a' 3ik számban egy thesist vet az olvasó közönség' elébe, mint talán Paris' almáját, vagy bajnoki kesztyűt, melly abból áll: ha valljon a' népfelség' theoriája mostani statusainkban gyakorlatilag valósulható e? e' kérdésnek megfejtése, ugy mond, Francziaországra alkalmazva kijött *Sismondi*-tól. Milly szerencsével vívá ki Sismondi e' thesisnek kivihetetlenségét, arról hallgat; ugy kellene ugyan gondolnom, hogy a' szerkesztő ur ezt hazánkra illeszteni nem akará, különben *Késmárky* urnak constitutiónk' lelkével ellenkező állításait nem mérsékelte volna annyira, hogy szegény kénytelennek látá magát irva előterjesztett állításait tagadásba venni, de minthogy itt is, ott is, amott is, az a' gyanusítás lappang, mintha hazánkban erre nézve valami surlódások forrnának; bátor már a' *Korunk'* irója, és „a' Hirnöknek egy figyelmes olvasója" ez agyrémnek hiúságát megmutaták, de minthogy később mások ismét ezen nyargalnak, 's constitutiónk' systemája*) majd innen, majd onnan faggattatik, őszinte észrevételeimet előterjeszteni kötelességemnek ismérem. — Ha ez alatt az uralkodás' formáját érti: röviden csak azt kell reá megjegyeznem, hogy mi csak egy felséget ismérünk törvényesen koronázott Királyunkban, kinek mint a' törvény' 's igazság' szentélyesített majestasának hódolunk, ki ezen jogokat nem önkény, hanem az 1790iki 12ik czikkely' határai közt gyakorolja; ha pedig ez alatt a' törvényhozási rendszert érti, ezt is abban és a' következő czikkelyben föllelheti: következésképen kár illy thesissel nálunk bibelődni, minek megváltozásáról semmi józan eszű ember sem álmodozik, mert mi constitutiónkban, mellynek ez a' szüleménye, olly kincset birunk, mellyet nagyra becsülünk, mellynek aegise alatt magunkat boldogoknak érezzük, törvényeinket ugyan, a' mennyire azokban hiányt, vagy idő' jártával becsúszott hibákat orvoslani szükségeseknek látandunk, a' kor' szelleméhez képest javítgatni akarunk: de alkotmányunkat olly ijesztgető agyrémnek, minő a' népfelsőség, melly sem kormányunk' formájával, sem constitutiónk' systemájával, sem végre a' nemzet' szellemével meg nem egyez, föláldozni nem fogjuk.**)

Egy okfőt hoz azonban a' franczia forradalomra irányzólag fel, mint legyőző okot, mellyre nézve vele kezet nem foghatok, t. i. egy statisticai kiszámítást közöl Sismonditól, miszerint Párist Francziaország' legnépesb városát vévén föl mintául, nyolcz évből készült közép számításból azt huzta ki, hogy Francziaországnak leggazdagabb 's legtöbb értelmességgel biró városában tiz személy közt legalább 9, sőt 20 közt 19 kénytelen, élte' fentartásáról azáltal gondoskodni, hogy létének értelmi részét parlagon hagyja, 's ezen erejét lelke' rovására fejti ki; innen azt az itéletet mondván ki: nagy ostobaság volna a' közügyek' igazgatását e' kezekbe adni, 's nem ez az, mivel a' philosophusoknak kell foglalatoskodni.

Ezt Századunk' szerkesztősége hazánkra illesztve, azzal a' megjegyzéssel pótolja, hogy nálunk még azon létalapos különbségre akadunk, hogy más alkotmányos országban a' népnek közigazgatása csak abban áll, hogy törvényhozókat választ, kik ön elmetehetségökre hagyatván, a' választók' tudatlanságát tulajdon ismereteikkel pótolják: honunkban ellenben minden nemes ember, bármi mesterséget üzzön is, és ha még irni, olvasni sem tud, nem csak a' választásokban, hanem kivétel nélkül minden köztanácskozásokban és az országgyülési követek' utasításaiban közvetlen részt vehet, vagy legalább szavazattal bir, a' mi némelly esetekben talán még nagyobb kárt szül, mint ha véleményét okokkal támogatni kellett volna, azzal fejezvén be e' czikkelyt: „de ezen és más hasonló tárgyakról majd kimerítőleg értekezendünk." Erre vártam én ekkorig*), de mivel imez eszmélkedésének folytatása 's bővebb kifejtése nem következett, ne gondolja azt, hogy erre való hallgatás észrevételeinek helyeslését jelentené, abban a' bizodalomban, hogy ellenészrevételeimet szinte olly egyenességgel fölveszi lapjaiba, mint a' maga nézeteit, ime röviden előadom; 's minthogy Századunk' 84ik számában *Csaplovics* urnak is némelly megjegyzéseit az én észrevételeimre, mellyekkel a' természet' szent jogait védtem, közli, noha sem az én megjegyzésemre egyenes feleletet, sem valamelly remeket bennök nem látok: ezeket is, valamint a' 70 és 73ik számok alatti okoskodásokat, mellyek mind egy bordában szőve lenni látszanak**), felelet nélkül nem hagyandom.

Sismondinak statisticai kiszámítására nincs más ellenvetni valóm, mint hogy az én vélekedésem szerint ez csupa materialismuson van alapúlva, a' szegényebb embert csak olly tekintetre méltatván, mint oktalan állatot (?), mellyet mázsával mérve, vagy csak darab szám szerint kellene becsülni***), holott Franczia-

---

*) Talán csak e' systemának *hiányai*, mellyeket mind maga az ország, mind annak vizsgáló kiküldöttsége rég és halmosan elismért. Vagy az értekező ur minden hiány nélkül valóknak 's minden javításon felülállóknak tartja alkotmányunk' minden pontjait? *A' szerk.*

**) Mindezt magunk is tartjuk 's velünk mindazok, kiknek constitutionkról tiszta fogalmuk van; de a' kérdésbe vett értekezésben nem erről (a' népfelségről), hanem csak azon *képességről* vala szó, mellyel a' köz igazgatásra egyes személyek vagy néposztályok inkább vagy kevésbbé birnak. *A' szerk.*

*) Nem volt czélunk ezekről *nyomban* értekezni; hanem tudván, hogy e' tárgyaknak országgyülési tanácskozás alá vétele elrendeltetett, azoknak szőnyegre kerülése előtt volt 's van szándékunk felölök értekezni. *A' szerk.*

**) Ezen épen nem gyöngéd 's egy mindenütt pártot és alattomos czélzásokat fürkészőt bélyegző kifejezés arra látszik mutatni, hogy az értekező ur itt nem annyira pártatlan biró, mint inkább maga is valamelly párthoz tartozó. *A' szerk.*

***) Mikép lehessen Sismondinak állításából, ki csak az értelmességet kívánja a' közigazgatásban alkalmaztatni, a' tudatlanságot

ország maga elég ünnepélyes példát szolgáltatott arra, hogy a' veszedelem' idejében a' köznép nem olly befolyással van a' statusokra, mint azon állatok, mellyeket darabszám szerint szokás venni. A' világhódító *Napoleon*-nak mi törte meg óriási hatalmát, mint az, hogy törveinek, mellyekkel a' világot ámítá, hiúsága elárultatván, a' közvélemény, mellyben nem csak frigyesei, hanem a' köznép is osztozott, őt elhagyták 's ellene fordultak. Én ugyan Francziaországot csak könyvekből 's közönséges hirlapokból ismérem, 's miután azt tudom, hogy ezen ország a' kimüvelődésnek magas pontján áll, mellyben a' nagy számú alsó osztályokon felül 26 academiái vannak, 's ezek között magában a' párisiban 1827ben 10,354 tanuló ifjak voltak beirva, a' mi ugyan egy 890,000 lelket számláló városra nézve nagy számnak nem mondathatik, ha erre nézve az az ellenvetés tétetnék is, hogy 44,000 helység közül, mellyekkel Francziaország bir, 1821ben 25,600an voltak iskolák nélkül: de mivel ezen hiány is évről évre javíttatik, Sismondi urnak kiszámítását tökéletesnek nem tartom, egyedül annálfogva, hogy a' lelki kimüveléshez a' józan ész nélkülözhetlenül szükséges, a' tapasztalás pedig azt tanítja, hogy gyakran ollyan emberben, kinek módja 's alkalma nem volt az iskolázás és tanítás által lelkét tökéletesen kimüvelni, több természetes észt 's talentumot lehete feltalálni mint sok bőségben neveltetett urfiban *). *Olgyai Gáspár.*

(Vége következik.)

Philosophiai leczkék.

(Berekesztés.)

27. §. Ph. Most vizsgáljuk a' *világot* vagyis az egész *universum*-ot. — A' valódi természetphilosophusnak nincs gondja péld. a' nap', planéták', cometák' 'stb. mozgásának törvényeire, sem azoknak tulajdonképeni alkotására 's más efféle mellékségekre. Ez sok fáradságot kiván, sok tanulást, drága instrumentumokat, számos koczkalábnyi logarithmusokat, álmatlan éjeket 'stb. Ezt bizzuk a' csillagvizsgálókra, physicusokra, chemicusokra; hanem mi csak azt nyomozzuk, *miképen támadtak mindezen égi testek? valljon szükségesek voltak e? valljon nem alkotthatattak e jobban, mint alkotva vannak?* — Veszitek már észre, milly fontos, milly fenséges, milly felette szükséges a' mezei gazdának a' philosophia' ezen szakasza! — 'S mindezt sok fejtörés, műszerek 's a' nélkül, hogy csak az égre is tekintenénk, csupán *a priori*, azaz mint eszünkbe jut, pontosan megtudhatjuk. Quod fieri potest per pauca 'stb.

Valami keveset már beszélt nektek Csaplovics a' 70dik számban az atomusok- és monasokról; de mi még sokkal többet tudunk. Ezen ember általában igen keveset tud, 's mégis bele akar kotyogni. — Csak az utóbbi 30 év alatt több mint 60 recept adatott a' legtanultabb bölcsektől a' világok' miképeni gyárthatásáról. (*Littrow.* Wunder des Himmels. Stuttg. 1836. III. köt. 192 lap.) Adhatok nektek néhányat közülök, ha talán kedvetek volna, ünnepnapokon egy pár világot csinálni. Nekünk philosophusoknak illyeseket mindig kell készen tartanunk, mert nem tudhatjuk, nem érkezik e hirtelen commissio válamelly nagy kereskedőház et comp.-tól néhány világra, melly alkalommal nagy procenteket nyerünk.

Ez uttal csak egy pár régibb illy arcanumot fogok nektek elárulni. A' nagy *Buffon* (szül. 1707, † 1788) ugy vélekedett, hogy kezdetben csak a' nap létezett egy sereg üstökös-csillaggal. Egy részeg cometa valamikor a' napnak szaladt ferde irányban, 's egy nagy darabot leszakasztott belőle. Ezt magával elhurczolta, mint tüzes, folyékony farkat. De utközben több darabokat vesztett el belőle, mellyekből tüstint apró tekék — tudnillik a' planeták — lettek, 's elkezdék a' nap körül a' „*kolo*“ (rondeau) nevü tót tánczot járni. Azok közzé tartozik földtekénk is! Nemde? ez igen elmés!

B. Igen kedves! Szerettem volna látni, hogyan futott el az üstökös ficzkó a' tüzes farkkal. Ez őt rútul megégethette, azért hajigálta el darabonkint.

Ph. Bravo, fiam! Te egy excellens fő vagy! te jól megérted az egész tréfát.

B. Tehát részeg volt? Talán épen cometa-lakodalomból jött, 's farkát a' nap' izzó sauce-ába mártotta. A' nap felette csodálkozhatott a' gorombán!

Ph. Bravissimo! Bámulnom kell éles elmédet! Ha valaki, te bizonyosan néhány világ' csinálására vagy rendelve.

B. De, hogyan alakulhattak tekékké a' lebullott darabok?

Ph. Gondolom, történetből egy esztergályos legény ment arra, megtalálta az izzó darabokat, hamarjában tekékké esztergályozta, 's jobbra-balra messzire elhajigálta.

Franklin († 1790) ellenben megmutatta, hogy a' világ megsürüdött levegőből lett. Kövek, viz, tüz, erdők, farkasok, emberek, debreczeni kenyér 'stb. csupa összenyomott levegőből állanak. Tehát a' káplárpálcza is puszta levegő, ennélfogva minden verés is csak pulverizált levegővel történik. A' legszebb leány sem egyéb levegőnél; azért is olvadnak el olly hamar a' szépségek. E' receptből sok eseményt meg lehet fejteni. De — *quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando?* nyomatott illy dühösen össze a' levegő? ezt Franklin nem puhatolhatta ki.

B. Tehát nem tudja ön, ki cselekedte azt? én talán kitalálhatom.

Ph. No's? mondd meg!

B. A' szélpuskában igen erősen összenyomódik a' levegő. Tehát az *puskamüves* volt.

Ph. Bravissimo! csókollak. Te igazán derék ficzkó vagy. A' szelet két egyenlő részre tudod osztani, 's most össze is nyomni.

B. Ha tehát a' levegőből mindent készíthetni, ugy szélpuskában aranyot is lehet csinálni.

Ph. Tökéletesen igazad van. E' titkot egy léleknek se áruld el. Mi együtt fogunk illy gyárt felállítani. Testvéreid *et compagnie* lesznek.

28. §. A. 'S mi igaz mindezekből?

Ph. Az, hogy a' világ csakugyan létezik, 's hogy mi azt lábainkkal tapodjuk, mióta a' *cogito, ergo sum*-ot gondoljuk. Igaz továbbá, hogy a' mezei gazda cosmologia nélkül nem is létezhetnék.

A. Hogyhogy?

Ph. Midőn a' földet szántja, gyakran szép régiségeket talál, ugymint: elveszett atomusokat, monasokat, conchyliákat, csontokat, zápfogakat, az elesett angyalokéit, mellyeket egy nagy bölcs a' XVII. században tökéletesen megismért. (*Littrow*, ugyanott.) Földei közt némellyek igen roszak, terméketlenek. — Ha már ő nem tudná, miképlett a' világ, 's hogy ez a' legjobb, mellyet csinálni lehete, hogy tehát szántóföldei is a' legderekabbak: confussussá lenne a' talált zápfogakra nézve; 's a' rosz szántóföldekről gondolkoznék, minden pillanatban Pestre szaladna a' tudományok' academiájához kérdezősködni, és igy

---

pedig abból kirekesztetni, illy *tulságot* következtetni: teljesen megfoghatatlan előttünk. *A' szerk.*

*) Csakhogy ez *kivétel*, melly szabályul soha sem szolgálhat. *A' szerk.*

mezei munkáit el fogná mulasztani. De miután már tudja, mikép lett a' világ, 's hogy vagy atomusokból, vagy monasokból, vagy egy tüzes cometafarkból, vagy összenyomott levegőből 'stb. áll: mit sem fog vele gondolni, az elesett angyalok' (mint tudjátok a' mai ördögök' ősei') fogait a' pesti esztergályosoknak eladandja billardtekéknek, 's Isten' nevében tovább szántand.

29. §. A. De tudja e már, mikép lett a' világ? Ön épen most beszéli el nekünk, 's mi semmit sem tudunk róla.

Ph. Jó is, ha semmit sem tudtok. Nem kell mindenbe ütni orrotokat, hanem a' mit nem tudtok, ránk *bölcsekre* hagyni.

A. Ámde ha a' bölcsek *három-négy ezer* év óta a' világ' támadása felől semmi helyest nem tudhattak meg, 's csupa ostobaságot csevegnek róla: nem okosabban tennék e, ha ezt örökre *kifürkészhetlennek* nyilatkoztatnák, 's magokat *Mózes*' elbeszéléséhez tartanák? miszerint „*Isten a' világot semmiből teremte'te.*" Ezt megfogni szinte lehetetlen ugyan az emberi észnek; de mégis egy magas, az istenséghez méltó 's a' mindenhatóság' imádására vezető eszme. Én százszorta okosabbnak tartanám, jámbor hitben a' mellett maradni, mint olly balgaságot csevegni, melly csak kaczajra fakaszt, valamint ha egy dőre minden erejéből neki dőlne a' tokaji hegynek, hogy ezt a' körömi rónaságra leta-zítsa.

30. §. Ph. Nem! ha mondom. Ez a' *theologusok*' dolga. Nem kell a' más' mesterségébe avatkozni. *Qui bene distinguit* 'stb. — A' philosophusnak törekednie kell mindent kinyomozni, ez az ő magas hivatása. 'S a' mi nagy *Fichténk* (Ján.) azt mondja, hogy *a' semmiből-teremtés szörnyű systema.* (Lichtenfels Auszug aus d. Gesch. d. Philos. Wien, 1836. 172. lap.) Az tehát *szörnyű* systema! ezt a' philosophusok nem használhatják.

A. Ugyde ha a' philosophus mégsem tud semmit kinyomozni: nem volna e okosabb, ha abbanhagyná a' kinyomozhatlant, 's inkább okos, azaz szükséges, hasznos és lehetséges vizsgálatokkal foglalkoznék?

Ph. Ezt te nem érted. Hisz azért hivatik *transcendentalistának*, mivel mindazt, mit te *okosnak* nevezel, *átugorja.* 'S én már igen practice megmutattam nektek, hogy philosophiai ismeretek nélkül a' mezei gazdaság még csak nem is lehetséges.

31. §. Ph. A' bölcseségnek két tárgyát: az *embert* és *világot*, már kimerítettük. Most a' legfőbb következik, tudnillik az *Isten.*

C. Ah! ennek különösen örülök. Tudjuk ugyan már a' hittanból, mit kell tartanunk a' mindenható és legtökéletesebb lényről, a' világ' teremtőjéről és megtartójáról: de mégis vágyom hallani, mit fedeztek föl közelebbről a' *bölcsek* róla, 's reménylem, hogy jámbor hitem azáltal még jobban megerősítitek.

Ph. Igazad van. Mi philosophusok e' tárgyban is otthon vagyunk. — Az *Istenről* máris sok fontos fölfedezéssel birunk. Veletek csak a' legszebbeket fogom közleni.

Reinhold (Károly Lénárd), egyike a' legujabb philosophusoknak, az istenséget ugy adja elő, mint *absolut egységet;* a' világot pedig, mint *ezen egység' adaequata manifestatioját.* Ezt mondja: „Az ész önmagában tekintve, vagy a' tiszta gondolkozás az Isten' manifestatioja 's minden lét' 's megismérés' elve." (Lichtenfels. Auszug 'stb. 192. lap.) Nemde, igen szép?

A. Nem tudom, mi benne a' szép. Hallok ugyan szavakat, de ugy látszik, azok egy részegtől jőnek; mert semmi okosat nem veszek észre bennök.

32. §. Ph. Mindjárt másképen fogsz fütyölni, te simplex! *Schelling* (Fridrik) ezt tanítja: „Az Istent illetőleg meg kell különböztetni az ő lételét, 's e' létel' alapját, u. m. a' természetet az Istenben." (Látod! milly finomul distingvál, 's halld tovább.) „E' megkülönböztetésnél fogva minden realitas' basisa az értelemnélküli, azaz a' *chaos.* De az *Isten' vágyának azon erejénél fogva, miszerint önmagát szüli* (jól vigyázzatok, ez valami magas: *önmagát szüli!*), az értelemnélküliből — a' sötétből — (mert tudnotok kell, hogy a' chaosban iszonyú sötét van, ott még egy bádog istállólámpa sem türetik) származik az értelmes, a' *világosság.* A' világosság' kifejlése lépcsőnkint megy. E' szerint minden származott lény bir:

1) léttel csupa alapban, azaz a' teremtmény' *önakaratjával;* és

2) értelemhez kapcsolt vagy értelemképeni léttel, azaz *egyetemi akarattal.* — Már ezen akarat az emberben, valamint az Istenben, eredetileg egy ugyan; mert ember és Isten szellemek (vigyázzatok: *az ember és Isten szellemek!*): de ezen egység az Istenben *eloszthatatlan*, az emberben *elosztható* 'stb." (Lichtenfels, ugyanott, 176. lap.) — *Schelling* tehát az Isten' immanentiáját a' dolgokban, 's az Isten' *leendését* a' világban helyezi; miáltal a' materiát (a' *kifejlett Istent*) a' *kifejletlen istenségnek* felibe rendeli. (Ugyanott, 180. lap.)

Hallottátok? Nem földfelettileg finom, fenséges, igenigen világos e mindez? — Tovább

33. §. *Fichte* (Ján.) „az isteni gondviselést moralis világrendnek nyilatkoztatta, 's ez az Isten maga." — (Tehát az Isten nem egyéb mint a' világrend! ezt bizonyosan egy theologustól sem hallottátok!) — Továbbá azt mondja a' fenséges *Fichte*, hogy az Istennek nincs sem *öntudata* sem *személysége.* — Igen természetesen! mint csupa világrendnek egyikre sincs szüksége. (Lichtenfels, ugyanott, 171. 172. lap.)

De egy későbbi *Fichte* (Immánuel) a' személységet mégis kikémlelte; mert azt állítja, hogy az Isten' személységét elevenen tudja szemlélni, mint ezt Csaplovics a' 73dik számban már elbeszélte nektek. 'S én hiszem, mert *Fichte* egyike a' legujabb természetphilosophusoknak.

Nemde? mindez igenigen philosophiai, igenigen felséges? és igaz! Nem tartom meg szavamat, hogy ti a' philosophiából olly dolgokat fogtok tanulni, mellyek mellett fejeteknek is szédülni kell?

34. §. C. Ez minden, mit a' philosophusok az Istenről mondhatnak?

Ph. Távol légyen; de ez a' legujabb, tehát a' legjobb. Ki még most sem ismeri tökéletesen az Istent, igen ostobának kell lennie.

C. De mennyre-földre kérem! komolyan beszél e ön, vagy csak tréfál?

Ph. Mi jut eszedbe? A' valódi philosophus soha sem tréfál. Tehát még ez sem elég neked? Mindjárt még többet fogsz hallani.

C. Több mint elég! Köszönöm a' többit. Mert ki nekem illy balgatagságokat képes komolyan elmondani: az Istennek vágya van, önmagát *szülni;* a' materia *kifejlett Isten*, 's még *kifejletlen istenség* is létezik; az Istennek sem üntudata sem személysége nincsen; az Isten' személysége szemlélhető; a' semmiből-teremtés szörnyű rendszer; — ha valaki, mint *Leibnitz* és *Mally* (Század. 72. 73. sz.) képes az *Isten' lelkéről* beszélni, 's ezt az emberével csak össze is hasonlítani; e' szerint azt vizsgálni: valljon 's milly *érzékei* vannak az Istennek, 's valljon a' teremtés' munkájában nem fáradt e el? — ha valaki — mondom — nekem ezen balgatagságokat, ezen istenkáromlásokat mint *bölcseséget* mondhatja el: attól épen semmit sem akarok tanulni, 's annak legkevesebbet sem hiszek többé; mert a' fen-

tebbiekből látom, hogy az a' bolondok' házából elszökött őrült. — Bátya! egyet értesz e velem?

A. Tökéletesen! Ph. ur mindazokra, miket nekünk eddig a' philosophiából beszélt, az Istenről tartott utóbbi előadása által a' balgatagság' koronáját föltette. *Illy* philosophiát nem akarok tanulni, ha soha sem fognék is miatta gazdasági intézetbe fölvétetni.

C. Én sem. — Lassan! atyánk jő.

35. §. Az atya. Kedves Ph. ur! Én a' mellékszobában mindazt figyelmesen hallgattam, mit ön fiaimnak előadott mint a' *bölcseség'* quintessentiáját. Én tanulmányimat a' logicáig végeztem, a' philosophiát nem hallgattam, mert haza kellett mennem, a' gazdaság' vitele végett. Üres óráimat most is részint könyvek' részint folyóiratok' olvasásának szentelem, 's örülök mindig, valahányszor uj fölfedezést vagy találmányt hallok. Még a' csillagászok' fölfedezéseit is becsülöm, mellyeket ők az ég' ködfoltjaiban; a' természetbuvárokéit, mellyeket ezek a' bogarakban időről időre tesznek, mivel általok az ember' *valódi* tudásának köre tágul, jóllehet semmit sem hoznak a' konyhára. Annál kedvesebbek előttem más, az embernek *hasznos*, sőt *szükséges* fürkészetek és fölfedezések. — Mert számtalan szükségek és mindenféle viszontagságok legállhatatosabb kiséröi az embernek, bölcsőjétől fogva sirjáig. Amazoknak kielégítésére, ezeknek — a' mennyire lehet — ártalmatlanokká tételére öt érzékünk eszünkkel együtt sem elegendő. 'S meg vagyok győződve, mikép az ember' élete alig terjed annyira, hogy csak a' rá nézve *legszükségesebb* tudományokat is megtanulhassa; következőleg a' csupán *hasznosra* 's arra, mi az élet szépítésére szolgál, kevés idő marad.

Mit szóljak most már azon tudásról, melly se' nem *szükséges*, se' nem *hasznos*, sőt még földerítésre sem alkalmas; a' mellett pedig igen bizonytalan, ingatag, sőt kalandos is — tehát csupán nevetséges? Illyennek tartom az ur' *transcendentalis philosophiáját*, melly csodálatos vegyülete az esztelenségnek, zavart fejekben született, 's az ugynevezett *inanis loquacitatis* emberek által ápoltatott, kik mig másokat *bölcseségre* akarnak tanítani, szántszándékkal homályosan és zavartan irnak. — Midőn Csaplovicsnak eziránti satyráit, a' 70—73dik számokban, olvastam, előadásai részint valótlanoknak, részint tulságosaknak tetszének. De az ur' leczkéi meggyőztek felőle, hogy ő csakugyan teljes valósággal satyrizált. Mert mindaz, mit öntől hallottam, még a' *valódi* 's közvetlenül semmi hasznot nem hozó isméretek' terjesztésére sem szolgál, annál kevesebbé a' hasznos és szükséges tudáséra. Én a' természetphilosophusok' minden tanjait henye fejek' merő 's puszta agyrémeinek találom, mellyek csak azt bizonyítják, hogy az ugynevezett philosophusok nyomozódásaikban egész' az őrültségig tévedhetnek, 's képesek még az imádandó legfőbb lényről is illetlenül, sőt vakmerően beszélni. Vajha e' letidolog az *anthropologia'* — az ember' természettörténete' — egyetlen gazdagulásának tekintetnék!

Fiaim' gondolkozását tehát, kik öntől semmit sem akarnak többé tanulni, tökéletesen helyeslenem kell; sőt meg sem engedhetem, hogy ön azon tiszteletes fogalmakat, mellyeket ők a' legfőbb lényről a' hittanból merítettek, legmenthetlenebbül *megfertőztesse; mert mindnyájunk' földi boldogsága a' rendtől, erénytől 's az emberi társaságban létező erkölcsiségtől függ, mindezek' alapja pedig az Isten iránti tiszta hit!* Ennélfogva kérem önt, menjen vissza azon magas iskolába, mellyből ide jött, vagy a' hova akar.

Ph. Bene! optime! Odi profanum vulgus et arceo. *(Elmegy.)*

Kinek füle van, hallja! Dixi! —

Bécs, november' 5kén 1838. *Csaplovics.*

Elegy.

Jutalomfeladás a' papirosgyártóknak. Chemiai próbálatok által Franciaországban már annyira mentek, hogy minden nyomtatott vagy beirt papirost festékétől vagy téntájától ismét olly tökéletesen meg tudnak tisztítani, miszerint rája ujolag nyomtatni vagy irni lehessen. Ez természetesen legnagyobb visszaélésekre adott alkalmat, mind az ország' mind egyesek' kárával. Nevezetesen sok bélyegpapiros a' régibb irattól megfosztatott 's uj oklevelekre használtatott. De különösen a' kereskedőség veszedelmes visszaélésektől fél e' próbálat miatt; ugyanis minden váltólevél tetszés szerint másíttathatik meg; sőt már adták is magokat elő esetek, hogy kereskedők' levelei, miután egész tartalmuk az aláíráson kivül kiáztattatott, kötelezvényekké változtattak által, mellyeket magoknak az aláíró-kiadóknak is valódiakul kellett elismérniek. A' franczia pénzügyminis er most az ország' és kereskedés' érdekében szükségesnek látta 30 ezer frank jutalmat tenni fel olly papiros' készítéseért, melly minden, a' rajta lévő irat' kivitelére teendő chemiai próbálatnak ellentálljon. Létezik ugyan már egy kitörölhetlen chinai tinta; de ez csak a' magányos polgárt, nem pedig az országot, óhatja meg károktól. Azonban a' minister azt is tetszésökre hagyá a' papirosgyártóknak, hogy — ha ugyan nem képesek olly papirosanyagot kiállítani, melly minden hasonló meghamisítást lehetlenítene — készítsék azt ugy, miszerint egy jelképet (vignette) vehessen föl, melly egyszersmind kitörölhetlen 's kiétethetlen tintából van. E' jelképpel az alkalmas papiros igenis teljesen óva lesz; mert a' chemiai ázadék az oklevél' iratával együtt szükségképen a' jelképnek is egy részét, t. i. a' feloszolhatót, kivenné; ennek pedig isméti helyreállítására nem csak legnagyobb mesterség kivántatnék, sőt teljes lehetetlenség volna azt észre nem vehetővé tenni; minthogy a' jelkép' hamisított részének a' feloszolhatlan résszel ismét ugy össze kellene köttetnie, mint az csak az egésznek készítésénél lehetséges.

F. évi julius' 16kán halt meg az ernstbrunni fárában Alsó-Ausztriában *Domberger* György napszámos, ki 130 éves kort ért. Zierotitzban (Morvaországban) 1708ban született, már VI. *Károly* császár' idejében a' savoyai *Eugen* herczeg alatt mint rakszolga (Packknecht) volt alkalmazva Khevenhüller-ezredben, később lovász volt az ernstbrunni urodalomban, 's csak 100 esztendős korában házasodott meg. Külseje öregségében is csak keveset változott, mindig egészséges volt és kivált utolsó 9 esztendejét minden bú 's gond nélkül töltötte, imádkozván a' felséges Császárház' javáért, minthogy 1829. évi julius' 12ke óta Ő Felsége' külön pénztárából életfogytig mindennapi kegyelemadományt nyert.

A' *Journal du Commerce* szerint *Beslav* Károly ur' fia' műhelyeiben próba tétetett egy uj gőzkatlannal, mellynek kettős érdeme abban áll, hogy nincs kitéve szétpattanásnak 's hogy füstölés nélkül működik.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

94. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **November' 22.**

Gőzkocsizás és gőzerőművek.

A' berlini Haude- és Spener-féle hirlapban következő privát közlemény foglaltatik Londonból: „Itt majdnem általában azon véleményre látszanak jőni, hogy nem lehet már távol az idő, mellyben a' gőz által mozgatott nyilványos járművek a' vasutakat egészen nélkülözhetőkké teendik. Lettdolog, melly régóta tudva van, de, ugy tetszik, egészen kiment az emlékezetből, az, hogy már 1829dik évben *Goldsworthy Gourney* ur Londonból Bathba 's vissza ön-feltalálta gőzkocsin ment. Később-ben a' londoni országutakon láttatott 1831ben; az ezekre felügyelő emberek' gyalázatjára legyen mondva, olly nagyok voltak azonban a' nehézségek, mellyekre talált, névszerint a' tetemes töltéspénzek 's a' szántszándékkal utjába gördített akadályok miatt, hogy miután a' kocsi nagy tetszéssel négy hónapig járt, gazdája e' vállalattal felhagya. A' találmány' derék létesithetése' 's alkalmazhatósága' bizonyságaul azon lettdolog terjesztetett az alsóház' biztossága' elébe, hogy „Gourney ur rendesen 12 (angol) mérföldet haladt egy óra alatt, 's a' legnagyobb gyorsaság, mellyet kocsijával elért, óránkint 20—30 mérföldre ment.“ Bizonyos *Olge* ur is készített gőzkocsit, 's első próbatéte egy utazás volt Londonból Southamptonba, 70 (angol) mérföldnyire, melly alkalommal „némelly helyeken 32—35 mérföldet tön óránkint.“ Egy halomra ment fel, melly 1 lábtól 6ig emelkedett, és pedig óránkint 16½ mérföldnyi gyorsasággal, 's a' londoni uton, utazókkal egészen megrakott járművével, 24½ mérföldet haladt óránkint. *Stone* ur azt mondja, hogy „36 személy szállittatott egy kocsin.“ Az erőmű ötszörte többet huzott saját terhénél, és pedig 5—6 mérföldnyire egy óra alatt, részint dombnak fölfelé. „*Farey* mérnök ur' számítása szerint a' gőzkocsik rövid idő mulva harmadáért fognak járni annak, mit a' mostani közönséges kocsik fizettetnek magoknak, 's gőzzel sokkal gyorsabban történendik az utazás, mint bármilly gyors lovakkal.“ El nem mellőzendők azon következtetések, mellyeket az alsóház' biztossága huzott: „1) kocsik közönséges országutakon egyremásra 10 mérföldnyi gyorsasággal haladhatnak óránkint; 2) e' gyorsasággal mindenkor 14 utazót szállitanak; 3) terhök, az erőművet, szenet, vizet és szolgálatot beszámitva, kevesebbet nyomhat 3 tonnánál (6000 f.); 4) hegynek föl és le, nagyobb emelkedettségnél is, könnyen és teljes biztossággal mehetnek; 5) minden veszélytől tökéletesen mentek az utazókra nézve; 6) ha kellőleg vannak elkészitve, nem ártalmasok a' közönségre nézve; 7) gyorsabb és olcsóbb szállitóeszközül fognak szolgálni, mint a' lószekerek; és 8) minthogy nagyobb szélességű kocsinyomot hagynak magok után, mint más kocsik, 's minthogy az országutak nem romolnak ugy, mint a' lópatkók által közönséges vonószereknél: az utak ama kocsik' alkalmazásánál sokkal jobban fognak kiméltetni, mint a' mellyeket lovak huznak.“ Én önnek figyelmét annál inkább iparkodtam e' tudósitásra fordítani, mivel egyedül a' vasutak' irányának, tekintet nélkül azon kárra, mellyet a' jelen érdeknek okoznak, annak kell lennie, miszerint a' kereskedés' belső összeköttetései némelly kevés monopolisták' kezeire játszassanak, 's mivel, azon tömérdek előmenetelektől fogva, mellyek naponkint a' tudományban 's a' gőzerőművek' használatában tétetnek, meg vagyok győződve, mikép előre mondhatom, hogy előbbutóbb a' gőzkocsik, mellyek sokkal kevesebb költségekkel járhatnak, mint a' vasuti kocsik, nyilványos eszközeivé lesznek a' gyors szállitásnak. E' tárgy mellett maradván, önnek figyelmét még egy forgató-gőzerőműre kell irányoznom, melly Skóciában máris kiterjedt használatba jött. Ez amerikai, nem rég Nagybritanniába behozott, találmány, melly az első alkat' nagy olcsósága 's munkásságának egyszerűsége által felette ajánlatosnak igérkezik. Máris több illynemű erőművek készittettek, mellyek tökéletesen megfeleltek czéljoknak. *Hepburn* ur, mezei gazda Keleti-Lothian grófságban, tetemes sikerrel alkalmazá azokat egy cséplőgépelynek mozgásba-tételére. *Ruthven* urnál, egy jeles mérnöknél, dolgozik illynemű erőmű, mellynek sikeréről ő maga következő bizonyitványt ad: „Az erőmű két gyalugépelyt, két furóeszközt, hat esztergályt (mellyek közül egy 4—5 lábnyi hoszú öntött aczélcsövet fur ki, mellyek' átmérője körülbelül 1 hüvelyknyi), két köszörükövet; egy gémes kútat, melly a' vizet 20 lábnyi magasságra emeli 's az üstbe bocsátja, 's egy pőrölyt hajt, melly körülbelül 40 ütést tesz egy órapercz alatt, 's mindez olly mennyiségű szénnel történik, melly 12—15 shillingbe kerül hetenkint, 's melly mellett az erőmű néha 18 óra hoszig szakadatlanul dolgozik napjában.“

Észrevételek

Sismondinak statisticai kivonatából huzott némelly következtetésekre és czélzásokra.

(Vége.)

Hazámban is akádtam olly tanulatlan emberekre, kikről a' szerkesztő ur azt állithatná, hogy izomerejöket lelkök' rovására fejtegették ki, kik sem irni sem olvasni nem tudnak, mégis olly természetes ésszel birnak, hogy az, ki a' philosophiát minden ágazataival kitanulta, sok tárgyakról józanabb, helyesebb itéleteket nem hozhat: ellenben olly kényen-kedven nevelt 's talán oskoláikat eminentiával végzett urakat ismértem, kik noha külsejökre nézve kimüvelteknek látszottak, de a' lelki müveltségben buták 's törvényhozói tulajdonokkal, vagy ollyanok' választásában kivántató ismeretekkel 's ebben egyedül a' magok meggyőződése szerint eljárni nem birtak. Nyilván illy tapasztalásból merité a' *Közönséges Ujság*' irója is a' 283dik számban lissaboni czikk alatt azon észrevételét, hogy nem mindig az ország' nagyai teszik a' népesség' jobb részét. — Innen bátor vagyok azon következtetést huzni, hogy Sismondinak statisticai kiszámitása a' fölvett themára nézve meg nem áll; mert a' józan ész különös isteni ajándék lévén, azt a' természet minden rangra 's birtokosságra való tekintet nélkül osztogatja *), 's abból a' világi javakban szükölködőt ki nem zárta. De azt sem hiszem, hogy

*) Igy tehát legjobb lenne az ész' kimüvelését a' jó Istenre hagyni. Zárjuk be oskoláinkat, hisz a' természet az észt minden rangra 's birtokosságra való tekintet nélkül osztogatja. Gyönyörü okoskodás a' XIX. században! *A' szerk.*

ama' szegény embernek, ki kézi munkája után élősködik, ugy el volna ezáltal lelke 's esze foglalva, hogy másról mint élelme' keresésének módjáról gondolkozni ideje nincs. — Nem akarok én az ellen sok példat előhozni, hiszen a' vargát is azok közzé számítá S. ur; tudjuk pedig, hogy *Hans Sachs* vargalegény volt, 's későbben hires versköltő lett; tudjuk, hogy ama' hires *Franklin* Benjamin, ki a' villanyfogót feltalálta, szegény szüléktől származó szappanos legény volt, 's atyjának gyertyákat segített mártogatni, utóbb annyira kifejté lelki tehetségét, hogy az oxfordi egyetemben törvények' tanítójává választatott, kit, midőn a' franczia academiába bevezetnék, *D'Alambert* e' szavakkal üdvözle: „Eripuit coelo fulmen, sceptrumque tyrannis"; ki mint a' pensylvániai statusok' elnöke köz tiszteletben végzé pályáját*). Franczia ország' historiája a' legközelebbi fél század alatt számtalan példákkal szolgálhat. — Hogy a' mezei gazda, ki szinte izomereje által keresi kenyerét, annyira el volna foglalva házi gondjaitól, hogy midőn nyomtat, vagy az eke' szarvát tartja, már azzal lelke is el volna foglalva, ezt a' józan ész meg nem engedheti; mert a' lélek még akkor is, midőn a' test elfáradva 's álomtól elbágyasztva tehetetlenségben tesped, nem nyugszik, hanem álmodozásokban munkálkodik, 's mutatja éberségét: annyira azonban csakugyan megengedek S. urnak, hogy a' szűkölködő állapot az észnek tehetségét 's az elmét nyügben 's börtönben tartja — 's ez az, a' mi kinos benyomást okozhat az emberbe, hogy e' miatt sok talentum eltemetve hever; ez az, a' mi kivánatossá és szükségessé teszi a' népnevelő-oskolákat — látjuk, hogy csak olly országokban fedeztetnek föl a' természet' titkai, hol a' népnevelésre nagyobb gond fordíttatik; onnan jönnek a' korunkbeli találmányok, hogy p. o. a' gőz' erejével a' viznek folyása ellen hajókázni 's több efféléket eddig lehetlennek tartottakat lehetővé varázsolni lehet. — Minél többen folyhatnak tehát be a' köz dolgok' elintézésébe, annál több talentumnak adatik alkalom a' megismérésre, 's annál tökéletesebb dolgozatot lehet azokból készíteni. Melly állításomat azonban csak a' józan értelemben venni kivánom. A' mi tovább a' felfogott észrevételnek hazánkra való alkalmaztatását illeti: itt épen nem lehetek egy vélekedésben a' szerkesztővel; mert csak arra emlékeztetem, hogy őseink ezer év előtt, midőn ez áldott alkotmányunknak talpkövét letették, sem irni sem olvasni nem tudtak, mégis ollyat alkottak, melly mai napig is fenáll: e' régisége elég bizonyítványul szolgál arra, hogy rosz nem lehet. — De későbben, még II. Ulászló' idejében is, a' törvényhozók közül csak kevesen tudtak irni, olvasni, mert az ország' birája, Erdély' vajdája, ama' nagyemlékezetű hős Hunyady János és több zászlós urak még csak tulajdon neveiket sem tudták aláirni (melly vád azonban *Fontanin* és *Mabillon* bizonyításai szerint nem csak a' magyarországi nagyokat illette, hanem az akkori szünet nélkül tartó háborúk 's nyugtalanságok miatt azon kornak bélyege volt): mégis olly törvényeket hoztak, mellyek mai napig nagy részben helyt állanak. — Kár volna tehát azokat, kik nálunk a' köz dolgok' elintézésében szavazattal birnak, azért, hogy a' sors őket gazdagoknak, gondnélkül élélhetőknek nem születteté, a' józan eszűek' sorából kihagyni, kik különben ezen jogukat csak olly alkalommal szokták gyakorolni, midőn a' tisztviselők' vagy az országgyülési követek' választása fordul elő; kiknek az igazi hazafiúság- 's erényes erkölcsiségnek, melly a' követnél a' legdrágább kincs,

*) Ime, meg van oldva a' titok! Ha költőt kiván valaki képezni fiából, csak varrasson vele czipőt; politicust pedig legbiztosabban nevelünk, ha valakit szappanfőzésre tanítunk. 'S valóban, hazánkban sok olly becsületes embert látunk a' politicával foglalatoskodni, kihez jobban illenék a' szappanfőzés. *A' szerk.*

megismérésére elégséges eszök vagyon; de igazságtalan volna azért is, mert ha a' szerkesztő ur visszaemlékezik Magyarország' historiájára, tudni fogja, hogy 1715. év előtt nem lévén hazánkban állandó katonaság, ezek voltak hazánk' védelmezői, 's ezeknek ősei önvérökkel szerezték e' jogot késő onokáiknak. Kár volna végre még azért is, mivel ezen jognak becse a' királyhoz, hazához és a' constitutióhoz vonzó szeretetet neveli, ezek' számát pedig nem fogyasztani, sőt inkább szaporítani ajánlja az igaz hazafiúság*). — Hogy e' joggal való élés néhol kicsapongásra fajult el, azt az igaz hazafiúnak nem fájlalni még akkor sem lehet, ha ez mint actiőnak reactiója, annyival inkább, ha puszta szenvedélyből történt: de azért e' módot kárhoztatni nem kell; — legfájdalmasabb az, hogy ehhez eszközül a' demoralizálás használtatott, minthogy ez minden tekintetben veszedelmes. — De ennek megzabolázásáról a' bölcs kormány a' törvényhozás' utján bizonyosan gondoskodni fog.

Kevésbbé lehet Századunk' szerkesztőségének azon botlását szó nélkül hagyni, mellyel constitutiónk' systemáját támadja meg, ócsárolván azt, hogy nálunk az országgyülési követeknek utasítás is adatik, mellyhez azok magokat szorosan tartani kötelesek **). — Ha már az illy utasítás' készítésének módját vesszük tekintetbe, hogy az teljes nyilványossággal történik, ahhoz mindenkinek, ki arra jogosítva vagyon, tanácsával hozzájárulni lehet, 's illy tanácsok közül az a' győző, mellyet a' többség, vagyis az ész' aristocratiája***) legjobbnak fogad el — hacsak azt is tagadásba hozni nem akarjuk, hogy több szem többet lát — meg kell arról győződnünk, hogy e' mód biztosabb utat nyit a' jónak, a' hasznosnak, a' közérdekű dolgoknak kifejlésére, mint ha ez egyes személynek akár mély belátására, akár moralis tehetségére bizatik; mert az ember nincs gyengeség nélkül. — A' mult diaetáról is tudnék olly adatokat felhozni, miszerint a' követ megfelejtkezvén arról, hogy ő csak küldőinek organuma, instructiójat magányos nézeteinek alárendelte, mivel onnan talán individualitására nézve kedvezőbb jövendőt jósolhatott magának. — Az $182^5|_7$iki 3ik czikkben nyilván kijelentetett elv: „quod felicitas Regis et Regni exacta Legum observantia et incolumitate nitatur, atque si Juribus seu Regis sive Regni Statuum quidpiam decerpatur, Legum et legalis systematis compages saeculorum usu roborata subruenda sit" — nyilványos utmutatásul szolgál arra, hogy nem az a' tökéletes tulajdonságokkal ékesített országgyülési követ, ki hizelgésből fitogat a' trónhoz hivséget, és az önkény' utját simogatni iparkodik, hogy a' kegyelmek' forrásánál kedvezést nyerjen, hanem az, ki a' királyszék iránti hivséget tántoríthatlan hazafiúsággal párosítani 's a' fen kitüzött korlátokat szeplőtelenül fentartani törekszik****). Pozsonyban, october' 25ikén 1838.

Olgyai Gáspár.

*) Ki e' sorokat olvassa, a' nélkül hogy az én és Sismondi' állításait ismérné, nem gondolná e, hogy mi a' szegényebb osztályt egy Bertalan-éj alá akarjuk vetni? Éljen a' józan felfogás! — *A' szerk.*

**) Illy embertelen, a' levegőből kapott vád komoly feleletet nem érdemel, mivel minden, ki olvasni tud 's az olvasottat csak némileg felfogni képes, óvandja magát, soraimból illy képtelen következtetményt huzni, miután ott az utasítások' adása egy szóval sem gáncsoltatik. Ugy látszik, a' vádoló honfi, midőn e' sorokat irá, szinte azon irigyelhető helyzetben volt, mellyet ő a' törvényhozásra 's utasítás-adásra elegendőnek tart: „midőn t. i. a' test elfáradva 's álomtól elbágyasztva, tehetetlenségben tesped, 's a' lélek álmodozásokban munkálódik." De hiszen mi jobbat várhatni egy értekezésben, melly nem egyéb a' tanulatlanság' hig apologiájánál. *A' szerk.*

***) E' szerint a' *többség* 's az *ész' aristocratiája* synonimum! *A' szerk.*

****) Valamint én nem foghatom meg, hogyan lehessen e' szép tirádákat állításomra illeszteni, ugy hihetőleg Sismondi sem tudná, ha ezen értekezést franczia fordítva olvasná, 's a' kaczagástól

Szép köszönet a' szerkesztő urnak.

Nem köszönhetem eléggé önnek azon szívességét, mellyel velem *Ploetz* urnak az én philosophiám felőli nyilatkozását közlötte; mert, miután én a' Hirnökön, Jelenkoron és Ismertetőn kivül a' magyar szellemszikrákból épen semmit sem látok, ön' jósága nélkül kétségkivül ezen derék villanytelep' hatalmas pattanása is hallatlanúl zúgott és robogott volna el mellettem. Ön nekem e' közlés által igen *hasznos mulatságot* szerzett, mert abból a' következő fontos dolgokat tanulom:

1) Hogy a' mi édes hazánkban is, hála érte a' magyarok' jóságos Istenének, vannak még igen derék koronapraetendensek, azaz *transcendentalisták*, kik mindenen olly igen vitézül *át* tudnak *ugrani*. Illyen *Ploetz* ur is, és ha valahol királyra lesz szükség, őt minden felakadás nélkül bizton meghivhatni; ő hasonlíthatlanul fogja országát kormányozni. Quod faxit Deus, ut fiat proxime! — Tőle tanulom:

2) Hogy „statisticát irni" és „világokat alkotni" — ez utóbbiakat akar *semmik*ből vagy monasokból, akar tüzes cometafarkokból, akar szélpuskába szorított és sűrített levegőből — egészen 's ugyan-egy. Ugy hogy a' ki hibátlan statisticát nem tud irni, az nem is kivánhatja, hogy a' világgyártók mindig csak tartós és solid munkát készítsenek.

Nota. Az egész természettörténet nem mutathat olly változékony lényt, olly egy chamaeleont, millyen a' statisticának tárgya. A' mi itt *tegnap* igaz volt, ma már nem az. Sőt mit mondok? órák, perczek elegendők, azon változásokat tenni. A' ki tehát egy egészen hibátlan, tehát *tökéletes* statisticát akarna irni Ploetz ur' eszméje és kivánsága szerint, annak

a) mindenütt jelenvalónak, vagy legalább is mindent tudónak, azaz Istennek, kellene lenni; mi pedig nem csekélység.

b) Az egész statisticát annyi idő alatt, mennyi egy puska' megtöltésére 's kilövésére szükséges, vagy legfőlebb *egy* minutum alatt á-tól z-ig nem csak le kellene irnia, hanem ki is nyomatnia, 's valamennyi példányt még ugyanazon perczben eladnia. Ugyde ehhez ismét *mindenhatóság* kivántatik, tehát Isten; én pedig ez, fájdalom, nem vagyok. És igy könyvem' hibái is csak egy nem-isten' hibái, miben velem, gondolom, minden nem-philosophus egyet ért. Philosophusoktól, névszerint Ploetz urtól, ennyi engedékenységet nem várhatok, mert a' philosophusoknak egészen más egyéb dolguk van, mint hogy statisticával 's a' statisticai hibák' megbocsátásával vesződjenek.

Továbbá még azt is tanulom Ploetz urtól:

3) Hogy ha valamelly, különben eszes és okos ember, *ostobaságokat* cseveg, *ezek* nem ostobaságok. — Én tisztelem *Leibnitzot*, mint mathematicust, mint a' calculus differentialis' feltalálóját; de midőn ugyanezen Leibnitz a' világcsinálásra, pasigraphiára és a' vallások' egyesítésére adja magát: már ezt én mindeddig balgatagságnak és ostobaságnak tartottam, — de ezentul nem tartandom.

4) Hogy „stultisare" és „scrutari" (vagy: „studere nosse") mindegy. Tehát, ha a' kerek házak' valamellyik lakosa azt hiszi, hogy ő egészen üvegből van, egy másik magát fejedelemnek véli és szüntelen' audientiákat ad, egy harmadik, ábrándja szerint general, mindig csak hadi parancsokat firkál 'stb.; mindez nem egyéb mint „scrutari." — Más szóval: Ploetz ur ezt mondja: Már Cicero irá, hogy a' philosophusnak egyik hivatása: „res divinas studere nosse". Ha tehát ezek, t. i. a' philosophusok, eszöket vesztik és világokat gyártanak, vagy épen, mint szemtelen vámtisztek, még az Isten' személységét is le akarják vetkőztetni, akkor ők nem tesznek egyebet mint „res divinas scrutari, studere nosse." —

Azonban én igen kétlem, meg volna e elégedve Ploetz ur, ha péld. én az *ő személye* körül hasonló módon akarnék „scrutari". Ugyanis nekem legkisebb tudomásom sincs P. urról, nem tudom, hol lakik, valamint azt sem, igaz neve e neki ez a' „*Ploetz*", vagy csak álarczczal van dolgom 'stb. Már most én minde' mellett is „scrutari" akarnék, a' nélkül hogy Ploetz ur' személyének közelebb ismeretségéhez juthatnék vagy jutni akarnék, 's például ezt mondanám:

„Ploetz urnak, ki olly együgyűen, hígeszüleg és bárdolatlanúl irhat, minden esetre saját egy emberi alkotmánynak kell lennie. Képzelem, sőt bizonyosan tudom, hogy ő délelőtt két lábon, délután pedig fején és két kezén jár; mikor enni akar, kiveszi gyomrát hasából, megtömi azt nedvvel és szárazzal, és helyére ismét visszatolja; fél lábon állva alszik; valljon hány érzéke lehet a' jámbornak? talán tizszerte is több mint nekem. Valljon csak *egy* nagy szeme van e mint a' cyclopsoknak, vagy száz is mint Argusnak? .... Azt tudom, hogy nagy vágya van önmagát megszülnie, igy tehát ő félig már meg lehet születve 's kifejlődve, de félig nem" 'stb. 'stb. —

Mit szólana ugyan egy illy „scrutari"-hoz Ploetz ur? nem ezt e: „Jer közelebb, stomphax, ha ismerni akarsz; vagy ha nem jöhetsz, ne fecsegj illy dőreségeket össze rólam?" — Igen, de hát mit mondtam én egyebet a' természetphilosophusokról? — Minden ugynevezett *bölcs*nek legalább csak annyi belatással kellene birnia, hogy a' *lehetőt* a' *lehetetlentől* megkülönböztesse, 's igy ezen utóbbiba ne is ereszkedjék. Miért nem tetszik tehát Ploetz urnak az, mit minden bizonnyal ő maga is mondana vagy mondott volna? Felelet azért, mert P. ur koronapraetendens. — Violino tace. —

5) Még azt is tanultam P. urtól, hogy egy Helvetius' és egy Epicurus' mérge trónokat 's országokat halomra dönte. Ezt már valójában teljességgel nem tudtam. Különösen hol követhetett el *Epicurus* illy botránkoztatást, álmomban sem tudnám kitalálni. *Helvetius*, mint gyanítom, Franciaországban űzhette boszorkányságát, 's ez nekem ismét a' legislegnagyobb ujság; mert én részemről mindenkor azon *hibás* véleménnyel voltam, hogy a' franciáknak talán több okuk volt a' *számvetés* és „az emberek' szelleme" mint Helvetius' „Esprit de l'homme"-ja ellen panaszkodni. — Végre

6) Azt is tanultam P. urtól, hogy a' természetphilosophusok igen *hasznos* dolgokat is fedeztek fel. Részemről mindeddig, becsületemre mondom, egyetlenegy *hasznos* igazságot sem tanulhattam tőlök; ezért is igen-igen kérem ezennel P. urat, nevezzen meg nekem csak *egy* illyen, bár nem épen *hasznos*, de legalább a' *való* tudomány' előmozdítására szolgáló igazságot, millyen péld. az astronomiai vizsgálatokban a' hold' foltjairól, vagy a' természettudományiakban az ázalékfércekről szóló 'st. eff. — Lehet, hogy P. ur *Kant*' tanjával „az időről és térről", miszerint t. i. ezek csak gondolatinknak puszta formái, minthogy mi mindent csak időben és térben gondolhatunk, fogna előállani; de ezért előre is köszönetet mondok; mert nekem, még mielőtt ezt az iskolában tanultam volna, sem jutott soha is eszembe, hogy egy pár □ mérföldet, a' nap felé számítva, vagy egy pár hetecskét zsebembe dugjak, — valamint arról sem kételkedtem soha, hogy vagyok, mielőtt az arany *cogito: ergo sum*-ra megtanítottak volna. Hiszen szín nélkül sem képzelhetünk semmit, noha legkevesebbé sem tudjuk, *mi* a' szín. Igy tehát az

---

ráérne a' csudálkodásra! — Reménylem, nem csekély tréfát szereztem a' Századunk' olvasóinak e' remek munka' közlésével.
A' szerk.

időről és térről most is csak annyit tudok, mennyit Kant' tanja előtt tudtam, azaz semmit.

Ezekből látja ön, kedves barátom, hogy a' Ploetz-féle *bölcseség*' közlése által ön az én *bölcsesegem*' szélesbítésére 's öregbítésére igen nagy baráti szolgálatot tőn. Fogadja érte még egyszer legszívesb köszönetemet. — Bécs, nov. 8. 1838.

Csaplovics.

Könyvismértetés.

15. Malerisch-romantisches Denkbuch des oesterreichischen Kaiserstaates 'stb. Neunte Lieferung, és

Panorama der oesterreichischen Monarchie oder malerisch-romantisches Denkbuch ihrer schönsten u. merkwürdigsten Gegenden, Gletscher, Hochgebirge, Alpenseen, Wasserfälle, Städte, Paläste, Badeörter, Schlösser, Burgen, Ruinen, so wie der *interessantesten Donauansichten.* Mit *Stahlstichen nach Original-Zeichnungen.* Zehnte Lieferung. Pesth und Leipzig, Hartleben's Verlag.

Ezen igazi műbecsű és hazai érdekű vállalatát a' mi derék Hartlebenünknek, mellyről lapjaink már több izben méltó magasztalásokkal szólottak, az egész ausztriai birodalombeli közönség olly élénk részvéttel fogadá és ápolá, hogy, mint az itt jelentett két füzet' különböző címéből látható, a' mi eleinte csak egy szükebb körű és terjedelmű album készült lenni, az a' fent kitett tizedik füzet' megjelentével mint az egész ausztriai birodalom' legérdekesb tájainak 's építvényeinek 60 (jobbára havi) küldeményben 180 legfinomabb, angol és német aczélmetszetekből 's megfelelő textből állandó panoramája hirdettetik, melylyet a' munkás kiadó három év alatt teljesen befejezni igér, szabadon hagyván részvevőinek az eddig megjelent füzeteket egyszerre vagy részenkint megvásárlani, 's előfizetőit havonkint csak egy füzet' átvételére kötelezvén. Egyegy illyen, 3 aczélmetszetből és 1—2 ívnyi textből álló füzetnek ára csak 45 kr. p. p.

A' jelen két füzetnek tartalma: 1) *Gmunden* és tava, Stiriában; 2) *Hall*, Innspruck mellett, Tirolban; 3) *Admont*, Stiriában; 4) *Eisenerz*, Stiriában; 5) *Ó- és Új-Liechtenstein*, Bécs mellett; 6) *Ströchau*, Stiriában. — Az aczélmetszetek Ender' és Barbarini' eredeti rajzai után a' legelső angol és német mesterektől készültek. A' 11—15 füzetekben igértetnek a' többi közt Buda-Pestnek legmeglepőbb nézetei is.

Érdemesnek tartottuk, e' nagyszerű vállalatot újolag megemlítenünk, 's honosink' figyelmébe, ha csakugyan szükség, buzgón ajánlanunk.

Kölcsey Ferencz' eltemettetése' ügyében.

A' *Szion*' 23d. számában, állítólag Kolosvárott irt, *Kölcsey* Ferencz' magányos viszonyait illető levél' tárgyában egy czáfolatot közlenek a' pesti hirlapok — a' *Rajzolatok* is — mellynek lényegi tartalma ez: „Azt mondja a' névtelen közlő: „Egy zsibongás, mellynek nagyobb része éretlen ifjakból áll, azt kiáltja: fel, Kölcseynek képével a' Szathmár-megyei terem' falára.“ Én jelen valék Szathmár' folyó év' septemberében tartott igen is népes közgyülésében, midőn Kölcsey' mellképének a' megyei terembe leendő felfüggesztetése indítványba hozatott, és saját tudományom szerint mondom, hogy a' népes közgyülésben csak három hang emelkedett az indítvány ellen, 's a' három is a' halhatlan férfiu' érdemeit elismérve, egyedül az illy megtiszteltetés' szokatlansága felett értekezett. Három hang ellen százak győztek, 's e' százakat merészli a' névtelen levél' irója „zsibongásnak, 's nagy részben éretleneknek“ nevezni. — Abból, mit névtelen közlő a' csekei correlatiókról mond, nyilván van, hogy a' mondott helységben fenforgott dolgokat nem isméri; nem azért pedig, mert Kolosvár vagy inkább Sz—N— messze van Csekétől, hanem mert névtelen közlőnek törvényes tárgy nem kenyere; 's könnyebb egy-két mendemondát leirni, mint törvényes dolgot felfogni, 's Szathmár megye' jegyzőkönyvéből megismérni azon viszonyt, mellybe a' csekei közbirtokosok (nem jobbágyok) urbéri törvények' értelme miatt jöttek. 'S óriási koholmány az, hogy „Kölcsey' hideg tetemeinek eltakaríttatása a' csekeiektőli félelem miatt csak titkon ment végbe!“ Én két év óta Kölcsey' háznépéhez tartoztam, 's Csekében valék ama' szomorú napon is, midőn mesterem és jóltevőm eltemettetett. Történt pedig ez aug. 25kén, délutáni két óra körül, minden pompa nélkül. A' falusi harang' jeladása után egybesereglett nagy, szomorú, csekei néptömeg rendeltetése' helyére kiséré a' hüség könyeitől nedves koporsót; 's temetés után templomba sietett, hol az alkalomra készített szent beszéd által erősödve, hit' nyugalmával nézett a' mulandóság' elébe. — Megemlítenem kell még azon megilletődést, mellyel Kölcsey' halálát a' vidékiek 's egész Szathmár megye hallá; mondanom kell: miképen Cseke' vidékéről szokatlan számú lakosok szándékozlak a' temetésen megjelenni, de mivel a' temetés a' szokott 48 óra előtt történt, részben utjokból visszatértek, részben, kik a' temetés' hirét házaiknál vevék, otthon maradtak. 'S e' helyett megjegyzem, hogy Kölcseynek 48 óra előtti eltemettetése, a' hidegült testnek közönségesen ugynevezett megindulása miatt, a' csekei birák' bizonyitványa mellett történt. — Azóta én Csekének több izben 's huzamosan vendége valék, 's állíthatom, hogy ott legkisebb jele sem mutatkozik azon tiszteletlenségnek, mellyet a' szioni czikkely' irója emleget. — Mindezekből nyilván van, hogy ama' czikkely' egész tartalma: rágalom és koholmány. — *Pap Endre.*“

Elegy.

A' st.-maloi tengerparton, Bretagneban, egy halász szekrénykét talált, melly vászonba volt takarva. E' szekrénykében volt egy olvasó, egy scapulare 's egy irat végintézet' formájában, alájegyezve pater *Elek* minorita missionarius a' hitetleneknél, kelve 1779dik évről. Ez iratban p. Elek ajánlja XV. Lajos királynak azon tartományokat, hová az Üdvezitő' szava még nem jutott. E' kérelem akkor iratott, midőn *Sainte-Marie* vagy *Sainte-Marine* hajó a' törés' veszélyéhez közel volt. E' szerint a' szekrényke hatvankét esztendeig uszkált ide 's tova a' világtengeren.

A' seraingi munkások elhatározták, hogy *Cockerill* urnak, az ipar 's emberiség iránt igen érdemes férjfiunak, szobrot emeljenek. De ez hozzájok következő iratot intézett: „A' hirlapok 's nyilványos beszéd után értésemre esett, hogy ti aláirást nyitottatok, nekem egy szobor' állitására. Fájdalmasan látom, hogy ti olly tervhez fogtatok, mellynek rám nézve nem lehet egyéb eredménye, mint hogy engemet a' világ' itéletének kitegyen, mi nekem teljességgel nem tetszik. Kérlek tehát, hagyjátok ezen aláirást haladék nélkül abban, 's ezt szükség' esetében engedelmesség' bizonyságaul kivánandom tőletek. Szivből üdvezellek benneteket. *Cockerill* John.“

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

95. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **November' 26.**

A' század' szelleme.

Sokat beszélnek a' század' szelleméről, 's e' szegény szellem mindeddig kényök-kedvök szerint hagyá csapongani, saját rovására, minden nagyhirű iróinkat, a' nélkül hogy nekik felelt volna; de el végre zaklattatván mindazon vádaktól, mellyeknek tárgyul szolgál, megjelent nekem ez éjjel, 's nem tudom minő szeszélyből, engem választott védelmezőjeül.

Tudom, minő óvakodással kell bánni illy üggyel; 's illy védencz iránt viseltető tekintetből, nem követendem az ügyészek' nagyobb részét; nem engedem át magamat buzgóságom' tévelygésinek, képzeletem' röpteinek; azon védeszközökre szorítkozom, mellyeket ő adott fel, 's rövid leendek, bár egy század mellett szólandok.

Észreveendi a' nyájas olvasó egyelőre, hogy védenczem, a' tizenkilenczedik század, még fiatal, minthogy csak 17 tavaszt látott még; 's e' körülménynek, ugy hiszem, kedvezésre kellene birnia iránta minden részrehajlatlan irót.

Irtózatos, kora' virágában, feladatni a' közvéleménynek bűnök miatt, mellyek korelőtti romlottságot tesznek fel; 's azon boldog életszakban, midőn az ember csupán a' legártatlanabb örömöknek él, börtöni itélet' keménységét rettegni, 's végre nyilványosan republicanismusról vádoltatni.

Védenczem mindazáltal, kinek természetes birája a' történet, reményli, hogy nem lesz szüksége a' miatt saját törvényszékéhez folyamodni; felvilágosultabb- 's méltányosabbaknak hiszi biráit, hogysem végzésöket rettegné. Nem gyanít ellenségeiben rágalmat, hanem könnyelműséget, bár mind öregebbek nálánál; 's vádolja őket, hogy midőn észtehetségeiket igazságok' elhintésére kellene fordítaniok, akkor ábrándképeket teremtenek, hogy őt legyőzzék, 's rémítgetik a' fölötte hiszékeny közönséget tulvilági mesékkel.

Hallgassátok tehát elfogultság nélkül, sőt kellő engedékenységgel az ifjú szellemet, ki szavaimban hozzátok szól:

„E' nagy per' megitélésére, szükséges mindenek előtt — azt mondja ő — egészen vérévé változtatni ezen közönségesen elfogadott elvet: az ész mindig ugy kivánja, hogy a' hibák személyesek legyenek; 's a' törvény, körülbelől, ugy szólott, mint az ész. Annálfogva, jóllehet rám nézve tisztes volt, 's meglehet könnyebb is, mint azt sokan hiszik, több pontban védelmezni atyámat a' 18dik századot, tárgyát a' legsúlyosb vádaknak, 's a' leghevesb lármáknak; elismérem, hogy ő mérték fölött átengedé magát a' pártszellemnek; éltét viharok közt töltötte: olly sok különböző körülmény egyesült, hogy azt magával ragadja; olly nagy dicsőségben tündöklött, annyi igazságot mondott, annyi szerencsétlenséget okozott, 's ellenei, kik őt üldözik, olly nagy számát fogadták el maximáinak, hogy én unokáimra bizom emlékét megboszulni, 's neki a' jövő kor által azon polczot kimutattatni, mellyet halhatatlan családunkban el kell foglalnia. Én tehát envédelmemre szorítkozom; 's hogy magamat igazoljam, elég, hogy magamat megismértessem."

„Kényes testalkattal születtem; mi mégis hátráltatni nem fog abban, mint tudjátok hogy száz esztendeig éljek. Atyám, utolsó éveiben, meglehet fölötte elfogulván a' philosophia' 's szabadság' szeretetének ábrándjától, mint sok ember is, egy szélsőségről a' másikra szökött; végnapjaiban csak harczokról, győzelmekről, dicsőség- 's korlátlan monarchiáról álmodozott: mihelyt születtem, kénytelennek látám magamat hibáiért lakolni; örököse adósságainak, de nem javainak is, kisdedségemben egy majdnem közönséges háború' viharai által boríttatám el, melly rettenetesen kifárasztott, 's a' szigorú végzet rám bizza, annyi dulások után a' chaosban a' rendet visszaállítani, 's tartós békét következtetni a' hoszú égi háborúkra, mellyek a' földet megrengeték."

„Ime éltem' kezdete: ugy hiszem, már ez is elég vádolóim' megszégyenítésére. Tudjuk, hogy családunkban, egy örök törvény' rendelése szerint, mindenikünk csak atyja' halála' perczén kezd élni; minél fogva világos, hogy nem vethetni szememre a' 18dik század' romlottságát, kicsapongásait 's ábrándozásait."

„Bölcsőmben lakoltam hibáiért, lefizettem adósságait, 's távol attól, hogy republicanismusról vádolhasson valaki, inkább azt mondhatná 's pedig alaposan, hogy nagyravágyásból fölötte soká tartottam fen atyámnak igen monarchiai, igen szabadelműtlen, igen hódító rendszerét."

„De nem kell mindig a' tettekből itélni az elveket; én a' folyamár' menését követtem, 's fölötte nehéz volt megállapodnom: egy fiatal század nem állhat sükerrel ellen első perczeiben az agg század' végső erőködéseinek."

„Mihelyt fentartóztathattam magamat ezen meredek hajláson, mit tettem? Visszaadtam a' békét a' világnak; 's alapul neki a' királyi tekintetet akarám adni, törvények által korlátozottat, 's a' trón és szabadság közti örökös frigyet. Ez az első nagy tettem, melly bélyegez. Senki sem tagadhatja e' tettemet; nem tetteimet, hanem szellememet vádolják: lássuk tehát most, mi az, mit század' szellemének neveznek."

„A' század' szellemét megismérni könnyűnek kellene lenni, minthogy ez az egész világ' szelleme; hanem gyakran a' párt, felekezet, osztály, társaság, kör' szelleme által igen el van csufítva, mellyek azt saját modorukban személyesítik; mindenki önnön pápaszemeivel látja azt, saját növése szerint méri, saját véleménye szerint itéli meg, és saját festékét kölcsönzi neki. A' kedvetelt önszeretet fölékesíti, az elégületlen dölyf szétrágja, a' szerencsétlenség vádolja, a' boldogság védelmezi; az ifjuság szereti 's dicséri; az aggság gyalázza 's utálja; hanem legkevesebbé sem hagyván magát korholásaik által zavartatni 's dicsérésöktől elkábíttatni, a' század folyvást halad, 's haladtában magával ragadja mindazokat, kik elég kábák, neki ellenállani."

„Gyakran hitték az emberek, hogy néhány lángész ad vala ösztönt, mozgást és irányt századoknak: de fölötte csalatkoztak, érdemök csupán abban áll, hogy azt jól ismérik; nem teremthetik ők a' körülményeket, hanem tudják azokat hasznukra fordítani; az, ki a' század' szellemét követi, gyorsan 's messze megyen; ki ellenkező irányban akar haladni, csakhamar felakad, félrevettetik 's felfordul."

„A' századok' szelleme egy széles, sebes folyamhoz hasonlít; nehéz rajta keresztülhatni, lehetlen ellenében haladni. Mégis minden század halálán gyermekeinek legközönségesb-

kábasága: dicsérni a' mult századokat, az övék' rovására: az idő, mellyben élnek, szerintök a' vaskor; őseiké pedig az aranykor; 's én, példának okáért, ha bizonyos emberek által hagynám magamat vezettetni, visszamennék a' jansenismus' 's molinismus' századába; onnan a' fronde-ába; aztán a' ligue-ébe; továbbá a' keresztes hadak- 's hűbérségébe; 's végre a' vadság' leggothicusabb századába."

„Mások, kik szintolly kevéssé eszesek, elégületlenek lennének, hacsak néhány lépéssel térnék is vissza, 's elkezdeném a' politicai sorsjáték' 's győzelmek' századát, mig a' legzavargóbbak 's legmegijedtebbek reszketnek, látván, hogy előbbre szököm, 's az egész földgömböt az anarchica democratia' éjébe visszahelyezem."

„Azt akarom végre, hogy az emberek, kik törvényeim alatt élnek, lássák, mint csalódtak a' századok' szellemében 's különösen az enyémben. A' századok az idő' éjében haladnak, a' tapasztalás' fáklyájától kalauzolva, minél tovább jutnak, annál jobban fölvilágosodnak; kikerülik a' szirteket, mellyekre eldődeik bukkantak, de ők másokra akadnak; nem esnek többé ugyan azon hibákba, hanem ujakat követnek el; kaczagják azon ábrándképeket, mellyel atyjaikat megrettentették; 's csak valamelly ujabb bű által játszattatnak ki, melly ismét eloszlik: minden lépéssel távoznak a' botlástól, 's közelednek az észhez."

„Hiába akarnak az érdek, a' szenvedély 's kábaság a' világ' e' haladásának ellene szegülni; a' század félreveti e' régi köteléket, mellyet azok szemére akarnának tenni; 's napjainkban épen olly nehéz lenne eszközölniök, hogy valamelly gothus előítéletet tiszteljünk, vagy hogy egy hűbéri iga alá konyuljunk, mint azt, hogy bűvölőknek higyünk, vagy hogy Páristól távol hurczoljanak Jerusalem' ostromlására."

„Akarjátok tehát végre ismérni szellememet? ime itt vagyon: az ész' szelleme az; tizenhét éves koromban nem merem azt mondani, hogy birtokában vagyok annak: de erősítem, hogy az egyedül, mit keresek, mit akarok, mire hallgatok."

„Felvilágosodva őseim' tapasztalásai által, oktatva 's kiváltkép kifárasztva atyám' fáradalmai által, egészen kigyógyultam elődeim' hibáiból, hanem szorgosan őrizem azon igazságokat, mellyeket tőlök örökül kaptam; lemondok kába kivánataikról, de el vagyok határozva, fentartani azon jogokat, mellyeket nekem szereztek; egy bölcseség-adta papirra vannak azok vésve, 's bátorság őrizendi azokat. Szabadságot akarok szilajság nélkül, vallást vakbuzgóság, hitet babonáskodás, philosophiát atheismus, politicai egyenlőséget saturnálék, monarchiát despotismus, engedelmességet szolgaság, békét gyengeség, 's nyugalmat apathia nélkül."

„Ezen nyugalom több egyszerű érzésnél, rám nézve szükség, 's nem tartok attól, hogy megváljak tőle, hacsak némelly olly tulzó mint szük lelkek nyakasan nem akarandanak legyőzni vagy megcsalni, 's hanemha a' köz érdek' helyébe az egyest, az osztályok' negédét a' nemzetinek, a' boszú' vágyát az egyesülés' szeretetének, a' fenhéjazást a' hazafiúságnak, a' párt' szellemét a' századénak helyébe akarnák tenni."

„Ismérjetek meg tehát, 's jól emlékezzetek arra, hogy

„Ki századának nem bír szellemével,
Az századának bir minden bajával."

Francziából.

— 82 —

Önkinti vallomás.

(Benevola fassio.)

„Pater, peccavi!" — Kénytelen vagyok igy fohászkodni; mert, fájdalom! nagyot vétettem.

Ezelőtt több évvel egy pokol-gensd'armerie-pattantyus *Rumy* ur között 's én közöttem egy kis tüzet rakott. Ebből *processus libellatorius* támadt, mellyben én *incattus* voltam.

Akkor, jól emlékezem, *bona fide, allegative* proponáltam e' jó urnak, hogy — miután nekem ugy látszik, mintha az ő *alimentatiojához méreg* és *epe* is tartoznék: nekem ellenben ab *immemoriali* kedvesebb volna a' *borjupecsenye (pro re nata* salátával vagy a' nélkül), melly *in timore Domini* eledelemül szolgálna; minthogy tehát mi ketten *communis panis et foci incapaxok* vagyunk: ennélfogva pactáltatnék közöttünk *amicabilis jurium et bonoram divisio* és örök béke.

De mivel a' *perpetua harmonia et silentium*, mint tudva van, csak az isméretes *processus brevis litis: „circumdederunt"* — és a' *finalis sententia: „requiescat in pace"* után, *sub sequestro judiciario* (a' temetőben) szokott lelkisméretesen megtartatni: tehát méltóztassék ő engem — *re integre servata* — *holtnak* tekinteni; én is ugyanazt fogom ő felőle praesumálni. Teljes szabadságában álland, ellenem a' *restitutio in integrum* (a' feltámadás) *előtt, coram quocunque judice et justitiario* procedálni, a' hányszor csak tetszik neki: de én részemről, elhatároztam, mint *contumax per non defendit*, nem is mozdulni, következésképp replicázni sem; mert — fictione juris — holt vagyok.

E' *„tandem partes"*-t mindeddig becsületesen megtartottam; 's noha *Rumy* ur *festésemet* is *impetálta* és *oppugnálta:* mégis *exceptioit, sine reservata, aequanimiter* elnyeltem, a' nélkül hogy neki legkisebb *aequivalens*-t is nyujtottam volna elnyelés végett.

Quid fit? — Accidit in puncto, quod non speratur in anno! — Megjelent tőle egy boldogtalan *ragôut*, mellyben a' magyar jog' *commentatorai* usztattatnak. Ezen átkozott *corpus delicti* engem sajnálandó békeszegésre csábíta; mit szívemből bánok, 's miért a' fentebbi fohászt: *„Pater peccavi!"* — *ex superabundanti* — *da capo* ismétlem.

De ezennel *evictoromra*, tudnillik *ignorantia invincibilissimámra*, provocálok. Mert:

I. A' *becsináltnak* első tálából *(Századunk'* 77. szám.) lehetetlen volt tudnom: *ki* legyen amaz érdemes *régi jogász?* — Első pillanatban azt hittem, hogy a' becsináltat valamellyik, a' XVIII. század' közepe' táján boldogul *in Christo* elszenderült *collega* uram küldötte *ex campis elysiis:* de midőn láttam, hogy benne *Jung* is, mint fűszer, uszik: *fiatalabb* 's végre plane *coaetaneus* szakácsot kelle gyanítanom; de ki egy hoszú utról csak nem rég tért vissza, tehát az ezalatt nyomtatott szakácskönyveket nem használhatta.

A' következett két tál, leginkább pedig a' zsirszemek' (jegyzékek') tengere, mint *semiplena proba, Rumy* urat gyaníttaták velem. Már akkor *conturbabantur constantinopolitani! — Demisi auriculas, ut iniquae mentis asellus!* mert igen is jól tudom, milly inconsultum: *crabrones irritare.*

De mégis a' *de eo utrum*-mal vigasztalám magamat; mert valóban nem tudtam előbb, hogy *ő* egyszersmind *régi jogász* is. — Az ég őrizzen, e' praedicatumot neki controvertálnom! — Hisz az irgalmas Isten *jogászokra* és *nemjogászokra* egyiránt engedi sütni napját!

Végre a' 90dik számból *luce meridiana clarius* megtudtam, hogy az csakugyan *Rumy* ur maga. — *Steterunt comae! vox faucibus haesit!* — mivel itt *luculenter* láttam, hogy *proximus ardet Ucalegon!* — Most már nem siethettem eléggé, *contrito corde* felfohászkodni: *„Pater peccavi!"*

II. *Evictorom'* részéről egy *alterius ordinis astutia* engem

— *instigante pariter et diabolo cooperante* — (85. I^ae) a' 84-dik számbeli észrevételimre csábított.

Minthogy tudnillik magam is — *ex permissione divina — qualis talis jogászocska in maximo diminutivo* vagyok: tehát tudni hivém:

1. Hogy a' *Tripartitum* törvénykönyv, *codex:* ennélfogva *Verbőczy* szintolly kevéssé usztatható a' commentatorok' *sauce*-ában, mint a' *Code Napoleon*, vagy az ausztriai törvénykönyvek, mellyeket senki sem nevez *commentariusoknak.* — Azt véltem, hogy valamint a' kenyérsütők et comp. (azaz egerek és verebek) a' teli granariumokra: szintugy szoktak a' commentator urak is a' kész *codex*-ekre rohanni, a' találtakat különféleképen feldolgozni, 's *in succum et sanguinem convertálni.*

2. Nem volt ugyan ismeretlen előttem, hogy az *Ars notarialis* 29. §. magában foglalja egy, már *I. Lajos* király alatt létezett *Ordo juris scripti'* nyomait; és hogy *Gyurikovics* urnak birtokában van egy *MSS. juris privati*, mellyet *Ebendorfer* Miklós, néhai pozsonyi senator, még 1489ben szerkesztett; hogy továbbá hihető, mikép Verbőczy ezt mindkettőt *jure primae occupationis* használta: — de *eo non obstante* mindig azon hibás véleményben voltam:

a) Hogy Verbőczy, a' XVI. század' elején, notabene: *az akkori időhöz és körülményekhez képest*, igen szorgalmasan 's értelmesen irt; tehát méltányos tekintettel e' körülményre, lehetetlen azt mondani, hogy *hanyagon* és *fej nélkül* irt.

b) Hogy *Kollár, Grossinger, Gustermann*, sőt *Kelemen* és *Jung* is, és — *si ausim addere* — egy sereg *régi 's mai* jogász — ha *notabene* Verbőczy' coaetaneusai lettek volna, mindnyájan egy mozsárban összetöretve, aligha annyi juridicai nedvet eresztettek volna magokból, mint a' mennyit maga *Verbőczy* adott. És

c) Hogy *Columbus* után a' legközönségesebb europai ember is könnyen megtalálja az Amerikába 's még tovább vivő utat, azaz: hogy, ha mi 300 év mulva képeseknek hisszük magunkat, valami jobbat adni: ez egészen rendén van; mert még átkozott *kötelességünk* is, többet tudni, mint a' mennyit Verbőczy ezelőtt 300 évvel tudhatott.

3. Azt hittem, qua *testis oculatus*, hogy *Jung* egy volt a' legnyomorultabb — nem *juristák*, hanem ügyészek közül, ki épen nem érdemli, ut nomen ejus nominetur in Israël!

Mindezen tévedésnek részemről — ut supra — a' *diabolica ignorantia invincibilis* volt egyedüli oka. —

De mostantól fogva egészen más véleményben vagyok, 's kinyilatkoztatom, *seposito omni favore, amore, timore, odio, solenniter:*

Ad 1. Hogy *Verbőczy* nem egyéb mint *commentator.* Valami jobbnak soha sem fogom őt, és *nullo sub praetextu*, még *in articulo mortis* sem, elismérni; hanem *durante vita* Rumy ur' *deliberatum*-át, mindenki ellen, bármilly ország- vagy rangbeli legyen az, nyilt sisakkal, gyalog és lóháton, minden kereszt- és országuton, szárazon és vizen, fel- és alfegyverrel védendem; sőt, *suo tempore*, magát Verbőczy urat is *in campis elysiis* vagy *in tartaro* fölkeresendem, 's neki az igazat, *vivae vocis ministerio, ad oculos* megmondandom.

Ad 2. Hogy Verbőczy csakugyan *néha fej nélkül irt* — mostantól fogva teljes meggyőződésem; mert csak e' napokban került szemem' elébe egy editio posthuma illy czímű munkából: „Opera omnia *Theophrasti Paracelsi Bombasti*, Genuae 1658." III folio-kötetben, 's ott a' 608. lapon *cum admiratione formalia* olvasám:

„Mikép *Theophrastus* Verbőczynek lelki barátja volt; mikép ez neki *in camera sinceritatis sub rosa quaerulose detegálta*, hogy valahányszor szakállát borotváltatja, a' szemtelen szakállvakaró egyszersmind orrára *violenta involatio*-kat attentálni 's azt *effective* meg is szokta fogni, *damno et praejudicio suo gravibus admodum et manifestis.*"

„Mikép továbbá Paracelsus Bombastus Verbőczyt azon mesterségre tanította, miszerint, *ad praec vendas invasiones*, fejét csendesen srófolja le, 's a' borbélynak tetszésszerinti beszappanozás és kellő megborotválás végett tegye az éjjeli szekrényre."

„Mikép Verbőczy követte e' jó tanácsot, és (midőn nem viselt olly hoszú szakállat, mint a' minőt *effigies*-e mutat a' *Corpus-juris*-ban) fejét mindenkor a' borbély' elébe szokta tenni, akközben pedig, csupán pipáját szíva, továbbdolgozott a' *Tripartitum*-on." —

És igy, *sole meridiano clarius*, Verbőczy *néha*, azaz valahányszor magát borotváltatta, *effective fej nélkül irt*, 's nem is irhatott másképen.

Ex superabundanti a' következő könyvet is felütöttem: „*Hauberi bibliotheca magica*, Lemgo 1738—44", hol az 578. lapon, ugyanazt *cum solatio* megerősítve találtam, azon hozzáadással, hogy *Theophrastus* legkedvesebb barátját, *Verbőczyt* (vagy ez amazt), semmi szin alatt nem akarta tulélni; hogy tehát mindketten *ugyanazon* (1541) évben csendesen és boldogul hunytak el, Verbőczy 66, Theophrastus 48 esztendős korában. — Requiescant in pace! — *Denique* kinyilatkoztatom:

Ad 3. Hogy *Jung* egy volt *e praeclarissimis ICtis*, kihez Verbőczy oskolába járhat vala, ha *notabene uno verbo* mindazt, a' mit tudott, tehát a' syllabizálást is, elfelejtette volna. Hogy ennélfogva *Jung*-ot minden régi jogász, mint literaria auctoritást, tisztelni és citálni tartozik.

Supplementum. Rumy ur' *ingessio*-ja ellen, *in processum juris naturae* (91. sz.), legkisebb *exceptio*-t sem akarok tenni, jóllehet sok gyenge oldalt veszek észre rajta; mert miért maradna *improvisus* mindazon *patriae filius*, kinek *czigánymiatyánk*-ra van szüksége? *Habeant sibi!*

E' vallomásimat *Rumy* ur reménylhetőleg ugy fogadandja, mint azokat fogadni kell, tudnillik csupán ártatlan tréfa gyanánt. Interpone tuis interdum gaudia curis!

De mivel ő szerencsétlen *postscriptum*-omban még *személyes megsértést* is talál: e' tekintetben neki *komoly nyilatkozással* tartozom.

Már a' *szerkesztőség* is, igen helyesen, megjegyzé, hogy Rumy ur soraimból *kelletinél többet* következtetett. Isten őrizzen, őt *utcsinálóvá* degradálni akarnom! Csupán annyit akartam mondani, hogy csak a' legnagyobb hiszékenység képes, *Jung*-ot *literaria auctoritas* gyanánt elismérni. E' nagy félreértés csak Rumy ur' hihetlen érzékenységének következménye, melly szunyogokból *elefántokat* szokott csinálni, valamint némelly gyermekekre elég egy tekintetet vetnünk, hogy őket sirásra fakasszuk.

Bátor valék, már a' fentebb érintett egyenetlenség' alkalmával, Rumy urnak nyiltan 's őszintén megvallani, hogy én őt a' *legbecsületesebb* és *legjobbszivű*, egyszersmind igen *tudományos*, de a' mellett *meggondolatlan*, és — szerfelett ingerelhető 's érzékeny temperamentuma miatt — nagyon *szerencsétlen* embernek tartom.

Az isméretek' ritka gazdagságát legkajánabb ellensége sem tagadhatja meg tőle. Ő valódi *polyhistor*; 's nem egykönnyen

tudnék (a' nélkül hogy neki hizelkedni akarjak) *hozzá hasonlót* nevezni; mert nehezen létezik a' tudásnak olly ága, melly egészen ismeretlen volna előtte. (Ki magát illyennek érzi, mérközzék meg R. urral.) Rendkivül szerencsés emlékezőtehetsége e' részben igen nagy hasznára van. *Tantum scimus, quantum memoria tenemus!*

De az *altera Petri* kissé gyengébbnek látszik nála; mi azonban csak az előtt fog különösnek tetszeni, ki nem tudja, hogy e' két szellemajándék igen ritkán, vagy *soha* sem, találtatik *egy* személyben egyenlően kimüvelve.

Ha valaki, bizonyára — csekély belátásom szerint — *Rumy* ur volna képes, igazán *classicus munkákat* irni. De részint *jószivűsége*, részint szerfeletti *ingerlékenysége* gyakran magokkal ragadják a' gyengébb altera Petri-t; ugy hogy R. ur nem vesz magának elegendő időt szilárdabb munkákra. Ő ezt tartja: *hamar töltsd meg! hamar süsd el!* A' *czélozás* előtte *legkisebb*. Az ő *Horatius*-ában a' *nonum prematur in annum* helyett *nonum minutum* vagy talán épen *secundum* olvasható.

Ezt igen természetesen magyarázhatni meg. Ismereteinek bősége szorítja R. urat, tudásával másoknak szolgálni akarása szinte szorítja; fáradhatlan munkássága és szorgalma pedig mindent könnyűvé tesznek neki. Azért is cselekszik gyakran *kelletinél többet a' jóból!* Akárki kérjen tőle literariai segítséget, senki sem olly kész arra mint ő! Sőt felszólítás nélkül is igen gyors a' használásra. Ha valahol hibás előadást vesz észre: teljességgel meg nem állhatja, hogy azt nyomban meg ne igazítsa. Ezt *jószivűsége* teszi! mert R. ur nem akar semmi tévedést megszenvedni. — E' tekintetben már a' folyóiratoknak több szerkesztői, sőt együgyű olvasói is, nagy méltatlanságot követtek el rajta, és szivességét hálátlansággal jutalmazták. Gyakorta boszankodtam már, hallván néha még olly embereket is, kik — a' *tudást* illetőleg — arra sem méltók, hogy Rumy urnak az esernyőt utána hordják, dévajul nyilatkozni ellene és irvágya ellen.

Az irók' jószivű *megelőzését* nagy illedelmetlenségnek tartom; mert a' szerkesztőknek kellene ismérni azokat, kik képesek irni számukra — 's midőn rájok szükségök van, őket felszólítani. Ha nem cselekszik: miért kinálkoznának nekik az irók 's igy miért tennék *Musájokat vulgivagává?* Ez legfölebb is olly fiatal irókhoz illenék, kiknek szükséges, a' szerkesztők' figyelmét magokra fordítniok.

Hogy Rumy urra visszatérjek: *ingerelhető* és szerfölött *érzékeny* vérmérséke őt szinte gyakran csábítják irói *hirtelenkedésekre*, mellyeket utóbb kétségkivül megbán. De mit csináljon? Ki tehet a' maga természetéről? *Expellas furca, tamen usque recurret.* Érzékeny, szerelmes, phlegmaticus, irigy 'stb. embernek *raison*-t hirdetni annyi, mint a' *febricitálónak* azt mondani, hogy *ne febricitáljon*. Rumy ur bizonyosan inkább ma mint holnap vetné el szertelen ingerlékenységét, ha tehetné; mert az neki van legnagyobb terhére. (Fájdalom! magam is sok ollyat irtam, mit most már szégyenlenem kell. Omnes patimur nostros manes!)

Ugy hiszem, R. ur' lelkéből beszélek, ha azt mondom, hogy senki sincs a' világon olly távol mások' megsértésétől vagy károsításától, mint ő. De azért kétszeresen fáj is neki, ha magát másoktól megsértve véli. 'S épen e' *balvélemény* nála a' legcsekélyebb okra is tüstint világos lángba borul! Azért is elegendő aztán neki minden ellenség a' komoly harczra, akár tudós akár profanus, akár épen *vadász* legyen az. (Egy *RUMY* és egy *vadász!* ki következésképen többet tudhatott rókafarkak mint cometafarkak felől, cometákról disputálnak!!! Én szégyenlettem akkor magamat Rumy ur helyett.) Övének *kell* azután mindig az *utolsó szónak* lenni; — 's *minő szó ez!!* Igazi *dysenteria verborum et notarum!!!*

Ezáltal bizonyítja meg, hogy ismereteire legkevesbbé sem büszke, holott nem egykönnyen volna valakinek annyi alapos oka, azokkal *büszkélkedni*, mint épen Rumy urnak. Hisz az ember' *becsének* mértéke: 1) a' nagyobb vagy kisebb eszmegyüjtemény, a' *tudás*; és 2) az *erkölcsiség*. Az első olly jószág, mellyet sem örökleni, sem lopni, sem vásárolni, sem ajándékozni, találni, kiásni vagy levágni nem lehet, hanem az egészség' rovására nehezen 's csak hoszú idő alatt lassankint szerezhetni meg. Miért ne lehetnénk tehát arra valamennyire hiúk és rátartók? —

E' tekintetben sem helyeselhetem Rumy ur' tettét, 's igen ohajtanám: gondolná meg a' maga tulajdon javára, hogy azon test, melly a' legcsekélyebb légvonatot vagy érintést sem türi el, nagy gyengeséget szokott elárulni: igy azon iró is, ki a' legkisebb megtámadást is mindjárt olly igen szivére veszi, mintha bőrét akarnák lehuzni. — Egy *tudósnak* mindenkor legelőbb is ellensége' hasoneredetűségét (Ebenbürtigkeit) kellene kifürkészni; az illyen, vagy épen *hatalmasabb* küzdővel egész komolysággal szembeszállani; egyéb *levis armaturae* emberekkel, vagy épen gorombákkal pedig vagy jó szeszélyében illő és csipős tréfákkal végezni, vagy — *megvetni* őket; mert az effélék nem érdemelnek jobbat. — Itt azonban bizonyossá kell tennem Rumy urat, hogy az *én* fentebbi tréfáim csak az ő általa ellenem támasztott gyermekes vádakat illetik, *fejét* pedig teljességgel nem; ezt én, valamint *szivét* is, nagyon tisztelem. E' két utóbbira tartozik e' második *komoly* fele irásomnak.

Rumy urat — mind mondom — a' *legbecsületesebb*, egyszersmind a' *legjobbszivű* halandónak tartom. Ő engem soha sem sértett meg (mert a' literariai csetepatét nem tartom sértésnek, még akkor sem, midőn gorombák — mint az anabaptista *Jogi hites ügyvéd* és *Ploetz* — rohannak meg); miért gyülölném tehát *őt*? — miért akarnám még személyesen is megsérteni? — Ha csak sejthettem volna is, hogy *ő* a' *régi jogász*: bizonyára egyetlen szavacskát sem valék azért vesztegetendő, haszinte *Mózes*' mind az öt könyvét, a' *Talmud*- és *Alkorán*-nal együtt, 's a' mit még akara, commentatoroknak nyilatkoztatta volna is.

E' jószándékú nyilatkozást nem egyedül Rumy ur' számára irtam — mert különben levélben tettem volna ezt — hanem a' nagy publicum' részére is; mivel sokan vannak, kik Rumy urat épen nem ismérik, 's ennélfogva nem ritkán félszegül, szeretetlenül és igazságtalanul itélik meg. Ő mint jeles tudós *csodálást* érdemel; mint becsületes jó ember teljes *tiszteletet*; mint szerfelett érzékeny minden *kiméletet*. Reménylem, hogy ezzel őt magát is egészen kielégítem. Ez részemről az ultimum *submittit*. Ő nehezen fogja megállhatni, hogy erre hoszasan és szélesen ne irjon. *Fiat!* Legkisebb kifogásom sincs ellene. De én fentebbi *tandem partes*-ünk mögé sánczolom magamat, 's egy szót sem válaszolok neki; mert *via noti merőholt* vagyok, és *qua talis* akarok maradni. *Volenti non fit injuria.* Bécs, nov. 15. 1838. *Csuplovics.*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal*.

SZÁZADUNK.

96. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **November' 29.**

Válasz

40 urnak a' *Figyelmező*' 43dik számában, a' „Magyar magányos jog' commentatorai' szellemi characteristicájának" tárgyában.

Si quis atro dente me petierit, inultus ut flebo puer?

40 ur a' *Figyelmező*' 43dik számában, *Ujfalusy* János' illy című munkájának: „A' Magyarországban élő 's minden rendű embereknél tétetni szokott testamentomokról" 'stb. csipős birálatában, mint tek. tudós *Szlemenics* Pál pozsonyi professor urnak fogadatlan vagy fogadott ügyésze (mert alig hihetem, hogy maga Szlemenics ur, kinek érdemeit becsülöm 's kit soha sem bántottam meg, 40 szám' címe alatt lappangana, már azért sem, mivel ezen recensióban dicsértetik, 's igy maga magát dicsérné, 's mivel nem hihető, hogy ő collegával — ámbár nem azon egy oskolai intézetben — olly durván 's illetlenül bánnék) ellenem azért kel föl, mivel a' Századunkban, az igazság 's meggyőződésem szerint, állítottam, hogy ő is, mint több mások, boldogult Kelemennek követője volt, ámbár őszintén megvallottam, hogy mint oktató magának nagy érdemeket szerzett, 's a' magyar polgári jogról magyar nyelven irt munkájában Kelemen' rendszerétől már tetemesen eltávozott. — 40 ur' meg nem érdemlett vádjaira 's félreértésére hideg vérrel fogok felelni.

1. Mindenek előtt hamisan állítja 40 ur, hogy én a' magyar magányos jog' commentatorai' szellemi characteristicájában *ex tripode* beszéltem. Minden, ki azon characteristicát elfogulatlansággal 's figyelemmel olvasta, meg fogja vallani, hogy sok olvasás és gondolkodás után iratott, 's valóban a' magyar magányos joggali sok éves foglalkozásnak gyümölcse, 's bizonyosan nem irtam ex tripode vagy stans pede in uno.

2. 40 ur az öreg magyar jogásznak szemére hányja, hogy Kelemen' követői' és élődiei' (e' szót nem olly rosz értelemben vettem, mint 40 ur, 's vele inkább csak tréfából éltem*)) sorába Szlemenics urat is iktatta, „kinek mégis szellemét felfogni sem volt képes" (??!!), 's hogy őtet „volt tanítójának Kelemennek némelyekbeni (csak némelyekbeni?) hálásan elismért követéseért ugy nevezni szemtelenkedett (?!) — őt élődi jogirónak fogja mondani, ha az ottani rendet utánozandja, mert kinekkinek csak tulajdonáról lehetvén jogosan rendelkezni, az illyen címzeteknek valamint tulajdona, ugy osztogatása is azon századi némelly régi magyar jogásznak 's néhány másféle irónak tagadhatatlan egyedüli joga, mellynek mások általi bitorlását ugyanazért (?!) ők tatár módra (halljuk, halljuk!) is boszulják." Ha Szlemenics ur, kinek humanitását 's urbanitását, legalább midőn Pozsonyban laktam (1821—1824ig), jól ismértem, 40 ur volna: kérdezném: *tantaene animis coelestibus irae?* mert én, mit a' Századunk' olvasói Szlemenics urral együtt tudnak, Szlemenicsnek latin magányosjogi munkájáról igen szerényen, magyar nyelven irt polgári jogáról, magányos joghoz tartozó értekezéseiről 's tanitói érdemeiről pedig dicsérve igy szólottam: „A' második (Szlemenics) ugyan dicséretesen megvallotta, hogy ő „methodum celeberrimi viri (Kelemen) ordinemque ac systema, nonnullis (hanem csak *paucis* ac *minutis*) tamen, uti vel ipse operis conspectus docet, mutatis" követte; hanem ezt adja hozzá: „Caeterum in exponendis Juris nostri placitis figendisque assertionibus solum legum, ubique sedulo adductarum, Excelsaeque Curiae Regiae auctoritatem ac propriam meam secutus sum convictionem, ita ut hac parte ex editis hucdum operibus pro momentorum gravitate jam uni, jam alteri adhaererem, in quibusdam (hanem csak *in paucis*) ab omnibus discederem." Tudós Szlemenics ur a' magyar polgári jogot magyar nyelven bővebben kidolgozta, 's 1823dik évben illy czím alatt: „Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény" Pozsonyban 4 kötetben adta ki. E' munkában Kelemen' rendétől 's systemájától már jobban eltávozik. Ő maga ezen eltávozásáról, az I. kötet' előszavában ezt jegyzi meg: „A' mi a' munkának alkotmányát 's rendbeszedését illeti" 'sat. Egyes tárgyak felől Szlem. ur különös iratokban és a' Tudományos Gyűjteményben polemice értekezett Kövy ellen. Egyébiránt nem tagadhatni, hogy Szlem. ur mint oktató Pozsonyban, szintugy mint Kövy Sáros-Patakon, sok jeles jognevendéket képezett." Hol itt gúny? minden okos férjfi inkább dicséretet fog találni ezen itéletben. Meglehet, hogy 40 ur hizelkedést kiván Szl. ur iránt: de én senkinek sem szoktam hizelkedni. Hogy az *élődi* szóval nem éltem szoros, kemény értelemben, már mondám. Valljon igaza yan e 40 urnak, hogy én nem voltam képes Szlem. urnak munkája' szellemét felfogni, itéljen a' magyarjogtudós közönség! Ha Huszty', Kelemen', Kövy', Fleischhacker' 'stb. magyar magányosjogirók' szellemét felfogni képes voltam: miért volnék képtelen Szl. munkája' szellemét felfogni. A' jogtudományokat 1797dik évtől fogva 1803ikig tanulván 's 1810dik évtől fogva tanítván, nem lehetek olly ostoba, hogy egy magyar magányos jogi munka' szellemét nem volnék képes felfogni. Ez valóságos rágalom! 40 ur ezt adja hozzá: „De egyébként is vizsgáló a' mástól hallott, vagy más iróban olvasott tudományt csak addig tartja másénak, mig az olvasó vagy halló azt fölkeresett kútfejénél 's felfogott okainálfogvást önnön meggyőződésévé nem alakította." Ezt szivesen megengedem; de még azért másoknak szabad az olvasó közönséget arra figyelmeztelni, hogy az iró ezt vagy amazt néhai oktatójától hallotta, vagy azon munkában olvasta.

3. 40 ur a' jegyzékben, haragjában, ezt irja: „Ezen iró Szlemenics Pál pozsonyi prof., kinek „Elementa Juris Hungarici Civilis" czimű munkáját, jóllehet ez Kelemenénél belső tartal-

*) Goethe' xeniumát pedig Kant' követői' számára:

„Wie doch ein einziger Reicher so viele Bettler in Nahrung
Setzt! Wenn die Könige bauen, haben die Kärner zu thun" —

mellyen, mint Pozsonyból ballottam, t. Szlemenics ur megütközött, nem azon szándékból irtam, mintha Kövy' követőit kolduskohoz (Bettler) akartam volna hasonlítani, ámbár Grusz, ki Kelemen' munkáját csak kiirta, valóban Kelemennél koldult; hanem csak pentametere miatt 's ez onnan tetszik ki, hogy *Könige* 's *Kärner* szókat különböztetett betükkel nyomattam. De ezen szókat is nem vettem szoros értelemben, mert Kelemen, mint értekezésemből kitetszik, előttem sem jogászok' *királya*, tehát Sz. ur sem Kärnere (taligása). Egyébiránt Göthe ama' xeniumát Kantnak mintegy száz követője ellen irá, kik közül sok nevezetes professor 's iró vala, p. o. Reinhold, Heidenreich, Jakob, Fichte, Buhle, Bouterwek, Krug 'stb. (Később Reinhold, Fichte, Bouterwek, Krug 's mások Kant' rendszerétől eltávoztak): 's mégis azokból 's azért Göthét rágalmazónak és szemtelennek senki sem állította, mint 40 ur engemet, sőt az okosabbak nevettek. Ezt kellene Kelemen' követőinek is cselekedni.

mára nézve, főképen a' főbb érdekü 's szövevényesb tárgyaknak fejtegetésében, már első kiadásában, annyival inkább a' másodikban, köz tudomás szerint sokkal bővebb, mégis Kelemenből készített compendiumnak — nyilványságos tanuságúl (?!), hogy azt elmélkedve soha sem olvasta — rágalmazólag (?!!)*) nevezi, 's attól még köteteinek számát is szemtelenül (??!) eltagadja, első 1819. (nem 1817.) kiadását kettő helyett egy (?!) második kiadását pedig négy helyett két kötetűnek állítván, — és hogy a' munkának czímét se hagyja ócsárlás nélkül (??!), második kiadását „editio secunda locupletata" helyett „emendata"-nak rágalmazta." (?!! Risum teneatis amici !!) Erre igazságos válaszom:

a) Csak azért, de minden rágalmazás nélkül, neveztem Szlemenics urnak „Elementa Juris Hungarici Civilis" czímü munkáját Kelemen' rendszere szerint hallgatói' számára irt *compendiumnak*, mivel legalább első kiadása (második kiadását nem olvastam 's ezzel nem is birok) Kelemennek elvein alapul, 's két nem vastag kötetü könyvet Kelemennek négy vastag kötetü munkájával összehasonlítván, a' rágalmazás' minden gyanúja nélkül compendiumnak nevezni szabad. Ide járúl, hogy soha életemben nem hallottam vagy olvastam, hogy a' „compendium" név gyalázatos.

b) Hogy Szlemenics' latin munkájának első kiadása 1819dik esztendőben, nem pedig 1817ben jelent meg, jól tudom, 's igy is áll nem csak latin kézirati bevezetésemben a' magyar magányos jogba, hanem a' magyar magányos jog' commentatorai' szellemi characteristicajának első fogalmazatában (concept) is, mit mindennek' megmutathatok; 1817. év a' Századunkban vagy irásvagy nyomtatásbeli hiba.

c) Hogy Szlem. latin munkája' köteteinek számát „szemtelenül" eltagadtam: rágalmas gyanu. Az első kiadásnál épen semmi kötet sincs nevezve (Századunk, 79dik szám, 640 hasáb), a' második kiadás mellett pedig vagy nyomtatási vagy irásbeli tévedés által 2 kötet áll. Ezen két kötetnek az első kiadás mellett kellene állania (mint az esztergomi fogalmazatban találtatik); a' második kiadásnál pedig fogalmazatomban kötetek' számát nem jegyeztem meg, mivel azzal nem birok, 's nem jutott eszembe, hogy ez, szintugy mint a' magyar munka, mellyel birok, 4 kötetből áll. Ha Szlem. ur lappangana a' 40 alatt, aligha nekem azon nyomtatási tévedésért rágalmat 's szemtelenséget tulajdonított volna, mert bizonyosan ő is tudja, hogy munkáiba bűne nélkül irás- és nyomtatásbeli hibák csusztak be. Hozzá járúl pedig még az, hogy én nem lakom Pozsonyban, hol Századunk nyomtattatik, 's hogy nem vagyok Századunkba beiktatott értekezésim' nyomtatási correctora. De mégis 40 ur, mint a' Figyelmező' dolgozó társa 's kétségkivül a' magyar tud. társaság' tagja is, tudhatja, hogy ollyan nyomtatási hibák minden rágalom nélkül történhetnek; p. o. a' magyar tudós társaság' utolsó bővebb jelentésében a' biblia' boldogult Szepesy püspök által eszközlött magyarfordításának *hét* kötet tulajdonittatik 6 helyett, 's a' Figyelmezőben igen helyesen csak 6 kötet biráltatik; fog e 40 ur dr. *Schedel* titoknoknak vagy épen a' magyar tudós társaságnak azon nyomtatási hibáért rosz szándékot tulajdonitani. 'S mi végre tagadtam volna el Szl. ur' latin munkájának néhány kötetét, midőn magyar munkájának annyit tulajdonítottam, a' mennyivel az bir. Az Isten tudja, hogy 40 ur' gyanuja teljességgel alaptalan, 's hogy én ártatlan vagyok. Azért ártatlanságomban 40 urat Üdvözítőnk' ama' fontos szavaira figyelmeztetem: „Non judicate, ne judicemini". Máté 7, 1.

*) Mint jó keresztény imádkozom 40 urért (mint egykor Üdvözítőnk a' keresztfán ellenségeiért): Atyám, bocsáss meg nekik: mert nem tudják, mit cselekesznek. (Sz. Lukács 23, 34.) *R—y.*

d) A' latin munka' második kiadása' czímén csak azért iratott általam „locupletata" helyett „*emendata*", mivel a' második kiadással nem birok, 's mivel az öreg magyar jogásznak emlékezőtehetsége hűtelen vala. De teljességgel nem látom át, hogy a' második kiadásnak e' praedicatuma: „*emendata*" ócsárlás és rágalom volna, 's azért tettem fentebb parenthesisbe: „Risum teneatis amici!" Vajha minden munka' második, harmadik 'stb. kiadása ne csak *locupletata*, hanem *emendata* is volna. De talán 40 urnak Szlemenics mint iró csalhatatlan? Én 35, 30, 20, 10, 5 évtől fogva kéziratban heverő tudományos bővebb munkáimat 's oskalai kézi könyveimet majd minden évben nem csak bővíteni (locupletare), hanem javítani (emendare) is szoktam.

4. Kérdezi tovább 40 ur: „De mi birhatta a' régi magyar jogászt (ugy nevezi magát a' hős) ezen mind neveltségére mind itélőtehetségére valóban (?!!) kevés fényt derítő alacson lépésekre?" Ki engem ismér, jól tudja, hogy én sem neveletlen férjfi nem vagyok, sem itélőtehetség nélkül nem szükölködöm; 's ki elfogultság nélkül olvasta rövid itéletemet Szlem. ur' munkáiról, abban nem fog találni alacsony lépéseket. Az olvasó közönségre bizom egyszersmind az itéletet: valljon 40 ur' tonusa illik e tudós férjfihoz, 's illik e, minden rábizonyítás nélkül, egy becsületes, 35 év óta fáradozó tanítót *rágalmazónak* és *szemtelennek* kiáltani 's valóban rágalmazni? Engem ama' lépésemre csak meggyőződésem 's az igazság' szeretete birt. Valamint Verbőczy-, Huszty-, Kelemen- és Kövyről meggyőződésem szerint itéltem, ugy Szlemenics ur' munkáiról is meggyőződésem szerint, ámbár nem egészen kedvezőleg, itélni jogom vala. Hisz ezen joggal 40 ur is élt Kunoss' munkájának sokkal keményebb birálásában. — De 40 ur lépésem' indítóokát igen balul 's emberség nélkül ekképen magyarázza: „E' kérdésre nem nehéz feltalálni a' feleletet. Tudniillik 1. ugyan Szlem. professornak szóban forgó munkája, bármilly kis számúaknak és csekély érdekűeknek állítsa is ennek Kelemen és más jogiróktóli eltéréseit és tulajdon nézeteit a' characteristicának irásza*), mégis az ő hozzá hasonló régi jogászoknak, többnyire ingadozó törvényszabályokon (?) alapuló, tudományát számos tárgyakra nézve nagyon megszégyenítette 's zavarba hozta (?). Az illyesmi pedig a' szükkeblűeket természetesen boszúvágyra gerjeszti (?). De azonfölül 2. Szlemenics professor a' magyar academiának rendes, és pedig, mi még leginkább sebhető, évdijas tagja, és 3. már Athenaeumunkba *(hát a' Figyelmezőbe nem?)* is irt valamit. Ezek, mind szálkák sokaknak (?), jelesen a' régi magyar jogásznak (?! Risum teneatis!) szemeiben. Le kellett tehát a' háromszoros okból gyülöletes Szlemenicset a' közönség előtt rágalmazni, és pedig hogy a' vállalat biztosabban gyümölcsözzék, nem valamelly csupán tudományos férfiaknak irt folyóiratban, mert ott a' nagyobb rész tüstint reá ismért volna a' rágalomra (*rágalomra?* irgalmas Istenem, bocsáss meg neki!), hanem a' hirnöki Században**), melly több dologhoz nem értő, mintsem abban jártas olvasókat számlál***), és mellynek szerkesztősége, mintha a' becsületről és becsületsértésről fogalma sem volna (?!) az illyen szemtelenül (?!!) sértegető iratokat†) — mellyeket más lapok, ugyanezen Század' 14dik számának tanúsága szerint is, nyiltan

*) Hát nem irója? Vagy talán életem' 59dik évében rendes professorból irásszá (cancellista, Schreiber) degradáltak? *R.*

**) Nem a' Századunkban? *R.*

***) Szép compliment a' Századunk' olvasói' számára. *R.*

†) Hát 40 ur' irata hogyan sérteget, 's mégis felvette a' Figyelmező, ámbár a' tárgy oda nem tartozik. *R.*

visszataszítanak, tárgy' szükéből e (?!), vagy mivel a' rágalmat az igazságtól megválasztani nem tudja (?!), vagy nem akarja (?!), igen örömest terjesztgeti" *). E' kemény, nem érdemlett vádakra ezeket felelem:

a) Szlem. ur engemet magyar magányos jogról irt munkáival eddig sem meg nem szégyenített, sem zavarba nem hozott, mert eddig ellenem nem irt, 's én *nevem alatt* (nota bene!) magyarjogi munkákat 's értekezéseket nem is adtam ki: tehát engemet meg sem szégyeníthetett, de élő szóval sem sértett meg: tehát engemet boszúvágyra nem gerjesztett. De ha megszégyenített volna is: nem vagyok olly *szükkeblű*, hogy ellene azért boszut forraljak. Több ellenségem volt 's van — Pozsonyban is — kiket dicsértem mint tudósokat, mert Krisztus' tanácsa szerint eleven szenet akartam gyüjteni fejeik felett.

b) Hogy Szlem. ur a' magyar academiának rendes és évdijas tagja, rám nézve nem sebhető, mert én annak levelező tagja sem vagyok, tehát rendes és évdijas tagságra teljességgel nem vágyhatom.

c) Nekem mindegy, akár az Athenaeumba 's Figyelmezőbe, akár a' Századunkba ir Szlem. ur. Az Athenaeumban 's Figyelmezőben is sok jót olvastam. Tehát ez a' háromszoros környülállás nem szálka szememben; Szlem. ur előttem nem gyülöletes, nem is vala ösztönöm őt a' közönség előtt rágalmazni, valaminthogy nem is rágalmaztam. De mivel 40 ur a' szálkáról beszél, javaslom neki, olvassa meg, mit Krisztus a' szálkáról és a' gerendáról mondott. Máté 7, 2—4.

d) A' magyar magányos jog' commentatorai' szellemi characteristicáját nem Szlemenics ur miatt irám, mit minden okos olvasó meg fog vallani, hanem a' literatura' érdekéből.

e) Értekezésemet azért iktattam a' Századunkba, 's nem a' Figyelmezőbe, vagy Tudománytárba, vagy Tudományos Gyüjteménybe, mivel a' Figyelmezőbe nem irok, a' Tudománytárba irni megszüntem, 's mivel értekezésem nem volt recensio szoros értelemben, hanem csak rövid characteristicája a' magyar magányos jogiróknak, 's azért inkább a' Századunkhoz tartozik, mint a' Tudományos Gyüjteményhez.

5. Hogy 40 ur ne vélje, mintha csak én itélnék ugy Szlem. urnak „Elementa Juris Hungarici Civilis" című munkájáról, mikép Századunkban közlöttem itéletemet: bizonyossá teszem őt, hogy hasonló itéletet mások, magamnál sokkal nagyobb jogászok is hoztak, p. o. dr. *Pfaller* ur, 's pedig mint én, *sine ira et studio*. 40 ur Sz. ur' munkáját más hasontárgyúaknak elejökbe teszi. Ezen meg nem ütközöm: Laudatur ab his, qui culpatur ab illis.

6. 40 ur nem okosan cselekedte, hogy engem sértő tonussal 's rágalmaival Szlem. ur ellen ingerlett, mivel Századunkban Szlemenics ur' magyar munkája' birálását igértem. De ne féljen azért t. t. Szlem. ur, nem vagyok sem szükkeblű sem boszúálló.

7. Végre 40 ur ezt irja: „Meglehet, a' Szemlének *tudós* irója e' birálatomat is, keménynek vagy kiméletlennek **) fogja mondani, valamint azt már egy birálatommal tette, jóllehet sértő, vagy gyalázó szavakkal abban sem éltem ***), és maga is megismérte, hogy mind alapos, mit a' munka felől mondottam; de már az én characterem csak az, hogy valamint egy részről rágalom tollamból soha sem folyt (?!), nem is fog folyni †), ugy viszont dicsérni sem fogom azt soha, mi belátásom szerint dicséretet nem érdemel" 'stb. E' kifakadására 40 urnak már Csató felelt a' hirlapi Szemlében: de nekem még meg kell jegyeznem, hogy ha 40 ur' tollából előbb rágalom nem folyt is: engem bizonyosan rágalmazott, mint fentebb megmutattam. Én ugyan senkit sem rágalmaztam 's nem is fogok rágalmazni: de nem is hizelkedtem 's nem is fogok hizelkedni senkinek: tehát mindenkor csak belátásom 's meggyőződésem szerint osztandok dicséretet 's helybenhagyást, vagy pedig ócsárlást.

8. 40 ur' egész anticriticájából ez tetszik ki, hogy az öreg magyar jogász alatt Szlemenics urnak valamelly ellenségét vélte lappangani: de nagyon csalatkozott. Én soha sem voltam Szlem. urnak ellensége. E' példa is arra tanít, hogy jobb volna névtelen irók ellen irt anticriticában minden személyességet elhagyni, már azért is, mivel többnyire csalatkozunk a' vélt személyben.

Ez elég lesz 40 ur' számára. *Durius indignam reddere nolo vicem.* T. t. Szlemenics urnak pedig jobbomat nyujtom.

Dr. *Rumy* Károly,
esztergomi jogtanító.

*) Hát mi okból veszi fel a' Figyelmező' szerkesztősége a' Hirnök és Századunk ellen irt czikkelyeket? *R.*

**) Tehát nem *kemény* 's *kiméletlen*?! *R.*

***) De bezzeg igen az ellenem irt anticriticában. *R.*

†) Adná Isten! *R.*

A' „Bölcselk. M. Polgár"

című könyv' birálatára a' *Figyelmező*' 30., 31. és 32. számaiban.

Már september' elején kész valék könyvem' birálójának terjedelmesebb értekezéssel felelni, hogy egy vétkes szellem' téveszto véleményeire figyelmeztessem az olvasót; mellyből most itt néhány pontot vágytam röviden közleni.

Mint volt lelkesülve a' rec. birálata' irásakor, előszavaiban nyilványúl: „Egy vitairatot vezetünk — — az ismeretes rosnyai (ói) gyárból". Mit akar könyvem' birálata mellett ez a' rosnyói gyár? — Az előszámlált munkákon kivül abban készült a' „Taglalat" és „Veritas Ecclesiae" is, millyeket a' rec. nyilványtott lelki erejénél és szelleménél fogva soha sem irhatand. Ezen gyárnak, vezérelve, a' két tulságos, lelket 's közjót sértve, dulva, tüzeskedő sereg' megszelidítése, a' haza', kormány' és vallás' tisztelete. — E' gúny-thema után, fürkészni megy a' rec. munkám' czélját, 's azt magának költvén, egy részecske' nézetét az egészévé tévén, valódi manchai hőskint szélmalmokkal, t. i. ön koholmányaival, küzd. — Föltteszem, hogy munkám' — nevezetesen a' második darab' — czélját nem olvasta a' 109—113 lapig bezárólag; föltteszem, hogy nem járt hazánk' megyéiben a' lefolyt öt év alatt; tudósok' társaságában soha részt nem vett, kik szenvedélyesen meghányták: állhat e törvényalkotmányunk, a' józan ész, felebaráti szeretet, köz polgári világosodás előtt tovább is büntetlenül — 'stb.; röviden (hogy a' hegedni látszó sebeket föl ne repesszem) nem látott korcs szellem által megcsalatott szomorú helyzetű magyarokat; minekutána illy rázkodtató tüneményeket érdeklenek könyvem' fejtegetett alapigazságai, nem birta következtetni munkám' okát és irányát épen ugy, mint a' legegyügyübb ember eltalálja embertársa' nézetét, midőn eszik, iszik, hajlékot épit 'stb. Boldog Isten, és egy illy fejletlen logicájú ember emel biráló tollat! Valamint első értekezésem a' ha nem elméletileg, de bizonnyal cselekvőleg elterjedt *anyagászati* és *világistenészeti* elvekről szól: ugy a' másik az emberi 's társasági jogok' és hatalom' észből, vagy közvetve istentől, származását tapintható világossággal fejtegeti, hogy megmutassa törvényalkotmányunknak épen azon forrásból eredetét. És a' rec. ezt merte kinyomatni: „Annyi bizonyos, hagy Cz. J. az egyházi birtok' eltulajdoníthatlansága mellett ragad fegyvert." — — 214 lapnyi értekezésben az előszói egyes eseten kivül (mellyre a' dec. gyülés' hangja adott al-

kalmat, 's mellyre, ugy vélem, elfásult érzéketlen szivü polgáron kivül, alkalma lévén szólani, némán senki sem maradhatott) két lapnyi helyen fordul elő az egyházi birtok' természetének kifejtése, mennyire t. i. a' philosophiai jogrendszernek törvényalkotmányunkra alkalmaztatása, mellyben a' cath. egyház nevezetes helyet foglal, azt megkivánta. — Szintillyen koholmány „a' protestantismus és catholicismus' küzdéséről" szó is, melly az előbeszédben csak az említett tünemény' rajzához tartozik, 's ez értekezésben *sehol sem* említtetik. Hogy végre könyvem' létezésére a' dec. gyülési hang adott okot vagy alkalmat—az előszót kivévén — csak az mondhatja, ki nem akarja tudni, hogy a' gyülés dec. közepén kezdődött, munkám pedig jan. 1jén már Kassán volt.

Mi pedig a' papi rendet 's egyházi birtokot illeti, 's mi egyedül szurja az önkényelvü rec. szemeit, nem hallotta e a' rec., hogy a' mult országgyülésen nyilván ki volt kiáltva: az egyház' javai a' status' jószága? nem hallotta e, hogy valamennyi káptalan' követei (a' visszahatás' gyengítése végett) egy szavazatra szoríttattak? — Azt mondja a' rec.: „Már azon állítása, hogy a' papság jószágait szintazon joggal birja mint a' nemesség — mennyiben t. i. a' jószágbirásban minden különbséget kizár — ferde, mert az utólsó esetben a' birtok személyes, az elsőben testületi, álló szolgálatért járó, mit — magában világos lévén a' dolog — annyival kevésbbé szükséges bővebben magyaráznunk, mivel e' kérdésnek a' historia már megfelelt." — Ugyan ugy e? ez szép kis logica! Hol józan észi rendíthetlen elvek forognak fen, nincs határozó szava ott magában a' historiának, mert a' vétekre, jogtalanságra nincs a' józan ész előtt elidősülés (praescriptio), mellynél határozni szokott a' historia. Ez csak azt beszéli: mi történt ma vagy tegnap? az ész pedig azt kérdi: jó e, a' mi történt? összehangzik e az örök ész' szavával? — Különösen pedig a' rec. jószágbirtokosi ferde jogészfogatara röviden megjegyzem: hogy a' birtok' természete 's eltülajdoníthatlansági bélyege nem a' személytől függ, ki azt nyerte 's birja, egyedül, hanem az uj birtokos' birhatási és a' réginek általadhatási jogától; az uttól-módtól, mellyen a' birtok nyeretett; a' régi és uj birtokos közötti szerződéstől 's ebbe iktatott föltételektől. Rosnyó' eltulajdoníthatlansága nem attól függ, ki 's hányan birják, hanem kitől kapta a' birtokos, milly föltételek alatt kapta 's birja. Ezeket értve, kérdem: adott e a' *status* honunkban az egyháznak jószágot? — mert ha nem adott, bünetlenül, elveheti e azt, mit nem adott? Hogy Árpád és utódjai mint fögyőzők önnöneik' 's a' status' hasznos tagjai' számára fő részt hagytak az elfoglalt honban, 's hogy abból az egyháznak bőven ajándékozott Szent István, több királyok, herczegek, grófok, nemesek, azt tudjuk; de hogy valamellyik a' *status*' jószágából ajándékozott volna az egyháznak, nem olvassuk. Ezen birtokosoknak volt joguk ajándékozni az egyháznak önnöneikből. És volt e valljon joga egyházunknak az adakozóktól jószágot birtok gyanánt elfogadni? Ha volt: midőn a' jószágszerzés' törvényes módjai szerint jutott javak' birtokához az egyház, valljon nem atyai (patrimonialis) örökségi joggyakorlattal ült e be, és ült mindig maig a' nyert jószágban egyházunk? Vagy talán vérszerinti következés kivántatik a' birtok' tulajdon bélyegére. A' rec. szavaiból ez érthető. — Hanem a' rec. *jobbnak* tartja, ha a' status, önkényelvnél, elfoglalván az egyház' javait, tagjainak olly fizetést igérne, mellyért egy kis baj' előálltával, Portugalia- és Spanyolországkint, a' szolgálat' díját követelő rongyos éhes papnak ezzel törölné ki szemét: nincs pénz! üres a' kincstár, megette a' katonaság! vagy a' szegénységre nyomná a' fizetést, 's az vérengző fegyverrel űzné tanítóját, mint minap olvastuk. — Az a' személyes és testületi különség tehát nem a' jószág' eltulajdoníthatlansági bélyegét, hanem az egymás után következő birtokosoknak a' jószággal 's annak jövedelmeivel törvények szerinti rendelkezését érdekli, mi honunkban sok valódi birtokost illet. Mit a' 212. lapra megjegyez a' biráló, ha annak alsó 's felső szomszéd sorait elolvassa, el fog önmaga előtt elfogultságán, rút egyoldalúságán és részrehajlásán pirulni, ha jó lélekismérete 's értelme van. Hasonlót kell érteni a' 139. 's következő lapokról, mellyekből elhiheti a' rec., hogy mi megyünk okosan az idő' lelkével, de magunkat eszelősök' és gyávák' módjára általa ragadtatni nem engedjük, 's ha a' recensensnek ez tetszik, szerencsés utat kivánunk. — Egyébiránt műszavaimat a' m. t. társaság' philosophiai szótárából vettem, 's *léteget lényeg* helyett csupán azért használtam, mert a' beszédben többször jön elő *lény* mint *lét* mellett *létegről* szó, 's mind a' két szó helyes levén, e' szép hangzási kis változás is elég oka a' *léteg*' használatának. Vannak nyomtatási hibák is, mellyeket az ügyes jó szándékú olvasó könnyen megkülönböztet a' tévedéstől. Különben is tudja meg végre a' rec., hogy én munkámat *tudósoknak* irtam, 's azok által vágytam a' kevésbbé müveltekre hatni, 's igy végre a' müveletleneket magunkhoz fölemelni; amazok pedig munkámat értik. — Könyvem, szivből kivánt sorsára, a' recensens' szellemétől fogva, érdemes lévén, hogy arra jusson a' társaságban, szerényen ohajtom. *Czente.*

E l e g y.

P a p i r o s m i n t h á z f e d é l. Bizonyos *Tulmsee* ur, a' Ludvigshaabs-papirosgyár' tulajdonosa, $1\frac{1}{4}$ mérföldnyire Kopenhagától, egy papirosnemet készített, melly házfedélre különösen ajánlatos, 's mellyel ő saját malomépületét (melly már két éve óta illyetén fedél alatt áll) 's egy uj hozzátartozó lakházat legjobb következéssel födött be. Illy papirosfedél a' lég' 's időjárat' behatását sokkal jobban kiállja mint a' szalmafedél; a' papiros' sürüsége megakadályozza a' lég' betódulását, kevésbbé van a' tüzvésznek kitéve, tartós, csínos, és aránylag kevés költségbe kerül. A' kopenhágai kereskedési hirlap az illynemü házfedést ajánlja a' falukon; 100 darab, 24 és 32 hüvelyk nagyságuak, 15 tallérba kerül, 's ezen áron *Bind és fiai* háztól megkaphatók. A' megrendelések' kielégítésekor a' használat' módja is közöltetik.

A' *Századunk*' 90dik számában említett, *Gaudin* urtól feltalált uj világításmódról még a' következő részleteket közöljük. Gaudin urnak ugynevezett c s i l l a g f é n y e (Sideralflamme) csak néhány centimeter magasságú; de mégsem nagyíttatik hatása, ha azt mondjuk, hogy 100 légszeszcsővel vagy 1000 viaszgyertyával egyerejű; teljesen fejér, még a' Drummond-fénynél is fejérebb. Világossága kitetszik abból, hogy a' kertekben, hol vele próba tétetek, a' virágok' legkényesb szinvegyületit legkevésbbé sem változtatta meg. — E' rendkivüli fénynek nagybani világításra alkalmazhatását előlegesen még elhatározva meg nem ítélhetni; használata, mellyet vele a' feltaláló tenni gondol, olly rendkivüli és tömérdek, hogy a' tündéressel határos. Minthogy t. i. Páris' világítása 800,000 frank költség mellett is elég rosz, Gaudin ur ajánl az Ujhidon (Pont-Neuf) egy 80 lábnyi magas világító tornyot építeni 100,000 — 1,000,000 légszeszcsőnyi csillagfényerővel; legyen aztán az idő tiszta vagy felhős, nem csak a' Szajna' kőpartja és parthosza tökéletesen megvilágíttatnék, hanem a' hajnalpirt játszó fény egész városra elterjedne: az ujhidi nap kelne, ha az égi leáldozott.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

97. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **December' 3.**

A' Tisza*).

Magyarországnak nagy része 's főleg síkságai még most is eléggé világosan mutatják, hogy korábbi időkben tenger voltak. A' több helyeken ölnyi mélységre halmozott iszapföld, a' sok posvány, mellyek még találtatnak, noha kiszárításukkal folyvást foglalatoskodnak, de leginkább az egész megyéket elborító árviz tavaszonta, ezt eléggé bizonyítják. Láttam e' vidéket korábban 's többek közt nyáron is 1836ban, midőn egészen szárazan 's részben mint egy nubiai sivatag kisülve volt, 's nem kevessé kelle csodálkoznom, midőn folyó évi aprilisben nagy részeit egészen viz alatt láttam állni 's közben-közben a' nyilt tenger' legélénkebb képét kaptam. A' Tisza, mellék folyóitól gyarapítva, midőn a' marmarosi 's erdélyi hegységekben a' hó olvadni kezd, nagy mennyiségű vizet hajt, 's minthogy esése igen csekély, 's azonkivül is számtalan kanyarodásokat tesz, csakhamar átlépi partjait, a' mi még inkább észrevétetik, ha a' Duna magasan jár, 's a' Tisza nem folyhat azonnal szabadon belé. Ez volt az eset most is. Szent Mártontól (Szabolcsban) kezdve egész le Becséig, mintegy tiz mérföldre Szegeden alól, több mint 400 négyszög mérföld állott viz alatt, 's minthogy az áradás' szélessége közben-közben egy pár mérföldnyi volt, a' szélvész erősen túrt a' vizben 's a' hullámokat jó magasságra dagasztá. A' folyó' medre csak kevés helyen vala látható. De a' Tiszán kivül a' belé omló mellék folyók is ugyanezt teszik. Főkép pedig a' Körös teszi minden mellék ágaival. Mennyire terjednek ezen kiáradások, azt, ki maga nem látta, a' weimari geographiai intézetben megjelent Magyarország' földabroszán (*Streit* F. W.-től) ingoványúl rajzolt földterületekből fogja fel. Mert mindezek viz alatt állottak. Áradási földeknek is neveztetnek. Rendesen majusban folyik le a' viz, 's azután e' földek kender-, káposzta- 'stb. vetésre használtatnak. A' legnagyobb rész azonban rétekből 's legelőkből áll.

Ezen kiöntések sokféle alkalmatlanságokat okoznak. A' Tiszára nézve névszerint az a' baj, hogy illyenkor semmiféle hajó nem járhatja, a' könnyen feneklés miatt, minthogy ezt a' folyómedernek sok és éles kanyarodásai, mihelyt a' viz kiárad, ismérhetlenné teszik. A' környékre nézve nehezítik a' közlekedést, 's nagy kerülőket tesznek szükségesekké, minthogy a' folyón csak kevés hid megy, honnan aztán töltések visznek keresztül az áradási területeken. De mihelyt a' viz kilép, az utak azonnal elöntvék 's lehetetlen rajtok járni.

Hajózásra a' Tisza általában igen alkalmatlan folyó, mivel mint említők, magas vizjárásnál nem hajózhatni rajta. Nyáron az ellenkező bajban szenved. Mert illyenkor vizállása sokszor olly csekély, hogy csak kis csolnakokat hajthat.

Ki e' folyó' közelébe jön, bizonyára nem mulasztandja el azon fő élvezetet, mellyet nyujt, magának megszerezni. Ezt a' halakadják. Közmondássá vált, hogy annyi hala van, mint vizcseppe. Nekem e' derék étek, mellyből a' kecsege legelől áll, nem roszul izlett. Általában az utazásnak bölcs használásához tartozik, mindenütt azt élvezni, mi által az ország vagy a' vidék híressé lett. Néha-néha ugyan kissé csalódik az ember, a' mit Magyarországban leginkább a' borról mondhatni. Mert az országuti közönséges korcsmákban közben-közben olly italt kapni, melly minden inkább mint iható arany. Legroszabb szolgálatot kap az utas, ha egy pár esztendei termés roszul ütött ki. Mert a' korcsmárosoknál szokásban van, mindig egy, vagy legfölebb két esztendős bort venni kimérésre. Egész 1836ig még csak türhetőn ment, 's még 1834kit is lehete kapni. De az idén roszul álltunk!

Még egyszer vissza kell térnem a' bajokra, miket a' Tisza' kiáradásai okoznak. Előkelő itt az áruk' szállításának akadálya a' debreczeni vásárra és onnan el. Illy esetben minden szállításnak Pestről és Pestre Szolnokon kell átmennie. Ha már, mint közönségesen az aprilis' közepén eső vásárkor történik, esős idő áll be, az országut olly annyira megrongáltatik, hogy alig foghatni meg, mikép vergődhetik el rajta egy társzekér. Mint legfőbb fénypontja egy illy utnak az Abony és Szolnok közti tekintethetik, 's kényszerítve érzem magamat itt neki nyilványos emléket emelni, kalandaim' elbeszélésében. Pestre utaztam vissza. Több napi esős idő az országutat olly állapotba tette, miről csak azok, kik valaha hasonló körülményekben láp- és posvanyföldeken utaztak, formálhatnak magoknak fogalmat.

Elbeszélésem kezdődik. Azon töltésen, melly a' viz alatt álló lapályon Szolnok felé vezet, kis távolságban egymástól mindenütt kocsik sülyedeztek, kis szüneteket tartottak, 's aztán iszonyú kiabálások közt mindig tovább haladtak. Darab idő óta kocsim egyre mozdult, noha lassan, de mégis mindig előre haladt. Végre megállottak a' lovak fúladozva 's lélekzet nélkül. Leszállék, 's kocsimon a' kerekek helyett négy fekete gömbölyű földgomolyt láttam. E' metamorphosis egy darab fával ismét helyre hozatott, de csaknem minden száz lépésnyire ismételődött. A' kocsi mellett járni gymnasticai gyakorlás volt, mert egyensulyt tartani, hogy az ember el ne csusszék és essék, egyszersmind a' lábok' minden erejével dolgozni 's a' ragadó sarat magával hurczolni vala a' kettős feladat. Nem volna tulzás, ha az ember azt mondaná, hogy itt *földszurkon* kellett keresztülvergődnie.

Végre Szolnokban voltam, 's egész' másnap reggelig ott maradtam, noha jó úttal még több mérföldet haladhattam volna. Még kettőt fogattam lovaim' elébe. Nem huztak egyenlően, és száz lépésnyire a' korcsmától egy lyukba merültem, mellyben a' sár egész a' tengelyig ért. Mellesleg mondva, Szolnoknak elég sara volna egy terjedékeny, szennykedvelő vidéket vele ellátni. Hogy az ember benne meg ne akadjon, a' mi gyermekeken 's rövid szárú embereken minden pillanatban megtörténhetik, az út' oldalain fagerendák fekszenek kövezet helyett, mellyekről emberi szeretetből bizonyos távolságokra az uton keresztül is vitettek pályák.

Hogy az említett lyukban fen ne akadjak, öt lovat fogattam kocsim' elébe, 's ezek könnyű kocsimmal csak üggyel-bajjal 's végre négy óra alatt $1\frac{1}{2}$ mérföldnyi rövid távolságra,

*) Egy külföldi' ismértetéséből (l. Ausland, 1838. jul.), mellyet itt minden igazítás és pótlás nélkül azért közlünk, hogy alkalmat adjunk tisztelt honosinknak hasonló, de pontosabb és bővebb statisticai monographiák' készítésére, mellyek' érdeke és haszna mind az egyes vidékekre mind az egész honra nézve szembetünő. *A' szerk.*

Abonyba vittek. Utközben többször elesett 's a' sár' közepette elnyúzott lovakat 's fenakadt kocsikat kelle iszonykodva látnom.

Ha az ember a' nagy és kiterjedt közlekedést isméri, melly ezen uton üzetik, minden esetre kérdezi, valljon nem lehetséges e itt a' javítás? sok lehetséges ugyan, tehát ez is: de az itt legyőzendő nehézségek iszonyúk volnának. Mert egy területen, mellynek legkisebb sugara legalább tiz mérföldet tesz, sem kő sem kavics nem találtatik. Talán alaptalannak tartatik ez állítás, minthogy itt folyik a' Tisza. De a' folyó, mihelyt a' hegységet elhagyja, nem hord magával sem homokot sem kavicsot. Lassú, mászó menetele csekély esésénél nem képes azokat magával egész a' lapályosba hajtani.

Debreczen e' borzasztó utak által, mellyeken egyedül juthatni oda, sok rövidséget szenved, 's ha oda Pestről vaspálya vezetne, miről beszélnek, felette sokat nyerne általa. Vasut épen illy helyfekvésnél igen könnyen volna kivihető, mivel a' folyvásti sikság semmi elhárítandó akadályokat nem nyujt. Igaz, hogy előbb a' kérdésre elégségesen kellene felelni, valljon fogna e az eléggé kamatozni? Mert bármi fontosak legyenek is a' debreczeni vásárok, mégis az ott forgásba menő productumok korán sem elégségesek a' költségek' fedezésére, azért is, mert Magyarországban a' fuvar, minden nehezbítések' ellenére is, hihetetlenül olcsó. (?)

A' mi Debreczen városát illeti: mint valamelly oasis fekszik az egy felette prosai 's egyalakú környékben. A' város tisztán magyar szabású. Nagy kiterjedés, hoszú, minden oldalra menő 's kicsiny, alacsony házakkal befoglalt utczákkal; egyes szép házak, szennyes utczák, 's vásáron kivül csaknem semmi közlekedés.

Mint Magyarország', ügyei' 's népélete' characteristicájához tartozót, még egy éjjeli képet akarok előállítni, mellyben magam is szerepet játszottam. Komor, ködös nap vala (f. é. apr. 19kén), mellyen Orosházáról, hol megháltunk, egy magyar vendégszeretővel Sz.-Miklós felé kocsiztunk. Eleinte gyorsan ment előre, de közben-közben már olly helyekre jöttünk, mellyeket a' hulló eső megrontott. Igy történt, hogy sokkal később, mint gondoltuk, érkeztünk meg Szarvasra, hol ebédeltünk. E' hely Nagy-Kúnsághoz tartozik 's külsejében sok vagyonosságot mutat. Mert a' kunok és jászok szabad emberek 's csaknem mindenkor a' nemesi előjogokkal birnak. A' fogadós, egy nyájas ember, tanácslá, ne induljunk tovább, mivel az idő mindegyre roszabb leend 's mivel öt mérföldnyire nem találnánk vendégfogadót, hol megmaradhatnánk. Mi azonban megmaradtunk feltételelünknél. A' lovak frisen és gyorsan haladtak. Az eső mindig jobban esett, 's nem épen örömünkre heves szélvész is támadott. A' Tisza' közelébe jutottunk. Tajtékozva emelkedett a' hullámtorlazat egész a' kocsiig. Szerencsére a' szélvész a' viz felől jött 's igy legalább a' belé vettetés' veszedelmétől valánk menten. Hét óra felé teljesen sötét lett, 's csak a' magas hullámtorlat veté hozzánk világosságát. A' hol elhagytuk, az utat csak a' rajta álló viz által lehete megkülönböztetni. Körösköril tüzek keletkeztek, mellyek világító tornyok gyanánt ragyogtak ki a' sötétből. Juhászok voltak, kik Magyarországban az éjeket kün a' szabadban töltik, e' tüzek' gerjesztői. Csak arra szolgálhattak, hogy minket, mint lidérczek, az igaz utról eltérítsenek. Jóskánk sebesen hajtott. Barátom tanácslá, hogy egy pusztára térjünk. Jóska egyetértett 's kérdésre azt erősíté, hogy a' környékben igen jártas. Ugy látszott nekem, nem szólott teljes igazságot; azonban hogy aggodalmakkal zavarba ne hozzuk, hagytuk őt, merre tetszett, mennie. A' pusztának egy mérfölddel kelle közelebb esnie mint Sz. Miklós, 's mégis egyik félóra a' másik után mult el, a'

nélkül hogy oda értünk volna. Az út' mind két oldalán ragyogott a' gyülekező viz. Végre megpillantunk egy világot, majd többeket. Midőn közelebb jöttünk, láttuk, hogy a' puszta helyett Sz. Miklóson voltunk. Csak most fedezé fel barátom, hogy Jóska estenden igen roszul lát, 's hogy jól észrevette, miképen nem valánk országuton. Egyszersmind hozzá tevé, hogy a' vidék kissé gyanús és gyakran tele van tolvajokkal, a' mi különösen debreczeni vásárkor, melly épen folyamatban volt, szokott megesni. A' lovak ugyan már többször tették ez utat, de már jó ideje nem, 's mégis jól tudták magokat irányozni az éj' sötéte ellenére is, mert szemlátomást lehete látni, hogy ott, hol a' kocsis kétkedett, minden tétovázás nélkül az igaz utra tértek.

(Vége következik.)

Hidegviz

mint gyógyszer a' marhadög ellen.

A' marhadög, melly által az emberek most olly sok kárt szenvednek, nekem (alulirtnak) alkalmat szolgáltatott a' már 1835dik évben Ansbachban (Bajorországban) *Oertel* professor urtól „Utmutatás a' viz' gyógyhasználatára embereknél és állatoknál" czimű könyvében ajánlott vizgyógymódot megpróbálnom, melly olly szerencsés foganatú lett, hogy a' hideg kutviznek minden gyógyszer' vegyítéke nélküli alkalmazása által városunkban több darab marhát — nevezetesen: *Hofer* Péter polgári kereskedőnél (a' piaczon 523. számú házban) két tehenet, *Schätzel* törvénytanár urnál (a' „Posztókallóhoz" czímzett 660. sz. házban) egy tehenet, *Zobl* Vilmos polgári szücsmesternél (a' piaczon 522. sz. h.) egy tehenet, *Wülfing* J. polgár- és gazdaságbirkosnál (Kövezet, 317. sz. h.) egy tehenet és egy borjut, *Posch* F. polgár és gazdaságbirtokosnál (Halászutcza, 366. sz. h.) egy tehenet — rövid idő alatt tökéletesen meggyógyitottam, 's még nem fordult elő olly eset, hogy egyetlen egy darab marha elesett volna, melly t. i. mindjárt a' betegség' keletkezténél hideg vizzel gyógyíttatott. Minthogy most e' fontos próbák által (mellyek Schätzel urnál a' betegség' közép fokán tétettek) teljesen meggyőződtem, hogy ezen öldöklő betegség' eltávolítása- és gyógyítására a' hidegviz legbiztosb gyógyszer; de egyszersmind e' szerencsés foganatú gyógyítások' tudomásra jöttével a' hozzám intézett utbaigazítási kérdezősködések annyira szaporodnak, hogy sajat dolgaim' elhanyagolása nélkül a' segedelemért folyamodók' mindegyikének tanácsadással és tettel nem szolgálhatok: sietek, a' hideg viz' bizonyos, biztos és sükeres használatát ezenel közzé tenni.

Azon bajok, mellyekről e' betegséget megismérhetni, következők: fejszédülés, nedves szemek, sárga orrfolyás, szájhabzás, ínyek' és torok' gyuladása, nehéz nyelés, elvesztett étvágy, a' kérődzés' kevesbedése, pihegő légvétel, a' nyak' görcsös merevedsége, a' test' reszketése, az altest' dugúlása, végre büdös vérhasmenés. Röviden: az életerő' hirtelen lankadása, gyors hajlama minden nedveknek a' megromlásra, az élet' rögtöni kimulása. — De e' pusztító dögöt könnyen 's bizonyosan nem csak eltávolíthatni, hanem meg is gyógyíthatni, csak bizodalommal, bátran és állhatatosan próbáltassék a' hideg viznek rendes és hathatós használata.

A' marhadög' eltávolítása. A' ki csak nem értetlen, gondatlan vagy rest, e' betegségtől barmát igenis megóvhatja.

Reggel és estve kefélje, dörgölje és fris vizzel mossa meg barmának egész testét, fejétől farkáig, felül és alul.

Reggel, délben és estve itasson vele fölöslegesen fris vizet. Ettől kezdve csak felényi eleséget adjon neki, de tisztát.

Tartsa a' marhát jól kiszellőzött 's kitisztított istállóban.

A' marhadög' gyógyítása. Az értelmes, vigyázatos és gondos marhabirtokos és marhaápoló e' betegségtől *már meglepett* marháját meg is gyógyíthatja és mentheti.

Beteg marháját válassza külön az egészségesektől, 's helyezze azt távol, száraz és szellős helyre.

Itassa és dörgölje reggel, délben és estve a' beteg marhának egész testét, fejétől farkáig, fölül és alul, fris vizbe mártogatott ronggyal vagy tenyérrel; dörgölje fris vizzel a' marha' nyakát, mellét és hasát; tekerje be erősen hasát és hátát fris vizbe mártott és kifacsart ponyvadarabokkal, takarja 's kösse körül aztán mindenkor pokrócczal, hogy derekasan párologjon.

Huzamosan fecskendezze fris vizzel szemeit, füleit, orrlyukait, száját, ínyeit, nyelvét, torkát.

Itasson vele óránkint négy pint fris vizet.

Ennie, ha akarna is, ne adjon többé semmit; hanem koplaltassa.

Délelőtt és délután kétszer adjon neki klistirt, mindenkor egy pint fris vizből.

Minden tisztátalanságot azonnal eltávolítson 's az istállót olly tisztán tartsa, mint csak lehet.

Nyáron a' meleg napon vezesse egy óráig szabadban ide 's tova.

Más gyógyszert, bármilly néven nevezendőt, ne adjon neki: ez fő feltétel.

Igy a' baj egy pár nap alatt elmulik.

Kinek tehát esze, bizodalma, bátorsága és állhatatossága van, ki barmát szereti 's meg akarja tartani: az, Oertel professornak általam csak ujra felkapott 's a' körülményekhez lelkiesméretesen alkalmazott tanácsát jókor követendi, 's már az első huszonnégy órában e' gyógymód' legjobb következését vagyis barmának észrevehető javulását fogja látni; sőt merem állítani, hogy egy olly marha sem eshetik el, melly azonnal a' betegség' kezdetében szorosan az itt előadottak szerint fris vizzel gyógyíttatik.

Meggyőződve, hogy e' közlemény' elterjedése a' szorongatott emberiségnek áldást hozand, hiszem, hogy ezennel szent kötelességemnek tettem eleget, 's már ez által eléggé megjutalmazva érzem magamat. Soprony, novemberben 1838.

Kalmár György,
polgári kereskedő.

Botránkozás.

Botránkozásom' köve ez uttal az „Utazási vázlatok" a' Szion' 18dik és köv. számaiban.

Tagadhatlan, hogy az utazás már csak azért is, mivel az uj tárgyak', uj tájak', uj intézmények' szemléletével, vizsgálásával a' gondolkozó ész' serkentéseül, ismereteink' tágításaul 's a' tárgyakról olvasás által szerzett eszméink' derítéseül szolgál, igen ajánlható; annál inkább dicséretre méltó, midőn valaki, mint az „Utazási vázlatok" irója „főleg a' keresztény vallás' szellemét szem előtt tartva, teszi utazásait, az egyházi szertartások', élet', emlékek', nevezetességek' ismeretére törekve"; de hogyan hagyhatja el hirlapszerkesztő lapjait*) leginkább akkor, midőn még az „illy vállalat' tökéletességéhez megkivántató erős és biztos alapra nem épithet, midőn nem csak az anyagi terhek' vitelére fizetendő kezek, hanem a' munkás személyzet is hibázik", olly csekély előkészülettel, olly hiányos rendelkezéssel, hogy ha még egy pár hétig tovább folytatja utazását, a' betűszedőre kerül a' szerkesztőség? Én át nem látom, de ezt lássa a' szerkesztőség; — hanem mi az „Utazási vázlatok" első közlését (Szion 18. sz.), különösen annak első pontjait illeti, a' mi egyszersmind mintegy bevezetésül szolgál az „Utazási vázlatok"-ba, megczáfolni nem akarom, mert személyességre leereszkedni nem szeretek; csak azt jegyzem meg arra ez uttal: valljon *itt* kellett e elmondani, hogy az utazó olly nagy tisztelője Máriának, olly buzgó látogatója a' templomoknak?!... De olvassuk a' Szion' 25dik számát 's látni fogjuk, hogy a' rágalom' virága, melly eddig leginkább csak egy „mezőben" szokott tenyészni, t. i. a' Figyelmezőben, itt is hullatja magvait; ugyanis — hihető, még ekkor nem nyerte vissza egészen az utazó egyik régi ellenfelétől (l. Szion 18. sz.) okozott lelki habozása által elrablott nyugalmát — lehet e a' palotaiakról, a' takács-czéh' ujdonan készült zászlójának, itt létekor, a' templomba bevitele' alkalmával történt privát beszélgetések', 's hihető, a' főstészet fölött kimondott helyeslő vagy nem tetsző itéletek miatt támadt szóviták' hallgatásából, legfölebb egy óranegyedig tartó felületes vizsgálódása után, a' legnagyobb suprematiai merény 's rágalom nélkül állítnia: „hogy nincsenek a' religio' szentségétől áthatva, hogy templomuk hasonlítható vala azon jerusalemi pitvarhoz, mellyből Urunk a' zsidókat kikorbácsolta?" Valljon szólhatunk e igy, a' közvélemény' tiszteletében lévő egyeneslelkű, fáradhatlan buzgalmú, szeretve tisztelt helybeli érdemes lelkésznek, jeles segédjének kisebbítése nélkül?! ha nem, akkor méltán megfordítva mondom szavait: hogy „az utazó nincs egészen áthatva a' religio' szentségétől, 's a' tartozó vonzalom nem olly gyökereken alapul nála, mellyek, nem mondom az egész élet' szabályozására, de csak a' szeretettel párosult köteles tisztelet' táplálására elegendők volnának"; — de engedjük meg, hogy ezen rendkivüli alkalommal, midőn a' külön vallású felekezetből álló takács-czéh összecsoportozott, nem épen imádságról, hanem egy-két szegleten „profán dolgokról" is beszélgettek, valljon rendszeres következetességgel állíthatjuk e ebből a' palotaiakról, hogy „nincsenek áthatva a' religio' szentségétől, hogy nem pontos teljesitői a' keresztényi kötelességeknek", 's igy nem termik az üdvösség' jóságos cselekedeteit: hiszen maga az utazó mondja, hogy „Palota' szántóföldjeit és egész határát mintegy kövezet födi, és mégis mind e' mellett a' legszebb gabona terem földén!! — De kisérjük még egy kissé tovább „Utazási vázlati"-ban az irót. „A' vásonyi egyház — folytatja az iró — a' veszprémi megye' kebelében egy alesperességnek nevet kölcsönöz, 's e' főtiszttel ugyan az itteni agg plebánus ur van fölruházva." Valóban nem győzhetne a' veszprémi megye' névtára a' szerkesztőség' számára bakokat lőni! Hiszen sem Vásony a' veszprémi megye' kebelében egy alesperességnek nevet nem kölcsönöz, 's tudtomra nem is kölcsönözött soha, sem ezen tisztelettel nincs felruházva az ottani agg plebánus ur; — ez már mégis megbocsáthatlan hiba, annál is inkább, mivel a' szerkesztő urnak mint megyebelinek legalább a' fő- és alesperességeket névszerint is kellene ismérnie! vagy nem bir a' megyei névtárral? de hiszen ez évi névtárunk' rövid ismértetését adja a' Szion 1ő félévi 27. számában! ... Végre halljuk, mivel zárja be 's koronázza az utazó „Utazási vázolati"nak első közlését: szemrehányásokra fakad, hogy egy más alkalommal este meg akarván látogatni az itteni agg plebánus urat; „de akár félelemből, akár a' vendégek iránti kevés hajlandó-

*) Meg kell jegyeznem, hogy az „Utazási vázlatok" szerzője maga a' szerkesztő.

ságból — *mint hivei beszélék!* — hoszas kopogatás után sem mutatta magát senki!“ Hát ha, édes utazó ur, nem is volt hon a' plebánus ur? hát ha — mivel este 's talán egy kissé későcskén is történt ide érkezése — nem is hallhatták az első álomban mélyen elmerültek a' kopogatást?! avvagy elegendő ok, még a' legártatlanabb mestert is eláruló hivtelen tanítvány' rágalma, arra, hogy az Ur' szőlőjében elaggott, tiszteletre méltó egyházi férjfiut öreg napjaiban, hirében, nevében kisebbítsük?! ez már igazán utczai beszéd. Vagy ez e a' tisztelettel, keggyel, nyájassággal teljes beszéd, millyent szent hivatala tőle méltán megkiván? Valóban nem kevésb igazsággal kívánhatjuk az illy pletykák' és rágalmak' kiküszöbölését egyházi hirlapunkból, mint Urunk a' jerusalemi pitvarból az evangelium' bizonyítása szerint a' zsidókat kikorbácsolta. — Megengedjen a' Szion' érdemes (?) szerkesztője, „si durus est hic sermo“, mert nem én vagyok oka, hogy keményebben kellett szólanom; 's midőn a' legtisztább szivből legjobb szerencsét kívánok a' Szion' folytatásához, nem lehet ki nem jelentenem azon forró kívánatomat, vajha azon sok szép kidolgozott munkák, mellyek — mint ezt több izben hallottam a' jólértesültektől — most hasztalan elrejtve hevernek, minél előbb akár a' Szion, akár más, tudtomra Veszprémben, hir szerint N.-Váradon szándéklott egyházi hirlap által napvilágra jőnének! *Arolfy.*

E l e g y.

Nagy büntett. Mult oct. 21. Londonban a' „Marlborough-Street“-ben tömérdek ember, nagyobb részint asszonyok az alsó néposztályból, csödült a' rendőrségi hivatal' ajtaihoz. Igen különös hirek valának kerengésben; rémület' és bámulás' hirét beszélé minden száj. A' leghitelesbnek látszó előadás szerint egy kereskedőtől elkövetett, a' törvényhatóság' évkönyveiben hallatlan büntettről vala szó. A' törvénykezési terem' belseje nem kevésb figyelmet gerjesztő nézőjátékot mutatott. „Oh uram!“ — kiáltá az itélőtábla előtt térdrehullott nőszemély — hadd jöhessek ismét lélekzethez. Az irtózattól nem szólhatok!!! Hogy' is jöhete a' nyomorú olly gondolatra 's olly gazság' elkövetése' merényletére! Egy asszonyon, ki őt születni látta, olly sok évig szolgálta, kinek ő annyi hálával tartozott!...“ Könyzápor közt tördelvén e' szavakat a' panaszttévő asszony, a' történendőt előrelátva gyámolítására közeledett két rendőrszolgának ájultan karjaiba rogyott. Borzada félelmében minden hallgató, 's aggodalmas feszültséggel váraték a' rettentő vallomás' vége. Halálsápadtság lepé *Chambers* ur' ajkait 's el nem nyomhatott megindulással intézé a' tisztes tanácsbeli kérdéseit a' félholt, ismét némi eszmélethez jövő asszonyhoz. „A' szörnyeteg — mondá ez — szakácsnéját nyársra huzni! süttetni, mig megehető lenne!“ Néma csend uralkodék a' gyülekezetben. „Ki a' bűnös?“ kérdé a' biró a' vádlónét. „Itt áll!“ felelé ez, 's ujjával egy mellette álló, díszesen öltözött kis emberre mutat, ki a' történtet egykedvüleg nézé. A' teremet megtöltött közönség olly lármát ütött, mint egy kalitkába zárt oroszlán' ordítása, melly, ha a' vasrostély engedé, kitört volna, a' vádlottat diribre darabra szaggatandó. „Idébb jöjön az ur!“ parancsolá a' biró szigorú hangon. Mosolygva engedelmeskedék a' vádlott. „Mit felelhet ön az iménti vádra? (Mély hallgatás.) — „Csak azt, hogy a' vád igaz.“ (Iszonyat' lármája, rá ismét csend.) „Ön tehát elismériː... Valóban, nem merem a' kérdést bevégezni...“ — „Igen, uram! én elismérem, hogy ez itt lévő lány, vagy asszony, az én szakacsném; hogy ő néhány hónap óta minden előbbi szokott tehetségeit elvesztette; hogy ma reggel, midőn legvakmerőbben vonakodék szavamat fogadni, én neki haragra gyulva ezt mondám: ha illyesek még egyszer fognának történni, én őt pecsenyéje helyett nyársra huzandom... Ez a' dolog' valóságos folyama; én ezt mondottam.“ (Csodálkozás' és bámulat' jelei.) A' biró a' szakácsnéhoz: „Részedről mit felelsz e' nyilatkozásra?“ — Ez válaszolá: „Csak azt, hogy a' nyilatkozás igaz.“ — „Hát mi panaszod van?“ — „Nekem a' megbántásért van panaszom, mellyel illettettem, 's 50 font sterling kárpótlást kívánok. Mit? hát engem büntetlen fenyegessenek nyársra huzással és megsütéssel; 's én ezért semmi elégtételt ne kapjak?“ — „Semmit! — viszonzá a' biró — 's e' tanulságból jegyezd meg magadnak, hogy máskor illy nagy lármát ne üss semmiért.“ Két órával később még számos csoport állott a' rendőrhivatal előtt, 's e' városnegyed' valamennyi komaasszonyai minden szájtátónak azon nagy ujságot beszélék, miszerint csak előbb viteték egy gazdag kereskedő Ujgateba, hogy a' legközelebbi esküttszéktől elitéltessék, mivel rábizonyodott, hogy szakácsnéját nyársra huzta, megsütötte és megette.

Berlin, nov. 11. Tegnap történt először az itteni vasuton tetemes baleset. Este t. i. Potsdamból, a' nagy tódulás miatt, mint mindig két vonat szállíttatott két külön locomotiv által. Annak meggondolására, hogy egyik szállítmány a' másik után igen hamar indul, a' biztosítás által szokás szerint tekintetbe nem vétetett az, hogy a' második locomotiv' gépelynőke tüstint megállíthasson, mihelyt észreveszi, hogy az első szállítmányhoz közel ért. Tegnap azonban épen ellenkező mutatkozott. A' második locomotiv szörnyű erővel rohant az első vonat' utolsó kocsijára, ugy hogy az ebben volt utazók borzasztó ijedséggel hullottak egymásra. A' legerősebben illetett utolsó kocsiban több személyek, közöttök az itteni egyetem' egyik tanítója 's egy fiatal nőszemély (ez előfogait ütötte ki) tetemesebben sérültek meg. Ámbár a' két locomotiv minden további baleset nélkül Berlinbe megérkezett, ez előzmény azonban óvásul szolgálhatna.

Pigmentelli pármai professor az állatok' tanítását egy eddig szokatlan nemben próbálta meg, t. i. a' halaknál, 's igen meglepő eredmények jutalmazák fáradozását. Most már a' professor utra készül tanítványaival, ezeket és ügyességöket pénzért mutatandó, 's nem lehet kétséges, hogy az ujvágy számos látogatót fog állatainak megtekintésére ösztönözni. Jelenleg Pigmentelli ur Rómában van és igen számos nézőség előtt tartja mutatványait. Kiváltképen nevezetesnek mondanak halai közt egy csukát, melly egy kisebb, megjelelt halat egy egész seregből kivadász, 's minekutána sokáig hajtotta és megfogta, urának mint a' vadászebek átnyujtja. Más halak a' muzsika' tactusai szerint rendesen mozognak, ugy hogy azt mondhatná az ember: tánczolnak; mert előre és hátra, egymás mellett el és egymás körül usznak, ugy hogy a' figyelmes néző rendszeres kerengőket vehet észre.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

98. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **December' 6.**

Nosce te ipsum.

Lehet e szükségesebb valami, mint önmagát ismérni, 's nem történik e gyakran, hogy másokat helyesen ítélünk meg, de magunk iránt tévedésben, sőt nem ritkán teljes tudatlanságban maradunk? mivel t. i. vagy igen önhittek vagyunk, vagy restelünk magunkra elegendő önfigyelemmel lenni, vagy és főképen, mivel az önismeretre szükséges, hogy az ember saját helyzete' és kötelezetései' álláspontjából induljon ki, ezt a' másokéval hasonlítsa össze, 's igy, ugy szólván, saját énjét a' többi pártok közül ki tudja választani, mi természetesen a' mások' személyének, véleményének 's nézeteinek ismeretét teszi szükségképen fel.

De milly különbözők a' nézetek és vélemények a' legszokottabb és mindennapibb tárgyak felett is! mennyire kell tehát ezeknek a' politicai tárgyak felett, mellyekről itt egyedül szó leszen, különbözniek!

Tisztán monarchiai statusokban az illynemű vélemények' különbözése rendszerint nyomtalanúl 's igy kártétlenül is enyészik el; de alkotmányos statusokban az egyesek' véleménye inkább vagy kevésbbé befolyással van a' status' igazgatására, 's ugyanazért a' hasonló véleményűek könnyen egyesülnek 's mint megannyi politicai pártok lépnek föl, mit legközelebb saját honunk' példája bizonyít, hol, ki tagadhatja? minden nyilványos vitatkozás' alkalmával a' pártszellem félreismérhetlenül nyilatkozik.

E' különböző pártokat 's egymáshoz képesti fokozataikat kijelelni, czélja a' jelen értekezésnek, mellyet honfeleim' kegyébe ajánlok, miután őket a' „Gazdag Magyarok"-ban zsebeinkbe, 's a' „Korunk"-ban és az erre következett válaszokban politicai munkásságunk' kaleidoscopjába tekinteni hagyám.

Ezen, különböző nézeteken, vélekedéseken, elveken és érdekeken alapuló pártokat leginkább két fő ágozatra oszthatni, mellyek' egyikét azok teszik, kik a' kormány' nézeteivel 's tetteivel vagy egészen egyet értenek, vagy mindig annak 's maximáinak, sőt talán még régibb kormányoknak is értelmében szólanak és cselekszenek, 's kik *royalistá*knak (királypártiaknak) neveztetnek.

A' második ágozat, melly a' kormánnyal teljes ellentétben áll, vagy, ha azzal néha egyet ért is, általában vele ellenkező értelemben szólani és cselekedni kötelesnek hiszi magát, *liberalis* (szabadelmű) pártnak neveztetik.

Mind a' két nevezet helytelen, itéletem szerint; mert hiszen mindnyájan *royalisták* vagyunk. Avvagy nincsen e mindnyájunknak, constitutionk' erejénél 's értelménél fogva, királyunk? Republicanus ugyan, ugy hiszem, hála a' józan észnek, csak kevés fanaticus vagy őrült akarna lenni közöttünk. Azértis amaz első pártot inkább *conservativ*nek kellene neveznünk, miután a' fenállónak hív megőrzése 's „fentartása" nekik jelszavok.

Szintolly helytelenül nevezik magokat az ellenpártiak *liberalisok*nak; mert hiszen a' liberalismus' ellentéte a' *servilismus;* már pedig lehetetlen azokat serviliseknek nevezni, kik a' constitutio' jótéteit, ugymint a' politicai és vallási szabadságokat, egyszersmind védelmezik. Ha pedig a' *servilis* alatt szolgait 's egy valamelly véleménynek vakon, csúszvamászva, hódolót értünk, akkor szintugy lehet valaki *servilis* a' liberalisok', mint a' royalisták' pártján.

Nem ritkán és szeretettel nevezi magát ez utóbbi párt *oppositionak* is. De ez a' nevezet is számtalanszor roszul és hibásan használtatik; mert az oppositio politicai értelemben, kivált az angoloknál, kiket olly igen szeretünk utánozni, nem feltételetlen ellenzést, hanem inkább a' törvényes szabadságnak biztosítását 's megóvását jelenti, 's igy a' constitutiot inkább fentartani mint azt megdönteni igyekszik; következésképp illy értelemben inkább a' royalistákat kellene oppositionak, még pedig törvényes oppositionak, nevezni; mihez képest a' magokat most ugy nevező liberalisokat helyesebben újítóknak vagy is *reformereknek* nevezhetnők.

Van még egy harmadik párt is, melly azonban csak annyiban érdemel itt megemlittetést, mivel annak hivei, noha különben jelszavul a' boldog „nem bánom-"ot „nekem mindegy!"-et választák, a' kormányzást és a' köz ügyekbei mindennemű avatkozást másokra hagyják 's tiszta indifferentistákul akarnak élni: néha mégis, felijesztve tunyaságok- vagy tudatlanságokból, időre az egyik vagy a' másik párthoz szegődnek 's a' szájasok' és szavazók' számát szaporitják, mi leginkább akkor történik meg, ha ezen nos numerus sumus et fruges consumere nati a' *fruges*' csorbíttatásától tartanak.

De hagyjuk a' nevezeteket, mellyek néha csak a' becsempészett divat' gyermekei, 's lássunk inkább azon ismértető jelek' világos kiemeléséhez, mellyek magokat a' pártokat vagy felekezeteket egymástól megkülönböztetik.

A' *royalistákhoz* tartoznak először, olly tapasztalt és egyeneslelkű férjfiak, kik meggyőződésből semminemű változást 's a' constitutiotól legkisebb eltérést sem akarnak megengedni; kik minden tekintet nélkül különös statusczélokra vagy a' kor' kivánatira, minden elhajlást az elvtől veszedelmesnek 's az alkotmány' alapfalát megrázkódtatónak tartanak, magát az alkotmányt ellenben mint szent és sérthetetlen hagyományt 's minden szabadságnak biztosítóját tisztelik.

Továbbá ollyanok, kik kötelességök' vagy adott esküjök' érzetében csatlakoznak az elsőbbekhez, 's magokat ennélfogva a' kormány' képviselőiül szeretik tekintetni, de mellyet itéletem szerint sokkal helyesebben képviselnek azok, kik egy óvatos előrehaladást a' constitutionalis úton nem csak lehetőnek, hanem gyakran szükségesnek is tartanak, de annak alkalmas idejét kivánják mindenek felett szorgosan megválasztatni, és gyors változtatást semmi esetre sem ajánlanak.

Ollyanok, kik az elsőkhöz csatlatkoznak, de nem szintolly tiszta indítóokokból, hanem mivel privilegiumaik' elvesztésétől vagy más egyéb károsodástól tartanak. — Ollyanok, kik születés, neveltetés vagy connexiok által az aristocratia' elvébe avatvák. — Ollyanok, kiknek kevés bizodalmok van a' lehető előrelépésekhez, 's azért vagyonuknak és jogaiknak nagyobb biztosságát látják a' most fenállónak további megtartásában, mint az újítások-

ban. — És ollyanok is, kik nem annyira meggyőződésből mint hivatal' és jutalom' reményéből vagy egyéb melléktekintetekből állanak e' részhez, de mihelyt látják, hogy czéljokat nem érik, az ellenfélhez készek általmenni. — Végre ollyanok, kik igaz meggyőződésből, vagy mivel a' túlzó liberalismus' veszélyes irányzatait átlátták, tértek meg e' párthoz.

A' *liberalis* párthoz számítok legelőször is ollyan férjfiakat, kik tiszta meggyőződésből és minden önhaszonlesés nélkül a' hon' javát *csupán* ujítások által vélik előmozdíthatni.

Ollyakat, kik köteleztetve hiszik magokat mindenkor és mindenben bizonyos ellensúlyt tartani.

Ollyakat, kik örök bizalmatlanságukban a' kormány iránt arra hivatva érzik magokat, hogy áldozatul legyenek a' hazának, 's ehhez képest a' kormánytól származó minden javaslatot veszedelmesnek 's visszautasítandónak tartanak.

Ollyakat, kik a' képviseleti rendszert, democratai értelemben véve, *egyetlen* eszköznek tekintik a' népek' és országok' boldogítására.

Ollyakat, kik a' liberalismus' elvét az *ész*' és *értelmiség*' képviselőjének tartják, 's ehhez képest, annak elfogadásával, igen olcsó szerrel akarnak a' bölcs és felvilágosodott férjfi' hirnevébe jutni.

Ollyakat, kik épen csak divatból 's mivel igy a' sokaság' tetszését megnyerni vélik, állanak e' párthoz.

Ollyakat, kik nagy nevet akarnak magoknak szerezni fényes szónoklatuk által, vagy épen félelmesekké is vélik magokat tehetni a' kormány' ellenében; avvagy csak használhatóságukat akarják kitüntetni, 's a' kormánytól hivatalt vagy méltóságokat reménylenek.

Ollyakat, kik az újításoknál 's a' réginek felforgatásánál *semmit sem* veszthetnének, de igenis nyerhetnének. Ezekhez számítandó sok ollyan is, ki volt vagyonát elfecsérlette, kit hitelezői sarkalnak; mindennemű elkedvetlenítettek 's elégedetlenek; valamint a' fiatalságnak is nagy része, melly t. i. az előljáróságok' hatalma alól ki akarja magát vonni, vagy kitűnő tettek és hirnév után sóvárog.

Ollyakat, kik személyes okokból gyülölik a' kormányt vagy annak tisztviselőit és szolgáit.

Ollyakat, még pedig, fájdalom, sokakat, kik saját 's még inkább az idegen statusalkotmányokat teljességgel nem ismervén, sem az egyik sem a' másik elvnek rudimentáit sem birják.

Ollyakat, kik elegendő készület nélkül utaztak a' külföldön, ott talán valamelly mysticus társaságnak vagy szövetkezésnek tiszteletbeli tagjaivá is neveztettek; de csak fonák vagy félszeg nézeteket hoztak onnan haza, mert a' küléletnek 's alkotmányoknak csak fény-, nem pedig egyszersmind árnyékoldalait is, vették tekintetbe.

Végre némelly ábrándozókat, fanaticusokat 's — kik, hála az égnek, csak igen kevesen vannak köztünk — ollyakat, kik a' fenállónak teljes felforgatásáról, egy elválásról, vagy épen egy éjszakamerikai formáju respublicáról álmadoznak, mellyben szinte már látják magokat az elnöki székre kijelelve, megválasztva!

E nlitést sem érdemelnek a' pártok' különböző szinezetü hivei között azok, kik semmi különösb vagy nemesebb indítóokból, hanem egyedül azért, hogy saját vastag tudatlanságokat, restségöket, minden józan előhaladástól és müveltségtőli idegenkedésöket, sőt néha még egyenesen zsarnoki, dics- és ragadomány-szomjas szándékaikat elrejthessék, veszik magokra a' royalismus', de még gyakrakban a' liberalismus' álorczáját. Ezek nem nyernek 's nem érdemelnek jobb sorsot, mint a' mesének amaz állatai, mellyek' egyike bárány', másika orozlán' bőrébe öltözött; — azaz sem nem hisznek nekik, sem nem félnek tőlök. Előbb vagy utóbb a' köz megvettetés jutalmok.

Ezek volnának tehát körülbelől a' pártok, mellyek közöttünk mind a' privát mind a' nyilványos életben jelentkeznek. Hogy a' vallás' kérdése majd egyenesen majd csak mellékesleg szinte a' pártok' érdekeibe szövetik 's azoknak frigyes társul szolgál, nem szükség mondanom. Az itt kijelelt pártszinezetekben kell a' magunkét, ha önisméretre törekszünk, kiismérnünk 's néha különböző alakokban is magunkra találnunk.

Valamint e' pártok' létezése nem tagadható, ugy abból önkint egy fontos kérdés keletkezik, t. i. ez: valljon mellyik politicai párthoz kelljen tehát azon férjfiaknak tartozni, kik mint az országnak követei, tehát annak képviselői, az országgyülésre küldetnek?

Bármilly fontosnak látszik ez a' kérdés és sajátképen az is, mégis nálunk rendszerint jóval is nagyobb fontosság tulajdonittatik neki, mint mellyet, jól megtekintve a' dolgot, épen nálunk magyaroknál érdemel. Ugyanis honunkban a' követ nem önkénye és szabad akaratja szerint szól és cselekszik, hanem mind szavát mind cselekedeteit a' vármegyétől elejébe szabott utasítások szerint intézni köteles, ugy hogy ő maga, publicistai kifejezéssel élvén, üléssel bir ugyan a' gyülésben, de nem szavazattal, mert ez a' vármegyéé, mellyet ő képvisel, 's melly neki szabályozó utasításait vagy kiadta már, vagy több esetekben, távolat' és idővesztés' daczára is, később közlendi. A' dolog' fontossága tehát sajátkép abban fekszik, hogy ezen utasítások' készítésekor a' különböző pártoknak szabadságokban kell állani, véleményöket nyilván és háborítatlanúl kimondaniok, hogy igy, nyúgodt és szenvedélytelen tanakodás' útján, a' megbizók' igazi érdekei és szükségei napfényre jöjjenek, a' mindennemű, erkölcsi és physicai, megvesztegetés pedig, valamint minden véleményerőltetés, távol tartassanak. Mi magokat a' megválasztandó követeket illeti, eziránt az én rövid, de talán következetes válaszom ez: Ha a' követek csakugyan azok akarnak lenni, a' miknek lenniök kell, t. i. a' vármegyék' nemes és adózó közönségeinek *képviselői*, és ha e' közönségekben, mint tagadhatlan, csakugyan léteznek pártokká alakult különböző nézetek és vélekedések: akkor igen helytelen, sőt igazságtalan dolog volna, merő egy 's ugyanazon párthoz tartozó követeket küldeni akarni; 's az ország' java, az én itéletem szerint, nem annyira attól függ, royalista e a' követ vagy liberalis, hanem inkább attól, valljon a' követ nyúgodt, tökéletes egyenességü, lélekisméretes és az önhaszonleséstől teljesen ment férjfiu e, ollyan, ki mindezeken felül megbizóinak érdekeit tudja, azon tekintetnél 's tiszteletnél fogva, mellyben megbizói előtt áll, köz bizodalomra méltó, 's végre, ki saját birtokánál fogva a' jobbágyok' érdekeit és szükségeit is megitélni képes, és ki megbizóitól szabadon választatik, nem pedig egyik párt' erőszaka által tolatik a' másiknak nyakára.

Illy tulajdonságú liberalisok kétségkivül maga a' kormány előtt is kedvesek leendenek; mert minden igazságszerető és jóakaratú kormány, melly t. i. szilárdabb alapokra szeret támaszkodni, mint a' pillanatnyi többség vagy a' kamarák' változó tetszése, örömest veendi, ha az alattvalók' minden osztályinak szükségiről és ohajtatiról értesülhet, megmaradván nála folyvást azon felügyelet, hogy közös tanácskozások' utján 's a' különböző vélekedések' kicserélése által némelly nézet' helyessége és igazsága bővebben megerősíttessék, mások lát-

szatos közhasznúságokból kivetkőztessenek, ismét mások mint a' köz ohajtás' igaz és őszinte kifejezései egyértelmű'eg elfogadtassanak. Továbbá egy illyen gyülésben legjobb alkalma eshetik a' kormánynak, a' tehetségekkel 's érdemekkel biró férjfiakat kiismerni, mert hiszen olly országban, melly ugy szólván maga magát igazgatja 's tisztviselőinek nagy részét önmaga választja, ez volna épen a' legszebb mező, használhatóságát, érzelmeit és tehetségeit nyilván kimutatni; de hogy ez megtörténhessék, szükségképen meg kellene azon alacsony, többnyire irigységen alapuló vádnak szünni, mintha az egyik vagy másik párt mellett őszintén nyilatkozó vélemény csupán valamelly hivatal' vagy jutalom' megnyerésére czélozna; mert valljon nem a' legnevetségesebb 's egyszersmind legkártékonyabb anomaliák közzé tartozik e az, ha vétekül és gyalázatúl tulajdonítjuk valakinek azt, mi mindnyájunknak kötelessége, tartozása és alkotmányunknak mintegy conditio sine qua non-ja, t. i., hogy köz hivatalokat és szolgálatokat örömmel keressen és vállaljon fel kiki; 's valljon használhat e az a' köznek, ha szerény férjfiak illyes vádnak puszta gyanujától is elijesztve, a' sorompókba lépni vonakodnak, 's igy a' diadalt nem ritkán az *orczátlanság*, egy pár jó *tüdő* 's némi *szónoki tehetség* nyerik el?

De honnan is származik ezen, az ujabb időkben olly gyakor gyülölete a' hatóságoknak, 's a' két táblának egymás elleni olly keserű kifakadásai?

Az már egyik veszedelmes fattyusarjadéka korunk' szellemének, hogy sokan a' hatóságok' ereje alól ki akarják huzni magokat, 's hol ez lehetetlen, azokat legalább gyülölik 's gyülöletesekké tenni igyekeznek. Nem látjuk e ennek naponkint példáját, kezdve az oskolás gyermeken, fel a' megérett férjfiuig? E' szokás igen sokat hasonlít a' revolutionalisok' azon tacticájához, melly szerint ezek a' hatalom' rágalmazását 's igy tekintetének aláásását mindenkor legelső frigyesül használták, 's ugy látszik, ez hozzánk is az ultraliberalis elvvel együtt vándorlott be. Ezen elvnek sajátságai közzé tartozik még az is, hogy lassankint minden jogot, még a' felségi jogokat is, ha nem egészen magának tulajdonítani, legalább közösekké tenni, megosztani, törekszik. Igy nem elég neki azon jog, hogy a' kormánnyal egyetértőleg törvényeket alkothasson, hanem még a' végrehajtó hatalomban is akar osztozni, 's minden, ki hivatalánál vagy méltóságánál fogva a' végrehajtó hatalomnak bármi legkisebb részével is a' kormány által felruházva van, bizonyos emberek előtt az irigységnek és gyülöletnek tárgya. Avvagy nem látjuk e naponkint, hogy a' magasabb méltóságokra ne menjünk, miképen veszti el némelylyik alispány, kit a' legliberalisabb párt választott, némellyek előtt tekintetét 's népszerüségét csupán az által, hogy hivatala' erejénél 's kötelességénél fogva bizonyos esetekben hathatósan és minden mellék tekintetek nélkül közbe kellett járulnia, azaz törvényes hatalmával élnie?

A' magyar constitutio, akarmit mondjunk, aristocratai elveken alapul; 's habár az alsó tábla, mint a' mozgalompárt' organuma, azt hiszi, hogy ezen elvek nélkül is megállhat*), ezt a' magnások' táblája, hol az ország' minden méltóságai ülnek, semmi esetre sem teheti, 's kötelessége neki, a' kormányt és annak maximáit mindaddig, mig ezek a' törvények' körében maradnak, pártolni és képviselni. Ha tehát valamelly, bármi népszerű férjfi a' Rendek' táblájától a' magnások' táblájához megy, hivatalánál fogva, által, ugyanez szükségképen változást, módosúlatot hoz állásába, nézeteibe, köteleztetésibe; mert ő nem egyes vármegyének képviselője többé, hanem az egész politicai szövetkezést mind az országon belől mind azon kivül kell tekintetbe és vizsgálatba vennie, sőt gyakran a' mi legközelebbi statusszövetségünket az europai nagy statusszerkezettel egybevetnie*). Ezt ugyan a' vármegyei követ is teheti, ha akarja és tud hozzá; de a' diplomatai viszonyokról aligha fogják őt a' kormány' képviselői annyira értesíteni. — A' változott állás váltóztat tehát némi részben a' nézeteken 's véleményeken is; de mi a' következés? az, hogy sokan árulást és átszökést kiáltanak, holott soha sem kellene feledni, mikép a' törvényalkotás és igazgatás a' kormányzástól igen nagyon különböznek, 's hogy a' kormány' képviselőinek és organumának a' magnások' táblája' többségében kell feltaláltatnia, különben igen egyenetlen erők állanának egymással szemközt, 's a' kormány csak igen gyengén volna képviselve. — Ebből 's még némelly más, csekélyebb és nemtelenebb czélból származik a' hatóságoknak és pártoknak ama' gyülölete.

A' pártok közötti illyes surlódásnak és ellenségeskedésnek azonban egyik vagy másik forma alatt ki kell törnie, 's az a' honra nézve ártalmatlan marad mindaddig, mig egy erős, szent jogokon és köz tiszteleten nyugvó hatalom áll mint engesztelő és kiegyenlítő kapocs közöttök, 's mig egy nemzeti *közérzelem* él, melly, erősebb minden pártnál és puszta szemléleti szellemnél, nagy és fontos alkalmakkor mindnyájokat egyesíti. Ez a' közérzelem teszi a' nemzeteket nagyokká 's ad nekik erőt és bátorságot. De ez nem theoriákon, sem puszta szavakon, hanem tettleges erényeken 's az elmult századok' nagy tetteinek hervadhatatlan emlékén alapúl, melly századok a' magyart törvényes királyához, hazájához és vallásához mindenkor hivnek és ragaszkodónak találták, ollyannak, ki ezek' védelmére soha áldozatot nem sokalt, soha életet nem kimélt. Illyeneknek ismert eddig minket a' világ, ez szerezte nekünk a' „hiv magyarok" dicső nevét. Europa a' mi százados őrködésünket a' kereszténység' és minden müveltség' örökös ellensége ellen el nem feledhette. Az 1741dik év arany betűkkel áll feljegyezve nem csak honunk' évkönyveiben, hanem Europa' történetkönyvében, mint fentartója az europai súlyegyennek, 's mint erős kőszikla, mellyen Ausztria' ellenségeinek vakmerő tervei megtörének. Ezek 's az utólsó revolutioi háború alatt tett nagy és hőskeblű áldozatok, valamint a' rendíthetetlen hűségnek a' legsúlyosabb időkben adott bizonyítványi, mellyek magát Napoleont is csodálkozásra ragadák, elhamvadhatatlan lángok a' haza' oltárán; ezek nem üres szók, nem pompás szavalatok, nem hiú igéretek, hanem nagy tettek, mellyeket nem szükség nekünk a' külföldtől tanulni, azok' emlékezete sajátunk nekünk, melly minden igaz és jó hazafi' szivét fendobogtatja, 's mellyért minket a' külföld minden világpolgári és emberbaráti igérgetései mellett irigyelhet. —*mb*—

A' Tisza.

(Vége.)

Általában Magyarországban az utazókra nézve nem nagyon veszedelmesek a' tolvajok, mert igazi utonállókról felette ritkán hallani. A' mi ellopatik, az őrizetlen kocsikróli csenésekben áll;

*) Ezt csak a' Rendek' táblájának tulzó része hiheti, mert a' kinek alkotmányunkról igaz fogalmai vannak, nem kételkedhetik, hogy egész polgári létünk' alapelve aristocratiai, 's hogy még a' szabad királyi városok is csak annyiban vesznek részt a' törvényhozásban, mennyiben az aristocratiához tartoznak. *A' szerk.*

*) E' tekintetben mindazáltal lényeges különbség létezik azon magnások közt, kik mint királyi hivatalúak foglalnak helyet a' főrendek' táblájánál, 's azok közt, kik ott születésöknél fogva birnak szavazattal. *A' szerk.*

kiváltképen pedig marhák lopatnak, midőn is azok mindjárt a' rablás után levágatnak, felosztatnak 's megemésztetnek.

Az állatok' eligazodása' alkalmával itt még egy 'et dolgot kell elbeszélnem, melly minden mellék körülményiben egészen való, 's mellyet, egy igazságszerető férjfi, kivel az magával történt, közlött velem. T. i. ő több fiatal szarvasmarhát vett, a' majortól, hová őket hajtatá, majd husz mérföldnyire fekvő vidéken. Miután nyolcz napig voltak helyöken, a' többi marhával a' legelőre hajtattak, hol, szokás szerint, éjszakán át maradtak. Más nap reggelre eltüntek. Több napok mulva azon tudósítás érkezett, miszerint ezek, két darabot kivéve, azon helyre megérkeztek, hol vétettek, 's hogy 36 órával azon este után, midőn a' legelőről eltüntek, érkeztek meg. Utjokban a' Tiszát és Köröst kellett átuszniok 's több mocsárokat átgázolniok. A' két darab hihetőleg utközben fogatott el tolvajok által. Azon állatoknál, mellyek éjjel-nappal a' szabadban vannak, a' helyérzék kitünő módon látszik kiképezve lenni, miértis az itt nevelt lovak, mindenhol jól megtalálják az utat.

A' pásztortüzeknél kérdezni lehetne, honnan veszik az égőanyagot? minthogy ez a' magyar sikságon olly ritka. Ezt azonban a' kukoriczatarló és a' szalma nyujtják. Az elsőt egy lábnál magasabban vágják le aratáskor, 's minthogy itt felette kövér és erős, tarlója jó és tartós tüzet ad. Ezen tarlót használják az utazó parasztok is éjjeli tanyájok' tüzeihez. Milly pazaron bánnak itt a' szalmával, már abból is kivehetni, hogy az a' nélkül is tulkövér földhöz ganajra nincs szükségök, 's ezt csak tüzelőnek készítik el. 'S innen a' szalma fő tüzelőanyag. Illyszerű pazarlások' példáját láttam némelly szántóföldeken, hol mult évi gabonabaglyákat, mellyek rosz idő miatt haza nem hordathattak, égettek el, egyedül az elhordási munkát megkimélendők. Az olvasók' legnagyobb része hallott már kétségkivül a' földi házakról, mellyekben Magyarországon sok ember lakik. A' Tisza' mindkét partjának sikjain igen is divatoznak. De igen hamis fogalmunk volna felőlök, ha ezeket nedves és szennyes lyukaknak képzelnők. Több illy lakban valék, 's azokat nagyon lakhatóknak, tisztáknak, sőt sokat kényelmesnek is találtam. Mintegy öt lábnyira ásnak be a' fekete földbe, az oldalak simára és függőlegesen dolgoztatnak ki, 's mielőtt födelet tennének reá, az egészet jól ki hagyják száradni. Fen, azaz mindjárt a' szerha alatt, néhány ablakot csinálnak. Az oldalak bemeszeltetnek. Egy tekeformájú kemencze, mint itt általányosan divatban van, az első butor, mellyet bele állítnak. A' falakban kényelem végett, vakablakok és mélységek ásatnak, mellyek fal-almárjomokul szolgálnak. Igaz, hogy az oldalaslag beható napfény nem világítja ki elegendően az egész szobákat, mindazáltal nincs bennök olly setétség, mint előre gondolnók. Mindenütt sokkal szárazabbaknak leltem ezen házakat, mint Németországban sok agyag vagy kőből épült parasztházat. Minthogy a' fedél szalmából készül, 's hozzája kevés és gyenge fa használtatik, magából az építésből kitetszik, hogy az felette olcsón előállítható. Istállók és szinek hasonlóul épülnek mindjárt a' lakház' tövében. A' bejárás kevéssé ereszkedő, de minthogy eléggé meghoszabbíttatik, korántsem felette alkalmatlan. Télen illyetén lakások, mint magában értetik, melegek. Sok faluban találni illyeneket, de többnyire csak gyéren elszórva földszinti épületek között. A' pusztákon azonban többeket találni, mert ott olcsó építés mellett kiváltképen használhatók.

Berekesztésül a' Tisza' hoszában fekvő azon halmokról kell még szólanom, mellyek világosan emberi kéznek munkái. E' halomsor valamivel Tokajon alól kezdődik 's mintegy husz mérföldnyire fut le a' Tisza' mentében, mig végre Bihar vármegyének Erdéllyel határos részeibe vonul 's itt végképen elenyészik. E' halmok' formaja 's nagysága csaknem mindenütt egyenlő; magasságuk mintegy husz — harmincz lábnyira, kerületök száz lépésre terjed. Többen felásattak közülök olly hiedelemben, hogy régi sirok rejlenek alattok, 's ezekben némi régiségek lesznek találhatók. E' reménység azonban megcsalatott. Leghihetőbb az, hogy e' halmok sánczokul 's egyszersmind őrhelyekül szolgáltak, 's hogy a' török iga alatt ugyancsak a' törökök által emeltettek. A' halomsor rendszerint kettős, és egyik a' másiktól mintegy ezer lépésnyire esik.

Takarékpénztárak Európában.

1836. és 1837. évek' végével általában 1160 takarékpénztár létezett, 's ezekben 495,344,796 forint pénzösszeség volt betéve, mellyek egyes statusokra az itt következő mennyiségekben osztatvák:

1) Az ausztriai császári statusra, 8 takarékpénztárban, 30,325,993 frt.; e' summából nevezetesen a) az ausztriai status' német tartományaira 27,197,389 frt. 42 kr.; b) olasz tartományaira 3,128,604 frt.

2) A' tisztán német statusokra, 201 takarékpénztárban, 23,920,736 frt.

3) A' porosz monarchiára, 80 tpban, 9,544,296 frt.

4) A' schweizi szövetségre, 58 tpban, 7,981,353 frt.

5) Belgiumra, 5 tpban, 6,466,365 frt.

6) Németalföldre, 50 tpban, 2,771,423 frt.

7) Schleswig herczegségre, 22 tpban, 300,000.

8) Francziaországra, 250 tpban, 49,777,423 frt.

9) A' brit birodalomra, 484 tpban, 30,500,000 font sterling, vagyis 362,847,022 frt.; e' summából nevezetesen a) Angliára 's Irlandra 20,500,000 font sterling; b) Skócziára 10,000,000 ft. st.

10) Néhány olasz statusra 1,500,000 frt.

A' közép és alsó nepósztályoktól gyüjtött takarékok' összesége körülbelül egy negyedét teszi a' nyilványos vagyis statusjövedelmeknek Európában, vagy közel egy harmadát azon statusok' jövedelmének, mellyekben takarékpénztárak léteznek. E' pénztárak' három negyede esik ezen nepósztályokra a' brit birodalomban, egy tizede Francziaországban, 's egy heted és egy nyolczad közti rész Németországban (Ausztriában, Poroszországban 's a' tisztán német statusokban). A' kamatokból, mellyek általában véve $3^1/_2$ pcentre vagy 17,337,167 forintra mennek, évenkint 15,879,000 forint (a' német statusokban és Schweizban a' kamatoknak mintegy fele) a' tőkéhez csatoltatik, melly a' részesek' további hozzátétele nélkül e' summával 's a' kamatok' kamatja' pótlásával minden uj évben növekedik. A' mostani kedvező viszonyok' és eredmények' további folyamatját feltevén, a' már eddig megtakarított pénzmennyiség (a' tőkésített kamatokat is ide értvén) évenkint közel $52^1/_2$ millióval szaporodnék.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

99. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **December' 10.**

Honi termesztőink

következő szerkezetű kérelem' aláírására hivatnak fel *).

Alulirt jószágbirtokosak 's mezőgazdák meggyőződvén arról, hogy a' pesti országos vásárok' időszakai a' czélnak nem felelnek meg, ezen meggyőződésünket saját tapasztalásinkból merítve, következő okokkal véltük szükségesnek gyámítani, jelesen: a' józsefnapi vásár (melly a' zivatarok' évszakára esik, midőn az utak feneketlenek; midőn a' Duna' jege indulóban van 's a' folyók kiáradvák) jelenleg Pesttől távolabb vidékeken termett honi czikkelyink- 's kereskedésünkre nézve semmibe sem vétethetik; 's egyedül az által lehetne gazdasági iparunk' téli productumit, millyenek a' szeszes italok, hizott marha, hamuzsir 's a' t., kivánt jelentőségre emelni, ha aprilis hónapba tétetnék által.

A' két nyári vásár, melly különben a' gazdasági kereskedésre 's főleg Magyarország' főtekintetű terményére, t. i. a' gyapjura nézve annyival fontosabb, mivel ez azon egyetlen áruczikkely, melly bennünket a' külfölddel közvetlen érintésbe hoz, 's egyedül nyujt segélyt arra, hogy a' Némethon' számtalan iparczikkelyit kifizethessük, — legkevésbbé felel meg a' czélnak.

Minthogy pedig e' két vásár igen közel esik egymáshoz, ha a' kikeleti később tartatnék, a' baj még érezhetőbb lenne; ez okból is kivánatos, hogy mind a' kettő eggyéolvasztva junius' 3ik hétfőjére tétetvén át, tartása három hétre terjesztessék, annyival inkább, mivel a' mezei gazdának nyári bokrosabb foglalkodási, főkép aratáskor, midőn parasztfuvarozásunk' ereje a' gazdaságtól ennek tetemes kárával vonatnék el, a' vásárok' czélszerű beutazását áldozat nélkül ritkán engednék. Még inkább kiviláglik ezen összeolvasztás' haszna a' birkatenyésztőkre nézve, ha a' mostani divatban levő medárdnapi gyapjuvásár' kártékony oldalait tekintjük. Ha a' sziléziai és szász merino-tenyésztőknek nagy megerőtetéssel valamikép sikerlik, hogy néhány száz birkát majus' végéig megmosatván, gyapjokat vásárra beszállíthatják, ezt a' mi tizszerte nagyobb nyájainkkal eszközleni lehetetlen, 's ki ezt közülünk tenni merte, az többnyire roszúl mosott gyapjut kapott, 's merényét a' birka' egészségére nézve káros eredmények követvén, ez gyakran marhája' életébe is került; sőt azon kifogások, mellyek eddigelő a' hegyvidéki hideg hóvizben vagy siksági iszapban sietve mosott gyapju ellen tétettek, nagy részben a' pesti gyapjuvásárnak kora tartatásán alapulának. De még kártékonyabban hat azon körülmény, melly szerint a' pesti medárdvásár' ideje épen a' boroszlóival vág össze, mint hová a' belgiumi, angol 's amerikai legjelesb gyapjuvevők gyülvén össze, ezek ott elég gyapjut nem találva, vételi vágyok' kielégítéseül Pestre jönnének, 's igy honi gyapjutermesztőkkel közvetlen alkuba ereszkednének, ha a' hibásan számolt vásáridő szándékukat nem hiúsítaná. A' vevők e' szerint épen ugy függnek a' tőzsérek' önkényétől, mint a' termesztők, kiknek gyapjok főkép az ország' távolabb vidékeiről csak az úgynevezett váczi vásárra érkezik be; melly kereskedési hiány szülte végső segélyhez mi is kénytelenek vagyunk folyamodni 's legfontosabb érdekinket vagy ügyetlen vagy egyéb bizományokkal elhalmozott tőzsérekre bizni, ha netán előbb sebes postán érkezett boroszlói hamis gyapjuári hirek által elszédítve gyapjunk' elvesztegetésére magunkat már el nem tőkéltük; 's ezen vásári és tőzséri közlekedésünk okozza azt is, hogy mennyiségre nézve az ausztriai tartományokét felülmuló gyapjuterményünk kereskedési világban nem is ismértetik magyar nevezet alatt, noha a' mi gyapjunk, ámbár finomságra nem, de mindazon tulajdonokra nézve, mellyek által erős állatink' gyapju-tömöttsége gyártás közben kitünik, a' külföld' gyapjának nem enged.

A' nyári vásárnak, három hétre terjesztve, junius' végén 's julius' elején tartatása magában is elég ok lenne arra, hogy a' leopoldnapi vásár három héttel előbbre, vagyis october' 3ik hétfőjére tétessék át, ha ezenfelül nem forogna fen ama' körülmény, melly szerint novemberben utaink igen megnehezülnek. Mivel ez időtájban hazánk' legtöbb vidékin már a' szüret is végződik, a' szinte legczélszerűbben octoberre határozandó lóverseny mellett egyszersmind alkalom kinálkoznék évenkint egy mezőgazdasági ünnep' tartásaul, melly olly földmüvelő országban, millyen Magyarország, sokáig többé nem hiányozhatik. Hogy pedig azon áruczikkelyek, mellyek ezen vásáron árultatnak, mint nyári gyapju, viasz, méz, gubacs 's a' t., october' közepéig be ne szállíttathatnék, ettől a' többséget félteni nem kell.

Ha e' javaslat' következtében az őszi 's tavaszi vásár közti idő hoszúnak látszanék, egy januar. közepére határozandó egyhetes vásár, melly minden sátor nélkül, csupán belkereskedésre szolgálna, a' nehézséget annál könnyebben elmellőzné; mivel a' farsang' kezdete 's az utak' ez időtáji állapotja, valamint a' befagyott folyók, ezen téli vásárt ajánlatosbbá tennék a' józsefnapinál.

Illy kereskedési ujítások ugyan valamint egyesek' érdekeit jobban vagy kevésbbé megérintik, úgy nem kevés félelemre nyujtanak az iránt alkalmat, hogy a' pesti vásárok' hasonló módosítása szinte összeütközéseket szülne más vásárokkal. Azonban ez ellenvetés könnyen megfejthető, miután Magyarországnak a' pesti után legelső vásárai, debreczeni t. i. és szegedi, a' fentebbi javaslatok által vagy egészen érintetlenül hagyatnának, vagy olly sorba jutnának, miszerint mindig maradna annyi idő, hogy a' vásárosok egyik helyről a' másikra idején érkezhetnének, mi a' vásárosoknak még könnyebbségül szolgál. Azonfelül kisebb vásárokra nézve rendzavartól annyival kevésbbé félhetni, mivel itt nem uj vásár' alkotása van szóban, sőt inkább egy már létezőnek elenyésztése, mi által egyéb vásárok több időközt nyernének. 'S habár egy vagy más, helyen, egy vagy más figyelmet nem érdemlő vásárt át kellene is tenni, ez tekintetbe nem jöhet akkor, midőn az vételik czélba, hogy az országnak fő 's azonegy vására (melly bennünket a' külfölddel érintésbe hoz, melly a' dunai hajózás' örvendetes jövendőjével europai jelentőséghez mindinkább közeledik) e' végre alkalmasb szerkezetet nyerjen.

Mi végezetül azon aggodalmat illeti, hogy a' pesti kereskedőség' kezén három vásár alatt kevesebb forduland meg mint négy alatt; hogy a' fogadósok' jövedelme kevesbülend, 's a' t.:

*) Ezen kérelem, aláiratás végett, n. casinoi igazgató Pregardt János urnál van. — V. ö. Hirnökünk' mult számát.

ennek alaptalanságát nem csak a' tapasztalás, hanem a' tárgynak legegyszerűbb felvilágítása is bizonyítja. Nem száma a' vásároknak, hanem tartalma határoz; különben Pest városa már jelenleg is irigyelhetné Buda és Pozsony' virágzó kereskedését, mellyek egyenkint hat vásárral vannak megáldva; ugyszinte 3 vásár alatt sem kevesebb áru, sem kevesebb szekeren nem fog beszállíttani, mint négy alatt, sőt ugyanazon arányban, annyival több, mennyivel inkább fog szaporodni a' vásárosak' száma, kik eddigi hibás rendszerünk által akadályoztattak, vagy nem is mertek vásárinkon megjelenni. Reményljük, hazánkra is felderülend a' virágzás' korszaka valahára, midőn kereskedési fővárosa szinte mint Hamburg, Páris vagy London, minden országos vásárt nélkülezve, szakadatlan vásárral fog dicsekedni. Minthogy azonban e' czél még jó távolra eshetik, ennélfogva hazafiúi buzgalmunkkal a' pesti országos vásárok' előmenetét segítni ez uttal elégnek tartjuk, minek is szivünkből a' legjobb sikert ohajtjuk. Pesten, nov. 15kén 1838.

Közli *Kacskovics Lajos.*

Pécsi selyemtenyésztő-egyesület' rendszabályai *).

A' pécsi selyemtenyésztő-egyesület népünkre hasznos befolyást gyakorolni, lakostársainkat munkával elfoglalni 's ez által a' köz jóllétre utat nyitni akarván, részint mivel már sz. kir. Pécs városunk' ns Tanacsa által, 's a' felsőbb rendelések' következtében, több ezerre menő szederj-faval bir, részint mivel városunk' helyzete a' selyemtenyésztésre mindenkép kedvező: ennélfogva, hogy e' hasznos kereskedési-ág városunkban is virágzásra kapjon, 's lakostársaink ennek előmozdítására serkentessenek, mai napon tartatott gyülekezetünkben „Pécsi selyemtenyésztő-egyesület" czím alatt, következő feltételekkel, 12 évre ugy allapítottuk, hogy e' közös rendszabályok szerint az arra megrendelt előjáróságtól igazgattassék:

1. §. Az egyesület 20 p. forintból álló — egyesületi elnök, pénztárnok 's egy választottsági-tagtól aláirt — részvényekre aláirást bocsát ki, mellyeket mindenki kor-, nem-, sors- és lakhely-különbség nélkül nevezett hivatalunknal kész pénzen most egyszer, 's pedig 1839ik évi jan. 31ig, válthat. — 2. §. Mivel az egyesület 12 évre létesült, senki előbb tőkepénzét ki ugyan nem veheti, de részvényét — ha t. i. azt az egyesület beváltani nem akarná, kinek elsőbbségi joga fenmarad — az egyesület' tudtával szabadon másnak is eladhatja. — 3. §. Ha valamellyik részvényes, időközben meghalna 's örökösei a' részvényi joggal élni nem akarnának, azon évi számadás' bezártával az egyesület azt beváltani 's a' járandó haszonnál kiadni köteles. — 4. §. Valamint a' selyem 's a' felállítandó gyári-épületek örökös időre a' tüzkármentő-intézetnél biztositttatni fognak, ugy az egyesület' vagyonáért mindnyájan egyért és egy mindnyájaért kezeskedik. — 5. §. A' megtakarított évi haszon, első 's második évben, száztól-hatos kamatokon fölül szükséges épületekre 's forgó-eszközök' megszerzésére fordittatván, a' harmadik 's később-évekbeli pedig, a' mint kijeleltetik, a' pénztárnok, nyugtatvány mellett, az illető feleknek kezeire szolgáltatni, 's a' nyugtatványokat az egyesületi gyülésnek, számadásával bemutatni fogja. — Szintugy 6. §. ha az 1. §. szerint a' kiszabott időn túl, az egyesület uj részvényeket bocsátna ki, szintazokra száztól 6-os kamatokon felül esendő két évi haszon, a' fentebbi rendszabály szerint, az egyesület' szükségére fog fordittatni. —

*) L. Hirnökünk' 97dik számát.

7. §. Azon részvényesek, kik jogukról 12 év mulva önkintesen lemondanának, a' gyülekezet' törvényes becsüje szerint minden gyári eszköz' 's épület' értékében fognak részesülni; valamint akkor is, ha az egyesület időközben tenyésztésének káros kimenetelét látván, eloszlanék; melly váratlan esetben mindenek árverés' utján eladatván, egyenlően a' részvényekre fölosztatni fog. — 8. §. Az intézeti-ügyek fölötti tanácskozásban, egy az egyesülettől kitűzött helyen, minden részvényes, szavazási joggal bir; a' szavazatok' többsége határoz: minek következésében a' jelen nem levőkkel a' gyengébb fél a' főbbség' végzését elfogadni tartozik; szintugy a' tisztviselőség' választásánál is. — 9. §. Az egyesület' dolgainak elintézésére hivatalos tisztviselőségre levén szükség, ennélfogvást 1 elnök, 1 másodelnök, 20 választottsági tag, pénztárnok 's jegyző, minden esztendőben (melly két utolsónak, ha egyszer az egyesület' haszna növekedendik, illendő jutalom is fog kitűzetni), felügyelő pedig az egyesülettől kötött szerződés mellett, most egyszer, választatnak.

A' tisztviselőséget illető rendszabályok.

10. §. Az elnök' kötelessége: a' tartandó gyülések' idejét 8 — ezt főkép a' selyem-eladás-, tőkepénznek hova-fordítása- és tisztujításról, rögtöni esetben pedig 3 nap alatt a' részvényes urakkal tudatni; megkért tagokkal a' pénztárt többször meglepni, fákra 's egyéb selyemtenyésztési tárgyakra felvigyázni, előforduló hiányokat vagy szükséges javításokat a' gyülésnek előterjeszteni, valamint a' reá bizottakról pontosan jelentését beadni: ezen kötelesség a' másodelnökre is értetik. — 11. §. Választmány' kötelessége. E' töretlen uton olly tárgyak fordulhatnak elő, mellyek' sietős elintézését az egyesület' bizonyos kára nélkül elhalasztani nem lehet. Melly váratlan esetben az igazgató választmány teljes hatalommal rögtön végezhet, de küldöttségét felelet' terhe alatt pontosan teljesíteni 's tetteiről az elnöktől idején hirdetett gyülésnek jelentését mindenkor bemutatni tartozik: valamint arról is, ha az a' közgyüléstől valami tárgy' elintézésére megbizatik. — 12. §. Pénztárnok' kötelessége: a' pénztárra szorosan gondot viselni, érte vagyonával jót állani, semminemű nyugtatványt ki nem fizetni, kivevén ha azok a' választott gyülés' megbizásából az elnök által jelelfetnek ki; szintugy számadását rendesen az év' végével elkészítvén, a' gyülésnek megbirálás végett bemutatni, nemkülönben a' pénztár' állapotjáról évnegyedenkint jelentést tenni. — 13. §. Jegyző' kötelessége: az elnök által kijelelt gyülés' idejét a' részvényes urakkal közölni, gyülésben, valamint a' választmányi ülésekben is, tollat vezetni, azok' végzéseit hiven 's szóról szóra beiktatni, kivonatokat, mellyek által összes vagy egyes tag valamelly tárgy' elintézésére megbizatik, kiiratván, mentülelőbb kézre szolgáltatni, a' levéltári irományoknak hiven gondját viselni 's azokat számba venni. — 14. §. Felügyelő' kötelessége: a' szederjfákra, mellyeket az egyesület vettet vagy elültettet, gondot egész éven át viselni, lakostársinkat a' bogár-tenyésztésben oktatni, az egyesület' tenyésztésében szorgalmasan működni, a' rábizott 's legombolyított selyemről (ha az egyesület akkép rendelkeznék) felelet' terhe alatt számolni, 's arról időnkint jelentését megtenni; szóval az egyesület' javát szorgalmazni, mellyre nézve csupán a' választmány' rendelésétől fog függni. — És azért 15. §. mindenki arról, mire a' gyüléstől megbizatik, számol; számadását a' közgyülés szigorúan megvizsgálni, a' hiányokat szorosan rostálni 's elhárítani, vagy a' kárpótláshoz, miben netalán az igazgatóság' valamelly tagja, vagy más részes is marasztaltatnék, az egyesület' javára törvényes jogot fog formálni. Melly esetben olly individuum magát mind a' két rész által választandó compromissionale szóbeli

bíróság alá vetni köteleztetik (salva appellata extra dominium); ennekokáért az egyesület-képviselőnek egész hivatalos személysége tisztjének lélekismeret szerinti teljesítésére meghitelve lesz.

Mindezeknek hő megfontolására összegyülvén, egyes akarattal e' czélirányos rendszabályokat helybenhagytuk, azoknak pontos megtartására egyenkint 's mindannyian magunkat kötelezték, 's a' jelen szerződést tulajdon kezünk' aláirásával megerősítettük. Költ Pécsett, Szent Mihály' hava' 16án 1838. Kiadta *Nyers* János ügyvéd, mint egyesületi jegyző.

Kérelem a' magyar chemicusokhoz.

Mig valamelly nemzet nyelvét, mellyet csak évek óta müvel — kelletileg értem — egész tökélyig ki nem fejtette: ugy hiszem, nem szolgáland megbántásul a' magyar chemicus uraknak, ha ki észrevételeit — mert azok soha sem tilalmasak — még talán nem idő után, sem annak módja' nélkülözésével közli. Ezen oknál fogva határozám magamat észrevételeim' közlésére a' nevezett urakkal, 's kérelmemet hozzájok intézve: tapasztalván, hogy ők a' nyelvnyomozások' elfogultsága közt, a' chemia' tartományában kissé messze tértek, a' századokig szokásban lévő jó chemiai kifejezések helyett ujakat koholván, mellyek azonban a' régieket nem csak ki nem pótolhatják, de azoknak még hamis értelmet is adnak.

Annak bebizonyításaul következzenek itt néhány példák: *veggtan*, *hamag*, *székag*, *hugyag*, *nádméz*.

A' legujabb magyarok a' chemiát *vegytan*-nak nevezik, tehát mintegy azon tudománynak, melly a' testeket létrészeikből összetenni tanítja. De ezen értelem helytelen, mert a' vegyítés (synthesis) talán csak kisebb része a' chemianak; mert a' chemia elválasztani is tanítja a' testeket az ő létrészeikre (analysis); tehát batorkodhatnam, és pedig több igazsággal, a' chemiat „vegytan" helyett *választan*-nak (Scheidekunst) nevezni. De mind a' két szónak egyike, különvéve, csak felét adja elő azon tudománynak, mellynek nevét kipótolnia kellene; a' *chemia* szó pedig csakugyan azon tudományt jelenti, melly mind a' kettőt, vegyíteni (synthesis) tudnillik és választani is (analysis), tanítja. Miért akarunk tehát a' jó régi „chemia" név helyett massal, még pedig roszabbal, élni?

A' *kali*-t a' szóujitók *hamag*-nak nevezik, talán azért, mert hamuban találtatik; pedig minden hamuban nem foglaltatik kali. Azon növények, mellyek a' tenger' partjain vagy pedig a' sós tavak' szélein nőnek, ha megégettetnek, adnak ugyan hamut, de nem kali-, hanem natron-tartót; igy tehát roszabb kifejezés „hamag", 's ennélfogva *kali* szónál kell maradnunk.

Az ujabb „székag" sem pótolhatja ki a' *natron*-t; mert a' székag, mintegy széksónak lételeje, annyit is jelenthet mint hashajtó (principium purgans). A' kereskedésben előforduló magyar széksó épen nem egyértelmű a' szénsavas natronnal; a' magyar széksó, mint tudva van, szénsavas-, kénsavas- és sósavas-natronból áll; ha ebből chemiai uton kiválasztjuk a' szénsavas natront (carbonas natri), akkor ezen test a' tudományban nem egyértelmű a' széksóval: valljon kipótolhatja e tehát „székag" a' natron' ideáját?

Épen olly rosz értelmű szó a' *„hugyag"* *„ammoniak"* helyett; ammoniak csak akkor található a' hugyban, ha ez szétoszlik, a' fris hugyban pedig, mint tudva van, ammoniak nem találtatik; hanem szétoszláskor a' principium uricum (mellyet méltán lehetne és kellene hugyagnak nevezni) szénsavas ammoniumra (carbonas ammoniae) változik.

A' *czukrot* *„nádméz"*-nek nevezik; pedig ezeket (czukor és méz) nem lehet 's nem is szabad összezavarni. A' czukrot a' mostani chemicusok olly testnek nevezik, melly édes, kristalizált, és alcohol-pezsgésbe (fermentatio vinosa) általmenendő; és azon édes testet, melly nem kristalizálható, de a' borpezsgésben elfordulható, *méz*-nek lehetne nevezni: ollyan azon czukor, melly az édes gyümölcsökben és a' szőlőben találtatik (Schleimzucker, Traubenzucker); azon édes test pedig, melly a' borpezsgésben által nem mehető, akár kristalizálható akár nem, *éd*-nek (Süsse) neveztetik, illyen a' *tejéd* (saccharum lactis) 'stb.

A' szőlő- és gyümölcsmézből (Schleimzucker und Traubenzucker) vegyítés által származott *méz* pedig nem pótolhatja ki a' *„czukor"* nevet, és annál inkább sem, minthogy a' mézben czukor nem találtatik, 's a' czukrot nem csak nádból (arundo sacchari), hanem répából és juharfaléből is készíthetni.

Ismételem tehát kérésemet: maradjunk a' jó chemicus szavaknál, ámbár régiek; és csak akkor változtassuk, ha a' szükség kényszerít, nehogy talán illy helytelen nevezetek által (mert helytelenek, mihelyest az okokkal támogatott vágyat ki nem elégíthetik), netalán, mondom, évek után egymást ne érthessük.

Bécs, november' 25kén 1838.

Dr. *Spécz*,
chemia' r. tanítója, az erlangeni, görlitzi és müncheni tudós társ. tagja, t. Nógrád és Borsod várm. táblabirája.

Válasz

Sárvári Ferencz urnak, urbéri munkája' tárgyában *).

Tudós *Sárvári* Ferencz ur, kit én nem csak mint derék oktatóját a' magyar jognak, 's irót, hanem mint fiát nagyon tisztelt hajdani oktatómnak a' debreczeni collegiumban, nagy tudományu Sárvári Pál professornak, igen becsülök, 's kinek urbéri munkáját a' magyar maganyos jog' commentatorai' characteristicájában a' Századunkban csak egykét szóval, minden megbántás nélkül, érintettem, a' Figyelmezőben ellenem ekképen kel ki: „Az Orosz-Század'**) 80dik számában egy „régi magyar jogász" a' magyar magányos törvény' commentatorainak characteristicáját folytatván azt mondja: „Csodálkozom rajta, hogy Pfahler' derék munkáját sem az országos küldöttség az urbéri tárgyban és az országgyülés, sem az uj 1836ki urbarium' következtében kiadott urbéri könyvek' irói (Hoblik, Sárvári, Csaplovics) nem használták, 's Pfahler' példája szerint, *az urbéri törvényt tudományos rendben elő nem adták.*" Erről részemről csak azt jegyzem meg, hogy a' régi magyar jogász munkámat aligha (?) olvasta; mert különben meg nem foghatom, mikint mondhatja róla azt, hogy az urbéri törvényt tudományos rendben elő nem adta. Hiszen, ha van valami érdeme azon munkának: épen abban állani hiszi azt szerzője, hogy az urbéri szabályoknak logicai rendbe szedése által igyekezett a' szövevényes tárgyat világositani, a' hoszas pontoknak rövidebekké alakitásával, a' kifejezéseknek egyszerübbitésével a' törvényt érthetőbbé, emlékezetben könnyebben megtarthatóvá tenni, mint szintén a' jobbágyság' történeteinek előrebocsátásával egy *egészet* állitani elő. Ha már magát a' könyvet nem tartotta áttekintésre méltónak (??) a' régi jogász, legalább czimét olvasta volna figyelmesen: *Világositó* és *rendszeres* előadása az 1836ki urbéri törvényeknek. Ebből magából is láthatta volna a' szerző' czélját, hogy t. i. a' *világosi-*

*) Figyelmező' 1838. 48dik szám, 805dik lapon.

**) Mire való ez a' gunyoló kifejezés?

tást és *rendszeresítést* tüzte ki magának. És ezen czéljait még inkább elérni reményli munkájának második bővebb kiadásában, mellyel — az első kiadás elfogyván — ez idő szerint foglalatoskodik.“

Tudós Sárvári Ferencz ur, kit sérteni akarni álmomban sem jutott eszembe, mivel benne nagyérdemű atyját, Debreczenben egykori oktatómat, tisztelem (debreczeni, még élő, három volt oktatóm: *Budai* Ézsaiás, most superintendens, Kocsi *Sebestyén* István és *Sárvári* Pál nekem elfelejthetetlen), engemet félreértett. Nem állítottam, hogy ő ('s szinte Hoblik, Csaplovics, Majláth János gróf, kinek munkája akkor, midőn irtam, eszembe nem juta) munkáját rendszerben nem adta ki, hanem csak sajnáltam, hogy ő 's a' többi ujabb urbéri irók az urbéri törvényt *Pfahler'* jeles tudományos rendszere szerint nem adták ki. Én is egykor a' keszthelyi Georgiconban a' régi urbarium' tárgyait tudományos rend szerint adtam elő a' mezei gazdaság' hallgatóinak, 's pedig *magyar**) nyelven, de megvallom, hogy azon rendszer nem volt olly tökéletes, mint tisztelt collegám Pfahler tanáré „Jus georgicum“ czímű munkájában. Ha most tanítanám az uj urbariumot mint különös tudományt, Pfahler' rendszerét követném. Meglehet, hogy Sárvári urnak saját rendszere, melly épen nem rosz, jobbnak látszik; de ne vegye azért az én nézetemet 's szerény ohajtásomat rosz neven. *Hanc veniam damus petimusque vicissim.*

Hogy Sárvári ur' előadása urbéri munkájában *világosító*, kétséget nem szenved, 's azért azt hallgatóimnak is ajánlottam 's ajánlom. — Különben örvendek, hogy Sárvári ur munkája' második bővebb kiadásával foglalatoskodik, mellyben a' *világosítást* és *rendszeresítést* még inkább elérni reményli. Nem fogom elmulatni, munkáját sine ira et studio megbirálni, 's reménylem, hogy S. ur velem meg lesz elégedve. De mégis javaslom neki Pfahler tanár' „Jus georgicum“-ának, mellyet talán még nem ismer, gondos megolvasását, a' legjobb czélból. —

Rumy Károly,
a' magyar jog' rendes oktatója.

*) A' „Kritikai lapok“ irói' kedvéért, kiknek egyike engemet *tót*nak szidalmazott, 's hogy azon lapok' közönsége előtt nevetségessé tegyen, azt költötte 's hazudta, hogy épen *tótul gondolkozom*, azt jegyzem meg, hogy azon szó „*magyar*“ nem irásbeli vagy nyomtatási hiba „*tót*“ helyett. Ha azon gúnyiró velem együtt 1799-dik évben Debreczenben lakott volna, midőn én ott magyarul tanultam (mivel anyanyelvem a' német), engemet inkább debreczeni gazdasszonyommal, boldogult Szőke Ferencznével, *német*nek nevezett volna; mert ez, mint takarékos asszony, mikor jószívű férje, bold. Szőke Ferencz esküdt ur, ebédnél 's vacsoránál poharamba másodszor töltött bort, ezt kiáltozta: „Uram, ne töltsön a' *kis németnek* annyi bort; meg fog neki ártani.“ A' tót nyelvben még néhány év előtt is olly járatlan voltam (szégyenlem megvallani), hogy midőn nekem egy jogász diákul azt beszélte, hogy tudós ellensége' egy paprikás anticriticájától „*sz—cam*“ (tót szóval diák végezettel) kapott, én a' szót teljességgel nem értettem, 's a' jogásztól kérdeztem, mit akarna mondani, ez akkor mosolygva mondá nekem, hogy tudós ellensége' anticriticájától dysenteriát kapott. — Lengyelül 's ráczul ugyan szükségből tanultam, de nem gondolkozom ezen nyelveken, mellyekben sokkal kevesebbé vagyok jártas mint a' magyar, sőt görög 's franczia nyelvekben. A' rágalom és hazugság az okos' és erkölcsös' szemeiben csak a' rágalmazónak árt. *Rumy.*

Feddés.

Pseudonymus *Jogi* hites ügyvéd a' Figyelmező' 46dik számában *Csaplovics* urnak adott durva válaszában két nagy tudományú 's nagyérdemű magyar irót rajzol sarcastice, de olly kézzelfoghatólag, hogy minden, ki azon két tudóst ismeri 's azon rajzolást olvassa, tudja, kiről van szó. Azt irja t. i.: „Ismerek egy tanult férjfit, ki fejéből elmondja Tacitust, Horatiust, tudja valamennyi ujabb jeles munkák', 's közttök a' politicaiak' tartalmát, sőt maga is részt veszen a' megyék' és az ország' gyüléseiben, és politizál [1]), és még is nem régiben egy politicai munka' taglalásában kése végképen bele tört (?) [2]). Ugyan ez majd minden gazdasági munkákat nem csak bir, hanem szorgalmasan olvasgat is, sőt gazdasági tárgyakról maga is irogat [3]) (mint Cs. von der Bienenzucht in Doppeltstöcken), de különben kocsisát is alig ismeri (?!) [4]), 's a' lehető legroszabb gazda“ [5]). Tovább: „Ismerek egy tudóst, vagy, ha Cs. akarja (?), nem tudóst (?) [6]), ki előttem azt állitá ('s mindjárt tudtam, hanyadán vagyunk): „az egész hazában senki sem tud magyarul“ [7]) (azaz érteni kell, hogy csak egyedül ő maga), 's ugyanez igérgeti, hogy a' historiában az egész világ' történetkönyvét megváltoztatandja ugy, hogy csak akkor fogja a' világ szemét száját eltátani [8]), miket tett és nem tett (maga sem tudván) a' régi időben. 'S nem is ok nélkül mondhatja ezt az érintett tudós vagy nem tudós; mert ha őt valaki meglátogatja, több szobáit könyvekkel megrakva fogja találni, 's látogatóját bizonyosan a' legvégső szobában fogadandja [9]), hogy bámulhassa colossalis tudományát (?) [10]). Azonban az emberi évek lefolydogálnak, 's neki mind egyetlen helyes grammaticája, mind mély bölcseségű újabb historiai világításokkal terhes munkája, mindnyájunknak iszonyú kárára (mert mi szegények már magyarul tudni nem fogunk [11]), a' világ pedig nem fogja megtudhatni, mi történt vala ő vele) csak az igéretben marad“ [12]).

Ezen két tudós férjfi Jogi urnak perlekedésébe Csaplovics urral épen ugy jött be, mint Pilatus a' Credóba. De kérdezem, illik e, hogy a' Figyelmező' triceps redactiója illy sarcasticus személyességeket felvesz, mellyekben minden becsületes olvasónak meg kell botránkoznia? A' Kriticai Lapok ezen érdemes férjfiakat már bántották, 's ime a' Figyelmező a' személyes megsértéseket folytatja! N m ok nélkül állította Csató ur, hogy a' Figyelmezőben a' Kritikai Lapok' tendentiája és szelleme megmaradt. —*m*—

1) Eddig mind igaz. —*m*—
2) Igy látszik Jogi urnak 's a' megtaglalt munka' szerzőjének; sok másnak pedig nem. Laudatur ab his, qui culpatur ab illis. —*m*—
3) Ez is igaz. —*m*—
4) Risum teneatis amici! —*m*—
5) Nem tudom, mennyiben igaz ez, vagy koholt. Talán „*nem szerencsés* gazda“ akarta irni Jogi ur. Boldogult *Pethe* is bő tudományú theoreticus gazda volt, de szerencsétlen practicus, mint maga megvallotta pallérozott mezeigazdaságában. —*m*—
6) Cs. ur, ki mint én, ezen férjfinak mély tudományát becsüli 's csudálja, őt bizonyosan nem nevezi *nem-tudós*nak. —*m*—
7) Én nem voltam jelen, midőn Jogi ur — o — tudóssal beszélt: de gyanitom, hogy Jogi ur őt félreértette 's hogy csak azt mondta, hogy kevesen beszélnek 's irnak grammatice jól magyarul (Révai' elvei szerint). Nekem egykor azon tudós férjfi azt mondotta, hogy könnyebben irna diákul vagy németül, mintsem magyarul, mivel neki ifjúságában 's hivatalos foglalatosságaiban a' latin 's német stylusban több gyakorlása volt, de hogy hazaszeretetből magyarul ir. —*m*—
8) Illyen aljas, köznépi kifejezésekkel a' nagy tudós bizonyosan nem élt. —*m*—
9) Engemet is a' legvégső szobában fogadott; de csak azért, mivel ez irószobája. —*m*—
10) Talán valóban bámulásra méltó, colossalis *bibliothecáját?* Illyet én más *magyar* tudósnál még nem láttam, de Németországban igenis. —*m*—
11) Hát járjon Jogi ur másokkal együtt a' nagy tudós' magyar leczkéire! Szivesen fogja ő látni Jogi urat 's honorarium nélkül tanítani. Ha én P-en laknám, eljárnék, ámbár ősz fejjel, leczkéire. —*m*—
12) Én is örömest olvasnám már ezen nevezetes historiai munkát, de *quod differtur*, *non aufertur*; 's nem árt illyen nevezetes munka' elucubratiójában a' horatianum „nonum prematur in annum“-ot duplázni, sőt triplázni. Jogi még ifjú ügyész, 's neki elég reménye lehet, hogy ezen munkát még olvasni fogja. Várja tehát ezt türödelemmel 's *ne bántsa a' magyart!* —*m*—

Pozsonyban.

Alapitá és szerkesztí *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

100. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **December' 13.**

Aranymosás.

Jelen évi őszünknek egyik szép septemberi napján a' Mura' partján fekvő pompás őserdőben, hol az olly hasznos cserfa egyenes növéskor több mint 20 ölnyi magasságot 's átmérőjében $1\frac{1}{2}$ ölet ér el, azon tépelődém, valljon mi lehet oka, hogy a' gyönyörű folyam, melly nem rég ns. Szala vármegyének követésreméltó munkássága által czélszerűleg szabályoztatott, és 60 ölnyi rendes szélesség mellett egyszersmind elegendő mélységgel bir, teljességgel minden hajózástól meg van fosztva, holott az olly igen járt Stájerországot 's a' termékdús Magyarhont rövid futtában keresztülmetszvén, e' vidékeket összeköttetésbe hozza a' Dunával és a' fekete tengerrel? Egy folyam, melly viztömegre nézve, a' Tiszát kivéve, aligha enged más akármelyiknek, használatlanul fut keresztül (mert gyakran hónapokig sem látni hajót vagy tutajt Légrádtól fölfelé) a' legszebb tartományokon! Illy tünemény Europában Magyarországon kivül sehol sem található. Bizton reményljük mégis, hogy azon cselekvő erő, melly egy idő óta bujábban csirázik ki 's bőven gyümölcsözni akarónak látszik, a' Murát is az emberiségnek használó folyamok' osztályába helyezendi.

Ezen ábrándokba merülve, néhány férjfit és fiút vevék észre, a' partfövényben aranymosással foglalkozókat; néztem munkájokat 's keresetök iránt tudakoloztam. Csodálkozva hallám, hogy egyegy személy' napi bére, midőn legkevesebb, tapasztalás szerint 15 ezüst krajczárra megy, de e' dijt a' szerencse néha 4—5 ezüst forintra is fölemeli. Oka álmélkodásomnak azon körülmény vala, mivel soha sem hallottam, hogy a' Mura' partjain aranybányák vagy aranyfövényágyak léteznének; meg nem fejthetém tehát a' nagy jövedelmet a' legtökéletlenebb bánalom mellett, melly abban áll, hogy a' vizenyős fövény egy fadarabra kotortatik, melly néhány hüvelyknyi széles, két lábú, 's alul-felül rovátkokkal van ellátva; azon fövény, melly ott akart maradni, most egy, két láb hoszaságú 's egy láb szélességű, közepe' táján kissé homorított (kivájt) deszkácskára öntetik, 's ott riszáltatik, mig a' nemes ércz láthatólag külön nem válik. Ennek következése az, hogy csak azon arany nyeretik meg, melly nagy szemekben vagy kristályokban jön elő, a' finom lapocskákban létező pedig mind tovább uszik, mit az utra szórt fövényen szabad szemmel is tisztán megláthatni 's bizonyosan felére tehetni. Még egy más, ezüst szinű érczfövenyet is vettem észre, melly szinte elszóratik. Ha a' Bánságban még rézmosás is jövedelmez, miért ne használtatnék itt, ha ugyan ván, ezüstfövény, mint melléktermény?

E' kisded értekezés' czélja, azon személyeket, kik befolyással birnak ama' vidék' aranymosására, figyelmesekké tenni az imént említett bánalom' tökéletlenségére. Minden esetre egy szélesebb ferde lapot ajánlanék, de kivált egyenes szögben pontosan, selmeczi mintára készült teknőcskéket, mellyeket egyszerűségöknél 's olcsóságuknál fogva a' legszegényebb ember is megszerezhet. A' kénesőnek czélszerű használata is bizonyosan jövedelmezne. Majd minden felső-magyarországi folyam és sok patak mutatja partjain még ma is nyomait a' szorgalmasan üzött aranymosásnak, melly azonban most tudtomra ama' vidékeken sehol sem üzetik többé, ámbár ott még tetemes aranybanyák vannak, és több órajárásnyira nyuló hatalmas aranyágyakat, minők Telkabánya*), Zlatnabánya 'stb., mosnak a' Hernád' hullámai. A' legkedvezőbb idők az aranymosásra most már elmultak ugyan — értem a' római birodalom' végromlásától Amerika' fölfedeztéig terjedett időközt, mellyben 10—20,000 holdnyi termékeny földet minden jobbágyival és törvényes jogaival együtt 10—20 aranyért, sőt egész országokat is néhány ezer aranyért elzálogositottak vagy eladtak, a' napi bér ellenben igenigen csekély volt: de mégis azt mutatja murai aranymosóink', még inkább pedig a' bánságiak' és erdélyiek' példája, hogy ezen ága a' bányászatnak folyvást figyelmet és pedig nagyobbat érdemel, mint a' minőben mostan részesülni látszik.

Minthogy már belé kezdtem 's, mint a' ki korán reggel kel, *aranyat lelek*, említést kell tennem e' nemes ércznek az ásványtudósok által még meg nem fejtett ritka tüneményéről: gyakran találtatik t. i. olly vastagságú aranydrót, mint egy pipaszurkáló, melly többnyire a' római „fibula" nevű kapcsoktól veszi eredetét; illy kapcsok, ugy látszik, igen gyakor használatban voltak a' rómaiak' palástjain 's mindkét nem által viselt ruhák' egyéb részein, de ezüstből és bronce-ból valók is sokszor találtatnak, 's felette sokáig kellett divatban lenniek. — Azonban vannak esetek, hol e' megfejtési mód nem használható, 's hol itt-ott az éles szem egy szövényt pillant meg, melly oda mutat, hogy épen a' perui ugynevezett „kürtezüst" (Hornsilber) mintájára maga a' természet sok apró szálból vagy tűből egy fonalat sodrott. Igy *Mária Terézia* alatt a' Hegyalján egy hoszú aranyindát leltek, mellyet a' növő szőlőtő az anyaföldből hozott ki. Ezen inda hajdan, ha nem hibázok, a' kincstárban tartatott, 's most alkalmasint az ásványgyüjteményben van. Egy aranydrót, mellyet hasonlóképen ugyanazon hegyen egy szőlőtőn találtak, néhai *Drevenyák* Ferencz főkamaragróf' jeles ásványgyüjteményében tartatik **). Emlékezem, hogy még több illy esetet is hallottam, sőt ifjukoromban valamellyik gyüjteményben olly aranydrótot láttam, melly magából a' kőből nőtt ki, 's $2\frac{1}{2}$ hüvelyk hoszaságú volt. Legujabban illyesmi f. é. julius hónapban találtatott Gömör vármegye' Pelsőcz nevű városkájának határában, hol a' megyeház' épitésére kövek vágattak ki, 's ezek közt 2—3 helyen fedeztettek föl aranydrótok, kisded gombolyagokban, csak néhány ölnyire egymástól. Az ez iránt tartott vizsgálatkor azt vallá egy tanu, hogy hasonló, de az elsőtől 1000 — 1500 ölnyi távolságra fekvő helyen ezelőtt 3 évvel hasonló gombolyagot talált, 's azt meg is tartotta. Kár volt, hogy egy műértő sem látta, minő helyet foglalt ezen arany a' kőben; mert csak akkor tudták meg e' találmányt, midőn már sok ember hor-

---

*) Ezen hely rövid időn hiressé lehetne, és könnyen egy magyar Potosivá növekedhetnék, mi idővel bizonyosan meg is fog történni, mert elég arany van benne, csak a' fölkészitési módok tökéletlenek még mindnyájan. Talán egy bizonyos amalgamaturának, melly egy magas kénesőoszlop' nyomata által volna eszközlendő, uj eszméje egy uj korszakot idézend elő.

**) E' gyüjtemény jelenleg Taktakenészben van Tokajtól egy mérföldnyire, 's az illető örökösök által eladandó.

dott belőle köstökén pipaszurkálót! Értéke a' leleménynek mintegy 80 ezüst forintra mehetett. Ezen hegység átmeneti mészkőből áll, ollynemű szikla, melly különben igen ritkán foglal magában érczet, de épen az arannyal tesz kivételt, igy péld. ama' gazdag dalmátországi aranybányáknak, mellyek *Diocletianus* császár' idejében olly jól fizettek, 's most nyomuk sincs többé, hasonló mészkőben kellett feküdniök.

Utódaink' számára még egy aranyforrás van fentartva azon zuzóművekben, hol bányavirágos érczek töretnek, melly forrás azonban még nem használtatik. *Chrysostomus.*

Hazai találmány.

Köztudomású dolog, hogy némelly orvosságoknak, millyenek a' bals. copaivae, kánfor, carbonas ferri, salmiak, rhebarbara, chinin, asa foetida 'stb. bevétele, fedetlen alakban, nem csak gyermekeknél, hanem felnőtteknél is az undorító vagy igen kellemetlen íz és bűz miatt tetemes akadályokra talál, 's hogy ezen nehézséget és kellemetlenséget a' bevevőre nézve még inkább neveli azon alkalmatlanság, mellyet az illy orvosságok' bevétele után a' szájból eredő bűz a' beteggel társalkodókra nézve szükségképen maga után von.

Ehhez képest már több év előtt gondolkodtak franczia gyógyszerárusok olly egy boríték' feltalálásán, melly a' nevezett orvosságokat, a' legkisebb adagokon kezdve és minden levegőt kizárva, ugy beburkolhassa, hogy ezen burkok az orvosság' bevétele alatt és után annak legkisebb ízét vagy szagát se érezttessék, annak minőségét és hatását legkevesebbé se változtassák vagy hátrálják, következőleg igen könnyű és kellemes bevételűek, igen könnyű emésztetűek 's az egészségnek semminemű ártalmára se legyenek.

E' feladatot a' mult 1837dik évben teljes kielégítésig megoldák *Mothes* és *Raquin* franczia gyógyszerárusok, mint a' franczia gyógytudományi academia' vizsgálatiból és tudósításából (l. Bulletin de l'Académie, Paris, 1837, v. t.) kitetszik, 's ugyanezen academia' ajánlatára a' gyártásra Francziaországban kizáró privilegiumot is nyertek.

A' találmány' hire csakhamar birodalmunkba is elhatott, és *Schürer* Károly bécsi gyógyszerárus, megszerezvén magának a' találmány' titkát a' franczióktól, szinte kizáró privilegiumot nyert rája az ausztriai tartományokra nézve, mint legújabban is a' bécsi hirlap' (Wiener Zeitung) folyó évi octob. 1jén költ számának értesitőjéből láthatni.

Mielőtt e' közhasznú találmánynak ismerete és használata honunknak e' Bécshez olly közel eső részeiben is elterjedhetett volna, történt, hogy egy Pozsonyon keresztülutazó bécsi gyógyász orvosságot rendele magának itteni gyógyszeres *Schöninger* György urnál, mellyet a' nevezett íz- és bűzmentő capsulában kivánt kiadatni. Jeles és már több, szerencsés chemiai próbálatiról ismert gyógyszeresünk illyes capsulákkal, mint előtte addig ismeretlenekkel, nem birt ugyan; de épen az lőn neki a' leghathatósabb ösztön, hasonlóknak feltalálására.

Nyolcz vagy tiz napi feszült figyelem és gondos próbálatok után csakugyan sikerült jeles hazánkfiának is a' francziákét ha nem felülmuló, legalább tökéletesen elérő, átlátszó, zománcznemű, légkirekesztő, fölötte könnyű és kellemes bevételű borítékok' (capsulák') ujan-feltalálása, mellynek minden előszámlált jeles tulajdoniról, szorgos vizsgálat után, több itteni köz hivatalban lévő gyógyászaink tanulságot tettek. (L. Pressburger Zeitung, 1838, Nr. 97, 937d. l.)

Ezeknél fogvást óhajtanunk kell, hogy buzgó és jeles hazánkfiának e' találmánya honunkban minél kiterjedettebb ismeretre és használatra jusson, 's hogy honi gyógyszereseink, kiknek érdekökben fekszik hasonló találmányok' ismertetése, inkább hozzá mint külföldiekhez forduljanak, miután kételkednünk sem lehet, hogy ő azok' készítésére és szállítására, a' kivánató mennyiségekben, a' külföldieknél jóval is gyorsabban és jutányosabban kész leend.

Tanulók' igazságtétele Párisban.

E' czím alatt a' frankfurti *Főpostahivatal-ujság* — azon csendháborítások iránt, mellyek november' 26kán *Lherminier* ur' leczkéinek megnyitását gátolták — következő czikkelyt közöl: „Lherminier professor és iró. Ő a' hasonlító törvényhozás' tudományát tanítja, 's többek közt Németországról is irt egy könyvet. „Rajnán tul"-jában (a' czím ezt látszik mondani: itt tul paradicsoma van a' bölcseségnek, kutfeje a' szépségnek, kincstára az ideáknak) mindent jelesnek talál, egyet kivéve: ő t. i. meg nem foghatja, mikint van az, hogy illy értelmes, illy müvelt nemzet, mellyben minden harmadik férfiu fél *Plato*, olly soká késik lázadásával. Tudni kell, hogy Lherminier, midőn három év előtt a' mondott könyvet irta, nyomot-tartó democrata volt. Az olvasó' okulására a' „Rajnán tul"-ból emlékezetbe hozunk egy rövid helyet: „Egy nemzet sem bir ugy mint Németország — a' görögöket sem véve ki — a' tanok' és rendszerek' olly organicus egészével, melly az emberi tudás' körét magába foglalná; mondhatni, Németország a' 19dik században az emberi nem' metaphysicáját szerkesztette. De minek e' nagy ideamozgalom? minek ez alapos foglalkozás minden ágaival a' tudásnak és nyomozásnak? Valljon az egyes a' korlátlannak ölébe vesse e magát, 's a' nemzet őt kövesse? Igy jutott tönkre India. Jó eleve már átfutotta az érzékfeletti vizsgálódás' mezejét, 's azalatt elmulasztotta az életet. Németország, ereje' öntudatában, az ideákat foganatba veendi. Gyümölcsterhes gondolatok ne heverjenek örökké az agyba zártan. Francziaország adta a' példát: az értelmiségi revolutióra a' politicai felfordulás következett. *Mirabeau* utána jött *Voltaire*nek. A' megismert igazságnak használ kell venni. Francziaország, dicsőségére, e' törvényt követte; Németország nem fog hátramaradni. Látott minket és megértett, mert a' mi cselekvésmódunk egyszerű volt; ha megjő az idő, a' gondolatok tettekké fejlenek." A' propaganda épen minden nyeregbe illik; semmi áluttól sem irtózik; korántsem haszonleső: abban telik kedve, ha mással is közli, a' mi jót bir; Lherminier a' németeket, mivel késnek lázadásukkal, tudományos becsületöknél ragadja meg; minthogy *Kant*unk és *Fichté*nk volt, *Robespierre* és *Danton* el nem maradhatnak. Lherminier azonban még sem volt igazi apostola a' franczia demagog hitnek; a' felforgatási ideáknak ő benne csak gyenge gyökerei voltak; *Fieschi*' merénye után magával meghasonlani kezdett; *Alibaud* ellen tollat is ragadott; 1838ban végre egészen megtért 's a' ministerek' táborába ment által. Ezt neki a' párt meg nem bocsáthatta; a' fiatal Francziaország magára vállalta, őt az elszakadásért megbüntetni. 1838. november' 26kán megtudta Lherminier, miért „vesztegel" még Németország; épen nem tetszik neki, hogy az ifjak, kiket mint hallgatókat tanítania kelle, nem engedik őt szóhoz jőni, 's „gondolataikat tettekben fejezik ki". Minden párisi hirlap ir e' botrányról, 's csak a' legkisebb rész fejez ki elhatározott roszalást. „Jól esett az apostatának; a' mit keresett, megkapta!" igy hangzik tartalma sok elmélkedésnek ez esemény fölött. Csak a' *Débats* fakad keserű gán-

csokra, 's azt mondja, hogy e' történeten minden törvényes embernek borzadnia kell. Midőn délben a' professor' tanítótereme fölnyilt, a' tanulók más ujvágyasokkal együtt rohantak be, mintegy kétezeren lehettek, többnyire elkészülvék nem hallgatni, hanem hallgattatni. Lherminier hittagadónak szidalmaztatott, kifütyöltetett, papirosgolyókkal 's rézpénzdarabokkal dobáltatott. Ő ez alacsony méltatlanságot fél óráig kiállotta, ujra és ujra próbált szóhoz jutni, de mindig elnyomatott eme' zajos kiáltásokkal: Le az árulóval! föl a' lámpára a' hitszegővel! Végre fölszedte sátorfáját 's egy mellékterembe vonult; a' dühös tömeg betörte az ajtót 's összezuzta a' butorokat; Lherminier, fenyegetve látván magát, ekkép szólt a' betolakodókhoz: „Ha itt nincs fegyveres erő, éltemet védelmezni, azért nincs, mert én a' hatóságot kérve kértem, hagyna engem köztetek magányosan. Én nem hittem, hogy gyilkosokkal legyen dolgom; eresszetek!" Üggyel bajjal vergődhetett az utczára; a' kiabálók őt lakásáig követték, 's csak itt szólíttattak fel szétmenésre. A' juliusi lazadás' kilenczedik esztendejében igy értik a' szabadságot Francziaország' fővárosában! Egy tudós nyilván kigúnyoltatik és megcsufoltatik, azért, mert ő élt azon természetes, csak lélektyranntól megtiltható szabadsággal, hogy politicai dolgok feletti nézeteit megváltoztassa. Ha Lherminier — az oppositio' előadása szerint — kül hasznok által indíttatott a' ministeri párthoz átmenni, ugy a' tanulóknak, ha főleg őket illeti a' censori tisztség, csak egy módjok volt a' professorral éreztetni, miképen ők roszalják cselekedetét: el kellett volna a' leczkéről maradniok. A' Débats a' botrányróli közleményét ekkép rekeszti be: „Azon férfiu, kit az anarchisták' gyülölsége egészen az ő publicista öntudata' küszöbéig üldöz, e' bátor és eszes férfiu, most a' miénk; őt segíteni és sajnálni tartozunk; őt ótalmazni kötelessége a' társaságnak; nem kételkedünk, hogy a' kormány a' társaság' adósságát lefizeti."

A' *Journal des Débats'* érintett czikkelye ez: „Mi már nyilatkoztunk L. ur iránt. Őszintén dicsértük a' ministeriumot, hogy e' fiatal irót, kinek tehetsége a' constitutionalis monarchia' ügyének használhatott, nyilt karokkal és megkülönböztetéssel fogadta. Talán hozzá kell vala adnunk, hogy L. ur, jóval e' dicséretes megtérése előtt, 's az általa okozott megütközésnek daczára, hajlandónak mutatkozott a' juliusi kormányt hozzáállásával gyámolítani. Ő már Thiers ur' febr. 22dikei ministeriumához közeledett. Utóbb több rendű irományt bocsátott közre, mellyekben liberalis alkotmányunk' alapelvei igazán és határozottan adattak elő 's melegséggel védelmeztettek. Végre senki sem feledhette el azon erőteljes kikelést és iszonyodást, mellyel ő, czikkelyeinek egyikében, azon anarchiai szenvedélyeket, mellyek egy *Alibaud'* királygyilkos' kezét vezeték, üldözé és kárhoztatá. E' czikkely óta tetemesen csökkent a' kedvezés, mellyben L. ur a' democrata pártnál már régóta álla. Állása azontul a' monarchia' védői közt vala kijelelve. Ezen állásért, mellyet most elfoglal, ő becsületesen megküzdött. De vegyük fel bár L. urnak ujabb ellenségeivel azt, hogy ő azon jogot, mellyel birt, t. i. elhagynia egy pártot, mellyet szolgált, 's kárhoztatnia olly véleményeket, mellyekben előbb osztozott, a' lehető legkiterjeszkedőbb mértékben használta, még ekkor is kérdhetni, valljon ezen jog nem volt e nála kétségtelen, nem volt e szent? Illik e és szabad e olly embereknek, kik az emberjogok iránti képmutató tiszteletökkel büszkélkednek, ollyanoknak, kik e' szót „szabadság" szüntelen szájokban hordják, elpörölni akarni L. urtól azon használatot, mellyre ő ugyanezen szabadságát fordította. L. ur hat év óta professora a' jogtudományoknak a' franczia collegiumban. Oktatásfolyamának megnyitása a' mai napra vala hirdetve, 's a' tanuló fiatalsághoz némelly journalok által bocsátott felszólítás' daczára is tudva volt, hogy ő tanítószékének, mellyen ékesszólása annyiszor diadalmaskodék, elfoglalásáról le nem mondott. L. ur tehát a' programmban kijelelt órán a' College de France-ban megjelent. De már korán reggel, azon terembe, hol a' tanításnak kelle tartatnia, számosan csődültek, kik a' folyosókat, a' collegiumi nagy udvart, sőt az utczát is elfoglalák. Kikből állott e' csődület? Néhány tanulókból, mesterlegényekből, sok idősb emberekből, számos sötét képekből, szóval, többnyire ollyan emberekből, kik az oskolát közönségesen látogatók előtt egészen ismeretlenek valának, 's kiket az előre szándéklott botrány' viszketege csalt oda. Azt is állíthatni, hogy e' tömegben az oskolák sokkal kevésbbé voltak képviselve, mint az anarchista pártok, mellyek a' rendetlenségbeni részvételre az ő szájasaikat, kenyereseiket és czinkosaikat kiküldötték. L. ur déltájban belépett a' belső teremekbe. Barátjai közül egy sem követheté őt, minthogy a' bemenetek zsufolva voltak, ugy hogy a' tiszteletreméltó professer, ki egyébiránt a' nyilványos hatóságtól nem akart fegyveres védelmet elfogadni, midőn már tanítószékén volt, egyedül 's védelem nélkül látta magát, dühös és megrőgzött ellenségek' közepette. Erre kezdődék a' leggyalázatosabb botrány, mellyet valaha a' politicai szenvedélyek' erőszakoskodása és durvasága hozott létre. „Le a' hitehagyottal! Le az árulóval! Lámpafára az adószedővel!" irtóztató kiabálások fogadták a' professort. Mindenfélét dobáltak felé. Nehéz, erősen hagyított sousdarabok suhogtak füleit körül. Az asztalon volt vizes palaczk és pohár összezúzatott. Egy iszonyú padhasáb zuhant tanítószékére. A' fenyegetések, halálkiáltás, dühös tombolas és a' harsogó: „Le az árulóval!" meg-megjultak folyvást növekedő hatalommal. E' jelenetnek Lherminier csaknem három óranegyedig volt bátor és rendithetlen tanuja. Hangja, mellyel ollykor a' zajt csillapítani próbálta, mindjárt az első szavaknál szidalmak' és átkozódások' mennydörgése által nyomatott el. Ujra kezdődtek az erőszakoskodások is. L. ur látván, hogy hiába iparkodik az őt fenyegető veszélyt elhárítani, eltökélé a' teremet odahagyni. Néhány tanuló nagy fáradsággal igyekezett neki a' tömegen át utat törni, mellyen ő a' professorok' váróteremébe vonult. A' tömeg követte; az ajtó betöretett, a' szekrények felfordíttattak, 's L. ur a' legnagyobb veszedelemben vala. Nemes és büszke magatartása azonban megmenté őt: „Uraim, ugy mond, csak azért nincsenek itt lovasőrök életem' védelmére, mivel a' hatóságokat kértem, hagyjanak engem magamat önök között. Nem hittem, hogy orgyilkosokkal lesz dolgom! Eresszenek önök"... E' szavaknál erősen félretolá az ellenében állókat 's kiért az udvarra, hol több barati körülvevék 's az utczára kivezeték. A' lázadó tömegnek egy része folyvást kiabálva követte őt. De itt a' köz megütközés és boszankodás védte a' tiszteletreméltó professort, 's ő a' pórnép' kiséretében és szidalmai közt ért ugyan házához, de nyúgodt, rendithetlen magatartással, 's csak a' megvetésnek egy gyönge mosolyával árulva el azon boszankodást, melylyet egy védetlen, bátor férjfiu a' pórnép' durvaságaival küzködteben érez. Egy, szokott jeleivel ellátott rendőrbiztos, hajdui kiséretében épen ekkor jelent meg L. ur' lakháza előtt, 's kevés pillanat alatt a' csendzavarók szétugrottak, miután többen fogságra vitettek. — L. ur igenis nagy vétkes a' tulzó párt' szemében. Ennek ¡theoriája által elámítva, azon hálóban, mellyet ez a' tapasztalatlan ifjuságnak olly ügyesen vetni tud, ő is tartózkodott egy ideig a' csalatások', hamisság', társaságelleni szenvedélyek', alkalmazhatatlan tanok' és pompás hazudságok' azon tartományiban, mellyekben a' democrata pártok élnek. Tapasztalhatta ott, hogy azon erények, mellyek olly lármásan lépnek

fel, amaz önhaszonra-nemvágyás, melly olly fenhangon szokta magát hirdetni, amaz elvek, mellyek olly hajthatatlanoknak látszanak, ama' programmok, mellyek az emberiségnek jóllétet, a' hazának dicsőséget igérnek, jobbára füst, gőz és pára. Ő ismeri már semmiségét a' tanoknak, mellyek őt elcsábíták, és veszedelmét a' tévelygéseknek, mellyek őt elragadák, 's most, férfiui érettségre jutva 's avval valólag alkotmányszerű nézetekre áttérve, ez utóbbi véleményűektől ugy fogadtatik, mintha tőlök már régóta próbára tétetett volna. Ő az ellenfél' gyöngeségének 's tehetetlenségének titkát hozá hozzájok. Fogadjuk őt szintazon őszinteséggel, mellyel ő hozzánk jő; mi iránta gyámolítással és sympathiával, a' társaság védelemmel tartozik. A' kormány, nincs kétségünk benne, a' társaság' ezen tartozását le fogja fizetni tudni."

Lherminierről végre az *Athenaeum* következő czikkelyt közöl: „Párisból egy társunktól a' következő levelet vettük: Páris, nov. 3. 1838. — — Azok közzé, kik mint reméltem — 's nem ok nélkül — itt mulatozásom' idejét reám nézve tanusságossá fogják tenni, eleve számítottam Lherminiert, a' Collége de France ban az összehasonlító jogtudomány' tanítóját. Történt pedig, hogy épen ideérkezésem előtt néhány nappal a' professor és journalista széket fogott a' statustanács' teremében, 's a' professorok és journalisták ezt nem bocsáthatták meg neki, ámbár a' példa sem nem első, sem nem utolsó, mert hiszem még őket is fogja érni a' sor. A' hirlapoknak legalább is két harmada, 's legelől a' Charivari, ki Lherminiert L' air-mi-niais-nek irja azóta, reá rohant a' magát a' juliusi napokban is megkülönböztetett ifjú férjfira, 's minden harmadik sor elpártolásról szólott és árulásról. Részemről, ki Lherminier' munkáit kettős figyelemmel kisértem mindig, mert olly szempontból indult ki a' jogtan' mezején, mellyet helyesnek 's gyümölcsöző czélhoz vezetőnek tartok, 's ki viszonyait először is Guizotval, utóbb a' saintsimonistákkal és Fourierral, 's nem régiben Sanddal és Lamennaisval méltánylani tudtam, mint azt eddigelé tudta a' sajtó is, mert akarta, — elvhűséget látok legujabb czikkelyében is. Ő látta, vallotta, hogy mind ezen rendszerek a' „gondolat" elnöksége alatt alakultak, hogy nem istenlették a' fatalitást és esetet, 's igy philosophiai alapelvénél fogva a' valónak befolyását is látta bennök: de azért ezen rendszerek' egyike sem számithatta őt catachumenái közzé, neki saját nézetei voltak, 's ezen nézetekhez hű maradt a' Revue des deux-mondes' azon czikkelyében, mellyet Lamennais' souverainitas-eszméje ellen irt, 's mellyben árulást nem látott senki; 's azon másik czikkelyben, melly nem is elv vagy eszme, csak mód ellen szól, 's mellyben árulást látnának annyian. Molé megkülönböztette Lherminiert, tehát — Lherminier a' jelen cabinet' elveihez állott mindenben. Ők igy okoskodnak. De vétünk e a' logica ellen, ha a' tehátot ekkép alkalmazzuk: Molé megkülönböztette Lherminiert, tehát jelét adta, hogy az iró' elveit nem látja rendbontóknak. — Azonban elég erről, mert a' tárgy önt, tisztelt barátom, a' távolban nem érdekelheti annyira, mint érdekel engem itt helyben".

Elegy.

Statisticai adatok a' felső-magyarországi bányákról. Hiteles adatok szerint a' szomolnoki bányakerületben fekvő rézolvasztó-hutákban (ide nem értvén mindazáltal a' f. kincstár' hutáit) 1838. januar. 1től fogva, 1838. junius' utólsójáig következő mennyiségű rézérczek olvasztattak:

A' johannisstollni hutában, Igló város' határában, melly egy privát társaság' tulajdona, ...	13459	mázsa,	5 font.
A' Sz.-Miklós-hutában, Szlovenka' határában, melly szintugy privátok' tulajdona	21707	„ 54	„
A' Phoenix-hutában, Margitfalva mellett, Sáros vármegyében, melly a' felső-magyarországi bányaegyesület' (oberungarische Waldbürgerschaft) tulajdona.	32281	„ 55	„
A' Sz.-György nevű hutában, Igló' határában, melly szintugy a' bányaegyesület' tulajdona	12597	„ 22	„
Mindössze 6 hónap alatt	80045	mázsa 36	font.

Mi pedig az ezen érczből lett tiszta réz' mennyiségét illeti, ez következőleg áll:

A' johannisstollni hutában, egyegy mázsa érczből egyremásra (Durchschnittshalt) lett $9^{93}/_{135}$ font réz; a' Sz.-Miklóshutában $9^{30}/_{100}$ font; a' Phoenix-hutában $8^{138}/_{322}$ font; a' Szent-György n. hutában $7^{26}/_{126}$ font. E' szerint a' réz' egész menynyiségét kerek számmal mintegy 7000 mázsára tehetni félesztendő alatt, ide nem értvén azon mennyiséget, mellyet a' kincstári huták olvasztottak. *(J—r.)*

Fellázadás és általányos költözés. Az 1835ki év' majus hónapjában a' Hernád' partjainak lakosi, névszerint Dobsa' és Csanálos' környékén, nem kevesebb csodálkozással mint örömmel azt vevék észre, hogy a' folyam' medre egyszerre megtelik halakkal, mellyek csaknem kiszorítják a' vizet *medréből* 's olly sürű tömegben usznak a' viz' egész mélyében felfelé, hogy a' legfelsőbbek, hordatva és tolatva az alsóbbaktól, féloldalt fordulva lebegnének a' viz felett. A' lakosok csakhamar ellepték a' partokat, 's a' ki csak mozdúlhatott, mindennemű edényekkel merte ki a' halat a' folyamból. E' halvándorlás mintegy 2 óra folyásig tarthatott. Minthogy a' halak nem csak egy neműek voltak, nem lehet e' tüneményt jobban kimagyarázni, mint ha felvesszük, hogy valamelly földünkbeli különös esemény vagy változás által egy a' halaknak türhetetlen viz vagy egyéb vegyület jutott a' folyamba, mit azon körülmény is bizonyítani látszik, hogy a' lakosok' állítása szerint a' folyam' vize akkor vörhenyeg színű és rosz szagú volt *). — E' tünemény, mellyet nekem több ottani, minden hitelt érdemlő és szemtanú birtokos beszélt el, minden más országban köz figyelemnek és tudós vizsgálatoknak tárgya lett volna, nálunk tudtomra mindeddig nem emlékezett felőle egyetlen hirlap sem. *Ichtiofagus.*

Figyelmeztetés. Századunk' 97dik számában, 783dik szeleten, a' hideg viznek mint marhadög-elleni gyógyszernek alkalmazásában e' szabály: Választassék külön a' marha 's szállíttassék száraz és „szellős" helyre, oda igazítandó, hogy a' hely épen ne legyen szellős, hanem szellőtlen, azaz széltől *nem* járt; mert az ellenkező a' hideg viz' gyógyító erejét gátlaná.

*) Nem eredhetett e ez kézmüvi vagy egyéb chemiai készítmények' belenötéséből is? *A' szerk.*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

101. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **December' 17.**

Egy álom.

Századunk' 95dik számát tartva kezemben, elszunderedém, 's miután mindazon szép igéretek, mellyekkel ott a' „Század' Szelleme" fiait kecsegteti, mint megannyi kellemes árnyképek, elhaladtak előttem — hajnal felé lehetett az idő — egy különös tartalmú álomkép jelent meg lelkem előtt.

Tudniillik egy tarka viránytól övezett patak' szélén egy ifjat pillanték meg pásztoröltözetben, nyájasságra és bátorságra Dávidhoz hasonlót, ki, parittyát tartva kezében, a' parton nyugtalanúl kövecset keresett...

Mögötte, messze távolban, egy szép 's megmérhetetlenűl nagy ország vala látható, városokkal, falukkal, kertekkel, rétekkel 's ligetekkel sürűn elborítva; de a' melly tárgyakon kivül más, a' legritkább 's legkülönneműbb dolgok is valának a' legnagyobb tarkaságban elszórva, ugy hogy világosan észre lehetett venni, miképen ezeket nem a' véletlen eset, hanem egy hatalmas és roszakaratú kéz szórta és keverte igy össze-vissza.

Mindenek felett látható vala a' béke' pálmája, magasan felnyúlva, de magát csak nehezen tartva fen, mert több ágait véres és megcsonkított alakok ránczigálák, 's messze kiterjedő árnyéka alatt egy vérengezően-pusztító polgárháború dühöngött. A' fát mindenfelől nehéz aranyrudak támasztáck! Más oldaláról ismét egész országok és tartományok függöttek ágairól, mellyeket csak erőszakos szélveszek szaggathatának el a' törzsöktől. — Hátrább e' fa mögött meredek kőszirteken állott a' bölcseség' temploma, a' hozzá vezető út megkezdett vasutakkal, lánczhidakkal, csatornákkal, gyárokkal és mindennemű műkészületekkel elhintve, de mellyek a' véghez-nem-vittségnek vagy a' feldulásnak nyomait láttaták. Itt pergamenek, arany és papirosok, ott nem rég készült, de csakhamar ismét elszaggatott szerződések, törvénykönyvek, adósságlevelek és szabadalmak, amott ismét koronák, vendéghajak, barátcsuklyák, török kontyok, doctorkalapok, szabadságsapkák és püspöksüvegek minden rend nélkül egymás fölé és alá elszórva hevertek.

Ki vagy te, ifjú? — kérdezém — mit jelentenek a' földnek e' minden javai, 's mi itten a' te szándékod?

'S nyugtalan, de büszke pillanattal felelt nekem az ifjú: „Én a' XIX-dik század vagyok, 's ezek itt az én ajándokim, mellyeket nektek halandóknak szántam; de ah, egy hatalmas óriás, ki mindenütt sarkamban van és mindenütt utamba áll, a' mit én építék vagy kezdettem, vakmerő kézzel felforgatja, őszszehányja... de nézd magad!" 'S a' mint oldalt pillanték, egy iszonyú, óriási alakra esének szemeim, ki mint egykor Goliáth Dávidot, a' pásztorifjút gúnyolá 's fenyegeté!...

Egészen ismeretlennek nem látszott előttem; de illy iszonyúnak és ocsmánynak alig lehet őt gondolni. Széles homloka érczből volt, szeme ijesztőleg sanda, hoszú orrát a' levegőben hordá, szája a' pokol' kapujához hasonlított, mellyben a' szenvedélyek, mint megannyi furiák, tátogtak, nagy feje, félig à la jeune France, félig à la Louis XIV. fodorítva, hajfürtök helyett kigyókkal ékeskedék, a' görög szabású barkó egészen kőldökéig ért alá. Dereka minden oldalról páncéllal vala fedve, szíve egy merő és kemény darab arany, vér helyett tinta folyt ereiből, 's ujjak helyett megannyi irótoll díszíté két kezét, mellyek' egyikében fegyver helyett egy gőzsajtót, magából minden perczben száz hírlapot és gúnyiratot bocsátót, másikában pedig egy vaklámpát tarta, mellyel tetszése szerint majd a' legsűrűbb sötétséget, majd az emberi szemeket sértő, kiáltó világot hinté maga körül. — És ezen egész óriási alakot két magas, de fölötte vékony lábszár tartá, mellyek, oh csoda, merő papirosból, részvényekből, kölcsönökből, hitel- és kötelező-levelekből állottak, 's arany lánczocskákkal és tarka szinű szalagocskákkal csak könnyeden valának összetartva.

Kicsoda — igy kérdezősködém ismét — ez a' rémkép? „*Tulság*, az óriás, felele az ifjú, ki minden munkámat elrontja, 's ki az én kinomra látszatik teremtve." — De miért nem! sujtod tehát őt le, mint második Dávid? nincsen e parittyád neked, 's nincsenek e itt elegendő kövek, mellyekkel parittyádat ellásd? Eredj és zúzd be homlokát!...

„Oh, jámbor, felele, nem ez neki a' legnemesb, sem a' legsérthetőbb része. Lábára kell czéloznom; akkor bizonyosan őszszerogyik. De hogy ezt sikerrel tehessem, előbb olly követ kell találnom, melly parittyámba tökéletesen illik, 's ennek csak *közép nagyságúnak* kell lennie; mert hidd el, sokat megpróbáltam már, de száz igen is nagy vala köztök, és ezer igen is kicsiny...."

És midőn az ifjú ezt mondá, az óriás rettenetesen elkezdett kaczagni; én pedig felébredtem és siettem papirosra tenni a' mit láttam, mert az álmot könnyen elfelejtjük. —*mb*—

Köz szavazatjog iránti izgatás.

E' tárgyról a' *Weekly Chronicle* czímű, mérsékletten szabadelmű angol héti-lapban következő czikkely foglaltatik: „Egy év óta Angliának legnépesebb kerületeiben olly érzelem harapózott el, melly nem csak a' nálunk divatozó törvények- és intézményekkel, hanem általában minden társas állapottal is teljességgel összeférhetlen. A' köz szavazatjog iránti ezen izgatásnál levő szószólók' elméletei szintolly kevéssé valósíthatók respublicában, mint monarchiában. Azoknak semmi dolguk a' politicával, hanem a' saját ellen, minden és bármi nemű birtok ellen, akár tőkepénzekben akár fekvő javakban álljon ez, vannak intézve. Minden ember, kinek van miből élni, természeti ellensége a' chartistáknak (a' népcharta' párthiveinek), 's ezek viszont ellenségei neki, mint önmagok nyilatkoztatják. Avval fenyegetőznek, hogy mihelyt megkapják az elsőséget, a' birtokosokkal „ragadományukat" kiokádtatják; most, midőn a' harcz még szavakra van szorítva, legalább közös átkozódásba foglalják a' vagyonosok' minden osztályát, a' földesurakat, a' „kártonurakat" (cattun-lord) 's a' többi gyárnokokat, a' tőkepénzeseket és a' „szatócs-aristocratiát", a' középrendek' egyéb „zsarnokaival" egyetemben. Vagy talán nagyon is erősen festjük a' szineket? — Hadd beszéljenek tehát a' tettdolgok. Az utóbbi időnek sok gyüléséből gondolomra csak egyet emeljünk ki. Minő

felirásokat olvasánk a' zászlókon a' staffordshirei fazekaskerületben (potteries) tartatott népgyülés' (meeting) alkalmával? Egyik zászlón ez volt: „Köz szavazatjog, vagy köz boszú!“ Másikon: „Egy boldog hajlék, vagy háboru egész a' késig!“ Harmadikon (Chud' szavaival Eghonhoz, a' birák' könyv. 3, 20): „Isten' szavát intézem hozzád, oh király!“ Tulfelől: „Higyék a' zsarnokok és reszkessenek!“ Negyediken: „Megyünk véneinkkel, megyünk ifjainkkal, megyünk fiainkkal, leányainkkal, és harczolunk a' szegényekért!“ Tulfelől: „Kinek nincs, adja el ruháját, és vegyen kardot! (Lukács 22, 36.)“ Egy másik felirás igy hangzott: „Bő táplálékot nyolcz órai munkáért!“ Ezen utólsó kivánság természetes, és azon országot, hol teljesíttetnék, boldognak fognók hirdetni, de mostanig a' respublicai Amerikában szintolly kevéssé valósult meg, mint a' monarchiai Angliában. Viganban (Lancashire) a' munkásosztályok' fölingerlését, ugy látszik, egész az őrültségig emelték. A' nyolcz lábnyi magas és hat lábnyi széles főzászló a' brit oroszlán' képét mutatja, mint tipor az dühösen lábaival „éhség-bastille-okat“ (szegények' munkaházait), nemzeti-adósság-törlő tőkepénzeket, zsidó börzejátékosokat, aristocratiát és shopocratiat (azaz szatócs-aristocratiát), az árvák' és statusszegények' (azaz nyugpénzesek') rabszolgaságát; ide járul e' csinos felirás: „Le a' pokolba, 's mondjátok, én küldöttelek oda“. Azt vetendi talán valaki ellenünk, hogy igen is szorosan vesszük e' dolgokat; hogy ezek balgatag embereknek balgatag gondolatai, 's balgatagoknak szükségesek a' vezetők esztelen cselekedetek' alkalmakor. Ámde miből huzzunk következést valamelly párt' czéljaira, hanemha tulajdon nyilatkozásaiból és vezetőiből? — Most térjünk a' zászlóktól *Stephens* urra, ki Viganban beszédet tartott, mellynek beható erejét nem akarjuk tagadni, kivált miután féltanult emberekhez szólott, kik nagy physicai szenvedéseknek érzik nyomását, 's a' mellett elég tudatlanok, hinni, hogy szükségökön segíteni lehet törvényhozás által. Mi volt tartalma Stephens lelkész ur' beszédének? Hogy az emberi gonoszság országunkban ellenök dolgozott az istenség' jóakaró czéljainak? Hogy a' földet, melly mindenek' áldásaul adatott, némelly mindent-elnyelő kevesek bitorolták, kik a' szegényektől elragadák örökségöket. Hogy minden ember jogosítva van, élelmét e' világban birni, bőséges kenyeret a' munkaképesség' éveiben, és elegendő gondoskodást öregségében, mint a' munka' méltó díját, mellytől semmi sem foszthatja meg, csak a' legkegyetlenebb balkormány. De miután, ugy mond, a' néptömegek Angliában e' jogtól meg vannak fosztva törvényhozóik' zsarnoksága által: fegyverhez kell nyulniok, hogy azon rendszert, melly szenvedéseik' oka, leronthassák. Ő (Stephens) nem akar vesződni a' szavazatjog' romanticájával; egy szalmaszálnyira sem becsüli azt, ha vele egyszersmind más dolgok nem járnának. (Nagy tetszés 's kiáltás: „Értünk!“) Miután a' megrontott népjogok' viszonti megnyerésére szolgáló törvényes és alkotmányszerű eszközök mind ki vannak meritve: ideje most már, ugy mond, hogy a' nép háborúhoz készüljön — polgarháborúhoz, ha igy kell hivatnia; nemzeti háborúhoz, ha igy akarják nevezni; lázadáshoz és felségáruláshoz, ha e' kifejezéseket jobban szeretik. „A' népnek szent fölemelése az, mit ő hirdet; Isten' zendülése; revolutio Krisztus' parancsára 's Krisztus' nevében; támadás igazság és jog mellett, Isten' szellemétől gerjesztett 's erős férjfikézzel végrehajtandó“. Valóban, illy szavakat félre nem érthetni. De mégis, mintha még nem elég világosan fejezte volna ki magát, ezt mondá Stephens egy másik helyen: „Mindenki lássa el magát fegyverrel. Azért adta Isten nektek az ólmot 's az éles aczélt, hogy amabból két latot, ebből hat hüvelyknyit eresszetek fejébe és testébe mindazoknak, bármi legyen nevők, kik közzétek és jogaitok' megnyerésébe árják magokat“. Ez szép tan egy müvelt országnak! Előbb egy őrült, melly a' törvényt fejtegeti, 's aztán ötvenezer őrült, kik puskával és szuronnyal adják azt nekünk elnyelés végett! Annyi igaz, hogy az egész tiszteletes Stephensben, ki, hogy vakbuzgalmát kielégíthesse, nem irtóznék, hazáját saját kifejezése szerint „ordító vadonná“ változtatni, egy szikra ép emberértelem sem létezik. — Mellette áll Feargus *O'Connor*, ki a' fazekaskerület' lakosinak azt mondá, hogy ama' kerület' mintegy 130 cserépedény-gyártót számlál, kik évenkint körülbelül egy millió font sterlinget osztanának meg magok közt, mint munkásaik' verítékének jövedelmét. (Kiálták: „Ez igaz!“) „Most már — igy tanít O'Connor — 250,000 font elégnél is több jutalom leendene koczkáztatás' (risico) és haszonkémlés' (speculatio) fejében, de a' többi 750,000 fontot jogszerűleg nektek, munkásoknak, kellene juttatni“. (Nagy tetszés.) Illy rövid uton dönti el e' fölvilágosodott statusember azon kérdést, hogyan kelljen a' hasznot (profit) a' tőkepénz és munka közt elosztani! Fájdalom, csak azon titkot felejti el feltárni előttünk, hogyan kényszeríttethetnék a' 130 gyárnok mostani gyárainak fentartására, ha minden aziránti inger megszünnék, 's mi lesz azután a' fazekaskerületi munkáslakosságból, ha eltétetik a' tőkepénz, melly most nekik élhetési eszközeiket szolgáltatja. Minthogy azonban e' szerint az egész emberi társaság gyármunkásokra fog felosztani, kiknek érdekei egyedül érdemelnek ama' javításoknál fogva gondoskodást: talán egy, jövendőbeli parancsolóink által köz szavazatjogra alapított parlament azt hirdetendi ki törvényül, hogy a' tőkepénznek minden illy eltevése felségárulás a' népügyben, 's az iráni merény vagyon-elkobzással büntetendő. Szerencsét kivánunk *Fielden* és *Attwood* uraknak e' kilátáshoz. Nem igen sok hónap mulva Fielden ur' malma az ő nyakára nézve malomkővé fogna válni, 's Attwoord ur alkalmasint nem sokára, de igen későn, összeférhetlennek találandaná váltótereme' titkaival olly párt' vezetését, mint az, mellyel szövetkeznie tetszett. Mert valljon ezen ember maga is nem „pénzcserélő“, nem „zsidó börzejátékos“ (a' vigani phraseologia szerint), nem „vérszopó“, nem ama' „tőkepénzeseknek“ nevezett iszonyú zsarnokok' egyike e, kik a' nép' zsirján hiztak meg? — Halljuk, hogy maga is érzi ezt a' szerencsétlen gentleman, de azt véli, hogy sokkal messzebb ment, mintsem még tovább ne kellene mennie. A-t mondott, tehát B-t is kell mondania, 's ezért a' legközelebbi ülésben kérelmet nyujtand a' parlamentbe a' „népcharta“ iránt, de azért, hogy e' mellett annak némelly következményei ellen óvakodhassék; 's mégis egyedül e' charta becses az ő párthivei előtt. Mi ament mondunk rá. Jöhet olly idő, 's — reményljük — fog jönni, mellyben az angol nép' nagy tömege föl lesz ruházva a' választásjoggal; de nem merjük mondani, hogy e' tömegek többet tettek volna érte f. é. augustus óta saját szavaik és cselekedeteik által, mint hogy a' népügynek legtüzesebb védszónokait arról győzték meg, milly teljes lehetetlen, nekik a' kivánt jogokat már most megadni, mint halálos ellenségeik reménylhették 's ohajthatták volna. Kivánataik ellen az egész mostani választóság, vagyis inkább az országnak valamennyi birtokosa zárt rendet képez; 's ha azon anyagokat tekintjük, mellyekből az ugynevezett nemzeti gyülés (convent) alkotandó, e' durva, mértéktelen és czéltalan, tudatlan és vérszomjas demagogfaj, mellynek szájából vérpadok és nyaktilók tajtékzanak: illy nemzeti gyüléstől nem egyebet várhatni, mint a' szakadás' nevelését, még nagyobb elidegenítését a' középrendeknek és munkásosztályoknak, mellyek' érdekeinek egyesülve kellene és lehetne lenniök. Fognak igenis e' gyülésben némelly küldöttek (kivált a,

fővárosbeliek) találkozni, kik az ész' nyelvén beszélnek 's minden erőszakoskodástól óvnak; de előre megmondjuk sorsukat: megvetendik őket és lelkiáltozandják. Illy pályán a' legvakmerőbbé a' pálma. A' physicai erővel biró férjfiak, Éjszakanglia' „fáklyaférjfiai", máris nevetik a' londoni „világokat", mint őket csufolólag nevezik. Kicsoda kivánand, miután Stephenst hallotta, még egy *Lovett*-et vagy *Roebuck*-ot hallani?" —

L o b a u.

Lobau marsal egyike volt a' respublicai és császári had' kevés, még megmaradt, dicső képviselőinek. A' napiparancs, melly halálát a' nemzetőrségnek tudtára adá, ezt mondja: „Franciaország elveszté legnagyobb polgárainak egyikét." — *Mouton* György, szép hadi tettéről a' hasonnevű szigeten *Lobau* grófnak nevezve, 1770ben született Meurthe kerületi Pfalzburg helységben. 1792dik év' aug. 1jén lépett mint közlegény a' de la meurthei 9dik zászlóalhoz. Tizenhat nap mulva már hadnaggyá lett; erős, rettenthetetlen, bátorsággal és katonai értelmiséggel felruházott bajnok vala ő, kinél a' vér' elevensége 's a' mindent elhatározó lélekjelenlét még a' veszedelmekben sem hibázott, kinek maga a' császár azon tanuságot adá, hogy nála egy franczia ezrednek sem volt még jobb parancsnoka. De a' történet nagy embert nem fog benne elismerni. Hol venné az első helyet, azon időbeli olly sok mások' számára, kik Lobauval egyiránt tarthatnának számot e' czímre? Az olasz táborozástól egész Waterlooig Lobau életszámolását meglehetősen tehette a' franczia had' táborozásai' és csatái' száma szerint, 's Olaszország, Németország, Spanyolország és Oroszország alkalmat nyujtottak neki egész sor bajnoktettre, még a' mont-saint-jeani ütközetben a' poroszok' kezeibe került, honnan későbben Angliába vitetett. 1800dik év' apr. 11kén (az olasz táborozáskor) az ellenségtől elvett 7 zászló közül 6 az ő ezrede által foglaltatott el. Rövid idővel ezután Guezzi erősség' ostrománál egy golyó járá keresztül. Látszat szerint holtan Genuába vitetett. A' bombázás alatt biztos helyre akarták vinni. Eltőkélve szegült ellen, mondván: hogy ezt szökésnek tekinti. 1805ben dandár-generalnak és a' császár' hadi segédjének neveztetett ki. 1809dik esztendőben az eckmühli csata' előtti este egy ausztriai hadi csapat a' landshuti hidat, miután azon keresztülment, felgyujtotta, hogy egyesülését Károly Főherczeg' csapatjával kivihesse. Mouton general a' 7dik sorezredet keresztülvezeté az égő hidon, a' városba nyomult, 's a' két ellenséges hadicsapat' egyesülését megakadályoztatta. Ezen mozdulat olly merész volt, hogy maga a' császár sem vélte parancsolhatónak.... Ugyanazon évi majus' 21kén egyik testőrosztályt vezérelvén, Eszlingenbe nyomult, mellyet az ausztriaiak az nap négyszer foglaltak el, 's ő ezen fontos állást megtartotta. Végre Lobau szigeten a' franczia had' egy része bezáratott 's hidja letőretett. A' Duna' partján álló két sereg' ellentüzelései közt mint legvitézebb tünteté ki magát a' derék Mouton general ezen olly nehéz helyzetben. A' császár Lobau grófnak nevezé ki őt. Napoleon büszkén mondá felőle: „Az én ürűm oroszlán! (mon Mouton c'est un lion!)" A' restauratio, melly nem tudta neki megbocsátani, hogy a' száz nap alatt parancsnokságot vállalt el, 's a' császár mellett harczolt, a' számüzöttek' lajstromába irá őt; azonban néhány évvel későbben e' tilalom alól fölmentette. Lobau visszatérvén Franciaországba, foglalatosság nélkül élt. 1828ban követté választatott, 's az oppositioi padra ült. Utolsó oppositioi tette csakugyan a' 221. hires feliratának aláírása volt. A' juliusi revolutio óta állása és politicai működése egészen különböző fordulatot vettek. Midőn 1831diki januariusban Lafayette general hivatalát, mint parancsnoka a' párisi nemzetőrségnek, letette, Lobaut nevezte ki a' király e' fontos hivatalra 50,000 frank évi fizetéssel, mellyben a' kamara hoszu vitatás után megegyezett. Lafayette fizetés nélkül viselte e' hivatalt. Milly szerepet viselt a' párisi nemzetőrség 1831 óta minden politicai nyugtalanságoknál, eléggé tudva van. Lobau ugy ismerteték, mint a' királyi akarat' egyik legbuzgóbb eszköze, miért is *Lajos-Fülöp* őt már 1833-ban francziaországi marsalnak nevezte ki.

A' „mormon" felekezet.

Éjszakamerikában a' „mormon" nevezetűek egy különös, vakbuzgó felekezetet tesznek, melly bizonyos *Smith* Józseftől alapíttatott, ki néhány év előtt azt hiresztelte, hogy egy álma volt, mellyben neki az mondatott, ásna egy kijelelt helyen a' földbe, hol néhány arany táblácskát és két kristálykövet találand, mellyek a' valódi *urim* és *thummim*. Ő ásott, és megtalálta ezeket. Ismét álmodott, azt t. i., hogy az arany táblácskákon mindazt, mi az igaz valláshoz tartozik, olvashatja, ha ama' két kristálykövön néz át. Ő tehát olvasott, 's hirdette mindazon törvényeket és jóslatokat, mellyeket jóknak gondolt, 's követői, ostobaságukban, hittek neki. Azt állítja, hogy az ó- és uj-testamentom közti szent történeteket pontosan kiegészíteni tudja. Tanítja, hogy Megváltónk az ő mennybemenetele után Jeruzsalemből több tanítványaival Amerikában megjelent; szerinte Amerika akkor elég népes volt 's csupán keresztény lakosokkal birt, illy állapotban 400 évig maradt, mikor aztán lakosait éktelen gonoszságuk miatt, mellybe estek, az Isten semmivé tette. Az utolsó, ki meghalt, a' szent táblácskákat 's az urím- és thummimot a' földbe elásta, hol ezek 1400 éveken át hevertek, mig ezekről egy angyal neki, Smith Joenak, álmában jelentést tett. Ő magát nagy profétául, csudatévőül és az egyedül igaz hit' tanítójául adja ki; hirdeti, hogy egykor az emberek mind mormonok lesznek; a' régi erőségek', városok', romok' 'stb. maradványai, mellyek az amerikai szárazon elszórva találtatnak, hajdani mormonoktól, az első négy század' keresztényeitől, erednek. Beszélik ezen emberről, hogy egyszer azt igérte, miszerint az ő megtértei bizonyos folyamban egy angyaltól fognának megkereszteltetni. Ehhez képest a' keresztelés egy nyári estve történt; hanem néhány dévaj fiatalok az angyalt letartóztatták, kivetkezteték a' mennyei lényt fehér ruháiból és szárnyaiból — 's ime! az angyal a' megtestesült Smith Joe volt. Más alkalommal azt igérte, hogy ő ezen szent folyamon át fog gázolni; azonban midőn kivitelre jött a' dolog, ugy találták, hogy ő egyik parttól a' másikig a' viz alatt két kötelet alkalmazott, mellyet egy csintalan, midőn épen a' csuda történnék, ketté vága, és Smith Joe, ha jókor segítségére nem mennek, most már a' lelkek' országában volna. Egyébiránt a' mormonok jámbor életet élnek és jó házi törvényeik vannak. Építnek templomokat, vannak és jó házi törvényeik vannak. Építnek templomokat, vannak iskoláik, egy bankjok 's egymás közt saját bélyegű papirospénzök. A' köztük és Missouri' más polgárai közt támadt egyenetlenségek' valódi okáról balga vakbuzgóságukon kivül egyéb nem tudatik.

Tudós foglalatosság.

A' még ifjú magyar (vagy német neve szerint megmagyarosodott?) tudós és iró *Ploetz* Venczel ur, m. gróf Károlyi Ist-

ván' összes jószágainak számvevőségénél irnok Csongrádon, ennek ezen napokban becses levelével tisztelt meg, mellyben arról értesít, hogy ő jelenleg „Gazdaságunk' évei" czím alatt édes hazánk' gazdasága' történeteinek megirásán foglalatoskodik. Ezen munka (millyennel a' magyar literatura még nem bir) a' magyar gazdaság', összmüvészet', gazdasági intézetek', erőmüvek' 'stb. történeteinek, a' gazdasági literatura' minden egyenes termékeinek 's ebbeli iróink' rövid életirásának 'stb. mintegy rakhelye lesz. Illyen munka valóban nagyon szükséges, mert az eddigi gazdálkodás' módját, virágzását és csökkenését, szóval, statisticai eredményeit*) előadván, mintegy tükörben fogja láttatni az olvasóval, hol mit tettünk jól vagy roszúl. Mivel pedig e' fontos vállalat egyes iróra nézve óriási munka, azért Ploetz ur a' gazdaságbeli magyar irók' biographiáit, statisticai 's történeti adatokat 's más közléseket ohajt 's kér a' magyar tudósoktól. Felszólítom tehát a' magyar gazdaságbeli irókat, hogy Ploetz ur' hasznos czélját közléseikkel mozdítsák elő.

Esztergomban, nov. 30kán 1838. *Rumy* Károly.

E l e g y.

Nevezetes kézirat. Tudva van, hogy Lőcse városnak nyilványos épületei, leginkább pedig régi nagy temploma. sok szép emlékkel, *Thurzó* és más főnemességű nemzetségek' sirköveivel 'stb. ékeskednek. *Mayer* István, e' városnak néhai polgára és uti biztosa, 1822. év' táján, mindezek' leirását 's rajzolását kimondhatlan szorgalommal és ritka kaligraphiai csinossággal, ámbár tarka vegyületben, egy 729 negyedrétű lapot magában foglaló könyvben összeszedegette illy czím alatt: „Analecta sacra et profana Urbis Liberae ac Regiae, olim Reipublicae Leutschoviensis, collecta, atque in partes quinque digesta studio et industria Stephani Mayer, civis gremialis, fataeque Urbis viarum Commissarii". Találtatik itt az említett emlékek', oltárok', czimerek', orgonák' 's t. effélék' nagy pontossággal véghezvitt rajzolatin kivül, sok oklevél 's fölirások' másolatai, többnyire fac-similék, oklevelek és régi krónikák vagy kéziratok' kivonatai, szóval minden, mi a' szerző előtt följegyzésre méltónak látszott. A' könyv' czíme előtt t. t. *Horvát* István országos könyvtárnok ur' illy tartalmú bizonyságlevele áll: „Opus MS. Stephani Mayer civis Leutschoviensis, in quo antiquitates urbis Leutschoviensis collectae, et maxima cum diligentia delineatae sunt, dignum omnino esse, ut ab interitu, qui eidem imminere videtur, salvetur, et Museo Nationali Hungarico e liberalitate concivium inferatur, hisce in fidem subscriptus testor. Pestini die 16. Decembris 1824. Stephanus Horvát m. p., Bibl. Széch. Reg. Custos. (L. S.)" A' könyv most *Probstner* András' örökőseinek birtokában van, 's igy azt többé „ab interitu" nem félthetni.

Mult hó' 17dikén a' párisi esküttszék előtt egy még eddig hallatlan gonosztett' pöre fordult meg. *Selter* Róza, mintegy 17 éves lány, *Fournerot* családnál mint dajka szolgálván egy 3 hónapos kisded mellett, ezzel 9 jókora gombostűt nyeletett le. E' gonosztettét a' lány önkint megvallotta. Azonban a' nyomozó biró minden ügyekezete mellett sem fedezhetett fel a' lány' elébbi magaviseletéből és vallomásiból ollyast, miből legalább gyanítható volna oka e' kegyetlenségének. Minden, sőt a' fiatal lány' egész külseje is ellenkezni látszik a' szörnyű tettel, mellynek elkövetését ő legkevesbbé sem tagadja. — A' vádnak lényeges tartalma ez: Fournerot házaspárnak januariusban született lánykája mindig a' legjobb egészségben volt egészen aprilis' 7kéig, melly napon a' kisded iszonyú fuldoklások közt sítt-rítt; szájacskája vérezett. Az orvos fris vizet itatni rendelt; de ez nem használt, a' lányka mindig roszabbul lett; mig végre 11kén délben a' gyermek alatt három gombostűt lelt az anya, ugyan e' nap' estéjén még négyet és másnap' reggelén kettőt: mi után a' kisded nyugottabb lett 's néhány nap mulva egészsége tökéletesen helyre állott. A' dajka elejénte szinlelve magá', csodálkozást mutatott a' felett, miképen nyelhette le a' kisded a' gombostűket; de szigorú vallatás után kisült, hogy csakugyan ő nyelette le azokat, a' gyermek' betegsége által — mint mondá — elbocsáttatását reménylvén eszközölhetni e' terhes szolgálatából. Később e' vallomását visszavonta; de magát a' tettet nem tagadta, csak azt hozá fel mentségeül, hogy a' tett' elkövetésekor nem volt eszén; különben ő azt el nem követte volna, tudván, hogy azáltal a' gyermeket megölheti. 'S e' vallomásánál Róza híven megmaradt. *Olivier* orvos, Rózát tömlöczében figyelemmel tartván, lehetségesnek állítá, hogy a' lány, elméje nem nagy müveltségű levén, a' tettet csakugyan eszén kivül követte el, annál is inkább, minthogy nem volt oka azt elkövetni. Az orvosnak e' nyilatkozásánál fogva az esküttszék rövid tanácskozás után a' vádlottat nem-vétkesnek nyilatkoztatta. Semmi változás' jele nem volt Róza' arczán észrevehető, midőn az esküttszék elől szabadon bocsáttatott.

Rövid idő előtt sok szó volt *Sun* angol hirlapról, melly *Victoria* királyné' koronázásáról tudósításait nagy költséggel arany nyomtatásban adta ki. Ezen vállalattal foglalkozóknál most jönnek napvilágra az eredmények. A' nyomtatás' majd minden munkásai, számra 40, kénytelenek voltak, a' munkával felhagyni, mert bőrgyuladásban, torokgörcsben, gyomorfájásban 'stb. szenvedtek, mit ezen munkához megkivántató finom por' elnyelésének tulajdonítottak. Egy tudósítás szerint ezen por gáliczkőből, rézrozsdából (Grűnspan) és kénesőből állott, Németországból hozatott 's kefével veretett a' közönséges, még vizes nyomtatott betűkre. Az orvos, ki már a' munka' idején meglátogatá a' nyomtató-műhelyt; ebben a' levegőt finom porral tömve találta, ugy hogy, mint magát kifejezé, haja ugy fénylett, mint Caligula' arannyal behintett vendéghaja.

Vasuti szinház. Ezen találmánya egy éjszakamerikai vállalkozó szinházigazgatónak figyelmet érdemel. Ő t. i. 6 kisebbnagyobb kocsin egy tökéletesen fölkészült játékszint hordoz, ugymint: az öltözeteket, diszitményeket, a' játszószemélyzetet és hangászkart, végre a' négy utolsó kocsin, ezeknek egymás mellé helyeztével, a' nézőhelyet, egy sor páholyt és karzatot. Ekkép vándorol a' vasutak' mentében városról városra, 's előjátékul egy egyfelvonásos vigjátékot ad, mellynek czíme: „A' vasutak' hasznai". Mutatványainak derekául közönségesen egy olasz daljáték szolgál, előadatva 10 vagy 12 énekestől, kik Olaszország' kisebb szinpadjairól jönek.

*) Mi magyarok még szükölködünk gazdasági statisticában. Ipari 's kereskedési statisticáját Magyarországnak *Berzeviczy* Gergely latin és német nyelven megirta. *R.*

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

SZÁZADUNK.

102. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **December' 20.**

Gróf Sztáray Albert' levele
Wodianer urhoz és Társaihoz *).

Át nem látom, miképen tarthatá magát uraságod felhatalmazottnak, tettleges irásbeli megegyezésem nélkül, nevemben az orsz. választmánynak bármilly nyilatkozást tenni. Miután az első beadásnál, mellyet 1837. juniusban tettünk, neveink világosan kijeleltettek, szükséges volt egyszersmind, a' nm. orsz. választmánynak minden egyesnek szándékát in forma probante bejelenteni: mi nálam annál is inkább történt, minthogy Önnel eleve tudattam szándékomat, e' tárgy fölött irásban nyilatkozni.

Nem arról van a' szó, mintha a' hidépitési tanácskozásokban közelebb érintetni nem akarnék; csak azon esetben szándékom a' társaságból kilépni, ha az egyesülés báró Sinával valóban megtörténnék.

Én a' társaságnak ezen, tudtom nélkül 's egyoldalulag kötött egyezkedését báró Sinával sehogy sem hagyhatom helyben. Mert ez igen-igen ellenkezik azon elvvel, melly 1837. juniusban általam állíttatott fel 's valamennyi akkor jelenvolt és aláirt részesektől elfogadtatott. Csak ezen elv' elfogadásával lehetett még a' társaságnak, mellyet Ön vezérel, a' vállalatból számot tartani egy nyereséghozónak tartott vállalatra; csak azon elv' szigorú követésével érethetett volna el az országra nézve az, minek az egyesülés' esetében csak ámításnak és színes ürügynek kell tetszenie, t. i. hogy többek' concurrentiája által az ország jóval csekélyebb föltételeket nyerjen. Ezen előre kitűzött elv, melly szerint a' mi ajánlataink tétettek, ezeknek noha tagadhatlanul kevés kedvezéssel történt tekintetbe-vételét vívta ki, 's ha mi ez elvtől az egyesülés által elállunk, azon véleménynek kell uralkodóvá válnia, hogy minden, mi történt, csak álszin volt, hogy olly vállalatban, melly — kivált ha monopoliummá fajul — olly tetemes nyereséget igér, részt vehessünk, vagy az ellentársaságot kényszerítsük, hogy a' haszon' egy részét a' mi társaságunknak engedje át.

A' hid' építését soha sem tekintettem 's tekintem tárgyaul egy valódi, igaz, jólértett hazafiságnak, melly ugyan igen helyesen anyagi javításokkal kezd foglalkozni az országban, de azalatt ezer más tárgyat találhat, mellyek szükségesbek 's eredménydúsabbak volnának. Én e' vállalatot hazánk' jelen állapotjában a' szükséges és kétségkivül több biztossággal kivihető javítások' ábécéjében az o-p-q-nak tartám. Azonban e' tárgy felett törvény hozatott 's ekkép a' kérdés eldöntetett.

Igaz ugyan, hogy a' törvénynek vagy az ezt bölcsen alkotóknak mindenhatósága nem terjeszkedik oda, hogy egy hidnak magában mindig kétes feladatú építését — ha ez különben lehetetlen volna — lehetővé, vagy annak következményeit a' két város' biztosságára — ha ez általa veszélyeztetnék — ártalmatlanná tegye. De miután a' törvény hozva van, 's egy hid' építtetése elhatároztatott, fel kell tenni, hogy a' törvényhozóság vagy a' lehető következményekérti felelőséget vette magára, 's ettől tehát a' vállalkozókat felmentette, vagy ugy találta, hogy azon haszon' tömege, melly ez építésből az egész országra ered, a' lehetséges és időről időre támadható kár' tömegét, mellyet egyébiránt lehetetlen kiszámítani, sokkal fölülhaladja. Való, hogy az 1775ki esemény akkorban egészen elfelejtetett, 's a' f. e. martiusit még a' jövendők' fátyola takará; 's nagy kérdés, valljon az $18\frac{3}{6}$ törvényhozóság az 1838-ki martius után ugyanugy itélendett e?

Bármikint legyen, egy hidépítés' tárgya 1837. év' junius' hónapjában vállalkozás' tárgya lett 's a' jogosság' határain belül megengedett speculatio. E' szerint szabad volt a' kivitelen még nyereséget is kereshetni, mellynek azonban soha sem lehete túlvitt, az országra nézve terhes, a' kereskedést inkább zsibbasztó mint azt élénkítő feltételekben állnia; a' jogszerű nyereség, csak egy czélszerű igazgatásból, a' hidhasználatnak az előrelátást és számításokat talán túlhaladó egy ideigi élénkségéből 's a' kereskedés' reménylhetőleg gyarapodó virágzásából vala eredhető. De mindezt egyedül méltányos és mérsékelt feltételek által lehete elérni.

Hazafiság volt oda törekedni, hogy, ha végre egy hidnak csakugyan kell létre jönni, ez olly módon létesüljön, hogy az országra a' lehető legesekélyebb teher háramoljék 's ne hozassék a' várt eredményekkel ellenkezőleg mindig ingatag, a' kereskedést akadályozó teher elő.

Illyforma becsületteljes nyereséghez jutni nekem is valóban kellemes lett volna; ezt abból huzni, hogy a' két vetélkedő felek' egyesülése által akadályozni tervezett egyedáruság még is létre jöjjön, 's a' vetélkedés' mesterséges elmellőzése után a' feltételek az országra nézve terhesebbekké, e' szerint a' vállalkozókra nézve kedvezőbbekké tétessenek, 's igy a' nyereségrei kilátás tetemesebb legyen, nem az *én* dolgom.

Hogy a' martiusi szerencsétlen események által a' hid' építése, de még inkább annak fenállhatása, kétségesebb, minden esetre nagyobb költséggel kapcsoltan jelenik meg, valóban igaz, 's az egész vállalkozással felhagyást kimenthette volna, de *Sina* báróvali egyesülésre 's illy módon eszközlött nyereséget hozó részvétre a' vállalkozásban, egy monopol' teremtése által, ez a' világ előtt semmikép sem szolgálhat indítóokul. De ezen egyesülés még most felette kora is volt; mert nem lehetetlen, hogy az országos küldöttség a' martiusi esemény' megfontolása után, tanácsosabbnak találandja ezen tárgyat, további vizsgálat alá ereszteni, az épithetés felőli elhatározást 's ennek egy valamelly vállalkozórai átruházását pedig azon időre elhalasztani, midőn a' Dunának elkerülhetlen szükségesül bebizonyitott szabályozása által az árvizek' és leginkább a' jégtömeg' akadálytalan lefolyása eszközöltetni, 's a' két várost fenyegető veszély épen ez által fogott gyökeresen kevesbíttetni.

Ha Ön 's a' többi alapitokul aláirt vállalkozásbani részvevők tovább is megmaradnak mellette, magokat Sina báróval egyesiteni, akkor én ezt magam, természetesen nem hátráltathatom, de ezen esetben lemondok, minden ez ügybeni részvétről 's minden egyenes vagy mellékes nyereségről, melly belőle bár-

*) E' levél, melly a' Hirnökünk' 72-ik számában említett esetre vonatkozik, több nagytekintetű személyek által közlés végett beküldetett, 's igy e' köz kivánatnak eleget tenni kötelességünknek véltük. *A' szerk.*

mikor eredhetne, 's azon társaságból, melly már nem követi az eredeti loyalis utat, végképen kilépek; e' mellett azonban az aránylagosan rám eső költségrészt, mellyet az eddigi előkészületek okoztak (mellyeknek számadását legközelebb velem közleni kérem), viselni, kötelezve érzem magamat. — Ezen tartozásokért 's e' tárgyra fordított faradságomért azon megnyugtatást nyerem, hogy az országnak még tavaly felnyitottam szemeit a' Sina báró által kivánt iszonyú feltételekre nézve, 's ezáltal talán kieszközlöttem, hogy sem ő, sem más akármelly egyedáruskodó társaság nem fog bátorkodhatni, hasonló terhes feltételekkel vagy ajánlásokkal föllépni; legalább Sina bárónak már tavaly többel fel kelle hagynia, mint azt az országos küldöttség' munkálatai megmutaták.

Ön érti a' maga érdekét 's e' szerint cselekszik; én értem azt, mi illik én hozzám. A' közvélemény fogja elhatározni, valljon mindenik állásához képest cselekedett e. — Pest, aug. 25. 1838.

Válasz
Csaplovics urnak.

A' *Századunk*' 94ik számában *Csaplovics* ur egy megtorlást közöl amaz észrevételeimre, mellyeket én a' Hasznos Mulatságok' f. é. 31. 32. számaiban Csaplovics urnak a' „philosophiáról philosophálé" czikkelyére fölhoztam. Azonban Cs. ur' érintett megtorlásából azt vevém ki, hogy ő engemet vagy nem értett vagy érteni nem akart; mire nézve szükségessé lön jelen válaszom.

Csaplovics ur, hogy a' régiek' elveinek hamisságát és hiuságát megmutassa, saját elveit is előadta; mirenézve én e' czikkelyt csupa együgyűségből komoly figyelemmel olvastam, koránsem lévén képes magamat egészen meggyőzni arról, mire utóbb *Csató* ur a' *Hirnök*' egyik számában megtanítani szives volt, hogy t. i. Csaplovics urnak általam megrótt czikkelye inkább félkomoly 's féldévaj tréfa, mint ex professo értekezés volna. Ezer bocsánat! őszintén megvallom, én a' tréfák' országában olly járatlan, olly idiota vagyok, hogy együgyű balgaságomban szinte kárhoztatni vakmerősködém Csaplovics ur' magával ragadó modorjának kellemes és finom fordulatait; holott pedig szerencséjöknek tarthatnák ama' philosophus-félék, ha Csaplovics ur félkomoly, féldévaj tréfáival hozzájok leereszkedék, 's őket, mint nem régiben is, csupa galanteriából és czukor-édes tréfából bolondoknak, ostobáknak 'stb. nevezi. Bocsánat, mondom, ujolag és tizszer mea culpa! — de lássunk a' dologhoz. Én, mint már érintettem, Csaplovics ur' czikkelyét komolyan vevém föl, a' mennyiben ittott sértegetéseivel exorbitál; mivel tehát ő a' legjelesebb férfiakat is szigorúan korholja botlásaikért, én Csaplovics ur' rövid Statistikájára hivatkozám, megmutatandó, hogy ő ezen kis munkájában is számos tévedéseit árulta el; ha tehát ő Statistikája' ama' pontjaiban, mellyek épen nem változékonyok, hanem történeti adatokon épülnek (mellyeknek összeirásához tehát sem isteni erő sem mindenhatóság nem kivántatik), ha, mondom, Cs. ur illyetén munkában többször megbotlott, miért nem volt a' bölcsészek' botlásai iránt is engedékenyebb? miért nem igazítá meg őket indulatosság nélkül: mert tréfa ide, tréfa oda, a' „bolond" és „ostoba" epithetonok tréfában is gyalulatlanok; de fölhozom Cs. ur' procedurájat megrótt czikkelyében, 's utána iktatom az enyémet rövid eszméltetésemben. Cs. ur

a) Sok kivetni valót talált a' philosophusok' irományaiban, 's ezen állitását Cs. urnak én is pártoltam 's pártolom, — azon különbséggel, hogy

b) Cs. ur nem tekintve helyet és körülményt, mindent egyaránt korhola: én ellenben a' pallérozódás' történeteihez ragaszkodva, a' nép' characterét, religiói és politicai körülményeket szem előtt tartva, mit néha Cs. ur kiméletlenül összemorzsolt, én gyakran szükséges helyeztetési következménynek találtam; igy például Hellas' philosophusaitól csak módosított hierophanti bölcselkedést lehete várnom, melly utóbb ugyan tágult, de jobbadán mindig önkénytől függött. A' theocratia' kormánya alatt a' gö rögöknél és rómaiaknál józan ésszel ki kivánhatott volna egy Franklint, midőn a' makacsok olly szörnyen bünhödtenek. — A' melosi Diagoras' fejére két talentumot szántak a' bősz athenaeiek, egyenesen azért, mivel philosophiájában az ő maximáiktól eltért; a' cyrenei Tódort ugyanez okból számüzék; Protagoras' könyveit pedig tüzre itélték. Socratesnek mérget kelle innia; 's valljon miért égettetett el Lucilio Vanini, Giordano Bruno? — Vagy nem voltak e idők, mellyek a' bölcsészek között erőszakkal is majmokat képeztenek? nem voltak e idők, mellyekben Cicerot olvasni moralis, Cremutius' irásait pártolni physicus hatást okozott? — Ki által és miért sikkasztatának el Numa' 500 évekig temetve hevert irásai, — Labyeri' satyrái? — Nem voltak e idők, mellyekben kénytelenségből jövének szőnyegre a' mit sem jelentő szőrszálhasogatások? — egy Tiber, egy Adorján 's Domitián alatt milly sorsa volt a' tudósoknak? mi okból égeté föl Zeno a' stambuli könyvtárt Leo Isauricus előtt már 250 évvel? — 's valljon nem voltak e kénytelenek a' bölcsészek néhány századon át Aristoteles' vak imádóivá lenni? (*Handerla* Hist. crit. Lit. Philos. p. p. 127. 167. etc.), holott 8ik Kelemen pápa alatt Aristotelest kiküszöbölvén, Plato jött szőnyegre, egy ideig mintául szolgálandó. Mindez, ugy hiszem, figyelmet érdemel, ha a' philosophiáról philosophálunk.

c) Cs. ur a' lehetséges és lehetlen iránt e' végsőre nézve minden okoskodást kárhoztat, azaz a' metaphysicát elveti, 's mégis saját észfogásában (a' philosophiáról) ujolag követeli; — továbbá bolondoknak nevezi azon bölcsészeket, kik transcendentalis dolgokról gondolkodnak, 's mégis ő Cicero' szavait hozván föl a' philosophus' hivatásáról, őket ujolag transcendentalisokká teszi; mert, ugy hiszem, Ciceronak ezen szavai: „omnium rerum — — divinarum causas studere nosse" többet tesznek, mintsem mindennapi dolgokról irni; efféle ellenmondásokat nem vártam volna egy Csaplovicstól, valamint azt sem, hogy saját hibáját én rám kenje, midőn azt irja, hogy én hoztam föl Cicero' szavait, holott én csak Csaplovics ur' czikkelyéből emeltem ki őket annak megmutatására, hogy Cs. ur két sorban kétszer ellene mond maga-magának. Itt azonban el nem mulaszthatom azt megjegyezni, hogy Cs. ur' elvei lelki tespedést tervelnek, mert ki ismeri tökéletesen a' lehetséges' és lehetlen' határait? — 's ha mindazt, mit azonnal meg nem foghatunk, lehetlennek hisszük, mellyek lesznek a' pallérozódás' lépcsői? — Ugyan ha egy Newton, Franklin és Copernik szintugy gondolkodott volna, mint Cs. ur, mit tudnánk földünk' 's a' csillagok' centripeta és fuga erőiről; 's ha egy Guerike, Mathesius, Mongolfir 'stb. nem vizsgálódandottak, volna e légszivattyunk, electrica machinánk, gőzerőmüvünk, léghajónk 'stb.; — ha továbbá egy Kempelen beszélő machinát alkot, egy másik biztos tengeri kalauzt bir kitalálni, ugyan olly égbekiáltó botlás e, ha némelly bölcsészek a' világ' származhatása' módjáról gondolkodnak, 's gondolatjaikat közlik?*) mert, ugy hiszem,

*) Ugy látszik tehát, hogy az érdemes válaszló ur, az épen mondottaknál fogva, visszásoknak — hogy többet ne mondjunk — nem találja a' Cs. ur által felidézett philosophiai vizsgálatokat, mint például: „valljon elfáradt e az ur Isten a' világ' teremtésében — vannak e érzékei mint az embernek? 'stb." — mert másképen nem

véleményeiket senkinek sem tolhatják nyakára erővel; 's kinek több és erősebb okai vagynak, nem győzhet e mindig? valóban efféle surlódás nélkül tudományos előmenetelt soha sem várhatni. Okszerű czáfolattal álljunk tehát elő, 's ne olly kifejezésekkel, mellyek ütközetesek és botránkoztatók, vagy épen mi irók legyünk e a' legneveletlenebbek és gorombábbak? *)

A' mondottakkal nem pártolom a' világ' származhatása fölötti vizsgálódást, már csak azért sem, mivel iskoláinkban egy Leibnitz', Malebranche' 'stb. vélekedései megczáfolva, tökéletesen megczáfolva, adatnak elő; azonban kárhoztatom Cs. ur' illetlen korholásait, mint mellyek igen tulságosak, minővé pedig satyrának sem lehet elaljasulnia. Ezt szükségesnek tartám megemlíteni azért, mivel Cs. ur tréfáival a' vallás' dolgaiban is botrányt ébreszt, midőn például nem régiben azt irá, jó volna a' hit utcsinálásra, hegyeket mozdíthatván ki általa helyökből; valljon tudva czélozott e ezen szavaival Cs. ur Sz. Gergelyre, mint kiről azt állítják (?), hogy egy szirtet erős hitével és egy szavával máshova vitt? 'stb. Ez feltünik a' Századunkban, hol nem régiben az Athenaeum ugyan efféle vallásgúny miatt támadtatott meg **). Legvégül még meg kell érintenem Cs. urnak amaz igaztalan rafogását, minél fogva azt irja ellenem, hogy én azt állítottam, hogy a' bölcsészek igen hasznos dolgokat is födöztek föl. — Oh rágalom! Ugyan hol állítottam én ezt? vagy tán ezen szavaim „üdvös igazságok' kutatásában fáradozni" annyit tesznek, mint „igen hasznos dolgokat fölfedezni"? — Ha Cs. ur ezt igy magyarázza, kénytelen leszek hinni, hogy Cs. ur nem tud magyarul, vagy a' világos értelmet elcsavarja. — Csongrád, november' 30. 1838.

Ploetz.

Könyvismertetés.

16. Emlény. Karácsoni, újesztendei és névnapi ajándék. MDCCCXXXIX. Öt aczélra metszett képpel. Pesten. Kiadja Heckenast Gusztáv. 232 lap, 12-r.; ára finom velinen, selyembe kötve 3 fr. 40 kr. pp. pompás kiadásban 5 f.

Szíves részvéttel és kellő méltánylattal üdvözöljük az Emlénynek e' harmadik évi folyamát is, mint olly sikerült vállalatét, melly valamint egy részről a' nálunk annyiszor csalatott könyvkiadói szellem' uj és szerencsés fellobanásának, ugy más részről iróink' szaporodásának és függetlenségének 's nagyobb olvasóközönségünk' nemesbült izlésének, ha nem egyszersmind gyarapodásának is, fölötte örvendetes jelensége. Ugyanis Heckenast, az értelmes és munkás könyvkereskedő 's az ujabbak közt, Wigand, Hartleben és ifjabb Kilian György után, kétségkivül a' legmerészebb és, mint látszik, nálok szerencsésebb magyar könyvkiadó, egyedül ön számolatira, publicumunk' fogékonyságára 's iróink' független részvételére támaszkodott, midőn 1836-ban, Emlénye' első folyamát megindítá 's igy az épen ezen évben utolszor megjelent, nagy követelésü, de roszul számolt Bajzaféle Aurorának szerényebb de biztosb követője lett. Fel lehet t. i. egész bizonyossággal tenni, hogy Bajza' Aurorájának megszünését a' nyomtatás' és kötés' szerfeletti pompája, a' nagy ivszám, a' merő eredeti, drága aczélmetszetek 's az ezek és a' könyv' ára 's belső becse közötti aránytalanság okozák; minek természetes következése az lett, hogy a' könyv szép kelete mellett sem téritheté vissza a' ráfordított feles költségeket, mit azon körülmény tesz kétségkivülivé, hogy ifj. Kilian már egy évvel előbb lemondott a' könyv' kiadásáról, mivel t. i. annak haszna a' szerkesztői honorariumot többé nem birta meg, 's hogy maga Bajza, szerkesztővé és kiadóvá válva egyszersmind, almanachját egyszernél többször nem adhatta ki. — Heckenast, a' nélkül hogy az izlésnek 's elegantiának ártson, a' külsőség' pompáját és az ivek' bujálkodó számát megszorította, eredeti aczélmetszeteket szép idegenekkel okosan vegyitett, az irók' egyik uralkodó felekezetéhez sem szegődött (a' triumviratus egészen kimaradt zsebkönyvéből), de a' nevesebbeket, a' kellőbbeket választotta ki, honorálta mindeniket, végre a' könyv' árát a' publicumra nézve valamivel, de aránylag és saját költségeihez képest mégis tetemesen, felemelte: és ime, él a' könyv, belső becsre méltó vetélkedője az Aurorának, külső csinra messze maga után hagyó Károlyi' Hajnalát 's minden eddigi, hasonnemű honi vállalatot. Idv tehát még egyszer az okos, a' számolni, a' korát és helyzetét ismerni és méltányolni tudó, munkás kiadónak!

Legelső, mit a' zsebkönyvekben nézni szoktunk, a' képek. Itt öt aczélmetszetet találunk, mellyek közül három eredeti, kettő kölcsönzött. Első helyet foglal mélt. *Lónyai* János m. k. helytartósági tanácsos' és Bihar vármegyei administrator' arczképe, festve *Fischer*től, aczélba metszve *Mahlknecht*től Bécsben. A' legszebb férjfiak' egyike a' legszebb képek' egyikében. A' könyv az administrator ur' mélt. hitvesének van ajánlva. — Második, sorra és érdemre nézve, „a' béke' nemtője", b. *Jósika* Miklós' hasonló czimü elbeszéléséhez, két nőalak, anya és leánya, nem tudom, melly angol zsebkönyvből kölcsönözve, de a' londoni, illynemü müvek' szokott tökélyével rajzolva *Corbaux*-tól, aczélra metszve *Periant*ól. — Harmadik „Salzburg", *Perei*' hasonló czimü elbeszéléséhez, ismét az angoloktól kölcsönözve 's azoknak legujabb, talán nem mindenütt egyiránt alkalmazandó, tájképi modorában. Itéletem szerint legalább, a' salzburgi nap és lég egészen más, mint a' délolaszországi, spanyol, afrikai, keletindiai 'stb.; következőleg, méltán meg is kivánhatnók talán, hogy ezen különbséget a' lég- és fénytartásban a' rajz- és festőmüvészet is kiváltképen szeme előtt tartsa. — A' negyedik „daj szem drotu" (adj drótot!) báró Jósika Miklós' említett elbeszéléséhez, *Barabás* Miklós jeles arczfestőnk' eredeti rajza után aczélba metszette *Mayer* Károly Nürnbergben. A' jeles arczfestő itt igen gyenge történetfestőnek mutatkozott; a' drótosok' és a' szolgabiró' képe minden biztosság és nemesség, a' gyolcsosoké 's az egész hátszine minden tartás és határozottság nélkül valók. — Annal szerencsésebb, ötödször „Flóra" az oláh leány, ugyancsak Barabástól, és ismét Mayertől metszve Nürnbergben. Ez egyik gyöngye Barabás' vázlatkönyvének, híven az élet után másolva állásban, fő vonásokban és öltözetben, de minden bájával a' szépitő müvészetnek az egyes részletekben. Ez a' Flóra itt sokkal szebb, kivált arczban és kezekben, mint egy kosárhordó oláh leány ideálban is lehet, sokkal szebb, mint hogy az *egész* leány, testben és lélekben, aránylag szép lehessen.

Az elbeszélésekre áttérve, legelőször említendő b. Jósika Miklóstól „A' béke' nemtője". Jósika Miklós' ezen, mint minden románjaiban és elbeszéléseiben az élethü, nyomos és következetes characterfestő, a' mély és átgondolt lélekismerő, a' nemes erkölcstanitó, 's a' merész, velős és férjfias stylista félreismerhetetlenek. Hanem a' térnek és időnek kimérésében, az eszkö-

---

állott volna ki melettök a' csatamezőre. De talán jó lett volna a' Cs. ur által felhozott philosophiai thesiseket rendre kimerítőleg védelmezni, 's a' vádakat megsemmisíteni. E' nélkül nagyon tartunk tőle, hogy Pl. ur minden felszámolásaival azt ki nem viszi, mi itt a' kiviendő. *A' szerk.*

*) Itt talán mégis egy kissé sokat mond a' válaszló ur. Legyünk mérsékeltek, leginkább akkor, mikor másokat illendőségre utalunk. *A' szerk.*

**) Itt kereken kimondjuk, hogy Pl. ur a' kérdéses állitást jól fel nem fogta. *A' szerk.*

zőknek a' czélhoz, a' részleteknek a' művészi egészhez és ennek tiszta 's biztos hatásához kiszabásában nem látszik a' költő eléggé erősnek. Igy itt a' situatiok' keresett halmozata, 's az önallólag cselekvő characterek' sokasága terhül és akadályul van valamelly fő cselekvény' és character' eléggé világos, teljes és tisztán ható kifejlésének, akar aztán Erkelyit, mint férjet, akar és kiváltképen Esztit, mint nőt, akar végre, a' béke' szelid nemtőjét, Évit, mint gyermeket, vegyük fő characterül 's ezen igen érdekes házi életrajz' középpontjául. Egyetlen része van a' beszélynek, melly kielégít 's ez a' berekesztés; de bármilly édes, meglepő, megnyugtató 's erkölcsileg tanulságos legyen ez magában, az előzményekben még sincsen eléggé elkészítve, megalapítva.

Következik hazánk' Wilberforcea*), kinek a' novellairás nem nagy forcea. — „Az öreg Bakonyszegi és barátjai“ egy életkép akart lenni az utolsó budapesti árviz', egy igazán költői szellemre nézve igenis termékeny catastrophejából, de melly hazánk' nagy Wilberforceánál, fájdalom, nem lett egyéb, mint egy fölötte lankadt és erőszakolt utóhangja a' 40—50 évvel ezelőtt divatozott német sentimentalis románoknak, mellyekben egy protestáns iskolamester' leánya, libaártatlanságában, egy fiatal és ledér gróftól elcsábíttatik és elhagyatik, mire a' lányánál sokkal vétkesebb 's (mint itt) többszöri tapasztalás után is okulatlan 's megfoghatatlanul ostoba atya, kétségbeesik 's bűnösen-öngyilkos gyermeke' sirja felett nem szánandólag, hanem megvetendőleg sorvad el. Az illyen románok a' falusi tapasztalatlan 's érzelgésre különben is hajlandó lányszivnek igazi mételyei! T. i. *Fáy* ur' muzájának elemei a' *szeszély* és *elmésség*, mihelyt őt ezekből kiveszed, szárazra tetted a' halat, nem bir lélekzeni. Elmésségе legszebb fényében és teljében jelent meg „Meséi“-ben, szeszélye „Kedvcsapongási“-ban; 's ezek Fáynak legjobb, ezek maradandó becsű munkái. Magasabbra F. ur nem emelkedhetik. Legalább eddig, valahányszor komolyabb és magasabb nemekben tett próbát, beletört a' kése. Van, igenis, F. urnak tudománya, vannak különnemű szerteágazó ismeretei, mellyeknek a' „Bélteky ház“ tárháza lett; igen, de a' tudomány nem poesis, 's a' Bélteky ház nem román. A' „Régi pénzek“ elmés egy mű ugyan 's épen azért tetszik, mert *elmés*, de e' mű nem *vigjáték*, a' szónak műtudományi értelmében; miért? azért mert az elmésség maga még nem elég vigjátékirásra. Igy szinte kedvesek a' „Fris bokréta“ 's a' Kedvcsapongásokban foglalt apróbb elbeszélések; miért? mert *szeszély* uralkodik bennök, átmelegítve azon szelid bájú, emberileg-jó valamitől, a' mit kedélynek nevezünk 's a' mi nem egyéb, mint a' szíven keresztüleresztett gondolat. De még az, a' kinek szeszélye és szíve, azaz kedélye van, ne merjen mindjárt *érzéseket is festeni*, ha magasb költői tehetségei nincsenek, mert könnyen ugy járhat, mint F. ur, ki midőn érzést akar festeni, pityereg, mint itt Bakonyszegi-jében, 's ha még az indulatok' tragicai mélységének 's hullámzásának rajzolásába is akar kapni, akkor épen nevetséges őrjöngőket, idegkórosokat és rángatag torzképeket fog festeni, mint F. ur festett „Két Báthori“-jában, mellyet ő 's talán még egykét jó barátja, a' szomorújátékok közzé szeretnének becsempészni. Egyébiránt

*) Kétségkivül tudják olvasóink, hogy ez nem más, mint a' jeles meseiró *Fáy* András. Miért, miért nem? ezt a' jó Isten 's a' pesti Társalkodó tudják.

ezen túlbecslése a' tehetségnek, ezen félreértése a' költői hivatásnak F. urban, mint mindenkiben, még igenis menthetők volnának; de nem szinte menthető benne az, hogy a' fentérdeklett német sentimentalismust pengeti még most is időnkint közöttünk; még most is, mondom, midőn a' német költők már rég 's pirulva elállottak tőle, mint testet és lelket egyiránt puhító mételytől 's az e' kettőt nemesíteni és munkálataikban idealis összhangzásra vezetni törekvő müvészet' fattyunövésétől.

Kovács Pál' egy felvonásos vigjátéka (A' kiadó lak) és elbeszélése (A' vasuti részvények) könnyen szerzett és könnyű emésztetű olvasmány; falusi, kövér uraknak és csupán magyarul olvasó kisasszonyoknak vajmi kellemetes időtöltés! És valljon e' siker nem volna elegendő, nem bátorító K. urra nézve? „A' publicum igen korlátolt!“ mondja tán valaki; igen, épen ollyan, millyen a' tehetség. K. ur' eleme a' *vigság*; legyen tehát ő vig; nevettesse meg jóizüen olvasóit, legyintve csak a' gyenge, a' moralis oldalakat, 's legyen megelégedett és boldog, ha olvasói a' nevetés után testben és lélekben könnyebbülve, felderülve, vidorodva érzendik magokat. — Reményljük névszerint, kogy K. ur minket ezentul Thaliájában nem fog dramákkal, tragoediákkal és classicus vigjátékokkal ostromolni.

A' *Perei* nevet itt legelőször olvassuk egy úti kaland alatt, mellynek czíme „Salzburg“ 's melly a' kép' kedveért látszik irva lenni. A' kis, mondva-csinált kalandka jó, legalább stylistice jó. — Berekeszti a' prosai darabok' sorát *Beöthy* Zsigmond' „Lea“ czimü novellaja, mellyből nem akarunk a' fiatal iró' tehetségeiről 's jövendőjéről itéletet hozni. Ő még fejleni, irányozódni fog, 's hogy ezt tehesse, a' jó és legjobb minták' studiumát, ugy hisszük és ohajtjuk, nem hanyagolja el.

A' lantosok között b. *Eötvös* József', *Erdélyi*', *Hegyalji*', *Kunoss*', *Ormós* László', *Pap* Fndre', *Pulszky*', *Sárosy*' és *Tóth* Lőrincz' nevei jelennek meg, többnyire dalok alatt. Legtökéletesebbek ezek között, itéletünk szerint, *Sárosy*' „Világtalan dalnok“-a (szerb románcza), és b. *Eötvös* József' „Ősz“-e melly utóbbit, kedveskedni akarván olvasóinknak, imitt közöljük:

Ő S Z.

Légy üdvözölve, ősz, te föld' halála,
Borult egeddel üdvözöllek én —
E' szivhez illik bús napod' homálya,
'S e' hervadás a' messze föld' szinén.
Pusztán, mint téreid, áll életem;
Halálra intesz, üdvöz légy nekem.

Hervadva húll már a' levél a' fáról,
És elszállt a' virágok' illata.
Igy tünt el az öröm; csak mult buváról
Meg nem feledkezik a' szív soha.
Ó húllj, levél, majd nyugtot ád a' föld;
Ha veszve a' remény, mit ér a' zöld?

Mit ér a' dal nekem a' zöld berekben,
Ha csak elmult vigalmaimra int,
Hogy én is hittem egykor emberekben
'S hogy minden eltünt gyermek' álmakint,
'S éltemből egy maradt, a' fájdalom,
És az, mire taníta, bús dalom!

Dalom, melly mint az ősz a' hársfa' ágit,
Szinesre festi végreményimet.
Miért irigyled? elvevé virágit
És pusztán hagyta ifju éltemet:
Lehúll a' lomb, ha olly szinezve áll,
Közelgve csak szebbíti a' halál.

Miként legszebb a' nap' végső sugára,
Legcsillogóbb a' hajnal' csillaga:
Úgy önti báját a' költő' dalára
Tikkasztó élte' nyájas alkonya;
Órája elmult, megnyeré a' bért,
Öröm helyett a' fonnyadó babért.

Csató Pál.

Pozsonyban.

Alapítá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal*.

SZÁZADUNK.

103. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **December' 24.**

Meghivás

a' gyármüveknek Bécsben jövő 1839dik évben tartandó második általányos kirakásábani részvéthez.

Illy kirakások' czélja teljességgel nem az, hogy remekmunkák' vagy finomított mesterséges gyáratok' sorozása által a' kivánesiságnak szemgyönyört szerezzenek, hanem az, hogy, midőn minden gyár- és mesterség-ágaknak maga nemében szorgalmatosan készült akármelly mindennapi czikkelyeit a' látogató' szeme elébe hozzák, azon álláspontot jeleljék ki, mellyre műiparunk emelkedett, 's igy az értelmes kalmárnak és a' mesterségek' és gyárok' gondolkodó birálójának mérőpálczát nyujtsanak, mellyel azoknak fontos befolyását a' statusgazdaságra 's nemzeti iparra megmérni képes legyen. E' tekintetben minden egyes mesterség, mellyhez sokszor sok másoknak csiraja 's kifejtése kapcsolódik, becses szeme a' jótékony intézetek' azon tágas lánczának, melly minket összekapcsol; 's ha e' mesterségek' összesége képviseltetik, akkor ezek magas hirökre 's az atyáskodó legfőbb ápolásra, mellyel Felséges Urunk iránt viseltetni kegyeskedik, méltóknak mutatkoznak.

Örömére szolgálhat a' hazafi szivnek, midőn már nem szükséges a' belföldi terméket költöldinek magasztalni, hogy érdemlett méltánylást nyerjen; 's azon örvendetes sejdítés, hogy nem sokára olly pontra jut a' dolog 's jutnia kell, mellyen a' honi közipar teljes mértékben megismertetni 's érdeme szerint gyámolitatni fog, egy ujabb kötelék, melly minket gazdag szerencsés hazánkhoz kapcsol.

Ő Felsége kegyesen megengedni méltóztatott, hogy második általányos kirakása a' gyár- és mestermüveknek az 1839i tavaszon, és pedig a' cs. kir. polytechnia-intézetnek különösen minden jövő kirakások' számára épitett részében tartassék.

A' kezelő biztosság köz tudomásul teszi azon közelebbi elhatározásokat, mellyek e' kirakásnak megfelelő 's tökéletes kivitelére, a' már szerzett tapasztalás után, elkerülhetlen szükségesek:

1. Az említett kirakás majus' 1jén kezdődik 's azon hó' utolsóján rekesztetik be.

2. Hogy a' beküldendő czikkelyek' helyes és izletes felállítására már eleve tétethessenek a' szükséges előkészül tek, felszólittatnak minden gyár-, kézmű- és mesterség-tulajdonosok, hogy a' kirakásban részvételi szándékukat jövő martius' 1ig a' kezelő biztosságnak „A' cs. k. alsó-ausztriai kormány" czim alatt nyilatkoztassák, 's egyuttal a' beküldendő czikkelyek' nemét 's körülbelüli mennyiségét irják meg. A' kezelő biztosság ezen előleges tudósitást leginkább azon gyár-, kézmű- és mesterség-tulajdonosoktól ohajtja, kik készitményeik' kirakására a' nagyobb tért szükségesnek vélnék, minthogy azon kedvező helyezetben vagyon, hogy az e' tárgyú kivánatoknak teljesen megfelelhessen, igen alkalmatosak levén arra a' cs. k. polytechniai intézetnek e' czélra szánt nagyneműterei.

3. A' kirakásra minden, a' kereskedésben előforduló *belföldi* ipar' termékei alkalmatosak. Még a' legegyszerűbb készités' czikkelyei sem rekesztvék ki innen. Azon termékek is, mellyek egyik vagy másik tartomány' sajáti, már csak ezért is találnak helyet a' kirakásnál. A' belföldi, gyártásra alkalmatos anyagok, például len, kender, gyapju, selyem, festékanyagok 'stb., mellyek további gyártatásaik által a' nemzeti munkálódás' és kiterjedt kereskedés' fontos ágaivá képződnek, épen ugy alkalmatosak a' kirakásra, valamint a' terjedelmesb tárgyak, mint: kocsik, erőművek, mintak 'stb.

4. Minthogy a' legfelsőbben rendelt kirakásoknak időszakonkint az egész belföldi műiparnak különféle, eladásra szánt készitményeit kell szolgáltatnia, magában értetik, hogy a' beküldendő illy készületű mustradarabok alatt nem olly kis próbálatok gondoltatnak, millyenek talán mutatványlapokra használtatnak, hanem tökéletes áruczikkelyek, mellyek valóságos használatra szolgálnak, vagy a' nagy kereskedésben előfordulnak, mint például: egész vég szövetek, vagy legalább öltözetek, kendők vagy sálok, vagy butorszövetekből egész szék- és pamlagboritékok. Mindazáltal nem rekesztetik ki olly műtulajdonosok' mutatványlapjainak fölvétele, kiket talán ideigleni körülmények tökéletes műdarabok' beküldésétől hátráltattak. Elégséges továbbá, olly nagy vagy terhes tárgyakból, mellyeknek távolróli szállittatása a' feltalálónak vagy tulajdonosnak talán sok költségébe kerülne — mint például: a' különösen elmés-szerkezetű malommüvek-, vizi kerekek-, gőzerőmüvekből 'stb. — jól készült mintákat beküldeni.

Olly anyagok' próbálatánál, mellyek a' belföldi mezeigazdaság- és műiparnak közvetlen összekötő lánczszemei, csak olly mennyiség kivántatik, melly a' megitélésre és különféle nemeik' összehasonlitására elégséges.

5. Minden gyár-, kézmű- és mesterség-tulajdonos, ki a' kirakásban készitményeivel részt venni szándékozik, ezeket két hasonpárú jegyzékökkel kisérve küldjék be, mellyben a' készitő' neve és lakhelye, bécsi megbizottjának neve, a' beküldött portékanemek' száma 's — a' hol szükséges — mértéke és súlya, valamint árai és nevezetei, pontosan és világosan kitéve legyenek.

Minthogy t. i. a' kezelő biztosság minden gyár-, kézmű- és mesterség-tulajdonossal egyenkint nem levelezhet, valamint a' kiállitandó készitmények' elvitele' és visszaküldése' gondjait lehetetlen viselnie, azért szükséges, hogy minden beküldő, ki Bécsben a' kirakáskor személyesen jelen nem lehet, ugyanitt egy megbizottat nevezzen, 's ezt a' kirakási biztosságnak jelentse be, kihez ez utóbbi szükség' esetében fordulhasson.

Az eladási árt pedig azért szükséges tudatni, hogy a' beküldetett czikkely bejelentett árához képest biztositthassék 's e' készitmények' megbirálásánál az árbecs is tekintetbe vétethessék.

A' kijelentett ár azonban csak a' beküldő' világos kivánságára fog köztudomásra hozatni.

E' jegyzékek' egyike, az átvevő biztosságnak az átvételt bizonyitó aláirásával ellátva, a' beküldőnek visszaadatik, másika pedig a' biztosság' fedezésére megtartatik.

A' kirakás' berekesztése után a' beküldött czikkelyek a' tulajdonosnak vagy megbizottjának, az említett átvételi bizonyitvány' visszatérítése mellett, ismét kiadatnak.

6. Igen kivánatos, hogy különösen a' kézmű- és gyár-tulajdonosok beküldött kirakási czikkelyeik' jegyzékéhez egyszersmind gyáraik' terjedelméről, munkásaik' számáról, legelőkelőbb erőműveikről, készületeikről vagy egyéb dolgozó-eszközeikről 'stb. különös, többé kevesebbé kivihető ismertetést csatoljanak, akképen, mint ez az ipartermékek' kirakásáról 1835ben nyomtatva megjelent főtudósításban több kiállítóknál látható: hogy igy a' gyár-, kézmű- és mesterség-tulajdonosoknak a' belföldi ipar körüli érdemeik illőleg megbiráltathassanak és a' kirakásról megjelenendő tudósításban saját előadásuk szerint megérintethessenek.

Ezen ismertetésekben egyszersmind megemlítendők volnának a' gyár-, kézmű- és mesterség-tulajdonosok által akár saját találmányokra akár idegenek' meghonosítására kapott patensek, valamint netalán már az előbbi kirakásoknál vagy más alkalmaknál nyert kitüntetések.

7. Az 1839dik évi kirakásra szánt ipartermékeknek a' tulajdonos' költségén, vagy ez által személyesen, vagy bécsi megbizottja által, a' közönséges kirakás' kezelésére rendelt biztossághoz 1839. martius' 1jétől aprilis' 10kéig be kell adatniok.

8. A' biztosság föl van hatalmazva a' kirakásra beérkezett czikkelyeket, átvételök' napjától fogva a' kirakás' berekesztése utáni visszatérítés' napjaig, a' magas kincstár' költségén egy tüzkármentő társaságnál, bejelentett értékök szerint, tűzveszély ellen biztosítani.

9. Alig lesz ugyan lehetséges minden tárgyat egy meghatározott tudományos rendszerben állítani fel, mindazáltal a' kezelő biztosság gondoskodni fog, hogy azon tárgyak, mellyek anyaguk vagy dolgozatuk' neme által egymással rokonok, a' mennyire lehetséges, egymás mellé essenek; arra is fog ügyelni, hogy a' kirakási helyek legkedvezőbbleg használtassanak, minden tárgy olly helyre tétessék, hol leginkább föltünhet a' közönség előtt, 's általában az izlésre nézve minden méltányos kivánat és az egésznek megfelelő csin kielégíttessék. Azoknak, kik előre kinyilatkoztatják, hogy beküldött czikkelyeiket magok kivánják elrendezni, ez megengedtetik, 's csak az alkalmas hely fog nekik a' kezelő biztosságtól kijeltetni.

10. Nem czéljok e' nyilványos kirakásoknak, a' kirakott ipartermékek' közvetlen eladását eszközleni; a' kezelő biztosság tehát a' beküldött czikkelyek' eladásával nem foglalkozhatik. Mindazáltal a' kirakott tárgyak' tulajdonosának szabadságában áll, ezeket vagy személyesen vagy megbizottja által eladni; csakhogy nem a' kitétel' ideje alatt, hanem csak ennek berekesztése után, szabad azokat elvenni.

11. A' kirakás' berekesztése után 14 nap alatt a' tulajdonos vagy ennek megbizottja a' tőlök kiállított tárgyakat, a' fönemlített vételi bizonyítvány' megtérítése mellett, visszaveendik 's igy legfölebb 1839. junius' 15kéig a' kirakóhelyről eltakarítandják.

12. A' kezelő biztosság a' beküldött tárgyaknak megbirálására minden különös iparágban a' legtöbb ismerettel biró gyár-, kézmű- és mesterség-tulajdonosokból 's egyéb műértőkből saját választmányokat képezend, egyszersmind azokhoz a' birodalom' tartományiból épen jelen lévő tanult gyárnokokat is meghivandja, hogy igy a' főelőadás' szerkesztetése és javaslatai' beadása a' lehető részrehajlatlansággal 's a' legtapasztaltabb és legkörülményesb dologismerettel történhessék.

13. Fönebb érintett, részletekbe ereszkedő, nyilványos hirdetésre alkalmazott főtudósításában a' kezelő biztosságnak a' kiállítás' eredményéről különösen azon gyár-, kézmű- és mesterség-tulajdonosok neveztetnek meg és tüntettetnek ki, kik beküldött készítményeik' szépsége, különös bevégzettsége vagy árbecse által az Ő Felségétől e' második kirakásnál is legkegyelmesebben megengedett arany, ezüst és bronz érdempénzre vagy legalább készítményeinek tiszteletteljes elismerésére méltattak.

Minthogy a' birodalom' minden iparági készítményeinek időnkinti nyilványos kirakása oda czéloz, hogy a' belföldi műipar' pontosabb ismerete terjesztessék és előmozdíttassék 's ekkép a' belföldi ipar' minden készítményeinek lehetségessé tett közelebbi ismerete 's pontosabb egybehasonlítása által a' műiparral foglalkozók és kereskedők közti adásvevés kitágíttassék, sokoldaluvá tétessék 's ekkép a' belföldi készítmények' kelendősége mind a' bel- mind a' külföldön neveltessék; 's minthogy ama' legkegyelmesb figyelem és részvét, mellyel Ő Felsége és a' Felséges Udvar az első közkirakást szerencsésítették, az egész munkás osztálynál különben is még leghálásb emlékezetben áll, az ausztriai birodalom' ipartermékeinek e' második kirakására a' gyár-, kézmű- és mesterség-tulajdonosok' még növekedettebb 's élénkebb közrehatása előre is biztosan várható.

Oppositio.

A' franczia *Presse* következő czikkelyt közöl: „Minden ellenmondások közül, mellyekre a' nyilványos szellem a' liberalismus' előítéletei által elcsábíttatik, a' sajnálatra legméltóbb abban áll, hogy azt kivánják, a' kormány külre legyen erős, mig hon minden pártok azon vannak, hogy gyöngítsék és aláássák. Nekünk is szivünkön fekszik országunk' nagysága; mi is ohajtjuk, hogy Francziaország hozzá méltó rangot foglaljon el Europában; de ha a' czélt akarjuk, akarjuk az eszközöket is. A' képviseleti kormány minden hasznai mellett, mellyeket szerez, a' kül politica' igazgatásának mégis elég nehézségeket rak utjába. ¦A' kormányreform három hatalom' együttmunkálatát kivánja meg, innen van a' nézetek' egységének hiánya; mert habár az alkotmány a' diplomatai alkudozásoknál a' királynak engedi a' kezdeményjogot, a' parlamenti hatalom mégis mellékes de tetemes befolyást gyakorol rá. A' legvégső esetekről nem is szólunk, millyenek a' hadüzenet, midőn a' segélyajánlás és az ujonczszedés a' kamarák' beavatkozását szükségessé teszi. Csak azon közönséges alkudozásokról akarunk szólani, mellyek ollyan országban, mint Francziaország, mindennap' előfordulnak. Nem kényszeríttetnek e a' ministerek minden kérdéseknél a' kamara' vélekedését szem előtt tartani 's ehhez egy bizonyos pontig politicájokat alkalmazni? Nem kell e nekik minden pillanatban a' szószéken az egész ország 's egész Europa' szine előtt a' legkényesebb politicai kérdések felől értekezni? Innen gyakran ama' káros viták, mellyekből ellenségeink gyenge oldalainkat kitanulják. Mi itt csak érintjük, mennyire szaporítja kormányunk' formája a' diplomatiának különben illy nagy nehézségeit; de a' mit érintettünk, eléggé mutatja azon ártalmakat, mellyek abból a' franczia cabinetre erednek, midőn ez Francziaország' politicáját erőbe akarja lépetni, más kormányok' ellenében, hol az ügyek' főkormányzása egy ember' kezében összepontosult, kinek akaratja törvény. Mellyik időben gyakorolt Francziaország legnagyobb befolyást Europában? Nem XIV. Lajos alatt e, midőn a' hatalom egy fejedelemben, ki egyszersmind statusférfji volt, személyesedett? Nem a' császárság alatt e, midőn Napoleon minden hatalmat fölemészte 's csak hatalmas akaratja' eszközeit szenvedé meg maga körül? Sőt nem a' respublica' idején is, a' közbiztosság' dictatorsága alatt? Nem látni e ebből, hogy Francziaország' külhatalma mindig a' legtisztábban fénylett, ha a' hatalom leginkább vala összpontosulva? Nem azért mondjuk ezt, hogy a' képviseleti kormányt megtámadjuk. Csak megmutatni

akarjuk, hogy létele' föltételei talán nem a' legkedvezőbbek Francziaország' külhatalmának kifejlésére nézve. De ama' károkba be kell okulnunk, miután azok kormányunk' formájában benvannak. Egyébiránt még egy mélyebb érzet az ország' javára is, egy őszintébb hazafiuság mint az, mellyet az oppositio hirlapjaiban 's a' szószéken hirdet, nemcsak megkevesbíthetné ama' károkat, hanem még néhányat közülök a' nyilványos ügy' javára el is törölhetne. Minthogy már egyszer az országnak az a' rendeltetése, hogy a' kamarák' közbenjárása által külügyi kormányzásunkba avatkozzék, legalább ezen kérdésekben ne mutassa a' külföldnek czivódásaink' szomorú láthelyét. Milly erőt nem merítene a' kormány az egész nemzet' együttmunkálásából, külföldi alkudozásainál, milly tekintettel nem hallatná szavát Europa' kiralyai' tanácskozásaiban, ha azokban az ország' megegyezésére támaszkodva jelenhetne meg? De őszintén szólva, ez e a' látvány, mellyet mi Europának nyujtunk? legujabb példák igenis megmutatják, hogy mindenkor, ha az ország' becsülete egy idegen nemzetteli összeütközésben érdekelve van, az oppositio, távol a' kormánynak segélyt nyujtani, ennek hatását gyöngíti, 's ezt a' nemzettől különváltnak festeni, az ellenség' ellenállását pedig bátorítani igyekszik? 'S mégis azon férjfiak, kik ezen módon a' kormány' gyöngítésén dolgoznak, épen azok, kik tőle azt kivánják, hogy a' többi cabinetek' ellenében méltó és szilárd állást foglaljon el. Ha a' czélt akarjuk, akkor csakugyan az eszközöket is kellene akarnunk."

Levéltöredék.

Egy általam igen tisztelt és köz tekintetben álló jogtudósa hazánknak legközelebb egy levelet intéze hozzam, mellyből az itt következő kivonatot közleni akartam, részint mivel erre a' tisztelt iró urtól engedelmet nyertem, részint hogy az érdeklett vitás tárgyban egy harmadik, el nem fogult szózat is halassék. A' levél tehát, kihagyván a' közre nem valókat, ezeket tartja:

„Hogy ön a' magyar magányos jog' commentatorainak szelleméről irt characteristicájával egy *darázsfészekbe* nyuland, előrelátható volt; azonban bizonyossá tehetem önt, hogy ezen characteristicája mind Pesten, mind sok más helyeken tetszéssel fogadtatott*), 's hogy a' csekély nyomatú anticriticák neki legkevesebbé sem ártottak. Részemről, én ezen anticriticákra épen semmit sem feleltem volna, mivel azok sokkal silányabbak 's felületesebbek, hogysem komoly czáfolatot érdemlenének, de a' publicum sincs figyelemmel irántok, sőt az illyes csetepaték által a' criticának hatása csak gyengíttetik. Minden ügynek, minden foglalatosságnak meg van a' maga politicája, igy a' criticának is; és gyakran sokkal jobb az anticriticára nem felelni, ha csak politicából is.**) Semmi válasz szinte válasz. — A' magyar magányos jog' commentatorai mindnyájan *doctrinairek* 's ugyanezért előadásuk hiányos, nézeteik hibásak. Olly jog, melly az *idővel* 's az *idő által* alakult 's félrealakult, szükségképen csak *történetileg* fogathatik fel 's adathatik elő, különben a' gondolkodó juristára nézve semmi értelme sincs, 's nem egyéb mint egy kiszáradt múmia, melly életet csak a' történeti nyomozás által nyerhet, mellyben annak csirája, kifejlése, képződése és elképződése, minden kinövéseivel együtt, az időben és idővel, egész a' jelen korig, ki legyenek mutatva*). Egy *illyen* kidolgozása a' magyar magányos jognak birna aztán értelemmel és élettel. A' doctrinairek' eddigi 's mostani kidolgozásmódja nem egyéb, *mint a' holt anyagnak, a' holt betünek egymáshoz sorozata valamelly önkényes, ugynevezett rendszer szerint.* A' magyar jog, ugy mint most mutatkozik, egy összebonyolt, régi épület, mellynek némelly falai bedőltek, mások félromlottak, mások ismét még meglehetős karban állanak. Ha azt akarják tudni, mi ezen épületnek igazi alakja, akkor lelkünkben a' bedőlt falakat fel kell állitanunk 's a' megromlottakat kijavítanunk; csak igy tűnik majd előnkbe a' tiszta alak. De a' mi commentatoraink egészen más, sokkal könnyebb végét fogják a' dolognak; ők a' még fenálló falakat is ledöntik 's az összes romokból egy uj épületet emelnek *a' magok' ínyök szerint.* Verbőczy adta ebben a' példát, 's az utánzók' serege követé őt. *Huszty*nak még némi, saját érdeme van a' dologban, ha csakugyan érdemnek akarjuk azt nevezni. Ez az én nézetem a' magyar privát jogról, vagyis inkább annak előadása' módjáról. Ön nézetei ezen jog' commentatorai' szellemi characteristicájáról helyesek; de azoknak bővebb kivitele egy egész, sajat munkát kivánna meg... Ha ön ellenei egy kissé bővebben foglalkoznának a' külföld' törvénytudományi literaturajával**) akkor itéletök hihetőleg sokban másképen hangzanék.... Egyébiránt, ha ön e' nézeteimnek hasznát akarja venni, tegye azt bizvást, de nevem' kitétele nélkül, mert én e' vitába nem akarok keveredni." *Rumy* Károly.

Becsületpont.

Folyó évi december' 4dike egy sajátszerű bántalom-pernek volt tanuja a' párisi fenyítőházi törvényszék előtt; e' per érdekes vala mind a' felek- mind a' tanukképen ottan jelenvolt személyek' tekintetében, mint az angol és franczia character' nagy különbségének kifejezése, mint szinte a' fenálló becsülettörvények' képtelenségének bizonysága. *Wenworth Beaumont*, igen ismeretes, mint egyike a' leggazdagabb angoloknak, mint radical tagja a' parlamentnek, mint a' „british and foreign review"" inditója, melly majd legelőször pendítette meg az angol sajtóban az ellenségeskedést Oroszországgal, mint lengyelek' baratja 's a' londoni lengyel társaság' elnöke, a' párisi lengyel főemberektől és lengyelek' baratitól környezve, egy másik angol parlamenttagot, *Sommers* nevezetűt, vádolt be, ki által angol stoicismussal a' tuileriák' kertjében lovagkorbaccsal jól megütlegelteték. Láthatók valának az emlitett törvényszék előtt: *Czartoryski* herczeg, ki szembetünőleg kezd az öregség 's bú alatt görnyedni, *Gallois* franczia ezredes, ki néhány héttel a' varsói ostrom előtt a' wolai sikon egy brigáddal elfogatott, az agg *Sierawski* general, kin Karimierznél csaknem hasonló szerencsétlenség történt, a' még vénebb *Niemcewicz* költő, szóval számos szerepvivő a' Visztula melletti tragoediából, kiket néhány év óta a' mással foglalkozó közvélemény meglehetősen figyelmetlenül ha-

*) Illy kedvező itéleteket magam is mind itt Esztergomban, mind csakhamar a' czikkely' megjelenése után tett két utamban magyar jogértőktől több izben hallottam, *mielőtt még megneveztem magamat* 's mig még a' névtelen iróban egy fontos és nagy tekintetben álló személyt, nem pedig egy szegény, öreg oktatót, gyanitottak. *R—y.*

**) A' levélirónak igaza van. De a' válaszok, fájdalom, mindjárt a' rajtam, különösen 40 ur által a' Figyelmezőben elkövetett méltatlankodás után irattak és küldettek el. Minthogy azonban rólok mindenkor felelhetek, most is csak azt mondom, mit Pilatus mondott a' zsidóknak: *A' mit irtam, megirtam. R—y.*

*) Jegyezzék meg ezt magoknak a' magyar jogtudósok, kiváltképen pedig a' magyar magányos jogról irók és annak tanitói! *R—y.*

**) Vagy ha szerencséjök lett volna, Göttingában egy *Hugo*-t, *Waldeck*-et, *Pütter*-t, *Meister*-t, *Spangenberg*-et, *Leist*-ot, *Martens*-t 'stb., vagy a' legujabb időkben egy *Dahlmann*-t, hallgatni. *R—y.*

gyott. Beaumontnak annyi pénze van, hogy épen nem szembetünő, ha egy sereg kalandor mindenkép igyekszik pénzt csikarni tőle; ezt Sommers is megpróbálta, avval fenyegetőzvén, hogy Beaumontnak egy korábbi becsületügyben irott levelét nyilvánossá teendi, ha e' levelet 30—40,000 font sterl. summácskán vissza nem vásárolná tőle; mit amaz megtagadott, ugyszinte azt is, hogy Sommersnek a' maga ismerőseivel közlött ajánlatát megnem-történtnek fogja nyilatkoztatni; mire az említett módon megütlegelteték, Sommers menekedhetni reménylvén gyors elutazása által egy idegen országból e' vétségnek törvényes büntetésétől. Ez sikerült is neki; a' törvényszék ugyan 2 évi fogságra ítélte: azonban, minthogy bántalomügyekben illy ítéletek öt év alatt elidősülnek, az elutazott Sommers ezen idő mulva ismét megjelenhetik minden veszély nélkül Francziaországban, az angol törvényszékek pedig nem gondolnak külföldi bíróság' elébe vitt rendőri vétséggel. Illy ellenmondásba keveredik a' franczia törvényhozóság bántalomügyekben olly esetre nézve, ha becsületes ember elég bátor kerülni a' párviadalt. E' philosophusi bátorság az, mit a' legközönségesebb franczia sem foghat meg; 's igen furcsa volt a' tanuképen megjelent őrnek azon nyilatkozását hallani, hogy, midőn látta, milly türelmesen állja ki Beaumont a' kapott ütlegeket, azt gondolta: ezen embernek bizonyosan egy csepp vér sincs ereiben. Valóban, nem lehet alkalmasabban előadni a' méltatlanságok' tárgyában majd mindenütt fenálló törvények' fonákságát, mellyek a' megbántottaknak ugy szólván sehol sem szolgáltatnak csak némileg megnyugtató elégtételt is, mint e' közkatonának amaz őszinte nyilatkozása által. Egy szegény éhes embernek a' vagyon ellen elkövetett legcsekélyebb vétsége sem idősül el; de egy europai jelentőségü férjfi' becsületének legerőszakosb elrablása felől öt év mulva tudni sem akar az itélőszék!

Elegy.

A' *Newyork-Advertiser* szerint *Blanchard* Tamás (jól ismert név a' találmányok' történetében) ujabban egy mintát talált fel, a' gőzhajókoni pattanások' elhárítására. Ugy van készülve, hogy a' viznek bizonyos mennyiségig csökkentével a' tüzelő-katlan' szája magától bezáródik 's ki nem nyilhatik előbb, mint ha a' vizbőség megint kiegészítve van; a' vizhiány miatti pattanás tehát lehetetlen, ha még olly gondatlan is a' mérnök.

Szerencsétlenségek' elhárítására jövendőben a' london-birminghami vasuton éjente rendőrállomások lesznek, egy angol mérföldnyi távolságra egymástól; ezek a' kocsivonalok' közeledését és elhaladását egy zöld, vörös és sárga világú lámpával jelelendik. Egyébiránt e' vasuton aránylagosan igen csekély a' szerencsétlenségek' száma. Öt millió utas közt, kik nyolcz év óta Liverpoolból Manchesterbe mentek, csak két ember vesztette két kocsivonal' összeütközése' következtében életét.

Candia gróf, műkedvelő, ki Párisban *Meyerbeer*' vezetése alatt már régebb idő óta daljátékénekessé művelé magát, végre nov. 30kán a' franczia daljátékszinben mint Robert igen jeleskedett.

Anglia' utolsó parlamentülésében *Lowther* viscount (a' hajóhad' kincstárnoka 's a' kereskedési hivatalnak *Peel*' ministeriuma alatt alelnöke) azon javaslatot tevé a' postapénz' szabályozására kirendelt biztosságnak, hogy a' levélküldési szabadság' kiváltságát törölje el. (Mint tudva van, eddigelő e' kiváltsággal a' parlamenttagok és tisztviselők' többsége birtak privátleveleikre nézve is.) A' javaslat egyelműleg elfogadtatott. Hivatalos felszámítások szerint eddig mintegy két millió „kiváltságos" levelet küldőzött szét a' posta évenkint. E' számból egy millió hivatalos levelet levonván, jövendőben mintegy 600,000, eddigelő bér nélkül járt, levél fogja szaporítani a' postajövedelmeket.

Mainzban a' minap bizonyos családkörben egy fiatal ember igazán kővé dermedett. Ezen *egészen uj* eset következőleg történt. F., Lipcséből, 1836 Straszburgban volt és L. hajadon' keze után járt. Ő mind a' lány', mind ennek atyja' megegyezését elnyerte. Házassági szerződés köttetett 's ezt részéről a' vőlegény hathatósan mogerősíteni akarván, menyasszonyának 10,000 forint becsű ékszert ajándékozott. Azonban F. atyjának megegyezését is akarván, Lipcsébe visszautazott. Mi jöhetett közbe, hogy F. csak két év mulva utazhatott megint Straszburgba, mindekkorig sem tudatik; mindazáltal a' szerelmesek kölcsönös levelezésben voltak 1838. augustusig. Végre septemberben teheté szerét utra kelni 's egy kereskedési ügyben Mainzba menni. Ott egy kereskedőhöz utasíttaték, ki neki 5000 forintot tartozott haladéktalan (à vista) kifizetni. De a' kereskedő nem volt képes e' summát előteremteni 's midőn F. őt törvényszékkel fenyegette, ez F.-nek födözésére felesége' ékszerét igérte, mellyet azonnal elő is hozott. De ki irja le az ifju ember' megrettenését? Az ékszer az ő ékszere volt — az asszony — az ő jegyese. Mindegyikre legott ráismert, midőn elkiáltá magát 's megdermedett. Kezei föl valának emelve 's többé le nem hajoltak; ajkai meg valának nyilva, 's többé be nem csukódtak. Szoborkint állott. A' szél megütötte.

Aachenben rövid idő óta egy csudálatos ember mutatkozik, ki a' játékosoknak igen veszedelmes lehetend. Ő a' koczka' vetendő számait előre megmondja, a' billárdjátékban a' lapták' menetét meghatározza, a' whisth- és hombre-játékban a' kártyákat megjövendőli 's játékról játékra fölirja azon domino-köveket, mellyeket két idegen játszó egymásnak rakand. Mennyi egyetértés lehet a' dologban, még nem tapogattathatott ki. Legyen tehát elég mondani, hogy ez ember figyelmet gerjeszt 's a' „második Bosco" nevet méltán megérdemli.

Párisban junius' közepén éjente egy ifjú ember köz figyelmet gerjesztett, minthogy egész testében égve a' legnépesb utczákon vonúla keresztül. Tömérdek nép követé, 's mindenki bámulni látszott e' feltünő jeleneten. A' tüzkirály utjában legkisebb akadályra sem talált, mert még a' legkivánczsiabbak is tiszteletteljes távolságban maradtak, félvén, nehogy a' fényes szikrák által ruháikban kárt szenvedjenek. Minthogy mindig több és több nép tódult utána, a' kéjutas a' rendőrségtől parancsolatot kapott, őt követni, e' tüneményről az illető helyen nyilatkozandó. A' talány igen egyszerűn fejtetett meg; az egész jelenet egy ártatlan tréfa' eredménye volt. Közelebbi vizsgálatnál ugy találtatott, hogy teste gummi által összeraggatott szentjánosbogarakkal vala elborítva, mellyeket az ifjú ember bámulás' gerjesztése végett fürge suhanczok által a' mezőn illő jutalomért összegyüjtetett.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József*. — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal*.

SZÁZADUNK.

104. szám. *Első esztendei folyamat. 1838.* **December' 31.**

Visszapillantás

a' Hirnök' és Századunk' eddigi munkálataira.

Másfél év előtt fellépvén a' Hirnök, kedvezően fogadtatott a' tisztelt közönség által, melly csakhamar annak közhasznu törekvéseiről meggyőződve, 's látván azt is, hogy e' hirlap a' külső politicára nézve olly gyorsan, kimerítőleg és részrehajlatlanul közli tudósításait, hogy e' tekintetben a' versenyt minden belföldi lapokkal kiállhatja, pártfogását teljes mértékben érezteté vele. A' mindig ébren lévő irigység 's pártoskodás kezdé ugyan szavát emelni, 's, noha halkkal 's alattomosan, a' véleményt a' lap' tendentiája ellen ingerelni, de némelly europai nevezetességü publicisticai kérdések, millyenek a' hannoverai, kölni, spanyol ügy 'stb., sokkal alkotmányszerűbb módon itéltettek meg ezen — 's csak ezen — lapokban, mintsem a' gyanusításnak e' neme távulról is hitelt nyerhetett volna. De alig pendített meg a' Hirnök némelly honi húrokat, vett vizsgálatba néhány hazai intézetet 's azok körüli munkálatokat, máris kitétetve látta magát a' szerkesztőség hevesebb megtámadásoknak, mellyek hamar illetlenségekre, személyes megsértésekre, elcsavarásokra fajulván, mikép utasította legyen azokat vissza az alulirt, mint nyilván és köz figyelmet gerjesztőleg történt dolog, bővebb említést nem kiván.

Soha sem nyugvó alattomos ármánykodások' tökéletes leverésére, czélirányosnak vélte a' Hirnök, politicai hitvallását nyilván 's félre nem magyarázhatólag letenni a' publicum előtt, mit a' lapjainak 44ik számában kibocsátott Programma által meg is tett. Csak egy vala hazánk' törvényszerű, felvilágosodott polgárai közt az itélet ez őszinte nyilatkozás felől, melly minden rágalmaknak legott véget vetett. De az, mit a' Hirnök a' haza' szine előtt vallott, vajmi roszul tetszett egy bizonyos pártnak, melly illy alkotmányszerű elvek' elterjedésében végső elpusztulását látván, olly fegyverekhez nyult, mellyek sokkal alábbvalók 's undorítóbbak, mintsem ismételésökkel tisztelt olvasóinkat elkedvetlenítsük. A' rosz ügynek rosz fegyverekkeli vitele azonban épen ellenkezőjét eszközlé a' feltett czélnak, 's leginkább okozá a' „Századunk'" alapítását.

Nőtten növő részvét és pártolás közt haladván az ikerlap, szélesb feneket kelle rakni az intézetnek, hogy az mindinkább egy általányos hirlap' nevét megérdemelje és számos olvasói mindenről tudósíttassanak, mit egy müvelt magyarnak tudnia illik. Igy támadt különösen a' „Magyar hirlapok' heti szemléje", *Csató* Pál' szerkesztése alatt, hol szándéklott, sőt szinte elkerülhetlen feladat volt, a' honi literatura' mezején történő 's történt esetek' részrehajlatlan és pártatlan felvilágositása, a' bitorolt reputatióknak méltó valódiságaikra visszahelyezése 's ezek által oda törekvés, hogy az irói világban olly igen szükséges véleményszabadság, méltányság, köz érdek és a' tiszta igazság' országa visszanyeressenek. Illy tövises vállalat' szükséges következései eleve tudva voltak a' szerkesztőség előtt; de a' czélnak nemessége 's az egészre szükségkép háramlandó hasznos következések minden ebbeli aggodalmat legyőztek.

Tudtuk jól, hogy az usurpált literatori trónt épen olly nehezen hagyja el a' bitorló, mint ha törvényesen jutott volna birtokába; de *egy* feltételünkben mégis csakugyan csalatkoztunk. Azt hittük t. i., hogy a' magát érintettnek érző felekezet megtámadását az ész' és indító okok' fegyverével eszközlendi; de ők, e' fegyvernemet teljesen elmellőzvén, a' leggyengébb és megvetendőbb hadszerhez, a' személyességekhez nyultak, olly durván 's ügyetlenül élvén vele, hogy, az ez által okozott köz botránkozáson kivül, minden müvelt előtt ügyöket vesztettnek nyilatkoztaták, az ellenfélnek pedig annyit használtak, mennyit csak általában egy ügyetlen ellenség használhat. Nem akarok e' szennyek' ismételésével undorodást gerjeszteni; csak azt jegyzem meg: ha igaz az, hogy „csak az absolute rosz, mi maga magával ellenzik", ugy az érintett harczolás a' legroszabbnak mondathatik. Ugyanis Csató Pált eleve csak lelketlen bábnak keresztelék, melly akaratlanul, sőt akaratja ellen irja, mit én parancsolok neki; 's nyomban az illy megvetendő báb' személyével hónapokon által vesződvén, végre kinyilatkoztatják, hogy mig ő szerkesztendi a' szemlét, nem leend béke a' literaturai világban. 'S mindezek kinek mondatnak? Ugyanazon Csatónak, kiről hangosan hirdeték: „Csató nincs többé!" 's igy ők a' halottal vesződtek és vesződnek *). Kár, hogy Csató ur is a' bár rendkivüli durvaságu személyességek által néha szinte ki hagyá magát a' mérséklet' téréből ragadtatni, mit én ugyan akkor sem javaltam, de mi iránt előbb soha sem kivántam szót tenni, hogy a' Szemlének minden befolyásom nélküli szerkesztését ez által is bebizonyitsam. A' faragatlanságnak ama' hősei közt mégis kevésbbé megvetendők azok, kik személyességöket ön nevök alatt a' publicum' méltó megvetésének átadták, mint azok, kik az álarcz' paizsa alá rejték el szolgai lelköket, 's kikre egy német lapnak e' szavai illenek: „Von allen Lumpen ist der der verächtlichste, der mich unter dem Mantel der Anonymität mit Koth bewirft." Az izletes közönségnek, melly e' mocskokra már rég ráunt, megnyugtatásaul igérjük, hogy jövendőre illy személyességek betü szerint ugatásnak fognak vétetni, 's csak a' tárgyakra felelet adatni. — Különben Csató urnak azon buzgó faradozásaért, mellyel a' magyar hirlapok' heti szemléjét Hirnökünkben a' jövő évben is folytatni 's abban, mint eddig, a' magyar hirlapokban előforduló minden nevezetesb 's közérdekübb tárgyat részint okoskodva, részint pusztán ismertetve kiemelni igérkezett, valamint e' lapok' kiadója itt köszönetet mond, ugy az érdemes olvasó közönség kétségkivül egész közhasznuságában fogja azt méltányolni. Az izetlenségek lassankint el fognak enyészni, de a' haszon mind az olvasókra mind a' literaturára nézve megmaradni.

---

*) Még azon gyermekes fegyverhez is nyultak, hogy a' „Századunk" czimét is megcsonkiták 's azt „Orosz-Századnak" nevezték 's az Athenaeumban folyvást nevezik. Elmellőzvén azon kérdést: valljon *szabad* e egy hirlapnak azon czimét, mellyet az Ő Felsége' kiváltsága mellett visel, önkényesen megcsonkitani? még csak azt kérdem: mit mondhatna most az Athenaeum' szerkesztősége, ha valaki, kinek e' lap' irányá vagy tudományossága nincsen inyére, azt egy pár betü' megváltoztatásával folyvást csak „Asineum"-nak, szerkesztőit pedig „Asineum' szerkesztőinek" nevezné? *O.*

A' Hirnök' és Századunk' irányát már annyira helyeslette a' nagy, művelt, alkotmányszerü közönség, hogy annak tisztasága iránt többé kétség nem támadhat. Legyen csak még szabad, e' helyütt lapjaink' némelly főczikkelyeire visszatekintenünk.

Érintetlen hagyván a' külső politicának kezelését, mellyel még szigorubb kivánatoknak is megfelelni reménylünk, méltó hálával kell említenünk E*** eszmélkedéseit, mellyek az egész Hirnökön keresztültündöklenek, a' napi politicának legnevezetesb eseményire terjeszkedvén 's azokról olly mély belátással, olly kiterjedt tudományossággal okoskodván, hogy e' czikkelyek bármelly europai hirü lapnak is diszére válnának. 'S ha megfontoljuk, hogy ezen eszmék kivétel nélkül hazánkra alkalmaztathatók, hogy épen ezen alkalmaztatás főbb czéljok, hogy végre csak rendkivüli gyengédség és szerénység birta a' nemes eszmélőt illy modor' választására, valamint neve' elhallgatására: ugy talán csak a' közvélemény' tolmácsai vagyunk, midőn állítjuk, hogy az egész nemzet megelégedéssel veszi e' minden tekintetben tiszteletre méltó főhonosunk' munkálódásait.

Ha pedig a' tavalyi Hirnök' alosztályát (feuilleton) 's a' Századunk' ezévi folyamatját végig tekintjük: milly gazdag tárat leljük itt az alapos, tanulságos és közhasznú értekezéseknek. Publicisticai fő kérdések' fejtegetése, nemzeti 's mezei gazdaság, kül és belföldi kereskedés, uj talalmányok, közhasznú intézetek, magyar szinház, vasutak, gőzerőmüvek, hidak, gyarak, honi nyelv és literatura, szóval minden, mi hazánkra nézve érdekes, hasznos és tanulságos, értekezés, vitatás és ellenvitatás alá kerül; ugy hogy állandó emlékeül szolgálhatnak korunk' szellemi törekvéseinek. E' tárgyak' sokasága nem engedi itt a' részletes felszámolást, mellyet ugyis az e' számunkhoz csatolt *Foglalat* némileg előterjeszt, a' főczikkelyek' néhányait mindazáltal érintés nélkül nem hagyhatjuk. Mint honi viszonyaink' remek festészét szemléljük itt —*mb*— urat, ki „A' gazdag magyarok — Korunk — Némi csodálkozások — Nosce te ipsum — Egy álom“ — értekezéseiben szintannyi ember- 's tárgyismeretet, mint éles és szelid birálótehetséget tanusita, 's az ellene 's mellette felhozott észrevételekre 's válaszokra szintolly őszinten mint bátran 's illendően felelt. — Mellette P. F. „Némelly honi tárgyakról“ czimü többrendü értekezéseiben leginkább honi müiparunk' emelését sürgeti 's egyetértésre hiv fel. — Egyes tárgyakróli okoskodások közt méltó figyelmet gerjesztének 's állandó becsre tarthatnak számot: „Egyenlőség — Közlekedés — Nemzeti jóllét — Felekezetek — Korszellem — Időszaki valasztás — Népnevelés.“ — Ezen és számos más köztárgyak alaposan meghányattak és vitákra adának alkalmat. „Árpád' násznagysága“ 's „Árpád' ébredése 1838.“ költői szépségök mellett leczkéül szolgálhatnak némellyeknek. — A' szeszélyes *Csaplovics* a' „Sajtó- és szólásszabadság — Természetjog — Dicsvágy — Állatok — Philosophia — Jurista — és Philosophiai leczkék“ — czimü értekezéseiben némelly paradoxonok mellett annyi igazat és eszest mondott, de előadásaiba annyi dévajságot rejtett, hogy némelly jó szándékú de gyenge felfogású jámborok a' tőrbe menvén 's a' czáfolatra nem valót czáfolni törekvén, az ügyes régi polemicus által csak könnyen 's mintegy mellékesen lekoppasztattak, a' müvelt közönség' nem csekély mulattatására. Megkülönbözteté azonban e' megtámadóktól Cs. ur a' széles tudományú 's nemes törekvésü *Rumy* Károlyt, ki lapjainkat nem kevés érdekes közléseivel gazdagította, mellette pedig több harczot kivivni kényteleniteték. Mint ritka csillagok ragyognak a' Hirnök' és Századunk' éghajlatán a' lángeszü N. urnak humoristicai közlései: „Cigarok — Boldog uj esztendőt kivánok — Tetemes fontosságu közlés“ — mellyeknek rejtettebb értelme csak az olvasók' szine előtt nyilatkozott, 's mellyek sokaktól csak könnyü bohózatokul tekintettek. De felfogta valódi értelmöket a' „Majus' első napja'“ irója. — A' hely' szüke nem engedi, hogy a' többi számos, szinte érdekes dolgozatokat különösen megemlítsük, tudván egyébiránt, hogy azok olly hamar nem jutandnak a' feledékenység' örvényébe. Fogadják el a' nemeslelkü férjfiak mély hálánknak buzgó 's köz kifejezését. Ezen általányos vonalok után talán menthető büszke önérzésünk, mellyel kérdezni bátorkodunk: illy férjfiak' összemunkálása kétséget enged e a' nemzet' megelégedésében? illy értekezések' tára megérdemli e „Századunk“ nevét? 's épen e' kérdések' kedvező feloldása reménylteti velünk, hogy a' kezdetben lévő, de olly erős talpkövön nyugvó vállalat hatalmasan menend az előhaladás' dicső pályáján.

Midőn a' jelen ikerlapok' munkálódásairól e' rövid számadást a' tisztelt közönség' elébe terjesztenők, annak jóváhagyásával, melly minden iparkodásaink' legszentebb czélja leend, eleve kecsegtetjük magunkat 's arra méltók lenni szüntelen iparkodandunk, keveset gondolván a' már érintett párt' ellenségeskedésével 's rágalmaival. E' diszes frigy' hatalma, rövid élet után, márig eltemettetett, nálunk szintugy mint a' külföldön, 's büszke hangja elnémult. Még csak néhány éve, hogy honunk' feldulói a' külföld' példájára utaltak 's annak utánzását ajánlottak. De hijaba mutat most a' magyar izgató Német-, Franczia- vagy Angolországra (a' spanyol példa pedig aligha akadna követőkre), hol jelenleg a' nemzet már raunt az önző ármányokra, a' hazafiság' álarczára 's a' népbarátság' czifra köpönyegére; elhagyta már e' pártot az elámitva volt de észretért becsületesek' számtalan sokasága, 's csak a' polgári társaság' anyagi 's erkölcsi salakja maradt hátra, hatalom és becsület nélkül emésztvén magát titkos, de annál forróbb mérgében.

Igy tehát jövendőre is, mint eddig, jelszava leend a' *Hirnök*nek és *Századunk*nak: *Trón, oltár*, törvényes *szabadság*, meggondolt, lépcsőnkinti, a' honi statusjogra, nemzeti characterre 's a' magyar történetre alapitott *előhaladás*. — 'S mig hiven követendi e' szent szabályt, bátran folytathatja diszes, habár gyakran tövises pályáját. *A' szerkeszt.*

Válasz

az Athenaeum' és Figyelmező' szerkesztőségének visszaigazitására *).

Minthogy a' szerkesztőség visszaigazitásában nem annyira önmagát mentegeti, mint a' recensenst és vele együttértőket ujabb vádakkal terheli: szoros tisztjében áll a' rec.-nek válaszolni.

A' szerkesztőség mentegetésül a' következőket hozza fel: „Eretnekitetésünkre alkalmul szolgált egy, Athenaeumunk' 24-d. számában közlött czikkely (Falusi pap' órája **), egy ártatlan historiai anecdot, mellyben sem azon elfogulatlanul vallásos férfiu nem botránkozott meg, kit a' felsőség ellenőrül rendelt e' lapok felett, sem olvasóink közül egy is, világos fővel 's gyanútól tiszta szivvel biró“; és továbbá: „Meg kell vallanunk, hogy valamint akkor, midőn felvettük, ugy most sem tudjuk benne feltalálni azon „hitet gunyoló ármányos czélzatot,“ mellyet benne vádló látni nem annyira gondol, mint akar.“ — Bocsánat, kedves szerkesztőség! hogy bár örömmel hinne a' rec. e' jákóbi szózatnak, de mivel önmagából ezen mentegetésből kibujnak az ézsaui körmök, hitelt mégsem adhat nyilatkozásának; mert mindenek

*) Lásd a' Figyelm. 1838. év. 49. sz. 854 szel.
**) Lásd Athen. 1838. II. fél év. 24. sz. 388. szel. és Századunk' 86ik szám.

előtt lehet e ártatlan historiai anecdotnak mondani azt, mellyben az egyház' szolgája mint álnok, 's hiveinek ájtatosságával visszaélő csalárd, a' buzgó nép mint vakhitű, 's maga a' catholicum dogma mint haszonkeresésre szolgáló ürügy kigunyoltatik? Bizonyára nem, mivel ártatlan anecdotnak csak azt lehet bélyegzeni, melly sérelem nélkül elmésen mulattat; 's azért habár az ellenőrül rendelt elfogulatlanul vallásos férfiu meg sem is botránkozott a' kérdéses czikkelyben, legyen meggyőződve a' szerk., hogy a' rec.-en kivül több más, szinte elfogulatlan, világos fővel 's gyanútól tiszta szivvel biró, nem csak egyházi, de világi férfiak is megbotránkoztak; de legyen bizonyos a' szerk. abban is, hogy a' rec. nem gyanusításból, hanem az igazság 's vallás iránti tiszteletből szólalt fel; mi szüksége is volna a' rec.-nek gyanusításokra, hiszen a' kérdéses lapok eléggé gyanusítják önmagokat, mit — ha az unalmas munka' kellemetlenségeit nem akarná elkerülni — a' rec. könnyen bebizonyítana, egyenkint kiszemelvén mindazt, mi botránkoztató találtatik azokban; most pedig elégedjék meg a' szerk., ha a' sok közül csak kettőre emlékeztetem: az „Istenség" és a' „Veszélyes föltétel" czímű czikkelyekre *), mellyek közül az első vakmerő, 's lucretiusi szellemű eszmékkel teljes; a' második magában véve ártatlan elbeszélés, de a' mellyben el van rejtve a' római ájtatos hivek' gunyolása, midőn mondatik: „Az általános örömzaj közt suttogás hallatszék, Ő szentsége eljöve, V dik Sixtus itt van, minden szem a' főtemplom' erkélyére szegződék 's „Térdre, térdre" orditá a' vakhitű nép (sic).

Ezeket igazságos mérlegre téve, meg fog engedni a' szerk., ha mentegetőzése' másik részét is — mintha t. i. a' kérdéses czikkely' ármányos czélzatát nem tudta és nem tudná feltalálni — tagadja a' rec.; mivel a' kérdéses elbeszélés olly világosan, olly nyiltan gúnyolja ki a' hiveit álnok csalárdsággal tévedésbe vezető papot, az órában rejtező reliquiához vakon ragaszkodó nép' carbonariusi tudatlanságát, hogy azt nem látni nem lehetett, főképen a' szerkesztőségnek nem, ki zajgásaiban igen is bebizonyította, mint iparkodott a' czélzatok' titkos szekrényébe — a' szivbe — tolakodni, midőn *Orosz'* és *Csató'* hon' javára czélzó nemes irányát, inditóokaikban — a' szív' rugóiban — akarta gyanusítani és feketíteni! következőleg igazságtalanság nélkül senki sem vádolhatja a' szerkesztőséget olly rövid látással, hogy az említett világos irányt sem látta be; és igy nem is adhat senki is hitelt mentegetésének. Különben is mi birhatta rá egyéb a' szerkesztőséget, ezen, magában semmi tudományt nem foglaló historiai anecdotot franczia forrásból meríteni, mint a' catholicismus' gunyolásában elméjét, a' könnyelműek' tetszésére, élesíteni. Továbbá nem szolgálhat mentségül a' szerk.-nek azon általa felhozott hasonlatosság, hogy t. i. a' többször említett „Falusi pap' órája" ugy nem képes bármelly dogmát, vagy épen a' hitet általában nevetségessé tenni, mint nem az orvosi tudományt azon paraszt ember' tréfás története, ki miután magát a' receptet vevébe, 's utána javult, az orvostól adott gyógyszere által felidültnek mondatott; mivel itt az orvosnak charactere, 's az orvosi tudomány legkevesebbé sem szennyeztetik, minthogy nem az orvos mondotta a' parasztnak, venné gyógyszerül be a' papiros-receptet, hanem az együgyű értette félre az orvos' mondását. Ellenben a' „Falusi pap' órája" történetecskében az egyházi férjfiu, a' népnek a' hit' igazságaiban tanitója (állitás szerint) él csalárdul vissza hiveinek együgyűségével 's bizodalmával; itt a' plebánus, ki jól tudta, hogy az óra nem reliquia, kinek szent kötelessége a' hit' igazságainak őszinte kimondása, bárminő veszélyben is, mondotta álnokul hiveinek: „Atyámfiai, ime ez nem ördög, hanem reliquia"; sőt a' lelkész (állitólag) meg nem elégedve, hogy illy vétkes tévelygésbe vezette ájtatos népét, még processióval hordozta körül, 's megengedte, hogy a' költött reliquiához betegek járuljanak; megengedte végre, hogy bünösök jönnének a' reliquiának kikiáltott órához, bünök' bocsánatjáért; és igy itt bünbocsánati erő tulajdonitatik a' reliquiáknak, mintha ez lenne a' cath. dogma. Már ezekből, ha nem megátalkodottan elfogult a' szerk., önmaga elismérendi, milly nagy légyen a' különbség e' két történetecske között, 's következőleg milly hiányos a' felhozott hasonlatosság. —

Befejezésül (mellőzve egyebeket) csak a' következőket emeli ki a' rec. a' szerk. mentegetéséből, mint a' mellyekben fő erőt helyeztetni látszik:

1. Tagadja a' szerk., hogy a' rec. értelmében (helyesebben a' szavak' értelmében) tüzte ki vezérelvül „Az ész az Isten"-t, hanem csak jelesmondáskint, és vezérelvül is, de egyedül a' tudományok' mezején; mert ezen nem hit, nem auctoritas, nem berögzött vélemény, vagy hagyományos nézetek, nem külső tekintetek 's külső czélok vezetői, hanem egyedül az ész". — De ha valóban józanabb értelemben vette a' szerk., mintsem a' minő értelmet rejt magában a' jelszó, ugy tanácsosabb lett volna nem is választani illy kétséges jelszavat, vagy legalább óvatosbnak lenni, 's minden botránkozás' elhárítására rövid, de világos magyarázatát adni, mit nem csak nem tett a' szerk., hanem inkább megerősítette ama' szavak' értelmét, midőn csakhamar *) az elsőhöz igen hasonló illy jelszavat választott:

> Erő az Isten, ugy kell lennie,
> Ész az erő, vagy inkább még erő.
> Erő az ész is, mert uralkodik,
> 'S mi az? Természet, most felelj, ha tudsz,
> Munkáit értem, nem tudom magát.
> Erő vagy Isten? mellyik szó erősebb?
> Szavak, nevek, ti öltök minket el.

Már ha e' két jelszó közt a' szerk. párvonalt huzand, maga átlátandja, milly természetes a' rec. botránkozasa, annyival is inkább; mivel a' rec. tudja, hogy nem rég egy, a' szerk. előtt is ismeretes nemzetnél, az észnek mint Istenasszonynak oltár emeltetett, még pedig nem költőileg, hanem valósággal; minthogy pedig e' nemzet' irataiból igen sokat merítget a' szerk. lapjaiba: alaposan gyanította a' rec., hogy ama' jelszavat saját értelemben tüzé ki vezérelvül. Azonban még a' tudományok' mezején sem Isten az ész, még itt sem minden, mivel a' tudományokban az igazság minden, 's ez az, mire törekedni szükséges, 's ha a' szerk. szellemében szólni kell, az igazság lehet egyedül mintegy Istene a' tudományok' világának, 's annak kinyomozására szenteli tudományos fáradozásait minden bölcs; az igazság' feltalálására pedig igenis eszköz és kalauz, de nem mindenkor biztos és egyedüli vezér az ész; mert eme' kérdések' fejtegetésében: Honnan eredtünk? Mi a' rendeltetésünk? Milly eszközök által elérhető? Minők viszonyaink a' látható és láthatatlan lényekhez? Minő kapcsolat csatol minket az Istenhez? mellyeknek pedig tudása nem csak mindenkinek legérdekesebb, hanem minden időben a' tudományok' főrészének tekintetett, — az ész olly gyarló 's olly bizonyosan elsülyed, mint egy papiroshajó a' sik tengeren. Tanuk erre az ó 's ujabb kor' bölcseinek szörnyű botlásai. — E' felett a' természet- 's más ehhez hasonló tapasztalati tudományokban nem az ész egyedüli

*) Lásd Athen. 1837. II. fél év 43. sz. 681. szel. és 1837. I. fél év 49. sz. 392. lap.

*) Lásd Athen. 1837. I. fél év 11. szám.

kalauz, hanem inkább a' tapasztalás; következőleg hibás a' szerk. azon állitása, mintha a' tudományok' mezején ész lenne az Isten, 's egyedüli vezérelv; 's igy épen nem csudálhatni, ha a' szerk. egyedüli vezérelvül az észt némán követvén, többször nyilványosan tévedezett. —

2. Erkölcsi kereszthábor'ú' kezdetével vádol minket a' szerk. Ha ez erkölcsi kereszthábor'ú alatt érti a' szerk. a' vallás-, egyház- és egyházi rendre mázolt gunyoknak, 's rajtok elkövetett méltatlanságoknak megczáfolását (mást mit is érthetne?): ugy tudja meg, hogy mi csak védelmi állásba helyeztük magunkat, miután ti a' béke' drága malasztjának élvezetével megtelve igazságtalan fegyverekkel kezdettetek vivni ellenünk, 's azért legyetek bizonyosak benne, hogy sokkal inkább meg vagyunk győződve vallásunk' igazságáról, sokkal inkább áthatva tiszteletétől, hogysem ennekutána is engednők azt méltatlanul sértegetni.

3. Végre fenyegetőzéssel 's egy ránk tolt alacsony váddal zárja be a' szerk. mentségét. „Mi pedig (igy szólnak) arra kérjük őt, hogy e' nemével a' gyanúsításoknak hagyjon fel, nem mintha mi azokat mindenkor tökéletesen meg nem tudnók czáfolni, hanem mert egyedül az efféle magyarázatok olly kényes mezőre vihetnék a' vitát, hol a' harczolók kezei kötvék, védelmökben nem járhatnának el szükségkép a' legnagyobb szabadsággal; másfelül pedig, mert ti a' vallást az egyházzal, 's ezt az egyház' egyedeivel zavarjátok össze, 's pedig szándékosan; 's igy mi soha sem közelíthetünk hozzátok.“ — Mi a' szerk. fenyegetőzését illeti: nevetéstől alig tartóztathatja meg magát a' rec.; mert attól csak az retteghet, ki a' vallás' történeteiben épen járatlan, de a' rec. nem, — tudván, hogy a' szerk. szabadabb mezőt a' vitákra Hudson' partjain sem lelhetne, minő nyilott a' kereszténység' első három századában, midőn a' hatalmas Róma' császárai nagy kegyekkel ingerlették a' pogány bölcseket annak vivására; 's minő nyilott a' mult században Franczia országban a' megszédült nép' kegyenczeinek, a' magasztalt franczia' elméskedő bölcseinek, a' positiv vallás' felforgatására; mégis mind az ó kor' hősei, mind az ujnak bajnoki önfegyverek által verettek le, a' positiv vallásnak pedig, 's a' megdönthetlen kőszálon épült egyháznak dicsőségesebben tündöklött mennyei eredete; 's azért akaratom' ellenére is hasonlónak tetszik a' szerk. fenyegetőzése ama' vádlott' ismért feleletéhez, ki midőn az itélőszék előtt állván, a' birótól kérdeztetett: mit felelne az ellene kiállított tanu' vallomására? ezt válaszolta: „Majd megfelelnék neki, uram, csak jőne ki ... amoda ..... a' sikra.“ — A' másodikra nézve, mintha mi szándékosan zavarnók össze a' vallást az egyházzal 's egyedeivel ezt: csak az rövid válaszunk, hogy az nem egyéb puszta ráfogásnál, annyi egyébkint bizonyos, hogy ti itt becsületünket és hitelünket próbáltátok alacsony ráfogással koczkáztatni, 's igy elidegeníteni tőlünk a' könnyen hivőket; mert ti szerintetek mi tudjuk, mi a' vallás, mi az egyház, mik annak egyedei, 's mégis szándékosan összezavarjuk. (Siccine?) Azonban ezen épen meg nem ütközünk, mert szokott taktikátok, hogy ott, hol igazságos fegyverekkel nem győzhettek, ráfogásokkal sujtsátok szerény elleneiteket, sőt önvétkeiteket is reájok toljátok. Mikor voltunk mi olly rosz és alacsony szándékuak, hogy készakarva zavartuk össze a' vallást az egyházzal, 's ezt egyedeivel mások' megcsalására? Hiszen a' történetek czáfolnak meg titeket, mellyek bizonyítják, hogy a' catholicismusnak első kezdetétől ez volt panasza elleneire. Tehát e' reánk mázolt alacsony vádat méltán visszautasítjuk tireátok, mint kik vétketeket mireánk kenni akarátok. — Záradékul megjegyzi a' rec., hogy czélja semmikép nem volt a' szerkesztőség' eretnekítése, sőt ellenkező, hogy t. i. attól inkább őt 's olvasóit megóvja: a' mennyire pedig már benne sinlődnék, a' cath. tan' tiszta fogalma által abból kiemelje; czélja volt végre, a' szerkesztőséget emlékeztetni: Nolite sanctum Dei tangere!

—*y*.

Nevezetes csontbarlang
Beszterczebánya' közelében.

Zipser beszterczebányai dr. és professor ur mult ősszel Alsó- Magyarországban utazván, a' Hermanecz hegy körül lakó nép' szájában ismeretes barlangból 270 csontot, hihetőleg ősvilági állatokét, hozott magával. Ezek közt találtatik 6 koponya (mellyeknek egyike $1\frac{1}{2}$ láb hoszú), 24 állkapcza jól megtartott fogakkal, oldalbordák, nagyobb és kisebb csontok, forgócsontok, váll-lapoczkák 'stb. eff. Némellyike ezen maradványoknak stalagnit-tőmeggel van benőve 's mészkőrétegeket foglal magában. — E' nevezetes helynek, isméti meglátogatásával, Zipser dr. és professor ur közelebbi ismertetését adandja, a' midőn még sokkal fontosabb fölfedezéseket reményl tehetni, és szándéka, e' találmányát a' párisi, darmstadti, boroszlói 'stb. régiségbuvárokkal közleni.

Az olasz és medvéje.

Egy berken keresztül utaztában a' medvetánczoltató olasz, pihenés végett egy terepély hárs alá heveredett, az Appennineken csak nem rég jött vaskos uti társával együtt.

Kellemesen zengé dalát egy magányos veréb a' hárs' galyain, 's az ásítozó talpas legyeket űzve magáról, szóla: „Milly gyönyörű e' hang, milly felséges e' zene! — Hiába, csak fülmile a' fülmile! — 's ásíta, mert gyomra üres volt.

„Csalódol, bundás, felele az olasz — nem csalogányé ez ének. Nem veszed e észre, mint sipít néha e' madár? Csak verébfaj biz az, kedves talpasom; 's te jobban tennél, ha inkább zergeugrásokról hoznál itéletet, mint madárról, dala után.“

Morogni kezde a' medve, 's fogait vicsorítva mondá: „Uh, uh! te akarsz e engem tanítni, azt megitélni, csalogányé e e' dal, vagy verébé; hisz már egy éve, hogy hallom tánczoltomban sípodat, dobodat? De, ha nem fülmile e' madár, ugy sima szőrömre mondom, van tollas, melly azt dalra felülmúlja, 's az e' kis madár is felettünk. Különben csak volna kezemben a' tánczdorong, majd meggyőznélek szavam' valóságáról,“ — 's tovább morgott.

A' melodiás ízekből alkotott olasz, ki legalább medvéjének sípolni 's dobolni tudott, minthogy annak szája épen ekkor vasrost nélkül vala, nem ingerlé tovább, hanem mosolyogva tekinte a' bozontos talpasra 's — hallgatott.

Értik e ezt *többen* 's a' *Rajzolatok?*

Dunaparty.

Pozsonyban.

Alapitá és szerkeszti *Orosz József.* — Nyomtatja ifjabb *Schmid Antal.*

Foglalat.

1sö szám. Boldog uj esztendőt kivánok. — A' magyarok' Istene. Pesti magyar színházunk' megnyitására. — Tunnel.

2ik szám. A' patriarchalis nexus. — Boldog uj esztendőt kivánok. *(Folytatás.)* — Felszólítás a' „hoszú élet' példái" iránt. — Ajánlásra méltó könyv. *(Hartleben' Malerische Atlasa.)* — A' szerelemkorona-rend Angliában.

3ik szám. A' népfelség' theoriája mostani statusainkban gyakorlatilag valósítható e? — Boldog uj esztendőt kivánok. *(Vége.)* — Visszatekintés utazásomra. — Kisdedóvó-iskolák.

4ik szám. Némelly honi tárgyakról. — Egykét szó a' némelly helyeken már megtörtént telek-szabályozás' következményeiről. — A' nép' szószólói. — Kocsi-csolnak. — Oroszország' népessége. — Journalisticai kificzamodás. — Protestansok Sardiniában. — Egy historiai vak lárma.

5ik szám. Marhadögről. — Némelly honi tárgyakról. *(Folytatás.)* — Néhai N.-Kallói Kállay Péter cs. k. kamarás ur' emlékének egy hálás szózat. — Könyvismertetés. *(Honi Vezér 1838.)* — A' velenczei Fenice szinház. — Rosz utak.

6ik szám. Egykét szó a' Buda 's Pest közt felállítandó hidról. — Anglia' gyapot-gyármüvei. — A' cs. vadászatok Bécs körül. — Peking. — Ábrándos szerelem. — Baco.

7ik szám. Nevezetes oklevél századunk' történetéhez. — Értesítő-intézet Vas vármegyében. — Kérés és felhivás jégkármentő-intézet iránt. — Keresztelés sub conditione. — Gőzhajó vasból.

8ik szám. A' természetjogról. Paradoxon. — Palermo.

9ik szám. A' magyar tengermelléki kereskedésről. — Utazási töredékek Dalmátországból. — Gyorskocsizások Magyarországban. — Üvegszövetek Franczia országban. — Uj részvényes társaság. — Pénz' szüke.

10ik szám. Politicai szónoklat Bács megyében. — A' magyar tengermelléki kereskedés. *(Vége.)* — Az első selyemtenyésztő hazánkban. — Külföldi ipar. — Régi épület. — Poroszország' catholicus népessége. — A' nőtest' erősítése 's kiképzése. — Rabok. — A' genie' ismertető jele. — Pórnép' charactere.

11ik szám. Egy pár szó a' színészetről és szinigazgatásról. — A' függő hidak' alkalmazásáról. — Előleges felelet a' 2ik számban megjelent „Felszólítás"-ra.

12ik szám. Utazási töredékek Dalmátországból. *(Folytatás.)* — Életmentő társaság. — Könyomat. — A' legujabb égések. — Rágalom' büntetése Svédországban. — Oppositio. — A' pusztai arabok.

13ik szám. Itélet a' Hirnök' programmájáról. — Utazási töredékek Dalmátországból. *(Vége.)* — Farsangi szó gazdag hajadon szépeinkhez. — Müipar.

14ik szám. Felvilágosító észrevételek a' Hirnök' programmájáról itéletre. — Czáfolat a' Figyelmező' f. é. 3. és 4. számában „Polgári Magányjog" czímü munkáról megjelent alaptalan birálatra.

15ik szám. A' gazdag magyarok. — Könyvismertetés. *(Nagy Károly' Kis geometrája.)* — Tüzvész elleni biztosító intézetek Bécsben. — Két rokon furcsaság. — Critica.

16ik szám. Felszólítás Kunoss urhoz. — A' gazdag magyarok. *(Vége.)* — Jegyzetek a' pesti magyar színészet' ügyében.

17ik szám. Indítvány játékszinünk' ügyében. — A' természetjogról. Paradoxon. *(Folytatás.)* — Érdekes szózat. — Napkeleti mérték.

18ik szám. Felelet a' Figyelmező' f. é. 5. sz. foglalt illy czímü munkának „Az igaz hazafiuság' alapvonatai a' jelenkor' szükségeihez alkalmaztatva" birálatára. — A' természetjogról. Paradoxon. *(Vége.)* — Alkalmaztatás. — Igazítás.

19ik szám. Abauj vármegyének benyujtott javító- 's dologházterv. — Könyvismertetés. *(Schematismus venerabilis Cleri Transylvaniensis.)* — A' mechanica' csodái.

20ik szám. Válasz Szlemenics urnak. — Abauj vármegyének benyujtott javító- 's dologházterv. *(Vége.)* — Igazítás Schedelnek. — Curiosum. — Könyvajánlás. *(Hartleben' Malerische Atlasa.)* — Némelly drámaköltők' vigasztalására.

21ik szám. Korunk. — Magyarország' gyapju- és juhkereskedéséről a' külföldel. — Isméti felszólítás a' hoszú életkorok iránt.

22ik szám. Szellemi változások Franczia országban. — Korunk. *(Vége.)* — Miss Martineau' közleményei Amerikáról. — Franczia journalisticai furcsaság. — Reform. — Mi a' nép? *(Rövid eszmékben.)* — Igazítás. — Tolvajok.

23ik szám. Felelet Kunoss ur' válaszára. — A' nemzeti jóllétről. — Kormány. — Fafogyasztás pálinkafőzésre Csehországban.

24ik szám. Vak lárma. — Némelly pénzügyi kifejezésekről. — Literaturai póruralkodás. — Jaj a' hazugnak. — Uj felfödözés. — Mi a' nép? *(Rövid eszmékben.)*

25ik szám. Utazási vázolatok. — Czáfolat a' Századunk' 11ik számában megjelent előleges feleletre.

26ik szám. Éjszakamerikai szinházak, illedelmek és szokások. — Utazási vázolatok. *(Folytatás.)*

27ik szám. Politicai szellem Franciaországban. — Utazási vázolatok. *(Folytatás.)* — Népszerüség. — Kormány és pártok. — Második Kean. — Mi a' nép?

28ik szám. Csaplovics urnak Századunkban közlött Paradoxonára. — Utazási vázolatok. *(Vége.)*

29ik szám. Válasz a' Századunkban „Korunk" czím alatt találtató czikkelyre. — Szemeria és Sepsi-Szent-György. — Megtiszteltetés Váczon. — Öklészek. — Házassági statistica. — Carthago.

30ik szám. Néhány szó a' hazafiui felekezetekről. — Német literatura' időszakai. — Elegy.

31ik szám. A' Ferdinand Császár nevü éjszaki vasut' részvényeseinek ötödik nagy gyülése. — Néhány szó a' hazafiui felekezetekről. *(Vége.)* — Miképen lehetne a' folyamok' jégzaj 's torlat okozta vészáradásait ezentul elhárítani? — Mi a' nép?

32ik szám. Winter statusminister. — A' Ferdinand Császár nevü éjszaki vasut' részvényeseinek ötödik nagy gyülése. *(Folytatás.)* — Észrevételek a' pesti magyar színházigazgató' mentegetőzésére. — Elegy.

33ik szám. Még valami a' természetjogról. — A' Ferdinand Császár nevü éjszaki vasut' részvényeseinek ötödik nagy gyülése. *(Vége.)* — Répaczukorgyártás Csécsénben. — Uj burgonya-vágó. — Literaturai statisticához.

34ik szám. A' dicsvágyról. — Még valami a' természetjogról. *(Vége.)* — Buda-pesti áradások egy század óta. — Fordítók és szinházczédula-átnézők. — Mohácsi selyemtenyésztő társaság. — Elegy.

35ik szám. Észrevételek a' Korunk czimü czikkelyt érdeklő Válaszra. — Felekezetesség. — Mi a' nép?

36ik szám. A' nemzeti jóllétről. — A' szőlőtőkének magbóli növesztéséről. Jegyzetek a' fentebbi közleményre. — Elegy.

37ik szám. Viszonválaszok a' Századunk' 29. számában „Korunk" czikkelyre adatott „Válasz"-ra *(I. II.)* — Kibérlendő nyári lakás.

38ik szám. Erdély' termékeiről, müiparáról és kereskedéséről. — A' nemzeti jóllétről. *(Vége.)* — Angol óriás gőzösök' tengeri utazása.

39ik szám. Néhány szó a' 3 hónapú évekről vitatkozáshoz. — Erdély' termékeiről 'stb. *(Folytatás.)* — Müvészet.

40ik szám. Majus' első napja. — Korunk' iránya. — Egykét szó a' juhászatról. — Erdély' termékeiről, müiparáról és kereskedéséről. *(Vége.)* — Mi a' nép?

41ik szám. Még egy szó a' Korunk' irójától. — Nyelvmüvelés. — Közjó.

42ik szám. Néhány szó a' „Korunk" czímü czikkelyre adott „Válasz"-ra czáfolóihoz. — Vélemény a' kerületileg felállítandó javítóházak iránt. — Nép és hatalom.

43ik szám. Korszellem. — Közjó. *(Vége.)*

44ik szám. Néhány szó a' hazafiui felekezetekről. — Könyvismertetés. *(Pest und Ofen mit ihren Einwohnern.)*

45ik szám. Hazafiúskodás. — Chateaubriand. — Elegy.

46ik szám. Néhány szó a' közlekedésről és az országutakról. — Répaczukorgyártás Magyarországban. — Elegy.

47ik szám. Észrevételek Csaplovics ur' Dicsvágyára. — Hirlapi orzások. — Elegy.

48ik szám. Javaslat biztos temetési intézetek iránt. — Miksa bajor herczeg Egyiptom- és Nubiában. — Iparvilág. — Nicolai I. gőzös' égése. — Lótenyésztés Schweizban — Elegy.

49ik szám. Tetemes fontosságú közlés, a' hold' lakosinak hivatalos legujabb jelentése. — Az óthimlőről. — Angol koronázási követek. — Müvilág. — Elegy.

50ik szám. Vas vármegyei javító- és munkaház. — Kritika és Engedmény. — Tetemes fontosságú közlés 'stb. *(Vége.)*

51ik szám. Az árva költő. — A' nép' felvilágosításáról. — A' pesti országos vásárokról. — Elegy.

52ik szám. Felelet a' Századunk' 42. számába iktatott Néhány szóra. — Mi a' nép? *(Berekesztés.)* Figyelmeztetés, az álnevü irókhoz.

53ik szám. Magyar betük. — Első és utolsó. — A' természetjogról pótlék. — Kérdések.

54ik szám. Kit illet hazánkban a' felségiség (souveraineté)? — A' természetjogról, pótlék. *(Vége.)*

55ik szám. Kivándorlás Éjszakamerikába. — Kit illet hazánkban a' felségiség? *(Folytatás.)* — Kérdések.

56ik szám. Korunk' irója a' Korszellem' irójához. — Kit illet hazánkban a' felségiség? — Az isteni jogról. — Anglia' világhelyzete.

57ik szám. Értekezés a' városi előljárói hivatalok' állandóságáról és

időszaki változtatásáról. — A' journalista mint művész. — Szükséges igazítás.

58ik szám. Nyilatkozás a' Századunk' legközelebbi számaiban közlött felségiségröli czikkely iránt. — Engedmény-ohajtás a' népi jegyzők' javára. — Granichstädten doctor' hidegviz-gyógyintézete Laabban, Bécstől két órányira. — Gyorskocsiut Pestről Egerbe és vissza. — Műismertetés. — Bizonyitvány. — Vaspléhből épitett szinház.

59ik szám. Szinházi szokások — A' beczkói bor. — Halljunk itéletet a' Századunk' uj czimbetüiről. — Ajándék. — Elegy.

60ik szám. Nemelly honi tárgyakról. — Az állatokról. — A' francziák, az angolok és a' zzabadság. — Elegy.

61ik szám. Vasutak Magyarországban. — Torontali intézetek. — Az állatokról. *(Folytatás.)*

62ik szám. Akármelly egyes megyében létesithető tüzkármentési terv. — Vasutak Magyarországban. *(Folytatás.)* — Szónoklat. — Hazafiui jótékonyság. — Elegy.

63ik szám. Viszon-nyilatkozás a' Századunk' 38. számába iktatott Nyilatkozásra. — Vasutak Magyarországban. *(Vége.)* — Az állatokról. *(Folytatás.)*

64ik szám. Levéltöredékek a' pesti magyar szinházról. — Viszonnyilatkozás a' Századunk' 38. számába iktatott Nyilatkozásra. *(Vége.)* — Könyvismertetés. *(Peregriny' Magyarok' történetei).*

65ik szám. Felvilágositás és felelet. — Levéltöredékek a' pesti magyar szinházról. *(Folytatás.)* — Könyvismertetés. *(Schams Borismertető.)* — Soult.

66ik szám. Nemelly honi tárgyakról. — Felelet Al-Kendinek a' Figyelmezőbe iktatott egy birálatára. — Az állatokról. *(Folytatás.)*

67ik szám. Füred. — Levéltöredékek a' pesti magyar szinházról. *(Folytatás.)* — Életszabályok. — Elegy.

68ik szám. Válasz a' Századunk' 58. számába iktatott „Engedményohajtás" czimü czikkelyre. — Levéltöredékek a' pesti magyar szinházról. *(Vége.)* Könyvismertetés. *(A' pesti növendékpapok' munkálatai.)* — Gazdasági ipar' példája.

69ik szám. Igazitások és pótlékok. — Nemelly honi tárgyakról. — Egy pár szó Szigetről. — Horváth József néhai kalocsai kanonok' alapitványa 's ezen épült jutalomkérdés. — Elegy.

70ik szám. A' philosophiáról. — Nyilatkozás Priesznicz Vincze felől. - Statustisztek' fizetése Éjszakamerikában. — Erös gözhajó' kereskedése. — Elegy.

71ik szám. Árpád' ébredése. 1838ban. Közjátékul a' pesti magyar szinház' megnyitása' első évünnepére.

72ik szám. Tisztválasztás. — Egy pár szó az Athenaeum miatti zajgásokhoz. — Felelet az Isméti „Felszólitás" (Sz. 21. sz.) „Czáfolat" (Sz 25. sz.) és Néhány szó (Sz. 39. sz.) czimü czikkelyekre. — Elegy.

73ik szám. Bulkeszi föld. — A' philosophiáról. *(Vége.)* — Válasz a' Figyelmezőnek. — Az óthimlőről. — Victoria királyné' gastronomiai életmódja.

74ik szám. A' budapesti állóhid' tárgyában. — Isméti engedményohajtás a' népi jegyzők' javára. — Gözkocsik.

75ik szám. Nemelly honi tárgyakról. — A' budapesti állóhid' tárgyában. *(Folytatás.)* — Könyvismertetés. *(Az egyeneslelkü hivatalviselő.)*

76ik szám. A' kecskeméti reform. főiskola' ujabb időkbeli történetei 's jelen állapotja. — A' budapesti állóhid' tárgyában. *(Folytatás.)*

77ik szám. A' magyar magányosjog' commentatorainak szellemi characteristicája. — A' budapesti állóhid' tárgyában *(Vége.)* Könyvismertetés. *(Balásházy' Háztartása.)* — Elegy.

78ik szám. Felvilágositás a' Pozsonytól Gänzerndorfig vezetendő vasut iránt. — A' magyar magányosjog' commentatorai' szellemi characteristicája. *(Folytatás.)*

79ik szám. Magyar szinház. — A' magyar magányosjog' commentatorainak szellemi characteristicája. *(Folytatás.)* — Ariadne.

80ik szám. Némi csodálkozások. — Köz szavazatjogérti zajgások. — Észrevételek Petrichevich Horváth' levéltöredékeire. — A' magyar magányosjog' commentatorainak szellemi characteristicája. *(Vége.)* — Különcz.

81ik szám. Kérdések dr. Schedel Ferenczhez mint a' m. academia' titoknokához. — Ifjabb Farkács Tamás' levele apjához Monosbélbe. — Öregebb Farkács Tamás' válasza fia' levelére az Athenaeumban.

82ik szám. Eszméletek a' köznép' neveléséről. — Borzasztó gonosztett. — Könyvismertetés. *(Régi magyar nyelvemlékek.)*

83ik szám. Gyapjumosás. — Eszmeletek a' köznép' neveléséről. *(Vége.)* — Páris' egészségi állapotja. — Elegy.

84ik szám. Ki a' jurista? — Nyelvhiba. — Elegy.

85ik szám. Egy conversatio. — Lichtl Károly. — Napfeléépités és országszépités.

86ik szám. Levéltöredékek. *(I.)* — Észrevétel az Athenaeum. 24. sz. foglalt: „Falusi pap' órája" czimü elbeszélésre. — Válasz Bothros József urnak Századunk 72. sz. kijött Feleletére. — Még egy szó gözösink' ügyében. — Hirlapi per.

87ik szám. Philosophiai leczkék. — Egy conversatio. *(Folytatás.)* — Elegy.

88ik szám. Főjegyzői lemondóbeszéd Sáros megyében. — Philosophiai leczkék. *(Folytatás.)* — Könyvbirálat. — Tunnel.

89ik szám. A' mailandi koronázás' jelentősége. — Egy conversatio. *(Berekesztés.)*

90ik szám. Levéltöredékek. *(II.)* — Nyilatkozás egy illetlen megtámadtatásom iránt Századunk' 84. szban. — Észrevétel a' magyar t. társaság' munkálatairól szóló tudositásra. — Elegy.

91ik szám. A' termeszetjog' valódi fogalma, charactere, ismeretforrása, becse és haszna. — Könyvismertetés. *(Magyarországnak Bethlen Gábor' támadásakori állapotjáról.)*

92ik szám. Politicai nyomozódásokról. — Philosophiai leczkék. *(Második leczke.)* — Elegy.

93ik szám. Észrevételek Sismondi' statisticai kivonatából huzott némelly következtetésekre és czélzásokra. — Philosophiai leczkék. *(Berekesztés.)* — Elegy.

94ik szám. Gözkocsizás és gözerőmüvek. — Észrevételek Sismondinak statisticai kivonatából huzott némelly következtetésekre és czélzásokra. *(Vége.)* — Szép köszönet a' szerkesztő urnak. — Könyvismertetés. *(Hartleben' Mahlerisch-romantisches Denkbuchja.)* — Kölcsey Ferencz' eltemettetése' ügyében. — Elegy.

95ik szám. A' század' szelleme. — Önkinti vallomás.

96ik szám. Válasz 40 urnak a' Figyelmező' 43. sz. „A' magyar magányosjog' commentatorai' szellemi characteristicájának" tárgyában. — A' „Bölcselk. M. Polgár" czimü könyv' birálatára a' Figyelmező' 30., 31. és 32. számában. — Elegy.

97ik szám. A' Tisza. — Hideg viz mint gyógyszer a' marhadög ellen. — Botránkozás. — Elegy.

98ik szám. Nosce te ipsum. — A' Tisza. *(Vége.)* — Takarékpénztárok Európában.

99ik szám. Honi termesztőink' felhivatása egy kérelem-aláirásra. — Pécsi selyemtenyésztő egyesület' rendszabályai. — Kérelem a' magyar chemicusokhoz. — Válasz Sárváry Ferencz urnak, urbéri munkája' tárgyában. — Feddés.

100ik szám. Aranymosás. — Hazai találmány. — Tanulók' igazságtétele Párisban. — Elegy.

101ik szám. Egy álom. — Köz szavazatjog iránti izgatás. — Lobau. — A' mormon felekezet. — Tudós foglalatosság. — Elegy.

102ik szám. Gróf Sztáray Albert' levele Wodianer urhoz és Társaihoz. — Válasz Csaplovics urnak. — Könyvismertetés. *(Emlény.)*

103ik szám. Meghivás a' gyármüveknek Bécsben jövő 1839. évben tartandó második általányos kirakásábani részvéthez. — Oppositio. — Levéltöredékek. Becsületpont. — Elegy.

104ik szám. Visszapillantás a' Hirnök' és Századunk' eddigi munkálataira. — Válasz az Athenaeum' és Figyelmező' szerkesztőségének visszaigazitására. — Nevezetes csontbarlang Beszterczebánya' közelében. Az olasz és medvéje.